BİLGE UMAR

TÜRKİYE'DEKİ TARİHSEL ADLAR

İNKILÂP KİTABEVİ

BİLGE UMAR

TÜRKİYE'DEKİ TARİHSEL ADLAR

Türkiye'nin tarihsel coğrafyası
ve tarihsel adları üzerine
alfabetik düzende bir inceleme

İNKILÂP KİTABEVİ

Yayınlayan: © **İnkılâp Kitabevi** Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ.
Ankara Cad. No. 95, İstanbul (Telefon: 522 28 51 - 526 86 41)
Copyright: © Bilge Umar. Dizgi: ENKARE, 1471 Sok. No. 1 D. 12, Alsancak, İzmir. Baskı: ANKA Ofset AŞ, Cemal Nadir Sok. No. 24, Cağaloğlu-İstanbul. Kapak düzenlemesi: Sait Maden.
İSTANBUL: 1993

ISBN 975-10-0539-6
93-34-Y-0051-0446

Ankara Cad. 95
Sirkeci - İSTANBUL

GİRİŞ

I. İncelemenin amacı

Bu inceleme, gerek günümüzde de kullanılan (İzmir, Manisa, Adana, Edremit, Lâdik, Eber Gölü, Menderes Irmağı gibi) Türkçede anlamı olmayan, Türkleşme öncesi dönemden kalma, kimi Türk ağzında az çok değiştirilmiş tarihsel coğrafya adlarının; gerek böyle bir değiştirme sonucunda Türkçe kökenli imiş gibi görünen, ancak dağ, ırmak vb. adı olarak pek yersiz anlam taşıyan (Eğrigöz Dağı, Kurukümes Dağı, Çavuşkıran Dağı, Elmakıran Dağı, Konakgörmez Dağı gibi) adların; gerekse artık kullanılmayan (Dorylaeion, Kotyora, Sipylos Dağı, Kaystros Irmağı gibi) ilkçağ adlarının;

1. Alfabetik sırada listesini vermek;

2. Her bir adın gösterdiği kentin, dağın, ırmağın vb.'nin nerede olduğunu belirtmek;

3. Her bir adın açıklamasını yapmak, yâni onun öz biçiminin ne olduğunu, hangi halkın dilinden geldiğini, hangi sözcük ve takılarla türetildiğini açıklamak

amacını güdüyor.

Böyle olunca, kitabımız, adlar üzerine bir inceleme niteliğinin ilerisine geçip, aynı zamanda, ilkçağ Türkiyesinin tarihsel coğrafyası üzerine bir inceleme niteliğine de bürünmüştür. Çünkü kitap hem adları inceliyor, hem de hangi kent vb.'nin nerede olduğunu belirtiyor.

II. Benzer incelemelerden farkı

1. Benzer inceleme der demez ilk akla gelen, Ladislav Zgusta'nın "Kleinasiatische Ortsnamen" (=Küçükasya Yer Adları) başlıklı yapıtıdır. Ancak, o yapıtta:

a. Türkiye Trakyasının adları hiç incelenmemiştir.

b. Fırat'ın doğusu Küçükasya kapsamında sayılmadığı için, o yörenin adları da hiç incelenmemiştir.

c. Anadolunun Fırat batısında kalan bölümünün de, sadece Hellen dilindeki tarihsel belgelerde, Hellen yazımıyla aktarılan adları yahut Lâtince belgelerde aktarılan adları incelenmiştir. Hitit, Luwi, Urartu, Asur, Ugarit, İran vb. belgelerinde anılan adlar, hatta Hellen dilinde olmayan ortaçağ (Arap, Selçuklu vb.) belgelerinde anılan adlar; keza, günümüzde de kullanılan ve Türkleşme öncesinden kaldığı en kesin bir güvenle söylenebilecek olan, ama hiçbir tarihsel belgede anıldığı saptanamayan (Adanda, Amanda, Davgandos, Kıravganda gibi) adlar, araştırılmamış, incelenmemiştir.

d. Zgusta'nın saptadığı Anadolulu adlar, Anadolu dillerinden geliyorsa (ki bunların pek büyük çoğunluğu bakımından durum böyledir), yazarın eski Anadolu dilleri, özellikle Luwi dili üzerine çalışması bulunmadığından, adın açıklanması verilememiştir ya da Akharaka adının, Hellen dilinde "kazık" (ve biz ekliyelim, buradan: "kazıklı çitle çevrili yer") anlamına gelen kharax'tan türetilme olduğunu söylemek gibi büyük yanılgılara düşülmüştür.

2. William M. Ramsay'in geçen yüzyılda "Historical Geography of Asia Minor" adıyla yayınlanıp 1960'da "Anadolunun Tarihi Coğrafyası" başlığıyla Türkçeye çevrilen yapıtı ise, bizim şimdiki kitabımız gibi adları incelemek isterken tarihsel coğrafyayı da incelemek zorunda kalan bir kitap değil, tam tersine, tarihsel coğrafyayı incelerken adları ele

alan bir kitaptır ve bu "ele alma", adları incelemek derecesinde olmamıştır. Adın anlamı, yazarca biliniyor olsa bile (ki hiç olmazsa Hellen dilinden gelme adların anlamını Ramsay kuşkusuz bilmekte idi), ilke olarak bunların anlamını açıklamağa zahmet edilmemiştir. Dahası, Ramsay'in yapıtı, aynen Zgusta'nın kitabındaki eksiklikleri, tümüyle, gösterir.

3. Hayri Ertem'in değerli yapıtı "Boğazköy metinlerinde geçen coğrafya adları dizini", başlığının anlattığı gibi, bir dizindir, listedir. Lokalizasyon çabasına, yâni örneğin Astarpa Irmağının, Walma kentinin nerede olduğunu belirtmek çabasına girmemiş; keza, adların açıklanmasıyla uğraşmamıştır. Yine başlığın gösterdiği gibi, kitabın verdiği adlar dizini, yalnız, Boğazköy buluntusu Hitit belgelerinde anılan adları kapsamaktadır.

4. Son olarak, Tuncer Baykara'nın, yollama yaptıkça ATCG kısaltmasıyla gösterdiğimiz, "Anadolunun Tarihi Coğrafyasına Giriş" kitabına değinelim. Bu önemli yapıt, ilkçağ Türkiyesinin tarihsel coğrafyasıyla hiç ilgilenmemektedir ve sadece Türkleşme döneminin tarihsel coğrafyasını incelemeye başlamaktadır.

III. İnceleme kapsamının sınırları

A. Fazlalıklar

1. Tarihsel adların açıklanmasında, aynı şeyleri tekrar tekrar ve belki yüzlerce kez söyleme zorunluluğuna düşmemek için, örneğin yüzlerce adın türetilmesinde kullanılan assa/assos ve bunun çeşitlemesi issa/issos sözcüğüyle ilgili ayrıntılı açıklama bir tek yerde, "Assa" başlığı altında yapılmakta ve sonra, bu sözcükten türetilmiş tarihsel adlar analiz edilirken, assa bölümünün açıklanması için o yere yollamada bulunmakla yetinilmektedir. Bu yüzden, kitabımızda, adlar dışında, çeşitli dillerden sözcükler, takılar da alfabetik sırada (fakat, tarihsel coğrafya adlarının aksine, küçük harflerle) yazılıp açıklanmıştır.

2. Türkiyedeki, özellikle Luwi dilinden ve onun ardılı dillerden gelme tarihsel adların anlaşılması, açıklanması için karşılaştırmalar yapmak, göz önünde bulundurmak üzere, Luwi dilinin ya da ona hısım dillerin sözcük ve takılarından türetilme, Türkiye *dışındaki* kentlere, dağlara vb.'ne ilişkin bazı adları yahut tarihsel *kişi* adlarını, hatta tanrı veya mythos kişisi adlarını da, yine alfabetik sıra içindeki yerinde, küçük harflerle yazıp gösterdim ve inceledim.

3. Ortaçağ belgelerinde gördüğümüz, Türkiyeye ilişkin tarihsel adlar, hele Rumcada anlam taşımıyorlarsa, büyük olasılıkla ilkçağ Türkiyesinin yerli dillerinden kalmadır. O nedenle, böyle adları da ele aldım ve inceledim.

B. Eksikler

1. Türkiyede, tarihsel olduğunu söyleyebilmek için en küçük dayanağımızın bulunmadığı, Türkçe olmayan binlerce kasaba, köy, dağ, ırmak, dere adı kullanılıyor. Ayrıca, böyle adların binlercesi, tıpkı Bulgaristan ve Yunanistanda Türkçe köy vb. adlarının uydurma yeni adlarla değiştirilmesi gibi, masa başında uydurulmuş adlarla yakın zamanda değiştirilmiştir. Ben ilke olarak böyle adları, yâni Türkçede anlamı bulunmayan, ama tarihselliğinin de hiçbir kanıtı olmayan adları inceleme kapsamına almadım. Ne var ki, aslında binyıllar ötesinden kalma bazı adları da onlar arasında kitabın kapsamı dışında bırakmış, anmamış, incelememiş olabilirim.

Bu endişeyle, anmamak, incelememek ilkesine iki istisna getirdim:

a. Türkçe olmayan, ama tarihselliği bilinmediği için inceleme dışında kalması gereken

coğrafya adlarının içindeki sözcükler, takılar, tarihselliği bilinen adların anlaşılıp açıklanması için değer taşıyorsa, birinci çeşit yâni tarihselliği belirsiz bu tür adı da kitapta ele aldım. Okuyucu, böylelerinin sayısının hiç de az olmadığını görecektir.

b. İl merkezi kentlerimizin ya da ilçe, bucak merkezi kasabalarımızın Türkçe olmayan bir ad taşıyanlarını, yahut o türde eski adı yakın zamanda uydurma bir Türkçe adla değiştirilmiş olanların eski adını, mutlaka andım. Böylece, başta kendim olmak üzere, tarihsel coğrafya araştırmacılarına yardım etmek istedim. Gerçekten, yararlandığım pek çok kitapta araştırmalarım için önem taşıyan yerleşim birimlerinin eski adı görüldüğü halde ona yakın zamanda uydurma bir ad takılmış ve onun artık haritalara, il yıllıklarına bu yeni adla geçmiş olması yüzünden, çok büyük güçlüklerle karşılaştım. Onun için, hiç olmazsa il, ilçe, bucak merkezi yerleşim birimlerinin *tümünün* eski adını saptama ve kaydetme gayreti göstermenin yararlı olacağını düşündüm.

2. Hitit belgelerinde anılan tarihsel coğrafya adlarının listesini vermeye gerek görmedim, çünkü o liste zaten Hayri Ertem'in CAD yapıtında verilmiştir. Sâdece, orada anılan herhangi bir ad için lokalizasyon önerisine yahut anlam açıklama çabasına olanak gördüğüm durumlarda, ad aktarıldı, incelendi.

3. Okuyucu farkedecektir ki, saptadığım tarihsel coğrafya adları için anlam açıklaması yapmaya çalışırken, Hellen dilinden gelme adlar için her zaman; Luwi dilinden ya da ardılı Anadolu dillerinden gelme adlar için de pek çok kez, sonuca ulaşabildim. Çünkü elimizde eski Hellen dili yahut yeni Hellen dili (Rumca) için, başta Anatole Bailly'nin dev yapıtı olmak üzere, çok kapsamlı sözlükler bulunduğu gibi, Luwi dili üzerine de, Laroche'un ve Meriggi'nin sözlükleri gibi birçok değerli bilgi kaynağından yararlanarak, yıllardan beri çalışmaktayım. Buna karşılık, Thrak dili ve buna hısım olan Bithyn dili, Phryg dili; ayrıca Kelt/Galat dili, Hurri dili, Urartu dili, Ermenice, Lâzca, Çerkesçe, Kürtçe, Süryani dili, Gürcü dili üzerine bilgi kaynağı ya hiç bulamadığım ya da bulabildiklerim yetersiz olduğu için, o dillerden gelme adların açıklamasını çoğu kez yapamadım. Bırakmak zorunda kaldığım bu eksiğin, o dillerden anlayan aydınlarımızın yayınlarıyla ileride giderileceğini umuyorum.

IV. Yararlanılan bilgi kaynakları

1. Yararlanılan bilgi kaynaklarına, bilimsel geleneğin gerektirdiği durumlarda, yâni: a. Yararlanılan yapıtın yazarının kendi buluşu olan bir bilgi parçası aktarılıyorsa; b. Aktardığım bilginin pek yaygın olmaması nedeniyle, uzmanların bile, "Bu söylenenin dayanağı var mı?" diye kuşkulu tavır takınması beklenebilecekse, dayanağımı belirtmek için, yollama yapılmıştır. Ancak, bu son durumda dahi, kuşku duyulan bilgi, kendilerine yollama yapılması bilimsel gelenekte zorunlu olmayan hatta pek hoş karşılanmayan bir harc-ı âlem kaynakta, örneğin TC Karayolları Haritasında görülüyor ise, yollama yapmamayı yeğlemiş olabilirim.

2. Bir bilgi kaynağına yollama bir tek yerde yapılmış ise, bilgi kaynağı oradaki yollamada kısaltmasız gösterilmiştir. Bu gibi yollamalarda anılmış bilgi kaynaklarını kitabın sonunda upuzun bir liste içinde yansıtmayı gereksiz saydım. Keza, kendisine pek çok kez yollama yapılmış da olsa, bir klâsik yazarın yapıtını çağdaş incelemelerde kaynakça listesinde göstermemek geleneği vardır; ben de bu geleneğe uydum.

Kendilerine birkaç yerde veya pek çok yerde yollama yapılan çağdaş bilgi kaynaklarımız ise, doğaldır ki, her anıldıkları yerde, yalnız "H. Ertem, CAD s. 61" gibi,

kısaltmalı yollama ile gösterilmişlerdir. İşte bu gibi, kısaltmalı yollamalarla anılmış yapıtları -yalnız bunları!- yapıt hakkında tam açıklama veren bir listede, kitabın sonunda, "Kısaltmayla anılan yapıtlar listesi" başlığı altında, topluca gösterdim.

V. Bu çalışmanın nedeni

Her bilimsel çalışma, hatta her bilimsel tartışma, belli bir ya da birkaç yararı gerçekleştirmek için yapılır. Benim şimdiki çalışmam da, şu yararları sağlamaya yönelmiştir:

1. İstedim ki, yurdumun insanları kendi köyünün, kasabasının, kentinin adını; ya da, doğup büyüdüğü çevrede olup da adlarını en yakın hısım akrabasının adı kadar sık duyduğu derenin, tepenin, ovanın, gölün, komşu kasabanın adını sökebilsin, anlayabilsin; o adlar hangi geçmiş ulusun dilinden gelmiş, anlamı neymiş, öğrensin. Bu konuda anlatılan "Develi adı Dev Ali'den gelir" gibi uydurmalardan kurtarılsın.

2. *İstedim ki, Türkiye Türkleri ulusunu oluşturan kültür sentezinin, yalnız Orta Asya Türklerinin kültürü ile Arabın ve Araplaşmış ulusların oluşturduğu islâm kültürünün ürünü olmadığı; sentezde, en azından o ögeler kadar, hatta kanımca onlardan çok daha güçlü olarak; bir üçüncü ögenin daha katkısı olduğu, bu üçüncü ögenin "Anadolunun kendi kültürü" olduğu öğrenilsin. Anadolunun öz kültürünün çok güçlü mirasının, hiç değilse tarihsel adlar yönünden, defterini tutmak, listesini çıkarmak, onun önemini apaçık ortaya koymak olacaktır ve öyle olmuştur.*

3. Tarih ve onunla bağlantılı bilimler üzerinde çalışanlara, kendi araştırmaları için belli yönlerden yardımcı olacak bir malzeme derlemesini düzenli biçimde sunmak istedim. Böylece, örneğin:

a. Kelenderis gibi bir kentte kazı yürüten arkeolog, kazı raporunu yayınlarken, kenti tanıtan giriş bölümünün başında, kent adının anlamı üzerine sağladığım hazır bilgiyi aktarabilecektir.

b. Tarihsel diller üzerine çalışma yapanlar, listelediğim 5000 kadar ad'ı inceliyerek, tarihsel dillerin sözcüklerini, takılarını saptayıp açıklamak için bunlardan yararlanabileceklerdir. Benim yapabildiğim açıklamaların da onlara yardımcı olacağı umudundayım.

c. En önemlisi, verdiğim adlar ve açıklamalar, hangi kültürdeki hangi halkın nerelere yayılmış bulunduğunu anlamak ve kanıtlamak açısından çok önemli bir dayanak olacaktır. Bu açıdan, şimdiki kitabın, THİT 2. bsl. c.I/1 sonunda vardığım sonuçları tümüyle doğruladığına ve örneğin, Pelasgos'lar denen insanlardan kalma tarihsel adların Luwi dili temeline dayandığını ortaya koymak bakımından bu yeni kitabımda yüzlerce yeni kanıt-örnek daha getirildiğine işaret etmek isterim. Keza, Luwi dilinden gelme adların Anadoluda yalnız Akdeniz bölgesinde bulunuyor olmadığını, örneğin Troas bölgesindeki İÖ 2. binyıldan kalma adların pek çoğunun Luwi kökenli (*) olduğunu kanıtlamak açısından, bu

---

(*) Tarihçi olmayan okurlarımızın hemen hiçbiri, Anadolulu Luwi ulusunun adını olsun duymamıştır. O nedenle burada Luwi'ler üzerine pek kısaca da olsa bilgi sunmam gerekecektir.

Çeşitli kazı yerlerinden çıkarılan Hitit belgeleri, özellikle çivi yazılı onbinlerce tablet, çağdaş insanlığın, adı bile unutulmuş nice halk üzerine bilgi edinmesini sağladı. O arada, İÖ 2. binyılda Anadoluda, Hitit'lerden sonra en önemli ulusal topluluğun, Hitit belgelerinde Luwili diye anılan bir dili konuşan halk olduğu öğrenildi. Hitit'lerin kendilerinin, Hitit Hiyeroglifleri denen yazıda kullandıkları dil de bu dil idi. Hitit imparatorluğunun yıkılmasını izleyen yarım binyıl boyunca da, sonra

yeni kitabım (Troas'daki Kebrene ile Pisidia'daki Gebren Çayının adaşlığı gibi) pek çok malzemeyi, araştırmacının dikkatine ve hizmetine sunmaktadır.

dan Kappadokia diye tanınan Anadolu parçasında ve Çukurova'da Luwi dilinin ve ona özgü yazının (Hitit Hiyeroglifleri denen yazının) yeni bir türünün kullanılması, süregitti; oysa Hitit'lerin kendi dili ve Hitit çivi yazısı, unutuldu.

Günümüzde, Luwi dili ve buna özgü hiyeroglif yazısı üzerine bilgi birikimi, artık hayli ileridir. A. Dinçol (EADG) Luwi dili üzerine oldukça ayrıntılı bilgi verir; hatta, Laroche ile Meriggi, bu dilin sözlüğü niteliğinde birer kitap yazmışlardır (her ikisinden, şimdiki araştırmamız için çok geniş ölçüde yararlanmış ve her ikisini kaynakçamızda anmış bulunuyoruz.)

Ne var ki, Luwi ulusunun kendisinin tarihi, henüz karanlıklar içindedir. Bu konuda Türkiye'de ilk kez geniş bilgi, benim THİT kitabımda bulunabilir; 1991'de yapılan 2. bsl.'da c.I/1 hemen tümüyle Luwi'ler konusuna ayrılmıştır.

Luwi'ler, tarih biliminin çok yeni bir çalışma konusu olduğu ve konunun pek çok yanı henüz aydınlatılamadığı için, bu konu 1990'ların başında bile lise ders kitaplarına girmemiş ve tarih araştırmacısı olmayan, Türk ya da yabancı, en bilgili bir aydın bile, Luwi'lerin adını dahi duymamıştır. Oysa gelecekte tarih bilimi, Anadolunun ve yakın çevresinin tarihinde bu ulusun ne kadar önemli yeri bulunduğunu herkese öğretecektir.

KISALTMALAR

(c.=cilt, s.=sayfa gibi, anlamı herkesçe bilinenler gösterilmemiştir)

AJA	....	American Journal of Archaeology
JHS	....	Journal of Hellenic Studies
RE	....	Pauly/Wissowa, Realenzyklopaedie der classischen Altertumswissenschaft
TA	....	Türk Ansiklopedisi
TAD	....	Türk Arkeoloji Dergisi
ZPE	....	Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik

AARASSOS. Strabon'un (12 VII 64) Artemidoros'a yollama yaparak andığı bir Pisidia kenti. Başka hiçbir yerde adı geçmez. Kasdedilenin Ariassos iken yanlış yazıldığı sanılıyor (Zgusta, s. 39). Bkz. Ariassos.

Aba/Apa/Pa (sözcüğü). Luwi dilinde ve ardılı dillerde, "su" (buradan: akarsu, dere, ırmak, göl, deniz) anlamına gelen sözcüklerden biri (diğeri için bkz. Akha).

Ramsay, günümüzden bir yüzyılı aşkın zaman önce, Luwi dili üzerine hiçbir şey bilinmezken, pa'nın "Su" anlamında olduğunu görmüş ve açıklamıştı (bkz. aşağıda Appia). Konu, Tarih ve Toplum dergisi, Mart 1990, No. 75, s. 24 - 30'da yayınlanan, "Aphrodite'nin gerçek kimliği" başlıklı yazımda ayrıntılı biçimde incelenmiştir. O nedenle, burada çok kısa gerekçe vereceğim.

Aba/Apa/Pa'nın, Akha (Lâtincedeki Aqua'nın karşılığı) gibi, Luwi dilinde "su" anlamında olduğunu bize gösteren çeşitli kanıtların en önemlileri şunlardır:

1. Tümevarım kanıtı. Luwi/Pelasgos dilinin ya da ardıllarının yayılma alanı kapsamında karşımıza çıkan (ve bu dillerden geldiğini içindeki bazı sözcükler, takılar nedeniyle güvenle anlayabildiğimiz) tarihsel coğrafya adları içinde *yüzlercesi,* şimdi üzerinde durduğumuz sözcüğü de içeriyor ve böyle adların tümünün bir pınar, dere, ırmak, deniz, göl ile bağlantılı olduğunu, ya açıkça görüyoruz ya da bağlantılı olabileceğini saptıyoruz. Sözünü ettiğimiz adlar, aşağıda, alfabetik dizi içindeki yerlerinde incelenmiştir. Böylece, üç beş ad'a bakarak değil, *yüzlerce* ad'a bakarak, tümevarım yoluyla, aba/apa/pa'nın (geç dönemde bazı adlar içinde, örneğin Aphaka adı içinde, apha biçimine büründüğü de görülür) "su" demek olduğunu anlıyoruz.

2. Hayri Ertem'in CAD kitabında listelenen, Hitit belgelerinde anılmış akarsu adları içinde yalnız bir tanesinde, Hitit dilinin "su" anlamındaki sözcüğü, watar, yer almıştır (Watar Khinnaruwas'da); buna karşılık tam 4 tanesinde Pa bölümü vardır: Astarpa, Parmakshapa, Takarpa, Uepa. Bu da bize, Aba/Apa/Pa'nın "su" anlamında bulunduğunu açıkça gösteriyor.

ABA. Sözcüğün anlamı yukarıda belirtildi. Bu adı taşıyan birkaç yerleşim biliyoruz:

1. Çanakkale ili Ayvacık ilçesi Baharlar Köyü dolaylarında bulundu sanılan bir yazıttan varlığı öğrenilen, ancak kalıntıları ve yeri saptanamayan bir ilkçağ kentçiği ya da köyü (TA, Aba maddesi). Karş. aşağıda No. 3.

2. Byzantion'lu Stephanos'un yapıtında andığı, adının bir biçimi de Abai (Hellen dilinde: Aba'lılar) olan bir Karia kentçiği. Tam yeri bilinmiyor.

3. Buresch'in Philadelphia/Alaşehir dolaylarında bulduğu bir yazıttan, o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir Lydia köyü (Zgusta, s. 39). Bürchner'in RE Suppl. I, 1903, Aba maddesindeki açıklamasını okuyunca anlıyoruz ki, Zgusta'nın "Aba bu yazıtın bulunduğu yer yakınlarında aranmalıdır" diyerek onun yerini belirlenememiş göstermesi yanlış olduğu gibi, TA'nin verdiği, yukarıda No. 1'de aktardığımız bilgi de yanlıştır. Bürchner, özetle, şöyle diyor: "Baharlar yazıtından varlığı öğrenilen Aba'nın kalıntılar alanını Buresch, Apollonos Hieron'un (Buldan'ın kuzeydoğu yakınındadır-Umar) kuzeydoğu ilerisinde Davaslı yakınında saptamıştır". Hemen o yörede, Manisa ili Sarıgöl ilçesine bağlı bir Baharlar Köyü vardır; demek ki yazıtın bulunma yeri orasıdır, yoksa Çanakkale ili Ayvacık ilçesindeki Baharlar Köyü değil. Burası, şimdi Buldan Barajının bulunduğu yöredir, dolayısiyle gerçekten de akarsu yöresidir.

ABADHAR. Bkz. Abdahir.

ABAEİTİS/ABBAEİTİS. Simav yakınındaki sulak yörenin Strabon çağında kullanılan adı (Strabon, 12 VIII 11; Ramsay, s. 160 No. 90). "Su" anlamındaki Anadolulu Aba/Apa

sözcüğü ile, Hellen dilinin, "-sal, -yöresi" anlamındaki -itis takısından oluşturulmuştur. Bkz. Aba, -itis.

ABAEİTON. Bergama kuzeyinde, Manyas gölüne dökülen Kocaçay'ı oluşturan derelerden birinin ve bazı diğer derelerin kaynaklandığı yöre (Strabon, 13 IV 4). Abaeiton yahut Abaiton, Hellen dilinde, "Abaeitis/Abaitis Halkının" (Yurdu) anlamındadır. Abaeitis (Abbaitis, Abaitis) sözcüğünün açıklanması yukarıda yapıldı.

ABAENİ. Urartu yurdunun bir bölümünü oluşturan "Nairi Ülkeleri"nden biri. Asur kralı I. Tiglat-Pileser, İÖ 1120 dolaylarında, burayı da zaptetmişti. Adın anlam ve kökenini güvenle saptayamıyoruz. Bir diğer Abana?

ABANA. Aşağıdaki örneklerde karşımıza çıkan bu ad, Luwi dilinde ve ardılı dillerde "Su" anlamına gelen Aba sözcüğü ile, o dillerin "-sal, -yurdu" anlamlarındaki wana/ana takısından türetilmiştir; Su'sal (Ülke), Su Ülkesi demektir. Bkz. Aba, wana.

1. Abana (Çayı). Aşağıda No.2'deki kentçikte Karadeniz'e dökülen çay.

2. Abana. Kastamonu iline bağlı ilçe merkezi kentçik. Abana Çayı ağzında kurulmuştur, tarihçesi ilkçağa uzanır (Umar, Paphlagonia, s. 18-19).

3. Abana (Çayı). Şam yakınındaki Barada Irmağı'nın, Tevrat'ta (II.Krallar, V 12) geçen tarihsel adı.

4. Abana. Sivas ili Suşehri ilçesi Akıncılar bucağına bağlı Göllüce Köyünün eski adı. Yeni adın dahi göl, dolayısiyle su ile ilgili olduğuna dikkat edelim. Göllüce köyünün doğu yakınında, Gölova kasabası vardır.

5. Abano. Bkz. aşağıda Abano/Abano Terme.

6. Abanos. "Bizzat Anamur'un şehir yaylâsıdır. ...Tekne biçiminde ... bir ovadır. *Her taraftan inen sular düdene batar,* lâkin ova kışın göl olur" (Saraçoğlu, s. 345).

ABAND/ABANT. Bu adla, Sapanca ve Seben adlarının birbirine çok yakın yerlerde, aynı küçük bölge içinde görülmesi bize anlatıyor ki, suları pek bol olan söz konusu bölgenin adı, Luwi dilinden ya da onun ardılı bir dilden gelme Abanda idi. Bu ad, Ab(a)-anda ögelerinden türetilmiştir. Su-lu, Suyu bol anlamındadır; bkz. Aba, wanda.

Gerçekten, Aband, yalnız gölün değil, bölgenin ve özellikle göl güneyindeki sıradağların da adıdır (TA, Abant maddesi).

Türkçeden gelmişe benzetilen ve küçük sapan'ı kasdediyor görünüşüne büründürülen Sapanca adının aslı ise, pek güçlü olasılıkla, S(wa)-Abanda ögelerinden türetilmişti; yâni, bölge adı Abanda'nın başına, Luwi dilinin ve ardılı dillerin "Kutlu, güzel, iyi" anlamlarını belirten Swa öntakısı (bkz. ileride Swa) getirilerek, "Güzel Sulak Yöre" anlamında Sabanda adı türetilmişti. Nitekim, biliyoruz ki, gölün ve göl güneyindeki dağın adı Bizans çağında Rum ağzına uydurularak Sophon biçiminde söyleniyordu (Ramsay, s. 205 No. 60; karş. Sophene, Süphan). Luwi dilindeki b/p'nin Hellen ya da Rum ağzında ph'ye dönmesinin ileride pek çok örneğini göreceğiz (Aphrodida/Aphrodite, Aphaka vb.)

İlçe merkezi Seben'in adına gelince. Kanımca bu ad, tıpkı Artaka'nın Erdek olmasına benzer bir değişim geçirmiştir (bkz. Artaka) ve aslı Sabana, yâni S(wa)-Abana, "Güzel Su Ülkesi" idi; bkz. Swa, Aba, wana, Abana.

Torosları yarıp geçen Göksu (Silifke Çayı) Vâdisinin en güzel manzaralı bir yerinde bulunan, oradaki Ana Tanrıça kabartması dolayısiyle tanıdığımız Keben, bu Seben'in adaşı olmak gerekir. Çünkü, gerek Hitit dili gerek Luwi dili, s sesini yeğleyen satem grubu dilleriyle k sesini yeğleyen centum grubu dilleri *arasında* yer aldığı ve pek çok sözcüğün

hem s'li hem k'li çeşitlemesini kullandığı için, swa öntakısının bir biçimi de kuwa'dır (bkz. Kuwa) ve dolayısiyle, Seben edilmiş Sabana'nın bir diğer biçimi, Keben edilmiş Kabana'dır: K(uwa)-Abana, "Güzel Su Ülkesi". Ayrıca, Kuwa sözcüğü yalnız "iyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarında öntakı olarak değil, özellikle Ana Tanrıça'yı kasdetmek üzere de kullanıldığı için (bkz. Kuwa, Kyme), Kabana/Keben adı, "Ana Tanrıça'nın Su Ülkesi" diye de anlaşılabilir ve bu yorumu; Keben'deki Ana Tanrıça kabartması daha güçlü yorum olarak gösterir.

Sapanca Gölü'nün Bizans çağında, örneğin Anna Komnena'da (X 5) kullanılan adı, Boane Limne, yâni (Hellen dilinde) Boane Gölü'dür ve Boane'nin sonundaki, Lâtin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta'dır (H). Demek, adın daha doğru biçimi Boana'dır ki, bunun da Anadolulu Pa-wana'dan (Su-sal, Su Ülkesi) geldiği açıktır, dolayısiyle Abana'nın bir çeşitlemesi olduğu açıktır; bkz. Pa, wana, Abana.

Abano/Abano Terme. İtalyada, Venedik ilinin Padua/Padova ilçesinde, Padova'nın güneybatı yanıbaşında, bucak merkezi kasaba. Kaplıcalarıyla ünlüdür. Buradaki kaplıcalar, Roma çağında, Aquae Aponi (=Aponi Suları) diye biliniyordu. Besbelli ki, gerek Abano gerek Aponi adlarının öz biçimi Abana'dır ve bu kent, yukarıda anılan Abana'ların adaşlarından biridir. Bulunduğu yöre (yine oralarda, Padova'nın güneydoğu yakınında Adria kentini de kurmuş olan) *Anadolu kökenli* Etrüsk'lerin bölgesi kapsamındaydı.

Abana adındaki Aba (=Su, Akarsu) ögesinin Aponi adı içinde Apo'ya dönmesi, bizi, yine aynı yöredeki Po Irmağının adı konusunda da aydınlatıyor: Po'nun öz biçimi Apa/Pa olmalıdır; ancak Lâtincede ve İtalyancada ırmak adları eril olacağı, bu yüzden -a ile bitemiyeceği için, tıpkı Arna'nın Arno edilmesi gibi, Pa da Po edilmiştir. Karş. Padua, Padus.

ABANOS. Bkz. Abana, No. 6.

Abant'lar. Oiboia/Euboia/İğriboz Adasının İon boyu Hellen'leri eline geçmesinden önce orada yaşayan ve bir ön Hellen boyu mu, bir Pelasgos boyu mu olduğu bilinmeyen eski halk. İliada'da (II 536 vs.) anılır.

Aba/Apa/Pa'nın yalnız "Su, Akarsu" anlamında değil, keza "Deniz" anlamında da kullanıldığını, bir haylisini tam bu yörede göreceğimiz Pelion, Pelias, Peleus, Pelasgiotis adlarından anlıyoruz. Bunların tümünde ortak olan Pel(a) bölümü, Luwi dilinde P(a)-Ela ögelerinden yâni Su-Geçidi ögelerinden türetilmiştir (bkz. Pa, Ela, Pela); fakat bu yörede, dibinden akarsuyun aktığı bir geçide değil, bir *deniz* geçidine, denizdeki bir boğaza işaret etmektedir, yâni İğriboz Adası ile Yunanistan anakarası arasındaki uzun boğaza işaret etmektedir. Pa'nın "Deniz"i de anlatabildiğini bu örneklerden ve başka örneklerden anlıyoruz. Aba ise, Apa/Pa'nın bir çeşitlemesinden başka şey değildir. Demek, şimdi incelediğimiz Abant adının kökeni de gerçekte bizim Aband/Abant Gölü adının yukarıda açıkladığımız kökeni ile aynıdır: Aba-(wa)nda, Su-lu, burada: Deniz-li, Denizi olan halk, Deniz halkı. Ancak, önemle vurgulamak gerekir ki, burada sözcüğün aslı Amanda (Amawanda, Ama/Ma'lı, Ama/Ma'ya tapan; bkz. Amadassa, Amanda, Manda) iken Hellen ağzında çarpıtılıp m'si b edilmiş olabilir; bu tür çarpıtmaların örneklerini biliyoruz, o arada bkz. Abara/Amara.

ABANTOS. Bkz. Abas.

ABARA. Bkz. Amara.

Abarbaree. İliada'da (VII 22) anılan bir su perisi. Son harf, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile. Adın, Aba (=Su) kavramı ile bağlantısı açıktır. Karş. Barba, Barbara, Barbaron.

ABARNA/ABARNE. Bizans İmparatorluğunun Mesopotamia ilinde bir kentçik; bugünkü ilçe merkezi Çermik (Honigmann, s. 33 ve s. 138 dn.2). Burası ılıcalarıyla ünlüdür ve zaten Çermik, Ermenicede, Ilı-ca'nın tam karşılığıdır; karş. Farsçada Germe (Sıcak; buradan: Ilıca) ve küçültme takısı -ek. Abarna adı, Luwi dilinde ya da onun ardılı Kappadokia dilinde Aba-(a)rna ögeleriyle türetilmiştir, Su-kaynağı demektir. Bkz. Aba, Arna.

ABARNİS/ABARNİDOS. Lâpseki yakınında bir burun ve oradaki kentçik. Xenophon'da (Hellenika, 2 I 29) anılmıştır. Adının sonundaki -is, -idos, Hellen dilinin, -sal anlamındaki takılarından biridir. Kök sözcük, ve adın aslı, Abarna'dır; bunun anlamı yukarıda belirtildi. Demek ki, Abarnis'de bir pınar varmış.

ABARSİUNİ. Yukarıda Abaeni adı dolayısiyle andığımız Asur Kralı I. Tiglat - Pileser'in savaştığı üç Nairi krallığından birinin adı. Anlam ve kökenini güvenle saptayamıyoruz. Nairi bölgesi, Dicle ile Van Gölü arasında bulunduğuna göre, eğer Aba ögesi (Hind-Avrupalı olmayan Urartü dilinden değil de) bir Hind-Avrupalı dilden gelme idiyse, bölgedeki akarsulara veya Van Gölüne işaret ediyor olabilir. Gerçekten, Urartu yurdunun bu çekirdek bölgesinde dahi Luwi kökenli adlara rastlıyoruz: Adilcevaz yakınındaki Arn(a) Gölünün adı gibi.

ABAS/ABANTOS. Luwi dilinin "Su" (buradan, keza, "Akarsu") anlamındaki Aba/Apa sözcüğünden türetilmiş bir adın Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi. Karş. Aband.

1. Anadoludaki bir akarsuyun adı. Ploutarkhos (Pompeius'un Yaşamı, 35) anmıştır. Hangi akarsu olduğunu bilmiyoruz.

2. Arnavutlukta bir akarsuyun adı (Dion Cassius, XXXVII 3). Bunun da hangi akarsu olduğunu bilmiyoruz. Arnavutluk'ta ve genellikle ilkçağ Illyria'sında, Skodra/İşkodra gibi, Luwi dilinden gelme pek çok tarihsel ad göreceğiz.

ABBAEİTİS. Bkz. Abaeitis.

ABBASSOS. Bolvadin yakınlarında ilkçağ kenti. Roma'lı Consul Manlius Vulso, İÖ 189'daki seferinde buraya da uğramıştı (Ramsay, s. 471). Kentin adı, öz biçiminde, Apasa olmalıdır; yâni bu kent Apasa/Ephesos'un adaşıdır: Apa-(a)ssa, Akarsu-kenti. Bkz. Aba/Apa/Pa, Apasa. Bolvadin yöresi, sulaklığıyla ünlüdür.

ABBOU KOME. Anadoluda karşılaşılan bir köy adı. Hellen dilinde Abbas'ın Köyü demek ise de Abbas adının o dilde anlamı yoktur. Bunun tanrı adı ya da kişi adı olabileceği düşünülmüştür (Zgusta, s. 39). Ben adın aslının, köy yanından geçen bir dere dolayısiyle, Ap(a)-uwa, Su-lak ögelerinden türetilmiş Apuwa da olabileceğini düşünüyorum; bkz. Aba/Apa/Pa, uwa. Bildiğimiz Abbou Kome'ler şunlardır:

1. Mysia bölgesinde köy. Tam yeri bilinmiyor. Bergama dolaylarında bulunan bir yazıttan varlığı öğrenilmiştir.

2. Phrygia bölgesinde köy. Kadınhan'ın yakınlarında bulunan bir yazıttan varlığı öğrenilmiştir.

ABDAHAR. Aşağıda göreceğimiz Abdahir adının, Bar Hebraeus Türkçe çevirisinde (c.II s. 376) görülen biçimi.

ABDAHİR. Keza Abadhar, Abdehar. Fırat batı yakasında, Klaudia bölgesinde, ortaçağ Süryani tarihçilerinin yapıtlarında adı geçen bir köyün ve oradaki kalenin adı (Honigmann, s. 87-89). Köy, Honigmann'ın 2 sayılı haritasına göre Malatya ile Çermik arasında, Tohma Suyu'nun sağ (orada, güney) kıyısında, şimdiki Doğanyol yakınlarındadır. Adı, Honigmann'ın belirttiğine göre, Süryani dilinden gelir; anlamını saptayamadım.

ABDEHAR. Bkz. Abdahir.

ABEİKTA. Phrygia'daki Trikomia (Üç Köy Birliği) üyelerinden bir köy. Yeri, Ramsay'in Kütahya ili Altıntaş ilçesinde Yalnız Saray'da bulduğu bir yazıtla belli olmuştur (W. Ruge, RE Suppl. I, 1903, Abeikta maddesi). Abeikta adının Hellen dilinde anlamı yoktur; kökeni, öz biçimi, anlamı bilinmiyor. Belki Phrygia dilinden. Karş. Mesanakta.

Abercius. Bkz. Gonyklisia.

ABESSOS. Lâtin yazımında, örneğin Plinius'ta (V 100) Habessos. Antalya iline bağlı ilçe merkezi Kaş kasabasının bildiğimiz en eski adı. Hellenleşme döneminde Antiphellos adı bunun yerine geçmiştir (Antiphellos, Hellen dilinde, "Phellos karşısında" demektir). Abessos'un aslı, görünüşe bakılırsa, Aba-(a)ssos, yâni Su (burada: Deniz) Kenti idi. Bkz. Aba, Assa. Ayrıca karş. Abbassos, Apasa.

ABGARM. 13. yüzyıl olaylarını anlatırken Bar Hebraeus'un (c. II s. 486) andığı Konya yakınlarındaki bir kasaba. Kasdedilen, Selçukluların Ab-ı Germ (Ilıca Suyu) diye andığı şimdiki ilçe merkezi Ilgın'dır.

ABHAMEA. 1148 yılının olaylarını anlatırken Bar Hebraeus'un (c. II s. 386) andığı, Urfa yakınlarında bir kale. Yerini, adının öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Güçlü olasılıkla, Birecik kuzeyindeki Apameia'dır.

Abila. Bu ad, Luwi dilinde Aba (Su; buradan: akarsu, deniz) ve İla (Boğaz, geçit) ögelerinden türetilmiştir, Su Geçidi demektir. Bkz. Aba, Ela, İla; karş. Akhilleion.

1. Abila. Dünyanın en önemli su geçitlerinden birinin, Cebel üt Tarık Boğazının ilkçağdaki adı. Bu sözcük, bilgi kaynaklarımız aracılığıyla görebildiğimiz dönemlerde, boğazın Afrika yakasındaki yüksek tepenin adı idi. Karşıda, Avrupa yakasındaki tepe ile birlikte ikisine, Herakles Direkleri (Sütunları) denirdi (bkz. TA, Abila maddesi). Aynı yerde şimdi Ceuta/Septe kenti vardır. Yakın çevrede Adra, Tartessos, Munda gibi Luwi dilinden gelme pek çok ad gördüğümüz için, hiç şaşkınlığa düşmeden, Abila adını oluşturan ögeleri Luwi dilinin Aba'sı ve İla'sı olarak güvenle saptayabiliyor, bunun Su Geçidi anlamına geldiğini görebiliyoruz. Böylece adın, aslında tepeye değil, tıpkı Sakız Adasındaki Pelinaios Tepesinin adı gibi, tepenin bitişiğinde uzanan deniz geçidine, boğaz'a işaret ettiğini anlayabiliyoruz (bkz. Pelinaios). Mythos kişisi Peleus'un ve Pelias'ın ülkesinde, önemli bir boğazın giriş yerinin yanıbaşında bulunan Pelion Dağı bakımından dahi tıpatıp aynı durum vardır, göreceğiz.

2. Abila. Hellenistik çağdan bu yana Koile Syria, yâni (Hellen dilinde) Çukur Suriye denen bölgede, diğer bir anlatımla Lübnan'daki Lübnan Sıradağları ile bunların doğu karşısındaki Antilübnan Sıradağları arasında, Bekaa Vâdisinin en eski adının Hellen ağzında büründüğü biçim Abilene'dir (besbelli aslı Abilana yâni Abila-wana, Abila Yurdu); yörenin en önemli kenti de Abila idi. Söz konusu vâdinin ortasından Litani Irmağı geçer. Dolayısiyle vâdi, tıpkı Lakonia'daki Pellana gibi (bkz. Pellana), dibinde bir ırmağın aktığı önemli bir doğal geçit, bir "Akarsu Geçidi"dir; Abila adı buradan gelir: Ab(a)-İla, Su-Geçidi.

Abilene. Bkz. yukarıda Abila, No. 2.

ABLADOS. 1946 yılındaki yönetim örgütünde, Kastamonu ili İnebolu ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Adının aslı Aulada yâni Aula(n)da olabilir: Aula-wanda, Aula'sı olan, Aula'lı. Bkz. Aula, wanda.

ABLASTA/ABLİSTAN. Bkz. Elbistan.

ABLATA. Ptolemaios'un (5· VI 9) Pontos bölgesinde, denizden uzak iç yörede olduğunu söyleyerek, andığı bir kentin adı. Tam yeri bilinmediği gibi, adının Ptolemaios'ta doğru gösterildiğinden de kuşku duyuluyor. Ancak, yukarıda değindiğimiz, İnebolu yöresindeki

Ablados köyünün adı, Ptolemaios'un ad aktarmada bir yanlışa düşmediğini gösteriyor. Ablata adının türetiliş biçimi ve anlamı konusunda bkz. Ablados.

ABNİKON. Bkz. Avnik.

ABONOU TEİKHOS. İnebolu kasabasının bildiğimiz en eski adı (Strabon, 12 III 10). Hellen dilinde "Abon'un Hisarı" demektir. Fakat o dilde Abon sözcüğünün anlamı yoktur. Bu, yörenin Luwi dilinden gelme adı Abana'nın (bkz. Abana) Hellen ağzında bozulmuş biçimi olsa gerek. İnebolu, Abana kasabasından yalnız 22 km. uzaklıktadır.

ABOZA. Nakoleia/Seyitgazi dolaylarında bulunan yazıtlarda Zeus tanrının san'ı olarak Abozeno (sonuncu harf Hellen yazımında omega ile) sözcüğünün geçmesine bakarak ve bu adı Aboza-wana, Aboza'lı anlamında yorumlayarak varlığı tahmin edilen bir yöre kentçiği (Zgusta, s. 42). Aboza adının kökeni, öz biçimi ve anlamı bilinmiyor. Tanrı Sozon'un adıyla bir bağlantısı olabilir. Özellikle Sozon adının Saoazios biçimi, sanki Swa (=Kutsal)-Aboza ögelerinden türetilmişe benzer.

Abra/Apra/Ebra/İbra (sözcüğü). Bu ögeyi, Luwi/Pelasgos kültürünün yayılma alanı kapsamında, topografyası yönünden bir "Bol Su", "Gür Su" ile bağlantılı *yüzlerce* tarihsel coğrafya adı içinde görüyoruz ve onun, aslında Luwi dilinde Aba/Apa/Pa (Su; buradan, keza: Akarsu) ve uwa (-lık) ögelerinden türetilmiş Apauwa/Apwa (Sulak, Suyu bol) adının çarpıtılmış biçimleri olduğunu, sözünü ettiğimiz pek çok sayıda örnek-ad'ı inceleyerek tümevarım yoluyla ve güvenle saptayabiliyoruz. Bu adlar, şimdiki kitabımızda, alfabetik sıra içindeki yerlerinde incelenmişlerdir. Ayrıca, konumuz yönünden, çağdaş Farsçada "Yağmur" anlamındaki Bâran ve hele, "Bulut" anlamındaki Ebr sözcüklerinin pek dikkat çekici olduğuna işaret etmeliyim.

Abra/Apra/Ebra/İbra sözcüğünün bir çeşitlemesi de, Kelt dilinde Aber biçiminde ve "Akarsu ağzında bulunan" anlamında olarak kullanılır; Wales (Gal'ler) Ülkesinde ve İskoçya'da karşılaştığımız Aberdeen, Aberdare gibi kent adları bu sözcükle türetilmiştir. Karş. Abercius (bkz. Gonyklisia). Fakat, aynı Aber sözcüğüne Avusturyada *göl adı* olarak da rastlıyoruz: Alp Dağlarında Abersee yâni Aber-See, Aber-Gölü. Karş. Eber Gölü.

ABRETTENE. İvrindi-Dursunbey (ikincisinin Ramsay'de anılan eski adı: Bolat) arası sulak yörenin Strabon çağındaki adı (Strabon, 12 VIII 9; Ramsay, s. 157 sonu). Abrettene adının sonunda, Luwi diliyle ardıllarının wana takısı açıkça görülüyor (bkz. wana). Adın öz biçimi, görünüşe bakılırsa, Abra(n)dana (karş. wanda) idi ve Abranda-wana ögelerinden türetilmişti, Abranda (=İvrindi!) Yöresi anlamındaydı. Abranda yâni Abra-(wa)nda ise, Bol Su - lu anlamındadır; bkz. Abra, wanda.

Abri. Luwi dilinden gelme Asta (=Akıntı), Aba/Apa (=Su) sözcükleriyle bağlantılı *ırmak adları* olarak Astaboras, Astapos, Astasobas adlarıyla karşılaştığımız Yukarı Nil yöresinde, yine aslı Luwi dilinden, Abra (Bol Su) sözcüğünden gelmiş görünen bir coğrafya adı. Abri, Sudan'ın kuzeyinde ve -burası önemli- Nil kıyısında, ırmağın baraj gölüne (Nâsır Gölü'ne) girmek üzere kuzeydoğuya yöneldiği yerde, dirseğin içinde ve doğu kıyıda bir kasabadır.

Abriès. Alp Dağlarında, Fransa-İtalya sınırında ve Fransa yanında, -dikkat edelim- Guil Irmağının Bouchet Çağlayanı ile birleştiği yerde bulunan köyün ve boğazın (vâdinin) adı. Boğaza, St. Martin Boğazı, Prali Boğazı da denir (TA, Abriès maddesi). Abriès adının da, aslında, yine Alp Dağlarında Neuchâtel Gölü güney ucundaki Eburodunum (şimdi, Yverdon) kasabasının adı gibi, "Bol Su"ya işaret eden Abra/Ebra'dan türetilmiş olduğunu sanıyorum. Bkz. Abra; karş. Eburodunum.

ABRİKE. Bkz. Divriği (Fırat kıyısındadır).

ABROSTOLA. Ptolemaios'da anılan, Peutinger Tablosunda gösterilen bir Phyrgia

kentçiği. Ramsay'e göre (s. 261), baskın olasılıkla, Amorion/Hisarköy'ün 5 km. kadar doğusunda, Pınar Başı denen yerde kaynayan güzel derenin sol yanında idi. Bu konumuna bakılırsa, adındaki Abro bölümü, aslında Abra idi ve söz konusu dereyi anlatıyordu. Bkz. Abra.

ABYA. Bkz. Appia.

ABYDOS. Çanakkale Boğazı Anadolu yakasında, Nara Burnu üzerinde önemli bir ilkçağ kenti (İliada, II 836, XVII 584). Daha önce, bu adın Awa öntakısıyla Uda (=Hisar) sözcüğünden türetilmiş bulunduğu sonucuna varmıştım; şimdi görüyorum ki, denize uzanan bir burun üzerinde ve çok önemli bir deniz geçidi kıyısındaki bu kentin adında Ab(a) ögesi, "Su" (buradan, keza; akarsu, göl, deniz) anlamına gelen Aba/Apa'yı yansıtıyor olmalıdır. Buna göre Ab(a)-Uda, Deniz-Hisarı'dır. Bkz. Aba, Uda.

Mısır'da, Nil kıyısındaki Abydos'un yerli dilden gelme asıl adını kendi ağızlarına uydurarak değiştiren de Anadolu insanlarıdır; bkz. Syene.

ABYSİANON/AMYSİANON. 860 yılında Araplarla Bizanslılar arasında yapılan ve Arapların ağır bir yenilgiye uğramasıyla sonuçlanan savaşa sahne olan Anadolu bölgesinin, Bizans tarihçilerinde anılan adı. Eldeki verilerden Ramsay'in (s. 80) çıkardığı sonuca göre, bu bölge, ya Boyabat dolaylarıdır ya da, daha güçlü olasılıkla, o yörenin güneyinde, (Ramsay'in yanlış olarak Andrapa saydığı) İskilip ile Gangra/Çankırı arasındaki bölgedir.

Rum ağzında Abysianon, Amysianon biçimine getirilmiş adın Anadolulu aslını güvenle saptayamıyoruz. Karş. Amisene.

ÂCE ÂBAD. Gelibolu Yarımadasındaki, şimdi Eceabat denen kasabanın bu Türkçe adının eski ve asıl biçimi (Ş. Sâmi, c.I s. 40). Söz konusu Türkçe ad, o yöredeki ilk fetihleri gerçekleştiren Orhan Gazi dönemi komutanlarından birinin, Âce Yakup Bey'in adından gelir; Âce, Germiyan Beyliği Türklerinin Türkçesinde "Kardeş" anlamında bir sözcüktür (Evliya Çelebi, Danışman metni, c.VIII s. 158). Ağabey-cik anlamında olarak Ağa-ce'den kısaltma olduğunu sanırım (karş. Beyce). Osman Turan, Âce/Ece'nin bir çeşitlemesi olduğu anlaşılan İci san'ı üzerine verdiği bilgide, bu kanımızı doğruluyor: "Atabeglere yazılan mektuplarda İci Atabeg şeklinde hitab edileceğine dâir kayıt da dikkati çeker. Zira Selçuklular devrinde *Ağabey mânasına gelen* İci kelimesinin kullanıldığını biliyoruz" (O. Turan, Türkiye Selçukluları, s. 174; vurguyu ben koydum-Umar).

ACİTORİZİACUM. Peutinger Tablosunun Ankara-Çankırı yolu üzerinde, birinciden 34 mil, ikinciden 36 mil uzaklıkta gösterdiği kasaba. Ramsay'e (s. 285) göre, Kalecik yakınlarında olmalıdır. Rumcalaştırılmış biçimi bir de Lâtin ağzına uydurularak Acitoriziacum edilmiş adın Anadolulu aslını güvenle saptayamıyoruz, anlamını çıkaramıyoruz.

Ada/Ata/Atta (sözcüğü). Van Windekens'e göre (Le Pélasgique, s. 148) bu sözcük, Hind - Avrupa dillerinde, "Cici" gibi, sevgi anlatan bir sözcük olarak yorumlanmalıdır; o dillerden bazısında (Hitit, Hellen, Lâtin dillerinde) "Baba" anlamına, ama Sanskrit dilinde "Anne" anlamına gelen Atta sözcüğü ve yine Sanskrit dilinin "Abla" anlamındaki Atti sözcüğü bu kökle bağlantılı olmalıdır.

Luwi/Pelasgos dilinde, sözcük, anlaşılıyor ki, Ana'yı da kasdedebiliyordu. Nitekim, Karia kraliçesi Ada'nın ve onun hem yeğeni hem adaşı olan genç kızın (Strabon, 14 II 17) adı; ayrıca Adana/Athana/Athena (kent, tanrıça) adı ve bir tanrıça Ada'ya işaret eden, aşağıda göreceğimiz Ada(n)da gibi adlar bu sonucu destekliyor.

ADA (Anadoludaki tarihsel coğrafya adlarında). Türklerce kullanılmış olmayan Adada, Adadura gibi tarihsel coğrafya adları içinde, yahut Türklerce kullanılmış ama Türkçede anlamı bulunmayan Adana, Adanda gibi adlar içinde gördüğümüz Ada ögesinin, Türkçedeki

"ada" olmadığını, en küçük duraksamaya düşmeden anlayabiliyoruz. Buna karşılık, tarihsel belgelerde anıldığını saptayamadığımız bazı coğrafya adlarında Ada ögesi ya tek başına karşımıza çıkıyor (örneğin Ada Tepe, Ada Köy), ya da Türkçe sözcüklerle birleştirilmiş olarak karşımıza çıkıyor (Adalıkuzu köyü, Adaören köyü gibi). İkinci tür örneklerde, yörenin topografyası adın kökenini bize anlatacaktır. O yörede bir ada (deniz, göl, ırmak üzerinde bir ada) bulunması, yahut yörenin iki akarsu tarafından kuşatıldığı için ada'ya benzemesi, adın açıklamasını yapar ve onun Türkçeden geldiğini gösterir. Aksi durumda adın içindeki Ada, belli ki, Türkçeden gelmemektedir. Bu gibi, tarihten gelen Ada'ların anlamına yukarıda değindik; bkz. Ada/Ata/Atta (sözcüğü).

İkinci tür, yâni duraksamaya yol açan örneklerden birkaçını analım:

1. Ada Tepe. Ankarada, Polatlı ilçesine bağlı bucak merkezi Temelli'nin kuzeybatısındadır.

2. Ada Köy (Aşağı Adaköy, Yukarı Adaköy). Ankara ili Kızılcahamam ilçesi Çeltikçi bucağına bağlıdır.

3. Adalıkuzu Köyü. Ankara ili Güdül ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

4. Adaören Köyü. Ankara ili Beypazarı ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

5. Ada Köy. Denizli ili Acıpayam ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

6. Adahisar Köyü. Eskişehir ili Mihalıççık ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

7. Ada Köy. Bursa ili merkez ilçesi Gürsu bucağına bağlıdır (ve denizden çok içeridedir)

8. Ada Köy. Bursa ili Mustafakemalpaşa ilçesi merkez bucağına bağlıdır (denizden ve Apolyont/Uluabat Gölünden çok uzaktadır).

9. Adatepe Köyü. Çanakkale ili Ayvacık ilçesi Küçükkuyu bucağındadır. Kıyıdan içeridedir. Burada bir Zeus sunağı vardır (Çanakkale 1973 İl Yıllığı, s. 156).

10. Adatepe Köyü. Çanakkale ili Lâpseki ilçesi merkez bucağına bağlıdır ve deniz kıyısından 5 km. içeridedir.

Bunlar yalnız birkaç ilden alınmış örneklerdir; pek çok başka örnek de verilebilir.

-ada (takısı). Luwi dilindeki, "-lı" anlamına gelen wanda/anda takısının, zaten belli belirsiz ve burunsal söylenen n sesi düşmüş çeşitlemesidir. Bkz. wanda. Örneğin Milawanda kenti adının Milawada, Milada biçimlerinde de kullanıldığını biliyoruz.

ADADA. Pisidia'da ilkçağ kenti (Özsait, Pisidya/2, s. 120-121; Umar, Pisidia, s. 71-75). Önemli kalıntıları, Isparta ili Sütçüler ilçesi merkez bucağına bağlı Sağrak Köyünün kuş uçuşu 2 km. kuzey-kuzeydoğusundadır. Adada, aşağıda göreceğimiz Adanda adının, burunsal n sesi düşmüş çeşitlemesidir. Bkz. -ada (takısı), Adanda, Adatha.

ADADURA. Hitit belgelerinde anılan bir kent (H. Ertem, CAD s. 1); belki Adada, Adatha'lardan biri. Adadura adı, Luwi dilinde, Adad(a)-Ura parçalarından türetilmiştir, Büyük Adada demektir (bkz. Adada, Ura). Demek, kent, Adada adlı bir diğer yerleşimle karıştırılmaması için böyle anılıyormuş. Ancak, başka bir yorum da olasıdır; adın Dura bölümü, Durasıllı gibi adları incelerken değineceğimiz üzere, gerçekte Tu-(u)ra'ya, Yüce Atys'e işaret ediyor olabilir. Böyle idiyse, Adadura, Ada'nın (Ana Tanrıça'nın) Yüce Atys'i demek olur.

ADAGİDE. İzmir ili Ödemiş ilçesine bağlı bucak merkezi; şimdi Ovakent edildi. Türk ağzında Adagide biçimine bürünmüş adın bir diğer biçimi, ilkçağda, Digda idi (R. Meriç, s. 58). Diğer biçimi diyorum, çünkü Digda'nın Adagide'ye dönmesi, fonetik değişim kurallarına göre olanaksızdır; demek Digda, Adagide'nin aslı değildir, olsa olsa onun aslının bir diğer biçimidir.

Digda'nın ya da Adagide'nin Hellen dilinde anlamı yoktur. Bunların kökeni ya Lydia dili, ya da onun İÖ 2. binyıldaki atası Luwi dilidir. Digda adının, Nakhita/Nagida (şimdi, Niğde) adıyla bir köken hısımlığı olabilir. Bu konuda kesin yargıya varmak dayanaksız ise de, bir olasılığa işaret edebilirim: Belki Adagida ve Digda'nın aslı Adakida idi, bu ad Ada-Ki(n)da ögelerinden türetilmişti, Ana Tanrıçayı kasdediyordu. Bkz. Ada, Kinda. Kinda gibi nd'li adların, zaten belli belirsiz söylenen burunsal n sesi tümüyle ihmal edilerek de söylendiğinin birkaç örneğini biliyoruz (karş. yukarıda -ada takısı). Dolayısiyle, Ada-Kinda'nın Adakida edilmesi doğaldır . Keza, Luwi dilinin ve eski İran dilinin A ile başlayan adları bazan bu A'yı atarak da söylemeye eğilimli olduğunu biliyoruz; Ama yerine Ma gibi (bkz. Ama). Demek, Ada-Kinda'nın çeşitlemesi Adakida'nın Dakida diye de söylenmesi, yahut, Ana-Kinda'nın çeşitlemesi Anakida'nın Nakida diye de söylenmesi, kurala uygundur. Ana/Na, Ama/Ma'nın çeşitlemesidir ve o dahi Ana Tanrıça'yı kasteder. Sonuç olarak, Adakida/Dakida ile Anakida/Nakida tıpatıp aynı anlamdadır: Kinda Ana.

ADAGÜME. Yukarıda anılan Adagide/Ovakent'e bağlı bir köy; o da şimdi Konaklı edildi. Recep Meriç (s. 55), Adagüme adını Adıgüme biçiminde veriyor; oysa doğrusunun Adagüme olduğu diğer bilgi kaynaklarımızda, örneğin TA İzmir ili haritasında görülmektedir. Burası, ilkçağda da bir köy idi. Orada bazı ilkçağ yazıtları bulunduğunu, ama yazıtlarda köy adının görülmediğini Meriç kaydetmiştir.

Adagüme adının ve birçok diğer köy adının sonundaki güme bölümünün, Hellen dilinde "köy" anlamına gelen kome'den bozma olduğu bilinmektedir ve bunu Meriç de açıklamıştır (s. 57). Açıktır ki köyün eski adı yalnız Ada iken, Hellenleşme döneminde buna Hellen dilinin Kome sözcüğü de eklenmiştir. Bu yöre Ephesos yakınında ve Ana Tanrıça tapkısı bölgesinde olduğuna göre, Ada adı burada da Ana Tanrıçayı kasdediyordu kanısındayım. Bkz. yukarıda Ada.

ADAİ/ADAİA. Strabon'un(13 III 5) andığı, Anadolunun Aiolis bölgesinde Kyme kentinin kuzey yakınında, demek ki Aliağa'nın yerinde veya yanıbaşında bir köy. Anadolulu Ada sözcüğüne Hellen dili takıları eklenmesiyle Adai, Adaia biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu takılara göre, Adai, "Ada (Tanrıçanın) Halkı" (karş. Athena, Athenai); Adaia ise, "Ada (Tanrıçanın) Yurdu" anlamındadır. Ancak, Adaia adı, tümüyle Anadolulu da olabilir: Ada-(A)ia, Toprak Ana. Bkz. Ada, Aia, Aiga (sözcüğü), Aigai.

ADALA. Aşağıdaki örneklerde karşımıza çıkacak olan bu adın kökeni, anlamı konusunda birkaç olasılık vardır:

a. Bu ad, özel bir anlamında Ana Tanrıçayı anlatan Ada sözcüğüyle, küçültme takısı -la'dan türetilmiş ve günümüze dek böylece Adala biçiminde gelmiş olabilir; bkz. Ada, -la. Böyle idiyse anlamı, "Ana Tanrıçanın Yavrusu"dur. Karş. Attala/Attalos, Attila (=Atta'cık, Atta'nın Yavrusu).

b. İncelediğimiz ad, yine Ada sözcüğünün özel bir anlamda (bu kez, "Baba" anlamında) çeşitlemesi olan ve Baba Tanrı'yı anlatan Ata/Atta sözcüğüyle, küçültme takısı -la'dan türetilmiş, Atta'cık, Atta'nın Yavrusu (Oğul Tanrı: Satala yâni Swa-Atta-la) anlamında Atala/Attala iken şimdi Adala biçimine bürünmüş olabilir.

c. Adın öz biçimi, tanrı Atta ile bağlantısı olmaksızın, Bergama kralları Attala/Attalos'lardan biri dolayısiyle Attala yahut Attaleia (sonuncusunun Hellen dilinde anlamı: Attalos Yurdu) iken şimdi Adala'ya dönmüş olabilir.

Adala adını aşağıdaki örneklerde görüyoruz.

1. Manisa ilinde, Salihli'nin kuzeydoğu yakınındaki Adala kasabası. Bir ara, buna Karataş denmişti. Louis Robert'in kanısınca (Yer Adları, EÜ Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi

No.1, s. 10) ilkçağ Lydia kenti Satala, hemen herkesçe kabul edildiğinin tersine, Sandal Köyünde değil, bu Adala'nın yerinde idi. Gerçek böyle idiyse, adın kökeni konusunda yukarıda (b)'de değindiğimiz olasılık geçerlidir.

Lydia'da, şimdi yeri saptanamayan bir Attalyda kenti vardı; Byzantion'lu Stephanos anmıştır. Attalyda adı, Attal(a)-Uda parçalarından türetilmiştir, Attala Hisarı demektir. Bu Attaluda/Attalyda kentinin, şimdi sözünü ettiğimiz Adala olması olasılığı vardır.

2. Adala. Antalya ili Finike ilçesi Alaşın/Alasın (şimdi, Gökçeyaka) Köyünün bir mahallesi.

3. Adala Yaylâsı. Yukarıda No. 2'de sözü geçen yörede, Alacadağ'ın doğu yanında bulunan yaylânın adı (Saraçoğlu, s. 187).

ADANA. Aşağıdaki örneklerde karşılaşacağımız bu ad, Luwi dilinin Ada (bkz. yukarıda Ada; şimdi ele aldığımız Adana'lar içindeki anlamı: Ana Tanrıça) ve wana/ana (şimdi incelediğimiz Adana'lar içinde anlamı: -Ülkesi; bkz. wana) ögelerinden türetilmiştir, "Ana Tanrıça Ülkesi" demektir.

1. Adana. Anadolunun Çukurova bölgesinde tarihsel kent ve şimdi en önemli kent. Bunun adı, Luwi dilindeki belgelerde, uwa takısının da eklenmesiyle, Adanuwa, Atanuwa, Atanwa biçimlerinde (bkz. Meriggi, Glossar, s. 41); Hitit çivi yazılı belgelerinde, Hitit ağzına uydurulup sondaki uwa yerine -iia takısı eklenmiş olarak, Adaniia/Ataniia biçiminde (H. Ertem, CAD s. 1) geçer.

2. Adana. Manisa ve Uşak illerinin sınırında, Uşak ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi Ortabağ edildi.

3. Adana/Athana. Şimdi Aden. Bkz. Aden.

4. Athana, Hellen ağzında Athenai, Türk ağzında Atina. Bkz. Athana.

5. Athenai/Atina, Karadenizdeki. Bkz. aşağıda Atina, No.2.

ADANDA. Adanda Tepesi, bunun eteğinde Adanda Deresi ve onun kıyısında Adanda köy mahallesi, Antalya iline bağlı ilçe merkezi Gazipaşa'nın güneydoğu yakınında, denizden biraz içeridedir. Adanda adı, Luwi dilinde, Ada sözcüğüne, "-lı" (buradan, keza, "-tapınıcısı") anlamında wanda/anda takısının eklenmesiyle türetilmiştir. "Ana Tanrıça tapınıcısı"(halk) demektir. Karş. Amanda, Ama tapınıcısı (halk); Manda/Mada, Ma tapınıcısı (halk), Otranda, Adra/Odra tapınıcısı (halk) vb.

ADAPERA. Antoninus Rehberinde, Ankara-Yozgat yolu üzerinde, Tavium'un (Yozgat batı ilerisinde Büyüknefes Köyü) 24 mil batı öncesinde gösterilen bir kasaba ya da köy (Ramsay, s. 283, s. 285 No. 6). Adının tüm olarak anlamını güvenle saptayamıyoruz, çünkü kökenini ve türetiliş ögelerini bilmiyoruz. Para, Thrak dilinde "Pazar yeri" demek olduğuna ve Phrygia'lılar da Thrak kökenli olduğuna göre belki incelediğimiz adın aslı Phryg'lerce Ada-Para, "Ana Tanrıçanın (bkz. Ada)-Pazar Yeri" anlamını belirtmek üzere Adapara biçiminde kullanılmakta idi.

ADARASSOS. Aşağıda anılan Adrassos kenti adının, Hellen ağzında büründüğü bir diğer biçim (Ramsay, s. 408 No. 22). Andrassos da denirdi. Bkz. Adrassos.

ADA TEPE. İzmir'de, Ana Tanrıçanın dağı Sipylos'un (bilinen en eski Ana Tanrıça kabartmasının bulunduğu Manisa Dağı) batı uzantısı, kendi adı da Ana Tanrıça Ama ile bağlantılı Amanara (şimdi, Yamanlar) Dağı batı yamacında, Sancaklı Köyünün hemen üstünde, bir Hellenistik çağ yapı kalıntıları alanı.

Burada bir Ana Tanrıça tapkısı yeri bulunduğu, geçen yüzyıldan beri, araştırmacılarca kabul edilmekte idi. George Bean (Aegean Turkey, 3. bsl., s. 61 ve 64) bu görüşe karşı

çıkarak, kendisinin Rüstem Duyuran ile birlikte orada yaptığı kazının sonuçlarına göre bu yerde sâdece bir sarnıç ile, Hellenistik çağ İzmir'ini çevreleyen dış karakollar sisteminden bir parçanın bulunduğunu söylüyor. Oysa, Ada Tepe adında hâlâ yaşayan Ada ögesi (bkz. yukarıda Ada) o yerin gerçekten de Ana Tanrıça ile bağlantılı bulunduğunun en güçlü kanıtıdır. Hellenistik çağda o yerde bir sarnıcın ve bir küçük kalenin varlığı, yerin Ana Tanrıça tapkısı ile ilgili olmadığı anlamına gelmez.

ADATHA. Bu ad, yukarıda incelediğimiz Adada'nın çeşitlemesidir; bkz. Adada, Adanda.

1. Adatha. Maraş yakınında ilkçağ kenti. Bugünkü İnekli'nin yerindeydi (Honigmann, RE Suppl. IV, Kommagene maddesi, s. 984).

2. Adatha. Suriye'de ilkçağ kenti. Palmyra/Tadmor doğusunda, Fırat kıyısındaki Sura kentine uzanan yol üzerinde idi (Ptolemaios, 5 XV 24).

Aden. Bizim Edremit (aslı, Adramut) ile adaş olduğuna ileride değineceğimiz Adramut/Hadramut ülkesinin en önemli kıyı kentinin adının şimdiki biçimi. Aslı Adana/Athana idi, şimdi Aden'e döndü (TA, Aden maddesi). Karş. Erythra Denizi.

ADENYSTRAİ. Mardin ilinde ilçe merkezi Düneysir/Kızıltepe'nin ilkçağdaki adı (Streck, RE Suppl. I, 1903, Adenystrai maddesi). TA, "Düneysir" maddesinde bu adı Adenytrai diye aktarıyor. Fırat'a katılan çaylardan biri Kızıltepe'den geçer; Adenystrai (Hellen diline göre çoğul bitişi alınış olarak, o dilde: Adenystra Halkı) adının Stra'sı bu akarsuya işaret ediyor olabilir. Bkz. Asta/Astra.

ADESSOS. Ptolemaios'un (5 II 15) andığı, Milâs ile Alinda/Karpuzlu arasında bulunduğu sanılan bir ilkçağ kenti. Adındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile. Buna göre, adın aslı Adassos yâni Ada-Assos'tur (Ada'nın Kenti). Bkz. Ada, Assa.

ADIRNAS/ADIRNAZ. Bkz. Adranos.

ADIYAMAN. Arap komutanı Mansur'un yaptırdığı kalesi nedeniyle Hısn-ı Mansur (Arapça: Mansur Kalesi) diye anılan kentin Türkçe kökenli görünen bu adı, yakın zamanın uydurması değildir, o da tarihsel bir addır, Evliya Çelebi'de (Danışman metni, c.V s. 59) geçer. Ancak, Türkçedeki anlamıyla Adı-yaman, kent adı olarak pek yersiz düştüğünden, bu ad, daha eski, islâmlık öncesinden kalma bir adın Türk ağzına uydurulmuş biçimi olmalıdır kanısındayım. Aslı belki Luwi dilinde Adaumana yâni Ada-uma-(wa)na, "Ana Tanrıça-halkının-ülkesi" gibi birşeydi; bkz. Ada, uma, wana.

ADİGERMARA. Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Theodoros'un Yaşamı bölümünde adı geçen bir Galatia köyü. Tam yeri bilinmiyor. Adının kökenini ve anlamını da saptayamadım.

ADİLCEVAZ. Van Gölü kuzey kıyısında, Bitlis iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Urartu'lar zamanındaki adını bilmiyoruz. Bizans çağındaki adı Artzike'dir. Adilcevaz adı ise, Arap egemenliği çağındaki Ad al cavz (=Cevizi bol) adından bozmadır (Honigmann, s. 171, 180, 200, 205, 232).

ADİSA/ADİSE. Bkz. Ediske.

ADOPİSSOS. Anadolunun Lykaonia bölgesinde kent. Lykaonia'nın kuzeydoğusunda, Sultanhanı ile Aksaray arasındaydı (Ramsay, s. 380 No. 21). Adının sonunda, "kent" anlamındaki Anadolulu sözcük issos'u açıkça görüyoruz (bkz. Assa, İssos). Ancak, Hellenleşme döneminde Adop- biçimine bürünmüş olan baştaki bölümün aslını ve anlamını güvenle saptayamıyoruz.

ADOS. Byzantion'lu Stephanos'un andığı, Alanya yöresinde, Stephanos'da Syagra diye

yanlış yazımla sözü edilmiş Syedra kenti yakınlarında bir kentçik. Tam yeri bilinmiyor. Adının öz biçimi belki yalnızca Ada idi; bkz. yukarıda Ada. Yakın denebilecek bir yörede, Gazipaşa yöresinde de Adanda adıyla karşılaşmıştık.

ADOUROS. Kaikos/Bakırçay'ın en eski adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi (Ploutarkhos, Irmaklar, XXI 1). Bu sözcük, aynı yörede Atarna/Atarneus adı içinde de gördüğümüz Ada (=Ana Tanrıça) adı ile, Luwi dilinin "Büyük, Yüce" anlamındaki sözcüğü ura'dan türetilmiştir (bkz. Ada, ura), "Yüce Ana Tanrıça" demektir. Karş. Kaikos. Irmak adının bitişi, Hellen dilinde ırmak kavramı ve o yüzden ırmak adları eril olduğu, eril adlara özgü bitiş aldığı için, Hellen ağzında -os edilmiştir. Bkz. Ermos.

Adra/Atra/Odra/Otra (sözcüğü). Luwi dilinde ve ardılı İÖ 1. binyıl Anadolu dillerinde, keza Luwi dili temeline dayanan "Pelasgos" dilinde ya da dillerinde, "Erkek, Koca" demektir. Sözcük, özellikle Ana Tanrıçanın erkeği baş tanrıyı kasdeder, onun adlarından biridir. Bu konuda ilk yayın, tarafımdan yapılmıştır (Lydia, 2. bsl., s. 10; Tarih ve Toplum, No. 70, Ekim 1989, s. 34-35).

Bu sonucun doğruluğunu ortaya koyan kanıtların başlıcaları şunlardır :

a. Belgesel kanıt. Bu, en kesin kanıttır. Tevrat'ta (II. Krallar, XVII 31) Asur kralı Sargon'un Filistin'e sürdüğü Sefarvaim halkından bir topluluğun, bir tanrı ile bir tanrıçaya taptığı; tanrının adının Adrammelekh (Adra Melek), tanrıçanın adının Anammelekh (Ana Melek) olduğu açıklanıyor. Çağdaş Türkiye Türkçesindeki karşılığına pek benzeyen, Luwi dilinde anna, Hitit dilinde anni sözcüklerinin bizdeki ana/anne ile aynı kavramı anlattığını bildiğimden (burada bir benzerlik ve rastlantı yoktur, etkileşim vardır; bkz. ileride Türk), Adra sözcüğünü de ileride gözden geçireceğimiz pek çok tarihsel Anadolulu ad içinde ve ayrıca Luwi/Pelasgos kültürünün etkilediği başka yerlerde gördüğümden, bu tanrı çiftinin, Anadolu Ana Tanrıçası ile onun erkeği olduğunu güvenle anlayabildim.

b. Karşılaştırmalı diller kanıtı: aa. Sanskrit dilinde. Luwi dili gibi ilk Hind-Avrupa dillerinden olan Sanskrit dilinde, bhatr, "koca"; bhratr, "erkek kardeş" (karş. Farsçada birâder, İngilizcede brother, Almancada Bruder); putra, "oğul"; camatr, "damat" demekti. Bu sözcüklerin tümünde, erkek kavramına işaret eden ortak bir bölüm, atr bölümü vardır, yalnız putra'da atr'ın başındaki a düşmüştür (işaret edelim ki Sanskrit dilinde yalın olarak "erkek" anlamındaki sözcük atr değildir, purusha'dır; karş. Anadolu kenti Puruskhanda'nın adı). bb. Hellen dilinde. Bu dilde, "erkek, koca" anlamındaki sözcük, andros'tur. Hellen dilinde eril adlar ilke olarak -os bitişini almak zorunda bulunduğundan ortaya çıkan bitiş farkı dışında tek fark, Adra'nın sesleri arasına bir n sokuşturulmuş olmasından ibarettir. Zaten bu yüzden, Anadoludaki Adra'lı adlardan bir haylisinin araya bir n sokuşturularak, ama yine de anlamı hiç değişmeyerek, Hellenleştirildiğini göreceğiz: Madra yâni Ma-(A)dra, Ma'nın Erkeği adının Hellen ağzında Maiandros yâni Maia-(A)ndros, Maia'nın Erkeği olması gibi. Keza bkz. Mandros.

c. Tümevarım kanıtı. Anadoluda ve Luwi/Pelasgos kültürünün yayıldığı, etkilediği diğer bölgelerde Adra adını, ya tek başına bir tarihsel coğrafya adı olarak, ya da tarihsel coğrafya adlarının türetilmesinde kullanılmış bir öge olarak, en azından Ama/Ma adı kadar sık görüyoruz ve o gibi adların bir haylisini (örneğin, Sicilya'daki Adranos kentinin adını) doğrudan doğruya tarihsel belgelere dayanarak (Adranos kenti örneğinde, bu kentte Adranos adlı bir tanrıya tapıldığını açıklıyan Ploutarkhos'a dayanarak) tanrı Adra ile bağlantılandırabiliyoruz. Kimini de, Madra Dağı, Madran Dağı örneklerinde olduğu üzere, ögelerine ayırabiliyor ve Madra adının Ma-(A)dra, Ma'nın Adra'sı ögelerinden türetilmiş bulunduğunu görmek gibi nedenlerle elimizde bir tarihsel belge olmamasına rağmen, bunları da Ana Tanrıçanın erkeği baştanrı ile bağlantılandırabiliyoruz.

Adra/Odra ve Atreus/Otreus gibi çeşitlemelerin varlık nedeni için bkz. aşağıda Odra.

Adra/Atra/Odra/Otra adının karşımıza çıktığı örnekler, bu kitabımızda, alfabetik dizideki yerlerinde incelenmişlerdir. Bunların dağılımı üzerine toplu görüşle fikir edinilebilmesi için, en ilginç bazı örnekler ve bunların görüldüğü yerler, kitabın sonunda Tablo 29'da aktarılmıştır.

Adra. Luwi/Pelasgos baştanrısının, Ana Tanrıça'nın erkeğinin adını (bkz. yukarıda Adra/Atra/Odra/Otra), tek başına yâni bir takı bile olmaksızın kendilerine ad edinmiş ilkçağ kentleri şunlardır:

1. Adra. Akdeniz kıyısında, İspanya'da, Granada doğu ilerisinde kent. Varlığını aynı ad altında, bugün de sürdürmektedir. İspanya'da, Luwi dilinden gelme Munda, Tartessos, Ebro gibi pek çok başka tarihsel coğrafya adıyla da karşılayacağız.

2. Adra. Taşlık Arabistanda (Arabia Petraea'da) bir kent. Şimdiki El Azrak olduğu Spranger tarafından savunulmuştur (D.H.Müller, RE Adra maddesi No.2). Görülüyor ki Arapların, Kur'anda İdris Peygamber kılığına büründürülen Luwi/Pelasgos tanrısı Adra ile tanışması yalnız Adramut/Hadramut üzerinden olmuş değildir.

3. Adra/Adraa. Ürdün Irmağı doğusu yörede, Havran bölgesinin en büyük kenti Derat'ın ilkçağdaki adı (Benzinger, RE "Adraa oder Adra" maddesi). Bu kent, Ptolemaios'da (5 XV 23), Hierokles'de ve Peutinger Tablosunda anılmıştır.

4. Adra (Lâtin yazımında Hadra). Ptolemaios (2 XVI 6) bunu Liburnia bölgesinde, denizden içeride bir kent olarak anıyor. Bosna yöresinde, belki Zara doğusunda olduğu sanılıyor, tam yeri bilinmiyor (Patsch, RE 1. dizi c. VII/2'nin ek bölümünde, s. 2878'de Hadra maddesi).

Adrama. Ürdün Irmağı doğusu yörede, Batanea bölgesinde, Ptolemaios'un (5 XV 26) andığı bir kent (karş. yukarıda Adra, No. 3). Adrama adı, Adra tanrının adına, Luwi dilinin "-insanı, -halkı" anlamında uma takısı eklenmekle türetilmiştir: Adra-(u)ma; "Adra Halkı" demektir. Bkz. Adra, uma; karş. Bergama/Pergama vb.

Adramyta. Adramut/Hadramut adının Plinius'ta (VI 154, 155; XII 52), Ptolemaios'ta (6 VII 10), Theophrastos'ta (bitkilerle ilgili yapıtında, 9 IV 2) geçen biçimi. Adın anlamı için bkz. Adra, Adramytteion, Hadramut.

ADRAMYTTEİON. Edremit adının aslının, Hellen ağzına uydurulmuş biçimi (Strabon, 13 I 2 vs.); Atramytteion, Adramyttion, Atramyttion biçimlerinde de yazılır. Yalnız sonuna eklenen -eion (keza: -ion) takısı Hellen dilindendir ve o dilde "-yeri" anlamındadır. Adın aslı Adramut yâni Adra-Mut, "Adra-Vâdisi"dir; bkz. Adra, Mut. Bu ad, besbelli ki, batı ucunda Edremit'in (ilk kuruluş yeri vâdi ucuna daha da yakın olarak) kurulduğu, Balıkesir'e uzanan önemli doğal geçit vâdisini kasdeder.

ADRANEİA/ADRANİA. Bkz. Adranos, No.1.

Adrani. Luwi dilinden gelme pek çok tarihsel coğrafya adıyla karşılaşacağımız ilkçağ Illyria'sında, şimdi Sırbistan ülkesinde, Kraljevo'nun birkaç km. kuzeybatı yakınında kasaba. Adının aslı, Adra adıyla wana/ana takısından türetilmiştir, Adra Ülkesi demektir: Adra-(wa)na, Adra'sal. Bkz. Adra, wana, Adranos.

ADRANOS. Hellen ağzında bu biçimi almış adla birkaç yerde karşılaşıyoruz. Aslı, hiç kuşkusuz, Adrana yâni Adra-(wa)na, Adra'sal, Adra Ülkesi sözcüğüdür; bkz. Adra, wana. Sözcük, ırmak adı olduğunda, Adra Irmağı anlamına gelir.

1. Adranos/Atranos. Türk ağzında keza Adırnas, Adımaz, Edrenos. Bursa iline bağlı Orhangazi kasabasının eski adı (Ramsay, s. 197 No. 14). Aynı ad, Ramsay'in (s. 174 No. 16)

belirttiği üzere, Bizanslılarda Adraneia, Adrania, Andriana, Adrianoi (Lâtin yazımında Adriani, Hadrianoi, Hadriani) biçimlerine de büründürülmüştür.

2. Adranos. O yöreden geçen ve şimdi Orhaneli Çayı denen çayın eski adı.

3. Adranos/Adranus. O yöreden hayli uzakta, ama yine de Adra tapkısının baskın olduğu kuzeybatı Anadoluda, Mysia'da, Balıkesir ili Kepsut ilçesinin merkez bucağına bağlı bir köy.

4. Adranos. Luwi dilinden adlarla yüklü Sicilya Adasında bir ilkçağ kenti. Şimdi, Adrano.

5. Adranos. Bu kentin ilkçağdaki baş tanrısının adı (Ploutarkhos, Timoleon'un Yaşamı, 12 ve 16).

ADRANOUTZİON. Bizans imparatoru Konstantinos Porphyrogennetos'un ülke yönetimine ilişkin yapıtında anılan ve Gürcistan dolaylarının anahtarı diye nitelendirilen bir hisar. Tarkan (Çoruh, s. 103 sonu) bunu şimdiki Ardanuç'a eşitlemektedir. Bryer/Winfield ise (s. 58) Ardanuç'un tarihsel adını Ardanoutzion olarak kaydediyorlar. Buna bakılırsa, Adranoutzion geç dönemde Ardanoutzion edilmiştir (karş. halk ağzında kibrit yerine kirbit denmesi) ve Ardanoutzion adı Türk ağzında Ardanuç olmuştur. Ama bunun tersi de geçerli olabilir; yâni daha doğru biçim Ardanoutzion iken, Adramytteion gibi Adra'lı adların etkisiyle, Ardanoutzion yerine Adranoutzion biçimi de kullanılmış olabilir. Doğu Karadeniz'de Adra tapkısının varlığını Edre, Trapezountos/Trapezous gibi adlardan biliyoruz. Adın doğru biçimi Adranoutzion idiyse, bunun tanrı Adra ile bağlantılı olması (bkz. Adra); doğru biçim Ardanoutzion idiyse, kökenin "Akarsu" anlamında Arda sözcüğü olması beklenir (bkz. Arda, Ardahan).

ADRAS (Dağı). Anadolunun İsauria bölgesinde, Mut ile Ermenek arasında orta yerdedir; hâlâ bu adla anılıyor. Eteğinde, aşağıda sözünü edeceğimiz Adrassos kenti vardı. Adras adı sonundaki s'nin de, dağ adları Hellen dilinde eril olacağı ve eril adlara özgü bitişler taşıyacağı için Hellenleşme yahut Rumlaşma döneminde eklendiği bellidir. Dağın adı, Luwi/Pelasgos baş tanrısı Adra'nın adından gelir; bkz. Adra.

Adras adının diğer bir yerde kullanılışı hakkında bkz. Andıras.

ADRASAN. Adrasan köyü, Antalya ili Kumluca ilçesi merkez bucağına bağlıdır; adı şimdi Çavuşköy edildi. Adrasan Burnu da oradadır, Antalya Körfezinin güneybatı köşesinde Akdeniz'e uzanır. Adrasan adının öz biçimi, görünüşe bakılırsa, Adrasana yâni Adrassa-(wa)na, Adrassa Ülkesi'dir (karş. wana). Demek o yörede de bir Adrassa/Adrassos (Adra Kenti) varmış. Adrasan/Çavuşköy? Karş. Edrassa.

ADRASSOS. Yukarıda sözü edilen Adras Dağı eteğinde ilkçağ kenti (Ramsay, s. 408 No. 2; kentin nekropolis'inde bir inceleme: E. A. Rosenbaum, Late antique sarcophagi in Adrassus, Mansel'e Armağan, c. I, s. 483-492). Adı, Adra ve Assa/Assos bölümlerinden türetilmiştir, Adra Kenti demektir. Bkz. Adra, Assa.

ADRASTEİA. Anadoluda karşılaştığımız bu ad, aslında Anadolu kökenli ve Adra tanrının adından türetilmiş olduğu halde Hellen ağzında çarpıtılıp Hellen dilinden gelmiş görünüşüne büründürülen adların (karş. kitabımızın sonunda, Genel Sonuçlar bölümünde I 3) tipik bir örneğidir. Şöyle ki:

Adrasteia adı, bu biçimiyle, Hellen dilinden gelmiş ve öç tanrıçası Adrasteia'nın adını yansıtıyor ya da Adrastos adlı biriyle ilgili ve "Adrastos Yurdu" anlamında görünür. Gerçekten, Hellen destanları (örneğin İliada, II 572) Yunanistanda Peloponnesos'un Argos bölgesi kralı bir Adrastos'dan söz eder. Hellen dilinde Adrastos adı, başına, Türkçenin -sız takısı anlamında a- öntakısı getirilmekle türetilmiş bir sözcüktür; "Kaçışı olmayan" (yâni,

a.Kaçmayan, b. Kaçılmayan) demektir. Hellen destanlarındaki (örneğin bkz. Aiskhylos, Prometheus, dize 936) öç tanrıçası Nemesis'in sanı da Adrasteia idi (Adrastos sıfatının dişi biçimi).

Ne var ki, Adrastos, Adrasteia adları Anadoluda da karşımıza çıkıyor; üstelik, özellikle, Troas-Mysia yöresinde karşımıza çıkıyor. Oysa, bu yöre, Anadoluda Adra/Odra tapkısının en güçlü, Adra/Odra ile bağlantılı adların en bol olduğu yöredir. Bizzat Troia, Troas adları dahi, göreceğimiz üzere, aslında, böyleleri arasındadır. Hellenleşme döneminde o adlardan kimi, örneğin Troia adı, Hellen dilinden gelmiş bir ad görünüşüne sokulmaksızın Hellen ağzına uydurulup çarpıtıldı; kimi de, tıpkı Akrokos'un Türk ağzında Eğrigöz edilmesi gibi, kesinlikle Hellen dilinin malı bir ad görünüşüne sokuldu. Bu değiştirmeler, bir yöredeki kültür ve dil değişiminin sonuçlarına ilişkin genel kuralların gereğidir (bkz. kitabın sonundaki Genel Sonuçlar bölümünde I). Hellen dilinin Adrastos sözcüğünden gelme imiş görünüşüne büründürülen Adra'lı adlar da işte bu değişimi geçirmişlerdir. Kanımca gerek Adrastos gerek Adrasteia adları, hiç değilse Anadoludaki örnekler söz konusu oldukta, Adrasta yâni Adra-(A)sta, Adra-Deresi adından bozma olmalıdır; bkz. Adra, Asta. Çok dikkate değer ki, Adrasteia, Peloponnesos'un Argolis bölgesinde, Nemea yakınında bir *pınarın* adıdır (Pausanias, 2 XV 2). Bu örnek, vardığım sonucu doğruluyor.

Anadoludaki Adrastos'lardan, Adrasteia'lardan saptayabildiklerim şunlardır:

1. Troia'lılara yardıma gelmiş bir Anadolulu savaşçı, yakındaki Perkote kentinden Adrastos imiş (İliada, II 830).

2. Kral kızı Lampsake kimliğine bürünmüş Ana Tanrıça ile bu Lampsake'nin babası kral Mandrom kimliğine bürünmüş baş erkek tanrı (Madra yâni Ma-Adra, Ma'nın Erkeği) tapkısının yurdu Lapseki dolayları ile onun doğu bitişiğindeki kıyı yöresinin adı, İliada'da (Erhat/A.Kadir çevirisinde II 828) Adrasteia diye anılıyor.

3. Bandırma ile Erdek arasında kalıntıları görülen ilkçağ kenti Kyzikos'un güney karşısındaki dağın adı da Adrasteia idi (Strabon, 12 VIII 11). Bu, şimdiki kıstağın güney bitişiğinde görülen, doruğu 354 m. yüksekliğinde tepe olmalıdır.

4. Yine o yörede, Karabiga batı yakınında, Priapos ile Parion kentleri arasında, bir Adrasteia kentçiği varken Strabon zamanında yıkıntı durumuna düşmüş, bırakılmış bulunuyordu ve onun kalıntıları çevresine Adrasteia Ovası deniyordu (Strabon, 13 I 13); bu adlar, o kentin yerinde bir Nemesis Tanrıça tapınağı kurduğuna inanılan kral Adrastos (!)'un adından gelmiş sanılıyordu. Sözde, Nemesis tanrıçaya Adrasteia denmesi (Adrasteia adının "Kaçılmaz, kaçınılmaz" anlamını belirtmesi yüzünden değil de) bu Adrasteia kentinde tapkı görmesi yüzünden imiş.

Adrastos. Anadolulu savaşçı. Bkz. Adrasteia, No. 1.

Adria. İtalyada, Venedik güneybatı ilerisinde varlığını bugün de sürdüren ilkçağ kenti. Şimdi, yakınındaki akarsuların getirdiği toprak dolgusu nedeniyle, denizden biraz içeride kalmıştır. Anadolulu Etrüsk'lerce kurulduğu biliniyor. Adı, Adra tanrının adıyla (bkz. yukarıda Adra) bağlantılıdır. Bu ad, Hellen ağzında Adr(a)-ia, Adra Yurdu biçimine bürünmüştür; Etrüsk'lerdeki biçimini bilmiyoruz. Kentin bir adaşı, Roma'lılarca İÖ 3. yüzyıl ilk yarımında yine Adria Denizi kıyısında Picenum bölgesinde, bugünkü Pescara yakınında kuruldu. İkinci Adria/Hadria, bir Roma kolonisi idi. İmparator Hadrianus'un adı da, ailesi bu kentten İspanya'ya göçmüş olduğu için, bu kentin adıyla bağlantılıdır, Adria/Hadria'lı demektir: Hadri(a)-anus. Sondaki -anus, Tabula Peutingeriana, Actio Pauliana gibi adlarda gördüğümüz dişi -ana takısının eril biçimidir (karş. wana).

Adria/Adrias Denizi. Bizim daha çok Adriatik dediğimiz denizin Hellen'lerdeki

(örneğin, Herodotos, I 163) adı. Deniz, bu adı, kuzeybatı kıyısındaki, Etrüsk'lerin kurduğu Adria kenti dolayısiyle almıştır. Adın kökeni ve anlamı konusunda bkz. Adria.

ADRİANİ. Bkz. Adranos, No. 1.

ADRİANOS DENİZİ. Akdeniz'in, ya da bunun Alâiye/Alanya yöresindeki bölümünün, Bar Hebraeus'da (c. II s. 516) geçen adı. Yöredeki Adras Dağı, Adrassos kenti, Kelenderis, Kharadros hisarı adları gibi, tanrı Adra'nın adıyla bağlantılı olduğunu sanırım. Aslı Adrana olsa gerek; bkz. Adranos.

ADRİANOUPOLİS. Lâtin yazımında Hadrianopolis. Edirne adının kökeni. Sözcük, Hellen dilinde, "Hadrianus'un Kenti" anlamında görünür. Gerek bu görünüşün, gerek "Hadrianus, oradaki kasabayı geliştirip kent durumuna getirdikten sonra, ona, kendi adını yaşatsın diye, Adrianoupolis/Hadrianopolis adını vermiştir" özündeki söylentinin (Arif Müfid Mansel, İlkçağda Edirne, s. 23 sonu; bu yazı, TTK'nun yayınladığı, "Edirne-Edirne'nin 600. fetih yıldönümü Armağan kitabı" içinde yer almaktadır) doğruluğu kanımca pek kuşkuludur. Çünkü Edirne, Adra/Odra'nın baş tanrı olarak tapkı gördüğü, o çağdaki kendi adını (Skodra; bkz. ileride Skodra) bu tanrıdan alan, Adra/Odra'lı kent adlarının pek bol bulunduğu Balkan Yarımadasının, yine kendi adını Adra/Odra'dan alan bir halkının, Odrys'lerin en önemli kasabasının yerinde kurulmuştu (bkz. Mansel, a.g.e.,s.22).

ADRİR (Dağları). Beyşehir Gölünün batı yanındaki dağ grubu, TA'nin Antalya-Burdur illeri ve çevresi haritasında, üç sıradağ dizisinden oluşur. Göle en yakın dizi, Çiçek Dağları; onun batı bitişiğindeki, Adrir Dağları; onun batı bitişiğindeki de Amanas Dağları'dır. Amanas, aslında Ama-(wa)na, yâni Ama (Ana Tanrıça; bkz. Ama)'sal, Ana Tanrıça Dağı olduğuna göre (bkz. wana), Adrir de besbelli ki aslında Adrira yâni Adr(a)-ira, "Yüce Adra"dır. Bkz. Adra, ura, ira.

ADROTTA. Bkz. Adrouta.

ADROUTA. Alaşehir yakınında bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı öğrenilen bir köy; Byzantion'lu Stephanos'un andığı, "Lydia'da bir yer" olan Adrotta da bu olabilir (Zgusta, s. 47). Adın aslı Adruda'dır sanırım: Adr(a)-Uda, Adra Hisarı. Bkz. Adra, Uda.

ADRUM. Türkiyenin 1946 yılındaki yönetim örgütünde, Bitlis ili Ahlat ilçesi Adilcevaz bucağına bağlı Erincküs köyünün bir mezraası. Adı, baş tanrı Adra'nın adıyla bağlantılı görünüyor.

Adrumet. Bkz. Hadrumetum.

AEGONNE. Bkz. Aigeon.

AEZENE. Anadolunun Pontos Kappadokia'sı bölgesinde kıyı kentçiği; bkz. Ezene.

AFA DERESİ. 1946 yılındaki yönetim örgütünde, Bitlis ili Ahlat ilçesi Adilcevaz bucağına bağlı Dizdar Köyünün bir mahallesi idi. Demek, oradan bir Afa Deresi geçiyor. Afa'nın, Luwi dilinde "Su" (buradan; akarsu, göl, deniz; bkz. Aba/Apa) anlamına gelen Apa'nın bozulmuş biçimi olduğunu güvenle söyleyebiliriz. Diğer bazı adlarda da Apa'nın Afa'ya, Apha'ya dönüştüğünü göreceğiz.

AFAN. Bu adın aslı, görünüşe bakılırsa, Apana yâni Apa-(wa)na, Su Ülkesi adından bozma Aphana/Afana idi. Karş. Aba, wana, Abana, Aband.

1. Afan. 1946 yılı yönetim örgütünde, Diyarbakır ili Çermik ilçesi Yoğun bucağına bağlı Alus köyünün bir mahallesi.

2. Afan. Ordu ili Mesudiye ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946). Şimdi, Çardaklı (Baş, s. 75).

3. Afanlar. Kastamonu ili Araç ilçesi İğdir bucağına bağlı Muğsu köyünün mahallesi (1946).

4. Afanlı. Samsun ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946).

5. Afan Oğlu. Bolu ili Düzce ilçesi merkez bucağına bağlı Aynalıordu köyünün mahallesi (1946).

AFLANOS. Eflanos da denir. Çorum iline bağlı ilçe merkezi Osmancık'ın eski adı. AnaBritannica, "Osmancık" maddesinde verilen bilgiye göre, o yörede, Pontos Krallığı komutanlarından Aflan'ın yaptırdığı bir kale nedeniyle kentçik bu adı almıştı. Bu söylenenin doğruluğundan kuşkuluyum; karş. Eflâni.

AFRİN (Suyu). Kıyısında ünlü Ravanda kalesinin bulunduğu, Gaziantep ve Dolikhe/Dülük yakınlarından çıkıp Suriyede Afrin kasabasından geçen, Hatay ilimizde Amik Gölüne dökülen çay. Yeni uydurulan adı, Burç Deresi. Afrin adının ilkçağdaki biçimi, Apre'dir (Herzfeld, s. 88 dn. 1). Bunun, Luwi/Pelasgos dilinde "bol su, gür su" anlamlarına geldiğini saptadığımız abra/apra'nın (bkz. yukarıda Abra) tâ kendisi olduğu açıktır.

AFŞİN. Kahramanmaraş iline bağlı ilçe merkezi kentçik. İlkçağdaki adı Arabissos idi ve yakın zamana kadar, Arabissos'dan bozma Yarpuz adını taşıyordu. Şimdiki Afşin adı, sanılabileceğinin tersine, ünlü Türk komutanları Afşin'lerden değil, ortaçağda orada bulunan Til Khampson kalesinin adından gelmektedir (Herzfeld, s. 114).

AFTUN. Bolu ilinde, Karadeniz kıyısındaki ilçe merkezi Akçakoca yöresinde bir derenin ve bu dere boyunda bazı köylerin (Aftunağzı, şimdi Çayağzı; Başaftun, şimdi Subaşı) adı. Efteni Gölü de yakın yörededir; iki adın öz biçimi aynı olabilir. Bu öz biçimiyle ad, belki *yörenin* adı idi. Bkz. Efteni.

Aga/Aka. Luwi/Pelasgos dilinden gelme birçok ad içinde (örneğin Agana, Agania, Ageanoi, Akaba, Akalissos) rastladığımız bu sözcük, o dilde, tıpkı eski Hellen dilinde olduğu gibi, "uç, baş" anlamında bulunsa gerek.

AGALASSOS. Bkz. Ağlasun.

Agamemnon. Hellen mythos inancına göre, Troia'ya saldıran birleşik ordunun başkomutanı, Akhaios beylerinin en güçlüsü, Mykene devletçiğinin kralı. Ancak, ne bu Agamemnon adı ne de Memnon adı Hellen dilinde bir anlam taşır. Konuyu tartışanlar şimdiye dek bu adlara Hellen dilinde köken ve anlam bulmak çabası içinde kaldığından, köken ve anlam sorunu çözülememiştir.

Mythos inancında, Memnon, Hektor'un ölümünden sonra çok uzaktan, Habeşistan'dan (!) Troia'lılara yardıma gelen "yanık yüzlü" bir hısımdır. Bu yiğit, Eos (Hellen dilinde: Gündoğumu) tanrıçanın, Troia krallarını çıkarmış soydan biriyle, Tithonos'la sevişmesinden doğan oğludur. Dikkat edilirse, Tithonos'un adı, Ana Tanrıçanın Luwi dilindeki adlarından biri olan Di(n)da'dan geliyor (bkz. Dida/Dinda); aslı, Tithana yâni Dida-(wa)na, Dida'sal olmalıdır. Dolayısiyle, Memnon, Troia'nın Luwi'leri gibi, Ana Tanrıçaya tapan bir dindaş ve soydaştır. Zaten kendi adı da bunu gösteriyor; biraz önceki gözlemlerin ışığında çok daha güvenle söyleyebiliriz ki, Memnon adının aslı Ma-umna, "Ma İnsanı" olmak gerekir (karş. Madra-uma'dan Mandrom/Mandron).

Aynı Memnon sözcüğünü, düşman ordusunun başkomutanı kimliğine bürünmüş bir diğer destan yiğidinin, Agamemnon'un adında da görüyoruz. Yalnız bunun adının başında, o kişinin nasıl bir Memnon olduğunu gösteren Aga eklentisi vardır. Yukarıda Aga/Aka sözcüğüne değinirken söylediğimiz üzere bu sözcük Luwi dilinde de "baş, uç" anlamına gelen sözcüklerden biri idiyse, Agamemnon, "Komutan Memnon"dur; böyle bir anlam, Aga-

memnon'un Troia destanındaki rolüne de tıpatıp uygun düşer. Gerçekten, ileride, bu destanın baş oyuncularından nicesinin Hellen dilinde hiç anlam taşımayan adının Luwi dilinden geldiğini ve o dilde, söz konusu kişinin destandaki rolüne pek uygun bir anlamı bulunduğunu göreceğiz (örneğin bkz. Helena, Helenos, Kassandra, Priamos).

Agamemnon adı içindeki Memnon'un, Ana Tanrıça İnsanı (tapınıcısı) anlamında olduğu sonucunu bir diğer gözlem de destekliyor. Anadolunun Aiolis bölgesi tarihinin, ilk Hellen göçlerinden hemen sonraki döneminde, oradaki Ana Tanrıça tapkısı merkezlerinden biri olan ve zaten kendi adı da orada Ana Tanrıçaya tapıldığını anlatan Kyme'de (bkz. Kyme), bir kral Agamemnon adını taşıyordu ve onun, ünlü Agamemnon'un soyundan geldiğine inanılıyordu (G. Thomson, Frühgeschichte, s. 475).

Aga sözcüğünün Türk ve Fars dillerinde "Baş, önder" anlamını taşıması dahi kanımca rastlantı ürünü değildir ve Luwi dilinin ya da Luwi diline yakın hısım bir erken ilkçağ dilinin Sogdiana yöresinde konuşulmuş, bu yüzden Türkçeyi ve daha sonraki İran dillerini etkilemiş bulunması yüzündendir. Bkz. Türk.

Agamemnon Ilıcaları. İzmir büyük kentinin batı yanındaki Balçova Ilıcalarının ilkçağda kullanılan adı. Strabon (14 I 36 sonu) "Agamemnon ılıcaları" demeden, yalnız ılıcaların sözünü ediyor; Philostratos ise açıkça Agamemnon Ilıcaları adını anıyor (Ramsay, s. 123 dn. 2). Sözde, Agamemnon, Troia savaşında yaralanan bazı askerlerini buraya göndermiş.

AGANA. Milâs yakınında bulunan yazıtlarda yöresel bir halkın adı olarak Aganites sözcüğünün geçmesine bakılarak, o yörede varlığı anlaşılan, ancak tam yeri saptanamayan bir arazi ya da köyün adı (Zgusta, s. 43). Öz biçimi ve anlamı bilinmiyor. Aga-(wa)na, Doruk-sal, Doruk-yeri? (bkz. Aga, wana). Agania/Lagania adıyla, türetiliş ögeleri yönünden bağlantısı ve hısımlığı olabilir.

AGANİA. Keza, Agannia. Lagania adının değişik biçimleri (Ramsay, s. 264). Bkz. Agana, Lagania.

AGEANOİ. Prof. Kiepert'in Granikos (Kocabaş Çayı, Biga Çayı) vâdisinde bulduğu bir yazıtta adı anılan 6 köyden biri (Ramsay, s. 177 No. 26). Adı, Hellen ağzına uydurulmuş ve çoğul bitişi verilerek Ageana'lılar (halkı, köyü) anlamını belirtir biçime sokulmuş ise de, Ageana'nın Hellen dilinde anlamı yoktur. Bunda, Luwi dilinin ve ardılı dillerin wana/ana takısını görüyoruz (bkz. wana), ancak Age bölümünün aslının ne olduğunu güvenle saptayamıyoruz; aslı belki Aga/Aka (baş, uç) idi. Bkz. Aga.

AGİRDOS. Muğla ili yöresinde kaza (ilçe) merkezi bir kasabanın, 1831 nüfus sayımına ilişkin Osmanlı belgelerinde geçen adını Karal (s. 118) böyle aktarıyor. Bunun hangi kasaba olduğunu saptayamadım. Adın doğru aktarıldığı da kuşkuludur (karş. aşağıda Talme). Böyle bir ad var idiyse, öz biçimini, kökenini, anlamını güvenle söyleyemiyorum.

AGONYA. Çanakkale ili Yenice ilçesine bağlı bucak merkezi Hamdibey'in eski adı. Gerek eski, gerek yeni Hellen dilinde Agonia, "kısırlık, çoraklık" demektir. Ancak, Agonya, Anadolulu kökenden gelme bir adın (bkz. Agana, Agania, Ageanoi) Hellenleşme döneminde Hellen ağzına uydurulmuş biçimi de olabilir; Agonya/Hamdibey, Ageanoi'nin bulunduğu yörenin güneydoğu yakınlarındadır.

AGORESSOS. Byzantion'lu Stephanos'un yapıtında anılan bir Karia kenti. Tam yeri bilinmiyor. Adının Hellen dilinde "kurultay, toplanma alanı, alan, çarşı" anlamlarına gelen Agora sözcüğü ile ilgisi bulunmadığına Zgusta (s. 44) değinmektedir. Adın aslı belki Akroassos, yâni Doruk Kenti idi; bkz. Kar, Assa.

AGOURSA. Rum yazımında böyle; Türk ağzında Ağursa. Trabzon ilinde Maçka

yöresindeki Bakımlı köyünün 1850'lerde taşıdığı ad (Bryer, yazı XVII s. 40 ve orada dn. 47). Akarsu köyünün batı yakınında, derenin karşı (batı) yakasında. Rumcadaki Agouros (=ham, olmamış) sözcüğüne benzerliğine rağmen Agoursa adı o dilde anlam taşımaz. Adın aslı Kappadokia dilinden gelme ve Arsa (=Akarsu; bkz. Arsa) sözcüğü ile bağlantılı olabilir.

AGRAİ. Bu ad, Hellen dilinde "Agra'lılar"(kenti) anlamını da belirtecek yolda çoğul bitişi almıştır (karş. Tabai, Taba Halkı; Thebai, Thebe Halkı; Athenai, Athena Halkı). Agra'nın aslı, Akra'dır ve bu sözcük hem Luwi dilinde, hem de Hellen dilinde "Doruk" demektir (bkz. aşağıda Akra, Kar).

1. Agrai. Isparta ilinde ilçe merkezi Atabey kasabasının ilkçağda, Hellenleşme döneminde kullanılan adı. Aynı adın Bizans döneminde, hatta 1921'e kadar kullanılan biçimi, Agros'tur (Ramsay, s. 454 No. 26). Bizans döneminde, kente Agras da deniyordu; bu, daha çok Hellen boyasına bürünmüş bir biçimdir. Çünkü Agras, Hellen dilinde "Av" anlamına gelir (her iki anlamda; yâni, hem gidilen av, hem de tutulan, vurulan av hayvanı).

2. Agrai, aslında, o yörede küçük bir tepenin doruğunda bulunan Seleukeia kentinin bir diğer adı idi. O kentin kalıntıları alanında (İslâmköy'ün kuzeydoğu yakınındadır; bkz. Selef) Agrai adının geçtiği yazıtlar bulunmuştur. Yâni, Agrai/Atabey, Agrai/Seleukeia kentinin ve onun adının mirasçısı olmuştur (W.Ruge, RE Suppl. I, 1903, Agrai maddesi).

AGRANE. Keza, Agriane. Bizanslıların Kharsia Thema'sında, demek ki Kızılırmak büklümü içinde bir kent (Ramsay, s. 292 No. 17). Ramsay'in Kappadokia haritasına göre, Ankara-Sivas anayolu üzerinde, Siara/Yıldızeli'nin batı yakınında, bugünkü Belcik dolaylarındadır. Adının aslı Akrana yâni Akra-(wa)na, Dağ/Doruk-Ülkesi olmalıdır. Bkz. Akra, wana.

Agrigento. Roma çağında Agrigentum. Bkz. Akragas.

Agrilia (Burnu). Midilli Adasındadır. Adının aslı, besbelli, Akrila yâni Akr(a)-İla, "Uçtaki-Boğaz"dır ve bu ad, o burnun önündeki boğaza işaret eder. Bkz. Elaioussa (Adası); karş. Akra, İla.

AGRİLİON. İznik-Eskişehir yolunda, birinciden 24 mil, ikinciden 35 mil uzaklıkta olduğu Peutinger Tablosunda gösterilen, Ptolemaios'un yapıtında da sözü geçen bir kasaba (ayrıca bkz. Ramsay, s. 208 No. 17). Adının öz biçimini Akr(a)-İlion olarak güvenle saptayabiliyoruz. Bu, "Doruk(ların) Boğazı" anlamını belirtir (bkz. Akra, Kar, Ela, İla, İlion). Gerçekten, Peutinger Tablosunun verdiği, yukarıda aktardığımız bilgi (bazı yapıtlarda, Bilecik güney yakınında Beşiktaş denen yerdeki kalıntıların Agrilion kasabasının kalıntısı olarak gösterilmesine rağmen, biraz daha kuzeye), Osmaneli kasabasının kuzey yakınına işaret eder. Gerek anayol gerek demiryolu, kuzeyden güneye ilerlerken, burada, Sakarya kıyısından ayrılıp Paşa Dağı'nın batı yanında dar bir boğaza, yâni doruklar arasındaki bir boğaza girer.

AGRİZAMA. Anadolunun Galatia bölgesinde, Galat boylarından Tektosages halkının yaşadığı yörede bir ilkçağ kenti; Ptolemaios (5 IV 6) anmıştır. Tam yeri bilinmiyor, adının köken ve anlamı da bilinmiyor.

AGROEİRA. Bergama'lı Attalos'lardan birinin geliştirip Attaleia (Attalos Ülkesi) adını verdiği kentçiğin (bkz. aşağıda Attaleia/Selçikli) daha eski adı Agroeira yahut Alloeira olarak söyleniyordu. Hellen dilinde anlamı bulunmayan bu sözcüklerin türetiliş biçimini, anlamını güvenle saptayamıyoruz. Sondaki ira, güçlü bir olasılıkla, Luwi dilinde "büyük" anlamına gelen ura'nın çeşitlemesi olduğunu anladığımız ira idi (bkz. İra). Agroe'nin aslı da Akruwa, yâni Akr(a)-uwa, Uç-luk olabilir (bkz. Akra, uwa); çünkü bu yöre Attalos'ların

düşman Seleukos'lar elindeki ülkeye komşu sınır yöresi idi ve bu niteliğiyle özel önem taşıyordu (Ramsay, s. 45).

AGRO KOME. İzmit'e bağlı, kıyıdan içeride bir köy. Varlığı, yörede bulunan yazıtlarda adının geçmesinden öğrenilmiştir. (W. Ruge, RE Suppl. I, 1903, Agro Kome maddesi). Adı, Hellen dilinde Agros (=tarla, kırlık yer) Köyü demektir.

AGROS. Bu adın anlamı konusunda bkz. yukarıda Agro Kome.

1. Agros. Bkz. yukarıda Agrai.

2. Agros. Phrygia'daki Hierapolis (Sandıklı Ovasında bulunan Koçhisar Köyünün atası ilkçağ kenti) yakınlarında, bu kentten de geçen derenin kıyısında bir arazi. Hierapolis Piskoposu Aberkios'un duası üzerine burada bir ılıca pınarı fışkırdıktan sonra Agros Thermon (Hellen dilinde: "Ilıcaların Tarlası") diye anılır olmuş. Bu arazi, Karadirek Çayı'na güneyden gelip katılan derenin kıyısında olmalıdır; orada ılıcalar da vardır (W. Ruge, RE, Suppl. I, 1903, Agros Therınon maddesi).

AĞIN. Elazığ iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adı, belli ki, Eğin adıyla aynı kökenden gelir: Ermenicede Agn/Akn, "Kaynak". Bkz. Eğin.

AĞIRNAS. Kayseri ili merkez ilçesi Bağyurdu (eskiden Gesi/Gezi) bucağına bağlı bir köy; şimdi, Taşören. Adının aslı için bkz. Aragene.

AĞLASUN. Isparta iline bağlı ilçe merkezi kasaba; çok yakında tepe üstünde önemli kalıntıları bulunan ilkçağ kenti Sagalassos'un ardılı. Adı, Sagalassos'un adından gelir ve o adın, Agalassos diye de bir çeşitlemesinin bulunduğunu kanıtlar. Gerçekten, Hierokles (673 No. 6) ilkçağ kentini Agalassos diye anmaktadır. Ancak, burada, Louis Robert'in sandığı gibi, Bizans çağında baştaki S'lerin atılması diye bir durum yoktur (tersine, ilkçağ Anaua'sı Bizans çağında Sanaos olarak karşımıza çıkıyor); buradaki S, aslında Luwi dilinin "iyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarındaki Swa öntakısıdır (Smyrna'nın başındaki S de budur) ve nice Anadolulu adın, başında bu takı bulunarak ya da bulunmayarak, her iki biçimi kullanılmış idi. Örneğin, Acıgöl'ün tarihsel adının Anaua ve Sanaos biçimleri bakımından durum böyledir.

Ağlasun adının eski biçimi Agalassos, görünüşe bakılırsa, Aga, -la, Assa/assos ögelerinden türetilmiştir, Doruk-çuk-kenti anlamındadır. Bkz. Aga, -la, Assa.

AĞRAKOS. Sivas ili Suşehri ilçesi merkez bucağına bağlı köy; yeni uydurulan adı Esenyaka. Ağrakos adı, Eğrigöz adı gibi, Luwi dilinden ya da onun yerel ardılı Anadolu dilinden gelme, "Doruk Yeri" anlamındaki Karka'nın (bkz. Karka) Hellen ağzına uydurulmuşu Kragos/Akrakos/Akrokos'tan bozma olmalıdır.

AĞRI. Hemen her ülkede, Tevrat'ta geçen ("Urartu" sözcüğünden bozma) adıyla, Ararat diye bilinen yüce dağın bizdeki adı. Ağrı, aslında, dağın iki doruğunun adıdır (Büyük Ağrı, Küçük Ağrı) ve kanımca, "Doruk" anlamında Akra'dan gelmedir. Bkz. Akra. Gerçekten, İran'da Rey kenti kuzeybatı yakınındaki bir diğer dağın tarihsel adı, Akra Dağı'dır (Evliya Çelebi, Danışman metni c. VII s. 122 başı).

AĞRIMA (Yaylâsı). İlkçağ Lykia'sı olan Teke Yarımadasında ünlü bir yaylânın adı (Saraçoğlu, s. 179). Akdağ güney yanında, Lengüme Boğazının başı ile Kıbrıs Deresi arasında (a.g.e., s. 181). Ağrıma adının aslı, görünüşe bakılırsa, Luwi dilinden Akrima'dır: Akr(a)-ima, Doruk-halkı. Bkz. Akra, -ima.

AĞURSA. Bkz. Agoursa.

AĞVANİS. Sivas ilinin kuzeydoğu ucunda, ilçe merkezi Suşehri kasabasının 50 km. kadar güneydoğu ilerisinde bucak merkezi Gölova'nın eski adı. Kökenini (Ermenice?), an-

lamını saptayamadım.

AHANDA. Trabzon ili Akçaabat ilçesi merkez bucağına bağlı Kavaklı Köyünün eski adı. Bizans çağında Akhandos (Bryer, yazı VII s. 318 vd.). Köy bir dere kıyısındadır ve derenin adı da Ahanda Deresi'dir (Lermioğlu, s. 8). Ahanda adının, Luwi dili ardılı Kappadokia dilinden geldiği ve aslının Akhanda olduğu hiç kuşku götüremez: Akha-(wa)nda, Su-lu, Dere-li. Bkz. Akha, wanda.

Ahhiyawa (Akhkhiyawa). Hitit belgelerinde bulduğumuz bilgiye göre, Hitit'lerle bazan dostça, bazan düşmanca ilişkileri olan Ahhiyawa halkının ülkeleri. Bu halkın, Mykene uygarlığını yaratan ön Hellen'ler, Akhaios'lar olduğu yaygın kanıdır ve bu sonucu destekleyen pek çok kanıt vardır. Ahhiyawa halkı, Batı Anadoluda bazı köprübaşları elde etmiş olan, örneğin Milawanda (Milawada/Milada/Miletos) dolaylarına sokulmuş bulunan bir deniz ötesi halk idi. Hitit belgelerinde Ahhiyawa biçiminde geçen adın kök sözcüğü, Luwi/Pelasgos dilinin "Su" (buradan: Akarsu, Deniz) anlamındaki sözcüklerinden biri olan Akha'dır. Bkz. aşağıda Akha; karş. yukarıda Aba/Apa.

AHIRLI. İzmir ilinde, Urla Yarımadasının kuzey çıkıntısı ucundaki Karaburun'da bulunan ve şimdi kendisine de Karaburun denen ilçe merkezi kasabanın eski adı.

AHİ İLYAS (Köyü). Çorum'un 15 km. kadar güneybatısındadır; buradan Ahilyas (aynen böyle: Ahilyas) Deresi geçer (TA Çankırı, Çorum, Sinop, Kastamonu illeri haritası). İla (=Boğaz, Geçit) adı Çanakkale Boğazı girişinde Türkiyenin tek "İlyas Burnu"na dönüştüğü gibi (bkz. Ela/Ila, İlyas Burnu), burada da İlyas'a dönüştürülmüştür kanısındayım. Görünüşe bakılırsa Ahilyas, Ahi İlyas adlarının aslı Akhila yâni Akh(a)-Ila, Akarsu-Geçidi (içinden akarsu akan geçit) iken, oradaki dere, Hellenleşme döneminde, akarsu adları Hellen dilinde -a bitişli olmayıp eril adlara özgü bitişleri alacağı için Akhillas, Akhilleas gibi bir biçime sokulmuştu; bu da Türk ağzında dere adı olarak Ahilyas, köy adı olarak Ahi İlyas'a çevrilmiştir. Derenin izlediği doğal geçit, Çorum ile Sungurlu arasında şimdiki ana yolun izlediğidir. Karş. Akhilleion.

Luwi dilindeki Ela/İla ile bağlantılı adların İlyas edilmesi, birçok örnekte, Bizans çağında Elias'a dönüştürme biçiminde gerçekleşmişti. Elias/İlyas, hristiyanların ve islâmların peygamber saydığı, kimliği pek bilinmeyen bir inanç kişisidir. Bunun adına, Sakız Adasında Hagios Elias Burnu'nun adı içinde de rastlıyoruz. Çok dikkate değer ki, Hagios Elias Burnu, ada ile Anadolu arasındaki boğaza (dikkat: boğaza, ela/ila'ya) uzanan ve ilkçağda Pelinnaion (Pelaina Yeri; Pela yâni Pa-Ela'sal, Deniz-Boğazı 'sal Yer) denen burnun ortaçağdaki adıdır (bkz. Bürchner, RE Chios maddesi, s. 2287 satır 59).

AHİ KÖY. Muğla ilindeki ilçe merkezi Yatağan kasabasının eski adı.

AHLAT. Bitlis iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Tarihteki yeri önemlidir. Adının aslı, Ermenice Khlat'tır; aynı ad, Arap ağzında Khilat olmuştu (Honigmann, s. 90, s. 146 dn. 1). Sonra, örneğin İbn al Azrak'ın yapıtında, Akhlat'a döndü (Honigmann, s. 153). Khlat'ın Rum ağzına uydurulmuş biçimleri Khliat, Khleat'tır (Honigmann, s. 177, 181). Ermeni dilinde Khlat'ın anlamını saptayamadım.

AHMEDEK. Selçuklular döneminde kullanılan bir ad; Ermenice kökenli ve Türk ağzına uydurulmuş olsa gerek. Belki "İç Kale" anlamındaydı (karş. aşağıda Ahmethisar). Konyalı (Alanya, s. 91, 150 vd., 189 vd.) bu adı Ehmedek diye yazıyor, doğrusunun böyle olduğunu (s. 194'de) vurguluyor ve (s. 195'de) anlamını saptayamadığı bu sözcüğün Moğolca veya Hindçe olabileceğini söylüyor; ayrıca, "Yedi Kule, İstanbul kalesinin Ehmedek'i idi" diyor.

1. Ahmedek. Alâiye/Alanya yukarı hisarında iç kalenin adı (O.Turan, SZTT s. 337).

2. Ahınedek. Konya surlarının kapılarından biri (O.Turan, SZTT s. 566).

AHMETHİSAR. 1254 yılında Kılıç Arslan ile İzzeddin Keykâvus arasında yapılan meydan savaşının yerine yakın olan bir hisar (Sevim/Yücel, s. 178). Nerede olduğunu saptayamadım.

Aia (sözcüğü). Luwi dilinde "toprak" (buradan, keza, "anakara") anlamına gelen ve herhalde Toprak Ana kimliğiyle Ana Tanrıçayı da kasdedebilen bu sözcük, İa (karş. İawana/İaonia/İonia) sözcüğünün çeşitlemesidir. Aia ile İa gibi çeşitlemeler, Ama/Ma örneğinde ve başka bazı örneklerde de görülür (bkz. Ama).

Aia sözcüğü, Luwi/Pelasgos dilindekiyle aynı anlamda olarak, hem bu Aia biçimiyle hem de Gaia biçimiyle, eski Hellen diline geçmiştir. Bailly, dev sözlüğünde Aia maddesinde sözcüğün Hellen kökenli olmadığını, kökeninin bilinmediğini kaydediyor. Hellen dilinde Aia/Gaia sözcüğünün bir çeşitlemesi de Ga'dır; bu, İon boyu ağzında Ge olmuştur. Ge'nin, Lâtin yazımında e ile gösterilen ünlüsü, İon'ların Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile karşılanır. Bize "Coğrafya" biçiminde geçmiş Geographia sözcüğünün Ge'si işte budur.

Aiakos. Bkz. Aias.

AİANTA. Anadolunun Galatia bölgesinde bir yer. Adı, Ermişlerin Yaşamı'nda Ermiş Theodoros'un yaşamını anlatan bölümde anılmıştır. Bu adın anlamı konusunda bkz. aşağıda Aias.

AİNTEİON. Bkz. aşağıda Aias.

Aiantos. Bkz. aşağıda Aias.

Aias. "Pelasgos" dilinden gelme olup Hellen dilinde anlamı bulunmayan bu sözcük, hem İlion destanında bazı ön-Hellen savaşçılarının (biri, Salamis Adasının kralı Telamon'un oğlu; diğeri, Lokris kralının oğlu), hem de Anadoluda, Dağlık Kilikia bölgesinde Olba/Uzuncaburç Zeus tapınağı baş kam'larından bazısının adı olarak karşımıza çıkıyor.

Salamis'in yanıbaşındaki Aigina adasının, sonradan ölüler yurdu Hades'te yargıçlığa atanan kralı da Aiakos imiş (İliada, XXI 198; Platon, Gorgias, 524a). Aigina'da bu Aiakos'a adanmış olduğu *sanılan* bir tapınak vardı ve adına Aiakeion deniyordu (Ploutarkhos, Demetrios'un Yaşamı, 28). Herhalde, kral Aiakos'un uydurulması, bu Aiakeion tapınağının adına bir köken ve açıklama yakıştırmak içindi. Parçaları şimdi Münih'de Glyptothek denen heykeller ve kabartmalar müzesinde sergilenen Aphaia tapınağı dolayısiyle biliyoruz ki, Aigina Adası, Ana Tanrıça tapkısı yeri idi ve Ana Tanrıça orada yerel tanrıça Aphaia kimliğine bürünmüş, sonradan Athena'nın bir çeşitlemesi olmuştu. Oysa, Aiakeion adında Hellen dilinin gereksiz yere eklediği, "-yeri" anlamındaki, o dilin eion takısı çıkınca kalan Aiak(a), yâni Aia-ka, Toprak (Ana)-Yeri sözcüğü (bkz. Aia, -ka), tapınağın aslında bir Toprak Ana tapkısı yeri olduğunu açıkça anlatmaktadır.

Diğer yandan, Hellen yapıtlarında, Aias adının bir yazılış biçimi de Aiantos'tur (A. Bailly, "Aias" maddesi). Hatta Aiskhylos (Persler, dize 307) Salamis Adasını Nesos Aiantos, yâni Aiantos Adası diye anıyor. Aynı Aiant(a) kökü, Çanakkale'nin güneybatı yakınında İntepe yöresinin (burası için de, Büyük Aias'ın gömülü olduğu yerdir, Aias tapkısı yeridir diye bir inanç uydurulmuştu) ilkçağdaki adı Aianteion içinde görülüyor. Yine bu kök, aynı yörede, Lâpseki'de tyran Aiantides'in (Thoukydides, VI 59) adının kök bölümüdür. İÖ 513'de Dareios'un Skyth Yurdu seferine katılan İran bağımlısı Samos/Sisam tyran'ının adı Aiakes idi (Herodotos, IV 138, VI 13, 14, 22, 25). Oysa Samos/Sisam dahi, Hellenleşme döneminde bile Ana Tanrıça'ya tapan insanların yurdu idi; kendi adı da bunu gösterir (bkz. Sama).

Bütün bunların bizi götürdüğü sonuç şudur: Aiantos (Aias) ve Aiakes adlarındaki Aia, "Toprak" demektir ve özellikle Toprak Ana'ya, Ana Tanrıça'ya işaret eder. Hellen ağzında Aiantos biçimine bürünmüş adın -ntos bölümü ise, adın öz biçimi olan Aianda'daki, Luwi dilinin wanda/anda takısından (bkz. wanda) geliyor. Adın öz biçimi Aianda, Aia-(wa)nda bölümlerinden türetilmiştir, Aia'lı, Aia Tapınıcısı demektir: karş. Adanda, Mada, Otranda vb.

AİDESA. Elmalı güney yakınında Avlan Gölü'ne dökülen Akçay'ın ilkçağdaki adı (G. Bean, Lycian Turkey, s. 156). Öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

Aiga (sözcüğü). Luwi/Pelasgos yurtlarında pek çok tarihsel coğrafya adı içinde ve hatta, Aigaion Pelagos (Ege Denizi) adına köken ve açıklama getirilmek için uydurulmuş destan kişisi Aigeus'un adı içinde karşımıza çıkan bir sözcük. Anlamını kesin bir güvenle saptayabilmiş değiliz. En güçlü görünen iki olasılık, şunlardır:

a. Aiga, "Meşe" anlamında olabilir. Van Windekens'in (Le Pélasgique, s. 94) Hellen diline Pelasgos dilinden geçmiş Aigilops sözcüğünün bir meşe türünü belirttiğine işaret etmesi; kara kavak (populus nigra) ağacının Odysseia'da (VII 106) görüldüğü üzere, eski Hellen dilinde Aigeiros adını taşıması; eski Slav dilinde Eiks'in, eski Anglosakson dilinde Ac'ın ve çağdaş İngilizcede Oak'un, çağdaş Almancada Eiche'nin (keza van Windekens, s. 94'de sayılmışlardır) "Meşe" anlamına gelmesi, Aiga'nın anlamı yönünden dikkatimizi Palamut Meşesi üzerine çekiyor.

b. Aiga, aslında Aiaka yâni Aia-ka, Toprak (Ana)-Yeri, "Toprak Ana kimliğiyle tapkı gören Ana Tanrıçanın yurdu" sözcüğünün biraz değiştirilmiş biçimi de olabilir; karş. Aias ve özellikle orada Aiakes.

Mısır ülkesinin, Hellen'lerce en eski dönemlerinden beri kullanılan adı Aigyptos (örneğin bkz. Odysseia, III 300, IV 477) Luwi/Pelasgos dilinden, Aiga kök sözcüğünden türetilmiş değildir; ülkenin en eski başkentlerinden birinin Mısır dilindeki adı Ha-ka-Ptah'dan bozmadır (E. Honigmann, RE Nil maddesi, c.XVII/l s. 556 satır 5-6).

AİGA (Burnu). Üzerinde Dikili ve Çandarlı'nın bulunduğu yuvarlak yarımadanın ilkçağdaki adı (Strabon, 13 I 68). Anlamına yukarıda değinildi.

AİGAİ. Bu adın sonundaki i, Hellen ağzının eklemesidir; -ai bitişi, sözcüğü Hellen diline göre çoğul yapar ve ad, Aiga'lılar (kenti) anlamını alır. Karş. Athenai, Tabai vb.

1. Aigai. İliada'da (VIII 203, XIII 21) anılan bir kent. Oiboia/Euboia/İğriboz Adasında yahut Ege Denizi adalarından bir diğerinde olduğu sanılıyor.

2. Aigai. Yunanistanda, Peloponnesos'un kuzeybatısındaki Akhaia bölgesinde ilkçağ kenti. Odysseia'da (V 381) anılmasından belli olduğu üzere, tarihçesi çok eskilere uzanır.

3. Aigai. Anadolunun Aiolis bölgesinde, kıyıdan içeride, Şakran doğu ilerisindeki dağlık arazide, Köseler Köyü yakınında bir tepe üstü düzlüğünde önemli kalıntıları bulunan ilkçağ kenti (Herodotos, I 149; Umar, Aiolis, s. 33, 47, 48).

4. Aigai. Makedonia'da önemli bir ilkçağ kenti; bir adı da Edessa idi (Herodotos, VII 123).

5. Aigai. Adana iline bağlı ilçe merkezi Yumurtalık kasabasının ilkçağdaki atası olan kentin adı (Strabon, 14 V 18; Pausanias, 5 XXI 11; Plinius, V 91). Ancak, tarihçesi Luwi'ler dönemine uzanmaz. Bu Aigai'yi Hellenistik çağda Makedonia'lı yöneticilerden biri, baskın olasılıkla I. Seleukos kurdurmuştu ya da buradaki önemsiz yerleşme birimini geliştirip kent durumuna getirmişti. Aigai adı, o dönemde konmuştur. Seleukos'lar, yurtları Makedonia'dan diğer bazı adları da Anadoluya taşımışlardır; örneğin bkz. Edessa.

6. Aigai. Oiboia/Euboia/İğriboz Adası kuzeybatı yanında, ada ile anakara arasındaki ince uzun boğazın kıyısında bir ilkçağ kentçiğinin adı (RE Euboia maddesi, c.VI/1 s. 853'deki Euboia haritasına bkz.); bu belki de No.1'deki Aigai idi.

AİGAİON PELAGOS. Ege Denizinin ilkçağ Hellen'lerince kullanılan adı (Strabon, 13 I 5, 68). Hellen dilinde Aiga'sal Deniz, Aiga Denizi demektir. Bkz. Aiga.

AİGARA. Gördes ile Ödemiş arasında bulunan bir ilkçağ Lydia kenti; Ptolemaios'ta (5 II 14) anılmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Görünüşe bakılırsa adı "Büyük Aiga" anlamında olmak üzere, Aiga-(u)ra ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Aiga, ura.

AİGEİROUSA. Bkz. Aigiroessa.

AİGEON. Yozgat iline bağlı ilçe merkezi Sorgun'un ilkçağdaki adının, Iustinianus döneminde kullanılan, Rum ağzına uydurulmuş biçimi. Iustinianus'un 28 sayılı Novella'sı (Yeni Yasa'sı) bu adı anıyor. Ramsay (s. 287-288 No. 10), Peutinger Tablosunun o yöreyle ilgili olarak verdiği bilgiyi aktarıp belirtiyor ki, Tabloda Aegonne diye gösterilmiş bir kent vardı ve Tavium'un 36 mil (60 km. kadar) ilerisindeydi. Bu Aegonne ile, Iustinianus Novella'sının andığı eski kentlerden Aigeon'un ve aynı yörede, adı daha sonra Hellen ağzına uydurulup Eugonia diye söylenen kentin gerçekte aynı kent olduğunu Ramsay belirtiyor ve o kentin, Göne denen kasaba olduğunu duraksamasız kabul edebileceğimizi söylüyor. Aslında, sözü edilmek istenen kasabamızın adı Göne değil Köhne idi, hiç olmazsa adın resmî biçimi buydu. Bu da, şimdiki Sorgun'dur.

Aigeon, Aegonne, Eugonia adlarının kökeni, öz biçimi, Luwi dilinden ya da onun yerel ardılı Kappadokia dilinden, Aigana olmalıdır; takı olarak wana/ana ile ina, birbirinin çeşitlemesi olduğu için, Aigana, aşağıda göreceğimiz Aigina adının çeşitlemesidir, Aiga'sal, Aiga Yurdu demektir. Bkz. Aiga, wana, ina.

Aigeus. Aigaion Pelagos (Ege Denizi) adına bir köken ve açıklama getirmek için uydurulmuş destan kişisi. Pelasgos'lar döneminde yâni Hellenleşme öncesinde Atina kentinin kralı imiş; oğlu Theseus'un öldüğünü sanarak kendini denize atıp öldürmüş, o gün bu gündür denize Aigaion Pelagos denirmiş. Karş. yukarıda Aiga (sözcüğü).

AİGİALOS. İliada'da (II 855) anılan bir Paphlagonia kıyı kentçiği. Sözcük eski Hellen dilinde "Deniz kıyısı", özellikle de "Kumsal kıyı" demektir. İliada'daki bu Aigialos adının, aslında, Cide dolaylarındaki upuzun kumsal kıyıya işaret ettiği ve Aigialos diye, Hellen dilinden gelme bir adla anlatılmak istenen kentin de oralarda olduğu sanılıyor; bu arada, Cide'nin 17 km. doğu ilerisindeki Aydos/Sakallı Köyü üzerinde duruluyor (Umar, Paphlagonia, s. 18). Ancak, İliada'nın anlattığı çağda, İÖ 13. yüzyıl sonu ya da 12. yüzyıl başında, Anadolunun Karadeniz kıyısındaki bir kentinin ya da yöresinin Hellen dilinden gelme ad taşıması olanaksızdır; adın kökeni konusunda bkz. ileride Kobialos.

AİGİLON. Bizans imparatorluğunun geceleri ateş ışığıyla uzaktan haber göndermeye yarayan haberleşme sisteminin merkezlerinden biri olan tepenin adı. Hem "Theophanes'in Continuator'u (Devamcısı)" diye bilinen yazarın yapıtında, hem de imparator Konstantinos Porphyrogennetos'un (913-957) yapıtında anılmıştır; tarihçi Kedrenos'ta, Aigialos diye geçer. Ramsay (s. 391) yerini Kaymaz ile Eskişehir arasına lokalize eder. Yerlerini Ramsay'in belirlediği diğer (birbirinin ateşini gören) merkezleri göz önünde bulundurarak anlıyoruz ki Aigilon, Eskişehir iline bağlı ilçe merkezi Mahmudiye yakınında, yol kavşağını ve doğal geçit durumundaki vâdiyi denetleyen bir yerde, Sivrihisar Dağları dizisinin kuzeybatı uzantısı üzerinde olmalıdır. Aigilon adının aslı, görünüşe bakılırsa, Aigila yâni Aig(a)-İla, Aiga Boğazı idi. Bkz. Aiga, İla; karş. Agrilion.

Aigina. Yunanistanda Saronikos Körfezinde ünlü bir ada (İliada, II 562 vs.). Adı, Luwi/

Pelasgos dilinin Aiga kök sözcüğü ile, wana/ana'nın çeşitlemesi ina takısından türetilmiştir; Aiga'sal, Aiga Yurdu anlamındadır. Bkz. Aiga, wana; karş. Aias.

AİGİNETES. Anadoluda, aynı adı taşıyan çayın Karadeniz'e döküldüğü yerde, Abonou Teikhos/İnebolu'nun 26 km. doğusunda bir kasaba (TA, Aiginetes maddesi). Bu adın da, öz biçiminde Aigina iken, Hellenleşme döneminde, "Aigina'lılar" anlamını Hellen dilinde belirtecek biçimde, Aiginetes'e çevrildiğini sanırım.

AİGİROESSA. Herodotos'ta (I 149) böyle; bir çeşitlemesi de Aigeirousa (Bürchner, RE Suppl. I, 1903, Aigeirousa maddesi). Anadoluda Aiolos boyu Hellen'lerinin eline geçen ilk 12 kentten biri. Önemsiz bir kentçik. Prokesch von Osten tarafından 1825 yılında İzmirin doğu ilerisinde, Pınarbaşı ile Kemalpaşa arasında Kavaklıdere Köyü yakınında bulunmuş ilkçağ kentçiği kalıntıları alanında olduğu H. Kiepert'çe kabul edilmiştir. Adı, her iki biçiminde, Hellen dilinde Aigeros (kara kavak, populus nigra) adından türetilmiştir. "Kara kavağı bol olan (yer)" demektir. Görülüyor ki Kavaklıdere Köyü adında da bu tarihsel adın çevirisi yaşamaktadır. Ancak, tarihsel kentçiğin adı gerçekte Luwi dilinden gelmiş, Aiga sözcüğüyle bağlantılı bir ad iken Hellen ağzında, yukarıdaki biçimlerde çarpıtılmış da olabilir; karş. Akrokos'tan Türk ağzında Eğrigöz.

Aigissos. Romalıların yazımında Aegissus. Tuna deltasının başladığı ve ırmağın denize dökülecek birçok kola ayrıldığı yerdeki Romanya kenti Tulcea'nın atası olan ilkçağ kenti (TA, Aegissus maddesi). Aigissos adı, Aig(a)-İssos bölümlerinden türetilmiştir, Aiga kenti demektir. Bkz. Aiga, Assa.

AİGOS POTAMOİ. Hellen dilinde, "Keçi dereleri"; Gelibolu güney yakınında Cumalı Çayı'nın Hellenleşme dönemindeki adı. Bu çayın ilkçağdaki ağzı yöresinde bulunan kumsalda, Sparta'lılar İÖ 405'te Atina donanmasını karada (konaklama yerinde) bastırıp yok etmişlerdi.

Ailana. Roma'lılarda, Elana. Tevrat'ta geçen, İbranî ağzına uydurulmuş biçimi: Elath. Akaba yanıbaşında kalıntıları bulunan çok eski bir ticaret ve liman kenti (TA, Ailana maddesi). Akaba'nın, hem çok önemli bir su *boğazının* Kızıldeniz'e açılmak üzere uzanmaya başladığı yerde, hem de ters yöne yâni kuzeye uzanan bir doğal *boğaz* vâdisinin başında bulunan konumunu göz önüne alınca ve bu yerin hemen yanıbaşında Taba adını görünce; Ailana ve Elana adlarının Luwi dilinden geldiğini, üstelik çok yerinde seçildiğini anlıyoruz. Elana (Hellen ağzında Ellen, Elena/Elene) "Geçit'sel, Boğaz'sal, Geçit Yurdu, Boğaz Yurdu" demektir; bkz. aşağıda Ela, Helle, Hellen, Helena, Helenos. Adın Ailana biçimi ise, Aia (toprak, anakara; bkz. Aia) ve İlana (Elana'nın çeşitlemesi; bkz. Ela, İla, wana, İlion, İllyria) ögelerinden türetilmiştir, "Anakaradaki Geçit'sel" (Anakaradaki Geçidin Yeri) demektir: Ai(a)-(İ)lana.

Filistin'de, Tevratın Ht halkı olarak andığı, Luwi kültüründeki halkın da Musevîlerle karışık olarak yaşadığını anımsayalım.

AİLEAS (Tepesi). Bizans İmparatorluğunun, yukarıda Aigilon'dan söz ederken andığımız, ateş ve ışıkla haberleşme sistemi merkezlerinden bir diğerinin bulunduğu tepe. İmparator Konstantinos Porphyrogennetos'un yapıtında adı böyle, Aileas diye anılmıştır; Kedrenos'ta ve "Theophanes'in Continuator'u" denen yazarda Argaios Tepesi diye geçer. Ramsay'a (s. 390-391) göre, Hasan Dağı'nın, 3258 m. yüksekliğindeki, batı uçta bulunan en yüce doruğudur.

Aileas sözcüğünün ne eski ne de yeni Hellen dilinde anlamı vardır. Ancak, Rum ağzında bu biçime sokulmuş adın Anadolulu aslını saptamak zordur. Asıl biçim, Aila yâni Ai(a)-(İ)la, "Toprak (Toprak Ana, Ana Tanrıça) Geçidi" olabilir. Bkz. Aia, İla. Gerçekten,

yukarıda anılan, Akaba yanındaki Ailana geçidine Araplar şimdi Ayla Geçidi demektedirler.

AİMYNDOS. Gökova Körfezinde bir adacık; Plinius (V 134) anmıştır. Oradaki adacıklardan hangisi olduğunu güvenle saptayamıyoruz. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu ad, Munda/Myndos adının bir çeşitlemesi olabilir. Bkz. Munda; karş. Ama.

Aineias. İlion destanında oldukça önemli yeri bulunan, Vergilius'un yapıtı Aeneis destanında başrole çıkan Troia'lı yurtdaşımız bey oğlu; üstelik anası da tanrıça Aphrodite imiş. Hellen ağzında Aineias biçimine bürünmüş ad, o dilde "Övmek" anlamına gelen Aineo fiiliyle bağlantılı imiş görünüşü taşıyorsa da, Hellen dilinde Aineias diye bir sözcük yoktur (karş. Ainos). Adın Anadolulu öz biçimini güvenle saptayamıyoruz. Ancak, Ainos gibi adlarda gördüğümüz Ain(a) bölümü, kökeninde, Ai(a)-(wa)na, "Toprakana'sal" olabilir diye düşünüyorum (bkz. Aia, wana). Çünkü Aphrodita/Aphrodite, Toprak Ana kimliğiyle de tapkı gören Ana Tanrıça'nın geç dönemde (Luwi'lere göre geç dönemde) ortaya çıkmış çeşitlemelerinden biridir; bkz. Aphrodite. Aineias ise, onun oğlu imiş.

AİNOS. Meriç Irmağı ağzında ilçe merkezi tarihsel kentçik Enez'in adının Hellen'lerce kullanılan biçimi (Herodotos, IV 90). Bu adın, yukarıda Aineias'dan söz ederken andığımız aineo fiiliyle bağlantılı olarak Hellen dilinde (örneğin, İliada, XXIII 265; Odysseia, XXI 110) "Övgü" ve aynı zamanda (örneğin, Odysseia, XIV 508'de) "Öykü" anlamına gelmesi, kent adının Hellen dilinden olduğunu göstermez. Ainos/Enez, Herodotos zamanında bile Hellen kenti değildi. Üstelik, eski "Pelasgos" yurtlarında, Ain(a) kökünden türetilmiş diğer birçok tarihsel coğrafya adı görüyoruz. Örneğin, Ainaria, Napoli Körfezinde şimdi İschia denen adanın eski adı; Aineia, Herodotos'un (VII 123) andığı bir Makedonia kenti; Ainianes (=Ainiana'lar), Herodotos'un (VII 132) andığı bir Thessalia'lı halk. Karş. Aineias.

AİOLİS. Keza, Aiolidos. Anadolunun Ege Bölgesinde, güney ucu ilk Smyrna/İzmir, dolayısiyle bugünkü Bayraklı olmak ve kuzey ucu Mysia'nın Ege Denizi kıyısındaki kentleriyle (Adramytteion, Antandros vb.) sınırlanmak üzere, Hellen'lerin Aiolos boyu tarafından İÖ 1. binyıl ilk yarısında yer yer kolonize edilmiş kıyı şeridinin Hellen'lerce kullanılan adı. Phokaa/Phokaia/Foça, bu bölgede bulunmakla birlikte, İon boyu kenti idi. İlk Smyrna/İzmir dahi, Aiolos boyu tarafından Hellen'leştirildiği halde, sonradan İon boyu Hellen'lerinin eline geçmiş, İon kenti olmuştu.

Aiolis'in anakara parçasının batı yanını deniz sınırlar ve bu parçanın güney ucunda ilk Smyrna/İzmir, duraksamaya yer bırakmayan bir sınır taşı gibidir. Buna karşılık, bölgenin doğu ve kuzey sınırları, bir ölçüde, belirsizdir. Kıyıdan biraz içeride olmakla birlikte, Hellen kolonizasyonu döneminin en erken aşamasında Aiolos boyu Hellen'lerinin eline geçen Aigai, Temnos kentlerinin Aiolis kenti sayılması gerekir ise de, aynı bölgedeki, halkı klâsik dönemde bile henüz Hellen'leşmemiş kentlere Aiolis kenti denmezdi. Örneğin Pergamon/Bergama, Mysia kenti sayılmıştır. Bunun gibi, Herodotos çağında bile Hellenleşmemiş Adramytteion, Antandros vb. kuzey kentlerini Aiolis kapsamında saymamalıdır; oysa bunlar, hatta Troas bölgesindeki bazı Anadolu kentleri, Hellenistik çağda Aiolos boyu Hellen'lerinin kültür egemenliğine girdiği için, o kentlerin bulunduğu yöreler dahi geç dönemde Aiolis kapsamında görülmüştür.

Sözünü ettiğimiz Anadolu kıyı bölgesinin bitişiğindeki, halkı Hellen'lerin Aiolos boyundan olan, Lesbos/Midilli gibi adalar da, geleneksel anlayışta, Aiolis'in parçasıdır.

Aiolis/Aiolidos adı, bu biçimiyle, Hellen dilindendir, "Aiol(os?)'sal, Aiol(os?) Ülkesi' anlamındadır; Aiol- (Aiolos?) kök sözcüğü ile -is (çeşitlemesi: -idos) takısından (bkz. -is) türetilmiştir. Hellen mythos uydurmacılarına bakılırsa, bu adlar, Aiolos adlı bir destan

kişisinden geliyormuş, Aioleis denen halk onun soyundan imiş (Aioleis adının sonundaki -eis için bkz. Sardeis).

Hellen dilinde Aiolos diye bir sözcük de vardır; "Oynak, değişken, dönek" anlamlarındadır. İliada, XII 167'de geçen bu sözcüğü, A. Erhat/A.Kadir çevirisi "Çevik"le karşılamış: "Onlar çevik belli eşek arılarına benzer". Ne var ki, ülke adı Aiolis, halk adı Aioleis sözcükleri Hellen dilinin bu Aiolos sözcüğünden mi türetilmişti, bilemiyoruz. Aynı sözcükler ya da benzerleri, Luwi/Pelasgos dilinden adlarla karşılaştığımız başka bölgelerde, Yunanistanda ve Sicilya dolaylarında da karşımıza çıkıyor: Yunanistanda Pelasgos yurdu Thessalia bölgesinin eski bir adı, Aiolis (Herodotos, VII 176); Yunanistanda Kalydon'un eski adlarından biri, Aiolis (Thoukydides, III 102); Sicilya kuzey yakınındaki Lipara Adalarının eski adı, Aiolou Nesoi (Hellen dilinde: Aiolos'un Adaları; Thoukydides, III 115). Bu adlar belki Luwi/Pelasgos kökenine dayanıyordu ve (özellikle Anadolunun Aiolis bölgesinde tapkı gördüğünü anladığımız) tanrıça Aia (İa, Toprak Ana; bkz. Aia, Aias, Aiga, Kaïkos) ile bağlantılı idi.

AİPOLİOİ. Bkz. Eulepa.

AİRAİ. Thoukydides'de (VIII 91) Erai; Strabon'da (14 I 42) keza öyle. Teos'un kuzey karşısında, bir yarımadacık üzerinde ilkçağ kentçiği (Umar, İonia, s. 10). Airai adı, Hellen dilinde çoğul biçime ve dolayısiyle "Aira Halkı" anlamını belirtecek biçime getirilmiştir. Aira sözcüğü, eski Hellen dilinde, hem demircinin çekicini, hem de bizim karamuk/karamık dediğimiz zararlı bitkiyi anlatır. Ancak, Airai adı, Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulup değiştirilmiş biçimi de olabilir; karş. Adrasta'dan Adrasteia, Sadruda'dan Erythrai, Pauwaka'dan Phokaa/Phokaia, Skawana'dan Sigeion, Türk ağzında da Akrokos'dan Eğrigöz vb.

Aisa (sözcüğü). Luwi/Pelasgos kültürünün yayıldığı ülkelerde birçok tarihsel ad içinde karşımıza çıkar. Anlamını güvenle saptayabilmiş değiliz. A.J. van Windekens (Le Pélasgique, s. 61-62), eski Hellen'lerden kalma bazı ilkçağ metinlerinde "defne dalı" ya da "mersin dalı" anlamına gelen aisakos sözcüğünün Hellen kökenli değil, Pelasgos kökenli bir sözcük olduğunu belirterek, bunun türetildiği aisa'nın anlamını araştırıyor ve "dal" demeye geldiğini kabul ediyor. Ancak, kanımca bu konuda göz önünde tutulması gereken çeşitli başka olasılıklar da vardır. Üstelik, eski Hellen'ler, Aisakos sözcüğünü bir de, at gövdeli mythos yaratıkları kentauros'lardan birinin adı olarak tanıyorlardı. Ayrıca bkz. Aizanoi.

Aisaros. İtalya'da Bruttium bölgesinde bir ırmağın (şimdi, Esaro) adının Hellen ağzında büründüğü biçim (Theokritos, IV 14). Adın öz biçimi, güçlü olasılıkla Aisara yâni Aisa-(u)ra, Büyük Aisa'dır; bkz. Aisa, ura.

AİSEPOS. Gönen Çayı'nın Luwi/Pelasgos dilinden gelme adının Hellen ağzında büründüğü biçim (İliada, II 285). Öz biçimi Aisapa yâni Aisa-Pa, Aisa Irmağı olmalıdır; bkz. Aisa, Aba/Apa/Pa. Hellen ağzında ırmak adları mutlaka erildir ve eril adlara özgü bitişler alır, -a ile bitemez; Lâtince ve çağdaş İtalyanca için de durum böyledir.

AİSYETES. Troia yakınında bir tümülüs tepesinin adı ve orada gömülü olduğuna inanılan yüce kişinin adı (İliada, II 793). Adın öz biçimi, yukarıda değindiğimiz Aisa sözcüğüyle bağlantılı olsa gerek.

Aisyme. Bir Trakya kenti. Troia kralı Priamos'un eşlerinden biri oralı imiş (İliada, VIII 304). Hellen ağzında -yme biçimine bürünmüş bitişte, Luwi dilinin, "-insanı, -halkı" anlamına gelen uma takısını (bkz. aşağıda uma) kolayca tanıyoruz. Demek ki adın öz biçimi, Ais(a)-uma parçalarından türetilmiş, "Aisa Halkı(nın kenti)" anlamında Aisuma idi. Zaten

Aisyme'nin son harfi, Hellen yazımında, E yâni epsilon değil, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H harfidir.

Aisymnos. Troia savaşına karışmış bir ön-Hellen (Akhaios) savaşçısının adı (İliada, XI 303). Bu ön-Hellen'lerin nicesi, Mykene çağında Yunanistanda "Pelasgos" kültürünün yâni Luwi kültürünün etkisi hâlâ çok güçlü olduğu için, tıpkı Troia'lılar gibi, Luwi dilinden gelme adlar taşıyorlardı: Teutamos vb. Aisymnos adı, aslında, yukarıda gördüğümüz Aisyme adının aynıdır; çünkü Luwi dilinde, uma biçiminde de söylenen takının diğer ve tam biçimi umna idi. Bu takıyla türetilmiş adlar Hellen ağzına uydurulurken, o bölüm, Hellen ağzında genellikle, dişi adlarda -ymna (örneğin, Methymna'da, böyle); eril adlarda ise -ymnos (örneğin, Latymnos'da, böyle) olmuştur. Bu gözlemler dolayısiyle, Aisymnos adının öz biçiminin Ais(a)-umna, "Aisa İnsanı" olduğunu duraksamasız anlayabiliyoruz.

AİZA. Pisidia'nın Phrygia sınırında, varlığı yazıtlardan öğrenilen, ancak tam yerini saptayamadığımız bir köyün adı (Ramsay, s. 459 No. 39). Kökenini ve anlamını bilmiyoruz. Aslı belki Aisa idi; bkz. yukarıda Aisa. Ada da olabilir; bkz. aşağıda Aizanoi.

AİZANOİ. Keza Azanoi. Şimdi, İS 2. yüzyıl yapıtı görkemli Zeus tapınağı kalıntısıyla ünlü olan bir Phrygia kenti, günümüzdeki adıyla Çavdarhisar.

Aizanoi/Azanoi adının, Zeus'un herhangi bir san'ından türetilmiş olduğunu sanmıyorum. Kanımca Hellen ağzında böyle çoğul edilip "Aizanos/Azanos Halkı(nın kenti)" anlamını kazanmış adın aslı, Aizana/Azana'dır ve bunun da gerçek biçimi, Adana yâni Ada-(wa)na, Ada (=Ana Tanrıça)'sal (buradan: "Ana Tanrıça Ülkesi", "Ana Tanrıça Kenti" vb.) adıdır. Anadolulu adlarda, erken dönemdeki d sesi yerine geç dönemde z sesi geçmesinin birçok örneğini biliyoruz: Podandos'tan Pozantı, Nadiandos'tan Nazianzos gibi. Diğer yandan, Çavdarhisar bölgesi, ilkçağda Ana Tanrıçanın (orada: Meter Steunene) tapkısı bölgesidir ve Çavdarhisar'daki Zeus tapınağı denen tapınak dahi Zeus ile Ana Tanrıçanın ortaklaşa mülkü idi; tapınağın doğuya bakan yarını Ana Tanrıçanın, batıya bakan yarımı Zeus'un işgalindeydi.

İşaret etmeli ki Aisa sözcüğünün de Adâ (=Ana Tanrıça) ile bağlantısı, ilgisi bulunabilir. Çünkü, Adana/Athana/Athene adının Hellen'lerce Asana biçiminde de kullanıldığını biliyoruz, buna bakarak Ada'nın bir çeşitlemesinin de Asa olacağını anlıyoruz ve İonia'daki Assessos tapınak kentçiğinin gerçekte Ada/Asa Assos'u (=kenti; bkz. Assa) olduğunu görebiliyoruz (bkz. Assessos). Aisa da bu Asa'nın, dolayısiyle Ada'nın çeşitlemesi olabilir.

Aka (sözcüğü). "Uç, doruk". Bkz. Aga.

Akaba. Erythra Denizinin (Kızıldeniz'in) Filistin'e doğru uzanan dar ve uzun girintisi (Akaba Körfezi) ucunda kentçik. Akaba Arapçada "Geçit" demektir; oradaki Ailana Geçidi dolayısiyle, gerek geçide gerek kente Araplarca Akaba adı verildiği çeşitli ansiklopedi vb. bilgi kaynaklarında aktarılır. Bunun doğruluğundan kuşkuluyum. Daha açık söyleyişle, Akaba adının Luwi kökenli olabileceğini düşünüyorum. Gerçekten, aşağıda göreceğimiz üzere, Erythra (Denizi) adı, Luwi/Pelasgos baştanrısı Adra'nın adından bozmadır. Ayrıca, Akaba'nın yanıbaşındaki Taba düzlüğünün adı olsun, Ailana/Elana kentinin adı olsun, Luwi dilinden gelmektedir (bkz. Ailana, Erythrai, Erythra Denizi, Taba). Bu nedenlerle, Akaba adının, Aka-(A)ba, Uç-Denizi anlamında olarak Luwi dili sözcükleriyle türetilmiş olabileceği kanısındayım. Bkz. Aka, Aba.

AKADAMİS. Lydia'da bir kent (Zgusta, s. 52). Tam yeri bilinmiyor. Sundwall adının Anadolu kökenli olduğunu belirtmiştir; Zgusta Hellen kökenli olabileceğini düşünüyorsa da Hellen dilinde böyle bir sözcük yoktur. Sondaki -is, Hellen ağzının eklemesidir; bkz. -is. Adın aslı Akadaına olmalıdır: Ak(a)-a(n)da-(u)ma, Doruk-lu-(yerin)halkı. Bkz. Aka,

wanda, uma. Bürchner (RE Suppl. I, 1903, Akadamis maddesi) kentçiğin bulunduğu yöreye ilişkin bilgi vermekte ve Akadamis, Samos/Sisam halkının, Anadolu anakarasındaki arazisinde idi demektedir. Buna bakılırsa, Davutlar kasabası dolaylarında bulunuyordu ve gerçekte İonia'da idi.

AKALİSSOS. Lykia kenti (G. Bean, Lycian Turkey, s. 140). Antalya iline bağlı ilçe merkezi Kumluca'nın kuzeyinde, dağlık bir bölgede, aşağıda sözü edilecek olan İdebessos'un 2 km. güneydoğusunda, yamaç aşağısında idi. Adının sonunda, "yerleşim" (buradan: kent) anlamındaki issos (bkz. Assa) açıkça görülüyor ise de, baştaki Akal (a?)'nın yorumu açısından çeşitli olasılıklar vardır. Bu, kendi başına bir sözcük olabilir; Aka-la, Doruk-çuk (bkz. Aka, -la) olabilir, Aka-(u)la, Doruk(taki)-koru (bkz. Aka, Ula) olabilir.

Akamas. Hellen destan öykülerine göre, Atina kentinin Pelasgos'lar dönemi krallarından (Aigeus oğlu) Theseus'un oğlu. Adı birçok öyküye karışmıştır. Synnada/Şuhut'un kurucusu imiş (Musa Seyirci/Refik Başyılmaz. Her yönüyle Akamas'ın şehri - Şuhut. Afyon 1982); Kıbrıs'a da göçmen götürmüş ve orada ölmüş, Kıbrıs'taki Akamas Burnu (adanın batı yanındaki Arnavut Burnu) adını ondan alınış.

Akamas adı, görünüşte, Hellen dilinin -sız anlamına gelen a- öntakısı ile, "yorulmak" anlamındaki kamno fiilinden türetilmiştir, "Yorulmaz" demektir. Oysa, Hellen'ler öncesi dönemde bir Pelasgos bey oğlunun Hellen dilinden ad taşıması beklenemez. Adın öz biçimi, kanımca, Luwi dilinden Aka-(u)ma, Doruk-insanı'dır ve burada "Doruk", bu bey oğlunun "yaşadığı" dönemde Adana/Athana kentinin bulunduğu yeri, sonradan Parthenon'un kurulduğu akropolis alanını, tepe üstünü kasdeder.

AKAMPSİS. Çoruh Irmağının ilkçağdaki adı. Hellen dilinde: "Bükülmsüz". Bu dilin -sız anlamındaki a- öntakısı ile, "kıvrılmak, bükülmek" anlamındaki kampto fiilinden.

-akan. Eski İranlıların ethnika (halk adı, ulus adı) türetme takısı (Herzfeld, s. 281 dn. 3). Dandanakan, Astrakan gibi birçok adın türetilmesinde bu takının kullanıldığını göreceğiz. Çağdaş Kürtçede tıpatıp aynı anlamda -ikân biçiminde kullanılıyor. Ermenicesi -agan'dır.

AKARA (Çayı). Bkz. Hakkâri.

AKARASSOS. Kuzeybatı Lykia'da, Kabalia bölgesinde bir kent. Byzantion'lu Stephanos'da anılmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adı Luwi dilindendir ve Aka-(u)ra-(a)ssa ögelerinden türetilmiştir, "Yüce Doruk Kenti" anlamındadır. Bkz. Aka, Ura, Assa.

AKARBOUS. Keza Akarkous. Gorbeous adının diğer biçimleri (Ramsay, s. 238). Gorbeous, şimdi Beynam, Ankara-Bâlâ yolunun 40. km.'sinde bir kasabadır. Dağlık bölgededir. Akarbous'un aslı, Luwi dilinde Karwa yâni Kar-(u)wa, Doruk-luk; Akarkous'un aslı da, aynı dilde Kar-ka, Doruk-yeri olmalıdır (bkz. Kar, -ka, uwa). Nitekim Gorbeous adı dahi, Kar'ın çeşitlemesi Kor ile bağlantılı, yâni Karwa sözcüğünün Korwa diye söylenen biçiminden bozulmuş görünüyor. Sondaki -ous, Hellenleştirme döneminin eklemesidir. Hellen dilinin -lı, -sal anlamına gelen takılarından biridir (örneğin Kerasous, Kirazlı; Selinous, Maydanozlu).

AKARKOUS. Bkz. Akarbous.

Akarnania. Yunanistanın, Odysseus yurdu İthaka adasına (adı Luwi dilindendir, bkz. İthaka) en yakın olan bölgesinin adı (Herodotos, II 10; Thoukydides, II 80). Burası bir gölcükler, akarsular bölgesidir. Akheloos Irmağı (bkz. aşağıda Akha, Akheloos) oradan geçer ve bölgede Krenai yâni (Hellen dilinde) "Kaynaklar" denen bir kasabanın varlığı, Thoukydides'de (III 105) görülür. Akarnania adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Hellen ağzında bu biçime bürünen adın aslı, kanımca, Akarnana olmalıdır: Aka-(a)rna-(wa)na,

"Doruk(taki)-kaynak-yurdu". Bkz. Aka, Arna, wana.

Akbatana. Bkz. Mada (Halkı).

AKÇA DERBEND. 1277 yılında Anadolu egemenliği için Moğol'larla Mısır Sultanı Baybars arasında Elbistan yakınlarında yapılan öncü savaşının yeri (Sevim/Yücel, s. 187). Derbend, Türklerce de kullanılan, "Dağ geçidi" anlamında, Farsça kökenli bir sözcüktür.

Savaş yeri, gerçekte, Akça Derbend denen dağ geçidinin kuzeybatı yakınında idi. Baybars Tarihi, Baybars'ın savaş yerine gidişini (Yaltkaya çevirisi, s. 85) ve Kayseri'den Şam'a dönüşünü (s. 89) anlatırken, bu yerin belirlenmesine yardımcı olacak bilgiler verir. Baybars, bir Cuma günü Haleb kuzey yakınında Haylan Köyünden ayrılıp, Antep yakınında Dülük'ten (Gaziantep kuzeyinde demiryolu üzerinde; bkz. Dolikhe) ve daha sonra Göynük'ten (al Hades al Hamra, ilkçağda Adatha, bkz. Adatha No. 1; ilçe merkezi Gölbaşı'nın güneybatı yakınlarındaki İnekli Gölünün kıyısında ve demiryolu üzerinde; orada günümüzde de Göynük adlı bir köy vardır) geçmiş, Göksu'yu aşmıştı (bu Göksu'yu Kilikia bölgesindeki Göksu ile karıştırmamalıdır; söz konusu olan, demiryolunun Gölbaşı kasabası kuzey yakınında aştığı Göksu'dur; Baybars da demiryolunun izlediği doğal yoldan yararlanıp Göksu'yu geçmiş olmalıdır); ordu, Salı günü öğleyin Akça-Derbend denen geçide girmişti. O sıralarda Moğol ve (Moğol bağımlısı) Selçuklu birliklerinden oluşan düşman ordusu, Ceyhan Irmağı dolaylarından gelmekteydi. Baybars, çıktığı dağdan (Elbistan kasabası güneydoğusunda Nurhak Dağlarının bir tepesi olmalı) Elbistan Ovasındaki Moğol ordusunu görebilmekte idi. Savaş sonrasında, Kayseri'den Şam'a dönerken, Baybars ordusu, Keykubat Hanı (Kayseri'nin 50 km. kuzeydoğusundaki Sultan Hanı olmalı), Kara Hisar (Elbistan Ovasında, Elbistan kasabasının kuzeybatı yakınında Kara Höyük? Böyle idiyse, Baybars, Ptanadaris/Tanır'dan geçen tarihsel yolu izlemişti) üzerinden gelip, hâlâ ölülerin yattığı savaş alanına uğramış, büyük güçlükle Akça Derbend'i aşabilmiş, sonra Göksu'yu geçip Göynük'e (=Adatha) varmıştı. Bu açıklamalara bakınca anlaşılıyor ki Akça Derbend, Gölbaşı kuzey yakınında Göksu'nun geçildiği yerden Elbistan'a uzanan yolda, yâni kuzeye çıkmakta olan demiryolunun izlediği doğal yoldan Kapıdere İstasyonunda ayrılıp, bucak merkezi Nurhak kasabasına uğrayarak Elbistan'a ulaşan yolun üzerindedir. Gerçekten de tam orada, yol üzerinde, Nurhak kasabasının kuzeybatı yakınında bir Derbent Köyü ile, onun kuzey-kuzeydoğu yakınında yolun biraz ilerisinde bir Ağcaşar (=Akça Şehir!) Köyü görmekteyiz ve Akça Derbend'in işte buradaki derbent olduğunu anlamaktayız. Demek ki savaş yeri, Elbistan'ın güneydoğu yakınlarındaki bu derbent ile Elbistan Ovası arasında idi ve savaş, Elbistan Savaşı diye anılmadığına göre, Elbistan kasabasından çok Akça Derbend'e yakın bir alanda yapılmıştır.

AKÇA KERTİK. Manisa ili kuzeyindeki ilçe merkezi Demirci'nin 6 km. kadar kuzeydoğusunda bir dağ ve onu 1425 m. yükseklikte aşan dağ geçidi. Bu adın Kertik bölümünün aslı Kardaka yâni Karda-ka, Doruklu-yer olsa gerek; bkz. Karda, -ka. Anadoluda karşılaştığımız Gerdek Kaya, Gerdek Boğazı gibi pek tuhaf adların Gerdek bölümü de gerçekte Kardaka'dan bozmadır kanısındayım; karş. ileride Gerdekkaya, Gerdekgirse.

AKÇE ŞEHİR. İki yerleşim biriminin eski adı:

1. 1890 yılında "Kastamonu vilâyetinde Bolu sancağının Düzce kazasına mülhak nâhiye merkezi bir küçük kasabadır ki Kara Deniz sâhilinde olup..." (Ş. Sâmi, c.I s. 258). Şimdi, Bolu iline bağlı ilçe merkezi Akçakoca. Adını, Osman Gazi ve Orhan Gazi dönemlerinde yaşamış Osmanlı komutanı Akça Koca'dan almıştır.

2. 1890 yılında "Konya vilâyet ve sancağının Karaman kazasında... Göksu nehri kenarında bir küçük kasabadır" (Ş. Sâmi, aynı yer). Şimdi köy durumundadır ve Akçaalan adını almıştır.

AKDAMAR. Keza Akhtamar. Van Gölünde, üzerinde ortaçağ Ermeni uygarlığı yapıtlarından ilginç kalıntılar bulunan bir adacık. Günümüzde Akdamar, Akhtamar diye bilinen adın aslı, Ermenice Altamar'dır (Honigmann, s. 206). Anlamını saptayamadım. Burası, Ermenilerin Vaspurakan devletçiği krallarının oturma yeri idi.

AKELES. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Lydia kentçiği. Tam yeri bilinmiyor. Akeles adının aslının, Akheles'in (bkz. Akheles) aslı ile aynı olması gerektiğini Zgusta da (s. 53) belirtmiştir.

Akha (sözcüğü). Luwi/Pelasgos kültüründen kalma olup sonradan Hellen ağzına uydurulan, ama Hellen dilinde hiçbir anlamı bulunmayan Akheles, Akheloos, Akheron, Akhilleus gibi adlarda karşılaştığımız Akh(a) sözcüğü, Lâtin dilindeki Aqua gibi, "Su" demektir (A.J. van Windekens, Le Pélasgique, s. 37-38). Bunun bir çeşitlemesi de, bizim yayınlarımızla ortaya konmaktadır ki, Aba/Apa/Pa'dır (bkz. yukarıda Aba).

Akhaia. İlkçağda Yunanistanın iki bölgesine Akhaia deniyordu. Bunlardan biri, Akhilleus'un yurdu olarak bilinen bölgedir (bkz. Akhilleus), yâni Thessalia'nın güneybatı komşusu, üzerinde Othrys Dağının bulunduğu yarımadadır; diğeri, Peloponnesos'un kuzey kıyılarını kapsayan bölgedir. İlkçağ klâsik döneminde Akhaios adı, Akhaia'lı dercesine, yalnız bu iki yörenin yerli halkını anlatmak için kullanılıyordu. Oysa, aynı Akhaios adı, İliada'da, Troia savaşının yapıldığı çağda (İÖ 1200 dolayları) Yunanistanda ve Giritte egemen olmuş, Mykene/Mykenai kültürünün sahibi ön-Hellen'ler halkını anlatmaktadır.

Akhaia (Hitit belgelerinde: Ahhiyawa; bkz. Ahhiyawa) adı, aslında Akha-ia, "Su (özellikle: Deniz) - Yurdu" anlamında olmalıdır (bkz. yukarıda Akha sözcüğü). Akhaios adı ise, Akha kök sözcüğüne, Hellen dilinin -lı, -sal anlamındaki takılarından -ios takısı eklenmekle türetilmiştir.

AKHAİON LİMEN. Hellen dilinde: "Akha'lar Limanı".

1. Akhaion Limen. Hellen yazarlarına göre, Troia kentinin limanı. Söz konusu liman, Çanakkale Boğazı kıyısında değil; oraya göre çok daha güvenli ve üstelik kıyısı kumsal bir deniz girintisinde, Troia'nın *batı* aşağısında, o zamanlar Skamandros/Kara Menderes'in aktığı (ve sonradan alüvyon dolgusuyla ovaya eklemiş olduğu), Strabon'da Stoma Limne (Ağız Gölü) diye anılan körfezin doğu kıyısında olmak gerekir. İliada'da anlatılan, Akhaios donanması gemilerinin konaklama yeri de burası olmalıdır. Ancak, kanımca, bu kumsala Akhaion Limen, Akha'lar Limanı denmesi, gerçekten de orada Akhaios donanması konakladığı için yahut konakladığına inanıldığı için değildir; tersine, orası çeşitli akarsuların (Akha'ların; bkz. Akha sözcüğü) toplanıp aktığı bir haliç durumunda olduğu içindir, yâni Akha'lar Limanı adı, aslında Akarsular Limanı anlamındadır. Bu akarsular, günümüzde, o hâlicin çoktan dolmuş ve ovaya eklenmiş bulunması nedeniyle, ya Skamandros/Kara Menderes'e katılıyor, yahut kendi aralarında üçer beşer birleşerek, Skamandros'un yakınından, Çanakkale Boğazına dökülüyor (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 39/26 arkasındaki "Die Trojas Landschaft" krokisine bkz.). Aşağıdaki diğer Akhaion Limen'in adı bakımından da aynı kanıdayım, yâni onun da Akhaios halkıyla bağlantılı olmaksızın Akha'lar (Akarsular) Limanı anlamında bulunduğunu ve Luwi'ler döneminden kalma adın Hellen dilinc yarım çevirisiyle oluştuğunu düşünüyorum.

2. Akhaion Limen. Anadolunun Aiolis bölgesinde, Myrina ile Gryneion arasında bir liman kentçiği (TA, Akhaion Limen maddesi, No. 2). Çaltıdere Köyünün yerinde, Çaltıdere'nin doldurup bataklığa çevirdiği eski körfezin kıyısında olması gerekir.

Akhamas. Girit'te bir akarsu (Bürchner, RE Suppl. I, 1903, Achamas maddesi). Adının, yukarıda incelediğimiz Akha (=Su) sözcüğünden türetildiği, Luwi kökenli olduğu açıktır.

AKHARAKA. Aydın'a bağlı ilçe merkezi Sultanhisar bitişiğindeki ilkçağ Nysa kentinin biraz batı ilerisinde, kükürtlü, dumanlı suların çıktığı (günümüzde çıkmıyor) bir yerde bulanan, Hellenleşme çağında yeraltı tanrılarıyla bağlantılı sayılmış bir tapınak mahallesi (Strabon, 14 I 44, 45, 47). Adı, Luwi dilinde Akha-(u)ra-ka öğelerinden türetilmiştir. "Ulu Su Ülkesi" demektir; bkz. Akha, Ura, -ka. Zgusta'nın (s. 53) bu ad Hellen dilindendir ve kazık anlamındaki kharax'tan gelir demesi; yazarın yerli Anadolu dilleri üzerine, özellikle Luwi dili üzerine hiçbir bilgi birikimi edinmeden Anadolunun tarihsel yer adlarını incelemeye kalkışması sonucunda düştüğü, kaçınılmaz yanlışlardan biridir.

Akharnai. Atina yakınındaki, Atina'ya bağlı ilçe merkezi durumunda olan kasabaların en büyüğünün adı (Thoukydides, II 19, 20). Athana/Athena kentinin adı gibi bunun adı da Luwi/Pelasgos dilinden gelmiştir. Sondaki -ai bitişi, Hellen dilinin çoğul yapma bitişlerindendir, sözcüğe Akharna'lılar (kenti) anlamını vermiştir. Adın asıl biçimi Akharna ise, Luwi dilinde Akha (Su) ve Arna (Kaynak) bölümlerinden türetilmiştir, "Su Kaynağı" demektir. Bkz. Akha, Arna. Abarna'nın da aynı anlamda bulunduğunu görmüştük.

AKHELES. Keza Akheloos. İzmir yöresinde bir dere. Yamanlar Dağından doğup Bayraklı yakınında körfeze dökülen derelerden biri olmalıdır deniyor(TA Akheles maddesi). Akheles adının, Akh(a)-Eles bölümlerinden türetildiği görülüyor ki bu gözlem önemlidir, çünkü aynı yörede bulunan ve Hellen destan inancına göre kıyısında Homeros'un doğduğu Meles deresinin (bkz. Meles) adı yönünden bir olasılığı gözümüz önüne sermektedir. Bu olasılık, Meles adının, Ana Tanrıça Ma'nın adıyla, aynı Eles'ten türetilmiş olmasıdır; senkop olayı ile M(a)-Eles, Meles olur. Hellen ağzında Eles biçimine bürünen bölüm, baskın olasılıkla, Luwi dilinin "Boğaz, Geçit" anlamındaki sözcüğü Ela idi (bkz. Ela). Bu doğruysa, Akheles adı, öz biçiminde, "Su (akarsu) Geçidi"; Meles adı da, öz biçiminde, "Ma Geçidi" anlamındadır (derenin kaynağında yâni Halkapınar'da, Ma tapkısı kutsal alanı bulunması nedeniyle; bkz. Meles, Pramnos). Güçlü olasılıkla Akheles ile Meles, aynı dere idi (Halkapınar Deresi).

AKHELOOS. Birinci o,. Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile. Sözcük, birçok derenin Luwi/Pelasgos dilinden gelme adının, Hellen ağzında çarpıtılmış, ama yine de Hellen dilinde anlam taşımayan biçimi olarak karşımıza çıkıyor. Hatta, eski Hellen yazarlarında bu adın genel olarak "Akarsu, ırmak" anlamında kullanıldığı görülebiliyor (örneğin Eurypides'in Bakkha'lar yapıtında dize 625). Akheloos adı, birinci o'nun Hellen yazımında omega ile karşılanmasından anlaşılıyor ki, Akh(a)-Eluwa öğelerinden türetilmiştir, aslı Akheluwa'dır, Hellen dilinde ırmak adları mutlaka eril olacağı ve -a ile bitmeyip eril adlara özgü bitişler alacağı için bu Akheluwa adı Hellen ağzında Akheluwos/(omega'lı) Akheloos olmuştur. Akha'nın "Su" (buradan; keza, Akarsu; bkz. Akha sözcüğü) anlamında olduğunu görmüştük. Eluwa sözcüğünün ise, Luwi dilinde "Boğaz, Geçit" anlamındaki Ela'dan, Türkçedeki -lık takısının karşılığı uwa takısıyla türetildiğini görebiliyoruz (bkz. Ela, uwa). Demek ki, Akheluwa/Akheloos dereleri, ırmakları, ya doğal geçit durumundaki bir vâdinin dibi boyunca akmakta idiler, ya da düzlükte akmakla birlikte kendileri, küçük teknelerin geliş geçişine elverişli bir su geçidi durumunda idiler (örneğin, Meles/Halkapınar Deresi ile aynı olması gerektiği sonucuna vardığımız, aşağıda No. 4'deki Akheloos/Akheles için durum böyledir).

1. Akheloos. Troas'daki Larissa kentinde Ege Denizine akan bir Anadolu deresi (TA, Akheloos maddesi). O Larissa'yı Tavaklı ile Gülpınar arasında Kösedere köyüne lokalize eden görüş kabul edilirse, Troas'daki Akheloos, oradaki dere, yâni köy adına yansımış Köse Dere olmalıdır.

2. Akheloos. Yunanistanda, Akarnania bölgesinde akarsu (İliada, XXI 194). Adına şimdi

Aspropotamos yâni "Akırmak" deniyor.

3. Akheloos. Manisa'da, Niobe kayasının yanıbaşından geçen derenin (şimdiki adı: Çaybaşı Deresi) adı da Akheloos idi (İliada, XXIV 616). Niobe kayasının yanıbaşından Manisa kenti içine kadar, doğal geçit durumundaki bir vâdinin dibinden akmaktadır.

4. Akheloos. Bkz. yukarıda Akheles.

Akheron. Lâtin yazımındaki o, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile. Bu, ölüler yurdu yeraltı ülkesinde akan, ama bir bölümü ya da giriş-çıkış yeri yeryüzünde bulunan ırmağın adıdır (Odysseia, X 513). Aynı ad, Akherontos biçiminde de söylenir. Bu adı taşıyan yeryüzü ırmakları da vardır. Bunların en tanınmışı, Yunanistanda Epeiros bölgesindedir. Görünüşe bakılırsa, adın Luwi dilindeki öz biçimi Akharwanda'dır. Bu ad, ya Akha-(u)r(a)-wanda öğelerinden türetilmiş ve "Ulu Suyu-olan" anlamındadır, ya da Akha-(a)r(a)-wanda, "Uzun-Suyu-olan" anlamındadır. Bkz. Akha sözcüğü, Ara sözcüğü, Ura sözcüğü, wanda takısı.

AKHEROUSİA(S). Hellen dilinin, "Akheron'la ilgili, Akheron'sal" anlamındaki sıfatı. Akherousia, sıfatın ("Çıkıntı, Burun" anlamındaki Akra gibi) dişi adlarla birlikte kullanılan dişi biçimi, Akherousias da eril adlarla, örneğin Potamos (=Irmak) adıyla birlikte kullanılan eril biçimidir. Bu arada, Karadeniz Ereğlisi bitişiğinde bir burun, Xenophon'da (Anabasis, 5 X 2) Akherousia diye anılıyor; çünkü orada Akheron'a, Hades Ülkesine inen bir ırmak varmış, hatta Herakles oradan Hades'e inmiş. Zaten Ereğli (Herakleia) adı bu mythos öyküsüne bağlıdır.

AKHİLLEİON. Ad, ilk bakışta, Hellen dilinde Akhilleus adı ile -eion takısından türetilmiş, "Akhilleus Yeri" anlamında görünür. Oysa, Hellen ağzının eklemesi, Hellen dilinde -yeri anlamına gelen -eion bölümü bir yana konduğunda geriye Akhill(a) kalır ki, bu sözcük, Luwi dilinde Su-Geçidi anlamına gelen Akh(a)-İla'nın tâ kendisidir; bkz. Akha, Ela, İlion, Ahi İlyas. Akhilleion adının İlleion bölümü ile, Çanakkale *Boğazının* şanlı kenti İlion'un adı arasındaki yakınlık, asla rastlantı ürünü değildir.

Luwi/Pelasgos dilinin Akha, İla öğelerinden türetilme Akh(a)-İla, senkop olayı nedeniyle Akhila olmuştur (karş. Abila). Bundan bozma, Hellen ağzında Akhilleion, Akhilleios edilmiş adlar şu yerlerde karşımıza çıkıyor:

1. Akhilleion. Çanakkale *Boğazı* girişinin Anadolu yakasında, üzerinde Sigeion kentinin bulunduğu o zamanki ince uzun yarımadacığın tam ucunda, görkemli bir tümülüs vardı; buna ve bu yere Akhilleion deniyordu; tümülüs'ün, İlion destanı baş oyuncularından Akhilleus'un anıtsal mezarı olduğuna inanılıyordu. Hatta Odysseia (XXIV 78-81) bu tümülüs'ün yapılışını anlatmak iddiasındadır. Ancak, Birinci Dünya Savaşı sırasında tam orada yapılan askerî tahkimat çalışmaları nedeniyle tümülüs yok edilmiştir. O yerde, Hellen'lerce bir de kent kurulmuştu ve bu kent Akhilleion diye adlandırılmıştı. Kenti kuranlar, Atina'lılarca kendilerinden alınan Sigeion uğruna savaşımı sürdürmek için o yörede bir üs'se gereksinme duyan Mytilene kenti halkıdır (Strabon, 13 I 39). Görülüyor ki bu Akhilleion, gerçekten de Akhila (Su Geçidi, Boğazı) Yeri'dir.

2.Akhilleion. İzmir Körfezinin en dar bölümü olan iç bölümün, daha geniş dış bölüme açılan ağzında, iç bölüme giriş çıkışı denetleyen Yeni Kale tesislerinin (Osmanlı döneminde) yapıldığı yere ilkçağda Akhilleion deniyordu. TA, Akhilleion maddesi No.2'de sözü edilen Akhilleion budur. Bu Akhilleion'un Yeni Kale'de olduğu Codex Kultur-Atlas'ın ilgili haritasında da belirtildiği halde, yazı, haritada olması gereken yerden biraz güney aşağıya konmuştur.

3. Akhilleion. Anadoludaki üçüncü Akhilleion, yine bir önemli su geçidinde, o zamanlar

Latmos/Beşparmak Dağı'na kadar uzanan (şimdi yalnız doğu yarımı Bafa Gölü olarak günümüze ulaşmış) ince uzun Latmos Körfezi'nin kıyısında idi; Xenophon'un Hellenika'sında (3 II 17, 4 VIII 17) anılır.

4. Akhilleion. "Maiotis Gölünün (Azak Denizinin) ağzındaki Akhilleion" diye Ptolemaios'da (5 IX 5) anılmıştır. Bu Akhilleion dahi önemli bir su geçidinin yanıbaşındaydı; Kırım Yarımadası bitişiğinde dar ağızlı bir iç deniz olan Azak Denizine açılan o dar boğazın doğu kıyısında idi (Tomaschek, RE Achilleion maddesinde Akhilleios Kome bölümü).

5. Akhilleios Limanı. Peloponnesos'un güneye, Akdeniz'e uzanan üç büyük çıkıntısından ortadakinin ucunda, batı yanda idi (Pausanias, 3 XXV 4). Adının işaret ettiği Akhila, Su Boğazı, besbelli, o çıkıntıyı doğuya yönelerek döner dönmez başlayan, Kythera Adası ile anakara arasındaki geniş geçittir.

Akhilleus. İlion destanının baş oyuncularından biri olarak uydurulan ön-Hellen (Akhaios) yiğidi. Adının ve kendisinin aslı yukarıda Akhilleion'dan söz edilirken anlatıldı. Çok dikkate değer ki, mezarı(!) Çanakkale Boğazı girişindeki Akhilleion'da yâni Akhila Yeri'nde bulunan bu uydurma yiğidin vatanı dahi, destan inancına göre, bir diğer Akhila (=Su Geçidi) yeridir. Mythos öykülerine bakılırsa, bu yiğit, istisnasız hepsi de Geçit/Boğaz anlamındaki Ela/İla'dan türetilmiş Pelasgiotis, Pelias, Peleus, Pellion, Pelion, Hellas, Hellen adlarıyla karşılaştığımız küçük ülkeden imiş, yâni Oiboia/Euboia (İğriboz) Adası ile Yunanistan anakarası arasında uzanan boğazın anakara yakasında bulunan üçgen biçimli yarımadadan imiş. Peleus'un da oğluymuş. İlion destanının derlendiği çağda o ülke de Akhaia diye anıldığı için (bkz. Akhaia), uydurulan yiğit Akhilleus'u *Yunanistanda* bir yere bağlantılandırmak gerekince, onu Akhaia'daki ila'ya (Boğaz'a) bağlantılandırmak pek yerinde olmuştur. Gerçekten, Akhilleus adı, sondaki, Hellenlerin eklemesi, Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından -eus takısı ile, "Akhaia-İla'sı-sal" diye, yâni "Akhaia İla'sının (Boğazının) İnsanı" diye de anlaşılabilir.

AKHTAMAR. Bkz. Akdamar.

AKHYRAOUS. Balıkesir'in atalarından (diğeri için bkz. Hadrianoutherai) bir ilkçağ kenti (Ramsay, s. 168 No. 6). Son araştırmalara göre bu hisar-kentin yeri, Balıkesir'in 15 km. güneyinde, Pamukçu kasabasının yanıbaşında Hocakalesi denen kalıntılar alanıdır (L. Robert, Villes d'Asie Mineure, s. 385).

Hellen ağzına göre çarpıtılarak Akhyraous biçimine bürünen ad, Hellen dilinde Akhyra'sı olan, Akhyra'sı bol anlamında ise de, Akhyra sözcüğünün o dilde anlamı yoktur. Akhyra, Luwi dilinde Akha (Su), Ura (Büyük) ögelerinden Akh(a)-ura birleşmesiyle türetilmiş Akhura (Koca Su) adının, Hellen yazımına uydurulmuşudur; bkz. Akha, Ura; karş. Kibyra vb. Bu adın, Balıkesir yöresindeki bir kentçik için çok yerinde olduğunu, Büyük Larousse'un Balıkesir maddesindeki şu açıklama gösteriyor: "Kent, başlıca kaynak kollarının birleşerek Susurluk Irmağını oluşturdukları verimli bir ovanın batı kenarını kuşatan tepenin etekleri ile ovanın tabanında yayılır".

Ortaçağda, şimdiki Balıkesir'in yerinde bulunan kentin Akhyraous adına mirasçı olduğu anlaşılıyor. O kentin, Karesi Beyliği başkenti olduktan *sonraki* dönemde Araplarca Akîra diye anıldığı, örneğin, Omarî'de görülmektedir (P. Wittek. Menteşe Beyliği, s. 20)

AKINDOS. Erzurum ili İspir ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946). Adının aslı, Hellen dilinde "Diken, kenger" anlamlarına gelen Akanthos olsa gerektir; bir olasılık da, Luwi dilinin ardılı, Pontos Kappadokia'sında konuşulan Kappadokia dilinden gelme ve Ak

(a)-inda, Doruk-lu anlamındaki Akinda'dan bozma olmasıdır. Bkz. Aka, wanda.

AKİLİSENE. Erzincan dolaylarının Bizans egemenliği çağındaki adı. Rumcalaştırılarak -ene bitişliye çevrilen diğer Anadolulu adlardaki gibi burada da, Luwi dilinin ve ardıllarının -sal, -ülkesi anlamlarındaki wana/ana takısını tanıyoruz (bkz. wana). Demek, Akilisene adının aslı Hellen dilinden ya da Ermeniceden değil, Kappadokia dilinden gelmedir. Baştaki Akilis(a?) bölümünün öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Karş. Akkilaion.

AKKİLAİON. Anadolunun Phrygia bölgesinde, Porsuk Çayı ovasında, bugünkü Alpu'nun yerinde ya da o yakınlarda bulunan bir kent (Ramsay, s. 156 No. 82, s. 487 başı). Yukarıdaki Akilisene adının Akilis(a?) bölümü, aslında Akil(a)-issa, Akila-kenti (bkz. Assa) idiyse; oradaki Akila, şimdi incelemekte olduğumuz Akkilaion yâni Akkilaion, Akkila Yeri adının kök bölümünün aynıdır. İkinci ad'a eklenen -ion takısı Hellen dilindendir; o dilde, -yeri demektir. Akila, belki aslında Ak(a)-İla, Doruk-Geçidi idi (bkz. Aka, İla). Gerçekten de bu Akkilaion kentinin bir diğer adının Krassos (Kra-Assos, Doruk-Kenti; bkz. Kra, Assos) olduğunu biliyoruz.

Akmon. Lâtin yazımında o ile gösterilen ses, Hellen yazımında, w'ye işaret eden omega ile. Sözcük, Hellen dilinde, "Örs" demektir; bunun yanı sıra, belki sivri dişleri dolayısıyle, bir kurt türünün adı olarak kullanılır. Bu sözcük, Hellen dilinde "sivri, sivri uç" anlamına gelen akma/akıne ile bağlantılı sayılıyor. Fakat, aşağıda sözünü edeceğimiz Phryg tanrısının oğlu Akmon ya da Troia'lı Akmon için, Hellen dilinden bir ad taşıyor olmak beklenmez. Bu nedenle, hiç değilse onların adı, aslında Anadolu kökenli olsa gerektir. Belki adın Anadolulu öz biçimi Ak(a)-uma-wana, "Doruk-insanı-sal" ögelerinden türetilmiş Akumawana idi.

1. Akmon. Phryg tanrısı Manes'in oğlu, Phrygia'daki Akmonia kentinin (bkz. Akmonia) kurucusu destan yiğidi.

2. Akmon. Troia'lı Aineias'ın komutasındaki savaşçılardan. Troas'daki Lyrnessos kentinin yerlisi bir destan yiğidi.

3. Akmon. Akhaios beylerinden Diomedes'in arkadaşı bir destan kişisi; Aphrodite'yi aşağıladığı için kuş biçimine sokulmuş.

AKMONİA. Anadolunun Phrygia bölgesinde kent. Uşak ili Banaz ilçesine bağlı, ilçe merkezi kasabanın 10 km. güneyindeki Ahat Köyü'nün kapladığı alanda ve köye bitişik, batı yandaki yassı tepenin üstünde bulunuyordu (Umar, Phrygia, s. 22). Köy, Banaz-Sandıklı yolunun üzerindedir.

Akmonia adı, Hellen ağzında büründüğü bu biçimiyle, Akmon Yurdu anlamında görünür. Akmon'un kökeni ve anlamı konusunda bkz. yukarıda Akmon.

AKMONİON. Çarşamba Ovasında, Terme Çayı ağzında bir koruluk. Rodoslu Apollonios'da (II 994) anılır. Adının, Hellen dilinde "Örsçük" anlamına gelen Akmonion ile aynı olduğunu sanmıyorum; bu da belki aslında Akumawana idi (bkz. Akmon) ve Ak(a) bölümü burada doruğu değil, uç'u, Terme Çayı ağzında denize uzanan çıkıntıyı anlatıyordu. Böyle idiyse Ak(a)-uma-wana, bu örnekte "Uç insanı yurdu", "Çıkıntı insanı yurdu" anlamına gelir. Bkz. Aka, uma, wana.

AKO KOME. Keza, Nako Kome. Manisa ili Akhisar ilçesi batı yanında, bucak merkezi Palamut dolaylarında bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı öğrenilen bir ilkçağ Lydia köyü (Zgusta, s. 53). Adının Kome bölümü Hellen dilindendir ve o dilde "Köy, -Köyü" demektir. Ako yahut Nako'nun öz biçimi ve anlamı neydi, bilmiyoruz.

Akra (sözcüğü), Luwi dilinde "Baş" (buradan: başkan, önder; uç, doruk, yarımada çıkıntısı) anlamına gelen ve Kar, Kor, Akra, Akro, Kra, Kro gibi birçok çeşitlemesi bulunan sözcüğün o çeşitlemelerinden biri (bkz. Kar). Bu çeşitlemelerin çoğu, Hitit dilinde ve Hellen dilinde de vardır. Karş. Ağrı.

AKRA (Dağı). Hatay ilinde, Samandağ güneyinde 1739 m. yüksekliğe ulaşan bir dağ (TA, Akra Dağı maddesi). Adının anlamı için bkz. yukarıda Akra (sözcüğü). Dağ şimdi Kılıç Dağı edildi. Buna, ilkçağda Kas (Hellen ağzında, Kasios) da deniyordu. Amanos Dağlarının bütünü kutsal ve Ana Tanrıça Ama/Ma'nın mülkü sayıldığı için, bu Kas adının Luwi dilinde "Tapınak" anlamında olması, yâni öyle bir sözcüğün dağa ad olması (bkz. Kas) bizi şaşırtmıyor.

Akragas. Sicilyada bir dağın, onun eteğindeki kentin ve oradan geçen derenin ilkçağdaki adı (Herodotos, VII 165, 170; Thoukydides, VI 4, VII 32, 46, 50; Vergilius, Aeneis, III 704). Kentin adı Lâtin ağzında Agrigentum, şimdi İtalyan ağzında Agrigento oldu. Hellen'lerin Akragas'a çevirdiği adın Luwi/Pelasgos dilindeki aslı hiç kuşkusuz Akraka yâni Akra-ka, Doruk-yeri'dir; bkz. Akra, -ka. Aşağıda anılacak olan pek çok Akrokos, Kraka, Kragos, Krigos, Gargara, Gerga, Karka adı da aynı kökenden gelir, aynı anlamdadır.

AKRAS. Mardin ili merkez ilçesine bağlı, dağ eteğinde bir köy (TA, Akras maddesi). Akras adı, açıktır ki, Akra'nın Hellen ağzında dağ adı, dolayısiyle eril ad olabilmesi için Hellenleşme döneminde sonuna -s eklenmiş biçiminden ibarettir. Bkz. Akra.

AKRASOS. Kırkağaç ile Gelenbe arasında, Kaikos/Bakırçay vâdisinde bir ilkçağ kenti. Ramsay (s. 134-135 No. 18) bu kent hakkında, özetle, "Aynı yöredeki Nakrasa ile çokça karıştırılır, oysa Roma egemenliği çağında her ikisi ayrı ayrı para basmıştı" diyorsa da, aynı kent, bastığı paralarda bazan adının bir biçimini bazan diğer biçimini kullanmış olabilir. Nitekim, İzmir'in hem Smyrna hem de Zmyrna olarak para bastığını biliyoruz. Üstelik, Ramsay'de (s. 128-129 arasına eklenmiş listede) görülüyor ki, kilise kurultaylarına Akrasos kentinin piskoposu daima katıldığı halde, Nakrasa kenti piskoposu diye biri hiçbir zaman katılmamıştır. Oysa, yalnız "Kent" durumundaki yerleşimler para basabilirdi ve her kentin kendi piskoposu olurdu. Diğer yandan, Nakrasa'dan ayrı bir Akrasos kentinin kalıntıları saptanmamıştır. Bütün bu nedenlerle, Akrasa/Akrasos, bir doruk üzerinde kalıntıları bulunan (zaten, doruk üzerinde olduğu için Akra-Assa, Doruk-Kenti anlamında Akrasa adını almıştır). İlyaslar Köyü batı bitişiğindeki (bkz. Umar, Mysia, s. 21-22) Nakrasa'dan başkası değildi kanısındayım. Anlaşılıyor ki Akrasa, bir yıkım sonrasında yeniden kurulunca, hem eskisi gibi Akrasa/Akrasos diye, hem de N(a)-Akrasa, yâni Yeni-Akrasa diye anılmağa başlamıştı; karş. Naisos yâni Na-İssos, Yeni-Kent, şimdi Niş.

AKRENA. Lâtin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Demek ki adın aslı Akrana yâni Akra-(wa)na, Doruk-sal'dır (bkz. Akra, wana). Akrena, Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Theodoros'un yaşamı anlatılırken anılan, kuzeybatı Galatia yöresinin, yâni Beypazarı-Nallıhan dolaylarının bir kasabası ya da köyü idi.

AKRİDUR. 1329'da Eğridir'e uğrayan İbni Batuta'nın yapıtında kent adının anılış biçimi. Aslı Akroterion'dur; bkz. Akroterion.

Akritas (sözcüğü). Bizanslılarda, Araplarla savaşım döneminde, hem sınır bekçisi hem akıncı durumunda olan toprak sahibi köylülere verilen ad; "Uç, sınır" anlamına de gelen akra'dan. O dönemde, 9. yüzyılda Araplarla savaştığına inanılan Dighenis Akritas'ın adı da bu sözcüğü içerir; adın diğer sözcüğü, Dighenis ise "İki soylu" demektir, çünkü bu yiğidin

babası Bizanslı, anası ise islâmlardan imiş.

AKRİTAS. İzmit Körfezi kuzey kıyısındaki Tuzla Burnunun Bizans çağındaki adı (TA, Akritas maddesi). Bu adın anlamı için bkz. yukarıda Akritas (sözcüğü).

Akro (sözcüğü). Bkz. Akra.

AKROENOS. Afyon (Afyon Karahisar) kentinin yalçın kayalık doruktaki görkemli kalesinin Bizans çağında kullanılan adı. Bu ad, Hellen dilinde dağ, doruk adları eril olacağı ve eril adlara özgü bitişleri alacağı için, böyle -os bitişli edilmiştir. Daha doğru biçimi Akroana yâni Akra-wana, Doruk-sal olmalıdır. Ad Luwi dilinden, ya da onun ardılı daha sonraki bir Anadolu dilindendir (bkz. Akra, wana). Kar, Kra, Kro, Akra, Akro (hepsinin öz anlamı: baş, uç) birbirinin çeşitlemesi olduğu için, keza -ina takısı wana/ana'nın bir çeşitlemesi olduğu için, Akroenos ile Karina ve Krana birbirinin adaşıdır; bkz. Karina, Krana.

AKROKOS. Kütahya iline bağlı ilçe merkezi Emet'in batı yanındaki Eğrigöz Dağının, Türk ağzında Eğrigöz edilme öncesinde kullanılan, Rum ağzına uydurulmuş adı (Anna Komnena, 14 V 7 ve VI 3). Aslı Luwi dilinde Akraka/Kraka/Karka olmalıdır: Akra/Kra/Kar (=Doruk), -ka (-yeri). Bkz. Akra, -ka, Akragas.

AKROTERİON. Isparta iline bağlı ilçe merkezi Eğridir/Eğirdir'in böylece Türk ağzına uydurulan adının, daha önceki, ortaçağda Rumlarca kullanılan biçimi. Akroterion, Hellen dilinde, herhangi bir nesnenin en uçtaki ya da en üstteki bölümünü anlatır. Kentin böyle adlandırılması, kent arkasındaki Davras Dağı/Eğridir Dağı'nın 2635 m.'ye ulaşan ve tüm yörede göze çarpan doruğu nedeniyle olabileceği gibi, Eğridir'in, göle uzanan, dil biçiminde bir yarımada üzerine yayılmış bulunması yüzünden de olabilir.

Ala (sözcüğü). Byzantion'lu Stephanos'un verdiği bilgiye göre, Karia dilinde "At" demektir.

ALABA. Uşak ili Banaz ilçesine bağlı, Banaz'ın 10 km. kuzeydoğusunda, ana yol üzerinde köy. Adın öz biçimi, aşağıda inceliyeceğimiz Alabanda adındaki Alaba bölümünün öz biçimiyle aynı olmak gerekir: Alawa (=Ahır).

ALABANDA. Karia'da ilkçağ kenti. Kalıntıları, Aydın iline bağlı ilçe merkezi Çine'nin batı yakınında, Alaphisar/Araphisar (!) köyü ile içiçedir. Köye, yakın zamanda Doğanyurt diye uydurma bir ad takıldı.

Byzantion'lu Stephanos, bir tür sözlük olan yapıtında, Alabanda adının, Ala ve banda bölümlerinden oluştuğunu; ala'nın at, banda'nın yengi demek olduğunu; bir zamanlar yöreye egemen olan Karia kralı bir atlılar savaşını kazandığı için o kente bu adın verildiğini söylüyor. Oysa, adın gerçek türetiliş biçimini Brandenstein (RE Suppl. IV, Karische Sprache maddesi) açıklamıştır. Ad, aslında Alaba ve anda bölümlerinden oluşmaktadır. Ala (=At) sözcüğüne, -lık (burada: -lık yapı) anlamında uwa takısı (bkz. uwa) eklenmekle, "Atlık (yapı)" yâni Ahır anlamında (karş. Türkçede Odunluk, samanlık) olarak, Alawa (Hellen yazımında, Alaba) sözcüğü türetilmiştir. Buna eklenen wanda/anda takısı ise , Luwi dilinde ve ardılı dillerde, -lı, -sı olan demektir. Böylece, Alabanda, Ahırlı anlamındadır.

ALABARDA. Bu ad, ya Alawa-Arda, ya da Ala-Barda ögelerinden oluşmuş görünüyor; bkz. Alabanda, Arda, Barda. Birinci olasılıkta, "Ahır pınarı"; ikinci olasılıkta, "At suyu (deresi)" anlamındadır. Her iki olasılıkta, adın kökeni ya Luwi dili ya da onun ardılı, daha sonraki Anadolu dillerinden biridir.

1. Alabarda. Balıkesir ili Bigadiç ilçesi merkez bucağına bağlı köy; yeni uydurulan adı, Doğançam.

2. Alabarda. Kütahya ili Tavşanlı ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Çamalan. Dağardı Krom Madeni yakınında bulunan köyün batı yanıbaşında bir pınar bulunduğu ve oradan çıkan derenin güneye doğru aktığı, TA "Dağardı Krom Madeni" maddesindeki haritada görülüyor.

Alaenois. Afyon ilinde, Şuhut dolaylarında bulunan yazıtlarda, bir Alaenois halkının adı geçiyor. Zgusta (s. 55), halkın adını, Alaos'lular anlamında yorumlamış ve böylece, o adın, yöredeki Alaos adlı bir yerleşime işaret ettiği sonucunu çıkarmıştır. Oysa, Alaenois adından, Hellen ağzının eklemesi -is (bkz. -is) çıkınca geriye kalan Alaeno (e'si, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile) kalıyor ki, bunun aslını Alawana, Ala Ülkesi (bkz. Ala, wana) olarak kabul etmek daha doğru olur.

ALAHTİYAN. Bkz. Alektiane.

ALAİ. Hellen dilinde: "Tuzlalar", Byzantion'lu Stephanos, Kilikia'da bu adı taşıyan bir kentçiğin varlığından söz ediyor. Seyhan ya da Ceyhan'dan birinin o çağdaki ağzı yakınında, sığlaşmış bir kıyı bölgesinde olmalıdır.

ALÂİYE. Şimdi Alanya dediğimiz, Antalya iline bağlı ilçe merkezi kentçiğin Selçuklu'lardan bu yana, Alanya edilinceye kadar taşıdığı ad. Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykûbad'ın anısını yaşatmakta idi; Alâ(eddin) Yurdu anlamındadır.

ALAKA. Afyon ili Şuhut ilçesi merkez bucağına bağlı köy; yeni uydurulan adı Bademli. Görünüşe bakılırsa Alaka adı, ala (=At) sözcüğüne, "-yeri" anlamında -ka takısı eklemekle türetilmiştir, "At yeri" demektir. Bkz. Ala, -ka. Karş. yukarıda Alaenois, aşağıda Alala, Ale.

ALAKİLİSE. Erzincan ili Refahiye ilçesine bağlı bucak merkezi Akarsu kasabasının eski adı.

ALALA. Bu ad, görünüşe bakılırsa, Ala (=At) sözcüğüne, -cık anlamındaki -la takısının eklenmesiyle türetilmiştir, Atçık (yâni, Tay) demektir. Bkz. Ala, -la.

1. Alala. Lâtin yazımında Halala, Pozantı ile Niğde arasında ilkçağ kentçiği; bkz. Halala.

2. Alala. Amasya ili Merzifon ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Ortaova.

ALALAKH. Hatay ilimizde, Açana Höyüğü (Tel Açana) denen kalıntı alanında bulunan İÖ 2. binyıl kentinin adı. Bu kentin halkı Hurri soyundan olduğuna ve Hurri dili konuştuğuna göre, Alalakh adı da Hurri dilinden gelmiş olmalıdır. Anlamını bilmiyoruz.

ALAMAN. Bu Anadolulu adın Alman ulusuyla ya da onun adıyla hiçbir bağlantısı yoktur; tersine, aşağıda göreceğimiz, yine Anadoluda karşımıza çıkan, geç dönemde Alamos biçimine bürünmüş ad ile arasında bir köken ve anlam yakınlığı bulunduğu kanısındayım. Görünüşe bakılırsa, Alaman adının öz biçimi Alamana'dır; Alamos edilmiş adın aslı olduğunu sandığım Alama sözcüğüne (bkz. Alamos), Luwi diliyle ardıllarının "-sal, -ülkesi" anlamlarına gelen wana/ana takısının eklenmesiyle türetilmiştir. Buna benzer köken yakınlığını, Madra Dağı ve Madran Dağı'nın adları arasında da görürüz; Madran adının aslı kuşkusuz Madrana yâni Madra-(wa)na, Madra'sal sözcüğüdür.

1. Alaman Dağı. Acıpayam'ın 25 km. batısındadır.

2. Alaman Dağı. İonia'daki Kolophon kenti yakınında, Strabon'un andığı Gallesios

Dağının (bkz. Galesia) 19. yüzyıl başında ve günümüzde kullanılan bir adı da Alaman Dağı'dır; Klaros'dan geçen Ales Deresi (bkz. Ales) bu dağdan doğar (Cramer, c.I s. 359). Derenin adıyla dağın adı arasında bir köken hısımlığının bulunduğu, güçlü olasılıktır.

3. Alaman yaylâsı. İlkçağ Lykia'sı olan Teke Yarımadasında, Bozmusa Dağları yöresindedir (Saraçoğlu, s. 230).

ALAMOS (Dağı). Ermenek güneyinde, Ermenek kasabası ile deniz arasında bir dağ. Adın aslının Luwi dilinden, Alama olduğu, ancak Hellenleşme ya da Rumlaşma döneminde, Hellen dilinde ırmak ve dağ adları mutlaka eril olacağı, -a ile bitemeyip eril adlara özgü bitişleri alacağı için, sonunun -os edildiği güvenle söylenebilir. Bu Alama'nın türetiliş ögeleri ve anlamı konusunda iki olasılık vardır:

a. Birinci olasılıkta, Alama adı, yine Kilikia'da Alala (Lâtin yazımında Halala) adı içinde karşımıza çıkan Ala (bunun Karia dilinde "At" anlamında olduğunu Byzantion'lu Stephanos'tan öğrenmiştik) sözcüğüne, Luwi diliyle ardılı dillerin "-insanı, -halkı" anlamında uma/umna takısının eklenmesiyle, yâni Ala-(u)ma ögelerinden türetilmiştir. Ala sözcüğü Luwi dilinde dahi "At" anlamını belirten sözcüklerden biri idiyse (o dilde Asu'nun "At" anlamına geldiğini biliyoruz; Meriggi, Glossar, s. 39), Ala-(u)ma, At-halkı yâni "At besleyen halk" demektir. Karş. Ale.

b. İkinci olasılık: Alamos Dağının kuzey yanıbaşında bir Elmalı Dağı'nın bulunması (bkz. Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/32), hem o Elmalı adının Alamos Dağının adıyla (Alama) aynı kökenden geliyor olabileceğini, hem de Lykia'daki Elmalı'lar için düşündüğümüz üzere, adın öz biçiminin Elymos'lar halkının (ve buradan, Solymos Dağının) adıyla bir köken ilişkisinin olabileceğini akla getiriyor. Bkz. Elymos.

ALAMUT. Bu ad, görünüşe bakılırsa, Alamos adını incelerken sözünü ettiğimiz Ala kök sözcüğüne, Luwi dilinin "vâdi, -vâdisi" anlamında Mut sözcüğünü (bkz. Mut) eklemekle türetilmiştir. Ala Vâdisi anlamındadır. Aşağıda anılacak olan, İran'daki Alamut'un adının Farsçada "Kartal Yuvası" anlamında göründüğünü bilmiyor değilim. Ancak, tarihsel adların çağdaş dillerde de bir anlamının bulunması, az görülen durum değildir. Adın çağdaş dildeki yahut dillerdeki anlamı veya anlamları elbette ki adın kökeni olmuş dildeki anlama uymaz. Örneğin, ilkçağ Pisidia'sında (şimdi, Isparta ilinde) karşılaştığımız Adada adı, asla "bir ada'da bulunan" anlamında değildir, ama yörenin bugünkü dili Türkçede öyle imiş gibi görünüyor.

1. Alamut. Aydın ili Bozdoğan ilçesine bağlı köy. Menderes'in kollarından Akçay'ın aktığı vâdinin kuzeybatı başında, ana yolun bu vâdiye o yandan giriş yerindedir. Alabanda adını da aynı yörede (ilkçağ Karia'sında) görmüştük.

2. Alamut. İran'da Hasan Sabbah'ın ünlü kalesinin bulunduğu yörenin ve kalenin adı. Bu yöre, Tahran'ın kuş uçuşu 100 km. kuzeybatısında, çok yüksek dağ sırtları ve derin vâdiler bölgesidir (Sylvia A. Matheson, Persien - Ein archaeologischer Führer, Reclam Verlag, s. 46-48; O. Turan, Selçuklular Tarihi, 3.bsl., s. 320-323).

ALANDIZ. Denizli ili Buldan ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Görünüşe bakılırsa adının aslı, Alamos adını incelerken değindiğimiz Ala kök sözcüğüne, "-lı, -sı olan" anlamındaki wanda/anda takısının (bkz. wanda) eklenmesiyle türetilmiş, "Atları bol" anlamında Alanda iken bu sözcük Hellenleşme döneminde Alandos'a, sonra Türk ağzında Alandız'a dönmüştür.

ALANOS. Samsun ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi, Alanlı. Samsun yöresinde, Luwi dilinin Pontos Kappadokia'sında da konuşulan ardılı Kappadokia dilinden gelme adların pek bol sayıda karşımıza çıkması dolayısiyle, bu Alanos adının da aslında

onlardan biri olmasını bekleyebiliriz. Güçlü bir olasılıkla adın öz biçimi, Ala kök sözcüğüne wana/ana takısının eklenmesiyle türetilmişti, "At (? bkz. Ala, Ale) Yurdu" demekti (karş. wana); bu Alana adı Hellenleşme döneminde Alanos edildi.

ALANSA. Gümüşhane ili Kelkit ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Adının kökenini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. Şimdi Gümüşgöze Köyü edilen Alansa'nın 15. yüzyıl başında varlığını biliyoruz. Timur'a giden İspanyol elçisi Clavijo, Trabzon'dan Erzincan'a geçerken bu köye uğramıştı (O. Turan, DATDT, s. 72).

ALANYA. Bkz. yukarıda Alâiye.

ALARA. Bu adın Luwi dilinden gelmiş olması beklenirse de, türetiliş ögelerini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. Ala-(u)ra, Büyük Ala ögelerinden türetilmiş olabilir; ancak Ala'nın burada At anlamında bulunduğunu sanmıyorum. Karş. Ala (sözcüğü), Alamos, Ale. Ayrıca bkz. Alasiia.

1. Alara (Çayı). Dağlık Kilikia bölgesinde, Alanya ile Manavgat arasında denize dökülen bir çay.

2. Alara (Köyü). O yörede, Antalya ili Alanya ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi Ulugüney Köyü.

3. Alara (Hanı, Kalesi). Alanya'dan sahil boyunca kuzeybatıya uzanan, ancak Manavgat'a varmadan kuzeydoğuya dönüp Akseki'ye uğrayarak Toros'ları aşan, Konya'ya ulaşmayı sağlayan tarihsel yol üzerinde, Alanya ile Manavgat arasında yaklaşık orta yerde bulunan han ve kale. Burası, Alanya'dan sonra kervanların ilk konaklayıp geceleme yeri idi. Gerek han (kervansaray), gerek kale, Selçuklu yapısıdır (Antalya 1973 İl Yıllığı, s. 13, 14, 126). Alara Çayı buradan geçer. Bu yörede 1198 yılında "Manavgat ve Alara Prensi" Mikhail egemen bulunuyordu (Hellenkemper, s. 17 başı); yâni, Alara adı o dönemde de aynen kullanılıyordu.

Alarodios'lar. Herodotos (VII 79), İran imparatorluğu bağımlısı bir Doğu Anadolu halkını bu adla anıyor. Adın öz biçimini, türetiliş ögelerini ve hangi dilde ne anlama geldiğini bilmiyoruz.

Alasarna. Bkz. Alisarna, No. 2.

Alasiia. Kıbrıs'ın, Hitit'ler çağında kendi yerli halkınca ve Hitit'lerce kullanılan, Hitit belgelerinde geçen adı (H. Ertem, CAD s. 7). Ada'da bulunan, İS 363'den kalma, Apollon Alasiotis'e adanmış bir yazıt, adın yalnız Hitit'lerce değil, Kıbrıs'lılarca da kullanıldığını kanıtlamıştır (TA, Alaşiya maddesi). İncelememiz boyunca göreceğimiz üzere, Kıbrıs'taki İÖ 2. binyıldan kalma tarihsel adlar, Luwi diline özgü ögeler içermekte ve böylece Kıbrıs'ın o dönemdeki yerli dilinin ya Luwi dili, ya da Luwi diline çok yakın hısım bir dil olduğu kanıtlanmaktadır (bkz. kitabın sonundaki Genel Sonuçlar bölümünde Tablo 6. Alasiia adı da bu dilden gelme olmalıdır; ancak, türetiliş ögelerini ve anlamını şimdilik saptayamıyoruz. Karş. Alara. Bunlardaki Ala, "Güneş, sıcak, ateş" anlamlarındaki Ale'nin çeşitlemesi olabilir; bkz. aşağıda Ale.

ALASSOS. Plinius'un yapıtında (V 147) Anadolulu bir Alassenses halkının adı geçiyor. Lâtin ağzında bu biçimde bir sıfat'a ve halk adına dönmüş sözcüğün türetildiği ad, Alassos diye bir kentin adı olarak yorumlanmıştır (Zgusta, s. 58). Bunun, Alastos ile aynı kent olabileceği de söylenmiştir. Lokalizasyon sorunu bir yana, eğer Alassos diye bir kent var idiyse, bunun adı Ala (bkz. Ala sözcüğü, Alaman, Alamos, Alamut, Alanos, Alasiia) sözcüğüne, Assa/Assos (yerleşim; buradan: köy, kasaba, kent) sözcüğünün eklenmesiyle türetilmiş görünüyor: Ala-(a)ssos, Ala (At? Güneş?) Kenti.

ALASTOS. Anadolunun Pisidia bölgesinde, Bizans çağında Polis (Kent) ve dolayısiyle piskoposluk merkezi durumuna yükselmiş bir yerleşme (Ramsay, s. 188 No. 22, s. 444 başı, s. 476 No. 30; Özsait, Pisidya/1, s. 30 dn. 11). Alieros ile aynı kent olduğu sanılıyor. Alastos adı, Ala-(A)sta, Ala-Deresi ögelerinden türetilmiş görünüyor. Ala'nın anlamı konusunda bkz. Ala sözcüğü, Alasiia, Alassos; karş. Ales (Deresi). Asta konusunda bkz. Asta.

ALATA (Çayı). Dağlık Kilikia bölgesinde, Erdemli doğusunda denize dökülen bir çay. Adının öz biçimi, görünüşe bakılırsa, Alanda'nın çeşitlemesi Alada'dır (bkz. -ada). Alanda'nın anlamı konusunda bkz. yukarıda Alandız.

Alatis (halkı). Karia'da, Bodrum Yarımadasındaki Bargylia kentinin halkından bir boy'a Alatis deniyordu (Zgusta, s. 58). Bu ad, Hellen dilinde anlamı olmayan, Anadolulu Alada/Alata sözcüğüne (bkz. yukarıda Alata), Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından birinin, -is takısının eklenmesiyle Hellen ağzında oluşturulmuş bir addır.

ALAVADA. Antalya ili Akseki ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Çanakpınar. Alavada adı, Alabanda adının, Alata'dan söz ederken değindiğimiz gibi, nd ses grubundaki burunsal n sesi tümüyle atılmış bir çeşitlemesi olsa gerek. Alabanda'nın kökeni ve anlamı için bkz. yukarıda Alabanda.

ALAZİA. Anadolunun Mysia bölgesinde, bugünkü Karacabey dolaylarında, daha Hellen dünyası tarihinin klâsik çağında yıkıntı durumuna düşmüş olan bir Alazia kenti, bunun çevresindeki Alazonia bölgesi ve bölgenin halkı olan Alazon'lar, Strabon'dan önceki Hellen coğrafyacılarının yapıtlarında anılıyor (Strabon, 12 III 22). Bu adların hepsinde ortak ögenin Alaz(a?) olduğunu görebiliyoruz, ancak o ortak ögenin kökenini ve anlamını güvenle saptamıyoruz. Belki o da aslında Alada idi (bkz. yukarıda Alata, Alatis). Gerçekten, Anadolulu adlarda d'nin z'ye dönmesinin bir hayli örneği vardır.

ALAZONİA. Bkz. Alazia.

Alazon'lar. Bkz. Alazia. Gördüğümüz üzere, Alazia, Alazonia ve Alazon'lar, Mysia yöresi tarihsel coğrafyasının adlarıdır. Hal böyleyken F. Kırzıoğlu'nun (VII. TTKong., c.I s. 428) Alazon'ları Lâz'lara eşitlemesi neye dayanmış olabilir, bilinmiyorum.

Ale (sözcüğü), Luwi/Pelasgos kültürünün yayılma alanı kapsamında rastladığımız bazı tarihsel adların, bir ale kök sözcüğünden türetilmiş olduğunu görüyoruz; bu gibi adların her birini alfabetik dizide kendi yerinde inceliyeceğiz.

Luwi dili gibi en eski Hind-Avrupa dillerinden olan eski Hellen dilinde, "a. Sıcaklık; b. Güneş ısısı; c. Ateş" anlamlarına gelen bir Ale sözcüğü vardı. Bunun, aynı dildeki, "Güneş" anlamına gelen Elios (Lâtin yazımında, Helios) sözcüğüyle bağlantılı olduğuna Anatole Bailly işaret etmiştir. Üstelik dikkat etmeli ki, Elios'un başında Lâtin harfiyle E'nin gösterdiği ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (Hellen yazımının H'si) ile belirtilir; böylece, o sesin aslının a olduğu anlaşılır. Roma'lılar ve onlara uyan çağdaş batılı uluslar, sözcüğü Elios diye yazmakla yetinmeyip başına, tıpkı Alikarnassos'u Halicarnassus ettikleri gibi, bir de kendi yazımlarının bambaşka değer taşıyan H harfini getirmiş, sözcüğü Helios diye yazmışlardır.

Diğer yandan, Elios/Helios'u (Güneş'i) kendi başına bir tanrı sayan Rodos'lularda, o tanrı onuruna kutlanan bayramın adı, Aleia idi. Oysa, Athenaia sözcüğü Athena Bayramı'nı anlattığı gibi (bkz. Pausanias, 8 II 1), Alcia sözcüğü de Ale Bayramı'nı anlatır.

Türkçemizdeki Alev'in kökeni de konumuz yönünden ilginçtir. Bu köken, Hind-Avrupa dillerinden olan Fars dilindeki Alav/Alev sözcüğüdür. Ermenicenin "Güneş" anlamında Arev'inin bu Alev sözcüğü ile hısımlığı açıktır.

Bildiğimiz üzere, Anadolunun Ana Tanrıça'sı, İÖ 2. binyılda, "Arinna Kentinin *Güneş Tanrıçası*" diye de tapkı görüyordu ve bu uzun adı, Hitit belgelerinde anılmaktadır. Bu nedenle, Güneş'e işaret eden sözcüklerin, Luwi'ler çağında, Ana Tanrıça'nın san'ları arasında bulunması gerektiği kuşku götürmez. Nitekim bin yıl sonrasının dünyasında bile, Hellen'ler, Alea sözcüğünü, Athena'nın belli yörelerde tapkı gören bir çeşitlemesinin san'ı olarak kullanıyorlardı (Herodotos, I 66, IX 70; Xenophon, Hellenika, 6 V 27 vs.)

ALEİA. Bu, Hellen ağzında Ale-ia, Ale Yurdu biçimine bürünmüş bir sözcüktür. Ale'nin anlamına yukarıda değindik.

1. Aleia. İliada'nın (VI 201) andığı bir ova; Aleion Ovası da denir. Bunun, Düz Kilikia'da, Ceyhan Irmağının ilkçağdaki ağzı yakınında bulunan Mallos kendi dolaylarındaki ova olduğunu Strabon'dan (14 V 17, 21) öğreniyoruz.

2. Aleia. Bizans çağından kalma kilise belgelerinde adı geçen ve Karia ile Lykia sınırında, Kaunos yakınında olduğu sanılan bir kentçik (Zgusta, s. 61).

ALEİON. Düz Kilikia'da, İskender ordusunun atlı birliklerinin yolu üzerinde bulunmuş bir ova bölümü (Arrianos, 2 V 8). Bkz. Aleia, No. 1. Adı, Aleia'nın çeşitlemesidir ve Ale kök sözcüğüne, Hellen dilinde "-yurdu" anlamına gelen -ia takısı eklenmeyip, "-yeri" anlamına gelen -ion takısının eklenmesiyle oluşturulmuştur.

ALEKTİANE. Salihli'nin kuş uçuşu 5 km. kadar güney-güneybatısında, Birgi dolaylarından gelen ve Tmolos/Bozdağ'ı aşarak Sardeis'in yanıbaşına (şimdi, doğu yanıbaşına; ilkçağda, batı yanıbaşına, Paktolos/Sart Çayı doğu kıyısına) inen, İÖ 499 yılında baskıncı İonia'lıların geldiği tarihsel yol üzerinde ve bu yoldan Sardeis'e 12 km. uzaklıkta bulunan Allahdiyen Köyü'nün, Charles Texier tarafından saptanmış tarihsel adı (Dr. Füsun Baykal, Salihli Kent Coğrafyası, İzmir 1989, s. 34'deki dn.). Alektiane adı, bu biçimiyle, Hellen mythos inancındaki öç tanrıçalarından biri olan Alekto'nun adından türetilmiş, Alekto'sal, Alekto Yurdu anlamında imiş gibi görünür; ancak, Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olması daha güçlü olasılıktır. Çok dikkate değer ki, Tokat'ın Niksar ilçesinde Çamiçi bucağına bağlı bir köyün ve çevresindeki birçok yaylânın adı, Alahtiyan'dır (TA, Alahtiyan maddesi).

ALEKTORİA. Ramsay'in (s. 268 No. 6) verdiği bilgiye göre Beypazarı ile Nallıhan arasında bulunan Sykeon Köyünün yanıbaşında bir diğer köy (Ramsay, s. 270 sonu). Alektoria adı, Hellen dilinin "Bitmez, Sonsuz" anlamındaki Alektos sözcüğüyle ve öç tanrıçalarından biri olan Alekto'nun adıyla bağlantılı görünüşe bürünecek biçimde Hellen ağzına uydurulmuştur, ama yine de Hellen dilinde anlamı yoktur. Öz biçimini, türetiliş ögelerini ve anlamını saptayamıyoruz. Karş. Alektiane.

ALEON. O'su, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile. Erythrai/Ildırı'nın yanıbaşında doğup hemen o yörede denize akan derenin ilkçağdaki adı (Plinius, V 117). Suyu tuzlu ve kükürtlü olan bu derenin, havuzcuk biçimindeki doğuş halkapınarında kaynayan suyunun bir bölümü, ılıca suyudur. Buna bakarak, Bürchner (RE Suppl. I, 1903, Aleon maddesi) Aleon adını Hellen dilindeki Alea (=Sıcak) sözcüğünden türemiş sayıyor, Luwi dilinde de benzer bir sözcüğün bulunabileceğini hesaba katmıyor (1903'de Luwi'lerin adı bile bilinmiyordu). Bkz. Ale (sözcüğü). Adın aslı Ale-wana, Isı-sal olsa gerek.

ALES. Lâtin yazımında, Hales. Kolophon ile Klaros'tan geçen Avcı Çayı (Pausanias, 7 V 5, 8 XXVIII 2). Plinius'ta Halesus. Adın e'si, Hellen yazımında, eta ile. Sözcük, Hellen dilinde, "birleşik, toplu" demektir ve örneğin Herodotos, VII 157'de "ales e Ellas" (=bütün Hellas) deyiminde bu anlamda kullanılmıştır. Ancak, bu anlamda bir sözcüğün dere adı olması akla aykırı geliyor; incelediğimiz Ales, güçlü olasılıkla, Anadolulu bir adın Hellen

ağzına uydurulmuş biçimi idi ve hatta belki Alys/Halys Irmağının (Kızılırmak) adının öz biçimiyle de bağlantılıydı.

ALESİON PEDİON. Troas bölgesinde, Tuzla Çayı ağzı yöresinde bulunan küçük bir ova (Bürchner, RE Halesion maddesi). Hellen dilinde, Ales Yeri Ovası demektir. Ales'in anlamı konusunda bkz. yukarıda Ales.

ALEŞKİRT. Eleşkirt adının çeşitlemesi. Bkz. Eleşkirt.

ALETHİNA. İmparator Alexios Komnenos'un bir savaş seferi sırasında uğradığı bir kasaba; Kütahya ile Eskişehir arasında idi (Ramsay, s. 229). Adının sonunda, Luwi diliyle ardılı dillere özgü, wana/ana takısının çeşitlemesi ina takısını görüyoruz ve bunun -sal, -ülkesi anlamlarında bulunduğunu biliyoruz. Baştaki Aleth(a?)'nın öz biçimi belki Alada idi; bkz. yukarıda Alata.

ALEXANDREİA. Hellen dilinde: Alexandros (=İskender) Yurdu. Türkiye'de bu adı taşıyan iki kent vardı:

1. Alexandreia. Bkz. İskenderun.

2. Alexandreia Troas, Troas'daki Alexandreia. Troas bölgesinde, Ege Denizi kıyısında, Hellenistik çağda kurulmuş bir kent. Kalıntıları konusunda bkz. Umar, Troas, s. 19, 21.

Alexandros. Troia'lı yurtdaşımız Priamos oğlu Paris'in diğer adı (İliada, III 16). Ayrıca, Büyük Dareios çağında, İÖ 500 dolaylarında yaşamış olan bir Makedonia kralının ve ondan sonra gelen bazı Makedonia krallarının, o arada bizim İskender ya da Büyük İskender diye andığımız kişinin adı.

Hellen ağzına uydurulup çarpıtılarak Alexandros edilen ad, bu biçimiyle, Hellen dilinde "İnsanları Koruyan" anlamındadır. Adın öz biçiminin böyle olmayabileceğine, hatta Hellen kökenli olmayabileceğine, Anatole Bailly, dev sözlüğünde, pek haklı olarak, işaret etmiştir. Gerçekten:

a. Troia'lı Prens, Hellen dilinden gelme bir ad taşıyamazdı (kardeşi Helenos'un adının dahi, Hellen ve Helena adlarıyla benzerliğine hatta köken birliğine rağmen, Hellen dilinden değil Luwi dilinden geldiğini göreceğiz; bkz. Ela, Helena, Helenos, Hellas, Helle). Zaten, ona, "İnsanları Koruyan" anlamında bir ad ya da san verilmesinin hiçbir nedeni yoktur.

b. Diğer yandan, Makedonia'lılardan bildiğimiz ilk Alexandros'un, kral Amyntas oğlu Alexandros'un yaşadığı dönemde Makedonia hâlâ eski Pelasgos kökenli kültüre bağlı bulunuyordu. Amytas adı, Makedonia adı bunu kanıtladığı gibi (kitabımızın sonundaki Genel Sonuçlar bölümünde Tablo 2'ye bkz.), bu Alexandros Hellen'ler arası Olympia yarışmalarına katılmaya geldiğinde, onu, "Sen Hellen değilsin" diyerek, almamak istemişlerdi (Herodotos, V 22).

Kanımca Alexandros biçiminde Hellen ağzına uydurulmuş olan adın aslı, Luwi/Pelasgos dilinde "Tapınak" anlamına gelen Kas sözcüğü ile (bkz. Kas) ve Makedonia'lı bir diğer kralın, Kassandros'un adıyla, ayrıca Troia'lı Paris'in kızkardeşi gelecek-bilici Kassandra'nın adıyla bağlantılıdır. Bu adlar dahi Hellen ağzında çarpıtılmış ve "Kas İnsanı" anlamına bürünmüştür (Kas ile Andros/Andra ögelerinden). Ancak, Alexandros biçimini almış adın aslının tüm türetiliş ögelerini ve buna göre anlamını güvenle saptayamıyorum. Kas-Adras, Adra'nın Tapınağı? Bkz. Kas, Adra. Alexandros adının asıl biçiminin, Hitit belgelerinde anılan Luwi Beyi Alaksandus'un adıyla aynı olduğu varsayımına katılmak için hiçbir dayanak görmüyorum.

ALGBADESSOS. Pisidia'da olduğu sanılan bir kent. Varlığı, Bergama kralı III. Attalos'un bu kent halkına yazdırdığı bir mektup dolayısiyle biliniyor (Zgusta, s. 58). Adın

içinde, Lâtin yazımında e harfiyle gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) harfiyle karşılanmaktadır; dolayısiyle, adın sonundaki bölümün, pek iyi tanıdığımız Assos (Yerleşim, kent) sözcüğü olduğu anlaşılıyor (bkz. Assa). Baştaki Algbad(a?) bölümünün aslı, belki, Alga'lı, Alga'sı bol anlamında Algawada (=Algawanda; bkz. wanda, -ada) idi. Alga konusunda bkz. aşağıda Algonia.

ALGİZA. Aşağıdaki örneklerde karşılaşacağımız bu adın aslı belki, Algonia adında da bulunan, anlamını bilmediğimiz Alga kök sözcüğüne ida'nın eklenmesiyle türetilmiştir. İda, Luwi/Pelasgos dilinde, "Ağaç, orman" anlamındaki sözcüklerden biridir (bkz. İda). Ancak, bir olasılık daha vardır: Buradaki ida, aslında, -lı, -sı olan anlamındaki wanda/anda takısının çeşitlemesi inda takısının burunsal n sesi ihmal edilerek söylenen biçimi olabilir (bkz. wanda). Algida adı, birinci olasılıkta, Alga Ormanı; ikinci olasılıkta, Alga'lı, Alga'sı Bol anlamına gelir.

Algiza adını şu örneklerde görüyoruz:

1. Phrygia'da, Şuhut (ilkçağın Synnada'sı) arazisi içinde bir köy (Ramsay, s. 460 başı).

2. Kuzeybatı Anadoluda, adının bir biçimi de Argiza olan bir köy. Ramsay'e göre (s. 166 No. 2) tam yeri belli değildir; Zgusta ise (s. 91) Hirschfeld'e ve Miller'a dayanarak, Edremit kuzeydoğusunda, bugünkü Pazarköy'de bulunduğu kanısındadır.

ALGONİA. Keza, Algounia. Yine Synnada/Şuhut arazisi içinde bir diğer köy. Hellen ağzına uydurulmuş Anadolulu adlardaki -onia bitişinin, Luwi dilindeki wana bitişinden bozma olduğunun pek çok örneğini biliyoruz: Khattiwana'dan Kataonia, İawana'dan İaonia/İonia, Lukkawana'dan Lykaonia, Mawana'dan Maionia. Bu nedenle, Algonia/Algounia adının öz biçiminin Algawana yâni Alga'sal, Alga/Alka Yurdu olduğunu güvenle söyleyebiliriz. Ancak, Algiza adında da gördüğümüz Alga/Alka kök sözcüğünün anlamını bilmiyoruz. Aynı kök, Herodotos'un (I 7) andığı Lydia'lı destan kişisi, tanrı Sanda'nın (Hellen'lere göre, Herakles'in) oğlu Alkaios'un adı içinde de karşımıza çıkıyor. Luwi dili gibi Hind-Avrupa dillerinden olan eski Hellen dilinde, "Güç, kuvvet" anlamında bir Alka/Alke sözcüğü vardı; Luwi dilinin Alga/Alka sözcüğü de belki aynı anlamdaydı.

ALHACANDON. Rum yazımında c'si tz, o'su omega ile. Bkz. Kromna, No.2.

Ali (Sözcüğü). Eski Hellen dilinde, hem "Tuz" hem de "Deniz" anlamını belirten ve ön-ek gibi kullanılan bir sözcük. Aşağıda göreceğimiz Aliassos, Alikarnassos, Alisarna adları gibi birçok örnek, bize, aynı sözcüğün aynı anlamda olarak Luwi dilinde de bulunduğunu göstermektedir.

ALİA. Sözcük, bu biçimine bakılırsa, Hellen dilindendir, "Ali" (=Tuz) kökünden türetilmiştir, "Tuzluk" demektir ve hem bizdeki anlamıyla tuzluğu (tuz kabını), hem de kaya tuzu dövmek için kullanılan havan türünü kasdeder. Ancak, Ali sözcüğü, yine "Tuz" anlamında olarak kanımca Luwi dilinde de bulunduğundan, Alia adı, öz biçiminde, yine aynı Ali kök sözcüğünden türetilmiş Anadolulu bir ad olabilir.

1. Alia. Afyon-Eskişehir arasındaki Kırka'nın yerinde bulunduğu sanılan bir Phrygia kentçiği (Ramsay, s. 149, No. 35).

2. Aliana. Kula'nın güney yakınlarında bulunan yazıtlarda, halk adı olarak Aliana'lılar ve yöresel Ana Tanrıça çeşitlemesinin san'ı olarak Aliana (son ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile) sözcükleri geçtiğinden, o yörede Aliana yâni Alia-(wa)na, Alia'sal, Alia Ülkesi diye anılan bir köy ya da kasabanın varlığını anlıyoruz (Zgusta, s. 59 ise Alioi, Alios'lar diye bir halkın varlığını düşünmektedir; oysa yazıta göre ancak Alianos'lardan yâni Aliana'lılar halkından söz edilebilir).

3. Aliana. Phrygia bölgesinde, Akmonia yakınlarında bulunan (bkz. Akmonia) yazıtlarda bir diğer Aliana'lılar halkı anılıyor (Zgusta, s. 59 sonu).

4. Alia. Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Theodoros'un yaşamını anlatan bölümde, Anadolunun Galatia bölgesindeki bir "Alios'lar Arazisi"nin sözü geçiyor. Alios, Hellen diline göre Alia'lı demek olduğundan, orada da Alia adlı bir köy ya da kasabanın varlığını anlıyoruz.

ALİASSOS. Ankara-Aksaray yolu üzerinde, Aksaray ve dolayısiyle Tuz Gölü yakınında bir köy (Ramsay, s. 280). Adı, "Yerleşim" (köy, kasaba, kent) anlamındaki Assa/Assos sözcüğü ile, "Tuz" anlamındaki Ali'den türetilmiştir, Tuz Köyü demektir. Bkz. Ali, Assa.

Alidraka. Bkz. Alikadra.

ALİEROS. Pisidia kenti. Alieros, yukarıda sözü edilen Alastos'un bir diğer adı idi sanılıyor (Ramsay, s. 444 başı). Alieros adının Hellen dilinde anlamı yoktur; Luwi dilinden ya da onun ardılı Pisidia dilinden gelme iken Hellen ağzında Alieros biçimine girdiği kesindir. Ancak, öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz.

ALİGETES. Ermişlerin Yaşamı'nda. Ermiş Theodoros'un yaşamını anlatan bölümde anılan, Pessinous dolaylarında, demek ki Sivrihisar güneydoğu yakınlarında bir ilkçağ kasabası (Zgusta, s. 61). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Lâtin yazımında e ile gösterilen seslerden ikincisi, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile karşılanmaktadır. Adın öz biçimi belki Aligeta idi. Kökenini ve anlamını saptayamıyoruz.

Alikadra. İran'ın Media bölgesinde rastlanan Adra'lı adlardan biri. Bu adı taşıyan kent, Hazar Denizi kıyısındaydı; Ptolemaios'da anılır. Adının bir çeşitlemesi de Alidraka idi (Andreas, RE Alidraka maddesi). Her iki biçim, Luwi dilindeki Ali (=Tuz, Deniz), Adra (=Erkek, Koca; Ana Tanrıça'nın erkeği olan baş tanrı) ve -ka (-yeri, -yurdu) ögelerini içerir. Daha doğru olan, ikinci biçimdir: Ali-(A)dra-ka, "Deniz kıyısındaki Adra yurdu", Ali (Deniz) Draka'sı. Bkz. Adra, -ka, Dragai, Dragos, Drakanon, Drakon.

Alikarna. Yunanistanda, Aitolia'nın kıyı bölgesinde bir köy (Bölte, RE Halikarna maddesi). Yakınında Roma çağı hamamının kalıntıları vardır; Alisarna gibi, bir kaplıca yeri olabilir. Zaten adı, Plinius'ta (IV 3) Halisarna biçiminde, Strabon'da Alikyrna biçiminde geçmektedir. Adının Alisarna adıyla tıpatıp aynı olduğunu, yalnız Alisarna'da "iyi, güzel, kutlu, şifa veren" anlamında öntakı, arna (=kaynak) sözcüğü öncesinde suwa/swa biçimiyle kullanılmışken Alikarna'da aynı öntakının kuwa biçiminde kullanıldığını güvenle söyleyebiliriz. Bkz. Kuwa, Swa, Alisarna.

Alikarnassis. Amasra'da yaşayan halktan bir boy'un adı (İsmail Kaygusuz, Kimistene'den Yazıtlar, TAD XXVI/2, 1983, s. 119 dn. 13). Bu ad, Anadolulu Alikarnassa adına, Hellen dilinde adlardan dişi sıfat türetmekte ve keza (Bagis, Lokris, Phokis, Sardis gibi) kent ve ülke adları türetmekte kullanılan -is takısını almıştır. Böylece, Hellen diline göre, "Alikarnassa/Alikarnassos'sal" anlamını belirtmektedir.

Söz konusu halkın Alikarnassos (Halicarnassus, Bodrum) göçmeni olduklarını, İsmail Kaygusuz'un yaptığı gibi, varsaymak, kanımca doğru değildir. Adın kökeni ve anlamı konusunda şu iki olasılığı güçlü sayıyorum:

a. Amasra'nın topografyası, Alikarnassos/Bodrum'un topografyasına çok benzer: Bir koy ve orada, anakaranın yanıbaşında, bugün anakara ile birleşmiş olan bir ada (Amasra'da, Boztepe Adası; Bodrum'da, şimdi Bodrum kalesinin bulunduğu yerde bir zamanlar var olan ada). Bu durum dolayısiyle Amasra'ya, "Alikarnassos benzeri yer" olduğunu belirtmek için, Alikarnassis denmiş olabilir.

b. İkinci olasılıkta, tıpkı Alikarnassos'a bu adın, yâni (aşağıda Alikarnassos adından söz ederken göreceğimiz üzere) "Denizin kutlu pınarı yeri" adının verilmesine neden olan, deniz kıyısındaki pınar havuzu (Salmakis/Bardakçı Pınarının mythos öykülerine geçmiş havuzu) gibi, Amasra'da da deniz kıyısında bir havuzun (Nymphaeion'un) varlığı dolayısiyle bu kentçik, Sesamos ve Amastris adlarının yanı sıra, Alikarnassa/Alikarnassos diye anılmış olabilir, ya da havuz bölgesi böyle adlandırılmış olabilir. Gerçekten, ilkçağ Amasra'sında bir Nymphaeion vardı (Semavî Eyice, Küçük Amasra Tarihi, MEB yayını, Ankara 1965, s. 61).

ALİKARNASSOS. Lâtin yazımında Halicarnassus. Çağdaş yapıtlarda Halikarnassos yazımı yaygındır. Karia kenti. 15. yüzyıl başında orada yapılan St. Peter kalesi dolayısiyle Petrum, Türk ağzında şimdi Bodrum.

Kent adının Luwi dilindeki öz biçimi, kuşkusuz, assos ile değil assa ile bitiyordu (bkz. Assa) ve Alikarnassa biçiminde idi. Bu adın türetiliş ögelerini, önce, Ali-Kar-Nassa olarak tahmin etmiş ve anlamını da Denizin-Ucu-Adası diye yorumlamıştım (bkz. Umar, THİT 2. bsl., c.I/1 s. 121). Oysa, özellikle Herodotos'un yazımı biçimine dayanarak, Alikarnassos'un Nassos'unu Hellen dilindeki Nesos (=Ada) ile eşitlemenin doğru olmadığını, sonra, Luwi/Pelasgos adlarındaki Aska/Ska ögesinin, Hellen dilindeki Nesos gibi, hem "Ada" hem de "Yarımada" anlamına geldiğini güvenle saptayınca (bkz. Umar, Tarih ve Toplum No. 74, Şubat 1990, s. 25-26) ve Aska/Ska'lı adların bolluğuna karşılık Luwi/Pelasgos kökenli, Nassa ögesini içeren ada adı göremeyince, anladım. Bu sırada, Arna'nın "Kaynak, kaynak havuzu, gölcük" anlamlarına geldiğini de güvenle saptamıştım (bkz. Arna). Böyle olunca, Alikarnassa/Alikarnassos adının, Ali-K(uwa)-Arna-(A)ssa ögelerinden, yâni "Denizin (deniz kıyısının)-Kutlu-Pınar havuzu-Kenti" ögelerinden türetildiğini; kasdedilen pınar havuzunun da, kentin yanıbaşında, deniz kıyısındaki pek ünlü Salmakis/Bardakçı Pınarının havuzu olduğunu kabul etmek gerekir.

ALİMALA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Lykia kenti. Tam yeri bilinmiyor; belki, şimdiki ilçe merkezi Elmalı. Antalya 1973 İl Yıllığı (s. 44) bu konuda hiç kuşku duymuyor ve Alimala'yı Alimola yazarak, "Alimola, Elmalı'nın Bizans çağındaki adı idi" yolunda bilgi veriyor. Karş. Elymos'lar, Elmalı. Alimala adının Hellen dilinde anlamı yoktur; Anadolulu bir dilden gelmişe benziyor. Öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz.

ALİMNE. Burdur ilindeki ilçe merkezi Gölhisar yakınlarında, İÖ 189'da varlığını bildiğimiz bir kentçik (G. Bean, Lycian Turkey, s. 162). Adı, Hellen dilinde -sız anlamına gelen a- öntakısı ve "Göl" anlamına gelen Limne sözcüğünden türetilmiş, "Gölsüz" anlamında imiş görünüşüne rağmen, o çağda Moagetes adlı bir yerli tyran'ın yönetimindeki yörede henüz yerli kültür egemen olduğu için, gerçekte Anadolu kökenli olmalıdır. Ali-(u)mna, Tuz-halkı? Bkz. Ali, uma/umna.

ALİNA. Piskoposlar listelerinde anılan bir Phrygia kentçiği. Honigmann, ad benzerliğine bakarak, Akmonia ilkçağ kenti alanının (Uşak ili Banaz ilçesi merkez bucağına bağlı Ahat Köyü yanıbaşındadır) kuzeydoğu ilerisinde Alınviran'a lokalize etmektedir (Zgusta, s. 62). Alina adı, görünüşe bakılırsa, Luwi dilinden ya da onun ardılı yerel Anadolu dilinden gelir. Sonda, -sal, -yurdu anlamlarındaki wana/ana takısının çeşitlemesi -ina'yı açıkça görüyoruz. Buna karşılık, baştaki Al- bölümü bakımından bir belirsizlik vardır; karş. aşağıda Alouda.

ALİS. Halys/Kızılırmak'ın Süryanîlerce kullanılan adı (örneğin Bar Hebraeus, c.II s. 400)

ALİSARNA. Bu ad, çağdaş yapıtlarda, Alikarnassos için de yapıldığı gibi, başa Lâtin yazımının H'si eklenerek, Halisarna diye yazılıyor. Öz biçiminde Ali-S(wa)-Arna, "Ali'nin

(denizin, ya da, tuzun) Şifalı Kaynağı" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Ali, swa, arna. Karş. Alikarna, Alikarnassos.

1. Alisarna. Bergama yakınında ilkçağ kentçiği (Xenophon, Anabasis, 7 VIII 17). Oradaki Sarna yâni S(wa)-Arna, Şifalı Kaynak, Bergama batı yakınında şimdi Kleopatra Ilıcası diye reklâm edilen, Kleopatra'nın hiçbir zaman görmediği şifalı ılıcadır ve bu Sarna sözcüğü, ileride göreceğimiz Sarnaka (Sarna-ka, Sarna Yeri, Şifalı Ilıca Yeri) adında da karşımıza çıkacaktır. Anlaşılıyor ki her iki yerleşme, yâni hem Alisarna hem Sarnaka, sözü edilen ılıcaların yakınında idiler. Alisarna adındaki Ali bölümü, ya ılıca suyunun tuzlu olduğunu, ya da kentçiğin ve ılıcanın deniz kıyısında, kıyının yakınında olduğunu anlatıyor. Gerçekten, Kaikos/Bakırçay ağzı yöresindeki Teuthırania Ovası, bir alüvyon dolgusu ovasıdır. Menderes'in ve küçük Menderes'in ağzındaki dolgu ovalarına bakarak, Bakırçay ağzındaki dolgu ovasının da ilkçağdan bu yana en az 5-6 km. ilerlemiş bulunduğunu, dolayısiyle kıyının ilkçağda Alisarna ve Sarnaka kentçikleri yöresine en az o kadar daha yakın bulunduğunu güvenle söyleyebiliriz.

2. Alisarna. Yine bir deniz kıyısı yöre kentçiği; Kos/İstanköy Adasında bulunuyordu (Strabon, 14 II 19). Bunun adı bazı belgelerde Alasarna (Lâtin yazımında, Halasarna) diye geçmektedir (Bürchner, RE Halasarna maddesi). Demek orada da bir Sarna, Şifalı Kaynak varmış. İleride bir diğer şifalı kaynak kentçiğini, Karia'da Syrna olarak göreceğiz.

ALİSSA. İlkçağ Luwi bölgesinde, Konya ili Çumra ilçesi Dinek bucağına bağlı köy. Şimdi Yeninesçit edildi. Adının öz biçiminde ögeler ya Al(a)-İssa, Ala (At? Güneş? Bkz. Ala, Ale)-Yerleşimi, ya da Al(i)-İssa, Tuz-Yerleşimi (Köyü) olsa gerek. Bkz. Ali, Assa, İssa.

Alitherses. Lâtin yazımında Halitherses. Odysseus'un, kendi adını Luwi dilinden alınış adası İthaka'da (bkz. İthaka) bir gelecek bilici (Odysseia, II 157, 253). Samos/Sisam Adasının Leleg denen Hellenleşme öncesi (demek ki, Luwi) krallarından Ankaios'un oğullarından biri de Alitherses'dir (G. Thomson, Frühgeschichte, s. 363 sonu). Bu adın Hellen dilinde anlamı yoktur. Başta "Tuz, Deniz" anlamlarındaki Ali bölümünü (bkz. Ali) görüyorsak da, Hellen ağzında Therses biçimine bürünmüş bölümün aslını ve anlamını saptayamıyoruz. Orada, Lâtin yazımında e ile gösterilen seslerin ikincisi, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile gösterilir. Demek, Therses bölümünün öz biçimi Tersa/Dersa ya da ona yakın birşeydi. Karş. Dersai (Halkı).

ALİTHİNOS. Bkz. Kromna, No. 2.

Alizon'lar. Bkz. Halizon'lar.

ALKEA. Lydia'da ilkçağ köyü. Tire'nin 8 km. doğusunda Kürdeli Köyüne lokalize edilmiştir (Bürchner, RE Suppl. I, 1903, Alkea maddesi). Alkea, Hellen dilinde bir ot türünün adıdır.

ALKİZO KOME. Tralleis/Aydın yakınlarında bir köy (Zgusta, s. 63). Adının Kome bölümü Hellen dilinde "Köy" demek ise de, Alkizo'nun (o'su omega ile) o dilde anlamı yoktur. Kökenini, anlamını bilmiyoruz. Karş. Algiza.

ALLAHDİYEN (Köyü). Bkz. Alektiane.

ALLİANA. Aşağıdaki örneklerde karşılaşacağımız Allianoi, yâni Alliana'lılar adı, bir halk adıdır ve görünüşe bakılırsa aslı Ali-wana ögelerinden türetilmiştir. Ali (burada "Kayatuzu" olmalı; bkz. Ali) Halkı demektir.

Allianoi adıyla şu örneklerde karşılaşıyoruz:

1. Allianoi. Roma egemenliği çağı Batı Anadolusunun tanınmış kişilerinden Aristeides'in

bir yapıtında anılan, Bergama yakınlarında bir yörenin halkı.

2. Allianoi. Karia bölgesi kuzeydoğu ucunda, Salbakos/Babadağ yöresinde bulunan yazıtlardan, o yörede varlığını öğrendiğimiz bir yerli halk (Zgusta, s. 61).

ALLOEİRA. Bkz. yukarıda Agroeira.

Allu(wa) (sözcüğü). Hitit krallarından birinin, Luwi dilinden gelme adı Alluwamna idi. Bu adın, Alluwa-(u)mna parçalarından türetildiğini, "Alluwa İnsanı" anlamına geldiğini görmekteyiz (bkz. uma/umna). Ancak, ileride değineceğimiz üzere, Hellen ağzında Alybas, Alybe'ye dönüşen ve Alyattes adının Aly bölümünde de karşımıza çıkan Al(l)uwa'nın anlamını bilmiyoruz. Hitit belgelerinde, Aluwarunna adlı bir akarsu anılmaktadır (H. Ertem, CAD s. 193). İliada'da Alybe, "Gümüşün Yurdu" diye nitelendirildiğine göre, sözcük belki "Gümüş" anlamındaydı. Hind-Avrupa dillerinde gümüş'ün adı, çoğu kez, "Pırıltı, Işıltı, Işık" anlamlı, hatta kimi dilde "Ak" anlamına da gelebilen kök sözcüklerden türetilmiştir. Bu nedenle, Al(l)u, Al(l)uwa sözcüğünün o anlamlara gelmesi ve aşağıda ele alacağımız Lu'nun bir çeşitlemesi olması, güçlü olasılıktır. Gerek Luwi dilinde gerek eski İran dillerinde, başında A sesi olan bir sözcüğün, o ses atılarak da kullanılmasının bir hayli örneği vardır; bkz. aşağıda Ama. Karş. Lu (sözcüğü).

ALMOURA. Lydia kentçiği. Tire ile Torbalı arasındaki Dar Mer'a Köyü, yeni adıyla Eski Oba Köyü bitişiğinde önemsiz kalıntıları vardır. Dar Mer'a adı da, ta Alınoura'dan bozmadır (R. Meriç, KMHTC, s. 41). Hellen yazımında Alınoura diye aktarılan adın, Luwi ya da Lydia dilinde Alm(a)-Ura, Büyük Alma ögelerinden türetildiği açıkça görülüyor. Alma bölümü, aslında, Hitit belgelerinde anılan Walma adıyla aynıdır ve hatta o belgelerde, Mursili'nin Arzawa seferi dolayısiyle sözü edilen Walma kenti, sonraki çağların Alınoura'sı olmalıdır kanısındayım. Sorunun ayrıntılı biçimde tartışılması için bkz. Umar, THİT 2. bsl., c.I/1 s. 133-134. Walma/Alma'nın anlamını bilmiyoruz; Ana Tanrıça Ama/Ma ile bir ilgisi olabilir. Güneş-Ana anlamında Ale-Ma? Bkz. Ale, Alluwa, Lu, Ma; karş. Alimala, Elymos.

ALMUS. Tokat ilinde, Tokat kentinin kuzeydoğu ilerisinde ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni ve anlamı bilinmiyor (Emin Ulu, 100. Yılda Almus, İstanbul 1987).

ALNİUNU. Van'ın Urartu'lardan kalma kalesinin, şimdi Sardur Burcu denen bölümünün duvarlarındaki, içeriği birbirinin aynı 6 yazıtta, "Lutipri Oğlu Sardur şöyle söyler: Ben bu taş bloklarını Alniunu kentinden getirdim. Bu duvarı ben inşa ettim" deyişi içinde adı geçen Urartu kenti. Van'ın 17 km. güneyindeki Edremit'in doğu bitişiğinde bulunan yayvan tepenin üzerinde idi. Alniunu adının anlamını saptayamadım.

ALOANDA. Lykia kenti (TA Aloanda maddesi; Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/29). Eşen çayı vâdisinin batı yanında, Kabaağaç Köyünün 2 km. kuzeybatısındaki Âsarcık/Hisarcık Tepesi üzerinde kalıntıları vardır. Adının türetiliş ögeleri ve anlamı konusunda iki olasılıkla karşılaşıyoruz:

a. Adın öz biçimi, tıpkı Alabanda'nın öz biçimi gibi, Ala-(u)wa-(wa)nda bölümlerinden türetilmiş, "Ahırlı" anlamında olabilir. Bkz. Alabanda.

b. Adın aslı, Alluwa Tapınıcısı anlamında olarak, Alluwa-(wa)nda parçalarından türetilmiş olabilir. Bkz. Alluwa, wanda.

ALONNESOS. Bkz. Halonnesos.

ALOPEKONNESOS. Gelibolu Yarımadasında, batı kıyıda, Suvla Burnu yakınında, Aiolos boyu Hellen'lerince kurulan bir ilkçağ kentçiği (Hirschfeld, RE Alopekonnesos maddesi). Adı, Hellen dilindendir. O dilde Alopekos, Nesos ögelerinden türetilmiştir ve Tilki

Yarımadası anlamındadır.

ALOS. Diyarbakır ili Çermik ilçesine bağlı bucak merkezi Başarı kasabasının eski adı. Kürtçede "Bozulmuş, şımarmış" anlamlarında bir Alos sözcüğü varsa da bunun yerleşim adı olabileceğini sanmıyorum. Ermenice Aloc/Aloç (=Oğlak) sözcüğünün Alos'a dönmesi de pek beklenemez. Sonuç olarak, adın kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım.

ALOSSOS. Karia'da, Eskihisar yakınlarında tapınak alanı Panamara'dan uzakta olmadığı bilinen, ama tam yeri saptanamayan bir ilkçağ kenti (Zgusta, s. 66). Birinci o, Hellen yazımında, uwa/uğa sesine işaret eden omega ile yazılmaktadır. Buna bakarak, adın öz biçiminin Ala-uwa-Assos, "Ahır kenti" (bkz. Alabanda) yahut da Alluwa-Assos, Alluwa Kenti (bkz. Alluwa, Assa) olduğunu tahmin edebiliyoruz. Alabanda'nın bir diğer adı?

ALOUDA. Keza Alouza, Elouza. Bir Phrygia kenti (Ramsay, s. 149 No. 32). Uşak İli Sivaslı ilçesine bağlı Hacim köyünün yerinde ya da yakınlarında olduğu sanılıyor. Hellen yazımında Alouda diye gösterilen Aluda adının sonunda "Hisar" anlamında Uda'yı açıkça görüyoruz (bkz. Uda). Baştaki Al- bölümü ise, senkop olayı nedeniyle son ünlüsünü yitirmiştir; aslı Ala, Ale, Ali, Alu'dan biri olmalıdır. Bkz. Ala, Ale, Ali, Alluwamna.

ALOUTZA. Bkz. Alucra.

ALÖVE (Çayı). Atranos/Orhaneli Çayının kollarındandır; Sincan Dağı güneyinde onunla birleşir (Bursa 1973 İl Yıllığı, s. 28; Aleva Çayı da denir, s. 31). Bir diğer Alyba? Bkz. Alyba. Karş. Ales, Alys.

ALPAK. Keza, Elbak. Van iline bağlı ilçe merkezi Başkale kasabasının eski adı. Anlam ve kökenini saptayamadım.

ALPANOS. Eskişehir ili Seyitgazi ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Şimdi, Sarayören. Görünüşe bakılırsa, Alpanos adının kökeni Luwi dili ya da onun ardılı olan, İÖ 1. binyıldaki bir Anadolu dilidir; adın özbiçimi Alpana'dır ve aşağıda sözü edilecek olan Alpu'nun adı olarak da karşılaştığımız Alpu(wa) kök sözcüğüne, -sal, -yurdu anlamındaki wana/ana takısının (bkz. wana) eklenmesiyle türetilmiştir, Alpu(wa) Yurdu demektir.

ALPU. Hitit belgelerinde bir Alpuwa kenti anıldığı için (H. Ertem, CAD s. 8), Alpu(wa) adının Luwi dilinden geldiği kanımca kuşkusuzdur. Ancak, sözcüğün anlamını güvenle saptayamıyoruz. Belki Al(u)-P(a)-uwa, Işıltılı-Su-Yeri ögelerinden türetilmişti; bkz. Alluwa, Lu, Pa, uwa.

1. Alpu. Eskişehir'in 35 km. doğusunda, Porsuk çayı kıyısında bucak merkezi kasaba.

2. Alpu. Adana ili Pozantı ilçesinde bir köy. Pozantı kasabasının 8 km. kuzeyinde, Çakıt Suyu vâdisindedir.

3. Alpuağan. Sinop ili Boyabat ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Adındaki -ağan için bkz. -akan.

4. Alpudere Köyü. Tokat ili Artova ilçesi Sulusaray bucağına bağlıdır. Demek, Alpu oradan geçen derenin adı imiş.

ALPUWA. Bkz. Alpu.

ALSOS (Deresi). Bkz. Krios. Alsos, Hellen dilinde "Odun" demektir.

ALTADA. Beyşehir Gölü kuzeydoğu yanında, Şarkî Karaağaç kasabası dolaylarında bulunan yazıtlardan o yörede varlığı öğrenilen bir ilkçağ köyü ya da kasabası; tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 64). Adı, görünüşe bakılırsa, aşağıda Altes adı dolayısiyle değineceğimiz Alta sözcüğünden ve -ada takısından türetilmiştir, "Alta'lı" demektir. Bkz. Altes, -ada.

ALTAMAR. Bkz. Akdamar.

Altes. İliada'ya (X 425-431) göre, Troia savaşları çağında, güney Troas'da Satnioeis/ Tuzla Çayı kıyısında yalçın bir yerde bulunan Pedasos kentinin kralı. Lâtin yazımında e ile gösterilen ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile. Bu da gösterir ki sözcüğün aslı Alta olmalıdır. Gerçekten, Hitit belgelerinde anılan kent ve ülke adları arasında bir Altanna görüyoruz (H. Ertem, CAD s. 8). Alta sözcüğünün anlamını bilmiyoruz; belki "kaynak, akarsu" anlamlarındaki Arda/Arta sözcüğünün bir çeşitlemesi idi (bkz. Arda). Bu olasılığı, H. Ertem de (Pala-Tunnmana, s. 35) doğruluyor: "Altanna kent adı, hiç kuşkusuz, 'kaynak, pınar' anlamında geçen Hititçe altanna/i sözcüğüne bağlanabilir. Hatta, E. Forrer... ve E. Laroche'un... belirttiği gibi Alda nehir adı da bu Hititçe sözcüğün ön kısmında bulunmaktadır".

Alu (sözcüğü). Bkz. Alluwamna, Lu.

ALUCRA. Giresun iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adı, geçen yüzyılda, Rumlarca Aloutza biçiminde kullanılıyordu (Bryer/Winfield, s. 176). Bunun kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım. Bir diğer Alouda? Bkz. Alouda.

ALURCA. İzmir ili Karşıyaka ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi, Doğançay, Adının kökenini, anlamını saptayamadım. Aynı çay ile bağlantılı olarak Alu-(A)rda, Pırıltılı-Akarsu? Bkz. Alluwamna, Lu, Arda.

ALUT. Adıyaman ili Kâhta ilçesine bağlı bucak merkezi Damlacık'ın eski adı. Sonundaki ut, Ermenicenin -lı anlamındaki takısı -ud'u hemen akla getiriyorsa da, o dilde Alud, Alut diye bir sözcük saptayamadım; yararlanabildiğim sözlükler, Kürtçede dahi Alud, Alut diye bir sözcük göstermiyor.

Alyattes. Lâtin yazımında e ile gösterilen ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Bunu da göz önünde tutarak, adın Alu(wa)-Attas, "Tanrı Atta'nın Aluwa'sı (ışığı?)" ya da Alluwa-Atta, "Işık/Güneş(?)-Baba" bölümlerinden oluştuğunu görebiliyoruz. Bkz. Alluwamna, Lu, Atta. Karş. Sadyattes.

Tanıdığımız Alyattes'ler şunlardır:

1. Alyattes. Lydia Kralı (Herodotos, I 26 vs.)

2. Alyattes. 1071 Malazgirt savaşında imparator Romanos Diogenes'in başkomutanlığındaki Bizans ordusunda sağ kanadın komutanı (Semavî Eyice, Malazgirt savaşını kaybeden IV. Romanos Diogenes, TTK yayını, Ankara 1971, s. 47, 52). İmparatoru gibi Anadolulu, Kappadokia'lı idi ve sonuna kadar ona sâdık kaldı (S. Eyice, a.g.e., s. 73). Anadolunun devlet zoruyla hristiyanlaştırılmasından bunca zaman sonra, üstelik ön adı Theodoros (Hellen dilinde: "Tanrının Armağanı") olan bir yurtdaşımızın aile adının Alyattes olması, Anadoluda yerli kültürlerin, ortaçağda oluşan ve yayılan Rum kültürüne karşı direnişinin, sanılandan çok daha uzun sürdüğünü kanıtlamak bakımından son derecede önemlidir. Bu konu yönünden ayrıca bkz. Aruandanos, Helenopolis.

ALYATTOS. Roma'lı Consul Manlius Vulso'nun İÖ 189 yılındaki seferi sırasında Phrygia'da uğradığı bir kasaba ya da köy (Ramsay, s. 471 sonu). Bu adın da öz biçimi, Alyattes adının öz biçimiyle aynı olsa gerek. Bkz. Alyattes.

Alybas. Odysseia'da (XXIV 304) anılan bir kent. Aşağıdaki Alybe'nin adaşıdır.

ALYBE. Anadolunun Pontos Kappadokia'sı bölgesinde kent. İliada'da (II 857) "Gümüşün yurdu" die anılır. Nerede olduğunu bilmiyoruz; yalnız, Samsun yakınında Devrend Dağında bir zamanlar gümüş madeni işletildiği biliniyor. Alybe adının aslının Alluwa/Aluwa olduğunu güvenle söyleyebiliriz. Bkz. Alluwamna, Lu.

ALYPOS. İznik güneyindeki bir manastırın adı (Ramsay, s. 231). Bu adın aslı, tıpkı

yukarıdakiler gibi, Al(l)uwa olabileceği gibi, aslında bir dereye, akarsuya işaret eder yolda, Alu(wa)-Pa, Işıltılı-Su da olabilir. Bkz. Alluwamna, Lu, Aba.

ALYS. Lâtin yazımında Halys. Kızılırmağın ilkçağ Hellen'lerince kullanılan adı. Bkz. Halys.

Ama (sözcüğü). Luwi dilinde anni, Hitit dilinde anna, "anne, ana" demektir ve bizdeki sözcüklerle eski Anadolulu sözcükler arasındaki yakınlık, bir rastlantı ürünü değildir (bkz. Umar, THİT 2. bsl., c.I/1, s. 201). Ama (ve bunun çeşitlemesi, Ma) sözcüğü de, özellikle Ana Tanrıça'yı belirtir yolda kullanıldığı gibi, doğrudan doğruya "Ana" anlamında olarak, Luwi dilindeki metinlerde geçmektedir (Laroche, Dictionnaire, s. 27).

Luwi dilinde bazı sözcüklerin, baştaki A ile yahut baştaki A söylenmeksizin, iki türlü çeşitlemesinin bulunduğunu daha önce bazı örneklerde görmüştük: Aba/Apa, yahut Pa; Aia, yahut İa gibi. Zaten, aynı durum, en eski Hind-Avrupa dillerinden diğer bazılarında da görülmektedir. Örneğin, Ernst Herzfeld (s. 306 dn. 2) eski İran dili için şöyle yazıyor: "Many old Iranian names appear with or without initial A: Amadoi/Mada, Amardoi/Mardoi, Asagrta/Sagartioi, Asimanu/Simanu". Luwi/Pelasgos yurtlarında aynı adın gerek Ama biçiminde gerek Ma biçimindeki çeşitlemelerinden türetilmiş pek çok tarihsel coğrafya adıyla karşılaşacağız.

Amadana. İran'da, adı şimdi çarpıtılarak Med'ler diye söylenen Amada/Mada halkının yurdu, Asur kralı I. Tiglat-Pileser döneminden kalma belgelerde böyle anılıyor (Ş. Günaltay, İran tarihi, c.I, s. 106 dn. 171; karş. Mada Halkı). Amada/Mada adı, Ama/Ma kök sözcüğüne, gerek Luwi dilinde gerek eski İran dilinde kullanılan ve -lı (buradan, keza, -tapınıcısı) anlamına gelen wanda/anda takısının, burunsal n sesi atılmış çeşitlemesi -ada ile türetilmiştir (bkz. wanda, -ada). Dolayısiyle, Amada/Mada sözcüğü, tıpkı Amanda/Manda gibi (bkz. Amanda, Manda) "Ama/Ma tapınıcısı" anlamına gelir. Karş. Adanda, keza Adada, Ada'ya tapan halk; Otranda, Adra/Odra'ya tapan halk. Ülke adı Amadana ise halkın adı olan Amada/Mada sözcüğüne, yine hem Luwi dilinde hem eski İran dillerinde kullanılan ve -sal, -yurdu anlamlarına gelen wana/ana takısının eklenmesiyle türetilmiştir, "Amada/Mada Yurdu" demektir. Bkz. wanda, -ada, wana.

AMADASSA. Keza, Amadassos. Gerek Hierokles'in yapıtında, gerek piskoposlar listelerinde adı geçen, Phrygia bölgesinde piskoposluk merkezi bir kent. Synnada/Şuhut yakınlarında olduğu biliniyor, tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 67). Adının aslı, çok açıktır ki, Amada-(a)ssa ögelerinden türetilmiştir. Luwi dilindendir ve "Amada (=Ama/Ma tapınıcısı) Kenti" demektir. Bkz. Amadana, Assa.

Amadokos. Bu da Ama/Ma (Ana Tanrıça) kök sözcüğünden türetilmiş, Thrak'larca kullanılan bir adın Hellen ağzında büründüğü biçimdir. Bkz. Medokos.

Amaenos. Pisidia bölgesinde bulunan yazıtlarda sözü geçen, ancak nerede yaşadığı bilinmeyen bir yöresel halkın adı (Zgusta, s. 66). Aslı hiç kuşkusuz Luwi dilinden Amawana'dır: Ama-wana, Ana Tanrıça-sal. Bu, gerçekte halkın yaşadığı yörenin adı olsa gerek. Karş. Maionia.

Amamassos. Kıbrıs'ta bir ilkçağ kenti (Hirschfeld, RE Amamassos maddesi). Adı, Luwi dilinde Ama-(u)ma-(a)ssa ögeleriyle türetilmiştir, "Ana Tanrıça-halkının-kenti" demektir. Bkz. Ama, uma, assa.

AMANA. Hellen ağzında Amanos. Hatay ilimizdeki dağ dizisi. Bu ad, hem Amana hem Ammana biçiminde, Hitit belgelerinde anılır (H. Ertem, CAD s. 174). Amana adı, Ama-(wa)na, "Ana Tanrıça-Ülkesi" parçalarından türetilmiştir; bkz. Ama, wana. Amana/Amanos, Ana Tanrıçanın yurdu sayılan dağlardandı. Çok dikkate değer ki, ilkçağda, Ana Tanrıça'nın

en önemli tapkı merkezlerinden Kataonia Komana'sının bulunduğu yöredeki Toros'lar bölümü de Amana/Amanos Dağlarının bir parçası sayılırdı. Strabon (12 II 2) şöyle der: "Kataonia geniş, çukur bir ovadır... Güney tarafında, Kilikia Tauros'larının bir kolu olan Amanos'la ve ayrıca aksi yöne doğru yayılan Antitauros'larla çevrilir; Amanos, Kataonia'dan batıya ve güneye, Kilikia'ya ve Syria Denizine doğru uzanır". Zaten Komana adı da Amana (Ana Tanrıça Ülkesi) sözcüğünün, başa "Kutlu, Kutsal" anlamında Kuwa öntakısı almış (bkz. Kuwa) biçiminden başka şey değildir: Kuwa-(A)ma-(wa)na, "Kutlu-Ana Tanrıça-Ülkesi".

AMANARA. İzmir'in kuzeydoğu yanındaki, şimdi Yamanlar dediğimiz dağın adının öz biçimi. Luwi dilinden. Bkz. Yamanlar.

AMANARİOTİSSA (Manastırı). Bkz. Yamanlar.

AMANDA. Hatay ili Reyhanlı ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Beşarslan. Amanda adı Luwi dilinde Ama-(wa)nda ögelerinden türetilmiştir, yukarıda Amadana adı dolayısiyle sözü geçen Amada'nın daha doğru biçimidir, "Ana Tanrıça Tapınıcısı" demektir. İleride göreceğimiz Manda sözcüğü de, bunun, Ama yerine Ma kullanılmış çeşitlemesidir. Bkz. Ama, wanda, Amadana, Manda.

AMARA. Keza, Abara. Bizanslı tarihçi Skylitzes'in verdiği bilgiye göre, ortaçağda Paulikianos'lar denen, Bizans devletine ve onun ortodoks kilisesine düşman bir hristiyan tarikatının mensubu olan, Tephrike/Divriği'yi başkent edinmiş yerel halkın, Malatya Emîrinden de yardım görerek, kurduğu yahut geliştirdiği ilk kentler, Amara/Abara ile Argaun (şimdi, Arguvan) idi. Honigmann (s. 53), Amara/Abara'nın, şimdiki Emirköy'ün yerinde bulunduğu kanısındadır. Verdiği 2 sayılı haritada bunun yeri, Sivas, Hekimhan, Malatya yolunun yakınında ve Arguvan'ın güneybatı yanıbaşında, Kuruçay'ın kuzey kıyısında işaretlenmiştir. Görünüşe bakılırsa adın gerek Amara gerek Abara biçimleri, ya Luwi dilinden ya da bunun yerel ardılı Kappadokia dilinden gelirler: Ama-(u)ra, Büyük/Yüce-Ana Tanrıça'dır; Abara ise Aba-(u)ra, Büyük/Koca-Su'dur. Bkz. Aba, Ama, ura. Kuruçay, Türkçedeki bu adına rağmen, önemli bir çaydır.

Amara. Arabia Felix (=Yemen)'de bir köy. Ravenna'lı Coğrafyacı diye bilinen yazarın yapıtında anılmıştır (Streck, RE Suppl. I, 1903, Amara maddesi). Adının anlamı yukarıda belirtildi. Yemen yöresinde, Adramut gibi, Luwi kökenli pek çok ad görülür; bkz. kitabın sonunda Tablo 7.

Amaranda. Luwi dilinde Ama-(u)ra-(wa)nda, "Yüce Ana Tanrıça tapınıcısı (halkı)". Yunanistanda, görünüşte, Hellen dilinin "Ölümsüz" (buradan: Solmayan) anlamındaki amaranthos sözcüğü ile bağlantılı imiş izlenimi veren aşağıdaki adların tümünün Luwi/Pelasgos kökenli olduğu kanısındayım:

1. Amaranda. Yunanistan Makedonia'sında, Yugoslavya sınırı üzerindeki Doyran Gölü'nün doğu kıyısı yakınında bir köy. Makedonia'nın Ma tapkısı bölgesi olduğunu kendi adı kanıtlıyor; bkz. Makedonia.

2. Amaranda. Yunanistanda, Trikkala'nın yol üzerinden 60 km. kuzeybatısında bir köy.

3. Amarandos. Yunanistanın Arnavutluk sınırında, Konitsa kasabasının 32 km. kuzeyinde bir köy.

4. Amarandos. Karditsa'nın 26 km. güneyinde bir köy.

5. Amarynthos. Yunanistan'ın Oiboia/Euboia (İğriboz) Adasında, Artemis tapınağı ile ünlü bir kentçik. Artemis tapkısının Ana Tanrıça tapkısından geldiği, Artemis'in de Ana Tanrıça'nın Hellenleşme döneminde dönüştürüldüğü çeşitlemelerden biri olduğu ilkçağda

bile bilinmekteydi.

AMARAT. Kayseri'nin merkez ilçesi Muncusun (şimdi, Güneşli) bucağına bağlı büyük bir köyün adı (şimdi, İmaret); ayrıca, Aksaray ilinde Sultanhanı'na bağlı bir diğer köyün adı. Amarat'ın öz biçimi, Amarada olabilir: Ama-(u)ra-(a)da, "Yüce Ana Tanrıça Tapınıcısı" (halk). Bkz. Ama, ura, -ada, Amadana, Amanda, Amara (Anadoludaki), Amara (Yemen'deki).

Amarynthos. Bkz. Amaranda, No. 5.

AMASEİA. İl merkezi kentimiz Amasya'nın adının öz biçiminin Hellen ağzına uydurulmuşu (Strabon, 12 III 39'da böyle anılıyor). Şimdi kullandığımız Amasya adı buradan geliyor. Bölge, Roma egemenliği çağında bile, Ama/Ma tapkısı merkezi idi. Yakındaki Amisos (şimdi, Samsun) kentinin adı gibi, Amaseia adı da Ama/Ma ile bağlantılıdır. Amaseia'nın aslı, belki, Amissos/Amisos'un çeşitlemesi olan Amassa yâni Ama-(A)ssa, Ama Kenti idi. Bkz. Ama, Assa, Amasya No. 2.

AMASRA. Karadeniz kıyısında, Bartın'ın kuzey yakınında bir kentçik. İliada'da Sesamos diye anılır. Hellenistik çağda, Karadeniz Ereğlisi tyran'ıyla evlenen ve bu kişinin ölümünden sonra onun devletçiğinin hükümdarı durumuna gelen İranlı Prenses Amastris kenti geliştirmiş ve çevredeki bazı küçük yerleşimlerin halkını buraya göçe zorlamıştı. Bu nedenle kentin daha sonra Amastris diye anıldığı söyleniyor (Strabon, 12 III 10). Şimdiki Amasra adının da Amastris'den bozma olduğu, yaygın kanıdır.

Adlar arasındaki büyük benzerliğe rağmen, bu kanının doğruluğundan kuşkuluyum. Çünkü:

a. Türk ağzının eski adları kendine uyarlama ilkeleri çerçevesinde Amastris'ten Amasra çıkmaz; belki Amasdırı gibi bir biçim çıkardı.

b. Anadolunun Karadeniz bölgesinde Amaseia, Amissos/Amisos gibi Ama'lı adlara rastlamaktayız.

c. En önemlisi, Amasra'nın İliada'da anılan adı, Hellen ağzına uydurulmuş Sesamos'tur ki bunun Amos bölümünde, Ama'yı açıkça tanıyoruz; bkz. Amos. Demek, kent adının öz biçimi gerçekten de Ama'lı bir ad idi.

AMASTRİS. Bkz. yukarıda Amasra.

AMASYA. Bu adın kökeni ve anlamı konusunda bkz. Amaseia.

1. Amasya. İl merkezi kentimiz. Bkz. Amaseia.

2. Amasya. Aydın ili Bozdoğan ilçesi Yazıkent bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Değirmenbükü. Bu Amasya, Akın'ın da (Aydınoğulları, s. 101) aktardığı üzere, Câmi üd Düvel'de Amasa diye anılmaktadır; böylece, Amaseia adının öz biçimi hakkındaki tahminimiz doğrulanmış oluyor.

Amatheia. Deniz tanrıçaları olan Nereus kızlarından biri (İliada, XVIII 48). Ma ile Ama sözcüklerinin birbirine göre birer çeşitleme olduğunu öğrenince, Amatheia'nın kimliğinde dahi Ana Tanrıçanın saklı bulunduğunu görebiliyoruz. Çünkü Hellen dilinde Theia, "Teyze" anlamında ise de bu sözcük, "Tanrıça" demek olan Thea'ya pek benzer. Görünüşe bakılırsa, Ana Tanrıça'nın bir deniz kentinde (belki, Hesiodos'un baba ocağı, Aliağa yakınındaki Kyme'de) tapkı gören çeşitlemesi Hellen'lerce Ama-Thea diye anıldığı için sonunda deniz tanrıçası Ama-Theia ortaya çıkmıştır.

Amathountos. Keza Amathous. Kıbrıs kenti. Aphrodite tapkısının en önemli merkezlerinden biri; adanın güneydoğusunda, kıyıda idi (Strabon, 14 VI 3). Adının Amathountos biçimine dikkat edelim: Burada, Luwi dilinin -lı, -tapınıcısı anlamlarındaki wanda takısının (bkz. wanda) en eski dönemlerde Hellen dilindeki karşılığı oeantos'u

görebiliyoruz. (A. Bailly, Amathous/Amathountos maddesi). Ancak, Hellen dilinde Amatha kök sözcüğünün hiçbir anlamı yoktur. Oysa Luwi dilinde Ama-Ada, Ana Tanrıçanın ayrı ayrı anlamı olan iki adıdır ve ikisi de bir olunca, "Ada Ana" demeye gelir (bkz. Ama, Ada). Böylece, Ama-(A)da-wanda, Luwi dilinde, "Ada Ananın Tapınıcısı(Halk)"ı anlatır. Kıbrıs'lı Aphrodite'nin bir Ana Tanrıça çeşitlemesi olduğu zaten biliniyor; Aphrodite adının dahi bunu kanıtladığını birazdan açıklıyacağız. Bkz. Aphrodite.

AMAXİA. Bkz. Hamaxia.

AMAXİTOS. Bkz. Hamaxitos.

Amazon'lar. Amaseia/Amasya ve Amisos/Samsun adlarının Ana Tanrıça Ama/Ma ile bağlantısını gördük (bkz. Amaseia). Amisos kenti yöresinin adı, Hellenleşme döneminde, Amisene biçiminde kullanılıyordu ki, burası, Amazon yurdu diye bilinen yörenin tâ kendisidir. Strabon'dan (12 III 9) şu bölümü aktaralım: "Pindaros, Amazonların... yaşadıkları yerin Themiskyra olduğuna açıkça işaret eder. Themiskyra, Amisene topraklarındadır".

Amisene adının Luwi dilindeki öz biçimi, güvenle söyleyebiliriz ki, "Amissa (Amissos/Amisos/Samsun)-Ülkesi" anlamında, Amissawana idi (bkz. wana) ve Amazon adı dahi, aslında, onların yurdu sayılan yörenin adı olan bu sözcükten bozmadır. Zaten Amazon adının Hellen yazımındaki son ünlüsü omikron yâni (o) değil, kökeninin wa sesi olduğunu gösterir yolda, omega'dır.

Amazon adının Hellen dilindeki a- (-sız takısı anlamında önek) ve mazos (göğüs) ögelerinden türetilmiş, "Göğüssüz" anlamında bir sözcük olduğu söylencesi kesinlikle mantıksız uydurmadan ibarettir ve destan çağında, "iyi ok atabilmek için memelerinden birini kendi eliyle kesen"(!) bir Anadolulu kadın halk var olsa idi bile o halkın Hellen dilinden gelme bir ad taşıması olanaksızdır.

Amissawana/Amisene yöresinde çok eskiden bir savaşçı kadınlar ulusunun yaşadığı mythos'u, o yörenin çok yakınındaki Hitit başkenti kalıntılar alanı bitişiğinde, Hattusa Yazılıkaya'sında, ellerinde bir tür savaş baltası taşıyan, birbiri ardınca yürür durumda kayalara işlenmiş tanrı kabartmalarının, eteklik benzeri giysileri dolayısiyle, eski zamanın savaşçı kadınları sanılmasından ileri gelmiştir kanısındayım. Üstelik, oradaki kabartmalarda, gerçekten de bir savaşçı kadın vardır: Tanrıça İştar.

Cornelius da (Geschichte der Hethiter, s. 270), Amaseia, Amisos, Amazon adlarının "Ana" anlamındaki Ama/Ma sözcüğü ile bağlantısını vurgulamaktadır. Yalnız o, Amazon adının kökenini değişik yolda açıklıyor ve Terme Irmağı yöresine Hititlerce Uru Azzi dendiğini kabul ederek (kanıt?), böylece URU ideogramı ("-kent, -kenti" demektir) ile yazılan sözcük yerine, Hitit'lerin aynı adı *kendi dillerinde* söylerken, ("ülke, -ülkesi" anlamında) udna/utna'yı kullanıyor olması gerektiğini, dolayısiyle adın Hitit'lerdeki aslının Azzi-Udna olduğunu söylüyor; ancak buradan, tümüyle dayanaksız bir diğer varsayıma sıçrayarak, Ama-Azziudniyas, yâni "Azzi Ülkesinin Ana Tanrıçası" diye bir adın varlığını kabulleniyor ve bununla da yetinmeyip, o adın, Hellen ağzında Amazon'a dönmüş bulunduğu kanısını öne sürüyor. Ben bu görüşe katılmıyorum, çünkü:

a. Görüş, bir dayanaksız varsayımlar destesidir.

b. Ama-Azziudniyas diye bir ad var idiyse bile bunun -iudniyas bölümünün, Hellen ağzında, Amazon'un -on'una dönmesi, fonetik değişimlerin, dönüşümlerin ilkelerine uymaz.

c. Hellen yazımında Amazon adının o'su, wa sesine işaret eden omega ile karşılanır ki bu da Amazon adının aslının bizim savunduğumuz gibi Amissawana, Amasawana gibi birşey olduğunu, Ama-Azziudniyas olmadığını gösterir.

AMBANAZ. Afyon ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Beyyazı. Ramsay'e göre (s. 150 dn. 50) ilkçağ Phrygia kenti, dolayısiyle piskoposluk merkezi Ambason burada olabilir.

Görünüşe bakılırsa Ambason, Ambanaz adlarının öz biçimi, Am(a)-wan(a)-assa ögelerinden türetilmiş, "Ama/Ma Ülkesi Kenti" anlamında Amwanassa'dır. Karş. Arpasa'dan Arpaz. Dikkate değer ki, Byzantion'lu Stephanos'un Ambason kentinden "Phrygia'lıların Metropolis'i" diye söz etmesi bu yorumu destekliyor. Çünkü orada Metropolis sözcüğü, "Ana Kent" anlamında kullanılmış olamaz; Ambason'un öylesine önemli bir kent olduğunun en küçük belirtisi yoktur. Demek ki Stephanos'un kullandığı anlamıyla Metropolis, Anadoluda göreceğimiz diğer Metropolis kentlerinin adında olduğu gibi, Meter'in (Ana'nın) kenti, Ana Tanrıça Kenti demekti (Hellen dilinde).

Ambanda. İran'ın şimdi kutsal sayılan kenti Kum'un (Tahran güney yakınındadır) ilkçağdaki adı Kammandan idi; bunun bir çeşitlemesi, Asur belgelerinde, Ambanda diye geçiyor (Herzfeld, s. 301). Ambanda biçiminin aslı, çok açıktır ki, Am(a)-wanda, yâni "Ama/Ma tapınıcısı" (halk) idi (bkz. Amadana, Amanda, Manda). Kammandan biçiminin aslı da, bu Amwanda'nın, başa "Kutlu, kutsal" anlamında Kuwa öntakısı (bkz. Kuwa) getirilmişidir: K(uwa)-Amwanda, "Kutsal Ama/Ma'nın tapınıcısı" (halk).

Ambaris. Anadolunun Kappadokia bölgesindeki Tabal Ülkesi devletçiklerinden birinin kralı. İÖ 715 yılında, Asur kralı Sargon'un düşmanlarıyla işbirliği ettiği için, Sargon onun üzerine sefer düzenlemişti. Ambaris, adın Asur belgelerinde geçen biçimidir. Anadolulu aslını bilmiyoruz; yine de, Ama/Ma (Ana Tanrıça) kök sözcüğü ile türetildiğini tahmin edebiliyoruz.

AMBASON. Bkz. yukarıda Ambanaz.

AMBLADA. Pisidia'daki bir kentin adının, Hellenleşme döneminde büründüğü biçimlerden biri. Diğer biçimler içinde en çok kullanılanlar Amlada, Ampelada, Amilanda idi (Ramsay, s. 368-370'de No. 6). Bu ilkçağ kenti, ilçe merkezleri Beyşehir ile Seydişehir arasında, orta yere yakın, ana yolun batı yanında, 1 km. ilerisindeki Kavak Köyü'nden gidilen Kızılca Köyü'nün (8 km. ileridedir) yolu üzerinde; bu yoldan yalnız 3 km. gidilince solda görülen ve 5 km. sonra Yenice Köyü'ne ulaşan yolun da başlangıcı yakınında, bir tepe üzerindedir. Bu tepeye Âsar Tepe deniyor (Umar, Pisidia, s. 86). Ramsay, kentin adı ile, Lydia kenti Blaundos'un adının öz biçiminin aynı olması gerektiğini, bence de haklı olarak, söyler. Bu adlardaki kök sözcük, Hellen diline Ampelos biçiminde geçmiştir ve "Asma" anlamındadır. Luwi dilindeki öz biçim neydi, güvenle saptayamıyoruz. Yukarıda sözü edilen kent adlarının aslı, bu kök sözcüğe, Luwi dilinin ve ardılı dillerin wanda/anda takısını eklemekle türetilmişti, "Asma'lı, Asma'sı bol" anlamında idi. Bkz. wanda.

AMBRENA. Nallıhan dolaylarında bir yerin ilkçağdaki adı (Ramsay, s. 270 No. 10). Pidrum kasabasının yanında olduğu söylenen bu yerin neresi olduğunu, adının öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz.

AMBRİOULA. Ephesus/Selçuk ile Smyrna/İzmir arasında, daha doğrusu Ephesos ve Smyrna piskoposluk bölgelerinin sınırında bir kasaba; tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 68). Adı, açıktır ki, Am(a)-bri(a)-oula, yâni Ana Tanrıça- hisarı-cık ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Ama, Bria, -la. Hellen dilinin -oula takısı, Luwi dilindeki -la'nın ve Türkçedeki -cık'ın karşılığıdır.

AMBRON. 12. yüzyıl olaylarını anlatırken Bar Hebraeus'un (c. II s. 440) andığı, Malatya yakınlarında bir Süryanî köyü. Ne yerini ne de adının kökenini, anlamını saptayabildim.

AMELAS. Bir Lykia kentçiği. Plinius (V 101) anmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz.

AMERİA. Kabeira (şimdi, Niksar) yakınında bir yerleşim; Men tapınağı ile ünlü idi, buradaki tapınakta Selene de tapkı görüyordu (Strabon, 12 III 31). Her ikisi ay tapkısıyla ilgili olan bu tanrı-tanrıça çifti, belli ki, Luwi'ler döneminin Ama/Ma'sı ile erkeğinin (Adra, Tarkhun) yerini almıştı. Ameria adının aslının Ama-ira, "Yüce Ama" olduğu kanısındayım (bkz. Ama, ura, ira). Bu ad, bizi, Kabeira adının öz biçimi konusunda da uyarıyor ve aydınlatıyor. Kabeira, gerçekte. K(uwa)-Amaira'dan, yâni Amaira adının, başa "kutlu, kutsal" anlamlarında Kuwa öntakısı almış biçiminden başka şey değildir (bkz. Kuwa) ve "Kutsal Yüce Ama/Ma (Ana Tanrıça)" demektir. Hellenleşme döneminde aynı adın b'li ya da m'li çeşitlemelerinin ortaya çıktığını, yâni m yerine b, b yerine m geçirildiğini başka örneklerde de görmüştük. Karş. Amara. Hatta orada "başka örnek" karşısında bile değiliz, çünkü Amara, Ama-ira'nın çeşitlemesinden başka şey değildir, bunu da gördük.

AMİDA. Diyarbakır kentimizin ilkçağdaki adı. Roma imparatorluğu ile İranlılar (önce Parth'lar, sonra Sasanî'ler) arasındaki savaşım dönemini anlatan tarih yapıtlarında çok anılmıştır. Görünüşe bakılırsa bu Amida adı, Ama (Ana Tanrıça) kök sözcüğü ile, wanda/anda/ada takısının çeşitlemesi olan inda/ida takısından türetilmiştir; "Ama/Ma tapınıcısı" (halk) demektir ve Amada, Amanda, Manda, Mada adlarının bir diğer çeşitlemesidir.

AMİK (Ovası). Keza, Amuk Ovası. Hatay ilimizde ünlü ova. Bir de, Van Gölünün kuzeydoğu kıyısında adaşı vardır (Honigmann, s. 205-206). Bu ikincisi, şimdiki ilçe merkezi Timar ile Marmit Suyu (Karasu) ağzı arasında idi.

Amik adının, Arapçada "Derin" anlamına gelen Amîk sözcüğüyle özdeş olduğunu sanmıyorum. Tersine, oradaki göl pek sığdır, kurak yaz aylarında neredeyse tümüyle yok olur. Hatay ilinin tümü, özellikle de Amana/Amanos Dağları, Ama/Ma (Ana Tanrıça) tapkısı bölgesiydi. Amuk/Amik adı da buna işaret eder: Ama sözcüğüne eski Ermenicenin ethnika takısı yâni -lılar, -halkı anlamına gelen -ukh takısının eklenmesiyle Amukh, yahut daha sonraki (keza çağdaş) Ermenicenin tıpatıp aynı anlamda -ig takısının eklenmesiyle Amig adı ortaya çıkar ki bu ad, "Ama (Ana Tanrıça) Halkı"nı belirtir. Bkz. -ukh, -ig (b); karş. Taokh'lar, Kardukh'lar, Kolkhis.

AMİLANDA. Bkz. Amblada.

Aminea. Arabia Felix (Yemen)'de bir köy. Asıl adı bilinmeyen ve Ravenna'lı Coğrafyacı diye tanınan yazarın yapıtında anılmıştır (Streck, RE Suppl. I, 1903, Aminea maddesi). Aslı Amina yâni Am(a)-ina, Ama'sal, Ama (Ana Tanrıça) Yurdu olsa gerek. Bkz. Ama, wana. Karş. yukarıda Amara, Hadramut, Madraka, Erythra Denizi.

AMİSENE. Bkz. Amazon'lar.

AMİSOS. Keza Amissos. Bkz. Amazon'lar, Samsun.

AMLASENZA. Cihanbeyli yöresinde bulunan bir yazıtta Ana Tanrıça'dan Metri Amlasenzene (son iki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile) diye söz edilmektedir; yâni, Amlasenza'sal Ana'dan söz edilmektedir. Buna bakarak, yörede Amlasenza adlı bir köy ya da kasabanın bulunduğu sonucuna varılmıştır (Zgusta, s. 68). Bu adın kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım. Amblada/Amlada adıyla arasında bir bağlantı olabileceğini de kuşkuyla karşılıyorum.

Ammonis. O'su Hellen yazımında omega ile. Geç ilkçağdan kalma bir yazıtta, İzmir halkının bir kabilesinin adı olarak anılıyor (Bürchner, RE Suppl. I, 1903, Ammonis maddesi). Sondaki -is, Hellen ağzının eklemesi, Hellen dilinin bir takısıdır (bkz. -is). Lâtin yazımındaki o'nun Hellen yazımında, wa sesine işaret eden omega ile yazılması anlatıyor

ki adın aslı Amawana yâni Ama-wana, Ana Tanrıça-sal, "Ana Tanrıça Halkı"dır. Bkz. Ama, wana; karş. Amanara, Pramnos, Smyrna.

AMNİAS. Birçok kolları Ilgaz Dağından çıkan Gök Irmak (Strabon, 12 III 40). Ilgaz Dağının her yanının tapınak dolu olduğunu yine Strabon'dan öğreniyoruz. Hellenleşme döneminde Amnias biçimine bürünmüş adın aslı Am(a)na yâni Ama-wana, Ama/Ma Yurdu idi sanırım (karş. Amana). Bunun çeşitlemesini birazdan, Amos adını incelerken, Karia'daki Amos kentinde tapkı gören Apollon'un san'ı Samnaios sözcüğünde, Samna biçiminde göreceğiz. Hatta, daha ileride değineceğimiz üzere, Pisidia'da bir Samna kenti ve ilkçağ İtalyasında bir Samnium bölgesi vardı.

Amnisos. Girit'te bir liman kenti; Odysseia'da (XIX 188) anılır. Adanın kuzey kıyısında orta yerde, Herakleion'un doğu yanıbaşında idi. Adı, Am(a)na-issos ögelerinden türetilmiştir ve "Ana Tanrıça Ülkesinin Kenti" anlamındadır. Bkz. Amnias, İssos; karş. Amamassos.

AMNİSTOS. Gökova Körfezi güneydoğu kıyısında, Söğüt Köyü yakınında bir buruncuk üzerinde kalıntıları günümüze ulaşan, Hellenistik çağda Rodos Pereia'sının (karşı-yaka ülkesinin) ilçelerinden biri olarak tanıdığımız kentçik (G. Bean, Turkey Beyond the Maeander, s. 157). Adının Amn(a) bölümü, aslında Amana'dır, Ama-wana ögelerinden türetilmiş bir Luwi dili sözcüğüdür, "Ana Tanrıça'sal, Ana Tanrıça Yurdu" demektir (bkz. Amnias, Amnisos). Adın ikinci bölümü istos ise, ya oradan geçen bir dereye ya da oradaki deniz akıntısına işaret eder; bkz. Asta.

AMORİON. Afyon ili Emirdağ ilçesinde, merkez bucağına bağlı Hisarköy'ün yerinde bulunan ilkçağ kenti. Erken Bizans çağında büyük önem kazanmıştı. Tarihçesi ve kalıntıları için bkz. Umar, Phrygia, s. 27. Araplarca Amuriyye diye anılıyordu. Kentin, Ana Tanrıça tapkısı merkezi Pessinous'a pek yakın olması, Hellenleşme döneminde Amorion'a dönüşen adın aslının Ama/Ma (Ana Tanrıça) kök sözcüğünden türetildiğini belli ediyor. Adın aslı kanımca Amara yâni Ama-(u)ra, Yüce Ama'dır; bu kent, yukarıda sözü edilen Amara'nın adaşıdır. Göreceğimiz üzere, Emirdağ adı da şimdi incelediğimiz adla bağlantılıdır, onun Türk ağzında çarpıtılıp Emir edilmesinden doğmuştur.

AMOS. Marmaris güney yakınında, Rodos Pereia'sının (karşı-yaka ülkesinin) ilçelerinden biri (G. Bean, Turkey Beyond the Maeander, s. 158-159). Önemlice kalıntıları günümüze ulaşmıştır. Kalıntılar alanı bir tepe üzerindedir ve bu nedenle, yâni tepe adları Hellen dilinde eril olacağı, eril adlara özgü bitişleri alacağı, -a ile bitemiyeceği için, Ama yahut Amuwa, yâni Am(a)-uwa, "Ana Tanrıça tapınağı" adı (bkz. uwa) Hellen ağzında Amos edilmiştir. Hellenleşme döneminde bu kentin baş tanrısı Apollon, Samnaios sanıyla biliniyordu ki, bu Hellenleştirilmiş biçimde dahi kök sözcüğün Sam(a)na yâni Sama-wana, Kutlu Ana'sal, Kutlu Ana Yurdu olduğu görülebilmektedir (bkz. aşağıda Sama, wana). Zaten Samnaios san'ı, yukarıda incelediğimiz Amnias adıyla karşılaştırılınca, onunla aynı kökenden geldiğini, yalnız fazla olarak baş tarafına bir S(wa) öntakısı eklendiğini hemen belli eder. Bu, Luwi'lerde "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarına gelen öntakının biçimlerinden biridir (bkz. Swa).

AMPELADA. Bkz. Amblada.

AMPLADA. Bkz. Amblada.

AMPOUN. İmparator Alexios Komnenos'un 1116 yılında Selçuklulara karşı çıktığı bir sefer sırasında Afyon dolaylarında uğradığı bir köyün adı (Ramsay, s. 82). Ramsay'e göre bu da Ambanaz'daki (bkz. Ambanaz) tarihsel yerleşmenin adlarından biri olmalıdır. Gerçekten, Ampoun biçimi, Ambanaz adının kök biçimi olduğunu tahmin ettiğimiz Ama-

wanassa'nın assa (=yerleşim, kent) bölümü atılınca geriye kalan ve yalnız ülke (yöre) adını yansıtan bölümü Am(a)wana'dan bozma görünüyor.

AMUDA. Bkz. Hemite.

AMUK. Bkz. Amik.

AMURİN. Phrygia'daki Amorion kentinin adının Süryanîlerce, örneğin Bar Hebraeus'ta (c.I s. 180 vs.) kullanılan biçimi.

Amyklai. Yunanistanda, kendi adı da Luwi dilinden gelme, bizim Isparta'nın adaşı Sparta'nın yakınında, Eurotas Çayı kıyısında bir ilkçağ kentçiği (Pausanias, 3 XVIII 6 vd.). Görünüşe bakılırsa bu adın aslı Am(a)-u(wa)-kala, yâni "Ana Tanrıça tapınağı kıyısı" ögelerinden (bkz. Ama, uwa, kala) türetilmiş Amukala iken, Hellen dilinde "halkı" anlamını da yüklenmesi için bitişi çoğul bitişine döndürüldü, Amukalai edildi, buradan Amyklai biçimi çıktı.

Amykos. İstanbul Boğazındaki Beykoz'un tarihsel adı. Beykoz, bunun Türk ağzında çarpıtılmış biçimi olsa gerek. Anlamını bilmedikleri, Luwi/Pelasgos kültüründen gelme en eski tarihsel coğrafya adlarına anlam ve köken yakıştırmak için destan öyküleri uydurmak geleneğini izleyen eski Hellen'ler, Argo gemisinin yolculuğu mythos'u içinde Amykos'u, yörenin zorba ve dövüşsever kralı edivermişlerdi (Rodoslu Apollonios, Argonautika, II 51). Adın aslı, baskın olasılıkla, Amuka yâni Am(a)-u(wa)-ka, "Ana Tanrıça-tapınağı-yeri" idi. Bkz. Ama, uwa, -ka.

AMYNANDA. Anadolunun Karia bölgesinde, İÖ 5. yüzyılda Atina önderliğindeki Attika-Delos Birliği'ne gider katkısı payı ödeyen bir kasaba (Bürchner, RE Suppl. I, 1903, Amynanda maddesi). Yukarıda andığımız Aimyndos Adası'nın yerleşimi olsa gerek. Bkz. Aimyndos.

Amyntas. Makedonia'lılarda çok kullanılan bir erkek adı. Bildiğimiz en eski Amyntas, Herodotos'da (V 17-20 vs.) anılmaktadır. Adın aslı, görünüşe bakılırsa, Am(a)wanda, "Ana Tanrıça tapınıcısı"dır. Bkz. Ama, wanda, Amadana, Amanda, Manda. Bizzat Makedonia adının dahi, öz biçiminde Ama/Ma ile bağlantılı olduğunu göreceğiz.

Amyros. Yunanistanın Thessalia bölgesinde, Didyma Tepeleri (bu ad, Ana Tanrıça'nın adlarından biri olan Dida/Dinda'ya, "insanı, halkı" anlamında Luwi dili takısı uma eklenmekle türetilmiştir; bkz. Dida, uma) karşısında, Strabon'un (14 I 40) açıkladığı üzere Ana Tanrıça tapınağının bulunduğu yerde akan dere. Adının Am(a)-ura, "Yüce Ana"dan bozma olduğu kanımca en küçük kuşku götüremez. Bu adın sonu, Hellen ağzında akarsu adları eril olacağı ve eril adlara özgü bitişler taşıyacağı, -a ile bitemiyeceği için -os edilmiştir.

AMYSİANON. Bkz. Abysianon.

AMYZON. Karia'da bir ilkçağ kenti (Strabon, 14 II 22; G. Bean, Turkey Beyond the Maeander, s. 198 - 200). Aydın iline bağlı ilçe merkezi Koçarlı'nın 30 km. güneyinde, Gaffarlar Köyü bitişiğinde bulunan kalıntılar alanına şimdi Mazın Kale deniyor. Adın aslı belki Amuda idi: Am(a)-Uda, "Ana Tanrıçanın Hisarı" (bkz. Ama, Uda). Anadolulu adlarda d'nin z'ye dönmesinin örneği çoktur.

Amyzon'un adı bazı tarihsel belgelerde, baştaki A olmaksızın, Myzon diye geçer. Ama ile Ma'nın birbirine göre birer çeşitleme durumunda bulunmasının (bkz. Ama) bir sonucu da böylece ortaya çıkmaktadır.

ANABANT. Kahramanmaraş ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy; yeni uydurulan adı, Kısıklı. Anabant adının, Ermenice Anabad (bayındırlık yoksunu, viran, ıssız) sözcüğünden bozma olduğunu sanmıyorum. Görünüşe bakılırsa adın aslı Anawanda'dır:

Anawa-(wa)nda, Yamaç-lı. Bkz. Anawa, wanda.

ANABARZA. Keza, Anabarzos. Anawarza hisarının adının ortaçağdaki çarpıtılmış söyleniş biçimlerinden. Bkz. Anawarza.

ANABOURA. Luwi dilinde Anaw(a)-ura, "Koca Yamaç". Bkz. Anawa, ura.

1. Anaboura. Bolvadin batı yakınında, Roma'lı Consul Manlius Vulso'nun İÖ 189'daki seferi sırasında uğradığı, Mandra Deresi (Mandri Fontes) kıyısında kentçik (Ramsay, s. 155 No. 73). Bkz. Mandra (Köyü, Deresi).

2. Anaboura. Pisidia'da ilkçağ kenti (David Magie, c.II s. 1316 No. 23; Ramsay, s. 442 No. 11; Umar, Pisidia, s. 3'deki resim ve s. 80). Yeri, Beyşehir Gölünün 11 km. kuzeybatısındaki, şimdi Enevre denen alandır. Burası, Şarkî Karaağaç kasabasının 10 km. güneybatısına düşen Salur Köyünün batı yakınındadır, Toros uzantılarının doruklarından inen bir yüce yamacın düzlüğe vardığı yerdedir.

3. Anaura. Çağdaş Yunanistanda, Thessalia bölgesinde bir köy; Karditsa'nın 30 km. güneydoğusundadır. Onun adı dahi Anaw(a)-ura'dan gelmiş olsa gerektir.

4. Anaura. Yine çağdaş Yunanistanda, yine Luwi/Pelasgos dilinden gelme adların en bol görüldüğü yerlerden biri olan Thessalia'da, kendi adı da böylelerinden olan ve Luwi tanrısı Adra/Odra ile bağlantılı bulunan Othrys Dağı üzerinde bir köy. Lamia kentinin kuş uçuşu 25 km. kadar kuzeydoğusundadır.

5. Anauros. Yine Thessalia'da, bir derenin adı. Euripides (Herakles, dize 390; Lütfi Ay çevirisi 1943 basımında s. 20) anmıştır. A. Bailly bu adın Hellen dilinde "Soluksuz" anlamına gelen an-auros'dan türetildiğini sanıyor. Oysa Anauros, Ana(wa)-ura'nın akarsu adı olabilecek yolda Hellen ağzında eril bitiş yâni -os bitişi almış biçiminden başka şey değildir.

ANADOLU. Çağdaş Hellen'lerin Küçük Asya anlamında bir adla andığı, Türkiye ülkesinin Asya'daki bölümünü oluşturan büyük yarımadanın Türkçedeki adı. Hellen dilinde "Doğu" anlamındaki sözcüğün Bizans çağında söyleniş biçimi Anatoli'den.

ANAFARTA. Gelibolu Yarımadasında, Atatürk'ün oradaki savaşıyla ün kazanan iki köyün adı; Büyük Anafarta, Küçük Anafarta. Bu köyler, düşmanın çıkarma yaptığı kumsaldan, bizim askerin tuttuğu tepelere çıkan yamaçta bulunuyorlar. Anafarta adı, yeni Hellen dilinde, "Çıkış yolu, tırmanış yolu" anlamını belirten Anavathra adının Türk ağzına uydurulmuşudur.

ANAHSA. Keza, Anahşa. Adana ili Pozantı ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Konacık. Köy iki bölümlüdür: Eski Konacık, Yeni Konacık. Burada, Pozantı'nın güney yakınında, ana yoldan geçerken de göze çarpan, Haçlılar dönemi yapıtı görkemli bir kale vardır (Anahsa/Anahşa Kalesi). Kale hakkında Hellenkemper (s. 224-225) bilgi veriyor. Anahsa/Anahşa adının kökenini ve anlamını saptayamadım.

ANAİA. Samos/Sisam Adası karşısına düşen Anadolu kıyısında, Panionion'un doğu yakınında ilkçağ kentçiği (Thoukydides, III 19, 32; IV 75; VIII 19). Bu Anaia adı Türk ağzında Anya olmuştur. Oradaki, Aydın ili Kuşadası ilçesi merkez bucağına bağlı Anya Köyü'nün adı yakın zamanda Soğucak olarak değiştirildi. Köy, kıyıdaki, şimdi Kadıkalesi denen ortaçağ kalesinden, dolayısiyle kıyıdan, birkaç km. içeride, yamaçtadır. Hellen'ler, kendi dillerinde anlamı olmayan bu Anaia adını da, Smyrna, Gryna gibi, Amazonlardan kalma(!) adlardan sanıyorlardı. Adın aslının, Luwi dilinde Anawa (Yamaç; bkz. Anawa, Anawarza, Anaboura, Anaua) olduğu ve Hellen ağzında Anaia'ya dönüştüğü güvenle söylenebilir.

ANAKOUPHE. Keza Anakufe biçiminde yazıldığı görülüyor; Anakouphe, Hellen yazımının Lâtin harfleriyle gösterilmesini yansıtıyor. Karadeniz kıyısında, Bizans ülkesiyle Abaza ülkesi sınırında, Abaza'ların kalesi. Şimdi, Hopa. Bu hisarın ilkçağdaki adı Apsaros idi (Honigmann, s. 165 dn. 2). Anakufe adının kökenini, türetiliş ögelerini ve anlamını saptayamadım.

ANALİBA. Keza Analibla. Fırat'ın sağ kıyısında, Melitene (Eski Malatya; şimdi, Battalgazi) ile, Satala (Erzincan kuzey yakınında Sadak Köyünde; bkz. Satala) yolu üzerinde bir kasaba ve ordu üssü (Ramsay, s. 73; s. 305 satır 10 ve 18; TA Analiba maddesi). Kuruçay yakınlarında olduğu sanılıyor. Analiba/Analibla adı Tomaschek'in (RE Daranelis maddesi) verdiği bilgiye göre, Ermenice Anati-blh, "Tuzsuz Kaynarca" adından bozmadır. Bunun doğruluğu kuşkuludur kanısındayım. Çünkü kaynarca suyunun tuzlu olması, vurgulanmaya değer bir özellik sayılabilirse de, kaynarca suyunun tuzsuz çıkması pek olağandır ve bir kaynarcayı Tuzsuz Kaynarca diye adlandırmak abes düşer; nitekim, Tuzsuz Dere gibi bir ad da duyulmamıştır.

ANAMAS. Adın aslı, görünüşe bakılırsa, Luwi dilinde Ana(wa)-(u)ma, "Yamaç-Halkı" ögelerinden türetilmiş Anama'dır; bkz. Anawa, uma.

1. Anamas. Isparta ilinde, Eğridir Gölü ile Beyşehir Gölü arasında, doruğu 2110 m. yüksekliğe ulaşan dağ. Şimdi buna Güllüce Dağı diye uydurma bir resmî ad takılmıştır.

2. Anamas. Yukarıda sözü edilen Anamas Dağından çıkıp güneye akarak Antalya doğu yakınında Akdenize dökülen, şimdi Aksu dediğimiz çayın tarihsel adlarından biri.

ANAMUR. Antalya-Mersin kıyı yolu üzerinde, Anamur Burnu yakınında, şimdi İçel iline bağlı ilçe merkezi durumunda bulunan tarihsel kent. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Anemourion.

Anapos. Bu adın aslı Luwi dilinden Ana(wa)-Pa, yâni Yamaç-Suyu (bkz. Anawa, Pa) iken. Hellen ağzında akarsu adları eril olacağı ve eril adlara özgü bitiş alacağı için, -a bitişi -os'a çevrilmiştir kanısındayım.

1. Anapos. Yunanistanın Akarnania bölgesinde bir derenin adı (Thoukydides, II 82).

2. Anapos. Sicilya'da bir derenin adı (Thoukydides, VI 66).

ANARAŞ. Trabzon'un Sürmene ilçesi merkez bucağına bağlı köy. "Yamaçlar üzerine dağılmış bulunan evleri taş ve keresteden yapılmıştır" (TA, Anaraş maddesi). Adının aslı Anarassa olabilir: Ana(wa)-(u)ra-(a)ssa, "Koca Yamaç Yerleşimi". Bkz. Anawa, ura, assa.

ANASTASİOPOLİS. Doğu Roma/Bizans İmparatoru Anastasios (491-518) dolayısiyle, Hellen dilinde "Anastasios Kenti".

1. Anastasiopolis. Anadolunun Bithynia bölgesinde, daha önceki adı Lagania olan kent. Bugünkü Beypazarı yakınlarındaydı (Ramsay, s. 266).

2. Anastasiopolis. Mardin güneydoğu yakınlarında, daha önceki adı Dara olan kent (Honigmann, s. 8). Yeri için bkz. Dara.

3. Anastasiopolis. Suriyede, Câber Kalesi/Türk Kalesi'nin, orada baraj yapılmadan önce bulunduğu yerin güneydoğu yakınında, eskiden Sergioupolis denen hisar kentçiği, şimdi Ar-Rusafa (Honigmann, s. 8, 13 ve Syria Byzantina haritası). O yakınlardaki, bir ara kent sayılıp piskoposluk merkezi yapılmış, Anastasia (Anastasios Yurdu) diye adlandırılmış yerleşmenin de Caber Kalesi olduğu sanılıyor (Honigmann, s. 8).

4. Anastasiopolis. Hierokles'in andığı bir Karia kenti. Başka ad altında tanıdığımız bir kentin, Anastasios döneminde Anastasiopolis adını aldığı anlaşılıyor. Bu hangi kent idi, saptayamıyoruz.

ANATOLİKON THEMA'SI. Timarlı sipahi düzenini Anadoluda Osmanlılardan hatta Selçuklulardan önce uygulayan Bizanslıların bu düzene dayanan yönetim örgütünde, her biri bir Thema (Kolordu) çıkaran illere Thema deniyordu (Ostrogorsky, s. 90). Anatolikon (Rumcada: Doğu'sal) Thema, bunlardan biridir ve yaklaşık olarak şimdiki Afyon, Isparta, Konya illerini kapsar (7-9. yüzyıllarda).

ANAUA. Denizli ile Dinar arasında, tarihsel anayolun güney yanıbaşındaki Acıgöl'ün Herodotos'da (VII 30) anılan adı. Gölün kuzey yakınında, şimdiki Sarıkavak Köyünün yerinde bulunan ilkçağ kentçiğinin adı da, bu Anaua Gölü dolayısiyle, Anaua idi. Hellen yazımındaki Anaua adının, "Yamaç" anlamına geldiğini saptayabildiğimiz Luwi dili sözcüğü Anawa'dan (bkz. Anawa) başka şey olmadığı kuşkusuzdur. Tarihsel anayolda ilerlerken gözünüzü hep kendisine çekecek olan, Acıgöl'ün karşı (güney) kıyısındaki görkemli dağ yamacı bu adlandırmanın nedeni olmalıdır.

Bizans çağından kalma belgelerde, Acıgöl'e, bitişi Rum ağzına uydurulmuş olarak, Sanaos dendiğini görüyoruz. Luwi dilinin "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarını belirten öntakısı Swa'yı keşfedince (bkz. Swa) bu adın da kökenini ve anlamını görmemiz zor olmuyor. Demek ki, yamacın güzel görünüşü dolayısiyle göle, Anawa adının başına Swa öntakısı getirilerek, S(wa)-Anawa dahi deniyordu; ilk olarak Strabon'da (12 VIII 13) gördüğümüz Sanaos adının kökeni buydu. Gerçekten, başka birçok Anadolulu adın da böyle S(wa)'lı, ya da S(wa)'sız çeşitlemesiyle karşılaşıyoruz; Agalassos/Sagalassos çeşitlemesini (bkz. Ağlasun) anımsayalım.

Anaura. Bkz. Anaboura.

Anauros. Bkz. Anaboura.

Anawa (sözcüğü). Luwi/Pelasgos kültürünün yayılma alanı kapsamında birçok tarihsel coğrafya adında karşılaştığımız bu sözcüğün "Yamaç" anlamına geldiğini, örneklerin topografyasını inceleyerek tümevarım yoluyla ve güvenle söyleyebiliriz. O arada bkz. Anabant, Anaboura, Anaia, Anaua, Anawarza, Anay. Nitekim Hellen dilinde de ana- öntakısı yokuşu, tırmanışı ifade eder.

ANAWARZA. Düz Kilikia'da, çevresindeki düzlüğe egemen bir tepenin yamacında ve üstünde, Roma egemenliği çağında yamaç eteğindeki düzlüğe de yayılmış ilkçağ kenti (David Magie, c.II s. 1151 No. 34; M. Gough, Anazarbus. Anatolian Studies, c. 2, 1952, s. 85-150). Adı ortaçağda Anavarza, Anazarba, Anazarbos, Anabarza, Ayn Zarba gibi çeşitli biçimlerde çarpıtılarak söylenmiştir. Aşağı bölümdeki yerleşme, Anavarza Köyü olarak varlığını sürdürmektedir; köye şimdi Dilekkaya diye uydurma bir ad takılmıştır.

Anawarza adı, Luwi dilinde Anawa-(a)rza, Yamaç-Ormanı ögelerinden türetilmiştir; bkz. Anawa, Arza. Bugün yörede ormandan eser kalmamıştır.

ANAY. İçel iline bağlı ilçe merkezi Gülnar'ın eski adı Anay Pazarı idi; bundan anlaşıldığı üzere, eskiden asıl yerleşim, şimdiki Anay mahallesinde idi. Bu mahalle bir yamaçta kurulmuştur ve bir adı da Anayören'dir. Anay adının Türkçede ya da Hellen dilinde anlamı yoktur; Luwi dilinin Anawa'sından geldiği açıktır. Bkz. Anawa.

ANAZARBA. Keza Anazarbos. Bkz. Anawarza.

Anda (sözcüğü; wanda/anda takısıyla karıştırılmamalıdır). Bu kök sözcüğü Andabalis/Andaval, Andeda/Andya, Andeira, Andıl, Andıraz, Andırı, Andırın gibi pek çok Anadolulu tarihsel coğrafya adının kök bölümü olarak görüyoruz.

Bu adların tümünde değilse bile önemli bir yüzdesinde, Anda'nın, aslında Ada iken ve Ana Tanrıçayı anlatıyorken (bkz. Ada), Hellenleşme döneminde araya bir n sokuşturulup

Anda edildiğini güvenle söyleyebiliriz. Gerçekten, Luwi ağzının, nd'li sözcüklerde, zaten belli belirsiz ve burunsal söylenen n'yi atıp o sözcüğü n'siz kullanmak eğilimini bilmemize, örneğin Milawanda kenti adının Milawada, hatta Milada diye de söylenmesine karşılık, Hellen ağzında tam ters doğrultuda bir eğilim gözlemlenir: Hellen ağzı, a ile d arasına bir n sokuşturmaya eğilimlidir.

-anda (takısı). Bkz. wanda.

ANDA. Kütahya yöresinde bulunan bir yazıtta, Anda'lılar, Anda Halkı anılıyor. Her ne kadar Zgusta (s. 73), burada Anda'yı bir yer adı olarak yorumlayıp, onun nerede olduğunun bilinmediğini söylüyorsa da, Anda Halkı aslında Ana Tanrıça Ada'ya tapan halk olabilir; yâni, Anda'nın bir yerleşimi kasdettiği kesin değildir. Karş. Anda (sözcüğü).

ANDABALİS. Niğde ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy olan Andaval'ın (şimdiki uydurma adı: Aktaş) ilkçağdaki atası kentçik (Honigmann, s. 44). Andabalis adının sonundaki -is, Hellenleşme döneminde oraya eklenmiş, Hellen dilinin bir takısıdır (bkz. -is). Andabal(a) kök bölümünün ise Hellen dilinde hiçbir anlamı yoktur. Bunun aslı Ada-(u)wa-la, "Ana Tanrıça-Tapınağı-cık" olsa gerek. Bkz. Ada, Anda (sözcüğü), uwa,-la.

ANDABORU. Çankırı ili Kurşunlu ilçesi Bayramören bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Yaylâtepesi. Andaboru adının Anda bölümü konusunda bir olasılık için bkz. yukarıda Anda (sözcüğü). Adın tümüyle öz biçimi ve anlamı karanlıktadır.

ANDAKA. Aras'ın sağ kıyısında, Erzurum ili Pasinler ilçesine bağlı bucak merkezi Çobandede (eski adı: Emre Kom) yakınında küçük bir kasaba. Adı, Peutinger Tablosunda Andaga, Ravenna'lı Coğrafyacı'nın yapıtında Andacas, Bizans kaynaklarında Andakon (Lâtin yazımındaki o, Hellen yazımında omega ile; böylece, sözcük, "Andaka'lıların" anlamını alır) biçiminde aktarılmaktadır. Honigmann (s. 190 No. 3), Bizans çağında kent ve dolayısiyle piskoposluk merkezi sayılmış bu yerleşme için, "Delibaba'nın 9 km. kuzeybatısına ve Avnik'in 25 km. kuzeydoğusuna düşen bugünkü Andak'a tekabül etmektedir" diyor.

Andaka adı, çok açık olarak, Anda (=Ada; bkz. Anda) kök sözüğü ile, "yeri, yurdu, yuvası" anlamındaki -ka takısından (bkz. -ka) türetilmiştir, Ada (Ana Tanrıça) Yurdu demektir.

ANDALA. Bkz. Endelekhone.

ANDAY. 1946 yönetim örgütünde, Kastamonu ili Cide ilçesi Mezet bucağına bağlı köy. Adının aslı Anda olmalıdır; bkz. Anda (sözcüğü).

ANDEDA. Korkuteli doğusundaki Bozova'nın kuzey yanında ilkçağ kenti (Özsait, Pisidya/1, s. 32 dn. 32). Yerinde bugün Andya (yeni uydurulan adları: Yavuz/Yeşilyaylâ) Köyü vardır. Andeda adının aslı Adada olsa gerek; bkz. Adada, Anda (sözcüğü).

ANDEİRA. Troas'da, ilkçağ kenti Skepsis'in güney yakınlarında, Assos/Behramkale kuzeyinde, Leleg yurdu olan bir Andeira Köyü vardı, bu yörede çinko çıkarılıyordu (Strabon, 13 I 56). Andeira adının aslı Ada-ira, Yüce Ada (=Ana Tanrıça) olmalıdır. Bkz. Ada, Anda, ira, ura.

Zgusta'nın (s. 74), Andeira adı Hellen dilindendir, aslı "Kıyı" anlamında Andera'dır demesi, yazarın Anadolu dillerini hiç incelemeden Anadolu yer adları üzerine monografi yazmasından doğan yanılgılarından biridir.

ANDIK. Isparta yakınlarında dere; Isparta'nın içme suyu bu dereden gelmektedir. Andaka, Ada (Ana Tanrıça) Yurdu? Bkz. Ada, Anda, -ka.

ANDIL. Adın kökeni konusunda bkz. Endelekhone.

1. Adana ili Kozan ilçesine bağlı köy.

2. Bkz. Çandık, Endelekhone.

ANDIRAN. Amasya ili Taşova ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi Umutlu edildi. Andıran adının aslı, bir olasılıkta, And(a)-ura-(wa)na, "Yüce Ada (Ana Tanrıça) Ülkesi"dir; ikinci olasılıkta, Adrana yâni Adra-(wa)na, "Adra Ülkesi"dir. Bkz. Ada, Adra, Anda, ura, wana. Amasya yöresi, Amaseia/Amasya adının da gösterdiği üzere Ana Tanrıça tapkısının ağır bastığı bir yöre olduğundan birinci olasılığı üstün tutuyorum. Karş. Andırın.

ANDIRAS. Keza Enderes, Endires. Bu adın aslı Luwi dilinden Adra (Erkek, Koca; Ana Tanrıçanın Erkeği) iken Rum ağzında Andras'a ve Türk ağzında Andıras, Enderes, Endires'e dönmüştür kanısındayım. Karş. Madra yâni Ma-(A)dra, Ma'nın Erkeği adından Hellen ağzında Maiandros (Maia-Andros, Maia'nın Erkeği), Türk ağzında Menderes, köylü söyleyişiyle Mendires. Andıras adının kökeni konusundaki kanımın doğruluğundan yana belgesel kanıt da vardır: Aşağıda No. 1'de sözü edilen Andıras/Enderes/Endires (şimdi, Suşehri) kasabasının tarihsel adının 19. yüzyılda kullanılmakta olan ve bazı gezginlerin (Edward Melton, Tavernier) yapıtlarında geçen biçimi Adras idi (Bryer/Winfield, s. 23 sonu).

1. Andıras/Enderes/Endires. Sivas iline bağlı ilçe merkezi Suşehri'nin (Roma çağındaki, çok yakın bir yerde kurulmuş atası: Nikopolis) ve bu kasabadan geçen Akşar Çayı'nın, yörede kullanılan eski adı (TA, Suşehri maddesi).

2. Andıras/Andıraz. Kastamonu'nun Araç ilçesi Boyalı bucağına bağlı köy (TA, Andıraz maddesi). Şimdi, Bahçecik.

ANDIRI. Elazığ ili Keban ilçesi Ağın bucağına bağlı köy (TA, Andırı maddesi). Ekerek Vâdisindedir. Andırı adının aslı And(a)-ura, "Yüce Ana Tanrıça" olabilir. Bkz. Anda, ura.

ANDIRIN. Kahramanmaraş ilinin batı yanında ilçe merkezi kentçik. Adının aslı Andurana yâni And(a)-ura-(wa)na, "Yüce Ana Tanrıça Yurdu" olabilir. Bkz. Anda, ura, wana, Andıran.

ANDIRYA. Samsun ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi Antyeri edildi. Andırya adının aslı belki Andura idi: And(a)-ura, "Yüce Ana Tanrıça". Bkz. Anda, ura. Amisos/Samsun kenti yöresi, Amisos adının kanıtladığı üzere, Ana Tanrıça tapkısı bölgesidir. Karş. Amisos.

ANDİDON. Bizans çağında, Mokissos/Kırşehir piskoposluğunun görev bölgesi içinde bir köy ya da kasaba (Honigmann, s. 44). Yeri saptanamamıştır. Bu ad içinde Lâtin yazımında o ile gösterilen harf, Hellen yazımında, omega'dır. Dolayısiyle, sözcük, Hellen dilinde, "Andida'lıların" (köyü, kasabası) demeye gelir, oysa ki Andida adının Hellen dilinde hiçbir anlamı yoktur. Bu adın And(a) bölümü, Ada (Ana Tanrıça) adının çarpıtılmış biçimi, -ida bölümü ise Luwi dilindeki wanda/anda takısının bir çeşitlemesi olan inda'nın n'si atılmış biçimi olduğuna göre (bkz. Anda, wanda, -ida) Andida adı, Adada/Adanda'nın çeşitlemesinden başka şey değildir, "Ana Tanrıça Tapınıcısı (Halk)" demektir. Gerçekten, yörenin Ana Tanrıça ile bağlantısını güvenle saptayabiliyoruz. Çünkü, yine Honigmann'da bulduğumuz bilgiye göre bu Andidon'un *yanıbaşında* bir diğer köy ya da kasaba Magidon adını taşıyordu ve orada da, Lâtin yazımının (o) harfi yerinde Hellen yazımında omega vardır. Demek Magidon, aslında "Magida'lıların, Magida Halkının"(köyü, kasabası) idi. Magida adı, Mak(a)-ida, yâni Ma Yeri (Tapınağı) - olan parçalarından türetilmiştir. Aynı Maka sözcüğünü, yakındaki Mokissos yâni Mok(a)-issos, Moka-Kenti'nin adında da, Moka biçimine bürünmüş olarak görüyoruz (ileride, Magnesia gibi başka adlar içinde de Maka'nın bulunduğunu saptayacağız). Bir Magidion Hisarı da Ma Yurdu Mawana/

Maionia'da, Ma Irmağı (Smarda/Smardos/Ermos/Hermos, şimdi Gediz Irmağı; bkz. Ermos) kuzey kıyısında yamaç yukarıda idi (şimdi, Yılan Hisarı). Her ne kadar, Hellen dilinde (omega'sız, omikron harfiyle) Magidion adı bir tür küçük kurabiyeyi anlatıyor idiyse de, besbelli ki Magidion *hisarının* adı, gerçekte Makida/Magida'nın, sona Hellen ağzında (-yeri anlamında) -ion takısı eklenmiş biçimidir.

ANDİFLİ. Antalya iline bağlı ilçe merkezi Kaş kasabasının Hellenleşme dönemindeki adı Antiphellos'un (Strabon, 14 III 7) Türk ağzına uydurulmuş ve uzun süre kullanılmış biçimi. Antiphellos, Hellen dilinde, "Phellos (dağının ve oradaki Phellos kentinin) karşısında" demektir. Bkz. Phellos.

ANDİRLİ (Deresi). Bkz. Kovana Yaylâsı.

ANDİROS (Deresi). Strabon'un (13 I 20) verdiği bilgiye göre, Karesene yöresinden çıkan bir deredir, Skamandros/Kara Menderes Irmağı ile birleşir. Demek ki bu da, Karesos Çayı gibi Kocakatran Dağından çıkan, ama doğu yandan değil batı yandan çıkan ve batıya akan, Bayramiç'ten geçen çaydır. Birçok haritada Kara Menderes'in başlangıç bölümü olarak, "Kara Menderes" diye gösterilir.

Andiros adının türetiliş biçimi ve anlamı yönünden iki olasılık vardır:

a. Birinci olasılıkta, adın içindeki And(a) bölümünün aslı Ada (Ana Tanrıça), iros bölümünün aslı da ira (ura'nın çeşitlemesi; "Büyük, Yüce") idi ve ad, "Yüce Ana Tanrıça" anlamındaydı. Bkz. Ada, Anda, ira, ura. Hellen dilinde ırmak anlamındaki sözcük (Potamos) ve ırmak kavramı eril olduğundan akarsu adları eril olmak, eril adlara özgü bitişleri almak zorundadır; sondaki ira'nın iros'a dönmesi bu zorunluluk yüzündendir.

b. Baskın tuttuğum ikinci olasılıkta, adın öz biçimi Adra (Erkek, Koca; Ana Tanrıçanın Erkeği; bkz. Adra) idi ve Hellen ağzı, pek çok örnekte Andros'a çevirdiği Adra'yı *bu örnekte* Andiros etmişti. Şimdiki olasılığı baskın tutmamın nedeni şudur: Troas yöresi Adra tapkısının egemen olduğu bir yöredir ve Troas adı bile Adra adıyla bağlantılıdır; üstelik, adını incelediğimiz dere, Kocakatran Dağından çıkmaktadır ve Türkleşme döneminde Kocakatran edilmiş dağ adının içindeki Atra bölümünün varlığını asla rastlantıya yormuyorum.

ANDRAKA. Galatia ile Kappadokia'nın sınırında bir kentçiğin adı (Ramsay, s. 328). Öz biçiminin Adraka yâni Adra-ka, "Adra-yeri" olduğu güvenle söylenebilir. Aşağıda anılacak olan Andriake'ler bakımından da durum böyledir. Bkz. Adra, -ka, Andriake.

ANDRANOS. 1095 dolaylarındaki savaşları anlatırken, Urfa'lı Matteos'un andığı, güneydoğu Anadoluda, Samsat-Urfa dolaylarında bir köy (Honigmann, s. 144). Adının daha doğru biçiminin (Adrana'dan bozma) Adranos olduğu ve burada da Adra kök bölümünün Hellen ağzında Andros ile bağlantılı imiş gibi araya bir n sokuşturularak çarpıtıldığı kuşkusuzdur; bkz. Adra, Adranos, Anda, Andraka, Andrapa.

ANDRAPA. Pontos Kappadokia'sının batı yanında ilkçağ kenti; sonra Neoclaudiopolis, şimdi Vezirköprü (Cumont, RE Suppl. I, 1903, Andrapa maddesi). Orada bulunan yazıtlar sorunu aydınlatmadan önce, Andrapa/Neoclaudiopolis'in yeri bugünkü ilçe merkezi İskilip sanılıyordu (bkz. Ramsay, s. 355 dn.1; Hirschfeld, RE Andrapa maddesi). Vezirköprü'den, adın "köprü" bölümünün de belirttiği üzere, bir akarsu (kuzey ileride Kızılırmağa katılan Akçay) geçer. Andrapa, belli ki, gerçekte bu akarsuyun adı idi ve öz biçimi de Adra-Pa, Adra-Suyu'dur. Bkz. Adra, Pa.

ANDRASOS. Aslı Adra-(a)ssos, "Adra (Tanrının) Kenti". Bkz. Adra, Assa.

1. Andrasos. Lykaonia güneyinde, İsauria bölgesinde bulunan, yukarıda sözünü ettiğimiz

Adrassos kentinin adının Hellenleşme döneminde daha da çarpıtılmış bir diğer biçimi (Ramsay, s. 387 sonu, s. 408 No. 22). Bkz. Adrassos.

2. Andrasos. Tarsus'un eski adlarından biri. Honigmann (s. 85) bunu Suidas'ın sözlüğünden aktarıyor. Tarsus, Ana Tanrıçanın değil, onun erkeği olan baş tanrının tapkısına ağırlık veriyordu ve kentin, yörede daha çok Sanda diye anılan bu tanrı tarafından kurulduğuna inanılıyordu.

3. Andrasos. Bizans tarihçilerinin andığı bir Kappadokia kenti; tam yeri bilinmiyor (Honigmann, s. 85 ve orada dn. 3). Şimdi, Adra'nın benim araştırmalarım sonucunda ortaya çıkmasından ve Andrassos gibi adlar içinde gördüğümüz Andros'un da aslında Adra'lı bir ad içindeki Adra'nın çarpıtılmış biçimi olduğunun görülmesinden sonra, soruyu yanıtlamak çok kolaydır: Kappadokia'daki A(n)drassos, Adra Kenti, elbette ki Adra/Sanda'nın İvriz'deki görkemli anıtına en yakın olan İvriz yerleşmesinden ya da buna en yakın önemlice yerleşimden, yâni (Hellenleşme döneminde, İvriz anıtındaki Adra/Sanda'nın Herakles sanılması yüzünden Herakleia edilmiş) Kybistra'dan, şimdiki Ereğli'den başkası olmasa gerek.

ANDREKAS. Samos/Sisam Adasının karşısındaki Samsun Dağı (Mykale) üzerinde bulunan tepelerden biri; o yöre, Priene'liler ile Samos'lular arasında sınır çekişmesine konu olmaktaydı (Bürchner, RE Suppl. I, 1903, Andrekas maddesi). Andrekas adının aslı Adraka, "Adra Yeri" olmalıdır; bkz. Adra, -ka, Andraka, Andriake. Karş. Anda, Andrapa, Andrasos.

ANDRİAKE. Bu adın dahi aslı kanımca Adraka, yâni Adra yeri'dir. Bkz. Andraka, Andrekas.

1. Andriake. Lykia'da Myra kentinin (şimdi Demre/Kale/Zümrütkaya) dış mahallesi ve limanı durumunda bulunan kıyı kentçiği (G. Bean, Lycian Turkey, s. 129-130).

2. Andriake. İran'ın Media bölgesinde bir ilkçağ kentçiğinin adı (Ptolemaios, 5 II 18). İran'da ve hatta daha da doğuda Adra tapkısının varlığını tarihsel adlar doğruluyor. Karş. Atrek Irmağı, Selçukluların atası Atrek, Kıpçak Hanlarından Otrak, Timur'un öldüğü kent Otrar.

ANDRİANA. Keza Andriane. Bkz. Adranos, No. 1.

ANDRİKLOS (Dağı). Strabon'un (14 V 3) verdiği bilgiye göre, Gazipaşa ile Anamur arasında denizden giderken, Kragos Dağını geçtikten sonra, üstünde Andriklos Dağının bulunduğu, bir demirleme yeri olan Kharadros Hisarına gelinirdi. Bu yer, şimdi Kalediran Çayı denen çayın ağzındaki Kalediran Koyu'dur. Andriklos Dağı da, oradaki, Kızıldağ'ın güney uzantısı olan Karagedik Dağı'dır. İlkçağ Kelenderis kenti (şimdi Kilindire/Aydıncık) yakın yörede idi.

Kharadros adının Anadolulu öz biçimini ve anlamını güvenle görebiliyorum. Bu öz biçim, Kar-Adras, "Adra Tepesi" dir (bkz. Kar, Adra). Tepenin adının, Hellenleşme döneminde, hisar adı olarak Kharadros biçiminde kullanılmasına karşılık, tepeye aynı dönemde Andriklos denmiş olmakla birlikte buradaki Andr(a) bölümünün dahi aslında Adra'dan geldiği kanımca hiç kuşku götürmez. Kelenderis adının da Adra ile bağlantılı olduğunu ileride göreceğiz.

Andron (sözcüğü). Bkz. aşağıda Androna.

ANDRONA. Bu konuda TA, "Bunun, Ankara'nın güneybatısında ve İkizce'nin yaklaşık olarak 6 km. kuzeyindeki Topaklı'nın eski adı olduğu sanılıyor. Bu ad, Tanrı Men için dikilen bir yazıtta geçer. Burada, bu tanrıya Andronenos lâkabı verilmiştir" diyor.

Adra'yı keşfettikten ve Luwi dili üzerine yeterince bilgi edindikten sonra, bu adın

kökeni ve anlamı çözülebilmektedir. Androna adının aslı Adrawana'dır ve söz konusu ad Adra-wana, Adra-sal ögelerinden türetilmiştir (bkz. Adra, wana); Adra bölümünde, nice başka örnekte gördüğümüz, göreceğimiz üzere, Hellenleşme döneminde araya bir n sokuşturulmuştur. Anlaşılıyor ki orada Adra'sal, Koca'sal (Ana Tanrıçanın Kocası) diye tapkı gören baş erkek tanrı, ilkçağın geç döneminde, başka birçok yerde olduğu gibi, tanrı Men kimliğine bürüninüştür (örneğin Ameria'da durumun böyle olduğunu görmüştük).

Bu gözlem, bize, Karia'da Milas kuzey yakınındaki Labranda tapınak kentçiğinde bulunan Andron yapılarının işlevi ve Andron adının anlamı konusunda bazı yazarlarda rastladığımız eveleyip gevelemelerin, bu adı Andros'a (Hellen dilinde: Erkek) bağlayıp, "Binalar erkeklerin toplanmasına özgü binalardı" (!) diye verilen uydurma açıklamanın arkasındaki gerçeği de anlatıyor. Hellenleşme döneminde Labranda'lı Zeus olmuş tanrının aslı hiç kuşkusuz Tarkhun/Sanda, yani (diğer bir adıyla) Adra idi. Karia yöresinde, özellikle de Hekatomnos Oğullarının (Labranda'da Andron yapılarını inşa ettiren, İran bağımlısı kralların) öz yurdu olan bölgelerde Anadolu baş tanrısının Adra/İdra/Odra adlarıyla da tanınıp tapkı gördüğünü, bize, yöredeki tarihsel adlar kesinlikle kanıtlıyor (örneğin bkz. İdrias, İdrieus, Madran Dağı, Sodra Dağı, Satrote, Tralleis). Dolayısiyle, Labranda kentçiğindeki Andron yapılarının, orada tapkı gören Zeus çeşitlemesinin Adra kimliği altındaki geçmişiyle bağlantılı bulunduğu, güçlü olasılıktır.

ANDROSİA. Bir Galatia kentçiği; Ptolemaios'da (5 IV 7) anılmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adının Lâtin yazımında o ile gösterilen ses, Hellen yazımında, wa'ya işaret eden omega harfiyle karşılanıyor. Bir yandan bunu, bir yandan da Adra'lı adların Hellenleşme döneminde Andros'lu adlara çevrildiğini göz önünde tutarak, Androsia adının öz biçiminin Adr(a)-uwa-(a)ssa, yâni "Adra Tapınağı Kenti" ögelerinden türetilmiş Adruwassa olabileceğini düşünüyorum. Bkz. Adra, uwa, assa.

Andu (sözcüğü). Keza, Antu. Aşağıda örneklerini göreceğimiz bazı Luwi/Pelasgos adları içinde andu/antu ögesiyle karşılaşıyoruz. Wilusa (Uilusa) Beyi Alaksandus'un adı, böylelerinin tipik bir örneğidir. Hitit dilindeki antuhhas/antuhsas/antuwalhas ve Hellen dilindeki anthropos'a bakarak, bu sözcüğün "insan" demek olabileceğini sanıyorum.

ANDUĞU. Niğde iline bağlı ilçe merkezi Ortaköy'ün eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım. Ancak, yine Niğde'de karşılaştığımız Andabalis adını göz önünde tutarak, aslının And(a)-ukh, "Ana Tanrıça Halkı" ögelerinden türetilme Andukh olabileceğini düşünüyorum. Bkz. Anda (sözcüğü), -ukh. Karş. Taokhos'lar (Taokhoi).

ANDYA. Bkz. Andeda.

ANEMOURİON. İçel iline bağlı ilçe merkezi Anamur'un atası olan ve kalıntıları onun güneybatı yakınında bulunan ilkçağ kentinin adı (Strabon, 14 V 3 vs.). Bu adın Hellen dilindeki, "Rüzgâr" anlamına gelen Anemos sözcüğünden türetildiği, "Rüzgârlı yer" gibi bir anlamı bulunduğu izlenimi doğuyor ise de bu izlenim yanlıştır. Çünkü Hellen dilinde, o anlamda bir Anemourion sözcüğü yoktur. Sözü geçen dilde var olan Anemourion sözcüğü, "Fırıldak" anlamındadır ki kentin böyle bir ad taşıması beklenmez. Adın aslının Luwi dilinden Annimura olduğu güçlü olasılıktır. Mura yâni M(a)-ura, "Yüce Ma" ögesini içeren, Luwi dilinden kalma Anadolulu adlar hayli boldur: Myra, Myriandos, Myrina, Smyrna. Anni ise, Luwi dilinde Anne demektir ve bunun böyle olduğu çoktandır bilinmektedir (bkz. aşağıda Anna). Mura konusunda bkz. Mura (sözcüğü).

ANGAROS. İzmit Körfezi güney kıyısının orta yerinde, Helenopolis'in yanıbaşında (bkz. Helenopolis) kentçik. 391 yılında bir piskoposlar kurultayı burada toplanmıştı (TA, Angaros maddesi). Bugün aynı yörede Engüre, Engürücük adlarıyla karşılaşıyoruz. Hellenleşme döneminde Angaros edilen ad da, Ankyra (Türk ağzında Engüre, Engürü, Ankara) edi-

len ad gibi, Anka-ura, "Yüce Anka"dan gelmiş olsa gerek. Bkz. Angora, Ankyra, Engüre, Engürücük.

ANGELOKOME. Anadolunun Bithynia bölgesinde, Bizans çağı tarihçilerinin andığı bir kentçik. Oradan geçen dereye de Angelokometes yâni Angelokome'liler (Deresi) deniyordu. Hellen dilinde Kome, "Köy"; Angelos da "Haberci, Tanrı Habercisi/Melek" demektir. Böylece, Angelokome, Melek Köyü anlamındadır. Kasdedilen, herhalde oradaki kilisenin adanmış bulunduğu Gabriel/Cebrail vb. melek idi.

Ramsay'e göre (s. 227 No. 17), Angelokome, Bursa'nın güneydoğu yakınındaki İnegöl'dür ve Angelokome adı aslında Rumcadan gelmez, Türkçe İnegöl adının Rum ağzında çarpıtılmış biçimidir. Böyle idiyse, Angelokometes Deresi de, İnegöl'den geçip kuzeydoğuya akarak Sakarya ile birleşen Göksu'dur. Ancak, Ramsay'in zannı aksine, İnegöl adı Türkçe değildir (bkz. İnegöl); yerli halkın Türkler öncesi dönemde kullanmakta olduğu bir adın Türk ağzında çarpıtılmış biçimidir. Bu nedenle, sırf İnegöl ve Angelokome adları arasında bağlantı kurularak Angelokome'nin İnegöl'e lokalize edilmesini kabul etmiyorum. Bkz. Ankedoma.

ANGORA. Bu adla Karia'da ve Bithynia'da karşılaşıyoruz. Her iki örnekte, Lâtin yazımında (o) ile gösterilen ünlü, Hellen yazımında, eskiden wa (uğa) değerinde olan omega ile karşılanmaktadır. Lâtin yazımında ng ile gösterilen ses grubu ise, Hellen yazımında, Karia'daki örnekte gg ile, Bithynia'daki örnekte gk ile karşılanmıştır; ayrıca, ikinci örnekte, sondaki ünlü (a) değil, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta'dır (H).

Angora adının Hellen dilinde anlamı yoktur ve Angaros, Ankyra adlarıyla benzerliği pek göze çarpıcıdır. Angaros ile Ankyra'nın öz biçimlerinde Anka-ura, "Yüce Anka" ögelerinden türetilmesine karşılık, Angora'nın, (uwa'ya işaret eden omega'yı da dikkate alarak), Anka-uwa-ura ögelerinden türetildiğini, Anka'nın (Ana Tanrıça? Bkz. Ankara) Yüce Tapınağı anlamında bulunduğunu sanırım. Bkz. uwa, ura. Gerçekten, Ankuwa yâni Ank(a)-uwa adı, Hitit belgelerinde anılmaktadır (bkz. Ankara).

Angora adıyla karşılaştığımız örnekler şunlardır:

1. Sencer Şahin'in yayınladığı, Karia bölgesinde Yatağan yakınındaki Stratonikeia/Eskihisar yöresinde bulunmuş bir yazıtta, Stratonikeia'ya bağlı kasabalardan birinin adı Angora olarak geçiyor (Anadolu, c.17, 1973, s. 190 No.2).

2. Byzantion'lu Stephanos'un yapıtında, Nikaia/İznik'in eski adlarından biri olarak Angora/Angore de anılıyor.

Angouron. Tuna'nın ağzındaki dağın adı (Rodoslu Apollonios, IV 323). Görünüşe bakılırsa aslı Ank(a)-ura, Yüce Anka (Ana Tanrıça? Bkz. Ankara) idi. Anadoluda da bir Ankyroi Deresi ile karşılaşacağız.

ANGÜZEK. Van ili Muradiye ilçesi merkez bucağına bağlı Topuarpa Köyünün eski adı. Engizek adı gibi, bu da, "Ceviz" anlamına gelen Ermenice sözcükle (şimdiki Ermenicede, Ingoyz) bağlantılıdır, "Cevizli" anlamındadır. Bkz. Engizek.

ANİ. TC-Ermenistan sınırı batı (Türkiye) yanında, Kars'ın 54 km. doğusunda, Aras'ın kollarından Arpa Çay batı kıyısında, şimdi özellikle ortaçağ Ermeni kültürü yapıtı kalıntıları ile ünlü tarihsel kent. Adının kökenini ve anlamını saptayamadım. F. Kırzıoğlu (VII. TTKong., c.I s. 182) Ani adının öz biçiminin Anı ve kökeninin Türkçe olduğunu savunuyor.

ANİFA. Trabzon ili merkez ilçesi Kireçhane bucağına bağlı köy. Trabzon'un 10 km. güneyinde, Trabzon-Gümüşhane yolu üzerinde, Hoşoğlan Deresi boyunda, yamaçta kurul-

muştur (TA, Anifa maddesi). Adı, öz biçiminde, Hellen dilinde "Yükseğe asmak" anlamındaki Anapto fiiliyle bağlantılı olabileceği gibi, Luwi dilinin ardılı (Pontos Kappadokia'sında da konuşulan) Kappadokia dilinden gelme, "Yamaç" anlamındaki Anawa sözcüğünden (bkz. Anawa) bozma da olabilir.

Anifa, şimdi Akoluk adını aldı ve Trabzon ili merkez ilçesine bağlı Çağlayan bucağının merkezi oldu.

ANİNETA. Hierokles'in İS 6. yüzyıldan kalma Synekdemos (=Yoldaş, Yol arkadaşı) adlı yapıtında anılan bir Batı Anadolu kentçiği. Yerini W.R. Paton saptamış ve yayınlamıştı (JHS 1900, s. 64'de). Bu yer, şimdiki Buğdaylık köyüdür; bazı yapıtlarda adı Böğdelik diye köylü ağzından duyulduğu gibi aktarılmıştır. Buğdaylık Köyü, Aydın ilinde, Kuyucak istasyonundan kuzey yönünde 5 km. kadar ileridedir (bkz. L. Robert, A travers l'Asie Mineure, s. 326-327).

Anineta adının anlamı, kökeni bilinmiyor.

ANİSA. Kappadokia bölgesinde bir ilkçağ kenti (TA, Anisa maddesi). Kentin, İÖ 1. yüzyılda oturulmaz olduğu anlaşılıyor ve Kayseri yakınlarında bulunduğu sanılıyor. Bu Anisa, belki, Kültepe höyüğündeki Kaneş/Kaniş/Nesa idi. Böyle idiyse, Anisa, Kültepe belgelerinde, s harfi olmayan Akkad/Babil/Asur yazımında Kaneş/Kaniş diye geçen Anadolulu adın aslının çeşitlemesidir ve onun, baştaki K(uwa) öntakısı eksik biçimidir. Herhalde, Anisa adının Anni-issa, Ana Tanrıça Kenti ögelerinden türetilmiş bulunduğu, güçlü olasılıktır. Bkz. Anna, Assa.

ANKARA. Başkentimizin adı, ilkçağda, Hellen ağzında, Ankyra idi. Arrianos, İskender'in Anabasis'i (Sefer'i) adlı yapıtında, Makedonya kralının Gordion'dan sonra, yâni İÖ 334/333 kışını Gordion'da geçirdikten sonra Ankara'ya uğradığını belirtirken, kenti bu adla anar.

Ankyra, Hellen dilinde "Çapa, çıma" demektir. Denizden yüzlerce km. uzaklıktaki bir kentin bu anlamda ve üstelik Hellen dilinden gelme bir ad taşımasını (!) açıklamak için, ilkçağın ileri döneminde, âdet olduğu üzere, bir destan öyküsü uydurulmuştu. Oysa İÖ 334'de bile, Ankara'nın Hellen dilinden gelme ad taşıyor olamıyacağı pek açıktır.

Hellen ağzına böyle Ankyra biçiminde uydurulan adın aslı ve anlamı tartışmalıdır (bkz. Mustafa Selçuk Ar, Şehir adı olarak Ankara, TAD X/2, 1960, s. 49-55). Özellikle, Hitit belgelerinde kent ve yöre adları arasında anılan Ankuruwa ile Ankuwa'dan (H. Ertem, CAD s. 10) biri Ankara adının öz biçimi miydi, tartışılıyor. Görünüşe bakılırsa o adlar, bir Anka kök sözcüğünden türetilmiştir ve Ankuruwa adını elde etmek için Anka'ya, önce ura sonra uwa eklenmiştir (böyle idiyse Ankuruwa'nın anlamı "Yüce Anka tapınağı"dır; bkz. ura, uwa); Ankuwa adını elde etmek için ise, Anka kök sözcüğüne yalnız uwa takısı eklenmiştir ve bu adın anlamı "Anka'lık (Yer)" (karş. Arzawa, Assuwa), yahut "Anka Yapısı (=Tapınağı)" olmaktadır.

Hitit belgelerinde anılan bu Ankuruwa, Ankuwa adlarından biri ya da her ikisi, Ankara kentinin adı mı idi, bilemiyoruz. Ancak, Hellen ağzında Ankyra biçimine bürünen Anadolulu adın aslının, hiç değilse o dönemde, Ankura yâni Ank(a)-ura, "Yüce Anka" olduğunu güvenle söyleyebiliriz. Aynı Anka kök sözcüğünü, Angaros, Angora, Angouron adlarında görmüştük; Ankedoma, Ankhises, Ankira, Ankyra, Ankyron adlarında ve başa "Kutlu, Kutsal" anlamlarında Anadolulu öntakının Kuwa yahut Suwa/Swa biçimlerinden birini almış olarak, Gangra (Çankırı), Sangarios gibi pek çok tarihsel ad içinde de göreceğiz.

Diğer Hind-Avrupa dilleri ile karşılaştırmalar yaparak, özellikle eski Hellen dilinin Ankos sözcüğüne bakarak, Anka kök sözcüğünün "iğri büğrü" buradan da, "İğri vâdi" an-

lamına geliyor olabileceği düşünülmüştür. Oysa Angaros'un, Angora No. 2'nin ve Ankyra No.2'nin yöre topografyasını biliyoruz; bu topografyaların iğri vâdiyle hiç ilgisi yoktur. Tersine, çeşitli belirtiler, Anka'nın "Ana Tanrıça"nın adlarından biri olduğunu göstermektedir:

a. Ankuruwa adı, ura ve uwa'nın bildiğimiz anlamları çerçevesinde, ancak "Yüce Anka Tapınağı" olarak yorumlanabiliyor.

b. Ankara yöresinin, Ana Tanrıça tapkı bölgesi olduğu, o yörede bulunmuş, Phryg'ler dönemi yapıtı, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenen Ana Tanrıça heykelleriyle kanıtlanıyor.

c. Yine bu yörede Sangarios (şimdi, Sakarya) adıyla karşılaşıyoruz. Bu ad, Luwi dilinin "kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarındaki Swa öntakısını öğrenince (bkz. Swa) görebiliyoruz ki, pek güçlü olasılıkla S(wa)-Anka-(u)ra bölümlerinden, "Kutlu Yüce Anka" anlamında olarak Sankara/Sangara biçiminde türetilmiş iken, Hellen ağzında akarsu adları eril olacağından, -a ile bitemiyeceğinden, Sangarios edilmişti. Yine de bitişin -os değil -ios olması, bu ad'a, Sangara'sal anlamını yükler ve adın Sangara ile bağlantısını kanıtlar. Anadoluda birçok ırmak, çıktığı yörenin baş tanrısının, tanrıçasının adıyla bağlantılı ad taşır. Örneğin Madra yâni Ma-(A)dra, Ma'nın Erkeği, Hellen ağzında Maiandros yâni Maia-(A)ndros, Maia'nın Erkeği; bir diğer Madra Irmağı olan Ska-Madra, Hellen ağzında Skamandros (bkz. Skamandros); Ma, keza Swa-Ma, Kutlu Ma (bkz. Smardos), Hellen ağzında Swa-Ma'nın çevirisiyle önce Eu-Ma, sonra Eumos, en sonunda Ermos/Hermos (bkz. Ermos).

d. Ankhises adı dahi bize Anka'nın Ana Tanrıça olduğunu sezdiriyor; bkz. Ankhises.

e. Ankyra yâni Ank(a)-ura, Yüce Anka adındaki Anka bölümünün Ana Tanrıçayı anlatmakta bulunduğunu gösteren belirtilerden biri de, Simav yakınındaki Ankyra kentinin (bkz. Ankyra, No. 2) paraları üzerinde, arka yüzde, Ephesos Artemis'ine benzer bir tanrıçanın tapkı heykelini gösteren kabartmanın yer almasıdır (örneğin bkz. D.R. Sear, s. 163 No. 1774'deki resim).

ANKEDOMA. Bursa 1973 İl Yıllığı'nda (s. 78) verilen bilgiye göre, Bursa iline bağlı ilçe merkezi İnegöl'ün eski bir adı. Kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım. Anka-a(n)da-uma, "Ana Tanrıça Tapınıcısı-Halk"(kenti)? Bkz. Ankara, wanda, -ada (takısı), uma, Amanda, Otranda.

ANKHİALE. Tarsus ile Mersin arasında bir kıyı kentçiği. Arrianos'dan öğrendiğimize göre, İskender'in oradan geçişi sırasında, İÖ 333'de bile kent çoktan yıkıntıya dönmüş bulunuyordu. Buna bakılırsa, Hellen dilinde "Deniz kıyısında" ya da "Denizle çevrilmiş" anlamına gelen Ankhiale, o kentin eski adı olamaz, ancak eski adın Hellen ağzında çarpıtılarak söylenmiş biçimi olabilir. Öz biçim belki Ankuwala yâni Ank(a)-uwa-la, "Anka-Tapınağı-cık" idi. Bkz. Ankara, uwa, -la.

Ankhises. Troia'lı Prens; Aineias'ın babası (İliada, II 819 vs.). Aphrodite ile sevişmiş ve ona Aineias'ı doğurtmuş. Aphrodite'nin, Ana Tanrıça çeşitlemelerinden biri olduğu, bizim Aphrodite adının kökeni üzerine açıklama yazımızın (Tarih ve Toplum, Sayı 75, Mart 1990, s. 24-30) yayınlanmasından önce de biliniyordu. Dolayısiyle, Ankhises adının başında, Ana Tanrıça'ya işaret ettiği sonucuna vardığımız (bkz. Ankara) Anka sözcüğünü görmek bizi şaşırtmıyor. Hellen ağzında Ankhises'e dönmüş adın sonundaki -ises'in yerinde, adın aslında ne vardı, onun anlamı neydi, bilemiyoruz.

ANKİRA. Afyon ilinde, Synnada/Şuhut dolaylarında bulunan yazıtlarda anılan, ancak tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 79). Ankira'nın, aslında Ankyra

adının bir çeşitlemesi olmak gerektiğini Zgusta da tahmin etmiştir. Gerçekten, ura ile ira, birbirinin çeşitlemesidir (bkz. ura, ira); dolayısiyle, Ank(a)-ura ile Ank(a)-ira birbirinin çeşitlemesidir.

ANKYRA. Bu adın kökeni ve anlamı konusunda bkz. yukarıda Ankara.

1. (Galatia'daki) Ankyra. Başkentimiz Ankara'nın adı, Arrianos'da (2 IV 1) böyle anılıyor.

2. Ankyra. Phrygia'nın batı ucunda ilkçağ kenti (Ramsay, s. 160 No. 90; A.H.M. Jones, s. 89). Şimdi kurutulmuş olan Simav Gölü'nün batı kıyısında, küçük bir tepe üzerindeydi (bir resim için bkz. Umar, Phrygia, s. 52). Bu Ankyra, Galatia'dakinden ayrılması için, Sidera diye, yahut Ankyra Sidera diye de anılırdı. Sidera Hellen dilinde "Demir" anlamına gelen sözcüğün kent adı olabilecek dişi biçimi imiş gibi görünmekle birlikte, bu örnekte Sidera adı Si(n)da-ura, "Yüce Sinda" dan bozma olabilir (bkz. Sinda, ura). Sinda, Anadolunun yüce Tanrıçasının adlarından biridir; dolayısiyle Ank(a)-ura ile Si(n)da-ura aynı anlamdadır. Karş. Ankara, (e).

3. Makedonia ile İllyria'nın sınırı yöresinde bir ilkçağ kentinin adı da Ankyra idi (Titus Livius, 43 XX 4; Polybios, XXVIII 5).

ANKYRON. İzmit ile Kadıköy arasında, Hereke'nin yanındaki dere. Hereke'nin eski adlarından birinin de Ancyrona/Ankyrona olduğu anlaşılıyor (bkz. Umar, THİT c.II s. 269). Karşı kıyıda da Angaros, Engüre, Engürücük adlarıyla karşılaşıldığını anımsayalım. Görünüşe bakılırsa Ankyron, Ankyrona adlarının aslı Ank(a)ura-(wa)na, "Yüce Anka Ülkesi"dir. Bkz. Ankara, ura, wana. Hellen ağzında akarsu adları, dişi adlara özgü -a ile bitemiyeceği için, derenin adında, son ünlü atılmıştır.

Anna (sözcüğü). Hitit dilinde Anna, Luwi dilinde Anni, Türkçedeki Ana/Anne sözcüğünün anlamındadır (Laroche, Dictionnaire, s.27). Luwi dilinde Tati, Hitit dilinde Atta olan sözcük (=Baba) dahi, Türkçede Ata olarak bulunuyor. Bu haller rastlantı ürünü değildir; kanımca Türkleşen ve Türk dünyasına karışan Sogd Halkı aracılığıyla, Luwi diline hısım olduğu anlaşılan Sogd dilinden Türkçeye pek çok sözcük girmiş olmasının sonucudur. Bkz. Türk.

ANNA. Giresun'un Şebinkarahisar ilçesi merkez bucağına bağlı, ilçe merkezi kasabanın 12 km. doğusunda bir köyümüz (TA, Anna maddesi). Köyün bu adı, hristiyanlık öncesi çağdan kalma olabileceği gibi (bkz. Anna sözcüğü), hristiyanlık çağından kalma da olabilir. Çünkü, İncil'de İsa'yı ve başka çocukları doğurmuş bir insan diye tanıdığımız Meryem, ölümünden üç yüzyıl sonra, Anadoluda ve üstelik Ana Tanrıça tapkısının en güçlü olduğu Ephesos kentinde toplanan bir piskoposlar kurultayında kutsallaştırıldıktan, tanrının bir parçası sayıldıktan sonra, onun anası diye de bir Anna'nın ermişler arasına katıldığını görüyoruz. Hristiyan ülkelerindeki Anna'lar, Anne'ler o ermiş ana dolayısiyle adlarını almışlardır. Bizim Anna Köyünün adı da oradan gelmiş olabilir.

ANNESOİ. Erken hristiyanlık çağından kalma belgelerde sözü geçen, İris/Yeşilırmak üzerinde, Niksar ile Amasya arasında bir köy (Ramsay, s. 361-362). Sözcük Hellen ağzında Hellen dilinin çoğul bitişini alınış, "Annesos Halkı" anlamını yüklenmiştir. Ancak, Annesos adının o dilde anlamı yoktur. Bunun Anadolulu öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. Karş. Anisa.

ANNİACA. Niksar-Suşehri yolu üzerinde kuzey yandaki Koyulhisar kasabasının tarihsel adının Lâtin yazımındaki biçimi (Bryer/Winfield, s. 9). Bunun kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. Anni-ka, Ana (Tanrıça)-Yeri? Bkz. Anna (sözcüğü), -ka.

ANOSENA. Afyon ilinde bulunan ve bir bölümü Lâtince, diğer bölümü Hellen dilinde olan bir yazıtta adı geçen yöre ya da köy (Zgusta, s. 81). Bu adın Hellen dilinde anlamı

yoktur. Öz biçimini, kökenini, anlamını güvenle saptayamadım.

ANTAKYA. Hatay ilinin merkezi kentimiz. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Antiokheia.

ANTALYA. İl merkezi kentimiz. İlkçağdaki adının Attaleia (Attalos Yurdu) olduğunu biliyoruz. Roma Cumhuriyeti, İÖ 190'daki Manisa Ovası meydan savaşında Seleukos'lar devleti kralı III. Antiokhos'u, Bergama krallığı ordusunun etkin yardımı sayesinde yendikten sonra, III.Antiokhos, kendi ülkesinin Batı Anadoludaki bölümlerini bırakmağa zorlanmış (İÖ 188, Apameia/Dinar barışı) ve Roma Cumhuriyeti bu bölgeleri almayıp kendi yandaşlarına dağıtmıştı. Bu arada, Attalos'lar yönetimindeki Bergama krallığı da, şimdiki Antalya yöresini ele geçirmiş bulunuyordu. Attalos'lar, Akdeniz kıyısında güçlenmek amacıyla orada bir kent kurdular ve bu kenti Attaleia diye adlandırdılar.

ANTANDROS. Edremit batı ilerisinde ilkçağ kenti (Herodotos, V 26, VII 42). Kalıntılar alanının tam yeri ve şimdiki durumu hakkında bilgi için bkz. Umar, Troas, s. 1-2.

Hellen ağzında Antandros edilen ad, bu biçimiyle, Hellen dilinde "Adama karşı adam" yâni "Tutak" (Rehîne) anlamında olmasına rağmen, adın öz biçiminin böyle olmadığı bilinmektedir (A. Bailly, Antandros maddesi). Zaten, Antandros adı tarih yapıtları içinde ilk kez Herodotos'unkinde anılırken, Tarihin Babası, Antandros'un bir Hellen kenti değil bir Pelasgos (Hellen'lerden ve Hellenleşmeden önceki kültürün halkı) kenti olduğunu açıkça belirtir.

Adra tapkısının en güçlü, Adra'lı adların en bol olduğu yöredeki bu kentin adının da öz biçiminde Adra ile bağlantılı iken, bu türde birçok adın başına geldiği üzere, Hellen ağzının Adra'yı (anlamını hiç değiştirmeksizin) Andros ettiğini güvenle söyleyebiliriz. Nitekim tıpatıp aynı tür değişikliği Maiandros, Skamandros, Mandros, Maındrom, Mondros adlarında da görüyoruz. Besbelli ki, Antandros'da adın geriye kalan (baştaki) bölümü Anta, öz biçiminde, Ada (=Ana Tanrıça; bkz. Ada, Anda) idi. Gerçekten Hierokles (661 No. 11) kenti Atandros diye anıyor. Böylece, kent adının aslında Adadra yâni Ada-(A)dra, "Ada'nın Erkeği" olduğu, apaçık ortaya çıkıyor.

ANTEP. İl merkezi kentimiz; şimdi, Gaziantep. Adı, Haçlılar dönemi tarihçilerinden Urfa'lı Matthaeos'un yapıtında Antaph diye geçiyor (Hellenkemper, s. 49). Bu sözcüğün kökenini ve anlamını saptayamadım (Ermenice "Kusursuz, eksiksiz, kâmil" anlamında Antepi'den gelme olabileceğini sanmıyorum). Araplar, kentin adını Ayntab biçiminde kullanmışlardır.

ANTHİAİ. Bkz. Anzathene.

ANTHİOS. Yalvaç dolaylarından geçerek Eğridir Gölüne dökülen akarsuyun (şimdi, Akçay) ilkçağdaki adı (Ramsay, s. 441 ve orada dn.3; Özsait, Pisidya/1, s. 8). Bu ad, görünüşe bakılırsa, Hellen dilinde "Çiçekçik" anlamına gelen cinsiyetsiz ad anthion sözcüğünün, akarsu adı olabilmek için eril biçime getirilmişidir. Ancak, Anthios, Anadolulu ve Ada (=Ana Tanrıça; geç dönemde, Anda; bkz. Ada, Anda) ile bağlantılı bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi de olabilir. Adada kentinin pek uzakta olmadığını anımsayalım. Ayrıca karş. Sangara yâni S(wa)-Anka-(u)ra, "Kutlu Yüce Ana Tanrıça" adına Hellen dilinde -lı, -sal anlamına gelen (Anthios'da da gördüğümüz) -ios takısının eklenmesiyle türetilmiş Sangarios.

ANTİGONİA. Keza Antigoneia. Bu sözcük, Hellen dilinde, Antigonos adı ile, "Yurdu" anlamındaki -ia (keza, -eia) takısından türetilmiştir, "Antigonos Yurdu" demektir. Kasdedilen, İskender'in komutanlarından biri olan ve onun ölümünden sonra, İÖ 301 yılında Afyon yakınlarında İpsos Savaşında öldürülünceye kadar Anadolunun çoğu bölümüne egemen

bulunan tek Gözlü Antigonos'tur.

Anadoluda Antigonia adlı üç kent vardı:

1. Antigonia. Sonradan Alexandreia Troas, yâni "Troas'ın Alexandreia'sı" denen kent Antigonos tarafından Antigonia adı ile kurulmuştur (Strabon, 13 I 26). Bkz. Alexandreia, No. 2.

2. Antigonia. Nikaia/İznik, Antigonos yönetiminde iken, Antigonia adını taşıyordu (Strabon, 12 IV 7).

3. Antigonia. Hatay ilimizde, Âsi Irmağı kıyısında ve Antakya'nın sonradan kurulduğu alanın pek yakınında, Antigonos'un İÖ 307'de kurup başkent edindiği kent. Kurucusunun ölümünden sonra, yöreyi ele geçiren I. Seleukos bu kenti yıktırdı ve halkını, kendisinin kurduğu Antiokheia/Antakya kentine göçürdü (TA, Antigoneia maddesi).

ANTİGOUS. Doğu Roma/Bizans İmparatorluğunun 10. yüzyıl sonunda birbiriyle savaşan komutanları Bardas Phokas ile Bardas Skleros'un çarpışmaları dolayısiyle tarihçilerin andığı, Tyrannoi halkının bölgesinde bulunan ve bir adı da Tyrannoi olan kale (Ramsay, s. 152 No. 59 ve orada dn. 5; Honigmann, s. 43 ve orada dn. 1). Ramsay burnu Phrygia'daki Tyriaion (şimdiki Ilgın olduğu sanılıyor) ile bir tutuyorsa da, Honigmann'ın Arap tarihçilerinden aktararak verdiği bilgiye göre, bu kale, Adana ile Konya Ereğlisi arasında bulunuyordu; hatta Tyrannoi halkının adı kimi belgelerde Tyrannon, kiminde Tyanon diye geçtiğinden, güçlü bir olasılıkla, kasdedilen Tuwana/Tyana/Kemerhisar idi. Tyrannoi adı da bu olasılığı destekliyor. Çünkü bu ad, Hellen dilinde Tyrannos Halkı demek ise de öz biçimin Turana olduğunu kolayca anlıyoruz ve hatta adın türetiliş ögelerini, anlamını görebiliyoruz: Turana adı, Attys/Otys'in öz biçimi Atuwa'nın (bu konuda bkz. ileride Attys), Luwi dilinde ve ona hısım dillerde A ile başlayan diğer birtakım adlar için de yapıldığı üzere (bu konuda bkz. yukarıda Ama) baştaki A'sı atılarak kullanılan biçimi Tu (wa) ile bağlantılı adlardan biridir; Tu-(u)ra-(wa)na ögelerinden türetilmiştir, "Yüce Atta/Attys Ülkesi" demektir ve gerçekte Tuwana adının, Tu ile wana arasına bir de "Yüce" anlamında ura sözcüğü konmuş çeşitlemesinden başka şey değildir.

Tyrannoi adının kökeni böylece aydınlanıyor ise de, Rum ağzında Antigous biçimine bürünmüş adın öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamıyoruz. Bu ad belki, Honigmann'ın kaydettiği, Süryanî dilindeki Antigon'dan geliyordu.

ANTİOKHEİA. Keza, Antiokhia. Hellen dilinde: "Antiokhos Yurdu". Anadoluda bu adı taşıyan kentler şunlardı:

1. Antiokheia. Bugünkü Antakya. I. Seleukos tarafından kuruldu ve kendi babası Antiokhos dolayısiyle Antiokheia diye adlandırıldı.

2. Antiokheia. "Maiandros/Menderes'deki Antiokheia" diye bilinir. Karacasu yakınından geçen Dandalas çayı'nın Menderes'e katıldığı yer yakınında, iki ırmak arasında; Aydın ili Kuyucak ilçesi merkez bucağına bağlı Başaran/Çiftlik Köyünün kuzey yanıbaşında pek önemsiz kalıntıları vardır. I.Antiokhos'un (yukarıda sözü geçen I. Seleukos'un oğludur) kurduğu kentlerdendir. Aslında burada daha önce iki köy vardı; Antiokhos onları birleştirdi ve geliştirdi.

3. Pisidia'daki Antiokheia, bugünkü Yalvaç'ın atası. Seleukos'lardan bir kral Antiokhos'un buyruğuyla kuruldu; bunun da I. Antiokhos olduğu sanılıyor.

4. Kragos'daki Antiokheia. Anamur ile Gazipaşa arasında, Kragos (Karadağ) üzerinde önemli kalıntıları günümüze ulaşmıştır.

5. Pyramos/Ceyhan'daki Antiokheia. Akdeniz kıyısında, Karataş Burnunda bulunan Magar-

sos ile aynı kent olduğu, yâni o kentin Seleukos'lar egemenliği döneminde Antiokheia diye anıldığı sanılıyor.

6. Kommagene'deki Antiokheia. Kommagene'li kral Antiokhos'lardan biri tarafından kurulduğu sanılıyor; yeri bilinmiyor.

ANTİPHELLOS. Bkz. Andifli.

ANTONİNOUPOLİS. Bkz. Konstantina.

ANYA. Bkz. Anaia.

ANZATHENE. Keza Anzethene. Iustinianus'un 18 Mart 536 günlü, 31 sayılı Novella'sında (=hukuk kurallarında ya da yönetim örgütünde yenilik getirici kararnâme) anılan bir il (Ramsay, s. 360'daki dn.'nun sonu; Honigmann, s. 74). Adını, oradaki bir hisar kentinden alır. Bu kent, Bizans belgelerinde Anthiai, Khanzit, Khanzeti olarak; Arap belgelerinde Batn Hanzit diye; Ermeni ya da Süryanî belgelerinde Anzit, Hanzit, Hanzet diye anılıyor. Aynı kentin bir adı da Tilion idi (Honigmann, s. 70). Kent, Harput'un (dolayısiyle, şimdi, Elazığ'ın) güney, Hazar Gölünün batı yakınında, bir vâdi içindeydi; oradaki 19. yüzyıl yerleşmesi, Honigmann'ın kendi araştırmalarını yaptığı dönemde Til Enzit, Tel Anzit diye anılıyordu (Honigmann, s. 70, 89).

Mehmet Ali Ünal'dan (16. yüzyılda Harput Sancağı, TTK yayını, Ankara 1989) öğrendiğimize göre, Harput Sancağındaki yerleşim birimlerinin 1518'deki durumu üzerine bilgi veren Osmanlı yazım defterlerinde, o yörede, şimdiki bucak merkezi Mollakendi kasabası (yine Mollakendi adı altında), keza şimdi bucak merkezi olan Hankendi kasabası (Hankâh adı altında) görüldüğü gibi, bir de Hanzit Köyü görülmektedir. Bu köy yalnız 6 hanelikti ve köyde bir tek kişi yaşıyordu. 1523'de o tek kişi dahi gitmiş yahut ölmüş olmalı ki, 1523 yazımının ve daha sonraki yazımın defterlerinde yerleşme birimi olarak bu Hanzit Köyü artık görülmüyor. Fakat Elâzığ 1973 İl Yıllığı'ndan, Elâzığ ili merkez ilçesi Mollakendi bucağına bağlı, şimdi Doğankuş edilmiş köyün eski adının Tilenzit olduğunu öğrenince, bu adın Til parçasında Tilion'u, Enzit parçasında Anzit/Hanzit'i güvenle tanıyoruz, Tilenzit'in Til Anzit'ten geldiğini anlıyoruz ve tarihsel yerleşimin lokalizasyonunu da yapmış oluyoruz.

Anzath(ene), Anzeth(ene), Khanzit, Khanzeti, Hanzet, Hanzit, Anzit adlarının tümünün kökeni Luwi dili ardılı Kappadokia dilinden gelme ve Ana Tanrıça Ada/Anda ile (bkz. Ada, Anda) bağlantılıdır kanısındayım. Adın, başta Kh yahut H bulunan biçimleri ise, Kutlu, Kutsal anlamlarındaki Kuwa öntakısı başa getirilerek söylenen biçimlerden gelme olmalıdır. Anımsatayım ki, Ada'nın Azanoi gibi adlarda Aza biçimine bürünmesi, keza pek çok diğer Anadolulu ad içinde d yerine z kullanılması göz önünde tutulunca, Ada çeşitlemesi Anda'nın Anza diye söylenen biçimiyle de karşılaşmayı beklememiz gerekir. Böylece, Anzathene adının aslının Anzadana olduğu sonucuna varıyorum; bu ad, Anzada (yâni Adada, Ada Tapınıcısı; bkz. Adada, Adanda) halk adına -sal, -ülkesi anlamlarına gelen wana takısının (bkz. wana) eklenmesiyle türetilmiştir.

Tilion adına gelince. Bunun, Luwi dili ardılı Kappadokia dilinden gelme ve oradaki doğal vâdi geçidine işaret eden bir adın Rum ağzında çarpıtılmış biçimi olduğunu, adın içindeki İlion ögesini görür görmez, kesin bir güvenle söyleyebiliriz. Bkz. İlion; karş. Agrilion, Akhilleion, Trogilion vb. Görünüşe bakılırsa yerleşimin adı gibi vâdinin adı da Ana Tanrıça Ada ile bağlantılı olarak Ad(a)-İla, "Ana Tanrıça Geçidi" idi (bkz. Ada, İla) ve Ada, nice diğer sözcük gibi, baştaki A ihmal edilerek de söylendiğinden (bkz. Ama, Da sözcüğü) geçide D(a)-İla dahi deniyordu. İla'lı, yukarıda örneklerini sıraladığımız birçok diğer ad bakımından da yapıldığı üzere, buna Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki -ion takısı

ekleninee D(a)-İla'dan D(a)-İlion, Dilion adı ortaya çıktı, bu da sonradan Tilion'a döndü.

ANZES. Tokat yakınlarında sarp bir tepenin adı (Ramsay, s. 365). Rum ağzında bu biçime bürünmüş sözcüğün yine de Hellen dilinde hiçbir anlamı yoktur. Öz biçimi belki Anda idi; bkz. Anda, Anzathene.

ANZİLİİA. Hitit belgelerinde anılan bir kent (H. Ertem, CAD s. 12 başı). Sedat Alp'e göre (Belleten, 1977, c. 41 s. 637-647) Tokat iline bağlı şimdiki ilçe merkezi Zile olsa gerektir. Oysa, Hitit dilinin "-yurdu" anlamındaki iia takısını çıkarınca kök bölüm olarak Anzil(a) kalıyor ki bunda Anz(a)-İla, Ana Tanrıça-Geçidi ögelerini hemen tanıyabiliyoruz ve bunun Anzathene'deki Tilion vâdi-geçidinin tâ kendisine işaret ettiğini, Anziliia *kentinin* de oradaki kent olması gerektiğini anlayabiliyoruz. Bkz. Anzathene.

ANZİT. Bkz. Anzathene.

ANZOULADA. Konya ilinde, Kadınhanı-Yorgan Lâdik (Halıcı) Köyü yöresinde bulunan yazıtlarda anılan, ancak tam yeri saptanamayan bir köy (Zgusta, s. 77). Adı, Anda/Anza (Ana Tanrıça; bkz. Anzathene) ile bağlantılı olmalıdır. Anz(a)-u(wa)-la-(a)da, "Ana Tanrıça-tapınağı-cık-lı"? Bkz. uwa, -la, -ada.

AORATA. 1113 yılının Selçuklu-Bizans savaşları dolayısiyle adı anılan bir köy (Ramsay, s. 167 dn. 2, s. 228 No. 20). Ramsay'a göre Manyas dolaylarında olmalıdır. Adı Hellen dilindendir. "Görülmeyen" anlamını ve buradan, "Gözden ırak olan, sapa yerde olan" anlamını belirten Aoratos/Aoraton'un çoğul biçimidir, "Sapa yer halkı (nın köyü)" diye anlaşılabilir.

AORNOS. Söke yakınlarında, içinden zehirli buharlar çıkan bir mağara (Strabon, 14 I 11). Adı Hellen dilinde "Kuşsuz" yâni kuşların yaklaşmadığı, yaklaşamadığı yer anlamındadır.

AOUADA. Eskişehir ile Seyitgazi arasında bulunan bir yazıtta, Aouada'nın tanrısı Zeus Brontos deyişinin geçmesi dolayısiyle o yörede varlığı anlaşılan, ancak tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 82). Şimdiki Avdan olabileceğini öne sürenler çıkmıştır. Avdan, Eskişehir ili merkez ilçesine bağlı olan ve Eskişehir'den 30 km. uzaklıkta bulunan bir köydür.

Görünüşe bakılırsa, Hellen yazımında Aouada biçimine bürünmüş ad, Awa ve -ada (yâni wanda/anda; bkz. -ada) ögelerinden türetilmiştir; Awa'lı, Awa Tapınıcısı demektir (bkz. Adada). Bu ad, Soanda'nın aynıdır. Gerçekten, Hellen dilinde "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarına gelen Eu öntakısının Luwi dilindeki ve ardılı dillerdeki karşılığının birkaç çeşitlemesinin (Awa, Kwa/Kuwa, Swa/Suwa) bulunduğunu göreceğiz. Bkz. Awa.

Apa (sözcüğü). Luwi dilinde "Su" anlamına gelen sözcüklerden biri; bkz. Aba.

APA. Bu adın anlamına yukarıda değinildi.

1. Apa. Konya ili Çumra ilçesi Dinek bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı Saraycık. Sulak yerde bulunduğu için, ya da oradan geçen dere dolayısiyle Apa adını almış olmalıdır. O dere üzerinde şimdi Apa Barajı vardır. Derenin adı, günümüzde, Çarşamba Suyu'dur.

2. Apa. Denizli ilinin Acıpayam ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

APAA. Hellen yazımında son ünlü, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile. Aiolis'deki Aigai kentini Hierokles (660 No. 16) böyle anıyor. Ramsay (s. 12), yine, bir yazım yanlışı var iddiasındadır; Satrote ve Helenopolis konularında göreceğimiz gibi, aslında yine kendisi yanılıyor olabilir. Belki, doruğunda Aigai'nin bulunduğu tepenin dibinden geçen Güzelhisar (aslı Köseler Hisarı olmalı) Çayı dolayısiyle tarihsel kentin bir adı da Apawa yâni Apa-(u)wa, Su-lak idi. Bkz. Apa, uwa. Karş. Phokaa/Phokaia.

APADNA. Bu ad, Luwi dilinde Apa (=Su; buradan: akarsu vb.) ve Udna (=ülke, -ülkesi) sözcüklerinden türetilmiştir, "Su Ülkesi" demektir. Bkz. Aba/Apa/Pa, Udna.

1. Apadna. Toroslar üzerinde, ilkçağın İsauria bölgesinde, Iustinianus'un bir manastır yaptırmış olduğu yer (Procopius, de Aedif., V 328; Ramsay, s. 394 No. 15).

2. Apadna. Amida/Diyarbakır yakınlarında, Iustinianus'un yaptırdığı ya da onarttığı bir kale (Procopius, de Aedif. II 4, 20). Aslında Diyarbakır'dan bir hayli güneydoğu ileride, Tur Abidin'deki (şimdi, Alem Dağı; Nusaybin ile Cizre arasındadır) Kefercuz Köyü kuzeybatısındaki Tel Abad (Abad Höyüğü, Tepesi) denen yerde bulunduğu sanılıyor (Streck, RE Suppl. I, 1903, Apadnas maddesi). Bu yöre, dağ dizisinin güney yamacındadır ve çeşitli derelerin dağlardan ovaya indiği sulak bir yöredir.

APAHUNİK. Malazgirt'in bulunduğu bölgenin Ermeni ağzındaki adı (Honigmann, s. 148). Aynı bölgeye Rumlar Apakhounes diyorlardı. Adın öz biçimini, kökenini, anlamını güvenle belirleyemiyoruz. Ancak, bölgede üç önemli çay, Murat Irmağının başlangıcını oluşturmak üzere birleştiği için, yine Luwi dilinden ya da onun yerel ardılı Kappadokia dilinden gelme, Apa (=Su; bkz. Aba/Apa/Pa) kök sözcüğünden türetilmiş bir adın Ermeni ağzında çarpıtılmış ya da ekler almış biçimi karşısında bulunduğumuz, baskın olasılıktır.

APAİSOS. Keza Paisos. Lapseki'nin 10 km. kuzeydoğusunda, şimdi Bayramdere denen akarsuyun denize döküldüğü yerin yanıbaşında, kıyının yüksek bir yerinde ilkçağ kenti; görünür kalıntısı (keramik kırıkları dışında) yoktur (Umar, Troas, s. 35). İliada bunu hem (II 826'da) Apaisos diye, hem de (V 612'de) Paisos diye anar. İkisinin aynı kent olduğu kuşkusuzdur (Strabon, 13 I 18). Böylece, Luwi dilinde Apa ile Pa'nın birbirine göre birer çeşitleme olduğunun kanıtı da ortaya çıkmış bulunuyor. Kentin adı, Apa/Pa (=Su) ve issa/issos (assa/assos'un çeşitlemesi; "Yerleşim, -Yerleşimi") ögeleriyle türetilmiştir, "Akarsu Kenti" demektir. Bkz. Aba, Assa.

APAKHOUNES. Bkz. Apahunik.

APAMEİA. Seleukos'lar krallığı ülkesinde birkaç kentin adı. İran kökenli Apama/Apame adını taşıyan birkaç Prenses, Hellenistik çağda, Seleukos Prensleri vb. ile evlenmişler ve eşleri, ya da oğulları, kurdukları kentlerden kimini bu yüzden Apameia (=Apama/Apame Yurdu) diye adlandırmışlardır.

Anadoludaki Apameia'lar şunlardır:

1. Apameia. Şimdiki Mudanya. Buradaki Myrleia kentini, Bithynia kralı Prousias ile Makedonia kralı V. Philippos yıkmışlar, yöreyi Prousias almış ve orada yeni bir kent kurup eşi Apame dolayısiyle Apameia diye adlandırmıştı (Strabon, 12 IV 3).

2. Apameia Kibotos da denilen, şimdiki (Afyon iline bağlı ilçe merkezi) Dinar. Oradaki daha eski kent, Kelainai, şimdi Suçıkan Havuzunun bulunduğu tepe üzerinde kurulmuştu; Apameia ise, Seleukos'lar döneminde düzlükte kuruldu ve Kelainai'nin halkı da oraya göçürüldü (Strabon 12 IV 15). Kenti kuran, I. Antiokhos'tur ve onu, anası Apama dolayısiyle böyle adlandırmıştır. Apama, İskender'in, Makedonia'lılarla İranlılar arasında kaynaşma sağlamak için kendi komutanlarıyla evlendirdiği İranlı Prenseslerden biriydi; Seleukos Nikator ile evlendirilmişti.

3. Fırat kıyısındaki Apameia. Urfa iline bağlı ilçe merkezi Birecik'in kuzey yakınında, şimdiki Geçittepe Köyü alanında, Fırat'ın doğu kıyısında, Seleukos Nikator'un (I. Seleukos) kurdurduğu bir kent. Zeugma (=Bağlaç, Geçit Yeri) diye de bilinen Seleukeia kenti ile karşı karşıya idi ve ikisi arasında bir köprü vardı (Plinius, V 86). Ana yol Fırat'ı o çağda Birtha/Birecik'de değil, burada köprü ile aşıyordu.

APARDI. 1946 yönetim örgütünde, Antalya ili Alanya ilçesi Demirtaş bucağı Sapadere Köyünün bir mahallesi. Adının Türkçedeki aparmak (alıp götürmek) fiiliyle bağlantılı olmayıp, öz biçiminde Luwi dilinden Aparda yâni Apa-(A)rda, Su-Akıntısı olduğu kanısındayım (bkz. Aba/Apa/Pa, Arda). Sapadere Köyü adına dikkat edelim: Demek, orada bir dere vardır ve bu derenin adı, şimdi bile, Sapa'dır: S(wa)-Apa, Güzel-Su. Bkz. Swa.

Aparnoi. Luwi kökenli birçok adla karşılaştığımız, hatta yöre halkı Türkleşince Tarkhun, Türkün, Türkân (ve sonuç olarak, "Türk") adının Türkçeye geçmesine aracılık eden Sogdiana (Buhara-Semerkant dolayları; bugün Batı Türkistan) yöresinde, Anadoludaki Abarna'nın (bkz. Abarna) özdeşi olan Luwi kökenli adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi. Strabon'da (11 VIII 2) anılıyor. Yurtdaşımız coğrafyacı, şöyle diyor: "Hazar Denizi yöresinde yaşayan Skyth'lere Daai denir. ... Daai'den bazısının adı Aparnoi, diğerlerinin adı Xanthioi, diğerlerinin adı Pissouroi'dir; Aparnoi halkı Hazar Denizinden hemen sonraki yörede yaşar". Biraz ileride de (11 IX 2) şunları söylüyor: "Skyth'lerden Arsakes, Parnoi denen ve Okhos Irmağı boyunda yaşayan Daai boyu Parnoi olarak bilinen göçebelerle, Parthawa iline saldırdı". Ptolemaios da, Parnoi halkını Atrek Irmağından, Ochus/Okhos/Oxus'un (Ceyhan, Amu Derya) "Hazar Denizine" (Aral Gölüne demeliydi) döküldüğü yere kadar uzanan yörede yaşayan bir halk olarak anıyor.

Aparnoi/Parnoi adının sonu, Hellen diline uydurulup o dilde, eril adın (halk adı eril addır) çoğul biçimini gösteren bitişi yâni -os'lu adların çoğulu için kullanılan -oi bitişini almıştır. Oysa, gerek Luwi dilinde, gerek İran dillerinde, adlar -os'la bitmez. Aparnoi/Parnoi adının aslının Aparnâ/Parna olduğunu kolayca görüyoruz ve bu adın, Luwi dilinde "Su" (buradan: akarsu) anlamına gelen Apa/Pa (karş. Apaisos/Paisos) ile, "Kaynak" anlamındaki Arna'dan türetildiğini de anlıyoruz.

Şimdiki çalışmamızda, ortaçağda Batı Türkistan olmuş yörenin ilkçağ kültüründe Luwi ögesinin etkinliğini kanıtlamakta olan tarihsel coğrafya adlarını saptayıp kitabımızın sonunda listelemek istediğimizden (bkz. orada Tablo 8) bu Aparnoi/Parnoi adı üzerinde böyle ayrıntılı biçimde durduk. Aynı adı, Anadoluda, Abarna olarak görmüştük. Karş. Abarna, Arna.

APASA. Hitit belgelerinde anılan bu kentin, sonradan Ephesos diye tanınan kent olduğu yaygın kanıdır ve ben de bu kanıya katılmamın gerekçelerini başka bir yayınımda (Umar, THİT 2.bsl., c.I/1 s. 133-134, 159) açıkladım. Apasa/Ephesos, Astarpa/Kaystros Irmağı (Küçük Menderes) kıyısındadır. Dolayısiyle, Apasa adının Apa-(A)ssa, Akarsu-kenti ögelerinden türetilmiş bulunması pek yerli yerindedir. Görülüyor ki bu kent, Abbassos ile Apaisos/Paisos'un adaşıdır. Bkz. Aba, Assa.

APATEİRA. Tire yakınlarında bulunan bir yazıtta, Apateira'lılar halkının sözü ediliyor (Zgusta, s. 83). Apateira adı, açıktır ki, Apa'nın (Su, Akarsu; bkz. Aba/Apa/Pa) Teira'sı demektir. Teira'nın anlamına ileride değineceğiz (bkz. Teira). Apateira adı Teira'yı (şimdiki ilçe merkezi Tire kasabasının ilkçağdaki atasını) anlatıyor değil idiyse, yâni ayrıca bir Apateira Köyü var idiyse, bu köy Tire yakınlarında olmalıdır.

APÇAĞA. Erzincan'ın Kemaliye ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Kemaliye'nin 4 km. güneydoğusunda. Apçağa adı, tıpkı Bağarsık, Taokhoi (Taokhos'lar) adları gibi, bir bölümü Luwi dilinden, geriye kalanı Ermenice ögelerle oluşturulmuş bir ad olabilir: Ap(a)-Çağatz, Su-Değirmeni. Bkz. Apa, Çağa.

APENZİNSOS. Kilise babalarından Nadiandos/Nazianzos'lu Gregorios'un vasiyetnamesinde anılan bir köy ya da yöre (Ramsay, s. 340). Kappadokia bölgesinde olduğu bilinmekte ise de tam yeri saptanamamıştır. Rum ağzında Apenzinsos biçimine girmiş adın Hellen dilinde anlamı yoktur. Anadolulu öz biçimi ve anlamı neydi, bilmiyoruz.

Aperantia. Yunanistanın Aitolia bölgesinde, Akheloos Irmağının bir kolu olan ve şimdi Megdova denen çayın suladığı parça (Hirschfeld, RE Aperantoi maddesi). Aperantia adının sonundaki, Hellen dilinde "-yurdu" anlamına gelen, Hellen ağzının eklemesi -ia'yı bir yana koyarsak geriye, adın öz biçimine daha yakın olan Aperant(a) kalır. Bunun da aslı besbelli ki Abranda'dır: Luwi/Pelasgos dilinde Abra-(wa)nda, Bol Su-lu, Gür su-lu. Bkz. Abra, wanda, Aperlai.

APERLAİ. Lykia'da kıyı kenti (Bayburtluoğlu, Lykia, s. 48; G. Bean, Lycian Turkey, s. 101-103). Kent, Bizans çağından kalma belgelerde, özellikle kilise kurultaylarına hangi kent piskoposlarının katıldığını gösteren listelerde, Aprillai diye anılıyor (G. Bean, a.g.e., s. 102).

Aprillai adı, Hellen ağzında -a bitişli adların çoğul biçimini almakla, yâni sonu -ai edilmekle, "Aprilla'lılar(ın kenti)" anlamını yüklenmiştir. Aprilla'nın Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu adın sonunda, Luwi dilinin ela/ila (=boğaz, geçit) sözcüğünü (bkz. Ela) hemen tanıyoruz. Gerçekten de Aprilla'lılar kenti, çok ince uzun bir su geçidinin iç ucundadır ve üstelik o ince uzun körfezin ağzında, anakara ile Apollonia Adası/İç Ada arasında bir boğaz vardır, hem de (çok dikkat edelim!) bu boğazın günümüzdeki adı Akar Boğazı'dır. Böylece, Apr(a) ögesinin (bkz. yukarıda Abra), suyu ırmak gibi, gür sulu bir ırmak gibi akan boğazın bu özelliğine işaret ettiğini güvenle anlıyoruz. Yâni, Aprilla, biraz özgür bir çeviriyle "Akar Boğaz"dır, daha biçimci bir çeviriyle "Gür Su Boğazı"dır. Aperlai adı ise, Aprillai'nin biraz daha fazla çarpıtılmış biçimidir; karş. Aperantia.

Aphaia. Hellen tarihinin arkhaik çağında Aigina Adasında tapkı gören ve tapkısının İÖ 2. binyıla, Hellen'ler öncesi döneme uzandığı saptanan bir Ana Tanrıça çeşitlemesi. Başka yerde bilinmiyor. Adadaki Aphaia tapınağının heykelleri, Osmanlının izniyle, 1811 yılında, Almanlar tarafından götürüldü ve Bavyera Kralının onları satın almasından sonra Münih kentinin Glyptothek (=heykel ve kabartma derlemesi) denen müzesinde sergilemeye konuldu (Dieter Ohly, Glyptothek München, 5. bsl., München 1981, s. 47-70, özellikle s. 58-59).

Aphaia adı, Hellen dilinde, -sal anlamını da (dişi sıfatlarda) belirten -ia bitişini içeriyor ve bu biçimiyle, "Apha'sal" anlamında görünüyor (karş. Artemis Ephesia, yâni Ephesos'sal Artemis, Ephesos'a özgü Artemis). Ancak, Apha kök sözcüğünün Hellen dilinde anlamı yoktur. Aigina'nın bir ada olmasına bakarak, bir Ana Tanrıça çeşitlemesi olan Aphaia'nın bu sanının Apa (Luwi/Pelasgos dilinde, "su"; buradan: akarsu, deniz) ile bağlantılı olduğunu, yâni Aphaia'nın "Denizsel Ana Tanrıça" anlamına geldiğini sanıyorum.

Aphaistos. Bkz. Hephaistos (Su-Akıntısı; su akıntısını simgeleyen tanrı).

Aphaka. Lübnan'da, ilkçağda Adonis Irmağı, şimdi Nehr-i İbrahim denen ırmağın kaynaklarının olduğu yer ve oradaki kentçik; bugün Afka. Sözü edilen yerde bir Aphrodite tapınağı vardı; Constantinus'un buyruğuyla yıkıldı (Benzinger, RE Aphaka maddesi). Aphaia adında gördüğümüz, aşağıdaki birçok diğer adın ve özellikle Aphrodite adının içinde göreceğimiz gibi, burada da Apha biçimine çevrilmiş bölüm, Luwi/Pelasgos dilindeki Aba/Apa'dan gelmektedir, "Su" demektir; Apa-ka, Su-Yeri anlamındadır. Bkz. Aba, -ka. Aphaka örneğinde, Aphrodite'nin tıpkı Ana Tanrıça gibi su başlarında tapkı görmesinin vurgulanışını buluyoruz. Karş. Aphrodite.

Aphamios. Yunanistanın Lokris bölgesinde bir dere; şimdi Molo Ovası denen ovadan geçer (Oldfather, RE Suppl. IV, 1924, Aphamios maddesi No. 1). Adının sonundaki -ios, Hellen ağzının eklemesidir ve Hellen dilinin -lı, -sal anlamındaki takılarından biridir. Bunun eklendiği kök sözcük Aphama'nın Hellen dilinde anlamı yoktur ve görünüşe bakılırsa

Luwi/Pelasgos dilinde Apa-(u)ma, Akarsu-halkı ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Aba, uma.

Aphas. Bugünkü Ioannina/Yanya'nın kuzey yakınlarında olan yörede bir ırmağın ilkçağda Hellen ağzındaki adı (Plinius, IV 4). Hellen dilinde akarsu adları eril olacağı ve eril adlara özgü bitiş alacağı için sona -s eklenmiştir, fakat yine de adın Hellen dilinde hiçbir anlamı yoktur. Burada da Luwi/Pelasgos dilinin "su" (buradan, keza, "akarsu") anlamındaki Apa'sının Hellen ağzında Apha'ya çevrilmesinin bir örneği vardır. Karş. Aphaka.

Aphetor. Apollon'un, İliada'nın aslında, IX 404'de anılan bir sanı (A. Erhat/A. Kadir çevirisinde atlanmıştır). Lâtin yazımında e ile gösterilen ortadaki ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) harfi ile karşılanır; adın daha doğru biçiminin Aphator olduğu böylece anlaşılır. Sözcüğün Hellen dilinde anlamı yoktur ve neyi anlattığı, ilkçağ Hellenlerince, değişik varsayımlarla açıklanmak istenmişti (Jessen, RE Aphetor maddesi). "Su" anlamındaki Luwi/Pelasgos sözcüğü Aba/Apa'dan bozma Apha'nın burada Apollon'la ilgili olarak karşımıza çıktığına dikkat edelim. Apa ögesinin bizzat Apollon adının öz biçiminde de bulunduğunu ileride göreceğiz. Bkz. Aba, Apollon.

Aphidna. Yunanistanda, Pelasgos yurdu Attika Yarımadasında, Kharadros Irmağının suladığı bölge (Milchhofer, RE Aphidna maddesi). Burada da bir ırmak ülkesinin adında (dolayısiyle, su kavramı ile bağlantılı bir ad içinde), yukarıdaki örneklerde de karşılaştığımız Apha ögesini görüyoruz. Sondaki idna, baskın olasılıkla, Luwi dilinde "ülke, -ülkesi" anlamına gelen udna/utna sözcüğünün çeşitlemesidir; bkz. udna. Gerçekten, u ile başlayan bazı Luwi dili sözcüklerinin, takılarının u yerine i ile başlayan çeşitlemelerini biliyoruz: uma (insanı, halkı) çeşitlemesi ima ve ura (büyük) çeşitlemesi ira gibi. Bkz. ima, ira. Buna göre Aphidna, "Su Ülkesi" demektir.

Aphneios'lar. Hellen diline göre, Aphneioi. İliada'da anılan (II 824), Lykia'lı Pandaros komutasında Troia savaşına katılmış bir Anadolulu halk. Bunlar, Aisepos/Gönen çayı kıyısında yaşıyorlarmış. Strabon'a (13 I 9) bakılırsa, halka verilen adın, yakındaki Aphnitis Gölünden (Manyas Gölünden) dolayı olduğu sanılmaktadır. Aphneios adından, Hellen ağzının eklemesi -ios takısı (-sal, -lı anlamında; karş. yukarıda Aphamios) ayrılınca geriye kalan kök sözcük Aphne görünüşündedir ki, bu yöre adı, öz biçiminde, Abana'nın çeşitlemesi Apana idi sanırım: Apa-(wa)na, Su-sal, Su-yöresi. Bkz. Abana. Aphneios adının Hellen dilinden gelmediğini, Strabon'un aktardığımız sözleri dahi anlattığı halde, A.Erhat/A.Kadir, bu adı Hellen dilinin "Zengin" anlamındaki sözcüğü Aphneios ile aynı sayarak, çevirilerinde, Aphneios halkını "Zengin Troia'lılar" diye anıyorlar. Bu çeviri, Türk ağzı Akrokos Dağının adını Eğrigöz etti diye, Eğrigöz'lülerin tümünü gerçekten eğri gözlü sanmakla birdir.

APHNİTİS. Kuzey Mysia'da iki gölün adı; birine (şimdi, Manyas Gölü) Daskylitis Gölü de denirdi (Strabon, 13 I 9 sonu). Aphnitis adındaki -itis bölümü, Hellen ağzının eklemesidir, Hellen dilinin -sal (buradan: -halkı, -ülkesi) anlamındaki takılarından biridir. Adın başındaki, Hellen ağzında Aphn(a) biçimine bürünmüş kök sözcük ise Apana (=Su Yöresi) olmalıdır; karş. yukarıda Aphneios'lar.

APHOUMON. Ilıcalarıyla ünlü Lice yanında bir kale; Rum ağzında böyle Aphoumon'a dönen adını Süryanîler Phum biçiminde söylüyorlardı (Honigmann, s. 28). Adın kökenini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. Ancak, öz biçimin, Luwi dilinde ya da onun yerel ardılı Kappadokia dilinde Ap(a)-uma, Su-Halkı, Akarsu-Halkı ögelerinden türetilmiş bulunması olanaksız değildir. Bkz. Aba, uma.

APHRAZEİA. Bizans çağında, Kızılırmak batısındaki bir kaleye verilen ad (Ramsay, s. 237 No. 35, s. 239 No. 38). Ramsay'e göre, şimdiki Kızılhisar Kalesidir. Bu kale,

Kızılırmak ile Sakarya arasında, Sakarya'nın bir kolu olan Ilıcaözü Çayının üzerindedir. Aphrazeia biçimine büründürülmüş adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bunun başındaki Aphra ögesinin aslında Abra/Apra, "Gür su, Bol su" olduğunu güvenle söyleyebiliriz. Bkz. Abra.

APHRİKE. Bkz. Divriği. Buradaki Aphr(a) dahi, göreceğimiz üzere, yukarıdakinin aynıdır.

APHRODİSİAS. Ad, bu biçimiyle, Hellen dilinde, "Aphrodite'ye adanmış, Aphrodite yurdu" demek ise de, No. 3'deki örnekte, Aphrodisias adı gerçekte "Gür su, bol su" anlamındaki Abra/Apra ögesiyle türetilmiş Anadolulu bir sözcükten gelir. Hatta, biraz sonra Aphrodite adını incelerken göreceğiz ki o adın kendisi de böyle bir kökene dayanmaktadır.

1. Aphrodisias. Karia'da, önemli kalıntıları günümüze ulaşmış ünlü ilkçağ kenti. Bunun Aphrodite ile ilgili sayılıp Aphrodisias adı almasının tarihçesi için bkz. Umar, THİT 2. bsl., c.I/1 s. 35-36.

2. Aphrodisias. Dağlık Kilikia kentçiği (Titus Livius, XXXIII 20). Anamur-Silifke arasında, bucak merkezi Ovacık yakınında, denize uzanan Ovacık Burnu üzerinde önemsiz kalıntıları vardır.

3. Aphrodisias. Trakya kentçiği. Gelibolu Yarımadası kıstağının kuzey yakınında, Evreşe/Kadıköy yakınında, Kavak Köyünün yerinde idi. Ne kentin, ne de adının Aphrodite ile ilgisi vardır; bu örnekte Aphrodisias adı, Türk ağzında geçirdiği son çarpıtılmayla Evreşe edilmiş adın öz biçiminin (yakından geçen Kavak çayı dolayısiyle Abra-Assa, Gür su-Kenti anlamında Abrassa olmalı), son çarpıtılma aşamasını Hellen ağzında geçirmiş bir diğer çeşitlemesidir. Bkz. Abra, Assa, Evreşe.

Aphrodisios. Lesbos/Midilli Adasında, Pyrrha kenti yakınında bir *çayın* adı (Plinius, XXXI 10). Bu ad, görünüşte, Hellen dilinin "Aphrodite'ye adanmış" anlamına gelen ve hem sıfat hem ad olarak kullanılabilen dişi Aphrodisias sözcüğünün, akarsu adı olabilmesi için sonu -os'a çevrilip eril biçime getirilmişidir. Aslında bu Aphrodisios adının da, tıpkı Avreşe/Evreşe yakınındaki Aphrodisias'ın adı gibi (bkz. yukarıda Aphrodisias, No. 3), "Gür su, Bol su" yu anlatan Abra ögesinden türetilmiş bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olduğu kanısındayım. Bkz. Abra, karş. Aphrodite.

Aphrodite. Ana Tanrıça'nın, Hellenleşme döneminde büründüğü kimliklerden biri; Hellen uygarlığının Sevgi Tanrıçası.

Herodotos (II 52 sonu), Hellen tanrılarının adlarının Hellen'lere Pelasgos'lardan geçtiğini açıkça söyler. Pelasgos'lar denen insanların konuştuğu dilin ya Luwi dili olduğu, ya da çok geniş ölçüde Luwi dili temeline dayanan bir dil olduğu gerek THİT'de (2. bsl., c.I/1), gerek şimdiki kitabımızda, yüzlerce kanıtla ortaya konmaktadır (bkz. şimdiki kitabın sonunda Tablo 1). Bizzat Pelasgos adı dahi, göreceğiz ki, Luwi dili ögeleriyle türetilen bir addır. Aphrodite adı bakımından durum yine aynıdır. Şöyle ki:

Aphrodite adında, Lâtin yazımının e ile gösterdiği son ünlü, Hellen'lerin İon boyu yazımında. epsilon yâni e değil; klâsik çağda e değerini almış olmakla ve bu yüzden Lâtin yazımına e diye aktarılmakla birlikte, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (Hellen yazımındaki H) harfidir. Dor boyu ise, tanrıçanın adını düpedüz Aphrodita diye yazıyordu; keza Aiolos boyu Hellenlerinin yazımı öyleydi (A. Bailly, Aphrodite maddesi). Luwi dilindeki d ile t'nin birbiri yerine kullanılageldiği bilinmektedir. Oysa, saptamış bulunuyoruz ki, Luwi dilinde Dida/Dinda, "bol memeli Ana Tanrıça"ya işaret eder (bkz. Dida); Dindymon, Didyma gibi adlar bu sözcükle türetilmiştir. Aphrodite'nin ise, Ana Tanrıça

çeşitlemelerinden biri olduğu daha Roma çağında bile biliniyordu (bkz. Maarten J. Vermaseren, s. 10 ve orada Apuleius'un Değişimler'inden, XI 5'den aktarılan bölüm). Hatta, Karia Aphrodisias'ındaki Aphrodite tapkı heykeli, İstanbul Arkeoloji Müzesinde sergilenen bir kabartmada görülüyor ki, tıpkı Ephesos Artemis'i gibi, bol memelidir.

Böylece, Aphrodita/Aphrodite kimliğine bürünmüş de olsa, Gülümseyen Tanrıça'nın kökeninde Anadolulu Ana Tanrıça Dida/Dinda'yı saptıyoruz ve Aphrodita/Aphrodite adının, Hellen ağzına uydurulmuş bir Luwi dili sözcüğü olduğunu farkediyoruz. Aba/Apa (=Su) ve Abra/Apra (Gür su, Bol su) ögesi üzerine yaptığımız inceleme, gözlem ve saptamalar da baştaki Aphro bölümünün, dolayısiyle adın tümünün öz biçimini görmemizi sağlıyor. Bu öz biçim, Gülümseyen Tanrıça'nın doğum yeri sayılan (Kıbrıs'taki) Paphos kentiyle bağlantılıdır ve Paphos'un Dida'sı anlamındadır; bizzat Paphos adının öz biçimi (Abra/Apra biçimine bürünmüş sözcüğün de kökeni olan) Apauwa/Pauwa, yâni Su-lak (karş. aşağıda Phokaa/Phokaia) idi; bundan türetilen Apauwa-Dida adı, önce Apwa-Dida, sonra Aphrodita/Aphrodite oldu.

Gerçekten, kıyısına yakın bir yerde, deniz köpüğünden Aphrodite doğmuştur denen (Odysseia, VIII 363) Paphos kentinin topografyasını inceleyince görüyoruz ki tam orada, Troodos Dağlarından inen iki ırmak geçmekte ve denize dökülmektedir. Dolayısiyle yöreye Apa-uwa, Pa-uwa, Su-lak demek için pek yerinde neden vardır. Hellen dilinde hiçbir anlamı olmayan Paphos adının da buradan, Pa-uwa'dan geldiğini güvenle kabul edebiliriz. Benzer durumu Phokaa/Phokaia adında göreceğiz. Ayrıca, Hitit belgelerinde gördüğümüz Appawiia ülkesinin adını anımsayınız; bunun da aslı, Luwi dilinde Apa-uwa olmalıdır (karş. Luwi dilindeki Arzawa yerine Hitit dilinde Arzawiia; Luwi dilinde Atanuwa yerine Hitit dilinde Ataniia).

Hatta, ilkçağ Latmos Körfezi kalıntısı Bafa Gölünün adının da bu Pa-uwa sözcüğünden geldiği kanısındayım. Bafa'nın şimdiki Türkçede "Yumurtası alınmak için karnı kesilmiş kefal balığı" anlamında bulunduğu bazı sözlüklerde belirtilmektedir, bunu bilmiyor değilim. Fakat sanırım ki sözcüğün bu anlamı, o işlem Bafa Gölünde yapıldığı için, yâni pazara sürülen o çeşit kefal Bafa Gölünde yakalanıp karnı kesilerek yumurtası alındıktan sonra satışa çıkan kefal olduğu için Bafa sözcüğüne yüklenmiştir; tıpkı Bünyan'da üretilip pazara sürülen halılara kısaca Bünyan dendiği gibi.

APİA. Bkz. Appia.

Apida (sözcüğü). Luwi/Pelasgos dilinin bu sözcüğüne, birçok tarihsel ad içinde rastlıyoruz. İleride karşılaşacağımız Epidaınnos kentlerinin adı içinde Epida biçimine bürünmüş bölüm de aslında bu Apida olmalıdır.

Apida adı, ida'nın iki anlamı bulunduğu için, iki türlü yorumlanabilir. İda, birinci anlamında, "Ağaç, Orman"dır. İkinci anlamında, Luwi dilinin -lı, -sı olan anlamlarındaki wanda/anda takısının çeşitlemesi inda'nın, n'si düşmüş biçimidir (bkz. -ida). Apida adı içindeki, birinci ida ise, adın anlamı Apa (=Akarsu) Ormanı; ikinci ida idiyse, Apa'lı, Akarsu'lu olur. Herhalde, adın Apa (Akarsu; bkz. Aba/Apa) ile ilgisi bulunduğunu kabul edebiliriz.

Apida'lı adların başlıca örnekleri şunlardır:

1. Apidanos. Luwi/Pelasgos kültürü izlerinin en belirgin olduğu bir yörede, Thessalia'da bir ırmağın adı (Herodotos, VII 196; Thoukydides, IV 78; Euripides, Hekabe, dize 451). Hellen ağzında ırmak adı, dolayısiyle eril ad olabilmesi için bitişi -os edilmiş adın aslı, besbelli ki Apidana yâni Apida-(wa)na, Apida'sal idi. Bkz. wana.

2. Apidaneus'lar. Lakedaimon halkına (Sparta'lılara), pek eskiden kalma bir ad daha

doğrusu sıfat kullanılarak, Apidaneus'lar da deniyordu (örneğin Rodoslu Apollonios, Argonautika, IV 263'de). Sondaki -eus, eski Hellen dilinin gelişmesinin erken döneminde kullanılan, -lı, -sal anlamındaki, sıfat türetme takılarından biridir. Adın kök bölümü, yine, Luwi/Pelasgos dilinin Apidana'sıdır. Gerçekten, Sparta'dan Eurotas Irmağı geçer. Destan inancı, bu adı açıklamak için, Argos kralı Apis/Apidos diye birini uydurmuştu. Lakedaimon halkının yurduna Apis, Apidos dahi denmesi (örneğin Theokritos XXV 183) sözde bu kral yüzünden imiş. Aslında o ad dahi, Apa (Su, Akarsu) sözcüğüne Hellen dilinin sıfat ve ülke adı türetmekte kullanılan -is, -idos takısı (örneğin Elis, Sardis vb.) eklenmesiyle ortaya çıkan bir ülke adıdır.

Apidaneus. Bkz. Apida, No. 2.

Apidanos. Bkz. Apida, No. 1.

Apollon. Hellen dilinde hiçbir anlamı bulunmayan bu tanrı adı bakımından da, Aphrodite adının ortaya çıkışına (bkz. Aphrodite) çok benzeyen bir durum vardır: Apollon adı dahi aslında Luwi kökenlidir ve Apa (=Su) sözcüğüyle bağlantılıdır.

Aiskhylos'un Agamemnon tragedyasında, Kassandra'nın, köle olarak Agamemnon'un evine getirilince, durumundan yakınarak Apollon'a ah ettiğini ve "Adı pek yerli yerinde seçilmiş tanrı!" dediğini, yâni Apollon adının anlamını Aiskhylos'un (Kassandra ağzından), Hellen dilinde "Mahveden" diye yorumladığını unutmuş değilim. Fakat kasdedilen, Apollon'un bir diğer adı, daha doğrusu sanı olan Hekatos (Uzaktan-vuran) idi sanırım; bkz. Hekatonnesoi.

Apollon, ilkçağ Hellen inancında bile, özellikle Lykia ile yâni Anadolu ile bağlantılandırılan bir tanrıdır ve Lykia'da, anası Leto ve kızkardeşi Artemis'le birlikte, Letoon tapınak kentçiğinde tapkı görür. Bu kent, Xanthos/Eşen çayı ağzı yakınlarında, batı yanda, denizden ve adı geçen çayın kıyısından pek az içeridedir. Buradaki tapınaklardan, Apollon'a ait olduğu sanılan tapınakta bir kutsal pınar ve onun oluşturduğu bir havuz vardır (G. Bean, Lycian Turkey, s. 62). Letoon, şimdi dahi korulukların, çalılıkların, pınarların bol olduğu bir yöredir (Apollon adının aslında yer aldığı kanısında olduğum, Luwi dilinin, baskın olasılıkla "Koruluk" anlamına gelen Ula sözcüğüyle ilgisi bakımından durumu vurguluyorum). Diğer Apollon tapınaklarında da bu tanrının su başında tapkı gördüğünü gözlemliyoruz. İonia'daki Klaros'da bulunan Apollon tapınağının yanıbaşından Ales Deresi geçiyordu (bkz. Ales); tapınakta bir de kutsal pınar vardı. Apollon'un tapkı yerine dönen Dastarkon kentinde (Fraktin) Apollon'la özdeşleştirilmiş Tarkhun'un da yer aldığı kabartmanın hemen önünden bir çay geçer (Kayseri ilinde, ilçe merkezi Develi güney ilerisinde). Yunanistanda, Tegyra kentindeki Apollon tapınağının arkasından iki pınar çıkıyordu (bkz. Tegyra). Bu örnekler, alabildiğine çoğaltılabilir. Ayrıca, Hellen tanrılarının adlarının genellikle Pelasgos dilinden geldiği, Hellen'lerin kendilerinin dahi bildiği ve belirttiği bir gerçek olduğuna göre (konuya Aphrodite adını incelerken değinmiştik), Apollon adının da aslını Luwi dilinde aramamız; adın başındaki Ap- bölümünün, tıpkı Aphrodite adı başındaki Aph- bölümü gibi, Luwi dilinde "Su" anlamını belirten Apa'dan (bkz. Aba) geldiği sonucuna varmamız doğrudur kanısındayım.

Apollon adının 11'lerden sonraki o'su, Hellen yazımında, wa sesine işaret eden omega'dır. Bu omega'lı -on bölümü, adın aslındaki wana takısının Hellen ağzında ve yazımında çarpıtılmış biçiminden başka şey değildir; wana'nın son ünlüsü, Hellen dilinde bir erkek adı -a ile bitemiyeceğinden yok edilmiştir. Gerçekten, Hellen'ler, Anadolulu adların sonundaki wana bölümünü, kendi dillerinde dişi ad olarak kullanılabilecek adlar bakımından, özellikle ülke adları bakımından, o'su yine omega ile yazılan ve kökendeki wa sesini böylece yansıtan -onia bitişine çevirmişlerdir: karş. Iawana'dan İaonia/İonia;

Khattiwana'dan Kataonia, Lukkawana'dan Lykaonia. Ancak, bir erkek tanrının adı, Hellen dilinde dişi adlara özgü olan -ia bitişiyle son bulamazdı. Dolayısiyle, bitiş, omega'lı on'a dönmüştür.

Adın ortasındaki oll bölümüne gelince. Bunun, ileride inceliyeceğimiz, Luwi dilinin ula/ulla sözcüğü olduğu kanısındayım. O sözcüğün baskın olasılıkla koruluk, çalılık anlamını belirttiği, ilgili yerde açıklanmaktadır; bkz. Ula.

Böylece, Apollon adının aslının Ap(a)-ull(a)-wana parçalarından, Su-koruluğu-sal, yâni "Su koruluğunda tapkı gören tanrı" anlamında Apullwana olduğu; Hellen ağzında (eril ad -a ile bitemiyeceği için sondaki ünlü atılıp) Apullwan diye kullanıldığı ve işte bu adın, wa'sı wa değerinde omega ile yazılarak, Apollon'a dönüştüğü inancındayım.

Bu sonucu doğrulayan ek kanıtlar da göstereceğim:

a. Birinci kanıt. İlkçağda Apollon kimliğine bürünmüş tanrıya tapkının başlıca merkezlerinden biri olan Apolyont Gölünün (şimdi, resmî adı, Ulubat Gölü) ve oradaki, günümüzde yine Apolyont denen adacığın (üzerinde ilkçağ Apollonia kentçiği kalıntıları bulunan, şimdi Gölyazı Köyünü taşıyan adacık) bu adları, konumuz yönünden son derecede önemlidir ve vardığım sonuca güçlü bir dayanak olmaktadır.

Yaygın söyleyişle Apolyont diye bilinen, kullanılan ad, Hellen dilinden gelmez. Apollon ile bir ilgisi bulunduğu besbelli ise de, Hellen dilinde, Apollon adından türetilmiş, Apolyont gibi bir sözcük yoktur. Oysa, Apolyont adının sonundaki yont bölümünde, Luwi dilinin wanda'sı açıkça seçilebiliyor. Demek ki, gölün ve adasının asıl adı, Apullwanda'dır. Çok dikkate değer ki, Apolyont adının daha doğru ve TA'de geçen biçimi, Abulyond'dur! (bkz. TA, Abulyond maddesi).

Apullwanda adı, Apullwan adına, Luwi dilinde -lı (buradan, keza, "-tapınıcısı") anlamındaki wanda/anda takısının kısalmış biçimi -ada'nın eklenmesiyle (bkz. -ada) türetilmiştir; Apullwan Tapınıcısı (Halk) anlamındadır. Karş. yukarıda Adada, Adanda, Amanda/Mada, aşağıda Otranda.

b. İkinci kanıt, Appola adıdır (bkz. Appola). Bu da Anadoluda karşılaştığımız bir kent adıdır ve görünüşe bakılırsa Ap(a)-ula ögelerinden türetilmiştir; yâni, bu ögelerle türetilmiş bir adın örneğidir, böyle adların varlığının kanıtıdır.

c. Aynı doğrultuda üçüncü bir kanıt, Buldan (daha eski biçimi Bulladan) adıdır; bkz. Buldan.

d. Dördüncü kanıt, Luwi/Pelasgos dilinden gelme adların kaynaştığı İtalya'nın (bu konuda bkz. kitabın sonunda Tablo 5) güneyinde, çizmenin topuğu durumundaki Puglia bölgesinin adının Lâtin ağzındaki daha eski biçimi Apulia'dır. Bu adın, türetilişini ve anlamını daha önce açıkladığımız Apullwana (Apollon) adı içinde dahi bulunan Apul(l)a sözcüğüne, Hellen ve Lâtin dillerinin "-ülkesi" anlamına gelen -ia takısı eklemekle türetildiği açıktır.

e. Beşinci kanıt, yine Luwi dilinden gelme adların kaynaştığı, kendi adı bile o dilden gelen İllyria bölgesinin (bkz. İllyria; ayrıca, kitabın sonunda Tablo 4) kuzeybatı yanında, İstria Irmağı ağzı batı yanında ve Adria Denizi kıyısında, Hırvatistan ülkesinde bir kentin adı olan Pula'dır. Kentin tarihçesi ilkçağa uzanmaktadır (bkz. Umar, THİT c.II s. 271). Luwi dilinde Apa ile Pa birbirinin çeşitlemesi olduğu için, yukarıda sözü edilen Apul(l)a ile bu Pula da birbirinin çeşitlemesinden başka şey değildir. Pula yâni P(a)-Ula adında kasdedilen Pa (Su, Akarsu, Deniz) ya İstria Irmağıdır ya da Adria Denizidir.

APOLLONİA. Hellen dilinde, "Apollon Yurdu". Bu adı taşıyan kentlerden, Anadoluda bulunanlar şunlardı:

1. Pisidia'daki Apollonia. Bizans çağındaki ardılı Sozopolis, şimdiki ardılı Uluborlu (Strabon, 12 VIII 13'de Apollonia olarak anılmıştır). Bu kent, bazı yapıtlarda, Phrygia kenti diye gösterilir.

2. Apollonia Thynias, yâni (Hellen dilinde) "Thynia'nın Apollonia'sı". Bugün Kefken dediğimiz ada ve oradaki küçük yerleşim. Sözde, Argo gemisi yolcuları orada Apollon'u görmüş imişler. Adayı Strabon (12 III 3) anar.

3. Mysia'daki Apollonia, (ya da) Rhyndakos'daki (Rhyndakos Irmağı üzerindeki) Apollonia. Rhyndakos Irmağı/Orhaneli Çayı'nın girip çıkıyor sayıldığı Apolyont Gölündeki (Ulubat Gölündeki) adacık üzerinde bulunan, yukarıda Apollon adını incelerken sözünü ettiğimiz kentçik. Bu kente Apollonia adını, kraliçe Apollonis onuruna, II. Attalos'un verdiği, Suidas sözlüğünde Apollonias Limne maddesinde ileri sürülüyor. Bunun doğru olmadığı kanısındayım; oradaki Apollonia adı, geçmişi Hellenistik çağdan çok daha öncelere uzanan Anadolulu bir adın bozulmuş biçimidir ve bunu, Türk ağzında bile yaşayan Abulyond gibi çeşitlemeler güvenle kanıtlamaktadır. Bkz. yukarıda Apollon.

4. Yine Mysia bölgesinde, Soma'nın doğusunda, Bakırçay'ın kuzeyinde, bunun kollarından Yağcılı Çayı yanıbaşında ve o çayın sağ kıyısındaki Âsartepe'de kalıntıları olan Apollonia (Strabon, 13 IV 4; Umar, Mysia, s. 14). Çerkes Hamidiye/Hamidiye/Çerkesköy bitişiğindedir.

5. Lydia'daki Apollonia. Daha çok bilinen adı, Apollonos Hieron (Hellen dilinde: Apollon'un Kutsal Yeri). Bir zamanlar bulunduğu alan, Buldan yakınlarındadır (Ramsay, s. 132 No. 14).

6. Karia'daki Apollonia. Salbakos Dağı (Babadağ) eteğinde, Tavas-Kale asfalt yolu üzerinde ve Tavas'tan 8 kin. uzaklıkta bulunan Medet Köyünün yerinde idi (Ptolemaios, 5 II 19; A.H.M. Jones, 2. bsl., s. 43). Diğer Apollonia'lardan ayırt edilebilmesi için, Apollonia Salbakos diye anılır.

7. Lykia'daki Apollonia. Kaş yakınlarında, Kılınçlı köyünün batısındaki tepe üzerinde kalıntıları vardır (Bayburtluoğlu, Lykia, s. 46).

APOLLONİS. Lydia ile Mysia'nın sınırında, Akhisar batısında bucak merkezi Mecidiye/Palamut kasabasının bitişiğindeki tepe üzerinde idi; görünür kalıntısı günümüze ulaşamamıştır. Strabon'da (13 IV 4) anılır. Bu kent, Hellenistik çağda, Bergama kralларınca kurulmuştur; I. Attalos'un eşi Apollonis'in (ölümü: İÖ 197) adını taşır.

APOLLONOS HİERON. Bkz. Apollonia, No. 5.

APOLYONT (Gölü). Bkz. Apollon.

Aponi. Bkz. Abano.

APORİDOS KOME. Anadolunun Phrygia bölgesinde bir köy (Ramsay, s. 19; TA, Aporidos Kome maddesi). Dinar yakınlarında olduğu biliniyor. Ramsay'e göre, Baradis/Baradız'dadır. Bu adla tanınan höyük, Dinar güneybatısında, Burdur Gölü kuzeydoğu ucundan biraz içeride, Isparta ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı İğdecik Köyü yakınındadır. TA Aporidos Kome maddesinde ise, Ramsay'ın görüşü aksine, Aporidos Kome'nin, Dinar'dan yaklaşık 10 km. kuzeydoğu ileride Akçaköy'ün yerinde bulunduğu savunulur.

Aporidos Kome adındaki Kome, Hellen dilinde "Köy, -Köyü" demektir. Aporidos'un ise -idos bölümü, görünüşe bakılırsa, Hellen dilinin is/idos takısıdır, Hellen ağzının eklemesidir; ancak, Apor bölümü Hellen dilinde anlam taşımaz. Hellen ağzında Apor- edilmiş bölümün aslı, yukarıda incelediğimiz, "Gür su, Bol su" anlamında Abra olsa gerektir. Bkz.

Abra; karş. Aperantia, Aperlai.

APPAWİİA. Batı Anadoludaki bir bölge adının, Hitit belgelerinde geçen biçimi (H. Ertem, CAD s. 13). Bu bölgenin, aynı belgelerde Seha Irmağı diye anılan ırmağa yakın olduğunu biliyoruz. Çünkü II. Mursili, bağımlı Arzawa devletçiklerinden birinin beyi olan Manapa-Dattas'a, Seha Irmağı Ülkesi'yle birlikte Appawiia Ülkesi'ni de vermişti. Hitit'lerin Appawiia diye söyleyip yazdığı adın öz biçimi Apa-uwa, Su-lak olmalıdır (bkz. Aba, uwa, Aphrodite). Ülkenin lokalizasyonu güvenle yapılabilmiş değildir. Appawiia, aşağıda sözü edilecek olan Appia/Abya'nın bulunduğu yöre, yâni Menderes'in başlangıç kollarından Banaz Çayı'nın kaynağı Dumlupınar'dan biraz kuzey ilerideki, kendisi de pınarlar bölgesi olan Altıntaş yöresi olabilir.

APPİA. Keza Apia. Bu adın öz biçimi, Luwi dilinde Apa-uwa, Su-lak olmalıdır. Bkz. Aba, uwa, Aphrodite.

1. Phrygia'daki Appia/Apia. Bu ilkçağ kentçiği, Kütahya ili Altıntaş ilçesine bağlı Abya (şimdi, Pınarcık) Köyünün yerinde idi (Ramsay, s. 158). Orada bir pınar bulunduğu, köyün yeni uydurulan adından da anlaşılıyor. Ramsay, Appia adının, "Su" anlamındaki Apa/pa ile ilgili bulunduğunu, böyle bir sözcükten türetildiğini, daha Luwi'ler ve Luwi dili üzerine hiçbir şey bilinmezken, görmüştür.

2. Mysia'daki Appia/Apia Ovası. Strabon'da (13 I 70) anılmış ve Thebe Ovasından (Edremit Ovasından) yukarıda, içeride olduğu belirtilmiştir. Strabon, bu ovanın, Kaïkos/Bakırçay Ovasından Temnos Dağı/Demirci Dağları ile ayrıldığını söylediğine göre, kasdettiği, İvrindi'den Dursunbey'e kadar uzanan Abrettene bölgesidir. Bkz. Abrettene.

APPOLA. Afyon ili Emirdağ ilçesinde, ilkçağ kenti Amorion'un yeri yakınlarında bulunan yazıtlarda adı geçen, ancak tam lokalizasyonu yapılamayan bir ilkçağ kasabası (Zgusta, s. 85). Görünüşe bakılırsa adının aslı Apula yâni Ap(a)-ula, Su-koruluğu (?)'dur; bkz. Aba, Ula, Apollon. Belki de o yörede akan ve Sakarya'ya katılan Pınarbaşı Deresinin kıyısında idi.

Apra (sözcüğü). Bkz. Abra.

APRE. Bkz. Afrin (Suyu).

APRİ. Bkz. Apros.

APRİLLAİ. Bkz. Aperlai.

APROS. Keza, Apri. Trakya'da ilkçağ kenti; sonra Theodosiopolis, şimdi (Tekirdağ ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi) İnecik. Ergene'nin önemli kollarından Hayrabolu Çayı'na katılacak olan derelerden birinin, köy Dere'nin buradan geçtiği TA "Edirne, Kırklareli, Tekirdağ" haritasında gösterilmiştir. Demek, Apros/Apri adı dahi "Bol su, Gür su" anlamındaki, Luwi/Pelasgos kökenli Abra'dan bozmadır. Bkz. Abra.

APSAROS. Bugünkü Hopa'nın (bkz. Anakouphe) yerinde bulunan ilkçağ kenti (Honigmann, s. 165 dn. 2). Ad, Hellen dilinde "Balık" anlamına gelen Psari sözcüğünü anımsatıyor ve baştaki A dahi Hellen dilinin -sız anlamında öntakısı a- imiş gibi göründüğünden bütün olarak Apsaros adı, Hellen dilinde "Balıksız'ı anlattığı izlenimini uyandırıyor ise de, ne eski ne de yeni Hellen dilinde Apsaros diye bir sözcük vardır. Bunun kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

APSU. Rize'nin Pazar ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy (TA, Apsu maddesi). Adının köken ve anlamını saptayamadım. Karş. yukarıda Apsaros.

Apulia. Şimdi Puglia. Bkz. Apollon.

Ara (sözcüğü). a. Luwi dilinde: "Uzun" (Meriggi, Glossar, s. 30); b. Ara sözcüğünün

ayrıca, belki Aruwa'nın kısaltılmışı olarak, "Sunak" anlamını belirttiği kanısındayım (bkz. Aruwa).

ARA. "Sunak"? Bkz. yukarıda Ara (sözcüğü).

1. Ara. Akhisar yakınlarında bulunan bir yazıtta adı geçen ve o yörede varlığı anlaşılan, ancak tam yeri saptanamayan bir Lydia kenti (Zgusta, s. 85).

2. Ara. Galatia'da, Balâ ile Kaman arasında, Kızılırmak'ın batı yakınında bir köy. 906 yılında varlığını biliyoruz (Ramsay, s. 240 No. 40).

ARABAN. Gaziantep iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Burada bulunan, yaklaşık 95 m. x 85 m. boyutlarında elips biçimli höyükte tarih öncesinden beri yerleşimin varlığı saptanmıştır.

Kasabanın adı, Theophanes'in Continuator'u diye bilinen Bizans tarihçisinin yapıtında, Rhobans olarak; bu na karşılık Ermeni, Süryânî ve Arap tarihçilerinin yapıtlarında hep Raban olarak geçer (Hellenkemper, s. 64). Anadolulu dillerde (Hitit dili, Luwi dili ve bu ikincisinin ardılı olan diller), keza Hellen dilinde ve Türkçede sözcükler r sesiyle başlamaz. Görünüşe bakılırsa, Araplar Alexandros'un başındaki Al'ı Artikel sanarak ayırdıkları ve adı Al Skandar biçiminde kullandıkları gibi, Araban'ı da Ar Raban biçiminde kullanmışlardır ve Araban'ın Ermenilerle Süryanîlerde dahi Raban olması bundan ileri gelmiştir.

ARABGİR. Bkz. Arapkir.

ARABİSSOS. Şimdiki ilçe merkezi Afşin'in yerinde bulunan ilkçağ kenti (Ramsay, s. 344). Bkz. yukarıda Afşin. Arabissos adı, görünüşe bakılırsa, Araw(a)-İssos ögelerinden türetilmiştir. Arawa Kenti demektir. İssos'un "Yerleşim" (buradan: kent) anlamında olduğunu biliyoruz; bkz. Assa. Arawa ise, "Sunak" anlamına geldiğini sandığım Aruwa'nın çeşitlemesi olsa gerek. Bkz. Aruwa.

ARABRAKA. Keza Arauraka. Kuzey Kappadokia'da, Pontos bölgesi sınırında, Kaisareia/Kayseri ile Satala/Sadak arasındaki yolun üzerinde ve Satala'nın 70 km. kadar güneybatısında, Refahiye ile Kelkit arasında bir kentçik (Ramsay, s. 304-305 No. 6). Antoninus Rehberinde anılır. Ptolemaios'un kent adını Sarauraka diye yazması önemlidir. Çünkü Sarauraka'nın başındaki fazlalık S, tıpkı Sama'daki, Satrote'deki, Sodra'daki S gibi, senkop olayı (sözcük ya da takıların birleşme yerinde yanyana gelen iki ünlü sesten birinin düşmesi) nedeniyle wa'sını yitirip yalnız S'si kalmış Swa öntakısıdır ki, Luwi dilinde ve ardılı dillerde "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamındadır (bkz. Swa). Arabraka/Arauraka adının, başa bu takı getirilerek de söyleniyor olması, baştaki Ara'nın büyük olasılıkla dinsel bir kişi (tanrı) ya da dinsel bir nesne (tapınak, sunak vb.) olduğunu açıklar ki, bu bizim Aruwa/Ara'yı "Sunak" diye yorumlamamızı (bkz. Ara, Aruwa) destekliyor.

Arabraka/Arauraka adı, görünüşe bakılırsa, Ara-ura-ka ögelerinden türetilmiştir, "Yüce-Sunak-Yeri" anlamındadır. Bkz. Ara, ura, -ka.

Arabraka/Arauraka'yı Arapkir'e lokalize eden görüş konusunda bkz. Arapkir. Bryer/Winfield ise (s. 26, 177) Arabraka/Arauraka'yı Kelkit Vâdisinde Avarak/Hacıahmetoğlu Köyünde Avarak denen kale yıkıntısına lokalize ediyorlar. Buradaki ad benzerliği pek yanıltıcıdır; çünkü Avarak adının aslı besbelli ki Averag'dır (Ermenicede: "Yıkıntıcık, Virancık"; bkz. Everek).

ARABYZA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Galatia bölgesi kenti. Tam yeri bilinmiyor. Adının kökenini ve anlamını da güvenle saptayamıyoruz.

ARAÇ. Kastamonu iline bağlı ilçe merkezi bir kasabamızın ve oradan geçip Filyos Irmağına dökülen önemli bir çayın adı. Türkçede Araç sözcüğünün bir kasaba yahut çay adı

olması beklenmez; üstelik, Araç kasabasının adı, Türkleşme döneminin başında bile böyle Araç olarak kullanılmakta idi (Yaşar Yücel, Çoban Oğulları-Candar Oğulları, s. 132). Demek ki burada, başka dilden gelme bir ad Türk ağzına geçmiş yahut Türk ağzına uydurulmuştur. Ermenicede bir Araç sözcüğü vardır ve "Önce, önde, ileri" anlamındadır. Ancak bu da kasaba yahut çay adı olabilecek gibi görünmüyor. Belki Araç sözcüğü aslında çayın adı idi ve Araxes/Aras'ın adıyla aynı kökenden geliyordu.

ARADASE. Keza Aradasse. Kent piskoposları listelerinde adı anılan ve Niksar dolaylarında olduğu anlaşılan, ancak tam yeri saptanamıyan bir kentçik (Zgusta, s. 87). Sondaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile gösterilir. Buna bakarak, adın aslının Arada-(A)ssa olduğunu anlıyoruz. Bu adın aslı, güçlü olasılıkla, Ara(n)da-Assa, yâni "Ara'sı olan kent"tir. Bkz. Ara (Sunak?), wanda, -ada, assa.

ARAGENE. Kayserideki Ağırnas Köyünün (bkz. Ağırnas) atası olan, ilkçağ geç döneminde varlığını bildiğimiz kentçik (Zgusta, s. 87). Sondaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile gösterilir. Buna bakarak, adın daha doğru biçiminin Aragena hatta Aragana olduğunu anlıyoruz. Bunun kökeni ve anlamı konusunda iki olasılık vardır:

a. Birinci olasılıkta, Aragana adı Ara-ka-(wa)na ögelerinden türetilmiştir, "Ara (Sunak?)-yeri-ülkesi" demektir. Bkz. Ara, -ka, wana.

b. İkinci olasılıkta, Aragana adının aslı Argana'dır ve Arga (Hellen ağzında Argaios, Türk ağzında Erciyes) Ülkesi demektir. Bkz. Arga, Argaios, wana.

ARAGOUANA. Tembris/Porsuk Çayı vâdisinin yukarı bölümünde, Kütahya'nın güneyinde bulunan yazıtlardan birinde Aragouenon (son o'su omega ile) yâni, Hellen dilinde, "Aragouana'lıların" sözcüğü geçmektedir. Buna bakarak o yörede Aragouana adlı bir yerin ya da yerleşimin varlığını anlıyoruz (Zgusta, s. 87, kök adı Aragoua olarak kabul ediyor). Görünüşe bakılırsa bu ad Ara, -ka, wana ögelerinden türetilmiştir, "Ara (sunak?)-yeri-ülkesi" demektir. Bkz. Ara, -ka, wana.

Arainos. Trakyada bir kıyı bölgesi ve oradaki akarsu (Ploutarkhos, Ahlâk üzerine, 298a; A. Bailly, Arainos maddesi). Adın bitişi, Hellen dilinde akarsu adı, dolayısiyle eril ad olabilmesi için -os'a çevrilmiştir. Güçlü olasılıkla öz biçim Araina'dır ve ad Luwi dilindendir: Ara (Sunak?)-ina, Ara'sal, Ara Ülkesi. Bkz. Ara, ina.

ARAKHNATA. Bkz. Arga.

ARAKLI. Bkz. Arazos. Arazos adının bir biçimi de Arakos imiş. Her iki biçimin, Luwi dili ardıllarından Kappadokia diline dayandığını görebiliyoruz. Arakos, aslında Ara-ka, Ara (Sunak?)-yeri'dir; Arazos ise aslında Arada yâni Ara(n)da'dır ve Ara'sı olan, Ara'lı anlamındadır. Bkz. Ara, -ka, wanda, -ada (takısı).

Bryer/Winfield (s. 328, No. 2 sonu) Doğu Roma İmparatoru Heraclius/Herakleios'un 626 yılında ordusuyla, şimdi Araklı Burnu dediğimiz yerde konakladığı için oraya Herakleia dendiğini savunuyorlar; böylece, Araklı adının Herakleia'dan geldiğini söylemiş oluyorlar. Bu varsayıma katılamıyorum. Çünkü Türklerin geldiği çağda Herakleia adı Rumlarca İraklia biçiminde söyleniyordu ve Türkler bu adı Ereğli, Erikli biçimlerinde kendi ağızlarına uydurmuşlardır. Yabancı dillerden gelme adlardaki kalın ünlüleri ince ünlülere çevirmek eğilimindeki Türk ağzının (bkz. kitabın sonunda Genel Sonuçlar bölümünde I 5 a), İraklia'yı Ereğli, Erikli etmeyip kalınlaştırarak Araklı etmiş olabileceğini sanmıyorum.

ARAKOS. Bkz. Araklı.

ARALLEİA. Konya ili Kadınhanı ilçesinde, birazdan sözünü edeceğimiz Atlantı Köyünde

bulunan bir yazıtta, Aralleion (son ünlü omega ile) yâni, Hellen dilinde, "Aralleia'lıların" deyişi geçmektedir. Buna bakarak, yörede Aralleia adlı bir köy ya da kasabanın varlığı anlaşılmıştır (Zgusta, s. 87). Bu ad da belki Ara (sunak? bkz. Ara) kök sözcüğünden türetilmiştir; ancak, öz biçimini güvenle saptayamadığımızdan, türetiliş ögelerini ve anlamını belirleyemiyoruz.

ARAMAN. Kocaeli ili Kandıra ilçesine bağlı bucak merkezi Kaymaz'ın eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım. Ara-(u)ma-(wa)na, "Ara (sunak?)-halkı-ülkesi"? Bkz. Ara, uma, wana.

ARAN. Theophanes'in Continuator'u (Devamcısı) diye tanınan ve gerçek adı bilinmeyen Bizans tarihçisinin yapıtında adı geçen bir kuzeybatı Anadolu (Galatia bölgesi kuzeybatı yanı?) köyü ya da kasabası (Zgusta, s. 86). Tam yeri saptanamamıştır. Adının aslı belki Arana yani Ara-(wa)na, "Ara (sunak?)-Ülkesi" idi. Bkz. Ara, wana, Arana.

ARANA. Keza, Aranda. Sivas'tan Malatya'ya giden yol üzerinde bir konaklama yeri olarak ilkçağ belgelerinde anılmıştır (Honigmann, s. 53 dn. 5; TA, Arana maddesi). Divriği'nin 40 km. kadar kuzeybatısında, şimdiki Akçakale'de olduğu sanılıyor. Arana adının türetiliş ögeleri ve anlamı konusunda bkz. yukarıda Aran. Aranda biçimi ise, Ara-(wa)nda ögelerinden türetilmiştir, "Ara (sunak?)-lı" demektir. Bkz. Ara, wanda.

ARANDA. Bkz. yukarıda Arana.

ARANE. Yukarıda incelediğimiz Arana adının bir diğer yazılışı (Ramsay, s. 72).

ARANGA(S). Sivas iline bağlı ilçe merkezi Kangal kasabasının ilkçağdaki adının böyle olduğu sanılıyor (AnaBritannica, Kangal maddesi). Arangas, Kangal adlarının Ermenice ile bağlantılı olduğunu sanmıyorum, hatta bu adların Kappadokia dilindeki öz biçimini ve anlamını tahmin edebiliyorum. Arangas adının aslı Ar(a)-Ankas, "Ana Tanrıçanın Sunağı" olsa gerektir; bkz. Ara, Ankara. Kangal adının aslı da güçlü olasılıkla Bizans çağında Kangari, klâsik çağda Kangare (e'si Hellen yazımında eta, H ile) ve Anadolulu öz biçiminde Kangara/Kankara, yâni (tıpkı Gangra/Çankırı adının aslı gibi), K(uwa)-Anka-(u)ra, "Kutsal Yüce Anka (Ana Tanrıça)" idi. Bkz. Kuwa, Ankara, Ankyra, Ura (sözcüğü), Gangra.

ARANİA. Arania ve Araunia, Ermişlerin Yaşamı metninde Ermiş Theodoros'la ilgili bölümde, Galatia'da köy adı olarak anılıyor. Bu ikisi aynı köyün adının çeşitlemeleri mi idi, ayrı iki köyün adı mı idi, anlaşılmıyor. Köyün ya da köylerin tam yeri de bilinmiyor (Zgusta, s. 88). Adların Ara (sunak?) kök sözcüğünden türetildiğini ve her iki biçimin aslının Arawana yâni Ara (sunak?)-sal, Ara (sunak?)-Ülkesi anlamında bulunduğunu sanırım. Bkz. Ara, wana.

ARANS. Siirt ili Kurtalan ilçesine bağlı bucak merkezi Beşpınar kasabasının eski adı. Ermenice Arantz (Yalnız, tek başına) sözcüğünden?

ARAPKİR. Fırat Irmağına dökülen Arapkir Çayı üzerinde, Malatya iline bağlı ilçe merkezi kasabamız. Adı Ermenice Aru-Ergir, Akarsu-Ülkesi ögelerinden türetilmiş olabilir.

Evliya Çelebi (Danışman metni, c. V s. 104) Arapkir adını, Muhammed 7 yaşında iken Hatem Taî adlı bir Arabın, Abdülmuttalib'ten (Muhammed'in amcasından) izin alıp 7 yıl süre ile orada egemenlik kurmuş bulunmasına (!) bağlayarak açıklıyor. "Bunun için Arabkir derler" diyor. Ş. Sâmi ise (c.II s. 821) Arabraka/Arauraka'yı, Lâtin harfleriyle ve Fransızların yazımıyla, Arabrace diye yazarak, bunun "Arabgir'in ism-i kadîmi" olduğunu söylüyor. Arabraka'dan yukarıda söz etmiştik. O kentin, Erzincan dolaylarından Malatya'ya uzanan yol üzerinde bulunduğunu biliyoruz. Arabgir/Arapkir de o yol üzerindedir; ancak, gördüğümüz üzere, Ramsay, Arabraka'yı Arapkir'den çok daha kuzey ileriye, Kelkit ile

Refahiye arasına lokalize eder. Gerçekten, Antoninus Rehberinde, Satala'dan (Kelkit güneydoğu yakınlarında idi; bkz. Satala) Malatya yöresine gidilirken, Satala'nın 17 mil sonrasında Suissa'ya, onun 28 mil sonrasında Arabraka/Arauraka'ya varıldığı belirtilmiştir ki, verilen uzaklıklar, Ramsay'ın lokalizasyonunu haklı ve zorunlu gösterir. Üstelik, Antoninus Rehberi, Satala'dan sonra Arabraka/Arauraka'yı ikinci durak ve Zimara'yı altıncı durak diye anıyor; Zimara'nın şimdiki ilçe merkezi İliç dolaylarında bulunduğunu güvenle saptadığım için (bkz. Zimara), ondan önce değil bir hayli daha sonra ulaşılan Arapkir'in Arabraka/Arauraka olamıyacağını kesin sayabiliriz.

ARAPSUN. Nevşehir iline bağlı ilçe merkezi Gülşehir'in eski adı. Bu adın kökeni konusunda bkz. Zoropassos.

ARARA. Tralleis/Aydın yakınlarındaki bir tarım bölgesinin adı. Oranın halkına Ararois (Hellen dilinde: Arara Halkı) deniyordu (Zgusta, s. 88). Arara'nın aslı, görebildiğim tek olasılıkta, Ara-(u)ra, "Yüce Ara (Sunak?)"tır. Bkz. Ara, ura.

ARARAT. Ağrı Dağı'nın şimdi batılı uluslarca kullanılan adı. Bizim kullandığımız Ağrı adı, aslında dağın doruklarının adı olan Akra/Akre'den gelme, Rum ağzındaki Akri'ye uzanır (bkz. Ağrı). Ararat adı ise, Tevrat'ın batı dillerine yapılan çevirilerinde kullanılan bir uydurma addır: Tevrat'ın İbranîce aslında (Arap yazısındaki gibi, diğer semitik yazılardaki gibi) ünlü sesler eksik gösterilerek yazılan "Urartu" adının, "Bu yazım, Ararat değerinde olsa gerek" tahminiyle okunmasına ve tıpkı Ht'nin Hitit diye okunması gibi, Tevrat'taki yazımın yanlış tahminle tamamlanmasına dayanır.

ARAS. Bu ırmak adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Arsa.

1. Aras. Türkiye, Ermenistan, İran sınırlarının bir bölümünü belirleyen ırmak. Adı, Hellen ve Rum yazarlarının yazımında Araxes, Erax diye geçer. Örneğin Herodotos'ta (I 201 vs.), Xenophon'da (Anabasis, 12 IV 19 vs.) Araxes'tir. Ermeniler Eraskh biçimini kullandıklarından, Bizans yazarlarının Erax yazımı bu söyleyişten kaynaklanmış olmalıdır. Irmağa Gürcüler Rakhsi, İranlılar bizim gibi Aras derler (TA, Aras maddesi).

2. Aras (Suyu). Bursa ilindeki Nilüfer Çayının başlangıç bölümüdür (Bursa 1973 İl yıllığı, s. 29).

ARASAXA. Kayseri-Afşin yolunda, Kayseri'den yaklaşık 40 km. uzaklıkta bir tarihsel köyün adı; Türk ağzında Serezek/Zerezek, şimdi masa başı uydurmasıyla Akmescit (Nezahat Baydur, Kayseri Tarihi, s. 24; Ramsay, s. 300-301). Arasaxa adı, Cornelius'un (Geschichte der Hethiter, s. 301 dn. 18) işaret ettiği üzere, Lâtincede "Taş Sunak" demektir. Fakat bu adın, Anadolulu Arasaxa kenti söz konusu oldukta, Lâtinceden geldiğini sanmıyorum. Karş. aşağıda Araxa ve ileride -ksa (takısı), No. 1.

ARASİZA. Pisidia bölgesinde olduğu bilinen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy (Ramsay, s. 460). Adının anlamını da belirleyemiyoruz.

ARAUANNA (Arawanna). Keza Araunna, Aruana. Hitit belgelerinde anılan bir yöre adı ve o yörenin halkının adı (H. Ertem, CAD s. 13, 18). Bu halk, Hitit'lere düşmandı; bir ara saldırıya geçmiş, Hitit yurdundaki Hulana (Khulana) Irmağı yöresini yakıp yıkmıştı. Yörenin, kuzeybatı Anadoluda olduğu sanılıyor (H. Ten Cate, The records of the early Hittite Empire, s. 68 dn. 80).

İncelediğimiz ad, görünüşe bakılırsa, Arana adı ile aynı ögelerden türetilmiştir, aynı anlamdadır. Bkz. Arana.

ARAUENE. Ptolemaios'a (5 VI 25) göre, Kappadokia'da Fırat kıyısında bir yörenin adı. Lâtin yazımında e ile gösterilen harfler, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer

taşıyan eta (H) ile karşılanmaktadır. Buna bakarak, adın aslının Arauana olduğunu anlıyoruz ve Hitit belgelerinde gördüğümüz Arauanna yöresinin adıyla bu kadar büyük benzerlik karşısında şaşkınlığa düşüyoruz. Aslında adlar, benzer değil, aynıdır. Ancak, Ara (Sunak?) ögesi tarihsel coğrafya adlarında pek çok kez kullanılmış olduğu için, Ptolemaios'un andığı Arauana ile Hitit belgelerinin Arauanna'sı aynı bölgedir dememiz doğru olmayabilir. Daha önce andığımız Arana/Aranda da Kappadokia'da, Fırat'ın batı kıyısında, Divriği kuzeybatı yakınında idi. Ptolemaios'un andığı, o bölge olmalıdır. Karş. Saravene.

ARAUNİA. Erken hristiyanlık döneminden kalma belgelerde adı anılan, Beypazarı-Nallıhan dolaylarında bir köy (Ramsay, s. 270-271). Bu ad da, öz biçimi ve anlamı yönünden, Arana, Arauanna, Arauene ile aynı olsa gerektir.

ARAUNNA. Bkz. Arauanna.

ARAURAKA. Bkz. Arabraka.

ARAXA. Lykia kenti (David Magie, c.II s. 1122 No. 3). Fethiye ilçesi Kemer bucağına bağlı Ören/Evren Köyü yakınlarında kalıntıları vardır. Adının anlamı konusunda bkz. -ksa (takısı) No. 2.

ARAXES. Bkz. Aras.

ARAZOS. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Pontos kenti. Tam yeri bilinmiyor. Adının bir çeşitlemesi de Arakos idi (Zgusta, s. 87). Bunu görünce ilk akla gelen lokalizasyon adayı, Rize'ye bağlı ilçe merkezi Araklı'dır. Bkz. Araklı.

ARBANİON. Byzantion'lu Stephanos'un andığı, tam yeri bilinmeyen bir Pontos bölgesi kenti. Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki -ion takısı eklenmekle Arbana sözcüğünden türetilmiş bu ad, Hitit belgelerinin Arauana/Arauanna'sını çağrıştırıyor. Bkz. Arauanna.

ARBİLANA. İzmit yakınlarında bulunan yazıtlarda, bir Arbilon (o'su omega ile; Hellen dilinde: Arbila'lıların) Köyü anılıyor (Zgusta, s. 89). Arbilana adı, açıktır ki, Arbila adına wana/ana takısı eklenmekle türetilmiştir, Arbila'sal demektir (bkz. wana). Arbila'nın sonunda, Luwi dilinin "Geçit" anlamındaki ila'sını görüyoruz (bkz. Ela); ancak, baştaki Arb (a?)'nın aslını, dolayısiyle anlamını saptayamıyoruz. Rhebas/Irva, Arvallı, Arvana örneklerindeki gibi burada da belki Abra (Gür su, Bol su) vardı. Böyle idiyse, Arbila, dibinde gür bir derenin aktığı doğal geçit durumundaki bir vâdide bulunuyordu.

ARCA (Arka). Peutinger Tablosunda, Antoninus Rehberinde ve piskoposlar listelerinden bazısında adı anılan bir Kappadokia kentçiği. Kasdedilen, Malatya iline bağlı ilçe merkezi Arga/Akçadağ'dır. Adının anlamı için bkz. Arga.

ARCADİOPOLİS. Hellen dilindeki Polis (Kent) sözcüğüyle türetilmiş, Arcadius kenti anlamındaki adın Lâtin yazımındaki biçimi. Hellen yazımında, Arkadioupolis. Arcadius, Theodosius'un oğullarından biridir ve Roma İmparatorluğunun 395'de bölünmesi üzerine Doğu Roma İmparatorluğunun başına geçmiştir.

Bu adı taşıyan kentlerden ikisi Türkiyede idi:

1. Trakya'daki Arcadiopolis. Şimdi Lüleburgaz. En eski adı Bergule idi.

2. Lydia'daki Arcadiopolis. Arcadiopolis adının, Lydia'da, baskın olasılıkla Kaystros/Küçük Menderes vâdisindeki bir kent için kısa bir süre kullanıldığı biliniyor (Ramsay, s. 112). Ancak, bunun hangi kent olduğu bilinmiyor. Bir görüşe bakılırsa (TA Arkadiupolis maddesi No. 2), yeri saptanamamış Titakaza olabilir. Ramsay ise bu kentin Tire olduğunu söylüyor.

Arda (sözcüğü). Luwi/Pelasgos kültürünün yayıldığı, Luwi dilinden ya da ardıllarından gelme tarihsel coğrafya adlarının görüldüğü yerlerde bu sözcük, ya tek başına, ya da bir

adın parçası olarak pek çok kez karşımıza çıkıyor (bkz. kitabın sonunda Tablo 30). Aşağıda değineceğimiz İardanes/İardanos adı da bunlar arasındadır (bkz. İardanos, No. 1). O adın İardanes biçiminde, Lâtin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile karşılanır. Böylece, adın daha doğru biçiminin İardana yâni İarda-(wa)na, İarda'sal olduğunu anlıyoruz (bkz. wana). İardanes/İardanos adının aslının "ırmak" gibi bir anlamı olduğu sanılıyor (Bürchner, RE İardanes maddesi). Ürdün Irmağı adının eski biçimi olan İarden ile bunun arasında bir bağlantı olduğu, daha 1853'te Olshausen tarafından savunulmuştu (Malten, RE İardanos maddesi, s. 749 sonu). Arda ögesini içeren pek çok tarihsel coğrafya adının hemen tümünde ya bir ırmak, dere ile, ya da bir kaynak, pınar ile bağlantı saptayabildiğimizden, sözcüğün Luwi dilinde ve ardılı dillerde "Kaynak, akarsu" anlamına gelen sözcüklerden (bkz. Arna, Arpa, Arsa) biri olduğu kanısındayım. Karş. Farsçada Rud (ırmak, çay); eski İran dilinde Aeda, "Kaynak" (Bartholomae, Altiranisches Wörterbuch, s. 42); Ermenicede Aru, "Akarsu".

ARDA. Adın anlamı konusunda bkz. Arda (sözcüğü).

1. Arda. Giresun ili Alucra ilçesi Mindaval/Çamoluk bucağına bağlı köy; kaynak suyu vardır (TA, Arda maddesi).

2. Arda. Meriç Irmağının ikinci büyük kolu. İlkçağda, yerel ağızda, adı yine Arda idi (Hirschfeld, RE Arda maddesi). Hellen'lerde Artiskos olmuştur (örneğin Herodotos, IV 92).

ARDABAN. Erken hristiyanlık döneminde varlığını bildiğimiz bir Mysia kenti. Tam yeri saptanamamıştır (Zgusta, s. 92). Görünüşe bakılırsa adın aslı Luwi dilinden Ardawana, Pınar-sal, Pınar-ülkesi idi. Bkz. Arda (sözcüğü), wana.

ARDAHAN. Kars iline bağlı ilçe merkezi kent. Adının Ermenilerce söylenen biçimi, Artan (Honigmann, s. 162 ve orada dn. 3). Artan/Ardahan, yalnız kentin değil, oradan geçen ve Gürcistanda Kur, Kura diye anılan önemli çayın da adıdır. Dolayısiyle, Arda kök sözcüğü yine bir akarsu adında karşımıza çıkıyor (bkz. Arda sözcüğü). Belki, gerek Artan gerek Ardahan biçimlerinin aslı, yâni yörenin ve ırmağın adının öz biçimi. Luwi dili ardılı (Pontos ülkesinde de konuşulan) Kappadokia dilinden gelme, Arda kök sözcüğüne wana/ana takısının eklenmesiyle türetilmiş, "Akarsu'sal, Akarsu Ülkesi" anlamında Ardana idi. Bkz. Arda (sözcüğü), wana.

Anadoluda başka Artan'larla da karşılaşıyoruz. Örneğin, Adıyaman ili merkez ilçesi Kuyucak bucağına bağlı Pınaryaylâ Köyünün adı yakın zamana kadar böyle idi. Köyün yeni adı Pınaryaylâ, eski adı Artan'ın da "Pınar, Akarsu" ile ilgili olabileceğini doğruluyor.

Artvin 1973 İl Yıllığı, kuzeydoğu Anadoludaki Arda'lı adları, Urartu'ların Güneş Tanrısı'nın adına bağlamaktadır (s. 10): "Ardanuç, Artvin/Artivin ve Arda-Şen adları, Khaldi adlı en baş tanrıdan sonra Urartu'ların üçüncü büyük tanrısı, Güneş İlâhı'nın adı olan Ardini adına yapılan tapınaklardan kalmadır". Aynı yıllık, aynı sayfada, yalnız 14 satır sonra, Ardi, üç ilâhtan Ay Tanrısı'nın adı idi diyor.

Kuyuya atılan bu taşı çıkarmak umuduyla konuyu inceleyince, şunları saptıyoruz:

Urartu'larda, Güneş tanrısının bilinen adı Şiuni'dir. Tanrı, kabartmalarda, dizi üzerinde durur ve başı üzerinde kanatlı bir güneş yuvarlağı bulunur. Bunun bir adının da Ardi olduğu hakkında hiçbir bilgimiz yoktur. Tam tersine, Urmiye Gölü yakınlarında arkeologlarca Muşaşir diye bilinen yerdeki Urartu kenti Ardini'de tapkı gören tanrıdan Urartu belgelerinde "Ardini kentinin tanrısı" diye söz edilir (Boris Pjotrowski. Urartu, Heyne Verlag, München 1969 s. 62), ama "tanrı Ardi" adı, görebildiğim kadarıyla, şimdiye dek herhangi bir belgede anılmamıştır. Gerçi Veli Sevin/Oktay Belli, bir yazılarında (Yeşilalıç Urartu

kutsal alanı ve kalesi, Anadolu Araştırmaları c.IV-V, s. 379'da) "Her ne kadar Meher Kapı yazıtında Nişi, Kumenu ve Ardi(ni) gibi kentlerin adları geçiyorsa da, bunların aynı zamanda başkent Tuşpa'da ibadet gören şehir tanrıları oldukları açıktır" diyorlar ama, her bir kentin tanrısı o kentle aynı adı taşıyordu demiyorlar; Ardi(ni) adıyla yalnız kent değil aynı zamanda o kentin tanrısı da kasdedilmektedir diyorlar. Ancak, en önemlisi, Ardi sözcüğünün, Urartu dilinin kökeni olan Hurri dilinde ne anlama geldiğinin biliniyor olmasıdır; o dilde sözcük, "Güneş" ya da "Tanrı" anlamında değildi, sadece "Kent" anlamındaydı (Dinçol, EADG, s. 124'e bkz.). Son olarak şunu belirtelim ki, Artan/Ardahan, Ardanuç, Arda-Şen gibi adların tümünde, kök bölüm olarak bir Ardi değil, bir Arda/Arta görülmektedir ve bu durum, sözünü ettiğimiz adların, Hurri ve Urartu dillerindeki bir Ardi/Arti sözcüğünden değil, Luwi dilinin ardılı (Pontos devleti ülkesi olmuş yörede de konuşulan) Kappadokia dilindeki Arda/Arta sözcüğünden geldiğini ortaya koymaktadır.

ARDALA. Luwi diliyle ardılı dillerde Arda-la, Akarsu-cuk. Bkz. Arda (sözcüğü), -la.

1. Ardala. Çoruh ili (şimdi, Artvin ili) Hopa ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy; "köyde kaynak suları kullanılır" (TA, Ardala maddesi).

2. Ardala. Bizanslı tarihçi Kedrenos'un (II 213) andığı, Kayseri güneydoğu yakınlarında bir kentçik. Bkz. Endelekhone.

ARDANUÇ. Artvin iline bağlı ilçe merkezi kasaba ve oradan geçen çay. Bkz. Adranoutzion.

ARDASA. Gümüşhane iline bağlı Torul ilçesinin merkezi kasaba (TA, Ardasa maddesi); şimdi ona da Torul deniyor. Ünlü Zigana Geçidinin yukarı yandaki başındadır ve Harşit Çayı kıyısındadır. Böylece, Luwi dili ardılı Kappadokia dilinden geldiği anlaşılan Ard(a)-Assa, Akarsu-Kenti adının yerli yerinde seçilmiş bulunduğu ortaya çıkıyor. Bkz. Arda (sözcüğü), Assa.

Ardeskos. Sarmatia'da, yâni İskit yurdunun batı yanında bir ırmağın adının ilkçağ Hellen'lerince kullanılan biçimi (Hesiodos, Theogonia, dize 345). Eyuboğlu/Erhat'ın Hesiodos çevirisinde dizgi yanlışı nedeniyle Adreskos yazılmıştır, fakat kitabın sonundaki alfabetik sıraya konmuş açıklamalar bölümünde ad, doğru olarak, Ardeskos'tur. Lâtin yazımında ortadaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanır. Bir kez daha, Arda kök sözcüğü, bir ırmak adında karşımıza çıkıyor.

ARDEŞEN. Rize'nin Pazar ilçesine bağlı bir bucak merkezi kasaba. Burada, "dağlar, birçok küçük ve kısa akışlı akarsu ile parçalanmıştır". Dolayısiyle, yine bir kaynaklar, dereler bölgesi karşısındayız. Ardeşen adındaki Arda ögesi, besbelli ki, aslında Arda'dır, bu kaynaklara, derelere işaret etmektedir (bkz. Arda sözcüğü). Sondaki Şen, Ermenicede "kasabacık, köy" anlamındaki sözcüklerden biridir.

ARDİSTAMA. Anadolunun Kappadokia bölgesinde bir kentçik. Ptolemaios'da (5 IV 8) Lykaonia kenti sayılarak anılır. Şimdi, Konya ili Karapınar ilçesi Gölören bucağına bağlı Arısama Köyü (bkz. TA, Ardistama maddesi); yeni uydurulan adı, Belkaya. Köyün topografyasını araştırmağa hiç gerek olmadan, adındaki Luwi dili ögelerini tanıyor ve adın anlamını görebiliyoruz. Bu ad, ya Luwi dilinden ya da onun İÖ 1. binyıldaki ardılı olan yerel dilden gelmedir; Ard(a)-ista-(u)ma ögelerinden türetilmiştir, "Pınar-akıntısının-halkı" anlamındadır. Bkz. Arda (sözcüğü), Asta, uma. Kasdedilen dere, Karacadağ'da doğup, bucak merkezi Gölören'in adından da varlığı anlaşılan, yöredeki bataklık göllerine dökülen dereciklerden biri olmalıdır.

ARDOS. Bu adın aslının "Pınar, kaynak, akarsu" anlamında Arda olduğunu, Rum ağzında Ardos'a çevrildiğini sanırım. Bkz. yukarıda Arda (sözcüğü).

1. Ardos. Erzurum'un Oltu ilçesinde, Oltu Çayının kollarından bir dere ve bunun kıyısında kurulmuş olan, Oltu ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Gerek derenin gerek köyün şimdiki resmî adı Çamlıdere'dir.

2. Ardos. Kars'ın merkez ilçesine bağlı bir köy. Kars'ın 18 km. güneyindedir; "köyde kaynak suları kullanılır" (TA Ardos maddesi No. 2).

3. Ardos. İvriz'deki ünlü Geç Hitit (aslında, Luwi) kabartmasının dibinden geçen derenin pınarlarının bulunduğu, güney bitişikteki dağın adı (TA, Kızlarsarayı maddesi).

ARDUŞİN. Bingöl ili Solhan ilçesine bağlı bucak merkezi Yenibaşak'ın eski adı. Sonundaki Şin (=Şen; "Köy", Ermenice) bölümünü Norşin, Hemşin vb. adlarda da görüyoruz. Baştaki Ardu'nun anlamını saptayamadım. Bunun, Ermenicede "Sabah" anlamına gelen Ardu olabileceğini yâni adın tümünün "Sabah Köyü" anlamında olabileceğini sanmıyorum. Arduşen adı, Bingöl 1973 İl Yıllığında (s. 35) Ardüşen diye yazılıyor. Aslı belki Ardeşen'in adıyla aynı kökenden geliyordu, aynı anlamda idi.

ARDYNİON. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Mysia kenti. Tam yeri bilinmiyor. Adının, yukarıda incelediğimiz Arda sözcüğünden türetilmiş bulunduğu olasıdır. Ancak, bu adın öz biçimini, dolayısiyle tüm olarak anlamını saptayamıyoruz.

ARDYRA. Karia'daki Lagina'da (Yatağan yakınında Leyne/Turgut) bulunmuş bir yazıtta adı geçen ve o yörede olduğu anlaşılan bir arazi parçası ya da yerleşim (Zgusta, s. 94). Adı ya Luwi dilinden, ya da onun yerel ardılı Karia dilindendir, Ard(a)-ura ögelerinden türetilmiştir, "Koca Pınar, Ulu Pınar" demektir. Bkz. Arda (sözcüğü), ura.

Ardys. Lydia kralı (Herodotos, I 15, 16, 18). Hellen ağzında Ardys biçimine getirilmiş, erkek adı olabilmesi için sonuna -s eklenmiş adın öz biçiminin Ardu yâni Arduwa (Luwi dilinde uwa sesi kısaltılarak yalnız u diye de söylenebiliyordu) olduğunu sanırım. Ard(a)-uwa, "Pınar-lık" (Pınarı bol) demektir. Karş. Arzawa, Ormanlık; Assuwa, Kent-lik, Kentleri bol. Eski Anadolu insanları gözünde pınarların, akarsuların dinsel önemi vardı; karş. Arnuwanda, Suppiluliuma (ikincisi Hitit dilinde: "Duru kaynağın insanı").

AREA. Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Theodoros'a ilişkin bölümde anılan ve Beypazarı-Nallıhan yöresinde bulunduğu anlaşılan bir yer. Burası çoktanrılı inanç zamanında kutsal sayılıyormuş ve Artemis'in korumasında olduğuna inanılıyormuş (Ramsay, s. 270 No. 10). Aynı metinde, yine o yörede, ana yol üzerinde bir Araunia (köyünün? kasabasının?) sözü edilmektedir (bkz. Araunia). Lâtin yazımındaki Area'nın Rum ağzındaki biçimi Araia olsa gerektir; bunun da Anadolulu aslı herhalde Ara (sunak?) sözcüğünden türetilmişti. Yerin Artemis ile bağlantısı da bu sonucu doğruluyor.

AREGA. Malatya iline bağlı ilçe merkezi Akçadağ'ın eski adı Arga'nın, Peutinger Tablosunda görülen biçimi. Bkz. Arca, Arga.

Arene. Yunanistanda, Peloponnesos'un Elis bölgesinde çok eski bir kent (İliada, II 591, XI 723). Lâtin yazımında e ile gösterilen sesler, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile. Adın aslının Arana olduğu, dolayısiyle bu Arene bölgesinin yukarıda anılan Arainos bölgesiyle adaş olduğu açıktır. Ara-(wa)na, Sunak(?)-sal, Sunak(?)-yurdu. Bkz. Ara (sözcüğü), wana.

ARETAS. Anadolu Hisarı'ndan geçerek Boğaziçi'ne dökülen Göksu Deresi'nin eski adı (TA, Aretas maddesi). Hellen dilinde "Erdem" anlamındaki Arete ile bağlantılı gibi görünüyorsa da o dilde Aretas diye bir sözcük yoktur. Kökenini, öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz; belki o da Arda/Arta idi. Bkz. Arda (sözcüğü).

Arga (sözcüğü). Keza, Arka. Meriggi sözlüğünde, Arkha değerinde olarak, Arha diye yazılmıştır. Luwi/Pelasgos kökenli adlarda ve Luwi dilinin ardılı İÖ 1. binyıl Anadolu dillerinin konuşulduğu bölgelerdeki tarihsel adlarda karşımıza çok çıkan bir sözcük. Bunun, Luwi dilinde belirttiği iki anlam saptanmıştır ve aşağıda (a) ile (b)'de gösterilmiştir:

a. "Yukarı" (Meriggi, Glossar, s. 30: "Ab"). "Yüksek" anlamında bulunduğunu anlayabildiğimiz Barga (Parga, Berga, Perga, Perge; bkz. Barga) sözcüğü de aynı Arga sözcüğüyle ve sözcüğün buradaki anlamıyla bağlantılı olabilir.

b. "Sınır" (Meriggi, Glossar, s. 31).

c. Arga/Arka sözcüğünün, eski Anadolu dillerinde bir de "Işıldayan, pırıldayan, ışıltı, pırıltı, ak, gümüş" anlamında kullanıldığı güçlü olasılıktır. Şöyle ki:

Herzfeld (The Persian Empire, s. 277 dn. 2), İspanya'daki, Luwi dilinden gelme bir ad taşıyan Tartessos kentinin destan kişisi kralı (bkz. Herodotos, I 163, 165) Arganthonios'un adının, Lâtincede "Gümüş" anlamına gelen Argentum ile bağlantısını görmüş ve belirtmiştir; her ne kadar o, Arganthonios adının aslını, yine bir Hind-Avrupa dili olan Kelt dilinden gelme sanmış ise de, bu yanılgısı konumuz yönünden önemli değildir. Gerçekten, *Anadolıda*, Kios/Gemlik dolaylarında bir Arganthonion Dağı vardı (Strabon, 12 IV 3); buna şimdi Samanlı Dağ diyoruz. Ayrıca, Anadoluda Arga, Argaios gibi diğer birçok Arga'lı adla karşılaşacağız. Demek ki, Arganthonios ve Arganthonion adlarındaki Arga (hısım Hind-Avrupa dillerinin bazılarında aynı anlamda böyle bir kök sözcük kullanılmış olabilirse de) Luwi dilinin malıdır; nitekim onu izleyen wanda/anda takısı da bunu kanıtlıyor.

Hind-Avrupa dillerindeki Arg- kök sözcüğünün, genellikle, "Parlayan, ışıltılı" (buradan, bazı dillerde, "Beyaz" ve/veya "Gümüş") anlamıyla bağlantılı sözcükler türetmekte kullanıldığı biliniyor. Örneğin Hellen dilinde Argyros, Sanskrit dilinde Arjunah, Lâtincede Argentum (hepsi "Gümüş" demektir); Anadolu kıyısında Çandarlı yakınında Arginousai (Hellen dilinde: "Ak Adalar").

Hitit belgelerinde anılan kent, ülke, dağ, akarsu adları arasında Arg- sesiyle başlayanı görülmüyor (bkz. H. Ertem, CAD). Ancak, sözcüğün Hitit belgelerinde biraz farklı, örneğin Arkha yahut Arakha biçiminde söylenip yazılmış bulunması olasılığı gözden uzak tutulmamalıdır. Örneğin, kent ve ülke adları arasında Hitit belgelerinde anılan Arakhnata, Arakhti, Arkhita adları bu yönden dikkatimizi çekiyor.

Kesin olan, Hellen ağzında yahut Hellenleşme dönemindeki Anadolu ağızlarında Arga biçiminde söylenip yazılan bir sözcüğün, Luwi kültüründen gelme adların yayılma bölgelerinde, üstelik içinde nd/nth sesi gibi Luwi dilinin bazı tipik ögelerini bulundurarak, karşımıza çıktığıdır. Bu gibi adları, aşağıda, alfabetik dizin içinde, gözden geçireceğiz. Ayrıca bkz. kitabın sonunda Tablo 31.

d. Diğer yandan, Luwi/Pelasgos kültürünün yayılma alanları kapsamında, özellikle Anadoluda, bolca sayıda Araga/Araka'lı ad da göreceğiz. Araga/Araka, Arga'nın Luwi dilindeki (yukarıda değindiğimiz üzere, Hitit belgelerindeki yazım biçimine yansımış) bir çeşitlemesini yansıtıyor olabilir ve dolayısiyle Arga ile aynı anlamda olabilir. Ancak, hiç değilse bazı tarihsel adlar içinde, Araga/Araka, aslında Ara-ka yâni Ara (Sunak?)-yeri'nin tâ kendisi olabilir. Keza. Anadoluda karşılaştığımız Arga'lı adlardan hiç değilse bazısının bu Arga bölümü, yukarıda değindiğimiz anlamda Araga/Araka iken zamanla Arga'ya dönmüş de olabilir. Dolayısiyle, Arga sözcüğünün hiç değilse bazı tarihsel adlarda bu sonuncu anlamda, Sunak (?)-yeri anlamında bulunması da olasıdır.

ARGA. Sözcüğün anlamlarına yukarıda değinildi. Bkz. Arga (sözcüğü).

1. Arga. Kappadokia'da ilkçağ kenti (Ramsay, s. 67 sonu; TA, Arga maddesi). Malatya'ya bağlı ilçe merkezi Akçadağ kasabasının tarihsel adı yakın zamana kadar böyle Arga olarak kullanılıyordu.

2. Arga. Adıyaman ili Kâhta ilçesi Narince bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı,

Bozpınar.

ARGAİOS. Bu ad, anlamlarını yukarıda incelediğimiz Anadolulu Arga sözcüğüne, Hellen dilinin -sal, -lı anlamındaki takılarından -ios eklenerek, Hellenleşme döneminde türetilmiştir.

1. Argaios. Kayseri yakınındaki Erciyes Dağının adının, Hellenleşme döneminde bürünmüş olduğu biçim (Strabon, 12 II 7). Dağın tepesi hep karla kaplı ve bembeyaz ışıltılı olduğu için, "Ak, ışıltılı" anlamındaki Arga adı burada pek yerli yerindedir.

2. Argaios. Tuz Gölü güneyinde, Hasan Dağı dizisinin batı uzantısında 3258 m. yüksekliğe ulaşan en yüksek doruğun adı (Strabon, 12 II 6; Ramsay, s. 390-391). Bizans belgelerinde Argaios, Strabon'da Argos diye anılıyor. Her ikisinin aslı Arga olmak gerekir.

ARGALYA. Trabzon ili merkez ilçesi Kireçhane bucağına bağlı köy (TA, Argalya maddesi). Adın başındaki Arga kök sözcüğünün anlamı konusunda bkz. yukarıda Arga (sözcüğü). Sondaki, -lya biçimine bürünmüş bölümün aslı ve anlamı neydi, güvenle saptayamıyoruz. Belki adın tümü, öz biçiminde Argala yâni Arga'cık idi (bkz. -la). Köyün ya da köy yöresinin beyazlıkla, ışıltı ile ilgisi neydi, bilmiyorum. Ancak, köyün bağlı olduğu Kireçhane bucağının adı bu yönden pek anlamlıdır.

ARGANA. Şimdi, Ergani. Diyarbakır iline bağlı bu ilçe merkezi kasabamızın adı, Asur'lulardan ya da Urartu'lardan kalma belgelerde Arkania biçiminde geçiyor; aynı ad, Ermeni ağzında Arghni biçimine bürünmüştü (Herzfeld, s. 145 ve orada dn. 1). Aslı Arkhana/Argana olmalıdır; nitekim Herzfeld yapıtında kenti daima bu adla anıyor. Bu ad, Arga kök sözcüğü ile wana/ana takısından türetilmiştir. Luwi dilinden ya da onun ardılı Kappadokia dilinden gelmedir, Arga'sal, Arga Ülkesi demektir. Bkz. Arga (sözcüğü), wana.

ARGANDA. Hellenistik çağda, Kommagene kralları soyunun atalarından Arsames adlı kişi dolayısiyle Arsameia (Arsames Yurdu) diye adlandırılan kentte, yâni Adıyaman iline bağlı ilçe merkezi Gerger'de tapkı gören yerel bir Ana Tanrıça çeşitlemesi, Argandene idi (bkz. TA, Argandene maddesi). Argandene adının sonunda, Luwi dilinin ve onun ardılı dillerin wana/ana takısını, pek çok diğer örnekte olduğu üzere, -ene biçimine bürünmüş olarak görüyoruz. Böylece, bu Ana Tanrıça çeşitlemesinin adının daha doğrusu san'ının Arganda'sal, Arganda'lı anlamına geldiğini anladığımız gibi (bkz. wana); Karkara/Karkaron/Gerger adının türetilmesine neden olan, oradaki karka'nın, "Doruk yeri"nin (bkz. Kar, -ka, Karka) bir adının da, kar ışıltısı dolayısiyle, Arganda olduğunu anlıyoruz. Gerçekten, Arganda, Arga kökü ile wanda/anda takısından türetilmiş bir sözcüktür, "Işıltılı" demektir. Bkz. Arga (sözcüğü), wanda. Yukarıda sözü edilmiş olan destan kralı Arganthonios'un ve Gemlik yakınındaki Arganthonion Dağının adları (bkz. Arga sözcüğü) kanımca hiç kuşkusuz, öz biçiminde böyle idi yâni Arganda idi.

ARGANTHONİON. Bkz. Arga (sözcüğü), Arganda.

Arganthonios. Bkz. Arga (sözcüğü), Arganda.

ARGAOUS. İlkçağ kenti. Şimdi, Malatya iline bağlı ilçe merkezi Arguvan (Ramsay, s. 379 başı; TA, Argaus maddesi). Adın sonundaki -ous, Hellenleşme döneminde eklenmiştir; Hellen dilinin adlardan sıfat türetmeğe yarayan, -lı anlamındaki takılarından biridir. Adın anlamı konusunda bkz. yukarıda Arga (sözcüğü) sonunda (d).

ARGASA. Güney İonia'da, Didyma yakınlarında bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı öğrenilen ancak tam yeri saptanamıyan bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 90). Adının Arga-(A)ssa ögelerinden türetildiğini, Arga-kasabası demek olduğunu görebiliyoruz. Bkz. Arga (sözcüğü), Assa.

ARGENNON. Bu ad Hellen dilindendir ve "Beyaz, ışıldayan" demektir; nitekim aynı sözcük İliada'da (III 141) bu anlamda kullanılmıştır. Ancak, Argennon adının, Luwi dilinden, Arga kök sözcüğünden gelme ve yine aynı anlamda bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır. Madra'nın, anlamı hiç değiştirilmeksizin Maiandros yâni Maia-(A)ndros edilmesi gibi benzer örnekleri pek bol sayıda görmekteyiz. Bildiğimiz Argennon'lar şunlardır:

1. Argennon. Çeşme yakınlarında, Khios/Sakız Adasına doğru uzanan burun (Strabon, 14 I 33). Şimdi, Beyaz Burun (TA, Argennon maddesi).

2. Argennon. Plinius'un (V 135) andığı, Karia kıyısında, Mykale Burnu (Samsun Burnu, yâni Söke güneybatı ilerisindeki Dilek yarımadasının burnu) yakınında bir ada.

ARGESİS. Algiza/Argiza kenti adının Peutinger Tablosunda yazılan biçimi (Ramsay, s. 167 No. 4).

ARGITHANI. Akşehir ile Ilgın arasında bucak merkezi kasaba. Adının kökeni konusunda bkz. Graita.

ARGİLA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı, tam yeri bilinmeyen bir Karia kenti. Zgusta (s. 92) Argila adının yerli dilden geldiğini söyleyen Sundwall'a karşı çıkarak, bu adın Hellen dilinde çömlekçi kili anlamına gelen Argilos sözcüğüyle bağlantılı olduğunu savunuyor. Yanılıyor. Çünkü: a. Hellen dilindeki Argilos sözcüğü, adın hiçbir durumunda (-e hâli, -i hâli vb.), keza çoğul durumunda, bitişini -ila diye değiştirmez. b. İla sözcüğü Luwi/Pelasgos dilinde "Geçit, boğaz" demektir (bkz. Ela/İla). Demek ki Argila, Arg(a)-İla, Ak-Geçit'tir. Karia'da Mykale Burnu yakınında bir Argennon Adası bulunduğunu biliyoruz. Buna göre, Argila, belki, Mykale Burnu ucu ile Sisam Adası arasındaki boğazın adlarından biri idi (diğer bir adı için bkz. Trogilion; o ad dahi İla sözcüğüyle türetilmiştir); Argila kentçiği de, o yakınlardaki bir kentçikti.

ARGİNOS. Bkz. Ergene.

ARGİNOUSAİ. Çandarlı Yarımadasının güneybatı yanıbaşındaki adacıklar (Strabon, 13 I 68). Hellen dilinin en eski biçiminde Argi-Noessai (Ak-Adalar) sözcüğünün sonradan kısalmasıyla Arginousai adı ortaya çıkmıştır (A. Bailly, Arginousai maddesi).

ARGİZA. Bkz. Algiza.

Argos (sözcüğü). Luwi/Pelasgos dilindeki Arga'ya (bkz. yukarıda Arga sözcüğü) hısım olan Hellen dili sözcüğü. "Işıldayan, pırıltılı" demektir. Buradan "Ak" anlamına, hatta, pırıltı yâni ışık çok hızlı olduğu için, "Hızlı" anlamına da gelir (Argo gemisinin adını anımsayınız).

ARGOS. Kappadokia'nın güney yanında, Toroslara yakın bölgede bir kale (Strabon, 12 II 6). Hellenleşme döneminde Argos edilmiş adın öz biçimi Arga olmalıdır; bkz. Arga (sözcüğü). Bu ad, güçlü olasılıkla, kalenin yakınındaki karlı, ışıltılı bir doruğa işaret ediyordu.

ARGOST. "Sivas vilâyetinde Tokad sancağına mülhak Niksar kazasında bir nâhiye olup, kazanın şimâlinde ve Canik sancağının hududu ittisalinde vâkidir" (Ş. Sâmi, c.II s. 835). Hangi kasaba olduğunu saptayamadım; (Çamiçi bucağının merkezi) Ardıçlı? Argost adının öz biçimini, kökenini, anlamını da belirleyemedim. Karş. aşağıda Argoustana.

ARGOUSTANA. Aksaray'ın 28 km. kadar kuzeyinde, Ankara'ya uzanan yol üzerinde bir köy (Ramsay, s. 316). Görünüşe bakılırsa bu ad, Luwi dilinde ya da onun yerel ardılı Kappadokia dilinde Arg(a)-u(wa)-(a)sta-(wa)na bölümlerinden türetilmiştir, "Işıltı-lık-deresi-ülkesi" anlamındadır. Bkz. Arga (sözcüğü), uwa, asta, wana. Demek ki, 2133 m.

yüksekliğe ulaşan Ekecek Dağı'ndan inen derelerden biri oradan geçiyormuş. Bu, Peçenek Dere olsa gerek.

ARGUVAN. Bkz. Argaous.

ARGYRİA. Hellen dilinde: "Gümüş Yurdu". Ancak, bu ad, Anadolulu Argura yâni Arg(a)-Ura, Büyük Arga adının (bkz. Arga sözcüğü, ura sözcüğü) Hellen ağzına uydurulmuş biçimi de olabilir; nitekim Koca Dere anlamında Astura'ların Hellen ağzında Astyra edildiğini göreceğiz.

1. Argyria. Troas yöresindeki Skepsis kentinin yetiştirdiği yurtdaşımız ilkçağ yazarı Demetrios'un söz ettiği, Aisepos/Gönen Çayı kıyısında bir yer. Diğer bir yurtdaşımız, Strabon (12 III 23, 13 I 45) böyle bir yerin varlığına inanmaz ve bu Argyria için, "İliada'nın andığı Gümüşün Yurdu neresidir?" sorusuna yanıt sağlamak için uydurulmuş bir addır diyecek kadar ileriye gider. Buna karşılık TA Argyria maddesi No.1'de, bu Argyria'nın, Gönen Çayına güneyden dökülen bir diğer çayın vâdisinde, bugünkü Karaaydın Köyünün yakınlarında olduğu, aynı çayın yukarı bölümünde eskiden işletilmiş bir gümüş mâdenine ait izler görüldüğü söylenmektedir.

2. Argyria. TA Argyria maddesi No.2'ye göre, diğer bir Argyria, Karadeniz kıyısında, Tripolis/Tirebolu doğusunda bir yerde idi, ancak o yer saptanamamıştır.

ARGYROPOLİS. Bu, Gümüşhane kentinin eski adı olmayıp, Gümüşhane adının Rumlarca kullanılan çevirisidir ve ancak 19. yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır (Bryer/Winfield, s. 3 dn. 12).

ARHAVİ. Artvin iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Arkhabis.

ARIN (Gölü). Keza, Arin Gölü, Arın Gölü. Sophene/Süphan Dağı ile Van Gölü arasında, Âdilcevaz yakınında, Van Gölünden 2 km. kadar içeride bir gölcük. Adının Luwi dilinde "Göl, kaynak gölü, kaynak havuzu" anlamına gelen Arna olduğu anlaşılıyor. Bkz. Arna.

Gölün yanıbaşındaki, Âdilcevaz ilçesine bağlı bucak merkezi Göldüzü kasabası da eskiden, bu göl nedeniyle, Arın/Arin diye anılıyordu.

ARISAMA. Bkz. Ardistama.

ARIT. Bartın ilinde bucak merkezi kasaba. Oradan bir çay (Arıt Çayı) geçer. Adının kökeni Ermenice olsa gerek: Ar(u)-ud, Akarsu-lu?

ARİACE. Yâni, Ariaka. Plinius'un (V 142) andığı, Uludağ'ın kuzey eteklerinde bir yerin ya da yerleşimin adı. Görünüşe bakılırsa İran egemenliği döneminden kalmadır ve Aria-ka, Aria (İranlı) Yurdu ögelerinden türetilmiştir. Anımsayalım ki, İskender'in İran İmparatorluğuna karşı son ve kesin yengiyi kazandığı Gaugamela Savaşında İran imparatorluk ordusu içinde savaşan Kappadokia'lıların İran bağımlısı kralı da Ariakes olarak Hellen yazarlarınca anılıyor (Arrianos, 3 VIII 5).

ARİANDOS. Lydia'da, Demirköprü Barajı kuzeydoğu yakınındaki Saittai/Sıdas Kale dolaylarında bir köy ya da kasabanın adı (Zgusta, s. 94). Aşağıdaki Arianzos ile adaş olduğu kuşkusuzdur.

ARİANZOS. Ihlara Vâdisi yakınında bir arazi (Ramsay, s. 315; TA, Arianzos maddesi). Karbala/Gelveri (şimdi, Güzelyurt) yakınlarında idi. Adının daha doğru biçimi Arianda/Ariandos olmalıdır. Bu ad, görünüşe bakılırsa, Aria (=Arya, İranlı) kök sözcüğüne "-lı, -sı olan" anlamında wanda/anda takısının eklenmesiyle türetilmiştir ve İran egemenliği döneminden kalmadır. Ancak, bir olasılık da adın öz biçiminde Ara (=Sunak; bkz. Ara sözcüğü) ve wanda/anda ögelerinden türetilmiş, "Sunaklı" anlamında bulunmasıdır.

ARİARAMNEİA. Zamantı ırmağı yanında Faraşa Köyünün (Kayseri ili Yahyalı ilçesi merkez bucağına bağlıdır; yeni uydurulan adı: Çamlıca) yerinde bulunan ilkçağ Rhodandos kentinin, Kappadokia krallığı yörede egemen iken taşıdığı ad (Honigmann, s. 42; TA, Ariaramneia maddesi). Hellen dilinde "Ariaramnes Ülkesi" demektir. Ariaramnes, İÖ 3. yüzyılda yaşamış bir Kappadokia kralıdır.

ARİARATHEİA. Hellen dilinde: "Ariarathes Yurdu". Kokussos/Göksun'dan Sebasteia/Sivas'a giden yol üzerinde bir Kappadokia kenti (Ramsay, s. 303). Aziziye/Pınarbaşı'nın yerinde bulunduğu sanılmaktadır. Ariaratheia adı, Kappadokia kralları Ariarathes'lerden birinin anısını yaşatmaktadır.

ARİARSETİA. Yukarıdaki Ariaratheia kenti adının, 31 sayılı İustinianus Novella'sında geçen, yanlış yazılmış biçimi (Ramsay, s. 347).

ARİASSOS. Pisidia'nın Pamphylia'ya pek yakın bir kenti. Kalıntıları, Antalya-Burdur yolunda, Antalya'dan 40 km. kadar ileride, sol (batı) yanda Akkoç Köyüne giden yolun kavşağının 1 km. kadar sonrasındadır (Umar, Pisidia, s. 14, 15, 48, 49, 50). Adın sonunda, Luwi dilinin ve ondan gelme dillerin "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamındaki Assa sözcüğünü, Hellenleşme döneminde Assos'a çevrilmiş biçimiyle, görüyoruz (bkz. Assa). Ancak, baştaki Ari- bölümünün öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. Belki, Luwi dilinde "uzun" anlamına geldiğini bildiğimiz, ayrıca "sunak" anlamında olabileceğini düşündüğümüz Ara sözcüğünden (bkz. Ara sözcüğü) bozmadır. Gerçekten Ariassos, uzun bir vâdi boyunca yayılan, uzun bir kenttir. Üstelik kentin adı bazı kaynaklarda Arrassos olarak aktarılıyor (Özsait, Pisidya/1, s. 45, 46).

Arienei. Plinius'un (V 127) andığı, Apameia/Dinar'ın kurulduğu yerde yaşamakta olan bir halkın adı. Belki daha doğru biçimi Arianai, Ariana'lılar idi ve Ariana adı da, İran egemenliği döneminden kalma olarak, Aria-(wa)na, İranlı Ülkesi ögelerinden türetilmişti. Ancak, Hellen ağzında Aria biçimine dönen ögenin, aslında, Anadolu kökenli Aruwa gibi bir sözcük olabileceği göz önünde tutulmalıdır.

ARİMA. İliada'nın (II 783) andığı. Anadolunun Kilikia bölgesinde bulunduğu sanılan bir yöre ve oradaki dağ. Lydia'lı ilkçağ yazarı Xanthos'a göre, Lydia'nın volkanik püskürtüler bölgesi olan Kula dolaylarında idi (Strabon, 12 VIII 19). Diğer bir ilkçağ yazarı, Kallisthenes, Arima'yı Silifke dolaylarına lokalize etmekteydi (Strabon, 13 IV 6 sonu). Arima adının kökenini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. Belki Ar(a)-ima ögelerinden türetilmişti, Ara (Sunak?) Halkı demekti. Bkz. Ara (sözcüğü), -ima (takısı).

ARİN. Bkz. Arın.

ARİNNA. Ana Tanrıça'nın Hitit pantheon'undaki karşılığı olan Hitit baş tanrıçasının (Hitit dilindeki adı bilinmiyor; Hitit'lerce de kullanılan Hurri dilindeki adı: Hepat, daha doğrusu Khepat) tapkı merkezi olan ve nerede bulunduğu henüz saptanamayan kent. Tanrıçaya da Hitit'lerce "Arinna kentinin tanrıçası, Arinna kentinin güneş tanrıçası" deniyordu.

Hitit ağzında Arinna biçimine bürünen adın aslının, "Kaynak, kaynak havuzu, gölcük" anlamında bulunduğunu güvenle saptayabildiğimiz, Luwi/Pelasgos dilindeki Arna olduğu anlaşılıyor; bkz. Arna (sözcüğü). Nitekim Cornelius (Geschichte der Hethiter, s. 83) Arinna'nın "Kaynak" olduğunu açıkça söylemektedir.

ARİNNANDA (Dağı). Hitit'lerce böyle anılan dağın Apasa/Ephesos bitişiğinde, sonradan Lysimakhos'un yaptırdığı surları taşıyan ve daha yukarısında Meryem Ana Evi ile tam orada gür pınarların bulunduğu, denize uzanan dağ olduğunu, II. Mursili'nin Apasa seferini anlatan Hitit belgeleri sayesinde, biliyoruz. Konu, THİT kitabımda (2. bsl., c.I/2, s. 15) in-

celenmiştir. Arinnanda adı, Arinna (aslı, Luwi dilinde "Kaynak, kaynak havuzu, gölcük" anlamına gelen Arna/Arına) kök sözcüğüne, yine Luwi dilinin "-sı olan, -lı" anlamında wanda/anda takısının eklenmesiyle türetilmiştir, "Kaynaklı, Pınarlı" demektir. Bkz. Arna (sözcüğü), wanda, Arinna.

ARİOKOME. Lydia'da, Marmara Gölü güneydoğu yakınlarında bir köyün adı. Sondaki Kome, Hellen dilinde "Köy, -Köyü" demek ise de, baştaki Ario'nun kökeni ve anlamı açık değildir. Burada da Aria Halkı yâni İranlılar anlamında olabilir, çünkü Gediz Ovasına gerçekten de İran egemenliği döneminde bazı İranlı topluluklar yerleştirilmişti. Ariokome, bir Trikomia'nın (Üç köyler birliği'nin) üyesi idi. Salihli'nin kuzey-kuzeydoğu ilerisindeki Çapaklı Köyüne lokalize edilmektedir (Bürchner, RE Suppl. I, 1903, Ariokome maddesi).

ARİSBA. Hellen'lerin İon boyu yazımında, son harf, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile; o yazımın Lâtin yazımına aktarılması: Arisbe. Aynı ad, ırmak adı söz konusu oldukta, Hellen ağzında ırmak adları -a ile bitemiyeceğinden ve eril adlara özgü bitişleri alacağından, Arisbos edilmiştir. Arisba adının Luwi/Pelasgos dilinden geldiğini, Hellen dilinde hiçbir anlamının bulunmadığını biliyoruz; ancak, öz biçimini ve anlamını saptayamıyoruz.

1. Arisba/Arisbe. Anadoluda, Troas bölgesinde çok eski bir kent (İliada, II 835; Strabon, 13 I 20, 21). Lâpseki dolaylarında, Musaköy ile Selleis/Yapıldak Çayı arasında idi (Umar, Troas, s. 29-30). Görünür kalıntısı günümüze ulaşamamıştır.

2. Arisba/Arisbe. Lesbos/Midilli Adasında kent (Herodotos, I 151).

3. Arisbos. "Trakya'da, kıyılarında Trakya'lı Kebren'lerin yerleşmiş olduğu bir Arisbos Nehri vardır" (Strabon, 13 I 21).

ARİSTE. Keza, Eriste. Balıkesir'e bağlı ilçe merkezi Dursunbey (eskiden, Balat) yerinde ya da yakınlarında bir ilkçağ kenti (Ramsay, s. 197). Adın Ariste biçimi, Hellen dilinde, "Seçkin" demektir (Aristos sıfatının dişisi). Ancak, Ariste/Eriste adının aslının Ar(a)-İsta, yâni Uzun-Dere ögelerinden türetilmiş bulunduğu, kanımca güçlü olasılıktır. Bkz. Ara (sözcüğü), Asta (sözcüğü).

ARİSTİON. Afyon ili Sincanlı Ovası batısında bulunduğu sanılan bir Bizans çağı Phrygia kentçiği (Ramsay, s. 150 No. 38; TA, Aristion maddesi). Sinanpaşa/Sincanlı ilçesinin merkez bucağına bağlı Güneyköy ile Karaçaören Köyü dolaylarına lokalize ediliyor. Adı Hellen dilinde Aristos (=Seçkin) sözcüğüne, "-yeri" anlamında -ion takısının eklenmesiyle türetilmiş görünüyorsa da, gerçekte Anadolulu bir adın Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi olabilir. Belki burada da bir Ar(a)-İsta, Uzun-Dere söz konusu idi. Bolvadin yakınındaki Eber Gölüne dökülen Akarçay'ın başlangıç kollarından biri, Karacaören Köyü doğu yakınından geçer.

ARKADİOUPOLİS. Bkz. Arcadiopolis.

ARKASTA. Pisidia bölgesinde, yeri saptanamamış bir köy (Ramsay, s. 460). Adının öz biçimi belki Arg(a)-Asta, Işıltılı-Dere idi; bkz. Arga (sözcüğü), Asta (sözcüğü).

ARKEA. Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Theodoros'la ilgili bölümde adı geçen, Nallıhan-Beypazarı dolaylarında bir yer ya da köy (Zgusta, s. 96). Bu adın kökeni, öz biçimi ve anlamı bilinmiyor. Karş. Arga (sözcüğü).

Arkenos. Pisidia bölgesindeki Tymandos kenti dolaylarında bulunan bir yazıtta görülen halk adı (Zgusta, s. 96). Lâtin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile karşılanmıştır. Buna bakılırsa, halk adının daha doğru biçimi Arkanos ve onun da Anadolulu aslı Argana/Arkana olmalıdır: Arga (ışıltılı: dağ? dere?)-wana (ülkesi). Bkz. Arga (sözcüğü), wana, Argana.

ARKHABİS. Artvin ilinde, Arhavi'nin güneyinde Karadeniz'e dökülen çayın tarihsel adı (TA, Arkhabis maddesi). Arhavi'nin adı da bu çaydan geliyor. Görünüşe bakılırsa, Rum ağzında sonuna Hellen dilinin -is takısı eklenmiş olmakla birlikte (bkz. -is) adın kökeni, ilkçağda bu yörelerde de konuşulan Kappadokia dilindendir, "Işıltılı" anlamında Arkha/ Arga kök sözcüğünden türetilmiştir. Bkz. Arga (sözcüğü).

ARKHALLA. Kayseri ilinde, tek tek basaraktan bâde süzen güzeliyle ünlü bucak merkezi Erkilet kasabasının tarihsel adı (Ramsay, s. 339). Bunun öz biçimi, Kappadokia dilinde, Arga/Arkha kök sözcüğüne -la takısının eklenmesiyle türetilmiş, "Arga'cık" anlamında Arkhala olsa gerektir. Erkilet, Argaios/Erciyes'in tam kuzey karşısında, yüksekliği 1583 m.'ye ulaşan bir dağın güney eteğindedir. Arga'cık belki bu dağın adı idi ve onun Arga/ Argaios karşısında küçüklüğünü anlatıyordu.

ARKHELAİS. Daha önce Garsaura denen kentin, Hellenistik çağda ve sonrasında taşıdığı ad. Onu şimdi Aksaray diye anıyoruz. Roma çağında, imparator Claudius döneminde, İS 41-54 arasında burası, Colonia Archelais adı altında bir Roma kolonisi durumuna getirilmişti. Yapıtını Augustus döneminde veren Strabon, kenti Garsaura diye andığı için (Strabon, 12 VI 1), buraya Arkhelais adını, Kappadokia'nın sonuncu kralı Arkhelaos (ölümü: İS 17), egemenliğinin son yıllarında vermiş olmalı deniyor. Arkhelais adı, Hellen dilinde, Arkhelaos/Arkhelas (Halkın başı) adına, adlardan sıfat ya da ülke adı türetmeğe yarayan -is takısının eklenmesiyle türetilmiştir, "Arkhelaos Yurdu" anlamındadır.

ARKONNESOS. Hellen dilinde: "Ayı Adası". Ancak, Hellen dilinde Nesos sözcüğü hem "Ada" anlamında, hem de -Peloponnesos örneğinde görüldüğü üzere- dar kıstaklı, adaya çok benzeyen yarımadalar için, "Yarımada" anlamında kullanıldığından, Arkonnesos adı, "Ayı Yarımadası"nı da kasdediyor olabilir. Hellenler Anadoluda iki adaya Arkonnesos diyorlardı:

1. Bodrum'un güney yakınındaki, şimdi Kara Ada dediğimiz ada (Strabon, 14 II 16).

2. Çeşme Yarımadasının güney yanında, Seferihisar'ın 20 km. kadar güneyinde, Doğanbey Burnu ucunda, küçüklüğü nedeniyle haritaların çoğunda görünemeyen, şimdi Doğanbey Adası dediğimiz ada (Strabon, 14 I 29).

ARKTON OROS. Hellen dilinde: "Ayılar Dağı" (bu dilde "Ayı" anlamındaki sözcük hem Arkos, hem Arktos'tur). Anadolunun, eskiden ada durumunda olan şimdiki Kapıdağı Yarımadasının 803 m. yükseklikteki Kapı Dağı tepesine Hellenler bu adı veriyorlardı (Strabon, 12 VIII 11). Bu eski adanın güney yanında Artaka (şimdi, Erdek) vardır. Belki adanın tümünün Luwi dilindeki adı Artawana (Arta-wana, Pınar-Ülkesi; bkz. Arda sözcüğü, wana, Artaka) idi ve Rodoslu Apollonios (Argonautika, I 941) o adı Arkton Oros ediverdi. Dikkate değer ki, Arkton'un Lâtin yazımında (o) ile gösterilen ünlüsü, Hellen yazımında, wa sesine işaret eden omega ile karşılanır.

ARLAİA. Milâs yakınında bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı öğrenilen bir arazi ya da köy (Zgusta, s. 97). Luwi dilinde bir Arla sözcüğü saptanmıştır (Meriggi, Glossar, s. 198 No. 86), ancak anlamı aydınlatılamamıştır. Hitit belgelerinde anılan yöre ve kent adları arasında da, Arla kök sözcüğünden türetildiğini görebildiğimiz bir Arlanduia adı vardır (H. Ertem, CAD s. 16). Karş. Parlaïs.

ARLİSSOS. Yine Milâs yakınlarında bulunan yazıtlarda adı geçen ve o yörede bulunduğu böylece öğrenilen bir kent ya da kasaba (Zgusta, s. 97). Tam yeri bilinmiyor. Adı, yukarıda değindiğimiz Arla kök sözcüğüne, "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamındaki issos sözcüğünün eklenmesiyle türetilmiştir (bkz. Assa), Arla kenti demektir. Belki Arlaia ile bu Arlissos birbirinin aynıdır.

Arma (sözcüğü). Luwi dilinde, Hitit dilinde, Lykia dilinde "Ay" demek olduğu biliniyor (Laroche, Dictionnaire, s. 31). Dolayısıyle, Ay'ı simgeleyen tanrının da adıdır.

ARMALA. Luwi dilinde ve ardılı dillerde Arma-la, Ay-cık (bkz. Arma, -la). Bu ad, ya "Küçük Ay(=Hilâl)", ya da, "Ay Tanrısı Arma'nın Yavrusu" (karş. Attala/Attalos, Attilâ: Atta'nın Yavrusu; Satala/Sandala, Sanda'nın Yavrusu) anlamındadır.

1. Armala. Lâtin yazımında Harmala, 13. yüzyılda varlığını bildiğimiz, Menderes Vâdisinde olduğu sanılan bir kasaba; belki Moralı'da, yâni Menderes Magnesia'sının yanıbaşında (P. Wittek, Yer Adları, s. 208 dn. 30). Ancak, kasdedilen, aşağıda No. 2'de anacağımız Armala da olabilir; hatta, Armanda/Harmandalı da olabilir.

2. Armala. 1946'daki yönetim örgütünde, Denizli ili Tavas ilçesi Kale bucağına (şimdi o da ilçe oldu) bağlı köy.

ARMANDA. İzmir'den Aiolis Larissa'sına, Menemen yakınlarına gidilirken yol üzerinde sağ (doğu) yanda bulunan bir köy (Bürchner, RE 2. dizi c.III A 1'de Smyrna maddesi). Hiç kuşkusuz şimdiki Harmandalı Köyü'dür; Bürchner'in haritasında da tam orada gösteriliyor. Zaten Türkçedeki anlamıyla harman'ın dalı olamıyacağından, Harmandalı adı, birkaç yerde karşımıza çıkmasına rağmen, saçmadır ve Türkleşme öncesi dönemden kalma bir adın Türk ağzında çarpıtılmış biçimi olduğunu hemen belli eder. Çok ünlü "Harmanda'lı Efem" türküsü, aynı doğrultuda bir diğer kanıttır; köyün adı Armanda/Harmanda değil de Harmandalı olsaydı, Efeye "Harmandalı'lı Efe" demek gerekirdi.

Armanda adı, ya Luwi dilinden ya da onun ardılı İÖ 1. binyıl yerel Anadolu dilinden (Lydia dili) gelir; Arma (Ay, Ay tanrı) kök sözcüğüne, wanda/anda (-lı; buradan: -tapınıcısı) takısının eklenmesiyle türetilmiştir, "Ay Tanrısına tapan halk (ın yerleşimi)" demektir. Karş. Adanda, Amanda, Otranda. Harmandalı, şimdi önünde bulunan ve Gediz Irmağının getirdiği dolgu ile oluşan ova yokken, ilkçağda, deniz kıyısında idi (bkz. Menemen). Bugün bütün Karşıyaka yöresinde çok güzel görünen ay ışığı, o dönemde, Armanda/Harmandalı'dan, oraya kadar sokulan denizdeki pırıltısı nedeniyle, çok daha güzel görünüyor olmalıdır. Ay tapkısının nedeni herhalde bu güzellik idi.

Anadolunun başka yerlerinde de Harmandalı adlı köylerin bulunduğunu; ayrıca, bu köylerde, Harmandalı denen bir Türk aşiretinin ya da ayrı ayrı her birine Harmandalı denen aşiretlerin varlığını (bkz. T. Ergül, BKÖT, s. 65) unutuyor değilim. Anadoludaki Türk aşiretlerinden nicesinin, yerleştiği yörenin, kasabanın, köyün (eski kültürlerden kalma) adıyla bağlantılı ad taşıdığını biliyoruz (bkz. Durasıllı). Harmandalı aşiretinin yahut aşiretlerinin adı da, aşiretin, bir Armanda/Harmanda'ya yerleşmiş bulunmasıyla bağlantılı olmalıdır.

ARMASUN. 1946'daki yönetim örgütünde, Konya ili Çumra ilçesi Dinek bucağına bağlı bir köy. Şimdi, Gürağaç (French, Roman Roads, c.II/1 s. 224). Anadolu'da şimdi kullanılan adlardaki -sun, -sın bitişleri, genellikle Luwi dilindeki assa'dan (çeşitlemesi: issa) Hellen ağzına assos (çeşitlemesi: issos) biçiminde uydurulmuş bitişlerin bu kez Türk ağzına uydurulmuşudur (bkz. Assa; Örnek: Kokussos'dan Göksun, Agalassos'dan Ağlasun). Bu nedenle, Armasun adının aslının Armassa yani Arm(a)-Assa, Ay-Kenti (Köyü) olduğunu güçlü olasılık sayıyorum.

ARMAŞA. Kocaeli ilinin merkez ilçesine (İzmit) bağlı bucak merkezi Akıneşe kasabasının eski adı; Erineşe de denirdi (TA, Akıneşe maddesi). Armaşa adının, aşağıda anılacak olan Arımaxa'ya benzerliği pek dikkat çekicidir. Kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım. Bir diğer Armassa, Ay-Kenti? Bkz. Armasun.

ARMATASUN. Konya yakınında bir hisar; bu yörede Karaman'lılarla Anadolu

Selçukluları arasında bir savaş yapılmıştı (O.Turan SZTT s.605). Yerini saptayamadım. Türk ağzında -sun bitişli edilmiş Anadolulu adların daha eski biçiminin -ssos bitişli olduğunu gözönünde tutarak (bkz.yukarıda Arınasun) bu Arınatasun'un Rum ağzındaki biçiminin Armadassos, onun da Luwi dilindeki aslının Armadassa olduğu sonucuna varıyorum. Bunun anlamını da görebiliyorum: Arma-(wa)nda-(a)ssa, "Ay Tanrısı tapınıcısı (halkın) kenti". Bkz. Arma, wanda, -ada, Armanda, Assa. Bu yerleşim, yukarıda sözü edilen Armasun köyünün ta kendisi olabilir; o adın kökeni ve anlamı da buradakinin köken ve anlamına yakındır.

ARMATAZA. Beyşehir Gölü güneyinde Adaköy'de bulunan yazıtlarda Armataza'lılar adının geçtiğine bakılarak o yörede varlığı anlaşılan bir ilkçağ köyü ya da kasabası. Tam yeri bilinmiyor (Zgusta s.97). Geç dönemde Armataza edilmiş adın aslı da Armadassa olmalıdır (bkz. Armatasun). Ay ışığının göl yüzeyindeki yansımasının güzelliği, Beyşehir Gölü yöresinde de Ay Tanrı tapkısına yol açmış olsa gerek.

ARMATOS. Bkz. Harmatos.

ARMAXA. Anadolu'nun Kappadokia bölgesinde, Kayseri'den Sivas'a giden yol üzerinde bir kasaba ya da köy. Antoninus Rehberinde, adı böyle Armaxa biçiminde yazılarak; Peutinger Tablosunda ise, Armaza biçiminde yazılarak anılıyor. Kayseri ili Sarıoğlan ilçesi merkez bucağına bağlı Palas (şimdi Gölova) Köyünün yerinde bulunduğu sanılmaktadır (Ramsay, s. 298-299 No.4). Dikkat edelim: Gölova Köyü adının da açıkladığı üzere, yine göl kıyısında bir yer ile karşı karşıyayız. Dolayısıyla, adın Arma bölümünün, oradaki Ay Tanrı tapkısına işaret ettiği (bkz. Arma) güçlü olasılıktır. Adın öz biçimi belki Armada yâni Armanda idi; bkz. -ada, Armanda.

ARMAZA. Bkz. Armaxa.

ARMENE. Sinop'un batı yakınında, şimdi Akliman denen yerde, bir ilkçağ köyü ve limanı (Strabon, 12 III 10). Adın sonunda, Luwi diliyle ardılı dillerin -sal, -ülkesi anlamındaki wana/ana takısı (bkz. wana), Hellen ağzında biraz çarpıtılmış da olsa, açıkça görülüyor (Lâtin yazımındaki e'ler, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile). Baştaki kök sözcük Arın- da, yine Arma (Ay, Ay Tanrı) olsa gerektir. Dolayısiyle Arma-(wa)na, "Ay Tanrı Ülkesi" anlamındadır. Burada da, denize vuran ay ışığının güzelliği, Ay Tanrı tapkısına yol açmış olmalıdır.

ARMENİA. Hellen dilinde: "Ermeni Yurdu". Ermenicenin kendisinde, Ermeni, "Hay"; Ermeniler, (çoğul takısı -k ile) "Hayk"tır. Eski Hellen'lerin kullandığı Armenioi (=Arınenios'lar) sözcüğü, ilkçağda İranlıların o halka verdiği Arınine adından bozma idi sanılıyor. Türkçedeki Ermeni adı da, Armenioi sözcüğünün ortaçağda yeni Hellen dilinde (Rumcada) söyleniş biçiminden, Armenii'den gelir.

Armenios'lar. Bkz. Armenia.

ARMOKODOKA. Milâs yakınlarında bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı öğrenilen bir arazi parçasının adı. Sonuncu o, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega iledir. Arazinin tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 97). Adın öz biçimini, dolayısiyle kökenini, türetiliş ögelerini ve anlamını saptayamadım.

ARN. Bkz. Arın.

Arna (sözcüğü). Luwi/Pelasgos dilinden, ya da ardıllarından gelme birçok tarihsel coğrafya adı içinde arna bölümünü görürüz (bkz. kitabın sonunda Tablo 32). Kretschmer, bundan 100 yıl kadar önce yayınladığı, değerini hâlâ koruyan dev yapıtı "Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache" (Hellen dilinin tarihine giriş; Göttingen 1896) ile, bilime çok büyük katkıda bulunurken, Arna sözcüğünün anlamını saptayamamış, "Kent

anlamında olsa gerek" demiş; ondan yarım yüzyıl kadar sonra "Pelasgos dili" üzerinde çalışan van Windekens de (Le Pélasgique, s. 53) bu görüşe katılmaktan ileri gidememiştir.

Oysa, Arna/Arne'li adların, *topografyaya bakılarak* incelenmesi, Arna sözcüğünün "kaynak, kaynak havuzu, gölcük" anlamında bulunduğunu, tümevarım yoluyla ve kesin güvenle anlamaya olanak vermektedir. Kitabın sonunda listelenmiş bol sayıda örnek-ad'ın her birinin kitapta incelendiği yerlere baktığınızda, bunların tümünün bir "kaynak, kaynak havuzu, gölcük" ile bağlantısı bulunduğunu ve hatta bir haylisinin düpedüz bir havuzlu kaynağın ya da gölcüğün adı olduğunu göreceksiniz. Bu gözlemimize ilk kez, Tarih ve Top-lum, No. 70'deki yazımızda s. 36'da işaret etmiştik.

Luwi diline hısım Hind-Avrupa dilleriyle bir karşılaştırma yapmaktan da geriye kalmayalım. Hitit belgelerinde geçen Arinna sözcüğünün "Kaynak, pınar" anlamında bulunduğunu daha önce görmüştük (bkz. Arinna). Eski Hellen dilinde, "kaynak, kaynak havuzu" anlamlarına gelen sözcük, Krana'dır (İon ağzında ve yazımında, ünlüler, a harfi yerine, eskiden a'ya yakın değer taşırken klâsik çağda e değerini, şimdi i değerini alan eta, H harfiyle; o yazımın Lâtin yazımına çevirisi: Krene; bkz. ileride Mopsou Krene). Bu Krana sözcüğü, Arna'ya bir hayli benziyor. Sanskrit dilinde de Puskharini "Gölcük, havuz"dur. Arda/Arta, Arna,Arpa, Arsa adlarının tümü, "kök Hind-Avrupa dilinde" akıma, akıntı kavramına işaret eden bir Ar- sözcüğünün varlığını kabul edenleri doğruluyor (bu yönden karş. Ermenicede Aru, "Akarsu").

Arna'lı adlar, Hitit belgelerinde de anılıyor. Örneğin, o arada, Awarna ve Kawarna adlarıyla karşılaşıyoruz (H. Ertem, CAD s. 23, 74).

ARNA. Sözcüğün anlamı yukarıda belirtildi.

1. Arna/Arne. İkinci biçimde, Lâtin yazımında e ile gösterilen harf, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile. Yunanistanın Arkadia bölgesinde, adı birtakım destan öykülerine karışan bir kaynak havuzu (Pausanias, 8 VIII 1-2). Adının Hellen dilinde anlamı olmadığından, bu ad, Hellen dilinde "Koç" anlamına gelen Aren sözcüğüyle bağlantılı sanılıyordu ve bu bağlantıyı açıklamak için, Pausanias'ın da aktardığı bir destan öyküsü uydurulmuştu.

2. Arna/Arnna. Anadolunun Lykia bölgesinde, adı Hellen'lerce (yanıbaşından geçen Xanthos Irmağı/Eşen Çayı dolayısiyle) Xanthos diye bilinen kentin, Lykia dilinde kullanılan ve paraları üzerinde görülen gerçek adı (G. Bean, Lycian Turkey, s. 49). Bu örnekte Arna/Arnna adının işaret ettiği gölcük, kent ile güney komşusu Patara kenti arasında, şimdi Ova Gölü, Gelemiş Gölü denen ve geniş ölçüde kurutulmuş bulunan gölcük olsa gerektir.

3. Arna. Bkz. Arne, No. 2.

4. Arnâ. Bkz. Arneai.

5. Arna. Bkz. Arno.

ARNABANDA. Keza, Arnauanda. Bulunan birçok yazıtta adı geçen, ancak tam yeri saptanamayan bir Lykia kenti (Zgusta, s. 99). Hitit kralları Arnuwanda'ların adaşıdır. Adının türetiliş ögeleri ve anlamı için bkz. Arnuwanda.

ARNAS (Dağı). Van ili Gevaş ilçesindedir; Bitlis Dağları dizisindedir ve yeni uydurulan adı Kepçe Dağı'dır. Bu dağdan, Bahçesaray Çayı ile küçüklü büyüklü dereler doğmaktadır. Adı, Luwi diliyle ardıllarının "Kaynak, kaynak havuzu, gölcük" anlamındaki Arna sözcüğünün, Hellenleşme döneminde, dağ adı (eril ad) olabilmesi için sonuna -s eklenmiş biçimi olsa gerek. Bkz. Arna (sözcüğü).

ARNAUANDA. Bkz. Arnabanda.

ARNAVA. 1946 yılı yönetim örgütünde, Konya ili Ermenek ilçesi Kazancı bucağına bağlı köy. Adının aslı, görünüşe bakılırsa, Arnawa yâni Arna-(u)wa'dır; bu ad, "Kaynak, kaynak havuzu, gölcük" anlamlarındaki Arna sözcüğüne, -lık anlamındaki uwa takısı eklenmekle türetilmiştir. Bkz. Arna (sözcüğü), uwa.

ARNE. Arna adının çeşitlemesi; bkz. Arna (sözcüğü), Arna No.1.

1. Bkz. Arna, No. 1.

2. Yunanistanda, önce Boiotia'lıların sonra Thessalia'lıların olan çok eski bir kent (İliada, II 507, VII 9; Thoukydides, I 12). Sonradan, Kierion. Thessalia bölgesinin güney yanında, bir gölden doğan Onokhonos Çayının sol (batı) kayısında.

ARNEAİ. Lykia'da ilkçağ kenti (G. Bean, Lycian Turkey, s. 134-135). Antalya ili Finike ilçesi merkez bucağına bağlı Ernes (yeni uydurulan adı, Günçalı) Köyünün bitişiğinde kalıntıları vardır. Gerek Ernes köyünün adı, gerek bitişikteki Eren Dağının adı, besbelli ki, ilkçağ kentinin adıyla bağlantılıdır. Tümünün aslı, Luwi dilinde ve ardılı dillerde "kaynak, kaynak havuzu, gölcük" anlamına geldiğini gördüğümüz Arna olmalıdır. Bkz. Arna (sözcüğü).

Arnissa. Luwi/Pelasgos dilinden gelme adların kaynaştığı, kendi adı dahi öyleleri arasında bulunan Makedonia'da, Edessa yakınında bir ilkçağ kentçiği (Thoukydides, IV 128). Adı, Arna ve İssa ögelerinden türetilmiştir, Göl Kenti demektir (bkz. Arna, İssa). Gerçekten, bu kentçik, günümüzde de varlığını sürdürüyor ve Florina ile Aigai/Edessa arasındaki küçük bir gölün kuzey kıyısında bulunuyor.

ARNNA. Bkz. Arna, No. 2.

Arno. İtalyada, Anadolulu Etrüsk halkının bölgesi olan Toscana'da, 241 km. uzunluğunda önemli bir ırmağın adı; Romalılarda Arnus. Arno, çağdaş İtalyan ağzındaki biçimdir. Gerek Lâtincede, gerek İtalyancada akarsu adları (Hellen dilindeki gibi) erildir ve eril adlara özgü bitişler almak zorundadır (Lâtincede, ilke olarak, -us; İtalyancada, -o); -a bitişi ise, yine Hellen dilindeki gibi, dişi ad ve sıfatlara özgü bitişlerdendir, akarsu adı sonunda bulunamaz. Bu nedenle Anadolulu Arna adı, Lâtin ağzında Arnus, İtalyan ağzında Arno edilmiştir. Arna'nın anlamı için bkz. yukarıda Arna (sözcüğü).

Arnuwanda. Birkaç Hitit kralının adı.

Gerek Hitit'lerde, gerek Luwi'lerde kaynakların, kaynak havuzlarının, akarsuların dinsel yönden büyük önemi ve saygınlığı vardı. En ünlü Hitit kralı Suppiluliuma'nın adı, Hitit dilinde, kaynak'la bağlantılı anlam taşır: Suppi-luli-uma, Duru-kaynak-insanı. Luwi dilinden türetilmiş kral adları arasında bulunan Arnuwanda adı ise, o dilin, "kaynak, kaynak havuzu, gölcük" anlamına geldiğini saptadığımız Arna kök sözcüğü ile, "-lı" (buradan, keza: "-tapınıcısı") anlamındaki wanda/anda takısından türetilmiştir; bkz. Arna (sözcüğü), wanda, Adanda, Amanda, Otranda. Dolayısiyle "Kaynağa tapan" anlamındadır.

Aroanda. Komnagene krallarının atalarından biri; Hellen ağzında Orontes (F. K. Dörner, Komnagene, s. 230). İÖ 350 dolaylarında yaşamıştır. Aroanda adının Kappadokia dilinden geldiği ve Ara (sunak?) kök sözcüğüne, "-lı" (buradan, keza: "-tapınıcısı") anlamındaki wanda takısının eklenmesiyle türetildiği güvenle söylenebilir. Bkz. Ara (sözcüğü), wanda.

AROMA. Aydın iline bağlı ilçe merkezi Sultanhisar yakınlarında, üzümlerinden elde edilen şarabın üstün niteliğiyle ünlü bir köy (Strabon, 14 I 47).

Eski Hellen dilinde, aroo (=ekim yapmak) fiilinden türetilmiş "Ekin yeri, tarla" anlamına gelen bir Aroma sözcüğü ile, şimdi Fransızca aracılığıyla Türkçemize de sokulmaya başlayan, "Güzel koku" anlamında, o'su omega ile yazılan bir diğer Aroma sözcüğü vardı.

Ancak, bizim Aroma köyünün adı belki Hellen kökenli değildi, aslında Ar(a)-uma, sunak (?)-Halkı ögelerinden türetilmiş Aruma iken Hellenleşme döneminde biraz çarpıtılıp Aroma edilmişti. Bkz. Ara (sözcüğü), uma.

Arpa (sözcüğü). Bu sözcüğü, bir zamanlar Luwi dilinin ya da onun ardılı dillerin yayılmış bulunduğu yörelerde, hepsi de akarsu ile bağlantılı pek çok tarihsel ad içinde görüyoruz (bkz. kitabın sonunda Tablo 33). Buna bakarak, Arpa sözcüğünün, Türkçedeki ırmak, çay, öz, su, dere gibi, akarsuya işaret eden adlardan biri olduğunu anlıyoruz; karş. Arda, Arna, Arsa. Kök Hind-Avrupa dilinde akma, akıntı kavramına işaret eden bir ar- sözcüğünün bulunduğu varsayımını daha önce aktarmıştık (Arna sözcüğünü incelerken). Çok dikkate değer ki, Hitit dilinde Arra, "Sulamak" demekti; çağdaş Fransızcada Arroser, aynı anlamdadır. Ermenicede de Aru, "Akarsu"dur. Arpa'nın sonundaki pa'nın "su" demek olduğunu zaten biliyoruz (bkz. Aba/Apa/Pa). Buna bakılırsa Arpa, "Akarsu" anlamındadır.

ARPA. Sözcüğün anlamı (=Akarsu) yukarıda belirtildi. Bu Arpa'nın Türkçedeki Arpa ile hiç ilgisi yoktur.

1. Arpa çayı. Keza, Arpaçay. Büyük bölümüyle TC-Ermenistan arasında sınır oluşturur ve Aras'a katılır. Akbaba Dağının doğusundaki bir gölden doğar; o göle de Arpa Gölü deniyor. Irmağın ilkçağdaki adı, Hellen ağzında ve yazımında, Arpasos; Lâtin yazımında Harpasus idi. Bu sözcüğün, çağdaş yapıtlarda, Harpasos diye yazıldığına da rastlanıyor. Xenophon'un, Cizre'nin yerinden bugünkü Türkiye ülkesine geçip kuzeye doğru yol alarak Trabzon'a yürürken rastladığı ve andığı (Anababis, 4 VII 18) Arpasos'un bu Arpasos olduğu sanılırsa da böyle birşey olanaksızdır; Xenophon ve yoldaşları, Kars dolaylarına uzanmış olamazlar. Demek, daha batıda, Xenophon'un yolu üzerindeki bir diğer akarsu da böyle Arpa (=Akarsu) diye anılıyordu.

2. Arpa Dere. Samanlı Dağ'dan çıkıp Yalova batı yakınında Marmara Denizine dökülür.

3. Arpadere. Bilecik'e bağlı ilçe merkezi Pazaryeri'nin güneybatı yanıbaşında köy. Adı, oradan bir Arpa Dere'nin geçtiğini gösteriyor.

ARPAGİA. Bkz. Harpagia.

ARPASA. Lâtin yazımında Harpasa. Karia'da, Arpasos/Harpasus çayı (bugün Akçay) kıyısında bir ilkçağ kentçiği. Şimdi, Aydın ili Nazilli ilçesi merkez bucağına bağlı Arpaz; yeni uydurulan adıyla Esenköy. İlkçağ kentinin, Roma egemenliği döneminde bastığı paralardan bazısında, ırmak-tanrı Arpasos'u canlandıran kabartma vardır. İÖ 229 ya da 228 yılında bu çayın kıyısında yapılan bir savaşta, Bergama Krallığı ordusu, Seleukos'lar Krallığı ordusunu yendiği için çayın adı tarihe geçmiştir.

Arpasa adı, Luwi dilinden ya da onun ardılı Karia dilinden gelir ve Arpa-(A)ssa, Akarsu-Kenti ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Arpa (sözcüğü), Assa (sözcüğü). Irmağın adı, açıktır ki, aslında yalnızca Arpa idi. Böyle iken zamanla, öz Anadolu dillerinden gelme ırmak, kent adlarının anlamının unutulduğu Hellenleşme döneminde, kent dolayısiyle ırmağa Arpasos dendiği; yâni ırmağın da kentin adıyla anıldığı, ancak ırmak adları Hellen ağzında eril olacağı ve eril adlara özgü bitişler alacağı için, (kentin adı dişi ad niteliğiyle Arpasa diye kaldığı halde) ırmak adının Arpasos'a döndüğü anlaşılıyor. Karş.: İdyma kenti, İdymos deresi.

ARPASOS. Bkz. Arpa, No.1; Arpasa.

ARPAZ. Bkz. Arpasa.

ARRA. Akşehir Gölü kuzeydoğu yakınında bulunan bir yazıttan o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyü ya da kasabası (Zgusta, s. 86).

Hellen yazımında l, r, s vb. yerine ll, rr, ss vb. yazılması söyleyiş, okuyuş yönünden fark yaratmadığı için bu Arra'nın, incelediğimiz Ara sözcüğü ile aynı olması gerekir. Bkz. yukarıda Ara (sözcüğü).

ARRASSOS. Bkz. Ariassos.

Arsa (sözcüğü). Bu kök sözcük de, Luwi/Pelasgos dilinin ve onun ardılı İÖ 1. binyıl dillerinin yayıldığı ülkelerde, birçok tarihsel coğrafya adı içinde karşımıza çıkıyor ve kesinlikle, ya akarsu adları içinde ya da bir akarsu ile bağlantılandırılabilen kent, yöre adları içinde karşımıza çıkıyor. Örneğin, aşağıda incelenecek olan Arsada, Arsanias, ikinci Arsanias, Arsis, Arsus, Marassantiia, Marsanda, Marsyas adlarının hepsi bakımından durum böyledir. Arsa'lı ad örneklerini toplu olarak görmek için bkz. kitabın sonunda Tablo 34.

Bu durum dolayısiyle anlıyoruz ki, Arsa kök sözcüğü, Aras'ın çeşitlemesidir ve Luwi dilinde "Akmak" anlamına gelen Arsiya fiilinden (Laroche, Dictionnaire, s. 32) türetilmiştir. Karş. yukarıda Arda, Arna, Arpa; aşağıda Arso.

Dikkat edelim: Her ne kadar Hellen yazarlarının yapıtlarında gördüğümüz bazı İranlı (Pers ve Parth) adlarında, örneğin Arsakes (Aiskhylos, Persler, dize 996) ve Arsames (Herodotos, I 209) adlarında, incelediğimiz Arsa'nın aynı gibi görünen bir Arsa kök sözcüğüne rastlıyorsak da bu görünüş yanıltıcıdır. O adlardaki Arsa'nın aslı, eski İran dilinin "Ayı" anlamındaki Arşa'sıdır (Bartholomae, Altiranisches Wörterbuch, s. 204). Bu sözcüğün benzeri, yine "Ayı" anlamında olarak, Ermenicede Arç biçiminde kullanılıyor. Hellen ağzında Arsakes edilmiş adın öz biçimi Arşaka'dır ve Ayıcık demektir. Arsames edilmiş adın öz biçimi ise Arşama'dır; Arşa (Ayı) ve Ama (eski İran dilinde, Luwi dilindekinden farklı olarak, "Güç, kuvvet" anlamındaydı) ögelerinden türetilmiştir, "Ayının Gücü (ne sahip yiğit)" anlamına gelir.

ARSADA. Lykia'da ilkçağ kenti (G. Bean, Lycian Turkey, s. 68-70). Kalıntıları, Muğla ili Fethiye ilçesi Kemer bucağına bağlı Arsa köyünün (diğer yazılış biçimi: Arsaköy) 3 km. kadar doğusunda, Pınarbaşı denen mahallenin güney ilerisindedir. Pınarbaşından çok gür bir dere akar. Böylece anlarız ki, Arsada adı, Luwi dilinde ya da onun yerel ardılı Lykia dilinde, "Akarsu" anlamındaki Arsa kök sözcüğüne, "-lı" anlamındaki wanda/anda takısının çeşitlemesi -ada takısını eklemekle türetilmiştir, "Akarsuyu olan, dereli" demektir. Bkz. Arsa (sözcüğü), -ada.

ARSAMEİA. Hellen ağzına göre: "Arsames Yurdu". Arsames için bkz. Arsa (sözcüğü).

1. Arsameia. Fırat kıyısındaki ilçe merkezi Gerger'in eski adlarından biri (F. K. Dörner, Kommagene, s. 155-159). Kent, Kommagene krallar soyunun atalarından Arsames eliyle, yeniden kurulurcasına geliştirildiği ve orada güçlü bir kale kurulduğu için, Kommagene krallığı döneminde böyle Arsameia diye anılmıştı.

2. Arsameia. Yukarıda sözü geçen adaşının çok yakınında, 20 km. kadar batısında, Nymphaios çayı (Nemrut Dağı güneyinde Fırat'a dökülür) kıyısında, bugünkü Eski Kâhta'da önemli kalıntıları bulunan bir ilkçağ kenti. Bunu da yukarıda anılan Arsames kurmuştu (F.K. Dörner, Kommagene, s. 168'deki yazıt).

ARSAMOSATA. Elâzığ'ın Palu ilçesi merkez bucağına bağlı Haraba/Kharaba (şimdi, Örencik) Köyü yakınında Şimşat Kalesi denen kalıntılar alanında bulunan tarihsel kent; Bizans çağında Asmosata diye anılmıştır (Honigmann, s. 55, 76-77). Asmosata adı, Ermeni ağzında Aşmuşat'a dönmüştü; Süryanîler kente Arşemşat, Araplar ise Şimşat, Sumaysat, Sumeysat diyorlardı. Kent, Palu'nun güneybatı yakınında, Murat Irmağının sol (güney) kıyısında idi. Arsamosata vb. adların öz biçiminin ne olduğunu, hangi dilden geldiğini, türetiliş ögelerini, anlamını güvenle saptayabilmiş değiliz. Ancak bunun da, kıyısında bu-

lunduğu Murat Suyunun o çağdaki adı Arsania içinde de yer alan Arsa ("Akan"; bkz. Arsa sözcüğü) kök sözcüğünden türetilmiş olabileceği kanısındayım.

ARSANİA. Keza Arsina, Arsinia. Ergani'nin eski adlarından birinin, çeşitli belgelerde görülen değişik biçimleri (Honigmann, s. 135 dn. 2; TA, Arsinia maddesi). Bunlar, görünüşe bakılırsa, *yörenin* adı olduğunu sandığım Arsana'dan bozma adlardır. Arsana, Luwi dilinde ya da onun yerel ardılı Kappadokia dilinde, Arsa ("Akan"; buradan: Akarsu) kök sözcüğüne, "-sal, -ülkesi" anlamında wana/ana takısının eklenmesiyle türetilmiştir: Arsa-(wa)na, Irmak-Ülkesi. Bu ad, Ergani'nin batı yakınından geçen ve şimdi güney ileride Devegeçidi Barajına dökülen çay ile, onun güney yanından gelip yine aynı baraja dökülen çaylar dolayısiyle yöreye verilmiş olabilir.

ARSANİAS. Adın aslı, yukarıda Arsania'dan söz ederken incelediğimiz Arsana sözcüğü iken ve Arsanias'ların geçtiği yörenin bir bölümü bu adla anılırken, Hellenleşme döneminde, akarsulara da, o yöreyle bağlantıya işaret eder yolda, Arsanias dendiğini sanırım.

1. Arsanias. Fırat'ın en önemli başlangıç kollarından Murat Suyu'nun ilkçağdaki adı (Honigmann, s. 14, 16 vs.)

2. Arsanias. Erivan güneyinde Aras Irmağıyla birleşen Razdan Çayının eski adı.

ARSEN. Trabzon iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Şimdi Arsin; eskiden Arsen deniyordu. Adının kökenini, anlamını saptayamadım. Ancak, doğu yanıbaşından, oldukça önemli bir çay olan Yanbolu Çayı geçip Karadeniz'e aktığı için, o yöreye de bir zamanlar Arsana (Hellen ağzında Arsene, Rum ağzında Arseni, Türk ağzında birçok benzer örnekteki gibi son i atılarak Arsen) denmiş bulunması olasıdır. Arsana'nın anlamı için bkz. Arsania.

ARSENE. Arsanias/Murat Suyu'nun Fırat'a katıldığı yöredeki Gölcük/Hazar Gölü'nün ilkçağdaki adı. Dicle, kendisinin tatlı ve balıklarla dolu sularını karıştırmadan, bunun acı ve balıksız sularının içinden geçermiş (Strabon, 11 XIV 8). Adın aslının, yukarıda sözünü ettiğimiz üzere (bkz. Arsanias), ülke adı Arsana olduğu açıktır.

ARSİN. Bkz. Arsen.

ARSİNA. Keza Arsinia. Bkz. Arsania.

ARSİNOE. Anamur ile Kilindere/Aydıncık arasında ilkçağ kenti (Ramsay, s. 397). Strabon'da (14 V 3) anılır, Peutinger Tablosunda gösterilir. Kalıntıları, Anamur doğu yakınında Softakalesi'nin güneyinde bulunan Maraş Köyü bitişiğindedir. Hellenistik çağdaki Mısır'ın Makedonia kökenli kralları Ptolemaios'lardan biri tarafından kurulduğu, bu ailede çok rastlanan Arsinoe adlı kraliçelerden, prenseslerden biri dolayısiyle böyle adlandırıldığı sanılıyor.

Arsis. İtalyada bir ırmak. Ploutarkhos'da (Pompeius'un Yaşamı, 7) anılır. Bunun da adının aslı, İtalyada rastladığımız nice tarihsel ad gibi, Luwi/Pelasgos diliyle (o dilin Arsa sözcüğüyle) bağlantılı görünüyor. Bkz. Arsa (sözcüğü).

ARSİSSA. Bkz. Arzes.

Arso (sözcüğü). Keza, Ardo. Lâtin yazımında o ile gösterdiğimiz harf, Hellen yazımında omega ile. Eski Hellen dilinde: "Sulamak". Varlığı savunulan kök Hind-Avrupa dilinde "akma, akıntı" anlamında bir Ar- sözcüğünün bulunduğu iddiasının dayanaklarından biri. Karş. Arda, Arna, Arpa, Arsa.

ARSUS. Keza, Arsuz. Hatay ilinde İskenderun güneybatısında denize dökülen bir çay ve onun ağzındaki bucak merkezi (şimdi Uluçınar edilen) kasaba. Adın aslının Luwi dilinde "Akan, Akarsu" anlamında Arsa iken Hellenleşme döneminde, akarsu adları Hellen dilinde

eril olacağı ve eril adlara özgü bitiş alacağı için, Arsos edildiğinden hiç kuşku duymuyorum.

ARŞEMŞAT. Bkz. Arsamosata.

Arta (sözcüğü). THİT c.I, 2. bsl. metnini hazırlarken, birçok Anadolulu tarihsel ad içinde rastladığım bu sözcüğün anlamını araştırmış ve Luwi dilinin hısımı en eski Hind-Avrupa dillerinden hem Sanskrit dilinde hem de eski İran dilinde buna çok benzeyen sözcüklerin (birincisinde Rta, ikincisinde Arta) "doğru, âdil, hak, yasa" gibi anlamlara gelmesi nedeniyle (keza Ermenicede Artar, "âdil, haklı" demektir) Luwi dilindeki Arta'nın da bunlarla aynı içerikte bulunduğu sonucuna varmıştım (s. 170-171). Oysa sonradan Arta'lı tarihsel adları *topografya açısından* inceleyince gördüm ki, bütün bu adlar, tıpkı yukarıda gözden geçirdiğimiz Arda'lı adlarda olduğu gibi, bir kaynağa, pınara, akarsuya işaret etmektedir ve burada da, Anadolulu adlarda pek çok örneği bulunduğu üzere, d ile t'nin birbiri yerine kullanılması, aynı sözcüğün hem d hem t ile söylenen iki biçimi söz konusudur. Gerekli düzeltme THİT c.I 2. bsl., metnine ek olarak işlenmiştir (c. I/1 s. 220 No. 12). Arda'lı ve Arta'lı adların başlıca örneklerini toplu olarak görmek için kitabın sonunda Tablo 30' a bkz.

ARTACAK. Tmolos/Bozdağ'ın, İzmir ili Ödemiş ilçesinde kalan bölümünde, ilçenin kuzey ucunda, bir pınarlar bölgesinde köy (TA İzmir, Manisa illeri haritasına bkz.). Türk ağzında Artacak biçimine bürünmüş adın, Arda/Arta (Pınar, Akarsu) sözcüğünden türetilmiş tarihsel bir ad olduğunu sanırım. Sondaki -cak, Türkçedeki küçültme takısı -cık'ın çeşitlemelerinden biridir; karş. Ibrıcak.

ARTAKA. Erdek adının aslı. Hellenleşme döneminde, bunun sonundaki a, tıpkı Smyrna adının sonundaki a gibi, Hellenlerin İon boyu yazımında, eskiden a ile e arasında, a'ya yakın değer taşıyan eta (Hellen yazımındaki H) harfiyle gösterilir ve onun değeriyle söylenir olmuş, daha sonra o harf ve o ses tamamen e değerini almış, bu yüzden adın Lâtin harfiyle yazımında aynı ses e ile gösterilmiş (bunun için birçok yapıtta Artake yazımı görülüyor); Rumlaşma döneminde ise aynı harf ve sözcüklerde onun karşıladığı ses i değerini almış, örneğin Artaki, Zmirni söyleyişleri yerleşmiş; Türk ağzında ise bu gibi adların sonundaki i'ler hemen hemen daima atılmış hatta adın diğer sesleri de birtakım değişikliklere uğramış, o arada Rum ağzının Artaki'si Türk ağzında Erdek edilmiştir.

Artaka/Artake, eskiden, özellikle, şimdiki Erdek'in önünde bulunan ve günümüzde Zeytinliada denen şirin adacığın adı idi; bunun karşısında, bugünkü Erdek'in yakınında bir tepe ve oradaki kent de aynı adla anılıyordu (Strabon, 12 VIII 11 ve 14 I 6). İsmet Parmaksızoğlu (TA, Erdek maddesi sonunda) bize şu bilgiyi veriyor: "İlçenin karşısında bulunan Zeytinliada'da ise bir ılıca... vardı". Böylece, Artaka yâni Arta-ka, Arta-Yeri sözcüğünün neye işaret ettiği anlaşılıyor ve Arta'nın tıpkı Arda gibi "Kaynak" (soğuk ya da sıcak su kaynağı, akıntısı) demeye geldiğini doğrulayan bir kanıt bulunmuş oluyor. Bkz. Arda (sözcüğü), Arta (sözcüğü), -ka.

ARTAN. Bkz. Ardahan.

ARTANA. Karadeniz kıyısındaki, İstanbula bağlı ilçe merkezi Şile'nin ve yöresinin ilkçağdaki adı. Orada Karadeniz'e akan ve şimdi Hiciz Deresi denen akarsuyun adı da, akarsu adları Hellen dilinde eril olacağından ve eril adlara özgü bitişleri alacağından, sonuna -s takılmış olarak, Artanas idi (Ramsay, s. 489 sonu). Artana adı, Luwi dilinde Arta-(wa)na ögelerinden türetilmiştir, Arta (Pınar, Akarsu)'sal, Arta Ülkesi demektir. Bkz. Arda (sözcüğü), Arta (sözcüğü), wana.

ARTANADA. Anadolunun ilkçağ Kilikia bölgesinde bir köy. Konya'nın Hadım ilçesi

Aladağ bucağına bağlı Dülgerler Köyünün yerinde idi (Ramsay, s. 425 No. 65; TA, Artanada maddesi). Tam oradaki kaynaktan bir derenin çıkarak güneydoğu doğrultusunda akmaya başladığı, Konya 1973 İl Yıllığı'nın Hadım ilçesi haritasında görülüyor. Artanada adının Artana bölümünün, yukarıda incelediğimiz Artana ile aynı ögelerden türetildiği, aynı anlamda olduğu kanımca kuşkusuzdur. Ancak, adın sonundaki -da bölümünün açıklanması konusunda birkaç olasılık vardır. Örneğin bu -da, aslında Ada (=Ana Tanrıça; bkz. Ada) olabilir; böyle idiyse, Artanada, "Pınar'sal Ana Tanrıça" yâni pınar başında tapkı gören Ana Tanrıça demektir. Karş. Artemis.

ARTEMEA. Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi Gönen'deki ılıcaların eski adı (Ramsay, s. 167). Kaynaklar, pınarlar Artemis ile bağlantılı sayıldığından (bkz. aşağıda Artemis), bu şifalı ılıca kaynağı da Artemis'in kutlu yeri olarak görülüyordu. Ancak, Artemis'in adından türetilecek bir ad, Artemea biçiminde olamaz ve A. Bailly'nin dev sözlüğü, eski Hellen dilinde Artemea diye bir sözcük göstermez. Görünüşe bakılırsa, ılıca köyünün adı. Luwi dilinde Arta-(u)ma, "Kaynak Halkı(nın köyü)" anlamında Artama iken, Hellenleşme döneminde Artemis ile bağlantılı imiş izlenimini verecek biçimde Artemea edilmiştir.

Artemis. Bu tanrıçanın adını açıklamak iddiasındaki görüşler hakkında toplu bilgi için bkz. Dr. Güler Çelgin, Eski Yunan dininde ve mitolojisinde Artemis, Arkeoloji ve Sanat yayınları, İstanbul 1986, s. 5-9.

Hellen tanrılarının, Hellen dilinde hiç anlamı bulunmayan adlarının "Pelasgos"lardan geldiğini bizzat Hellenlerin de bildiğini bir kez daha anımsatarak (bkz. yukarıda Aphrodite, Apollon), Hellenlerin Pelasgos dili diye adlandırdığı Luwi dilinde Artemis adının öz biçimi Artamis'in de bir anlam, hem de pek yerli yerinde bir anlam taşıdığını kanıtlamaya, üç bin yıllık tartışmalardan birini daha noktalamaya girişelim.

Önce belirtelim ki, tanrıçanın adı, Hellenlerin yalnız İon ağzında Artemis'tir; Dor ve Aiolos boylarının ağzında ise, yine adın aslına daha bağlı kalınarak ve hatta bu örnekte tamamen bağlı kalınarak, Artamis biçimi kullanılır (G. Çelgin, s. 5).

Adın Arta-Mis ögelerinden türetildiği açıkça görülüyor. Arda/Arta'nın Luwi/Pelasgos dilinde "Kaynak, Pınar" anlamında bulunduğunu saptamıştık (bkz. Arda sözcüğü, Arta sözcüğü). Şimdi Artamis adının Mis ögesini ele alalım.

Mis sözcüğü, Luwi/Pelasgos dilinden kalma iki Salamis'in ve Karkamis'in adlarında da karşımıza çıkıyor. Luwi dilinde "Tanrı" anlamına gelen sözcüğün Mas olduğunu biliyoruz (bkz. Mas). Keza, bu dilde, adlarda eril-dişi ayırımı olmamasına rağmen, (çağdaş Farsça'da Baba'nın kızkardeşine Bibi denmesi gibi), a'lı bazı adların dişi varlıklar için kullanıldığında i sesiyle söylendiğinin en azından bir tane çok önemli örneğini saptamış bulunuyoruz: "Kutsal olan, kutsallığı olan" anlamındaki sözcük, baş tanrı için her zaman Kanda/Sanda diye kullanılmış, hiçbir zaman Kinda/Sinda diye kullanılmamıştır. Oysa, aynı sözcük, Ana Tanrıça ya da Artemis için her zaman Kinda/Sinda diye kullanılmış, hiçbir zaman Kanda/Sanda diye kullanılmamıştır. Buna bakarak Mis'in, "Dişi Mas (=Tanrı)" yâni "Tanrıça" olduğunu sezebiliyoruz.

Demek ki, Karkamis, aslında Kar-ka-Mis, "Doruk-yeri-Tanrıçası"dır (bkz. Kar, -ka, Karka). Karkamis/Kargamış, Ana Tanrıça tapkısının önemli merkezlerindendir ve gerçekten de, Fırat Irmağına sokulmuş bir tepeciğin doruğundadır; bkz. Karkamis. Deniz kıyısındaki Salamis kentlerinin adının kökenini de görebiliyoruz. Bu kentlere adını veren Sala-Mis, deniz üzerindeki ayışığı pırıltısının etkileyici güzelliği dolayısiyle tapkı gören Sala(=Pırıltı)-Tanrıça'dır; bkz. aşağıda Sala, Selene. Dolayısiyle, Artamis/Artemis de, Arta-Mis, "Kaynağın, kaynakların Tanrıçası", pınar başlarında tapkı gören Tanrıça'dır.

Şimdi, Artamis/Artemis adının kökeni, türetiliş biçimi ve anlamı konusunda vardığımız bu sonucun doğruluğunu bir diğer bakış açısından gösterip kanıtlamak için, Artamis/Artemis'in özellikle bir kaynaklar, akarsular, göller, su birikintileri tanrıçası olduğunu vurgulayacağız ve Dr. Güler Çelgin'in bu konudaki satırlarını (s. 19-21) aktaracağız:

> Artemis, heykellerinin ve mâbetlerinin yakınında kaynaklar bulunmasını tercih eder. Aulis'de, Korinthos'da, Taugetos'da ve Messenia'da özellikle sıcak su kaynaklarının tanrıçasıdır. Lesbos'ta ve Kyzikos'da aynı niteliğinden dolayı Thermia, Thermaia (Sıcak suların Tanrıçası) isimlerini alır. Tanrıça ırmaklara da egemendir. Artemis Potamia (Nehir tanrıçası) adıyla kaynakların, ırmakların yakınında şereflendirilirdi...
>
> Artemis, bir verimlilik tanrıçası olarak topraktan sular fışkırtır.

Artemis'in, İzmir'de, Halkapınar Gölcüğü kıyısında; en önemli tapkı merkezinin bulunduğu Ephesos'ta da, bir pınar gölcüğü (Samorna) bitişiğindeki kutsal alanda (sonradan tapınağın kurulduğu alan) tapkı gördüğünü anımsayalım. Bu iki konu için bkz. Pramnos, Samorna.

ARTİSKOS. Bkz. Arda.

ARTOGERASSA (Hisarı). İlkçağda, Dicle'nin kaynakları yöresi olarak bilinen yörede, demek ki Hazar Gölü/Gölcük yöresinde, İS 370'lerde varlığını bildiğimiz bir hisar (karıştığı tarih olayları için bkz. Umar, THİT c.II s. 277). Adının sonunda, Luwi dilinin ve ardılı dillerin, o arada -sözünü ettiğimiz yörede de konuşulan- Kappadokia dilinin "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamındaki Assa sözcüğünü (bkz. Assa sözcüğü) açıkça görüyoruz. Ancak adın tümünün öz biçimini, türetiliş ögelerini ve anlamını saptayamıyoruz. Belki bu da "kaynak, akarsu" anlamındaki Arda/Arta kök sözcüğüyle bağlantılı idi. Bkz. Arda (sözcüğü), Arta (sözcüğü).

ARTOS (Dağı). Van ili Gevaş ilçesindedir; Bitlis Dağları dizisindedir ve yeni uydurulan adı Çadır Dağı'dır. Adı, Luwi dilinin ve ardılı dillerin Arda/Arta'sı (Kaynak, akarsu; bkz. Arda sözcüğü, Arta sözcüğü) ile bağlantılı olabilir. Dağın batı yanında bir İçme Köyü'nün bulunduğu haritalarda görülüyor.

ARTOUBA. Muğla yakınlarında bulunan yazıtlarda adı anıldığı için o yörede varlığı öğrenilen bir ilkçağ köyü ya da kasabası (Zgusta, s. 100). Tam yeri bilinmiyor. Adın aslı, görünüşe bakılırsa, Arta (Kaynak, Pınar) ve uwa (-lık) ögelerinden türetilmiş Art(a)uwa idi. Bkz. Arda (sözcüğü), Arta (sözcüğü), uwa.

ARTVİN. TC-Gürcistan sınırında, aynı adı taşıyan ilin merkezi kentimiz. Adının kökenini, türetiliş ögelerini ve anlamını saptayamadım. Baskın olasılıkla, yörenin ilkçağdaki adı olduğunu sandığım Ardana'dan bozma yahut onunla bağlantılıdır. Bkz. Ardahan.

ARTYMNESSOS. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karia kenti. Pinara'nın yakınlarında olduğu sanılıyor, tam yeri bilinmiyor. Adı Luwi dilinde Art(a)-umn(a)-assa, "Pınar-halkının-kenti" ögelerinden türetilmiştir. Nitekim Artymnessos'un Lâtin yazımında e ile gösterilen ünlü sesi, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta harfiyle karşılanmaktadır. Bkz. Arta (sözcüğü), umna, assa.

ARTZİKE. Bitlis iline bağlı, Van ili kuzeybatı kıyısındaki ilçe merkezi Adilcevaz'ın bildiğimiz en eski adının Rum ağzında ve yazımındaki biçimi; Süryanî ağzındaki biçimi Arcke idı (Honigmann, s. 171, 180, 200, 205, 232). Adın kökenini, öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Karş. Arzes.

ARUANA. Bkz. Arauanna.

Aruandanos. 1066 yılında Anadoluya akın düzenleyen Selçuklu komutanı Gümüş Tekin'in ordusuyla çarpışıp yenilen, tutsak düşen, güneydoğu Anadoludaki Bizans yönetim birimlerinin askerî vâlilerinden birinin adıdır. Luwi dili temeline dayanan Kappadokia dilinden türetilmiş kişi adlarının, o yüzyılda bile, Anadolu insanlarınca kullanıldığı, bu örnekte de açıkta görülüyor. Diğer bir örnek, Bizans ordusunun 1071 Malazgirt Savaşındaki komutanlarından Kappadokia'lı Alyattes'in adıdır.

Bu Aruandanos adının Aroanda ve Ravanda adlarıyla yakınlığını Honigmann da (s. 139 dn. 6) görmüştür. Aslı Ara-wanda, Ara (sunak?)-tapınıcısı olsa gerek. Bkz. Ara, wanda, Aroanda.

Aruwa (sözcüğü). Bu sözcük, Luwi dilindeki metinlerde geçiyor, ancak anlamı bilinmiyor (Laroche, Dictionnaire, s. 32). İlkçağın geç dönemlerinde karşılaştığımız Arabissos, Aranda gibi bazı adlar içindeki Ara, güçlü olasılıkla, bu Aruwa'dan gelmektedir.

THİT c. I 2. bsl. metnini hazırlarken (c.I/1 s. 168'de) Aruwa'nın, İran dilindeki Airya, Sanskrit dilindeki Arya gibi, "Özgür, soylu" demeye geliyor olabileceğini belirtmiştim. Sonraki araştırma, daha da güçlü bir olasılığın varlığını gösterdi. Bu daha güçlü olasılık, Aruwa'nın "Dua yeri, Sunak" anlamında bulunmasıdır. Şöyle ki:

a. Eski Hellen dilinde Ara, "Dua" demektir; örneğin İliada, XV 378'de bu anlamda kullanılır.

b. İngilizcede to pray "Dua etmek", prayer "dua"dır.

c. Fransızcada prier "Dua etmek", prière "dua"dır.

d. Sanskrit dilinde (TA Allahabad maddesinde verilen bilgiye göre) Allahabad kentinin eski adı olan Praya-ga, sunak-yeri anlamındadır. Buradaki -ga takısının, Hind-Avrupa dillerinin bazısında ve o arada Luwi/Pelasgos dilinde de bulunan, "-yeri, -yurdu" anlamındaki -ka takısı (çağdaş Farsçada -gâh) olduğunu bildiğimiz için, Praya'nın "Sunak" demeye geldiğini anlıyoruz.

e. Lâtincede Ara, "Sunak" demekti; Augustus'un Roma'da yaptırdığı görkemli Barış Sunağı'nı, Ara Pacis'i anımsayalım.

ARVA. Kastamonu ili Cide ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Adının aslı belki Aruwa idi; bkz. Aruwa.

ARVAKH. Siirt iline bağlı ilçe merkezi Eruh'un adının, Honigmann'a göre (s. 29) asıl biçimi. Kökenini ve anlamını saptayamadım. Belki aslı yalnız yukarıdaki gibi Arva iken Ermenicenin -kh bitişini aldı. Bu bitiş Ermenicedeki halk, topluluk, ulus adı (ethnika) türetme takısı -ukh'un kısalmışıdır; dolayısiyle bu bitiş Arvakh adına Arva Halkı anlamını yükler. Zaten şimdiki Eruh biçimi sonunda da aynı -ukh, -uh olarak görülmektedir.

Eruh kasabasının asıl yeri, şimdi Bilgili adını almış bulunan Eski Eruh Köyü'dür. Eruh ilçesinin bugünkü merkezi olduğu için artık kendisi de Eruh diye anılan kasabanın eski adı Dih idi (Siirt 1973 İl Yıllığı, s. 46). Dih ya da Dîh, Farsçada "Köy" demektir.

ARVALLI. Burdur ili merkez ilçesine bağlı bir beldenin (belediyesi bulunan kasabanın) *ve oradan geçen çayın* adı; kasaba şimdi Bağsaray edildi (Burdur 1973 İl Yıllığı, s. 27, 58). Arvallı Çayı tam kasabanın bulunduğu yerden çıkıp, Burdur'un güneydoğu ilerisindeki Kestel Gölüne dökülür. Burdur 1973 İl Yıllığına bakılırsa, Arvallı adı, olsa olsa, Erveli adlı bir Yörük beyinden, ya da Elverir sözcüğünden bozmadır sanılıyormuş.

Kanımca adın aslının, Luwi dilinden gelme Abrala (Abra-la, Gürsu-cuk; bkz. Abra, -la) iken Bizans çağında Rum ağzına uydurulup Avrala edildiğini, bunun da Türk ağzında

(halkımızın kibrit yerine kirbit demesi gibi) Arvallı'ya dönüştüğünü güvenle kabul edebiliriz. Aynı tür değişimin örneklerini Arvana ve Rhebas adlarında da göreceğiz.

ARVANA. Konya ili Seydişehir ilçesi merkez bucağına bağlı bir köyümüz; şimdi, masa başı uydurmasıyla Çatmakaya. Köy, Suğla Gölü kıyısındadır ve gölün batı yanındaki körfeze Arvana Körfezi denir; burada bir düden (yüksekten düşen su) göle akar, gölü besler. Bu durum gösteriyor ki Arvana aslında düden'in ve hatta belki keza gölün adıdır, öz biçimi Abrana'dır: Abra-(wa)na, Gürsu-sal. Bkz. Abra, wana. Karş. Arvallı.

Aryenis. Lydia'nın sondan bir önceki kralı Alyattes'in kızı. Aryenis adı, Arauana/Arauanna'nın Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir kanısındayım. Anlamı, "Sunaksal" olsa gerek (bkz. Arana, Arauaıma). Bu kızdan, Ş. Günaltay (İran tarihi, c.I s. 119) söz ediyor.

ARYKANDA. Lykia kenti. Elmalı-Finike karayolunun tam yarısında bulunan Ârif Köyünün Aykırıçay mahallesi yakınında önemli kalıntıları vardır (Bayburtluoğlu, Lykia, s. 26-29; G. Bean, Lycian Turkey, s. 135-139). Adı, görünüşe bakılırsa, Aru(wa)-ka-(wa)nda bölümlerinden, "Sunak-yeri-olan (halk, kent)" anlamında türetilmiştir; bkz. Aruwa, -ka, wanda. Sondaki -kanda bölümü, ikinci bir olasılığı yâni adın, (Tanrı) Kanda/Sanda'nın Aruwa'sı anlamında bulunması olasılığını akla getirirse de, öyle olsaydı Kanda bölümünün sonunda Genitiv takısı yâni -nın takısı yerine geçmek üzere -s ile karşılaşmalıydık, oysa karşılaşmıyoruz.

ARYMAXA. Lykia'da bir kasaba. Fethiye Körfezinin batısındaki yarımadada (şimdi ona da Kapıdağı Yarımadası deniyor; bazı haritalarda Kurdoğlu Burnu) bulunan Lydai kentinin bir dış mahallesiydi ve yarımadayı anakaraya bağlayan kıstakta bulunuyordu (G. Bean, Lycian Turkey, s. 47; TA, Arymaksa maddesi). Adın anlamı konusunda bkz. -ksa (bitişi) No. 4.

Arza (sözcüğü). İki anlamı vardır:

a. Luwi dilinde (ve Med dilinde?) "Orman"; bkz. aşağıda Arzawa.

b. Anadoluda pek çok görülen, d ile z'nin birbiri yerine geçmesi olayı (karş. Nadiandos'tan Nazianzos, Podandos'dan Pozantı) sonucunda, "Kaynak, akarsu" anlamına gelen Arda'nın (bkz. Arda sözcüğü, Arta sözcüğü) çeşitlemesi olarak bazı pınar gölcüğü, akarsu, göl adları içinde gördüğümüz bir sözcük. Karş. Arzamon, Arzan, Erçek.

ARZA. Kastamonu ili Abana ilçesinin merkez bucağına bağlı köy. Adının anlamına yukarıda değinildi.

ARZAMON. Iustinianus döneminde yaşamış tarihçi Procopius'un, İranlılarla yapılan savaşları anlatan yapıtında andığı, Mardin güneybatı yakınında bir kasaba (Honigmann, s. 7). Lâtin yazımında o ile gösterilen harf, Hellen yazımında, wa sesine işaret eden omega'dır. Bu yazılış biçimine göre de, ad, Hellen ağzında, "Arzama'lıların (kenti" anlamını belirtir; adın aslı Arzama olmalıdır. Aynı kasabaya Süryanî ağzında Harzam dendiğini ve bu yüzyıl başında yerli halkça Tell Harzem denmekte olduğunu Honigmann kaydediyor. Yine Honigmann'ın (s. 23 ve orada dn. 8) verdiği bilgiye göre, o yakınlarda, 6. yüzyılda, dolayısiyle Procopius'un yaşadığı çağda, bir Arzamon Çayı vardı; buna, yüzyılımızın başında, yerli halkça Harzam denmekteydi. Bu çay, Habur Irmağının başlangıç kollarından biridir.

Arzamon adı, Luwi/Pelasgos dilinde "Kaynak, akarsu" anlamına gelen Arda ile, "-insanı, -halkı" anlamındaki uma'dan gelme olabilir: Arda-(u)ma; d'nin z'ye dönüşmesi ile, yukarıda sözünü ettiğimiz Arzama biçimi ortaya çıkar.

ARZAN. Bu adla karşılaştığımız örneklerde, adın kökeni ve anlamı değişik olabilir.

1. Arzan. Keza, Arzen, Erzen, Arzun. Siirt ilinde şimdiki bucak merkezi Yanarsu'nun eski adı. Bu kasaba çevresindeki bölgeye, yâni Batman Çayı ile Siirt arasındaki bölgeye, Arzanene deniyordu. Arzenene adı, Arzan kök sözcüğüne, Luwi dilinin ve ardılı dillerin "-sal, -yurdu" anlamlarındaki wana/ana takısı eklenmekle türetilmiştir, Arzan Ülkesi demektir. Arzan adı, bu yörenin tam ortasında kuzeyden güneye akıp Dicle'ye katılan Garzan Çayının adında hâlâ yaşıyor. Bütün bu adlardaki Arzan'ın aslı Ardana/Artana olabilir. Bkz. Ardaban, Ardahan, Arza (sözcüğü), b.

2. Arzan Can. Keza Erzinkan, Erzincan. İl merkezi kentimiz. Arzan Can, adın Arap ağzındaki biçimidir (Honigmann, s. 193 No. 8). Ermeniler Erez, ya da, Erzngan diyorlardı. Sanıldığına göre bu ad, ilkçağ Ermeni dilinde "Kayalı, Taşlı" demek olan Eriz sözcüğünden gelmedir.

ARZAŞKUN. Bkz. Erçek (Gölü).

ARZAWA. Anadoluda Luwi halkının yurdu olan bölgelerden bir bölümün, Hitit belgelerinde çok sık geçen adı. Arzawa beylikleri, Hitit'leri çok uğraştırmış, bunların bazısı Hitit'lere karşı zaman zaman bağımsızlık savaşı yürütmüştü. O beyliklerden bir tanesi, Hitit Büyük Kralı II. Mursili döneminde Uhhaziti adlı yaşlı bir kralın yönetiminde olan (başkenti Apasa/Ephesos idi), yine Arzawa diye anılıyordu; çağdaş yapıtlarda yanılgıyı önlemek için bu beyliğe ve ülkesine Arzawa Minor denir.

Arzawa adı Luwi dilinde Arza kök sözcüğü ile uwa takısından türetilmiştir. Arza'nın "Orman" demek olduğunu, Urmiye Gölü batı yanındaki Arzura bölgesinin adı dolayısiyle, Herzfeld'den öğreniyoruz (s. 16-17 ve s. 189); karş. yukarıda Anawarza. Arzawa adının sonundaki (u)wa ise, genel olarak, Türkçedeki -lık takısının karşılığıdır (bkz. aşağda -uwa). Dolayısiyle, Arzawa "Ormanlık" demektir (karş. Assuwa). Gerçekten de Luwi yurdunun, güneybatı Anadoluya lokalize edilen Arzawa bölümü, bugün bile yoğun orman örtüsüyle kaplıdır.

ARZES. Ermeni ağzında Arceş. Van iline bağlı ve Van Gölünün kuzey ucunda bulunan ilçe merkezi Erciş'in adının eski biçimi (Honigmann, s. 146). Belki Bizanslıların göle verdiği ad, Arsissa, bu adla bağlantılıydı yâni onun aslı idi. Gerçekten, Arsissa adının Luwi dilinde Ars(a)-İssa, Akarsu-Kenti ögelerinden türetildiğini görmekteyiz (bkz. Arsa sözcüğü, Assa sözcüğü). Erciş, Van Gölüne dökülen bir derenin yanıbaşındadır.

Koşay'a göre (Erzurum, s. 57) "Erciş de, Urartu kralı Argişti sözünden gelmektedir". Bu açıklama, kanımca pek yanlış bir varsayıma dayanıyor.

Arzura. Bkz. Arzawa. Ad Luwi dilinde Arz(a)-Ura ögelerinden türetilmiştir, "Koca Orman" demektir. Bkz. Arza (sözcüğü), a; ura.

ASBAMAİON. Tyana (Bor yakınında Kemerhisar)'daki, Roma çağı yapımı iç duvarlarıyla günümüze ulaşan kutsal havuzun, Hellenleşme dönemindeki adı (TA, Asbamaion maddesi). Philostratos'un ve Ammianus Marcellinus'un yapıtlarında sözü edilmiştir. Bunun yanında, Zeus Asbamaios denen bir Zeus çeşitlemesinin tapınağı vardı.

Sözcüğün geç ilkçağda büründüğü Asbamaion biçimindeki -ion takısı Hellen dilindendir ve o dilde "-yeri" anlamındadır; dolayısiyle Asbamaion, Asbama Yeri'dir. Oradaki Zeus çeşitlemesinin sanı, Asbainaios da, sonuna Hellen dilinin -sal, -lı anlamındaki takılarından biri olan -ios'u almıştır, Asbama'sal demektir. Fakat Asbama'nın Hellen dilinde anlamı yoktur. Görünüşe bakılırsa, o yer de, Kappadokia'nın baş tanrısı Ana Tanrıça Ma'nın bir kutsal yeri idi ve Asbama'nın öz biçimi, Swa-Ma (Kutsal Ma) idi. Bkz. Swa, Ma.

Ascanius. Bkz. Askanios.

ASCARATANA. Ortaçağ Alınan tarihçisi Muralt'ın verdiği bilgiye göre. Friedrich Barbarossa komutasındaki haçlı ordusunun bugünkü Balıkesir dolaylarından Gelenbe'ye doğru ilerlemek üzere girdiği vâdinin adıdır (Raınsay, s. 139 No. 33). Bu, yeni karayolunun izlediği vâdi olmalıdır; demiryolunun Balıkesir'den güneye doğru izlediği vâdi Gelenbe'ye uğramaz. Adın sonunda, Luwi dilinin ve ardılı Anadolu dillerinin "-sal, -ülkesi" anlamındaki wana/ana takısını görüyoruz (bkz. wana); ancak, Ascarat yâni Askarat bölümünün anlamını bilmiyoruz.

ASDARA. Bkz. Osdara.

ASIN KURİN. İlkçağ Karia'sında, Ege Denizi kıyısında, İassos/İasos kenti kalıntılarıyla yanyana bulunan köyün adı. Şimdi Kıyıkışlacık edildi; Muğla ili Milâs ilçesi merkez bucağına bağlıdır. Asın'ın İassos'tan bozma olduğu güvenle söylenebilir (bkz. kitabın sonunda "Genel Sonuçlar" bölümünde I 5 c). Buna karşılık, Asın Kurin adındaki, Türkçede ya da Hellen dilinde anlamı bulunmayan Kurin'in kökenini ve ne demeye geldiğini saptayamadım.

ASİA. Assuwa ya da Assa adlarının Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi.

1. Asia. Kaystros/Küçük Menderes kıyısındaki çayırlar, İliada'da (II 461) Asia çayırları diye anılır. Sözcüğün Hellen dilinde anlamı yoktur ve o nedenle Herodotos (IV 45) bir açıklama dayanağı bulmağa çalışır. Sözcüğün, Batı Anadoludaki bir bölgenin adı olarak Hitit belgelerinde geçen Assuwa'dan (bkz. aşağıda Assuwa) bozma olduğunu ilk kez Forrer anlamış, Bossert de bu görüşe katılmasının gerekçelerini bir yazısında ayrıntılı biçimde açıklamıştı. Hellen'lerde dahi Asia adı, önceleri, yalnız Batı Anadolu'yu anlatırdı. Batı Anadoluda kurulan Roma iline Asia İli dendiği için, Asia adı, zamanla, bu ili; sonra, Anadolunun Fırat'a kadar uzanan bütün bölümlerini; sonunda, Anadoluyu da kapsayan anakarayı (kıt'ayı) anlatır oldu.

2. Asia. İmparator İulianus'un İranlılara karşı çıktığı ve sağ dönemediği sefer sırasında uğradığı, bugünkü Bağdat'ın kuzeyinde, Dicle'nin doğu kıyısında, Ktesiphon'dan çok uzak olmayan bir hisar kentçiği (Streck, RE Suppl. I, 1903, Asia maddesi). Adının gerçek biçimi Assa (=Kent) olmalıdır; bkz. Assa (sözcüğü). Mesopotamia'da dahi, Ninuwa, Larissa gibi Luwi kökenli adlar görülebilmektedir (bkz. kitabın sonunda Tablo 9).

ASİBA. Ptoleınaios'un (5 VI 10) andığı, Pontos Kappadokia'sının iç bölümlerinde bir kasaba. Tam yeri bilinmiyor. Adının kökeni ve anlamı da saptanamamıştır.

ÂSİ KARAAĞAÇ. Garbî Karaağaç (şimdi, Acıpayam) kasabasının bir diğer tarihsel adı. Kasaba, hangi tarihsel olay nedeniyle âsi sayılmıştı, belirleyemedim.

ASİOKOME. Konya yakınında bulunan yazıtlardan o yörede varlığı öğrenilen bir köy. Adı, ilk bakışta, Asia'lı Köyü anlamında görünürse de, Anadolu insanları hiçbir zaman Asia'lı diye bir ad'a sahip çıkmamışlardır. Zgusta'nın (s. 102) gerçekten övgüye değer bir keskin görüşlülükle açıkladığı üzere, Denizli yakınındaki Laodikeia kenti yöresinde Zeus'a Aseis san'ı veriliyordu ki Hellenleştirilerek böyle Aseis biçimine bürünen adın aslı ile, Asiokome adı içinde Asio biçimine bürünen adın aslı aynı olabilir. Bu açıklamaya ben de şunu ekleyeceğim: Asa, Luwi/Pelasgos dilinde, hem Ana Tanrıça hem de Baba Tanrı için kullanılabilen Ada/Ata sözcüğünün (bkz. Ada) çeşitlemelerinden (diğer bir çeşitleme: Azanoi'deki Aza) biridir; Assessos adında dahi bu çeşitlemeyi kök sözcük olarak göreceğiz.

ASİTAWANDA. Keza Asitiwatas; doğru biçimi bu ikincisidir. Adana ilinde, ilçe merkezi Kadirli kasabası yakınında Karatepe'de kalıntıları bulunan Geç Hitit'ler çağı kentinin kurucusu yerel beyin adı ve onun, bu kente verdiği ad. Sözcük, Meriggi'nin (Glossar, s. 36) açıklamasına göre, Luwi dilinde Asi ("Sevmek" anlamında fiil) ve Tiwat ("Güneş"; bura-

dan: güneşi simgeleyen tanrı) bölümlerinden türetilmiştir, "Güneş-Tanrı Tiwat'ın tapınıcısı" anlamındadır.

ASİTİWATAS. Bkz. Asitawanda.

Aska (sözcüğü). Luwi/Pelasgos dilinde "Ada" (buradan, Hellen dilindeki Nesos gibi, keza, dar kıstaklı yâni adaya çok benzeyen yarımada) anlamında Ska'nın çeşitlemesi; bkz. aşağıda Ska. Bu sözcükten türetilmiş adları aşağıda alfabetik dizin içinde inceliyeceğiz. Böylelerinin başlıca örneklerini toplu olarak görmek için kitabın sonunda Tablo 36'ya bkz. Luwi dilinde, A ile başlayan adların, baştaki bu A olmaksızın da söylenip kullanılmasına çok rastlandığını bir kez daha anımsatalım. Bu konuda bkz. yukarıda Ama.

Askaenos. İlkçağda Askania denen Anadolu bölgelerinden birinde, bugünkü adıyla Göller Bölgesi'nde tapkı gören tanrı Men çeşitlemesinin sanı (Ramsay, s. 130 No. 2, s. 441 No. 9). Bu sözcük, Askaene sıfatının eril biçimidir (Hellen ağzında; Luwi dilinde ise eril-dişi ayırımı yoktu). Sözü edilen sıfatın Anadolulu aslı, hiç kuşkusuz, Askawana'dır: Aska-wana, Ada-sal. Bu, gerçekte, *bölgenin* adının (Hellen ağzıında, Askania) öz biçiminden başka şey değildir ve bütün -wana'lı sözcükler gibi, hem ad hem sıfat olarak kullanılabilir. Men Askaenos, özellikle (içinde ada bulunan!) Eğridir Gölünün kuzeydoğu yanıbaşındaki Pisidia Antiokheia'sı (şimdiki ardılı, Yalvaç) kentinde tapkı görürdü; oradaki tapınağından bazı kalıntılar günümüze ulaşmıştır.

ASKANİA. Adın kökeni ve anlamı konusunda bkz. yukarıda Askaenos.

1. Askania. Burdur Gölünün eski adı. Gerçekte bunun, Eğridir Gölü güney ucu merkez olmak üzere *bölgenin* adı olduğu kanısındayım. Eğridir Gölünün güney ucu kıyıları, kuşkusuz, bölgedeki ilk kentçiklerden birinin ya da birkaçının yeriydi. O yöreye Luwi uygarlığı çağında Askawana yâni Ada'sal, Ada Ülkesi denmesi (bkz. Aska sözcüğü, wana) pek yerinde bir adlandırmadır. Karş. aşağıda Direskene.

2. Askania. Ege Denizi güney ucunun orta yerinde, Thera Adasının (şimdi bir diğer adı Santorin'dir) güneybatı yakınında küçük bir ada. Arrianos'un yapıtının Türkçe çevirisi sonuna ekli haritada gösterilmiştir.

3. Askania. Strabon'da (12 IV 5) belirtildiği üzere, İznik Gölü *yöresine*, özellikle göl güneyinde güneybatıya yâni Mysia'ya ve güneydoğuya yâni Phrygia'ya doğru uzanan ülke parçalarına verilen addır. İznik Gölüne de Askania Gölü denir (Strabon, 12 III 42, IV 5 vs.). Bu gölün kıyısında yine Askania adını taşıyan bir kasaba vardı; gölün sularını boşaltan akarsuya da Askanios Çayı deniyordu (Strabon, 14 V 29). Kanımca bütün bu adların kökeni, yine bölge adı olan Askawana'dır ve buradaki Askawana adı, yine bölge kapsamındaki bir *diğer* gölün içindeki ada ile, yâni Uluabat Gölü içinde ve o gölün kuzeydoğu yanındaki, Apollonia kenti kalıntılarını taşıyan, bölgenin baş tanrısına adanmış ada ile bağlantılıdır. Oysa İznik Gölünde ada yoktur.

4. Askania Adaları: Ascaniae Insulae. Troas bölgesi kıyısında, Plinius'un (V 138) andığı adalar. Hangi adaların kasdedildiği saptanamamıştır. Kanımca bunlar, TCB Haritası No. 213'de görülen Karayer Adaları olsa gerektir (Beşike Burnunun batı, Bozcaadanın kuzey yakınında). Aska kök sözcüğünün böylece bir adalar grubunun adı içinde karşımıza çıkması, kök sözcüğün "Ada" anlamına geldiği yolunda vardığımız sonucu doğruluyor. Yukarıda No. 2'deki Askania da bir adadır.

Askanios. Hellen destan inancına göre, Troia'lı Prens Aineias'ın oğlunun adı (Strabon, 13 I 53). Romalıların yazımında Ascanius. Hellen ağzında, Hellen dilinin "-sal, -lı" anlamındaki takılarından -ios takısını almış ad, bu biçimiyle, Askania'lı demektir. Nitekim İliada (II 862-863) Troia'lı yurtdaşlarının yanında yer alan Askania'lı (bkz. yukarıda Aska-

nia, No. 3) savaşçıların önderine Askanios adını yakıştırdığı gibi, bereketli Askania'dan gelmiş bir Anadolulu savaşçıyı da Askanios adıyla anar (XIII 792). Ancak, Aineias'ın oğlunun adı içinde işaret edilen Askawana/Skawana, kanımca, yukarıda Askania No. 1, 2, 3, 4'de incelediğimiz Askania'ların hiçbiri değildir ve Troia'nın batı karşısında, Skamandros/Kara Menderes ağzı yanıbaşında, üzerinde Skawana (Hellen ağzında önce Skaion, sonra Sigeion) kentinin bulunduğu Skawana (Yarımada Ülkesi) olmalıdır. Bkz. Skaiai Pylai, Skamandros. Hellen'lerin anlamış değil sezmiş bile olmamasına rağmen, Troia Savaşı destanının Anadolulu kişilerinin, Luwi dilinden gelme, kişiliklerine ve destandaki durumlarına çok uygun anlamları yansıtan adlar taşıdığının bir kanıt-örneği daha; diğerleri arasında bkz. Priamos, Helena, Helenos, Kassandra, Hektor. Bu örnekler, Troia Savaşı destanının, özünde, Anadolu insanının geliştirdiği bir destan olduğunu açıkça ortaya koyuyor kanısındayım.

ASKARA. Pisidia'da, yeri saptanamamış bir ilkçağ köyünün adı (Ramsay, s. 460). Burdur Gölünün 100 km. kadar güneybatısında, günümüzde Eskere Ovası denen ova ile karşılaşıyoruz; bu Eskere adının aslı şimdi sözünü ettiğimiz Askara olmalıdır (bkz. Eskere). Ancak, o yöre Karia bölgesi kapsamındadır. Yunanistanın Boiotia bölgesinde, Hesiodos'un doğum yeri olan çok eski bir kentin adı, Askra'dır (Hesiodos, İşler ve Günler, dize 638; Eyuboğlu/Erhat çevirisinde 639). Bu adın da Hellen dilinde anlamı yoktur; Hellen'ler öncesi Luwi/Pelasgos kültürü döneminden kalmadır. Anadoludaki Askara'larla bu Askra'nın kökeni ve öz biçimi aynı olmalıdır; tümü bir Kar/Kra'ya (=Doruk; bkz. Kar) işaret eder.

ASKHARPAİA. Anadoludaki bir dağın adının Hitit belgelerinde geçen, Hitit ağzına uydurulmuş biçimi. Bu dağ, Hitit başkenti Hattusa'dan, Hitit bağımlısı Pala ülkesine giden yolun üzerinde idi. H. Ertem (Pala-Tummana, s. 13) Pala ülkesini Vezirköprü-Osmancık arasına, özellikle (bucak merkezi) Saraycık'ın kuzeybatı yakınlarına lokalize ederken, "İnegöl Dağı da... Askharpaia Dağına aday gösterilebilir" diyor.

Bu lokalizasyonu doğrulayan bir kanıtı da ben belirteyim. Askharpaia adının içinde, Luwi dilinin Aska ve Arpa ögelerini görüyoruz. Bunların, sırası ile, "Ada/Yarımada" ve "Akarsu" anlamında bulunduğunu biliyoruz (bkz. Aska, Arpa). Demek ki Aska- arpa -ia, "Adanın-akarsu-ülkesi"ni anlatmaktadır. Oysa, H. Ertem'in bu yapıtına ekli haritada da görüldüğü üzere, Gümüşhacıköy batı bitişiğindeki İnegöl Dağı, gerçekten, üç hatta üç buçuk yanı akarsu ile çevrili bir akarsu adası gibidir. Dağın batısını Kızılırmak, güneybatı dışında tüm diğer yanlarını Karaköy çayı çevirmektedir. Sonuç olarak, "Adanın akarsu ülkesi" anlamında bir ad, İnegöl Dağı bakımından, pek yerli yerinde ve uygundur.

Asklepios. Sonradan Sağlık Tanrısı kimliğine büründürülen, ama İliada'da (II 731, IV 194, XI 518) adı yalnızca bilgili bir hekim olarak geçen destan kişisi. Hemen anımsıyoruz ki Asklepios, Anadolunun yanıbaşındaki *küçük bir adanın,* Kos'un (İstanköy) yerlisiydi. Hellen dilinde hiçbir anlamı olmayan adını, gerçekte, yurtdaşımız, *ada* kenti Karyanda'nın yerlisi Skylax'ın adının öz biçimi gibi, kendi vatanına, Adacık'a (Askula/Skula) ve bu adacık çevresindeki denize (Pa: Su; buradan, keza, Deniz) işaret ettiğini böylece görebiliyoruz. Anadolunun yanıbaşındaki adaların, Troia Savaşı döneminde, hatta ondan çok daha sonrasına kadar, kesinlikle Anadolulu kültür egemenliğinde bulunduğunu bilmekteyiz. Asklepios adının öz biçimi Askulapa da o kültürden kalmadır. Asklepios biçiminin sonundaki -ios, Hellen ağzının eklemesidir, Hellen dilinin "-sal, -lı" anlamındaki takılarından biridir. Bu takı ile ad, "Askulapa'lı" anlamını yüklenir; Askulapa ise, yukarıda açıklandığı üzere, "Adacık denizi"dir. Karş. Skylax, Skylake.

ASMOSATA. Bkz. Arsamosata.

Aspa (sözcüğü). Aşağıda göreceğimiz Aspaneus, Aspendos, Aspis, Aspona, Aspordene gibi adlar içinde karşılaştığımız Anadolulu bir kök sözcük. "Kereste, kalas" kavramıyla ilgili bulunması güçlü olasılıktır. Bu kanımızın dayanağı için bkz. aşağıda Aspaneus. Ancak, sözcüğün "At" anlamında bulunduğu da olasıdır. Gerçekten, Aspa, eski İran dilinde "At" (özellikle, erkek at, aygır) demekti (Bartholomae, s. 216); çok daha önemlisi, Luwi dilinde "At" anlamına gelen sözcük Asu/Asuwa'dır (bkz. Pegasos).

ASPANEUS. Edremit yakınlarında bir ilkçağ köyü (Strabon, 13 I 51). Adının sonundaki -eus takısı Hellen dilinin malıdır ve o dilde, -sal anlamındaki takılardan biridir. Takıyı bir yana koyunca, adın öz biçimi olan Aspan(a) ile karşılaşıyoruz. Bu ad, bir Aspa kök sözcüğü ile wana/ana takısından türetilmiştir, Aspa-sal, Aspa-ülkesi demektir (bkz. wana). Strabon'un verdiği bilgiye göre, İda/Kazdağı'ndan indirilen kütükler, keresteler, bu köyde işlenir ve pazarlanırdı. Özellikle buna bakarak, Aspa'nın kütük, kereste, kalas anlamında olabileceğini düşünüyorum.

ASPAT (Deresi, Kalesi). Bodrum yarımadasının güneybatı yanında, şimdi bir yazlık konutlar bölgesi olarak gelişen Akyarlar'ın doğu bitişiğinde bir dere ve onun ağzında, konik bir tepe üzerindeki kale. Adın aslı Aspa(n)da, Aspa'lı, Aspa'sı olan idi sanırım; yâni bu Aspat ile Aspendos adaştır kanısındayım. Bkz. Aspa (sözcüğü), wanda, Aspendos.

ASPENDOS. Pamphylia'da, Eurymedon/Köprü Çayı ağzından az içeride görkemli kalıntıları bulunan ilkçağ kenti (Thoukydides, VIII 81 sonu, 87, 88, 99, 108; Xenophon, Hellenika, 4 VIII 30; Arrianos, 1 XXVI 2-3, 5, XXVII 1-5). Adı, ilkçağın erken döneminden kalma kendi paralarında Estwediiys biçiminde yazılmıştır. Bu adın kökeninin, yukarıda gördüğümüz Asitawanda/Asitiwatas adıyla aynı olabileceğine değinilmiştir (G. Bean, Turkey's Southern Shore, s. 24). Asp(a) kök sözcüğünü içeren diğer adların türetiliş ögelerini göz önünde tutunca, ben bu görüşe katılmıyorum ve ilkçağın en ünlü kütük, kalas, kereste üretim bölgelerinden biri olan ormanlık Torosların eteğindeki, üstelik iç bölgeden ırmak yoluyla kütük indirip pazarlamaya en elverişli durumdaki bu kentin adı içinde gördüğümüz Aspa sözcüğünü dahi kütük, kereste ile bağlantılı sayıyorum. Sonuç olarak, kanımca, kentin adı Aspanda yâni Aspa-(wa)nda, kütük-lü anlamında olmalıdır. Ancak, kent adının kendi paralarındaki yazılış biçimi, ilkçağ geç döneminde Aspa olarak gördüğümüz kök sözcüğün Luwi dilindeki aslının Astwa olması gerektiğini bize anlatıyor.

ASPİS. Anadolunun İonia bölgesinde, Teos ile Myonnesos arasında bir adacık (Strabon, 14 I 29). Ya Seferihisar'ın batı yakınında bulunan Kanlı Ada, yahut da biraz daha güneyde Bahadır Koyu yanıbaşındaki Bahadır Adası olmalıdır.

Aspis ya da Aspidos, Hellen dilinde "Kalkan" demektir (örneğin İliada, III 347, V 737'de bu anlamda kullanılır). Ancak, Anadolunun bitişiğindeki bu adanın Anadolu kökenli bir ad taşıması asıldır; bu nedenle, Aspis, Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olabilir.

ASPONA. Ankara'dan Aksaray'a uzanan yol üzerinde bir ilkçağ kasabası (Ramsay, s. 237 No. 35, s. 268 No. 3, s. 280; TA, Aspona maddesi). Kalıntıları Tuz Gölü kuzeyindeki Aladağ'ın kuzey eteğinde, Şedithöyüğü yakınındadır. Adının aslı Aspawana yâni Aspa-wana, Aspa'sal, Aspa Ülkesi olmalıdır. Bkz. Aspa, wana.

ASPORDENE. Bergama güney yakınında, üzerinde Aspordene Ana diye anılan bir Ana Tanrıça çeşitlemesinin tapınağı bulunan dağ (Strabon, 13 II 6). Yunt Dağının en yüksek doruğudur, 1084 m. yüksekliğindedir ve şimdi, oradaki yapı kalıntıları nedeniyle, Mamurt (Nemrut olmalı) Kalesi diye anılıyor.

Aspordene adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Sonda, Hellen ağzının -ene'ye

çevirdiği, Luwi dilinin ve ardıllarının wana/ana takısı açıkça görülüyor (bkz. wana). Kök bölüm görünüşündeki Aspord(a)'nın öz biçimi, en güçlü olasılıkla, Aspuwarda yâni Asp(a)-uw(a)-arda, "Aspa-lık-pınarı" idi; bkz. Aspa, uwa, arda. Gerçekten, ilkçağ Myrina kentinin bitişiğinde, Aliağa kuzey yakınında Ege Denizine dökülen Güzelhisar Çayının başlangıç bölümü, Kocaçay, bu dağdan doğar (TA, c. 20'deki İzmir ili haritasına bkz.).

ASPOURAKAN. Bkz. Vaspurakan.

ASPRAKANİA. Bkz. Vaspurakan.

ASPUZU (Bağları). Eski Malatya'nın (şimdi, Malatya iline bağlı ilçe merkezi Battal Gazi kasabası) bağlarının bulunduğu alan iken sonradan, 19. yüzyıl ilk yarımında, şimdiki Malatya kentinin kurulduğu yer. Aspuzu adının kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. Ermenice Ayz (Ziyaret) ve Pudz (Beslenme, yeme içme) sözcüklerinden? "Mesire (Piknik) Yeri"? O yakındaki, Arslantepe Höyüğünün yanıbaşında bulunan köyün adı da Orduzu idi; bkz. Orduzu.

Aspuzu adı, Evliya Çelebi'ye bakılırsa, İranlılarca Aspozan biçiminde kullanılan addan gelmedir: "Bu şehre Acemler Aspozan derler" (Danışman metni, c.VI s. 98). Oysa, Pozan'ın yerel lehçede "Bağ" anlamında bulunduğunu yine kendisi söylüyor (s. 102 sonu). Farsçada Aspozan diye bir sözcük saptayamadım. Kaldı ki Aspozan'ın Aspuzu biçimine dönmesi, fonetik değişimlerin ilkelerine uymuyor.

Assa (sözcüğü). Çeşitlemesi İssa. Hellen ağzında: Assos, İssos. Anlamı: "Yerleşim" (buradan, keza: köy, kasaba, kent).

Luwi dilinden ve ardılı İÖ 1. binyıl Anadolu dillerinden gelme pek çok yerleşim adında Asa/Assa bitişini görüyoruz (başlıca örnekler, kitabın sonundaki Tablo 37'de toplu biçimde gösterilmiştir). Hatta, Assa, tek başına, bir kent adı olarak da karşımıza çıkıyor (bkz. aşağıda Assa). Aynı dillerden kalma olduğunu, içindeki, o dillere özgü sözcüklerin, takıların varlığı nedeniyle anlayabildiğimiz bazı kent adlarının Hellen ağzında -assos, -ssos bitişli edilmiş biçimlerini görünce (bkz. Adrassos, Aliassos, Pedasos vb.), üstelik Assos adlı bir kentle karşılaşınca, böyle -assos, -ssos edilmiş bitişlerin dahi öz biçiminin assa olduğu sonucuna, güvenle ulaşabiliyoruz.

Luwi dilinin hısımı Hitit dilinde, "iskân etmek, yerleştirmek, kent kurmak" anlamlarında bir Asas fiili vardı (Sturtevant, s. 17). Buna bakarak, Asa/Assa'nın, Luwi dilinde, Almancanın Siedlung'u ve Sitz'iyle aynı anlamda, yâni "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamında bulunduğunu sezebiliyoruz. Nitekim Meriggi (Glossar, s. 62 sonu) Assa'yı "Sitz" olarak çevirmiştir. Demek, asa/assa (Hellen ağzında, assos) bitişi, tarihsel coğrafya adlarında, "-kenti" anlamındadır. Örneğin Mylasa/Mylassa, Mula-(a)ssa, "Değirmenkenti"dir; Thebasa, aslında Taba-(a)ssa, "Düzlük-kenti" demektir.

Assa/Assos sözcüğünün bir söyleniş ve yazılış biçimi de issa/issos'tur. Gerçekten, diğer bazı Luwi/Pelasgos sözcüklerinde de, baştaki a yerine i'nin geçtiği çeşitlemeler görmekteyiz; wanda/anda (Hellen ağzında andos) takısı yerine inda (Hellen ağzında inthos; Korinthos'taki gibi); wana/ana takısı yerine ina (Attagaina'daki gibi); hatta Ana Tanrıça için Ama/Ma yerine İma denmesinin örnekleriyle dahi karşılaşacağız (İmaion gibi). Tarihsel kent adlarında assa/assos yerine issa/issos çeşitlemesinin kullanılışı hayli yaygındır (Larissa, Naissos vb.)

Luwi hiyeroglif yazısında, "kent, hisar" *kavramını* anlatan simge (ideogram) biliniyor. Bu, Meriggi'nin (Glossar, s. 210'da) 199 sayılı olarak gösterdiği simgedir. Ancak, bunun Luwi dilinde nasıl okunacağı; diğer söyleyişle, o dilde "kent, hisar" anlamına gelen sözcüğün ne olduğu, saptanamamıştır.

Eski Hellen'ler, Luwi dilinden ya da onun ardılı, daha sonraki Anadolu dillerinden gelme -sa (o arada, -asa, -assa) bitişli sözcüklerde bu -sa bölümünü bazan, olduğu gibi bırakmışlardır (örneğin, Bodrum Yarımadasındaki Leleg kenti Madnasa'nın, yine oradaki bir diğer Leleg kenti Pedasa'nın adlarında). Bazı örneklerde bu bitişi kimi zaman -sa diye, kimi zaman, bir okunuş ve söyleniş farkı söz konusu olmaksızın, -ssa diye yazmışlardır: Örneğin çoğu kez Larissa, bazan Larisa; çoğu kez Mylasa, Arrianos 1 XX 4'de Mylassa. Kimi örnekte ise, -sa bitişini -sos'a çevirmişlerdir. O arada, Leleg kenti Pedasa'nın Troas'daki bir adaşını İliada (X 425-431) Pedasos diye anıyor. Hellen'lerin, -sa bitişini -sos ettikleri adlarda, o bitişi kimi zaman, yine bir okunuş ve söyleniş farkı söz konusu olmaksızın, -ssos diye yazdıkları görülüyor. Örneğin, hemen hemen bütün diğer kaynaklarda İasos biçiminde aktarılan kent adı, Arrianos'ta (1 XIX 11) İassos'tur. Ancak, Hellen'lerdeki genel ve yaygın eğilim, -sa'lı bitişlerin -ssos'a çevrilmesidir: Telmessos, Termessos, Sagalassos, Mokissos, Bybassos gibi.

Hellen ağzında -ssos biçimini alan bitiş, Türk ağzına uyarlanırken genellikle -sun ya da -sın edilmiştir; bu konuda bkz. kitabın sonunda, "Genel Sonuçlar" bölümünde I 5 c. Hellen ağzının değiştirmediği -sa bitişleri, Türk ağzında çoğu kez son a'sını yitirmiş (örnek: Mylasa'dan Milâs), hatta bazan a'yı yitirdikten başka s'si de z olmuştur (örnek: Arpasa'dan Arpaz).

Assa. Trakya ile Makedonyanın sınırında bir ilkçağ kenti. Herodotos'da (VII 122) anılmıştır. Adının anlamı yukarıda belirtildi.

ASSAİORA. Denizli iline bağlı Çivril ilçesindeki bucak merkezi Işıklı (ilkçağın Eumeneia'sı) dolaylarında bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı anlaşılan, ancak tam yeri saptanamayan bir arazi parçası ya da yerleşim (Zgusta, s. 103). Assaiora adının başındaki Assa, Assessos adındaki gibi, Ana Tanrıça'ya işaret ediyor olabilir (bkz. Assessos). Sondaki iora'nın aslı, Luwi dilinin ura (büyük, ulu, yüce) sözcüğü olsa gerek. Asa-Ura, Yüce Asa (Ada, Ana Tanrıça)?

Assarakos. İliada'ya (XX 232, 239) göre, Troia kralları soyunun atası Tros'un oğlu, Aineias'ın dedesi olan kişinin adı. Hellen dilinde anlam taşımayan bu Anadolulu adın öz biçimini, türetiliş ögelerini ve anlamını güvenle söyleyemiyoruz. Asa-(u)ra-ka, "Yüce Asa (Ada, Ana Tanrıça) Yeri (Tapınağı)"? Swa-(a)ra-ka, "Kutsal-Sunak-Yeri"? Bkz. Assessos, ura, -ka, swa, ara (sözcüğü).

ASSESSOS. Miletos kent-devletinin ülkesinde bir tapınak kentçiğinin adı. Oradaki Athena tapınağını Lydia kralı Alyattes yaktırmıştı (Herodotos, I 19 sonu).

Adın Lâtin harfleriyle yazımında e harfiyle gösterilen, ortadaki ünlü, Hellen'lerin İon boyu yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile aktarılmaktadır. Bunu göz önünde tutunca, adın öz biçimini, türetiliş ögelerini ve anlamını görebiliyoruz. Luwi dilinden gelme adın öz biçimi Asassa'dır. Sondaki assa, yukarıda Assa sözcüğünü incelerken gördüğümüz üzere, "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamındadır. Baştaki Asa ise, Athana/Adana/Asana'ya işaret eder. İlkçağ erken döneminde bizzat Hellen kaynaklarından kiminde Athana/Athena'nın Asana diye anıldığını bilmekteyiz. Bu tanrıçanın, daha doğrusu onun aslı olan Anadolu Ana Tanrıçasının yalnız Ada diye anıldığını, Ana Tanrıçanın adlarından, sanlarından birinin de Ada olduğunu saptayabilmiştik; bkz. Ada/Ata/Atta (sözcüğü), Adada, Adanda, Athana. Nasıl Asana adı Athana/Adana'nın çeşitlemesi ise, bunun kök bölümü olan Asa, Ada adları da birbirinin çeşitlemesidir. Zaten Asana ve Adana (Athana/Athena), Asa ve Ada'nın, (Luwi dilindeki, -sal anlamına gelen) wana/ana takısını almasıyla türetilmişlerdir. Bkz. wana.

ASSOS. Bu adın anlamı için bkz. yukarıda Assa (sözcüğü).

1. Assos. Güney Troas kenti. Kalıntıları Behramkale Köyü ile içiçedir (David Magie, c. II s. 904-905 No. 123; J. M. Cook, The Troad, s. 240-250).

2. Assos. Yunanistanda, Kephallenia Adasının kuzeybatı kıyısında köy olarak varlığını sürdüren yerleşim.

3. Assos. Yunanistanda, Korinthos'un batı yakınında kasaba olarak varlığını sürdüren yerleşim.

Assur. Bu ad, Hellen'lerce ülke adı olarak Assyria, Syria biçimlerinde kullanılmıştır ve şimdiki Suriye adının kökeni de bu Syria'dır. Assur ise, İÖ 2. binyılın son yüzyıllarında ve İÖ 1. binyılın ilk yarımında Mesopotamia'da çok güçlü bir devlet kurmuş olan bir halkın, kendi baş tanrısına ve buradan, hem kendine hem de yurduna verdiği ad idi. Nöldeke, tanrı adının öz biçiminin Attur olduğu sonucuna varmıştır (Honigmann, RE Syria maddesi, s. 1549). Bu tanrı adının, Luwi dilinde Att(a)-Ura, Yüce Atta'ya yakınlığı pek şiddetle gözümüze çarpıyor. Assur bölgesindeki Ninuwa, Larissa gibi bazı adlar Luwi dilinden geldiğine göre, Attur adı da Luwi kökenli olabilir.

ASSUWA. Hitit belgelerinde anılan bir Batı Anadolu yöresinin adı; bkz. Asia. Bu ad, Assa (Yerleşim; bkz. Assa sözcüğü) kök sözcüğü ile, genelde Türkçenin -lık takısının karşılığı olan, Luwi dilinin uwa takısından (bkz. uwa) türetilmiştir; "Yerleşim-lik", yâni "Yerleşimleri, kentleri bol yöre" demektir. Karş. Arza-(u)wa'dan Arzawa, Orman-lık, "Ormanları bol yöre". Assuwa adının özellikle Menderes, Küçük Menderes, Gediz, Bakırçay vâdilerinin bereketli ovalarındaki köy, kasaba, kent bolluğuna işaret ettiği kanısındayım.

Assyria. Bkz. Assur.

Asta (sözcüğü). Keza astra, ista, istra. Luwi/Pelasgos dilinde "Akıntı"; buradan: dere, çay, ırmak.

Başlıca örneklerini kitabın sonunda Tablo 38'de toplu olarak gösterdiğimiz, asta/astra/ista/istra'lı pek çok tarihsel coğrafya adının topografya ile bağlantılı incelenmesi bize hem asta/astra ile ista/istra'nın (tıpkı assa/assos ile issa/issos örneğindeki gibi) birbirine göre bir çeşitlemeden ibaret bulunduğunu, hem de bu sözcüklerin Luwi/Pelasgos dilinde "Akıntı" anlamına ve buradan "dere, çay, ırmak" anlamına geldiğini gösteriyor. Ne yazık ki bu konuda da ilk sezgi ve teşhis onuru bana ait değildir. Büyük bilgin Ramsay, benden 100 yıl kadar önce davranmıştır (s. 462'de Strouma ile ilgili açıklamasında). Keza A. Fick, Göttingen'de 1905'de yayınlanmış, "Hellenler öncesi yer adları" kitabında, İstron, İstros adlarının "Hitit dilinden" (yâni, Hitit'ler çağı Batı Anadolu halkının dilinden; bunun Luwi dili olduğunu şimdi biliyoruz) geldiğini açıkça söylemiştir. Ben de konuyu, Tarih ve Toplum, No. 83, Kasım 1990, s. 29-34'de, Hephaistos adının kökenini ve anlamını araştırırken, incelemiş bulunuyorum.

Burada, Meriggi ile bir tartışmaya girmemiz gerekmektedir. Luwi hiyeroglif yazımındaki "Astar" değeri taşıyan işaretin (Meriggi, Glossar, s. 218'de 250 sayılı işaret) anlamını, dolayısiyle Luwi dilindeki Astar sözcüğünü, Meriggi (s. 38) "El" diye yorumluyor. Bu görünüşünü kabul edemiyorum, çünkü:

a. Meriggi, o işaretin, *ırmak* anlamında olan, ancak Luwi dilinde nasıl okunacağı bilinmeyen işaretin (Meriggi, s. 210'da 202 sayılı işaretin) tıpatıp aynı olduğuna, sadece yatay değil dikine konmuş bulunduğuna dikkat etmiyor. Bu işaretlerin her ikisi, Luwi dilinin "ırmak" anlamındaki iki ayrı sözcüğünün simgeleridir ve ikincisinin gösterdiği Astar sözcüğü, ırmak anlamındaki o sözcüklerden biridir kanısındayım.

b. Çivi yazılı belgelerde geçen, Luwi dilinin "El" anlamındaki sözcüğünün *issari* olduğu ve

bunun da, Hitit dilinde aynı anlamdaki kissara'ya pek benzediği bilindiği halde, üstelik bunları açıklayan satırında (s. 38 satır 7) Meriggi'nin, Luwi hiyeroglif yazısındaki *astar* sözcüğünü "el" anlamında yorumlamasını anlamıyorum.

c. "El" anlamındaki Luwi hiyeroglif yazısı simgesinin *gerçekten bir el resmi* biçimindeki simge olduğunu kendisi belirten Meriggi'nin (s. 165'de 37 sayılı simge), akarsu biçimli simgeyle gösterilen Astar'ı da "el" diye yorumlamasını anlayamıyorum.

Asta/Astra/İsta/İstra'nın akarsuya işaret ettiğinin bir kanıtı, Bizanslı tarihçi Niketas'ın yapıtındadır. İmparator İoannes Komnenos'un 1138'de Halep yöresinde, iki dere arasında bulunan Madinat al Cisr (Arapçada: Köprü Kenti) yanında karargâh kurmasını anlatan Niketas, yapıtında bu kenti "İstrion polis... mesis ton potamon" (İstra yeri kenti... dereler arasında) diye anıyor. İstra'nın Luwi/Pelasgos dilinde (Almancadaki Strom, İngilizcedeki Stream, Bulgaristandaki Struma vb. gibi) "Akıntı, Akarsu" demek olduğunu bilmeyen ve dolayısiyle Hellen dilinin malı, o dilde "-yeri" anlamına gelen -ion takısını bu sözcüğe eklemekle elde edilen İstrion'un da "Akarsu Yeri" anlamına geldiğini bilmeyen Honigmann (s. 130 dn. 9), Niketas'ın değişini, onun Cisr (Arapçada: Köprü)'yü Cezire (Arapçada: Ada) ile karıştırmasından doğan bir yanılgı ürünü olabilir saymaktadır. Oysa, böyle bir yanılgı varsayımı, İstrion sözcüğüyle neyin kasdedilmiş olabileceği konusuna hiç ışık tutmuyor ve hiçbir şey açıklamıyor. Komnenos'lar çağında bile Anadolu yerli dillerinin, üstelik başkentten yalnız 100 km. kadar uzaklıktaki Helenopolis gibi yerlerde, konuşulmakta olduğunu biliyoruz (bkz. Helenopolis, Alyattes, Alyattos, Aruandanos). O çağda Bizans imparatorluğu "soylu"ları, hatta bizzat imparator ailesi Komnenos'lar, *Hellen kökenli değil Anadolu kökenli* oldukları için Astra/İstra sözcüğünün anlamının Niketas tarafından bilinmesi pek olağandır.

Astaboras. Gerek bu ad, gerek Astapos ve Astasobas, Nil Irmağıyla bağlantılı, yukarıda incelediğimiz Asta (Akıntı, Akarsu) kök sözcüğünden türetilmiş adlar olarak karşımıza çıkıyor.

Astaboras, Nil Irmağının başlangıç bölümünde, bu ırmağa katılan çaylardan birinin ilkçağda Hellen'lerce kendi ağızlarına uydurularak kullanılan adıdır (Pietschmann, RE Astaboras maddesi).

Astapos, Nil Irmağının, bu Astaboras'ın katıldığı yöredeki bölümünün, ilkçağda Hellen'lerce kendi ağızlarına uydurularak kullanılan adıdır (Pietschmann, RE Astapus maddesi)

Astasobas, birleşerek Nil'i oluşturan iki ırmaktan birinin. şimdi Mavi Nil diye anılan kolun, ilkçağda Hellen'lerce kendi ağızlarına uydurularak kullanılan adıdır (Pietschmann, RE Astasobas maddesi).

Adana/Athana (şimdi, Aden), Adramut/Hadramut, Erythra Denizi, Sokotra Adası, Ailana gibi adların kanıtladığı üzere, Luwi kökenli tarihsel coğrafya adları, Kızıl Deniz yöresinde en umulmayacak yerlere yayılmıştır (bkz. kitabın sonunda "Genel Sonuçlar" bölümünde II 7 ve Tablo 7). Ayrıca, Mısır firavunlarına ücretli asker olarak hizmet eden Karia'lıların (Thebai, Abydos gibi) Nil boyunda görülen Anadolulu adların yaratıcısı ve Hellen'lere öğreticisi olduğu önemle anımsanmalıdır. Yukarıda sözü edilen Asta-'lı adlar da, Anadolulu kültürde gezginlerin ya da göçmenlerin kullandığı, onlardan da Hellen'lerin öğrenip kendi ağızlarına uydurduğu adlar olabilir.

Astai (halkı). Bisanta (Tekirdağ) ile Karadeniz kıyısındaki Apollonia/Sozopolis arasında uzanan yörede, yâni Ergene Irmağı yöresinde yaşayan Thrak boyu; ön önemli kentleri Bizya (şimdi, ilçe merkezi Vize) idi (Oberhummer, RE Astai maddesi). Astai adının sonu, Hellen diline göre çoğul edilmiş ve Asra Halkı anlamını yüklenmiştir. Oz biçim olan

Asta'nın, ülkedeki önemli akarsuyu, Ergene'yi kasdettiği olasıdır. Bkz. Asta (sözcüğü).

ASTAKOS. İzmit Körfezinin iç ucunda bir ilkçağ kenti (Strabon, 12 IV 2; Umar, Bithynia, s. 3-4). İÖ 6. yüzyıl sonunda Yunanistandaki Megara'dan gelme göçmenlerce kurulmuş ya da ele geçirilip Hellenleştirilmişti. İzmit Körfezine, bu kent nedeniyle, Astakos Körfezi denirdi. Astakos, Lysimakhos'un buyruğuyla yıkıldı. Bithynia kralı Nikomedes'in Nikomedeia/İzmit'i karşı kıyıda kurması üzerine, Astakos'un yerinde yeni bir kent gelişemedi.

Astakos, Hellen dilinde "İstakoz" demektir ve dilimizdeki istakoz sözcüğü oradan gelir. Ancak, kent adının aslı Astaka (Asta-ka, Dere-yeri; bkz. Asta, -ka) iken Hellen ağzında Astakos edilmiş de olabilir: karş. Rundaka'dan Rhyndakos. Gerçekten, körfezin iç ucunun güneydoğu köşesinde bulunan Astakos'un kuzey yanıbaşında, körfezin iç ucuna bir dere akmaktadır.

Astapos. Adın aslı Luwi dilinde Astapa yâni Asta-Pa, Akıntı-Suyu iken Hellen ağzında akarsu adları -a ile bitemiyeceği, eril adlara özgü bitişleri olacağı için Astapos edildiğini sanırım. Bkz. Asta (sözcüğü), Aba/Apa/Pa (sözcüğü).

1. Astapos. Bkz. yukarıda Astaboras.

2. Astapos. Yine Afrika'da bir akarsu. Afrikanın en büyük ırmaklarından biri olan Niger/Nijer'e, özellikle bunun Anaggar Dağlarından çıkan ve şimdi Tafassasset diye anılan başlangıç bölümüne Astapos deniyordu (Windberg, RE Niger maddesi, c. XVII/1 s. 191'deki harita ve s. 193 satır 24).

Astara. Luwi dilinden gelme birçok adla karşılaştığımız Media-Sogdiana çizgisi yöresinde (bkz. kitabın sonundaki "Genel Sonuçlar" bölümünde II 8 ve Tablo 8), İran sınırı yanıbaşında Hazar Denizine akan bir çayın ve onun ağzındaki kentin adı. Öz biçimi belki Astra (Akarsu), belki de Asta-(u)ra, "Koca Akarsu" idi. Bkz. Asta (sözcüğü), ura.

ASTARPA. Batı Anadolunun, Hitit belgelerinde anılan bir ırmağı. Hitit'lere karşı savaşan bir Luwi beylikleri birliğinin öncüsü olup Arzawa bölgesinde ve deniz kıyısında bulunan Apasa kentinden geçtiği, o belgelerde belirtiliyor. Apasa, adı Hellen ağzında Ephesos edilmiş kenttir (ilçe merkezi Selçuk'un ilkçağdaki atası); bkz. Apasa. Dolayısiyle, Astarpa'nın da, adı Hellen ağzında Kaystros diye söylenen ırmak, yâni bizim deyişimizle Küçük Menderes olduğu kendiliğinden anlaşılmaktadır..

Astarpa adı, görünüşe bakılırsa, Asta-(a)rpa ögelerinden türetilmiştir ve Luwi dilinde Akar-Çay anlamındadır; bkz. Asta (sözcüğü), Arpa (sözcüğü).

Astasobas. Bkz. Astaboras.

ASTEEİS. Çağdaş İzmir'in güney ilerisindeki Kolophon kenti ile, (çağdaş İzmir'in Bayraklı semti içinde kalan) ilk Smyrna/İzmir kenti arasında akan bir derenin adı (Strabon, 14 I 4). Sondaki -eis, Hellenleşme döneminin eklemesidir ve Hellen dilinin "-lılar, -halkı" anlamındaki bir takısıdır (karş. Omonadeis, Sardeis). Dere adının öz biçimi Luwi dilinde Asta (Akıntı) olmalıdır. Bkz. Asta (sözcüğü).

Astełephos. Karadeniz'in doğu kıyılarında, Kolkhis bölgesinde bir çay. Arrianos'un Karadeniz kıyılarını anlatan yapıtında ve Plinius'ta anılmıştır (ayrıca bkz. Tomaschek, RE Astelephos maddesi). Adının, "Akıntı" anlamındaki Asta kök sözcüğünden türetilmiş bulunduğunu ve Luwi dili ardılı (Pontos krallığı ülkesinde de konuşulan) Kappadokia dilinden gelmiş bulunduğunu sanırım: Asta-la-pa, "Akıntı-cık-suyu"? Bkz. Asta (sözcüğü), -la, Aba/Apa/Pa.

ASTELES. Simav yakınında bir derenin ilkçağdaki adı (Ramsay, s. 140 No. 36). Sözcüğün Hellen dilinde anlamı yoktur. Hellen ağzına uydurularak Asteles biçimine

bürünen adın aslı, baskın olasılıkla. Astala yâni Asta-la, Akıntı-cık idi. Bkz. Asta (sözcüğü), -la.

Asteropaios. Bkz. Paiones.

ASTHİANENE. Murat Suyu kuzeyinde, Bizans imparatorluğunun bir yönetim bölgesi (Honigmann, s. 14, 181). Palu ile Genç arasına düşen yöredir, yâni bugünkü Bingöl yöresidir. Asthianene, Anadolulu Luwi dilinden ya da ardılı Kappadokia dilinden gelme, wana/ana takısıyla türetilmiş bir adın Rum ağzına uydurulmuş biçimidir. Aynı yöreye Ermeniler Haştenk ya da Haşteank diyorlardı. Adın aslı baskın olasılıkla Asta-wana, Akarsu-Ülkesi idi. Bkz. Asta (sözcüğü), wana.

ASTİBİA. Eğridir Gölü kuzeydoğu ilerisinde bulunduğu sanılan bir köy ya da kasabanın adı. Zgusta (s. 104) bu adın Anadolu kökenli olduğunu söyleyen Sundwall'a karşı çıkarak, Astibia'nın Hellen dilinde "Ezilmemiş, çiğnenmemiş" anlamındaki Astibes sözcüğünden türetildiğini savunuyor. Hellenleşmenin belki hiçbir zaman gerçekleşmediği böyle bir yörede bir *ilkçağ* köyünün Hellen dilinden gelme ad taşıyabileceğini hiç sanmıyorum. Burada da Asta (Akıntı, Akarsu) sözcüğünden türetilmiş bir ad karşısında bulunduğumuz kanısındayım. Bkz. Asta (sözcüğü).

Astra (sözcüğü). Luwi dilinde "Akıntı" (buradan: akarsu, dere, çay, ırmak) anlamındaki sözcüğün çeşitlemelerinden biri; bkz. Asta (sözcüğü). Zgusta (s. 104), "Yer adlarında geçen Astra sözcüğünü, diğer herhangi bir açıklama olanağının bulunmaması (!-Umar) karşısında, Hellen dilinin yıldız anlamındaki Astron sözcüğüyle bağlantılandırabiliriz" diyor ve böylece, Anadolu dillerini hiç incelemeden Anadolulu yer adları üzerine monografi yazmanın kendisini kaçınılmaz olarak sürüklediği sayısız yanılgıdan birine düşüyor.

ASTRAİOS. Luwi/Pelasgos yurtlarındaki birkaç akarsuyun adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi. Sondaki -ios, Hellen ağzının eklemesidir ve Hellen dilinde "-sal, -lı" anlamlarını belirten takılardan biridir. Adın aslı hiç kuşkusuz Luwi dilinin Astra (Akıntı) sözcüğüdür; bkz. Asta (sözcüğü), Astra (sözcüğü).

1. Astraios. Bergama yöresinden geçen Bakırçay'ın, ilkçağda Kaïkos adının yanı sıra kullanılan yahut daha eski adı (Bürchner, RE Astraios maddesi No. 1).

2. Astraios. Torbalı'dan geçip Küçük Menderes'le birleşen derenin adı (Bürchner, RE Astraios maddesi No. 2).

3. Astraios. Makedonia'da bir derenin adı (Bürchner, RE Astraios maddesi No. 3).

Astrakan. Keza Astrakhan. Volga Irmağının ağız, daha doğrusu delta bölümünde, Hazar Denizine şimdi 100 km. kadar uzaklıkta kalan kent. İlk kurulduğu yer, bugün bulunduğu yerin 11 km. ilerisindedir. Adı, Astra (Akıntı; buradan: dere, çay, ırmak. Bkz. Asta sözcüğü, Astra sözcüğü) kök sözcüğüne, İran dillerinin "-lılar, -halkı" anlamına gelen -akan takısı (bkz. -akan) eklenmekle türetilmiştir.

Astura. Luwi dilinde Ast(a)-Ura, "Koca Çay". Bkz. Asta (sözcüğü) ura. Karş. aşağıda Astyra.

1. İtalyanın Latium bölgesinde bugün bile Astura ya da Stura denen çay (Hübner, RE Astura maddesi No. 1).

2. İspanyada bir çay; belki şimdiki Ezla/Estola (Hübner, RE Astura maddesi, No. 3). Bu yöreye Asturia deniyordu.

ASTYPALAİA. Sözcük, bu biçimiyle, Hellen dilindendir; asty (kent) ve palaia (eski) sözcüklerinden türetilmiştir, Eski Kent demektir. Örneğin, Kos/İstanköy Adasındaki ana kent, ilkçağın bizce bilinen en eski döneminde dahi yine Kos adını taşıyan kent olduğu

halde, Strabon (14 II 19) adanın daha eskiden başka yerde bir ana kenti olduğunu ve ona Astypalaia dendiğini söylüyor. Fakat Hellen'ler bazı *burunlara* da Astypalaia diyorlardı; örneğin ve özellikle, Bodrum Yarımadası ucunda, (yeni) Myndos kenti (şimdi, Gümüşlük Köyü) güneyinde bir burun bu adla anılıyordu (Strabon, 14 II 20). Bu gibi örneklerde, Hellen ağzına Astypalaia biçimiyle uydurulmuş adın aslı, kanımca, Akıntı Boğazı anlamındaydı ve Asta-Pella ögelerinden türetilmişti; bkz. Asta, Pella. Demek, bu ad, İstanbul Boğazındaki Akıntıburnu gibi, boğazın, akıntısı en belirgin bir yerine uzanınış bir burnu kasdediyordu. "Kos/İstanköy'deki bir eski kentin adı Astypalaia idi, ancak o kentin nerede olduğu bilinmiyor" söylencesi dahi, gerçekte, boğaza (hatta, belki, var idiyse oradaki kente) Asta-Pella, Akıntı Boğazı denmesi yüzünden çıkmış olabilir. Keza, Strabon'da (13 I 43) sözü geçen, Çanakkale Boğazı halklarından Astypalaia'lıların bu adı, o yörede bir Astypalaia kenti bilinmediğine göre, gerçekte Asta-Pella'dan, "Akıntı Boğazı (Burnunun İnsanları)" anlamındaki Anadolulu addan, Hellen ağzına uydurularak çarpıtılmış olmalıdır kanısındayım.

ASTYRA. Adın kökeni, öz biçimi ve anlamı konusunda bkz. Astura. Astyra adının Anadolulu kökenini Sundwall da belirtmişti; buna karşı çıkan Zgusta (s. 104 sonu) yukarıda Astra sözcüğünü incelerken işaret ettiğimiz yanılgılarından birine daha düşüyor ve yine adı Hellen diliyle açıklamağa çalışıyor, bunun böyle olmaması için bir neden bilmiyorum diyor.

1. Astyra. Troas bölgesinde, Nara Burnu kuzeydoğu ilerisinde bir ılıca ve oradaki ilkçağ kentçiği (Strabon, 13 I 23).

2. Astyra. Aiolis bölgesinde, Atarna/Atarneus arazisi içindeki ılıcanın, yâni Dikili yakınında Nebiler köyü ılıcasının ilkçağdaki adı (Pausanias, 4 XXXV 10).

3. Astyra. Edremit yakınındaki Güre kaplıcalarının ve oradaki ilkçağ tapınak köyünün adı (Strabon, 13 I 51, 65, 67).

Asur. Bkz. Assur.

AŞMUŞAT. Bkz. Arsamosata.

AŞUTKA. Erzincan ili Kemaliye ilçesine bağlı bucak merkezi Dutluca'nın eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım. Aşot/Aşut, 9. yüzyıldan başlayarak egemenlik sürmüş Bagrat'lılar (Bagratuni) ailesinden bazı Ermeni krallarının adıdır; ancak, kasaba adının Aşot/Aşut yeri anlamında Aşut-ka (bkz. -ka) ögelerinden türetildiğini güvenle söyleyebilmek için herhangi bir dayanak bilmiyorum.

Ata (sözcüğü). Keza, Atta. Bkz. Ada/Ata/Atta (sözcüğü). Sözcük, Atta biçimiyle, Hitit dilinde "Baba" anlamında kullanılıyordu ve o nedenle, Ana Tanrıça'nın erkeği Anadolu baş tanrısının adlarından biri, onun "Baba" özelliğine işaret eden, Atta/Attas idi. Anadolulu Attala adı (Hellen ağzında Attalos; Goth ve Hun ağzında Attila) bu kök sözcükten türetilmiştir. Atta'cık, "Atta tanrının oğlu" demektir. TA "Attila" maddesinde, Attila adının Babacık anlamına geldiğinin söylenmesi, ancak yukarıda anlattığımız çerçeve içinde doğrudur. Luwi dilinin "Baba" anlamındaki sözcüğü Tati idi (Laroche, Dictionnaire, s. 95). Ancak, Luwi'lerde de Ata/Atta'nın, Ada sözcüğünün bir çeşitlemesi olarak kullanıldığı ve bazı adlar içinde Baba Tanrı'yı kasdettiği, Hitit bölgesi dışında fakat Luwi/Pelasgos bölgeleri kapsamında karşılaştığımız Atabyrion, Atalaura, Atanassos/Attanassos, Attala/Attalos, Attoudda gibi adlardan anlaşılmaktadır.

Atabyrion. Rodos'da tapkı gören bir Zeus çeşitlemesi olan Zeus Atabyrios'un yeri, yurdu sayılan, Rodos'un en yüksek tepesindeki tapınak (Strabon, 14 II 12). Bunun güneydoğu eteğinde Atramytes Manastırı vardır. Böylece anlıyoruz ki, bir yanında bu manastırın bu-

lunduğu vâdi, bir diğer Adramut yâni Adra-Mut, Adra vâdisi idi (bkz. Adramytteion, Hadramut). Adra, gördüğümüz üzere, Luwi dilinde "Erkek" demektir ve özellikle Ana Tanrıçanın erkeğini kasdeder (bkz. Adra sözcüğü). Demek ki, Zeus Atabyrios kimliğine bürünen tanrı, Luwi/Pelasgos baş tanrısı Atta'dan (Adra, Tarkhun, Sanda) başkası değildir.

Atabyrion, tapkı yerinin adıydı; dağa Atabyris denirdi. Hellen ağzında, Hellen dilinin malı -is, -ios, -ion takılarının eklenmesiyle Atabyris, Atabyrios, Atabyrion adlarının türetildiği Luwi/Pelasgos sözcüğü Attaura yâni Yüce Atta olmalıdır; bkz. Ata, ura.

Atalanta. Keza, Atalante. Her ikisi Thoukydides'in yapıtında (II 100, III 89, V 18) anılan, Oiboia/Euboia (İğriboz Adası) yakınında bir adacığın ve Makedonia'daki bir kentin adı. Sözcük, bitiş sesine göre, Hellen dilinde (Smyrna, Myrina vb. gibi) dişi ad olduğundan, onu açıklamak için Atalanta adını taşıyan mythos kızları uydurulmuş ve dolayısiyle sözcük, Hellen'lerde, kadın adı olarak kullanılmıştır. Aslında Atalanta adı Luwi/Pelasgos dilinde Atta-la-(wa)nda ögelerinden türetilmiştir ve bu ögelere göre "Atta-yavrusunun-tapınıcısı (halk)" anlamındadır. Bkz. Ata/Atta, -la, wanda; karş. Adanda, Amanda, Otranda.

ATALURA (Dağı). Hatay ilimizin Amanos Dağları dizisinin güneybatıda bulunan uç bölümünün tarihsel adıdır (U. Bahadır Alkım, The road from Sam'al to Asitawanda. Anadolu Araştırmaları, c.2, 1965, s. 1-46'da s. 11-12). Sözcük, Atal(a)-ura, "Yüce Atta'cık", "Atta'nın Yüce Yavrusu" ögelerinden oluşturulmuştur ve Luwi kökenlidir. Atta'cık, Atta'nın Yavrusu adıyla kasdedilen, Ana Tanrıça ile erkeği baş tanrının (Adra, Atta, Sanda, Tarkhun) oğlu Telepinu olmalıdır; karş. Satala.

ATANASSOS. Bkz. Attanassos.

ATANDROS. Bkz. Antandros.

ATANİİA. Adana kenti adının Hitit'lerdeki söyleniş ve yazılış biçimlerinden biri; Adaniia biçimi de kullanılırdı (H. Ertem, CAD s. 1). Adın aslı, Luwi dilinden Adana/Atana'dır. Bkz. Adana.

ATARNEUS. Hellen'lerce, Anadolulu Atarna sözcüğüne kendi dillerindeki (-sal takısının işlevini gören takılardan) -eus takısı eklemekle oluşturulmuş bir sıfat ve ad. Anadolulu kök bölüm Atarna'nın Ata-(a)rna ögelerinden türetildiği açıktır. Buradaki arna'nın "kaynak, akarsu" anlamında bulunduğunu biliyoruz (bkz. Arna sözcüğü). Baştaki Ata ise, Atarneus adlarıyla karşılaştığımız Orta Aiolis yöresi Atta tapkısının değil Ada (Ana Tanrıça) tapkısının egemen bulunduğu bir bölge olduğundan (bu konuda bkz.Kyme, Amanara, Adai/Adaia, Ada Tepe), Baba Tanrı Ata/Atta'ya değil, Ana Tanrıça Ada'ya işaret etmektedir kanısındayım. Sonuç olarak Ata-(a)rna, "Ana Tanrıçanın Pınarı (kaynak havuzu)" demektir.

1. Atarneus. Orta Aiolis'de, İzmir-Çanakkale anayolunun doğu yanıbaşında ve Dikili kavşağının tam karşısında bulunan tepecik üzerinde dağınık kalıntıları günümüze ulaşmış ilkçağ kenti (Umar, Aiolis, s. 23-24, resimlerle). Atarna, aslında, o kent arazisi içinde bulunan ılıca kaynağının (Dikili kuzeydoğu yakınında Nebiler köyü ılıcası) adı olmalıdır. Söz konusu ılıca, Pausanias'da (4 XXXVI 10) Astyra'nın Ilıcası diye anılmıştır. Bkz. yukarıda Astyra, No. 2.)

2. Atarneus. Çandarlı yakınındaki diğer Atarneus, Strabon'da (13 I 67) anılıyor. Bu yerin niçin Arna (kaynak, kaynak havuzu) ögesini içeren bir ad taşıdığı konusunda bkz. Elaioussa, No. 4.

ATÇA. Her iki hecesi Türkçede anlam taşıyan ve bu yüzden Türk ağzına pek uygun olan, ama bu iki hecenin bir araya gelmesiyle hiçbir anlam yüklenemeyen Atça adı, güçlü

olasılıkla, Bizans çağından kalma bir adın Türk ağzına uydurulmuş biçimidir. Karş. Atzoula, Azalas, Domatça. Azalas Dağı'nın adıyla, oradaki Atzoula kasabasının adı arasındaki bağlantıya Ruge de dikkat etmiştir (Ruge, RE Azalas maddesi). Gerçekten, Atz(a) kök sözcüğüne Rumcanın -cık anlamındaki -oula takısını eklemekle oluşturulan Atzoula adının bu Atza bölümü, öz biçiminde, Ada'nın çeşitlemesi olan Aza'dan bozma görünüyor. Bkz. Ada (sözcüğü), Aza (sözcüğü). Böyle idiyse Atza, özellikle Ana Tanrıçayı anlatır, yörede Ana Tanrıça tapkısının egemen bulunduğunu açıklar.

1. Atça. Aydın ilinde Sultanhisar ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. "Vâli-i vilâyet, hademe-i devlet Atçalı Kel Mehmet" ile ünlüdür.

2. Atça. Ankara ili Çamlıdere ilçesinin merkez bucağına bağlı bir köy.

3. Atça. Ankara ili Nallıhan ilçesi Çayırhan bucağına bağlı bir köy.

ATENİA. Keza Atenoa, Atmenia, Tenia. Yalvaç dolaylarında bir ilkçağ kasabasının adının Rum ağzında büründüğü çeşitli biçimler. Aslına en yakın olanı herhalde Atmenia idi, ancak Roma egemenliği çağında özellikle Tenia biçimi kullanılıyordu (Ramsay, s. 443 no. 12). Adın aslını, kökenini, türetiliş ögelerini ve anlamını saptayamadım.

Athamanes. Athamas, adını bizim Çanakkale Boğazına, boğazın artık Ella/Elle (Lâtin yazımında Helle) Denizi diye anılmasına neden olarak, verdi denen mythos kişisi Ella'nın gerçek kimliğini araştırırken tanıdığımız, bu kızın babası, Orkhomenos kralıdır (Herodotos, VII 197). Bu uydurma kişinin adı olmuş sözcüğün pek benzeri, onun krallık ülkesi dolaylarında, eski Pelasgos kültürünün en güçlü olduğu yerlerden Phthiotis bölgesinde bir ovanın adı olarak, Athamantios biçiminde de karşımıza çıkıyor (Rodoslu Apollonios, II 516). Bir de, Epeiros halklarından Athamanes'in adı (Ploutarkhos, Flamininus'un Yaşamı, 15) konumuz yönünden ilgimizi çekiyor.

Bütün bu adlarda ortak bölüm Athama'dır ki, onun da kök sözcüğünün Ada (Ana Tanrıça) olduğunu güvenle söyleyebiliriz (bkz. Ada sözcüğü). Nitekim Adana /Athana/Athena ve hatta (A)da-Meter, Ada-Ana'dan gelme Demeter de aynı Ada'dan başkası değildir.

Bu gözlem ışığında, yukarıda andığımız adların öz biçimini ve anlamını şöyle belirliyoruz: Athamanes'in aslı Adamana yâni Ada-Ma-(wa)na, "Ada Ana Ülkesi"dir (bkz. Ada sözcüğü, Ama, wana); Athamantios'un, Hellen ağzında -ios takısı eklenmiş aslı Adamanda, yâni Ada-Ma-(wa)nda, "Ada Ana tapınıcısı (halk)"tır (bkz. Ada, Ama, wanda; karş. Adanda, Amanda, Otranda); Athamas'ın aslı ise Adama yâni Ada-(u)ma, "Ada (Ana Tanrıça) İnsanı"dır (bkz. Ada, uma).

Athamantios. Bkz. Athamanes.

Athamas. Bkz. Athamanes.

Athana. Keza, Athena. Pelasgos tanrıçası; Ana Tanrıçanın çeşitlemelerinden biri. Ayrıca, bunun tapkı merkezi olan Yunanistan kenti; Türk söyleyişiyle, Atina.

Adın Athena biçimi, Hellen'lerin İon boyunun kullandığı yazımı yansıtır. Ancak, o yazımda, ortada (Hellen'lerde de tam Lâtin yazımının e sesi değerinde bir E harfi, epsilon, bulunduğu halde!) E harfi kullanılmaz, önceleri a'ya yakın değer taşıyan, sonraları İon ağzında daha çok e'ye yaklaşmış eta (H) harfi kullanılır. Üstelik, Dor boyundan Hellen'ler o sesi düpedüz a olarak söylemişler ve yazımda A/a harfini kullanıp Athana (ve Smyrne değil Smyrna, Kyme değil Kyma, Arisbe değil Arisba) yazmışlardır. Görülüyor ki Athana biçimi, en az değiştirilmiş biçimdir.

Diğer yandan, Adana adındaki d'ye karşı Athana adında th bulunmasının da önemi yoktur. Nitekim biliyoruz ki Luwi dilinin nd/nt ses grubu Hellen ağzında çoğu kez nth'ye

dönmüştür. Zaten, bizdeki d sesinin ve harfinin Hellen ağzında, yazımında tam karşılığı yoktur. Çağdaş Yunanlılar, yabancı bir dilden aldıkları dolma, dünya gibi sözcüklerin aslındaki d sesini belirtmek için nt harf grubunu kullanırlar. Onlardaki delta harfi, dh (peltek d) sesini verir ki bunun th sesine pek yakın olduğu açıktır. Nitekim çağdaş İngilizler de th harf grubunun gösterdiği sesi bazı sözcüklerde ince, Hellen'lerin theta harfinin değeriyle, ama bazan da kalın, Hellen'lerin delta harfinin değeriyle söylerler.

Sonuç olarak, Yunanistandaki Athana/Athena kenti, Türkiyedeki Adana'nın adaşıdır ve her iki ad Luwi dilinden gelir: Ada-(wa)na, Ada-sal, Ana Tanrıça-sal. Bkz. Ada, wana.

Çok dikkate değer ki, Luwi'leri neredeyse tarihten kazımak için, onların önemini ve etkinliğini hiç'e yakın gösteren bir yazı yayınlamaktan (bu yazının çevirisi THİT kitabımızın 1. basımında c.I sonunda verilmiştir) çekinmeyen ve sonra, Doğu Akdeniz yöresinin İÖ 1200 dolaylarındaki durumunu konu alan yeni yapıtında (Die Aegeische Frühzeit, 5. Band, Die Levante im Zeitalter der Wanderungen, Wien 1982) sanki Luwi'leri hiç yok farzeden Mykene uygarlığı uzmanı tarihçi Fritz Schachermeyr dahi, bu son yapıtında (s. 195) Adana, Athana/Athena, Atanassos adlarının Anadolulu bir dilden ve aynı kök sözcükten geldiğini kabul edip böylece Nuh demiş, fakat yine Peygamber dememiştir, yâni o Anadolulu dilin Luwi dili olduğunu söylememiştir.

Yalnız Athana/Athena kentinin adı değil, bu kentten adını alan ya da ona adını veren kent baş tanrıçasının kendisi de Luwi kökenlidir. Adının Hellen kökenli olmaması ve Hellen dilinde anlam taşımaması bir yana, bu tanrıçaya tapkının Hellen'lere, onların Pelasgos'lar diye andığı, Yunanistanın ve Ege Denizi yöresinin Hellenleşme öncesi halkından geçtiği bilinmektedir (Thomson, Frühgeschichte, s. 207-217). Athana, Ana Tanrıçanın sayısız çeşitlemelerinden biridir; bkz. Ada, Adana.

Athana/Athena kenti tarihçesinin İÖ 2. ve 3. binyıla, hatta çok daha önceye uzandığı arkeolojik bulgularla kanıtlanmıştır (Hazel D. Hansen, The prehistoric pottery on the north slope of the Acropolis, 1937; Hesperia c. VI No. 4, 1937, s. 539-570).

Athana kentinin adı Hellenleşme döneminde bitişine Hellen diline göre çoğul biçim verilerek Athanai/Athenai edilmiş ve böylece "Athana/Athena Halkı (nın kenti)" anlamını yüklenmiştir. Karş. Tabai, "Taba Halkı (nın kenti)"; Thebai, "Thebe Halkı (nın kenti)" vb.

ATHYMBRA. Aydın iline bağlı ilçe merkezi Sultanhisar'ın atası olan ve önemli kalıntıları onun yanıbaşında bulunan Nyssa/Nysa kenti, (Seleukos'ların egemenliği döneminde?) oradaki köy irisi birkaç yerleşim birleştirilip geliştirilerek kurulmuştu. Bu yerleşimlerin adları Athymbros, Athymbrados ve Hydrelos adlı, Sparta'dan göçmen gelmiş üç kardeş tarafından kuruldukları için (!) Athymbra, Athymbrada ve Hydrela imiş (Strabon, 14 I 46).

Kanımca bu Sparta'lı kurucu kardeşler inancı, Lydia'nın, en önemli kenti Swarda (Hellen ağzında Sardeis, Sardis) dolayısıyle, İran egemenliği çağında Swarda (İranlıların ağzında, Saparda) Satraplığı diye anıldığı dönemin anısını yaşatıyor. Aynı satraplık bölgesinde başka yerlerde de böyle "Sparta'lı göçmenlerce kurulmuş olmak" inancına rastlıyacağız.

Hellen ağzında Athymbra, Athymbrada biçimine bürünmüş Anadolulu adların aslını kesin güvenle saptayabilmiş değilim. Bir olasılık, bunların, "Kekik" anlamındaki Thymbra sözcüğü ile bağlantılı olmasıdır. Bir diğer olasılık ise adların Hellen ağzında çarpıtılmadan önceki öz biçiminin Adamura ve Adamurada olmasıdır: Ada-M(a)-ura, "Yüce Ada Ana", Ada-M(a)-ura-(a)da, "Yüce Ada Ana tapınıcısı (halk)". Bkz. Ada, Ma, ura, -ada

(takısı), Adanda, Athamanes.

Hydrela köyünün adı (Hellen yazımında, baştaki H olmaksızın, Ydrela), kanımca hiç kuşkusuz, yakınındaki Tralleis kentinin (şimdi Aydın) adıyla aynı kökenden geliyordu ve Odra-la, "Tanrı Adra/Odra'nın Yavrusu" idi. Bkz. Adra, -la, Tralleis. Ad Hellen ağzında Ydrela edilmekle, Ydrelos (=Islak) sıfatının dişi biçimi olan Hellen dili sözcüğüyle özdeş görünüşe büründürülmüştür.

ATHYRAS. Trakya'da, Selymbria/Silivri ile Byzantion/İstanbul arasından Marmara'ya akan Çekmece Irmağının eski adı (TA, Athyras maddesi). Ağzında, aynı adı taşıyan,piskoposluk merkezi bir kasaba vardı. Athyras adı Rumcadır; "Kapısı, kapağı olmayan" demektir ve besbelli ki, denizle bağlantılı olduğu için, Çekmece Gölü'ne işaret eder.

Atima. Bkz. Attima.

Atina. Türk ağzında, iki kentin adı. Kökeni, öz biçimi ve anlamı konusunda bkz. Athana.

1. Atina. Yunanistanın başkenti. Bkz. Athana.

2. Atina. Rize iline bağlı ilçe merkezi Pazar'ın eski adı. Tarihseldir, ilkçağdan kalmadır ve gerek Arrianos'un Karadeniz kıyılarını anlatan yapıtında, gerek Byzantion'lu Stephanos'da Athenai olarak anılmaktadır. Ancak, tıpkı Yunanistandaki Athenai/Atina'nın adı gibi bunun da Luwi dilinden yahut Luwi diline hısım bir dilden (ilkçağda Pontos Kappadokia'sında da Luwi dilinin ardılı Kappadokia dilinin konuşulduğunu anımsayalım) geldiği kanısındayım, yâni bu adın Hellen'lerce konmuş olmadığı kanısındayım. Çünkü Karadeniz kıyılarında Atina'nın yavru kenti yoktu; Miletos'lu vb. diğer Hellen'lerin bir yavru kente Yunanistandaki Athenai kenti dolayısiyle ve onun adını burada da yaşatmak için Athenai adını vermiş bulunması ise beklenemez. Bazı araştırmacılar, buradaki Athenai adının, öz biçiminde, Lâz dilinden geldiğini ve "Gölgeli yer" anlamında bulunduğunu olası görüyorlar (Bryer/Winfield, s. 335 sonu).

Atis. Keza Attis, Atys, Attys. Bkz. Attys.

ATLANTI. Konya ili Kadınhanı ilçesinde Kurthasanlı bucağına bağlı köy. Şimdi Dokuzaltı edildi (böyle: Dokuzatlı değil, Dokuzaltı). Atlantı adı, Atalanta'dan bozulmuş olabilir. Bkz. Atalanta.

ATMENİA. Bkz. Atenia, Tenia.

ATOUKOME. Hellen dilinde: "Atys'in Köyü". Orta Phrygia'da, Kütahya güney ilerisinde Ramsay'in bulduğu bir yazıtta adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyü.

Atra. Bkz. Adra.

Atrak. Osman Turan (Selçuklular Tarihi, 3. bsl., s. 65) bu Atrak adının, Kaşgar'lı Mahmut'un Divan ü Lûgat it Türk'ünde "Rengi sarı adam. Oğuzca" diye açıklanan Etrek ile (Besim Atalay metni, TDK yayını, c.I s. 101) aynı olduğunu düşünüyor, fakat bu varsayımının herhangi bir dayanağını gösteremiyor. Sogdiana-Harzem yöresi Türkleşmiş bir "İranlı" halkın yurdu olduğu ve Luwi dilinden yahut eski İran dillerinden gelme birçok sözcük (Türk sözcüğü de o arada olarak; bkz. Umar, THİT 2. bsl., c.I/1 s. 201-204) bu halk aracılığıyla Türkçeye girdiği için, Atrak adının dahi Luwi baştanrısı Adra ile bağlantılı olduğu ve Adra-(e)k, Adra'cık ögelerinden türetildiği, "Adra'nın Yavrusu" anlamına geldiği, güçlü olasılıktır (karş. Atrek). Bkz. kitabın sonundaki "Genel Sonuçlar" bölümünde II 8.

1. Atrak. Selçuklu Türklerinin atalarından, soylularından biri; Alptogan oğlu (Osman Turan, a.g.e., s. 65).

2. Atrak. Kıpçak Türklerinin hükümdarlarından biri (Osman Turan, aynı yer).

Atrakos. Keza, Atrax. Luwi/Pelasgos kültürü izlerinin en yoğun olduğu bölgelerden Thessalia'da bir kent ve bir çay. Her ikisi Strabon'da anılır. Çay, Peneios Irmağının kollarındandır. Kent, Larissa'nın kuzeybatı yakınında idi. Adın öz biçiminin Luwi dilinde Adra-ka, yâni "Tanrı Adra'nın Yurdu" olduğunu ve Thrake (Trakya) sözcüğünün bir çeşitlemesiyle karşı karşıya bulunduğumuzu güvenle söyleyebiliriz; sözcük, Hellen ağzında, akarsu adı olabilmesi için -kos bitişli edilmiştir. Bkz. Adra, -ka, Thrake.

ATRAMYTTEİON. Bkz. Adramytteion.

Atramytes. Rodos'da bir vâdinin ve oradaki manastırın adı; bkz. Atabyrion. Hellen ağzında Atramytes, Adramytteion/Atramytteion biçimlerine bürünmüş adlar aynı kökenden gelir; tümünün öz biçimi Adramut yâni Adra-Mut, Adra-Vâdisi'dir. Bkz. Adra, Adramytteion, Hadramut, Mut.

ATRANOS. Bkz. Adranos.

Atrans. Peutinger tablosunda Adrante. Kuzeydoğu İtalyada İllyria'ya giden yol üzerinde bir köy ya da kasabanın adı; keza, orada tapkı gören yerel baş tanrının adı (Ihm, RE Atrans maddesi). Sicilya'daki Adranos'la ve Anadoludaki Adranos'la aynı olduğu kuşkusuzdur. Bkz. Adranos. Adın Adrante biçimi, Adranda'dan gelir: Luwi/Pelasgos dilinde Adra-(wa)nda, "Adra Tapınıcısı (Halk)". Bkz. Adra, wanda, Adanda, Amanda, Otranda.

Atrek. İran'ın Türkmenistan sınırındaki yüce dağlardan doğup Hazar Denizi güneydoğusuna dökülen ırmak. Adı, Adra/Atra (Erkek, koca; Ana Tanrıça'nın kocası olan baş tanrı) kök sözcüğüne, İran dillerinin -cik anlamına gelen küçültme takısı -ek eklenmekle türetilmiştir; Adra'cık, Adra'nın Yavrusu demektir (karş. Attala/Attalos). Tanrı Adra ile bağlantılı tarihsel coğrafya ve kişi adlarına, eski Sogdiana bölgesi yâni Marakanda/Semerkant yöresi ile yakınlarında, Türkleşme sonrasında bile, bolca sayıda rastlıyoruz. Bkz. yukarıda Atrak; kitabın sonunda Tablo 29.

Atreus. Hellen mythos inancına göre, Lydia bölgesi batı bölümünün, yâni Manisa-İzmir dolaylarının kralı olan Tantalos'un oğlu Pelops'un gurbet ele, Yunanistana göçmesinden sonra doğmuş oğlu, Peloponnesos'daki Mykene kentinin ve dolayısiyle Argos Ovası yöresinin kralı; Agamemnon ile Menelaos'un babası. Kendi babası Pelops, sırf Peloponnesos adına anlam ve köken yakıştırmak için uydurulmuş bir kişi olduğu gibi (bkz. Peloponnesos, Pella), Atreus da uydurma biridir ve gerçekte Koca'yı (Adra/Atra'yı; Ana Tanrıçanın kocası olan baş tanrıyı; bkz. Adra sözcüğü) simgeler. Atreus yâni Adr(a)-eus da, Luwi kökenli bir sözcüğe, Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından birini, -eus takısını eklemekle adı uydurulmuş Akhilleus, Aigeus, Odysseus gibi uydurma mythos kişilerinden biridir. Bkz. Akhilleus, Aigeus, Odysseus.

ATROA. Keza Otroia. Askania/İznik Gölü yakınında, bugünkü ilçe merkezi Yenişehir'in yerinde bulunan ilkçağ kentinin adı. Bizanslı tarihçi Theophanos'ta Atroa diye (bu konuda bkz. Ramsay, s. 206 No. 68) Strabon'da (12 IV 7) Otroia diye geçer. Bu kent, şanlı Troia'nın adaşıdır; her ikisinin adı Adra/Odra (Atra/Otra) adına Luwi dilinin uwa takısı eklenmekle türetilmiştir ve "Adra Tapınağı" demektir. Bkz. Adra, uwa.

Atta (sözcüğü). Bkz. Ada, Ata.

ATTAGAİNA. Erken hristiyanlık çağı belgelerinde adı geçen bir Kappadokia köyü; yeri bilinmiyor (Ramsay, s. 348). Adı, görünüşe bakılırsa, Atta-ka (Atta'nın Yeri, Atta Yurdu)

adına, -sal, -ülkesi anlamlarındaki (wana/ana takısının çeşitlemesi) ina takısının eklenmesiyle türetilmiştir. Bkz. Ada, -ka, wana, ina.

ATTAİA. Dikili'nin yerinde ya da yakınlarında bulunduğu sanılan bir ilkçağ kenti. Roma egemenliği çağından kalma, üzerinde Attaiton (o'su omega ile; "Attaia'lıların") yazısını taşıyan paralarından biliniyor (TA, Attaia maddesi). Strabon (13 I 51) bunu Attea diye anmaktadır. Adı, öz biçiminde, Atta-ia, "Baba Tanrının Yurdu" anlamında olabileceği gibi, Ada-ia, "Ada (Tanrıçanın) Yurdu" ve hatta Ada-Aia, "Sevgili Toprak Ana" anlamında da olabilir. Bkz. Ada, Aia.

Attala. Keza (Hellen ağzında) Attalos; çeşitlemesi (Goth ve Hun ağzında) Attila. Bkz. Ata. "Atta'cık" (Baba tanrı Atta'nın Yavrusu). "Baba" anlamındaki Atta sözcüğüyle, -cık anlamındaki, Luwi dilinin -la, Goth dilinin -ila takısından.

ATTALEİA. Bergama kralları Attalos oğullarınca kurulan birkaç kentin adı. Hellen dilinde "Attalos Yurdu" anlamına gelir. Bu kentlerin başlıcaları şunlardır:

1. Pamphylia'daki Attaleia, şimdiki Antalya (Strabon, 14 IV 1).

2. Akhisar kuzey yakınındaki Selçikli Köyünün yerinde bulunan Attaleia; bu adı almadan önce, Agroeira / Alloeira. Bkz. Agroeira.

Attalos. Bkz. Attala. Hellen dilinde erkek adları -a ile bitemiyeceği için Anadolulu Attala adı Hellen ağzında Attalos edilmiştir.

ATTALYDA. Lydia'da, yeri saptanamamış bir ilkçağ kenti (TA, Attalyda maddesi). Belki şimdiki Adala. Attalyda adı, Attala (Atta'cık, Atta Tanrının Oğlu) ve Uda (Hisar) bölümlerinden türetilmiştir; Luwi dilinde ve ardılı Lydia dilinde "Atta Oğlunun Hisarı" demektir. Bkz. Attala, Uda. Kasdedilen Atta Oğlu, tanrı (Telepinu, Satala, Apollon) olabileceği gibi, Bergama kralları Attalos'lardan biri de olabilir.

ATTANASSOS. Synada/Şuhut'un 8 km. güneybatısındaki Aydın Köyünün yerinde bulunan ilkçağ kenti (Ramsay, s. 147 No. 26). Adın aslı Attanassa'dır ve Atta-(wa)na-(a)ssa öğelerinden türetilmiştir, "Atta Ülkesi Kenti" anlamındadır. Bkz. Ada, wana, assa.

ATTAOS. Hierokles'in andığı bir Mysia kenti. Tam yeri bilinmiyor. Belki yukarıda anılan Attaia (Strabon'da Attea) ile aynıdır. Bkz. Attaia.

ATTAVİON. Bkz. Tataion.

ATTEA. Bkz. Attaia.

Attila. Bkz. Attala.

Attima. Keza Atima. Asıl adı bilinmeyen ve Ravenna'lı Coğrafyacı diye anılan yazarın yapıtında sözü edilmiş bir Arabia Felix (=Yemen) köyü. Aynı yöredeki Adana/Athana (şimdi, Aden) adını ve Luwi dilinden gelme Adramut/Hadramut gibi diğer adları göz önünde tutunca, ayrıca adın sonundaki -ima'ya dikkat edince anlıyoruz ki, adın aslı, Luwi dilinde Adima yâni Ad(a)-ima, "Tanrıça Ada"nın (Ana Tanrıçanın) Halkı" idi. Bkz. Ada, -ima; karş. kitabın sonundaki "Genel Sonuçlar" bölümünde II 7 ve Tablo 7.

ATTİOUKOME. Hellen dilinde: Attis'in Köyü. Phrygia'da, Orkistos kentçiği yakınlarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri bilinmeyen bir köy (Zgusta, s. 107). Bkz. Orkistos.

Attis. Bkz. Attys.

ATTOUDDA. Hellenleşme döneminde adı böyle yazılan Phrygia kendi, Karia sınırında, Salbakos/Babadağ yakınında, Hisar Köyünün yerinde idi (Ramsay, s. 145 No. 4; R. Sheppard, Inscriptions from Uşak, Denizli and Hisar köy, Anatolian Studies c. 31, 1981, s.

19-27). Adın aslı Attuda'dır; Att(a)-Uda, yâni "Atta/Attys'in Hisarı" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Ada, Uda, Atys. Bu kent, Hellenistik çağda, İÖ 2. yüzyılda para basmıştı (A.H.M. Jones, s. 57).

Attys. Keza Atys, Atis, Atis, Otys, Kadys, Kotys. Anadolu ve Thrak tanrısı. Irak'taki Kadisiye kentlerinin, kentçiklerinin bolluğuna bakılırsa, tapkısı, belki Seleukos'lar döneminde, Mesopotamia'ya yayılmış olmalı.

Atys ile Otys, Kadys ile Kotys çeşitlemelerinin yâni a/o çeşitlemelerinin varlık nedeni için bkz. Odra.

Atys/Otys adının öz biçiminin At(t)uwa olduğunu anlayabiliyoruz. Çünkü Atys/Attys adının, başına "Kutlu" ya da "Kutlu'nun, Ana Tanrıça'nın" anlamında olmak üzere Kuwa öntakısını (bkz. Kuwa) almış biçimi, Kadys/Kotys, Luwi belgelerinde, Karkamis Beyi Katuwa(s)'ın adı olarak karşımıza çıkmaktadır: K(uwa) + Atuwa = Katuwa. Karş. K(uwa) + Odra = Kodra (Hellen ağzında Kodros); K(uwa)+uma=Kuma (Hellen ağzında Kyma/Kyme) vb.

At(t)uwa adı, kuşkusuz, Atta (Baba, Baba Tanrı; bkz. Ada, Ata) adıyla bağlantılıdır ve onun, sonuna uwa takısını almış biçimidir. Böylece anlıyoruz ki, uwa takısı, Luwi dilinde, birçok işlevinin yanı sıra (bkz. uwa), Hellen dilindeki, örneğin Atreus, Odysseus adlarında bulunan -eus takısının işlevini de görmektedir.

Luwi kökenli adlarda uwa. sesinin kısaca u diye de söylendiğini biliyoruz (bkz. Hyllarima). Ayrıca, gerek Hellen yazımında gerek Hitit ve Luwi yazımında 1, s, t gibi ünsüz seslerin karşılığı olan simgelerin, harflerin tek veya ikizlemeli kullanımında (Gemination) hiçbir okunuş veya anlam değişikliği olmadığını bilmekteyiz. Böylece, Hellen ağzındaki Atys/Otys'in öz biçimi olan Luwi dili sözcüğü Atuwa/Attuwa'nın, Luwi'lerce, Atu/Attu diye de kullanılmış olacağını anlıyoruz. Atys. işte bu Atu'nun, Hellen ağzında, erkek adı olabilmesi için sonuna -s eklenmiş biçimidir.

Diğer yandan, Luwi/Pelasgos adlarında, baştaki A'nın ihmal edilebildiğini ve Aba/Apa yerine Pa, Aia yerine İa, Ama yerine Ma, hatta Adra yerine (Thrake, Drava, Drina, Troia adlarındaki gibi) Dra denebildiğini gördüğümüz için, Atuwa/Atu'nun yalnızca Tu biçiminde bir çeşitlemesiyle karşılaşmayı bekliyoruz ve gerçekten, Tuwana vb. pek çok tarihsel Anadolulu adın başında, bu Attuwa/Atu (dolayısiyle Atys/Otys) kırıntısı Tu'yu görüyoruz; bkz. Tu (sözcüğü).

Attys/Atys adı üzerine bu incelemeyi yaptıktan sonra, şimdi, bildiğimiz Attys/Atys'lerin başlıcalarını gözden geçirelim:

1. Attys/Atys. Anadolulu tanrı, Kybele ile bu tanrı üzerine Vermaseren'in bir monografisi vardır.

2. Attys/Atys. Lydia'lı, Manes oğludur denen destan inancı kişisi. Herodotos (I 7, 94; VII 74) anar.

3. Attys/Atys. Son Lydia kralı Kroisos'un oğlu (Herodotos, I 34).

4. Attys/Atys. Troia'lı yurtdaşımız Aineias'ın soyundan gelme, Roma yöresi kralı destan kişisi (Titus Livius, I 3).

ATYOKHORİON. Phrygia kentçiği (Ramsay, s. 146 No. 16; kalıntıları konusunda bkz. Umar, Phrygia, s. 19). Denizli İli Çal ilçesine bağlı Bahadın/Bahadınlar Köyünün 4 km. kadar batı-kuzeybatısında kalıntıları vardır. Adı. Hellen dilinde "Atys Hisarı" demektir (üç o'dan ortadaki, Hellen yazımında omega ile). Kilise kayıtları gibi belgelerde bu adın geçmesine rağmen, ilkçağda o bölge henüz Hellenleşmediği için kentin halkı kuşkusuz kent adının Anadolulu öz biçimini kullanıyordu; bu öz biçim neydi, bilmiyoruz. Kent tari-

hinin bizce bilinen en erken dönemlerinde burada Atys tapkısı değil, Apollon Lairbenos tapkısı görülüyor.

Atys. Bkz. Attys.

ATZARNOUK. Keza, Zarnoukh. Malatya güneyinde bir derenin adı; bkz. Keramision. Sondaki -ukh, Ermenicenin bir takısıdır (bkz. -ukh). Ancak, Bağarsık gibi birtakım örneklerde gördüğümüz üzere, burada da, melez kökenli bir ad karşısında bulunmamız olasıdır. Adın kök bölümü belki Kappadokia dilinden gelme Az(a)-arna, yâni "Aza/Ada (Ana Tanrıça) - Akarsuyu" iken sonradan bunun sonuna Ermenicede "-halkı" anlamına gelen -ukh'un eklenmesiyle yöre halkının adı türetildi. Bkz. Ada, Aza, Arna.

ATZOULA. Sakarya kıyısında ya da yakınında, İznik güneyinde, yeri saptanamamış bir kasaba; 11. yüzyıl olayları anlatılırken Bizans tarihçilerinin yapıtlarında anılıyor (Ramsay, s. 230 No. 24). Aydın ilinde Sultanhisar ilçesine bağlı bucak merkezi Atça'nın ve Menderes ağzı kuzey ilerisindeki, Aydın ili Söke ilçesi Güllübahçe bucağına bağlı bir köy olan Domatça'nın adlarıyla bir köken bağlantısını olası gördüğümüzden Atzoula adı dikkatimizi çekiyor. Bkz. Atça.

AUASA. Beyşehir Gölü kuzeybatı ucunda Belceğiz yakınında bulunan Lâtince bir yazıtta, Auasitae (yâni, Auasa'lılar) halkının anılmasına bakılarak o yörede varlığı anlaşılan, ancak tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasabanın adı (Zgusta, s. 83). Öz biçimi belki Awa-(a)ssa, "Güzel/Kutlu Yerleşim" idi; bkz. Awa, Assa.

Auga (sözcüğü). Lâtin harfleriyle yazımda bazan Auge. Anadoluda karşılaştığımız bazı tarihsel yer adlarında (Augai, Augaza, Augilos vb.) ve Yunanistanda, Hellen'ler öncesi Luwi/Pelasgos kültürü dönemiyle bağlantılı bazı destan kişisi adlarında (örneğin, Athena râhibesi, Telephos'un anası Auge; Elis kralı Augeas/Augeias) bu sözcüğü görüyoruz.

Sözcüğün öz biçimi, güçlü bir olasılıkla, Hellen dilindeki Eu- öntakısının tam karşılığı olan ve "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarına gelen Luwi dili takısının khwa, kuwa, swa gibi çeşitli biçimlerinden biri olduğunu anladığımız awa ile, "-yeri, -yurdu" anlamındaki (Farsça -gâh'ın aynı) Luwi dili takısı -ka'dan türetilmiş Awaka, "Kutsal Yer" (yâni, Tapınak) olabilir. Bkz. Awa, -ka. Hatta, Khwa/Kuwa özellikle Ana Tanrıçayı anlattığı için (bkz. Khba, Kuwa, Kyma, Kyinda) Awa'nın da özellikle onu anlatması ve dolayısiyle Awaka/Auga'nın özellikle "Ana Tanrıça Tapınağı" anlamına gelmesi beklenir. Eukhaita/Avkat'ın adı dahi aslında bu sözcükle bağlantılı olabilir kanısındayım. Luwi/Pelasgos kültürü izlerinin güçlü olduğu Peloponnesos Yarımadasında gördüğümüz en eski kentlerden (İliada, II 532'de anılan) Augeiai ile (İliada, II 583'de anılan) diğer Augeiai'nin adları da şimdi incelediğimiz sözcükle bağlantılı olmalıdır.

AUGAİ. Alanya kuzeybatısında, Fığla Burnu yakınında bir ilkçağ kasabası (TA, Augai maddesi). Adın bitimi Hellen ağzında -ai edilmekle çoğul belirtmektedir ve ad bu biçimiyle, Hellen dilinde "Auga halkı (nın kenti)" anlamındadır (karş. Athena'dan Athenai). Auga'nın ne olduğuna yukarıda değinildi.

AUGAZA. Batı Anadoluda, Küçük Menderes vâdisinde, yeri saptanamayan bir kent; Hierokles'in Synekdemos'unda (659 No. 13) anılmıştır. Sondaki z, nice örnekte görüldüğü üzere (Nadiandos'dan Nazianzos vb.) aslında d olmalıdır. Adın daha doğru biçimi Auga-da'dır: Auga-(a)da, Auga-lı, Auga'sı olan. Bkz. Auga, -ada.

AUGİLOS. Aigilon/Aigilos Tepesi adının bir diğer söyleniş biçimi. Bkz. yukarıda Aigilon. Bu ad içinde ilk bölümün hem Auga hem de Aiga diye söylenmesi, Auga'nın özellikle "Ana Tanrıça Tapınağı"nı anlatıyor olabileceği konusundaki kanımızı doğruluyor, çünkü Aiga konusunda da tıpatıp aynı sonuca varmıştık.

Aula (sözcüğü). İlkçağ Anadolusunda karşılaştığımız birçok tarihsel kent adında bu kök sözcüğü görüyoruz ve Hellen dilinde de buna benzer sözcükler olmasına rağmen, söz konusu Anadolulu adlarda Luwi diline ya da onun ardılı daha sonraki Anadolu dillerine özgü sözcükler, takılar bulunduğu için bu adlardaki Aula bölümünün dahi Anadolulu olduğunu anlıyoruz; ayrıca, o adları yöre topografyası yönünden de inceleyince, bu Anadolulu adlardaki Aula'nın, "Bol su, Gür su" anlamındaki Luwi dili sözcüğünün Hellen ağzına uydurulmuş biçimlerinden (bkz. Abra, Ebra, Aureliane, Avreşe/Evreşe vb.) biri olduğunu anlıyoruz.

Hellen dilindeki, Aula'ya benzeyen sözcükler şunlardır:

a. Aula/Aule, yeni Hellen dilindeki yâni Rumcadaki söylenişiyle Avli, buradan alınmış olarak Türkçede Avlu; bir evin yahut konağın, sarayın önündeki bahçe vb. boşluk. Buradan, (örneğin Odysseia IV 74'de) "Saray" (Fransızcada Cour, Almancada Hof dahi böyle kullanılıyor); (İliada, V 138'de) "Bahçe duvarı".

b. Aulos, "Kamış"; buradan: kaval, flüt, boru biçimli nesne.

c. Aulon (o'su Hellen yazımında omega ile), "Uzun ve çukur yer", yâni vâdi, geçit, boğaz, kanal.

1946 yönetim örgütündeki durumlarına göre Türkiyedeki yerleşimlerin adlarını veren, İçişleri Bakanlığı yayını "Meskûn Yerler Kılavuzu'nda gördüğümüz şu adların hiç değilse bir bölümü, sözünü ettiğimiz Anadolulu Aula'dan gelme olabilir:

1. Avlan Köyü. Antalya ili Elmalı ilçesi merkez bucağına bağlı. Şimdi Göltarla. Adı, doğu kıyısında bulunduğu Avlan Gölünün adıyla bağlantılıdır, oradan gelir. Bkz. Avlan.

2. Avlan Mahallesi. Muğla ili Fethiye ilçesi Kemer bucağı Ceylân Köyüne bağlı. Kuzey önünden Seki Çayı geçer. Görülüyor ki bu da bir "Bol su, Gür su" ile bağlantılandırılabiliyor.

3. Avlan Mahallesi. Muğla ili Fethiye ilçesi Kestep (Eşen) bucağı Dodurga Köyüne bağlı. İlkçağ Lykia kenti Sidyma'nın kuzeybatı yakınında. Tam oradan iki derenin çıktığı, birinin batıya, yakındaki Ege Denizine, diğerinin doğuya, Xanthos/Eşen Çayı'na aktığı Codex Kultur-Atlas'da (Harita No. 36/39) görülüyor.

4. Avlana Mahallesi. Muğla ili Datça ilçesi merkez bucağı Mesudiye Köyüne bağlı. Susuzluğuyla ünlü Datça Yarımadasında sulak denebilecek iki yerden biri Dalacak'tır (eski Knidos kentinin yeri; Datça İskelesi'nin kuzeydoğu yakınında), diğeri de Mesudiye Köyü ile yarımadanın ucu arasında uzanan yerdir.

5. Avlanlı Mahallesi. Sinop ili Gerze ilçesi merkez bucağı Kahramaneli Köyüne bağlıdır.

6. Avlanya Mahallesi. Muğla ili Marmaris ilçesi Bozburun bucağında.

7. Avlaşa Köyü. Manisa ili Kula ilçesi Selendi bucağına bağlı.

8. Avlıya Köyü. Kahramanmaraş ili Elbistan ilçesi merkez bucağına bağlı.

9. Avlıyan Köyü. Bolu ili Düzce ilçesi Gümüşova bucağına bağlı.

10. Avliyana Köyü. Bkz. aşağıda Avliyana.

11. Avlan Gölü. Bkz. aşağıda Avlan.

12. Avlağı Dağı. Bkz. aşağıda Avlağı.

AULAX. 1304 yılında, o aralık Bizans hizmetinde bulunan paralı askerler birliği Katalan'lar Tugayı, Philadelphia/Alaşehir'in kuşatan Germiyan savaşçılarını, Aulax denen yerde meydan savaşında yenmişti (P. Wittek, Menteşe Beyliği, s. 42). Aulax'ın nerede olduğunu saptayamadım; baskın olasılıkla şimdi kasabanın yayıldığı bir bölümde idi. Aulax adı, bu

biçimiyle, Hellen dilindendir, o dildeki öz anlamında "Saban izi" demektir. Ancak, gerek bu adın hatta gerek Alaşehir adının kökeni Anadolulu olabilir. Yöre sulak olduğu ve ünlü Sarıkız Madensuyunun kaynağı bile orada bulunduğu için, yörenin bu niteliğini yansıtan Abrassa yâni Abra-(a)ssa, "Bol su - Yerleşimi" adı, belki oradaki yerleşimin bulunduğu yer için, 14. yüzyıl başında bile kullanılıyordu (İslahiye yakınında, hiçbir yapı kalıntısı bulunmayan yamaca hâlâ Niğbolu dendiği gibi; Milada/Miletopolis kentinin bir zamanlar bulunduğu alana günümüzde Melde Bayırı dendiği gibi). Belki Alaşehir de başlangıçta Aula-Şehir idi.

AULİNDENOS. Burdur ilinde, ilçe merkezi Yeşilova'nın kuzey yanıbaşında bulunan Salda Gölünün ilkçağdaki adının, ya da adlarından birinin, Hellen ağzında büründüğü biçim (Ramsay, s. 146 No. 9; TA, Aulindenos maddesi). Bu, görünüşe bakılırsa, aslında *yörenin* adıydı: Abra (bol su, gür su) sözcüğünün daha da bozulmuş biçimi Aula (bkz. Aula), "-lı" anlamındaki wanda/anda'nın çeşitlemesi -inda (bkz. -inda) ve "-sal, -ülkesi" anlamında wana/ana (bkz. wana) ögelerinden oluşan Aul(a)-inda-(wa)na = Aulindana, adın aslıdır sanırım.

AULOKRA. Keza Aulokrene, Aurokra. Dinar yakınında, Menderes'in en önemli kaynaklarının doğduğu bölge (Ramsay, s. 154 No. 62; TA, Aulokrene maddesi). Ramsay, bu adları, "Phrygia'nın şehir ve piskoposlukları" başlıklı bölümde andığı halde, bunlar için, "Dombay Ovanın adıdır" diyor; TA dahi bölge adı olduğunu söylüyor. Oysa Krene Hellen dilinde "kaynak, pınar, havuzlu pınar" anlamına gelir. Aulokrene adı, bu biçimiyle, Hellen dilinde "Kaval Pınarı" demektir; yörede geçtiğine inanılan, Marsyas ile Apollon'un kaval çalına yarışmasının Xenophon'da (Anabasis, 1 II 8) gördüğümüz öyküsü işte bundan çıkmış olmalı. Fakat adın Aulokra, Aurokra biçimlerinin Hellen dilinde hiçbir anlamı yoktur; bu durum kanıtlar ki adın öz biçimi Anadoluludur. Hatta o öz biçimi görebiliyoruz ve onun, "Bol su, Gür su" anlamındaki Abra sözcüğünün daha da bozulmuş biçimleri Aura, Aula ile (bkz. Aula, Abra) "doruk" anlamındaki kra'dan (bkz. Kar, Kra) türetildiğini, "Gür su tepesi" anlamında bulunduğunu anlıyoruz. Abra'nın Aura'ya dönmesini aşağıdaki Aureliane örneğinde de göreceğiz. Aurokra/Aulokra, herhalde, Suçıkan Tepesi'nin adıydı.

AULONİA. Karabiga-Manyas dolaylarında bir kasaba; geç dönem Bizans tarihçilerinin yapıtlarında anılıyor (Ramsay, s. 166 No. 3). Adı belki de, Ramsay'in olası gördüğü üzere, oradaki bir ırmak vâdisinden dolayı Hellen dilinin Aulon (Vâdi) kök sözcüğüne, "-ülkesi" anlamında -ia takısının eklenmesiyle türetilmişti. Ancak, Bizans dönemi belgelerinde karşımıza çıksa dahi, Hellen dilinde anlamı var görünen Anadolu kenti, kasabası vb. adlarının gerçekte bir Anadolu dilinden gelmiş ve az çok değiştirilerek Hellen ağzına uydurulmuş olabileceği daima göz önünde tutulmalıdır. Dolayısiyle, adın öz biçimi Abrawana yâni Abra-wana, "Gür su - Ülkesi" de olabilir. Bkz. Abra, Aula, wana.

AURA. Hitit belgelerinde anılan bir Batı Anadolu kenti. Büyük Kral II. Mursili, Apasa (Ephesos) üzerine yürürken, Astarpa (Kaystros/Küçük Menderes) Irmağı yakınında Aura kentine uğramıştı. Kentin tam yeri bilinmiyor. Adının anlamı da güvenle saptanabilmiş değildir. Öz biçimi belki Awa-Ura, "Yüce Ana Tanrıça" idi. Bkz. Auga, Awa, ura.

Auranitis. Filistin yöresinde, Ürdün Irmağının (Şeria Irmağının) kuzeydoğu ve Taberiye Gölünün doğu kıyılarını sapsayan sulak bölgenin adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi. Tevrat'ın Hellen dilindeki metninde geçer (Hezekiel, XLVII 16, 18). Şimdi, Havran; Suriye ile Ürdün arasında bölüşülmüştür. Bu adın aslı, hiç kuşkusuz, bizdeki Havran adının aslı gibi (bkz. aşağıda Aureliane), Abra-(wa)na ögelerinden türetilmiş, "Gür su- sal" anlamında Abrana iken bu ad'a Hellen dilinin, hem sıfat hem ülke adı türetmekte kullanılan takılarından -itis (bkz. -itis) eklenmekle Auranitis adı oluşturuldu.

AURELİANE. Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi Havran'ın atası ilkçağ kentçiğinin Roma egemenliği döneminde kullanılan adı. Bu ad, Roma imparatorları Marcus Aurelius ya da Aurelianus'un biriyle ilgili gibi görünürse de, böyle bir bağlantının saptayabildiğimiz hiçbir açıklaması yoktur. Havran, aslında oradan geçen çayın adıdır; bu, Ege Denizine dökülen önemli bir çaydır (bkz. Havran). Adın aslının "Bol su, Gür su" anlamındaki Abra ile (bkz. Abra), -sal anlamındaki wana'dan türetilmiş Abra-(wa)na olduğunu güvenle söyleyebiliriz; karş. yukarıda Auranitis. Çayın adı ilkçağda Hellen ağzında Euenos biçiminde kullanılıyordu; bu sözcüğün de gerçekte Abana'dan bozma olduğunu anlayabiliyoruz. Bkz. Abana.

AURELİOPOLİS. Anadolunun Lydia bölgesinde, yeri güvenle saptanamayan Mesotimolos kentinin Bizans dönemi kilise kayıtlarında görülen adı (Ramsay, s. 137 No. 28). Bu ad Hellen dilindendir ve Aurelius Kenti demektir. Aurelius adı da, Roma imparatoru Marcus Aurelius'u kasdediyor olsa gerek.

AUROKRA. Bkz. Aulokra.

AVANOS. Nevşehir iline bağlı ilçe merkezi kasaba. *Bölgenin* adı, Bizans kaynaklarında, daha erken hristiyanlık çağında, Venasa olarak geçiyor (Ramsay, s. 322-324). Strabon (12 II 6 sonu) bu adı, Hellen yazımıyla, Ouenasa diye aktarır, bölgenin Ouenasa Zeus'u tapınağıyla ünlü olduğunu söyler; üstelik, bölgedeki hiçbir *kentin* sözünü etmez. Buna bakılırsa, Venasa bölgesindeki kent, ortaçağın ileri dönemlerinde gelişti ve bölgenin adıyla anıldı.

Ouenasa/Venasa adının türetiliş ögelerine ve anlamına gelince. Luwi dilinin ardıllarından, İÖ 1. binyılın Anadolulu Pamphylia dilinde Vanassa'nın Ece (Kraliçe) anlamında bulunduğunu biliyoruz; Perge Artemis'ini Vanassa Preiia (Perge'nin Ecesi) diye niteleyen, kent (Perge) paraları üzerindeki yazıyı anımsayalım. Güçlü olasılıkla, (Luwi dilinin İÖ 1. binyıldaki bir diğer ardılı olan Kappadokia dilindeki) Venasa bu Vanassa'dan başka birşey değildir ve o da Ana Tanrıçaya işaret eder. Belki, Ana Tanrıça tapkısının egemen olduğu Kappadokia'da, o tapkının merkezi olduğu kendi adıyla kanıtlanan Morimene bölgesindeki (bkz. Morimene) bu Ouenasa/Venasa yöresinde, aslında bir Ana Tanrıça tapınağı varken, nice yerde görüldüğü üzere, Hellenleşme döneminde o tapınağı bir Hellen tanrısı sahiplendi ve bu sahiplenme işini genellikle Artemis ya da Apollon (bazan, ikisi ortaklaşa) yaptıkları halde, Euromos'ta ve diğer birkaç yerde olduğu gibi burada da, Ana Tanrıçanın tapınağını sahiplenen Zeus oldu.

Anadoluda, ilçe merkezi Avanos'un adaşı yerleşimler de vardır. O arada, bir Avanos, Trabzon ili Sürmene ilçesi Karadere bucağına bağlı köydür (1946). Bir diğeri, Zonguldak ili Bartın ilçesi Kurucaşile bucağı Meydan Köyünün mahallesidir (1946). Bunların adı, Ermenice Avan (=Kasaba)'dan bozmadır ve hatta ilçe merkezi Avanos'un Venasa'dan gelme adının hem Ermeni hem Rum ağzına uygun düşecek biçimde Avanos edilmesi Ermenicedeki bu avan sözcüğü yüzündendir sanırım.

AVGA. Köyceğiz'de şifalı bir ılıcanın adı (Muğla 1973 İl Yıllığı, s. 49). Aslı Auga olmalıdır; bkz. Auga.

AVGARSA (Dağı). Van Gölü kuzeydoğu yakınında, ilçe merkezi Erciş ile Tendürek Dağı arasındadır. Adının, Luwi dilinde, "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarındaki öntakının çeşitlemelerinden biri olan Awa ile, birçok akarsu adında göreceğimiz Karsa (Güzel Akarsu) sözcüğünden türetildiği, baskın olasılıktır. Bkz. Awa, Karsa. Demek ki ad, aslında, oradaki bir akarsuyun adıymış ve sonra dağ aynı adla anılmış. Söz konusu akarsu, her iki kolu Avgarsa Dağında birleşen ve güneye akarak Erciş'in doğu yanıbaşında Van Gölüne akan çay olmalıdır.

AVKAT. Eukhaita adının Türk ağzına uydurulmuş biçimi; bkz. Eukhaita, Auga.

1. Avkat (Köyü). Şimdi, Beyözü. Bkz. Eukhaita.

2. Avkat (Dağı). Çorum iline bağlı ilçe merkezi Mecitözü kasabası yakınındadır. Bu nedenle kasabaya da eskiden Avkat deniyordu. Oysa, ilkçağ kenti Eukhaita'nın yeri Avkat/Beyözü Köyü alanıdır. Bu kentin hem işlevine hem de adına Mecitözü ardıl olmuştu.

AVLAĞI (Dağı). Mut'un 12 km. kadar kuzey ilerisindedir (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/33). Doğu eteği boyunca, Kestelkapızı denen çay güneye doğru akar ve Mut'un kuzeybatı yanıbaşında Göksu'ya katılır. Avlağı adının daha eski biçimi. Abra-ka (Gürsu-yeri) adından bozma Aulaka olsa gerek. Bkz. Abra, Aula, -ka.

AVLAMA (Dağı). Yukarıda sözü edilen Avlağı Dağının kuzeybatı uzantısı durumundadır. Kestelkapızı Çayı bunun kuzey yanından çıkar ve doğu eteği boyunca akar. Bunun adı dahi kanımca Abra (Gür su) sözcüğünden bozma Aula ile türetilmiştir ve Aula'dan sonra, Luwi diliyle ardıllarının "-insanı, -halkı" anlamındaki uma sözcüğü kullanılmıştır: Aula-(u)ma, Aula Halkı. Bkz. Aula, uma. Dağın kuzeybatı yakınında ana yol, Torosları, 1630 m. yükseklikte, Sertavul Geçidi ile aşar. Geçit adının Sert'liği nereden geliyor, bilmiyorum; ancak Avul bölümünün Aulama/Avlaına'nın Aula'sından geldiğini görebiliyorum.

AVLAN. Aslı Abra-(wa)na, Gürsu-sal. Bkz. Abra, Aula, wana.

1. Avlan Gölü. Antalya ili Elmalı ilçesinde küçük ve sığ bir göl. 1970'li yıllarda geniş ölçüde kurutulmuştur.

2. Avlan (Köyü, Mahallesi). Bkz. Aula, No. 1, 2, 3.

AVLANA. Bkz. Aula, No. 4.

AVLANLI. Bkz. Aula, No. 5.

AVLANYA. Bkz. Aula, No. 6.

AVLAŞA. Bkz. Aula, No. 7.

AVLIYA. Bkz. Aula, No. 8.

AVLIYAN. Bkz. Aula, No. 9.

AVLİYANA. Gümüşhane ili Torul ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı Gümüştuğ'dur. Avliyana adının aslının Auliana olduğu açıktır; onun da aslı herhalde Abrawana yâni Abra-wana, Gürsu-sal, Gürsu-ülkesi idi (bkz. Abra, Aula, wana). Köy, Harşit Çayı'nın kollarından Çit Deresi yakınındadır.

AVNİK. Aslı Ermenice Av(a)n-ig, Kasaba-cık.

1. Avnik. Rum ağzında Abnikon; şimdi Civan Kale (Honigmann, s. 78, 179 ve orada dn. 9, s. 190 No. 3). Erzurum iline bağlı ilçe merkezi Karayazı'nın kuzeydoğu yakınında.

2. Avnik. Bingöl ili Genç ilçesine bağlı bucak merkezi (1946). Şimdi, Servi bucağına bağlı köy durumundadır, yeni adı Gözertepe'dir.

3. Avnik. Erzurum ili Pasinler ilçesi Çobandede bucağına bağlı köy (1946). Şimdiki adı, Güzelhisar.

4. Avnik. Malatya ili Kâhta ilçesi Narince bucağı Birçiyan Köyüne bağlı mezraa (1946).

AVRA (çayı). Alaşehir Çayının kollarından biridir (TA, Alaşehir Çayı maddesi). Adının aslı hiç kuşkusuz Abra idi ve "Bol su, Gür su" anlamında idi; bkz. Abra.

AVREN. Aşağıdaki Avren'ler, ileride göreceğimiz Evren'lerin adaşıdır; her iki adın aslı Abrana/Ebrana, "Gür suyu olan, bol suyu olan, gür/bol su ülkesi" sözcüğüdür. Bkz. Abra, wana.

1. Avren. Arda'nın kollarından Krumutça'nın çıktığı yerde kasaba. Bulgaristanın güneydoğu ucu yakınında, Krumovgrad kentinin 21 km. batısında, Yunan sınırının yanıbaşında.

2. Avren. Varna'nın batı-güneybatı yakınında, Sindel Köyünün 7 km. kuzeybatısında (Sindel adı da bizim için ilginçtir; bkz. Sindel), Kamçı Çayına akan bir derenin çıktığı yerin doğu yanıbaşında kasaba.

3. Avren. Konya ili Çumra ilçesine bağlı bucak merkezi Akviran'ın (şimdi, Akören adı altında, merkez ilçeye bağlı bir kasaba; bucak merkezi değildir) halk arasında hâlâ kullanılan bir adı, Avren'dir (TA, Akviran maddesi No. 5). Bu ad, kasabanın Akçeşme Mahallesindeki pınara işaret ediyor olsa gerek.

Awa (öntakısı). Hind-Avrupa dillerinde "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarını belirten ve Hellen dilinde eu- biçiminde bulunan öntakının Luwi dilindeki birkaç biçiminden biri. Diğer biçimler Khba, Kwa/Kuwa, Swa/Suwa ve belki ayrıca Swar'dır.

Aynı öntakı, Luwi dilinin hısmı ilk Hind-Avrupa dillerinden Avesta dilinde, yâni kök Hind-Arya dilinden ayrılmış ilk İran dilinde hwa (khwa) biçimindeydi, hu (khu) biçimi de kullanılıyordu (Bartholomae, Altiranisches Wörterbuch, s. 1817). Bkz. aşağıda Kuwa, Swa.

AWA. Hitit belgelerinde anılan bir Anadolu kenti (H. Ertem, CAD s. 23 başı). Nerede olduğunu bilmiyoruz.

Kent adı olarak Awa, aslında kısaltmalı bir kullanım ürünü olmalıdır: Kuşadası halkının kente kısaca Ada dediği ve Rumların Konstantinoupoli yerine yalnızca Poli (=Kent) dediği gibi. Awa kentinin tam adı belki Kutlu Kent, Kutlu Pınarın Kenti vb. anlamda iken bize ulaşan belgede yalnızca Awa (Kutlu) diye anılmıştır. Bkz. Awa (öntakısı).

AWARNA. Yine Hitit belgelerinde anılan ve nerede olduğu henüz saptanamayan bir Anadolu kenti (H. Ertem, CAD s. 23). Adı, Awa-(A)rna bölümlerinden türetilmiştir, "Güzel/Kutlu-Pınar" anlamındadır. Bkz. Awa (öntakısı), Arna (sözcüğü).

-axa. Bkz. -ksa.

AXİOTTA. Keza, Aziotta. Lydia'da, Kula batısındaki Menye/Gökçeören dolaylarında bulunan yazıtlarda, o yörenin Roma egemenliği çağındaki en önemli tanrısı Men, çoğu kez, Axiottenos ya da Aziottenos (Axiotta'sal, Axiotta'lı; Aziotta'sal, Aziotta'lı) sanı ile anılıyor. Buna bakarak, o yörede Axiotta/Aziotta adlı bir köyde, Men tapkısı merkezi olan bir tapınağın varlığı kabul ediliyor (Zgusta, s. 49). Axiotta, Aziotta adının sonundaki otta, güçlü bir olasılıkla, aslında uda (=hisar) idi; bkz. Hyde, Uda, Attoudda, Klannouda. Baştaki, Axi/Azi biçimine bürünmüş bölümün aslını ve anlamını saptayamıyoruz.

AXON. Keza, Axos. Bergama yakınlarında bulunan yazıtlarda o yöredeki bir halkın Axieus (Axon'lu, ya da, Axos'lu) diye anılması dolayısıyle orada varlığı anlaşılan, ancak tam yeri bilinmeyen bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 82). Adının öz biçimi ve anlamı neydi bilinmiyor.

AYA ANE ÇEŞMESİ. Keza, Ayenne Pınarı. İlçe merkezi Demirci yakınında, Eski Mezarlık ile Garipler Mezarlığı arasında Sevişler Köyü yolu üzerinde solda bir Bizans çeşmesi (Boyacıoğulları/Alakese, s. 46). Adının aslı belli ki Ayia Anna, Ermiş Anna'dır; Arına, Meryem'in anasının adı diye biliniyor.

AYALONKA. Evliya Çelebi'nin (Danışman metni, c. II s. 116) aktardığına göre, İstanbul'da Halic'in kuzey kıyısındaki Kasımpaşa semti, Türkler öncesi dönemde, tarihsel kentin dışında, üzerinde yalnız bir manastır bulunan boş arazi durumunda iken, bu manastır

ve arazi Ayalonka adıyla anılırmış. Rumcada böyle bir ad yoktur; kasdedilen hangi ermişin adı idi anlayamadım. Belki Aya Luka denecekti (İncil yazarlarından Hagios Loukas).

AYANDUN. Sinop ilinin batı ucundaki ilçe merkezi Türkeli'nin eski adı. Aslı, kuşkusuz, Ayios Anton'dur. Türkler Rumcada kadın ermişlerin Ayia (Lâtin yazımını kullanan uluslar Hagia biçiminde yazar; örneğin Hagia Sophia, bizim söyleyişimizle Aya Sofya), fakat erkek ermişlerin Ayios (Lâtin yazımını kullanan uluslar Hagios biçiminde yazar) diye anıldığını bilmediğinden, Ayia'lı, Ayios'lu bütün ermiş adlarını ve bunlardan türetilmiş tarihsel coğrafya adlarını Aya'lı etmişlerdir: Hagios Stephanos/Ayios Stefanos yerine Aya Stefanos, Hagios Nicolas/Ayios Nikolaos yerine Aya Nikola, Hagios Logos yerine Ayasluk gibi.

AYAS. Adana iline bağlı ilçe merkezi kasaba, şimdi Yumurtalık. Buradaki ilkçağ kenti Seleukos'lardan beri Aigai adını taşıdığı halde, ortaçağda Venedikliler Aigai adını Aiazzo'ya çevirmişlerdi; bu ad da Türk ağzında Ayas oldu (TA, Ayas maddesi).

AYASEFİD. Osmanlı devletinin 1897'deki yönetim örgütünde, Aydın vilâyeti İzmir livâsı Urla kazasına bağlı bir nâhiyenin adı. Buna, Kilizman nâhiyesi de deniyordu. Merkezi (kıyıdan içeride, Seferihisar yolu üzerindeki) Yelki Köyü idi (Ali Cevad, s. 41). Ayasefid adının öz biçimini ve öz biçimindeki anlamını saptayamadım; Rumca bir adın Türk ağzına uydurulmuş biçimi olsa gerek. Farsça "Ak" anlamındaki sefid sözcüğü ile bir bağlantısı bulunduğu sanmıyorum.

AYASLUK. Aslı Rumca Ayios Logos, "Kutsal hikmet" ya da "Kutsal söz, konuşma". Kabri Selçuk'tadır denen Ermiş İoannes'in tanrıyla konuştuğuna inanıldığı için, İzmir iline bağlı ilçe merkezi Selçuk kasabası, ortaçağda ve hatta bu yüzyılın başına kadar Rumlarca Ayios Logos diye anılıyordu; bu ad Türk ağzında Ayasluk'a dönmüştü.

AYA STEFANOS. İstanbul'da, Marmara Denizi kıyısındaki Yeşilköy'ün eski adının Türklerce söylenen biçimi. Bkz. yukarıda Ayandun.

AYAŞ. Bu adın Türkçede anlamı yoktur. Kaşgarlı Mahmut'un Divan ü Lûgat it Türk'ünde anılan Ayas sözcüğünden (Köle adı imiş) bozma olduğunu sanmıyorum. Kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım. Ermenicede ve Rumcada da Ayaş'a benzer sözcük belirleyemedim. Ermenice Ayz (=Ziyaret), Ayaş'a dönüşebilecek bir sözcüğe benzemiyor. Belki Luwi/Pelasgos dilinde Toprak Ana'yı kasdettiği sonucuna vardığımız Aia'dan türetilmiş Aiassa yâni Aia-(A)ssa, "Aia Kenti" adının bozulmuş biçimi karşısındayız. Bkz. Aia, Assa.

1. Ayaş. Ankara ilinde ilçe merkezi kasaba. İlkçağdaki adlarından birinin Prasmon olabileceği sanılıyor; bkz. Prasmon.

2. Ayaş. İçel ili Erdemli ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

AYAZMEND. Ayvalık güneydoğu yakınında, kıyıda, şimdi Altınova denen bucak merkezi kasabanın eski adı. "Ayazma'lı" anlamında bulunsa gerek; demek ki orada hristiyanlarca kutsal ve şifa getirici sayılan bir kaynak, bir ayazma varmış. Yine de adın türetiliş biçimi (yarı Rumca yarı Farsça, -mend takısı ile!) tuhaftır.

AYAZÖREN. Eskiden, Ayazviran. Bkz. İaza.

AYBASTI. Bkz. İbasta.

AYDOS. Hellen dilinde "Kartal" anlamına gelen Aetos sözcüğünün kullanıldığı tarihsel coğrafya adlarının Türk ağzına uydurulmuş biçimi. Başlıca örnekler:

1. Aydos. İstanbul iline bağlı ilçe merkezi Kartal bitişiğindeki, 537 m. yükseklikte dağın

adı. Kartal kasabasının adının bununla ilgili olduğu kuşkuludur; bkz. Kartalimen.

2. Aydos. Karadeniz kıyısında, Kerempe Burnunun 25 kım. kadar güneybatısında denize dökülen bir çay.

3. Aydos. Ankara ilinde Çubuk kasabasının 25 km. kadar kuzeyinde bir dağ.

4. Aydos. Toroslar dizisinin doruklarından biri; Ulukışla'nın 25 km. güneybatısındadır, 3500 m. yüksekliğindedir.

5. Aydos. Bulgaristanda Burgaz kentinin 30 km. kadar kuzeybatısındaki bir dağın ve bunun eteğindeki kasabanın Türk ağzındaki adı.

AYİLLES (Tepesi). İlkçağ Laodikeia kentlerinden birinin ardılı olan, Konya'nın Lâdik/Yorgan Lâdik (şimdi: Halıcı) köyü bitişiğinde, ilkçağ nekropolis'inin bulunduğu tepe. Adın aslının Ayios Eliyas (Ermiş Eliyas, Hazret-i İlyas) olduğu açıktır.

AYNTAB. Bkz. Antep.

AYTAMAZ. Niğde doğusunda bir köyümüz (Ramsay, s. 337 dn. 1). Aytamaz adı, Ayios Thomas (Ermiş Thomas)'dan bozmadır. Demek ki orada bu ermişe adanan bir kilise varmış ve köy o nedenle Ayios Thomas diye anılıyormuş.

AYVASIL. Antalya ilinde, ilçe merkezi Elmalı kasabasının güneydoğu yakınında bir köy. Şimdi Kocapınar oldu. Ayvasıl'ın Ay(a) Vasil'den, onun da Ayios Basileos (Ermiş Basileos) adından bozma olduğu açıktır. Demek ki, köyde bu kişiye adanmış bir kilise vardı.

Aza (Sözcüğü). Luwi/Pelasgos dilinden gelme olduğunu, içindeki diğer ögelerden anlayabildiğimiz bazı tarihsel adlar (örnekleri aşağıda incelenmektedir) içinde karşılaştığımız bu sözcüğün, Ada ile aynı olduğu ve Ada'nın d'sinin, bu adlar içinde, z'ye dönmüş bulunduğu kanısındayım. Nitekim Podandos/Pozantı, Nadiandos/Nazianzos örneklerinde ve birçok diğer örnekte d/z dönüşümü vardır. Ada'nın anlamı için bkz. yukarıda Ada/Ata/Atta (sözcüğü).

AZA. Pontos Kappadokia'sının sonraları Armenia Minor denmiş bölümünde bir köy ya da kasaba. Plinius'un yapıtında (VI 26), ayrıca Antoninus Rehberinde (bu belgede, Lâtin yazımında, başa H ekleıierek, Haza biçiminde) anılmıştır. Satala/Sadak'ın kuzeybatı yakınlarında, demek ki ilçe merkezi Kelkit dolaylarında olduğu sanılıyor. Aza'nın anlamına yukarıda değinildi.

AZAKPERT. Bingöl ili Kiğı ilçesine bağlı bucak merkezi Adaklı kasabasının eski adı. Pert Ermenicede "Kale, hisar" demek ise de Azak'ın o dilde anlamını saptayamadım.

AZALAS. İznik yakınında bir dağ. Avdan Dağı olduğu sanılıyor (TA, Azalas maddesi). Buradaki bir yerleşim, Anna Komnena'da anılır; orası, Ramsay'e göre (s. 430-431 No. 24) belki Atzoula'nın aynı idi. Azalas'ın aslı Adala olmalıdır: "Ada'cık, Ada'nın Yavrusu". Bkz. Ada, Aza, -la.

AZAMORA. Kappadokia'da, Malatya dolaylarında bir hisar (Strabon, 12 II 6). Tam yeri bilinmiyor. Adının öz biçimi Adamura yâni Ada-M(a)-ura, "Yüce Ada Ana" olabilir. Bkz. Ada, Ama/Ma, Aza, Mura.

AZANOİ. Bkz. Aizanoi.

AZANT. Kütahya ili Emet ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Adının aslı Adanda, yâni Ada-(wa)nda, "Ada (Ana Tanrıça) Tapınıcısı (Halk)" olsa gerektir; bkz. Ada, Adada, Adanda, Aza. Karş. Aizanoi.

AZAPHYTA. Akhisar dolaylarında bulunan bir yazıtta adı geçtiği için o yörede varlığı

öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyü ya da kasabası. Adının Aza bölümü Anadoluludur; bunun öz biçimi ve anlamı konusuna yukarıda değinildi; bkz. Aza (sözcüğü). Zgusta'ya (s. 48) bakılırsa Phyta bölümü Hellen dilindendir, "Tarım arazisi" (Pflanzung) anlamındadır. Bunun doğruluğundan kuşkuluyum; karş. İdeiphyta. Her ne kadar Hellen dilinde "Filiz, fidan" anlamında bir Phyton sözcüğü var ve bunun çoğulu Phyta olur ise de, böylece "Filizler, fidanlar"ı anlatan Phyta'nın "Tarım arazisi" anlamında kullanıldığının hele tarım işletmesi, köy anlamında kullanıldığının hiçbir örneğini bilmiyorum ve A. Bailly'in dev sözlüğünde de görmedim.

AZAPKUR. Muş'un 30 km. kadar doğu ilerisindeki bucak merkezi Korkut'un eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

AZARA. Philomeleion/Akşehir doğu yakınında bir köy (Ramsay, s. 459 No. 39); bucak merkezi Reis dolaylarında. Sözü geçen bucağa bağlı Azarı Köyü, bunun ardılı olmalıdır. Adının aslı, görünüşe bakılırsa, Adara yâni Ada-(u)ra, "Yüce Ana Tanrıça" idi. Bkz. Ada, Aza, ura.

AZDAVAY. Kastamonu iline bağlı ilçe merkezi kasaba. En azından 1305 yılından beri bu adla anıldığının belgesi vardır (bir vakfiye; bkz. Yaşar Yücel, Çoban Oğulları, s. 133). Azdavay adının kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamadım. Ermenice Asduadzadzin (=Tanrıyı Doğuran; Meryem Ana) kilisesinin adından? Yahut Asduadzamayr (=Tanrının Anası; Meryem Ana) kilisesinin adından?

Azeiota'lar (halkı). Byzantion'lu Stephanos'un andığı, Troas bölgesinde yaşayan bir halk (Latin yazımındaki o, Hellen yazımında omega ile). Sözcüğün kökeni ve anlamı bilinmiyor. Karş. Axiotta/Aziotta, Azita.

AZİOTTA. Bkz. Axiotta.

AZİTA. Keza Azitta. Kula ve Gediz Irmağı arası yörede bulunan yazıtlara göre, Ana Tanrıçanın İran kökenli tanrıça Anaitis ile karıştırılarak, Megale Meter Anaeitis (=Büyük Ana Anaeitis) adı altında tapkı gördüğü, o yöredeki bir köy. Tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 49). Adının Aza/Ada (=Ana Tanrıça) kök sözcüğünden türetilmiş olabileceğini görüyoruz (bkz. Ada sözcüğü, Aza sözcüğü). Ancak, türetiliş ögelerini ve tümüyle anlamını güvenle saptayamıyoruz. Karş. Saittai.

AZİZİYE. Sultan Aziz'in (Abdülaziz) adını yaşatmak için, Aziz Yurdu anlamında olarak Aziziye diye adlandırılmış yerleşim birimlerinin başlıcaları şunlardı:

1. Aziziye. Afyon iline bağlı ilçe merkezi Emirdağ kasabasının 1932 öncesinde taşıdığı ad.
2. Aziziye. Kayseri iline bağlı ilçe merkezi Pınarbaşı'nın eski adı. Buradaki ilçe, Abdülaziz'in tahta çıktığı 1861 yılında, o ad altında kurulmuştu.
3. Aziziye. Burdur ilinde, merkez ilçenin merkez bucağına bağlı Çamoluk köyünün eski adı.

AZORT. Erzurum'a bağlı, 1987'de ilçe merkezi durumuna getirilen Uzundere kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım. Aslı belki Ermenice Asduadz-Orti, "Tanrı-Oğlu" idi ve kasaba, oradaki, bu adı taşıyan, İsa'ya adanmış bir kilise dolayısiyle böyle adlandırılmıştı.

BAANES (Gölü). Keza, Banes. Bizans tarihçilerinin, kuzeybatı Anadoluda, Marmara Bölgesi doğu yanında Arap ordularıyla 8. yüzyılda yapılan savaşları anlatırken adını andıkları bir göl. Ramsay'e göre (s. 172 No. 13) hangi göl olduğu belirlenememiştir. TA Sapanca maddesi ise, Baana diye andığı bu gölün, Sapanca Gölü olduğunu söylüyor.

Doğrudur; çünkü, Sophon/Sapanca, Ankara üzerinden İstanbula uzanan yol üzerinde bulunduğu (yâni, örneğin Aband Gölü gibi stratejik önemden yoksun bir yerde bulunuyor olmadığı) gibi, ad incelemesi de lokalizasyonu doğruluyor. Baana, Baanes, Banes biçimlerinde aktarılan göl adının aslı, besbelli ki, Luwi dilinden Pawana idi: Pa-wana, Su-Ülkesi. Bkz. Aba/Apa/Pa, wana, Abana. Gölün diğer adı Sophon'un (ve keza, ileride inceliyeceğimiz Sophene ile bundan bozma Süphan'ın) aslı Swa-Pa-(wa)na, "Güzel-Su (Göl) Ülkesi"dir ki, bu, Baana/Baanes/Banes'in aslı olan Pawana'nın,başına Swa (=Güzel) öntakısı getirilerek söylenen çeşitlemesinden başka şey değildir. Anaua ile Sanaos çeşitlemesinde de aynı durumu görmüştük.

BAASPRAKAN. Bkz. Vaspurakan.

BABERD. Bayburt adının Ermeni dilindeki daha eski biçimi (Honigmann, s. 178). Kökenini, anlamını saptayamadım. Ermenicede "Kale, hisar" anlamına gelen Pert'ten türetildiği izlenimi uyandırıyorsa da, bu izlenimin doğruluğundan kuşkuluyum. Aynı kentin adını Bizanslılar Rum ağzına Paiper biçiminde uydurmuşlardı (Honigmann, s. 51). Ayrıca bkz. Baiberdon.

BADAP. Isparta ili Sütçüler ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi, Pınarköy. Badap adının su ile bağlantısı vardır (bkz. Aba/Apa/Pa); Pınarköy adında da aynı bağlantı görülüyor. Her iki ad, köydeki pınara işaret eder. Badap'ın öz biçimi belki Madapa yâni Mada-Pa, "Ana Tanrıça tapınıcısı deresi" idi. Bkz. Mada, Pa.

BADEMİYE. Keza, Bademye. İzmir ili Ödemiş ilçesine bağlı bucak merkezi. Şimdi Bademli. Bademiye/Bademye adının aslı, Rumca "Potamos (Irmak) Yurdu" anlamında Potamia'dır (R. Meriç, KMHTC, s. 58).

BADİMON. Adana iline bağlı ilçe merkezi Saimbeyli'nin (eski adı, Haçin) yakınında bulunan ve Peutinger Tablosunda Kokoussos (=Göksun)'dan Flaviopolis (=Kadirli)'ye giden yol üzerinde gösterilmiş bir kasaba (Ramsay, s. 311 No. 17, s. 321 sonu, 346). Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

BADRAS. 1946 yönetim örgütünde, İçel ili Tarsus ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Adının kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle belirleyemedim. Öz biçim belki Madra idi. Bkz. Madra; karş. Bedre.

BAFA (Gölü). İnce uzun Latmos Körfezi'nin batı yarımı, Menderes'in taşıdığı alüvyonla dolup ovaya dönüştükten sonra göl biçimini alan doğu yarımı. Aydın ili güney yanında. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Aphrodite.

BAFRA. Samsun iline bağlı ilçe merkezi kent. Adının kökeni, öz biçimi, anlamı konusunda bkz. Paura.

BAGADAONİA. Bkz. Gabadania.

BAĞANDA. Burdur ilinin güneybatı yanında, Tefenni yöresinde, dolayısiyle Phrygia'nın Pisidia sınırında bulunan yazıtlardan o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasaba (W. Ruge, RE Suppl. I, 1903, Baganda maddesi). Adının ya Luwi dilinden, ya da onun ardılı İÖ 1. binyıl dilinden (Pisidia dili olabilir) geldiğini sondaki wanda/anda takısı açıkça gösteriyor. Bu adın aslı belki Bakanda yâni Baka-(wa)nda, "Pınar(?)-lı" idi; bkz. Baka, Pege, Pegasos, wanda.

BAGİN. Bkz. Palin.

BAGİS. Lydia'da bir ilkçağ kenti. İzmir-Afyon anayolu üzerindeki Güre'nin yerinde idi. Adının sonundaki -is, Hellen ağzının eklemesidir ve Hellen dilinin "-sal" anlamındaki takılarından biridir. Adın öz biçimi Bag(a) konusunda iki olasılık vardır:

a. Eski İran dilinde Baga'nın ve Phrygia dilindeki, Hellen yazarlarında Bagaios biçiminde aktarılan sözcüğün, "Tanrı" anlamında bulunduğunu biliyoruz (Ramsay, s. 384 No. 34). Kent adının kökeni, aslı belki bu sözcük idi.

b. İkinci bir olasılık, kent adının, aşağıda değineceğimiz, Su-Yeri (yâni, pınar) anlamındaki Baka sözcüğünü yansıtmasıdır. Karş. yukarıda Baganda.

BAGRAS. Bkz. Bagravand.

BAGRAVAND. Keza, Bagrevand. Valarşakert/Eleşkirt yöresinin Ermenilerce kullanılan adı (Honigmann, s. 156). Kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamadım. Aslı belki Pakrawanda idi: Pa-kra-wanda yâni Su-doruğu-lu ögelerinden, "Suyun çıktığı doruğu olan". Bkz. Pa, kra, wanda; karş. Hatay'daki Bagras. Bagras (ilkçağda Pagrai, Pagras) gerçekten tepe üstünde, ana yola egemen konumdaydı ve bir konaklama yeri olduğuna göre elbette ki suyu (pınarı yahut deresi) vardı. Gerçekten, Bagras'ın (şimdi, Kızlar Kalesi) Amik Gölü kuzeybatı ucu yakınında olduğu ve tam oradan bir küçük derenin çıkıp Amik Gölüne aktığı Codex Kultur-Atlas'da (Harita No. 36/36) görülmektedir.

BAGRUM. Peutinger Tablosunda, Arkhelais (Aksaray)'dan Pessinous'a (Sivrihisar güney yakınlarında ilkçağ tapınak kentçiği) giden yol üzerinde gösterilen bir durak köyü ya da kasabası. Adının aslı Pagra olsa gerektir; bunun anlamı yukarıda Bagravand adı incelenirken belirtildi.

BAĞARSIK. Bilecik, Birecik gibi karma kökenli bir ad. Bu dere adının ortasındaki Ars(a) bölümü, Luwi dilinde ve ardılı dillerde, "Akarsu" anlamına gelen sözcüklerden biridir(bkz. Arsa). Bunun başına getirilmiş Bağ (=Soğuk) ile, sonuna eklenmiş ("-cık" anlamında; bkz. -ig) -ig takısı ise Ermenicedir. Bu ögelerle ad, "Soğuk Arsa'cık, Soğuk Derecik" anlamını belirtiyor. Ayrıca bkz. aşağıda Bağırsak Çayı. Bir diğer yorum olasılığı için bkz. aşağıda Baka.

1. Bağarsık (Çayı, Deresi). Doğu Karadeniz bölgesinin kıyıdan içerideki kesiminde, Kelkit Irmağının sağdan aldığı kollardan biri; Alucra kasabasının içinden, Şebinkarahisar'ın önünden geçer (TA, Bağarsık Çayı maddesi).

2. Bağarsık (Deresi). Balıkesir kentinin güneybatı yakınındadır; İzmir'den gelen ana yol, Balıkesir'e ulaşmadan önce, bu derenin üzerinden geçer.

BAĞIRSAK (Çayı, Deresi). Bu adın da aslı, Bağarsig olmalıdır; bkz. yukarıda Bağarsık.

1. Bağırsak Çayı (ya da, Deresi). Antalya ilinde, Antalya Körfezi batı kıyısında Kemer'in 10 km. kadar güney yakınında denize dökülür.

2. Bağırsak Çayı (ya da, Deresi). Antalya ilinde, ilçe merkezi Korkuteli'nden geçer.

3. Barsak Dere Boğazı. Konya ilinde, Konya-Beyşehir yolunun geçtiği bir boğazdır.

BAĞNİK. Selçuklu dönemi kaynaklarında böyle anılan bir kasaba, Harput ile İzoli arasında, ana yol üzerinde idi (Özergin, s. 100). Adının doğru biçimi Pağnik'tir; bkz. Pağnik.

BAHASNA. Adıyaman iline bağlı ilçe merkezi Besni'nin adının asıl biçimi (Honigmann, s. 85). Kökenini ve anlamını saptayamadım. Sonundaki -sna, Hitit belgelerinde anılan Luwi kökenli pek çok tarihsel coğrafya adında karşımıza çıkar; ancak, bu bir rastlantı ürünü de olabilir.

BAİAE. Baiai adının Lâtinleştirilmiş biçimi. Bkz. Baiai.

BAİAİ. Keza Baias, Bais. Hatay ilinin Dörtyol ilçesine bağlı bucak merkezi Payas (yeni uydurulan adı, Yakacık) kasabasının adının ilkçağda Hellen ağzında büründüğü biçimler

(Ramsay, s. 68). Bunların tümünün (İtalyadaki, Campania bölgesinde, Kuma/Kyma/Cumae'ye 4 km. uzaklıkta bulunan, Roma egemenliği döneminin ünlü kaplıca merkezi Baiae'nin adı gibi) Luwi dilinde Pa-uwa (Su-lak) adından bozma olduğu kanısındayım. Bkz. Aba, Abano, Appawia, Apia/Appia. Payas, Amanos'lardan inip İskenderun Körfezine dökülen bir çayın ağzında kurulmuştur.

BAİBAİ. Anadolunun Karia bölgesinde, tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasaba (TA, Baibai maddesi). Adın aslı, yukarıda değinilen Pa-uwa olsa gerek.

BAİBERDON. Bayburt'un Iustinianus dönemindeki adının, Procopius'da (de Aedif., III 4) kullanılan biçimi. Lâtin yazımında o ile gösterilen ses, Hellen yazımında omega ile. Buna göre Baiberdon, Hellen dilinde "Baiberd'lilerin (kenti)" anlamındadır. Karş. Baberd.

BAİS. Bkz. Baiai.

BAİSTEANOİ. Granikos (Kocabaş Çayı/Biga Çayı) Vâdisinde bulunan bir yazıtta adı geçen, yerleri saptamamış 6 köyden biri (Ramsay, s. 177 No. 26). Adın sonundaki -oi, Hellen dilinin "-lılar" anlamını da verebilen çoğul bitişidir, yâni o bitişle ad, "Baisteanos Halkı (nın Köyü)" demek olur. Bunun öz biçimini, türetiliş ögelerini, anlamını güvenle saptayamadım. Pa-ista-wana, "Su-akıntısı -ülkesi-"? Bkz. Pa, Asta, wana.

BAJİRGE. Hakkâri ilinde, ilçe merkezi Yüksekova'nın kuzeydoğu ilerisinde, sınırda bulunan bucak merkezi Esendere kasabasının eski adı. Kuşkusuz Kürtçe; aslı Bajar-geh, "Kasaba-yeri" olmalı.

BAKA. Düz Kilikia'da, imparator İoannes Komnenos'un 1137'deki bir seferinde son hedefi oluşturan hisar (Ramsay s. 424 No. 63, s. 430 sonu). Şimdi, ilçe merkezi Feke (bkz. Feke). Baka adı en güçlü olasılıkla, burada da (yâni, yukarıda gördüğümüz Bagında ve aşağıda göreceğimiz Bakkheion, Phokaa/Phokaia adlarında, daha doğrusu o adların Anadolulu öz biçimlerinde olduğu gibi), Luwi dilinin Pa (Su) ve -ka (-yeri) ögeleriyle türetilmiştir (bkz. Pa, -ka). Dikkate değer ki, yukarıda anılan Bagis (şimdi, Güre) de bir dere vâdisinde kurulmuştur. Ayrıca, sözünü ettiğimiz Bağarsık adının türetiliş ögelerinin Bağ-Ars(a)-ig değil, Baga/Baka, Arsa, -ig'den ibaret bulunması ve buna göre "Su Yeri (Pınar)- Akıntısı - cık" anlamına gelmesi de olasıdır.

Bakhtra. Keza, Baktra. Luwi dilinden, ya da Luwi diline yakın hısım bir ilkçağ dilinden gelme birçok tarihsel adla karşılaştığımız Sogdiana'nın (bu konuda bkz. kitabın sonundaki Genel Sonuçlar bölümünde II 8 ve orada Tablo 8) güney komşusu, ondan Ceyhun/Amu Derya Irmağı ile ayrılan yörenin en önemli kenti, Belh, ilkçağda Bakhtra/Baktra adını taşıyordu ve yöre de Bakhtria/Baktria diye anılıyordu (İran belgelerinde Bakhtris; Herzfeld, s. 322-323). Gerek bu adların, gerek Afganlıların kendi dillerindeki adı olan Pakhtun/Paştun sözcüğünün, Anadoluda Paktolos (Sart Çayı), Paktya (Bolayır) gibi adlarda karşılaştığımız Pakt(a) kök sözcüğünden türetildiği görülüyor; bkz. Pakta. Nitekim Herzfeld (s. 338) adlar arasındaki bağlantıdan hiç kuşku duymadığını açıklamaktadır.

BAKKHEİON. Foça karşısındaki bir adanın (Orak Adası?) ilkçağdaki adının Hellen ağzında büründüğü biçim (TA, Bakkheion maddesi). Aynı ad Lâtin yazımında Bacchina, Bachina, Bachura biçimlerinde geçiyor (Titus Livius'ta ve Plinius'ta).

Bu adanın adı, Phokaa/Phokaia adının kökeni konusunda vardığımız sonucu, yâni o adın aslının Sulak-Yer, Irmaklık-Yer anlamında Pauwa-ka olduğu sonucunu (bkz. Phokaa/Phokaia) doğrulayan bir ek kanıttır. Hellen ağzındaki Bakkheion biçiminden, Hellen'lerin eklemesi, kendi dillerinde "-yeri" anlamına gelen -eion takısını çıkarırsanız geriye Bakkh(a) kalır. Bunun aslı, kanımca hiç kuşkusuz, tıpkı Phokaa/Phokaia adının öz biçimindeki gibi, Gediz Irmağı ağzı yöresinin adı olan Pauwa-ka idi. Bkz. Pa, uwa, -ka,

Aphaka, Baka.

Baktra. Bkz. Bakhtra.

BALABİTENE. Keza, Belabitene. Iustinianus'un 536 yılında getirdiği yönetim düzenlemesinde, Armenia Quarta ilinin bölgelerinden biri (Ramsay, s. 360'daki dn.). Bu bölgeye Ermeniler Balakhovit diyorlardı (Honigmann, s. 7, 14, 30, 201 dn. 7). Burası, Honigmann'ın "Armenia Byzantina c. annum 1050" haritasında gösterdiğine göre, Elâzığ ile Çapakçur/Bingöl arasındadır, yâni Palu yöresidir. Adının da Palu (eskiden Balu; Rum ağzında Balouos) adıyla bağlantılı olduğu anlaşılıyor. Bu yöre, Peri Suyunun, Murat Irmağına kavuştuğu yöredir, iki ırmak arasındadır.

Balabitene, Balakhovit adlarının Hellen ya da Ermeni dilinde herhangi bir anlamını saptayamadım. Görünüşe bakılırsa, yörenin Kappadokia dilinden gelme adı Hellenleştirilerek, Hellen dilinin -sal, -yöresi anlamındaki takılarından-itis takısı (bkz. -itis) de bu arada kullanılarak, Balab(a), it(is), wana/ana ögelerinden oluşan melez bir ad, "Balaba yöresinin yurdu" anlamıyla, ortaya çıkmıştır ve bunun Balabitis (Balaba Yöresi) bölümü de Ermeni ağzında Bahakhovit'e dönmüştür. Karş. ileride -vit.

BALABOLU. Mut ve Ermenek arasında kuş uçuşu tam orta yerde, Yalnızcabağ Yaylâsında kalıntıları bulunan tarihsel kent, 1198 yılına ait bir Ermenice belgede Balabol diye anılıyor ve bu yöreye Gersag adlı bir Bey'in egemen olduğu belirtiliyor (Hellenkemper, s. 16). Aynı kalıntılar alanına şimdi Balabolu denmektedir. Adın aslı, belli ki, Rumca Palaia Poli (=Eski Kent) idi.

BALADIZ. Isparta ili Keçiborlu ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdiki uydurma adı Gümüşgün. Güçlü olasılıkla Baladız adı, Rum ağzında Palados'dan, o da Luwi dilinde yahut Pisidia dilinde Palada (yâni Palanda)'dan bozmadır: Pa-la-(wa)nda, Dere-cik-li. Bkz. Pa, -la, -ada.

BALAKHOVİT. Bkz. Balabitene.

BALALEŞ. Keza Baleş, Baliş. Bitlis'in Ermenilerce kullanılan adı; Rum ağzında Balaleis, Balaleison (Honigmann, s. 30, 136 No. 3, 151, 165). Aslı Balala olmalıdır. Gerçekten, Rum ağzındaki Balaleis biçimi, bu Balala köküne, Hellen dilinin "-halkı" anlamındaki takısı -eis'in (karş. Sardeis) eklenmesiyle; Balaleison biçimi de (o'su Hellen yazımında omega ile), Balaleis'e, Hellen dilinde çoğul Genitiv takısı olan, yâni "-ların" anlamına gelen -on (o'su omega ile) eklenmekle türetilmiştir. Dolayısiyle Balaleis biçimi, Hellen dilinde "Balala halkı"; Balaleison biçimi de aynı dilde "Balala Halkının (Kenti)" demektir. Ermenilerin kullandığı biçimler, anlaşılıyor ki, bunlardan bozmadır.

Balala adının kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. Ya Kappadokia dilinden, ya da Süryanî dilinden geldiğini sanırım.

BALANDOS. Keza Phlaudos. Güneydoğu Lykia'daki Blaundos kentinin adının bazı kilise belgelerinde (Piskoposlar listelerinde) geçen çarpıtılmış biçimleri (Bürchner, RE Suppl. I, 1903, Balandos maddesi).

BALAT. Rumcada "Saray, büyük konak" anlamına gelen palati sözcüğü (Ermenilerce kullanılan, kendi ağızlarına uydurulmuş biçimi: Balad) ile adlandırılmış bazı tarihsel yerlerin bu adının Türk ağzında büründüğü biçim. Türk ağzı, başka birçok örnekte de, Rumca adların sonundaki i'yi atmıştır (bkz. Artaka).

Balat'ların en ünlüleri şunlardır:

1. İlkçağ Miletos kentinin yerinde ve bitişiğinde bulunan köy. Aydın ili Söke ilçesi Akköy bucağına bağlıdır. Bu ad, Roma çağı tiyatrosu üzerindeki ortaçağ kalesi (kuşkusuz,

son Bizans döneminde bir derebeyi konağı) dolayısiyle köye verilmişti.

2. İstanbulda, Haliç kıyısında, Fener ile Ayvansaray arasında mahalle.

3. Balıkesir iline bağlı şimdiki ilçe merkezi Dursunbey'in eski adı (Ramsay yanlışlıkla Balat yerine Bolat diye anıyor). 1918'de ilçe yapılırken Dursunbey adını aldı.

BALBADON. Bizans yönetim örgütünde Boukellarion ilinin (thema'sının) ilçelerinden biri. Haymana güneyindeki, Konya'nın kuzeyindeki yöreleri kapsadığı sanılıyor (Ramsay, s. 237-238). Adın aslı, güçlü olasılıkla, Luwi dilinde ya da onun İÖ 1. binyıldaki ardılı yerel Anadolu dilinde, Balboura adında da gördüğümüz Balb(a?) sözcüğünden türetilmişti; bu konuya aşağıda da değineceğiz. Balb(a)-ada-(wa)na, "Balba-lı-ülke"? Bkz. Balbissa, Balboura, -ada, wana.

BALBİSSA. Kilise örgütünün 1143 yılı kayıtlarında karşılaştığımız, Kappadokia'daki bir piskoposluk merkezi kent (Honigmann, s. 43 dn. 7). Yeri bilinmiyor; belki aşağıda anılan Balisa ile aynı idi. Görünüşe bakılırsa adı, Luwi dilinde ya da onun İÖ 1. binyıldaki yerel ardılı Kappadokia dilinde Balb(a) kök sözcüğünden türetilmiştir; Balb(a)-İssa, Balba-kenti demektir. Bkz. Balbadon, Balboura, Assa.

BALBOURA. Pisidia ile Lykia bölgelerinin sınırında bir kent. Önemli kalıntıları, Burdur ili Gölhisar ilçesine bağlı bucak merkezi Dirmil/Altınyaylâ'nın 6 km. güney-güneydoğusunda, Yanıkköy'ün güneydoğu bitişiğindedir. Kalıntılardan resimler için bkz. Umar, Pisidia, s. 65, 67. Adının öz biçimi Balb(a)-Ura, daha doğrusu Walwa-Ura, "Büyük Walwa" olmalıdır. Bu ad Luwi dilindendir ve Hitit belgelerinde bir Walwara kenti anılmaktadır (H. Ertem, CAD s. 157). Walwa'nın (bkz. Laroche, Dictionnaire, s. 106) anlamını bilmiyoruz.

BALEŞ. Bkz. Balaleş.

BALİSA. Arap-Bizans savaşımı dönemindeki olayları anlatan Arap tarihçilerinin andığı bir Kappadokia kalesi; adının Rumlarca söylenen ve yakın zamana kadar kullanımı süregiden biçimi, Valisa (Honigmann, s. 43). Melendiz Dağı güney eteğinde, Bor'un çok yakınında idi. Adın kökeni, Luwi dili ardıllarından Kappadokia dili olmalıdır; "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamındaki, assa'nın çeşitlemesi issa adın ikinci bölümünde açıkça görülüyor (bkz. Assa). Walw(a)-İssa? Belki yukarıdaki Balbissa ile aynıdır. Bkz. Balboura, Balbissa. Balisa, Honigmann'ın Fines Orientales haritasına göre Tyana/Kemerhisar'ın 20 km. kadar kuzeyinde, Bor'un kuzey yakınındadır.

BALİŞ. Bkz. Balaleş.

BALOUOS. Bkz. Balabitene.

BALTOLİBAS. 1069 yılının olaylarını anlatan Bizanslı tarihçi Skylitzes'in andığı bir yer; Kilikia bölgesinin kuzey ya da kuzeydoğu yanında olduğu anlaşılıyor. Diğer Bizans kaynaklarında Blatilibadi, Blattolibadi diye geçiyor (Honigmann, s. 119 dn. 11).

Adın Baltolibas biçimi Rumcadan gelir görünüştedir; çünkü bu dilde Baltos, "Bataklık", Libas "Pınar", Libadi "Otlak, Çayırlık" demektir. Fakat Blati, Blatto'nun o dilde bir anlamını saptayamadım.

BALU. Keza, Palu. Bkz. Balabitene.

BALYA. Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi kentçik. Adı, Rum ağzındaki Palia'nın Türk ağzına uydurulmuş biçimidir. Fakat aslında o Palia'nın, Hellen dilinde "Eski" anlamına gelen Palaia sözcüğü ile ilgisi yoktur. Daha açık deyişle, Anadolulu bir sözcük, Hellen dilindeki Palaia ile ilgiliymiş gibi görünecek yolda, ortaçağda Palia diye söylenmiştir ve bu durum Anadoludaki bütün Palia'lar için (bkz. Palia) geçerlidir. Aynı kanıda: Ramsay s. 177

No. 27).

Hellenleşme ve Rumlaşma dönemlerinde Palia diye söylenen adların aslı, Luwi dilinde Pa-ela, Su-Geçidi ögelerinden türetilmiş ve Hellen ağzında kimi yerde Palla, kimi yerde Pella biçimlerine bürünmüş olan (bkz. Pelasgos'lar) sözcüktür kanısındayım. Balya kasabamız da, Manyas Gölüne akan Kocadere/Kocaçay'ın izlediği doğal vâdi geçidinin yanıbaşındadır. Daha önemlisi, ad aslında o vâdiyi izleyen çayın adıdır: "Kocaavşar Çayı ile Orhanlar Deresinin birleşerek meydana getirdikleri Kocadere'ye Balya Deresi de denir" (R. Kıpçak, s. 267). Demek ki ad, aslında, dibinden akarsuyun aktığı o geçit vâdisine işaret etmektedir. Bu, göreceğiz ki, bir *deniz* geçidi, boğazı ile ilgisi olmadığı halde Pela/Pella'lı ad taşıyan yerlerin tipik topografyasıdır; bunların tümü bir "Sulu Derbent" ile bağlantılıdır. Karş. Pellana (Akhaia'daki), Pellana (Lakonia'daki), Pellion, Pelagonia.

BALYAMBOLU. İzmir ilinin Ödemiş ilçesine bağlı bucak merkezi Beydağ'ın eski adı. Paliapolis'den bozmadır. Bkz. Paliapolis.

BANABA. İlkçağ İsauria'sının kuzeybatı yanında, baskın olasılıkla Pamphylia sınırı üzerindeki bir bölgenin adı (Ramsay, s. 426 No. 67). Buraları Luwi kültürünün en güçlü olduğu bölgelerdendir. Hellen ağzında Banaba biçimine bürünmüş adın Luwi dilinden geldiğini güvenle varsayabiliriz. Ancak, bu adın aslını ve anlamını ararken birçok olasılıkla karşılaşıyoruz. Bana en güçlü görünen olasılıkla, adın öz biçimi Panawa yâni P(a)-Anawa, Akarsu-Yamacı idi; bkz. Pa, Anawa.

BANAS. Devrek Çayının, Bolu'dan gelen başlangıç kolunu oluşturan Bolu Suyu üzerinde bir kasaba; Bolu'nun kuzeydoğu yakınında, Bolu ile (1865 m. yüksekliğindeki) Çaldoruğu Tepe arasında. Şimdi Gökçesu edildi. Banas adının anlamı konusunda bkz. Banaz.

BANAZ. Anadoluda birçok kez karşılaştığımız bir coğrafya adı. Çeşitlemesi, Banas. Aslı, Luwi dilinde Pa-(wa)na-(a)ssa, "Su (ırmak)-sal-kent" ögelerinden türetilmiştir; bkz. Pa, wana, assa. Sondaki a'nın Türk ağzında düşmesinin diğer örnekleri için karş. Arpasa'dan Arpaz, Mylassa'dan Milas vb.

1. Banaz. Ünlü halk ozanı Pîr Sultan Abdal'ın doğum yeri olan köy. Sivas ili Yıldızeli ilçesi Çırçır bucağına bağlıdır. Yöreden akarsular geçer; bunların başlıcaları Çırçır Çayı, Caniközü, İslim Deresi'dir.

2. Banaz. Uşak iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Bkz. aşağıda No. 4.

3. Banaz. Oradan geçen ve adını aşağıda anılan köyden alan çay.

4. Banaz. İlçe merkezi kasaba dolaylarında asıl Banaz, kasabanın 4 km. batısında, adını hâlâ yaşatan bir köydür. Eski İslâm Köy, önce Banaz bucağının, sonra Banaz ilçesinin merkezi yapıldığı için o da Banaz adını takındı; yâni, yukarıda No. 2'de andığımız o kasabanın Banaz'lığı sonradan olmadır. Şimdi andığımız Banaz Köyü'nün adı Bizans çağında, Rum ağzında Panasion biçiminde kullanılıyordu (Pitcher, s. 27).

Dikkat edelim: Bu yörede Banaz adının Banas biçiminde de söylendiği, TA "Banaz (Banas)" maddesinden açıkça anlaşılıyor.

5. Banas. Bkz. yukarıda Banas.

BANDIRMA. Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Buradaki liman da, ilkçağın geç döneminde, Panormos (Hellen dilinde: "Her yanı güvenli") adıyla anılanlardan idi. Haçlı seferleri sonrası dönemde burada oluşan kasabanın adı, çeşitli kaynaklarda Panorme, Panormes, Palorme, Parlorıne, Pale Orme, Palorine, Panderma biçimlerinde görülür (TA, Bandırma maddesi). Bandırma adı, Panderma'dan gelmiş olmalıdır.

BANDULA. Gümüşhane ili Kelkit ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı,

Eskiyol. Bandula adının Kappadokia dilinden gelmiş bulunduğunu, içindeki nd ögesi gösteriyor. Aslı belki Pa-(wa)nd(a)-ula, "Dere-li-koruluk" idi; bkz. Pa, wanda, ula.

BAPHEUS. Osmanlılar ile Bizanslılar arasındaki ilk çatışmalardan birinin (1301'de?) yapıldığı Koyunhisar'ın Bizanslılarca kullanılan adı. Bu yer İzmit'in 5 km. kadar kuzeydoğu yakınındadır (Pitcher, s. 37 ve Harita IX). Bapheus sözcüğü, Hellen dilinde, "Boyacı" demektir. Ne var ki bu Bapheus, Kıbrıs'taki Paphos (Baf) kentinin adı gibi, Luwi kökenli bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi de olabilir.

BARADIZ. Keza, Baradis. Bkz. Aporidos Kome.

BARANDA (Yaylâsı). İlkçağ Lykia'sı olan Teke Yarımadasında, Kızılaliler Köyü üstüne doğru, Dereboğaz Köyüne ait bir yaylâ (Saraçoğlu, s. 45, 176). Adının kökeni, anda bölümü kanıtlıyor ki, Luwi dilidir (bkz. wanda). Aslı belki Waranda idi; karş. Barata.

BARATA. Karaman kuzey yakınında, şimdi Madenşehir denen birkaç bölümlü kalıntılar alanındaki ilkçağ ve ortaçağ yerleşmesi (Ramsay, s. 372 No. 11). Adı Lykaonia dilinden, hatta belki de onun atası Luwi dilinden gelmiş olsa gerektir. Bunun asıl biçimi, belki, Hitit belgelerinde geçen (bkz. H. Ertem, CAD s. 157 sonu) Waratta ile aynı idi.

Barba (sözcüğü). Anadolulu pek çok tarihsel ad içinde Barba, Barda, Parna, Parsa, Parpa (Perpe) ögelerini göreceğiz. Bütün bunların, daha önce incelediğimiz, Luwi dilinin ve ardılı dillerin "Su" anlamındaki Pa sözcüğü ile birleşen "Akıntı, akarsu" anlamındaki Arda, Arna, Arpa, Arsa sözcüklerinden birinin türettiği adlar olduğu kanısındayım. Dolayısiyle, bunların hepsi "Pınar", "Akarsu" anlamındadır. Gerçekten, bunları içeren, aşağıda karşılaşacağımız adların büyük çoğunluğunda, akarsu ile bir bağlantıyı açıkça görebilmekteyiz.

Barbalissos. Suriyede, Fırat batı kıyısında, bugünkü Meskene yakınında, Iustinianus'un surlarını onarttığı bir kale-kentçik (Honigmann, s. 14 başı; Ramsay, s. 395 sonu). Araplar buna Balis demişlerdir. Barbalissos adının sonunda, Luwi dilinin "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamındaki assa/issa sözcüğünü, Hellen ağzında büründüğü issos biçimiyle, açıkça görüyoruz. Ad, Barba-l(a)-issos, "Pınar-cık-kenti" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Barba, -la, assa.

Barbana. Roma İmparatorluğunun Dalmatia ilinde bir ırmağın adı; şimdi, Bojana (TA, Barbana maddesi). Barbana adı, Barba-(wa)na, Pınar-sal ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Barba, wana.

BARBANİSSA. Anadolunun Pontos Polemonikos (Romalılarca Polemon'a bırakılan Pontos ülkesi parçası) bölgesinde, Thermodon/Terme Çayı kaynakları yakınında bir kentçik (TA, Barbanissa maddesi). Adı, Barba-(wa)n(a)-issa ögelerinden türetilmiştir, "Pınar-sal-kent" anlamındadır. Bkz. Barba, wana, Barbana, assa.

Barbara. İzmit yöresinden, yurtdaşımız hristiyan ermişi genç kız (Umar, THİT c.II s. 288). Adı, Barba-(u)ra ögelerinden türetilmiştir, "Ulu Pınar" demektir. Bkz. Barba, Ura.

BARBARON. Mersin'in kuzey, Tarsus'un kuzeybatı ilerisinde, Gözne Köyünün kuzeydoğu yakınında şimdi Çandır Kalesi denen kalıntılar alanımda bulunan kentçiğin adı böyle idi (Hellenkemper, s. 237).

Barbaron adı, Hellen dilinde Barbaros (=Barbar; Hellen olmayan; İtalyanca Barba Rossa/Kızıl Sakal'dan gelme, bizim Barbaros Hayreddin Paşa'nın Barbaros'luğu ile hiç ilgisi yoktur) sözcüğünün eril ya da dişi olmayan biçimini, yâni nötr biçimini yansıtıyor. Ancak, bu adın Anadolu kökenli iken Hellenileşme döneminde Hellen ağzına uydurularak Barbaron biçimine sokulduğu, çok güçlü olasılıktır. Bkz. Barbara.

BARBOCENA. Bkz. Parbosena.

BARBYSES. Keza, Barbyssos. Byzantion yakınında bir dere. Kydaros Deresi ile birleşip Halic'in iç ucuna dökülen deredir, yâni şimdiki adıyla Kâğıthane Deresi'dir (Oberhummer, RE Barbyses maddesi). Adın Anadolulu aslının Barba yâni Pınar, Su Pınarı sözcüğünden türetilmiş olduğu açıktır. Bkz. Barba.

Barda. Erkek adlarında, Rum ağzında, Bardas. Anadolulu dillerde: "Su Pınarı". Bkz. Barba (sözcüğü).

BARDA KOME. Konya ilindeki Laodikeia (şimdi Yorgan Lâdik/Halıcı) yöresinde bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı öğrenilen bir ilkçağ köyü (Zgusta, s. 118). Anadolulu Barda ve Hellen dilinde Kome sözcüklerinden: "Su Pınarı Köyü". Bkz. Barda.

Bardanios. Rum ağzındaki Bardanios adı, Anadolulu Bardana yâni Barda-(wa)na, Pınarsal, Pınar-yurdu adına (bkz. Barda, wana), Hellen dilinin -lı anlamındaki takılarından -ios takısının eklenmesiyle türetilmiştir; Bardanios adlı kişinin Bardana, "Pınar Yurdu" denen bir yerden gelme olduğunu anlatmaktadır.

1. Bardanios. Ermeni soyundan diye bilinen bir Bizans imparatoru (711-713).

2. Bardanios Tourkos (=Türk Bardanios). 9. yüzyıl başında imparator olma savaşımı veren bir Bizanslı soylu.

Bardares. Keza Bardarios, Bardaris. Makedonia'daki Vardar Irmağının adının (Hellen'ler daha çok Axios diyorlardı) eski biçimi. Aslı Bardara yâni Barda-(u)ra, "Ulu Pınar" olmalıdır. Bkz. Barda, ura.

BARDAS. "Su Pınarı"; bkz. Barda (sözcüğü).

1. Bardas. 1946 yılı yönetim örgütünde, Konya ili Karaman ilçesi Kızılkaya bucağına bağlı köy.

2. Bardas. Paphlagonia kökenli, dolayısiyle Anadolunun öz halkından bir Bizanslı devlet adamı. İmparator Yardımcısı (Kaisar) rütbesine kadar yükselmişti (9. yüzyıl).

3. Bardas Phokas. Anadolu kökenli Bizanslı komutan ve devlet adamı (10. yüzyıl).

4. Bardas Skleros. Anadolu kökenli bir diğer Bizanslı komutan ve devlet adamı (yine 10. yüzyıl).

BARDAT (Ovası). Gazipaşa-Anamur yöresinde bir ovanın adı (Saraçoğlu, s. 332). Öz biçimi, anlamına yukarıda değindiğimiz Barda sözcüğünden türetilmiş olabilir.

BARDIZ. Erzurum ili Şenkaya ilçesine bağlı bucak merkezi Gaziler kasabasının eski adı. Aslı Ermenice Bardiz (=Bahçe).

Bardines. Suriyedeki Barada Irmağının adının ilkçağda Hellen ağzındaki biçimi (TA, Bardines maddesi). Aslı Bardina yâni Bard(a)-ina, Barda-sal olmalıdır; ina takısı wana/ana'nın çeşitlemesi olduğu için (bkz. ina, wana) Bardina adı Bardana'nın çeşitlemesidir; her ikisi "Pınar'sal" demektir. Bkz. Barda, Bardanios.

BARDUZ. 1946 yılı yönetim örgütünde, Gümüşhane ilinin Kelkit ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Adı, yukarıda incelediğimiz Barda (Su Pınarı) kök sözcüğüyle bağlantılı olabileceği gibi, Ermenice "Bahçe" anlamında Bardez/Bardiz'den bozma da olabilir.

Bardylis. İÖ 4. yüzyılda yaşamış bir İllyria kralının adının Hellen ağzında ve yazımında bize aktarılan biçimi. Aslı, Bardares/Vardar Irmağının adında olduğu gibi, Luwi/Pelasgos dilinin "Su Pınarı" anlamındaki Barda sözcüğünden türetilmiş görünüyor.

BARENOS. Granikos'un (Biga Çayı, Kocabaş Çayı) ortaçağda, kıyısındaki Baris kenti dolayısiyle aldığı söylenen ad; Pisidia'daki Baris kentinin halkına da Barenos'lar denirdi

(Bürchner, RE Barenos maddesi). Sözcüğün aslı, Baris adının Anadolulu öz biçimine (Bara? Bkz.Baris) eklenen, Luwi dilinin ve ardılı dillerin "-sal, -ülkesi" anlamlarına gelen wana/ana takısıyla türetilmiştir. Hellen ağzında ise, Hellen diline göre bir akarsu adı (eril ad) ya da eril sıfat -a ile bitemiyeceği için, -os bitişini almıştır.

BARETA. Keza, Baretta. Küçük Menderes Vâdisinin iç bölümünde, Kilbianon Ovasında bir kentçik (Bürchner, RE Baretta maddesi). Yeri bilinmiyor ve Recep Meriç, Doçentlik tezinde (KMHTC), Kilbianon Ovasında (Koloe/Kiraz yöresinde) böyle bir kent anmıyor. Bareta, belki, Paliapolis/Beydağ'ın Anadolulu adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi idi. Aslını, türetiliş ögelerini ve anlamını bilmiyoruz, ama yukarıdaki Barata adı ile yakınlığını görebiliyoruz.

Barga (sözcüğü). Luwi/Pelasgos dilinde "Yüksek yer, dağ, tepe, burç, hisar" anlamına gelen ve pek çok kez bir tarihsel coğrafya adı olarak, ya da öyle bir adın içinde karşılaşacağımız Parga/Perga/Berga'nın diğer bir çeşitlemesi.

Hitit dilinde Parkus, "Yüksek"; Parkasti, Pargatar, Parkuwatar "Yükseklik"(irtifa); Pargamus, yine "Yüksek"; Parganu "Yükseltmek" demekti (E. H. Sturtevant, Eti Dili Sözlüğü, s. 135-136).

Kelt dilinde Brica/Briga, "Dağ, tepe, hisar" anlamlarındadır (Keune, RE Suppl. III, 1918, Brica maddesi).

Ermenicede Pardzr, "Yüksek"tir.

Gerek bu sözcükler, gerek çağdaş Almancadaki Burg, Fransızcadaki Bourg, İngilizcedeki Borough, Farsçadaki Borç (=Burç), Hellen dilindeki Pyrgos sözcükleri (hepsi "Surla çevrili kent" yâni Hisar anlamındadır; Pyrgos sözcüğü ayrıca daha özel olarak Burç anlamını da belirtir) Hind-Avrupa dillerinde bir köken ortaklığına kanıt olarak gösterilen hısım sözcüklerdir.

Barga. Keza, Parga. Hitit belgelerinde anılan, bugünkü Suriye ülkesinde bir kent (H. Ertem, CAD s. 107). Yeri için bkz. aşağıda Bargylos. Adının anlamı yukarıda belirtildi.

BARGASA. Barga-(A)ssa, Yüksek Yer-Kenti, Hisar-Kenti. Bkz. Barga, Assa.

1. Bargasa. Karia kenti (Ramsay, s. 472 No. 19, s. 474 No. 24). Muğla ile Bodrum arası yörede bulunduğu, Roma egemenliği döneminde para bastığı biliniyor. Strabon (14 II 15 sonu) bunu; Knidos'dan kuzeye giderken Keramos/Ören'i geçtikten sonra, Halikarnassos/Bodrum'a gelmeden önce uğranılan bir kasaba olarak anıyor. Bu anlatıma bakılırsa, Bozalan köyü ya da Mazı Köyü yakınlarında idi.

2. Bargasa. Ptolemaios'ta (5 II 15) Bargaza. Yine Karia'da, kıyıdan içeride bir kent. Aydın 1973 İl Yıllığı (s. 47) Aydın ili Bozdoğan ilçesine bağlı Kavaklı Köyü yakınında bir ilkçağ Bargasa kenti bulunduğunu söylüyor; kasdedilen herhalde aynı kenttir.

BARGUR. Zonguldak ilinin Ereğli ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Yolgeçen. Bargur adının aslı konusunda iki olasılık görüyorum:

a. Birinci olasılıkta, adın aslı, Luwi dilinden ya da onun İÖ 1. binyıldaki ardılı bir Anadolu dilinden gelme Bargura yâni Barg(a)-Ura, "Ulu Dağ" yahut "Ulu Hisar" dır. Bkz. Barga, ura. Bu olasılıkta, adın sonundaki a'nın geçirdiği evrim ve düşmesi konusunda bkz. Artaka.

b. İkinci olasılıkta, adın aslı Ermenicedir: Parg-ur, "Ekşi asma".

BARGUZU. Malatya ili Yeşilyurt ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Bostanbaşı. Barguzu adının aslı belki Ermenice Parg-goyz, "Ekşi-salkım" idi.

BARGYLİA. Karia kenti (Polybios, XVI 24; Titus Livius, XXXII 33, 36 vs.). Bodrum Yarımadasının kuzey yanında, şimdi Varvil Koyu denen (Varvil adı, Bargylia'dan bozmadır) L biçimli deniz girintisinin sardığı küçük yarımadanın üzerinde kalıntıları vardır. Adının ya Luwi dilinden, ya da onun İÖ 1. binyıldaki yerel ardılı Karia dilinden geldiği ve Barga (yüksek yer, tepe, hisar; bkz. Barga) kök sözcüğünden türetildiği kuşkusuzdur. Ancak, adın diğer türetiliş ögeleri ve anlamı konusunda kesin güvenle sonuca varamıyoruz. Barg(a)-Ula? Bkz. Ula.

Bargylos (Dağı). Suriyede Ensariye Dağları dizisinin ilkçağda taşıdığı adın Hellen'lerce kullanılan biçimi. Bu dağ dizisi, Suriyenin Akdeniz kıyısında, kıyıya paralel olarak uzanır; Amanos Dağlarının bir uzantısı gibidir. Hitit'lerin Mursili döneminden kalma belgelerinde anılan bir Barga/Parga kenti, bunun güney yanında, bugünkü Arwad dolaylarında idi (Herzfeld, s. 82). Bargylos Dağının adı, Hellen dilinde dağ adları -a ile bitemiyeceği ve eril bitiş alacağı için -os bitişli edilmiştir. Dağ, aslında bizim Bargylia'nın adaşı olmalıdır; bkz. Bargylia.

BARHAL (Köyü). Bkz. Paryadres.

BARİS. Hellenleştirilerek Baris biçimine bürünen adın, keza İliada'dan beri Paris biçiminde tanıdığımız kişi adının, öz biçimini bilmiyoruz; güçlü olasılıkta, "Çoban" anlamında Para idi. Bkz. Paris.

1. Baris. Bugünkü il merkezi Isparta'nın yerinde ya da pek yakınında, ilkçağda, Baris adlı pek sönük bir kentçik bulunuyordu. Ramsay (s. 453 No. 23), "Baris, ismini Sparta yahut Isparta olarak muhafaza etmiştir" diyorsa da, Isparta adının kökeni hakkındaki bu görüşe *asla* katılmıyorum. Baskın görüşe bakılırsa, Isparta adı, Hellen dilinde "Baris'e, Baris'te" anlamına gelen eis Baris (geç Hellen ağzında yâni Rumcada okunup söylenişi: İz Varis) deyişinden çıkmıştır. Ben bu söyleyişin Türk ağzında olsa olsa İzvariz, Izvarız gibi bir ad'a dönüşebileceğini göz önünde tutuyorum ve ayrıca, Isparta adının *kendisinin* (öz biçimi Swarda) tarihsel olduğunun kanıtlarını biliyorum; bkz. aşağıda Saporda, Swarda.

2. Baris. İkinci bir Baris kenti de, Marmara Denizi güney kıyısında, Biga Çayı/Kocabaş Çayı ağzında, Karabiga'nın doğu yanıbaşında idi. Bkz. Barenos, Parion.

BARKİRİ. Keza, Berkri, Perkri. Bkz. Perkri.

BARLA. Isparta ili Eğridir ilçesine bağlı bucak merkezi. İlkçağdaki adını koruyor. Bu ad, Hellenleşme döneminde, Hellen dilinin -is takısının eklenmesiyle, Parla'sal anlamında, Parlais biçimine bürünmüştü. Parla adı, Pa (Su; buradan, keza: akarsu, göl, deniz) ve Arla ögelerinden türetilmiştir. Arla için bkz. yukarıda Arlaia, Arlissos.

BARMANA. Akseki güneybatı ilerisinde, Cendeve'nin (bkz. Cendeve) batı yanıbaşında bir düzlük (Saraçoğlu, s. 299). Adı, sondaki -ana'ya bakılırsa (karş. wana) ya Luwi dilinden ya da Luwi dilinin ardılı yerel dilden gelmiştir. Anlamını saptayamadım.

BARSAMA. Kayseri ili merkez ilçesi Güneşli bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Çavuşağa. Eski adının kökeni konusunda iki olasılık vardır:

a. Birinci olasılıkta, adın öz biçimi Parsama'dır, kökeni Luwi dili ya da onun yerel ardılı Kappadokia dilidir ve ad, yöre halkının akarsu kıyısında yaşayan bir halk olduğunu anlatır: Pa-(a)rsa-(u)ma, Su-akıntısı-halkı. Bkz. Pa, Arsa, uma, Barba. Köy gerçekten de bir akarsu (Kızılırmak kollarından Sarımsaklı Suyu) kıyısındadır.

b. İkinci olasılıkta, adın kökeni Ermenicedir. Çünkü, güneydoğu Anadoluda bir Ermeni devletçiği kuran Philaretos Brakhamios'un, babası tarafından 1083'de Urfa vâliliğine atanan oğlu, Barsama/Parsama adını taşıyordu (Ali Sevim, Selçuklu-Ermeni ilişkileri, TTK

yayını Ankara 1983, s. 21-23). Ancak, yararlandığım sözcükler, Ermenicede böyle bir sözcük göstermiyor.

BARTAİ. Niksar'dan Bolaman'a giden yol üzerinde bir ilkçağ ve erken ortaçağ kentçiği. Tam yeri bilinmiyor (TA, Bartai maddesi). Adın sonundaki -ai bitişi, sözcüğü Hellen diline göre çoğul yapar ve "-lılar, -halkı" anlamını belirtir. Öz biçim Barda/Barta'dır: "Su Pınarı". Bkz. yukarıda Barba, Barda.

BARTIN. İl merkezi kentimiz. Adını, oradan geçen Bartın Çayından almıştır.

Çayın adı ilkçağda, Hellenleşme döneminde, Parthenios (Hellen dilinde: "Bâkire") biçiminde söyleniyordu ve Parthenios sanıyla anılan Athena'nın bu çayda yıkandığına inanılıyordu. Oysa, Parthenios sözcüğü Hellen dilinin öz malı değildir ve kökeni, öz biçimi, geldiği dilde taşıdığı anlam saptanamamıştır.

Kanımca gerek bu sözcüğün gerek Parthenios/Bartın Çayı adının kökeni Luwi dilidir. Çünkü zaten Athana/Athena tanrıça, Luwi kültüründeki Pelasgos halkının tanrıçasıdır (bkz. Athana). Sözcüğün asıl biçimi, en güçlü olasılıkla, Parda/Barda, yahut Parsa/Barsa sözcüğüne (Her ikisi, "Su akıntısı", Pınar, Dere vb.; bkz. Barba) -sal anlamındaki wana/ana takısının eklenmesiyle türetilmiş Pardana/Bardana veya Parsana/Barsana idi. Bartın adını bu kökene bağlarken, yukarıda karşılaştığımız, Paphlagonia'lı yâni bu yöreden Bardas'ın adını da göz önünde tutuyorum.

Ana Tanrıça daima su başlarında tapkı gördüğünden, Ana Tanrıça'dan bozma Athana/Athena'nın bu Parthenios san'ı, eski dönemlerin geleneğini yansıtmaktadır kanısındayım. Karş. Artemis.

Sonuç olarak, Bartın adının öz biçiminin, "Su akıntısı-sal" anlamında bulunduğu kanısındayım.

BARZAMAN. Bkz. Cingife.

BASANTI. 1946 yılı yönetim örgütünde, Bolu ili Düzce ilçesi Gümüşova bucağı Yakabaşı Köyünün bir mahallesi. Sondaki -antı'nın Luwi dilinde ve ardıllarında -lı anlamına gelen wanda/anda takısının bozulmuş biçimi olduğunu güvenle söyleyebiliriz. Ancak, adın tümünün aslını ve anlamını kestiremiyoruz. Bir diğer Pasanda olsa gerek; bkz. Pasada/Pasanda/Passanda.

BASEAN. Keza, Basian. Hellen ve Rum ağızlarında Phasiane. Pasinler ilçesinin merkezi Hasankale kasabasının Ermeni ağzına uydurulmuş tarihsel adı (Honigmann, s. 193 sonu). Hasankale'nin Hasan'lığı bu Basean'dan bozma olmalıdır. Bkz. Pasinler.

BASİLEİA. İznik'in 12 mil, demek ki 22 km. kadar kuzeyinde bir kasaba; Anna Komnena'nın yapıtında anılıyor ve Ramsay'da (s. 207 No. 73) sözü ediliyor. Adı, Rumcada "Kralın (İmparatorun) Yurdu" anlamındadır. Anna'nın anlatımından, Prainetos/Karamürsel'e giden yol üzerinde olduğu anlaşılıyor. Buna göre, İznik Gölünün kuzey kıyısındaki Boyalıca köyünün yakınlarında idi.

BASİLEİON. Keza, Basileon. Bithynia'daki İuliopolis'in (şimdi, Ankara'ya bağlı ilçe merkezi Nallıhan güneyinde, Sarıyar Barajı batı ucu yakınında Emrem Sultan) 9. yüzyılda alınış bulunduğu ad (Ramsay, s. 215 başı, s. 268-269 No. 7). Basileios adlı Bizans imparatorlarından biri dolayısiyle böyle, Basileios Yeri anlamında bir adın kente verildiği kabul ediliyor.

BASİLİKA. Bizans çağında şimdiki İnönü'nün yerinde bulunduğu sanılan köy (Ramsay, s. 229 başı ve 499 sonu). Adı Rumcada "Kral'sal, İmparator'sal" anlamındadır.

BASİLİKA THERMA. Yozgat iline bağlı ilçe merkezi Sarıkaya (geçen yüzyılda: Terzili

Hamam) kasabasının, daha doğrusu oradaki ılıcaların Bizans çağında taşıdığı ad (Ramsay, s. 292 No. 18, s. 296 sonu, s. 318, 333). Bu ad Rumcada "İmparator'sal Ilıca, İmparator Ilıcası" demektir.

BASİLİNOPOLİS. Bithynia kenti (Ramsay, s. 195 No. 6). Orhangazi'den Gemlik yönüne 5 km. gidince ana yolun sağına, 1 km. kadar ilerisine düşen, biraz yamaç yukarıdaki Çeltikçi Köyü'nün kapladığı alanda idi. Oradaki yerleşimi geliştirip kent durumuna getiren ve kendi anası Basilina'nın anısını yaşatmak için Basilinopolis (Hellen dilinde, "Basilina Kenti") diye adlandıran, Roma imparatoru Iulianus'tur (361-363).

BASKİL. Elazığ iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Şimdiki ilçe merkezi asıl Baskil değil, Nazaruşağı (Karayazı) mahallesidir; asıl Baskil, onun 4 km. ilerisindeki bir diğer mahallesidir. Baskil adının kökenini ve anlamını saptayamadım.

BASPRAKANİA. Bkz. Vaspurakan.

BAŞNİK. Diyarbakır ilinde, Hazro güneyinde, Silvan batısındaki bucak merkezi Bağdere kasabasının eski adı. Ermenice Pajin-ig, Pay (hisse) -cik'den bozma görünüyor.

BAŞVARTENİK. Erzincan ilinde, Fırat'ın doğu kıyısında bucak merkezi Başpınar kasabasının eski adı. Varteni-(i)g, Ermenicede "Gül fidanı-cık".

BATHYNİAS. İstanbul batısındaki küçük bir akarsuyun ilkçağda taşıdığı ad. Bunun, şimdi Sazlı Dere denen ve Küçükçekmece Gölüne dökülen akarsu olduğu sanılıyor (TA, Bathynias maddesi). Thynia (şimdi, Kefken Adası) ve Bithynia adları gibi bu adın da, Thrak boyu Thyn'lerin (Thynoi yâni Thynos'lar; bkz. Herodotos, I 28; Xenophon, Anabasis, 7 II 22) adıyla bağlantılı olduğunu ve Hellen ağzında, Hellen dilinin Bathys (=Derin) sözcüğü ile ilgiliymiş gibi Bathynias edildiğini sanırım. Adın aslı belki Pa-Thynias, yâni "Thynia'nın (Thyn Yurdunun) Akarsuyu" idi. Bkz. Pa.

BATHYS. Hellen dilinde: "Derin".

1. Bathys. Eskişehir doğu yakınında Tembris/Porsuk çayı ile birleşen derenin (Sarısu Deresi, Muttalip Deresi) Bizans çağındaki adı (Ramsay, s. 156 No. 80 ve s. 234 başı; TA, Bathys maddesi). Burada da akarsuyun adı, öz Anadolulu, Pa sözcüğünü içeren bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olabilir; karş. Padua.

2. Bathys. Çoruh Irmağının ve onun ağzındaki Batum kentinin Bizans çağındaki adı (TA, Batum maddesi).

3. Bathys Rhyax. Siara (Yıldızeli) ile Sebasteia (Sivas) arasında Kızılırmağa dökülen bir derenin, belki şimdi İncesu denen derenin, Bizans çağındaki adı (Ramsay, s. 242 No. 44, s. 294; TA, Bathys Rhyax maddesi). Hellen dilinde Bathys (=Derin) ve Rhyax (=Akıntı, dere) sözcüklerinden türetilmiş görünüyor. Ancak, burada da Bathys bölümü, No. 1'deki gibi, gerçekte Anadolu kökenli olabilir.

BATİEİA (Tepesi). Bkz. Battea.

BATMAN. Güneydoğu Anadoluda bir çayın ve onun kıyısında bulunan il merkezi kentimizin adı. Kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım.

BATMAZ (Tepeleri). Miletos kalıntılarının batı yakınında, bu kalıntılarla şimdiki kıyı arasında, eski Latmos körfezinin ağzında, eski Lada/Lade Adası üzerinde bulunan, günümüzde eski ada ile birlikte anakaraya eklenmiş tepelerin şimdiki adı. Aslı, besbelli ki Latmos'la bağlantılıdır; yâni, Batmaz adı ya Latmos'dan bozmadır ya da Latmos adının aslı olan Lad(u)ma'ya (Lada-uma, Lada-halkı, Lada tapınıcısı halk) Hellenleşme döneminde dağ/tepe adı olabilsin diye -s eklenmesiyle oluşmuş Ladmas'dan gelmedir. Karş. kitabın sonundaki Genel Sonuçlar bölümünde I 6.

BATNAİ. Urfa iline bağlı ilçe merkezi Suruç'un ilkçağdaki adı. Kent, Hellenistik çağda, Makedonia'lıların egemenliği döneminde kurulmuştur, daha doğrusu geliştirilip kent durumuna getirilmiştir. Her ne kadar Batnai adı, Hellen dilinin çoğul bitişini alarak bu biçimiyle Batna'lılar(ın kenti) anlamını belirtiyor ise de, Batna kök sözcüğünün Hellen dilinde anlamı yoktur. Urfa 1973 İl Yıllığı da (s. 84), Suruç'un Hellenistik çağ öncesinde dahi varlığını ve Batna diye anıldığını doğruluyor.

Batna adının kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım. Luwi dilinde Pa-(u)dna, Su-Ülkesi ögelerinden türetildiğini sanmıyorum. Gerçi Suruç Ovası alüvyon örtüsüyle kaplı, verimli bir ova olup yöreden birkaç dere geçiyor ise de, bu yörede Hurri ve Aram kültürleri egemen olmuştur, Luwi kültürü değil.

BATN HANZİT. Bkz. Anzathene.

BATTEA. Eğridir Gölü kuzeyinde bulunduğu anlaşılan, ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyü (Ramsay, s. 460; TA, Battea maddesi). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. İliada'da (II 813) sözü geçen, Troia Ovasındaki bir yığına mezarın, Batieia Tepesinin adıyla bu ad arasında bir köken ve anlam birliğinin bulunduğu, güçlü olasılıktır.

Batum. Bkz. Bathys, No. 2.

BAVLU (Kara Bavlu). Pisidia'daki Adada kenti kalıntıları alanına yöre halkının verdiği ad. Kara Bavlu adındaki Kara, burada ve benzer adların içinde (örneğin, Karabiga Kalesi'nin adında) "yıkık, yanık, korku verici" gibi anlamlarda ise de, Bavlu Türkçe değildir. Aynı ad, yakın yörede, şimdi Burdur iline bağlı ilçe merkezi Bucak'ın eski adı Bavlo olarak da karşımıza çıkıyor (Genelkurmay Başkanlığı yayını Türk İstiklâl Harbi, c. 6, İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar, Ankara 1974, s. 200). Adın kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım. Karş. Pavli.

BAYAN. Keza, Bayana. Türk ağzında bu biçimi almış Anadolulu yerleşim adlarının, Luwi dilinde ve ardılı dillerde Su Ülkesi, Sulak Yöre anlamına gelen Pawana'dan (bkz. Pa, wana, Abana) bozma olabileceği kanısındayım. Ermenicede benzer sözcük saptayamadım.

Bu tür adların örnekleri şunlardır:

1. Bayana. Gümüşhane ili Torul ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946).

2. Bayan. Çorum ili İskilip ilçesi Alagöz bucağına bağlı köy (1946).

3. Bayanpınar. Aynı bucağa bağlı bir diğer köy (1946).

BAYANDOS. 1946 yılı yönetim örgütünde Gümüşhane ili Torul ilçesi merkez bucağının Manastır Köyüne bağlı bir mahalle. Adının aslı, Luwi dilinden ya da onun ardılı Kappadokia dilinden, "Suyu olan, Deresi olan" anlamında Pawanda idi kanısındayım. Bkz. Pa, wanda, Aband.

Bayazid. Bkz. Doğu Beyazıt.

BAYBURT. Bkz. Baberd.

BAYLAN. Amanos'larda en önemli geçit; İskenderun ile Antakya arasındadır. Şimdi, Belen Geçidi. Baylan adının aslı, Luwi dilinden, "Dere Geçidi" anlamında Pa-İlana olabilir. Bkz. Pa, İla, wana, Elana, Akhilleion, Ailana, Abilene, Silenos, Pellana.

BAYRAM (Deresi). Çanakkale ilindedir, ilin Anadolu yakasındaki bölümünün kuzey yanındadır. 40 km. kadar uzunluğu vardır. Boğaz girişinin kuzeydoğu yanıbaşında Marmara Denizine dökülür. Tıpkı aşağıda göreceğimiz Bayramiç adı gibi Bayram (Deresi) adının da Abra/Ebra (Gür su, Bol su) sözcüğüyle bağlantılı olduğu kanısındayım. Bkz. Abra, Bayramiç.

BAYRAMİÇ. Abramitis/Ebramitis adının Türk ağzına uydurulmuş biçimi. Konu aşağıda tartışılmaktadır.

1. Bayramiç. Çanakkale iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adı, görünüşte Türkçedir. Sözde, kasaba, yöre halkının bayramlaşmak üzere burada toplanması nedeniyle, Osmanlı döneminde Bayramiç adını almış. Fakat, bunu söyleyen kaynak (Ana Britannica, Bayramiç maddesi) kasabanın eski adının ne olduğunu belirtmiyor. Kaldı ki, Türkçenin Bayram ve İç sözcüklerinin bir kasaba adında yanyana gelmesi, Kurukümes'in dağ adı, Gerdekgirse'nin dere adı olması kadar münasebetsizdir. Bu nedenle, tıpkı o adlar bakımından doğru olduğu gibi, Bayramiç adı da, Türkler öncesi dönemden kalma bir adın Türk ağzında büründüğü biçim olduğunu hemen belli eder; bkz. kitabın sonunda Genel Sonuçlar bölümünde I 6.

Konuyu bu yaklaşımla inceleyince, aynı yörede, güney ilerideki Kebren/Kebrene Deresinin ve kentinin adı, hemen gözümüze çarpıyor. Ramsay'ın de belirttiği üzere, Anadolulu adlarda ana/ene takısı, adlardan sıfat türetmeğe yarar ve gerçekte kente değil, oradaki bölgeye, ülkeye işaret eder (bkz. wana). Böylece anlıyoruz ki, Kebrene, yalnız kentin değil, Kebrene kentini ve Bayramiç'i de kapsayan *yörenin* dahi adıydı.

Kebrene adının, Lâtin harfleriyle yazımda -ene ile gösterilen bölümündeki e'ler, Hellen yazımında, epsilon (E) değil, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta'dır (Hellen yazımındaki H). O bölümün aslının, çok iyi tanıdığımız wana/ana takısı olduğu hiç kuşku götürmez. Demek, yöre adının daha doğru biçimi Kebrana'dır. Bundan, "-sal, -ülkesi" anlamındaki wana/ana takısını ayırınca kalan kök bölümde, Kebra'da, Luwi/Pelasgos dilinin "Gür su, Bol su" anlamındaki Abra/Ebra ögesini hemen tanıyoruz (bkz. Abra). Baştaki K, nice örneğiyle karşılaştığımız üzere, "Güzel, iyi, kutlu, kutsal" anlamlarına gelen Kuwa öntakısının, senkop olayı (birleşme yerinde ünlü seslerin yanyana gelmesi üzerine bunlardan birinin düşmesi, örneğin Gürcü-istan yerine Gürcistan denmesi) nedeniyle ünlü bölümünü yitirmiş biçimidir (karş. Kuwa-ıma'dan Kuma, Hellen ağzında Kyma/Kyme, ikinci yazımın e'si eta ile).

Osmanlı döneminde Bayramiç biçimine bürünmüş adın aslı, öyle görünüyor ki, bu Kebrana'nın baştaki K yâni Kuwa öntakısı olmaksızın söylenen biçimi Ebrana idi, yahut Ebra-(wa)na ögelerinden türetilmeyip Ebra-(u)na, "Gür su- halkı" ögelerinden türetilen Ebrama idi (karş. yukarıda Bayram Deresi; Bayramiç'ten de bir dere geçer, bkz. Andiros). Buna, Bizans çağında, Domanitis, Pigaditis (Türk ağzında Domaniç, Bigadiç) vb. adlarda da gördüğümüz, Hellen dilinin -sal anlamında olup ülke adı türetmekte de kullanılan takılarından biri olan -itis takısı eklendi; kasabanın adı Ebranitis ya da Ebramitis oldu. Sonra Türk ağzı (Domaniç, Bigadiç gibi örneklerde yaptığı üzere), bu -itis bitişini -iç'e çevirdi; böylece oluşan Ebraniç ya da Ebramiç adı, zamanla Bayramiç'e döndü.

2. Bayramiç. Balıkesir ili Gönen ilçesi merkez bucağına bağlı bir köyümüz. Yöreden hem Gönen Çayı geçer, hem de (oradaki Çınarpınar Köyü adının gösterdiği üzere) burası bir pınarlar yöresidir. Dolayısiyle, buradaki Bayramiç'in adının dahi aslının Ebramitis olması pek yerinde düşer.

3. Bayramiç. Adın kökeni konusundaki açıklamalarımızın doğruluğundan yana bize güçlü bir kanıt sağlayan üçüncü Bayramiç, adının keza Abra/Ebra'dan türetilmiş bulunduğuna değineceğimiz Evreşe'nin (şimdi: Kadıköy; Gelibolu Yarımadası kıstağı yakınında, Kavak Çayı yöresinde) kuzey yanıbaşında bir köydür. Böylece, onun adının da aynı Abra/Ebra ile bağlantılı olduğu pek açıktır. Bkz. Evreşe.

BAZANE. Keza Bazanis, Bezanis, Bizana. Erzincan iline bağlı ilçe merkezi Tercan yakınında Vican Köyünün atası olan yerleşim. Burada Iustinianus döneminde bir hisar vardı (Procopius, de Aed., III 5 ve 15; Honigmann, s. 17 vs.). Adının diğer biçimleri,

Rum ağzında, Goizanon ve Tyzanon idi (Honigmann, s. 50 ve orada dn. 11). Ramsay, Bizana adının, İsauria'da karşılaşacağımız Bidana ile aynı olduğuna, yâni d'nin z'ye dönüşmesi ile oluştuğuna işaret etmiştir (s. 17). Bkz. Bidana.

Bebrykos'lar. Keza, Bebryx'ler. Adını, Luwi dilinin "Bol su, Gür su" anlamında bulunan ve özellikle ırmak adlarında kullanılan Abra/Ebra sözcüğünden (bkz. Abra) alınış iki halk.

1. Bebrykos'lar. Troia Savaşı öncesi çağda yapıldığına inanılan "Argo Gemisinin Yolculuğu"nu anlatan Hellen destanında, özellikle Rodoslu Apollonios'un bu destanı işleyen Argonautika'sında, o dönemde Marmara Denizi güney kıyılarında yaşadığı belirtilen bir halk. Bunların baş tanrısını, Hellen'ler, Priapos adıyla anıyor. Araştırmacıların genel kanısı, Bebrykos'lar/Bebryx'ler halkının Thrak kökenli bir halk olduğu doğrultusundadır.

Thrak dilinin, kökeni yönünden Hind-Avrupalı diller ailesinden olduğu, dolayısiyle Luwi diliyle arasında hısımlık bulunduğu zaten biliniyor. Diğer yandan, ya bu hısımlığın hayli yakın olduğunu, ya da Thrak dilinde Luwi dilinden alınmış pek çok sözcük bulunduğunu, Thrake (Trakya; bkz. Thrake) adı başta olmak üzere, Thrak yurdunda karşılaştığımız pek çok tarihsel coğrafya adını ya da tarihsel kişi adını, Luwi dili hakkındaki bilgimiz sayesinde anlayıp açıklayabildiğimize bakarak, güvenle saptayabiliyoruz. Karş. kitabın sonunda Genel Sonuçlar bölümünde II 2 ve orada Tablo 2.

O nedenle, Hellen ağzında Bebrykos, Bebryx biçimine bürünmüş adın içinde dahi, üstelik bu çarpıtılmışlığına rağmen, Luwi dilinden ögeler bulmamız şaşırtıcı değildir. Adın içinde "Bol su, Gür su" anlamında, özellikle ırmağa işaret eden Abra/Ebra ögesini tanıyabiliyoruz. Sondaki -kos dahi, eski Bebrykos yurdu kapsamında bulunan ve adı Hellen ağzında Rhyndakos edilen ırmağın (Adranos/Orhaneli Çayı) bu adındaki gibi, aslında, Luwi dilinin "-yeri, "-yurdu" anlamındaki -ka takısı olabilir (bkz. -ka). Böyle idiyse, adın ortasındaki y (Hellen'lerin ilkçağdaki okuyuşuyla, ü) sesinin Luwi dilindeki u(wa)'dan kalma bulunduğu, sözünü ettiğimiz üç ögeyi birleştirince çıkan anlamın pek yerli yerinde olması nedeniyle, besbellidir: Çünkü Ebr(a)-u(wa)-ka, "Irmak-lık-yurdu" demek olur ki, Marmara Denizinin güney kıyıları yöresi, bütün Anadolu'da dereleri, çayları en bol yörelerin belki başta gelenidir.

Diğer yandan, bu yörede, Ebra ögesini Kebrene, Bayram (Deresi). Bayramiç adları içinde de görmüş bulunduğumuzu anımsayalım (başka örneklerde de göreceğiz; örneğin bkz. İvrindi). Bütün bunların üstüne, aşağıda inceliyeceğimiz ikinci Bebrykos adı, burada vardığımız sonucun doğruluğunun en güçlü kanıtı olacaktır.

2. Bebrykos'lar. Aynı adla anılan bir diğer halk, İspanyada, dikkat edelim, Ebro (Lâtin ağzında İberus) Irmağı yöresinde yaşıyordu (Hübner, RE Bebrykes maddesi No. 1). Halkın adının Ebra kök sözcüğüyle bağlantılı olduğu artık apaçık ortaya çıkıyor.

BEÇİN (Kalesi). Keza, Peçin. Milâs'ın yanıbaşında, az yüksek ama heybetli, ova ortasında yükseliveren bir tepenin üst düzlüğünde, Menteşe Oğullarının 14. yüzyılda kullandıkları kale.

Beçin/Peçin adının Türkçe olmadığı bilinmekte ise de, kökeni ve türetiliş ögeleri, anlamı saptanamamıştır. Menteşe Oğullarından İlyas Bey'in 1414'de Venedik'le yaptığı bir andlaşmada, buradaki kentçik (Beçin/Peçin Köyü; yakın zamanda Mutluca edildi) Pezona diye anılıyor. Bu ad, belki, İÖ 2. binyılın Luwi dilinden ya da onun İÖ 1. binyıldaki yerel ardılı Karia dilinden gelme Anadolulu bir adın çarpıtılmış biçimiydi (bkz. Paul Wittek, Menteşe Beyliği, s. 126 dn. 422 sonu). Z. Velidî Togan'ın (UTTG, s. 373) Beçin Kalesinin adını Barçın Kalesi diye vermesi ve "Burada bina olunan Barçın Kalesi de aşağı Sirder-

ya'daki Barçın, ya da Barçınlığ-Kent'in ismini taşımaktadır" demesi, dayanaksız varsayımdır. Karş. Biçin.

BEDİRGE. Şimdi, Serinyol. Hatay ilinde, Amik Gölü batı yanında bucak merkezi kasaba. Adı, Kürtçe Put-ûr-geh'in (bkz. Pütürge) Arap ağzına uydurulup çarpıtılmış biçimi olsa gerek.

BEDRE. Bu adın kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. Aslı belki Medre, daha doğrusu Madra'dır; bkz. Madra. Anadoluda, adlarda b/p ile m'nin birbiri yerine geçtiği çok görülür: Örneğin Abara/Amara, Pente Kome'den Mendegüme, Pente Khora'dan Mendehora.

1. Bedre. Isparta ili Eğridir ilçesi Kocapınar bucağına bağlı köy; şimdi Gökçeköy edildi.

2. Bedre. Bursa ili İnegöl ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946).

3. Bedre (Çiftliği). Malatya ili Arapkir ilçesi merkez bucağının Semeği Köyünde (1946).

4. Bedre (Deresi). Bkz. Gallos, No. 2.

BEDRİS (Dağı). Silifke'nin 20 km. kadar batısındadır (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/33). Adının aslı Bedre olsa gerek; karş. Bedre.

BEHEMDAN. Diyarbakır ili Kulp ilçesine bağlı bucak merkezi Hamzalı kasabasının eski adı. Görünüşe bakılırsa Kürtçedir ve "İsteksizler, Gönülsüzler" anlamındadır: -sız anlamındaki öntakı Bê, "İstek, istenç" anlamında Hemd, "-halkı" anlamında takı -an. Böyle bir sözcüğün yerleşim adı olabileceğini sanmıyorum. Eski bir ad Kürt ağzında çarpıtılıp Behemdan edilmiş olabilir.

BEHRAM KALE. Troas bölgesindeki ilkçağ kenti Assos'un ardılı olan ve onun kalıntılarıyla içiçe bulunan yerleşimin (şimdi, Çanakkale ili Ayvacık ilçesi merkez bucağına bağlı köydür) çağımızdaki adı. Bizans çağında burada görevli olan Makhrames adlı bir komutan dolayısiyle, o çağdaki yerleşime Makhramion (Makhrames Yeri) denir oldu; bu ad, Türk ağzında Behram'a döndü.

Behram sözcüğü Farsçadır ve eski güneş takviminde her ayın 2. gününü anlatır; ayrıca, İran destanlarında, Rüstem'in damadı tarafından öldürülen ünlü bir pehlivanın, keza birkaç Sasanî Şâhının adıdır.

Makhramion adını Türkler, Behram'a çevirmeden önce, Makhram biçiminde kullanmışlardır. Neşrî Tarihinde görüldüğü üzere (Köymen metni, c.I s. 82), Karesi Oğullarından Dursun Bey, kardeşinin elindeki ülkeyi ele geçirmek için Osman Oğlu Orhan Bey ile anlaşırken, "Bana sâdece Kızılca Tuzla ile Makhram tarafı yeter" demişti. Köymen, Makhram'ı anlamamış, "Mahram(?)" diye, soru işaretiyle yazmıştır. Sözü edilen Kızılca Tuzla da, kuşkusuz, Makhramion/Behram Kale batı yakınında, Strabon'un andığı Tragasai Tuzlası'dır; bkz. Tragasai. Orhan Bey döneminde Kızılca Tuzla adı özellikle Ayvacık kasabasını kasdediyordu (bkz. Kızılca Tuzla).

BEHREMKİ. Diyarbakır ili Bismil ilçesine bağlı bucak merkezi Tepe kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

BELABİTENE. Bkz. Balabitene.

BELENYE. Bkz. Enye.

BELİSA. Bkz. Berissa.

BELİSIRMA (Köyü). Aksaray ilinde, Peristremma Vâdisi (Ihlara Vâdisi) içinde bir köy. Adı Peristremma'dan bozmadır. Bkz. Peristremma.

BELKIS. Anadoluda iki tarihsel kent kalıntısı alanına yöre halkının verdiği ad:

1. Belkıs. Bandırma ile Erdek arasındaki ilkçağ Kyzikos kenti kalıntıları alanının adı. Bu-

raya Belkıs denmesi, sanırım ki, Evliya Çelebi'nin (Danışman metni, c.II s. 10-11) buradaki kenti Hazret-i Süleyman kurdurdu, sevgilisi Belkıs'a başkent edinsin diye verdi uydurmasını aktarması yüzündendir.

2. Belkıs. Antalya yöresindeki ilkçağ Aspendos kentinin kalıntıları alanının adı. Bu alana Belkıs denmesi hangi nedene dayanıyor, saptayamadım.

BELLİBOL. Muğla ili Yatağan ilçesi Kavaklıdere bucağına bağlı köy; şimdi Çamyaylâ edildi. Bellibol adı, orada kalıntıları bulunan ilkçağ kenti Kyon dolayısıyle Bizans çağında yerleşen Palaiapolis (=Eski Kent) adından bozmadır.

BELO KOME. İl merkezi Bilecik kentinin atası yerleşimin son Bizans çağındaki adı; tarihçi Pakhymeres'in yapıtında anılır. Kome (Rum'luk döneminde okunup söylenişi: Komi) Hellen dilinde "Köy, -Köyü" demektir. Fakat, Belo'nun o dilde bir anlamı yoktur. Ramsay'a (s. 227 No. 17) bakılırsa, Belo Kome adı, Türkçe Bilecik adının Rum ağzına uydurulmuş biçimidir. Bu varsayımın gerçeğe uygun olduğunu sanmıyorum. Belo Kome adı, bazı bilgi kaynaklarımızda, örneğin TA Bilecik maddesinde, Bele Kome diye aktarılıyor. Bele adının Türk ağzında önce Bele-cik, sonra Bilecik olması doğaldır. Buna karşılık Belecik ya da Bilecik'in Rum ağzında Bele, Belo olması beklenemez. Kaldı ki, Kaşgarlı Mahmut'un Divan ü Lûgat it Türk'ünde bir "Belemek" fiili kaydedilmişse de, ad olarak Bele'nin Türkçede anlamı yoktur. Bu ad, Thrak kökenli Bithyn dilinden ya da (yine Thrak kökenli) Phryg dilinden gelmiş olmalıdır; nitekim Bizans İmparatorluğunun Thrake (Trakya) ilinde, Iustinianus döneminde (527-565) kurulan bir kale, Beledina adını taşıyordu.

BEMMARİS. Antoninus Rehberinde anılan ve Birecik-Urfa yolunda orta yer yakınında (demek ki, Suruç'un kuzeybatı yanıbaşında) bulunduğu belirtilen bir köy ya da kasaba (Ramsay, s. 309 No. 13). Adının kökenini ve anlamını saptayamadım. Süryanî dilinden gelmiş olsa gerek.

BERBE. Keza, Ouerbe. Pamphylia'da, yeri saptanamayan bir ilkçağ kenti ve dolayısiyle piskoposluk merkezi (Ramsay, s. 22 ve 439). Adın aslının Ourba, Derbe örneklerindeki gibi Luwi dilinden geldiğini sanırım; ancak asıl biçimin tümünü ve anlamını güvenle saptayamadım. Karş. Berbeniakon, Berbilos, Barba. Çok güçlü olasılıkla Barba'nın çeşitlemesi karşısındayız.

BERBENİAKON. Manyas yakınlarında bir hisar ya da kasaba; 1223 yılı olayları dolayısiyle Bizans tarihçilerinin yapıtlarında anılıyor (Ramsay, s. 171 No. 10'da, Türkçe çeviride, Bebeniakon diye yazılmışsa da alfabetik arama göstergesinde doğrusu Berbeniakon olarak verilmiştir). Rum ağzında Berbeniakon biçimine bürünmüş adın, yukarıda gördüğümüz Berbe/Ouerbe ile aynı kökenden geldiği anlaşılıyor.

BERBİLOS. İonia'da, Priene ve Miletos dolaylarında bir köy. 11. yüzyılda varlığını biliyoruz (Bürchner, RE Suppl. I, 1903, Berbilos maddesi). Adının Berb(a?) bölümü, Pamphylia'daki Berbe'de, Mysia'daki Berbeniakon'da, yine Mysia'daki Perperene'de karşımıza çıkmaktadır. Bkz. Berbe.

BERDAN (Çayı). Tarsus Çayı'nın bir diğer adı. Kökeni ve anlamı konusunda iki olasılık vardır:

a. Birinci olasılıkta, ad Luwi dilinden ya da onun İÖ 1. binyıldaki yerel ardılı Kilikia dilinden gelmiştir, aslı "Pınarsal" anlamında Bardana'dır. Bkz. Barba, wana, Bardanios.

b. İkinci olasılıkta, ad ortaçağda Ermeniceden gelmiştir ve o dilde "Kale, Hisar" anlamındaki Pert sözcüğüyle bağlantılıdır.

BERDİGA (Dağları). Giresun ilinin güneydoğu ucunda, ilçe merkezi Alucra'nın

güneyindedir. Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım. Öz biçiminde, Ermenice Pert (Kale, Hisar) ile bağlantılı olabilir.

BERDİK. Muğla ili merkez ilçesi Göktepe bucağına bağlı köy; şimdi Çamoluk edildi. Berdik, Pertek'in adaşıdır. Her iki ad, Ermenice Pert (Kale, Hisar) sözcüğüne, -cik anlamındaki takının çeşitli biçimleri (-ag, -ig) eklenmekle türetilmiştir, "Kalecik" demektir. Ortaçağda Muğla yöresine bir Ermeni azınlığın bir iki köy halkı sayısında olsun yayıldığını bilmediğimden, bu sonuca varmakta duraksamıştım; fakat Muğla ili Milâs ilçesi Ören bucağında bir Mazgirt Köyü de görünce, duraksamamın yersizliğini anladım.

Berga (sözcüğü). Bkz. Barga.

BERGAMA. İzmir iline bağlı ilçe merkezi tarihsel kent. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Pergama.

BERGAZ. Türk ağzında bu biçime girmiş adın aslı Bargasa/Bergasa'dır; bkz. yukarıda Bargasa. Barga/Berga kök sözcüğü burada belki "yüksek yer, dağ, tepe" anlamında değil, "Kule, burç" anlamındaydı; hiç değilse Bergaz'ların bir bölümünde durum böyle olabilir. Sondaki -sa'nın -z olmasında emsal: Arpasa'dan Arpaz.

Karşılaştığınız başlıca Bergaz'lar şunlardır:

1. Bergaz. Lâpseki ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Şimdi, Umurbey.

2. Bergaz. Ayvacık ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi, Korubaşı.

3. Bergaz. Ezine ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi, Gökçebayır.

BERGELE. Manisa ili Akhisar ilçesinde köy; yeni uydurulan adı Topluca. Bergele'nin aslı Luwi dilinde Bergala/Pergala, yâni Berga/Perga-la, "Tepe-cik" ya da "Hisar-cık" olmalıdır. Bkz. Barga, -la.

BERGOS. Keza, Bergoz. Bergos adı, Luwi dilindeki Barga/Berga/Parga/Perga'nın (bkz. Barga) Hellenleşme döneminde tepe adı, dolayısiyle eril ad olabilmek için sonu -os edilmiş biçimidir kanısındayım. Bu ad, Hellen dilinin (Luwi dilindeki o sözcüğe, Farsçadaki Borç/Burç'a hısım olan) Pyrgos sözcüğünden gelmiş olamaz; çünkü Pyrgos, Türklerin Anadoluya geldiği sırada artık Rum ağzında Pirgos diye söyleniyordu ve Türkler Pyrgos'ları bu yüzden ancak Birgi, Burgaz etmişlerdir.

1. Bergos. Antalya ili Akseki ilçesi Geriş bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Mahmutlu.

2. Bergoz. Samsun ili Lâdik ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Oymapınar.

BERGULE. Lüleburgaz'ın, Arcadiopolis olmadan, dolayısiyle İS 4. yüzyıl sonundan önceki adı. O dönemde böyle Bergule biçimiyle kullanılan adın aslının, Luwi dilindeki Barga/Berga/Parga/Perga ile bağlantılı olduğu kanısındayım. Lüleburgaz düzlükte bulunduğu için Bergule adının Berg(a) bölümü, "Yüksek yer, dağ, tepe" anlamında değil, "Kule, burç, hisar" anlamında olmalıdır. Nitekim Lüleburgaz'ın Burgaz'ı da o kavrama işaret eder. Bu son konuda bkz. Burgaz.

BERİSSA. Keza, Verissa, Verisa. Antoninus Rehberine göre, Sebastopolis (Sulusaray)'dan Sebasteia (Sivas)'a uzanan yolda, Sulusaray'ın 23 mil sonrasında, Siara/Yıldızeli'nin 12 mil öncesinde, bu yol ile Tokat-Sivas yolunun birleştiği yerde bulunan bir kentçik. İbora kentine ve piskoposuna bağlı idi (Ramsay, s. 362). TA Berissa maddesi, tarihsel kentçiğin, Tokat ili Artova ilçesinde, Bolos Köyünün yerinde bulunduğunu söylüyor.

Berissa adının sonundaki issa, Anadolulu dillerde "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamındadır, assa'nın çeşitlemesidir (bkz. Assa). Baştaki Ber/Ver bölümünün kökenini, anlamını güvenle saptayamıyoruz. Ermenicedeki Ver (=Yukarı, Yukarıdaki) ? Anadoluda melez kökenli adlarla daha önce de karşılaşmıştık (bkz. Bağarsık).

BERKRİ. Bkz. Perkri.

BERMENDE. Konya ili Akşehir ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Savaş. Bermende adının, çağdaş Farsçadaki Bâr-mend, yâni, Yük-lü (dolayısiyle, "Meyva yüklü ağaç"; buradan: "Verimli") sözcüğüne benzerliği rastlantı ürünü olabilir yâni ad, Luwi dilinden ya da onun ardılı bir Anadolu dilinden gelme, wanda/anda bitişli iken günümüzde Bermende biçimini almış olabilir.

Bert (sözcüğü). Ermeni dilindeki aslı Pert, "Kale, Hisar".

BERTA. Aşağıdaki örneklerde karşılaştığımız bu ad, Ermenicedeki Pert (Kale, Hisar) ile bağlantılı olsa gerek.

1. Berta. Artvin ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Ortaköy'ün eski adı.

2. Berta (Deresi). Artvin ilinde Çoruh Irmağına karışan derelerden biri. Karş. Berdan (Çayı).

BERTİZ. Kahramanmaraş ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Aybeyli'nin eski adı. Ermenice Bardiz (=Bahçe) sözcüğü ile bağlantılı görünüyor.

BESBİKOS. Marmara ilindeki İmralı (Emir Ali) Adasının eski adı (TA, Besbikos maddesi). İlkçağda, bu adla bağlantılı, yâni ona bir açıklama yakıştırmak amacı güden bazı Hellen mythos'ları uydurulmuştu. Adın kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım. Ancak, sonundaki ikos bölümünün, İkaros'daki İka gibi, "Ada" kavramına işaret ettiğini sanırım. Bkz. İkaros.

BESNİ. Bkz. Bahasna.

BEŞİKE (Burnu). Keza Beşige, Beşiğe. Troas batı kıyısında bir burun'un şimdiki adı (son haritalarda, Beşik Burnu). Söz konusu burun, İÖ 2. binyılda Kara Menderes Çayı ile Ege Denizi arasında, Çanakkale Boğazı girişine doğru uzanan ince uzun yarımada durumunda olan dağ sırtının batı yanındadır. Bu yarımadanın Ska (Ada; burada: Yarımada) diye anıldığını biliyoruz (bkz. Aska, Skamandros). Beşike adının Şike bölümünün, aslında, bu Ska adının tâ kendisi olduğu kanısındayım. Baştaki Be bölümü, adın öz biçiminde nasıldı, belirleyemedim. Karş. Bebrykos'lar, Besbikos.

BEŞİKTAŞ. Bkz. Kona Petre.

BETÇE. Bkz. Botsa.

BEUDOS. Synnada/Şuhut'un 8 km. kuzeyinde ilkçağ kenti. Titus Livius'da, Beudus Vetus (Lâtince: Eski Beudos) olarak anılır (bkz. Ramsay, s. 155 No. 75; TA, Beudos maddesi). Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım. Awa-Uda, Güzel-Hisar? Bkz. Awa (öntakısı), Uda.

Beyazıt. Bkz. Doğu Beyazıt.

BEYTÜŞŞEBAP. Hakkâri iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adı, bu biçimiyle, Arapçadır; "Ev" anlamındaki Beyt ve "Gençlik" anlamındaki Şebab'dan türetilme, dolayısıyle "Gençlik Yurdu" anlamındadır. Ancak, bu biçim, adın Süryanî dilindeki aslının Arap ağzına uydurularak değiştirilmesiyle ortaya çıkmış olsa gerek. Gerçekten, Doğu Aram/Süryanî dili bugün dahi Türkiye, Irak, Suriye sınırlarının birleştiği yörede konuşulmaktadır. Üstelik, Arapça Beyt'in Aram dilindeki karşılığı da Bet'tir.

İncelediğimiz adın, Bethşeba ile bir ilgisinin varlığı olanaksız değildir. Bethşeba,

İsrael Oğullarının ünlü kralı Davud'un (Tevrat'ta David) tutulduğu ve Hitit (Luwi) aslından eşini savaşta ölmeye gönderdikten sonra evlendiği olağanüstü güzel kadının, Hazret-i Süleyman'ın anasının adıdır (Tevrat, II. Samuel kitabı, XI 2 vd.)

BEZABDE. Cizre'nin yerinde, 9. yüzyıl öncesinde bulunan hisarın adı; bkz. Cizre. Bezabde adı, Aram dilinde Be (=Bet) Zabdai'den gelir, Zabda'nın Evi (Yurdu) demektir. Bu nedenle yöre halkına da Zabdiceni, yâni Zabda Halkı deniyordu (Fraenkel, RE Bezabde maddesi).

BEZANİS. Bkz. Bazane.

BİAİNA. Bkz. Van (Gölü).

BİÇİN. Tokat ilindeki ilçe merkezi Turhal kuzeydoğu yakınında köy. Adının kökenini, anlamını belirleyemedim. Karş. Beçin.

BİDANA. Eski İsaura kenti (sonra Leontopolis, Osmanlı döneminde Siristat, şimdi ilçe merkezi Bozkır) yakınlarında bir çiftlik (Ramsay, s. 17 ortası, s. 410 No. 26, s. 449 No. 18).

Bidana adının, yerli kültürün dilinden, yâni ya Luwi dilinden ya da onun İÖ 1. binyıldaki yerel ardılı Kilikia dilinden geldiği güvenle söylenebilir. Belki, ilk Hitit kralı olarak bildiğimiz Anitta'nın babası Kussara Beyi Pithana'nın adı ile bu Bidana aynı sözcüktü. Hitit belgelerinde, Pita kök sözcüğünden türetilmiş birçok kent ya da yöre adı anılır: Pitassa yâni Pita-(a)ssa, Pita-kenti; Pitura yâni Pit(a)-ura, Büyük Pita vb. Pitana/Pithana/Bidana da, Pita-(wa)na, Pita-sal demek olur. Bkz. wana.

BİGA. Çanakkale iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Eskiden Osmanlının Biga dediği kent, Marmara Denizi kıyısında, şimdi Karabiga Kalesi olarak anılan kalıntıların bulunduğu alanda idi (Osmanlı, eşkiya yatağı olduğu için onu yakıp yıkınca adına Kara-Biga yâni Yanık Biga dedi) ve ilkçağ Priapos kentinin ardılıydı. Onun Biga adının aslı, Pegai idi. Pegai, Hellen dilinde ve Rumcada, a. Pınarlar, b. Pınar Halkı anlamına gelir. Bu eski Pegai/Biga, 14. yüzyıl başında, eşkiya Katalan'ların barınağı olmuştu. Sultan I. Murat kenti aldırdı, yaktırdı, yıktırdı, onun ardılı olmak üzere yakın yörede şimdiki Biga'yı kurdurdu (Neşrî Tarihi, Köymen metninde s. 99).

BİGADİÇ. Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi kasaba.

Bizans döneminde adının sonunda -itis takısı bulunan (bkz. -itis) yöre ve kent adlarında bu bölümün, Türk ağzında -iç'e döndüğünü bilmekteyiz: Karş. Domaniç (Domanitis'ten), Bayramiç (Ebramitis'ten). Bigadiç adındaki bu -iç bitişini bir yana koyunca kök bölüm olarak Bigad(i) kalır ki bunda, Rumcanın şimdi Pigadi biçiminde söylenen sözcüğünü ("Kuyu" demektir) duraksamasız tanımaktayız. Demek ki Bigadiç adının aslı, "Kuyu'sal, Kuyu'lu yöre" anlamında Pegaditis'tir (Lâtin yazımındaki e, Hellen yazınında, şimdi i değerinde olan eta/ita ile).

BİLARA. Bkz. Brioula.

BİLECİK. İl merkezi kentimiz. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Belo Kome.

BİLLAİOS. Bkz. Filyos.

BİNDAİOS. Anadolunun Pisidia bölgesinde kent. Baradis'in (Aporidos Kome) doğu yakınında idi ve Bizans çağında Eudoxiopolis (Eudoxia Kenti) adını almıştı (Ramsay, s. 471). Adının sonundaki -ios bölümü Hellen dilinden gelir, o dilde -lı anlamındaki takılardan biridir, Hellenleşme döneminin eklemesidir. Adın aslı Binda olmalıdır; bkz. aşağıda Bindos.

BİNDOS. Pisidia'da diğer bir ilkçağ kenti. Yerinde şimdi Findos (yeni uydurulan adı:

Gökçeli) Köyü vardır (M. Özsait, Pisidya/1, s. 22). Bu köy, Isparta ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

Hellenleşme döneminde Bindos biçimine bürünen adın aslı, açıktır ki, Binda idi; bkz. yukarıda Bindaios. Binda'nın Hellen dilinde anlamı yoktur. Yerel kültürün dilinden, yâni ya Luwi dilinden ya da onun İÖ 1. binyıldaki yerel ardılı Pisidia dilinden gelmiş olması gerekir. Belki aslı P(a)-inda, Su-lu (Suyu bol yer) idi. Bkz. Pa, wanda.

BİRECİK. Gaziantep-Urfa anayolu üzerinde, Fırat kıyısında ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni ve anlamı için bkz. Birta.

BİRESTİK. Sivas ili Divriği ilçesine bağlı bucak merkezi Arıkbaşı kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım. Ermeniceden gelmişe benziyor (bkz. -ig).

BİRGİ. Bkz. Pyrgion.

BİRTA. Keza, Birtha. Urfa iline bağlı ilçe merkezi Birecik'in eski adı. Süryanî (Doğu Aram) dilinde "Saray" demektir (Honigmann, s. 11 dn. 1, s. 34 dn. 5). Bu ad, Arap ağzında Biria oldu; Selçuklularca Bire biçiminde kullanıldı (örneğin İbni Bibi, Gencosman çevirisi s. 202'de), sonra sonuna -cik eklenip Birecik'e döndü.

BİRÛN ÂBAD. Bkz. Bornova.

Bisaltai (Halkı). Struma (Hellen ağzında Strymon) Irmağı yöresinde yaşayan bir Thrak boyu (Herodotos, VII 115, VIII 116). Adın sonu, Hellen ağzında, "-halkı" anlamını vermek için, Hellen diline göre çoğul edilmiştir (karş. Athena'dan Athenai, Athena Halkı); daha doğru biçimi Bisalta'dır.

Bu adın türetiliş biçimi konusunda iki olasılıkla karşılaşıyoruz:

a. Eğer, aşağıda Bisanta adı dolayısiyle değineceğimiz üzere, Luwi/Pelasgos dilinde, Thrak'larca da kullanılan bir Bisa sözcüğü var idiyse, Bisalta adı, güçlü bir olasılıkla, bu Bisa ile, bir Alta sözcüğünden oluşuyordu ve hatta bu Alta'nın, İliada'dan (XXI 84-87) tanıdığımız, Troas yöresinde Satnioeis/Tuzla Çayı kıyısında yalçın Pedasos kentine egemen olan, Leleg soyundan Altes'in adının öz biçimi olması beklenir. Bkz.Altes.

b. Ancak, tıpkı Bisanta adı için olduğu gibi, Bisalta adı için de geçerli olan ikinci olasılık, adın bir Bisa kök sözcüğünden değil, Bithynia (Bi-Thyn-ia) adında gördüğümüz Bi kök sözcüğü yahut öntakısıyla türetilmiş bulunmasıdır. Böyle idiyse, Bisalta adı, Bi-Salta ögelerinden oluşuyordu; gerçekten de, Anadoluda bir Salda Gölü vardır.

BİSANTA. Keza, Bisanthe. Şimdi Tekirdağ dediğimiz kentin ilkçağdaki atasının adı (Herodotos, VII 137).

Adın türetiliş ögeleri konusunda, yukarıda Bisaltai adı dolayısıyle karşılaştığımız sorun ve duraksama aynen ortaya çıkıyor:

a. Bisanta adı, Bi-Sanda ögelerinden türetilmiş olabilir. Sanda'nın, Luwi dilinde, baş tanrının adlarından daha doğrusu sanlarından biri olduğunu, "Kutsal" demeye geldiğini biliyoruz. Ancak, Bi+Thyn=Bithyn kullanımından tanıdığımız Bi sözcüğünün ya da öntakısının anlamını bilmiyoruz.

b. Diğer yandan, Bisanta adı, bir Bisa sözcüğü ile, -lı anlamındaki wanda/anda takısından (bkz. wanda) türetilmiş de olabilir. Kendisinin türetiliş biçimi de duraksama götüren Bisaltai adını bir yana bıraksak bile, Bizya (şimdi, Vize) kentinin adı, özellikle Thrak'larda kullanılan bir Bisa sözcüğünün varlığını olası gösteriyor.

BİSMİL. Diyarbakır iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Bismil, Farsçada, "Besmele çekilerek boğazlanmış hayvan" anlamına gelir (Z. Şükûn, s. 336). Ancak, buna hiç

değinilmeksizin Bismil adının açıklanmasına çalışıldığını da görmekteyiz. AnaBritannica'nın Bismil maddesinde söylenene bakılırsa, kasabanın bu adını "Oğuz boylarından Bismil oymağından" aldığı sanılıyormuş. Oysa, Oğuzların 24 boy'u içinde Bismil boy'u olmadığı gibi, boylardan herhangi birinin içinde bir "Bismil Oymağı" da yoktur. Yalnız, anayurdu Güney Moğolistan olan Basımıl adlı bir Türk boyunun sözü ediliyor (Z. V. Togan, UTTG s. 142) ve Togan, Basımıl'lardan bazı göçmenlerin de Türkmenlerle birlikte Anadoluya gelmiş bulunduğunu *olası gördüğünü* belirtiyor (s. 198 başı).

BİSTAT. Samsun ili Kavak ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi İkizdere edildi. Yeni adı, hem köyün topografyasını açıklıyor, hem de Bistat adının içindeki, Akarsu anlamına geldiğine değindiğimiz Asta/İsta ögesine (bkz. Asta) dikkatimizi çekiyor. Bistat adının öz biçimi nasıldı, türetilmesinde Asta/İsta'dan başka hangi ögeler kullanılmıştı, anlamı neydi, güvenle saptayamıyoruz. Yalnız, İsauria'daki ilçe merkezi Bozkır'ın eski adı Siristat ile bu Bistat adı arasındaki -istat ortaklığı pek göze çarpıcıdır; bkz. Siristat.

BİTEZ. Muğla ili Bodrum ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi Ağaçlı edildi. Bitez adı, ilkçağ kenti Pedasa yöresinden gelen ve bu köyden geçen Bitez Deresiyle bağlantılıdır, yâni o yüzden köyün adı olmuştur. Bitez (Deresi) adı ise, çok açıktır ki, Pedasa'dan (geç dönemde Rum ağzında Pidasa) bozmadır.

BİTHYNİA. Anadolunun kuzeybatı yanında, yaklaşık olarak bugünkü Bursa, Bilecik, Bolu, Sakarya, Kocaeli illerini, İstanbul ilinin Anadoludaki parçasını, Zonguldak ilinin batı yarımını kapsayan bölgenin adı. Bu bölgeyi, doğu komşusu Paphlagonia'dan Billaios/Filyos Çayı ayırıyor sayılırdı. Yöre tarihinin aydınlatılmış döneminde buranın halkı, Bithyn'lerdi. Bunların Thrak boyu olduğu biliniyor.

Thrak boylarından birinin Thyn'ler olduğuna (Strabon, 12 III 3) bakarak, ayrıca Bithynia'da bile Thynia (şimdi, Kefken Adası) gibi adlar içinde bir Thyn ögesine rastlandığı için, Hellen ağzında Bithynia biçimine bürünmüş ülke adının aslının Bi ve Thyn parçalarını içerdiğini anlayabiliyoruz, ancak bunların anlamını bilmiyoruz (karş. yukarıda Bisanta). Bithynia adının -ia bölümü Hellen dilinin malıdır, o dilde "-yurdu" anlamındadır. Hellen'ler, halkın adını Bithynoi (=Bithynos'lar) diye söylüyordu.

BİTHYNİON. Şimdi Bolu dediğimiz kentin, Roma egemenliği çağında Claudiopolis olmadan önceki adı (Strabon, 12 IV 7; Ramsay, s. 66 sonu). Halkın adı olan, Hellen ağzındaki Bithynos sözcüğüne, Hellen dilinin "-yeri" anlamında -ion takısını eklemekle türetilmiştir.

BİTLİS. İl merkezi kentimiz. Bkz. Balaleş. Bitlis adının, bu eski addan ya da onun çeşitlemelerinden (Baleş, Baliş) bozma idiyse, hangi halkın dilinde ne gibi değişimler sonucu Bitlis biçimine büründüğü; onlardan bozma değil idiyse, kökeninin ve anlamının ne olduğu bilinmiyor (TA, Bitlis maddesi).

BİZANA. Bkz. Bazane.

Bizenoi (Halkı). Orta Anadolunun, Hellenistik çağda Galatia (Galat/Kelt Yurdu) olmuş bölümünde, Lykaonia sınırında yaşayan bir halkın adı (Ramsay, s. 276-277 No. 19). Bunların yaşadığı yöre, Plinius'ta (5 XXXII 147) Obizene diye anılıyor (yâni Obize-ana/ene, Obize'sel, Obize-ülkesi; bkz. wana). Zaten Bizenoi de, Hellen ağzında sonu çoğul biçime getirilmiş, "Bizenos'lar" anlamını yüklenmiş bir sözcüktür. Hellen ağzına uydurulup Bizenos (=Bizene'li) edilmiş adın aslı, besbelli ki, Bizene'dir ve bu da Obizene'nin çeşitlemesidir. Her iki biçimin kökeni, yukarıda sözü edilen Bidana/Bizana olsa gerektir. Bkz. Bidana, Bizana.

BİZYA. Keza, Bizye. Şimdi, Kırklareli iline bağlı ilçe merkezi Vize. Daha önce,

Thrak'ların Astai boyunun (bkz. Astai) en önemli kenti iken, yörede Roma'lılarca oluşturulan Roma bağımlısı küçük bir Thrak krallığının başkenti olmuştu (A.H.M. Jones, s. 9, 14).

Bizya adının kökenini, türetiliş ögelerini, anlamını güvenle saptayamıyoruz. Öz biçimi belki bir Bida/Biza yahut Bisa sözcüğüyle bağlantılı idi, sonunda da uwa takısı vardı. Gerçekten, Luwi dilindeki uwa bitişinin (bkz. uwa) Hellenleşme döneminde -ya bitişine dönmesi, Paktya gibi örneklerde görülüyor.

BLAKHERNAİ. Keza, Blakhernas. İstanbulda, Theodosius Surları ile çevrelenen tarihsel kentin kuzeybatı yanında, Edirnekapı ile Haliç arasında uzanan, bir Bizans imparatorları sarayının da bulunduğu semtin Bizans çağındaki adı. Sözcüğün Hellen dilinde hiçbir anlamı yoktur.

Görünüşe bakılırsa, Rum ağzına Blakhernai, Blakhernas biçimlerinde uydurulan sözcüğün daha eski biçimi (B'nin V diye okunup söylendiğini de hesaba katarak) Vlakarna, onun da aslı Ulakarna yâni Luwi dilinde Ula-ka-arna, "Koruluk-yeri-kaynak havuzu" idi (bkz. Ula, -ka, Arna). Gerçekten de orada, 5. yüzyıl başında bir Nymphaeion bulunduğu, keza I. Leon'un aynı yerde 475 yılında bir "Kutsal Havuz" yaptırdığı biliniyor. Bu konuda Hrand D. Andreasyan, Eremya Çelebi Kömürcüyan'dan çevirdiği İstanbul Tarihi'ne eklediği bir notta (s. 181) şu açıklamayı veriyor: "Vlakherna kilise ve ayazmasından, suyu Eğrikapı cihetinden hâlâ sızmakta olan ayazına bakiyesinden başka birşey kalmamıştır. ..İmparatorlar da...ayazına havuzunda yıkanırlardı. ...Ayazmanın suyu, Meryem Ana'nın mermer heykelinin elleri içinden havuza akardı".

BLADOS. Strabon'un (12 V 2) andığı, Ankyra Sidera ve Synaos/Sinav dolaylarında bir kent. Yeri ve hatta varlığı tartışmalıdır. Ramsay (s. 143) böyle bir kentin bulunmadığı ve Strabon'un, aşağıda sözü edilecek olan Blaundos'u kasdetmekte olduğu görüşündedir. Diğer bazı araştırmacılar, Strabon'un açıkça andığı bu Ankyra yakınındaki Blados'un da var olduğu ve geçen yüzyılda Balat denen ilçe merkezi Dursunbey'in yerinde olduğu görüşündedirler (Balat adının anlamı için bkz. Balat). Ramsay bu görüşü eleştirirken, kasabanın adını Bolat biçiminde yazıyor ve Bolat'ın Türkçe olduğunu, Blados'dan bozma olmadığını iddia ediyor. Oysa kasabanın eski adı Balat'tır; oradan geçen dere bugün bile Balat Deresi adını taşır. Zaten, kasabaya Türklerce Bolat deniyor olsaydı bile bu ad, bir tarihsel adın Türk ağzına uydurulmuş biçimi olabilirdi; Eğrigöz'ün aslında Akrokos, Narhisar'ın aslında Narasa olduğunu anımsayalım.

Ancak, Ramsay'in ad konusundaki yanılgısı bir yana, Balat/Dursunbey'de bir ilkçağ kentinin ardılı olmayı kanıtlayacak kalıntıların yokluğu, sırf Balat adının Blados'a benzerliğine bakarak Blados'u orada saymanın yersizliğini gösterir. Bu yönden, Ramsay haklıdır.

Blados'un lokalizasyonu konusunda çok daha güvenilir bir aday, bol sayıda ilkçağ mimarlık yapıtı kalıntısıyla karşılaşılan Asar/Hisar köyüdür. Bu köy, Balıkesir ili Bigadiç ilçesine bağlıdır ve dolayısiyle Mysia, Lydia, Phrygia sınırındadır, Phrygia'nın en batıdaki kenti Ankyra Sidera'ya komşudur; hatta o nedenle Mükerrem Usman Anabolu (Abbaitis'deki Ankara. Bilim/Birlik/Başarı, Yaşar Holding'in İzmirde yayınladığı dergi, Ekim 1981 sayısında s. 21-24) yanılarak bu Ankyra'yı, sözünü ettiğimiz köye lokalize etmiştir. Oysa Ankyra Sidera da denen, Abbaitis'deki Ankyra'nın, Sinav'dan 15 km. kadar kuzeybatı ileride Kiliseköy/Boğazköy'ün yerinde, eski Simav Gölü'nün batı ucu kıyısında küçük bir tepenin üzerinde bulunduğu birçok yayında belirtilmiştir (örneğin Ramsay, s. 160 No. 90; A.H.M. Jones, s. 89; Umar, Phrygia, s. 38, 52).

Hisar Köyü, Bigadiç'in kuş uçuşu 10 km. kadar doğu-kuzeydoğusunda, Bigadiç-Yağcılar

yolunun orta yerinden biraz kuzey ileridedir.

Blados adının öz biçimi ve anlamı konusunda bilgi yukarıda, Amblada'nın sözü edilirken, verilmiştir.

BLAENE. Keza, Domanitis. Amnias/Gökırmak tarafından sulanan yörenin adı (Cramer, c. I s. 236) Blaene adının, Pala, Paphlagonia adlarıyla bir yakınlığı bulunduğunu sanırım; aslı, güçlü olasılıkla, Palawana yâni Pala-wana, Pala-Ülkesi idi. Bkz. Pala, wana.

BLATİLİBADİ. Keza, Blattolibadi. Bkz. Baltolibas.

BLAUNDOS. İlkçağ Lydia kenti (David Magie, c.II s. 1001-1002, No. 7; Umar, Lydia, 1. bsl., s. 44-45, 2. bsl., s. 104). Önemli kalıntıları Uşak ilinde, ilçe merkezi Ulubey'in güneybatı yakınında, Sülümenli Köyünün 2 km. kadar kuzeyindedir. Adının öz biçimi ve anlamı için bkz. Amblada.

Blur (sözcüğü). Türk ağzında, Pulur. Ermenicedeki aslı, "Tepe" anlamında Plur. Ancak, Ermenilerce dahi Blur biçiminde de kullanıldığı görülüyor: örneğin ünlü kazı yeri Karmir Blur (=Kızıl Tepe)'nin adında.

Boa (sözcüğü). Eski ve yeni Hellen dilinde "Ot, Otlak, Çayır". Türk ağzında Boy, Boya ile ilgili görünüşe bürünmüş eski adların hepsi değilse bile bir haylisi bu sözcükle bağlantılı olabilir. Bkz. aşağıda Boya.

BOALİA. Pisidia'da, yeri saptanamamış bir köy (Ramsay, s. 460). Hellen ağzına uydurulmuş olan, ama Hellen dilinde anlamı bulunmayan bu adın Anadolulu öz biçimi ve anlamı neydi, saptayamadım.

BOANE. Sapanca Gölünün eski adlarından biri. Kökeni ve anlamı için bkz. Aband.

BODAMİYA. Trabzon ili Akçaabat ilçesine bağlı bucak merkezi Derecik kasabasının eski adı. Aslının Potamia (Hellen dilinde: "Dere Yurdu") olduğu açıktır. Aynı ad, İzmir ilinde, Türk ağzına Bademiye/Bademye biçiminde uydurulmuştur; bkz. Bademiye.

BODRUM. Aşağıda sözünü edeceğimiz Bodrum'ların her ikisinde, ortaçağda şövalyelerin elinde bulunan kale Ermiş Petros'a adanmıştı ve o nedenle Petrum, yâni (Lâtin ağzına göre) "Petros/Peter Yeri" diye anılıyordu. Bodrum adı bunun Türk ağzına uydurulmuş biçimidir.

1. Bodrum. Muğla iline bağlı ilçe merkezi; ilkçağ Alikarnassos/Halicarnassus kentinin günümüzdeki ardılı.

2. Bodrum. Düz Kilikia'da Kastabala kenti yerindeki ortaçağ kalesinin şimdi kullanılan adı. Bkz. Kastabala.

BOĞAMA. 1946 yılı yönetim örgütünde Tokat ili Niksar ilçesi Lâdik bucağına bağlı bir köyün adı. Başka kaynaklarda Bugama diye geçiyor. Bkz. Bugama.

BOLADAN. Şimdi Buldan olarak kullandığımız adın, 1714'den kalma bir Osmanlı belgesinde geçen biçimi (Arıkan, s. 212). Bkz. Buldan.

BOLAMAN. Ordu ilinde, ilçe merkezi Fatsa'nın 6 km. doğusunda, deniz kıyısında ve ana yol üzerinde kasaba. İlkçağ Polemonion kentinin ardılıdır ve Bolaman adı, Polemonion'un (ya da bunun, yörede konuşulan Kappadokia diline göre değiştirilmiş, sonu -ion'lu değil -ana'lı biçiminin) Türk ağzına uydurulmuşudur. Bkz. Polemonion.

BOLASAN. Keza, Bulasan. Bu ad içindeki Bola/Bula ögesinin, Bulladan (Buldan) adında karşılaştığımız Bulla ögesiyle aynı olduğunu, yâni P(a)-Ula, Su-Koruluğu anlamında bulunduğunu sanıyorum. Sondaki asan bölümünün öz biçimi ve anlamı konusunda çeşitli olasılıklar vardır. Herhalde, adın aslının, Luwi dilinden ya da onun yerel ardılı Anadolu

dillerinden geldiği güvenle söylenebilir.

1. Bolasan/Bulasan. Antalya ili Manavgat ilçesi Beşkonak bucağına bağlı köy. Eurymedon/Köprü Suyu kıyısındadır. Şimdi Çaltepe Köyü edildi.

2. Bolasan Çayı. Konya ilinin Ilgın ilçesinde, Kenbos Köyünün yakınından geçen çay; Toros eteklerinden doğarak gelir (Konya 1973 İl Yıllığı, s. 80).

BOLAY. Konya ili Hadım ilçesi Taşkent bucağına bağlı köy. "Toroslardan inen Avşar Deresinin vâdisindedir. ..:Çevresindeki dağlarda orman, fundalık ... çoktur" (TA, Bolay maddesi). Adın aslının, Bolasan/Bulasan ve Bulladan/Buldan adlarında da bulunduğu kanısında olduğum Pula olması beklenir: P(a)-Ula, Su-Koruluğu. Bkz. Pa, Ula, Apollon, Buldur, Buldan.

BOLAYIR. Gelibolu Yarımadası kıstağının güney yanıbaşında kentçik. İlkçağ Paktya kentinin yerindedir. Bolayır adının kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım; kentçiğin ortaçağda taşıdığı Rumca bir addan bozma olduğunu sanırım. A. Bailly, Paktye maddesinde, oradaki kentçiğin sonradan St.George adını aldığını belirtiyor. Bunun Rumcası Ayios Yorgios'tur, fakat böyle bir adın Bolayır'a dönmesi olanaksızdır. Belki kente, oradaki Ayios Yorgios kilisesi dolayısiyle, Poli Ayiou (Ermişin Kenti) deniyorken bu deyiş Türk ağzında önce Bol-Ayu'ya, sonra Bolayır'a döndü.

BOLBOSOS. Hierokles'in Synekdemos adlı yapıtında anılan (ve belki Pamphylia'ya komşu olan) bir İsauria bölgesinin adı (Ramsay, s. 412, s. 426 No. 67). Aslı belki Balbassos (Walwa-Assa?) idi. Karş. Balbadon, Balboura.

BOLKAR (Dağı). Bkz. Bulgar Dağı.

BOLU. İlkçağın Bithynia bölgesindeki il merkezi kentimizin adı.

Türkçede tek başına ya da kent adının sonunda bir bölüm olarak kullanılan bütün Bolu'lar, bildiğim kadariyle yalnız Safranbolu (Zağfiran-Borglu'dan gelir) örneği hariç, Rumcanın Poli (Kent) sözcüğünden bozmadır. Eski Hellen dilindeki Polis sözcüğü Rumcada Poli olmuştu ve -polis bitişli tarihsel adlar da artık -poli bitişiyle söyleniyordu. Diğer yandan, böyle adlar halk arasında kısaltılarak yalnız Poli diye de kullanılmakta idi. Örneğin ve özellikle, şimdi Bolu diye andığımız kentin Roma ve Bizans çağlarındaki adı Claudiopolis bakımından, ayrıca İstanbulun aynı çağlardaki adı Constantinopolis/Konstantinoupolis bakımından durum böyle idi. Nitekim bizim kullandığımız İstanbul adı dahi bu kısaltılmış Poli adıyla bağlantılıdır. Bkz. İstanbul.

BOLVADİN. Afyon iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adı, Polybotos'un Türk ağzına uydurulmuş biçimidir. Bkz. Polybotos.

BOMBAT. Siirt ili Şirvan ilçesine bağlı bucak merkezi Cevizlik kasabasının eski adı. Öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadım.

BONDA. Antalya ili Elmalı ilçesinin merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Boldağ. Bonda adının da, Anadolu kökenli olduğu kesin bulunmakla birlikte, öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Pa-wanda, "Su-lu, Dere-li"? Bkz. Pa, wanda. Karş. Bandula.

BONİTA. İzmir ilinde, Selçuk ile Tire arasındaki bucak merkezi Büyükkale'nin ilkçağdaki adı. Buraya şimdi Kadifeköy de denir; ayrıca, bucağın adı Boğaziçi olduğundan, haritalarda kasabanın Boğaziçi adıyla gösterildiğine de rastlanır.

Bonita sözcüğünün Hellen dilinde anlamı yoktur. Bunun Anadolulu öz biçimi ve anlamı neydi, bilinmiyor.

BOON. Karadeniz kıyısında, Ordu kuzeybatı yakınındaki Perşembe kasabasının tarihsel adı (Bryer/Winfield, s. 9). Hellen dilinde (ikinci o'su omega ile yazılarak) "Ahır".

BOR. Aşağıda göreceğimiz Bor'lu adlardan hiçbirinin bor madeni ile (bu anlamda Bor sözcüğü zaten Türkçe değildir ve Türk halkınca bilinmez), ya da bor sözcüğünün Türkçedeki anlamlarıyla (a. Eski Türkçede, "Şarap"; b. Toprağın üzerinde oluşan çorak tabaka; boron da denir; c. Tarıma elverişli olmayan; bu anlamda borak da denir; ç. İşlenmemiş toprak; boron sözcüğü bu anlamda da kullanılır) hiç ilgisi yoktur.

Anadoluda ortaçağdan kalına tarihsel adlardaki Borlu'ları, Z.V. Togan (UTTG, 3. bsl., s. 163), Ulu Borlı, Kiçi Borlı'dan da söz ederek, Kıpçak Türklerinin Borlı boyu ile bağlantılı gösteriyor. Bu varsayımın dayanağı yoktur. Tersine, Zağfiran-Borglu örneği bize, 13. yüzyılda hem Bizanslıların hem de Selçukluların ücretli asker olarak kullandığı Frank, Katalan vb. askerlerin dilinde "Hisar" anlamını belirten Borg sözcüğünün o dönem Türkçesine de geçtiğini kanıtlıyor (ayrıca bkz. Kastel). Borg sözcüğünün karşılığı İtalyancada Borgo, Fransızcada Bourg, Almancada Burg'dur; daha dar anlamda yâni Hisar'ı değil, özellikle hisarın sur kulesini belirtmek üzere Farsçada Borç/Burç, Hellen dilinde Pyrgos'tur.

Sonuç olarak, geçmişi Selçuklular dönemine uzanan Anadolu kentlerinde gördüğümüz Bor, Borlu adlarının aslı Borg, Borglu'dur; bu konuda ayrıca bkz. Safranbolu. Buna karşılık, geçmişi çok daha eskilere, ilkçağa uzanan bazı Anadolulu adlardaki Bor, Anadolulu bir dilden gelme olabilir; bkz. Borissos.

1. Bor. Niğde ilinde ilçe merkezi kasaba. Bunun tarihçesinin Türkler öncesi döneme uzandığı kuşkusuzdur. Kasabayı Selçuklu Sultanı İzzeddin Kılıçarslan, Dânişmend'lilerin yardımıyla, Rumlardan almıştı (Evliya Çelebi, Danışman metninde c.V s. 79).

2. Bor. Manisa ilinde Demirci ilçesine bağlı bucak merkezi.

3. Uluborlu. Isparta iline bağlı ilçe merkezi.

4. Keçiborlu. Yine Isparta iline bağlı bir diğer ilçe merkezi.

5. Bor Deresi. Alanya yakınlarındadır (Saraçoğlu, s. 404).

6. Borg'lu. İbni Bibi'nin Gencosman çevirisinde (s. 192, 228, 254, 259) Burgulu diye yazılmıştır. Selçuklu Sultanlarının buyruğuyla tutuklu durumunda bulundurulacak Şehzadelerin gönderildiği bir hisar. Lokalizasyonu konusunda tartışma vardır. Uluborlu, Keçiborlu'dan biri olabilir; başka yerde olması da olanaksız değildir.

BORABAY (Gölü). Amasya ilinin kuzeyindeki ilçe merkezi Taşova'nın 18 km. kadar güneybatısında bir vâdi içinde oluşmuş küçük ve şiirsel görünüşlü göl. Adının kökeni ve anlamı konusunda görebildiğim iki olasılık vardır:

a. Birinci olasılıkta, adın kökeni, ilkçağda Pontos bölgesinde de konuşulan Kappadokia dilidir ve adın sonundaki abay'ın aslı gerek bu dilde gerek onun atası Luwi dilinde "Su" (buradan: akarsu, göl, deniz) anlamına gelen Aba/Apa/Pa'dır (bkz. Aba/Apa/Pa). Baştaki, Bora biçimine bürünmüş bölümün aslı konusunda çeşitli olasılıklar vardır.

b. Adın kökeni Ermenice de olabilir; karş. Ermenicede Baraboy (=Dinlenme, boş vakit geçirme).

BORÇKA. Artvin iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini, anlamını saptayamadım. Gürcü dilinden gelmiş olsa gerek.

Boreitene. Thyateira/Akhisar'da tapkı gören Artemis çeşitlemesinin sanı (Ramsay, s. 130 No. 5). Sözcüğün Hellen dilinde anlamı yoktur. Ayrıca, sonundaki -ene bitişinin aslının Anadolulu wana/ana takısı olduğunu biliyoruz. Ancak, tüm olarak sözcüğün öz biçimini ve anlamını saptayamıyoruz.

BORGLU. Bkz. Bor, No. 6.

BORİSSOS. Kappadokia'da bir köy (Ramsay, s. 340). Tam yeri bilinmiyor. Bunun da adında, Anadolulu issa (assa'nın çeşitlemesi; "Yerleşim"; buradan: köy, kasaba, kent) sözcüğünün Hellen ağzına uydurulmuş biçimi issos'u açıkça görüyoruz (bkz. Assa). Ancak, tüm olarak sözcüğün öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz. Şimdi karşılaştığımız Borissos yâni Bor-İssos adı, bugünkü Bor'lardan hiç değilse bazısının adının Borg'dan değil, geç ilkçağda Bor biçiminde kullanılan bir Anadolulu sözcükten bozma olabileceğini de bize anlatıyor; bu açıdan, Bor-İssos'un Niğde ilindeki ilçe merkezi Bor olabileceği konusunda da bizi uyarıyor.

BORLU. Bkz. Bor.

BORNOVA. İzmir'in doğu yanıbaşında ilçe merkezi. Günümüzde İzmir kentiyle birleşmiş ve İzmir Büyükşehir Belediyesinin sınırları içine alınmıştır. Akhisar, Manisa üzerinden gelen çok önemli bir anayol ile, doğudan, Anadolu içlerinden gelen daha da önemli bir anayolun İzmire yaklaşırken son tepeleri aştıktan sonra düze inip birleştikleri yerdedir ve çok eski çağlardan beri yerleşim alanıdır.

Bornova'nın resmî adı, Osmanlı döneminde, Birûn Âbad idi. Örneğin, 1831 nüfus sayımı sırasında kasabanın sayıma ilişkin belgelerde Birûn Âbad olarak anıldığı görülmektedir (Karal, s. 15). Bu ad, Farsçadır ve "Dışta, dıştaki" anlamına gelen Birûn sözcüğü ile, "Bayındır yer" anlamındaki Âbad sözcüğünden türetilmiş görünüştedir. Söz konusu ad, halk ağzında Burnabat, Burun Abat diye söylenirdi ve son aşamada Burnova, Bornova değişimlerini geçirdi. Fakat gerçekte Birûn Âbad adı, kasabanın ortaçağda, hatta belki daha da önce, taşıdığı Prino Barys (okunup söylenişi: Prino Varis; Rumcada "Kaba Meşe") adından (Bürchner, RE 2. dizi c. III A 1'de Smyrna maddesi, s. 743) Osmanlıcaya uyarlanmıştır.

Borysthenes. Dnyepr Irmağının ilkçağdaki (eski İran dilleri ailesinden bir dili konuşan Saka/Skyth'lerin dilinden gelme?) adının Hellen ağzındaki biçimi (Herodotos, IV 5. 18 vs.). Adın içinde, Luwi dilinin "Akıntı, akarsu" anlamındaki Asta/İsta ögesini seçebilmekteyiz (bkz. Asta). Baştaki Bory'nin aslı da belki Abra (Bol su, Gür su; bkz. Abra) idi.

BOSPHOROS. Keza, Bosporos. İstanbul Boğazının ilkçağdaki adı. Bunu ilk kez, Bosporos biçimiyle ve hem İstanbul Boğazını hem de Çanakkale Boğazını anlatan bir sözcük olarak, Aiskhylos'un Persler tragedyasında görüyoruz. Bosphoros biçimi Hellen yazarlarınca az kullanılmıştır; buna karşılık Roma'lılar Bosporus'dan çok Bosphorus biçimini yeğlemişlerdir.

Bu ad, Hellen dilinden gelmez. İlkçağ yazarları, daha eski kültürlerin dillerinden gelen, anlamını bilmedikleri adları açıklamak üzere bir destan öyküsü uydurmak geleneğini, zorunlu yasa kuralı imiş gibi izlediklerinden, Bosphoros/Bosporos adı için de böyle açıklayıcı mythos'lar uydurulmuştur. Bu mythos'lar, adı, bir öküzün ya da ineğin (Hellen dilinde Bous) Boğaz'ı yüzerek geçmiş olmasına bağlıyorlar; yâni, adın Bous-Poros, Öküz/İnek-Geçidi anlamında, yahut Bous-Phoros, Öküz/İnek-Taşıyan anlamında bulunduğunu "hikâye" ediyorlar. Çağdaş araştırmacılar ise, sözcüğün öz biçiminin Thrak dilinden geldiği kanısındadırlar. Yaygın görüşe bakılırsa, Bosphoros/Bosporos'un sonundaki phoros/poros, gerçekten de "Geçit" (buradan, keza, "Pazar yeri") anlamındaki bir sözcükten, Thrak dilinin Para sözcüğünden bozmadır. Bos biçimine bürünmüş bölümün aslı ve anlamı bilinmiyor.

BOTSA (Deresi). Konya ili Çumra ilçesindedir, May Deresinin kollarındandır. Aynı May Deresinin bir diğer kolu da, yine o yöredeki Detse Deresidir. Botsa, Detse sözcüklerinin (Datça Yarımadası uç bölümünün adı olan) Betçe sözcüğüyle bir ortak yanının olabileceği

kanısındayım. Ancak, bunların hiç birinin öz biçimini saptayamadım.

BOUBON. Lykia, Pisidia, Phrygia bölgeleri sınırlarının birleşme yeri yakınında, Burdur ili Gölhisar ilçesi Dirmil/Altınyaylâ bucak merkezinin kuş uçuşu 12 km. batı-güneybatısında ilkçağ kenti (kalıntıları için bkz. Umar, Pisidia, s. 57).

Boubon sözcüğü, eski Hellen dilinde "Kasık" anlamına gelirdi; ayrıca, kasıkta çıkan çıbanı ve her türlü çıbanı, ur'u ya da çıban biçimli nesneyi anlatmak için kullanılırdı. Ancak, kent adının gerçekten Hellen dilinden geldiğini ve öz biçiminin Boubon olduğunu sanmıyorum.

BOUKELLARİON. Bizans yönetim örgütünde Thema denen ve her biri bir Thema (Kolordu) çıkaran illerden biri. 767 yılında kurulmuştu, güneydoğu Bithynia ile doğu Paphlagonia'yı kapsıyordu (Ostrogorsky, Işıltan çevirisi s. 147, 194, 231, 235).

Boukellarion adı, Lâtince Bucellarius/Buccellarius denen (Bucella/Buccella, tayın ekmeğidir; dolayısıyle Bucellarius/Buccellarius aslında "Tayın ekmeği yiyen" anlamındadır) özel koruyucuların adından türetilmiştir, "Bucellarius'ların (Yeri)" demektir (-on bitişindeki o, omega ile). Soylularca kendilerine bağlı olmak üzere tutulan özel Bucellarius birlikleri dağıtılıp eski Bucellarius'lar Sakarya doğusunda yeni kurulan bu Thema'ya yerleştirildikleri için Thema böyle adlandırılmıştı.

BOUSAMA. Bkz. Sousama.

Bouzos. Bkz. Buca.

BOYA. Türkiyede görülen Boya, Boyalı, Boyalık, Boyasın gibi Boya'lı yer adlarının gerçekte yanıltıcı boya taşıdığını ve bunların Boya'sının, tümünde değilse bile büyük çoğunluğunda, eski ve yeni Hellen dilinin "Ot, Otlak, Çayır" anlamına gelen Boa'sından, ya da, Luwi dilinin "Sulak" anlamında Pauwa'sından (bkz. Phokaa/Phokaia) bozma olduğunu sanırım.

1946 yılındaki yönetim örgütüne göre Türkiyedeki yerleşim adlarını ve yerleşimlerin yönetim örgütü içindeki durumunu gösteren "Türkiye Meskûn Yerler Kılavuzu"nda verilen bilgiye göre Türkiyede 1946 yılında 1 Boyasın, 1 Boyabükü, 1 Boyaca, 7 Boyacı, 1 Boyacık, 2 Boyacılı, 3 Boyacıoğlu, 1 Boyalca (yâni Boyalıca), 31 Boyalı, 11 Boyalıca, 13 Boyalık, 3 Boyalılar, 1 Boyanca olmak üzere, adının *başında* Boya ögesini içeren tam 76 yerleşim birimi vardı (adının içinde ya da sonunda aynı ögeyi içerenleri araştırmadım). Sinop iline bağlı ilçe merkezi Boyabat da buraya eklenmelidir.

BOZKANDAK. Karaman ili merkez ilçesi Kızılyaka bucağına bağlı köy. Türkçe Boz sözcüğünün eklendiği asıl tarihsel ad Kandak, öz biçiminde Kandaka yâni Kanda-ka, Kanda-Yurdu olmalıdır. Bkz. Kanda, -ka, Kandak.

BORÜGÜB. Bkz. Ürgüp.

BRAGAMA. Kilikia'da bir hisar. 1245 yılında, yöredeki (Sis/Kozan'ı başkent edinmiş) Ermeni devletçiğinin kralı Hetum bu hisarı vermek koşulunu kabul ederek Anadolu Selçukluları ile barış yapmıştı (Sevim/Yücel, s. 174). Adı Brakena biçiminde de geçer (Sevim/Yücel, s. 126, 127). Osman Turan'da (SZTT s. 180, 182, 453, 454, 476) Bragana, Brakena. İbni Bibi'nin Gençosman çevirisinde (s. 227) Bırağana. Bütün bu adların aslı (E)brakana olmalıdır: Ebra-ka-(wa)na, Gürsu-yeri-sel. Bkz. Abra, -ka, wana.

Braila. Türk ağzında İbrail. Romanya'da, Tuna Irmağı üzerinde ve ırmak ağzından 170 km. içeride tarihsel kent. Romanya'nın ikinci büyük liman (su yolundan ulaşım ve taşımacılık) kentidir. Birkaç akarsu, bu yörede Tuna'ya katılır. Adı, Luwi dilinde, bu topografyasını yansıtıyor: İbra-İla, Gürsu-Geçidi. Bkz. Abra, Ela.

Brenta (Irmağı). Bkz. Ebro Portus.

Bria (sözcüğü). Keza, Pria. Luwi dilinde "Berkitilmiş kent, hisar" anlamına gelen Pura'nın çeşitlemesi ya da İÖ 1. binyıl halklarının ağzına uydurulmuş biçimi.

Hitit belgelerinde, berkitilmiş yâni hisar durumundaki bir Arzawa kenti olarak Puranda'nın (Pura-wanda; Pura'sı olan, Pura'lı) adı anılır. Luwi dilinin hısımı ilk Hind-Avrupa dillerinden Sanskrit dilinde Pura, "Hisar" demektir. Bria/Pria'nın "Thrak dilinde"(!) hisar-kent anlamına geldiğini, Ramsay (s. 148 No. 30) görebilmiştir. Galat/Kelt dilinde de Brica yahut Briga, "Hisar"dır; bkz. Barga (sözcüğü).

Anadolunun Priamos, Priapos, Priene gibi en eski bazı adlarında bu Bria/Pria kök sözcüğünü göreceğiz.

BRİA. Keza, Pria. Anadolunun Phrygia' bölgesinde kentçik. Bunun piskoposu, 535 yılındaki piskoposlar kurultayına katılmıştı (Raınsay, s. 148 No. 30). Kentçiğin kalıntılarını geçen yüzyılın sonunda Anderson saptayabilmişti. Bu kalıntılar, Uşak iline bağlı ilçe merkezi Sivaslı'nın güney yakınındadır; (Denizli iline bağlı ilçe merkezi Çivril'in 17 km. kuzeyinde, Sivaslı üzerinden Uşak'a giden yolun uğradığı, Çivril'e bağlı belediyeli kasaba, eski adı Burgaz olan) Gürpınar'ın 3 km. kadar kuzeybatısında, (Sivaslı'ya bağlı olan) Tatar Köy'e giden yolun yanıbaşındadır (W. Ruge, RE Suppl. I, 1903, Briana maddesi). Bria adının anlamı yukarıda belirtildi.

BRİA NEA. Keza, Brianea. Güneydoğu Bithynia'da, Nallıhan-Beypazarı arası yörede bir tepenin ilkçağdaki adı (Ramsay, s. 271). Görünüşe bakılırsa bu ad, Anadolulu Bria sözcüğü ile, Hellen dilindeki Nea'dan ("Yeni" anlamına gelen sıfatın dişi biçimi) türetilmiştir, "Yeni Hisar" demektir. Bkz. Bria (sözcüğü). Demek ki o tepede böyle Bria Nea diye anılan bir yerleşim vardı.

Brica/Briga (sözcüğü). Galat/Kelt dilinin "Tepe" ve buradan, "Tepe üzerinde kurulmuş kent, hisar" anlamındaki sözcüğü (Keune, RE Suppl. III, Brica maddesi). Karş. Barga (sözcüğü). Brica/Briga, Anadolunun Galatia bölgesindeki bazı kent, kasaba adlarında karşımıza çıkacaktır.

BRİOULA. Keza, Brioulla. Anadolunun Lydia bölgesinde bir ilkçağ kenti (Ramsay, s. 111 No. 2). Şimdiki ardılı, Aydın ili Kuyucak ilçesine bağlı bucak merkezi Horsunlu'nun 3 km. kadar kuzeybatısındaki Bilâra Köyü'dür. Köyün adı yakın zamanda Kurtuluş olarak değiştirildi.

Brioula adında Bri- bölümünün aslı, kuşkusuz, "Hisar" anlamındaki Anadolulu sözcük, Bria'dır; bkz. Bria (sözcüğü). Sondaki oula bakımından iki olasılık karşısındayız:

a. Birinci olasılıkta, Hellen yazımında oula diye gösterilen bu bölümün aslı, yine Anadolu kökenli, "Koruluk" anlamında bulunduğu kanısında olduğum Ula'dır. Bkz. Apollon, Buldan, Buldur, Ula.

b. İkinci olasılıkta, bu oula, Hellen dilinin -cik anlamında takısı olan oula'dan başka şey değildir.

Briparon. Biri ilkçağ Thrake'sinde (Trakya) Serdica (şimdi, Sofya) yakınlarında, diğeri Dardania'nın Remesiana bölgesinde birer berkitilmiş yerleşim; her ikisini Procopius, de Aed. kısaltmasıyla gösterdiğimiz, "Bayındırlık yapıtları üzerine" kitabında anmıştır. Ayrıca bkz. Oberhummer, RE Briparon maddesi.

Hellen ağzında Briparon biçimini alan adın aslı, görünüşe bakılırsa, Bri(a)-Para, "Hisar-Pazarı"dır. Bria için bkz. Bria (sözcüğü). Thrak dilindeki Para için bkz. Bosphoros.

Briseis. Briseus, Troia yakınındaki Pedasos kentinin Leleg kökenli halkının kralı ola-

rak İliada'da (XIX 291) anılır. Bu kişi, A.Erhat/A.Kadir çevirisinde nedense adsız olarak anılmış; buna karşılık yapıtın sonundaki adlar dizininde orada bir Brises'in anıldığı belirtilmiştir. Briseis de bunun kızı imiş (İliada, I 184, 318-348 vs.)

Lâtin yazımına Briseis diye aktarılan adın içindeki e, Hellen yazımında, epsilon (E) değil, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta'dır (H). Böylece, gerek Hellen dilinin aidiyet ifade eden yâni -sal anlamındaki dişi takısı-is'i almış Briseis'in, gerek aynı dilde aynı anlamdaki eril takılardan eus'u alınış Briseus'un türetildiği kök sözcüğün Brisa olduğunu anlayabiliyoruz. Görünüşe bakılırsa bunun da aslı, Bri(a)-(İ)ssa, yâni "Hisar-Kenti"dir; bkz. Bria (sözcüğü), assa (sözcüğü); karş. Priamos. Anımsatalım ki Hellen yazımında ss yerine yalnız s, s yerine ss yazılmasının okunuş ve anlam yönünden hiç önemi yoktur.

Briseus. Bkz. Briseis.

Broteas. Pausanias'ın aktardığı mythos inancına göre, Manisa yöresinin destan çağındaki kralı Tantalos'un oğlu; Sipylos/Manisa Dağındaki, Manisa kentinin suyunu sağlayan Akpınar tesisleri üzerinde yamaçta kayaya işlenmiş Ana Tanrıça kabartmasını o yapmış imiş. Hellen ağzına Broteas biçiminde uydurulmuş ad, Hellen dilinde, "Ölümlü" demek olan Brotos sözcüğüyle bağlantılı gibi görünür, oysa Tantalos oğlunun Hellen dilinde ad taşıyamıyacağı pek açıktır. Kanımca Broteas adının aslı, tam oradaki bol/gür su (Abra/Ebra!) veren pınarın yâni Akpınar'ın Luwi'ler çağındaki adından başka şey değildir ve bu öz biçim, Ebrada yâni Ebra-(a)da'dır, "Gür Su-lu" demektir. Bkz. Abra, -ada.

BROUZOS. Afyon ili Sandıklı ilçesi Karadirek bucağına bağlı olan ve ilçe merkezi Sandıklı'nın yol üzerinden 18 km. kuzeybatısında bulunan Karasandıklı Köyü yerindeki ilkçağ kenti (Ramsay, s. 150 No. 50). Hellenleşme döneminde Brouzos biçimine bürünen adın kökenini, öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

BRUNCA. Keza, Brunga. Erken hristiyanlık döneminden kalma, "Kudüs'e Gidiş Yolu" (Jerusalem İtinerer'i) adlı bir yapıtta anılan ve Lybissa (Gebze yakınında Dil İskelesi) ile Nikomedeia (İzmit) arasında, yol üzerinde bulunduğu belirtilen kasaba (Ramsay, s. 264). Dil İskelesinden 9 mil doğuda, İzmit'ten 12 mil batıda imiş. Şimdiki Yarımca olduğu pek açıktır.

Lâtin yazımına Brunca/Brunga diye aktarılan adın kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

BRYAS. Kuzeydoğu Marmara kıyılarında bir liman kentçiği. 717 yılında Arap donanması, ordu İstanbul'u kuşatırken, burada konaklamıştı (Ramsay, s. 200 No. 33). Yeri güvenle saptanamamıştır. Adı, eski Hellen dilinde "Baykuş" demektir (Byas'ın çeşitlemesi). Ancak bu, yerli kültürün dilinden gelme bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi de olabilir. Özellikle, aynı yörede karşılaştığımız, Hellen dilinden gelmeyen Brunca/Brunga adının Bru bölümü, bu olasılığı güçlendiriyor. Belki de Bryas, Brunca yâni şimdiki Yarımca idi.

BRYELA. Bizanslı tarihçi Doukas'ın yapıtında anılan, Klazomenai'nin 5 km. güney ilerisindeki bir yerleşimin adı; şimdi (İzmir iline bağlı ilçe merkezi) Urla (Bürchner, RE Bryela maddesi; Ramsay, s. 121 No. 28). Bryela adı, önce Rum ağzında Vriula, sonra Türk ağzında Vurla, Urla oldu.

Bryela adı, yukarıda incelediğimiz adlarda da bulunan Bru sözcüğü ile, Luwi dilinin "Geçit, boğaz" anlamındaki Ela sözcüğünden (bkz. Ela) türetilmiş görünüyor. Urla, gerçekten de, Klazomenai yönünden Erythrai'ye gidilirken yolun deniz kıyısından ayrılıp bir dağ geçidini aşmağa başladığı yerdedir.

BRYLLİON. Marmara Denizinin güney kıyısında Trilye/Tirilye (şimdi, Zeytinbağı)

Köyü yöresinde ele geçen yazıtlardan, ayrıca Byzantion'lu Stephanos'un Bryllion adını ele alırken verdiği bilgiden Tirilye'nin atası olduğu öğrenilen ilkçağ yerleşiminin adı (Bürchner, RE Bryllion maddesi). Trilye/Tirilye adının buradan bozma olduğu açıktır.

Bryllion adının sonundaki -ion, Hellen ağzının eklemesidir ve Hellen dilinde "-yeri" anlamına gelen bir takıdır. Adın Anadolulu aslı Brula gibi birşey olmalıdır. Yerleşimin bulunduğu yöre, Plinius'ta (V 144) Bryllis diye anılmıştır. İncelediğimiz ad da, yukarıda gördüklerimiz gibi, Bru sözcüğünden türetilmiş olsa gerek.

BUCA. Türk ağzına bu biçimde uydurulmuş adın aslı, aşağıda inceliyeceğimiz örneklerde, birbirinden farklı olabilir. Karş. Buzaea, Byzantion.

1. Buca. İzmir kenti tarihsel bölümünün güney yakınında bulunan ve şimdi büyümüş İzmir'le birleşen bir kasaba.

Buca adının Türkçe Bucak sözcüğüyle ilgisi yoktur. Nitekim Buca'yı birazdan, bir derenin ve bir dağın adı olarak da göreceğiz. Oysa, Türkçede Bucak dışında kendi başına bir Buca sözcüğü de yoktur.

Buca adının (İzmirdeki Buca, geçen yüzyılda, özellikle İzmir Levantenlerinin yaşadığı bir yer idiyse de) İtalyancada "Meyva kabuğu" anlamında Buccia (okunuşu: Buççia) yahut "Yalan, düzen" anlamındaki Bugia (okunuşu: Bucia)'dan gelmiş olabileceğini sanmıyorum.

Çınar Atay'a göre (Tarih içinde İzmir, İzmir 1978, s. 57) Buca adı, "Rumca, bir köşede, kenarda bulunan köy anlamına gelen Bovios sözcüğünden gelme" imiş. Oysa, ne eski ne de yeni Hellen dilinde böyle bir sözcük vardır.

Tuncer Baykara ise (İzmir Şehri ve Tarihi, İzmir 1974, s. 45) Buca'nın 1467'de bile varlığı belgelerle kanıtlanan bir Türk köyü olduğunu ve önündeki ovanın o dönemde bile Buca Ovası diye anıldığını yazıyor. Ancak, köyün ve adının 1467'de bile varlığı, bu adın Türkçeden geldiğini kanıtlayamaz.

Bürchner'e bakılırsa (RE 2. dizi c.III A 1'de Smyrna maddesi, s. 738 satır 50-51) Buca, geç Bizans çağındaki Bouzos adlı bir mülk sahibi dolayısiyle böyle adlandırılmıştır.

2. Buca. İzmir-Çeşme yolunda, Çeşme'ye ulaşmak üzere iken aşılan bir derenin ve oradaki tepeciğin adı.

3. Buca. Adana ili Kadirli ilçesi kuzey yanında, Andırın'ın batı yakınında, Savrun Deresi doğu kıyısında bir dağ. Adı geçen derenin bir kolu, bu Buca Dağı'ndan çıkar.

BUCAK. İl merkezi Ordu kentinin, önce bucak, sonra kaza (ilçe) merkezi kasaba durumunda iken, 1869 öncesinde taşıdığı resmî ad. Ancak, Ordu adının dahi, 1613 yılına ait ve hatta Fâtih dönemine ait Osmanlı belgelerinde bile, kullanıldığı görülmektedir (Ordu 1973 İl Yıllığı, s. 8-9). Ordu, gerçekte, kasabayı oluşturan üç bölümden birinin adı idi (a.g.e., s. 2).

BUGA (Dağı). Safranbolu'nun 30 km. güneyinde, Ulus'un 15 km. güneyindedir. Adının anlamını saptayamadım. Aşağıda değineceğimiz Pygela'nın Pyge bölümü ile aynı kökenden gelmiş olsa gerek.

BUGAMA. Tokat ili Niksar ilçesinin Lâdik/Gökçeli bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Gözpınar. Bugama'nın sonundaki -ma, gerek Hitit dilinde, gerek Luwi diliyle onun ardılı dillerde "-insanı, -halkı" anlamına gelen uma'nın, eklenme yerinde bir ünlü sesle yanyana geldiği için, senkop ilkesi gereğince baştaki u'su düşerek kısalmış biçimidir: karş. Perga-(u)ma'dan Pergama. Adın başındaki Buga ise, yukarıda görülen Buga ile aynı olmalıdır. Hitit belgelerinde anılan Puḫanda (H. Ertem, CAD s. 112) ve Pugan (H. Ertem, CAD s. 198) ile karş.

Bula (sözcüğü). Keza, Pula. Bu sözcüğü, Türkiyedeki tarihsel coğrafya adları içinde oldukça sık görüyoruz; bkz. aşağıda Bula, Buldan, Buldur; yukarıda Apollon. Bula/Pula'nın Luwi dilinde P(a)-Ula, "Su-Koruluğu" ögelerinden türetilmiş bulunduğu kanısındayım. Konu özellikle Apollon, Buldan, Buldur adları incelenirken tartışılmaktadır.

BULA (Köyü). Bkz. Buldur. Adının köken ve anlamına yukarıda değinildi.

BULADAN (Mahallesi). Bkz. Buldur. Aslında Buldan'ın adaşıdır; bkz. Buldan.

BULAM (Köyü). Bkz. Buldur. Adının aslı P(a)-Ula-(u)ma, "Su-Koruluğu-Halkı" olabilir kanısındayım. Bkz. Pa, Ula, uma, Bula.

BULAMADA (Mahallesi). Bkz. Buldur. Bulamada adının başındaki Bula'ya yukarıda değindik; bkz. Bula (sözcüğü). Geriye kalan bölümün ve sonuç olarak adın tümünün anlamı konusunda birkaç olasılık vardır; bu konuda belli bir yorumu güvenle seçemiyoruz. En güçlü olasılıkla gerek bu ad, gerek aşağıda değineceğimiz Bulamur ve Bulancak adlarının öz biçimi, bir su başı koruluğunda tapkı gören Ana Tanrıça Ma ile bağlantılı idi (karş. Apollon, Artemis; bunların da her ikisi, su başındaki tapkı ile ilgilidir). Böyle idiyse, Bulamada adının aslı, P(a)-Ula-Ma-(a)da, "Su başı koruluğunda Ma'ya tapan (halk)" olabilir. Bkz. Bula (sözcüğü), Ma, -ada, Amanda, Mada.

BULAMUR. Bkz. Buldur. Adın başındaki Bula sözcüğü için bkz. yukarıda Bula (sözcüğü). Sondaki Mur'un aslı da Mura yâni M(a)-Ura, "Yüce Ma (Ana Tanrıça)" olabilir; bkz. Ma, ura, Mura. Böyle idiyse adın tümü, "Su başı koruluğunun yüce Ma'sı" (Su başında tapkı gören yüce Ma) anlamında idi.

BULANCAK. Giresun'un batı yanıbaşında ilçe merkezi kasaba. Bulancak, yalnız kasabanın değil, onun doğu yakınından geçen derenin de adıdır. Şimdiki Bulancak kasabasına eskiden Akköy de deniyordu. Bulancak adı, Bul-ancak, Bulan-cak, Bulan(a)cak çağrışımlarını getirir Türkçe bir ad'a benzerse de gerçekte öyle olduğunu hiç sanmıyorum. Güçlü olasılıkla adın daha eski biçimi Bula-Anda-ka, "Su başı koruluğunun Anda'sı (Ada'sı, Ana Tanrıçası) yeri" idi. Bkz. Bula, Anda, Ada, -ka.

BULANIK. Adana iline bağlı ilçe merkezi Bahçe kasabasının eski adı.

BULASAN. Bkz. Bolasan, No. 1.

BULDAN. Denizli iline bağlı ilçe merkezi kasabamız. Bunun adının eski biçimi olduğunu bildiğimiz Bulladan, aslında, P(a)-Ula-ad(a)-wana ögelerinden, "Su-koruluk-luyöre" anlamında Puladana idi sanırım; bkz. Pa, Ula, -ada, wana, Bula, Apollon, Buldur. Buldan'ın çok yakınında, içinden yahut yanından dere geçen korulukların, ormanların varlığı Denizli 1973 İl Yıllığı, s. 130'da belirtilmiştir. Aynı yerde s. 128'de verilen bilgiye göre de, kasabanın yanıbaşında Kestane Deresi denen mesire yerinde "200'e yakın soğuk su akan çeşme ve kaynak, tabiatın en güzel yeşillikleri" vardır.

BULDUR. Şimdiki resmî biçimi, Burdur. İlkçağ Pisidia bölgesinde il merkezi kentimizin adı.

Bu adın, ortaçağda yöreye verilen Polydorion adından gelmiş olabileceği sanılır. Oysa, asıl olan, Luwi temelindeki Anadolu yerli kültürünün en uzun süre yabancı etkilere direndiği bölgelerden biri olan Pisidia'daki bu yörenin, ortaçağ öncesinde yerli dilden, Luwi dilinden gelme bir adının bulunması ve ortaçağdaki Polydorion adının, bunun Rum ağzında Hellen diline uydurulmuş biçimi olmasıdır: Tıpkı Karka/Kraka'nın Rum ağzında Akrokos, onun da Türk ağzında Eğrigöz edilmesi gibi. Kaldı ki, Polydorion adı, pek zorlamalı bir anlam taşıyor: "Polydoros (Poly-Doros, Çok Armağanlı) Yeri"; yani, "Doğanın çok nimetlendirdiği yer".

Kanımca, yörenin adı, aslında, doğal olacağı üzere, oradaki göl ile bağlantılıydı ve göl kıyısındaki koruluklara işaret etmekteydi, Bula/Pula sözcüğünden türetilmişti, bkz. Bula (sözcüğü). Öz biçim Pul(a)-D(a)-Ura, "Su koruluğunun Yüce Ada/Da'sı", yâni "Su başı koruluğunda tapkı gören yüce Ana Tanrıça" olabilir. Bkz. Bula, Ada, Da, ura, Bulamada, Bulamur, Bulancak.

Aynı Bula/pula ögesiyle karşılaştığımız Anadolulu yerleşim adlarının, 1946 Meskûn Yerler Kılavuzu'nda yer alınış bulunanlarına birkaç örnek verelim: Tokat ili merkez ilçesi Gökdere bucağına bağlı Bula Köyü; Kastamonu ili merkez ilçesine bağlı Bula'cık Köyü; Antalya ili Alanya ilçesi merkez bucağına bağlı Öteköy'de Buladan Mahallesi; Malatya ili merkez ilçesi Ortaköy bucağının Bulam Köyü; Antalya ili Kaş ilçesi merkez bucağı Kılınçlı Köyünün Bulamada Mahallesi; Kütahya ili Tavşanlı ilçesi Domaniç bucağının Bulamur Köyü; Sivas ili Yıldızeli ilçesi Belcik bucağının Bulamur Köyü.

BULGAR (Dağı). Anadoluda karşılaştığımız Bulgar (bazan Bolkar) Dağı adlarının, Bulgar ulusuyla yahut "Bol kar" ile bağlantısı yoktur. Bunlar, Türkler öncesi dönemden kalma bir adın çarpıtılmış biçimleridir. Herzfeld'e göre (s. 315-316) bu ad Ermenice Parkhar sözcüğünden gelir; Ermeniler bu sözcüğü "Yaylâ Otlağı" anlamında kullanıyorlardı (karş. Paryadres). Anlaşılıyor ki, aşağıda No. 3'deki, Trabzon yakınlarında bulunan Bulgar Dağı, ileride sözünü edeceğimiz Paryadres'in batı uzantısıdır.

Anadoludaki Bulgar Dağı adlarının başlıca örnekleri şunlardır:

1. Bulgar Dağı, Bulgar Maden Dağı, Bolkar Dağı. Toros sıradağlarının bir bölümü. Konya Ereğlisi ile Mersin arasında.

2. Bulgar Dağı. Antalya ilinde, Alanya ile bucak merkezi Kızılağaç arasında, Kızılağaç'ın yaklaşık 10 km. güney-güneydoğusunda (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/31).

3. Bulgar Dağı. Trabzon yakınında. Fâtih Sultan Mehmet, Koyunluhisar (şimdi, Koyulhisar)'a uğradıktan sonra, bu dağı hayli zahmetle aşarak Trabzon'a inmişti (Aşıkpaşaoğlu Tarihi, Atsız metninde, s. 159; Hammer, Karahan metninde c.I s. 218).

BULGAROPHYGON. Kırklareli iline bağlı ilçe merkezi Babaeski kasabasının Bizans çağındaki adı. Rumcada Boulgarophygon biçiminde yazılır ve o dilde, "Bulgar bozgunu yeri" demektir. Burada, 896 yılında Bulgar çarı Symeon Bizanslılara karşı bir yengi kazanmıştı (Ostrogorsky, Işıltan çevirisi s. 239).

BULKAZ (Dağı). Uşak ili Sivaslı ilçesinde, Evrendi ve Pınarbaşı Çaylarının çıktığı dağdır (Uşak 1973 İl Yıllığı, s. 26). Adının Türkçedeki anlamının saçmalığından bellidir ki, tarihsel bir ad Türk ağzında Bulkaz biçimini almıştır; bkz. kitabın sonunda Genel Sonuçlar bölümünde I 6. Adın kökenini ve öz biçimini saptayamadım. Burgaz'dan bozma olabilir; bkz. Burgaz.

BULLADAN. Bkz. Buldan.

BURDUR. İl merkezi kentimiz. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Buldur.

BURGAZ. Bu sözcük, Türkiyede birkaç yerleşimin adıdır; ayrıca, Kemerburgaz, Lüleburgaz gibi bazı adlar içinde de görülür. Bütün bu Burgaz'ların kökeni, Rumcanın "Burç" (buradan: Hisar) anlamındaki Pyrgos sözcüğüdür. Diğer deyişle, Burgaz, Pyrgos'un Türk ağzına uydurulmuş biçimidir.

Türkiyedeki Burgaz'ların başlıca örnekleri şunlardır:

1. Burgaz (şimdi, Değirmendüzü) Köyü. Çanakkale ili Gelibolu ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

2. Burgaz (şimdi, Pınarlı) Köyü. İzmir ili Bayındır ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

3. Burgaz (şimdi, Gökçealan) Köyü. İzmir ili Selçuk ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

4. Burgaz (şimdi, Bayırlı) Köyü. İzmir ili Ödemiş ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

5. Burgaz (şimdi, Atalanı) Köyü. İzmir ili Torbalı ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

6. Burgaz. Mudanya'nın yanıbaşında köy idi; şimdi Mudanya ile birleşmiştir ve onun mahallesi durumundadır.

7. Burgaz (şimdi, Gürpınar). Denizli ili Çivril ilçesine bağlı, Çivril'in 17 km. kuzeyindeki, belediyesi olan kasaba.

8. Burgaz (Adası). Marmara Denizi adalarından.

9. Karaburgaz (şimdi, Söğütören) Köyü. İzmir ili Bayındır ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

10. Karaburgaz (şimdi, Ocaklı) Köyü. Çanakkale ili Gelibolu ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

11. Kocaburgaz (şimdi, Ballıpınar) Köyü. Balıkesir ili Erdek ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

12. Şahinburgaz (şimdi, Çayağzı) Köyü. Balıkesir ili Erdek ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

13. Lüleburgaz. Kırklareli iline bağlı ilçe merkezi kasaba.

BURGULU. Bkz. Borglu.

BURNA (Köyü). Ulukışla ilçesindedir. Delimahmutlu Çayı bunun yakınındaki dağlardan doğar (Konya 1973 İl Yıllığı, s. 79). Şimdi Burna'ya dönmüş adın öz biçimini bilmiyoruz. Ancak, bunun Luwi dilinde "Kaynak, kaynak havuzu, gölcüğü, akarsu" anlamına geldiğini saptadığımız Arna sözcüğüyle (bkz. Arna sözcüğü) bağlantılı bulunduğu olasıdır.

BURSA. İl merkezi kentimiz. Adının kökeni ve anlamı için bkz. Prousa.

BURSAKHANDA. Mesopotamia çivi yazılı belgelerinde, Anadoludaki Bursakhanda kenti alım satımcılarının, İÖ 2340-2284'de egemenlik yürütmüş Akkad kralı Sargon'a başvurup, ondan, kendilerini korumasını dilemiş oldukları anlatılıyor. Ali M. Dinçol'a göre (Hititler, Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi c.I s. 18) bu kentin, Hitit belgelerinde anılan Puruskhanda olduğu kuşkusuzdur. Bkz. Puruskhanda.

BUTRENTUM. Keza, Rodentus. Haçlılar dönemi belgelerinde anılan, Pozantı dolaylarında bir hisar. Richard P. Harper'e göre (Some inscriptions of Roman Cappadocia, VII. TTKong., c.I s. 161) Anahsa/Anahşa Kalesinde idi (bkz. Anahsa). Butrentum, Rodentus biçimlerine bürünmüş adların kökenini, öz biçimini, anlamını bilmiyoruz.

BUZAEA. Erken hristiyanlık çağından, belki 5. yüzyıldan kalma, hristiyanlık uğruna öldürülmüş din şehitlerinin, ermişlerin yaşamını anlatan ve yazarı bilinmeyen Lâtince "Ermişlerin Yaşamı"nda, Ermiş Theodoros'un yaşamı anlatılırken anılan, Beypazarı-Nallıhan dolaylarında bir köy ya da kasaba. Bu adın, Buca ve Byzantion adlarının öz biçimiyle köken yönünden bağlantısı olabileceği kanısındayım.

BÜNYAN. Kayseri iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adı, Arapçada "Yapı, Bina" anlamındadır. Kasabaya II. Abdülhamit döneminde Bünyan-ı Hamit deniyordu.

BYBASSOS. Karia'da ilkçağ kenti. Datça Yarımadası ile Bozburun Yarımadası yollarının ayrıldığı yerde, Hisarönü köyü yakınında kalıntıları vardır (Herodotos, I 174; George E. Bean, Turkey Beyond the Maeander, s. 162-165). Adın sonunda, Luwi dilinin ve ardılı dillerin "Yerleşim" (buradan: köy, kaşaba, kent) anlamındaki Assa/Assos sözcüğünü açıkça görüyoruz (bkz. Assa). Ancak, baştaki, Hellen ağzında ve yazımında Byb(a?) olmuş bölümün öz biçimini ve anlamını saptayamıyoruz.

BYZANTİON. İstanbul'un çekirdeği ve atası ilkçağ kentinin adı, daha doğrusu o adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi.

Bu ad, görünüşe bakılırsa, Buzanda (Hellen yazımında Byzanta) sözcüğüne, Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki -ion takısı eklenmekle türetilmiştir, Buzanda Yeri demektir. Buzanda kök bölümünün Luwi dilinden geldiğini, adın sonundaki, o dilin "-lı, -sı olan" (buradan, keza: "tapınıcısı") anlamındaki wanda/anda takısı açıkça gösteriyor (bkz. wanda). Adın başındaki Buza sözcüğünün asıl biçimini ve anlamını bilmiyoruz. Buca, Buzaea adlarında görülen de, belki, aynı sözcük idi. Bunu, "İnek" anlamına gelen, Hellen dilindeki Bous ve Lâtincenin Bos sözcüğünün yerel dildeki karşılığı gibi görmek, çekici bir yorumdur. İstanbul Boğazının eski adı Bosphoros/Bosporos'un başındaki Bos bölümünü aynı yolda açıklamak böylece daha kolaylaşacaktır. Çok dikkate değer ki Bossert, Karatepe iki dilli yazıtlarının Luwi dilinde olanlarında gördüğü Wawas sözcüğünü "Öküz" diye yorumlamıştır (bkz. Meriggi, Glossar, s. 154). Wawas gibi bir sözcüğün Hellen ağzına ve yazımına uydurulmasında sonuç, güçlü olasılıkla, Bous ya da Bos olur.

CACAS. Siirt ili Sason ilçesine bağlı bucak merkezi Yücebağ kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

CADRA. Bkz. Kadra.

CAENOFRURİO. Roma egemenliği çağında Marmara Ereğlisini Vize, Midye (Kıyıköy) dolaylarına bağlamak üzere kuzeybatıya uzanan yolda, Vize-İstanbul yolu kavşağındaki kasaba (Şkrivaniç, s. 129 ve s. 136'daki harita). Bkz. Koinophrourion.

CAĞALOĞLU. İstanbul kentinin tarihsel bölümünde bir semtin Osmanlı döneminde aldığı ad. Ciğala-zâde'den gelir. Orada sarayı bulunan Sadr-ı âzam Cığala zâde Sinan Paşa, soy yönünden, Cicala ailesinden bir İtalyandı. Cicala, Türk ağzında Cığala olmuştur.

CALA. Keza, Çala. Kars ili Çıldır ilçesine bağlı bucak merkezi Doğruyol'un eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

CALATE. Keza Calathusa. Bkz. Kalate.

CAMARDO. Keza, Camardesium. Seleukeia/Silifke'den 1,5 km. kuzey ileride, Seleukeia kenti akropolis'i durumunda bulunan tepede, şimdiki kalenin yerindeki kentçik ya da mahalle, 12. yüzyılda Camardias ailesinin elinde bulunuyor ve Frank'larca Camardo diye, ya da Lâtince Camardesium diye; Ermenilerce Gomardias diye anılıyordu (Hellenkemper, s. 249-250).

CAMBRE. Plinius'un (V 126) andığı bir Mysia kentçiği. Zgusta (s. 217) bu kentçiğin adı başka hiçbir yerde geçmiyor, bu adı Plinius yanlış yazmış olmalı derken Gambreion kentini unutuyor ve Plinius'un Cambre'sinin, adı Hellen ağzında Gambreion'a dönmüş kent olması gerektiğini görmüyor. Bkz. Gambreion.

CAMİLİ MANDA. Bkz. aşağıda Mantaş.

CANAE. Bkz. Kanai, No. 2.

CANİK. Anadolunun Karadeniz kıyısında, yaklaşık olarak Kızılırmak ile Yeşilırmak arasında kalan yörenin Selçuklular döneminden beri kullanılan adı. Aynı yörede şimdi Samsun ilimiz vardır. Samsun kentinden güneydoğuya doğru uzanan dağ dizisine günümüzde de Canik Dağları deniyor.

Canik adını Ermeniler, yakın yöredeki bir halkın adı olarak, Çanivk biçiminde kullanıyorlardı (Honigmann, s. 179 dn. 4). Gürcülerin Çaneti dedikleri o diğer yöre, Honigmann'ın Armenia Byzantina haritasında belirtildiğine göre, Bayburt ile Trabzon arasındaki [illegible] Trabzon Dağları-Soğanlı Dağları yöresidir. Selçuklu Türklerinin bu diğer

yöreyi de Canit/Canik diye andıklarını, Osman Turan (DATDT, 2. bsl., s. 84 ortası) kaydediyor.

Çanivk, Çaneti, Canik adlarının kökeni ve kökenindeki anlamı bilinmiyor. Cramer (c.I s. 286) Canik adının, ilkçağdaki, Strabon'un andığı (12 III 18) San'lar halkının adından türetilmiş yöre adı Sannike'nin bozulmuş biçimi olduğu kanısındadır; üstelik bu halkın adının Eusthatios'un yapıtında Tzani biçiminde yazıldığını vurguluyor.

CANUK. Bkz. Nederen.

CAPHRENA. Romalıların yazımında böyle; Hellen yazımında Kaphrena olmalı. Plinius'un (VI 119) andığı, onun zamanında yalnız kalesi kalmış bir kent. Fırat kıyısında, Zeugma'nın karşısında. Daha çok Apameia diye biliniyor (bkz. Apameia, No. 3). Demek ki yerli halkça kullanılan ad Kaphrena imiş. Bu ad, Süryanî dilinde "Köyler" demektir (Streck, RE Suppl. I, 1903, Caphrena maddesi). Böylece Apameia tarihçesine de ışık tutulmuş oluyor ve anlaşılıyor ki, orada, Kaphrena adının işaret ettiği köyler varken Seleukos'lar döneminde girişilen bayındırlık çalışmalarıyla bunların yerinde Apameia kenti oluşturulmuş.

Capua. İtalyada Napoli yakınlarında bulunan ve aynı adı taşıyan şimdiki ardılının 4 km. güneydoğusunda, Roma çağı yapılarının kalıntıları günümüze ulaşmış Etrüsk kenti.

Capua adının, Yunanistandaki Kapya/Kapyai kenti adının ve Hellen yazımında Kapys biçiminde karşımıza çıkan Anadolulu adın, Luwi dilinde bir kapa sözcüğüne uwa takısı eklemekle oluşturulduğu pek açıktır. Hitit belgelerinde Kapa sözcüğü bir kent adı olarak, yahut bir kent adının kök bölümü olarak, pek çok örnekte karşımıza çıkıyor (H. Ertem, CAD s. 66-67). Aynı durumdaki Khapa sözcüğü (H. Ertem, CAD s. 40-41) bunun çeşitlemesi olsa gerektir. Bu Khapa, bir Luwi tanrısının adında ve birkaç kralın adında da görülmektedir (Meriggi, Glossar, s. 50 sonu-51 başı; Laroche, Dictionnaire, s. 40). K(uwa)-Apa, "Kutlu/Güzel-Akarsu"? (Capua, ırmak kıyısındadır).

Carduchi. Xenophon'un, kendi çağındaki Kürtler için kullandığı Kardoukhoi (Kardoukhos'lar) adının Lâtin yazarlarında, örneğin Plinius'ta görülen, Lâtin yazımına uydurulmuş biçimi. Bkz. Gordyana, Kardoukhos'lar.

CARİNA. Plinius (V 145), önemlice Phrygia kentleri arasında Ancyra (Ankyra/Ankara), Celaenae (Kelainai/Dinar), Colossae (Honaz önündeki Kolossai), Cotyaion (Kotyaeion/Kütahya) ve Carina'yı sayar. Diğer anılanlar arasında, yâni onlar kadar önemli görülerek, adı anılabilecek bir Karina kenti bilmiyoruz; bu, Bizans çağında adı Akroenos diye söylenen Afyon Karahisarı kentinden başkası olamaz. Çünkü her iki ad, Karina ile Akroenos, farklı görünüşlerine rağmen, aslında tıpatıp aynı ögelerden türetilmişlerdir, aynı anlamdadırlar: Kar/Akra (=Doruk) kök sözcüğü ile, wana takısının çeşitlemeleri ina/enos'tan, Doruk-sal, Doruk-yurdu. Bkz. Kar, wana.

CARSAGA. Antoninus Rehberinde Carsagis diye anılan bir köy ya da kasaba. Kelkit güneydoğu yakınındaki ilkçağ Satala kenti (şimdi, Sadak Köyü) ile Nikopolis (Suşehri'nin atası ilkçağ kenti) arasında imiş. Aynı rehberde, bir yandan da, Satala'dan Malatya yöresine uzanan yol üzerinde, yolun Fırat batı kıyısına ulaşması öncesinde, Arauraca/Arauraka'dan 24 mil güneybatı ileride gösteriliyor. Ramsay bunu, Kappadokia-Armenia Minor haritasında, Kemah'ın kuzeydoğu yakınında, Fırat'a katılan iki derenin kaynakları yöresinde göstermiştir. Adı da akarsu kıyısında bulunduğuna işaret eder ve Luwi dilinden, ya da onun yerel ardılı Kappadokia dilinden gelmedir: K(uwa)-Arsa-ka, "Güzel-Akarsu-Yurdu". Bkz. Kuwa, Arsa, -ka. Karş. Karsak, Karsala, Karsantı, Karsea vb.

CASTRA MAURORUM. Romalı tarihçi Ammianus'un yapıtında imparator Iulianus'un

doğu seferi anlatılırken anılan bir hisar. Adı Castra Murorum (Lâtincede: Dut Hisarı) yazılmak gerekirdi; bu hisarı sonraki dönemde Arap tarihçileri Kafr Tuta diye anmışlardır. Mardin güneybatısında Kefr Tut (Süryanî dilinde: "Dut Köyü"); Dara/Oğuz Köyünün kuş uçuşu 30 km. kadar batısındadır (Streck, RE Castra Maurorum maddesi).

CATABANA. Antoninus Rehberine göre Kommagene bölgesinde, Maraş-Samsat yolunda, Maraş'tan 15 mil doğu ileride, Samsat'ın 33 mil batısında bir kasaba. Adının Hatti (Khatti) - wana, "Khatti Yurdu" ögelerinden türetilmiş iken sonra Katabana biçimine büründüğü güvenle söylenebilir; dolayısiyle, Kataonia'nın adaşıdır. Aşağıda sözü edilecek olan Katamana, belki bundan başkası değildi.

Catania. Bkz. Katana.

CEBEL. Isparta iline bağlı ilçe merkezi Sütçüler kasabasının eski adı. Osmanlının Türkçe ağırlıklı karma dilinde, Arapçadan alınmış olarak, "Dağ" anlamında.

CEBEL-İ BEREKET. Adana ili Osmaniye ilçesine bağlı bucak merkezi Yarpuz kasabasının 1920'lerde kullanılmakta olan bir diğer adı. Arapçada "Bereket Dağı".

CEMERLER. Bkz. Terme, No. 10.

CEMRELER. Bkz. Terme, No. 10.

CENDEVE. Antalya ili Akseki ilçesi Geriş bucağına bağlı köy. Şimdi, masa başı uydurmasıyla Çataloluk. Adının aslı Kandyba olmalıdır; nitekim tanıdığımız Kandyba'nın ardılı köy de Gendeve/Gendive olmuştur. Bkz. Kandyba.

CENGİCE. Erzincan ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Çağlayan'ın eski adı. Türk ağzına uydurulmuş ama Türkçede anlamı bulunmayan adlarda karşılaştığımız Ank, Ang, Enk, Eng ögeleri, Ana Tanrıçanın adlarından biri olduğu kanısına vardığım Anka'dan (bkz. Ankara) geliyor olabilir; hatta Ermenice görünen Zengi, Zengibar adları için de aynı yorum geçerlidir kanısındayım. Örneğin Zengibar adı, S(wa)-Ank(a)-ura, "Kutsal Yüce Anka" ögelerinden (karş. Sangarios) türetilmiş Sankura'nın Ermeni ağzında değişmiş biçimi olabilir. Bkz. Zengi, Zengibar.

CEPHENİA. Bkz. Hısn Keyfa.

CERABLUS. Gaziantep ilinde, Fırat'ın Türk sınırından çıktığı yerde, dolayısiyle (şimdi Kargamış da denen) Karkamis kenti kalıntılarının bulunduğu tepecik bitişiğinde bucak merkezi yerleşim; yeni adı, Barak. Ayrıca, Suriyede komşu bölgede Halep Vâliliğine bağlı bir ilçenin adı. Carablus biçiminde de yazılır.

Adın sonundaki -blus bölümü tıpkı Tripolis'den bozma Trablus adındaki gibi, Hellen dilinin "Kent" anlamına gelen Polis sözcüğünün Arap ağzına uydurulmuş biçimidir. Herzfeld'in (s. 137 ve orada dn. 4) verdiği bilgiye göre, Araplar, Seleukos Nikator döneminde Karkamis'e verilen Oropos adını Carabis'e çevirmişlerdi. Sonradan, Halep ile Karkamis arasındaki Hierapolis (şimdi Banbiç/Menbiç) kentinin adı da bu adla karıştırıldı ve ortaya Carablus/Cerablus adı çıktı.

CERCİLANDON. Bkz. Yağlı Dere.

CESUM. Bkz. Keysun.

CEVRE. Bkz. Çivril, No. 10.

CEVREK. Bkz. Çivril, No. 11.

CEVRENE. Bkz. Çivril, No. 12.

CEVRİL. Bkz. Çivril, No. 8.

CHABURA. Habur Irmağının adının Plinius'da (XXXI 37, XXXII 16) anılan, ilkçağdaki

biçimi. Bkz. Habur.

CHARMODARA. Fırat batı kıyısında, Samsat yolu üzerinde bir kentçik. Peutinger Tablosunda gösterilmiştir. Ptolemaios'ta (5 XV 11) anılan Cholmadara'nın da bu olduğu sanılıyor (Benzinger, RE Cholmadara maddesi). Adın kökenini, öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

CHAUS. Bkz. Kazanes.

CHOLMADARA. Bkz. Charmodara.

CHORSABİA. Bkz. Eregarsina.

CIKSI. Diyarbakır ili Kulp ilçesine bağlı bucak merkezi Ağaçlı'nın eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

CILANDRAS (Köprüsü). Uşak kentinin 45 km. güney ilerisinde, Banaz Çayı üzerinde ilkçağ köprüsü (Uşak 1973 İl Yıllığı, s. 126, 129). Bkz. Cludrus.

CILAVUZ. Kars iline bağlı ilçe merkezi Susuz kasabasının 1950'lere kadar kullanılan eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

CİACA. Bkz. Kiaka.

CİACİS. Bkz. Kiaka.

CİDE. Karadeniz kıyısında, Kastamonu iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının, İliada'da (II 853), Rodoslu Apollonios'un Argonautika'sında (II 942) ve Strabon'da (12 III 10) anılan, aynı yöredeki Kytoros/Kytoron'un adından bozma olduğunu sanırım. Şimdiki Cide'nin 12 km. batısında, Kurucaşile'nin 15 km. doğusunda bulunan bu ilkçağ kentinin yerinde, günümüzde, Kalafat Köyüne bağlı, birkaç evden oluşan Gideros Mahallesi vardır (Umar, Paphlagonia, s. 17-18). Gerçekten, Cide, aslında, ilçenin adıdır; şimdi kendisine de Cide denen ilçe merkezi kasabanın eski adı Cuma idi. Bkz. Ş. Sami, c.III s. 1840: "...merkezi, pazar mahalli olan Cum'a Kariyesi (Köyü-Umar) olup...".

Kytoron/Kytoros adı Hellen dilinde bir anlam taşımaz ve eski Hellen'ler bunu da bir destan uydurmacası ile açıklamak istemişlerdir. Strabon'un (12 III 10) aktardığına göre, ilkçağ tarihçisi Ephoros, bu adın, altın tüylü post destanının baş kişisi Phryxos'un oğlu olan Kytoros'dan geldiğini söylüyormuş. Oysa, görünüş odur ki adın aslı Luwi dilinde Kut(a)-ura ögelerinden türetilmiş, "Büyük Duvar(=Hisar)" anlamında Kutura'dır. Bkz. Hyde, Ura.

CİLADER. Çilader adının bir diğer biçimi. Bkz. Çilader.

CİLO (Dağı). Hakkâri ilinde, il merkezi Çölemerik kentinin güneydoğu bitişiğinde dağ. Şimdiki resmî adı, doruk bölümünde birkaç erimez buzul bulunduğu için, Buzul Dağı. Cilo sözcüğünün anlamını, kökenini saptayamadım.

CİMİŞGİ. Bkz. Çemişkezek.

CİNGİFE. Gaziantep iline bağlı ilçe merkezi Yavuzeli'nin 1960'dan önceki adı. Karş. Cengice.

Ortaçağda bu kentçik, Ermenilerce Parzman, Süryanîlerce Parzaman ya da Pharzaman, Araplarca Barzaman, Marzaban, Marzban diye anılıyordu (Hellenkemper, s. 61). Yakınından geçen akarsuya hâlâ Merzumen Dere deniyor.

Bu adlardan hiçbirinin kökenini, anlamını saptayamadım. Bir olasılık, kökenin Luwi dili ardılı Kappadokia dilinden Pa-(a)rsa-(u)ma-(wa)na ögeleriyle türetilmiş, dolayısiyle "Su-akıntısı-halkı-yurdu" anlamında Parsamana olmasıdır.

CİZRE. Dicle kıyısında, Suriye sınırının yanıbaşında ilçe merkezi kasaba. Baharda taşan

ırmağın kasabayı ada durumunda bırakması nedeniyle Araplar, kasabaya Cezire-i İbn Ömer (Ömer Oğlu'nun Adası) demişlerdi; kısaca Cezire (=Ada) deyişi de kullanılıyordu. Cizre, Türk ve Kürt ağzında Cezire adının büründüğü biçimdir. Arap yazarlarına göre kasabayı, yıkılmış olan Bezabde Hisarının yerine geçmek üzere, El Hasan bin Hattabit-Taglibî adlı kişi kurdurup ona kendi adını vermiştir.

CLAUDİOPOLİS. Lâtince Claudius adı ile Hellen dilinin Polis sözcüğünden; "Claudius kenti".

1. Claudiopolis. Bithynia kenti (Strabon, 12 III 47). Adının yalnız Polis bölümü, kentin şimdiki adı Bolu biçiminde yaşıyor.

2. Claudiopolis. Isauria kenti (Ramsay, s. 402 No. 4, s. 414 No. 39, s. 415 No. 40). Şimdiki ilçe merkezi Mut.

CLUDRUS. Plinius'un (V 108) andığı ve Eumeneia/Işıklı yakınından geçtiğini belirttiği, Menderes'in kollarından bir çay; belki Kûfi Çayı (Ruge, RE Cludrus maddesi). Kanımca, biraz kuzey ilerideki Banaz Çayı da olabilir. O çay üzerinde bulunan Cılandras Köprüsünün adı, bu olasılığı güçlü gösteriyor. Cılandras ve Cludrus adlarının öz biçimi, bu olasılıkta, kuşkusuz aynı idi ve o da Banaz Irmağının eski adıydı. Bu öz biçim, tıpkı Menderes (Maiandros) adı gibi, Luwi/Pelasgos baş tanrısı Adra'nın adıyla bağlantılı olsa gerek. Bkz. Adra, Maiandros.

COĞERA. Trabzon ili Akçaabat ilçesi merkez bucağına bağlı Ağaçlı Köyünün eski adı. Ermenice "Deniz" anlamında Dzov sözcüğünden türetilmişe benziyor.

COLOŞANA. Bkz. Golakha.

CORALLA. Bkz. Görele.

CORDİSSUS. Bkz. Kordissos.

CORDUANA. Keza, Corduene. Hellen yazımında genel olarak Gordyana, Gordyene diye aktarılan ülke adının Lâtin yazarlarında görülen, Lâtin yazımına uydurulmuş biçimi (örneğin, Plinius'ta). Bkz. Gorda, Gorduana.

Corduba. İspanyada ilkçağ kenti (Ploutarkhos, Caesar'ın Yaşamı, 17). Şimdi, Cordoba. İspanyada Adra, Tartessos, Munda, Ebro gibi, Luwi/Pelasgos dilinden gelme pek çok tarihsel adla karşılaşıyoruz; Corduba da böylelerinden biridir. Adın aslı Karda/Korda kök sözcüğü ile uwa takısından türetilmiştir ve hem "Dorukları bol yer", hem de "Kazıklı çitle çevrilmiş bahçeleri bol yer, Bahçelik" anlamına gelebilir. Bkz. Karda, uwa.

CORMALOS. Bkz. Kormalos.

Cortona. İtalyada ilkçağ kenti (Titus Livius, XXII 4). Anadoludaki Corduana'nın adaşı (bkz. yukarıda Corduana). Dolayısiyle, adı, onun adı gibi, "Doruk Ülkesi", ya da, "Kazıklı çitle çevrilmiş bahçeler ülkesi" anlamındadır; Kord(a)-wana. Özellikle belirtelim ki kentin adı Ptolemaios'ta (3 I 43) ve diğer Hellen yazarlarında Kortona diye yazılırken, Lâtin harflerine (o) diye aktarılanlardan ikincisi omikron değil, aslında, wa sesine işaret eden omega'dır; sondaki -ona'nın daha eski biçiminin wana olduğu buradan açıkça anlaşılmaktadır.

CORUM. Adın kökeni ve anlamı için bkz. Çorum.

1. Corum. Denizli ili Acıpayam ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

2. Corum. Uşak ili Banaz ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

CORYPHAS. Bkz. Koryphantis.

CÖNEK. Keza, Gönek. Bingöl iline bağlı ilçe merkezi Yaylâdere kasabasının eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

CRACA. Bkz. Kiaka.

CRENTİUS. Bkz. Girindos.

CUDİ (Dağı). İl merkezi Şırnak güneyinde, Dicle ile Hezil Irmağı arasında, deniz düzeyinden 2089 m. yüksekliğe ulaşan bir dağ. Kur'an (Hûd Sûresi, Âyet 44) tufandan sonra Nuh'un gemisinin Cudi Dağında karaya oturduğunu söyler.

Herzfeld'in düşüncesine göre (s. 202), Tevrat (Yaratılış, VIII 4) Nuh'un gemisinin Ararat Dağına oturduğunu söylerken, şimdi Ararat diye bilinen dağı yâni Ağrı Dağını değil, Tevrat yazımındaki biçimi yanlış olarak Ararat diye yorumlanan ülkenin, Urartu ülkesinin dağı'nı kasdediyordu; Araplar ise, islâmlık öncesinde, geminin, Cudi Dağı diye anılan bir dağın tepesinde olduğuna inanıyorlardı. Kur'an da, bu inancı yansıtır. Ancak, şimdi Cudi Dağı denen dağın Kur'anda sözü edilmiş Cudi Dağı olduğu kuşkuludur. O dağ, Kur'andan önceki dönemlerde hiçbir belgede Cudi Dağı diye anılmıyor. Bunu göz önünde tutan Nöldeke, Muhammed'in Cudi Dağından söz ederken aslında güney Arabistandaki bir dağı kasdettiği, fakat sonra, şimdi Cudi diye anılan dağ yerel inançta çok eskiden beri Nuh gemisinin oturma yeri sayıldığı için, Kur'andaki âyet dolayısiyle, o dağa Cudi Dağı dendiği sonucuna varmıştır (Herzfeld, s. 203; Nöldeke'nin yayınını elde edemedim). Dolayısiyle Cudi, dağın asıl adı değildir ve Anadolu kökenli bir ad da değildir. Kökenini, anlamını saptayamadım.

CUHUD. Bkz. Şuhut.

Cumae. Kymai adının Romalılarca Lâtin yazımına uydurulmuş biçimi; özellikle İtalyadaki Kuma (Hellenleşme döneminde, Anadolunun Aiolis bölgesindeki adaşı gibi, Hellen ağzında Kymai, Kyme; e'si Hellen yazımında eta ile) kentinin Romalılarca kullanılan adı. Anlamı için bkz. Kyma.

ÇAĞA. Çerkeş ile Bolu arasında, ana yol üzerinde, Evliya Çelebi zamanında bayındır olan bir hisar kasabasının ve oradaki gölün, günümüzde de kullanılan adı (Danışman metni, c.VII s. 248). Çelebi, ad konusunda şu açıklamayı veriyor: "Çağa, Türkçede koca (ihtiyar-Umar) demektir. Bunu (kasabadaki kaleyi-Umar) Çağa adlı bir merd ihtiyar yapmıştır. Bolu sancağı toprağında voyvodalıktır". Oysa, Çelebi'nin söylediği anlamda ya da başka anlamda Çağa diye bir Türkçe sözcüğü başka herhangi bir kaynakta, özellikle Kaşgarlı'nın yapıtında, görmedim. Çaka Bey diye bildiğimiz kişinin adının dahi (Anna Komnena'da Tzakhas) gerçek biçimi konusunda güven içinde değiliz.

Çağa sözcüğü ile bir de, ilkçağ Kilikia'sı olan yörede karşılaşıyoruz. Gazipaşa-Anamur arasındaki bir tepenin adı, Çağa Tepesi'dir (Saraçoğlu, s. 339).

Çağa adının kökeni konusunda bir olasılık, bunun, Ermenice "Değirmen" anlamındaki Çağatz'dan bozma olmasıdır; diğer bir olasılık ise, Türkçe Âce-Ağa'dan gelme olmasıdır (bkz. Âce Âbad).

ÇAKALANDON. Bkz. Santa.

ÇAKRAK. Giresun ve Tirebolu'nun yaklaşık 50 kın. güneyinde bir dere; ayrıca, onun kıyısındaki, 1850'lerde 250 hanell bir köyün adı (Bryer, Yazı XVII s. 40 ve orada dn. 59). Köye Rumlar Tzankhraki diyorlardı. Bu adın khraki bölümünde, bitişikteki Eğrikar Tepesi'nin adını tanıyoruz (aslı Kraka olmalı; bkz. Kraka, Kragos, Akrokos/Eğrigöz). Tzan bölümü ise o yörenin ortaçağdaki halklarından, Canik yöresine adını veren Tzan/Çan halkına (bkz. Canik) işaret ediyor olmalı. Dolayısiyle, Tzan-Kraka adı, "Tzan/Çan Halkının Doruk Yeri" anlamındadır sanırım.

ÇAKRAZ (Burnu). Karadeniz kıyısında, Amasra doğu yakınında. Aslı, oradaki köy do-

layısiyle, Swakrassa olmalı: Swa-Kra-(a)ssa, "Güzel/kutlu-Çıkıntı-Yerleşimi". Bkz. Swa, Kar, Assa.

ÇAL. Bkz. Graos Gala.

ÇALA. Bkz. Cala.

ÇALGAN. Adıyaman ilinde, Samsat kuzeybatı yakınında bucak merkezi kasaba. Şimdi Bağpınar oldu. Çalgan adının kökenini, anlamını saptayamadım.

ÇAMLICA. Bkz. Damatrys.

ÇAMLIHEMŞİN. Rize ilinin güneydoğu yanında, kıyıdan 22 km. içeride, dağlık bölgede ilçe merkezi kasaba. Adı yakın zamana kadar yalnız Hemşin idi. Bkz. Hemşin.

ÇANDIK. Adana ili Kozan ilçesinin köylerindendir. Andıl da bu ilçenin bir diğer köyüdür. Her iki adın Türkçede ya da Hellen dilinde anlamı olmaması, her iki adın aslında Luwi dilinden ya da onun yerel ardılı Kilikia dilinden geldiğinin belirtisidir. Ancak, bunların öz biçimini güvenle saptayamadım. Çandık'taki Çand(a) bölümünün Zont, Dont, Donduran, Dandalas adlarındaki kök sözcükle yâni (A)danda, "Ada (Ana Tanrıça) Tapınıcısı (Halk)" sözcüğü ile aynı olduğunu sanıyorum. Bu Danda/Zanda adı, ortaçağda Ermeni dilinin hem -cik anlamına, hem de -halkı anlamına gelen -ig takısının eklenmesiyle Zand(a)-ig, senkop olayı ile de Zandig edilmişken Zandig adı Türk ağzında Çandık biçimini almış olabilir. Andıl için ayrıca bkz. Endelekhone.

ÇANGAL (Dağı). Sinop ilinde, ilçe merkezi Boyabat'ın 40 km. kadar kuzey-kuzeybatısında, 1605 m. yüksekliğe ulaşan dağ. Aynı yörede, bunun yaklaşık 60 km. batı-güneybatısında, Kastamonu iline bağlı ilçe merkezi Devrekâni'nin 25 km. doğusunda da bir Çingal Dağı vardır. İki dağın adı arasında bir köken bağlantısı olsa gerektir. Bu kökeni ve adların öz biçimini, anlamını güvenle saptayamadım. Belki öz biçim Sankala idi: S(wa)-Anka-la, "Kutsal-Anka'nın-Yavrusu". Bkz. Swa, Anka, -la. Bir olasılık da, Çangal'ın aslının Dankala olması ve sonra pek çok örnekteki gibi d'nin z'ye dönüşmesiyle, adın Zankala/Zangala, Rum ağzında Zangali, Türk ağzında Çangal edilmesidir. Danga/Danka ögesini ileride birçok adın kök bölümü olarak göreceğiz ve anlamını, o adları incelerken tartışacağız. Ayrıca karş. Cengice, Cingife.

ÇANKIRI. İl merkezi kentimiz. Bkz. Gangra.

ÇAPAKÇUR. Bingöl ili merkezi kentçiğin eski adı. Ermenicedir ve aslında, oradan geçip güney ileride, Genç yakınında Murat'a katılan derenin adıdır. Çur, Ermenicede "Su" (Buradan, keza, dere) demektir; bkz. Çur. Çapak biçimine bürünmüş bölümün aslı, Tzamak (=Kuru) olsa gerek; Çapakçur/Bingöl kentinin kuzeybatı yanıbaşındaki köyün adı, Kurudere, bunu doğruluyor.

ÇAR MELİK. Kürtçe Çar (=Dört; karş. Farsça Cihar) ve Arapça Melîk (=Hükümdar) sözcüklerinden türetilmiş ya da bu görünüşe büründürülmüş bir ad. Güneydoğu Anadoluda, ilçe merkezi Suruç'tan 2 saat (8 km. kadar) yürüyüş uzaklığında, batıda bir kalenin adı (Evliya Çelebi, Danışman metni c.V s. 40). Urfa 1973 İl Yıllığı (s. 142), Çarmelik Hanı'nın, Bozova ilçesine bağlı yörede, Selçuklu döneminden kalma bir kervansaray olduğunu söylüyor. Bozova ilçesine bağlı köyler listesinde de, eski adı Çermelik diye yazılmış Çarmelik'in şimdi Büyük Han adını alınış, Bozova ilçesinin merkezi kasabaya 35 km. uzaklıktaki köy olduğu belirtiliyor. Köy, Kanlıavşar/Kınalıavşar bucağına bağlıdır, Suruç'un kuzeybatı yakınındadır. Eğer orada ılıca varsa, adın öz biçimi yarı Ermenice yarı Türkçe Çermelik yâni "Ilıcalık" olmalıdır. Bkz. Çerme.

ÇARSANCAK. Tuncelinin Mazgirt ilçesine bağlı bucak merkezi bir kasabanın eski adı. Daha sonra (oradan geçen Perri/Peri Suyu dolayısiyle) Peri dendi, şimdi Akpazar oldu.

Çarsancak adı, bu biçimiyle, Kürtçede "Dört" anlamına gelen Çar ile Türkçe Sancak sözcüğünden türetilmiş görünüyor (bazı sözcüklerde Çar, Kürtçenin aracılığı olmaksızın, Farsça Cihar'dan bozma olarak da Türkçeye geçmiştir; karş. Farsça Cihar mıh, Dört çivi'den Türk ağzında Çarmıh; Farsça Cihar tak, Dört direk'ten Türk ağzında Çardak). Ancak, bu küçük kasabanın sanki dört sancak (ilçe) merkezi imiş gibi Cihar Sancak/Çarsancak diye adlandırılmış olduğunu hiç sanmıyorum; burada da besbelli ki Kappadokia dilinden yahut Ermeniceden gelen bir adın Kürt ve Türk ağzına uydurulmuş biçimi karşısındayız. Nitekim, Peri edilmiş Perri adı da Ermenicedir ("Bereketli" demektir). Kasaba adının kökeni konusunda iki olasılık görüyorum:

a. Birinci olasılıkta, adın aslı Ermenice Çors-Antzk, "Dört Geçit/Kapı"dır.

b. İkinci olasılıkta adın aslı Kappadokia dilinden Sarsandaka'dır: S(wa)-Arsa-(a)nda-ka, "Güzel/Kutlu-Akarsu-yu olan-yer". Bkz. Swa, Arsa, wanda, -ka. Karş. Karsantı.

ÇAVDIR. Burdur ili Gölhisar ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Türkçe kökenli görünüşüne ve Çavdar sözcüğüyle benzerliğine rağmen adının dilimizde herhangi bir anlamını hiçbir sözlükte, hatta Kaşgarlı'nın yapıtında göremedim. Belki Oğuz boylarından birinin adı olan Çavuldur sözcüğünden bozmadır. Gerçekten, Anadoluda Çavuldur adının, birçok yerleşim birimi adında Çavundur biçimine dönüştüğünü görüyoruz (1946 Meskûn Yerler Kılavuzu'na bkz.)

ÇAVUŞKIRAN (Dağı). Bayburt ilinde, Bayburt'un 40 km. kadar güneydoğusunda, 2850 m. yüksekliğe ulaşan bir dağ. Adının -kıran bölümünün, diğer birçok dağ adında karşımıza çıkan aynı -kıran ögesi gibi, Anadolu kökenli Krana yâni Kra-(wa)na, Doruk-sal, "Doruk ülkesi" sözcüğünden bozma olduğu kanısındayım. Bkz. Kıran.

ÇEKEREK. Yeşilırmak'ın en önemli kolunun adı. Bu kol, Amasya güney yakınında Yeşilırmak'la birleşir. Çekerek Çayı kıyısındaki Hacıköy, şimdi Çekerek adını almıştır ve Yozgat iline bağlı ilçe merkezi kasaba durumundadır.

Çekerek adının sonunda, İran dillerinin ve Ermenicenin -cik anlamındaki küçültme takısını görüyoruz (karş. Pertek, Hisarcık). Ancak, adın Çeker bölümünün Ermenicede bir anlamını saptayamadım. Çayın ilkçağdaki adı, Hellen ağzında, Skylax idi (Strabon, 12 III 15). Çekerek adının bundan veya bunun Anadolulu aslından gelmesi olasıdır; tam tersine, Çekerek'in ya da onun eski biçiminin Hellen ağzına Skylax (Hellen dilinde: "Köpek eniği") diye uydurulmuş bulunması da olasıdır.

ÇELEVER. Elazığ ilinde bir dere; kıyısında tarihsel kaya mezarları vardır (Elâzığ 1973 İl yıllığı, s. 80 başı). Çelever adının Selevir adıyla aynı kökenden geldiği güçlü olasılıktır; bkz. Selevir.

ÇEMİŞKEZEK. Tunceli ilinde ilçe merkezi kasaba. Adın Ermenice aslı Çımışgazak'tır (Pars Tuğlacı, Osmanlı Şehirleri, Milliyet yayını, İstanbul 1985, s. 85. Tuğlacı, adın anlamını belirtmemiştir). Honigmann'ın Urfa'lı Mattheos'dan aktardığı Çemeşkacagk, adın Süryanî ağzındaki biçimidir. Kasabadan geçen ve Murat Suyuna (şimdi, Keban barajının gölüne) dökülen çayın adı da kasaba adından alınmıştı, onun aynı idi (Honigmann, s. 75). Bu çaya şimdi Ormanyolu Çayı deniyor.

Bizans çağında, özellikle 10. yüzyılda Çımışgazak önemli bir hisardı ve o dönemden kalma Süryanî Mikhail'in tarih yapıtında, "Şumuşkig'in Kalesi" diye anılmıştır (Honigmann, s. 77 dn. 1). Şumuşkig derken kasdedilen, Bizans'ın büyük imparatorlarından, Ermeni kökenli Ioannes Tzimiskes'tir (969-976). Görülüyor ki Çımışgazak/Çemişkezek adı, bu imparatorun, Rum ağzında ve yazımında Tzimiskes biçimine bürünmüş adı ile bağlantılıdır. Çımışgazak'ın Gazak bölümünde, İran dilinin hazine (Ganza/Gaza; Ermeni-

cede: Kandz) Yeri yâni devlet hazinesinden bir bölümün saklandığı hisar anlamındaki Ganzaka/Gazaka sözcüğünü tanıyoruz; bu sözcükle ileride birkaç kez karşılaşacağız. Çımış ise, imparatorun asıl adı, yâni Süryanî Mikhail'de Şumuşkig diye adılan adın Ermenicedeki aslı olmalıdır. Dolayısiyle, Mikhail, "Şumuşkig'in kalesi" derken, Çımışgazak adının aşağı yukarı doğru bir çevirisini veriyor.

Bilecik ili Gölpazarı ilçesine bağlı Çımışkı Köyünün (orada, Roma çağından kalma bir mesafe taşı bulundu; French, Roman Roads, II/1 s. 87) adı da imparator Tzimiskes ile bağlantılı olabilir. Bu köy, TA c.8'deki haritada Cimişgi diye gösterilmiştir.

ÇENGERLİ. Erzincan ili Refahiye ilçesine bağlı bucak merkezi Doğandere kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. Karş. Cengice, Cingife, Çangal.

ÇERKEŞ. Çankırı iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının Çerkes'lerle hiç ilgisi yoktur. Oralı olup 1824'de yine orada ölen ve "Çerkeş Şeyhi" diye tanınan Halvetî Şeyhi Mustafa Efendi dolayısiyle de biliyoruz ki, kasabanın varlığı ve Çerkeş adını taşıması, Ruslara karşı girişilen bağımsızlık savaşında yenilen Kafkasyalıların ve o arada Çerkeslerin Anadoluya yığınsal göçlerinden önceye dayanır. Zaten, Kaşgarlı'nın yapıtında, Çergeş/Çerkeş'in "Saf, sıra, dizi" demek olduğu belirtilir (TDK basımı c.2 s. 210 satır 6). Evliya Çelebi de, Çerkeş'i bir aşiret adı olarak anıyor (Danışman metni, c.V s. 119 başı) ve Çerkeş kasabasından, Çerkeş Hanı diye söz ediyor (c.V s. 136 sonu).

ÇERME. Bingöl iline bağlı ilçe merkezi Yedisu kasabasının eski adı. Ermenice Çerm (=Sıcak).

ÇERMİK. Doğu Anadolu Türkçesine bu biçimde yerleşmiş olan ve ılıcayı anlatan sözcüğün aslı, yine aynı anlamda olan, Ermenice Çermug'dur.

1. Çermik. Diyarbakır iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Ilıcası ile ünlüdür. İlkçağda adı Abarna idi; bkz. Abarna.

2. Çermik. Bir Urartu kentinin kalıntılarını içeren Çavuştepe'nin yakınındaki ılıcanın adı (Afif Erzen, Çavuştepe 1970 Kazısı, TAD XIX/2, 1970 s. 103-108'de s. 108 sonu).

3. Çermik. Tokat ili Niksar ilçesine bağlı bucak merkezi Lâdik/Gökçeli'deki ılıcalardan birinin adı. Diğerinin adı da Çardaklı Çermik'tir.

4. Çermik. Ordu iline bağlı Gölköy ilçesinde, Gölköy kasabasının yanıbaşındaki ılıcanın adı.

5. Çermik. Artvin ili Şavşat ilçesi Veliköy bucağına bağlı bir köy. Orada da ılıca olsa gerek.

ÇEŞNİGİR (Köprüsü). Kayseri ile Ankara arasında ana yolun Kızılırmağı aştığı yerde tarihsel köprü (Özergin, s. 106). Çeşnigir adının kökeni Farsçadır; bu ad, öz biçiminde, Çaşni (Türk ağzında çeşni; tad, özel tad) ve gir (Farsçada, "tutan") ögelerinden türetilmiştir, "Yiyecek tadıcısı" anlamındadır; özellikle hükümdarların, beylerin saraylarında, konaklarında, yemeklerin tadından sorumlu mutfak görevlisi kişiyi anlatır. Köprüye niçin bu ad verilmişti, saptayamadım. Belki Selçuklularda Çaşnigir/Çeşnigir görevindeki birisi yaptırmıştır.

Çeşnigir, tarihsel bir ad olarak, Konya tarihinde de karşımıza çıkar: Konya surlarının bir kapısına, Çaşnigir Kapısı deniyordu (O. Turan, SZTT s. 561).

ÇEVRİL. Kayseri ili merkez ilçesi Erkilet bucağına bağlı köy. Adının anlamı için bkz. Çivril.

ÇILDIR. Birkaç kez tarihsel coğrafya adı olarak karşımıza çıkan bu sözcüğün, o adlarda, Türkçedeki çıldırmak fiiliyle yahut sadaktaki okların birbirine çarpmasından çıkan "çıldır

çıldır" sesiyle (bkz. Kaşgarlı Mahmut, TDK basımında c.2 s. 281 satır 8) bir ilgisi olamaz. Kökenini, öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Gürcü dilinden gelme bir adın bozulmuş biçimi?

1. Çıldır (Dağları). Kars ilinin Çıldır ilçesinde bir dağ dizisi.

2. Çıldır (Çayı). Aynı yörededir.

3. Çıldır (Gölü). Aynı yörededir.

4. Çıldır. Oradaki ilçe merkezi kasabaya da şimdi Çıldır deniyor; oysa kasabanın asıl adı Zurzuna'dır.

ÇIMIŞKI. Bkz. Çemişkezek.

ÇIRMIHTI. Keza, Çırmıktı. Malatya iline bağlı ve 1957 yılında Yeşilyurt adıyla ilçe merkezi yapılan kasabanın adı, daha önce, İsmet Paşa idi; Cumhuriyetten önce ise, Çırınıhtı/Çırmıktı idi. Bunun da kökenini, anlamını saptayamadım.

ÇİĞLİ. Keza, Çiyli. Bkz. Sillyos.

ÇİHİK. Tunceli ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Buğulu kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım. Sondaki -ik'e bakılırsa Ermenice kökenlidir (bkz. -ig).

ÇİLADER. Ordu ili Ünye ilçesine bağlı bucak merkezi Çaybaşı'nın eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

ÇİLENE. Bkz. Troloz.

ÇİMBE (Kalesi). Bazı kaynaklarda, Çimbi. Gelibolu yakınlarında olan ve Avrupa yakasında Osmanlının eline geçen ilk kale; Rum kaynaklarında Tzympe. Adın kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

ÇİNE. Adın kökeni ve anlamı konusunda bkz. Koskinia.

1. Çine. Aydın ilinde ilçe merkezi kasaba.

2. Çine. Burdur ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Şimdi Gürpınar edildi.

3. Çine. Sakarya ili Geyve ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

ÇİNGAL (Dağı). Bkz. Çangal.

ÇİT. Bkz. İmranlı.

ÇİVRİL. Gerek bu adın içindeki Çivr- bölümünün, gerek aşağıda bol sayıda örneğini listeliyeceğimiz Cevr-, Çevr- ögesini içeren adlar içindeki o ögenin, gerçekte, Devrek, Divrik gibi adlarda gördüğümüz Devr-, Divr- ögesiyle köken hısımlığının bulunduğunu ve bunların tümünün, yine ileride göreceğimiz Evrendi gibi adlardaki Evr ögesiyle ve İvrindi gibi adlardaki İvr ögesiyle aynı kökenden geldiğini, bu ortak kökenin Luwi/Pelasgos dilinde "Bol su, Gür su" anlamını belirten Abra/Ebra/İbra sözcüğünün tâ kendisi olduğunu güvenle söyleyebiliriz. Bkz. Abra (sözcüğü) ve kitabın sonunda Tablo 28.

Çevril, Çivril adlarının sonundaki il de aslında Luwi/Pelasgos dilinin "Geçit, boğaz" anlamındaki İla'sıdır; bkz. Ela/İla. Dolayısiyle, bu adların tümü, içinden gür bir suyun aktığı bir doğal geçide, bir "Sulu Derbent"e işaret eder; örneğin, Denizli iline bağlı ilçe merkezi Çivril bakımından, adının işaret ettiği o tür vâdi, hemen doğu yanıbaşındaki, Kûfi Çayı Vâdisidir.

Cevre, Cevril, Çevril, Çivril gibi adların başındaki C/Ç'ye gelince. Bunlar, kanımca, Türkleşme öncesi yakın dönemde yâni Anadolu halkının Rumluk döneminde, Z ya da Tz idiler; nitekim bkz. aşağıda No. 1. Bunların daha eski, Luwi dilinin ya da ardılı Anadolu dillerinin konuşulduğu dönemlerdeki biçimi ise, kanımca, örneklerden bazısında S- yâni

S(wa), diğerlerinde D- yâni D(a) idi. "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarındaki Swa öntakısının Ebra/İbra sözcüğüyle birleşince senkop ilkesi yüzünden S-'sinin kaldığını Siberis Çayı gibi örneklerden bilmekteyiz (bkz. Siberis). Ana Tanrıçanın adlarından biri olan Ada'nın yalnız Da biçiminde de kullanıldığı (bkz. Ada, Da); bu biçimlerin nice örnekte Aza/Za çeşitlemesinin görüldüğü (örneğin bkz. Aizanoi/Azanoi) keza bilgimiz içindedir. Devrek gibi adlardaki, kökeni bu olan D- bölümü, "Ana Tanrıçanın-" anlamını belirtir; bkz. Devrak, Devrek, Devrekâni, Devrengeç, Devrense, Devres.

1. Çivril. Denizli iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Bunun adı, ya da o yöredeki *halkın* adı, 12. yüzyıldan kalma Bizans belgelerinde Rum yazımıyla Tzibritzi ve Lâtin yazımıyla Cybrilcimani diye geçiyor (Umar, Myriokephalon Savaşının Yeri, Belleten 1990 c. 54 No. 209, s. 99-116'da s. 106).

2. Çivril. Nevşehir ili Hacıbektaş ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Hacıbektaş'a sokulan, içinden bir derenin aktığı doğal geçidin başında, Hacıbektaş'ın kuzeybatı yakınındadır.

3. Çivril. Samsun ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Kürtün Çayı Vâdisinin yukarı bölümünde, Samsun'un 17 km. kuzeybatısında.

4. Çivril. Samsun ili Kavak ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Kürtün Çayı Vâdisinin yukarı bölümünde, ilçe merkezi Kavak'ın kuzey ilerisinde.

5. Çivril. Konya ili Beyşehir ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Beyşehir'in 8 km. doğusunda; Beyşehir Gölünün fazla suyunu Suğla Gölüne boşaltan ayak işlevindeki akarsuyun kıyısında, Beyşehir-Seydişehir arasındaki vâdi geçidinde.

6. Çivril. Bolu ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Bolu dağı yakınında, ana yolun izlediği doğal geçit üzerinde. Buradan çeşitli akarsular çıkmaktadır.

7. Çivril. Malatya ili Yazıhan ilçesine bağlı köy. Malatya ile Hekimhan arasında orta yerde; Medik Barajı'ndan kuzeye uzanan bir vâdinin içinde.

8. Cevril. Kayseri ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946). Sonra Erkilet bucağına bağlandı. Erkilet kuzeyinde, Kızılırmak güney kıyısında; orada Kızılırmağa katılan küçük bir derenin geldiği vâdinin aşağı (kuzey) ucunda.

9. Çevril. Yukarıdaki Cevril'in adı bazı kaynaklarda Çevril diye geçiyor.

10. Cevre. Çankırı ili Çerkeş ilçesi Ovacık bucağı Ambarözü köyünün bir mahallesi (1946). Yenice Irmağı üzerindedir.

11. Cevrek. Tunceli ili Mazgirt ilçesi Pah bucağı Kortan köyünün bir mahallesi (1946). Cevrek adı, yukarıda açıklandığı üzere, Devrek'in çeşitlemesidir.

12. Cevrene. Kastamonu ili Daday ilçesi Azdavay bucağının bir köyü (1946). Bunun Devrekâni Çayı kıyısında olduğunu sanıyorum. Cevrene adının Kebrene adıyla hısımlığı apaçıktır.

ÇİYLİ. Bkz. Sillyos.

ÇOĞUN. Kırşehir ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Göllü kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım. Ermenice Dzovag (=Göl) sözcüğü ile bağlantılı olabilir.

ÇONDU. Adana ili Feke ilçesi Mansurlu bucağına bağlı köy. Bunun adı da Zont, Dont, Donduran, Dandalas adları gibi, Danda sözcüğü ile bağlantılı olabilir. Bkz. Danda.

ÇORLU. Edirne-İstanbul yolu üzerinde, Tekirdağ iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adı, 313 yılında yapılan bir savaş dolayısiyle, Lâtince bilgi kaynaklarımızda Tzirallum diye; daha sonraki dönemin (Bizans döneminin) Rumca bilgi kaynaklarında ise Tzouroulon diye

anılıyor. Ergene'nin kollarından Çorlu Suyu, bu kasabadan geçer. Belki de, ad aslında bu akarsuyun adı idi. Kökenini, öz biçimini saptayamadım. Ermenice Çur (=Su) sözcüğünü unutuyor değilim; ayrıca, Türk sanat müziğinde Hicazkâr makamının en ünlü şarkılarından "Aldı beni, aldı beni iki kaşın arası"nı besteleyen ve gerçek adı bilinmediği için yalnız Çorlulu diye anılan bestecinin bir Ermeni olduğu hakkında okuduğumu da (Etem Ruhi Üngör, Güfteler Antolojisi, c.I, İstanbul 1981, s. 319) pek iyi anımsıyorum (demek Çorlu'da Ermeni kolonisi vardı); yine de, Çorlu adının Ermenice Çur ile bağlantılı olabileceğini kuşkuyla karşılarım.

ÇORUH. Anadolunun kuzeydoğu ucunda önemli bir ırmağın adı. Görünüşe bakılırsa kökeni Ermenicedir: Çur (=Su; buradan: akarsu) ve -ukh (=halkı, halkının yurdu; bkz. -ukh).

ÇORUM. Adın kökeni Ermenice Dzorum (=Akım, akıntı)'dır; bu ad, Dzoril (Dzor-il, Akmak) fiilinin köküne -um takısı (bkz. -um) eklemekle türetilmiştir, yöreden geçen bir akarsuya işaret eder.

1. Çorum. İl merkezi kentimiz. Adı, oradan geçen Çorum Çayından gelir.

2. Çorum. Balıkesir ili Sındırgı ilçesi Düvertepe bucağına bağlı bir köy.

3. Çorumlu. Kastamonu ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Karasu Çayı üzerindedir.

4. Çorum. Denizli ili Acıpayam ilçesinde bir dağın adı, Çorum Dağı'dır (Tuncer Baykara, Yatağan, Tokyo 1984, s. 50). Bunun eteğinde, Güney Köyü arazisi içinden bir çay akar. Oradaki, Acıpayam ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy de Corum/Çorum adını taşıyor (bkz. yukarıda Corum, No. 1).

5. Çorum. Uşak ili Banaz ilçesinde köy. Banaz'ın kuzeydoğu ilerisinde, Banaz Çayının kıyısında. Adının diğer biçimi Corum. Bkz. yukarıda Corum, No. 2.

6. Çorum. Hatay ili Hassa ilçesinde köy.

7. Mihalçorum. Ordu ili Mesudiye ilçesi merkez bucağına bağlı Yavşan Köyünün bir mahallesi (1946).

8. Corum. İki Corum'dan yukarıda No. 4 ve 5'de söz ettik.

9. Çorum. Evliya Çelebi zamanında Bitlis kentinin bir mahallesinin adı (Danışman metninde c.VI s. 179).

ÇÖLEMERİK. Hakkâri ilinin merkezi kasabanın adı. Aslı, Süryanî dilinde Gulâmark'tır. Anlamını saptayamadım.

ÇUMRA. Konya iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni ve anlamı bilinmiyor. Bu ad, Hitit belgelerinde anılan kent adı Zumarra ile (H. Ertem, CAD s. 170) bağlantılı olabilir.

Çur (sözcüğü). Ermenicede "Su"; buradan: "Akarsu". Anadoluda bazı derelerin ya da dere kıyısındaki köylerin, kasabaların adında bu sözcük yer almaktadır. Böyle adların kimi Türk ağzında az çok değiştirilmiştir; çur bölümü bazı örneklerde çor, cor vb. biçimlere bürünmüştür. Örneğin:

1. Salaçor (Deresi). Erzurum ili kuzey ucunda, İspir ile bucak merkezi Hunut/Çamlıkaya arasında Çoruh'a katılan bir deredir.

2. Hodicor (Deresi). Yine aynı yörede, bucak merkezi Hunut/Çamlıkaya'nın doğu yakınında Çoruh'a katılan bir dere.

3. Çapakçur. Bkz. Çapakçur.

ÇÜNGÜŞ. Diyarbakır iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini ve anlamını saptayamadım. Bu ad, kasabanın tırmanılması zor ve dizin gücünü gerektiren bir yerde olduğunu anlatır yolda Ermenice Dzung/Dzunk (=Diz) ve Uj (Güç, kuvvet) sözcüklerinden türetilmiş olabilir mi, belirleyemedim.

Da (sözcüğü). Luwi dilinden ya da onun yerel ardılı Anadolu dillerinden gelme adlarda bu sözcüğün birkaç anlamı vardır:

1. Luwi dilinde (ve İran dillerinde), A ile başlayan sözcüklerin, baştaki bu A ihmâl edilerek söylenen çeşitlemelerinin kullanılması yaygın olduğundan ve örneğin Ama yerine Ma, Aia yerine İa, Aba/Apa yerine Pa, Adra yerine Dra/Tra (Drava, Drama, Troia vb.), Akra yerine Kra dendiğinden (bu konuda bkz. Ama), özellikle Ana Tanrıçayı kasdeden Ada sözcüğünün (bkz. Ada, Athana) bir de Da biçiminde çeşitlemesiyle karşılaşmamız kaçınılmazdı ve nitekim pek çok ad içinde bu çeşitleme ile karşılaşıyoruz: Adanda yerine Danda, Adada yerine Dada, Ada-Meter yerine Da-Meter (Demeter) gibi.
2. Daidala yâni Da-ida-la, Da-orman-cığı (keza, Da-ağaç-çığı) gibi bazı adlarda gördüğümüz Da'nın "Çam" demek olabileceğini sanıyorum. Bkz. Daidala.
3. Bazı sözcüklerde gördüğümüz Da ise, Dwa (=İki) anlamında olmalıdır.

DABLAİ. Bithynia'da, İznik-Ankara yolunda bir köy ya da kasaba. Ptolemaios'ta (5 I 14), Peutinger Tablosunda ve Antoninus Rehberinde anılmıştır. Geyve'den 43 km. ileydi; dolayısiyle, Taraklı'da değildi ve onun dahi ilerisindeydi (W. Ruge, RE Dablae maddesi). Dablai adı, Hellen dilinin çoğul bitişini almış ve Hellen dilinde Dabla Halkı (nın kenti) anlamına bürünmüştür; ancak, Dabla sözcüğünün o dilde hiçbir anlamı yoktur. Öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

Dada (sözcüğü). Keza, Tata. Anadolunun pek çok tarihsel coğrafya adı içinde gördüğümüz bu sözcük, kanımca, baş tanrının adlarından (Teşup, Tarkhun, Adra, Sanda/Kanda vb.) biridir, Danda'nın burunsal n sesi düşmüş çeşitlemesidir (bkz. -ada). Danda yâni Da (Ana Tanrıça)-wanda (-lı), Da'lı, Da'sı olan, "Ana Tanrıça Ada/Da'yı eş olarak tutan" demektir. Dolayısiyle, Danda, Tanta, Dada, Tata adını "Ana Tanrıçanın Erkeği" diye çevirebiliriz. Ancak, sözcük, tıpkı Adanda, Amanda, Manda adlarındaki gibi, "Ana Tanrıça Tapınıcısı (Halk)" anlamına da gelebilir.

DADA. Anlamına yukarıda değindiğimiz Dada sözcüğü, Anadoluda pek çok yerleşim biriminin adında hâlâ yaşıyor. 1946 yılı yönetim örgütünde görülen şu örnekleri listeleyelim:

1. Dada. Balıkesir ili Dursunbey ilçesi Kireç bucağında köy.
2. Dada. Kastamonu ili İnebolu ilçesi Abana bucağının Ulu Köy'ünde mahalle.
3. Dada. Zonguldak ili Bartın ilçesi Amasra bucağı Esenler köyünde mahalle.
4. Dadağı. Kayseri ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Dadağı adı, Dadaka yâni Dada-ka, Dada-Yurdu (bkz. -ka) adının bozulmuş biçimi olsa gerek.
5. Dadağı. Niğde ili Arapsun (Gülşehir) ilçesi Salanda (Gümüşkent) bucağında köy.
6. Dadağlı. Aslı belki Dadala yâni Dada-la, Dada'nın Yavrusu; karş. Attala, Satala. Manisa ili Alaşehir ilçesi Sarıgöl bucağında köy.
7. Dadağlı. Kahramanmaraş ili merkez ilçesi merkez bucağında köy.
8. Dadak (aslı Dadaka olmalı). Afyon ili merkez ilçesi Şuhut bucağında köy.
9. Dadalı (aslı Dadala olmalı). Bolu ili Akçakoca ilçesi merkez bucağında köy.
10. Dadalı. İçel ili Tarsus ilçesi merkez bucağında köy.

11. Dadanı. Bolu ili merkez ilçesi merkez bucağında köy. Adının aslı Dadana yâni Dada-(wa)na, Dada Yurdu olabilir. Bkz. wana.

12. Dadasın. Kayseri ili merkez ilçesi Muncusun bucağında köy (şimdi, bucak merkezi Akçatepe). Anadolulu adlardaki -ssos bitişlerinin Türk ağzında büyük çoğunlukla -sun ya da -sın'a döndüğünü bildiğimizden (bkz. Assa), Dadasın'ın daha eski biçiminin Dadassos yâni Dada-(a)ssos, Dada Kenti olduğunu anlayabiliyoruz. Gerçekten, biraz sonra bir Dadasa göreceğiz.

13. Dadasun. Niğde ili Aksaray ilçesi merkez bucağında köy. Adının kökeni, anlamı yukarıda No. 12'de belirtildi.

DADALEİS. Ptolemaios'un (5 II 21) andığı bir Lydia kenti. Ramsay'a (s. 138 No. 31) göre burada adın yanlış yazımı söz konusudur ve Dadaleis, gerçekte, Daldis kentinden başkası değildir. Ramsay, iki sayfa sonra (s. 141 No. 36 sonu) bir diğer olasılığa işaret ediyor ve Ptolemaios'un, Sataleis (Hellen dilinde: Satala Halkı) diyecekken Dadaleis yazmış bulunması olasıdır, zaten Khalkedon/Kadıköy'de yapılan piskoposlar kurultayına kimlerin katıldığını gösteren listede, Satala piskoposu için Satalorum denecek yerde Daedalorum denmiştir diyor. Bürchner (RE Dadaleis maddesi), Ptolemaios'un andığı Dadaleis'in Satala Halkı olduğu görüşündedir, yâni ikinci olasılığı kabullenmektedir. Kurultay tutanağı ile ilgili gözleme bakılırsa, Satala'nın bir adı da Daidala idi.

Bütün bu karışıklığın açıklanmasını, Dadaleis adının türetiliş ögelerini göz önünde tutarak yapabiliriz. Dadaleis ile Sataleis gerçekten aynı şeyi kasdeder, ama ortada bir yanlış yazım yoktur. Her iki ad, aktardığımız biçimlerini, Hellen dilinin "-lılar, -halkı" anlamındaki takılarından biri olan -eis takısını almakla edinmişlerdir. Kök bölüm, kent adının Anadolulu gerçek biçimleri olan Satala ve Dadala'dır. Satala'nın aslı Sa(n)dala yâni Sanda-la, Sanda'nın Yavrusu'dur (karş. Attala/Attalos, Atta'nın Yavrusu). Sanda, Anadolu baş tanrısının (Tarkhun, Adra, Atta gibi) adlarından daha doğrusu sanlarından biridir; "Kutsal" demektir. Dolayısiyle, Sa(n)dala, "Baş Tanrının Oğlu"nu kasdeder. Gerçekten bu tanrı, Satala kentinde, Hellenleşme döneminde, Zeus'un oğlu Apollon kimliğine bürünmüştür; üstelik Apollon ile ilgili bir yazıtta, Tarkhun'un simgesi çifte ağızlı balta görülmüştür (Z. Taşlıklıoğlu, Anadoluda Apollon Kült'ü, s. 79-80). Dada/Tata ise, gördük ki, Anadolu baş tanrısının bir diğer adıdır. Böylece, Dadala ile Satala, aynı babanın aynı oğlunu, aynı Oğul-Tanrı'yı kasdetmektedir (Hitit'lerin Telepinu'su). Onun adını taşıyan kentin de hem Dadala hem Satala diye anılması pek tutarlıdır. Khalkedon Konsil'i tutanağında aynı kente Daidala denmesi ise, herhalde, tutanağı yazan kişinin Dadala adını bilmediği halde, ünlü Daidala ve Daidalos yüzünden Daidala adını bilmesi, kentin adını Daidala sanması yüzündendir.

DADASA. Dio Cassius'un (36 XII 1-3) andığı, Poptos Kappadokia'sında, Komana/Gümenek'den pek uzak olmayan bir kale (Ruge, RE Dadasa maddesi). Cornelius (Geschichte der Hethiter, s. 328 dn. 5) Zile güney yakınında olduğu kanısındadır. Gazioura'nın yanıbaşında idi; o kenti Turhal'a lokalize eden yaygın görüşe katıldıkları için, Biller/Olshausen (Festschrift für Dörner'deki yazılarında, s. 170 No. 7'de) Dadasa'nın, Turhal'dan 4 km. kuzey-kuzeydoğu ileride Maden Kale denen kalıntılar alanında olabileceğini düşünüyorlar.

Bu Dadasa ile, Hitit belgelerinde anılan Dattasa aynı idi sanılıyor. Gerçekten, Hellen yazımında olduğu gibi Hitit yazımında da bir sözcüğün t ile yahut tt ile yazılması okunuş ve anlam ayrılığı yaratmaz.

Dadasa adı, Dada-(a)ssa ögelerinden türetilmiştir, Dada'nın (Ana Tanrıçanın Erkeğinin) kenti demektir. Bkz. Dada (sözcüğü), Assa (sözcüğü). Karş. Dada, No. 12'deki Dadasın ve

No. 13'deki Dadasun. Gerek bunlardan biri, gerek şimdi incelediğimiz Dadasa, Hitit belgelerindeki Dattasa olabilir, ama hiçbiri de o kent olmayabilir.

DADASIN. Bkz. Dada, No. 12.

DADASUN. Bkz. Dada, No. 13.

DADASTANA. 364 yılında Ankara'dan İstanbul'a doğru giden Roma ordusunun yolu üzerine düşen bir kentçik; imparator Iovianus burada ölmüştü. Hem Peutinger Tablosunda, hem Antoninus Rehberinde gösterilen kentçiğin Nallıhan kuzeybatı yakınında olduğu biliniyor (bkz. Ramsay, s. 264'deki tablo).

Dadastana adının kökeni ve anlamı konusunda iki olasılık vardır:

a. Güçsüz saydığım birinci olasılığa göre, ad, Anadolu baş tanrısının adlarından biri olan Dada sözcüğüne, İran egemenliği döneminde, eski İran dilinin "Kaya" anlamına gelen Stana sözcüğünün eklenmesiyle türetilmiştir, "Dada'nın kayası" demektir.

b. İkinci ve bence güçlü olasılığa göre, adın tümü Anadoluludur; Dad(a)-Asta-(wa)na ögelerinden türetilmiştir, "Dada-Deresinin-Ülkesi" anlamındadır. Bkz. Dada, Asta, wana.

Dadaş (sözcüğü). Kuzeydoğu iç Anadolu, özellikle Erzurum yöresinin Türkçesine özgü, "Erkek, yiğit" anlamında Dadaş sözcüğü, Luwi kökenli dillerde, o arada (ilkçağ Pontos Kappadokia'sı bölgesinde de konuşulan) Kappadokia dilinde kullanılan ve Ana Tanrıçanın erkeğini anlatan, yukarıda ele aldığımız Dada adının, Hellenleşme döneminde erkek adı olabilmesi için sonuna -s eklenmiş biçimi Dadas'dan bozma olabilir kanısındayım.

DADAY. Kastamonu iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının aslı Dada olsa gerek; anlamı yukarıda belirtildi. Kasaba yeni değildir; 16. yüzyıl Osmanlı belgelerinde anılır.

Ruge/Bittel (RE Paphlagonia maddesi; c. XVIII/4 sonunda, ekler kısmındadır) Daday adının daha eski biçiminin Tadair olduğunu belirtiyorlar (s. 2499 satır 59 ve s. 2500, satır 52); kaynak olarak da, 1838'de yöreyi gezen Boré'nin yapıtına yollama yapıyorlar. Bu Tadair adının aslı, görünüşe bakılırsa, Dadaira yâni Dada-ira, Yüce Dada'dır; bkz. Dada (sözcüğü), ira, Adrir. Demek ki Dadaira, aslında Dada-(u)ra'dan başka şey olmayan Dadybra ile aynı adı taşıyor (bkz. Dadybra), çünkü ira, "büyük" anlamındaki ura'nın çeşitlemesinden başka şey değildir. Ancak, bu durumda, Dadybra'yı mutlaka Daday'a lokalize etmek zorunlu değildir. Anadoluda, hem de birbirine oldukça yakın yerlerde üç tane Astyra görmüş bulunduğumuzu anımsayalım.

DADYBRA. Paphlagonia'da ilkçağ kenti. Lokalizasyonu konusunda Kiepert, Ramsay gibi araştırmacılar çeşitli başka görüşler savunmuş olmakla birlikte, Hulûsi Yazıcıoğlu (Safranbolu. Basıldığı yer: Karabük, 1982) Yazıcızâde Tarihi'ndeki bir bölüme dayanarak, Türk egemenliğinin başlangıcında Dadybra adının Zâlifre'ye çevrilerek kullanıldığını, Türklerin aynı kente daha sonra Zağfiran-Borglu (şimdi, Safranbolu) dediklerini, dolayısiyle Dadybra'nın Safranbolu olduğunu açıklıyor. Keza bkz. Umar, Paphlagonia, s. 33-34.

Dadybra adının öz biçimi ve anlamı, yukarıda Daday'dan söz ederken, belirtildi. Dadybra, Selçuklu Türklerince Bizanslılardan alındığı sırada bile bu adı taşıyordu; Selçuklu Türklerinin Zalifre dediği hisarın burası olmak gerektiğini O. Turan da (Türkiye Selçukluları, s. 157) kabul etmektedir.

DADYMA. İlkçağ kenti; şimdi, Harput Ovasında Tadim Köyü (Tomaschek, RE Dadyma maddesi). Adı, tıpkı İdyma, Sidyma vb. gibi, Luwi dilinin "-insanı, -halkı" anlamına gelen uma/umna takısı ile türetilmiştir. Kök sözcük, baş tanrının adı Dada'dır. Dad(a)-uma, "Ana Tanrıçanın Erkeğinin halkı" demek olur. Bkz. Dada (sözcüğü), uma.

DAGALA. Adın aslı Dakala yâni Daka-la, Daka-cık olmalıdır; Daka'nın anlamı konusunda bkz. Dakai.

1. Dagala. Arrianos'un Karadeniz kıyılarını anlatan yapıtında anılan bir köy ya da kasaba. Samsun ile Kızılırmak ağzı arasında idi. Kalıntılar alanı saptanamamıştır. Şimdiki (Samsun merkez ilçesine bağlı bucak merkezi) Taflan olabilir.

2. Dagala. Kuzeybatı Mesopotamia'da bir kasaba. Kuzeydoğusundaki Amida/Diyarbakır ile, güneybatısındaki Sigura (Fırat'a batıdan katılan Sagur Çayı üzerinde bir yerleşim) arasında idi. Ravenna'lı Coğrafyacı anmıştır (Streck, RE Suppl. I, 1903, Dagala maddesi).

DAGALASSOS. Arabissos (Afşin) ile Nikopolis (Islahiye) arasında bir yerleşim. Antoninus Rehberinde gösterilmiş ve Nikopolis'ten 24 mil uzaklıkta bulunduğu belirtilmiştir (bkz. W. Ruge, RE Dagalassos maddesi). Adın aslı, belli ki, Dakalassa yâni Daka-la-(a)ssa, "Daka-cık-kenti" idi. Bkz. Dakai, -la, Assa (sözcüğü). Karş. Sagalassos.

DAGONA. Sivas ile, Pontos'taki Nikopolis (Suşehri'nin atası olan ilkçağ kenti) arasında bir yerleşim. Ptolemaios (5 VII 3) anmıştır. Peutinger Tablosunda gösterilen Dogana, budur (Ruge, RE Dagona maddesi). Adının aslı, baskın olasılıkla, anlamını aşağıda Dakai'da tartıştığımız Daka kök sözcüğüne, -sal, -ülkesi anlamlarına gelen wana takısının eklenmesiyle türetilmiş Dakawana idi. Bkz. Dakai, wana.

DAGOUSA. Fırat boyunda, Daskousa'nın güney yakınında, Ptolemaios'un (5 VII 5) andığı bir yerleşim. Bugünkü Keban Maden dolaylarında olduğu sanılıyor (Tomaschek, RE Dagusa maddesi). Adının aslı, baskın olasılıkla, Dakuwassa idi: Dak(a)-uw(a)-assa, "Dakalık-kenti". Bkz. Dakai, uwa, Assa.

DAGOUTA. Mysia-Bithynia sınırında bir yerleşim; Ptolemaios (5 II 14) anmıştır. Orhaneli yakınlarında olduğu sanılıyor (Bürchner, RE Daguta maddesi). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu adın türetiliş ögeleri ve anlamı konusunda çeşitli olasılıklar görüyoruz. Özellikle:

a. Ad, dwa (=iki) ve kuta (=duvar, sur, hisar) ögelerinden türetilmiş olabilir. Böyle bir Luwi dili sözcüğü, yerleşimin iki kat surla çevrili olduğunu ya da iki hisardan oluştuğunu anlatır.

b. Ad, Daka (bkz. aşağıda Dakai) ve uda (yukarıda sözünü ettiğimiz kuta'nın çeşitlemesi; bkz. Hyde) ögelerinden türetilmiş, "Daka Hisarı" anlamında olabilir.

DAİDALA. Birçok vesileyle karşılaştığımız bir tarihsel ad. Hiç kuşkusuz Luwi/Pelasgos kökenlidir; görünüşe bakılırsa, Da (burada, Çam?)-ida (orman, ağaç)-la (Luwi dilinin ve ardılı dillerin -cık anlamındaki takısı) ögeleriyle türetilmiştir; ida sözcüğü hem orman hem de ağaç anlamında kullanıldığından, gerek Çam (?) Ormancığı'nı, gerek Çam (?) Ağaççığı'nı hatta tahtacığını anlatır.

Adın sonundaki -la ögesinin, Luwi/Pelasgos dilinde ve Luwi dilinin ardılı Anadolu dillerinde -cık (buradan, keza, "-nın yavrusu") anlamında bulunduğunu, Attala/Attalos gibi adlar dolayısıyle, bilmekteyiz; bkz. -la (takısı). Ortadaki İda'nın da (İngilizcedeki Wood, Fransızcadaki Bois gibi) "Orman, ağaç, odun, tahta" anlamlarının her birini belirttiği, sözcük bu anlamlarının tümüyle eski Hellen diline de geçtiği için, biliyoruz.

Demek ki Daidala, Da Ormancığı'nı, Da Ağaççığı'nı anlatır. Buradaki Da'yı da (A)da, Ana Tanrıça olarak yorumlamak ilk akla gelen düşüncedir (bkz. Da). Ancak, aşağıda aktaracağımız, Pausanias'daki bir bölümden, çok eski dönemlerde Daidala sözcüğünün *Tahta Heykel* anlamında (ve Ana Tanrıça ile ya da onun ardılları Athena vb.'nden herhangi biri ile bağlantılı olmaksızın) kullanıldığını öğrenince; Da'nın burada Ana Tanrıçaya değil,

belli bir ağaç türüne işaret ettiğini anlıyoruz.

Luwi dilinden İda gibi pek çok sözcük almış bulunan eski Hellen diline bakınca görüyoruz ki, bu dilde, Dadinos (reçinesi dolayısıyle) çam ağacının adıdır ve ayrıca Dais sözcüğü, hem reçine, hem de reçineli ağaç anlamına gelir (örneğin Thoukydides, VII 53'de bu anlamda kullanılmıştır). Aynı dilde, Daos, ucu tutuşturulmuş reçineli ağaç parçasını yani meş'aleyi belirtir; İliada'da (örneğin XXIV 647) ve Odysseia'da (örneğin, IV 300) bu anlamda geçer. Bütün bunlara ve Pausanias'dan aşağıda aktaracağımız bölüme bakarak, Luwi/Pelasgos dilinde Da'nın, başka anlamları yanında, reçineyi, reçineli ağacı, özellikle çam ağacını anlattığı sonucuna varıyorum. Öyleyse Daidala, Çam Ağaççığı, Çam Tahtacığı, Çam Ormancığı anlamlarındadır.

Bu Daidala sözcüğü, Orta Yunanistanda Boiotia'daki Plataiai kentinde Daidalos onuruna yapılan şenlikli kutsal törenlerin adı olarak bilinir ve örneğin, TA Daidala maddesinde yalnız bu yolda bilgi verilir. Oysa, Pausanias (9 III 1-3) o şenliklerin nedenini ve Daidala adının anlamını başka türlü açıklamaktadır:

> Çünkü anlatırlar ki, Hera nedense Zeus'a kızıp Euboia/İğriboz Adasına gitmiş, Zeus da onu yatıştıramayınca, o zamanlar Plataiai'da egemen olan Kithairon'a danışmaya gelmiş; gerçekten, Kithairon'un çare buluculuktaki becerisi herkesinkine baskın imiş. Bu da, Zeus'a akıl öğretmiş; demiş ki, "Tahtadan bir heykel bulup buluştur, onu bir arabaya yükle, üstünü ört, arabaya öküzleri koşup yürüt, herkese Asopos kızı Plataia'yı aldım, evime götürüyorum, eş edineceğim diye söyle". Zeus, Kithairon'un öğüdünü tıpatıp uygulamış; Hera da olan biteni hemen duymuş ve duyar duymaz çıkagelmiş. Ama arabanın üstüne uzanıp örtüyü yırtınca, aldandığını görmüş, sevinmiş, çünkü orada Zeus'un yeni eşini bulacağım sanırken bakınış ki tahtadan bir heykel var; Zeus'la barışmış. Bu barışmayı kutlamak için Daidala şenlikleri yapılır, çünkü *eskiden tahta heykellere daidala denirdi.* Bence, böyle denmesi Palamaon oğlu Daidalos'un Atina'da doğmasından çok, çok öncelerine gider; sanıyorum ki o kişiye sonraları Daidala sözcüğünden türetme bir san, Daidalos sanı verilmişti, yoksa Daidalos onun doğuştan aldığı ad değildi.

Karşımıza çıkan Daidala'ların başlıcaları şunlardır:

1. Daidala. Lykia kenti (Titus Livius, XXXVII 22). Bir çam ormanının denize uzandığı bölgede, Köyceğiz-Fethiye yolu üzerinde, Fethiye'den 29 km. uzaklıkta bulunan İnlice Köyünün kuzey bitişiğindeki tepe üzerinde idi.

2. Daidala. Yalnız bu kentin değil, onun arkasındaki, çam ormanıyla kaplı dağ sırtları bölgesinin de adı Daidala idi (Strabon, 14 III 2 başı).

3. Daidala. İran'da Kaspeiria bölgesinde, Zaradros (bu adın içindeki Adra ögesine dikkat edelim; bkz. Adra) kenti yakınında bir yere Daidala deniyordu (Ptolemaios, 7 I 49). Karş. kitabın sonunda Genel Sonuçlar bölümünde II 8.

4. Daidala. Afganistanda, Kabul Irmağı üzerinde, Celâlabad kuzeyindeki bir geçidin adı da Daidala'dır (Byztantion'lu Stephanos anmıştır; ayrıca bkz. Tomaschek, RE Daidala maddesi No. 2).

5. ve 6. Yunanistandaki Daidala şenlikleri ve Giritlidir denen destan kişisi Daidalos. Daidalos, Hellen destan öykülerinde adı geçen, *Hellen ulusunun oluşmasından çok önceki çağda,* yani Luwi'ler, Pelasgos'lar çağında yaşamış (?) ünlü heykel yapımcısı, mimar, hezarfen kişidir. Genellikle, Girit'li olduğu söylenir. Girit'in aynı çağdaki kralı destan kişisi Minos'un egemenliği zamanında, onun başkenti Knossos'ta yaşadığına inanılır (karş.

İliada, XVIII 590). Bir destan öyküsüne bakılırsa, kral Minos bir kızgınlık nedeniyle Daidalos'u tutuklatıp, oğlu İkaros ile birlikte hapsettirmiş; ama pek becerikli bir kişi olan Daidalos, tüylerden, balmumundan kanat yapıp bunlarla uçmayı, kaçmayı başarmış (Herodotos, VII 170). Pausanias ise, yukarıda gördüğümüz üzere, onu Pelasgos kenti Athana/Athena'da (Athenai, Atina) doğmuş gösteriyor.

DAİENİ. Urartu Hisarı. Muş iline bağlı ilçe merkezi Varto'nun güneydoğu yakınında, Murat Suyu kuzey kıyısında kalıntıları günümüze ulaşmıştır. Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

DAKAİ. Amasya'dan, Pontos Komana'sına yâni Almus yolu kavşağındaki Gömenek/Gümenek Köyüne uzanan ilkçağ yolunda bir köy (Ramsay, s. 289-290 No. 13). Adının diğer biçimleri, ya da diğer adları, Dakozai, Daknai imiş. Bunların tümü Daka kök sözcüğünden türetilmiştir. Dakai, Daka'nın Hellen diline göre çoğul edilmiş biçimidir ve Daka Halkı demektir. Yukarıda Daka'nın Daga çeşitlemesini gördük ve o çeşitlemeden türetilmiş bazı adlarla karşılaştık.

Bu kök sözcüğün anlamı konusunda iki olasılık vardır:

a. Birinci olasılıkta, Daka, (A)da-ka, yâni "Ada/Da (Ana Tanrıça) Yurdu" demektir. Bkz. Ada, Da, -ka.

b. Baskın tuttuğum ikinci olasılıkta, Daka, burunsal n sesi düşmüş (bu konuda bkz. wanda, -ada) Danka yâni (A)da-Anka'dan başka birşey değildir, doğrudan doğruya "Sevgili Ana Tanrıça"yı kasdeder. Bkz. Ada, Da, Anka, Danka.

DAKASYE. Ptolemaios'un (5 IV 4) andığı, Galatia'nın Paphlagonia'ya yakın bölgesinde, tam yerini saptayamadığımız bir kentçiğin adı. Lâtin yazımında e ile gösterilen harf Hellen yazımında eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Buna göre adın aslı Dakasuwa'dır; ad aslında kentçiğin bulunduğu yörenin adıdır ve orada Ana Tanrıça tapkısı kentlerinin, kasabalarının bolluğunu anlatmaktadır: Daka-(a)ss(a)-uwa, Daka-kenti-lik, "Daka kentlerinin bol olduğu yöre". Bkz. Dakai, Assa, uwa, Assuwa.

DAKİBYZA. Gebze'nin ilkçağdaki adının bir biçimi (Ramsay, s. 200 No. 40). Baştaki Da'yı söylemeyerek kullanılan diğer biçim Kibyza'dır ve günümüzdeki Gebze adı bundan bozmadır. Tarihsel adın kökenini, türetiliş ögelerini ve anlamını güvenle saptayamadım. Yine Ana Tanrıçaya işaret eden Daka/Danka'dan türetilmiş olsa gerek; nitekim karşı kıyıda bir Angaros ve kuzey kıyıda, Hereke'nin yanıbaşında bir Ankyron/Ankyrona adıyla karşılaşmıştık.

DAKNAİ. Bkz. Dakai. Adın Daknai biçiminin aslı Dak(a)na yâni Daka-wana, Daka'sal, Daka Ülkesi olmalıdır (bkz. wana). Hellenleşme döneminde bunun sonu Hellen diline göre çoğul biçime getirilmekle ad, Dak(a)na Halkı anlamını yüklenmiştir.

DAKORA. Keza, Dakoroa. Kappadokia'da, Kayseri yakınlarında bir köy. Ramsay (s. 339) bunun, Strabon'un (14 II 29) andığı Sadakora ile aynı olduğu kanısında ise de, Ruge'ye (RE Dakora maddesi) göre bunun kanıtı yoktur.

Dakora adı, Daka, ura ögelerinden türetilmiştir, "Yüce Daka (Ana Tanrıça)" demektir. Bkz. Dakai, ura. Adın Dakoroa biçiminde ise, buna bir uwa (-lık) ögesi daha eklenmiştir ve ad, o biçimiyle, "Yüce Daka (Ana Tanrıça)'nın tapınağı" anlamını belirtmektedir (bkz. uwa). Daka-Ura, "Yüce Ana Tanrıça" adının başına Luwi dilinin "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarındaki Swa öntakısını eklerseniz, Sadakora adının öz biçimini türetmiş olursunuz. Bkz. Swa.

DAKOZAİ. Bkz. Dakai. Adın bu biçiminin aslı belki Dakuda, yâni Dak(a)-Uda, "Ana

Tanrıça Hisarı" idi. Bkz. Uda.

Dala (sözcüğü). Keza Tala, Tla, Talla, Dalla. Luwi dilinde "Çömlek" (Laroche, Dictionnaire, s. 89).

DALAMA. Aydın ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Adının Türkçedeki Dalamak fiiliyle ilgisi bulunduğu pek kuşkuludur. Tersine, Dalaman, Dalanda, Tlawa gibi adlara bakarak Dalama adının da Luwi dilinden ya da onun yerel ardılı Karia dilinden gelmiş olabileceğini düşünüyorum. Böyle idiyse, adın sonundaki -ma, tıpkı Pergama/Bergama adındaki gibi, senkop olayı nedeniyle baştaki u'sunu yitirmiş uma'dır (Luwi diliyle ardıllarında, "-insanı, -halkı"). Ancak, baştaki Dala'nın kökeni ve anlamı yönünden üç olasılık karşısındayız:

a. Birinci olasılıkta, buradaki Dala, Luwi dilinde "Çömlek" anlamına gelen sözcüğün tâ kendisidir. Bkz. Yukarıda Dala (sözcüğü). Böyle idiyse, Dalama, "Çömlekçi" demektir.

b. Baskın tuttuğum ikinci olasılıkta, buradaki Dala, Luwi dilinden gelme ve A ile başlayan sözcüklerden nicesinde gördüğümüz üzere (bkz. Ama, Da), öyle bir sözcüğün, baştaki A'sı söylenmeyerek kullanılan çeşitlemesidir, daha açık deyişle Attala'nın çeşitlemesidir ve "Atta'nın, Baba Tanrının Yavrusu" anlamındadır; kasdedilen, Apollon'un öncülü Anadolu tanrısıdır (Hitit'lerin Telepinu'su). Yakın yöredeki Tralleis (şimdi, Aydın) kentinin adında da bu tanrının tapkısına işaret edildiğini göreceğiz (bkz. Tralleis).

c. Üçüncü bir olasılık için bkz. Louma.

DALAMAN. Muğla'ya bağlı ilçe merkezi bir kasabamızın adı; ayrıca, oradan geçen çayın adı (çayın ilkçağdaki adı, Hellen ağzında İndos idi).

Dalaman adı, görünüşe bakılırsa, Dala-(u)ma-(wa)na ögelerinden türetilmiş Dalamana'dan gelir ve Artaka'nın son a'sının başına gelenler bu örnekte de aynen gerçekleşmiştir, yâni Dalamana adı Hellenleşme döneminde Dalamane, Rumlaşma döneminde Dalamani, Türkleşme döneminde Dalaman olmuştur. Dala-uma-wana, "Dala (Attala;Atta'nın Yavrusu)-halkının-ülkesi" demektir; bkz. Dalama, wana.

DALANDA. Şimdi Darende dediğimiz kentin ilkçağdaki atasının adı (Ramsay, s. 343 başı); dolayısiyle, Darende adının öz biçimi. Dala ve wanda ögelerinden türetilmiştir. Burada Dala ögesi "Çömlek" anlamında idiyse, Dalanda, "Çömlekli" demektir; "Atta'nın Yavrusu"nu, Oğul Tanrı'yı kasdediyorsa, "Atta Yavrusuna Tapan Halk (ın Kenti)" demektir. Bkz. Dalama, wanda, Adanda, Amanda, Otranda.

DALDİS. Lydia kenti. "Kemer yakınında Nardi Kalesi" olduğunu ilk kez Buresch (Aus Lydien adlı kitabında) saptamıştır. Kente Roma egemenliği çağında, imparator Vespasianus ve oğulları onuruna, Flavia (Flavius Yurdu), Flaviopolis (Flavius kenti) denmiştir (Bürchner, RE Daldis maddesi). Bkz. Nardi.

DALİSANDOS. Adın Luwi kökenli olduğunu içindeki nd ögesi belli ediyorsa da, öz biçimi ve dolayısiyle anlamı konusunda birkaç olasılık vardır. Ruge, bu adı, Tanrı Sanda'nın adıyla bağlantılı sayıyor; demek ki adın aslını Dali-Sanda ögelerinden türetilmiş sayıyor. Ancak, türetiliş ögeleri başka türlü de olabilir; örneğin Dal(a)-issa-wanda gibi.

1. Dalisandos. Batı Lykaonia'da ilkçağ kenti (Ptolemaios, 5 VII 7; Ramsay, s. 370 No. 7; Ruge, RE Dalisandos maddesi). Yeri tartışmalıdır. Ramsay'e göre, Beyşehir-Seydişehir arasında, Hitit'ler çağı yapıtı olup şimdi sırtüstü yatan anıtıyla ünlü Fasıllar Köyü bitişiğindeki kalıntılar alanında idi.

2. Dalisandos. Güney Lykaonia'da, İsauria bölgesinde ilkçağ kenti (Ramsay, s. 370 No. 7, s. 407 No. 17; David French, The Site of Dalisandus. Epigraphica, Bonn'da yayınlanan

dergi, No. 4, 1984, s. 85-98).

DAMALİS. İstanbul ile Anadolu yakası arasında gidiş gelişin en çok kullanılan yerlerinden olan, Anadolu yakasındaki, Üsküdar'ın burun çıkıntısında bir iskelenin adı. Hellen dilindendir, "İnek" (özellikle, yavru inek) demektir. Üsküdar'daki buruna ilkçağda bir inek heykeli konduğundan dolayı burun, Damalis Burnu diye anılır olmuştur (TA, Kız Kulesi maddesi).

DAMATRYS. Çamlıca Tepesinin ve oradaki bir pınarın eski adı. Bazı araştırmacılara göre, Çamlıca adı, Damatrys'den Türk ağzına uydurulmuştur (Oberhummer, RE Damatrys maddesi). Bu Damatrys adı, Demeter adının çeşitlemesi ve aslına daha yakın biçimi Damater (Da-Mater)'le bağlantılı gibi görünüyorsa da, gerçekte Luwi/Pelasgos dilinden geldiği ve Ana Tanrıçanın erkeğine, Adra'ya işaret eden bir ad olduğu kanısındayım. Ma'nın Erkeği anlamında olarak Madra (Ma-Adra) adını tek başına ya da önüne, sonuna başka ögeler eklenmiş olarak birçok kez göreceğiz (kitabın sonunda Tablo 29'a bkz.); Damatra da, Madra'nın biraz daha ayrıntılı bir çeşitlemesidir yâni kasdedilen Adra'nın (Erkek, Erkek Tanrı) eşini açıklarken yalnız Ma demeyip (A)da-Ma ("Sevgili Ana Tanrıça"; karş. aynı anlamda Danka; bkz. Ada, Da) deyişini kullanmaktadır. Dolayısiyle Damatra, "Da-Ma-Adra", "Sevgili Ana Tanrıçanın Erkeği"dir. Aynı yörede, Skodra (şimdi, Üsküdar) adı başta olmak üzere, Adra tapkısıyla bağlantılı pek çok tarihsel ad vardır.

DAMSA. Nevşehir ilinde bir çay. Şimdi üzerinde Damsa Barajı vardır. Arap yazarlarında, örneğin El Mesudî'de Damisa olarak, Bizans kaynaklarında Tamisos olarak geçer (Honigmann, s. 44 ve orada dn. 10). Adın Anadolulu aslı, oradaki bir köy ya da kasaba dolayısiyle, Tamisa/Damisa olmalıdır (karş. Tomisa): Da-M(a)-İssa, "Sevgili Ana Tanrıçanın Köyü/kasabası". Bkz. Ada, Da, Ma, Assa.

DANA. Tuwana adının Xenophon tarafından (Anabasis, I II 20) Hellen ağzına uydurulan biçimi. Sonradan Tyana denmiştir. Şimdi Kemerhisar; Bor'un güney yakınında. Bkz. Tuwana, Tyana.

Danaa. Keza, Danae; Lâtin yazımında böyle e ile yazılan son ünlü, Hellen'lerin İon boyu yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H harfiyle. Danaa, daha doğru biçimdir.

Danaa, mythos kişisidir. Perseus'un anası imiş. İliada'da (XIV 319) anılır. Adındaki Dana kök sözcüğüne Danaos'lar, Danastris, Danala, Danuna gibi adlarda rastlıyacağız. Bu sözcük, Luwi/Pelasgos dilinde pek çok kez karşılaştığımız üzere, A ile başlayan bir adın baştaki bu A ihmal edilerek söylenen çeşitlemesinden (bu konuda bkz. Ama) başka şey değildir ve Adana/Athana'nın ta kendisidir. Nitekim, Ada adının dahi yalnızca Da diye kullanılışının yukarıda birçok örneğini gördük; dolayısiyle, Ada-(wa)na yerine Da-(wa)na dahi denmesi doğal hatta kaçınılmaz idi. Sonuç olarak, mythos kişisi Danaa, tıpkı Athana/Athena gibi, Luwi/Pelasgos Ana Tanrıçasının daha geç dönemlerde büründüğü sayısız kimlikten birini gösteriyor.

DANALA. Mithridates'e karşı yürütülen savaş sırasında Lucullus ile Pompeius'un Galatia bölgesindeki buluşmalarının yeri olan köy; Strabon'da (12 V 2) anılmıştır. Galatia'nın neresinde olduğu bilinmiyor. Danala adı, Luwi dilinde, yukarıda Danaa'dan söz ederken değindiğimiz Dana (yâni Adana/Athana) adına, -cık (buradan, keza, -nın yavrusu) anlamında -la takısı eklenmekle türetilmiştir. Buna göre, ya "Ana Tanrıçanın Yavrusu"(na tapan halkın köyü) anlamındadır, ya da köy Adana, Dana adını taşıyan başka yerleşimlerden ayrılması için, kendisinin küçük bir Adana/Dana olduğunu anlatır yolda Danala diye adlandırılmıştır.

Danaos (Halkı). Peloponnesos'daki Argos Ovasının eski halklarından bir ön-Hellen

boyu. İliada, bu adla bazan, Troia Savaşı çağının ön-Hellen ulusunu, yani Mykene Çağı kültürünün Yunanistan halkı Akhaios'ları kasdeder.

Hellen ağzındaki Danaoi (Danaos'lar, Danaos Halkı anlamında imiş görünüşündedir) biçimine bürünen adı açıklamak için de, Hellen'ler, kendilerinden önceki kültürden kalma, anlamını bilmedikleri tarihsel adlara açıklama getiren bir mythos uydurma geleneğini izlemişler ve Danaos diye bir soylu yiğit-ata uydurmuşlardır. Bu kişi, örneğin, Herodotos'da (II 91) anılmaktadır. Adın öz biçimi Danawa olsa gerektir; Hellen dilinde -a bitişi dişi adlara özgü olduğundan ve bir eril ad bununla bitemiyeceğinden, Danawa, Danaos edilmiş olmalıdır. Danawa, yukarıda Danaa adını incelerken Dana sözcüğünün anlamı hakkında yaptığımız gözlem doğrultusunda güvenle söyleyebiliriz ki, aslında (A)dana-uwa yâni Adana/Athana-Tapınağı'dır (bkz. Danaa, uwa). Dolayısiyle, Danaos Halkı, Ana Tanrıçaya Dana/Adana/Athana adını vererek Dana/Adana/Athana tapınağında ona tapan halk'tır.

Danastris. Rus ağzında Dnyester olmuş ırmak adının eski Hellen'lerce kullanılan biçimlerinden biri. Bizans çağında en çok bu biçim yaygındı; daha eski belgelerde, örneğin tarihçi Ammianus'un 4. yüzyıldan kalma yapıtında, Danaster, Danastrus biçimleri de görülmektedir (Tomaschek, RE Danastris maddesi). Adın içinde, Hind-Avrupa dillerinde "Akarsu, ırmak" anlamına gelen Strom, Stream vb.'nin Luwi dilindeki çeşitlemesi Astra/İstra bölümünü kolayca tanıyoruz (bkz. Asta). Astrakan, İstros adları gibi bu Danastris adının da, eski İran dillerinden birini konuşan Saka/Skyth'lerden kalma olduğu kanısındayım; aynı yakınlardaki Dnyepr Irmağının adındaki Epr bölümünü de asla rastlantıya yormuyorum (karş. Abra/Ebra).

Astra/İstra'ya, Astarpa Irmağı gibi, (aslında İvriz Deresini kasdeden) Kybistra gibi, birçok Anadolulu ad içinde rastladığımızdan; bu ögenin anlamı üzerine verdiğimiz açıklamanın (bkz. Asta) doğruluğunun bir kanıtı, karşılaştırmalı dilbilim incelemesi yönteminin bir kullanılış örneği olmak üzere bu Danastris adı üzerinde durduk. İÖ 2. ve hatta 1. binyılda Skythia'nın da Ana Tanrıça tapkısı bölgesi olduğu biliniyor. Buna göre, Danastris adının başındaki Dana'nın, tıpkı Anadoludaki ve Yunanistandaki gibi, aslında Adana/Athana'yı kasdetmesi olanaksız değildir. Karş. Danaa, Danala, Danaos, Danuna. Don Irmağının dahi Hellen'lerce bilinen adı Tanais idi.

Danda (sözcüğü). Keza, Tanta. Bu kök sözcük, Dandalas, Dandanakan, Dandarios'lar, Dandaxina, Donduran, Dont, Tantalos gibi pek çok ad içinde karşımıza çıkmaktadır. Bunun anlamı konusunda iki olasılık vardır:

a. Anadolu için daha az geçerli saydığım birinci olasılıkta, Danda, "Ağaç" anlamındadır. En eski Hint-Avrupa dillerinden olan Sanskrit dilinde Danda, "Ağaç gövdesi" demekti (Tomaschek, RE Dandaguda maddesi). Karadeniz doğusu ağaç tapkısı bölgesi olduğundan, oradaki ormanlık bölgede yaşayan Dandarios'lar halkının adı da (Ma'nın Erkeği ile değil) Ağaç ile bağlantılı olabilir.

b. Anadolu için daha güçlü saydığım ikinci olasılıkta, Danda, yukarıda incelediğimiz Dada adının daha doğru biçimidir ve aslında Da/Ada tanrıçanın adı ile, -lı, -sı olan anlamındaki (buradan, keza, "-tapınıcısı" anlamındaki) wanda/anda takısından türetilmiştir; özellikle, Ada/Da'yı eş olarak tutan tanrıyı, "Ada/Da'nın Erkeği"ni kasdeder. Ayrıca, tıpkı Adada, Adanda adları gibi, "Ada Tapınıcısı (Halk)" anlamını belirtmesi de, türetiliş ögelerine göre, doğaldır.

DANDA. Aşağıdaki örneklerde Danda, Adanda'nın çeşitlemesidir kanısındayım. Bkz. Danda (sözcüğü).

1. Danda. Manisa ili Gördes ilçesi merkez bucağına bağlı Boyalı Köyünün bir mahallesi (1946).

2. Dandı (aslı Danda olmalı). Gümüşhane ili Torul ilçesi Harşit bucağının bir köyü (1946). Bu köy şimdi Giresun ili Tirebolu ilçesi Harşit bucağına bağlıdır ve Süttaşı adını almıştır.

3. Dandın (aslı Dandina yâni Danda-wana, Danda Yurdu olmalı). Bilecik ili Bozüyük ilçesi Dodurga bucağına bağlı köy (1946). Adı bazı kaynaklarda Dandin biçiminde geçiyor (örneğin Bilecik 1973 İl Yıllığında). Şimdi Gökçeli edilmiştir.

DANDALAS. İlkçağdan gelme adını bugün de kullandığımız Dandalas Çayı, Aydın ilindedir; ilçe merkezi Karacasu'nun doğu yakınından geçer, Menderes'e güneyden katılır. Kenan Erim'in (Aphrodisias 1982, V. Kazı Sonuçları Toplantısı, s. 275-283'de s. 277) açıkladığına göre, Dandalas Çayı Vâdisinde 1982 Temmuzunda yapılan yüzey araştırmasında, vâdinin doğu yamaçlarının yukarı bölümünde bir yerde, Hacılar buluntusu keramiklere benzer türden pek çok keramik kırığı görülmüştür, yani orasının Hacılar Höyüğündeki ile çağdaş bir yerleşim alanı olduğu saptanmıştır. Karş. ileride Tantalos, No. 6.

Dandalas adı, Hellen mythos'larında da Anadolulu olduğu belirtilen destan kişisi Tantalos'un adıyla aynı kökenden, Luwi dilinden gelir ve gerçekte, kanımca, Oğul Tanrı'yı kasdeder: Danda-la, Danda'nın Yavrusu. Bkz. Danda (sözcüğü), -la. Karş. Attala/Attalos, Dadaleis, Dalama, Satala, Tantalos, Tralleis.

Dandanakan. Selçuklular ile Gazneliler arasında yapılan ünlü savaşın yeri yakınında bulunan küçük yerleşimin adı, dolayısiyle savaşın adı. Sözcüğün sonunda İran dillerinin -sal (buradan: -halkı) anlamındaki takılarından -akan (çağdaş Ermenicede: -agan) takısı yer almakla birlikte, kök sözcük Danda'nın eski İran dilinde herhangi bir anlamını Bartholomae (altiranisches Wörterbuch adlı dev yapıtında) göstermiyor. Bkz. yukarıda Danda (sözcüğü).

Dandarios'lar. Anadoludaki Pontos Kappadokia'sı bölgesinin doğusunda, Kafkasya yakınında, olağanüstü ağaçlık yörede ve üstelik ağaç tapkısı bölgesinde yaşayan bir halkın adı (Ploutarkhos, Lucullus'un Yaşamı, 16). Hellen dilinin -lı anlamındaki takılarından -ios'un eklenmesiyle ortaya çıkan bu halk adındaki kök sözcük, yâni ülkenin adı, Dandar(a)'dır. Bkz. Danda (sözcüğü).

DANDAXİNA. Güney Kappadokia'da, Kokoussos/Göksun ile Malatya arasında bir ilkçağ kenti; Antoninus Rehberinde anılır (bkz. Ramsay, s. 302 ortası) Eski Anadolu dilleri üzerine hiç çalışmadan Anadolunun tarihsel adları üzerine monografi yazan Zgusta (s. 152'de) bu adın eski İran dilinden geldiğini ve sondaki, -axina biçimine bürünmüş bölümün aslının, Avesta'da "Koyu, esmer" anlamlarını belirten Akhşaena sözcüğü olduğunu kabul ediyor. Oysa, Danda sözcüğü eski İran dilinden değil, Luwi dilinden geldiğine göre ve üstelik Bartholomae bunun eski İran dilinde şu veya bu anlamda bir ad olarak varlığından söz etmediğine göre; Dandaxina adının -axina biçimine bürünmüş bölümünün dahi aslında Anadolu kökenli olması gerekir. Bu bölümün öz biçimini ve anlamını saptayamıyoruz; karş. aşağıda -ksa (takısı), No. 5. Danda kök bölümünün anlamı için bkz. yukarıda Danda (sözcüğü).

DANDIRA. Afyon ili İhsaniye ilçesi merkez bucağına bağlı iki köyümüzün adı (Aşağı Dandıra, Yukarı Dandıra). Keza Aşağı Tandırı, Yukarı Tandırı da deniyor ve Afyon 1973 İl Yıllığında böyle anılıyor. Aslı, besbelli ki, Dandyra daha doğrusu Dandura, yani Dand(a)-ura, Yüce Danda'dır. Bkz. Danda (sözcüğü), ura.

Danga/Danka (sözcüğü). Birçok tarihsel coğrafya adı içinde karşılaştığımız bu sözcük, Da-(A)nka ögelerinden türetilmiştir, tıpkı Da-(A)ma gibi (bkz. Damatrys, Damsa) "Sevgili Ana Tanrıça" demektir. Bkz. Ada, Da, Anka. Bu nedenle Danga/Danka, ileride Gangra (Çankırı) kentinin adı içinde göreceğimiz K(uwa)-Anka ve Sangarios vb. adlar içinde

göreceğimiz S(wa)-Anka (her ikisi, "Kutsal Ana Tanrıça") sözcüğüyle hısımlık gösterir.

DANGAZ. (Köyü). Bkz. Dankaza, No. 1.

DANGES (Köyü). Bkz. Dankaza, No. 2.

DANGIR (Mahallesi). Bkz. Dankaza, No. 3.

DANKAR (Köyü). Bkz. Dankaza, No. 4.

DANKAZA. Amasya ili Gümüşhacıköy ilçesi Hamamözü bucağına bağlı köy. Yakın zamanda buna Damladere diye uydurma bir ad takıldı. Oysa, Dankaza adı, Hitit belgelerinde geçen Dankusna/Tankusna adı (H. Ertem, CAD s. 24 sonu) kadar eski ve öz Anadolulu olabilir. Aslı Danka-ada, "Ana Tanrıçaya tapan halk" olsa gerek; bkz. Danga/Danka (sözcüğü), -ada (takısı). Karş. Adada, Adanda, Otranda. Gerçekten, eski Anadolulu dillerde d'nin z'ye dönmesinin bir hayli örneği vardır: Nadiandos'dan Nazianzos, Podandos'dan Pozantı gibi.

Aşağıdaki adlar, yine Danka sözcüğünden türetilmiş tarihsel adların Türk ağzına uydurulmuş biçimleridir kanısındayım:

1. Dangaz. Kastamonu ili Daday ilçesi Azdavay bucağına bağlı köy (1946). Yukarıdaki Dankaza'nın adaşı olmalıdır.

2. Danges. Erzurum ili İspir ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946).

3. Dangır. Kastamonu ili Taşköprü ilçesi merkez bucağı Hoca Köyünün mahallesi (1946). Aslı Dankyra daha doğrusu Dankura yâni Dank(a)-ura, "Yüce Ana Tanrıça" olmalıdır. Bkz. Danga/Danka (sözcüğü), ura.

4. Dankar. Erzurum ili Tortum ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946). Bunun adı için de aynı açıklama olasıdır: Danka-(u)ra.

5. Dankıran. Diyarbakır ili merkez ilçesi Pirinçlik bucağına bağlı köy (1946). Aslı Dankurana olabilir: Dank(a)-ura-(wa)na, "Yüce Ana Tanrıça Ülkesi".

6. Dengel. Kastamonu ili merkez ilçesi Kuzyaka bucağı İbişler köyünün mahallesi (1946). Aslı, Oğul Tanrı'yı kasdederek, Dankala yâni Danka-la, "Danka'nın Yavrusu" olabilir. Bkz. -la.

7. Dengere. Burdur ili Tefenni ilçesi Çavdır bucağına bağlı köy (1946). Aslı Dankara'dır sanırım: Danka-(u)ra, Yüce Danka. Bkz. yukarıda No. 3, 4, 5. Karş. Cengice.

DANKIRAN (Köyü). Bkz. Dankaza, No. 5.

DANUNA. Adana ilimizde, Kadirli yakınındaki Karatepe'de Geç Hitit'ler döneminden kalma bir Luwi kentinde bulunmuş yazıtlarda, kentin kurucusu Asitiwata, kendini, Adana kentini başkent edinmiş Danuna kralı Awariku'nun yetiştirmesi ve bağımlısı olarak tanıtıyor. Danuna adının Çukurova'yı anlattığını, Adana adıyla da bazı türetiliş ögeleri yönünden bağlantısı bulunduğunu sezebiliyoruz. Danuna, belki Ada/Da (Ana Tanrıça) Tapınağı Ülkesi demekti: Dan(a)-u(wa)-(wa)na. Bkz. Adana, Danaa, Danaos'lar, uwa, wana.

DANYA. Bizans hizmetindeki paralı askerler birliği Katalan'lar Tugayının Anadoludaki çarpışmalarını anlatan yapıtlarda verilen bilgiye göre, 1305 dolaylarında bugünkü Manisa ili yöresine yayılan Saruhan Bey, orada Katalan'larca savunulan Danya Kalesini kuşatmış ama alamamıştı (Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 84). Danya'nın neresi olduğunu, adının kökenini ve anlamını saptayamadım.

DANZİK. Elazığ ili Pülümür ilçesine bağlı bucak merkezi Kırmızıköprü'nün eski adı. Ermenice Dantz (Armut) sözcüğü ile, çeşitli anlamları olan -ig takısından (bkz. -ig) türetilmiştir. Hem "Armutçuk" hem de "Armutlu, Armut Halkı" anlamına gelebilir.

DANZUT. Doğu Anadoluda sıkça karşılaştığımız bir yerleşim adı. Aslı Ermenice Dantz-ud, Armut-lu. Birkaç örnek:

1. Danzut. Aşkale ilçesi merkez bucağına bağlı Demirkan Köyünün eski adı.

2. Danzut. Bayburt ili merkez ilçe merkez bucağına bağlı Buğdaylı Köyünün eski adı.

3. Danzut. Kelkit ilçesi Köse bucağına bağlı Oylumdere Köyünün eski adı.

DAPHNE. Hellen dilinde "Defne" demektir ve dilimizdeki Defne sözcüğünün kökeni budur. Antakya yakınında, şimdiki Harbiye'nin ilkçağda taşıdığı ad da Daphne idi. Orada, Antakya'nın kurucusu Seleukos Nikator, Apollon'a adanmış bir çeşit kültürpark düzenletmişti (Benzinger, RE Daphne maddesi, No. 2). Apollon tapkısı yerlerinin çoğunda olduğu gibi burada da bir defne koruluğu vardı ve yer, adını ondan almaktaydı.

DAPHNOUS. İzmir batı ilerisinde, ilkçağ Klazomenai kenti (şimdiki Urla İskelesi ve karşısındaki ada) yakınında küçük bir yerleşim (Thoukydides, VIII 23 ve 31). Adı, Hellen dilinde, "Defne'li" (buradan: Defne Koruluğu) demektir.

DAPHNOUSA. Erythrai (şimdi, Çeşme kuzeydoğu ilerisinde Ildırı Köyü) karşısındaki Thalousa/Tellousa Adasının bir diğer adı. Oradaki defne bolluğu dolayısiyle, "Defne'li, defne'si bol" anlamında olan, Hellen dilinden bu adı almıştır (Bürchner, RE Daphnousa maddesi).

DAPHNOUSİA. Hellen dilinde: "Defne'si bol yöre". Kefken Adasına Hellen'lerce verilen ad (Ramsay, s. 199 No. 10).

DARA. Mardin'in güneydoğu ilerisinde bulunan, 5. yüzyıl başında imparator Anastasios döneminde berkitilen ve günümüze görkemli kalıntıları ulaşabilmiş güçlü hisarıyla uzun süre Anadolunun Sasanî akınlarına karşı yenilmez bekçisi kalan bir köy. Şimdi, Oğuz Köyü. Buradaki Dara adının, eski İran Şahları Darayavahuş/Dereios'larla bağlantısı olduğunun hiçbir kanıtını hatta belirtisini bilmiyorum. Adın hangi dilden geldiğini, anlamının ne olduğunu saptayamadım.

DARAHİYA. Bozburun Yarımadasında, üzerinde Fenaket/Taşlıca Köyünün bulunduğu Trakheia (Hellen dilinde: Taşlık) çıkıntısının, Pirî Reis'in yapıtında geçen adı. Bu yöre bir ilçe durumundaydı, ancak kasabası yoktu (P. Wittek, Menteşe Beyliği, s. 163 No. 15). Darahiya, açıktır ki, Trakheia'nın Türk ağzında çarpıtılmış biçimidir.

DARANALİS. Kemah yakınında, Fırat boyunda bulunan yörenin erken hristiyanlık dönemi Bizans belgelerindeki adı. Aslı Ermenice, "Tuz madeni olan", yani kaya tuzu elde edilecek yer anlamında Daran-ati'dir (Tomaschek, RE Daranalis maddesi).

DARANİSSA. Ptolemaios'ta (5 XIII 14) anılan bir Doğu Anadolu kenti. Yeri bilinmiyor (Baumgartner, RE Daranissa maddesi). Adı, Luwi dilinin ardılı Kappadokia dilinden gelmiş olsa gerek. Sonda, pek iyi tanıdığımız issa ("Yerleşim"; buradan: köy, kasaba, kent) ögesini açıkça görüyoruz (bkz. Assa sözcüğü). Baştaki Dara, belki, Da-(u)ra'yı, "Yüce Ana Tanrıça"yı kasdetmekte idi; bkz. Da, ura. Böyle idiyse adın tümü, "Yüce Ana Tanrıça Ülkesinin Kenti" demek olur: Da-(u)ra-(wa)n(a)-issa. Ancak, baştaki Dara'nın, Da ve Ara/aruwa ögelerinden, "Ana Tanrıça Sunağı" anlamında olarak, türetilmiş bulunması olasılığı da vardır. Karş. Darasos.

DARASOS. Hierokles'in yapıtında (710 No. 6) anılan, İsauria bölgesindeki bir kasaba. Tanı yeri bilinmiyor (Ruge, RE Darasos maddesi). Bunun da adının sonunda, Daranissa'daki issa'nın eş anlamlısı, assa'dan bozma assos'u, tek s ile yazılmış olarak, görüyoruz. Daranissos'un Dara'sı için geçerli olan olasılıklar Darasos'un Dara'sı için de aynen geçerlidir. Hatta İsauria'daki Darasos, aslında Adrassos da olabilir; bkz. Adrassos.

Darda/Tarta (sözcüğü). Luwi/Pelasgos kültüründen kalma tarihsel coğrafya adlarına bol sayıda rastladığımız bölgelerde, bu gibi adlar arasında, Darda/Tarta kök sözcüğünden türetilmiş olanlarını da görüyoruz: Dardanos, Dardania, Tartessos gibi. Bunların kiminde, Luwi dilinden gelme başka ögeler de görmekteyiz; örneğin Tartessos adındaki (a)ssos bölümü bakımından durum böyledir (bkz. Assa sözcüğü).

Darda/Tarta sözcüğünün anlamı bakımından, görebildiğim kadariyle, iki olasılık vardır:

a. Birinci olasılıkta, sözcük, Luwi/Pelasgos baş tanrısı Adra ile bağlantılıdır ve aslı Dadra yâni Da-(A)dra, "Ana Tanrıçanın-Erkeği"dir; bkz. Ada, Da, Adra; karş. Dada, Danda, Madra.

Gerçekten, Türk ağzında bile, diğer bir ünsüzden sonra gelen r sesine o ünsüzle yer değiştirtmek eğilimi vardır; örneğin halkımız, kibrit yerine kirbit der; bazı örneklerde Abra/Avra, Arva edilmiştir (bkz. Arvallı, Arvana). Bu eğilim, Dadra'yı da Darda etmiş olabilir. Çok dikkate değer ki, Tartessos adıyla İspanyanın Atlantik kıyısında karşılaşıyoruz: aynı İspanyanın Akdeniz kıyısında ise, günümüzde de varlığını sürdüren bir Adra kenti vardır. Keza, Dardania adıyla karşılaştığımız iki yerden biri Balkan Yarımadası, diğeri Troas yöresidir ki, bunlar, Adra'lı adların en bol bulunduğu yörelerin başında gelmektedir (bkz. kitabın sonunda Tablo 29), demek ki Adra tapkısının özellikle güçlü olduğu bölgelerdir.

b. İkinci olasılıkta, hiç olmazsa Darda/Tarta'lı adların bir bölümünde, bu sözcük, Da-(A)rda ögelerinden, "Ana Tanrıçanın Akarsuyu" anlamında olarak türetilmiş olabilir; bkz. Da, Arda.

Darda sözcüğünün, çağdaş Arnavutçada "Armut" anlamına gelen Darde sözcüğüyle bağlantılı olabileceğini düşünenler çıkmıştır (o arada, yazdığı "Arnavut dili sözlüğü"nde Gustav Mayer). Bu görüşe katılmıyorum.

DARDAĞAN. Adıyaman ili Kâhta ilçesi Akıncılar bucağına bağlı bir köy. Güçlü olasılıkla adı öz biçiminde Darda-wana, Darda-Ülkesi iken Ermeni ağzında Dardagan edilmiştir (-agan takısı Ermenicenin -sal anlamındaki takılarından biridir, buradan "-halkı" anlamına da gelir; bkz. -akan), bu da Türk ağzında Dardağan olmuştur. Darda'nın anlamı yukarıda tartışıldı.

DARDANELLES. Çanakkale Boğazının İngilizcede ve Fransızcada kullanılan adı. Adın bu biçimi, o dillerin çoğul türetme kurallarına göre çoğul görünüşünde olduğundan, Almanlar da kendi dillerinin çoğul ad biçimini kullanarak aynı adı Dardanellen biçiminde söylemektedirler.

Dardanelles adının tarihsel olduğunun bence bilinen belgesi yoktur. Hiçbir ilkçağ Hellen yapıtında bu ad anılmaz ve Anatole Bailly'nin dev sözlüğünde dahi görülmez. Çağdaş ansiklopedilerde verilen bilgiye bakılırsa, bu ad, Çanakkale Boğazının eski ve ünlü kentlerinden Dardania/Dardanos'un adından çıkarılma imiş. Adın Elles bölümü de, Elles Pontos (bkz. Elles Pontos) adındaki Elles'i yansıtıyor olsa gerek. Böylece, ad, Dardan(os) Elles'i anlamını belirtiyor.

DARDANİA. Bu adın öz biçimi kanımca Dadrawana yâni Da-Adra-wana, "Ana Tanrıçanın Erkeği Ülkesi"dir. Bkz. Darda, wana.

1. Kendi adı da Adra ile bağlantılı olan Troia'nın (bkz. Troia) yakınında, Çanakkale'nin güneybatı ilerisinde, ana yol ile deniz arasında, üzerinde Hasan-Mevsuf Şehitliği'nin bulunduğu höyükte kalıntıları gizli ilkçağ kenti, Hellen'lerce Dardania diye (İliada, XX 216 vs.) yahut Dardanos diye (Herodotos, V 117, VII 43; Thoukydides, VIII 104) anılıyordu.

2. Dardania. Drava, Drina gibi Adra'dan türetilmiş adlarla bol sayıda karşılaştığımız İllyria'da, Naissos/Niş ile Üsküp arası yörenin ilkçağdaki adı, Hellen ağzında, yine Dardania idi; buranın halkına da Dardanos'lar denirdi (Ploutarkhos, Aemilius Paulus'un Yaşamı, 9).

DARDAPARA. Procopius'un (de Aedif.'de) andığı, Balkan Yarımadasında Dardania bölgesinde bir hisarın adı. Aslı kanımca Da-(A)dra-Para, "Ana Tanrıçanın Erkeği Kenti"dir. Para'nın Thrak dilinde "Pazar Yeri" (buradan: kasaba, hisar) anlamında bulunduğunu biliyoruz; bkz. Bosphoros. Dadra'ının Darda'ya dönüşmesi konusunda bkz. Darda (sözcüğü).

DARENDE. Bkz. Dalanda.

DARICA. Bkz. Tararion.

DARKALE. Mysia'daki Trakhoula kentçiğinin ardılı köyümüz. Adı da, Trakhoula'nın Türk ağzına uydurulmuşudur. Bkz. Soma.

DARMA. Bkz. Palalke.

DARSA. İÖ 189'da Romalı Consul Manlius Vulso'nun çapulcu Galat'lar üzerine yürüyüşü sırasında yolu üzerine düşen bir Pisidia kenti; Askania/Burdur Gölü yakınlarında idi. Yeri tartışmalıdır. Ramsay'e göre (s. 455 No. 33 ve s. 471) bugünkü Burdur olabilir. Özsait (Pisidya/2, s. 61 dn. 292) bir başka lokalizasyon savunuyor. Kent, açıkça görülüyor ki, Tarsa/Tarsos/Tarsus'un adaşı idi (bkz. Tarsa); demek ki o da bir akarsu üzerinde bulunuyordu.

Das (sözcüğü). Eski İran dilinde, "Kale"; şimdiki Farsçada Diz (karş. Dizdâr, Kale Komutanı). Das sözcüğü, İran egemenliği döneminde, Anadoluda bazı hisar adlarının başına eklenmiştir; örneğin bkz. Dastarkon.

DASKOUSA. Şebin Karahisar dolaylarından Malatya'ya uzanan yol üzerinde, Malatya'nın 50 mil öncesinde bir kasaba. Antoninus Rehberinde gösterilir. Fırat kıyısında ve ilkçağ Penga Köyünün karşısında idi (Ramsay, s. 305 No. 6, s. 347 sonu). Adının kökenini, türetiliş ögelerini, anlamını güvenle saptayamadım. Da-(A)sku(wa)-(A)ssa, "Ana Tanrıçanın-Adalık (yahut, Yarımadalık)-Kenti"? Bkz. Da, Aska, uwa, Assa (sözcüğü), Daskyleion.

DASKYLEİON. Anadoluda birçok yerleşimin adı. Sonundaki, Hellen ağzının eklemesi, Hellen dilinin "-yeri" anlamına gelen -eion takısını bir yana koyunca geriye kalan kök bölüm Daskyl(a)'da, adın Anadolulu aslını görüyoruz ve bunun Skyla bölümünde de, bilgin ve denizci, ünlü bir Karia'lı yurtdaşımızın Hellen ağzında Skylax edilmiş adını kolayca tanıyoruz; Asklepios'un Askle'sinin de gerçekte aynı Luwi/Pelasgos sözcüğü olduğunu görebilmiştik (bkz. Asklepios). Dolayısiyle, Daskyla adı Anadolulu öz biçiminde Da-(A)skula, Da Adacığı/Yarımadacığı anlamındadır (çünkü Aska, tıpkı Hellen dilindeki Nesos gibi, hem ada'yı hem de yarımada'yı anlatır; bkz. Aska). Da'nın ise Ada (Ana Tanrıça)'dan başka şey olmadığını görmüştük (bkz. Da).

Herodotos (I 8) Lydia'lı Gyges'in babası Daskylos'tur dediği için, Daskyleion adının Lydia dilinden geldiği, aşağıda No. 5'de sözünü edeceğimiz en ünlü Daskyleion'un Lydia'lılarca kurulduğu sanılıyordu. Daskylos'un hiç değilse ilkçağın geç döneminde Lydia'lılarca gerçekten de erkek adı olarak kullanıldığı, Saittai/Sıdas Kale yöresinden gelen iki yazıtta Deskylos (böyle; üstelik e'si Hellen yazımında eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile değil, Lâtin yazımındaki e'nin tam ve gerçek karşılığı epsilon, E ile) adlı kişilerin anılmasıyla kanıt bulmaktadır (H.Malay/Y.Gül, ZPE 1981, c. 44, s. 82 ve 90). Bu yazıtlardan biri İS 82'den, diğeri İS 249'dan kalmadır.

Ancak, Daskylos'un Lydia'lılarca erkek adı olarak kullanılması, bizim, bu adı oluşturan ögeler hakkında, yukarıda belirttiğimiz teşhisimizi çürütmez. Çünkü Skula adı dahi, yine yukarıda değindiğimiz üzere, Anadolu insanlarınca, Ada-cık kasdedilerek, erkek adı diye de kullanılmıştır (bkz. Skylax, Skylake).

Bildiğimiz Daskyleion'lar şunlardır:

1. İonia'daki Daskyleion. Diğerlerinin hepsinden büyük olduğu için to mega (büyük olan) sanı ile anıldığını Byzantion'lu Stephanos'tan öğreniyoruz. Yeri bilinmiyor. Büyük bir kent olduğuna göre, başka bir adla onu tanıyor olmalıyız. Sonraki Scala Nova/Kuşadası?

2. Aiolis ile Hellespontos Phrygia'sı sınırındaki Daskyleion. Byzantion'lu Stephanos anmıştır. Yeri bilinmiyor.

3. Karia'da, Ephesos yakınlarında bir kentçik olan Daskyleion. Byzantion'lu Stephanos anmıştır. Pausanias'da (4 XXXV 11) sözü geçen Daskylou Kome (Daskylos'un Köyü) olmalıdır. Burada, sütten daha güzel içimli suyu olan bir pınar varmış.

4. Karia'daki bir diğer kentçik olan Daskyleion. Byzantion'lu Stephanos anmıştır. "Troia Savaşından önce" kurulmuş imiş.

5. Marmara Denizi güney kıyısında, Rhyndakos Irmağı ağzının doğu ilerisinde kentçik. Plinius (V 143) ve Ptolemaios (5 I 4) anmışlardır. Şimdi Eskil Limanı denen koy'un kıyısında idi. Günümüze kalıntısı ulaşmamıştır.

6. Manyas Gölü güneydoğu köşesindeki Daskyleion. İran satraplık merkezinin burası olduğu, 1950'lerdeki Akurgal kazılarının verdiği oldukça zengin buluntularla kanıtlanmıştır. Eskiden satraplık merkezi No. 5'deki kent sanılıyordu ve örneğin Ruge (RE Daskyleion maddesi No. 5) o yolda bilgi veriyordu.

7. Bakırçay üzerindeki Daskyleion. Louis Robert (A Travers l'Asie Mineure, s. 322) Bakırçay yukarı bölümünde, demek ki Gelenbe yakınlarında da, tam yerini belirleyemediği bir Daskyleion/Deskyleion saptamıştır.

DASKYLİTİS. Manyas Gölünün ilkçağda Hellen'lerce kullanılan adlarından biri (Strabon, 12 III 22, VIII 10, 1'1; 13 I 9). Sondaki -itis, Hellen dilinin -sal, -yurdu anlamındaki takılarından biridir (karş. Abbaeitis, Aphnitis, Domanitis vb.) Ad, Anadolulu Daskula sözcüğünden ve Manyas Gölü kıyısındaki, bu adı taşıyan kent dolayısıyle türetilmiştir. Bkz. Daskyleion, özellikle orada No. 6.

DASMENDA. Strabon'da (12 II 10 sonu) anılan, Kaman yöresine yakın bir Kappadokia hisarı. Ramsay'in (s. 320'de) Tsamandos adı ile Dasmenda adını bağlantılandırmaya çalışması yanlıştır. Tsamandos adının öz biçiminin, S(wa)-Am(a)-anda, "Kutlu-Ana Tanrıça-tapınıcısı (halk)" olduğunu güvenle söyleyebiliriz; bkz. Swa, Ama, wanda, Adanda, Amanda. Dasmenda adı ise, İran dilinde "Kale" anlamındaki Das ile, Anadolulu Manda (karş. Mada, Manda, Mantiane/Matiane) yâni Ma-anda, Ma-lı, "Ma-tapınıcısı (halk)" ögelerinden türetilmiş olmalıdır.

DASTARKON. İÖ 13. yüzyıldan kalma, Hitit Büyük Kralı III.Hattusili'yi Teşup/Tarkhun karşısında ve eşi Pudu-Hepa'yı da tanrıça Hepat karşısında gösteren kabartmasıyla ünlü Fıraktin/Fraktin (yeni uydurulan adı, Gümüşören) Köyünün yerinde, Kayseri ili Develi ilçesinin güney yanında bulunan hisarın İran egemenliği döneminde ve sonrasında taşıdığı ad (Strabon, 12 II 6; Ramsay, s. 346 başı). Roma egemenliği çağında, buradaki Tarkhun, artık Apollon kimliğine bürünmüştü ve o yerde bir Apollon tapınağı vardı.

Dastarkon adı, İran dilinde "Kale" anlamındaki Das sözcüğü ile, tanrı Tarkhun'un adından türetilmiştir, "Tarkhun Hisarı" demektir.

DASTEİRA. Mithridates Eupator'un Kuzeydoğu Anadoludaki Pontos (Karadeniz) Krallığı ülkesinde, Akilisene bölgesinde, yâni Erzincan dolaylarında, Fırat yakınında bir kale (Strabon, 12 III 28). Belki Tercan. Görünüşe bakılırsa Dasteira adı, İran dilinin "Kale" anlamındaki Das sözcüğüyle Anadolulu Teira'dan türetilmiştir, Teira Kalesi demektir. Teira'nın anlamı konusunda bkz. Teira.

DATAMİSSA. Peutinger Tablosunda gösterilen, Satala ile Artaxata arasında bir kasaba. Bugünkü Hasankale'de yahut onun pek yakınında bulunduğu sanılıyor (Tomaschek, RE Datamissa maddesi). Adı, Datam(a)-İssa bölümlerinden türetilmiştir, Kappadokia dilinde Datama Kenti demektir. Datama, eski İranlılara özgü bir erkek adıdır ve "Tanrının (Mithra'nın) verdiği (armağanı)" anlamındadır. Kent adının işaret ettiği kişi, hangi Datama idi, bilmiyoruz.

DATBEY. Güney Lydia'daki ilkçağ Hypaipa kentinin yerinde bulunan köyümüzün adı. Köy, yakın zamanda, masa başı uydurmasıyla Günlüce edildi. Datbey adı tarihten gelir ve Hypaipa adıyla bağlantılıdır. Hellen dilinde öz adlar, o arada kent adları, adın bitiş sesine göre belirlenen bir Artikel/Article ile söylenir (i Zmirni gibi). Hypaipa adı da, cinsiyetsiz (nötr) adların çoğul biçimine özgü ta Artikel'i ile, ta Hypaipa diye söylenirdi; bu ad, Türk ağzında Datbey oldu (R. Meriç, KMHTC, s. 70). Karş. to Magidion'dan Tokmaklı, ta Almoura'dan Darmara/Dar Mer'a.

DATTASA. Keza, Dattassa. Hitit belgelerinde anılan bir kuzey Kappadokia kenti (H. Ertem, CAD s. 25). Dio Cassius'ta (36 XII 3) Dadasa. Tam yeri bilinmiyor. Adının anlamı konusunda bkz. Dadasa.

DATÇA. Muğla iline bağlı ilçe merkezi kasaba. İskele bölümünün kuzeydoğu yanıbaşında, bir dere ağzındaki, şimdi Dalacak denen yayvan yarımadada klâsik çağda (eski) Knidos kenti bulunuyordu. Sonra kent halkı orayı terkedip Datça Yarımadası ucuna, Tekir Burnu'ndaki (yeni) Knidos kentine taşındı. Fakat, eski kent alanında da yerleşim, bir ölçüde, süregitti. Buna karşılık, yeni Knidos kenti, umulan gelişmeyi gösteremiyerek zamanla söndü. Eski kent, Bizans çağında, yönetim örgütü açısından, yine kent durumundaydı, dolayısiyle piskoposluk merkeziydi. Burası artık (hatta, Plinius'un yapıtını verdiği çağda bile) Stadia adını taşıyordu; şimdiki Datça adı bundan bozmadır (G.E. Bean, Turkey Beyond the Maeander, s. 148). Stadia sözcüğü Hellen dilindendir ve çeşitli anlamları vardır. O arada, Stadios (=ayakta dimdik duran, sağlam) sıfatının, (kent adı olabilecek) dişi biçimidir. Sanırım, sözünü ettiğimiz kentin adı olarak da, oradaki görkemli ilkçağ sur parçaları vb. yapıların henüz ayakta olması nedeniyle, bu anlamda kullanılmıştı.

DAUTHA. Melitene'ye, yâni Eski Malatya (şimdi, Battalgazi) yöresine Süryanîlerce verilmiş olan ve onların dilinde ("Sıcak" anlamına gelen) Taut sözcüğünden türetilmiş bulunan adın, Bizanslılarca 10. yüzyılda kullanılan biçimi (Honigmann, s. 86).

DAVALA. Luwi/Pelasgos dilinde Taba (düzlük, ova) sözcüğü ile, -cık anlamına gelen -la takısından türetilme Tabala adının (bkz. Tabala) şimdi bürünmüş bulunduğu biçim.

1. Davala. Şimdi, Çaykışla. Uşak ili Eşme ilçesine bağlı köy.

2. Davala. Şimdi, Yurtbaşı. İzmir-Ankara anayolu üzerinde, Gediz kıyısında, Kula'dan 16 km. doğu ileride köy. İlkçağ Tabala kentçiğinin ardılı. Bu adı, yanıbaşındaki, ucu kesik koni biçiminde olan, eteğinden Gediz Irmağının dolandığı tepe üstündeki küçük düzlük dolayısiyle alınış bulunduğunu sanırım.

DAVALU. Kayseri ilindeki Develi kasabasının adının Bar Hebraeus'da (c. II s. 392) görülen yanlış yazılmış biçimi.

DAVAS. Tavas adının Türk ağzında kullanılan bir diğer biçimi. Bkz. Davas.

DAVDAS. Ermenek ilçesinde, İzvit köylerinin (bkz. İzvit) 5 km. kadar batı-güneybatısında köy. Halimiye'nin 6 km. kadar kuzey-kuzeybatısında (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/32). Adının kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. Aslı belki Da-Uda, "Ana Tanrıça Hisarı" idi. Bkz. Da, Hyde.

DAVERA. Keza Duvera, Livera. Sumela Manastırı yakınında, 1850'lerde 200 hâneli bir köy; şimdi, Yazlık Köyü (Bryer, yazı XVII s. 40 ve orada dn. 48); Maçka'nın güneydoğu yanıbaşında. Tarihsel adının hiçbir biçimi Rumcada anlam taşımaz. Bu adın, Pontos Kappadokia'sında da konuşulan Kappadokia dilinden gelmiş olduğu ve baştaki D(a)'dan sonra gelen Avera, İvera'nın oradaki gür akarsuya yâni Meryem Ana Deresine işaret ettiği, adın öz biçiminin Da-Ebra (çeşitlemesi Da-İbra), "Ana Tanrıçanın Gürsuyu" olduğu kanısındayım. Bkz. Da, Abra/Ebra/İbra, Çivril. Görülüyor ki Sumela'daki Meryem, tıpkı Ephesos'daki Meryem gibi, aslında Ana Tanrıça'dan gelmedir. Karş. Sumela.

DAVGANDOS. Karaman'a bağlı bir köy. Yeni uydurulan adı, Çiğdemli. Davgandos adının sonunda, Hellenleşme döneminde -os bitişli edilmiş olan, Luwi dilinin ve ardılı Anadolu dillerinin "-lı" (buradan, keza, "-tapınıcısı") anlamında wanda/anda takısını duraksamasız tanıyoruz. Ancak, baştaki Davg(a?)'nın öz biçimini, anlamını güvenle saptayamıyoruz. Adın tümü aslında belki Dakanda idi. Hitit belgelerinde bir Dakhantatipa/Takhantatipa (kenti?) anılır (H. Ertem, CAD s. 24, 129). Dakanda, "Daka'ya (Ana Tanrıçaya) Tapan Halk" anlamındadır. Bkz. Dakai, wanda; karş. Adanda, Amanda, Otranda.

DAVRAS (Dağı). Isparta kentinin bulunduğu ovayı çevreleyen dağların en yükseği ve görkemlisidir. Adının sonundaki -s, Hellenleşme döneminde eklenmiştir ve Hellen dilinde dağ adları eril olacağından, Davra sözcüğünün dağ adı olarak kullanılabilmesini sağlar.

Adın daha doğru biçimi Davra'nın Luwi dilinden ya da onun yerel ardılı Pisidia dilinden geldiği kesin ise de, türetiliş ögeleri ve anlamı konusunda iki olasılık vardır:

a. Birinci olasılıkta, adın aslı Daura'dır, Da-ura ögelerinden türetilmiştir, "Yüce Ana Tanrıça" demektir. Bkz. Da, ura.

b. İkinci olasılıkta, adın aslı D(w)a-Abra, yâni İki-Gürsu (bkz. Abra) ögelerinden türetilmiş ve Dabra adı b'nin Rumlaşma döneminde v değerini almasıyla Davra'ya dönmüştür. Gerçekten, Davras Dağının batı yanında Aksu Irmağı, doğu yanında da Eğridir Gölünden Kovada Gölüne su boşaltan ayak vardır.

DAXİMON. Keza, Dazimon. Tokat ilinde, Turhal ilçesi merkez bucağına bağlı Dazmana Köyünün (şimdi, Akçatarla) atası olan hisar (Honigmann, s. 58 dn. 3). Ramsay ise (s. 364) "Bir hisar olduğu anlaşılan Dazimon'un da muhkem kalesiyle şimdiki Tokat olması icab eder" görüşündeydi.

Daximon, Dazimon, Dazmana biçimlerinin aslını ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. Bu konuda, görebildiğim üç olasılık vardır:

a. Birinci olasılıkta, adın asıl Dadmana yâni Dad(a)mana'dır: Dad(a)-(u)ma-(wa)na, "Dada Halkı Ülkesi". Bkz. Dada, uma, wana.

b. İkinci olasılıkta, adın aslı Das-İmana'dır, "İmana (İma-wana, Ana Tanrıça'sal, Ana Tanrıça'nın; bkz. İma, wana) Hisarı" demektir (Das'ın İran dilinde "Kale" anlamına geldiğini görmüştük).

c. Üçüncü olasılıkta, adın aslı, Takhazzimuna olarak Hitit belgelerinde anılan adın aslının ta kendisidir ve Sedat Alp'in, Takhazzimuna'nın Dazimon olabileceği yolundaki görüşü haklıdır. Bkz. Takhazzimuna.

DAZİMONİTİS. Daximon/Dazimon yöresindeki, şimdi Kazova denen ovanın Bi-

zanslılarca kulanılan adı. Oradaki hisarın adı olan Daziınon sözcüğüne, Hellen dilinin -sal (bıiradan: -ülkesi, -ovası, -gölü vb.) anlamına gelen takılarından biri olan -itis takısının eklenmesiyle türetilmiştir (karş. Daskylitis).

DAZMANA (Köyü). Bkz. Daximon.

DEBİNAİ. Bkz. Sabinai.

DEBLEKE. Bkz. Devrek, No. 5.

DEDAKANA. Ptolemaios'un (5 1 13) andığı, Bithynia'daki bir yerleşim. Hypos kıyısındaki Prousias'ın (Düzce kuzey yakınında Konuralp) güneydoğu yanıbaşında idi (Ruge, RE Dedakana maddesi). Lâtin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanmaktadır. Buna bakılırsa, adın aslı Dadakana yâni Dada-ka-(wa)na, "Dada-yurdu-sal" demektir (bkz. Dada, -ka, wana); kentçiğin tanrı Dada tapkısı bölgesinde bulunduğunu anlatır.

DEĞLE. Keza, Deyle. Karaman ilinde, Kılbasan bucağına bağlı, bir aralık Üçkuyu ve son olarak Yassıtepe edilen köyün tarihsel adı. Burada, özellikle erken hristiyanlık dönemine ait önemlice kalıntılar vardır. Köy, Barata/Madenşehir'in pek yakınındadır.

Türk ağzında Değle/Deyle'ye dönen adın kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadın. Bir diğer Dagala? Bkz. Dagala.

Delcus. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında, Delkos. İstanbul ilindeki Terkos Gölünün Bizans döneminıdeki adı. Sözcüğün kökenini, anlamını saptayamadım.

DEMAKELLA. Keza, Makellon. Sonradan (361'de) imparator olan Iulianus'un sıkı denetim altında sürgün yaşamı geçirdiği ve eğitim gördüğü, Kayseri yakınlarındaki yer, belki bir çiftlik (Raımsay, s. 339 - 340; Nezahat Baydur. İmparator Iulianus, İstanbul 1982, s. 10-13).

Hellen dilinde, Demakella'nın anlamı bulunmamasına karşılık, Makella, "Kazma, çapa"; Makellon, "Et pazarı" demektir. Anadolulu bir adın, bu sözcüklere benzeyecek biçimde Hellenleştirildiği anlaşılıyor. Aslı nasıldı, hangi anlamdaydı, bilemiyoruz.

Demeter. Bu tanrıça adının Lâtin harfleriyle yazımında e ile gösterilen harflerin tümü, Hellen'lerin İon boyu yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H'dir. Sondaki Meter'in aslında Mater yâni "Ana" olduğu biliniyor. Baştaki Da bölümü, tartışma konusudur. Kimi bunu Hellen dilinde hem "Kaya", hem "Toprak" anlamına gelebilen Da sözcüğünün aynı olarak görmek istiyor; oysa o sözcüğün dahi kökeni tartışmalıdır.

Kanımca, Da-Mater'in aslının (A)da-Mater olması gerekir; bkz. Ada, Da. Dolayısiyle Da-Mater, Adana/Athana'nın da kökeni olan, Ana Tanrıçanın Ada/Da adı altında tapılan çeşitlemesinden başka şey değildir. Zaten Da-Mater, Yunanistanda Troizen'de Amaia diye anılıyordu (Jessen, RE Amaia maddesi); Hellen diline göre "Ama'sal" anlamına gelen bu ad, söz konusu tanrıçanın, Ama/Ma'dan başkası olmadığını açıkça ortaya koyar.

DEMİRCİ. Manisa ilinde ilçe merkezi kasaba. Demirci Çayı kıyısında. Boyacıoğulları/Alakese (s. 93) çayın adının Strabon'da Temiros diye geçtiğini söyleyerek, Demirci adının bu Temiros'dan bozma olduğunu tahmin ediyorlar, başka bazı olasılıkları da kaydediyorlar. Ancak, Strabon ve Temiros konusunda yanılıyorlar; bir Temiros adı (e'si epsilon veya eta ile) Strabon'da anılmadığı gibi, A. Bailly'nin dev sözlüğüne bakılırsa hiçbir diğer ilkçağ yazarında da anılmaz. Yazarların yanılgısı, Strabon'da (13 I 70) Simav - Demirci Dağları'nın Temnos Dağı adıyla anılmış olmasından kaynaklanmış bulunuyor sanırım; ama dağı nasıl çay ettiler, Temnos'u nasıl oldu da Temiros diye anladılar bilemem.

DEMRE. Lykia kenti Myra'nın adının şimdi kullanılan biçimi (ta Myra'dan bozmadır).

Kasabanın resmî adı Zümrütkaya'dır, Kale de denir; burası 1988 yılında kurulan Kale ilçesinin merkezidir. Bkz. Myra.

DENEVRE. Denizli ili Sarayköy ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Altıntepe. Sarayköy'ün güneyinde, yol üzerinden 18 km. uzağında, Salbakos/Babadağ'ın kuzey yamaçları eteğinde, dere bolluğu olan sulak bir yerde. Adının öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyor isek de, bu konuda iki olasılık bulunduğunu görebiliyoruz:

a. Birinci olasılıkta, Denevre adı, tıpkı Türk ağzında Enevre edilen Anaboura adının aslı Anawa-ura, "Koca Yamaç" gibi, Anawa-ura ögelerini içeren bir ad idi, ayrıca başında (şimdiki kalıntısı D- biçiminde görünen) bir sözcük vardı (bkz. Da).

b. İkinci olasılıkta, Denevre adı, tıpkı Türk ağzında Evreşe, Evrendede vb. edilen adlardaki gibi Evre'ye çevrilmiş olan, "Bol su, gür su" anlamındaki Ebra sözcüğüyle (bkz. Abra/Ebra/İbra) türetilmiş bir ad idi, ayrıca başında (şimdi kalıntısı Den biçiminde görünen) bir sözcük taşıyordu.

DENGEL (Mahallesi). Bkz. Dankaza, No. 6.

DENGERE (Dağları, Deresi, Köyü). Köy şimdi Bölmepınar edildi; Burdur ili Gölhisar ilçesi Çavdır bucağına bağlıdır. Dağlar ve dere de aynı yörededir; Gölhisar ilçesindeki Yazır Gölünün doğu yanındadır. Dengere adının aslı, bu yörede Türk ağzının kalın ünlüleri inceltmeğe eğilimli hatta aşırı eğilimli olduğunu göz önünde tutarak güvenle söyleyebiliriz ki, Dangara/Dankara yâni Danka-(u)ra, "Yüce Ana Tanrıça" idi. Bkz. Danga/Danka, ura, Cengice.

DENİZLİ. Bkz. Tonguzlu.

DERBA. Keza, Derbe. Sonradan Ermiş Paulos olarak ünlenen Tarsuslu Musevî yurtdaşımız Şaul'un hristiyan olunca bu dini yaymak üzere yaptığı geziler sırasında uğradığı bir Lykaonia kenti (Apokalypsis, XX 4). Strabon'da da (12 I 4, 12 VI 3) anılır. Yeri tartışmalıdır. Baskın görüş, Karaman'ın 24 km. kuzeydoğu ilerisinde, Aşıran (Ekinözü) Köyünün 500 m. kuzeyinde bulunan ve şimdi Kerti Höyüğü denen yerde bulunduğunu kabul ediyor (o arada Konya 1973 İl Yıllığı, s. 56). Burası, Can Hasan kazı alanının pek yakınındadır.

İlkçağ kentinin adı, bazı kaynaklarda Derba, diğerlerinde Derbe biçiminde aktarılır. Ancak, Lâtin yazımına Derbe diye çevrilen biçimde dahi, sondaki e'nin aslı, Hellen yazımında epsilon (E) değil, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) harfidir. Böylece, Derba'nın daha doğru olduğu anlaşılır. Adın Hellen dilinde hiçbir anlamı yoktur. Luwi ya da Kappadokia dilinde öz biçimi tam böyle miydi, anlamı neydi, saptayamadım. Hitit belgelerinde karşılaştığımız Terissa, Terumna(s), Terussa(s) adları, görünüşe bakılırsa, bir Teru(wa) kök sözcüğüne, sırası ile, issa (yerleşim, kent, -kenti; bkz. Assa), umna (-insanı, -halkı; bkz. uma/umna), assa (issa'nın çeşitlemesi) ögeleri eklemekle türetilmiş, Luwi kökenli adlardır. Derba'nın aslı da bu Teruwa olabilir.

DERBESİYE. Mardin ili Kızıltepe ilçesine bağlı bucak merkezi Şenyurt'un eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

DEREBOL. Keza, Direbol. Buldan yakınındaki Tripolis kentinin ardılı olan köyün (şimdi, Yenice) yakın zamana kadar taşıdığı ad. Köy, TA'nin İzmir, Manisa illeriyle yakın çevresini gösteren haritasında da Direbol adıyla işaretlenmiştir. Bkz. Tripolis.

DEREVENK. Ankara ili Şereflikoçhisar ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi Yazısöğüt oldu. Deverenk adının aslı, besbelli ki, Ermenice Deravank'tır: Der'in (Efendi'nin; yâni, Tanrı'nın ya da İsa'nın) Vank'ı (Manastırı).

DERİK. Mardin ilinin batı yanında ilçe merkezi kasaba. Görünüşe bakılırsa (Siverek adı gibi; bkz. Siverek) Derik adı da Ermeniceden gelir: Der-ig, Efendi'nin (Tanrının, İsanın)-halkı. Bkz. -ig.

Anadoluda başka Derik'ler de vardır. Örneğin, Erzurum ili Hınıs ilçesi merkez bucağına bağlı Saltepe köyünün eski adı Derik'tir.

DERME. Aşağıdaki örneklerde karşılaştığımız Derme adı Türkçeden değil tarihten, Termessos gibi adlar içinde gördüğümüz Terme'den gelmiştir; bkz. Terme.

1. Derme Deresi. Malatya'dan geçer; TA (Malatya maddesi) ondan, "Malatya'nın hayatını borçlu olduğu Derme deresi" diye söz eder.

2. Derme Dağı. Manavgat yakınındadır (TA, Manavgat maddesi).

Dersai (halkı). Herodotos'un (VII 110) andığı bir Thrak boyu. Dersai adının sonundaki -ai, bitişin Hellen ağzında çoğul edilmiş biçimidir, "-halkı" anlamını belirtir (karş. Athena'dan Athenai). Adın öz biçimi Tersa olmalıdır: Te-(a)rsa, Te Akarsuyu? Bkz. Te, Arsa. A. Bailly ise, Dersai adını, Hellen dilindeki Derris/Derros (Türkçemize geçmiş biçimi: deri) sözcüğüyle bağlantılandırıyor ve onu, "Deri taşıyanlar" yâni "Deriden giysisi olanlar" anlamında yorumluyor. Oysa böyle bir sözcüğün Hellen dilinde herhangi bir yazarda kullanıldığının hiçbir örneğini, örnek vermekte o kadar özenli olan Bailly, verememiştir.

DERSİM. Tunceli ilinin bulunduğu yörenin 1936 yılından (Tunceli ilinin kurulmasından) önceki adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

DERXENE. Keza, Derzene, Bkz. Tercan.

DEŞT. Kürtçede, "Ova" (Farsçada da aynı anlamdadır).

1. Deşt. Tunceli ili Hozat ilçesine bağlı bucak merkezi Geyiksu kasabasının eski adlarından biri (diğeri, Sin).

2. Deşt. Tunceli ili Pülümür ilçesine bağlı bucak merkezi Balpayam kasabasının eski adı.

DETSE (Deresi). Bkz. Botsa.

Devr- (sözcüğü). Aslı Devra yâni Debra: D(a)-Ebra, "Ana Tanrıçanın Gürsuyu". Bkz. Da, Abra, Çivril.

Devrak. İran'da Khuzistan bölgesinde, kükürtlü kaplıcalarıyla ünlü tarihsel kent. Şimdiki Fellahiye'nin 8 km. kadar kuzeyinde idi. Adı, Anadolu kökenli Devra (Ana Tanrıçanın Gürsuyu) sözcüğüne (bkz. yukarıda Devr- sözcüğü) İran dilinin küçültme takısı -ek (bkz. Atrek) eklenerek türetilmiştir. Anadoludaki Devrek'in ve hatta Divriği'nin adaşıdır. Bkz. Devrek, Divriği.

DEVREK. Adın kökeni ve anlamı konusunda bkz. yukarıda Devrak. Türk ağzında Devrek olmuş adın -ek bölümü İran dilinden değil, Ermeniceden gelir yâni Ermenicenin, o -ek ile tıpatıp aynı anlamda olan (-cık anlamında olan) takısı -ag'ın -ek edilmiş biçimidir.

1. Devrek. Zonguldak ilimizde ilçe merkezi bir kasabanın ve (aslında) oradan geçen çayın adı. Çay, Filyos/Yenice Irmağının önemli bir koludur. Wittek (Yer Adları, s. 219) Devrek adının Dadybra adından bozma olduğunu söylemekle, Dadybra'yı Devrek'e lokalize etmiş oluyor ki bu görüşün ne temelini ne de sonucunu kabul ediyorum. Herşeyden önce, Dadybra adıyla Devrek adının türetiliş ögeleri ve anlamı ayrıdır. Bkz. Dadybra.

2. Devrek Köyü. Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi Sındırgı'nın kuş uçuşu 25 km. kadar kuzeydoğu ilerisinde; Bigadiç ilçesi Yağcılar bucağına bağlıdır (R. Kıpçak, s. 299). Köy, Yağcılar kasabasından da geçen derenin vâdisindedir.

3. Devrek Köyü. Vezirköprü ile Osmancık arasında, Samsun'a bağlı Vezirköprü ilçesinin

güneybatı ucundadır. Orada bir gür pınar olsa gerek.
4. Devrek Köyü. Burdur ili Bucak ilçesinin merkez bucağına bağlıdır; şimdi Taşyaylâ oldu.
5. Debleke Köyü. Balıkesir ili Bandırma ilçesi merkez bucağına bağlıdır; şimdi Doğruca Köyü edildi (French, Roman Roads, II/1 s. 83). Köy, güneydoğudan gelerek Bandırmaya ulaşan anayolun ve demiryolunun batı yanında, bu yollarla Manyas Gölü arasındadır; kuzeyden gelen ve Manyas Gölüne dökülen bir derenin kıyısındadır. Debleke'nin aslı belki Debraka yâni D(a)-Abra-ka, "Ana Tanrıçanın Gürsuyu Yeri" idi; bkz. -ka.

DEVREKÂNİ. Kastamonu iline bağlı ilçe merkezi bir kasabanın ve oradan geçen çayın adı. Aslı Devragan iken Bizans çağında Rum ağzında Devragani, sonra Türk ağzında Devrekâni edilmiş olsa gerek. Devragan adı Anadolulu Devra, "Ana Tanrıçanın Gürsuyu" adına (bkz. yukarıda Devr- sözcüğü) Ermenicenin -sal (buradan: -halkı, -ülkesi) anlamındaki -agan takısını eklemekle türetilmiştir. Karş. yukarıda -akan.

DEVRENGEÇ (Deresi). Uludağ'dan çıkan güzel içimli pınarlardan birinin oluşturduğu deredir (Bursa 1973 İl Yıllığı, s. 27). Adının başındaki Devre'nin, aslında, "Ana Tanrıçanın Gürsuyu" anlamında Devra olduğunu biliyoruz; bkz. yukarıda Devr- sözcüğü. Sonraki -ngeç'in aslı ve anlamı neydi, saptayamadım. İlkçağ Karia kenti Plarasa'nın yerindeki Bingeç Köyünün adı ile karş.

DEVRENSE (Çayı). Antalya ilinde bir çay (Antalya 1973 İl Yıllığı, s. 25). Adının başındaki Devre bölümünün anlamı için bkz. yukarıda Devr- (sözcüğü). Sondaki -nse'nin öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

DEVRES (Çayı). Paphlagonia bölgesinin ortasından geçerek batıdan doğuya akan ve Kızılırmağa katılan bir çay. Açıktır ki adının aslı, Devrek Çayının, Devrekâni Çayının, Tephrike kentinin adıyla hısımlık gösterir, onlar gibi D(a)-Ebra, "Ana Tanrıçanın Gürsuyu" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Da, Ebra, Devrak.

DEYLE. Bkz. Değle.

DEYR ÜL ZAFARAN. Mardin yakınında Süryanîlerin ünlü dinsel merkezi (kiliseler ve eklenti yapıları topluluğu). Adının Deyr üz Zaferan, yâni (Arapçada) "Zaferler Manastırı" biçiminde söylenmesi yanlıştır. Zafaran'ın anlamı bilinmiyor; safran bitkisini anlatıyor olabileceği sanılıyor. Deyr ise. Arapçada "Manastır" demektir. Dolayısiyle, Deyr ül Zafaran, "Zafaran manastırı"nı anlatır.

DINDIRA. 1946'da, Erzincan ili Kemah ilçesi merkez bucağına bağlı Tan Köyünün bir mezraası. Adının aslı, aşağıda göreceğimiz Dida/Dinda ("Emziren, besleyen"; Ana Tanrıça) adıyla bağlantılı olabilir: Dindyra yâni Dind(a)-ura, "Yüce Dinda". Bkz. Dida/Dinda, ura.

DİA. Keza, Diospolis. Karadeniz kıyısında, Kefken Adası ile Sakarya'nın ağzı arasında bulunan bir ilkçağ kentçiği (Ramsay, s. 214 No. 88); bugünkü Akçakoca (Ruge, RE Dia maddesi No. 7). Dias, Hellen dilinde, Zeus adının büründüğü biçimlerden biridir. Dia, bunun kent adı olabilecek dişi ad biçimine getirilmişidir. Dios- ise, Dias'ın yâni Zeus'un demektir; örneğin Dioskouroi, "Zeus'un Delikanlıları" (Kastor ile Pollux). Dolayısiyle, Diospolis, "Zeus'un Kenti" anlamına gelir.

DİCLE. Bu ırmak adının aslı, Strabon'a (11 XIV 8) bakılırsa, Med dilinde "Ok" anlamına gelen Tigra imiş ve ırmağın hızlı akışına işaret ediyormuş. Çağdaş uzmanlar ise adın Sumer dilinden geldiğini kabul ediyorlar, ancak öz biçimi konusunda iki ayrı görüş savunuyorlar. Bir görüş, adın aslının, Ulu Irmak anlamına gelen Tig Gal olduğu kanısındadır (TA, Dicle maddesi). Honigmann ise (RE Tigris maddesi), ırmağın adı, öz biçiminde, Sumer dilinde İ-digna (keza, İ-dignu) idi ve id (=ırmak), dig (=yüksek kıyı) ögelerinden türetilmişti, "Derin yatakta akan ırmak" anlamında bulunuyordu; bunu, Asur'lular ve

Bâbil'liler kendi ağızlarında İdiqlat/Diqlat, onu da İranlılar Tigra, Araplar Dicla, Ermeniler Dklat ettiler diyor. Hellen'lerin kullandığı Tigris biçimi, belli ki, İranlıların Tigra'sından bozmadır.

Dida/Dinda (sözcüğü). Keza, Tita. Eski Luwi/Pelasgos kültürünün yayılma alanları kapsamında, büyük çoğunluğunun Ana Tanrıça ile şu ya da bu türde bir bağlantısını zaten bildiğimiz ya da araştırma üzerine güvenle saptayabildiğimiz pek çok yer, kent, dağ, mythos varlığı vb.'nin adı içinde Dinda, Dida, Tita ögesini görmekteyiz. Dida/Tita ile Dinda'nın, birbirine göre birer çeşitleme olduğunu, Didyına ile Dindymon adlarının aslında özdeş olduğunu, günümüzden yüz yılı aşkın zaman önce, daha Luwi'lerin adı bile bilinmezken, büyük bilgin Ramsay (s. 249 dn. 1) sezebilmiş ve kitabında yazmıştı.

Bu sözcük, bütün çeşitlemeleriyle, Ana Tanrıça'yı kasdeder ve güçlü olasılıkla, öz anlamında "Emziren, besleyen" demektir. Şöyle ki:

Dida/Tita'nın Luwi dilinde bir fiil (anlaşıldığına göre, "emzirmek, beslemek"); titaimi'nin "besin", titani'nin de "meme" olduğu (karş. İngilizcede teat) Laroche'un Luwi dili sözlüğünde (s. 98) belirtilmiştir. Batı Anadoluda, Ana Tanrıça'nın yerini alan İÖ 1. binyıl tanrıçalarının, örneğin Ephesos Artemisi'nin, Perge'deki Artemis Pergaia'nın, Aphrodisias'daki Aphrodite türünün ve hatta, aslında Ana Tanrıça tapkısı yeri olan Euromos'ta, Ana Tanrıçanın yerine geçen Zeus Lepsynos'un, bereket ve besleyicilik, nimet vericilik simgesi niteliğiyle bol memeli olduğu anımsanmalıdır. Euromos'daki Zeus tapınağında duran Zeus heykelinin Ephesos Artemisi gibi bol memeli olduğu, Euromos paraları üzerine basılmış olan, tapkı heykeli resminde ve ayrıca, Akarca/Akarca, Milâs, Levha 10'da resmi bulunan adak stel'inde görülmektedir.

Luwi dilinde bu Dida/Tita sözcüğü, eski Hellen dilindeki bazı sözcüklere, Titha biçiminde ve yine emziren, besleyen anlamıyla geçmiştir. Örneğin, Tithene, Sütanne demekti; bu sözcük, İliada'da V 389'da (A.Erhat/A.Kadir çevirisinde, "Üvey Ana") ve XXII 503'de (aynı çeviride, XXII 504'e alınmış olarak, "Sütnine") geçer.

Dida/Tita/Dinda'dan türetilmiş adların başlıca örnekleri arasında bkz. Didassa, Didyma (No. 1,2,3), Aphrodite, Titaia, Titane, Titanos, Titaresios, Titarissos, Tithonos, Tithorea (No 1,2), Zizima, Zizoatra.

DİDAR (Tepe). Ana Tanrıça tapkısı merkezi Ephesos/Selçuk yöresinde, Meryem Ana Evi güneybatı aşağısında, denize yakın 303 m. yüksekliğinde tepe (TCB Haritası No. 223). Adının aslı Didara yâni Dida-(u)ra, "Yüce Ana Tanrıça" olmalıdır; bkz. Dida, ura.

DİDERE. Antalya ilinde, Akseki'nin güney yakınlarında ve Konya, Akseki, Antalya ana yolu üzerinde küçük bir düzlüğün yanıbaşında köy (Özkaynak, s. 96). Şimdi bu köy, Dikmen adını aldı.

Didere'nin öz biçimi Didara olabilir: Dida-(u)ra, "Yüce Ana Tanrıça". Bkz. Dida, ura, Didar Tepe.

DİDYMA. Adın öz biçimi Luwi dilinden Did(a)-uma ögeleriyle türetilmiştir, "Ana Tanrıçanın halkı" demektir. Bkz. Dida, uma, Karş. İdyma, Sidyma.

1. Didyma. İonia'da, Miletos güney yakınındaki ünlü tapınak kentçiğinin adı. Her ne kadar İonia tarihinin bizce bilinen döneminde Didyma'daki tapınak Ana Tanrıçanın yahut Artemis'in değil, Apollon'un tapınağı idiyse de, Anadoludaki Ana Tanrıça tapkı yerlerinden kimini Artemis, Aphrodite, Hekate vb. tanrıçaların değil, Apollon ya da Zeus'un sahiplendiği, birçok örneği görülen bir durumdur. O arada bkz. Euromos, Kavela.

2. Didyma (Adaları). Sicilya kuzeyindeki Lipari Takımadalarından iki adanın ilkçağda

taşıdığı ad (Thoukydides, III 88; Pausanias, 10 XI 4).

3. Didyma (Tepeleri). Yunanistanın Thessalia bölgesindedirler; "Orada Tanrılar Anası Dindymene'nin tapınağı vardı" (Strabon, 14 I 40).

DİDYMOTEİKHON. Bkz. Dimetoka.

DİGDA. Adagide adının ilkçağdaki biçimi; bkz. Adagide. Bu ad, Girit'in doğu yanında, Zeus tapkısının kutsal yerlerinden biri olan Dikta/Dikte (Lâtin yazımında e'nin kullanıldığı çeşitlemenin yansıttığı İon yazımında bu ünlü ses E ile değil, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile gösterilir) Dağının adıyla bağlantılıdır (Bürchner, RE Dikte maddesi) yâni iki ad aynı kökenden gelir, dolayısiyle her ikisi Luwi/Pelasgos dilinden gelir. Anlamını bilmiyoruz. Belki daha doğru biçimi Diginda idi; bkz. aşağıda Diginda.

DİGİNDA. Lydia'da, Bakırçay Vâdisi yukarı bölümünde, Kayacık Âsar'da bulunan yazıtlara göre, oradaki ilkçağ yerleşiminin adı (Bürchner, RE Diginda maddesi). Sonunda, Luwi dilinin ve onun ardılı dillerin "-lı" (buradan, keza: "-tapınıcısı") anlamında wanda/anda takısının çeşitlemesi inda'yı görüyoruz (bkz. wanda); ancak, Dig(a?) kök sözcüğünün anlamını bilmiyoruz.

DİGOR. Kars iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Digor'lar, Kafkas halklarından Osetler'in batı grubunu oluşturan bir topluluktur. Özellikle Gürcistan içine yayılmışlardır.

DİH Bkz. Arvakh.

Dikta. Bkz. Digda.

DİL İSKELESİ. İzmit Körfezi güney kıyısındaki çıkıntı, karşı kıyıdan oraya gemiyle geçişin olağan yeriydi (bkz. Drakon, Helenopolis). Bu yarımadacığa, biçimi nedeniyle, Dil dendiği için (oradaki dereye de 19. yüzyıl başında Dil Deresi deniyordu; bunun Drakon Deresi olduğunu Cramer, c.I s. 184'de belirtmiştir) karşı kıyıdaki, buraya geçişin iskelesine Dil İskelesi adı verilmiştir. Oradaki (Dil İskelesi'ndeki) ilkçağ yerleşimi, Libyssa idi.

DİM (Çayı). Antalya ili Alanya ilçesinde çay. Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

DİMBOZ. Keza, Dimbaz. Bkz. Dinboz.

DİMETOKA. Adın aslı Didymoteikhon'dur, Hellen dilinde "İkizhisar" demektir.

1. Dimetoka. Çanakkale ili Biga ilçesine bağlı bucak merkezi Gümüşçay'ın eski adı.

2. Dimetoka. Bugünkü Yunanistan Trakyasında, Osmanlının Rumelinde ilk tutunma çabaları döneminde büyük önem taşımış bir kentin Türklerce kullanılan adı.

DİMİTİOPOLİS. Bkz. Domitianopolis.

DİMTİRE. Kayseri ili merkez ilçesi Bağyurdu bucağına bağlı köy. Şimdi Turan edildi. Dimtire adının kökeni ve anlamı konusunda üç olasılık görüyorum:

a. Güçsüz gördüğüm birinci olasılıkta, Dimtire adı tanrıça Demeter'in adından ya da bununla bağlantılı bir addan (Demetrios gibi) bozmadır.

b. İkinci olasılıkta, adın aslı Dim-Teira idi; bkz. Dim (Çayı), Teira.

c. Üçüncü olasılıkta, adın daha eski biçimi Dindire idi ve bu da Dindyra yâni Dind(a)-ura, "Yüce Ana Tanrıça"dan bozmaydı (bkz. Dida, ura).

DİNAR. Afyon iline bağlı ilçe merkezi tarihsel kent. O yerdeki ilkçağ kentlerinden birincisi Kelainai idi. Sonra, Hellenistik çağda, bunun bitişiğinde Apameia kuruldu ve zamanla ikisi birleşti, birleşik kent de Apameia adıyla anıldı.

Dinar adı Türkçe değildir. Bunun, Roma'lıların Denarius denen parası ile (doğu halkları bunu dinar etmişlerdir) bağlantılı olduğunu sanmıyorum. Selçuklular dönemi Anadolusunda

Dinar adlı bazı komutanlarla, beylerle karşılaşıyoruz. Örneğin Horasan-Kirman dolaylarındaki Türkmenlerin önderi, Dinar bin Muhammed Melik adlı biriydi. Bu kişi, 1071 öncesinde, Malatya yöresine akın yönetmişti (O. Turan, Selçuklular Tarihi, 3. bsl., s. 151). Onun taşıdığı Dinar adının nereden geldiğini, neyi anlattığını saptayamadığım gibi, ilçe merkezi Dinar kendi adını ondan mı almış, almışsa niçin almış, almamışsa nereden almış, bu sorunları da çözemedim.

DİNBOZ. Osman Gazi'nin Bursa yöresindeki Bizans bağımlısı Tekfur'ların küçük birliklerinden oluşan Bizans ordusu ile yaptığı savaşın yerinin adı, daha doğrusu oradaki yerleşimin adı, Neşrî Tarihinde böyle anılır (Köymen metni, c.I s. 60). Aynı yerde belirtildiğine göre, Dinboz adı, Neşrî zamanında (15. yüzyılın son çeyreğinde, II. Bayezid döneminde) Dimboz biçimini almış bulunuyordu: "Şimdi o yere Dimboz derler". Bu ad 1960'larda Dimbaz biçiminde kullanılmaktaydı ve TA c.8'deki Bursa, Balıkesir illeri haritasında öyle yazılmıştır. Söz konusu köy, Bursa'dan Yenişehir'e uzanan yol üzerinde, yaklaşık orta yerdedir.

Dinboz adının öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadım. Belki aslı Dinda iken (bkz. Dida/Dinda) Rum ağzında Dindos, Türk ağzında Dinboz edilmişti. Karş. Kalanda'nın Gelenbe/Gelembe.

Dinda (sözcüğü). Bkz. Dida.

DİNDEBOL. Ermenek kuzeybatı yakınlarında köy. Adının aslı kanımca Dida Polis/Dinda Polis'tir. Bkz. Domitianopolis, Titiopolis.

DİNDYMON. Hellen ağzında bu biçime bürünen adın aslı, Dida/Dinda (Ana Tanrıça) ve uma (-insanı, -halkı) ögelerinden türetilmiştir, Luwi dilindendir. Bkz. Dida, uma, Didyma. Dindymon'ların üçü de, Ana Tanrıça yurdu sayılan birer dağdır.

1. Dindymon, Mysia'daki. Şimdiki adı, Kapı Dağı. Marmara Denizi güney yanında. Rodoslu Apollonios'ta (I 985) anılmıştır.

2. Dindymon, Batı Phrygia'daki. Kütahya'ya bağlı ilçe merkezi Gediz'in güneydoğu yanında; şimdi, Murat Dağı (Ramsay, s. 149 sonu).

3. Dindymon, Orta Phrygia'daki. Ünlü Ana Tanrıça tapınak kentçiği Pessinous'un yanıbaşında; şimdi, Günyüzü Dağı (Strabon, 12 V 3). Sivrihisar'ın güneydoğu yakınındadır.

DİNİA. Dinar-Çay arasındaki Karaadilli'nin ilkçağdaki adı. Titus Livius'ta (XXXV 15) Diniae (Hellen ağzının Diniai'si: Dinia'lılar, Dinia Halkı) biçiminde geçer. Dinia'nın anlamını saptayamadım.

Ramsay (s. 154 No.66, s. 185-186 No. 17) bu Dinia'nın, Strabon'da (14 II 29) sözü geçen Khelidonia ile aynı olduğunu belirtiyor, fakat Hellen dilinde "Khelidon (=Kırlangıç) yurdu" anlamına gelen Khelidonia biçiminin, Dinia'yı Hellen ağzına uydurup çarpıtma ürünü olabileceğini hatta olması gerektiğini hiç hesaba katmadan, tam tersine, Dinia biçimini Khelidonia'nın bozulmuşu, kısalmışı sanıyor. Oysa, İÖ 189'da, Roma'lı Consul Manlius Vulso'nun oradan geçtiği sırada Phrygia'nın bu kadar kuytu yerindeki bir kasabanın Hellen dilinden gelme ad taşıması beklenemez.

DİOKAİSAREİA. Hellen dilinde Dio (Zeus'un), Kaisar (Caesar; burada: Roma İmparatoru), -ia (-yurdu) ögelerinden türetilmiş bu ad, "Zeus koruyuculuğundaki imparator kenti" anlamını taşıyor. Anadoludaki Diokaisareia'lar şunlardı:

1. Kilikia'daki Diokaisareia. Anadolulu öz adı Prakana olan kent; şimdiki Uzuncaburç (Ramsay, s. 310 dn. 1). İçel ilinde, Silifke'nin yol üzerinden 28 km. kuzeyinde.

2. Kappadokia'daki Diokaişareia. Bunun Anadolulu öz adı Nadiandos/Nazianzos'tur (Ramsay, s. 315 başı). Bkz. aşağıda Nadiandos.

3. Phrygia'daki Diokaisareia. Pisidia'nın yakınında bulunuyordu; Anadolulu öz adı Keretapa idi (Ramsay, s. 146 No. 9). Bkz. Keretapa.

DİOKLEİA. Keza Dokela, Dogla. Bir Phrygia kentçiği. Ptolemaios (5 II 23) ve Hierokles (668 No. 3) anmışlardır. Banaz dolaylarından Sandıklı dolaylarına giden yolun üzerinde olduğu biliniyor (Ramsay, s. 150 No. 37, s. 164). Gerek Dogla adının Doğla adıyla benzerliği, gerek Doğla Köyünde (Afyon ili Sandıklı ilçesi Hocalar bucağında; şimdi, çok ince zevk ürünü olan yeni uydurma adıyla, Ahırhisar; bkz. Afyon 1973 İl Yıllığı, s. 80) bulunan ve içinde Diokleia adına rastlanan bir yazıt onun bu köyde yahut pek yakınlarında olduğunu göstermekte ise de, ilkçağ kentinin kalıntıları saptanamamıştır (Ruge, RE Diokleia maddesi No. 1). Kentçiğin adı, güçlü olasılıkla, aslında Ela (Geçit, boğaz) sözcüğüyle (bkz. Ela) türetilmiş iken, tümüyle öz biçimini ve anlamını bilmediğimiz bu ad geç dönemlerde Dokela, Dogla olmuş; Hellenleşme döneminde ise Diokleia edilmiştir. Diokleia, Hellen dilinde "Diokles (=Zeus'un Şanı) Yurdu" demektir.

DİONYSOPOLİS. Bir diğer Phrygia kenti. Denizli iline bağlı ilçe merkezi Çal'ın 10 km. kuzeybatısında bulunan Ortaköy'ün yakınında idi (Ramsay, s. 147 No. 17). Kenti İÖ 2. yüzyıl ortasında Bergama kralları kurmuşlardır (A.H.M. Jones, s. 54). Byzantion'lu Stephanos'un verdiği bilgiye göre, o yerde eski bir Dionysos heykeli bulunduğu için kent böyle Dionysopolis (Hellen dilinde: "Dionysos Kenti") diye adlandırılmıştır.

DİOS HİERON. Hellen dilinde, "Zeus'un Kutsal Yeri"; yâni, "Zeus Tapkısı Yeri". Orada tapınak olmayabilir. Anadoluda iki tane Dios Hieron biliyoruz:

1. Birincisi, Selçuk ile Seferihisar arasında, kıyıda, Paşa Motel'in bulunduğu yerde idi (bkz. Ramsay, s. 111 No. 3, s. 121 No. 29).

2. İkinci Dios Hieron, Bizans çağının Pyrgion'u, bugünün Birgi'sidir (Ramsay, s. 470, 481). Bkz. Pyrgion.

DİOSPOLİS. Bkz. Dia.

DİPDORİAS. Bkz. Dipoliàs.

DİPOİRAS. Bkz. Dipolias.

DİPOLİAS. Keza Dipoiras, Dipdorias. Beyşehir Gölü batısında bir dağın tarihsel adı (Özsait, Pisidya/1, s. 11, 12, 50). Türk ağzında Dipoyraz; şimdi Dedegöl Dağı edildi (Özsait, s. 35). Dipoleia ya da Dipolia, eski Hellen dilinde, Diipolia deyiminin kısalmış biçimidir. Bu deyim, özellikle Atina'da kutlanan, Zeus tapkısı törenlerini, bayramlarını anlatır. Ancak, adın tüm çeşitlemeleri bu deyimden çıkmış olabileceği gibi, tam tersine, Dipolias adı dağın Anadolulu bir dilden gelme adının Hellenleşme döneminde Hellen ağzına uydurulmuş biçimi de olabilir.

DİPOTAMON. Akşehir Gölünün yanıbaşında, Midas Pınarı/Ulupınar'ın çıktığı yörenin Bizans çağındaki adı. Bu ad, Ramsay'in (s. 151-152, No. 58) görüşünce, Dios Potamos yâni Zeus'un Akarsuyu adının bozulmuş biçimidir. Yörenin Anadolulu öz adını, bazı Bizans belgelerinden (örneğin Anna Komnena, II 329) Mesanakta olarak öğreniyoruz. Bkz. Mesanakta.

DİPOYRAZ (Dağı). Bkz. Dipolias.

DİREBOL. Bkz. Derebol.

DİRESKENE. Isparta ili Eğridir/Eğirdir ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Yuvalı. Direskene adının Eskene bölümünde, Luwi/Pelasgos dilinin Askawana'sını

açıkça görüyoruz ve bu, bizim, Askania adının aslı Askawana'dır sonucuna varmamızın doğruluğunu kanıtlıyor. Bkz. Askania. Baştaki, şimdi Dir- biçimine bürünmüş bölümün aslı nasıldı, anlamı neydi, güvenle söyleyemiyoruz. Yörenin baş tanrısı Men Askanios, kuşkusuz Luwi'ler çağı Anadolusunun baş tanrısı Adra/Tarkhun'dan gelme olduğuna göre (karş. Adrir Dağları), Direskene'nin öz biçimi belki Adraskawana, yâni Adra-Askawana, Adra'nın Askawana'sı idi, yahut da Adraskawanas yâni Adra-Askawanas, Askawana'nın Adra'sı (=Men Askanios!) idi.

DİRGEME. Muğla ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy; yeni uydurulan adı Akkaya. Hitit belgelerinde bir Tirga (kenti?) anılıyor (H. Ertem, CAD s. 143). Dirgeme adının da, aslında, aynı Tirga kök sözcüğüne uma (-insanı, -halkı) ögesinin eklenmesiyle oluşturulduğu, güçlü olasılıktır: Tirga-(u)ma'dan Tirgama (karş. Perga-uma'dan Pergama/Bergama), oradan Dirgeme.

DİRGENE. Bolu Suyu ile Mengen Çayının birleşmesinden doğan çayın adı; daha ileride Devrek çayı adını alır (AnaBritannica, Devrek Çayı maddesi). Görünüşe bakılırsa Dirgene adının öz biçimi, yukarıda Dirgeme adını incelerken tanıdığımız tirga kök sözcüğüne, Luwi dilinin ve ardılı dillerin -sal anlamındaki wana/ana takısının (bkz. wana) eklenmesiyle türetilmiş Tirgana iken, bu ad Türk ağzında Dirgene edildi.

DİRMİL. Luwi dilinden gelme Termila adının (bkz. Termila) günümüze ulaşmış ve Türk ağzına uydurulmuş biçimlerinden biri (diğeri Tirmil; bkz. Tirmil tepe).

Anadoludaki Dirmil'lerden saptayabildiklerim şunlardır:

1. Dirmil (Altınyaylâ). Burdur ilinde Gölhisar yakınlarında kasaba.

2. Dirmil. Şimdi, Korucuk. İzmir ili Torbalı ilçesi merkez bucağına bağlı köy. R. Meriç (KMHTC, s. 77) bu köyde Roma ve Bizans çağlarına ait kalıntılar görmüştür.

3. Dirmil. Şimdi, Gökçebel. Muğla ili Bodrum ilçesi Müsgebi/Ortakent bucağına bağlı köy. Yakınında, Mykene çağı buluntuları veren bir nekropolis vardır.

DİRVANA. Kastamonu ili Araç ilçesi Boyalı bucağına bağlı köy. Şimdi masa başı uydurmasıyla Alakaya edildi. Dirvana adının sonunda, Luwi dilinin ve ardılı dillerin -sal, -yurdu anlamlarındaki wana/ana takısını açıkça görüyoruz, ancak adın başındaki kök sözcüğün öz biçimini, anlamını güvenle saptayamıyoruz. Bu öz biçim, belki, oradaki bir gür su dolayısiyle, Divrana, daha doğrusu Dibrana idi: D(a)-İbra-(a)na, "Ana Tanrıçanın-Gürsuyu-sal". Bkz. aşağıda Divle, Divranos, Divre, Divriği, Divrik.

DİVLE (Suyu). Ereğli ilçesi Ayrancı bucağının güneyindeki Kurşunlu Dağlarından çıkar. Çok güçlü olasılıkla daha eski biçimi Divre idi: D(a)-İbra, "Ana Tanrıçanın Gürsuyu". Bkz. Da, Abra, Devrak, Devrek, Divre, Divranos, Divriği, Divrik.

DİVRANOS. Trabzon ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı Gölçayır Köyünün eski adı. Köy, Trabzon'un 7 km. güneyindedir. Bol sulu bir yerde olduğu yeni adından da anlaşılıyor. Divranos adının aslı Dibrana olmalıdır: D(a)-İbra-(wa)na, "Ana Tanrıçanın-Gürsu-ülkesi". Bkz. Da, Abra, wana, Çivril, Divre, Divriği, Divrik.

DİVRE (Boğazı). Diğer adı, Karaumca Derbendi. İlkçağ Lykia'sı olan Teke Yarımadasında, dibinden Karaumca Deresi'nin aktığı doğal vâdi geçididir. Divre, aynı zamanda, oradaki Kargı kasabasının bir mahallesinin de adıdır (Saraçoğlu, s. 113). Divre adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Divle, Divranos.

DİVRİĞİ. Adın aslı, yukarıda Divle'den söz ederken değindiğimiz Dibra/Divre iken buna Ermeni ağzında, Ermenicenin -ig takısı eklenmiştir (bkz. -ig); bu bölüm Rum ağzında -iki'ye dönmüştür (son ünlü, ortaçağda i değerini alan eta/ita harfiyle). Birazdan

göreceğimiz Divrik adının aslı da budur.

1. Divriği. Sivas iline bağlı ilçe merkezi. Fırat kollarından Çaltı Suyu'nun kıyısındadır ve adı, gerçekte, bu topografyasını yansıtıyor. Kasabanın tarihsel adı Bizans çağında özellikle Tephrike biçiminde kullanılmıştır. "Bol su, gür su" anlamındaki Anadolulu sözcüğün Abra, Aphra, Ebra, İbra gibi çeşitlemeleriyle karşılaştığımız için (bkz. Abra), Tephrike adındaki ephr(a) bölümünün de o çeşitlemelerden birini yansıttığını görebiliyoruz. Aynı yerleşimin adı, Arap kaynaklarında Aprike biçiminde kullanılmıştı; demek adın, Ermeni ağzında, baştaki D-'si ihmal edilen, Aprig yâni Apr(a)-ig diye bir çeşitlemesi de varmış.

2. Divriği. Kayseri ili Yahyalı ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Adı şimdi Çubukharmanı edildi. Divriği adı, kuşkusuz, oradan geçen, aşağıda göreceğimiz dereden geliyor.

DİVRİK (Dağı, Deresi). Dağ, Kayseri ili Yahyalı ilçesinin güney ucundadır, 2497 m. yüksekliğe ulaşır. Dere de tam oradan geçmektedir. Ad, aslında derenindir; kökeni ve anlamı yukarıda Divriği'den söz ederken açıklandı.

DİYADİN. Bu adın kökenini ve anlamını saptayamadım. Ermenice Dğay-adzin, "Çocuğu (Çocuk İsa'yı)-doğuran" (Meryem Ana)? Oradaki kilisenin bu adından?

1. Diyadin. Ağrı iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Evliya Çelebi, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın oğlu Ziyaeddin'in bu yörede, kendi adını verdiği bir kale yaptırdığını yazdığı için, Ziya ed din (Kalesi) adı halk ağzında zamanla Diyadin'e dönmüştür diye bir inanç varsa da, Uzun Hasan'ın Ziya ed din diye bir oğlu bilinmiyor.

2. Diyadin. Muş ili Varto ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946).

3. Diyedin (Diyadin değil Diyedin). Isparta ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946).

4. Diyedin. Samsun ili Lâdik ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946).

DİYAR-I BEKR. Diyarbakır adının aslı. Bu, yöresel ağızda önce Diyarbekir'e döndü, sonra 1930'larda resmen Diyarbakır oldu. Diyar-ı Bekr adı, 7. yüzyıldan gelir; o dönemde Kuzey Dicle yöresine Araplardan Bekr bin Vail boyu yerleştiği için, yöreyi Araplar bu adla anmakta idiler.

DİYAR-I MUDAR. Samsat, Urfa, Suruç, Harran dolaylarına 7. yüzyılda Arapların Mudar boyu yerleştiği için Araplar o bölgeye Diyar-ı Mudar adını vermişlerdi.

DİYAR-I REBİA. Mardin, Nusaybin dolaylarından Musul'a kadar uzanan yöreye 7. yüzyılda Araplardan Rebia boyu yerleştiği için Araplar o yöreye Diyar-ı Rebia adını vermişlerdi.

DİYAR-I RUM. Ortaçağda Arapların ve genellikle İslâmların, Roma Ülkesi anlamında olarak, Bizans imparatorluğu ülkelerine ve özellikle Anadoluya verdikleri ad.

DİYEDİN. Bkz. Diyadin, No. 3, 4.

DİYOBAN. Artvin ili Şavşat ilçesine bağlı bucak merkezi Meydancık kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

DİZGEME. Kayseri ili Bünyan ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Adının Ergama, Dirgeme vb.'ne yakınlığı hemen farkediliyor. Ancak, bu adın kökenini, öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamadım.

DOARA. Keza Dogra, Dora. Kappadokia'da bir tarihsel kent (Ramsay, s. 296, 317, 328-329). Adı yalnız Ptolemaios'ta Dogra diye geçer; Bizans dönemi kilise kayıtlarında ise Doara olarak anılmaktadır.

Bu kenti, Eumenes'in kuşatma geçirdiği Dora hisarı ile karıştırmamalıdır. Onun Hasan Dağı yamacında olmasına karşılık, bu kent, Ramsay'e göre, Hacıbektaş'ta olmalıdır. Ancak, Nevşehir ilinin Derinkuyu ilçesinde, Derinkuyu kasabasının 14 kın. batısında bir Doğala Köyünün varlığını görünce, bu düşüncenin doğruluğundan kuşku duyuyorum. Üstelik, Doara kenti Piskoposunun önce Tyana (Bor güney yakınında Kemerhisar), sonra Mokissos (Kırşehir) Başpiskoposluğuna bağlı olması, Doara'nın Bor ile Kırşehir arasında orta yerde, yâni Derinkuyu dolaylarında bulunduğunu doğruluyor. Mucur ve Hacıbektaş, bu bakış açısından, pek fazla kuzeyde kalırlar.

Adın kökenine ve anlamına gelince. Dora tek biçim olsaydı, aslının Tarwa olabileceği de akla gelirdi. Ancak Dogra, Doara biçimleri bazı başka olasılıkları daha güçlü gösteriyor: (A)tu-Ara, Atys-Sunağı? Dwa-(A)ra, Çifte Sunak? Bkz. Ara, Tu.

DOBADA. Keza, Topada. Nevşehir ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Acıgöl'ün eski adı. Yakınında bulunan ve Geç Hitit'ler dönemi yapıtı olan bir yazıt, Topada Yazıtı olarak ünlüdür.

Dobada/Topada adının öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadım. Dwa-Pa-ada, "İki-dere-li"? Bkz. Pa, -ada.

DOGANA. Bkz. Dagona.

DOGLA. Bkz. Diokleia.

DOGRA. Bkz. Doara.

DOĞALA (Köyü). Bkz. Doara.

DOĞLA. Adın kökeni konusunda bkz. Diokleia, Doara.

1. Doğla. Çorum ilinde, ilçe merkezi Mecitözü'nün 20 km. kadar güneyinde, İbek Köyü doğu yanıbaşında ve Çorum Çayı doğu yanında bir köy.

2. Doğla. Bursa ili Karacabey ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

3. Doğla. Afyon ilinde köy; bkz. Diokleia.

4. Doğala. Bkz. Doara.

DOĞLAT. Afyon ili merkez ilçesi İscehisar bucağına bağlı köy. Doğlat adı, köken yönünden, Doğala ve Doğla ile hısım olsa gerektir. Bkz. Doğala, Doğla.

DOĞU BEYAZIT. Keza, Doğu Bayazıt. Ağrı iline bağlı ilçe merkezi. Eski adı, Bayazid/Bayezid (Kalesi). Örneğin, Evliya Çelebi'de böyle anılmıştır (Danışman metni, c. I s. 193). Kale, adını, bu yöreyi hiç görmemiş olan Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayazid'den almış değildir; belki, Celâyir'lilerden Sultan Ahmet'in kardeşi Şehzade Bayazid dolayısıyle almıştır (Resim Darkot, İslâm Ansiklopedisi, Bayazid/Doğu Bayazıt maddesi).

Türk ağzında Bayazıt, Beyazıt, Bayezid biçimlerinde de söylenen Bayazid adı, Ermenicede "Ardıl, mirasçı" demektir. Hemen akla gelecek soruyu yanıtlayalım: Yıldırım Bayazid'in anası olan cariye Ermeni kökenli değildi, Rum kökenli olup Osmanlı sarayında Gülçiçek Hatun adını almıştı (M. Halil Yınanç, İslâm Ansiklopedisi, Bayezid I maddesi; M. Çağatay Uluçay, Padişahların Kadınları ve Kızları, TTK yayını, Ankara 1980, s. 6). Anadolu Türklerinde ve İslâm dünyasının diğer halklarında Bayazid adı, güçlü olasılıkla, tasavvuf yolunun öncülerinden olup 874'de öldüğü bilinen, ancak yaşamı ve kimliği hakkında başka bilgi bulunmayan Bayazid-i Bistamî'nin anısına saygı dolayısiyle kullanılmıştır. Gerçekten, 16. yüzyılda yaşamış Pencap'lı din bilgini bir Ensarî Pîr Rûşen Bayazid de vardır. Ancak, Bayazid-i Bistamî'nin kendisinin Ermenice kökenli bir ad taşıması nasıl açıklanabilir, saptayamadım. İzmir İlâhiyat Fakültesinden Prof. Dr. Ethem

Ruhi Fığlalı'nın bana verdiği bilgiye göre, Bayazid sözcüğü, Ermeni diline de geçmiş olmakla birlikte, Aram dilinden gelmektedir. Bildiğimiz üzere bu dil, ilkçağda, Pers imparatorluğunun, halklar arası anlaşma ve yazışma dili durumundaydı; Anadoluda o çağdan kalma Aram dilinde yazıtlar bulunmuştur (bu konuda en ayrıntılı bilgi kaynağı, Malekzadeh'in Doktora tezidir). Söz konusu yazıtlardan biri, diğer yüzlerinden birinde Hellen dili, diğerinde Lykia dili kullanılmış olarak, Fethiye Müzesinde sergilenen Letoon buluntusu stel'dir.

DOKEİA. Doğu Paphlagonia'da, 11. yüzyılda varlığını bildiğimiz bir hisar kasabası. Bizans tarihçilerinin verdiği bilgiye göre, imparator Alexios Komnenos, bir savaş seferinden dönerken, İstanbul'a, Dokeia, Kastamonu, Ereğli üzerinden gelmişti. Amasya'dan gelmekte olduğuna göre, Dokeia'nın, Amasya-Kastamonu arasında bulunduğu anlaşılır. İmparator Romanos Diogenes de, daha önceki bir dönemde, Malazgirt tutsaklığı sonrasındaki dönüş yolculuğunda, 1072 yılında, Dokeia'da ordusuyla (yanındaki ordu kalıntısıyla) konaklamıştı. Bu bilgilere ve ad benzerliğine bakarak, Ramsay (s. 355), Dokeia'yı Tosya'ya lokalize eder. Paul Wittek ise (Yer Adları, s. 230), özellikle Bizanslı tarihçi Niketas'ın anlattıklarından kendisinin çıkardığı sonuca dayanarak, Dokeia Tosya değil Tokat'tır diyor; Tosya adının, güçlü bir olasılıkla Theodosia'dan gelmiş bulunduğunu düşünüyor (s. 232 dn. 106). Ne var ki, Amasya'dan Kastamonu'ya giderken Tokat'a uğramak olanaksızdır; Tokat Amasya'nın ters (güneydoğu) yanında ve çok gerisinde kalır.

Dokeia adının aslı Daka olsa gerek; bkz. Dakai. Aynı Daka'dan türetilmiş Dagona adının (bkz. Dagona) Dogana diye o'lu bir çeşitlemesi bulunduğuna göre, Daka adı gerçekten Doga diye de kullanılıyordu (nitekim Maka'nın da Moka diye bir çeşitlemesinin bulunduğunu biliyoruz; bkz. Mokissos). Daka sözcüğünün anlamını, Dakai adını incelerken, tartıştık.

DOKELA. Bkz. Diokleia.

DOKİMEİON. Strabon'da (12 VIII 14) Dokimeia Köyü. Afyon'un kuzeydoğu yakınında, ana yol üzerindeki İscehisar kasabasının ilkçağdaki atası. Strabon çağında köy durumuna düşmüşse de, Hellenistik çağda para basan bir kentçik idi. Buraya İskender ardılı komutan-krallarca Makedonia'lılar getirilip yerleştirildiğinden, paraları üzerinde Dokimeon Makedonon, yâni "Makedonia'lıların Dokimeion'unun" (Parası) yazısı vardı. Kentçiği kuranın, Antigonos komutanlarından Dokimos olduğu sanılıyor (Ruge, RE Dokimeion maddesi). Dokimeion, "Dokimos Yeri"; Dokimeia, "Dokimos Yurdu" demektir. Dokimos sözcüğü Hellen dilinde "Güvenilir, sınanmış" anlamına geldiği için, Dokimeion adı ayrıca "Sınama taşı" (Mihenk taşı) diye de anlaşılabilir ve örneğin Platon'da (Timaios, 65c) böyle kullanılmıştır.

DOKURCUN. Sakarya ili Akyazı ilçesine bağlı bucak merkezi Yeniköy'ün eski adı. Kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım. Ermenice Tukh-Orsank, "Yağız (Kara) - Akıntı"? Dokurcun, Mudurnu Çayı kıyısındadır.

DOLİKHE. Antoninus Rehberinde gösterilen, Maraş-Urfa yolu üzerinde bir kasaba. Gaziantep ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı Dülük Köyünün ilkçağdaki atası. Burada tapkı gören Tarkhun, sonraları, Zeus Dolikhenos denen bir Zeus çeşitlemesi kimliğine bürünmüştür.

Dolikhe adının anlamı konusunda bkz. aşağıda Dolikisthe.

DOLİKİSTHE. Plinius'ta (V 131) ve Ptolemaios'ta (5 III 9) anılan, Lykia kıyısında bir ada; şimdi, Kekova Adası (Ruge, RE Dolikisthe maddesi; Ramsay, s. 476 No. 27).

Dolikisthe adı, Hellen dili sözlüklerinde görülmez, Hellen dilinden gelmez. Fakat Hel-

len dilinde Dolikhos (Uzun) ve İsthmos (Dar geçit, boğaz) sözcüklerinden türetilecek bir ad Kekova Adasıyla anakara arasındaki ince uzun boğaza pek uygun düşeceği için, Dolikisthe adı, sanki bu ögelerle türetilmiş ve bitişi (ada adları Hellen dilinde dişi olacağından) dişi adlara özgü biçime getirilmiş izlenimi uyandıracak yolda, Hellen ağzına uydurulmuş bir yerli ad olmalıdır. Geçmişi Tarkhun tapkısı dönemine uzanan, yukarıda sözünü ettiğimiz Dolikhe'nin adı dahi Hellen dilinde "Uzun" anlamına gelen Dolikhos sıfatının dişi (ve kent adı olabilecek) biçimiymiş gibi görünmekle birlikte, o kadar eski bir adın, o yörede, Hellen kökenli olması asla beklenemez. O Dolikhe adının ve Dolikisthe adı içindeki Dolik bölümünün aslı, anlamı neydi, bilmiyorum. Ancak, Dolikisthe'nin isthe'sinin, ırmak biçimindeki akar boğaza işaret ettiğini ve aslının ista olduğunu anlayabiliyorum. Bkz. Asta; karş. Aperlai.

Doliones (Dolion'lar) Halkı. İlkçağda Mysia'nın Kyzikos'a yakın yöresinde, demek ki Bandırma dolaylarında yaşayan bir halk (Strabon, 12 VIII 10, 14 V 23 sonu; Rodoslu Apollonios, I 947, 952 vs.). Dolion'lar Thrak kökenli bir halk idi ve adlarının kökeni de Thrak dilidir (Bürchner, RE Doliones maddesi). Bu adın anlamını belirleyemedim.

DOLMABAHÇE. İstanbul'da bir semt. Genç Osman döneminde onun buyruğuyla denizden doldurulup Padişahlara ait bahçe ve (cirit oynanan) boş alan durumuna getirildiği için bu adı almıştır (Evliya Çelebi, Danışman metni c.II s. 147).

Dolonkoi (Dolonkos'lar) Halkı. Gelibolu Yarımadasının Thrak kökenli yerli halkının adının Hellen ağzındaki biçimi (bkz. Herodotos, VI 34, 35, 40; Oberhummer, RE Dolonkoi maddesi). Aslını ve anlamını bilmiyoruz.

DOMANA. Kuzeydoğu Anadoluda, Satala/Sadak'ın 18 mil kuzeyinde, Trabzon yolu üzerinde kentçik. Ptolemaios'ta (5 VII 3), Peutinger Tablosunda ve Antoninus Rehberinde anılır. Önemlice bir yol kavşağında, üstelik Köse Dağı'ndaki geçidin güney yakınında bulunan şimdiki bucak merkezi Köse olabilir; Satala/Sadak'dan Köse'nin uzaklığı da gerçekten 18 mil dolaylarındadır.

Domana adının anlamı konusunda bkz. aşağıda Domaniç.

DOMANİÇ. Kütahya iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Domaniç adının, Rum ağzındaki Domanitis'den geldiğini güvenle söyleyebiliriz. Ancak, Roma ve Bizans belgelerinde, oradaki bir Domanitis'in değil, Paphlagonia bölgesinde, Ilgaz Dağı yakınlarında, içinden Amnias/Gökırmak'ın geçtiği Domanitis yöresinin anıldığını (Strabon, 12 III 40) görmekteyiz.

Domanitis biçiminin sonundaki -itis, Hellen dilinin, adlardan sıfat türetmek ya da özellik, bağlantı belirten yöre adı türetmek için kullanılan, -sal anlamındaki takılarından biridir: karş. Daskula'dan Daskylitis, Apana/Aphna'dan Aphnitis. Domanitis adı içindeki kök sözcük, Anadolulu bir Domana sözcüğü olmalıdır. Nitekim Pontos bölgesinde bu adı taşıyan bir ilkçağ kentinin varlığını yukarıda gördük.

Paphlagonia'daki Doman(a)-itis, belki, Hitit belgelerinin Tumana/Tummana diye andığı yöre idi. Bu olasılık, Domana sözcüğünün öz biçimini ve anlamını kestirebilmek bakımından da bize ışık tutuyor: Tu (yâni Atu/Atys), uma, wana ögelerinden Tu-(u)ma-(wa)na, "Atys Halkı Ülkesi". Bkz. Tu, uma, wana. Paphlagonia'nın Atys tapkısı bölgesi olduğunu, Xenophon'un tanıdığı Paphlagonia beyi Otys'in adı dolayısıyle, bilmekteyiz.

Ş. Sâmi'den (c. V s. 3026) öğrendiğimize göre, Domaniç adının bir diğer biçimi de Tomaniç'dir. Bu durum, adın Tumana/Tummana adıyla bağlantısını doğruluyor.

DOMANİTİS. Bkz. Domaniç.

DOMATÇA. Bkz. Atzoula.

DOMİTİANOPOLİS. Hellen dilinde, "Domitianus'un Kenti". Bu adı taşıyan iki Anadolu kenti biliyoruz:

1. Domitianopolis. Lykaonia'nın güney yanında, İsauria bölgesinde kent (Ramsay, s. 407 No. 16 sonu, s. 411 No. 32, s. 412 No. 34; Honigmann, s. 41). Adı, 7. yüzyıldan başlayarak Dimitiopolis biçimini almışken, Anadolulu öz biçiminin etkisiyle Türk ağzında Dindebol'a dönmüştür ve bu yerleşim, Ermenek kuzeybatı yakınlarında bir köy olarak varlığını sürdürmektedir. Karş. Titiopolis.

2. Domitianopolis. Lydia'daki Sala/Helenopolis kentinin (bkz. Helenopolis) Roma imparatorluğu çağında bir aralık Domitianopolis adını taşıdığı biliniyor (Ramsay, s. 131 No. 10).

DOMİTİOPOLİS. İsauria'daki Domitianopolis'in adının Dimitiopolis'e dönmeden önce aldığı biçim.

DONA. Peutinger Tablosunun Yozgat, Sorgun, Sarıkaya, Kayseri yolu üzerinde gösterdiği bir kasaba. Adının öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Bir diğer Tuwana? Dikkate değer ki, Sivas ili Hafik ilçesi merkez bucağına bağlı Esenli köyünün eski adı Dona'dır. Fakat bu Dona, sözünü ettiğimiz yolun pek fazla kuzeydoğu ilerisinde kalır.

DONT. Muğla ili Fethiye ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Yeni uydurulan adı, Esenköy. Dont, Donduran, Zont, Çondu, Dandalas, Tantalos adlarının tümünün aynı kök sözcükten, Danda'dan geldiğini sanıyorum. Bkz. Danda (sözcüğü).

DONDURAN. Türkiyenin en ılıman iklimli, ama yazları boğucu sıcaklıkta geçen bir bölgesinde, ilkçağ Karia'sında, Aydın ili Yenipazar ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Hellenleşme döneminde Orthosia adını taşıyordu; bu ad, İÖ 167'de o yörede yapılan bir savaş dolayısiyle ünlüdür (Umar, THİT c. II s. 151). Donduran adının öz biçimi, güçlü olasılıkla, Dandurawana yâni Dand(a)-ura-wana, "Yüce Danda (Ana Tanrıçanın Erkeği) Ülkesi"dir. Bkz. Danda (sözcüğü), ura, wana.

DORA. Bkz. Doara.

DORİLA. Kuzeydoğu Anadoluda ilçe merkezi Torul'un adının ortaçağda karşılaştığımız bir biçimi (Fahrettin Kırzıoğlu, Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi, Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını, Ankara 1976, s. 40 dn. 111). Xenophon'da (Anabasis, 5 II 1 vd.) yöre halkı oi Drilai, Drila Halkı diye anılmıştır. Gerek Dorila/Drila, gerek Torul biçimlerinin kökeni, hiç kuşkusuz, o yörede de konuşulan Kappadokia dilidir. Öz biçim, Dor(u)-ila, Kapı(?)-Boğazı olabileceği gibi (bkz. Doru, Ela), (A)dr(a)-İla, Adra-Boğazı da olabilir (bkz. aşağıda Edre). Torul, ünlü Zigana Geçidi (Boğazı) yöresindedir. Çok dikkate değer ki, İla (Geçit, Boğaz) ögesini içeren bir asıldan gelme Torul adı (bir diğer biçimi: Dorul; Ş. Sâmi, c. IV s. 3011), aslında ilçe merkezi kasabanın *değil,* ilçenin yâni yörenin adıdır; ilçe merkezi kasabanın kendi adı Ardasa'dır (Ş. Sâmi, aynı yer). Bu yerleşim adı konusunda bkz. Ardasa.

DORLA. Konya ili Çumra ilçesi Dinek bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Aydoğmuş. Bu Dorla, belki aslında bir diğer Dorila'dır (bkz. Dorila) ya da bir Dor(u)-la, "Kapı(?)-cık"tır. Bkz. Doru, -la.

Dorostolon. Bkz. Silistra.

DOROU KOME. Lydia bölgesinde, Ayazviran'da (şimdi, Manisa ili Kula ilçesi merkez bucağına bağlı Ayazören köyü) bulunan yazıtlarda adı geçtiği için orada ya da o yörede varlığı öğrenilen bir ilkçağ köyü (Zgusta, s. 165). Adının Kome bölümü Hellen dilinden-

dir ve o dilde "Köy, -Köyü" demektir. Dorou bölümü, bu biçimiyle, Hellen dilinde "Doros'un" anlamında görünürse de aslı, yukarıdaki Dorila, Dorla adlarını incelerken sözünü ettiğimiz Doru/Toru'dur kanısındayım. Bkz. aşağıda Doru/Toru (sözcüğü).

Doru/Toru (sözcüğü). Hellen ağzında Dorylaeion biçimine bürünmüş ad başta olmak üzere, birçok Anadolulu tarihsel coğrafya adı içinde bu sözcükle karşılaşıyoruz. Ancak, biliyoruz ki, İÖ 2. binyıl Hind-Avrupa dillerinde, o arada Anadolunun Luwi ve Hitit dillerinde, şimdi kullandığımız gibi ayrı ayrı a ve o sesleri olmayıp bu ikisinin ortasında bir ses kullanılıyordu; sonradan ayrı ayrı a ve o sesleri kullanılır olunca, aynı sözcüğün a'lı, o'lu çeşitlemeleri ortaya çıktı: Adra ile Odra, Madra ile Modra, Atys ile Otys, Kadys ile Kotys gibi. Bu durum dolayısiyle, ilkçağ geç döneminde Doru/Toru biçimine bürünmüş Luwi dili sözcüğünün aslı, Taru(wa) olmalıdır. Nitekim Tebriz'in eski adı Tarwakisa'da bu bölüm vardır. Keza, yerel beylerden söz edilirken, belki de "Yargılayan" yahut "Adaletli" anlamını belirtmek üzere kullanılan Tarwana san'ında (Meriggi, Glossar, s. 125 başı) aynı Tarwa bölümünü görüyor olabiliriz. Ancak, Tarwa'nın anlamı güvenle saptanabilmiş değildir (bkz. Laroche, Dictionnaire, s. 94 - 95). Çağdaş Almancadaki Tor, İngilizcedeki Door, Farsçadaki Der, Ermenicedeki Tur (ta ve ra ile) sözcüklerini göz önünde tutarak, Taru(wa)'nın "Kapı" anlamında olabileceği kanısındayım.

DORYLAEİON. Eskişehir'in atası olan kentin adı, ilkçağ Hellen yazarlarının yapıtlarından başlayarak, böyle anılıyor (Strabon, 12 VIII 12; Plinius, V 105; David Magie, c.II s. 999-1001 No. 36; Ruge, RE Dorylaion maddesi). Sondaki -eion ya da -ion, Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki takısıdır. Kent adı ilk bakışta, o dilde "Taştan destek direği" demek olan Dorylas sözcüğüne bu takının eklenmesiyle türetilmiş görünür. Oysa, Dorylaeion, Roma egemenliği döneminde bile Hellenleşmemişti ve çevresi henüz Hellen dilini konuşmuyordu. Bu yüzden, adının Anadolu kökenli olduğunu ve -eion takısı çıkarılınca kalan Doryla'nın, adın Anadolulu öz biçiminin, Dorula/Torula olduğunu kabul etmek gerekir. Doru-la, "Kapı(?)-cık". Karş. yukarıda Doru/Toru (sözcüğü). Eskişehir, tam 6 yolun birleştiği bir yerdedir. Ancak, Dorila adının öz biçimi gibi, Dorylaeion adının öz biçiminin de Tanrı Adra ile bağlantılı bulunması olasılığı, ayrıca göz önünde tutulmalıdır. Bu konuda bkz. Edre.

DOUDADA. Pisidia ile Galatia'nın sınırında, Eğridir Gölü kuzeydoğu ilerisinde, tam yeri saptanamayan bir köyün adı (Ramsay, s. 460). Bkz. Doudousa.

DOUDOUSA. Ptolemaios'un (5 IV 7) andığı bir Galatia köyü. Tam yeri bilinmiyor. Yukarıdaki Doudada ile aynı köy olabilir. Doudada, Doudousa adlarının kökenini, anlamını saptayamadım.

DOUREİOS. Dokimeion/İscehisar'dan geçen dere. Adı, Dokimeion paraları üzerinde yazılıdır (W. Ruge, RE Suppl. I, 1903, Doureios maddesi). Doureios adı Hellen dilindendir, Dory (=Ağaç, tahta) sözcüğünden türetilmiştir, "Ağaçlı" demektir.

DOYRAN Çayı, Yaylâsı, Köyü. İlkçağ Lykia'sı olan Teke Yarımadasında (Saraçoğlu, s. 197 - 200). Makedonia'da, Makedonia Cumhuriyeti-Yunanistan sınırında, sularını bir ayak'la Vardar Irmağına boşaltan bir gölün ve onun kıyısındaki kasabanın adı da Doyran'dır. Bu adların kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

DÖRENE. Gümüşhane ili Torul ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Şimdi masa başı uydurmasıyla Kocadal edildi. Dörene adının öz biçimi, çok güçlü olasılıkla, Torul adının bu çarpıtılmış biçimindeki Toru bölümünün aslını içeriyordu ve o kök sözcüğe Luwi diliyle ardılı dillerde kullanılan, "-sal, -ülkesi" anlamlarındaki wana/ana takısının eklenmesiyle türetilmişti. Bkz. Dorila, wana. Bu Dörene, Dranas'ın ve Adranos'un adaşı olabilir.

Drabeskos. Luwi/Pelasgos baş tanrısı Adra/Odra'nın adından türetilme adlarla yüklü olan, hatta kendi adı bile köken yönünden böyleleri arasında bulunan Trakya'da, yerli Thrak halkının bir kasabası; Thoukydides'de (I 100) anılıyor. Adının şimdi kullanılan, belki aslına daha uygun biçimi, Drama.

Adın Drabeskos biçiminde, ortada, Lâtin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile yazılır. Böylece anlarız ki adın öz biçimi Drava-Ska'dır ve kasaba, İllyria'daki Drava'nın adaşıdır (keza, Troia'nın da adaşıdır): (O)dra-uwa, Odra'lık, Odra Tapınağı. Bkz. Adra, uwa. Sondaki Ska, bizzat Balkan Yarımadasının eski adı Skodra yâni Sk(a)-Odra'da olduğu gibi, Odra Yarımadasını, Balkan Yarımadasını kasdeder; bkz. Skodra.

Drama adı ise, (O)dra-(u)ma ögelerinden türetilmiştir (karş. Perga-uma'dan Pergama), Adra/Odra Halkı demektir; bkz. uma. Yörenin, Thrak boylarından Odrys'lerin bölgesinde olduğu önemle anımsanmalıdır. Bu halkın adı aslında, besbelli ki, Odruwa(s) idi.

DRABOS. Gelibolu Yarımadasında, Saros Körfezi kıyısında bir köy; Alopekonnesos ile Kardia arasında (Kazarow, RE Suppl. III, Drabos maddesi). Adın aslı, tıpkı Troia adının aslı gibi (O)dra-(u)wa, Adra/Odra-lık, Adra/Odra-Tapınağı anlamında Drawa olmalıdır. Karş. Adra, uwa, Troia, Drabeskos, Drava, Drina.

Draç. İlkçağ İllyria'sında, bugün Arnavutluk'ta, liman kenti. Adının İllyria dilindeki aslının Romalılarca kullanılan biçimi Dyrrachium idi. Adra ile bağlantılı pek çok yer adı (Skodra/İşkodra vb.) kullanılan İllyria'lıların dilindeki aslı ise, tıpkı Thrake (Trakya) adının aslı gibi, (O)draka yâni "Adra/Odra Yeri" olabilir. Bkz. Adra, -ka, Thrake.

DRAGAİ. Niğde ilindeki Bor yakınlarında bir kale (Ramsay, s. 385 No. 5 ve s. 504). Adının sonundaki -ai bitişi, Hellenleşme döneminin ürünüdür, -a bitişli adları çoğul yapar ve kent vb. adlarında "-halkı, -halkının kenti" anlamını kasdeder (karş. Athena'dan Athenai). Dragai biçimine bürünmüş adın aslı hiç kuşkusuz Draka yâni (A)dra-ka, Adra/Odra-Yeri idi. Bu kale, Thrake'nin (Trakya) adaşıdır. Bkz. Thrake.

DRAGONDA (Çayı). İçel ili Anamur ilçesinde bir çay (H. Altay, s. 140). Adının öz biçimi (A)drakanda olmalı. Bu ad, iki türlü yorumlanabilir: a. Adra-Kanda, "Erkek/Koca-Kanda", yani "Ana Tanrıçanın Erkeği Kanda" (bkz. Adra, Kanda); b. Adra-ka-(wa)nda, "Adra-yeri-li", yâni "Adra tapınağı bulunan". Bkz. Adra, -ka, wanda. Bir kent adı değil bir çay adı karşısında olduğumuzdan, birinci yorumu yeğlemeliyiz.

DRAGOS. İstanbul ilinde, Maltepe ile Kartal arasında, Cevizli semti ve istasyonu bitişiğinde, Orhantepe diye resmî bir ad takılan tepenin bugün de kullanılan tarihsel adı. Bu ad, Hellen dilinde "Canavar, evren, dev yılan" anlamlarına gelen Drakon'la bağlantılı gibi görünüyorsa da, böyle bir anlamın münasebetsizliği ve ayrıca, yakın çevrede Luwi dilinden gelme adların, hatta özellikle Adra/Odra'dan türetilip sonra Hellen ya da Rum ağzında az çok değiştirilmiş olan, aşağıda inceliyeceğimiz adların bolluğu, bizi, Dragos adının da aslında Adra'dan türetilme olduğu kanısına götürüyor. Bunun öz biçimi, en güçlü olasılıkla, yine (A)draka idi. Bkz. Dragai. Hellen dilinde tepe adı eril olmak gerektiğinden, Draga, Hellenleşme döneminde Dragos edilmeğe mahkûmdur.

Drakanon. Samos/Sisam Adasında bir burun ve onun ucundaki kasaba (Strabon, 14 I 19). Ad Drakana sözcüğüne Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki -ion takısı eklenmekle türetilmiştir. Drakana ise, aslında (A)dra-ka-(wa)na, yâni "Adra-Yerinin-Ülkesi" demektir; bkz. Adra, -ka, wana, Dragai, Dragos. Karş. Trogilion; bu adı taşıyan burun da Anadolunun Samos/Sisam'a uzanan çıkıntısının ucundadır.

DRAKON (Deresi). İzmit Körfezi güney kıyısında, sonradan geliştirilip Helenopolis

adını alan Drepana köyünün (bkz. aşağıda Drepana) yanından geçen dere (Ramsay, s. 204-205 No. 57). Şimdi Kırkgeçit Deresi, Dil Deresi (bkz. yukarıda Dil İskelesi).

Drakon adı, bu biçimiyle, Hellen dilinin "Canavar, evren, dev yılan" anlamındaki sözcüğüdür ve Drepana adı dahi bu biçimiyle Hellen dilinde "Tırpan"ın karşılığıdır (zaten Türkçedeki Tırpan sözcüğü de oradan geliyor). Ancak, yöredeki Dragos vb. adlara bakarak, bunların da gerçekte Anadolu baştanrısının adlarından biri olan Adra/Odra ile bağlantılı Anadolulu adlar iken (Skodra/Üsküdar adı dahi öyledir), Türk ağzının Akrokos'u Eğrigöz ettiği gibi, Hellenleşme döneminde Hellen dilinin sözcükleriyle özdeş biçime sokulduğunu anlayabiliyoruz. Buradaki Drakon'un aslı, yine (A)draka, yâni "Adra/Odra Yurdu" (bkz. Dragos); Drepana'nın aslı ise (A)drawana yâni Adra-wana, "Adra-sal, Adra-Ülkesi" (karş. Adranos, Dranas) olsa gerektir.

Drama. Bkz. Drabeskos.

DRAMALI. Balıkesir ili Edremit ilçesi merkez bucağına bağlı Zeytinli Köyünün bir mahallesinin adı. Edremit'in kendi adı, Luwi/Pelasgos baş tanrısı Adra'nın adı ile bağlantılı olduğuna göre (bkz. Adra, Adramytteion), bu Dramalı Mahallesinin adı da, Drama göçmenlerinden vb.'nden değil, tanrı Adra'dan gelmiş olmalıdır; zaten Batı Trakya'daki Drama'nın adı bakımından dahi durum böyledir. Edremit yöresindeki Kocakatran Dağı adı içindeki -atra- bölümünü asla rastlantıya yormayışımızın (bkz. Katran, No. 4) doğruluğundan yana bir kanıt daha, bu Dramalı adında bulunmaktadır.

DRANAS. Boyabat ile Sinop arasında Küre Dağlarını aşan geçidin adı. Karş. Adranos. Onun gibi bunun da aslının Adrana yâni Adra-(wa)na, "Adra'sal, Adra Ülkesi" olduğu açıktır. Bkz. Adra, wana, Drakon.

DRATAİ. Kappadokia'daki Tyana (Bor güneyinde Kemerhisar) yakınında bir yerleşim. Ptolemaios'ta (5 VI 18) anılmıştır. Ramsay bunu Bizans çağının Drizes'i ile bir tutmaktadır; Ruge (RE Dratai maddesi) bunun doğruluğunu pek kuşkulu görüyor. Adın kökenini, türetiliş ögelerini ve anlamını güvenle saptayamadım. Ancak Tuwana'nın,kendi adından da anlaşıldığı üzere, Atu/Atys tapkısının, yâni (Ana Tanrıça tapkısının değil de) baş erkek tanrıya tapkının merkezi olması dolayısiyle yöredeki bu Dratai adının da baş tanrı (adlarından biri: Adra; bkz. Adra) ile bağlantılı olabileceği kanısındayım: Drada yâni (A)dra-(a)da, "Adra Tapınıcısı (Halk)". Bkz. -ada, Adada, Otranda.

Draudacum. İllyria'da, anlaşıldığına göre Kara Drina Vâdisinde bir hisar. İÖ 169'da Makedonia kralı Perseus tarafından zaptedilmişti (Titus Livius, XLIII 19). Bu da, İllyria'da pek bol olan, tanrı Adra'nın adıyla bağlantılı adlardan biri olsa gerek. Bkz. kitabın sonunda II 4 ve orada Tablo 4.

Drava. İlkça İllyria'sında, (adlara dikkat edelim) Adria denizi iç ucunun yakınlarındaki İdrija kenti dolaylarından geçen önemli bir ırmak. Bunun adı da kuşkusuz Luwi/Pelasgos baş tanrısı Adra'nın adıyla bağlantılıdır. Bkz. Adra.

Drekanon. Kos/İstanköy Adasında, ilkçağda Drekanon adlı bir köy vardı (Strabon, 14 II 19). Bu da bir diğer Drakanon olmalıdır. Bkz. Drakanon.

DREPANA. Hellen dilinde, "Tırpan". Ancak, aşağıda listeliyeceğim tarihsel Drepana'larda bu adın gerçekte tanrı Adra ile bağlantılı bir ad, (A)drawana yâni "Adra'sal, Adra Ülkesi" iken (bkz. Adra, wana, Adranos, Drabeskos, Drakon Deresi), tıpkı Akrokos'un Türk ağzında Eğrigöz edilmesi gibi, Hellenleşme döneminde Hellen ağzına uydurularak Drepana edildiği kanısındayım.

1. Drepana. Keza, Drepane. Bkz. yukarıda Drakon Deresi.

2. Drepana/Drepane. Luwi/Pelasgos baş tanrısı Adra'nın Adranos adı altında tapkı gördüğü Sicilya Adasının batı ucunda bir ilkçağ kenti. Vergilius'a göre (Aeneis, III 710), Troia'lı Aineias'ın babası Ankhises burada ölmüştü. Drepana/Drepane adını Romalılar Drepanum biçiminde kullanmışlardır. Kentçiğe şimdi Trapani deniyor.

3. Drepana. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Lykia kentçiği. Tam yeri bilinmiyor. Sundwall bu adın Anadolulu bir ad'dan Hellen ağzına uydurulmuş olduğuna işaret etmişti; Zgusta (s. 167) onu eleştiriyor ve "Tırpan" anlamındaki Drepane sözcüğünün "Hellen dünyasının çeşitli yörelerinde" pek çok kez yer adı olarak kullanılmış olması karşısında Sundwall'ın görüşünün kabul edilemiyeceğini söylüyor. Eleştiri haksızdır. Örneğin Sakar sözcüğü de Anadoluda pek çok kez ve Türkçedeki anlamına bakılırsa hiç de beklenmeyecek kadar fazla sayıda dağ, doruk adı olarak karşımıza çıkıyor ama bu dağ, doruk adlarının tümü aslında Swa-Kar, Kutlu/Güzel-Doruk adından, Luwi dilinden gelmedir. İkinci olarak; yaba, tırmık, kazına anlamındaki sözcüklerin ülke, kent adı olarak hemen hemen hiç kullanılmamasına karşılık, tırpan anlamındaki Drepane sözcüğünün Hellen dünyası olmuş ülkelerde pek çok kez karşımıza çıkması Zgusta'yı uyarmalı idi. Üçüncü olarak; Lykia, Hellen dünyasının bir parçası değil Luwi dünyasının bir parçasıdır, Hellen dünyası dahi Hellen dünyası olmadan önce Luwi/Pelasgos dünyasının bir parçası idi.

Drila'lar. Bkz. Dorila.

Drina. Adra/Odra Yarımadası Skodra'da, yani (şimdiki adıyla) Balkan Yarımadasında, Arnavutluk'ta ve yakın yöresinde bulunan üç ırmağın adı. Karş. yukarıda Draç, Draudacum, Drava; aşağıda Skodra. Drina sözcüğünün (A)dra-ina, Adra-sal ögelerinden türetildiği apaçık görülüyor. Bkz. Adra, -ina.

Dristra. Bkz. Silistra.

DRİZİPARA. Keza, Druziparo (Antoninus Rehberinde); Drousipara (Ptolemaios, 3 XI 7'de); Drysiporo (Peutinger Tablosunda). Edirne-İstanbul arasındaki ilkçağ anayolunda bir konaklama kasabası. Oberhummer (RE Drusipara maddesi), Karıştıran doğu yakınında Mesinia'nın aynı olduğunu söylüyor. Bu Mesinia adının kökenini, anlamını saptayamadım. Mesinia köyünün şimdiki adı Misinli'dir ve bu köy Lüleburgaz ile Çorlu arasında aşağı yukarı orta yerde, bugünkü ana yolun yanıbaşında, kuzey yanındadır.

İlkçağ kasabası adının değişik biçimlerini birlikte inceleyince, öz biçimin, o yöredeki ilkçağ halkının adı olan ve Hellen'lerce Odrys biçiminde söylenen sözcük ile, Thrak dilinde "Pazar" (buradan: Pazar Yeri, kasaba) anlamına geldiğini bildiğimiz Para sözcüğünden türetildiğini anlayabiliyoruz. Yâni, ad öz biçiminde "Odrys'lerin Pazar Kasabası" anlamındadır.

DROMİSKOS. Miletos yakınında olup sonradan Menderes'in alüvyon dolgusu ile karaya eklenen, yok olan bir adacık. Plinius (II 204) anmıştır.

Bürchner (RE Dromiskos maddesi), adının Hellen dilinden geldiğine ve adanın bir yol (dromos) gibi ince uzun olduğunu belirttiğine değiniyor. Ancak, sondaki -skos'un, Pelasgos adı içindeki -sgos bölümü gibi, aslında Luwi/Pelasgos dilinde "Ada" anlamına gelen Aska/Aska/Ska'dan bozma olabileceğini bilmiyor (bkz. Aska). Miletos önündeki en büyük adayı Lada (Ana Tanrıçanın adlarından biri) diye adlandıran eski yurtdaşlarınız, Batı Anadolunun en büyük iki ırmağından birine Ma (Hellen ağzında Eu-Ma, Eumos, Ermos; Lâtin yazımında Hermos; şimdi, Gediz Irmağı. Bkz. Smardos) diğerine Madra yâni Ma-(A)dra, Ma'nın Erkeği (Hellen ağzında, tıpatıp aynı anlamda, Maia-Andros'tan Maiandros, şimdi Menderes) derken ya da Beyşehir Gölünün batı yanındaki dağlardan birine Ama/Ma ile, diğerine Adra ile ilgili ad verirken (bkz. Adrir Dağları) gösterdikleri saygı eşitliğini bura-

da da göstermiş ve Miletos'ın önündeki bir diğer adacığı Adruma-Ska, yâni "Adra-uma (Adra-halkı) Ska'sı (Adası)" diye adlandırmış olabilirler kanısındayım. Adr(a)-uma'nın Dromos edildiğini Komodromos örneğinde de göreceğiz.

Drooi. Hellen diline göre: Droos'lar. Bir Thrak boyu. Thoukydides'de anılır (II 101) ve Strymon/Vardar Irmağı ötesinde (Yunanistan bakımından ötesinde; demek ki, doğusunda), kuzeydeki ovalarda bağımsız yaşayan Thrak halklarından biri olduğu belirtilir. Lâtin yazımında iki o ile gösterdiğimiz seslerden birincisi, Hellen yazımında omega ile karşılanır ve bu harf, ilkçağda, wa değerindedir. Buna göre, adın yerli halkça kullanılan öz biçimi (O)druwas olmalıdır; demek ki, halk, Odrys'lerin adaşıdır, Luwi/Pelasgos baştanrısı Adra/Odra'ya tapan halklardandır.

DROUSİPARA. Bkz. Drizipara.

DRUİNA. Ankara yakınlarında, bir manastırın bulunduğu yerin adı (Ramsay, s. 270 No. 9). Sondaki -ina'yı tanıyoruz; bu, Luwi dilinde ve ardılı dillerde -sal, -ülkesi anlamına gelen wana/ana takısının çeşitlemesidir (bkz.wana). Adın aslı Adra, uwa, ina yâni "Adra Tapınağı'sal, Adra Tapınağı Ülkesi" ögelerinden türetilmiş olmalıdır: (A)dr(a)-u(wa)-ina, büzülmeyle Druina.

Druma. 409 yılında, gasb yoluyla bir zaman için Roma imparatoru olan Anadolulu yurtdaşımız Attalos'un "Barbar" kökenli Generallerinden birinin adı (Seeck, RE Druma maddesi). Attalos'un kendisi gerçekte Attala yâni Atta-la, Atta'nın Yavrusu olduğu gibi (bkz. Attala/Attalos),bu Druma da gerçekte (A)dra-uma, "Adra İnsanı" olsa gerektir. Bkz. Adra, uma.

Drume. Adra/Odra'lı adlarla yüklü ilkçağ İllyria'sında, bugün Karadağ Cumhuriyeti ülkesinde, Arnavutluk sınırı yakınında, Titograd'dan (kendi adı da Adra/Odra ile bağlantılı, bizim Üsküdar'ın adaşı) Skodra/İşkodra'ya giden yol üzerinde, sınırı geçmeden önceki köy. Adının türetiliş ögeleri ve anlamı için bkz. yukarıda Druma.

DRUZİPARO. Bkz. Drizipara.

DRYMOUSA. Keza, Drymoussa. İzmir Körfezi içinde, ilkçağ Klazomenai kenti (şimdiki Urla İskelesi) yakınında bulunan küçük adalardan (Hekim Adası, Uzun Ada, Yassı Ada, İncirli Adası) biri. Thoukydides'de (VIII 31) ve Polybios'da (22 XXVII 5) anılmıştır. Anatole Bailly, adının, Hellen dilinde varlığını farzettiği "meşeli, ağaçlı" anlamında bir Drymoeis sıfatının dişi biçimi olduğu görüşündedir. Kanımca burada da Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi karşısında bulunmamız daha güçlü olasılıktır (karş. Satrote'den Erythrai).

DRYONA. Bkz. Yomra.

Dryopes. Yunanistanda Thessalia bölgesinin yerlisi olan ve sonra Peloponnesos'a göçen bir "Pelasgos" halkı (Herodotos, I 146 vs.; Thoukydides, VII 57). Thessalia'daki Othrys Dağının, Atrakos/Atrax Irmağının adları, bu halkın adının da Luwi/Pelasgos baş tanrısı Adra/Odra ile bağlantılı olduğunu bize anlatıyor. Hellen ağzında Dryopes biçimine bürünmüş sözcüğün aslı, güçlü olasılıkla, (O)druwa yâni Odra-uwa, Odra'lık, Odra Tapınağı idi (bkz. Adra, uwa, Drabeskos, Drava, Troia). Karş. Sinuwa'dan Hellen ağzında Sinope, Peluwa'dan yâni Pela-uwa'dan Pelops (bkz. aşağıda Pelasgos).

Dryops. Troia kralı Priamos'un oğullarından birinin adı (İliada, XX 455). Bunun bizzat Troia adı ile aynı kökenden geldiği ve öz biçiminde onunla aynı olduğu kanısındayım. Bu sonucun bir doğruluk kanıtını da yukarıda incelediğimiz Dryopes adında görüyoruz. Bkz.Dryopes, Troia.

DRYS. Khalkedon/Kadıköy'ün 5 km. kadar doğusundaki bir manastırın bulunduğu yerin adı (Ramsay, s. 206 No. 63). Ad bu biçimiyle, Hellen dilinde "Ağaç" ve özellikle "Meşe" anlamında ise de; yakın çevrede Adra/Odra ile bağlantılı Skodra/Üsküdar, Dragos, Drakon, Drepana gibi pek çok ad gördüğümüzden bu Drys'ün de (ilkçağ Hellen ağzında okunuşu: Drüs) Adra/Odra ile bağlantılı Anadolulu bir ad iken Hellen ağzında Drys edilmiş olabileceği kanısındayım. Baskın olasılıkla, tıpkı Hellen ağzındaki Odrys adının aslı gibi bunun dahi aslı Odruwa yâni Adra/Odra-uwa, "Adra Tapınağı" idi, Bkz. Adra, uwa, Odrys.

DRYSİPORO. Bkz. Drizipara.

DUĞUR. Kars iline bağlı ilçe merkezi Posof kasabasının eski adı. Posof, aslında, bu kasabadan geçen çayın adıdır. Duğur ise, Digor sözcüğünün Türkçedeki ses uyumu kuralına göre Türk ağzına uydurulmuş biçimi olsa gerek. Bkz. Digor.

DUHAN. Bitlis ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Sarıkonak kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

DURAĞAN. Sinop iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının, oradaki Selçuklu yapısı, Durak Han diye bilinen kervansaraydan geldiği inancını kuşkuyla karşılıyorum. Adın Durahan değil. Durağan olması gerçek kökeni ve değişim aşamalarını belli ediyor. Anlaşılıyor ki, Türkleşme dönemi başında kasabanın adı Dura idi; Durak Han'ın aslı Dura Hanı olduğu gibi, Durağan da Dura-(a)gan'dan gelir; -agan, Ermenicenin "-sal, -halkı" anlamındaki takısıdır (bkz. -akan; karş. Alpuağan). Dura ise, İÖ 1. binyıldan, Luwi dili ardılı yerli dilden kalmadır ve yörenin Atys/Otys tapkısı egemenliğinde olduğuna işaret eder: Tu-(u)ra, "Yüce (A)tu/Atys". Bkz. Tu, ura, Domaniç. Durağan yöresi, anlaşılıyor ki, Paphlagonia'daki Domanitis kapsamındaydı; bu adın dahi (A)tu/Atys/Otys ile bağlantılı olduğuna işaret etmiştik.

DURANA. Bkz. Yomra.

DURASALAR. Balıkesir ili Bigadiç ilçesi Çağış bucağına bağlı köy; Bigadiç'in doğu ilerisinde. Türkçeden gelmişe benzer görünüşüne rağmen, bu adın da, Durasıllı adı gibi, ilkçağ Anadolu dillerinden kaldığı kanısındayım: Tu-(u)ra-(a)ssa-la, "Yüce-(A)tu/Atys'in-Kenti-cik" ögelerinden Turassala. Bkz. Tu, ura, Assa, -la, Durasıllı.

DURASILLI. Manisa ilinde, Salihli'den 11 km. doğu-kuzeydoğu ileride, ana yolun (İzmir-Ankara anayolunun) çok yakınında bir köy. Adının kökeni tarihseldir ve yukarıda değindiğimiz Durasalar adının kökeni ile aynıdır. Gerçekten, Durasıllı Köyünün adını bazı kaynaklarda Durasallı olarak da görüyoruz. Her ne kadar T. Ergül (BKÖT, s. 64) orada ve yalnız orada yerleşik bir Türk aşiretinin adını da Durasallı diye anıyor ve böylece, yerleşim adının Türkçe olduğu, aşiret adından geldiği izlenimi doğuyor ise de, gerçek bunun tam tersidir. Türkçede Durasal diye bir sözcük yoktur ki, Durasal'lı diye bir aşiret ya da yer adı Türkçe kökenli olarak oluşabilsin. Oysa, yine Ergül'ü aynı yapıtında, Anadoludaki bazı Türk aşiretlerinin, yerleştikleri yörenin, kasabanın, köyün (eski kültürlerden kalına) adıyla bağlantılı ad taşıdığı açıkça görülüyor: Menye kasabası yöresindeki Menye aşiretinin adı gibi (Menye adının Maionia'dan bozma olduğunu Ergül de kabul ediyor). Durasallı aşiretinin kasabası güçlü olasılıkla Turassa iken buraya yerleşen aşiret Turassa'lı, Durasa'lı adını aldı, bu ad zamanla Durasallı'ya, Durasıllı'ya döndü. Karş. Armanda'dan Harmandalı (bkz. Armanda).

DURHASAN. İlçe merkezi Demirci'den 27 km. güney ileride köy. Adının türeyişini sözde açıklayan ve bu adı, Hasan Hoca'ya "Dur Hasan" diye bağırılmış olmasına bağlayan bir öykü uydurulmuş ise de (bkz. Boyacıoğulları/Alakese, s. 264-265), adın aslının, yukarıda gördüğümüz Durasalar, Durasıllı adlarıyla ortak kökenden gelmiş olması beklenir. Turassana, Tu-(u)ra-(a)ssa-(wa)na, "Yüce Atys/Otys kentinin ülkesi". Kasdedilen Turassa (=Yüce Atys kenti) belki şimdiki Durasallı/Durasıllı idi. Gerek Durasallı/Durasıllı, gerek Durhasan, Demirköprü Barajı yakınlarındadır, yâni birbirinden pek uzakta değillerdir.

DURİZİPARO. Bkz. Drizipara.

Durostorum. Bkz. Silistra.

DUSAE. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Dousai olmalı. Ruge'ye göre (RE Dusai maddesi) Düzce Ovası güney kıyısında Beyköy'ün yanıbaşında eski yerleşme izlerinin bulunduğu alandaki ilkçağ kasabasıdır. Düzce adının nereden geldiğini de böylece anlamış oluyoruz. Dusae/Dousai adı, Hellenleşme döneminde Hellen dilinin çoğul bitiş biçimini alarak Dousa Halkı anlamını yüklenmiştir. Dousa'nın kökenini, anlamını güvenle saptayamadım; Tu-(a)ssa, (A)tu/Atys-Kenti? Bkz. Tu, Assa.

DUVERA. Bkz. Davera.

DÜLÜK. Gaziantep ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Bkz. Dolikhe.

DÜNEYSİR. Mardin'e bağlı ilçe merkezi Kızıltepe'nin ortaçağdaki adı. Bunun ilkçağdaki aslı, ya da aslının Hellen ağzındaki biçimi, Adenystrai idi. Bkz. Adenystrai.

DÜŞENBİH. 19. yüzyılda Akseki kazasının iki nahiyesinden biri; diğeri İbradı idi (Özkaynak, s. 10). Düşenbih, aslında, Manavgat kasabasının Manavgat Çayı doğu kıyısında kalan bölümünün adıdır; batıdaki bölüme Manavgat denirdi (Saraçoğlu, s. 521). Düşenbih, Farsçada "Pazartesi" demektir. Demek, kasabanın o bölümünde Pazartesi günü pazar kuruluyormuş.

DÜZCE. Bkz. Dusae.

Dyme. Keza Dyma, Dymai. Zaten Latin yazımına Dyme olarak aktarılan çeşitlemede de, Hellen yazımında, son ünlü, E değil, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H harfidir. Böylece, adın aslının Duma olduğu anlaşılır: D(a)-uma, "Ana Tanrıça-Halkı". Bkz. Da, uma; karş. Kyma/Kyme. Adını incelediğimiz kent, Yunanistanda, Peloponnesos'un Akhaia bölgesindedir (Herodotos, I 145).

Dyrrachium. Bkz. Draç.

DZOLOSENA. Bkz. Golakha.

EARSOS. Kappadokia bölgesinde bir köy; 378 yılında varlığı biliniyor. Ramsay'e göre (s. 317-318 ve Galatia-Kappadokia haritası) ilçe merkezi Gülşehir yakınlarında idi. Adı Hellen dilinden değildir; Anadolulu Arsa (Akarsu; bkz. Arsa) sözcüğünden türetilmiştir. Ancak, bu sözcüğün başına getirilen ve kalıntısı E- biçiminde görülen sözcük ya da öntakının ne olduğunu saptayamadım. Karş. Arsus.

EBAGENA. Keza, Sebagena. Bizans çağında Sobagena. Bir Kappadokia hisar kentçiği. Ramsay'e göre (s. 299 sonu, 337, 342), Zamantı Çayı vâdisinde, Tomarza'nın doğusunda, Kayseri'den Tomarza ve (Kurubel üzerinden) Komana'ya (Tufanbeyli yakınında Şar Köyüne) giden yolda bugünkü Sövagen/Süvagen/Süvegen Köyü olmalıdır. Bu köy, Kayseri ili Tomarza ilçesi Toklar bucağına bağlıdır. Tomarza ile Toklar arasında orta yerdedir, Zamantı Çayının batı kıyısındadır. İlkçağ ve ortaçağ hisarı, güçlü olasılıkla, Hurma Deresi'nin Zamantı'ya katıldığı yerdeki Hurman Kalesi denen kalıntılar alanında idi. Tam oradaki Sövagen Dağının adının da, yörenin ve hisarın ortaçağdaki adı yönünden, aşağıda göreceğimiz Sabagena adıyla aynı olduğundan hiç kuşku duymuyorum: S(wa)-Aba-ka-wana, "Güzel-akarsu-yeri-ülkesi". Bkz. Sabagena. Ebagena adının aslı ise, yine hiç kuşkusuz, Sebagena'nın, baştaki Swa (iyi, güzel, kutlu, kutsal) ögesi olmaksızın söylenen biçimidir. Anadoluda pek çok yer adının böyle, baştaki Swa ile yahut o olmaksızın söylenen çeşitlemeleriyle karşılaşıyoruz: Sibora/İbora, Samissos/Amissos, Sagalassos/Agalassos gibi.

EBER. Luwi/Pelasgos kökenli, "Bol su, Gür su" anlamındaki Abra/Apra/Ebra/İbra

biçimlerine bürünmüş sözcüğün (bkz. Abra) daha da çarpıtılarak Anadoluda karşımıza çıkan çeşitlemelerinden biri. Belki bu sözcük Germen dillerinin aynı anlamda bir sözcüğü olarak Eber biçimiyle Almanyada da kullanılıyordu; çünkü Almanyada bolca sayıda Eberbach, Ebersbach (Eber Çayı) görmekteyiz. Anadoludaki Eber'ler şunlardır:

1. Eber Gölü, Eber Çayı. Eber Gölü, ilkçağ Phrygia'sında, ilçe merkezi Bolvadin ile Akşehir Gölü arasındadır. Orada, Eber, aslında, batıdan gelip önce Eber Gölüne giren, sonra oradan çıkıp Akşehir Gölüne dökülen, 127 km. uzunluğundaki Akarçay/Taşköprü Çayı'nın eski (şimdi de bu adların yanı sıra kullanılan) adıdır: "Eber Gölünün fazla suları, *Eber çayı olarak da bilinen* Taşköprü Çayı tarafından Akşehir Gölüne boşaltılır" (AnaBritannica, Sultandağı maddesi).

Dikkate değer ki, bu Akarçay/Taşköprü Çayı'na güneybatıdan gelip katılan Kali Çayı kıyısında (şimdi, baraj kıyısında) bir köyün adı, Selevir'dir (şimdi, Paşacık; Şuhut ilçesi merkez bucağına bağlıdır) ve o yüzden, orada kurulan baraja Selevir barajı denmektedir. Selevir adının Türkçede yahut Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın sonundaki -evir bölümü, Eber adı gibi, Ebra'dan bozma olmalıdır.

Bizans çağında Eber Gölü yöresinde Ebraike (Ebra-ike, Hellen dilinde Ebra-sal) adlı bir köy bulunduğu biliniyor (Wittek, Yer Adları, s. 228 dn. 96 sonu). Bu da, Eber adının Ebra'dan geldiğinin kanıtıdır. Wittek, söz konusu köyün, Eber Gölü kıyısındaki Eber Köyü olabileceği kanısındadır.

2. Eber Köyü. Eber Gölü kıyısında olandan başka, bir de, Dinar'ın 10 km. güneyinde bir Eber Köyü vardır, Dinar ilçesinin merkez bucağına bağlıdır. Adı şimdi Yeşilçat edildi. Dinar yöresi ilkçağdan beri olağanüstü sulak bir yöre olarak ünlüdür; burada Abra/Ebra adına rastlamasa idik hayrette kalırdık.

Ebher. Yerlilerin söyleyişiyle Avhar. Kuzeybatı İran'da, Kazvin ile Hemedan kentleri arasında bir ırmak ve onun ortasından geçtiği kent. Bu ırmak adının da Anadoludaki Eber, Trakyadaki Ebros/Hebros, İspanyadaki Ebro adları ile aynı kökenden geldiği kanısındayım. Bkz. yukarıda Eber.

Ebra (sözcüğü). Luwi/Pelasgos kökenli, "Bol su, Gür su" anlamındaki Abra/Ebra/Apra/Aphra/İbra biçimlerine bürünmüş sözcüğün çeşitlemelerinden biri. Bkz. Abra.

EBRAİKE. Bkz. Eber, No. 1.

Ebro. İspanyanın Akdenize dökülen en büyük ırmağı; Lâtin ağzında Iberus. Adının anlamı ve kökeni konusunda bkz. Ebra.

Ebro Portus. Peutinger Tablosunda, Ebrone. Venedik yakınında Brenta Irmağının (bu ad'a dikkat ediniz: Ebra-wanda ögelerinden türetildiği, Ebra'lı anlamında bulunduğu görülebiliyor) ağzındaki haliç'in ya da çekmece'nin (lâgün) kıyısında bir liman; şimdi Chioggia (Hülsen, RE Ebro Portus maddesi). Ebro adı, yine bir ırmakla bağlantılı olarak karşımıza çıkıyor. Ebrone biçiminin dahi aslı, aynı kök sözcükten yâni Ebra'dan, Luwi/Pelasgos dilinin -sal, -ülkesi anlamlarına gelen wana/ana takısı ile türetilmiş olmalıdır. Bkz. wana.

EBROS. Bkz. Hebros. Bir diğer Ebra (Meriç Irmağı).

Eburodunum. İsviçre'de, Neuchâtel Gölü güney kıyısındaki Yverdon kentinin atası olan, Roma'lılarca orada kurulmuş hisar. Bir ırmağın (La Thielle) ağzında olduktan başka, güneydoğu bitişiğinde şimdi Yverdon-les-Bains denen kükürtlü kaynak suları vardır.

Ebu.odunum adının, Luwi/Pelasgos dilindeki Abra/Ebra (Gür su, Bol su) ögesini içerdiği görülüyor. Ancak bu öge (ve Almanyadaki Eberbach, Ebersbach adlı çaylardaki

Eber ögesi) oraya Luwi dilinden yahut onun ardılı bir dilden mi gitti, yoksa Hind-Avrupa dillerinin kuzeyli olanlarında da bir Aber/Eber sözcüğü aynı anlamda olarak var mıydı, belirleyemiyoruz. Anımsayalım ki Kelt ülkelerinde Aberdeen gibi Aber'li adlar ve Avusturyada bir Abersee yâni Aber-See, Aber-Gölü görmüştük (bkz. Abra).

Ebryzelmis. Lâtin yazımında, Hebryzelmis. Seuthes'den sonra, Thrak boyu Odrys'lerin beyi olan kişi (İÖ 387-383; Kazarow, RE Hebryzelmis maddesi). Adının Ebros (Meriç Irmağı) ile bağlantılı olduğu kanısındayım.

ECCOBRİGA. Ankara'dan doğuya uzanan ve Kızılırmak'ı geçen tarihsel yol üzerinde bir kentçik. Hem Peutinger Tablosunda hem Antoninus Rehberinde gösterilmiştir. Ramsay, Eccobriga'yı şimdiki ilçe merkezi Kalecik olarak gösterdikten (s. 276 No. 18) az sonra (s. 285 No. 6'da) Eccobriga'nın şimdiki Yahşihan (Kırıkkale yakınındadır) olabileceğini söylemektedir.

Eccobriga adı Galat/Kelt dilindendir ve o dilde "Tepe, Hisar" anlamlarına gelen Brica/Briga sözcüğünden türetilmiştir. Baştaki Ecco'nun anlamı neydi, saptayamadım. Ankara ili yöresi, Hellenistik çağdan başlayarak, Galat/Kelt yurdu (Galatia) kapsamında idi.

ECEABAT. Bkz. Âce Âbad.

EDESSA. Adın sonunda, Luwi/Pelasgos dilinin "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamındaki Assa sözcüğünü görmekteyiz (bkz. Assa). Baştaki, Ede biçimine bürünmüş bölümün, Hellen dilindeki Ydor ile hısım, "su" anlamında bir Wedy sözcüğünden bozma olduğu varsayılıyor (Herzfeld, s. 103). Oysa, Luwi/Pelasgos dilinde Aba/Apa/Pa'nın ve Akha'nın "Su" anlamında bulunduğunu güvenle saptayabiliyor ve o sözcüklerin nice tarihsel coğrafya adı içinde bu anlamda olarak bulunduklarını görüyor isek de, aynı anlamda bir Ede (yahut, Wedy) sözcüğünü Edessa dışında başka bir ad içinde görmüyoruz. "Su" anlamındaki sözcükler, her dilde, akarsu ve yerleşim adları başta olmak üzere, coğrafya adlarının türetilmesinde en çok kullanılan sözcüklerdendir; demek ki Ede yahut, varlığı farzedilen Wedy, "Su" anlamında olamaz. Kanımca Edessa adının başındaki Ede, Ana Tanrıçanın adlarından biri olan Ada'nın (bkz. Ada) çarpıtılmış biçimidir ve Edessa, aslında Adassa yâni Ada-(A)ssa, "Ana Tanrıça-Kenti"dir. Göreceğiz ki Makedonia'nın kendi adı da, yöredeki Ana Tanrıça tapkısına işaret eder.

1. Edessa. Makedonia krallığının ilk başkentinin adı; Aigai de denirdi. Aiga adının çok güçlü olasılıkla Aia-ka, "Toprak(Ana)-Yeri" anlamında bulunduğunu görmüştük. Dolayısiyle kentin diğer adının Aigai (Hellen diline göre: Aiga Halkı) olması, Edessa adının Ada-Assa, "Ada (=Ana Tanrıça)-Kenti" diye yorumlanmasının doğruluğundan yana bir kanıttır.

2. Edessa. Urhay/Urfa'nın, Hellenistik çağdan başlayarak taşıdığı resmî ad. Seleukos Nikator, Urhay/Urfa'yı geliştirip buraya Makedonia göçmenleri yerleştirirken, o kentin adını da (tıpkı Makedonia'daki Edessa gibi, tepe dibinde, sulak bir ovada kurulmuş bulunduğu için) Edessa olarak değiştirdi. Fakat Hellenistik çağda ve Roma, Bizans, Haçlı devletçikleri çağında resmî ad olarak Edessa'nın binbeşyüz yıl boyunca kullanılması, halka Urhay/Urfa adını unutturmadı, sonunda Edessa unutulup Urfa kaldı.

EDİNCİK. Balıkesir ilinde, Bandırma batı yakınında bucak merkezi kasaba. Adının aslı Aydıncık'tır (Uzunçarşılı, Osmanlı tarihi c.I. 4. bsl., s. 626). Orhan Bey'in, kenti alan komutanı Aydın Bali Bey olduğu için Türkler (Evliya Çelebi döneminde hâlâ pek bayındır olan) kente Aydıncık demişler (Evliya Çelebi, Danışman metni, c.VIII s. 153), Rumca eski adı Fildar Pergas imiş. Böylece aktarılan adın Rumcadaki doğru biçimini saptayamadım. Pergas konusunda bkz. Bergaz.

EDİRNE. İl merkezi kentimiz. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Adrianoupolis.

EDİSKE. Son e'si Hellen/Rum yazımında eta/ita ile. Harşit Çayı üzerinde, Zigana Geçidi güneybatı ilerisinde bir küçük köy; Ardasa/Torul'un 11 km. güneybatısında. Adı sonradan Adisa, Adise biçimlerine bürünmüş ve şimdi masa başı uydurmasıyla Yıldız Köyü edilmiştir (Bryer/Winfield, s. 300). Ediske, Adisa, Adise'nin Hellen dilinde anlamı yoktur; adın öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadım.

Edraios. Lâtin yazımında Hedraios. Lykia'nın Patara kentindeki (Xanthos/Eşen çayı ağzındadır) bir sütun kaidesi üzerindeki yazıda, "Depremlerden koruyucu ve güvenlik sağlayıcı tanrı Edraios" anılıyor. Bunun hangi tanrı olduğu saptanamamıştır. Aynı yazıda, depremi gönderen ya da göndermeyip insanları koruyan tanrı Poseidon'un da hiç bilinmeyen bir epithet'le, Poseidon Edrios (Edra'sal Poseidon) diye anıldığı görülmektedir (Jessen, RE Hedraios maddesi).

Bu Edra'sal sıfatının kök sözcüğü Edra, Hellen dilinde anlam taşımaz ve kanımca, aslında Adra'dan başka şey değildir. Diğer deyişle, Edraios (Edra'sal) sıfatı, Ana Tanrıçanın Erkeği olan Anadolu baş tanrısı Adra'nın (bkz. Adra) kalıntısı, izidir.

EDRASSA. Varlığını bir belgeden öğrendiğimiz, ama tam yerini saptayamadığımız bir Lykia kenti (Zgusta, s. 168). Bu belki de Adrasan/Çavuşköy'ün tâ kendisi idi. Edrassa, açıktır ki, Adra-(A)ssa, Adra-Kenti'dir; bkz. Adra, Assa, Adrasan.

EDRANOS. Keza, Adranos. Bkz. Adranos.

EDRE. Gümüşhane ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı bir köyün ve oradaki hisar kalıntısının adı. Köy, şimdi Dörtkonak Köyü edilmiştir. Edre adı, hiç kuşkusuz, Adra'dan bozmadır (bkz. Adra). Aynı ad Bizans çağında, Atra biçiminde kullanılıyordu (Bryer/Winfield, s. 300). Köy, İkisu Dere'nin 3 km. kadar doğusunda, Harşit Çayı'nın 7 km. kadar güneyindedir. Gerçekte, yakındaki Trabzon kentinin adı içinde dahi (bkz. Trapezountos/Trapezous) çok güçlü olasılıkla, eski Anadolu baş tanrısı Adra'nın adı saklıdır.

Gümüşhane ili yöresinde ilkçağda Adra tapkısına işaret eden bu köy, Drila, Dorula, Torul adlarının ve dolayısiyle Dorylaion adının kökeni, anlamı konusunda oldukça güçlü bir olasılığı da gözümüzün önüne seriyor. Drila, Dorila, Torul adlarının öz biçimi (A)dra-İla, "Adra Boğazı/Geçidi" olabilir; bkz. Dorila. Keza, Dorylaeion adının öz biçimi, (A)dra, uwa, -la ögelerinden "Adra-tapınağı-cık" anlamında Drula olabilir.

EDREMİT. Adın kökeni ve anlamı (Luwi dilinden, Adra-Vâdisi anlamında Adra-Mut) konusunda bkz. Adramytteion. Ancak bu köken, aşağıda No. 1'de anacağımız gerçek Edremit için söz konusudur; No. 2'deki Edremit ise, orada belirteceğimiz üzere, gerçekte Edremit değildir.

1. Edremit. Ege Denizi kıyısında Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi kasaba.

2. Edremit. "Edremit Van'a bakar, içinden Şamram akar" türküsünde anılan, Van kenti güneybatı yakınında, Van Gölü kıyısında kasaba. Bir ara adına Gümüşdere dendi. Kasaba adının 17. yüzyılda Erdemit biçiminde kullanılırken sonra, Edremit'in ünlü olmasının etkisiyle bu kasabaya da Edremit denmesinin yaygınlaştığı anlaşılıyor. Evliya Çelebi (Danışman metni, c. VII s. 5, 8 ve başka yerlerde) kasabayı Erdemit adıyla anar. Bu Erdemit adının kökeni ve anlamı konusunda üç olasılık görüyorum:

a. Adın öz biçimi, birinci olasılıkta, Ermenice Ard (=Toprak, Arazi) sözcüğünden türetilmiştir;

b. İkinci olasılıkta, kök sözcük, Kürtçenin yukarıdakiyle aynı anlamda Erd sözcüğüdür;

c. Üçüncü olasılıkta, kök sözcük, Kappadokia dilinin "Kaynak, akarsu" anlamındaki

sözcüklerinden biri olan Arda idi. Bana en güçlü görünen olasılık budur. Çünkü, Erdemit'in -emit bölümüne Ermenice ya da Kürtçede açıklama bulamadığım halde Kappadokia dilinde bu bölümün açıklanabileceğini ve tıpkı Edremit adındaki gibi açıklanabileceğini farkettim. Edremit adının Adramut'tan bozma olması gibi, Erdemit adı da Ardamut'dan bozma olabilir: Arda-Mut, "Akarsu-Vâdisi". Bu ad, hiç kuşkusuz, yer yer vâdi derinliğindeki Şamram kanalı'nın adıdır. Nitekim, Luwi diliyle ardıllarının "Vadi" anlamındaki Mut sözcüğünü, Kappadokia dilinin konuşulduğu Pontos bölgesinde de Kadamut adı içinde görmüştük.

Van Gölü kıyısındaki Edremit'i Ş. Sâmi de (c.II s. 823) Ertemid diye anmaktadır ve özetle, "Bunun Asur melîkesi Semiramis tarafından kurulduğu söylenir, herhalde pek kadîm bir kasabadır" demektedir.

EDRENK. Balıkesir ilinde, ilçe merkezi Sındırgı kasabasının 10 km. kadar güneybatısında köy. Adının başındaki Edre, Edremit adındaki gibi, tanrı Adra'nın adıyla bağlantılı olmalıdır. Sondaki -nk neyin kalıntısı idi, saptayamadım.

EDRİEİS. Bkz. İdrias.

Eetion. Lâtin yazımına böyle aktarılan kişi adını, Hellen'lerin İon boyu, başta iki epsilon (E) ile değil, bir eta (Hellen yazımındaki H) ve bir epsilon ile yazıyordu. Eta'nın eskiden a'ya yakın değer taşıdığını biliyoruz. Nitekim, Dor'ların yazımında adın ilk harfi düpedüz A idi. Lâtin yazımında o ile gösterilen ünlü sesi ise, Dor'lar gerçekten o'nun tam karşılığı omikron ile yazdıkları halde, İon yazımında, uwa (wa, uğa) sesine işaret eden omega harfi kullanılıyordu. Böylece ad, Hellen dilindeki Aetos (=Kartal) ile ilgili bir sözcüğe benziyordu ama İon yazımındaki biçimin yine de Hellen dilinde hiçbir anlamı yoktu.

Adın aslının Luwi dilinden geldiği, güçlü olasılıktır. Bu öz biçim, belki, "Kutsal Ata (Baba, Dede? Râhip?) anlamında Awa-Te idi. Bkz. Awa, Te; karş. Teion.

1. Eetion. Troia'nın güneydoğu komşusu olan ve Thebe Ovasında (Edremit Ovası) bulunan Thebai kentinin, Troia Savaşı çağındaki kralı (İliada, I 366).

2. Eetion. Troia'lı bir savaşçı (İliada, XVII 575).

3. Eetion. Troia'lılarla birlikte savaşan (İmbros/İmroz'un o çağdaki halkı Pelasgos'lardan, yâni Luwi'lerden) bir savaşçı (İliada, XXI 43).

4. Eetion. Herodotos'un (V 92) andığı bir Korinthos'lu. Anımsayalım ki Luwi kökenli, Hellen dilinde anlamı bulunmayan Teukros, Teutamos gibi adlar Hellen'lerce de kullanılıyordu.

EFLÂNİ. Zonguldak iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adı, sanıldığına göre, Hellenistik çağda, henüz yerleşim yokken orada bir kale kuran Phylomenes'den gelir ve Phylomenes dolayısıyle yöreye Phylomeneia (Phylomenes Yurdu) denmiştir, bu ad Türk ağzında Eflâni olmuştur. Phylomenes, Bithynia kralı Nikomedes'lerden birinin oğlu idi. Bu açıklamayı kuşkuyla karşılıyorum; yörenin İÖ 2. binyıldaki yerlileri olan Pala halkının adı ile, "sal, -ülkesi" anlamlarındaki wana takısından türetilme Palawana gibi bir adın çarpıtılmış biçimi karşısında bulunmamız olasılığı da vardır. Bu olasılık, Aflanos için de geçerlidir. Bkz. yukarıda Aflanos.

EFLANOS. Bkz. Aflanos.

EFTALYE. Balıkesir güney yakınında, Balıkesir ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy durumunda olan Pamukçu kasabasının eski adı (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 39/27 ve 39/28). Aslı Rumca Euthaleia (bitkisi, çiçeği bol ve güzel, "münbit") sözcüğü olabilir.

Louis Robert (Villes d'Asie Mineure, s. 385-386) Eftalye adının, Bizans çağı köyü Pteleai'nin adından geldiği kanısındadır; yâni, Pteleai'yi Eftalye/Pamukçu'ya lokalize etmektedir. Pteleai adı da Hellen dilindendir, "Karaağaçlar" demektir.

EFTENİ. Bolu ili Düzce ilçesindeki Melen Gölü'nün eski adı (TA, Melen Gölü maddesi). Kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamadım. Aph(a)-ada-(wa)na'dan Aphadana, "Bol suyu olan göl"? Bkz. Aba, -ada, wana. Ya da, Hellen dilinden, Ptenoi,"Uçanlar, kaçanlar (=kuşlar)"?

EFTEŞE. Antalya ilinde, Akseki güneydoğu ilerisindeki bucak merkezi Güzelsu'nun güneybatı yanıbaşında bulunan Çukurköy'ün eski adı (Özkaynak, s. 113). TA, c.3'deki Antalya ili haritasında, Eften. Özellikle Eften biçimi, adın aslının, Hellen dilinde "Bolluk, zenginlik" anlamına gelen Euthenia (ikinci e'si Hellen yazımında eta ile) olabileceğini düşündürüyor. Efteni Gölünün adı için, yâni bir gölün adı için pek geçerli olmayacak böyle bir köken, bir köyün adında geçerli olabilir. Ancak, Eften biçimi adın aslına daha yakın olsa bile, adın aslının Anadolu kökenli olması da olanaksız değildir; karş. Eutane.

EGE (Denizi). Bkz. Aigaion Pelagos.

EGDANA. Keza, Ekdaumana. Lykaonia'nın kuzey yanında bir kentçik olan Galbana'nın bir diğer adı (Ramsay, s. 381 No. 25). Egdana adı, görünüşe bakılırsa Egda-wana yâni Egda'sal, Egda Ülkesi ögelerinden türetilmiştir (bkz. wana). Ekdaumana ise, Ekda-uma-wana, "Ekda-Halkının-Ülkesi" demektir (bkz. uma). Ekda/Egda nereden geliyor, anlamı nedir, saptayamadım. Karş. Digda, Dikta. Bkz. Egdava.

EGDAVA. Peutinger Tablosuna göre Arkhelais (Aksaray)'dan Sivrihisar dolaylarına, Pessinous'a giden yol üzerinde bir köy ya da kasaba. Adının aslı Ekdawa yâni Ekda-(u)wa, Ekda'lık (Ekda Yapısı? Tapınağı?) olmalıdır. Bkz. uwa. Ancak, yukarıdaki Egdana adında da karşılaştığımız Egda/Ekda sözcüğünün anlamını bilmiyoruz.

EGME (Dağı). Keza, Eğme. Sivas ilinde, ilçe merkezi Suşehri'nin kuzeydoğu yanıbaşında, 1620 m. yüksekliğe ulaşan bir dağ. Adının Hellen dilinde "Doruk" anlamına gelen Akme'den bozma olduğunu sanırım.

EGREK/EĞREK (Suyu). Antalya Ovasının derelerinden biri (Saraçoğlu, s. 481). Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Ekrek.

EĞİL. Diyarbakır'ın kuzey ilerisinde, Diyarbakır ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Adı, Asur belgelerinde İngila olarak geçer (Herzfeld, s. 117 ve s. 143 dn. 2). Eğil adının, öz biçimi ne olursa olsun, Hellen dilinden gelmediği kuşkusuzdur. Ermenicede de bir anlamını saptayamadım. Karş. Akilisene, Akkilaion. Aslı Akila olabilir. Belki bu da İla (Boğaz, Geçit) kök sözcüğü ile türetilen adlardan biri idi. Bkz. İla.

EĞİN. Aslı Ermenicede "Kaynak, Pınar" anlamındaki Agn.

1. Eğin. Erzincan iline bağlı ilçe merkezi Kemaliye'nin eski adı. Kasabanın üst yanında, şimdi Kadıgölü denen gür bir kaynak vardır. Ancak, kasabanın Roma ve Bizans çağlarındaki adı, Teukila/Theukira idi.

2. Eğin. Kayseri ili merkez ilçesi Muncusun/Güneşli bucağına bağlı bir köy; şimdi, Eğim.

EĞİRDİR. Keza, Eğridir. Isparta iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Şimdiki adı, Hellen dilindeki Akroterion sözcüğünün (bkz. Akroterion) Anadolu halk Rumcasındaki bozulmuş biçimi Akrotiri'den gelir, yâni onun Türk ağzına uydurulmuşudur (TA, Eğridir maddesi).

EĞME (Dağı). Bkz. Egme (Dağı).

EĞRENDİ. Bkz. Girindos.

EĞRET. Afyon iline bağlı ilçe merkezi İhsaniye kasabasının eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım. Bir doruk üzerinde olmadığından, kasabanın Akra (Doruk) sözcüğüyle bağlantılı bir ad taşımış olabileceğini sanmıyorum.

EĞRİAR (Tepesi). Bkz. Kırkhaklık Boğazı.

EĞRİDİR. Bkz. Eğirdir.

EĞRİGÖZ (Dağı). Bkz. Akrokos.

EĞRİKİRAZ (Dağı). Çarşamba'nın 25 km. kadar güneybatısındadır. Görünüşe bakılırsa gerçekte Eğrigöz Dağı'nın adaşı idi. Yâni, bunun adının dahi, Rum ağzında Akrokos biçimine bürünmüş olan Kraka'dan geldiğini sanıyorum. Bkz. Kar, Kragos, Kraka, Akrokos.

EİRENOPOLİS. Erken Bizans çağının bir Güney Lykaonia kenti; şimdi, Ermenek güneydoğu yakınında İrnebol Köyü (Ramsay, s. 405 No. 11). Kent Ptolemaios'un yapıtında anıldığına göre, tarihçesi Roma egemenliği çağına da uzanmaktadır. Demek ki, kentin adı, Bizans imparatoriçeleri, prensesleri İrene'lerden birinin anısını yaşatıyor olamaz.

Eirene, Hellen dilinde "Barış" demektir. Dolayısiyle Eirenopolis adı, "Barış Kenti" anlamında görünüyor. Ancak, bu adın Eirene bölümünün gerçekte Luwi kökenli İbra-wana, "Gürsu-Ülkesi" adının (bkz. Abra, wana) Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olduğunu güvenle söyleyebiliriz. Çünkü:

a. Roma egemenliği çağında İsauria yöresi asla Hellenleşmemişti; bir imparatorun buyruğuyla kurulup adlandırılmış olmak gibi haller dışında, o çağın İsauria kentlerinin Hellen dilinden ad taşıması olanaksızdır.

b. Tarihsel kaynaklarda, hatta en önemlisi, kent paralarının üzerinde de, Eirenopolis adının bazan İrenopolis diye yazıldığını görmekteyiz (örneğin D.R. Sear, s. 85 No. 899'daki parada Eirenopolis, fakat s. 81 No. 862'deki parada İrenopolis).

c. "Bol su, Gür su" anlamında olup Abra, Apra, Aphra, Ebra, İbra gibi birçok çeşitlemesi bulunan Luwi/Pelasgos sözcüğünün bu Eirenopolis dolaylarında görülen biçimi özellikle İbra'dır: bkz. İbradı, İbrala.

d. İrnebol adının, İrnabol biçiminde de söylendiğini saptıyoruz. Örneğin, DİE'nün Ankarada 1965'de yayınladığı, "17.10.1963 Mahallî Seçimler Sonuçları" kitabında (s. 42/36) ad bu biçimiyle yazılmıştır. Oysa, Eirenopolis'ten Türk ağzında İrnebol biçimi çıkabilirse de, İrnabol'un çıkması beklenemez. Buna bakarak, Hellenleşme döneminde Eirenopolis/ İrenopolis edilmiş adın aslının İbrana-Polis olduğunu ve İrnabol'un da İbrana-Polis'ten geldiğini anlayabiliyoruz.

EİZİKON. Aizanoi/Çavdarhisar doğusunda, Kütahya güneydoğusunda Başarı Köyünün yerinde bulunan ilkçağ köyü (Zgusta, s. 195). Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

-ek (takısı). İran dillerinin -cık anlamındaki küçültme takısı. Örneğin bkz. Atrek.

Bu takı, eski İran dilinde, -ka biçiminde kullanılıyordu. Örneğin, Arşaka (Hellen ağzında, Arsakes) adı, Arşa (Ayı) sözcüğü ile, bu takıdan türetilmiştir (Bartholomae, s. 203); Drafşaka sözcüğü, "Bayrak" anlamındaki Drafşa ile, küçültme takısı -ka'dan türetilmiştir, "Bayrakçık" demektir (Bartholomae, s. 772). Belki bu -ka'nın aslı -auka idi, çünkü eski İran dilinde -auka takısı da -cık anlamında olarak kullanılan takılardan biridir; örneğin, Hellen yazarlarının Sandokes biçiminde aktardığı adın aslı bu takı ile türetilmiştir (Bartholomae, s. 1395 başı), demek ki öz biçimi Sanda-auka idi ve Sanda'cık, "Sanda'nın Yavrusu" demektir.

Ermenicenin -cık anlamındaki takıları da İran dillerinin -ek takısına benzer. O takılardan biri, -ag'dır; örneğin, Aru=Akarsu; Aruag=Derecik. Bu takıyla türetilen adlarda -ag bölümü, Türkçedeki ses uyumu kuralının etkisiyle bazı adlarda -ek edilmiştir; örneğin Pertek (Kalecik). Ermenicenin -cik anlamındaki diğer bir takısı ise, başka birçok anlamı da olan, -ig takısıdır; bu, Türk ağzında daima -ik edilmiştir (örneğin bkz. Divrik).

EKDAUMANA. Bkz. Egdana.

EKREK. Türk ağzında bu biçime bürünmüş ad, Doğu Anadoluda birkaç kez karşımıza çıkıyor (örneğin bkz. Pert Ekrek). Aslı Ermenice "çiftlik" anlamında Akarag'tır sanırım.

EKSAMİL. Keza, Eksemil. Gelibolu Yarımadası kıstağında, Hellenistik çağda Lysimakhos'un başkent edinmek üzere Lysimakheia kentini kurduğu yerin ortaçağdaki adının Türk ağzına uydurulmuş biçimi. Aslı (yerin ortaçağdaki adı) Eksa Milion, yâni Altı Mil'dir (kıstaktaki, 6 mil uzunluğunda sur kalıntıları dolayısiyle). Nitekim Osmanlılar, Korinthos yakınındaki kıstağa da, kıstağı kapatan 6 mil uzunluğundaki sur dolayısiyle Eksamiliye demişlerdi (Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c.I, 4. bsl., s. 442, buna Ekzamilyon, Gelibolu-dakine ise s. 158'de Eksamiliye diyor).

-ekse (bitişi). Anadoluda, birçok kasaba ve köy adında bu bitişi görüyoruz.

Bunun, birçok diğer kasaba ve köy adında karşılaştığımız kese/kise'nin değişik biçimi olduğunu sanmıyorum. Çünkü, ileride göreceğimiz üzere (bkz. Kese, Kise, Köse) o ikinci tür adların hemen tümünün başında Ak, Üç, Sivri, Kızıl gibi Türkçe bir sıfat vardır ve buna bakarak, öyle adların sonundaki kise'lerin, kese'lerin aslında Kilise'den gelmiş, Türk ağzında kısatılmış olduğunu sezebiliyoruz. Buna karşılık, -ekse bitişli adların başındaki bölümler çoğu zaman Türkçe değildir. O nedenle, -ekse bitişinin, Arasaxa adında gördüğümüz -ksa bitişinden geldiğini sanıyorum. Bu konuda bkz. -ksa.

Bununla birlikte, Kese'li, Kise'li adlardan birkaç tanesi bu -ekse'li, -ksa'lı adlardan gelmiş olabilir. Örneğin, aşağıda No. 5'de göreceğimiz Gebekse adıyla, Kese'li adların örnekleri arasında karşılaşacağımız Gevekise adı birbirine pek fazla benzemektedir.

Sözünü ettiğimiz -ekse'li adların örnekleri şunlardır:

1. Emekse. Bkz. -ksa, No. 6.
2. Endekse. Bkz. -ksa, No. 7.
3. Findekse. Ordu ili Fatsa ilçesi Korgan bucağına bağlı köy. Find- bölümü fındık'la bağlantılı olabilir, ama olmayabilir de; karş. Bindos'tan Findos.
4. Ferekse. Tokat ili Reşadiye ilçesi merkez bucağına bağlı köy.
5. Gebekse. Ordu ili Fatsa ilçesi Kumru bucağına bağlı köy.
6. Gendekse. Bkz. -ksa, No. 8.
7. Vekse. Kayseri ili merkez ilçesi Gesi/Bağyurdu bucağına bağlı köy. Şimdi Özlüce oldu.

Bu -ekse'li adların, özellikle Ermeni topluluğunun yayıldığı Anadolu yörelerinde karşımıza çıkması dikkat çekicidir, fakat Ermenicede buna benzer bir sözcük saptayamadım. "Kilise" anlamındaki Egeğetzi'nin -ekse'ye dönmüş olabileceğini kuşkuyla karşılıyorum.

EKSERE. Antalya iline bağlı ilçe merkezi Gündoğmuş kasabasının eski adı (Özkaynak, s. 20). Kökenini, anlamını güvenle saptayamadım.

Ela (sözcüğü). Keza Ella, İla. Bu sözcüğün Luwi/Pelasgos dilinde "Geçit, Boğaz" anlamına geldiğini, Tarih ve Toplum dergisinde (Aralık 1989, Ocak 1990, Şubat 1990) yayınladığım üç yazıda, bununla türetilmiş toplam 52 adı inceliyerek, kanıtlamış bulunu-

yorum. En tipik birkaç örnek olmak üzere bkz. Helle, Helles Pontos, Helena/Helene, Helenos, Helenopolis, Ellas/Hellas, İlion, Trogilion, Agrilion, Akhilleion, Abila, Protesilaos, Pella, Pelasgos, Pelops, Peleus, Pelion, Pelekanon, Pelinaios, Pellion, Pelagonia.

ELAİA. Aiolis kenti (Strabon, 13 I 51, 67 sonu, 70; III 5 sonu; Ploutarkhos, Lucullus'un Yaşamı, 4). Hellenistik çağda Bergama'nın iskelesi işlevini üstlenmişti. Bakırçay'ın ağzı yakınında önemsiz kalıntıları vardır.

Elaia adı Hellen dilindendir, o dilde "Zeytinlik" demektir ve ilkçağ kentinin bulunduğu yöre bugün de yoğun zeytinlik bölgesidir. Ancak, Elaia adının, Luwi kökenli, "Geçit/Boğaz" anlamında Ela sözcüğünden türetilmiş bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olması olasılığı da vardır. Çünkü Elaia kenti, gerçekte, Hellen kolonizasyonundan eskidir. Hellen'lerin destan inancına göre, daha Troia Savaşı çağında, Atina kentinden gelip Troia'da çarpışan bir savaşçılar topluluğunun önderi olan Menestheus Elaia'yı kurmuş ve Elaia, Batı Anadolu kıyılarında kurulan ilk Hellen kenti imiş (G.E. Bean, Aegean Turkey, 3. bsl., s. 112).

ELAİOUS/ELAİOUSSA. Anatole Bailly, dev sözlüğünde, Elaious adını, varsayım yoluyla kabullendiği, Hellen dilindeki, "Zeytinli" anlamında bir Elaioeis sözcüğünün, yine varsayım yoluyla kabullendiği, büzülüp kısalmasının ürünü olarak açıklıyor. Bir Elaioussa adına ve sözcüğüne ise, yapıtında, hiç yer vermiyor.

Oysa, özellikle Elaioussa biçimi, adın Luwi kökenini, görebilenlere, açıkça söylüyor ve hatta bu biçimden, adın aslının Ela-uw(a)-assa, "Boğaz/Geçit-lik-yerleşimi", yahut, "Boğaz/Geçit-tapınağı-yerleşimi" olduğu pek güzel anlaşılabiliyor. Luwi dilinde uwa takısının, genelde -lık, buradan da (tıpkı Türkçedeki odunluk, samanlık gibi) "-lık yapı" anlamında bulunduğunu (bkz. uwa, Alabanda); Kandyba yâni Kand(a)-uwa gibi adlarda, *tapınağı* dahi anlatabildiğini biliyoruz. Gerçekten, en ünlü Elaious/Elaioussa (aşağıda No. 1), bir boğaz kıyısı kenti olduktan başka, orada bulunan ve Protesilaos'un anıt mezarıdır diye bilinen bir tümülüs nedeniyle, Protesilaos tapkısı merkezi olmuştu, kentte bir Protesilaos tapınağı vardı. Aslında bu Protesilaos adı dahi Ela/İla (Boğaz, Geçit) kök sözcüğünden türemiştir; bkz. Protesilaos.

1. Elaious/Elaioussa. Ela Denizinin yâni Boğaz/Geçit denizinin (Hellen ağzında: Helles Pontos) güney ağzında, İlion yâni İl(a)-ion (Geçit-Yeri) kentinin tam karşısında, Elles Burnu/İlyas Burnu kuzeydoğu yakınında bir ilkçağ kentinin (şimdi Çanakkale Şehitleri Anıtının bulunduğu yerde idi) adının Hellen ağzındaki biçimi (Herodotos, VII 22 vs.; Thoukydides, VIII 102, 107; Xenophon, Hellenika, 2 I 20 vs.)

2. Elaioussa. İlkçağ Karia bölgesinde, Bozburun Yarımadası uç uzantısının doğu yanıbaşında, ilkçağ Phoinix Dağı doruğundaki Phoinix kenti kalıntıları alanının güney-güneydoğu karşısında küçük bir ada (Strabon. 14 II 2), şimdi Kızıl Ada (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/28). Bu ada, Bozburun Yarımadası ile Rodos Adası arasında uzanan boğazın içinde bulunuyor.

3. Elaioussa. Dağlık Kilikia'da, Toroslar dibindeki dar kıyıyı izleyen doğal yol geçidi üzerinde, Silifke ile Erdemli arasında orta yerde, önceleri karanın yanıbaşındaki bir adacık üzerinde (sonradan bu ada, anakaraya bitişmiştir) kurulmuş bir ilkçağ kenti (Strabon, 12 I 4 sonu; II 7, 14 V 6 sonu). Burada Ela (Geçit) ögesi, Torosların dibini izleyen dar doğal yolu kasdediyor olmalıdır..

4. Elaioussa. Çandarlı yakınında bir ada (Strabon, 13 I 67). Karşısında, "Pitane/Çandarlı altındaki Atarneus" varmış. Hasanağa/Denizkent Köyü ile Çandarlı arasındaki Kara Ada olmalıdır. Bunun karşısındaki Karagöl mahallesi de "Pitane/Çandarlı altındaki Atarneus" idi

sanırım. Çünkü Atarneus adı içindeki Am(a), kaynak havuzuna, göle işaret eder (bkz. Arna sözcüğü) ve oradaki tek göl, Karagöl'dür.

Bu Elaioussa'nın adı içindeki Ela'nın kasdettiği boğaz, hemen o yörede güney girişi bulunan, Lesbos/Midilli Adası ile Anadolu anakarası arasındaki boğaz olmalıdır. Nitekim, dikkat edelim, Midilli Adasının o yandaki burnunun adı da Agrilla'dır ve bu ad, Luwi dilinde Akr(a)-İla, Uçtaki-Boğaz (bu adı taşıyan burnun ucundaki, sözünü ettiğimiz boğaza işaret ediliyor) adının Hellen ağzına uydurulmuş biçiminden başka şey değildir.

ELANA. Bkz. Ailana.

Elath. Bkz. Ailana.

ELBAK. Bkz. Alpak.

Elbe (Adası). İtalya'nın batı yanıbaşında, Napoléon'un ilk sürgün yeri olmakla ünlü ada. Bkz. aşağıda Elbessos.

ELBESSOS. İlkçağ Lykia'sında bir köy. Elmalı'nın 8 km. kadar batısındaki Elbis Dağı yakınında idi (G.E. Bean, Lycian Turkey, s. 175). Adının Elbe-(A)ssos, Elbe-Yerleşimi (bkz. Assa) ögelerinden türetildiğini görüyoruz. Keza Elbis'in de Hellen ağzına bu biçimde uydurulmuş ve sonuna Hellen dilinin -is takısını almış (bkz. -is) olmakla birlikte, aslında Elbe olması gerektiğini anlıyoruz. Ancak, Elbe'nin öz biçimini ve anlamını güvenle saptayabilmiş değiliz. Bu konuda bir olasılığa, aşağıda İlba'dan söz ederken, değineceğiz.

ELBİS (Dağı). Bkz. Elbessos.

ELBİSTAN. Kahramanmaraş iline bağlı, ilçe merkezi kentçik. En eski adı Ablasta idi; bundan Ablastha, Ablastayn, Ablistan biçimleri çıktı ve sonuncusundan da Elbistan biçimi oluştu (TA, Elbistan maddesi).

Ablasta adının Abl(a)-Asta ögelerinden türetildiği anlaşılıyor. Asta'nın Luwi dilinde ve ardılı dillerde "Akıntı, Akarsu"yu anlattığını görmüştük (bkz. Asta sözcüğü). Gerçekten de, Elbistan'ın içinden, Ceyhan'ın başlangıç kollarından biri, Söğütlü Çayı geçer. Adın Abla bölümü, belki, "Gür su, Bol su" anlamındaki Abra'nın (bkz. Abra) çeşitlemesidir, belki de "Su Geçidi" anlamındaki Abila'nın (bkz. Abila) kısalmışıdır. Karş.: "Türlü çağlarda Elbistan Ovası, gerek Göynük Geçidinden iç Anadoluya, gerek Malatya üzerinden Kayseri'ye olan bağlantıların bir uğrak olmuş...tur" (TA, Elbistan Ovası maddesi). Her iki olasılıkta, Abra-asta ya da Ab(i)la-Asta, gerçekte ve öncelikle, Söğütlü Çayının eski adı olmalıdır: "Gür su - Akıntısı", ya da, "Su geçidinin - akıntısı".

ELEGEİA. Erzurum yakınlarında bir kent. 114 yılında, Roma impatoru Traianus ile Ermeni kralı Parthamisiris burada buluşmuşlardı. 162 yılında da Parthia kralı III. Vologases burada, Romalıların (Kappadokia valisi komutasındaki) bir ordusunu yenip yok etmişti. Bryer/Winfield, kentin adını s. 14'de Eregia, s. 39'da Elegia diye yazarak bunu Erzurum batı ilerisinde yol kavşağındaki Aşkale kasabasına lokalize ediyorlar, ancak s. 39'da ilgili yerde bir soru işareti ekleyerek duraksama ve kuşkularını belirtiyorlar.

Elegeia, Hellen dilinde "Ağıt" anlamına gelir. Kentin yerli bir dilden gelme adı Hellen ağzına Elegeia biçiminde uydurulmuş olsa gerek.

ELEİNOS (Deresi). Anadolunun Phrygia bölgesinde bir dere. Ramsay (s. 144 No. 1) bunu belirtmiş, derenin yeri hakkında bilgi vermemiştir.

Eleinos adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Hellen dilinde ırmak kavramı eril olduğu için, bütün akarsu adları eril olmak ve eril adlara özgü bitişleri almak zorundadır. Bu nedenle, Hellenleşme döneminde Anadolulu akarsu adlarının bitişleri değiştirilmiştir. Böyle iken, Eleinos adının sonundaki -inos bölümünde, pek çok ad içinde gördüğümüz (wana/ana

takısının çeşitlemesi) Anadolulu -ina'yı tanıyoruz (bkz. wana). Görünüşe bakılırsa adın aslı, tıpkı Helenopolis adının Heleno bölümünün aslı gibi (bkz. Helenopolis) Elaina'dır ve bu da Elana yâni Ela-(wa)na (Hellen ağzında Helana/Helena/Helene) gibi Boğaz-sal, Geçit-sel demektir.

Elena. Bulgaristanda, Balkan dağlarını yarıp geçen doğal geçitlerden birinin (Şıpka Geçidi ile Demirkapı Geçidi arasındaki, Tvırdika Geçidi denen üçüncü bir geçidin) ortasında, Tvırdiça kasabası ile (Tırnovo'nun 40 km. kadar güneyindeki) Zlatarika kasabası arasında bir kasabanın adı. Aslı Elana yâni Ela-(wa)na, "Geçit-sel (kasaba)" olsa gerektir. Bkz. Ela, wana, Eleinos, Helenopolis.

ELEŞKİRT. Ağrı iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının daha eski biçimi Valarşakert idi. Bkz. Valarşakert.

ELEUS. Strabon'da (14 II 14) anılan, Bozburun Yarımadasında bir yer. Kasdedilen, Strabon'un ifadesine göre, yarımadanın ucunda bir yer olmalıdır, yâni Elaioussa Adası olamaz.

Eleus adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Sondaki, Hellen ağzının eklemesi, o dilde -sal anlamına gelen takılardan biri olan -eus'u çıkarırsak geriye kalan kök sözcük yine El(a) yâni Luwi dilinin "Boğaz, Geçit" anlamındaki sözcüğüdür; bunun oradaki boğaza, Bozburun Yarımadası ile Rodos Adası arasındaki boğaza işaret ettiği açıktır.

ELGOS. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Lydia kenti. Tam yeri bilinmiyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım. Karş. Helgas.

Elias. Luwi dilinin "Boğaz, Geçit" anlamındaki Ela/İla sözcüğü (bkz. Ela) tarihsel coğrafya adlarında pek çok örnekte (o arada bkz. Ahi İlyas, İlyas Burnu, İlyas Geçidi) İlyas'a çevrildiği gibi, Rum ağzında da Elias'a, Hagios (Ermiş) Elias'a dönmüştü; konuya Ahi İlyas'tan söz ederken değindik. Bir diğer örnek olmak üzere bkz.: "Arnavutköy'e vardık. ...Ayazma'ya gitmek için *iki tepe arasındaki yoldan* köyü geçelim. Ay'İlya (Hagios Elias - Umar) adını taşıyan bu ayazma..." (Eremya Çelebi Kömürcüyan, İstanbul Tarihi, s. 45).

Elissos. Hitit belgelerinde anılan Elluriia/İlluriia Dağının adaşı İllyria'da, bizim Skodra/Üsküdar'ın adaşı Skodra/İşkodra ile Draç kenti arasında, Anna Komnena'nın (12 IX 4-7) andığı bir kent. Kentin yanıbaşında, Kara Drina'ya dökülen bir çayın (ona da Elissos deniyordu) aktığı vâdi vardı.

Pek açıktır ki Elissos adının öz biçimi Elissa'dır ve bu da, Luwi/Pelasgos dilinin "Boğaz, Geçit" demek olan Ela sözcüğü ile, "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamındaki (Assa'nın çeşitlemesi) İssa'sından türetilmiş bir addır: El(a)-İssa, "Boğaz/Geçit-Kenti".

Ella (sözcüğü). Bkz. Ela, Helle, Helles Pontos.

Ellan/Hellen. Bkz. Ellas/Hellas.

Ellas/Hellas. Lâtin yazımına aktarılmış biçimleriyle Hellas, Hellen diye görmeye alışık olduğumuz adların aslı, Hellen yazımında, H ile başlamaz; bu adların başına kendi alfabelerinin H'sini ekleyenler, örneğin Alikarnassos'u da Halicarnassus etmiş olan Romalılardır. Diğer yandan, Lâtin yazımında Hellen diye gösterilen adın ikinci e'si, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta harfidir yâni Hellen yazımının (Lâtin yazımındakine göre bambaşka değer taşıyan) H harfidir. Dolayısiyle, o adın daha doğru biçimi Ellan'dır.

Ellas/Hellas ve Ellan/Hellen adları, ilk ortaya çıktıkları dönemde, örneğin İliada'daki kullanılışlarında, bütün Hellen ulusunu ve o ulusun yurdunun tümünü anlatmıyorlardı. Tersine,

Ellas (çeşitlemesi ve şimdiki Yunan halkınca yeğlenen biçimi: Ellada) adı, sadece, Akhilleus'un babası Peleus'un krallık ettiği ülke olduğuna inanılan ve, dikkat edelim, İğriboz Adası ile Yunanistan anakarası arasındaki ince uzun *boğazın* girişinde anakara yanında bulunan, kabaca üçgen biçimli bir yarımadadaki kentçiklerden birinin (İliada, II 681-685), daha doğrusu o kent yöresinin (bkz. Pausanias, 3 XX 6) adıydı. Ellada adı içinde Luwi dilinin El(a)-ada ögeleriyle türetilmiş "Boğaz-lı" sözcüğünü en açık biçimde görüyoruz (bkz. Ela, -ada). Troia Savaşına Akhilleus komutanlığında savaşçı gönderdiğine inanılan bu yörenin halkı da, Troia Savaşı çağında (yaklaşık, İÖ 1200) genel olarak Akhaios'lar diye anılan ön-Hellen'lerden idi ama, Ellan (Lâtin yazımında, Hellen) adı özel olarak *yalnız onlar için* kullanılıyordu. Bu adın kökeni, hiç kuşkusuz, Helena ve Helenos adlarının kökeni ile tıpatıp aynıdır ve Luwi dilinin Ela-(wa)na, "Boğaz-sal" sözcüğüdür.

Olası bir duraksamayı gidermek için bir kez daha belirtelim ki, Hellen yazımında, bir sözcük içinde belli bir ünsüz sesi gösteren harfin (sessiz harf, Konsonant) bir kez ya da iki kez yazılması; örneğin Ela yahut Ella, Pela yahut Pella, Larisa yahut Larissa, Mylasa yahut Mylassa, İasos yahut İassos yazılması, okunuşta, söylenişte, anlamda hiç fark yaratmaz, iki sessiz harf dahi tek imiş gibi okunur, söylenir. O nedenle, aynı sözcüğün yazılışında bu tür çeşitlemelere çok rastlanır.

Peleus'un ülkesidir denen yörenin Akhaios'lardan önceki halkı, Hellen'lerin Pelasgos'lar dediği halk idi ve nitekim bu ülkeyi bizzat Hellen'ler Pelasgiotis diye anmışlardır. Tarih ve Toplum, Şubat 1990'daki inceleme yazımızda Pela yâni P(a)-Ela, "Su-Boğazı" sözcüğünden türetilmiş Luwi/Pelasgos kökenli adları gözden geçirirken, Pelasgos adının da bunlar arasında bulunduğunu, öz biçiminin Pela-Ska, Pela-Yarımadası olduğunu ve o adla işte tam burasının, Peleus'un ülkesidir denen yörenin (Ellas/Hellas'ın) kasdedildiğini; Peleus başta olmak üzere tıpatıp aynı yörede rastlanan Pelias, Pelion gibi Pela kök sözcüğünden türetilmiş adların da yine oradaki Pela'ya, Su Boğazı'na işaret ettiğini ortaya koymuş bulunuyoruz.

ELLES (Burnu). Bkz. İlyas Burnu.

ELLİBRA. Hitit belgelerinde anılan bir Kilikia kenti; sonra Lampron, Namrun. Bkz. Lampron.

Ellopia. Bkz. İlion, No. 2.

ELLURİİA. Keza, İlluriia. Hitit belgelerinde, adının her iki biçimiyle anılan bir dağ (H. Ertem, CAD s. 177 başı ve s. 181 başı). Luwi/Pelasgos dilinde "Boğaz, Geçit" anlamındaki Ela ile İla'nın birbirine göre birer çeşitleme, aynı sözcüğün değişik söyleniş biçimleri olduğu, böylece bir de belgesel kanıt bulmuş oluyor. Keza,. Balkan Yarımadasındaki, Luwi/Pelasgos dilinden gelme Skodra (İşkodra), Naissos, Elissos gibi adlarla yüklü ilkçağ İllyria'sının kendi adının da yine o dilden geldiği böylece belgesini bulmuş oluyor. Elluriia/İlluriia adı, bir Ela/İla-Ura'ya, Büyük-Boğaz'a işaret eder. Bkz. Ela, ura.

H. Ertem (Pala-Tummana, s. 21) Elluriia Dağı'nı, Ilgaz Sıradağlarının kuzey uzantısı durumunda bulunan dağlara (Yabanlı Dağları, ya da, bunun güneyindeki, Saraycık Dağları) lokalize eder. Bu dağlar, onun Pala-Tumınana ınonografisine ekli haritada görüldüğü üzere, gerçekten de büyük bir ela/ila'nın (boğaz'ın, geçit'in) yâni çok önemli bir doğal vâdi geçidi durumundaki Gökırmak Vâdisinin güney yanındadır.

ELMAKIRAN (Dağı). Edremit kuzeyinde, ilkçağda Kotylos adıyla bilinen dağ. Koca Katran Dağı ve Küçük Katran dağı bitişiğinde. Dağ adı olarak pek gülünç düşen Elmakıran, belli ki, tarihsel bir adın Türk ağzına uydurulmuşudur. Sondaki Kıran bölümünde Luwi dili-

nin Krana (Kra-wana; Doruk-sal, Doruk-ülkesi; bkz. Kar, wana, Krana) sözcüğünü açıkça görüyoruz. Başlaki Elma'nın aslı için bkz. Elmalı, Elymos.

ELMALI. Özellikle Lykia'da ve Dağlık Kilikia'da çok karşılaştığımız Elmalı, Elmadağ vb. Elma'lı adların hiç olmazsa bir bölümünün, yine aynı yörelerde karşımıza çıkan tarihsel Alamos, Elymos, Solymos adlarıyla bağlantısı olduğu kanısındayım; bkz. Elymos.

Bu gibi Elma'lı adların başlıca örnekleri şunlardır:

1. Elmalı. Antalya iline bağlı ilçe merkezi kasaba. İlkçağ Lykia'sının kuzeydoğu yanında, Solymos Dağına (Termessos kalıntıları bitişiğindeki Güllük Dağı) yakın bir yörede. Bkz. Alimala.

2. Elmalı Dağı. Fethiye kuzeyinde Elmedios/Çal Dağının yanıbaşında; yâni, kuzeybatı Lykia'da. Aynı yörede iki adaşı daha vardır; bkz. Elmedios.

3. Elmalı Dağı. Ermenek ile Anamur arasında orta yerdeki Alamos Dağının kuzey yanıbaşında (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/32).

4. Elmakuz Dağı. Aynı Alamos Dağının doğu bitişiğinde (TA İçel, Adana, Hatay illeri haritasında da görülüyor).

5. Elmakıran Dağı. Bkz. yukarıda Elmakıran (Dağı).

6. Elma Dağı. Sinop iline bağlı ilçe merkezi Gerze'nin 30 km. güneybatısında.

7. Elmacık Dağı. Düzce'nin 20 km. güneyinde.

8. Elma Dağı. Uşak kentinin kuzeyinde, 1805 m. yüksekliğe ulaşan ve Uşak 1973 İl Yıllığı'na göre Uşak kentinin sembolü olan dağ.

ELMASUN. Konya ili Çumra ilçesi Dinek bucağına bağlı köy. Adı yakın zamana kadar Armasun idi. Bkz. Armasun.

ELMEDİOS. Fethiye'nin 25 km. kadar kuzeyinde, 2050 m. yüksekliğe ulaşan Çal Dağı'nın ilkçağdaki adı (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 39/29). Oysa, onun 10 km. kadar kuzeybatı yakınında Elmacık Dağı vardır; belki ilkçağın Elmedios'u gerçekte bu ikincisi idi. Yöredeki bir diğer Elmacık Dağı da, Pinara ile Sidyma arasında, Pinara'nın 3 km. güneybatısındadır (aynı harita). Aynı yörede üçüncü Elmacık Dağı, Tlawa/Tlos kalıntıları alanının yaklaşık 15 km. kuzeydoğusundadır (aynı harita; ayrıca, TA Antalya, Burdur illeri haritasında da görülüyor). Elmedios, Elmacık adlarının tümü Elymos adıyla bağlantılı olmalıdır. Bkz. Elymos.

ELNİA. Lâtin yazımında Helnia. Anadolunun Galatia bölgesinde bir yerin adı. Ptolemaios (5 IV 4) anmıştır. Neresi olduğunu bilmediğimiz bu yerin adının da kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamıyoruz.

ELOĞLU. Kahramanmaraş iline bağlı ilçe merkezi Türkoğlu kasabasının 1960 yılından önceki adı.

ELOUZA. Aloudda adının büründüğü bir diğer biçim (Ramsay, s. 149 No. 32). Bkz. Aloudda.

ELVAT. Bkz. İlvat.

Elymos. Luwi/Pelasgos dilinden gelme pek çok adın kaynaştığı Sicilya'da bir ilkçağ halkının adı Hellen yazarlarında Elymoi, yâni Elymos'lar, Elymos Halkı diye aktarılıyor (Thoukydides, VI 2).

Her ne kadar eski Hellen dilinde "kamıştan yapılma, üfleme yeri deriden bir tür kaval" anlamına gelen bir Elymos sözcüğü varsa da, bunun kökeni belirsizdir (A. Bailly, Elymos maddesi). Sicilya'daki Elymos halkının adının Anadolulu olduğunu eski Hellen'ler de bili-

yordu ve bu adı açıklamak üzere Anadolulu, Troia göçmeni Elymos adlı bir destan kişisi uydurulmuştu (Strabon, 13 I 53); Aineias, bu kişiyle birlikte Sicilya'ya çıkmış imiş.

Elymos sözcüğü, görünüşe bakılırsa, Eluma'nın Hellen ağzına uydurularak Hellen dilinde eril ad olabilecek biçime getirilmişidir. Eluma adı ise, El(a)-uma'dan, yâni Geçit (Yeri) - halkı'ndan başka şey değildir. Bkz. Ela, uma.

Solymos (Termessos kalıntıları alanı yanıbaşındaki Güllük Dağı) adının da Swa-(E)luma, yâni "Kutlu/Güzel Geçit (Yeri) halkı" ögelerinden türetilmiş olabileceği; diğer bir deyişle, Eluma/Elymos adının, baş tarafına Swa (kutlu, kutsal, iyi, güzel anlamlarında; bkz. Swa) öntakısını alımış biçimi olabileceği kanısındayım.

Anadolunun, Luwi kültürünün en güçlü olduğu bölgelerinde olağanüstü bol sayıda karşılaştığımız Elma'lı adların (bkz. Elmalı) bir haylisinin bu Eluma'dan gelme olduğunu sanıyorum. Yukarıda sözünü ettiğimiz Alamos Dağı bakımından da durum böyle olsa gerektir.

Emathia. Makedonia'nın çok eski adlarından biri, İliada'da (XIV 226) böyle anılıyor. Lâtin yazımına E olarak çevrilen baştaki ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanmaktadır. Dolayısiyle, adın daha doğru biçimi Amathia; onun da aslının Amada (=Amanda) olduğunu (karş. Amyntas, Amedokos, Amadana, Mada, Amanda, Adanda) kolayca anlıyoruz ve Makedonia adının öz biçiminin Maka(n)da wana olduğu yolunda vardığımız sonuç (bkz. Makedonia) burada da bir dayanak buluyor. Amada yâni Ama-(a)da, Ma-lı, Ma-tapınıcısı (halk) demektir. Bkz. Ma, wanda.

EMEDE. Manisa ili Gördes ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Aşağıda sözü edilen Emet ve yukarıdaki Emathia ile adaş olduğu kanısındayım.

EMEKSE. Bkz. -ksa (bitişi), No. 6.

EMENDRE. Balıkesir ili Sındırgı ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Ilıca. Emedre'nin öz biçimi, görünüşe bakılırsa, Amadra idi. Ma'nın çeşitlemesi Ama ve "Erkek, Koca" anlamlarındaki Adra'dan türetilen bu ad, Madra yâni Ma-(A)dra adı gibi, "Ana Tanrıçanın Erkeği" demektir, Teşup/Tarkhun/Adra'yı kasdeder. Sonuç olarak Emendre, Menderes'in adaşıdır; bkz. Maiandros. Sındırgı adının dahi aslında aynı baş tanrı ile bağlantılı olduğu kanısındayım; bkz. Sındırgı.

EMERYE. Bu ve Hotarya, Antalya ili Akseki ilçesi Cevizli bucağına bağlı iki köyün adıdır (Özkaynak, s. 118). Şimdi birincisi Günyaka, ikincisi Salihler edildi. Emerye adı içinde erye biçiminde, Hotarya adı içinde ise arya biçiminde Türk ağzına uydurulmuş bölümlerin, her iki adın aslında, birbirinin aynı olduğunu ve her iki adın Luwi dilinden geldiğini sanırım. Adların asıl biçimlerini ve anlamlarını güvenle saptayamadım.

EMET. Kütahya iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının Türkçede ya da Rumcada hiçbir anlamı yoktur. Bu adın aslı, Luwi dilinden ya da onun İÖ 1. binyıldaki ardılı olan bölge dilinden, Amada yâni Ama-ada, Ama/Ma-lı, Ama/Ma-tapınıcısı (halk) idi sanırım. Bkz. Adada, Amadana, Amanda, Amathia, Manda, Mada, Otranda. Adın Emet'e dönmesi daha Bizans çağında, Rum ağzında gerçekleşmiş olmalıdır. Çünkü, Honigmann'ın yapıtında görüldüğü üzere Bizanslılar Amida'nın (Diyarbakır'ın) adını da kendi ağızlarında Emet etmişlerdi. Amida, aslında Ama-i(n)da'dır yâni, tıpkı Ama-ada gibi, Ama-wanda'nın çeşitlemesidir; gerçekten, wanda/anda, -ada, -inda, birbirinin çeşitlemeleridir. Bkz. wanda.

EMİRALEM. İzmir ili Menemen ilçesine bağlı bucak merkezi kasabacık. Menemen doğusunda, Gediz Irmağının Manisa Ovasından Menemen Ovasına geçerken aştığı, keza demiryolunun geçtiği, doğu-batı doğrultusunda doğal yol durumundaki vâdi geçidinin batı ucu yakınındadır. İlkçağda ve ortaçağda, Menemen yöresindeki ovanın Gediz Irmağı alüvyon dolgusuyla oluşması pek ileri aşamada değilken ve deniz doğu yönde şimdikinden bir hayli daha ileriye uzanırken yolun (hem söylediğimiz yolun, hem de İzmir-Çanakkale

anayolunun ilkçağdaki atasının) buradan geçtiği ve Gediz'i buradaki sığ bölümden aştığı sanılıyor (G.E. Bean, Aegean Turkey, 3. bsl., s. 57, 96). Dolayısiyle, bu önemli geçit yerinde o çağlarda da hiç olmazsa küçük bir yerleşme bulunması beklenir.

Emiralem adının, Aydınoğlu Gazi Umur Bey ile hiçbir ilgisi yoktur ve olamaz. Bu yöre, beylikler döneminde, Aydın Oğulları'na değil, Saruhan Oğullarına bağımlı bölgede idi. Gerçekten, Manisa'yı başkent edinen Saruhan Oğullarının egemenlik alanının batıda Menemen'i dahi kapsadığını kesinlikle biliyoruz (Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c.I, 4. bsl., s. 76; ayrıca Hammer, A. Karahan metninde c.I s. 61: "Saruhan topraklarından olan Menemen Ovası").

İncelediğimiz, başka hiçbir yerde görülmeyen Emiralem adı, bir tarihçi için, çok saçma anlam taşır. Çünkü bir Emîr, âlemde saltanat yürütmek iddiasında olamaz, bu iddiadaki kişiye Sultan denir. Burada da Emir Dağları adının Amorion (aslı, kanımca, Amara; bkz. Amorion) adından çıkması gibi, Amanara/Yamanlar adında da gördüğümüz Ama/Ma (Ana Tanrıça) ile bağlantılı tarihsel bir ad'dan bozma, Türkçeye uydurulmuş bir ad karşısında bulunduğumuzdan kuşku duymuyorum. Emiralem, Amanara/Yamanlar Dağının kuzey eteğindedir; Ma Irmağının (bkz. Smardos) yâni Gediz'in izlediği doğal geçidin içindedir ve üstelik bu yol Manisa yakınındaki, bilinen en eski Ana Tanrıça kabartmasına (bkz. Broteas) giden yoldur, Ma'ya giden yoldur. Batı yakındaki Menemen'in Me'sinin de aslında Ma ile bağlantılı olduğunu ileride göreceğiz.

Emiralem adının öz biçimi kanımca, en güçlü olasılıkla, Rumlaşma döneminde Myrelama, onun da aslı Luwi dilinden Murelama idi: Mur(a)-ela-(u)ma, "Yüce Ma-Geçidinin-Halkı". Bkz. Mura, Ela, uma. Yüce Ma Geçidi deyişi, söz konusu doğal geçidin, Ana Tanrıça kabartmasına giden geçit olduğunu vurgulamaktaydı sanırım.

EMİRDAĞ. Afyon iline bağlı ilçe merkezi Emirdağ'ın eski adı Aziziye idi; yakın zamanda Aziziye adı değiştirildi ve kasaba, güneydoğu yakınında bulunan Emir Dağları (en yüksek yeri 2241 m.) dolayısiyle, Emirdağ adını aldı. Oysa, Emir Dağları'nın bu adı, kuzeydoğu eteklerinde denebilecek bir yerde bulunan ilkçağ ve ortaçağ kenti Amorion'un (Arap ağzında Amuriyye) adı ile bağlantılı olmalıdır. Bir Amara'nın da Türk ağzında Emirköy edildiğini yukarıda görmüştük (bkz. Amara).

EMİRGÂN. İstanbul Boğazının Rumeli kıyısında semt. Adının kökeni konusunda Evliya Çelebi (Danışman metni, c.2 s. 149) şu bilgiyi veriyor: "Dördüncü Murad Han Revan kalesini fethedince, o sırada kalede Revan Hanı olan Emîr Gûne Yusuf Han'ı İstanbula getirip bu çimenlik yerde bir bahçe yaparak, Emîr Gûne Han'a ihsan eyledi". Görülüyor ki Emirgân adı, Emir Gûne Han adından bozmadır.

EMİR KÖY. Bkz. Amara.

EMPELOS (Deresi). Anna Komnena'nın andığı, Kazdağı kuzey yanındaki dağlık bölgede bir dere. Hangi dere olduğu saptanamamıştır (Ramsay s. 228 başı, belki Satnioeis/Tuzla Çayı'dır der).

Empelos adı da Hellen dilinden değildir. Luwi dilinden Hellen diline uyarlanarak ampelos biçimini almış olan, "üzüm asması, kütüğü" anlamındaki sözcükle fonetik yakınlığı pek açıktır. Buna bakılırsa, ya onunla aynı kökenden geliyor, ya da Hellenleştirilerek ona benzetilmiştir. Öz biçimini bilmiyoruz.

EMRODERE. Bkz. Endeiron.

EMRUD ÂBAD. "Hüdavendigâr vilâyetinin Karesi Sancağı dâhilinde Edremit kazasına tâbi ve Edremit'ten 10 kilometre mesafede vâki nâhiye merkezi bir küçük kasabadır" (Ş. Sâmi, c.II s. 1035). 10 km.'den söz edilmesi yanlıştır. Emrud, Farsçada Armut demektir ve

kasdedilen, şimdiki Armutova'dır; burası Edremit'in 33 km. güneyindedir. Günümüzde Armutova bucağı, Burhaniye ilçesine bağlıdır; merkezi Gömeç kasabasıdır (Armutova da deniyor).

ENDEİRON. Bithynia ile Paphlagonia'nın sınırındaki bir ilkçağ Anadolu köyü. Çankırı iline bağlı ilçe merkezi Eskipazar'ın 3 km. kuzeydoğusunda, ilkçağın Kimistene (şimdi: Deresamail) Köyü yakınında idi (şimdiki adı: Emrodere. Kaynakça: İsmail Kaygusuz, Kimistene'den Yazıtlar, TAD XXVI/2, 1983, s. 111-146).

Kaygusuz, Endeiron adının (Luwi/Pelasgos dilinden gelme adlarla yüklü olduğunu bildiğimiz) İllyria'da, Drina Irmağı kuzeydoğusundaki, Ptolemaios'un andığı Enderon ile bağlantısını görmüştür ve Enderon'lu göçmenlerin Anadoludaki Endeiron'u kurmuş olabileceklerini düşünmektedir. Oysa, yüzlerce ad bize gösteriyor ki, Balkanlarda ve o arada Yunanistanda gördüğümüz en eski adlarla Anadoludaki en eski adlar arasındaki özdeşlikler, benzerlikler, her iki yerdeki adların Luwi/Pelasgos dilinden gelmesi yüzündendir, yoksa göçmenler bir yerdeki adı diğer yere taşıdığı için değildir. Eski Hellen'ler bunu bilmediklerinden, açıklama için hemen bir "Göçmen halk" varsayımına sarılıyorlardı.

Ende kök sözcüğünden türetilmiş Anadolulu adların başka örneklerini de aşağıda göreceğiz. Bu Ende, Andeira adında karşımıza çıkan Anda'nın (yâni, aslında, Ada=Ana Tanrıça'nın) çeşitlemesi idi (bkz. Anda). Sondaki -iron bölümünün aslının da, yine Andeira'daki gibi, -ira olması beklenir; bkz. Andeira. Sonuç olarak, Endeiron örneğinde de Ada-ira (=ura) yâni "Yüce Ana Tanrıça" ile karşı karşıyayız. Aynı yöredeki Kimistene Köyünün adı da bunu doğruluyor: K(uwa)-İm(a)-ista-(wa)na, Kutlu-İma (Ama/Ma, Ana Tanrıça)-deresinin-ülkesi. Kasdedilen dere hiç kuşkusuz Deresamail ve Emrodere adlarının işaret ettiği deredir. Samail'in Sama'sı dahi, K(uwa)-İma'nın çeşitlemesi olan S(wa)-Ama, "Kutlu Ana"dır. Bkz. Kuwa, Swa, Ama, İma, Asta/İsta, wana, ura, ira.

ENDEKSE. Bkz. -ksa (bitişi), No. 7.

ENDEL. Adana ili Osmaniye ilçesi Tecirli bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Koçyurdu. Endel adının öz biçimini, buna göre de.kökenini ve anlamını kesin güvenle saptayabilmiş değiliz. Bkz. Endeiron, Endelekhone. Burada da ad, öz biçiminde, Anda=Ada (Ana Tanrıça) ile bağlantılı olabilir.

ENDELEKHONE. Theophanes'in Continuator'u (Devamcısı) diye bilinen Bizans tarihçisinin yapıtında verilen bilgiye göre, 877 yılında Bizans İmparatoru I.Basileios'un Kayseri'den Kommagene bölgesi üzerine yürürken zaptettiği bir hisar. Aynı hisar, Kedrenos'un yapıtında Karba diye anılıyor (bkz. Ramsay, s. 306 No. 8).

Karba yahut Kar-(u)wa, Doruk-luk demek olduğu için, hisarın bir tepe doruğunda yahut doruk yakınında bulunduğu anlaşılıyor. Endelekhone adına gelince; bunun güçlü olasılıkla, Ende biçimine bürünmüş bir kök sözcükten (Anda/Ada olsa gerek; bkz. Anda, Endeiron) geldiğini görmekle birlikte, diğer türetiliş ögelerini ve anlamını saptayamıyoruz.

İmparator, aynı sefer sırasında, birinci yapıtta Andala diye, Kedrenos'ta ise Ardala diye anılan bir *başka* hisarı da zaptetmişti. Yukarıda sözünü ettiğimiz, Ceyhan kıyısındaki Endel/Koçyurdu Köyü bu Endelekhone, Kozan ilçesinin Andıl Köyü de Andala olsa gerektir. Gerçekten, İmparator, Kayseri'den sonra Kommagene yöresine gitmek için olağan yolu yâni Arabissos/Afşin yolunu, o yol düşman elinde bulunduğu için, izlemeyip geriye yönelmiş, Saros/Ceyhan Irmağını aşmış, oradan Kokoussos/Göksun'a varmış, ormanlardan ve dağlık bölgeden geçerek Germanikeia (Maraş) kentine gelmişti.

ENDERES/ENDİRES. Bkz. Andıras.

ENDİŞEGÜNEY. Antalya ili Gazipaşa ilçesine bağlı, Anamur ile Gazipaşa arasında köy.

Şimdi yalnız "Güney".

Endişegüney adının başındaki Endişe'nin, yabancı bir sözcükten, köyün tarihsel adından bozma olduğu açıktır; Türkçedeki endişe'den köy adı olmaz. Bunun aslı kanımca Endekse idi (karş. Endekse). Nitekim Endişegüney adının Enteşegüney diye de kullanıldığı, Antalya 1973 İl Yıllığı, s. 318'de görülüyor.

Endymion. Ay Tanrıça Salana/Selene'nin sevdalandığı ve o uyurken yanına gelip oynaştığı, Bafa Gölü doğu ucundaki Latmos/Beşparmak Dağında sonsuz uykuya dalmış yakışıklı çoban yurtdaşımız (Strabon, 14 I 8). Adı, Hellen ağzında büründüğü bu biçimiyle, Hellen dilinde çeşitli anlamları olan ve o arada "batmak için dalmak" anlamına gelen endyo fiilinden türetilmiş, "Batan, içine dalan" anlamında görünür. Buna bakarak bazı araştırmacılar, Endymion'un Batan Güneş'i simgelediği kanısındadırlar. Oysa, Luwi tanrıçası olduğu kendi adıyla kanıtlanan Salana/Selene'nin (bkz. Salana) sevgilisi ancak Luwi dilinden bir ad taşıyabilirdi.

Endymion adının öz biçimi konusunda iki olasılık görüyorum:

a. Birinci olasılıkta, adın öz biçimi Antu-(u)ma'dır ve bu ad, "İnsan kişi, İnsanoğlu" anlamındadır. Bkz. Umar, THİT 2. bsl., c.I/1 s. 52.

b. İkinci olasılıkta, adın aslı, Ad(a)-uma, "Ana Tanrıça-İnsanı" ögelerinden türetilmiş Aduma iken, Hellen ağzının Ad-'lı sözcüklerde araya bir n sokuşturma düşkünlüğü yüzünden ad önce Anduma, sonra Endymion edilmiştir. Karş. Anda (sözcüğü), Endeiron.

Enet'ler (Enetoi, Enetos'lar). İliada'nın (II 852) andığı, Anadolunun Paphlagonia bölgesinden bir halk. Venedik yöresi halkının adı da böyleydi (Herodotos, I 196, V 9) ve Anadolulu halkın, Troia Savaşı sonrasında Venedik yöresine göçmen göndermiş olduğuna, Venedik yöresi Enet'lerinin Anadolu kökenli olduğuna inanılıyordu.

Enetos biçiminde Hellen ağzına uydurulmuş adın Anadolulu aslını ve anlamını bilmiyoruz. Karş. Ennetoi.

ENEVRE. Bkz. Anaboura, No. 2.

ENEZ. Edirne iline bağlı ilçe merkezi tarihsel kentçik. Adının kökeni konusunda bkz. Ainos.

ENGİNE. Çankırı ili Ilgaz ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Adın aslı, güçlü olasılıkla, yukarıda Ankara'dan söz ederken incelediğimiz ve Ana Tanrıça'yı anlatıyor olması gerektiği sonucuna vardığımız Anka kök sözcüğü ile, "-sal, -ülkesi" anlamlarında (wana takısının çeşitlemesi; bkz. wana) -ina takısından türetilmişti. Mengen, Mengene Dağı adlarının dahi aslında, tıpatıp aynı sözcüğün başa Ma almış biçimi olduğu kanısındayım. Çangal Dağı adı da Paphlagonia bölgesinde karşımıza çıkmıştı.

ENGİZEK (Dağı). Kahramanmaraş ilindedir. Engizek adı Honigmann'ın (s. 83) açıklamasına göre, Ermenicede "Bol cevizli" anlamına gelen Enkuzut'dan bozma olmalıdır; orada bir Enkuzut Kalesinin varlığı biliniyor.

ENGÜRE. Bursa ili Orhaneli ilçesi Büyükorhan bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Çatalsöğüt. Engüre adının Ankyra'dan bozma olduğunu güvenle söyleyebiliriz: Ank(a)-ura, Yüce Anka (Ana Tanrıça). Bkz. Ankara.

ENGÜRÜ. Aynı Ankyra adının Türk ağzında büründüğü bir diğer biçim.

1. Engürü. Galatia'daki Ankyra yâni şimdiki başkent Ankara'nın adı Türk ağzında bu biçimde de kullanılmıştı (Neşrî Tarihi, Köymen metni, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, Ankara 1983, c.I s. 95).

2. Engürü (Dağı). Amasya doğu yakınındadır. Amasya'nın Ana Tanrıça tapkısı merkezi olduğunu kendi adı (Ama/Ma'dan türetilmiştir) kanıtlıyor.

ENGÜRÜCÜK. Bursa ili Gemlik ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Türkçe -cük takısının eklendiği Engürü adının anlamı yukarıda belirtildi.

Ennetoi. Lâtin yazımında Hennetoi. Miletos arazisi içinde bir yörede yaşayan bir halkın adı; Akköy'de bulunan bir yazıtta anılmaktadır (Bürchner, RE Hennetoi maddesi). Ennetoi, Hellen diline göre çoğul biçime getirilmiş bir addır, Ennetos'lar demektir. Ancak, Ennetos sözcüğünün Hellen dilinde anlamı bulunmamaktadır. Karş. yukarıda Enet'ler; iki adın aslında aynı olması beklenir.

ENTELEİA. Ptolemaioş'un yapıtında anılan bir Anadolu kenti. Malatya yöresinde ya da Kommagene'de olduğu sanılıyor (Ramsay, s. 332). Adının Endel ve Endelekhone ile bir köken bağlantısı bulunduğu, güçlü olasılıktır.

ENTEŞEGÜNEY. Bkz. Endişegüney.

Enye (sözcüğü). "Yamaç" anlamındaki Luwi dili sözcüğü Anawa'nın Hellen ağzında Anaia'ya dönmesinin bir örneğini İonia bölgesinde görmüştük (bkz. Anaia). Anaia, oradaki Türk ağzında, Anya olmuştu; başka yerde ise, Anay'a döndüğü anlaşılıyor (bkz. Anay). bazı adlar içinde karşımıza çıkan ve Türkçede hiçbir anlamı bulunmayan Enye'nin de, Anya ile aynı şey, yâni Anawa/Anya'nın inceltilmişi olduğu kanısındayım. Batı Anadolu Türk ağzı, kalın ünlüleri inceltmeğe aşırı düşkündür.

Sözünü ettiğim Enye'lerden biri, Belenye'dir ve Muğla ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezidir, şimdi masa başı uydurmasıyla Göktepe edilmiştir. Belenye, hem bir Bel (Dağ geçidi) başındadır, hem de Kemer Barajına dökülen bir derenin kıyısında, yamaçtadır. Yamaçtaki konumunu yeni adı, Göktepe de açıklıyor.

Enye'li adların ikinci örneği, yine, yerel Türk ağzının kalın ünlüleri inceltmek eğiliminin en güçlü olduğu bu Muğla ilinde, Marmaris ilçesinde karşımıza çıkıyor. Gölenye, Marmaris ilçesi merkez bucağına bağlı bir köydür; adı, şimdi, İçmeler edildi. Bu köyümüz, Marmaris Körfezi girişinin batı yanında, yamaç eteğinde, kıyıda denecek kadar deniz yakınındadır. Adındaki Göl bölümü, Anadolulu bir sözcükten bozma değilse, pek kapalı olan ve göle benzeyen Marmaris körfezini kasdediyor olsa gerek. Enye'li adların üçüncü bir örneği için bkz. Evrenye.

Ephaistos. Hellen'lerde zenaatkârlık pîri kimliğine bürünmüş tanrının adı, Lâtin yazımında, Hephaistos'tur. Hellen yazımında ise, Roma'lıların başa eklediği H, yine (yâni Hector, Halicarnassus, Halisarna, Hera adlarının aslında bulunmadığı gibi) yoktur. Tam tersine, orada, Lâtin yazımının ikinci harf olarak ve e ile gösterdiği sesin yerinde, adın ilk harfi olarak Hellen yazımındaki eta, H vardır. Bunun değeri eskiden a'ya yakın idi; nitekim İon boyunun bu harfle yazdığı sözcüklerin pek çoğunda Dor boyu düpedüz A harfini kullanmıştır (örneğin, Smyrna adında). Çok dikkate değer ki, Ephaistos/Hephaistos adının ilk harfi olarak İon boyunun kullandığı eta (Lâtin yazımında, ikinci harf e ile karşılanmıştır) bakımından da durum aynen böyledir yâni tanrının adını Dor boyu düpedüz Aphaistos diye yazıyordu.

Hellen dilinde anlamı olmayan, Hellen'ler öncesi kültür yâni Luwi/Pelasgos kültürü çağından kalma bu adın Hellen ağzında bir eril ad olabilmesi için sonunun -os'a çevrildiğini, oysa İÖ 2. binyılın Hind-Avrupa dillerinde henüz "o" sesinin bulunmadığını anımsayınca, incelediğimiz adın aslının Aphaista yahut ona yakın bir sözcük olduğunu anlarız. Bu adın türetiliş ögelerini ve anlamını, en küçük duraksamaya düşmeden, görebiliyoruz. Çünkü Hellenleşme döneminde, Hellen ağzında kimi adlarda Apha edilmiş

bölümün aslının Luwi/Pelasgos dilinde "Su" (buradan, keza: akarsu, göl, *deniz*) anlamına gelen Aba/Apa/Pa olduğunu bilmekteyiz (bkz. Aba; karş. Aphaka vb.). Keza, Aphaista'nın ikinci bölümü ista'nın da, Luwi/Pelasgos dilinde "akıntı, akarsu" anlamına gelen asta/astra/ista/istra'nın çeşitlemelerinden biri olduğunu saptamış bulunmaktayız (bkz. Asta, Estia). Demek ki Aphaistos, aslında, Apa-İsta'yı, "Su (burada: Deniz) - Akıntısı'nı simgeleyen tanrıdır. Gerçekten, söz konusu tanrının Lemnos/Limni Adasıyla özel bağlantısının bilinmesi (İliada, I 590-594) bu yönden pek aydınlatıcıdır. Demek, Aphaistos/Ephaistos/Hephaistos aslında bir *deniz* tanrısı idi.

L. Malten (RE Hephaistos maddesi), çok ayrıntılı açıklamalarla, tanrının Anadolu kökenli, özellikle Karia-Lykia yöresi kökenli olduğunu anlatıyor; adının "şimdiki" (1912'deki) bilgilerle açıklanmasının mümkün olmadığını, böyle bir açıklamanın Lykia dili hakkında bilgimiz ilerleyince mümkün olabileceğini söylüyor, adın öz biçiminin topraktan çıkan doğal gaz aleviyle bağlantılı olabileceğine işaret ediyor.

EPHESOS. Batı Anadoluda ilk Hellenleştirilen ve İon kenti kimliğine bürünen yerleşimlerden biri; şimdi, İzmir iline bağlı ilçe merkezi Selçuk. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Apasa.

Ephyra. Başka bir yayınında (THİT 2. bsl., c.I/1 s. 136 ve 192) Luwi dilinin "büyük" anlamındaki ura sözcüğünden türetilip kimi sonraki dönemlerde az çok çarpıtılmış adların örneklerini incelerken andığım Ephyra'ların bu adı, şimdi görebiliyorum ki, gerçekten, en güçlü olasılıkla, öz biçiminde Ap(a)-ura, yâni "Koca Su, Koca Deniz" idi ve Ap(a) ögesi burada Aph(a) olmaktan da (bkz. Aphaka) ileri gitmiş, Eph(a) olmuştu.

1. Ephyra. Yunanistanın kuzeybatısındaki Epeiros bölgesinde, şimdiki İoannina/Yanya yakınlarında çok eski bir kentin adı (İliada, II 659 vs.; Odysseia, II 328 vs.; Thoukydides, I 46). Epeiros adının kendisine de dikkat edelim.

2. Ephyra. Ege Denizinde Melos Adası kuzeybatı yakınında bir adacığın adı.

3. Ephyra. Yunanistanın Peloponnesos bölgesinde Korinthos dolaylarının ya da oradaki bir kentin adı (İliada, VI 152, 210).

Epidamnos. İllyria'nın Adria Denizi kıyısındaki bir kent (Thoukydides, I 24); bu, tarihsel adlarından bir diğerini bizim Draç biçiminde kullandığımız kenttir. Epidamnos adının -mnos bölümünde, Luwi/Pelasgos dilinin "-insanı, -halkı" anlamında umna takısı açıkça görülüyor (karş. Hekatomnos, Methymna). Epida biçimine bürünmüş bölüm ise, kanımca, yukarıda incelediğimiz Apida'dır. Bkz. Apida.

Epidauros. Bu adın da, yukarıda sözü edilen Epida (aslı Apida'dır kanısındayım) sözcüğüne, Luwi/Pelasgos dilinin "büyük, ulu, yüce" anlamlarındaki ura sözcüğünü eklemekle türetildiği görülüyor. Dolayısıyle, Epidauros, aslında, "Büyük Apida"dır. Bkz. Apida, Epidamnos, ura.

1. Epidauros. Yunanistanda, Hellen'ler öncesi kültür çağından kalma bir kent; bkz. İliada, II 561. Anadolulu Leleg'lerce yavru kent olarak kurulmuş diye biliniyordu (Strabon, 8 VI 15).

2. Epidauros. Yunanistanda Lakonia bölgesinde kent (Thoukydides, IV 56, VI 105).

EPİPHANEİA. Düz Kilikia'daki Oinoanda kentinin (bkz. Oinoanda) Seleukos'lar egemenliği döneminde aldığı ad. Epiphanes (Gösterişli, Parlak, Görkemli) Yurdu demektir. Kasdedilen, Epiphanes sanıyla bilinen, Seleukos'lar devleti kralı IV. Antiokhos'tur (bkz. Umar, THİT c.II s. 186-187).

EPTASTADİON. Lâtin yazımında, Heptastadion. Hellen dilinde "Yedi Stadion"(luk geçit

yeri). Bu ad iki kez karşımıza çıkıyor:

1. Çanakkale Boğazının Abydos-Sestos arası, yâni Nara Burnu ile Akbaş Burnu arası en dar yerinin adı olarak (Strabon, 13 I 22).

2. Samos/Sisam Adasıyla Mykale/Samsun Burnu'nun ucu arasındaki dar boğaz'ın adı olarak (Strabon, 14 I 14; Türkçe çeviride her nasılsa, Poseidon Burnu'nun 7 Stadia uzunluğunda olduğu söyleniyor).

ERAİ. Seferihisar kuzeybatı yakınlarındaki ilkçağ kıyı kentçiği Airai'nin adının bir diğer biçimi. Bkz. Airai.

ERBAA. Tokat iline bağlı ilçe merkezi kasaba. 1872 yılında ilçe merkezi durumuna getirilirken, ayrı adları olan 4 bölümden oluştuğu için, Nevâhi-i Erbaa (Osmanlının dilinde, "Dört Nâhiyeler") adını aldı, daha sonra bu ad sâdece Erbaa olarak kullanıldı (Tokat 1973 İl Yıllığı, s. 101).

Erbessos. Lâtin yazımında Herbessos. Erbessos'un ikinci e'si, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değeri olan eta, H ile. Demek, daha doğrusu Erbassos imiş. Luwi/Pelasgos dilinden gelme adların çok bol sayıda görüldüğü Sicilya Adasında iki ayrı ilkçağ kentinin adı (Ziegler, RE Herbessos maddesi). Bu adın Assa/Assos (yerleşim; buradan: köy, kasaba, kent. Bkz. Assa) sözcüğüyle türetildiği açıktır. Ancak, baştaki, Erb- biçiminde gördüğümüz bölümün aslı ve anlamı neydi, saptayamadım. Elbe? Bkz. Elbe, Elbessos.

ERCİŞ. Van iline bağlı ilçe merkezi kentçik. Adının kökeni konusunda bkz. Arzes.

ERCİYES (Dağı). Bkz. Argaios, No. 1.

ERÇEK. Van Gölünün doğu kıyısında küçük bir gölün ve ayrıca bunun doğu kıyısındaki, Van ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi bir kasabanın adı. Aslı Arz(a)-ek ögelerinden, Arza'cık (Pınarcık) olsa gerektir. Bkz. Arza, No. 2; -ek (takısı). Erçek adı, Asur kralı III. Salmanassar'ın Urartu seferini anlatan bir yazıtta sözü edilen, göller yakınındaki Arzaşkun kenti'nin (H.F. Russel, Shalmaneser's Campaign to Urartu in 856 BC, Anatolian Studies c. 34, 1984, s. 171-201'de s. 190) adı ile dikkat çekici bir yakınlık göstermektedir.

ERDEK. Adın kökeni ve anlamı konusunda bkz. Artaka.

1. Erdek. Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi kentçik.

2. Erdek. Çorum ili merkez ilçesi Seydim bucağına bağlı köy.

ERDEL. Balıkesir ili İvrindi ilçesi merkez bucağına bağlı bir köyün adı. Ardala yâni Arda-la, Pınar-cık? Bkz. Arda, -la. Karş. Artaka'dan Erdek.

ERDEMİT. Bkz. Edremit, No. 2.

ERDÜRÜK. Elazığ ili Palu ilçesine bağlı bucak merkezi Gökdere kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım. Kürtçe Erd-ûr-ik, "Toprak-lı-ca"?

EREGARSİNA. Suşehri-Şebinkarahisar dolaylarında bir kentçiğin adının Peutinger Tablosunda yazılan biçimi. Ptolemaios'da Chorsabia, Antoninus Rehberinde Carsagis. Bunları karşılaştırarak adın aslının Karsa yâni K(uwa)-Arsa, "Kutlu/Güzel-Akarsu" olduğunu; bu Karsa'ya çeşitli takıların eklenmesiyle türetilen Kars(a)-ina, Karsa-(u)wa, Karsa-ka adlarının Hellen ağzına uydurularak Garsina, Khorsabia, Karsagis edildiğini anlıyoruz. Yalnız, Eregarsina biçiminde başta bulunan Ere neydi, saptayamadım. Karş. Karsa, Carsaga, -ina, uwa, -ka.

EREĞLİ. Herakleia adının Türk ağzına uydurulmuş biçimi; bkz. Herakleia.

1. Ereğli. Konya iline bağlı ilçe merkezi kent. Bkz. Herakleia, No. 1.

2. Ereğli. Zonguldak iline bağlı ilçe merkezi kent. Bkz. Herakleia, No.2.

3. Ereğli. Tekirdağ ili Çorlu ilçesine bağlı bucak merkezi kentçik; Marmara kıyısında. Bkz. Herakleia, No. 3.

4. Ereğli. Kocaeli ili Karamürsel ilçesinin merkez bucağına bağlı köy; yeni uydurulan resmî adı Güzelyalı. Marmara kıyısında. Bu da bir diğer Herakleia olmalıdır. Herakles, Argo gemisiyle yolculuğu sırasında, Kios/Gemlik yöresine uğramış imiş. Yakın yöredeki bu Herakleia/Ereğli'nin adı, ya söz konusu mythos'la, ya da (Marmara Ereğlisinin adı gibi) Roma imparatoru Heraclius'la, ya da, üçüncü bir olasılıkta, Bizans imparatoru Herakleios'la bağlantılı olsa gerek.

EREKHTEİA (Ovası). Strabon'da (12 VIII 21) anılan, Troas bölgesinde bir ova. Adı Hellen dilindendir, Erekhteus'un ("Yeri sarsan"ın; yâni, tanrı Poseidon'un) ülkesi demektir. Hangi ova idi, bilmiyoruz.

EREN (Dağı). Bkz. Arneai.

EREZ. Adın anlamı ve kökeni konusunda bkz. Arzan, No. 2.

1. Erez. Bkz. Arzan, No. 2.

2. Erez. Ermenilerin Arşamunik ya da Haşteank dedikleri yörede (Bingöl yöresinde) bir kale (Honigmann, s. 155, 181, 192, 193, 198). Tam yerini Honigmann belirtmiyor.

EREZİİ. Algiza/Argiza kenti adının, Plinius'ta anılan biçimi (Ramsay, s. 167 No. 4). Peutinger Tablosundaki Argesis. Bkz. Algiza.

ERFELEK. Sinop iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adı, görünüşte, Türkçedir. Kökenini ve öz biçimini, anlamını saptayamadım. İlçe merkezi kasabanın eski adı Salâvat idi; oradan geçen Karasu (Çayı) dolayısiyle, kasabaya Karasu da deniyordu (Sinop 1973 İl Yıllığı, s. 45). 1961'e kadar bucak merkezi olan Salâvat/Karasu, o yıl, ilçe merkezi yapıldı ve Erfelek adını aldı. Erfelek, aslında, kasaba kuzeyindeki düzlüğün adıdır.

ERGAMA. Balıkesir ili İvrindi ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Yeni uydurulan resmî adı Gökçeyazı. Ergama adının başındaki, Erga biçimine bürünmüş kök sözcük, belki, Erkilet'in ilkçağdaki adı Arkhalla içinde de karşılaştığımız Arkha/Arga'dan geliyordu; bkz. Arga. Sondaki -ma ise, tıpkı Pergama/Bergama adındaki gibi, Luwi dilinin " -insanı, -halkı" anlamındaki uma takısıdır ve baştaki u'su, senkop olayı nedeniyle, düşmüştür. Bu ögelere göre Arkha-(u)ma adı, "Ak (Yerin) Halkı" demek olur.

ERGANİ. Diyarbakır iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni konusunda bkz. Argana.

ERGASTERİA. Balıkesir'e bağlı ilçe merkezi Balya'nın, Hellenistik çağdan başlayarak taşıdığı, Hellen dilinden gelme adı (Bürchner, RE Ergasteria maddesi). O dilde, "işyeri", özellikle "maden işleme yeri" anlamındadır. Ancak, Balya adı da tarihseldir ve Bürchner'in sandığının tersine Hellen kökenli, Hellen dilinin "Eski" anlamındaki sözcüğünden bozma değil, Anadolu kökenlidir; bkz. Balya.

ERGENE (Irmağı). Meriç'in kollarından, önemli bir akarsu. Adının ilkçağda Hellen ağzındaki biçimi Arginos idi. Bu biçiminde bile, Luwi dilinin Arg(a)-ina ögelerini tanıyor ve adın, o dilde, Işıltı-sal, Işıltılı anlamına geldiğini görebiliyoruz. Bkz. Arga, wana. Bu Ergene adının, Ergenekon adı içinde gördüğümüz Ergene ile ilgisi yoktur; o diğer Ergene Türkçeye Moğolcadan geçmiştir, "Sarp" demektir (TA, Ergenekon maddesi).

ERGUMA (Kalesi). Amasya'dadır (Amasya 1973 İl Yıllığı, s. 124). Erguma adı, yukarıda gördüğümüz Ergama'nın aynı olsa gerek: Arg(a)-uma, "Arga Halkı".

ERİBOLOS. Ptolemaios'un yapıtında, Eriboia. İzmit karşı kıyısında, demek ki körfezin güneydoğu ucunda bir liman kentçiği (Ramsay, s. 202). Adı, Ramsay'in dediği gibi, Rum-

calaştırılmıştır. Eriboia biçimi, Hellen dilinde eri, bous, -ia ögelerinden, "Bol sığır yurdu" (Sığırı bol ülke); Eribolos biçimi ise eri, bolos ögelerinden, "Balık ağları bol olan" demektir. Peutinger Tablosunda İzmit ile İznik arasında gösterilen Eribulo da şimdi adını incelediğimiz kentçik olmalıdır. Adın Anadolulu öz biçimi ve anlamı neydi, saptayamıyoruz.

ERİKLİ (Burnu). Marmara Ereğlisi'nin doğu yanıbaşındaki burun. Adın aslının Herakleia Burnu iken Erikli Burnu biçiminde Türkçeleştirildiği açıktır.

ERİKLİCE. Aslı Heraklitza; bkz. Herakleia, No. 12.

ERİNCKÜS. 1946 yılındaki yönetim örgütünde, Bitlis ili Ahlat ilçesi Adilcevaz bucağına bağlı köy. Ermenilerce Arınçgus diye anılıyordu (1903 yılı Yedikule Ermeni Hastanesi Salnâmesi, Ermenice, İstanbul 1903, s. 334). Bunu aktaran sayın Kevork Pamukciyan'ın eklediği bilgiye göre, Arınç'ın köken ve anlamı belli değilse de, -gus'un aslı, eski Ermenicede "Taraf" veya "Bâkire" anlamını belirten Guys sözcüğü olabilir.

ERİSTE. Bkz. Ariste.

Erivan. Ermenistan başkentinin adı; Osmanlının ağzında Revan. Adın asıl biçimi Erebani'dir; kent İÖ 8. yüzyılda Hurri/Urartu halkınca kurulmuştur ve adı Hurri dilindendir (Koşay, Erzurum, s. 57). Anlamını saptayamadım.

ERİZA. İÖ 189'da Roma'lı Consul Manlius Vulso'nun çapulcu Galat'lara karşı yaptığı sindirme seferinde uğradığı bir güneybatı Phrygia kenti (Ramsay, s. 146 No. 12, s. 471). Gölhisar ile Acıpayam arasında idi. Adının kökenini, öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

ERKİLET. Bkz. Arkhalla.

ERKİNİS. Artvin ili Yusufeli ilçesine bağlı bucak merkezi Demirkent kasabasının eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

Ermas. Keza, Ermes; Lâtin yazımında Hermes.Eski Hellen'lerin, "Zeus Oğlu" tanrılarından birinin adı. "Akdeniz kökenli", yâni Hellen'ler öncesi bir Akdeniz dilinden gelmiş olabileceği düşünülen bu adın (bkz. A. Bailly, Ermes maddesi) ikinci hecesindeki Mes'e dikkat edelim. O bölüm, Hellen yazımında, epsilon (E) ile değil; İon'larca (eskiden a'ya yakın değer taşıyan) eta (Hellen yazımındaki H) ile yazılır, Dor'larda ise bu ünlü ses düpedüz A ile yazılır. Yâni, adın o bölümünün aslı, hiç kuşkusuz, Mas'tır. Hatta Euripides (Helena, dize 462 vs.) Ermas yazımına uymuştur. Böylece, o bölümde, Luwi dilinin "Tanrı" anlamındaki Mas sözcüğünü görüyoruz (bkz. Mas) ve Herodotos'un, "Hellen'ler tanrı adlarını Pelasgos'lardan almışlardır" demesinin, Ermas/Ermes/Hermes adı bakımından da doğru olduğunu anlıyoruz. Nitekim şimdiye kadar incelediğimiz adlar arasında Aphrodite, Apollon, Artemis, Aphaistos/Ephaistos/Hephaistos ve Da-Meter (Demeter) adlarında aynı durumu görmüş bulunuyoruz.

Bu Er-Mas adının başındaki Er bölümünün aslını dahi görebiliyoruz. Luwi/Pelasgos baş tanrısı Adra, İtalya'da, Hellen mythos'larının Euandros yâni Eu-Andros, Kutlu-Koca adlı kişisine dönmüştü (bkz. Euandros); Anadoludaki, Hierokles'in Satrote diye andığı kent adı, S(wa)-Adra-Uda, "Kutlu-Adra'nın-Hisarı", Hellen ağzında, önce S(wa)-Adra'nın Hellen diline tam bir çevirisiyle Eu-Adra, "Kutlu-Adra" edilmiş sonra Erythrai'ye dönmüştür (bkz. Erythrai). Bu örnekler ve ayrıca Smardos'un Ermos/Hermos edilmesi (bkz. Ermos, Smardos) bize,Ermas'ın da gerçekte Eu-Mas, "Kutlu Mas (Tanrı)" deyişinden bozma olduğunu anlatmaktadır.

Çok dikkate değer ki, H. Ten Cate (The Luwian Population Groups, s. 213) Korykos'ta yâni Anadolunun Dağlık Kilikia bölgesinin Cennet Obruk'u dolaylarında en önemli

tanrının Hermes olduğunu ve onun da Ronds denen yerli tanrıdan gelme olduğunu söylüyor.

ERMELİK. Erzincan ili Kemah ilçesine bağlı bucak merkezi Doğanbeyli'nin eski adı. Türkçeden gelmiş ve Er-Melîk (Hükümdar; aslında Arapça) ögelerinden türetilmiş görünüşüne rağmen, Ermelik diye biri bilinmiyor ve Osman Turan'ın DATDT yapıtında da anılmıyor. Ermelik, başka dilden gelme bir adın Türk ağzına uydurulmuş biçimi olmalıdır.

ERMENEK. İki kez karşımıza çıkan bu adın kökeni her iki örnekte aynı değildir.

1. Ermenek. Bkz. Germanicopolis.

2. Ermenek. Bkz. Ermeni Derbendi.

Ermeni. Bu adın kökeni konusunda bkz. Armenia.

ERMENİ DERBENDİ. Erken Osmanlı dönemi tarihinde adı çok geçen, Anadolunun Bithynia bölgesinde, Bursaya giden doğal yol üzerindeki dağ geçidi (derbent); sonra Ermeni Pazarcık, şimdi Pazarcık denen kasabanın bulunduğu yerde (Wittek, Yer Adları, s. 215 dn. 54). Kasdedilen, Bozüyük ile İnegöl arasında, günümüzde bucak merkezi durumunda olan Pazaryeri kasabası olmalıdır. O geçitteki kaleye Bizanslılarca Arınenokastron, Ermenikalesi dendiği için geçit Türklerde Ermeni Derbendi adını aldı. Geçidin yanıbaşındaki dağ da Türklerce Ermenek Dağı olarak tanınmıştı.

Ermes. Lâtin yazımında Hermes. Bkz. Ermas.

ERMOS. Lâtin yazımında Hermos. Gediz Irmağının adının ilkçağda Hellen'lerce kullanılan biçimi Ermos'tur (örneğin İliada, XX 392'de); bu ad Roma'lılarca yine başına H eklenerek Hermos diye Lâtin yazımına uydurulmuştur.

Ermos sözcüğünün Hellen dilinde anlamı yoktur; kökeni ve anlamı bilinmiyordu. Ancak, benim araştırmalarım, Luwi'lerce, bu ırmağın adının hem Ma hem de Swa-Ma, Kutsal-Ma diye anıldığını ve bu adın Hellen'lerce, Swa yerine onun Hellen dilindeki tam karşılığı Eu öntakısı kullanılarak Eu-Ma biçiminde benimsendiğini, ama Hellen dilinde ırmak adlarının eril olması ve eril adlara özgü bitişleri alması gerektiği için Eu-Ma adının Eu-Mos'a döndüğünü (karş. kent adı İdyma'nın oradaki dere adında İdymos biçiminde kullanılması) ve sonunda, tıpkı Eu-Mas'ın Ermas/Ermes'e, Eu-Adra'nın Erythrai'ya dönmesi gibi, Eumos'un da Ermos edildiğini güvenle anlamamıza olanak vermiştir.

Vardığım bu sonucun doğruluğunu gösteren kanıtlar da vardır:

a. Ermos/Hermos Irmağının ağzına en yakın kent olan Phokaa/Phokaia (Foça) kenti halkının (ama hangi çağda, hangi dili konuşan halkının?) kurduğu, şimdi bizim Marsilya dediğimiz kentin adı, Hellen dilinde hiç anlamı olmayan bir Massala sözcüğüne, Hellen dilinin "-yurdu" anlamındaki -ia takısını eklemekle türetilmiş Massalia biçimiyle, en eski tarih belgelerinde anılıyor. Oysa, kent adının aslı olduğu anlaşılan Massala'nın Luwi dilinde anlamı vardır, *bu da çok aydınlatıcı bir anlamı vardır:* Ma-(a)ssa-la, Luwi dilinde, Ma-kenti-cik, yâni "Ma Kentinin yavrusu" demektir! En eski Foçalıların kendi kentlerini Ma-Assa, Ma Kenti diye de andıkları böylece *kanıtlanıyor*. Oysa, Phokaa/Phokaia, Ermos/Hermos'un ağzının en yakınındaki kenttir ve aşağıda e'de değinileceği üzere kendi paraları üzerine bu ırmağın adını Smardos biçimiyle basmıştır; Smardos adının dahi Ma'dan türetilme olduğunu göreceğiz.

b. Aynı ırmağın ağzının diğer yanda yâni güney yanda en yakınındaki kent, Bizans çağındaki Menomenos, şimdiki Menemen'dir ki bunun adının dahi Ma sözcüğü ile bağlantılı olduğu güvenle söylenebilir; bkz. aşağıda Menemen.

c. Ermos/Hermos Irmağı, İliada'nın Maionia diye andığı (aslı Mawana yâni Ma-wana, Ma-

ülkesi'dir; bkz. Maionia) ülkeyi doğudan batıya, bir uçtan diğerine, geçer ve bölgenin en önemli ırmağıdır. Dolayısiyle, Mawana adının dahi bu ırmaktan, Ma ırmağından gelmesi beklenir.

d. Ermos/Hermos Irmağı ağzının bulunduğu yer ile Urla Yarımadasının kuzey ucu arasında önemli bir su geçidinin, yâni İzmir Körfezi iç ucuna kadar uzanan su geçidinin girişi vardır. Şimdi tam bu giriş yerinde batı yanda, sözünü ettiğimiz yarımada ucunda bulunan burun'un ve oradaki tarihsel kentçiğin adına dikkat edelim. Bu ad, Melaina'dır ve adın Mela bölümü Hellen dilinde "Kara, esmer" anlamına gelen sözcükle özdeş görünüşte olduğu için, burun ve oradaki kent, Türkçede Karaburun adını almıştır. Oysa oradaki toprak hiç de kara olmayıp tam tersine fazlasiyle ak görünüştedir. Demek ki Melaina adının Hellen dilindeki anlamı, bu örnekte, saçma düşüyor. Oysa adın Luwi dilinde de bir anlamı vardır ki yörenin topografyasına pek uygundur: M(a)-Ela-ina, "Ma-Boğazı-sal", yâni "Ma Boğazının Ülkesi"! Gerçekten, Luwi Pelasgos dilinde Ela/İla'nın "Boğaz, Geçit" anlamında bulunduğunu, -ina takısının da "-sal, -ülkesi" anlamlarına gelen wana/ana takısının bir çeşitlemesi olduğunu biliyoruz (bkz. Ela, wana). Ermos/Hermos ağzındaki boğazın "Ma Boğazı" diye anılması da, şimdiki inceleme konumuz yönünden, önemli bir kanıttır.

e. En güçlü kanıt, Phokaa/Phokaia ilkçağ kentinin paralarında, kent için en önemli ırmağın Smardos adıyla anılmasıdır. Bu ırmak, göreceğimiz üzere, Ermos/Hermos'dan başkası değildir ve Sınardos adının aslı da S(wa)-Ma-(a)rda, "Kutsal Ma Irmağı"dır; bkz. Smardos.

f. Bir diğer kanıt için bkz. Mordoğan. Türk ağzında bu biçime bürünen adın aslının da Ma-(a)rda-wana, "Ma-Irmağı-sal" ögeleriyle türetilmiş Mardawana olduğundan en küçük kuşku duymuyorum. Bu tarihsel ad, kasabanın yanıbaşındaki tepenin adı olarak da Mertekyanı (!) edilmiştir. Mordoğan kasabası, Ermos/Hermos ağzının güneybatı karşısında, Urla Yarımadasının kuzeydoğu yanındadır.

ERNEZ. Bkz. Arneai.

ERPA. Strabon'un verdiği bilgiye göre, Kayseri-Malatya yolunun Zamantı Çayını aştığı yerde bir kasaba (Strabon, 12 II 6 ve 8). Lâtin yazımında Herpa. Erpa adı, Erpha biçiminde de söyleniyordu. Adın aslı, "Akarsu" anlamına gelen Luwi/Pelasgos sözcüklerinden biri olduğunu saptadığımız Arpa olsa gerektir. Bkz. Arpa (sözcüğü). Kasabanın Zamantı Çayı üzerinde bulunması da bunu doğruluyor.

ERSİS. Artvin ili Yusufeli ilçesine bağlı bucak merkezi Kılıçkaya kasabasının eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

ERTUĞRUL. II. Abdülhamit döneminde, Hüdavendigâr Vilâyetinin Sancak'larından biri. Bunun merkez livâ'sı (kazası, ilçesi) Bilecik idi. Ertuğrul, Osmanlıların bu yöreye yerleşmesine önderlik etmiş atalarının (Osman Gazi'nin babasının) adıdır.

ERUH. Bkz. Arvakh.

Erymanthos. Bkz. Erymas.

Erymas. Troia destanında sözü geçen iki Troia'lı savaşçının adı; biri İliada XVI 345'de, diğeri İliada XVI 415'de anılır.

Hellen ağzında Erymas biçimine bürünmüş Luwi/Pelasgos adı ile, Hellen ağzında Erymanthos biçimine bürünen diğer bir Luwi/Pelasgos adı arasında bağlantı bulunduğu kanısındayım. Erymanthos, Yunanistanın Peloponnesos bölgesindeki Kuzey Arkadia Dağları'nın en batıda olanıdır (Odysseia, VI 102; Pausanias, 7 VII 1 ve 8 XXIV 4 vd.); buna şimdi Olonos deniyor. Erymanthos Dağı, ormanlık olmasıyla ve av hayvanlarının

bolluğuyla ünlü idi; burası, Artemis'in avlandığı yerlerden biri imiş. O dağdan çıkan ve Arkadia ile Elis'in sınırını belirliyor sayılan bir ırmak da Erymanthos adıyla anılıyordu (Philippson, RE Erymanthos maddesi).

Erymanthos adının, öz biçiminde, Eruma-wanda ögelerinden türetildiği, Eruma'lı, Eruma'sı olan anlamına geldiği güvenle söylenebilir ise de, Eruma'nın ne demek olduğunu bilmiyoruz. Luwi dilinde uma ile umna birbirinin çeşitlemesi olduğu (ve her ikisi " -insanı, -halkı" anlamına geldiği) için, Eruma ile aşağıda göreceğimiz Erymna (yâni Erumna) birbirinin aynı olmalıdır.

ERYMNA. Bkz. yukarıda Erymas. Sözcüğün öz biçimi belki Ar(a)-umna, "Ara (Sunak; Bkz. Ara)-İnsanı" (Kam, Râhip?) idi.

1. Erymna. Pamphylia kenti Orymna (Ormana/Ardıçpınarı)'nın adının bir diğer biçimi.

2. Erymna. Tralleis/Aydın yukarı hisarının eski adı (Bürchner, RE Erymna maddesi, No. 1).

ERYMOSYKAİA. Keza, Ermosykea. Adana ilinin dağlık bölgesinde bir ortaçağ kasabası. 877 yılında imparator Basileios tarafından zaptedilmişti (Ramsay, s. 306 No. 8). Görünüşe bakılırsa adı Hellen dilindeki Eryma (=tahkimat, hisar) ve Syke (=incir ağacı) sözcüklerinden türetilmiştir, "Hisarın İncirliği" anlamındadır. Ancak bu, gerçekte, Anadolulu bir adın Rumcalaştırılmış biçimi de olabilir.

ERYTHİNOİ. Amasra'nın 20 km. kadar doğusunda Çakraz Köyü yakınında, kıyıda, iki yüksek kaya (Strabon, 12 III 10); ilk kez İliada'da (II 855) anılmıştır.

Erythinoi, Hellen dilinin çoğul türetme kurallarına göre, Erythinos sözcüğünün çoğul biçimidir, Erythinos'lar ya da Erythinos'lular anlamına gelir. Ancak, kök sözcük görünüşündeki Erythinos'un eski Hellen dilinde anlamı yoktur. Yörenin, bir Anadolulu dilden gelme adı, Hellen'lerce, Erythros (=Kızıl) sözcüğüyle ilgili bir ad'a benzeyecek biçimde bozularak Erythinoi'ya çevrilmiş olmalıdır.

Erythra Denizi. Eski Hellen dilinde "Kızıl" anlamına gelen sözcüğün (Erythros) dişi biçimi Erythra olduğundan, Erythra Denizi adının da, denizin rengine işaret ettiği, Kızıl Deniz anlamında bulunduğu sanılır ve bu yüzden çağdaş dillerin pek çoğunda, söz konusu denize Kızıl Deniz denir.

Oysa, daha klâsik çağdaki Yunanistanda bile, Erythra adının, denizin rengiyle ilgisi bulunmadığı biliniyordu ve bu adın, Erythras adlı bir "adam"dan (!) geldiği inancı vardı. Atinada yaşayan Boxos adlı bir İranlı, "İranlı Erythras o yörede kıyıda (Adramut/Hadramut kasdediliyor olmalı-Umar) yaşıyordu, sonra komşu adaları da zaptetti (özellikle Sokotra yâni Adra/Odra Adası kasdedilmiş olmalı-Umar), bu nedenle denize onun adı verildi, Erythra Denizi adı böyle ortaya çıktı" diye bilgi vermiş imiş; hatta, eski yazarlardan Nearkhos ile Philostratos bu Erythras'ın kimliği ve mezarı üzerine açıklamalar (!) veriyorlarmış (Berger, RE Erythra Thalassa maddesi).

Anadolunun İonia bölgesindeki Erythrai kenti adının, kökeninde, Luwi/Pelasgos baştanrısı Adra ile bağlantılı ve Eu-Adra (Kutsal-Adra) deyişinden bozma olduğunu görünce (bkz. aşağıda Erythrai); Luwi dilinden gelme adlarla ve özellikle Adra'lı adlarla (Madraka, Sokotra, Adramut/Hadramut) yüklü Güney Arabistan yöresinin hemen yanıbaşındaki, Doğu Afrika ülkesi Erythra'nın adının ve yine oradaki Erythra Thalassa (Erythra Denizi; bkz. Herodotos, I 180, 202; II 8 vs.) adının kökenini anlamamak olanaksızdır. Bizim Adramut/Edremit'in adaşı Adramut/Hadramut'un bu adı (bkz. Adramyta, Adramytteion, Hadramut) bir zamanlar Adra tapkısının o yörede de egemen olduğunun önemli bir kanıtıdır ve aynı yöredeki diğer Adra/Odra'lı adlar, bu kanıtı pekiştirmektedir. Buna bakılırsa, yöredeki

Erythra adı da, tıpkı İonia'daki Erythrai'nin adı gibi, Eu-Adra'dan (Hellen dilinin "Kutlu" anlamındaki Eu öntakısı ile; Kutlu-Adra) bozma olmalıdır. Yine o yakınlarda, Mekke'de Kur'ana giren İdris'in, gerçekte aynı Adra'dan başkası olmadığını dahi sezebiliyoruz (bkz. İdris). Diğer yandan, tanrı adları başına getirilen Eu öntakısının zamanla Er'e dönüşmesinin başka örneklerini de gördük: Eu-Mas'dan Ermas/Ermes/Hermes, Eu-Ma'dan Ermos/Hermos, bu yönden, pek aydınlatıcı iki "emsal" oluşturuyor.

Çok dikkate değer ki, Erythra Thalassa (Erythra Denizi) deyişi yalnız Adramut/Hadramut ülkesinin batı yanındaki, şimdi Kızıl Deniz denen deniz parçasını anlatmak için değil, keza, o ülkenin *diğer yanındaki* deniz parçasını anlatmak için de kullanılıyordu. Örneğin Polybios'da (5 XLVI 7) o diğer yandaki okyanus parçasını; hatta Xenophon'da (Kyros'un Eğitimi, 8 VI 10) ve Sicilyalı Diodoros'da (II 11) Pers körfezini anlatmak için bu ad kullanılmıştır.

ERYTHRAİ. Kalıntıları Çeşme kuzeydoğu yakınında Ildırı Köyü ile içiçe bulunan, ilkçağ İonia kenti.

Erythrai adı, görünüşte, Hellen dilindendir; "Kızıl" anlamındaki Erythros sözcüğünün dişi biçimi Erythra'nın çoğul yapılmasıyla türetilmiştir, "Kızıl (Yerin) Halkı" anlamındadır. Oysa, yapıtını İustinianus döneminde veren Hierokles (660 No. 14'de) kent adının Anadolulu öz biçimini Satrote diye anıyor. Bu adın içinde, tıpkı Satrai ve Sodra adlarındaki gibi, S(wa)-Adra'yı, yâni "Kutlu-Erkek/Koca"yı, Satra bölümünde hemen tanıyoruz (bkz. Adra, Satrai, Sodra). Sondaki -ote dahi, Perkote adından "malûm ve mâruf"umuzdur, aslı güçlü olasılıkla Uda/Uta'dır ve "Duvar" (buradan: "Sur, Hisar") anlamındadır (Kuta'nın çeşitlemesi; bkz. Hyde). Dolayısiyle, Hierokles'in Satrote diye aktardığı Anadolulu adın Luwi dilindeki öz biçiminin Sadruda/Satruta olduğunu görüyor ve bunun "Kutlu Kocanın (Ana Tanrıçanın Erkeğinin) hisarı" demeye geldiğini anlayabiliyoruz. Ayrıca, Erythrai diye tanıdığımız kente ilişkin, başka bir yayınımızda (Tarih ve Toplum, Ekim 1989, s. 34-38) değindiğimiz başka bilgiler, hem kentin adının Luwi/Pelasgos baş tanrısı Adra ile bağlantısını doğruluyor, hem de Sadruda adının nasıl olup da Erythrai'ye döndüğünü anlamamıza olanak veriyor. Bu son konuda ayrıca bkz. yukarıda Erythra Denizi.

Gerek Erythrai adının, gerek Thrake (Trakya) adının tanrı Adra/Odra ile bağlantısını ortaya koymak bakımından bir kanıt, özellikle önemlidir; o nedenle, sözü biraz uzatmak bahasına, bu kanıta değinmeyi gerekli sayıyorum.

Erythrai kentinde, sözde "denizden bir sal üzerinde çıkagelen bir Herakles heykeli"(!) nedeniyle Herakles tapkısı vardı (Pausanias, 7 V 5; G.E. Bean, Aegean Turkey, 3. bsl., s. 143-154; C. Bayburtluoğlu, Erythrai, TTK yayını, Ankara 1975, s. 52). Üstelik, Pausanias'ın anlattığına göre, Herakles tapınağına girme hakkı, kadınlar arasında, yalnız Trakya'lı kadınlara tanınmış imiş. Satrote adından, kentin Swa-Adra, Kutlu-Adra ile bağlantısını anlayınca kentin baş tanrısının Hellenleşme döneminde Herakles kimliğine (Kybistra/Konya Ereğlisi'nde ve Tarsus'ta olduğu gibi) büründürüldüğünü sezinlemişken, bu yeni bilgi kırıntısı, sezgimizi güvenli bir kanıya çevriyor. Çünkü Hellen dilinde, bizim Trakya diye söylediğimiz sözcük Thrake'dir ve bunun sonundaki, Latin yazımında e ile gösterilen ünlü sesin aslı, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşayan eta, H harfiyle belirtilir. Böylece sözcüğün daha doğru biçiminin Traka yâni (O)tra-ka, Farsçası Odra-gâh, Türkçesi "Adra/Odra-Yeri" olduğu anlaşılır (bkz. -ka). Gerçekten, Adra/Odra tapkısının yalnız Anadoluda ve özellikle batı, kuzeybatı Anadoluda değil, Trakya dahil bütün Balkan Yarımadasında yaygın olduğunu saptamış bulunuyoruz (bkz. kitabın sonunda Tablo 29). Erythrai'de Herakles kimliğine bürünmüş tanrının tapınağına, neden dolayı

başka kadın giremiyordu da Traka'lı kadınlar girebiliyordu, bunun yanıtı artık pek açıktır: Çünkü Traka, Adra/Odra Yeri demektir ve Adra/Odra Tapınağı'nı da anlatır (karş. Hellen dilinde Artemision vb.); Traka'lı kadın, adına bakılırsa, kendi yeri yurdu Adra/Odra tapınağı olan kadındır!

Kim bilir kaç yüzyıl geriye giden bu "Yalnız Traka/Trakya'lı kadınları tapınağa alma" geleneğinin kökenini Hellen'ler anlayamadığından, bilmediğinden, "Herakles heykelini kendi kendine deniz üstünde çıkagetiren sal'ı kıyıya çekmek için Trakyalı kadınlar saçlarını kesip örerek halat yaptılardı" diye, pek kaba saba bir açıklama uydurulmuştu.

ERYTHRAS (Koyu, Limanı). Urla Yarımadası batı yanında, Teos'tan Erythrai kentine denizden giderken görülen, dolayısiyle Çeşme yakınlarındaki koylardan biri (Strabon, 14 I 32). Belki Alaçatı Koyu. Bunun da adının aslı, tıpkı Erythrai adının aslı gibi, Eu-Adra, Kutsal-Adra olmalıdır. Bkz. Adra, Erythra Denizi, Erythrai.

ERZEN. Bu adla karşılaştığımız örneklerde, adın kökeni birbirinden değişik olabilir.

1. ve 2. Doğu Anadoluda, Arzan diye de anılan iki yerleşimin adı; bkz. Arzan.

3. Erzurum'un eski adlarından biri. Buradaki Erzen'in kökeni, yukarıdakilerle aynı olmayabilir ve örneğin, Farsçada "Darı" anlamındaki Erzen'den gelmiş olabilir. Bu Erzen'i, diğerlerinden ayırmak için, Araplarla İranlılar, Erzen-i Rûm (Roma'lılar yâni Bizanslılar elindeki Erzen) diye anıyorlardı; bu deyiş, Türk ağzında Erzurum oldu. Aslında o yöredeki önemli tarihsel kent Theodosiopolis'tir ve Erzen onun yanıbaşında küçük bir yerleşimdi; sonradan ikisi birleşti, birleşik kent bugünkü Erzurum'un çekirdeği oldu.

ERZİN. Hatay ilinde, 1987'de ilçe merkezi durumuna yükseltilen kasabamız. Daha önce Yeşilkent diye uydurma bir ad altında bucak merkezi idi. Bir diğer Erzen?

ERZİNCAN. Bkz. Arzan, No. 2.

ERZURUM. Bkz. Erzen, No. 3.

ESBİKEŞAN. İlçe merkezi Cihanbeyli'nin eski adı (TA, Cihanbeyli maddesi). Kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım. Gerek bu adın içindeki Esbik, gerek İspekçür adının içindeki İspek, Ermenice Sbidag (=Ak)'tan gelmiş olabilir. Esbikeşan'ın adı da belki aslında Sbidag-Şen, "Ak Köy" idi.

ESBİYE. Giresun iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Espiye de denir. Bu adın kökenini ve anlamını saptayamadım. Farsça Esb (=At) ile bağlantılı olduğunu sanmıyorum.

ESESİ. Erzincan ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Çatalarmut'un eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

ESKEFSER. Bkz. Reşadiye, No. 3.

ESKEL. Keza Eskil, Eşgel, Eşkel. Marmara Denizi güney kıyısında, İmralı Adası güneydoğu karşısında bir koy. Daskyleion kentlerinden biri burada idi; bkz. Daskyleion, No. 5. Eskel adının aslı, yakın yörede Skylake adında da rastladığımız kök bölüm Skula olmalıdır (Hellen ağzında Skyle, Rum ağzında Skili, Türk ağzında Eskil edilmiş olsa gerek). Skula, Luwi/Pelasgos dilinde Adacık demektir kanısındayım; bkz. Skylake, Asklepios. Şimdi incelediğimiz örnekte, ad, belli ki, koy'un, bir adacık (İmralı Adası) karşısında bulunduğuna işaret etmektedir. Koy'un güney yanında, kıyıdan biraz içerideki köy dahi Eşgel/Eşkel diye anılıyordu, şimdi Esence edildi.

ESKERE (Ovası). Denizli ili Kale ilçesi güney yanında, Akçay'ın geçtiği vâdi-ova'nın adı (Denizli 1973 İl Yıllığı, s. 31, 32).

P. Wittek (Menteşe Beyliği, s. 168) ve L. Robert (Villes d'Asie Mineure, s. 237-238), Byzantion'lu Stephanos'un Karia bölgesinde (tam yeri bilinmeyen) bir 12 kent bölgesini Skiritis diye anmasına dayanarak, Skiritis'i Eskere Ovasına lokalize ediyorlar. Bu Skiritis

adının kökeni ve anlamı da ayrıca tartışma konusudur. Sundwall, adın Anadolu kökenli olduğunu savunurken Zgusta (s. 578) bunun Hellen dilinde "Çalılıkla örtülü kayalık arazi" anlamında Skiros sözcüğünden (Hellen dilinin -itis takısı ile; bkz. -itis) türetildiği kanısındadır.

Türk ağzının uygulamış bulunduğu fonetik değiştirmeler, Eskere adının Skiritis'den bozma olduğunu kabule olanak vermez. Skiritis adı Türk ağzında olsa olsa İskiliç gibi bir biçim alabilirdi ve herhalde -itis bölümü tümüyle atılmazdı. Diğer yandan, Anadolulu bir Askara sözcüğünün köy adı olarak varlığını saptamış bulunuyoruz (bkz. Askara). Eskere adının yine bir Askara'dan geldiğinin kabulü gerekir; karş. Anaboura'dan Enevre. Bkz. Askara.

ESKİATCA. Kastamonu ili Taşköprü ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Atca/Atça adının anlamı konusunda bkz. Atça.

ESKİL. Bkz. Eskel.

ESOUA KOME. Anadolunun Pisidia bölgesinde, tam yeri saptanamayan bir köy (Ramsay, s. 460 sonu). Adı, Anadolulu bir sözcüğün Hellen ya da Rum ağzında Esoua edilmiş biçimine, Hellen dilinin "Köy, -Köyü" anlamındaki Kome sözcüğünü eklemekle türetilmiştir, Esoua Köyü anlamındadır.

ESTİA. "Bizans devrinde Akıntıburnu mahalline Estia, akıntıya da Mega Reuma, Büyük Akıntı denirdi" (H.D. Andreasyan'ın, Eremya Çelebi Kömürcüyan'dan çevirdiği İstanbul Tarihi'ne eklediği not, s. 272).

Estia adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu adın Luwi dilinde "Akıntı" (buradan: Akarsu, dere, ırmak) anlamına gelen Asta/Astra/İsta/İstra'dan bozma olduğu açıktır (bkz. Asta; karş. Ephaistos). İstanbul çevresinde, Byzantion adı başta olmak üzere, Luwi kökenli pek çok ad görülmektedir.

EŞGEL. Keza, Eşkel. Bkz. Eskel.

ETENNA. Polybios'un (V 73) andığı bir güneydoğu Pisidia kenti; Melas/Manavgat Çayı kıyısında idi. Antalya ili Manavgat ilçesine bağlı ve ilçe merkezi kasabanın 27 km. kuzeyinde bulunan Sırt Köyü'nde kalıntıları vardır (M. Özsait, Pisidya/2, s. 130 dn. 643). Etenna adının Kotenna (bkz. Kotenna) ile bağlantısı açıktır; ancak türetiliş ögelerini ve anlamını güvenle saptayamadım.

ETİMESGUT. Ankara ili Yenimahalle ilçesine bağlı bucak merkezi bir yerleşim. Cumhuriyet öncesinde resmî adı Ahi Mesut idi. Görüldüğü üzere Eti'liği, örneğin Çanakkale ili Çan ilçesine bağlı bucak merkezi Gölcük'ün Etili edildiği yakın dönemden gelmektedir. Ancak, asıl ad Mesut iken Cumhuriyet döneminde Mesgut edilmiş olamaz; demek ki adın yöre halkınca kullanılan biçimi böyle idi. Bu sözcük, görebildiğim kadariyle, ancak Ermenice kökenli olabilir. Medz-Gud, "İri-Tohum"?

ETONİA. Ptolemaios'un andığı bir Pontos kenti. Peutinger Tablosunda Yozgat dolaylarından Amasya'ya uzanan yol üzerinde gösterilen Tonea ile aynı olduğu sanılıyor (Ramsay, s. 286). Trabzon ilindeki ilçe merkezi Tonya olması olanaksızdır, fakat Tonya'nın adı bununla aynı kökenden gelmiş olabilir. Adın kökenini, anlamını saptayamadım. Karş. Tonya.

ETRE (Dağı). Burdur Gölü güney ucundan 10 km. kadar güney ileridedir (TA Antalya, Burdur illeri haritasında da görülüyor). Adının aslı Adra/Atra olmalıdır. Bkz. Adra; karş. Edre, Edremit.

Etrek. Bkz. Atrek.

ETRİM. Muğla ili Bodrum ilçesi Karaova bucağına bağlı Pınarlıbelen Köyünün bir mahallesi. Mausolos'un Leleg kenti Syangela'nın ardılı olmak üzere kurdurduğu yeni kent, Theangela, bunun güney bitişiğindeki tepenin doruk bölümünde idi.

Etrim adının aslı, görünüşe bakılırsa, Edrima idi ve Adra'nın çeşitlemesi Edra/İdra kök

sözcüğüne (karş. Edrieus, İdrias, İdrija) ile, "-insanı, -halkı" anlamına gelen uma takısının çeşitlemesi -ima'dan türetilmişti, "Adra (Tanrının) Halkı" demekti. Bkz. Adra, -ima.

Etruria. Gerek Etrüsk'ler (Etrusci) adının, gerek İtalya yarımadasında Etrüsk vatanı durumundaki bölgenin adı olan Etruria sözcüğünün hangi dilden geldiği, hangi ögelerden türetilmiş bulunduğu, anlamının ne olduğu pek tartışmalı konulardır. Etrüsk'lerce kurulan Adria kentinin adı ve bu yöredeki, tanrı Adra ile bağlantılı birçok diğer tarihsel ad, Etrüsk'lerde de Adra tapkısının bulunduğunu gösteriyor. Bu nedenle, Etrusci ve Etruria adlarının da aslında Adra ile bağlantılı iken Latin ağzında değişiklik geçirmiş olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Örneğin Etruria'nın aslı, "Yüce Adra Yurdu" anlamında Atr(a)-ur(a)-ia ögelerinden türetilmiş Atruria iken sonradan Etruria'ya dönmüş olabilir. Etrusci adının da, Adra tapınıcısı bu Anadolu insanlarınca İtalya Yarımadasına verilmiş Atra-Ska, "Adra/Atra Yarımadası" adından (bkz. Aska, Ska) çıkmış olabileceğini düşünüyorum. Karş. Tuscana. Tanrı Adra ile tanrı (O)tu yâni Atys/Otys aynı kişidir (bkz. Tu). Dolayısıyle Atra-Ska (Adra/Atra Yarımadası) ile, "Otys Yarımadası Yurdu" anlamında Tuskana, yani Tu-Ska-wana, aynı ülkedir. Karş. Tuwana/Tyana.

Etrusci (Etrüsk'ler). Bkz. Etruria.

ETYSA. İlkçağdaki Eskişehir, Seyitgazi, Bolvadin, Akşehir, Konya yolu üzerinde, Bolvadin'in öncesinde bir köy; Bayat Vâdisinde olduğu sanılıyor (Ramsay, s. 186 No. 19 ve s. 258 No. 24). İS 4. yüzyılda varlığı, bulunan bir yazıtla kanıtlanmıştır. Hellenleşme döneminde Etsya biçimine bürünen adın aslı nasıldı, anlamı neydi, bilmiyoruz.

EUAGİNA. Türk ağzında Köhne; şimdiki adıyla, Sorgun. Yozgat iline bağlı ilçe merkezi kasaba (Ramsay, s. 273, 288, 296, Köhne yerine Göne diyor). Geç Roma çağında imparatoriçe Verina dolayısiyle bir ara Verinopolis adını almıştı (Ramsay, s. 272 No. 11). Euagina adı Aegonne, Eugonia, Eudagina biçimlerinde de geçiyor; hatta Iustinianus'un bir Novella'sında Aigeon diye anılıyor. Bu çeşitli biçimlerde Hellen ağzına uydurulan adın aslı konusunda bkz. Aigeon.

EUAİSAİ. Bkz. Euasai.

Euandros. Luwi/Pelasgos baştanrısı Adra (=Erkek, Koca; Ana Tanrıçanın Kocası)'nın sayısız görünüşünden biri ve Romalılar öncesi İtalya'da zuhur eyleyeni. Bkz. Titus Livius, I 7. Andros, Hellen dilinde, Adra'nın tam karşılığıdır ve "Erkek, Koca" demektir. Bu nedenle, aslında Adra'nın adını içeren birçok tarihsel adın da Hellen ağzında Andros bölümünü içeriyor gibi çarpıtıldığına değinmiştik (bkz. Adra); örneğin, Madra yâni Ma-Adra, Ma'nın Erkeği adı, bir örnekte, Maiandros yâni Maia-Andros, Maia'nın Erkeği edilmiştir. Euandros'un Andros'u işte budur, tanrı Adra'dır. Baştaki Eu ise, "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarında Hellen dilinin öntakısıdır (Luwi dilinde Kuwa, Suwa/Swa). Dolayısiyle Euandros, "Kutlu Koca, Kutsal Koca" anlamına gelir ve bu zat Kodros'un, Sodra'nın, Satra'nın tâ kendisidir. Bkz. Kodros, Sodra, Satrai, Satrote.

Euarne. Su ve deniz perileri olan Nereus kızlarından birinin adı (Hesiodos, Theogonia, dize 259). Son harf, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Adın aslının Eu-Arna, Kutsal-Arna olduğu görülüyor ve böylece, Arna'nın Luwi/Pelasgos dilinde "Kaynak, pınar, pınar havuzu" olduğunu tümevarım yoluyla bize gösteren pek çok örneğe bir yenisi ekleniyor. Bkz. Arna (sözcüğü).

EUASAİ. Keza Euaisai, Euaissai. Kappadokia'nın Saravene bölgesinde bir köy (Ramsay, s. 334, 336 sonu, 337 ortası). Kayseri'den (Yozgat iline bağlı ilçe merkezi) Sarıkaya dolaylarına giden yol üzerinde, Peutinger Tablosunda gösterilen Siva olduğu sanılıyor.

Euasai gibi adlarla Siva'nın aynı olması fonetik yönden olanaksız gibi görünürse de,

bu konuda bir açıklama getirilebilir kanısındayım. Belki kentin Anadolulu asıl adı Swa-assa (kutlu kent, güzel kent) idi ve bu ad, Assa'nın çeşitlemesi İssa ile de söyleniyordu, hatta (tıpkı Assos gibi, İssos gibi) kısaca Assa, İssa diye de anıldığı veya sırf Swa diye anıldığı oluyordu (karş. yukarıda Esoua Kome). Hellenleşme döneminde, Swa öntakısı yerine onun Hellen dilindeki karşılığı kullanılarak kent Eu-Assa, Eu-İssa adlarıyla anılmış ve sonra adı Hellenleştirmede bir adım daha atılıp, ad, "Eu-Assa Halkı" anlamında çoğul yapılarak Eu-Assai, Eu-İssai biçimleri ortaya çıkmış olabilir. Bütün bu hallerin emsali vardır.

EUAZA. Augaza adının başka biçimi (Ramsay, s. 111 No. 3). Bkz. Augaza.

EUDAGİNA. Bkz. Euagina.

EUDOKİAS. Hellen dilinde "İyi niyet, yetinme, beğenme" (Eudokeo fiilinden). Ancak Anadolulu kentlerde bu ad, Anadolu kökenli bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olabilir. Gerçekten, "Kanaat Bakkaliyesi" olabilirse de, "Kanaat, yetinme" diye kent adı pek tuhaf düşmektedir.

1. Eudokias. Erken Bizans belgelerinde anılan bir Phrygia bölgesi kenti (Ramsay, s. 164). Yeri saptanamamıştır.

2. Eudokias. Hierokles'in yapıtında (668 No. 7) anılan bir imparator mülkü; Sakarya kıyısında idi (Ramsay, s. 193 No. 27, s. 238). Gordion dolaylarında bulunduğu sanılıyor.

EUDON. Keza, Eudonos. Tralleis/Aydın kentinin surları yakınından geçen bir dere; Thebais adlı bir diğer dere de kentin (aşağıdaki, ovadaki bölümün?) içinden geçiyordu (Plinius, V 29). Eudon'un kökenini, anlamını saptayamadım. Anadolulu bir sözcüğe, Hellen dilinin "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarındaki Eu öntakısının eklenmesiyle oluşturulmuş olabilir; Ermos/Hermos Irmağı adının da aslında Eu-Ma'dan geldiğini görmüştük (bkz. Ermos). Thebais ise, Luwi diliyle ardılı dillerin "Düzlük, ova" anlamında Taba sözcüğünün Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi Theba/Thebe'ye, Hellen dilinin "-sal" anlamındaki takılarından -is'in eklenmesiyle türetilmiştir. Bkz. Thebe.

EUDOXATA. Keza, Eudoixata. Bugünkü Erzincan ilimiz yöresinde bir ilkçağ kenti. Tam yeri bilinmiyor; Ptolemaios'da anılan Eudoxiana'nın da bu olduğu sanılıyor (Ramsay, s. 365-366 No. 14). Hellenleştirilerek Eudoxata/Eudoixata biçimlerine bürünmüş adın kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

EUDOXİAS. Gordion kentinin, II. Theodosius döneminde taşıdığı ad (Ramsay, s. 247 No. 5 ve 8). Karş. Eudokias, No. 2. Ad, Eudoxias biçimiyle, Hellen dilinde hem "Ün, şan" hem de "Beğenme" anlamındadır. Fakat aslında, II. Theodosius'un eşi ya da kızı olan bir Eudoxia'nın anısını yaşatmak için kente bu ad verilmişti.

EUDOXİOUPOLİS. Pisidia'daki Bindaios/Bindeos kasabasının (bkz. Findos) II. Theodosius tarafından kent durumuna yükseltildikten sonra, o dönemde taşıdığı adlardan biri; Hierokles'in yapıtında (673 No. 5) anılıyor. Diğer adı Thedosioupolis idi (Ramsay, s. 192 No. 26). Eudoxioupolis. Eudoxia Kenti demektir.

EUENOS. Adramytteion/Edremit kentinin ilkçağdaki yeri yakınında bir çay. Strabon'a (13 I 67) bakılırsa, Edremit'lilerin kentten uzattıkları bir kanala bağlanıyormuş. Bu bilgiye göre, Havran Çayıdır. Euenos adına bir köken yakıştırmak için, gelenek uyarınca, İliada II 693'de görüldüğü üzere, o yöredeki Lyrnessos kentinin kralı bir Euenos uydurulmuştur. Daha sonraki ozanlar (Hesiodos, Theogonia, dize 345) bu uydurma Euenos'un yanına, Okeanos ile Thetys'in oğlu bir diğer Euenos katmıştır. Yunanistanın Aitolia bölgesinde de bu adı taşıyan bir ırmak vardı ve ona isim babası yaratmak üzere Euenos adlı bir Aitolia kralı uydurulmuştu (Thoukydides, II 83; Sophokles, Trakhis'li Kadınlar,

dize 559)

Lâtin yazımına Euenos biçiminde aktarılan adın ortasındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H harfiyle gösterilir. Ancak, ne Euanos'un ne de Euenos'un Hellen dilinde bir anlamı vardır. Hellen ağzında ırmak adı, dolayısiyle eril ad olabilmek için sonu -os'a çevrilen sözcüğün aslı, Eu-ana da değil, Abana olsa gerek. Bkz. Aureliane. Karş. Abana.

EUGONİA. Bkz. Euagina.

EUİPPE. Lâtin yazımında, çoğu kez, Euhippe. Karia'nın kuzey yanında, Menderes Vâdisinde, Roma egemenliği çağında para basmış bir kent (Plinius, V 109; Ramsay, s. 472 No. 19). Aydın ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Dalama'nın yanıbaşında tepe üstünde bir zamanlar var olan Alacatlı (Alaca-atlı) Köyünün yerinde olduğu sanılıyor.

Euippe adı Hellen dilindendir; "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarındaki Eu öntakısı ile, "At" anlamındaki İppos (Lâtin yazımında Hippos) sözcüğünden türetilmiştir ve "Güzel atları olan", ya da, "Ata iyi binen" demektir, daha doğrusu o anlamları belirten sıfatın (kent adı olabilecek) dişi biçimidir.

EUKARPİA. Bugünkü Afyon ilinde, Sandıklı Vâdisindeki beş kent birliğini (Pentapolis) oluşturan ilkçağ kentlerinden biri (Strabon, 12 VIII 13 sonu; Ramsay, s. 150 No. 40). Şimdi, Sandıklı ilçesi merkez bucağına bağlı Emirhisar Köyü (Afyon 1973 İl Yıllığı, s. 80). Adı Hellen dilindendir; Eu öntakısı ile, "Ürün, meyva" anlamındaki Karpos sözcüğünden türetilmiştir, "Bol meyva yurdu" ya da "Bolluk" demektir.

EUKHAİTA. Özellikle Roma egemenliği çağında gelişmiş bir kent durumuna gelen Eukhaita'nın yeri, ilçe merkezi Mecitözü kasabasının bulunduğu geniş ova-vâdi'nin kuzey yamacında, Mecitözü'nün kuş uçuşu 4 km. kadar kuzeybatısında bulunan Avkat Köyü'dür (adı, şimdi Beyözü'ne çevrildi). Yöredeki bir dağa da Avkat Dağı denmektedir. Tarihsel kentin halkı zamanla, bugünkü Mecitözü kasabasına taşındığı için tarihsel kent sönükleşti, köye döndü; Mecitözü ise gelişti ve hatta o da Avkat diye anılmaya başladı (kasabaya daha sonra Hacıköy, son olarak da Mecitözü adı kondu).

Eukhaita adı, bu biçimiyle, Hellen dilinde, "Bol saçlı, bol tüylü, bol yapraklı" anlamlarını belirtir. Çorum 1973 İl Yıllığına (s. 86) bakılırsa, kentin adı, yöredeki Galat egemenliği döneminden kalmadır ve güzel Galat Prensesi Eukhaita'nın adını yaşatmaktadır. Ne bunun doğru olduğuna, ne Eukhaita diye bir Galat Prensesinin yaşadığına, ne de bir Galat Prensesinin Hellen dilinden ad taşıyabileceğine inanmamız için dayanak vardır. Eukhaita, güçlü olasılıkla, Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi idi ve kentin Anadolulu adı Augaida/Augainda gibi birşeydi; bkz. Auga, -inda.

EUKHANEİA. Bazı araştırmacılara göre, Eukhaita kentinin bir diğer adı; Ramsay'e göre ise (s. 21) ondan ayrı ve üstelik baspiskoposluk merkezi bir kentin adı. Hellen dilinden gelme bir sözcüğe benzemesine rağmen, o dilde anlamı yoktur. Aslı belki Augana yâni Auga-(wa)na, Auga'sal, Auga Ülkesi idi. Bkz. Auga, wana.

EULANDRA. İlkçağ Phrygia'sında bir kentçik. Piskoposu, 451 yılındaki Khalkedon (Kadıköy) piskoposlar kurultayına katılmıştı. Eulandra adının geçtiği bir yazılı taş, Afyon doğusunda, Kumral kuzeyinde Akarçay üzerindeki bir köprüde bulunmuştur (Ruge, RE Eulandra maddesi). Hellen ağzında Eulandra biçimine bürünmüş adın aslı, Luwi/Pelasgos baştanrısı Adra'nın adıyla bağlantılı olsa gerektir; bir diğer Eu-Adra? Karş. Euandros, Erythra Denizi, Erythrai.

EULEPA. Orta Kappadokia'da, Kayseri-Sivas yolu üzerindeki Aipolioi kenti adının Hellen ağzına uydurulmuş bir diğer biçimi (Ramsay, s. 299 başı, s. 338). Bunun da, Hellen

kökenli görünmesine rağmen, Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz.

EUMEİS. Afşin'den Zara, Suşehri taraflarına uzanan geç ilkçağ yolu üzerinde bulunduğunu Antoninus Rehberinden öğrendiğimiz bir köy ya da kasaba (Ramsay, s. 69, 304). Ramsay, bunun Ptolemaios'da anılan Kamisa olabileceğini söylüyor. Eumeis adı hiç kuşkusuz, Hellen dilinden takılarla, Eu-M(a)-eis ögelerinden, "Kutlu Ma Halkı" anlamında olmak üzere türetilmişti ve Anadolulu öz biçimi, K(uwa)-Ama/Ma-issa ögelerinden, "Kutlu-Ana Tanrıça-kenti" anlamında Kamissa idi. Bkz. Kuwa, Ama, Assa. Gerçekten, bu kentin bir adının da Kamisa/Kamissa olduğunu biliyoruz; bkz. Kamisa.

EUMENEİA. Denizli iline bağlı ilçe merkezi Çivril'in doğu yanında bucak merkezi Işıklı'nın atası olan ilkçağ kenti (Strabon, 12 VIII 13). Kurucusu Bergama kralları Eumenes'lerden biri olduğu için, Eumenes Yurdu anlamındaki bu adı taşımaktaydı.

EUPATORİA. Eupator (Şanlı Babası olan) sanıyla ünlü yurtdaşımız, Pontos devletinin kralı VI. Mithradates/Mithridates'in kurdurduğu bir İÖ 1. yüzyıl kenti (Strabon, 12 III 30); bu kralın Roma'lı komutan, Magnus (Büyük) sanıyla bilinen Pompeius'a yenilmesinden sonra Magnopolis. Birinci ad, Eupator Yurdu; ikinci ad, Magnus'un Kenti demektir. Her iki ad Hellen dilindendir. Söz konusu kent, İris/Yeşilırmak ile Lykos/Kelkit Çayı'nın birleştiği yer yakınında, Erbaa'nın kuş uçuşu 9 km. kuzeybatı ilerisinde, bugünkü Kaleköy'ün bulunduğu yerde idi.

EUPHRATES. Bkz. Fırat.

EURALİON. Roma egemenliği çağında para basmış bir Karia kenti; tam yeri bilinmiyor (Ramsay, s. 472 No. 19). ,Hellen ağzına Euralion biçiminde uydurulmuş adın sonundaki -ion, Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki takısıdır; buna göre, Euralion adı, Eurala Yeri anlamında görünür. Eurala'nın Hellen dilinde anlamı yoktur. Adın Anadolulu öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz; belki aslında Ebrala, yâni Ebra-la, "Gürsu-cuk" idi. Bkz. Ebra, -la.

EUROMOS. Karia kenti (Strabon, 14 I 8, II 22). Milâs kuzey yakınında, şimdiki ana yol bitişiğinde hatta üzerindedir; ana yol tarihsel kent alanının içinden geçer. Oradaki Zeus tapınağı günümüze olağanüstü sağlam durumda ulaşmıştır. Kentin, Hellen ağzındaki son çarpıtılma aşamasında, Euromos'a dönen adı, daha eski yazıtlarda Kyromos diye geçmektedir. Her iki biçimin Hellen dilinde anlamı yoktur. Kyromos'un aslı, görünüşe bakılırsa, K(uwa)-ura-(u)ma ögelerinden, "Yüce Ana Tanrıçanın halkı" anlamında, Kurama idi (bkz. Kuwa, ura, uma). Oradaki Zeus'un tıpkı Ana Tanrıça'dan gelme Anadolulu tanrıçaların heykellerinde görüldüğü gibi bol memeli olması, burasının aslında bir Ana Tanrıça tapkısı yeri olduğunu anlatıyor. Bkz. Dida.

Europa. Zeus'un Fenike'de (Lübnan'da) boğa biçimine girip üstüne aldığı ve Akdeniz üzerinden giderek Girit Adasına kaçırdığı genç kız kimliğiyle Hellen mythos'larında anılan destan kişisinin adı. Kökeni ve anlamı açıklanabilmiş değildir. Hellen dilinden olmadığı ve o dilde anlam taşımadığı kesindir.

Kanımca bu sözcük gerçekte Luwi/Pelasgos dilinde, o halkın bildiği en büyük denizin, Akdeniz'in adı olsa gerektir ve Ebra (Bol su, Gür su; bkz. Abra/Ebra/İbra) sözcüğünden türemiştir, aslı Ebra-Pa'dır, "Bol suyu olan deniz" yâni büyük deniz anlamındadır. Gerçekten, Ebra'nın Eur- biçimine dönmesinin örneklerini Eurotas, Eurymedon, Evreşe, Evrendi vb. adlarda görmekteyiz.

Eurotas. Peloponnesos'un Lakonia bölgesinde bir akarsuyun adı (Xenophon, Hellenika, 6 V 27). Hellen dilinde anlamı yoktur ve daha eski kültürün yâni Luwi/Pelasgos kültürünün dilinden gelmedir. Öz biçimi Ebra-(a)da, "Gürsu-lu" ögelerinden türetilmiş Ebrada ol-

malıdır. Bkz. Abra, -ada.

EURYMEDON. Antalya ilinde, Antalya kenti doğu yakınında Akdeniz'e dökülen Köprü Suyu'nun Hellen'lerce kullanılan adı (Strabon, 12 VII 3). Irmağın, daha İÖ 469'da, bu ırmak ağzında Atina'lıların kazandığı önemli bir yengi anlatılırken bu adla anıldığını görüyoruz (Thoukydides, I 100). Her ne kadar Eurymedon adı, bu biçimiyle, Hellen dilinde, tanrı Poseidon'un bir sanı olan, "Uzaktan yöneten" anlamındaki sözcüğün aynı ise de, bir ırmak adında böyle bir anlamın yersizliği ve İÖ 469'da o yörede Poseidon tapkısı bulunmaması, bize, gerçekte, Anadolulu bir adın çarpıtılmış, Hellenleştirilmiş biçimi karşısında olduğumuzu anlatıyor. Hatta Eury-medon, Uzaktan-yöneten biçimine bürünmüş adın aslını ve anlamını dahi saptayabiliyoruz. Adın aslı sadece Ebra (Gür su, Bol su; bkz. Abra) olduğu halde, İran imparatorluk donanması bunun ağzında üslendiği için, ırmak Hellen'lerce Ebra-Medon, "Med'lerin Ebra'sı" diye anılmış ve Ebra-Medon adı daha sonra tümüyle Hellenleştirilerek Eurymedon'a dönmüş olmalıdır. Gerçekten, eski Hellen'ler, kendilerine karşı İÖ 480'de imparatorluk ordusuyla savaşa gelen İran'lılara, bunlar artık Med boyunun değil Pers boyunun yönetiminde bulundukları halde, henüz Pers'ler demiyor, yanlış olarak Med'ler diyorlardı ve Eurymedon/Köprü Suyu ağzındaki deniz girintisi, bu düşmanın donanmasının Anadoludaki en önemli üssü, konaklama yeri idi. Bunları anımsayınca, Medon (o'su Hellen yazımında omega ile) yâni "Medler'in" sözcüğünün, Eurymedon adı sonunda niçin yer aldığını kolayca anlıyoruz. Adın aslı, tıpkı İspanyadaki Ebro'nun ve Trakya'daki Ebros'un (Hebros, Meriç) adının aslı gibi, yalnız Ebra iken, "Medler'in Ebra'sı" kasdedilerek Ebra-Medon diye anılmış ve sonra ad Eurymedon'a dönmüş olmalıdır. Kanıt için bkz. Priamopolis.

EUSEBEİA. Hellenleşme döneminde, Tuwana/Tyana/Kemerhisar'ın bir aralık taşıdığı ad (Ramsay, s. 383 dn. 2). Sözcük, Hellen dilinde, Eusebes (=Dindar) Yurdu demektir. Bu ad değişikliğinin, Seleukos'lar devleti krallarından, Antiokhos Eusebes diye bilinen X. Antiokhos ile bağlantısı olamaz, çünkü bu kişinin döneminde Seleukos'lar devleti, Toros'lar zinciri kuzeyinde kalan Anadolu bölümlerini çoktan yitirmişti. Belki Eusebes diye kasdedilen Roma imparatoru Antoninus Pius'tur (Pius, Lâtincede, "Dindar" demektir).

EUSENE. Pontos bölgesinde kıyı kentçiği. Bkz. Ezene.

EUSİMARA. Keza, Eusipara. Ptolemaios'un andığı, Kappadokia'nın Melitene bölgesinde bir kent (Ramsay, s. 74 ve s. 347 sonu). Adın öz biçimini, türetiliş ögelerini ve anlamını saptayamadım.

EUSPOENA. Antoninus Rehberinde anılan, Sivas yakınlarında bir yol üstü kasabası. Bugünkü Kangal olduğu sanılıyor (Ramsay, s. 304). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

EUTANE. Plinius'ta (V 107) böyle anılan kentin adı daha çok Euthena biçiminde yazılır. Rodos devletinin Anadolu anakarasına da yayıldığı dönemde gelişmiş, ilçe merkezi durumundaki kentçiklerden biri. Gökova Körfezi ucunda, Altın Sivrisi denen tepe üzerinde önemsiz kalıntıları günümüze ulaşmıştır. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olduğu açıktır. Bu ad, aslında Etenna adı ile bağlantılı olabilir; bkz. Etenna.

Eutresios'lar. Eutresioi (=Eutresios'lar), Peloponnesos'un Arkadia bölgesinde yaşayan bir halk olarak Xenophon'da (Hellenika, 7 I 29) anılır. Eutresis de biraz daha kuzeyde, Boiotia bölgesinde, çok eski, İliada'da (II 502) anılmış bir kentin adıdır. Her iki adın ortasında, Lâtin yazımına e ile aktarılan harf, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) harfidir. Dolayısiyle, baştaki Eutre ögesinin daha doğru biçiminin Eutra olduğu böylece anlaşılır. Her iki adın Hellen dilinde hiçbir anlamı yoktur. Bunlardaki Eu-

tra'nın, aslında, Eu-(A)tra, Kutsal-Atra olduğu ve bu örneklerde dahi, Othrys, Odrys, Kodros, Atrakos/Atrax vb. adlar içinde karşılaştığımız, Luwi/Pelasgos baş tanrısı Adra/Odra ile karşı karşıya bulunduğumuz kanısındayım. Bkz. Adra.

EVEREK. Aslı Ermenice Averag (=Harabe, Yıkıntı). Orta ve Doğu Anadoluda Türkçe yerleşim adlarında (şimdi hemen hepsi -ören edilen) -viran sözcüğünün görüldüğü bollukla, Ermenice kökenli Anadolu adlarında karşılaştığımız bir sözcük. Birkaç örnek:

1. Everek. Kayseri iline bağlı Develi ilçesinin eski merkezi olan yerleşimin Ermeniceden gelme adı (Develi adının nedeni olan Süryanîce adı için bkz. Gabadania). Bu yerleşim, şimdiki Develi kasabasının 3 km. güneydoğusunda, köy durumundadır.

2. Everek. Van'ın kuzey-kuzeydoğu yakınında köy.

3. Keleverek. Şimdi Sancaktepe. Bayburt ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

4. Hınzeverek. Şimdi Taşkesen Köyü. Aynı yönetim birimlerine bağlıdır.

5. Müşeverek. Şimdi Yanıkçam. Aynı yönetim birimlerine bağlı köy. Müs-Averag, Öteki-Viran.

6. Bir diğer Müşeverek. Şimdi Çalıdere. Bayburt'un Maden bucağına bağlı köy.

7. Everek. Şimdi Örence. Aynı bucağa bağlı köy.

EVHATLAR. Çanakkale ili Bayramiç ilçesi Yiğitler bucağına bağlı köy. Adın kökenini, anlamını saptayamadım. Bir diğer Eukhaita/Avkat?

EVKER. Hatay ili İskenderun ilçesi Uluçınar bucağına bağlı Üçgüllük köyünün eski adı. Hellen dilinde Eukairos'tan? Bu sözcük, "Güzel yerde", "Durumu iyi, zengin" anlamlarına da gelebilir.

Evranos Gazi. Keza, Evrenos. Osmanlı'nın Rumeli'ni fethine çok büyük katkısı olan Türk komutanı. Kendisinin ya da babası Prangı İsa Bey'in soy kökeni (Rum asıllı olup olmadığı) tartışmasına burada girmiyeceğim. Adı Türkçe olmadığı gibi Hellen dilinde de anlam taşımaz ve Anadolu kökenli, Rum ağzına uydurulmuş bir hisar adından gelir. Gerçekten, Bursa yakınlarında bir Evrenos Hisarı, Müneccimbaşı tarihinde anılıyor; bkz. Evrenos.

EVREN. Sözcük Türkçede "Ejderha, canavar, dev yılan" demektir ve Kırşehir'in ünlü Âhi Evren'i, yöreyi inim inim inleten bir yöresel Evren'i zararsız hâle getirdiği için Âhi Evren adını almıştır (TA, "Evren, Âhi" maddesi). Ancak, Türkiyede pek çok akarsuyun, pınarın ya da bol sulu yerlerin adında Evren ögesiyle karşılaşıyoruz ve bu gibi adlar içindeki Evren'in çok değişik bir kökenden geldiğini anlıyoruz. Bu Evren'ler, aslında, "Gür su, Bol su" anlamındaki Ebra ile, "-sal" anlamındaki wana/ana takısından türetilmiş Ebrana iken (bkz. Abra, wana) Rum ağzında Evreni, Türk ağzında Evren edilmişlerdir. Karş. İvrindi.

Evren'li adların başlıca örnekleri şunlardır:

1. Evren Köy. Antalya ilinde, ilçe merkezi Manavgat'ın batı yakınında, Kızlıkdere kıyısındadır.

2. Evren Köyü. İçel ilinde, ilçe merkezi Mut'un batı-güneybatı ilerisinde. Adras Dağı doğu eteğinden gelen derenin Göksu'ya katıldığı yerde, Göksu'nun sol (kuzey) kıyısındadır.

3. Evren (keza, Ören) Köyü. Antalya ilindedir, Fethiye ilçesinin Kemer bucağına bağlıdır, Araxa ilkçağ kenti kalıntılar alanı yakınındadır. Xanthos/Eşen Çayı batı kıyısındadır.

4. Evren'cik Köyü. Kırklareli ili Vize ilçesi merkez bucağına bağlıdır, Vize'nin kuzeybatı yakınındadır ve aşağıda anılacak olan Evrenli Köyü gibi, Ergene'nin önemli kollarından biri üzerindedir.

5. Evrendede/Evren Dede. Bkz. aşağıda Evrendede.

6. Evrendi. Bkz. aşağıda Evrendi.

7. Evrenli. Kırklareli ili Vize ilçesi merkez bucağına bağlı köy; Vize'nin güneydoğu yakınında. Çay kıyısında olduğunu, Evren'cik köyünden söz ederken belirtmiştik.

8. Evrenye. Bkz. Evrenye.

9. Evreni. Erzurum ili Aşkale ilçesi Kandilli bucağına bağlı Atlıkonak Köyünün eski adı. Karasu üzerindedir ve yanıbaşında da Tebrizcik Köyü vardır (Tebrizcik adındaki ebr ögesine dikkat edelim; ayrıca bkz. Devr- sözcüğü).

EVRENCİK (Köyü). Bkz. Evren, No. 4.

EVRENDEDE. Uşak'a 38 km., Banaz'a 4 kın. uzaklıkta, bol sulu bir piknik yerinin adıdır (Uşak 1973 İl Yıllığı, s. 121). Aslında dede'nin uydurma olduğu ve Evrendede'nin yine Uşak'taki, aşağıda göreceğimiz Evrendi ile adaş olduğu en küçük kuşku götürmez. Bkz. Evrendi.

EVRENDİ. Uşak ili Sivaslı ilçesinde Bulkaz Dağından inen bir çay (Uşak 1973 İl Yıllığı, s. 26). İlkçağ Abrettene bölgesindeki günümüz ilçe merkezi İvrindi'nin adaşıdır ve gerek Evrendi, gerek İvrindi adının aslı İbranda, Ebranda'dır; "Gür suyu olan"; Luwi/Pelasgos dilinde Abra/Ebra/İbra (Gür su, Bol su) ve wanda/anda (-lı) ögelerinden. Bkz. Abra, wanda, Abrettene. Abra/Ebra'nın İbra biçimindeki çeşitlemesi, örneğin, İbradı adında da kullanılmıştır; bkz. İbradı.

Evrendi, ayrıca, içinden bu çayın geçtiği, Uşak yöresinde çok sevilen "Bol sulu ve ağaçlıklı bir yer olan Evrendi Mesireliği" (=piknik yeri)'nin adıdır (Uşak 1973 İl Yıllığı, s. 121).

EVRENLİ (Köyü). Bkz. Evren, No. 7.

EVRENOS (Hisarı). Orhan Gazi'nin, daha babası sağ iken (ve dolayısiyle ünlü Evranos/Evrenos Gazi ya doğmamış iken ya da pek küçük bir çocukken) aldığı, Bursa yakınlarında bir hisar. Müneccimbaşı Tarihinde (İsmail Erünsal çevirisi, c.I s. 71) anılıyor: "Orhan Gazi, önce Evrenos Kalesini aldı. Kale Tekfuru dağlara kaçtı. ...Kale yağmalandı ve tahrib edildi. Sonra Bursa üzerine varıldı".

Evranos/Evrenos adı, açıktır ki, Luwi/Pelasgos dilinde "Bol su, Gür su"yu anlatan Ebra sözcüğüne, yine aynı dilin "-sal" anlamına gelen wana/ana takısının eklenmesiyle türetilmiş Ebrana adının (bkz. Evren) Rum ağzına uydurulmuş biçimlerinden biridir.

EVRENYE. Kastamonu ili İnebolu ilçesinin 1946 yılındaki durumunda, ona bağlı bir bucak olan Abana'nın köyü olarak İçişleri Bakanlığı yayını "Türkiye Meskûn Yerler Kılavuzu"nda gösterilen bir yerleşim birimi. Adının sonundaki enye'yi Belenye, Gölenye gibi adlarda da görüyoruz; bunun aslı, kanımca, Luwi dilinin "Yamaç" anlamındaki sözcüğü Anawa'dır (bkz. Anawa, Enye). Baştaki Evr(a) ise, besbelli, "Gür su, Bol su" anlamındaki Ebra'dır (bkz. Abra/Ebra/İbra). Dolayısiyle, incelediğimiz ad, "Gür su yamacı" demektir.

EVREŞE. Çanakkale ilinde, Gelibolu Yarımadası kıstağı yakınında, Gelibolu ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba; "Evreşe yolları dar" türküsüyle ünlüdür. Şimdi, masa başı uydurmasıyla Kadıköy edildi.

Evreşe adı, 19. yüzyıl Osmanlı yönetim örgütünde Avreşe diye anılır (Baykara, ATCG, s. 230). İlkçağ Aphrodisias kentlerinden birinin orada bulunduğunu anımsayalım: Açıktır ki gerek Aphrodisias adının Aphr(a) bölümü, gerek Avreşe/Evreşe adının Avr(a)/Evr(a) bölümü, oradan geçen bir Abra/Ebra'ya, Gür su'ya işaret ediyor (bkz. Abra) ve bu da elbette ki Kavak Çayı'dır. Bu kadar ters bir yerde, Aphrodisias adının (Hellen dilinde: Aphro-

dite'ye özgü, Aphrodite'ye adanmış) anlatır göründüğü üzere Aphrodite'ye adanmış bir kasaba bulmamız için hiçbir özel neden yoktur (Karia'daki kent, Nina Tanrıçanın tapkı yeri sayıldığı için Aphrodisias'a dönüşebilmişti). Buradaki Aphrodisias adı, yöredeki tarihsel kentin Luwi/Pelasgos dilinden gelme asıl adının, Abra-(A)ssa yâni Gürsu-kenti ögelerinden türetilmiş Abrassa'nın (bkz. Abra, Assa), Hellenleşme döneminde çarpıtılmış biçiminden başka şey değildir; Avreşe/Evreşe ise, aynı adın, Hellenleştirilmeksizin daha sonraki dönemlerin yerel ağızlarına uydurulmuş biçimidir.

EYNESİL. Giresun iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adı, 19. yüzyıl Osmanlı yönetim örgütünde Ayıvasil diye geçiyor (T. Baykara, ATCG, s. 250). Demek ki aslı Hagios (Ayios) Basileos, Ermiş Vasil'dir ve bu ad yerel Türk ağzında önce Ay(a)vasil, sonra Eynesil olmuştur.

EZBİDER. Sivas ilinde, ilçe merkezi Suşehri'nin 25 km. kadar güneydoğusunda bulunan bucak merkezi Akıncılar'ın eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

EZENE. Samsun ile Kızılırmağın ağzı arasında kıyı kentçiği; bir adı da Dagala idi (Zgusta, s. 176 sonu; bkz. Dagala). Adın Ezene biçimi Peutinger Tablosunda; Aezene biçimi, Ravenna'lı Coğrafyacı diye anılan yazarın yapıtında; Eusene biçimi ise Arrianos'un Karadeniz kıyılarını anlatan yapıtında görülür. Aezene, Ezene, Eusene'nin öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz; Aizana/Azana, öz biçim olabilir. Bunun kökeni ve anlamı konusunda bkz. Aizanoi.

EZİNE. Bu adın anlamı ve kökeni konusunda üç olasılık vardır:

a. Birinci olasılıkta, adın kökeni Anadoluludur ve yukarıda gördüğümüz Ezene adının kökeni ile aynıdır. Bkz. Ezene.

b. İkinci olasılıkta, adın kökeni Hellen dilidir; Ezine denen yerleşimin adı yalnızca Nea (daha doğrusu Nea Polis, Yeni Kent) idi. Nitekim, aşağıda No. 1'deki Ezine'den geçen çaya Ezine Çayı dendiği gibi İne Çayı da denmektedir. İne adı, İna'dan (Balık; bkz. İna) gelmiyorsa, belki, kasaba adının Rumlarca (i Zmirni'deki gibi), dişi ad Artikel'i olan i ile, i Nea diye söylenişini yansıtıyor (gerek eski gerek yeni Hellen dilinde, öz adların başında da Artikel kullanılır). Böyle idiyse, Türk ağzındaki Ezine adı Rumca eis Nea (Nea'ya, Nea'da) deyişinden bozmadır; nitekim İzmit, İznik adları da aynı türden bir çarpıtma ürünüdür (bkz. İzmit, İznik).

c. Üçüncü olasılıkta, Ezine sözcüğü, Evliya Çelebi'de gördüğümüz üzere, Cuma (günü) demektir. Gerçekten, Çelebi, yapıtında (Danışman metni, c. 13 s. 43 sonu), Bursa'daki İnegöl kentinin adıyla ilgili olarak şunu söylüyor: "Bu şehir fetholunduğu gün, Ezine günü yâni Cuma günü imiş, bu kelimeden galat olarak İnegöl derler. Hatta buralarda câmilere İne Damı yâni Cuma Camii derler". Böylece, Evliya Çelebi, Ezine adını, Farsça Âzine (a. cuma günü, b. Bayram günü) sözcüğüne eşitlemiş oluyor. Oysa, en azından, İnegöl adının bu sözcükle hiçbir ilgisi bulunmadığını güvenle söyleyebiliriz; bkz. İnegöl.

1. Ezine. Çanakkale iline bağlı ilçe merkezi kasaba.

2. Ezine. Bkz. aşağıda Ezine Pazarı.

3. Ezine. TA c. 11 Harita No. 125, Abana'da Karadenize dökülen Abana Çayını "Ezine Çayı" adıyla göstermiştir. Bu yörede yerleşim birimi olarak bir Ezine bilmiyoruz; az önce sözünü ettiğimiz Ezene dahi bir hayli uzakta bulunmaktadır. Öyleyse, Ezine, sâdece çayın adı (Abana Çayının bir diğer adı) idi. Bu gözlem, Ezine adının İna sözcüğü ile ve onun da Balık ile ilgili bulunduğu yolundaki düşüncemi doğruluyor.

4. Ezine Âbad. Şimdi Denizli iline bağlı ilçe merkezi durumunda bulunan Sarayköy'ü, Ev-

liya Çelebi (Danışman metninde c. 13 s. 130, 131) Denizli'nin Ezine Âbad kazası merkezi Saray kasabası diye anıyor.

EZİNE PAZARI. Amasya ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi bir kasaba; şimdi, Aydınca. Ezine adının kökeni ve anlamı konusuna yukarıda değinildi. Ezine Pazarı'nın Ezine'si için geçerli dördüncü bir olasılık için bkz. Gazioura.

F (Dikkat: Hellen yazımındaki ϕ ile başlayan adlar için bkz. Ph)

FAÇA. Karadeniz kıyısındaki Fatsa kasabasının adının Evliya Çelebi'de (Danışman metni, c.III s. 80) geçen biçimi.

FAHRAN. Bingöl ili merkez ilçesine bağlı Ağaçeli/Ilıcalar bucağının merkezi İçpınar kasabasının eski adı. Sonundaki -an, bunun, Kürtçede topluluk (aşiret vb.) adı olduğunu gösteriyor: Fahr(i)-an, Fahri-giller.

FANDAS. Isparta ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Koçtepe. Fandas adının içindeki nd ögesi, onun güçlü olasılıkla Luwi dilinden ya da Luwi dili yerel ardılı Pisidia dilinden geldiğini gösteriyorsa da, bu adın öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Öz biçim belki Panda yâni Apa/Pa-wanda, Su-lu (Suyu bol) idi. Bkz. Aband.

FARAŞA. Kayseri ilinde Yahyalı ilçesi merkez bucağına bağlı Çamlıca Köyünün eski adı. Bu yerleşimin Bizans çağındaki adı Rhodandon/Rhodenton idi (Honigmann, s. 42). Söz konusu tarihsel ad, Hellen dilindeki Rhodanthe (Gül çiçeği) Yeri anlamında bir sözcüğe benzeyecek biçimde, Hellenleştirilmiş bir Anadolulu addır. Onun öz biçimini ve anlamını saptayamadığım gibi, Faraşa adının da öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Bu ad, Rum ağzına Pharassa, Pharassion biçimleriyle uydurulmuştu; fakat o biçimlerin dahi Hellen dilinde anlamı yoktur ve aslında Anadolulu Assa (yerleşim; buradan: köy, kasaba, kent. Bkz. Assa) ögesini içerdiği güvenle söylenebilir.

FARAVGA (Dağı). Samsun ilinde, Yeşilırmak kıyısında, Taşova'nın batı bitişiğindedir (TA, Amasya, Samsun illeri haritasında da görülüyor). Adının kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım. Sondaki avga bölümünün, yukarıda incelediğimiz Auga ile bağlantısı olabilir. Bkz. Auga.

FARİSKE. Ermenek ilçesine bağlı bucak merkezi Göktepe'nin eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

FARKİN (Suyu). Bkz. Meyyafarikıyn.

FATA. İzmir ilinde, ilçe merkezi Tire kasabasının 13 km. doğusundaki bucak merkezi Gökçen'in, Kurtuluş savaşından önceki adı. Şimdi, orada Yunanlılara karşı savaşırken şehit düşen Gökçen Efe'nin adını yaşatıyor. Fata adının kökenini ve anlamını saptayamadım; belki Hellen dilinde "Böğürtlen" anlamına gelen Baton'un çoğulu Bata (okunuşu, Rum ağzında, Vata) idi.

Fatra (Dağları). Odra Irmağının kaynak yöresinden pek uzak olmayan bir yerde, Slovakya'nın kuzey yanında, Polonya sınırındaki bir dağ dizisinin adı, Tatra Dağları'dır; bunun batı bitişiğindeki dağ dizisinin adı, Fatra; her ikisinin güneybatısındaki dağ dizisinin adı, Nitra'dır. Nitra Sıradağlarından Nitra Irmağı çıkar, güneye yâni Tuna'ya doğru akar. Şimdi Macaristanda kalan Matra Dağları da aynı yöreededir. Buraları, Luwi/Pelasgos baş tanrısı Adra/Odra'nın adıyla bağlantılı coğrafya adlarının yayıldığı geniş alanın kuzeybatı sınırını oluşturmaktadır.

FATSA. Ordu ilinde ilçe merkezi kasaba. Adının öz biçimi konusunda bkz. Phadisane.

FAUSTİNOPOLİS. Pozantı ile Bor arasında aşağı yukarı orta yere düşen, Başmakçı

Köyü doğu bitişiğinde, Çakıt Su ile Kırkgeçit Çayı'nın birleşme yerinde, bu iki çay arasındaki tepe üzerinde bulunan ilkçağ kenti Alala (Latin yazımında Halala)'nın Marcus Aurelius döneminde aldığı ad. "Faustina Kenti" demektir. İmparatoriçe Faustina, yolculuk sırasında, bu yörede ölmüştü (Umar, THİT c. II s. 239). Gülek Geçidi üzerinden Torosları aşan ana yol, Roma ve Bizans çağında, buradan geçip Tyana/Kemerhisar'a varıyordu.

FEKE. Öz biçimi; "Su yeri, Su başı" anlamında Baka. Bkz. Baka.

1. Feke. Adana iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının Bizanslılarca (örneğin, Honaz'lı Niketas'ta) kullanılan biçimi Baka; Süryanîlerce (örneğin, Bar Hebraeus'ta ve Süryanî Mikhail'de) kullanılan biçimi Bahga; Ermenilerce (örneğin, tarihçi Sempad'ın yapıtında) kullanılan biçimi Vahga'dır (Hellenkemper, s. 217). Buradaki kalenin 11. yüzyılda varlığı biliniyor.

2. Feke (Dağı). Feke kasabasından çok uzakta, onunla Develi arasında orta yerde, hatta Develi'ye daha yakın ve Develi ilçesinde bir dağ.

FELEK ÂBAD. Eğridir kasabasının 14. yüzyılda Hamid Oğulları Beyliğinin merkezi iken taşıdığı ad (Özergin, s. 125). Felek üd din Dündar Bey dolayısiyle kasabaya bu ad verilmiştir (Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c.I s. 49 onu).

FELEN (Dağı). Bkz. Phellos.

FENAKET. Muğla ili Marmaris ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi, Taşlıca. İlkçağ kentçiklerinden Phoinix'in kalıntılar alanı yakınındadır. Gerek Phoinix gerek Fenaket adlarının, o tarihsel kentin Luwi ya da Karia dilinden gelme adının çarpıtılmış biçimleri olabileceğini sanıyorum. Yerli Rumlar, geçen yüzyılda, köyün adını Finikiti biçiminde söylüyorlardı (Bürchner, RE Kasara maddesi, No. 2).

FENK. Kahramanmaraş ili merkez ilçesi Yenikale bucağına bağlı köy; şimdi, Yolyanı. Fenk adının aslı, Ermenice Vank (=Manastır) olmalıdır.

FEREKSE. Bkz. -ekse, No. 4.

FERSİN. "Defter-i Hakanîdeki adı Fersun'dur. Akseki'nin en eski köylerinden biridir. Konya-Akdeniz şosesi üzerindeki mahdut bir düzlükte kurulmuştur" (Özkaynak, s. 115). Şimdi, Güçlüköy; Güzelsu bucağına bağlıdır. Fersin/Fersun adının kökenini, anlamını saptayamadım.

FETREK. İzmir ili Kemalpaşa ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Adının kökenini, öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

FIĞLA. Bkz. Pogla.

FIRAKTİN. Kayseri ili Develi ilçesinde, Hitit'lerin Yeni Krallık döneminden kalma pek ünlü bir kabartmanın ve oradaki ilkçağ yerleşimi Dastarkon'un en yakınındaki köyün adı. Bu köy nedeniyle kabartma çoğu kez Fıraktin Kabartması diye anılıyor. Fıraktin adının kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım, ancak Fıraktı sözcüğünün Ordu ili yöresinde "Ağaç dallarından yapılan bahçe korkuluğu" anlamında olarak kullanıldığını öğrenince (Ordu 1973 İl Yıllığı, s. 105), köyün adının, Fıraktı yakınındaki in anlamında olarak, Fıraktı İn'i ögelerinden türetilmiş, Türkçe kökenli bir ad olabileceğini düşünüyorum. İn bölümünün kasdettiği, kuşkusuz, orada da bulunan, Kappadokia'da pek yaygın, kayaya oyma barınaklardır.

Fıraktin Köyünün adı şimdi Gümüşören edilmiştir.

FIRAT. Herzfeld'in (s. 280) verdiği açıklamaya bakılırsa, ırmağın adı, Akkad/Babil dilinde "Irmak" anlamını belirten Puratu sözcüğünden gelir; bu ad, kaba halk ağzında Fraat, Frat, Furat biçimlerini almıştı.

Demek ki, Hellen'ler, bu ırmak çöle hayat verdiği, bereket getirici olduğu için onu, adının başına (kendi dillerinde "İyi, güzel, kutlu, kutsal" gibi anlamlara gelen) Eu öntakısını ekleyerek andılar, ayrıca adın sonuna (Hellen dilinde ırmak adları eril olacağı, eril adlara özgü bitişleri taşıyacağı için) -es (e'si, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile) getirdiler; ırmağın Hellen dilindeki adı böylece Euphrates olarak ortaya çıktı.

Irmağın eski İran dilindeki adı, daha doğrusu İranlılarca kullanılan adı Hufratav idi (Bartholomae, s. 1830). Adın, eski İran dilinden geliyor olmadığı kuşkusuzdur. Ancak, baştaki Hu-bölümü, eski İran dilinin "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamına gelen ve Hellen'lerdeki Eu öntakısının tam karşılığı olan öntakısının (Hu, Huwa, Hwa) çeşitlemelerinden biridir (bkz. Bartholomae, s. 1817). Hellen'lerin bu adı, yâni İran'lılardan öğrendikleri Hufratav adını, kendi dillerine tam bir çeviri yaptıkları kanısıyla Eu-Phrates biçiminde kullandıkları, olasıdır.

Yalnız, doğrusu, Puratu adının kökeni sorunu ayrı bir inceleme konusu olmalıdır. Anadoluda doğan ve küçücük Akkad yurduna gelmeden önce Anadoluda binlerce km. yol alan bu ırmağın Anadolu dillerinde adının bulunmaması ve Anadolu halklarınca dahi Akkad dilinden gelme Puratu adının ya da ondan bozma Fraat gibi bir adın kullanılması olanaksızdır. Bu nedenle, Akkad'larca kullanılan Puratu adının ve ondan bozmadır denen Fraat adının, aslında, bu Anadolu ırmağının Anadolu insanlarınca kullanılan Anadolulu adından bozma olabileceği önemle göz önünde tutulmalıdır.

Soruna bu açıdan bakınca, Anadolunun *en bol su taşıyan* ırmağının adının Phrates/Fraat biçiminin, Anadolulu Abra/Ebra (Bol su, Gür su; Suyu bol ırmak; bkz. Abra, Apre/Afrin Suyu, İspanyadaki Ebro, Trakyadaki Ebros/Hebros yâni Meriç, Eber Çayı, Eurotas Irmağı, Eurymedon/Köprü Suyu) adıyla büyük benzerliği pek şiddetle gözümüze çarpmaktadır. Gerçi ırmağın Hitit belgelerinde Abra/ebra'lı bir ad altında anılmadığı doğrudur; ama, Puratu/Fraat adına özgü çivi yazısı simgesinin Hititlerin kendi dillerinde nasıl okuduklarının belirlenememiş bulunduğu da bir diğer gerçektir.

FİLYOS. Karadeniz kıyısında, Zonguldak ilinde ve Zonguldak'ın 30 km. kuzeydoğusunda bulunan bucak merkezi bir kasabamızın (ilkçağda Teion/Tioń, şimdi yeni uydurulan adıyla Hisarönü) ve onun doğu yakınında Karadenize dökülen çayın (ilkçağda Billaios; örneğin bkz. Rodoslu Apollonios, II 791) adı. Bunun kökenini, öz biçimini, anlamını bilmiyoruz. Güçlü bir olasılıkla, içinde aktığı vâdinin oluşturduğu doğal geçit (İla; bkz. Ela/İla) dolayısiyle, İla sözcüğünden türetilmiş Pa-İla, Su-Geçidi (yâni dibinde ırmağın aktığı vadi geçidi) iken (benzer örnekler için bkz. Balya, Pelagonia, Pellana) Hellenleşme döneminde sonuna Hellen dilinin -sal, -lı anlamındaki takılarından -ios takısının eklenmesiyle P(a)-ila-ios edildi ve bu da sonda Billaios'a döndü.

FİNDEKSE. Bkz. -ekse, No. 3.

FİNDOS. Bkz. Bindos.

FİNİK/FİNİKE. Bu adların her ikisi, Hellen dilinde Phoinika/Phoinike'den gelir; "Hurmalık, Palmiyelik" demektir (Phoinix="Hurma, Palmiye ağacı" sözcüğünden).

1. Finik. Cizre'nin 20 km. kadar yukarısında, Dicle doğu kıyısında bir yerleşim. Adı, 4. yüzyıl tarihçisi Ammianus'un yapıtında Phinica olarak anılmıştır (Herzfeld, s. 148).

2. Finike. İlkçağ Lykia'sında, şimdi Antalya ilinin batı yanında, Akdeniz kıyısında, yetiştirdiği bir portakal türüyle ünlü ilçe merkezi kasaba.

FİSANDAN. Karaman ilinde merkez ilçe merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Dere. Fisandan adının aslı belki Luwi dilinden Pisandana gibi birşeydi: Pisa-(wa)nda-

(wa)na, "Pisa (Katran?)-lı-yöre".

FLAVİOPOLİS. Hellen dilinde "Flavius Kenti". Flavius'lar (Lâtince; "Sarışınlar") iki Roma'lı imparator ailesinin adıdır. Bunların birincisi, Vespasianus'un ailesi, 1. yüzyılda; ikincisi, Constantinus'un ailesi, 4. yüzyılda egemenlik sürmüştür.

Anadoluda, bir aralık Flaviopolis adıyla anılan şu kentleri biliyoruz:

1. Krateia/Gerede. Vespasianus döneminde Flaviopolis diye anılmıştı (Ramsay, s. 46).
2. Philadelphia/Alaşehir (Ramsay, s. 130).
3. Adana ilinde ilçe merkezi Kadirli. Ramsay (s. 429) Kadirli'yi ortaçağın Sis kenti sanmakta ve yanılmaktadır; o kent, şimdiki Kozan'dır.

FOÇA. Bu adın kökeni ve anlamı konusunda bkz. Phokaa/Phokaia.

1. Foça. İzmir iline bağlı ilçe merkezi kasaba. İlkçağ kenti Phokaa/Phokaia'nın ardılıdır.
2. Yeni Foça. İzmir ilinde Foça ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Ortaçağda Nea Phokaia/Yeni Foça adıyla kurulmuştur.
3. Foça Ovası. Muğla ilinde, Fethiye yakınlarında, Susam Beli Çayı'nın ve Eldirek Çayı'nın suladığı ova (Saraçoğlu, s. 105); Fethiye Ovasının ucu durumundadır (Saraçoğlu, s. 430). No. 1'deki Phokaa/Phokaia/Foça gibi, bunun da, adını sulak durumuna borçlu bulunduğu anlaşılıyor.

FOKE. Bu ad, Uzunçarşılı'nın karşımıza çıkardığı bir sorunu yansıtıyor.

Uzunçarşılı'nın (Anadolu Beylikleri, s. 71) verdiği bilgiye göre, Hamid Oğulları Beyliği eline geçmeden önce Fenike (herhalde Finike kasdediliyor), Menteşe Bey oğlu Kirman'ın elinde bulunuyor olmalıymış, çünkü bu kişiye ait Foke'nin bir adının da Fenike olduğunu Arapça bir bilgi kaynağı kaydetmiş imiş.

O Foke/Fenike'yi, Antalya iline bağlı şimdiki ilçe merkezi Finike ile eşitlemenin doğruluğu pek kuşkuludur; kasdedilen, Menteşe Eli'nde, Bozburun Yarımadasında bulunan Phoinix/Fenaket olmalıdır (bkz. Fenaket). Ancak, yine Uzunçarşılı'nın (a.g.e., s. 73) andığı bir başka Arapça kaynak, Menteşe Beyi (Menteşe Bey'in torunu) Orhan Bey'den Foke Hükümdarı diye söz ediyor ki, hemen hemen tüm Karia'ya ve oradaki nice ünlü, büyükçe kente egemen bir Bey'in Finike Beyi diye, ya da, Phoinix/Fenaket gibi pek önemsiz bir yerleşim biriminin Bey'i diye anılması gülünç düşer. Nitekim Uzunçarşılı da bunu sezmiş olmalı ki, (a.g.e., s. 71'de) Foke'yi Fenike'ye (Finike olmalı) eşitlerken, iki sayfa sonra (s. 73'de) "Foke mıntıkasının Menteşe Beyliği olduğu anlaşılmaktadır" diyerek aynı Foke'yi bu kez Karia'nın tümüne eşitliyor!

FRİGYA. Türkçe yapıtlarda bazan böyle, bazen Frikya. Bkz. Phrygia.

FUĞLA. Bkz. Pogla.

GABADANİA. Keza Gabadonia. Ermenilerde: Gavadanek, Khavadanek. Kayseri iline bağlı ilçe merkezi Develi'nin tarihsel bölümü komşu Everek Köyü'nün (bkz. Everek) Bizans dönemindeki adı (Honigmann, s. 171 ve orada dn. 5). Honigmann'ın belirttiğine göre, Develi adı, Süryanî dilindeki Gabadania'nın çevirisidir. Görülüyor ki, yöre halkının şimdi inandığının (bkz. Ahmet Gürlek, Memleketim Develi, Ankara 1975, s. 1) tersine, Develi adı, Dev Ali'den gelmiş değildir.

Gabadania adının bir çeşitlemesi de, Hellen ağzına uydurulmuş olarak, Bagadaonia'dır; Strabon (12 II 10) Bagadaonia'yı Torosların dibinde bir yaylâ bölümünün adı olarak anar.

GABAN. Bkz. Kapniskerti.

GABNUPERT. Bkz. Kapniskerti.

GAFERİYAT. Karaman'a bağlı bucak merkezi Kâzım Karabekir kasabasının eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım. Bu da Süryanî dilinden gelmiş olabilir (köy anlamındaki Kafr'dan).

GAGAİ. Keza, Gagas. Lykia'da bir kent ve oradan geçen dere (G.E. Bean, Lycian Turkey, s. 148-150). Kentin önemsiz kalıntıları, ilçe merkezi Kumluca'nın güneydoğu ilerisinde, Yenice Köyü yakınında, deniz kıyısında, bir tepecik üzerindedir. Gagai, Hellen ağzında çoğul bitişli biçimdir ve Gaga halkı demektir (karş. Athena'dan Athenai). Gagas ise, Gaga'nın, akarsu adı olabilecek yolda eril ad bitişini almış biçimidir. Ancak, Gaga'nın Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamıyoruz.

Ordu ilinde, Fatsa kasabasının 15 km. uzağındaki bir gölün adı da Gaga Gölü'dür (Ordu 1973 İl Yıllığı, s. 17, 129). Türkçedeki gaga (kuş gagası) sözcüğü bir göl adı olamıyacağına göre bu göl adının da tarihten geldiği anlaşılıyor.

GAĞRAS. Akseki kuzeyindeki bucak merkezi Cevizli kasabasının tarihsel adının Türk ağzında büründüğü biçimlerden biri (Özkaynak, s. 117). Bkz. Kagra.

GAİSON. Mykale/Samsun dağı güneyinde, demek ki Priene kentinin yakın yöresinde, bir gölcük ve bunun suyunu boşaltan dere (Herodotos, IX 97). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Lâtin yazımında o ile karşılanan ünlü, Hellen yazımında, uwa/uğa sesine işaret eden omega ile gösterilir. Buna bakılırsa Gaison'un aslı Kaysawana idi ya da buna yakındı. Anlamını saptayamadım.

GAİTA. Bu adın öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadım.

1. Gaita. Nikaia/İznik'ten Leukai/Osmaneli'ne giden yolun üzerinde bir köy (Ramsay, s. 220).

2. Gaita. Bolvadin'den Konya'ya uzanan yolda, Bolvadin'in güney yakınında bir diğer köy (Ramsay, s. 398 No. 6).

GAKHTA. Keza, Gakhti, Gakhtay. Bkz. Kâhta.

Galadrai. Bunun, Makedonia'daki bir kentin adı olduğunu Anatole Bailly'nin dev sözlüğünden öğreniyoruz. Galadrai, Balkan Yarımadasında pek bol sayıda bulunan, Luwi/Pelasgos baş tanrısı Adra'nın adıyla bağlantılı adlardan biri olsa gerektir. Galadrai, Hellen ağzında çoğul bitiş almıştır ve böylece "Galadra Halkı" anlamını yüklenmiştir. Karş. Kalandıraz, Kaledıran, Kelenderis.

GALATA. Hep Ceneviz'lerle tarihsel ilgisi bulunan, deniz kıyısı, yokuşlu inişli yerlerde karşımıza çıkan bir ad. Fernand Lequenne, "Galat'lar" adlı yapıtında (çev. Suzan Albek, TTK yayını, Ankara 1979), bütün Galata vb. adları Kelt/Galat halkıyla bağlantılandırmaya çalışıyor, o arada İstanbuldaki Galata'nın vaktiyle kentin (İstanbul'un) Galat'larca oturulan (!) bir dış mahallesi olduğu için bu adı aldığını söylüyor. Rumlar ise, Bizans çağından beri, Galata semtinin adını Rumcadaki Gala (=Süt) ve Galatas (=Sütçü) ile bağlantılı sanıyorlardı; "Rivayete göre, burası süt satılan bir yer olduğu için Galata tesmiye edilmiştir" (Eremya Çelebi Kömürcüyan, İstanbul Tarihi, s. 40).

Kanımca, aşağıda değineceğim Galata'ların tümü Ceneviz'den kalma adlardır ve İtalyancada "İnme, iniş, meyil" anlamında Calata (okunup söylenişi: Kalata)'dan gelir.

1. Galata. İstanbul'da, şimdiki İstiklâl Caddesinin güney yarımı ile Karaköy arasında kalan yamaç bölümü; özellikle, Galata Kulesi ile Karaköy arası. Anımsayalım ki Bizans'ın son yüzyıllarında burası Ceneviz elindeydi. Üstelik, Ceneviz yönetimi öncesinde buraya Galat'lar dolayısıyle (!) Galata dendiğini hiçbir kaynakta görmüyoruz.

2. Galata. Edirne ili Enez ilçesine bağlı bir köy; şimdi, Sütlüce. Enez'in dahi ortaçağda

Ceneviz elinde bulunduğunu anımsayalım. Köye şimdi Sütlüce adı verilmesinin hangi yanılgıdan kaynaklandığı yukarıdaki açıklamamızdan anlaşılır.

3. Galata. Çanakkale ili Gelibolu ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Yine anımsayalım ki, 1300'lü yılların başında Gelibolu Yarımadası uzun süre, Roger de Flor'un getirdiği, Katalan'lar denen, çok uluslu ve çoğunluğu İspanyol, İtalyan kökenli paralı askerler birliğinin egemenliğinde kalmıştı.

GALATİA. Hellen dilinde: Kelt/Galat Yurdu. Hellenistik çağda, Hellen'lerin Keltai, Keltoi (Keltos'lar) ya da Galatai, Galates dediği halkın göçmen gelerek o yöreyi yurt edinmesinden sonra, yaklaşık olârak bugünkü Ankara ilimiz yöresine verilen ad (bkz. Strabon, 12 IV 10). Bu halkın asıl yurdu (Latinlerdeki adıyla, Gallia) dahi Hellen'lerde aynı adla anılırdı (örneğin Ploutarkhos, Caesar'ın Yaşamı, 18 ve 32; Pompeius'un Yaşamı, 16).

GALBANA. Keza Galbano, Galmana, Glauama. Yukarıda sözünü ettiğimiz Egdana/Ekdaumana'nın diğer adları. Bir Anadolulu adın bozulmuş biçimleri olan bu adların kökenini ve anlamını saptayamadım.

GALESİA. Keza Galesion, Gallesios. Selçuk ile Değirmendere arasındaki dağ (Strabon, 14 I 27; Ramsay, s. 118 No. 20, s. 179). Demek ki, şimdiki adıyla, Kuşçu Dağı. Galesia adının öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

GALİANA. Türklerde Kalyan Dere. Trabzon ilinde, Maçka'nın doğu yakınında, 1850'lerde 600 hâneli büyük bir köy (Bryer, yazı XVII s. 40 ve orada dn. 49). Şimdi Oğulağaç; fakat, kıyısında bulunduğu dereye hâlâ Kalyan Dere deniyor. Galiana adının aslı, Pontos Kappadokia'sında da konuşulan Kappadokia dilinden gelmiş olmalıdır. Öz biçimi güçlü olasılıkla Kalawana, "Kıyı Ülkesi" idi. Bkz. Kala, wana.

GALLOS. Bu sözcük, Hellen dilinde, hem bir Galatia'lıyı, hem de (genellikle Galatia'lı olan) Kybele kam'ını anlatır. Ancak, *dere adı olarak,* bu anlamda bir sözcüğün yersiz düşeceği açıktır. Bu nedenle, hiç değilse dere adlarındaki Gallos'un aslında Luwi dilinde Kalu yâni K(uwa)-Alu, Güzel-Işıltı adından (bkz. Kuwa, Alluwamna, Lu) Hellen ağzında çarpıtılmış ve özellikle, akarsu adı (Hellen dilinde, mutlaka eril ad) olabilmesi için sonu -os edilmiş bulunduğunu sanıyorum.

1. Gallos. Leukai/Lefke/Osmaneli'nden biraz kuzeybatı ileride Sakarya'ya katılan İnegöl Deresinin (Bedre Deresi de denir) ilkçağdaki adı. Dikkat edelim: bu ad ile, *gölü bulunmayan* İnegöl'ün taşıdığı İnegöl adındaki göl bölümünün kökeni arasında bir bağlılık olabilir. Ancak, o konuda başka olasılıklar da vardır. Karş. İnegöl.

2. Gallos. Philomelion/Akşehir'in imparator Severus Alexander döneminde bastırdığı paralarını arka yüzünde Gallos yazısı ile, Gallos Çayını simgeleyen bir tanrının kabartması vardır (D.R. Sear, s. 318 No. 3339). Irmak tanrısı bir elinde bereket boynuzu tutuyor. Demek ki bu, yöreye bereket sağlayan önemlice bir akarsu idi. Akşehir Gölüne güneyden gelerek akan Adıyan Çayı olsa gerek.

3. Gallos. Bursa ile İznik arasında bir ilkçağ kentçiğinin adı (Ramsay, s. 198 No. 17 ve s. 228 No. 19).

GAMAN. Samsun ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Şimdi Çayırkent edildi. Bir diğer Kaman olduğu kanısındayım. Bkz. Kaman.

GAMANAT. Keza, Gomanat. Tokat yöresindeki bir hisarın adı, 14. yüzyıl olaylarını anlatan kaynaklarda böyle aktarılıyor (Sevim/Yücel, s. 435). Kasdedilen, ilkçağ tapınak kenti Komana (Pontos Komana'sı) yerindeki hisar olmalıdır. Bkz. Komana.

GAMBOUA. Keza, Gammaousa. Ptolemaios'un andığı bir Phrygia kasabası. Ramsay, (s.

154 No. 67) bunun, başka kaynaklarda Sibidounda adı altında gördüğümüz, belki Bolvadin-Çay dolaylarında bulunan kasaba olabileceği düşüncesindedir.

Gamboua, Gammaousa adlarının öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

GAMBREİON. Xenophon'un (Hellenika, 3 I 6) andığı bir Mysia kenti. Bergama doğu yakınındaki Kınık Köyünün bitişiğinde, yamaçta, toprağın bol keramik kırığı ile karışık bölümü, bir zamanlar bu kentin kapladığı alanı gösterir (Codex Kultur-Atlas haritasına bkz.).

Gambreion kentinin adı, Hellen ağzında büründüğü bu biçimiyle, Hellen dilinin Gambros (=Damat) ve -eion (ya da, -ion; "-yeri" anlamındaki takı) ögelerinden türetilmiş görünüyor. Oysa, Xenophon'un anlattığı çağda (İÖ 400 dolayları) o yöre henüz Hellenleşmemişti; dolayısiyle, Xenophon, burada da (tıpkı Kawana'yı İkonion, Tuwana'yı Dana ettiği gibi) Anadolulu bir adı Hellen ağzına uydurarak aktarmış olmalıdır. Adın gerçekte Hellen kökenli olmadığına Bürchner de değinmiştir (RE Gambreion maddesi). Aynı kentin Plinius'ta Cambre diye anıldığını görmüştük. Aslı belki Kandra yâni Kand(a)-(u)ra, "Yüce Kanda" idi; nitekim yakınında bir Sandaina kenti bulunduğunu göreceğiz. Karş. Gandeia.

GAMMAOUSA. Bkz. Gamboua.

Gandarios'lar. Herodotos'un (III 91, VII 66) bu adla andığı halk, şimdiki Kandahar yöresinin ilkçağdaki halkıdır. Bkz. Kandahar.

GANDEİA. Bizans imparatorluğunun son yüzyıllarına ait piskoposluk listelerinde anılan, Soma dolaylarında bir kent; adının bir biçimi de Gaudeia idi (Ramsay, s. 136 No. 24). Adı tanrı Sanda ile bağlantılı olan Sandaina kenti de bu yakınlarda olduğuna göre, Gandeia adının aslı, yine aynı tanrının adının bir çeşitlemesi olan Kanda'dan türetilmiştir, "Kanda Yurdu" anlamındadır. Kasdedilen kentin, adı ilkçağ Hellen ağzında Gambreion edilmiş kent olduğunu sanıyorum. Bkz. Gambreion.

GANGRA. İl merkezi Çankırı kentimizin adının, en az Hellenistik çağdan bu yana tarihsel belgelerde gördüğümüz biçimi. Peutinger Tablosunda, Gangaris.

Türkiyedeki bazı yayınlarda bu adın "Tiftik Keçisi" anlamında olduğu söylenmekte ise de bunun hiçbir dayanağı gösterilmemiştir. Kanımca, adın aslı konusunda iki olasılık vardır:

a. Birinci olasılıkta, adın öz biçimi, Gambreion adının kökeni konusunda düşündüğüm gibi, Kandra/Kandara, yâni Kanda-(u)ra, "Yüce Kanda"dır. Bu olasılıktan yana bir destek, Byzantion'lu Stephanos'un yapıtında bulunmaktadır; bkz. Kandara.

b. Çok daha güçlü saydığım ikinci olasılıkta bu ad, tıpkı Ankyra/Ankara adı gibi ve özellikle Paphlagonia yöresinde çok rastladığımız Mengen, Mengene, Çangal, Kangal vb. adlar gibi, Ana Tanrıçanın adlarından biri olduğunu sandığım Anka sözcüğünden (bkz. Ankara) türetilmiştir ve aslı Kankra yâni K(uwa)-Ank(a)-(u)ra, "Kutsal Yüce Anka"dır. Sangarios (Sakarya) adının dahi, Hellen ağzında eklenmiş -ios takısı çıkınca kalan aslı, Sangar(a), bunun çeşitlemesidir kanısındayım: S(wa)-Anka-(u)ra, "Kutsal Yüce Anka". Bkz. Kuwa, Swa, ura, Ankara.

GANOS. Xenophon'da (Anabasis, 7 V 8) anılan bir Thrak kasabası. Oradaki çağdaş köy, yakın zamana kadar Ganos diye anılıyordu; adı şimdi Gaziköy'e çevrildi. Köy, Tekirdağ ili Şarköy ilçesi Mürefte bucağına bağlıdır.

Ganos adının öz biçimini, kökenini, anlamını bilmiyoruz.

Ganza/Gaza (sözcüğü). Eski İran dilinde, "Hazine". Yeni İran dili Farsçada, Genc; çağdaş Ermenicede, Kantz. Aşağıda, Ganza/Gaza sözcüğüne, "-yeri" anlamında -ka takısının

(çağdaş Farsçada: -gah) eklenmesiyle adı türetilmiş birkaç Ganzaka, Gazaka kenti göreceğiz. Bu ad, kentin, devlet hazinesinden bir bölümünün korunduğu bir kalesi bulunduğunu anlatır.

Ganza. Keza, Kanza. Sovyet Azerbaycan'ındaki Gence kentinin (SSCB bağımlılığı döneminde Kirovabad edilmişti) adının eski biçimi. Anlamı yukarıda belirtildi.

GANZAENOS. İlkçağ Pisidia'sında, Antiokheia (şimdi, Yalvaç) kentinin 18 km. kadar batısında bir köyün adı. Yöre halkına Gondane'liler deniyordu (Ramsay, s. 461). Köyün kendisi daha geçen yüzyılda Gondane, Gundani olarak anılıyordu; bu, şimdiki Kumdanlı'dır (Ruge, RE Ganza maddesi).

Çeşitli biçimlerini gördüğümüz adın kökeni, görünüşe bakılırsa, Kandana yâni Kandawana, Kanda-Yurdu idi. Burada tapkı gören Kanda, sonradan Yalvaç yöresinde Men Askaenos kimliği altında karşılaştığımız tanrı olmalıdır. Anadolulu adlarda d'nin z'ye dönmesinin pek çok örneği vardır (Podandos'tan Pozantı, Nadiandos'dan Nazianzos gibi). Dolayısiyle, Kandana'nın geç ilkçağda Kanzana/Ganzana diye bir çeşitlemesinin çıkması doğaldır. Diğer yandan, Anadoluda aynı adın hem a'lı, hem o'lu çeşitlemelerinin kullanıldığını Adra/Odra, Atys/Otys gibi örnekleriyle, bilmekteyiz. Kandana'nın Kondana/Kondane/Gondane çeşitlemesinin nedeni de budur.

Ganzaka. Adın kökeni ve anlamı konusunda bkz. Ganza/Gaza (sözcüğü).

1. Ganzaka/Gazaka. Şimdi, Gazne. Adın kök bölümü Ganza'nın Gazna'ya dönmesi, yâni nz'nin zn olması, Sogd dilinin fonetiğine uydurma ürünüdür (Herzfeld, s. 337 ve orada dn. 2).

2. Ganzaka. Bugünkü İran Azerbaycanında, ilkçağda Media Atropatene bölgesinin başkenti. Meraga güney yakınında, Leilan Köyü yerinde olduğu sanılıyor.

GARANDA (Dağı). Hakkâri ili güneydoğu yanında, Şemdinli'nin güneybatısındadır. Adının öz biçimi, Kappadokia dilinden, Karanda olmak gerekir: Kar-anda, Doruk-lu. Bkz. Kar, wanda.

GARBÎ KARAAĞAÇ. Denizli iline bağlı ilçe merkezi Acıpayam kasabasının eski adı.

GARDİBA. Keza, Gardybia. Pisidia'da, Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınları yöresinde bulunan yazıtlardan birinde Gardibianos (Gardiba'lı), bir diğerinde Gardybianos (Gardyba'lı) sözcüklerinin geçmesi nedeniyle o yörede Gardiba/Gardyba diye anılan bir arazinin ya da yerleşimin bulunduğu öğrenilmişse de bunun tam yeri saptanamamıştır (Zgusta, s. 134).

İncelediğimiz adın aslı, en güçlü olasılıkla, Karduwa yâni Kard(a)-uwa, Karda'lık olmalıdır. Karda, bir doruğa ya da sivri kazıklı çitle çevrili bir araziye, özellikle bahçe'ye işaret eder. Bkz. Karda.

GARGA (Köyü). Bu köyümüz İzmit kuzeydoğu yakınında, dağ eteğindedir. Adının öz biçimi Karka yâni Kar-ka, Doruk-yeri olmalıdır. Bkz. Kar, -ka, Karka.

GARGAR. Şimdi, Gerger. Bkz. Karkaron.

GARGARA. Luwi dilinde ve ardılı dillerde Karka-(u)ra, "Yüce Dorukyeri". Bkz. Kar, -ka, Karka, ura.

1. Gargara. Troas bölgesinde ilkçağ kentçiği (J.M. Cook, The Troad, s. 255-261; Walther Judeich, Gargara und der Altar des idaeischen Zeus, Jahrbuch des archaeologischen Instituts in Wien, Bd. IV/1, 1901, s. 111, 125). Bitişiğinde, İda/Kaz Dağı'nın güney yandaki doruğu vardır; o doruk, İliada'da (VIII 48, XV 152) Gargaron diye anılır.

2. Gargara. Lykaonia ile Dağlık Kilikia'nın sınırında bir ilkçağ kentçiği; yerinde şimdi

Gargara Köyü (yeni uydurulan adı: Güneyyurt) vardır. Köy, Ermenek-Tepebaşı yolu üzerinde, orta yerdedir. Ermenek'in 11 km. kuzeybatısına düşer. Bunun yakınında, Hitit'ler çağından kalma bir kabartma vardır (İkizin Kabartması; Konya 1973 İl Yıllığı, s. 47, 50) ve bir aslanla, onun pençesi altında kıvranmakta olan bir yılanı canlandırmaktadır. Hitit belgelerinde anılmakta olan Kargara (H. Ertem, CAD s. 69) burası mı idi, bilmiyoruz.

Gargareis. Kafkasyada, Dağistan yöresinde yaşayan Skyth kökenli bir ilkçağ halkının adı (Kiessling, RE Gargareis maddesi). Yukarıda gördüğümüz Gargara sözcüğüne, Hellen dilinin "-lılar" anlamındaki takılarından -eis (karş. Sardeis) eklenerek türetilmiş Gargareis adına bu yörede rastlamamızın önemi büyüktür. Çünkü Adra'lı, wanda/anda'lı vb. adlara Marakanda/Semerkand yöresinde rastlamamızın, Anadoluyla bağlantıdan yoksun olmadığını yâni ara bölgede dahi Luwi dilinden gelme adlar bulunduğunu kanıtlıyor.

GARGARON. Bkz. Gargara, No. 1.

GARMİAS. Ankara ile Şereflikoçhisar arasındaki ilkçağ kasabası Germia'nın adının Peutinger Tablosunda yanlış yazılmış biçimi (Ramsay, s. 280, 357).

GARMİRİK. Erzurum ili İspir ilçesinde köy. Adı Ermenicedir: Garmir-ig, Kızıl-ca.

GARNAKA. Kappadokia'nın Morimene bölgesindeki kasabalardan biri olarak Ptolemaios'ta anılır; tam yeri saptanamamıştır (Ramsay, s. 317 ortası ve s. 318 satır 25). Adının aslı Karnaka yâni K(uwa)-Arna-ka, "Kutlu/Güzel (ya da, Ana Tanrıça'nın)-kaynakyeri" olmalıdır. Bkz. Kuwa, Arna, -ka.

Garonne. Bkz. Tarnis.

GARSAK. Bkz. Karsak.

GARSAOURA. İl merkezi Aksaray'ın, Hellenistik çağda Arkhelais adını almadan önce taşımakta olduğu adın Hellen ağzında ve yazımındaki biçimi (Strabon, 12 II 6). Garsaoura'nın, Hitit belgelerinde anılan Kursaura ile aynı kent olduğu, yaygın kanıdır. Her iki ad, Luwi dilindeki Kuwa (kutlu, iyi, güzel), Arsa (akarsu), ura (büyük) ögelerinden türetilmiştir. "Kutlu Koca Akarsu" demektir: K(uwa)-Arsa-ura'dan Karsaura, yahut Ku(wa)-(A)rsa-ura'dan Kursaura. Karsa yâni K(uwa)-Arsa, "Kutlu/Güzel Akarsu" sözcüğü, Hitit belgelerinde anılan Karsaniia adında da (H. Ertem, CAD s. 69) görülmektedir. Bkz. Kuwa, Arsa, ura.

GARSİ. Ramsay'in ilçe merkezi Alaca'ya lokalize ettiği ilkçağ Karissa kentinin adının bazı kaynaklarda geçen bir diğer biçimi (Ramsay, s. 274 No. 15, s. 283 No. 4, s. 286 No. 8). Kharsia, Kharsiana adları da buradan çıkmıştır. Garsi, Kharsia adları, imparator Konstantinos Porphyrogennetos'un yapıtında verilen bilgiye bakılırsa, İustinius döneminin ünlü komutanlarından Kharsios'un adı ile bağlantılıdır, bu komutanın anısını yaşatır. Ancak, Kharsios'un adı, Anadolulu Karsa (Kutlu/Güzel Akarsu; bkz. yukarıda Garsaoura) sözcüğüne Hellen dilinin "-lı" anlamındaki takılarından -ios takısının eklenmesiyle türetilmiş görünüyor.

Garumna. Bkz. Tarnis.

GARZAN (Çayı). Bkz. Arzan, No. 1.

GASGA/GASKA. Bkz. Kaska.

GAUDEİA. Bkz. Gandeia.

GAURAİNA. Gürün'ün adının ilkçağdaki biçimi (Ramsay, s. 342 sonu). Asur belgelerinde anılan Tilgarimmu'nun da aynı kent olduğu sanılıyor. Gauraina adının kökeni ya Luwi dili, ya da onun ardılı Kappadokia dilidir ve ad, yörenin Ana Tanrıça tapkısı bölgesinde bulunduğunu anlatır: K(uw)a-ura-ina, "Yüce Kuwa (Ana Tanrıça) Ülkesi". Bkz.

Kuwa, ura, -ina.

Gaurianoi. İzmit yakınlarında bulunan yazıtlarda görülen bir halk adı. Hellen diline göre, Gaura'lılar anlamını belirtecek biçimde Hellenleştirilmiştir. Zgusta (s. 135) bu adın Gauraina ile bir ilgisinin olamıyacağını, çünkü Gauraina'nın çok uzakta olduğunu ve adının İran kökenli kabul edildiğini söylüyor. Gauraina adını İran kökenli saymak için dayanak yoktur ve nitekim ünlü savaş yeri Gaugamela'nın adı da İran kökenli değildir. Diğer yandan, Zgusta İzmit yöresi ile Gürün yöresinin uzaklığından dem vururken, Anadolulu bir Luwi dilinden ve bunun çeşitli Anadolu bölgeleri bir yana Kıbrıs, Girit, Yunanistan, Sicilya'da bile pek çok tarihsel coğrafya adı bıraktığından haberi olmadığını ortaya koyuyor. Yunanistandaki Salamis ile Kıbrıs'taki Salamis, Anadoludaki Adranos (şimdi Orhaneli) ile Sicilyadaki Adranos birbirine daha mı yakındır?

Sonuç olarak, Gaura adının, Gauraina adının başında görülen Gaura yâni K(uw)a-ura, "Yüce Ana Tanrıça" olduğundan duraksamaya düşmek için neden yoktur.

GAVADANEK. Bkz. Gabadania.

GAYRAK (Dağı). Keza, Kayrak. Anadoluda birkaç dağın bu adı taşıdığını görüyoruz. Kanımca, Türk ağzına Gayrak/Kayrak biçiminde uydurulan sözcüğün aslı, Akragas, Akrokos, Kragos, Kurukümes vb. dağ adlarında da karşılaştığımız Karka/Kraka (=Dorukyeri) sözcüğüdür. Bkz. Kar, Kra, -ka, Karka, Karkamis.

Saptadığım Gayrak/Kayrak Dağı örneklerinin başlıcaları şunlardır:

1. Gayrak Dağı. Afyon ilinde, ilçe merkezi Şuhut'un 10 km. kadar güneyinde.

2. Kayrak Dağı. İçel ilinde, Gülnar doğu bitişiğinde.

3. Kayrakkaşı Dağı. Bkz. aşağıda Kayrakkaşı.

4. Kayrakkır Dağı. Bkz. aşağıda Kayrakkır.

Gazaka. Bkz. Ganzaka.

GAZELON. Karadeniz kıyısında, Kızılırmak ağzından Samsun dolaylarına kadar uzanan bölgenin Roma egemenliği çağındaki adı Gazelonitis idi (Strabon, 12 III 13, 14, 38). Bu bölge adı, bölgenin başlıca kenti olan Gazelon'un (bkz. Ramsay, s. 358) adına, Hellen dilinin -sal, -ülkesi anlamındaki takılarından biri olan -itis takısı (karş. Domanitis, Daskylitis, Aphnitis vb.) eklenerek türetilmiştir. Gazelon adının ise Hellen dilinde anlamı yoktur. Anadolulu öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz. Kentin nerede olduğu da saptanabilmiş değildir. Ancak, bölgenin en önemli kenti olduğuna göre, bizim başka ad altında tanıdığımız bir kent olsa gerektir. Samsun ili Bafra ilçesi merkez bucağına bağlı, Bafra'nın 15 km. kadar güneyindeki Gazibeyli Köyünün adı, yakın zamanda ad değiştirme uydurmacılıklarının ürünü olarak yaratılmış değil ise, Gazelon adıyla bağlantılı olabilir.

GAZELONİTİS. Bkz. Gazelon.

GAZENA. Ptolemaios'un (5 II 17) andığı bir Phrygia kenti. Tam yeri bilinmiyor. Adında, Latin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Böylece, adın sonunda, Luwi diliyle ardılı dillerin -sal, -ülkesi anlamlarına gelen wana/ana takısını tanıyabiliyoruz. Kök sözcük görünüşündeki Gaz- yönünden iki olasılık karşısındayız:

a. Birinci olasılıkta bu Gaz-; Gazioura, Gazziura adlarında gördüğümüz Gaz(z)i'nin aynıdır. Bkz. Gazziura.

b. İkinci olasılıkta, o Gaz- bölümünün aslı Kada yâni K(uwa)-Ada, "Kutsal Ana Tanrıça" idi (bkz. Kuwa, Ada); sonradan, başka bazı örneklerde de gördüğümüz üzere, d sesi z'ye

döndü yâni Ada, Aza oldu (karş. Azanoi). Böyle idiyse, incelediğimiz adın aslı Kadana'dır ve bu ad, Adana'nın, başa bir K(uwa), "Kutsal" öntakısı alınış çeşitlemesidir.

GAZİANTEP. Bkz. Antèp.

GAZİBENLİ. Kayseri iline bağlı ilçe merkezi Yahyalı'nın eski adı. Kasabanın hangi nedenle bu adı almış bulunduğunu saptayamadım. Gazibenli, Anadolulu bir adın Türk ağzında çarpıtılmış biçimi olabilir.

GAZİEMİR. İzmir ili merkez (Konak) ilçesine bağlı ve İzmir'in güney ilerisinde, Aydın'a uzanan ana yolun demiryolu ile kesiştiği yerde bir köy iken (Seydiköy; bkz. French, Roman Roads, c.II/1 s. 171) daha doğrusu Seydiköy'ün bir dış mahallesi iken şimdi anakentin bir dış semti durumuna gelmiş yerleşim. Adı, Gazi Umur'un adından *bozma* olmamakla birlikte, bu kişiyi kasdeder. Gerek Aydınoğlu Umur Bey'in gerek çağdaşı Osmanoğlu Orhan Bey'in san'ı hem Gazi, hem de Gazi Emir idi (Bryer, yazı IV s. 474).

GAZİOURA. Pontos krallığı ülkesinde, VI. Mithradates'ın konaklarından birinin bulunduğu ve devlet hazinesinden bir bölümün korunduğu bir hisar (Strabon, 12 III 13, 14, 38; Dio Cassius, XXXVI 12). Daha Strabon çağında yıkıntı durumundaydı ve orada yerleşim yoktu. Strabon'un anlatımına göre, Yeşilırmağın Skylax/Çekerek Çayı ile birleştiği yerin biraz öncesindeydi, demek ki Turhal yakınlarındaydı (Ezine Pazarı?). Adının anlamı için bkz. aşağıda Gazziura.

GAZZİURA. Hitit belgelerinde anılan bir kent (H. Ertem, CAD s. 31). Belki bu, yukarıda sözü edilen Gazioura'dır. Nitekim Cornelius bu görüştedir ve her ikisini Turhal'a lokalize etmektedir. Hitit dilinde Gazzi sözcüğü bir tür testiyi anlatıyordu (Ali M. Dinçol, EADG, s. 73). "Büyük" anlamındaki ura sözcüğü hem Luwi hem Hitit dilinde bulunduğu için, Gazziura adının "Koca Testi" anlamında olduğunu kabul etmek gerekir.

GEBEKSE. Bkz. -ekse, No. 5.

GEBEME. Ordu ili Mesudiye ilçesine bağlı bucak merkezi Topçaın'ın eski adı. Kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamadım. K(uwa)-Aba-(u)ma, "Kutlu/Güzel-Akarsu-Halkı" ögelerinden Kabama? Bkz.Kuwa, Aba, uma. karş. Kabana'dan Keben, Sabana'dan Seben.

GEBEN. Kahramanmaraş ili Andırın ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Keben ile adaş olsa gerektir; bkz. Aband. Bu köy, Ceyhan'ın kollarından Kesik Suyu (Başdoğan Deresi) doğu kıyısındadır. Yani, bir Aba/Apa (Akarsu) ile bağlantısı vardır.

GEBERE (Barajı). Niğde ilinde, Uzandı Suyu üzerindedir. Köken bakımından ne Uzandı adının Türkçedeki uzanmak'la, ne de Gebere adının Türkçedeki geberınek'le ilgisi vardır. Uzandı, belli ki, Luwi dilinden ya da onun yerel ardılı Kappadokia dilinden gelme, wanda/anda takısıyla biten bir adın çarpıtılmış biçimidir; karş. Karsantı. Gebere'nin de, başına K(uwa) yâni "Kutlu, kutsal, iyi, güzel" öntakısı alınış bir Eber hatta aslında Ebra (Bol su, Gür su; bkz. Ebra, Eber) olduğundan hiç kuşku duymuyorum. Aşağıda sözünü edeceğimiz Gebrein adı da, bunun, sonuna "-halkı" anlamında uma takısı almış biçiminden, K(uwa)-ebra-(u)ma, "Kutlu/Güzel-Gür su- halkı" anlamında Kebraına'dan bozmadır. Gebren, Kebrene adlarının dahi bunlarla hısım olduğunu göreceğiz.

GEBİZ. Antalya ili Serik ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Farsçada "Kalın, iri" anlamına gelen Gebz sözcüğüyle bu Gebiz'in adı arasında bir ilişki bulunduğunun kanıtını hatta belirtisini göremedim; adın kökenini ve anlamını saptayamadım. Türkçede "Kanyon" anlamındaki Kapız'dan bozma olabilir.

GEBRAN. Isparta ilinin bir mahallesi, 15. ve 16. yüzyıllardan kalına Osmanlı belgele-

rinde bu adla anılıyor (Arıkan, s. 48-49). Gebran adı hiç kuşkusuz aşağıda göreceğimiz Gebren ve Kebren/Kebrene adları ile aynı kökenden gelir; bkz. Gebren.

GEBRANES. Muğla ili yöresinde kaza (ilçe) merkezi bir kasabanın, 1831 nüfus sayımına ilişkin Osmanlı belgelerinde geçen adını Karal (s. 118) böyle aktarıyor. Bunun hangi kasaba olduğunu saptayamadım. Adının doğru aktarıldığı da kuşkuludur (karş. aşağıda Talme). Aktarılış biçimi doğru idiyse, Gebren ve Kebrene adlarındaki gibi, bunun da öz biçimi Kebrana olabilir: K(uwa)-Ebra-(wa)na, "Güzel (ya da, Kuwa'nın, Ana Tanrıça'nın)-Gürsuyu-Ülkesi". Bkz. Gebran, Gebren, Kebrene, Bayramiç.

GEBREM. Burdur ili Yeşilova ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Çaltepe. Burada, eski tunç çağı buluntuları veren bir höyük vardır (Burdur 1973 İl Yıllığı, s. 109). Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Gebere.

GEBREN (Çayı). Hellenleşme döneminde Lysis; şimdi Bozçay da deniyor (M. Özsait, Pisidya/1, s. 45). TA'nın Antalya, Burdur illeri haritasında Eren Çayı. Gebren, hiç kuşkusuz, Troas'daki Kebren Çayının adaşıdır. Her iki yörenin İÖ 2. binyıldaki halkının Luwi'ler olduğunun bir kanıtı daha. Kebren/Kebrene ve Gebren adlarının öz biçimi K(uwa)-Ebra-(wa)na, "Kutlu/Güzel-Gür su-sal" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Kuwa, Ebra, wana.

GEBZE. Kocaeli iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni konusunda bkz. Dakibyza.

GEDİZ. Hellenleştirilerek Kadys biçimini almış Anadolulu tanrı adının Türk ağzına uydurulmasından oluşmuş bir ad.

1. Gediz (kenti). Şimdi Kütahya iline bağlı ilçe merkezi durumunda olan tarihsel kent. Bkz. Kadoi, Kadys.

2. Gediz (ırmağı). Bu ad ırmağa, içinden geçtiği Kadys/Gediz kenti dolayısıyle, Türklerce verilmiştir. Irmağın Hellen'lerce kullanılan tarihsel adı Ermos'tur (Lâtin yazımında Hermos). Onun kökeni ve anlamı için bkz. Ermos.

GEDRE. Muğla ili Fethiye ilçesi Üzümlü bucağında Nif köyünün bir mahallesi. Bergama kuzey yakınındaki Madra Dağı ile ve Milâs yakınındaki Sodra Dağı ile adaş olduğu söylenebilir. Her üç ad, Luwi/Pelasgos baş tanrısı Adra'nın (bkz. Adra) adıyla bağlantılıdır; Madra'nın aslı Ma-(A)dra, "Ma'nın Kocası/Erkeği"; Sodra'nın aslı Swa-Adra, "Kutlu/Kutsal-Koca"; Gedre'nin aslı da K(uwa)-Adra ögelerinden türetilmiştir ve tıpatıp aynı anlamdadır, çünkü Luwi dilinde Swa ile Kuwa öntakıları birbirinin çeşitlemesidir, her ikisi "Kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamındadır. K(uwa)-Adra ileride karşımıza Kodros vb. adlar dolayısiyle de çıkacaktır. Adra'nın Türk ağzında bazan Edre edildiğini, Edre ve Edremit adlarında görmüştük.

GELAGRA. Keza, Gelegra. Ankara ilinde, ilçe merkezi Beypazarı'nın güneybatı ilerisinde bir bucak merkezi kasabanın ve onun güney bitişiğindeki yaylânın adı. Kasaba, yakın zamanda, masa başı uydurmasıyla, Kırbaşı edildi.

Gelagra adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Kalliakra.

Geleğre (Burnu). Bulgaristanda, Karadeniz kıyısında bir burun adının Türk egemenliği döneminde Türklerce kullanılan biçimi (Bıjışkyan çevirisi s. 107'de aktarılan, Dr. Perunak Feruhan Bey'in Ermenice seyahatnamesi parçasının çevirisinde anılmıştır). Adın kökeni ve anlamı konusunda bkz. Kalliakra.

GELEMBE. Keza, Gelenbe. Adın aslı Kalanda'dır; bkz. Kalanda.

1. Gelenbe/Gelembe. Mysia'daki Kalanda'nın ardılı kasabamız. Bkz. Kalanda.

2. Gelenbe/Gelembe. Aydın ili Kuyucak ilçesi Çubukdağ (Burhaniye) bucağına bağlı bir

köyümüz.

GELEMEN. Samsun ili merkez ilçesinde Gelemen Devlet Üretme Çiftliğinin bulunduğu yer. Samsun'dan Trabzon'a uzanan ana yol üzerinde, Samsun'un 17 km. doğusunda, Çarşamba'nın 19 km. batısında. Yeşilırmak'ın denize taşıdığı alüvyonla kendi ağzındaki ovayı (Çarşamba Ovasını) büyütmesi nedeniyle şimdi kıyıdan biraz içeride kalmışsa da, ilkçağda kıyı orada idi. Gelemen adının öz biçimi, görünüşe bakılırsa, Kalamana idi: Kala-(u)ma-(wa)na, "Kıyı-Halkı-Ülkesi". Bkz. Kala, uma, wana.

GELEMİÇ. Keza, Gelemiş. Adın kökeni ve anlamı aşağıda, Kala, No. 15 dolayısiyle tartışılmıştır.

1. Gelemiç/Gelemiş. Bkz. Kala, No. 15.

2. Gelemiç/Gelemiş. Bursa ilinde Keles ilçesine bağlı ve ilçe merkezi kasabanın güneydoğu yakınında köy. Adranos/Orhaneli Çayını oluşturan derelerden birinin doğu kıyısındadır. Dolayısiyle bunun adının da yukarıda No. 1'deki Gelemiç/Gelemiş gibi, Luwi dilinin "Kıyı" anlamındaki sözcüğüyle bağlantılı olması için neden vardır.

GELENBE. Bkz. Gelembe.

GELENDİROS. Balıkesir ilinde bir dağ. Şimdi, masa başı uydurmasıyla Balaban Dağı edildi. Kepsut ile Dursunbey arasındadır. Adının Endiros bölümü, yukarıda gördüğümüz Enderes/Endires gibi, Luwi/Pelasgos baş tanrısı Adra'nın Hellen/Rum ağzında Andros edilmiş adıyla (bkz. Adra) bağlantılı olmalıdır. Fakat, Kelenderis adının Gelendiros adıyla büyük benzerliğine ve Kelenderis'teki -enderis bölümünün de böyle Adra ile bağlantılı olmasına rağmen, Balıkesir'deki Gelendiros'un Gele bölümü, Kelenderis'teki Kele'nin tersine, Luwi dilinin "Kıyı" anlamındaki kala'sından bozma olmasa gerek. Çünkü Gelendiros/Balaban Dağı deniz ya da göl kıyısında olmadığı gibi, yöredeki önemlice akarsuların da hayli uzağındadır. Onun adı başındaki Gele, aslında K(uwa)-Ela, "Güzel-Geçit" olabilir. Gerçekten, Ana Tanrıça tapkısının ağırlıklı olduğu Phrygia yöresinden, Adra tapkısının ağırlıklı olduğu Mysia-Troas yöresine gidişin ana yollarından biri Kütahya, Dursunbey, Kepsut, Balıkesir yoludur ki bu ana yol Kepsut yakınında Gelendiros/Balaban Dağı güney eteğinden geçer ve orada doğal bir vâdi geçidini izler. Bu yönden, "Adra'nın Güzel Geçidi" anlamında, K(uwa)-Ela-(A)dras ögelerinden türetilme Keladras adı, yöre için, pek yerinde düşer. Pek çok başka örnekte de görüldüğü üzere Anadolulu adın Ad bölümünün Hellen/Rum ağzında araya bir n sokuşturularak And edilmesiyle de Keladras, Kelandras olur.

GELENDOST. Isparta ilinde, Eğridir Gölü doğu kıyısından az içeride ve bir çay (şimdi, Yalvaç Çayı, Doğanoğlu Çayı deniyor) ağzı yakınında ilçe merkezi kasaba. Adının aslı Kalanda olmalıdır; bkz. Kalanda, Gelembe. Gerçekten, Gelendost kasabası adının, aslında böyle ve Türkçe olmadığının kanıtını Ali Cevad'ın yapıtında (s. 672) buluyoruz: "Gelendoz. Konya Vilâyetinde Eğridir Gölünün kurbünde bir kariyedir (yakınında bir köydür-Umar)". Konyalı da (Akşehir, s. 58 dn. 69) adın tarihselliğine tanıklık ediyor: "Gelendos, müstahkem kalesiyle meşhur bir şehirdi".

GELESANDRA (Ovası). Antalya ilinde, Gündoğmuş ilçesinin en geniş ovasının adıdır (Saraçoğlu, s. 329, 331). Öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamadım. Bu öz biçim, örneğin, Keleswanda, "Keles'li, Keles'i olan" olabilir; bkz. Keles, wanda. Bir diğer olasılıkta, adın andra bölümünün aslı Adra olabilir.

GELEVERE (Deresi). Giresun ilinde, Esbiye'den denize akan dere. Kala-(e)bra, "İskele-Gürsuyu (Deresi)"? Bkz. Kala, Ebra.

GELİBOLU. Çanakkale iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni konusunda bkz. Kallipolis. Orada göreceğiniz üzere, bir adaşı da Gökova Körfezindedir.

GELİDONYA (Burnu). Aslı, Khelidonia Burnu; örneğin, Smyrna'lı Quintus'un yapıtında (III 234) böyle anılmaktadır. Lykia (Teke Yarımadası) ucunda; Adrasan Burnu olarak da bilinir (bkz. Adrasan). Khelidonia adı, Hellen dilinde Khelidon (=Kırlangıç) sözcüğünden gelir, Kırlangıç Yurdu demektir. Bu nedenle, söz konusu burun'un Türklerce kullanılan bir adı da Kırlangıç Burnu'dur.

GELİNGİRAS. Amasya ili Merzifon ilçesi Sarıbuğday bucağına bağlı bir köy; şimdi Çatalkaya edildi. Çatalkaya adı dahi, köyün topografyasında doruk bulunduğunu gösteriyor; dolayısıyle, adın -giras bölümünün, tıpkı Gelagra/Gelegra adındaki gra bölümü gibi, "Doruk" anlamında Kar/Kra/Akra sözcüğünün ta kendisi olduğunu anlıyoruz. Bkz. Kar. Ancak, Gelingiras biçimine bürünmüş adın başındaki Gelin'in aslını ve anlamını bilmiyoruz.

GELVERE. Şimdi, Güzelyurt. Bkz. Karbala.

GELVES. Akseki ilçesinin merkez bucağına bağlı Dutluca Köyünün eski adı (Özkaynak, s. 89). Öz biçimini, kökenini, anlamını güvenle saptayamadım.

GEME. Gemlik, Gemiç adlarının kökeni olan ve Gemerek gibi bazı adlar içinde de karşımıza çıkan kök sözcük; aslı kanımca (Kaman gibi birçok ad içinde göreceğimiz) Kama yâni K(uwa)-Ama, "Kutsal Ana". Bkz. Kuwa, Ama, Kamai, Kamakha, Kaman.

1. Geme Deresi. İzmir-Çanakkale ana yolunun, ilçe merkezi Ayvacık bağlantı yolu kavşağına gelmeden hemen önce aştığı derenin adı.

2. Geme'cik. Sivas ilinde, Erzincan ili sınırında, İmranlı ile Refahiye arası yörede iki köyün adı: Aşağı Geme'cik, Yukarı Geme'cik.

GEMEREK. Sivas iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adı, görünüşe bakılırsa, Ermenice Gamar (=Kemer) ve -ag (-cık) ögelerinden türetilmiş Gamarag iken Türk ağzında Gemerek olmuştur. Ancak, bana daha güçlü görünen olasılıkla, adın aslı Kappadokia dilinden Kamaraka'dır ve Kamakha/Kemah'ın adı gibi Gemerek adı da Ana Tanrıça ile bağlantılıdır: K(uwa)-Ama-(u)ra-ka ögelerinden Kamaraka, "Kutsal Yüce Ana Yurdu". Bkz. Kuwa, Ama, ura, -ka, Kamai, Kamakha, Kaman.

GEMİÇ. Adın kökeni, türetiliş ögeleri ve anlamı konusunda bkz. Gemlik.

1. Gemiç Dağı. Bkz. Gemlik.

2. Gemiç Köyü. Eskişehir ili Seyitgazi ilçesi Kırka bucağına bağlıdır.

3. Gemiç Köyü. Bursa ili Orhangazi ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

4. Gemiç Dağı. Denizli ilinde, Acıgöl'ün güney yanındadır ve TA Antalya, Burdur illeri haritasında da görülmektedir.

GEMLİK. İlkçağ kenti Kios'un Türkleşme döneminde taşıdığı Gemlik adının, Türkçe Gemilik sözünden bozma olduğu varsayılır. Oysa, yakın yörede, Mudanya Dağlarının doğu uzantılarının doruklarından biri (1283 m.) Gemiç Dağı adını taşır ki, Gemlik ve Gemiç adlarının öz biçimlerinde bir köken ortaklığı vardır kanısındayım. Üstelik aynı Gemiç adını Anadolunun başka yerlerinde de görmekteyiz.

Türk ağzına uydurulmuş olup, yine de Türkçede anlam taşımıyan -iç bitişli adların o bitişinin, gerçekte, adın Bizans çağında kullanılan biçimi sonundaki, (Hellen dilinin -sal, -yurdu anlamlarındaki) -itis takısından bozma olduğunu biliyoruz; karş. Domanitis'den Domaniç. Keza, Türk ağzının, Anadolulu adların başındaki K sesini G'ye çevirerek kullanmaya düşkün olduğunu da bilmekteyiz: Krateia'dan Gerede, Konana/Konane/Konani'den Gönen vb. Türk ağzının, ünlüleri inceltme düşkünlüğü de Gemlik'in yakın yöresinde örneğin Artaka/Artake/Artaki'den gelme Erdek adında kendini göstermektedir. Bütün bunla-

ra bakarak, Gemiç adının aslının Kamitis olması gerektiğini görüyoruz. Kamitis'in, Hellen dilinden -itis takısı ile anlamı, "Kama Yurdu" olur. Ancak, nasıl Domanitis'in Domana'sının Hellen dilinde anlamı yoksa, Kamitis'in Kam(a)'sının da o dilde anlamı yoktur. Bu nedenle, Kam(a)'nın, aslında, Kamai, Kamakha, Kaman gibi adlarda karşımıza çıkan K(uwa)-Ama, "Kutsal Ana" olduğunu anlıyoruz. Üstelik, Gemlik'in yakın yöresinde, Bandırma'nın yanıbaşındaki Dindymon (şimdi, Kapı Dağı) dolayısiyle bilmekteyiz ki o yöre gerçekten Ana Tanrıça tapkısının yurdu idi.

Kam(a)-itis, "Kama (Kutsal Ana)-Yurdu" adıyla Gemlik adı arasında nasıl bir bağlantı bulunmuş olabileceği konusuna gelince:

Luwi/Pelasgos dilinde *körfezlere de* "Geçit, boğaz" anlamında Ela/İla dendiğini bilmekteyiz. Örneğin, İzmir Körfezinin orta yerinde güney yanda, dış körfezden iç körfeze geçiş yeri olan şimdiki Yeni Kale'deki ilkçağ kentçiği Akhilleion'un adında Akh(a)-il(a)-ion, "Su-Geçidi-Yeri" anlatılırken kullanılan İla ögesi (bkz. Ela/İla) buna kanıttır. Dolayısiyle, "Kama (Yurdunun) Körfezi" de, elbette Kam(a)-İla ögelerinden türetilmiş Kamila adıyla karşımıza çıkacaktı. Bu adın Rum ağzında Kamili'ye, Türk ağzında da Gemili'ye dönmesi, "emsal" gelişmelere tıpatıp uygun düşmektedir. Adın sonundaki -k ise, Anadolulu dillerin, -yeri anlamındaki -ka takısının (bkz. -ka) kalıntısıdır. Gerçekten, "-geçidi yeri" anlamındaki "-ilaka" bitişlerinin çağımız Türk ağzına ya -illik biçiminde ya da -ilik, -ülük, -üllük biçimlerinde geçtiğinin *pek çok* örneğini göreceğiz; bkz. Güllük. Ayrıca TCB Haritası No. 313, Fethiye yakınında iki Gemile Limanı göstermektedir!

GEMORA. Bkz. Yomra.

GEMRİL (Dağı). Nevşehir doğusundadır. Adının kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamadım.

Gence. Azerbaycan kenti. Bkz. Ganza.

GENCEK. Konya ili Seydişehir ilçesine bağlı bucak merkezi kasabamızın adı. Aslı ve anlamı konusunda bkz. Ganza.

GENÇ. Bingöl iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adı, her ikisi de "Hazine" anlamında olan, Farsça Genc ya da Ermenice Kantz'ın birinden gelmiş olmalıdır. Bkz. Ganza. Kürtçede ise, "Hazine" anlamındaki sözcük (Gencîne) biraz farklıdır.

GENDEKSE. Bkz. -ksa, No. 8.

GENDEVE. Keza, Gendive. Şimdi, Çataloluk. Bkz. Kandyba.

GENETES. İasonion (Yasun Burnu/Kiremit Burnu) doğusunda Karadeniz'e dökülen çay (Strabon, 12 III 17); bu bilgiye göre, Ordu doğu yakınındaki Kızıldere. Adının eski Hellen dilindeki anlamı (a. Doğurtan, baba; b. Doğurulan) pek yersiz düştüğüne göre bu ad, gerçekte, Anadolulu bir adın Hellenleştirilerek çarpıtılmış biçimi olmalıdır.

GENEZİN. Nevşehir ili Avanos ilçesine bağlı bucak merkezi Özkonak'ın eski adı. Kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

GENTİNOS. En azından İÖ 4. yüzyılda varlığı bilinen bir Troas kentçiği. Byzantion'lu Stephanos'a bakılırsa, Aineias'ın oğlu Gentinos kenti kurmuştur ve kent, adını ondan almıştır. Kent, para da basmıştır (Bürchner, RE Gentinos maddesi). Gentinos adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

GERCANİS. Erzincan iline bağlı ilçe merkezi Refahiye kasabasının eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

GERCÜŞ. Mardin ile Siirt arasında orta yerde, Batman güneyinde ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini, anlamını saptayamadım. Süryanî dilinden gelmiş olabilir.

Gerd (sözcüğü). Bkz. Kert.

GERDE. Ermenek ilçesi Halimiye bucağına bağlı köy. Adının aslı Karda olsa gerek. Bkz. Karda.

GERDEKGİRSE (Deresi). Bkz. Koru, No. 8'de Arpakurusu Dağı. Bunun gibi Gerdek'li dere, tepe adlarının Luwi dilinden ya da ardılı Anadolu dillerinden gelme Kardaka yâni Karda-ka, Karda (a. Doruk; b. Sivri çitle çevrili alan, bahçe) Yeri sözcüğünün (bkz. Karda, -ka) çarpıtılmış biçimlerinden olduğu kanısındayım.

GERDEK HİSAR. Gümüşhane ili Kelkit ilçesinde köy. Adındaki Gerdek'in aslı ve anlamı yukarıda belirtildi.

GERDEKKAYA. Aslı hiç kuşkusuz Kardaka yâni Karda-ka, Doruk-Yeri. Bkz. Karda, -ka.

1. Gerdekkaya. Çorum ili Alaca ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

2. Gerdekkaya. Erzurum ili Pasinler ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

GERDEME. Adın aslı kanımca Kardama yâni Karda-(u)ma, Karda Halkı'dır. Bkz. Karda, uma.

1. Gerdeme. İzmir ili Kemalpaşa ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Gökçeyurt.

2. Gerdeme. Balıkesir ili Gönen ilçesi Ayvacık (Tütüncü) bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Çalıca.

GEREDE. Bolu iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Krateia.

GEREDELİ. Çanakkale ili Biga ilçesi Bakacak bucağına bağlı köy. Adının aslı Kratala olabilir. Nitekim Gerede adı da Krata/Krateia'dan bozmadır. Krata, (a. Doruk,doruklu; b. Sivri kazıkla çevrili alan, bahçe anlamında) Karda/Korda/Gorda'nın çeşitlemesidir; -la ise, Luwi dilinin ve ardılı dillerin, "-cik" anlamında küçültme takısıdır.

GEREME. Bkz. Keramos.

GERESİN. Keza, Giresun. Bu adın kökeni ve anlamı için bkz. Kerasountos.

1. Geresin/Giresun. Isparta ili Keçiborlu ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Güneykent.

2. Geresin/Giresun. Isparta ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Gelincik.

3. Geresin/Giresun (Dağı). Yukarıda sözü geçen köylerden ikincisinin yanıbaşında, Isparta ile Burdur arasında bulunan dağ (TA Antalya, Burdur illeri haritasında da görülmektedir).

GERGA. Karia'nın dağlık orta bölümünde bir kentçik. Richard P. Harper (Two Carian notes. Festschrift für Dörner, c. I s. 384-388'de s. 386-388) Gerga adının anlamını araştırıp baştaki Ger'in Kar ile bağlantısını görmüş, fakat adın türetiliş biçimi ve anlamı üzerinde sonuca varamamıştır. Oysa, Anadolulu dillerde, Farsçadaki -gâh'ın tam karşılığı olan -ka takısını saptayınca (bkz. -ka) gerek Kerkyra adındaki Kerk(a) bölümünün, gerek Kraka, Karka, Kragos, Akragas adlarının (ve keza Karkamis adındaki Karka bölümünün) aslında Kar-ka, Doruk-yeri olduğu açıkça görülür. Gargara'nın Garga'sı da, değindiğimiz üzere, bundan başka şey değildi.

GERGEME. Kayseri ili Bünyan ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Doğanlar. Bünyan'ın kuzeybatı yanıbaşında, Korumaz Dağı kuzey yamacı eteğinde. Göreceğiz ki, Korumaz'ın aslı Kor-uma, Doruk-Halkı olduğu gibi (Hellenleşme döneminde buna, dağ adı yâni eril ad olabilsin diye, -s eklenmiştir ve ortaya çıkan Korumas, Türk

ağzında Korumaz edilmiştir) Gergeme adının aslı da Karkama yâni Kar-ka-(u)ma, "Dorukyeri-halkı" dır. Bkz. Kar, -ka, uma.

GERGER. Adıyaman iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Asıl tarihsel yerleşim, bugünkü Gerger kasabasının güneyinde, Gerger Kalesinin olduğu yerdeki Nefs-i Gerger (=Asıl Gerger) Köyünün (şimdi, Oymaklı) alanında idi.

Gerger adının öz biçimi de Karka (Dorukyeri) sözcüğüyle bağlantılıdır; bkz. Karkaron.

GERGİS. Troas'ın dağlık bölümünde bir ilkçağ kentinin adının Hellen'lerce kullanılan biçimi (Herodotos, V 122, VII 43; Xenophon, Hellenika, 3 I 15, 19, 21). Gerçekte, "Dorukyeri" anlamındaki Gerga adına (bkz. yukarıda Gerga) Hellen dilinin -sal, -lı anlamındaki takılarından biri olan -is eklenmekle türetilmiştir.

GERGİTHA. Bu ad, kendisi de Hellen ağzına uyarlanmış olan Gergis sözcüğünden (bkz. yukarıda Gergis), Hellen dili kurallarına göre, "Gergis'liler" anlamını belirtmek üzere türetilmiştir. Aşağıda göreceğimiz Gergithes sözcüğü bakımından da durum böyledir. Dolayısiyle, ad, "Dorukyeri halkı, Dağlı" anlamındadır.

1. Gergitha. Lapseki dolaylarında bir ilkçağ kenti (Strabon, 13 I 19).

2. Gergitha. Bakırçay'ın kaynakları yöresinde bir Mysia köyü (Strabon, 13 I 70).

Gergithes (Halkı). Adın kökenine ve anlamına yukarıda Gergitha'dan söz ederken değinildi.

1. Gergithes. Troas kenti Gergis'in halkının Hellen'lerce kullanılan adı.

2. Gergithes. Karia'da ırgat, emekçi, yoksul, kaba saba halka verilen adın Hellen ağzında bozulmuş biçimi (Michel B. Sakellariou, La migration grecque en Ionie, Thèse, Athènes 1958, s. 368).

GERGİTHİON. Menemen ile Aliağa arasında, Larissa kenti (Buruncuk Köyü bitişiğindeki tepecik üzerinde kalıntıları vardır) kuzeydoğu yakınında dağlarda bir yer (Strabon, 13 I 19). Adı, kendi de Hellen diline uyarlanmış olan Gergithes sözcüğünden, Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki -ion (çeşitlemesi: -eion) takısıyla türetilmiştir; "Dağ başı halkının yeri" demektir. Bkz. Gergitha, Gergithes.

GERİŞ. Bu adın kökenini ve anlamını saptayamadım. Belki Kar-İssa, Doruk-Kenti.

1. Geriş. Antalya ili Akseki ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba.

2. Geriş. Tunceli ilinde, ilçe merkezi Nazımiye kasabasının batı yanında köy.

Germâ (sözcüğü). Farsçada "Sıcak Su", yâni "Ilıca". Sözcüğün ilkçağ Anadolusunda da aynı anlamda ve Germa, Germe biçimleriyle kullanıldığını göreceğiz.

GERMA. Phrygia bölgesinde bir ilkçağ kenti. Oradaki ılıcalar dolayısiyle böyle anılıyordu (Ruge, RE Germa maddesi; Ramsay, s. 15, 238, 246 No. 3 ve 4, s. 247 No. 5, s. 261-262, 272, 357, 512 ortası). Eskiden, ad benzerliğine bakılarak, Yörme/Yürme'de (Sivrihisar ilçesi Günyüzü bucağına bağlı köy; şimdi Gümüşkonak) bulunduğu sanılıyordu. Gerçekten de, Yörme/Yürme'nin 10 km. kadar kuzey-kuzeybatısında ılıcalar vardır. Dolayısiyle orası da Germa diye anılmış ve Yörme/Yürme adı Germa'dan gelmiş olabilir. Ancak, daha 19. yüzyıl sonundaki araştırmalar, Germa *kentinin* orada bulunmadığını göstermiştir; bu kent, Sivrihisar kuzeyinde Karaca Paşa Ören denen yerde idi.

GERMANİCOPOLİS. Lâtince Germanicus adıyla, Hellen dilinin Polis (=Kent) sözcüğünden; "Germanicus kenti".

1. Germanicopolis. Şimdiki ilçe merkezi Ermenak/Ermenek. Buradaki kent, İS 1. yüzyıl ortalarında kurulmuştur. Kuran,Kommagene devletinin son kralı IV. Antiokhos idi ve bu

kral, İS 38 yılında Kommagene devletini dirilten, üstelik ülkesine Dağlık Kilikia ve İsauria yöresinden yeni parçalar ekleyen, krallığına da kendisini getiren Roma imparatoru Gaius Caesar Germanicus'un (Caligula'nın) adını yaşatmak için, kurduğu kenti Germanicopolis diye adlandırmıştı.

2. Germanicopolis. Paphlagonia'daki Gangra/Çankırı, Roma impatorluğu çağında Germanicopolis adını almış ve bu adla para basmıştı (D.R. Sear, s. 222 No. 2345 ve ayrıca s. 626'daki harita).

GERMANİKEİA. Marasion/Maraş kentinin bir aralık, imparator Gaius Caesar Germanicus (Caligula; İS 37-41) ya da bunun babası Germanicus onuruna aldığı ad. Halkın benimsemediği bu ad sonradan kullanılmaz oldu; Marasion adı Arap ağzında Maraş'a döndü ve Türklerce de bu biçimiyle kullanıldı.

GERME. İran dilinde "Ilıca" anlamına gelen Germâ sözcüğünün Anadoluda biraz değiştirilmiş çeşitlemesi Germe, aşağıdaki Germe'lerin ilk üçünde karşımıza çıkıyor. Sonra, başka kökenden gelmiş Germe'ler göreceğiz.

1. Germe. Bugünkü Mustafakemalpaşa yakınlarında bulunan, kalıntıları ve tam yeri saptanamamış bir kentçik (Ramsay, s. 167 ve orada dn. 2).

2. Germe Dağları, Anna Komnena'da anılmıştır. Uludağ doğu yanındadır (Ramsay, s. 167 dn. 2).

3. Germe, Soma yakınında bir kentçik (Ramsay, s. 136, 181 No. 6, 232 başı). Louis Robert bunu, genellikle Kerasai yeri sayılan alana lokalize ediyor; bkz. Kerasai.

4. Germe. Gökova Körfezindeki. Bunun adının ılıca ile ilgisi yoktur. Bkz. Keramos.

5. Germe. Bu sözcük, Osmanlıda, "Bölme duvarı"dır; Germen/kirman, "Kale"dir. Nitekim, Fâtih dönemini anlatan tarihçi Dursun Bey'in yapıtında, Peloponnesos/Mora Yarımadası kıstağında, Korinthos'un yanıbaşında bulunan sur, Germe diye anılıyor.

6. Bunu anımsayınca, ilkçağ Pisilis kenti (bkz. Pisilis) kalıntıları alanına yöre halkının niçin Sarı Germe dediğini anlayabiliyoruz. Muğla ilinde, ilçe merkezi Ortaca kasabasının güney ilerisinde deniz kıyısındaki kalıntılar alanı, Sarı Su denen derenin denize döküldüğü yerde oluşmuş kumsal düzlüğünde ve bu kumsala açılan, içinden derenin geçtiği doğal yolun (vâdinin) kumsala bitişik ucundadır. Sarı Germe adındaki Sarı, Sarı Su'ya; Germe, oradaki ortaçağ surlarına işaret ediyor olmalıdır.

GERMENCİK. Aydın iline bağlı ilçe merkezi kasaba. 15 km. kadar kuzeyinde dağlık arazideki ılıcalardan birine Germencik Ilıcası denir ki, oralarda kale bulunmadığına göre, ilçenin ve ilçe merkezi kasabanın adı bu ılıcadan geliyor olsa gerek. Bkz. yukarıda Germâ (sözcüğü), Germe.

GERMİA. Adın aslı Germa olmalıdır; bkz. Germa.

1. Germia. Roma colonia'sı olan, yukarıda sözünü ettiğimiz Germa'nın adının bir diğer söyleniş biçimi.

2. Germia. Bir adı da Theodorias (Ermiş Theodoros Yurdu) olan bir Paphlagonia kentçiği. Ramsay'e göre (s. 357) Safranbolu yakınlarındaydı.

GERMİAB. Farsça Germ-i âb, "Su Ilıcası". Mardin'in Midyat ilçesinde, yörenin ünlü bir ılıcası.

GERMİLİ. Tunceli ili Çemişkezek ilçesine bağlı bucak merkezi Gedikler'in eski adı. Oradaki bir ılıcayla bağlantılı olmalıdır. Bkz. Germâ (sözcüğü), Germe.

GERMİTER. Malatya ili Darende ilçesine bağlı bucak merkezi Balaban'ın eski adı.

Kökenini, anlamını saptayamadım.

GERMİYAN. Görünüşe bakılırsa Germiyan adı, Farsçada "Ilıca" anlamına gelen Germâ sözcüğünden, yine Farsçadaki çoğul üretme takısı -yân ile türetilmiştir, "Ilıcalar" anlamındadır. Ancak, Kürtçede de Germiyan diye bir sözcüğün bulunduğuna ve "Kışlama" (Hivernage, Wintering) anlamını belirttiğine işaret etmeliyim. Germiyan Oğulları'nın Türk-Kürt karışımı olabileceği yolundaki gözlem (C. Cahen, s. 299 başı) konumuz bakımından önemli ve ilginçtir. Germiyan Oğulları'nın atası Alişir Oğlu Muzafferüddin, Baba İshak ayaklanmasını bastırmak için savaşırken öldürülmeden önce, *"Kürtlerden Kırman oymaklarından kalabalık bir çeri toplayarak"* savaşa girmişti (İbni Bibi, Gencosman çevirisi s. 208). Ayaklanmanın bastırılmasından sonra da bu asker Selçuklu hizmetinde kalmış ve örneğin Meyyafarikıyn kuşatmasına katılmıştır (a.g.e., s. 211).

M.Ç. Varlık'ın Germiyan Oğulları üzerine monografisinde, konumuzla ilgili olarak verilen açıklama şudur: "...Beyliğin...ismini nereden aldığı mes'elesi hakkında kat'i bir bilgi mevcut değildir. ...Müneccimbaşı, Germiyan Beyliğini kuran şahsın adını Germiyan Bey olarak göstermekte ise de, doğru değildir" (s. 1). Malatya dolaylarında bir yere Germiyan dendiği Ermeni kaynaklarından anlaşılıyor; "Bu Türkler Malatya civarında bir müddet kaldıklarından Germiyan ismini buradan almaları kuvvetle muhtemeldir" (Varlık, s. 3).

1. Germiyan. Beylikler döneminde yâni 14. yüzyılda, Germiyan Oğulları Beyliğinin kapsadığı bölgeye (Kütahya ili ve yakın çevresi) verilen ad.

2. Germiyan. İzmir ili Çeşme ilçesi Alaçatı bucağına bağlı köy. Kıyıdan içeride, (Erythrai/Ildırı'nın güneybatı yakınındaki) Germiyan Yalısı'ndan biraz güneydoğu ileridedir.

3. Germiyan. Karadeniz kıyısında, Çatalzeytin ile Helaldı arasında köy.

4. Germeyan (böyle; i ile değil, e ile). İstanbul ilinde Silivri ilçesinde köy.

GERUR. Hakkâri ilinde ilçe merkezi Uludere'nin doğu yakınındaki bucak merkezi Ortabağ'ın eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım. Pervari ilçesinde bir Harhur göreceğiz ve adının Kark(a)-ura, "Yüce Dorukyeri" ögelerinden türetilmiş bulunması olasılığına değineceğiz. Yakın yörede bir de Garanda yâni Kar-anda, Doruk-lu dağı görmüştük. Bunlara bakarak, Gerur adının aslının da Kappadokia dilinden Kar-ura, "Yüce Doruk" olabileceğini düşünüyorum. Bkz. Kar, ura.

GERZE. Sinop iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının aslı ve anlamı için bkz. Karousa.

GERZELE. Denizli ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy ve mesire (piknik) yeri. "Bu mesire yeri, buz gibi suları, yeşil çam ağaçları ile halkın ilgi gösterdiği bir mesire yeridir" (Denizli 1973 İl Yıllığı, s. 128). Adının aslı, kanımca, Karsala'dır: K(uwa)-Arsala, "Kutlu/Güzel-Akarsu-cuk". Bkz. Kuwa, Arsa, -la. Oradaki Gerzele Çayı'na hâla kurban kesiliyor; bkz. Tarih ve Toplum, No. 67, Temmuz 1989, s. 20 No. 5.

GESİ. Kayseri ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Gezi kasabasının (bir ara Bağyurdu edilmişti) eski adı ve şimdiki Gezi adının aslı. Bunun, Bizans çağında burada bulunan kalenin adı olarak, o çağda Kase biçiminde kullanıldığını biliyoruz (Honigmann, s. 49 dn. 2). Lâtin yazımındaki Kase'nin e olarak gösterdiği harf, Hellen yazınında, eta, H harfidir; bu, ortaçağdan beri, i değeriyle okunmaktadır. Dolayısiyle ad, Rum ağzında Kasi biçimini almıştı. Fakat eta harfi ilkçağda e değerini almadan önce e ile a arasında, a'ya yakın değer taşıdığından, adın Anadolulu öz biçimi Kasa yâni Kassa, K(uwa)-Assa, "Kutlu/Güzel-Kent" olsa gerektir. Bkz. Kuwa, Assa. İleride Kasa, Kasama, Kasara gibi birçok Kasa'lı adla karşılaşacağız.

GETASA. Kappadokia'da, "Allahın sevgili kulu, Piskopos Meletios'un tarlası"nın bulun-

duğu yerin adı. Nadiandos'lu Gregorios'un bir mektubunda anılmaktadır (Ramsay, s. 340 sonu). Adın kökenini ve anlamını saptayamadım.

GEVALE (Kalesi). Keza, Gevele. 14. ve 15. yüzyıllarda Konya yöresindeki olaylar dolayısiyle adı geçen bir kale (Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 2, 30). Bunun hakkında Uzunçarşılı şöyle açıklama veriyor: "Tarihlerde Gevale imlâsıyle yazılan ve Gevele denilen kale Konya yakınında Sille civarındaki -Konya ile Altınapa yolu üzerinde- dağın eteğinde olup dağın bir adı da Tahtalı Dağ'dır. Gevele, Büyük ve Küçük olarak ikidir. Üzerinde kale bulunan Küçük Gevele olup İbrahim Bey buraya kaçmıştır".

Gevale/Gevele adı, Kawala'dan bozma olsa gerektir. Nitekim Konya adının da aslı, Kawana yâni Kawa-(wa)na, Kawa (Davar) Ülkesi'dir. Kawala ise Kawa-la, Davar-cık demek olur. Bkz. Kaue, Kawa, Kawana.

Bir diğer Gevele, Sivas ili Hafik ilçesi Doğanşar bucağına bağlı köydür; bunun adı şimdi Sarısuvat edildi.

GEVAŞ. Van iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini ve anlamını saptayamadım. Kasabanın ilkçağdan kalma adı Vastiana'dır; bu ad, Arap ve Selçuklu kaynaklarında Vustan ya da Vestan diye geçer (Özergin, s. 58). Bunun da kökenini, anlamını belirleyemedim. Tarihsel adın türetilmesinde Asta (=Akarsu) ögesi kullanılmış olabilir ve ad, yöredeki bir akarsu ile bağlantılı bulunabilir.

GEVELE. Bkz. Gevale.

GEVEN. Bu adın kökeni, çeşitli örneklerde, değişik olabilir. Şöyle ki:

a. Ad, hiç değilse bazı örneklerde, (İkonion/Konya, Konana/Gönen, Kaunos adlarının aslı gibi) Kawana'dan bozma olabilir. Bkz. Kawana.

b. Ad, hiç değilse bazı örneklerde, Geben, Keben adlarıyla aynı kökenden gelme olabilir. Bkz. Geben.

c. Ad, hiç değilse bazı örneklerde, Türkçe kökenli ve yörede yetişen Geven bitkisine işaret ediyor olabilir. Bu bitkinin (Astragalus) 1600 kadar türünden 300 kadarı Anadoluda yetişir ve bazı türlerinin çizilmesiyle bitkiden akan zamk (Kitre) birçok işte kullanılır.

1. Geven. Kütahya ili merkez ilçesine bağlı köy.

2. Geven. Çorum ili Alaca ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

3. Geven (Dağı). Alanya dolaylarında 6-7 tane Akdağ'dan birinin, Alanya'nın 20 km. kadar doğu-kuzeydoğusundaki (güney yanında Taşbaşı Dağının ve Taşbaşı Köyünün bulunduğu) Akdağ'ın doğu bitişiğinde dağ (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/32).

4. Geven (Dere). Marmaris doğu yakınında denize dökülen dere (TCB Haritası, No. 312).

GEVEN'CİK (Dağı). Yozgat ili Çayıralan ilçesinde, 1607 m. yüksekliğe ulaşan bir dağ. Geven adının kökeni konusuna yukarıda değinildi.

GEVENES. Muğla ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Çaybük. Aynı ilde bir de, Yatağan ilçesi merkez bucağına bağlı Gevenez Dere Köyü vardır; o da şimdi masa başı uydurmasıyla Çukuröz edildi.

Gevenes adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Geven. Orada değindiğimiz ilk iki olasılık, Gevenes adı için de geçerlidir.

GEVİNDE. Antalya ili Gazipaşa ilçesine bağlı köy. Şimdi Ilıca edildi. Adının Luwi dilinden geldiği ve öz biçiminde -inda takısını taşıdığı (bkz. wanda) güvenle söylenebilir ise de, öz biçimin tümünü, dolayısiyle adın anlamını belirleyemedim.

GEVNE. Hadım ilçesinin güney yanında, Antalya ili sınırındaki çay, Gevne Çayı'dır; ile

ride Göksu olur, Silifke yakınında denize dökülür. Bunun kıyısında bir Pireli Gevne Köyü vardır (TA Antalya ili haritasında da görülür).

Gevne adı yönünden dahi, Geven sözcüğü dolayısiyle öngördüğümüz olasılıklardan ilk ikisi geçerlidir kanısındayım. Bkz. Geven.

GEVRE. Sivas ili Hafik ilçesi merkez bucağına bağlı Durulmuş Köyünün eski adı. Bu adın, yakın yörede, Sivas ile Hafik arasında bulunan Kızılkavraz Köyü adının Türkçe olmayan Kavraz bölümü ile tıpatıp aynı kökenden geldiği, aynı anlamda olduğu (Kutlu/Güzel Akarsu) kanısındayım. Bkz. Kavra, Kavras, Kavraz.

GEVREK. Tokat ili Almus ilçesine bağlı Şendere Köyünün eski adı (Ulu, s. 44). Köy, Bulanık Deresi kıyısındadır ve eski adı tıpkı yeni adı gibi, aslında bu dereye işaret eder: K(uwa)-Ebra-ka, "Güzel-Dere-yeri". Bkz. Kuwa, Abra, -ka, Devrak, Devrek.

GEVREK SEYDİ (Köyü). Kütahya ili merkez ilçesinde köy; Porsuk çayının bir kolu üzerindedir. Bunun adındaki Gevrek de hiç kuşkusuz yukarıdaki ile aynı kökenden geliyor.

GEYMENE. Bu adın sonundaki, şimdi -ene biçimine bürünmüş wana/ana takısı, adın Luwi dilinden ya da ardılı bir Anadolu dilinden geldiğini belli ediyor (bkz. wana). Ancak, adın tümüyle öz biçimini ve anlamını belirleyemedim. Kuwa-Ma-wana, "Kutsal-Ana-Yurdu"? Karş. Komana, Kamarı.

1. Geymene (Dağı). Havza ile Bafra arasında orta yerdedir (TA Amasya,Samsun illeri haritasında da görülür).

2. Geymene (Dağı). Fethiye güney yakınlarındadır (TCB Haritası No. 313).

GEYRAZ. Tokat'ın 3 km. güneyinde bir köyün adı ve bu köyün 4 km. kadar doğu-güneydoğusundaki kalenin adı (Biller/Olshausen, s. 175). Öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

GEYRE. Aydın ili Karacasu ilçesi merkez bucağına bağlı köy. İlkçağ Aphrodisias kentinin kalıntıları ile içiçedir ve o kentin günümüzdeki ardılı durumundadır. Aphrodisias kenti, hristiyanlık döneminde, Stauroupolis (=İstavroz Kenti, Haç Kenti) adını almış ve Karia Metropolit'liği (Başpiskoposluğu) merkezi olmuştu. Karia Metropolis'i (Metropolitliği) deyiminin kent adı olarak ve üstelik kısaca Karia diye de kullanılması yüzünden, yerleşimin adı Karia, Türk ağzında Geyre'ye dönmüştür.

GEYVE. Sakarya iline bağlı ilçe merkezi kasaba.Geyve adı, Kabaia'nın Türk ağzına uydurulmuş biçimidir. Bkz. Kabaia; karş. Karia'dan Geyre.

GEZENDE. İçel iline bağlı ilçe merkezi Mut'un yakınında köy. Bkz. Menyan Dağı.

Gezende adının sonunda, Luwi dilinin ve ardılı Anadolu dillerinin "-lı" anlamındaki wanda/anda takısını güvenle tanıyabiliyoruz, ama tüm olarak sözcüğün öz biçimi ve anlamı ne idi, saptayamıyoruz. Öz biçim belki Kadanda/Kazanda idi: K(uwa)-Ada/Aza-(wa)nda, "Kutsal-Ada/Aza-tapınıcısı (halk)". Bkz. Kuwa, Ada, wanda, Adanda, Aizanoi.

GEZİ. Bkz. Gesi.

GİDAKRA. Amasya-Sinop yöresinde bir hisar; erken Osmanlı dönemi tarihçilerinin yapıtlarında adı geçiyor, fakat yeri saptanamıyor (P. Wittek, Menteşe Beyliği, s. 33 dn. 104). Eski yazıda Kdkra biçiminde yazıldığı için, adın Gidakra diye okunmasının doğru olduğu dahi kesin değildir. Sondaki Kra bölümü, "Doruk"a işaret eder; bkz. Kar.

GİDEROS. Karadeniz kıyısında, Cide'nin 12 km. batısında, Kurucaşile'nin 15 km. doğusunda bulunan, hemen hemen hiçbir kalıntısı günümüze ulaşmamış ilkçağ Kytoron/Kytoros kentinin (Strabon, 12 III 10) günümüzdeki ardılı küçük yerleşim. Kalafat Köyünün

birkaç evli bir mahallesinden ibarettir. Bkz. Cide, Kytoros.

GİLİNDERE. Keza, Kilindere. Bkz. Kelenderis.

GİLİNDİRİS. Dağlık Kilikia'nın doğu bölümü kıyısında, Erdemli ile Mersin arasında, bucak merkezi Elvanlı'nın 4 km. kadar doğusunda bir köy mahallesi. Yukarıda anılan Gilindere/Kilindere ve aşağıda ele alınan Kalediran adı gibi, Gilindiris'in öz biçiminin de Kelenderis adının öz biçimiyle aynı olduğu güvenle söylenebilir. Bu öz biçim, kanımca, Kaladras'tır ve "Adra'nın Kıyısı" (Adra'nın Kıyı Ülkesi) demektir. Bkz. Adra, Kala, Kelenderis, Kharadros.

GİNDAROS. Hatay ilimizdeki Baylan (şimdi, Belen) Geçidinden Haleb'e uzanan yolda bulunan bir ilkçağ köyü (Strabon, 16 II 8). Bu yörede Roma'lılar İÖ 38 yılında Parthia'lılara karşı bir yengi kazanmışlardı (Umar, THİT c.II s. 222). Gindaros adı, Türk ağzında Gindere oldu (Herzfeld, s. 88). Köy şimdi Suriyede kalmıştır ve adı Arap ağzında Cendires'e dönmüştür.

Herzfeld'e göre (s. 88 dn. 1), Gindaros biçiminde Hellen ağzına uydurulan adın aslı Kundalua/Kunalua'dır. Bu görüşe katılmıyorum. Adın aslı Kindara yâni Kinda-(u)ra, "Yüce Kinda (=Ana Tanrıça)" olmalıdır. Bkz. Kinda, ura. Amanos Dağları yöresinin, Ana Tanrıça tapkısının en güçlü bulunduğu yörelerden biri olduğunu ve Amanos adının da (bkz. Amana) bu gerçeğe işaret ettiğini anımsayalım.

GİNDEBOL. Keza, Gindebul. Giresun ili Alucra ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Bereketli.

Gindebol'un sonundaki -bol bölümü, yeni Hellen dilinde "Kent" anlamını belirten, eski Hellen dilinin Polis'inden gelme Poli'den bozmadır. Baştaki Ginde ise, Karia kenti Kindye (Kinda-uwa) adı içinde de gördüğümüz, Ana Tanrıça'nın (sonra, Artemis'in) sanlarından biri olan Kinda (diğer biçimi: Sinda)'dan geliyor. Demek ki orada bulunan yerleşmenin ilkçağdaki adı Kinda, ortaçağdaki adı Kindapoli idi; ikincisi Türk ağzında Gindebol oldu. Karş. Dindebol.

GİNDERE. Bkz. Gindaros.

Gird (sözcüğü). İran dilinde çeşitli anlamları olan bu sözcük, "Kent" anlamına da gelir (Z. Şükûn, c.3 s. 1651). Karş. Kerd, Malazgirt.

GİRDEBOLU. Gerede adının aslının Rum ağzında büründüğü biçimlerden birinin (herhalde, Kretia Poli) Türkleşme dönemi başlarında Türk ağzında çarpıtılarak kullanılan biçimi (C. Cahen, s. 304). Karş. Krateia.

GİREMİRA. Keza, Girmira. Mardin ili Nusaybin ilçesine bağlı bucak merkezi Girmeli kasabasının adının eski biçimi. Kökenini ve anlamını saptayamadım. Süryanî dilinden olsa gerek.

GİRESOR. Van ili Çatak ilçesine bağlı bucak merkezi Narlı kasabasının eski adı. Kökeni Ermenice mi, Kürtçe mi anlayamadım. Ermenicede Gir, "Kireç"; Tzor, "Vâdi" demektir ve köken Ermenice idiyse ad, "Kireç Vâdisi" anlamındadır. Buna karşılık, Kürtçede Gir, "Tepe"; Sor, "Kızıl" demektir ve köken Kürtçe idiyse ad, "Kızıl Tepe" anlamındadır.

GİRESUN. Sözcüğün kökeni ve anlamı konusunda bkz. Kerasountos.

1. Giresun. İl merkezi kentimiz. Bkz. Kerasountos.
2. Giresun. Ispartada bir köy; bkz. Geresin, No. 1.
3. Giresun. Ispartada bir diğer köy; bkz. Geresin, No. 2.
4. Giresun. Mysia kenti Kerasai'nin günümüzdeki ardılı (Balıkesir'deki) Savaştepe kasa-

basının eski adı. Bkz. Kerasai.

GİRİNDOS. Ankara-Gerede yolu ile Beypazarı-Ankara yolunun birleştiği yerde bulunan (ve geç ilkçağdan kalma Lâtince yol rehberlerinde Crentius diye anılan bir köy ya da kasabanın ardılı olabilecek) köyümüz (Ramsay, s. 20, 266). Ramsay'in böylece andığı Girindos Köyü, TA (c. 3'deki) Ankara ili haritasında görülen ve bugünkü kavşağın 30 km. kadar kuzey ilerisinde bulunan Eğrendi Köyü olmalıdır (şimdi, Ankara ili Yenimahalle ilçesi Kazan bucağına bağlı İmrendi Köyü).

Crentius, Girindos, Eğrendi biçimlerine bürünmüş adın aslı Krinda yâni Kr(a)-inda, "Doruklu" olmalıdır. Bkz. Kar, wanda.

Girit. Bu adın bildiğimiz en eski biçimi, Hellen ağzına uydurulmuş olarak, Kreta'dır. Üstelik, Latin yazımına e harfiyle aktarılan ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H harfiyle karşılanır; demek, Krata yazımı adın aslına daha yakındır. Bu adla Krateia/Gerede adının öz biçiminin aynı olduğundan, her ikisinin Luwi kökenli ve Luwi dilinde "Doruk" anlamına gelen Kar çeşitlemeleri: Kor, Kra, Kro, Akra, Akro sözcüğüyle bağlantılı bulunduğundan hiç kuşku duymuyorum. Adın aslı kanımca Krada yâni Kra-ada, "Doruk-lu"dur; bkz. Kar, -ada. Anımsayalım ki Girit olağanüstü dağlık bir adadır.

GİRMEYİ. Şimdi, Bucak Köyü. Bkz. Kremna.

GİRMİRA. Bkz. Giremira.

GİRNE. Türk ağzında böyle söylenen adın aslının, Hellenleşme döneminde Kyrene edilmiş, Luwi/Pelasgos dilinden Kurana olduğu kanısındayım. K(uwa)-ura-(wa)na, "Yüce Ana Tanrıça Ülkesi". Bkz. Kyrene, Kuwa, ura, wana.

1. Girne. Kuzey Kıbrıs'ta tarihsel kıyı kenti; Rumların söyleyişiyle Kyreneia. 1974 yılında Kıbrıs'a Türk askerinin bu yöreden çıkması nedeniyle, daha sonra, Türkiyede birçok yere, sokağa Girne adı verildi; bu gibi adlar tarihsel olmadığından o Girne'leri anmıyorum.

2. Girne. Samsun iline bağlı ilçe merkezi Bafra'nın kuzeydoğu yakınında köy. Adı. 1970'lerin başında Doğanca edildi.

Girt (sözcüğü). Keza, Kirt. Doğu Anadoluda Eleşkirt, Mazgirt, Malazgirt gibi birçok kentin adında gördüğümüz bu bölüm, ya İran dilinden, ya da onun çok etkilemiş bulunduğu Ermeniceden gelir. Bkz. Gird (sözcüğü).

GLAUAMA. Bkz. Galbana.

GLAUKOS. Sözcük, bu biçimiyle, Hellen dilindendir; o dilde, a. Parlak; b. Mavi-yeşil; c. Mavi-gri anlamlarına gelir. Sözcük, ilkçağ Anadolusunda da birçok kez coğrafya adı, kişi adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, o adların hiç değilse bazısı, gerçekte Anadolu kökenli bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olabilir.

1. Glaukos. Fethiye Körfezinin Strabon (14 II 2) çağında kullanılan adı. Bu, Luwi kökenli, Kaluwaka yâni Kal(a)-uwa-ka, "Kıyı-lık-yeri" gibi bir addan bozma olabilir. Bkz. Kala, uwa, -ka.

2. Glaukos. İliada'da (II 876, VI 119-236, VIII 13-16 vs.) anılan Lykia'lı bir bey oğlu, savaşçılar önderi. O çağdaki bir Lykia'lı, daha doğrusu Luwi bey oğlu, Hellen dilinden gelme ad taşıyamazdı; dolayısıyle, bu Lykia'lı destan kişisinin adı gerçekte yukarıda No. 1'de sözü edilen adla bağlantılı olmalıdır.

3. Glaukos (Çayı). Menderes'in başlangıç kollarından olup Çivril doğu yakınından geçen Kûfi Çayına ilkçağda verilen ad (Plinius, V 108). Eumeneia/Işıklı paralarında basılı olarak bu ad ve çayı simgeleyen tanrının resmi görülür. Kûfi adının aslı konusunda bkz. Kou-

phos. Çivril-Sandıklı yöresi, Plinius çağında bile, kesinlikle Hellenleşmemişti ve yerli kültür egemenliğindeydi; orada bir çay, o çağda, Hellen dilinden gelme ad taşımış olamaz. Burada da No. 1'deki köken olasılığı geçerlidir kanısındayım.

4. Glaukos. Karia-Lykia sınırında bir akarsu (Plinius, V 103 ve 131); belki Kargı Çayı (Ruge, RE Glaukos maddesi No. 7).

GLUVENA. Bkz. Kromna, No. 2.

GOBİN. Muş iline bağlı ilçe merkezi Bulanık'ın yerinde bulunan ilkçağ kentinin adı; daha sonra Kop, daha da sonra Horhoriki denmiştir (AnaBritannica, Bulanık maddesi). Gobin, (buradaki) Kop, Horhoriki'den hiçbirinin kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. Karş. Kop.

GODAİNA. Torul-Gümüşhane yöresinde, İkisu Dere'nin Harşit Çayına katılma yerinin 5 km. güney yakınında kale yıkıntısının bulunduğu alandaki yerleşimin tarihsel adı (Bryer/Winfield, s. 300). Bu yerleşim, aşağıda sözünü edeceğimiz Godasa olamaz, çünkü onun Sivas doğu yakınlarında bulunduğunu anlamaktayız.

Luwi dilinin ardılı dillerden gelme, hatta Luwi dilinden gelme adların geç dönemde -ane, -ene gibi biçimlere bürünmüş bitişlerinin, keza -ina bitişinin, wana/ana'dan bozma olduğunu ve "-sal, -ülkesi" anlamlarına geldiğini biliyoruz (bkz. wana). Buna göre, ayrıca Goda kök bölümünün bir çeşitlemesinin Gonda olmasına göre Godaina, Gondaina, Gondane hep aynı adın çeşitlemeleridir. Bunun anlamı konusunda bkz. Ganzaenos.

GODASA. Ptolemaios'un andığı, Kappadokia ile Pontos arası yörede bir kent. Antoninus Rehberinde Gondosa, Gundusa. Afşin'den Zara, Suşehri taraflarına giden yol üzerindeydi (Ramsay, s. 69 başı, s. 72, 304). Buna göre Sivas'ın doğu, Hafik'in güneybatı yakınında olması gerekir.

İncelediğimiz adın kökeni ve anlamı konusuna gelince. Zgusta (s. 140) adın İran kökenli olduğunu duraksamasız söylüyor, ancak hiçbir dayanak belirtmediği gibi adın anlamına da değinmiyor. Oysa, herhangi bir yöredeki herhangi bir adın, o yörede konuşulmuş yerli dillerin birinden, bizim şimdi incelediğimiz örnekte de, Luwi dilinden yahut onun yerel ardılı Kappadokia dilinden gelmiş bulunması asıldır. Gondosa/Godasa adının öz biçiminin Kuwa-Ada/Anda-Assa ögelerinden, "Kutlu-Ada/Anda-Kenti" olduğu kanısındayım. Bkz. Kuwa, Ada, Anda, Assa.

GOİZANON. Bkz. Bazane.

GOLAKHA. Keza, Dzolosena. Türklerde, Coloşana. En azından 14. yüzyılda varlığı bilinen bir Pontos köyü. Şimdi, Bahçelik; Gümüşhane'nin 10 km. batısında, İkisu Dere'nin batı kıyısından yamaç yukarıda (Bryer/Winfield, s. 308 No. 11).

Gerek Golakha, gerek Dzolosena adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Golakha'nın akha'sı, İkisu Dere'ye işaret ediyor olmalıdır: bkz. Akha. Dzolosena'nın öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadım.

GOLDÜ. Sevim/Yücel (s. 289), 14. yüzyılda Katalan'lar tugayının ele geçirdiği bir hisarın adını böyle yazıyor ve bunu Kula ile eşitliyorlar. Kasdedilen, gerçekte, Kula yakınındaki Gölde olmalıdır (bkz. Kolida). Aynı Gölde'nin adını, Germiyanlı II. Yakub Bey'e ait bir vakfiyede gören Varlık da (Germiyan Oğulları, s. 47) Küldi diye okuyup Kula'ya eşitleyerek yanılgıya düşmüştür.

GOMANAT. Bkz. Gamanat.

GOMARDİAS. Bkz. Camardo.

GONDANE. Bkz. Ganzaenos.

GONDOSA. Bkz. Godasa.

GONYKLİSİA. Phrygia'da, Lysias (Lysianassa olmalı) kenti yakınında, demek ki Eğridir Gölünün kuzey ya da kuzeybatı yakınlarında, bir yer. Ermiş Abercius dua ve nefes gücüyle burada topraktan bir pınar fışkırtmış imiş (Ermiş'in adı Abercius'un içindeki, Gür su'ya işaret eden Aber bölümüne dikkat edelim; karş. Abra, Eber). Anderson'a göre bu pınar, "şimdiki" (yâni 19. yüzyıl sonundaki) Gâvur Oluk Pınarı'dır (Ruge, RE Gonyklisia maddesi).

Gonyklisia, Hellen dilinde, "Diz bükülmesi" demektir. Herhalde bu ad, Ermiş'in orada diz çöküp dua ettiğini anlatıyor.

GORBEUS. Ankara-Kırşehir yolunda, Gölbaşı ile Bâlâ arasında, Bâlâ ilçesinin Karaali bucağına bağlı bir köy olan Beynam'ın yerindeki ilkçağ kentinin adı; daha doğrusu, adının biçimlerinden biri (Ramsay, s. 235 No. 32). Daha doğru biçimi, Akarbous (Ramsay, s. 238 başı). Bu kentçik, Strabon çağında, yerel beylerin başkenti idi (Strabon, 12 V 3). Adının Anadolulu aslını ve anlamını saptayamadım.

Gorda (sözcüğü). "Uçlu" (buradan: doruk, doruklu; ucu sivri nesne, kazık, kazıklı; kazıklı çitle çevrili yer, bahçe) anlamında Karda/Korda'nın çeşitlemesi. Karş. Lâtincede Hortus, eski Hellen dilinde Khortos, İngilizcede Garden, Court, Fransızcada Jardin, Cour. Almancada Garten. Konu, THİT kitabımızda (2. bsl., c.I/1 s. 137 vd.) ayrıntılı olarak incelenmiştir.

GORDİANA. Gordion kenti yöresinin adı. Keza, Gordiane. Aslının aşağıda birçok kez karşılaşacağımız Gord(a)wana yâni Gorda Ülkesi olduğu açıktır. Bkz. Gorda, wana, Gordyana.

Gordias. Keza, Gordios. İlkçağ Hellen mythos'larına göre, Phrygia krallarından bazısının adı. Örneğin, Arrianos'un (2 III 1-6) aktardığı bir mythos öyküsünde, bir Gordias/Gordios, sonradan adını (Hellen yazarlarının yapıtlarında gördüğümüz biçimiyle) Gordion olarak öğrendiğimiz kentte, İskender'in kılıçla çözdüğü kördüğümü çok eski bir çağda bağlamış olan kral Midas'ın yoksul köylü babasıdır. Tarihsel çağlarda da bazı Gordias/Gordios'lar görüyoruz. Örneğin, bu adda bir Kappadokia'lı, İÖ 111 yılında, Kappadokia kralı VI. Ariarathes (Epiphanes)'i öldürmüştü.

Bu gibi bey adları içinde Gord(a) bölümü belki, (dikeni, bıçağı, kazığı, doruğu değil), hançer'i ya da mızrağı anlatıyordu, yâni o bey adlarının öz biçimi belki "Hançerli" ya da "Mızraklı" gibi bir anlamdaydı. Bir olasılık da, bu adla, bey'in konağının kazıklı çitle çevrilmiş bir büyük bahçede bulunduğunun anlatılmasıdır.

GORDİON. Phrygia krallığının başkentlerinden biri ve en ünlüsü (Keith de Vries, Phrygian Gordion before Midas. Anadolu Demir Çağları, EÜ Edebiyat Fakültesi yayını, İzmir 1987, s. 6-12). Kentin kalıntıları Sakarya kıyısında, Polatlı batı yakınında, Yassıhöyük Köyü bitişiğindedir. Adının öz biçimi yalnız Gorda iken (bkz. Gorda) Hellenlerce buna, kendi dillerinin "-yeri" anlamındaki -ion takısı eklenmiş olsa gerek.

GORDİOU KOME. Hellen dilinde: "Gordios'un köyü". Eğridir Gölü kuzeydoğu ucu yakınındaki Kumdanlı'da bulunan bir yazıtta adı geçtiği için, o yörede olduğu öğrenilmiştir (Ruge, RE Gordiou Kome maddesi). Belki bunun da adı aslında yalnız Gorda idi. Bkz. Gorda.

Gordokhos'lar. Gordyana (Lâtin yazımında Gorduana) yöresi halkını, yâni ilkçağ Kürtlerini, Byzantion'lu Stephanos, Gordokhos'lar diye, ya da Gordos'lar diye anıyor. Gordokhos adının, Xenophon'da geçen Kardoukhos adına göre bir çeşitleme olduğu açıktır; zaten Gorda ile Karda birbirinin çeşitlemesidir. Gordokhos, Kardoukhos adları, yörenin

dağlık, doruklu topografyasına işaret eden bu kök sözcükten (bkz. Gorda). Ermenicenin ethnika takısı -ukh ile türetilmiştir.

GORDOROUNİA. Eskişehir kuzeydoğu yakınında bir ilkçağ kenti. Ramsay'e göre (s. 230 No. 22 ve Hellespontos-Bithynia haritası) Sündiken Dağları dizisinin güney yamacında idi.

Gordorounia adının türetiliş ögelerinin tümünü, dolayısiyle anlamını saptayamadım. Ancak, baştaki ögenin Gorda olduğu ve kentin bulunduğu yörenin dağlık durumuna işaret ettiği kuşkusuzdur; çünkü bu kent zaten, aşağıda sözünü edeceğimiz üzere, Gordos bölgesi kapsamında idi.

GORDOS. Karda/Korda'nın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olan bu ad (bkz. Gorda) Anadoluda birkaç yerde karşımıza çıkıyor:

1. Sakarya Irmağının, Eskişehir kuzey yakınına düşen yerlerden başlayarak, ilçe merkezi Osmaneli yakınına kadar uzanan sol kıyısı yöresine Gordos deniyordu. Burası, tümüyle, dağlık yöredir. Burada, ordunun yararlandığı ana yol üzerinde, Iustinianus döneminde önem kazanan bir kentçiğin adı, Gordoserba idi. Ramsay (s. 14, s. 199 No. 26) bunun Söğüt, Bilecik, ya da İnönü olabileceğini düşünüyor. Yukarıda andığımız Gordorounia kenti de aynı yörede idi.

2. En ünlü Gordos, Lydia kentiydi. Roma egemenliği döneminde Iulia Gordos adını aldı. Manisa ilimizdeki ilçe merkezi Gördes'in eski kent bölümünde idi (Ramsay, s. 131 No. 8). Eski kent Gördes çayına yukarıdan bakan bir tepe üzerinde bulunuyordu.

3. Troas ile Mysia arasındaki dağlık yörede bir köyün adı da Gordos idi (Strabon 13 I 44 sonu).

4. Byzantion'lu Stephanos'un ilkçağ Kürtlerini Gordokhos'lar diye ya da Gordos'lar (yâni, Gordos Halkı) diye andığını yukarıda belirtmiştik; bkz. Gordokhos'lar.

GORDOSERBA. Bkz. Gordos, No. 1.

GORDOU KOME. Hellen dilinde: "Gordos'un Köyü". Yukarıda sözünü ettiğimiz, Sakarya boyundaki Gordos yöresinin yakınında, Nallıhan dolaylarında bir köy (Ramsay, s. 268 No. 7). Sonradan gelişti, kent durumuna yükseldi ve Iuliopolis adını aldı.

GORDUANA. Bkz. Gordyana.

Gordyaios'lar. Gordyana/Gordyene'nin halkını yâni ilkçağ Kürtlerini Strabon böyle anıyor. Hellen dilinin "-lı" anlamındaki takılarından -ios çıkarılınca ülke adı Gordya kalır ki bunun aslının Gorduwa yâni Gord(a)-uwa, Gorda-lık olduğu açıktır. Bkz. Gorda.

GORDYANA. Keza, Gordyene; Lâtin yazımında bazan Gorduana. Türkiyenin güneydoğu ucundaki dağlık ülkenin ilkçağda kullanılan adı.

Bu yörenin halkı, Ploutarkhos'un bir yapıtında (Lucullus'un Yaşamı, 26 ve 29) Gordyenoi yâni Gordyenos'lar diye anılır. Eski Plinius'un da Gordyenoi sözcüğünü küçük bir değişiklikle, Lâtin yazımına Cordueni diye aktardığını görmüştük.

Gordyenos sözcüğü, ülke adı Gordyana/Gorduana'dan türetilmiş (Hellen dilinin sıfat türetme kurallarına göre türetilmiş) sıfattır ve o ülkenin insanının adıdır. Ülke adı Gordyana/Gorduana'nın kendisi, Gorda kök sözcüğünden, Luwi diliyle ardılı dillerin wana/ana takısı eklenmekle türetilmiştir, "Gorda'sal, Gorda Yurdu" demektir. Bkz. Gorda, wana. Bu ad, "Doruk Ülkesi" diye anlaşılabileceği gibi, "Kazıkla çevrilmiş araziler, bahçeler ülkesi" diye de anlaşılabilir.

Gordyenoi. Bkz. Gordyana.

Gordynia. Bkz. Gortynia.

GORELLE. Bkz. Görele.

GORGOROME. Beyşehir dolaylarında bir ilkçağ kentçiği (Ramsay, s. 370 sonu).

16. yüzyıldan kalma Osmanlı belgelerinde, Osmanlı yönetim örgütünün Seydişehir kazasına bağlı bir Gorgorum nâhiyesi anılıyor (T. Baykara, ATCG, s. 188). Bunun Gorgorome'den başkası olamıyacağı açıktır. Osmanlıda nâhiye merkezi olan Gorgorum Köyünün adı, diğer bazı Osmanlı belgelerinde, Gargorum biçiminde de yazılmıştır (Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 58). Bu Gargorum/Gorgorum, 13. yüzyılın 2. yarımında kurulan Eşref Oğulları Beyliğinin ilk merkezi idi.

Bu yerleşim, günümüzde de varlığını sürdürüyorsa, yeni adının ne olduğunu saptayamadım. Belki, Seydişehir kuzeyindeki bucak merkezi Çavuş'tur.

Rum ağzında Gorgorome, Türk ağzında Gargorum, Gorgorum olan adın aslı, görünüşe bakılırsa, Karkaruma idi: Karka-(u)r(a)-uma, "Yüce Dorukyeri halkı". Bkz. Kar, -ka, ura, Gargara, uma.

GORİKOS. Dağlık Kilikia kıyısındaki tarihsel kent Korykos'da bulunan ortaçağ hisarı, Osmanlı tarihlerinde böyle anılıyor (Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri s. 28).

Gortyn. Keza, Gortyna. Girit Adasının güney yanında önemli bir ilkçağ kenti (İliada, II 646; Odysseia, III 294; Bürchner, RE Gortyn maddesi; A.M. Woodward, The Gortyn Labyrinth and its visitors in the 15 th Century, The Annual of the British School at Athens, Nr. 44, 1949, s. 324-325). Adının Luwi dilinden geldiği ve bizim Gordyana'nın adaşı olduğu kanımca kuşkusuzdur. Bkz. Gordyana.

Gortynia. Keza, Gordynia. Makedonia'da, Axios/Vardar Irmağı kıyısında bir ilkçağ kenti (Thoukydides, II 100). Kanımca, bir diğer Gordyana. Bkz. Gortyn, Gordyana.

Gortys. Yunanistanda, Peloponnesos'un Arkadia bölgesinde bir ilkçağ kenti (Pausanias, 5 VII 1, 8 IV 8 ve 8 XXVIII 2). Dimitsana ya da Atsikolo denen derenin sağ kıyısında kalıntıları bulunmuştur. Adın öz biçimi Gorduwa olmalıdır; bkz. Gordyaios'lar.

GOVARA. Bkz. Kawarra.

GÖBEL. Bu adın kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım. Kopela yâni Kuwa-P(a)-Ela, "Güzel- Su- Geçidi"? Bkz. Kuwa, Pa, Ela, Pela.

1. Göbel. Balıkesir ili Susurluk ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Adının aslı. yanıbaşındaki, Susurluk Çayı vâdisini izleyen, şimdi dahi anayolun ve demiryolunun kullandığı, doğal geçide işaret ediyor olabilir.

2. Göbel, Balıkesir ili Kepsut ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy ve oradaki dağ. Bu yöre de yukarıdakine çok benzeyen bir topografya gösterir. Köy, doğudan gelen demiryolunun izlediği doğal vadi geçidinde, kuzey yamaçtadır ve vadi boyunca bir çay akar, ileride Simav Çayına katılır.

3. Göbül (böyle; Göbel değil Göbül). Aynı vadinin güney yamacında, biraz güneydoğu ileride bir diğer köy. Dursunbey ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

4. Göbel. Kütahya ilinde, ilçe merkezi Tavşanlı'nın güneybatı yanıbaşında köy. Bu dahi demiryolunun izlediği, dibinde çay akan bir doğal geçit vâdisindedir.

5. Göbelye (Köyü). Bursa'dan Mudanya'ya giden yolun ve demiryolunun izlediği doğal geçitte ve yolun tam üzerinde; şimdiki adı, Geçit Köyü! Nilüfer Irmağını aşma yerinin hemen öncesinde.

GÖDENE. Antalya ili Kumluca ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Şimdi Altınkaya

edildi. Gödene adının kökeni için bkz. Katenna.

GÖDRE (Çayı). Kalykadnos/Göksu'nun kollarından biri. Beram Suyu, Nedre Suyu gibi kolları aldıktan sonra Göksu'ya katılır (TA, Göksu maddesi No. 10). Gödre'nin -dre'si ile Nedre'nin -dre'si şiddetle gözümüze, kulağımıza çarpıyor. Her ikisi tanrı Adra'nın adıyla bağlantılı olmalıdır (bkz. Adra). Zaten oralarda bir Kadra (yâni, Kuwa-Adra, Kutsal-Adra; ya da, Kuwa'nın, Ana Tanrıçanın-Adra'sı, Erkeği) tepesinin bulunduğunu Tacitus'dan öğreniyoruz (bkz. Kadra). Gödre Çayı adını belki de o tepeden alınıştı. Karş. Kodros.

GÖKSUN. Bkz. Kokousos/Kokoussos.

GÖLCÜK. Çanakkale ili Çan ilçesine bağlı bucak merkezi Etili'nin eski adı.

GÖLDE. Bkz. Kolida.

GÖLE. Kars iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni için bkz. Kola.

GÖLENYE. Bkz. Enye.

GÖMELE. Bkz.Gümele, No. 4.

GÖMENEK. Keza, Gümenek, Bkz. Komana.

GÖMENİÇ. Balıkesir ili İvrindi ilçesi Gökçeyazı bucağına bağlı köy. Bkz. Pionia. Pionia gerçekten orada olsa bile, Gömeniç adının bambaşka bir kökeni vardır; bu ad, görünüşe bakılırsa, Komana adına (bkz. Komana) Bizans çağında, Hellen dilinin "-sal, -yurdu" anlamındaki takılarından -itis takısının eklenmesiyle ortaya çıkan Komanitis'in Türk ağzına uydurulmuşudur. Karş. Domanitis'ten Domaniç, Komana'dan Gömenek/Gümenek, Konana'dan Gönen.

GÖNAN. Konana adının Türk ağzında Gönen edilmeden önce geçirdiği bir ara aşaması. Bkz. Konana.

1. Gönan. Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi Gönen kasabasının adının bir çeşitlemesi. Bkz. aşağıda Gönen.

2. Gönan. Antalya ilinde bir çay; bkz. Gönen, No. 5.

GÖNDERE. Bu gibi -ndere'li adların sonundaki dere bizi yanıltmamalıdır. Göndere, Hendere (Adana ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi Hakkıbeyli edildi), Çündere (Antalya ili Gündoğmuş ilçesi Köprülü bucağına bağlı köy; şimdi Kayabükü edildi) gibi adlar Anadolu kökenlidir ve genellikle, tanrı Adra ile (bkz. Adra) bağlantılıdır. Hellenleşine ya da Rumlaşma döneminde, adın Adra bölümü Andra, Andros gibi biçimlerde, araya bir n sokuşturularak çarpıtılmış (karş. Antandros vb.) ve o çarpıtılmış bölüm Türk ağzında -ndere edilmiştir.

Göndere adının aslı, Kuwa-Adra, Kutlu Adra (ya da, Kuwa'nın, Ana Tanrıçanın, Adra'sı/Erkeği) olmalıdır. Karş. Kadra, Kodros, Gödre, Kandıra.

1. Göndere. Karaman ili merkez ilçesinde köy. Şimdi Yazılı edildi.

2. Göndere. Antalya ili Akseki ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi Gökbel edildi.

GÖNDÜRLE. Isparta ili Atabey ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Adının kökenini ve anlamını saptayamadım.

GÖNE. Çankırı ili Eskipazar ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Bir diğer Kone/Konna olmalıdır. Bkz. Kone.

GÖNEK. Bkz. Cönek.

GÖNEN. Adın kökeni ve anlamı konusunda bkz. Kawa, Kawana.

Balıkesir'deki Gönen'in adı, 16. yüzyıldan kalma Osmanlı belgelerinde Könan olarak

geçmektedir (T. Baykara, ATCG, s. 184). Hatta 20. yüzyılın başında bile Gönan biçiminin kullanıldığını saptıyoruz (bkz. İbrahim Ethem Akıncı, Demirci Akıncıları, TTK yayını, Ankara 1978, s. 250 sonunda Gönen'li Osman fakat Kâzım Özalp, Milli Mücadele, c. I, TTK yayını, 3. bsl., Ankara 1988, s. 44 No. 11'de Gönan'lı Osman, keza s. 47'de "Balıkesir murahhası, Gönan eşrafından Osman").

Kawana adı Roma çağında Konana'ya dönmüş iken, bunun son harfinin Hellen yazımında eta, H ile yazılarak, tıpkı Artaka/Artake adının son ünlü sesinin başına geldiği gibi, önce e değerini ve geç Bizans döneminde i değerini aldığı, Türklerin adı Konani diye duyarak öğrendikleri, sondaki i'yi atıp sırasıyla Könan, Gönan, Gönen biçiminde kullandığı anlaşılıyor.

1. Gönen. Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Bkz. Kaue.

2. Gönen. Isparta ili merkez ilçesinde bucak merkezi kasaba.

3. Gönen. Konya ili Beyşehir ilçesi Doğanbey bucağına bağlı köy.

4. Gönen. Adıyaman ili Gerger ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

5. Gönan Çayı. Antalya ilinde, Kumluca kasabasının batı yakınında Akdenize dökülen Alakır Çayını oluşturan başlangıç kollarından biri. Kepez Dağı ile Tekirova Dağları arasından çıkar; TA Antalya, Burdur illeri haritasında da görülür.

GÖNİK. Bingöl ilinde Karlıova'nın güneybatı ilerisinde bucak merkezi kasaba. Şimdi, Göynük (Türkçede, "Yanık"). Gönik adı Ermenice Gonk'dan (=Havza, su toplayan çukur bölge, akarsu vâdisi) bozma olsa gerek. Bu ad, yörenin topografyasına uygundur.

GÖNYE. Bkz. Künyen.

GÖRDELES. Kayseri ili Yeşilhisar ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Doğanlı. Gördeles adının aslı, görünüşe bakılırsa, Gordala yâni Gorda-la, "Gorda-cık", yahut da Gordalassa yâni Gordala-(a)ssa, "Gorda'cık-Kenti" olmalıdır. Bkz. Gorda, -la, Assa.

GÖRDLOS. Ordu ilimizde ilçe merkezi Reşadiye'ye bağlı köylerden birinin adının Gördlos olduğu, 16. yüzyıl Osmanlı belgelerinde görülmektedir (B. Yediyıldız, s. 185). Adın aslı yukarıda değindiğimiz yolda türetilen Gordala iken Rum ağzında (belki, eril olması gereken bir tepe adıyla ilgili olduğu için) Gordalos, oradan Türk ağzında Gördlos biçimine bürünmüş olabilir.

GÖRELE. Giresun iline bağlı bucak merkezi kasabamız. Bu yakınlardaki ilkçağ yerleşmesi Philokaleia adını taşıyordu. AnaBritannica'ya (Görele maddesi) bakılırsa bunun yıkılmasından sonra Ceneviz'ler, şimdiki kasabanın yerinin doğu yanıbaşında Coralla (=Mercan) kentçiğini kurdular; zamanla gelişen, genişleyen kentçik önce Gorelle sonra (Türk ağzında) Görele oldu; Osmanlı döneminde bir ara Yavebolu diye anıldı.

Coralla'nın aslının İtalyanca (=Mercan) olduğunun söylenmesi doğru değildir. Arrianos, Karadeniz kıyılarını anlatan yapıtında, Trabzon batısında kıyı kenti Koralla'yı anmıştır ve bu kent, Körele/Görele Burnu'na lokalize edilmektedir (Ruge, RE Koralla maddesi). Görülüyor ki, ad, Ceneviz (Genoese, Genoa'lı) halkının tarih sahnesine çıkıp Karadeniz'de köprübaşları tutmasından binyıllar önce vardı ve bir çıkıntının, burnun, keza oradaki yerleşimin adıydı. Adın kökeni hiç kuşkusuz, Luwi dili ardıllarından (Pontos'ta da konuşulan) Kappadokia dilidir: Kor-uwa-la, Çıkıntı-lık-çık. Bkz. Kar, uwa, -la.

GÖREME. Bkz. Korama.

GÖRENEZ. Manisa ili Akhisar ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi Doğankaya edildi. Yeni adı, kayalık bir dorukta bulunduğunu gösteriyor. Görenez adının aslı belki Kora-

nassa idi: Kor-ana-(a)ssa, "Doruk-sal-yerleşim". Bkz. Kar, wana, Assa.

GÖRNEVİT. Kula'nın batı-güneybatı ilerisinde bir köyün adı. Menye/Gökçeören bucağına bağlıdır. Gürnevit de denir. Türkçeleştirilmiş adlarda (Ecevit vb.) görülen -vit bitişi, ya adın Türkler öncesi bitişindeki Hellen dilinin -itis takısından, ya da Ermenice Vit'ten (=Gazal, Ceylan) yahut Hovit'ten (=Yaylâ) gelir sanırım. Görnevit/Gürnevit adının öz biçimini, dolayısiyle kökenini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. Baştaki Görne'nin ilkçağdaki aslı büyük olasılıkla, ileride göreceğimiz Korna idi; bkz. Korna.

GÖRTÜN. Aşağıdaki Görtün'lerin, yukarıda sözünü ettiğimiz Gortyn ve Gortynia ile, sonuç olarak da Gordyana ile adaşlığı, olasıdır. Ama bir diğer olasılık, adın Kuwa, Arda, wana ögelerinden türetilmiş, "Kutlu/Güzel-Akarsu-sal" anlamında Kuwardawana iken Hellenleşme, Rumlaşma, Türkleşme döneminin çarpıtmalarıyla sonuçta Görtün biçiminin ortaya çıkmış bulunmasıdır.

1. Görtün (Irmağı). Samsun yakınında denize dökülür.

2. Görtün (Deresi). Giresun doğu yakınında denize dökülen Aksu'nun dağlık yöredeki başlangıç kollarından biri. Bucak merkezi Yavuzkemal'in güney yakınındadır.

GÖRÜKLE. Bkz. Koubouklela.

GRAİTA. Bizans çağında, Akşehir doğu yakınında bulunan bir kasaba. Adı, oradaki Argıthanı'nın Argıt'ı içinde, Türk ağzına uydurulmuş olarak, yaşıyor (Wittek, Yer Adları, s. 226). Graita adının aslında Kraida yâni Kra-ida olması beklenebilir. Kra, "Doruk"tur; ancak, ida bölümü bakımından iki olasılık vardır. Bu, ya "Orman, ağaç, odun" anlamlarındaki ida'dır (bkz. Daidala), yahut da, -lı anlamında wanda/anda takısının çeşitlemesi olan inda'nın, burunsal n sesi düşmüş biçimidir (bkz. wanda, -ada). Birinci olasılıkta ad, "Doruk Ormanı"; ikinci olasılıkta, "Doruklu" demektir.

GRANİKOS. Kıyısında İskender'in yaptığı savaşla ünlü çay. Şimdi Biga Çayı, Kocabaş Çayı diye anılıyor. Adı Luwi kökenlidir ve "Doruksal yer" anlamında Krana'dan türetilmiştir: Kra-(wa)na, "Doruk-sal". Atina'lılara, çok eskiden, o zamanlar oturdukları yer dorukta olduğu için, Krana'lılar dendiğini ve hatta Athena kentine adını veren tanrıçanın dahi Kranaia diye anıldığını (Pausanias, 10 XXXIV 7) anımsayalım.

GRAOS GALA. Honaz dolaylarından Çivril dolaylarına giden yolda bir kentçik (Ramsay, s. 84, s. 147 No. 27). Bkz. Yorgalar.

GRASSOS. Troia yakınında bir ova parçasının, Ploutarkhos'un bir yapıtında (Ethika, 180) anılan adı. Bu ova, adını Karesos kentinden alan Karesene Ovası olsa gerektir. Dolayısiyle, Grassos, Karesos'dan bozma olmalıdır. Zaten Kar ile Kra'nın aynı şey (Uç; buradan: Doruk vb.) olduğunu bilmekteyiz. Bkz. Karesos.

GRATİANOPOLİS. Hellen dilinde: "Gratianus Kenti". Sivrihisar'ın kuzeybatı ilerisinde, bucak merkezi Beylikahır yakınında, Tembris/Porsuk Çayı üzerinde bir ilkçağ kenti. Belki Akkilaion'un Roma imparatoru Gratianus döneminde taşıdığı ad böyle idi (Ramsay, s. 15, 248, 270).

GRAVGAZ. Bkz. Kıravgaz.

GRİMENOTHYRİTAİ. Bkz. Grymenothyra.

GRİON. İonia'da, Bafa Gölü kuzeydoğu bitişiğinde Latmos/Beşparmak Dağı, Strabon'da (14 I 8) bu adla da anılıyor. Adın aslı Kr(a)-ion, "Doruk-Yeri"dir ve Luwi dilindeki Kar/Kra (=Doruk; bkz. Kar) ile Hellen dilinin, "-yeri" anlamındaki -ion takısından türetilmiştir.

GRYMENOTHYRA. Grimenothyritai (Hellen diline göre: Grimenothyra'lılar), Uşak'ın 10 km. kadar doğusundaki Ortaköy'ün yerinde bulunan ilkçağ kenti Traianopolis'in halkı

olan bir Lydia'lılar boyu idi (Ramsay, s. 162 No. 95). Aynı yerde, Traianopolis'in yakın komşusu bir Grimenothyra/Grymenothyrai kenti vardı; para basmıştır. Waddington ve Radet'in görüşünce, bu kent, Gâvur Ören'de (şimdi: Ortaköy) bulunan Traianopolis'in 4 km. güneyinde, Çarık Köy'ün yerinde idi. Konu, tartışmalıdır.

Grymenothyra, ya da bunun çeşitlemesi olduğu anlaşılan Grimenothyra adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu adın içinde ve bazı diğer Anadolulu adlarda gördüğümüz Thyra'nın, Teira ile aynı olduğu, her ikisinin "Hisar" anlamına geldiği savunuluyor (Bürchner, RE Grimenothyrai maddesi). Grimeno/Grymeno'nun aslının ne olduğu konusunda ise görüş bile belirtilememiştir. Kanımca, adın iki çeşitlemesinden birinin içinde ime, diğerinde yme görmek bizim için yeteri kadar açıklayıcıdır. Çünkü Luwi dilinde "-insanı, -halkı" anlamına gelen uma/umna sözcüğünün ima takısı biçiminde de kullanıldığını saptamış bulunuyoruz (bkz. -ima). Demek ki ime, yme bölümlerinin aslı budur. Gerisi kendiliğinden sökülüyor. Adın aslı Kr(a)-uma-(wa)na'dır. "Doruk-halkının-ülkesi" anlamındaki ögelerden türetilmiş ve parantez içinde gösterdiğimiz ünlülerin senkop ilkesi gereğince düşmesi nedeniyle Krumana biçiminde kısalmıştır; bu ad Hellenleştirilince önce Grymene (karş. aşağıda Gryna/Gryneion), sonra Grimene olmuştur. Kasdedilen doruk, yörenin yalnız 20 km. kadar kuzeydoğu ilerisindeki Murat Dağı'nın 2309 m. yüksekliğe ulaşan doruğu olabilir.

GRYNA. Keza Gryne ve (Hellen ağzında, Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki -ion takısının eklenmesiyle) Gryneion. Aiolis bölgesinin ilk Hellenleştirilen kentlerinden biri. Bu kentçik, Aliağa ile Çandarlı arasında Yeni Şakran Köyünün güney yanıbaşında, sivri uçlu pek güzel bir yarımadacık üzerinde idi; şimdi topraktaki keramik kırıklarından başka görünür kalıntısı yoktur denebilir. Gryna edilmiş adın aslı, Luwi dilinde Krawana yâni Kra-wana, "Çıkıntı-sal, Çıkıntı-ülkesi"dir ve aynı ad, oradaki Şakran Köyünün adının öz biçiminde de, başına "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarında Swa öntakısı getirilerek, Swa-Krana biçiminde kullanılmıştır. Bu takı, özellikle, Gryna'da bulunan Apollon tapınağına yahut onun yapımı öncesinde, oradaki kutsal yere işaret ediyor olmalıdır. Bkz. Kar, wana, Krana, Swa.

GULAMARK. Bkz. Çölemerik.

GUNDANİ. Bkz. Ganzaenos.

GUNDU. Antalya yöresindeki Kundu Köyünün adının yerel ağızdaki bir diğer biçimi (Saraçoğlu, s. 486). Bkz. Kundu.

GUNDUSA. Bkz. Godosa.

GURGUM. İÖ 8. yüzyılda, başkenti Maraş olan, Geç Hitit (daha doğrusu, Geç Luwi) kültürü beyliklerinden birinin adının Asur belgelerinde kullanılan biçimi. Aslını, anlamını saptayamadım.

GÜDÜBEZ. Afyon ili Sandıklı ilçesi Karadirek bucağına bağlı köy. Şimdi Çambeyli edildi. Güdübez adının öz biçimi Koduwassa yâni Kodu-(u)wa-(a)ssa, "Kodu (Kotys)-Tapınağı, Kenti" olabilir. Bkz. Kadys, uwa, Assa.

GÜGÜ (Beli, Yaylâsı). Elmalı'yı Fethiye yöresine bağlayan bir bel (dağı geçidi) ve oradaki yaylâ (Saraçoğlu, s. 172). Elmalı'nın kuş uçuşu 10 km. kadar kuzeybatısında. Öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadığım Gügü adı; Hellen'lerin Gyges diye andığı Lydia kralının, Bâbil belgelerinde geçen adına (Luddu kralı Gugu) pek benziyor.

GÜLEK (Geçidi). Bkz. aşağıda Güllük, No. 8. Bu ad, Hellenlerin kullandığı "Kilikia Kapıları" anlamındaki addan bozma *değildir;* tersine, Kilikia adı bu Gülek adının öz biçiminden bozmadır, göreceğiz.

GÜLLÜK. Keza Küllük, Killik, Kilikia, Gülek, Güllek, Külek. Anadolunun birçok yerinde ve hiç de Gül'lük, Kül'lük, Kil'lik olmayan yörelerde bu adlarla karşılaşıyoruz. Topografya incelemesi tümevarım yoluyla kanıtlıyor ki, bunların tümü, Luwi dilinden ya da ardılı dillerden gelme, K(uwa)-İla-ka, "Güzel-Geçit/Boğaz-Yeri" ögelerinden türetilmiş Kilaka adından bozmadır: Hellen ağzında Kyleke (e'ler eta ile), Rum ağzında Kiliki, Türk ağzında Killik, Güllük, Gülek vb, Bkz.Kuwa, Ela/İla, -ka, Killa.

Birkaç örnek:

1. Küllük. Son yıllarda, Güllük. Vaktiyle Milâs'a doğru ve Milâs'ın çok yakınlarına kadar uzanan körfezin, dolayısiyle Milâs'a gidişin doğal yolu durumundaki boğazın, güney kıyısında yerleşim. Şimdi dahi, Milâs'a bağlı bucak merkezi durumunda olan bu yerleşim, Milâs'ın iskelesi işlevini görür (TA, Güllük maddesi).

2. Killik. Adının Kila/Killa yâni K(uwa)-İla, "Güzel/kutlu-Boğaz" olduğunu ileride Killa adını incelerken göreceğimiz boğazın (Midilli Adası ile Anadolu anakarası arasındaki boğazın) Anadolu kıyısında, ilkçağ Kanai kentinin limanı durumundaki kumsalın, şimdi kullanılan adı. Ne bu inanılmaz güzellikteki kumsalda, ne de taşlık yöresinde, kil'den eser vardır.

3. Güllük Dağı. İlkçağ Termilai halkının yurdunda (bu adı incelerken, İla=Geçit, Boğaz kavramı ile bağlantısını göreceğiz), Termessos kentinin yanıbaşındaki Solymos Dağının (bu adın da Geçit/Boğaz kavramı ile bağlantısı vardır; bkz. Elymos, Solymos) şimdi kullanılan adı. Güllük adı dahi, oradaki geçidin başına işaret eden tarihsel adın günümüzdeki ardılıdır.

4. Killik. Divriği ile Sivas arasında kasaba. Çaltı Suyu kollarından Karabel Çayı'nın vâdisinde, bir doğal geçit üzerindedir.

5. Killik. Alaşehir doğu yakınında köy. Demiryolunun yanıbaşında, doğal geçit vâdisi içinde. Daha doğru anlatımla, demiryolunun bir diğer doğal geçidi izlemek üzere doğuya dönüp vâdi düzlüğünden (Alaşehir Ovasından) çıktığı yerde; dolayısiyle, iki doğal geçidin birleştiği yerde.

6. Killik (Burnu). Ucunda ilkçağ Teos kenti güney limanının bulunduğu körfezin batı yanındaki burundur. Bu örnekte Kill(a), "Güzel Geçit/Boğaz", belli ki, sözünü ettiğimiz burnun doğu karşısındaki Kanlı Ada ile Anadolu anakarası arasından geçen gemilerin izlediği güzel geçidi anlatıyor.

7. Killik (Deresi). Konya ili Ermenek ilçesinde, Ermenek ile Hadım arasında orta yerde.

8. Külek/Gülek/Güllek Boğazı. Anadolunun en ünlü dağ geçidi. Adının Güllek biçiminde de kullanıldığı, TA İçel-Adana illeri haritasında belirtilmiştir.

9. Kilikia. Evet bu ad için de durum, yukarıdakiler gibidir ve Kilikia adı, yiğit ata Kilix vb.'nden değil, başka kökenden de değil, Külek/Gülek/Güllek Boğazının adından (o adın öz biçimi Kilaka'dan) gelir. Çünkü boğazın adının Kilikiai Pylai gibi, Kilikia ülkesinin adıyla bağlantılı bir ilkçağ adından bozma olmadığını, tam tersine oradaki geçide işaret eden tarihsel bir ad olduğunu görünce, zorunlu olarak şu sonuca varıyoruz ki, Kilikiai Pylai (Kilikia Kapıları) adı boğazın kendi adıdır ve dolayısiyle Kilikia (ülke adı) buradan gelmiştir. Karş. Kilikia.

GÜLÜÇ (Suyu). Keza, Gülünç. Gerçekten çok gülünç bir dere adı. Aslı, Kalex'tir ve Thoukydides'de (IV 75) anılmıştır. Bkz. Kalex.

GÜLÜMBE. Bilecik ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı Çamkoru Köyünün eski adı. Köy, ilkçağda çok önemli bir anayol üzerinde idi (Bilecik 1973 İl Yıllığı, s. 54). Bu

Gülümbe, aslında, bir diğer Kulunda olmalı. Bkz. Kulunda; karş. Kalanda'dan Gelenbe/Gelembe.

GÜME'CİK. Çankırı ili Ovacık ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Güme adı, Koıne'den bozma olabileceği gibi (bkz. Adagüme), Koma yâni Kuwa-Ma, "Kutsal Ana Tanrıça" adından da bozma olabilir. Karş. Komana'dan Gömenek/Gümenek; bkz. aşağıda Gümele, Gümelez.

GÜMELE. Bu adın aslı kanımca Komala'dır: Kuwa-Ma-la, "Kutsal-Ana Tanrıçanın-Yavrusu" (=Artemis). Bkz. Kuwa, Ama, -la. Karş. Attala/Attalos, Satala.

1. Gümele. Ankara ili Kızılcahamam ilçesi Çeltikçi bucağına bağlı köy.

2. Gümele. Manisa ili Demirci ilçesi Borlu bucağına bağlı köy.

3. Gümele. Eskişehir ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Osmanlı.

4. Gümele. Eskişehir ili Sarıcakaya ilçesinde bucak merkezi Mihalgazi'nin eski adı.

GÜMELEZ. Aydın ili Söke ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi Akçakonak edildi. Adının aslı Komalassa olabilir: Komala-(a)ssa, "Komala Yerleşimi" (köyü, kenti). Bkz. Gümele, Assa.

GÜMENEK. Keza, Gömenek. Bkz. Komana.

Gümülcine. Batı Trakya'da, Hellenleşme öncesi çağda Thrak boyu Odrys halkının kurduğu kentin, Hellen dilinde anlamı olmayan tarihsel bir adının (bilinen diğer tarihsel adı Phoros'tur) Türk ağzında büründüğü biçim.

Bazı çağdaş Türkçe yapıtlarda, kentçik çevresindeki köylerin yönetim merkezi olduğundan dolayı Komarkhia (Kome yâni Köy sözcüğünden, "Köy Yöneticisi Yeri"; Hellen dilinden) diye anıldığı ve bu sözcüğün Bulgarlarca çarpıtılmış biçiminden Türk ağzında Gümülcine adının çıktığı söyleniyorsa da (örneğin bkz. TA, Gümülcine maddesi), bu, asılsız bir varsayımdır. Tarihsel adın, Komotini, Koumoutzina biçimlerinde, Bizans çağında kullanıldığı başka bilgi kaynaklarında görülüyor. Zaten şimdi de kente Yunanlılarca Komotini deniyor.

Bu gibi, Hellen dilinde anlamı olmayan Bizans adlarındaki -ini'nin aslı daima Luwi diliyle ardıllarının wana/ana takısı, ya da onun çeşitlemesi olan -ina takısıdır ve "-sal, -ülkesi" anlamındadır (bkz. wana). Komot-'un aslını da kolayca görebiliyoruz: Bunun öz biçimi Kumod(u), yâni Kuwa-M(a)-Odu, "Kutsal Ma'nın Otys'i"dir ve adın bu bölümü, Thrak'ların Luwi/Pelasgos'lardan alınma tanrısı Otys/Kotys'i kasdetmekte (bkz. Otys, Kotys, Tu, Odysseus); hem de, bu tanrıya, Kutsal Ma'nın erkeği olduğu vurgulanarak işaret edilmektedir. Demek ki, ortaçağda ve şimdi Komotini diye söylenen adın öz biçimi Kumodina, "kutsal Ma'nın Otys'i Ülkesi" anlamındadır. Karş. Odessa, Odessos.

Gümüldene ve Gümüldür adlarının incelenmesi de, yukarıdaki sonucu doğrulamaktadır. Bkz. Gümüldene, Gümüldür.

GÜMÜLDENE. İçel ili Silifke ilçesi merkez bucağına bağlı Bahçederesi köyünün bir mahallesi.

Gümüldene adının kökenini bulmak için, Türk ağzının, eski kültürlerden kalma adları kendine uyarlarken izlediği ilkeleri (o arada, baştaki K'lerin G'ye çevrilmesi; kalın ünlülerin ince ünlülere çevrilmesi; kitabın sonundaki Genel Sonuçlar bölümüne bkz.) ve özellikle, Türk ağzında Gümülcine adının ortaya çıkmasına yol açmış değişimi göz önünde tutmalıyız. Değişim sürecini geriye doğru yürütüp restore edince, eski tarihsel ad'a ulaşacağız. Bu doğrultudaki inceleme gösteriyor ki, adın öz biçimi Kumodrana idi. Bu ad, Ku(wa)-Modra-(wa)na, yâni "Kutsal-Ana Tanrıçanın Erkeği-Ülkesi" ögelerinden

türetilmiştir (bkz. Kuwa, Ma, Adra, Modrene, wana). Hellen ve Rum ağzında Komodrene'ye dönen adı, ünsüzlerden sonra gelen r'leri öne almayı, örneğin kibrit yerine kirbit demeyi yeğleyen Türk ağzı, ilk aşamada Komordene edip, arkasından r'sini l'ye çevirerek (karş. Türk ağzında Parkhar Dağı'nın Bulgar Dağı'na dönmesi) Komoldene biçimine soktu ve Türkçeleştirmenin geriye kalan aşamaları (kalın ünlülerin inceltilmesi, baştaki K'nin G olması) tamamlanınca Gümüldene adı ortaya çıktı.

GÜMÜLDÜR. İzmir ili Menderes (Cumaovası) ilçesi Değirmendere bucağına bağlı köy.

Bunun adının öz biçimini bulmak için de, Gümüldene adının öz biçimine ulaşmak için izlediğimiz yöntemi aynen uygulayınca şu sonuca varıyoruz:

Türk ağzının eski kültürlerden kalma adları kendine uyarlarken gözettiği, yukarıda sözünü ettiğimiz ilkeler ortaya koyuyor ki, Gümüldür adı, Türklerin Rum ağzından duyduğu Kumunduri, Kumondruli gibi bir addan bozma olmak gerekir. Rum ağzında bu biçime bürünen adın aslı için bir tek olasılık görüyorum; o da, öz biçimin Kumodrula olmasıdır. Bu ad, Ku(wa)-Modr(a)-u(wa)-la ögelerinden türetilmiştir, "Kutsal-Ma Erkeğinin-tapınağıcık" demektir (bkz. Kuwa, Modrene, uwa, -la). Gerçekten, tam Gümüldür yöresinde, Hellenleşme döneminde Zeus kimliğine bürünmüş baş tanrının bir tapınakçığı vardı; bkz. Dios Hieron, No. 1. Karş. Komodromos.

GÜMÜRDÜLÜ. Adana ili Ceyhan ilçesi Kirmit bucağına bağlı köy. Adının öz biçiminin, tıpkı Gümüldür adının öz biçimi gibi, Kumodrula olduğu kanısındayım. Bkz. Gümüldür, Gümülcine.

GÜNAN. Bkz. Talme.

GÜNDER. Bkz. Göndere.

GÜNGÖRMÜŞ. Trabzon ili Maçka ilçesine bağlı bucak merkezi Esiroğlu kasabasının eski adı.

GÜRE. Anadoluda birçok kez karşımıza çıkan bu adın, hiç değilse bazı örneklerde, "Maden Ocağı" anlamında Küre'den ya da diğer bir Türkçe sözcükten değil, Anadolulu Kura yâni Ku(wa)-(u)ra, "Yüce Ana Tanrıça" adından bozma olabileceğini sanıyorum. Bkz. Kuwa, ura.

Bu olasılığı, özellikle şu iki Güre yönünden güçlü görmekteyim:

1. Güre. Edremit'in çok yakınında, kaplıcalarıyla ünlü bir köy.

2. Güre. Uşak ilinde, Uşak'ın batı yakınında, ana yol üzerinde bucak merkezi kasaba. İlkçağın geç döneminde adı Bagis idi. Bu ad, bazı araştırmacıların savunduğu gibi Phrygia dilinin "Tanrı" anlamındaki sözcüğünün Hellen ağzına uydurulmuş biçimi idiyse, kentin diğer ve daha eski adının da bir tanrı ile bağlantılı sayılması bir dayanak bulmuş oluyor.

GÜREME. Keza, Gürme. Bu adın, ünlü Göreme adı gibi, Korama'dan bozma olduğu kanısındayım. Bkz. Korama.

1. Güreme. Isparta ili Senirkent ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Yeni uydurulan adı, Ortayazı.

2. Gürme. Muğla ili Fethiye ilçesi Üzümlü bucağına bağlı bir köy. Yeni uydurulan adı, Söğütlü.

GÜRNEVİT. Bkz. Görnevit.

GÜRÜMZE. Adana ili Feke ilçesine bağlı köy. Adının öz biçimini saptayamadım.

GÜRÜN. Adın kökeni konusunda bkz. Gauraina.

1. Gürün. Sivas iline bağlı ilçe merkezi kasaba.

2. Gürün (Dağı). Sivas ilindeki Gürün'den pek çok uzakta, Ege Bölgesinde, Ayvalık'ın 35 km. güneydoğusundadır. Bunun adı, diğer Gürün'e göre değişik kökenden, Korwana'dan yâni Kor-wana, "Doruk-sal, Doruk-ülkesi" adından bozma olabilir. Bkz. Kar, wana.

GÜZELHİSAR. Bu tarihsel ad, aşağıda örneklerde karşımıza çıkıyor:

1. Güzelhisar. Aydın kentinin, 19. yüzyıl sonunda hâlâ kullanılmakta olan bir diğer (ve daha eski) Türkçe adı. Aydın Güzelhisarı (yâni, Aydın Oğullarının Güzelhisarı) dahi denirdi (Ş. Sâmi, c.I s. 512: "Aydın. Nâm-ı diğerle, Güzelhisar").

2. Güzelhisar. Gerek 17. yüzyıl sonunda, gerek 18. yüzyıl başlarında, Saruhan Sancağının kaza merkezlerinden birinin adı böyle idi; buna Güzelhisar-ı Menemen dahi denirdi (Teoman Ergül, Kurtuluş savaşında Manisa, İzmir 1991, s. 14). Aynı yerleşim, yine Güzelhisar-ı Menemen olarak, Aydın Vilâyeti İzmir Sancağının Foçateyn (Foça'lar; Eski Foça, Yeni Foça) kazasının tek nâhiye merkezi edilmiştir (T. Baykara, ATCG s. 132). Bunun lokalizasyonunu, hiç umulmayacak bir bilgi kaynağının, Cramer'in yapıtının (c.I s. 151) sâyesinde yapabiliyoruz. Cramer, ilkçağ Neon Teikhos kenti kalıntılarının, Güzel Hisar yukarısında bulunduğunu söylüyor. Demek ki, aradığımız yerleşim, Menemen'in kuzey yakınında, Gediz Irmağının sağ (kuzey) kıyısındaki Yanık Köy'dür.

Ş. Sâmi (c.V s. 3920) bu Güzelhisar'ın yeri hakkında başka bir açıklama veriyor: "Menemen kurbünde (yakınında-Umar) dahi bu isimle bir küçük kasaba ve kale olup, *zan olunduğuna göre* Temnos şehr-i kadîminin mahallindedir". Zan ve kuşku, elbette ki, Menemen Güzelhisarı'nın yerinde değil, orada bulunan ilkçağ kenti kalıntılarının hangi ilkçağ kentine (Neon Teikhos'a mı, Temnos'a mı) ait olduğu konusunda idi. Şimdi, Temnos'un Gediz kıyısından hayli kuzey ileride, Görece Köyü yakınındaki kalıntılar alanında bulunduğunu biliyoruz.

3. Güzelhisar. Şimdiki ilçe merkezi Aliağa kasabasının kuzey ilerisinde, ilkçağ Myrina kenti kalıntıları alanının yanıbaşından Ege denizine dökülen çayın adı, Güzelhisar Çayı'dır (bir adı da, Kocaçay). Bu adın, yukarıda No. 2'de gördüğümüz Menemen Güzelhisarı ile ilgisi olamaz; çay oradan çok ileridedir. Kanımca bu çay, adını, eteğinden geçtiği ilkçağ kenti Aigai kalıntıları alanının şimdiki adından (Köseler Kalesi) alıyor. Oraya, en yakın köy olan Köseler köyü dolayısiyle Köseler Kalesi dendiğinden, Köseler adının Kösel bölümü Güzel'e çevrilerek Aigai kalıntılarına Güzel Hisar dahi dendiği anlaşılıyor.

4. Güzelhisar. Menderes yakınındaki Magnesia kentinin kalıntıları alanına da 18. yüzyılda Güzelhisar dendiğini görüyoruz; gezi yazarları Pococke ve Chandler o yerden Güzelhisar diye söz etmişlerdir (Cramer, c.I s. 462).

GYGAİE (Gölü). Keza, Gyges Gölü. Manisa ili ortasında, Salihli'nin kuzey yakınında şimdi Marmara Gölü denen gölün İliada'da (II 864-865) geçen adı. Lydia kralı Gyges'in adıyla bağlantılı görünüştedir. Yöredeki 100 kadar Lydia tümülüsünden en büyük olan üç tanesi içinde bu göle en yakın olanı Gyges'in anıt mezarı diye biliniyor. Göl, adını Gyges'den almış olabilir diyemiyorum; çünkü Gygaie Gölü adı İliada'da geçtiğine ve Gyges ancak İÖ 680'lerde kral olduğuna göre, böyle bir görüş savunmam, İliada İÖ 680'lerden sonra yazılmış olabilir iddiasında bulunmak olur, ya da, Gygaie Gölünün adı İliada metnine, bu metin Atina'lılarca yazıya bağlanırken sokuşturulmuş olabilir iddiasında bulunmak olur. Tam tersine Gyges adını gölden almıştır demenin de bir dayanağını göremiyorum. Bana savunulabilir ve hatta güçlü görünen olasılık, hem gölün hem de Gyges'in adını, göl kıyısındaki (sonra Artemis Koloene tapkısı yeri olmuş) Ana Tanrıça kutsal yerinden almış bulunmasıdır: Kuka yâni Ku(wa)-ka, "Ana Tanrıçanın-Yeri". Bkz. Kuwa, -ka. Koloe adının Ko'sunun da aynı Ku (Kuwa, Ana Tanrıça) ile bağlantılı bulunması, olasıdır; bkz. ileride Kula (sözcüğü), a.

GYGAS. Dardanos kenti yakınında Çanakkale Boğazına uzanan bir burun (Strabon, 13 I 22). Bir diğer Kuka yâni Ku(wa)-ka, "Ana Tanrıçanın-Yeri" olsa gerek, Karş. Gygaie.

GYMNİAS. Xenophon, yapıtlarında, Anadolu kentlerinin adlarını Hellen ağzına uydurup değiştirerek aktarır; örneğin Kawana'yı İkonion, Tuwana'yı Dana ediverir. Bu arada, şimdiki Bayburt olduğu sanılan bir Pontos kentinin adını Gymnias diye verir (Anabasis, 4 VII 19). Sözcük, Hellen dilinde "Çıplak" anlamına gelen Gymnos'la yakınlaştırılmak istenmiştir. Gymnias adının sonundaki, Anadolulu adlarda bulunmayan, Hellen ağzının eklemesi, Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından -ias (örneğin, İlion destanı İlias, "Aphrodite'sel" anlamında Aphrodisias) takısını çıkarınca geriye Gymn(a) kalır ki bunun kökenini, öz biçimini ve anlamını hemen görüyoruz: Köken, Luwi dilinin ardıllarından, Pontos Kappadokia'sında da konuşulan Kappadokia dilidir; adın öz biçimi Kumna'dır ve Ku(wa)-(u)mna, "Ana Tanrıçanın-Halkı" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Kuwa, uma/umna.

HABESSOS. Keza, Habessus. Bkz. Abessos.

HABSAMANA. Keza, Hafsamana. Ordu iline bağlı bugünkü ilçe merkezi Gölköy'ün eski adı (B. Yediyıldız, s. 28). Gölköy, Bolaman Çayı'nın başlangıç kollarından biri üzerinde bulunduğu gibi, hem kendisinin yeni adında hem de güneydoğu yakınındaki Göltepe'nin adında Göl ögesi vardır, demek ki orada bir de gölcük vardır. Bu gözlemler, Habsamana'nın aslında Apassawana olabileceğini düşündürüyor: Apa-(a)ssa-wana, "Su-Yerleşimi-Ülkesi". Bkz. Aba, Assa, wana. Karş. Apasa, Abessos, Apaisos.

HABUR. Adın doğru biçimi Khabur'dur (Lâtin yazımında Chabur; fakat Plinius Chabura diye anıyor, bkz. Chabura). Sözcük Akkad dilinden gelirmiş, "Bereket Kaynağı" demekmiş (AnaBritannica, Habur Irmağı maddesi). Fırat adının Akkad kökenli olduğuna inanmadığım gibi (bkz. Fırat), Khabur adının Akkad kökenli olduğuna da inanmıyorum ve adın aslının Kappadokia dilinden (A)kha-Ura, "Koca-Akarsu" olabileceğini düşünüyorum. Bkz. Akha, ura.

1. Habur. Dicle'nin kollarından biri. Hakkâri Dağlarından çıkan küçük akarsuların birleşmesiyle oluşur.
2. Habur. Fırat'ın kollarından biri. Mardin yöresinden doğar, Suriye ülkesinde Fırat'la birleşir.

HACAVERA. Keza, Rumlarda Khatzauera, Türklerde Hocavera. Trabzon ilinde, Maçka yakınında, 1850'lerde 40 hâneli küçük bir köy (Bryer, yazı XVII s. 40 ve orada dn. 51; aynı yazar, yazı XII s. 54'deki haritada bu köyü şimdiki Sevinç Köyünün yerinde işaretliyor). Tarihsel adın Rumcada anlamı yoktur. Öz biçimini, kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. Belki aslı Ermenice Khaç-Averag, "Haç-Viran" idi. Baştaki bölüm, yine Ermeniceden, "Ekmek" anlamına gelen Hatz da olabilir.

HAÇİN. Adana iline bağlı ilçe merkezi Saimbeyli'nin eski adı. Ermenice Khaç(=Haç) sözcüğüyle ilgili olduğunu sanmıyorum; o dilden gelme, -adzin'li bir adın bu bölümünün Türk ağzına Haçin diye uydurulması sonucunda ortaya çıkmış olsa gerek. Belki Ermenilerde kasabanın kilisesi ve dolayısiyle kasaba, Asduadzadzin (=Tanrıyı Doğuran; Meryem Ana kasdediliyor) adını taşıyordu.

HAÇİRGE. Bkz. Pötürge.

HAÇKA. Trabzon ili Akçaabat ilçesine bağlı bucak merkezi Düzköy kasabasının eski adı. Rumlaşmamış, Kappadokia dilinde konuşmayı sürdüren halkın, Ermenilerden aldığı Khaç (=Haç) sözcüğüne, kendi dilinin "-yeri, -yurdu" anlamındaki -ka takısını (bkz. -ka) eklemekle türettiği, Haç Yurdu anlamında bir ad olduğu kanısındayım (böyle melez kökenli adların başka örneklerini de görmüştük; o arada bkz. Bağarsık). Nitekim Haçirge adı da

Kürtçede buna benzer biçimde türetilmiştir (bkz. Pötürge).

Hadramut. Arabistan yarımadasının en görkemli vâdisinin adı. Aslında, bizim Adramut/Adramytteion/Edremit'in adaşı bir diğer Adra-Mut,Adra-Vâdisi(bkz.Adra, Mut, Adramytteion). Kuzeydoğu ilerisinde Madraka yâni Ma-(A)dra-ka, "Ma'nın-Adra'sı (Erkeği)-Yurdu" (bkz. Ma, Madra, -ka); tam karşısında Sokotra (Ska-Adras, Adra'nın Adası; karş. Skamandros) Adası ve yanıbaşında, adı tıpkı Anadoludaki Erythrai'nin adı gibi, gerçekte Eu-Adra, Kutsal-Adra ile bağlantılı olan Erythra Denizi (bkz. Erythra Denizi, Erythrai) vardır. Hadramut adının başındaki H, Latin yazımının eklemesidir.

HADRİANEİA. Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi Balat/Dursunbey'in ilkçağdaki adı, Louis Robert'e göre (Villes d'Asie Mineure, s. 372) böyle idi. Bu kentin, komşusu Adrianoi (Adranos/Beyce/Orhaneli) ile karıştırılmaması gerektiğine L. Robert işaret ediyor. O yakınlarda bir Hadrianeia kentçiği bulunmuş da olsa, tam Balat/Dursunbey'de bulunduğunu sanmıyorum, çünkü kasabada bir ilkçağ kentçiğinin ardılı olmayı kanıtlayan hiçbir kalıntı görülmüyor. Belki Hadrianeia, aslında (Adranos/Beyce/Orhaneli'ni de kapsayan) *yörenin* adı idi, daha doğrusu yöre adı olan Adrana'nın (Adra-wana, Adra-Ülkesi; bkz. Adra, wana) Roma egemenliği çağında büründüğü biçimdi. Bu biçimiyle ad, Hadrianus Yurdu anlamındadır.

HADRİANOİ. Adın öz biçimi ve anlamı konusunda bkz. Adranos. Hadrianoi, Lâtin yazımındaki biçimdir; Hellen yazımında baştaki H yoktur ve Adrianoi yazılır.

1. Hadrianoi. Bkz. Adranos.

2. Hadrianoi. Pisidia'da, Olbasa kenti ile Burdur Gölü arasında, şimdi Gâvurören denen höyükte kalıntıları bulunan ilkçağ kentçiği (M. Özsait, Pisidya/1, s. 30; Pisidya/2, s. 129 dn. 635). Höyük, gölün güneyinde, Karacaviran köyünün güney bitişiğindedir.

HADRİANOPOLİS. Hellen yazımında Adrianoupolis. Hellen dilinde: "Hadrianus kenti".

1. Hadrianopolis. Bkz. Adrianoupolis.

2. Hadrianopolis. Ilgın-Doğanhisar arası yörede bir ilkçağ kentçiği (Ramsay, s. 43 başı, 151 No. 57, 186 No. 19, 398 No. 6).

3. Hadrianopolis. Zonguldak ili yöresinde bir ilkçağ kentçiği (Ramsay, s. 352 No. 1 sonu, s. 357 dn. 1, s. 211-212 No. 84). Tam yeri bilinmiyor.

4. Hadrianopolis. Roma'lıların Lykia-Pamphylia ilinde bir ilkçağ kenti. Onun da tam yeri saptanamamıştır (Ramsay, s. 470-471 No. 16).

5. Hadrianopolis. Mysia Stratonikeia'sı İS 2. yüzyılda bu adı taşımıştır (Ruge, RE Hadrianopolis maddesi No. 1).

6. Hadrianopolis. Karia Stratonikeia'sı dahi İS 2. yüzyılda bu adı taşımıştır (Ruge, RE Hadrianopolis maddesi No. 3).

HADRİANOTHERAİ. Hellen yazımında Adrianoutherai. Hellen dilinde: "Hadrianus'un av yerleri". Balıkesir yakınlarında bir kentçik (Ramsay, s. 168 No. 5,6). Bugünkü Balıkesir'in doğu parçasında, şimdi stadyumun bulunduğu yerde olduğu savunuluyor (L. Robert, Villes d'Asie Mineure, s. 389). Bürchner (RE Hadrianotherai maddesi), adın sonundaki therai'nin, gerçekte, "Phrygia ve Lydia dillerinde Hisar anlamına gelen" Teira/Thyra olduğunu öne sürüyor. Teira ile Thyra'nın aynı sözcük olup olmadığı, her ikisinin ya da hiç olmazsa birinin "Hisar" anlamına gelip gelmediği ayrıca tartışma gerektirir ise de, bunlardan biri Hellenleştirme döneminde Therai'ye dönmüş olabilir. Örneğin, oradaki bir Teira, hatta belki Adra-Teira, Hadrianus döneminde geliştirilip adı Hadrianotherai edilmiş olabilir.

Hadrianus. Büyük imparatorun adı, Luwi/Pelasgos baştanrısı Adra'nın adıyla, dolaylı yoldan, bağlantılıdır.

Anadolulu Etrüsk'lerin İtalyada kurduğu en önemli 12 hisardan biri, şimdi de varlığını küçük bir kasaba olarak sürdüren, Adria idi (bkz. Adria). Hisar o zaman deniz kıyısındaydı (şimdi, alüvyon dolgusu nedeniyle kıyıdan içeride kalmıştır). Önündeki deniz bu yüzden Adria Denizi diye anılıyordu. Roma'lılar, İtalya çizmesinin orta bölümü doğu yanında, aynı denizin kıyısında bir koloni kenti kurdular ve Picenum bölgesindeki bu yeni kenti de, denizin adı dolayısiyle, Adria diye, daha doğrusu kendi yazımlarındaki biçimiyle Hadria diye adlandırdılar. İmparator Hadrianus'un ailesi bu kentin yerlisi iken İspanyaya göç etmişti. Hadrianus adı, bu nedenle, imparatorun kökeninin o Adria/Hadria kenti olduğuna işaret eder ve Hadria adı ile, (Luwi diliyle eski İran dillerindeki, -sal anlamında wana/ana takısının tam karşılığı olan) Lâtincenin ana/anus takısından türetilmiştir. Bu takı dişi ad ve sıfatlarda -ana (Tabula Peutingeriana, Actio Pauliana vb.), eril ad ve sıfatlarda -anus'tur.

Hadrumetum. Akdeniz'in Anadoluya uzak kıyılarındaki, yine de Luwi/Pelasgos baştanrısı Adra'nın adıyla bağlantılı tarihsel coğrafya adlarından biri.

Adını, Lâtin yazımıyla, örneğin Titus Livius'ta (XXX 35 sonu) bu biçimde gördüğümüz kıyı kenti, Kartaca güneydoğu yakınında, bugünkü Sus (Suse) kentinin yerinde idi. Hannibal, kesin yenilgiye uğradıktan sonra, bu kent üzerinden Kartaca'ya kaçmıştı. Görülüyor ki kentin varlığı ve adı, Roma imparatoru Hadrianus'un yaşadığı dönemin yüzyıllarca öncesine uzanmaktadır ve kent adı, Hadrianus'la bağlantılı olamaz.

Adın aslı, hiç kuşkusuz, Luwi dilinden Adruma yâni Adr(a)-uma, "Adra Halkı"dır. Bunun belgesel kanıtı da vardır. Kenti, Hellen dilinde yapıt veren yazarlar (Polybios ile Strabon) Adrymes diye anıyorlar ve Lâtin yazımında e ile gösterilen ünlü sesi dahi, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değerde olan eta, H harfiyle gösteriyorlar.

HAFİK. Bu ad, ilk bakışta, Ermenice Hav-ig, Tavuk-çuk (Piliç) adından bozulmuş gibi görünüyor. Ancak, aşağıda No. 1'deki örnekte, böyle bir kökenden kuşku duymamız için neden vardır; konuyu orada tartışıyoruz.

1. Hafik. Sivas'ta ilçe merkezi bir kasabamızın ve oradaki gölün adı. Ad, aslında gölündür. Kasaba, Koçhisar adıyla, Selçuklular döneminde kurulmuştu (AnaBritannica, Hafik maddesi). "Piliç" anlamında bir göl adı hiç duyulmamış olduğuna ve yersiz düşeceğine göre; göl adının kökeni bu anlamda Ermenice Havig sözcüğü olmasa gerek. Acaba Haf bölümünün aslı, ve gölün asıl adı, Kappadokia dilinden Apa (Su; buradan: akarsu, deniz, göl; bkz. Aba/Apa/Pa) iken, bu Apa, geç dönemde (Aphaka örneğindeki gibi) Apha'ya dönmüş ve gölün küçüklüğünü anlatmak için Ermeni ağzında -ig takısını almış olmasın? Aph(a)+ig= Afig.

2. Hafik. Siirt ili Kozluk ilçesinin merkez bucağına bağlı bir köy. Şimdi, Yankılı.

HAFSAMANA. Bkz. Habsamana.

HAKİF. Bitlis ilinde, ilçe merkezi Hızan/Hizan kasabasının güneydoğu yakınındaki bucak merkezi Akşar'ın eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

HAKKÂRİ. İl merkezi kentimiz, şimdi gerçekte il'in adıyla anılıyor; asıl adı Çölemerik'tir (bkz. Çölemerik). Hakkâri adı, Van Gölü güneyinde yaşayan Hakkâri aşiretinden gelir. Bu aşiret adının diğer ve belki daha doğru biçimi Akara'dır (TA, Hakkâri maddesi). Yöredeki Akara Çayı da adını buradan almıştır. Adın anlamını saptayamadım.

HAKMİŞ. Bkz. Khakm(p)is.

HALALA. Bkz. Alala, No.1; Faustinopolis.

HALANIK. Bkz. Khalanike.

Halasarna. Bkz. Alisarna, No. 2.

HALDANDOZ. Trabzon ili Akçaabat ilçesinde bir derenin ve bunun kıyısındaki bir köyün adı (Lermioğlu, s. 7, 8). Aslı kuşkusuz Khaldanda iken, Rum ağzında, akarsu adları Hellen dilinde eril olacağı için, sonu -os edildi. Khaldanda, Khaldi Tapınıcısı demektir: Khald(i)-anda; bkz. Haldizen, Khaldaioi, wanda.

HALDİZEN (Dağları). Bayburt ile Sürmene arasındaki Soğanlı Dağları'nın bir diğer adı. Bu ad, Urartu'ların baş tanrısı Haldi (Khaldi) ile bağlantılıdır. Bkz. Khaldaioi.

HALES. Bkz. Ales.

HALESİON PEDİON. Bkz. Alesion Pedion.

HALFETİ. Urfa iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini ve anlamını saptayamadım.

HALİCARNASSİS. Bkz. Alikarnassis.

HALİCARNASSUS. Bkz. Alikarnassos.

HALİKARNA. Bkz. Alikarna.

HALİMİYE. Ermenek kuzeybatı yakınındaki bucak merkezi Tepebaşı'nın eski adı.

HALİSARNA. Bkz. Alisarna.

Halitherses. Bkz. Alitherses.

Halizon'lar. Lâtin yazımında Halizon, Hellen yazımında Alizon. Alizon'lar, İliada'nın (II 856) andığı, Anadolunun Karadeniz kıyılarında yaşayan bir halk idi. Strabon'a göre (12 III 20), Khalybes halkı ile bu halk aynıdır; Alybe kentinin adı çarpıtılarak Khalybes (Khalybe Halkı) adı ortaya çıkmıştır, Alybe kenti ise Alizon ülkesinde idi. Alizon'lar (Alizones) sözcüğü, Hellen dilinde, "Deniz kıyısında yaşayanlar" demektir. Ancak, eski Hellen diline geçmiş olan "Deniz, tuz" anlamındaki Ali sözcüğü aslında Luwi/Pelasgos dilinden geldiği için, Alizon adı, yine denizle bağlantılı bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi de olabilir.

HALONNESOS. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında, baştaki H yoktur. Urla Yarımadasının Sakız Adasına en yakın burnuna güneyden yaklaşırken görülen küçük bir ada (Strabon, 14 I 33). Adı, Hellen dilinde "Tuz adası" anlamına gelir.

Halpa. Söylenişi Khalpa, Halep kentinin Hitit belgelerinde geçen adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

Halparunda. Söylenişi Khalparunda. Geç Hitit beylikleri denen, çoğu Luwi kültüründe olan ve hiçbiri eski Hitit kültüründe olmayan beyliklerden, Maraş'ta egemen olan beyliğin kralı. Üzerine yazıt yazdırarak bir tanrıya adadığı, şimdi İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Şark Eserleri Müzesi bölümünde sergilenen bir aslan heykelciği dolayısiyle tanıdığımızdır. Adı, Halpa-Runda ögelerinden türetilmiştir. Runda, Luwi dilinde, hem "Geyik" anlamındadır hem de simgesi geyik olan tanrıyı anlatır (karş. Rundaka/Rhyndakos). Dolayısiyle, Halpa-Runda, "Halep Geyiği" ya da "Halep'in Geyikli Tanrısı" demektir.

HALYS. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında, Alys. Kızılırmağın Hellen'lerce kullanılan adı.

Ad bu biçimiyle, Hellen dilinin "Tuz, tuzla" anlamındaki sözcükleriyle ilgiliymiş gibi görünür ve o yüzden, ilkçağda, ırmağın, yakınındaki (neredeki?) tuz yataklarıyla ilgili olarak bu adı taşıdığına inanılırdı (Strabon, 12 III 12). Oysa, Hellen dilinde Alys diye bir sözcük yoktur. Bu adın, Anadolulu kökenden gelmiş bir sözcüğün Hellen ağzına uydurul-

muş biçimi olması gerekir. Kanımca, adın aslı, "Işıltı, Pırıltı" anlamında Alu'dur (bkz. Alluwamna, Lu). Ancak, Hitit'ler ve Luwi'ler çağında ırmağın Marassanda diye anıldığı ve Hitit belgelerinde sözü edilen Marassantiia Irmağının Kızılırmak olduğu sanılıyor.

HAMAXİA. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında, Amaxia. Strabon'un (14 V 3) andığı, Alanya doğu yakınında, tepe üzerinde kurulmuş, önünde limanı olan bir kentçik. Bu tanımlamaya göre Dım Çayı ağzında, Çamyolu Köyü yerinde yahut oralarda olmalıdır. Çamyolu köyünün eski adı Kestel'dir ki, bu ad orada 13. yüzyılda bir kale ya da kale yıkıntısı bulunduğunun belirtisidir; bkz. Kastel/ Kestel. Amaxia, Hellen dilinde, "Kağnı Yeri" demektir.

HAMAXİTOS. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında, Amaxitos. Troas Yarımadası güneybatı ucunda, Baba Burnu'nun çok yakınında bir kentçik (Xenophon, Hellenika, 3 I 13 vs.; Thoukydides, VIII 101; Strabon, 13 I 48, 51, 63 ve 13 II 2). Codex Kultur-Atlas (harita No. 39/26) Gülpınar'ın ve dolayısiyle Khrysa Apollon Tapınağının güneybatı yakınında, kıyıda, Karanlık Burun'da gösteriyor. Amaxitos, Hellen dilinde, "Araba Yolu, Anayol' demektir.

HAMİD ÂBAD. Bkz. İmranlı.

HAMİD ELİ. Hamid Oğlu İlyas Bey'in oğlu Dündar Bey önderliğindeki, Türkmenlerin Hamid Aşireti 13. yüzyıl sonunda, ilkçağ Pisidia'sında Hamid Oğulları beyliğini kurduktan sonra o yöre Hamid Eli olarak anılmıştır (Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 62-64).

HAMO. Sivas ili Divriği ilçesine bağlı bucak merkezi Gedikbaşı'nın eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

HAMUR. Ağrı kentinin güney yakınında ilçe merkezi kasaba. Adının Türkçedeki Hamur'dan değil, Ermenice "Kalabalık" anlamındaki Hamur'dan geldiği olasıdır.

HANAK. Kars iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının Ermenice Hanak (=Şaka)'dan geldiğini sanmıyorum; fakat Ermenice Khan-ag, Han-cık'tan gelme olabilir kanısındayım.

HANDIRI. Çankırı ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Dereçatı. Gerek Handırı gerek Kandıra adının Kand(a)-ura, Yüca Kanda'dan geldiğini sanırım. Bkz. Kanda, ura.

HANİ. Diyarbakır ilinde, Diyarbakır kentinin kuzey ilerisinde ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini güvenle saptayamadım. Ermenice Hani (= Nine)?

HANKÂH. Elazığ'ın güneybatı yakınındaki Hankendi kasabasının eski adı (bkz. Anzathene). Farsçada "Tekke". Türkçede, özellikle, "Bölgenin en saygın, en önemli Şeyhinin bulunduğu tekke".

HANZİT. Bkz. Anzathene.

HAPALLA. Söylenişi Khapala. Hitit belgelerinde anılan, Luwi yurdu kapsamında bir bölgenin adı. Lokalizasyonu konusunda değişik görüşler vardır; özellikle, Hellenleşme döneminde Kabalia adını taşıyan yöre ile aynı olduğu savunulmaktadır (bkz. Kabalia). Khapala adı, görünüşe bakılırsa, K(uwa)-apa-la, "Kutlu/Güzel-Dere-cik" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Kuwa, Aba, -la.

HARAL. Gaziantep ilinin Oğuzeli ilçesine bağlı bucak merkezi Doğanpınar'ın eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

HARAVA/HARAVİ. Gümüşhane doğu yakınlarında, 1850'lerde 150 hâneli bir köy (Bryer, yazı XVII s. 39 ve orada dn. 40). Adının Rumlarca yazılışı: Kharaba. Bu adın Rumcada anlamı yoktur. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

HARBARÇİN. Afyon ili Emirdağ ilçesine bağlı bucak merkezi Bayat'ın daha önceki adı (TA Afyon ili haritasına bkz.). Kökenini ve anlamını saptayamadım.

HARBENDELİ. Keza, Harebendeli. Anadoluda birkaç yerde karşımıza çıkan köy adı ve köy halkı Türkmen aşiretinin adı. Örneğin bir Harbendeli Köyü, Şereflikoçhisar ilçesindedir. Harbendeli/Harebendeli adının kökenini, anlamını saptayamadım.

HARHİL (Boğazı). Acıgöl kuzeyinde, Homa/Gümüşsu güneybatı yakınında, Bozdağ üzerindeki derin bir boğazın şimdi kullanılan adı (Wittek, Yer Adları, s. 207 dn. 28). Honaz'lı Niketas'da Kharax diye anılan yerin burası olduğu sanılıyor. Harhil adının aslı güçlü olasılıkla Karkila yani Kark(a)-İla, "Dorukyeri - Boğazı" idi. Bkz. Kar, -ka, Karka, Ela/İla.

HARHUR. Siirt'in Pervari ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba; şimdi, Doğanca. Adının aslı Karkura yâni Kark(a)-ura, "Yüce Dorukyeri" olabilir. Bkz. Kar, -ka, Karka, ura.

HARİİATİ. Söylenişi: Khariyati. Hitit belgelerinde anılan bir Anadolu bölgesi. Bkz. Khariati.

HARKİİA. Söylenişi: Kharkiya. Hitit belgelerinde anılan bir Anadolu kenti (H. Ertem, CAD s. 42). Adın Luwi dilindeki öz biçimi Karkuwa yâni Kark(a)-uwa, "Dorukyeri-lik" olsa gerek. Bkz. Kar, -ka, Karka, uwa. Karş. Atanuwa yerine Hitit yazımında Ataniia.

HARMALA. Bkz. Armala.

HARMANDALI. Bkz. Armanda.

HARMATOS. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında, Armatos. Adm Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı Arma(n)da olmalıdır; bkz. Armanda, -ada. Bu adla iki yerde karşılaşıyoruz:

1. Çandarlı Körfezi girişindeki burunlardan, kuzeydekinin adı (Strabon, 13 II 5). Kemikli Burnu olmalıdır.

2. Bir Troas kenti. Thoukydides (VIII 101) anmıştır. Onun verdiği bilgiye göre, Baba Burnu'nun doğu yakınında idi.

HARPAGİA. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımmda, Arpagia. Ad, bu biçimiyle, Hellen dilinde "Adam kaldırıp kaçırma yeri" demektir. Arpagia, Marmara Denizinin güney kıyısında Karabiga doğu yakınında bir yerdir. Adının Hellen ağzında büründüğü Arpagia biçiminin o dildeki anlamı dolayısiyle oluşan bir inanca göre, Zeus kartal kılığına girerek Ganymedes'i burada kaçırmış imiş (Strabon, 13 I 11 sonu). Thoukydides (III 107) aynı yeri Arpagion olarak anar. Oradaki bir dere dolayısiyle Arpa (=Akarsu; bkz. Arpa) sözcüğünden türetilmiş olan yer adının (Arpaka yâni Arpa-ka, "Akarsu-yeri" olmalı) Hellen ağzında -ia, -ion takıları eklemekle böyle Arpagia, Arpagion edildiğini sanırım.

HARPASA. Bkz. Arpasa.

HARPASOS. Bkz. Arpasa, Arpa Çayı.

HARPUT. Bkz. Khar Bert.

HARRAN. Urfa iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Daha önce Altınbaşak diye uydurma bir resmî adla, bucak merkezi durumundaydı. Harran adının kökeni ve anlamı bilinmiyor; bkz. Karrhai.

HARSA. Kayseri ili Bünyan ilçesi Elbaşlı bucağına bağlı bir köyün adı. Aslı Karsa yâni K(uwa)-Arsa, "Kutlu/Güzel-Akarsu" olmalıdır. Bkz. Kuwa, Arsa.

HARSANT. Kastamonu ili Tosya ilçesi merkezi kasabanın bir mahallesi. Aslı Karsanda olmalıdır; bkz. Karsantı. K(uwa)-Arsa-(wa)nda, "Kutlu/Güzel-Akarsuyu-olan".

HARŞENE (Dağı). Yeşilırmak kıyısında, Amasya'da, üzerinde Amasya Kalesini (ilkçağ Akropolis'ini) taşıyan tepenin adı (Amasya 1973 İl yıllığı, s. 124). Adın aslı Karsana, yâni Karsa-(wa)na, "Kutlu/Güzel Akarsu-Ülkesi" olmalıdır. Bkz. Kuwa, Arsa, Karsa, wana. Buna bakılırsa İris/Yeşilırmak da bir diğer Karsa yâni K(wa)-Arsa, "Kutlu/Güzel-Akarsu" idi, ama yalnız Arsa/Aras diye de anılıyordu ve Arsa/Aras Hellenleşme döneminde İris edildi.

HARŞİT. Giresun ili Tirebolu ilçesine bağlı bucak merkezi Doğankent'in eski adı; keza, oradan geçen çayın (Harşit Çayı) adı. Kökeni ve anlamı konusunda bkz. Kharşut.

HARŞUT. Bkz. Kharşut.

HART (Khart). Bayburt kuzeybatısında, dağlık yörede, bucak merkezi Aydıntepe'nin tarihsel adı. Yerleşimin en azından, Procopius'un yapıtlarını yazdığı dönemde yâni Iustinianus döneminde varlığı ve Bizanslılarca Kharton (Hellen yazımında son ünlü, omikron yâni o ile değil, uwa sesine işaret eden omega ile) diye anıldığı biliniyor (Honigmann, s. 181 dn. 8). Buna bakılırsa adın aslı Kardawana yâni Karda Ülkesi olmalıdır; bkz. Karda, wana. Kökenin Ermenice Hart (=Düz) olduğunu sanmıyorum. Zaten bu sözcük Ermenicede, kh değerindeki khe ile değil, h değerindeki ho ile yazılır.

HARTAN. Bkz. Kâhta.

HARUNİYE. Adana ili Bahçe ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Amanos Dağları dizisinin kuzey yanındadır. Abbasî halifesi Harun er Reşîd'in buyruğuyla 799 yılında kurulmuştur ve onun adını yaşatmaktadır (Hellenkemper, s. 117 - 118).

HARZAM. Bkz. Arzamon.

HARZEM. Bkz. Hwarezm.

HASANKALE. Bkz. Basean.

HASANKEYF. Bkz. Hısn Keyfa.

HASRAS. Siirt ili Şirvan ilçesine bağlı bucak merkezi Özpınar kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

HASSA. Hatay ilimize bağlı ilçe merkezi kasaba. 1860'larda burada Müşir Derviş Paşa'nın yaptırdığı köşke ve onun çevresinde gelişen yerleşime, "Padişaha ait" anlamında, Hassa denmiştir.

HAŞERA. Bkz. Kharsera.

HAŞTEANK. Keza, Haştenk. Bkz. Asthianene.

HATAP (Deresi). Balıkesir ilinde; Susurluk Çayının kollarından biridir (R. Kıpçak, s. 22). Adının kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamadım.

HATAY. Hatay ilimize bu ad, Atatürk döneminde verilmiştir. O dönemde Türkiye Türklerinin zengin ve çeşitli soy kökenlerinden birinin bu topraklardaki İÖ 2. binyıl insanlarına, Hitit'lere, Luwi'lere ve diğerlerine uzandığı gerçeğini söyleyebilmek için, Hitit'lerin de Türk soyundan olduğunu iddia etmeğe gerek görülmüştü, resmî tez bu idi (bkz. Umar, THİT 2. bsl., c. I/2 s. 1-3). Şimdiki Hatay ilimiz dolaylarının, Geç Hitit'ler döneminde, Hattena (Khattena; yâni Khatti-wana, Hatti/Khatti Ülkesi) adlı bir "Geç Hitit" Beyliği durumunda olması da, yörenin Türkiyeye bağlanmasını haklı gösteren gerekçelerden biri olarak değerlendirildi, Atatürk bu nedenle "40 Asırlık Türk yurdu" deyimini kullandı. Hatay adı, ilimize, Hattena adından esinlenerek verilmiştir.

Hatra. Musul'un birkaç km. güneyinde, İS 2. ve 3. yüzyıllarda Parth krallığı başkenti olmuş önemli bir kent. Sasanî-Bizans savaşımı sırasında Sasanîlerce yıkıldığı halde,

günümüze ulaşabilen kalıntılar kentin bayındırlığını, görkemini kanıtlamaktadır.

Kentin adı Hatra, Arapçada "Yeşil" demek olan Hadra'dan gelmez. Nitekim şimdi bile Iraklılar kent kalıntıları alanını El-Hadra diye değil, El-Hadr diye anıyorlar. Streck (RE, Hatra maddesi) Hatra adının Aram dilinden geldiğini, "Duvarla çevrili yer" demek olduğunu, dolayısiyle Hisar'ı kasdettiğini söylüyor. Bunun doğru olduğunu sanmıyorum. Çünkü ilkçağda her kent, her kasaba hisar durumunda bulunduğundan, her dilin konuşulduğu bölgede o dilin "Hisar" anlamındaki sözcüğü kent, kasaba adlarında çok sık kullanılmıştır. Oysa, Mesopotamia'da yahut Aram yurtlarında Hatra bolluğu yoktur. Buna karşılık, asıl Parth yurdu dolaylarında da Adra tapkısının bulunduğunu kanıtlayan tarihsel coğrafya adlarıyla karşılaşıyoruz: Atrek Irmağı, Otrar kenti vb. Buna bakılırsa, Hatra kentinin adı da tanrı Adra ile bağlantılı olmalıdır. Gerçekten, Büyük Larousse (Hatra maddesi), kentin yerel Sâmi tanrılarından Güneş Tanrısı Şamaş'a adanmış bir dinsel merkez olduğunu belirttikten başka; burada, dönemin Suriye tanrıları ile Anadolu tanrılarının bağdaştırıldığına (Anadoluda Adra/Tarkhun/Teşub'un sonradan Zeus ile bir tutulması gibi) işaret ediyor. Oysa, Adra/Tarkhun/Teşub, tanrı Şamaş'ın Anadolulu karşılığıdır.

Hattana. Plinius (VI 149) Arap Yarımadasının Pers körfezi kıyısında en önemli kentlerinden biri olarak Hattana'yı anıyor. Bu kent, şimdi El Khatt denen kıyı bölgesindeydi (Tkac, RE Homna maddesi). "Anadolu İnsanı Yurdu" anlamındaki Hattana yâni aslında Khatt(i)-wana adını burada görmemiz (karş. Hattena; bu konuda bkz. Hatay; ayrıca karş. Hattiwana) asla rastlantı ürünü değildir. Bkz. Hadramut.

HATTENA. Bkz. Hatay.

HATTİ. Söylenişi, Khatti. Alacahöyük ve Hattusa/Boğazköy dolaylarında, şimdi Hitit'ler diye anılan ulustan önce egemen olmuş, İÖ 2500 dolaylarının yapıtı Alacahöyük buluntularının öz sahibi, Hind-Avrupalı *olmayan* bir dil konuşan halkın adı; ayrıca, o ulusun yurdunun adı. Aynı yöreye daha sonra egemen olan ulus da kendini ve yurdunu aynı adla anmıştır; böylece, Hatti, Anadolunun en eski adı olmuştur.

Bu, "daha sonra egemen olan ulus"a şimdi Hitit'ler deniyor ki, Hitit adı dahi aslında Hatti adıyla bağlantılıdır. İmparatorluk çağı Hitit'lerinin geleneklerini yaşatan ve günümüzde "Geç Hitit'ler" diye adlandırılan, çoğu aslında Luwi kültüründe olan topluluklar Filistin'e de yayılmışlardı. Kendilerini Khatti'ler diye anan bu insanların adı, Tevrat'ın İbranîce aslında "Ht Halkı" diye geçer. Ht ile gösterilen, gerçekte, Hatti adının İbranîceleştirilmiş biçimi olan sözcük idi. Ama, İbranîcenin yazısında sesli harf bulunmadığından yalnız Ht harfleri kullanılmıştı. Asur belgelerinde, ülke ve halk adı olarak Hatti sözcüğü, Hata biçimini almıştır. Mısır hiyeroglif yazısında ise, o yazının da sesli harfi bulunmadığından, Ht değerini taşıyan hiyeroglif işareti kullanılır.

Tevrat batı dillerine çevrilirken, Almancaya çeviriyi yapan Martin Luther, Ht ile gösterilmiş sözcüğü, "Hethit'ler" diye; İngilizce ve Fransızcaya çevirenler ise, "Hitit'ler" diye okuyup aldılar. Çünkü o sırada, hatta 19. yüzyıl sonuna kadar, Phryg'ler öncesi Anadolu halkları üzerine hiçbir şey bilinmiyordu. Hitit'ler dediğimiz halk, Hellen'ler için bile, tarihin karanlığına gömülmüş, bilinmeyen bir halk idi. O yüzden, Tevrat'ın çevirilerinde böyle çelişkili uydurmacılıkların yapılmasına şaşmamak gerekir. Nitekim, Tevrat'ın Türkçe çevirisinde de aynı uydurmacılığın daha değişik biçimleri bulunuyor ve Filistin'deki Hatti halkı, bazan Hittî'ler diye, bazan da Het'ler, Het Oğulları diye anılıyor.

Geçen yüzyılda ve bu yüzyıl başında Türkiye aydınları arasında en yaygın yabancı dil Fransızca olduğundan, o uydurma adlar içinde, Fransızların kullandığı ad, onların söyleyiş biçimiyle, Hitit'ler diye Türkçeye geçti.

Sonuç olarak, Hitit adı, binyıllar sonra, yanlış okuma yüzünden uydurulmuş bir addır.

Brandentein (RE Suppl. VI, Kleinasiatische Ursprachen maddesi, s. 169 satır 31-33 ve s. 170 satır 5-6) Hatti sözcüğünün öz biçiminin Khattu ve anlamının da "Gümüş Ülkesi" olduğu kanısındadır. Karş. Hattusa.

Hattin/Hıttin. 1187 yılında Salahaddin Eyyubî'nin haçlı ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattığı savaşın (Hattin/Hıttin Savaşı) yapıldığı yer yakınında olması nedeniyle ün kazanmış ortaçağ kenti. Filistin'in kuzey ucunda, bugünkü İsrail'in Suriye sınırı yakınında, Tiberias Gölü/Taberiye Gölü batı kıyısında idi. Adının aslı Hattina yâni Hatti-(i)na, Hatti-Yurdu olmalıdır. Bkz. Hatti, wana, Hattena, Hattina.

HATTİWANA. Sonradan çeşitli bölgelerde Hattana, Hattena, Hattina, Katabana, Kataonia gibi biçimlere bürünmüş bu ad, Hatti (Khatti) adına Luwi dilinin "-sal, -ülkesi" anlamındaki wana takısı eklenerek türetilmiştir.

HATTUSA (Khattusa). Adının Hatti (Khatti) adıyla bağlantısı pek açık olan bu kent, Alacahöyük erken tunç çağı kültürünün Hatti'lerince kurulmuş ve Hattus (Khattus) diye adlandırılmıştı; Hitit'ler, kente egemen olduktan sonra, adını Hattusa (Khattusa) biçiminde söylediler. Hatti adının öz anlamı bilinmediğinden, Hattus adının anlamı da karanlıktadır. Hatti adının "Gümüş Ülkesi" anlamına geldiğini, öz biçiminin Hattu (Khattu) olduğunu savunan Brandenstein gibi (bkz. Hatti), Herzfeld de (s. 198 dn. 5) Hattusa adının "Gümüş Kenti" anlamına geldiğini söylüyor. Her iki yazar, dayanak belirtmemiştir.

Hattusili (Khattusili). Üç Hitit Büyük Kralının adı. Kent adı Hattusa sözcüğüne, İngilizcedeki -ish ve Almancadaki -isch'in karşılığı olan Hitit dili takısı -ili eklenerek türetilmiştir (Hitit belgelerinde, Luwi dilinin Luwili diye adlandırıldığını anımsayalım). Dolayısiyle, "Hattusa'lı" demektir.

HAVAÇOR. Tunceli ilinde Ovacık güneybatı yakınında bucak merkezi Yeşilyazı'nın eski adı. Ermenice Çur (=Su; buradan, keza: akarsu, dere) sözcüğünden türetilmiş olsa gerek. Görünüşe bakılırsa, "Hav (Ermenicede: a. Dede; b. Tavuk)-Çur'u (Deresi)".

HAVARAN. Ağrı iline bağlı ilçe merkezi Hamur kasabasının eskiden kullanılan bir diğer adı (Ağrı 1973 İl Yıllığı, s. 59). Kasabanın batı yanından Murat Çayı geçer; dolayısiyle, Havaran adı, Havran adı gibi, Abrana'dan gelmiş olabilir. Bkz. Aureliane.

HAVÇİÇ. Bkz. Khabzitzin.

HAVİL. Adının diğer biçimi Hovil. Siirt iline bağlı ilçe merkezi Baykan'ın eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

HAVRAN. Bkz. Aureliane.

HAVSA. Edirne iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Fâtih tarafından bu yörede, Vezir Mahmut Paşa'ya has'lar verildiği için yöre Havass-ı Mahmut Paşa (Mahmut Paşa Has'ları) diye anıldı, oradaki önemsiz köy zamanla gelişip adı Havsa'ya döndü diyen AnaBritannica'ya (Havsa maddesi) karşılık, Kırklareli 1967 İl Yıllığı'nın "Tarihte Trakya" haritasına bakılırsa Havsa'nın Türkler öncesi dönemde adı Hosiza idi. Demek, Havsa adı Hosiza'dan bozmadır. Bu Hosiza'nın kökenini, anlamını saptayamadım.

Kasabanın adı gerçekte Hosiza'dan gelmiş de olsa, Havsa'nın Osmanlı döneminde Havass-ı Mahmut Paşa diye anıldığı doğrudur; 1831 nüfus sayımına ilişkin Osmanlı belgelerinde kasabayı bu ad altında görüyoruz (Karal, s. 13). Ancak, Havsa adının bundan gelme olmadığı, adın kökeni konusunda Evliya Çelebi'de (Danışman metni, c.VI s. 32) bambaşka bir anlatım görülmesiyle kanıtlanıyor. Çelebi, kasabayı Hafsa diye anıyor ve şöyle diyor: "Süleyman Hânın ımusâhibelerinden ... Hafsa Hatun burada oturmakla, onun adıyla şöhret

bulmuş bir şirin kasabadır".

HAVZA. Samsun iline bağlı ilçe merkezi kasaba. 13. yüzyıldan, Selçuklu zamanından beri bu adla anıldığı biliniyor. Adı, ünlü kaplıcaları dolayısiyle Arapça Havz (Türkçeleştirilmişi, Havuz) sözcüğünden türetilmiş olsa gerek.

Hay. Ermeniler kendilerine Hay derler. Herzfeld'e göre (s. 314) Hitit belgelerinde geçen ve Doğu Anadoluda, Erzurum dolaylarında bir yöre için kullanıldığı sanılan Haiasa (Hayasa) adı ile bu Hay sözcüğü arasında bağlantı olabilir.

HAYASA. Bkz. Hay.

HAYRABOLU. Tekirdağ iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının aslı Kharioupolis (Lâtin yazımında, Chariopolis)'tir. Bkz. Kharioupolis.

HAYRADOS. Antalya ilinin Gazipaşa ilçesinde bir köyün adı (Saraçoğlu, s. 532 sonu). Rumcadan gelmişe benziyorsa da o dilde böyle bir sözcük saptayamadım. Anadolulu bir adın Rum ağzında çarpıtılmış biçiminden Türk ağzına uyarlanmış olabilir.

HAZAK. Mardin iline bağlı ilçe merkezi İdil'in 1937'den önceki adı. Ermenice Adz-ag, Filiz-cik? Hatz-ag, Ekmek-çik?

HAZAR (Gölü). Elazığ'ın güney yakınındadır. Gölde bir ilkçağ kentinin (su düzeyi yükselmesi yüzünden şimdi batık durumda) kalıntıları bulundu. Buradaki Hazar adı nereden geliyor, saptayamadım. Hazar sözcüğünün bildiğim iki anlamı vardır:

a. Hazar'lar, 7. yüzyılda Bizanslılarla iyi ilişkiler içinde bulunan, Hun'lara ve eski Bulgar Türklerine yakın hısım bir Türk boyudur. Adının aslı Khazar'dır (Rumlarda: Khazaroi). Hazar denizine, onun kuzeybatı yanında yaşayan bu halk dolayısiyle İranlılarca Derya-i Hazar denmiştir.

b. Hazar, Ermenicede "bin" (buradan: pek çok, sayısız) demektir (Farsçada Hezar).

HAZO. Siirt iline bağlı ilçe merkezi Kozluk kasabasının eski adı. Tarihseldir, Evliya Çelebi'de geçer (Danışman metni, c. V s. 114, c. VI s. 166-168). Kökenini, anlamını saptayamadım.

HAZRO. Diyarbakır iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini, anlamını saptayamadım. Diyarbakır 1973 İl Yıllığı'na göre (s. 236), Kasabanın Asur'lular dönemindeki adının Hataro olduğu ve Hazro'nun bundan geldiği sanılmaktadır.

HEBROS. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında, Ebros. Meriç Irmağının Luwi/Pelasgos dilinde "Bol su, Gür su" anlamına gelen Ebra sözcüğünden ibaret asıl adının Hellen'lerce, kendi dillerinde eril ad biçimini alabilmesi, ırmak adı olabilmesi için sonu -os edilmişi. Bkz. Abra; karş. Ebro, Eber, Evreşe, Evren. Oberhummer (RE, Hebros maddesi) Hebros adının kökeninin bilinmediğini söylüyor; bu, artık doğru değildir.

Hedraios. Bkz. Edraios.

Hekabe. Bkz. Hektor.

Hekate. Bkz. Katomno.

Hekatomnos. Bkz. Katomno.

HEKATONNESOİ. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Ekatonnesoi. Ayvalık'ta, Cunda Adası/Alibey Adası çevresindeki adaların adı. Ekaton Nesoi, yâni (Hellen dilinde) Yüz Adalar anlamında görünüyor ve bazı yapıtlarda (örneğin A.Bailly, Ekatonnesoi maddesi) böyle açıklanıyorsa da, doğrusunu Strabon (13 II 4) anlatıyor: "Hekaton Nesos, Apollon Nesos'a karşılıktır; çünkü Hekatos, Apollon'dan başkası değildir". Yâni Hekaton Nesos, aslında, Hekatos'un Adası demek olur. Hekaton Nesoi da bu deyişin çoğul biçimidir:

Hekatos'un Adaları. Hekatos, Hekate adının eril biçimidir: "Uzaktan-vuran", Apollon'un sanı, örneğin bkz. İliada VII 83.

Hektor. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Ektor. Lâtin yazımında o ile gösterilen harf de, Hellen yazımında, eskiden uwa sesine karşılık olan omega'dır. Böylece, Priamos'un büyük oğlunun, Troia'nın yiğit koruyucusunun adının daha doğru biçiminin Ektwar gibi birşey olduğunu anlıyoruz. Priamos Troia'lıları Luwi kültüründe idiler (Bkz. kitabın sonunda Genel Sonuçlar bölümünde II 3 ve orada Tablo 19, ayrıca yine orada V). Oysa, Luwi dilinde adlar -ar ile bitmez. Adın aslının belki Ektwara iken, Hellen'lerde bir erkek adı -a ile bitemiyeceği için son a'sının Hellen ağzında düşürülmüş bulunduğu sonucuna varıyoruz (Apollon adının aslında da bunun gibi bir durum görmüştük; bkz. Apollon). Troia'lı Prensin adı, Hellen dilinin, Zeus hakkında yahut gemi çapası için kullanılan "Yerinden kımıldamaz, tutununca sağlam tutunur" anlamındaki, tıpatıp aynı biçimde Ektor diye (o, omega ile) yazılan sözcüğüne benzetilmiştir. Kimi, bu adın anlamını, İliada V 472 ve sonrasını göz önünde tutarak, "Halkın ve kentin dayanağı" diye yorumlamak istemiştir; Platon ise (Kratylos, 393a), Ektor adını Kral, Bey anlamında sayıyor (Suad Y. Baydur çevirisinde s. 21). Konu, çağdaş uzmanlar arasında çok tartışmalıdır (Heckenbach, RE Hektor maddesi No. 1).

Ektor (Ektwara?) adının, Troia'lıların dilinde yâni Luwi dilinde "Kayınbirader" (destanın baş oyuncusu Elana/Elena/Helena'ya göre "Kayınbirader" kasdediliyor) anlamına gelen sözcükten bozma olduğunu bize gösteren belirtiler vardır. Şöyle ki:

Bizzat eski Hellen dilinin, İliada'da (XX 451, XXIV 770) kullanılan Ekyra sözcüğü, "Kaynana"; Ekyros sözcüğü (İliada III 172, XXIV 770) "Kayınbaba" demekti. Anatole Bailly, bu sözcüklerin, "Kayın-, Eşin ailesindeki -" anlamına gelen ve en eski biçimi belki Swe olan bir öntakıyla türetildiğine işaret ediyor; en eski Hind-Avrupa dillerindeki benzer sözcüklere de örnekler veriyor: Sanskrit dilinde Svasurah, Latincede Socer. Oysa biz, böyle bir öntakının Awa, Kuwa, Swa biçimlerinde olarak ve Hellen dilinde "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarına gelen Eu öntakısının tam karşılığı olarak Luwi dilinde gerçekten kullanıldığını kesinlikle saptamış, bununla türetilen Sodra yâni Swa-Adra, Kutsal-Koca gibi pek çok adı bu kitabımızda incelemiş bulunuyoruz (bkz. Kuwa, Swa).

Helena'nın kaynanasının adı, Hekuba/Hekabe de bizi bu yönden aydınlatıyor. Burada da, Lâtin harfleriyle yazımda başta bulunan H, Romalıların eklemesidir, Hellen yazımında yoktur. Son harfe gelince, onu Hellen'lerin Dor boyu düpedüz A ile; İon boyu ise, eskiden buna yakın değer taşıyan eta, H harfi ile yazıyordu. Demek, adın daha doğru biçimi Ekuba'dır. Burada da başta aynı Ek- öntakısını görüyoruz. Sondaki uba ise, Hellen'lerdeki Ekyra (Kaynana) sözcüğüne yra biçiminde geçmiş olan bölümle aynı kökenden gelmiş bulunmalıdır. Gerçi Luwi dilinde Anni (=Ana, Anne) kökünden türetilen Annawanni sözcüğü "Kaynana" anlamında kullanılmakta idiyse de (Laroche, Dictionnaire, s. 27) aynı anlamda başka bir hatta birkaç sözcüğün daha bulunması, her dil için olağandır.

Ektor (Ektwara?) adının başındaki Ek- öntakısı yukarıda incelendi. O adın "Kayınbirader"i kasdediyor olması gerektiğini öne sürmemiz, elbette ki, adın ikinci bölümü olan Tor (Twara?) bölümünün de "Erkek kardeş" anlamında bir sözcükten bozma olduğunu öne sürmemiz demektir. Bu sezgimizi destekleyen bazı dayanaklar da vardır. Örneğin, Helena'nın iki erkek kardeşinden biri Kastor idi. Her ne kadar ad bu biçiminde, Hellen dilinin "Porsuk" anlamına gelen sözcüğüyle özdeşleşecek yolda Hellen ağzına uydurulmuşsa da biz Kas'ın Luwi dilinde "Tapınak" anlamında bulunduğunu ortaya çıkardığımız için (bkz. Kastabos, Kastabala) Kastor'un aslının "Tapınaktaki erkek kardeş" demeye geldiğini görebiliyoruz. Nestor örneği (İliada I 248, II 591) konumuz yönünden özellikle il-

ginç ve önemlidir. Bu Pylos kralının 11 kardeşini Herakles öldürmüştü, zavallı Nestor kardeşsiz kalmıştı; oysa Ne/Nes, eski Hellen dilinin -sız anlamındaki öntakılarından biridir, Lâtin dilinde de böyle bir takı vardır (karş. Nemo, Hiçkimse; yâni Ne-Homo, Hiç-Adam. Çağdaş İtalyancada da Nessuno benzer bir örnektir: Nes-uno, Hiç-bir). Demek ki Nestor, "Hiç kardeş" (=Hiç kardeşi olmayan, Kardeşsiz) anlamındadır!

Luwi dilinde, varlığı bilinen "Kardeş" anlamındaki sözcük Nani/Naniya'dır (Laroche, Dictionnaire, s. 73). Ancak, Tor (Twara?)'nın da aynı dilde Kardeş'i ifade eden bir diğer sözcükten gelmiş olabileceğini, kısa bir karşılaştırmayla ortaya koyabiliriz:

Hind-Avrupa dillerinin çoğunda, "Kardeş" anlamındaki sözcük, "-daş"lığa işaret ettiğini anladığımız bir bra/fra bölümüyle, erkeğe (Luwi dilinde Adra/Atra) yâni ananın erkeğine işaret eden bir atr bölümünden oluşmaktadır: Sanskrit dilinde Bhratr, çağdaş Farsçada Birader, Lâtincede Frater (buradan: İtalyancada Fratello, Fransızcada Frère), Almancada Bruder. Yunancada ise, bizi ilgilendiren sözcük, baba-daş biçiminde değil, tersine, tıpkı Türkçedeki gibi, karın-daş biçiminde, ana rahmi anlamında Delphys kök sözcüğünden, Adelphos olarak türetilmiştir. Omega'lı Tor'un asıl biçimi varsayarak incelediğimiz Twara'nın wara bölümü, bra/fra'ya pek çok uyuyor. Baştaki T- ise, ilk A'sı olmaksızın söylenen (bu konuda bkz. Ama) Ata/Atta'nın (karş. Teion, Teos) yâni Ta'nın, senkop ilkesi gereğince a'sını yitirmiş biçimi olmalıdır; dolayısiyle T(a)wara, Baba-daş'ın tâ kendisi görünüyor.

Helena. Bkz. Ellas.

Helena (Adası). Yunanistanda, Attika'nın yanıbaşında bulunan ve şimdi Makronisi (Uzunada) denen ince uzun adanın ilkçağdaki adı. Açıklama getirmek için uydurulmuş mythos öyküsüne bakılırsa, güzel Helena Troia'dan Sparta'ya dönerken daha doğrusu getirilirken gemisi bu adada konaklamış da, o nedenle adaya artık Helena Adası denmiş. Gerçekte bu ada, Attika anakarası ile kendisi arasında, kendisi gibi ince uzun bir boğaz bırakır ve Luwi dili temelinde bir dil konuşan, Hellen'ler öncesi, Pelasgos'lar, Leleg'ler denen Yunanistan insanlarının bu adayı Elena, yâni Ela-(wa)na, "Boğaz-sal" diye adlandırmaları, Çanakkale Boğazının güzel kadınını aynı adla anmaları kadar yerindedir. Helena, adın Lâtin yazımında kullanılan biçimdir; baştaki H, Hellen yazımında yoktur. Karş. Ellas.

HELENOPOLİS. Bu kent adı, "Elana/Elena/Helena'nın Kenti"ni anlatıyormuş gibi görünür; gerçekte, Luwi dilinden gelme Elana adının, yâni Ela-(wa)na, "Boğaz-sal, Geçit-sal" adının tâ kendisi ile, Hellen dilinin Polis (=Kent) sözcüğünden türetilmiş bu ad, "Boğaz/Geçit Kenti"ni kasdetmektedir. Daha geniş bilgi için bkz. Tarih ve Toplum, No. 72, Aralık 1989, s. 31-34.

Anadoluda iki Helenopolis biliyoruz:

1. Boğaz benzeri İzmit Körfezini geçişin ilkçağ ve erken ortaçağdaki olağan yerinde, Iustinianus'un (Drepane Köyünü geliştirip bayındırlık yapıtlarıyla donatarak) kurduğu kent;

2. Buldan, Sarıgöl, Alaşehir yolunun izlediği doğal vâdi geçidindeki Sala yâni Swa-(E)la, "Güzel-Boğaz (Geçit)" kentinin bir diğer adı.

Her iki kent üzerine, yukarıda yollama yaptığım yazımda bilgi vardır.

Çok dikkate değer ki, Bizanslı tarihçi Skylitzes'den öğrendiğimize göre, 1068 yılında, Romanos Diogenes'in döneminde bile, Bithynia'daki Helenopolis'in halkı, kentin adını, Hellen dilinde hiç anlamı olmayan Elaina ile Hellen dilindeki Polis (=Kent, -Kenti) sözcüğünden türetilmiş bir ad biçiminde, Elainopolis diye anıyordu (bkz. Ramsay, s. 203 No. 53). Oysa, Elaina sözcüğü Ela(wa)na'nın Anadolulu bir çeşitlemesidir. Çünkü tıpkı

assa/assos'un issa/issos diye, wanda/anda'nın inda (Hellen ağzında indos, inthos; Korinthos'daki gibi), Adra'nın İdra diye, hatta Ama/Ma'nın İma diye çeşitlemelerini göreceğimiz gibi, Luwi dilinin ve ardılı dillerin wana/ana takısının bir çeşitlemesi de -ina takısıdır; bkz. wana, Demek ki, 11. yüzyılda, başkent İstanbul'un yalnız 100 km. kadar hatta daha az uzağındaki Helenopolis'de bile yöre halkı, kent adının aslında Constantinus'un anası Helena'yı kasdetmediğini biliyor ve kendileri de kent adını, bir Helena ile bağlantılı olmaksızın Boğaz Geçidi-sel Kent anlamını ve yalnız o anlamı belirten Elaina-Polis biçiminde kullanıyordu; *öyleyse, Anadolunun yöresel yerli dili hâlâ tümüyle unutulmamıştı.*

Helenos. Troia kralı Priamos'un oğlu, Troia'lı Prens. Yengesi Elana/Helena'nın adaşı olması kesinlikle rastlantı ürünü değildir. Bkz. Ellas.

HELGAS. Mudanya'nın atası ilkçağ kenti, Roma egemenliği döneminde bir ara Germanicopolis diye anılmıştı. Bu kentin sözünü eden Plinius, Germanicopolis adının başına bir Helgas ekliyor yâni onun adını Helgas Germanicopolis diye veriyor. Helgas'ın ne olduğunu bilmiyoruz; belki de yörenin yerel dildeki adı idi (Ramsay, s. 196 No. 10).

HELİKORE. İznik'in eski adlarından biri olarak Ankore'nin yanı sıra kullanılmış ad (Ramsay, s. 195 No. 5). Kökenini, anlamını bilmiyoruz.

HELİNDİR. Elazığ ilinde, 1946 yılındaki yönetim örgütlenişine göre Maden ilçesi merkez bucağına bağlı bir köyün adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

Hellas. Bkz. Ellas.

Helle. Bu sözcüğü, Hellen'lerin Helles Pontos (Helle'nin Denizi) dedikleri denizin (bkz. İliada, II 845, VII 86, IX 63; Odysseia, XXIV 82 vs.) yâni Çanakkale Boğazının o adı içinde görüyoruz.

Eski kültürlerden kalma, anlamını bilmedikleri adları bir mythos öyküsü uydurarak açıklamak, şanlı bir kökene bağlamak geleneğini izleyen ilkçağ Hellen ozanlarının uydurdukları öyküye göre, Helle, Yunanistanda Boiotia bölgesinde Orkhomenos kenti dolaylarına egemen olan Athamas'ın kızı imiş. Tüyleri altından olan ve üstelik uçan bir koçun sırtına binip oradan Doğu Karadeniz'e yolculuk ederken, bir kazadır olmuş, Helle tam Çanakkale Boğazı üzerinde suya düşüp boğulmuş, o gün bu gündür denizin o parçasına Helles Pontos, Helle'nin Denizi denmesi işte bundan imiş.

Lâtin yazımına Helle biçiminde aktarılan adın Hellen yazımındaki biçimi Elle'dir ve hatta sondaki, e ile Lâtin yazımına aktarılan harf de Hellen yazımında epsilon (E) olmayıp, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta yâni (Lâtin yazımındaki değil, Hellen yazımındaki!) H harfidir. Daha önce (bkz. Ellas) belirtildiği gibi, Lâtin yazımına Hellen diye aktarılan addaki ikinci e harfi bakımından ve Lâtin yazımına Helene diye aktarılan adın -ene bölümündeki her iki e harfi bakımından durum aynen böyledir. Ayrıca, tüm bu adların başındaki H, Alikarnassos'u Halicarnassus eden Lâtin yazımının ve onu izleyen çağdaş batılı ulusların eklemesidir. Görülüyor ki, bu adların tümünde kök sözcük, aslında, El(l)a'dır. Bu sözcüğün ve onun çeşitlemesi olan İla/İlla'nın, Luwi/Pelasgos dilinde "Boğaz, Geçit" anlamına geldiği, Ela/Ella yahut İla/İlla ögesini içeren 52 adın incelenmesiyle, Tarih ve Toplum dergisinde yayınlanan bir yazı dizisinde tarafımdan ortaya konmuştur. Bkz. Ela. Şimdiki kitabımızda da bu örneklere pek çok yenisi eklenmektedir; o arada bkz. Güllük adı incelenirken listelenen Gülek/Güllek/Külek, Küllük/Güllük, Killik, Kilikia vb. örnekler.

Sonuç olarak, Lâtin yazımına Helle diye aktarılan ad, aslında bu Ela sözcüğünden ibarettir, gerçekte Çanakkale Boğazının Luwi/Pelasgos dilindeki adıdır ve genelde "Boğaz,

Geçit" anlamındadır.

Hellen. Bkz. Ellas.

HELLES PONTOS. Bkz. Helle.

HELLESPONTOS PHRYGİA'SI. Bazan, daha da yanıltıcı olarak, yalnız Phrygia diye anıldığı olur. Troas-Mysia yöresini eski Hellen'ler böyle de anıyorlardı. Çünkü onların kanısınca en eski ulus Phrygia'lılardı ve bu yüzden Priamos Troia'lılarını Phrygia'lı sanıyor, Troas-Mysia yöresine de (o halkın yurdu olduğu için) Phrygia diyorlardı. Troia'lıların resimde ve heykelde Phrygia'lı başlığı ile canlandırılmaları bundandır.

HELNİA. Bkz. Elnia.

HEMİTE. Yeni Krallık dönemi yapıtı Hitit kabartmalarından birinin yanıbaşında bulunmasıyla tanınan köy. Çukurova'yı kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda geçen ikincil önemde bir bağlantı yolunun, yâni Kadirli-Osmaniye yolunun Ceyhan Irmağını aştığı yerde, ırmağın kuzey kıyısındadır. Şimdi adı Gökçedam edildi. Ünlü yazarımız Yaşar Kemal (Gökçeli) buralıdır.

Buradaki tarihsel kentçiğin adı Amuda idi. Ermeni tarihçisi Sempad'ın ve Urfa'lı Vahram'ın yapıtında, Süryanî Mikhail'in yapıtında, Amuda olarak; bir diğer Süryanî tarihçisinin, Bar Hebraeus'un yapıtında Amudha olarak anılmaktadır (Hellenkemper, s. 123). Kökenini ve anlamını güvenle saptayamadığım bu adın aslı belki Luwi dilinden Am(a)-Uda, Ama (Ana Tanrıça) Hisarı idi. Bkz. Ama, Hyde.

HEMŞİN. Bu adın kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım. Şin, Ermenicede, "Köy" anlamına gelen sözcüklerden biri olan Şen'in çeşitlemesidir (örneğin Şinagan, Köylü). Bıjışkyan, kasabayı (aşağıda No. 1'dekini? No. 2'dekini?) s. 55'de Hamşin olarak, s. 63'de "Hamşen veya Hamamaşen" olarak anıyor. Kurucusu Hamam adlı bir Ermeni Bey imiş (s. 64; Hamamaşen, Ermenicede, Hamam'ın Köyü demektir). Tarkan (Rize, s. 24) Hamam'ın, İS 8. yüzyıl sonunda yaşamış ve Bizans imparatoru IV. Konstantinos'a bağımlı olarak egemenlik sürmek üzere yöreye yerleşmiş bulunmakla birlikte, ne kendisinin ne de onunla birlikte yöreye yerleşen halkının Ermeni soyundan olduğunu, bunların ayrı bir topluluktan (hangisi?) geldiğini söylüyor.

Anadolunun Doğu Karadeniz bölgesinde iki Hemşin vardır; üçüncüsünü de Bolu ilinde görüyoruz:

1. Hemşin. Şimdi, Çamlıhemşin. Bkz. Çamlıhemşin.

2. Hemşin. Rize'nin Pazar ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba; şimdi, Ortaköy. Çamlıhemşin'in batı yakınındadır.

3. Hemşin. Bolu ili Akçakoca ilçesinde köy. Şimdiki adı, Armutlu.

HENDERE. Adana ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Yeni uydurulan adı, Hakkıbeyli. Hendere adının kökeni konusunda bkz. Göndere.

Hennetoi. Bkz. Ennetoi.

Hephaistos. Bkz. Ephaistos.

HEPTAPOROS. Bkz. Polyporos.

HEPTASTADİON. Bkz. Eptastadion.

HERAKLEİA. Bu ad, bildiğim kadarıyla Perinthos Herakleia'sı (Marmara Ereğli'si) dışında bugünkü Türkiye'nin tüm Herakleia'larında, Herakles Yurdu anlamındadır ve çoğu örnekte, o kente niçin böyle bir ad verildiği de biliniyor. Perinthos'un ise, Roma imparatoru Heraclius dolayısiyle ve Heraclius Yurdu anlamında olarak Herakleia adını aldığı sanılıyor.

Bugünkü Türkiye'nin Herakleia'ları şunlardır:

1. Herakleia Pontika, yâni Pontos'sal Herakleia, Pontos Herakleja'sı. Şimdi Karadeniz Ereğli'si diye andığımız, Zonguldak iline bağlı ilçe merkezi Ereğli. Buraya Herakleia denmesi, Herakles'in Hades'e yâni yeraltına, ölüler ülkesine iniş yeri olan Akherousias Burnu (şimdiki adıyla, Baba Burnu) yakınında kurulmuş olduğu içindi. Bkz. Akherousias.

2. Eski adı Kybistra olan, Kappadokia güneybatı yanındaki Herakleia; şimdi, Konya iline bağlı ilçe merkezi Ereğli. Buraya Herakleia denmesi, kentin güney yakınında bulunan İvriz Anıtındaki Luwi tanrısı Tarkhun/Sanda, Hellenleşme döneminde, Herakles sanıldığı için idi.

3. Eski adı Perinthos olan, Marmara Denizi kuzey kıyısındaki Herakleia; şimdi, Marmara Ereğlisi. Adının Herakles'le değil, belki imparator Heraclius ile bağlantılı olduğuna yukarıda değinildi.

4. Herakleia, Samsun'dan deniz yoluyla doğuya giderken görülen ilk burun'un adıdır; bundan sonra İasonion/Yasun Burnu gelir (Strabon, 12 III 17). Demek ki Herakleia Burnu, şimdi alüvyon dolgusu nedeniyle denize doğru ilerleyen Çarşamba Ovasında, kıyıdan içeride kalmış bir eski burundur. Oraya Herakleia denmesi, kanımca, Herakles Amazon kraliçesi Hippolyte'nin kemerini çalmak için bu yöreye gelmişti yolundaki mythos inancı yüzündendir. Strabon'un Türkçe çevirisinde, adlar göstergesinde, Herakleia Burnu'nun şimdiki Cıva Burnu olduğu söylenmişse de, Yeşilırmağın *bugünkü* ağzında bulunan Cıva Burnu'nun, ilkçağda var olduğunu sanmıyorum.

5. Herakleia, Ayvalık güneydoğu yakınında, karşı komşu Midilli kentinin halkına ait bir ilkçağ köyünün adı idi (Strabon, 13 I 51). Codex Kultur-Atlas (Harita No. 39/26) bunu Altınova ile Ayvalık arasında, ana yolun doğu yanıbaşında gösteriyor. Madra Dağı bu yörenin doğu bitişiğindedir. Luwi/Pelasgos tanrısı Madra (Ma-Adra, Ana'nın Erkeği; bkz. Adra) buralarda Hellenleşme döneminde Herakles kimliğini almış olabilir.

6. Herakleia, Karia'nın iç bölümlerinde, önemsiz bir kentin adıdır (Strabon, 14 II 22). Yerini saptayamıyoruz.

7. Herakleia, Latmos Körfezinin (günümüzde, bunun doğu yarımının kalıntısı Bafa Gölü'nün) kuzeydoğu ucunda, Latmos Dağı (şimdi, Beşparmak Dağı) eteğinde bulunan Latmos kentinin İÖ 4. yüzyıl ortasında İran bağımlısı Karia kralı Maussollos/Mausolos tarafından geliştirilip Hellen kentleri örneğine uydurulunca aldığı ad.

8. Herakleia Salbakos, kuzeydoğu Karia'da Salbakos Dağı/Babadağ yakınında kentçik. Önemsiz kalıntıları, Aphrodisias'tan, Karacasu'dan geçen yolun Kızılcabölük'e varmasından 4 km. önce (dolayısiyle, Tavas'tan 12 km. önce) uğradığı Vakıf Köyü bitişiğindedir.

Gerek Herakleia Latmos'un, gerek Herakleia Salbakos'un Herakleia diye adlandırılması, bu yörelerde, Ana Tanrıçanın Erkeği (Latmos'da Endymion; bkz. Endymion) Hellenleşme döneminde Herakles ile bir tutulduğu içindir sanıyorum.

9. Bir diğer Herakleia için bkz. Ereğli, No. 4.

10. Aiolis bölgesinde, yukarıda No. 5'de anılandan başka bir Herakleia kentçiği. Byzantion'lu Stephanos'da sözü edilmiştir ve bunun, Neon Teikhos ile Temnos'a yakın, kıyıdan içeride, Lydia sınırında olduğu söylenmiştir. Tam yeri tartışmalıdır. Bkz. aşağıda No. 11.

11. Lydia'da, Sipylos Dağı yakınında da bir Herakleia'nın var olduğu, Ramsay'in bulduğu bir yazıta bakılarak, kabul ediliyor. Bunun da nerede olduğu tartışmalıdır (Ruge, RE Herakleia maddesi, No. 14). Belki yukarıda No. 10'da sözü geçen Herakleia ile aynıdır. Şimdiki

Muradiye?

12. Gelibolu Yarımadası kıstağının doğu yakınında bir kıyı kentçiği; Ptolemaios (3 XI 13) anmıştır. Bizans çağında adı Heraklitza biçiminde söyleniyordu (Oberhummer, RE Herakleia maddesi No. 8). Şimdi Eriklice Köyü. Tekirdağ ilinin güney yanında, Şarköy ile Mürefte arasındadır.

HERAKLEİON. Hellen mythos yiğidi Herakles'in adı ile, Hellen dilinin "-yeri" (o arada, "-tapkısının yeri") anlamına gelen eion/ion takısından türetilen bu ad, Anadoluda da bir iki yerde karşımıza çıkıyor. Örneğin, Güney Karia'daki Kaunos kentinin iki yukarı hisarından birinin adı Herakleion idi.

HERAKLEOPOLİS. "İmparator Heraclius/Herakleios'un kenti". Sebastopolis/Sulusaray bir ara bu adı taşımıştı (Ramsay, s. 361 No. 9).

HERAKLİTZA. Bkz. Herakleia, No. 12.

HERBESSOS. Bkz. Erbessos.

HEREK/HEREKE. Rumca Kharax (kazık; kazıklı çitle çevrili yer) adının Türkçeleştirilmiş biçimi. Türkiyede pek çok yerin tarihsel adı olarak karşımıza çıkar. Tarihsel adların yok edilmesi amacıyla yerlerine Türkçe resmî adların uydurulmasında henüz pek ileriye gidilmiş olmadığı 1946 yılında İçişleri Bakanlığı'nın yayınladığı "Meskûn Yerler Kılavuzu"nda şu örnekleri görüyoruz:

1. Herek. Gümüşhane ili Torul ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

2. Hereke. Bursa ili Orhaniye ilçesi Harmancık bucağına bağlı köy.

3. Hereke. İzmir ili Seferihisar ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

4. Hereke. Kocaeli ili Gebze ilçesi Tavşancıl bucağına bağlı köy (bkz. Umar, THİT c.II s. 269).

5. Hereke. Tekirdağ ili Malkara ilçesi Yörük bucağına bağlı köy.

6. Herekli. Ankara ili Kırıkkale ilçesi Delice bucağına bağlı köy.

7. Herekli. Giresun ili Tirebolu ilçesi merkez bucağına bağlı Arageriş köyünün bir mahallesi.

8. Herekli. Gümüşhane ili Torul ilçesi Kürtün bucağı Kızılcahamam Köyünün bir mahallesi.

9. Herekli. Seyhan (şimdi, Adana) ili merkez ilçesi Misis (şimdi: Yakapınar) bucağına bağlı köy.

10. Herekli. Sivas ili merkez ilçesi Kayadibi bucağına bağlı köy.

11. Hereke. Bkz. Seferihisar.

HERHERİ. Urfa ili Siverek ilçesine bağlı bucak merkezi Çaylarbaşı'nın eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

HERKANİS. Hoşap/Güzelsu yakınındaki Hirkanis Köyünün adının diğer bir söyleniş biçimi. Bkz. Hirkanis.

HERKEME. 1946 yılındaki yönetim örgütlenişine göre Zonguldak ili Devrek ilçesi merkez bucağı Hacımusa Köyünün bir mahallesi. Aslı Karkama yâni Karka-(u)ma, "Dorukyeri-Halkı" olabilir. Bkz. Kar, -ka, Karka, uma. Karş. Gerdeme.

Hermes. Bkz. Ermas.

HERMOKAPELEİA. Hellen dilinde, "Hermos (=Gediz Irmağı) Meyhanesi". Bu adı

taşıyan kasaba, Ramsay'e (s. 142 No. 40) bakılırsa, Salihli kuzeybatı yakınında bucak merkezi Gölmarmara olabilir. J.Keil/A.von Premerstein ile onlara katılan L. Robert (Villes d'Asie Mineure, s. 246) Hermokapeleia'nın, Akhisar yakınındaki Büknüş Köyünde bulunduğu kanısındadır.

HERMOKOME. Pisidia'da, yeri saptanamayan bir köy (Ramsay, s. 460 sonu). Adı, Hellen dilinde, Hermes'in Köyü anlamındadır. Ancak, adın Hermo bölümü, köyün Anadolulu bir dilden gelme asıl adının Hellenleşme döneminde bozulmuş biçimi de olabilir.

HERMONASSA. Karadeniz kıyısında, Trabzon yakınında bir kent (Strabon, 12 III 17). Adı, bu biçimiyle, Hellen dilindendir ve Hermes, Anax (=Efendi, buyruk yürüten) sözcüklerinden türetilmiştir, "Buyruk Yürüten Hermes"(in kenti) demektir (Hellen yazımında, Ermonassa). Ancak, bu, Anadolulu, Assa (yerleşim; buradan: köy, kasaba, kent. Bkz. Assa) sözcüğü ile biten bir adın Hellenleştirilmiş biçimi de olabilir.

HERMOS. Bkz. Ermos.

HERPA. Bkz. Erpa.

HERSEK. İzmit Körfezi güney kıyısındaki üçgen dil'in (bkz. Dil İskelesi) ucu yakınındaki bir köy. Evliya Çelebi zamanında kasaba durumunda idi. Kasabanın Hersek adını alma nedeni, Çelebi'nin (Danışman metni, c. İV s. 199) anlatımına göre, Hersek kralının Fâtih döneminde müslüman olup Ahmet adını alan oğluna (Hersek Oğlu Ahmet Paşa) bu yörenin ihsan edilmiş ve kasabanın da onun buyruğuyla kurulmuş bulunmasıdır.

HERTVİS. Artvin ili Borçka ilçesine bağlı bucak merkezi Câmili kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

HEZAN. Diyarbakır ilinde Hani ile Hazro arasında bucak merkezi Kayacık'ın eski adı. Farsça Khezan (=Gül)? Karş. Hızan/Hizan.

HINDIRHEZ. 1946 yılı yönetim örgütüne göre Urfa ili Suruç ilçesi merkez bucağı Bulgan Köyünün bir mahallesi. Adının kökeni ve anlamını güvenle saptayamadım, fakat Kındıras'la benzerliğini gördüm. Bkz. Kındıras.

HINDIROS. 1946 yılı yönetim örgütüne göre Diyarbakır ili Lice ilçesi merkez bucağının bir mahallesi. Adının kökeni konusunda bkz. Hındırhez.

HINIS. Erzurum iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

HIRKANİS. Aşağıda göreceğimiz Hirkanis Köyü adının diğer biçimi. Bkz. Hirkanis.

HISN KEYFA. Şimdi Hasankeyf. Kent adının kökeni, Süryanî (Doğu Aram) dilinden, "Kaya" anlamında, Kefa (Kepha)'dır. Bu adın işaret ettiği, oradaki yalçın kaya doruğunda kaleyi ilk kez yaptıran, imparator Constantius (Constantinus'un oğlu) idi. Ancak, kayanın dibinde bir kasaba daha önce de vardı; Herzfeld (s. 147) Asur belgelerinde Asur ağzına uydurulmuş olarak Kipani biçiminde anılan adın aslının bu Kefa olduğunu söylüyor. Kasabanın adı, Plinius'ta (VI 26, 41) Cephenia yazılışıyla geçiyor. Araplar bu sözcüğü Keyfa olarak kendi ağızlarına uydurdular; kasabayı, güçlü kalesi yüzünden, Hısn Keyfa (Arapçada: Keyfa Kalesi) diye adlandırdılar. Bu ad, Türk ve Kürt ağzında, Hasankeyf oldu.

HISN MANSUR. Adıyaman kentinin Emevîler döneminde aldığı ad. Arapçada "Mansur Kalesi" demektir. Mansur, oradaki kaleyi yaptıran Emevî komutanıdır.

HIZAN/HİZAN. Bitlis'e bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini saptayamadım. Kürtçe Khîzan (Aile)?

HİERA GERME. Balıkesir ili Balya ilçesine bağlı bucak merkezi Ilıca kasabasının eski

adı (R. Kıpçak, s. 270). Hellen dilinde Hiera (=Kutsal) ile Anadoluda da kullanılan İran kökenli Germa/Germe (=Ilıca) sözcüklerinden.

HİERA KOME. Bkz. Hierokaisareia.

HİERAKORYPHİTES. Komnenos'lar çağında, yâni 12. yüzyılda, Antalya yakınlarında bir kale (Ramsay, s. 424, 470). Adı, Hellen dilinde Hiera (=Kutsal) ve Koryphe (=Doruk) sözcüklerinden, -ites (-lılar) takısıyla türetilmiştir, "Kutsal Doruğun Halkı"(nın Hisarı) demektir.

HİERAPOLİS. Hellen dilinde: "Kutsal Kent".

1. Artemis tapınağıyla ünlü Kilikia kenti Kastabala'nın Hellenleşme çağındaki adı;

2. Denizli yakınında Pamukkale'de bulunan ilkçağ kentinin adı (Strabon, 12 VIII 17, 13 IV 14).

HİEREİA. Bizans çağında İstanbul'un ünlü bir sayfiye yeri (Ramsay, s. 200), şimdi Fenerbahçe. Hiereia, Hellen dilinde, "Dinsel bayram, dinsel tören" demektir.

HİEROKAİSAREİA. Akhisar güneyinde, Beyoba ile Sazoba köyleri arasındaki alanda, şimdi görünür yapı kalıntısı bulunmayan Lydia kenti. Buradaki yerleşim, bir Artemis tapınağı dolayısiyle, Hiera Kome (Hellen dilinde: "Kutsal Köy") adını taşıyordu; Augustus döneminde Hierokaisareia (Hellen dilinde, aşağı yukarı, "Tapınaklı Kaisar/Caesar Yurdu") olarak adı değiştirildi.

HİEROKHARAX. İlkçağ Phrygia kenti. Şimdiki Oturak (Büyükoturak) Köyünün yerindeydi (Ramsay, s. 150 No. 36). Bu köy Uşak ili Banaz ilçesine bağlıdır, ilçenin doğu yanındadır ve hem demiryolu hem de ana karayolu üzerindedir.

Hierokharax adı, bu biçimiyle, Hellen dilindendir, "Kazıklı çitle çevrili kutsal alan" demektir. Ancak bunun, Anadolulu öz adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olduğunu anlıyoruz, çünkü kentin adı kilise kurultaylarına hangi kent piskoposlarının katıldığını gösteren listelerde Oraka biçiminde geçiyor, Hierokles'in yapıtında da (668 No. 2) İoukharatax diye anılıyor. Anadolulu aslını ve anlamını güvenle saptayamadım. Öz biçim belki Oturaka idi: Otu-(u)ra-ka, "Yüce Otys Yeri". Bkz. ura, -ka.

HİERON OROS. Bkz. Yoroz Burnu.

HİEROPOLİS. Hellen dilinde, "Tapınak kenti" (buna karşılık Hierapolis, "Kutsal Kent"tir).

Türkiyedeki Hieropolis'ler şunlardır:

1. Afyon ilinde, Sandıklı Ovasındaki ilkçağ Pentapolis'inin (Beş Kent Birliği'nin) üyelerinden biri; şimdiki Koçhisar Köyü yerinde bulunan ilkçağ kenti (Ramsay, s. 150 No. 40).

2. Kilikia'daki tapınak kenti Kastabala'nın bir diğer adı (Hierapolis de denirdi).

3, 4. Anadolunun Kataonia bölgesindeki tapınak kenti Komana'ya ve Pontos bölgesindeki tapınak kenti adaşına da Hieropolis denirdi.

HİEROS. Sakarya'nın Seben'den gelen kolu (Ramsay, s. 214 No. 88, s. 348). Bir adı da Siberis idi.

Hieros, Hellen dilinde, "Kutsal" anlamına gelen sıfatın akarsu adı olarak kullanılabilecek eril biçimidir.

Siberis biçimine bürünen Anadolulu adın başındaki S dahi, Luwi/Pelasgos dilinde "Kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarına gelen Swa öntakısının (bkz. Swa) senkop olayı nedeniyle kısalmışıdır: karş. İbora/Sibora, Agalassos/Sagalassos, Anaua/Sanaos. Sibe-

ris'in geriye kalan İberis bölümü ise, Ebro/İberus Irmağının adı gibi, aslında Gür su, Bol su anlamına gelen Abra/Ebra/İbra'nın tâ kendisi olmalıdır (bkz. Abra). Bizzat Seben adı dahi kanımca Sabana yâni S(wa)-Abana, "Güzel/Kutlu-Suyurdu" adından bozmadır; bkz. Aband.

HİLVAN. Urfa iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini ve anlamını saptayamadım.

HİNDİRİS. Mardin ilinde, 1946 yılındaki yönetim örgütüne göre Mazıdağı ilçesi merkez bucağına bağlı Kasrik köyünün bir mahallesi. Adının kökeni konusunda bkz. Hındırhez.

HİNDİRİSAN. Diyarbakır ilinde, 1946 yılındaki yönetim örgütüne göre Bismil ilçesinin Sinan bucağı Aliboyacıyan Köyünün bir mahallesi. Adın sonundaki -an, İran dillerinin, o arada Kürtçenin çoğul takısıdır. Kök sözcük Hindiris konusunda bkz. yukarıda Hindiris.

HİPPOİ. Hellen yazımında İppoi. Hellen dilinde: "Atlar". İonia kıyısında, Erythrai kenti (şimdi, Ildırı Köyü) karşısında dört küçük ada (Strabon, 14 I 31 sonu).

HİPPOURİOS (Deresi). Hellen yazımında İppourios. Hellen dilinde: "At kuyruğu gibi" (İppos ve oura sözcüklerinden, -ios takısı ile). Lydia kenti Blaundos yakınından geçen dere; Blaundos paraları üzerinde adı yazılıdır (Ramsay, s. 136 No. 26). Demek ki, ya İnay Deresi'dir ya da bunun döküldüğü Demirler Deresi'dir.

HİRKANİS. Van ilinin Hoşap/Güzelsu bucağına bağlı köy. Şimdi Giyimli oldu. Tarihsel adı, Hyrkanis'den gelmiş görünüyor; bkz. Hyrkanis.

HİRVİS. Bitlis ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Bölükyazı kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

Hitit. Bkz. Hatti.

HİZAN. Bkz. Hızan.

HOCANTI. Hadım ilçesi yöresinde, Göksu vâdisinde, büyük bir pınarın yanında köy (Saraçoğlu, s. 383). Bu yakında Göksu Irmağı, Çoğlağı Kapız'ı denen yerde toprak altına geçer (Saraçoğlu, s. 391). Hocantı adının öz biçimini ve anlamını saptayamadım; yine de, Luwi dilinden ya da onun ardılı bir Anadolu dilinden geldiğini ve sondaki -antı'nın aslında wanda olduğunu görebiliyorum. Bkz. wanda; karş. Karsantı.

HOLANTA. Eskişehir ili Sivrihisar ilçesi Günyüzü bucağına bağlı köy. Şimdi Kayakent. Holanta adının sonundaki -anta bölümüne bakılırsa ad ya Luwi dilinden ya da onun ardılı yerel Anadolu dilinden gelmedir; bkz. wanda. Öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Bir diğer Kullanda/Kyllandos?

HOLMOİ. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında, Olmoi. Ad, bu biçimiyle, Hellen dilindendir ve Olmos'lular, Olmos Halkı demektir; Olmos ise, aynı dilde, "Loğ" (silindirik ezme taşı) ya da "Silindir biçimli nesne" (özellikle, dibek taşı) anlamındadır. Ancak bu ad, Anadolulu Aluma, Oluma gibi bir addan bozma olabilir; karş. Solymos.

1. Olmoi/Holmoi. Afyon iline bağlı ilçe merkezi Çay kasabasının eski adı (Strabon, 14 II 29; Ramsay, s. 151 No. 52).

2. Olmoi/Holmoi. Silifke yakınında, Seleukeia/Silifke'nin kurulması üzerine halkı bu kente göç ettirilen bir kasaba (Strabon, 14 V 4).

HOMA. Aslı Hellen dilinde Khoma (o'su omega ile): "Yığın"; özellikle, kasabayı berkitmek ve arkasına geçip savunma yapmak için hazırlanmış siper tümseği yığını. Bu adı taşıyan bazı kasabalar biliyoruz:

1. Homa. Denizli ili Çivril ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba; şimdi, Gümüşsu.

2. Homa. Samsun ili Terme ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi, Cevizli.

3. Homa. Konya ili Seydişehir ilçesinde, bucak merkezi Çavuş'un batı yakınında köy; şimdi, Esence (French, Roman Roads, c.II/1 s. 217).

4. Homa. Antalya ilinde, 1946 yılındaki yönetim örgütlenişine göre Manavgat ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

HOMANA. Bkz. Homonada.

HOMONADA. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında, Omonada. Pisidia ile İsauria arasında, Seydişehir yöresinde bir ilkçağ kenti (Ramsay, s. 368 No. 6, s. 437). Yöre halkına, bu addan Hellen dilinin -eis (-lılar; karş. Sardeis) takısıyla türetilmiş Omonadeis (Lâtin yazımında, Homonadeis) adı veriliyordu (Strabon, 12 VI 3,5; VII 1; 14 V 1, 24). Özsait (Pisidya/1, s. 94) bu kentin adını hep Homanad'lar diye anıyor ve bunların Homana adlı bir kenti ile 44 kalesi bulunduğunu, Plinius'a (V 94) dayanarak, söylüyor. Adın Anadolulu öz biçimini, anlamını bilmiyoruz.

Homonadeis. Bkz. Homonada.

HONAZ. Bkz. Khonai.

HONDERES. Kastamonu ilinde, 1946 yılındaki yönetim örgütlenişine göre Cide ilçesi merkez bucağının Fille Köyüne bağlı bir mahallenin adı. Öz biçimi belki Kuwa-Adra, Kutsal-Adra (ya da, Kuwa'nın, Ana Tanrıçanın Adra'sı=Erkeği) iken Hellenleşme döneminde araya n sokuşturulmasıyla, benzer bazı örneklerdeki çarpıtmaya uğratılmış (bkz. Adra) ve sonuçta Rum ağzında Kondras gibi bir biçime bürünmüştü. Karş. Madra'dan yâni Ma-Adra'dan Hellen ağzında Maia-(A)ndros, Maia'nın Erkeği, oradan Türk ağzında Menderes.

HONDU. Bu adın kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamadım. Öz biçim Kanduwa yâni Kand(a)-uwa, "Kanda-tapınağı" olabilir. Bkz. Kanda, uwa.

1. Hondu. Bolu iline bağlı ilçe merkezi Kıbrısçık'ın güneydoğu yakınında köy.

2. Hondular. Balıkesir ilinde, 1946 yılındaki yönetim örgütlenişine göre Dursunbey ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Kanduwala, "Kanda tapınağı-cık"? Bkz. -la.

3. Hontus. Bkz. aşağıda Hontus.

HONORİAS. Yaklaşık olarak bugünkü Bolu ilimizi kapsayan Roma ili. Iustinianus 536 yılında 29 sayılı Novella'sı (yenilik getiren buyrultusu) ile bunu Paphlagonia iline ekledi (Ramsay, s. 215 No. 91). Honorias, Lâtincede "Honoria'nın" demektir. İl'in niçin bu adı taşıdığı ve konunun, Attilâ'ya nişan yüzüğü gönderen yaramaz Prenses Honoria ile bir ilgisi bulunup bulunmadığı bilinmiyor. İmparator Theodosius'un ağabeyinin adı, Honorius idi; Honorias adı belki onunla bağlantılıdır.

HONTUS. 1946 yılındaki yönetim örgütüne göre Erzurum ili İspir ilçesi Norgâh bucağına bağlı bir köyün adı. Kökeni ve anlamı konusunda bkz. Hondu.

HOPA. Artvin iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının ilkçağdaki biçimi Anakouphe idi. Bunun Kouphe bölümüyle şimdiki Hopa adı arasında bir bağlantı olsa gerek. Bkz. Anakouphe.

HOPİK. Erzurum ilinde, Pasinler ile Horasan arasında bucak merkezi kasaba. Şimdi, Çobandede. Hopik adının sonunda Ermenicenin -ik (aslı, -ig; bkz. -ig) takısı görülüyor. Ancak, baştaki Hop'un öz biçimini güvenle saptayamadım. Ermenice Khop (=Saban demiri)?

HORHORİKİ. Bkz. Gobin.

HORSANA. Bu adın aslı, görünüşe bakılırsa, Kappadokia dilinden, Karsana yâni Karsa-(wa)na, "Güzel akarsu-Ülkesi"dir; bkz. Karsa, wana. Ancak, aşağıda No. 2'deki Horsana'nın adını Honigmann (s. 47) Horzana biçiminde veriyor. Doğrusu öyle idiyse adın aslı Kordana yâni Korda-wana, Korda-Ülkesi olabilir (bkz. Gorda, wana). Karş. Horzan.

1. Horsana. Kayseri ilinde, 1946 yılındaki yönetim örgütüne göre merkez ilçenin Muncusun bucağına bağlı köy.

2. Horsana. Aynı yılın yönetim örgütüne göre Sivas ilinde Hafik ilçesinin Mamuga bucağına bağlı köy.

HORSUNLU. Aydın iline bağlı ilçe merkezi Kuyucak'ın doğu yakınında, ona bağlı bir bucak merkezi kasaba. Adının Türkçe -lu takısı eklenmiş kök bölümü, Horsun, aslında Horzum olabileceği gibi Karsana yahut Kordana da olabilir; bkz. Horsana.

HORT. Balıkesir ilinde, 1946 yılındaki yönetim örgütlenişine göre Balya ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Hort, Ermenicede "Buzağı, dana" demektir. Balıkesir ilinde dahi Ermenice kökenli adlar görülebilmektedir. Ancak, köy adının aslı Korda/Gorda iken (bkz. Gorda) geç dönemde Hort'a dönmüş de olabilir. Ayrıca karş. Hortokop.

HORTMA. Denizli ilinde, Çameli ilçesi merkez bucağına bağlı bir köyün adı. Aslı, görünüşe bakılırsa, Kordma yâni Kord(a)-(u)ma, "Korda Halkı"dır. Gorda/Korda'nın anlamını daha önce açıklamıştık. Bkz. Gorda, uma.

HORTMAN. Elazığ ilinde, 1946 yılındaki yönetim örgütüne göre Baskil ilçesinin merkez bucağına bağlı Hacımustafa köyünün bir mahallesinin adı. Aslı belki Kordmana idi: Kordma-(wa)na, "Korda Halkının-Ülkesi". Bkz. Hortma, wana.

HORTOKOP. Trabzon ili Maçka ilçesinde bir kale yıkıntısı. Kaleye, Bizans çağında Rum ağzında Khortokopion Kalesi deniyordu (Bryer yazı XII s. 55). Khortokopion ya da Khortokopeion, Hellen dilinde "Ot kesimi yeri" demektir (Khortos=Ot, özellikle kuru ot; kopto, kesmek; -eion ya da -ion, -yeri).

HORTU. Anadoluda birçok kez karşımıza çıkan bir tarihsel ad. Yukarıda sözünü ettiğimiz, Rumca "Ot, kuru ot" anlamındaki Khortos'dan bozma olabileceği gibi, Luwi dili ardılı dillerden gelme Korduwa sözcüğünden bozma da olabilir: Kord(a)-uwa, Korda'lık, "Doruğu bol yer" ya da "Kazıklı çit yeri". Bkz. Gorda, uwa.

1. Hortu. Eskişehir ilinde, Sivrihisar ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946).

2. Hortu. İçel ilinde, Gülnar ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946).

3. Hortu. Konya ilinde, Ereğli ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946).

4. Hortuna. İzmir ili Torbalı ilçesi merkez bucağına bağlı köy; yeni uydurulan adı, Yazıbaşı. Adının aslı Korduna yâni Korda/Gorda-(wa)na, Korda/Gorda Ülkesi olmalıdır. Bkz. Gorda, wana, Gordyana.

HORTUNA. Bkz. Hortu, No. 4.

HORZAN. Keza, Horzeank. Rum ağzında Kortzene, Khorsianene, Khorzane. Procopius'un "Bayındırlık yapıtları üzerine" adlı kitabında andığı bir hisar. Honigmann, gerek Mesopotamia et Armenia Quarta haritasında gerek Armenia Byzantina haritasında, bu hisarın bulunduğu Khorzane yöresini, Tunceli'ndeki Peri Suyu'nun yukarısında olarak, yâni ilçe merkezi Kiğı dolayları olarak gösteriyor. Adın aslı yine Korda/Gorda kök sözcüğünden türetilmiş olsa gerektir.

HORZANA. Bkz. yukarıda Horsana, No. 2.

HORZUM. Anadoluda birçok yerleşimin adı. Çeşitlemesi Harzem. Her ikisi Hwarezm'den

bozmadır. Bkz. Hwarezm.

HOSİZA. Bkz. Havsa.

HOŞALAY. Bkz. Troloz.

HOŞAP. Van-Başkale yolu üzerinde ünlü tarihsel kalenin ve oradan geçen çayın adı. Ad, aslında çayındır; aslı Farsça Hoş-Ab yâni Güzel-Su'dur. Türkçedeki Hoşaf da oradan gelir. Aynı yerdeki bucak merkezi kasabanın adı da Hoşap idi, şimdi Güzelsu'ya çevrilmiştir.

HOŞKÂR. Bingöl ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Sancak kasabasının eski adı. Öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadım.

HOŞOĞLAN TÜRBESİ. Trabzon'da Hisar Camiinin yanındaki türbe. Burada Trabzon'un Türklerce fethinde etkinliği olan, "Ermişlerden" Hoşoğlan'ın gömülü olduğuna inanılır. "Asırlarca türbesine bezler bağlandı, adına adaklar adandı, ruhundan şefaatler umuldu. Fakat umumî harbin işgal zamanlarında Rus arkeologlarından Ospenski türbede hafriyat yapıyor, ne çıksa beğenirsiniz? Sandukası ile IV. Alexis'in mezarı! Bunu, oğlu Kalo Yuanis yaptırmış; isminin mânası Türkçe tam Hoş Oğlan demek. Meğer bizim Hoşoğlan'ın, cisminden geç, ismi bile tercüme imiş" (İsmail Habib Sevük'ün Yurttan Yazılar adlı yapıtında s. 233'den aktararak Lermioğlu, s. 68).

Bu gibi örnekler, gerçekte, sanılabileceğinden çok daha fazla sayıdadır. Söz konusu örneklerden en önemlileri arasında, İstanbulda Eyüp Sultan türbesi denen türbe ve Seyitgazi kasabasındaki Seyyid Battal Gazi türbesi sanılan türbede, 5-6 metre boyundaki bir mezarda yatan kişiler sayılabilir (Bkz. B. Umar, Türkiye islamlığının oluşması, Tarih ve Toplum, Temmuz 1989, No. 67, s. 20-21).

Hoşoğlan Türbesi kazısında IV. Alexios Komnenos'un iskeletinin bulunması ile ilgili bazı resimleri Bryer yayınlamıştır (yazı VII, s. 329-330).

HOVİL. Bkz. Havil.

HOYRAN. Adın kökeni güçlü olasılıkla Luwi dilinden Kuwa-ura-(wa)na, Yüce Ana Tanrıça Ülkesi ögelerinden türetilmiş Kuwarana'dır. Bkz. Kuwa, ura, wana.

1. Hoyran. Ortasından sıkılmış gibi iki parçalı görünen Eğirdir/Eğridir Gölünün kuzeydeki parçası kıyısından az içerideki Kumdanlı kasabasının diğer adı (karş. Ganzaenos). Gölün o parçasına bu kasaba dolayısiyle Hoyran Gölü denmektedir.

2. Antalya ilinde, yakın zamanda ilçe merkezi durumuna yükselen Demre/Kale'ye bağlı Tirmisin/Çevreli Köyü ile Yavı Köyü arasında, köy mahallesi niteliğinde küçük bir yerleşim. Burada, adı saptanamamış bir ilkçağ kentçiğinin kalıntıları vardır.

3. Hoyran. Yine Lykia yöresinde, daha batıda, Kaş ilçesindeki Kapaklı Köyünün eski adı. Burada da, kimi kabartmalı, yazıtlı kaya mezarları, ilkçağ lâhitleri bulunmaktadır.

HOZAN (Khozan). Keza Hozat (Khozat). Rum ağzında Khozanon. Çemişkezek dolaylarını kapsayan Bizans thema'sı (il'i). Merkezi olan kentçik, il ile aynı adı taşıyordu (Honigmann, s. 75) ve Çemişkezek'in kuzeydoğu yakınında idi. Şimdi, ilçe merkezi Hozat. Adın kökeni konusunda bkz. Kozan.

HOZAT. Bkz. Hozan.

HÖKETÇE. Adana iline bağlı ilçe merkezi Tufanbeyli'nin 1958 yılına kadar taşıdığı ad. Kökenini ve anlamını saptayamadım. Ermenice Hokadzu (=Özenli) sözcüğünün kasaba adı olabileceğini sanmıyorum.

HULAKKU. Asur'luların Çukurova'ya verdiği ad. Hellen ağzındaki Kilikia'nın bundan bozma olduğu sanılıyor. Kanımca tam tersine gerek bu ad gerek Kilikia adı, Külek/Gülek Boğazının adının öz biçiminden bozmadır. Bkz. Güllük, Kilikia.

HULANA. Bkz. Khulana.

HUNUT. Erzurum ilinde, İspir'in kuzeydoğu yakınında bucak merkezi Çamlıkaya'nın eski adı. Hunut, Ermenice kökenli görünüyor. Aslı ya Hun (Akarsu geçidi; kasaba Çoruh'a yakındır ve onun kollarından bir dere üzerindedir) ve -ud (-lı anlamında takı) ögelerinden türetilmiş Hunud'tur ya da "Tahıl, tohum" anlamında Hund'dur sanırım.

Hurri'ler. Mardin-Çukurova yöresinde yaşayan ve Çukurova'ya da yayılan bir İÖ 2. binyıl halkı. Dinsel inançları Hitit'leri çok etkilemiştir. Hind-Avrupalı ya da Semitik diller topluluğuna girmeyen bir dil konuşuyorlardı. Sonraki Urartu dilinin bu dille hısım olduğu saptanmıştır.

Hurri adının anlamı bilinmiyor.

HUYUT. Bitlis ilinde, ilçe merkezi Mutki'nin kuzeybatı yakınında bulunan bucak merkezi Kavakbaşı'nın eski adı. Ermenice Khoy-ud, Koç-lu?

HÜBEK. Bu adın aslı belki Üveyk (=Dağ Keçisi; bkz. Üveyk) idi.

1. Hübek (Dağı). K.Maraş ili Andırın ilçesinin kuzey yanındadır.

2. Deli Hübek (Dağı). Yukarıdaki dağın yaklaşık 20 km. doğusunda.

3. Hüvek. Bkz. aşağıda Hüvek.

HÜDAVENDİGÂR (Vilâyeti). Osmanlı imparatorluğunun son yüzyılında, Bursa, Ertuğrul (Bilecik-Eskişehir yöresi), Kütahya, Karahisar-ı Sâhib (Afyon ili yöresi), Karesi (Balıkesir ili yöresi) sancaklarından oluşan Anadolu vilâyeti. Hüdavendigâr, Sultan I. Murat'ın sanıdır. Aslı Farsça Hudavendgâr'dır, "Hükümdar" anlamındadır (Osmanlının kullandığı Hünkâr sözcüğü de bundan bozmadır).

HÜSEYNABAT. Çorum iline bağlı ilçe merkezi Alaca kasabasının eski adı (TA, Alaca maddesi No. 1; No. 2'de değinilen de bundan başkası değildir).

HÜSEYNİ. Siirt güneybatı yanındaki bucak merkezi Bağlıca'nın eski adı. Kürtçede -î, Farsçadaki gibi, aitlik, ilişkinlik gösteren takıdır; dolayısiyle Hüseynî adı, Hüseyin'in, Hüseyin'sel anlamındadır ve herhalde Türk sanat müziğinde tiz sekizlideki mi notasının adı ile bu Hüseynî'nin ilgisi yoktur.

HÜVEK. Urfa ili Bozova ilçesi merkezi kasabanın asıl adı (TA, Bozova maddesi). Bkz. Hübek.

Hwarezm. En eski İran dillerinin konuşulma alanı kapsamında bulunup da, sonra Türkleşen İranlıların yurdu olan bölgelerden biri. Tıpatıp aynı nitelikteki Sogdiana'nın komşusu; Semerkant (Marakanda) ile Aral Gölü arasındaki bölge. Bu yörelerle Anadolulu Luwi'ler arasında kültür bağlantısı bulunduğunu gösteren pek çok kanıt vardır. Bkz. kitabın sonundaki Genel Sonuçlar bölümünde II 8.

Hwarezm adı, Herzfeld'den (s. 316 ve özellikle orada dn. 6) öğreniyoruz ki, eski İran dillerinin Hwa/Hwara öntakısı ile, "Toprak" anlamındaki Zam sözcüğünden türetilmiştir. Eski İran dillerinden, kutsal kitap Avesta'da kullanılmış olanında Hwa biçimiyle bulunan, Luwi dilinde Kuwa ve Swa olarak karşımıza çıkan ön takı ise (keza Awa biçiminin de varlığı kanısındayım), Hind-Avrupa dillerinde "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarındaki öntakının (Hellen dilindeki biçimi: Eu) tâ kendisidir. Böylece, Hwarezm, Güzel Ülke, Kutlu Ülke anlamlarındadır.

HYDA. Bkz. Hyde.

HYDAİ. Bkz. Hyde, No. 3.

HYDARA. Kuzeydoğu Anadoluda, Mithridates Eupator'un devlet hazinesinden bir bölümünü bulundurduğu hisarlardan biri (Strabon, 12 III 28). Hydara, adın Lâtin yazımındaki biçimidir ve baştaki H, Hellen yazımında yoktur. Aslı Udara olmak gerekir: Uda-(u)ra, Ulu Hisar. Bkz. Hyde, ura.

HYDE. Luwi/Pelasgos ülkelerine özgü bir kent, kasaba adının Hellen ağzında büründüğü biçimin Lâtin yazımına aktarılmışı. Baştaki H, Hellen yazımında yoktur. Sondaki e ise, Hellen yazımında epsilon (E) değil, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta'dır (Hellen yazımındaki H). Böylece anlıyoruz ki, Anadolulu adın aslı, Uda idi. Nitekim bu sözcük, Hitit belgelerinde bir Luwi kentinin adı olarak karşımıza çıkıyor (H. Ertem, CAD s. 148) ve Hellenleşme döneminin Attoudda, Klannoudda gibi kent adları içinde oudda bölümü biçiminde yer alıyor.

Bu Uda sözcüğü, kanımca, Luwi dilinde "Duvar" anlamına gelen Kuta'nın (Meriggi, Glossar, s. 77) K'siz kullanılan çeşitlemesidir ve kent adı olarak "Sur, Hisar" demektir. Nitekim göreceğiz ki, Karia'daki Hydai kentinin adı eski yazıtlarda Kydai biçiminde geçmektedir.

Anadoluda karşılaştığımız Hyde'ler şunlardır:

1. Hyde. Konya iline bağlı ilçe merkezi Karapınar'ın atası olan ilkçağ Lykaonia kenti (Ramsay, s. 373 ve s. 374 No. 13). Hitit belgelerinin andığı, Arzawa'lı düşmanın Aşağı-Ülke'yi yâni Konya Ovasını aştıktan sonra ulaştığı ve Hitit yurduna karşı, Tuwanuwa (Bor yakınında Kemerhisar) ile birlikte sınır kenti durumuna getirdiği Uda, bu Hyde olmalıdır. İlkçağ kentinin kalıntıları, Karapınar kasabasının 10 km. doğusundaki, Ali Tepesi denen Karapınar Höyüğünde yığılıdır.

2. Hyde. Sardeis/Sardis'in ve özellikle akropolis'deki hisarının adı: "Bazıları Sardeis'e, bazıları da akropolis'ine Hyde der" (Strabon, 13 IV 6). İliada'nın (XX 385) Maionia/Lydia kenti olarak andığı Hyde, Sardeis olmalıdır. Bkz. Umar, Lydia, 2. bsl., s. 10-11.

3. Milâs batısında, Sarıçay Vâdisinin son bölümünde, o zamanki körfezin kıyısında bir ilkçağ Karia kenti. Buradaki kent kalıntıları alanında, İÖ 3. binyıla tarihlenen bir çömlek bulunmuştur (resmi için bkz. Akarca/Akarca, Milas, Levha 60). Kentin adı Lâtin yazımında Hydai, Hellen yazımında Ydai (yâni Hyde/Yde'liler, Hyde/Yde Halkının kenti) olarak geçer; ancak, en eski yazıtlarda, Kydai'dir (G.E. Bean, Turkey beyond the Maeander, s. 46 başı ve s. 49 sonu), yâni Hellen diline göre çoğul yapılmış, Kyda'lılar (Kenti) anlamını belirtir biçime getirilmiştir. Bu da kanıtlıyor ki Yda/Yde (Latin yazımında Hyde) adı (aslı, Uda) Luwi dilindeki Kuda/Kuta'nın bir çeşitlemesinden ibarettir.

4. Hyda yahut Hyla. Bozburun Yarımadası kuzey yanında, Hisarönü Körfezinin güneybatı parçasını oluşturan ayrı bir deniz girintisinin iç (güney) ucunda Selimiye Köyünün atası ilkçağ kentçiği (G.E. Bean, Turkey Beyond the Maeander, s. 162 ortası).

HYDİSOS. Lâtin yazımında böyle, yahut Hydisus; Hellen yazımında Ydisos. Milâs ilçesi merkez bucağına bağlı Karacahisar Köyü yakınında tepe üstünde kalıntıları bulunan bir Karia kenti (Akarca/Akarca, Milâs, s. 169; Muğla 1973 İl Yıllığı, s. 155). Plinius'ta (V 109) ve Ptolemaios'ta (5 II 20) Ydissa/Hydissa. Adın başındaki Yd- bölümünün Yde/Hyde ile aynı olduğunu Bürchner de (RE Hydisos maddesi) görmüştür. Açıktır ki Ydissa adı, Luwi dilinde Ud(a)-issa ögelerinden türetilmiştir. "Sur/Hisar-Kenti" demektir. Bkz. Assa.

HYDRA. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Ydra. Çandarlı Körfezinin ağzında,

güney yandaki burun (Strabon, 13 III 5). Aliağa batı yakınında Ilıca Burnu olmalıdır. Hydra adı Hellen dilindendir. "Su yılanı" (Su canavarı) demektir. Hydrela adındaki gibi, burada da adın aslı Adra/Odra ile bağlantılı olmalıdır.

HYDRELA. Bkz. Athymbra.

HYELİON. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Yelion. Denizli iline bağlı ilçe merkezi Sarayköy kasabasının kuzey yakınında, Menderes üzerindeki köprünün (Roma çağındaki köprünün) yanıbaşında bir Roma çağı kentçiği (Ramsay, s. 145). Adı, sonunda gördüğümüz, Hellen dilinin (-yeri anlamında) -ion takısına rağmen, o dilde anlam taşımaz. Kökenini, anlamını saptayamadım. E̱l(a)-ion, Geçit-Yeri? Bkz. İlion.

HYGASSOS. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Ygassos. Marmaris güney yakınlarında, Asklepios tapınağının kalıntıları günümüze ulaşmış bir ilkçağ Karia kenti (Bürchner, RE Hygassos maddesi). Adının sonunda, "-kenti" anlamında Assos sözcüğü açıkça görülüyor (bkz. Assa). Baştaki Yga'nın aslı, Hitit belgelerinde karşımıza çıkan Uahaia (Uğakhaiya), Uahhaspa (Uğakhkhaspa), Uakina (Uğakina) adlarında (H. Ertem, CAD s. 156) gördüğümüz Uğakha, Uğak(a) ögesi olabilir; anlamını bilemiyoruz.

HYGENNEİA. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Ygenneia. Pisidia bölgesinde bir yöre; Herodotos'da (III 90) anılır. Ökmen çevirisinde Hytennia. Pisidia'nın doğu ve orta bölümüdür. Çünkü batı bölüm, Lasonia/Kabalia'dır (Herodotos, VII 77). Ygenneia/Hygenneia adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Anadolulu öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Bu öz biçim, yukarıdaki Hygassos ve aşağıdaki Hykhantenoi adlarına bakılırsa, Ukanna yahut Uğakanna (Wakanna) gibi birşey olabilir; Uka-wana, Uka-Ülkesi?

HYİA. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Yia. Burdur'a bağlı ilçe merkezi Bucak'ın 5 km. güneyinde bir tepe üzerinde kalıntıları bulunan, poligonal surlarla çevrili ilkçağ kenti. Adı Hellen dilinde anlam taşımaz; kökenini ve anlamını saptayamadım.

HYKHANTENOİ. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Ykhantenoi (=Ykhantenos'lar, Ykhantenos Halkı). Prof. Kiepert'in Granikos/Biga Çayı Vâdisinde bulduğu bir yazıtta anılan 6 köyden birinin adı (Ramsay, s. 177 No. 26). Görünüşe bakılırsa, Hellenleştirilerek Ykhantenos edilen adın aslı Ukandana'dır ve Uka -(wa)nda-(wa)na ögelerinden türetilmiştir. Uka-lı-yurdu demektir. Bkz.Hygassos, wanda, wana.

HYLA. Bkz. Hyde, No. 4.

HYLAMOİ. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında, Ylamoi. Byzantion'lu Stephanos'un andığı, tam yeri bilinmeyen bir Lykia kenti. Hellen diline göre çoğul bitişi almış, yâni Ylamos Halkı (nın kenti) anlamını edinmiştir. Ylamos adının aslı Ulama yâni Ula-(u)ma, Ula (Koruluk) Halkı olsa gerek. Bkz. Ula, uma. Ylamos adıyla İzmir ilinde Seferihisar kuzey yakınında Ulamış Köyünün adı arasındaki yakınlık da dikkate değer.

HYLLARİMA. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında, Yllarima. Roma egemenliği çağında, üzerinde Yllarimeon (o, omega ile; böylece, sözcük, "Yllarima'lıların" demek olur) yazısı bulunan paralar basmış bir Karia kenti. Yeri, kent üzerine başka bilgi vermeyen George E. Bean'ın Turkey Beyond the Maeander kitabına ekli haritada işaretlenmiştir. Önemlice kalıntıları, Muğla ili Yatağan ilçesi Kavaklıdere bucağına bağlı Derebağ Köyünün güney bitişiğindeki, Maltepe denen alçak ve yaygın tepecik üzerindedir.

İlkçağ kentinin adı, Hierokles'te (688 No. 8) Ylarema (e'si eta ile) biçiminde geçer.

Bu kentin, Hitit belgelerinde anılan, II. Tudhalia'nın zaptettiği Wallarima (H. Ten Cate, The records of the early Hittite Empire, s. 45 dn. 47 ve s. 72 dn. 105; ikinci yerdeki açıklamadan, kentin Lykia bölgesine komşu bir yörede bulunduğu anlaşılmaktadır)

olduğu kanısındayım. Luwi adlarında wa sesi kısaca u diye de söylenebiliyordu; örneğin Waliwanda kentinin adı Uliwanda olarak da geçiyor (H. Ten Cate, age., s. 58 dn. 7). Dolayısiyle, Wallarima ile Ullarima birbirinin aynıdır ve Ullarima, Hellen yazımında Yllarima olur.

Adın anlamı konusunda bkz. Hyllos.

HYLLOS. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Yllos. Akarsu adı olabilmesi yâni eril ad olabilmesi için sonu Hellen ağzında -os edilen sözcüğün öz biçimi Ula olmalıdır. Luwi dilinden ve ardılı Anadolu dillerinden gelme adlarda bu sözcüğe birçok kez rastlıyoruz. Hatta bir Ula, günümüzde de Muğla iline bağlı ilçe merkezi olarak varlığını sürdürüyor. Anlamı, güçlü olasılıkla "Koruluk"tur; bkz. Apollon, Buldur, Buldan, Ula. Yllarima/Hyllarima adı dahi öz biçiminde (=Ullarima) bu kök sözcükten türetilmiştir kanısındayım: Ula-(u)r(a)-ima, "Koca Koruluk Halkı". Bkz. Ula, ura, -ima.

Ula'dan bozma Yllos/Hyllos, şu akarsuların adı olarak karşımıza çıkıyor:

1. Hyllos. İliada'da (XX 382-393) bir Maionia'lı yâni Lydia'lı savaşçının, Otrynteus oğlu İphition'un ölümü anlatılırken adı geçen çay. Buna, Strabon çağında Phrygos da deniyordu (Strabon, 12 III 27, 13 IV 5). Gediz'den geçen Kum Çayı/Gördes Çayı'dır (Bürchner, RE Hyllos maddesi No. 1).

2. Hyllos. Lydia'daki Saittai kentinin paralarında görülen ve bu kent yakınından geçen bir çay; Gediz'in kollarındandır (Ramsay, s. 161 No. 94). Manisa 1973 İl Yıllığı, s. 18'deki haritaya göre adı Koca Çay'dır.

HYPAİPA. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Ypaipa. Lydia kenti. Tanrıların, tanrıçaların insanlarla yarışmalara girdiği, o arada Athena'nın da Hypaipa'lı genç kız Arakhne ile dokumacılık yarışmasına girdiği dönemlerin olaylarını (!) anlatan mythos'larda sözü edilmesine rağmen bu kent yazılı belgelerde ilk kez İÖ 1. yüzyılın tarihi dolayısiyle anılıyor; Appianos, Pontos Kralı VI. Mithridates'in "boyunduruğundan kurtulan" kentler arasında Hypaipa'nın da adını veriyor. Strabon (13 IV 7) kenti anar.

Ypaipa/Hypaipa adı, Hellen dilindendir ve Hypo (Hellen yazımında Ypo) yâni "altında" sözcüğü ile Aipos (Tmolos/Bozdağ'a bitişik dağın adı; Hellen dilinde: "Yalçın, kayalık") adından türetilmiştir, "Aipos'un altında" demektir. Dağın adı Aipos iken Hypaipa adı içinde Aipa'ya dönmesinin nedeni şudur ki, Hellen dilinde ırmak ve dağ adları eril olmak, eril adlara özgü bitişleri almak zorundadır, oysa Polis (=Kent) sözcüğü ve dolayısiyle kent kavramı dişidir, dolayısiyle kent adları ilke olarak dişi addır, dişi adlara özgü bitişleri alırlar.

Hypakhaios. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Ypakhaios. Herodotos (VII 91) Kilikia halkına eskiden Hypakhaios'lar dendiğini söyler. Sözcük, Hellen dilinde, "Akhaios bağımlısı" anlamını belirtebilmektedir. Ancak Hypakhaios adı, yörede gerçekten de küçük Akhaios topluluklarının varlığı dolayısiyle (bulunan Mykene keramikleri bunu kanıtlamıştır; buluntu yerleri konusunda bkz. Jak Yakar, Anatolian Studies c.26, 1976, s. 117-128'deki yazısında s. 125 dn. 50'deki literatür), Hellen kökenli olmayan Hulakku sözcüğünün Hellen ağzına uydurulduğunda kolayca bürünebildiği biçim olmalıdır (aynı görüş: Mellaart, Mansel'e Armağan, s. 517).

HYPARNA. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Yparna. İskender'in Karia'dan çıkıp Lykia'ya geçerken aldığı bir hisar (Arrianos, 1 XXIV 4). Köyceğiz Gölü batı yanındaki ılıca kentçiklerinden biri idi; zaten Luwi/Pelasgos dilinde Arna, sıcak ya da soğuk su kaynağını, kaynak havuzunu anlatır. Bkz. Arna, Abarna, Alisarna, Atarneus.

HYPİUS. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Ypios. Bkz. Kieros.

HYPOKREMNOS. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Ypokremnos. İonia'da, Urla Yarımadasında, Klazomenai kenti toprakları ile Erythrai kenti toprakları arasındaki sınır üzerinde bir yer (Strabon, 14 I 31, 33, 36). Adı, Hellen dilinde "Bayırın altı" demektir. Bu ad ortaçağda Hypokrene'ye dönmüş olmalı ki, o yere Türklerce Çeşmealtı denmiştir ve Çeşmealtı adı günümüzde de kullanılmaktadır (Hellen dilinde Ypo, Lâtin yazımıyla Hypo, "Altında"; Krene, "Pınar, kaynak, çeşme").

HYPSELA. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Ypsela, ortadaki e eta ile. Hellen dilinde: "Yüksek". Sondaki ünlünün dahi a yerine eta ile yazıldığına rastlanır. Böyle olunca ad, Rumcada, İpsili diye söylenir.

1. Osmanlı erken dönemi tarih yapıtlarında İpsili Hisarı diye anılan kentçik; İzmiroğlu Cüneyt Bey burada yakalanmıştı. Şimdi, Seferihisar ile Selçuk arasında, kıyıda, Doğanbey. Denize göre yüksek yerdedir.

2. 887 yılında Bizans İmparatorluğu ile Arap devleti sınırında kalan bir kent (Ramsay, s. 275 başı, s. 293 No. 19). Ramsay, Muşalim Kale'nin bu Hypsela olabileceğini düşünmüştü (bkz. Muşalim Kale). Oysa yaygın kanı, Hypsela'nın, yakın zamana kadar İpsile denen, Sivas ili Koyulhisar ilçesine bağlı bucak merkezi Doğanşar'da olduğudur.

Edirne iline bağlı ilçe merkezi İpsala, üçüncü bir Hypsela değildir. O kentçiğin tarihsel adı Kypsela idi.

HYRGALEİS. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Yrgaleis. Phrygia'da ilkçağ kenti. Bekilli ile Demirci arasındaydı (Ramsay, s. 147 No. 21). Adının sonundaki -eis, tıpkı Sardeis adındaki gibi, Hellen ağzının eklemesidir ve Hellen dilinin "-lılar" anlamındaki takılarından biridir (keza karş. Homonada' dan Homonadeis). Adın Anadolulu aslı Urkhalla gibi birşey olmalıdır. Anlamını bilmiyoruz.

HYRKANİS (Ovası). Hyrkanis, Hellen ağzında sıfat biçimine getirilmek üzere -is takısını almış bir sözcüktür, Hyrkania'lı demektir. Hyrkania, İran'ın Hazar Denizi kıyısındaki bölgesinin ilkçağda taşıdığı adın Hellen ağzında büründüğü biçimdir (yalnız, gerek Hyrkanis'in gerek Hyrkania'nın Hellen harfleriyle yazımında, baştaki H harfi yoktur; o harf Lâtin yazımının eklemesidir).

Bugünkü Halitpaşa kasabasıyla Alibeyli Köyü arasında ve çevresinde uzanan ova, İran'lıların Anadoluya egemenliği döneminde (İÖ 547-İÖ 334) buraya sürülen Hyrkania'lılar dolayısiyle, Hyrkanis ya da Hyrkanion diye anılmıştır. Birbirine karşı üstünlük yarışımına giren Roma Cumhuriyeti ile Seleukos'lar Krallığı arasında kesin sonucu belirleyen meydan savaşı, Magnesia Savaşı diye bilindiği halde, gerçekte Manisa kentinin 15 km. kadar kuzeydoğu ilerisinde, bu ovada yapılmıştı. Buradaki en önemli kentçiğin adı da Hyrkanis idi. Onun yeri güvenle saptanabilmiş değildir; ya Halitpaşa kasabasının ya da Alibeyli Köyünün yerinde bulunduğu sanılıyor.

Hyrkanis Ovasına, Kyrou Pedion (Kyros'un Ovası) yahut Korou Pedion (Delikanlı Ovası) da deniyordu (Ramsay, s. 133 No. 15). İÖ 281 yılında Lysimakhos ile I. Seleukos arasındaki büyük meydan savaşı, burada yapıldığı için, Kyrou Pedion (keza, Korou Pedion) Savaşı adıyla anılır.

HYROMOS. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Yromos. Bkz. Euromos.

HYSPİRATİS. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında Yspiratis. Bkz. İspir.

IBRICAK (Deresi). Gerede yakınlarındaki Çağa Gölüne (eskiden: Reşadiye Gölü) dökülen derelerden biri. "Bol su, gür su" anlamındaki Luwi/Pelasgos sözcüğü Abra'nın çeşitlemesi İbra iken (bkz. Abra, İbradı, İvrindi), derenin küçüklüğü nedeniyle adının sonuna, Türkçede

-cık anlamındaki takılardan -cak'ın eklenmesiyle Ibrıcak edilme sürecinin başlatıldığı kanısındayım.

IĞDIR/İĞDİR. Doğru biçim ikincisidir. İğdir, Türkmen/Oğuz'ların Üçok'lar kolunun başlıca boylarından biridir; diğerleri de Yüreğir, Kınık, Bayındır, Salur idi (Yılmaz Kurt, Belleten, Nisan 1990 No. 209 s. 179).

1. Iğdır. Kars iline bağlı ilçe merkezi kasaba.
2. Iğdır. Bolu ili Düzce ilçesi Gümüşova bucağına bağlı köy.
3. İğdir. İçel ilinde, Mersin'in 10 km. kadar kuzeyinde köy.
4. İğdir. Eskişehir ili Sarıcakaya ilçesi merkez bucağına bağlı köy.
5. İğdir. Kastamonu ili Araç ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba.
6. İğdir. Denizli ili Çivril ilçesi merkez bucağına bağlı köy.
7. Iğdır. Tokat ili Artova ilçesi merkez bucağına bağlı köy.
8. İğdir. Tokat ili Zile ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba.

IHLARA (Vâdisi): İl merkezi Aksaray kentinin doğu yakınlarında, kuzeybatı-güneydoğu ekseninde uzanan, bir ucundan diğerine 14 km. uzunluğunda, kanyon türünde bir vâdi. Ihlara Köyü, vâdinin güneydoğu ucundadır. Şimdi vâdiye bu köy dolayısiyle Ihlara Vâdisi denmekteyse de, eskiden Peristremma Vâdisi denirdi. Peristremma, Hellen dilinde, "Her yanı kıvrımlı" anlamına gelir. Vâdiye bu ad, Melendiz Çayı vâdinin içinde 26 kıvrım çizdiğinden ve kanyon duvarları da girintili çıkıntılı olduğundan dolayı verilmiş bulunsa gerek.

Ihlara adı ise, Khliara'dan bozmadır. Khliara, Hellen dilinde, "Ilık" demektir. Ihlara Köyünde, ılık bir madensuyu kaynağı vardır (22°-30°). Ayrıca, vâdinin kuzeybatı yanında da Ziga Kaplıcaları bulunmaktadır.

ILGAZ. Çankırı ilinde, ilçe merkezi bir kasabamızın ve oradaki ünlü bir dağın adı. Kasaba, şimdiki adını dağdan almıştır; eski adı Koçhisar'dır. Dağın adı Ilgaz ise, Olgassys'den bozmadır. Bu, Paphlagonia dilinden gelme asıl adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir. Bkz. Olgassys.

ILGIN. Konya iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adı, Louis Robert'in görüşünce, aslında Türkçedeki Ilgın (Akdenize özgü bir ağaççığın adı) değildi; ilkçağda (Muğla ilinde ilçe merkezi Yatağan yakınında Leyne/Turgut kasabasının ilkçağdaki adı gibi) Lagina iken ve Bizans çağında, Hellen dilinin dişi adlara özgü Artikel'i (Almancadaki die'nin, Fransızcadaki la'nın karşılığı) i ile, "i Lagina" diye söylenirken (Hellen dilinde öz adlar dahi başında Artikel ile söylenir) Türkleşme döneminde Ilgın biçiminde Türk ağzına uydurulmuştur. Yaygın görüş ise Ramsay'i izler ve Ilgın'ı, Xenophon'un Anabasis'inde anılan Tyriaeion kentinin ardılı sayar.

IRVA (Deresi). İstanbul Boğazı kuzey ucu yanıbaşında, Anadolu yakasında bulunan Rhebas Deresinin adının Türk ağzında aldığı biçim (İstanbul 1973 İl Yıllığı, s. 65). Aynı dere, adının yeni Hellen (Rum) ağzında Rivas biçiminde söylenmesi dolayısiyle, bundan bozma olarak, Türklerce Riva Deresi diye de anılıyor (İstanbul 1973 İl Yıllığı, s. 77).

Dere adının bütün biçimlerinin, Luwi/Pelasgos dilinde "bol su, gür su" demek olan Abra/Ebra/İbra'dan, ünsüzlerin yer değiştirmesi yoluyla (karş. Türk halk ağzında kibrit yerine kirbit denmesi) gelmiş bulunduğu kanısındayım. Arvallı Deresinin adında da bu durumun bir diğer örneğini görmüştük.

ISBIDIN. Kayseri ili merkez ilçesi Bağyurdu bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Bağpınar. Isbıdın adının kökenini, öz biçimini saptayamadım; belki bir diğer Sbidounda (Sbida-wanda, Nar-lı?) idi. Bkz. Sbida, Sbidounda, Side.

ISLAHİYE. Gaziantep iline bağlı ilçe merkezi kasaba. 1870'e doğru Halep Valisi Derviş Paşa, Hatay ilimizdeki Hassa kasabasının kuruluşuna öncülük ettikten sonra, Fırka-i Islahiye ile birlikte, yöreye gelmişti; kasaba onun girişimiyle kuruldu ve sözü edilen fırka'nın (tümen'in) adını aldı (Gaziantep 1973 İl Yıllığı, s. 39).

ISPARTA. Bkz. Saporda, Swarda.

ISTRANCA. Bu adın aslının, Luwi/Pelasgos dilinde iki ögeden, "Akıntı" (buradan: akarsu, dere, çay, ırmak) anlamındaki istra ile, -lı anlamındaki wanda/anda takısından türetilmiş İstranda olduğu kanısındayım (bkz. Asta, wanda). Adın kullanıldığı yerler de bu tahmini doğruluyor:

1. Istranca Dağları. Türkiye Trakyasında, güneydoğu-kuzeybatı ekseninde uzanan görkemli bir sıradağlar dizisi. Özellikle güney yamaçlarından sayısız dere, çay çıkar ve bunların hemen hemen hepsi Ergene'ye karışır. Dolayısiyle, "Akarsulu" anlamında bir ad taşıması çok yerinde düşmektedir. Ancak bu ad, dağ dizisinin güneydoğu ucunda bulunan, aşağıda anacağımız Istranca Köyü dolayısiyle o dağ dizisine verilmiş de olabilir.
2. Istranca Köyü. İstanbul ili Çatalca ilçesi merkez bucağına bağlıdır. Terkos Gölüne dökülen Istranca Deresinin başlangıç bölümünde, kıyıda bulunduğu TA İstanbul ili haritasında görülüyor. Bu köyün adı şimdi Binkılıç edildi. Istranca Dağlarının da resmî adı artık Yıldız Dağları'dır.

IZGIN. Kahramanmaraş ilinde, Elbistan ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Afşin'in doğu yakınında, Pyramos/Ceyhan'ın başlangıç kollarından biri üzerindedir. Adının tarihsel biçiminin Sgenin olduğu, Honigmann'ın Fines Orientales haritasında gösterilmiş fakat kitapta, buradaki yerleşim ya da adı üzerine hiçbir açıklama verilmemiştir. Izgın'da Geç Hitit yapıtları bulunmuştur.

IZMANA. Kastamonu ilinde, 1946 yılındaki yönetim örgütlenişine göre İnebolu ilçesi Abana bucağına bağlı bir köyün adı. Aslı Sınana yâni S(wa)-Ma-(wa)na, Kutsal Ana Ülkesi olabilir. Bkz. Swa, Ma, wana.

İa (sözcüğü). Hellen yazımında böyle; söylenişi: Ya. Luwi/Pelasgos dilinde "Toprak" (buradan, keza, "Toprak Ana" yâni Ana Tanrıça) anlamındaki Aia sözcüğünün (bkz. yukarıda Aia), A ile başlayan pek çok sözcük bakımından yapıldığı gibi (bkz. Ama), baştaki A olmaksızın kullanılan biçimi. Luwi dilinde "Toprak" anlamındaki sözcüğün karşılığı olan Luwi hiyeroglifi simgesi (Meriggi, Glossar, s. 215 No. 235'deki simge) saptanmış fakat bunun nasıl okunduğu bilinmiyor idi.

İADNANA (Yadnana). Kıbrıs'ta bulunan bir yazıtın kanıtladığı üzere, Asur'lular Kıbrıs'a, "Danuna halkının toprağı" anlamında Iadnana (Yadnana) diyorlardı. Füruzan Kınal (İlkçağlarda Kıbrıs, Belleten c. 28, 1964, s. 382-417'deki yazısında, s. 415) sözcüğün Mısır dilinden gelmiş olması gerektiğini düşünüyor. Oysa, kanımca, "Danuna halkının toprağı" anlamındaki bir sözcüğün Mısır dilinden değil, Luwi kökenli Danuna halkının (İÖ 2. binyıldaki Kilikia halkının) dilinden yâni Luwi dilinden gelmiş bulunması çok daha akla yakındır ve asıldır; tersi kanıtlanmadıkça bunu böylece kabullenmek gerekir. Zaten adın gerçek türetiliş biçimini de Ia (=Toprak) ve Danuna ögelerine bağlayabileceğimiz açıkça görülüyor; Asur'luların kullandığı İadnana/Yadnana biçimi bundan pek az değişiktir. Çok güçlü bir olasılıkla, gerek -dnana gerek Danuna'nın aslı Adanuna idi; bkz. Danuna.

İalysos. Rodos'un en eski kentlerinden biri (İliada, II 656; Herodotos, I 144). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur ve Hellen'ler öncesi kültürden, demek ki Luwi kültüründen kalına iken Hellen ağzında İalysos biçimini almıştır. Görünüşe bakılırsa öz biçimi Lu'nun (Işık, Güneş; bkz. Lu) İa'sı (Toprağı; bkz. İa) anlamında Ialus (İa-Lus)'tur. Rodos'un Helios

(=Güneş) tapkısı bölgesi olduğunu unutmayalım.

İanassa. Nereus kızlarından, yâni deniz tanrıçalarından birinin adı (İliada, XVIII 47). Hellen mythologia'sı, eski kültürden kalma, anlamı Hellen'lerce bilinmeyen yer, dağ, ırmak, kent adlarını açıklamak için bir mythos öyküsü, bir mythos kişisi uydurma geleneğini izlerdi. İanassa da gerçekte Luwi dilinden gelme bir kıyı yerleşiminin adı olsa gerektir: İa-(wa)na-(a)ssa, Anakara-sal -yerleşim. Karş. İawana, Assa.

İanthe. Okeanos kızlarından birinin, dolayısiyle yine deniz tanrıçalarından birinin adı (Hesiodos, Theogonia, dize 349). Lâtin yazımına aktarılırken e ile karşılanan ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Dolayısiyle, adın sonunda, Luwi dilinin "-lı" (buradan, keza, "-nın tapınıcısı"; karş. Amanda, Adanda, Otranda) anlamındaki wanda/anda takısını açıkça görüyoruz (bkz. wanda). İa sözcüğü de "Toprak" (buradan, keza, Toprak Ana) anlamında olduğuna göre (bkz. İa) İanda yâni İa-(wa)nda, "Toprak Ana tapınıcısı" demektir.

İAONİA. Bkz. İawana.

İARDANES. Bkz. İardanos, No. 1.

İARDANOS. Bu adın aslı, kanımca, Luwi/Pelasgos dilinden Swardana'dır. Sözcüğün türetiliş ögeleri, ırmak adlarında, Swa (kutlu, kutsal, iyi, güzel anlamlarındaki öntakı; bkz. Swa), Arda (akarsu; bkz. Arda), wana (Luwi dilinin -sal anlamındaki takısı; bkz. wana) olmak gerekir; böylece sözcük, "Kutlu/Güzel akarsudan (pınardan) doğan" anlamına gelir. Fakat, Swarda/Sardeis kentinden bir kişi olan Lydia kralı İardanos'un adının aslı, yine Swardana ise de, bunun türetiliş ögeleri biraz farklıdır, Swarda (Sardeis/Sardis kenti adının öz biçimi; bkz. Swarda) adına, -sal anlamındaki wana takısını eklemekle türetilmiştir, Swarda'lı (Sardeis'li) demektir. Böyle S'li adların başındaki S'nin İ'ye dönmesi konusunda karş. aşağıda İkaros.

İardanos adıyla şu örneklerde karşılaşıyoruz:

1. İardanos. Lydia'da, akarsu adı, çayırlık bölge adı, yerel halk adı olarak çok kullanılan bir sözcük; İardanes biçimine de rastlanır (Bürchner, RE İardanes maddesi).

2. İardanos. Yunanistanda, Elis bölgesinde bir ırmak (İliada, VII 735).

3. İardanos. Girit'te bir ırmak (Odysseia, III 292).

4. İardanos. Hellen destan inancına göre, Herakles'in hizmet ettiği Lydia kraliçesi Omphale'nin babası olan Lydia kralının adı (Herodotos, I 7).

İarden. Bkz. Arda (sözcüğü).

İARİDOKOME. Bulunan yazıtlarla varlığı ve adı öğrenilen bir Phrygia köyü. Amorion kuzeybatı ilerisinde, bugünkü Kurşunlu'da (Zgusta, s. 191). Adı, Anadolulu bir sözcükten bozma İaridos adıyla, Hellen dilinde "Köy" anlamına gelen Kome'den oluşturulmuştur. İaridos'un öz biçimini, anlamını bilmiyoruz. Hellen dilinden olmadığı kesindir; bu dilde İar- ile başlayan hiçbir sözcük yoktur.

İASONİA AKTE. Ordu ilimizdeki Yasun Burnu/Kiremit Burnu'nun ilkçağ Hellen'lerince kullanılan adı (Xenophon, Anabasis, 6 II 1). Bu biçimiyle, Hellen diiinde, Iason'sal Burun anlamında görünür ve Yunanistan'dan Karadeniz'e ilk gemi yolculuğunu yaptıklarına inanılan Argo gemisi yolcularının başkanı İason'la bağlantılı sayılır. Burun Anadolu insanlarınca başka bir adla anılıyorken Hellen'lerce, gerçekten İason'la bağlantı kasdedilerek, İasonia Akte adı altında tanınmış olabilirse de, bu adın, Anadolulu İa (=Anakara) sözcüğünden türetilmiş bir aslı varken o asıl biçimin Hellen ağzında İasonia edilmiş bulunması olasılığı da vardır.

İASOS/İASSOS. Karia kıyı kenti (Thoukydides, VIII 28, 29, 36, 54; Titus Livius, XXXVII 17; Strabon, 14 II 21; Arrianos, 1 XIX 11). Milâs batı ilerisinde, bir yarımadacık (ilkçağda kıyının hemen yanıbaşında bir adacık durumunda idi) üzerinde önemli kalıntıları vardır ve kazılar, buradaki yerleşmenin Hellen'ler öncesi dönemde de varlığını göstermiştir. Adı, Luwi dilinde İa ve Assa (Hellen ağzında, Assos) ögelerinden türetilmiştir. "Toprak Ana Kenti" anlamındadır; bkz. İa, Assa. Demek ki orada da Ana Tanrıça, diğer bazı kentlerde, örneğin Aiga kentlerinde olduğu gibi, Toprak Ana kimliğiyle tapkı görüyormuş.

İAWANA. İranlı ağzında, Yauna. İaonia/İonia adının aslı; Luwi dilinde: İa-wana, Toprak-Ülkesi. Bu ad, hem, yörenin bir ada ülkesi olmadığını belirtir anlamda, "Anakara Ülkesi" diye anlaşılabilir, hem de Aia/İa sözcüğü yalnız toprak, kara anlamında değil aynı zamanda "Toprak Ana" (Ana Tanrıça) anlamında olduğundan, "Toprak Ana'nın Ülkesi, Toprak Ana'nın tapkı gördüğü ülke" diye anlaşılabilir. Bkz. Aia, İa, wana.

Bugün Türkçede kullanılan Yunan adı, doğulu halkların Hellen'ler için kullandığı addır ve çağdaş Yunanlıların sevmediği bu ad, kökeni yönünden, İon, İonia sözcükleriyle bağlantılıdır. Gerçekten, olgunluk aşamasına I. Darayavahuş/Dareios'la gelen İran imparatorluğu yönetim örgütünde, İonia bölgesiyle ona komşu yöreleri kapsayan satraplık, Yauna (yâni İawana/Yawana) Satraplığı diye anılıyordu ki, İawana adının da İon, İonia, Yunan sözcükleriyle bağlantısı, onlara öncülüğü açıktır.

İon, İonia sözcüklerinin, ilkçağ Hellen yazarlarında, İaon, İaonia biçiminde de kullanıldığına, örneğin ve özellikle Aiskhylos'un Persler tragedyasında böyle yapıldığına dikkat edelim. Philip Vellacott'un İngilizce, Curt Woyte'nin Almanca, Ernest Flammarion'un Fransızca çeviri metinlerinde, İaones vb. adlar yerine duruma göre İon'lar, Hellen'ler, Atina'lılar denmiştir; keza Güngör Dilmen Kalyoncu'nun Türkçe çevirisinde Yunaneli, Yunanlı'lar, İyonya denmiştir.

Lâtin yazımına İonia, İaonia, İones (İon'lar), İaones (İaon'lar) diye aktarılan sözcüklerdeki o harfi, Hellen yazımında, uwa (uğa) sesine işaret eden omega'dır. Rum ağzında omega harfi, omikron yâni (o) harfiyle aynı değeri almışsa da, eskiden durum böyle değildi. Hatta w harfi, omega'nın Bizans çağında büründüğü biçimin az değiştirilmişidir; bkz. Hasan Malay, Epigrafi, İzmir 1987, s. 34 sonu. Böylece de anlıyoruz ki İaonia/İonia'nın aslı, İawana'dan gelmedir.

İAZA. Bulunan yazıtlarla varlığı ve adı öğrenilen bir Lydia köyü ya da kasabası (Zgusta, s. 191). Bunun yerindeki Türk köyü geçen yüzyılda, İaza adını bir ölçüde yaşatarak, Ayazviran diye anılıyordu. Köy Alaşehir kuzeyindedir, Manisa ili Kula ilçesine bağlıdır, şimdiki adı Ayazören'dir.

İaza adının kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. Bu örnekte de belki adın öz biçimindeki d'nin geç dönemde z edilmesi olayı ile karşı karşıyayız. Böyle idiyse, İada adı, İa-(a)da, "Toprak Ana tapınıcısı halk" anlamında olabilir. Bkz. İa, -ada; karş. Adada, Adanda.

İBAN. Ermeni ağzındaki Van adının, Bizanslılarca (örneğin, Kedrenos'un yapıtındaki, Skylitzes'den aktarılmış bölümde) Rum ağzına uydurulmuş biçimi. Hellen yazımındaki İban, Rum ağzında İvan okunur.

İbar. Luwi kökenli pek çok adla karşılaştığımız ilkçağ Dardania'sında, bugünkü ortagüney Yugoslavyada, Morava'nın kolu olan önemli bir ırmak. Adının Luwi/Pelasgos dilinde "Bol su, gür su" anlamında Abra/Ebra/İbra'dan geldiği kanısındayım. Bkz. Abra, karş. Eber, İber.

İBASTA. Ordu iline bağlı ilçe merkezi Aybastı kasabasının tarihsel adı (Ordu 1973 İl Yıllığı, s. 27). Kasaba, Bolaman Çayını oluşturan kollardan birinin batı kıyısındadır. Adındaki Asta bölümü bu akarsuya işaret ediyor olabilir. Bkz. Asta. Adın öz biçimi belki İbrasta idi: İbr(a)-Asta, Gürsu-Akıntısı. Bkz. İbra (sözcüğü).

İber/İberos. Lâtin yazımında Hiberus. Ayrıca, Lâtin harfleriyle yazımda e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Böylece, adın aslının yukarıdaki İbar ile aynı olduğu anlaşılıyor.

İspanyada iki ırmağın adı:

1. Şimdi Ebro denen ırmak (Polybios, II 13).

2. Andalusia bölgesinde, şimdi Rio Tinto denen ırmak (Schulten, RE İberus maddesi, No. 2).

İberia. "Bol su/Gür su Ülkesi" anlamındaki bu ad (bkz. yukarıda İbar, İber) iki yerde karşımıza çıkıyor:

1. İber/Ebro Irmağı ülkesinin, yâni İspanya'nın Hellen'lerdeki adı (Herodotos, I 163).

2. Ardahan dolaylarında doğan ve Gürcistan başkenti Tiflis'ten de geçen Kura Irmağı ile Kafkas Dağları arasında kalan ülkeye Roma'lılarca verilen ad (Ploutarkhos, Pompeius'un Yaşamı, 34 ve 38). Ancak, kuşkusuz, Roma'lılar bu adı kendileri uydurmuş değillerdi.

İBLİS (Burnu). Bkz. Lebesos.

İBORA. Pontos bölgesi kenti. Ramsay (s. 290 No. 14) bunun şimdiki Turhal olduğu kanısındadır. Yine oralarda bir kent adının Sibora olarak anıldığını görüyoruz; Kiepert bunu İbora ile aynı sayıyor, Ramsay (s. 70 sonu ve s. 292 No. 18) onun görüşüne katılmıyor.

Kiepert'in haklı olduğu kanısındayım. Çünkü İbora/Sibora çeşitlemesinde Sibora'nın başındaki S, Luwi dilinde ve ardılı dillerde "Kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarına gelen Swa öntakısının kısalmış biçimidir. Birçok adın, başında bu öntakı ile ya da o öntakı olmaksızın söylenen çeşitlemelerini biliyoruz; Anaua ile Sanaos, Agalassos ile Sagalassos, Myrina ile Smyrna gibi.

İbora adının öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Belki, yöredeki bir gür pınar dolayısiyle, İbra idi. Bkz. İbra (sözcüğü).

İbra (sözcüğü). Luwi/Pelasgos dilinde "Bol su, Gür su" anlamına gelen Abra/Ebra/İbra'nın çeşitlemelerinden biri. Bkz. Abra; karş. İbar, İber, İbradı, İbrala, İvrindi.

İbra (kasabası). Madraka (Luwi/Pelasgos dilinde: Ana Tanrıçanın Erkeği Yurdu) adıyla da karşılaşacağımız Umman ülkesinde, Hacar Dağlarının güneybatı yanında, tam ülkenin birkaç akarsuyundan birinin çıktığı yerde bulunan kasaba. Adının İbra olmasını rastlantıya yormak zordur. Bkz. İbra (sözcüğü).

İBRADI. Antalya ili Akseki ilçesine bağlı bucak merkezi iken ve Aydınkent diye uydurma bir ad'a mahkûm edilmişken şimdi yine İbradı adını alan ve ilçe merkezi durumuna yükseltilen bir kasabamız. Adının aslı Luwi dilinden ya da onun yerel ardılı Kilikia dilinden İbrada olmak gerekir: İbra-(a)da,Gürsu-lu. Bkz. İbra, -ada. Kasaba, Evrendi ve İvrindi'nin adaşıdır.

İbrail. Bkz. Braila.

İBRALA. Karaman'a bağlı bucak merkezi kasaba; şimdi, Yeşildere. İbrala adında, Luwi diliyle ardılı dillerin İbra (Bol su, Gür su) ögesiyle -la (-cık) ögesini açıkça görüyoruz ve bu adın, yöredeki küçük ama gür bir akarsuya işaret ettiğini anlıyoruz. Bu akarsu kuşkusuz,

tam oradan geçip ileride Deliçay'a katılan ve bazı kaynaklarda Yeşildere adıyla gösterilen deredir. Başka kaynaklarda, örneğin Konya 1973 İl Yıllığı s.80'de ise derenin adının İbrala olduğu kaydediliyor. Bunu görünce, gerek Abra/Ebra/İbra kök sözcüğü konusunda, gerek İbrala adının kökeni ve anlamı konusunda verdiğimiz açıklamanın doğruluğuna daha da çok güveniyoruz.

İBRAS. Kastamonu ili İnebolu ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Aynı yerdeki, aynı bucağa bağlı Evrenye Köyünün adı da gösterir ki (bkz. Evrenye) bu İbras adı dahi "Bol su, Gür su" anlamında Abra/Ebra/İbra'nın tâ kendisidir. Bkz. İbra (sözcüğü).

İBRE (Suyu). Akşehir'in en eski çeşmelerinden birinin ve oradan akan suyun adı (Konyalı, Akşehir, s. 181). Aslı, hiç kuşkusuz, İbra'dır ve Luwi dilinde "Gürsu" demektir. Bkz. İbra.

İda (sözcüğü). Luwi/Pelasgos dilinde "Orman, ağaç, tahta, odun" (Van Windekens, Le Pélasgique, s. 11, 12, 29); karş. Daidala. Luwi dilinin ardıllarından Karia dilinde de aynı sözcük tıpatıp aynı anlamlarda kullanılıyordu (Brandenstein, RE Supplement VI, Karische Sprache maddesi, s. 142). Van Windekens, sözcüğün eski ve öz biçiminin İdwa olabileceğini söylüyor. Hitit belgelerinde anılan kent ve yöre adları arasında (H. Ertem, CAD s. 62) İttuma (İdyma?), İtwa (İtuua) bu kök sözcükten türetilmiş olabilir.

İDA. Adın anlamı yukarıda belirtildi.

1. Troas Yarımadasında tanrıçaların güzellik yarışmasına çıktığı ünlü dağın adı (İliada, II 821; Hesiodos, Theogonia, dize 1010). Şimdi, Kaz Dağı.

2. Girit'teki yüce dağın adı (Eurypides, Hekabe, dize 644).

3. Hindistanda Prayaga (Sanskrit dilinde: Praya-ga, Sunak-yeri) kentinin kurucusu olduğuna inanılan destan kişisi kralın adı. Sözcüğün bu örnekte de "Ağaç" anlamına geldiğinin kanıtı, konu hakkında bulabildiğim tek bilgi kaynağında, TA Allahabad maddesinde, dikkatli bir gözlemci için çok açık biçimde aktarılmıştır. Orada, şimdi Allahabad denen Prayaga kentinin kurucusu kral İda'nın kuzeyden, Pencab ya da Baktria yöresinden gelmiş diye bilindiği belirtildikten başka, 643 yılında Çinli bir gezginin kente geldikten sonra yazdığı yapıtında kent üzerine bilgi verdiği söyleniyor ve şöyle deniyor:

> Bu gezgin, burada görüp anlattığı birçok şeyler arasında, bir tapınakta bulunan ve o zaman Hindliler tarafından çok kutsal tutulan bir *ağaç* tan ve bu ağacı görmek için Hindistanın birçok yerlerinden büyük fedakârlıklara katlanarak gelen hacılardan bahsetmektedir.

Görülüyor ki Prayaga kenti, ağaç tapkısı merkeziydi. Kurucusunun adı diye bilinen İda'nın, çok eski dönemlerdeki Ağaç-Tanrı'nın adı olması gerekir.

-ida (takısı). Luwi diliyle ardılı dillerdeki, -lı (buradan, keza, "-nın tapınıcısı") anlamlarına gelen wanda/anda takısının içindeki nd ses grubunun, burunsal n sesi ihmal edilerek yalnız -ada biçiminde de söylendiğine, örneğin Milawanda kenti adının Milawada, Milada diye de kullanıldığına işaret etmiştik; bkz. yukarıda -ada (takısı). Tıpatıp aynı durum, wanda/anda'nın bir çeşitlemesinden ibaret olan -inda takısı için de söz konusudur yâni bu takı,n'si ihmal edilerek, -ida biçiminde de kullanılmıştır. Örneğin bkz. (Amanda'nın çeşitlemesi) Amida.

İdalion. Kıbrıs kenti. Tarihçesinin en azından İÖ 13. yüzyıla, dolayısiyle Luwi'ler dönemine uzandığı biliniyor. Adının sonundaki -ion takısı Hellen dilindendir ve o dilde "-yeri" anlamındadır. Kök sözcük, İdal(a)'dır: İda-la, İda-cık. İda "Orman, ağaç, tahta, odun" demek ise de (bkz. İda) bu kent, yakınında bulunan ve Girit'in ünlü İda Dağına göre

küçük olduğunu anlatmak için İdala diye adlandırılan bir tepe dolayısiyle de adını almış olabilir.

İdanthyros. İran'lı Dareios'la savaşan, kuzeybatı Karadeniz yöresi Skyth'lerinin kralı (Herodotos VI 76, 120, 126, 127). Adı, görünüşe bakılırsa, Luwi/Pelasgos dilindendir ve onun, "Ağaç Tapınıcılarının Önderi" (Büyüğü) olduğunu anlatmaktadır, öz biçiminde İdandura'dır, İda-(wa)nd(a)-ura ögelerinden türetilmiştir. Bkz. İda, wanda, ura.

İDARNE. Tam yeri saptanamıyan bir ilkçağ Karia kenti (Bürchner, RE İdarne maddesi). Lâtin harfleriyle yazımda e harfinin gösterdiği ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta ile. Böylece, adın aslının İdarna yâni İda-(a)rna, Orman-Pınarı olduğu anlaşılıyor. Bkz. İda, Arna.

İDEBESSOS. Lykia kenti. Kalıntılar alanı, Antalya iline bağlı ilçe merkezi Kumluca'nın kuzeyinde, Yenikışla Köyünün Karaağaç (diğer adı: Kozağaç) mahallesi yakınındadır (G.E. Bean, Lycian Turkey, s. 139-140; C. Bayburtluoğlu, Lykia, s. 24-26). Adın aslı İdawassa olmalıdır; İda-(u)wa-(a)ssa, Orman-lık-kenti. Bkz. İda, uwa, assa.

İDEİPHYTA. İzmir iline bağlı ilçe merkezi Tire'nin doğu yakınında, Gireli Köyünün yanıbaşında bir ilkçağ köyü ya da kasabası. Varlığı ve adı, orada bulunan yazıtlardan öğrenilmiştir. Zgusta (s. 193), adının, "Orman, ağaç" anlamındaki, Hellen dilinde de kullanılan (örneğin Herodotos, I 110, V 23, VII 111'de kullanılmıştır) İda kök sözcüğüyle bağlantısına işaret ediyor, ama Luwi dilinden haberi olmadığı için "Hellen dilindeki İda sözcüğü"nden dem vuruyor.

Adın Phyta bölümü ise, Anadolulu Azaphyta, Dideiphyta, Mermouphyta, Titeiphyta, Neophyta adlarında da görülmektedir. Zgusta (s. 48), Neophyta adının başındaki Neo bölümünün Hellen dilinde "Yeni" anlamını belirtmesine bakarak, Neophyta'yı Yeni Köy olarak yorumluyor ve böylece, Phyta'nın "Köy" anlamında bulunduğu sonucuna varıyor. Ben bu kanıda değilim. Bir yandan, "Duvar" ve dolayısiyle "Hisar" anlamına gelen Uda sözcüğünü (bkz. Hyde) göz önünde bulundurarak; bir yandan da öz Anadolulu adlarda Phuta/Futa ögesine (örneğin, Hitit belgelerinde anılan adlar arasında) hiç rastlanmadığına bakarak; Phuta'yı bazı Anadolulu adlardaki Uda/Uta bitişinin Hellenleştirme, Rumlaştırma döneminde çarpıtılmış biçimi diye yorumlamanın doğru olacağını sanıyorum. Diğer yandan, Neophyta'daki Neo bölümünün Hellen dilinde "Yeni" anlamına gelen Neo olduğu da kanımca pek kuşkuludur.

İdna (sözcüğü). Luwi dilinde "Ülke, -ülkesi" anlamına gelen Udna/Utna/Utne'nin çeşitlemesi; örneğin bkz. Aphidna. Luwi dilindeki u'lu diğer bazı sözcük ve takıların da bu u yerine i ile başlayan çeşitlemelerini göreceğiz. O arada "-halkı, -insanı" anlamlarındaki uma'nın çeşitlemesi ima, "büyük, ulu, yüce" anlamlarındaki ura'nın çeşitlemesi ira, ilk akla gelen örneklerdir.

İdomene. Yunanistanın Akarnania bölgesinde bir tepe (Thoukydides, III 112). Lâtin yazımında e ile gösterilen son harf, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile. Hellen dilinde anlamı olmayan bu adın, öz biçiminde, İdumana yâni İd(a)-uma-(wa)na, "Orman-halkı-ülkesi" olduğu kanısındayım.

İdomeneus. Troia savaşı çağında yaşadığına inanılan Girit'li bir Bey; İliada'da (I 145 vs.) pek çok kez anılır. Adı, yukarıda gördüğünüz İdomene adına, Hellen dilinin -sal, -lı anlamındaki takılarından -eus eklenmekle türetilmiştir, "İda halkının yurdundan" demektir. Burada İda besbelli ki herhangi bir ormanı değil, Girit'in İda Dağı'nı kasdediyor.

İDRİAS. Karia'da, Hellenistik çağda Stratonikeia kentinin kurulduğu yerde (şimdi, Eskihisar) bulunan daha önceki dönem kentçiği. Attika-Delos Birliğine hangi kentlerin ne ka-

dar gider katkısı ödediğini belirten Atina yazıtlarında, adı, Edrieis diye anılıyor.

İdrias, aslında, o kentçik çevresindeki bölgenin adıydı (Herodotos, V 118). Anadolulu dillerde, A ile başlayan bazı sözcük ve takıların İ ile başlayan çeşitlemeleri de vardır: Ama yerine İma (bkz. İmaion), Assa yerine İssa, wanda/anda yerine inda (Hellen ağzında, - inthos), wana/ana yerine -ina gibi. Bunlara bakarak, gerek İdrias adında gerek İdrija, İdris gibi bazı diğer adlarda gördüğümüz İdra'nın aslında (tanrı) Adra olduğunu anlıyoruz; bkz. Adra. İdrias yâni İdr(a)-ias adının sonundaki -ias, Hellenleşme döneminin eklemesi, Hellen dilinin bir takısıdır.

İdrias adının Atina'lılarca kullanılan Edrieis biçiminde dahi sondaki -eis, Hellen dilinin -lılar anlamındaki bir takısıdır (karş. Homonadeis, Sardeis vb.).

İdrieus. İran bağımlısı Karia kralı Mausolos/Maussolos'un kardeşi ve ardılı. Egemenlik dönemi, İÖ yaklaşık 350-344. Ploutarkhos, Sparta kralı Agesilaos'un (krallık dönemi: İÖ 399-360) yaşamını anlatan yapıtında, bu kralın mektup gönderdiği bir Karia Beyi olarak *diğer* bir İdrieus'tan söz eder görünüyorsa da, böylesini tanımıyoruz.

İdrieus adı da, Karia'daki İdrias bölgesinin adı gibi, tanrı Adra'nın adıyla bağlantılıdır ve nitekim İÖ 4. yüzyıl ilk yarısındaki Karia bağımlı kralları soyunun ata ocağı Mylasa/ Milas kentinin yanıbaşındaki dağ hâlâ Sodra (yâni Swa-Adra, Kutsal-Adra) Dağı adını taşıyor. Hellen ağzına İdrieus biçiminde uydurulan adın Karia dilindeki öz biçimi nasıldı, saptayamadım; ancak adın sonunda görülen, Hellen diline özgü -eus takısının (bkz. yukarıda İdomeneus) adın aslında bulunmadığını güvenle söyleyebilirim.

İdrija. Adria Denizinin iç ucu yakınında bir Balkan kentinin adı. Luwi/Pelasgos tanrısı Adra'nın adıyla bağlantılı olduğu kanısındayım. Karş. İdrias, Drava, Drina, Skodra, Modra, Modra Spilja.

İDRİPHTON. Procopius'un andığı küçük bir kale; Mardin yöresinde idi (Honigmann, s. 10 ve orada dn. 4). Adının İdr- bölümü tanrı Adra/İdra ile bağlantılı olabilir. Bkz. Adra, İdrias.

İdris (Peygamber). Kur'anda (Meryem Sûresi, Âyet 56-57) şu anlatım vardır: "Kitaptaki İdris'i de an. Çünkü İdris dosdoğru bir peygamber idi. Biz de onu yüce bir yere yükselttik". Oysa, Kur'anın kitaptan saydığı diğer din kitapları yâni Tevrat ile İncil, bir İdris Peygamberden söz etmez.

Çeşitli halkların tanrıları Mekke'de Kâbe'ye konan putlar arasına girdiği gibi; Filistine Adra Melek adı takınarak, Sicilya'ya Adranos diye, Trakya ve Balkanlara Odra/Dra kimliğiyle giden Anadolulu Adra, Arabistanda Arap ağzına uygun bir ad, İdris adı takınmış, Peygamber İdris kılığına bürünmüştür kanısındayım. Nitekim Güney Arabistan dolaylarına Adra tapkısının ulaştığını Hadramut, Sokotra, Madraka, Erythra Denizi adlarından anlıyoruz. Bkz. Erythra Denizi.

İDRİS (Dağı). Ankara'nın doğu-kuzeydoğu yakınında, Kalecik'in güneybatı bitişiğindeki dağ. Adı, Edrieis'ten gelmiş olabilir. Bkz. İdrias.

İDYMA. Karia kenti; günümüzdeki Gökova Köyünün atası (G.E. Bean, Turkey Beyond the Maeander, s. 154-155). Adı, hiç kuşkusuz, İd(a)-uma, Orman-halkı ögelerinden türetilmiştir. Bkz. İda, uma; karş. Didyma, Sidyma.

İDYMOS. İdyma kentinin bulunduğu yerden geçip şimdiki Gökova İskelesi'nde Akdenize dökülen derenin adı. Byzantion'lu Stephanos'ta anılır. Adın aslı İduma/İdyma'dır fakat Hellen dilinde ırmak adları eril olacağından, eril adlara özgü bitişleri alacağından Hellenleşme döneminde İdymos edilmiştir. Karş. Harpasa kentinden geçen Harpasos.

İDYROS. Kemer ile Antalya arasında kıyıda bir Lykia kentinin adı (Zgusta, s. 194). Tam yeri bilinmiyor. Adın aslı İd(a)-ura, "Koca Orman" olmalıdır. Bkz. İda, ura.

İERAMA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karia kenti. Yeri bilinmiyor. Adı Hellen dilinden değildir ve baştaki İera parçasının, Hellen dilinde "kutsal" anlamına gelen ieros/iera (Lâtin harfleriyle yazımda genellikle başa h eklenir) sözcüğüyle aynı görünüşte olması yanıltıcıdır. Adın öz biçimini, anlamını bilmiyoruz. Tegarama adıyla, bir ölçüde olsun, yakınlığı bulunabilir.

-ig (takısı). Ermenicenin birkaç anlama gelen bir takısı. Kent vb. adlarının sonundaki -ig'ler, Türk ve Kürt ağzında -ik edilmişlerdir.

Ermenicenin bu takısı özellikle şu anlamları belirtir:

a. Türkçedeki -cık'ın karşılığıdır. Örneğin, Gov (İnek), Govig (İnekçik, Buzağı); Pokr (ufak, az), Pokrig (Ufacık); Ağkad (Yoksul), Ağkadig (Yoksulcuk).

b. İkinci olarak, -lı, -insanı anlamındadır (-ukh'un çeşitlemesi; bkz. -ukh). Örneğin, Hintig (Hintli). Karş. Amuk(h) çeşitlemesi Amik; "Ama/Ma Halkı".

c. Üçüncü olarak, Türkçedeki -çı takısının karşılığıdır. Örneğin, Mard (Savaş), Mardig (Savaşçı).

ç. Dördüncü olarak, Türkçedeki -ler takısının karşılığı çoğul takılarından biridir.

İĞDİR. Bkz. Iğdır.

İĞİK. Bitlis ili Mutki ilçesine bağlı bucak merkezi Geyikpınarı'nın eski adı. Öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadım. Sonundaki -ik'e bakılırsa Ermenicedir.

İHTİK. Erzincan ili Kemah ilçesine bağlı bucak merkezi Bozoğlak'ın eski adı. Bu da Ermenice olsa gerek. Anlamını saptayamadım.

-ik (bitişi). Bkz. -ig (takısı).

İkaria Denizi. Bu ad, destan kişisi İkaros'un uydurulmasına neden olmuştur. Bkz. aşağıda İkaros, No. 1, 4.

İkaros. Hellen'lerin, Luwi dilinden yahut diğer dillerden gelme, S ile başlayan adlarda bu S'yi atarak, hatta bazan yerine bir İ geçirerek adı kendi ağızlarına uydurduklarının birçok örneğini biliyoruz. Bu arada, Troas yöresindeki ünlü Skamandros Irmağının adı, Nonnos'un yapıtında Kamandros yazılmıştır (A. Bailly'den aktarıyorum; Nonnos'un yapıtını elde edemedim). Hellen'ler, Hindistandaki Sindh Irmağının adını, S'sini atıp, İndos'a çevirmişlerdir. Mythos'lardaki bir Lydia kralı, demek ki Swarda/Sardeis'de egemenlik süren kral, Omphale'nin babası İardanos (Herodotos, I 7) besbelli ki aslında Swardanos'tur daha da doğrusu Swardana'dır yâni Swarda-(wa)na, Swarda-sal, Swarda-lı'dır.

İkaros adını da bu gözlemlerin ışığı altında inceleyince ve adın nerede, ne özellikte kişiler dolayısiyle karşımıza çıktığına bakınca, onun, "Koca Ada" anlamında Ska-ura'dan bozma olduğunu anlayabiliyoruz. Bkz. Aska, ura.

1. Destan kişisi İkaros. Strabon'un (14 I 19) katıldığı ilkçağ Hellen destan inancına göre, İkaria Denizi (bkz. aşağıda No. 4) aşağıda (No. 2'de) sözü edilen İkaros Adasından kendi adını alınış; ada ise, Daidalos oğlu İkaros dolayısiyle böyle İkaros diye adlandırılmış imiş. Yâni, İkaros diye bir tarihsel kişi gerçekten varmış.

2. İkaros Adası (Herodotos, VI 95; Aiskhylos, Persler, dize 890). Şimdi Nikaria. Anadolunun güneybatı komşusu adalardan biri. Samos/Sisam'ın yanıbaşında.

3. Diğer bir İkaros Adası (Arrianos, İskender'in Anabasis'i, 7 XX 5). Pers Körfezindedir. Bu adayı İskender'in, Ege Denizindeki İkaros Adasından dolayı böyle adlandırdığı (!) yo-

lunda Arrianos'un aktardığı söylenti; kendi tanıdıkları bölgede bulunan bir adı tanımadıkları bölgede de görünce Hellen'lerin hemen sarılıverdiği, birinci bölgedeki ad sebebine ikinci bölgedeki adın ortaya çıkmış bulunduğu yolundaki kolay ve yaygın açıklamanın sayısız örneğinden biridir. Oysa, gerek Pers Körfezinde gerek Arap Yarımadasının doğu, güney, batı kıyılarında Luwi dilinden gelme nice adla karşılaşmaktayız (bkz. Erythra Denizi, Hadramut, Aden, Manama, Madraka, Sokotra).

4. İkaria Denizi. Yukarıda No. 2'deki İkaros Adasının çevresindeki deniz bölümü. Bir adı da İkarios Pelagos, İkaros'sal Deniz idi (Herodotos, VI 95).

İKİZAROİ. Bkz. Kizara, No. 2.

İKONİON. Kawana adını taşıyan kentlerden, Phrygia-Lykaonia sınırında olanın adının, Xenophon'dan (Anabasis, 1 XII 19) başlayarak Hellen ağzına uydurulmuş biçimi. Öz biçiminin anlamı konusunda bkz. Kawana. Geç Bizans döneminde İkonion yerine to Koneion deniyordu (örneğin, Khalkokondyles'in yapıtında). Türk ağzındaki Konya buradan gelmedir.

İkos (Adaları). Yunanistanda Thessalia doğu yanında kıyıdaki Magnesia bölgesi yakınında üç büyükçe adanın ilkçağdaki adı. Bunlara şimdi Khelidromia deniyor. İkos adı, Hellen'ler öncesi çağdan kalmadır (Fredrich, RE İkos maddesi). Aslı, İkaros adının kökeni ve anlamı üzerine yorumumuzu doğrular yolda, İka yâni Ska (=Ada) olmalıdır. Bkz. İkaros.

İKOTARİON. Ankara kuzeydoğu yakınında, Akça Taş denen yerde bulunan ve İS 3. yüzyıla tarihlenen bir yazıtta adı geçtiği için o yörede olduğu öğrenilen ilkçağ köyü (Ruge, RE İkotarion maddesi). Adının kökenini ve anlamını saptayamadım.

İla (sözcüğü). Luwi/Pelasgos dilinde "Boğaz, Geçit" anlamına gelen Ela/Ella sözcüğünün çeşitlemesi. Bkz. Ela.

İLAMA. Isparta ili Eğridir ilçesi Barla bucağına bağlı bir köy. Yeni adı, Bağören. Barla kasabasının güney yakınındadır ve Eğridir Gölü batı kıyısını izleyen doğal geçit üzerinde, ondan biraz batı içeridedir. Adı, görünüşe bakılırsa, İla-(u)ma, Geçit-halkı ögelerinden türetilmiştir. Bkz. İla, uma.

İLANA. 1946 yılı yönetim örgütünde Trabzon ili Akçakoca ilçesi Bodamiya (şimdi, Derecik) bucağına bağlı bir köy. Aynı bucağa bağlı bir diğer köy de İlanos idi ki bunun da adı aslında İlana yâni İla-(wa)na, Geçit-sel, Boğaz-sal olmalıdır. Bkz. İla, wana. Bu İlana sözcüğü, Elana/Helene adının çeşitlemesidir. Bkz. Ellas.

İLARİS. Tam yeri saptanamıyan bir Lykia kenti (Zgusta, s. 197). Adının kökeni ve anlamı bilinmiyor. Güçlü olasılıkla, sondaki -is Hellen ağzına uydurma ürünüdür (bkz. -is; karş. Argolis, Aiolis, Elis vb.). Adın aslı İlara olsa gerek; İla-(u)ra, Koca Boğaz? Bkz. İla, ura.

İlba (sözcüğü). Luwi/Pelasgos dilinde böyle bir sözcüğün, ya da geç dönemde bu biçimde çarpıtılmış bir sözcüğün varlığını aşağıda göreceğimiz İlbas, İlbisti, İlbiz gibi adlardan anlıyoruz. Elba/Elbe sözcüğü de bu İlba'nın çeşitlemesi olsa gerektir (bkz. yukarıda Elbe); tıpkı Ela/İla, Elluriia/İlluriia çeşitlemesi gibi. İlba'nın aslı Elwa/İlwa, yâni El(a)-uwa, İl(a)-uwa, Boğaz-lık, Geçit-lik olabilir. Örneğin Elba/Elbe Adasının adı belki de bu ada ile İtalya anakarası arasında kalan deniz geçidine işaret ediyordu.

İLBAS. Konya ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı bir yazlık mahallesi, 1946 yılı Meskûn Yerler Kılavuzu'nda bu adla anılmaktadır. Karş. yukarıda İlba, aşağıda Sille.

İLBEİTENOS'LAR (Köyü). Mysia bölgesinde, Granikos/Kocaçay'ın yukarı bölümü dolaylarında bir köy. Zgusta (s. 196) İlbeitenos'ların bir Thrak halkı olması gerektiğini

düşünüyor, ancak Thrak dilinde buna benzer bir ad'a rastlanmadığını da itiraf ediyor. Bkz. İlba.

İLBİSTİ. Türkiyenin 1946 yılı yönetim örgütünde, Tokat ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Görünüşe bakılırsa adı aslında İlb(a)-ista, İlba-Deresi iken İlbista'nın -a'sı, tıpkı Smyrna adındaki gibi (bkz. İzmir) Rumlaşma döneminde -i'ye dönmüştür. Bkz. İlba, İsta.

İLBİZ. Türkiyenin 1946 yılı yönetim örgütünde, Antalya ili Manavgat ilçesi Beşkonak bucağı Tazı köyünün bir mahallesi. Görünüşe bakılırsa adı, Hellenleşme döneminde, Anadolulu İlba adına (köy adının öz biçimine) Hellen dilinin -is ya da -eis takısı eklenmekle türetilmiştir. Bkz. İlba; karş. İvriz.

İLİÇ. Erzincan iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

İlion. Bu ad, Luwi/Pelasgos dilinde "Boğaz, Geçit" anlamlarına gelen İla adına Hellen ağzında, Hellen dilinin -yeri anlamındaki takısı -ion (çeşitlemesi: -eion) eklenmekle türetilmiştir ve yalnız aşağıdaki iki örnekte olduğu üzere tek başına değil; Agrilion, Akhilleion, Trogilion gibi birçok örnekte, diğer bazı Luwi dili sözcükleriyle birlikte olarak da karşımıza çıkmaktadır.

1. İlion. Çanakkale Boğazı yöresinin İÖ 2. binyıldaki en önemli kenti Troia'nın bir diğer adı (İliada, XV 71). Görülüyor ki Boğaz-yeri, Geçit-yeri adı kentin topografyasına çok uygundur, iyi seçilmiştir.

2. İlion. Bugünkü Yunanistanın kuzeybatısına düşen, ilkçağ Epeiros bölgesinde tam orta yerdeki Dodona kenti yöresine Ellopia (Latin yazımında, Hellopia) deniyordu ve burası, Pambotis Gölü'nden çıkan Thyamis Irmağının izlediği *doğal geçidin* doğu yanıdır. Aynı geçidin batı yanında, ırmak ağzından biraz içeride ve ırmağın kuzey yakasında bir İlion kenti bulunuyordu (Arrianos'un Türkçe çevirisinde c.2 sonundaki "Eski çağda Yunanistan" haritasına bkz.). Hellen ağzında Ellopia yâni Ellopa Yurdu biçimini almış adın aslı, açıktır ki, Eluwapa yâni El(a)-uwa-pa, Boğaz-lık-suyu idi (bkz. Ela, uwa, Pa). Oradaki İlion kentinin adı ise, aynı Ela/İla'ya, Boğaz'a işaret etmekteydi.

İLİSTRA. Lykaonia kenti; şimdi İlısıra Köyü (Ramsay, s. 371 No. 8). Karaman ilindedir, Kâzımkarabekir Bucağına bağlıdır ve yakın zamanda köye Yollarbaşı diye uydurma bir ad verilmiştir. Anadolulu öz adının sonunda İstra (=Akarsu) ögesini açıkça görüyoruz; belki bu ad İl(a)-İstra, Boğaz-Deresi ögelerinden türetilmişti.

İLLA. Elmalı'dan Korkuteli'ne uzanan ana yolun orta yeri batı yakınında iki köy; Büyük İlla ve Küçük İlla, Türk ağzında İlyağ (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/30). İlla adının, Luwi/Pelasgos dilinde "Boğaz, Geçit" anlamına gelen İla'dan başka şey olmadığı kanısındayım. Bkz. İla.

İLLUBRU. Lampron (sonra, Namrun) kenti adının Asur belgelerinde geçen biçimi (H. Ten Cate, The Luwian Population Groups, s. 25). Bkz. Lampron.

İLLURİİA (Dağı). Bkz. Elluriia (Dağı).

İLLYRİA. Aslı, Hitit belgelerinde geçen İlluriia adı da gösteriyor ki (bkz. Elluriia), "Koca Boğaz, Koca Geçit Yurdu"; İl(a)-ura, Koca Boğaz/Geçit ögelerinden.

1. İllyria. Balkan Yarımadasının, kabaca eski Yugoslavyayı ve Arnavutluğu kapsayan bölümünün ilkçağdaki adı. Yöre, İÖ 4. yüzyılda burada kurulan krallığın başkenti, bizim Üsküdar'ın adaşı Skodra (şimdi, İşkodra)'nın adı başta olmak üzere, Luwi/Pelasgos dilinden gelme adlarla doludur. Bkz. kitabın sonunda Genel Sonuçlar bölümünde II 4.

2. İllyria. İmparator Konstantinos Porphyrogennetos'un, devletin yönetim örgütüne ilişkin yapıtında adı geçen bir Doğu Anadolu bölgesi. Honigmann'a (s. 191-192, dn. 12) göre, Ermenilerin Alori dediği yöre idi. Honigmann, Armenia Byzantina haritasında bu yöreyi, Erzurum ile Van Gölü arasında orta yerde, Bingöl Dağları dizisinin kuzeydoğu yanında uzanan vâdi olarak göstermiştir. Şimdi oradan Tekman, Hınıs, Karaçoban yolu geçiyor; dolayısiyle, yöre bir boğaz ve doğal geçit yöresidir ki bu da Elluriia/İlluriia adının anlamı konusunda vardığımız sonucu doğruluyor.

İLLYRİSOS. Procopius'un andığı, Erzurum'a ulaşan bir doğal geçit. Honigmann'a göre (s. 16), Bingöl'ün kuzeydoğusunda Gönik Suyu vâdisinde olmalıdır. Görünüşe bakılırsa adı, geçidin içinde bulunan bir köy dolayısiyle, İl(a)-ur(a)-issos, "Koca Geçit Yerleşimi" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. İla, ura, assa.

İlos. İlion adının anlamını sözde açıklamak için uydurulan bir destan kişisi. Troia krallar soyunun bildiğimiz (!) ilk atası Dardanos'un oğlu Erikhtonios'un oğlu Tros'un üç oğlundan biri (diğerleri Assarakos ile Ganymedes); Laomedon'un babası, son Troia kralı Priamos'un (baba yanından) büyük babası (İliada, XX 219-237). İlion adının gerçek kökeni ve anlamı konusunda bkz. İlion.

İLOU KOME. Sardis'in çok yakınında olduğu bilinen bir köy (Zgusta, s. 197). Zgusta, Hellen dilinde "İlos'un köyü" anlamına gelen bu adın, destan kişisi İlos ile bağlantılı olduğunu sanıyor. Ben ise, adın Luwi dilindeki İla (Boğaz, Geçit; bkz. İla) sözcüğüyle bağlantılı olduğu ve adı Hellenleşme döneminde İlou Kome'ye dönmüş köyün, güçlü olasılıkla, Sardis'in güneydoğu yakınlarında, Bozdağ'dan gelen (İÖ 499'da İonia'lı baskıncıların kullandığı) yolun Sardis'e varmadan önce içinden geçtiği doğal geçitte bulunduğu kanısındayım.

İLOUZA. Elouza adının büründüğü bir diğer biçim (Zgusta, s. 197); demek ki, aslında, Aloudda adının büründüğü bir diğer biçim. Bkz. Aloudda, Elouza.

İLVANA. Türkiyenin 1946 yılı yönetim örgütünde, Zonguldak ili Ulus ilçesi merkez bucağına bağlı Aşağıdırahna Köyünün bir mahallesi. Görünüşe bakılırsa adının aslı ya İl (a)-wana, Boğaz-sal, Geçit-sel'dir ya da İlba-(wa)na, Boğazlık-sal, Geçitlik-sel'dir. Bkz. İla, İlba, wana.

İLVAT. Antalya ilinde, Akseki yakınlarındaki birkaç köyün eski adı: Büyük Elvat/İlvat, Bucak İlvat, Belen İlvat; aynı yörede bir de İlvat Gölü vardır (Özkaynak, s. 95-97). Elvat/İlvat adının öz biçimini, kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. Bunun aslı, Luwi dilinde "Geçit, boğaz" anlamındaki Ela/İla sözcüğü ile, "-lı" anlamındaki wanda takısının çeşitlemesi wada'dan türetilmiş Elawada/İlawada olabilir; bkz. Ela, wanda. Gerçekten, bu köyler, Akseki yöresini Akdeniz kıyısına bağlayan doğal yolun üzerindedir. Dikkate değer ki, zaten Belenilvat'ın adındaki Türkçe Belen bölümü de dağ geçidine işaret ediyor.

Sözünü ettiğimiz köyler şimdi Büyükalan, Bucakalan, Belenalan edilmişlerdir.

İLVİT. Köy mahallesi; ilkçağ Lykia bölgesinde, Demre/Kale ile Kapaklı Köyü arasında, Demre batı yakınında (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/30). Adın kökenini saptayamadım; karş. İlbeitenos'lar.

İLYAS. Anadoluda görülen İlyas adlarının bir haylisi, Peygamber İlyas (Rumlarda Elias) ile hiç ilgili olmayıp, Luwi diliyle ardılı dillerde "Boğaz, Geçit"i anlatan İla sözcüğünden, ya da bununla türetilmiş İlwa (bkz. İlba), "Geçitlik" sözcüğünden bozmadır. Böyle sahte İlyas'lar arasında sayabileceğimiz başlıca örnekler şunlardır:

1. Ahi İlyas Köyü ve oradan geçen Ahilyas Deresi. Bkz. Ahi İlyas.

2. İlyas Burnu. Bkz. aşağıda İlyas Burnu.

3. İlyas Geçidi. Bkz. aşağıda İlyasgeçidi (Köyü).

4. İlyas Dağı. Marmara Adasının dağıdır; ada ile Kapıdağ Yarımadası arasındaki boğaza egemen konumdadır.

5. İlyas Köy. Samsundan Anadolu içine ulaşım sağlayan ana yolun bir ırmak vâdisini (Görtün Irmağı vâdisini) izleyen vâdi geçidine girdiği yerde, vâdi içindeki Çivril Köyünden önceki köy. Çivril adının dahi İbr(a)-İla'ya, "Gürsu-Boğazı"na işaret ettiğini gördüğümüz için, buradaki İlyas'ın da İla'dan bozma olduğunu ve her iki ad içinde kasdedilen İla'nın, buradaki doğal vâdi geçidi olduğunu güvenle anlıyoruz.

6. İlyas Köy. Kocaeli ili Karamürsel ilçesi güneybatı yanında, İzmit Körfezi güney kıyısından Orhangazi'ye kestirme gidiş sağlayan bir doğal vâdi geçidinin batı yamacında köy; bu vadi geçidinin dibinde de Karadere akmaktadır (TA, c. 20 Harita No. 158).

7. Hacı İlyas (Tepesi, Köyü). Ödemiş'in 20 km. kadar güneybatısında, tarihsel ana yol ve demiryolu, bir tepe (Hacı İlyas Tepesi) ile Küçük Menderes Irmağı arasından geçer. Dolayısiyle Hacı İlyas Tepesi, bu zorunlu doğal geçidin kuzey yanındaki tepedir. Köy de oradadır. 1919 Mayısında Kurtuluş savaşının, örgütlü halk direniş örgütlerince ilk kurşunu, işgale gelen Yunan askerine, geçide egemen tepe üstünde mevzilenen Türklerce orada atıldığı için köy şimdi İlkkurşun köyü adını almıştır.

İLYAS BURNU. Ela'lı, İla'lı adlarla (Elaious, Protesilaos, Elle/Helle, Hellespontos, Helena, Helenos, Akhilleion, İlion) yüklü Çanakkale Boğazının girişinde batı yanda, yâni Gelibolu Yarımadası ucundaki burun. Asıl adı Elles Burnu'dur (Çanakkale 1973 İl Yıllığı, s. 65). Burun, Çanakkale Savaşları sırasında bu adla ün kazanmıştı. Alan Moorehead, Dardanelles, Presses de la Cité, Paris 1958, s. 116, İngilizlerin 2000 asker taşıyan River Clyde çıkartma gemisinin burada uğradığı felâketi anlatır. Bkz. İlyas.

İLYASGEÇİDİ (Köyü). Zonguldak ili Kurucaşile ilçesi merkez bucağına bağlıdır. Görülüyor ki İlyas'lık aslında köye değil geçide aittir ve İlyas, geçidin adıdır. Bkz. yukarıda İlyas.

İma. Ama (Ma, Ana Tanrıça) adının, baştaki A yerine İ kullanılarak söylenen biçimi. Benzer çeşitlemeler konusunda bkz. İdrias. Büyük bilgin Ramsay, aşağıda değineceğimiz İmaion Köyünün adı üzerinde dururken (s. 461) bunun Ma adından türetilmiş olduğunu görebilmiş ve belirtmiştir. Kanımca, İmaion adından başka, İmbros, İmbramos, Simoeis/Simoentos, Simav, Simavlı, Simena adları da İma'dan türetilmiştir.

-ima (takısı). Sasouma ve Sasima kentçiklerinin adlarıyla ilgili olarak Ramsay (s. 325 dn. 2) şunu diyordu: "Sasouma şüphesiz Sasima'nın başka bir şeklidir". Ben de aynı sonuca varıyorum: Hitit belgelerinde anılan Wallarima/Ullarima, Pakhtima gibi adların yahut daha geç dönemlere ait tarihsel belgelerden tanıdığımız Sasima vb. adların sonunda gördüğümüz -ima, aslında, gerek Luwi dilinde gerek Hitit dilinde "insanı" (buradan: "halkı") anlamında kullanılan umna/uma takısının (karş. İtalyancada Uomo, "İnsan"; Lâtincede Homo, Fransızcada Homme) çeşitlemesinden başka şey değildir. Örneğin gerek Sasouma gerek Sasima, "Güzel kentin, Kutlu Kentin Halkı"dır: S(wa)-as(sa)-uma, yahut ima. Bkz. Swa, Assa.

İMAİON. Pisidia'da bir köy. Tam yeri bilinmiyor. Adı, Ana Tanrıça Yeri anlamında olarak, İma-ion ögelerinden türetilmiştir. Bkz. İma.

İMAMLAR. Bolu ili Düzce ilçesine bağlı bucak merkezi Gölyaka kasabasının eski adı.

İmbramos. Özellikle Thrak'larca tapınılan bir tanrının (Hermes'in karşılığıdır) adının

Hellen ağzına uydurulmuş biçimi (G. Thomson, Frühgeschichte, s. 132 dn. 100; Melitenos Kara, İ nisos İmbros, Sımboli eis tin ekklesiastikin istorian tis, Thessaloniki 1987, s. 17, 26, 71. İkinci yapıtta İmbramos'un Karia'lı yâni Anadolulu bir tanrı olduğu vurgulanmaktadır).

Tanrının adı, İma'nın Ama'dan başkası olmadığı öğrenilince (bkz. İma) anlaşılabiliyor. Adın öz biçimi İmurama yâni İm(a)-ura-(u)ma, "Yüce Ama/Ma İnsanı" idi; Hellen ağzında tanrı adı, dolayısiyle eril ad olabilmesi için önce İmuramos, sonunda da İmbramos edildi. Demek ki tanrının aslı, bir İma/Ma kam'ı imiş.

İMBRASOS. Adın aslı, aşağıda açıklanacağı üzere, İbra-(a)ssa, Gürsu-kenti olmalıdır.

1. İmbrasos. Ainos/Enez Beyi; destan kişisi. Troia'da savaştığı söylenen oğlu Peiroos dolayısiyle anılır (İliada, IV 519). THİT kitabımda, bu adın aslı, İmbrasos bir Thrak soylusu olduğuna göre, belki İmbramos olmalıydı demiştim; öyle olmadığını şimdi görebiliyorum, yâni Ebra/İbra'nın "Gürsu, bol su" anlamına geldiğini anladıktan sonra görebiliyorum. Ainos/Enez, Hellen'lerin, kendi dillerinde hiç anlamı olmayan bir adla, Ebros (Lâtin yazımında Hebros) diye andığı ırmağın, Meriç'in tam ağzındadır, dolayısiyle bir İbra-(a)ssa, Gür su - kenti'dir; Luwi/Pelasgos döneminde Ebros'a Ebra/İbra dendiğini anladığımıza göre, özellikle bu Ebra/İbra'nın (Meriç'in) kenti'dir. İliada'da destan kişisinin adı olarak kullanılan sözcük, gerçekte onun kentinin adıdır ya da adlarından biridir.

2. İmbrasos (Deresi). Samos/Sisam Adasında bir dere (Strabon, 14 I 14). Bu örnek, Enez Beyi İmbrasos'un adı üzerine yukarıda vardığım sonucu doğruluyor ve özellikle İmbrasos adı içinde İmbra'nın suya, akarsuya işaret ettiğini doğruluyor. Görünüşe bakılırsa, derenin üzerindeki bir köy, İbrassa yâni İbra-(a)ssa, Dere Yerleşimi diye anılmaktayken Hellenleşme döneminde derenin kendisi bu köyün adıyla anılır oldu ve akarsu adları eril olacağı, eril adlara özgü bitiş taşıyacağı için önce İbrasos'a, sonra İmbrasos'a döndü.

İMBROS. Adın kökeni ve anlamı aşağıda No. 2'de ele alınmaktadır.

1. İmbros. İmroz/Bozcaada'nın Hellen'ler öncesi dönemden gelme adının Hellen'lerce kullanılan biçimi (İliada, XII 33, XIV 281 vs.)

2. Güney Karia'daki Kaunos kentinin en yüksek bölümünde bulunan iç kalenin adının Hellen ağzında büründüğü biçim (Strabon, 14 II 3).

Hellen ağzında, tepe üstündeki kalenin adı eril olmak ve sonuna eril bitiş almak zorundadır. Buna karşılık, Hellen dilinde Nesos (=Ada) sözcüğü, dişi olmasına rağmen sonuna -os alan kural dışı adlardan sayılır ve ada adları, dişi olmak, ama sonuna -os almak zorunda kalırlar (Kreta gibi istisnalar vardır). Halbuki Luwi dilinde adlarda dişi-eril ayırımı olmadığı gibi, -os'lu bitiş de yoktur.

Bu duruma bakarak, Hellen dilinde anlamı olmayan her iki İmbros adının, aslında Luwi dilinde İm(a)-ura, Yüce Ana Tanrıça olduğunu (bkz. İma, ura), bunun Hellen ağzında önce İmuros sonra İmbros edildiğini sanıyorum.

İMBRİOGOS'LAR (Köyü). Dağlık Kilikia'da, Olba/Uzuncaburç'un güney yakınlarında bir köy. Zgusta (s. 199), adının, Galat/Kelt dilinden gelmiş gibi bir izlenim bıraktığını söylüyor, bu sözcükle Embriacum sözcüğü arasında bir bağlantı olabileceğine değiniyor.

İMERA. Şimdi, Olucak Köyü (Bryer/Winfield, s. 304 No. 1). Bkz. Kromna, No. 2.

İMERHEV. Artvin ili Şavşat ilçesine bağlı bucak merkezi Meydancık'ın eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım. Gürcü dilinden gelme olsa gerek.

İMRANLI. Sivas iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Bildiğimiz ilk resmî adı Çit idi; II. Abdülhamit döneminde Hamid-Âbad, bu Padişahın devrilmesinden sonra Ümraniye oldu.

Ancak, Cumhuriyet döneminde İmranlı'ya çevrilen ad, Türkleşme döneminde çok uzun süreden beri kullanılan ad idi sanırım. Çünkü kasabanın doğu-güneydoğu yakınında bir Kemreli Köyü görmekteyiz ki, Türkçede hiç anlamı olmayan bu adın emre'si ile İmranlı'nın imra'sı aynı kökenden gelmiş olmalıdır; her iki adın kökeni Mura yâni Ma Ura, "Yüce Ana (Tanrıça)" ile bağlantılı olsa gerek. Kemre'ye dönmüş adın Hellenleşme dönemindeki biçiminin Kamyra, onun da aslının Kappadokia dilinden Kamura yani Kuwa-Mura, "Kutsal Yüce Ana" olduğu; İmranlı'nın aslının da Rum ağzındaki i Myrani (i'ler eta/ita ile), yâni Kappadokia dilinden Murana (Mura-wana, Yüce Ana Yurdu; karş. Myrina) olduğu kanısındayım.

İMRENDİ. Bkz. Girindos.

İMROUGARA. Konya iline bağlı ilçe merkezi Kadınhanı kasabasında bulunan bir yazıtta Ana Tanrıça, Metri İmrougarene (İmrougara'lı Ana) diye anılmaktadır. Bu İmrougara, Kadınhanı yakınlarında bir yerin adı olmalı deniyor (Zgusta, s. 199). Kanımca, İmrougarene sıfatının türetildiği ad Ünrougara olmayıp İınrougar'dır ve bu da, Gar (daha doğrusu, Kar = Doruk) bölümünün gösterdiği üzere o yöredeki bir tepenin adıdır. Kadınhanı'nın güneydoğu yakınında en yüksek tepenin, 2129 m.'ye ulaşan Atağrı Tepe olduğunu görünce ve Atağrı adının aslını Attakra yâni Atta-(a)kra, Atta Tepesi olarak çözümleyince, hemen o yörede bir de Ama/İma (Ana Tanrıça) Tepesi arayabileceğiiıizi düşünüyorum. İmrougar, Hellen ağzına göre, "İmros'un Kar'ı (Doruğu)" dur ve adın içindeki İmros, dağın adı olmalıdır. Bunun da öz biçimi yine İmura iken Hellen ağzında dağ adları eril olacağından önce İmuros, sonra İmros edildi sanırım. Bkz. İınbros.

-ina (takısı). Luwi dilinde -sal (buradan, keza: -lı, -ülkesi vb.) anlamına gelen wana/ana takısının çeşitlemelerinden biri; bkz. wana. Örneğin Aigina, yâni Aig(a)-ina; Attagaina, yâni Atta-k(a)-ina; Drina yâni (A)dr(a)-ina; Gauraina yâni Kuwa-ura-ina; Myrina yâni Myr(a)-ina adları bu takı ile türetilmiştir.

İna (sözcüğü). Aşağıdaki tarihsel adlarda karşımıza çıkan bu sözcüğün "Balık" anlamında olabileceği; ona, Luwi dilinin, genelde -lık anlamına (buradan, -sı bol anlamına; bkz. Arzawa, Assuwa) gelen uwa takısının (bkz. uwa) eklenmesiyle türetilmiş İnuwa yâni İn(a)-uwa sözcüğünün de "Balığı bol" anlamına geliyor olabileceği kanısındayım.

Örnekleri inceliyelim:

1. İno. Lâtin yazımında o ile gösterilen ses, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile; demek ki, aslı İnuwa olmalı. Hellen mythos'larında bir deniz tanrıçasının, bir balık-kız'ın adı (Odysseia, V 333; Hesiodos, Theogonia, dize 976 vs.). Yukarıdaki çözümlemeye göre, Luwi/Pelasgos dilinde "Balığı bol". Bu belki de denizi kasdeden adlardan biriydi.

2. İnopos. Birinci o yine Hellen yazımında omega ile; Hellen ağzında, eril ad olabilmesi için sonu -os'a çevrilmiş. Delos Adasında bir kaynak havuzunun ve oradan çıkan derenin adı (A. Bailly). Aslı İnuwapa, yâni İnuwa-Pa, "Balığı bol-Su" olmalıdır. Bkz. Pa.

3. İnassa. Sicilya adasında, Aitna Yanardağının yakınında bir kent (Thoukydides, III 104). Aslı İn(a)-assa, Balık-kenti olmalıdır. Bkz. Assa.

4. İndos. Dalaman Çayının eski adının Hellen ağzında büründüğü biçim (Plinius, V 103; Titus Livius, 38 XIV 2). Sonu, Hellen ağzında akarsu adı, dolayısiyle eril ad olabilmek için -os'a çevrilmiştir. Aslı İnawanda yâni İna-wanda, Balık-lı idi sanırım. Bu çayda bol kefal balığı bulunduğu Muğla 1973 İl Yıllığı, s. 47'de belirtilmiştir.

5. İndeipedion. Mysia Stratonikeia'sı kentinin bulunduğu yöredeki ovanın adı (L. Robert, Villes d'Asie Mineure, s. 50-54). Hellen dilinde: "İndei Ovası". Buradaki kent, Karia'daki

adaşıyla karışmasın diye İndei-Stratonikeia olarak da anılıyordu; hatta bazı paraları üzerine kendi adını böyle yazdırmıştı. İndei adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bunun Anadolulu kökenine L. Robert de (s. 53) işaret ediyor. Bu adın, Dalaman Çayının eski adı İndos'la yakınlığını Zgusta (s. 199) görmüştür. İndeipedion yöresinden Kaïkos/Bakırçay geçer. Demek, bu çayın bir diğer adı, balıklı olması dolayısiyle, İndos idi.

6. İnakhos. Argos bölgesinde bir ırmak (Pausanias, 8 VI 6). Sonu yine Hellen ağzında akarsu adı olabilmek için -os'a çevrilmiştir. Aslı İnakha yâni İna-(a)kha, Balık-Suyu idi kanısındayım. Bkz. Akha. İnakhos, ilkçağ Yunanistanında bundan başka da 3 akarsuyun adıdır; Hellen'ler öncesi çağdan kalmadır (Kroll, RE İnakhos maddesi No. 1; Fimmen, RE İnakhos maddesi No. 2, 3, 4).

7. Sinuwa. İl merkezi Sinop kentinin ilkçağdaki adının Hitit belgelerinde görülen öz biçimi. Sinop ekonomisinin o çağda özellikle balıkçılığa bağımlı olduğunu biliyoruz. Bu yüzden, kentin S(wa)-İnuwa, Güzel-balıklık (balıkyurdu) adını taşıması pek yerli yerindedir. Bkz. Swa.

8. İne Çayı. Bkz. aşağıda İne Çayı.

İnakhos. Bkz. İna, No. 6.

İNALLI BALLI. "Kastamonu Vilâyetinde Kangırı sancağının Kalecik kazasında nâhiye merkezi bir küçük kasaba olup, Kızılırmağın sâhil-i yemîninde (sağ kıyısında-Umar) yâni cenub-u şarkîsinde, Kangırı'nın 45 kilometre şark-ı cenubîsinde ve Kalecik'in 50 kilometre şark-ı şimalîsinde vâkidir" (Ş. Sâmi, c.II s. 1165). Kuş uçuşu hesabıyla verildiği anlaşılan uzaklıklar, şimdi Çankırı iline bağlı ilçe merkezi durumunda olan Kızılırmak kasabasına uyuyor. Demek bunun 1890'lardaki adı İnallı Ballı imiş. İnallu/İnallı, bir Türk aşiretinin adıdır.

İnassa. Bkz. İna, No. 3.

İNAY (Köyü). Uşak ilinde, Ulubey-Eşme yolu üzerindedir. Yanından geçen dereye de İnay Deresi denir. Köyün içinde, câmi bahçesinde bir su haznesi vardır. Bu pınarın su perileri uğruna, oradaki ilkçağ kentçiği i Naïs (Hellen dilinde: Su Perisi) diye adlandırılmıştı. İnay adı, i Naïs'ten bozmadır.

İNDEİ PEDİON. Bkz. İna, No. 5.

İNDOS. Bkz. İna, No. 4.

İNEBOLU. Rumca i Nea Poli (=Yeni Kent) adının Türk ağzına uydurulmuş biçimi.

1. İnebolu. Kastamonu iline bağlı ilçe merkezi kent. Karadeniz kıyısında. Kentin ilkçağda Abonou Polis adından (bkz. Abonou Teikhos) sonra taşınağa başladığı İonopolis adı, anlaşıldığına göre, geç Bizans döneminde i Nea Poli diye kullanılır oldu ve bu ad, Türk ağzında İnebolu'ya döndü.

2. İnebolu. Aydın ili Bozdoğan ilçesine bağlı Yazıkent kasabasının eski adı.

İNE (Çayı). Çanakkale ilinde Ezine ilçesinden geçen çay. Adı, balıklı olduğunu anlatır biçimde, İna (=Balık) sözcüğünden gelme olabilir; bkz. İna (Sözcüğü). Bir diğer olasılık için bkz. Ezine.

İNEGÖL. Bu adla karşılaştığımız örneklerde, adın kökeni farklı olabilir.

1. İnegöl. Bursa iline bağlı ilçe merkezi kent. Ramsay (s. 15), buradaki İnegöl adının Türkçe kökenli olduğunu savunuyor. Ona göre İnegöl adı, İnek-Göl'den bozmadır. Bu, akla yakın görünen bir varsayım ise de Osmanlı belgeleri söz konusu varsayımın yanlışlığını kanıtlıyor. Çünkü, 19. yüzyıl Osmanlı yönetim örgütü birimlerini listeleyen belgelerde

Hüdavendigâr (Bursa) Liva'sındaki kentimiz Eynegöl-i Brusa diye anılmaktadır (T. Baykara, ATCG, s. 232); aynı belgelerde, Çanakkale'deki Ezine, Eyne Pazarı adıyla geçiyor (T. Baykara, ATCG, s. 234). Ayasluk (şimdi, Selçuk) yakınında bir nâhiyenin adı da "Eyne-Abad, nâm-ı diğer Ezine-i Ayasuluğ"dur (T. Baykara, ATCG, s. 236). Aydın'daki bir İnegöl, yâni İzmir'i de kapsayan o zamanki Aydın vilâyetinde bulunan bir İnegöl (aşağıda No. 2'deki olsa gerek), Eynegöl-i Aydın diye anılıyor (T. Baykara, ATCG, s. 236).

Bunlara bakarak, İnegöl, Ezine vb. adlardaki İne'nin, Rumca i Nea (Poli), Yeni (Kent) adı yerine kısaltma yoluyla kullanılan i Nea'dan gelmiş olabileceğini anlıyoruz. Zaten, Bursa'daki İnegöl'de göl yoktur. Adın sonundaki -göl bölümü dahi bir tarihsel sözcüğün Türk ağzına uydurulması ürünüdür. Kentin Bizans çağındaki adının Ankedoına olduğunu savunanlar yanında (bkz. Aṇkedoına), o adın Angelokoıne (Rumca: Melek Köyü) olduğunu ve İnegöl adının buradan geldiğini ileri sürenler de vardır (bkz. TA İnegöl maddesi). Oysa, Angelokome adı Türk ağzında belki Engelgüme gibi bir biçim alabilirdi, ama İnegöl'e dönemezdi. Görünüşe bakılırsa, Anadolulu ad sadece Kula iken (bkz. Kula), kasabanın deprem vb. sonucu yıkılıp yeniden yapılması üzerine adı i Nea Koula (Yeni Kula) biçiminde söylenir oldu ve bu da Türk ağzında önce Eynegöl, sonra İnegöl edildi. Aynı derecede güçlü ikinci bir olasılık da adın gerek Bursa'daki İnegöl'de, gerek aşağıda göreceğimiz İnegöl/Sarıgöl'de, gerçekte, kasabadan geçen akarsuya işaret etmesi ve bunun balıklı bir akarsu'cuk olduğunu anlatır yolda, öz biçiminde İnakhala olmasıdır: İn(a)-akha-la, Balıksuyu-cuk. Bkz. İna (sözcüğü) ve orada No. 6; Akha, -la. Bursadaki İnegöl'den, Sakaryaya katılan Göksu'nun başlangıç bölümü Kocadere geçer; Manisa ilindeki İnegöl/Sarıgöl'den de Kocaçay adlı bir akarsu geçer.

2. İnegöl. Manisa iline bağlı ilçe merkezi Sarıgöl'ün eski adı. Bursa'daki İnegöl ile karıştırılmasın diye Sarıgöl'e çevrildi (Manisa 1973 İl Yıllığı, s. 47, 50). Oysa, yeni kurulan Afşar Barajı ve Buldan Barajı nedeniyle oluşan göller dışında bu kasaba yöresinde de hiçbir göl yoktur.

İNGİLA. Bkz. Eğil.

İNGİLENE. Ergani doğu yakınında, Eğil dolayları yöresinin Bizanslılarca kullanılan adı. Bu ad, Rum yazımında İggilene biçiminde yazılır ve gg harfleri ng okunur (Sangarios'un yazılışı da öyledir, yâni ng sesini vermekte olanlar ng değil gg harfleridir). Kanımca *burada* ng sesi, d'lerden önceye de bir n sokuşturmayı seven Hellen ağzının eklediği n ile bu biçimi almıştır, buradaki ng sesi yerine aslında yalnız g sesi bulunuyordu, yâni adın aslı İngilene değil Egilene idi: Egil-wana, Egil-Ülkesi. Bkz. wana. Nitekim günümüze kadar gelen Eğil biçiminde yerel söyleyiş, bunu kanıtlıyor.

İNGİRA. Yukarıda sözünü ettiğimiz, Kilikia'daki Ankhiale kentinin, daha doğrusu adı Hellen ağzına Ankhiale biçiminde uydurulan kentin, Asur belgelerinde, Asur kralı Sanherib'in kendi başarılarını anlatan Yıllık'larında geçen adı. İÖ 16. yüzyıldan, I.Mursili-Telepinu arası dönemden kalma Hitit belgelerinde, Kilikia'daki bir Ahhulas (Akhkhulas) kentinin adı geçiyor (H. Ertem,CAD, s.5'de Ahhulassa) ve bu kentin Adaniia/Adana yakınlarında olduğu belirtiliyor. Herzfeld, buna bakarak, Ahhulas'ın, sonradan Ankhila/Ankhialos denen ve Soloi (Mezitli'deki Viranşehir) ile Tarsus arasında bulunan kent olması gerekir diyor, bu Ankhiale'nin, Sanherib Yıllık'larında "Tarzi (=Tarsus) yakınındaki İngira" diye anılan kent olduğunu da kabul ediyor.

Adın öz biçimi konusunda bkz. Ankhiale.

İno. Bkz. İna, No. 1.

İnopos. Bkz. İna, No. 2.

İNZİETON. 10. yüzyıldan kalma Bizans belgelerinde anılan bir Güneydoğu Anadolu kalesinin adı. Markwart'a göre, Süryanîce Anzit adının Rum ağzına uydurulmuş biçimidir (Honigmann, s. 33 dn. 4). Bkz. Anzit.

İon. Bkz. İawana.

İonaka. İÖ 494'te İonia ayaklanmasını bastıran İranlıların, ayaklanmaya katılan İonia'lılardan bir bölümünü sürgün yaşamına zorladığı İran'da bir kıyı kenti; günümüzde Buşir (Herzfeld, s. 9 dn. 3 sonu ve s. 278). Denizci İonia'lılar, Pers Körfezindeki bu imparatorluk donanması üssünde görev yapmakta idiler. Hellen'lerin İonaka biçiminde söylediği adın aslı, kuşkusuz, İawanaka yahut Yaunaka idi ve birinci biçimiyle Luwi dilinde "İonia'lı Yurdu" (bkz. İawana, -ka), ikinci biçimde idiyse İran dilinde "Küçük İonia" anlamındaydı.

İONİA. Bkz. İawana.

İONOPOLİS. Abonou Teikhos, şimdiki İnebolu, Strabon çağında, İS 1. yüzyıl başında küçük bir kasaba idi (Strabon, 12 III 10). Sonradan, Antoninus'lar döneminde, 2. yüzyılda, burada ortaya çıkan düzmece peygamber Alexandros, hayli gelişmiş olan kasabada, gelecek bildirimi de yapılan bir Asklepios tapınağı kurdu; Abonou Teikhos, bu Alexandros'un girişimleriyle yönetim örgütü açısından kent (Hellen dilinde: polis) durumuna yükseltilip İonopolis adını aldı, imparator Lucius Verus'tan Geta'ya kadar geçen dönemde o adla para bastı (Hirschfeld, RE Abonouteikhos maddesi). İonopolis, Hellen dilinde, İon Kenti demektir. Oysa, kentin Hellen boylarından İon'larca kurulduğu inancı da uydurma idi.

İOTAPE. Dağlık Kilikia bölgesinde bir kıyı kenti (Ramsay, s. 414 No. 38 sonu, s. 414 No. 41; Louis Robert, Inscriptions, cités et monnaies de la Cilicie Trachée, s. 74-81; Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/32). Sözü geçen kentin, Alanya-Anamur ana yolu üzerinde, ilçe merkezi Gazipaşa'ya varmadan 8 km. önce, Gazipaşa'dan buralara kadar uzanan kumsalın bitimindeki kayalık çıkıntı dolaylarına yayılmış kalıntılar alanında bulunduğu sanılıyor.

Kommagene devletçiğinin son kralı IV. Antiokhos, İS 1. yüzyılda, asıl ülkesini elinden almışken geriye veren Romalıların gönül alıcı bağışlamasıyla, Dağlık Kilika kıyıları orta bölümünden bir parçaya da egemen olmuştu. İotapa/İotape, bu kralın eşiydi; o kralın kızı, Alexandros adlı birinin eşi olan prenses de İotapa/İotape adını taşıyordu. İotapa/İotape kenti, IV. Antiokhos'un yöreye egemenliği döneminde kurulmuş ve kralın eşi ya da kızı dolayısiyle böyle adlandırılmış olabilir. Bir olasılık daha vardır: İmparator Vespasianus, İS 74'te, Prenses İotapa/İotape ile kocası Alexandros'a, bir adadan oluşan küçük bir krallık ülkesi bağışlamıştı; o krallık ülkesi belki de burası idi ve kent belki o sırada kurulmuştu. Buradaki ilkçağ kentinin, biraz güneydeki Selinous gibi, önceleri bir adacık kenti iken sonradan alüvyon dolgusu nedeniyle kıyıya bağlanmış bulunduğu olasılığı gerçekten vardır.

İPSALA. Edirne iline bağlı ilçe merkezi kasaba; Thrak'ların en önemli boyu Odrys'lerin yurdunda İÖ 5. yüzyılda varlığı bilinen Kypsela kentinin günümüzdeki ardılı. İpsala adı da besbelli ki Kypsela'dan gelir. Ancak, Kypsela adının öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz.

İPSİLE. Bkz. Hypsela, No. 2.

İPSİLİ. Adın kökeni ve anlamı için bkz. Hypsela.

1. Bkz. Hypsela, No. 1.

2. Bkz. İtoana.

İPSOS. Yanıbaşındaki ova bölümünde İÖ 301'de "Beş krallar savaşı" diye de anılan İpsos Savaşı'nın yapıldığı kent. Tam yerinin neresi olduğu, yazıt vb. güvenilir kanıtlara dayanarak saptanamamıştır, tartışmalıdır. Ramsay, ilçe merkezi Çay dolaylarında olduğu kanısındadır. Honigmann ve ona katılan L. Robert (A travers l'Asie Mineure, s. 277 dn. 85) ise, Afyon kuzey yakınında, öteden beri yol üzeri bir yerde ve şimdi ayrıca demiryolu üzerinde bulunan Sipsin (yeni uydurulan adı, Çayırbağ) Köyünün adına bakarak, İpsos'un orada olması gerektiğini savunurlar.

İpsos adı, bu biçimiyle, Hellen dilindendir, o dilde "Mantar meşesi" demektir. Ancak, kent adının gerçek biçiminin böyle olduğunu hiç sanmıyorum. Anadolunun bu kadar içlerinde, üstelik varlığı Hellenistik Çağ öncesine uzanan bir kentin Hellen dilinden ad taşıması beklenemez. Kentin Anadolulu adı Hellen ağzında çarpıtılıp, Türk ağzının Akrokos'u Eğrigöz ettiği gibi, İpsos biçimine getirilmiş olmalıdır. Aslı belki İmissos yâni İm(a)-issos idi; bkz. İma, issos.

-ira (bitişi). Luwi dilinin "insanı, halkı" anlamındaki uma takısının -ima biçiminde de kullanıldığını saptayınca (bkz. yukarıda -ima), bazı tarihsel Anadolulu adlarda gördüğümüz -ira bitişinin de aslında (Luwi dilinde "büyük" anlamındaki) ura'nın çeşitlemesi olduğunu anlıyoruz.

Bu sözcükle türetilmiş adların başlıca örnekleri şunlardır:

1. Teira. Bu, kendi başına bir ad, şimdiki (İzmir iline bağlı ilçe merkezi) Tire'nin tarihsel adı olarak karşımıza çıktığı gibi, Thyateira (şimdi Akhisar), Dasteira gibi bazı adlar içinde bir bölüm olarak da yer alıyor.

Teira sözcüğüyle birkaç diğer Anadolulu ad içinde yer alan Thyra sözcüğü arasındaki yakınlığa dikkat edilmiş, ikisinin aslında aynı sözcük olması gerektiği sezilmiş, anlamının da "Hisar" olduğu savunulmuştur (bkz. Grymenothyra). Oysa, Teira/Thyra'nın anlamı gerçekten böyle olsaydı, sözcük, çok daha sık sayıda karşımıza çıkmalıydı. Kanımca Teira ile Thyra, aslında Te-ura, Te-ira, "Yüce Kam" adının geç dönemlerdeki söyleniş biçimleridir. Bkz. Ta/Te, ura, Teion, Teos.

2. Agroeira. Bkz. Agroeira.

3. Kabeira. Bkz. Ameria.

4. Peiraieus. Atina'nın liman kentçiği, deniz kıyısındaki iskele mahallesi; şimdi ana kentle birleşmiştir. Türk ağzında Pire. Bütünü Hellen dilinde anlam taşımayan Peiraieus adının sonundaki, o dilde -sal takısı yerine geçen -eus eklentisini çıkarırsak geriye Peirai yâni Hellen ağzına göre çoğul yapılıp Peira Halkı anlamını kazanmış bir sözcük kalır ki, bunda, güçlü olasılıkla, Pa-ira, "Koca Su" yâni "Deniz" adını buluruz. Bkz. Pa.

5. Peirene. Korinthos yakınında bir pınarın adı (Herodotos, V 92). Adının -ene bölümünde, Lâtin yazımında e ile gösterilen sesler Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Buna bakarak adın daha doğru biçiminin Peirana olduğunu anlıyoruz. Bu da, açıktır ki, Pa-ira-(wa)na, "Koca-su-sal" dan başka şey değildir, "Ulu Pınar" anlamındadır.

6. Piereia/Pieria. Güneybatı Makedonia'da, Olympos Dağına yakın olan ve Mousa'ların yurdu olarak bilinen, suları bol, korulukları bol bir yerin adı (İliada, VI 226; Odysseia, V 50; Hesiodos, Theogonia, dize 53; Herodotos, VII 131, 177). Hellen dilinde anlamı yoktur ve kökeni şimdiye dek saptanamamıştır. Hatay ilimizdeki Samandağ'ın atası Hellenistik çağ kenti Seleukeia da böyle sulak, koruluk bir yörede bulunduğu için, diğer Seleukeia'lardan ayırt edilmek üzere, Seleukeia Piereia diye anılıyordu.

Piereia/Pieria adından, Hellen ağzının eklemesi, Hellen dilinde "-yurdu" anlamına gelen eia/ia takısını çıkardığımızda kalan kök bölüm Pier(a)'nın aslı da, güçlü olasılıkla, yine Pa-ira, "Koca Su" yâni "Ulu Pınar"dır. Makedonia'daki Piereia'nın başlıca kenti Pydna idi ki bunun aslı, en açık biçimde, Pudna yâni P(a)-udna, Luwi dilinde "Su Ülkesi" olarak gözler önündedir.

İRESİ. Tunceli ili Nazımiye ilçesine bağlı bucak merkezi Dallıbahçe kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

İRİNGİL. Elazığ ilinde ilçe merkezi Sivrice'nin batı yanında bucak merkezi Gözeli'nin eski adı. Kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

İRİS. Amasya'dan geçen Yeşilırmak'ın ilkçağdaki adının Hellen'lerce kullanılan biçimi (Xenophon, Anabasis, 5 VI 9; Strabon, 12 III 15). Sözcük, bu biçimiyle, Hellen dilinde "Gökkuşağı" demektir ve örneğin İliada, XI 27'de o anlamda kullanılmıştır. Oysa, Xenophon çağında, İÖ 400 dolaylarında Yeşilırmak'ın Anadolulu değil de Hellen dilinden bir ad taşıması kesinlikle düşünülemez. Baskın olasılıkla İris'in aslı da, Aras/Araxes'in aslı gibi, "Akarsu" anlamında Anadolulu Arsa sözcüğü idi; bkz. Arsa, Harşene.

İRNABOL. Keza, İrnebol. Bkz. Eirenopolis.

İRVANA. Balıkesir ile Kepsut arasında bir köyün adı. Tıpkı Rhebas Deresinin adında olduğu gibi burada da Luwi/Pelasgos kökenli İbra (Abra/Ebra; "Gür su, bol su"; bkz. Abra) sözcüğünün b,r ünsüzleri yer değiştirmiştir. İrvana'nın aslı, "Gür su ülkesi" anlamında İbrana yâni İbra-(wa)na olmalıdır; bkz. İbra, wana, İbrıcak, İbrala, İbradı, İvrindi, Rhebas. İrvana yöresinde birçok akarsu birleşir, Susurluk Çayına katılır. Köyün şimdiki adı da çok anlamlıdır: Akarsu! (R. Kıpçak, s. 219).

-is (takısı), Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarındandır. Adlardan sıfat ya da ad türetmeğe yarar. Bkz. Bagis.

İSAMOS. Bizans imparatorluğunun, gündüzleri büyük aynalarla güneş ışığını yansıtıp parıltı gönderme yoluyla, geceleri de ateş ışığıyla uzaktan haber göndermeye, özellikle düşman ordusunun sınırı geçtiğini bildirmeye yarayan haberleşme sisteminin halkaları durumundaki bir merkezin (bir doruk ya da doruktaki bir hisar) adı. Tarihçi Kedrenos'un yapıtında ve Theophanes'in Continuator'u (Devamcısı) diye bilinen yazarın yapıtında anılmıştır. İmparator Konstantinos Porphyrogennetos'un (913-957) yapıtında ise Samos biçiminde aktarılıyor. Ramsay'e göre, Tuz Gölü kuzeybatı ilerisinde, Cihanbeyli Yaylâsında, şimdiki ilçe merkezi Cihanbeyli'nin kuzeybatı yakınında idi.

İsamos adının Hellen dilinde anlamı yoktur; Samos biçimi yönünden de durum böyledir. Adın aslı, Samos (Adası) adının öz biçimi gibi, Sama yâni S(wa)-Ama, Kutsal-Ana olmalıdır. Bkz. Sama.

İSAURA. Lykaonia bölgesinin güneybatısında, Dağlık Kilikia sınırındaki eşkiya yatağı kent, şimdiki ilçe merkezi Bozkır (Strabon, 12 VI 2). Ortaçağda buna Leontopolis, yakınındaki yeni kent İsaura Nova'ya ise kısaca İsaura denmiştir ve bu yüzden Ramsay (s. 17, 379 No. 18, 410 No. 26) gibi bazı araştırmacılar yanılgılara düşmüşler, şimdi Zengibar Kale denen yerde önemlice kalıntıları bulunan İsaura Nova'yı asıl İsaura sanmışlardır.

İsaura kentinin tam yeri, Bozkır kasabası bitişiğinde Çarşamba'dadır (Zgusta, s. 201).

İsaura adının aslı, görünüşe bakılırsa, İs(s)a-ura'dır ve Luwi dilinde "Büyük Kent" demektir. Bkz. İssa, ura.

İSAURA NOVA. Lâtince, Yeni İsaura. Bkz. yukarıda İsaura.

Aynı adı, yâni İsaura adını taşıyan iki kentten, Nova (=Yeni) sanıyla anılanın, doğu ileri-

deki olduğu biliniyor (H.M. Jones, s. 138). Bunun dahi, 'diğeri gibi, daha İÖ 1. yüzyılda surla çevrilmiş, berkitilmiş olduğunu, Strabon belirtmiştir. O kentin yeri, doğu yönden gelerek Bozkır'a yaklaşırken, Bozkır'a 8 km. kala, ana yol üzerinde solda göreceğiniz kavşakla başlayan bağlantı yolundan ulaşacağınız (kavşaktan 2 km. ilerideki) Ulupınar Köyü yakınında, köyün 1,5 km. güneydoğusunda uzanan sırt biçimli tepenin en üst bölümleri, özellikle en üst bölümün güney yarınıdır. Köyden oraya tırmanış 2 saat, oradan köye iniş 1,5 saat sürer.

İSAURİA. Hellen dilinde ve Lâtincede: İsaura Ülkesi (İsaura, -ia). İsaura/Bozkır kenti dolaylarına, hatta Dağlık Kilikia ile Lykaonia sınırı boyunca iki yanda, Toros Dağları üzerinde uzanan yöreye verilen ad. Bu yöredeki korsan, çapulcu halklara karşı sindirme seferi yapan Roma'lı komutanlardan birkaçına, İsauricus san'ı verilmişti.

İSBA. Güneydoğu Pisidia'da, bugünkü ilçe merkezi Sütçüler dolaylarında bir ilkçağ kentçiği (Ramsay, s. 465 No. 6; Zgusta, s. 201). Hierokles'de Sabaion (o'su Hellen yazımında omega ile; böyle olunca, Hellen dilinde, "Saba'lıların" anlamını belirtir). Adın Anadolulu öz biçimi Sba yâni Swa olmalıdır (Ramsay, s. 464 dn. 3). Bkz. Swa.

İschia. Napoli Körfezinin ağzını kapatan adanın adı. Luwi/Pelasgos dilinde "Ada" anlamına geldiği sonucuna vardığım Aska/Ska'dan bozulmuş olmalıdır.

İSGERA. Kütahya güneydoğu ilerisinde, Altıntaş dolaylarında Karaağaç Ören'de bulunan bir yazıtta, İsgereanos diye bir halkın adı geçtiği için varlığı anlaşılan bir köyün adı (Zgusta, s. 201). Kökenini ve anlamını bilmiyoruz.

İSHAKLI. Afyon iline bağlı ilçe merkezi Sultandağı kasabasının 1958'den önceki adı. Adının aslı böyle değil idiyse neydi, böyle idiyse kasdedilen İshak kimdir, saptayamadım.

İSİNDA. Bu adın aslı Sinda olmalıdır. Sinda, Luwi diliyle ardılı dillerde Kutsal anlamına gelen ve özellikle baş tanrının sanlarından biri olarak kullanılan Sanda sözcüğünün (çeşitlemesi: Kanda), yalnız Ana Tanrıça için ve Ana Tanrıça'nın yerini alan Artemis için san olarak kullanılmış, az değişik biçimidir (çeşitlemesi: Kinda).

1. İsinda, Pisidia kenti. Antalya ili Korkuteli ilçesinde, Yazır Köyünün kuzey bitişiğindeki höyük içinde kalıntıları gizlidir. İÖ 189'da Consul Manlius Vulso komutasındaki Roma ordusu, bu kentten geçmişti.

2. İsinda. Lykia kenti. Kaş ilçesi merkez bucağına bağlı Belenli Köyünün 3 km. güneyinde önemsiz kalıntıları vardır (C.Bayburtluoğlu, Lykia, s. 48; Bean, Lycian Turkey, s. 104-105).

İSKANBO. Siirt ilinde, ilçe merkezi Şirvan'ın kuzey yakınında bucak merkezi kasaba. Adının kökenini, anlamını saptayamadım. Bu adın bir biçimi de İskambo'dur. Kasaba şimdi bucak merkezi durumunu yitirdi, Şirvan ilçesi merkez bucağına bağlı köy durumuna düştü ve Ormanbağı adını aldı.

İSKEFSİR. Tokat iline bağlı ilçe merkezi Reşadiye kasabasının eski adı (B. Yediyıldız, s. 3 vs.). Çeşitlemesi, Eskefser. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

İSKEFYE. Trabzon ili Vakfıkebir ilçesine bağlı bucak merkezi iken şimdi kendisi de ilçe merkezi yapılan Çarşıbaşı kasabasının eski adı. Eski Hellen dilinde "Kayık" anlamına gelen Skaphe'den?

İSKENDERUN. Hatay ilimizde ilçe merkezi kent. İskender'in ardılları tarafından kurulup Alexandreia (İskender Yurdu) diye adlandırılan kentlerden biridir ve İskender'in İssos Savaşını yaptığı yerin güney yakınındadır.

İS KOME. Kome, Hellen dilinde "Köy" demektir. Anadolu kökenli İs sözcüğünün an-

lamını bilmiyoruz.

İs Kome, Tembris/Porsuk Çayı vâdisi yukarı bölümünde, Altıntaş yakınlarında bir ilkçağ köyü idi (Ramsay, s. 156-157, No. 84 sonu). İsgera'dan söz eden yazıt da tam o yörede bulunduğuna göre, belki İsgera ile İs Kome aynı köy idi.

İSKHANANDON. Bkz. Santa. Aşağıda anılan İskhopolis ile aynı olabilir.

İSKHOPOLİS. Ordu ile Giresun arasında bir kıyı kenti. Daha Strabon çağında yıkıntı durumundaydı (Strabon, 12 III 17). Adı, Hellen dilinde, "Durak Kenti" demektir. Tam yeri bilinmiyor ve Zgusta'da anılmıyor. Bkz. yukarıda İskhanandon.

İSKİLİP. Çorum iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni bilinmiyor. Kanımca bu ad, güçlü olasılıkla, Asklepieion (Asklepios tapkısı yeri) adından bozmadır.

İSKRA. Louis Robert'in Balıkesir ilindeki Ovabayındır'da (burada Akurgal'ın yönettiği kazıda, Yortan türü keramikler çıkarılmış ve oradaki yerleşimin tarihçesinin İÖ 2500 dolaylarına uzandığı böylece anlaşılmıştır) bulduğu bir yazıtta İskron (Lâtin yazımındaki o, Hellen yazımında, omega ile; böyle olunca, sözcük Hellen dilinde "İskra'lıların" anlamına gelir) sözcüğünün geçmesi dolayısiyle orada yahut yakın yörede varlığı anlaşılan bir köy (Zgusta, s. 203). Adının kökeninin, Slav dillerinde "Kıvılcım" anlamına gelen İskra olduğunu sanmıyorum. Hangi dilden geldiğini, öz biçiminin ve anlamının ne olduğunu saptayamadım. İs-Kra, İs-Doruğu?

İSKORBARA. Alaşehir kuzey yakınında bulunan bir yazıtta adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen bir Lydia köyü (Zgusta, s. 204). Adının Anadolulu öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz. Aslı belki, ileride göreceğimiz Korba adının başına Swa (kutlu, kutsal, iyi, güzel) öntakısı ve sonuna da ura (büyük) sözcüğü eklemekle türetilmiştir. Bkz. Swa, Korba, ura.

İsodroma. Keza İsodrome; Lâtin yazımında e ile gösterilen son ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Ana Tanrıçanın İsodroma Meter diye anılması, Aydın yöresinde yaygındı. Aydın yakınlarında İsodroma Ana tapınağı vardı (Ramsay, s. 120).

İsodrome biçimiyle, sözcük, Hellen dilindeki isodromos sıfatının dişi biçimidir. Bu sıfat, "Hep aynı hızda koşan, hızını değiştirmeyen, yavaşlamayan" demeye gelir. Ana Tanrıçanın sanındaki bu pek zorlamalı ve tuhaf anlam, mantığımıza, "Olamaz" dedirtiyor ve İsodroma/İsodrome sözcüğünü dikkatle inceliyoruz. Görüyoruz ki, burada da, Komodromos adında görüleceği gibi, Adr(a)-uma yâni Adra Halkı adı, Hellen ağzına uydurulup, -dromos (Hellen dilinde: Yol) edilmiştir. Komodromos, o sözcüğün, başta Kuwa (Kutlu, kutsal anlamında Kuwa öntakısı) ile söylenen biçiminden başka şey değildir ve İsodroma da aslında bunun çeşitlemesidir; öz biçimi, Kuwa yerine, Kuwa'nın az değişik olanı, Swa kullanılmakla türetilmiş Sodruma yâni Swa-Adr(a)-uma'dır. Karş. Sodra Dağı. Göreceğiz ki bizzat Aydın'ın ilkçağdaki adının Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi Tralleis dahi, Adra ile bağlantılıdır; Sodra yâni Swa-Adra, Kutsal-Adra dahi, yakın yörededir.

Sonuç olarak, İsodroma Meter'in aslı, Sodruma Meter'dir ve bu ad, "Sodruma (=Kutlu Adra Halkı)'nın Anası" demektir.

İSPA. Anadolunun Armenia Minor bölgesinde kentçik (Ramsay, s. 72). Adının kökeni ve anlamı bilinmiyor; tam yeri de saptanamamıştır.

İSPADA. Batı Lykia'daki Kragos (şimdi, Dodurga) Dağı üzerindeki Sidyma kentinin arazisi içinde bir bölgenin adı. Orada bulunan bir yazıttan öğrenilmiştir (Zgusta, s. 204). Yukarıda karşılaştığımız ve anlamını bilmediğimiz İspa kök sözcüğüne, -lı anlamındaki

-ada takısının eklenmesiyle türetilmiştir. Bkz. -ada.

İSPANASA. Ordu ili Mesudiye ilçesi Yeşilce (eskiden: Yavadı) bucağına bağlı Sarıyaylâ Köyünün eski adı. Aynı bucağa bağlı Rösbene (şimdi, Gülpınar) Köyünün adındaki Sbene bölümü ile, İspanasa'nın Spana bölümü arasında apaçık bir yakınlık vardır. Belki *yörenin* eski adı Swana/Soana idi. Hatta, aynı ilin Perşembe ilçesi merkez bucağına bağlı Husuban (şimdi, Yeniöz) Köyünün adındaki Suban dahi, aynı yöre adından gelme olabilir. Bu adların tümü, kanımca, Seben ve Süphan adlarının öz biçimi ile aynı kökenden gelmektedir: Swa-Abana, Güzel-Suyurdu. Bkz. Abana, swa. İspanasa'da buna bir de Assa (=Yerleşimi) eklenmiştir; bkz. Assa.

İSPEKÇÜR. Malatya ili Darende ilçesi Balaban bucağına bağlı bir köyümüzün adı. 1946 Meskûn Yerler Kılavuzu'nda ı ile, Ispekçür biçiminde verilmiştir. Kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. Ermenice Sbidag-Çur, Ak-Su?

İSPELOUNİA. Afyon ilinde, ünlü ilkçağ ve ortaçağ kenti Amorion'un güneydoğu ilerisinde, daha az ünlü ilkçağ kenti Pissia yakınında, Yukarı Ağzıaçık Köyünde bulunan bir yazıt sayesinde varlığı öğrenilen bir yerin ya da köyün adı (Zgusta s. 205). Kökeni ve anlamı bilinmiyor.

İSPENDERE. Malatya'nın kuzeydoğu yakınında, Fırat batı kıyısındaki bucak merkezi Çolaklı'nın eski adı. Karş. Göndere, Hendere.

İSPİR. Adın kökeni, aşağıda görüleceği üzere, Spir sözcüğüdür.

1. İspir. Erzurum ilinin kuzey ucunda, ilçe merkezi kasaba. Adının kökeninin binlerce yıl geçmişte olduğu kuşkusuzdur. Hellen yazarlarının Saspeires diye andığı halkın yurdu olduğunu ve adının Sa (Swa demeliydi) öntakısıyla Sper/Spir sözcüğünden türetildiğini Herzfeld de (s. 107 başı) görmüştür. Herzfeld, Hitit belgelerinde adı geçen İsmirik'in İspir olduğu kanısındadır.

Sper/Spir'in anlamı bilinmiyor.

2. İspir. Van'ın doğu ilerisindeki iki küçük gölün (Keşiş Gölü ile Akgöl) arasında bir köy (bkz. TA Bitlis, Hakkâri, Siirt, Van illeri haritası).

İssa (sözcüğü). Luwi dilinde ve ardılı dillerde "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamına gelen Assa'nın (Hellen ağzında: Assos) çeşitlemesi; Hellen ağzında: İssos. Bkz. Assa. Arsissa, Balbissa, Datamissa, Larissa gibi pek çok ad içinde karşımıza çıkmaktadır. Luwi/Pelasgos dilinde A ile başlayan sözcük ve takıların İ ile başlayan çeşitlemeleri az değildir: wana/ana yerine ina; wanda/anda yerine inda (Hellen ağzında inthos); Ama yerine Ima; Adra yerine İdra gibi.

İssa. Adın anlamı yukarıda belirtildi.

1. İssa. Lesbos/Midilli adasının eski adı, ya da adlarından biri (A.Bailly, İssa maddesi). Byzantion'lu Stephanos'a göre, aslında, adadaki Himera kentinin adı imiş.

2. İssa. Luwi/Pelasgos dilinden gelme adların kaynaştığı ilkçağ İllyria'sının Adria Denizi kıyısında, şimdi Vis denen adanın kentinin adı, dolayısiyle adanın adı (P. Visona. A new Latin inscription from Issa İllyrici, ZPE c. 39, 1980, s. 205-213).

İSSOS. İssa adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi (bkz. İssa). Luwi/Pelasgos dilinden gelme coğrafya adlarının yayıldığı bütün ülkelerde, birçok yerleşim biriminin adı içinde karşımıza çıktığı gibi (örneğin Akalissos, Amnisos, Apaisos, Arabissos, Barbalissos) tek başına, yakınında İskender'in yaptığı savaş yüzünden ün kazanmış Kilikia kentinin (Xenophon, Anabasis, 1 II 24, VI 1; Arrianos, 2 VII 1 vs.) adı olarak da karşımıza çıkıyor. Söz konusu Kilikia kenti, bugünkü ilçe merkezi Dörtyol'un kuzeybatısında, ilkçağdaki deniz

kıyısında idi. Kalıntıları höyük durumundadır.

İSSUWA. Anadoluda bir yörenin, Hitit belgelerinde anılan adı (H. Ertem, CAD s. 61). İÖ 9. yüzyıldan kalma, Asur kralı III.Salmanassar'ın Yıllık'larında da adı geçen İssuwa'nın, Elazığ Altınova yöresi olduğu biliniyor (Charles Burney, Aspects of the excavations in the Altınova, Elazığ. Anatolian Studies c. 30, 1980, s. 157-167'de s. 165 sonu). İssa sözcüğü aslında Assa'nın çeşitlemesi olduğuna göre İssuwa adı da Assuwa adının çeşitlemesi olmak gerekir, dolayısıyle o da "Yerleşimleri (köyleri, kasabaları, kentleri) bol yöre" anlamındadır. Bkz. Assuwa.

İsta (sözcüğü). "Akıntı" (buradan: akarsu) anlamındaki Luwi dili sözcüğünün çeşitlemelerinden biri. Bkz. Asta.

İSTALA. Bkz. Stylos.

İSTANBUL. Bu adın, Rumcada eis tin Poli (=Poli'ye, Poli'de) deyiminin Türk ağzına uydurulması ürünü olduğu sanılıyor. Eski Hellen dilinin Polis (=Kent) sözcüğü Rumcada Poli olmuştur (sondaki i, Hellen yazımında, şimdi i değerini alan eta/ita harfiyle). Dolayısiyle, ilkçağdaki Konstantinoupolis adı Rumcada Konstantinoupoli'ye döndüğünden, Poli, bu adın kısaltılmışı olarak kullanılır. Karş. İstanköy.

İSTANKÖY. Ege Denizinde, Anadolu kıyısına pek yakın Kos Adasının Türklerce kullanılan adı. Bu da, yukarıdakine benzer biçimde, Rumcanın eis tin Ko (Kos'a, Kos'da) deyişinin Türk ağzına uydurulmuşudur.

İSTANOS. Keza, İstanoz. İsta-(wa)na, Akarsu-Ülkesi ögelerinden (bkz. İsta,wana) türetilmiş İstana adının Hellen/Rum ağzında büründüğü biçim İstanos'dan gelmedir.

1. İstanos/İstanoz. Antalya iline bağlı ilçe merkezi Korkuteli'nin, orada vâlilik eden Şehzade Korkut dolayısiyle böyle Korkuteli diye anılmasından önceki adı (Neşrî Tarihi, M. Altan Köymen metni, Ankara 1983, c.I s. 114). Kasaba, oradan geçen, aşağıda No. 2'de sözünü edeceğimiz çay dolayısiyle bu adı taşımakta idi, bu ad yörenin akarsu ülkesi olduğunu anlatıyordu.

2. İstanos/İstanoz (Çayı). Korkuteli'nden geçen ve şimdi Bozçay, Akkırca Çayı denen çayın Osmanlı dönemindeki adı. Çaya ilkçağda Tauros deniyordu (Özsait, Pisidya/1, s. 48-49).

İSTAONDA. Philomelion/Akşehir yakınlarında Durgut/Turgut Köyünde bulunan yazıtla varlığı öğrenilen, o yörede bir yer yahut köy (Zgusta, s. 206). Adının aslı hiç kuşkusuz İstawanda'dır: İsta-wanda, Akarsu-lu. Bkz. İsta, wanda.

İSTEFAN. Sinop iline bağlı ilçe merkezi Ayancık'ın eski adı. Aslı, Hellen dilinde "Çelenk" anlamına gelen Stephane değilse, bir ermişin adı olan Stephanos'tur.

İSTERA. Trabzon ili Akçaabat ilçesi Düzköy bucağına bağlı Demirkapı köyünün eski adı. Rumca. Her ne kadar bu dilde İstera (baştaki i sesi y harfiyle gösterilir) sözcüğü var ve "arkada, geride" anlamına gelir ise de; köyün yeni adı Demirkapı bizi uyarıyor ve adın aslının Hellen dilinde "demir" anlamındaki Sidera olabileceğini anlatıyor.

İSTİLİL. Erzincan ilinde Refahiye batı yakınındaki, ya da, Mardin ilinde Nusaybin ile Mardin arasındaki adaş bucak merkezleri Akarsu'lardan birinin eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

İSTİNYE. İstanbul Boğazı Rumeli yakasında, Sarıyer ilçesinde bir semt ve köy'ün (şimdi anakentin parçası olmuştur) adı. Hellen dilindeki aslı Sosthenion idi. Bu ad, Saos/Sos (=Güvenli) ve Sthenion (Sthenia'nın, yâni "Güçlü"nün, Athena'nın, Yeri) sözcüklerinden türetilmiştir, "Güçlü tanrıça Athena'nın güvenli limanı, koyu" anlamındadır.

İSTİR. Çorum ili Osmancık ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Belki adının aslı oradan geçen bir dere dolayısiyle İstra idi. Bkz. İstra.

İSTLADA. Güney Lykia kenti (G.E.Bean, Lycian Turkey, s. 119; C. Bayburtluoğlu, Lykia, s. 40). Myra (Demre/Kale) kasabasının 12 km. batısında, deniz kıyısında olan Kapaklı Köyünün bitişiğinde, küçük bir vâdi içinde, kıyıdan pek az içeride kalıntıları vardır. Bu kalıntı alanına yöre halkı Hayıtlı diyor. Zgusta (s. 206) İstlada adının başındaki I'yi sonradan eklenmiş bir fazlalık yahut bir öntakı saymağa eğilimlidir. Bu görüşüne katılmıyorum. Kanımca adın aslı İst(a)-la-(a)da, Akıntı-cık-lı'dır ve vâdideki akarsu sızıntısına işaret eder. Üstelik, Hitit belgelerinde, İsd- başlangıçlı üç kent adı anılmaktadır (H. Ertem, CAD s. 58-59). Bkz. İsta, -la, -ada.

İstra (sözcüğü). Luwi/Pelasgos dilinde "Akıntı" (buradan: akarsu, dere, çay, ırmak) anlamına gelen ve asta, ista, astra, istra, astar gibi biçimleriyle karşılaştığımız sözcüğün bu çeşitli biçimlerinden biri; bkz. Asta. Tuna'nın Hellen'lerce kullanılan adı İstros (Herodotos, I 202 vs.; Hesiodos, Theogonia, dize 339) bu sözcüğün Hellen ağzına uydurulmuş, akarsu adı olabilmesi için sonu -os bitişli edilmiş biçiminden başka şey değildir. Anadoluda da Kybistra (aslında, İvriz Deresinin eski adı; bkz. Kybistra) gibi birçok ad içinde bu istra sözcüğüyle karşılaşıyoruz.

İstron, İstros adlarının "Hitit dilinden" (yâni, Hitit'ler çağı Batı Anadolu halkının dilinden) geldiğini, Fick, günümüzden yüz yıl kadar önce, Vorgriechische Ortsnamen (Hellen'ler öncesinden kalma yer adları) adlı yapıtında belirtmiştir (bu kitabı elde edemedim; Bürchner RE İstron maddesinden aktarıyorum).

İSTRELİ. Düzce'nin 3 km. kadar batı ilerisinde, Küçük Melen Suyu kıyısında bir köy (L. Robert, A travers l'Asie Mineure, s. 34 ve ayrıca s. 33'de von Dienst'in haritası). Adının aslı İstrala yâni İstra-la, Akıntı-cık olmalıdır; bkz. İstra, -la.

İstria. Adria Denizine uzanan, eski Yugoslavyanın kuzeybatı ucunda bir yarımada. Yöre, sözü geçen deniz çevresinin her yanı gibi, Luwi/Pelasgos dilinden gelme adlarla doludur. İstria yâni İstr(a)-ia, İstra-Yurdu adı da, oradaki akarsular dolayısiyle, İstra sözcüğünden türetilmiş olmalıdır. Bkz. İstra.

İstrion Polis. Bkz. Asta (sözcüğü).

İstros. Luwi/Pelasgos dilinde "Akıntı" (buradan: akarsu, dere, çay, ırmak) anlamına gelen İstra sözcüğünün, Hellen ağzında, akarsu adı, dolayısiyle eril ad olabilmesi için sonu -os edilmiş biçimi. Bkz. İstra.

1. İstros. Tuna Irmağının en eski adının Hellen'lerce kendi ağızlarına uydurularak kullanılan biçimi. Bkz. İstra.

2. İstros. Ege Denizinde, Nisyros ile Kos/İstanköy adaları arasında, Türklerce Yalı Adası denen Giali Adasının ilkçağdaki adı. Ada çok küçüktür ve üzerinde dere yoktur; bu ad, yakınından geçen bir deniz suyu akıntısı dolayısiyle adaya verilmiş olmalıdır.

İtalia. Hellen yazarlarının (örneğin Herodotos, I 24) bu biçimde kullandığı ad, destan çağlarından kalmadır. İlkçağ Hellen ve Roma destan inancı, bu adın kökenini, bir "Pelasgos" kralına bağlıyordu: Oinotria bölgesine bu adı veren göçmen halkın, Oinotria'lılar halkının kralı bir İtalos varmış ve İtalos'un ölümünden sonra bütün ülke, İtalos Yurdu anlamında, İtalia diye anılır olmuş (Aristoteles, Politika, 7 IX 2; Thoukydides, VI 2; Ploutarkhos, Romulus'un Yaşamı, 2; Vergilius, Aeneas, II 168 vs.).

Scherling (RE Suppl. III, İtalia maddesi, s. 1246) İtalia adını Osk kökenli Viteliu'dan gelir saymakta ve "Buzağılar Ülkesi" anlamında yorumlamaktadır. Bu görüşünün daya-

nağını açıklamıyor; ayrıca, İtalya'nın pek yakınındaki İthaka adasının adının (Luwi dilinde İda-ka, Orman-yeri; bkz. İda, -ka) konumuz yönünden taşıdığı önemi bilmiyor, keza İtalya'nın en eski tarihsel coğrafya adlarının (bkz. kitabın sonunda Tablo 5) pek çoğunun Luwi dilinden geldiğini bilmiyor. Kanımca, İtalia adı Luwi dilinde İdala/İtala yâni İda/İtala, Orman-cık adıyla bağlantılıdır.

İtanos. Destan kişisi Girit kralı (Herodotos, IV 151). Adın aslının İdana yâni İda-(wa)na, İda'sal, İda'lı iken, Hellen dilinde bir erkeğin adı yahut herhangi bir eril ad -a sesiyle bitemiyeceğinden adın İdanos edildiği açıktır. İda, gördüğümüz üzere, Girit'in en ünlü dağının adıdır.

İthaka. Keza İthake; Lâtin yazımında e ile gösterilen ünlü Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Böylece, daha doğru biçimin İthaka olduğu anlaşılır. Yunanistan anakarasının batı yanında bulunan, Odysseus'un yurdu adanın adı (Odysseia, İ 18, 57, 88 vs.). Ad, Luwi/Pelasgos dilinde "Orman, ağaç" anlamına gelen İda kök sözcüğüne, "-yeri, -yurdu" anlamında -ka takısının eklenmesiyle türetilmiştir, Orman Yurdu demektir (bkz. İda, -ka). Bu ad, Odysseia XIII 247'de gördüğümüz, adanın tanımına pek uygun düşer: "Ormanları var türlü türlü, sular akar pınarlarından". İthaka adının "Karia dilinden" geldiğini, Fick de, Vorgriechische Ortsnamen adlı yapıtında, belirtmiş ve adın th yerine d ile, yâni İdaka biçiminde yazılmasının daha doğru olduğunu söylemişti (Bürchner, RE İthake maddesi).

-itis (takısı). Hellen dilinde, adlardan, o adla bağlantılı dişi sıfat ya da yöre adı türetmekte kullanılan, Türkçenin -sal takısına benzer işlevde bir takıdır. Dolayısiyle, Anadolulu dillerdeki wana/ana takısının da karşılığı olmaktadır. Kullanılışının pek çok örneği bu kitapta yer almıştır. O arada bkz. Abaeitis, Aphnitis, Daskylitis, Dazimonitis, Domanitis, Gazelonitis, Kalatis, Kanaitis, Karalitis, Kennatis, Ketis/Kietis, Kibyratis, Konkatis.

İTOANA. O'su Hellen yazımında omega ile. Karia'da, Menderes Antiokheia'sı ile Trapezopolis arasında bir kent. Hellenistik çağda varlığı biliniyor. Antiokheia'dan yalnız 15 mil uzaklıkta İpsili Hisar'daki kalıntıların buna ait olduğu sanılıyor. Byzantion'lu Stephanos'un, Nonnos'un, Diodoros'un (4 XXXI 7'de) İtone olarak (o'su omega, e'si eta ile) andığı Lydia kentinin bununla aynı kent olduğu kabul edilmektedir (Bürchner, RE İtoana maddesi). L. Robert (Villes d'Asie Mineure, s. 210 dn. 3) Bürchner'in bu görüşünü şiddetle eleştirir ve K. Buresch'in fikrine katılarak, İtoana'nın Babadağ kuzey yakınında Bucak Köy'de olduğunu savunur.

İtoana, İtone adlarının aslı, uwa sesine işaret eden omega'dan da anlaşıldığı üzere, İdawana yâni İda-wana, Orman-yurdu idi kanısındayım. Aşağıdaki İton adı için de böyle düşünüyorum.

İton. O'su Hellen yazımında omega ile. Pelasgos yurdu Akhaia Phthiotis'de, Athena tapkısı merkezi olarak ünlü bir kent. Hellen destan inancına göre Yunanistanın en eski üç kentinden biri imiş. Adının kökeni ve anlamı için bkz. İtoana.

İTONE. Bkz. İtoana.

İTTUMA. Bkz. İda.

İTWA. Bkz. İda.

İULİA. Lâtincede, Iulius'sal, Iulius'ların anlamında dişi sıfat ve kent adı. Iulius'lar, Caesar'ın ve Augustus'un mensup bulunduğu ailedir.

1. Iulia (Iulia Gordos). Kuzeybatı Lydia'daki Gordos (şimdiki Gördes'in atası) kentinin

Roma egemenliği çağında taşıdığı ad (Ramsay, s. 131 No. 8).

2. İulia (İulia İpsos). İÖ 301'deki İpsos Savaşı sırasında yakılıp yıkılan İpsos kentinin, daha doğru deyişle bu yıkım sonrasında orada yeniden kurulan kentin, Roma egemenliği döneminde taşıdığı ad (Ramsay, s. 151 No. 53, s. 486).

3. İulia. Pisidia bölgesinde, Roma egemenliği döneminde para basan bir kent. Paraları üzerinde adını böyle göstermiştir. Piskoposlar listelerinde böyle anılmıştır. Hangi kent olduğu bilinmiyor (Ramsay, s. 461).

İULİANOPOLİS. Silandos kentinin (Lydia'da; Kara Selendi. Bkz. Silandos) Roma çağında kısa süre taşıdığı ad (Ramsay, s. 131 No. 10). İulianus Kenti demektir. Kasdedilen, İmparator İulianus olsa gerek.

İULİOPOLİS. Hellen dilinde: İulius Kenti.

1. İuliopolis. Yukarıda sözü edilen Gordiou Kome'nin, Roma egemenliği çağında kent durumuna yükseltildikten sonra aldığı ad. Peutinger Tablosu ve Antoninus Rehberinde böylece anılmıştır. Keza, Strabon'da (12 VIII 9) "Kleon, Gordion kasabasındandı. O, sonradan burayı genişleterek bir kent haline getirmiş ve İuliopolis adını vermiştir" diye sözü edilen kent budur. Kentin adı, Bizans çağında, Basileion/Basileon olmuştur (Ramsay, s. 264, 268 No. 7).

2. İuliopolis. Ptolemaios'un (5 VI 25) andığı, Saravene bölgesinde, Fırat'ın yukarı bölümünde batı kıyıda bir Kappadokia kenti. Gerger yukarısındaki İbol Köyüne lokalize edilmektedir (Weissbach, RE İuliopolis maddesi, No. 3).

3. İuliopolis. İçel ilimizdeki Tarsus'a da bir süre İuliopolis denmişti.

İULİOSEBASTE. Dağlık Kilikia kıyısında Elaioussa bitişiğinde gelişen kentçik; yalnız Sebaste adıyla da anılır (Ramsay, s. 423 No. 61). Sonradan, bu Sebaste ile Elaioussa birleşmiştir. Sebaste'yi kuran, oradaki oyuncak krallığın İÖ 20 -İS 18'deki kralı Arkhelaos'tur.

Burada adın İulio bölümü, İulius'un yâni o çağda egemen olan ilk imparatorun, "İulius'lar ailesinden Octavius/Octavianus'un" anlamını belirtiyor. Sebaste ise, Hellen dilinde, Lâtincedeki Augustus'un dişi biçiminin (Augusta) tam karşılığıdır; dolayısiyle, Augustus (Hellen dilinde Sebastos) adının kent adı olabilecek dişi biçiminin çevirisidir. Bkz. Sebaste.

İUSTİNİANOPOLİS. Hellen dilinde, "İustinianus kenti". İmparator İustinianus döneminde birçok kente bu ad verilmişti:

1. Pamphylia'da, deniz kıyısındaki Kibyra kentine (Ramsay, s. 469 No. 13).

2. Mokissos/Kırşehir'e (Ramsay, s. 242 No. 45).

3. İustinianus'un Ana Tanrıça tapkısı kenti Pessinous'u söndürmek için geliştirip kent durumuna yükselttiği, şimdiki ilçe merkezi Sivrihisar'a (Ramsay, s. 234 No. 31).

4. Işıklı (Eumeneia) ile Dinar arası yörede Oikokome adlı bir köy iken geliştirilen ve kent durumuna yükseltilen bir yerleşime (Ramsay, s. 83, 147 No. 25). Homa/Gümüşsu?

5. Kırşehir-Kayseri arasında Kamoulia/Kamoulianai adını taşıyan bir kasaba iken İustinianus döneminde geliştirilen yerleşime (Ramsay, s. 243 No. 47, s. 336). Erkilet kuzeybatı yakınında Kemer Köyü dolaylarındadır.

6. Pisidia'daki Konana'ya, yâni Isparta yakınındaki Gönen'e (Ramsay, s. 455 No. 29).

7. Diyarbakır'a bağlı ilçe merkezi Silvan'a (Honigmann, s. 15); o çağda bilinen adı ile, Martyropolis'e.

İvaro. Avusturyada, kıyısında Salzburg kentinin bulunduğu Salzbach (Almancada: Tuz Çayı)'nın Peutinger Tablosunda geçen tarihsel adı (bkz. Keune, RE İvaro maddesi, c. IX/2 s. 2623). Bir diğer İbar (bkz. İbar); Avusturya'daki Kar'lı adların, yâni Luwi dilinde "Doruk" anlamına gelen sözcüğü içeren adların, bolluğunun bir rastlantı ürünü olmadığının (bkz. Umar, THİT, 2. bsl., c.I/1 s. 129) kanıtı. İbar adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. İbar.

İvrea. Kuzeybatı İtalyada, Alp'lerin eteğinde, Po'yu oluşturan kollardan önemli bir akarsu üzerinde kentçik. Adının, yukarıda değindiğimiz İvaro ve İbar adları gibi, Luwi/Pelasgos kökenli, "Bol su, Gür su" anlamında İbra ile bağlantılı olabileceği kanısındayım. Bkz. İbra; karş. Abriès, Eburodunum.

İVRİM (Kalesi). Beyşehir Gölü güneybatı köşesindeki bir ilkçağ yerleşmesi kalıntıları alanının günümüzdeki adı; burada hangi ilkçağ yerleşmesi vardı, bilinmiyor (Özsait, Pisidya/1, s. 37; Pisidya/2, s. 122 sonu). Orada İvrim diye bir köy yoktur. Türkçede anlamı olmayan bu ad, görünüşe bakılırsa, İbrima'dan gelmektedir yâni kalıntılar alanındaki tarihsel kasabanın adı böyle olmalıdır. İbrima yâni İbr(a)-ima, Gür su - halkı demektir (bkz. İbra, ima; karş. İbradı, İbrala, İvrindi). Gerçekten, Beyşehir Gölünün güneybatı köşesine, güneyden gelen bir çay akmaktadır.

İVRİNDİ. Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi kasaba. İlkçağ Abrettene bölgesinde. Adının kökenine (Luwi dili) ve anlamına (Abra/Ebra/İbra kök sözcüğü ile wanda/anda/inda takısından: Gürsu-lu) yukarıda Abrettene'den, Evrendi'den söz ederken değinmiştik.

İVRİZ. Bkz. Kybistra.

İZALA. Kuzey Mesopotamia'da, Dicle Irmağı ile Aïsumas Dağı arasında bir dağ dizisi. Ammianus'un yapıtında (18 IV 12, 19 IX 4) anılmıştır. Yöre, bereketliliği ve bağları, meyva bahçeleri ile ünlü idi. Asur belgelerinde adı İzalla, İzalli, İzallu biçimlerinde anılır; Araplar buna İzal Dağı anlamında Cebel el İzal demişlerdir. Şimdiki Tur Abdin'dir (Weissbach, RE İzala maddesi). Adının kökeni, anlamı tartışmalıdır.

Tur Abdin, Nusaybin ile Cizre arasında orta yerdedir, ilçe merkezi İdil'in güneybatı yakınındadır.

İZMİR. Adın kökeni konusunda bkz. Smyrna.

Smyrna adının son ünlü sesini, Hellen'lerden Dor boyunun düpedüz a ile söyleyip yazmasına karşılık, İon boyu, onu a ile e arasında, a'ya yakın bir sesle söylüyor ve eskiden bu sesin karşılığı olan eta (Hellen yazımındaki H) harfiyle yazıyordu. Hellenistik çağın sonunda, Roma egemenliği çağının başında Hellen ağzında bu ses kayboldu; onu içeren sözcüklerde o sesin yerini e aldı, eta (H) harfi de tıpkı epsilon (E) gibi okunmaya başlandı. Bu nedenle, Roma'lılar ve onları izleyen batı ulusları, eta harfini Lâtin harflerinden E/e ile karşılar; Smyrne yazımının ortaya çıkması bundandır. Ancak, Bizans çağında yeni Hellen dili Rumca oluşurken, sözünü ettiğimiz eski sesin kullanıldığı sözcüklerde o ses yerine ve keza Y harfinin karşıladığı ü sesi yerine, aynen, i (iota) harfinin karşıladığı i sesi geçti. Sonuç olarak da, Rumlar, Lâtin yazımında Smyrne diye gösterilen adın hem y ile karşılanan sesini, hem de Hellen yazımında eta (şimdi ita deniyor) harfiyle karşılanan son sesini i olarak söylemeğe; yazımda geleneksel harfleri kullanmakla birlikte Üpsilon (Y) ve eta (H) harflerini i olarak okumağa başladılar. Sm ses grubu zaten eski Hellenlerce bile mutlaka zm diye okunup söyleniyordu; nitekim İzmir'in ilkçağ paralarından kiminde kentin adı başta SM ile değil ZM ile yazılıdır. Bu gelişmeler sonucu, Bizans çağında kentin adı Rumlarca Zmirni diye söylenir, okunur oldu.

Diğer yandan, Hellen dilinde, öz adların başında dahi Artikel (belirleme sözcüğü;

Fransızcadaki le, la gibi) kullanılır. Hellen dilinde Polis (=Kent) sözcüğü, dolayısiyle "Kent" kavramı ve sonuç olarak kent adları dişi olduğundan, Smyrna/Smyrne adı da başına Fransızcanın la'sının, Almancanın die'sinin karşılığı olan i (eta/ita ile yazılır) getirilerek söylenir. Böylece, Türkler adı i Zmirni diye duydular, öğrendiler; ni'sini gereksiz bularak İzmir biçiminde kullandılar.

İZMİT. Adın kökeni konusunda bkz. Nikomedeia.

Türkler, Rumların kullandığı eis Nikomedeia (Nikomedeia'ya, Nikomedeia'da) deyişini kentin adı zannederek bunu İznikimid biçiminde kullandılar. Bu ad daha sonra kısalarak İzmit'e döndü.

İZNEBUL. İlkçağ kenti Zenonopolis/Zenopolis'in (Hellen dilinde: Zeno/Zenon'un kenti; sözü geçen kişi Bizans imparatorudur) ardılı olan köyümüz. Adı, tarihsel kentin adının Türk ağzına uydurulmuş biçimidir (Honigmann, s. 41). Yakın zamanda Elmayurdu edildi. Köy, Ermenek batı ilerisinde, ilçe merkezinden 23 km. uzaklıkta, bucak merkezi Tepebaşı'nın kuzeybatı yakınındadır.

Bulgaristan-Yugoslavya sınır yöresinde de bir İznebol (böyle: İznebul değil İznebol; ancak adın kökeni yine aynı olmalı) vardı. Osmanlı İmparatorluğunun 1877-1912 dönemi yönetim örgütünde, Kosova Vilâyetinin, o yöreyi kapsayan Şehirköy Sancağının kaza'larından biriydi. Sancak merkezi ve merkez kaza Şehirköy'dü (şimdi Pirot, sınırın Yugoslavya yanında); diğer iki kaza'dan biri, Pireznik, bugün Bulgaristanda kalmış ve adı Breznik olmuştur (bkz. Rızay İskender, VII. TTKong., c.II s. 668 sonu). Üçüncü kaza merkezi İznebol'un şimdi hangi adla anıldığını, dolayısiyle yerini saptayamadım.

İZNİK. Bkz. Nikaia. Türkler, Rumların kullandığı eis Nikaia (Nikaia'ya, Nikaia'da) deyişini kentin adı zannederek bunu kendi ağızlarına İznik biçiminde uydurmuşlardır.

İZOLİ. Bkz. İzolu.

İZOLU. Elazığ ili Bismil ilçesinde, Fırat'ın doğu kıyısındaki bucak merkezi Kuşsarayı'nın eski adı; daha doğrusu o adın (İzoli) Türk ağzına uydurulmuş biçimi. Burada Urartu kralı III. Sardur'un bir yazıtı bulunduğu için ünlüdür (Thomas Beran bunun hakkında İstanbuler Mitteilungen, C. 7, 1956'da bir inceleme yazısı yayınlamıştır). Yazıt, bucağabağlı Habibuşağı Köyündedir (Ümit Serdaroğlu,Aşağı Fırat Havzasında Araştırmalar/ 1975. Ankara, 1977, s. 5; yazıt için bkz. Resim 39). Buradaki yerleşim ilkçağda Tomisa adını taşıyordu.

İzoli adının kökenini, anlamını saptayamadım; karş. İzala. Her ne kadar Elazığ 1967 İl Yıllığı (s. 44) yörede öteden beri İzoğlu işareti yaşadığı için, demek ki İzoğlu adından bozma olarak, kasabaya İzolu dendiğini söylüyorsa da, il yıllıklarının Türkiyedeki tüm adları ve tüm insanları Türk kökenine bağlantılı göstermekteki aşırı hatta zaman zaman gülünç gayretleri dolayısiyle, bu açıklamaya güvenemiyorum. Bu gibi gülünçlüklere bir örnek olmak üzere bkz. Ağrı 1973 İl Yıllığı, s. 35: "Ağrı ilinin kadim sekenesi Hititler'in Halidi (Khaldini olacak-Umar) ve Urartu Türk kollarına (! - Umar) dayanır". Ord. Prof. Ebul'ulâ Mardin'in benzetişiyle: "Hasan ile Hüseyin, Muaviye'nin üç kızı idiler".

İZVİT. Ermenek yöresindeki ilkçağ Sbide kentinin ardılı köylerimiz (bkz. Sbide). Kentin bir zamanlar bulunduğu alan, şimdiki Aşağı İzvit (yakın zamanda adı Aşağı Çağlar edildi) ve Yukarı İzvit (bu da Yukarı Çağlar edildi) köyleri çevresidir. Her iki köy, Ermenek'in kuzeybatı ilerisinde, bucak merkezi Tepebaşı'nın kuzeydoğu ilerisindedir.

-ka (takısı). Luwi/Pelasgos dilinden kalma Akharaka, Kraka, Mazaka, Artaka, İthaka/İthake, Thrake gibi adlar içinde, yahut Luwi/Pelasgos kökenli olup Hellen ağzında (dağ adı, akarsu adı olabilmesi için) sonu -os edilerek kullanılan Kragos, Salbakos, Akrokos, Rhyndakos gibi adlarda gördüğümüz -ka takısı, birçok Hind-Avrupa dilinde bulunur ve "-yurdu, -yeri" anlamına gelir. Bu yönden, Hellen dilindeki eion/ion takısının tam karşılığıdır. Takı, özellikle Anadolu ve Hind-İran dillerinde kullanılmıştır. O arada:

a. Sanskrit dilinde bu takı vardı. Örneğin, Allahabad kentinin eski adı olan Prayaga (Praya-ga, Sunak-yeri) adı bu takıyla türetilmiştir. Bkz. Prayaga.

b. Aynı takı, çağdaş Farsçada, Osmanlıcanın birçok sözcüğüne de geçmiş olan -gâh takısı biçiminde, yaşamaktadır. Örneğin dergâh, kapı yeri.

c. Aynı takı, Hitit dilinde, -kan veya -san biçiminde kullanılıyordu (Ali M. Dinçol, EADG, s. 56). Dikkat edilsin, Hitit ve Luwi dillerinin, Hind-Avrupa dilleri içinde Satem grubu (s sesini kullanmayı yeğleyen grup) ile Centum grubu (K sesini kullanmayı yeğleyen grup) arasında orta yolcu durumunun bir diğer kanıtını görüyoruz: takının hem k'li, hem s'li biçimi kullanılmaktadır. Nitekim "kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamındaki öntakının Luwi dilinde hem Kuwa hem Suwa/Swa diye kullanılmasında, yahut Kanda/Sanda, Kinda/Sinda çeşitlemelerinde aynı durumun başka kanıtlarıyla karşılaşmaktayız.

KABAİA. Bithynia bölgesinde bir hisar. Bizanslı tarihçi Pakhymeres anmıştır. Bugünkü Geyve'dir (P. Wittek, Yer Adları, s. 209 dn. 31). Karş. Karia'dan Türk ağzında Geyre. Kabaia adının aslı belki, Balıkesir'deki Gönen'in adının kökeni gibi, Kawa (Sığır, Davar) idi. Bkz. Kawa, Kawana, Konana.

KABALA/KAUALA. Belki aslında Kawa-la, Sığır-cık, Sığır-yavrusu. Bkz. Kawa,-la. Anadoluda en azından iki yerleşimin adı:

1. Uşak güney yakınında Elmacık'ta bulunan bir yazıtta adı geçen ve böylece Lydia bölgesinde varlığı öğrenilen bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 207).

2. Konya batısında şimdi Gevele/Kevele denen yerde bulunan ilkçağ köyü ya da kasabası (Zgusta, s. 207). Bkz. Gevale.

3. Kabala Çayı. Sinop ilinde, Sinop ile Gerze arasında denize dökülür.

KABALİA. Strabon'da (13 IV 14, 15, 17) Kabalis. Phrygia, Pisidia, Lykia sınırlarının buluşma yerinde uzanan güneybatı Anadolu bölgesi. Adının her iki biçimi, Kabala Ülkesi anlamını belirtecek yolda, Kabala kök sözcüğü ile Hellen dili takılarından türetilmiştir. Kabala'nın anlamına yukarıda değinildi.

KABANDİZ. Türkiyenin 1946 yılı yönetim örgütünde, Aydın ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı Gereniz (şimdi, Konuklu) köyünün bir mahallesi.

Kabandiz adının aslı, belki, Anadolulu Kabanda sözcüğüne, Hellenleşme döneminde, Hellen dilinin -lılar, -halkı anlamına gelen -eis takısı (karş. Sardeis, Homonadeis vb.) eklenmekle türetilmiştir (karş. İvriz). Kabanda adı ise, Kawa-(wa)nda, Sığır-lı ögelerinden oluşturulmuş olabilir. Bkz. Kawa, wanda.

Kabarna. Bkz. Kawarna.

Kabarnos. Bkz. Kawarna.

KABASSOS. Görünüşe bakılırsa, aslı, Kawa-(a)ssos, Sığır-kenti. Bkz. Kawa, Assa. Anadoluda en azından iki yerleşimin adı:

1. Kappadokia'nın Kilikia'ya komşu bölümü olan Kataonia bölgesinin kentlerinden biri (Ramsay, s. 344, 430). Ptolemaios (5 VI 22) anmıştır; Byzantion'lu Stephanos'un

yapıtında da adı geçer.

2. İliada'da (XIII 363) sözü edilen ve Troas bölgesinde olduğu sanılan bir Anadolu kenti. İliada'nın kullandığı İon yazımında, ortadaki a yerine, eskiden a ile e arasında, a'ya yakın değer taşıyan eta harfi kullanılmıştır. Böylece, yukarıda "İzmir" adını incelerken değindiğim değer değişiklikleri yüzünden, kentin adı Lâtin yazımına Kabessos diye aktarılır.

KABEİRA. Tokat ilinde ilçe merkezi Niksar'ın bildiğimiz en eski adı (Ploutarkhos, Lucullus'un Yaşamı, 14; Strabon, 12 III 31). Kökeni ve anlamı konusunda bkz. Ameria.

KABERİNA. Hristiyan ululanından Nadiandos'lu Gregorios'un bir mektubunda sözü geçen, Nadiandos dolaylarında bir çiftlik. Tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 208). Adın sonunda, Luwi dilinin ve ardılı dillerin wana/ana takısının çeşitlemesi ina takısını görüyoruz, adın Kappadokia dilinden geldiğini anlıyoruz. Ancak, kök sözcüğü tanımadığımızdan, anlamına ulaşamıyoruz.

KABİLCEVAZ. Bkz. Sason. Kabilcevaz adının kökenini, anlamını saptayamadım. Adilcevaz adının aslı gibi Arapça kökenli ve öz biçiminde Cevz (=Ceviz) ile bağlantılı olsa gerek.

KABORKİON. Sakarya kaynakları yöresinde bir kasaba; şimdi, (Eskişehir iline bağlı ilçe merkezi) Çifteler (Ramsay, s. 237 başı, s. 251 No. 17). Ramsay, tarihsel adın türetiliş biçimi konusuna değinir ve bunun, bir yerel halk olan Orkoi (Hellen dilinde: Orko'lar)'ın adıyla ve onların ülkesindeki Orkistos kentinin adıyla bağlantısını vurgular. Kent adının başındaki Kab(a?)'nın aslı, Kawa, Kawana, Konana adlarından tanıdığımız Kawa (=Sığır, Davar) idiyse, ki bu güçlü bir olasılıktır, Orkos da çobanlıkla ilgili bir sözcük olmalıdır; çünkü o zaman Kaw(a)-ork(os)-ion, Sığır-Orkos'u-yeri ögelerinden oluşan bir ad anlam kazanır. Orkos adı belki öz biçiminde "Sığırtmaç" ya da "Ağıl" gibi bir anlamdaydı.

KADAHOR. Bu adın kökeni Ermenice olsa gerek. Ahor, Türkçedeki Ahır sözcüğünün Ermenice karşılığıdır. Hor da, Ermenicede "Kuyu, Sarnıç" anlamlarındadır. Ancak, o dilde Kad yahut Kada sözcüğü saptayamadım.

1. Kadahor. Trabzon iline bağlı ilçe merkezi Çaykara kasabasının eski adı.

2. Kadahor. Trabzon ili Vakfıkebir ilçesinin Beşikdüzü bucağına bağlı Gürgenli köyünün eski adı.

KADAGARA. Vezirköprü kasabası, Selçuklu döneminde, İbn Bîbî'nin yapıtında, Kadagara adıyla anılmıştır (Özergin, s. 133). Bu adın öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadım.

KADAMUT. Samsun ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Şimdi Çatkaya edildi. Bu köy, Görtün Irmağı vâdisinin başındadır. Görtün Irmağının adı dahi Luwi dilinden yahut ardılı bir dilden gelir; bkz. Görtün. Kadamut adına gelince: Bu adın içinde Luwi dilinin "Vâdi" anlamındaki sözcüğü olan mut'un (bkz. Mut) önünde gördüğümüz Kada, güçlü bir olasılıkla, aslında "Kutsal" anlamına gelen ve özellikle baş tanrı'yı kasdeden Kanda'nın (bkz. Kanda) çeşitlemesidir ve tıpkı Adanda/Adada, Milawanda/Milawada çeşitlemelerindeki gibi, Kanda'daki burunsal, belli belirsiz n sesi düşerek Kada biçimi oluşmuştur. Böyle idiyse, Ka(n)da-mut, "Kutsal'ın (baş tanrı Tarkhun'un) Vâdisi" demektir.

KADARUKSA. Trabzon ili Arsin ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi, Çardaklı. Bkz. -ksa, No. 9.

KADENA. Keza, Kadene. Adın her iki biçiminde, Lâtin yazımında e ile gösterilen bütün

sesler, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile; demek ki, doğru biçim Kadana yâni Kad(u)-(w)ana, Kadys Ülkesi olmalıdır. Kappadokia batısında, Lykaonia sınırında bir kentin adı (Strabon, 12 II 6; Ramsay, s. 328, 341). Hasan Dağı yamacındaki, (İskender komutanlarından) Eumenes'in bir ara sığındığı ve Antigonos tarafından kuşatıldığı Nora Hisarının yakınında bulunuyordu. Karş. Katenna/Kotenna.

KADIKEBRAN. Keza, Kadıgebran. Trakya'da, Uzunköprü ile Malkara arası yörede köy. Ergene'ye katılan derelerden birinin kıyısında. Adının Kebran/Gebran bölümü, hiç kuşkusuz, Kebrene adı ile aynı kökenden gelir ve oradaki akarsuya işaret eder. Bkz. Bayramiç, Gebren, Kebren/Kebrene.

KADİFE KALE. İzmir'in akropolis bölümünde, şimdiki hâliyle ortaçağ duvarlarının ve temele yakın bölümlerinde Hellenistik çağ duvar örgüsünün parçaları günümüze ulaşmış hisarın Türk ağzındaki adı. Evliya Çelebi (Z. Danışman metninde c.I s. 30), Yunanlılardan Makedonya ve İzmir'e sahip Kaydâfe, İskender'e baş eğmeyip kavi düşman oldu diye söze başlayarak ünlü uydurmalarından birini öne sürer. Bu nedenle İzmir'in kalesine Türklerce Kaydâfe Kalesi denmiş, bu ad zamanla Kadife Kale'ye dönmüştür.

Kadisiye. Araplarla İranlılar arasında, bugünkü Irak ülkesinde yapılan pek ünlü savaşın (Kadisiye Savaşı) yeri yakınında kentçik. Aynı ülkede bundan başka en az 4 tane daha Kadisiye kenti, kentçiği vardı (TA Kadisiye maddesi). Demek ki ilkçağda Kadys tapkısı o yöreye de yayılmıştı.

KADMOS. Adın aslının Kaduma yâni Kad(u)-uma, Kadys Halkı iken Kadına biçiminde kısaldığını; dağ adları ve erkek kişi adları Hellen dilinde eril olacağından, eril adlara özgü bitişleri alacağından, Hellenleşme döneminde bitişinin -os edilmesiyle Kadmos'a çevrildiğini, biraz ileride inceliyeceğimiz Latmos örneğine bakarak, güvenle anlıyoruz. Latmos da aslında Lad(a)-uma'dan gelmedir.

1. Kadmos.Destan kişisi. İlkçağ Hellen mythos'larında Fenike'li olarak gösterilen, Hellen'lere yazı öğrettiği (!) anlatılan, Thebai kentini kurduğuna inanılan Kadmos'un ve Mısırlı denen Danaos'un aslında Anadolu kökenli olduğunu gösteren bazı kanıtları Arif M. Mansel belirtmişti (Ege tarihinde Aka'lar meselesi, 2.TTKong., s. 181-211'de s. 198-200).

2. Kadmos Dağı. O kanıtlara biz de şunu ekleyelim: Anadoluda, Kadys tapkı bölgelerinden Phrygia'da, bir Kadmos Dağı vardır (Strabon, 12 VIII 16). Bunun şimdiki adı Honaz Dağı'dır.

KADOİ. Hellen ağzına uydurulup Hellen dili kurallarına göre çoğul biçime getirilmiş ve Kadys Halkı anlamını yüklenmiş bu ad, Kütahya iline bağlı ilçe merkezi Gediz'in ilkçağdaki adının çeşitlemelerinden biridir (Ramsay, s. 160 No. 92}.

KADOSİA. İznik yakınlarında, İnegöl kuzeybatısında olduğu sanılan bir ilkçağ kasabasının adı (Ramsay, s. 228 No. 19). Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Theodoros'un yaşamını anlatan bölümde Kadossia diye geçer. Aslı Kadussa olmalıdır: Kadu-(a)ssa, Kadys Kenti. Bkz. Assa.

Kadouas. Hellenleşme döneminde destan kişisi kimliğine bürünmüş eski tanrı Kadys'in adının, yine Hellenleşme döneminde kullanılan, ama aslına (Kaduwa/Katuwa; Luwi dilinde uwa ögesi kısaca u diye de söylendiğinden, keza, Kadu/Katu) daha yakın bir biçimi (bkz. Ramsay, s. 168 ortası).

KADRA. Tacitus'un Yıllıklar'ında (6 XLI 1) anılan, Toroslardaki bir tepenin adı. Luwi dilinde K(uwa)-Adra ögelerinden türetilmiştir. Hem Kutsal Adra (Erkek, Koca) diye, hem de Kutsal'ın (Ana Tanrıçanın) Erkeği diye anlaşılabilir. Bkz. Kuwa, Adra. Aynı ad, Hellen

ağzında Kodros edilmiş bir destan kişisinin adı olarak da karşımıza çıkacaktır. Kadra, belki, günümüzde Adras Dağı denen dağ idi. Ancak, Tacitus'un Toroslar'dan söz ederken, Toroslar'ın Kilikia'daki bölümünü değil Lykia'daki (Teke Yarımadasındaki) uç bölümünü kasdetmiş bulunduğu da olasıdır. Gerçekten, Teke Yarımadasının kuzeybatı yanında, Dirmil yöresinde, Eşen Çayına yakın bir ovanın günümüzdeki adı Kadra Ovası'dır (Saraçoğlu, s. 119); oradaki, Eşen Çayı'na inen vâdi Kadra Vâdisi'dir (Saraçoğlu, s. 124) ve bu vâdinin içinden akan dere, Kadra Deresi'dir (Saraçoğlu, s. 569).

KADREMA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Lykia kenti. Tam yeri bilinmiyor. Adının aslı Kadrama yâni Kadra-(u)ma, Kadra Halkı olsa gerektir. Bkz. Kadra, uma.

Kaduwa(s). Keza, Katuwa(s). Kadys adının öz biçimi. Bkz. Attys, Kadys, Katouas.

KADYANDA. Karia'nın Lykia sınırına yakın bir kenti. Kalıntılar alanı, Muğla ili Fethiye ilçesine bağlı bucak merkezi Üzümlü'nün 3 km. kadar güneyindeki tepededir (G.E. Bean, Lycian Turkey, s. 43-45). Adı, Lykia dilindeki belgelerde, Khadawati biçiminde verilir; Plinius'ta (V 101) Candianda olarak aktarılmıştır.

Zgusta'da (s. 210) yapılan yollamalara göre, Neumann Hitit dilinde "tahıl, buğday" anlamına gelen Kant sözcüğüne bakarak, Kadyanda'nın anlamını "Buğdaylı, Buğdayı bol (kent)" olarak yorumlamıştır. Oysa Kadyanda, inilip çıkılması pek güç bir tepenin doruk bölümündeki küçük düzlüktedir; orada ne bol buğday olur ne de buğdayı bol kent olur. Kanımca Kadyanda hiç kuşkusuz Kadu-wanda, Kadys'li, "Kadys tapınıcısı halk"tır. Karş. Adanda, Amanda, Otranda.

KADYİE. Manisa yakınlarında bulunan bir yazıttan, o yörede olduğu anlaşılan bir ilkçağ köyünün adı (Zgusta, s. 210). Son harf, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Görünüşe bakılırsa adın aslı Kaduwa (=Kadys) idi. Bkz. Kaduwa(s).

Kadys. Bkz. Attys.

KADYS. Gediz kentinin ilkçağdaki adının çeşitlemelerinden biri. Bkz. Kadoi.

KAESOUN. Bkz. Keysun.

KAFARTUSA/KAFARTUTA. Güneydoğu Anadoludaki Bizans ili Osrhoene'de bir kent. İmparator Nikephoros, 968 yılındaki seferinde buraya uğramıştı (Honigmann, s. 93). Bkz. Castra Maurorum. Baba İshak'ın Kefersud'unu buraya lokalize etmenin yâni Kommagene'den bu kadar doğu ileriye lokalize etmenin doğru olacağını sanmıyorum.

Kafr (sözcüğü). Süryanî diinde, "Köy". Karş. Caphrena, Kafartusa/Kafartuta, Keferdiz, Kefersud vb.

KAGRA. Keza Kagras, Kagrai. Pisidia kenti. Cevizli'de bulunan yazıtlarla, orada olduğu saptanmıştır (Zgusta, s. 208-209). Cevizli, Antalya ili Akseki ilçesine bağlı ve Akseki'nin 26 km. kuzey-kuzeybatısında bir bucak merkezidir. Adı Türkleşme döneminde yakın zamana kadar Kağras biçiminde kullanılmıştı. Dağlık bölgededir. Tarihsel adının aslı, K(uwa)-Akra, Kutsal/Güzel-Doruk ögelerinden türetilmiştir; bkz. Kuwa, Kar. Kagras, Hellenleşme döneminde, tepe adı Hellen dilinde eril olacağı ve -a ile bitemiyeceği için, adın -as bitişli edilmiş biçimidir. Kagrai ise, yine Hellenleşme döneminde, adın Hellen diline göre çoğul bitişli edilmiş ve "Kagra Halkı" anlamını yüklenmiş biçimidir (karş. Taba'dan Tabai, Athena'dan Athenai).

KAGYETTA. Denizli iline bağlı ilçe merkezi Çivril'in doğu yakınındaki bucak merkezi Işıklı (ilkçağın Eumeneia'sı) dolaylarında bulunan bir yazıtta adı geçtiği için o yörede olduğu anlaşılan bir köy (Zgusta, s. 209). Adının öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz.

KAĞIZMAN. Kars iline bağlı ilçe merkezi kasaba. 11. yüzyılda Kağzuvan adını

taşıyordu (TA Kağızman maddesi). Bu adın kökenini, anlamını saptayamadım. Ermeni ağzında Kalzvan biçiminde söylenmekte idi; bkz. Kalzvan.

KAHMUT. Bu adın kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. Kappadokia dilinden gelmiş idiyse, Mut bölümü, oradaki vâdiye işaret ediyor olabilir. Bkz. Mut.

1. Kahmut. Tunceli ilinde, Munzur Çayı vâdisinde bucak merkezi Sütlüce kasabasının eski adı.

2. Kahmut. Erzurum ilinde, Rize ili sınırında, Tatos Dağları güney eteğinde, Salaçor Dere vâdisinde köy.

KAHTA. Adıyaman iline bağlı ilçe merkezi kasaba.

Yakın zamana kadar kasabaya Kölük deniyordu. Oradan geçen çayın adı, Kahta Çayı'dır. Bazı kaynaklarda, kasabaya *şimdi* Kahta denmesinin bu çay dolayısiyle olduğu söyleniyorsa da, kasabaya Kahta denmesi bugünün yeniliği değildir. Kasaba, ortaçağ tarihçilerinden Urfa'lı Matthaeos'un yapıtında Hartan; Süryanî Mikhail'in yapıtının Ermenice çevirisinde Gakhta; aynı yapıtın Süryanîce aslında Gaktay; Bar Hebraeus'un Süryanîce yapıtında Gakhti; Arap tarihçilerinde Kahta olarak anılır (Hellenkemper, s. 84).

Hartan adının aslı belki Kardana yâni Karda-(wa)na, Karda Ülkesi idi (bkz. Gorda, Gordyana, wana, Karda). Gakhta vb.'nin kökenini, anlamını bilmiyorum; Süryanîce olsa gerek.

KAİBOKOME. Manisa iline bağlı ilçe merkezi Turgutlu dolaylarında bulunan bir yazıtta adı görülen ve o yörede olduğu öğrenilen bir ilkçağ köyü (Zgusta, s. 212). Adın Kome bölümü Hellen dilindendir ve "Köy" demektir; ancak, Kaibo bölümünün o dilde anlamı yoktur; kökeni, öz biçimi, anlamı bilinmiyor.

KAÏKOS. Batı Anadolunun şimdi Bakırçay/Bakır Çayı denen önemli akarsuyunun ilkçağdaki adının Hellen'lerce söylenen, yazılan biçimi (Herodotos, VIII 42; Xenophon, Anabasis, 7 VIII 18 vs.). İ'nin üzerine iki nokta konması, ai harf grubunun ay okunmayıp a ile i'nin ayrı ayrı okunması içindir.

Cornelius, Geschichte der Hethiter adlı yapıtında, Hitit belgelerinde anılan Seha (Sekha) Irmağının Kaïkos olduğunu savunuyor, ancak bunun hiçbir kanıtını göstermiyor.

Kaïkos Irmağı, kuzey yanında Çandarlı Yarımadasının sıkılmış bir yumruk gibi Ege Denizine uzandığı Çandarlı Körfezinin kuzey ucuna, Çandarlı Yarımadasının güneydoğu dibinden, dökülür. Dolayısiyle, denizden yolculuk edenler için, "Çandarlı Yarımadasının Irmağı" durumundadır ve Kaïkos adı da, kanımca öz biçiminde tam bu anlamı yansıtıyor, daha doğrusu aslında Çandarlı Yarımadasını anlatıyor. Strabon'da (13 I 68) bu yarımadaya Aiga dendiğini anımsayalım; bu adın başına Luwi dilinin "Kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarındaki Kuwa öntakısını getirmekle K(uwa)-Aiga, senkop olayı sonucunda Kaiga'ya döner (karş. Kuwa-Adra'dan Kadra, Kuwa-uma'dan Kuma/Kyme). Ancak, Hellen ağzında bir akarsu adı mutlaka eril olacağından, -a ile bitemiyeceğinden, Kaiga sözcüğü, ırmak adı olabilmek için Kaigos edilir ki Kaïkos'un buradan geldiğini güçlü olasılık sayıyorum.

KAİSAREİA. Kappadokia'daki Mazaka kentinin Roma egemenliği çağında aldığı ad; şimdi Kayseri. Kaisareia, Hellen dilinde Kaisar (=Caesar) Yurdu demektir. Bu adın, hangi Roma imparatorunun anısını yaşatmak için verildiği tartışmalıdır.

KAİSAREİA GERMANİKA. Hellen dilinde: Germanicus Kaisareia'sı. Plinius'un Helgas Germanicopolis diye andığı kentin, yâni Mudanya'nın atası olan ilkçağ kentinin bir diğer adı (Ramsay, s. 196 No. 10).

KAİSAREİA MAİONİAİ. Hellen dilinde: "Maionia'lılar Kaisareia'sı". Lâtincesi Caesa-

reia Maeoniae. Lydia'daki Bagis kentinin (bkz. Bagis) Roma egemenliği dönemindeki bir diğer adı, daha doğrusu paraları üzerine yazdığı san'ı (Ramsay, s. 141 No. 38).

KAKBİR. Tunceli ili kuzeybatı yanında bucak merkezi Karaoğlan kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

KAKKABA(S). Seyitgazi dolaylarında bulunan bir yazıtta adı geçen ve o yörede olduğu öğrenilen ilkçağ köyü. Ephesos'ta toplanan Piskoposlar Kurultayına hangi kent Piskoposlarının katıldığını gösteren listelerde de anılmaktadır. (Ramsay, s. 156 No. 78). Adının kökeni ve anlamı tartışmalıdır.

KAKLIÇ. Bkz. Kaklouma.

KAKLOUMA. Güneydoğu Pisidia'da, Kasımlar ile Seydişehir arasındaki Balat'ta bulunan bir yazıttan, o yörede varlığı öğrenilen ilkçağ köyü. Ancak, adının böyle okunması gerektiğinde duraksama ve kuşku vardır; doğrusu Kaglouma, Karlouma, Kablouma, Kaplouma da olabilir deniyor (Zgusta, s. 213). Adın sonunda, Luwi dilinin ve ardılı Anadolu dillerinin "insanı, halkı" anlamındaki uma takısını tanıyoruz. Ancak, kök sözcüğün ne olduğunu bilmiyoruz ve anlamını saptayamıyoruz. Karş. Kaklıç (İzmir ile Foça arasında, Çamaltı Tuzlası yakınlarında bir köyün adı); bunun sonundaki -ıç, güçlü olasılıkla, adın tarihsel biçiminde sonda bulunan Hellen dilinin -itis takısından bozmadır. Bkz. -itis, Domaniç, Mihalıç.

KAKOZA. Orta Anadolunun Galatia bölgesinde bir köyün adı. Tam yeri, adının anlamı ve kökeni bilinmiyor (Ramsay, s. 461; Zgusta, s. 213).

Kala (sözcüğü). Luwi/Pelasgos dilinde Kala'nın "Kıyı"; buradan, keza, "İskele" (karş. Latince ve İtalyancada Scala, Fransızcada Escale) anlamına geldiği, Kaluwa yâni Kal(a)-uwa'nın ise, genellikle -lık takısının karşılığı olan uwa takısının (bkz. uwa) bu genel işlevine uygun yolda, İskele-lik, Kıyı-yapısı anlamına geldiği kanısındayım. Nitekim eski Hellen dilinde de Khele (e'ler, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta ile!) sözcüğü genellikle kanca biçimli nesneleri, bu arada mendirek'i, iskele'yi anlatmaktadır ve örneğin Xenophon'da (Anabasis, 7 I 17) "Dalgakıran, mendirek" anlamında kullanılmıştır. Kürtçede de Kêlek, "Kenar, kıyı"dır.

Kala'nın "Kıyı" demek olabileceğini, ilk kez, Kilikia'daki kıyı ve liman kenti Kelenderis'in (Lâtin yazımında e ile gösterilen harfler, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta ile) bir adaşı, Yunanistanda Argolis bölgesinde Troizen kentinin *kıyı* ve iskele mahallesi olarak karşıma çıkınca sezmiştim. Aşağıdaki, tümü de iskele yeri durumunda bulunan kentlerin, kentçiklerin, adaların adı içinde, kimi sonradan Hellen ağzına az çok uydurulup değiştirilmiş olarak bu Kala, Kaluwa ögesini görmemiz, örneklerin bir tümevarım'a hak veren çokluğu dolayısiyle, vardığım sonucun doğruluğunu kanıtlıyor düşüncesindeyim.

1. Kalamaki. İlkçağ Lykia bölgesindeki iskele kasabası Kalkan'ın eski adı. Hellen dilinde küçültme takılarından biri olan -aki'yi (karş. Theodorakis, Theodoros'çuk) almış görünüştedir ve ayrıca, Kalamos sözcüğü Hellen dilinde saz, kamış anlamına geldiği için, o dilde "Sazcık, kamışçık" anlamına bürünmüştür. Oysa Kalamaki/Kalkan, sazla, kamışla hiç ilgisi olmayan çok kayalık bir kıyı kasabası olduğundan, Kalamaki adının aslı Anadolu kökenli Kalamaka yâni Kala-(u)ma-ka, "İskele/Kıyı - halkının - yurdu" idi kanısındayım. Bkz. uma, -ka.

2. Kalamoi. Samos/Sisam Adasında bir kent (Herodotos, IX 96). Bunun adı da Hellen ağzında çoğul bitiş almış, "Kalamos Halkı, Kamış Halkı" anlamındaymış gibi bir görünüşe bürünmüştür. Aslı Kalama yâni Kala-(u)ma, "İskele/Kıyı Halkı" olmalıdır.

3. Kalanthia. Erdemli'nin 10 km. kadar kuzeydoğu ilerisinde, Dağlık Kilikia kıyılarının bir iskele köyü (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/34). Adının aslı Kalanda yâni Kala-(wa)nda, İskele-li olmalıdır. Bkz. wanda.

4. Kalaureia/Kalauria. Ege Denizinde bir ada (Rodoslu Apollonios, III 1243). Adının aslı Kala Ura, "Koca İskele" olmalıdır. Bkz. ura.

5. Kaladran/Kalediran Koyu. İleride sözünü edeceğimiz Kharadros Hisarının bulunduğu yerdeki koy. Keza, oradaki derenin adıdır. Kaldıran biçiminde de kullanılır. Bunun ortaçağdaki biçimi Kaladron idi (bkz. ileride Kaldıran). Luwi dilindeki biçim ise kanımca Kaladras yâni Kala-(A)dras, Adra'nın Kıyısı, Adra'nın İskelesi idi; Kelenderis adının öz biçimi de böyle olmalıdır. Kaladran/Kalediran Koyu üzerindeki Kharadros (Kar-Adras, Adra'nın Doruğu, Tepesi) Hisarının adı, yörenin Adra tapkısı yeri olduğunu apaçık kanıtlar. Bkz. Adra, Kar.

6. Kalkhedon/Khalkedon. Kadıköy'ün çekirdek bölümünde bulunan ilkçağ kentinin Hellen ağzındaki adı (Thoukydides, IV 75; Xenophon, Hellenika, 1 III 2). Özellikle Khalkedon biçimi, Hellen dilinin Khalkos (=Bakır) sözcüğünden türetilmiş gibi bir görünüşe büründürülmüştür. Adın aslı Kalakada yâni Kala-ka-(a)da, İskele-yeri-olan idi sanırım. Bkz. -ka, -ada. Belki sonunda bir de wana takısı vardı; bkz. wana.

7. Kalobantia. İlkçağ Lykia'sında, Sidyma kentinin batı yakınında ve onun iskelesi durumunda olan yer (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/29). Kragos/Dodurga Dağı kuzeybatı eteğindedir, şimdiki adı Sancaklık'tır. İlkçağdaki adın öz biçimi Kalawanda yâni Kalawanda, İskele-li olmalıdır.

8. Kalpe. Bithynia'da, Kefken Adası karşısında iskele yerleşmesi (Xenophon, Anabasis, 6 II 13, 17). Lâtin yazımında e ile gösterilen harf, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Adın öz biçimi Kaluwa yâni Kal(a)-uwa, İskele-lik olmalıdır; karş. Sinuwa'dan Sinope.

9. Kalydna. Tenedos/Bozcaada'nın, Smyrna'lı Quintus'da (XII 452) anılan eski ya da diğer bir adı (A. Bailly'den aktarıyorum; Quintus'un yapıtını elde edemedim). Aslı, Kal(a)-udna'dan İskele-Ülkesi anlamında olmalıdır; udna/utna'nın Luwi dilinde "Ülke" anlamına geldiği biliniyor.

10. Kalydnai. Ege Denizindeki Sporad Adalarından, Kos (İstanköy) yakınında bulunan biri ya da birkaçı (İliada, II 677). Adın aslı, yukarıdaki gibi, Kaludna olmalıdır.

11. Kalydon. Yunanistanın Aitolia bölgesinde, Korinthos Körfezi yakınında, Euenor Irmağı kıyısında kent (İliada, II 640; Thoukydides, III 102). Güçlü olasılıkla, aşağıda sözünü edeceğimiz Kalynda'nın adaşı idi.

12. Kalykadnos. Göksu, Silifke Çayı dediğimiz ırmağın ilkçağdaki adının Hellen ağzında büründüğü biçim. Görünüşe bakılırsa öz biçimi Kalukadna yâni Kal(a)-u(wa)-ka-(u)dna, İskele-lik-yeri-ülkesi iken (bkz. uwa, -ka, udna) Hellen ağzında ırmak adları ve dağ adları eril olmak, eril adlara özgü bitiş almak zorunda bulunduğundan -a bitişi -os edilmiştir.

13. Kalynda. Karia kenti; aşağıda sözünü edeceğiz. Eskiden deniz kıyısındaydı ve hatta savaşçıları, İran İmparatorluğunun düzenlediği Yunanistan seferine, kendi donattıkları gemide gemici olarak katılmışlardı (Herodotos, VIII 87). Adının öz biçimi, yukarıda değindiğimiz Kalawanda'nın kısalmışı Kalunda'dır (Luwi dilinde uwa sesinin kısaca u olarak da söylenebilmesi bir genel ilkedir; karş. Wallarima/Ullarima vb.).

14. Kalymnos. Bodrum Yarımadası ucunun kuzey yanıbaşında, bugün de aynı adla anılan bir ada. Adının öz biçimi Kalumna yâni Kal(a)-umna, İskele-Halkı olmalıdır. Bkz. uma/umna.

15. Kelemiş/Gelemiş. Lykia'da Eşen Çayı ağzı doğu yakınındaki ilkçağ kenti Patara kalıntılarına yerel halkın Kelemiş Harabeleri dediği, Codex Kultur-Atlas'da (Harita No. 36/ 29) işaretlenmiştir. Buna bakılırsa Patara kentinin binyıllar boyunca unutulmayan bir diğer adı da Kalamissa yâni Kala-(u)m(a)-issa, İskele-Halkı-Kenti idi. Bkz. uma, issa. Karş. Artaka'dan Erdek, Kalanda'dan Gelenbe.

16. Kelenderis. Kilikia kentçiği (Tacitus, Yıllıklar, II 80; D.Magie, c.II s. 1142 No. 21). Anamur-Silifke arasında bucak merkezi Kilindere; yakın zamanda Aydıncık edildi. Adının öz biçimi ve anlamı konusunda bkz. yukarıda No.5, Kaladran/Kalediran.

17. Kelenderis. Yunanistanın Argolis bölgesinde kent (Pausanias, 2 XXXII 9). Troizen kentinin iskele mahallesi olduğunu yukarıda belirtmiştik. Adının kökeni konusunda bkz. No. 5.

18. Khalastra. Makedonia'daki Axios/Vardar Irmağı ağzı yakınında bir kent. Adı Khalestra, Khalistra biçimlerinde de yazılıyor (Herodotos, VII 123; Ploutarkhos, İskender'in Yaşamı, 49). Sondaki (i)stra'nın "Akıntı, Akarsu" anlamında bulunduğunu görmüştük; bkz. İstra. Başta ise, "Kıyı, İskele" anlamında Kala'nın Hellen ağzında Khala'ya çevrilmiş biçimi vardır. Demek, adın aslı Kala-İstras, "Irmağın İskelesi"(Kenti) idi.

19. Khalke. Ege Denizinin Anadoluya, Karia'ya sokulmuş olan ve Hellen'lerce İkaria Denizi denen bölümünde bir ada (Thoukydides, VIII 41, 44). Bu ad, daha önce gördüğümüz Kalkhedon/Khalkedon adı gibi, Hellen dilinde khalkos (=bakır) sözcüğünden türetilmiş görünüşünü verecek biçimde Hellen ağzına uydurulmuştur. Aslı Kaluwa-ka, "İskelelik-yeri" olmalıdır. Karş. Yukarıda Kalykadnos.

20. Khalybes. Metal işçiliğinde ustalıklarıyla ünlü olan, Anadolunun kuzeydoğusunda Karadeniz kıyılarında yaşayan ilkçağ insanlarının adı, daha doğrusu o adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi (Herodotos, I 28; Aiskhylos, Prometheus, dize 715; Xenophon, Anabasis, 5 V 1). Bunların sebebine, çeliğin Hellen dilindeki adı Khalyps'tir. Khalybes adının kökeni, güçlü olasılıkla, Kaluwa yâni Kal(a)-uwa, İskele-lik idi.

21. Khelidonia (Burnu, Adaları). Hellen'lerce Khelidonia Akra (Khelidonia Burnu) denen burun ile onun yanıbaşındaki, Khelidoniai Nesoi (Khelidonia Adaları) denen beş ada, ilkçağ Lykia'sının güneydoğu köşesindedir. Aynı burun, şimdi Adrasan Burnu diye anıldığı gibi, Gelidonya Burnu, Kırlangıç Burnu diye de anılıyor (bkz. Gelidonya). Khelidonia sözcüğü, bu biçimiyle, Hellen dilinde Khelidon (=Kırlangıç) Ülkesi, ya da, Kırlangıç'sal demektir. Ancak, Khelidonia Burnu adı, Adrasan Burnu'na Hellen'lerin verdiği bir ad olabileceği gibi; Kalydon'a çevirdikleri adın öz biçimi burada da kullanılırken o ad'a kendi ağızlarında verdikleri, Kalydon'dan değişik ve Hellen ağzına daha çok uydurulmuş bir biçim de olabilir.

22. Klaros. İonia'da, Kolophon kentinin (bunun adı dahi öz biçiminde, Kala=Kıyı, İskele sözcüğü ile bağlantılıdır sanırım; bkz. Kolophon) güney ilerisinde, şimdi kıyıdan 1 km. kadar içeride bulunan Hellenistik çağ Apollon tapınağının yeri. Buradaki Klaros sözcüğü, gerçekte Hellen dilinden gelmeyip, o dilde çeşitli anlamları bulunan Klaros/Kleros'a benzetilmiş, onunla özdeşleştirilmiştir, aslı Kalara yâni Kala-(u)ra, Koca İskele idi kanısındayım. Gerçekten, Notion kenti hemen orada bir tepe üstünde kurulmadan önce, Kolophon'un iskele mahallesinin Klaros'da bulunması kaçınılmazdır.

23. Klazomenai. İonia'da, bugünkü Urla İskelesi yerinde kurulmuş bir kent. Tarihçesinin, Hellen ulusunun oluşmasından yüzyıllar öncesine uzandığı, arkeolojik bulgularla kanıtlanmıştır. Hellen kolonizasyonu sonrasında, 12 üyeli İonia birliğinin üyelerindendi.

Klazomenai adı, bu biçimiyle, Hellen dilinden gelmiş görünüştedir: Klazo fiiliyle,

"...edilmişler" anlamındaki -menai bitişinden türetilmiş gibidir. Ne var ki, Klazo fiilinin çeşitli anlamlarından hiçbiri burada yerine oturmuyor; yalnız, fiil, (bir kehanet söz konusu oldukta) "Yol göstermek, çâre göstermek" anlamında da kullanılıyordu ki, Klazomenai adı içinde Klazo bölümü o anlamda yorumlanırsa, kentin adı, "(Bir kehanetle) kendilerine yol, çâre gösterilmiş olanlar" diye anlaşılabilir. Oysa, Klazomenai, dünyada böyle bir ad taşıyan tek kent olduktan başka, kentin kuruluşuyla yahut Hellenleştirilmesiyle ilgili "yol gösterici bir kehanet" öyküsü de yoktur. Nitekim A. Bailly, dev sözlüğünde, Hellen dilindeki adların türetiliş biçimini daima gösterdiği halde Klazomenai adı için bunu yapmamıştır. Bütün bu gözlemler dolayısiyle, sanıyorum ki, Hellen ağzında Klazomenai diye söylenen ad, aslında, pek çok kez karşılaştığımız üzere (Erythrai'nin bile öyle adlar içinde olacağı kimin aklına gelirdi?) Anadolulu bir adın, Hellen dilinden gelme ad görünüşüne büründürülmüş biçimidir. Adın aslı, en güçlü olasılıkla, Kalassumna, yâni Kal(a)-ass(a)-umna, İskele-kenti-halkı idi; bu ad Hellen ağzında belki önce Kalassoumnai (Kalassumna'lılar), sonra Klassoumnai, daha sonra Klazomenai oldu.

24. Kalamon. Silifke'nin bir mil güneyinde, deniz kıyısında bir tepenin adı (Ruge, RE Kalamon maddesi). Adın aslı Kalama (=Kıyı halkı) olmalıdır; bkz. yukarıda No. 1, 2.

25. Bkz. Kolo.

KALADRAN/KALEDİRAN. Bkz. Kala, No. 5.

KALADRON. Bkz. Kaldıran.

KALAFA. Adın öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamadım. Kala-(u)wa, İskele-lik? Bkz. Kala (sözcüğü), uwa.

1. Kalafa. Beyşehir Gölündeki adalardan birinin adı (Konya İl Yıllığı, s. 81).

2. Kalafa Deresi. Trabzon ilinde, Yomra ve Arsin ilçelerinin sınırında. Aynı yörede, Yomra ilçesinde bir Kalafaka Tepesi ve bir Kalafka Hatipli Köyü de vardır.

KALAKELE. Yeşilırmak kıyısında bir köy; Taşova'nın güneybatı yakınında. Görünüşe bakılırsa adı Rumca Kala İskelesi demektir. Kala da Kappadokia dilinde hem kıyı, hem de iskele anlamında olduğundan sözcük, tıpkı Pontogephyra adı gibi, gereksiz bir tekrara dayanıyor. Bkz. Kala (sözcüğü), Pontogephyra.

Kalakh. Dicle kıyısındaki Larissa kentinin bir diğer adı; çevresindeki yöreye de Kalakhene deniyordu (Weissbach, RE Larisa maddesi No. 14).

Larissa/Larisa adı Anadolu kökenli olduğuna ve Kalakhene adının sonundaki -ene takısı (e'ler, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile) Luwi dilinin, -sal (buradan: -ülkesi) anlamındaki wana takısından geldiğine göre, Kalakh adının aslı dahi Anadolulu olsa gerektir. Görünüşe bakılırsa, bu adın öz biçimi, Luwi dilinde Kıyı-Yeri anlamını belirten Kala-ka ögeleriyle türetilmiş Kalaka idi. Bkz. Kala, -ka.

KALAMAKİ. Bkz. Kala, No. 1.

KALAMIŞ. İstanbul'un Anadolu yakasında, Kadıköy ilçesine bağlı bir semtin ve oradaki koy'un adı. Aynı ad Güneybatı Anadoluda Gelemiş/Kelemiş olmuştur; bkz. Kala, No. 15. Bu adların Hellen dilinde "Kamışçık, Kargıcık" anlamına gelen Kalamis'den bozma olduğunu sanmıyorum.

KALAMON. Bkz. Kala, No. 24.

KALAMOS. Keza, Kalanda, Kalandos. Mysia kenti; Akhisar-Balıkesir arasında şimdiki bucak merkezi Gelenbe (Ramsay, s. 139 No. 33). Adın aslı Kalanda iken Hellenleşme döneminde resmî işlerde Kalamos (Hellen dilinde: Kamış) biçiminin kullanıldığı, ancak halkın Kalanda demeyi sürdürdüğü ve Türkleşme döneminde de Kalanda'nın Gelenbe'ye

döndüğü anlaşılıyor. Kalanda yâni Kala-(wa)nda, Kıyı-lı adı, kentçiğin Bakırçay başlangıç bölümünde, bu çayın kıyısında olmasıyla bağlantılıdır sanırım.

KALAN. Tunceli ilinin merkezi Tunceli kentinin eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

KALANDA. Keza, Kalandos, Kalamos. Bkz. Kalamos.

KALANDIRAZ. Keza, Kılandıras. Afyon ili Sandıklı ilçesine bağlı bucak merkezi Karadirek kasabasının eski adı. Kasaba, şimdi Karadirek Çayı diye anılan çayın kıyısındadır. Dolayısiyle, Kelenderis adı gibi Kalandıraz/Kılandıraş'ın da aslı Kala-Adras, Adra'nın Kıyısı (kıyıdaki kenti) olsa gerektir. Bkz. Kala ve orada 5, 16, 17.

KALANTHİA. Bkz. Kala, No. 3.

KALASYRTENE. İzmit dolaylarında kullanılan Thea Kalasyrtene, Klasyrta'sal (Kalasyrta'lı?) Tanrıça deyiminin, bir yer adından türetildiği kabul ediliyor ve bu yer adının Thrak kökenli olduğu sanılıyor (Zgusta, s. 214). Anlamı bilinmiyor. Ancak Kala'nın Luwi dilinde "Kıyı" (buradan: İskele) anlamında bulunduğu saptanınca (bkz. Kala), bu körfez kıyısında rastlanacak Kala'lı adların da aynı kökenle bağlantılı olduğunu asıl saymak gerekir.

KALATE. Plinius'da (IV 74) Calate; keza, Kalathoussa, Plinius'da, aynı yerde, Calathusa. Gelibolu Yarımadası önünde çok küçük bir ada. Adı, Hellen dilinde Kalathos (=Sepet) ile bağlantılı gibi görünüyor, ama Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi de olabilir.

Kalatis. Keza, Kallatis. Dobruca yöresinde, kıyıda, bugünkü Mangalia yanında bir ilkçağ Hellen kenti. İÖ 8. yüzyıl ilk yarımında varlığı ve Anadoludaki Karadeniz Herakleia'sının halkınca kurulduğu yahut Hellenleştirildiği biliniyor (Vulic, RE Kallatis maddesi). Adı Hellen dilinde anlam taşımaz (karş. Tuna kıyısındaki Romen kenti Galati). Görünüşe bakılırsa Anadolulu Kala (kıyı; buradan: iskele) sözcüğü ile, Hellen dilinin -itis takısından oluşturulmuştur, Kıyı/İskele Ülkesi anlamındadır (bkz. Kala, -itis). Anadolulu Hellen kentlerinin halkı Hellen'lerden ve Anadolu yerli halkından oluştuğu için, gerek bu gibi kentlerin insanlarının adlarında, gerek onlarca kurulan kentlerin adlarında sık sık Anadolulu sözcüklerle karşılaşmamız olağandır.

Kalaureia. Yunanistanda, anakaranın (Peloponnesos kuzeydoğu köşesinin) çok yakınında, Saronikos Körfezine girerken güneybatı yanda yer alan, üzerinde kentçiği de bulunan bir ada. Adı Kalauria, Calauria biçimlerinde de yazılmıştır (Bürchner, RE Kalaureia maddesi). Buradaki kentçiğin çok korunaklı bir limanı da vardı. Adı Hellen dilinde anlam taşımaz ve kanımca öz biçimi Luwi dilinde Kalaura'dır: Kala-ura, Koca İskele. Bkz. Kala, ura.

KALBİS. İlkçağ kenti Kaunos'un yanıbaşından geçerek, Köyceğiz Gölü sularını Akdeniz'e akıtan çay (Strabon, 14 II 2). Şimdiki adıyla, Dalyan Çayı. Bugün bile, Kaunos'a geçmek isteyenler bu çay üzerinde bir iskeleden kayığa binmek zorundadırlar. Hellen ağzında, Hellen dilinin -is takısı (bkz. -is) eklenmekle Kalbis biçimine bürünmüş adın aslının, Luwi dilinde "İskelelik" anlamında Kaluwa olduğu kanısındayım. Bkz. yukarıda Kala ve özellikle orada No. 7, 8, 20.

KALBİSSOS. Bulunan yazıtlardan öğrendiğimiz, (Mylasa/Milâs kuzeyindeki)Labranda yakınlarında bir yerin adı (Zgusta, s. 214). Sonunda, "yerleşim" (buradan:köy, kasaba, kent) anlamında Anadolulu issos ögesini açıkça görüyoruz (bkz. Assa). Kök sözcük Kalb-, Zgusta'nın olası gördüğü üzere, Karia'daki Kalbis Çayının adıyla köken ve anlam yönünden bağlantılı idiyse, köyün bir akarsu iskelesi durumunda olması gerekir. Belki

Sarıçay Vâdisinde idi.

KALDIRAK (Dağı). Balıkesir ilinde, ilçe merkezi Dursunbey'in 7 kın. kadar kuzeydoğusundadır (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 39/28). Adının aslı belki Karduraka, yâni Kard(a)-ura-ka, "Yüce Doruk Yeri" idi. Bkz. Gorda, Karda, ura, -ka.

KALDIRAN. Kalediran Çayının, Türklerce kullanılan bir diğer adı; Bizans çağında Kaladron (Wittek, Yer Adları, s. 224). Bkz. Kala, No. 5.

KALEDİRAN. Bkz. Kala, No. 5.

KALEGRA. Trabzon ili Akçaabat ilçesi merkez bucağına bağlı Meşeli Köyünün eski adı. Kökeni ve anlamı konusunda bkz. Kalliakra.

KALE-İ BÂLÂ. 1897 yılında "Sivas vilayeti Karahisar-ı Şarkî (Şebinkarahisar-Umar) sancağının Koyulhisar kazasının nâhiyesi olup iki kariyeden (köyden-Umar) mürekkeptir" (Ali Cevad, s. 621). Kasdedilen, Ortakent (Sisorta) kasabası olsa gerek.

KALE-İ MİNDOS. Konya ili Ereğli ilçesi Halkapınar bucağına bağlı, dolayısiyle İvriz'deki pek ünlü Luwi anıtının yakınında bir köyümüz. Yeni uydurulan adı, Kayasaray. Mindos adının Myndos'tan, onun da Munda'dan geldiği açıktır. Bkz. Munda, Myndos.

KALE-İ SULTANİYE. Çanakkale kentinin eski adı. Buradaki kaleyi 1657 yılında, IV. Mehmet'in annesi yaptırmıştı (Evliya Çelebi, Danışman metni c.VIII s. 164).

KALE-İ ZÎR (Aşağı Kale). 1897 yılında, "Sivas vilâyeti ve Karahisar-ı Şarkî sancağının Koyulhisar kazasında 5 kariyeli bir nahiyedir" (Ali Cevad, s. 622). Kasdedilen hangi kasaba idi, anlayamadım. Belki Gökçekent (eskiden: Nâipli) kasabasının resmî adı o sırada böyle idi.

KALEOS. Keza, Kallos. Lâtin yazımındaki ɒ, Hellen yazımında oınega ile. İzmir kentinin Roma egemenliği döneminde İmparatoriçe Sabina onuruna bastığı paralarda resmi görülen ve yakın yöredeki bereket getirici bir ırmağı, tuttuğu ıneyva dolu bereket boynuzu ile simgeleyen tanrı (H. Meyer, RE Kaleaon maddesi ve Bürchner, RE Kaleos maddesi No. 1, 2).

Para üzerine resmi konınağa değecek önemde ve bereket getirici bir İzmir yöresi deresi, ancak, Bornova ile Sınyrna yanından geçip Bayraklı'da denize dökülen Manda Çayı olabilir. Anımsayalım ki Halkapınar Çayı, Roma egemenliği döneminde, Meles olarak kabul ediliyordu (bkz. Meles) ve pek kısa bir deredir; şimdi İzmir anakentinin içinde kalan Halkapınar semtine adını veren Halkapınar'dan doğar, kaynağının pek yakınında İzmir Körfezine dökülür, anmağa değecek bereket getirici özelliği yoktur. Körfeze çok bol su (şimdi, daha da çok, sanayi artığı, deri tabaklamadan çıkmış su vb. pislik) taşıyan Kızılçullu Deresi ise (günümüzde çok yanlış olarak, ona Meles/Melez Deresi denmesi yerleşiyor) kayalık bir vâdiden, üzerinde Kadifekale'nin bulunduğu tepenin arkasından geçerek gelir, körfeze dökülür, onun da tarım için pek yararı yoktur.

Kaleos/Kallos adının kökenine, anlamına gelince. Bundaki o'nun Hellen yazımında uwa sesine işaret eden omega ile yazılmasına bakılırsa, adın öz biçimi belki Kaluwa yâni "İskelelik" idi ve dere, ağzındaki iskele nedeniyle bu adı almıştı; bkz. Kalbis ve oradaki yollamalar. Bir olasılık da, Kaleos adının, Erythrai kentinde karşılaştığımız dere adı Aleon'a (bkz. Aleon) hısım olması; yâni, onun öz biçimi ne idiyse, o sözcüğün, başa Kuwa (iyi, güzel, kutlu, kutsal; bkz. Kuwa) öntakısını alınış, biraz değişik bir çeşitlemesi olmasıdır.

KALEX. Bithynia'da bir akarsu (Thoukydides, IV 75). Şimdiki adı Gülüç/Gülünç Çayı. Bkz. Gülüç. Kalex adının öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz. Kalaka yâni Kala-ka,

İskele-yeri? Bkz. Kala, -ka.

KALKAT. Bkz. Talme.

KALKETİ. Kelkit'in Bizans çağındaki adı (Honigmann, s. 51 dn. 7). Bkz. Kelkit.

KALKHEDON. Bkz. Kala, No. 6.

KALLATEBOS. Xerxes ordusunun İÖ 481'de izlediği yol üzerinde, Sarayköy ile Sardeis arası doğal geçit gidişi üzerinde bir Lydia kenti (Herodotos, VII 31). Nerede olduğu şimdiye kadar saptanamamıştı. Adının Lâtin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Demek, Kallatabos, adın öz biçimine daha yakındır. Bu öz biçimin K(uwa)-Alla-Taba, yâni "Güzel/Kutlu-Alla-Ovası" olduğunu ve bunun da Alaşehir Ovasına işaret ettiğini görebiliyorum. Bkz. Kuwa, Taba. Aulax adını incelerken, Alaşehir'in Ala'lığının Türkçeden gelmemiş olabileceğini ve Hellenleştirilerek Aula, Aulax edilen sözcükle bağlantılı olabileceğini farketmiştik (bkz. Aulax). Dolayısiyle, Kallatebos kentinin Alaşehir Ovasındaki diğer herhangi bir kent değil, Alaşehir'in tâ kendisi olduğu kanısındayım. Zaten adın başındaki "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarındaki Kuwa öntakısı da, Alaşehir bitişiğindeki, şimdi Sarıkız Maden Suyu denen içmelerin şifalı özelliğine işaret ediyor olmalıdır.

Kallatis. Bkz. Kalatis.

KALLİAKRA. Hellen dilinden; Kalli-Akra, Güzel-Çıkıntı (Burun, Doruk). Türk ağzında Geleğre, Kalegra vb. Bkz. Geleğre, Kalegra, Gelagra.

KALLİKHOROS (Deresi). Bkz. Oxeinas.

KALLİKOLONE. Hellen dilinde: Güzel Tepe. Bu tepe, İliada'da (XX 53, 151) anılmıştır. Strabon da (13 I 35) sözünü eder: "İlion'luların kasabasının 10 stadia yukarısında Kallikolone Tepesi vardır ve onun 5 stadia ötesinde Simoeis akar". Üç tanrıçanın güzellik yarışması, bir söylenceye bakılırsa, burada yapılmış. Yeri tartışmalıdır (Bürchner, RE Kallikolone maddesi).

KALLİPOLİS. Hellen dilinde: "Güzel Kent". Türkiyede bu adı taşımış kentler şunlardı:

1. Çanakkale Boğazındaki Gelibolu (Titus Livius, XXXI 16; Umar, Trakya, s. 8).

2. Gökova Körfezindeki Gelibolu Köyü, şimdi Çamlı Köyü (G.E.Bean, Turkey Beyond the Maeander, s. 155-156). Arrianos (2 V 7) kentçiği anar.

3. Urfa ili merkez ilçesi Akziyaret bucağına bağlı bir köyümüzün adı, Gelibolu'dur. Buna bakılırsa kent Bizans çağında Kallipolis adını taşıyormuş.

KALLOS. Bkz. Kaleos.

KALLUWANDA. Hitit belgelerinde anılan bir kent (H. Ertem, CAD s. 64). Adı, görünüşe bakılırsa Kal(a)-wanda, İskele-li ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Kala, wanda.

KALLYDİON. İÖ 1. yüzyılda, Marcus Antonius'un Anadoluda egemenliği döneminde, Gordou Kome/İuliopolis'den Uludağ'a kadar uzanan yörede zorbalık ve haydutluk eden Kleon adlı kişinin ana barınağı olan güçlü hisar (Strabon, 12 VIII 9). Bugünkü ilçe merkezi Keles?

Kallydion adı, Hellen dilinde "süslemek, güzelleştirmek" anlamında kallyno fiiliyle bağlantılı görünüşte ise de, o dilde anlam taşımaz. Öz biçimi belki Kaluda (Kala-Uda, Akarsu kıyısı hisarı?) gibi birşeydi. Karş. aşağıda Kalydon.

KALMALKH/KALMALKHE (Rum ağzında); Kalımalk (Ermeni ağzında). Honigmann s. 217, doğrusunun Kalmakh olduğu kanısındadır. Kuzeydoğu Anadoluda, Oltu Çayı yöresinde bir ortaçağ hisarı. Tam yeri bilinmiyor. Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

KALMİZENE. Ankara'nın kuzeydoğu yakınlarında, Malos Köyü'nün (Kome Malous) bulunduğu yörenin adı (Zgusta, s. 214). Kökeni ve anlamı bilinmiyor.

KALOBANTİA. Bkz. Kala, No. 7.

KALOE. Güneydoğu Lydia'da, Hypaipa kentinin, dolayısiyle (o yöredeki) ilçe merkezi Ödemiş kasabasının pek yakınında bir köy. Bunun hakkında, orada doğmuş olan Bizans çağı tarihçisi Leon Diakonos, yapıtında, bilgi veriyor ve köyün Tmolos/Bozdağ yamacında güzel bir yerde, Küçük Menderes ırmağının kaynağı yakınında bulunduğunu söylüyor (Cramer, c.I s. 451). Bunun kesin lokalizasyonunu yapamadım. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Öz biçimi, köy akarsu kıyısında bulunduğu için, Kaluwa yâni Kal(a)-uwa, Kıyı-lık olsa gerek. Bkz. Kala, uwa.

KALONOROS. Korakesion/Alanya'nın Bizans çağındaki adı (G.E.Bean, Turkey's Southern Shore, s. 102). Rumcada: "Güzel Dağ".

KALOPOTAMOS. Trabzon ile Giresun illerinin sınırında, bucak merkezi İyidere kasabasının batı yanında denize dökülen derenin adı. TA c. 15'deki Trabzon haritasında, ikinci a atılarak Kalopotmos yazılmıştır. Rumca: "İyi/Güzel Dere" (kalos, potamos sözcüklerinden). İyidere kasabasının adı besbelli ki buradan geliyor.

KALOUA. Eğridir Gölü kuzey yanındaki yörede bulunan yazıtlardan, orada varlığı öğrenilen bir köy ya da kasaba; tam yeri bilinmiyor (Ruge, RE Kalua maddesi). Bu, herhalde göl kıyısında bir iskele köyü idi ve adının aslı Kaluwa yâni Kal(a)-uwa, İskele-lik idi. Bkz. Kala, Kalpe.

KALOUDİA. Ptolemaios'da Klaudias. Malatya'dan doğuya uzanan doğal yol üzerinde, bugünkü ilçe merkezleri Pütürge ile Sivrice arasında, Keferdiz/Doğanyol dolaylarında, Fırat'ın batı kıyısında bir hisar; Arap ağzındaki adı Kalavziya (Honigmann, s. 86-87 ve kitabının sonundaki Fines Orientales haritası). Adın öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadım. Fırat batı kıyısında bulunduğuna göre öz biçim Kaluda yâni Kal(a)-Uda, Kıyı-Hisarı olabilir. Bkz. Kala, uda, Kallydion, Kalydon.

KALOUMNE. Bizans çağında kent ve Piskoposluk merkezi durumuna yükseltilen bir Galatia kasabası (Ramsay, s. 273 No. 14 ve s. 500-501). Yeri herhalde Tuz Gölü kıyısında olmalıdır, adı bunu gösteriyor: Kal(a)-umna, Kıyı-Halkı. Şimdiki Koçhisar olabileceğine Ramsay işaret ediyor.

KALPAS. Kefken Adası dolaylarında, Kalpe'de (bkz. Kalpe) denize dökülen derenin adı (Strabon, 12 III 7). Adının Kalpe adıyla aynı kökenden geldiği açıktır.

KALPE. Her ne kadar Hellen dilinde Kalpe sözcüğü "Çömlek, çanak, testi, küp" anlamlarına gelirse de, deniz kıyısındaki Kalpe'ler söz konusu oldukta, sözcüğün Anadolu kökenli olduğu ve aslının Kaluwa yâni Kal(a)-uwa, İskele-lik olduğu kanısındayım. Bkz. Kala.

1. Kalpe. Bithynia'da bir liman; bkz. yukarıda Kala, No. 8. Buna şimdi Kerpe Limanı deniyor; Karadeniz kıyısında, Kefken Adasının yaklaşık 8 km. güneybatısında, az çok rüzgârlara kapalı küçük bir koy'dur.

2. Kalpe. Cebel üt Tarık'daki ünlü kayanın, keza onun altındaki yerleşimin, Hellen ağzındaki adı. Schulten (RE Kalpe maddesi No.2) çok haklı olarak, bu adın Hellen dilindeki anlamının, kayanın biçimine hiç uymadığını söylüyor ve bu adın da, karşı kıyıdaki diğer dik kayalığın (Herakles Direklerinden ikincisinin), Abila'nın adı gibi, Hellen diline yabancı bir dilden gelmiş, Hellen ağzına uydurulmuş bulunması gerektiğine değiniyor. Abila adının Luwi dilinden geldiğini göstermiştik: Ab(a)-İla, Su/Deniz Geçidi. Kanımca

buradaki Kalpe'nin aslı da, tıpkı Bithynia'daki Kalpe'nin aslı gibi, Kaluwa, İskelelik'tir.

KALVARİ. Bkz. Karbala.

KALYAN DERE. Bkz. Galiana.

KALYBİA. Tralleis/Aydın yakınında bir derenin adı. Zgusta (s. 216) bu adın, Kalynda, Kalykadnos gibi Anadolulu adlarla bir köken ilişkisinin bulunmadığı ve Hellen dilinde "kulübe" anlamına gelen Kalybion'la bağlantılı olduğu görüşündedir. Dünyanın hiçbir yerinde "Kulübe" anlamında bir sözcüğün akarsu adı diye kullanılmış olabileceğini sanmıyorum; Kurukümes Dağının ya da Eğrigöz Dağının adı ne kadar Türkçe kökenli ise Kalybia Deresinin adı da o kadar Hellen kökenlidir kanısındayım. Adın aslı, güçlü olasılıkla, Kaluwa (İskelelik) idi; bkz. Kala, Kalpe.

KALYDNA. Bkz. Kala, No. 9.

Kalydnai. Bkz. Kala, No. 10.

Kalydon. Bkz. Kala, No. 11.

KALYKADNOS. Adın kökeni, öz biçimi, anlamı konusunda bkz. Kala, No. 12.

1. Kalykadnos (Irmağı). Şimdi Göksu ya da Silifke Çayı dediğimiz ırmak (Strabon, 14 V 4).

2. Kalykadnos (Dağı). Dağlık Kilikia'da, Korykos Mağarası yâni Cennet Obruk'u yakınlarında bir dağ (Strabon, 13 IV 6). Demek ki kıyı yöresindeydi. Adının pek yerinde konduğu böylece anlaşılıyor (Kalukadna, İskelelik Yeri Ülkesi).

Kalymnos. Bkz. Kala, No. 14.

KALYNDA. Karia kenti (Herodotos, I 172, VIII 87; Strabon, 14 II 2). Kalıntılar alanı, Muğla ili Ortaca ilçesine bağlı Şerefler Köyünün bitişiğindedir. Kalynda adının kökeni ve anlamı için bkz. Kala, No. 13.

KALZVAN. Kağızman adının Ermeni ağzındaki biçimi (Honigmann, s. 184 dn. 10). Anlamını saptayamadım.

KAMAİ. İlkçağ Lydia bölgesinin kuzeybatı yanında, Akhisar dolaylarında bulunan yazıtlardan o yörede varlığı öğrenilen bir köy (Zgusta, s. 218). Adı, Hellen diline göre çoğul yapılıp Kama Halkı anlamına büründürülmüştür; aslı Kama yâni K(uwa)-Ama, Kutsal Ana'dır. Bkz. aşağıda Kamalos, Kaman vb.; karş. Sama.

KAMAKHA/KAMAKHA ANİ. İlçe merkezi Kemah'ın Roma ve Bizans çağlarındaki adları (bir ara Theodosiopolis olmuştu, Ramsay s. 337 dn. 3). Ermeni ağzında, Kamakh (Honigmann, s. 217 sonu). Kamakh adı, Anadolulu Kama yâni K(uwa)-Ama, Kutsal Ana adına, Ermenicenin, -halkı anlamında -ukh takısının kısalmışı -kh eklemekle oluşturulmuştur, "Kutsal Ana'nın Halkı" demektir ve yukarıda gördüğümüz Kamai ile tıpatıp aynı anlamdadır.

KAMAKSOS. Kütahya ile Afyon arasında bulunmuş bir yazıttan o yörede varlığı öğrenilen bir köyün adı (Zgusta, s. 217). Aslı Kamassos olsa gerek: Kama-(a)ssos, Kutlu Ananın Yerleşimi (Köyü). Bkz. Kamai, Assa.

KAMALOS. Samsun ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Yeni adı, Kamalı. Tarihsel adın öz biçimi Kamala olsa gerek: Kama-la, Kama-cık, Kama'nın (Kutsal Ana'nın) Yavrusu, yâni Artemis. Bkz. Kamai, -la.

KAMAN. Aslı, kanımca hiç kuşkusuz, Komana'nın çeşitlemesi Kamana'dır: K(uwa)-Ama-(wa)na, Kutsal-Ananın-Ülkesi. Bkz. Kamai, wana, Komana.

1. Kaman, Kırşehir'e bağlı ilçe merkezi kentçik.

Bunun ilkçağdaki adıyla ilgili olarak, AnaBritannica'da şu bilgi veriliyor: "Bugünkü Kaman, antik çağda, İç Anadolunun Khamanene yöresinde Zama adlı bir yerleşmeydi". Bunda bir yanlışlık vardır ve Kaman adının öz biçimi Kamana'dır, Khamanene bölgesi adının aslı dahi budur; Zama (aslında, Sama; bkz. aşağıda Sama) aynı bölgede bir diğer kentçik idi. Şöyle ki:

Strabon (12 I 4 sonu) Kappadokia'daki, Strategia (Askerî Vâlilik) denen yönetim bölgelerini anlatırken, bunlar arasında Khamanene'nin de bulunduğunu belirtir. Yine onun (12 II 6) açıkça söylediği üzere, koskoca Kappadokia'da, yönetim örgütü açısından "Polis" yâni kent durumunda yalnız iki yerleşme (Mazaka/Kaisareia ile Komana/Şar) vardı. Dolayısiyle, Kappadokia'daki Khamanene bölgesinde "kent" sayılan herhangi bir yerleşme, Strabon çağında bile, bulunmuyordu. Zama'ya gelince; Ramsay (s. 296 ve 298) Peutinger Tablosunun bu kasabayı Çorum, Sorgun, Kayseri yolunda göstermesinin yanlış olduğunu, Zama'nın Mokissos/Kırşehir'den Tavium'a (Yozgat batı yakınında Büyük Nefes Köyü) yâni tam kuzeye giden yol üzerinde bulunması gerektiğini belirtir. Görülüyor ki, ister Peutinger Tablosunun verdiği bilgiyi ister Ramsay'in açıklamasını kabul edelim, Kırşehir-Ankara yolu üzerinde ve Kırşehir'in kuzeybatısında bulunan Kaman'ın Zama'ya eşitlenmesi olanaksızdır.

Kaman'ın bulunduğu bölgenin Strabon çağında, adı Hellen ağzına uydurularak Khamanene yâni Kamana-(wa)na, Kamana Ülkesi biçiminde söylendiğinin Strabon'da belgelenmesi, şimdi Kaman adıyla tanıdığımız kentçiğin adının kökenini de bize göstermiş oluyor, yâni iki ad arasındaki bağlantıyı kanıtlıyor.

2. Kaman (Köyü). Gaziantep'in Kilis ilçesi Musabeyli bucağına bağlıdır. Adı şimdi Gündeğer edildi. Yöre, Ana Tanrıça tapkısı yurdu Amana/Amanos Dağlarının doğu yakınındadır. Açıktır ki burası da bir diğer Kamana idi. Karş. yörenin adı, Kommagene.

3. Kaman (Köyü). Kayseri ili Pınarbaşı ilçesi Pazarören bucağına bağlı köy; dolayısiyle adaşı Komana'nın (Şar) yakınlarında, yine Ana Tanrıça tapkısı bölgesinde.

4. Kaman (Köyü). Zonguldak ilinde, Bartın ile Amasra arasında.

5. Kaman (Köyü). Adana ili Bahçe ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

6. Kamana (Köyü). Azdavay ile Kurucaşile arasında, Azdavay'ın batı-kuzeybatı ilerisinde köy. Azdavay ilçesinin Pınarbaşı bucağına bağlıdır. Adı şimdi Yamanlar edildi. Anımsatalım ki İzmir'deki Yamanlar Dağının adı da Amanara'dan bozmadır.

KAMANA. Bkz. Kaman, No. 6.

KAMANDA. Antalya iline bağlı ilçe merkezi Kaş dolaylarında bulunmuş bir yazıtta Kamandeus (Kamanda'lı) sıfatının bir halk adı olarak geçmesine bakılarak o yörede varlığı anlaşılan köy (Zgusta, s. 216). Kamanda adı, Kama-(wa)nda ögelerinden türetilmiştir, Kama'ya (Kutsal Ana'ya) Tapan Halk demektir. Bkz. Kamai, Amanda, Adanda, Otranda.

KAMANDODOS. Tam yeri bilinmiyen, İzmir yakınlarında olduğu sanılan bir yerleşimin adı (Zgusta, s. 216). Baştaki Kamand(a?) bölümü, yukarıda incelenen Kamanda adı ile aynı olsa gerektir. Bunun sonuna eklenen sözcüğün öz biçimini, anlamını saptayamadım.

KAMARGA. Eğridir Gölü kuzey yakınlarında bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı anlaşılan, ancak tam yeri saptanamayan bir köy (Ruge, RE Kamarga maddesi). Adının çeşitlemesi biraz sonra karşımıza Kamarkos biçiminde çıkacaktır. Bu adın Anadolu kökenli olduğu kesin ise de, anlamını o kadar kesin güvenle belirleyemiyoruz; Kama-(a)rga, Kutsal Ana'nın Işıltılı (Karlı) Tepesi? Bkz. Kamai, Arga.

KAMARİK. Erzincan ili Kemah ilçesine bağlı bucak merkezi Alpköy'ün eski adı. Kama-

(u)r(a)-ig, "Yüce Kama Halkı". Bkz. Kamai, ura, -ig (b). Karş. Kamakha, Gemerek.

KAMARKOS. Synnada/Şuhut Başpiskoposluğuna bağlı Piskoposluk merkezi kentçiklerden biri olarak Bizans belgelerinde anılıyor, tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 217). Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Kamarga.

KAMAXOS. Bkz. Kamaksos.

KAME. Yalnız bastığı paralardan bilinen bir ilkçağ kenti; Aiolis-Mysia dolaylarında idi (Bürchner, RE Kame maddesi; L.Robert, Villes d'Asie Mineure, s. 17-42). Adında, Lâtin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H harfi ile; aslının Kama yâni K(uwa)-Ama, Kutsal Ana olduğu böylece anlaşılır (bkz. Kamai, Kaman). Gerçekten de, kentin Commodus döneminde bastığı paraların arka yüzünde, Ephesos Artemis'ine benzer bir tanrıçanın tapkı heykelinin kabartması vardır (D.R. Sear, s. 185 No. 1992).

Kameiros. Rodos Adasının en eski kentlerinden birinin adı (İliada, II 656). Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı, baskın olasılıkla, Kamaira yâni Yüce Kama (Kutsal Ana) idi. Bkz. Kamai, Kaman, ira, Ameria.

KAMİSA. Bir adı da Eumeis olan ilkçağ kenti (Ramsay, s. 69 başı ve s. 304 No. 5). Sivas yakınlarındaki Kamisene yöresi adını bu kentten almıştır (Strabon, 12 III 37). Sivas'ın doğu yakınında olduğu savunulmuştur (Ramsay, s. 349). Adının aslının Kam(a)-issa, "Kutlu Ana Kenti" olduğunu güvenle söyleyebiliriz; bkz. Kamai, Kaman, issa. Zaten Hellenleşme döneminin Eumeis adı da bunu doğruluyor: Eu-M(a)-eis, Hellen dilinde: Kutlu Ma Halkı.

Kammala (Halkı). Hitit yurdunun kuzeybatı komşusu olduğu sanılan bir Anadolu bölgesinin, Hitit'lere düşmanlık etmiş halkı (H. Ertem, CAD s. 64'de Kammalla). Bunların yurdunu Kamalos köyü yöresine lokalize edebiliriz kanısındayım. Bkz. Kamalos.

Kammandan. Bkz. Ambanda.

KAMOA. Anadolunun Pontos Kappadokia'sı bölgesinde bir ilkçağ kentçiği; tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 218). Adın aslı Kam(a)-uwa, Kutsal Ana Tapınağı olmalıdır; bkz. Kamai, Kaman, uwa.

KAMOULİA. Keza Kamoulianai, Kamoulianoi, Kamouria. 6. yüzyılda, Iustinianopolis. Kayseri yakınlarında bir kentçik. Peutinger Tablosundaki Cambe olabilir (Ramsay, s. 336). Cambe'nın Kamuwa ile aynı olduğunu Ramsay de görmüştür. Demek ki kent adının gerçek biçimi böyle yâni Kam(a)-uwa, "Kutsal Ana Tapınağı" idi (bkz. Kamoa); *yörenin* adı, kent adına wana takısı eklenerek Kamuwa(wa)na/Kamuwana diye söyleniyordu.

KAMOURE. Yozgat'ın batı yakınındaki ilkçağ kenti Tavium'dan Kayseri'ye giden yol üzerinde, Kayseri'nin 16 mil öncesinde bir köy ya da kasaba (Ramsay, s. 298 No. 3). Aslı Kam(a)-ura, Yüce Kama (Kutlu Ana)'dır. Bkz. Kamai, Kaman, ura. Bu Kamoure, Ramsay'in Galatia-batı Kappadokia haritasında, Kayseri ili merkez ilçesi Erkilet bucağına bağlı Kemer Köyünün yerinde gösterilmiştir. Bu lokalizasyon doğru ise, şimdiki köyün adı, Kemer, ilkçağdaki adın Türk ağzına uydurulmuşundan ibarettir.

KAMOURESARBON/KAMOURİSARBON. Pontos Kappadokia'sında, tam yeri bilinmeyen bir iç bölge kentçiğinin adı (Zgusta, s. 220). Üç ögeden türetilmiş bir Anadolulu ad olduğunu görüyoruz:

a. Birinci öge, yukarıda incelediğimiz Kamoure yâni Kam(a)-ura, Yüce Kutlu Ana adıdır.

b. İkinci öge, "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamında assa/issa'dır. Kamouresarbon biçiminde ortadaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H

ile; yâni, oradaki esa bölümü gerçekte assa'dır. Kamourisarbon biçiminde bunun yerini alan isa bölümü de aslında issa'dır.

c. Sondaki, Hellenleşme döneminde -rbon biçimini almış sözcüğün aslı ve anlamı neydi, saptayamadım.

Zgusta'nın, Anazarbos adındaki zarbos bölümü ile yahut Gordoserba adındaki serba bölümü ile şimdi incelediğimiz adın sarbon bölümünün bir yakınlığı olabileceğini söylemesi yanlıştır. Kaldı ki Anazarbos, Kilikia'daki Anawarza kenti adının çarpıtılmış bir biçimidir, aslında o adın zarba/zarbos diye bir bölümü yoktur.

KAMPAİ. Kayseri kuzeybatı yakınlarında bir kasaba ya da köy. Ptolemaios (5 VI 14) anmıştır. Peutinger Tablosunda Cambe. Ramsay, bunun Kamoulia ile aynı olabileceğini söylediği halde (bkz. Kamoulia) Ruge (RE Kampai maddesi) onun görüşünü dayanaksız sayar. Kampai adı, bu biçimiyle, Hellen dilinde "Kıvrımlar, büklümler, dönemeçler" anlamını taşır. Ancak, bizim incelediğimiz Kampai adı, Anadolulu bir adın Hellen diline uydurulmuş biçimi de olabilir.

KAMPSADOU KOME. Keza, Sampsadou Kome. Erken Bizans çağı belgelerinde anılan bir Phrygia köyü. Dinar yakınındaki Samsun Dağı'nda olduğu sanılıyor (W. Ruge, RE Phrygia maddesi, s. 852).

Samissos (Türk ağzında Samsun) adının Ege'de, Menderes Irmağının ağzı yöresinde Bizans çağında ve Rum ağzında Sampson'a dönmüş bulunduğunu göreceğiz. Burada da benzer bir değişim söz konusudur. Sampsadou Kome, Rumcada Sampsados Köyü demektir; oysa, Sampsados'un o dilde anlamı yoktur. Bu ad, belli ki, Türk ağzındaki Samsun gibi, yine Samissos'dan bozmadır. Samissos, Sama (Kutsal Ana; kullanılışının birçok örneğini yukarıda Kamai, Kaman vb. adlarda gördüğümüz Kama'nın çeşitlemesi) ve issos (yerleşim; buradan: köy, kasaba, kent) ögelerinden türetilmiştir, "Kutsal Ana Yerleşimi" demektir. Bu ad, Dinar yöresinde, Sama'nın çeşitlemesi Kama ile söyleniyor yâni burada Samissos yerine Kamissos biçimi kullanılıyor olmalı ki (nitekim karş. Kamisa), Sampsadou Kome adı yanında bir de Kampsadou Kome çeşitlemesi doğabilmiştir.

KANA/KANE. Adın Kane biçiminde Lâtin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Böylece, onun da aslının Kana olduğu anlaşılır.

Bu ad, kanımca, Kutsal Ana'yı kasdetmek için (Kyma/Kyme adında ve başka adlarda göreceğimiz üzere) kısaltma yoluyla kullanılmış olan Kuwa (=Kutsal) sözcüğü ile, -sal, -ülkesi anlamlarına gelen wana takısından türetilmiştir (bkz. Kuwa, wana). Dolayısiyle, "Kutsal Ana Tanrıçanın Yurdu" demektir.

1. Kana/Kane (Dağı). Çandarlı ve Dikili kentlerini üzerinde taşıyan küçük yarımadanın en yüksek dağı (şimdi Kara Dağ; en yüksek yeri, 772 m.'ye ulaşan Seyret Tepe), Herodotos'da (VII 42) ve Strabon'da (13 I 68) böyle anılır. Çok dikkate değer ki, Strabon, Kana/Kane'yi sadece burun üzerindeki dağın adı olarak değil, burnun kendi adı olarak anmıştır. Oysa yine kendisinin aynı yerde söylediği üzere, bazıları (Strabon'un pek yanlış zannına göre, aigos=keçi sözcüğü yâni Hellen dilinin bir sözcüğü dolayısiyle!) aynı burna Aiga demekte idiler. Bu küçük burun ülkesinin Ana Tanrıça Ülkesi sayılması ve böyle olduğunun da Kana adından anlaşılması; aynı ülkenin diğer adı Aiga sözcüğünün dahi Ana Tanrıçayla bağlantılı olabileceğini gösteriyor ve bizim Aiga adını incelerken vardığımız sonucu, Aiga'nın büyük olasılıkla "Toprak Ananın (Ana Tanrıçanın) Yurdu" anlamında Aia-ka ögelerinden türetilmiş bulunduğu sonucunu doğruluyor.

2. Kana. Keza, Kanna. Konya'nın doğu yakınında Gene Köy'de bulunan yazıtlardan, orada

varlığı öğrenilen ilkçağ köyü (Zgusta, s. 221). Bunun Türk ağzına uydurulmasıyla Gene adının ortaya çıktığı açıktır. Gene Köy'ün yeni uydurulan adını saptayamadım ve Konya 1973 İl Yıllığında böyle yeni uydurulan adlarıyla listelenmiş köylerden hangisinin Gene Köy olduğunu anlayamadım.

Bu Kana/Kanna'nın adı, Ptolemaios'da (5 VI 15) anılır.

3. Kana. Filistin'de Akdenize dökülen bir çay. Tevratta (İos. XVI 8, XVII 9) anılmaktadır. Manas bölgesini Efraim bölgesinden ayırıyormuş. Hangi çay olduğu tartışmalıdır (Beer, RE Kana maddesi, No. 4).

Luwi dilinden gelme birçok adla karşılaştığımız Filistin'de, Kana sözcüğü, aşağıda görüleceği üzere, başka örneklerde de karşımıza çıkacaktır.

4. Kana. İsrail Oğullarının Asser boyuna ait bölgede bir kent. O da Tevratta (İos. XIX 28) anılır. Günümüzde dahi aynı adı taşıyor; ilkçağ Tyros kentinin güneydoğu yakınında idi.

5. Kana. Galilaia/Celile bölgesinde, İncil'in (Yahya İncili, II 1 ve 11) andığı, İsa'nın ilk mucizesinin gerçekleştiği kasaba (keza bkz. Yahya İncili, XXI 2).

6. Kanaan. Araplarda, Kenan. Filistin'in en eski adlarından biri.

KANAİ. Bu ad, Hellen diline göre çoğul bitişini almış ve Kana Halkı anlamını yüklenmiş olmasına rağmen aslında yukarıda incelediğimiz Kana'dan başka şey değildir.

1. Kanai. Yukarıda sözünü ettiğimiz Kana/Kane Yarımadasının kuzeybatı ucunda, şimdiki Killik Kumsalı'nın bitişiğinde uzanan ve artık ortada hiçbir kalıntı olmamasına rağmen yöre halkının Yahudi Kalesi (!) diye anmayı sürdürdüğü pek küçük dil üzerinde bir zamanlar bulunan ilkçağ kenti (Strabon, 13 I 68).

2. Kanai. Plinius (V 101), Lykia bölgesinde, adını Latin yazımına uydurarak Canae biçiminde aktardığı bir diğer Kanai kentinden söz ediyor. Bunun tam yeri saptanamamıştır.

KANAİTİS. Anadolunun Aiolis bölgesinde Kanai kenti yakınında, dolayısiyle Dikili ilçesinin Bademli Köyü yakınında denize dökülen dere. Plinius (V 121-122) anmıştır.

Kanaitis adı, Kanai kentine adını veren yarımadanın (Kana/Kane Yarımadası) ve bunun üzerindeki dağın (Kana/Kane; şimdi, Kara Dağ) bu adı (Kana) ile, Hellen dilinin -itis takısından (bkz. -itis) türetilmiştir; Kana'sal (Dere) demektir.

KANAK (Çayı). Yozgat ili Çayıralan ilçesindedir; Delice Irmağının ana kollarındandır. Adının kökenini ve anlamını saptayamadım.

KANANA. Strabon'un (14 V 14), Tarsus'ta yetişmiş ünlü kişileri sayarken, "bir köyden adını almış olan" Kananites san'lı bir Athenodoros'un sözünü etmesine bakılarak, Tarsus yöresinde varlığı anlaşılan bir ilkçağ köyü. Adının türetiliş ögelerini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz.

KANAURA. Hierokles'in yapıtında anılan ve Antalya batı yakınlarında, Trebenna ile Termessos arasında bulunduğu anlaşılan bir kasaba. Adı, görüldüğü üzere, Kana ve ura ögelerinden türetilmiştir, Büyük Kana demektir. Bkz. Kana, ura. Demek o yakınlarda bir de daha küçük Kana varmış.

Kanda/Sanda. Luwi/Pelasgos dilinde, "Kutsallığı olan". Karş. çağdaş batı dillerinde Saint, Santa. Adın Kanda ve Sanda olarak iki çeşitlemesinin bulunması, bizzat "kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarındaki sözcüğün Kuwa ya da Suwa/Swa diye iki çeşitlemesi bulunduğu içindir.

Kanda/Sanda, Luwi baş tanrısının adlarından biridir. Ana Tanrıça için hiçbir zaman bu

ad kullanılmamış, yerine Kinda/Sinda çeşitlemesi kullanılmıştır. Buna karşılık, Kinda/Sinda çeşitlemesi de yalnız Ana Tanrıça için ve sonra onun yerini alan Artemis gibi âhir zaman tanrıçaları için kullanılmış, erkek tanrılar için hiçbir zaman kullanılmamıştır. İleride Kanda/Sanda yahut Kinda/Sinda sözcükleri ile bağlantılı adları gözden geçirirken bu söylediğimiz durumu göreceğiz.

Kandahar. Afganistanın tarihsel kentlerindendir. İskender burada Alexandreia Arakhosia'yı kurdurmuş idiyse de (Arrianos, 3 XXVIII 4, 4 XXII 4, 5) orada daha önce de bir kent vardı; yâni İskenderin yaptığı, sönük bir kenti yeniden kurarcasına geliştirmek olmuştu.

Kandahar adının sonundaki har bölümü, şar (şehir, kent) sözcüğünün güney Afgan ağzındaki biçimidir. Dolayısiyle Kandahar, "Kanda Kenti" anlamındadır. Ana tanrıçanın erkeğinin Adra (=Erkek, Koca) adıyla tapkı görmesi nasıl kuzeydoğu İran ülkelerine yayılmış ise (bkz. Atrak, Atrek, Otrar vb.), aynı tanrının Kanda adı altında tapkı görmesinin de o yörelere yayıldığı, Kandahar adında ve Gandarios'lar adında kanıtını bulmaktadır.

KANDAK. Aslı Kanda-ka, "(Tanrı) Kanda-yeri".

1. Kandak Köyü. Sonradan Zeus kimliğine bürünmüş bir Anadolu tanrısının tapınağının bulunduğu Karia kenti Euromos'un yakınında; Muğla ili Milâs ilçesi Selimiye bucağına bağlıdır. Aşağıda sözünü edeceğimiz çaydan başka, Sandak Dağı'nın da Muğla ilinde olduğunu anımsayalım.

2. Kandak Çayı. Euromos Zeus tapınağının kuzey yakınından geçer; İzmir-Milâs anayolu bu çayı bir köprü ile aşmaktadır. Tapınak Roma çağı yapısı olduğuna ve orada çok eskiden baş tanrının değil baş tanrıçanın tapkı yeri bulunduğuna göre (bkz. Euromos), Kandaka adı Zeus tapınağının yapımı sonrasında, Roma egemenliği çağında ortaya çıkmış olmalıdır.

KANDAL KOMU. Erzurum ili Aşkale ilçesi Çiftlik bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı Tosunlu'dur. Sondaki Komu için bkz. Kom/Komu (sözcüğü). Baştaki Kandal ise, baş tanrının san'ı Kanda'ya, -cık anlamında küçültme takısı -la'nın eklenmesiyle türetilen Kandala'dan gelmektedir: Kanda'cık, Kanda'nın Yavrusu (Oğul Tanrı: Telepinu, geç dönemde Apollon) demektir. Dolayısiyle, Kandala ile Sa(n)dala/Satala, birbirinin çeşitlemesidir.

KANDARA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Paphlagonia kentçiği. Gangra/Çankırı yakınında imiş. Tam yeri bilinmiyor. Kandara, şimdi Handırı, Kandıra, Kındıra biçimlerinde karşılaştığımız adlarla aynı kökenden gelmiş olmalıdır; bkz. Kandıra.

Kandaroi (Kandaros Halkı). Ptolemaios'un (6 XII 4) andığı bir Sogdiana (Semerkant yöresi) halkı.

Hellen ağzındaki Kandaros adı, ülkenin ya da baş tanrısının adı olması gereken Kandara'dan gelmektedir. Aynı Kandara'yı Anadoluda da gördük. Sogdiana yöresi sonradan Türkleşmekle kendi eski kültürünü Türk kültürüne karıştırdığından ve kanımca Türk adı bile böyle bir etkilemenin, karıştırmanın ürünü olduğundan (bkz. Türk), Sogdiana yöresinde rastlanan Anadolulu adları vurgulamak istiyorum; bu örneği de onun için andım.

KANDASA. Karia kenti. Polybios'ta (XVI 40) ve Byzantion'lu Stephanos'ta anılmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adı, açıktır ki, Kanda-(a)ssa ögelerinden türetilmiştir ve Kanda Kenti anlamındadır; bkz. Kanda, Assa. Karş. Kandyba.

Kandaula. İlkçağ Anadolusunda hem tanrı adı hem de kişi (erkek) adı olarak karşımıza çıkan bir sözcük. Aslının Kandala olduğunu sanırım; bu adın anlamı, yukarıda Kandal Komu'dan söz ederken belirtildi.

Bildiğimiz Kandaula'lar şunlardır:

1. Kandaula, Lydia tanrısı. Hipponax'ın yapıtından günümüze ulaşmış bir parça sayesinde öğrendiğimize göre, Kandaula, baş tanrı Zeus'un oğlu Hermes'in Lydia'da tapkı gören benzeri idi.

2. Kandaula, Hellen ağzında Kandaules (çünkü Hellen'lerde erkek adı vb. bir eril ad, -a sesiyle bitemez). Herodotos'un (I 7'de) andığı bir Lydia kralı; Şâhin Oğulları soyunun ilk kralı Gyges'den önceki kral, dolayısiyle (dikkat edelim) Sanda Oğulları/Herakles Oğulları soyundan gelen kralların sonuncusu. Kanda ile Sanda aynı adın çeşitlemeleri olduğuna göre, şimdi sözünü ettiğimiz kişinin adı olarak Kandaula, onun Kanda/Sanda Yavrusu (soyundan) olduğuna işaret ediyor.

3. Kalynda'lı Kandaula/Kandaules. İran İmparatorluğunun İÖ 480'deki Yunanistan seferine, Karia'daki Kalynda kentinin donattığı geminin komutanı olarak katılan ve o yıl Salamis deniz savaşında ölen Kalynda tyran'ı Damasithymos'un babası (Herodotos. VII 98).

KANDELOR. Keza Candelor, Kentalor, Kandeloros, Skandeloros, Candebor/Kandebor, Kandelore, Skandelor. Alanya/Alaiye'nin ortaçağda kullanılan bir adının çeşitlemeleri (Konyalı, Alanya, s. 57-59). Bunlar Korakesion'dan bozma olmayıp, ilkçağdan kalma Anadolulu bir adın çarpıtılmış biçimleridir kanısındayım. Aslı belki Kandalura idi: Kanda-l(a)-ura, "Yüce Kanda Yavrusu" (=Kanda'nın Yüce Yavrusu); bkz. Kanda, -la, ura, Satala.

KANDEVİR. Karaman iline bağlı bucak merkezi Bucakkışla'da Göksu'ya katılan derenin adı (TA İçel, Adana, Hatay illeri haritası). Görünüşe bakılırsa aslı Kandebra yâni Kand(a)-ebra, Kanda'nın Gürsuyu idi. Bkz. Kanda, Abra/Ebra.

KANDIRA. Anadoluda karşılaştığımız Handırı, Kandırı, Kandıra adlarının tümünün Hellenleşme öncesi dönem Anadolu baş tanrısının (Tarkhun, Adra, Kanda/Sanda) kimliğiyle bağlantılı olduğu kanısındayım. Ancak, bu konuda iki olasılık vardır:

a. Birinci olasılıkta, Kandıra vb. adlar, Kandura yâni Kand(a)-ura'dan gelir ve "Yüce Kanda" anlamındadır; bkz. Kanda, ura.

b. İkinci olasılıkta, Kandıra vb. adların aslı Kadra yâni K(uwa)-Adra, Kutlu Koca (ya da, Kutlu'nun, Ana Tanrıça'nın Kocası)'dır; Rumlaşma döneminde kendini gösteren yaygın eğilimle burada da A ile d arasına bir n sokuşturulmuş, ad Kandra edilmiştir. Bkz. ileride Kandra/Kandria.

Anadoluda karşılaştığımız Kandıra'lar şunlardır:

1. Kocaeli iline bağlı ilçe merkezi Kandıra. Tarihçesi ilkçağa uzanır (bkz. Umar, THİT 2.bsl., c.I/1 s. 64-65). Adının, Bizans çağında, Kentri biçiminde de kullanıldığını biliyoruz. Adın Bizans çağındaki bir diğer biçimi, Pitcher'in yapıtında (Harita No. IX) Kandora olarak gösteriliyor.

2. Kandıra Köyü. Bolu ilinde, ilçe merkezi Karabük'ün güney yakınındadır.

3. Kandıra Tepesi. Emet güneybatı yakınındaki Katran Dağı'nın (bkz. Katran, No. 5) doğu yanıbaşındadır. Bu durum, her iki adın aslının Kadra olduğu yolundaki tahminimizi doğruluyor. Karş. Madra yâni Ma-(A)dra, Ma'nın Erkeği ile bağlantılı Madra Dağı, Madran Dağı.

KANDRA/KANDRİA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınında, Kumdanlı'da bulunan yazıtlarda halk adı olarak Kandrianos (Kandra'lı, ya da, Kandria'lı) sözcüğünün geçtiğine bakılarak o yörede kullanıldığı anlaşılan bir bölge ya da yerleşim adı (Ruge, RE Kandria maddesi). Kökeni ve anlamı konusunda bkz. Kandıra.

KANDROU KOME. Afyon ilinde, Synnada/Şuhut arazisi içinde bir köy (Ramsay, s. 462). Hellen dilinde, Kandros'un Köyü demektir. Kandros'un andros bölümünde, adı Hellen

ağzına uydurulup Andros (Hellen dilinde: Erkek, Koca) biçimine sokulmuş Adra'mızı (Luwi/Pelasgos dilinde: Erkek, Koca; Ana Tanrıçanın Kocası. Bkz. Adra) kolayca tanıyoruz. Baştaki K ise, nice Anadolulu ad'da gördüğümüz üzere, özellikle Ana Tanrıçanın sanı olan Kuwa'nın kısalmışıdır (bkz. Kuwa, Kadra, Kyma/Kyme vb.). Dolayısiyle Kandros, Kuwa'nın (Ana Tanrıçanın) Kocası'dır, Kadra ve Kodros'un tâ kendisidir.

KANDYBA. Ptolemaios'ta (5 III 4) ve Byzantion'lu Stephanos'da anılan bir Lykia kenti. Kalıntılar alanı ilçe merkezi Kaş'ın kuş uçuşu 13 km. kadar kuzeyindedir (G.E. Bean, Lycian Turkey, s. 107-108). Kandyba adı, tanrı Kanda'nın adına, aslında -lık anlamına gelen ve bu yüzden hem "-yurdu" (karş. Arzawa, Ormanlık, Orman Yurdu) hem de tıpkı Türkçede odunluk, samanlık adlarının bir yapıyı anlatması gibi, "-yapısı" (buradan: "-tapınağı") anlamlarını belirten uwa takısı eklenmekle türetilmiştir (bkz. uwa). Dolayısiyle, "Kanda Yurdu" ya da "Kanda Tapınağı" demektir. Karş. Kindya/Kindye yâni Kind(a)-uwa, tanrıça Kinda Yurdu, ya da Kinda Tapınağı.

KANE. Adın kökeni ve anlamı konusunda bkz. Kana/Kane.

1. Bkz. Kana/Kane.

2. Kane. Luwi dilinden gelme Adramut (Lâtin yazımında Hadramut), Adana/Aden gibi adlarla karşılaştığımız, Arap Yarımadası güney ucu yöresinde, Aden'in güney yakınında bir ilkçağ kentinin adı. Ptolemaios (6 VII 10) ve Plinius (VI 23, 104) anmışlardır. Byzantion'lu Stephanos'ta Kanai (Kana'lılar, Kana Halkının Kenti; bkz. yukarıda Kanai) biçiminde geçer. İyi bir limanı olan bu kıyı kenti, deniz yolculuğunda önemli bir konaklama ve ticaret durağı idi (Moritz, RE Kane maddesi).

KANEBİON. Karia'daki Kyon kentinin bu adla da anıldığını Byzantion'lu Stephanos'tan öğreniyoruz. Kanebion adının ortasındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanmaktadır. Sözcüğün Anadolulu öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

KANEŞ/KANİŞ. Kayseri kuzeydoğu yakınında Kültepe höyüğünde bulunan tunç çağı kentinin, Asur/Akkad/Babil dili ve yazısıyla yazılmış çivi yazılı belgelerde geçen adı. Hitit ve Luwi dillerinde ş sesi olmadığı halde, o dillerdeki s'li sözcüklerin, bu çivi yazısında hep ş ile yazıldığını biliyoruz: Örneğin bu çivi yazısından aktarılarak çağdaş yapıtlarda Hattuşa, Hattuşili, Şuppiluliuma diye verilen adların Anadolulu öz biçimi Hattusa, Hattusili, Suppiluliuma'dır.

Sedat Alp ve birçok diğer uzman, Kaneş/Kaniş biçiminde olarak çivi yazılı belgelerde aktarılan adın, Nesa adıyla bağlantılı olduğu ve bu ikinci biçimin, Kaneş/Kaniş'in başındaki K düşmekle oluştuğu kanısındadır.

Nesa adının türetiliş ögeleri ve anlamı konusunda bkz. Nesa.

Dikkat etmeli ki, Hitit belgelerinde, Hitit dilinin doğum yeri bir Nasa kenti imiş gibi o dil için kullanılan Nasili adı dolayısiyle varlığını öğrendiğimiz Nasa kenti ile, şimdi sözünü ettiğimiz Nesa (Kaneş/Kaniş) aynı kent mi idi, bu apayrı bir sorundur ve çoğunluğun bu soruya olumlu yanıt vermesini hem yeterince sağlam dayanaktan yoksun sayıyorum hem de Hitit tarihinin erken dönemine ilişkin bilgilerimizle bağdaştıramıyorum (bu konuda bkz. Umar, THİT 2.bsl., c.I/1, s. 20).

KANGAL. Bkz. Aranga.

KANGVAR. Vaspurakan ile Hakkâri arasında, Bohtan Suyunun çıktığı yörede, Kasrik Suyu/Norduz Çayı kıyısında bir 9. yüzyıl hisarı; şimdi Kengever (Honigmann, s. 168). Adın kökeni eski İran dili olmalıdır. Çünkü o dilde, Var sözcüğü "Hisar" anlamına gelir

(Bartholomae, Altiranisches Wörterbuch, s. 1363 sonu; sözcüğün Sziget-Var gibi Macarca adlarda tıpatıp aynı anlamda bulunması acaba rastlantı mıdır?). Zaten İran'da, günümüzde de varlığını sürdüren bir Kangavar kenti vardır; Hamadan'ın yol üzerinden 83 km. güneybatısında, Nihavend'in 62 km. kuzeybatısındadır.

KANNA. Yukarıda incelediğimiz Kana adının, okunuş ve söylenişte farkı olmayan çeşitlemesi; bkz. Kana. Hellen yazımında Larisa ya da Larissa yazımı vb. okunuşta fark yaratmaz, çift yazılan ünsüzler tek imiş gibi okunur.

1. Kanna. Bkz. Kana, No. 2.

2. Kanna. Mysia bölgesinde, tam yeri saptanamamış bir ilkçağ kasabası (Zgusta, s. 221 sonu).

KANOTALA. Kilise babalarından, hristiyan ermişlerinden Nadiandos'lu Gregorios'un vasiyetnamesinde adı geçen, Kappadokia bölgesinde bir köy. Tam yeri bilinmiyor (Ramsay, s. 340). Adının öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

KANTANA/KANTİNA. Katenna/Kotenna kenti adının bir diğer biçimi (Ramsay, s. 468). Dikkat edilirse, bu çeşitleme, bize Kadys/Kotys ile Kanda'nın aynı tanrı olduğunu da anlatmaktadır. Çünkü adın Katenna/Kotenna biçimi Kadys/Kotys adından wana takısı ile türetilmişken, Kantana/Kantina biçimi, Kanda adı ile, wana takısının çeşitlemeleri ana ve ina'dan türetilmiştir. Bkz. Kanda, wana.

KANTONAS(SA?). Antalya iline bağlı ilçe merkezi Gazipaşa'nın kuzeydoğu yakınında bulunan bir yazıtta adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen bir yerleşme birimi ya da arazi (Zgusta, s. 225). Yazıttaki ad Kantonassa idiyse, bunun Kanduwa-(a)ssa, "Kanda tapkı yerinin kenti" adından bozulmuş bulunması olasıdır. Bkz. Kanda, uwa, assa.

KANYTELİS/KANYTELİDA. Dağlık Kilikia'nın kıyı bölgesinde ilkçağ kenti. Kalıntılar alanına yöre halkı şimdi Kanytelis/Kanytelida adının Türk ağzında çarpıtılmış biçimi olan Kanlıdivane adını veriyor (Semavî Eyice, Silifke çevresinde incelemeler. Kanlıdivane basilikaları. Anadolu Araştırmaları c.IV/V, 1976/1977, s. 411-441). Buraya, Silifke-Mersin arasındaki (Elaioussa kalıntılarının bulunduğu) Ayaş Köyünden 3 km. kadar ileride, sol (kuzey) yanda görülen kavşakta ana yoldan ayrılıp 2 km. sonra kalıntılar alanına varan asfalt yüzeyli bir bağlantı yoluyla ulaşılır. Kalıntılar, sevimli bir obruk'un çevresindedir. Bir doğa harikası olan bu obruk, ilkçağda kutsal görülmüş olmalıdır; çünkü onun çevresinde oluşan, sıradan bir yerleşme birimi değil, ilkçağda bir tapınak kentçiği, erken ortaçağda da bir kiliseler kentçiği idi.

Kanytelis/Kanytelida adının sonundaki is/ida, Hellen ağzının eklemesidir ve o dilde -sal anlamındaki takılardan biridir. Kanytel(a) bölümü Anadoluludur; bunun aslı Kanutala olsa gerek. Bkz. yukarıda Kanotala.

Kanza. Bkz. Ganza.

KAOANİA. Bkz. Kawa.

KAOUATRA. İlkçağ Bithynia bölgesinde, Bolu yakınlarında bulunan bir yazıttan, o yörede varlığı öğrenilen bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 225). Adının aslı Kuwa-Adra, "Ana Tanrıçanın Erkeği" olmalıdır; bkz. Kuwa, Adra, Kadra, Kodros.

KAPHRENA. Bkz. Caphrena.

KAPNİSKERTİ/KAPNİSPERTİ. 12. yüzyılda İmparator İoannes Komnenos'un Ermenilerden zaptettiği bir Kilikia hisarı. Adının Kapniskerti biçimini Ramsay (s. 424 No. 63) aktarıyor, hisarın yerini söylemiyor. Honigmann (s. 129) ise, hisar adının Rum ağzındaki biçimini Kapnisperti diye aktarıyor; Ermenilerce kullanılan adın Gaban ya da Gabnupert

olduğunu, bu hisarın (Maraş ile Feke arasında tam orta yerde) şimdiki Geben olduğunu söylüyor.

Ermenicede Pert, "Kale" demektir (karş. Pertek). Dolayısiyle Gabnupert, Gaban/Kaban Kalesi'dir. Rumların, Gabnupert'ten bozma Kapnisperti adı yanında kullandıkları Kapniskerti adı bize anlatıyor ki, Ermeniler hisarı Gabnukert diye de anıyorlardı. Gerçekten, Kert, İran dilinde "Kent, Hisar" demektir ve bu sözcüğü Ermeniler de kullanmışlardır (bkz. Kert). Gaban yâni Kaban sözcüğüne gelince; bu konuda iki olasılık vardır. Birinci olasılıkta, adın aslı Kawana'dır (bkz. Kawana). İkinci olasılıkta, adın aslı, Keban adının aslı ile aynıdır (bkz. Keban).

KAPPADOKİA. Orta Anadolunun doğu yanında büyük bir bölgenin adı, daha doğrusu o adın Hellen ağzındaki biçimi (aslı için bkz. Katpatuka).

Geleneksel anlayışa yâni Roma çağının anlayışına göre Kappadokia, batıda, Tuz gölü kıyısına; güneybatıda, Toroslara (Herakleia/Ereğli ve İvriz kabartması, Kappadokia'da kalır); güneyde, keza Toroslara (Tufanbeyli yakınındaki Komana/Şar Köyü, Kappadokia'da kalır); doğuda ve güneydoğuda, Fırat Irmağına (Malatya, Kappadokia'da kalır); kuzeyde, Sivas yakınlarına (Amaseia/Amasya, Pontos Ülkesi kapsamındadır, buna karşılık Mecitözü dolayları ve oradaki Eukhaita kenti, Çorum, Boğazkale yöresi Kappadokia'dadır) uzanır. Bugün özellikle turizm sektöründe, Kappadokia denince yalnız Ihlara ve Göreme Vâdilerinin anlaşılması pek yanlıştır.

Kappadokia, Kappadox Irmağının adından türetilmiş, Kappadox Yurdu anlamında bir addır. Kızılırmak'a doğudan katılan kolların biri, sanıldığına göre Delice Çay, Kappadox adını taşıyordu. Bu sözcüğün kökeni konusunda bkz. Nezahat Baydur, Kayseri Tarihi, s. 114-115. Irmağın adı, eski İran belgelerinde Katpatuka biçiminde anılır. Bazı uzmanlar bu sözcüğün İran dilinde "Güzel atlar ülkesi" anlamına geldiğini kabul etmektedirler. Bunun doğru olmadığı kanısındayım; bkz. Katpatuka.

KAPRİA. Anadolunun Pamphylia bölgesinde, Sillyon kenti ile Eurymedon/Köprü Suyu arasında geniş bir göl (Strabon, 14 IV 2). Bean'a göre (Turkey's Southern Shore, s. 90) Aspendos kalıntıları alanının batı yakınındaki bataklık, bu ilkçağ gölünün yeridir.

Kapria adı, görünüşte, Hellen dilinde "Yaban domuzu" demek olan Kapros'la bağlantılı ve "Yaban domuzu yurdu" anlamında görünüyor. Aslında hiç kuşkusuz ad, K(uwa)-abra, "Kutlu/Güzel-Abra (Gür su, Irmak)" adından, Hellen dilinin "sal, -ülkesi" anlamlarındaki takılarından -ia takısı ile türetilmiştir ve kasdedilen Abra (Irmak) da, adının öz biçiminin Abra/Ebra olduğunu farkettiğimiz Eurymedon Irmağının (Köprü Suyu) tâ kendisidir. Bkz. Eurymedon.

KAPRİMA. Sicilyalı Diodoros'un yapıtında (19 LXVIII 5) anılan bir Karia kentçiği. Tam yeri bilinmiyor. Adının sonundaki ima'nın, Luwi dilinde ve ardılı dillerde "insanı, halkı" anlamına gelen uma sözcüğünün bir çeşitlemesi olduğunu biliyoruz; bkz. ima. Baştaki Kapr(a?)'nın aslı belki K(uwa)-Abra,Güzel-bol su idi; bkz. Kuwa, Abra, Eber, Gebrem.

KAPROS. Lykos/Çürüksu'nun Menderes'e katılma yeri yakınında Menderes'e katılan bir diğer dere (Strabon, 12 VIII 16), Bu, aslında, Çürüksu'nun kollarından (Kaklık Çayı, Aksu, Gökpınar Deresi; bkz. Denizli 1973 İl Yıllığı, s. 32) biri olmalıdır. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Kapria, Kaprima.

KAPUTRU. Erzurum ili Pasinler ilçesinin merkezi olan Hasankale kasabası yerindeki ortaçağ hisarının adı. Bu yörede beylik kuran Hacı Togay oğlu Hasan Bey 1336-1339'da hisarı onarıp yenilediği için artık Hasan Kalesi diye anılmış, günümüzde Hasankale olmuştur deniyorsa da (TA Hasankale maddesi) Hasankale adının aslı nesli konusunda bkz.

yukarıda Basean.

Kaputru adı, Urartu adının bir diğer biçimi olan Uruatru'yu hemen akla getiriyor; ancak, kökenini, anlamını güvenle saptayamıyoruz.

Kapyai. Yunanistanda, Peloponnesos'un Arkadia bölgesinde bulunan ve Troia'lı Prens Aineias tarafından İtalyaya giderken kurulduğuna inanılan çok eski bir kent (Strabon, 13 I 53). Adının sonundaki i, Hellen ağzının eklemesidir ve sözcüğü, Hellen dilinde, "Kapya'lılar"(kenti) anlamında çoğul yapar (karş. Taba'dan Tabai vb.). Böylece anlaşılır ki bu kent, İtalyadaki Capua'nın adaşıdır. Bkz. Capua.

Kapys. Hellen destan inancında, Anadolulu iki destan kişisinin adı. Kökeni ve anlamı konusunda bkz. yukarıda Capua.

Sözünü ettiğimiz destan kişileri şunlardır:

1. Kapys. Troia'lı Prens Aineias'ın dedesi. Yâni, Aphrodite ile sevişerek Aineias'ı doğurtan Ankhises'in babası (İliada, XX 215-240).

2. Kapys. İtalyaya göçen Aineias'ın yoldaşlarından olup İtalyada Capua kentini kurduğuna inanılan Troia'lı yiğit (Vergilius, Aeneas, II 35; Suetonius, Caesar'ın Yaşamı, 81; Titus Livius, IV 37).

Kar (sözcüğü). Luwi dilinde khar biçiminde kullanılan ve bazı küçük değişikliklerle, onun yakın hısımı eski Hind-Avrupa dillerinde de rastlanan bu kök sözcük, "Baş" (buradan: kral, reis; keza: doruk, uç, çıkıntı, yarımada ucu vb.) anlamlarına geliyordu. Bu konuda ayrıntılı inceleme için bkz. Umar, THİT 2. bsl., c.I/1 s. 119-120. Akra, Akro, Kra, Kro, Kor bu sözcüğün (çoğu geç dönemlerde kullanılan, hemen hepsi de Hellen dilinde aynı anlamda olarak bulunan) çeşitlemeleridir.

Luwi diliyle eski Hellen dilinin dışında hısım dillerdeki benzer sözcüklere örnekler verelim:

a. Hitit dilinde Harssana (Kharssana), "Baş, kafa" (Sturtevant, s. 38, 152).

b. Çağdaş Farsçada Sar, Ser, "Baş, kafa". Farsçanın K yerine S kullanmavı yeğleyen Satem topluluğu dillerinden olduğunu anımsayalım.

c. Eski İran dilinde Garay, "Tepe, dağ, sıradağ" (Bartholomae, Altiranisches Wörterbuch, s. 513).

d. Ermenicede Garap, "Baş, kafa"; Sar, "Doruk, dağ". Sar'ın yazımı re ile; ra ile yazılırsa "Buz" anlamında olur.

Kar (destan kişisi). Anlamını bilmedikleri Karia adına köken ve anlam yakıştırmak için Hellen'lerin uydurduğu bir destan kişisi. Lydos ve Mysos'un kardeşi imiş. Karia'lılar, Kar'ın; Lydia'lılar, Lydos'un; Mysia'lılar da Mysos'un soyundan geliyormuş (Herodotos, I 171).

Kara (Türkiyedeki coğrafya adlarında). Bu Türkçe sözcük, Türkiyedeki *dağ ve tepe adlarında*, gereğinden pek çok daha fazla kullanılmıştır. Üstelik böyle adlardan kiminin içinde bulunan diğer Türkçe sözcüklerle ad, bir dağ ya da tepe adı için, son derecede saçma bir anlam taşıyabilmektedir (Akçakara Dağı gibi).

Bu adlardan bir haylisinin, aslında, Luwi dilinde ve ardılı Anadolu dillerinde "Baş" (buradan: Doruk, uç vb.) anlamına gelen Kar sözcüğünden, ya da Kar sözcüğü ile türetilmiş Anadolulu adlardan, günümüze çarpıtılarak ulaşmış, yâni Türk ağzına uydurulmuş, görünüşte Türkçe adlar olduğu kanısındayım; nitekim Türkiyede bol sayıda karşılaşılan ve Türkçedeki anlamı pek saçma düşen Sakar Dağı adı da gerçekte Luwi dilinde Swa-Kar, Kutlu/Güzel-

Doruk adından gelmedir.

Türkiyedeki Kara Dağ, Kara Tepe gibi adların örnekleri arasında şunları sayabilirim:

1. Kara Dağ. İlkçağ Kappadokia bölgesi kuzey yanında; Mecitözü'nün 20 km. güneydoğusunda, Amasya'nın 40 km. güneybatısında, 1520 m.

2. Kara Dağ. İlkçağ Phrygia bölgesinde, Seyitgazi'nin 30 km. güneydoğusunda, Kırka'nın 30 km. doğusunda, 1508 m.

3. Kara Dağ. İlkçağ Phrygia bölgesi güney ucunda, Burdur iline bağlı ilçe merkezi Gölhisar'ın güney yanıbaşında, 2105 m.

4. Kara Dağ. İlkçağ Pisidia bölgesi güneydoğu yanında, Antalya ilinde, bucak merkezi Beşkonak'ın kuzeydoğu yanıbaşında, 1346 m.

5. Kara Dağ. İlkçağ İsauria'sı ile Dağlık Kilikia'sının sınırında, ilçe merkezi Bozkır'la Alanya arasında orta yerde, 2531 m.

6. Kara Dağ. İlkçağ Gorduana bölgesinde, Siirt'in 40 km. güneyinde.

7. Kara Dağ. İlkçağ Gorduana bölgesinde, Hakkâri'nin 20 km. kuzeybatısında. Karş. Gare Dağı, Garanda.

8. Kara Dağ. İlkçağ Urartu bölgesinde, Van iline bağlı ilçe merkezi Özalp'ın 50 km. doğu-güneydoğusunda, Türkiye sınırı dışında fakat yakınında, İran'da.

9. Kara Dağ. İlkçağ Bithynia bölgesinde, Adapazarı'nın 30 km. güney-güneydoğusunda.

10. Kara Dağ. İlkçağ Paphlagonia bölgesiyle Bithynia bölgesinin sınırında, Gerede'nin 15 km. doğu-kuzeydoğusunda.

11. Kara Dağ. İlkçağ Paphlagonia bölgesinde, Zonguldak ilinde, Kurucaşile'nin 10 km. güneyinde.

12. Kara Dağ. İlkçağ Troas bölgesinde, ilçe merkezi Çan'ın 15 km. kuzeybatısında, 775 m.

13. Kara Dağ. İlkçağ Mysia bölgesinde, Bandırma'nın 20 km. doğusunda, 764 m.

14. Kara Dağ. İlkçağ Paphlagonia bölgesinde, Sinop'un 60 km. güneybatısında, Sinop ile Taşköprü arasında.

15. Kara Dağ. İlkçağ Pontos bölgesinde, Trabzon'un 25 km. batı-güneybatısında, Vakfıkebir'in 15 km. güney-güneydoğusunda.

16. Kara Dağ. İlkçağ Pontos bölgesinde, Erzincan'ın 35 km. kuzeybatısında.

17. Kara Dağ. Aynı bölgede, Erzincan'ın 30 km. doğusunda, 3030 m.

18. Kara Dağ. Aynı bölgede, Erzurum ili kuzeyinde, Artvin ili sınırı üzerinde, İspir ile Yusufeli arasında.

19. Kara Dağ. İlkçağ Aiolis bölgesinde, İlkçağda Kana/Kane Burnu denen küçük yarımadada (bu nedenle, Kana/Kane Dağı diye de anılmıştır), Dikili ile Çandarlı arasında.

20. Kara Tepe. İlkçağ Bithynia, Paphlagonia, Phrygia sınırlarının birleştiği bir yörede, Ankara iline bağlı ilçe merkezi Kızılcahamam'ın 40 km. kuzeybatısında, 1742 m.

21. Kara Tepe. İlkçağ Phrygia bölgesinde, Afyon ilinin Emirdağ ilçesi batı yanında; Bayat'ın 20 km. kuzeybatısında.

22. Akçakara (!) Dağı. İlkçağ Urartu bölgesinde, Diyarbakır iline bağlı ilçe merkezi Kulp'un 30 km. kuzeybatısında.

23. Çobankara Dağı. İlkçağ Pisidia, Lykaonia bölgelerinin sınırında, Seydişehir

yakınındaki Suğla Gölünün güneybatı yanında, 2316 ın.

24. Karaabdal Tepe. İlkçağ Pontos bölgesinde; yukarıda No. 15'deki Kara Dağ'ın 10 kın. güney ilerisinde, 2150 m.

25. Karakısrak Dağı. Aynı bölgede, yukarıda sözü edilen Karaabdal Tepe'nin 10 km. batısında, Tonya'nın güneybatı bitişiğinde.

26. Kara Ömer Dağı. İlkçağ Pontos bölgesinde, Amasya'nın 30 km. kuzeydoğusunda, 1971 ın.

27. Karabey Dağı. İlkçağ Mysia bölgesinde, İzmir ili kuzey ucunda, Madra Dağı'nın güney bitişiğinde.

28. Karataş Dağı. İlkçağ Paphlagonia bölgesinde, Çerkeş'in 25 km. batı-güney batışında, Kardakçı Dağı'nın 15 km. kuzeybatısında.

29. Karaboğa Dağı. İlkçağ Kappadokia bölgesinde, Kaman'ın batı yakınında, 1307 m.

30. Karababa Dağı. İlkçağ Urartu bölgesinde, Bingöl ilinde, batı yanda, Tunceli ili sınırı yakınında, Kiğı'nın 20 km. güney-güneydoğusunda.

31. Karasakal Dağı. Tunceli ilinde. Bunun adı, Karsa'lı bir addan bozma da olabilir (Karsaka, Karsa Yeri?). Bkz. Karsa, -ka.

32. Karasinir Dağı. İlkçağ Kappadokia bölgesi batı sınırında, Şereflikoçhisar'ın 15 km. kuzeydoğusunda; keza,

33. Karasinir Dağı. Aynı bölgede, yukarıda sözü edilen adaşının 20 km. kuzeydoğusunda (TA Ankara ili haritasına bkz.). Bu Karasinir adı, çok güçlü olasılıkla, Kharsiana adının bozulmuş biçimidir. Bkz. Kharsiana.

34. Karaoğlan Dağı. İlkçağ Lydia bölgesi kuzey yanında, Manisa ilinde, Gördes'in 15 km. kuzeydoğusunda.

Karakuş, Karakaban, Karakavan, Karakaya gibi, büyük çoğunluğu Karka'lı, Kraka'lı tarihsel adlardan bozma olabilecek dağ adları için bkz. Karaka. Kardüz, Kardakçı gibi Karda/Korda'dan bozma, Türkçe görünüşlü dağ adları için bkz. Karda.

KARABEGAN. Elazığ ili Palu ilçesine bağlı bucak merkezi Arıcak'ın eski adı. Kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım. Görünüşte Türkçe ile Kürtçe karışımı, "Karabey'ler" (Kara Bey'in Halkı) anlamındadır.

KARABİGA. Marmara denizi kıyısında, eşkiya barınağı olduğu için Osmanlının yaktığı Pegai kentinin kalıntıları alanına verilen ad. Türkçede Kara, "Yıkıntı durumunda, yakılıp yıkılmış" anlamında da kullanılır, hatta genelde "Ürküntü verici görünüşü olan" demeye gelir. Osmanlı sonradan, yeni Biga kenti olmak üzere, günümüzde Çanakkale iline bağlı ilçe merkezi durumundaki Biga'yı kurdu. Karabiga, Karabiga Kalesi denen kalıntılar alanının bitişiğinde ise, yeni bir kasaba gelişti; günümüzde bucak merkezidir. Bkz. Pegai.

KARABURNA. Hacıbektaş ilçesine bağlı olan ve ilçe merkezi kasabanın güneybatısında, yol üzerinden 12 kın. uzağında bulunan, bir "Geç Hitit" (gerçekte, Luwi) yazıtıyla ünlü köyümüz. Karaburna adının içindeki Burna'nın öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

KARAÇOR. Elazığ ili Palu ilçesine bağlı bucak merkezi Çaybağı kasabasının eski adı. Yeni adından anlaşıldığı üzere, bir derenin Fırat'a (Murat Suyuna) katıldığı yerdedir (şimdi, Keban Barajı gölü güney bölümünün kıyısında). Karaçor, o derenin adı olsa gerek (Ermenicede Çur=Su; buradan; Akarsu).

Karaganda. Bkz. Karkaralı.

KARAHİSAR. Anadoluda Türkler döneminde çokça kullanılan bu yerleşim adı, şimdi, örneklerin kiminde, değiştirilmiştir. Bu arada:

1. Şarkî Karahisar. Şimdi Şebinkarahisar dediğimiz kasaba daha önce böyle anılıyordu.

2. Karahisar-ı Sâhib, Afyon Karahisarı. Şimdi kendisine de Afyon denen, Afyon ilinin merkezi kentin eski adları böyle idi. Karahisar-ı Sâhib adı, orada beylik kuran Sâhib Ata Oğulları'nın anısını yaşatmaktadır.

3. Develi Karahisar, Niğde ile Kayseri arasındaki ilçe merkezi Yeşilhisar kasabasının eski adıdır (Özergin, s. 145).

Karaka/Kıraka. Türkiyede bazı dağların, tepelerin görünüşte Türkçeden gelme adlarında, başta, bu bölümü görüyoruz. Sözü edilen bölümün, gerçekte, Luwi dilinde ve ardılı dillerde "Dorukyeri" anlamındaki Karka/Kraka'nın Türk ağzına uydurulmuş biçimi olduğu kanısındayım; bkz. Kar, Karka, Kraka.

Bu gibi adların başlıca örnekleri şunlardır:

1. Karakaçan Tepesi. Kırklareli ilindedir.

2. Karakatran. Toroslar dizisinin güney yamaçlarında, ilçe merkezi Erdemli'nin 20 km. kadar kuzeyinde, 1615 m. yükseklikte bir yer. Codex Kultur-Atlas'ta (Harita No. 36/34) "Karakatran Mevkii" olarak işaretlenmiştir; TA İçel haritasında ise adı yazılmış, ne olduğu belirtilmemiştir.

3. Karakok Dağı. Polatlı güney yakınındadır.

4. Karakoz Dağı. Fethiye doğusunda, Akdağlar dizisi üzerinde; Eşen Çayı ağzından biraz içerideki Xanthos kenti kalıntıları alanının kuzeydoğu yanındadır.

5. Karakoz Dağı. Osmaneli ile Söğüt arasındadır.

6. Karakoz Dağı. Silifke'nin 12 km. kadar kuzeyinde, Çaltıbozkır Köyünün kuzey bitişiğindedir.

7. Karakiriş Dağı. İlkçağ Bithynia bölgesinde, Seben ile Çayırhan arasında orta yerdedir.

8. Karagüney Dağı. İlkçağ Phrygia'sı (sonra, Galatia'sı) ile Kappadokia sınırı yöresinde, Kırıkkale'nin 10 km. kuzeyindedir.

9. Karakaban Dağı. Bkz. aşağıda Karakaban Dağı.

10. Karakavan Dağı. Bkz. aşağıda Karakavan Dağı.

11. Karagedik Dağı. İlkçağ Karia bölgesinde, Muğla ilinde, Yatağan ile Kavaklıdere arasındadır.

12. Karakaya Tepesi. İlkçağ Pontos bölgesinde, Bayburt ilinde, Bayburt'un 25 km. kuzey-kuzeydoğusunda, 2520 m.

13. Karakaya Tepesi. İlkçağ Bithynia bölgesinde, İznik'in 20 km. kuzeydoğusunda.

14. Harhal Dağı. Bingöl ilinde kuzey yanda, ilçe merkezi Karlıova'nın kuzey ilerisindedir. Karş. Harhur.

15. Kerkeli Dağı. Burdur iline bağlı ilçe merkezi Gölhisar'ın 25 km. güney-güneybatısındadır.

16. Kırklar Dağı. Mecitözü'nün 20 km. güneybatısında, 1791 m.

17. Kırağan Dağı. Burdur ilinde, Kestel Gölü güney yanındadır.

18. Kırkok Dağı. Burdur ilinde, ilçe merkezi Bucak'ın 20 km. güneyindedir.

19. Korekem Dağı. Siirt'in 35 km. kuzeybatısındadır.

20. Kerah Dağı. İdil'in 30 km. kuzeydoğusunda, Şırnak'ın 40 km. kadar batı-güneybatısındadır.

21. Korkbaba Dağı. Van ilindeki ilçe merkezi Özalp'in 60 km. kadar kuzeydoğusunda, İran'da, Türkiye sınırı yakınındadır.

22. Kırık Dağ. Düzce'nin 10 km. doğusundadır.

23. Kırık Dağ. Bartın ile Safranbolu arasındadır.

KARAKABAN (Dağı). Trabzon ile Gümüşhane illeri sınırında, Zigana Dağları doğusundadır. Adının öz biçiminin Kraka-wana, Dorukyeri-ülkesi olduğunu güvenle kabul edebiliriz. Bu dağ, aşağıda göreceğimiz Karakavan Dağının adaşıdır. Bkz. Kar, -ka, wana, Karaka.

KARAKAFUR (Dağı). Erzurum ili kuzeydoğu yanında, Rize ili sınırında, İspir ile İkizdere arasında orta yerde. Adının, Anadolu kökenli, Karka (Dorukyeri) sözcüğünü içeren bir addan Türk ağzına uydurulmuş olduğu kanısındayım. Bkz. Karaka. Aslı belki, Kappadokia dilinden gelme Karkaura idi: Karka-ura, "Yüce Dorukyeri". Bkz. Kar, -ka, Karka, ura.

KARAKATRAN. Bkz. Karaka, No. 2.

KARAKAVAN (Dağı). Yukarıda anılan Karakaban Dağının 40 km. kadar güneyindedir. Adı, besbelli ki, onun adıyla aynı kökenden geliyor ve hatta aynıdır.

KARAKEBAN (Tepe). Karakaban Dağı'nın kuş uçuşu 60 km. kadar güneybatısında, Gümüşhane ilinin batı yanında, dolayısiyle Giresun ili sınırı yakınında, ilçe merkezi Şiran'ın 15 km. kadar kuzey ilerisindedir. Adının Karakaban adıyla aynı kökene dayandığı açıktır.

KARAKOÇ (Ilıcaları). Bkz. Karnia.

KARAKÖSE. Ağrı ilinin merkezi olan kentin adı; şimdi artık ona da Ağrı deniyor. Karaköse, asıl adın, köse'lik göze alınmakla hristiyanlığı örtülmüş biçimidir, çünkü adın aslı Kara Kilise'dir (Ağrı 1973 İl Yıllığı, s. 21 ve Ali Cevad, s. 606: "Kara Kilise. Erzurum vilâyetinin Bayezid sancağında kaza merkezi bir kasabadır").

KARALİA. Keza, Karallia. Beyşehir kentinin ilkçağdaki adı (Ramsay, s. 277 No. 20; s. 367, s. 397 No. 5). Beyşehir Gölünün adına, Hellen dilinin "-yurdu" anlamındaki -ia takısı eklenmekle türetilmiştir.

KARALİS. Beyşehir Gölünün ilkçağdaki adı (Ramsay, s. 398 No. 6). Sondaki -is, Hellen dilinin takısıdır (bkz. -is). Adın aslı Karla olabilir. Türetiliş ögelerini ve anlamını saptayamadım. K(uwa)-Arla, Güzel-Göl? Bkz. Kuwa, Arlaia.

KARALİTİS. Bu ad, Beyşehir Gölünün adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi Karalis'in içinde de bulunan, anlamını güvenle saptayamadığımız Karal(a?) sözcüğüne, Hellen dilinin -itis takısını eklemekle (bkz. -itis) türetilmiştir, "Karal(a?) Yurdu" demektir. Karal(a) bölümünün aslı, Karla yâni K(uwa)-Arla, "Güzel-Arla" olabilir; Arla sözcüğünü Eğridir Gölü yanıbaşında Barla/Parlais adı içinde de görmüştük. Bkz. Barla, Arlaia, Arlissos. Sözcük belki "Göl" anlamında idi.

Karalitis adıyla şu örneklerde karşılaşıyoruz:

1. Karalitis. Karalis/Beyşehir Gölü yöresinin adı.

2. Karalitis. Gölhisar-Korkuteli arasındaki Söğüt Gölü'nün ilkçağdaki adı (Özsait, Pisidya/1, s. 9, 57 sonu; G.E.Bean, Lycian Turkey, s. 168).

KARAMBİS. Anadolunun Karadeniz kıyısında, Strabon'un (12 III 10, 11) andığı bir burun; şimdi, Kerempe Burnu. Zgusta (s. 226), eski Anadolu dilleri hakkında bilgisi ol-

madığından, hemen adı Hellen diline göre açıklamak istiyor ve adın Hellen dilinden geldiğini, "Yengeç" anlamındaki Karabis/Karabos sözcüğünün bozulmuş biçimi olduğunu söylüyor. Bence, "Uç, çıkıntı" anlamındaki Anadolulu sözcük Kar/Kra'dan gelme bir ad karşısında bulunmamız daha güçlü olasılıktır. Bkz. Kar.

KARA MENDERES. Bkz. Skamandros.

KARANA. Ateporix adlı yöresel bir Galat Beyinin başkenti iken, bu bey'in İS 3'de ölümü üzerine Roma ülkesine katılan ve Polis (=Kent) durumuna yükseltilip adı Sebastopolis'e (Augustus Kenti) çevrilen bir kasaba; Tokat'ın 67 km. güneybatısında bugünkü Sulusaray (Strabon, 12 III 37; A.H.M. Jones, s. 168). Adı, Kar kök sözcüğüyle wana takısından türetilmiştir, "Baş-sal, Başkan-sal" demektir. Bkz. Kar, wana, Karanos.

Karanos (sözcüğü). Lydia'lıların "Başkan, Komutan" anlamında kullandığı sözcüğün Xenophon tarafından (Hellenika, 1 IV 3) Hellen ağzına uydurulup sonu -os edilerek aktarılan biçimi. Aslı Karana olmalıdır; bunun türetiliş ögeleri ve anlamı için bkz. yukarıda Karana. Karş. aşağıda Karine. Keza bkz. Gryna.

Karanos (destan kişisi). Büyük İskender'in de mensup bulunduğu Makedonia kralları soyunun ilk kralı, destan kişisi Makedonia'lının adı (Sicilyalı Diodoros, VII 17'de anmıştır). Bununla ilgili söylenceler pek çeşitlidir ve çelişkilidir (Kahrstedt, RE Karanos maddesi). Makedonia'da, ülke adının kendisinden başlayarak rastladığımız Luwi kökenli adların bir diğer örneği.

KARANTİ. Çanakkale ili Biga ilçesine bağlı bucak merkezi Gündoğdu'nun eski adı. Bu kasabamız, görünüşe bakılırsa, Hakkâri ilindeki Garanda Dağı'nın adaşıdır; her iki ad, Luwi dilinin ve ardılı dillerin Karanda yâni Kar-wanda, Doruk -lu sözcüğünden gelmektedir. Bkz. Kar, wanda.

KARAPE. Kuzeydoğu Anadoluda, Ptolemaios'un andığı bir kasaba. Yeri saptanamamıştır (Ramsay, s. 72). Adının kökeni ve anlamını da güvenle saptayamıyoruz.

KARATALLIK (Dağı). Ermenek'in 30 km. kadar güney-güneybatı ilerisindedir (TA, Antalya, Burdur illeri ve çevresi haritası; Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/32). Bu adın Karata bölümünün, Krateia, Kreta adları gibi, aslında Luwi dilinin "Doruklu" anlamındaki sözcüğünden bozma olduğu kanısındayım; bkz. Krateia, Kreta.

KARAZ (Höyüğü). Erzurum'un 16 kın. kuzeybatısında, bucak merkezi Ilıca'nın 5 km. kuzeyindedir (bkz. Umar, THİT 2. bsl., c.I/1, s. 12). Karaz adı, höyük dolayısiyle ünlenmesine rağmen, gerçekte oradaki köyün adıdır. Burası Elegeia kentinin (bkz. yukarıda Elegeia; ayrıca, Umar, THİT c.II s. 234, 237) yeri olsa gerektir; hatta Ilıca adı ile Elegeia adı arasındaki yakınlık, rastlantı ürünü olmayabilir. Bkz. Elegeia.

Karaz adına gelince. Ortaçağda, yörenin Ermeni halkı, buradaki kente Arzen/Arsen diyordu. Hitit belgelerinde Azzi adıyla anılan kenti Herzfeld (s. 118) buraya lokalize ediyor. Arzen, 1049'da, Selçuklu'larca yakılıp yıkıldı, halkı Theodosiopolis/Erzurum'a göçtü, burada artık oturulmaz oldu. Arzen/Arsen'e Araplar ve Türkler Erzen dediği için, yıkılmış kent, bir süre Kara Erzen diye anıldı, sonra bu ad Karaz'a döndü (İsmet Parınaksızoğlu, TA Erzurum maddesi, Tarih bölümü).

Koşay (Erzurum, s. 53) değişik bir görüş öne sürüyor. Ona göre, "Karaz adı, Türkçe kara ile az'dan mürekkep(tir-Umar); bu ad ise, Az sözünde Hitit İmparatorluğu çağında buralarda hâkim Azzi kavmini aramak mübalâğa sayılmaz". Aynı görüş, s. 57 başında da tekrarlanıyor.

KARBA. Bizanslı tarihçi Kedrenos'un andığı, Göksun dolaylarındaki bir kasabanın adı

(Ramsay, s. 306 No. 8). Tam yeri bilinmiyor. Adının aslı Luwi dilinde Karwa yâni Karuwa, Doruk-luk olmalıdır. Bkz. Kar, uwa, Karbala, Krya, Endelekhone.

KARBALA. Bu ad, yukarıda incelediğimiz Karba sözcüğüne, -cık anlamında -la takısının eklenmesiyle türetilmiştir. Dorukluk-çuk demektir.

1. Karbala. Kilise babalarından, Nadiandos'lu Gregorios'un bir mektubunda anılan Kappadokia kasabası. Türk ağzında adı Gelvere oldu (Ramsay, s. 315), şimdi masa başı uydurmasıyla Güzelyurt edildi. Ihlara Vâdisi yakınında, gerçekten de küçük bir yükselti üzerindedir.

2. Karbala. Balıkesir yakınlarında bulunan bir yazıtta, yöresel bir halkın adı olarak Karbaleidon adının geçmesine bakılarak, o yörede varlığı anlaşılan köy ya da kasaba (Zgusta, s. 227).

KARBANA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Lykia kenti; tam yeri bilinmiyor. Adı, yukarıda incelediğimiz Karba sözcüğüne, Luwi dilinin ve ardılı dillerin, -sal anlamında (buradan: "-yurdu" anlamında) wana takısının eklenmesiyle türetilmiştir. "Dorukluk-yurdu" ya da, "Çıkıntılık-yurdu" demektir. Bkz. Kar, uwa, Karba, wana. Adına bakılırsa kent, ya bir doruk ya da bir burun çıkıntısı yakınında imiş.

KARBASYANDA. Kaunos yakınlarında bulunan yazıtlardan varlığı öğrenilen, o yöredeki bir köy ya da kasaba. Kaunos'un 1,5 km. güneybatısındaki Kızıltepe'de olduğu sanılmaktadır. Adı, görünüşe bakılırsa, Karba'daki Syanda/Soanda anlamında olarak, Karba ve Syanda/Soanda ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Karba, Soanda.

KARBO KOME. Anadolunun Galatia bölgesinde bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı öğrenilmiş bir ilkçağ köyü. Hellen dilinde Karba Köyü anlamına gelen adının Karba ögesini yukarıda inceledik. Köyün tam yeri saptanamamıştır (Ramsay, s. 461).

Karda (sözcüğü). Keza Korda, Gorda. Pek çok tarihsel coğrafya adı içinde gördüğümüz bu sözcüğe yukarıda Gorda biçimini incelerken değindik. Başka bir yayınımızda da aynı konu ele alınmıştı (Umar, THİT 2. bsl., c.I/1, s. 137-138).

Karda/Korda/Gorda sözcükleri, aslında, "Baş, uç" (buradan: Başkan, Bey; Doruk; Çıkıntı, Burun) anlamlarındaki, daha önce incelediğimiz Kar/Kor sözcüğüyle bağlantılıdır, ondan türetilmiştir ve onun anlamlarının her birini yansıtır: "Başı olan", "Doruğu olan", "Ucu olan", "Çıkıntısı olan" demeğe gelir. Göreceğimiz kullanımlarının çoğunda, örneğin Gordyana/Gorduana adı içinde, özellikle "Doruklu, dağlı, tepeli" (yer, ülke) demektir. İkinci olarak, Karda/Korda/Gorda, pek çok tarihsel coğrafya adı içinde, "Uçlu, ucu sivri olan" (dolayısiyle: Kazık, çit kazığı, çit; buradan: kazıklı çitle çevrilmiş arazi yahut ilkel hisar; Hellen dilinde Kharax'ın karşılığı) anlamındadır.

Karda/Korda/Gorda sözcüğünü içeren birtakım adların Türk ağzına uydurulup çarpıtılmış, değiştirilmiş adlar arasında bulunduğu kesindir. Kanımca aşağıdakiler bu türdendir:

1. Kardakçı Dağı. İlkçağ Paphlagonia bölgesinde; bkz. aşağıda Kardakçı Dağı.

2. Kortun Dağı. İlkçağ Kappadokia bölgesinde, Kaman'ın 10 km. kuzey-kuzeydoğusunda.

3. Kartal Dağı. İlkçağ Lydia bölgesinde, Manisa ili güneyinde, Bozdağ'ın doğu yanıbaşında. Kartalın yüce dağ başlarında uçması dolayısiyle böyle dağlara ad olarak Kartal sözcüğünün yerinde düşeceği doğru ise de, Anadoluda "Kartal Dağı" adı, fazlaca sayıdadır; oysa, Şahin Dağı yahut Doğan Dağı gördüğümü hiç hatırlamıyorum. Bu Kartal Dağı bolluğu nedeniyle, Kartal Dağı adının, hiç değilse bazı örneklerde, Anadolu kökenli, Karda'lı adlardan bozma olabileceği kanısındayım. Karş. Kartalimen. Yalnız, İstanbul ilinin Anadolu yakasındaki Kartal Dağının adını, o dağın yanıbaşında gördüğümüz Kartali-

men adına rağmen, Karda'dan bozma adlar arasında sayamıyacağımızı biliyorum; çünkü bu dağın adı Bizans çağında Aetos'tu. Türkçe Kartal adı, Rumcadaki Aetos adının tam bir çevirisidir.

4. Kartal Dağı. İlkçağ Bithynia bölgesinde, Nallıhan'ın 20 km. batı-kuzeybatısında.

5. Kart Dağı. İlkçağ Paphlagonia bölgesinde, Azdavay'ın 15 km. kuzey-kuzeybatısında.

6. Kurt Dağı. İlkçağ Paphlagonia bölgesinde, Zonguldak'ın 20 km. güneybatısında.

7. Karz Dağı. İlkçağ Gordyana/Gorduana bölgesinde, Bitlis'in 40 km. doğu-güneydoğusunda. Gare Dağı ile Garanda Dağını da o bölgede görmüştük.

8. Kardüz/Kartüz Dağı. Bkz. aşağıda Kardüz.

9. Kartın Dağı. Antalya ili doğu yanında, Elmalı ile Kestep/Eşen kasabası arasında orta yerdedir (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/29), 2741 m.'lik Yumru Dağının kuzeybatı yakınındadır.

10. Kartlankaz Dağı. Alanya'nın 40 km. kadar kuzey-kuzeydoğusunda, 2467 m. yüksekl ikteki Akdağ'ın (diğer adı Barçın Dağı) doğu-kuzeydoğu yanıbaşındadır (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/32).

11. Kartos Tepesi. Konya ili Beyşehir ilçesindedir (Konya 1973 İl Yıllığı, s. 88).

12. Kartoz (Köyü). Isparta ili Eğridir ilçesi Aksu bucağına bağlı bir köy; yeni uydurulan adı Yaylâbel. Dağlık yörede olduğu şimdiki adından da anlaşılıyor.

13. Kartoz (Aşağı Kartoz). Isparta ili Sütçüler ilçesi Kasımlar bucağına bağlı köy.

KARDABOUNDA. 8. yüzyıldan kalma kilise örgütü belgelerinde adı geçen bir İsauria kenti. Belki Kelenderis/Aydıncık yakınlarında. Devletçe kullanılan bir resmî adı olduğu biliniyorsa da, o diğer ad saptanamamıştır (Ramsay, s. 310 dn. 1, s. 411 No. 27). Kardabounda biçiminde gördüğümüz adın aslı Kardawanda yâni Karda-wanda, Karda'lı olmalıdır. Karda sözcüğünün anlamı yukarıda açıklandı.

KARDAK (Kayaları). Bodrum Yarımadası ucundaki ilkçağ kenti (yeni) Myndos yerindeki Gümüşlük Köyü ile Kalymnos Adası arasında, bizim kıyıya daha yakın kayalıkların adı (Admiralty Haritası, No. 1546). Adın aslı Luwi dilinde Kardaka yâni "Sivri çıkıntı (uç) - yeri" olmalıdır. Bkz. Karda, -ka.

KARDAKÇI (Dağı). Çankırı ilinde, ilçe merkezi Çerkeş'in güney yakınındadır. Bu adın da aslı Kardaka olmalıdır. Bkz. Kardak.

KARDAKON KOME. Telınessos/Fethiye yakınlarında bulunan bir yazıttan, o yörede varlığı öğrenilen ilkçağ köyü (Zgusta, s. 228). Hellen yazımında o'lar ornega iledir ve buna göre ad, "Kardakos'ların Köyü" anlamındadır. Buradaki Kardakos'un dahi aslı Kardaka olmalıdır; bkz. Kardak. Bu, belli ki, köy yakınındaki bir çıkıntıya (burun'a) ya da doruk'a işaret ediyor.

Kardakos (sözcüğü). İranlıların "Önder, komutan" anlamında kullandığı bir sözcüğün Hellen ağzına uydurulmuş biçimi (Polybios, V 79). Bunun Karda bölümü, yukarıda incelediğimiz, Luwi dilinin Karda'sı ile aynı olsa gerek.

Kardamyle. Bu ad, Karda ve Myle (Anadolulu öz biçimi, Mula, "Değirmen"; bkz. Mylasa/Mylassa) ögelerinden türetilmiştir. Luwi/Pelasgos dilinde, "Burun çıkıntısının değirmeni" ya da "Kazıkla çevrili yerin değirmeni" anlamlarından her birini belirtebilir. Bkz. Karda.

Tanıdığımız Kardamyle'ler şunlardır:

1. Kardamyle. Yunanistanın en eski kentlerinden biri. Peloponnesos'un Lakonia

bölgesinde idi (İliada, IX 150; Herodotos, VIII 73).

2. Kardamyle. Khios/Sakız Adasında, kuzey kıyıda bulunan bir kent (Thoukydides, VIII 24).

KARDİA. İskender komutanlarından Eumenes'in yurdu olmakla ünlü, Gelibolu Yarımadası kıstağı yakınında, Paktya/Bolayır'ın komşusu, Saros Körfezi yanındaki küçük bir yarımada çıkıntısının (şimdi, Bakla Burnu) ve üzerindeki kentçiğin adı (Herodotos, VI 33 vs.; Xenophon, Hellenika, 1 I 11; Ploutarkhos, Eumenes'in yaşamı, 1). "Yürek" anlamındaki Hellen dili sözcüğü ile tıpatıp aynı biçimde yazılıp söylenmesine rağmen, kökeninde, bunun da yöredeki Paktya, Perkote, Elles Burnu, Elles Denizi (Elles/Helles Pontos, Çanakkale Boğazı) adları gibi Luwi dilinden gelme, öz biçiminin Karduwa (Karda-uwa, Çıkıntı-lık) olduğu kanısındayım. Yürekten, ciğerden, böbrekten kent adı olmaz.

Kardoukhos'lar. Van Gölü güneyinde kalan dağlık ülke parçası Gord(a)wana/Gorduana/Gordyana'nın halkına şimdi Kürt deniyor. Aynı yörenin halkını, Byzantion'lu Stephanos, Gordokhos'lar, Gordos'lar diye; Strabon, Gordyaios'lar (Gorduwa'lılar) diye; Ploutarkhos (Lucullus'un Yaşamı, 26 ve 29) Gordyenoi (Gordyenos'lar, yâni Gordwana/Gorduana'lılar, Gorda'sal Ülke Halkı) diye; Plinius (VI 44) Cordueni (Corduana/Kordwana'lılar, Korda'sal Ülke Halkı) diye; Xenophon da (Anabasis, 4 I 2 ve sonrakiler) Kardoukhoi (Kardoukhos'lar) diye anmaktadır.

Bütün bu adların, ülkenin olağanüstü dağlık, bol doruklu durumuna işaret ettiği ve Anadolulu Karda/Korda/Gorda kök sözcüğünden türetildiği açıktır. Kardoukhos biçiminde Hellen ağzına uydurulan adın aslı, hiç kuşkusuz, Kardukh'tur ve Karda kök sözcüğüne Ermenilerce Ermenicenin ethnika (ulus adı, halk adı) türetme takısı -ukh'un eklenmesiyle türetilmiştir, dolayısiyle "Karda Halkı" demektir. Bkz. Karda, -ukh.

Bugün Kürt denen halkın *adı* ile yukarıda sayılan adlar arasında bağlantı bulunduğu çok açık ise de; Kardukh/Kardoukhos halkını Kürtlerin asıl ve başlıca atası sayan eski görüş, daha 19. yüzyıl sonunda Hartmann ve Nöldeke tarafından çürütülmüştür (Weissbach, RE Kardoukhoi maddesi sonu).

KARDU ADASI. Keza, Kardu Ceziresi. Kardukh Ülkesindeki Cezire'nin (Arapçada: Ada) Bar Hebraeus'un yapıtında (c.I s. 197, 310; c.II s. 360, 573, 609 vs.) geçen adı. Kasdedilen, şimdiki Cizre'dir.

KARDÜZ/KARTÜZ (Dağı). Bu adın, "Doruklu" anlamında Luwi dili sözcüğü Karda'nın, dağ adı (Hellen ağzında, mutlaka eril ad) olabilmesi için sonu -os'a çevrilip Kardos edilmiş biçiminden (bkz. yukarıda Karda ve özellikle orada No. 11, 12, 13) Türk ağzına uydurulmuş bulunduğu, kanımca kuşkusuzdur.

1. Kardüz/Kartüz Dağı. İlkçağın Pisidia bölgesinde, Eğridir'in güney ilerisindedir.

2. Kardüz Dağı. Bolu güneyindedir. Louis Robert'in A travers l'Asie Mineure, s. 137'de verdiği von Dienst'in haritasında görülüyor.

KARESENE (Ovası). Karesos Irmağı, İliada, XII 20'de anılıyor. Strabon'un (13 I 14) verdiği bilgiye göre, bu akarsuyun adı, o yöredeki, Strabon çağında artık yıkılmış bulunan bir kentin adıyla aynıdır. Adı bunlarla bağlantılı olan Karesene yöresi, Troas'a komşu olan bir ovayı da (Karesene Ovası) içine almakla birlikte, "iyi bir şekilde ekilip biçilmiş ve birçok köyleri olan dağlık ülke"dir.

Karesos Irmağı denen akarsu, Aisepos/Gönen Çayı'na döküldüğüne göre, Kocakatran Dağından çıkıp, Kalkım'dan geçen dere olmalıdır.

Karesos, Karesene adlarının öz biçimi ve anlamı konusunda, görebildiğim iki olasılık

vardır:

a. Birinci olasılıkta, kentin ve o nedenle ırmağın adı olan Karesos'un öz biçimi Karassos, daha doğrusu Karassa idi ve Kar (=Doruk), Assa/Assos (Kent,-Kenti) ögelerinden türetilmişti. Bkz. Kar, Assa. Karesene Ovasının adı da, aynı Karassa adına, Luwi dilinin -sal, -ülkesi anlamlarındaki wana takısının eklenmesiyle türetilmiş Karassa(wa)na'dan geliyordu.

b. İkinci olasılıkta, ırmak adını kentten almıştır diyen Strabon yanılıyor; bütün bu adların kökeni Karsa yâni K(uwa)-Arsa, Güzel-Akarsu sözcüğüdür (bkz.Kuwa, Arsa, Karsa). Akarsuyun adı aslında böyle idi; onun kıyısındaki kent, bu akarsu nedeniyle, Karsassa/Karsassos diye adlandırıldı (Karsa-Assa/Assos ögelerinden, Karsa-Kenti). Ovanın adı Karesene de aslında Karsa-(wa)na, Karsa'sal ögelerinden türetilmiş Karsana adını taşıyordu. Hellenleşme döneminde akarsuyun ve kentin adı Karesos, ovanın adı Karesene edildi.

KARESOS. Bkz. Karesene.

Karga/Kargı (Türkiyedeki coğrafya adlarında). Bu sözcükler, Anadoludaki dağ ve burun adlarında, beklenebileceğinden pek çok daha fazla sayıda olarak karşımıza çıkıyor. Çoğunun, tıpkı yukarıda sözünü ettiğimiz Karaka/Kıraka'lı adlar gibi, Luwi dilinden ya da onun ardılı dillerden gelme, Karka/Kraka (Doruk Yeri, Uç Yeri, Çıkıntı Yeri) adının günümüzde Türk ağzına uydurulmuş biçimleri olduğu kanısındayım. Kargın'lı adlar için de böyle düşünüyorum.

Sözünü ettiğimiz türden adların birkaç örneğini görelim:

1. Kargapazarı (!) Dağı. Erzurum ilinde, ilçe merkezi Narman'ın batı yanındadır.

2. Kargıgediği Dağı, 1461 m., Mut ile Mersin arasında orta yerde.

3. Kargıncık Dağı. Yukarıda sözünü ettiğimiz Kargıgediği Dağı'nın güneydoğu yakınında, denize yakın, Elvanlı batı yanıbaşında.

4. Karga Dağı. Karaman ile Mut arasında orta yerde.

5. Kargasekmez Dağı, 1627 m., Kırşehir'in kuzeybatı yakınında.

Kargaia. Kıbrıs'ın güney yanında dağlık bir burun çıkıntısının ilkçağdaki adı (Oberhummer, RE Kypros maddesi, c.XII/1 s. 99). Aslı Kar-ka, Uç/Çıkıntı-Yeri olmalıdır; bkz. Kar, -ka, Karga, Karka.

KARGAMIŞ. Bkz. Karkamis.

KARGARA. Hitit belgelerinde geçen kent ve yöre adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 69). Troas'daki Gargara gibi bunun da aslında bir Karka-(u)ra, Yüce Dorukyeri olduğundan hiç kuşku duymuyorum.

KARILAN (Dağı). Alanya'nın kuzey ilerisinde, Gündoğmuş'un 15 km. kuzeydoğusundadır (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/32). Kar - ila - (wa)na, Doruk-geçidi-ülkesi? Bkz. Kar, ela/ila, wana.

KARIN (Dağı). Burdur ile Antalya arasındadır, yolun aştığı Çubuk Boğazının kuzeybatı yanıbaşındadır. Dağ adı olarak pek tuhaf düşen Türkçe görünüşlü adının aslı Karina olabileceği gibi Krana da olabilir; bkz. Karina, Krana.

KARİA. Bu adın kökeni ve anlamı aşağıda, Karia No. 1'de tartışılıyor.

1. Karia. Güneybatı Anadolunun; batıda ve güneyde Ege Deniziyle, kuzeyde Menderes Irmağıyla, kuzeydoğuda Salbakos/Babadağ ile, doğuda Kızılhisar-Acıpayam Ovasıyla, güneydoğuda İndos/Dalaman Çayı (Kocaçay) ile sınırlanan bölümü.

Hellen ağzında Karia biçimine bürünen Anadolulu ülke adı, bu biçimiyle, Kar kök

sözcüğünden ve Hellen dilinin "ülkesi" anlamına gelen -ia takısından türetilmiş görünüştedir. Ancak, ilkçağ klâsik döneminin Hellen'leri, Kar kök sözcüğünün bu ad içinde ne demeye geldiğini bilmiyorlardı ve kendilerince kökeni, anlamı bilinmeyen tarihsel coğrafya adlarını, olabildiğince etkileyici bir destan öyküsü uydurarak açıklama geleneğini izlediklerinden, Kar diye bir destan kişisi uydurmuşlardı. Herodotos'un aktardığı bu öyküye daha önce değinmiştik; bkz. Kar (destan kişisi).

Sakellariou'nun (thèse, s. 432) düşüncesine göre Karia adındaki kar kök sözcüğü, "Kaya" anlamında olsa gerektir. Sakelleriou unutuyor ki, o Anadolulu sözcük eski Hellen dilinde bile birçok deyiş içinde ya aynen böyle Kar biçiminde ya da Kara biçiminde, "Baş" anlamında kullanılıyordu: Örneğin epi kar, baş üstüne, tepe takla. Eski Hellen dilinde kullanılan, ama o dilin öz malı olmadığı bilinen, Karenon (=Doruk) gibi bazı sözcükler içinde de aynı bölüm görülür. Yukarıda Kar sözcüğünün anlamına değinirken kısa olarak, THİT kitabımızda (2. bsl., c.I/1) ise daha ayrıntılı olarak açıkladığımız üzere, Luwi/Pelasgos dilinde, Kar, "Baş" demekti ve "Baş" kavramıyla bağlantılı tüm diğer anlamlarda da kullanılıyordu: Başkan, önder, bey; ayrıca doruk, tepe, uç, yarımada biçiminde uç çıkıntısı. Şimdiki kitabımızda kar sözcüğünün bütün bu anlamlarda kullanılışının pek çok örneği bulunmaktadır.

Kesinlikle bildiğimiz şu ki, Karia'ya İran egemenliği döneminde Karka deniyordu (James Mellaart, Mansel'e Armağan, c.I, s. 493-525'de s. 518). Eski Anadolu dilleri hakkında bildiğimize göre hiçbir çalışması olmayan, diğer yandan tarihte bilinmeyenleri gözüpek varsayımlarla açıklamayı fazla seven Mellaart, Karka adının kökenini eski Anadolu dillerinde aramak gerekliliği ilk akla gelecek ve izlenecek düşünce iken hiç oralı olmuyor ve anlamını bilmedikleri adları şanlı bir destan kişisine, yahut şanlı bir göçmen halka bağlayıveren ilkçağ Hellen'lerinin yöntemini izliyor. Ona göre, Hitit belgelerinde anılan Karkiia/Karkisa halkı, Hitit devletinin son yıllarında Anadoluda kendini gösteren büyük kargaşalık sırasında, Mysia'dan güneye, daha sonra Karka/Karia denen bölüme çekilmiş ve Karka/Karia adı buradan gelmiş olmalıdır.

Oysa, Hitit'lerin Karkiia, Karkisa biçimlerinde kullandığı ülke adı gibi Karka/Karia adının da, ilişkin bulunduğu ülkenin topografyasına işaret ettiğini, bu topografya ile bağlantılı olduğunu, Kar sözcüğünün gerçek anlamını söktükten, -ka takısının ne olduğunu anladıktan sonra, artık güvenle söyleyebiliriz. Çünkü bu ön bilgi sayesinde, Karka'nın "Doruk yeri" demeye geldiğini anlıyoruz ve aynı sözcüğü ya böyle Karka biçiminde ya da Kraka, Akragas, Kragas, Akrokos biçimlerinde, *dağ adı* olarak, pek çok örnekte, görmekteyiz.

Ülke adının Hellen'lerce kullanılan Karia biçimi, belli ki, Karka'dan bozma değildir, ülkenin yine Kar kök sözcüğü ile türetilmiş başka bir adından bozmadır ve o başka ad da, besbelli, Karuwa yâni Kar-uwa'dır (karş. Assuwa'dan Hellen ağzında Asia). Kar-uwa sözcüğü hem Doruk-luk diye hem de Çıkıntı-lık diye anlaşılabilir; Karia adının kökeni olarak sözcük birinci anlamda kullanılmışsa ülkenin dağlık olduğunu belirtiyordu, ikinci anlamda kullanılmışsa bu ülkenin Datça Yarımadası, Bodrum Yarımadası gibi birçok çıkıntıları bulunduğunu anlatıyordu.

2. Karia, Megara'daki. Yunanistandaki Megara kentinin yukarı hisarını Pausanias (1 XL 6) Karia diye anıyor. Kentin eski krallarından biri Lelex (yâni Leleg, Karia'lı!) imiş (Thomson, Frühgeschichte, s. 131 ve 365). Bu örnekte Karuwa/Karia, Dorukluk anlamında olmalıdır.

KARİMA. Anadolunun Galatia bölgesinde bulunan, Ptolemaios'un (5 IV 6) andığı, tam yeri saptanamamış bir köy ya da kasaba. Adı Luwi dilinin iki ögesinden, Kar (=Doruk)

sözcüğü ile, "-insanı, -halkı" anlamındaki uma takısının çeşitlemesi ima takısından türetilmiştir, "Doruk Halkı" demektir. Bkz. Kar, ima.

KARİN. Erzurum'un atası olan kasaba. Bunu, 5. yüzyılda, II. Theodosius'un komutanlarından Anatolius, geliştirdi, güçlü surlarla çevirip berkitti ve yeni kente Theodosiopolis adını verdi.

Karin adının kökenini, anlamını saptayamadım.

KARİNA/KARİNE. İranlı Xerxes ordusunun İÖ 480'de izlediği yolun Ege Denizi kıyısına varip kuzeye doğrulduğu yerden, yâni bugünkü Dikili yolu kavşağından ve tam oradaki Atarneus kentinden 10 km. kuzeyde, Nebiler Köyü ılıcasının doğu yakınında, doruğu pek görkemli Âsar Tepe batı eteğinde kentçik (Herodotos, VII 42; Codex Kultur-Atlas, Harita No. 39/26). Adın Karine biçiminde Lâtin yazımında e ile gösterilen son ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Buna bakarak, aslının Karina olduğunu anlıyoruz. Bu ad, Kar (=Doruk) kök sözcüğüne, -sal, -yurdu anlamlarındaki wana/ana takısının çeşitlemesi -ina takısı (bkz. wana) eklenmekle türetilmiştir, "Doruk'sal, Doruk Ülkesi" demektir. Bu Karina, Akroenos'un adaşıdır; bkz. Akroenos, Carina.

KARİSSA. Bir kuzey Kappadokia kenti. Ramsay'e göre (s. 274 No. 15, s. 215 ve Galatia-Kappadokia haritası) bugünkü ilçe merkezi Alaca'nın yerindeydi. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Kharsiana.

KARKA. Luwi dilinde Kar-ka, Baş-yeri; buradan: Doruk Yeri, Uç Yeri, Çıkıntı Yeri, Bey'in Yeri. Bkz. Kar, -ka, Karaka/Kıraka, Karga/Kargı, Kargaia, Gargara, Karkaron, Karkamis.

1. Karka. Anadolunun Hellen'lerce Karia denen bölgesinin İran egemenliği döneminde kendi yerli halkınca ve İran'lılarca kullanılan adı. Bkz. Karia.

2. Aynı sözcüğü, Karkamis gibi bazı Anadolu tarihsel coğrafyası adları içinde öz biçimiyle göreceğiz.

3. Karka'yı, Hellenleşme döneminde az çok çarpıtılarak Gargara, Gergis, Akragas, Kragos vb. biçimlere bürünmüş Luwi kökenli birçok ad içinde de gördük ve göreceğiz.

4. Aynı Karka sözcüğü, Karia dilinde, "Başta, tepede bulunan" anlamında, tolga sorgucu için, ayrıca İran dilinde, horozun başı üstündeki ibik için ve dolayısiyle horoz için, kullanılıyordu.

Genç Kyros'un, ağabeyi İran Şahı Artaxerxes'e karşı giriştiği seferi noktalayan Kunaksa (Kounaxa) meydan savaşında, bu Prensi öldürüp başını kesen Artaxerxes askeri, bir Karia'lı idi ve Şah, ödül olarak ona, mızrağın ucuna takılacak altından bir horoz vermişti (Ploutarkhos, Artaxerxes, 10). Artaxerxes'in başka şey değil de altından horoz armağan etmesinin nedeni, belli ki, askerin vatanının adı olan Karka sözcüğünün, İran dilinde de, (tepeliği yâni ibiği yüzünden) "Horoz" anlamında, bulunmasıdır.

Ploutarkhos, bu konuda yanılarak, aslında askerin ülkesini anlatan ve üstelik İran dilinden değil Karia'lıların kendi dilinden gelen Karka adını, İran'lılar, tolga sorgucu (Karia dilinde yine Karka; Hellen dilinde büründüğü biçim: Karika yâni "Kar işi") takan Karia'lılara, onları horoza (İran dilinde Karka) benzettikleri için vermişlerdir sanıyor ve şöyle diyor: "Kral, Genç Kyros'u öldüren Karia'lı askere, mızrağının ucuna takılacak altından bir horoz armağan etti; çünkü İranlılar, sorguçlu tolga giyen Karia'lılara Horoz derler".

5. Luwi dilinin Karka sözcüğü, Hitit belgelerinde geçen Kharga Dağı, Kharkaia Dağı gibi

adlar içinde karşımıza çıkacaktır.

6. Türkçe Karga, Kargı, Kargın sözcüklerinden türetilmiş görünen dağ adlarından hiç olmazsa bir bölümünün, aslında Karka'lı tarihsel adlardan Türk ağzına uydurulmuş bulunduğu kanısındayım. Bkz. yukarıda Karga. Keza, başında Karaka yahut Kıraka bölümünü içeren, Türkçe kökenli görünüşe bürünmüş dağ adları bakımından, böyle düşünüyorum; bkz. Karaka/Kıraka.

7. Karka. Hırvatistanın Adria Denizi kıyısındaki kentlerinden Zadar'ın yanından geçen ve yüce dağlardan gelen bir ırmağın adı (Kâtip Çelebi, Gökyay metninde c. I s. 24).

8. Karka, bugün Kerkük dediğimiz kentin ilkçağdaki adı idi (Wladimir G.Lukonin, Persien, c.II s. 46).

KARKABO. O'su, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile. Tam yeri saptanamamış bir Lykia kentçiği (Zgusta, s. 230). Adının aslı Karkawa yâni Karka-(u)wa, Dorukyeri-lik ya da Çıkıntıyeri-lik olmalıdır. Bkz. Karka, uwa.

KARKABA KOME. Tam yeri saptanamamış bir Lykia Köyü (Zgusta, s. 230). Kome, Hellen dilinde, "Köy" demektir. Karkaba, köyün asıl adıdır. Bunun aslı ve anlamı konusunda bkz. yukarıda Karkabo.

KARKAMİS. Fırat Irmağının Türkiyeden çıkış yerindeki, özellikle Hitit'ler döneminde büyük önem taşımış ilkçağ kenti, şimdi Kargamış diye tanınmakla birlikte, Hitit belgelerinde Karkamis olarak anılır (H. Ertem, CAD s. 68-69).

Herzfeld (s. 137) kentin adını inceliyor. Önce, Byzantion'lu Stephanos'un, "Oropos'a eskiler Telmissos derlerdi" diye açıklamada bulunduğunu anımsatıyor. Karkamis'e, Hellenleşme çağında Oropos/Europos adı verilmişti; ancak, aktardığımız açıklamadan öğreniyoruz ki, kentin eski adlarından biri de Telmissos imiş. Herzfeld, Karkamis adının (anlamını bilmediği) Karka sözcüğüne (yine anlamını bilmediği) mis sözcüğünün ya da takısının eklemesiyle türetildiğini; Hellenleşme döneminde Telmissos'a çevrilmiş kent adının ise herhalde (Semitik dillerde Tepe anlamına gelen) Tel/Til sözcüğüne aynı mis'i eklemekle türetildiğini belirtiyor. Gerçekten, bu tür yarım değiştirmelerin bir hayli örneği vardır. O arada, Kamisa adını incelerken, "Kutlu Ananın Kenti" anlamındaki bu Anadolulu adın, Hellenleşme döneminde, anlamı hemen hemen aynı doğrultuda olan ve Kutlu Ananın Halkı demeye gelen Eumeis'e çevrildiğini belirtmiştik. Çok dikkate değer ki, Herzfeld farkında olmadığı halde, onun sezdiği biçimde bir ad değişimi yapılmışsa, kent adının anlamı hiç değişmemektedir. Çünkü Karkamis adı, Luwi dilinde Karka (=Dorukyeri) ve Mis (=Tanrıça) ögelerinden türetilmiştir, "Dorukyeri Tanrıçası" demektir (Karkamis Fırat kıyısındaki bir küçük tepenin doruk bölümündedir); Tel-Mis de Tel'in (Tepenin) Tanrıçası demek oluyor. Tel-Mis, Hellen ağzında hiç kuşkusuz ünlü Telmissos'ların adına benzetilerek Telmissos diye söylenecekti.

Karkamis adını oluşturan ögelerden Karka'yı yukarıda inceledik (bkz. Karka). İkinci öge Mis'in "Tanrıça" anlamına geldiğini ortaya koyan dayanaklar için bkz. Artemis.

Karkaralı (Tepeleri). Kazakistan'ın Karaganda bölgesinde Kosubay Dağları üzerindeki tepelerin adı böyledir.

Hazar Denizi çevresi yörelerde, Luwi dilinden ya da onun hısımı eski İran dillerinden kalma, tanıdığımız sözcük ve takıları içeren pek çok tarihsel coğrafya adı görmekteyiz. Karaganda ve Karkaralı adları da böyleleri arasındadır. Karkara yâni Karka-(u)ra, Yüce Dorukyeri adı Anadoluda karşımıza iki yerde Gargara biçiminde çıkmıştı; biraz sonra bir de Karkaron/Gerger biçiminde kendini gösterecektir.

Karaganda adının aslı da, güçlü olasılıkla, Luwi dilinin Karka (=Dorukyeri) sözcüğü ile bağlantılıdır ve o sözcüğe, Luwi dilinde wanda, eski İran dilinde vant biçiminde bulunan, -lı anlamındaki takı eklenmekle türetilmiştir (karş. Niphawanda yani Nipha-wanda, Kar-lı adından şimdi Nihavend).

KARKARON. Adıyaman iline bağlı ilçe merkezi Gerger kasabasının adının aslının Rum ağzındaki biçimi, Bizans belgelerinde Karkaron'dur (Honigmann, s. 115, 132 dn. 1). Aynı adı Evliya Çelebi'de (Z. Danışman metni, c. I s. 193 ve 199) Karkar olarak görürüz. Öz biçim kuşkusuz Karkara yâni Karka-(u)ra, Yüce Dorukyeri idi; bkz. Karkaralı. Gerger, Kürt ağzına uydurulmuş biçimdir ve Kürtçede "Taşlık, kayalık" anlamındadır.

KARKATHİ. Roma egemenliği çağında, genellikle Roma uydusu durumunda bulunan, Diyarbakır dolaylarına egemen Sophene krallığının, bir adı da Okerta olan başkenti. Yeri saptanamamıştır. Karkathi adı da, yukarıda incelediğimiz Karka sözcüğünden türetilmiş görünüyor; fakat sonundaki -thi hangi dilden geliyordu, anlamı neydi, bilmiyoruz.

Karkesia. Ege Denizinin tam ortasına kümelenmiş adalardan biri olan Amorgos'taki Minoa kentinin eski adlarından biri; Byzantion'lu Stephanos'ta anılmıştır. Lâtin yazımında e ile gösterilen sesin Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile verilmesi gösterir ki, adın aslı Karkasa yâni Karka-(a)ssa, Karka (Dorukyeri; ya da, Çıkıntı Yeri, Uç Yeri) Kenti idi. Bkz. Karka, Assa.

KARKİİA/KARKİSA. Hitit belgelerinde anılan bir Anadolu bölgesi (H. Ertem, CAD s. 69). Batı Anadoluda olduğu biliniyorsa da, lokalizasyonu konusunda tartışma vardır.

Adın her iki biçimi, Luwi dilindeki, "Dorukyeri" anlamına geldiğini gördüğümüz Karka sözcüğünden türetilmiştir. Bölgenin, sırf ad benzerliğine bakılarak Karia'ya (orasının İran egemenliği döneminde Karka diye anıldığını belirtmiştik; bkz. Karia) eşitlenmesi gerekmeyip, bu ülke batı Anadolunun herhangi bir diğer dağlık bölümünde, örneğin Sındırgı-Bigadiç dolaylarında da olabilir. Nitekim yine Karka'dan bozma Gergis adı, Troas'da dağlık bir bölgede karşımıza çıkmaktadır.

Adın Karkiia biçiminde, -iia bitişi (iya okunur) Hitit dilinin bir takısıdır, Hellen dilindeki -ia gibi "-yurdu" demektir ve Luwi dilinde bulunmadığı halde, Luwi dilinden gelme adların Hitit ağzına uydurulmuş biçiminde sık sık görülür: Arzawa yerine Arzawiia, Apawa (yâni Apa-uwa, Sulak) yerine Appawiia, Atanuwa yerine Ataniia/Adaniia gibi.

Adın Karkisa biçimi ise, görünüşe bakılırsa, ülkenin en önemli yerleşiminin adıdır ve gerçekte Luwi dilinde Kark(a)-İssa, Dorukyeri-Kenti ögelerinden türetilmiştir; bkz. Karka, issa.

KARMA/KHARMA. Anadolunun Pisidia-Galatia bölgeleri sınırında bir köy; tam yeri bilinmiyor (Ramsay, s. 461).

Karma/Kharma adı aşağıda göreceğimiz diğer bazı tarihsel coğrafya adları içinde de karşımıza çıkacaktır. Anlamını tam bir güvenle saptayabilmiş değiliz. Bu konuda üç olasılık vardır:

a. Birinci olasılıkta, ad, Kar-(u)ma, "Doruk (ya da Bey, Önder, Uç, Çıkıntı)-Halkı" ögelerinden türetilmiştir; bkz. Kar, uma.

b. İkinci olasılıkta, adın aslı K(uwa)-Arma, Kutsal-Ay (Tanrısı) ögelerinden türetilmiş bulunmaktadır. Bkz. Kuwa, Arma.

c. Üçüncü olasılıkta, Karma/Kharma sözcüğü, yukarıda sözü edilen ögelerle türetilmiş bir bileşik sözcük değil; ayrı anlamı olan bir sözcüktür ve biz de o anlamı bilmiyoruz.

KARMALA. Ptolemaios'un (5 VI 2) andığı bir Kappadokia kenti. Malatya yakınlarında

olduğu biliniyor; tam yeri saptanamamıştır. Daha önce Armala adlı iki yerleşimle karşılaştığınız için (bkz. Arınala) Karınala adının da başına Kuwa (=Kutlu, Kutsal) öntakısı almış Armala olduğunu anlayabiliyoruz. Demek ki Karınala adı K(uwa)-Arma-la, Kutsal- Ay (Tanrısının)-Yavrusu ögelerinden türetilmiştir; bunun Karma bölümü yukarıda Karına sözcüğünü incelerken b'de öngördüğümüz anlamdadır.

KARMALAS (Çayı). Toros Dağlarının önemli ırmaklarından Samantı/Zamantı Çayının Strabon'da (12 II 6) gördüğümüz adı. Kıyısında bulunan bir Karınala tapkısı kenti (bu, herhalde, aşağıda sözünü edeceğimiz Karmalis'tir) dolayısiyle böyle adlandırılmış olmalıdır. Karmalas, Karmala adının, Hellen dilinde ırmak adı, dolayısiyle eril ad olabilmek için sonuna -s eklenmiş biçiminden ibarettir. Bkz. Karmala.

KARMALİS. Karmalas Çayı (Saınantı/Zamantı Çayı) üzerinde bir kasaba (Ramsay, s. 318-320). Zgusta (s. 282) o kasabanın adının Karmalis değil Koınarala/Koınaralis olduğu görüşündedir. Ad Karınalis idiyse, bu, yukarıda gördüğümüz Karınala adına Hellen dilinin -sal (burada: -kenti) anlamında -is takısının eklenmesiyle türetilmiştir. Koınarala idiyse, bunun da aslı Kuwa-Ma-(u)ra-la "Kutlu Yüce Ma'nın Yavrusu" dur; karş. Komana, Mura.

KARME. Soma yakınlarındaki Germe kentinin (bkz. Germe) adının, Anna Komnena'nın (14 VI 1) kullandığı bir diğer biçimi.

KARMEİOS. Beyşehir Gölü ile Akşehir Gölü arasında, Doğanhisar ile Argıthanı'ndan geçen derenin adı (Raınsay, s. 43). Sondaki -ios, Hellen dilinin bir takısıdır ve -sal, -lı demektir (örneğin Athenaios, Atina'lı). Kök sözcük Karma'nın anlamı konusunda bkz. Karına.

KARMİR VANK. Adıyaman ili Besni ilçesinde bucak merkezi Keysun/Çakırhüyük'ün 2 kın. güneyinde bir manastır. 1137 yılında Dânişmendlilerce yakılmıştır (Honigmann, s. 129). Adı Ermenice Kızıl Manastır demektir.

KARNA. Luwi dilindeki aslı K(uwa)-Arna, Kutlu/Güzel-Pınar. Bkz. Kuwa, Arna.

1. Karna. Lykaonia'daki Kana/Kanna kentini (bkz. Kana, No. 2) Hierokles Karna diye anıyor. Bu bir yanlış yazım değilse, kentin bir diğer adıdır.

2. Karna. Arap Yarımadasının güneybatı yanında, Kızıldeniz yakınında, dolayısiyle Adraınut/Hadramut, Athana/Aden gibi Luwi dilinden gelme adlarla karşılaştığımız bölgede önemli bir ilkçağ kenti. Ptolemaios'da (6 VII 31) sözü edilir; Plinius'ta (VI 154) Carnon biçiminde anılır. Araplaşma döneminde Ma'în olmuştur (Moritz, RE Karna maddesi).

KARNALANDON. Bkz. Kromna, No. 2.

KARNALİS. Ptolemaios'un (5 VI 23) andığı, Kappadokia'nın Moriınene bölgesinde kentçik. Ramsay (s. 318), Karnalis'in yanlışlıkla Karmalis yerine yazılmış olabileceğini düşünüyor; Ruge ve onu izleyen Zgusta (s. 231) bu görüşe karşı çıkıyorlar, ama bir lokalizasyon önerisinde de bulunmuyorlar.

Eğer Karnalis adı doğru aktarılmışsa, adın aslı Karnala yâni K(uwa)-arna-la, Güzel/kutlu-pınar-cık olmalıdır; -is, Hellen ağzının eklemesidir (bkz. -is).

KARNE. Lâtin yazımında e ile gösterilen ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Böylece adın aslının Karna yâni K(uwa)-arna, Güzel/Kutlu-pınar olduğu anlaşılır. Bkz. Karna.

1. Karne. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Aiolis kentçiği. Tam yeri bilinmiyor. Belki kastedilen Atarna/Atarneus'tur.

2. Karne. Yine Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Fenike (Lübnan) kenti.

Karneates. Yunanistanda, Asopos Irmağı başlangıç kollarından en önemlisinin doğduğu dağın adı (von Geisau, RE Karneates maddesi). Adının, yukarıda incelediğimiz, Luwi/Pelasgos dilinin Karna yâni K(uwa)-arna,"güzel/kutlu-pınar" adından türetilmiş bulunduğu kanısındayım.

Karnessopolis. Girit'teki Lyktos/Lyttos kentinin bir diğer adı (Bürchner, RE Karnessopolis maddesi). Lâtin yazımında e ile karşılanan ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Buna bakarak, Karnesso-Polis adının gerçekte Karnassa-Kenti anlamında bulunduğunu anlıyoruz. Burada Polis sözcüğü gereksizdir, çünkü Karnassa'nın sonundaki assa zaten yerleşim (dolayısiyle, köy, kasaba, kent) anlamındadır. Karnassa adı, yukarıda incelediğimiz Karna (Güzel/kutlu pınar) sözcüğü ile bu assa'dan türetilmiştir, "Güzel/kutlu pınarın kenti" demektir.

KARNİA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir İonia kentçiği. Bunun da tam yeri bilinmiyor.

Hellen ağzında, sonuna Hellen dilinin "-yurdu" anlamında -ia takısı eklenerek Karnia edilmiş adın kök bölümü Karna'yı artık iyi tanıyoruz; kullanılışının yukarıda birçok örneğini gördüğümüz bu sözcük, "Güzel/kutlu pınar" demektir.

Kanımca Karnia kentçiğini, ilkçağ kenti Lebedos'un ve dolayısiyle onun kalıntılar alanı yanıbaşındaki Ürkmez Köyünün yakınında, o yörenin ünlü Karakoç Ilıcalarında aramak gerekir. Hatta, Karakoç adı da pek dikkate değer biçimde Karna'ya yakındır; bu Karakoç, Karna-ka, yâni "Kutlu pınarın-yeri" adından bozma olmasın? Karnaka diye bir yerden çıkan dereciğin adı Hellenleşme döneminde (Hellen dilinde akarsu adları eril olacağı, -a ile bitemiyeceği için) Karnakos olmağa mahkûmdur, böyle bir ad da Türkleşme döneminde Karakoç edilmeğe mahkûmdur.

Karnos. Yunanistanın Akarnania bölgesi batı kıyısı yakınında bir ada (Plinius, IV 53). Şimdi, Kalamos deniyor. Fick, Vorgriechische Ortsnamen adlı yapıtında, Karnos adının Leleg (Luwi'leri bilse ve Luwi dese daha doğru olacaktı) dilinden geldiğini açıklamıştır. Karnos adının Akarnania adı ile gösterdiği bölümsel bağlantı da Kretschmer'in gözüne çarpmıştı. Karnos'un aslı Karna olmalıdır; bunun türetiliş biçimine ve anlamına yukarıda değindik.

KAROMANİS/KAROUANİS. Doğu Karadeniz bölgemizin ilkçağda Pontos Polemoniakos (Kral Polemon'a bırakılmış Karadeniz ülkesi) denen parçasında bir kasaba; Ptolemaios'ta (5 VI 9) anılmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Hellen ağzının eklediği -is takısı (bkz. -is) bir yana konunca kalan kök bölüm, adın her iki biçiminde, Luwi dilinin ve ardılı dillerin, o arada Pontos Kappadokia'sında da konuşulan Kappadokia dilinin, sözcük ve takıları ile açıklanabilir. Karomana biçimi aslında Karumana'dır, Kar-uma-(wa)na ögeleriyle türetilmiştir, "Uç (doruk ya da burun çıkıntısı)-halkının-ülkesi" demektir. Karouana biçimi ise yalnız Kar-wana ögeleriyle türetilmiştir. "Uç (doruk ya da burun çıkıntısı)-ülkesi" anlamındadır. Bkz. Kar, uma, wana.

KAROURA. Karia'nın kuzeydoğu ucunda, Menderes kıyısı yakınında bir tapınak kentçiği. Men Karou denilen tanrı Men çeşitlemesinin tapkı merkeziydi (Strabon, 14 II 29). Yanıbaşında ılıcalar vardı. Bunların, şimdi Tekke Köy Kaplıcaları denen ılıcalar olduğu sanılıyor. Sözü edilen ılıcalar, Sarayköy-Hasköy yolunun batıya doğru uzantısı üzerinde, Menderes'in güney kıyısının pek yakınındadır.

Karoura adı, Karou ve ura ögelerinden oluşmaktadır, "Yüce Karou" demektir. Bkz. ura. Men'e niçin Karou deniyordu, bu deyim içindeki Karou'nun anlamı neydi, saptayamadım.

KAROUSA/KAROUSSA. Sinop-Samsun yolu üzerinde, Sinop'a 40 km. uzaklıkta,

kıyıda bulunan ilçe merkezi Gerze kasabasının ilkçağdaki atası (Plinius, VI 7; J. A. Cramer, s. 234). Gerze, bir dorukta değil, denize uzanan küçük, pek az yüksek bir yarımadanın üzerindedir. Adı içindeki kar bölümü, o yarımada çıkıntısına işaret ediyor olmalıdır (bkz. Kar). Karousa/Karoussa adının diğer türetiliş ögeleri, uwa ve assa'dır (bkz. uwa, assa). Böylece, Kar-u(wa)-(a)ssa, Çıkıntı-lık-kenti demek olur. Karş. Karussa, Kar, uwa, Krya.

Karpasia. Kıbrıs'ın kuzeydoğu ucundaki, haritada tava sapı gibi görünen Karpas Yarımadasına adını veren ve o yarımadanın ucu yakınında kuzey yanda bulunan ilkçağ kenti (Oberhummer, RE Karpasia maddesi). Orada bir Arpa (=Akarsu; bkz. Arpa) bulunmadığına göre, adının öz biçimi Karuwa-(a)ssa, Çıkıntı-lık-kenti olmalıdır. Bkz. Karousa.

Karpathos. İliada'da (II 676) Krapathos. Ege Denizinde bir ada. Adının "Hitit" dilinden (yâni, Hitit'ler çağı Batı Anadolu insanlarının dilinden) geldiğini, yüzyılı aşkın zaman önce Fick de görmüş ve Vorgriechische Ortsnamen adlı yapıtında belirtmişti. Fick keza, bu yerin ilk halkının en eski Girit'lilerle, Karia'lılarla ve Kilikia'lılarla aynı halktan olduğunu açıklamıştı (Fick'in kitabını elde edemedim, Bürchner RE Karpathos maddesinden aktarıyorum).

Söz konusu ada, sipsivri iki ucu olan, sopa gibi ince uzun bir adadır. Bu topografyası, adına yansımıştır: Kar/Kra-wanda, Uç-lu. Bkz. Kar, wanda. Sondaki wanda takısının burunsal ve belli belirsiz n sesi, tıpkı Milawanda çeşitlemesi Milawada/Milada'da ve Adanda çeşitlemesi Adada'da gördüğümüz gibi, bu örnekte de, atılmıştır.

KARPAZ (Irmağı). Antalya ilinde, Manavgat doğusundadır. Karpaz adı, hiç kuşkusuz, daha önce gördüğümüz Arpasa (Lâtin yazımında Harpasa, Türk ağzında Arpaz) adının, başa, "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarındaki Kuwa öntakısı getirilmesiyle kullanılmış biçiminden başka şey değildir. Bkz. Arpa, Arpasa.

KARPE/KARPİS. Kalpe (Kefken Limanı) adının ilkçağdan kalma bazı belgelerde gördüğümüz bozulmuş biçimi (Ramsay, s. 208 No. 80).

KARRHAİ. Urfa iline bağlı ilçe merkezi Harran'ın adının Hellen ağzına uydurulmuş biçiminin Lâtin harflerine aktarılması (Carrhai biçimine de rastlanır).

Bu sözcük, Hellen diline göre çoğul biçimi alınış ve Karrha'lılar, Karrha Halkı(nın kenti) anlamına bürünmüş ise de, kök ad, Karrha, o dilde hiçbir anlam taşımaz. Tevratta da anılan ve günümüze dek yaşayan Harran (Kharran) biçimi, belli ki, kent adının aslıdır yahut aslına daha yakındır. Adın kökeni (hangi ulusun dilinden geldiği) ve anlamı bilinmiyor.

KARS. Bu adın, aşağıda sözünü edeceğimiz Karsa sözcüğüyle ilgisi bulunduğunun kanıtını bilmiyorum; kökenini, anlamını saptayamadım.

Kars 1973 İl Yıllığı'na göre (s. 1), kentin adı, İÖ 130 dolaylarında Kafkasya'dan gelip yöreye yerleşen Türk halkı (eski Bulgar Türklerinin Valantur boyunun oymağı) Karsak'lardan gelir (dayanak gösterilmemiştir); Kaşgarlı'nın Divan ü Lûgat it Türk'ünde, Kars sözcüğünün Türkçede "deve ya da koyun tüyünden yapılan dokuma, giysi vb." anlamında olduğu yazılıdır (doğru: TDK 1985 basımında c.I s. 348); ayrıca Karsak, Türkçede, bir tilki türünün adıdır (doğru: aynı yapıtta c.I s. 473; yalnız orada tilki türü denmiyor, "Derisinden güzel kürk yapılan bir hayvan" deniyor); "Böylece, Türkiyedeki en eski Türkçe şehir adı Kars olmaktadır". Bunun doğruluğundan kuşkuluyum; keza, aşağıda göreceğimiz Karsak/Garsak Suyu adının da Türkçe kökenli olduğunu sanmıyorum. Karş. Karsa (sözcüğü), Karsaga, Karsala, Karsea, Karsantı vb.

1. Kars. Anadolunun kuzeydoğu ucundaki il merkezi kentimizin adı.

2. Kars. Adana iline bağlı ilçe merkezi Kadirli'nin (ilkçağda, Roma egemenliği döneminde Flaviopolis) ortaçağda ve hatta, Kadirli adını aldığı 1928'e kadar kullanılan adı. Kars Pazarı, Kars ül Kadir (Dülkadir Beyliği ülkesindeki Kars anlamında olmalı) da deniyordu (Adana 1973 İl Yıllığı, s. 92).

3. Kars. Evliya Çelebi zamanında Silifke sancağına bağlı bulunan Karataşlık Karsı; daha o zamanda harabe durumuna düşmekte imiş (Danışman metni, c.V s. 64).

Karsa (sözcüğü). Hitit belgelerinde, Kharsa. Bu sözcüğü, Anadoludaki birçok tarihsel coğrafya adı içinde görüyoruz. Aslının Luwi dilinde K(uwa)-arsa, yâni "Kutlu/güzel-akarsu" ya da "Kuwa'nın, Ana Tanrıçanın-akarsuyu" olduğu güvenle söylenebilir kanısındayım. Gerçekten, Hitit belgelerinde Kharsaniia diye bir pınar anılmaktadır (H. Ertem, CAD, s. 204); keza bir Khursaniia pınarının adı geçiyor (H.Ertem, CAD, s. 204). Bkz. Kuwa, Arsa.

KARSAGA. Bkz. Carsaga.

KARSAK/GARSAK (Suyu). İznik Gölünün boşaltıcısıdır (ayağıdır); Gemlik Körfezine dökülür. Adının sonundaki -k, Bağarsık (Deresi) adının sonundaki -ık gibi, Ermenicenin küçültme takısı -ig'le bağlantılı olmalıdır (bkz. Bağarsık, -ig), yâni Karsak adı Karsa'cık anlamındadır (bkz. Karsa). Gerçekten de, İznik Gölü batı yanından çıkıp Gemlik Körfezine dökülen Karsak, kısa bir akarsudur.

KARSALA. Manisa ili Alaşehir ilçesi merkez bucağına bağlı Belenkaya Köyünün eski adı (Manisa 1973 İl Yıllığı, s. 59). Anlamını yukarıda incelediğimiz Karsa kök sözcüğüyle, Luwi dilinin ve ardıllarının -cık anlamında küçültme takısı -la'dan türetilmiştir. Köy, Alaşehir'in yol üzerinden 13 km. güneydoğu ilerisindedir. Adındaki Karsa, belki, Alaşehir'in güneydoğu yanındaki şifalı Sarıkız maden suyu kaynağına ya da biraz daha ilerideki ılıcaya işaret ediyordu.

KARSAN. Tunceli ili Mazgirt ilçesi Akpazar (Çarsancak/Peri) bucağına bağlı ve Akpazar kasabasının doğu yanında, Peri Suyu'nun (şimdi, baraj gölünün) güney kıyısında bir köy. Adının aslı, Luwi dilinin ardılı Kappadokia dilinden Karsana olmalıdır. Bu ad, yörenin akarsu ülkesi olduğunu anlatır: K(uwa)-arsa-(wa)na, Güzel-akarsu-ülkesi. Bkz. Kuwa, wana, Karsa, Karsantı, Çarsancak.

KARSANTI. Adana ilimizde bir kasaba. Yakın zamana kadar, Karaisalı ilçesine bağlı bucak merkezi idi; 1987'de Aladağ adıyla ilçe merkezi yapıldı. Tarihsel adının aslı hiç kuşkusuz Luwi dilinden Karsanda'dır. Karsa-(wa)nda, Güzel/kutlu akarsu-lu. Bkz. Karsa, wanda.

KARSEA. Çanakkale ilinde bucak merkezi Dimetoka/Gümüşçay güney yakınlarında bulunduğu sanılan bir ilkçağ köyü ya da kasabası; Polybios'ta (5 LXXVII 7) anılmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adının aslı Karsa olmalıdır; bkz. Karsa.

KARSENDA/KARSİNDA. Isparta kuzey ilerisinde, Burdur ve Eğridir gölleri arasında bulunan yazıtlardan o yörede varlığı öğrenilen bir ilkçağ köyü ya da kasabası (Zgusta, s. 232). Karsantı'nın adaşıdır; bkz. Karsantı.

KARSİA/KHARSİA. Ramsay'in bugünkü ilçe merkezi Alaca'ya lokalize ettiği ilkçağ kenti Karissa'nın (Ramsay, s. 275; bkz. yukarıda Karissa) adı, bazı belgelerde Karsia (Ramsay, s. 296) olarak ya da, içinde bulunduğu Kharsiana Thema'sının bu kent nedeniyle öyle adlandırıldığını gösterir biçimde, Kharsia diye yazılmıştır; zaten Kharsiana Thema'sına, Kharsia Thema'sı da deniyordu (Ramsay, s. 275).

Kent adının Karissa biçiminin anlamı yukarıda anlatıldı (bkz. Karissa). Karsia/Kharsia biçimi ise, oradaki bir kutlu akarsuyun adıyla (bkz. Karsa) bağlantılıdır. Bu, Alaca'dan

geçen Alaca Irmağı olsa gerek.

KARSOS/KERSOS (Deresi). Kilikia'nın Suriye Kapıları yakınında, Dörtyol ile İskenderun arasında Akdeniz'e akan bir dere. Xenophon (Anabasis, 1 IV 4) anmıştır. Bir diğer Karsa, Güzel/kutlu-akarsu. Bkz. Karsa.

KARS PAZARI. Bkz. Kars, No. 2.

KART (Dağı). Bkz. Karda altındaki örnekler arasında No. 5.

KARTALİMEN. İstanbul ilinin Anadolu yakasında, Marmara Denizi kıyısında, dolayısiyle ilkçağ Bithynia'sında bulunan bugünkü Kartal'ın Bizans çağında taşıdığı ad (Ramsay, s. 200 No. 35). 8. yüzyılda bu adla anıldığı biliniyor. Kartalimen, Hellen dilinde, Karta Limanı demektir, ancak Karta sözcüğü Hellen dilinden değildir. Aslının Karda olduğu açıktır; bkz. yukarıda Karda.

KARTAPA. Hitit belgelerinde anılan bir kent ya da bölge adı (H. Ertem, CAD s. 69 sonu). Aşağıda göreceğimiz Keretapa adının, bununla bir köken ilişkisi olabilir.

Kartapa adı, görünüşe bakılırsa, Luwi dilinde Karda-Pa ögelerinden türetilmiştir, Karda Suyu anlamındadır. Bkz. Karda, Pa.

KARTAPAKHA. Yine Hitit belgelerinde anılan bir kent ya da bölge adı (H. Ertem, CAD s. 70 başı). Aslı Kardapaka olsa gerek: Karda-Pa-ka, Karda-Suyu-yeri. Bkz. Karda, Pa, -ka.

KARTAWA. Hitit belgelerinde anılan bir diğer kent ya da bölge adı (H. Ertem, CAD s. 70). Luwi dilinde Karda-(u)wa, Karda-lık. Bkz. Karda, uwa.

KARTI. Afyon ili Sandıklı ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi Gülyazı edildi. Adının aslı Karda olmalıdır. Bkz. Karda.

KARTIN (Dağı). Bkz. yukarıda Karda'daki örnekler arasında No. 9.

KARTLANKAZ (Dağı). Bkz. aynı yerde No. 10.

KARTOS (Tepesi). Bkz. aynı yerde No. 11.

KARTOZ (Köyü). Bkz. aynı yerde No. 12.

KARTÜZ. Bkz. Kardüz.

KARUSSA. Hitit belgelerinde anılan bir kentin adı (H. Ertem, CAD s. 70). Karousa/Karoussa/Gerze'nin adaşıdır (bkz. Karousa), hatta belki tâ kendisidir.

KARYAĞMAZ (Dağı). Balıkesir ile Bigadiç arasındadır (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 39/28). Böyle bir yöredeki dağa hem de pek bol kar yağdığı kesindir: demek ki görünüşte Türkçe olan bu ad çok yersiz bir anlam taşıyor. Adın aslı, güvenle söyleyebiliriz ki, Hellenleşme döneminde dağ adı, eril ad olabilmesi için sonuna s alıp Karoumas olmuş Karuma yâni Kar-uma, Doruk-halkı idi. Bkz. Kar, uma, Korumaz (Dağı; Koru, No. 6'da).

KARYANDA. Bodrum Yarımadası kuzey kıyısında Salih Adası dolaylarında olduğu bilinen, ama tam yeri güvenle saptanamayan bir ilkçağ Karia kenti (Herodotos, IV 44; Strabon, 14 II 20). Strabon'un verdiği bilgiye göre önce adada (Salih Adası olmalı) kurulmuş, sonra anakaraya taşınmış.

Karyanda adı, Luwi dilinden ya da Karia dilinden Karya sözcüğüne, -lı anlamındaki wanda/anda takısı eklenmekle türetilmiştir. Karya (ülke adı olan Karia ile karıştırılmamalıdır) eski Hellen diline de geçmiş bir sözcüktür, "Ceviz" anlamındadır. Dolayısiyle Karyanda, "Cevizli" demektir.

KARYDİON. Bizans imparatoru (10. yüzyıl) Nikephoros'un Kilikia'dan dönerken Torosları aştığı geçidin adı (Ramsay, s. 388 No. 2). Ramsay, Karydion sözcüğünün Hellen di-

linde "Fındık" anlamına geldiğini ve Gülek Geçidinden sonra ana yolun Kayseri'ye giderken Pozantı ve Fındıklı'dan geçtiğini göz önünde tutarak, Karydion'un Fındıklı olduğunu kabul ediyor.

Karymai. Girit'te İtanos kenti yakınında bir kentçik. Adının "Hitit" dilinden yâni Hitit'ler çağı Anadolu insanlarının dilinden geldiğini Fick, Vorgriechische Ortsnamen başlıklı yapıtında belirtmişti.

Adın Hellen ağzında büründüğü Karymai biçimi, Hellen dilinin çoğul bitişini taşır ve Karyma'lılar (kenti) anlamındadır (karş. Taba'dan Tabai vb.). Karyma'nın aslı ise besbelli ki Kar (baş, uç; burada, doruk, yâni İtanos kentine de adını veren İda doruğu) Halkı idi. Bkz. Kar, uma.

Karystos. Hellen dilinde anlamı olmayan bu ad, görünüşe bakılırsa, Karuwa-(a)sta ögelerinden türetilmiştir, "Kar (doruk, ya da, uç) yeri akarsuyu" demektir. Bkz. Kar, uwa, asta.

1. Karystos. Oiboia/Euboia (İğriboz) Adasının güney ucunda (uçta olduğuna dikkat edelim) ılıcalarıyla ünlü (demek ki, sıcak akarsularıyla ünlü) bir ilkçağ kenti (von Geisau, RE Karystos maddesi, No. 1).

2. Karystos. Peloponnesos'un iç ve dağlık, doruklu bölümünde, Eurotas Irmağı (bunun da adı Luwi dilinden gelir; bkz. Eurotas) kaynakları yakınında bir ilkçağ kasabası (von Geisau, RE Karystos maddesi, No. 2).

KARZA. Safranbolu yakınlarında bulunan bir yazıtta Zeus'un adına Karzenos diye bir san eklenmiş olduğuna bakılarak o yörede varlığı anlaşılan bir ilkçağ yerleşmesinin adı (Ruge, RE Karza maddesi; Zgusta, s. 229). Aslı Karda olmalıdır; bkz. Karda. Anadoluda d'nin geç dönemlerde z'ye dönmesi çok görülür; Podandos'tan Pozantı, Nadiandos'tan Nazianzos vb.

Kas (sözcüğü). Luwi/Pelasgos dilinin ya da onun ardılı dillerin yayıldığı ülkelerde karşılaştığımız Kastabos, Kastabala, Kassandra, Kassandros, Kaseus gibi adlarda yaptığımız incelemeden tümevarım yoluyla çıkardığımız sonuca göre, Kas, "Tapınak" demektir (Umar, THİT 2. bsl., c.I/1 s. 196-197). Böylece, örneğin:

1. Kastabos (Karia kenti Bybassos yakınında, Hemithea tapınağının bulunduğu, dağdaki düzlük): aslı Kastaba yâni Kas-Taba, Tapınak-Düzlüğü. Bkz. Taba.

2. Kastabala (Düz Kilikia'da, Ceyhan kıyısında, ovada, sonradan Hierapolis denen tapınak kenti): Kas-Taba-la, Tapınak-Düzlüğü-cük.

3. Kassandra (Troia kralı Priamos'un Apollon râhibesi olan ve gelecek bildirimi yapan, ama sözüne inanılmayan kızının adı): Kas-Andra, Tapınak-Kadını. Andra, Hellen dilinde "Adam" anlamına gelen Andros'un dişi biçimidir ve aslında erkeğe özgü adlar bir kadın için kullanılacağı zaman adın içindeki Andros bölümü Andra'ya çevrilir: Alexandros'tan Alexandra gibi.

4. Kaseus. Luwi dilinde Kas (=Tapınak) ile, Hellen dilinde -sal anlamına gelen takılardan biri olan -eus'tan türetilmiş bir sıfat, "Tapınaksal", yâni açık havada, sunak önünde değil tapınakta tapkı gören. Bkz. Kaseus.

Kasa (sözcüğü). Luwi/Pelasgos kültürünün yayılma alanı kapsamında karşılaştığımız birçok tarihsel adın türetilişinde kullanılan bir sözcük. Hitit belgelerinde anılan kent ve yöre adları arasında Kasa sözcüğü tek başına olarak da karşımıza çıkıyor (H. Ertem, CAD s. 70).

Adın anlamını tam bir güvenle saptayamıyoruz. Luwi dilinde khasa/khassa, Hitit dilinde

khastai, "kemik"; Luwi dilinde khassanitti, Hitit dilinde khassa "ocak" demekti (Laroche, Dictionnaire, s. 43). Tarihsel coğrafya adlarının "kemik" anlamında bir sözcükten türetilmesi beklenemez. Buna karşılık, "ocak" anlamında bir sözcükten bir iki kent adı türetilmiş olabilir. Oysa, Anadoluda Kasa bölümünü içeren kent adları, göreceğiz ki, hayli çoktur. Buna bakarak, adın aslının K(uwa)-Assa, "Güzel/kutlu-Kent" ya da "Kuwa'nın, Ana Tanrıçanın Kenti" anlamında bulunduğu sonucuna varıyorum. Bkz. Kuwa, Assa. Keza karş. aşağıda Kasara, No. 2.

KASA. Bu adın anlamı yukarıda belirtildi.

1. Kasa. Hitit belgelerinde anılan bir kent (H. Ertem, CAD s. 70). Nerede olduğu bilinmiyor.

2. Kasa/Kassa/Kasai/Kassai. Pamphylia'nın iç bölümünde, Kilikia Trakheia (dolayısiyle, İsauria) sınırında, demek ki Akseki dolaylarında bir ilkçağ kenti. Ptolemaios'ta (5 V 8) anılmıştır ve 431 Ephesos Konsil'inde Piskoposu hazır bulunmuştur (Ramsay, s. 426 No. 67, s. 466 No. 8 ve s. 467). İS 74'te İsauria ilinden Lykia-Pamphylia iline geçirildiğini biliyoruz (Ramsay, s. 505). Akseki olmasın?

Bu kentin adının Kasai/Kassai biçimleri, Hellen diline göre çoğul bitişi almış biçimlerdir, yâni Kasa/Kassa Halkı (nın kenti) anlamındadırlar; karş. Taba'dan Tabai vb. Adın öz biçimi Kasa/Kassa'dır ve Hellen dilinde anlam taşımaz.

KASAİON. Bodrum dolaylarında bulunan bir yazıtta geçen bu ad, o yörede bir yerin ya da köyün adıdır sanılıyor (Zgusta, s. 235). Bu ad, Anadolulu Kasa/Kassa, "Güzel Yerleşim" (köy, kasaba, kent) adına (bkz. Kasa) Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki -ion takısının eklenmesiyle türetilmiştir.

KASAMA. 877 yılında Bizans imparatoru Basileios'un Kayseri'den yola çıkıp, Göksun üzerinden Maraş'a kadar uzanan seferi sırasında zaptettiği bir kale olarak tarihçi Kedrenos'un yapıtında anılmıştır. Tam yeri bilinmiyor (Ramsay, s. 306 No. 8). Adı Kasa/Kassa-(u)ma ögelerinden türetilmiştir, "Güzel yerleşim-halkı" demektir. Bkz. Kasa, uma.

KASARA. Luwi dilinde Kasa/Kassa-(u)ra, "Büyük Güzel Yerleşim" (=Büyük Güzelköy; yakındaki başka bir Kasa/Kassa'dan ayrılması için böyle Büyük sıfatı ile anılıyor).

1. Karia'da, Rodos Karşıyakasında, Bozburun Yarımadasının ucu yakınında güneydoğu yanda, Serçe Limanı denen küçük koy kıyısında önemsiz bir ilkçağ kentçiği (G.E. Bean, Turkey beyond the Maeander, s. 160 sonu).

2. Kasara. Bkz. aşağıda Masora. Bu iki ad tıpatıp aynı anlamdadır: Kasara yâni K(uwa)-assa-(u)ra adında Kuwa, güzel, kutlu anlamında değil, özel olarak "Kutlu" (=Ana Tanrıça) anlamında kullanılmıştır (bkz. Kuwa, Kyma/Kyme) ve o nedenle ad, "Ana Tanrıçanın büyük yerleşimi" anlamındadır. Masora biçiminin aslı olan Masura yâni Ma-(a)ss(a)-ura'nın anlamı da tıpatıp budur: "Ma'nın büyük yerleşimi". Böylece, birçok kent, kasaba, köy adı içinde gördüğümüz Kasa ögesinin gerçekte K(uwa)-Assa, "Güzel/Kutlu-Yerleşim" (köy, kasaba, kent) ya da "Kuwa'nın, Kutlu'nun, Ana Tanrıçanın-Yerleşimi" (köyü, kasabası, kenti) anlamında bulunduğu doğrultusunda vardığımız sonuç (bkz. Kasa) güçlü bir kanıtla doğrulanmış oluyor.

KASE. Bkz. Gesi.

KASES/KASİN. Nevşehir ile Bor arasında, Bizans çağındaki bir hisarın adı (Ramsay, s. 242 No. 46). Burada büyük bir yeraltı kenti vardı (Ramsay, s. 395 No. 16). Nevşehir güneyinde bulunduğuna göre, Özkonak'taki olamaz; Kaymaklı yahut Derinkuyu'daki olsa gerektir.

Ramsay (s. 395 no. 1), "Kasin, ihtimal ki Sasima'nın bugünkü şekli olan Hassa Köy'le eski ismi arasında, aslının bozulmuş bir istihalesidir" diyor. Hassa Köy derken kasdettiği yer, Derinkuyu'dan daha güneyde, Niğde ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Gölcük yakınındadır (Ramsay'in Galatia haritasına bkz.). Oradaki Konaklı (eski adı, Hassa değil, Misli) Köyünde bir yeraltı kenti vardır. Demek ki Ramsay, ilkçağ köyü Sasiına'yı buraya lokalize ediyor ve Sasima adının önce Kases/Kasin biçiminde Rum ağzında bozulduğunu, bunun da Türk ağzında Hassa'ya döndüğünü düşünüyor.

Bense, büyük bilginin, sezgisinde kısmen haklı olduğu kanısındayım ve Sasima adı ile Kases/Kasin adının, birbirine göre az çok çeşitleme durumunda oldukları sonucuna varıyorum. Dikkat edelim: Sasima adı, S(wa)-Ass(a)-ima, Kutlu-Yerleşimin-halkı ögelerinden türetilmiştir. Kasa/Kassa adı da K(uwa)-Assa, Kutlu/Güzel-Yerleşim ögelerinden oluşur. Kases/Kasin adının öz biçimi neydi, bilmiyoruz; ancak o öz biçimin içinde Kasa/Kassa'nın varlığı kanımca kesindir.

Kaseus. Ulubat'da bulunan bir yazıtta Poseidon Kaseus adının geçmesi dolayısiyle, Zafer Taşlıklıoğlu (Anadoluda Apollon Kült'ü. İstanbul 1963, s. 134) şu bilgiyi veriyor: "Kaseus epithet'i yepyeni bir sıfattır ve kuvvetle muhtemeldir ki yerli ve Anadoluya has bir kelimedir".

Gerçekten, Kaseus, Anadolulu Kas (=Tapınak) sözcüğüne, Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından -eus'un eklenmesiyle türetilmiş bir sıfattır, "Tapınaksal" anlamındadır (bkz. Kas, No. 4) ve hiç kuşkusuz, Hellenleşme dönemi Anadolu'suna özgüdür. Ancak hem Hellen dilini bilen hem de Kas'ın Anadolu dillerinde tapınağı anlattığını bilen biri Kaseus'un "Tapınaksal" demek olduğunu anlayabilir. Poseidon, bildiğimiz birçok örnekte, tapınakta değil, örneğin Panionion'da, sırf bir sunağın bulunduğu yerde, açık havada tapkı görüyordu. Bu nedenle, Ulubat yöresinde bulunan yazıtta geçen Poseidon Kaseus deyişi, Poseidon'un orada açık havada değil bir tapınakta tapkı gören Poseidon çeşitlemesi olduğunu anlatmaktadır.

KASIRKALENDERAN. Mardin ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Akıncı kasabasının eski adı. Kökenini anlayamadım; aslı belki Farsça Kasr-ı Kalenderan'dır (=Kalenderler Köşkü).

KASKA. Keza Gaska, Gasga. Hitit belgelerinde çok anılan, Hitit'lerin kuzey komşusu, Hitit diline hısım bir dil yâni Hind-Avrupa ailesinden bir Anadolu dili konuşan, Hitit'ler ölçüsünde uygarlaşmamış, yağmacılıkları ve savaşçılıklarıyla Hitit'leri çok uğraştıran bir halkın ve bunların ülkesinin adı. Ülkenin lokalizasyonunu tam bir güvenle yapmak mümkün olamamıştır; aşağıda anacağımız, Amasya'daki Kaşka Köyünün adı bu yönden pek ilginçtir.

Hitit'lerde ve Luwi'lerde g ile k birbiri yerine kullanıldığı için, adın Kaska biçimi yanında Gaska, Gasga biçimleri de ortaya çıkmıştır.

Görünüşe bakılırsa, bu ad, Kas-ka ögelerinden türetilmiştir, Tapınak-yurdu anlamındadır (bkz. Kas, -ka). Kastamonu adındaki Kas'ın da aynı Kas olduğu kanısındayım.

KASOKA. Karia'daki Olymos kenti yakınlarında bir yerin adı. Neresi olduğu bilinmiyor. Ad yazıtlarda görülmüştür (Zgusta, s. 240). Ortasındaki o, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile karşılanmaktadır. Buna göre, adın aslı Kas-uwa-ka, Tapınak-yapısı-yeri'dir. Bkz. Kas, uwa, -ka.

KASOLABA. Attika-Delos birliğine gider katkısı payı ödeyen bir Karia kentinin adı. Atina'lıların yazıtlarında, listelerde anılmıştır. Yeri bilinmiyor; adının da Hellen dilinde anlamı yoktur (Bürchner, RE Kasolaba maddesi). Adın ortasındaki o, Hellen yazımında,

uwa sesine işaret eden omega ile karşılanmaktadır. Buna göre, adın aslı Kas-uwa-la-pa, Tapınak-yapısı-cık-deresi ögelerinden türetilmişti, "Küçük tapınağın deresi" anlamındaydı, kentçik de adını bu dereden alıyordu.

KASONİA. Antiokheia/Yalvaç yakınında bir köy (Ramsay, s. 461). Adının kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamıyoruz. Öz biçim belki Kasa/Kassa-wana, "Güzel/kutlu yerleşim-ülkesi" idi. Bkz. Kasa, wana. Karş. Khattiwana'dan Kataonia, İawana'dan İaonia/Ionia.

Kasos. Ege Denizinin Akdenize açıldığı yerdeki adalardan biri; İliada'da (II 676) anılır. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Fick, Vorgriechische Ortsnamen adlı yapıtında bunun "Hitit" dilinden geldiğini belirtmişti (Bürchner, RE Kasos maddesi). Aslı, Kasa/Kassa olmalıdır. Bkz. Kasa.

KASRİK. Farsça "Köşk" anlamındaki Kasr ile, Kürtçenin "-cık" anlamındaki takısı -ik'den: "Köşkçük".

1. Kasrik. Bitlis ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Narlıdere kasabasının eski adı.

2. Kasrik. Van ilinde, ilçe merkezleri Gevaş ile Başkale arasında orta yerdeki bucak merkezi Kırkgeçit kasabasının eski adı.

3. Kasrik (keza, Kasirik). Erzurum ili Oltu ilçesinde köy.

KASSAİ. Bkz. Kasa, No. 2.

Kassandra. Priamos'un kızı (İliada XIII 365, XXIV 699). Adının türetiliş biçimi ve anlamı konusunda bkz. Kas.

Kassandros. İskender döneminin Makedonia'lılarında çok kullanılan bir erkek adı. Türetiliş biçimi ve anlamı konusunda bkz. Alexandros, Kas.

KASSİİA (Kassiya). Hitit belgelerinde anılan bir Anadolu bölgesi (H. Ertem, CAD s. 31 başında Gassiia). Hitit yurdunun kuzeybatı komşusu olduğu ve Khulana Irmağından da pek uzakta olmadığı anlaşılıyor (Umar, THİT 2. bsl., c. I/2 s. 22). Hitit ağzında -iia bitişi, -yurdu anlamındadır ve Luwi dilindeki adların uwa bitişi yerine birçok kez Hitit'ler bu bitişi kullanmışlardır; bkz. Karkiia. Buna bakılırsa Kassiia adının aslı Kassuwa, yâni Kasuwa, Tapınak-lık, "Tapınağı bol yöre" olabilir. Bu da, Kaska adıyla taşıdığı anlam yakınlığına bakılırsa (karş. Kaska), Kaska ülkesini ya da onun bir bölümünü kasdediyordu sanırım.

H. Ertem (Pala-Tummana, s. 33 sonu ve kitaba ekli harita) Kassiia'yı Kaska ülkesinin batı yakınlarına, Devrekâni-Taşköprü dolaylarına, kuzey yana yerleştirmektedir. Kanımca Kassiia ülkesi ile Kassu Dağını aynı yerde aramak, Ilgaz Dağına lokalize etmek daha doğrudur. Bkz. Kassu.

KASSOSSOS. Ortadaki o, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile. Karia'da bir ilkçağ kasabasının ya da köyünün adı. Bu yerleşim, Milâs yakınında, Ulaş'ın 2 kın. kadar kuzeybatısında, Halkalı Pınar'da idi (Bürchner, RE Kassossos maddesi). Adın aslı Kasuwassa olsa gerektir: Kas-uwa-assa, Tapınak-lık (yapısı) - yerleşimi (köyü, kasabası, kenti). Bkz. Kas, uwa, assa.

KASTABALA. Luwi dilinde Kas-taba-la, Tapınak-düzlüğü-cük. Bkz. Kas, Taba, -la.

1. Kilikia'daki Kastabala (Strabon, 12 II 7; D. Magie, c. II s. 1151, No. 35; André Dupont Sommer/Louis Robert, La Déesse de Hiérapolis Castabala, Librairie Adrien Maisonneuve, Paris 1964). Tapınak kentçiği, Roma egemenliği çağında, burada bulunan Artemis tapınağı yüzünden büyük ün kazanmıştı ve tapınak nedeniyle Hierapolis (=Kutsal Kent), Hieropolis (Tapınak Kenti) diye de anılıyordu. Oraya, Kadirli-Osmaniye yolundan ayrılan

bir bağlantı yoluyla gidilir. Kentin topografyası, Kastabala adına uygundur ve kent, küçücük bir kayalık doruk üzerine yapılmış Petrum Kalesinin (ortaçağ şövalye kalelerinden biri) önünde, ırmağın dirseğiyle çevrili bir ova yâni düzlük bölümünde kurulmuştur. Kalıntıları, çok görkemli değilse de, oraya gidişin zahmetine değer.

2. Lykaonia'daki Kastabala. Lykaonia'nın Kappadokia sınırı yakınında idi; tam yeri saptanamamıştır (Plinius, VI 3; Strabon, 12 I 4 ve 12 II 7; Ramsay, s. 378 No. 17).

KASSU. Hitit belgelerinde anılan bir dağ adı. Söz konusu belgelerde bu dağ ile ilgili olarak bulabildiğimiz bilgi kırıntılarını H. Ertem (Pala-Tummana, s. 35-37) belirtmiş ve dağın yerini araştırmıştır; sonuçta, yaygın olan (Güterbock, von Schuler, H.ten Cate tarafından da benimsenmiş) görüşe katılarak Kassu Dağını Olgassys/Ilgaz Dağı'na lokalize etmiştir. Gerçekten, Kassu yâni Kassuwa adı, "Tapınağı bol" anlamındadır (bkz. Kas, uwa;karş. Arzawa, "Ormanlık", Assuwa, "Kentlik, kentleri bol"). Bu anlam hemen, Strabon'un, "Ilgaz Dağının her yanı tapınaklarla doludur" yolundaki sözünü anımsatıyor. Diğer yandan, Hellenleşme döneminde Olgassys biçiminde yazılan adın gassys bölümüne dikkat edelim; bunun "Kassuwa'nın" anlamında Kassuwas sözcüğünden bozularak geldiği ve adın öz biçiminin Alukassuwas (Kassuwa'nın Alu'su, Işıltısı; bkz. Alluwamna, Lu) olduğunu güçlü olasılık sayıyorum. Bu ad, ya (yılın büyük bölümünde) Ilgaz Dağlarının doruğunu kaplayan kar'ın ışıltısını anlatır, ya da Ilgaz Dağından çıkan bir akarsuyun adıdır ve onun ışıltısını anlatır. Böyle idiyse, söz konusu akarsu, H.Ertem'in yapıtına ekli haritada görülen, Boyabat'tan geçen Gazi Deresi olabilir; Gazi adı, Olgassys'ın gassys'ine fazla benzemektedir.

KASTABOS. Marmaris'ten Datça'ya uzanan yoldan ayrılıp Bozburun yoluna girdikten az sonra sol yanınızda göreceğiniz Hisarönü Köyünü ve onun bu adı almasına neden olan, yolun sağ yanındaki Bybassos kenti kalıntılarını geçtikten sonra, dağ yamacında bir düzlükte bulunan, Hellenistik çağda Hemithea adıyla tapkı görmüş bir tanrıçanın tapınağı yakınına gelinir (G.E. Bean, Turkey beyond the Maeander, s. 163-165). Adın aslı Kastaba'dır: Kas-Taba, Tapınak-Düzlüğü. Bkz. Kas, Taba.

KASTALİA (Pınarı). Adının aslı Luwi dilinde K(uwa)-Asta-la, Kutlu-akarsu-cuk anlamında Kastala. Bkz. Kuwa, asta, -la.

1. Yunanistandaki Kastalia Pınarı. Parnassos Dağında idi; Herodotos (VIII 39) anar.

2. Antiokheia/Antakya yakınında, Daphne (şimdi: Harbiye) Koruluğundaki Kastalia Pınarı. Bu pınarda, gelecek bildirme gücünün bulunduğuna inanılıyordu (Edward Gibbon, Bölüm 23, özellikle metinde dn. 106 ile ilgili parça).

KASTAMA. Bkz. Ta/Te, No. 1.

KASTAMON/KASTAMONU. İl merkezi kentimizin adı, Bizans tarihçilerinin yapıtlarında Kastamon olarak anılıyor (bkz. Ramsay, s. 355 dn.1'de Honaz'lı Niketas'a ve Kinnamos'a yapılan yollamalar). Adın Kas-Ta-(u)ma-wana, Tapınak-kam'ı-halkının-Ülkesi öğelerinden türetilmiş bulunduğu kanısındayım; bkz. Kas, Ta/Te No. 1, uma, wana. Bu sonuca varırken, Strabon'un, Olgassys/Ilgaz Dağı yöresinde tapınakların olağanüstü bol olduğunu açıklayan şu sözlerini önemle göz önünde tutuyorum: "Olgassys Dağı ... yüksek ve tırmanması zordur. Bu dağın her yerinde kurulmuş olan tapınaklar, Paphlagonia'lıların elindedir" (12 III 40). Adın Kas-Tummana'dan bozma olabileceğini söyleyenlerin bu görüşünden yana hiçbir dayanak bilmiyorum. Tummana'nın,Bizans çağında Domanitis denen yöreye lokalize edilmesinin doğruluğunu kabul etsek bile, bu yöre, Kastamonu'nun doğu ilerisindeydi; H. Ertem, Tummana'nın lokalizasyonuna ilişkin monografisinde, bölgeyi daha da doğuda sayıyor.

KASTANBUL (Harabeleri). Adana ilinde, ilçe merkezi Yumurtalık'ın 15 km. kadar kuzeydoğusunda, deniz kıyısında, bir tarihsel yerleşimin kalıntıları alanı (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/35). Adının, aşağıda göreceğimiz (Troas'daki) Kestanbol adıyla aynı kökenden geldiği ve her ikisinin Luwi dilindeki Asta (Akıntı, akarsu) sözcüğüyle bağlantılı olduğu açıktır. Kestanbol bir ılıca kentçiği olduğu ve dere kıyısında bulunduğu gibi, Adana'daki Kastanbul'un yanıbaşından "Kızlar Suyu" akmaktadır. Anlaşılıyor ki her iki yerde bulunan kentçiğin adı Kuwastana yâni Kuwa-(a)sta-(wa)na, Kutlu/güzel-akarsu-ülkesi iken, yıkılma ve sönükleşme döneminde Rumlarca yöreye Kastana Poli denir oldu, bu da Türk ağzında bir yerde Kastanbul'a, bir yerde Kestanbol'a döndü. Karş. Kastanna.

KASTANNA. Karia-Lykia sınırındaki Daidala (İnlice) yakınlarında bulunan bir yazıtta adı geçen ve yörede varlığı böylece öğrenilen bir ilkçağ kasabası ya da köyü (Ruge, RE Kastanna maddesi). Aslı Kastana yâni "Kutlu/güzel akarsu ülkesi" olmalıdır. Bkz. Kastanbul.

KASTANOS. Trabzon ilinin güneydoğu yanında, ilçe merkezi Çaykara'nın 10 km. kadar güneyinde, Haldizen Çayı üzerinde bir köy. Adının çay ile bağlantılı olduğu ve Kastanbul, Kestanbol adlarının Kastan/Kestan bölümüyle aynı kökenden geldiği açıktır. Ayrıca karş. Kastanna.

KASTEL. Türk ağzında bazan bu biçimiyle bazan da, ses uyumu kuralından etkilenerek Kestel biçiminde kullanılan bu ad, iki kökenden gelir:

a. 13. yüzyılda Bizanslıların ve Selçukluların hizmetindeki İspanyol, Katalan, İtalyan vb. kökenli paralı askerlerin Anadoluya yaydığı bu ad, ortaçağın çeşitli Latin dillerinde "Hisar" demektir.

b. Bazı örneklerde, özellikle akarsu adlarında, köken değişik olabilir, çünkü yukarıda Kastalia Pınarı adını incelerken gördüğümüz üzere, Luwi dilinde Kastala, "Kutlu/güzel akarsucuk, derecik" anlamındadır.

1. Kastal (şimdi, Torun) Köyü. Kahramanmaraş ili Andırın ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

2. Kastal (şimdi, Tepebaşı) Köyü. Kahramanmaraş ili Elbistan ilçesi Gücük bucağına bağlıdır.

3. Kastel (şimdi,Gözlüce) Köyü. Gaziantep ili Kilis ilçesi Musabeyli bucağına bağlıdır.

4. Kestel (şimdi, Beykavağı) Köyü. Konya ili Kadınhanı ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

5. Kestel (şimdi, Kestanelik) Köyü. Balıkesir ili Erdek ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

6. Kestel (şimdi, Çamyolu) Köyü. Antalya ili Alanya ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

7. Kestel (şimdi, Yazıpınar) Köyü. Burdur ili Bucak ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

8. Kestel (şimdi, Dağpazarı) Köyü. Mut-Karaman yolu üzerindeki ünlü Alacahan/Alahan manastır yapıları külliyesinin doğu ilerisindedir.

9. Aydın iline bağlı ilçe merkezi Nazilli'nin de bir adı Kestel idi: "Nazillü, nâm-ı diğeri Kestel" (T. Baykara, ATCG, s. 236). Kestel, aslında, o yakında bir köyün adıdır.

10. Kestel Köyü. Bursa ili merkez ilçesinin Gürsu bucağına bağlı büyük bir köydür; Bursa'nın 10 km. doğusunda, Yenişehir ve Bilecik'e giden yolun üzerindedir. Bu Kestel Hisarı'nın tekfur'u Osman Gazi ile yaptığı savaşta öldürülmüştü (Neşrî Tarihi, Köymen metninde c. I. s. 60).

11. Kestel Gölü, Dağı. Burdur ile Antalya arasında, bucak merkezi Kızılkaya kuzeyinde; yukarıda No. 7'de sözü edilen Kastel/Yazıpınar Köyü yakınında.

12. Kesteliç (şimdi, Gülbayır) Köyü. Kayseri ili Yeşilhisar ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

13. Kestel Suyu. Denizli ili Çivril ilçesinde, Glaukos/Kûfî Çayı'na doğu yandan katılan bir kol.

14. Kestil Deresi. Trabzon ilinde, ilçe merkezi Of kasabası batı yakınındadır (Trabzon 1973 İl Yıllığı, s. 33).

KASTİNAS. Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Theodoros'un yaşamını anlatan bölümde anılan, Ankara ili kuzeybatı ucunda, Beypazarı-Nallıhan dolaylarında bir köy; tam yeri bilinmiyor. Adının aslı Kastina olsa gerek: K(uwa)-ast(a)-ina, Kutlu/güzel-akarsu-ülkesi. Bkz. Kuwa, asta, wana, Kastanbul.

KASTNİON. Byzantion'lu Stephanos'un andığı, Aspendos üzerindeki bir dağın adı, Kastana-ion, Kastana yeri? Bildiğim kadarıyla Pamphylia, kestane yetiştirme bölgesi değildir; burada Kastana, tıpkı Kastanbul, Kastanına adlarındaki gibi, "Kutlu/güzel akarsu ülkesi" anlamında olmalıdır.

KASTOLOS. Keza, Kastollos. Lydia'da Sardeis yakınındaki bir ovayı Xenophon (Anabasis, 1 I 2) Kastolou Pedion, Kastolos Ovası diye anar (Kastolos'un ortasındaki o, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile). Aynı yazarın Hellenika'sında (1 IV 3) aynı yere kısaca Kastolos denir.

Bu ova, Kula yakınlarına kadar uzanır. Ovada Kastolos adlı bir kentçik de vardı. Ovaya, şimdi, Burçak Ovası deniyor; Kastolos kentçiğinin ardılı olan köy de Bebekli'dir. Bu köye ulaşmak için, Kula-Eşme yolunda 8 km. gidip, Başıbüyük Köyüne (ilkçağın Sasotra'sı) uzanan yola vardığınızda, geldiğiniz yoldan ayrılmıyarak 1 km. daha gideceksiniz ve sağınızda göreceğiniz toprak yola sapacaksınız. O toprak yolda 4 km. gidince, Bebekli Köyüne ulaşırsınız. Kalıntılar konusunda bkz. Umar, Lydia, 2.bsl, s. 102.

Kastol(l)os, araştırmacıların çoğunun eğilimli bulunduğu görüş odur ki, Kastolos Ovasından ve dolayısiyle Kastolos kentinin yanıbaşından geçen Söğütçük Çayı'nın ilkçağdaki adı idi (Zgusta, s. 239). Adın asıl biçimi belki Kastuwala idi: K(uwa)-Ast(a)-uwa-(u)la, Kutlu-dere-lik-koruluğu. Bkz. Kuwa, asta, uwa, ula.

Kastor. Bkz. Hektor. Orada açıklandığı üzere, Kastor adının da Kas (=Tapınak) sözcüğü ile türetildiği kanısındayım. Kastor ile Pollux'un Sparta'da tapınakları vardı.

KASTRAS. Dağlık Kilikia'da bir yörenin adı (Ramsay, s. 412 başı ve s. 426 dn. 2). Hierokles'in yapıtında anılmıştır. Aslı Kastra yâni K(uwa)-Astra, Kutlu/güzel-Akarsu olmalıdır; bkz. Kuwa, Asta. Bu belki de Kaystros/Kestros'un aynı idi. Ayrıca karş. Kistramos.

KASYTES. Urla Yarımadası güney ucunda, Korkykos Dağı (Koraka Dağı) eteğinde bir koy (Strabon, 14 I 32). Koraka Burnu ile onun batı yanındaki İnce Burun arasına sokulan deniz girintisi olmalıdır. Kasytes adının Hellen dilinde anlamı yoktur ve Luwi dilinden, ya da onun ardıllarından biri olan Karia dilinden gelme bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olmalıdır. Aslını ve anlamını bilmiyoruz.

KAŞKA (Köyü). Amasya ili merkez ilçesi Doğantepe bucağına bağlıdır; şimdi Boğaköy edildi. Kaşka adının, Hitit belgelerinde anılan Kaska Ülkesi ve Kaska halkıyla bağlantısı bulunduğu, güçlü olasılıktır. Bkz. Kaska.

KATABALATA. 876 yılının olaylarını anlatan Bizans tarihçilerinin andığı, Divriği yakınlarında olduğu sanılan bir hisar (Ramsay, s. 378 sonu). Adının kökenini ve anlamını saptayamadım.

KATABANA. Bkz. Catabana.

KATAKEKAUMENE. Hellen dilinde "Yanık, kavruk" demektir ve Anadoluda iki volkanik püskürtü bölgesi böyle anılmıştır. Bunlardan birincisi, Kula yöresidir (Strabon, 12 VIII 12, 18 vs.); diğeri, Laodikeia Katakekaumene, Konya kuzeybatı ilerisinde Yorgan Lâdik (şimdi, Halıcı) Köyünün atası olan ilkçağ kentidir ve Peutinger Tablosunda böylece anılmıştır.

KATAMANA. Anadolunun Kommagene bölgesinde, Kahramanmaraş ile Gaziantep arasında bir kentçik. Ptolemaios'ta (5 XV 10) anılır. R. Kiepert'in araştırmalarına göre, Maraş'ın 34 km. doğu-güneydoğusundaydı (Moritz, RE Katamana maddesi). Adı, görünüşe bakılırsa, ya Hatti-wana'dan gelme Katabana'nın (bkz. Katabana, Kataonia) b'si m edilmiş biçimidir, ya da Hatti (Khatti), uma, wana ögelerinden türetilmiştir: Khatt(i)-uma-(wa)na, Hatti (Khatti) insanı yurdu. Bkz. Hatti, uma, wana.

Katana/Katane. Katane biçimindeki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile; böylece, doğru biçimin Katana olduğu anlaşılır. Aitna Yanardağı altındaki, şimdi Catania denen Sicilya kentinin ilkçağdaki adı. Orada Ana Tanrıçanın erkeği Adra (bkz. Adra), Adranos adı ile tapkı görüyordu (bkz. Adranos). Dolayısiyle, Katana adının K(uwa)-Atta-(wa)na ögelerinden türetilmiş, Kutlu Baba Ülkesi anlamında bulunduğu güçlü bir olasılıktır. Bkz. Kuwa, Atta, wana.

KATAONİA. Kappadokia'nın, Kilikia sınırındaki parçası; özellikle Develi'den Tufanbeyli'ye uzanan yöreyi kapsar (Strabon, 12 I 2 vs.). Adının aslının Hatti (Khatti)-wana, Hatti Yurdu olduğu kanımca hiç.kuşkusuzdur. Karş. Katabana, Hattena.

KATARRHAKTES. Hellen dilinde: "Düşen"; buradan: "Çağlayan, Şelâle". Pamphylia'da bir akarsuyun adı. Bean (Turkey's Southern Shore, s. 109) bunun Antalya'dan yaklaşık 10 km. doğu ileride denize dökülen Düden Su olduğunu kesin sayıyor.

KATENNA/KOTENNA. Pisidia'nın güneydoğu ucunda bir kent. Halkını Strabon (12 VII 1) Katanneis diye anar. Bugünkü Gödene kasabası olduğunu Hirschfeld saptamış ve Ramsay de (s. 468) yazmış iken, Zgusta'nın, "Katenneis halkının adını Strabon'da görmemize rağmen, Katena diye bir yer bilinmediği için Katenneis'in bir kabile adı olduğu sanılmaktadır" demesi pek tuhaftır.

Gödene'nin adı yakın zamanda Altınkaya edildi; kasaba, Antalya ili Kumluca ilçesine bağlı bucak merkezidir.

Katenna/Kotenna adı, Kadu/Kotu (Kadys/Kotys) adıyla, wana takısından türetilmiştir, Kadys Ülkesi anlamındadır. Bkz. Kadys, wana.

Katenneis (Halkı). Bkz. Katenna. Ad, Katenna kentinin adına, Hellen dilinin -lılar anlamındaki -eis takısı (karş. Sardeis) eklenmekle türetilmiştir.

KATİENE. Eğridir Gölü kuzeydoğu ucu yakınındaki Kumdanlı dolaylarında bulunan bir yazıtta adı geçen ve o yörede varlığı böylece öğrenilen bir köy ya da kasaba; tam yeri bilinmiyor (Ruge, RE Katiene maddesi). Adının öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

KATOANA. Batı Phrygia'da Akmonia kenti dolaylarında bulunan bir yazıtta Katoaneites diye bir halk adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamıyan bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 241). Adının aslı Kadu-wana, Kadu (Kadys) Ülkesi olmalıdır. Bkz. Kadys, wana.

Katokas. Bkz. Katoınno.

Katomno. İran bağımlısı Karia kralı Mausolos/Maussollos'un babası Milâs Beyi'nin adının, biraz sonra sözünü edeceğimiz üç dilli Letoon Steli'nden öğrendiğimiz, Karia dilin-

deki öz biçimi. Hellen ağzındaki biçim: Ekatomnos; Latin yazımında: Hekatomnos. Bu adın, Karia'da Lagina (Leyne/Turgut) kentinde tapkı gören ve ünlü bir tapınağı bulunan tanrıça Hekate'nin adıyla bağlantısı pek açıktır.

Tanrıçanın adı, Lâtin yazımında Hekate diye aktarılırsa da, Hellen yazımında, baştaki H yoktur. Hellen'lerin Dor boyu ağzında ve yazımında, tanrıçanın adı Ekata'dır. İon boyunun yazımında ise, bunun son harfi, Roma egemenliği çağında e değeri alınış bulunduğu ve o yüzden Lâtin yazımına hep e harfiyle aktarıldığı halde daha eskiden a ile e arası, a'ya yakın bir değer taşıyan eta (Hellen yazımındaki H) harfidir.

Yeraltı tanrıçası Ekata/Hekate'nin, aslında Ana Tanrıça çeşitlemelerinden biri olduğu biliniyor. Keza, bu tanrıçanın Karia kökenli olmasının "kesin gibi" sayıldığını görüyoruz (Mükerrem Usman Anabolu, Batı Anadoluda bulunan Demeter ve Khtonien tanrılar tapınakları, VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Kültür Bakanlığı yayını, Ankara 1989, s. 121-139'da s. 124 ortası).

Hekate adının, bu biçimiyle, anlamı konusunda bkz. Hekatonnesoi. Ancak, Anadolulu tanrıçanın adının Anadolulu gerçek biçimi elbette ki değişik olmalıdır. Ben, bu Anadolulu biçimin anlaşılmasında bazı ip uçlarını ortaya koyabileceğim kanısındayım. Bu konuda yol göstericimiz, Karia'lı Mausolos'un babasının adı ve bir yazıt olacaktır. Şöyle ki:

Bu kişinin adı, Lâtin yazımında Hekatomnos, Hellen yazımında Ekatomnos'tur. Bu Anadolulu adın türetiliş ögelerini kolayca tanıyoruz; bunlar, Hellen ağzında Ekato biçimine bürünmüş bir kök sözcük ile, Luwi dilinin ve ardıllarının "insanı, halkı" anlamındaki umna takısıdır (bkz. uma/umna). Oysa, Mausolos'un ardıllarından ve kardeşlerinden Pixodaros'un Lykia'daki Letoon kentinde diktirdiği, şimdi Fethiye müzesinde bulunan ve üzerinde aynı açıklamanın üç dilde (1. yerel dilde, yâni Lykia dilinde, Lykia yazısıyla; 2. Hellen dilinde, Hellen yazısıyla; 3. Pixodaros'un bağımlı olduğu İran İmparatorluğunun, halklar arası anlaşma amacına yönelik resmî dil yerinde tuttuğu Aram dilinde, Aram yazısıyla) yazıldığı bu taş, Pixodaros'un ve dolayısiyle Mausolos'un babasının adını Katomno biçiminde veriyor.

Demek ki, Ekatomnos adının Hellen yazımında büründüğü bu biçimde Ekato diye gösterilen bölümün, yâni Ekata/Hekate tanrıçayla ilgili bölümün daha doğru biçimi Kato'dur. Bunun da Kata (karş. Ekata) olmayıp Kato olmasından seziyoruz ki, adın o bölümü aslında Katuwa yâni Kat(a)-uwa, Kata-tapınağı idi (bkz. uwa). Katomno da aslında Katuwa-umna, "Kata Tapınağının İnsanı" (hizmetkârı) oluyordu. Hellen'lerin Kata adının başına bir E eklemesi, onu, kendi dillerinde anlam taşıyacak Ekata biçimine getirmek içindi; bu değişim belki de Hellen'lerce Anadolulu tanrıçaya önce Eu-Kata (Kutsal Kata; karş. Euandros) denirken sonradan Eu-Kata'nın Ekata'ya dönmesi sonucunda gerçekleşmiştir.

Bir Ana Tanrıça çeşitlemesinin adının Kata olması dahi, daha önceki incelemelerimizin ışığında kolayca açıklanabilmektedir. Kata'nın -ata'sı, aslında, Adana/Athana adlarındaki Ada/Atha'dan başka şey değildir (bkz. yukarıda Ada). Baştaki K ise, nice örnekte gördüğümüz üzere, Kuwa (iyi, güzel, kutlu, kutsal) öntakısının, senkop ilkesi yüzünden kısalmış, K'si kalmış biçimidir (karş. Kadra, Katreus, Kodros, Kyma/Kyme vb.); aslında Kata, K(uwa)-Ada, "Kutsal Ana Tanrıça" dan başka şey değildir.

Vardığınız bu sonucu destekleyen başka kanıtlar da vardır. İÖ 1. yüzyılda Lagina kenti Hekate tapınağının pek yakınındaki Stratonikeia kentinde yetişmiş ünlü bir konuşmacı, Cicero'nun bile beğenisini kazanmış bir kişi olan Menippos'un san'ı, Hellen yazımıyla, Katokas idi (Strabon, 14 II 25). Bu adın dahi aslının Katuwa-ka'ya, "Kata Tapınağı Yeri"ne işaret ettiği görülüyor; yâni, ünlü konuşmacı Menippos'un san'ının, "Kata

tapınağı yeri halkından" anlamında bulunduğu görülebiliyor. Gerek Katomno'nun Kato'sunun, gerek Katokas'ın Kato'sunun aslında Kat(a)-uwa, Kata-tapınağı (bkz. uwa) olduğu sonucu bakımından iki örnek birbirini destekliyor.

KATPATUKA. Hellen ağzında Kappadokia edilmiş adın, Med'lerce kullanılan ve Pers'lerce de aynen alınan biçimi, Herzfeld'e (s. 101) göre, sondaki -uka, Ermeni dilinde halk adı, ulus adı türetmek için kullanılan -ukh'un Med ağzına uydurulmuş biçimidir; Med'ler bu bölgeyi İÖ 585'de kendi ülkelerine katmış ve onu, Ermeni dilinde taşıdığı adı (Katpatuk) benimseyerek adlandırmışlardı.

Herzfeld'in bu açıklaması doğru idiyse, Katpatuk, Ermenicede Katpat Halkı(nın Yurdu) demektir. Buraya kadar, Herzfeld'le görüş ayrılığında değilim. Ancak o, Katpat sözcüğünü de katırla, kahve ile bağlantılandırmaya kalkışıyor ve üstelik Katpatuka'yı Kizzuwatna ile eşitlemeğe, yâni Hitit belgelerinde anılan Kizzuwatna bölgesinin, hemen herkesçe kabul edildiği üzere Kilikia'da değil, Katpatuka/Kappadokia'da bulunduğunu savunmaya çalışıyor ki bu görüşlerine kesinlikle katılmıyorum. Katpatuk yâni Katpat-ukh, Katpat Halkı deyimi içindeki Katpat'ın aslı kanımca, yörenin baş tanrısının Hurri dilinden gelme, Hitit'lerce de kullanılan adı Hepat/Khepat'tan başka şey değildir. Daha açık deyişle, Katpatuka olarak İran'lılarca kullanılmış adın aslı Khepat-ukh, Khepat Halkı (nın Yurdu)'dur. Gerçekten, İÖ 2. binyılda ve hatta İÖ 1. binyılın erken döneminde, ülkelerin, o ülkedeki baş tanrının adına göre adlandırılması çok yaygın bir uygulama idi.

Katpatuka adının, eski İran dilinde "Güzel atlar ülkesi" anlamına geldiğini düşünenler olmuştur. Böyle bir düşüncenin hiçbir dayanağını bilmiyorum. Eski İran dilinin "Güzel at" ya da "Güzel atları olan" anlamındaki sözcüğü Huv-Aspa'dır (Bartholomae, Altiranisches Wörterbuch, s. 1852) ve bu deyiş, Hellen dilindeki Euhippos'un (Eu-Hippos; bkz. yukarıda Euhippe) tam karşılığıdır: İyi/Güzel -At (ları olan).

Katran (Türkiyedeki coğrafya adlarında). Türkçedeki anlamıyla katran, çam ailesinin belli ağaçlarından elde edilen bir reçine türüdür (çağdaş teknolojiyle petrolden elde edilen katran, konumuzun dışındadır); bu nedenle, o tür ağaçların yoğun bulunduğu ormanlarla kaplı dağlara Katran Dağı adı verilmesinde, karşımıza bir iki Reçine Dağı ya da Katran Dağı çıkmasında yadırganacak yan olmazdı. Ne var ki, bir yandan, Anadoluda Katran Dağı gibi adlar hiç umulmayacak kadar çok sayıda karşımıza çıktığı için; bir yandan da, Anadoluda, Kuwa'nın (Ana Tanrıça'nın) Adra'sı (Erkeği, Kocası) dolayısiyle Kadra adı verilmiş en az bir dağın varlığını Tacitus'tan öğrendiğimiz (bkz. yukarıda Kadra) ve üstelik bu Kadra'nın adının Katreus, Kodros gibi Hellenleştirilmiş biçimleriyle de karşılaştığımız için, Anadoludaki, Katran'la bağlantılı ad taşıyan dağlardan hiç olmazsa bazısının eski Kadra'lar, Kadrana'lar (Kadra-wana, Kadra'sal, Kadra Yurdu; karş. Madra, Madran Dağları) olduğu kanısındayım.

Anadoludaki Katran'lı dağ adlarının başlıca örnekleri şunlardır:

1. Katran Dağı. Kaş'ın 30 km. kuzeyinde.
2. Katrancık Dağı. Burdur'un 35 km. güneyinde, 2334 m.
3. Katran Dağı. Burdur ilinde, ilçe merkezi Bucak'ın 10 km. güneyinde.
4. Kocakatran Dağı. Edremit'in 30 km. kadar kuzey-kuzeybatısında. Edremit'in kendi adının dahi aslında Adramut, Adra Vâdisi olduğunu anımsayalım (bkz. Adramytteion).
5. Katran Dağı. Kütahya ilinde, Emet'in 25 km. güneybatısında.
6. Katran Dağı. Manavgat'ın 25 km. kuzeydoğusunda, 1290 m.
7. Katran Dağı. Yukarıda No. 1'deki gibi Antalya ilinde, ilçe merkezi Kaş'ın 20 km. ku-

zeybatısında, Kalkan'ın 5 km. kuzeydoğusunda.

8. Katranlık Dağı. Gümüşhacıköy'ün kuzey bitişiğinde.

Anadoluda Katran adlı köyler de karşımıza çıkar. Örneğin Bilecik ili Gölpazarı ilçesi Yenipazar bucağına bağlı bir köy bu adı taşıyor (bir adı da Kırka'dır).

Katre. Girit'te bir kent (Pausanias, 7 LIII 3). Adın sonunda, Latin yazımında e ile aktarılan ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Böylece adın öz biçiminin Katra yâni Kadra, K(uwa)-Adra, Ana Tanrıçanın Kocası olduğunu görebiliyoruz (bkz. Kuwa, Adra, Kadra). Geç dönemde ortaya çıkan destan inancına göre, kenti (aşağıda sözü edilecek olan destan kişisi) Katreus kurmuş imiş (Diodoros, 4 LX 4; Pausanias, 7 LIII 4). Oysa, kentin adı kurucusunun adından çıkmış olabilirse de bir kurucunun adı kurduğu kentten çıkmış olamıyacağı halde bu Katreus, Katre kentinin adından türetilmiş görünüşte ad taşıyor: Katre-(e)us, Katre'li.

Katreus. Luwi/Pelasgos baştanrısı Adra/Atra (=Erkek, Koca; bkz. Adra)'nın adıyla bağlantılı olarak karşımıza çıkan pek çok addan bir diğeri. Hellen destan inancına göre Katreus, Minos'un oğlu ve Minos'tan sonraki Girit kralı imiş (Toepffer, RE Althaimenes maddesi). Bkz. yukarıda Katre.

Katuwa(s). Karkamis kralı. Bir adı da Pisiris olan bu kral, İÖ 716'da, Muşki kralı Mita ile, Asur'a karşı birlik kurmuştu. Adı, Hellen ağzında ve yazımında Kadys/Kotys edilen tanrı adının Anadolulu öz biçimini yansıtıyor.

KAUALA. Bkz. Kabala.

KAUE. Bkz. Kawa.

Kaukones. İliada'da (X 429, XX 329) ve Odysseia'da (III 366) anılan bir kuzeybatı Anadolu halkı. Teion/Tion (Karadeniz kıyısında Filyos/Hisarönü) yöresinde yaşıyorken, daha Strabon çağında ulusal kültürlerini yitirmişlerdi.

Kaukones adının Lâtin harfleriyle yazımındaki o, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile karşılanır. Sondaki -es ise, Hellen ağzında eklenmiş olan, Hellen dilindeki çoğul bitişlerinden biridir. Adın aslı belki Kaukuwana idi. Anlamını saptayamadım.

KAULARES (Deresi). İÖ 189'da Romalı komutan Manlius Vulso ordusunun yolu üzerine düşen, Beyşehir Gölü öncesindeki bir dere (Ramsay, s. 471). Adının öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

KAUNOS. Karia'nın en önemli kentlerinden biri (Strabon, 14 II 2, 3). Köyceğiz güneyinde, Dalyan çayı ağzının batı yanında önemli kalıntıları vardır. Zgusta (s. 242) adı yine Hellen diliyle bağlantılandırmaya çalışıyor. Lykia dilindeki bazı belgelerde kent adının Khbide biçiminde geçtiğine bakarak, "Demek ki Kaunos adı, Hellen ağzına uydurma ürünü olamaz" diyor ve eski Hellen dilinde Kaunos sözcüğünün (yalnız kur'a çekiminde kişiye düşen kısmet, pay anlamında olmakla kalmayıp) "Bölüm, pay" yâni bir arazideki pay anlamına da geldiğini söyleyerek Kaunos kenti adını buna bağlıyor.

Oysa, Kaunos, ilkçağ Hellen yazarlarının kenti böyle Kaunos adı ile andığı yüzyıllarda bile yerli Anadolu kültürünü korumakta olan bir kentti ve elbette adı Anadolu dilinden olmak gerekir. Diğer yandan, örneğin Eğrigöz Dağı adının Türkçede anlamı olması, bu adın, başka ve daha eski bir addan Türk ağzına uydurulmuş olmadığını asla gösteremez ve nitekim Eğrigöz'ün aslının Akrokos olduğunu Anna Komnena'nın yapıtından öğreniyoruz. Ayrıca, Zgusta, Anadoludaki Kawana'ları, Gevne'leri, Gevenes'leri hiç bilmediğinden, Kaunos adının bunlarla bağlantısını göremiyor. Kaunos adının öz biçiminin Kawana olması gerekir; bkz. Kawana.

KAVANOZ (Dağı). Antalya ilindeki ilçe merkezi Manavgat kasabasının 35 kın. kadar kuzeyindedir. Adının aslı, Kaunos adının aslıyla aynı olmalıdır yâni Kawana olmalıdır. Bkz. Kawana. Gevne gibi adlar da o yakınlarda karşımıza çıkmıştı.

KÂVERNİ. Fâtih'in Sadr-ı Âzam'larından Koca Davut Paşa'ya ait olan, bugünkü Ordu ili Mesudiye ilçesi kapsamındaki arazileri belirten 1475 yılından kalma bir belgede, sözü geçen yöredeki bucaklardan biri Kâverni adıyla anılıyor; şimdiki Herise, Karabayır, Parçı, Arıkmusa, Tavara ve Arpaalan köyleri bu bucağa bağlı imiş (Ordu 1973 İl Yıllığı, s. 13). Kâverni adının öz biçimi Kawarna olabilir; bkz. Kawarna.

KAVRA. Türkiyenin 1946 yılı yönetim örgütünde, Çankırı ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Adı, oradan geçen dereyle ilgili olmalıdır:K(uwa)-Abra, Güzel-Gürsu. Bkz. Kuwa, Abra. Kavra Köyü şimdi Doğantepe adını aldı. Kıyısında bulunduğu akarsu, Acı Çay'dır.

KAVRAN (Dere). Trabzon ilindedir; Harşit çayının kollarından biridir. Adının, öz biçiminde Gebren ve Kebren/Kebrene ile tıpatıp aynı kökenden geldiği, aynı anlamda bulunduğu kuşkusuzdur: K(uwa)-Abra-(wa)na, "Kutlu/Güzel-Gürsu-sal". Bkz. Abra, Bayramiç, Gebren, Kebren/Kebrene.

KAVRAS. Türkiyenin 1946 yılı yönetim örgütünde, Gümüşhane ili merkez ilçesi Yağmurdere bucağına bağlı bir köyün adı. Bu, aslında oradan geçen derenin adı olsa gerektir; bu yüzden Hellenleşme döneminde (dere adı, dolayısiyle eril ad olabilmesi için) sonuna -s almıştır. Anlamı konusunda bkz. yukarıda Kavra.

KAVRASAL (Dağı). Edremit'in 20 km. kadar kuzeydoğusundadır. Adının aslı Karuwassala olabilir: Karuwa (Kar-uwa, Doruk-luk), assa (yerleşim; buradan: kent, kasaba, köy), -la (-cık) ögelerinden, "Doruk yerinin köycağızı". Karş. Karba, Karbala.

KAVRAZ. Türkiyenin 1946 yılı yönetim örgütünde, Kastamonu ili Küre ilçesi merkez bucağına bağlı Ersizlerdere Köyünün bir mahallesi. Kavraz'ın, gerçekte, Ersizlerdere Köyüne şimdiki adını veren derenin eski adı olduğunu sanırım; bkz. Kavra, Kavras.

Bir diğer Kavraz (Kızılkavraz) için bkz. Gevre.

Kawa (sözcüğü). Anadoluda bu sözcükten türetilmiş pek çok tarihsel coğrafya adı görmekteyiz. Bunların kiminin içindeki Kawa bölümü, Hellen yazımına Kaba, Kaua, Kaoua gibi biçimlerde yansımıştır.

Kawa sözcüğünün, Luwi dilinde, "inek, öküz, boğa, manda, koyun"dan her birini belirtebilecek yolda, "davar", "sığır" gibi genel anlamlı bir sözcük olduğunun işaretleri vardır.

Bu dilin yakın hısmı ilk Hind-İran dillerinde olsun, daha uzak hısmı çağdaş Germen dillerinde olsun, o anlamda yahut yakın anlamlarda, Kawa'ya benzer sözcüklerle karşılaşıyoruz. Sanskrit dilinde Go, birleşik adların başında Gava (boğa, öküz, inek); çağdaş Farsçada Gav (öküz); onun atası eski İran dilinde keza Gav (sığır: boğa, öküz, inek; Bartholomae, Altiranisches Wörterbuch, s. 505); İngilizcede Cow, Almancada Kuh. Diğer yandan, Bossert, Karatepe'deki iki dilli yazıtlarda, Luwi dilinin kullanıldığı hiyeroglif yazısı ile yazılmış bölümde bir sözcüğü Wawa(s), bir diğerini Khawa(s) diye okumuş ve birincisine "Sığır", ikincisine "Koyun" anlamını vermiştir (bkz. Michio Kishimoto, Lykisch Wawa. Anadolu Araştırmaları, c.II, 1965, s. 283-286'da s. 283). Meriggi'nin yapıtında (Glossar'da) da bu yorumlar kabul ediliyor.

Buna göre, Kawana, Kaunos, Geven, Gevenes adlarının öz biçimi olan Kawa-(wa)na, Kawa'sal Ülke'dir (karş. wana); yâni "Davar/Sığır/Koyun Yöresi"dir.

Luwi dilinden gelme adların Adra/Odra, Atreus/Otreus, Atys/Otys gibi a'lı ya da o'lu

çeşitlemelerinin ortaya çıkış nedenini ileride Odra adını incelerken anlatacağız. Aynı nedenle, Kawana adı bazı yerlerde Konana'ya ve hatta bir yerde, Hellen ağzında (Xenophon, Anabasis, 1 II 19'dan başlayarak) İkonion'a dönmüştür. İkonion/Konya adının Kawana'dan geldiği biliniyor (Konya 1973 İl Yıllığı, s. 2). Phryg dilindeki bir yazıtta da Konya'nın adı Kaoania diye geçmektedir (Otto Haas, Altkleinasiatische Elemente im Phrygischen. Anadolu Araştırmaları, c. I/1, s. 129-137'de s. 131 sonu).

KAWA. Sözcüğün anlamı yukarıda belirtildi.

1. Kawa. Hitit belgelerinde anılan Anadolu yöreleri, kentleri arasında bir Kawa vardır (H. Ertem, CAD s. 74).

2. Kawa. Xenophon'un (Hellenika, 4 I 20) Kaue diye (Lâtin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile) andığı bir Mysia kentçiği; şimdi, Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi Gönen. Bkz. yukarıda Gönen. Ad, Luwi'ler çağında Kawana (Kawa-wana), Davar Ülkesi diye de kullanılıyor olmalı ki, Hellenleşme ve Rumlaşma dönemlerinde Konana ve Türk ağzında önce Gönan, sonra Gönen olmuştur.

KAWANA. Konya adının Luwi dilinden gelme öz biçimi. Bkz. Kawa (sözcüğü).

KAWARNA. Bu adla ve bunun Hellen yazımına uyarlanmış biçimi Kabarna ile birçok kez karşılaşıyoruz. Sözcüğün Kawa (davar; koyun, sığır) ve Arna (pınar; özellikle, pınarın oluşturduğu gölcük) ögelerinden türediğini görebiliyoruz (bkz. Kawa, Arna). Demek ki Kawarna/Kabarna, aslında, "Koyun/Sığır Pınarı" demektir. Nitekim bu adın içindeki Kawa/Kaba bölümünün sığırla, koyunla bağlantısının kanıtını, Byzantion'lu Stephanos'un yapıtında bulmaktayız. O yapıtta, Kabarnos (bizim açıklamamıza göre, "koyun/sığır pınarı") denen Demeter kam'larının bu adı açıklanırken, sözcüğün, "Kurbanlık kuzu kesimi" törenini anlattığı söyleniyor; herhalde o tören eskiden pınar başlarında yapılıyordu ve adın içinde gerçekte koyunu ve pınarı kasdeden iki sözcüğün yer alması, öyle bir adın, pınar başında koyunu anlattığı için, pınar başında koyun kesimi töreninin de adı olarak kullanılmasına yol açmıştı.

1. Kawarna. Hitit belgelerinde anılan bir bölge ya da kentin adı (H. Ertem, CAD s. 74).

2. Kawarna. Moesia'nın Karadeniz kıyısında şimdiki Bizone kentinin tarihsel adı (Patsch, RE Herakleia maddesi No. 27). Moesia'da, dolayısiyle Tuna boyunda Luwi kökenli başka adlarla da karşılaşılır; örneğin bkz. Braila, Kalatis. Moesia'daki Kawarna, Dobruca'nın şimdi Bulgaristanda kalan bölümünde, Varna'nın kuzeydoğu yakınında, Varna ile Romen kenti Mangalia arasında yaklaşık orta yerdedir.

Bu Kawarna'nın adının, oradaki güzel kaynaklarla bağlantılı olduğu Evliya Çelebi'nin anlatımıyla da (Danışman metni c.V s. 238) ortaya çıkıyor. Çelebi, kenti anlatırken, "Ancak buğday mahzenleri ve âb-ı hayat gibi su kaynakları vardır. Başka birşeyi yok" diyor.

3. Kabarna. Hellen ağzında Kabarnis. Ege Denizinde, Kyklad adalarından Paros'un bir diğer adı; Byzantion'lu Stephanos'ta anılmıştır.

KAWARRA/KAWURRA. Adana ilimizde, Ceyhan kıyısında, Hitit kralı Muwatalli kabartmasının bulunduğu Sirkeli Höyüğünün yanıbaşındaki Yılan Kalesi'ne lokalize edilen bir tarihsel kentin adının Araplarca kullanılan biçimi; Ermenilerin kullandığı biçim, Govara idi (Hellenkemper, s. 169). Hitit kenti Ura'yı tam oraya, Muwatalli kabartmasının olduğu yere lokalize etmenin (bkz. Ura) doğruluğu böylece kanıtlanıyor.

KAYMAS/KAYMAZ. Sözcüğü, her iki biçimiyle, Anadoluda birkaç yerleşimin adı olarak görüyoruz. Oysa Türkçedeki anlamıyla "kaymaz" sözcüğü yerleşim adı olamaz. Bunlar, Türkleşme ve hatta Rumlaşma öncesi dönemden kalma bir adın günümüzde böyle

çarpıtılarak kullanılan biçimleri olmalıdır. Kama-Assa, "Kutsal Ana-Kenti"? Bkz. Kamai, Assa, Kamisa. Örnekleri:

1. Kaymaz. Adapazarı ile Kandıra arasında kasaba.

2. Kaymaz Kervansarayı. Konya ile Obruk arasında; Selçuklu kaynaklarında anılmaktadır (Özergin, s. 83).

3. Kaymaz. Sivrihisar batı-kuzeybatı yakınında kasaba.

KAYRAK. Bkz. Gayrak.

KAYRAKKAŞI (Dağı). Silifke'nin 20 km. kadar kuzey-kuzeybatı ilerisindedir. Adının aslı, oradaki bir köy dolayısiyle, Krakassa idi sanırım: Kraka (Dorukyeri; bkz. Kar, Karka, Kraka) ve Assa (yerleşim; buradan: kent, kasaba, köy; bkz. Assa) ögelerinden, "Dorukyeri Köyü".

KAYRAKKIR (Dağı). Mut'un 35 km. kadar kuzeydoğusundadır. Adın aslı ya Kraka (=Dorukyeri; bkz. Kraka) ya da Krakura yâni Krak(a)-ura, Yüce Dorukyeri (bkz. ura) idi kanısındayım.

KAYSAR (Köyü). Denizli ili Acıpayam ilçesindedir; şimdi, Yeşilyuva. Tuncer Baykara (Yatağan, Studia Culturae Islamicae dizisinde No. 21, Tokyo 1984, s. 70) bunun Bizans çağındaki adının Diokaisareia olduğunu, L. Robert'i izleyerek (Villes d'Asie Mineure, s. 120-121) kabul ediyor. Kasdedilen, Keretapa/Diokaisareia'dır; konu tartışmalıdır.

KAYSERİ. İl merkezi kentimiz. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Kaisareia.

KAYSTERROS. Kaystros adının Aiolis Hellen'lerince kullanılan biçimi (Bürchner, RE Kaysterros maddesi).

KAYSTROS. Bu ad Anadoluda birkaç kez karşımıza çıkıyor ve daima bir ırmak adıyla bağlantılı bulunuyor. Böylece, sondaki -stros'un, gerçekte akıntıya, akarsuya işaret eden Asta/Astra/İstra olduğunu güvenle anlayabiliyoruz (bkz. Asta). Baştaki Kay bölümü, güçlü bir olasılıkla, Kaukones, Kaulares adlarının başındaki Kau bölümüyle aynı idi (Hellen yazımında u/y ayırımı yoktur). Ancak, bunun anlamını güvenle saptayamıyoruz. Kuwa (iyi, güzel, kutlu, kutsal; özel anlamda: Ana Tanrıça), Kawa (sığır, davar) sözcüklerinin birinden bozma yâni onun Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi olabileceği gibi, bir renk vb. ayrı sözcük de olabilir.

1. Kaystros. Lydia'da ırmak (İliada, II 461); şimdiki adıyla, Küçük Menderes. Hitit belgelerinde anılan Astarpa Irmağının Kaystros'tan başkası olmadığını gösteren kanıtlar vardır (bkz. Astarpa).

2. Kaystros/Kestros. Dağlık Kilikia kıyısında bir kentçik. Ptolemaios'da Kaystros diye anılıyorsa da, Ramsay'ın incelediği, kent piskoposlarını gösteren listelerde aynı ad Kestros biçiminde geçmektedir (Ramsay, s. 412 No. 34 sonu). Kentin, Antalya iline bağlı ilçe merkezi Gazipaşa'nın 6 km. güney-güneydoğusunda Macarköy yakınında görülen ilkçağ kenti kalıntıları alanında olduğu, o yerde bulunan bir yazıttan anlaşılmıştır. Bu tepenin kuzeybatı eteğinden, deniz kıyısına ve aradaki dağ sırtına paralel olarak akıp sonra birleşerek Selinti/Gazipaşa Çayı'na karışan iki dereden (Adanda Deresi ve Delice Dere) ikincisi geçer. Kestros, Delice Dere'nin eski adı olsa gerekir. Her ne kadar Kestros sözcüğü, Diadokhos'lar çağında yâni İÖ 300 dolaylarında, Hellen dilinde, bir ok ya da mızrak türünün adı olarak kullanılmış ise de (Lammert, RE Suppl. VI, Kestros maddesi), Anadoluda tarihsel coğrafya adı olarak karşımıza çıkan Kestros'lar Kaystros adının Hellen ağzında daha da çarpıtılmış biçimidir kanısındayım.

3. Adının yine Kaystros'tan bozma olduğunu sandığım bir Kestros Irmağını Strabon (12 VII 3, 14 IV 2) anmaktadır. Bu ırmağa şimdi Aksu diyoruz; Antalya'nın doğu yakınında Akdeniz'e akar.

4. Kaystrou Pedion (Hellen dilinde: Kaystros Ovası). Phrygia bölgesinde, bugünkü ilçe merkezleri Bolvadin ile Çay arasındaki ova ve orada bulunan bir kentçik, Xenophon'da (Anabasis, 1 II 11) bu adla anılıyor. Adın kasdettiği akarsu, oradan geçip Eber Gölüne akan Akarçay olsa gerektir.

KAYSUM/KAYŞUM. Bkz. Keysun.

KAYTANBOLU. 1897'de "Edirne vilâyeti Tekfur Dağı (Tekirdağ-Umar) sancağında bir nâhiyedir" (Ali Cevad, s. 653). Hangi kasaba olduğunu saptayamadım. Adı, Poli (Kent) sözcüğünü içeren Rumca bir ad'dan Türk ağzına uydurulmuş olmalı; öz biçimini belirleyemedim.

KAZAN. Rum ağzında, Kazanes. Aslı, Luwi dilinin ardılı Anadolu dillerinden, Kadana/Kazana yâni Kuwa-Ada/Aza-wana, "Kutlu-Ana Tanrıça-sal". Bkz. Ada, Adana, Azanoi/Aizanoi, Kuwa, wana, Kadena.

1. Kazan (Dağı, Deresi). Manisa ilinin kuzeybatı ucunda, Balıkesir ili sınırında, Gelenbe/Gelembe'nin kuzey yakınında.

2. Kazan Dere. Kırklareli ilinde, Midye/Kıyıköy'de Karadenize dökülen dere.

3. Kazan Dere. Kocaeli ilinin merkez (İzmit) ilçesi güneydoğu ucunda dere ve köy (Kazandere Köyü).

4. Kazanes (Deresi). Phrygia'daki Themisonion/Karahöyük'ten geçen dere. İndos/Dalaman Çayı'nın bir koludur ve ilkçağ kentinin paraları üzerinde adı yazılıdır. Titus Livius'ta (37 XIV 1), Romalı komutan Manlius Vulso'nun uğradığı yerler sayılırken anılan Chaus Çayının da aynı akarsu olabileceği düşünülüyor. Kazanes Deresi, sanıldığına göre, Dalaman Çayı'nın sağ yandaki kollarından Karacık Çayı'dır (Ruge, RE Kazanes maddesi).

5. Kazanes. Karia'da bir kentçik. Tavas Kalesi güneyinde; ortaçağdaki adı Keranes (P. Wittek, Menteşe Beyliği, s. 164 No. 19). Dalaman Çayı başlangıç bölümündeki, Denizli ili Acıpayam ilçesine bağlı bucak merkezi Kelekçi olabilir.

KEA/KEAİA. Küçük Menderes Vâdisinin iç ucundaki Kelbia/Kerbia/Kilbia/Kilbianon Ovasındaki halkın üç kasabasından biri (Ramsay, s. 121 No. 30). Tam yeri bilinmiyor ve Recep Meriç'in KMHTC monografisinde bir lokalizasyon önerilmiyor. Adının öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

Keanthos. Hellen destan inancına göre, Okeanos'un oğullarından biri. Apollon'un kaçırdığı kızkardeşini geri getirmek için Thebai yöresine gelmiş, kızı zorla alıp götüremeyince oradaki tapınağı ateşe vermiş, Apollon da kızıp ok atarak onu öldürmüş; mezarı Thebai yakınında Ares Pınarı'nın yanıbaşında imiş (Kroll, RE Keanthos maddesi). Anthos'un Hellen dilinde "Çiçek" anlamında olmasına karşılık, Keanthos'un o dilde hiçbir anlamı bulunmamaktadır. Luwi/Pelasgos kültürü döneminden kalma, wanda takısıyla biten (bkz. wanda) bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olduğu açıktır.

KEBAN. Elazığ iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Şimdi, Türkiyenin en büyük baraj gölü olan Keban Barajı ile ünlüdür. Adın öz biçimi, Keben adının öz biçimi ile aynıdır kanısındayım: K(uwa)-Aba-(wa)na, yâni Güzel-Su-Ülkesi ögelerinden Kabana. Bkz. Kuwa, Aba, wana, Aband.

KEBATEOS. Silifke'nin kuzeydoğu yakınında kıyıda bir yörenin adı (Zgusta, s. 243). Adın Hellen dilinde anlamı yoktur, Anadoluludur. Öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

KEBEN. Bkz. Aband. 1198'den kalma bir Ermenice belgede, Keben'in adı Gaban olarak geçmektedir; oranın Bey'i Dangri adlı biri imiş (Hellenkemper, s. 15). Bu belge, adın aslının Kabana olduğu yolundaki tahminimizi doğruluyor.

KEBİALEA. Milâs kuzey yakınında, Labranda dolaylarında bir yörenin adı (Zgusta, s. 244). Adın Hellen dilinde anlamı yoktur, Anadoluludur. Öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

KEBRENE. Troas bölgesinde bir dere (Ovidius, Değişimler, XI 769) ve onun yakınında bir hisar (Xenophon, Hellenika, 3 I 17-18; Strabon, 13 I 33, 47, 51). Yörenin ve hisarın adı, Kebrene biçiminde; derenin adı ise, Hellen ağzında akarsu adları eril olacağı ve dişi adlara özgü bitişleri taşımıyacağı için, Kebren biçiminde yazılır.

Derenin kaynadığı, dereye ve kente adını veren, kentin çok yakınında bulunan, ilkçağda kent suyunun sağlandığı, Xenophon'da sözü geçen gür pınar (Suat Sinanoğlu'nun Türkçe çevirisinde, "çeşme") şimdi Akpınar diye biliniyor (Bürchner, RE Kebren maddesi). Pınar ve hisar, Çal Dağı'nın doruklarından Fığla Tepesi üzerindedir; orada şimdi Akpınar Köyü vardır. Ak Pınar'dan çıkan dere, ileride Skamandros/Kara Menderes'e soldan katılır.

Kebrene adının kökenini, türetiliş ögelerini, anlamını, yukarıda Bayramiç'ten söz ederken belirttik. Kebren Deresinin adaşı bir Gebren Suyunu da Pisidia bölgesinde görmüş bulunduğumuzu anımsatalım.

KEBRENİA. Kebren Çayı ve Kebrene hisarı dolaylarındaki ova (Strabon, 13 I 33). Şimdiki adı Kurşunlu Ova'dır (Bürchner, RE Kebrenia maddesi). Tarihsel adı, kuşkusuz Kebrene'den geliyor. Bkz. Kebrene.

Kebriones. Troia kralı Priamos'un evlilik dışı ilişkiden doğmuş yiğit oğlu (İliada, VIII 318, XVI 727, 738 vs.). Adı, Kebren Çayının ve Kebrene hisarının adıyla bağlantılıdır (Strabon, 13 I 33).

KEBSUD. Bkz. Kepsut.

KEÇİBORLU. Bkz. Bor, No. 4.

KEDRAİ. Bazı kaynaklarda Kedreai, Kedreiai. Karia kıyısında, Gökova Körfezinde bir ada (şimdi, Sedir Adası) ve onun üzerindeki kent. Xenophon'da (Hellenika, 2 I 15) anılır. G. Bean (Turkey beyond the Maeander, s. 157), Kedrai'nin "Görünüşte Hellen dilinden gelme" bir ad olduğunu söyler. Ad, bu biçimiyle, kedros (Fransızcaya uydurulmuşu: cèdre; oradan alınarak Türkçeye uydurulmuşu: sedir) ağacı adından türemiş görünür ve Hellen dilinde "Sedir ağaçlı yerin halkı" anlamını belirtir.

A. Bailly'nin dev sözlüğünde "Kedros" maddesi No. 3 sonunda belirtildiği üzere, eski Hellen dilinde kullanılan Kedros sözcüğünün kökeni aydınlatılmış değildir. Dolayısiyle, Kedrai adının Karia dilinde de (belki az çok değişik biçimde) kullanılan aynı anlamdaki sözcükle bağlantılı bulunması olasılığı vardır.

Ayrıca, adanın ve oradaki kentin Luwi dilinden ya da bunun ardılı Karia dilinden gelme, bambaşka anlam taşıyan bir adı varken, örneğin ad öz biçiminde Kadra iken (bkz. Kadra) bunun Kedrai biçiminde Hellen ağzına uydurulmuş bulunduğu da olasılıdır.

KEDREA/KEDROS. Anna Komnena'nın yapıtında, adı, Rum ağzına uydurulmuş bu biçimiyle anılan bir hisar. Afyon'dan Ankara'ya uzanan yol üzerinde ve Afyon'un 44 km. kuzeydoğu ilerisinde bulunan bucak merkezi Bayat kasabasının 3 km. kadar batısında idi. Oradaki ortaçağ kalesinin (Âsar Kümbet Kale) kalıntıları günümüze ulaşmıştır (Ramsay, s. 256-257 No. 23).

Kedrea/Kedros adı, Hellen dilindeki Kedros (Sedir ağacı) sözcüğüyle bağlantılı görünür,

fakat Kedrai adı dolayısiyle işaret ettiğimiz diğer olasılıklar bu Kedrea/Kedros adı için de geçerlidir.

KEDREBATA. Lykia ile Pisidia sınırındaki Oinoanda kenti yakınlarında bulunan yazıtlardan varlığı öğrenilen, o yöredeki, tam yeri bilinmeyen bir köy (Zgusta, s. 244). Adının öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz; belki aslı Kadrawada yâni Kadrawa(n)da, "Ana Tanrıçanın Erkeğine Tapan Halk" idi. Bkz. Kadra, wanda; karş. Adanda, Amanda, Otranda.

KEFA. Bkz. Hısn Keyfa.

KEFER BEYYA. Adana ilinde, Ceyhan Irmağı üzerindeki Misis/Yakapınar kasabasının Ceyhan doğu kıyısında yer alan bölümünün tarihsel adı (K. Ener, s. 100-101). Bu bölüm Harun ür Reşid döneminde kurulmuştur. Adı Süryanî dilinde Beyya Köyü demektir (bkz. Kafr, Keferdiz). Beyya'nın anlamını saptayamadım.

KEFERDİZ. Adın kökeni Süryanî dilidir; şimdi Kefer biçimine bürünmüş bölümün aslı, o dilde "Köy" anlamına gelen Kafr'dır (bkz. Kafr). Sondaki diz'in aslının ne olduğunu saptayamadım. Farsçada "Kale" anlamındaki Diz olamıyacağı açıktır.

1. Keferdiz. Gaziantep ili Islahiye ilçesi Fevzipaşa bucağına bağlı, ünlü Sakçagözü/Sakçegözü Höyüğünün yanıbaşındaki köy. Şimdi bu Keferdiz'in adı, Sakçagözü Köyü olarak değiştirildi.

2. Keferdiz. Malatya ili Pütürge ilçesine bağlı bucak merkezi Doğanyol'un eski adı.

3. Keferdiz. Adıyaman ili Gerger ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Şimdi, Gümüşkaşık.

KEFERELLAP. Mardin ili Midyat ilçesi merkez bucağına bağlı Yolbaşı Köyünün eski adı. Süryanî dilinden. Karş. Keferdiz.

KEFERSUD. Selçuklu Devletine karşı 1240'ların başında, Moğol saldırısından az süre önce patlak veren, Baba'ların öncülük ettiği Türkmen ayaklanmasının yöneticilerinden Kefersudî sanıyla bilinen Baba İshak'ın yerlisi olduğu yöre. Claude Cahen'a (s. 143) bakılırsa, "Fırat, Suriye ve Torosların hudutlarındaki bölgeleri kapsayan yer"dir; demek ki, Kommagene bölgesidir. Oysa, Osman Turan (DATDT, s. 160) Artuklu'lardan Timurtaş'ın Haçlı kalıntısı Franklardan kurtardığı kentçikler arasında Bire (Birecik), Sumeysat ve Kefersud'u da sayıyor. (Samosata/Samsat diyecekken Sumeysat demiş olmalı; Sumeysat çok uzakta ve ilgisiz yerdedir, bkz. Arsamosata). Buna göre, Kefersud, Kommagene bölgesinde küçük bir yerleşim idi. Zaten İbni Bibi (Gençosman çevirisi, s. 206), Kefersud'un Samsat hisarına bağlı bir köy olduğunu açıkça söylüyor. Köy olduğunda kuşku yoktur. Süryanî dilinden gelme, tüm olarak anlamını saptayamadığım adının, o dilde "Köy" anlamındaki sözcüğü Kafr'dan bozma Kefer bölümü de (karş. Keferdiz, Keferellap) bunu kanıtlıyor.

İçişleri Bakanlığının yayınladığı, 1946 yılındaki adlarıyla Türkiye yerleşim birimlerini ve bunların o dönemdeki yönetim örgütü içinde durumunu gösteren "Meskûn Yerler Kılavuzu"nda, bir Kefersud görünmüyor, ama iki Kefertut görünüyor. Bunlardan biri Gaziantep ili Nizip ilçesi merkez bucağına bağlı köy, diğeri Mardin ilinde Derik bucağına bağlı köy idi. Aradığımız Kefersud, birincisi olabilir. Ayrıca bkz. Castra Maurorum. Nizip ilçesindeki Kefertut/Keferdut köyünün şimdiki adı Dutlu'dur. Bu köy, Nizip kasabasının doğu yakınında, Nizip'ten Birecik'e uzanan ana yol üzerindedir.

KEFKE (Dağı). Pamphylia Ovası ile Pisidia arasında bir dağ (Özsait, Pisidya/1, s. 33). Antalya ile ilçe merkezi Bucak arasında, Katran Dağının güneyindedir. Kefken Adasının

adıyla karşılaştır; her ikisinin öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Kaukasos (Kafkas) Dağı adının Kauka bölümü ile aradaki yakınlık acaba rastlantı ürünü müdür?

KEFKEN (Adası). Bkz. Thynia.

KEFRE. Doğrusu Süryanî dilinden Kafr (=Köy) olmalı; bkz. Kafr (sözcüğü). Siirt yakınında iki kasabanın adını Evliya Çelebi böyle anıyor:

1. Kefre, Kefre-i Zaman. Siirt'ten doğuya giderken ilk konaklama yeri olan kasaba (Danışman metni, c.VII s. 181 sonu).

2. Kefre, Kefre-i Şirvan. Siirt kuzeyinde bayındır, gelişmiş bir kasaba (Danışman metni, c.VII s. 182). Oysa bunun adı sonradan Küfre olmuştu; bkz.Şirvan.

KEFR TUT. Bkz. Castra Maurorum.

KEKOVA. Anadolunun Lykia bölgesi kıyısında, Demre/Kale kasabasının batı yakınında bir adanın adı. Ada, kayalıktır ve üzerinde ova yoktur; bu nedenle, adını Türkçeden almış olamaz. Ancak, adın öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Luwi dilinin uwa bitişli bir adından gelme olabilir.

Kekova Adasının adını, 19. yüzyıl başında yazılmış bazı yapıtlarda, Kakava biçiminde görüyoruz (Cramer, c.II s. 253); Yarbay A. Rasim'in yapıtında da aynı yazım görülüyor. Ancak, Cramer c.II s. 277'de Lara kumsalı adının Laara olarak yanlış yazımı aynen A. Rasim'de de görüldüğü için, A. Rasim'in bu adları, doğru biçimini bilerek aktarıyor olmadığı anlaşıldıktan başka; yanlış Laara yazımı, Cramer'in Beaufort'tan vs.'den aktardığı Kakava gibi yazımların dahi yanlış yazım olabileceğini ortaya koymaktadır.

KELAİNAİ. Afyon iline bağlı ilçe merkezi Dinar'ın atası ilkçağ kentinin bildiğimiz en eski adı; daha doğrusu o adın, Herodotos'tan (VII 26) başlayarak Hellen yazarlarında görülen, Hellen ağzına uydurulmuş biçimi. Bu biçimiyle, Hellen dilinin "Koyu renkli, karanlık, kara" anlamındaki Kelainos sıfatından türetilmiş görünüştedir ve Zgusta (s. 244) adın Hellen dilinden olduğunu söyleyiveriyor. Oysa, Herodotos'un anlattığı çağda Dinar yöresindeki bir kentin Hellen dilinden gelme ad taşıması kesinlikle olanaksızdır.

Kelainai adının sonundaki -ai, Hellen dilinin çoğul bitişlerinden biridir; kent adına, "Kelaina Halkı"(nın kenti) anlamını verir (karş. Athena'dan Athenai, Taba'dan Tabai vb.). Demek, asıl ad Kelaina idi. Bunun Kelana diye bir çeşitlemesinin bulunduğunu biliyoruz; yörede tapkı gören Zeus'un sanı bazı belgelerde Kelaneus, yâni Kelana'lı diye geçmektedir.

Gerek Kelana gerek Kelaina biçimi, aynı anlamdadır: Kela kök sözcüğüne,-sal, -yurdu anlamındaki takı (Luwi'lerdeki wana) eklenmiştir ve Kelana'da takının -ana biçimi, Kelaina'da -ina biçimi vardır (bkz. wana). Kök sözcük Kela'nın anlamını güvenle saptayamıyoruz; belki aslı K(uwa)-Ela, "Güzel Geçit" idi. Bkz. Kuwa, Ela. Dinar, tarih boyunca önemli bir yol üstü kasabası hatta yollar kavşağı kasabası olmuştur.

KELAS. Bkz. Keles, No. 4.

KELBİA/KELBİANON/KİLBİANON. Yerini, yukarıda Kea'dan söz ederken belirttiğimiz ova. Adının hiçbir biçimi Hellen dilinde anlam taşımaz; Anadolu kökenli bir ad karşısında bulunduğumuz kesindir. Ancak, adın öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz. Bkz. Kilbos.

KELEMİŞ. Keza, Gelemiş. Bkz. Kala, No. 15.

KELENDERE (Köyü). Aydın iline bağlı ilçe merkezi Nazilli kasabasının kuzeydoğu ilerisindedir. Deniz ya da akarsu kıyısında bulunmadığına göre, adı, Kelenderis adının öz biçimi gibi, Kala-Adras (Adra'nın kıyısı, iskelesi) değildi, belki Kela-Adras, Adıa'nın Güzel Geçidi idi. Bkz. Kuwa, Ela, Kelainai, Adra.

KELENDERİS. Bkz. Kala, No. 10.

KELES. Bu adın kökenini ve anlamını güvenle saptayabilmiş değiliz. Aslı belki Kelassa yâni Kela-(a)ssa,"Güzel geçit yerleşimi"iken (bkz. Kelendere, Assa) Kelassa Rumlaşma döneminde Kelesi, Türkleşme döneminde Keles oldu; karş. Mylassa/Mylasa'dan Milâs, Pedasa'dan Bitez.

1. Anadolunun Bithynia bölgesinde, Akçakoca'nın doğu yakınındaki Akkaya'da bulunan bir yazıtta Kelesanon Emporion (Kelesana'lıların Pazarı) deyişi vardır (Zgusta, s. 245). Kelesana sözcüğü, böyle -ana'lı, -ene'li adların hemen hemen tümü gibi, bir yörenin adı olmak gerekir (bkz. wana). Adın az biçimi, görünüşe bakılırsa, Kelassa-(wa)na, Kelassa Ülkesi idi ve oralardaki bir Kelassa Köyü'ne işaret ediyordu.

2. İzmir iline bağlı ilçe merkezi Kiraz kasabasının adı Kiraz'a yakın zamanda çevrilmiştir. Daha önce Keles idi. Kentçiğin ilkçağda Koloe ve Kolose adlarıyla anılmış, Keles'in bundan gelmiş olabileceği düşünülmektedir. Oysa kasabanın ilkçağda Koloe/Kolose adını taşıdığının kanıtı (yazıt gibi) olmadıktan başka, Koloe/Kolose'nin Keles'e dönmesi, çağdan çağa adların değişiminde hangi sesin hangi sese dönebileceği hakkındaki bilgimize göre, hiç de olası değildir. Hele şimdi, Kelesanon Emporion adının geçtiği, yukarıda sözünü ettiğimiz yazıt karşısında, Keles'in Kelassa gibi bir addan gelmiş bulunduğu olasılığı daha da güç kazanıyor.

3. Bursa iline bağlı ilçe merkezi bir kasabamızın adı, Keles'tir. Bu kasabanın ilkçağ tarihi üzerine hiçbir bilgimiz yoktur.

4. Kelas. Ordu ili Ünye ilçesi Tekkiraz bucağına bağlı Çınarcık Köyünün eski adı.

KELİMAR. Bkz. Khlomaron.

KELKİT. Adın kökeni konusunda bkz. Kalketi, Kerkit'ler.

Her ne kadar Wittek (Yer Adları, s. 223 dn. 74) "Kelkit Irmağının ilkçağda Hellen ağzına uydurulmuş adı Lykos, Hellen dilinde Kurt anlamına geldiği için Ermeniler bu adı kendi dillerine çevirerek ırmağa Gail-Get, Kurt-Irmağı dediler" diyorsa da yanılıyor. Çünkü Kelkit yöresinde *ilkçağda* bir Kerkit halkının yaşadığını biliyoruz.

1. Kelkit. Gümüşhane iline bağlı ilçe merkezi kasabamız.

2. Kelkit (Irmağı). Yeşilırmağın en uzun kolu; ilkçağda Hellenlerce kullanılan adı, Lykos.

KELLARİON. Tokat dolaylarında bir ovanın Bizans çağında taşıdığı ad (Ramsay, s. 364 dn. 3). Sözcüğün Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

KELOSNİA. (Kuzey Pisidia'da?) Tam yeri bilinmeyen bir köyün adı (Ramsay, s.461). Kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

KELTZENE. Erzincan yöresinin Bizans çağındaki adı. Ermenicesi Ekeleac (Honigmann, s. 193). Adın kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

Kelydnos. Epeiros ile İllyria sınırında bir çay; Ptolemaios'ta (3 XII 1, 4) anılmıştır. Adı, Kalydnos (=Kalykadnos) adının çeşitlemesidir (Oberhummer, RE Kelydnos maddesi); demek ki Kal(a)-udna, Kıyı-Ülkesi ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Kalykadnos.

KEMA. Amasya'dan 30 mil uzaklıkta bir yer; Ermişlerden Eutropios, Kleonikos ve Basiliskos burada gömülü imiş (Ruge, RE Kema maddesi). Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

KEMAH. Adın kökeni ve anlamı konusunda bkz. Kamakha.

1. Kemah. Erzincan iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Bkz. Kamakha.

2. Kemah. Kars ili Arpaçay ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Kardeştepe.

3. Kemah. Bingöl ili merkez ilçesi Sancak/Hoşkar bucağına bağlı köy.

KEMBUS. Bkz. Kimyos.

KEMER. Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi Burhaniye'nin eski adı.

KEMRELİ. Bkz. İmranlı.

KENABORİA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yanıbaşındaki Kumdanlı yöresinde bulunan bir yazıtta Kenaboriates diye bir halkın adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri bilinmeyen bir köy ya da kasaba (Ruge, RE Kenaboria maddesi). Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

KENBOS (Köyü). Konya iline bağlı ilçe merkezi Ilgın'ın bir köyü. Bolasan Çayı bunun yakınında doğar (Konya 1973 İl Yıllığı, s. 80). Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım. Karş. Kembus.

KENDEMA. Lykia bölgesinde bulunan bir yazıtta Kendema'lıların Köyü deyişi geçtiği için varlığı öğrenilen, ancak tam yeri bilinmeyen bir köy (Zgusta, s.246). Adın ortasındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Dolayısiyle, adın daha doğru biçimi Kendama'dır. Sondaki -ma'nın, Bergama adındaki gibi, senkop ilkesi gereğince u'sunu yitirmiş olan, Luwi dilinin "-insanı, -halkı" anlamında -uma takısı olduğunu anlıyoruz; ancak, kök sözcük Kenda'nın ne olduğunu bilmiyoruz. Kanda? Bkz. Kanda.

Kendrisos. Thrak'lar arasında, Philippopolis/Filibe (Plovdiv) yöresinde tapkı gören Apollon çeşitlemesinin sanı. Bunu baş tanrı olarak tanıyan Thrak'lara Kendriseis (Kendrisos Halkı) ve bu tanrı onuruna yapılan dinsel törenlere de Kendreisai deniyordu (Adler, RE Kendrisos maddesi). Adın aslı, geç dönemde tanrı Kendrisos kimliğine bürünmüş Kadra tanrıya, yâni K(uwa)-Adra'ya, "Ana Tanrıçanın Erkeği"ne adanmış bir kutsal alan yerleşimi olduğu anlaşılan Kendrissos (Kendra yâni Kadra - İssos)'tan geliyor olmalıdır. Bkz. Kuwa, Adra, Kadra, Katreus, Kodros, Assa.

KENENDOLABA. Muğla yakınlarında bulunan yazıtlardan o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri bilinmeyen bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 246). Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

KENKHREAİ. Bu adın Hellen dilinde anlamı yoktur; Kenkhros (Hellen dilinde: Darı) sözcüğünden türemiş görüntüsü verecek biçimde Hellen ağzına uydurulmuştur. Öz biçiminin, Gangra (şimdi Çankırı) adının öz biçimiyle aynı kökene dayandığını yâni Kuwa-Anka-ura, Kutsal Yüce Anka (Ana Tanrıça) olduğunu sanıyorum. Bkz. Kuwa, ura, Ankara, Gangra.

1. Kenkhreai. Bizans tarihçilerinin, 13. yüzyıl olaylarını anlatırken andıkları, Çanakkale ilinde, Skamandros/Kara Menderes Irmağı yanında bir hisar (Ramsay, s. 176 No. 21). Bürchner ise (RE Kenkhreai maddesi, No. 6) bu hisarın Lapseki ile Karabiga arasında bulunduğu görüşündedir.

2. Kenkhreai. Troia yakınında bir kentçik. Tam yeri bilinmiyor. Byzantion'lu Stephanos'a bakılırsa Homeros, destanını "yazmadan" önce, bu yere gelip Troia'lılar ve Troia savaşı üzerine bilgi edinmiş (Bürchner, RE Kenkhreai maddesi No. 3).

3. Yunanistanda, Korinthos kentinin limanı durumundaki dış mahallenin adı (Xenophon, Hellenika, 4 V 1); çeşitlemesi: Kenkhreiai (Thoukydides, IV 42).

KENKHRİOS. Hellenistik çağ ve Roma çağı Ephesos'u ile Ege Denizi arasında, eski Kaystros Körfezinin güney yanında akıp Ortygia Koruluğundan geçen ve dış denize

dökülen dere (Strabon, 14 I 20; Tacitus, Yıllıklar, III 61; Pausanias, 7 V 10). Yazın kurur. Adı, Hellen dilinde "Darı" anlamındaki Kenkhros'tan türetilmiş, "Darılı" anlamında görünüyor. Ancak burada da Kankra/Gangra yâni Kuwa-Anka-Ura, Kutlu Yüce Ana Tanrıça adının Hellen ağzına uydurulmuş bir biçimi karşısında bulunduğumuz kanısındayım. Dere, eskiden Arinna (=Kaynak) Tanrıçası kimliğiyle Ana Tanrıça'nın tapkı gördüğü, sonra Meryem Ana'nın sahiplendiği Solmissos Dağından indiğine göre, Ana Tanrıça ile bağlantılı ad taşıması doğaldır. Bkz. Kenkhreai.

KENNATİS. Bizans imparatorluğunun, Silifke ile Ermenek arasında, Göksu'nun güney yanında uzanan il'i (Ramsay, s. 405 No. 9, 414 No. 39, 415 No. 40, 417 ortası, 510 sonu). Adının sonunda, Hellen dilinin -sal anlamındaki, ülke adı türetmekte de kullanılan takılarından -itis'i, senkop ilkesi nedeniyle ilk i'sini yitirmiş olarak, görüyoruz; ancak, kök sözcük durumundaki Kenna'nın kökenini, anlamını saptayamıyoruz.

Kentauros. Bu adın kökeni konusunda bkz. Satyros.

KENTRİTES. Xenophon'un, Physkos/Diyala Çayından Kardoukhos'lar ülkesine doğru Dicle'nin kıyısı boyunca yürürken karşılaştığı bir çayın adı. Bu ad, Ermenicede "Ayıran" anlamında olan, yâni çayın iki ülkeyi ayıran bir sınır çayı olduğunu belirten sözcükten geliyor diye açıklanmıştır (Herzfeld, s. 188). Bunun doğruluğundan kuşkuluyum; Cizre güneyinde Ermeniceden gelme ad olabileceğini sanmıyorum.

Kentrites, bugün Bohtan Çayı/Botan Çayı diye anılan akarsudur (Weissbach, RE Kardoukhoi maddesi).

KEPHA. Bkz. Hısn Keyfa.

KEPRANOS. Menderes Magnesia'sı yakınında bulunan bir yazıttan, o yörede varlığı öğrenilen bir köy ya da kasaba (Zgusta s. 246 sonu). Adın türetiliş ögelerini ve anlamını kolayca görebiliyoruz: K(uwa)-Ebra-(wa)na, Güzel-Gürsu-Ülkesi ögelerinden Kebrana; bu, Gebren ve Kebrene adlarının çeşitlemesinden başka şey değildir.

KEPSUT. Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini, anlamını saptayamadım. Bu ad, Osmanlının kullandığı Arap yazımında Kbsvd harfleriyle, yâni Kebsud olarak yazılmaktadır (örneğin bkz. Ali Cevad, s. 653).

KERAİTAİ. İlkçağ Kremna kenti kalıntıları alanının 15 km. kuzeybatısında, Burdur'a bağlı ilçe merkezi Bucak'ın 8 km. kuzeyinde, Belören Köyü yakınında bir tepe üzerinde 1972 yılında yapılan araştırmalarda, oradaki ilkçağ kenti kalıntılarının Keraitai adlı bir kente ait olduğu, bulunan paralara dayanarak, saptandı (Özsait, Pisidya/2, s. 115). Adın sonundaki -ai, Hellen dilinin çoğul bitişlerinden biridir, ad'a "-halkının kenti" anlamını yükler (karş. Athena'dan Athenai, Taba'dan Tabai). Adın daha doğru biçimi Keraita'dır. Bunun türetiliş ögelerini ve anlamını güvenle saptayamadım. Kera-ida, Kera-ormanı? Bkz. İda. Kera-i(n)da, Kera'lı? Bkz. wanda.

KERAMİDES. Bizans tarihçilerinin 13. yüzyıl olaylarını anlatırken andığı, Erdek yakınlarında bir hisar (Ramsay, s. 176 No. 20). Keramides, Hellen dilinde "Kiremitler" demektir.

KERAMİSİON. Malatya güneyinde, Bizanslıların Zarnoukh/Atzarnouk dediği derenin kıyısında bir hisar; kısaca Keramis diye de anılırdı (Honigmann, s. 56 ve orada dn. 1). Keramis, Hellen dilinde çömlek, vazo, güveç çanağı vb. çanak, kiremit anlamlarına gelir; Keramision da, Keramis yeri demektir. Karş. Keramos.

KERAMON AGORA. Hellen dilinde: Çömlekler Pazarı. Phrygia kenti Akmonia'nın arazisi içinde ve o dönemdeki ana yolun, ünlü Kral Yolu'nun üzerinde bir pazar yeri. Xeno-

phon'un Anabasis'inde (1 II 10 sonu) adı anılır ve yanlışlıkla kent imiş gibi sözü edilir. Uşak iline bağlı ilçe merkezi Banaz'ın (eski adı: İslâmköy) bulunduğu yerde idi (Ramsay, s. 42 ve 55). Ramsay'in de işaret ettiği gibi, Keramon Agora adı, Xenophon'un bu yapıtından başka hiçbir kaynakta geçmez. Zaten, bu yapıtın anlattığı dönemde, İÖ 400 dolaylarında, Banaz yöresinde Hellen dilinden gelme kent, kasaba, pazar yeri adı bulunması olanaksızdır. Demek ki Xenophon, yerin Anadolulu adını Hellen diline çevirerek yapıtında aktarmıştır.

KERAMOS. Şimdi halk ağzında Gereme, Germe, Kerme; resmî adı: Ören. Günümüzde, Muğla ili Milâs ilçesine bağlı, Gökova Körfezi kuzey kıyısında, bucak merkezi kasaba. Gökova Körfezine eskiden bu kent nedeniyle Keramikos Kolpos, Keramos'sal Körfez deniyordu (örneğin bkz. Xenophon, Hellenika, 1 IV 8). Şimdi de Gereme/Germe/Kerme Körfezi adı, Gökova Körfezi adının yanı sıra, kullanılmaktadır.

Keramos sözcüğü, eski Hellen dilinde, çanak çömlek vb. yapımında kullanılan kil'i anlatır. Bu kilden yapılmış olan her şeye de Keramos denebilir (çömlek, kiremit, tuğla vb.). Türkçedeki Kiremit sözcüğü de Keramos'tan, daha doğrusu ondan bozma, yeni Hellen dili Rumcadaki Keramidhi sözcüğünden gelir.

Ancak, Keramos sözcüğü, eski Hellen dilinin öz malı olmayıp Anadoluluydu, Luwi dilinden alınmaydı. Gerçekten, eski Hellen dilindeki -amos bitişli *tüm adların* Anadolu kökenli olduğunu, geçen yüzyıl sonunda, daha Hitit belgeleri okunmamış, Luwi'lerin adı bile öğrenilmemiş iken büyük bilgin Kretschmer (1896'da Göttingen'de yayınlanan Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache/Hellen dilinin tarihine giriş adlı yapıtında) kanıtlamıştı. Sözcük, görebildiğimiz kadarıyla, Anadolulu aslında (Kerama olmalı), çömlek vb. ile ilgili değildir; Luwi dilinin o anlamdaki sözcüğü Dala/Tala/Tla'dır. Kent adı olarak Kerama, yukarıda Keraitai adı başında da gördüğümüz Kera kök sözcüğü ile, "-insanı, -halkı" anlamında uma takısından türetilmiş görünüyor: Kera-(u)ma'dan Keraına; karş. Perga-(u)ına'dan Pergaına (Bergama).

KERAS. Hellen dilinde: Boynuz. Haliç'e ilkçağda Hellenlerce verilen Khrysokeras (Altın Boynuz) adı, Bizans çağında, kısaca Keras biçiminde kullanılıyordu.

Kerasa (sözcüğü). Eski Hellen diline Kerasos biçiminde, Rumcadan da Türkçeye Kiraz biçiminde geçen, ama eski Anadolunun bazı tarihsel coğrafya adlarında Kerasa olarak gördüğümüz sözcük Anadolu kökenlidir. İlkçağ Hellen yazarı Athenaios'un da belirttiği üzere, Hellen'ler kirazı ancak İskender diadokhos'ları (ardılları) döneminde, yâni İÖ 3. yüzyılda öğrenmişlerdir (Cornelius, Geschichte der Hethiter, s. 342, not 38). Dolayısiyle, o dönemden çok önce varlığını ve Hellenleştirildiğini bildiğimiz, adı Hellenlerce Kerasountos/Kerasous biçiminde söylenen kentin (şimdi, Giresun) bu adı Hellen dilinden gelmiş olamaz. Yani, sonradan Hellen dilinde görülen Kerasos sözcüğü ile, Hellen dilinin (Luwi dilindeki wanda takısının karşılığı) oentos takısından türetilmiş olamaz; doğrudan doğruya Luwi dilinin Kerasa (Kiraz) kök sözcüğü ile wanda (-lı, -sı olan, -sı bol) takısından türetilmiş Kerasanda iken Hellen ağzında Kerasountos/Kerasous edilmiş olduğu anlaşılır.

KERASA (Kenti). Pisidia bölgesinde bulunan yazıtlarda Kerasianos (Kerasa'lı) adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri bilinmeyen bir yerleşim (Ramsay, s. 461; Zgusta, s. 248). Adının anlamı yukarıda belirtildi.

KERASAİ. Keza, Kerassai. Batı Anadoluda bir ilkçağ kenti. L. Robert dışında, konuya değinen herkesçe Giresun/Savaştepe'ye lokalize ediliyor (oradaki kalıntılar üzerine bilgi için bkz. Umar, Mysia, s. 15-16). L. Robert ise (Villes d'Asie Mineure, s. 273-278), Kerasa/Kerasai'nin tarihsel kaynaklarda Lydia kenti olarak gösterildiğine, oysa Giresun/

Savaştepe'nin Lydia kapsamında sayılamıyacağına değinerek, Kerasa/Kerasai/Kerassai'yi Sardeis yakınlarına lokalize ediyor; ama orada belli bir yer gösteremiyor. Balıkesir ilinde, eski adı Giresun olan Savaştepe kasabası yakınında, kasabaya su sağlayan tesislerin yerinde görülen önemlice kent izleri alanını ise, Germe kentinin yeri sayıyor (s. 404-411).

Ben L. Robert'in görüşüne katılmıyorum. O görüş, herşeyden önce, kalıntılar alanındaki kentin Türklerce Giresun diye anılmış olduğu gerçeğini görmezlikten geliyor. Ayrıca:

Kent adının Kerassai, Kerassa Halkı(nın kenti) diye de yazılması gösterir ki adın aslı Kerassa iken sonradan bu adın anlamı unutulduğu için Kerasa/Kerasos (=Kiraz) ile bağlantılı bir ad bunun yerine geçmiş ve herhalde Rumlaşma döneminde o ad Kerasous/Kerasountos diye kullanıldığından, Pontos'daki gibi, bu da Türk ağzında Giresun edilmiştir. Biz, Kerassa'yı unutmayalım; burada, başta, Kera biçimine bürünmüş bir sözcükle, onu izleyen, "kent, -kenti" anlamında assa'yı görmekteyiz (bkz. Assa). Bir yandan kent kalıntıları alanının kasabaya su sağlayan bir "gür su, bol su" yerinde bulunduğunu, bir yandan Kebrene adındaki Kebr(a) yâni K(uwa)-Ebra,"Güzel-gürsu" bölümünü anımsayınca, Kerassa'daki Kera'nın aynı kökenden geldiğini yani adın aslının Kebrassa, "Güzel Gürsu Kenti" olduğunu görebiliyoruz. Bkz. Abra, Bayramiç, Gebren, Kebrene.

KERASEİS. Mysia'daki Kerasai/Kerassai kentinin adının geç dönemde kilise kayıtlarında geçen Hellenleştirilmiş biçimi (Ramsay, s. 135 ortası). Kerasa adına, Hellen dilinin -lılar anlamındaki takılarından -eis takısı eklenmekle türetilmiştir.

KERASİA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yanıbaşındaki Kumdanlı yöresinde bulunan bir yazıtta Kerasianos (Kerasia'lı) adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri bilinmeyen bir köy ya da kasaba. Adı, Hellen dilinde "Kirazlık, Kiraz Yurdu" anlamındadır. Ancak bu, Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi de olabilir.

KERASOUNTOS/KERASOUS. Bugünkü il merkezi Giresun'un ilkçağdaki atası olan kent. Pontos Krallığının egemenliği döneminde, bu devletin krallarından Pharnakes dolayısiyle Pharnakeia (Hellen dilinde: Pharnakes Yurdu) adını taşıyan şimdiki Giresun'un yerinde değil, biraz daha batıdaydı. Kerasountos/Kerasous adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. yukarıda Kerasa (sözcüğü).

KERBİA. Bkz. Kelbia.

KERBURAN. Mardin iline bağlı ilçe merkezi Dargeçit kasabasının eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

Kerd (sözcüğü). İran dilinde Kerden (Yapmak) fiilinin geçmiş zaman biçimi; "Yaptı"; buradan: "-nin yapıtı". Ermenicede de Gerd "Yapı" demektir (buradan: Gerdel, İnşa etmek; Gerdoğ, İnşaatçı). Bu nedenle çağdaş Ermeniler, Malazgirt gibi adların sonundaki, Türk ağzında -girt olmuş bölümü, bu sözcüklerle ilgiliymiş gibi yorumluyorlar. Bkz. Kert.

KEREMPE (Burnu). Karadeniz kıyılarımızda, Cide ile İnebolu arasındadır. Adının kökeni konusunda bkz. Karambis.

KERETAPA. Hierokles'in yapıtında adı geçen bir güneybatı Phrygia kentçiği. Burdur ili Yeşilova ilçesi merkez bucağına bağlı Kayadibi Köyünün yerinde olduğu çoğunlukça kabul edilmektedir (L. Robert ayrı görüştedir; bkz. Kaysar). Kent, Roma egemenliği çağında Diokaisareia adını aldı.

Keretapa adındaki Kere bölümünün yine (Kerasai/Kerassai'deki gibi) Kebra, "Güzel Gürsu"dan bozma olabileceğini düşünüyorum. Belki adın aslı Kebradapa yâni Kebr(a)-adapa, "Gürsu-lu-dere" idi (bkz. Kebrene, -ada, Pa). Gerçekten, Kayadibi Köyü, güneyden gele-

rek Salda Gölüne dökülen bir derenin ağzında, doğu yandadır.

Keressos. Yunanistanda, Thessalia bölgesi yakınında, Thespiai halkının yurdunda çok eski bir hisar; Pausanias'ta (9 XIV 2) anılır. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur ve Fick, Vorgriechische Ortsnamen adlı kitabında, Hellenler öncesi dönemden kalma olduğunu belirtmiştir. Lâtin yazımında e ile gösterilen ortadaki ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanmaktadır. Demek adın daha doğru, aslına daha yakın biçimi Kerassos idi; bunun da kökeni Kerassa olmak gerekir. Bkz. yukarıda Kerasai/Kerassai. Anlaşılıyor ki orada da gür suyu olan bir pınar yahut dere varmış.

KEREURA. Batı Phrygia'da, bir pınarın ve oradan çıkan derenin yanıbaşında olduğunu, adının da bu topografyasından geldiğini gördüğümüz Apia/Appia kentçiğinin çok yakınında bir köy ya da kasaba. Sanıldığına göre Akça Köy'ün eski yerleşim bölümünde idi (Ruge, RE Kereura maddesi). Akça Köy, Porsuk Çayının başlangıç kollarından birini oluşturan aynı derenin batı kıyısındadır ve Apia/Appia'nın günümüzdeki ardılı Abya/Pınarcık Köyü ile Altıntaş kasabası arasında, bu kasabanın batı yakınındadır.

Kere ögesinin, "Güzel Gürsu" anlamında Kebra'dan bozma olduğu yolundaki tahminimiz (bkz. Kerasa/Kerassai, Keretapa) bu örnekte de doğrulanıyor. Kereura adının sonundaki ura ise, Luwi dilinin ve ardılı dillerin, "Büyük" anlamındaki sözcüğüdür (bkz. ura).

KEREUTA. Büyük Larousse, "Kereuta" maddesinde verilen bilgiye göre, bu ilkçağ kentinin, Afyon ili Dinar ilçesi Dombayova bucağına bağlı Akça Köy yakınında olduğu, orada bulunan yazıtlarda adının geçmesiyle anlaşılmıştır.

Bu açıklamayı görünce, yukarıda sözünü ettiğimiz, Altıntaş ilçesindeki Akça Köy'de bulunan Kereura'nın kasdedildiğini, ortada bir yanlış anlama olduğunu düşündüm; üstelik, ne Ramsay'de ne de Zgusta'nın çok yakın zamanda yayınlanan yapıtında, Dombayova'daki yahut başka yerdeki bir Kereuta anılıyor. Ne var ki, araştırma yapınca, Afyon ili Dinar ilçesi Dombayova bucağında, bucak merkezi Uluköy'ün güney yanıbaşında gerçekten bir Akça Köy bulunduğunu gördüm. Ayrıca, gerek Uluköy gerek Akça Köy, Kumalar Çayı'nın doğu kıyısındadır yâni gerçekten bir Abra/Ebra (Gür su, bol su) kıyısındadır. Kereuta adının başındaki Kere dahi aslında Kebra, "Güzel Gürsu" olmalıdır; sondaki uta ise, "Hisar" anlamına geldiği sonucuna vardığımız (bkz. Hyde) uda/uta'nın tâ kendisidir. Sonuç olarak, Kereuta, aslında Kebrauta, "Güzel Gürsu Hisarı" demektir.

KERGE. Hierokles'in yapıtında adı geçen bir Mysia kentçiği. Hakkında hiçbir şey bilinmiyor. Hierokles'in Anadolulu adları asıllarına uygun biçimlerde verdiği için haksız yere yanlış yazım kullanmakla suçlandığını saptadığımızdan (bkz. Erythrai), sorunu bu yaklaşımla inceliyoruz ve adının öz biçiminin Karka (=Dorukyeri) olması gerektiğini zaten anlayabildiğimiz Gergis'in kasdedildiğini, yanlış yazım vehmedenlerin yine kendilerinin yanıldığını görüyoruz.

Kerinthos. Euboia/İğriboz Adasındaki çok eski bir kentin adı (İliada, II 538). Ad, bu biçimiyle, Hellen dilinde, arıların yiyeceği çiçek özü sıvısını anlatır. Aslında o sözcük de Hellen dilinin öz malı değildir (bkz. A. Bailly'de Kern, Kernthon, Kerinthos). Daha önemlisi, Hellen diline geçmiş bulunan o Kerinthos sözcüğü, anlamına göre, kent adı olamaz.

Kentin topografyasını inceleyince, onun, İğriboz Adası doğu yanında, uçta, Boudoros Deresinin denize döküldüğü yerde bulunduğunu öğreniyoruz. Buna bakılırsa kent adının gerçek biçimi Kebr(a)-inda,"Güzel gürsuyu-olan" idi ve Kebra sözcüğü burada, Boudoros Deresine işaret ediyordu. Bkz. Kebrene, Kerasai, Kereura, Kereuta, Keretapa, wanda.

KERKAPHOS. Anadolunun İonia bölgesinde bir tepe. Deniz kıyısında, Kolophon

güneyinde, Notion ile Lebedos arasında (RE c.XIII/2 s. 2131'deki haritaya bkz.). Şimdi, Karacadağ.

Kerkaphos adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı Luwi dilinde "Dorukyeri Suyu (Deresi)" anlamında Karka-Pa olsa gerektir; bkz. Kar, -ka, Karka, Pa. Dağa adını veren dere, bu dağın batı yamacı boyunca akıp Gümüldür (şimdi Gümüşsu edildi) yanıbaşında Ege Denizine dökülen dere olmalıdır.

KERKELİ (Dağı). İlkçağ Lykia'sının kuzeybatı bölümünde, Elmalı ile Gölhisar arasındadır. Belli ki adının öz biçimi Karkala yâni Karka-la, "Dorukyeri-cik" idi. Bkz. Kar, -ka, Karka, -la.

Kerketeus. Samos/Sisam Adası'nın en yüksek tepesi, 1440 m., adanın batı yanında (RE c.XIII/2 s. 2131'deki haritaya bkz.). Adı Hellen dilinde anlam taşımaz. Gerga, Gergis, Kerge adları gibi, öz biçiminde, Luwi dilinin "Dorukyeri" anlamına gelen Karka sözcüğünden türetilmiş bulunduğu açıktır. Bkz. Gerga, Karka.

Kerkine. Thoukydides'de (II 98) anılan, Makedonia'daki ormanlık ve insansız bir dağ dizisinin adı. Sondaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H harfidir. Böylece, adın daha doğru biçiminin Kerkina olduğu anlaşılır. Aslı, güçlü bir olasılıkla Karkina yâni Kark(a)-ina, Dorukyeri-sel, Dorukyeri Ülkesi idi. Bkz. Kar, -ka, Karka, wana.

Kerkit'ler. Strabon'un yaşadığı çağda Kuzeydoğu Anadoluda Armenia Minor denen bölgenin yakınlarındaki Appait'ler halkının eski adı (Strabon, 12 III 18). Böylece, Kelkit adının öz biçimini öğrenmiş oluyoruz. Sözcüğün Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım. Belki öz biçiminde Karka (Dorukyeri) sözcüğü ile bağlantılı idi. Bkz. Karka, Kerketeus.

KERKOPİA. Phrygia'da bir yer. Ptolemaios'ta (5 II 17) anılır. Lokalizasyonu yapılamamıştır (Ruge, RE Kerkopia maddesi). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu da belki öz biçiminde Karka (Dorukyeri) sözcüğü ile bağlantılı idi. Bkz.Karka.

Kerkük. Bkz. Karka, No. 7.

Kerkyra. Korkyra Adasının adının, İÖ 4. yüzyıldan sonra kullanılan bir çeşitlemesi. Bkz. Korkyra.

KERMANUS. Ankara ili Nallıhan ilçesine bağlı bucak merkezi Beydili'nin 15 km. kadar kuzeybatısında, Bolu ilinin Göynük ilçesine bağlı köy. Görünüşe bakılırsa adının aslı Bizans çağında Germanos, Anadolulu kültür çağında Germana yâni Germa-(wa)na, Ilıca-Ülkesi idi. Bkz. Germa, wana.

KERME. Bkz. Keramos.

KERMELİK. Kayseri ili merkez ilçesi Muncusun/Güneşli bucağına bağlı köy. Adının kökenini, anlamını saptayamadım. Karş. Ermelik.

KERMİL (Dağı). Göreme Vâdisinin güney yanındadır. Adının kökenini ve anlamını saptayamadım. Ermenice Karmir (=Kırmızı)?

KERPE. Bkz. Kalpe, Karpe.

KERSOS. Bkz. Karsos.

Kert/kerta (sözcüğü). Eski İran diliyle ondan etkilenmiş dillerde, o arada eski Ermenicede, "Hisar, Kent". Örneğin Tigranokerta, Tigran Hisarı; Manavazkert (şimdi, Malazgirt), Menua Hisarı; Sasanî başkentlerinden Dastagerd; Tunceli iline bağlı ilçe merkezi Mazgirt; Ağrı iline bağlı ilçe merkezi Eleşkirt.

Bu Kerta vb. sözcüklerin tümünün kökeni, eski İran'da kutsal kitap Avesta'nın yazıldığı dildeki Krta'dır (Herzfeld, s. 197).

Karş. Kerd.

KERTEK (Yaylâsı). Eskişehir ilinde, ilçe merkezi Sivrihisar'ın batı yanındadır. Adının aslı Kardaka yâni Karda-ka, Doruklu-yer olmalıdır. Bkz. Karda, -ka.

KERTİ (Höyüğü). Lykaonia'da, ilkçağ kenti Derbe'nin kalıntılarını gizlediği sanılan höyüğün adı. Karaman'ın 24 km. kuzeydoğusunda, Aşıran Köyünün 500 m. kuzeyinde, Can Hasan kazı alanının pek yakınındadır. Kerti adının kökenini, anlamını saptayamadım.

KERTİS. Van ilinde, Erciş'in kuzeydoğu yakınında bucak merkezi Deliçay'ın eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

KERYZA. Maionia'da (Gediz Ovasında) bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı anlaşılan, ancak tam yeri saptanamıyan bir ilkçağ köyü (Zgusta, s. 251). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu adın kökenini, anlamını güvenle saptayamıyoruz.

Kese/Kise (sözcüğü, coğrafya adlarında). Türkiyede pek çok köy, kasaba adı içinde Kise, bundan bozma olduğu anlaşılan Kese ve hatta Köse sözcüğü karşımıza çıkıyor. Bu gibi adların bolca sayıda örneğini aşağıda sıralıyacağız.

Türkçedeki Kese sözcüğünün, gerçek anlamıyla, kasaba ya da köy adı olması beklenemez; hele olağanüstü çok sayıda kasaba ve köy adı içinde bulunması olanaksızdır. Buna bakarak, kasaba, köy, dağ vb. adları içinde gördüğümüz Kese, Kise, Köse'nin aslının Kilise olduğunu ve bunun halk ağzında önce Kil'se, sonra Kise biçimine büründüğünü; ancak, Kise diye bir Türkçe sözcük olmadığından adların resmî biçiminde Kise bölümünün çoğunlukla Kese'ye, Köse'ye çevrildiğini sanırım. Bkz. Karaköse.

Kise, Kese, Köse'li adların bazı örnekleri şunlardır:

1. Akkise. Konya ilinde, Suğla Gölü doğu yanında köy. Bozkır ilçesi Ahırlı bucağına bağlıdır ve 1973 Konya İl Yıllığında bile Akkise adıyla görünmektedir.

2. Üçkese. Konya ilinde, Çumra ile Seydişehir arasında, bucak merkezi Akviran/Akören'in doğu yanıbaşında köy. Şimdi Orhaniye oldu.

3. Gevekise. Samsun ilinde, Havza'nın güneydoğusunda, Lâdik'in güneybatısında köy. Lâdik ilçesine bağlıdır, şimdi Budakdere olmuştur.

4. Sivrikise. Samsun ilinde, Havza'nın kuzey yakınında köy. Şimdi Sivrikese. TA Amasya, Samsun illeri haritasında eski adıyla, Samsun 1973 İl Yıllığında yeni adıyla görünüyor.

5. Kızılkise. Sinop ilinde, ilçe merkezi Durağan'ın güney ilerisinde köy.

6. Yukarı Kise. Ankara ili Kızılcahamam ilçesi Güvem bucağına bağlı köy. Ankara 1973 İl Yıllığında hâlâ bu adla anılıyor.

7. Kise Dağı. Bolu'ya bağlı ilçe merkezi Mengen'in kuzeybatı yakınındadır.

8. Karakese. Hatay ili Dörtyol ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

9. Akçakese. İstanbul ili Şile ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

10. Kisecik. Çankırı ili merkez ilçesi Korgun bucağına bağlı köy.

11. Kise. Çankırı ili Ilgaz ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

12. Çatkese. Çankırı ili Kurşunlu ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

13. Karakise. Çorum ili Kırgıl ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

14. İkikise. Çorum ili İskilip ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

15. Akkise. Çorum ili Kırgıl ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

16. Karaköse. Ağrı ili merkezi, şimdi kendisine de Ağrı denen kentin eski adı.

KESKOS. Plinius'un (XXXI 15) andığı bir Kilikia kentçiği. Yeri bilinmiyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; ancak, bu adın kökenini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz.

KESRE. Bu adın aslı Kasra yâni Kas-(u)ra, Yüce Tapınak olsa gerek. Gerçekten, İzmir ilindeki Kesre'de ilkçağda önemli bir tapınağın varlığını biliyoruz. Bkz. Kas, ura.

1. İzmir ilinde, Kuşadası Körfezi kıyısındaki Kesre Köyü. Şimdi, Özdere. Bunun yakınında Roma egemenliği çağında bir Dios Hieron'un, Zeus Tapınağının varlığı bilinmektedir. Bkz. Dios Hieron, No. 1.

2. Muğla ili merkez ilçesi Göktepe bucağına bağlı Kesre Köyü. Şimdi Esençay oldu.

KESROSUN. Sivas ili Koyulhisar ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı Kayaören. Sondaki -sun, adın tarihsel biçimindeki -ssos'tan bozmadır: karş. Kokoussos'dan Göksun, Agalassos'tan Ağlasun vb. Baştaki Kesro'nun öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamadım. Karş. Kesre.

KESSOUNİON. Bkz. Keysun.

KESTANBOL (Kaplıcaları). Çanakkale ili Ezine ilçesinde, Ezine'nin 15 km. güneybatısında, kıyıdan 2 km. içeride şifalı kaplıca yeri. Burası, Alexandreia Troas kenti kalıntıları alanının 10-12 km. güneydoğusundadır ve o kalıntılar alanına yöre halkının "Eski İstanbul" demesi, yâni Kestanbol'a yakın bir ad vermesi, çok dikkate değer.

Kestanbol adının kökeni ve anlamı için bkz. Kastanbul.

KESTANBOLU. Türkiyenin 1946 yılı yönetim örgütünde, Edirne ili Uzunköprü ilçesi Ömerbey bucağına bağlı bir köy. Ergene'ye dökülen derelerden birinin üzerinde bulunduğu, adından anlaşılıyor. Adının aslı ve anlamı için bkz. Kastanbul, Kestanbol.

KESTANE (Deresi). Buldan yakınında olağanüstü güzel bir piknik yerinde akan dere (bkz. Buldan). Buradaki Kestane adının aslı, Kastanbul, Kestanbol, Kestanbolu adlarındaki Kastan-, Kestan- bölümünün aslı gibi, Kastana yâni K(uwa)-Asta-(wa)na, "Kutlu/güzel-akarsu-sal" idi kanısındayım. Bkz. Kastanbul.

KESTEL. Bkz. Kastel.

KESTELEK. Mustafakemalpaşa'nın 20 km. kadar güneydoğusunda köy. Adı, Kastel/Kestel sözcüğü ile, İran dillerinin -cik anlamında küçültme takısı -ek'ten (çağdaş Ermenicede -ig, -ag) türetilmiştir (bkz. Pertek, Atrek), "Hisarcık" demektir (bkz. Kestel).

KESTEP. Muğla ili Fethiye ilçesine bağlı bucak merkezi Eşen kasabasının eski adı. Kasaba, Xanthos/Eşen Çayı batı kıyısındadır. Kestep adının kökenini, öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Aslı Kastapa olabilir: K(uwa)-asta-pa, "Güzel-akar-su". Bkz. Kuwa, asta, Pa, Kastanbul, Kestanbol.

KESTROS. Bkz. Kaystros, No. 2, 3.

KEŞAN. Edirne iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini ve anlamını saptayamadım. Keşan Farsçada tek direkli çadır demektir (Şükûn, c.III s. 1540). Fakat, kasaba adının öz biçiminin böyle olduğu kuşkuludur. Evliya Çelebi'nin (Danışman metni c.VII s. 114) İran'daki Kâşan kentinden söz ederken "Çağatay dilinde Keşan, Acem dilinde Kâşan derler. ... Ama doğrusu Kâşan'dır" sözü, Türkçede, hiç değilse Çağatay lehçesinde bir Keşan sözcüğünün bulunduğu izlenimi uyandırıyor ise de, Kaşgarlı, tam tersine, Türkçenin herhangi bir lehçesinde Keşan sözcüğü anmayıp, Çağatay lehçesinde kaşanmak (at için:

işemek) sözcüğünü anmıştır (TDK 1985 basımında c.II s. 155 sonu).

KEŞAP. Giresun iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini ve anlamını saptayamadım.

KEŞİŞ DAĞI. Bursa'daki Uludağ'ın Türklerce 20. yüzyıla kadar kullanılan adı. Dağdaki Rum manastırlarının çokluğuna işaret eder.

KETE. 19. yüzyıl başında (bugünkü Bursa ili dolaylarını kapsayan) Hüdavendigâr Sancağına bağlı kaza (ilçe) merkezi bir kasabanın, 1831 nüfus sayımına ilişkin Osmanlı belgelerinde geçen adı (Karal, s.98). Aynı kasaba, Osmanlı tarihinin erken dönemini anlatan Neşrî Tarihinde Kite olarak anılır (Köymen metni, c.I s. 60). Bu kasaba, şimdiki Kite Köyü olmalıdır. Söz konusu köy, doğusundaki Bursa ile batısındaki Uluabat Gölü arasında orta yere; keza, kuzeybatısındaki bucak merkezi Görükle ile güneydoğusundaki bucak merkezi Çalı arasında yaklaşık orta yere düşer.

Kete adının kökenini ve anlamını saptayamadım. Karş. aşağıda Keteioi.

Kete/Kite Kalesi Evliya Çelebi'de de (Danışman metni c.VIII s. 147) anılır ve bu kalenin Bursa batısında, Apolyont Gölü öncesinde, ana yol üzerinde bulunduğu belirtilir.

Keteioi. Anadolunun Teuthrania bölgesinde, yâni Bergama ile deniz arasında yaşayan çok eski bir halkın adının Hellen ağzındaki söylenişi (Odysseia, XI 521; Strabon, 13 I 70 vs.). Adın sonu Hellen diline göre çoğul yapılmıştır, "Keteios'lar" anlamını yüklenmiştir. Hellen'ler bu adı, kendi dillerindeki Ketos sözcüğünden türemiş, "İriler, büyükler" anlamında olarak yorumluyorlardı. Bunun doğruluğu kuşkuludur. Çünkü o yörede bir de Keteios Deresi vardır; bu, Bergama paralarında adı yazılı olan, keza Strabon'da (13 I 70) anılan bir deredir. Teuthrania bölgesinde Bakırçay'a (Kaïkos) sağdan katılır; Pergamon/Bergama akropolis'i bununla Seleinos Deresi arasında kalır, akropolis'in batı yanında Seleinos, doğu yanında Keteios akar (Bürchner, RE Keteios maddesi). Keteios adı, görünüşte Hellen dilindendir, Ketos'lu, Ketos'u bol demektir. Ketos ise (e'si eta, H ile) özellikle iri deniz hayvanlarını anlatır ve Bailly'nin Ketos maddesine eklediği not'a göre sözcüğün hangi dilden geldiği, öz biçiminin nasıl olduğu belirsizdir.

KETEİOS (Deresi). Bkz. Keteioi.

KETİS/KİETİS. Roma egemenliği çağından kalma belgelerde adı geçen, Dağlık Kilikia bölgesinde bir yöre. Burası, Ramsay'a göre (s. 403 No. 6) Mut ile Silifke arasında, Kalykadnos/Göksu'nun sol (doğu) yanında kalan yöredir; Weissbach'a göre (RE Kietis maddesi) Anamur ile Kelenderis (Kilindere/Aydıncık) arasındaki yöredir.

Ketis/Kietis adı, Hellen ağzında Ke/Kie biçimine bürünmüş bir kök sözcüğe, Hellen dilinin -itis takısının (bkz. -itis) eklenmesiyle türetilmiştir, ancak -itis'in ilk i'si senkop olayı nedeniyle düşmüştür. Ke/Kie biçimine bürünmüş kök sözcüğün aslını ve anlamını bilmiyoruz.

KEYSUN. Adıyaman ili Besni ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba; yeni uydurulan adı Çakırhüyük. Honigmann'da (s. 85 ve orada dn. 11) bulduğumuz bilgiye göre adın Süryanî ağzındaki biçimi Kayşum, Arap ağzındaki Kaysum, Rum ağzındaki Kaesoun (bir kaynakta Kessounion) idi; Peutinger Tablosunda Cesum'dur. Oradaki kalenin ne zaman yapıldığı bilinmiyor. Adın kökenini ve anlamını saptayamadım.

KHABAKA. Terme doğu ilerisinde Sidene Ovasında (Fatsa-Bolaman arasında uzanan ova olmalı) bir kale olarak Strabon'da (12 III 16) anılır. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı belki Kawaka yâni Kawa-ka, Davar-yurdu idi. Bkz. Kawa, -ka.

KHABORAS. Bkz. Habur.

KHABZİTZİN. Ermenilerin Havçiç dediği hisarın Rum ağzındaki adı (Honigmann, s. 77 dn. 3, s. 78, 191). Hisar 10. yüzyılda kurulmuştu, Erzurum ilindeki ilçe merkezi Tekman'ın güney yakınında, Bingöl Dağlarında idi. Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

KHADAWATİ. Bkz. Kadyanda.

KHAKM(P)İS. Hitit belgelerinde anılan bir kent (H. Ertem, CAD s. 35). Amasya olduğu sanılıyor. Cornelius (Geschichte der Hethiter, s. 342 No. 5) değişik görüştedir, kentin Marassanda/Kızılırmak üzerinde bulunduğunu söyler. Ona göre (s. 226) kent Sivas ile Zara arasında Çemis'in yerinde idi. Yine onun görüşünce (kitabında Resim 35 açıklaması) aynı kent, Hellenleşme çağının Kamisa'sıdır. Khakm(p)is adı, Khaqamis diye de geçer (H. Ertem, CAD s. 41). Buna bakılırsa sonunda, "Tanrıça" anlamına geldiği sonucuna vardığım Mis sözcüğü bulunuyordu. Karş. Artemis, Karkamis.

KHALANİKE. Sondaki e, Hellen/Rum yazımında eta/ita ile. Türk ağzında Halanık. Şimdi, Zeytinli Köyü. Sürmene yakınında. Bu köy, 1458'de Uzun Hasan'a gelin giden Theodora Komnena'nın çeyizi arasındaydı (Bryer/Winfield, s. 323). Khalanike adı Hellen dilinden değildir. Öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadım. Karş. Kalan.

Khalastra. Bkz. Kala, No. 18.

KHALDAİA/KHALDİA. Doğu Roma İmparatorluğunun, kuzeydoğu Anadoludaki bir Thema'sı yâni therna (=kolordu) çıkaran il'i (Ramsay, s. 350; Honigmann, s. 50). Adı, Doğu Anadolunun eski egemen halkı Urartu'ların baş tanrısı Haldi/Khaldi'nin adı ve anısı ile bağlantılıdır, Khaldi adına Hellen dilinin "-yurdu" anlamında -ia takısı eklenmekle türetilmiştir. Strabon (12 III 19, 20) halkın adı Khaldai (Khaldia'lılar) ve ülke adı Khaldaia/Khaldia, aynı halkın yâni aynı yöre halkının daha eski adı olan Khalybes sözcüğünden bozmadır sanıyor; yanılıyor. Khalybes sözcüğünün aslı konusunda bkz. Kala, No. 20.

Khaldaioi/Khaldoi/Khaldai. Anadolunun kuzeydoğu Karadeniz bölgesi halkının, Xenophon'da (Anabasis 4 III 4, 5 V 17) ve diğer bazı ilkçağ yazarlarında geçen, Hellen ağzına uydurulmuş adı. Khaldia Halkı demektir; bkz. yukarıda Khaldaia/Khaldia. Sözcüğün aslının Khaldini, yâni Khaldi-ni, "Khaldi'ye tapanlar, Khaldi Halkı" olduğu sanılıyor (Baumstark, RE Chaldaioi maddesi, No. 2). Karş. Khaldini.

Khaldini. Urartu'lar dediğimiz halkın, kendisine verdiği ad (Herzfeld, s. 313). Anlamı konusunda bkz. Khaldaioi.

Khalke. Bkz. Kala, No. 19.

KHALKEDON. İstanbul karşısındaki Kadıköy'ün atası ilkçağ kentinin Hellen'lerce kullanılmış adı. Kökeni ve anlamı için bkz. Kala, No. 6.

KHALKETOR. Karia kentçiği (G.E. Bean, Turkey beyond the Maeander, s. 48-49). Bugünkü Karakuyu Köyünün 1 km. kadar batısına düşen Yaz Tepesi ile, 500 m. güneyine düşen Belen Tepesi arasındaki alanı ve o iki tepenin karşılıklı yamaçlarını kaplamakta idi. Oraya gitmek için, İzmir-Milâs ana yolunda, Euromos kalıntılarını geçtikten 3 km. sonra, Milâs'a varmadan 10 km. önce, sağda göreceğiniz yoldan yararlanacaksınız ve kavşağın 2 km. ilerisinde Karakuyu Köyüne ulaşacaksınız.

Khalketor adı, bu biçimiyle, Hellen dilinde "Tunçtan" anlamına gelen Khalkeos sözcüğünden ve taşçı, yontucu gibi kişilerin oyma aracını anlatan Toros sözcüğünden türetilmiş görünür. Oysa, Bean'ın da dediği gibi, "Görünüşte Hellen kökenli olan bu adın, daha eski, Anadolu kökenli bir addan bozulmuş bulunduğu olasılığı vardır". Gerçekten, yörenin Hellen dili ve kültürü etkisine girmesinden yüzyıllar önce, en azından İÖ 5.

yüzyılda var olduğunu bildiğimiz bu kent, çok sonra Hellen dilinde yazılmış yazıtlarda geçen Khalketor adıyla, ya da Hellen kökenli herhangi bir adla adlandırılmış olamazdı.

KHALKHAİOU. Kalketi (şimdi, Kelkit) adının Rum ağzında büründüğü biçimlerden biri (Honigmann, s. 51 dn. 7). Yine de Hellen dilinde anlamı yoktur.

KHALKİDEİS. Urla Yarımadası batı yanındaki kıstakta bulunan (kasdettiğim, Urla'ya doğru sokulan ve ucunda Gülbahçe Köyünün bulunduğu deniz girintisi ile, Seferihisar batı yakınındaki Sığacık'ın ve Teos kalıntılarının yanıbaşında olan bir diğer deniz girintisi, Sığacık Körfezi arasında yer alan kıstaktır), kıstağın güney yanında bir ilkçağ kasabası; Teos kentine bağımlı idi (Strabon, 14 I 31). Tam orada Airai/Erai kentçiği vardır (bkz. Airai) ve Strabon onun adını anmadığına göre, Khalkideis derken kasdettiği, Airai olmalıdır.

Khalkideis adı Hellen dilindendir ve o dilin "Bakırsal" anlamındaki dişi sıfatı Khalkis/Khalkidos sözcüğü ile, "-halkı" anlamına gelen -eis takısından (karş. Sardeis) türetilmiştir.

Khalybes. Bkz. Kala, No. 20.

KHAMANENE. Bkz. Kaman, No. 1

KHAMPSON. Kahramanmaraş iline bağlı ilçe merkezi Afşin'in yerinde bulunan ortaçağ hisarının adı, daha doğrusu o adın Rum ağzındaki biçimi. 1108 yılında yapılan bir andlaşmada geçmektedir (Herzfeld, s. 114). Kökenini, anlamını saptayamadım.

KHANZET/KHANZİT. Bkz. Anzathene.

KHAPSİN. Şimdi Hamsi Köy. Bkz. Maçka.

KHARABA. Bkz. Harava.

Kharadra. Bu sözcük, Hellen dilindendir ve o dilde, "Dağdan inen derin akarsu yatağı" anlamındadır. Nitekim Yunanistanda, Kharadros adını (Kharadra sözcüğünün, Hellen dilinde akarsu adı, dolayısiyle eril ad olabilecek yolda, sonu değiştirilmiş biçimidir; karş. İdyma'dan dere adı İdymos) taşıyan 5 tane akarsu biliyoruz (Bürchner, RE Charadros maddesi). Ancak, Yunanistandaki 4 Kharadra'dan yalnız biri, böyle bir akarsu yatağının adıdır (Kuzey Attika'da, Panormos Dağının kuzey yamacında). Diğerleri kent, kentçik adıdır (bunlar için bkz. Bürchner, RE Charadra maddesi No. 1, 2, 3). Dolayısiyle, bu sonuncu örneklerde Kharadra adının gerçekte Hellen kökenli olmayıp Luwi/Pelasgos dilindeki, tanrı Adra ile bağlantılı bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olduğu kanısındayım. Bkz. Adra, Kaladran, Kelenderis, Kharadreus. Güçlü olasılıkla bu Kharadra'lar aslında Kaladras yâni Kala-Adras, Adra Kıyısı/İskelesi idiler, ya da Karadras, yâni Kar-Adras, Adra Doruğu idiler.

Kharadreus. Bergama Sunağı kabartmalarındaki bir Titan'ın adı (Waser, RE Charadreus maddesi). Yukarıda incelenen Kharadra sözcüğü ile, Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından biri olan -eus takısından türetilmiştir (karş. Adra/Atra'dan Atreus, Otys'den Odysseus, Kadra'dan Katreus).

KHARADROS. Bkz. Andriklos Dağı.

KHARAKENE. Adana ili kuzeyinde Kadirli dolaylarının Bizans çağında taşıdığı ad (Ramsay, s. 428 sonu). Sözcük Hellen dilinin Kharax sözcüğünden (bkz. aşağıda Kharax) türetilmiş görünüyorsa da Hellen dilinde bir kharakenos/kharakene sıfatı Bailly'nin dev yapıtında kaydedilmemiştir. Adın aslı, belki, yörenin topografyasına gerçekten uygun düşecek yolda, Krakana yâni Kraka-wana, Dorukyeri-ülkesi idi. Bkz. Karka, Kraka, wana.

KHARAKHARAS. Hitit belgelerinde anılan bu kentin (H. Ertem, CAD s. 41) adının aslı Karkara yâni Karka-(u)ra, Yüce Dorukyeri olmalıdır. Bkz. Gargara.

KHARAKHNA. Hitit belgelerinde anılan bu kentin ya da yörenin (H. Ertem, CAD s. 41) adının aslı Karkana yâni Karka-wana, Dorukyeri-ülkesi olsa gerektir. Bkz. Karka, wana.

KHARAKHNASA. Hitit belgelerinde anılan bu kentin (H. Ertem, CAD s. 41) adının aslı Karkanassa yâni Karka-(wa)na-(a)ssa, "Dorukyeri-ülkesi-kenti" olabilir kanısındayım. Bkz. Kharakhna, assa.

KHARANA. Hitit belgelerinde geçen bir dağ adı (H. Ertem, CAD s. 178 sonu). Aslı Luwi dilinde Kar-wana, Doruk-sal, Doruk-ülkesi ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Kar, wana.

KHARANDA. Hitit belgelerinde anılan bu yöre ya da kent adının (H. Ertem, CAD s. 41) Luwi dilinde Kar-wanda ögelerinden türetilmiş, Doruk-lu anlamında olduğu kanısındayım. Bkz. Kar, wanda.

KHARAPASA. Hitit belgelerinde anılan bu kent adının (H. Ertem, CAD s. 41) Luwi dilinde Kar-apa-(a)ssa ögelerinden türetilmiş, Doruk-suyu-kenti anlamında olduğu kanısındayım. Bkz. Kar, Apa, Assa.

KHARAX (keza, Kharakos). Hellen dilinde: a. Kazık; b. Kazıklarla, Osmanlının Tuna boyundaki Palanka'ları gibi, berkitilmiş savunma yeri, ilkel hisar.

Bizans dönemi Anadolusunda bu adla anılan birkaç hisar biliyoruz:

1. Bir Kharax, şimdiki Hereke, Georgios Akropolitas'ın yapıtında anılıyor (Ramsay, s. 201 No. 42). Bkz. Hereke.

2. Diğer bir Kharax, Khonai/Honaz Kalesinden Soublaion Kalesine yâni ünlü Myriokephalon Savaşının yapıldığı geçidin başındaki kaleye uzanan yol üzerindeydi (Ramsay, s. 147 No. 27). Ben o geçidin Çivril doğu yakınındaki Kûfi Çayı Vâdisi olduğunun kanıtlarını göstermiş bulunuyorum (bkz. Myriokephalon). Dolayısiyle Khonai/Honaz'dan Soublaion'a uzanan yol, bugünkü Honaz-Çivril yoludur ve Kharax da bu yolu denetleyen bir istihkâm olmalıdır.

3. Üçüncü bir Kharax, Kelainai/Apameia yâni Dinar yanında idi ve buna, Byzantion'lu Stephanos'tan öğrendiğimize göre, Alexandrou Kharax, İskender'in Kharax'ı deniyordu. İskender Kelainai'ye uğradığı için, herhalde onun konakladığı yerin tam orası olduğu inancıyla o Kharax böyle "İskender'in Kharax'ı" diye adlandırılmış olmalı.

KHAR BERT. Bkz. Harput.

KHARDUWA. Hitit belgelerinde anılan bu yöre ya da kent adının (H. Ertem, CAD s. 42) Luwi dilinde Kard(a)-uwa ögelerinden oluştuğu ve Karda'lık (Doruk'luk; ya da, "Kazıklı çitle çevrili yer") anlamında bulunduğu kanısındayım. Bkz. Karda, uwa.

KHARGA. Hitit belgelerinde geçen bir dağ adı (H. Ertem, CAD s. 179 başı). Aslı Luwi dilinde "Dorukyeri" anlamında Karka olmalıdır; bkz. Karka, karş. Karga.

KHARİİA. Hitit belgelerinde anılan bir yöre ya da kent adı (H. Ertem, CAD s. 42). Aslı Luwi dilinde Kar-uwa, Doruk-luk olmalıdır. Bkz. Kar, uwa.

KHARİİATİ. Hitit belgelerinde anılan bir diğer dağın adı (H. Ertem, CAD s. 179). Keza, (o yörede olduğu sanılan) bir kentin adı (H. Ertem, CAD s. 42 ortası). Adın öz biçimini, türetiliş ögelerini güvenle saptayamıyoruz; ancak baştaki Khar'ın Luwi dilinde "Doruk" anlamına gelen sözcük olduğunu anlayabiliyoruz. Bkz. Kar.

KHARİOROS. 1223 yılında Doğu Roma İmparatoru İoannes Batatzes'in, 1204'ten beri İstanbul'u ellerinde tutan Lâtinlerden zaptettiği, Manyas yöresinde bir hisar (Ramsay, s. 171 No. 10). Adın sonundaki Oros, Hellen dilinde "Dağ" demektir. Baştaki Khari ise, Kharioupolis adında bulunan, aşağıda sözünü edeceğimiz Kharis olabileceği gibi, aslında

Luwi dilinden gelme Kar (=Doruk) sözcüğünün Hellen ağzına uydurulmuş biçimi de olabilir. Birinci olasılıkta ad, "Bolluk bereket dağı", ikinci olasılıkta "Doruk dağı" anlamındadır. Adında Oros (=Dağ) sözcüğü bulunduğuna göre Kharioros hisarı, Manyas'ın kuzeydoğu ilerisinde, Bandırma doğusunda ve Karacabey kuzeyinde tepelerden birinde olmalıdır. Tam o yörede Harmandalı Köyünün varlığı acaba bir rastlantı mıdır?

KHARİOUPOLİS. 8. yüzyılda, kent ve piskoposluk merkezi durumuna yükseltilen bir Trakya kasabası; şimdi Hayrabolu/Hayrebolu (Bürchner, RE Chariupolis maddesi). Adı Hellen dilinde Kharis (Lûtuf, ihsan) ve Polis (Kent) sözcüklerinden türetilmiştir, anladığım kadarıyla yörenin çok bereketli olduğuna işaret etmektedir.

KHARKAİA. Hitit belgelerinde geçen bir dağ adı (H. Ertem, CAD s. 179). Aslı Luwi dilinde Karka-uwa, Dorukyeri-lik, "Dorukları çok olan" ögelerinden türetilmiş Karkauwa olmalıdır. Bkz. Karka, uwa. Karş. Karkiia.

KHARKHARNA. Hitit belgelerinde anılan (H. Ertem, CAD s. 42) bu yöre ya da kent adının Luwi dilinde Kark(a)-arna, Dorukyeri-pınarı ögelerinden türetildiği kanısındayım. Bkz. Karka, Arna.

KHARMA. Bkz. Karma.

KHARPETE. Bkz. Harput.

KHARPEZİKON. Doğu Roma İmparatorluğunun 935 yılında Malatya yakınlarında kurduğu bir Theına (Thema yâni kolordu çıkaran il). Adının türetiliş ögeleri ve anlamı bilinmiyor (Honigmann, s. 73-74). Kharpete/Harput ile ilgili olmadığını Honigmann vurgulamıştır.

KHARSANASSA. Hitit belgelerinde anılan yöre ya da kent adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 43). Luwi dilinde K(uwa)-arsa-(wa)na-assa, "Güzel-akarsu-ülkesi-kenti". Bkz. Kuwa, arsa, wana, assa.

KHARSERA. Türklerde, Haşera. Gümüşhane doğu yakınlarında, 1850'lerde 300 haneli büyük bir köy (Bryer, yazı XVII s. 39 ve orada dn. 37). Adın, eski Hellen dilinde ya da Rumcada anlamı yoktur. Bu da Karsa yâni K(uwa)-arsa, "Güzel/kutlu-akarsu" kökünden türetilmiş bir ad olsa gerek.

KHARSİA. Bkz. Karsia, Kharsiana.

KHARSİANA. Keza, Kharsianon. Doğu Roma İmparatorluğunun Kappadokia bölgesindeki thema'larından (illerinden) birine Kharsiana (aslı Luwi dilinde Karsa-wana, yâni "Kutlu akarsu ülkesi" olmalı; bkz. Karsa, wana) yahut Kharsianon (Hellen dilinde: "Kharsiana'lıların") deniyordu. Bu il, adını, oradaki Kharsia hisarından alımıştı (Raınsay s. 307, kalenin 730 yılında Araplarca zaptedildiğini belirtir). Bkz. Karsia.

KHARSUMNA. Hitit belgelerinde anılan yöre ya da kent adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 43). Aslı Luwi dilinde K(uwa)-ars(a)-umna, Kutlu/güzel-akarsu-halkı. Bkz. Kuwa, arsa, uma/umna.

KHARSUWANDA. Hitit belgelerinde anılan bir diğer yöre ya da kent adı (H. Ertem, CAD s. 43). Aslı Luwi dilinde K(uwa)-ars(a)-wanda, Kutlu/güzel-akarsuyu-olan. Bkz. Kuwa, arsa, wanda.

KHARSUWAS. Yine Hitit belgelerinde anılan bir yöre ya da kent adı (H. Ertem, CAD s. 43). Aslı Luwi dilinde K(uwa)-Ars(a)-uwa, "Kutlu/güzel-akarsu-luk", yâni "Kutlu/güzel Derebaşı (ya da, Pınarbaşı)".

KHARŞUT. Giresun doğu yakınında denize dökülen Harşit çayı'nın Bizans çağında kullanılan adı (Honigmann, s. 51 dn. 10 ve Arınenia Byzantina haritası). Kökenini ve an-

lamını saptayamadım.

KHARTON. Iustinianus döneminin ünlü yazarı Procopiuş'un yapıtlarında adı anılan bir hisar; şimdi Hart/Aydıntepe, Bayburt'un kuzeybatı yakınında (Honigmann, s. 181 dn. 8). Bkz. Hart.

KHASBİA. Ptolemaios'un andığı bir Lykaonia kenti. Bunun Kastabala olduğunu Ramsay de (s. 378 No. 17) anlamış, fakat âdeti olduğu üzere hemen bir yazım yanlışı karşısında bulunduğumuza hükmetmişti. Oysa, Kastabala adı, Kas-taba-la, Tapınak-düzlük-çüğü demektir; Khasbia adı ise, besbelli, Kasuwa (Kas-uwa, Tapınak-yapısı; bkz. Kas, uwa) adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir ve o dahi aynı tapınak kentçiğine işaret etmektedir. Helenopolis ve Sala adlarının da, Ela (=Geçit) sözcüğüne değişik ögeler eklemekle türetilen, aynı kentin biraz farklı iki adı olduğunu anımsayalım.

KHAVADANEK. Bkz. Gabadania.

Khba-Lada. Ana Tanrıçanın Lykia'daki adlarından biri. Bkz. Günter Neumann, Ein weiterer Göttername in den lykischen Inschriften (Mansel'e Armağan, s. 637-641). Aslı Kuwa-Lada, Kutsal-Lada olmalıdır; bkz. Kuwa, Lada.

Khela/Khele (Hellen yazımında e'ler eta, H harfiyle). Hellen dilinde: (kıvrım yaparak denize uzanan) mendirek, dalgakıran; buradan: kıvrımlı nesne, özellikle kıskaç. Sözcük, kıyı bölgelerinde coğrafya adı olarak çok görülüyor. Böyle yerler için ad olarak kullanılmış Khela/Khele'lerden hiç değilse bir bölümü, Luwi dilinin "Kıyı" (buradan: iskele) anlamındaki sözcüğü Kala'nın (bkz. Kala) Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olabilir.

KHELAİ. Hellen dilinde: "Khela/Khele Halkı". Bkz. yukarıda Khela/Khele.

1. Anadolunun Bithynia bölgesinde, Anna Komnena'nın ve Pakhymerés'in andığı bir burun. Sakarya ağzının 180 stadia batısında, Kefken Adasının 20 stadia doğusunda idi (Ramsay, s. 185 No. 17, s. 208 No. 79). Demek ki, şimdi Pazarbaşı Burnu dediğimiz burundur.

2. Bir diğer Khelai, şimdi Şile olmuştur. İstanbul Boğazı çıkışının doğu yakınında, Karadeniz kıyısında bir kasabadır.

3. İstanbul anakenti içinde kalan Bebek semti yerinde, dolayısiyle İstanbul Boğazı Avrupa kıyısında bulunan köyün Bizans çağında taşıdığı ad da Khelai idi.

KHELİDONİA. Hellen dilinde: Kırlangıç'sal, Kırlangıç Yurdu.

1. Apameia (Dinar)'dan Holmoi (Çay)'a uzanan yolda bir köy ya da kasaba; Strabon (14 II 29) anmıştır. Ramsay (s. 154 No. 66, s. 471 No. 17) bunun şimdiki Karaadilli dolaylarında bulunduğu ve Titus Livius'ta sözü geçen Diniae ile aynı yer olduğu kanısındadır.

2. Khelidonia Burnu: Bkz. yukarıda Kala, No. 21.

KHELİDONİAİ (Adaları). Hellen dilinde: "Khelidonia'lar". Bkz. Kala. No. 21.

KHEMMUWA/KHİMMUWA. Hitit belgelerinde anılan bir Anadolu kenti (H. Ertem, CAD s. 48). Herzfeld'e (s. 145) göre, Asur belgelerinden, I. Salmanassar döneminden kalma olanlarında Khimme diye; I. Tiglat-Pileser döneminden kalma olanlarında ise Khimua yahut Khimi diye anılan kentle aynıdır ve o da, Diyarbakır'ın 35 km. kadar kuzeyinde, Ergani'nin 20 km. kadar güneyinde bulunan Talkum ile aynıdır.

KHERİANON. Gümüşhane ilinde, güneybatı yandaki ilçe merkezi Şiran'ın adının Bizanslılarda kullanılan biçimi (Honigmann, s. 51 ve orada dn. 5). O çağda da Piskoposluk merkezi bir kent olan Kherianon'un adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslını ve anlamını saptayamadım.

KHERSONNESOS. Hellen dilinde, "Karadaki ada"; yâni, ince bir kıstakla anakaraya

bağlanan, neredeyse ada durumundaki yarımada. Hellen'lerin bu adla andığı yarımadaların başlıca örnekleri şunlardır:

1. Trakya'daki (ya da, Hellespontos'taki) Khersonnesos: Gelibolu Yarımadası.

2. Taurika/Taurike Khersonnesos'u: Kırım Yarımadası.

3. Karia'daki Khersonnesos, ya da, Knidos Khersonnesos'u: Datça Yarımadası.

4. Yunanistanda, Epidauros ile Troizen arasındaki Khersonnesos (Thoukydides, IV 42 vs.)

5. İonia'daki Urla Yarımadası (Strabon, 14 I 31). Kasdedilen, özellikle, Urla'nın batı yanıbaşındaki kıstağın ötesinde (batısında) kalan bölümdür.

KHİLİOKOMON. Amasya kuzeyinde, Yeşilırmak'tan Kızılırmağa doğru uzanan ova (Strabon, 12 III 39). Ramsay'in Kappadokia haritasında bugünkü Suluova yöresi olarak işaretlenmiştir. Khiliokomon, Hellen dilinde, "Bin Köyün"(ovası) demektir.

Khimaira. Hellen destan inancında. Lykia'da yaşayan ve soluğuyla alev saçan bir canavar (İliada, VI 719). Başı aslan başı, gövdesi, keçi gövdesi, kuyruğu da yılan biçimindeymiş.

Khimaira sözcüğünün Hellen dilinde anlamı yoktur. Keçinin işe karıştırılması, Khimaira adının Hellen dilinde "Oğlak" anlamına gelen Khimaros sözcüğüne benzerliği yüzünden olsa gerek. Fick, Hellen'ler öncesi kültürden kalma yer adlarını inceleyen, yüz yıl kadar önce yayınlanmış, benim elde edemediğim kitabında, Khimaros sözcüğünün ve (Girit'te, adanın kuzey yanındaki bir burun adı olarak gördüğümüz) Kimaros sözcüğünün, Hellen'ler öncesi kültürden kalma, aslında "Keçi" anlamında bir sözcük olduğu görüşündedir (Bürchner, RE Kimaros maddesi).

Khimaira'nın, Olympos tanrıları inancı egemenlik kurunca kimi Titan, kimi cin, peri, destan kişisi, destan yaratığı kimliğine büründürülen eski tanrılardan biri, daha açık deyişle Ana Tanrıça'nın Lykia'da tapkı gören bir çeşitlemesi olduğu kanısındayım. Adı bunu açıkça doğruluyor: Kh(ba)-İma-ira, "Kutsal Yüce İma/Ma". Bkz. Khba, Kuwa, İma, ira.

KHİNDUWA. Hitit belgelerinde anılan Anadolu kentlerinden ya da yörelerinden biri (H. Ertem, CAD s. 48). Karia'daki Kindye kentinin kendisi değil idiyse bile adaşı olduğundan kuşku duymuyorum. Bkz. Kindyassos, Kindye.

Khios (Adası). Türklerin Sakız Adası diye bildiği adanın Hellen'lerce kullanılan adı. Bunun üzerindeki en önemli kent, hem böyle Khios diye hem de Khia diye anılıyordu (Bürchner, RE Chios maddesi). Khia ya da Khios'un Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adlar, Hellen'ler öncesi, Luwi/Pelasgos kültürü döneminden kalma bir adın (kanımca, Kiwa; bkz. Kiwa) Hellen ağzına uydurulmuş biçimleridir.

KHLEAT. Bkz. Ahlat.

KHLİARA. Hellen dilinde: "Ilık".

1. Manisa iline bağlı ilçe merkezi Kırkağaç'ın atası olan, ancak tam onun yerinde bulunmayan ilkçağ ve ortaçağ kentinin adı (Ramsay, s. 112 No. 9, 125 No. 39, 140 No. 34, 229 No. 20, s. 483 başı). Yeri ve kalıntıları konusunda bkz. Umar, Mysia, s. 19-20). Bu örnekte Khliara adı, kentin Anadolulu kökenden gelme adının (Kula-ura? Bkz. Kula, ura) Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olmalıdır. Kalıntılar alanında ılıca yoktur, yakın yörede dahi bulunduğunu bilmiyorum.

2. Aksaray ilindeki ünlü Ihlara Vâdisinin adı da, gördüğümüz üzere (bkz. Ihlara) Khliara'dan bozmadır. Orada gerçekten ılıcalar vardır.

KHLOMARON. Adın sonundaki o, Hellen yazımında, omega ile. Güneydoğu Anadoluda, Süryanîlerin Kelimar kasabasının adının Bizanslılarca Rum ağzına uydurulmuş biçimi (Honigmann, s. 21, 29). Bu kasaba Silvan ile Garzan/Yanarsu arasında, Batman Çayı doğu kıyısındaydı (Honigmann, Mesopotamia et Armenia Quarta haritası).

KHOATRAS. Plinius'a (V 98) göre, Tauros/Toros Dağlarının adlarından biri. 100 yıl kadar önce Weissbach (RE Choatras maddesi), Kiepert'e katılarak, bu adın karla örtülü bir doruğa işaret ettiğini ve Sanskrit dilinde "Pırıltı" anlamına gelen Kuwatra ile aynı olduğunu ileri sürmüştü. Oysa Kuwa-Adra, Luwi dilinde, Kutsal-Erkek ya da "Kutsal'ın (Ana Tanrıçanın) Erkeği" anlamlarına gelir; bkz. Kuwa, Adra. Nitekim Tacitus, dağ dizisinin doruklarından birinin adını Kadra biçiminde vermiştir. Bkz. Kadra, Katreus, Kodros.

KHOMA. Bkz. Homa.

KHONAİ. Denizli yakınlarında ilçe merkezi Honaz'ın adının Bizans çağında kullanılan biçimi. Hellen dilinde Khona Halkı demektir. Khone (o'su omega ile) ya da Khoanos, ergitilmiş madenin kalıba dökülmeden önce içine konduğu kabın ve ayrıca, bu kaptan döküldüğü kalıbın adıdır. Ancak, Khonai, Anadolulu bir adın (Kuwana?) Hellen ağzına uydurulmuş biçimi de olabilir.

KHONARİON. Bizans-Arap savaşları sırasında Arap ordusunun saldırısına uğrayan bir yerin adı. Zile dolaylarında olduğu sanılıyor (Ramsay, s. 365 başı). Adın Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

KHONDRİA. Lydia'da köy. Torbalı'nın 5 km. güneydoğusunda Maşat'ta olduğu, orada bulunan bir yazıtla kanıtlanmıştır (Bürchner, RE Suppl.I, 1903, Chondria maddesi). Khondria, Hellen dilinde Khondros (tanecik; buradan: tahıl) Yurdu demektir. Ancak, burada da, Kuwa-Adra gibi (bkz. Kadra) Anadolulu bir adın Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi karşısında bulunmamız, olanaksız değildir.

KHORSİANENE. Bkz. Horzan, Khorzianene.

KHORTOKOPİON. Bkz. Hortokop.

KHORZANE. Bkz. Horzan, Khorzianene.

KHORZİANENE. Keza Khorsianene, Khorzane, Kortzene. Tunceli ile Erzurum arasında Kiğı yöresinin Bizans çağında kullanılan adları. Hepsinin Korda (Karda'nın, Gorda'nın çeşitlemesi) kök sözcüğünden türetildiği ve aslının Kordwana yâni Gordyana/Gorduana ile aynı (adaş) olduğu kanısındayım. Ad, yöredeki doruk bolluğuna işaret ediyor.

KHOUTOURA. Türklerde Hudra. Şimdi, Alemdar Köyü; Gümüşhane'nin 4 km. kadar güneyinde. Bryer/Winfield'in yapıtında adı anılmaktadır. Khoutoura adının Hellen dilinde anlamı yoktur; belki kökeni ve anlamı, Kotyora adının kökeni ve anlamı ile aynı idi.

KHOZAN. Bkz. Hozan, Kozan.

KHOZANON. Bkz. Hozan, Kozan.

KHOZAT. Bkz. Hozan.

KHRYSA. Bkz. Smintheus.

KHRYSAORİS. Karia'daki Stratonikeia kentinin, Hellenistik çağda geliştirilip kent durumuna yükseltilerek Stratonikeia adını almasından önce, kasaba hâlindeyken taşıdığı adlardan biri (ayrıca İdrias diye de anılıyordu). Yakınında, şimdi yeri saptanamayan bir Zeus Khrysaoreos tapınağı vardı (Strabon, 14 II 25).

Khrysaoris, Khrysaoreos sözcükleri, bu biçimleriyle, Hellen dilindendir ve Khrysaoros (Altından kılıç) ile bağlantılıdır; birincisi -is takısıyla, ikincisi -eos takısıyla

türetilmiştir; birincisi "Altından kılıç ülkesi" ikincisi "Altından kılıçlı" anlamına gelir. Ancak, burada dahi, Kursaura gibi Anadolu kökenli bir adın Hellen ağzına uydurulmasıyla karşı karşıya bulunmamız olasılığı vardır. Anımsıyalım ki Marsyas/Çine Çayı yörenin doğu yanından geçer. Marsyas adını Ma-(a)rs(a)-uwa, Ma'nın (Ana Tanrıça'nın)-pınar-lığı ögelerine ayırabiliyoruz (bkz. Marsyas). Kursaura adının anlamı da buna yakındır: Ku(wa)-(a)rsa-ura, "Kuwa'nın (Ana Tanrıçanın) Koca Pınarı/Akarsuyu". Bkz. Kuwa, arsa, ura. İncelediğimiz adın kökeni bu idiyse, bu öz biçim, ya Marsyas/Çine Çayı'na ya da yöredeki bir ulu pınar'a işaret ediyordu.

KHRYSOKERAS. Bkz. Keras.

KHRYSOPOLİS. Üsküdar'ın Hellen'lerce kullanılan adı (Strabon, 12 IV 2). Hellen dilinde "Altın kenti" demektir.

KHTİMENA. Bkz. Ktimena.

KHULAKKU. Bkz. Hulakku.

KHULANA (Irmağı). Hitit belgelerinde anılan bir Anadolu ırmağı. Adı, çivi yazılı Hitit belgelerinde, Akkad/Asur/Babil çivi yazısının "Sarı Irmak" anlamına gelen ideogramları ile yazılmaktadır (H. Ertem, CAD s. 195). Cornelius (Geschichte der Hethiter, s. 283-284), "Hititlerin Sarı Irmak dediği ırmak" İris/Yeşilırmak'tır görüşünü savunuyor. Bu görüşün dayanağını bilmiyorum. Lokalizasyon konusu bir yana, ideogramların anlamı, Khulana'nın "Sarı Irmak" anlamında ya da ona yakın bir sözcük olduğunu kanıtlıyor. Oysa, Khulana adının Khula (Kula; bkz. aşağıda Kula) kök sözcüğüne -sal anlamında wana/ana takısı eklemekle türetilmiş bir Luwi dili sözcüğü olduğunu görmekteyiz. Demek ki Luwi dilinde Khula/Kula (ayrıca bir tanrıça adı olarak kullanılmış da bulunsa), "Sarı" anlamındadır.

KHULASSA. Keza Khullassa. Bkz. Kula.

KHULAİA. Bkz. Kula.

KHULLA (Dağı). Bkz. Kula.

KHUWAKHKHUWARSUWANDA. Hitit belgelerinde anılan yöre ya da kent adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 55). Lokalizasyonu yapılamamıştır. Ad Luwi dilindendir ve görünüşe bakılırsa Kuw(a)-akh(a)-uw(a)-ars(a)-wanda, "Kutsal-su-yapısının-akıntısına-sahip olan" ögelerinden türetilmiştir. Bu ad, nymphaeion türü bir yapıdan çıkan pınara sahip kenti anlatıyor olmalıdır. Bkz. Kuwa, akha, arsa, uwa, wanda.

KHUWANA. Hitit belgelerinde anılan yöre ya da kent adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 55). Lokalizasyonu yapılamamıştır. Luwi kökenli bu ad, Kuwa-(wa)na ögelerinden türetilmiştir, "Kuwa'nın (Ana Tanrıçanın) Ülkesi" demektir. Bkz. Kuwa, wana, Kana, Kyma/Kyme.

KHUWARSANASSA. Hitit belgelerinde anılan yöre ya da kent adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 55). Lokalizasyonu yapılamamıştır. Bu ad Luwi dilindendir ve Kuwa-(a)rsa-(wa)na-(a)ssa, "Güzel/kutlu-akarsu-ülkesinin-kenti" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Kuwa, arsa, wana, assa.

KHYTRON/KHYTRİON. Strabon'da (14 I 36) Khytrion olarak, Aristoteles'te (Politeia, 5 II 12) Khytron olarak anılmıştır. İzmir Körfezi içinde, güneybatı yanda, dolayısiyle İzmir'in batı ilerisinde bulunan Klazomenai kentinin, ilk yerinden (Urla İskelesi'nden) karşıdaki adacığa taşınmadan önce bulunduğu yerin, yâni taşınma sonrasında eski kent bölümü ve hatta karadaki dış mahalle durumuna gelen yerin adı. Hellen dilinde, Khytron biçimi, "Çömlekçik, güveççik"; Khytrion, "Çömlek yeri" demektir.

KIBRIS. Bu adın Luwi dilinde Kuwa ve Abra/İbra ögelerinden türetildiğini, "Güzel/Kutlu Gürsu" ya da "Kutlu'nun, Ana Tanrıça'nın Gürsuyu" anlamına geldiğini, Kıbrısçık ve Kypros/Kıbrıs örneklerini incelerken göreceğiz. Karş. Kıvrasıl.

1. Kıbrıs. Rum ağzında Kypros. Bkz. Kypros.

2. Kıbrısçık. Bkz. aşağıda Kıbrısçık.

3. Kıbrıs Deresi. Kıbrısçık gibi ve Siberis deresi gibi yine Anadoluda. İlkçağ Lykia'sı olan Teke Yarımadasında, Gömbe yakınında. Bkz. yukarıda Ağrıma Yaylâsı.

KIBRISÇIK. Bolu ilinde ilçe merkezi kasaba. İlkçağda Siberis denen ırmağı (bkz. Siberis; şimdi, Aladağ Çayı) oluşturan kollardan birinin (şimdi, Uludere) kıyısında. Siberis adının bir biçimi de elbette Kiberis idi. Irmak adı içindeki iber (bkz. Abra, Ebra, Eber, İbra, İbradı, İvrindi) "bol su, gür su" anlamındadır; baştaki K- yahut S-, "İyi, güzel, kutlu, kutsal)" anlamındaki öntakının iki biçiminden (Kuwa, ya da Suwa/Swa) birinin senkop olayı nedeniyle kısalmışıdır (karş. Kuwa-uma'dan Kyma/Kyme yâni Kuma, Kuwa-Adra'dan Kadra). Bkz. Kuwa. Dolayısiyle, buradaki Kıbrıs (Türk ağzında bir de, Kıbrıs Adasından ayırd edilmesi için, -cık takısının eklenmesiyle, Kıbrısçık) adının Kiberis'ten geldiği kanımca pek açıktır. Ünlü Kıbrıs adasının adının da türetiliş biçiminin buna benzediğini göreceğiz (bkz. Kypros). Kıbrısçık, aslında Uludere'nin bir diğer adı olmalıdır; ilçe merkezi kasabanın daha önceki adı Karadoğan'dır.

KIDRAK. Muğla ili Fethiye ilçesinde ünlü bir maden suyu kaynağı yeri (TA Belceğiz içmeleri maddesi). Kıdrak adının aslı K(uwa)-İdra-ka, "Kuwa'nın (Ana Tanrıçanın)-Adra/İdra'sı (Erkeği)-yeri" anlamında Kidraka'dır kanısındayım. Bkz. Kuwa, Adra, İdra, Kadra, -ka; karş. aşağıda Kidramos.

KILABAN. Hakkâri iline bağlı ilçe merkezi Uludere'nin eski adı. İlçe merkezi durumuna yükseltilmeden önce, Güyan bucağının merkezi idi. Kılaban adının kökenini, anlamını saptayamadım.

KILANDIRAS. Bkz. Kalandıraz.

KINDAN. Büyük Kından Boğazı, Küçük Kından Boğazı, Manavgat ve Bozkır yöresi halkının yaylağı olan Sarı Ot Yaylası'na ulaşım sağlayan boğazlardandır (Saraçoğlu, s. 316). Kından adının aslı Kindana yâni Kinda-(wa)na, Kinda Ülkesi olabilir. Bkz. Kinda, wana.

KINDIR ALİ (Köyü). Urfa ili Bozova ilçesi merkez bucağına bağlıdır. Eğer adındaki Kındır sözcüğünün yöresel ağızda özel bir anlamı yoksa, o sözcüğün aslı, aşağıda sözünü edeceğimiz Kındıra'ların aynı olmalıdır.

KINDIRA. Bu ad, Anadoluda birkaç kez karşımıza çıkıyor. Öz biçimi, ya Kandıra için düşündüğüm gibi Kanda-ura, "Yüce Kanda"; ya da, Kinda-ura, "Yüce Kinda (Ana Tanrıça; geç dönemde: Artemis)" olmalıdır. Bkz. Kanda, Kinda, ura.

Saptayabildiğim Kındıra'lar şunlardır:

1. Kındıra. Bolu ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

2. Kındıra. Bolu ili Gerede ilçesi Yeniçağa bucağına bağlı köy.

3. Kındıra. Antalya ili merkez ilçesi Aksu bucağına bağlı köy; şimdi, Güloluk.

4. Kındıras. Bkz. aşağıda Kındıras.

KINDIRAS. Konya ili Kadınhanı ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı Demiroluk. Kındıras adının, oradaki yahut pek yakındaki ilkçağ kentçiği Kindyria'nın adından bozma olduğu, yörede bulunan ve Kindyria kentinden söz eden bir yazıtla

anlaşılmıştır (Louis Robert, Yer Adları, EÜ Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi No. 1, s. 9 sonu). Kindyria adının Kind(a)-ura'dan geldiği açıktır. Bkz. Kındıra.

KIRAGAN (Dağı). Burdur ilinde, ilçe merkezi Bucak ile Bozova arasındadır (TA Antalya, Burdur illeri haritası). Adının aslı, kanımca hiç kuşkusuz, Krakana yâni Kraka-wana, Dorukyeri-ülkesi idi. Bkz. Kar, -ka, Karka. Kraka, wana.

KIRALHASAN (Dağı). Erzurum ilinin kuzeydoğu yanında, ilçe merkezi İspir'in 10 km. kadar kuzeybatısındadır (TA Erzincan ve komşu iller haritası). Adının Kral bölümünün, birçok diğer dağ adındaki Kıran sözcüğü gibi, Anadolu kökenli, "Doruk" anlamındaki Kra ögesini içeren bir sözcükten bozma olduğu kanısındayım. Bkz. Kıran.

Kıran (sözcüğü; coğrafya adlarında). Bu Türkçe sözcüğün, Türkçedeki anlamıyla, dağ, tepe vb. adları içinde yer alması pek yersiz ve saçına olduğu halde, özellikle dağ, tepe adlarında bu sözcükle şaşılacak kadar sık karşılaşıyoruz. Sözcüğün, bu adlar içinde, gerçekte Luwi dilinin ve ardılı dillerin Krana yâni Kra-(wa)na, Doruk-sal, Doruk-yurdu adından gelme olduğu kanısındayım. Yakınındaki bir dorukla ilgili olarak pek çok köyün yahut mahallenin adı da Kıran'dır. İçişleri Bakanlığının 1946 yılında yayınladığı Meskûn Yerler Kılavuzu'nda bulduğumuz bilgiye göre, o yıl, düpedüz Kıran adını taşıyan köyler ve köy mahalleleri Aydın'da 1, Balıkesir'de 2, Bursa'da 1, Çankırı'da 1, Eskişehir'de 1, Giresun'da 26 (evet 26), Gümüşhane'de 1, Kastamonu'da 2, Kırşehir'de 1, Kütahya'da 2, Malatya'da 1, Manisa'da 1, Muğla'da 2, Ordu'da 10, Samsun'da 1, Sinop'ta 4, Trabzon'da 11, Tunceli'nde 1, Zonguldak'ta 7 tane olmak üzere toplam 76 taneydi. Bu, olağanüstü yüksek bir sayıdır. Ayrıca, adının *başında* Kıran sözcüğünü taşıyan Kırandağı, Kırantepe, Kıranköy gibi *yerleşimler* tam 44 taneydi (adının ortasında ya da sonunda Kıran sözcüğü bulunanları saymadım).

İçinde Kıran sözcüğünün bulunduğu *dağ, tepe* adlarının (bunlar, yalnız yerleşim adlarını listeleyen "Meskûn Yerler Kılavuzu"nda görünmez) birkaç örneğini veriyorum:

1. Kıran Dağı. Gökova Körfezi kuzey kıyısında, Ören'in 15 km. doğusunda.

2. Kıran Dağı. Urla Yarımadasının güney ucunda, Koraka Dağının ve Burnunun doğu yanıbaşında.

3. Kıran Dağı. Burdur ilindeki ilçe merkezi Gölhisar'ın 30 kın. batı-güneybatısında Karaman Gölü'nün güneybatı ucunda.

4. Koçkıran Dağı. Van ilinde, Başkale ile Çatak arasında.

5. Elmakıran Dağı. Bkz. yukarıda Elmakıran.

6. Çavuşkıran Dağı. Bkz. yukarıda Çavuşkıran.

7. Kıran Dağı. Antalya ilinde, ilçe merkezi Kaş'ın 10 km. kadar doğusunda.

KIRAVGA. İçel iline bağlı ilçe merkezi Mut kasabasının 20 km. kadar kuzeybatısında, dağlık yörede köy (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/33). Adının aslı Kraka yâni Kra-ka, Doruk-yeri olmalıdır. Bkz. Kra, -ka, Karka, Kraka.

KIRAVGANDA. Antalya ili Akseki ilçesi Geriş bucağına bağlı köy, Yeni uydurulan adı, Sadıklar. Kıravganda adının öz biçiminin Krakanda yâni Kraka-wanda, "Dorukyeri-olan" (bkz. Kar, Kra, Karka, Kraka, wanda) olduğu kanısındayım.

KIRAVGAZ. Gravgaz da denir. Burdur ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı Kayaaltı. Oradan geçen çayın adı da Kıravgaz/Kravgaz/Gravgaz Çayı'dır. Bu adın, Kraka (Dorukyeri) adının Hellenleşine döneminde tepe veya akarsu adı olabilmek, eril biçim alabilmek için sonuna -s eklenmesiyle ortaya çıktığı güvenle söylenebilir. Bkz. Krakos, Kragos, Krigos, Akrokos, Akragas. Zaten köyün yeni adı Kayaaltı da onun

kayalık bir doruk eteğinde bulunduğunu anlatıyor.

KIRKA. Eskişehir ili Seyitgazi ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Afyon'dan kuzeye uzanan ve önemli Phrygia uygarlık merkezlerinden geçen tarihsel bir ana yol üzerindedir. Adının kökenini saptayamadım; Türkçedeki "kırkmak" fiiliyle ilgili olduğunu sanmıyorum.

KIRKHAKLIK (Boğazı). Akseki kuzeydoğu yakınındadır ve bitişiğinde, doğu yanında, 2697 m.'lik Eğriar Tepesi bulunur. Kırkhaklık adının öz biçimi, ya da öz biçiminin bir bölümü, Kraka (=Dorukyeri) olmalıdır; bkz. Karka, Kraka, Kragos. Eğriar Tepesi adının dahi, Rum ağzında Akrokos, Türk ağzında Eğrigöz edilen dağ adı gibi, aynı Kraka sözcüğüyle bağlantılı olduğundan kuşku duymuyorum. Bunun aslı belki Kraka-ura, Yüce Dorukyeri idi. Karş. Gargara. Kırkhaklık adı da, Türkleşme dönemi başında Kraka'lık biçiminde kullanılan addan gelmiş olabilir.

KIRKOK (Dağı). Burdur iline bağlı ilçe merkezi Bucak kasabasının güney ilerisindedir. Kırkok (Kırk-ok), bir dağ adı olarak fazla münasebetsizdir. Aslının yine Kraka olduğu kanısındayım. Karş. Kırkhaklık.

KIRMIT. Adana ile Kozan arasında bucak merkezi Sağkaya'nın eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

KISANDON. Karaman'da bir derenin adı (Konya 1973 İl Yıllığı, s. 80)! Kökeni konusunda bkz. Kısanta.

KISANTA. Bayburt iline bağlı bucak merkezi kasaba. Yeni uydurulan adı, Demirözü. Kısanta adı, Luwi dili ardıllarından Kappadokia dilinin nd'li bir sözcüğünden gelmiş olabilir, özellikle tanrı Sanda'nın adıyla bağlantılı olabilir; ama Rumca Xanthe (Boz renkte) sözcüğünden bozma da olabilir.

KISHA. Kisha da denir. Erzurum ili Tortum ilçesine bağlı bucak merkezi Şenyurt kasabasının eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

KIVRASIL. İçel ilinde, Alanya Ovası doğusunda bir köy; *buradan bir çay geçer,* Dim Değirmenleri'ni döndürür ve Değirmenönü denen yerde Dim Çayı'na karışır (Saraçoğlu, s. 404). Orada bir doğal yol (vâdi geçidi) vardır: "Kıvrasıl'dan çıkarak...Gökbel'e doğru inen patika yola Akdağ Yolu denir. .... bu çok arızalıdır ve susuz bir yoldur: *Kıvrasıl Oluğu*'ndan başka bir yerinde su yoktur" (Saraçoğlu, s. 328). Kıvrasıl adının Kıvras bölümünün Luwi dilinden ve Kıbrıs adıyla aynı kökenden geldiğini, "Güzel/Kutlu-Gürsu" yahut "Kutlu'nun, Ana Tanrıça'nın-Gürsuyu" anlamında bulunduğunu güvenle söyleyebiliriz. Adın -ıl bölümü de, güçlü olasılıkla, aslında, "Geçit, boğaz" anlamında ila idi ve adın tümü Kibrasila biçimindeydi; bkz. Kıbrıs, İla. Kıvrasıl adı, Bizans çağında Rum ağzında Kir Vasil edilmişti; 16. yüzyıl Osmanlı belgelerinde de böyle geçer (Konyalı, Alanya s. 259). Köyün adı şimdi Uğurlu oldu.

KIZARA. Çankırı ili Kurşunlu ilçesi Bayramören bucağına bağlı bir köyün adı. Strabon'da gördüğümüz İkizaroi her ne kadar daha doğuda idiyse de, iki ad arasında bir köken ilişkisi bulunabilir. Her iki adın aslı Kizara olsa gerektir. Karş. Hitit belgelerinde anılan yöre ve kent adları arasında gördüğümüz Kizınara (H. Ertem, CAD s. 76). Bu adların hiçbirinin anlamını saptayamadım.

KIZILCA TUZLA. Bkz. Behram Kale. Kızılca Tuzla adı, yalnız Tragasai Tuzlası için değil, ayrıca ve özellikle, o yöredeki Ayvacık kasabası için de kullanılıyordu (Ali Cevad, s. 610).

KIZILÇAKÇAK. Kars ilinde, TC-Ermenistan sınırı yakınında, Arpaçay güneydoğu ileri-

sinde bucak merkezi Akyaka'nın eski adı. Çakçak'ın aslı Ermenice Çağatz-ag, Değirmencik olmalıdır.

KIZILHİSAR. İzmir iline bağlı ilçe merkezi Torbalı kasabasının Türklerce kullanılan eski bir adı. Fatih dönemi Osmanlı belgelerinde görülüyor (Akın, Aydın Oğulları, s. 98 dn.486); 17. yüzyılda dahi kullanılmakta idi (a.g.e., s.100). Denizli ilindeki, şimdi Serinhisar adıyla ilçe merkezi durumuna yükseltilen kasabanın asıl adı da Kızılhisar'dır.

KIZILKURTÜS. Bkz. Kurtüs.

KİAKA/KİAKİS. Peutinger Tablosunda Craca. Melitene (Eski Malatya/Battalgazi)'nin 18 mil kuzeyinde, Fırat üzerinde bir kasaba. Adın Kiaka biçimine (Latin yazımında Ciaca) Antoninus Rehberinde, Kiakis biçimine (Latin yazısında Ciacis) Ptolemaios'ta rastlıyoruz (Ramsay, s. 346 başı). Aslı, Kia Yeri anlamında Kiaka olmalıdır. Karş. aşağıda Kianika. Kia belki aslında, tıpkı Kiwa gibi (bkz. Kiwa) Kuwa'dan (=Ana Tanrıça) bozma idi. Bkz. Kuwa.

KİANİKA. Yine Melitene yöresinde bulunan ve yine Ptolemaios'ta anılan bir kent. Tam yeri bilinmiyor (Ramsay, s. 347 sonu). Adı Hellen dilinde anlam taşımaz. Bu adın kökenini, türetiliş ögelerini, anlamını güvenle saptayamıyoruz. Hellen dilinde Kia ile başlayan bir tek sözcük bile yoktur. O nedenle Kiaka, Kianika; Anadolulu adların Hellen ağzına uydurulmuş biçimleri olamazlar. Kök sözcük görünüşündeki Kia, olası gördüğüm üzere, Kuwa/Kiwa'nın geç dönemde yerel ağızda büründüğü biçim idiyse (bkz. yukarıda Kiaka), Kianika'nın aslı Kia-(wa)na, Ana Tanrıça Ülkesi ögelerinden türetilmiş Kiana iken, belki, kasabanın pek küçük olduğunu vurgulamak üzere buna Ermeni ağzında, Ermenicenin -cık anlamına da gelebilen -ig takısı eklendi, kasabanın adı Ermenilerce Kianig biçiminde söylendi ve bu da Rum ağzında Kianika oldu.

KİBOTOS. Bu adın, Ana Tanrıçayı kasdeden Kuwa adının (bkz. Kuwa) çeşitlemesi olduğunu sandığım Kiwa sözcüğünden (bkz. Kiwa) türetildiği kanısındayım. Her ne kadar Hellen dilinde "Sandık, kutu" anlamında bir Kibotos sözcüğü varsa da, A. Bailly bunun kökeninin belirsiz olduğunu, yabancı dilden geçmiş olabileceğini açıklıyor; üstelik, kent adı olarak "Sandık, kutu" anlamında bir sözcük pek tuhaf düşer (Afyon ilindeki ilçe merkezi Sandıklı'nın dahi aslında Sandıklı olduğundan kuşkuluyum; bkz. Sındaklı). Demek ki Anadoluda gördüğümüz Kibotos'lar, Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimleri idi. Baştaki Kibo bölümünün (o'su Hellen yazımında uwa sesine işaret eden omega ile) Kibyra, Kibyza'da da rastladığımız Kib(a) yâni Kiwa olması gerekir.

Anadoluda iki Kibotos biliyoruz:

1. Apameia Kibotos. Bkz. Kiwa, No. 5.

2. Astakos Körfezinin (İzmit Körfezi) ağzı yakınında, güney yanda bir kıyı köyü. Anna Komnena, II 279'da anılmıştır (ayrıca bkz. Ramsay, s. 203 No. 52, 220 No. 7, 228-229 No. 20 ve orada dn. 3).

KİBRİT (Beli, Ovası). Ağlasun'dan Isparta'ya uzanan yolun aştığı, Ağlasun yakınında bir bel ve ova (Saraçoğlu, s. 265). Orada bir gür su bulunduğu için, Kibrit adının aslı, Luwi dilinde gür su anlamındaki ibra sözcüğünden türetilmiştir kanısındayım. Bkz. Kıbrıs.

KİBYRA. Bu adın sonunda, Luwi dilinin ve ardılı Anadolu dillerinin, "Büyük" (keza, yüce, ulu) anlamına gelen ura sözcüğünü açıkça görüyoruz (bkz. ura). Baştaki Kib(a?) bölümünün ise, senkop ilkesi uyarınca sondaki a'sı düşmüş Kiwa olduğu ve bu sözcüğün, Kuwa'nın çeşitlemesi olarak, Ana Tanrıça'yı anlattığı kanısındayım (bkz. Kuwa, Kiwa). Dolayısiyle, Kibyra, aslında Kiw(a)-ura, "Yüce Ana Tanrıça"dır.

Anadoluda iki Kibyra kenti biliniyor:

1. Ünlü olan Kibyra (bkz. Strabon, 13 IV 17; A.H.M. Jones, s. 49). Phrygia kentiydi, Pisidia sınırı yakınındaydı. İlçe merkezi Gölhisar kasabasının 2 km. kadar kuzeydoğusunda, üç tepecik üzerine yayılmış önemli kalıntıları günümüze ulaşmıştır (Umar, Phrygia, s. 6-9).

2. Iustinianus döneminde geliştirilip kalkındırıldığı için o aralık Iustinianopolis adını alan diğer Kibyra (Ramsay, s. 469 No. 13; Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/31). Pamphylia ile Dağlık Kilikia'nın sınırında, Kibyra Çayı/Alara Çayı'nın ağzından 3 km. kadar güneydoğuda, Kara Burun denen çıkıntının ucunda bir kıyı kentiydi. Kalıntıları önemsizdir.

KİBYRATİS. Gölhisar yakınındaki ünlü Kibyra kentinin vakın çevresinin Hellenistik çağda ve sonrasında kullanılan adı. Kentin adına, Hellen dilinin -itis takısı eklenmekle türetilmiştir (bkz. -itis) ve takının ilk i'si senkop ilkesi gereğince düşmüştür.

KİBYZA. Gebze adının Roma ve Bizans çağında kullanılan biçimlerinden biri. Diğer biçimi, bunun başına Da sözcüğü getirilmekle türetilen Dakibyza idi (Ramsay, s. 228 dn. 3). Şimdiki Gebze adı, belli ki, Kibyza'dan bozmadır.

Adın Hellen dilinde anlamı yoktur ve Anadolu kökenli olduğu kesindir. Türetiliş ögeleri ve anlamı konusunda iki olasılık görüyorum:

a. Birinci olasılıkta, ad, Ana Tanrıçanın adlarından biri olan Daka/Danka ile türetilmiştir (bkz. Dakai). Dakibyza'nın Dak- bölümünün aslı budur, sondaki ibyza bölümünün aslını ve anlamını bilmiyoruz.

b. İkinci olasılıkta, adın Kibyza biçimi, Ana Tanrıçanın adlarından biri olan Kiwa (=Kuwa) ile türetilmiştir (bu konuda bkz. Kiwa); Kib- bölümünün aslı budur. Sondaki, Hellen ağzında ve yazımında yza biçimine bürünmüş bölümün aslı da güçlü olasılıkla uda (=hisar) idi (bkz. Hyde). Böylece Kiw(a)-uda, "Ana Tanrıçanın Hisarı" anlamındaydı. Dakibyza biçiminde ise, Ana Tanrıçayı anlatan Kiwa bölümünün başına, yine Ana Tanrıçanın san'larından biri olan Da (=Ada; bkz. Da Sözcüğü, No.1) getirilmiştir.

KİDAİNİS. Byzantion'lu Stephanos'un açıklamasına göre, Anadolunun Aiolis bölgesinde liman kenti Elaia'nın eski adlarından bir diğeri. Hellen dilinde anlamı yoktur. Görünüşe bakılırsa Anadolulu Kidaina sözcüğüne Hellen ağzında, Hellen dilinin -is takısı eklenmekle türetilmiştir. Kidaina'nın aslı belki Ki(n)da-ina, Tanrıça Kinda Ülkesi idi; bkz. Kinda, wana. Karş. Kidyesseis, Kidyessos.

KİDDİOUKOME. Denizli'nin batı yakınlarında, Hierapolis/Pamukkale güneyinde, Laodikeia ile Kolossai ilkçağ kentleri arası yörede bulunan yazıtlarda adı geçen ve o yörede varlığı öğrenilen bir köy (Zgusta, s. 255). Hellen dilinde adı Kiddios'un köyü anlamındadır, ancak Kiddios sözcüğü Hellen dilinden değildir. Kökeni, anlamı bilinmiyor. Belki aslı Ki(n)dios yâni Kinda-ios, Kinda'lı, "Tanrıça Kinda Tapınıcısı" idi.

KİDRAMOS. Karia'da ilkçağ kenti. Aydın ili Çine ilçesi merkez bucağına bağlı Bucakköy yakınında olduğu sanılıyor (Bürchner, RE Kidramos maddesi ve Kidrama maddesi). L.Robert ve K. Buresch oraya İtoana'yı lokalize etmektedirler (bkz. İtoana). L. Robert (Villes d'Asie Mineure, s. 225-231) kendi araştırmaları ve bulgularına dayanarak, Denizli ilinde ilçe merkezi Kale (Tavas Kalesi; Tabai'nin ardılı) kuzeydoğu ilerisinde, Acıpayam'ın kuzeybatı ilerisinde Yorga Köyü yanıbaşındaki kalıntılar alanının Kidramos kentinin yeri olduğu sonucuna varmıştır.

Kentin asıl adı Kidrama olmalıdır; nitekim Bizans çağında Kindrama olarak, araya bir

de n sesi sokuşturulmuş biçimiyle anılıyordu. Böyle n sokuşturınaları, geç Bizans dönemi Rum ağzının tipik özelliğidir (L. Robert, s. 205 dn. 4; Zgusta, s. 255 No. 501). Kidraına adı, kanımca hiç kuşkusuz, K(uwa)-İdra-(u)ına,"Ana Tanrıçanın-Erkeğinin-Halkı" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Kuwa, Adra, İdrias, İdrieus, uma; karş. Kıdrak.

KİDROS (Kalesi). Homeros'un andığı Kytoros kentinin kalıntıları alanına şimdi yöre halkının verdiği ad. Bkz. Kytoros.

Kidyesseis. Ptolemaios'un andığı, Phrygia, Bithynia, Mysia sınırlarının birleştiği yörede, demek ki (Kütahya iline bağlı ilçe merkezi) Emet dolaylarında yaşadığı anlaşılan bir halk (Raınsay, s. 157).

Kidyesseis adı, Hellen dilinin "-lılar" anlamındaki takılarından -eis takısı (karş. Sardeis) ile türetilmiştir ve bunun eklendiği Anadolulu sözcük Kidyessos, daha doğrusu Ki(n)duwassa'dır: Kind(a)-uwa-assa, "Kinda-Tapınağı-Kenti". Bkz. aşağıda Kidyessos. Kasdedilen, Emet olsa gerek. Yöre halkının adının anlamı, Emet adının da Ana Tanrıça ile bağlantılı ve aslının Amida olabileceği konusundaki kanımı (bkz. Emet) doğruluyor.

KİDYESSOS. Phrygia'da ilkçağ kenti (Ramsay, s. 150 No. 39). Afyon ili Sincanlı/Sinanpaşa ilçesine bağlı olan ve ilçe merkezi kasabanın 2 km. doğu-kuzeydoğusunda bulunan Küçükhöyük Köyünün yakınında idi. Adının kökeni, türetiliş ögeleri ve anlamı için bkz. Kidyesseis. Tabiî ki bu kentin halkına da Kidyesseis deniyordu (Zgusta, s. 255); hatta Zgusta, Kidyesseis halkının adını yalnız buraya hasrederek, Ptolemaios'un 5 II 18'de diğer Kidyesseis halkından söz etmesinin yanılgı ürünü olduğunu, dayanak göstermeksizin, söylüyor. Zgusta'nın bu eleştirisi, "Mevlâna kentinin halkı" deyimiyle Konya yöresinde bir halkın kasdedilmiş olamıyacağını, çünkü o yörede "Mevlâna Kenti" adlı bir kent bulunmadığını öne sürmekle birdir.

KİEROS. Bkz. Prousias (ad Hypium). Buradan geçen çayın adı Ypios (Hellen yazımında böyle; Lâtin yazımında Hypius) idi. Çay, Rodoslu Apollonios'un Argonautika'sında (II 795) bu adla anılır. Kent Prousias adını aldıktan sonra, aynı adı taşıyan yerlerle karıştırılmaması için, Roma'lıların deyimiyle Prousias ad Hypium (Hypus üzerindeki Prousias) olarak ünlendi. Ruge (RE Kieros maddesi) kentin daha önce Kieros adını taşıması, buradan geçen çayın adı Kieros olduğu içindir diyor. Demek, çay, Hellen ağzında ve yazımında Ypios biçimine bürünmüş, yine de Hellen dilinde anlam taşımayan, öz biçimini ve anlamını bilmediğimiz adından başka bir de, yine Hellen ağzında Kieros biçimine bürünmüş ikinci bir adla anılıyordu.

Kieros adının öz biçimini ve anlamını açıklamak konusunda bir öneride bulunabiliriz. Bithynia yöresinde, Ana Tanrıça'yı anlatan Kuwa sözcüğünün Kiwa biçiminde kullanılışının örnekleri diğer bölgelerden daha fazladır; bkz. Kiwa No. 1, 2, 4. Dolayısiyle, -hele Kieros'un bir adının da, yine Ana Tanrıçayla bağlantılı köken ve anlam taşıyan Melen Çayı olduğunu (bkz. Melen) görünce- Kieros adının aslının Kiara, daha doğrusu Kiwa-(u)ra, "Yüce Ana Tanrıça" olabileceğini anlıyoruz. Karş. Kiaka, Kianika, Kiwa, ura.

KİETİS. Bkz. Ketis.

KİĞI. Bingöl iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Bizans çağı belgelerinde Koloberd diye anılıyor; bkz. Koloberd. Kiğı adının kökenini, anlamını saptayamadım.

KİLARAZOS. Denizli'nin 6 km. kuzeybatısında Hacı Eyüplü'de bulunan bir yazıtta anılan, ama tam nerede olduğunu saptayamadığımız bir arazi parçasının adı (Ruge, RE Kilarazos maddesi). Adın daha doğru biçimi Kilarada olsa gerek; ancak, bunun türetiliş ögelerini ve anlamını saptayamadım.

KİLÂS. Bkz. Talme.

KİLBİA. Bkz. Kelbia.

KİLBİANON. Bkz. Kelbia.

KİLBOS. Küçük Menderes'in bir kolu. Kilbianos'lar, Kilbianon Ovası adları bu akarsuyun adından çıkmıştır (Bürchner, RE Kilbianos maddesi). Kilbos adının Hellen dilinde bir anlamı yoktur. Bunun bir çeşitlemesi de Kelbos olmalı ki, Kelbia adı ortaya çıkabilmiştir; bkz. Kelbia. R. Meriç'in (KMHTC, s. 4) verdiği bilgiye göre, Küçük Menderes'in "...ana kolu, Kiraz çevresindeki Kadın Deresi'dir. Tmolos Dağından gelen diğer derelerle Kiraz önünde birleşen Kadın Deresi, Küçük Menderes Irmağını oluşturur"; "ana kolun antik adı Kilbis veya Kilbos idi" (s. 59).

Kilbos/Kelbos adının öz biçimini güvenle saptayamıyoruz. Bu öz biçim, belki, Kiluwa/Keluwa idi ve Kuwa-İla/Ela-uwa, Ana Tanrıçanın-Geçit-liği ögelerinden türetilmişti (bkz. Kuwa, Ela, uwa). Kilbos Irmağının suladığı Kilbianon Ovası'nın, Ana Tanrıça kutsal kenti Apasa/Ephesos'a giden bir ana cadde gibi uzanan Küçük Menderes Vâdisinin doğu girişi durumunda bulunduğunu anımsayalım.

KİLDARA. İlkçağ Karia kenti. "Kildara, Bargylia ile Hydisos arasında, bugünkü Kuzyaka Köyünün biraz kuzeyinde kurulmuş bir şehirdi" (Muğla 1973 İl Yıllığı, s. 157). Adının kökenini ve anlamını saptayamadım. Aslı Kindara olmasın? Kinda-(u)ra, Yüce Kinda. Bkz. Kinda, ura.

KİLİKİA. İlkçağda Hellen'lerce Kilikia diye anılan bölge, bugünkü adıyla Çukurova'yı, bir de, Mersin'den Alanya'ya kadar uzanan kıyıları ve bunların arkasındaki, Tauros/Toros Dağları güney yamaçlarını içine alır. Hellen'ler, Çukurova'ya Kilikia Pedias, yâni Ovalık/Düz Kilikia; Kilikia'nın Tarsus-Alanya arasında uzanan kayalık, dağlık batı bölümüne ise Kilikia Trakheia, Taşlık/Dağlık Kilikia derlerdi.

Kilikia adı, Hellen ağzında büründüğü bu biçimiyle, Kilix/Kilikos Yurdu anlamında görünür. Bu nedenle, ilkçağda, Hellen dünyasında, Kilikia'lı anlamında Kilix ya da Kilikos denirdi. Herodotos, halkın adının, yiğit ata Kilix'den geldiğini söyler (VII 91). Onun duyduklarına ve yapıtında anlattıklarına bakılırsa, bu halka eskiden Hypakhaioi (Hypakhaios'lar, Akhaios bağımlıları) deniyormuş; sonradan, Agenor oğlu Kilix'in adını almışlar. Bu destan kişisinin kimliği konusunda bkz. Umar, THİT 2. bsl., c.I/2, s. 63-64.

Kilix'in uydurma bir yiğit ata olduğu; gerçekte Asur'luların Çukurova'ya ve halkına verdiği Khulakku adının Hellen'lerce kendi ağızlarına uydurularak (belki önce Khoulakoi, sonra da) Hypakhaioi biçimine getirildiği, Kilix ve Kilikia adlarının dahi aynı kökenden gelme olduğu, baskın görüştür (Mellaart, Mansel'e Armağan, s. 517). Oysa bu görüş doğru değildir ve yukarıda Güllük, Küllük, Killik, Gülek, Güllek, Külek edilmiş adların tümünün ortak kökenini incelerken (bkz. Güllük) saptadığımız üzere, bunların tümü, Kuwa-İla-ka, Güzel/Kutsal-Geçit-yeri deyiminden (keza bkz. Killa) türetilmiş adlardır. Sanıldığının tersine, Kilikiai Pylai adı, geçit Kilikia bölgesine ulaştırdığı için, Kilika'nın Kapıları anlamında olarak çıkmış değildir; tam tersine Kuwa-İla-ka aslında bu boğazın adıdır ve Gülek, Güllek, Külek adları gibi Kilikiai Pylai adı da doğrudan doğruya bundan gelir; Kilikia adı dahi bu boğazın adından kaynaklanmıştır, "Güzel/Kutlu Geçit Yerinin Ülkesi"ni anlatmaktadır, bu adın yalnız -ia bölümü Hellen dilindendir. Khulakku adının dahi Gülek/Külek (Boğazı) Ülkesi anlamında bulunduğu ve boğazın Luwi dilinden gelme, yukarıda belirttiğimiz adının Asurlu ağzında bozulmuş biçimi olduğu kanısındayım.

KİLİKİAİ PYLAİ. Hellen dilinde: Kilikia Kapıları (Geçitleri). Anadolunun iç bölümleri ile Kilikia arası ulaşımda kullanılan en önemli ana yolun Toros'ları aştığı bölümdeki dağ geçidi; şimdi, Gülek Boğazı (Strabon, 12 II 7, 9). Bkz. Güllük, Kilikia.

KİLİNDERE/KİLİNDİRE. Bkz. Kelenderis.

KİLİS. Gaziantep iline bağlı, Suriye sınırının pek fazla yakınında olmakla ünlü ilçe merkezi kasaba. Adı, saptayabildiğim kadarıyla, ilk kez Arap tarihçi Kudama bin Câfer'in 928 dolaylarında kaleme aldığı yapıtında, Arap Devletinin Doğu Roma İmparatorluğu sınırında bir kalesi olarak, El Kilis diye anılıyor (Honigmann, s. 40). Kentin 985 yılında İmparator Bardas Phokas eliyle alınmasının sözünü eden diğer bir Arap tarihçi, Yahya bin Saîd el Antakî, Kilis adını Killia diye vermiştir (Honigmann, s. 103 dn.3). Bu adın kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

KİLİSTRA. Lykaonia bölgesinde, Lystra/Hatunsaray'ın 10 km. kuzeybatısında bir köy; şimdi Gilisra/Kilisra, yeni uydurulan adıyla Gökyurt (Ramsay, s. 507 başı). Adın sonunda, "akıntı, akarsu" anlamında istra'yı açıkça görüyoruz (bkz. Asta). Dolayısiyle, Kilistra adı, gerçekte, köyün kuzeybatı yanında, 2319 m. yüksekliğe ulaşan Erenler Dağı'nın yücelerinden Çumra Ovasına inerken bu köyün yakınından geçen cılız, yazın kuruyan bir dereye ait olmalıdır. Kilistra adının başındaki Kil(a?) bölümü de, aşağıda ele alacağımız Killa adının aynı idi sanırım.

Kilix. Bkz. Kilikia.

KİLİZMAN. Bkz. Klazomenai.

KİLLA. Bu ad, Hellen dilindeki, bazı eşeklerde görülen gri rengi anlatan killos sözcüğünü anımsatıyorsa da onunla ilgisi yoktur ve Anadolu kökenlidir; bunu Zgusta bile (s. 260) kabul etmiştir. Aslı K(uwa)-İla, Güzel-Geçit/Boğaz idi kanısındayım. Bkz. Kuwa, Ela/İla.

1. Killa. Aiolos boyundan Hellen'lerin Batı Anadoluda ilk ele geçirdikleri kentlerden biri. Aiolos boyunun bu tür 12 kentinin oluşturduğu dinsel-törensel birliğin (siyasal yanı yoktu) üyesiydi (Herodotos, I 149). Kent, İliada'da (I 38) anılacak kadar eski idi. Çağdaş araştırmacılar, Thebe/Edremit Ovasında, Zeytinli Köyü'nün yerinde bulunduğunu düşünüyorlar (Bürchner, RE Killa maddesi). Orada, İda/Kaz Dağı'ndan çıkan Killaios adlı bir dere akıyordu (Strabon, 13 I 62). Strabon bu açıklamayı verirken, bu yörenin batı yakınında, Gargara ile Antandros arasındaki doruğun adının da Killaios olduğunu belirtiyor. Yurtdaşımız coğrafyacının özellikle vurguladığına göre, Khrysa kentinin eski yeri de Killa kentine yakındı.

Bu kentin adı olarak Killa, baskın olasılıkla, Kaz Dağı dizisinin denize inen yamaçları ile deniz arasında, özellikle şimdiki Edremit ile Küçükkuyu arasında kalan dar ve çok önemli doğal geçidi kasdediyordu, yahut Midilli ile bu kıyılar arasındaki boğazı kasdediyordu, hatta belki o boğazın adı idi. Son olasılığı daha güçlü sayıyorum; çünkü sözü edilen boğazın karşı kıyısında, Midilli Adasında Killaion (Killa-ion, Killa-yeri) adlı bir köy vardı, Strabon'da (13 I 62) anılmaktadır. Ayrıca bkz. Güllük.

2. Killaios Deresi. Bkz. yukarıda Killa, No. 1. Bu derenin, Zeytinli Çayı olduğu sanılıyor (Bürchner, RE Killa maddesi). Killaios adı, anlamını yukarıda açıkladığımız Anadolulu Killa sözcüğüne, Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından biri olan -ios eklenmekle türetilmiştir, Killa'sal demektir.

3. Killaios Tepesi. Bkz. yukarıda Killa, No. 1.

KİLLANİON PEDİON. Hellen dilinde: Killana Ovası. Louis Robert'e göre (Villes d'Asie Mineure, s. 234-236) Beyşehir Gölü kuzeyindeki Karaağaç Ovası'dır.

Killana adı Luwi dilindendir, Killa-(wa)na, Killa-sal, Killa-ülkesi ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Killa, wana.

KİLLE. Balıkesir ili Bigadiç ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Bir diğer Killa? Bkz. Killa.

KİLLER (Deresi). Balıkesir ilinde. Simav Çayının kollarından biridir (R. Kıpçak, s. 18). Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

KİLLİK. Bkz. Güllük.

KİLLİMA. Bkz. Kliman.

KİLVAN. Diyarbakır ili Çınar ilçesine bağlı bucak merkezi Ovabağ kasabasının eski adı. Belki Hilvan'ın (Khilvan?) çeşitlemesi. Kökenini, anlamını saptayamadım.

KİLYOS. İstanbul ili Sarıyer ilçesine bağlı köy. Yeni uydurulan resmî adı, Kumköy. Karadeniz kıyısında. Kilyos adının kökenini ve anlamını saptayamadım. Bir diğer Killaios (bkz. yukarıda Killa, No. 2)? Köy, Sarıyer'e uzanan güzel bir doğal yolun başındadır ve K(uwa)-İla, Güzel-Geçit adı bu doğal yola pek uygun düşer.

Kimaros. Bkz. Khimaira.

KİMİATA. Ilgaz Dağı eteğinde kurulmuş bir kale (Strabon, 12 III 41). Bu kaleden dolayı yöreye Kimiathene deniyormuş: Kappadokia dilinde Kimiata-(wa)na,Kimiata Ülkesi; bkz. wana. Bugünkü Ilgaz kasabası olabilir. Ruge (RE Kimiata maddesi), Koçhisar doğusunda, Devres Çayı vâdisinde, Cendere'nin yanıbaşındaki kalıntılar alanında olabileceği görüşündedir.

Kimiata adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

KİMİNAS. Doğu Roma İmparatorluğunun Hellespontos ilinde bir dağ. Tarihçi Georgios Akropolitas anmıştır. Rarnsay'e göre (s. 139 No. 33, s. 172 No. 12) Balıkesir kentinin yanıbaşındadır; Bürchner'e göre (RE Kiminas maddesi) Uzunca Yaylâ'nın bulunduğu dağdır.

Kiminas adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamadım. Kimina, K(uwa)-İm(a)-ina yâni Kutsal-Ana-sal? Bkz. Kuwa, İma, wana.

KİMİSTENE. Bkz. Endeiron.

KİMOLİS. Paphlagonia'nın Karadeniz kıyısındaki kentlerinden biri. Adı, bazı belgelerde ve o arada Ptolemaios'ta (5 IV 2) o'su omega ile yazılarak böyle Kimolis diye; Plinius'ta (VI 5) bunun Lâtin yazımına uyarlanmış biçimi olan Cimolis yazımıyla geçer. Strabon'da ise Kinolis'tir (bkz. aşağıda Kinolis). Adın, her iki biçimiyle, Hellen dilinde anlamı yoktur; aslını ve anlamını bilmiyoruz.

KİMPSOS. Lydia'da bir köy; Eupsephis (Hellen dilinde: Bol çakıllı) diye de anılırdı. Tam yeri bilinmiyor. Hellen dilinden gelen Eupsephis san'ının tersine, Kimpsos adının o dilde anlamı yoktur ve bu ad Anadolu kökenlidir (Bürchner, RE Kimpsos maddesi). Öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz. Kimissos, yâni K(uwa)-İm(a)İssos, Kutlu-Ana-Yerleşimi? Bkz. Kuwa, İma, issos.

KİMYOS (Gölü, Ovası). İlkçağ Pisidia bölgesinde, Selge yakınında, Eurymedon/Köprü Suyu'nun karşı (doğu) kıyısında, ileridedir (M. Özsait, Pisidya/1, s. 35, 50, 61). Kembus Gölü, Ovası diye de anılıyor ve bu adla TA Antalya, Burdur illeri haritasında, Beyşehir Gölünün güneybatı ucu ile Manavgat arasında gösteriliyor.

Kimyos, Kembus biçimlerinde tanıdığımız adın kökenini, anlamını saptayamadım.

KİNAOURA. Tire ile Kiraz arası yörede bulunan bir yazıtta adı geçtiği için orada varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy (Zgusta, s. 264). Adının sonunda Luwi dilinin ve ardılı dillerin "Büyük, Ulu, Yüce" anlamlarındaki ura'sını açıkça görüyoruz.

Baştaki Kina'nın anlamı neydi, bilmiyoruz.

KİNAROA. Lydia'da, Sardeis yöresinde bulunan bir yazıtta adı geçtiği için orada varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy (Zgusta, s. 264). Adının, Hitit belgelerinde anılan ırmak adı Khinnaruwa(s) ile yakınlığı Laroche'un da gözüne çarpmıştır. Bu adın anlamını bilmiyoruz. Belki Kina-(u)r(a)-uwa ögelerinden türetilmişti. Bkz. Kinaoura, uwa.

Kinda/Sinda. Kanda/Sanda adının, daha doğrusu sıfatının (bkz. Kanda/Sanda) yalnız Ana Tanrıça ya da Artemis için kullanılan dişi biçimi. Luwi dilinin gerek eski İran diline gerek onun çağımızdaki ardılı Farsçaya hısımlığından doğan çeşitli benzerlikleri gördük, göreceğiz; örneğin Luwi dilinde wanda takısı karşılığı eski İran dilinde vant takısı, Farsçada mend takısı; Luwi dilinde wana takısı karşılığı Farsçada -âne takısı; Luwi dilinde -ka takısı karşılığı Farsçada -gâh takısı. Bu açıdan ve şimdi incelediğimiz Kinda/Sinda adının Kanda/Sanda adıyla bağlantısı bakımından, Ziya Şükûn'un (Farsça-Türkçe Lûgat, c. I s. 390) şu açıklaması bize yol gösterici oluyor: "Bibi, Baba'nın müennesi (dişi olanı- Umar) yerindedir". Kitabımızda, gerek Kanda/Sanda adından, gerek Kinda/Sinda adından türetilmiş kent vb. adlarının pek çok örneği aktarılmıştır.

KİNDİRİA. Bkz. Kındıras.

KİNDRASKAVİ. (Kybistra/Konya Ereğlisi ile karıştırılmaması gereken, aşağıda sözünü edeceğimiz) Kyzistra yanında, 1111 yılında Ermeni Böylerinden I. Toros tarafından yıktırılmış bir kale (Honigmann, s. 61). Adının öz biçimini bilemiyoruz. Kinda ile bağlantılı olabilir. Bkz. Kinda.

KİNDYASSOS. Kilikia'da Lamos (Lamas Çayı) Vâdisinin en aşağı bölümünde bir kençkik (Ruge, RE Kindyassos maddesi). Adının Kinda-uwa-assos ögelerinden türetildiği ve buna göre de Kinda-yapısı (tapınağı) - Kenti anlamında bulunduğu çok açıktır. Bkz. Kinda, uwa, assa; karş. Kidyessos.

KİNDYE. Karia kentçiği (Herodotos, V 118). İlkçağın geç döneminde Artemis Kindyas (kindya'nın Artemis'i) kimliğine bürünmüş Anadolu tanrıçasının (bkz. yukarıda Kinda/Sinda) tapınağı yakınındadır. Kentçik, Milâs-Bodrum anayolu üzerinde, Sığırtmaç Köyü doğu bitişiğindeki az yüksek sırt uzantısının üstündedir; tapınak ise ovada, anayolun kuzey bitişiğinde ve Kemikli Köyü yolu kavşağının karşısında idi. Anayol genişletilirken tapınak temeli kalıntıları da biraz traşlanmıştır.

Kindye adının sonunda, Lâtin yazımındaki e. Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanır. Adın aslının Kindya olduğu buradan da anlaşılır. Öz biçimi, belli ki, Kindyassos adının Kindya bölümünün aslı gibi, Kinduwa yâni Kinda-uwa, Kinda-yapısı (tapınağı) idi. Bkz. Kinda, uwa; karş. Khinduwa.

KİNDYRİA. Bkz. Kındıras. Zgusta (s. 265) kentin yeri hâlâ saptanamamış gibi bilgi veriyor.

KİNNA. Hierokles'in yapıtında bir Galatia kenti Kinna; Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Theodoros'un yaşamını anlatan bölümde yine bir Galatia kenti Kinna; Ptolemaios'ta (5 IV 8) bir Lykaonia kenti Kinna anılıyor. Kasdedilen aynı kent midir, birden çok Kinna kenti mi vardı, güvenle saptayamıyoruz; kentin ya da kentlerin tam yerini bilmiyoruz.

Kinna, eski Hellen dilinde bir bitkinin adıdır (Cynodon Dactylon denen bitkinin bir türü olduğunu A. Bailly kaydediyor). Ancak Kinna kentinin ya da kentlerinin adı bu Kinna'dan mı geliyordu yoksa Kinaoura, Kinaroa adları içinde gördüğümüz Kina'dan mı geliyordu, belli değildir.

KİNNABORA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında bir köy (Ruge, RE Kinnabora maddesi). Tam yeri saptanamamıştır. Adın kökenini, öz biçimini, anlamını bilmiyoruz. Karş. Kinna.

KİNOLİS. Strabon (12 III 10), Karambis/Kerempe Burnundan sonra Sinop yönünde kıyı boyunca giderken, Abonou Teikhos/İnebolu'dan önce, Kinolis adlı bir yerleşmenin bulunduğunu söylüyor. Bunda bir yanlışlık vardır ve bir zamanlar ilkçağ kentçiği Kinolis'in bulunduğu alan, İnebolu'nun kıyıdaki ana yol üzerinden 41 km. kadar doğu ilerisinde, şimdi Ginolu denen yerde, küçük ve sevimli bir yarımadacık üzerindedir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Umar, Paphlagonia, s. 19-20. Kent adının bir biçimi de Kimolis'tir; bkz. yukarıda Kimolis. Her iki biçimin kökeni ve anlamı bilinmiyor.

KİOS. Sözcüğün kökeni ve anlamı konusunda bkz. Kiwa, No. 4.

1. Gemlik kasabasının ilkçağdaki atasının adı (Herodotos, V 122; Xenophon, Hellenika, 1 IV 7).

2. Kios/Gemlik'in yanıbaşında denize akan çay (Plinius, V 144'de Cios); şimdi, Garsak/Karsak Suyu (Ruge, RE Kios maddesi No. 2).

KİPSUMA. Kahramanmaraş iline bağlı ilçe merkezi Afşin'in yerinde bulunan ilkçağ kentinin Asur belgelerinde geçen adı (Herzfeld, s. 114). Öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

KİRAZ. Bkz. Keles, No. 2.

KİRELİ. Karalis Gölü (şimdi, Beyşehir Gölü) doğu kıyısı orta yerinde bir kasabamızın adı. Bu ad, gölün ilkçağdaki adı Karalis ile bağlantılı olmalıdır; bunu Cramer, Hamilton ve Hirschfeld farketmişlerdir (Özsait, Pisidya/1, s. 9, 15).

KİRİZOS. Bkz. Krigos.

KİRKOS. Bkz. Krigos.

KİRMASTI. Bursa iline bağlı ilçe merkezi Mustafakemalpaşa kasabasının yakın zamana kadar kullanılan adı. Aslı, Rumcada "Uçurumlu yer" anlamına gelen Kremaste'dir (tam çevirisi: askıda duran, asılı duran).

KİRTE. Bkz. Krithea.

KİR VASİL. Bkz. Kıvrasıl.

KİSALAUDA. Keza Kisalouda, Kisaulodda. İzmir yakınlarında bir köy ya da kasaba. Buranın Anadolulu baş tanrısı (Tarkhun/Sanda olmalı), Hellenleşme döneminde Apollon kimliğine bürünmüştü, Apollon Kisalaudenos (keza Kisaloudenos, Kisauloddenos) diye anılıyordu (Scherling, RE Kisalaudenos maddesi). Sözcük, Kisa-la-uda ögelerinden oluşturulmuştur, Kisa'cık Hisarı demektir (bkz. -la, Hyde). Aşağıda bazı örneklerde Kisa yerine Kissa biçiminde göreceğimiz sözcüğün aslı kanımca K(uwa)-İssa, Kutlu/Güzel-Kent idi. Kasa'nın da K(uwa)-Assa ögelerinden türetildiğini ve aynı anlamda bulunduğunu görmüştük.

Kisamos. İlkçağda Girit'te iki kentin ve bir burun çıkıntısının adı (Bürchner, RE Kisamos maddesi). Luwi/Pelasgos dilinde Kisa-(u)ma, Kisa Halkı ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Kisalauda, uma.

KİSARNA. Trabzon ili merkez ilçesi Kireçhane bucağına bağlı bir köyün ve oradaki, çok ünlü bir maden suyu kaynağının adı. Luwi dilinde K(uwa)-iss(a)-arna, "Kutlu/güzel yerleşimin (kentin, kasabanın, köyün) kaynağı". Bkz. Kisalauda, arna.

-kise. Bkz. -kese.

KİSHA. Bkz. Kısha.

KİSKİM. Bkz. Yusufeli.

KİSKİS(S)OS. Kappadokia bölgesinde bir ilkçağ kenti; "ismini el'an Kisken olarak muhafaza etmiştir" (Ramsay, s. 336 sonu). Zgusta (s. 268), şimdiki yerleşimin adını Keskin olarak veriyor ve Kayseri güneyinde olduğunu söylüyor. Kayseri ilinin hiçbir ilçesinde Kisken yahut Keskin diye köy yoktur. Kasdedilen, Develi ilçesi Taşçı bucağına bağlı Kişge (şimdi: Yaylâcık) Köyü olmalıdır.

Kiskis(s)os adı, görünüşe bakılırsa, Kisk(a)-issos, Kiska-kenti ögelerinden türetilmiştir (bkz. İssos). Kiska nedir, bilmiyoruz.

KİSSA. Gelibolu Yarımadasında Cumalı Çayı (Aigos Potamoi) üzerinde bir kentçik; Plinius (IV 48) anmıştır. Başka kaynaklarda sözü edilen Kressa ile aynı olması gerekir deniyor (Oberhummer, RE Kissa maddesi No. 6).

Pausanias (8 XII 4), Yunanistandaki bir Kissa Pınarına değinirken, Kissa'nın Hellen dilinde bir tür kuşun adı olduğuna işaret ediyor. Ancak, Kisa, Kissa, Kissos ögelerini Luwi/Pelasgos kültürünün yayılma alanında karşılaştığımız, Hellen dili ögeleriyle açıklanması olanaksız bazı adlar (Kisalauda vb.) içinde de gördüğümüzden, Kis(s)a'nın aslında Luwi/Pelasgos kökenli, K(uwa)-issa, Kutlu/güzel-yerleşim (köy, kasaba, kent) ögelerinden türetilmiş bir sözcük olduğu sonucuna varıyorum.

KİSSAİON. Mudurnu yakınında bir yerin ya da köyün adı (Ramsay, s. 207 No. 74). Sondaki -ion, Hellen dilinin, "-yeri" anlamındaki takısıdır. Kissa konusunda bkz. yukarıda Kissa.

KİSSEROUSSA. Datça Yarımadasında Knidos kenti yakınında bir adacık (Plinius, V 133'te Cisserussa). Bu ad, Hellen dilinde "Süngertaşı" anlamına gelen Kisseris'ten türetilmiştir, çünkü ada yüzeyi pek kayalıktır (Bürchner, RE Kisseroussa maddesi); "Kisseris'li" anlamındadır.

Kisses. İliada'nın XI 223'te andığı bir Trakya beyinin adı. Lâtin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta ile. Böylece, Kisses adının aslının Kissa olduğunu anlayabiliyoruz. Anlamı konusunda bkz. aşağıda Kisseus.

Kisseus. Troia kralı Priamos'un kayınbabası (Hekabe'nin babası), Kisseus imiş (Euripides, Hekabe, dize 3). Bu ad, Kiss(a) kök sözcüğüne Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından -eus eklenmekle türetilmiştir. Böyle bir bey adındaki kök bölümün, üstelik Hellen olmayan bir bey'in adındaki kök bölümün, Hellen dilinde bir tür saksağanı anlatan Kissa olması beklenemez ve Anadolu kökenli Kissa olmalıdır. Bkz. yukarıda Kissa.

KİSSOS. Takmak'dan Uşak'a giden yolun kuzey yanında ve Takınak'a 4 saatlik yürüyüş (yaklaşık 16 km.) uzaklığında görülen ilkçağ kenti (Mesotimolos?) kalıntılarının yanından geçen dere (Ramsay, s. 137 sonu). Takınak, Uşak ilinin güneybatı ucunda, Eşme ilçesine bağlı ve Eşme kasabasının 7 km. kuzeyinde büyük bir köydür. Onun kuzeyinde, 4 saatlik yürüyüşle gelinecek yer, Eşme ilçesi kuzey ucunda Cemalçavuş Köyü dolaylarıdır.

Kissos (Attika ağzında, Kittos) Hellen dilinde "Sarmaşık" anlamında ise de, Zgusta'nın (s. 268) yine yapıverdiği üzere, şimdi sözünü ettiğimiz Kissos Deresinin adını Hellen dilindeki o sözcüğe bağlamanın doğruluğu pek kuşkuludur. Bu bağlantı, Anadolulu adlarda, bulunmayabilir. Çünkü Luwi/Pelasgos dilinde bir Kis(s)a sözcüğünün varlığını saptamış bulunuyoruz; bkz. yukarıda Kisalauda, Kisarna, Kissa, Kissaion, Kisseus.

KİSTHENE. Bu ad, Hellen dilinde, "Laden Yurdu" demektir. Laden (Hellen dilinde Kisthos, Lâtincede Cisthus) yapışkan yapraklarından bir tür zamklı sıvı elde edilen bir

ağaçtır; bu sıvı parfüm üretiminde ve eczacılıkta kullanılır. Sözü edilen ağaç özellikle Batı Anadolu ve Girit kıyılarında boldur (Bürchner, RE Kisthene maddesi).

Kisthene adı şu örneklerde karşımıza çıkıyor:

1. Bir masal ülkesinin adı; Aiskhylos (Prometheus, dize 793) anmıştır.

2. Trakya'da bir dağ dizisi. İsokrates'in bir yapıtında anıldığını A. Bailly kaydediyor.

3. Şimdiki Ayvalık'ın yerinde ya da pek yakınında bulunan, Strabon zamanında yıkıntı durumuna düşmüş bir ilkçağ kenti (Strabon, 13 I 51; Plinius, V 122).

4. Anadolunun Lykia bölgesi kıyılarında bir liman kenti ve oradaki bir ada (Strabon, 14 III 7). Meis Adasının güneydoğu yanıbaşındaki Çam Adası.

KİSTRAMOS. Düz Kilikia'da bir kale (Ramsay, s. 425). Adının K(uwa)-istra-(u)ma, Güzel-akarsuyun-halkı ögelerinden türetildiğini görebiliyoruz (bkz. Kuwa, istra, uma). Ancak, kalenin yeri bilinmediğinden, yanındaki akarsuyu da saptayamıyoruz.

Rusyadaki Kostroma Irmağı (bkz. Kostroma), bizim Kistrama/Kistramos'un adaşı olabilir. Çünkü Luwi dilinden adlar (nedenini yeterince güvenle saptayabilmiş değilsek de, olgu budur ki) Rusya'nın Karadeniz'e yakın bölgelerinde ve Karadeniz kıyılarında bol sayıda görülmektedir (bkz. kitabın sonunda Tablo 3). Üstelik, Kostroma gibi Volga'nın bir kolu olan Oka Irmağı kıyısında, Moskova'nın 110 km. kadar güneydoğusunda bir Kolomna kenti ile karşılaşıyoruz ve bu adın içinde Anadoludan tanıdığımız Kolo-(u)mna, Kıyı (?) - halkı ögelerini buluyoruz. Bkz. Kolo, uma/umna.

KİTE. Bkz. Kete.

KİTHARİZON. Son ünlü ses, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile. Bizans çağında, Anadolunun doğu yanında Asthianene bölgesinde yâni bugünkü Bingöl ilinde bir hisar (Honigmann, s. 15 dn. 1). Honigmann, Mesopotamia et Armenia Quarta haritasında, bu hisarı tam Bingöl kentinin (eski adı, Çapakçur) yerinde gösteriyor yâni onunla eşitliyor.

Rumların Kitharizon biçiminde kullandığı adın aslının Kitria olduğu ve Süryanî dilinden geldiği sanılmaktadır. Anlamını saptayamadım.

Kiwa (sözcüğü). Anadoluda ve yakın çevresinde, bir Kiwa kök sözcüğünden türetilmiş görünen birçok tarihsel coğrafya adıyla karşılaşıyoruz. Luwi dilindeki ura'nın ira; uma'nın ima çeşitlemeleri, bu dilden gelme sözcüklerde u'nun i'ye dönüşebildiğini gösterdiği için (bkz. ima, ira) "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarında olup özellikle Ana Tanrıçayı da anlatan Kuwa sözcüğünün (bkz. Kuwa) Kiwa biçiminde bir çeşitlemesiyle karşılaşmamız doğaldır. Böylece, Kiwa'yı Kuwa olarak yorumluyorum.

Kiwa sözcüğünden türetilmiş görünen adların başlıcaları şunlardır:

1. Kibotos. İzmit Körfezinin güney kıyısında, Drepana/Helenopolis yakınında bir iskele (Ramsay, s. 203 No. 50 ve 51-52). Adının aslı belki Kiwada yâni Kiw(a)-ada, Kiwa'lı, Kiwa Tapınıcısı (Halk) idi. Bkz. Amanda, Adanda, Otranda; karş. Adada, Kotrada, Mada.

2. Kibyza, keza Dakibyza, Gebze'nin eski adıdır. Kibyza'nın aslı, Kiw(a)-uda, Kiwa Hisarı olabilir.

3. Khia/Khios, Türklerce Sakız Adası diye anılan adanın, Hellen dilinde hiç anlamı olmayan, Luwi/Pelasgos kültürü döneminden kalma adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir (bkz. Khios). Bunun da öz biçimi Kiwa olabilir.

4. Kios, hem Gemlik'in hem de Gemlik yanıbaşında denize dökülen akarsuyun ilkçağdaki adıdır; daha doğrusu o adın, Hellen ağzına uydurulmuş, yine de Hellen dilinde anlamı ol-

mayan biçimidir. Hellen dilinde akarsu adları mutlaka eril olup eril adlara özgü bitiş alacağından, sonu -os ile bitiyor.

5. Bir de Apameia Kibotos vardı. Şimdi Dinar'ın kapladığı alanda, ama tepe üstünde (Kelainai'nin yerinde) değil ovada kurulan Hellenistik çağ kenti, diğer Apameia'lardan ayrılması için, böyle, Kibotos Apameia'sı anlamında olarak, Apameia Kibotos diye anılıyordu. Kibotos sözcüğüne yukarıda No. 1'de değindik.

6. Kibyra yâni Kiw(a)-ura, Yüce Kiwa adını taşıyan kentler için bkz. Kibyra.

KİZARA. Bu adın kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım.

1. Kizara. Ptolemaios'un (5 VI 24) andığı, Kappadokia'nın Laviansene bölgesinde bir kasaba. Tam yeri bilinmiyor.

2. Kizare (Latin yazımındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile; böylece adın bu biçiminin dahi aslının Kizara olduğu anlaşılıyor). Kizari, İkizaroi biçimleri de görülmüştür. Strabon'un (12 III 38) andığı, Pontos bölgesinde bir hisar. Stephane Gölü (Lâdik Gölü) kıyısında idi. Biller/Olshausen (s. 172) Lâdik'in 3 km. güney-güneydoğusundaki kalıntılar alanına lokalize etmektedirler.

3. Kuzari. Trabzon ili Akçaaabat ilçesi merkez bucağına bağlı Benlitaş köyünün eski adı (böyle u ile).

4. Kizera. Trabzon ili Maçka ilçesi merkez bucağına bağlı Bakırcılar köyünün eski adı.

KİZZUWATNA. Hitit'lerce, Çukurova'ya ve onu kuzeyden saran dağlık yöreye verilen ad. Görülüyor ki Kizzuwatna bölgesi Kilikia ile, hatta yalnız Düz Kilikia ile tam çakışma göstermez. Özellikle, Tufanbeyli ilçesi Şar Köyündeki Komana tapınağı Hitit'lerce Kizzuwatna'da sayıldığı halde burası, Kilikia-Kappadokia ayırımı bakımından, Kilikia'da değil Kappadokia'dadır ve oradaki Komana'ya, Pontos Komana'sı ile karışmaması için, Kappadokia Komana'sı denirdi.

Ancak, Hitit belgelerinin andığı Kizzuwatna'nın lokalizasyonu konusunda değişik görüşleri savunanlar da vardır. Örneğin, Herzfeld'in, "The Persian Empire" adlı yapıtında savunduğu görüşe bakılırsa, güneydeki (Şar Köyündeki) Komana değil, kuzeydeki (Gömenek/Gümenek'te, Tokat ilindeki) Komana, Hitit belgelerinde anılan Kizzuwatna bölgesi kapsamında idi.

Kizzuwatna adının, Luwi dilinde "ülke, -ülkesi" anlamına gelen udna/utna sözcüğü ile türetildiğini görebiliyoruz; ancak, baştaki Kizzuwa'nın anlamını bilmiyoruz.

KLANEOS. Galatia bölgesinde bir kent. Hierokles'in yapıtında anılır. Şimdiki bucak merkezi Bayat'ın yerinde olduğu sanılıyor (Ramsay, s. 256 No. 22). Bayat, Afyon'un 40 km. kadar kuzeydoğusunda, Ankara'ya uzanan ana yol üzerinde bucak merkezi bir kasabadır.

Klaneos adının kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamadım. Bu öz biçim, Kulana olabilir. Karş. Klannoudda.

KLANNOUDDA. Lydia kenti (Ramsay, s. 137 No. 27). Kalıntılar alanı şimdi yöre halkınca Hâcet Kalesi diye anılır; Uşak ilindeki ilçe merkezi Ulubey'den batıya, Eşme'ye uzanan yolun 8. km.'sinde sağ (kuzey) yanda görülen kavşaktan 4 km. kuzey ileride, Kışla Köyü arkasındaki tepededir.

Hellen ağzının, Tar, Ter, Tir, Tor, Tur gibi hecelerle başlayan yabancı adları kullanırken bu heceleri Tra, Tre, Tri, Tro biçimlerine çevirmek eğilimi güçlüdür, Kanımca, Anadolulu Klannoudda kentinin adı da Hellen ağzında buna benzer bir değişime uğramıştır. H. Ertem'in CAD yapıtı incelenince görülür ki Hitit belgelerinde anılan yöre ve kent adları

içinde Kla, Kle, Kli, Klo, Klu ile başlayan bir tek ad bile yoktur. Keza Laroche'un ve Meriggi'nin sözlüklerinde, Luwi dilinde o hecelerle başlayan hiçbir sözcük görünmez. Demek ki, Luwi dilinden geldiği sonundaki -oudda (=Uda) bölümünden belli olan Klannoudda adının Klann- biçimine bürünmüş başlangıç bölümü, aslında böyle değildi, belki Kulana idi.

Gerçekten, Kula kök sözcüğünü, hem Klannoudda'dan çok uzakta olmayan Kula kasabamızın adında, hem de Kyllene, Kyllandos, Kullandos adlarının (keza, Hitit belgelerinde anılan Khulaia Irmağı, Khulana Irmağı, Khulaiia, Khulassa adlarının) kök bölümü olarak görmekteyiz. Sözcüğün anlamının tartışılması için bkz. Kula. Bu sözcüğe, Luwi dilinin ve ardılı Anadolu dillerinin -sal, -ülkesi anlamlarına gelen wana/ana takısı (bkz. wana) eklenince türetilen Kulana (Hellen ağzına uydurulmuş biçimi: Kyllene; bkz. aşağıda Kyllene) "Kula-sal" anlamında sıfat olur. Böylece, Kulana-Uda, Kula'sal-Hisar, Kula Hisarı'dır. Uda konusunda bkz. Hyde.

KLANTEA. Pisidia'da bulunan yazıtlardan o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri bilinmeyen bir köy (Ramsay, s. 461). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur, demek ki bu ad Anadolu kökenlidir. Ancak, öz biçimini ve anlamını saptayamıyoruz.

KLAROS. İonia'da ünlü bir tapınak alanının adı (Thoukydides, III 33). Bu alan, Kolophon ile Notion kentleri arasında, Notion'un (dolayısiyle, deniz kıyısının) yakınında idi. Oradaki Hellenistik çağ Apollon tapınağı ile eklenti yapılarının önemli kalıntıları günümüze ulaşmıştır.

Klaros sözcüğü, eski Hellen dilinde, a. Kısmet çekimi; b. Düşen kısmet; c. Mülk, arazi anlamlarına gelirdi. Ancak, bir tapınak alanının bu anlamda bir adı olması tuhaftır. Eski Hellen'ler bile, adı başka yollardan açıklamak için varsayımlar üretmişlerdi. Kimine göre, adın aslı, Klaras (=Hurma ağacı), kimine göre, Klares (=Yükselti), kimine göre de Kladioi (=Dallar) idi (Bürchner, RE Klaros maddesi).

Bu durumda, adın gerçekte Anadolulu iken Hellen ağzında Klaros'a çevrilmiş bulunduğu açıktır. Adın öz biçiminin ne olduğunu, Luwi/Pelasgos dili hakkındaki bilgilerimizle, eski Hellen'lere göre daha sağlam bir tahmine bağlayabilecek durumdayız ve bağlıyoruz; bkz. yukarıda Kala, No. 22.

KLAYNDA/KLAUNDA. Karia kenti Kalynda'nın adının bazı yazıtlarda geçen biçimi (Zgusta, s. 215 sonu).

KLAZOMENAİ. İonia'nın önemli kentlerinden biri (Herodotos, I 16 vs.). Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. yukarıda Kala, No. 23.

KLEANDRİA. Troas'da, yâni Adra tapkısının en güçlü olduğu yörede bir köyün adı (Strabon, 13 I 44 sonu). Adın öz biçimi besbelli ki Kelenderis adının öz biçiminin aynı idi ve tanrı Adra'nın adıyla bağlantılıydı. Bkz. Kelenderis.

Kleisoura (sözcüğü). Bizans Rumcasında "Geçit" ve "Geçidi koruyan kale" (Ramsay, s. 345 ortası).

KLELA. Pisidia'da bulunan yazıtlardan o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri bilinmeyen bir köy (Ramsay, s. 461). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu adın öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

KLEODOUS. Erdek yakınlarında bir köyün adı (Ramsay, s. 177 No. 28). Hellen dilinde anlamı yoktur. Öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

KLEUSTA. Pisidia'da bulunan bir yazıtta halk adı olarak Kleustianos (Kleusta'lı) sözcüğünün geçmesi dolayısiyle o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri bilinmeyen bir

köy ya da kasaba (Zgusta, s. 271). Kleusta adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Sondaki -sta bölümü, belki, yakından geçen bir dereyi anlatıyordu; bkz. Asta.

KLİMAN. Ptolemaios'un (5 IV 2) andığı, Anadolunun Paphlagonia bölgesinde bir kıyı kasabası; şimdiki Kazanlı yakınında idi. Bu yörede, kıyıdan biraz içeride Killima diye bir yer vardı ki, tarihsel adı daha doğru biçimiyle saklamış olabilir (Ruge, RE Kliman maddesi). Kazanlı köyü, Kastamonu ili Cide ilçesine bağlıdır, Cide'nin güneybatı yakınındadır ve kıyıdan içeridedir.

Kliman, Killima adlarının türetiliş ögelerini ve anlamını güvenle saptayamadım. Bunların öz biçimi, "Güzel Geçit" anlamındaki Kila/Killa ile bağlantılı olabilir. Bkz.Killa. Gerçekten, Killima, Kill(a)-ima, Güzel Geçit-Halkı ögelerinden türetilmiş görünüyor.

KLİMAX. Hellen dilinde: "Merdiven".

1. Klimax. Antalya Körfezi batı yanındaki Akdağ dizisinin güney ucunda, kendisinin doğu eteği ile deniz arasında hemen hemen geçit bırakmaz durumda olan dağ (Ploutarkhos, İskender'in Yaşamı, 17; Strabon, 14 III 9). Bu, Tahtalı Dağ'ın güneydoğusundaki Karadağ olmalıdır. İskender ordusunun orada kıyı patikasından pek zorlukla geçişi anlatılırken anılan Klimax adı, kuşkusuz, dağa Hellen'lerin yakıştırdığı addır ya da Anadolulu adın Hellen ağzında çarpıtılmış biçimidir.

2. Klimax. Antalya'dan Burdur'a giderken aşılan bir dağ geçidinin adı; şimdi, Çubuk Boğazı (Ruge, RE Klimax maddesi No. 4).

KLYDROS. Plinius'ta (V 108) Cludrus. Anadolunun Karia bölgesinde bir akarsuyun adı. Bugün hangi adla anılan akarsu olduğu bilinmiyor. Tarihsel adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Adın aslını ve anlamını saptayamadım; öz biçimi, belki tanrı Adra'nın adıyla bağlantılıydı.

KNİDOS. Datça Yarımadasında ünlü ilkçağ kenti (Herodotos, I 144 vs.) İÖ 4. yüzyıl ortasına kadar, şimdiki Datça İskelesi kasabasının kuzeydoğu yanıbaşında Dalacak denen basık yarımada çıkıntısı üzerindeydi; görkemli liman surlarının bazı parçaları dışında, anmağa değer görünür kalıntısı günümüze ulaşmamıştır. Sonra Datça Yarımadası ucuna taşındı, yâni halk orada kurulan yeni bir kente göçtü ve o kente de Knidos dendi.

Knidos adı bu biçimiyle, Hellen dilinde bir tür deniz yumuşakçasını anlatan Knide adıyla bağlantılı görünür. Ancak, Knidos'ta, Ana Tanrıça ardıllarından Aphrodite'ye tapkının egemen olduğunu anımsayınca, Knidos adının öz biçiminin Kinda olabileceğini düşünüyorum (bkz. Kinda). Datça Yarımadası gibi dar kıstaklı yarımadalar, Hellen'lerce "Karadaki ada" (Khersonnesos) sayılır ve bunların adları ada adı gibi olur; yâni, kural dışı olarak, dişi olduğu halde -os'la biter, çünkü Nesos (=Ada) sözcüğünün kendisi öyledir. Bu nedenle, Kinda adı, dar kıstaklı bir yarımadanın adı olabilmek için, Hellen ağzında Kindos edilmeğe mahkûmdur; Knidos, bundan bozma olsa gerektir.

Knossos. Keza, Knosos. Ortadaki o, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile. Girit'in en eski kentlerinden birinin adı (İliada, II 646, XVIII 591; Odysseia, XIX 178). Hellen dilinde anlamı yoktur, Hellen'ler öncesi Luwi/Pelasgos kültürü döneminden kalmadır. Öz biçimi ve anlamı bilinmiyor. Sonundaki -(s)sos'un Luwi dilinde "yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamına gelen Assa'dan (Hellen ağzında: Assos) başka şey olmadığını sezebiliyoruz, ancak baştaki, Kno biçimine bürünmüş bölümün aslını saptayamıyoruz.

KNOUTEİNA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınında, Kumdanlı yöresinde bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı anlaşılan, ancak tam yeri bilinmeyen bir ilkçağ köyü ya

da kasabası (Ruge, RE Knuteina maddesi). Adın sonunda, Luwi dilinin ve ardılı Anadolu dillerinin, -sal (buradan: "-ülkesi") anlamına gelen wana/ana takısının çeşitlemesi -ina'yı açıkça görüyoruz (bkz. wana, ina), ancak kök sözcük görünüşündeki Knoute'nin öz biçimini ve anlamını saptayamıyoruz.

KOARANKSA. Bkz. Koaranza.

KOARANZA. Keza Koarenda, Koarrenda, Koaranksa, Koraza. Sencer Şahin'in Anadolu dergisinde (No. 17, 1973, s. 188 No. 1) verdiği bilgiye göre, Karia'da Stratonikeia'nın yanıbaşında bir kentçik. Adının aslı ve anlamı, aşağıda göreceğimiz Koarbonda'nın aslı ve anlamı ile aynı olmalıdır.

KOARBONDA. Karia'daki Stratonikeia (Yatağan batı yakınında Eskihisar) dolaylarında bir yörenin adı (Zgusta, s. 272). Hellen dilinde anlamı yoktur ve Anadolu kökenlidir. Aslı kanımca Kuwa-(a)ra-(wa)nda, "Kutsal-sunak-lı" olmalıdır. Bkz. Kuwa, ara, wanda.

KOARENDA. Bkz. Koaranza.

KOASTA. Erdek yakınlarında bir derenin adı (Ramsay, s. 177 No. 28). Hellen dilinde anlamı yoktur. Luwi/Pelasgos dilinde Kuwa-Asta, Güzel/Kutlu-Akarsu ögelerinden türetildiği açıkça görülüyor. Bkz. Kuwa, asta.

KOBEDYLE. Lydia'da, Kastolos Ovası'nda (şimdi, Burçak Ovası) Hellenistik çağda Makedonia'lı göçmenlerin yerleştirildiği bir kentçik. Bebekli Köyü yakınında bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı anlaşılmıştır (Zgusta, s. 273). Adının Lâtin yazımında e ile gösterilen sesler, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile verilmektedir. Buna göre, adın aslı, Kovada Gölünün adı olarak karşımıza çıkan Kovada sözcüğü ile, "Koruluk" anlamında bulunduğunu sandığım Ula'dan (bkz. Ula) türetilmişti, Kovad (a)ula idi. Bkz. Kovada, Ula.

KOBİALOS. Anadolunun Karadeniz kıyısında, bugünkü ilçe merkezi Cide bitişiğindeki Aigialos Kumsalının ve Köyünün bir diğer adı (Strabon, 12 III 10). Aigialos adının Hellen dilinde bir anlamı bulunmasına karşılık (bkz. Aigialos) Kobialos'un o dilde anlamı yoktur. Yörenin Anadolulu adının Hellen ağzına uydurulup sonuna -os eklenmiş biçimi iken, fonetik yönden buna pek yakın olan, üstelik Hellen dilindeki anlamı yönünden yörenin topografyasına da uygun düşen Aigialos sözcüğünün kullanılmasına başlandığı anlaşılıyor.

Kobialos'ün Anadolulu öz biçimi nasıldı, anlamı neydi, bilemiyoruz. Belki bu ad da öz biçiminde Kuwa sözcüğünü içeriyordu; bkz. Kuwa.

KOBİN. Siirt iline bağlı ilçe merkezi Beşiri kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

KOBRYS. Bkz. Kypasis.

KOBULATUS. Pisidia ırmağı Kolobatos'un adının Titus Livius'da (XXXVIII 15, Cobulatus) geçen biçimi. Bkz. Kolobatos.

KOCAKATRAN (Dağı). Bkz. Katran, No. 4.

KOÇKİRİ. Erzincan ili Refahiye ilçesine bağlı bucak merkezi Gümüşakar kasabasının eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

KODANA. Doğu Anadoluda bir kent. Ptolemaios (5 XII 7) anmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adı, görünüşe bakılırsa, Kodu (Kadys/Kotys) ve wana ögelerinden türetilmiştir, Kotys ülkesi demektir. Bkz. Kadys, wana.

KODAPA. Karia bölgesinde, tam yeri saptanamayan bir yörenin ya da yerleşim biriminin adı (Zgusta, s. 274). Sonundaki Apa/Pa'nın "Su" (buradan, keza: Akarsu, göl, deniz)

anlamında bulunduğunu biliyoruz (bkz. Aba). Baştaki Kod- bölümü için duraksamada kalıyoruz. Burada da Kod-'un aslı, Kodu (Kadys/Kotys) olabilir; ancak, Karia'da Ana Tanrıça tapkısı Kadys/Kodys tapkısından çok daha güçlü olduğu için, Kod-'un öz biçimi Kuwada yâni Kuwa-(A)da da olabilir (Kutsal Ana Tanrıça; bkz. Kuwa, Ada). Buna göre, Kodapa bir akarsu kıyısındaydı ve adı, ya"Kadys/Kotys Deresi" ya da "Kutsal Ana Tanrıça Deresi" anlamında idi.

KODOUOKA. Karia bölgesinde, Milâs kuzey yakınlarındaki Olymos kentine bağlı bir kasabanın adı. Sonuncu o, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile. Kodouoka adının Hellen dilinde anlamı yoktur (Bürchner, RE Kodouoka maddesi). Öz biçiminin Koduwa-ka, Kadys/Kotys Tapınağı Yeri olduğu kanısındayım. Bkz. Kadys, uwa, -ka.

KODOUSABALA/KODOUSALABA. Kappadokia kentlerinden biri. Antoninus Rehberinde anılmıştır. Kayseri iline bağlı ilçe merkezleri Pınarbaşı ile Sarız dolaylarında idi. N. Baydur (Kayseri Tarihi, s. 24) kent yerinin, Pınarbaşı ilçesi Pazarönü bucağına bağlı Arslanbeyli Köyü olduğunu söylüyor.

Ramsay, Ptolemaios'un (5 VI 12) andığı Kappadokia kenti Sabalassos'un bu Kodousabala/Kodousalaba ile aynı olduğu kanısındadır (s. 300, 303). Bunun yerini de, "bugünkü" (kendi zamanındaki, 1890'lardaki) "Köyü Yere" olarak gösterir. Köyü Yere'nin doğrusu Köy Yeri'dir. Bu, ilçe merkezi Sarız kasabasının eski adıdır. W. Ruge (RE Sabalassos maddesi), Sabalassos'un Kodousabala ile eşitlenmesini dayanaksız sayar. Oysa dayanak, gerçekten vardır ve adlardadır; her iki ad, bir Sabala'ya yâni S(wa)-Aba-la'ya, Kutsal-derecik'e işaret ediyor, kentin bir kutsal derecik kıyısında olduğunu anlatıyor (Köy Yeri/Sarız, derecik kıyısında değil önemli bir çay, Sarız Çayı kıyısında bulunduğuna göre Ramsay'in lokalizasyonu yanlış olmalıdır). Sabalassos adında, buna, "-kenti" anlamında assos sözcüğü eklenmiştir (bkz. Assa). Dolayısiyle, Sabalassos adı, "Kutlu derecik kenti" demektir. Kodousabala adında ise, Sabala/Kutlu derecik ögesinin başına, Kodou yâni (Hellen ağzına göre)"Kotys'in" deyişi getirilmiştir. Kodousalaba biçimi dahi anlamsız bir çarpıtmadan ibaret değildir, yine dereyle ilgili anlam taşır: Kodu-(a)ssa-la-(a)ba, Kotys-kent-çiği-deresi. Bkz. Swa, Assa(sözcüğü), Aba, -la.

KODROMA. Karia'da Stratonikeia/Eskihisar'ın yerinde bulunan ve geliştirilip kent durumuna yükseltilince Stratonikeia adını alan yerleşimin daha eski adı (L. Robert, Villes d'Asie Mineure, s. 82 başı). Aslı kuşkusuz Kodruma'dır: Kuwa-Adr(a)-uma, "Ana Tanrıçanın Erkeğinin Halkı". Bkz. Kuwa, Adra, uma, Kadra, Katreus, Kodros. Karş. İdrias.

Kodros. Hellen'ler öncesi Pelasgos ulusundan Atina'lıların son kralı destan kişisi (Scherling, RE Kodros maddesi). Bu kılığa bürünmüş tanıdığımız, Kuwa-Adra'dan yâni Kuwa'nın (Ana Tanrıça'nın) Adra'sından (Erkeğinden) başkası değildir. Bkz. Kuwa, Adra, Kadra, Katreus, Kodroma.

KODROULA. Roma'lıların Pamphylia ilinde Piskoposluk merkezi bir kent. Hierokles'in yapıtında ve Piskoposlar listelerinde anılmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adı, görünüşe bakılırsa, Kodruwala'dan bozmadır: Kodr(a)-uwa-la, "Ana Tanrıçanın Erkeği-tapınağı-cık". Bkz. Kodroma, Kodros, uwa, -la.

KODRUL. Trabzon ili Maçka ilçesi merkez bucağına bağlı Oğulağaç köyünün eski adı. Aslı Kodroula olmalıdır; bkz. yukarıda Kodroula.

KODYLESSOS. Anadolunun İsauria bölgesinde bulunan bir yazıttan, o yörede varlığı öğrenilen kentçik. Söz konusu yazıt, Bozkır kuzeydoğusunda, Bozkır ile Dinek arasındaki Tahtalı Köyünde bulunmuştu. O yakınlardaki Güdelisin Köyünün adı Kodylessos'a çok benzediği (ve Anadolulu -ssos bitişleri Türk ağzında hep -sun, -sın olduğu) için ilkçağ kenti

bu köye lokalize ediliyor (Zgusta, s. 275).

Kodylessos adının ortasındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanıyor. Bunu da göz önünde tutarak, adın aslının Kodulassa, yâni Kodu-la-(a)ssa,"Kotys'in Yavrusunun Kenti" ya da Kodu-(u)la-(a)ssa, "Kotys'in Koruluğunun Kenti" anlamında bulunduğunu sanıyorum. Bkz. Kadys,-la, ula, assa.

Kodys/Kotys. Bkz. Kadys.

KOGAMİS/KOGAMOS. Alaşehir Çayı, ya da bunun kollarından Sarıkız Çayı. Philadelphia/Alaşehir paraları üzerinde adı geçer (Bürchner, RE Kogamis/Kogamos maddesi). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu adın öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz.

KOGOVİT. Ermenice; Rum ağzında ve yazımında Kokobit. Van Gölü kuzey kıyısındaki Erciş'in kuzeydoğu yanıbaşındaki yöre (Honigmann, s. 146 ve orada dn. 11; ayrıca, Arınenia Byzantina haritası). Adın Ermenicedeki aslı Koğ-Hovid, "Soyguncu-Vâdisi" olsa gerek.

KOİNOPHROURİON. Marmara Ereğlisi yakınında, İmparator Aurelianus'un İS 275 yılında öldürüldüğü yer olan köy. Lokalizasyonu yapılamamıştır. Phrourion sözcüğü, eski Hellen dilinde, "Kale" demektir. Ancak, adın başındaki Koino bölümünün kökeni ve anlamı tartışmalıdır. Bunun, Thrak boyu Kainoi (Kainos'lar) ile bağlantılı olabileceği düşünülüyor (Oberhummer, RE Koinophrourion maddesi).

Koinyra. Thasos/Taşoz Adasında bir ilkçağ kentinin adı (Herodotos, VI 47). Hellen dilinde anlamı yoktur ve Luwi/Pelasgos kültürü döneminden kalmadır. Sonunda, Luwi dilinin "Büyük" (buradan: ulu, yüce) anlamına gelen ura sözcüğünü görmekteyiz. Ancak, baştaki Koin(a?) bölümünün aslını, anlamını saptayamıyoruz.

KOKALİA. Latin yazımındaki o, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile. Ptolemaios'un (5 VI 10) andığı, Anadolunun Pontos bölümünde, denizden içeride kalan yörede bir kentçik. Tam yeri bilinmiyor. Zgusta (s. 317) yine, adın bu biçimiyle Hellen dilinde hiçbir anlamı olmadığını bile bile, onu az çok yakın biçimde söylenen bir Hellen dili sözcüğüyle bağlantılandırmaya çalışıyor, ancak adın yerli dilden gelmiş olabileceğini söylemek zorunluluğundan da kaçınamıyor.

KOKOUSSOS. Latin yazımında Cocussos. Anadolunun Kataonia bölgesinde ilkçağ kenti; şimdi, ilçe merkezi Göksun (Ramsay, s. 346). Kokoussos adının sonunda Anadolulu Assa/assos (yerleşim; buradan: köy, kasaba, kent) sözcüğünü görüyoruz, fakat baştaki bölümün öz biçimini ve anlamını saptayamıyoruz.

KOKYLİS. Troas bölgesinin iç bölümlerinde bir kent. Xenophon (Hellenika, 3 I 16) ve Plinius (V 122) anmışlardır. İzmir-Çanakkale anayolunun bir bölümü olan Ayvacık-Ezine yolu üzerinde giderken, Ayvacık'ın 8 km. kadar kuzeyinde görülen Bahçeli Köyü yakınında, köyün yaklaşık 3 km. güneydoğusunda bulunan 291 m. yüksekliğindeki Karayiv Tepe/Karaev Tepe üstü ve yamaçları, Kokylis'in yeri idi sanılıyor. Karşı görüşte olanlar da vardır (The Troad adlı yapıtında, Prof. Cook).

Kokylis adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Hellen ağzında bu biçime bürünen ve -is takısını alan adın öz biçimi neydi, hangi anlamdaydı, saptayamadım. Kokylis'in Koky bölümü ile Kokoussos'un Kokou bölümü aynı kökenden gelmiş olabilir.

KOLA. Kars ilinde ilçe merkezi Göle kasabasının bulunduğu yörenin ortaçağdaki adı (Honigmann, s. 160 dn. 7, s. 162 dn. 1). Karş. aşağıda Kolkhis. Kola, adın Gürcü ağzındaki biçimidir; Ermeniler Kol diyordu. Kökenini, anlamını saptayamadım. Kola

adının en azından 11. yüzyılda kullanıldığının belgesel kanıtları vardır. Şimdi ilçe merkezi olan ve bu yüzden kendisi de yörenin adıyla, Göle diye anılan kasabanın eski adı Merdinik idi. Merdinik, ancak 1878'den sonra Göle kazasının merkezi oldu. Ortaçağda ise Kola yöresinin merkezi Orotha kasabası, yâni şimdiki Urut Köyü idi (TA Göle maddesi).

KOLANİS. Bitlis ili Mutki ilçesine bağlı bucak merkezi Geyikpınar kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

KOLAY. Samsun'un Bafra ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Adının Türkçede anlamı olmasına rağmen, belli ki Kolay, tarihsel bir adın Türk ağzına uydurulmuş biçimidir; Türkçedeki kolay'dan kasaba, köy, kent adı olmaz. Kolay kasabasının adı aslında belki Kula idi; bkz. Kula.

KOLBASA. Keza, Kolbassa. Pamphylia kenti. Hierokles'in yapıtında anılmıştır. Korbasa ve Kormasa ile karıştırılmamalıdır. Antoninus Pius döneminde basılmış paraları vardır. Kestel Gölü dolaylarında olduğu sanılıyor (Ruge, RE Kolbasa maddesi). Adın, Kolo-uwa-assa ögelerinden, Kıyı-lık-kenti anlamında bulunduğunu sanırım. Bkz. Kala, Kolo, uwa, assa.

KOLİANOKOME. Nakoleia/Seyitgazi dolaylarında bulunan bir yazıttan o yörede varlığı öğrenilen, tam yeri bilinmeyen bir köy (Zgusta, s. 276). Kome, Hellen dilinde "Köy, -köyü" anlamında ise de, baştaki Koliano(s) yâni Koliana'lı bölümü Hellen dilinde anlam taşımaz. Bunun öz biçimini, anlamını saptayamadım.

KOLİDA. Lydia kentçiği. Şimdiki Gölde'dir (L. Robert, Villes d'Asie Mineure, s. 95). Kula kasabasının kuzey yakınında. Kolida adı, İstanbul Patrikhanesinin 14. yüzyıl sonundan kalına belgelerinde anılır (L. Robert, s. 285 dn. 2). Bu ad belki, öz biçiminde, Kula Tanrıçanın (bkz. Kula) adıyla bağlantılı idi ve Kula adına, "-lı" (buradan, keza, "-tapınıcısı", karş. Adanda, Adada, Amanda, Mada, Otranda vb.) anlamındaki wanda/anda takısının çeşitlemesi -inda'yı eklemekle türetilmişti, dolayısiyle "Kula tapınıcısı" anlamına geliyordu.

Dikkate değer ki, bir Gölde de, Osmanlının Hâmit Sancağında, Burdur Gölü ile Eğridir Gölü arasında köy olarak 16. yüzyıldan kalma Osmanlı belgelerinde anılır; köy, şimdi Yenice adını almıştır (Arıkan, s. 71). Kasdedilen, Eğridir Gölünün kuzeydoğu kıyısından biraz içeride bulunan (Gelendost ilçesine bağlı) Yenice Köyü olsa gerek. Bir de Eğridir ilçesinde Yenice Köyü vardır ki şimdi Aksu adıyla bucak merkezi yapılmıştır.

KOLKHİS. Anadolunun kuzeydoğu ucu da dahil olmak üzere, Doğu Karadeniz kıyıları yöresine Hellen'lerin verdiği ad (Aiskhylos, Prometheus, dize 413; Herodotos, I 104). Bu yörenin insanına da Kolkhos denirdi (Herodotos, II 104; Rodoslu Apollonios, IV 485; Xenophon, Anabasis, 4 VIII 8-9). Bu sözcükler Hellen dilinden değildir; Göle ilçesi yöresinin tarihsel adı Kola ile bağlantılıdır. Kola'ya Ermenilerin Kol dediğini belirtmiştik. Bu yöre adına Ermenicenin "-insanı" anlamında ethnika takısı -ukh'un (karş. Kardoukhos) kısalmış biçimi -kh eklenince yöre insanının Ermenicedeki adı Kolkh ortaya çıkar ki, Hellen'ler bunu Kolkhos etmişler ve Kolkh halkının ülkesine de, yine Kolkh adına kendi dillerinden bir takı, -is takısı ekleyerek, Kolkhis demişlerdir.

Kolo (sözcüğü). Anadolunun en eski Hind-Avrupalı dillerinde olsun, diğer en eski Hind-Avrupa dillerinde olsun, İÖ 2. binyılda bile, a ile o arasında bir tek ünlü kullanıldığını; İÖ 1. binyılda a ile o sesleri ayrı ayrı kullanılmaya başlanınca pek çok sözcüğün (Adra/Odra, Atreus/Otreus, Atys/Otys, Kadys/Kotys gibi) a'lı ve o'lu çeşitlemelerinin ortaya çıktığını biliyoruz (bkz. Odra). Kıyı, iskele anlamındaki Kala sözcüğü (bkz. Kala) bakımından da durumun böyle olduğu ve Kala sözcüğünün Kolo biçiminde bir çeşitlemesinin bulunduğu,

Anadoludaki Kolo'lu tarihsel adların hiç değilse çoğunluğunun bu kökenden geldiği kanısındayım. Ancak, o adların bir iki tanesi aslında tanrıça Kula ile bağlantılı olarak Kula-uwa, Kula-tapınağı deyişinden gelme olabilir.

KOLOBATOS. Pisidia bölgesinde bir çay. Manlius Vulso komutasındaki Roma ordusu bunu, İÖ 189'daki sefer yürüyüşünde geçmişti (Polybios, 21 XXXV 1; Titus Livius, 38 XV 3). Kolobatos'un, İstanos/Korkuteli Çayı olduğu savunuluyor (Ruge, RE Kolobatos maddesi).

Zgusta (s. 278), herhalde Hellen dilinin "kesik, kopuk" anlamındaki Kolobos sözcüğünü göz önünde tutarak, Kolobatos adının Hellen dilinden olduğunu söylüyor, ancak açıklamasını yapmıyor. Hellen dilinde Kolobatos diye bir sözcük,A. Bailly'in dev yapıtında görünmez. Bu adın, Anadolulu, "Kıyı" anlamındaki Kolo ile bağlantılı olduğunu sanırım. Bkz. Kolo.

KOLOBERD. Bingöl iline bağlı ilçe merkezi Kiğı kasabasının eski adı (Honigmann, s. 197). Sondaki -berd, Ermenicede "Kale" anlamına gelen Pert olsa gerektir. Baştaki Kolo bölümü Ermenice değil idiyse (Ermenicede "baş, önder, doruk, uç" anlamlarında bir Klukh sözcüğü varsa da Kolo diye bir sözcük saptayamadım), kasabanın Kappadokia dilinden gelme, "Kıyı" anlamında asıl adı olmalıdır (bkz. Kolo). Kiğı, Peri Suyu'nun kollarından bir derenin kıyısındadır.

KOLOBRASSOS. Bkz. Kolybrassos.

KOLOE. Anadoluda, özellikle Lydia bölgesinde çokça rastlanan ve Hellen dilinde anlamı bulunmayan bir ad. Lâtin yazımında e ile gösterilen ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Adın Anadolulu biçimi Koluwa olmalıdır. Bu ad, aşağıda göreceğimiz örneklerin kiminde, "Kıyı" anlamındaki Kolo ile, genelde -lık anlamına gelen, ama "-lık yapı" ve buradan "-tapınağı" anlamını da belirtebilen uwa takısı ile türetilmiştir, "Kıyılık, Kıyı bölgesi" demektir (karş. Arzawa, Assuwa). Bazı örneklerde ise, tapkısının Lydia'da yaygın olduğunu anladığımız tanrıça Kula'nın bu adıyla, aynı uwa takısından türetilmiştir, aslında Kul(a)-uwa, Kula-tapınağı'dır kanısındayım. Adın sonunda herhalde uwa takısı bulunduğu kuşkusuzdur. Çünkü aşağıda No. 2'deki Koloe'nin adı, Sardis'de bulunmuş Aram dilindeki bir yazıtta, KLW değerinde harflerle yazılmıştır (Malekzadeh, s. 40-41).

1. Koloe. Küçük Menderes vâdisinin iç ucunda, Kilbianon Ovasındaki halkın en büyük kasabalarından biri. Küçük Menderes'in kollarından birinin kıyısında, yüksek bir yerdeydi. Varlığını 10. yüzyıla kadar sürdürdü. Hierokles'de Kolose diye (e'si, Hellen yazımında eta ile) anılır (Bürchner, RE Koloe maddesi No. 1). Adının her iki biçimi, geç dönemde Artemis'e eşitlenen tanrıça Kula ile bağlantılıdır ve Koloe biçimi aslında Kul(a)-uwa, Kula-tapınağı ögelerinden; eta'lı Kolose biçimi de aslında Kul(a)-assa, Kula-kenti ögelerinden türetilmiştir sanırım.

2. Koloe. Lydia'daki Marmara Gölünün bir adı da, yâni İliada'da geçen Gygaie Gölü adı dışındaki bir adı da, güney kıyısındaki Koloe adlı(Artemis Koloene denen Artemis çeşitlemesinin tapkı gördüğü) küçük bir tapınak yerleşmesi dolayısiyle, Koloe Gölü'dür (Strabon, 13 IV 5). Kanımca buradaki Koloe'nin kökeni de yukarıdaki gibidir, Kula tanrıça ile ve tapınakla bağlantılıdır. Ancak, tapınak göl kıyısında olduğu için, Koloe adının kıyı-lık anlamında olarak Kolo-uwa ögelerinden türetilmiş bulunabileceğini de kabul etmek zorundayım.

3. Nil Irmağının kollarından Astapos'un (Anadolu insanlarınca, belki Karia'lılarca Hellen'lere öğretildiğini sandığım bu adın Anadolu kökenli ve Akar-su anlamında bulunduğunu

görmüştük; bkz. Astapos) kaynakları bölgesindeki kaynak gölünün (şimdi, Bahr el Azrek) Ptolemaios, 4 VII 7'de geçen adı, Koloe Gölü'dür. Bu gölden 700 stadia uzakta bir Koloe kenti vardı (Ptolemaios, 4 VII 87), şimdiki adı Kola'dır. O yörede tanrıça Kula tapkısı bilmediğimizden, oradaki Koloe adı, Kıyılık anlamında olsa gerek.

4. Sardeis yakınında bir kentçik. Burada, Bergama kralı I. Attalos, Seleukos'lar Prensi Antiokhos Hierax'ın ordusunu İÖ 229-228 kışında kuşatmıştı (Bürchner, RE Koloe maddesi, No. 4). Bu, yukarıda No. 2'de sözünü ettiğimiz, Marmara Gölü güney kıyısındaki tapınak kentçiği Koloe olsa gerek. Sardeis yöresinde başka bir Koloe'nin sözü bildiğim kadarıyla hiçbir yerde geçmiyor.

Koloene. Marmara Gölü güney kıyısındaki Koloe tapınak kentçiğinde tapkı gören Artemis çeşitlemesinin san'ı (Strabon, 13 IV 5). Koloe kentçiğinin adının öz biçimine (bkz. yukarıda Koloe, No. 2), Luwi dilinin ve ardılı dillerin -sal anlamındaki wana/ana takısının eklenmesiyle türetilmiştir.

Kolomna. Bkz. Kistramos.

KOLONAİ. Hellen dilinde: Tepeler. Latin yazımındaki ikinci o, Hellen yazımında omega ile.

1. Alexandreia Troas kentinin doğu yakınında bir kentçik (Thoukydides, I 131; Xenophon, Hellenika, 3 I 13, 16; Strabon, 13 I 19). Tam yeri bilinmiyor. Codex Kultur-Atlas, Harita No. 39/26'ya ve Çanakkale 1973 İl Yıllığı, s. 155'e bakılırsa, Ayvacık ilçesi Gülpınar bucağına bağlı Kösedere köyünün yerindedir.

2. Mysia'da bir kentçik (Strabon, 13 I 19, 47, 62; Arrianos, 1 XII 6). Lapseki ile Biga arasında, kıyıdan içeride. Şimdiki Arabadurağı olduğu sanılıyor (Bürchner, RE Kolonai maddesi No. 3).

3. İonia bölgesinde, Erythrai kenti (Çeşme kuzeydoğu yakınında Ildırı Köyü) arazisi içinde bir kasaba (Strabon, 13 I 19).

KOLONE. Hellen dilinde: Tepe. Hellen yazımında, ikinci o, omega ile; sondaki e, eta ile. İstanbul Boğazının Karadeniz girişi doğu yakınında, Rhebas (Irva, Riva, Rivas) Deresi ile Akra Melaina (şimdi, Karaburun) denen çıkıntı arasında, Rodoslu Apollonios'un (II 650) andığı bir burun. Belki şimdi Gelara Burnu denilendir (Ruge, RE Kolone maddesi No. 2).

KOLONEİA. Şimdi, ilçe merkezi Şebinkarahisar. Koloneia adı, Lâtince Colonia'nın Hellen ağzına ve yazımına uydurulmuş biçimi sayılıyor. Iustinianus döneminin ünlü tarihçisi Procopius'un "de Aedificiis/Bayındırlık yapıtları üzerine" adlı kitabında (III 4) verilen bilgiye göre bu kenti Roma'lıların bir Colonia'sı olarak Pompeius kurmuştu. Procopius'un, kendi döneminden yarım binyılı aşkın zaman öncesi hakkında yaptığı bu açıklamaya güvenilemez; nitekim, hisar tepesinde yapılan yüzey araştırmasında kent tarihçesinin çok daha öncelere uzandığı anlaşılmıştır. Kent, Pompeius'un buyruğuyla geliştirilip Colonia durumuna getirilmiş ve bundan böyle Colonia/Koloneia diye adlandırılmış bile olsa, daha önceki varlığı döneminde de kuşkusuz bir adı vardı; bu adın ne olduğu bilinmiyor (Ruge, RE Koloneia maddesi).

KOLONOSOS. Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Theodoros'un yaşamını anlatan bölümde adı geçen bir Lykaonia kenti; tam yeri bilinmiyor (Ruge, RE Kolonosos maddesi). Adının öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. Kent belki Tuz Gölü kıyısında idi; adının Kolo (=Kıyı; bkz. Kolo) bölümü bunu düşündürüyor.

KOLOPENE (Bölgesi). Roma egemenliği çağında Anadolunun bir yönetim bölgesi. Pon-

tos ile Kappadokia'nın sınırında, Sebastopolis (Sulusaray) ve Sebasteia (Sivas) kentlerini kapsayan yöre (Plinius, VI 3; Strabon, 12 III 37). Belki Sivas dolaylarında Kızılırmak'ın kuzey kıyılarına yayıldığı için bu adı almıştı: Kolo-pa-wana, "Kıyının-su-ülkesi". Bkz. Kolo, pa, wana. Karş. Kolophon.

Kolopene (Halkı). Lykia'da Arykandos Çayının (ilçe merkezi Finike'nin doğu yanıbaşında Akdenize dökülen çay) başlangıç bölümünde bulunan Arykanda kentinde ele geçen bir yazıtta, Kolopene halkı diye bir halkın adı geçiyor (Zgusta, s. 278 No. 556-1). Buradaki adın, Sivas dolaylarındaki Kolopene bölgesiyle ilgisi olamıyacağı açıktır. Demek ki Lykia'da Arykandos Irmağı yöresine yahut o yörenin bir parçasına da Kolopene deniyordu. Adın anlamı yukarıda belirtildi.

KOLOPHON. Anadolunun İonia bölgesinde, Hellenleşmenin en erken döneminde Hellen'lerin eline geçmiş ya da Hellen'lerce kurulmuş 12 İon kentinden biri. İzmir güneyinde, denizden biraz içeride, bucak merkezi Değirmendere'nin yanıbaşındaki pek alçak tepenin üzerinde kalıntıları vardır.

Kolophon, Hellen dilinde, "Doruk" demektir. Fakat buradaki Kolophon adının gerçekte Anadolulu Kolopene adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olabileceği önemle göz önünde tutulmalıdır. Günümüzde, öteden beri Hellen dilinden sanılan birçok Anadolulu kent vb. adının (örneğin Erythrai, Phokaa/Phokaia) gerçekte Anadolulu adların Hellen ağzında çarpıtılmış biçimleri olduğu, özellikle benim yayınlarımda, ortaya konmaktadır.

Kolo-pa-wana ögeleri içindeki pa'nın asıl anlamı, "Su"dur (bkz. Aba) ve bu sözcük, asıl anlamıyla bağlantılı olarak, akarsuyu, denizi, gölü kasdederek de kullanılmıştır. Örneğin P(a)-Ela, Su-Geçidi ögelerinden türetilmiş Pela adının, bazı örneklerde, dibinde dere, ırmak akan bir geçidi kasdettiğini, ama pek çok diğer örnekte (o arada Pella, Pelasgos, Pelion, Peleus'da) bir *deniz* geçidini, denizdeki boğaz'ı anlattığını göreceğiz. Sonuç olarak, Kolo-pa-wana, "Kıyının Su (Irmak) Ülkesi" anlamına gelebileceği gibi, "Kıyının Su (Deniz) Ülkesi" anlamına da gelebilir.

Konumuz yönünden özellikle önemli bir gözlem de şudur: Kolophon kenti kalıntılarının bulunduğu alçak tepenin üstüne, kalıntılar alanına, tepe eteğinden ya da Değirmendere kasabasının içinden 20 dakikalık rahat bir çıkışla ulaşılabilir ve tepe alçak olduktan başka o yer de asla doruk biçiminde olmayıp pek yaygın bir üst bölüm düzlüğüdür, kesinlikle "Doruk" diye anılacak türde bir yer değildir.

KOLOSE. Bizans çağından kalma Piskoposlar listelerinde bir Kolose Piskoposu, Lydia Piskoposları arasında anılıyor. Hierokles'te de Lydia kentleri arasında bir Kolose kenti anılıyor. Bu Kolose'nin, varlığını başka kaynaklardan öğrendiğimiz, Küçük Menderes vâdisi iç ucundaki Koloe kenti (bkz. Koloe, No. 1) olduğu sanılmaktadır, ama bu eşitlemenin doğruluğundan yana, ad benzerliği dışında hiçbir kanıt yoktur.

Ramsay, o yakınlardaki Keles (şimdi, ilçe merkezi Kiraz) kasabasının adı ile Kolose adı arasında az çok var olan benzerliğe bakarak, Keles/Kiraz'da hiçbir ilkçağ kalıntısı (günümüzde bile) saptanmadığı halde, gerek Küçük Menderes vâdisi iç ucundaki Koloe'yi gerek şimdi sözünü ettiğimiz Kolose'yi, Keles/Kiraz'a yerleştirmektedir (s. 111). Bu görüşün doğruluğundan kuşkuluyum. Çünkü, Zgusta'nın (s. 277) haklı olarak işaret ettiği üzere, bir ülkedeki kültür değişiminde eski kültürden gelme adların yeni kültür diline ve ağzına uygun biçimlere sokulmasının fonetik kuralları vardır ki, Koloe hatta Kolose'nin Türk ağzında Keles'e çevrildiği varsayımı bu kurallara uymuyor. Üstelik, Keles'in kendisinin de ilkçağdan kalma bir ad olduğunu bize gösteren kanıtlar vardır; bkz. Keles.

Yine de, Lydia kenti Kolose'nin adının, Lydia'daki Koloe adları ile bir bağlantısının

bulunduğu ve onlar gibi, Lydia'da tapkı gören tanrıça Kula'nın adından türetildiği, aslında (Kolose'nin e'sinin Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile yazılmasının kanıtladığı üzere) Kul(a)uwa-(a)ssa, Kula tapınağı-kenti olduğu kanısındayım. Bkz. Kula, uwa, assa, Koloe.

KOLOSSAİ. Phrygia'da bir zamanlar çok önemli bir ana yolun (bugünkü Denizli-Dinar yolunun ilkçağdaki atası) uğradığı, bu nedenle de hayli gelişmiş bir ilkçağ kenti (Herodotos, VII 30; Xenophon, Anabasis, 1 II 26). Tepede kurulmuş Khonai/Honaz'ın önünde, bir akarsuyun (Lykos/Çürüksu) vâdisinde, dolayısiyle akarsu kıyısındadır ve adı, kanımca, bu durumuna işaret eder: Kolo-(a)ssa, Kıyı-kenti. Hellen ağzındaki Kolossai biçimi, Hellen diline göre çoğul edilmiştir, Kolossa Halkı(nın kenti) anlamındadır; karş. Taba'dan Tabai.

Zgusta (s. 278 sonu) kent adını, yine Hellen diline bağlantılandırmağa çalışmakta, o adın Hellen dilinde "dev heykel" anlamına gelen Kolossos'tan türediğini söylemek gibi tuhaflıklara düşmektedir. Herodotos'un anlattığı çağda, İÖ 481'de öyle bir yöredeki bir Anadolu kentinin Hellen dilinden gelme ad taşıması olanaksızdır. Üstelik sözcük olarak da Kolossai, Hellen dilindeki Kolossos'un ne çoğul biçimidir ne de -e hâli, -i hâli vb. bir diğer biçimidir. Kolossos'tan Hellen dilinde Kolossai diye bir ad türeyemez. Bkz. Kolo, Assa.

KOLOURA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı, Priene yakınında bir kentçik. Tam yeri bilinmiyor (Bürchner, RE Koloura maddesi). Priene, eski Latmos Körfezinin kuzey kıyısındadır, dolayısiyle bir kıyı yöresindedir. Koloura kentinin adı da, öz biçiminde, eğer Kul(a)-ura, Yüce Kula (tanrıça Kula; bkz. Kula) ögelerinden türetilmiş değil idiyse, yörenin topografyası ile bağlantılıdır ve Kolo-ura, Koca İskele ögelerinden oluşturulmuştur. Bkz. Kolo, ura. Zgusta (s. 279) ise yine Anadolulu adı Hellen diliyle bağlantılandırmak çabasındadır.

KOLOUSSA. Anadolunun Paphlagonia bölgesinde bir kıyı kenti; tam yeri bilinmiyor (Ruge, RE Kolussa maddesi). Bunun da adı, kıyı kenti olduğunu anlatır: Kolo-uwa-assa, Kıyı-lık-kenti, ya da, İskele-lik-kenti. Bkz. Kolo, uwa, assa.

KOLYBRASSOS. Dağlık Kilikia'nın batı bölümünde, dolayısiyle Pamphylia sınırında, denizden içeride bir kentçik. Ptolemaois'ta (5 V 8) ve Hierokles'te anılmıştır; yalnız, Hierokles, kentin adını, başta Kuwa (=iyi, güzel, kutlu, kutsal) öntakısı olmaksızın, Olybrassos biçiminde veriyor. Belki Söğüt Gölü güney yakınında Sarı Ot Yaylâ'daki küçük gölün yanıbaşında bulunan kalıntılar alanında idi (Ruge, RE Kolybrassos maddesi).

Olybrassos adının sonunda, "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamında assa/assos sözcüğünü açıkça görüyoruz. Baştaki Kolybr(a?)/Olybr(a?), güçlü olasılıkla, bir tanrının adı idi. Bunu, br(a?) biçimine bürünmüş bölümün ura (=büyük; buradan; yüce) sözcüğüne benzerliği, ayrıca, adın Kolybrassos biçiminde, başta K(uwa) yâni "Kutlu, kutsal" öntakısının bulunması, doğruluyor. Bunlara bakarak, Olybra'nın aslında Olu-ura, "Yüce Olu"; Kolybra'nın da K(uwa)-Olu-ura, "Kutsal Yüce Olu" olması gerektiği sonucuna varıyorum. Olu adı, Güneş Tanrısına işaret eden Alu adının (bkz. Alluwamna, Lu) A yerine O ile söylenen çeşitlemesi (bu çeşitlemeler konusunda bkz. Odra) olabilir. Bkz. Olu.

Kom/Komu (sözcüğü). Anadolunun özellikle doğu yanında birçok küçük yerleşim biriminin adı içinde karşılaştığımız bu sözcük, Hellen dilinin "köy" anlamındaki Kome'sinden (e'si Hellen yazımında eta ile) gelmez, Ermenicenin "ağıl" anlamındaki Kom'undan gelir. Kürtçenin "grup, kalabalık, kitle, yığın" anlamlarındaki Kom'unun dahi konumuzla ilgisi yoktur. "Bölgemizde bazılarının kom, bazılarının köm dediği yerler köy dışında davarları koymak için yapılmış bir veya birkaç ağıl ile çoban kulübesinden ibaret eğreti iskân mahalleridir... Ziraat ve devamlı iskânın başladığı andan itibaren bu gibi yerler artık kom ol-

maktan çıkarak mezraa sayılırlar" (Mahmut Sarıbeyoğlu, Aşağı Murat bölgesinin beşerî coğrafyası, DTCF yayını Ankara 1951, s. 37).

KOMAMA. Augustus'un Pisidia'da Roma Colonia'sı durumuna getirdiği kentlerden biri (Ramsay, s. 277 No. 20; Umar, Pisidia, s. 51-52). Burdur-Antalya anayolunun orta yeri yakınında bulunan bucak merkezi Kızılkaya'nın batısında, Ürkütlü Köyünün 2 km. kadar doğusunda, Şeref Höyüğü, Şerefönü denen höyükte kalıntıları gizlidir.

Komama adı, aşağıda ele alacağımız Komana adıyla kısmî bir köken birliği gösterir. Komana adı, Kuwa-(A)ma-(wa)na, "Kutlu Ananın Ülkesi" ögelerinden türetilmişken, Komama adı, Kuwa-(A)ına-(u)ma, "Kutlu Ananın Halkı" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Kuwa, Ama, wana, uma.

KOMANA. Anadoluda, özellikle Roma egemenliği çağında adının bu biçimiyle iki Ana Tanrıça Ma tapınağı kenti ün kazanmıştı. Komana adının türetiliş ögeleri ve anlamı, yukarıda Komama'dan söz edilirken belirtildi.

1. Pontos'taki Komana (Ptolemaios, 5 VI 8; Strabon, 12 III 32-36; D. Magie, c. II s. 1029 No. 65, s. 1072 No. 13). Tokat'ın 9 kın. kuzeydoğusunda, Almus yolu kavşağındaki Gömenek/Gümenek Köyünün yerinde idi. Köyün adı, aslında, Komana'dan bozma Gömene olmalıdır; sondaki -k, köyün küçüklüğünü belirtmek için ad'a eklenmiş takıdır (Ermenicenin -ag yahut -ig takısı).

2. Kappadokia'nın güneyinde, Kataonia bölgesindeki Komana (Ptolemaios, 5 VI 22; Plinius, VI 8; Strabon, 12 II 3, 6). Kalıntıları Adana ili Tufanbeyli ilçesi merkez bucağına bağlı Şar Köyü ile içiçedir.

Hitit'ler, Komana adı yerine, Kummanni adını kullanıyorlardı. Oysa, Hitit belgelerinde Kumma adlı bir diğer kent (H. Ertem, CAD s. 78) anıldıktan başka, sözcük sonundaki anni bölümü de, ana/anne anlamındaki Luwi dili sözcüğüdür (Laroche, Dictionnaire, s. 27). Buna bakarak Hitit'lerin, kent adını, Luwi dilindeki bir diğer biçimiyle kullandığı sonucuna varabiliriz. Üstelik, Luwi dilinin Kummai sözcüğü "Arı, saf, lekesiz" anlamındaydı sanılıyor (Laroche, Dictionnaire, s. 56 sonu). Böyle idiyse, Kınmanni, Hristiyanların "Bâkire" Meryem Ana'sı gibi, Lekesiz Ana (Tanrıça)'yı anlatıyordu demektir. Karş. eski İranlıların tanrıçası Anahita'nın adı: An-Ahita, "Lekesiz" (Bartholomae, Altiranisches Wörterbuch, s. 125).

Hitit'ler döneminde bir tapkı merkezi olarak çok büyük önem taşıyan Kummanni kentinin, onlarca Kizzuwatna diye anılan bölgede olduğu bilindiği ve Kizzuwatna'nın sonradan Kilikia denen bölge yâni Çukurova ile yakın yöresi olduğu günümüzde büyük çoğunlukça kabul edildiği için; Kummanni'nin de, ilkçağ ileri döneminde Komana adı altında karşılaştığımız Tanrıça Ma/Ama tapkısı kentlerinden güneyde, Toroslar üzerinde, Tufanbeyli'nin Şar Köyünde kalıntıları görülen Komana olduğu, oradaki kazılarda bir tek Hitit'ler çağı keramiği bulunmamasına rağmen, tartışmasız, kabul ediliyor. Buna karşılık Herzfeld (s. 101-102, 109-110, 115) Kizzuwatna'nın yeri konusunda ve Komana kentlerinden hangisinin Hitit'ler döneminde büyük önem taşıyan Kummanni olduğu konusunda, çoğunluk görüşüne çok ters düşen bir görüş savunuyor.

KOMANİA. Bergama yakınlarında bir hisar. Xenophon (Anabasis, 7 VIII 15) anmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adının aslı, Komana kentlerinin adının aslı ile aynı olsa gerektir: Kuwa-(A)ma-(wa)na, Kutlu Ananın Ülkesi. Bkz. Komama, Komana.

KOMBA. Lykia'nın iç bölümünde kent. Ptolemaios (5 III 3) ve Hierokles anmışlardır. Gömbe yakınında, Cemile Deresi kıyısında kalıntılar alanı saptanmıştır (Ruge, RE Komba maddesi). Gömbe kasabası, Kaş'tan Elmalı'ya uzanan yol üzerinde, Elmalı'nın güneybatı

ilerisindedir, Kaş ilçesi merkez bucağına bağlıdır ve Kaş'ın yol üzerinden 28 km. kuzey-kuzeydoğusundadır. Adının Komba'dan bozma olduğu ortadadır. Ancak, Komba adının kökenini, öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Dikkate değer ki, Yunanistandaki Asopos Çayının tanrısı olan Asopos'un kızı destan kişisi, Komba/Kombe (Lâtin yazımındaki e'li biçimin bu e'si, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile) idi (bkz. Herb. Meyer, RE Kombe maddesi No. 1).

KOMBDİLİPİA. Sardeis dolaylarında bulunan bir yazıttan o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir köyün adı (Zgusta, s. 282). Adın öz biçimini ve anlamını da bilmiyoruz.

KOMİSTARAOS. Hierokles'in yapıtında anılan bir Lykia kenti. Bu adın yanlış yazıldığı varsayılıyor (Ruge, RE Komistaraos maddesi ve Ramsay, s. 476 No. 29); kentin, başka belgelerden tanıdığımız, Lykia'daki Mastaura (Lydia'daki adaşı ile karıştırılmamalıdır) olduğu kabul ediliyor. Eşitleme doğru olsa gerek; ama kanımca Hierokles yanılgıya düşmemiştir ve onun yanılgıya düştüğü sanılan pek çok başka örnekte (özellikle, Satrote adı konusunda) olduğu gibi, yanılgı varsayımını savunanlar yanılmaktadır, Hierokles yine Anadolulu coğrafya adları üzerine derin bilgisini ortaya koymuştur. Şöyle ki:

Göreceğimiz üzere, Mastaura adı, M(a)-asta-ura, "Ma'nın ulu akarsuyu" ögelerinden türetilmiştir. Hierokles'in aktardığı Komistaraos adının içinde de, Hellen ağzının sona eklediği -os'u atarsanız, başta bir Ko (Komama'nın, Komana'nın Ko'su) ve sonra Mistara adı vardır. Oysa, Mistara, Mastaura'dan başka şey değildir; "akarsu" anlamındaki asta/ista/astra/istra sözcüğü (bkz. yukarıda Asta), Mistara'da ista biçimiyle, Mastaura'da ise asta biçimiyle kullanılmıştır. Diğer bir anlatımla; Mastaura, M(a)-asta-ura'dır, Mistara ise M(a)-ista-(u)ra'dır, ikisinin anlamı tıpatıp aynıdır. Sözcüğün Komistaraos biçiminde, başta bulunan Ko ise, aslında, Luwi dilinin ve ardılı dillerin "iyi, güzel, kutlu, kutsal"anlamlarındaki Kuwa öntakısından başka birşey değildir ve Mastaura, Mistara adları başındaki Ma'nın (Ana Tanrıça) kutsallığını vurgulamaktadır.

KOMMAGENE. Adıyaman yöresinin, Hellenistik çağda ve sonrasında kullanılan adı. Kommagene krallığının bir zamanlar yayıldığı yerlerin, tümüyle, Kommagene adlı ülke kapsamında bulunduğu söylenemez. Asur'lular zamanında aynı yörede bulunan beylik, Asur belgelerinde, Kutmukhi diye anılıyor ve Kommagene adının kökeni bu Kutmukhi adı idi ya da onun yerli halk ağzındaki biçimi idi sanılıyor. Belki tümünün aslı Luwi dilinde Kuwa-Ma-ka-wana, "Kutsal-Ma-yerinin-ülkesi" yâni "Ma Tapınağının Ülkesi" idi. Kasdedilen Ma Tapınağı, Gerger'deki, Argandene sanıyla bilinen Ana Tanrıça çeşitlemesinin tapınağı (F. K. Dörner, Kommagene, s. 32, 158, 205) olabilir. Magene için karş. Magnesia.

KOMMATA. Bizans çağında, Ankara dolaylarında, batısı Günyüzü Dağı, doğusu Kızılırmak, güneyi Tuz Gölü ile sınırlanan yöreye Turma Kommata, yâni Kommata Turma'sı deniyordu (Ramsay, s. 249 dn. 2). Turma, Doğu Roma İmparatorluğu yönetim örgütünde, "bir thema yâni bir kolordu çıkaran il" durumundaki Thema'nın bir parçasıdır (G. Ostrogorsky, Işıltan çevirisi, s. 94 dn. 1 sonu). Kommata adının kökenini güvenle saptayamadım. Komada, yâni Kuwa-Ma-ada, "Kutsal-Ma-tapınıcısı (halk)"? Bkz. Komana, -ada, Kominoonda. Karş. Mada, Adada.

Komnenos. Doğu Roma İmparatorluğuna son büyüklük dönemini yaşatan imparator ailesi Komnenos'lar, Anadoluluydu, Kastamonu yöresindendi. Daha açık söyleyişle, Anadolunun öz halkındandı.

Komnenos, adın Rum ağzına uydurulmuş eril biçimidir. Rum ağzında dişi biçimi Komnena'dır (örneğin, Anna Komnena adında o dişi biçim görülüyor). Adın sonundaki -enos,

-ena bitişi; kendi adının sonu ana/ene ile biten bir yere mensubiyeti anlatır: örneğin, Melitene'den Melitenos, Malatya'lı; dolayısiyle, Komnenos/Komnena adı, Komnana diye bir yöreyle bağlantıyı belirtir. Rumcada Komnenos/Komnena adının bunun dışında bir anlamı yoktur; sözcük Hellen/Rum dilinden değildir.

Komnenos'ların ata yurdu olan Paphlagonia parçasına Komnana dendiği böylece anlaşılıyor. Bu ad, görünüşe bakılırsa, K(uwa)-umna-(wa)na ögelerinden türetilmiştir ve "Kuwa'nın (Ana Tanrıça'nın) Halkı Ülkesi" demektir. Bkz. Kuwa, umna, wana.

KOMODROMOS. Kızılırmak ile Delice Çayı arasında, Kırıkkale'nin kuzeydoğusunda uzanan bölgenin ve oradaki bir kalenin Bizans çağındaki adı (Ramsay, s. 275-276; Honigmann, s. 48). Adın bu Hellenleştirilmiş biçimi, Komos (şenlik; özellikle, tanrı Dionysos onuruna yürütülen şenlik) ve Dromos (yol) bölümlerinden türetilmiş, "Şenlik Yolu" anlamında görünmekte ise de o yörede Dionysos tapkısı bulunmadığından, görünüşteki anlam yersizdir ve Komodromos'un, yukarıda incelediğimiz İsodroma gibi, Anadolulu bir adın Hellenleştirilmiş biçimi olduğu ortadadır. Adın öz biçimini ve anlamını görmemiz de zor olmuyor: Ku(wa)-Ma-(A)dr(a)-uma, "Kutsal Ma'nın Erkeğinin Halkı". Bkz. Kuwa, Ma, Adra, uma.

KOMOONDA. OO ses grubundaki birinci o, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile. Milâs yakınında tapınak kentçiği Labranda'da bulunan yazıtların birinde adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy. Adın sonunda, Labranda adında da bulunan, Luwi dilinin ve ardılı Anadolu dillerinin -lı (buradan: "-tapınıcısı") anlamındaki wanda/anda takısını tanıyoruz, baştaki Komo'nun da yukarıda incelediğimiz Komodromos adının aslındaki gibi Kuwa-Ma, "Kutsal Ana" olabileceğini görüyoruz. Adın öz biçimi böyle Kuwa-Ma-wanda idiyse, "Kutsal Ana Tapınıcısı halk" demekti.

Komotini. Bkz. Gümülcine.

KONAKGÖRMEZ (Dağı). Erzurum ilinde iki dağın adı. Konakgörmez, bir dağ adı olarak son derecede yersiz ve gülünçtür. Bunun da Kurukümes Dağı vb. gibi, Anadolulu bir adın Türkçeye uydurulmuş biçimi olduğu açıktır. Kanımca Türkler Rum ağzındaki Konakormas adını Konakgörmez etmişlerdir; Konakormas'ın aslı da Luwi dili ardılı Kappadokia dilinden, Kuwanakorma idi: Kuwa-(wa)na-kor-(u)ma, Ana Tanrıça Ülkesi Doruğunun Halkı. Bkz. Kuwa, wana, Kar/Kor, uma.

Erzurum'daki Konakgörmez dağları şunlardır:

1. Erzurum'un 40 km. kadar güneyinde, 2616 m. yüksekliğe ulaşan dağ; Karagöl Dağının güneydoğu bitişiğindedir.

2. Erzurum'un 40 km. kadar güneybatı ilerisinde, aynı Karagöl Dağının 20 km. kadar batı-kuzeybatısındadır.

KONANA/KONANE. Pisidia kenti. Ptolemaios'ta (5 V 4) ve Piskoposlar listelerinde anılmaktadır. Günümüzde Gönen adıyla varlığını sürdürüyor (Isparta ilindeki Gönen). Adının kökeni ve anlamı için bkz. Kawa.

KONDU. Trabzon ili Çaykara ilçesine bağlı bucak merkezi Dernekpazarı kasabasının eski adı. Türkçe kökenli görünüşü yanıltıcı olabilir; bkz. Kundu, Kundura.

KONE/KONNA. Afyon kentinin 10 km. kadar kuzeyinde bir Bizans çağı kasabası (Ramsay, s. 151 No. 49). Metropolis (Ayazin) ile Kidyessos (Sincanlı/Sinanpaşa yakınlarında ilkçağ kentçiği) arasında, birinciden 6, diğerinden 11 mil uzaklıkta idi (Ramsay, s. 183 No. 14). Demek ki, Sipsin/Çayırbağ'ın güney yakınındaydı; bazı ilkçağ kalıntılarına rast-

lanan Kumartaş Köyü olsa gerektir. Kumartaş, Afyon'dan 8 km. ileridedir. Köyün yerlisi (emekli öğretmen) Nizamettin Bölükbaşı'ndan öğrendiğime göre, köyün Kumartaş adını almasının nedeni, orada çıkan ilkçağ mimarlık yapıtı taşlarının rektangonal, hatta küp biçiminde olması nedeniyle kumar taşına (tavla zarı'na) benzemesidir.

Ortaçağdaki Kone/Konna adının aslı belki Kuwana yâni Kuwa-(wa)na, Ana Tanrıça Ülkesi'dir. Bkz. Kuwa, wana. Kumartaş adının dahi aslında kumar zarı ile ilgili olduğunu hiç sanmıyorum; adın aslının Kuwa-Ma, "Kutsal Ana" ile ve oradaki bir pınar ile ilgili olduğunu sanırım: Ku(wa)-Ma-(A)rda-(A)ssa, "Kutlu-Ana-Pınarının-Köyü" ögelerinden Kumardassa. Bkz. Kuwa, Ama, Arda, Assa. Karş. Smardos.

KONE PETRE. Evliya Çelebi'nin (Danışman metni, c. II s. 147) aktardığına göre, İstanbuldaki Beşiktaş semti, Türkler öncesi dönemde, tarihsel kentin dışında hemen hemen boş arazi durumunda iken, orada bulunan bir kilisede İsa'nın Kudüs'ten getirilmiş taştan beşiği var diye inanıldığı için, kilise ve arazi, "Beşik-taşı" anlamında Kona Petre (Kounia Petra olacak - Umar) diye anılırmış; bu taş beşik, ya da beşik taşı, sonradan Ayasofya kilisesine konmuş. Beşiktaş adının buradan geldiği açıktır.

KONİKA. Pompeiopolis/Taşköprü ile Andrapa/Vezirköprü arasında bir kasaba; Ptolemaios (5 IV 4) anmıştır ve başka hiçbir yerde anıldığına rastlanmamıştır. Vezirköprü ilerisinde Könek'te olduğu, ad benzerliğine bakılarak, varsayılıyor (Ruge, RE Konika maddesi). Kasdedilen, Vezirköprü ilçesi Köprübaşı bucağına bağlı şimdiki Orta Köy olsa gerektir; fakat Samsun 1973 İl Yıllığında bu köyün eski adı Könek değil, Köpek/Göbek olarak gösteriliyor.

Konika adının kökenini, anlamını saptayamadım.

KONİOUPOLİS. Güneybatı Phrygia'da bir kent. Hierokles'de anılır. Ramsay, bunun Dionysopolis'le aynı kent olduğunu ve Hierokles'in adı yanlış aktarmış bulunması gerektiğini söyler. Konioupolis ile Dionysopolis aynı kent olabilir; fakat Hierokles'in verdiği adı yanlış aktardığı söylenen her örnekte aslında haklı olduğunu gördüğümüzden (bkz. Komistaraos, Satrote) yanlışlık iddiasını kabul etmiyorum. Konioupolis, kentin bir diğer adı olmalıdır. Bu ad Hellen dilindendir ve "Tozlu Kent" demektir.

KONKATİS. Kuzeybatı Galatia'da, Beypazarı-Nallıhan yöresinde, ilkçağ kenti Sykeon yakınında bir köy. Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Theodoros'un yaşamını anlatan bölümde anılıyor. Tam yeri bilinmiyor (Ruge, RE Konkatis maddesi). Konkatis diye aktarılan adın aslının Galat (Kelt) dilinden gelmiş bulunduğu sanılıyor.

KONOPEİON. Hellen dilinde: (sivrisinek vb.'ne karşı kullanılan) "Cibinlik". Kızılırmak'ın ilkçağdaki ağzı yakınında bir çekmece gölünün adı böyle idi; Arrianos'un Karadeniz kıyılarını anlatan yapıtında ve başka kaynaklarda anılmıştır.

KONSTANTİNA. Urfa iline bağlı ilçe merkezi Viranşehir, ilkçağın son yüzyıllarında, Süryanî dilinde Tella de Mauzelat adıyla anılıyordu (anlamını saptayamadım); imparator Constantinus'un oğlu Constantius, 349 yılında, bu kenti güçlü bir hisar olmak üzere berkitti ve bundan sonra kent uzun süre Konstantina (Constantius'sal, Constantius kenti) adıyla anıldı (Honigmann, s. 2). Fakat Süryanî dilindeki ad da kullanılıyordu, hatta bu adın yalnız ilk sözcüğü söylenerek kente kısaca Tella deniyordu (Honigmann, s. 18, 21). Honigmann, adlar göstergesinde (s. 257) kentin bir adının da Antoninoupolis (Antoninus Kenti) olduğunu belirtiyor.

KONSTANTİNOUPOLİS. Byzantion kentinin, İS 4. yüzyılda imparator Constantinus'un buyruğuyla geliştirilip Roma imparatorluğunun yeni başkenti durumuna getirilmesinden sonra aldığı ad; Hellen dilinde: Constantinus'un Kenti. Lâtin ağzında ve yazımında,

Constantinopolis. Karş. İstanbul.

KONYA. İl merkezi kentimiz. Adının kökeni ve anlamı için bkz. Kawa.

KOP. Bu ad Ermenicedeki Khop'tan (=Saban demiri) değil, Kürtçedeki Kop'tan (=Doruk, Tepe) gelmiş olmalıdır.

1. Kop (Dağı). Bayburt'un kuş uçuşu 30 km. kadar güneydoğusundadır, 2918 m. yüksekliğe ulaşmaktadır.

2. Kop. Malazgirt'in batı yakınındaki ilçe merkezi Bulanık'ın eski adı (TA Ağrı haritasına bkz.).

KOPALANDON. Bkz. Santa.

KOPAS. Beypazarı-Nallıhan yöresinde bir dere. Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Theodoros'un yaşamını anlatan bölümde anılmıştır. Hangi dere olduğu bilinmiyor. Görünüşe bakılırsa adının aslı Ku(wa)-Pa, Güzel-Su'dur. Bkz. Kuwa, Aba.

KOPETOS. Bkz. Poketos.

KOPİDNADOS. Arapların 788 yılında Bizanslıları yenilgiye uğrattığı bir savaşın yapıldığı yerin yanıbaşındaki İsauria kasabası (Ramsay, s. 394 No. 15). Tam yeri bilinmediği gibi adının öz biçimini, türetiliş ögelerini ve anlamını da saptayamıyoruz.

Kor. Luwi/Pelasgos dilinde ve Luwi dilinin ardılı daha sonraki Anadolu dillerinde "Baş" (buradan: Başkan, Bey; uç, doruk, çıkıntı, yarımada çıkıntısı vb.) anlamına gelen Kar sözcüğünün o'lu çeşitlemesi (bu gibi a'lı, o'lu çeşitlemelerin varlık nedeni için bkz. Odra). Karş. Kar.

KORAKA. Hellen dilindeki Korakos/Korax (=Karga) sözcüğü ile bağlantılı gibi görünen ama yine de o dilde hiçbir anlamı olmayan bir Anadolulu ad. Aslı Kor-uwa-ka, "Çıkıntılık-yeri" ögelerinden türetilmiş Korwaka'dır sanırım. Bkz. Kor, uwa, -ka.

1. Koraka. İzmir ilinde, Urla Yarımadasının güneye doğru en çok uzanan burnu hâlâ Koraka Burnu diye anılır ve TA İzmir ili haritasında da öyle gösterilir. Strabon'da Korykos edilmiştir; bkz. Korykos.

2. Hellen ağzında Korakesion biçimine bürünmüş adın aslı olması gereken Korakassa, yâni Koraka-(a)ssa, Koraka Kenti adında birinci sözcük; bkz. Korakesion.

KORAKESİON. Alanya'nın ilkçağda, Hellenleşme döneminde kullanılan adı (Titus Livius, XXXIII 20; Strabon, 14 IV 2, V 2). Bu biçimiyle, Hellen dilinde "Korakos/Korax Yeri" demektir. Korakos/Korax, o dilde, hem kargayı hem karabatağı belirtir. Kentin, Hellenleşme öncesi dönemdeki adı bilinmiyor. Bir yandan buna, yani kentin başka bir adının bilinmemesine, bir yandan da Alanya'nın bir burun hatta yarımadacık çıkıntısı üzerinde olmasına bakarak, adın aslının Korakassa, "Koraka (Çıkıntılık Yeri) Kenti" iken Hellenleşme döneminde Korakesion'a döndüğünü güçlü olasılık sayıyorum. Bkz. Koraka, assa.

KORAKİON. İonia'da, Kolophon ile (Lebedos'a varmadan önceki) Artemis'e adanmış ada arasında görülen dağ (Strabon, 14 I 29). Strabon'un tam orada, kıyıdaki Notion'dan hiç söz etmemesi gösterir ki, Kolophon derken kasdettiği, Değirmendere bitişiğinde kalıntıları bulunan gerçek Kolophon değil, eskiden Kolophon'un iskelesi durumunda iken onun İÖ 301'deki İpsos Savaşı öncesinde Lysimakhos'a yenilip yıkılmasından sonra Kolophon'un "mirasçısı" olan ve Notion Kolophon diye, hatta yalnızca Kolophon diye anılan Notion kentidir. Bununla Lebedos arasındaki tek ada, bugün Sıçan Adası denen adadır (oysa eskiden Myonnesos yâni Sıçan Adası, Doğanbey Burnu yakınındaki ada idi; bugün ona Çıfıt Kalesi deniyor). Demek, Artemis'e adanan ada o imiş. Söz konusu ada ile

Notion arasındaki dağ da, bitişik ikiz durumundaki, Sığındı Dağı ile Palamut Dağı'dır (TA c. 20'de İzmir ili haritası). Dolayısiyle, Korakion'un o olduğu anlaşılır.

Korakion adının sonundaki -ion, Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki takısıdır. Açıktır ki Korakion Dağı, aslında, komşu Koraka'nın (bkz. Koraka, No. 1) adaşı idi.

KORALİOS. Bithynia bölgesinde bir dere; Sakarya doğusunda. Plinius (VI 4) anmıştır. Bunun bir adaşı da Yunanistanda, Aitolia bölgesinde, Koroneia kentinin yakınındaydı. Adı, Hellen dilinde, "Mercan" anlamındadır.

KORALİS. Lykaonia'daki Karalis Gölü'nü yâni Beyşehir Gölü'nü Strabon (12 VI 1) böyle anıyor. Bkz. Karalis.

KORALLA. Bkz. Görele.

KORAMA. Kappadokia'da bir ilkçağ köyü; şimdiki Göreme (Honigmann, RE Korama maddesi; Nevşehir 1973 İl Yıllığı, s. 85-87). Korama adının Anadolu kökenli olduğu kuşkusuzdur: K(uwa)-ura-(u)ma, "Yüce Ana Tanrıçanın Halkı". Bkz. Kuwa, ura, uma.

KORAMAN (Dağı). Zonguldak iline bağlı ilçe merkezi Devrek'in güneydoğu yanıbaşındadır. Adının aslı, görünüşe bakılırsa, Koramana idi, o da yukarıdaki Korama adının, sona "-ülkesi" anlamında wana/ana takısı eklenmiş biçimiydi, dolayısiyle "Yüce Ana Tanrıçanın Halkı Ülkesi"ni anlatıyordu.

KORAMAZ/KORUMAZ (Dağı). Kayseri ilinde, Erciyes ile onun kuzeydoğu ilerisindeki Hınzır Dağı arasında, 1900 m. yüksekliğe ulaşan dağ. Kuzeyindeki Bünyan ile güneyindeki Tomarza arasında kalmaktadır. Kayseri 1973 İl Yıllığı, s. 14 sonunda, adın Korumaz biçimini, s. 40'ta ise Koramaz biçimini vermiştir. Dağ adının, aslında, Kappadokia dilinde Korama iken, Hellenleşme döneminde, dağ adları Hellen dilinde eril olacağı için sonuna -s alıp Koramas'a döndüğü ve bunun da Türk ağzında Koramaz, Korumaz edildiği kanısındayım. Bkz. Korama, Koraman.

KORASİON. Dağlık Kilikia'da kıyı kentçiği (Akurgal, Anadolu Uygarlıkları, s. 551). Silifke-Mersin ana yolunun, Silifke'den 15 km. doğuda deniz kıyısına çıktığı yerde, Susanoğlu Köyü yakınında bulunan kalıntılarına yöre halkı Çokören diyor.

Korasion sözcüğü, eski Hellen dilinde "Kızcağız" anlamına gelir. Ancak bu, kentçiğin Anadolu kökenli adının, örneğin Korasa yâni K(uwa)-ur(a)-assa, "Yüce Ana Tanrıça Yerleşimi" adının (bkz. Kuwa, ura, assa, Korama) Hellenleşme döneminde Hellen ağzına uydurulmuş biçimi de olabilir.

KORAX. Hellen dilinde: "Karga" (keza, "Karabatak").

Doğu Kappadokia'da bir akarsu. Ya Hurman Suyu, ya da Maragos Çayı olduğu sanılıyor (Ruge, RE Korax maddesi No. 2). Ramsay (s. 342) şimdi Hurma/Hurman Suyu denen dere olduğundan kuşku duymuyor; bu derenin Zamantı Çayına katıldığı yerde bulunan Hurman Kalesini de, ilkçağın ve Bizans çağının Sobagena hisarına eşitliyor.

KORAZA. O'su, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile. Bkz. yukarıda Koaranza.

KORBA. Lykia kentçiği Kyaneai yanında bulunan bir yazıtta halk adı olarak Korba'lılar sözcüğü geçtiği için o yörede varlığı anlaşılan bir köy. Tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 285). Adının aslı belki Koruwa yâni Kor-uwa, Doruk-luk idi. Bkz. Kor, uwa.

KORBASA. Ptolemaios'un (5 V 5) andığı bir Pisidia kenti. Başka yerde sözü geçmiyor ve tam yeri bilinmiyor; belki de kasdedilen Kormasa kenti idi deniyor. Eğer Korbasa diye bir kent var idiyse ya da Kormasa'nın bir diğer adı Korbasa idiyse, bu Korbasa adı, Koruwa-assa, Doruk-luk-kenti ögelerinden türetilmiş görünüyor.

Korda (sözcüğü). Gorda ve Karda'nın çeşitlemesi; bkz. Gorda, Karda.

KORDAADAMAN. Ağrı ili merkez ilçesi Murat bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Oğlaklı. Adın Korda bölümünün anlamı konusunda bkz. Korda. Adaman bölümünün kökenini, anlamını saptayamadım.

KORDELİO. İzmir Karşıyaka'sının 1922 öncesinde Rumlar ve diğer azınlıklar tarafından kullanılan adı. Ortaçağdaki Kordoleon'dan (son o'su, Hellen yazımında, omega ile) gelmedir (Bürchner, RE Smyrna maddesi, s. 736 satır 4). Kendiliğinden anlaşılır ki, 1880 öncesinde şimdiki demiryolu ile deniz arasında bulunan bölümde deniz henüz doldurulmadığı, deniz bugünkü demiryoluna kadar uzandığı için, o dönemde Kordoleon/Kordelio adı, yalnız Küçük Yamanlar Tepesi eteğinden günümüzdeki demiryoluna kadar uzanan bölgeyi kasdediyordu ve Hellen dilinden *olmayan* bu ad, o bölgenin bahçelerini, küçük çiftliklerini anlatmak üzere Anadolulu Gorda/Korda/Karda kök sözcüğünden türetilmişti (bkz. Gorda).

Bu konuda, değerli araştırmacı Yaşar Aksoy'un bir yapıtında (Karşıyaka ve Kaf Sin Kaf Tarihi, Hisdaş Ltd. Ş. yayını, İzmir 1988, s. 11) başka açıklama verilmekte ve şöyle denmektedir:

> Cordelio ismi, Richard Coeur de Lion'dan gelmektedir. Coeur de Lion'un sondaki n harfi yüzyılların törpüsü ile kaybolmuş ve Cordelio olmuştur. Demek ki, Karşıyaka ilk ismini Aslan Yürekli Rişar'a borçludur. 1190'lı yıllarda Üçüncü Haçlı Seferine katılan ve Selahattin-i Eyyubî'ye karşı çarpışan Aslan Yürekli Rişar'ın İzmir'e geldiği bilinmemekle beraber, karayolundan Kudüs'e giden bazı hristiyan şövalyeler grubu, İzmir'in karşısındaki ormanlık sahil şeridine gelmişler ve ordugâh kurdukları buraya Avrupa'nın en şanlı kahramanının ismini vermişlerdir.

Bu varsayıma katılamıyorum, çünkü:

a. Bugünkü Karşıyaka alanında yahut yakınlarında bulunan herhangi bir yerleşimin adının 1190'lı yıllardan bu yana herhangi bir dönemde Coeur de Lion olarak kullanıldığının hiçbir kaydı, belgesi, kanıtı, belirtisi yoktur.

b. Üçüncü Haçlı Seferine katılan grupların her birinin hangi yolu izlediği bilinmektedir ve bunların hiçbiri İzmir üzerinden geçmemiştir. Friedrich Barbarossa komutasındaki Alman ordusu karayolunu izlemiş, Gelibolu'dan Lapsekiye gemilerle taşınmış, sonra yaklaşık olarak Balıkesir, Gelenbe, Salihli, Alaşehir, Denizli, Çivril, Sandıklı, Bolvadin üzerinden Konya'ya varmıştı (bu konuda temel bilgi kaynağı, sefere katılan Muralt'ın yapıtıdır; özetlenmiş bilgi için bkz. Umar, Myriokephalon Savaşının yeri, Belleten c. LIV No. 209, Nisan 1990, s. 108-111). İngiliz kralı Aslan Yürekli Rişar'ın birlikleri ile Fransız kralı Philippe-Auguste'ün birlikleri ise Marsilya'dan gemilere binmişler, Messina Boğazından geçip Peloponnesos güneyinden yelken açarak Rodos'a, oradan Kıbrıs'a varmışlar, Kıbrıs'tan Akkâ'ya uzanmışlardı.

c. İngiliz şövalyelerinden bir topluluk o dönemde Karşıyaka yöresine gelmiş de olsa, niçin kendi krallarının kendi dillerindeki adını kullanıp kendi ordugâhları yöresini Richard the Lion Hearted diye adlandırmasınlar da bu adın Fransızca çevirisini, Coeur de Lion deyişini kullanmış olsunlar?

Kordelio adının olsun, bunun ortaçağdaki biçimi Kordoleon'un olsun, eski ya da yeni Hellen dilinde hiçbir anlamı bulunmadığını yukarıda belirttim. Yeni Hellen dilinde (Rumcada) İtalyanca Cordella (Corda'cık, İp'çik) sözcüğünden alınmış olarak bir Kordela (Şeritçik) sözcüğü ve bundan türetilme Kordeliazo (şeritlemek; buradan: sınırlamak) fiili

varsa da, Kordoleon yahut Kordelio diye bir sözcük yoktur.

Böylece Kordelio, Kordoleon'un öz biçimi her ne idiyse onun kökeninin *Hellen'ler öncesi dönemin bir Anadolu dili* olduğu açıklık kazanıyor. Karşıyaka yöresi, 1930'lara gelinceye kadar, yerleşim alanı olan bölümleri bile bağlık bahçelik bir yöreydi; özellikle, yerleşimin çekirdeği Soğukkuyu bölümü, 1930'larda bile, genişçe bağlar bahçeler arasında dağınık evlerden ibaretti. Kordelio adındaki Kord(a) bölümünün, özellikle kazıklı çit'e, kazıklı çit'le çevrili yere, bahçeye işaret ettiğini görmüştük. Adın aslı, tümünde, Kordela yâni Kord(a)-Ela, Bahçe-Geçidi olmalıdır. Luwi dilinin "-Geçidi" anlamındaki -ela, -ila bitişli adları, pek çok örnekte, Hellen ağzında -ilion ya da -illeion bitişli edilmişlerdir: İlion, Trogilion, Agrilion, Akhilleion (Troas'daki), Akhilleion (Yunanistandaki), Akhilleion (İzmir Körfezindeki), Akhilleion (eski Latmos Körfezindeki), Akhilleion (Azak Denizine giriş sağlayan boğazdaki), Aigilon, Pelion, Pellion gibi. Yapılan, "-Geçidi" anlamındaki Luwi dili sözcüğünün (Ela, İla; bkz. Ela) sonuna, Hellenleşme döneminde, Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki -ion (çeşitlemesi: -eion) takısının eklenmesinden ibarettir.

Kord(a)-el(a)-ion, "Bahçe-Geçidi-Yeri" adının kasdettiği yer, şimdi de kullanılan tarihsel ve doğal anayolun Karşıyakada Küçük Yamanlar Dağı eteğinden giden ve kuşkusuz 2-3 binyıl önce o zamanki deniz kıyısında, yahut deniz kıyısına pek yakın bulunan, yâni dağ eteği ile deniz arasında kalan bölümüdür sanırım. Sillyos (şimdi: Çiyli) adının da, aynı doğal anayolun az ilerideki bölümüyle ilgili olduğunu ve yine İla (Geçit) kök sözcüğünden türetildiğini göreceğiz.

Son olarak belirteyim ki, eski Hellen dilinde -ion ya da -on biçiminde bulunan (ve asla -o ile bitmeyen) cinsiyetsiz (nötr) ad ve sıfatların bitişi, yeni Hellen (Rum) ağzında son n'sini yitirmiştir. Dolayısiyle, Kordelion'un Kordelio edilmesi, kurala uygundur, açıklamasız değildir.

KORDES. Honigmann'ın (s. 9 ve orada dn. 2) verdiği bilgiye göre, Mardin-Nusaybin arasındaki Dara Hisarının bir dış mahallesi, Kordes adını taşıyordu (Lâtin yazımındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile); oradan bir Cordissus/Kordissos Deresi geçmekteydi. Demek ki çay kıyısında bir Kord(a)-issa, Korda-Kenti varmış; bkz. Korda, issa. Belki bu Kordissa kenti, adı Kordes biçiminde kullanılan mahalle ile aynı idi. Kordes adının Korda'dan geldiği, özellikle e'sinin eta ile yazılması karşısında, açıktır.

KORDEVAN (Dağı). Artvin ilinin Şavşat ilçesindedir (şimdiki resmî adı, Çadır Dağı). Corduana/Gordyana'nın adaşı olduğu bellidir: "Doruk Ülkesi". Bkz. Gorda, Gordyana.

KORDİSSOS. Bkz. Kordes.

Kord'lar Tepe. Batı İran'da, Urmiye Gölü doğu kıyısında, Prof. Dr. Karl Kromer yönetiminde kazı yapılarak İÖ 3500-800 arasındaki yerleşme kalıntılarının ortaya çıkarıldığı höyüğün adı (Sylvia A. Matheson, Persien. Ein archaeologischer Führer, s. 95). Adının, Gorda/Karda/Korda kök sözcüğünden türetilmiş olduğu görülüyor. Bkz. Gorda, Karda.

KORDONUS. Niğde ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Hamamlı. Adın türetiliş ögelerinin tümünü ve tüm olarak anlamını saptayamıyor isek de Korda sözcüğünden türetildiğini anlayabiliyoruz. Bkz. Korda.

Kordybe. Bkz. Cordoba.

KORDYLE. Trabzon batısında, Karadeniz kıyısında liman kentçiği. Ptolemaios'ta (5 VI 6) anılınıştır. Peutinger Tablosunda, Cordile. Kalıntılar alanı, Trabzon iline bağlı ilçe

merkezi Akçaabat'ın 10 km. kadar kuzeybatısında, Akçakale Köyü yakınındadır (Ruge, RE Kordyle maddesi No. 1).

Zgusta (s. 286), her zaman yaptığı gibi, bu adı da Hellen diline bağlayıvermeğe kalkışıyor ve onun, Hellen dilinde Kordylos (=Kertenkele) sözcüğünden türetildiğini söylüyor! Daha akla yakın bir varsayım da öne sürebilirdi, çünkü Hellen dilinde doğrudan doğruya Kordyle (e'si eta ile) sözcüğü de vardır, "Kabartı, tümsek, baş tepesindeki saç kabartısı" demektir, ayrıca -burası önemli-, palamut yavrusunun da adıdır, oysa Strabon (12 III 19) tam bu yörede, Trabzon dolaylarında, o balığın bol avlandığını söyler.

Adın Hellen kökenli olduğunun bu çok güçlü görünen kanıtına rağmen, Hellen yazımında eta'lı Kordyle biçimine bürünmeğe mahkûm Anadolulu sözcüğün, Kordula'nın da Kord(a)-ula ögelerinden oluştuğuna ve "Doruklu yerin koruluğu" anlamında bulunduğuna dikkati çekmek istiyorum (bkz. Korda, ula).

KORELLA. Karia'daki Stratonikeia kenti yöresinde bulunan yazıtlardan, o yörede (Yatağan yakınlarında) varlığı anlaşılan, ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyü (Zgusta, s. 286). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; görünüşe bakılırsa Kor-ela, Doruk-geçidi ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Kor, ela.

KORESSOS (Dağı). Ephesos kentiyle Meryem Ana Evi arasında, Lysimakhos surlarının güney bölümünü taşıyan dağdır. Bunun üzerinde, Ephesos'un bir dış mahallesi vardı (Bürchner, RE Koressos maddesi). Adındaki (a)ssos bölümünün bu yerleşimi anlattığı açıktır; bkz. Assa. Baştaki Kore'nin daha doğru biçimi Kora'dır çünkü Latin yazımındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta ile karşılanmaktadır. Bu ad iki türlü yorumlanabilir:

a. Birinci yorumda, ad Kor-assos ögelerinden türetilmiştir, Doruk-yerleşimi anlamındadır. Bkz. Kor.

b. İkinci yorumda, adın Kora bölümü, Korama adındakinin aynıdır ve aslı K(uwa) -ura, "Yüce Ana Tanrıça"dır; dolayısiyle Kora-(a)ssos, "Yüce Ana Tanrıça Yerleşimi" demektir. Gerçekten de gerek bu Koressos Dağı gerek Meryem Ana Evi'nin bulunduğu Solmissos Dağı bir bütündür ve Ana Tanrıça'ya adanmış, sonradan Meryem Ana'nın dağı olmuştur.

Korinthos. Yunanistanın en eski kentlerinden biri (İliada, II 570; Saul S. Weinberg, Remains from prehistoric Corinth. Atina'daki American School of Classical Studies yayını dergi olan Hesperia'da c. 6 No. 4, 1937, s. 487-524).

Korinthos adı, Luwi dili temeline dayanan Pelasgos/Leleg dilinde "Doruk" anlamına gelen Kor sözcüğü ile, -lı anlamındaki (wanda/anda takısının çeşitlemesi) inda'dan (Hellen ağzında: inthos) türetilmiştir, "Doruklu" demektir (bkz. Kar, wanda). Kasdedilen, kentin tarihsel bölümünün bulunduğu, şimdi Akrokorinthos denen doruktur.

KORMA. Lykia kenti; İdebessos ve Akalissos ile birlik kurmuştu (Ruge, RE Kormeon o demos maddesi). Antalya iline bağlı ilçe merkezi Kumluca'nın kuzey ilerisinde, Alakır Çayı vâdisi iç bölümünde idi (kalıntılar alanına nasıl ulaşılacağı konusunda bkz. G.E. Bean, Lycian Turkey, s. 140-141). Korma adının öz biçimini bilmiyoruz, anlamını güvenle saptayamıyoruz; belki Kor-(u)ma, Doruk-halkı ögelerinden türetilmişti. Aslı Kuwa-(A)rma, Kutsal Ay (Tanrısı) da olabilir.

KORMALOS. Edremit yakınında Ege Denizine akan bir dereciğin adı (Plinius, V 122). Hellen dilinde anlamı yoktur; ancak, kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamadım. Karş. Korma.

KORMASA/KYRMASA. Phrygia ile Pisidia'nın sınırında ilkçağ kentçiği. Ptole-

maios'ta (5 XV 4) Kormasa, Titus Livius'ta (XXXVIII 5, 7) Cormasa, Polybios'ta (XXI 36) Kyrmasa. Kalıntılar alanı, Burdur ili Bucak ilçesi Kızılkaya bucağına bağlı olan ve Kızılkaya kasabasının 4 km. kadar güneydoğusunda bulunan Boğazköy bitişiğindedir. Kormasa/Kyrmasa, "Korına Kenti" demektir. Bkz. Korına, Assa.

KORNA/KORNE. Latin yazımına Korne diye aktarılan biçimde, sondaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile; böylece, daha doğru biçimin Korna olduğu anlaşılır. Bu adın, Kuwa-(a)rna, Kutlu/güzel-kaynak'tan gelme olduğu kanısındayım. Bkz. Kuwa, arna.

1. Korna. Lykaonia kenti. Ptolemaios (5 VI 15) ve Hierokles anmışlardır. Ruge (RE Korna maddesi) Konya güneyinde Dinorna'da olduğunun sanıldığını söylüyor. Nereyi kasdettiğini anlayamadım.

2. Korne. Kappadokia'nın Laviansene ilinde kent. Ptolemaios (5 VI 24) ve Peutinger Tablosu bu kenti anmıştır. Fırat kıyısında, Melitene (Eski Malatya/Battalgazi)'den 8 mil doğu ileride, Samosata/Samsat'a giden yol üzerinde idi.

KORNİASPA. Kappadokia'nın kuzeybatı yanında, Galatia'ya komşu bir yöre (Ramsay, s. 291 sonu). Orada, aynı adı taşıyan bir kasaba vardı; Antoninus Rehberinde gösterilir ve Tavium'dan (Yozgat batı yakını Büyük Nefes Köyü) 21 mil güneydoğuda olduğu belirtilir. Ramsay'ın Galatia-Kappadokia haritasında işaretlendiğine göre, Tavium-Kaisareia yolu ile yâni aşağı yukarı bugünkü Yozgat, Yenipazar, Boğazlıyan, Kayseri yolu ile, Roma çağında kullanılan ve ilçe merkezi Sarıkaya'ya (Basilika Therma) doğudan dümdüz gelen bir yolun kesiştiği yerdedir. Buna bakılırsa, Boğazlıyan ilçesine bağlı şimdiki bucak merkezi Yenipazar'da yahut onun çok yakınında olmalıdır.

Korniaspa adının kökenini, anlamını saptayamadım.

KOROAİ. Lykia'daki Arneai kentinin (bkz. Arneai) yakınlarında, ona bağlı bir kasaba (G.E. Bean, Lycian Turkey, s. 135). Koroai adı, Hellen ağzında, çoğul bitişi olan -ai'ı almıştır ve Hellen dilinde Koroa'lılar (kenti) anlamındadır. Fakat, kent adının asıl biçimi olan Koroa'nın o dilde hiçbir anlamı yoktur. Bunun kökeni Luwi dilinde Koruwa yâni Koruwa, Doruk-luk olabilir. Bkz. Kor, uwa.

KORON. Ortaçağ belgelerinde anılan, 9. yüzyılda varlığını bildiğimiz bir Kappadokia hisarı (Ramsay, s. 394 No. 12; Honigmann, s. 42). Honigmann, Kiepert'e dayanarak, Niğde ili Bor ilçesinde bucak merkezi Ortaköy'ün (şimdi Altınhisar) 30 km. kuzeydoğusunda, "bugünkü" (kendi zamanındaki) Küre'de bulunduğunu söylüyor. Orada Küre diye bir köy yoktur, Kula vardır ve bu köy Niğde, Güzelyurt, Aksaray kestirme yolu üzerindeki, Gelveri/Güzelyurt'tan az önceki Çiftlik Köyünün yanıbaşındadır.

Koron adının kökenini, anlamını saptayamadım.

KOROPASSOS/KOROPİSSOS. Bu ad, Korop-(aslı belki Kor-uwa, Doruk-luk) ve assos/issos ("yerleşim"; buradan: köy, kasaba, kent) ögelerinden türetilmiştir. Bkz, uwa, assa.

1. Koropassos/Koropissos. Dağlık Kilikia'nın Lykaonia sınırındaki Ketis bölgesinde, Ermenek-Karaman yolu üzerinde bir kentçik; Roma egemenliği çağında para basmıştır (Ramsay, s. 380 No. 21, s. 401, 403, 406 No. 14-15, s. 417, 439, 511). Ruge (RE Koropissos maddesi) Mut kuzeyinde Dağ Pazarı yakınlarında olduğunun sanıldığını belirtiyor.

2. Koropassos/Koropissos. Kuzeydoğu Lykaonia'da, Aksaray'dan 120 stadia uzaklıkta, ana yol üzerinde bir köy (Strabon, 12 VI 1, 14 II 29). Demek ki Aksaray ile Sultan Hanı arasında orta yer yakınlarında idi. Orası dümdüz bir yöredir; adın Kor bölümü burada, sözcüğün ana anlamı olan "Baş" ile bağlantılı anlamlarından "Uç, doruk" anlamında değil,

"Bey" anlamında bulunsa gerek. Böyle olunca Kor-uwa-(a)ssa ögeleri, Bey-yapısı-kenti'ni anlatır. Demek orada yerel Beyin konağı varmış.

KOROU PEDİON/KOUROU PEDİON. Kyrou Pedion da denir ve Strabon'da (13 IV 5) öyle anılır. Gediz Ovasının, Gediz Irmağı kuzey yanında, Sardeis/Sardis kentinin kuzeybatı ilerisinde kalan bölümüdür. Burada bir Dareiou Kome (Hellen dilinde: Dareios'un Köyü) vardı, adı şimdi Türk ağzında Dere Köy olmuştur (Bürchner, RE Korou Pedion maddesi). Lysimakhos ile Seleukos'un orduları arasında İÖ 281'deki büyük meydan savaşı burada yapılmış ve Lysimakhos bu savaşta ölmüştür.

Adın Korou Pedion, Kourou Pedion biçimleri Hellen dilinde "Oğlan Ovası"; Kyrou Pedion biçimi ise aynı dilde "Kyros'un Ovası" demektir.

KORSAGAİNA. Anadolunun Pontos Kappadokia'sı bölümünde bir köy ya da kasaba; tam yeri bilinmiyor (Ruge, RE Korsagaina maddesi). Adının öz biçimi, Kuwa-(A)rsa-kaina, "Güzel-akarsu-yeri-ülkesi" ögelerinden türetilmiş olsa gerektir. Bkz. Kuwa, arsa, -ka, wana; karş. Karsa, Karsaga.

KORTAN. Antalya ili Elmalı ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Yılmazlı. Kortan adının aslı Kordana yâni Korda-(wa)na, Korda-ülkesi olmalıdır. Bkz. Gorda, Karda, wana.

KORTUN (Dağı). Kaman'ın kuzey yanıbaşında dağ. Kanımca, Kortan'ın adaşıdır. Bkz. Kortan.

KORTZENE. Bkz. Horzan, Khorzianene.

Koru/Kuru (Türkiyedeki dağ adlarında). Bu Türkçe sözcüklerden türetilmiş görünüşteki dağ adlarından hepsinin değilse bile büyük çoğunluğunun, gerçekte, Luwi dilinin "Doruk" anlamındaki sözcüğü Kar'ın çeşitlemelerinden Kor/Kro ile bağlantılı bir Anadolulu adın, özellikle Koruwa yâni Kor-uwa, Doruk-luk adının bozulmuş biçimi olduğu kanısındayım.

1. Kuru Dağ (!). Trakyada, Saros Körfezinin kuzey yanında.

2. Koru Tepe. Yine Trakyada, Kırklareli ilinin kuzeydoğu yanında, bucak merkezi Demirköy'ün 10 km. kuzeyinde, 614 m.

3. Kurukümes Dağı. Bkz. aşağıda Kurukümes.

4. Kurukandil Tepe. Bkz. aşağıda Kurukandil.

5. Kuru Dağ. Ege Bölgesinde, Yunt Dağının batı yanıbaşında (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 38/27 ve 39/27).

6. Korumaz Dağı. Kayseri ilinde, ilçe merkezi Bünyan'ın güneyinde, 1900 m.

7. Kuru Dağ. Burdur iline bağlı ilçe merkezi Bucak'ın 15 km. kuzeybatısında.

8. Arpakurusu Dağı. Karaman ile Mersin arasında, 2160 m.'lik Elma Dağı'nın kuzey bitişiğinde; kendisinin kuzey eteğinden Gerdekgirse Deresi akıyor. Derenin adı Karda-ka, Doruklu-yeri deyişiyle bağlantılı ve baskın olasılıkla aslında Karda-ka-(a)rsa, Doruklu-yeri-deresi idi. Bkz. Karda, -ka, arsa.

9. Büyükkuruş Deresi, Köyü. Arpakurusu Dağının batı yanında Büyükkuruş Deresi akmaktadır ve onun kıyısında (dağ ile İbrala kasabası arasında) Büyükkuruş Köyü vardır. Gerek Arpakurusu adındaki -kurusu bölümünün, gerek Büyükkuruş adındaki kuruş bölümünün, aslında Kro ile bağlantılı olduğundan hiç kuşku duymuyorum. Belki derenin asıl adı Arpa-Kros (Kro'nun Arpa'sı, Doruk'un Akarsuyu; bkz.Kro, Arpa) iken bu ad, dağ adı olarak Arpakurusu'na, derenin adı olarak Kuruş'a döndü.

KORUÇ (Dağları). Eğridir Gölünün kuzeyinde, Sultan Dağlarına doğru uzanan dağlar (M.

Özsait, Pisidya/1, s. 58). TA Eskişehir, Kütahya, Uşak illeri ve çevresi haritası aynı dağları Karakuş Dağı olarak gösteriyor. Her iki biçimde, dağ adının, Luwi dilinde ve ardılı dillerde "Uç, doruk" anlamına gelen Kar/Kor sözcüğünden türetilmiş olduğu açıktır.

KORUMAZ (Dağı). Bkz. Koru, No. 6.

KORVANA. Gümüşhane ili Torul ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Kirazlık. Korvana adı, Luwi dilinin ardılı Kappadokia dilindendir ve Kor-wana, Doruk-ülkesi ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Kor, wana. Korvana adı, Koryana biçiminde de kullanılıyordu. Geçen yüzyılda yöre halkının, Rumlaşmış Pontos'luların inancına göre, Koryana adı son Trabzon imparatoru David'in kızı Anna ile bağlantılı idi ve bu Kyra Anna (Hatun-Anna) dolayısiyle Kori (i'si eta/ita ile)-Anna, yâni Kız evlât Anna deyişinden gelmişti (Bryer/Winfield, s. 305 No. 5); bu hanım, Fâtih'in veziri Zaganos Paşa'nın eline ve yatağına düşmemek için buralara kaçmış imiş.

KORYANA. Trabzon ili Akçaabat ilçesi merkez bucağına bağlı Acısu köyünün eski adı. Aslı, Korvana'nın aslı ile aynı olmalıdır. Bkz. Korvana.

KORYDALLA. Lykia kenti. Plinius'ta (V 100), Ptolemaios'ta (5 III 3) anılmıştır. Peutinger Tablosunda da Coridallo olarak gösterilmiştir. Bu kentin bir zamanlar bulunduğu alan, Antalya iline bağlı ilçe merkezi Kumluca'nın pek yakınında, 2 km. güneydoğusundadır.

Kentin adı, Piskoposlar listelerinde, Korydallos biçiminde geçiyor ve böylece, ortaçağda o biçimi aldığı anlaşılıyor. Korydallos sözcüğü, eski Hellen dilinde, erkek adıdır: İÖ 480 yılında Thermopylai Geçidinde İranlılara yol göstermiş olmakla suçlanan yöre yerlisi kişilerden biri, bu adı taşıyordu (Herodotos, VII 214). Sözcük, o dilde, aslında, bizim Toygar dediğimiz sorguçlu tarla kuşunun adıdır ve örneğin Theokritos'ta bu anlamda kullanılmıştır (Yunan Çoban Şiirleri, X. Eidyllion, 50; S. Sinanoğlu çevirisinde s. 76). Bu anlamdaki Korydallos sözcüğü, ayrıca, yiğit Hippothoon soyundan gelenlere bağlı bir Attika obasının adıdır.

Ne var ki, bizim Lykia kentinin adının, aslında böyle olmadığını güvenle söyleyebiliriz. Çünkü ilkçağın hayli ileri bir döneminde Plinius'un yapıtında bile kent Korydalla olarak anılmıştır ki bu adın Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı, görünüşe bakılırsa, Kor-uda-la, Doruk-hisar-cığı idi (bkz. Kor, Hyde, -la). Gerçekten, kentin kalıntılar alanı alçak bir tepenin üzerindedir (şimdi su deposunun bulunduğu tepecik).

KORYKOS. Hellen dilinde: "Torba". Ancak, Anadoludaki Korkykos'ların adının öz biçiminde böyle olup olmadığı ayrıca araştırma ve tartışma konusu sayılmalıdır.

1. Korykos Mağarası. Silifke'nin 22 km. kadar kuzeydoğu ilerisinde, şimdi Cennet Obruk'u denen doğa harikası çöküntü (Strabon, 14 V 5). Adını, yakınındaki Korykos Burnu'ndan alır, yâni adının aslı, Korykos (Burnu) adının aslı ile aynıdır. Bkz. aşağıda No. 3.

2. Korykos (kenti). Cennet Obruk'unu çevreleyen ilkçağ ve erken ortaçağ kenti. Bunun adı bakımından da durum aynıdır.

3. Korykos Burnu (Strabon, aynı yer). Adının aslının, Thoukydides VIII 14'te bir diğer Korykos Burnu olarak anılan Koraka Burnu'nun (bkz. yukarıda Koraka) Anadolulu adıyla aynı olduğu kanısındayım: Kor-uwa-ka, Çıkıntı-lık-yeri. Bkz. Kor, uwa, -ka.

4. Yukarıda No. 3'de sözü geçen, Thoukydides'in andığı burun; adının aslında Koraka olduğunu biliyoruz. Bkz. Koraka.

5. Antalya Körfezi batı kıyısındaki Korykos. Strabon (14 III 8) bunun bir "deniz kıyısı şeridi" olduğunu söylüyor. Yörenin topografyasını inceleyince, tam orada, adı bizim için

çok dikkate değer olan Kara Dağ'ın doğu uzantısının denize doğru çıkıntı oluşturduğunu görüyoruz. Türkiyedeki olağanüstü bol sayıda Kara Dağ'lardan hiç değilse bir bölümünün adının gerçekte Luwi dilinde Kar/Kra (=Doruk) sözcüğünden gelmiş olması gerektiğini farketmiştik (bkz. yukarıda Kara). Şimdiki örnekte de, Korykos adının aslı güçlü olasılıkla Koraka'dır ve bu adın içindeki Kor ("baş, doruk, çıkıntı" anlamlarındaki Kar'ın çeşitlemesi) ya Kara Dağ doruğunu, ya da onun burun biçimindeki uzantısını, burun'u kasdetmektedir: yine Kor (doruk, ya da burun çıkıntısı), uwa (-lık), -ka (-yeri).

6. Girit'teki Korykos Burnu (Bürchner, RE Korkykos maddesi No. 2). Adanın batı yanındadır. Buradaki Korykos adı Hellen dilinin Korykos'u muydu, yoksa o da Koruwaka'dan mı bozmaydı, söylemek zordur. İkinci olasılık, birinciden daha az güçlü değildir. Çünkü Girit'te, kendi adı başta olmak üzere, Luwi/Pelasgos dilinden kalma pek çok ad bulunduğunu gördük ve daha da göreceğiz.

KORYNA. Bkz. aşağıda Korynaion.

KORYNAİON. Urla Yarımadası kuzey ucunda Karaburun'daki Mimas Dağı'nın 318 m. yüksekliğe ulaşan ve denize burun biçiminde giren bir uzantısı; belki bugünkü Kara Dağ (Bürchner, RE Korynaion maddesi). Bunun, tam oradaki Koryna adlı bir kasaba (şimdiki Karaburun kasabası) dolayısiyle böyle adlandırıldığı sanılıyor.

Korynaion adı, Hellen dilinin "-yeri" anlamında -ion takısıyla türetilmiştir, Koryna Yeri demektir. Ancak, Koryna adının o dilde bir anlamı yoktur. Görünüşe bakılırsa adın aslı Korwana, Uç'sal, Çıkıntı'sal (ya da, "Uç Ülkesi", "Çıkıntı Ülkesi") idi. Bkz. Kor, wana.

KORYPHAİON OROS. Hatay ilinde Seleukeia Piereia/Samandağ üzerindeki dağ (Polybios, V 59 vd.); adı, Hellen dilinde Koryphe (=Doruk), -ion (-yeri), Oros (=Dağ) ögelerinden türetilmiştir, "Doruk Yeri Dağı" anlamındadır.

KORYPHANTİS. Ayvalık'ın 7 km. kuzeydoğusunda, Mytilene halkına ait bir ilkçağ köyü (Strabon, 13 I 51). Plinius (V 122) ve Peutinger Tablosu bunu Coryphas olarak anmıştır. Bürchner (RE Koryphantis maddesi), Gömeç/Armutova'nın 7 km. güneybatısında, Eski Mezarlık denen kalıntılar alanına lokalize edildiğini söylüyor. Adın daha doğru biçimi Korybantis'tir ve Korybantos'un (Phrygia yöresinde Kybele Kam'ı) kadın olanını anlatır.

KORYPHE. Hellen dilinde: "Doruk". İzmir'in yanıbaşındaki dağlardan birinin adı (Pausanias, 7 V 9); bu dağ ile, körfezde "hiçbir diğer akarsuyun akmadığı" bir bölüm arasında Asklepios tapınağı varmış. Körfezin iç ucuna, İzmir'in doğu yanına pek çok dere aktığı için Koryphe İzmir'in batı yanıbaşında, İzmir ile Balçova arasında olsa gerektir. Asklepios Tapınağı'nın, Agamemnon Ilıcaları da denen Balçova Ilıcaları'nın bulunduğu yerde yapılmış olması beklenir.

Kos. Bizim İstanköy dediğimiz adanın Hellen'lerce kullanılan adı. Lâtin yazımında o ile gösterilen ses, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile. Ad, İliada'da (XVI 255, XV 28) Koos diye geçer (ikinci o, omega ile). Hellen dilinde anlamı yoktur; Fick, Vorgriechische Ortsnamen adlı yapıtında, "Hitit" dilinden geldiğine işaret etmiştir ("Eski Hitit'ler çağı Batı Anadolu insanlarının, Luwi'lerin dilinden" diyemezdi, çünkü o sırada Luwi'ler üzerine hiçbir şey bilinmiyordu). Özellikle İliada'daki yazım biçiminden anlaşılır ki adın aslı Kuwa'dır (Hellen dilinde ada adları, kural dışı olarak, sonuna -os alan dişi adlardır, bu nedenle Hellen ağzında sonu -os edilmiştir, Khios için dahi durum budur). Kuwa, burada da Ana Tanrıçayı kasdetmektedir (bkz. Kuwa). Khios'un (Sakız Adasının Hellen'lerce kullanılan adının) öz biçiminin de Kuwa'nın çeşitlemesi Kiwa olabileceğine değinmiştik

(bkz. Kiwa). Sama/Samos Adası adının dahi Ana Tanrıçayla bağlantılı olduğunu göreceğiz: S(wa)-Ama, Kutsal-Ana. Bkz. Sama.

KOSKİNİA. Karia'da bir kent. Strabon, Koskinoi ülkesinden geçen ırmağın Alabanda'ya doğru aktığını (13 I 10); Koskinia'nın Menderes ötesinde yâni güney ilerisinde bir kasaba olduğunu (14 II 47) söylüyor.

Alabanda dolaylarından geçen tek anmağa değer akarsu, Marsyas/Çine Çayı'dır. Bu ırmak boyundaki en önemli kasaba da Çine'dir. Ancak, yöredeki asıl Çine, şimdi Çine ilçesi merkezi olduğu için Çine adını üstlenen kasabanın (asıl adı: Kıroba) 9 km. güneyinde bulunan bugünkü Eski Çine'dir (köy). Bütün o yöreye de öteden beri Çine dendiği, Aydın 1973 İl Yıllığı s. 50'deki şu açıklamadan anlaşılıyor: "1880'de Kıroba bucağı ilçe olmuştur. ... Kıroba'nın adı Hâmidâbad oldu. Daha sonraları, *ilçenin bütünlüğünü* ifade eden Çine'ye çevrildi".

Koskinia adı, ilk bakışta, Hellen dilinde "Kalbur, elek" anlamına gelen Koskinon sözcüğüyle bağlantılı görünürse de, aşağıda sözü edilecek olan Koskinna adının varlığı karşısında, Anadolulu adları Hellen kökenli çıkarmağa pek düşkünlük gösteren Zgusta bile (s. 292 sonu), Koskinia adının Hellen dilindeki Koskinos/Koskinon ile bağlantılı olmasını olası görmediğini söylemiştir.

Kanımca, gerek Hellen ağzında Koskinia biçimine bürünmüş adın Kinia bölümünün, gerek Çine adının aslı Kin(n)a'dır. Bu ad, Marsyas/Çine Çayı içinde güzel balık bulunduğunu anlatıyor olabilir; K(uwa)-İna ögelerinden türetilmiş idiyse, anlamı böyledir sanırım. Bkz. Kuwa, İna. Koskinia'nın başındaki Kos bölümünün aslı ve anlamı neydi, bilmiyorum.

KOSKİNNA. Denizli ili Çivril ilçesine bağlı bucak merkezi Işıklı (ilkçağın Eumeneia'sı) yöresinde bulunmuş, dolayısiyle bir tatlı su balıkları ve kerevit (tatlı su istakozu) üretimi yöresinde bulunmuş bir yazıtta adı geçen köy (Zgusta, s. 293 başı). Bu adın aslı ve anlamı dahi Koskinia adının aslı ve anlamı ile aynı idi, o da "Güzel balık"a işaret ediyordu sanırım.

Kossoura/Kossyros. Sicilya ile Afrika arasında, üzerinde bir eski volkanın (836 m. yüksekliğindeki Montagna Granda) bulunduğu küçük ada. Adının, Luwi/Pelasgos dilinde "büyük" (buradan, keza, "ulu, yüce") anlamına gelen ura sözcüğü ile türetildiği görülüyor. Baştaki Kos, yukarıda Koskinia, Koskinna adları içinde de karşılaştığımız Kos'un aynı mı idi, anlamı neydi, saptayamadım.

Kostroma. Rusya'da, Volga'nın başlangıç kollarından bir ırmağın ve bunun Volga'ya katıldığı yerdeki kentin adı. Kent, Moskova'nın kuzeydoğu ilerisindedir. Kostroma adı, Anadoluda karşılaştığımız Kistrama/Kistramos adına (bkz. Kistramos) pek benziyor ve Luwi dilinde anlaşılabiliyor; bu durum, rastlantı ürünü olmayabilir.

KOŞOR. Erzurum ili Şenkaya ilçesine bağlı bucak merkezi Akşar kasabasının eski adı. Ermenice Khoşor'dan: "İri, büyük, geniş".

KOTA. Bodrum yakınlarında bir yerin ya da bir koy'un adı (Bürchner, RE Kota maddesi). Kökeni ve anlamı konusunda çeşitli olasılıklar akla geliyor: Luwi dilinde Kuta (duvar; buradan: hisar)? Kuwa-(A)da, Kutsal-Ana Tanrıça? Kuwa -Atta, Kutsal-Baba Tanrı?

KOTAİNA. Kappadokia'nın Morimene bölgesinde, Ptolemaios'un (5 VI 23) andığı bir ilkçağ kenti; tam yeri bilinmiyor (Ruge, RE Kotaina maddesi; Ramsay, s. 317). Adı, anlamını bilmediğimiz Kota sözcüğüne (bkz. yukarıda Kota) Luwi dilinin -sal (buradan, keza, "-ülkesi") anlamındaki wana/ana takısının çeşitlemesi -ina takısı eklenmekle türetilmiştir.

KOTAMİA/KOTTAMİA. Milâs yakınlarında bir yörenin ya da bir köyün, kasabanın adı. Milas güneydoğusunda Kalınağıl Köyündeki Sinuri (bir Karia tanrısı) tapınağında yapılan araştırmalar sırasında bulunan yazıtlarda bu ad görülmüştür (Zgusta, s. 293). Hellen dilinden, "-yurdu" anlamındaki -ia takısının eklenmesiyle türetilen adın Kottam(a?) bölümünün aslı, Kuwa-Atta-(u)ma, Kutlu-Babanın-Halkı olsa gerektir (bkz. Kuwa, Ada, uma). Kasdedilen Kutlu Baba, tanrı Sinuri olmalıdır.

KOTAROS. Erzurum ilinin Olur ilçesinde kalıntıları bulunan tarihsel kent (AnaBritannica, Olur maddesi). Ad, görünüşe bakılırsa, herhalde baş tanrı ile bağlantılıdır; ancak, öz biçimi Kuwa-Adra (Kutsal-Koca,Erkek) olabileceği gibi Kuwa-Atta-(u)ra, Kutsal Yüce Baba da olabilir. Bkz. Kuwa, Ada, Adra, ura.

KOTENNA. Bkz. Katenna.

KOTİAEİON. Kütahya kentinin tarihsel adının Hellen'lerce kullanılan biçimi, daha doğrusu Hellen ağzına uydurulmuş biçimi (Strabon, 12 VIII 12; Ptolemaios, 5 II 7). Sonunda Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki takısı -eion (çeşitlemesi: -ion) vardır. Kök bölüm görünüşündeki Kotia'nın aslı, Kotuwa (tanrı Kadys/Kotys) olmalıdır. Dolayısiyle kent adı, "Kadys/Kotys tapkısının yeri" anlamındadır.

KOTOR. Van iline bağlı ilçe merkezi Özalp'ın güneydoğu yakınındaki Kotur Kalesi, Honigmann'da (s. 169 No. 4 ve Armenia Byzantina haritası) böyle anılıyor. Adın doğru biçimi Kotur'dur; bkz. Kotur, No. 1.

KOTRADA. Antalya iline bağlı ilçe merkezi Gazipaşa'nın kuzey ilerisinde, dağlık yörede, İsauria bölgesinde bir ilkçağ kenti (Byzantion'lu Stephanos'ta Kotradis). Adının aslı hiç kuşkusuz tanrı Adra ile bağlantılıdır ve Kuwa-(A)dra-(a)da, "Ana Tanrıçanın Erkeğinin Tapınıcısı" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Kuwa, Adra, -ada. Kuwa sözcüğü, özel olarak "Kutsal'ı, Ana Tanrıça'yı anlatmakla birlikte, genelde "kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarında bulunduğu için, aynı ad, "Kutsal Kocanın Tapınıcısı" diye de anlaşılabilir. Karş. Kadra, Kadrema, Katreus, Kodros, Otranda.

KOTUM. Bitlis ilinde, Tatvan'ın güneydoğu yakınında bucak merkezi Küçüksu kasabasının eski adı. Ermenice kotel (=birleşmek, kavuşmak) fiilinden, fiil köküne -um takısının eklenmesiyle türetilen Kotum, o dilde, "Kavşak" anlamındadır. Kasaba, iki derenin birleşme yerindedir (TA Bitlis haritasına bkz.).

KOTUR. Bu ad iki yerde karşımıza çıkıyor:

1. Kotur Kalesi. Yeri için bkz. Kotor. Evliya Çelebi, ünlü uydurmacılığını kent adı açıklamalarında da çoğu kez ihmal etmediği ve örneğin Lapseki adını Türkçe Lop (=İncir)-Seki ögelerinden türetilmiş diye açıkladığı (!) gibi burada da, kalenin adını Moğol diline bağlıyor: "Moğol dilinde Kotur, sarplığa ve inat olan adama denir" (Danışman metni, c. VII s. 13). Oysa besbelli ki ad Kürtçedir: Kot-ûr, Çit-li.

2. Osmanlının Bosna eyaleti Hersek sancağında, sınırda, Venedik elinde de bir Kotur Kalesi vardı (Evliya Çelebi, Danışman metni c. IX s. 9, 93, 227, c. X s. 200-203). Bunun adı hangi dilden gelmiş olabilir, anlamı neydi, belirleyemedim.

KOTYORA. Bugünkü il merkezi Ordu'nun atası ilkçağ kenti. Xenophon'da (Anabasis, 5 V 3) anılmıştır. Adının Latin yazımındaki o'lardan ikincisi, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile karşılanır. Buna göre, adın aslı, Kotuwa-ura, "Yüce Kadys/Kotys" ögelerinden türetilmişti. Bkz. Kotiaeion, ura.

Kotys. Bkz. Attys, Kadys.

Kouadatrene. Ana Tanrıça'nın, Konya'da bulunmuş bir yazıtta geçen san'ı (Ruge, RE

Kuadatra maddesi). Bu nedenle, Kouadatra, o Ana Tanrıça çeşitlemesinin tapkı gördüğü bir kasaba ya da köyün adı sanılmıştır ve Zgusta (s. 296) bunu, yazıtın bulunduğu yer yakınlarında aramamızı önermektedir. Gerçekte, Kouadatrene san'ı bir yer adından türetilmiş değildir ve bu Ana Tanrıça çeşitlemesinin (aynı yörede çok saygı gördüğü anlaşılan) kocasına "nisbetini" (bağlantısını) vurgulamaktadır. Çünkü Kouadatra, aslında Kuw(a)-Ad(a)-Atra'dır yahut Kuw(a)-ad(a)-Atra'dır. Adın ortasındaki bölüm Ada(=Ana Tanrıça) idiyse (bkz. Ada), adın anlamı "Kutsal Ana Tanrıçanın Kocası"dır. Ortadaki bölüm, -lı anlamındaki wanda/anda takısının n sesi düşmüş çeşitlemesi -ada idiyse (bkz. -ada), ad, "Kuwa'ya (Kutsal'a, Ana Tanrıça'ya) sahip olan koca" anlamını yansıtır. İşte Ana Tanrıçanın Kouadatrene san'ı, onun, bu kocanın eşi olduğunu vurguluyor ve bu kocayı anlatan sözcüğe Luwi dilinin -sal anlamındaki wana takısının eklenmesiyle türetilmiş bulunuyor.

KOUAMİTANASOS. Tuz Gölü batı yanında Ortakuyu dolaylarında bulunan bir yazıtta adı geçen, ancak tam yeri bilinmeyen, o yöredeki bir kentçik. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Türetiliş ögelerini ve anlamını güvenle saptayamıyor isek de, bu ad, görünüşe bakılırsa, Kuwa-M(a)-ida-(wa)na-(a)ssos, "Kutsal Ana Ormanı Ülkesinin Kenti" ögelerinden türetilmiş olabilir. Bkz. Kuwa, Ma, ida, wana. assa.

KOUBOUKLEİA. Uludağ batı yanında, Lopadion/Ulubat yakınında bir hisar (Ramsay, s. 207 No. 75). Şimdi, Bursa ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Görükle. Adının -kleia bölümü, Hellen dilinden gelmiş görünüyorsa da (karş. Diokleia), Koubou bölümünün o dilde bir anlamı yoktur. Adın kökenini, anlamını saptayamadım.

KOUKOUSOS. Kokoussos adının çeşitlemesi. Örneğin Hierokles'te (703 No. 10) böyle geçer.

KOULOUPENE. Kappadokia'da, Sivas ile Sulusaray'ı kapsayan bölgenin adı Kolopene, Strabon'da (12 III 37) böyle aktarılıyor. Koulou'nun aslı Kala/Kolo'nun "Kıyı, iskele" anlamlarında bulunduğuna işaret etmiştik (bkz. Kala, Kolo). Bu Koulou biçimi, Konya'ya bağlı ilçe merkezi Kulu kasabasının adında hâlâ yaşıyor. Sözü geçen kasaba, Tuz Gölü kuzeybatı yanında ve oradaki küçük Düden Gölü'nün kıyısındadır.

KOUMALETTOS. Phrygia'da, Synnada/Şuhut'un köylerinden biri (Ramsay, s. 462 ortası). Tam yeri bilinmiyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın kökenini, anlamını saptayamadım. Baştaki Kouma, aslında Kuwa-Ma, "Kutsal Ana" olabilir. Bkz. Kuwa, Ma.

KOUMARONOS. Lâtin yazımındaki üç o'dan ikincisi, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile. Ephesos/Selçuk yakınında bir dağın adı. Ermiş Lazaros'un yaşamını anlatan metinde anılmaktadır (Zgusta, s. 299 No. 605). Ephesos yakınında bir yere ilişkin olunca, adın Kouma bölümünün aslında Kuwa-Ma, "Kutsal Ana" ögelerinden geldiği güvenle kabul edilebilir. Adın öz biçimi belki Kuwa-Ma-(u)ra-wana, "Kutsal Yüce Ana Ülkesi" idi. Bkz. Kuwa, Ma, ura, wana.

Koumoutzina. Bkz. Gümülcine.

Kounaxa. Bkz. -ksa, No. 11.

KOUNDOZA. Pisidia'da, tam yeri bilinmeyen bir köyün adı (Ramsay, s. 461). Kökenini ve anlamını saptayamadım.

KOUPHOS. Güneybatı Phrygia'da, (Denizli yakınındaki) Laodikeia ve Khonai/Honaz dolaylarından geçen bir çayın ortaçağdaki adı. Ruge (RE Kuphos maddesi) hangi çay olduğunun bilinmediğini söylüyor. O yöreden güneybatıya akan ve Hellenleşme döneminde Glaukos denen çayın şimdi Kûfî Çayı diye anıldığını bilseydi, Kouphos'un bun-

dan başkası olmadığını anlardı. Kouphos, Hellen dilinde "Hafif" demektir. Fakat bu, Kuwa-Pa (Güzel-Su) gibi bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi de olabilir. Bkz. Kuwa, Aba.

KOURDOUNA. Beyşehir Gölü kuzey yakınlarında bir Pisidia köyü (Zgusta, s. 299). Tam yeri bilinmiyor. Adının aslı belki Kurdawana yâni Ku(wa)-(a)rda-wana, Güzel-pınar-ülkesi idi. Bkz. Kuwa, arda, wana.

KOURİKON. Dağlık Kilikia'daki Korykos'un adının Bizans çağında kullanılan bir diğer biçimi (Ramsay, s. 428). Hellen dilinde "Koyun kırkma yeri" anlamındadır. Oysa Korykos adı da Hellen dilinde anlam taşır, "Torba" demektir. Besbelli ki gerek Korykos gerek Kourikon, Anadolulu bir adın (benim vardığım sonuca göre, Koraka) Hellen ağzında, Rum ağzında çarpıtılmış biçimleridir. Bkz. Korykos.

KOURNAİTA. Kütahya kuzeyinde, Tembris/Porsuk Çayı vâdisinde bir köy ya da kasaba; tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 300). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu ad, görünüşe bakılırsa, Ku(wa)-(a)rna-ida, "Güzel kaynağın ormanı" ögelerinden ya da Ku(wa)-(a)rna-i(n)da, "Güzel-kaynağı-olan" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Kuwa, arna, ida, -ida.

KOUS(E)A. Pisidia bölgesinde, tam yeri bilinmeyen bir köy (Ramsay, s. 461; Zgusta, s. 301). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu adın kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım. Ku(wa)-assa, Güzel-yerleşim? Bkz. Kuwa, assa.

KOUSLANKİ. Bithynia bölgesinde, Bolu dolaylarında bulunan bir yazıtta adı geçtiği için o yörede olduğu öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 301). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın kökeni ve anlamı bilinmiyor.

KOUTZİAGROS. Mecitözü yakınlarında, Piskoposluk merkezi bir kentçik (Ramsay, s. 358). Geç Bizans dönemi kilise belgelerinde anılmıştır. Adının, sondaki agros bölümüne rağmen, Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, anlamını saptayamadım.

KOVADA. İlkçağ Pisidia'sında, Isparta iline bağlı ilçe merkezi Eğridir'in güney ilerisinde küçük bir gölün adı. Öz biçimi belki yörenin ya da yöre halkının adını yansıtıyordu ve Kuw(a)-ada, Kuwa'ya (Ana Tanrıçaya) Tapan Halk anlamındaydı. Bkz. Kuwa, -ada. Karş. Adada, Kotrada, Mada.

Erzincan ili Refahiye ilçesi Gümüşakar (eski Koçkiri) bucağına bağlı bir köyün adı, Kovata'dır (şimdi, Yaylâpınar). Bu Kovata'nın kökeni, Isparta'daki Kovada adının kökeni ile aynı mıdır, saptayamadım.

KOVALA. Bkz. Kovela.

KOVANA (Yaylâsı). Giresun iline bağlı Alucra ilçesi kuzey yanındaki yaylâ. Aynı yörede Andirli Deresi, Koman Deresi, Koman Köyü, Arda Köyü adlarını da görüyoruz. Bunların tümü, Luwi dilinin ardılı Kappadokia dilinden gelme adlardır. Arda'nın "Pınar, akarsu" demek olduğunu saptamıştık (bkz. Arda). Kovana'nın aslı, Kuwa-(wa)na, "Ana Tanrıça Ülkesi"dir (bkz. Kuwa, wana). Koman'ın aslı konusunda bkz. Komana. Andirli adının öz biçimi ve anlamı konusunda bkz. Andiros (Deresi).

KOVANS. Gümüşhane-Bayburt yolu üzerinde, Gümüşhane Deresi kıyısında ve Gümüşhane'nin 27 km. doğu-güneydoğu ilerisindeki bucak merkezi Kale kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

KOVARA. Yukarıda sözünü ettiğimiz Kovada Gölünün adının bir diğer biçimi (M. Özsait, Pisidya/1, s. 42). Görünüşe bakılırsa aslı Kuwa-(u)ra, "Yüce Ana Tanrıça" idi. Bkz. Kuwa, ura.

KOVELA. Miletos'tan tapınak kentçiği Didyma'ya olağan gidiş, denizdendi; tapınağın kuzeybatı yakınındaki Panormos Limanına kadar denizden gidilir, sonra iki yanında

Brankhos Oğullarının (İÖ 494'ten önce Didyma tapınağında baş kam görevini yürüten, Brankhos Oğulları soyundan kişilerin) heykellerinin bulunduğu kutsal yoldan, tapınağa kadar yürünürdü. Hellen dilindeki adı Panormos (=Her yanı güvenli) olan liman, İngiliz Admiralty Haritası No. 1546'da Kovala limanı diye ve onun güney yanındaki Sedef Burnu da Kovela Burnu diye gösteriliyor. Kovala, Kovela adlarının Hellen dilinde anlamı yoktur; bunların aslı besbelli ki Luwi dilinde Kuwa-Ela'dır. Bu ad, Hem "Kutlu/kutsal/güzel Geçit" diye anlaşılabilir, hem de "Kuwa'nın (Kutsal'ın, Ana Tanrıçanın) Geçidi" diye anlaşılabilir. Didyma tapınağı yöresinde, Didyma adı kanıtlar ki, erken dönemde, Apollon değil, Dida/Dinda (Ana Tanrıça) tapkı görmekteydi. Bkz. Kuwa, Ela, Didyma.

KOZAN. Eski Luwi dilinin ya da onun ardılı dillerin konuşulduğu yörelerde şimdi bu ad sık sık karşımıza çıkıyor ve adın ne Türkçede, ne Hellen dilinde, ne Ermenicede, ne de Kürtçede bir anlamı bulunuyor. Ancak, Ermenicede Khozan diye bir sözcük vardır, "Anız" (ekin biçildikten sonra yerde kalan köklü sap, ekin dibi) demektir.

Aşağıdaki örnekler arasında No. 8'de sözü geçen Kodan Köyünün adını özellikle göz önünde tutarak, Kodan/Kozan adının aslının, ortaçağda Rum ağzında Kodani biçimine dönmüş olan, ilkçağın Kodana'sı, Luwi'ler çağının Kuwa-(A)dana'sı yâni "Kutlu-Ana Tanrıça Ülkesi" olduğu kanısındayım. Bkz. Kuwa, Ada, wana, Adana, Kazan, Pozan.

Çok dikkate değer ki, Luwi diliyle yazılmış belgelerde geçen Kuaza/Kuanza/Kuza adının bir tanrı adı olduğu sanılıyor (H. Ten Cate, Luwian Population Groups, s. 138). O adın aslı belki Ku(wa)-Ada idi; Anadoluda d'nin z edilmesi çok görülür (Paduando/Podandos'tan Pozantı, Nadiandos'tan Nazianzos gibi).

Karşılaştığımız Kozan'lar şunlardır:

1. Kozani. Güney Makedonia kenti; Yunanistanda, Florina ile Larissa arasındaki yolun orta yerinde, bu yol ile Selanik-İoannina (Yanya) yolunun kesiştiği yerde. Kurulması ya da önemlice bir yerleşim durumuna gelmesi, Osmanlı egemenliği döneminin başlangıcında, 14. yüzyıl 2. yarımında olmuştur. Adının nereden geldiği bilinmiyor.

2. Kozan. Adana ilinde ilçe merkezi kasaba. Tarihsel adı, Sis idi (bkz. Sis). Cumhuriyet döneminde, Çukurova'nın ünlü derebeyi ailesi Kozan Oğulları dolayısiyle, kasabaya Kozan adı verildi. O ailenin Kozan adıyla bağlantısı, Gaziantep ilindeki Kozan Köyünden olmaları dolayısiyledir (TA Kozanoğulları maddesi). Ancak, Adana'nın şimdi Kozan denen ilçesine bağlı bir köyün de adı Kodan'dır (bkz. No. 8); belki Kozan Oğulları gerçekte buralı idi.

3. Kozan Dağı. Antalya'nın batı-kuzeybatı yakınındadır; Solymos/Güllük Dağı'nın güney yanıbaşında.

4. Kozan Köyü. Antalya ilinde, Perge'nin kuş uçuşu 27 km. kuzey-kuzeydoğusundadır ve ilkçağ kenti Pednelissos'un yeri yakınındadır (M. Özsait, Pisidya/2, s. 50, 112). Antalya ile, (Isparta iline bağlı ilçe merkezi) Sütçüler arasında orta yerdedir, Serik ilçesi Gebiz bucağına bağlıdır.

5. Kozan Köyü. Diyarbakır ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

6. Khozan, Khozanon, şimdi, Hozat. Bkz. Hozan.

7. Kozan Köyü (Gaziantep'teki): bkz. yukarıda No. 2.

8. Kodan Köyü. Adana ilinde, Kozan ilçesine bağlı köy; şimdi, Bağözü.

9. Kozan. Gümüşhane ili Şiran ilçesi merkez bucağına bağlı Örenkale köyünün eski adı.

10. Kozan. Sakarya ili Geyve ilçesi merkez bucağın bağlı köy.

11. Kozan. Bergama'ya bağlı bucak merkezi Kozak kasabasının adının da aslında, üstelik yakın zamana kadar, Kozan olduğu anlaşılıyor: "Kozan. Aydın vilâyeti İzmir sancağının Bergama kazasında bir nâhiyenin ismi keza Kozan'dır" (Ali Cevad, s. 633).

KÖHNE. Bkz. Euagina.

KÖLÜK. Bkz. Kâhta.

KÖRDİKMEN (Dağı). Isparta ilinde, Eurymedon/Köprü Suyu kıyısında, Kardüz/Kartüz Dağı ile Sütçüler kasabası arasındadır. Adının Körd- bölümü, tıpkı Kardüz'ün Kard- bölümü gibi, Luwi/Pelasgos dilinin "Doruklu" anlamındaki Karda/Korda'sından geliyor olmalıdır.

KÖRME. Malatya ili Pötürge/Pütürge ilçesine bağlı bucak merkezi. Adı, Korma'dan bozma görünüyor; bkz. Korma.

KÖRMET (Yaylâsı). Mut'un batı-güneybatı ilerisinde, Göksu'nun sağ (güney) yanında, yukarıda sözünü ettiğimiz Gezende Köyü'nün 10 km. kadar batısındadır. Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

KÖYRE. Teke Yarımadasında (ilkçağ Lykia'sında) Susuz Dağlar yöresinde, Bozkaya denen doruğun altında bir köy (Köyre Köyü) ve gür bir pınar (Köyre Suyu). Her ikisini Saraçoğlu anıyor (s. 184-185). Köyre adının öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadım. Kuwa-ura, "Yüce Ana Tanrıça"? Bkz. Kuwa, ura; karş. Meyre.

KRADE. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karia kentçiği. Tam yeri bilinmiyor. Adının Lâtin yazımındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanır; buna göre, adın daha doğru biçimi Krada'dır. Onun da aslı, Kreta/Girit adının aslıyla aynı olmalıdır: Kra-(a)da, Doruk-lu. Bkz. Kar, -ada, Krateia.

KRADRA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınında Kumdanlı yöresinde bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasaba (Ruge, RE Kradra maddesi). Adının aslı Kradras yâni Kra-Adras, "Adra'nın Doruğu" olabileceği gibi, Kuradra yâni K(uwa)-ur(a)-Adra, "Yüce Ana Tanrıçanın Erkeği" de olabilir. Bkz. Kra, Kuwa, ura, Adra.

KRAGOS. Luwi/Pelasgos dilinde, Kar/Kra (=Doruk) ve -ka (-yeri) ögelerinden türetilmiş Karka/Kraka (=Dorukyeri) sözcüğünün, Hellen ağzına uydurulmuş bir çeşitlemesi.

1. Lykia'daki Kragos (Strabon, 14 III 5). Üzerindeki, önemli kalıntıları günümüze ulaşmış Sidyma kenti dolayısiyle ünlüdür; şimdi buna Sandak Dağı, Dodurga Dağı deniyor.

2. Kilikia'daki Kragos (Erdem/Özoral, Antiochia and Cragum, TAD XXII 2, 1975, s. 55-71). Bu Kragos, kendi üzerindeki, denize bakan bir yamaç düzlüğünde kurulmuş Antiokheia kenti dolayısiyle ün kazanmıştır, daha doğrusu o kentin (diğer Antiokheia'lardan ayrılması için) "Kragos'taki Antiokheia" diye anılması yüzünden ün kazanmıştır. Antalya ilinde, Gazipaşa'nın güneydoğu yakınındadır.

KRAKA. Güney Kappadokia'da, Melitene'nin (Eski Malatya/Battalgazi) 25 km. kadar kuzeyinde bir yol üstü kasabası; Peutinger Tablosunda gösterilir. Adının kökeni, anlamı için bkz. yukarıda Karaka, Karka, Kragos.

KRAMBOUSA. Ad, bu biçimiyle, eski Hellen dilinden gelmiş, "Lâhanalı" anlamında görünüyor ve Zgusta (s. 302) adın Hellen kökenli olduğunu söyleyiveriyor. Oysa bu adı taşıyan yerler hiç de lâhana üretimi yapılacak yerlere benzemiyorlar; üçü de Anadolunun Akdeniz kıyısındadır ve en az ikisi kesinlikle adadır (üçüncüsü dahi ada olabilir). Güçlü olasılıkla, burada da Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulması durumu karşısındayız.

1. Krambousa. Kilikia bölgesi kıyısında, Kelenderis/Aydıncık doğusunda bir ada (Ruge, RE Krambousa maddesi No. 2).

2. Krambousa. Strabon'un (14 V 5) andığı, yine Kilikia bölgesi kıyısında, Silifke ile Korykos (Cennet Obruk'u) arasında bir diğer ada. Bugün, Kızkalesi.

3. Krambousa. Lykia bölgesi kıyısında, doğu yanda, Strabon'a göre (14 III 8 sonu) anakarada bir yer, Ptolemaios'a (5 V 9) ve Plinius'a (V 131) göre bir ada.

Krana. Atina'lılara verilen ve Atina'da Hellenleşme öncesi Pelasgos kültürü dönemiyle bağlantılı bir ad, Krana'lılar (Hellen dilinde: Kranaoi) adı idi. Kente de Kranaa Polis deniyordu ve bu ad, kentin kayalık bir dorukta bulunduğuna işaret ediyordu (Honigmann, RE Kranaoi maddesi). Adın öz biçimi, Luwi/Pelasgos dilinde Kra-(wa)na, Doruk-sal'dır (bkz. Kar, wana). Aynı sözcük Hellen diline, "Kayalık, yalçın" anlamında Kranaos/Krane olarak da geçmiştir.

KRANOSAGA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınında Kumdanlı yöresinde bulunan yazıtlarda adı geçen ve o yörede varlığı böylece öğrenilen bir yerin ya da yerleşim biriminin adı (Ruge, RE Kranosaga maddesi). Lokalizasyonu yapılamamıştır. Zgusta (s. 302) yine adı Hellen kökenine bağlayıveriyor, "Kayalık, yalçın" anlamındaki Kranaos'tan türetildiğini söylüyor. Oysa Hellen dilinde hiçbir takı ya da sözcük Kranaos'a eklenmekle Kranosaga diye bir ad türetemez ve Kranosaga adı o dilde anlam taşımaz. Zaten gerçekte Hellen dilinin Kranaos'u da Luwi kökenlidir; bkz. Krana.

KRASSOS. Phrygia'da, Porsuk Çayı Ovasının, Akkilaion kenti (Ramsay'e göre, şimdiki Alpu) dolaylarında bulunan bölümüne Krassou Pedion, yâni Krassos Ovası deniyordu (Ramsay, s. 135 ve s. 156 No. 82); orada, Bizans askerî yolu üzerindeki bir kentçik de Krassos adını taşıyordu (Ramsay, s. 234 dn. 2 ve s. 487 başı).

Krassos adı Anadolu kökenlidir, Kra-(a)ssos ögelerinden türetilmiştir, Doruk-kenti demektir. Bkz. Kar, Assa.

KRATEİA/KRATİA/KRETİA. Adın son biçiminde dahi, Lâtin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile; demek ki o biçimin de aslı Kratia'dır. Bütün bunlar, Bolu iline bağlı ilçe merkezi Gerede'nin adının ilkçağdaki, Hellen ağzına uydurulmuş biçimleridir. Kent, adının bu biçimleriyle, Ptolemaios'ta (5 I 3), Hierokles'te, Piskoposları gösteren listelerde anılır. Bir aralık adına Flaviopolis de denmişti; bkz. Flaviopolis.

Krateia/Kratia adı, aslında, Hellen dilinin "Güç, kuvvet" anlamındaki Kratos sözcüğünden gelmediği gibi, Girit göçmenleri nedeniyle kente konmuş, Kreta/Girit adı ile o yüzden tarihsel bağlantısı olan bir ad da değildir. Fakat Kreta/Girit adının öz biçimi ile Krateia/Gerede adının öz biçimi gerçekten de bağlantılıdır ve bu bağlantı her iki adın Luwi dilinde aynı ögelerle türetilmiş, aynı anlamda bulunmasından ileri gelir. Her iki adın aslı kanımca Kra-(a)da, Doruk-lu ögelerinden türetilmiş Krada'dır (bkz. Kar/Kra, -ada). Girit'in ünlü İda doruğunu anımsayınız; Gerede dahi, doruğu 1440 m. yükseklikte olan Esentepe'nin güney yamacı üst bölümünde, doruğa yakın, 1310 m. yüksekte kurulmuştur.

Olası bir duraksamayı gidermek için belirtelim ki, Girit'in ilkçağdaki adı Lâtin yazımına Kreta biçiminde aktarıldığı halde, orada e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanır. Sondaki a'nın da aynı harfle yazıldığı olur, hatta İon boyu'nun yazımında hep böyle yapılmıştır (İliada, II 649; Odysseia III 191 vs.) Dolayısiyle, adın daha doğru biçiminin Krata olduğu kuşkusuzdur. Luwi dilinde d/t ayırımı olmadığını, bu iki sesin birbiri yerine kullanılabildiğini de ayrıca anımsatalım. Dolayısiyle Krada ya da Krata, aynı adın iki yazımıdır.

KREMNA. Pisidia'da ilkçağ kenti. Önemli kalıntıları, Burdur ili Bucak ilçesi merkez bucağına bağı Girmeyi (şimdi, Çamlık) Köyü yakınındadır. Köyün eski adı Girmeyi'nin

Kremna'dan bozma olduğu açıktır. Kent, Strabon'da (12 VI 5) anılır.

Kremna adı, ilk bakışta, Hellen dilinden gelmiş görünür, çünkü o dilde kremnamai, "asılı olmak", kremnos da "dik yamaç, uçurum" anlamına gelir. Ancak Hellen dilinde Kremna diye bir sözcük yoktur. Bu yönden, "Sundwall'ın tersini söylemesine rağmen Kremna adı Anadolu kökenli değil Hellen dilindendir, kremnos sözcüğü ile bağlantılıdır" diyen Zgusta (s. 303) haksızdır.

Kremna adının, Lâtin yazımında e ile gösterilen sesi, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta ile karşılanır ve böylece adın aslında Kramna olduğu anlaşılır. Bu ise, Luwi dilinde Kra-(u)mna, Doruk-Halkı'ndan başka şey değildir (bkz. Kar, uma/umna). Kent gerçekten de, yakından geçen Aksu çayı'nın vâdisine egemen bir tepe üzerindedir ve ilkçağda pek beğenilen türde bir konumu vardır: Kente yalnız bir yandan (batıdan) ulaşılabilir, geri kalan yanları sarp uçurumdur.

KRENASA. Trabzon doğusunda denize dökülen Değirmen Dere'nin yukarı bölümünde, ilçe merkezi Maçka'nın güney ilerisinde Kıransu adının Bizans çağındaki biçimi (Bryer, yazı XII s. 55'deki harita). Bu adın (e'si Hellen yazımında dahi epsilon ile) Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı belki Kappadokia dilinde Kranassa, "doruksal köy" idi. Bkz. Krana, Assa.

KRENE. Hellen dilinde: "Pınar, çeşme". İzmir ilindeki ilçe merkezi Çeşme'nin eski adı (Bürchner, RE Smyrna maddesi, s. 735 satır 29).

KRENİDES. Karadeniz kıyısında, Ereğli ile Filyos arasında bir yer; belki Kilimli ile Karabucak Deresi arasındaki buruncuk. Arrianos'un Karadeniz kıyılarını anlatan yapıtında anılmıştır (Ruge, RE Krenides maddesi). Adı, Hellen dilinde "Kaynaklar" demektir.

KRESSA. Lâtin yazımındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Böylece adın aslının Krassa olduğu anlaşılır ve Hellen dilinde "Giritli" anlamını belirtmekle birlikte, Luwi dilinde de anlam taşır: Kra-(A)ssa, Doruk-Yerleşimi. Bkz. Kar, Assa.

Anadoluda bu adı taşıyan iki yer biliyoruz:

1. Karia bölgesinde, Bozburun Yarımadasının güneydoğu yanında bir liman. Plinius'ta (V 104) anılmıştır.

2. Byzantion'lu Stephanos'a göre, Gerede'nin ilkçağdaki adlarından biri. Karş. Krateia.

Kreta. Girit'in ilkçağdaki adının Lâtin yazımına uydurulmuş biçimi. Kökeni ve anlamı konusunda bkz. Krateia.

KRETOPOLİS. Pisidia'da, Kabalia yöresinde kent. Ptolemaios'ta (5 V 5) adı böylece geçer; başka bazı kaynaklarda ise (Polybios, 5 LXXII 5; Diodoros, 18 XLIV 2, XLVII 4) Kreton Polis olarak anılmıştır. Adın birinci biçiminde Kreto bölümünün o'su omikron ile yazılır ve bu ad, "Girit Kenti" anlamında imiş izlenimi uyandırır. İkinci biçimde Kreton'un o'su, Hellen yazımında, omega'dır ve bu yazım, "Giritlilerin Kenti" anlamında imiş izlenimi uyandırır. Oysa Hellen yazımında Girit, Giritli anlamındaki sözcüklerde Kre bölümünün e'si hiçbir zaman epsilon (E) ile yazılmayıp mutlaka eta (H) ile yazıldığı halde, şimdi sözünü ettiğimiz kentin adı her iki biçimde epsilon ile yazılmaktadır. Demek ki Kreto, Kreton edilmiş sözcük gerçekte Anadolu kökenlidir. Aslında güçlü olasılıkla Kra (=Doruk) sözcüğünden türetilmiş idi. Nitekim, ilkçağ kentinin yeri tartışmalı ise de, Özsait (Pisidya/2, s. 114-115) bu kentin, ilçe merkezi Bucak'ın kuzeybatısında, İncirdere Köyünün yakınında Sivritepe üzerindeki tarihsel kent kalıntıları alanına lokalize edilmesi gerektiğini savunmaktadır; Sivritepe'nin adına dikkat ediniz.

KRİANOS. Edremit yakınlarında bir dere. Plinius (V 122) anmıştır. Adı, bu biçimiyle, Hellen dilinde, "Koç'lu" anlamında görünür ("Koç" anlamındaki Krios sözcüğünden). Ancak, gerçekte Anadolulu bir adın Hellenleşme döneminde çarpıtılmış biçimi de olabilir.

KRİGOS. Bizans imparatorluğunun, gündüzleri büyük aynalarla güneş ışığını yansıtıp parıltı gönderme yoluyla, geceleri de ateş ışığıyla uzaktan haber ulaştırmaya, özellikle düşman ordusunun sınırı geçtiğini bildirmeye yarayan haberleşme sistemini oluşturan, geriden haberi alıp ileriye iletme merkezlerinin bulunduğu yerlerden biri. Theophanes'in Continuator'u (=Devamcısı) diye bilinen yazarın yapıtında Krizos Dağı, tarihçi Kedrenos'un yapıtında Kirkos, İmparator Konstantinos Porphyrogennetos'un (913-957) yapıtında Krigos adıyla anılır. Osmaneli ile Söğüt arasında, adı şimdi Türk ağzında Karakoz Tepe edilmiş dağ olduğu kanısındayım (bkz. Umar, THİT 2. bsl., c. I/1, s. 126).

KRİOS. Sipylos Dağından (Manisa Dağı ve uzantıları) çıkarak kuzeye akıp Hermos/Gediz'e katılan Alsos Deresinin bir diğer adı; Pausanias (7 XXVII 12) anmıştır. Bu, Plinius'da (V 119) Cryos (yâni, Kryos; Hellen dilinde: "Soğuk") diye sözü edilen derenin aynı olmalıdır. Kasdedilen, Kemalpaşa'dan çıkan Nif Çayı'dır (Bürchner, RE Kryos maddesi). Adın Krios biçimi, Hellen dilinde "Koç" demektir. Baskın olasılıkla gerek Krios gerek Kryos, derenin Anadolulu kökenden gelme adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimleri idi.

KRİTALLA. İÖ 481 yılında Anadolunun Kappadokia bölgesinde varlığını Herodotos'tan (VII 76) öğrendiğimiz bir kent. Tam yeri bilinmiyor. Görünüşe bakılırsa adı Kr(a)-ida-la, Doruk-orman-cığı ögelerinden türetilmiştir.

KRİTHEA. Gelibolu Yarımadasının güney ucundan 9 mil kadar uzaklıkta bulunan ve şimdi Kirte denen yerdeki ilkçağ kentçiği. Ptolemaios'ta (3 XI 9) anılmıştır. Adı, Hellen dilinde "Arpa" anlamına gelen Krithe'den türetilmiş görünüyor. Krithea/Kirte'deki köyün adı şimdi Alçıtepe'dir. Bu köy Eceabat ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

KRİTHİNE. Themisonion/Karahöyük'te bulunan İÖ 3. yüzyıldan kalma bir yazıtta adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri bilinmeyen bir köy ya da kasaba (Ruge, RE Krithine maddesi). Hellen dilinde "Arpalı" anlamına gelen bu ad, aslında, Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olabilir.

KRİTHOTE. O'su Hellen yazımında omega, e'si eta ile. Gelibolu Yarımadasında, Gelibolu'nun kuzey yakınında bir kasabanın adı; Plinius'ta (IV 48) anılmıştır. Strabon çağında yıkıntı durumundaydı. İÖ 350 dolaylarında para bastığı biliniyor. Bunun da adında Krith- bölümü, adın, Hellen dilinde "Arpa" anlamına gelen Krithe'den türetildiği izlenimi uyandırıyorsa da, bütün olarak adın o dilde anlamı yoktur. Demek ki bu, Hellen'ler öncesi kültür döneminden kalma bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir. Karş. Kritalla.

KROBİALOS. Paphlagonia bölgesinde, Kromna'nın (bkz. Kromna) yakınında bir kıyı kenti. Rodoslu Apollonios'ta (II 942) ve Byzantion'lu Stephanos'ta anılmıştır. Tam yeri bilinmiyor (Ruge, RE Krobialos maddesi). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Karş. Kobialos.

Kroisos. Hellen ağzında Kroisos biçimine bürünmüş Lydia'lı kral adının, öz biçiminde, güçlü bir olasılıkla, tıpkı Hellenleştirilmiş Krassos adı gibi (bkz. Krassos), Kar/Kor/Kra ("Baş"; buradan: Başkan, Bey; ya da, Doruk, Çıkıntı, Uç) sözcüğü ile Assa/assos ("Yerleşim"; buradan: Köy, Kasaba, Kent) sözcüklerinden türetilmiş, Korassuwa gibi birşey olduğu ve o ad içinde Korassa, Doruk-kenti bölümünün Sardeis'deki yukarı hisarı kasdettiği kanısındayım. Buna, THİT 2. bsl., c.I/1 s. 124'de değinmiştim. Şimdi ikinci bir olasılığın da varlığını görebiliyorum: Lydia, Anadolunun Luwi'ler döneminde Assuwa (Hellen ağzında, Asia) denen bölümünde idi ve Sardis halkının bir boyuna da Asias/Asiados

Halkı deniyordu; dolayısiyle, Kor-Assuwas, Assuwa'nın Beyi anlamına gelir ve Kroisos adının aslı, Kor-Assuwas, bu anlamda da olabilir.

KROKE. Hellen dilinde: "Çakıllı Kumsal". Menderes kıyısında bir ilkçağ köyünün adı. Köyün varlığı, yörede bulunan yazıtlardan öğrenilmiştir, tam yeri bilinmiyor (Bürchner, RE Kroke maddesi, No. 2).

KROMMYON (Burnu). Krommyon, Hellen dilinde "Soğan" demek ise de, eski Luwi bölgelerinde karşımıza çıkan Krommyon *Burnu* adlarının, Kromna'dan Hellen ağzına uydurulmuş bulunduğu, güçlü olasılıktır. Bkz. Kromna.

1. Krommyon Burnu. Anadolunun Kıbrıs'a en çok yaklaşan uzantısı, Anamur Burnu'nun uç bölümü (Strabon, 14 V 3).

2. Krommyos Burnu. Kıbrıs'ta, şimdi Kormacit Burnu dediğimiz burun (Strabon, 14 VI 3). Tavanın sapı gibi kuzeydoğuya uzanır.

KROMMYONESOS. İzmir Körfezindeki adacıklardan biri. Plinius (V 138) anmıştır. Hangisi olduğunu saptayamıyoruz. Adı, Hellen dilinde Krommyon (=Soğan), Nesos (=Ada) ögelerinden türetilmiştir, Soğan Adası demektir.

KROMNA. Bu ad, Hellen dilinde anlam taşımaz. Luwi/Pelasgos dilinde ve ardılı dillerde "Baş" (buradan: Başkan, Bey; ya da, Doruk, Çıkıntı, Uç) anlamındaki Kar sözcüğünün çeşitlemelerinden biri olan Kro köküne, "-insanı, -halkı" anlamındaki umna takısının eklenmesiyle türetilmiştir, "Çıkıntının halkı" demektir. Bkz. Kar, uma/umna.

1. Kromna. Paphlagonia kıyısında, İliada'nın (II 855) andığı bir kent. Bir zamanlar bulunduğu yer, Kurucaşile'nin (pek dönemeçli kara yolu üzerinden) 8-9 km. doğusunda, küçük bir dil çıkıntısı biçiminde denize uzanan yarımadacıktır (Umar, Paphlagonia, s. 17).

2. Kromna. Trabzon'un güneydoğu ilerisinde, Torul ile Leri/Yağmurdere arasındaki yörenin ve oradaki köyün adı. Rumlaşma döneminde Kromni; i'si eta/ita ile, o'su, yukarıda No. 1'dekinin o'su gibi, omega ile (Bryer, yazı XVII ve s. 37 dn. 3). Burada, 19. yüzyılda, 1850'lerde kullanılan adları ile Mohora, Alithinos, Alhacandon, Karnalandon, Samanandon/Samananda, Rustamandon, Gluvena, Zahmatandon/Çahmanandon, Sarandon/Serandon, İmera/Yimera köyleri bulunuyordu. Sıraladığımız adların hemen hiçbirinin Hellen dilinde anlamı yoktur; yalnız Alithinos sözcüğü Rumcada (i'si eta/ita ile) "gerçek" (sıfat) anlamına gelir; Sarandon adı da, "Saranda(=40) halkının" diye anlaşılabilir. Adların çoğundaki -andon (o'su Hellen yazımında omega ile) bitişi, Hellen dilinde, "-anda'lıların" anlamını verir; demek ki bütün bu -andon'lu adlar gerçekte Kappadokia dilinden gelme -anda'lı adlardır. Bkz. wanda.

Kromnos. Yunanistanın Arkadia bölgesinde bir kalenin adı (Xenophon, Hellenika, 7 IV 21). Yukarıda incelediğimiz Kromna adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olduğu açıktır.

Kromyon. Yunanistanın Argolis bölgesinde bir yer. Pausanias'ın (2 I 3) aktardığı Hellen destan inancı, bu yer adını açıklamak için, Tanrı Poseidon'un oğlu Kromos diye birini uydurmuştu; Kromyon adı sözde bu Kromos ile bağlantılı imiş, "Kromos Yeri" demekmiş. Adın aslı, Kro-(u)ma olsa gerektir. Bu, Kromna'nın aynıdır; yalnız bunda, "-insanı, -halkı" anlamındaki umna/uma takısının umna biçimi değil, uma biçimi kullanılmıştır.

KRYA. Plinius'ta (V 103) Crya; Byzantion'lu Stephanos'ta Krya; Delos Birliğine hangi kentin ne kadar katkı ödediğini gösteren Atina yazıtlarında Kryassos yâni Krya-Assos, Krya Kenti (bkz. Assos). Fethiye Körfezine batı yandan uzanan bir burun çıkıntısı üzerinde kent. Hellen dilinde "Soğuk" anlamına gelen Kryos/Krya ile ilgisi olmayan adı

Anadolu kökenlidir ve öz biçimi kanımca Kruwa yâni Kr(a)-uwa, Çıkıntı-lık'tır. Bkz. Kar, uwa.

KRYA PEGE. Hellen dilinde: "Soğuk Pınar". 1068'de imparator Romanos Diogenes'in, ordusuyla İstanbul yönünden Sivas'a giderken, Sivas öncesinde konakladığı yerin adı (Ramsay, s. 295).

KRYOS (Çayı). Bkz. Krios.

-ksa (bitişi). Keza, -xa. Bu ögeyi, ilkçağ Anadolusunda, hemen hemen yalnız Lykia, Kappadokia ve Pontos Kappadokia'sı bölgelerinde, bazı tarihsel adların sonunda görüyoruz: Arasaxa, Araxa, Armaxa, Arymaxa, Dandaxina (yâni Danda-ksa-ina), Kamaxos gibi. Mesopotamia'daki Kounaxa da, güçlü bir olasılıkla, adının sonunda aynı ögeyi kullanmıştır.

Bu gibi adların -xa bitişleri, Hellen ya da Roma'lı yazarların yapıtlarında karşılaştığımız çarpıtılmış biçimler olabilir kuşkusu içindeyken, Lykia dilinde, Lykia yazısıyla yazılmış öz Anadolulu bir belgede, Xanthos Yazıtında Lykia tanrısı Turakssa'nın adıyla karşılaşınca, anlıyoruz ki, bu -xa ögesi, İÖ 1. binyıl Anadolu dillerinin gerçekten kullandığı bir sözcüktür.

Çağımızda, özellikle Pontos Kappadokia'sı bölgesinde görülen -kse bitişli yerleşim birimi adlarının sayısı da hayli boldur: Emekse, Endekse, Ferekse, Findekse, Gebekse, Gendekse, Vekse gibi. Bunlar da, şimdi incelediğimiz -ksa ögesini içeren tarihsel adların çarpıtılmış biçimleri olsa gerek; bkz. -ekse.

Türkiyede karşılaştığımız, tarihselliği tarihsel belgelerde anılmalarıyla kanıtlanan -ksa'lı (ya da, -xa'lı) adların örneklerini inceleyince görüyoruz ki, Turakssa bir tanrı adı olduğu gibi, diğer -xa'lı adların başındaki öge dahi, anlamını görebildiğimiz bütün örneklerde, bir tanrıyla yahut sunakla ilgilidir. Buna bakarak, -ksa'nın, "Tapınak" anlamında bulunduğunu anladığımız, Luwi dilinin Kas sözcüğünün (bkz. Kas) İÖ 1. binyıl Anadolu dillerindeki biçimi olduğunu sanıyorum. Gerçekten de bu yorum, her birini kitabımızda alfabetik dizide kendi yerinde ele almakla birlikte şimdi topluca gözden geçireceğimiz -xa'lı, -ksa'lı ad örneklerinde pek yerli yerine oturmaktadır:

1. Arasaxa. Kappadokia kenti. Adı, Ar(a)-assa-ksa, Sunak-kentinin-tapınağı ögelerinden türetilmiş görünüyor. Bkz. Ara, assa.

2. Araxa. Lykia kenti. Görünüşe bakılırsa, Araxa adı, Ara-ksa ögelerinden türetilmiştir, Sunak Tapınağı yâni "Sunağı olan tapınak", ya da, "Eskiden sırf sunak yeri olan alanda kurulmuş tapınak" anlamındadır.

3. Armaxa. Kappadokia kenti. Adı, Luwi'lerde "Ay" anlamına gelen ve ayrıca, Ay'ı simgeleyen tanrının adı olan Arına sözcüğü ile, şimdi incelediğimiz ksa'dan türetilmiştir. "Ay tanrı tapınağı" anlamında olsa gerek.

4. Arymaxa. Lykia kenti. Bu ad, Ar(a)-uma-ksa ögelerinden türetilmiş, Sunak-halkı-tapınağı anlamında görünüyor. Bkz. Ara, uma.

5. Dandaxina. Kappadokia kenti. Bunun adı, Danda, ks(a), ina ögelerine ayrılabilir. Danda/Dada, Anadolu baş tanrısının adlarından biridir; bkz. Dada, Danda. Buna göre, adın anlamı gerçekte Dada-ks(a)-ina; Dada-tapınağı-sal, "Dada tapınağı yeri"dir.

6. Emekse. Eski Lydia bölgesinde varlığını sürdüren bir köy. 1946'da Kütahya ili Uşak ilçesi Ulubey bucağına bağlı idi. Adının aslı Ama-ksa, "Ana Tanrıça Tapınağı" olabilir. Bkz. Ama.

7. Endekse. Eski Pontos Kappadokia'sı bölgesinde varlığını sürdüren bir köy. Şimdi,Ocakbaşı Köyü. Endekse adının aslı Anda-ksa, daha doğrusu Ada-ksa, "Tanrıça Ada

Tapınağı" olabilir. Bkz. Ada, Anda.

8. Gendekse. Eski Pontos Kappadokia'sı bölgesinde varlığını sürdüren bir köy. Tokat ili Erbaa ilçesi Doğanyurt bucağına bağlıdır. Adının aslı Kanda-ksa, Kanda Tapınağı olsa gerektir. Bkz. Kanda; karş. Kandyba'dan Gendeve.

9. Kadaruksa. Yine eski Pontos Kappadokia'sında varlığını sürdüren bir köy. Adının aslı Ka(n)da-(a)ru(wa)-ksa, Kanda-sunaklığı-tapınağı olabilir.

10. Kamaxos. Phrygia bölgesinde tarihsel köy. Adının aslı Kamaksa olmalıdır: K(uwa)-Ama-ksa, Kutsal-Ana-tapınağı. Bkz. Kuwa, Ama, Kama.

11. Kounaxa. Anadoludan İran'a giden tarihsel yol üzerinde bir Mesopotamia kasabası; Genç Kyros'un oradaki savaşı ve ölümüyle ünlenmiştir. Fırat Irmağının kıyısında idi.

12. Pandaxa. Karia bölgesinde, Kaunos yakınlarında bir köy ya da kasaba.

13. Turakssa. Xanthos Yazıtında anılan Lykia tanrısı. Adının Tura bölümünü anlamak zor olmuyor. İleride daha ayrıntılı olarak göreceğimiz üzere (bkz. Tu) Tu, aslında, Otu/Otys'ten başkası değildir. Tura da, Tu-(u)ra, Yüce Otys olur; bkz. ura. Turakssa konusunda ek bilgiler için bkz. Turakssa.

KTİMENA. Pisidia'da, tam yeri bilinmeyen bir köyün adı (Ramsay, s. 461). Zgusta (s. 307), her zaman yaptığı üzere, Hellen dilinde anlamı olmayan bu adı, Hellen dilinin söylenişte az çok benzer bir sözcüğü ile bağlantılandırıveriyor ve onun, "inşa etmek, kurmak" anlamındaki Ktizo fiilinden geldiğini söylüyor. Kanımca Sundwall'ın, adı Anadolu kökenli sayması doğrudur.

Kubaba. Keza Kubala, Kybele. Bu adın en eski biçimi olarak bilinen Kubaba'nın Semitik kökenli olduğu, yaygın bir kanıdır. Oysa Kuwa sözcüğünün Luwi dilinde, yalnız "iyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamında öntakı niteliğiyle kullanılmayıp bir de özel olarak Ana Tanrıçayı anlattığı ortaya çıkınca (bkz. Kyma/Kyme,Kuwa); diğer yandan, Luwi dilindeki uwa takısının, çeşitli anlamları (ana anlamı: "-lık") arasında, "-lık yapı"yı anlattığı Brandenstein tarafından açıklanınca (bkz. Alabanda) ve dolayısiyle, tanrı adlarından sonra uwa takısını kullanmakla oluşturulan sözcüklerin, o tanrıya özgü yapıya, onun tapınağına işaret ettiği anlaşılınca (örneğin Kandyba; aslı Kanda-uwa, Kanda Tapınağı); Kuwawa'nın da Luwi dilinde "Ana Tanrıça Tapınağı"nı anlattığı artık pek açıktır. Kubaba adının kökeni bu Kuwawa olabilir.

Kudlapema. Milâs yakınında bulunan bir yazıtta, "Apolloniou Koudlapemeos" (Kudlapema'lı Apollon'un) deyişi vardır. Bu Kudlapema'nın ne olduğu anlaşılamamıştır (Ruge, RE Kudlapema maddesi).

KÛFİ (Çayı). Bkz. Kouphos.

Kula (sözcüğü). Kullandos, Kyllene gibi adlar içinde Kulla olarak da geçtiği görülür. Bu, Luwi dilinin bir sözcüğüdür ve Kulaziti (Kula İnsanı) gibi pek çok adın türetilmesinde kullanılmıştır (H. Ten Cate, Luwian Population Groups, s. 150-151). Ten Cate, anlamının bilinmediğini söylüyor ve Hellenleşme döneminden kalma, Hellen dilindeki yazıtlarda Koulas biçiminde geçen adın da bu olduğunu belirtiyor (H. Ten Cate, s. 191 ve orada dn. 4).

Görebildiğim kadarıyla, ad, Luwi dilinde ve onun ardılı Anadolu dillerinde, iki anlamda kullanılıyordu:

a. Birinci olarak, Kula, bir tanrı adı idi (Brandenstein, RE Suppl. VI, Kleinasiatische Ursprachen maddesi, s. 180-181). Kanımca, bu anlamdaki Kula, aslında Ku(wa)-la, Kuwa-cık, Kuwa'nın Yavrusu ögelerinden türetilmişti ve Artemis'i kasdediyordu. Gerçekten, Luwi dilinde uwa sesinin genel olarak u biçiminde kısaltılmışının kullanılması pek yaygındı,

bunu biliyoruz (bkz. Hyllarima). Nitekim Hellen yazımına Kyma/Kyme biçiminde aktarılan Kuma kentinin adında da, Ana Tanrıça'yı kasdeden Kuwa, Ku biçiminde kullanılmıştır: Ku-(u)ma, Ku (=Kuwa, Ana Tanrıça) Halkı. Tanrı adından sonra gelen -la (=cık) takısının o tanrının yavrusunu anlattığı Attala, Satala örneklerinde görülmektedir.

b. İkinci olarak, Kula'nın "Sarı" anlamında, kendi başına bir sözcük olduğu kanısındayım. Gerçekten, Hitit belgelerinde bir Khulana Irmağı anılır ve bunun adı, çivi yazılı belgelerde, Akkad/Asur/Babil yazısının "Sarı Irmak" anlamına gelen ideogramları ile yazılmaktadır (H. Ertem, CAD s. 195). Kula sözcüğünün, Türkçede, at rengi olarak, sarı ile açık kahve arası rengi anlatması (Kaşgarlı Mahmut, Divan ü Lûgat it Türk, TDK basımı, c. 3 s. 233) bir rastlantı mıdır, bilmiyorum; belki sözcük, Tarkhun adı gibi, Sogd dili aracılığıyla Türkçeye geçmiştir.

KULA. Bu adın kökeni ve anlamı yukarıda incelendi.

1. Kula. Manisa iline bağlı ilçe merkezi. Kentin, Bizans çağı boyunca kilise örgütünün ve devletin belgelerinde Hellen dilinden gelme bir ad (belki Opsikion) taşımış olabileceğine itirazım yoktur. Ancak, Anadoluda böyle yeni uydurma adların, binyıllar boyunca kullanılsalar bile, kentin eski adını unutturamadığının ve sonunda kendilerinin unutulduğunun pek çok örneği bulunduğunu anımsayalım. Karş. Kyalos.

Varlık (Germiyan Oğulları, s. 47) Kula adının Bizans tarihlerinde (?) Küle olarak geçtiğini söylüyor, bir yollama yapmıyor. Söylediği olanaksızdır, çünkü eski Hellen dilinde y (üpsilon) harfinin ü değerinde olmasına karşılık, Bizans çağında aynı harfin i değerini almasından sonra, Rumcada ü değerinde bir harf olmadığı gibi ü sesini verecek bir yazım biçimi de yoktur.

2. Kula. Delice'nin Kızılırmak'a karıştığı yerde, doğu kıyıda köy. Çorum ilinde, ilçe merkezi Sungurlu'nun kuzeybatı ilerisindedir.

3. Kula. Kırklareli ili Kofçaz (=Kofcağız) ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

4. Kula. Niğde ili merkez ilçesi Çiftlik bucağına bağlı köy.

KULAPA. Eskişehir ili Çifteler ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Şimdi Gökçekuyu edildi. Kulapa adı, Kula ve Pa ögelerinden türetilmiştir, Kula'nın suyu demektir, keza Kula (=Sarı) Su anlamını da belirtebilir. Bkz. Kula, Pa. Köyün yeni adı Gökçekuyu'nun da su ile ilgisine dikkat edelim.

KULLANDOS. Trabzon ili Vakfıkebir ilçesi Çarşıbaşı bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Serpil. Kullandos adı, çok açıktır ki, Kula kök sözcüğü ile, -lı (buradan, keza, "-tapınıcısı") anlamında wanda/anda takısından türetilmiştir, Kula Tapınıcısı (halk) demektir. Bkz. Kula, wanda; karş. Adanda. Amanda, Otranda. Köy, aşağıda sözü edilecek olan Kyllandos'un adaşıdır.

KULP. Adın kökenini aşağıda No. 1'de ele alıyoruz.

1. Kulp. Diyarbakır ilinin kuzeydoğu yanında ilçe merkezi kasabanın adı, keza oradan geçen çayın (Kulp Suyu) adı. Kulp Suyu, Batman Çayını oluşturan başlangıç kollarından biridir.

Bu Kulp kasabası, Herzfeld'e göre (s. 147) Asur belgelerinde anılan Ullubu kenti ile aynıdır. Biz ekleyelim: Demek, adı, onun adının öz biçiminin başına, Luwi dilinin "iyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamındaki ya da ("Kutsal" anlamı dolayısiyle) "Ana Tanrıça" anlamındaki Kuwa öntakısının (bkz. Kuwa) getirilmiş biçimidir.

Ullubu'nun kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım. Belki Ulapa yâni Ula-Pa, Koruluk-Suyu idi; bkz. Ula, Pa. Böyle idiyse, yukarıdaki düşünceye göre, Kulp adının öz

biçimi Kulapa'dır.

2. Kulp. Kars iline bağlı ilçe merkezi Tuzluca kasabasının eski adı. Bu da yukarıda No. 1'deki Kulp adıyla aynı kökenden mi geliyordu, saptayamadım. Yararlandığım Ermenice ve Kürtçe sözlüklerinde, bu dillerde Kulp diye bir sözcük görülmüyor.

KULU. Konya iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Kouloupene.

KULULU. Kayseri ili Bünyan ilçesi Akkışla bucağına bağlı köy; burada Geç Hitit'ler çağının önemli Luwi yazıtları bulunmuştur (Umar, THİT 2. bsl., c. I/2 s. 119). Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

KULUNCAK. Malatya ili Darende ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Bu kasaba, aşağıda göreceğimiz Kulunda'nın adaşı olsa gerek. Kolo/Kulu, Kouloupene adını incelerken belirttiğimiz üzere "Kıyı" anlamında bulunduğundan, Kulu-(wa)nda, "Kıyı-lı" adı, yerleşimin çay kıyısında bulunduğuna işaret ediyor. Kuluncak, Ayvalıtohma Çayının kıyısındadır.

Kulunda. Kazakistanda, İrtiş ve Obi ırmakları arasında bozkır niteliğinde bölgenin adı. Anlamı konusunda bkz. yukarıda Kuluncak. Kazakistandaki Karaganda adında ve diğer bazı adlarda Luwi dili ögeleri görmekteyiz.

KUMA'LAR (Dağı, ya da, Dağları). Afyon ilinde, Şuhut ile Sandıklı arasında; yakın zamanda Kükürtdağ diye uydurma bir ad aldı (Afyon 1973 İl Yıllığı, s. 11). Buradaki Kuma'nın aslı Türkçedeki Kuma olmayıp Kyma/Kyme adında da karşımıza çıkacak olan Anadolulu Kuma yâni Ku-(u)ma, "Ana Tanrıça Halkı" sözcüğü mü idi, bilmiyoruz. Afyon yöresi Ana Tanrıça tapkısının en güçlü olduğu yörelerden idi; bkz. Amorion, Dindymon, Pessinous.

KUMDANLI. Bkz. Ganzaenos.

KUMMAKHA. Hitit belgelerinde anılan bir kent (H. Ertem, CAD s. 78). Cornelius (Geschichte der Hethiter, s. 318 dn. 14) bunun Kemah olduğu kanısındadır. Öyle olsun veya olmasın, Kamakha adı gibi Kummakha adı da Kuwa-Ma, "Kutsal Ana" ile bağlantılıdır.

KUMMUNU. Malatya-Maraş yöresine yakın bir Anadolu bölgesinin ya da kentinin İÖ 8. yüzyıl 2. yarımından kalma Asur belgelerinde geçen adı, ya da, asıl adının o belgelerde geçen az çok çarpıtılmış biçimi. Kummunu Kralı Kuştaşbi, Asur'lulara karşı, Urartu Kralına yardımcı birlikler gönderenlerden idi. Kummunu, Kommagene olamaz; çünkü Kommagene'ye Asur'luların Kutmukhi dediğini biliyoruz.

KUNDAN. Türkiyenin 1946 yılı yönetim örgütünde, Ordu ili Fatsa ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Yeni adını saptayamadım. Kundan adının aslı belki Kundana idi ve Luwi dilinde Ku(wa)-(wa)nda-(wa)na, "Kuwa-tapınıcısı halk-ülkesi" ögelerinden türetilmişti. Bkz. Kuwa, wanda, wana. Gerçekten, Kuwanda (Ana Tanrıça tapınıcısı halk) adının Hellen ağzında Kyinda olmuş bir çeşitlemesini biliyoruz: Ku(wa)-inda. Keza bkz. aşağıda Kundu.

KUNDU. Kyinda adının bozulmuş biçimi; bkz. Kundan, Kyinda.

1. Kundu. Kilikia'daki Kyinda Kalesinin adının, Asarhaddon döneminden kalma Asur belgelerinde geçen, Asur'luların kendi ağızlarına uydurulmuş biçimi (H. Ten Cate, Luwian Population Groups, s. 26).

2. Kundu. Türkiyenin 1946 yılındaki yönetim örgütünde, Antalya ili merkez ilçesi Aksu bucağına bağlı Bendemurat Köyünün bir mahallesinin adı. Bu da bir diğer Kuwanda/Kyinda olsa gerektir.

KUNDURA. Türkiyenin 1946 yılındaki yönetim örgütünde, Kastamonu ili Daday ilçesi

Azdavay bucağına bağlı (şimdi, Azdavay ilçesi merkez bucağına bağlı) Karakışla (Karakuşlu olmalı) Köyünün bir mahallesinin adı. Aslı, Kinda tanrıçanın adına, "Büyük" (buradan: Ulu, Yüce) anlamında ura sözcüğünün eklenmesiyle türetilmiş, Yüce Kinda anlamında Kind(a)ura idi sanırım.

KUNİSSA. Büyük Larousse, Kunissa maddesi, Gümüşhane ilindeki ilçe merkezi Şiran'ın ilkçağdaki adının Kunissa olduğunu söylüyor, dayanak göstermiyor. Oysa Honigmann'dan, Şiran'ın tarihsel adının Kherianon olduğunu öğrenmekteyiz; bkz. Kherianon.

KURA. Allahüekber Dağlarından doğup Ardahan Ovasını geçerek Azerbaycan'da Aras'la birleşen ırmak. İlkçağda adı Hellen ağzında Kyros idi. Bu adın kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamadım.

KURA-İ SEBA. Rize ilindeki ilçe merkezi İkizdere kasabasının 1933 yılına kadar kullanılan eski adı (Rize 1973 İl Yıllığı, s. 45). Osmanlının dilinde, Arapça sözcüklerle: "Yedi Köyler".

KURİN. Bkz. Asın Kurin. Her ne kadar Kürtçede "Sıpa" anlamında bir Kurin sözcüğü varsa da, Ege Denizi kıyısındaki Asın Kurin adının Kürtçe ile yahut Sıpa ile bir ilgisi bulunabileceğini hiç sanmıyorum.

KURKH. Kurkh Stel'i denen dikilitaşın bulunmasıyla üne kavuşan bir yerleşim. Şimdi Kürk edildi. Elazığ ili Sivrice ilçesinde, Hazar Gölüne dökülen Kurkh Suyu (şimdiki resmî adı, Kürk Suyu)'nun vâdisinde bir köyümüzdür. 1936'da ilçe merkeziydi; 1939'da, Hazar Gölü kıyısındaki Sivrice kasabası oradaki ilçenin merkezi oldu. Karş. Taskhinia. Kurkh adının aslı, belki, Ermenicede "Put, Tapkı heykeli" anlamında Gurk'tur ve bu ad Kürt ağzında, Kürtçenin "Kutup yıldızı" anlamındaki Kurkh (Qurx) sözcüğü ile özdeşleştirilmiştir.

KURSAURA. Hitit belgelerinde anılan bir Anadolu kenti (H. Ertem, CAD s. 80). Bunun sonradan Garsaura adı altında tanıdığımız kent (sonra Arkhelais, şimdi il merkezi Aksaray) olduğu, ad benzerliğine bakılarak, varsayılıyor. Bkz. Garsaura; orada belirttiğimiz üzere, iki adın kökeni ve anlamı aynıdır, ikisi de "Kutlu Koca Akarsu" anlamındadır. Aksaray, şimdi Mamasın Barajına dökülen Karasu Çayının üzerindedir.

KURTİK (Dağı). İl merkezi Muş kentinin güney yanıbaşındadır. Honigmann, s. 57'deki tahmine katılıp bu adın, Kurdik adlı bir Ermeniyle bağlantılı bulunmuş olabileceğini kabullenmek için hiçbir neden görmüyorum. Daha güçlü iki olasılık şunlardır:

a. Birinci olasılıkta, adın aslı, Kappadokia dilinden, Korda (=Doruklu) iken buna, -cık anlamında, Ermeni dilinin -ig veya Kürtçenin -ik takısı eklendi.

b. İkinci olasılıkta, ad Kürtçedir ve bu dilde Kurt (=Akbaba) sözcüğü ile -ik takısından türetilmiştir, "Akbabacık" anlamındadır.

Kurti'ler. İÖ 14. yüzyıl sonunda, Asur kralı Arik den İlu, bugünkü İran Azerbaycanı yöresinde, oğlu I. Adad Nirari'den kalma yazıtlarda adı Quti ya da Kurti diye aktarılan bir halkla çarpışmıştı ve bu halkın yurdunu ele geçirmişti. Quti, Kurti'nin, o çağdaki Asur'lularca Kürtlere verilen ad olduğu, daha doğrusu Gorduana/Gordyana Halkı anlamındaki adın onlar tarafından kullanılan biçimi olduğu sanılıyor (Herzfeld, s. 233-235).

KURTÜS. Bkz. Kızılkurtüs.

KURU ERİK (Limanı). Bafa Gölü güney ilerisindeki ucunda ilkçağ Teikhoussa kenti kalıntıları alanı bulunan büyükçe koy'un (Akbük Limanı'nın) girişinde, kuzeybatı yanda küçük bir koy (İngiliz Admiralty Haritası, No. 1546). Adının tuhaflığı dikkatimizi çekmişken, onun batı yanında denize uzanan yarımadacığın Kyriaki (Rumcada: 1. Kyrios'a

yâni Efendi'ye, Tanrı'ya yahut İsa'ya ait; 2. Pazar günü) Yarımadası olarak işaretlendiğini görüyoruz ve Kyriaki'nin Kuru Erik'e döndüğünü anlıyoruz.

KURUKANDİL (Tepe). Toroslarda, ilçe merkezi Göksun'un kuzeydoğu ilerisinde, 2760 m. yüksekliğe ulaşan tepe. Adının Kurukand- bölümünün aslının Krakanda yâni Kra-ka-(wa)nda, "Doruk-yeri-olan" olduğu kanısındayım. Bkz. Kar, -ka, Karka, Kraka, wanda.

KURUKÜMES (Dağı). Muğla ilinde, Milâs'ın kuzeydoğusundadır, 1373 m. yüksekliğe ulaşır (Muğla 1973 İl Yıllığı, s. 43). Adının aslı Krakuma yâni Kra-k(a)-uma, "Doruk-yeri-halkı" iken, bunun, Hellen dilinde dağ adları eril olacağı için, Hellenleşme döneminde sonuna bir -s alıp Krakumas'a, o adın da Türk ağzında Kurukümes'e çevrildiği kanısındayım.

KURUM. Bkz. Kromna, No. 2.

KUSSAR. Hitit tarihinin erken döneminde adı geçen, Hattusa'dan pek uzakta olmaması gereken bir Anadolu kenti (H. Ertem, CAD s. 81). Tam yeri saptanamamıştır. Adının kökenini, türetiliş ögelerini ve anlamını da bilmiyoruz. Belki aslı Luwi dilinde Kussaura idi; bkz. aşağıda Kusura.

KUSURA. Anadoluda birkaç kez karşılaştığımız bir köy adı. Kökenini ve anlamını güvenle saptayabilmiş değiliz. Aslı belki Luwi dilinde Kussaura idi: Ku(wa)-(a)ssa-ura, "Kutlu/Güzel Uluköy" ya da "Kutsal'ın (Ana Tanrıçanın) Uluköyü". Bkz. Kuwa, assa, ura.

1. Kusura. Afyon ili Sandıklı ilçesine bağlı köy; yeni uydurulan adı Doğansu. Buradaki höyükte yapılan kazılar, bakır-taş çağı buluntuları vermiştir. Höyükte kalıntıları ortaya çıkarılan kentin adı bilinmiyor. Süleyman Gönçer (Afyon Tarihi, s. 36-37) bunun Hitit belgelerindeki Kussar kenti olduğuna kesinlikle inanmakta, ancak ad benzerliği dışında bir kanıt göstermemektedir.

2. Kusura. Kütahya ili merkez ilçesi Aslanapa bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı Esenköy.

3. Kusura. Sivas ili İmranlı ilçesi Karacaören bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı Taşdelen.

4. Kusura. Ankara ili Çamlıdere ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Kuyubaşı.

KUTMUKHİ. Daha sonra Kommagene diye tanınan bölgenin, Asur'lularca kullanılan adı. Bunun kökeni ve anlamı neydi, bilmiyoruz. Bölge İÖ 2. binyılda Hurri kültürünün egemenlik alanı kapsamındaydı; adın kökeni Hurri dili olabilir.

Kuwa (öntakısı). Hind-Avrupa dillerinde "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamlarına gelen, eski Hellen dilinde Eu- öntakısı biçiminde bulunan öntakının Luwi/Pelasgos dilinde kullanılan biçimlerinden biri. Diğer biçimleri Awa, Suwa/Swa ve belki Swar'dır. Bkz. Awa (öntakısı), Swa (öntakısı).

Hind-Avrupa dilleri ailesinde, Centum grubuna giren (yâni, belli bazı sözcüklerde, örneğin 100 anlamındaki sözcükte, k sesini yeğleyen) dillerde, ya da, Satem grubuna giren (yâni, aynı sözcüklerde s sesini yeğleyen) dillerde, k ile s arasında yeğleme mutlak değildi ve bu dillerin herhangi birinde, yeğlenmemesi umulacak sesin yeğlendiğinin örnekleri pek çoktur. Luwi/Pelasgos dili ise bu konuda zaten orta yolcu tutum gösterir, hatta bu dilde aynı sözcüğün hem k'li hem s'li kullanıldığının örnekleri vardır. Kuwa yerine Suwa/Swa'nın kullanılması da bu örneklerdendir (aynı doğrultuda, Kanda/Sanda, Kinda/Sinda çeşitlemelerinin varlığını görmüştük).

Aslında "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamında bir öntakı olan Kuwa'nın, yine o anlamıyla bağlantılı daha özel bir anlamda, en önemli "Kutsal" kasdedilerek, yâni "Ana

Tanrıça" anlamında kullanıldığını bize gösteren kanıtlar vardır. Bu arada, Lykia'da Ana Tanrıçanın Khba-Lada diye anıldığını görmüştük. Laroche (Dictionnaire, s. 174) "Baş tanrıça, Khuwassanna diye anılmaktadır" diyor. Ayrıca, Ana Tanrıça'nın Adra/Odra'sının (Erkek; bkz.Adra) Kadra, Kodros, Kotreus diye de adlandırıldığını görüyoruz ve bu adların K(uwa)-Adra, Kuwa'nın Adra'sı ögelerinden türetildiğini kolayca anlıyoruz; karş. Ma-Adra'dan Madra, Ma'nın Adra'sı (keza Madran, Modrene vb.)

Özellikle dikkat etmeli ki, Kuwa adı, Adra gibi, ünlü sesle başlayan bir adın başına eklendiğinde, senkop ilkesi gereğince, ya o ünlü ses ya da Kuwa'nın uwa'sı düşer ve pek çok örnekte bu yüzden Kuwa'nın yalnız K'si kalmıştır.

Kuwa öntakısı, örneğin, Ama/Ma (=Ana, Ana Tanrıça) adının başına getirilerek, (çoğu, Ana Tanrıça tapkısının en güçlü olduğu bölgelerde karşımıza çıkan) Kaınai, Kamakha, Kamalos, Kaman, Kamana, Kamanda, Kame, Kameiros, Kamisa, Kammandan, Kamoa, Kamoulia, Kamoure, Komama, Komana, Komania, Komistaraos, Komodromos gibi Kama/Koma (=Kutsal Ana)'lı adlar; Kuwa'yı, Adra (=Erkek, Koca; Ana Tanrıçanın Erkeği) adının başına getirerek Kadrema, Kaouatra, Khotras, Kodros, Kodroula, Kotrada, Kydrelos gibi, Kadra/Kodra (=Kutsal Koca; keza, Kutsal'ın Kocası)'lı adlar; Kuwa'yı, Atys/Otys adının başına getirerek Kadys/Kotys (Kutsal Atys/Otys; ya da, Kutsal'ın Atys/Otys'i) adı; Kuwa'yı, Arna (=Kaynak) sözcüğünün başına getirerek, Karna, Karnalis, Karne, Karnessopolis, Karnia, Karnos gibi, Karna (=Kutsal/güzel kaynak; ya da, Kutsal'ın Kaynağı)'lı adlar; Kuwa'yı, Abra/Ebra/İbra (=Bol su, Gür su) sözcüğünün başına getirerek Kebranos, Kebrene, Kebren, Kıbrısçık, Kypros gibi adlar türetilmiştir.

KUWALANA. Hitit belgelerinde anılan yöre ya da kent adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 82). Lokalizasyonu yapılamamıştır. Bu ad, Luwi dilindendir ve görünüşe bakılırsa, Kuwa, -la, wana ögelerinden türetilmiştir, Kuwa'cık (Kuwa'nın yavrusu olan tanrıça; bkz. Kula) Ülkesi anlamındadır. Bkz. Kuwa, -la, Kula, wana.

KUWALAPASSA. Hitit belgelerinde anılan yöre ya da kent adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 82). Lokalizasyonu yapılamamıştır. Bu ad Luwi dilindendir ve Kuwa, -la, apa, assa ögelerinden türetilmiştir, Kuwa'cığın (Kuwa'nın yavrusu olan tanrıçanın; bkz. Kula) Irmağı Kenti anlamındadır. Bkz. Kuwa, -la, Apa, Assa, Apasa.

KUWALİİA. Arzawa kapsamında, dolayısiyle Luwi ülkeleri kapsamında bir yörenin adının Hitit belgelerinde geçen biçimi (H. Ertem, CAD s. 82). Bu yörenin lokalizasyonu konusunda tartışma vardır. Yaygın görüş, yöreyi, sonraki yüzyıllarda Kabalia diye anılan yöre ile aynı saymaktadır (Burdur iline bağlı ilçe merkezi Gölhisar ile, Fethiye arasında uzanan yöre).

Kuwaliia adı, sonuna Hitit dilinin "-ülkesi" anlamında iia takısını almış olmakla birlikte, öz biçiminde (Kuwaluwa ya da Kuwalana olmalı) Luwi kökenlidir ve herhalde, kök bölüm görünüşündeki Kuwal(a), Kuwa-la'ya, Ana Tanrıçanın yavrusu olan tanrıçaya işaret eder (bkz. Kuwalana, Kuwalapassa). Karş. Kula.

KUWANNA. Hitit belgelerinde anılan yöre ya da kent adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 82 sonu). Khuwana'nın çeşitlemesi olsa gerektir; bkz. Khuwana.

KUWAPPASSA. Hitit belgelerinde anılan yöre ya da kent adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 83 başı). Luwi dilindendir ve Kuwa, Apa, Assa ögelerinden türetilmiştir, "Güzel Irmak Kenti", ya da, "Ana Tanrıçanın Irmağı kenti" demektir. Bkz. Kuwa, Apa, Assa, Abbassos, Apaisos, Apasa.

KUWATNA. Hitit belgelerinde anılan yöre ya da kent adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 83). Lokalizasyonu yapılamamıştır. Bu ad Luwi dilindendir ve Kuwa, Udna ögelerinden

türetilmiştir; "Güzel/Kutlu Ülke" ya da "Ana Tanrıçanın Ülkesi" anlamındadır. Bkz. Kuwa, Udna.

KUYMA. Luwi dilinden gelme Kuma yâni Ku(wa)-(u)ma, "Ana Tanrıça Halkı" adının (bkz. Kuwa, uma, Kyma/Kyme) bazı örneklerde, günümüzde büründüğü biçim.

1. Kuyma (Dağı). Vezirköprü ile Gümüşhacıköy arasındadır.

2. Kuyma (Köyü). Samsun ili Vezirköprü ilçesi merkez bucağına bağlıdır. Şimdi Duruçay edildi. Bunun adı, bazı kaynaklarda, Küyma biçiminde geçiyor.

KUYMAS. Kocaeli ili Kandıra ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Yukarıda sözü edilen Kuyma'ların adaşı olsa gerektir.

KUZARİ. Bkz. Kizara, No. 3.

KUZGUNCUK. İstanbul'da, Boğaz kıyısında, Anadolu yakasında semt. Yakın zamana kadar ayrı kasaba durumunda idi. "Burada Fâtih zamanında Kuzgun Baba denilen bir kimse bulunduğu için kasabaya Kuzguncuk derler" (Evliya Çelebi, Danışman metni c. II s. 168).

KÜFRE. Bkz. Şirvan.

KÜLDİ. Bkz. Goldü.

KÜNYEN. Trabzon doğu ilerisindeki kaza (ilçe) merkezi bir kasabanın, 1831 nüfus sayımına ilişkin Osmanlı belgelerinde geçen adını Karal (s. 17) böyle aktarıyor. Aynı ad; kef, vav, nun, ye, he harfleriyle yazılmış olarak Ali Cevad, s. 701'de de geçiyor ve şöyle açıklanıyor: "Trabzon vilâyetinde Lâzistan kurasındandır (köylerindendir-Umar). Bu isimde, biri Hüdavendigâr (Bursa ili ve yakınları-Umar) diğeri Aydın vilâyetlerinde birer mevki vardır".

Dikkat edilirse, adın yazılışında, Konya adının yazılışına göre tek fark, Konya yazımında ilk harfin iki noktalı kaf olmasına karşılık burada kef'in kullanılmasıdır. Ne var ki, örneğin Güney adının yazımında da başta aynı harf kullanıldığından, incelediğimiz adı Künye değil, Günye ya da Gonya diye dahi okuyabiliriz. Nitekim, Trabzon 1973 İl Yıllığı (s. 17), aradığımız kasabanın, vaktiyle Trabzon'a bağlı olan Arhavi ilçesindeki Gönye olduğunu bize açıklıyor.

Gönye adının kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. Rumcada "Köşe" anlamını belirten Gonia'nın Türk ağzına uydurulmuş biçimi olmalıdır. Gerçekten, kasabanın adının Bizans çağında Gonia olduğunu Bryer (yazı XV s. 195) doğruluyor.

Osmanlı'nın nâhiye merkezi Gönye, şimdi TC ülkesi dışında ama sınırın kuzey yanıbaşında kalmış olan, Çoruh'un ağzı güney yakınındaki, günümüzde Gonio denen kasaba olsa gerektir; Artvin 1973 İl Yıllığı, il kapsamında, Arhavi ilçesinde ya da başka yerde hiçbir yerleşim biriminin eski adını Gönye olarak göstermiyor. Buna karşılık, Gönye, Cramer'de de (c. I s. 293) anılıyor ve Arhavi doğusunda, Akampsis/Çoruh Irmağı ağzı yakınında olduğu belirtiliyor.

Bıjışkyan da Gönye'den söz ediyor, hatta adının anlamını açıklamak iddiasında bulunuyor: "Gönye, Hopa'nın 21 mil mesafesinde bir kasabadır. ...Sultan Ahmet para sıkıntısı içine düştüğü vakit, ... burada *deriden para* bastırmış (!-Umar) olduğundan kaleye Gönye adı verilmiştir" (s. 65). Demek ki yerel inanış, Gönye adını, Türkçe gön (=tabaklanmış deri) sözcüğüne bağlamakta imiş. Bıjışkyan, Gönye'nin Batum'dan 9 mil uzaklıkta olduğunu da söylüyor (s. 66).

Kürt (Adı). Kürtlerin kendi ağzında: Kurd. Luwi dilinden ya da onun ardıllarından Kappadokia dilinden gelme, aslında "Dağlı" anlamındaki bu adın kökeni için bkz. Gorda, Gordyana, Gordyaios'lar, Karda, Kardoukhos'lar.

KÜRTÜN. Gümüşhane ili Torul ilçesine bağlı bucak merkezidir ve Gordyana/Gorduana'nın, Gortyn/Gortyna'nın, Görtün Irmağının, Kortun Dağı'nın adaşıdır. Bu adlara bkz. Kürtün adı, geçen yüzyılda, Görtin olarak kullanılıyordu ve kasaba, 1867 yılının yönetim örgütünde, Gümüşhane livası Torul kazasına bağlı Görtin nâhiyesi idi (Rize 1973 İl Yıllığı, s. 24).

KÜTAHYA. İl merkezi kentimiz. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Kotiaeion.

KYADRA. Aslı besbelli ki Ku(wa)-Adra, "Ana Tanrıçanın Erkeği". Bkz. Kuwa, Adra.

1. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karia kenti. Tam yeri bilinmiyor.

2. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında, Kumdanlı dolaylarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir yer ya da köy (Ruge, RE Kyadra maddesi).

KYALOS. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Lydia kenti. Tam yeri bilinmiyor. Belki (ilçe merkezi) Kula. Bkz. Kula.

KYANEAİ. Ad, bu biçimiyle, Hellen dilinde "Koyu" (koyu renkte, esmer, yağız vb.) anlamına gelen Kyane sözcüğünün (son harf Hellen yazımında eta ile) çoğuludur. Dolayısiyle, "Koyu renkte olanlar" (örneğin, "Koyu, karanlık rengi olan kayalar"; bkz. aşağıda No. 1) anlamına gelebileceği gibi, "Kyane (Koyu renkte; örneğin, koyu renkte suyu olan pınar, bkz. aşağıda No. 2) Halkı" anlamına da gelebilir.

1. Kyaneai. İstanbul Boğazının Karadeniz çıkışında iki adacık daha doğrusu iki kaya parçası (Herodotos, IV 85; Plinius, IV 92, VI 32; Ptoleınaios, 5 I 3; Rodoslu Apollonios, II 318; Strabon, 12 III 11). Rodoslu Apollonios'a bakılırsa, eskiden, bir gemi Karadenize çıkmak isteyince hızla çarpışıp gemiyi aralarında ezerlermiş; Argo gemisi tanrı yardımıyla aradan sıyrılınca artık çarpışmaz olmuşlar. Bunlara Symplegades (Hellen dilinde: Vuruşup çarpışanlar) da deniyordu. Anadolu yakası yakınındaki, şimdi su altında kalmıştır, yâni su üstündeki kaya bölümü yıkılıp dağılmıştır. Hâlâ su üstünde görülen diğer kayaya günümüzde Öreke Taşı deniyor.

2. Kyaneai. Lykia kenti. Plinius'ta (V 101) anılmıştır. Bu kentteki, gelecek bilicilik yönünden önem taşıyan bir pınarın suyu koyu renkte olduğu için kentçik böyle anılmış; ancak, adın, aslında, kentçiğin Anadolulu adının Hellen dilindeki çevirisi olduğu sanılıyor (Ruge, RE Kyaneai maddesi No. 2). Aynı anlamda, yine Hellen dilinden, Melanai adı da kullanılmış ve kentçik, Byzantion'lu Stephanos'ta o adla anılmıştır.

Lykia kentçiği Kyaneai'nin yeri, ilçe merkezi Kaş ile Demre/Kale arasında aşağı yukarı orta yerde, asfalt yüzeyli ana yol üzerinde, yaklaşık olarak Kaş'tan 30 km., Demre/Kale'den 20 km. uzaklıktadır. Orada, düzlükteki Yavı/Yavu Köyünün yanıbaşında, dik yamaçla 250 m. kadar yükselen bir tepe vardır; çoğu yerde ilkçağ yolunun aynı olan patikayı izleyerek tepe üstüne, kalıntılar alanına tırmanış 45 dakika sürer. Kentçiğin, Pausanias'ta (7 XXI 13) sözü geçen ünlü bilicilik havuzunun (kaynak gölcüğü) şimdi izi, eseri yoktur.

KYBAİNA. Ermişlerin Yaşamı'nda, İzmit yakınlarındaki bir köyün adı ya böyle ya da Kybera, Kybena olarak anılıyor. Köyün tam yeri saptanamamıştır. Zgusta (s. 308), adın hangi biçiminin aslına daha yakın olduğunu bilemiyoruz, Anadolu kökenli mi Thrak kökenli mi olduğunu bilemiyoruz diyor. Oysa adın Kybaina biçimi çok açık olarak Kuwa, -ina ögelerinden türetilmiştir ve dolayısiyle "Ana Tanrıça Ülkesi" anlamında Anadolulu bir sözcük olduğunu belli etmektedir. Bkz. Kuwa, wana.

KYBASSOS. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karia kenti; belki (yine onun andığı) Kyrbasa ile aynıdır (Bürchner, RE Kybassos maddesi). Yeri bilinmiyor. Kybassos adı,

görünüşe bakılırsa, Kuwa-(a)ssos ögelerinden türetilmiştir, "Kutlu/Güzel Kent" ya da "Kutsal'ın (Ana Tanrıçanın) kenti" demektir; bkz. Kuwa, Assa. Zgusta (s. 308 başı) Kybassos adı ile Bybassos adı arasındaki söyleniş yakınlığına işaret ediyor ve Stephanos'un Bybassos yerine Kybassos yazmış olabileceğine değiniyor.

KYBELA/KYBELON. Strabon'un (12 V 3) andığı, (Anadolunun Phrygia bölgesinde?) bir dağ. Kybele Tanrıça, adını, Strabon'un kanısınca, bu dağdan yâni bu dağın adından alınış imiş!

Bu dağı, Strabon'un aynı yerde söz ettiği, Pessinous kenti yanıbaşındaki Ana Tanrıçanın kutsal dağı Dindymon (Günyüzü Dağı)'nın aynı saymak ilk akla gelen düşüncedir. Ama Strabon, o dağın Kybela/Kybelon olmadığını, her ikisini ayrı ayrı anarak, dolaylı yoldan, anlatıyor: "Kybele'nin ismini Kybelon Dağından aldığı gibi, Dindymene Ülkesi de ismini üst tarafındaki Dindymon Dağından almıştır. Yakınında Sangarios Nehri akar".

Oysa, Kybele, tanrıçanın adının öz biçimi değildir, daha eski olan Kubaba adından Hellen ağzına uydurulmuş biçimdir. Demek ki, tanrıçanın adı ile, Kybela Dağının adı arasında bir bağ yoktur. Kybela, görünüşe bakılırsa, o dağın eteğindeki geçide işaret eden bir addır: Kuw(a)-Ela, "Kutlu/Güzel Geçit", ya da, "Kutsal'ın (Ana Tanrıça'nın) Geçidi". Bkz. Kuwa, Ela.

Kybele. Bkz. Kubaba.

KYBELEİA. Urla Yarımadasının kuzeybatı yanında, Erythrai (Ildırı Köyü) ile Karaburun arasında bir köy. Strabon (14 I 33) anmıştır. Karaburun'un çok yakınında olduğu Strabon'un sözlerinden anlaşılıyor. Adı, Hellen dilinde, "Kybele Yurdu" demektir. Ancak, belki bunun da aslı Kuw(a)-Ela idi ve bu ad, tam oradaki boğaza yâni Sakız Adasıyla Urla Yarımadası arasında uzanan boğaza işaret ediyordu. Bkz. Kybela.

KYBERA. Bkz. yukarıda Kybaina. Adın Kybera biçiminin aslı Kuwa-(u)ra, Yüce Ana Tanrıça olsa gerektir. Karş. Kuwa, ura.

KYBERSOS. Milâs kuzey yakınından geçen Sarıçay'ın ilkçağdaki adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi. Oradaki Hydai/Hyde kentinin bazı paralarında yazılıdır (G. E. Bean, Turkey beyond the Maeander, s. 50). Hellen dilinde anlamı yoktur. Öz biçimi Kuwarsa yâni Kuwa-Arsa, Güzel-Akarsu olsa gerek. Bkz. Kuwa, Arsa.

Kybima. Karia'da, Milas kuzey yakınındaki Olymos kenti halkından bir obanın adı (Bürchner, RE Kybima maddesi). Görünüşe bakılırsa Kuwa-ima ögelerinden türetilmiştir, "Ana Tanrıça Halkı" demektir. Bkz. Kuwa, -ima.

KYBİSTRA. Kappadokia kenti (Ptolemaios, 5 VI 22; Strabon, 12 I 4). Sonra Herakleia, şimdi Ereğli.

Kybistra, aslında, istra (=akıntı, akarsu; bkz. Asta) bölümünün gösterdiği üzere, oradan geçen İvriz Deresinin adlarından biri idi. Bu adın başındaki Kybi bölümünün de kökenini ve anlamını görebiliyoruz. Luwi dilinde Kui sözcüğü bir fiildir; "yazmak, kaydetmek" anlamında bulunduğu sanılıyor (Laroche, Dictionaire, s. 56 başı). Buna bakılırsa, adın Kybi bölümü, "Yazıt" demektir; gerçekten de İvriz Deresinin kaynak bölümünde günümüze ulaşan görkemli Luwi anıtında, Luwi hiyeroglifleriyle yazıt ta vardır. Öyleyse Kybistra, "Yazıt Deresi" demektir ve yazıtlı anıtın yapımı sonrasında dere bu adla da anılmıştır. "İvriz Deresi" adı dahi tarihseldir, Luwi kökenlidir, "Bol su, Gür su" anlamındaki İbra (bkz. Abra; karş. İbradı, İbrala, İvrindi) sözcüğü bu derenin adı olarak kullanılmakta iken, oradaki köy (İvriz Köyü) bu İbra adına Hellen dilinin "-halkı" anlamındaki -eis takısının (karş. Sardeis, Omonadeis) eklenmesiyle İbraeis diye anılmış ve zamanla derenin adı, o

köy yüzünden, İvriz Deresi olmuştur.

KYDAİ/YDAİ. Bkz. Hyde, No. 3.

KYDAROS. İstanbul'da Haliç'e dökülen derelerden Alibey Deresi'nin ilkçağdaki adı. Eski Hellen dilinde Kydaros sözcüğü "Sandalcık" anlamındadır.

KYDNA. Aslı Luwi dilinde Ku(wa)-(u)dna, "Kutlu/Güzel Ülke", ya da, "Kutsal'ın (Ana Tanrıça'nın) Ülkesi". Bkz. Kuwa, udna.

1. Kydna. Ptolemaios'un (5 III 3) Kragos Dağı (yâni, şimdi kullanılan adlarıyla, Sandak/Dodurga Dağı) üzerinde bulunduğunu söylediği bir Lykia kenti. Böyle bir kent bilinmiyor. Makedonia'daki Pydna kentinin bazı kaynaklarda Kydna diye de anıldığı göz önünde tutularak, Lykia'da da bir Pydna kenti bulunması dolayısiyle (bkz. Pydna) Ptolemaios'un aslında bu Pydna kentini anmak istemiş olabileceği düşünülüyor.

2. Kydnos. Tarsus Çayı'nın ilkçağdaki adlarından birinin, Hellen'lerce kullanılan ve örneğin Xenophon'da (Anabasis, 1 II 23) anılan biçimi. Hellen dilinde akarsu adları eril olacağından ve eril adlara özgü bitişleri alacağından, bu ırmak adının bitişi de -os edilmiştir.

KYDNOS. Bkz. Kydna, No. 2.

KYDONEA. O'su Hellen yazımında omega ile. Hellen dilinde: "Ayva ağacı". Girit'teki Hanya kentinin ilkçağda taşıdığı ad Kydonia'dır (Herodotos, III 44, 59) yâni "Ayvalık" tır. Anadolunun Ege Denizi kıyısındaki ilçe merkezi Ayvalık kasabası yakınındaki adalardan birinin adı Kydonea idi (Plinius, V 39'da Cydonea olarak Latin yazımına aktarılmıştır); bu adada bir sıcak su kaynağı vardı. Ayvalık kasabasının adının buradan geldiği anlaşılıyor.

KYDRARA. İran imparatorluk ordusunun İÖ 481'de, yaklaşık olarak bugünkü Dinar, Denizli, Alaşehir, Salihli yolu üzerinden Sardis'e yürürken, Menderes Irmağını aşmadan önce uğradığı bir kent (Herodotos, VII 3). Denizli iline bağlı ilçe merkezi Sarayköy kasabası alanında ya da yakınında olması gerekir. Adı, güçlü olasılıkla, Ku(wa)-(A)dra-(u)ra, "Ana Tanrıçanın Ulu Erkeği" ögelerinden türetilmişti; bkz. Kuwa, Adra, ura. Bu kentin, adı Ma-Adra'dan gelme Maiandros/Menderes'in pek yakınında olduğunu anımsayalım.

Kydrelos. Atina'nın Pelasgos'lar kenti olduğu çağın son kralı Kodros'un (bkz. Kodros) evlilik dışı oğlu imiş; Anadolunun İonia bölgesinde, Latmos Körfezinin (doğu yarımı Bafa Gölü olarak günümüze ulaşmıştır) kuzey yanındaki Myous kentini o kurmuş (Strabon, 14 I 3).

Kydrelos adı, Hellen dilinde hiçbir anlam taşımaz, Hellen dilinden değildir ve Pelasgos kralının oğlu elbette Luwi/Pelasgos dilinden bir ad taşıyacaktır. Adın aslı, kanımca hiç kuşkusuz, Kudrala, yâni Ku(wa)-(A)dra-la, "Ana Tanrıçanın Erkeğinin Yavrusu"dur. Bkz. Kuwa, Adra, -la; karş. Attala, Kula, Satala. Kuwa-Adra, Hellen ağzında Kodros edildiğinden (bkz. Kodros), Kydrelos adının öz biçimi ve bunu oluşturan ögeler, buna göre de adın anlamı konusunda verdiğimiz açıklama tam bir kesinlikle yerli yerine oturmaktadır.

KYİNDA. Aslı Luwi dilinden Ku(wa)-inda, "Kuwa'lı; Kuwa'ya (Ana Tanrıçaya) tapan halk". Bkz. Kuwa, wanda; karş. Adanda, Amanda, Otranda.

1. Kyinda. Kilikia'da, Tarsus yakınında bir kale (Strabon, 14 V 10).

2. Kyinda. Luwi/Pelasgos dilinden gelme adların pek bol bulunduğu Sicilya Adasında bir ilkçağ kenti (Ploutarkhos, Demetrios'un Yaşamı, 32).

3. Kynthos. Delos Adasında, Apollon ile Artemis'in doğum yeri olduğuna inanılan dağın adı. Oradaki yerleşmenin tarih öncesi dönemlere uzandığı, 1913-1921 kazılarında sap-

tanmıştır (J.A. MacGillvray, Mount Kynthos in Delos. An early Cycladic settlement. Ecole Française d'Athènes yayını dergi olan Bulletin de Correspondance Hellénique, c. 104/1, 1980, s. 3-45).

Kylabras. Hellen destan inancına göre, Doğu Lykia'daki Phaselis kentini kuran (?) Hellen göçmenler, bu kentin alanını Kylabras adlı bir yerli çobandan, bir miktar kurutulmuş balık karşılığında satın almış imişler (G.E. Bean, Turkey's Southern Shore, s. 158). Abra/Ebra'lı adlar ve o arada Eber (Gölü) gibi adlar üzerine şimdiki incelememizin bize kazandırdığı bilgilerle, Hellen ağzına Kylabras biçiminde uydurulmuş adın gerçek sahibini kolayca anlayabiliyoruz. Bu adın aslı Kula-(A)bra'dır ve bir Abra'ya, "Bol su"ya işaret eder (bkz. Abra). O "Bol su" da, hiç kuşkusuz, kentin kuzeybatı bitişiğindeki, ilkçağda büyük bir göl olan, şimdiki bataklıktır (bkz. Bean, s. 158 sonu). Adın Kula bölümünün anlamı konusunda bkz. Kula.

KYLİNDROS. Kilikia kuzeyindeki dağlarda bir geçit; Maraş'ın 30 kın. kadar kuzey-kuzeybatısında (Honigmann, s. 84). Göksun'a değil Afşin'e giden yol üzerinde, Ceyhan Vâdisinde. Ramsay ise (s. 387 sonu) bunun Kelenderis'e (Kilindere/Aydıncık) inen Gülnar Geçidi olduğunu sanmıştı.

Kylindros olarak Hellen ağzına uydurulmuş adın öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamadın.

Kyllana/Kyllene. Latin yazımındaki Kyllene biçiminin e'leri, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Böylece, daha doğru biçiminin Kyllana olduğu anlaşılır. Adın Anadolulu kökenini ve Kyllandos adındaki Kylla bölümü ile bağlantısını da geçen yüzyılda Fick (Vorgriechische Ortsnamen adlı yapıtında) görmüş ve belirtmişti. O kök sözcüğün aslı Kula'dır ve Ana Tanrıçanın yavrusu olan tanrıçanın adıdır (bkz. Kula). Kula adına eklenen, Luwi dilinin -sal (buradan: "-ülkesi") anlamında wana/ana takısıyla, Kyllana adı, "Ana Tanrıçanın yavrusunun ülkesi"ni anlatmaktadır.

1. Kyllana/Kyllene. Yunanistanın Peloponnesos bölgesinde, Arkadia ile Akhaia arasında bir dağın adı (İliada, II 603).

2. Kyllana/Kyllene. Peloponnesos'un doğu ucundaki bir ilkçağ kentinin adı (Thoukydides, I 30).

KYLLANDOS. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karia kentçiği. Önemsiz kalıntıları, Muğla iline bağlı ilçe merkezi Ula kasabasına giden bağlantı yolunun ana yoldan (Aydın-Muğla yolundan) ayrıldığı kavşak yakınında, Okkataş denen tepe üzerindedir. Adının kökeni, türetiliş ögeleri ve anlamı konusunda bkz. Kullandos.

KYMA/KYME. Latin yazımındaki Kyme biçiminin e'si, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Böylece, Kyma'nın daha doğru biçim olduğu anlaşılır. Adın aslı, kanımca, Ku(wa)-(u)ma, "Ana Tanrıça Halkı" dır; bkz. Kuwa, uma.

1. Anadolunun Aiolis bölgesindeki Kyma/Kyme. Kalıntılar alanı Aliağa güneybatı yakınında, Nemrut Koyu yakınındadır. Bu kentin İS 2. yüzyılda bastığı paraların arka yüzünde, Ephesos Artemisi'ne benzer bir Anadolu tanrıçasının tapkı heykelinin kabartması vardır (D. R. Sear, s. 194 No. 2081).

2. İtalyadaki Kymai; Lâtin yazımında, Cumae. Hellenleştirildiğinde adı Kymai (Kyma'lılar; bu anlama gelmek üzere bitişi Hellen dilinde çoğul bitişi olan -ai'a çevrilmiştir) biçimine bürünen, Napoli yakınlarında bir ilkçağ kenti.

3. Makedonya'daki Kyme. Selanik güneyindeki Khalkidike Yarımadasında bir kentçik (Thoukydides, III 31).

4. Oiboia/İğriboz Adası ortasında, doğu yanda, kıyıda bir ilkçağ köyü de Kyme adını taşıyordu (RE Euboia maddesi haritasına bkz.; c. VI/1 s. 853).

KYMBALAİOS. Kırşehir'in kuzeydoğu yanındaki bölge olduğu sanılan bir Kappadokia bölgesinin adı (Ramsay, s. 276 başı). Hellen dilinde "Çalpara, zil" demek olan Kymbolon sözcüğünden türetilmiş ve "Çalparalı, zilli" anlamına gelir görünüştedir; ancak, Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmak için çarpıtılmış biçimi de olabilir.

KYNOS SEMA. Lâtin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eta (H) harfiyle. Hellen dilinde: "Köpek Mezarı".

1. Gelibolu Yarımadasının güneydoğu yanında, Kilitbahir Kalesinin bulunduğu burun çıkıntısı. Çanakkale Boğazı, güneyden girişte, ilk olarak burada daralır (Thoukydides, VIII 104-106). Bir köpeğe dönüştürülen Hekabe (Priamos'un eşi) burada gömülü imiş (Euripides, Hekabe, dize 1270 vd.; Ovidius, Değişimler, XIII 569).

2. Karia'da, Bozburun Yarımadasının güney ucu (Strabon, 14 II 14 sonu).

Kynthos. Bkz. Kyinda, No. 3.

KYON. Karia kenti. Byzantion'lu Stephanos'ta anılmıştır. Yerinde şimdi Bellibol (yâni, Palaia Polis; Hellen dilinde: Eski Kent) Köyü bulunuyor. Muğla ili Yatağan ilçesi Kavaklıdere bucağına bağlı olan bu köyün adı, yakın zamanda Çamyaylâ'ya çevrildi. Köy içindeki en önemli kalıntı, Roma egemenliği dönemi tiyatrosunun cavea'sından bir parçadır.

Kyon adı, bu biçimiyle, Hellen dilindendir, o dilde "Köpek" demektir. Ancak, kent adının Kanebion biçiminde de kullanılması, her iki biçimin Anadolulu bir adın Hellenleşme döneminde çarpıtılmasının ürünü olduğunu gösteriyor. Bkz. Kanebion.

KYPASİS. Melas Körfezi (şimdi: Saros Körfezi) kuzey kıyısında, Kardia kenti (bkz. Kardia) halkının bir pazar yeri. Bir adı da Kobrys idi (Oberhummer, RE Kypasis maddesi). Bu adların kökenini, anlamını güvenle saptayamadım.

Kypros. Kıbrıs Adasının, Hellenleşme öncesi kültürden kalma adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi. Bu ad, adada ilkçağdan beri bol bakır çıkması nedeniyle, birçok dilde "Bakır" anlamına gelen sözcüklerin kökeni olmuşsa da kendisi "Bakır" anlamında değildir. Sondaki -os bitişi, adın öz biçiminin Hellen ağzına uydurulması ürünüdür. Çünkü Hellen dilinde, "Ada" anlamındaki Nesos sözcüğü, dişi olmasına rağmen -os ile biten kural dışı adlardandır ve o yüzden ada adları ilke olarak (Kreta gibi istisnalar var) hep -os ile biter, yine de dişi addır. Kypros'un daha doğru biçimi, kanımca Kupra idi ve bu ad dahi (Aphrodite adının kendisi gibi), Aphrodite tapkısının kaynağı Pauwa/Baf kenti yanıbaşındaki kutsal ırmakla (Kuwa-Abra) bağlantılıydı, Ku(wa)-(A)bra'dan Kupra adı çıkmıştı (Luwi dilinde b ile p birbirini yerine kullanılabilirdi). Karş. Aphrodite, Kıbrısçık.

KYPSELA. Ptolemaios'ta (3 XI 7) ve Plinius'ta (IV 43) anılan bir Thrakia kenti; İÖ 4. yüzyılda basılmış paraları bulunmuştur. Şimdi, Edirne iline bağlı ilçe merkezi İpsala. Üzerinde bulunduğu yol, ilkçağda da önemli idi; adının ela bölümü (Luwi dilinde: "Geçit, Boğaz". Bkz. Ela) belki Luwi dilindendir ve bu yol ile ilgilidir. Adın öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz; bu öz biçim herhalde Hellen dilinin "Arı Kovanı" anlamındaki Kypsele sözcüğü değildi.

Kyrene. Rumların Kyreneia, Türklerin Girne diye kullandığı adın ilkçağdaki biçimi böyle olmalıdır. Aslı ve anlamı için bkz. Girne, Kyrrana.

KYRMASA. Bkz. Kormasa.

KYROMOS. Bkz. Euromos.

Kyrrana. Kilikia'da tapkı gören bir Ana Tanrıça çeşitlemesinin adı (Broholm, RE Kyrene maddesi No. 3). Görünüşe bakılırsa, aslı Kuwarana idi: Kuwa-(u)ra-(wa)na, "Yüce Kuwa'sal". Kuwa'nın anlamı konusunda bkz. yukarıda Kuwa; ayrıca bkz. ura, wana.

KYRRESTİKE. Aşağıda sözünü edeceğimiz Kyrros kentinin bulunduğu yöre; Komınagene'nin güney parçası. İlk kez Ploutarkhos'ta (Demetrios'un Yaşamı, 48) anılır. Adını Kyrros kentinden aldığı açık ise de, Kyrrestike adının türetiliş biçimini anlayamadım.

KYRROS. Lâtin yazımında, bazan, Kyrrhos. Kilis'in batısında, Afrin Irmağı batı kıyısında ilkçağ kenti (Honigmann, RE Kyrros maddesi). Kalıntılar alanı Kilis kasabasının 20 km. batı-kuzeybatısındadır ve yöre halkınca, Kyrros'tan bozma bir adla, Horoz diye anılmaktadır. Bu alan, Bavuk/Süngütepe Köyü güney bitişiğine düşer. Kent, Marcus Aurelius döneminde, 175 yılında, kendini imparator ilân eden Suriye vâlisi Avidius Cassius'un doğum yeri olarak ün kazanmıştır. Adının kökenini, anlamını bilmiyoruz. Ancak, Thoukydides'in (II 100) andığı bir Makedonia kenti de aynı adı taşıdığına göre, ad, Luwi/Pelasgos kültüründen kalma iken Hellenleşme döneminde Kyrros biçimini alınış olsa gerektir. Aslı belki Kura yâni Ku(wa)-(u)ra, Yüce Ana Tanrıça idi. Bkz. Kuwa, ura.

KYTONİON. Lâtin yazımındaki birinci o, Hellen yazımında, omega ile. Mysia-Lydia sınırında bir ilkçağ kentçiğinin adı. Xenophon'da (Anabasis, 7 VIII 8) anılmıştır. Bergama ile Edremit arasında, Kozak Çayı yukarı bölümünde Âsar denen yere lokalize edilebileceği öne sürülüyor (Bürchner, RE Kytonion maddesi). Adı, eski Hellen dilinde "Çukur, çukur nesne" anlamına gelen Kytos sözcüğüyle bağlantılı gibi görünüyorsa da, Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olduğu, daha güçlü olasılıktır. Çünkü Xenophon çağında bu iç yöreler henüz Hellenleşmemişti; oradaki bir yerleşimin adının Anadolu kökenli olması asıldır.

KYTORON/KYTOROS. Bkz. Cide.

KYZİKOS. Marmara denizi güney yanında, ilkçağda karaya pek yakın bir ada durumunda bulunan şimdiki Kapıdağ Yarımadasının güney kıyısında önemli bir ilkçağ kenti (Herodotos, IV 14; Reşit Mazhar Ertüzün, Kapıdağı Yarımadası ve çevresindeki adalar tarih ve arkeolojisi üzerinde araştırmalar, İstanbul 1953). Kalıntıları Erdek ile Bandırma arasındadır. Adı Hellen dilinde anlam taşımaz, o dilden değildir. Öz biçimi ve anlamı konusunda iki olasılık görüyorum:

a. Birinci olasılıkta, adın aslı, Kuwa sözcüğünün genel anlamında yâni "İyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamında kullanılmasıyla, "Kutlu/Güzel Ada" anlamında Kuwa-Ska idi.

b. İkinci olasılıkta, Kuwa sözcüğü, Kuwa-Ska adında, özel anlamıyla yâni Ana Tanrıça kasdedilerek kullanılmıştı, böylece Kuwa-Ska, "Ana Tanrıçanın Adası"nı anlatıyordu. Gerçekten burası bir Ana Tanrıça tapkısı merkezi idi ve kent üzerindeki Kapı Dağı, Anadoluda Ana Tanrıçanın yurdu sayılan üç Dindymon Dağından biri idi; bkz. Dindymon.

Ada adları Hellen dilinde -os bitişli olacağından (bkz. Kypros), Kuwaska adının Hellen ağzında Kuwaskos edilmesi kaçınılmazdır; bunun, wa'sı düşerek kısalmış biçimi Kuskos, zamanla Kyzikos edilmiştir kanısındayım.

KYZİSTRA. Bizans çağı Kappadokia'sının önemli bir hisarı. Ptolemaios'ta (5 VI 16) Mazaka/Kayseri ile Euagina/Sorgun arasında bir kentçik olarak anılmıştır. Bazı kilise belgelerinde Kybistra ile karıştırılmıştır. Hatta Ramsay, ortada bir yanlış yazım bulunduğu ve kasdedilenin Kybistra olduğu görüşünü savunmuştur. Araştırmacıların çoğunluğu bu görüşe katılmıyor.

Kyzistra'nın bir akarsu üzerinde ya da yakınında olduğunu, adındaki istra bölümü gösteriyor (bkz. Asta; karş. Kybistra). Baştaki, Kyz(a?) biçimine bürünmüş bölümün aslı

da belki, Luwi dilinde "Duvar" (buradan: Hisar) anlamına gelen Kuda idi. Böyle idiyse, Kud(a)-istra, "Hisar Deresi" demek olur.

La (sözcüğü). Kuşkusuz, La ile başlayan her ad, tek başına anlam taşıyan bir La sözcüğünden türetilmiş değildir. Ancak, Luwi/Pelasgos kökenli olduğunu yahut olabileceğini bildiğimiz bazı sözcüklerde, baştaki La bölümünün de kendi başına bir sözcük olduğunu kabul etmemiz zorunlu oluyor. Bu gibi La'lı adların bazı örnekleri aşağıda verilecektir.

Eski Hellen dilinde Laas ya da Las biçiminde kullanılan, sonuna Hellen dilindeki eril adların kaçınılmaz -s'si eklenmiş sözcük, "Kaya" demekti. Bunun *Hellenler öncesi* bir dilden kalma olabileceğini A. Bailly açıklamıştır.

Ayrıca, Hellen dilinde, Lala, "Taş, Çakıl" anlamındadır ki, bunun sonunda, Luwi dilinin -cık karşılığı olan küçültme takısı -la vardır (bkz. aşağıda -la). Dolayısiyle, bu Lala'nın aslında kayacık, kaya parçası niteliğinde bir nesne olan taşı, çakılı belirtmesi, sözcüğün türetiliş ögelerinden birincisi yönünden de bize ışık tutuyor.

Üçüncü olarak, La'dan sonraki bölümü kendi başına bir anlam taşıyan adların birçoğunda, La'nın "Kaya" demek olduğunu sezmemize olanak veren dayanaklar buluyoruz ve bu gibi örneklerin çokluğu karşısında, tümevarım yoluyla, La'nın "Kaya"yı anlattığı yolundaki sezgimiz artık bir kanı'ya dönüşüyor.

Şu örnekleri inceliyelim:

1. Laımnos/Lemnos. Bizim Limni dediğimiz adanın Hellen'lerce kullanılan, ama Hellen dilinde hiçbir anlamı olmayan adı (İliada, I 593; Odysseia, VIII 283). Bunu, Hellen'lerin Dor boyu, a ile, Lamnos biçiminde yazar; İon boyu ise, Smyrna örneğinde ve pek çok diğer örnekte yaptığı üzere, a yerine, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) harfini kullanır. O sesin söylenişi ve sesi gösteren harfin okunuşu, ilkçağın klâsik döneminde e'ye eşitlendiğinden, Roma'lılar ve onları izleyen bütün uluslar, söz konusu sesi Lâtin yazımına e ile çevirmektedirler, adanın adını da Lemnos diye yazmaktadırlar. Oysa, Hellen'lerce kullanılan ilk biçimin Lamnos olduğu, verdiğimiz açıklamadan anlaşılır.

Önce, sondaki -mnos'u ele alalım. Hellen dilinde ada adları -os ile bittiğinden (bkz. Kypros) adın sonu Hellen ağzında -mnos edilmiştir. Oysa, aynı bitişi, kent adı (Hellen dilinde, dişi ad; sonunun -os edilmesi gerekmez) olduğu için değiştirilmeden kalabilen eski adlarda -ymna, -ymne, -oumna olarak gördüğümüzden (örneğin Aisymne, Erymna, Larymna, Louloumna, Methymna, Prosymna adlarında böyledir) ve bu -ymna vb.'nin Luwi dilinde "-insanı, -halkı" anlamındaki uma/umna takısı (bkz. uma/umna) olduğu çoktan beri bilindiğinden, Lamnos'un öz biçiminin Lamna olduğunu; sondaki -mna'nın da, senkop ilçesi gereğince, La'nın a'sı yanına gelen u'sunu yitirmiş umna olduğunu anlıyoruz.

Lamna (Lamnos/Lemnos) adasının topografyasını ve jeolojik karakterini araştırınca, herhangi bir ansiklopediden, onun yanardağ kökenli, granitli, kayalık olduğunu öğreniyoruz. Böylece, Lamna yâni La(u)mna, La Halkı adının, Kaya Halkı demek olduğunu, adanın kayalık yapısına işaret ettiğini sezebiliyoruz.

2. Lagalassos. Önce bkz. aşağıda Lagalassos. Bu adın sonundaki assos bölümünün, "yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamında olduğunu bildiğimizden (bkz. Assa), baştaki Lagal(a) parçasını güvenle ayırabiliriz. Bunda da üç öge görebiliyoruz: La; Agamemnon adı dolayısiyle incelediğimiz aga/aka (uç, baş) ve -la, yâni "-cık" takısı. Demek ki Lagala, küçük bir La ucunu, doruğunu kasdeder. Böyle olunca, La'nın kaya'yı anlattığı sonucuna varmamız doğaldır. Bu nedenle, Lagalassos adını, "Kaya dorukçuğu kenti" an-

lamında yorumluyorum.

3. Lindos. Rodos Adasının en eski kentlerinden birinin adı (bkz. Lindos). Hellen dilinde anlam taşımaz ve Luwi'ler (Hellen'lerin deyişiyle, Pelasgos'lar, Leleg'ler) döneminden kalmadır. Sonundaki -indos'u (Korinthos vb. bazı adlarda, Hellen ağzında -inthos edilmiştir) hemen tanıyoruz: Bu, Luwi dilinin -lı anlamındaki takısı olan wanda/anda'nın çeşitlemesi inda'dan başka şey değildir (bkz. wanda). Adın başındaki L- ise, inda'nın i'si yanına düşen ünlü sesini, a'yı, senkop ilkesi yüzünden yitirmiş La'dır. Demek Linda/Lindos, aslında L(a)-inda'dır, La'sı olan, La'lı demektir. Oysa, Lindos kentinin kayalık bir burun üzerinde olduğu, önünde de, denizin içinde, kaya çıkıntılarının bulunduğu göz önüne alınınca (AnaBritannica, Lindos maddesindeki resme bkz.) "Kayalı" anlamındaki bir adın kente verilmesinin pek yerinde düştüğü anlaşılır.

4. Laganeia/Lagania. Bu ilkçağ kenti, Beypazarı yakınlarında, yâni pek dağlık ve kayalık bir yörede idi (bkz. Laganeia/Lagania). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Sondaki, Hellenleşme döneminde eklenmiş, Hellen dilinde "-yurdu" anlamına gelen eia/ia takısı çıkarılınca geriye Anadolulu kök sözcük, Lagana kalır ki, bunun sonundaki -ana'nın, Luwi dilinde ve ardılı dillerde -sal takısı anlamında olan ama ülke adı türetmekte kullanılınca "-ülkesi" anlamına da gelebilen wana/ana takısı olduğunu açıkça görüyoruz (bkz. wana). Baştaki Laga'yı ise, yukarıda No. 2'de incelediğimiz Lagalassos örneğinde aynen görmüştük ve "Kaya ucu, doruğu" demek olduğunu anlamıştık. Demek ki Lagana, yâni Laga-(wa)na, "Kaya Doruğu - Ülkesi"ni anlatıyor.

5. Lakanis/Lakanatis. Dağlık Kilikia'da, dolayısiyle olağanüstü kayalık bölgede bir yörenin adı (bkz. Lakanis/Lakanatis). Sondaki is/itis, Hellen dilinin ülke adı türetmekte kullanılan takılarındandır (bkz. -is, -itis). Bunu bir yana bırakınca, adın, Hellen dilinde hiçbir anlamı olmayan, Anadolulu kök bölümü karşımızda durur ki, bu bölüm, Lakana, biraz önce No. 4'de incelediğimiz Lagana'nın tâ kendisidir (Hitit ve Luwi dillerinde g/k ayırımı yoktur, ikisi birbirinin yerine kullanılabilir; örneğin Kaska yerine Gasga vb.) Demek, Dağlık Kilikia'daki bu yörenin adı da aslında "Kaya Doruğu Ülkesi"dir ki bundan daha yerinde ad olamazdı.

6. Lagbe, daha doğru biçimi Laguwa (bkz. Lagbe). Toroslar dizisinin batı ucunu oluşturan Teke Yarımadasında, dolayısiyle yine dağlık, kayalık yörede bir kent. Adının sonundaki, Luwi dilinin -lık anlamında uwa takısını (bkz. uwa) ayırınca kök sözcük olarak yine Laga (Kaya doruğu, ucu) ile karşılaşıyoruz. Buna göre Laguwa/Lagbe adı, "Kaya doruğu - luk" diye, daha düzgün bir Türkçeyle, "Kaya doruklarının bol olduğu yer" diye çevrilebilir.

7, 8. Lakon, Lakedaimon. Her iki ad içinde, Lâtin yazımındaki o'lar, Hellen yazımında, uwa (uğa) sesine işaret eden omega ile.

Lakedaimon, şanlı Sparta kentinin bulunduğu yöredir. Buranın halkına da Lakon denirdi. Dikkat etmeli ki, Lakedaimonia, Lakonia sözcükleri yâni -ia'lı biçimler sonradan uydurulmuştur; tıpkı Thracia adının Roma'lılarca uydurulduğu gibi (bu son konuda bkz. Thrake).

Lakon adındaki omega, bu adın aslının Lakwan, yâni Lak(a)wan(a) olduğunun ve Lakonia'nın gerçekte bizim Lagana/Lagania ile (bkz. yukarıda No. 4) adaş olduğunun kanıtıdır. Halk adı olarak kullanılacak Lakon sözcüğü, Hellen dilinde halk adları dişi adlara özgü -a sesi ile bitemiyeceğinden, öz biçiminde sonda bulunan a'yı yitirmiştir (karş. Mawana'dan ülke adı olarak Maionia, halk adı olarak Maion). Bunları görünce, ayrıca Lakedaimon'un omega'sına dikkat edince, Lakedaimon'u da kolayca anlayabiliyoruz: Aslı Lakadaimawan(a) olan bu ad, Lak(a)-ada-ima-wana, yâni "Kaya doruğu - olan - halkın - ülkesi" ögelerinden türetilmiştir. Laga/Laka'yı yukarıda inceledik; ayrıca bkz. -ada, ima, wana. Peloponnesos'un o yöresinin gerçekten olağanüstü kayalık karakteri karşısında, bu ad da pek yerli

yerindedir.

9. Lamas/Lamos. Dağlık Kilikia'da bir kent ve oradan geçerek denize dökülen bir çay (bkz. Lamos). Hellen'lerde Lamos diye bilinen çaya yöre halkının Lamas dediğini Ramsay (s. 422 No. 56, s. 425 başı) duymuştu. Bu da, akarsu adları Hellen dilinde eril olmak ve eril adlara özgü -s'li bitiş almak gerektiğinden böyle Lamas, Lamos edilmiştir. Aslı, görünüşe bakılırsa Lama idi ve Lamna'nın (bkz. yukarıda No. 1) çeşitlemesiydi. Çünkü Luwi dilinde "-insanı, -halkı" anlamına gelen takı hem umna biçiminde, hem de uma biçiminde, n'siz olarak kullanılıyordu (bkz. uma/umna); her iki kullanılışın pek çok örneğini biliyoruz ve özellikle, uma takısının yahut umna takısının eklendiği adın sonunda bir ünlü ses var idiyse, senkop ilkesi uyarınca, u'nun düştüğünün birçok örneğini bilmekteyiz: Perga-(u)ma'dan Pergama/Bergama gibi. Böylece, La-(u)mna ögelerinden türetilen Lamna (Lamnos/Lemnos) adına karşılık La-(u)ma ögelerinden türetilen Lama adı, Lamna'nın çeşitlemesidir, onunla aynı anlamdadır.

10. Lawasa. Hitit belgelerinde anılan bir kentin ve oradaki *dağın* adı; bkz. Lawasa. Bunu da, La-(u)wa-(a)ssa biçiminde analiz edebiliyoruz. Parantez içinde gösterilen ünlülerin düşmesi; sözcüklerin, takıların birleşme yerinde yanyana gelen iki ünlüden birinin düşeceği yolundaki senkop ilkesinin doğal sonucudur. Bu türetiliş ögelerine göre, Lawasa adı, "Kaya-lık-kenti" anlamındadır. Bkz. uwa, assa. Dağdaki bir kent için bu ad pek yerli yerindedir.

Sonuç: Bu incelemeye dayanarak, La'nın "Kaya" anlamına geldiğini kabul etmek doğru olur kanısına ulaşıyorum.

-la (takısı). Luwi dilinden ya da ardılı dillerden kalma birçok adın sonunda gördüğümüz, adın Hellen ağzında değiştirildiği dönemlerde *eril* adların sonunda -los'a dönmüş bir takı (örneğin ve özellikle, Attalos adında). Dişi adlarda değiştirilmeden kalmıştır; çünkü Hellen dilinde -a, dişi adların bitişlerinden biridir.

Luwi diline hısım diğer Hind-Avrupa dillerinin bazısında da, yine Luwi dilindeki gibi "-cık" anlamında küçültme takısı olarak, benzer takılar kullanılıyordu. Örneğin:

a. Goth dilinde. Attila adı, Anadolu kökenli Atta (Baba, Baba Tanrı; bkz. Ada) kök sözcüğünden, Goth dilinin -cık anlamındaki, buradan da "-nın yavrusu" anlamındaki takısı -ila'nın eklenmesiyle türetilmiştir: "Tanrı Atta'nın Yavrusu".

b. Luwi dilinin ardılı İÖ 1. binyıl Anadolu dillerinde. Attila adının aynı, Hellen ağzında eril ad olabilmek için Attalos biçimine bürünmüş olan, Attala adıdır: Atta-la, "Atta'cık, Atta'nın Yavrusu". Paphlagonia kökenli Bergama kralları ailesinde; bir Makedonia'lı komutanda; İonia kökenli olup İS 5. yüzyıl başında gasb yoluyla kısa bir süre Roma imparatoru durumunda bulunmuş bir yurtdaşımızda bu adı görüyoruz (başka birçok Attalos daha vardır).

c. Hellen dilindeki -oula (okunuşu, söylenişi: ula) takısı bu -la takısı ile tıpatıp aynı anlamdadır. Örneğin, Kardoula mou, "Yüreciğim".

ç. Almancanın -cık anlamındaki küçültme takılarından biri, -lein'dır (okunuşu, söylenişi: layn).

Thrak'larda Bey adı olarak gördüğümüz Satala, Lydia'da gördüğümüz kent adı Sadala ve Pontos Kappadokia'sında gördüğümüz kent adı Sadala, hep bu -la takısını içeriyor: Sa(n)da-la, Tanrı Sanda'nın Yavrusu. Bkz. Sadala.

Labar/Labara/Labra (sözcüğü). Aşağıda değinilecek olan Labranda adı içinde gördüğümüz Labra'nın, Hellen diline Labrys biçiminde geçmiş olan, Luwi/Pelasgos dilinin

"Balta" anlamındaki sözcüğü olduğunu biliyoruz (karş. Labyrinthos). Luwi dilinde Lawar fiili, "Kırmak, parçalamak" demekti (Laroche, Dictionnaire, s. 63).

Herzfeld (s. 269), İran dilinde Tabar/Teber (=Savaş baltası) biçiminde kullanılmış sözcüğün Labrys'le aynı kökenden geldiğini belirtiyor.

Dikkat etmeli ki, Hitit belgelerinde geçen ve Hitit kralını kasdeden Labarna/Tabarna adının şimdi incelediğimiz sözcükle yahut Luwi dilinin Arna (=Kaynak) sözcüğüyle ilgisi yoktur. Çünkü bu adlar, Hind-Avrupa ailesinden olmayan Hatti dilinden Hitit diline geçmişlerdir. Cornelius (Geschichte der Hethiter, s. 99) Labarna'nın Proto-Hatti dilinde "Hükümdar" anlamına gelen sözcük olduğunu söylüyor.

Labarna. Bkz. Labar.

LABRANDA/LABRAUNDA. Milâs kuzey yakınında, Hellenleşme döneminde bir Zeus çeşitlemesi kılığına büründürülen Anadolu Baştanrısının (bu konuda bkz. Andron, Androna) tapkı alanı (Herodotos, V 119). Sonradan buraya bir Zeus tapınağı yapıldı.

Brandenstein (RE Suppl. VI, Karische Sprache maddesi, s. 142) Labranda adını "Duvarlı, Duvarları bol" anlamında yorumluyor. Bu görüşüne katılmıyorum. Bu adın aslı, hiç kuşkusuz, Luwi dilinin Labar/Labara (=Balta) sözcüğüne, genelde -lı anlamında olan fakat tıpkı Osmanlı adındaki gibi, bir öndere, yahut bir tanrıya bağımlılık da belirtebilen (karş. Adanda, Ada'ya tapanlar; Amanda, Ama'ya tapanlar; Otranda, Adra/Odra'ya tapanlar) wanda/anda takısının eklenmesiyle türetilmiştir. Dolayısiyle, ya "Baltalı, Baltası Olan" demektir ve orada tapkı gören, simgesi de gerçekten balta (çift ağızlı balta, Labrys) olan tanrıyı kasdeder, ya da "Baltalı tanrıya tapan halk" (ın yeri) anlamındadır.

Labyrinthos adının türetiliş biçimi de böyledir, yalnız orada wanda/anda takısının (Korinthos, Perinthos vb. adlar içinde de karşılaştığımız) çeşitlemesi inda (Hellen ağzında, inthos) kullanılmıştır.

Labrys. Bkz. Labar.

Labyrinthos. Girit'in Knossos kentinde Minos uygarlığı denen, Hellen'ler öncesi Luwi/Pelasgos kültüründeki halkın uygarlığı döneminden kalma, kutsal balta tapkısının yeri olan yapı. Evans, Knossos kazılarında gerçekten bir çifte ağızlı balta tapkısı koridoru bulmuştur (Günther Kehnscherper. Kreta, Mykene, Santorin. Urania Verlag, 4. bsl., Berlin 1980, s. 44). Labyrinthos adının türetiliş ögeleri ve anlamı konusunda bkz. Labranda.

LACOTENA (=Lakotena). Roma'lı tarihçi Ammianus'un yapıtında (XX 11) adı anılan,dolayısiyle 4. yüzyılda varlığını bildiğimiz, Antoninus Rehberinde de gösterilen bir köy ya da kasaba. Malatya-Samsat yolu üzerinde idi. Ramsay'e (s. 16, 310 No. 16) göre Perre/Adıyaman'ın 26 mil öncesinde, Sürgü'de idi. Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

Lada (sözcüğü). Lykia dilinde "Kadın, eş, hanım" (Herzfeld, s. 269 ortası; Deeters, RE Lykia maddesi). Özellikle baş tanrı'nın eşini, Ana Tanrıça'yı kasdeder. Karş. Lade, Leda, Latmos.

LADE (Adası). Menderes ağzındaki eski Latmos Körfezinin Ege Denizine açıldığı yerde, Miletos kenti batı yanıbaşında küçük bir ada (Herodotos, VI 7). İÖ 494'te burada yapılan deniz savaşı nedeniyle ünlüdür. Şimdi Latmos Körfezinin batı yarımı, Menderes'in taşıdığı kum dolgusuyla karaya eklendiği, ovaya dönüştüğü için ada durumunu yitirmiştir; üzerindeki küçük tepelere günümüzde (Latmos'tan bozma bir adla) Batmaz Tepeleri deniyor.

Lade adında, Latin yazımına e ile aktarılan ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanır. Dolayısiyle adın aslının, Ana Tanrıçayı kasdeden Lada

olduğu açıktır. Bkz. Lada, Latmos.

LÂDİK. Bkz. Laodikeia.

LADOİNERİS. Ptolemaios'un andığı, Melitene ilinin kasabalarından biri. Tam yeri bilinmiyor (Ramsay, s. 347 sonu). Adının kökenini, öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

LADON. Lâtin yazımında o ile gösterilen ses, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile; demek ki, sözcüğün aslı Ladwan(a)'dır. Ladon adının Hellen dilinde anlamı yoktur ve Hellen'ler öncesi kültür döneminden kalma olduğuna, Fick (Vorgriechische Ortsnamen adlı yapıtında) değinmiştir. Ladwana adını Lada-wana, "Lada (tanrıçanın) ülkesi" diye yorumlamak ilk akla gelen düşünce ise de, saptadığımız 7 Ladon'dan 5'inin akarsu olduğunu görünce, La-(a)da-wana, Taş-lı-sal, "yatağı taşlık, kayalık olan" yorumunu yeğliyorum. Bkz. La, -ada, wana.

1. Ladon. Antakya yakınında Daphne (şimdi, Harbiye)'deki bir derenin adı (Honigmann, RE Ladon maddesi No. 1).

2. Ladon. Yunanistanda, Arkadia bölgesindeki Alpheios Irmağına sağdan katılan bir çay (Pausanias, 8 XX 1 ve 8 XXIII 8).

3. Ladon. Yunanistanda, Elis bölgesindeki Peneios Irmağına soldan katılan bir çay (Pausanias, 6 XII 3).

4. Ladon. Yunanistanda, Boiotia bölgesindeki İsmenos Irmağının diğer ve eski bir adı (Pausanias, 9 X 6).

5. Ladon. Avcı Aktaion'un köpeğinin adı (Ovidius, Değişimler, III 216).

6. Ladon. Sonsuz Yaşam Ağacı'ndaki altın elmayı koruyan evren'in (dev yılanın) adı (Rodoslu Apollonios, IV 1396).

7. Ladon. Paphlagonia bölgesindeki Teion kentinin (Filyos/Hisarönü) paraları üzerinde kabartması bulunan bir ırmak-tanrı; L. Robert'e göre (A Travers l'Asie Mineure, s. 183) Devrek Çayını simgeliyen tanrıdır.

LAERTE. Dağlık Kilikia'da ilkçağ kentçiği. Yeri, Bean ile Mitford'un orada bulduğu bol sayıda yazıt sayesinde güvenle saptanmıştır ve Alanya-Anamur ana yolu başlangıcında, Alanya'dan 9 km. ilerideki kavşaktan içeriye doğru yönelince sağ yanda görülen, denizden 4 km. kadar uzaklıktaki tepenin üzerinde kalıntıları vardır. Aynı tepenin kuzeydoğu eteğinde Kozyaka/Kuzyaka Köyü bulunmaktadır.

Kendi adı da Luwi dilinden gelen İthaka Adasının Hellen destan inancındaki kralı, Odysseus'un babası Laertes'in adıyla bizim Laerte kentimizin adı arasındaki özdeşlik, İthaka'da İÖ 2. binyılda Luwi temelinde bir kültürün egemen olduğunun bir ek kanıtıdır. A. Bailly'nin, dev sözlüğünde, bu adları Hellen dilinde Laos ve Eiro ögelerinden türetilmiş, o dilde "Halkı toplayan" anlamında saymasını doğru bulmuyorum. Laerte, Laertes adlarında Latin yazımında son e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta'dır. Bunu da göz önünde tutarak, ayrıca sözünü ettiğimiz tepenin batı eteği boyunca Dim Çayı'nın akıp biraz ileride Akdeniz'e döküldüğüne bakarak, Laerte adının aslının La-Arda, Kaya-Pınarı olabileceğini düşünüyorum; bkz. La, Arda. Zaten A. Bailly'nin açıklaması kabul görmemiştir ve Laerte, Laertes adlarının kökeni, türetiliş biçimi, anlamı tartışmalı kalmıştır (Lamer, RE Laertes maddesi, No. 2; c. XII/1 s. 426). Yine de, araştırmacıların çoğu, Hellen'ler öncesi diller hakkında hiç bilgileri olmadığından Zgusta yöntemini izliyorlar ve Hellen'ler öncesi dönemden kalma bu adlara dahi Hellen dilinde açıklama bulmağa uğraşıyorlar.

LAFZA. Bkz. Lauzados.

LAGALASSOS. Peutinger Tablosunda gösterilen, Malatya yakınlarında bir kasaba. Tam yeri bilinmiyor. Adının anlamı için bkz. La (sözcüğü), No. 2.

LAGANEİA/LAGANİA. Anadolunun Bithynia bölgesinde, denizden uzakta bir kasaba. Ptolemaios (5 I 3) anmıştır. Peutinger Tablosunda da gösterilir. Ramsay (s. 214 No. 88) Nallıhan-Beypazarı arası yörede, Çayırhan yakınlarında bulunduğu görüşündedir. Adının kökeni, anlamı konusunda bkz. La (sözcüğü), No. 4.

LAGBE. Phrygia, Pisidia, Lykia sınırlarının birleştiği yörede, Söğüt Gölü kıyısındaki Ali Fahrettin dolaylarında bir ilkçağ kentçiği. Lagbe'nin e'si, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Hellen dilinde anlamı bulunmayan bu adın aslının Laguwa olması gerektiğini Ramsay da (s. 470 No. 15) sezmiştir. Adın kökeni, anlamı konusunda bkz. La (sözcüğü), No. 6.

LAGİNA. "Kaya doruğu, Kaya ucu" anlamında bulunduğunu saptadığımız Laga/Laka sözcüğüne (bkz. yukarıda La sözcüğü, No. 4, 5, 6, 7, 8), Luwi/Pelasgos dilinde -sal (buradan: "-ülkesi") anlamına gelen wana/ana takısının çeşitlemesi ina takısını (bkz. wana) eklemekle türetilmiş bu ad, aşağıdaki örneklerde karşımıza çıkıyor:

1. Lagina. Muğla ili Yatağan ilçesine bağlı bucak merkezi Leyne'nin (şimdi: Turgut) ilkçağdaki adı (Strabon, 14 II 25). Oradaki Hekate tapınağıyla ünlü idi. Kayalık, dorukluk karakteriyle tanınan ve kendi adı da bu niteliğini yansıtan Karia'nın orta bölgesindedir.

2. Lagina. Konya'da ilçe merkezi Ilgın kasabasının adının da Lagina'dan bozma olduğu, orada bulunan yazıtlardan anlaşılmıştır. Bkz. Ilgın.

3. Lagina. Yunanistanın Türkiye ile Bulgaristan arasına sokulan kuzeydoğu uç bölümünde, Türk sınırının çok yakınında bir köy. Şeyh Bedrettin dolayısiyle ilginçliği artan, Luwi'lerden kalma Samaona adını da aynı yörede göreceğiz.

LAGOE. Lagbe adının çeşitlemesi (Ramsay, s. 462). Bkz. Lagbe.

LAĞUS. Görünüşe bakılırsa bu ad, Hellen dilinde "Tavşan" anlamına gelen Lagos'dan bozmadır.

1. Lağus. Isparta ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Yakaören.

2. Lağus. Ordu ili Mesudiye ilçesine bağlı eski bir bucak merkezi; şimdi, Güzle Köyü (Baş, s. 32).

Lairbenos. Keza Larbenos, Lermenos, Lairmenos, Lyermenos. Kuzey Karia-Güneybatı Phrygia yöresinde tapkı gören bir Apollon çeşitlemesinin sanı. L. Robert (Villes d'Asie Mineure, s. 127-149) bu san'ın Karia kenti Larba'nın (bkz. Larba) adıyla bağlantılı, yâni "Larba'lı, Larba'da tapkı gören" anlamında olduğu görüşündedir.

LAKANATİS. Dağlık Kilikia'nın kıyıya yakın bir bölgesi. İS 1. yüzyıl ortalarında Roma'lıların bağışlamasıyla o yöreye egemen bulunan Antiokhos, üzerinde Lakanaton (o'su omega ile; "Lakanatis'lilerin") yazısı bulunan sikkeler bastırmıştı (Ramsay, s. 511 sonu).

Lakanatis adının bazı kaynaklarda Lakanis biçiminde geçtiği de görülür. Her iki biçimin kökeni ve anlamı konusunda bkz. La (sözcüğü), No. 5.

LAKAWANA. Hitit belgelerinde geçen bir yöre adı. Meriggi (Glossar, s. 78) bu Lakawana'nın, Asur belgelerinde anılan Lake ile aynı olduğu görüşündedir. Kasdedilen yöre, Lakanatis olabilir; çünkü, değindiğimiz üzere, Lakanatis adı, Lakana'ya Hellenleşme döneminde Hellen dilinin -itis takısı eklenmekle türetilmiştir, adın aslı Lakana yâni Laka-

(wa)na'dır.

Lakedaimon. Bkz. Yukarıda La (sözcüğü), No. 8. Bu adın Hellen'ler öncesi kültür döneminden kalma olduğu kesindir (Lamer, RE Lakedaimon maddesi No. 2, s. 521 satır 21).

Laketer (Burnu). Kos/İstanköy Adasında. Bkz. Lekton/Lektos (Burnu).

LAKİMA. Lydia'da, şimdiki Demirköprü Barajı dolaylarında bulunan bir yazıtta Lakimenoi Halkının adı geçtiği için o yörede varlığı anlaşılan bir köy ya da kasaba; tam yeri saptanamamıştır (Zgusta, s. 326). Adı, Laga/Laka (Kaya doruğu, Kaya ucu) sözcüğüne, "-insanı, -halkı" anlamında uma takısının çeşitlemesi ima eklenmekle türetilmiştir, "Kaya doruğu halkı" demektir. Bkz. La (sözcüğü), No. 2, 4, 5; -ima (takısı).

Lakonia. Bkz. La (sözcüğü), No. 7.

LAKOTENA. Bkz. Lacotena.

LAKRİASSOS. Ptolemaios'ta (5 VI 2) anılan bir Kappadokia kenti. Tam yeri bilinmiyor (Ramsay, s. 332). Adının sonunda, "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamındaki Assos'u açıkça görüyoruz (bkz. Assa). Baştaki Lakri'nin öz biçimi ve anlamı konusunda duraksamadayız. Belki bunun aslı Lakra yâni La-Kra, Kaya-Doruğu idi (bkz. La, Kar). Böyle idiyse, kentin adı, "Kaya Doruğu Kenti" anlamındadır.

LALAKAON/LALAKON. İlkçağ Paphlagonia'sında, Sinop güneyinde, Kızılırmak batı yakınında bir derenin adı (Ramsay, s. 80). Görünüşe bakılırsa adı Lala (=Çakıl; karş. Lalandos) kök sözcüğüne, "-yeri" anlamında -ka takısının (bkz. -ka) eklenmesiyle türetilmiştir, "Çakıl Yeri" demektir.

LALANDOS. Adın aslı, belli ki, Lalanda'dır ve bu ad Hitit belgelerinde geçer (H. Ertem, CAD s. 84). Bu ad, "Çakıl" anlamındaki (bkz. La sözcüğü) Lala kök sözcüğüne, Türkçe -lı takısının karşılığı olan wanda/anda takısının (bkz. wanda) eklenmesiyle türetilmiştir, "Çakıllı" demektir.

1. Lalandos. Roma'lı komutan Manlius Vulso'nun İÖ 189'daki Galatia seferi sırasında Pisidia'dan Galatia'ya ilerlerken yolu üzerine düşen bir dere (Ramsay, s. 471).

2. Lalandos. Afyon iline bağlı ilçe merkezi Emirdağ dolaylarında bulunmuş yazıtlarda adı anıldığı için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir yerleşim (Zgusta, s. 327).

Lalasseis. Dağlık Kilikia'nın, lokalizasyonu güvenle yapılamayan bir parçasının halkı. Ptolemaios (5 VII 6) bunların bölgesini Lalassis diye anar. Plinius da (V 94) orada bir Lalasis kentini anmaktadır; ancak, böyle bir kent gerçekten var mı idi, yoksa Plinius *bölge* adını kent adı mı sandı konusunda duraksama vardır (Zgusta, s. 327). Görünüşe bakılırsa bütün bu adlar, Lalassa (Lala-assa, Taşçık Köyü, Çakıl Köyü; bkz. Lalandos, Assa) adından, Hellenleşme döneminde Hellen dilinin "-lılar, -halkı" anlamındaki -eis takısıyla ya da "-ülkesi" anlamında -is takısıyla (bkz. -is) türetilmiştir.

LAMAS. Bkz. La (sözcüğü), No. 9; aşağıda Lamos.

LAMİİA. Bkz. aşağıda Lamos.

LAMİSA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yanındaki Kumdanlı dolaylarında bulunan bir yazıtta adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamıyan bir köy (Ruge, RE Lamisa maddesi). Adı, "Kaya Halkı" anlamına geldiği sonucuna vardığımız Lama sözcüğü ile (bkz. La, No. 8), "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) demek olan assa sözcüğünün çeşitlemesi issa'dan (bkz. Assa) türetilmiş görünüyor. Bu görünüşe bakılırsa, ad, "Kayalık yöre insanlarının köyü" anlamındadır.

LAMOS. Yakın zamanda adı masa başı kararıyla Limonlu Deresi edilmesine rağmen yöre halkının hâlâ Lamas diye andığı bir derenin adının Bizans çağında Rum ağzında kullanılan biçimi (Ramsay, s. 422 No. 56). Bunun kıyısında, adı yine Lamos olan bir kentçik de vardı. Bu, şimdi Lamas Köyüdür ve o dahi masa başı kararıyla Limonlu Köyü edilmiştir. Dere ve köy, Mersin ile Silifke arasındadır. Bizans kaynaklarında, Lamos Deresi'nin; Strabon'da (14 V 6, 8) hem derenin hem kentçiğin sözü edilmektedir.

Zgusta (s. 329), hep yapageldiği üzere, bu adı da Hellen kökenli çıkarıyor ve onun Hellen dilinde "Boğaz, Gırtlak" anlamına gelen Lamos sözcüğünün tâ kendisi olduğunu, adın Anadolu kökenli olduğunu söyleyen Sundwall'ın yanıldığını savunuyor. Ancak bu görüş, adın günümüze dek Lamas biçiminde gelmiş bulunduğunu göz ardı etmektedir. Adın türetiliş ögeleri ve anlamı konusunda bkz. La (sözcüğü), No. 9.

Lamas/Limonlu Köyü, İçel ili Erdemli ilçesi merkez bucağına bağlıdır. Bu yöre, Hititolog'lara bakılırsa, Hitit belgelerinde Lamiia diye anılan yöredir (H. Ten Cate, Luwian Population Groups, s. 193 ve orada dn. 2'de anılan Götze, Cornelius, Garstang/Gurney).

LAMOTİS. Yukarıda sözü edilen Lamos Deresi yöresinin Bizans çağında kullanılan adı (Ramsay, s. 422-423 No. 56). Lamos adına, Hellen dilinin -itis takısı eklenmekle türetilmiştir (bkz. -itis); Lamos Yurdu demektir.

LAMOUNİA. Bilecik ile Eskişehir arasındaki ilçe merkezi Bozüyük (=Boz Höyük) dolaylarında bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı saptanan, ancak tam yeri güvenle belirlenemeyen bir ilkçağ kenti. Bozüyük'ün 2 km. batısında ortaya çıkarılan, İS 4. yüzyıla ait mezarlar ve aynı kasabanın kuzeybatı yakınında bulunan yaklaşık İÖ 1500 dolaylarından kalma bir tümülüs, yörenin çok eski bir yerleşim merkezi olduğunu, Lamounia'nın da bugünkü Bozüyük kasabasının batı bitişiğine düşen alanda bulunduğunu doğrulamaktadır.

Lamounia adı, bu biçimiyle, Hellen dilinde Lamoun Yurdu anlamında görünür; oysa, kök sözcük durumundaki Lamoun'un Hellen dilinde hiçbir anlamı yoktur. Kentin adı, aslında, belki de Lamawana gibi birşeydi.

LAMPE. Sözcük Hellen dilinde "Köpük" demektir; özel olarak da, sığ suların üzerinde ot ve yosun çürümesi sonucu oluşan köpüğü anlatır.

1. Lampe. Çivril ile Homa/Gümüşsu arasındaki ovanın adı Bizans çağında böyle idi (Ramsay, s. 147 No. 25). Bu yörede pek çok sığ su birikintisi vardır. Anna Komnena, ovayı anar (11 V 6): "Khoma üzerinden Lampe'ye vardı". Yapıtın Fransızca çevirisini yayınlayan Bernard Leib burada büyük bir çarpıtma deviriyor ve bu Lampe'nin, aşağıda sözü edilecek olan Lampes Çayı ile karıştırılmaması gerektiğine işaret eden Ramsay'e yollama yaparak yani onun uyarısını göre göre, Lampe'nin Lopadion/Ulubat yakınında olduğu yolunda açıklama notu veriyor.

P. Wittek (Yer Adları, s. 207 dn. 28) Anna Komnena'nın andığı Lampe Ovası'nın Homa/Gümüşsu önündeki ovaya lokalize edilmesini doğru bulmuyor, onun biraz daha güneybatıda, Acıgöl güneybatı yanıbaşında Hambat Kırı denen yer olduğu sonucuna varıyor. Burası, Honaz ile Homa/Gümüşsu arasına ve (Xerxes'in İÖ 481'de izlediği) doğal yolun üzerine düşer.

2. Lampes. Bkz. aşağıda Lampes.

LAMPES. Mustafakemalpaşa Çayının Bizans çağındaki adı (Ramsay, s. 176 No. 24). Adı, yukarıda anlamı belirtilen Lampe sözcüğünün, Hellen dilinde akarsu adı olabilecek yolda, sonuna -s eklenmiş biçiminden ibarettir.

LAMPONİON. Strabon'da (13 I 58) Lamponia. Herodotos ise (V 26) Lamponion

biçimini kullanır. Bir Güney Troas kentinin adı. Kentin yeri, Çanakkale ili Ayvacık ilçesine bağlı Kozlu Köyü yakınında, Kozlu Dağı ya da Âsar Tepe denen tepe üzerindedir (Umar, Troas, s. 6-7).

Lamponion, "Lampon Yeri"; Lamponia da, "Lampon Yurdu" anlamında olarak Hellen dilinden gelme görünüşte adlardır. Üstelik Lampon, Hellen'lerde erkek adı idi; örneğin Herodotos (IX 21) bir Lampon'u anıyor. Ancak, Lamponion/Lamponia kenti adını bağlantılandırabileceğimiz bir Lampon tanımıyoruz; bu adın da, Lampsake/Lampsakos adı gibi, yerli dilden gelme bir adın Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi olabileceğini göz önünde tutarak konuyu inceliyoruz. Bu yaklaşımla, Lamponion/Lamponia kentinin ve Lampsakos kentinin topografyasında bir ortaklık var mı araştırması yapıyoruz; çalışmamız ödülünü alıyor, öyle bir ortaklığı saptıyor ve her iki kentin adının kökenini, anlamını sökebiliyoruz. Şöyle ki:

Lamponia'nın topografyası, devenin çifte hörgücüne benzer. Kent, yöre halkının "Gedik" diye adlandırdığı tipik bir dağ boğazı ile birbirinden ayrılan iki tepeye yayılmıştır (bkz. Umar, Troas, s. 4; orada bir kroki de verilmiştir). Demek ki, bu, bir "Geçit/Boğaz Halkı" kenti idi. Böyle bir yerin, Luwi dilinde, İlamawana yâni İla-(u)mawana, "Geçit/Boğaz-halkının-yurdu" diye adlandırılması pek yerindedir. İlamawana adı, biraz kısalıp İlamwana edilmiş de olabilir.

Lampsakos ise, "Ela/İla Denizi"nin (bkz. Ela; Hellen ağzında: Helles Pontos) kuzey girişinde bir kenttir; o da bir İla-(u)ma (Geçit/Boğaz Halkı) Assa'sıdır (Kenti'dir; bkz. Assa). Eğer bu kent için, kentin *yerini* vurgulayan bir ad kullanılmak istenirse, ki istendiği anlaşılıyor, bu ögelerin sonuna, "-yeri" anlamında -ka takısı (bkz. -ka) eklenecek ve İlamassaka adı oluşacaktır. Özellikle anımsatalım: tam bu yörede, Elle/Helle Denizi, Elles/İlyas Burnu, Elaioussa, Protesilaos, İlion, Akhilleion gibi, Ela/İla'lı adlar kaynaşmaktadır.

Yöreye Hellen'ler gelince, Hellen dilinde Polis (=Kent) sözcüğü ve dolayısiyle kent kavramı dişi olduğu, bu yüzden de kent adları dişi olacağı; sondaki -a'lar Hellen dilinin dişi ad bitişine uygun düştüğü için değiştirilmiyeceği, ancak (Hellen'lerde kişi ya da kent adları gibi öz adların da başına Artikel getirildiğinden) incelediğimiz kent adlarının başına Hellen dilinin dişi Artikel'i H (klâsik çağdaki değeri: e; Rumlaşma sonrasındaki ve şimdiki değeri: i) getirileceği için, adlarımız, ilkçağ Hellen'lerince, e İlamwana, e İlamassaka olarak söylenecektir. Doğaldır ki baştaki çirkin e-İ söyleyişini her dil reddetmeğe eğilimlidir; adların başındaki İ düşürülüp, birinci ad, Lamwana olur (karş. ileride Lamyana/Lamuana !) ikinci ad Lamassaka olur. İlion adının başındaki İ atılmamış, düşürülmemiştir; çünkü sonuna -ion takısı getirilen bir ad Hellen dilinde dişi değildir, cinsiyetsizdir, Artikel olarak başına H değil To getirilir.

Her dil, eski kültürlerden kalma adları kendi fonetiğine mutlaka uyduracağı ve bu uyarlama bir yörede diğerine göre biraz farklı sonuç verebileceği için (örneğin Tripolis adını Türk ağzı bir yerde Derebol/Direbol, başka yerde Tirebolu etmiştir), Hellen ağzı da, Lamwana'yı Lydia'da Lamyana/Lamuana ettiği heldde, Troas'da Lamponia edebilir. Karş.: Khattiwana'dan Kataonia, İawana'dan İaonia/İonia vb.; Hellen ağzında -onia bitişli edilmiş Anadolulu adların pek çoğunda gerçek bitiş, wana'dır.

İlamawana adının başındaki İlama bölümü Hellen ağzında bu gelişmeler sonucu Lamp'a dönüştüğüne göre, İlamassaka adının başındaki aynı bölümün de yine Lamp'a dönüşmesi ve o adın bütünün Lampsaka olması, doğal sonuçtur.

Son olarak, vardığımız bu sonuçların doğruluğunu, yâni "Geçit, Boğaz" anlamındaki İla'dan türetilmiş, Luwi dilinden gelme bazı adların Hellen ağzında Lamyana/Lamuana'ya,

hatta Lampron gibi Lamp'ı bir ad'a dönüştüğünün hem emsal kanıtına, hem de hatta (Lampron örneği için) *belgesel* kanıtına sahip bulunduğumuzu belirtelim: Bkz. Lampron, Lamyana/Lamuana.

LAMPRON. Tarsus'un kuzeybatı ilerisinde dağlık bölgede, adı şimdi Namrun'a dönmüş olan (ve yakın zamanda, olanağı varmış gibi yurdumuzun tarihini kazımağa heveslenen don Kişot'ların uygulamaları cümlesinden olarak masa başında Çamlıyaylâ edilen) tarihsel kent, Bizans belgelerinde, Lamprон diye; Asur belgelerinde, İllubru diye; Hitit belgelerinde ise, Ellibra diye anılır (H. Ten Cate, Luwian Population Groups, s. 25). Doğru biçim, Hitit belgelerindekidir. Ellibra adı, Luwi dilinde iki ögeden oluşur: El(a), İbra; dolayısiyle, "Geçit/Boğaz Gürsuyu (Deresi)" demektir. Bkz. Ela, Abra, İbrala, İbradı, İvrindi.

Namrun, aslında yaylânın, yörenin adı idi (bkz. TA Namrun Yaylâsı maddesi). Adın en eski biçimi El(a)ibra, açıktır ki, oradan bir doğal vâdi geçidi içinde akarak geçen Tarsus Çayı'nı kasdetmektedir.

LAMPSA. Gökova Körfezinde bir ada. Plinius (V 134) anmıştır. Şimdi Lanza Adası deniyor (Bürchner, RE Lampsa maddesi). Adının kökenini, anlamını saptayamadım. Bir diğer Lamisa? Bkz. Lamisa.

Lampsake. Bkz. Lampsakos.

LAMPSAKOS. Çanakkale Boğazının Marmara Denizi yanındaki girişinde, Anadolu kıyısında ilkçağ kenti; şimdi Lapseki (Herodotos, IV 138, V 117, VI 37, 38). Burada, ilkçağda, adı Lampsake diye söylenen bir tanrıça tapkı görüyordu ve kentin adıyla o tanrıçanın adının bağlantılı olduğu biliniyordu (A. Erhat, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 1972, Lampsake maddesi). O konuyla ilgili, Byzantion'lu Stephanos'un da değindiği destanda anılan kral (yörenin en eski yerlilerinden Bebrykos'lar halkının kralı) Mandrom/Mandron, aslında Ana Tanrıçanın erkeği baş tanrıdan başkası değildir ve Madra'ının (Ma-Adra, Ma'nın Erkeği; bkz. Ma, Adra, Madra) bir çeşitlemesidir; destanda onun kızı kimliğine büründürülmüş Lampsake de, aslında Ana Tanrıçanın Lampsakos'ta tapkı gören çeşitlemesi olsa gerek.

İlkçağ Lampsakos kenti, çağdaş Lapseki'nin yaslandığı tepe üzerinde, bugün eski mezarlığın bulunduğu doruk düzlüğünde kurulmuştu. Anlaşılıyor ki kentin adı, boğaz girişindeki o tepenin adından geliyordu ve Hellen dilinde dağ, tepe adları mutlaka eril olacağı, eril adlara özgü bitişleri alacağı için, tepenin, dolayısiyle kentin, Anadolulu adı sonundaki -ka sesi -kos'a çevrildi; buna karşılık, orada tapkı gören tanrıçanın adı olarak da kullanılan aynı sözcükte bitiş, dişi adlara özgü sayılan öz biçimini korudu. Her ne kadar Hellen'lerin İon boyu yazımında Lampsake'nin sonuncu harfi eta, H ise de, bu harf klâsik dönemde e değerini almış ve o yüzden Latin yazımında hep e ile karşılanıyor olduğu halde, eskiden a'ya yakın değerdeydi (bkz. İzmir). Bütün bunlar gösteriyor ki Lampsakos, Lampsake adlarının daha doğru biçimi Lampsaka'dır. Onun da kökenini, öz biçimini, öz biçimindeki anlamını daha önce araştırmış ve bulmuştuk; bkz. yukarıda Lamponia.

LAMYANA/LAMUANA. Lydia kenti. Varlığı, Belen Köyü yöresinde bulunan yazıtlardan öğrenilmiştir. İlkçağ kenti, adı geçen köye lokalize ediliyor (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 38/27). Köy, Manisa-Akhisar yolunun yaklaşık orta yerini, Akhisar-Salihli yolunun yaklaşık orta yerine bağlayan doğal vâdi yolunun doğu ucundadır. Zaten Belen sözcüğü Türkçede Bel'in eş anlamlısıdır, "Dağ Geçidi" demektir. Görünüşe bakılırsa Lamyana/Lamuana adı da, kökeninde, buradaki bel ile bağlantılıdır; adın öz biçimi İlamawana yâni İla-(u)ma-wana, "Geçit Halkının Ülkesi" iken (bkz. İla, uma, wana; karş. Lamponia) İlamawana adı Hellenleşme döneminde Lamuana oldu.

LANGA. İstanbul'da, tarihsel (surla çevrili) bölüm içinde, Fatih ilçesinde bir semt. Aksaray ile Davutpaşa arası yöreyi kapsar. Eskiden, buradaki bostanlarla ünlü idi.

Langa'dan Eremya Çelebi Kömürciyan (1637-1695) Vlanga diye söz etmiştir (bkz. Kevork Pamukciyan, Eremya Çelebi'ye göre İstanbulun 1660 yangını, Tarih ve Toplum dergisi No. 75, Mart 1990, s. 31-33'de s. 33). Karş. aşağıda Lank(e)a, Eremya Çelebi, başka bir yapıtında (İstanbul Tarihi, s. 3, 84-85) Langa'dan yine Vlanga diye söz ederken, bu adın Rumcada "Yeşillik" anlamına geldiğini söylüyor. Oysa, başvurduğum sözlükler (o arada, A. Bailly'nin dev sözlüğü) Hellen dilinde ya da Rumcada (yeni Hellen dilinde) o anlamda ya da başka anlamda bir Vlanga sözcüğü göstermiyor (elbette ki V'yi B'de, ng sesini de gg yazımında aradım, nk'ye dahi baktım). Lakhana ile bir karıştırma var sanırım.

LANK(E)A. Pisidia'da, Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında Kumdanlı yöresinde bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı öğrenilen bir köy (Ruge, RE Lankea maddesi). Hellen dilinde Lanka, Lankea, Langa, Blanga gibi bir sözcük yoktur; adın kökenini, öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

LAODİKEİA. Hellen dilinde: "Laodike Yurdu". Laodike (Hellen dilinde: "Halkın Zaferi; Laos, Dike ögelerinden) Hellenistik çağda özellikle Seleukos'larda ve Pontos devletinin kral ailesinde birçok Kraliçenin, Prensesin taşıdığı addır; Laodikeia kentlerinden her biri, bunlardan birinin adını yaşatmaktadır.

Anadoludaki Laodikeia'lar, Türk ağzında Lâdik olmuştur ve şunlardır:

1. Lykaonia bölgesindeki Laodikeia. Strabon (14 II 59) anmıştır. Şimdi Yorgan Lâdik Köyü. Yakın zamanda masa başı uydurmasıyla adı Halıcı edildi. Konya ilinde, ilçe merkezi Kadınhan yakınındadır.

2. Pontos'taki Laodikeia. Şimdi, Amasya iline bağlı ilçe merkezi Lâdik (Ramsay, s. 45 sonu). Kenti, Pontos kralı VI. (Büyük) Mithradates'in annesi, Seleukos Prensesi Laodike, devletin başkenti olmak üzere, İÖ 2. yüzyıl sonunda kurdurmuştu.

3. Pontos'daki diğer Laodikeia. Tokat ili Niksar ilçesine bağlı bir bucak merkezi kasabamızın adı, Lâdik'tir (şimdi masa başı uydurmasıyla Gökçeli edildi). Lâdik adı, onun da bir Laodikeia olduğunu gösteriyor.

4. Phrygia'da, Lykos (şimdi, Çürüksu) Deresi yanındaki Laodikeia (Strabon, 12 VIII 13, 16; Tacitus, Yıllıklar, IV 55). Denizli ile Pamukkale arasında önemlice kalıntıları vardır.

5. Kuzey Kappadokia'daki Laodikeia. Yozgat ili Çekerek ilçesi Kadışehri bucağına bağlı bir köyümüzün adı da Lâdik'tir (şimdi masa başı uydurmasıyla Gümüşsu edildi). Onun da Lâdik adı, aslında bir Laodikeia olduğunu göstermektedir.

Laomedon. Priamos'un babası ve ondan önceki Troia kralı (İliada'da pek çok kez anılır). Adı, Hellen dilindeki Laos (=Halk) ve medomai (=yönetmek) sözcüklerinden türetilmiş, "Halkı Yöneten" anlamında görünür. Karş. Tanrı Poseidon'un sanı Eury-medon, uzaktan-yöneten. Hellen dilinde bir ad taşıması, hele (Atina donanmasının ırmak ağzında İran imparatorluğu donanmasını yok etmesi nedeniyle ün kazandığı dönemde) İÖ 5. yüzyıl başında öyle bir ad taşıması için hiçbir neden bulunmayan, yine de Hellen'lerin Eurymedon dediği Köprü Suyu'nun adı da Hellen ağzında bununla özdeşleştirilmiştir. Bu son örnek gösterir ki, Laomedon'un adı dahi, Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olabilir. Aslı belki Lawamada yâni La(u)wa'nın, Taş-Yapı'nın (bkz. La, uwa) Mada'sı (Ma Tapınıcısı; bkz. Mada) idi. Kasdedilen Taş-Yapı, Laomedon'un, ırgat tuttuğu koskoca bir tanrıya, Poseidon'a yaptırdığı İliada'da anlatılan, aşılmaz geçilmez görkemli Troia VI taş surlarıdır, özellikle bunun Pergamos denen iç kale bölümüdür sanırım. Mada, "Ma Tapınıcısı" bölümüne gelince, gerçekten, eski Hellen'ler dahi, "Troia'lı" anlamında, onlar

da Ma Tapınıcısı (Manda/Mada, Ma'lı) olduğu için, aynen İranlı Med'ler (bkz. Mantiana, Matiana; Amadoi/Madoi) hakkında kullandıkları adla, Medes diyorlardı. Örneğin, Zeus'un göz koyup kartal biçimine girerek kaçırdığı, Troia'lı kralların soyundan güzel delikanlı Ganymedes'in adı bu sözcükle türetilmiştir; adın başındaki Gany ise, Hellen dilinde "parlak, şen şakrak, şuh" anlamlarındadır. Yâni Ganymedes adı, "Parlak Gâvur Oğlanı" der gibi, "Parlak Ma Tapınıcısı"nı, "Parlak Troia'lı"yı anlatıyor.

LAPARA. Bkz. aşağıda Lu, No. 12'de Lykandos/Lapara. Lykandos adının kökeni orada ele alınıyor. Kentin diğer adı Lapara ise hangi ögelerden türetilmişti, anlamı neydi, güvenle saptayamadım. Hellen dilinde "Boş, yumuşak, karın" gibi anlamlara gelen Laparos'un kent adı olabilecek dişi biçimi olduğunu sanmıyorum. Karş. Lapaistra, Laphias. La-pa-(u)ra, "Koca Kaya Suyu" (Kayadan çıkan ulu pınar)? Bkz. La, pa, ura.

LAPEİSTRA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında, Kumdanlı yöresinde bulunan yazıtlarda, Lapeistreus (Lapeistra'lı), Lapistrenou (Lapistra'lının) sözcükleri geçtiği için o sözcüklerin Lapeistra/Lapistra diye bir *yer adından* türetildiği düşünülüyor, ancak bu yerin neresi olduğu saptanamamıştır deniyor (Ruge, RE Lapeistra maddesi; Zgusta, s. 330). Oysa, adın istra bölümü bir akarsuya işaret eder; bkz. Asta. Demek, Lapeistra/Lapistra (orada aynı adı taşıyan bir köy bulunsa bile) aslında bir akarsuyun adıdır. Bu adın başındaki Lape bölümü, Lapara adında gördüğümüz Lapa'nın aynı olabilir; öyle idiyse ve o Lapa hakkındaki yorumumuz doğru ise, Lapeistra, "Kaya pınarının deresi" anlamındadır. Karş. Laphias.

LAPHİAS. Bithynia'daki bir derenin adı. Plinius'ta (V 149) anılmıştır. Görünüşe bakılırsa adın aslı Lapa iken (Lapeistra adının Laphystra diye bir çeşitlemesinin oluşması ve yukarıda gördüğümüz Aphaka'nın gerçekte Apa-ka, Su-yeri ögelerinden türetilmesi, oradaki Apha'nın da aslının Apa olması gibi) Lapha'ya dönmüştür. Lapa'nın La (Kaya; bkz. La) ve Apa/Pa (Su; buradan: Pınar, Dere) ögelerine ayrılabilmesi, anlamının, güçlü olasılıkla "Kaya Pınarı" olduğunu gösteriyor. Böyle idiyse, Lapeistra/Lapistra Deresinin adı da "Kaya Pınarı Akıntısı" anlamındaydı (La-Pa-İstra).

LAPHYSTRA. Halk adı olarak Lapeistra'lı, Lapistra'lı sözcüklerinin geçtiği yazıtların bulunduğu Kumdanlı yöresinde, yine halk adı olarak Laphystreus (Laphystra'lı) da geçmektedir. Zgusta (s.. 330) bunun Lapeistra'lı/Lapistra'lı sıfatının bir çeşitlemesi olduğunu görmeyerek, ayrı sözcük sanıyor ve Laphystra diye bir yer adından türetildiğini söylüyor; adın kökeni konusunda da -âdeti olduğu üzere- önümüze hemen, sözcüğü Hellen diline bağlayan bir açıklama sürüyor; "Sundwall'ın aksini söylemesine rağmen ad Hellen kökenlidir, Hellen dilinde Obur anlamındaki Laphystios'tan gelir" diyor. Nasıl gelirmiş, orasını söylemiyor. Oysa Hellen dilinin Laphystios sıfatı hiçbir halde içine r alıp Laphystra biçimine bürünmez; Laphystra'nın Hellen dilinde hiçbir anlamı yoktur.

Lapithai. Yunanistanda Thessalia yöresinin Hellen'ler öncesi dönemde yaşamış bir halkı. Adın kökeni belli değildir. M. Schmidt (RE Lapithai maddesi) bu adın, Hellen dilinde "Taş" anlamına gelen Lapis'le bağlantılı ve "Kayalık dağda oturanlar" anlamında olabileceğini, böyle bir anlamın da pek uygun düşeceğini söylüyor. Kanımca Schmidt, sezgisinde, gerçeğin pek uzağına düşmemiştir; ancak adın kökeni elbette ki Hellen dili değil Hellen'ler öncesi kültürün dilindedir ve güçlü olasılıkla, Luwi/Pelasgos dilinde Lapida'dır: L(a)-Ap(a)-ida, Kaya-Pınarının-Ormanı (bkz. La, Apa, Laphias, İda), yahut L(a)-Ap(a)-i(n)da, Kaya-Pınar-lı, "Kaya Pınarının Ülkesi".

LAPSEKİ. Bkz. Lampsakos.

Lara (sözcüğü). Antalya'daki Lara Kumsalı'nın, ilkçağ kenti Laranda'nın (şimdi, Karaman) ve hepsi de bir ırmağın yığdığı kum dolgusundan oluşmuş arazilere sahip Larissa kentleri-

nin adında karşılaştığımız bu sözcüğün "Kum" anlamına geldiğini güvenle saptamış bulunuyoruz. Daha geniş açıklama için bkz. Tarih ve Toplum, No. 74, Ocak 1990, s. 24-25. Karş. aşağıda Laranda, Larissa. Latincede de Arena, "Kum" demektir.

LARA. Sözcüğün anlamı yukarıda belirtildi.

1. Lara (Kumsalı). Antalya'nın yanıbaşında, Akdeniz kıyısında bir kumsalın günümüzde de kullanılan, Luwi'lerden kalma adı.

2. Lara. Bkz. Radamnos.

LARAKHANİ. Türklerde Larhan. Trabzon yöresinde, Sumela Manastırı yakınlarında 100 hâneli bir köy; şimdi, Akarsu (Bryer, yazı XVII s. 40 dn. 46). Tarihsel adının Rumcada anlamı yoktur. Bu ad, görünüşe bakılırsa, Kappadokia dilinden gelmedir, Lara (=Kum) ve Akha (=Su, akarsu) ögelerinden, "Kum Deresi" anlamında bir Larakha sözcüğü ile bağlantılıdır, ondan türetilmiştir. Bkz. Lara, Akha. Köy gerçekten bir derenin kıyısındadır ve şimdiki adı, Akarsu, bu dereye işaret etmektedir. Adın sonundaki -ani bölümünün aslı da, "-ülkesi" anlamına gelebilen wana/ana takısı olsa gerek. Bkz. wana.

LARANDA. Luwi dilinde Lara-wanda, Kum-lu. Bkz. Lara, wanda.

1. Laranda. Lykaonia kenti (Strabon, 12 VI 3). Şimdi, il merkezi Karaman. Türkleşme döneminin başlarında Lârende. Kasabanın tarihsel adı, üzerinde bulunduğu, şimdi Karaman Ovası denen ovadan gelir. Bu ovanın jeolojik karakteri hakkında TA Karaman Ovası maddesi, şöyle bilgi vermektedir: "Üzeri yeni alüvyonlarla örtülü bulunan bu ova..."

2. Laranda. Kappadokia'nın Kataonia bölgesinde bir ilkçağ kenti. Antoninus Rehberine göre Kokoussos/Göksun'dan Çukurova'ya, Anawarza'ya doğru uzanan yol üzerinde ve Göksun'un 25 km. kadar batısında idi. Tam yeri bilinmiyor.

LARASSA. Bkz. Larissa, No. 1.

LARBA/LARBE. Adın Larbe biçimindeki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Böylece, Larbe'nin Larba'dan geldiği anlaşılır. Aslı Luwi dilinde Lar(a)-(u)wa, Kum-luk olmalıdır. Bkz. Lara, uwa.

1. Larba. Karia'da ilkçağ kenti. Bürchner'e bakılırsa (RE Larba maddesi) Hyllarima ile aynıdır yâni Larba, Hyllarına kentinin bir diğer adıdır. L. Robert bu varsayımın karşısına çıkar ve Karia kenti Larba'nın yerinin belirlenememiş olduğu sonucuna varır (Villes d'Asie Mineure, s. 146-149).

2. Larba/Larbe. Menderes Magnesia'sında bulunan bir yazıtta adı geçtiği için o yörede varlığı anlaşılan, ancak tam yeri belirlenemeyen bir köy ya da kasaba (Bürchner, RE Larbe maddesi).

LARENDE. Bkz. Laranda, No. 1.

LARHAN. Bkz. Larakhani.

LARİİA. Hitit belgelerinde anılan yöre ya da kent adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 85). Lokalizasyonu yapılamamıştır. Hitit belgelerinin Lariia diye aktardığı adın aslı Luwi dilinde Laruwa yâni Lar(a)-uwa, Kum-luk, "Kumu bol yöre" olmalıdır. Karş. Larba.

LARİSSA. Bu adı taşıyan kentlerin ortak topografik özelliğiyle ilgili açıklamayı Strabon'a (13 III 4) bırakalım: "Larissa'larla ilgili ortak bir özellik vardır. ...Toprakları, nehirlerin getirdiği alüvyonlarla oluşmuştur". İşte ó nedenle, kentlerin adı Luwi dilinde Lar (a)-issa ögelerinden türetilmiştir ve Kum-kenti anlamındadır. Bkz. Lara, Assa.

1. Larassa/Larissa. Menderes Irmağının alüvyon taşıyıp durduğu bir ovanın kuzey yanında Tralleis/Aydın kenti, az yüksek bir tepenin üst düzlüğünde, kurulmuştur. Burada ilkçağda

Zeus Larasios ya da Zeus Larisaios (Larassa/Larissa'lı Zeus) denen bir Zeus çeşitlemesinin tapkısı vardı (Strabon, 14 I 42). Buna bakılarak, Larassa/Larissa'nın, ya Tralleis/Aydın yakınlarında bir tapınak kentçiği olduğu, ya da Tralleis kentinin bir adının da böyle Larassa/Larissa olduğu sanılıyor.

2. Aiolis'in Phrikonis bölgesindeki Larissa. Hermos/Gediz Irmağını aşan ana yol (İzmir'den Ege kıyılarını izleyerek kuzeye uzanan ana yol) tam orada Buruncuk Köyü arkasındaki alçak tepe üstü düzlüğünde bulunan, bu kente ait kalıntıların batı eteğinden geçer. İliada'da (II 841, XVII 301) anılan Pelasgos Larissa'sının bu kent olduğu, Strabon'dan (13 II 2) beri, kabul ediliyor. Kent, Gediz Irmağının, eskiden deniz girintisi iken kum dolgusu yığarak oluşturduğu bereketli bir ovanın yanıbaşındadır.

3. Kappadokia'daki Larissa. Peutinger Tablosunda, Kayseri-Komana (Şar) yolu üzerinde, Arasaxa'nın 10 mil sonrasında gösterilen bir kentçik. Romanos Diogenes 1067'deki seferinde buradan geçmişti (Ramsay, s. 301). Ramsay, Kappadokia haritasında, bu Larissa'yı Karmalas/Zamantı Çayı üzerinde göstermektedir.

4. Lydia'daki Larissa (Strabon, 13 III 2). Tire'nin 5 km. kuzeybatısında, Güzelimtepe üzerinde bulunduğu genellikle kabul edilir; burası, Kaystros/Küçük Menderes Irmağının güney kıyısından biraz içeridedir. Recep Meriç (KMHTC, s. 72) kenti değişik bir yere lokalize ediyor: yine Tire'nin kuzeybatısında, Küçük Menderes'in güney kıyısına.

5. Troas'daki Larissa. Thoukydides (II 22) ve Xenophon (Hellenika, 3 I 13, 16) anmışlardır. Alexandreia Troas yakınlarında olduğu biliniyorsa da, tam yeri güvenle saptanamamıştır, tartışmalıdır. O arada, AnaBritannica'nın Larissa maddesine göre, Satnioeis/Tuzla Çayı'nın ağzından 10 km. kadar kuzeydoğu ileride, kıyıda, Troia'dan kuş uçuşu 35 km. güney ileride, Codex Kultur-Atlas Haritasının Kolonai'yi işaret ettiği yerde, yâni Kösedere adlı bir akarsuyun ağzındadır.

6. Thessalia'daki ünlü Larissa. Varlığını hâlâ aynı ad altında sürdürüyor; Osmanlı zamanında adına bir ara Yenişehir denmişti. Peneios Irmağı kıyısındadır.

7. Thessalia'daki ünsüz Larissa. Oiboia/İğriboz Adası ile anakara arasındaki boğazın kuzey girişinin anakara yakasında idi. Pausanias'ta (2 XXIII 8) anılır.

8. Dicle kıyısındaki Larissa. Xenophon'un, Kounaxa Savaşı yerinden Doğu Anadoluya doğru Dicle boyunca, akıntının tersi doğrultuda ilerlerken gördüğü (Anabasis, 3 IV 7) bu Larissa, tıpkı Strabon'un söz konusu ettiği adaşları gibi, düzlükte akan, kum yığan bir ırmağın kentiydi ve -dikkat edelim!- surları kerpiçten yâni kumdan yapılmıştı.

9. Hitit belgelerindeki Larissa (H. Ertem, CAD s. 85). Lokalizasyonu yapılamamıştır.

10. Suriye'deki Larissa. Orontes/Âsi Irmağı batı kıyısında, şimdi Kal'at Secar denen yerde idi (Honigmann s. 125 ve orada dn. 7; ayrıca, Syria Byzantina haritası).

11. Anadoluda, Kuzey Kappadokia'daki Larissa. Bunun çevresini, imparator VI. Leon, Sebasteia/Sivas Thema'sının (bir Thema yâni kolordu çıkaran il) bir Turma'sı (Sancak, Kaza, İlçe) durumuna getirmişti. Oradaki Larissa'nın, Peutinger Tablosunda gösterilen Larissa (bkz. yukarıda No. 3) olmadığını, Honigmann (s. 53 dn. 5) açıkça ve vurgulayarak söylüyor. Yeri belli değildir. Honigmann (s. 53'te ve kitabına ekli Fines Orientales/Doğu Sınırları haritasında) Kangal güneybatı yakınında Tohma Suyu üzerinde olabileceğini belirtiyor.

12. Laris(s)os. Kuzeybatı Peloponnesos'ta, Akhaia ile Elis bölgeleri arasında bir çay. Xenophon'da (Hellenika, 3 II 23) ve Ploutarkhos'ta (Philippos, 7) anılır. Görünüşe bakılırsa, kıyısında bulunan bir Larissa Köyü dolayısiyle bu adı almıştır. Hellen dilinde ırmak, dere

adları eril olacağı ve eril adlara özgü bitişlerden birini (ilke olarak, -os) alacağı için, bu çayın adının Larissa diye kullanılması olanaksız idi.

13. Larissa. Pausanias (2 XXIII 8) Peloponnesos'daki Argos kentinin akropolis'ine eskiden Larissa dendiğini söylüyor. Bu, herhalde Argos kentinin çok eski bir adı idi. Çünkü kent, İnakhos Irmağının denize dökülmeden önce aştığı ve kum yığdığı bir ovadadır.

Larissos. Bkz. Larissa, No. 12.

LARMA. Antalya ilinde, Akseki ilçesi Cevizli bucağına bağlı köylerden biri (Özkaynak, s. 122). Şimdi, Kuyucak. Adının kökeni Luwi dili olsa gerek. Anlamını saptayamadım. Lu (ışık) ve Arma (Ay) sözcüklerinden türetilmiş olabilir; ancak, yukarıda gördüğümüz Larba adının, m'si b'ye çevrilmiş, çarpıtılmış biçimi de olabilir. Bkz. Lu, Arma, Larba.

LARYMNA. Aslı Luwi dilinde Lar(a)-umna, Kum-halkı. Bkz. Lara, uma/umna.

1. Bozburun Yarımadasındaki Karia kenti Larymna. Plinius'ta (V 104) anılır. Orada Loryma ayrıca anıldığı için, Loryma yerine yanlışlıkla Larymna yazılmış bulunması söz konusu değildir. Bozburun kasabasının arkasındaki (kuzeydoğu bitişiğindeki) tepe üzerinde kalıntıları bulunan ilkçağ kentçiğinin bu Larymna olduğu sanılıyor. Tepe üstüne tırmanmak zordur. Demek ki orası kentin akropolis hatta iç kale bölümü idi ve kent halkı tepe eteğinde, deniz kıyısında tarım ve balıkçılıkla yaşamını sağlıyordu. Kıyıda, özellikle dere ağızlarında, kumsallı bölgeler vardır.

2. Yunanistanın Boiotia bölgesinde, Thebai kuzey ilerisinde bir ilkçağ kenti (Pausanias, 9 XXIII 7). Kephisos Irmağının döküldüğü kumsallı bir körfezin yakınındaydı, sonra kıyıya taşındı.

LASKORİA. Ankara'dan Yozgat'a doğru uzanan ilkçağ yolu üzerinde bir kasaba. Ptolemaios'ta (5 IV 7) anılmıştır. Peutinger Tablosunda, Lassora olarak gösterilmiştir. Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

LASONİA. Herodotos'un (III 90, VII 77) andığı, Pisidia bölgesinin bir parçası; Kabalia denen bölgedir. Bu eşitlemeyi Herodotos'ta (VII 77) görüyoruz; Ökmen çevirisinin o bölümünde bir karışıklık vardır: "Maionia'lılar soyundan olan ve kendilerine Lasonios'lar adı verilen Kabalia'lılar" denecek yerde, "Maionia'da *oturan* ve Lasonia'lı diye çağrılan Kabal'ler" denmiş, anlam çok ağır biçimde bozulmuştur.

Lasonia adının Anadolulu öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz. Bu öz biçim belki Lawasana idi ve Mursili'nin Arzawa seferine giderken uğradığı "Lawasa'nın Dağı" bu yörede idi.

LATMOS. Kadmos (Dağı) adının aslının Kad(u)-(u)ma, "Kadu/Kadys Halkı" olduğunu farkedince, Latmos (Dağı, Körfezi, Kenti) adının aslının da yörede tapkı gören Lada ile (bkz. Lada, Lade) bağlantılı olduğu ve Lad(a)-(u)ma, Lada Halkı ögelerinden türetildiği, ancak dağ adı Hellen ağzında -a ile bitemiyeceği, eril adlara özgü bitiş alacağı için Ladma'nın Latmos edildiği kolayca anlaşılabiliyor.

1. Latmos (Dağı). Bafa Gölü kuzeydoğu yanındaki Beşparmak Dağı'nın ilkçağdaki adı (Strabon, 14 I 8).

2. Latmos (Körfezi). Hellen dilinde: Latmikos Kolpos. Yukarıda sözü edilen dağ dolayısiyle böyle adlandırılan körfez, ilkçağda, Menderes Irmağının döküldüğü körfezdi (Strabon, aynı yer). Irmağın alüvyon dolgusu körfezin batı yarımını doldurup bereketli bir ovaya dönüştürmüştür; doğu yarım ise Bafa Gölü olarak günümüze ulaşmıştır.

3. Latmos (Kenti). Karia'da İran bağımlısı olarak egemenlik süren kral Mausolos döneminden başlayarak, Herakleia adını almıştır (Strabon, aynı yer). Kalıntıları Bafa Gölü

kuzeydoğu yanında, Latmos/Beşparmak Dağı'nın göle indiği yerde, Kapıkırı Köyü ile içiçedir.

4. Latmos (Köyü). Pisidia'da, yeri saptanamayan bir köy (Ramsay, s. 461).

Latra. Bkz. Latros.

LATROS. Karia'daki Latmos Dağının adı, ortaçağın ilk yüzyıllarında, bu biçimde kullanılıyordu (Bürchner, RE Latros maddesi). Bunu öğrenince, Luwi/Pelasgos dilinden gelme adlarla yüklü İllyria'nın kıyı bölgesi Dalmatia'da birkaç yazıtta adı görülen tanrıça Latra'nın (bkz. Keune, RE Latra maddesi) kimliğini sezebiliyoruz. Görünüşe bakılırsa, Latra, Lad(a)-(u)ra, Yüce Lada'dan başkası değildir. Latros da, aynı adın, Hellen ağzında dağ adı olabilmek için, sonu -os edilmiş biçimidir. Bkz. Lada, ura, Latmos.

Latymnos/Latymnum. İtalya'daki Kroton (şimdi, Crotone) kentinin yanıbaşındaki dağın adı (Theokritos, IV 19). Aslı, açıktır ki, Ladumna yâni Lad(a)-umna, Lada Halkı idi. Bkz. Lada, uma/umna, Latmos.

LAUAZANTİİA. Hitit belgelerinde anılan kent ya da yöre adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 86 başı). Aktardığımız, sözcüğün Hitit'lerde kullanılan biçimidir; Luwi dilindeki aslı Lawazanda veya Lawassanda olsa gerektir. Karş. Lausada.

LAUGASA. Kappadokia'nın Laviansene bölgesinde, Fırat boyunda bir ilkçağ kenti. Ptolemaios'ta (5 VI 24) anılmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adının öz biçimini, kökenini ve anlamını saptayamadım.

LAUSADA/LAUZADOS. Kent, Kilise Kurultaylarına katılan Piskoposlardan hangisinin hangi kentten geldiğini gösteren listelerde Lausada olarak; imparator Konstantinos Porphyrogennetos'un Thema'lara ilişkin yapıtında Lauzados olarak anılıyor. Ramsay (s. 411 No. 28) bu kenti, Lafza/Lavza Köyüne lokalize etmektedir.

Adı şimdi Kirazlı'ya çevrilen söz konusu köy, Ermenek kuzeybatısında, Zenonopolis/İznebul (şimdi, Elmayurdu Köyü) kuzeyindedir.

Lausada/Lauzados adının öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz. Bu kentçik, belki, Hitit belgelerindeki Lauazantiia idi.

LAVİANSENE. Roma egemenliği çağında, Kappadokia bölgesinde bir ilin adı (Strabon, 12 I 4). Şimdiki Malatya ilimizin kuzey bölümünü, Hekimhan-Arguvan dolaylarını kapsamakta idi. Adının öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

LAWASA (Lauasa) Dağı. Anıldığı Hitit belgelerinin listelenmesi için bkz. H. Ertem, CAD s. 183. Hitit Büyük Kralı II. Mursili, Arzawa seferine giderken, Walma kenti (kanımca klâsik çağın Almoura'sı; Tire yakınlarında) yöresinde yapılan savaşın öncesindeki gecede, bu dağda, tanrılar ona, yengi kazanacağını bildirmişlerdi. Garstang (The Hittite Empire, s. 183) Lawasa'yı, klâsik çağ sonrasının Lausada/Lauzados kentçiğiyle eşitliyor ve dolayısiyle Lafza/Lavza/Kirazlı Köyüne, Ermenek yakınlarına lokalize ediyor. Bu görüşe katılmıyorum. Lawasa Dağı; Sarayköy, Alaşehir doğal yolundan gelip batıya dönerek Küçük Menderes vâdisinin başlangıç bölümüne (doğu ucuna) çıkmadan önce görülen bir dağ olmalıdır, yâni Bozdağ dizisinin Alaşehir'e doğru uzanan güneydoğu ucunda olmalıdır. Apasa/Ephesos Beyi Uhhaziti önderliğindeki Arzawa'lıların, kendi üzerlerine yürüyen Mursili'ye karşı ilk meydan savaşını böyle bir yerde vermesi beklenir ise de Ermenek dolaylarında vermesini bir olasılık diye düşünmek bile abestir.

LAZANDOZ. Trabzon ili Of ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Örtülü. Lazandoz adının aslının, Laz sözcüğüne, Luwi dilinin ve ardılı dillerin (o arada, Pontos bölgesinde de konuşulan Kappadokia dilinin) -lı anlamında wanda/anda takısını ek-

lemekle türetilmiş, "Lâz'lı, Lâz'ı bol" anlamında Lazanda (Rumlaşma döneminde, Lazandos) olduğu açıktır.

LAZİKE. Doğu Roma İmparatorluğunun yönetim örgütünde, yaklaşık olarak şimdiki Rize ilimizi kapsayan yönetim bölgesinin adı (Honigmann, s. 194-195 ve Armenia Byzantina haritası). Laz kök sözcüğüne, Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından -ike'nin (dişi biçim; eril biçimi: -ikos) eklenmesiyle türetilmiştir, Lâz'sal (Ülke), Lâz Ülkesi anlamındadır.

Le- (öntakısı). Cornelius (Geschichte der Hethiter, s. 303 dn. 19), bunu Hitit dilinin çoğul yapma takısı ya da -lık (İngilizcedeki -hood, Almancadaki -heit) takısı olarak yorumluyor. Ona göre, pinu (çocuk) sözcüğünden türetilen lepinu (le-pinu) sözcüğü, "çocuklar" ya da "çocukluk" demektir.

LEBEDOS. Anadolunun İonia bölgesinde Hellen'lerin eline geçen ilk kentlerden ve 12 kentlik İonia Birliği'nin üyelerinden biri (Herodotos, I 142). Seferihisar ile Selçuk arasında, kıyıda, Ürkmez Köyünün yanıbaşındaki küçük tepede akropolis bölümü, onun aşağısında denize uzanan yarımadacık üzerinde de (bazı parçaları günümüze ulaşan) rektangonal surlarla çevrili aşağı kent bölümü bulunuyordu.

Lebedos adı, Hellen dilinde anlam taşımaz. Bunun, Yunanistanda Hellenler öncesi kültür döneminden kalma bir Boiotia kenti olan Lebadeia'nın (Herodotos, VIII 134) adının pek benzeri olduğuna dikkat edilmiştir. Sözcüğün kökeninin Luwi/Pelasgos dili olması gerekirse de, öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

LEBESOS/LEBİSSOS/LİBİSSOS. Bir Lykia kentçiği. Piskoposlar listelerinden birinde Lebesos olarak (ikinci e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta ile; demek adın bu biçiminin aslı Lebe-Assos imiş); bir diğerinde, Lebissos olarak (demek ki bu biçimin aslı da Lebe-İssos imiş; zaten assa/assos ile issa/issos'un aynı şey olduğunu biliyoruz, bkz. Assa); üçüncü bir listede, Libissos olarak (bu da Lebissos'dan bozma olsa gerek) anılıyor. Fethiye güneybatısındaki, yakın zamana dek Levisi diye anılan Kaya Köy'e lokalize edilmektedir (bkz. Levisi). Ayrıca, hemen orada denize uzanan bir İblis Burnu saptadım; bu burun, Fethiye Körfezini çeviren kara parçasının güneydoğu ucundadır.

Lebe-Assos ya da Lebe-İssos, Lebe Yerleşimi (kenti) demektir. Ancak, belki Lebedos adının türetilmesinde de kullanılmış olan Lebe sözcüğünün anlamını bilmiyoruz.

Lebinthos. Ege Denizindeki, Sporades denen takımadalar içinde küçük bir ada. Kuzeyinde Patmos, kuzeydoğusunda Leros Adası vardır. Adının Luwi/Pelasgos dilinden geldiğini, -inthos bitişi açıkça gösteriyor (bkz. wanda). Baştaki Leb(e?) bölümü, herhalde, Lebedos ve Lebesos adlarındaki Lebe bölümünün aynı idi.

Leda. Güzel Helena'nın anası olarak bilinen Sparta kraliçesi. Destan öyküsü onu Troia Savaşına çok yakın bir çağda, demek ki Yunanistanda ön-Hellen'lerden Akhaios halkının egemenliği çağında yaşamış gösterdiği halde, ne kendisinin, ne kızının, ne de kocası Tyndareos'un adı Hellen dilinde anlam taşır.

Leda'nın, Sparta yöresinde Hellen'ler öncesi Leleg (aslında, Luwi) kültürünün egemenliği döneminde tapkı gören bir tanrıça, Ana Tanrıça'nın tâ kendisi olduğunu, adı gösteriyor. Bu adın içinde Latin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanır ve adın aslının Lada olduğu böylece anlaşılır (bkz. Lada).

Ledra/Ledron/Ledros. Kıbrıs'ta, Lefkoşa'nın yanıbaşında kalıntıları bulunan ilkçağ kenti. Adının birinci biçimi, Hellen yazımında epsilon (E) harfiyle; ikinci ve üçüncü biçimleri ise, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) harfiyle yazılmaktadır; böylece,

aslının Ladra olabileceği görülür.

Bu kent ilk kez, Asur belgelerinde, Asarhaddon'a (İÖ 681-668) ve Asurbanipal'e (İÖ 668-626) haraç ödeyen Kıbrıs Beyliklerinin listesinde anılır (Oberhummer, RE Ledroi maddesi).

Kent adı, tanrı Adra'nın adıyla bağlantılı olabilir (bkz. Adra). Bu gözlem, Yunanistan-da Hellen'ler öncesi dönemden kalma kent adlarından biri olan Letrina/Letrioni (bkz. Xenophon, Hellenika, 3 II 30) bakımından da doğrudur; o adın aslı, Ledra sözcüğüne, Luwi/Pelasgos dilinin "-sal" (buradan, keza, "-ülkesi") anlamına gelen wana/ana takısının çeşitlemesi -ina takısı (bkz. wana) eklenmekle türetilmiş görünüyor.

Ledrus. Romalı ağzına uydurulmuş, İllyria kökenli bir kişi adı (Fluss, RE Ledrus maddesi). İllyria'da Adra tanrının adıyla bağlantılı pek çok ad görmekteyiz (Modra, Skodra/İşkodra, Drava, Drina vb.); bu da onlardan biri olabilir. Karş. Ledra.

LEFKE. Hellen dilinde Leuke (son harf Hellen yazımında eta ile), hem "Beyaz" anlamındaki Leukos sıfatının dişi biçimidir, hem de Ak Kavak'ın adıdır. Leukai, bu sözcüğün çoğuludur ve kent adı olarak, şu anlamların her ikisini belirtebilir: "Ak (yerin, kentin) Halkı"; "Ak kavaklar" (halkı, kenti).

Bu adı taşıyan Bithynia kentinin Anadolu kökenli adı Malagina (Hellenleştirilmişi Melagina) idi; ardılı, günümüzde Bilecik iline bağlı ilçe merkezi kasaba olan Osmaneli'dir. Ancak, Leukai/Lefke, tam eski Malagina'nın yerinde mi idi, bu konuda bir ölçüde kuşku vardır. Bkz. Malagina.

LEKTON/LEKTOS (Burnu). Troas Yarımadasının güneybatı ucunda denize uzanan bir dağ sırtından ibaret burnun Anadolulu adının Hellen ağzında büründüğü biçim; Strabon'da (13 I 2) Lekton, İliada'da (XIV 284) Lektos. Eskiler, bu burnu, İda/Kaz Dağı'nın uzantısı sayarlardı; Strabon, "İda Dağı Lekton'a kadar uzanır" der.

Çok dikkate değer ki Kos/İstanköy Adasında da Laketer adlı bir burun vardır (Strabon, 14 II 19).

Her iki adın, Hellen dilinde "Uçurumlu ve kayalık yamaç" anlamında Akta/Akte sözcüğünden gelmiş gibi bir biçime sokulmasına rağmen, bütün olarak Lekton/Lektos ya da Laketer adlarının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bunların öz biçiminin, "Kaya ucu, kaya çıkıntısı, kaya doruğu" olarak yorumladığım Laka sözcüğünden türetilmiş olduğunu sanıyorum. Bkz. La (sözcüğü) No. 2, 4, 5, 6, 7.

Lekton Burnu'nun şimdiki adı, Baba Burnu'dur. Lekton adının Hellen'ler öncesi kültür çağından kalma olduğunu Bürchner de belirtmiştir (RE Lekton maddesi).

Lelanton Pedion. Hellen dilinde Lelanta Ovası. Ancak, Lelanta'nın o dilde anlamı yoktur. Bu ova, Oiboia/İğriboz Adası güney kıyısının bir bölümüdür. Adında, Latin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H harfiyle karşılanır. Bu da gösterir ki, Lelanta adının aslı, Anadoluda karşımıza çıkan, Luwi dilinden kalma Lalanda yâni Lala-wanda, Çakıl-lı sözcüğü idi. Bkz. Lalanda.

Leleg'ler. Türkçe yapıtlarda Leleg'ler biçiminde kullanılan halk adı, ilkçağ Hellen belgelerinde, özellikle Hellen tarihçilerinin yapıtlarında, oi Leleges diye, çoğul ad olarak geçiyor (örneğin İliada, XXI 86; Herodotos, I 171). Bu adın tekil biçimi, Lelegos ya da Lelex'tir.

Anadolu kaynaklı belgelerde yâni Hitit, Luwi, Phrygia, Lykia yazıları vb. ile yazılmış belgelerde; ya da, Anadolu tarihine ve Anadolu halklarına ilişkin bilgiler içeren Mısır, Asur vb. belgelerinde, böyle bir adın anıldığı görülmemiştir. Sonuç olarak, Lelegos/Lelex,

Leleges adlarını yalnız Hellen dilindeki ilkçağ belgelerinden öğreniyoruz ve bu adların o dilde hiçbir anlam taşımaması dolayısiyle, tümünün ortak kökeni hangi sözcük idiyse, onun Hellen'ler öncesi kültür yâni İÖ 2. binyıl Luwi/Pelasgos kültürü döneminden kalma bir ad olduğunu anlıyoruz.

Leleg'leri, ilkçağ Hellen'leri, özellikle, Peloponnesos Yarımadasının eski kültürünün halkı olarak biliyorlardı. Örneğin, Sparta yöresinin Hellen'ler öncesi halkı bunlar imiş; oradaki Leleges (Lelegos/Lelex Halkı), kendi adını, yörenin Hellen'ler öncesi kültür çağında yaşamış ilk kralı olarak destan öykülerinde anılan Lelex'ten almış imiş; yâni, o kral nedeniyle halka, Lelegos/Lelex'in halkı anlamında, Leleges denmiş. Hatta, değirmeni icad eden de, bu Lelex'in oğlu Myles imiş (Pausanias, 1 XXXIX 6; 3 I 1; 3 XII 5; 3 XIX 2).

Peloponnesos Yarımadasının ve genel olarak Yunanistanın, Hellen'ler öncesi kültürünün Anadolulu olduğunu eski Hellen'ler bile farketmişlerdi (bkz. Thoukydides, I 8). Bu gerçek, çağdaş araştırmacılardan birçoğunun yapıtında da vurgulanmıştır. Örneğin Emily Vermeule (Greece in the Bronze Age, 5. bsl., The University of Chicago Press, Chicago 1972,. s. 19, 59) "Pelasgos'lar, Leleg'ler" denen en eski Yunanistan halkını, maddî kültür ve keramik yönünden, aynı çağın Anadolulu halkı ile bağlantılandırmaktadır. Oysa, Batı Anadolunun İÖ 2. binyıldaki kültürü Luwi kültürüdür. En önemlisi, Luwi dili hakkında şimdi sahip olduğumuz bilgi birikimi sayesinde, Yunanistanın Hellen'ler öncesi kültürden kalma adlarının birçoğunun anlamını sökebiliyoruz. Bu durumun nice örneğini şimdiki kitabımda gösterdim. Buna karşılık, Yunanistanın, Ege Denizi adalarının, Batı Anadolunun Hellen'ler öncesi Luwi/Pelasgos kültürü döneminden kalma tarihsel adları içinde, Luwi dili dışında şu veya bu dille bağlantılandırılması gerektiği kanıtlanmış bir tek ad bile, bildiğim kadariyle, yoktur. Zaten bu yörede, o dönemde ya da daha eski dönemlerde konuşulmuş, Luwi dili dışında herhangi bir dil saptanabilmiş değildir. Demek ki, Yunanistanın ve Ege Denizi adalarının, Hellen'ler öncesi kültür döneminden kalma, çoğu bize Hellen ağzına göre bir ölçüde çarpıtılarak ulaşmış adlarını, henüz anlamını çıkaramadıklarımız dâhil, Luwi dilinden saymamız doğrudur ve hatta zorunludur, *alternatifi olmayan* bir sonuçtur.

Eski Hellen'ler, kendi yurtlarının Peloponnesos Yarımadası kuzeyinde kalan bölümünün, Hellen'ler öncesi kültür dönemindeki halkına Pelasgos'lar diyorlardı ve Leleges adını hiçbir zaman o yörenin halkı için kullanmıyorlardı. Bunun nedenini şimdi görebiliyoruz: Çünkü, daha önce yayınlanan bir yazımda (Tarih ve Toplum, No. 74, Şubat 1990) gösterdim ki, Hellen ağzında Pelasgos biçimine bürünen adın aslı, Pelaska yâni P(a)-Ela-Ska, Su-Boğazı-Yarımadası'dır ve bu ad, Hellen'lerin Pelasgiotis (Pelasgos Yurdu) diye andığı yörenin, Doğu Thessalia'nın Luwi dilindeki adıdır; bkz. aşağıda Pelasgos'lar. Aslında Pelaska İnsanı anlamına gelen Pelasgos adı, elbette ki, özellikle o yörenin halkı için kullanılacaktı.

Buna karşılık, Pausanias ve diğer Hellen yazarları, Yunanistanın Hellen'ler öncesi bir halkının adı olarak Lelegos adını yalnız Peloponnesos Yarımadasının halkı için kullanmışlar, asla daha kuzeydeki yörenin eski halkının adı olarak kullanmamışlardır. Örneğin, bu yöreye en yakın bir yerde olan Atina kentinin Hellenleşme öncesi halkının Pelasgos'lar olduğunu ve hatta Atina halkının Pelasgos'lardan indiğini, Hellen'leşmiş Pelasgos'lar olduğunu Herodotos açıkça belirtir.

Bu ayırım ve Leleges adının Anadolulu belgelerde görülmemesi, bize, o adın, Luwi kökenli olmakla birlikte Peloponnesos Yarımadası'na özgü, orasıyla bağlantılı bir ad olduğunu sezdiriyor.

Diğer yandan, şurası da doğrudur ki, gerek Pelasgoi (Pelasgos'lar) adı, gerek Leleges (Leleg'ler) adı, zamanla daha geniş bir anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Hellen'ler, Ege Denizi *kuzey* yarımının ve Batı Anadolu *kuzey* yarımının Hellen'ler öncesi kültür dönemindeki insanlarına da (Luwi'lerin adını bilmedikleri için) Pelasgos demeye başlamışlardır. Örneğin, Lemnos/Limni Adasının eski halkı Pelasgos'lar imiş ve üstüne üstlük bunlar, Atina'dan sürülen eski Pelasgos halkının soyundan geliyorlarmış (Herodotos, VI 137, 138). Troas güneydoğu yanında deniz kıyısındaki Antandros kentinin halkı, Herodotos çağında bile, Pelasgos'lar olarak biliniyordu (Herodotos, VII 42); İmbros/İmroz'un halkı da Pelasgos'lardan sayılıyordu (Herodotos, V 26). Menemen kuzey yakınındaki Larissa, İliada'da (II 841, XVII 301) Pelasgos kenti olarak anılır. Fakat yine, bu ad *güneye* kaydırılmamış ve Ege Denizi güney yarımındaki adaların, ya da Pelasgos Larissa'sı güneyinde (İzmir ve daha güneyde) kalan bölümün eski halkına Pelasgos'lar değil, Leleges denmiştir. Bunun istisnası pek azdır: Yalnız Troas'ta, Satnioeis/Tuzla Çayı kıyısında yalçın Pedasos kentini elinde tutan kralın bir Leleg kralı olarak anıldığını (İliada, XXI 86) hatırlıyorum. Bu tek istisnanın nedenini de görebiliyorum: Çünkü Pedasos kentinin bir adaşı, Yunanistan'ın Leleg bölgesi kapsamında, Peloponnesos'ta idi (İliada, IX 152, 294) ve Anadolu'da bulunan bir diğer adaşı, Pedasa (Herodotos, I 175,VI 20, VIII 104 vs.) Leleg kenti olarak biliniyordu (G.E. Bean, Turkey beyond the Maeander, s. 119).

Gerçekten, ilkçağın ileri döneminde, Bodrum Yarımadasında, adı Hellen'lerce Madnasa, Myndos, Ouranion, Pedasa, Souagela/Syangela, Side, Telmessos/Telmissos, Termera olarak bilinen 8 kentin halkını Hellen'ler Leleges diye anıyorlardı. Bu kayalık, taşlık, gelişmemiş kentlerin insanlarının soy ve kültür kökeni yönünden diğer Karia'lılara göre en küçük bir ayrılığının bile hiçbir belirtisi yoktur. İleri çağlarda ise, hatta Roma egemenliği çağında, hiçbir yerde Leleges halkı görülmüyor. Zaten doğrusu, Karia'lıların kendileri de Lelegos/Lelex diye bir ad ve Leleges halkı diye bir halk tanımıyorlardı. Herodotos, Girit'lilerden duyduğu söylenceye inanarak, Leleges adını Karia'lıların eski adı saydığı ve "Karia'lılar, anakaraya adalardan gelmişlerdir, eskiden Leleges adı altında adalarda otururlardı" dediği halde, Karia'lıların bunu kabul etmediğini, aynı yerde (I 171) yine kendisi söylüyor: "Ama Karia'lılar bunu kabul etmezler; onlar anakaranın yerlisi olduklarını ve hep şimdiki adlarını (Karia'lı adını - Umar) taşıdıklarını söylerler". Bu da, daha önce varmış bulunduğumuz sonucu doğruluyor: Demek ki Leleges adı, gerçekte, Luwi dilinden gelmekle birlikte, Anadoluyla ilgisi olmayan bir addır ve Yunanistan'ın Hellen'ler öncesi kültür dönemindeki halkının kullandığı, Peloponnesos Yarımadasına özgü, orasıyla bağlantılı bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir.

Lelegos/Lelex ve bunun çoğulu olan Leleges adlarının, Peloponnesos Yarımadası ile ne gibi bir bağlantısı olabileceği sorusuna yanıt aramaya başlayınca, hemen, bu yarımadada karşılaştığımız Lakon, Lakedaimon adları aklımıza geliyor. Bunlar, gördük ki, Yarımadanın Hellen'ler öncesi, Hellenlerce Leleges denen halkının kendi kültüründen kalma adların Hellen ağzında biraz çarpıtılmış biçimleridir. Her ikisi, "Kaya ucu, kaya çıkıntısı, kaya doruğu) anlamında olduğu sonucuna vardığımız, Luwi dilinin Laka sözcüğüyle bağlantılıdır; bkz. La (sözcüğü) No. 2, 4, 5, 6, 7. Peloponnesos Yarımadasının eski halkını anlatan Lakon sözcüğünün öz biçimi, Anadoludaki Lagana/Lagania kentinin adının öz biçimiyle aynıdır ve Laka-wana'dır. "Kaya ucu - sal" (ülke, halk) anlamındadır. Lakon sözcüğünde, Latin yazımındaki o'nun, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile karşılanması dahi, Hellen'lerin adı önce Lakwan biçiminde kullandığını kanıtlar. Oysa, Lakwan adı başına bir Le- öntakısı alırsa Lelakwan olur ve bu da Hellen ağzındaki Lelegos, Lelex, Leleges biçimlerine dönüşür.

Hitit dilindeki Le- öntakısına yukarıda değindik ve Cornelius'un yorumunu aktardık.

Luwi dilinde dahi bir Le öntakısı ya da sözcüğü olduğunu, Lerna (Le-Arna ögelerinden türetilmiş olmalı; bkz. Arna, Lerna) gibi adlara bakarak anlıyoruz.Ancak, bunun çoğul takısı olduğunu sanmıyorum. Luwi dilinde adların çoğul biçimi bitişi bilinmektedir ve bu bitiş, -a'dır (cansız nesne adlarında; bkz. A. Dinçol, Eski Anadolu Dillerine Giriş, s. 108; Laroche, Dictionnaire, s. 137).

Lemessos. Bugün daha çok Limasol diye tanınan Güney Kıbrıs liman kentine Türk ağzında Leymosun/Leymasun denir. Oradaki kentin ilkçağda taşıdığı ad, Lemessos idi. Böylece, -sos bitişlerinin Türk ağzında -sun'a dönmesinin (karş. Agalassos'tan Ağlasun, Kokoussos'tan Göksun vb.) bir örneğini daha görmüş oluyoruz.

Lemessos adının sonundaki, "-kenti" anlamında, assos ögesini kolayca tanıyoruz (bkz. Assa). Ancak, baştaki, Leme biçimine bürünmüş sözcüğün aslını ve anlamını bilmiyoruz. Belki bu da, Le ve Ama (=Ma, Ana Tanrıça) ögelerinden türetilmişti.

Lemnos. Bkz. La (sözcüğü), No. 1.

LENGÜME. Burdur ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Günalan. İlkçağda burada Malgastara kentçiği vardı (bkz. Malgastara). Lengüme adı sonundaki Güme'nin, Hellen dilinde "Köy, -Köyü" anlamına gelen Kome'den bozma, onun Türk ağzına uydurulmuş biçimi olduğu biliniyor. Buna karşılık, adın başındaki Len'in kökenini, anlamını saptayamadım.

LENTİANA. Poimanenon/Eski Manyas yakınında bir bölgenin, bir dağ sırtları dizisinin ve bir kentin adı (Ramsay, s. 171 No. 10 ve andığı Georgios Akropolitas s. 31, Anna Komnena II 280). Hellen dilinde anlam taşımaz ve sonundaki -ana bölümü, adın Anadolulu kökeninin kanıtıdır (bkz. wana). Ancak, baştaki, Lenti biçiminde görülen bölümün aslını ve anlamını saptayamadım.

LEONNAİA. Sadece İÖ 2. yüzyıldan kalma bir tek sikkesi sayesinde varlığını öğrendiğimiz bir Batı Phrygia kenti. Tam yeri bilinmiyor (Ruge, RE Leonnaia maddesi). Adı Hellen dilinde Leon (=Aslan) sözcüğünden türemiş izlenimi verecek biçime getirilmişse de Hellen dilinde anlam taşımaz; aslını ve anlamını bilmiyoruz.

LEONTOPOLİS. Hellen dilinde: "Aslan Kenti"; ya da, (Doğu Roma İmparatoru Leon'lardan biri dolayısiyle) "Leon Kenti".

1. İsauria bölgesinde, ilçe merkezi Bozkır'ın atası olan (eski) İsaura kentinin erken Bizans döneminden başlayarak taşıdığı ad. Bkz. İsaura.

2. Karadeniz kıyısı yakınında, Kızılırmak'ın ağzı yöresinde bulunan Zalekos/Zalikhos kentinin (şimdi, ilçe merkezi Alaçam) Iustinianus'un 28 sayılı Novella'sı ile yönetimsel açıdan Polis (=Kent) durumuna yükseltilmesinden bir zaman sonra aldığı ad.

3. Bizans Armenia'sında, daha önce Bazane, Bazanis, Bezanis diye anılan ve Iustinianus döneminde adı Iustinianopolis'e çevrilen kentin, bu iki ad arasında taşıdığı ad (Honigmann, RE Leontopolis maddesi, No. 5). Söz konusu olan, ilçe merkezi Tercan yakınında şimdiki Vican'dır.

LEONTOS KOME. Hellen dilinde: "Aslan'ın Köyü". Phrygia'da köy; burada bir madensuyu kaynağı vardı. Afyon kuzey yakınında Gazlı Göl maden suyunun çıktığı yerde idi sanılıyor (Ruge, RE Leontos Kome maddesi).

Lepetymnos. Lesbos/Midilli Adasında, Methymna kenti yakınında, 838 m. yüksekliğe ulaşan bir dağ sırtının adı.(Plinius, V.140). Anadolulu bir dilden gelme "görünüyor" imiş (Bürchner, RE Lepetymnos maddesi). Sondaki, ymnos biçimine bürünmüş bölümün, Luwi dilinde "-insanı, -halkı" anlamına gelen umna olduğunu (bkz. uma/umna) güvenle

söyleyebiliriz; komşu Methymna kentinin adı sonundaki ymna dahi bundan başka bir şey değildir. Lepetymnos adı başındaki Lepet(a?), büyük olasılıkla, yukarıda değindiğimiz Lebedos adının öz biçimiyle aynı kökenden geliyordu, ikisinin öz biçimi aynı idi.

LEPSİMANDOS. Byzantion'lu Stephanos'un andığı, tam yeri bilinmeyen bir Karia kentçiği. Adının türetiliş ögeleri ve anlamı konusunda birçok olasılık görülebiliyorsa da bu konuda güvenli bir sonuca varabilecek durumda değiliz.

Lepsynos. Karia'da Milâs kuzey yakınındaki ilkçağ kenti Euromos'ta, kalıntılarının görkemli durumuyla ünlü tapınakta tapkı gören Zeus çeşitlemesinin sanı. Anlamı bilinmiyor.

LEPTE. Sondaki ünlü, Hellen yazımında, eta harfiyle. Hellen dilinde: "İnce". Sinop batısındaki İnce Burun'un ilkçağdaki adı. Arrianos'un Karadeniz kıyılarını anlatan yapıtında anılmıştır.

LERİOU. Bayburt'la Trabzon arasında Yağmurdere kasabasının Bizans çağındaki adı (Honigmann, s. 51 dn. 10). Kasabaya, geçen yüzyılda, Lerri deniyordu. Bu ad, Ermenicedir, Ler (=Dağ) sözcüğünden türetilmiştir.Karş. Per (=Meyva, Ürün)'den Perri (=Meyvalı, Verimli). Bu örneğe göre, Lerri de "Dağlık" anlamındadır.

Leriou, gerçekte, sonradan Lerri, şimdi Yağmurdere denen kasabanın adı değildi; oradaki Lerri adlı tarihsel yerleşim, şimdi resmî adı Yetirmez olan köydür; keza, yöreden geçen dereye de (şimdi, Yağmur Dere) Lerri denmekteydi (Bryer/Winfield, s. 314).

Lerna. Yunanistan'da iki gölcüğün, Hellen'ler öncesi kültür döneminden kalma adı. Bunun, Luwi/Pelasgos dilinde "Kaynak, kaynak gölcüğü, gölcük" anlamlarına geldiğini saptadığımız Arna sözcüğü ile (bkz. Arna) bağlantısını ve hatta belki bir Le öntakısı yahut sözcüğü ile Arna'nın birleşmesinden türetildiğini görebiliyoruz, fakat Le bölümünün anlamını güvenle söyleyemiyoruz.

1. Lerna. Argos'un 10 km. güneyinde bir kaynak ve bunun oluşturduğu, bataklık niteliğinde gölcük. Hesiodos'un Theogonia'sında, dize 314'te (A.Erhat/S.Eyuboğlu çevirisinde ise Lerna Bataklığı denecek yerde yalnız "Bataklık" deniyor) ve Aiskhylos, Prometheus, dize 652'de anılmıştır.

2. Lerna. Korinthos kenti içinde, tiyatronun çok yakınında bir kaynak havuzu (Pausanias, 2 IV 5).

LERRİ. Bkz. Leriou.

Lesbos. Bizim, üzerindeki en önemli kent (bkz. Mytilana/Mytilene) dolayısiyle Midilli diye andığımız adanın Hellen'lerce kullanılan adı. Hellen dilinde hiçbir anlam taşımaz ve Hellen'ler öncesi kültür yâni Luwi/Pelasgos kültürü döneminden kalma bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir. Öz biçimi ve anlamı güvenle saptanamamıştır (Bürchner, RE Lesbos maddesi). Hitit belgelerinde anılan Lazpa'nın (bkz. H. Ertem, CAD s. 86) Lesbos Adası olduğunu kabul yolunda genel bir eğilim görülüyorsa da, bu sonuca varmanın, adlardaki ses benzerliği dışında, dayanağı gösterilmiyor.

LEŞKERÎ İLİ. Türklerce, özellikle Beylikler ve erken Osmanlı döneminde, Aydın, İzmir, Manisa dolaylarına verilen ad. Farsçada asker anlamına gelen leşger'in Türk ağzında büründüğü biçim olan leşker'den türetilmiş görünürse de, gerçekte, söz konusu yörede 13. yüzyılda egemen olmuş Nikaia Bizanslıları imparatoru Theodoros Laskaris'in (1204-1222) adından bozmadır. Kâtip Çelebi'nin (Hacı Kalfa) Cihannüma'sında İçel yöresinden de Bilâd-ı Leşkerî diye söz etmesi yanlıştır (Akın, Aydın Oğulları, s. 91).

LETHAİOS. Hellen dilinde Lethe (=Unutma) sözcüğünden; "Unutturan, Unutturucu". Bir

mythos ırmağının adı böyle olabilirse de bir Anadolu ırmağının adının Lethaios olması pek saçmadır ve o ad besbelli ki, öz biçimini ve anlamını bilmediğimiz Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuşudur.

1. Anadolu'nun İonia bölgesinde bir dere. Herodotos'un Asia Magnesia'sı dediği, daha çok Maiandros Magnesia'sı olarak ünlü kentin yanından geçer ve Menderes'e dökülür (kent, gerçekte Menderes kıyısında değildir). Dere, Strabon'da (12 III 27, 14 I 39) anılır. Bu Magnesia, adının da gösterdiği üzere (bkz. Magnesia) bir Ana Tanrıça tapkısı kenti olduğuna göre, Lethaios adının aslı Lada (bkz. Lada) sözcüğüyle bağlantılı olabilir.

2. Yunanistan'ın Thessalia bölgesinde, Trikkala (Türk ağzında Tırhala) kenti yakınında bir dere.

3. Girit'te Gortyn kenti yakınında bir dere.

Leto. Hellen yazımında, sonuncu ünlü, uwa sesine işaret eden omega ile; ilk ünlü ise, İon yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile, Dor boyu yazımında düpedüz A ile. Böylece, Hellen dilinde hiçbir anlamı bulunmayan bu adın aslının, Lada (Kadın, eş, hanımefendi; bkz. Lada) ve uwa (-lık, -lık yapı, -nın tapınağı; bkz. uwa) ögelerinden türetilmiş Laduwa olduğu, "Ana Tanrıça Tapınağı" anlamına geldiği anlaşılır. Ad, Letoon'daki Leto Tapınağı dolayısiyle çıkmış olsa gerek. Hellen'ler ise bunu, Apollon ile Artemis'in anası olan tanrıçanın adı etmişlerdi (İliada, I 9 vs.; Odysseia, VI 106 vs.)

LETOON. Hellen dilinde: "Leto (tapınağının, tapkısının) Yeri". Lykia'da bir tapınak kentçiğinin adı. Bu kentçiğin önemlice kalıntıları, Eşen çayı ağzı kuzeybatı yakınındadır. Kentçik, Strabon'da (14 III 6) anılır.

Letrinoi. Bkz. Ledra.

LEUKAİ. Adın anlamı konusunda bkz. Lefke.

1. Leukai. Bithynia kenti. Bkz. Lefke.

2. Leukai. İzmir Körfezi iç ucu girişinin kuzey yanında, dolayısiyle (güney yandaki) Klazomenai'nin karşısında ilkçağ kenti (Strabon, 14 I 38; Plinius, V 119; Diodoros, XVIII 2). İranlı komutan Takhos, İÖ 383'de kurdurmuştur. Önemsiz kalıntıları şimdi Üçtepeler denen yerdedir.

LEVİSİ. Fethiye güneyinde, günümüzde hortlaklar kasabası durumunda bulunan Kaya Köyü'nün ortaçağdaki adı (P. Wittek, Menteşe Beyliği, s. 165 No. 26a). Kökeni konusunda bkz. Lebesos.

Leymasun/Leymosun. Bkz. Leimessos.

LEYNE. Bkz. Lagina, No. 1.

LİADA. Hierokles'in andığı, İznik-İzmit arasında, yol üzerinde bir kasaba. Tam yeri bilinmiyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökeni ve anlamı saptanamamıştır.

LİBA. Bizanslı tarihçi Kedrenos'un yapıtında böyle; Antoninus Rehberi'nde Libo; "Kudüs yolu uğrakları" (Jerusalem Itinerary) diye tanınan, yazarı bilinmeyen erken hristiyanlık çağı belgesinde Libum. İzmit'ten 22 mil uzakta, İznik'e giden yol üzerinde bir durak kasabasının ya da köyünün adı. Hiç kuşkusuz, Peutinger Tablosunda aynı yol üzerinde, İznit'in 23 mil ilerisinde gösterilen Eribulo (bkz. Eribolos). Karamürsel dolaylarında olmalı. Liba adının kökenini, anlamını bilmiyoruz; karşı kıyıdaki Libyssa kentinin adı da aynı sözcükle bağlantılı olsa gerek. Bkz. Libyssa.

LİBYSSA. Gebze yakınında, Annibal'in ölüm yeri olan kentçik (Ploutarkhos, Flamininus'un Yaşamı). Adının sonundaki -ssa'nın, Luwi dilinde ve ardılı dillerde "Yerleşim" (bu-

radan: Köy, Kasaba, Kent" anlamına gelen Assa olduğunu görebiliyoruz (bkz. Assa), ancak baştaki Liby biçimine bürünmüş bölümün aslını ve anlamını güvenle saptayamıyoruz.

LİCE. Diyarbakır iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adı, Türkçe Ilıca sözcüğünden bozma gibi görünürse de, Herzfeld'e göre (s. 147) ilkçağda kullanılan bir addan gelmedir.

LİDA. Karia'da bir dağın adı. Herodotos'ta (I 175) son ünlüsü, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile; bu yazılış biçiminin Latin harflerine aktarılışı: Lide.

Söz konusu dağ, Bodrum Yarımadası kuzeydoğusunda, bugün Kaplan Dağı ya da Tırman Dağı diye anılan dağ idi sanılıyor.

Lida, belki kendi başına bir sözcüktü, yâni La, Le, Lu'dan biri ile ida öğesinden türetilmiş değildi; böyle idiyse, anlamını bilmiyoruz. Söylediğimiz ögelerle türetilmiş idiyse, anlamı, La, Le, Lu'dan hangisinin sözcükte bulunduğuna göre belirlenir. Hatta, ida'nın hangi anlamda kullanıldığına göre de değişir. Gerçekten, ida, "orman, ağaç, odun" anlamlarında bir sözcük olduğu gibi; -lı anlamında wanda/anda takısının burunsal n sesi düşüp -ada biçiminde kullanılmasına paralel olarak (bkz. -ada), bu takının çeşitlemesi -inda takısı da burunsal n sesinin düşmesiyle -ida biçiminde kullanılmıştır kanısındayım. Böylece, örneğin, dağın adı L(a)-i(n)da ögelerinden türetilmiş idiyse, "Kayalı"; ama "orman" anlamındaki ida kullanılarak L(a)-ida ögelerinden türetilmişse, "Kayanın Ormanı" demektir.

LİDAİ. Karia kenti (G. E. Bean, Lycian Turkey, s. 45-47). Fethiye Körfezi güneybatı ucundaki Kurdoğlu Burnu'nda, kıyıdan içeride, tepe üstü düzlüğündedir. Diğer bir anlatımla, güney ucunda Kurdoğlu Burnu'nun bulunduğu iki bölümlü yarımadanın, orta kıstaktan güneyde kalan yarımını oluşturan, yaklaşık 200 m. yüksekliğindeki tepelerin ortasında, en yüksek yerde, doruk kabartılarıyla çevrili küçük bir yaylâdadır. Önemlice kalıntıları günümüze ulaşmıştır.

Lidai, Hellen ağzına göre Lida'nın çoğul biçimidir ve Lida Halkı, Lida'lılar (Kenti) demektir. Ancak, Lida sözcüğünün Hellen dilinde anlamı yoktur. Sözcük Anadoluludur; bkz. yukarıda Lida.

LİDAR. Şanlıurfa ili Bozova ilçesinde köy; şimdi, Dikili. Burada bulunan Lidar Höyüğünde 1979 yılında başlayan kazılarda (yöneten: Hauptmann) kalkolitik çağdan Selçuklular dönemine kadar süren bir yerleşmenin kalıntıları bulundu.

Lidar'a Süryanîler Ltar, Ermeniler Ldar diyorlardı (Honigmann, s. 136). Sözcüğün hangi dilden geldiğini, anlamının ne olduğunu saptayamadım.

Limasol. Bkz. Lemessos.

LİMNAİ. Hellen dilinde: "Göller"; ya da, "Göl Halkı"(nın kenti).

1. İki bölümlü olan (Hoyran Gölü, Eğridir Gölü) Eğridir Gölünün Bizans çağındaki adı (Ramsay, s. 443 No. 12, s. 462 No. 40).

2. İzmit Körfezinin güney kıyısında bir köy (Ramsay, s. 205-206 No. 62).

3. Kappadokia'da bir köy; şimdiki adı Gölcük (Ramsay, s. 325). Derinkuyu'nun 20 km. kadar güney-güneydoğusundadır.

4. Gelibolu Yarımadası ucunda bir Miletos yavru kentçiği; Strabon (14 I 6) anmıştır. Yakınında, gölcük durumunda bir deniz kulağı vardı (Oberhummer, RE Limnai maddesi No. 4).

Limni. Bkz. Lemnos.

LİMYRA. Lykia kenti (Strabon, 14 III 7). Antalya iline bağlı ilçe merkezi Finike'nin 4

km. kuzeydoğusunda, deniz kıyısından şimdi 3 km. içeride. Doruğunun yüksekliği 1700 m.'yi geçen Toçak Dağı güney eteğindedir ve Turunçova Köyünün 3 km. güneydoğusundaki Saklısu Mahallesi ile içiçe denebilecek durumda önemli kalıntıları günümüze ulaşmıştır. Adının sonunda, Luwi dilinin ura (büyük, ulu, yüce; bkz. ura) sözcüğünü, Hellen yazımında -yra biçimine bürünmüş olarak, görüyoruz. Baştaki Lim(a?)'nın anlamını güvenle saptayamıyoruz; ama bunun L(u)-İma, Güneş-Ana olabileceğini görüyoruz (bkz. Lu, İma). Böyle idiyse adın tümü "Yüce Güneş Ana" (Güneş tanrıçası yüce ana)'yı anlatıyordu. Hepat'ın Hitit'lerde "Arinna kentinin güneş tanrıçası" diye anıldığını unutmayalım.

Lindos. Rodos Adasının en eski kentlerinden biri (İliada, II 656). Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. La (sözcüğü), No. 3.

LİNDOZ (Tepesi). Muğla'dadır; masa başında yeni uydurulan resmî adı Dallı Tepe'dir. Lindoz adının, Rodos kenti Lindos'un adıyla aynı kökenden yâni Luwi kökeninden geldiği, aynı anlamda ("Kayalı" anlamında) olduğu ortadadır. Bkz. La (sözcüğü), No. 3.

LİNOE. Son ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Anadolunun Bithynia bölgesinde bir kentçiğin adı. Ramsay (s. 217 No. 4), kentçiği, Aynagöl dediği İnegöl'e lokalize ediyor.

Linoe adı Hellen dilinde anlam taşımaz. Son ünlüsünün eta ile yazıldığını göz önünde tutarak, adın öz biçiminin Linuwa olduğu sonucuna varıyorum. Herhalde, İnegöl adı Linuwa'dan, Linoe'den bozma değildir; bkz. yukarıda İnegöl.

Linuwa'nın da Sinuwa (Hellen ağzında Sinope, şimdi Sinop) gibi, ya Luwi dilinden ya da ona hısım bir Anadolu dilinden geldiği güvenle söylenebilir. Her ikisinin türetilişinde, "Balık" anlamında bulunduğunu sandığım İna sözcüğü kullanılmış olabilir (bkz. İna). Daha açık deyişle; Sinuwa'nın S(wa)-İn(a)-uwa, Güzel-balık-lık, "Güzel ve bol balık yeri"; Linuwa'nın ise L(a)-İn(a)-uwa, Kaya-balığı-lık, "Kaya balıklarının bol olduğu yer" anlamında olabileceğini düşünüyorum. İnegöl'den, Sakarya'nın bir kolu olan Kocasu/Kocadere geçmektedir.

LİNON. Marmara Denizi güney kıyısında, Parion (Kemer Köyü) ile Priapos (Karabiga Kalesi) arasında, demek ki Aksaz Köyü yakınlarında, Strabon'a (13 I 15) bakılırsa dünyadaki en lezzetli salyangozun yakalandığı bir kentçik.

Linon adı Hellen dilindendir ve o dilde hem "Keten" anlamına gelir, hem de keten, keten ipliği ile bağlantılı diğer birtakım anlamları belirtir; o arada, "Olta ipliği" ve "Balık ağı" anlamlarına da gelir.

LİPARA. Akrasos yakınında, demek ki Kırkağaç ile Yortan/Bostancı arasında bir Lydia kenti (Ramsay, s. 135). Adı, bu biçimiyle, Hellen dilinde "Yağlı" (buradan: "Zengin", "Bereketli") demektir. Lipara, kent adının öz biçimi miydi, yoksa Anadolulu bir ad Hellen ağzına uydurulup Lipara mı edilmişti, bilmiyoruz.

LİRİANDOS. Kappadokia'da, Nadiandos/Nazianzos yakınlarında bir çiftliğin bulunduğu yerin adı. Nazianzos'lu Ermiş Gregorios'un bir mektubunda anılıyor. Tam yeri bilinmiyor. Neumann, 1962'de yayınlanan bir yapıtında, Liriandos adının melez kökenli olduğunu, Hellen dilinin "zambak" anlamındaki Leirion sözcüğü ile Anadolulu dillerin "-lı" anlamındaki wanda/anda takısından türetilmiş bulunduğunu, "Zambaklı" anlamına geldiğini savunmuştur (Zgusta, s. 341).

LİSSA. Lykia kentçiği; Fethiye Körfezi batı yanında (Bürchner, RE Lissa maddesi). Genellikle H. Kiepert'in vardığı sonuçları yansıtan Codex Kultur-Atlas'da (Harita No. 36/28), Dalaman çayı ağzının güneydoğu yakınında, Kapıkargın Dağı ile denizden ayrılan Kapıkargın Gölünün güney ucunda, Kızılağaç denen yerde gösterilmektedir. Bean da (Ly-

cian Turkey, s. 48) kentçiğin gerçekten orada olduğunun, bu yerde bulunan yazıtlarla kanıtlandığını belirtmektedir.

Zgusta, bu kentçiğin adını da Hellen kökenli çıkarıveriyor ve Sundwall'ın karşı görüşüne rağmen bu ad Hellen dilindedir, Hellen dilinin "Düz" anlamındaki Lissos sözcüğüyle bağlantılıdır, yörenin topografik durumunu anlatır diyor (s. 341 sonu). Bu görüşün doğruluğu pek kuşkuludur. Tam tersine, kentçiğin, hemen güney bitişikteki kayalık burun çıkıntısı (en yüksek yerinde küçücük bir yaylâ düzlüğünde Lidai kentinin bulunduğu Kurdoğlu Burnu) dolayısiyle ve yörenin taşlık, kayalık karakterine işaret etmek üzere, La (=Kaya; bkz. La sözcüğü) ve İssa ("Yerleşim"; buradan: "Köy, Kasaba, Kent"; bkz. Assa) öğelerinden türetilen bir adla, L(a)-issa diye adlandırıldığını çok daha güçlü olasılık sayıyorum.

LİVANE. İl merkezi Artvin kentinin Osmanlı döneminde kullanılan adı. Kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamadım. Gerek bu adın sonundaki -ane bölümü, gerek Livene (Deresi) adının sonundaki -ene bölümü, Luwi dilinin ve ardılı Anadolu dillerinin, -sal takısı anlamında olan wana/ana takısından gelmiş olsa gerektir (bkz. wana). Baştaki Liv- bölümü de, belki, Libyssa adının başında görülen sözcüğün aynıdır.

Livana/Livane, gerçekte, Yusufeli ilçesi yöresinin adıdır; öyle ki, Osmanlı bile orasını Nefs-i Livana, Asıl Livana diye anıyordu (Artvin 1973 İl Yıllığı s. 29, 59). Ama Yusufeli kasabasının o dönemdeki adı böyle değildi; bkz. Yusufeli.

LİVATYA. Bandırma yakınında, kumsallı deniz kıyısında bir gezinti ve piknik yeri (R. Kıpçak, s. 292). Adının aslı Rumca "Pınarcıklar" anlamında Libadia olsa gerek.

LİVENE (Deresi). Torul ve Harşit'ten geçen Harşit Çayı'nın başlangıç kollarından biri; Gümüşhane batısında, Balaban Dağları güneyindedir. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Livane.

LİVERA. Bkz. Davera.

LİVİN. Hakkâri ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Geçitli kasabasının eski adı. Kürtçe: "Kiremit".

LOANDA. Fethiye kuzeybatı yakınlarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri bilinmeyen bir kentçik ya da arazi (Zgusta, s. 342). Hellen dilinde anlamı bulunmayan adı, Aloanda'nın (bkz. Aloanda) baştaki A'sı düşmüş (bu konuda bkz. Ama) biçimi olsa gerek (aynı görüş: Zgusta).

LODİ. Siirt'in güney ilerisindeki bucak merkezi Bağgöze kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

LOKANA. Bizanslıları çok uğraştıran Paulikianos'ların kentlerinden biri; Divriği-Malatya yöresindeydi (Ramsay, s. 379 başı). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Sondaki -ana bölümü, Anadolulu kökenini kanıtlıyor (bkz. wana). Baştaki Loka, belki, "Taş ucu, Kaya çıkıntısı" anlamlarında bulunduğunu gördüğümüz Laka'nın (bkz. La sözcüğü, No. 4, 5, 6, 7) çeşitlemesidir; böyle idiyse Lokana, Lagania'nın adaşıdır.

LOLVA. 15. yüzyıl başında Karaman Oğulları'nın iç çekişmeleri dolayısiyle adı geçen bir kale (Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 17). Bizans çağının Loulon'udur; bkz. Loulon.

LONGİNİAS. Tarsus yöresinde bir yerleşim. 1155 yılında imparator Manuel Komnenos tarafından zaptedilmişti (Ramsay, s. 425). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu adın kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

LOPADİON. Bursa ili Karacabey ilçesi merkez bucağına bağlı, Hasan'ıyla ünlü Uluabat/Ulubat Köyünün ortaçağda taşıdığı ad. Uluabat/Ulubat adı besbelli ki to Lopadion'dan boz-

madır.

Lopadion adı, bu biçimiyle, Hellen dilindendir, o dilde "Çanakçık" demektir. Ancak, adın içindeki Pa (Luwi dilinde: Su; buradan : "akarsu, deniz, göl") ögesinin varlığı ve Uluabat/Ulubat'ın bir göl (Apolyont Gölü, Ulubat Gölü) kıyısında bulunması, Lopadion adının, Anadolulu bir addan bozma olabileceğini düşündürüyor: Lu-Pa-wanda, "Işıltılı suyu (gölü) olan" ögelerinden türetilmiş Lupanda (burunsal n sesinin ihmal edilmesiyle de, Lupada; karş. -ada) gibi bir ad, Rum ağzında Lopadion'a çevrilmiş olabilir. Bkz. Lu, pa, wanda.

LOPHOİ. Bursa ilimizdeki İnegöl yakınlarında bir kentçik (Ramsay, s. 198 No. 18 ve s. 226 No. 16). Adı, Hellen dilinde, "hayvan boynu, ensesi, yelesi" (buradan: Tepe) anlamına gelen Lophos'un çoğuludur.

LORANA. Akhisar, Gördes yöresinde bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir kentçik ya da arazi (Zgusta, s. 342-343).

Adının başındaki Lor(a?) bölümünün, Loryma adındaki Lor(a?) bölümüyle aynı olmaması gerekir; çünkü Lorana adının o'su Hellen yazımında da omikron (o) ile yazıldığı halde, Loryma'nın o'su için Hellen yazımında, eskiden uwa sesi değerinde olan omega kullanılır. Lorana'nın Lor(a?) bölümü, "Kum" anlamına geldiğini saptadığımız Lara'nın çeşitlemesi olabilir (karş. Adra yerine Odra, Atys yerine Otys). Böyle idiyse Lorana yâni Lor(a)-wana'nın aslı Lara-wana, Kum Ülkesi demek olur ki, gerçekten de o yöreden Kum Çayı geçer.

LORNE/LOURNE. Mardin yakınında bir Bizans kalesinin adı (Honigınann, s. 10 ve orada dn. 3). Aslı, Lyrna/Lyrne adının aslı gibi, Lu-(a)rna ögelerinden, "Işıltılı kaynak, ışıltılı gölcük" anlamında Lurna olsa gerektir. Bkz. Lu, Arna, Lyrna, Lyrnessos.

LORŞUN. Kahramanmaraş ili Afşin ilçesi Tanır bucağına bağlı belde (belediyesi olan kasaba). Adı Ermenicedir: Lor (=Bıldırcın) ve Şun (=Köpek, av köpeği) sözcüklerinden türetilmiştir. Ancak, "Bıldırcın avı köpeği" anlamında bir kasaba adı, akla uygun görünmüyor. Bu belki daha eski bir adın Ermeni ağzına uydurulmuş biçimidir.

LORYMA. Bu adın sonunda, Luwi dilinin "-insanı, -halkı" anlamındaki uma takısını, duraksamasız seçebiliyoruz (bkz. uma/umna). Baştaki Lor(a?) bölümüne gelince; eğer oradaki o, Hellen yazımında da omikron (o) ile yazılıyor olsaydı, tıpkı Lorana'nın yukarıda incelediğimiz Lor(a?)'sı gibi onun da Lara (=Kum)'dan geldiğini ve Loryma'nın "Kum/Kumsal Halkı" anlamında bulunduğunu düşünebilecektik (gerçekten de, aşağıda sözünü edeceğimiz Bozuk Körfezi kıyısında kumsal vardır). Ancak, Loryma'daki o'nun Hellen yazımında uwa sesine işaret eden omega ile yazılması gösteriyor ki, adın aslı Luwaruma gibi birşeydi. Bunun sonundaki uma bölümünü anlayabiliyorum, baştaki bölümün anlamını bilmiyorum.

1. Loryma. Karia kenti (Thoukydides, VIII 43'de ve pek çok ilkçağ yazarının yapıtında anılmıştır). Rodos'un karşı-yaka ülkesinde, Bozburun Yarımadasının güney ucu doğu yanında, Bozuk körfezi kıyısında idi.

2. Loryma. Rodos adasında bir liman; Byzantion'lu Stephanos anmıştır.

LOSTA. Karaman ilinde Kâzımkarabekir bucağına bağlı köy. Yeni adı, Akar. Gerek yeni adı, gerek tarihsel adının -sta bölümü, oradan geçen bir akarsuya işaret ediyor. Tarihsel adın aslı baskın olasılıkla Lusta yâni Lu-(a)sta, Pırıltı-deresi idi. Bkz. Lu, Asta; karş. Lystra.

LOUKHARATAX. Bkz. Hierokharax.

LOULON. Bizans tarihçisi Kedrenos'un (II 213) andığı bir Kappadokia hisarı. Aynı hisa-

ra Ermeniler Lulva diyorlardı; 1198 yılında hisara egemen olan kişi, Şahanşah (!) adlı bir bey idi (Hellenkemper, s. 16 ve 239). Yeni bilgilerin ışığında, bu hisar, Gedelli Kalesi'ne lokalize ediliyor (Hellenkemper, aynı yer). Gedelli Köyü, Niğde ili Ulukışla ilçesine bağlıdır; Halala/Faustinopolis'in yeri olan (Çakıt Suyu/Başmakçı Deresi üzerindeki) Başmakçı Köyünün güney-güneybatı yakınındadır, dolayısiyle tarihsel anayol (imparatoriçe Faustina'nın son gününü yaşarken izlemekte olduğu anayol) üzerindedir. Görülüyor ki geçen yüzyılda Ramsay'ın öne sürdüğü, "Bizans çağının Loulon'u, ilkçağın Halala'sı olmalıdır" tahmini, gerçeğin pek uzağına düşmemiştir.

Loulon adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Lu, No. 6.

LOULOUMNA. Tuz Gölü kuzeybatı yanıbaşında bulunan bir yazıtta adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri bilinmeyen bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 343 sonu). Louloumna adı, iki ögeden türetilmiştir. İkinci öge durumundaki, Luwi dilinin ve ardılı dillerin "-insanı, -halkı" anlamında umna takısını, Hellen yazımında oumna diye yazılmış olarak, güvenle tanıyoruz (bkz. uma). Baştaki Loul(a) yâni Lula ögesi için bkz. Lu (sözcüğü), No. 6.

LOUMA. Bizanslı tarihçi Honaz'lı Niketas'ın yapıtından öğrendiğimize göre, 1176 Myriokephalon yengisinden sonra Türkler Menderes vâdisine akınlar düzenlemiş ve orada, ta Louma hisarını ele geçirmişlerdi. P. Wittek (Yer Adları, s. 207 dn. 27), bu ta Louma'nın "Dalama olması ihtimâli büyüktür" diyor.

Hitit belgelerinde de bir Lumma kenti anılır (H. Ertem, CAD s. 88). Luma/Lumma, kendi başına ayrı anlamı olan bir sözcük mü idi, yoksa La (=Kaya) ya da Lu (=Işık, pırıltı) sözcüğüne "-insanı, -halkı" anlamında uma takısının eklenmesiyle mi türetilmişti, bilmiyoruz.

LOUMADA. Anamur kuzeybatı yakınında bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 344). Hellen dilinde anlamı olmayan adının Anadolu kökenli hangi sözcüklerle türetildiğini, anlamının ne olduğunu güvenle saptayamıyoruz. Lu-Ma-ada, "ışıltılı Ana Tanrıçaya tapan halk"? Bkz. Lu, Ma, -ada, Mada.

LOUNDA. Phrygia kenti (Ramsay, s. 90, 144, 147 No. 2; Umar, Phrygia, s. 19). Denizli iline bağlı ilçe merkezi Çal'ın 11 km. güneyinde bulunan bucak merkezi İsabey'in kuzey yakınlarında, İsabey-Çal yolu üzerindeki Yukarı Seyit Köyü ile Mahmutgazi Köyü arasında doğu yanda bulunan, Aşağı Seyit Köyüne giden yolun başlangıcından 200 m. kadar ileride, Büyük Menderes'in bir kıvrımı içinde idi. Kalıntıları önemsizdir. Adının türetiliş biçimi ve anlamı konusunda bkz. Lu (sözcüğü), No. 1.

Lu (sözcüğü). Keza, Luw. Luwi dilinde "ışık, pırıltı".

Konu, özellikle Lukka ve Lykos adları dolayısiyle incelenmiştir; inceleyenler, Luwi diliyle, onun ardılı Lykia dilinde, Lâtinlerin Lux sözcüğüyle hısım olan, "Işık" anlamında bir Lu(w) sözcüğünün varlığı sonucuna varmışlardır (bkz. Oktay Akşit, Likya Tarihi, s. 86-90). Latince Lux'tan başka, Hitit dilinin "tutuşturmak, aydınlanmak" anlamındaki Lukk- fiilini (Sturtevant, s. 104); çağdaş Fransızcanın "ışıldamak" anlamındaki Luire fiilini; Ermenicenin Luys (=Işık) ve Lusin (=Ay) sözcüklerini, bu vesileyle, anımsayalım. Ben, sözcüğün Luwi dilinde yalnız Lu biçiminde değil, Alu/Allu biçiminde de kullanıldığı kanısındayım; bkz. yukarıda Allu(wa). Gerçekten, Luwi dilinde ve eski İran dilinde, başında A olan sözcüklerin, bu A ihmal edilerek de söylemesinin çok yaygın bir kullanım olduğunu bilmekteyiz (bkz. Ama). Güçlü olasılıkla, "ışıltı, pırıltı" (özellikle, ay ışığının pırıltısı) anlamında bulunduğunu göreceğimiz Salu sözcüğü, belki de, gerçekte, "Güzel, iyi,

kutlu, kutsal" demek olan Swa öntakısı ile (bkz. Swa), şimdi incelediğimiz Lu sözcüğünden türetilmişti, "Güzel pırıltı, kutlu pırıltı"yı anlatıyordu (Ay Tanrıçası Salana/ Selene'yi anımsayınız; bkz. Salana). Hind-Avrupa dillerinde Güneş'i belirten Sol, Soleil gibi sözcükler de böyle bir türeyişin ürünü olabilirler. Hellen dilindeki Elios'un dahi (=Güneş; Lâtin yazımına Helios diye aktarılır) Hind-Avrupa dillerinin en eski dönemlerde ortak sözcüğü gibi görünen bu Lu (=Işık) sözcüğü ile köken bağlantısı bulunabilir.

Lu sözcüğünden türetilmiş görünen tarihsel adların belli başlı örneklerini gözden geçirelim:

1. Lounda. Phrygia kenti. Menderes'in bir kıvrımı dolayısiyle ırmağa yarımada gibi sokulmuş bir uzantının üzerinde bulunduğunu belirttik (bkz. Lounda). Adı, Lu sözcüğü ile wanda/ anda takısından türetilmiş, "Işıklı, ışıltılı" anlamında görünüyor (bkz. wanda). Kentçik, bu adı, ırmak üzerine yansıyan güneş ışığının ışıltısı dolayısiyle alımış olmalıdır.

2. Lystra, şimdiki Hatunsaray; bkz. Lystra. Adı, Lu-(i)stra, Lu-akarsuyu ögelerinden türetilmiştir.Baştaki Lu ögesi, tıpkı Lounda örneğinde olduğu gibi, akarsu (Hatunsaray yakınından geçen derecik) üzerindeki güneş ışığı yansıması pırıltısının güzelliğini anlatıyordu kanısındayım.

3. Lyrnas (bkz. aşağıda Lyrnas, Lyrnessos). Bu ad, Lu-(a)rna ögelerinden türetilmiştir. Arna, kaynak havuzunu (bkz. Arna), Lu da onun üzerindeki güneş ışığı yansımasının pırıltısını anlatıyor. Dolayısiyle, Lyrnas edilmiş adın aslı Lurna, "Pırıltılı kaynak gölcüğü" demektir.

4. Lukka. Sonradan Lykia, Lykaonia denen yörelerin Hitit'ler çağındaki adı. Hitit ve Mısır belgelerinde geçer.

Tıpkı Hellen yazımında olduğu gibi, Hitit yazımında da, bir ünsüz sesin o sese özgü harf tek kez ya da iki kez kullanılarak yazılması önemsizdir; ad ister Larissa ister Larisa yazılsın, Larisa diye okunur. Dolayısiyle, Lukka yazımı Luka değerindedir ve görünüşe bakılırsa Lu, -ka ögelerinden türetilmiştir (bkz. -ka), "Işık (Güneş; belki, keza, "Güneş Tanrıçası") Yurdu" demektir, "Lu(w) Yurdu" yâni "Luwi halkının yurdu" anlamını da belirtebilir.

5. Luwi. Hitit belgelerinde, bu halkın adından türetilme (Turkish gibi) bir sıfat olarak ve keza (yine, Turkish gibi) o halkın dilinin adı olarak, Luwili sözcüğü geçer. Hitit dilinde -ili takısının, tıpkı İngilizcedeki -ish takısı gibi, adlardan sıfat türetmeğe yaradığı biliniyor: Örneğin Hattusa kentinin adından, "Hattusa'lı" anlamındaki Hitit kralı adı, Hattus(a)-ili ögeleriyle türetilmiştir. Luwili adında da Hitit'lerin bu takıyı kullandığı açıktır. Ancak, Luwili adının kök bölümü, görebildiğim kadarıyla, incelemekte olduğumuz Lu(w) sözcüğü olduğu, Luwili adı Luw-ili ögelerinden türetildiği halde, Luwili adının Luw(i)-ili ögelerinden oluştuğu, anladığıma göre, her nedense, zannedilmiştir ve halkın adı Türk yazınında Luwi'ler (keza, Luvi'ler); Alman yazınında die Luwier, İngilizce yazında the Luwians olarak yerleşmiştir.

Bu halkın, kendisine Luw insanı, Luw halkı dediğinin hiçbir belirtisini bilmiyoruz. tam tersine, çeşitli belirtiler bize gösteriyor ki halk çok güçlü olasılıkla kendine, baş tanrı durumundaki Ama/Ma (ana, Ana Tanrıça) dolayısiyle, "Ma'lı, Ma tapınıcısı halk, insan" anlamında Amanda/Amada/Manda/Mada diyordu ve komşu İranlı Mantiana/Matiana halkı Mada'lar (Hellen'lerin sonradan Media dediği ülkenin insanları, Med'ler diye tanıdığımız halk) da, dindaşlık dolayısiyle, aynı adı taşımakta idi. Gerçekten, en eski Hellen'ler de, Troia yöresinin Luwi'leri için bu adı kullanmışlardır (bkz. Laomedon).

6. Loulon. Bizans çağında, Gülek Geçidini denetlediği için büyük önem taşıyan bir kalekent'in, hisarın adı. Yeri için bkz. yukarıda Loulon. Adındaki Lu (ışık, pırıltı), Çakıt Su

üzerinde yansıyan güneş ışığının pırıltısını kasdediyor olabilir. Bir yandan, Alu ile Lu'nun yukarıda değindiğimiz özdeşliğini, bir yandan da Loulon'un Alala/Halala kentçiğine pek yakın, her ikisinin Çakıt Su üzerinde bulunduğunu anımsayalım. Belki, gerek Loulon adının gerek Alala adının öz biçimi Alula/Lula idi, bunlar Alu-la ve Lu-la ögelerinden türetilmişti, Pırıltı-cık anlamında idiler.

7. Lykos. Niksar'dan geçen Kelkit Çayının ilkçağdaki adının Hellen'lerce söylenen biçimi (Strabon, 12 III 15). Bu biçime bürününce, Hellen dilinde "Kurt" anlamını edinmiştir. Anadolulu aslının Lu-ka, "Işıltı-yeri" olduğundan kuşku duymuyorum ve eski Luwi/ Pelasgos yurtlarındaki bütün Lykos ırmakları, dereleri bakımından da böyle düşünüyorum.

8. Lykos. Karia kuzeyinde Menderes Vâdisini izleyerek doğuya uzanan yolun daha sonra girdiği vâdinin akarsuyu; şimdi, Çürüksu (Strabon, 12 VIII 16; Ramsay, s. 29, 38, 61, 83, 86, 473 No. 22 sonu). Adın öz biçimi ve anlamı konusuna yukarıda No. 7'de değinildi.

9. Lykos. İstanbul'da, güneş pırıltısının en güzel olduğu Altın Boynuz/Haliç yakınında Bayrampaşa Deresinin ilkçağdaki adının Hellenleşme döneminde büründüğü biçim. Bkz. yukarıda No. 7.

10. Lykabas/Lykabantos. Bu sözcükler Hellen diline "Yıl" anlamında olarak geçmiştir ve örneğin Odysseia'da (XVI 161, XIX 306) böylece kullanılmaktadır. Bunların kökeninin ve gerçek anlamının bilinmediğini A. Bailly kaydediyor. Sanırım, bu sözcükler, aşağıda No. 11'de inceleyeceğimiz Anadolulu tanrı Lykabas'ın adıyla aynı kökenden geliyor: Lu-ka-wanda, "Işık-yeri-olan" parçalarından türetilmiş bulunuyor ve "Işık (buradan: Güneş) Yeri" deyimiyle anlatılan tapınağın sahibi tanrıyı, Güneş-Tanrı kimliğiyle, kasdediyor. Gerçekten, İÖ I. binyılda, Apollon benzeri tanrılar, Elios (Lâtin yazımında: Helios; Hellen dilinde: Güneş) ile özdeşleştirilmiştir; "Yıl" da güneşin getirip sürüklediği bir olay olduğu için, "Güneş" sözcüğünün "Yıl"ı anlatabilmesi doğaldır. Nitekim Türkçede de zaman birimi olarak ay kavramının adı, gökteki ay'ın adı ile aynıdır, çünkü ay takviminde, gökteki ay'ın büyüyüp küçülme döneminin tamamlanması, zaman birimi olarak ay'ın başlayıp bitmesini belirler.

11. Lykabas Sozon. Acıpayam ilçesi merkez bucağına bağlı Karahöyük Köyünün mezarlığı durumundaki höyükte kalıntıları yığılmış olan güneybatı Phrygia kenti Themisonion/ Themissonion'un baş tanrısının adı (Ramsay, s. 146 No. 10). Bu tanrı Sozon ile Anadolunun başka yerlerinde de karşılaşırız. Bunun Güneş ve Işık Tanrısı Apollon'a benzer bir Anadolu tanrısı olduğunu bildiğimiz için anlıyoruz ki, Lykabas, Karahöyük Köyü yöresindeki Sozon çeşitlemesinin san'ıdır (epithet'idir). Oysa, Sozon daima başında, çevreye yayılan güneş ışınlarını taşır. Böylece, onun Lykabas san'ının da "Güneş"le bağlantılı olarak, yukarıda No. 10'da açıkladığımız yolda türetildiği doğrulanıyor.

12. Lykandos. Kayseri ile Afşin arası yöreyi, dolayısiyle ilkçağ Kataonia'sını kapsayan, Bizans imparatorluğu Thema'sı (Thema yâni kolordu çıkaran il); keza, bu Thema'da bulunan ve bir adı da Lapara olan kent (Ramsay, s. 321-322, 351, 388). Lykandos adının öz biçimi, kanımca, tıpkı yukarıda No. 10'da gördüğümüz Lykabantos adının öz biçimi gibi, Lu-ka-wanda, yâni "Işık/Güneş-yeri (tapınağı) -olan"dır. Demek, Lapara/Lykandos kentinde de bir Lykabas (Sozon) tapınağı vardı.

13, 14. Lykaonia, Lykia. Her iki adın aslının Luwi dilinde Lukkawana olduğu, çoktan farkedilmiş bulunmaktadır (bkz. Umar, THİT 2. bsl., c. I/2 s. 66-67), yâni bu adlar, öz biçiminde, Lukka ülkesi demektir. Lukka için bkz. yukarıda No. 4; wana takısı ise Luwi dilinde -sal, -ülkesi anlamlarındadır (bkz. wana).

15. Phrygia'daki Lykaones halkı (Ramsay, s. 461). Lykaonia'dan çok uzakta, Afyon'un

güneybatısında yaşayan bir halk. Bunların da Güneş Tanrı tapınıcısı olduğu ve bu nedenle Lykaones diye anıldığı kanısındayım.

16. Lykabettos. Çağdaş Atina anakentinin içinde kalan, kentin ilk yerinin (akropolis'in) kuzeydoğu yanında dik yamaçlı bir tepe. Bu konumuna dikkat ediyorum ve anlıyorum ki, kent tarihçesinin erken döneminde, Pelasgos (Luwi) kültürünün Atina halkı, her sabah güneşin bu dağ arkasından çıkıp doğduğunu görmekte olduğundan, Lykabettos biçimine bürünmüş adın içinde Lyka (Lu-ka, Işık Yeri, Güneş Yeri) bölümünün varlığı rastlantı ürünü değildir.

Ludda. Bkz. Lydda.

LUKKA. Bkz. Lu (sözcüğü), No. 13-14.

LUKKAWANA. Bkz. Lu (sözcüğü), No. 13-14.

LUSNA. Hitit belgelerinde anılan bir Anadolu kenti (H. Ertem, CAD s. 89). Yaygın görüş, bu kenti, Lystra adı altında tanıdığımız ilkçağ kenti (şimdi, Hatunsaray) ile bir tutmaktadır (H. Ten Cate, Luwian Population Groups, s. 194 ve orada dn. 1'de yollama yapılan Forrer, Garstang, Cornelius, Garstang/Gurney). Zgusta (s. 349) ve yollama yaptığı Laroche, daha da ileriye giderek, genelde, (Hitit belgelerindeki kent vb. adlarında bulunan) -sna bitişinin geç dönemde -stra'ya döndüğünü, Kybistra adındaki -stra bölümü bakımından da durumun böyle olduğunu savunuyorlar ve Kybistra (Konya Ereğlisi) kentini, Hitit belgelerinde anılan Hubisna'ya eşitliyorlar. Bu eşitlemeye katılmıyorum, -sna'ların -stra'ya döndüğünü de kabul etmiyorum; çünkü -stra bitişinin Luwi/Pelasgos dilinde "Akıntı, akarsu" anlamındaki Asta/Astra/İsta/İstra'nın Astra ya da İstra biçimlerinden başka şey olmadığını, pek çok örnek-ad'ı göz önünde tutarak (bkz. Asta ve kitabın sonunda Tablo 38) tümevarım yoluyla ve güvenle saptamış bulunuyorum.

Lusna'nın Lysinia'ya lokalize edilmesi daha akla yakın bir öneridir.

Luwi kökenli adlarda -sna bitişi, pek çok örnekte görülür. H. Ertem'in CAD yapıtındaki kent ve yöre adları arasında Ankusna, Artesna, Arusna, Azpisna, Dankusna, Duhdusna, Halmisna, Hapusna, Hapzisna, Harziesna, Hatzisna, Hiiasna, Hunhuisna, Hupisna, Kuliuisna, Lusna, Maliuisna (bu kent ile Kuliuisna aynı olabilir, çünkü Ma ile Kuwa, Ana Tanrıça'nın adlarıdır; bkz. Ma, Kuwa), Maruiesna, Palisna, Salusna, Samlusna, Sankusna, Sattusna, Tahisna, Takusna, Tankusna (=Dankusna), Tekkuisna, Tisna, Ulusna, Zabarasna, Zanzisna, Zikkarpisna, Zipisn(a?), Zippasna; dağ adlarından Tisna, bu örneklerdendir. Akarsu ve kaynak adları içinde -sna ile biten bir tek örnek bile görünmüyor (oysa -stra bitişi, özellikle akıntıya, akarsuya işaret eder; bkz. Asta). Dağ adı olarak karşılaştığımız -sna bitişli tek adın, Tisna'nın, daha önce kent yahut yöre adları arasında karşımıza çıkması ve o adlar arasında 30'dan çok -sna'lı ad görmemiz bize anlatıyor ki, aslı ve bütünü belki de isna olan bu -sna bitişi gerçekte kentleri ve kent yörelerini anlatan bir sözcük ya da takı idi. Bunun, "-kenti yöresi" anlamında Assawana/İssawana'nın (bkz. Assa, wana), söyleyiş kolaylığı sağlamak için kısalmış biçimi olabileceği kanısındayım. Örneğin Sankusna adı, S(wa)-Ank(a)-u(wa)-(i)ss(a)-(wa)na, "Kutsal-Ana Tanrıça-tapınağı-kenti-yöresi" ögelerinden türetilmiş olabilir. Bkz. Swa, Ankara, uwa, assa, wana.

Luwi. Bkz. Lu (sözcüğü), No. 5.

LYDAİ. Yukarıda sözü edilen Lidai kentinin adının, bazı ilkçağ belgelerinde (örneğin Ptolemaios, 5 III 2) geçen bir çeşitlemesi.

Lydda. Luwi kültürünün, özellikle "Geç Hitit Beylikleri denen Luwi Beylikleri" (deyim, Ali M. Dinçol'undur) döneminde yayıldığı ve bu kültürdeki insanları Het Oğulları, Hittî'ler

diye Tevrat çevirilerinde anılan (Hitit adı da buradan çıkmadır; bkz. Hatti) ilkçağ Filistin'inde bir kentçik (Tevrat, Esra II 33 ve Nehemiah VII 37). Şimdi Lod (Holscher, RE Lydda maddesi). Tel-Aviv'in 15 km. kadar güneydoğu ilerisindedir. Bilgi kaynaklarımızda Lydda biçiminde görülen tarihsel adın öz biçiminin Lu(w)-Uda, Luw Hisarı olduğu kanısındayım. Aşağıda incelenen Lydia adı için de böyle düşünüyorum. Bkz. Lu (sözcüğü), Hyde.

LYDİA. Bu adın öz biçimi ve anlamı konusunda bkz. yukarıda Lydda.

1. Anadoludaki Lydia. Anadolunun ilkçağ Hellen'lerince Lydia diye anılan bölgesi, geleneksel anlayışa göre, güneyde Karia'dan Maiandros/Menderes Irmağı ile ayrılır; doğuda bugünkü Uşak kentine kadar uzanır ve Uşak ilinin batı yarımını içine alır; kuzeydoğu sınırı, aşağı yukarı, bugünkü Kütahya ilinin güneybatı sınırlarıdır, o yörede ve Kütahya ili içinde kalan Synaos/Sınav ile Kadys/Gediz, Phrygia'da sayılır. Kuzeyde, Thyateira/Akhisar, ovalık bölgenin ve Lydia'nın son kentidir; ondan sonraki dağlık bölge, Mysia'nın parçasıdır. Batıda, Aiolis ve İonia Hellen kentlerinin yayıldığı kıyı bölgesi, Lydia'yı o yönden sınırlar ve denizden ayırır.

Lydia bölgesi, İliada'da Maionia adıyla anılmıştır (bkz. Maionia).

2. Bir diğer Lydia da, Lydda adıyla karşılaştığımız Filistin'in yanıbaşında, bugünkü (Ürdün başkenti) Amman güneybatı ilerisinde idi; Ptolemaios'ta (5 XVI 4) anılmıştır.

LYENDOS. Uşak yakınlarında, Temenouthyrai kentinin bulunduğu sanılan yörede ele geçen yazıtlarda adı anılan bir yerleşim . Lokalizasyonu yapılamamıştır. Temenouthyrai ile aynı yerleşim olup olmadığı da bilinmiyor (Zgusta, s. 346).

Lyendos adının öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

LYGDAMON. Mysia'da kent; Plinius (V 126) adını Lygdamum biçiminde yazarak anmıştır. Bergama yakınlarında olduğu sanılıyor. Herodotos'ta (VII 99) gördüğümüz üzere, Hellen ağzında Lygdamis biçiminde aktarılan bir ad, Karia'da erkek adı olarak kullanılmakta idi; Lygdamis ile Lygdamos arasındaki söyleniş yakınlığına dikkat edilmiştir (Zgusta, s. 345).

Lykabas Sozon. Bkz. Lu (sözcüğü), No. 11.

Lykabettos (Tepesi). Bkz. Lu (sözcüğü), No. 16.

LYKANDOS. Bkz. Lu (sözcüğü), No. 12.

Lykaones (Halkı; Phrygia'daki). Bkz. Lu (sözcüğü), No. 15.

LYKAONİA. Bu ülke adını, Xenophon (Anabasis, 1 II 19) bugün Konya, Karaman yolunun izlediğine yakın bir doğrultuda yürüyerek, kendisinin son Phrygia kenti (yâni, Phrygia bölgesinin güneydeki bu yol üzerinde son kenti) diye nitelediği İkonion/Konya'nın 39 parasang (İran uzunluk ölçüşü; yaklaşık 160 km.) ilerisinde vardıkları bir yörenin, demek ki Karaman'ın 50 km. kadar doğu-kuzeydoğusuna düşen konaklama yeri çevresindeki yörenin adı olarak anıyor. Daha eski Hellen yapıtlarında, örneğin İliada'da, Herodotos'ta, bu ad anılmamıştır.

Adın öz biçimi ve anlamı için bkz. Lu (sözcüğü), No. 13-14. Lykaonia adı, Lâtince bir yazıtta Lucaonia biçiminde görülmüştür (W. Ruge, RE Lykaonia maddesi, No. 2). Adın Lukka halkıyla bağlantısına, daha Hitit belgelerinde Lukka adı görülür görülmez, Winckler işaret etmişti. Aslı Lukkawana'dır; bkz. Lu (sözcüğü), No. 13.

LYKASTOS. Luwi dilinden gelme tipik bir dere adının Hellen ağzında bozulmuş biçimi. Aslı Luka (pırıltı yeri, ışıltı yeri; bkz. Lykos) ve Asta (akıntı, akarsu; bkz. Asta) ögelerinden türetilmiş Lukasta iken, Hellen dilinde akarsu adları eril olacağı ve eril adlara

özgü bitiş taşıyacağı için Lukastos/Lykastos edilmiştir.

1. Lykastos. Samsun doğu-yakınında, Karadeniz kıyısında bir derecik ve orada bir ilkçağ kenti. Kent, Rodoslu Apollonios'ta (II 373, 999) Lykastia olarak; Plinius'ta (VI 9) Lycastum olarak anılıyor. Derenin şimdiki adı, Mert Irmağı'dır.

2. Girit'te Knossos'un 11 km. güneyinde bir dere ve oradaki kentçik. Kentçik, İliada'da (II 647) anılır.

LYKETTA. Bergama yakınlarında bulunan bir yazıtta adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ yerleşimi (Zgusta, s. 346). Aşağıda inceleyeceğimiz Troketta adında da aynı ketta ögesi bulunmaktadır. Bu ögenin öz biçimini ve anlamını saptayamadığımız için, Lyketta, Troketta adlarının da öz biçimini, anlamını saptayamıyoruz. Ancak, ilkçağ Troketta'sının yerine çok yakın olan ve onun günümüzdeki ardılı (adının bile ardılı) durumunda bulunan Turgutlu'yu da içine alan Maionia'da Adra/Odra tapkısı bulunduğunu Otryıteus gibi adlar dolayısiyle anladığımızdan, Troketta adının Tro kısmının, tıpkı Troia adı içinde olduğu gibi, (O)truwa yâni "Adra Tapınağı" sözcüğünden bozma olabileceğini seziyoruz. Karş. Troia.

LYKİA. Anadolunun, Hellen'lerce Lykia diye anılan bölümü, aşağı yukarı, bugün Teke Yarımadası dediğimiz bölümdür, yâni Fethiye Körfezi ile Antalya Körfezi arasında Akdeniz'e uzanmış bölgedir.

Lykia adının, Anadolulu Lukka adından (bkz. Lu sözcüğü, No. 4) bozma olduğu kabul ediliyor (Oktay Akşit, Likya Tarihi, s. 68-69).

LYKOS. Akarsu adlarındaki anlamı konusunda bkz. Lu (sözcüğü), No. 7.

1. Lykos. Plinius'un (V 142) andığı bir dere. Anadolunun neresinde olduğu bilinmiyor.

2. Lykos. Yine Plinius'un andığı (V 115), Lydia bölgesindeki bir dere. Akhisar dolaylarından geçen Kum Çayı'nın bir kolu olan Gördük çayı'dır (Bürchner, RE Lykos maddesi, No. 2).

3. Lykos. Sicilyada bir dere (Ziegler, RE Lykos maddesi No. 3). Buna Alykos da deniyordu. Lu sözcüğünün çeşitlemesi olarak Alu sözcüğünün de kullanıldığı yolunda vardığımız sonucun (bkz. Lu sözcüğü) doğruluğundan yana bir kanıt.

4. Lykos. Kıbrıs'ta bir dere (Oberhummer, RE Lykos maddesi No. 4).

5. Lykos. Karadeniz Ereğlisi güney yakınında Karadeniz'e dökülen dere. Xenophon anmıştır (Anabasis, 6 II 3).

6. Lykos. Kilikia'da bir dere. Plinius (V 91) anmıştır.

7. Rhyndakos/Orhaneli Çayı'nın bir adı da Lykos'tur.

8. Lykos. Yeşilırmağın kolu Kelkit Çayı'nın ilkçağdaki adı; bkz. Lu (sözcüğü), No. 7.

9. Lykos. Menderes'in kollarından biri; şimdiki adıyla, Çürüksu. Bkz. Lu (sözcüğü), No. 8.

10. Lykos. Marsyas/Çine Çayı'nın bir diğer adı (W. Ruge, RE Lykos maddesi, No. 10).

11. Lykos. Arsanias/Murat Suyu'nun bir kolu; Plinius (V 84) anmıştır.

12. Lykos. İstanbul'daki Bayrampaşa deresinin ilkçağdaki adı.

13. Lykos. Dicle'nin kollarından Yukarı Zap (Büyük Zap) ırmağının bir diğer adı; Ptolemaios'ta (6 I 7) anılmıştır.

14. Lykos. Fenike'de bir kıyı deresi; Plinius'ta (V 78) anılmıştır. Beyrut'un kuzeydoğu yanıbaşındadır, şimdi adına Nehr el Kelb deniyor.

15. Lykos. Karadeniz kuzeyinde, ilkçağın Sarmatia bölgesinde, Azak Denizine dökülen bir dere; Herodotos'ta (IV 123) anılmıştır.

LYRBE. Ptolemaios'ta (5 V 8) anılan bir Güney Pisidia kenti. Yeri tartışmalıdır. Lyrbe adının sonundaki ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta'dır (H); böylece, adın daha doğru biçiminin Lurba olduğu anlaşılır. Ramsay, Dağlık Kilikia'da rastladığımız Olba adının aslının Ourba/Urba olması gerektiğini savunduğu için, şimdi incelediğimiz Lurba adının da o Urba sözcüğüyle bağlantılı olabileceğini düşünüyorum.

LYRİSSOS. Halikarnassos/Bodrum yakınlarında olduğu bilinen, ancak tam yeri saptanamayan bir kentçik (Zgusta, s. 347 sonu). Lyrissos adında, Luwi/Pelasgos dilinde "yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamına gelen issa'nın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi issos'u görüyoruz (bkz. Assa). Baştaki Lyr(a?) belki Lu-ura, "Yüce ışık/Güneş" yâni "Yüce Güneş tanrısı" anlamındaydı; bkz. Lu, ura.

LYRNAS. Antalya ile Phaselis arasında bir yer. Lokalizasyonu konusunda güvenle sonuca varılabilmiş değildir (W. Ruge, RE Lyrnas maddesi). Adının aslı Lurna olmalıdır; bkz. Lu (sözcüğü), No. 3. Karş. Lyrnessos.

LYRNESSOS. Latin yazımında e ile gösterilen ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Böylece, adın aslının Lurna-(a)ssos olduğunu anlıyoruz. Assos'un "yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamına geldiğini biliyoruz (bkz. Assa). Lurna bölümünün anlamı için bkz. Lu (sözcüğü), No. 3.

1. Lyrnessos. Tenedos/Bozcaada'daki yerleşimin eski bir adı (Plinius, V 140).

2. Lyrnessos. Troia yakınlarında bir kent; İliada'da (II 690 vs.) anılır.

3. Lyrnessos. Çukurova'da kentçik (W. Ruge, RE Lyrnessos maddesi, No. 3).

LYSİANASSA. Phrygia-Pisidia sınırı yöresinde ilkçağ kenti. Eğridir Gölünün kuzey ya da kuzeybatı yakınlarında olduğu sanılıyor. Adının sonunda, Luwi dilinin ve ardılı Anadolu dillerinin "yerleşim" (buradan, keza, "kent, -kenti") anlamındaki Assa sözcüğünü açıkça görüyoruz (bkz. Assa). Ondan önce de, aynı dillerin, -sal, -ülkesi anlamlarında wana/ana takısı vardır (bkz. wana). Buna göre Lysianassa, "Lysi'sel kent" ya da "Lysi ülkesi kenti" demektir. Lysi biçimine bürünmüş sözcüğün aslını ve anlamını bilmiyoruz. Karş. Ermenice Luys (=Işık), Lusin (=Ay). Ermeniler, Herodotos'tan öğrendiğimize göre, ilkçağda, Phryg'lerin bir boyu durumunda idiler; buna bakılırsa, belki aktardığımız sözcüklerin benzeri Phryg dilinde de vardı. Karş. Lysias.

LYSİAS. Phrygia kenti. Strabon (12 VIII 13), Plinius (V 108), Ptolemaios (5 II 17) anmışlardır. Yeri tartışmalıdır (Ruge, RE Lysias maddesi, No 4). Lysias adı, bu biçimiyle, Lysimakhos adında da karşımıza çıkan, Hellen dilinin ("Çözmek" anlamına ve dolayısiyle "Bağlarını çözmek, kurtarmak" anlamına gelen) Lyo fiiliyle bağlantılı görünür. Gerçekten, Atina'lı ünlü bir konuşmacı ile, yine Atina'lı bir komutan (bkz. Xenophon, Hellenika, 1 VI 30) Lysias adını taşıyordu. Ancak, Hellen diliyle bağlantılı görünen Anadolu kenti adlarının, aslında Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olabileceğini daima göz önünde tutmak gerekir.Üstelik, Anadoluda Lysianassa ve Lysinia adları ile karşılaşmaktayız ki, bunlar, Lysimakhos adındaki Lysi'yi içeriyor görünüşüne büründürülmüş oldukları halde, Hellen dilinde anlam taşımazlar. Bkz. Lysianassa.

Büyük Larousse'un Lysias maddesinde verilen bilgiye göre, bir Lysias kenti de, Lykaonia'da, Karaman ili Kılbasan bucağına bağlı Karacaören Köyü yakınında idi. Bu, ayrı bir Lysias olmalıdır. Çünkü Strabon'da anılan Lysias, yurtdaşımız coğrafyacının açıkça belirttiği üzere, bir Phrygia kentidir. Strabon'un Kılbasan dolaylarını Phrygia kapsamında sayması olanaksızdır; Xenophon bile, Anabasis'te, İkonion/Konya'yı, Afyon yönünden Kara-

man'a doğru giderken görülecek son Phrygia kenti olarak nitelemiştir.

LYSİMAKHEİA. İskender mirasının kavgacısı komutanlardan Lysimakhos'un, kendine başkent edinmek üzere, Gelibolu Yarımadası kıstağında, o zaman Avrupa ile Asya arası gidiş gelişlerde tam buradan geçen ana yola egemen olmak üzere kurduğu kent. Adı, Hellen dilinde, "Lysimakhos Yurdu" anlamındadır. Kıstağa üstten bakan bir yükseltide idi; hem Saros körfezini, hem de Çanakkale Boğazının Marmara Denizine bağlandığı deniz parçasını görebiliyordu. Görünür kalıntısı yoktur; yerinde şimdi askerî tesisler vardır.

LYSİNİA. Burdur Gölü batı kıyısında, Burdur ili merkez ilçesine bağlı Karakent Köyü yakınında, Üveyk (İbex, Dağ Keçisi) Burnu üzerinde, İlyas Tepesi'nde kalıntıları bulunan ilkçağ kenti (Özsait, Pisidya/1, s. 58 ve orada dn. 26). İlyas adının da Lysinia'dan geldiğini anlayabiliyoruz. Lysinia adı konusunda bkz. Lysias. Eğridir Gölü dolaylarındaki Lysianassa'nın adı gibi, Burdur Gölü kıyısındaki Lysinia'nın adı da, göl yüzeyinde yansıyan güneş ve ay ışığının güzelliği dolayısiyle, Lu (ışık, pırıltı) sözcüğünden türetilmiş idi kanısındayım. Bkz. Lu (sözcüğü). Aşağıdaki Lysis adı için de böyle düşünüyorum.

LYSİS. Göller bölgesindeki Bozçay'ın ilkçağda taşıdığı ad (Ramsay, s. 191, 471). Lysis sözcüğü, bu biçimiyle, Hellen dilindendir, o dilde "Çözme" (buradan: bağını çözme, koyuverme, kurtarma) anlamındadır. Ancak, böyle bir anlam, akarsu adı için hiç de yerinde düşmüyor. Karş. Lysinia.

LYSTRA. Konya güneyindeki Hatunsaray kasabasının ilkçağdaki adı. Bkz. Lu (sözcüğü), No. 2.

Ma (adı). Luwi/Pelasgos dilinde "Ana" anlamına gelen Ama sözcüğünün, baştaki A olmaksızın kullanılan çeşitlemesi. Özellikle "Ana Tanrıça"yı kasdeder ve pek çok tarihsel ad içinde karşımıza çıkar. Bkz. Ama.

MAALA/MALA. Hitit belgelerinde geçen bir ırmak adı (H. Ertem, CAD s. 196). Cornelius'a göre (Geschichte der Hethiter, s. 334 dn. 34) Fırat Irmağının Hititlerce kullanılan adıdır. Bu varsayımı pek kuşku ile karşılıyorum; bkz. Fırat. Maala/Mala adının kökenini ve anlamını saptayamadım.

MAAN. Urfa güneyinde, Harran batısında bucak merkezi Selimnusretbey kasabasının eski adı. Arapça: "Yolda konaklama yeri".

MACAR. Antalya ilinde, Serik ilçesine bağlı bucak merkezi Gebiz kasabasının eski adı (Antalya 1973 İl Yıllığı, s. 327). Aynı ilde, Gazipaşa ilçesine bağlı bir de Macar Köyü vardır. Bu Macar adlarının nereden geldiğini saptayamadım. Ermenice Madzar'dan (=Çalı) gelmiş bulundukları en güçlü olasılıktır.

MACERA. Bkz. Matsara.

MACİDA. Bkz. Magydon.

MAÇAN. Bkz. Mantiana.

MAÇKA. Trabzon iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Bunun adının kökeni aşağıda incelenmektedir. Ayrıca, İstanbul'da Yıldız Sarayı üstüne gelen semtin adı da Maçka'dır; onun, Trabzon'daki Maçka ile bir bağlantısı bulunup bulunmadığını, varsa bağlantının ne olduğunu, yoksa oradaki Maçka adının nereden geldiğini saptayamadım.

Trabzon'daki Maçka'nın adı, Bizans çağında kullanılan Matzouka'dan gelir. Matzouka, o çağda, bir *yerleşimin* değil, yöredeki *halkın* (Matzouka Halkı'nın) adıydı; şimdiki Maçka yöresini kapsayan Bizans yönetim birimine "Matzouka Halkı Bandon'u" deniyordu (Bryer, yazı XII, s. 53. Bandon, çoğulu Banda, Thema'ların bölündüğü yönetim birimleridir). Aynı

yöre Osmanlı döneminde "Maçuka Nâhiyesi" oldu. Oradaki bazı yerleşim birimlerine de Matzouka/Maçuka dendi. Örneğin, (Trabzon doğu yakınında denize dökülen) Değirmen Dere'nin vâdisinde, iç yâni yukarı bölümünde Rumların deyişiyle Palaiomatzouka (=Eski Matzouka), Türklerin kullandığı adıyla Baş Maçuka; Hamsi Köy aşağısında, deniz düzeyinden 950 m. yükseklikte kalesi vardır. Bu Hamsi Köy dahi Bizans çağının Khapsin Köyü idi (Bryer, yazı XII, s. 54'deki haritaya bkz.; bu Khapsin adının kökenini, anlamını saptayamadım). Prytanis/Değirmen Dere ile Panagia Deresi/Meryem Ana Deresi'nin birleşme yerindeki köy ancak 20. yüzyılda gelişerek Maçka adını almıştır (Bryer, yazı XII s. 58).

Matzouka sözcüğü, bu biçimiyle, Rumcada "Topuz, gürz" anlamına gelir.Trabzon 1973 İl Yıllığı'na bakılırsa (s. 75), "Rivayete göre Persler ile Rum Pontos'lular arasında bu yörede cereyan eden bir savaş sırasında Maçka halkı da ellerinde sopalar olduğu halde savaşa katıldığından ve Rumcada sopaya Macuka denildiğinden bu civara Maçka adı verilmiştir". Ben hiçbir kaynakta böyle bir "rivayet" saptamadım. Ancak, Trabzon'daki Ayia Sophia kilisesinde freskler arasında bulunan iki atlı resmindeki atlılardan birinin elinde matzouka/topuz görülmektedir (Bryer, yazı XII s. 75, ayrıca s. 76'daki resim 4). Ne var ki, bu kilise Komnenos'lar dönemi yapıtı olduğuna göre, çok daha eskiye uzanan Matzouka adının o kilisedeki resimle bağlantılı bulunması olanaksızdır.

Matzouka adının aslı, Pontos bölgesinde de konuşulan Kappadokia dilinden, Madoka yâni Mad(a)-Oka, "Ma tapınıcısı halkın Oka'sı" olabilir. Bkz. Mada, Oka.

MADA. Bu sözcük, Luwi dilinde, Ana Tanrıça'yı anlatan Ma adı ile, "-lı" (buradan, "tapınıcısı") anlamındaki wanda/anda takısının burunsal n sesi düşmüş biçimi -ada takısından türetilmiştir, "Ma Tapınıcısı" (halk) demektir. Sözcük, Anadolulu Luwi'ler için kullanıldığı gibi (bkz. Laomedon), aşağıda No. 2'de göreceğimiz üzere, İran'daki Ma tapınıcısı halk (Med'ler) için de kullanılmıştır.

1. Mada Adası. Beyşehir Gölündeki bir ada (Konya 1973 İl Yıllığı, s. 81)

2. Mada Halkı. Media (ülkesi) ve Med'ler adlarının kökeni konusunda, Günaltay'da (İran Tarihi, c.I, 2. bsl., TTK yayını Ankara 1988 s. 96 dn. 161) şu bilgiyi buluyoruz:

> En eski Asur belgelerinde bu bölge bazan Amadia ve çok defa da çoğul kipi ile Madai şeklinde görülmektedir. Dârâ'nın Bisutun kitabesinin Persçe kısmında Mada, Bâbilce kısmında ise Madai olarak geçmektedir.Hepsinde de bu adlar, hem memleketi, hem de bu memlekette oturan halkı ifade için kullanılmıştır. Yalnız, Bisütun kitabesinin Elamca kısmında memleket Matapinu, halk ise Mata adlarıyla anılmışlardır.

Media'ya kuzeyden komşu bölgenin, yâni bugün kullanılan adıyla İran Azerbaycanının, ilkçağda Hellen yapıtlarında Matiana/Mantiana diye anıldığını biliyoruz (Herzfeld, s. 188 başı). Görünüşe bakılırsa bu adla, sonradan Hellen ağzında Media biçimine bürünmüş Mada/Amada adının kökeni aynıdır.

Çok dikkate değer ki, Mada/Mata halkının başkenti, adı Hellen'lerce Akbatana/ Ekbatana diye, Perslerce Hagmatana diye, çağdaş İranlılarca Hamadan/Hemedan diye söylenen kentin ilkçağdaki adının öz biçimi dahi, halkın adı olan Amada/Mada sözcüğünden türetilmişti. Yine Günaltay'ın (s. 106 dn. 171) verdiği bilgiye göre, bu kentin adı, İÖ 2. binyıldan, Asur kralı I. Tiglat-Pileser'den kalma belgelerde Amadana olarak anılmaktadır. Görülüyor ki kent adı, halkın adı Mada/Amada sözcüğüne, hem Luwi diliyle ardılı dillerde hem de eski İran dillerinde -sal, -ülkesi anlamlarına gelen wana/ana takısının (bkz. wana) eklenmesiyle türetilmişti. Bu vesileyle, son Med kralının kızı (ilk Pers kralı Kyros'un anası) olan Prensesin adının Hellen yazarlarında Mandana/Mandane diye geçtiğini de anımsayalım.

Amadana adı üzerine bu açıklamalar, keza, gerek İrandaki Mantiana/Matiana (İran Azerbaycanı) için, gerek Anadoluda göreceğimiz Mantiana/Matiana için aynen geçerlidir.

MADALA. Niğde ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı: Ballı. Madala'nın aslı, güçlü olasılıkla, Magdala idi; bkz. Magdala.

MADARA. Bu ad, Madra'dan (Ma-Adra, Ma'nın Erkeği; bkz. Ma, Adra, Madra) bozma olabilir.

1. Madara, Çorum iline bağlı ilçe merkezi Osmancık kasabasının 15 km. kadar doğusunda köy.

2. Madara. Bulgaristan'ın Şumnu (şimdi, Kolarovgrad) ilinde, en eski (Türk topluluğu kültürünü yitirmemiş, Slav'laşmamış) Bulgar Hanlarından birini, Krumış Han'ı canlandırdığı sanılan (bkz. Bahaeddin Ögel, İslâmiyetten önce Türk kültür tarihi, TTK yayını, 2. bsl., Ankara 1984, s. 261 ve s. 264-265) atlı kabartmasıyla ünlü tarihsel kent. Burada, tarih öncesi dönem buluntuları bile ele geçmiştir.

MADDUNASSA. Hitit belgelerinde, Arzawa Ülkesinin sınır kenti olarak anılan bir kentin adı (H. Ertem, CAD s. 89 sonu). Karş. Madnasa, Methymna. Maddunassa adı, görünüşe bakılırsa, Mad(a)-wana-(a)ssa, yâni "Ma tapınıcısı halk-ülkesinin-kenti" ögelerinden türetilmiştir; bkz. Mada, wana, assa.

Madduwattas. Siyanda (Hellen ağzında: Xanthos; şimdi: Eşen Çayı. Fethiye ile Kalkan arasında denize dökülür) yöresinin Bey'i. Hitit'lere nankörlük etmişti (Umar, THİT 2. bsl., c.I/2 s. 19-21). Adı, Madduwa-Attas ögelerinden türetilmiştir, Atta'nın Madduwa'sı demektir. Madduwa'yı "Oğul" olarak yorumlayanlar vardır.

MADNASA. Karia kenti. Bodrum Yarımadası kuzeybatı yanındaki Türkbükü Koyu'na ve onun kıyısındaki Aşağı Göl Köyü'ne (Yeni Karyanda'nın yeri?) egemen bulunan sırt üzerindeki önemlice kalıntıların, Madnasa kalıntıları olduğu aşağı yukarı kesin sayılıyor (G.E. Bean, Turkey beyond the Maeander, s. 124). Bu konuda bilgisi olmayan Cornelius, Attika'da bulunmuş vergi listelerinde, yâni Atina önderliğindeki Delos Birliği'ne "ortak savunma giderleri katkısı" olarak hangi kentin kaç talenton ödediğini gösteren listelerde anılan Madnasa'yı, Menderes Magnesia'sı sanıyor, bunu da Hitit belgelerinde anılan ve II. Tudhaliya'nın Arzawa seferinde izlediği yol üzerinde bulunan Maddunassa ile eşitleyiveriyor (Geschichte der Hethiter, s. 128 ve s. 315 dn. 15).

Madnasa adı, görünüşe bakılırsa, Luwi dilinde Ma-(u)dna-(a)ssa ögelerinden türetilmiştir, "Ma ülkesinin Kenti" anlamındadır. Bkz. Ma, udna, assa.

Madnasa'nın, Tudhaliya'nın uğradığı Maddunassa olması kesinlikle olanaksızdır. Çünkü Bodrum Yarımadası kuzeybatı yanı, Hitit yurdundan Arzawa ülkelerine giderken uğranılabilecek bir yerde değildir, anakara ucunda deniz kıyısındadır.

Madra (Adı). Luwi dilinde Ma-(A)dra, Ana Tanrıçanın-Erkeği. Bkz. Ma, Adra. Karş. Kadra, Katreus, Kodros, Sodra.

MADRA (Dağı). Bergama kuzey yakınında dağ; binlerce yıllık adı bugün de aynen böyle kullanılmaktadır. Anlamı konusunda bkz. Madra (adı).

Madraka (Burnu). Bizim Adramytteion'un adaşı Hadramut (bkz. Adramytteion, Hadramut) ile İran arasında, Umman Ülkesi kıyısında, Pers Körfezi ağzının güney yanından biraz ileride bir burun. Adı Luwi dilinde Ma-(A)dra-ka, "Ana Tanrıçanın-Erkeğinin-yeri" ögelerinden türetilmiştir; bkz. Ma, Adra, Madra, -ka. Aynı yöredeki Hadramut'tan başka, Hadramut karşısındaki Sokotra Adası da tanrı Adra ile bağlantılı ad taşıyor. Erythra Denizi adı bakımından dahi durumun böyle olduğunu görmüştük.

MADRAN. Adın aslı Luwi dilinde Madrana'dır: Ma-(A)dra-(wa)na, "Ana Tanrıçanın-Erkeğinin-ülkesi". Bkz. Ma, Adra, Madra, wana.

1. Madran Dağı. Aydın iline bağlı ilçe merkezi Çine kasabası bitişiğindedir.

2. Madran Köyü. Bu dağın eteğindedir; adı şimdi Topçam edildi.

3. Madran Köyü. Bitlis'in güneydoğu ilerisinde, bucak merkezi Narlıdere ile (Batman iline bağlı ilçe merkezi) Kozluk arasında, adını incelediğimiz Korekem Dağının kuzeybatı yakınında.

MADRAP (Suyu). Diyarbakır'a bağlı Çermik ilçesinde bir dere. Adı, görünüşe bakılırsa, öz biçiminde Madrapa idi: Madra-Pa, Madra-Suyu. Bkz. Madra, Pa.

MADRASAN. Kayseri ili Tomarza ilçesi Toklar bucağına bağlı köy. Şimdi Göktepe edildi. Tarkhun yâni Adra tapkısı yeri Dastarkon/Fıraktin'den uzak olmadığına dikkat edelim.Madrasan adının öz biçimi, besbelli ki, yukarıda incelediğimiz Adrasan adının öz biçimi başına, Ma (=Ana Tanrıça) sözcüğünün getirilmesiyle oluşmuştur: Ma-(A)dra-(a)ssa-(wa)na, "Ana Tanrıçanın Erkeğinin Kenti Ülkesi". Bkz. Ma, Adra, Adrasan, Madra.

MADYTOS. Gelibolu Yarımadasındaki Eceabad'ın ilkçağdaki adı. Türklerce de Maydos biçiminde kullanılmıştır. Kentçik, Madytos adı altında Herodotos'ta (VIII 33) ve Xenophon'da (Hellenika, 1 I 3) anılmıştır.

Karşı kıyıdaki Abydos ve Perkote kentlerinin adının, Luwi dilinde Uda (Hisar; bkz. Hyde) sözcüğü ile türetilmiş bulunduğunu sanıyorum; Madytos adı bakımından da aynı kanıdayım. Yâni, -ytos bölümünün aslı Uda olmalıdır. Baştaki Mad- bölümü bakımından, görebildiğim iki olasılık vardır:

a. Bunun aslı Mada yâni (Ma Tapınıcısı, Ma Halkı) olabilir (bkz. Laomedon). Böyle idiyse, Mad(a)uda/Madytos, "Ma Halkının Hisarı" demektir.

b. O bölümün aslı Ma-(O)du, yâni Ma'nın Odu'su (Otys/Atys'i) olabilir. Trakya (Odessos, Thrak kralları Kotys'ler vb. dolayısiyle biliyoruz ki), burada Otys/Kotys diye anılan Atta/Atys'in tapkı bölgesiydi; yine burada, Thrake, Skudra gibi adlarda karşılaşacağımız tanrı Adra/Odra dahi ondan başkası değildir. Eğer Madytos adının aslı gerçekten de Ma-(O)du-(u)da ögelerinden türetilmiş idiyse, bu ad, "Ma'nın Odu'su Hisarı" demektir.

MAGABA (Dağı). İÖ 189'da Roma'lı Consul Manlius Vulso'nun Galat sürüleriyle savaştığı yer. Ankara doğusunda olduğu biliniyor. Magaba adının kökenini ve anlamını saptayamadım.

MAGABOULA. Nikopolis/Suşehri ile Pontos Komana'sı (Tokat kuzeydoğu yakınında Gömenek/Gümenek Köyü) yolu üzerinde, İris/Yeşilırmak Vâdisinde bir ilkçağ kenti. Tam yeri bilinmiyor. Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

MAGALASSOS. Adın, Hellenleştirilmiş ve Hellen dilindeki Megalos (=Büyük) sözcüğüyle bağlantılı gibi görünüş verilmiş biçimi Megalassos. Ptolemaios'da (5 VI 9) anılan ve Peutinger Tablosunda gösterilen bir ilkçağ kenti. Sivas-Kayseri arasında, Kızılırmak doğusunda. Şarkışla yakınlarında olduğu sanılıyor. Adının sonunda, "yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamına gelen Assos sözcüğünü tanıyoruz (bkz. Assa). Fakat baştaki Magala bölümünün öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz. Ma-ka-la, Ma-yeri-cik? Bkz. Ma, -ka, -la. Karş. Mokissos.

MAGARİASSOS/MOGARİASSOS. Kappadokia'da, Ermiş Theodoros'un yetiştiği yer olarak ün kazanmış bir kent (Ramsay, s. 340). Tam yeri bilinmiyor. Adı Mogarissos, Mogorisos, Marissos biçimlerinde de kullanılıyordu. Bu adın sonunda, "yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamındaki issos'u tanıyor isek de (bkz. Assa), baştaki bölümün

öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz.

MAGARSA/MAGARSOS. Düz Kilikia bölgesinin ilkçağ kentlerinden biri (Arrianos, 2 V 9; Strabon, 14 V 16). Adana iline bağlı ilçe merkezi Karataş kasabasının 5 km. kadar güneybatısında, fenerin bulunduğu çevrede idi. Pyramos/Ceyhan'ın ilkçağdaki ağzı bu yakınlarda bulunuyordu. Dolayısiyle kentin adı sonundaki Arsa bölümü, söz konusu ırmağa işaret ediyor olmalıdır (bkz. Arsa). Baştaki Maga'nın anlamı konusunda bkz. Magnaura: Ma-ka, Ma (Ana Tanrıça)- Yurdu.

MAGDALA. Luwi dilinden geldiğini sezebildiğimiz bir ad. Sonundaki -la, Luwi diliyle ardılı dillerin -cık anlamında takısıdır (bkz. -la). Magda'nın öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz. Ancak, Maria adı gibi bunun da Ana tanrıça Ma ile bağlantılı bulunması pek güçlü olasılıktır. Bkz. aşağıda Magydon.

1. Magdala. Filistin kentçiği. Matta İncili'nde (XV 39) anılır. Yerlisi olan ve Maria Magdalana (keza, Magdalene vb.) yâni Luwi dilinde Magdala'sal, Magdala'lı diye anılan bir Maria ile (yine Matta İncili'nde, XXVII 56) ünlüdür.

2. Magdala. Giresun ili Bulancak ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Hisarkaya.

3. Magdalı. Ordu ili Fatsa ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı. Kayatepe.

4. Bkz. Madala.

MAGDALATHON. O'su, Hellen yazımında, omega ile. Iustinianus döneminde, Theodosioupolis/Erzurum yakınlarında bir kale. Procopius anmıştır. Adı, Süryanîlerce Karkaphta de Magdelaye olarak, Araplarca El Macdal olarak kullanılmıştır ve geçen yüzyılda yöre halkınca Tel Micdal diye biliniyordu (Honigmann, s. 12 dn. 2). Öz biçiminin ve anlamının ne olduğunu, yukarıda gördüğümüz Magdala adı ile bağlantısı bulunup bulunmadığını saptayamadım.

MAGİDİON. Lydia'da, bugünkü Demirköprü Barajı dolaylarında bir kentçik.Adı özellikle son dönem Bizans tarihçilerinde anılmıştır; Türklerin eline en geç düşen Batı Anadolu Rum hisarlarından idi (Umar, Lydia, 2. bsl., s. 98-99). Yılan Hisarı'na ve oradaki Tokmaklı köyüne lokalize ediyorum, hatta Tokmaklı adının da (nasıl Dar Mer'a adı Ta Almoura'dan gelmişse) To Magidion'dan bozma olduğunu sanıyorum.

Magidion adının anlamı konusunda bkz. Andidon.

MAGİDON. Kırşehir yakınında bir köy ya da kasaba (Honigmann, s. 44). Bkz. Andidon.

MAGNASA. Bkz. Magnesia.

MAGNAURA. Bu adın Hellen dilinde anlamı yoktur ve Luwi dilinin ögeleriyle türetildiği güvenle söylenebilir. Sonda, "Büyük, Ulu, Yüce" anlamlarına gelen Ura'yı açıkça görüyoruz (bkz. Ura). Baştaki Magna ise, aşağıda inceleyeceğimiz Magnesia adının daha doğru biçimi Magnasa'nın da baş tarafında vardır. Bu bölümü, Magnesia adını incelerken, orada gösterdiğimiz gerekçeler dolayısiyle, Mak(a)wana yâni Ma-ka-wana, "Ma-Yurdu-sal" ögelerinden türetilmiş olarak analiz ediyoruz. Bu analiz, Magnaura adına da uygun düşmektedir yâni ad'a mantıklı bir anlam yükleyebilmektedir: Yüce Magna (=Ma Yurdu'sal Tanrıça, "Ma'nın tapkı bölgesinde tapılan tanrıça"), dolayısiyle "Yüce Ana Tanrıça".

1. Magnaura. Trakya'da bir burun. A. Bailly anmıştır.

2. Magnaura. İstanbul'da 8. yüzyılda imparator IV. Leon ve imparatoriçe İrene döneminde bazı önemli toplantıların yapıldığı bir sarayın adı (Ostrogorsky, Işıltan çevirisi s. 164, 165, 166). Aynı sarayda, 9. yüzyılda bir yüksek okul açılmıştı (Ostrogorsky, s. 209).

Magnaura, herhalde, aslında, sarayın bulunduğu *semtin* adı idi; karş. Samatya.

MAGNESİA. Anadoludaki Magnesia'ların, Yunanistan'daki Magnesia'dan gelen göçmenlerce kurulduğuna (!) ve onlarca böyle Magnesia diye adlandırıldığına inanılır (Strabon, 14 I 40 başı). Adın, bu biçimiyle dahi, Hellen dilinde anlamı yoktur. Rodoslu Apollonios (Argonautika, I 584) Yunanistan'daki Magnesia kentinin Hellenleşme öncesi dönemdeki adını Magnhsa biçiminde verir. Buradaki H (eta) harfinin eskiden a'ya yakın değer taşıdığını bildiğimizden, adın daha doğru biçiminin Magnassa olduğunu anlıyoruz. Magnaura adı da, bu sonucu doğruluyor; bkz. yukarıda Magnaura.

Magnasa/Magnesia adının anlamını, kesin kanıt göstererek ortaya koyacak durumda değilsek de, bu konuda, oldukça güvenle, bir sonuca varabiliyoruz.

Sipylos Magnesia'sı, bilinen en eski Ma (=Ana Tanrıça) kabartmasının işlenmiş olduğu dağın (Sipylos; şimdiki adıyla, Manisa Dağı) eteğindedir ve kabartmanın yakınındadır.Aynı dağın batı uzantısı, Amanara (şimdi: Yamanlar) adını taşıyordu ve bu ad dahi, Ana Tanrıça Ma/Ama ile bağlantılıdır (bkz. Amanara). Üstelik bu yöre, en eski Hellen yapıtlarında, o arada İliada'da Maionia diye anılan, daha sonraki Lydia ülkesinin bir parçasıdır ki, Maionia adının dahi Ma ile bağlantılı olduğu biliniyor (bkz. Maionia).

Bütün bu gözlemler, Magnasa adının Ma ile bağlantısına işaret ediyor. Kent, kanımca, çok yakınında, Akpınar'daki, Ma kabartmasının bulunduğu Ma tapkısı yeri (Luwi dilinde söyleyelim: Ma-ka, Ma yeri; bkz. -ka) dolayısiyle, "Ma yeri ülkesinin kenti" anlamında Ma-k(a)-wan(a)-assa ögelerinden türetilme bir adla, Makanassa diye adlandırılmışken bu ad Hellen ağzında önce Magnasa, sonra Magnesia edildi.

Anadolunun, Asia Magnesia'sı denen diğer Magnesia kentinde de, Hellenleşme döneminde, baş tanrının Zeus ya da diğer bir erkek tanrı değil, Artemis kimliğine bürünmüş bir tanrıça olduğunu anımsayalım. Üstelik orada, Themistokles'in sürgün geldiği dönemde, Ana Tanrıça tapkısı ayrıca süregidiyordu, hatta Themistokles kentte bir Ana Tanrıça tapınağı yaptırmıştı. Dolayısiyle, bu diğer Magnasa/Magnesia kentinde de, kent adında, Magna bölümünün kasdettiği Ma-k(a)-wana, "Ma yeri ülkesi" niteliğini buluyoruz. Oradaki Ma Yeri, ilk Artemis Leukophryene tapınağının yapıldığı kutsal alan olsa gerektir. Kommagene'nin Magene'si ile karşılaştırınız.

Bildiğimiz Magnasa/Magnesia'lar şunlardır:

1. Yunanistanın Thessalia bölgesinde, o bölgenin Pelasgiotis denen ve Pelasgos yurdu olarak bilinen güneybatı parçasında, Peneus Irmağı ağzından başlayarak güneydoğuya uzanan kıyının adı ve orada Hellen'ler öncesi dönemden kalma bir kentin adı (Herodotos, VII 193).

2. Asia Magnesia'sı, Maiandros Magnesia'sı diye bilinen Anadolu kenti (Herodotos, I 161, III 90, 122, 125; Xenophon, Hellenika, 3 II 14-19, 4 VIII 17). Aslında Maiandros kıyısında değil, ona dökülen Lethaios (şimdi: Gümüş Deresi) adlı bir akarsuyun kıyısında idi. Kalıntılar alanı, Söke kuzey ilerisinde, Germencik ilçesine bağlı bucak merkezi Ortaklar kasabasının 7 km. kadar güneyindedir; Söke-Ortaklar yolu, kalıntılar alanının içinden geçer. Burada tapkı gören Artemis, tıpkı Ephesos Artemis'i gibi kaskatı duruşta, bol memeli bir tanrıça idi (David R. Sear, s. 53 No. 568'deki resim).

3. Sipylos Magnesia'sı. Sipylos Dağının (şimdi: Manisa Dağı) eteğinde olduğu için bu adla anılırdı (Titus Livius, XXXVII 37, 44). Hellen'lerce kurulmadığı gibi, Roma egemenliği çağında bile Hellen'leşmemişti ve Lydia'lı kültürünü korumaktaydı (AH.M. Jones, s. 37 ve s. 384 dn. 17).

MAGNOPOLİS. Bkz. Eupatoria.

MAGORO. Bkz. Mogaro.

MAGOUDA. Kuzey Mesopotamia'da ilkçağ kentçiği. Ptolemaios (5 XVII 5) anmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adı, aşağıda ele alacağımız Magydon, Magydos adlarının daha doğru biçimi olmalıdır. Bkz. Magydon.

MAGRAS (Dağı). Mut'un 15 km. kuzeybatı ilerisinde, Göksu'nun sağ kıyısında, 1390 m. yüksekliğe ulaşan dağ (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/33). Aslı Ma-(a)kra, Ma-Doruğu ögelerinden Makra iken Hellenleşme döneminde dağ adı yâni eril ad olabilsin diye sonuna -s alınış olmalıdır. Keben Köyü Ma kabartmasının pek yakınındadır.

MAGYDON. Arapların Macida diye andığı bir Kappadokia hisarının adının Hellen dilindeki yapıtlarda görülen biçimi (Honigmann, .s. 44). Bazı kilise belgelerinde Magydon değil Magida olarak görülür (Zgusta, s. 354).

Honigmann, bu hisarın, Ulukışla'dan 45 km. kadar uzaklıkta bulunduğunu belirtiyor.

Gerek Magydon adının, gerek aşağıda göreceğimiz Magydos adının aslı Maguda, hatta belki Magudawana olsa gerektir. Böyle bir ad, Ma-k(a)-uda-wana, Ma-yeri-hisarının-ülkesi ögelerinden türetilmiştir. Bu adın "Ma Yeri Hisarı" anlamındaki Maguda bölümü (karş. yukarıda Magouda), belki, Magdala adında gördüğümüz Magda'nın aslı idi.

MAGYDOS. Anadolunun Pamphylia bölgesinde, Piskoposluk merkezi bir kentçik (Ptolemaios, 5 V 2'de anılmıştır). Tam yeri bilinmiyor; Bean (Turkey's Southern Shore, s. 108-109) Lara'ya lokalize etmektedir. Magydos adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Magydon.

MAĞARA. Adana iline bağlı ilçe merkezi Tufanbeyli kasabasının 1958-1967 arasında taşıdığı resmî adı. Niçin kasabaya bu ad verilmişti, saptayamadım. Kasabanın daha eski adı Höketçe idi.

MAHANDA. Erzurum ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Börekli. Tarihsel adının Anadolulu kökenini, sondaki, -lı anlamına gelen -anda bölümü açıkça gösteriyor (bkz. wanda). Ma-akha-wanda, Ma'nın-dere-li'si, "Ma'nın Dereli Köyü"? Bkz. Ma, Akha, Ahanda.

MAHLAÇ. Mihalıç/Mihaliç (=Mikhailitis) adının Türk ağzındaki bir diğer biçimi.
1. Mahlaç. Karadağ'ın doruğu Mihalıç'a Mahlaç da denir.
2. Mahlaç. Mihalıç/Mihaliç (=Bursa iline bağlı ilçe merkezi Karacabey) peynirine Mahlaç Peyniri de denir.

MAHMUT (Dağı). Kemalpaşa ile Torbalı arasındaki, Hitit'ler çağından kalma savaşçı kabartmasıyla ünlü Karabel Geçidinin de içinde bulunduğu vâdinin doğu yanındaki dağın adı. Türkiyedeki tek İlyas Burnu'nun, Luwi dilinde Ela/İla (Boğaz, Geçit) sözcüğünden türetilme adların kaynaştığı Çanakkale Boğazı yöresine gelip yerleşmesi ne kadar rastlantı ürünü ise, Türkiyede bildiğim tek Mahmut Dağı'nın da, şimdi sözünü ettiğim vâdinin yanına oturması o kadar rastlantı ürünüdür kanısındayım. Çünkü Mut, Luwi dilinde "Vâdi" demektir (bkz. Mut) ve bu vâdi, Batı Anadoludaki Ana Tanrıça (Ma) tapkısının en önemli merkezi Ephesos yöresine uzanan en eski, en önemli ana yolun son bölümünü oluşturmaktadır, bu nedenle dört başı bayındır bir Ma-Mut, Ma-Vâdisi'dir. Bu vâdiye Ma-Mut denmesi, Adra tapkısının ağır bastığı yörelerde en önemli vâdiye Adra-Mut denmesi kadar doğal ve beklenir bir hâldir (karş. Adramytteion, Hadramut).

Maia. Ana Tanrıça Ma'nın Hellen destan inancında büründüğü kişiliklerden biri. Titan Atlas'ın kızı imiş, Zeus bununla da düşüp kalkmış, daha doğrusu yatıp kalkmış ve bu Maia'ya Hermes'i doğurtmuş (Hesiodos, Theogonia, dize 938-939).

Maia sözcüğü, eski Hellen dilinde, "Cicianne"ye yakın anlamdadır, yâni özellikle,

saygı duyulan yaşlı hanımlara hitab ederken kullanılır, fakat gerçek anneye hitab ederken de saygı ve sevgi yüklü bir hitap biçimi olarak kullanılabilir (bkz. Odysseia, XIX 482; A. Erhat/A. Kadir çevirisinde "Nine").

MAİANDROS. Menderes Irmağının adının Luwi/Pelasgos dilinden gelme öz biçiminin (kanımca, hem de hiç kuşkusuz, Madra yâni Ma-Adra, Ma'nın Erkeği; bkz. Madra), anlam hiç değişmeksizin Hellen ağzına uydurulmuşu (İliada, II 869). Türetiliş biçimi bile hiç değişmiyor: Ma-(A)dra yerine Maia-(A)ndros, Hellen dilinde: Maia'nın Erkeği! Maia, yukarıda gördüğümüz üzere, Ma'nın Hellen destan inancında büründüğü kimliklerden biridir. Ayrıca bkz. Mandros.

MAİON. İlkçağ Pisidia'sında bir köyün adı. Tam yeri bilinmiyor. Ramsay (s. 461) bu ad için, çok haklı olarak, "Ma kelimesinden müştaktır (türetilmiştir)" diyor. Nasıl türetildiği konusunda bkz Maionia.

MAİONİA. Anadolunun, sonradan Lydia diye tanınmış bölgesinin İliada'da kullanılan adı (İliada, III 401, XVIII 391). Ancak, oradaki ai (ay okunur) sesi, İliada'da, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) harfiyle verilmiştir; o yerine de, omikron (o) değil, uwa sesine işaret eden omega kullanılmıştır. Oysa, daha sonraki dönemin Hellen dilindeki yapıtlarında yazım, Maionia biçimindedir (örneğin Strabon, 12 VII 12'de).

Maionia, aynı zamanda, o bölgedeki bir ilkçağ kentçiğinin adıdır (Ramsay, s. 132 No. 12). Bunun adı, Türk ağzına Menye biçiminde uydurularak kullanılmıştır ve kullanılmaktadır; şimdi bu 4000 yıllık öz Anadolulu adın yerine Gökçeören diye uydurma bir ad geçirildi.

Hellen ağzında -onia bitişli edilen ve üstelik bu bitiş içindeki (o), çoğu kez, uwa sesine işaret eden omega harfiyle yazılan adlarda, söz konusu bitişin aslı hemen hemen daima Luwi dilinin wana takısıdır. Örneğin Hellen ağzında önce İaonia, sonra İonia olmuş adın (o'su omega ile) aslı İawana'dır (bkz. İawana); Lykaonia'nın aslı Lukkawana, Kataonia'nın aslı Hattiwana (Khattiwana)'dır. Bunlara bakarak, Maionia biçiminin de Mawana yâni Ma-wana, Ma'sal, Ma Ülkesi adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olduğu sonucuna varıyoruz. Ancak, burada Ma derken kasdedilen, Ana Tanrıça Ma değil, onun dağından doğan ve onun adını taşıyan Ma Irmağıdır, adı Hellen ağzında Ermos (Lâtin yazımında Hermos/Hermus) biçimine büründürülmüş ırmaktır yâni Gediz Irmağıdır (bkz. Ermos). Söz konusu ırmak, Maionia'yı doğu ucundan batı ucuna, geçer ve Lydia'nın ortasındaki ovaya (Gediz Ovası) bereket taşır.

MAİPHERKAT. Bkz. Martyropolis.

MAİSENA/SEMİSSOS. Maisena, Malatya'dan Samsat'a uzanan yol üzerinde, Eski Malatya (şimdi, Battalgazi)'den 12 km. ileride bir kent olarak Antoninus Rehberinde anılır. Semissos ise (Lâtin yazımında e ile gösterilen harf, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H harfiyle; böylece anlaşılır ki, adın daha doğru biçimi Samissos'tur), Malatya yakınında olduğunu Ptolemaios'tan öğrendiğimiz bir kentçiktir. İkisinin aynı kent olabileceğine Ramsay (s. 348) işaret etmiştir. Gerçekten, görünüşe bakılırsa Maisena ile Samissos, aynı adın az değişik biçimleridir ve her ikisinin aslı, Am(a)-issos, Ana Tanrıça Kenti'dir. Maisena biçiminde, Amissos'un başındaki Ama bölümü, pek yaygın olarak yapıldığı üzere, ilk A'sı atılarak Ma diye söylenmiştir, ayrıca sona da "ülkesi" anlamında wana takısı eklenmiştir. Nitekim gördük ki, Amisene adı da tıpatıp böyle türetilmişti. Samissos biçiminde ise, Amissos'un başına, "Güzel, kutlu, kutsal" anlamlarındaki Swa öntakısı getirilmiş yâni adın başındaki Ama (Ana Tanrıça) yalnız Ama olarak değil, S(wa)-Ama, Kutsal Ana Tanrıça olarak anılmıştır. Bu tür çeşitlemeleri, Amissos yerine Samissos (buradan: Samsun), Agalassos (buradan: Ağlasun) yerine Sagalassos,

İbora yerine Sibora denmesi gibi örneklerde aynen görmekteyiz. Hitit belgelerinde de hem bir Ankusna ülkesinin, hem de Sankusna ülkesinin anılması, güçlü bir olasılıkla, aynı nedenden doğuyordu.

Makedonia. Trakya ile İllyria arasındaki ülkenin Hellen dilinde anlam taşımayan, Hellen'ler öncesi bir kültürden kalma adının Hellen'lerce kullanılan biçimi (Herodotos, V 17 vs.). Adın ortasındaki e, Hellen yazımında bazan yine böyle e (epsilon), fakat bazan, eskiden a'ya yakın değer taşıyan H (eta)'dır; (o) harfi, bazan yine böyle o (omikron), fakat bazan uwa sesine işaret eden omega ile yazılır. Özellikle, Makedonia'lı anlamında Makedon denirken Hellen yazımında mutlaka o yerine omega kullanılır.

Makedonia'nın yerli halkınca, Ama/Ma (Ana Tanrıça) ile bağlantılı kişi ya da yöre adları çok sayıda kullanılmıştır (örneğin bkz. Amyntas). Hellen ağzında Makedonia biçimine bürünmüş adın dahi bu nitelikte olduğu kanısındayım. Sonu Hellen'lerce -onia'ya çevrilmiş adların hemen hemen daima Luwi dilindeki -wana'lı adlardan bozma olduğuna değinmiştik (bkz. Maionia). Makedonia adının Luwi/Pelasgos dilindeki öz biçimi, buna göre, Makadawana idi ve bu biçim, gerçekten, Luwi dilinde, beklenebilir türden anlam taşıyor: Ma-ka-(a)da-wana, yâni "Ma-yeri (tapınağı)-olan-ülke"! Bkz. Ma, -ka, -ada, wana. Makedonia'nın güney komşusu Magnesia bölgesinin adında da, aynı Ma-ka ögesiyle karşılaşmıştık (bkz. Magnesia). Bu gözlemlerin yanı sıra, Emathia, Mokadana, Mokata adları, vardığımız sonucun doğruluğundan yana dayanaklardır. Bkz. Emathia, Mokadana, Mokata.

MAKELLON. Bkz. Demakella.

MAKESTOS. Simav Çayının Luwi/Pelasgos dilinden gelme adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi (Strabon, 12 VIII 11). Adın sonunda, Luwi/Pelasgos dilinin "Akıntı" (buradan: akarsu, ırmak, dere) anlamındaki asta ögesini tanıyabiliyoruz (bkz. Asta); bu bölüm, Hellen ağzında akarsu adları eril olacağı ve eril adlara özgü bitiş taşıyacağı için -os bitişli edilmiştir. Baştaki, Make biçiminde görünen bölümün aslını ve anlamını güvenle saptayabilmiş değiliz. Doğaldır ki, Makedonia adı hakkında yaptığımız inceleme, buradaki Make'nin de aslında Ma-ka, Ma-yeri (Ma tapkısının yeri) anlamında bulunduğunu güçlü bir olasılık diye gösteriyor. Zaten Simav adının dahi aslı, güçlü olasılıkla, Ma ile bağlantılıdır; bkz. Simav.

MAKHRAMİON. Bkz. Behramkale.

MAKRİ. Hellen/Rum dilinde "Uzun" anlamına gelen Makros sıfatının, (dişi olan) kent adları başına getirilen ya da kent adı olarak kullanılan biçimi.

1. Makri, Türk ağzında Meğri, Muğla iline bağlı ilçe merkezi Fethiye kasabasının eski (ortaçağdaki) adı (ilkçağda: Telmessos/Telmissos). Fethiye adı, ilk Türk hava şehitlerinden Fethi Beyin anısını yaşatmak üzere bu yüzyılın başlarında kondu.

2. Makri, ya da Makri Köyü/Makriköy, İstanbul iline bağlı ilçe merkezi Bakırköy'ün eski adı.

Makron'lar. Kuzeydoğu Anadoludaki küçük bir halk topluluğunun Hellen'lerce kullanılan adı. Bu ad Hellen dilindendir ve (yerli dilden gelme asıl adın Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi olabilirse de) halkın asıl adı değildir. Makron (o'su omega ile) Hellen dilinde "Uzun kafa" demektir. Bu halkı ilk olarak Herodotos (II 104) anar ve gerek Çarşamba-Bartın arasındaki halkın, gerek onların komşuları olan bu Makron'ların, sünnet olduklarını söyler. Makron halkı, İÖ 480'de Xerxes komutasında olarak Yunanistan seferine çıkan İran imparatorluk ordusuna asker göndermişti (Herodotos, VII 78).

MALABADİ. Diyarbakır ili Silvan ilçesine bağlı bucak merkezi Çatakköprü'nün eski adı. Diyarbakır ilinde, Kulp ilçesi merkez bucağına bağlı Alaca (eski adı Nederan) köyünün

mahalleleri arasında bir Malabado görüyoruz (şimdi, Aktulum), ayrıca aynı ilin çeşitli ilçelerinde köy ya da köy mahallesi adı olarak Malaali, Malaaliki, Malabazı, Maladinari, Malagerzi, Malahermo, Malameliki, Malamiki, Malaşero sözcükleriyle karşılaşıyoruz. Bunların tümü Kürtçede köyün ağasını, önderini anlatan (Molla'dan bozma) Mela ile türetilmiş olsa gerek. Örneğin, Malabadi, Malabado adları, olasılıkla, Mela-abidî, "Sofu Molla/Mela" den geliyor.

MALAGİNA. Adının diğer biçimleri: Mela, Melagena, Melagina, Melangina. İstanbul'dan Eskişehir'e, Bolvadin'e, Akşehir'e, Konya'ya uğrayıp Gülek Geçidini ya da Toros ların diğer bir geçidini aşarak Kilikia'ya ulaşan Bizans askerî yolunun üzerinde bir kentçik (Ramsay, s. 216 No. 2, s. 221 No. 9, s. 226 No. 16). İzmit ile Eskişehir arasında yaklaşık orta yerde, ilçe merkezi Osmaneli kasabası dolaylarında idi. Adının sonundaki -ina, Luwi dilinin ve onun ardılı Anadolu dillerinin, -sal, -ülkesi anlamlarındaki wana/ana takısının çeşitlemesidir (bkz. wana). Başta bulunan Malag(a?) bölümünün öz biçimi ve anlamı neydi, bilmiyoruz. Bundaki Mala parçasının geç dönemde Rum ağzında Mela edilmesinin olası nedenini Ramsay görmüş ve açıklamıştır: Mela, Hellen dilinde "Kara, esmer" anlamlarındadır; çok yakındaki Leukai (Ak Yerin Halkı) kentinin adına karşılık burasının Kara Kent gibi bir adla anılması için halk, Malagina'nın Mala'sını Mela biçiminde kullanmış olabilir.

MALAKOPEA. Bu kentçik hakkında bilgi veren Honigmann (s. 44), özetle, Malakopea "bugünkü" (kendi zamanındaki) Melegob'un Bizanslılarca kullanılan adıdır diyor ve aynı kentçiğin Arap yazarlarınca Malakubiye diye anıldığını söylüyor.

Söz konusu edilen, Nevşehir iline bağlı ilçe merkezi Derinkuyu'dur. Bu kasabanın tarihsel adı, yakın zamana kadar, Türk ağzında Melengübü biçiminde kullanılıyordu. Adın öz biçimini bilmiyoruz. Belki bunun Malakopea biçimindeki Malak(a?) bölümü, Malagina adının Malag(a?) bölümüyle aynıdır. Malakopea adı, Hellen dilindeki Malakos (=Yumuşak) sözcüğü ile bağlantılı imiş gibi görünürse de o dilde anlam taşımaz.

MALANDARA. Bkz. Marandana.

MALANDASA. Arap coğrafyacısı İbn Hurdazbih'in andığı, Kappadokia bölgesinde bir kale. Adının Melendiz (Dağı, Çayı) adı ile yakınlığını Honigmann da (s. 43) görmüştür. Kale, Melendiz Dağı dolaylarında olabilir ve Melendiz adının aslı Malandasa, yâni Mala-(a)nda-(a)ssa, Mala-lı-kenti olabilir. Bkz. wanda, assa. Mala kök bölümünü aynı yörede Malakopea adında gördük. Keza karş. Mallos.

MALATYA. İl merkezi kentimiz. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Melitene.

MALAZGİRT. Muş ilimizin kuzeydoğu yanında ilçe merkezi kasaba. Buradaki ovada 1071 yılında ünlü Malazgirt Savaşı yapılmıştır. Malazgirt, gerçekte, ovanın yanıbaşındaki hisarın adı idi. Aslı (Ermeni ağzında Manavazkert), İran dillerinin Kerta/Kert sözcüğü ile türetilmiştir (bkz. Kerd, Kert). Başındaki bölüm Urartu kralı Menua'nın adını yaşatmaktadır ve adın bütünü "Menua Hisarı" demektir (Herzfeld, s. 120).

MALENE. Aiolis'de, (ilçe merkezi) Dikili yöresinde, ilkçağ kenti Atarneus arazisi içinde bir yerin adı (Herodotos, VI 29). Lâtin yazımında e ile gösterilen sesler, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Demek, adın aslı Malana'dır; Mala kök sözcüğü ile, Luwi dilinin ve ardılı dillerin "-sal, -ülkesi" anlamındaki wana/ana takısından (bkz. wana) türetilmiştir. Mala konusunda bkz. Malandasa.

MALGASA. Pisidia kentçiği. Burdur Gölü batı yanında idi (Özsait, Pisidya/1, s. 58). Şimdiki Kavacık Köyü yerinde.

Malgasa adının sonunda, Luwi dilinin Assa (yerleşim; buradan: köy, kasaba, kent)

sözcüğünü tanıyabiliyoruz (bkz. Assa). Ancak, Malga biçimine bürünmüş bölümün aslı ve anlamı neydi, bilmiyoruz. Belki, Malagina'daki Malag(a?)'nın kısalmış biçimi idi.

MALGASTARA. İlkçağ Pisidia kentçiği. Burdur ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı Lengüme Köyünün (bkz. Lengüme) yerinde idi (Burdur 1973 İl Yıllığı, s. 110). Adı, Malgasa adı içinde de geçen, anlamını saptayamadığımız Malga ögesi ile, "akıntı" (buradan: akarsu, dere, çay) anlamındaki Astra'dan türemiş görünüyor (bkz. Asta/Astra). Demek ki, "Malga Deresi" anlamındadır. Tam oradan, şimdi (çay üzerindeki Askeriye Köyü dolayısiyle) Askeriye Çayı denen çay geçer.

MALKAİTA. Sivrihisar güneybatısındaki Alikel Köyü (bkz. Orkistos) yakınlarında bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı öğrenilen bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 361). Adındaki Malka bölümü için bkz. Malgasa, Malgastara. Sondaki ita bölümü, belki, "orman, -ormanı" anlamında ida idi, belki de -lı anlamında -i(n)da idi.

MALKARA. Tekirdağ iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Bkz. Migalgara.

MALLOS. Kilikia kenti. Magarsos ile Mopsou Estia (Misis/Yakapınar) kentleri arasında aşağı yukarı orta yerde, Pyramos/Ceyhan Irmağının batı kıyısında, şimdiki Kızıltahta Köyünün olduğu yerde idi. Görünür kalıntısı yoktur. İskender'in İÖ 333'de kente uğradığını Arrianos'dan öğreniyoruz. Adı Hellen dilinde çeşitli anlamlara gelirse de (yün yumağı, yün, saç perçemi) Hellen'lerce kullanılan mallos sözcüğünün kökeni belirsizdir; ayrıca, kent adının öz biçiminde başka türlü iken Hellen ağzında önce Marlos'a, oradan da Mallos'a çevrildiği pek güçlü olasılıktır. Anadoluda, Hellen kenti olmayan ve varlığı Hellenistik çağ öncesine uzanan bir kentin, Hellen dilinden gelme ad taşıması beklenemez; Mopsou Estia dahi aslında Hellen ağzında çarpıtılmış bir addır (bkz. Mampsista). Karş. Marlos.

MALMİSTRA. Mampsista (Hellen ağzına uydurulmuşu: Mopsou Estia, Mopsos'un Ocağı) kentinin (Adana ilinde Misis/Yakapınar) geç ilkçağda ve Bizans çağında kullanılan adlarından biri. Malmistra adının istra bölümü ("Akıntı, Akarsu"; bkz. Asta) tam oradan geçen Ceyhan Irmağına işaret ediyor olmalıdır. Malmistra adının başındaki Malm- bölümünün aslı ve anlamı neydi, bilmiyoruz.

MALOS. Sözcük, Anadoluda kent adı olarak karşımıza çıkıyor. Bu biçimiyle, Hellen dilinden gelmiş görünüştedir. O dilde, "koyun" anlamındaki melon (e'si eta ile) sözcüğü, aynı dildeki malos sıfatıyla bağlantılı olabilir deniyor ve bu sıfat, "ak", "yünlü", "körpe" anlamlarında kullanılmış bulunuyor (Bailly Sözlüğüne bkz.)

Dikkate değer ki, Hellen dilinde "koyun" anlamına gelen melon, tıpatıp aynı biçimde yazılarak, "elma" (ağacı, meyvası) anlamında da kullanılır ve bu sözcüğün "bir Akdeniz dilinden" Hellen diline geçtiği bilinmektedir (A. Bailly, Melon maddesi No. 1 sonu). Dolayısiyle, Anadoluda kent adı olarak karşımıza çıkan Malos'ların aslının Mala olması ve Malakopeia gibi adlarda karşılaştığımız bu Mala'nın da "Elma" anlamına gelmesi, olasıdır.

Saptayabildiğim Malos'lar şunlardır:

1. Troas bölgesinde bir kasaba. Strabon (13 I 44) anmıştır. Tam yeri bilinmiyor.

2. Bulunan yazıtlarda adının geçmesiyle varlığı öğrenilen bir Phrygia kasabası; Yazılıkaya (Midas Kenti) ile Bayat arasında şimdiki Mallıca (Zgusta, s. 360 başı).

3. Yine bulunan yazıtlarda adının geçmesiyle varlığı öğrenilen, Phrygia (geç ilkçağda Galatia) kuzey yanında, Ankara kuzeydoğusundaki Kalecik yakınlarında bir köy (Zgusta, s. 360).

4. Pisidia kentçiği. Burdur 1973 İl Yıllığı, s. 110, bunun adını Mallos diye veriyor ve yerini (Bucak ilçesi Melli/Kocaaliler bucağına bağlı, Bucak kasabasının 32 km. güneydoğusunda bulunan) Karacaören Köyünde gösteriyor. Pisidia kenti Mallos (böyle, Mallos olarak) Özsait'te de (Pisidya/1, s. 35) anılır ve yeri konusunda değişik görüşler aktarılmakla birlikte, Isparta iline bağlı ilçe merkezi Sütçüler kasabasının kuzeybatısında, Kovada Gölünün güneyinde olduğu söylenir.

5. Karş. yukarıda Mallos.

Malta. Akdeniz'in ortasında ada. Adı, Ma (Ana, Ana Tanrıça) ve Alta (karş. Altes) ögelerinden türetilmiş görünüştedir: Ma-(A)lta. Karş. Malthake.

Malthake. Akdenizde, Korkyra Adasının kuzeybatı yanıbaşında adacık. Dolayısiyle, İthaka/İthake yakınında. Adı, görünüşe bakılırsa, Malta-ka ögelerinden türetilmiştir, Malta Yeri anlamındadır. Bkz. Malta, -ka.

MAMAK. Kökenini ve anlamını saptayamadığım bu sözcük, Anadoluda köy ve kasaba adı olarak karşımıza çıkıyor. Ermenice Mamag yâni Mam-ag, Nine-cik? Luwi dilinden Mamaka yâni Ma-(u)ma-ka, Ma-halkının-yurdu? (bkz. Ma, uma, -ka).

1. Mamak. Ankara iline bağlı ilçe merkezi kasaba.

2. Mamak. Burdur ili Ağlasun ilçesinin merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Çanaklı.

MAMA KOME. Güneybatı Phrygia'da, Atyokhorion ve Dionysopolis yöresinde, yâni Denizli ili Çal ilçesinde bir ilkçağ köyü. Varlığı, bulunan yazıtlarda adının geçmesiyle öğrenilmiş, tam yeri saptanamamıştır (Zgusta, s. 361 sonu). Kome, Hellen dilinde, "Köy, -Köyü" demektir. Mama sözcüğü ise Anadoluludur; bkz. Mamas (Dağı).

MAMALOS. Bizanslı tarihçi Doukas'ın yapıtında anılan bir Karia liman kenti. Belki, şimdi Marmaris dediğimizdir (Ramsay, s. 119 No. 26). Anımsatalım ki Marmaris'in ilkçağdaki atası sayılan Physkos, çağdaş Marmaris'in dışında, doğu yanıbaşındaki tepeciğin yamacında ve eteğinde idi.

Mamalos adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

MAMANGİA. İzmir batısında, Klazomenai (Urla İskelesi) yakınlarında bir yer. Tam lokalizasyonu yapılamamıştır (Zgusta, s. 362 sonu). Hellen dilinde hiçbir anlamı bulunmayan adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

MAMAS (Dağı). Bithynia'daki Olympos, yâni Uludağ, bazı Bizans çağı yapıtlarında (Theophanes'in Continuator'u yâni devamcısı diye bilinen yazarın yapıtında ve tarihçi Kedrenos'un yapıtında) Mamas Dağı diye anılıyor. Mimas Dağı ile Mamas Dağı adaş olabilir: M(a)-ima, Ma-(u)ma, her ikisi "Ma Halkı" demektir. Bkz. Ma, uma, ima, Mimas. Hellen ağzında dağ adları eril olacağı, Hellen dilinin eril adlara özgü bitişlerini alacağı için, her iki adın sonuna, Hellenleşme döneminde, -s eklenmiştir.

MAMASIN. Bkz. Mamassos.

MAMASSOS/MOMOASSON. Aksaray yakınında, adı sonradan Mamasın/Mamasun biçiminde Türk ağzına uydurulmuş olan ve yerinde şimdi Mamasın Barajı bulunan ilkçağ kentçiği (Ramsay, s. 316 sonu). Adı genellikle Mamassos olarak, bir iki kaynakta da Momoasson olarak anılır (Ramsay, s. 314 sonu). Bu ad, görünüşe bakılırsa, aslında Mamassa yâni Ma-(u)ma-(a)ssa, Ma-Halkının-Kenti iken Hellenleşme döneminde Mamassos edilmiştir. Bkz. Ma, uma, assa. Aynı adın Momoasson çeşitlemesinde, tarihsel adlar içindeki Ma'nın Mo'ya dönmesinin örneklerinden biri ile karşılaşıyoruz. Malmistra/Mampsista'nın Mopsou Estia edilmesi de aynı konuda bir diğer örnektir.

MAMOUTA. Pisidia'da tam yeri saptanamamış bir ilkçağ köyü (Ramsay, s. 461). Adının aslı Mam(a)-Uda, Mama Hisarı olsa gerek. Mama'nın Ma-(u)ına, Ma Halkı ögelerinden türetilmiş olabileceğine yukarıda değinmiştik. Bkz. Mamas Dağı, Mamassos.

MAMPSİSTA. Mopsou Estia adının daha eski ve daha doğru biçimi; bkz. Malmistra. Malmistra ya da Mampsista'nın Hellen dilinde hiçbir anlamı yoktur. Dolayısiyle Bizanslılar, kullandıkları dilde anlamı bulunan Mopsou Estia (Mopsos'un Ocağı) sözcüğünü o dilde hiç anlam taşımayacak biçimde bozarak Malmistra, Mampsista diye kullanmış olamazlar. Apaçıktır ki Mampsista, Malmistra, adın Anadolulu aslına daha yakın biçimleridir ve Hellen dilinde anlamı olan Mopsou Estia, Anadolulu adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir.

MAMUGA. Sivas ili Hafik ilçesine bağlı bucak merkezi Karayün'ün eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım. Ermenice Mamukh (=Çakal Eriği)?

MAMURE. Arapçada ve Osmanlı aydınının dilinde "Bayındır, Bayındır yer".

1. Mamure. Yozgat ilinde, Çekerek kasabasının kuzeybatı yakınında bucak merkezi Aydıncık'ın eski adı.

2. Mamure Kalesi. Anamur yakınında, deniz kıyısında, Ermeni Baronlarının yörede egemenliği döneminden kalma çok görkemli bir ortaçağ kalesi. Adı belki Ermenice Mamur (=Yosun)'dan geliyordu.

MANABA. Bkz. Monabai.

Manama. Pers Körfezindeki Bahreyn Adaları'nın başkentinin adı. Sözü geçen adaların en büyüğünde, hangi ilkçağ kültürünün yapıtı olduğu bilinmeyen bazı kaya mezarları vardır. Ayrıca, bizim Adramut'un (Adramytteion/Edremit) adaşı Adramut/Hadramut yöresine buradan İS 6. yüzyılda Kinda kabilesinin göçtüğü bilinmektedir. Oysa, Kinda, Anadolulu bir addır (bkz. Kinda). Bahreyn Adaları, körfezin İran kıyısındaki Mand Irmağının tam karşısına düşmektedir; Mand adının içindeki Ma bölümü ve nd sesi de Anadoluyu, Luwi kültürünü çağrıştırıyor. Bütün bu nedenlerle, Manama adının dahi Luwi kökenli olabileceğini düşünmekteyim: Mana-(u)ma, Mana Halkı (bkz. uma). Mana'nın anlamına aşağıda değiniyorum.

MANAMUT (Köyü). Şimdi, Bölmeçayır. Samsun ili Çarşamba ilçesi merkez bucağına bağlıdır. Çarşamba'nın 6 km. kuzeybatısında, ana yol üzerinde, bu yeri dolayısiyle de Yeşilırmak Vâdisinin başındadır. Adın Mut bölümünün bu vâdiye işaret ettiğini güvenle söyleyebiliriz; bkz. Mut. Mana bölümüne gelince; bu bölüm, görünüşe bakılırsa, Ma (Ana, Ana Tanrıça) adına, Luwi dilinin ve ardılı dillerin "-sal, -ülkesi" anlamlarına gelen wana/ana takısı eklenmekle türetilmiştir, "Ana Tanrıça'sal, Ana Tanrıçanın" demektir. Gerçekten o yörede Ana Tanrıça tapkısının egemen olduğunu biliyoruz ve bu egemenliğin izlerini Amaseia/Amasya, Amisos/Samsun gibi adlarda hâlâ görüyoruz.

MANANALİS. Tercan ile Kiğı arasında, Tuzla Suyu güney yanında uzanan bölgenin Bizans çağında kullanılan adı (Honigmann, s. 190 No. 1). Kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

MANAND. Eski Latmos Körfezinin doğu yarımı olan Bafa Gölünde, kuzeydoğu yanda, Herakleia kenti kalıntıları alanının güneybatı bitişiğinde bulunan adacık (Admiralty Haritası, No. 1546). Karş. Mada (Beyşehir Gölündeki ada).

Manand adı, Mana sözcüğüne Luwi dilinin "-lı", buradan: "-tapınıcısı halk" anlamındaki wanda/anda takısı eklenmekle türetilmiştir. "Ma(wa)na'ya, Ana-sal'a yâni Ana'sal Tanrıçaya (Lada'ya) tapan halk" demektir. Bkz. Ma, wana, wanda.

MANAUA. Dağlık Kilikia'da batı yanda, Pamphylia'nın doğu yanında, yâni tam Manavgat Suyu ve Manavgat kasabası dolaylarında bir ilkçağ kentçiği (Ramsay, s. 469 No. 11). Adının Mana-uwa, "Ana'sal (Tanrıça) Tapınağı" ögelerinden türetildiği açıkça görülüyor. Bkz. Manand, uwa. Oradaki Manavgat Suyu ve Manavgat kasabası da adlarını bu Manaua'dan almışlardır, yâni Manavgat adı o yörede 11. yüzyılda Ermeni Beyliklerinin kurulması döneminde bu Manaua adıyla bağlantılı olarak Ermeni ağzında oluşmuş bir addır sanıyorum. Ancak, Manaua adının kendisi Ermeni kökenli olamaz; çünkü orada Manaua kentinin en azından 7. yüzyılda varlığının belgesel kanıtları bulunmaktadır. Manavgat adındaki gat ise, Ermenicede "Irmak" anlamına gelen Ket/Get'in (bkz. Kelkit) çeşitlemesi olsa gerek. Karş. Ermenice Gatel (=Akmak, sızmak).

MANAVAZ KERT. Bkz. Malazgirt.

MANAVGAT. Antalya iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Oradan, Manavgat Suyu (Çayı) geçer. Adının kökeni konusunda bkz. yukarıda Manaua.

MANCA. Burdur ili Tefenni ilçesi Karamanlı bucağına bağlı köy. Şimdi, Harmankaya. Her ne kadar İstanbul, İzmir gibi bazı kentlerimizde Manca sözcüğü, İtalyancadaki Mangiare (=Yemek) fiilinden gelmiş olarak, "Kedi maması" anlamında kullanılırsa da, köy adının o Manca ile bağlantılı olamıyacağı ortadadır. Buradaki Manca adı, sanırım ki, aşağıda göreceğimiz Manda yâni Ma(wa)nda, Ma'lı, "Ma tapınıcısı halk" adının bozulmuş biçimidir.

Mand (Irmağı). Bkz. Manama; karş. aşağıda Manda.

MANDA. Türkler öncesi dönemden kalma Manda adlarının "Ma tapınıcısı halk" anlamında bulunduğunu belirttik (bkz. Laomedon, Mada, Manca). Şimdi kullanılmakta olan Manda Çayı, Manda Köyü gibi adlardan hangisi Türkçedeki Manda'dan, hangisi tarihsel Manda'dan gelmiştir, bunu belirlemek çoğu kez olanaksızdır.

1. Manda (Câmili Manda). Bkz. aşağıda Mantaş.

2. Manda Çayı. Halkapınar Çayı (Meles) ağzının doğu yanıbaşında İzmir Körfezine dökülen bir diğer çay. Yörenin Ma tapkısıyla ilgisi konusunda bkz. Pramnos.

3. Manda.Erken hristiyanlık döneminde, Kayseri kuzeydoğu yakınındaki Ağırnas'ta (bkz. Ağırnas) bulunan bir manastırın yeri bu adla anılıyordu (Zgusta, s. 364).

MANDAKANDA. Plinius'un (V 123) andığı, Adramytteion'a bağlı, demek ki Troas-Güneybatı Mysia yöresinde bir kasaba; halkı Kilikia kökenli imiş. Tam yeri bilinmiyor. Adı, görünüşe bakılırsa, Manda (halkının) Kanda'sı, yâni, "Ma'ya tapan halkın kutsal saydığı erkek tanrı" (Kanda/Sanda=Kutsal) demektir. Bkz. Manda, Kanda.

MANDALLI (Köyü). Manisa ili Ahmetli ilçesine bağlıdır. Türkçedeki anlamıyla Mandallı sözcüğünün bir köy adı olması abestir; köyün mandal'ı olmaz. Adın aslı Mandalı değil idiyse, Mandala olabilir. Gerçekten, "Ma tapınıcısı halk"(ın köyü, kasabası) anlamında Manda sözcüğüne, -cık anlamında -la takısı eklenince Mandala adı ortaya çıkar. Bkz. Mandalos.

MANDALOS. Eskişehir ilindeki bucak merkezi Kaymaz dolaylarında bir ilkçağ kentçiği. Adı, Mantalos diye de yazılıyordu (Ramsay, s. 163). Aslı Mandala olmalıdır; bkz. Mandallı.

MANDALYA/MANDALYAT. İlkçağ Karia'sında, Milâs ile Bafa Gölü arasında bulunan bucak merkezi Selimiye'nin eski adı. Söz konusu kasaba nedeniyle, kasabanın güneybatı yakınındaki Güllük Körfezi'nin hâlâ kullanılan bir diğer adı, Mandalya Körfezi'dir. Mandalya/Mandalyat adının aslı konusunda bkz. Melanoudion.

MANDAMA/MUNDAMA (Köyü). Aksaray ili Güzelyurt bucağına bağlıdır; yeni uydurulan adı Bozcayurt'tur. Bu köyün, Muğla'da göreceğimiz Mündüme ile adaş olduğu pek açıktır. Adının hem Mandama hem Mundama biçiminde söylenmesi, bize, birçok kez karşımıza çıkacak olan Munda adının gerçekte Manda ile aynı olduğunu göstermektedir. Ma-wanda ögelerinden türetilmiş, Ma'lı, "Ma tapınıcısı" anlamında Mawanda (Mauğanda) sözcüğünün ileri dönemlerde Manda, Munda, hatta Monda'ya döndüğü anlaşılıyor. Mandama/Mundama, bu kök sözcüğe, Luwi dilinin ve ardılı dillerin "-insanı, -halkı" anlamında uma takısı (bkz. uma) eklemekle türetilmiştir, "Ma tapınıcısı halk" demektir. Karş. Perga-(u)ma'dan Pergama, (Yüksek Yerin-Halkı).

MANDANA/MANDANE. Ma-(wa)nda-(wa)na, Ma-tapınıcısı-sal; buradan: "Ma tapınıcısı halkın yurdu". Bkz. Mada. No. 2.

1. Dağlık Kilikia kıyısında, Kelenderis/Kilindere (Aydıncık) yakınlarında bir yerin adı (Zgusta, s. 365).

2. Bir Mada/Med Prensesinin adı; bkz. Mada, No. 2.

MANDIRNA (Köyü). Burdur ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlıdır. Şimdi, Çatalağıl. Yeni adının içinde ağıl sözcüğü bulunmasından, köy adının aslının Mandra'dan geldiğine inanıldığı anlaşılıyor. Oysa, Mandırna adının kökeni konusunda çok daha güçlü iki olasılık vardır:

a. Birinci olasılığa göre, adın aslı Manda-(a)rna, "Ma tapınıcısı halkın pınarı" idi. Bkz. Manda, arna.

b. İkinci olasılığa göre, adın aslı Madrana idi ve bu köy, Modrene/Mudurnu'nun adaşıydı. Bkz. Madran, Modrene.

MANDİCE. 1867 yılındaki yönetim örgütünde İzmir Liva'sına bağlı ilçe merkezi kasabalardan biri (Baykara, ATCG s. 132). Aynı kasaba, aynı ad altında, 1831 nüfus sayımına ilişkin Osmanlı belgelerinde de anılmıştır (Karal, s. 134, 136, 140). Şimdi hangi adı taşıyan kasaba olduğunu saptayamadım. 1867 Salnâmesinde Söke'den sonra, Balat'tan önce anıldığına bakarak, Menderes Irmağı ağzı dolaylarında bulunan bir yerleşim olduğunu sanıyorum. Adının kökenini ve anlamını belirleyemedim.

Mandra (sözcüğü). Bu sözcük, Anadoluda pek çok kez köy, kasaba adı olarak karşımıza çıkıyor. Sözcük, bu biçimiyle, "Ağıl" anlamındadır ve Türkçede de kullanılır; Türkçede, özellikle, "Süt ürünleri üretimi yapılan işyeri"ni kasdeder. Türkçeye Rumcadan geçmiştir, Rumcaya eski Hellen dilinden geçmiştir ve ona da, çok büyük olasılıkla, eski bir Anadolu dilinden geçmiştir (Zgusta, s. 365).

Ancak, güvenle söyleyebiliriz ki, Anadoluda görülen Mandra'ların tümünün adı, yukarıda söylenen köken ve anlam ile bağlantılı değildir; bir haylisi Madra yâni Ma-(A)dra, Ma'nın Erkeği sözcüğünün (bkz. Madra) Hellen ağzında biraz çarpıtılmış, Mandros yahut Maiandros edilmemekle birlikte ortasına bir n sokuşturulmuş biçimidir.Bkz. Adra, Mandros.

MANDRA (Köyü, Deresi). Roma'lı Consul Manlius Vulso, İÖ 189'da çapulcu Galat'lara karşı sindirme seferine çıktığında, bir Mandra Köyünden ve onun yakınında, adı Titus Livius'un yazımıyla Mandri Fontes (Mandra'lıların Pınarları) diye verilen bir dereden geçmişti (Titus Livius, XXXVIII 15; Ramsay, s. 155 No. 74, s. 254 No. 20, s. 471 No. 17 ve Galatia haritası). Friedrich Barbarossa komutasındaki haçlı ordusu da 1190 yılında aynı yerden geçmişti (Umar, Myriokephalon savaşının Yeri, Belleten c. 54 No. 209, Nisan 1990, s. 110). Ramsay'in de gördüğü üzere, bu yöre, Afyon ilinde, İscehisar dolaylarındadır. Vulso zamanındaki Mandra Köyü, Ramsay zamanında, günümüzden 100 yıl ka-

dar önce de aynı adı taşımaktaydı (şimdi, Olukpınar edildi). Mandra Deresi ise, o pınarlardan yâni şimdi Olukpınar denen pınarlardan çıkan deredir ve Seyitler Deresi'nin başlangıç kollarından biridir.

Mandra adının kökeni için bkz. Mandra (sözcüğü). Buradaki adın Madra'dan geldiğini Ruge de kabul ediyor (RE Mandri Fontes maddesi).

MANDRAİ. Apolyont Gölü ile Bursa arasında, Piskoposluk merkezi bir kentçik. Tam yeri tartışmalıdır (Ruge, RE Mandrai maddesi). Hierokles'in yapıtında anılmıştır.

Mandrai, Hellen diline göre çoğul edilmiş bir addır; böylece, hem Mandra'lar anlamına, hem de Mandra Halkı anlamına gelir (karş. Tabai, Taba Halkı). Mandra adının kökeni konusunda bkz. Mandra (sözcüğü). Bursa yöresi dahi Adra/Madra tapkısı yöresidir; karş. Adranos.

Mandrom/Mandron. Tanrı Madra/Mandros'un, Lapseki'de karşımıza çıkan çeşitlemesi. Orada, Hellen destan inancında, Lampsake'nin babası yerel kral kimliğine büründürülmüştü. Bkz. Lampsakos, Madra, Mandros.

Mandros. Luwi/Pelasgos tanrısı Madra'nın adının (Ma-Adra, Ma'nın erkeği), bazı yerlerde, özellikle Aiolis kenti Kyme'de Hellen ağzına uydurulmuş biçimi. Bkz. Adra, Madra, Mandra.

Letronne, 1845'de yayınladığı "Observations sur l'étude des nom propres grecs" başlıklı bir makalesinde, Hellen dilinden gelmedir denen bazı öz adların içindeki Mandros bölümünü inceleyerek, bu bölümün *Anadolulu* bir Mandros ya da Mandra tanrının adından geldiğini saptamıştı (Burckhardt, RE Mandros maddesi). Mandros ile Maiandros aslında aynıdır; her ikisi, Madra'nın tâ kendisidir (bkz. Maiandros). Nitekim, Maiandros Magnesia'sında yetişen başarılı bir yarışçı, Mandrogenes (Mandros'tan doğmuş) adını taşıyordu (Stein, RE Mandrogenes maddesi).

MANEGORDO(S). Antoninus Rehberine göre, İstanbul'dan Ankara'ya uzanan yolda, Ankara'ya varmadan önceki son konaklama, duraklama yeri olan köy ya da kasaba. Tam yeri saptanamamıştır. Adı, görünüşe bakılırsa, Manes ve Gorda sözcükleriyle bağlantılıdır, "Manes'in kazıklı çitle çevrili yeri" anlamındadır. Bkz. Gorda, Manes.

Manes. Anadoluda baş tanrı, İÖ I. binyılda, özellikle Mysia, Lydia, Phrygia bölgelerinde Manes adı altında karşımıza çıkar. Manes, adın Hellen yazarlarında gördüğümüz biçimidir (Hellen yazımında, Latin yazımına e ile aktarılan harf, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H harfidir). Tıpkı Otys, Kotys adları gibi bu tanrı adı da, aynı zamanda, insan adı olarak kullanılmıştır. Örneğin, Hellen komedia'larında Phrygia'lı köle çoğu kez Manes adını taşırdı.

İlk çağın son binyılında, tanrı Manes, Lydia halkının atalarından biri kimliğinde destan kişisi olarak da karşımıza çıkar (Herodotos, I 94 ve IV 45). İÖ 400 dolaylarında Troas bölgesinin dağlık iç kesimlerinde Skepsis ve Gergis kentlerine egemen olan İran bağımlısı derebeyi durumundaki kadının, Mania'nın (Xenophon, Hellenika, 3 I 10 vd.) adı, deniyor ki, Manes adının dişi biçimidir (A. Bailly, Mania maddesi). Doğrusu bunu hiç de olası görmüyorum; çünkü Luwi dilinde ve onun ardılı Anadolu dillerinde eril ad- dişi ad ayırımı yoktu. Adın aslı, gerek tanrıda, gerek hanım satrap'ta, tek ve aynı biçimde olmalıdır. Bu öz biçim, herhalde Man idi.

Afif Erzen, bir inceleme yazısında (Ay Tanrısı Men'in adı ve menşe'i hakkında. Belleten c. 17, 1953, s. 1-14) Manes ve Men adlarının aynı kökenden geldiği; ayrıca, Phryg'lerin Men tapkısını Trakya'dan getirmiş olmadığı ve Anadoluda bu tapkının belki İÖ 3. binyıldan beri var olduğu sonuçlarına varmıştır.

Men, Manes adlarının öz biçimi olabileceğini düşündüğüm Man, belki, Almancadaki Mann gibi, "Adam, Erkek" anlamında bir sözcüktü ve Mania olarak tanıdığımız hanım satrap'ın bu adı yahut sanı, onun, erkek gibi, savaşçı olduğunu anlatıyordu (gerçekten de öyle olduğunu Xenophon'dan öğreniyoruz).

MANİSA. Bkz. Magnesia.

MANS. Erzincan ilinde, Tercan ile Erzincan arasındaki ilçe merkezi Çayırlı'nın eski adı. Oradan geçen derenin adı da Mans Deresi'dir (TA Erzincan haritası). Bu adın kökenini, anlamını saptayamadım.

MANSİS. Malmistra, Mampsista, (Hellen ağzına uydurulmuş ve Hellen dilinde anlam taşır görünüşe getirilmiş olarak) Mopsou Estia, (şimdi) Misis, (yeni uydurulan adıyla) Yakapınar denen kent, Bizans çağında Mansista adıyla da anılmış ve bu ad Türk egemenliğinin erken döneminde Türklerce Mansis biçiminde kullanılmıştı (Ramsay, s. 429). Bkz. Malmistra.

MANTALOS. Bkz. Mandalos.

MANTAŞ. İçel ili Tarsus ilçesi merkez bucağına bağlı bir köyün adı. Aynı ilin aynı ilçesinin Yenice bucağına bağlı bir de Câmili Manda Köyü vardır. Her iki adın kökeni, "Ma tapınıcısı" (halk) anlamında Manda idi kanısındayım; bkz. Manda. Mantaş'ın öz biçiminde, belki, sonda bir de assa (-kenti; bkz. assa) ögesi vardı, yâni adın aslı Mandassa idi.

MANTİANA/MATİANA. Keza Mantiane/Matiane; e'ler, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Adın kökeni, öz biçimi, anlamı konusunda bkz. Mada.

1. Mantiana/Matiana. İran Azerbaycanının ilkçağda kullanılan adı.

2. Mantiana/Matiana. Nevşehir ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Maçan (şimdi, Avcılar) kasabasının ilkçağdaki adı. Matiana adı Maçan olmadan önce, 19. yüzyıl sonunda, Maçyan, Marçyan biçimlerinde kullanılıyordu. Bkz. Ali Cevad, s. 718: "Marçyan. Yahut Maçyan. Konya vilâyetinde Ürgüb'ün kura-i meşhuresindendir (ünlü köylerindendir-Umar)".

Mantua. İtalya'da, Etrüsk bölgesi kuzey bölümünde bir ilkçağ kentinin adı; şimdi, Mantova. Ünlü ozan Vergilius buralıydı. Adın aslı, Luwi/Pelasgos dilinden Mand(a)-uwa, "Ma tapınıcısı (halkın)- yapısı (tapınağı)" ögeleriyle türetilmiş görünüyor. Bkz. Manda, uwa. Karş. Carınenta adı ve ondaki menta bölümü. Carmenta, Titus Livius'ta (I 7) anılan, İtalya tarihinin destanlar döneminin bir kutsal kadınıdır; Adra'nın kılık değiştirmişi Euandros'un (bkz. Euandros) anası imiş.

MANYA. Manisa ili Gördes ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Ya bir diğer Mawana/Menye (bkz. Maionia, Menye), ya da bir diğer Manuwa/Manyas (bkz. Manyas).

MANYAS. Bu adın, Tanrı Manes'in adıyla, daha doğrusu o adın öz biçimiyle bağlantılı olduğundan, onun sonuna, Luwi diliyle ardılı dillerde "-lık" (buradan: "-lık yapı, -tapınağı") anlamına gelen uwa takısının eklenmesiyle türetildiğinden, öz biçiminin Manuwa(s) olduğundan kuşku duymuyorum. Sondaki -s, ya -nın anlamında Genitiv takısıdır (karş. Madduwattas) ve ad'a "Manes tapınağının" (kenti) anlamını yükler, ya da Hellenleşme döneminde adın sonuna eklenmiştir.

1. Manyas. Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Bu adını, gerçekte, şimdi Eski Manyas denen, pek yakınındaki bir köyden almıştır (köye yakın zamanda Soğuksu diye uydurma bir ad takıldı).

2. Manyas Gölü. O yakındaki büyükçe bir göl. Ancak, tarihsel kaynaklarda bu gölün Man-

yas gibi bir adla anıldığını görmüyoruz. Buna karşılık, ortaçağda o yöre halkının Poimanenos'lar diye anıldığını bilmekteyiz (bkz. Poimanenon). Buradaki -ınane- bölümünde, Manes adı gizli olmalıdır.

3. Çanakkale ili Çan ilçesinde, Karadağ güney eteğinde bir köyün adı.

MAPAVRİ. Rize ilinde Çayeli ilçesi merkezi olan ve daha önce Çaybaşı denen kasabanın ondan da eski adı. Bunun aslı, Kappadokia dilinden gelme ve aynı çay'a işaret eden Ma-pa-(a)bra, yâni Ma (Ana Tanrıça)-Suyu-Irmağı ögelerinden türetilmiş Mapabra olmalıdır. Bkz. Ma, Aba, Abra, Avren, Evren. Bazı araştırmacılar Mapavri adının, öz biçiminde, Lâz dilinden gelme ve "Yapraklı" anlamında olabileceğini düşünüyorlar (Bryer/Winfield, s. 336).

MARADİT. Artvin ili Borçka ilçesine bağlı bucak merkezi Muratlı kasabasının eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

MARAGOS. Bkz. Maroga.

Marakanda. Semerkand'ın ilkçağdaki adı (Arrianos, 4 III 7. 4 V 2, 4 VI 3, 4 XVI 3). İlkçağda bu yörede konuşulan (İran dilleri ailesinden) Sogd dilinin, Pers diline olan yakınlığından çok, Lykia diline yakınlığı bulunduğu anlaşılıyor (Umar, THİT 2. bsl., c.I/I s. 68 sonu). Aslı, Luwi dilinde de bulunan Ma-(u)ra-Kanda, "Yüce Ma'nın Kanda'sı" ögelerinden türetilmiştir; bkz. Ma, ura, Kanda. Kanda, gördüğümüz üzere, Ana Tanrıça Ma'nın erkeği olan baş tanrının san'ıdır ve "Kutsal" demektir. Aynı Kanda adını, yakın yörede, Sokanda İrmağının adında da göreceğiz (Swa-Kanda, Kutlu Kanda ögeleri dahi Luwi dilinde aynen vardır). Anadolulu Adra/Kanda/Tarkhun, bu yörede çeşitli tarihsel adların içinde karşımıza Kanda olarak çıktığı gibi, (Atrek vb. adlarda) Adra olarak ve hatta Türkleşme döneminde Tarkhun adıyla, izlenebilmektedir.

MARALA. Kuzey Pisidia yöresinde bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen bir köy ya da kasaba; tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 366).

Marala adı, görünüşe bakılırsa, Ma-(u)ra-la, "Yüce Ma'nın Yavrusu" öğelerinden türetilmiştir (karş. Ma, ura, -la). Herhalde Artemis'i kastediyordu.

MARANDANA. Kuzey Kappadokia'da bir kent. Pontos bölgesi sınırında, yol üzerindeydi; Antoninus Rehberinde anılmaktadır. Ramsay, kitabına ekli Kappadokia haritasında bu kenti, şimdiki bucak merkezi Kayadibi'nin yakınında gösteriyor.

Marandana adı, Maranda sözcüğüne, Luwi diliyle ardılı dillerin, -sal, -ülkesi anlamlarına gelen wana/ana takısının eklenmesiyle türetilmiştir, "Maranda Ülkesi" demektir. Maranda'ya gelince:

İran'daki, Ptolemaios'un (6 II 9) Morunda diye andığı, şimdi Merend denen kent, anlaşılıyor ki, ilkçağda Maranda adını taşıyordu. Bu ad, görünüşe bakılırsa, Ma-(u)ra-(wa)nda, "Yüce Ma'nın Tapınıcısı"(halk) ögelerinden türetilmiştir ve Amanda/Manda adının, orta yerine bir de "Yüce" anlamında ura sözcüğü (bkz. ura) sokulmuş biçiminden ibarettir. Karş. Mada, No. 2.

MARASİN. Maraş (şimdi, Kahraman Maraş) kenti adının Bizanslılarca kullanılan biçimi (Honigmann, s. 123 dn. 4). Aslı Marassa olsa gerek; bkz. aşağıda Marassa.

MARASSA. Adın aslı, görülüyor ki, Ma-(u)ra-(a)ssa, "Yüce Ma Kenti"dir. Bkz. Ma, ura, assa. Karş. Marandana.

1. Marassa. Dağlık Kilikia'da, şimdi Ermenek dediğimiz kasaba, Germanicopolis olmadan önce, Marassa adını taşıyordu (AnaBritannica, Ermenek maddesi).

2. Marassa. Yine Dağlık Kilikia'da, kıyıda veya kıyı yakınında, (Antalya iline bağlı ilçe merkezi) Gazipaşa dolaylarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı

öğrenilen bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 367).

3. Marasa/Marassa. Hitit çivi yazılı belgelerinde anılan kent adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 92).

MARASSANDA/MARASSANTİİA. Hitit çivi yazılı belgelerinde anılan kent ya da yöre adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 92); keza, aynı belgelerde anılan akarsu adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 197). Garstang/Gurney ve onları izleyerek N. Baydur (Kayseri tarihi, s. 15 dn. 19), keza Cornelius (Geschichte der Hethiter, s. 283 dn. 10) bu ırmağın, sonradan Alys/Halys, şimdi Kızılırmak denilen ırmak olduğunu kabul etmektedir. Yörenin ise lokalizasyonu yapılamamıştır.

Marassantiia, Luwi dilinden gelme Marassanda adının Hitit ağzına uydurulmuş biçimidir: karş. Arzawa yerine Arzawiia, Lauza(n)da yerine Lauzantiia vb.

Marassanda adının türetiliş ögeleri ve anlamı konusunda iki olasılık vardır:

a. Birinci olasılıkta, Marassanda sözcüğü, yukarıda incelediğimiz Marassa adına, Luwi dilinin -lı anlamındaki wanda/anda takısı eklenmekle türetilmiştir. Buna göre, Marassanda denen yöre, adını, orada bulunan bir Marassa kentinden almaktaydı. Marassanda Irmağı da, ya söz konusu yöreden geçtiği için onun adıyla anılıyordu (bizim, Gediz kasabası dolayısiyle, bu kasabadan geçen ırmağı kasabanın adıyla anmamız gibi); ya da, ırmak o yöreden geçmediği halde ırmak üzerinde de Marassa adlı bir yerleşim vardı ve ırmağa o yerleşim yüzünden Marassanda (Marassa'lı, Marassa'sı olan) deniyordu.

b. İkinci olasılıkta, Marassanda adı, Marsanda'dan bozmadır ve Marsanda, Ma-(a)rsa-(wa)nda, "Ma'nın-akıntısı-olan" ögelerinden türetilmiştir yâni bir "Ma Pınarı"ndan çıkan ırmak (ve ülkesi) anlamındadır. Karş. Marsanda, Marsia, Marsyas, Aras.

MARAŞ. Adın kökeni konusunda bkz. Marasin.

1. Maraş. İl merkezi kentimiz, şimdi Kahraman Maraş.

2. Maraş Dağı. Ermenek güneyinde, Karatallık Dağının (bkz. Karatallık Dağı) kuzeydoğu yanıbaşındaki dağ (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/32). Adı, Ermenek'in eski adı Marassa'dan geliyor olmalıdır.

MARATHESİON. Ephesos/Selçuk güney yakınında, kıyıda, Ephesos kentine bağlı bir kasaba (Strabon, 14 I 20; Plinius, V 114). Tam yeri bilinmiyor. Adı, Hellen dilinde Rezene otunu anlatan Marathon sözcüğü ile bağlantılı gibi görünüyorsa da Bailly Sözlüğü, eski Hellen dilinde Marathesion diye bir sözcük göstermiyor. Güçlü olasılıkla bu ad dahi öz biçiminde Anadolu kökenliydi, Ephesos'da tapkı gören Yüce Ana ile bağlantılıydı: Ma-(u)ra, Yüce Ana.

MARÇAL (Dağları). Gökova Körfezinin kuzey kıyısı ile Yatağan kasabası arasında dağ dizisi. Adının kökenini, anlamını saptayamadım. Marsala yâni Ma-(a)rsa-la, Ma-deresicik? Bkz. Ma, arsa, -la.

MARDARA. Ptolemaios'un andığı bir Armenia Minor kenti. Ramsay (s. 299), Marandana ile aynı olabileceğini düşünüyor. Mardara adı, görünüşe bakılırsa, Ma-(a)rda-(u)ra, "Ma'nın ulu akarsuyu" ögelerinden türemiştir. Bkz. Ma, arda, ura.

MARDİN. İl merkezi kentimiz. Plinius, Nisibis/Nusaybin yöresinde Mardani adlı bir Arap kabilesinin yaşadığını söylüyor; oysa bu adın gerçek biçimi Mardin'dir ve kentimiz de adını oradan almıştır (A. H. M. Jones, s. 216). Mardin'in ilkçağ tarihi üzerine bilgimiz yoktur; anlaşılıyor ki o çağda önemlice bir kent durumunda değildi. Ortaçağ başında, Iustinianus döneminin ünlü yazarı Procopius kenti, bir kale-kent olarak, Margdis diye anıyor. Daha sonraki Bizans yazarlarında, kentin adı Mardes'tir (e'si Hellen yazımında eta ile;

Honigmann, s. 33). Sözcüğün, kökenindeki anlamını saptayamadım.

Margana. Peloponnesos'ta kentçik.Xenophon'da (Hellenika, 3 II 25, 30; 7 IV 14, 26) anılır. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur ve bu ad Luwi/Pelasgos dilinden gelir, Marg(a?) kök bölümüne wana/ana takısının eklenmesiyle türetilmiştir, Marga'sal, Marga Ülkesi demektir (bkz. wana). Marg(a?) kök bölümünün türetiliş ögelerini, anlamını güvenle saptayamadım; Maraka'nın kısalmışı olabilir: Ma-(u)ra-ka, "Yüce Ma Yeri". Karş. Margion, Margiana.

MARGDİS. Bkz. Mardin.

Margiana. Eski İran dillerinin konuşulduğu bölgelerden biri; bugünkü Merv dolayları (Ploutarkhos, Crassus'un yaşamı, 24). Adın sonunda, eski İran dillerinin, Luwi diliyle ardılı dillerin ve Lâtincenin kullandığı, bizzat Airyana/İran adının türetilmesinde de kullanılmış wana/ana takısını açıkça görüyoruz (bkz. wana). Margi bölümünün öz biçimini, anlamını güvenle saptayamıyoruz. Bu öz biçim belki Maraka idi; bkz. Margana.

MARGİON. Byzantion'lu Stephanos, yapıtının "Apollonia" maddesinde, Apollonia/Uluborlu kentine eskiden Margion dendiğini söylüyor. Bu bir yanılgı ürünü müdür, değil idiyse Margion adının kökeni, öz biçimi, anlamı neydi, bilmiyoruz. Karş. Margana.

Mariandynoi. Karadeniz Ereğlisi yöresinin İÖ 1. binyıldaki yerli halkının, Hellen ağzına uydurulmuş adı (Herodotos, I 28, III 90, VII 72; Xenophon, Anabasis, 6 II 1). Mariandynos sözcüğünün çoğul biçimidir, fakat bu sözcüğün Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı, yukarıda incelediğimiz Marandana sözcüğü ile aynı öğelerden türetilmişti, aynı anlamdaydı kanısındayım: Ma-(u)ra-wanda-wana, "Yüce Ma'ya tapan halkın yurdu". Bkz. Marandana.

Marianni'ler. Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu'ya yayılan, Hitit'lerin çağdaşı Mitanni devletinde, çoğunluğu oluşturan Hurri'lere (bunların dili ne Hind-Avrupa dillerinden idi, ne de Semitik dillerden idi) egemen, Hind-Avrupa ailesinden bir dili konuşan azınlık halkın adı. Hindçedir. Anlamını saptayamadım; belki Arya (=Soylu) sözcüğüyle bağlantılıdır.

MARİN. Uzunçarşılı'nın (Anadolu Beylikleri, s. 71) verdiği bilgiye göre, Menteşe Oğullarının Beyliği ülkesinde bir kasaba. Kasdedilen, Mazın Kale yâni Amyzon olsa gerektir; Türkiye'nin eski yazısında (Arap yazısında) r ile z arasında sadece bir nokta farkı olduğu için Uzunçarşılı, yararlandığı kaynaktaki adı yanlış okumuştur yahut ad orada yanlış yazılmıştır sanırım. Uzunçarşılı'nın (s. 80 dn. 2) Amyzon/Mazın Kale'den söz ederken "şimdi bilinemeyen Mazon" demesi de doğru değildir; bkz. Amyzon.

MARİNNA. Anadolunun Aiolis bölgesindeki Myrina kentinin adının, Peutinger Tablosunda geçen yazımı. Kent adının bir çeşitlemesinin böyle kullanılması, öz biçimin Ma-(u)r(a)-ina, "Yüce Ma Ülkesi" olduğunu doğruluyor.Bkz. Ma, ura, wana; karş. Myrina, Smyrna.

MARİSSOS. Magariassos kentinin bir diğer adı (Ramsay, s. 340). Ma-(u)r(a)-issos, "Yüce Ma Kenti". Bkz. Ma, ura, assa.

MARLA. Bkz. Marulya/Marulye.

MARLAKKA. Eskişehir ile Seyitgazi arasında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyü ya da kasabası (Zgusta, s. 368). Adın aslı Marlaka yâni Marla-ka, Marla Yeri olmalıdır. Bkz. Marlos, --ka, Arlaia. Arla bölümü bir gölcüğe işaret ediyor olabilir.

MARLOS. Yukarıda sözü geçen Düz Kilikia kenti Mallos'un adının, Hellenistik çağ öncesine ait yazıtlarda geçen, daha eski biçimi (Zgusta, s. 368). Aslı Marla olmalıdır. Bu

sözcüğün Ma-(a)rla ögelerinden türetildiği, "Ana Tanrıça'nın arla'sı" anlamında bulunduğu kanısındayım. Arla sözcüğü için bkz. Arlaia.

MARMARA. Hellen dilinde "Mermer" anlamına gelen marmaron sözcüğünün çoğul biçimi. Bizdeki Mermer sözcüğü besbelli ki Marmaron'dan bozmadır. Hellen dilindeki sözcük ise, o dilin, pırıldamak anlamına gelen Marmairo fiiliyle bağlantılıdır.

1. Marmara Denizi. Denizin ilkçağdan gelme adı değildir (ilkçağdaki adı Propontis idi); bu iç denizin en büyük adasını Türkler Marmara Adası diye andığından, Türklerce denize Marmara Denizi denmiştir, "Marmara Adasının bulunduğu deniz" kasdedilmektedir.

2. Marmara Adası. Adaya ilkçağda Prokonnesos denirdi. Ortaçağda Marmara denmesinin nedeni, oradaki zengin mermer ocaklarıdır (bkz. Nuşin Asgari, Marmara Adası Saraylar Köyü kazısı. Arkeoloji ve Sanat Dergisi, Yıl 3 No. 11, s. 23-31).

3. Marmara Gölü. İlkçağda (örneğin İliada, II 864, XX 391'de) Gygaie Gölü denen gölün şimdi kullanılan adı. Salihli ile Akhisar arasında, Sardis'in kuzey yakınındadır. Gölün batı yakınındaki bir kasabaya da Gölmarmara deniyor; eskiden bu kasaba yalnız Mermere diye anılırdı. Yakınlarda mermer ocağı vardır.

4. Marmara. Salihli ile Kula arasındaki Menye/Gökçeören'de bulunan bir yazıtta Marmaron (o'su omega ile; Hellen dilinde: "Marmara'lıların") sözcüğü geçtiği için, o yakınlarda bulunduğu anlaşılan bir ilkçağ kasabası (Ruge, RE Marmara maddesi No. 2). Şimdiki bucak merkezi Mermere/Gölmarmara olsa gerek.

5. Marmara. İskender'in zaptettiği, Doğu Lykia'daki bir hisar. Diodoros (XVII 28) anmıştır. İskender öncesinde o yörede Hellen dilinden gelme yerleşim adı bulunması beklenemez. Demek, bir de Anadolu kökenli Marmara sözcüğü vardır. Karş. Mormonda, yâni Mormo-wanda, Mormo'lu, Mormo tapınıcısı. Buradaki Mormo'nun aslı Marma olsa gerek. Böylece seziyoruz ki, Anadolulu Marmara adı, Marma-(u)ra, Yüce Marma ögelerinden türetilmiştir.

6. Dağmarmara Köyü. Denizli ili Çal ilçesi merkez bucağına bağlıdır, Çal kasabasının 20 km. batısındadır.

MARMARİS. Muğla iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni konusunda bkz. Mamalos.

MARMESSOS/MARPESSOS. Troas bölgesinde bir kentçiğin adının çeşitlemeleri (Ramsay, s. 178 No. 30). Bir diğer çeşitleme de Myrmissos idi. Rumca Marmara sözcüğü dışında bir de Anadolu kökenli bir Marmara sözcüğünün bulunması gerektiğini ve bunun baskın olasılıkla Marma-(u)ra, Yüce Marma anlamında olduğunu yukarıda gördük. Marmessos adı da, aynı Marma sözcüğüne, "-kenti" anlamında Assos'un eklenmesiyle türetilmiştir kanısındayım. Bkz. Marmara No. 5, Assa.

MARMİT (Çayı). Van Gölü'ne dökülen Karasu'nun eski adı. Honigmann (s. 204), Marmit adının öz biçimini Mermid olarak gösteriyor ve bu suyun kıyısında Mermid adlı bir yerleşmenin bulunduğunu belirtiyor. Adın kökenini ve anlamını saptayamadım.

MARNAS (Pınarı). Ephesos/Selçuk güney yakınındaki Çamlık Köyü ile, oradan ana yolu izleyerek Selçuk'a gelirken sağda vâdi çukurunda görülen su kemerinin arasındadır (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 37/27). Adının Luwi dilinden geldiği, hatta öz biçimi ve anlamı apaçıktır: Marna yâni Ma-(a)rna, "Ana Tanrıça Pınarı"; bkz. Ma, Arna.

MAROGA. Kayseri-Afşin yolunda, Tanadaris/Ptanadaris (Tanır)'dan 15 km. kadar batı ileride bir tarihsel kasaba. Ramsay'ın araştırma yaptığı dönemde Maragos adını taşıyordu (Ramsay, s. 300, 301). Buradan geçen dereye de Maragos Deresi deniyordu (Ramsay, s.

342). Şimdiki Dağlıca?

Maroga, Maragos adlarının kökenini, anlamını güvenle saptayamadım; öz biçim belki Maraka idi: Ma-(u)ra-ka, "Yüce Ma Yeri". Bkz. Ma, ura, -ka.

MAROLA/MARULYA. Antalya iline bağlı ilçe merkezi Akseki'nin eski adı (Antalya 1973 İl Yıllığı, s. 44). Adın kökenini, türetiliş ögelerini, anlamını güvenle saptayamadım. Öz biçimi belki Marula yâni Ma-(u)r(a)-ula, "Yüce Ma'nın Koruluğu" idi; bkz. Ma, ura, ula. Karş. aşağıda Marulya.

MARPESSOS. Bkz. Marmessos.

Marsanda. Kırım Yarımadasında, Yalta Çayının kollarından biri olan derenin ve bunun kıyısındaki, Yalta'nın 3,5 km. doğusuna düşen kasabanın adı. Ma-(a)rsa-(wa)nda, "Ma-akıntısı-lı". Bkz. Ma, arsa, wanda.

MARSİA. Anadolunun Pisidia bölgesinde, tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyünün adı (Ramsay, s. 461). Aslı, Marsyas adının aslı ile aynı idi kanısındayım. Bkz. Marsyas.

MARSİVAN. Bkz. Merzifon.

MARSYAS. Luwi/Pelasgos kültürünün yayılma alanı kapsamında daima bir akarsu ile bağlantılı olarak karşımıza çıkan bir ad. Aslı, Marsuwa olmalıdır. Bu ad, "Ma'nın pınarlığı, halkapınarı (çok kaynaklı pınar havuzu)" anlamındadır ve Ma-(a)rs(a)-uwa, Ma-pınar-lığı ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Ma, arsa, uwa, Marsanda, Marsia.

1. Marsyas. Dinar yakınlarında birleşerek Menderes'i oluşturan akarsulardan biri (Xenophon, Anabasis, 1 II 8). Kaynaklarının havuzu, Dinar'da Suçıkan Parkı'ndadır.

2. Marsyas, Menderes'in diğer bir kolu; şimdiki adıyla, Çine Çayı (Herodotos, V 118, 119).

3. Marsyas. Orontes/Âsi Irmağının bir kolu (Plinius, V 81).

4. Marsyas. Fırat'a batıdan, Samsat ile Birecik arasında katılan bir kol (Plinius, V 86). Araplarca Marzaban adıyla, Türklerce Merziman Su diye anılır. Bu akarsuyun adı, geç dönemde, Marsyas adının tanınmışlığı nedeniyle, Marsyas edilmiş olsa gerek.

5. Marsyas. Lübnan'da Litani Irmağının aktığı, 1970'lerden bu yana terörist barınağı olmuş Bekaa Vâdisinin ilkçağdaki adı (Polybios, V 45 sonu ve V 61).

6. Marsyas. Mythos öykülerine göre, Phrygia'lı bir Silenos; Apollon'u kızdırdığından, derisi yüzülerek öldürülmüş. Adı No. 1'deki akarsuyun adıyla bağlantılıdır (Xenophon, Anabasis, yine 1 II 8).

MARTYROPOLİS. Silvan'ın, Bizans çağında, Rumlarca kullanılan adı. "Şehit kenti" demektir. Süryanîlerce Maipherkat diye anılıyordu (Honigmann, s. 2 sonu, s. 5 dn. 5). Honigmann, Maipherkat adının Mai bölümünün, Süryanî (Doğu Aram) dilinde "Su" demek olduğunu, bu ögenin bazı diğer coğrafya adlarında şimdi bile Moi/Moye biçiminde kullanıldığını ve Maipherkat adının, gerçekte, oradan geçen, günümüzde Farkin Suyu diye anılan akarsuyun adı olduğunu belirtiyor. Kentin Araplarca kullanılan adı Meyyafarikin, ya da Mayyafarikin idi.

MARULYA/MARULYE. Akseki ilçesinin merkezi olan kasabanın tarihsel adının Türk ağzında büründüğü biçimlerden biri; diğeri ve belki aslına daha uygun olanı Marla. "İlçe merkezi, halk arasında öteden beri Marla, Marulye adı ile anılır. Akseki ise bütün mülhakatı ile ilçeye şâmil bir isimdir" (Özkaynak, s. 13). Marla, görünüşe bakılırsa, Luwi dilinde M(a)-Arla ögelerinden türetilmiştir; bkz. Ma, Arlaia, Marola.

MARZABAN/MARZBAN. Bkz. Cingife, Marsyas No. 4.

MARZUBA. Trabzon ili Araklı ilçesi merkez bucağına bağlı Kaynaklı köyünün eski adı. Bunun da aslı, Luwi dilinin ardılı Kappadokia dilinden, Marsuwa olabilir; bkz. Marsyas, Merzifon.

Mas (sözcüğü). Meriggi (Glossar, s. 208 No. 125 sonu) Luwi hiyerogliflerinin "Tanrı" anlamında olduğu bilinen, içiçe iki daire biçimindeki simgesinin Mas(sana) diye okunacağını, yâni o dilde "Tanrı" anlamındaki sözcüğün hem Mas diye, hem de Massana diye iki çeşitlemesinin varlığını belirtiyor.

Dikkat edelim: Laroche'un (Dictionnaire, s. 69) belirttiğine göre, Luwi dilinin, çivi yazısında Massani yahut Massana değerinde simgelerle yazılan sözcüğü, aynı dilin hiyeroglif yazısında, "Tanrı" anlamına gelen simge yanına, "na" sesinin karşılığı olan simge konmakla yazılmaktadır; ayrıca, Masna-Piya adı içinde, aynı sözcük, Masna biçiminde kullanılmıştır. Bunlardan anlıyoruz ki, aslında "Tanrı"yı anlatan sözcük, sadece Mas idi ve buna eklenen -na yahut -ana, tıpkı Almancada yalnızca Gott yerine Gottheit da denmesi gibi, sözcüğe -sal anlamını ekleyen bir fazlalıktı. Karş. aşağıda (Luwi dilinin -sal anlamındaki takısı) wana/ana.

MASA. Hitit çivi yazılı belgelerinde anılan yöre ya da kent adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 93). Lokalizasyonu yapılamamıştır. Aslı belki Ma-(a)ssa, Ma-Kenti idi. Bkz. Ma, assa.

MASALAİOS. Doğu Roma İmparatorluğunun Anadoludaki ülkesinde, Anatolikon Theına'sında varlığını bildiğimiz bir kentçik (Ramsay, s. 394 No. 14). Adının aslı Massala idi sanırım: Ma-(a)ssa-la, Ma-kenti-cik. Bkz. Ma, assa, -la. Karş. Massalia.

MASANORADA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karia kenti. Tam yeri bilinmiyor. Adın Lâtin harfleriyle yazımındaki o, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile karşılanmaktadır. Aslı belki Massanurada, yâni Massan(a)-ura-(a)da, "Yüce Tanrı Tapınıcısı" (halk) idi. Bkz. Mas, ura, -ada.

MASARA. Adın aslı, görünüşe bakılırsa, Ma-(a)ssa-(u)ra, "Ma'nın Ulu Köyü" ögelerinden türetilmiştir. Karş. Ma, assa, ura.

1. Masara. İçel ili Mut ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Yıldızköy.
2. Masara. Karaman ili merkez ilçesine bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Bölükbaşı.
3. Masara. Malatya dolaylarında çok eski bir köy; 1125 yılında varlığını biliyoruz (Osman Turan, DATDT, s. 153). Bu Masara, Bar Hebraeus'ta (c.II s. 358 sonu, 491, 505) anılır; Alâeddin Keykubat bir süre burada hapsedilmişti.

Masdyenoi. Lydia'da, Hellenistik çağda, bir halk bölümünün adı (Raınsay, s. 136 No. 22). Sondaki bitiş, Hellen dilinin çoğul bitişidir ve onunla ad, Masdyenos'lar, "Masdyana Halkı" anlamını yüklenmektedir. Ancak, Masdyana'nın Hellen dilinde hiçbir anlamı yoktur. Bu adın öz biçimi ve anlamı konusunda, görebildiğim iki olasılık vardır:

a. Birinci olasılıkta, ad, Ma-Sata-wana, "Ana Tanrıçanın Sa(n)da'sının Ülkesi" ögelerinden türetilmişti. Gerçekten, Ana Tanrıçanın erkeği olan baş tanrı, Kanda/Sanda (=Kutsal) diye de anılırdı ve Sanda adında olsun, nd ses grubunu içeren başka sözcüklerde olsun, burunsal ve belli belirsiz söylenen n sesi bazan toptan atılarak adın n'siz biçimi kullanılırdı (Milawanda yerine Milawada/Milada gibi). Nitekim Lydia'da karşılaşacağımız kent adı Satala'nın içindeki Sata bölümü de, aslında, Sa(n)da'dır.

b. İkinci olasılıkta, Masdyana adı, aslında Mastawana'dır, Ma-(a)sta-wana yâni Maakarsuyu-ülkesi öğeleriyle türetilmiştir ve buradaki Ma, Ana Tanrıçanın kendisini değil, Lydia'yı bir boydan diğerine geçen Ma (Hellen ağzında Ermos; bkz. Ermos) ırmağını kasdeder.

MASİKA. Eskişehir ile Seyitgazi arasında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyü ya da kasabası (Zgusta, s.

372). Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

MASİKYTOS/MASSİKYTOS. İlkçağda para basmış bir Lykia kenti (Ramsay, s. 476 No. 27). Antalya ilinin batı yanındaki, 3024 m. yüksekliğe ulaşan Akdağ'ın tarihsel adı da böyle olduğuna göre (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/29), kent bu dağın eteğinde olsa gerektir.Adı, yukarıda gördüğümüz Masika adına, Luwi dilinin "Duvar" (buradan: surla çevrili kentçik, hisar) anlamına gelen sözcüğü Kuta'nın çeşitlemesi Uda'nın (bkz. Hyde) eklenmesiyle türetilmiş, "Masika Hisarı" anlamında görünüyor.

Maskhuiluwas. Hitit belgelerinde anılan, Mira devletçiğinin beyi. Luwi dilinden gelme adı, Cornelius'a göre (Geschichte der Hethiter, s. 166 sonu) Hellen yazarlarının Mausolos diye aktardığı Karia'lı bey adının da öz biçimidir. Bu görüşe katılmıyorum. Maskhuiluwas adı Hellen ağzında olsa olsa Maskhylos'a dönüşebilirdi, Mausolos'a değil.

MASORA. Diğer adı: Kasara. Ptolemaios'un andığı bir Arımenia Minor kenti (Ramsay, s. 72). Tam yeri bilinmiyor.

Adın Masora biçiminin, aslında, Ma-(a)ssa-ura, "Ana Tanrıçanın Ulu Kenti"; Kasara biçiminin de K(uwa)-assa-(u)ra, "Kutsal'ın (Ana Tanrıçanın) Ulu Kenti" öğelerinden türetildiği kanısındayım. Bkz. Ma, Kuwa, assa, ura.

MASOURA. Antalya doğu yakınında, kıyıda, ortaçağ denizcilik (kıyı) rehberlerinde adı geçen bir köy ya da kasaba; tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 373). Adın öz biçimi, yukarıda incelediğimiz Masora adının öz biçimiyle aynı olmalıdır.

Massalia. Yurtdaşımız Foça'lıların (ama hangi çağdaki, hangi dili konuşan Foça'lıların?) kurduğu bir yavru kent; şimdi Marseilles, bizim deyişimizle Marsilya (Herodotos, V 9). Hellen yazarlarında Massalia, Massala Yurdu diye, Hellen dilinde hiçbir anlamı olmayan Massala sözcüğünden türetilmiş olarak görünen bu adın kök sözcüğü, kanımca hiç kuşkusuz, Luwi dilinde Massala yâni Ma-(a)ssa-la, "Ma-kenti-cik, Ma-kentinin-yavrusu" ögelerinden türetilmiştir.Ma adıyla kasdedilen, Ana Tanrıça Ma değil, onun adını taşıyan, adı Hellen ağzında Ermos'a dönmüş, Foça'nın pek yakınında denize dökülen ırmaktır. Bkz. Ermos, Mordoğan, Sınardos.

Massaura. Mısır'da tarihsel kent. Fransa kralı IX. Louis, giriştiği haçlı seferi sırasında bu kenti kuşatmış, ama alamamıştı (E. Gibbon, Bölüm 59). Kent, Anadoludaki Masara, Masora, Masoura'ların adaşıdır. Bkz. Masara.

MASSİKYTOS. Bkz. Masikytos.

MASSUKHANDA. Hitit çivi yazılı belgelerinde anılan kentlerden biri (H. Ertem, CAD s. 93). Herzfeld (s. 98-99) bu kentin Mazaka (sonra Kaisarcia, şimdi Kayseri) ile aynı olduğu görüşündedir.Adı, görünüşe bakılırsa, Masika ve Masikytos/Massikytos adlarından tanıdığımız Masika ögesine, -lı anlamındaki wanda/anda takısının eklenmesiyle türetilmiştir.

MASTAR (Dağı). Elazığ ilinde, Keban Barajı Gölü ile Hazar Gölü arasında dağ kitlesi. Adı, belki, Fırat'ın o bölümünün İÖ 1. binyılda Ma-(a)sta-(u)ra ögelerinden, "Ma'nın Ulu Irmağı" (bkz. Ma, asta, ura) anlamında bir adla, Mastara diye anıldığını gösteriyor. Bosna-Hersek'te, dolayısiyle ilkçağ İllyria'sında, Osmanlı dönemi yapıtı köprüsü ile ünlü Mostar'ın adı da belki Mastar'ın çeşitlemesidir.

MASTARA. Nikaia/İznik'ten Afyon yöresine, Amorion kentine giden yol üzerinde, Nikaia'dan bir günlük yürüyüş uzaklığında bir akarsuyun adı (Ramsay, s. 257). Türetiliş ögeleri ve anlamı konusunda bkz. yukarıda Mastar (Dağı).

MASTAURA. Luwi dilinde M(a)-asta-ura, "Ana Tanrıçanın Ulu Akarsuyu". Bkz. Ma, asta, ura. Karş. Mastar (Dağı), Mastara.

1. Mastaura. Lydia'da ilkçağ kenti. Plinius'ta (V 120), Hierokles'te, Byzantion'lu Stephanos'ta anılmıştır. Nazilli yakınında, Mastavro/Bozyurt Köyü bitişiğinde, ortaçağ yapılarının önemsiz kalıntıları vardır. Bu kalıntıların en göze çarpıcı olanı, bir kemer'dir; Mastaura adı, bir zamanlar o kemerin altından akan dereye işaret ediyor olsa gerek.

Önemle işaret edelim ki tam orada gerçekten de bir dere bulunmaktadır. Bu, Menderes'e kuzeyden katılan akarsulardan biridir. Buna, Hellenleşme döneminde Khrysaoras (Hellen dilinde: Altın Kılıçlı" Deresi denmekteydi (Bürchner, RE Chrysaoras maddesi).

2. Mastaura. Lykia'da ilkçağ kenti. Bir adı da Komistaraos idi. Bkz. Komistaraos.

MASTAVRA. Balıkesir ili merkez ilçesi Konakpınar bucağına bağlı köy; yeni uydurulan adı, Bereketli. Bu da adını, oradaki bir dereden almış bir diğer Mastaura olmalıdır.

MASTAVRO. Bkz. Mastaura, No. 1.

MASTOUSİA. Adın kökenini, iki Mastousia bakımından ayrı ayrı tartışacağız.

1. Hellenistik çağ İzmir'inin akropolis'inin bulunduğu tepeye (Kadifekale Tepesi'ne) Hellenleşme döneminde hem Pagos (Hellen dilinde: "Tepe"; örneğin, Pausanias, 7 V 2'de böyle) hem de Mastousia (örneğin, Plinius, V 118'de böyle) deniyordu. Yaygın görüş, bu adı, Hellen dilinde "kubbe, kubbe biçimli nesne, meme" anlamlarındaki mastos sözcüğünden türetilmiş sayıyor. Oysa, tepenin kendisi, örneğin Karşıyaka'dan bakılınca, olsa olsa, sırtüstü yatmış 60'lık bir hanımın memesine benzer; basık ve yaygındır. Bu nedenle, Ramsay'ın (s. 136 No. 22 sonu) Mastousia adını Masdyenoi, Mastaura gibi Anadolulu adlarla aynı kökenden gelmiş olabilecek sayan görüşüne katılıyorum. Hellenistik çağda İzmir kentinin, akropolis'i orada olmak üzere, yeniden kuruluşu, Pausanias'ın anlattığına göre, İskender'in bu tepe üstü düzlüğünde bir kaynak gölcüğünün yanıbaşında uyurken gördüğü bir düş sonrasında verdiği buyrukla olmuştur. Demek ki tam orada bir asta (akıntı, akarsu; bkz. Asta) vardı. İzmir yöresi, Smyrna adı bile o arada olmak üzere, Ma'ya ve Ma tapkısına işaret eden adlarla doludur (Amanara/Yamanlar, Magnesia, hemen akla gelen örneklerdir). Dolayısiyle, tepe üzerindeki kaynak gölcüğünün, Mastuwa yâni M(a)-ast(a)-uwa, Ana Tanrıça-akıntı-lığı (pınar yeri) adıyla ve tam orada varlığı beklenecek, İskender öncesi dönemin küçük köy nitelikli yerleşmesinin de Mastussa yâni Mastu (wa)-(a)ssa, Mastuwa Yerleşimi adıyla anılmış olabileceğini, bunun Hellen ağzında Mastousia edildiğini düşünüyorum.

2. Mastousia. Gelibolu Yarımadası güney ucunun Hellen'lerce kullanılan adı. Bu adın Hellen dilindeki, anlamını yukarıda No. 1'de açıkladığımız mastos sözcüğüyle bağlantılı olduğuna Oberhummer (RE Mastousia maddesi, No. 1) işaret etmektedir.

MASTRA (Deresi). Hakkâri'den geçen Büyük Zap Suyu'nun kuzeydoğudan gelen başlangıç kollarından biri. İran sınırı yakınında doğarak, güneyindeki Mor Dağ ve kuzeyindeki Soratan Dağı arasından güneybatıya akar, kuzeyden gelen Zap Suyu'na katılır (TA Bitlis, Hakkâri, Van haritası). Adı, Luwi dilinin ardıllarından biri olan Kappadokia dilinin bu yöredeki etkisini gösteren kanıtlardan biridir: Ma-(a)stra, "Ana Tanrıçanın Akarsuyu". Bkz. Ma, asta.

MASTYA. Paphlagonia bölgesinde, Karadeniz kıyısında, Kurucaşile yakınlarında, tam yeri saptanamayan bir ilkçağ kasabası. Plinius'ta (VI 5) anılmıştır.

Hellen dilinde Mastya diye bir sözcük yoktur. Dolayısiyle, bu ad, Zgusta'nın (s. 374) olası görmesine rağmen, Hellen dilinde "kubbe, kubbe biçimli nesne, meme" anlamlarına gelen Mastos'dan türetilmiş olamaz. Aslı, hiç kuşkusuz, Mastuwa'dır; bunun türetiliş ögeleri ve anlamı konusunda bkz. Mastousia, No. 1. Demek, oradaki bir dere Masta (Ma'nın Akarsuyu) adını taşıyormuş. Bu, Bartın kasabası yakınında Bartın Çayı'na katılan,

kıyısında (dikkat edelim!) Kaman Köyünün bulunduğu dere olabilir. Kaman adı, Ana Tanrıça Ma ile bağlantılıdır (bkz. Kaman).

Mata (halkı). Bkz. Mada.

MATAZA. Kappadokia'da, İS 4. yüzyılda varlığını bildiğimiz bir çiftlik arazisinin adı (Ramsay, s. 340). Ruge kendi araştırmalarını yaptığı sırada yâni 20. yüzyıl başında hâlâ Madasi diye anılan köye lokalize etmişti. Bu günümüzde Nevşehir ili Ürgüp ilçesine bağlı, Ürgüp kasabasının güneybatı ilerisinde bulunan Mazı Köyü olsa gerektir.

Gerek Mataza, gerek Madasi biçimlerinin aslı, güçlü olasılıkla, Madassa yâni Mada-(a)ssa, "Ma tapınıcısı halkın-yerleşimi" idi. Bkz. Mada, Amanda, Amada, Assa. Karş. Mantiana, No. 2.

MATİANA. Bkz. Mantiana.

MATİON. Bu ad, Hellen dilinde anlamı olmayan Mada (Luwi dilinde: Ma tapınıcısı; bkz. Mada) sözcüğüne, Hellenleşme döneminde, Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki -ion takısının eklenmesiyle türetilmiştir, "Ma Tapınıcısı Yeri" anlamındadır.

1. Mation. Ana Tanrıça tapkısı merkezi Ephesos yakınında bir yer ya da kentçik; Plinius (V 115) anmıştır.

2. Mation. Plinius'a göre (V 10) Pontos Komana'sının geç dönemdeki bir adı.

Matra. Bkz. Fatra.

MATRAİ. İstanbul iline bağlı ilçe merkezi Çatalca'nın Bizans çağında bile kullanılan adı (İstanbul 1973 İl Yıllığı, s. 110). Sözcük Hellen dilinin çoğul bitişini almış ve böylece Matra Halkı anlamını yüklenmiş ise de, Matra sözcüğünün Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı hiç kuşkusuz Luwi dilindeki Madra'dır: Ma-(A)dra, Ma'nın Erkeği. Bkz. Ma, Adra, Madra.

MATRİKA. İlkçağ Phrygia'sının Galatia olmuş bölümünde, Ankara'nın doğu yakınında bir köyün adı (Ramsay, s. 284 No. 5). Aslı Madraka yâni Madra-ka, "Ana Tanrıçanın Erkeğinin-Yurdu" olmalıdır. Bkz. Madra, -ka.

MATSARA/MATSERA. Türk ağzında, Macera. Şimdi, Alınyaylâ Köyü (Bryer/Winfield, s. 301). Torul yakınlarında. Cheriana/Şiran Piskoposu iken öldürülen Basil'in kabri burada idi. Matsara/Matsera adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, anlamını saptayamadım.

MATUASCO. Peutinger Tablosunda gösterilen bu Pontos kasabasını, Bryer/Winfield (s. 9, 12) ilçe merkezi Mesudiye kasabasına lokalize ediyorlar. Matuasco adının öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadım. Diğer yandan, Matuasco'nun Mesudiye'ye lokalize edilmesinin doğruluğu kuşkuludur; çünkü kasabanın tarihsel adı Milâs idi (bkz. Milâs, No. 2).

Matyene. Alaşehir yöresinde bulunan yazıtlarda görülen, Ana Tanrıça'nın bir san'ı. Zgusta (s. 376) bu san, bir yer adından yâni Matya diye bir yerin adından türetilmiş olabilir diyor; yanılıyor. Lâtin yazımındaki e'ler, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta'dır. Zaten bu gibi Anadolulu -ene bitişlerinin aslının wana/ana olduğunu bilmekteyiz. Adın aslı, Luwi dilinde Mad(a)wana'dır ve Mada-wana, "Ma tapınıcısı- sal" ögelerinden türetilmiştir. Mada sözcüğü burada, özellikle, Anadolunun yerli halkını kastediyor; bkz. Mada, wana. Dolayısiyle, Matyene, "Anadolu halkının taptığı" anlamındadır.

MATZOUKA. Bkz. Maçka.

MAURİANON. Toroslar'ı aşıp Çukurova'ya inmek için kullanılan geçitlerden birinin 10.

yüzyılda taşıdığı ad (Ramsay, s. 388-389, No. 2). Sözcüğün kökenini ve anlamını saptayamadım. Ad, bu biçimiyle, Rumcada "Kara, esmer" anlamlarına gelen Mauros sözcüğünden türetilmiş gibi bir görünüş almıştır. Belki aslı Maurana idi: Ma-ura-(wa)na, Yüce Ma Ülkesi. Bkz. Ma, ura, wana.

MAUROKASTRON. Rumcada: "Kara Hisar". Roma ve erken Bizans çağında Koloneia adını taşıyan Şebin Karahisar'ın Bizans çağı geç döneminde taşıdığı ad (Ramsay, s. 295). Şebin Karahisar adının Karahisar bölümü bunun çevirisidir.

Mausolos/Maussollos. İÖ 4. yüzyıl 1. yarımında İran bağımlısı Karia kralı. Adının öz biçimi, türetiliş ögeleri ve anlamı güvenle saptanabilmiş değildir. Bu konuda öne sürülen bir görüş için bkz. Maskhuiluwas.

MAUZELAT. Bkz. Konstantina (Viranşehir).

MAVRUCAN. Nevşehir ilinde, ilçe merkezi Derinkuyu'nun güneydoğu yakınında bir köy; şimdi, Güzelöz. Mavrucan adının kökenini, anlamını saptayamadım.

MAXİMİANAİ. Belki 9. yüzyılda bu adla Piskoposluk merkezi durumuna, yâni yönetimsel açıdan kent durumuna yükseltilmiş olan, Adapazarı dolaylarında bir kasaba (Ramsay, s. 14, 198). Tarsia olabileceği sanılıyor. Ad, Lâtincedeki kişi adı Maximianus sözcüğünden, Hellen dili kurallarına göre, "Maximianus Ülkesi Halkı" anlamını verecek biçimde türetilmiştir. Bu adlandırmanın hangi Maximianus dolayısiyle yapıldığını bilmiyorum.

MAXİMİANOPOLİS. Pamphylia bölgesinde bir kentin Bizans çağındaki adı (Ramsay, s. 439 ortası, s. 470 başı). Hangi kent olduğu bilinmiyor.

Maximianopolis, "Maximianus Kenti" demektir. Burada da hangi Maximianus'un kasdedildiğini saptayamadım.

MAY (Deresi). Konya ili Çumra ilçesindedir (Konya 1973 İl Yıllığı, s. 80). Adının kökenini ve anlamını saptayamadım.

MAYA (Tepesi). Madra Dağının doruklarından biri; 1300 m. (R. Kıpçak, s. 19). Türkçedeki anlamıyla maya'dan dağ, tepe, dere adı olamaz. Maya Tepesi'nin adı, daha eski bir kültürün dilinden gelmiş olmalıdır. Kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

MAYDOS. Hellenleşme, Rumlaşma dönemlerinde bu biçime bürünmüş adın aslı Ma-Uda, Ma Hisarı idi kanısındayım. Bkz. Ma, Hyde, Madytos.

1. Maydos. Gelibolu Yarımadasında, ilkçağda Madytos denen kentin bu yüzyılda Eceabat edilmezden önceki adı.

2. Maydos. 1946'da, Konya ili Cihanbeyli ilçesi Zıvarık bucağına bağlı köy.

MAZAKA. Kayseri'nin atası olan ilkçağ kentinin adı (Strabon, 12 II 7, 8, 9). Cornelius'un Mazaka'yı Massukhanta'ya eşitlediğini belirtmiştik (bkz. Massukhanta). Bu görüşü kabul etmiyorum. Mazaka adının kökeni ve anlamı konusunda çeşitli görüşleri N. Baydur (Kayseri Tarihi, s. 79) aktarmıştır. Bana en güçlü görünen olasılıkla adın aslı Madaka yâni Mada-ka, "Ma tapınıcısı-yurdu" idi. Bkz. Mada, -ka.

MAZAMANİA/MAZAMEA. Anadolu'nun Galatia bölgesinde, Siberis (Sakarya'nın kuzeyden, Seben tarafından gelen kolu) üzerinde Mnizos kenti arazisi kapsamında bir yer (Ramsay, s. 271). Adın öz biçimi belki Madamana idi: Mada-(u)ma-(wa)na, Ma tapınıcısı-halkın-ülkesi. Bkz. Mada, uma, wana.

Mazarak (Dağı). Kâtip Çelebi'nin (Gökyay metni, c. I s. 9) andığı, kuzeybatı Yunanistan'da kıyı hisarı Parga'nın ardındaki dağın adı. Mad(a)-ara-ka, Ma tapınıcısı-sunağı-yeri?

MAZGİRT. Ermenice Maz (=Saç) ve Girt (=Hisarı; bkz. Kert) ögelerinden kent, kasaba adı olamaz. Bu, belli ki, Kappadokia dilinden gelme, Ma (=Ana, Ana Tanrıça) ile bağlantılı bir adın, Ermenilerce sonuna Kert/Girt sözcüğü eklenmiş biçimidir. Asıl ad, Mazaka adı içinde de bulunduğunu sandığım Mada olsa gerek. Bkz. Mazaka.

1. Mazgirt. Muğla ili Milâs ilçesi Ören bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Kayaönü. Bkz. Berdik.

2. Mazgirt. Tunceli ilinde ilçe merkezi kasaba. Her ne kadar TA Mazgirt maddesi, eski adının Manaz Gerd olduğunu söylüyorsa da, yanılmakta ve Mazgirt tarihçesi ile Malazgirt tarihçesini karıştırmaktadır. Bkz. Malazgirt.

3. Mazgirt. Sivas ili Kangal ilçesi Kuşkayası (Akpınar) bucağına bağlı Sutaşı Köyünün eski adı.

MAZIN KALE. Bkz. Amyzon.

MECAHEL. Artvin ili Borçka ilçesine bağlı bucak merkezi Câmili kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

MECENGİRD. Micingerd (Kalesi) adının bir diğer yazılış biçimi (Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 164). Bkz. Micingerd.

MECRİHAN. Urfa (şimdi, Şanlıurfa) ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Günümüzdeki adı, Çamlıdere. Mecrihan adının kökenini, anlamını saptayamadım.

Medakos/Medokos. Bazı Hellen yazarlarından Amadokos diye öğrendiğimiz Thrak Beyinin bu adının, diğer Hellen yazarlarında gördüğümüz çeşitlemeleri. Bkz. Amadokos.

MEDEAT. Bkz. Midyat.

MEDELE (Köyü). Bkz. Metellopolis.

Media. Bkz. Mada, No. 2; Mantiana/Matiana.

MEDİKİON (Manastırı). Bursa yakınında, imparator Nikephoros'un kurduğu bir manastırın adı (Ramsay, s. 196). Burada Medikion adı, sanırım ki, Medikon Melon (Rumcada: Med elması; kasdedilen, limon'dur) yeri, yâni "Limon Ağaçları Bahçesi" anlamındadır.

MEFA (MEPHA). İstanbul'da, surla çevrili tarihsel bölüm içindeki, bozacısıyla ünlü Vefa semtine adını veren, oradaki Vefa Meydanı'nın Türkler öncesi dönemde adı Mefa/Mepha idi (bkz. Kevork Pamukciyan, Eremya Çelebiye göre İstanbul'un 1660 yangını. Tarih ve Toplum, No. 75, Mart 1990, s. 31). Bu adın Hellen dilinde anlamı yoktur; kökenini ve anlamını bilmiyorum.

MEGALASSOS. Bkz. Magalassos.

MEĞRİ. Sözcüğün kökeni ve anlamı konusunda bkz. Makri.

1. Meğri. Fethiye'nin eski adı. Bkz. Makri, No. 1.

2. Meğri Dağı. Safranbolu ile Gerede arasında bir dağ.

MEİDİOS. Çanakkale Boğazına dökülen, Nara Burnu yakınlarında bir dere; Thoukydides'te (VIII 106) anılmaktadır. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; Anadolu kökenli olması gerekir. Öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz.

MEİROS/MEROS/MİROS. Phrygia'daki bir kasabanın adının yazıtlarda ve çeşitli tarihsel belgelerde görülen biçimleri (Zgusta, s. 376-377). Bu kasaba, Aizanoi/Çavdarhisar doğusunda, Nakoleia/Seyitgazi'nin güneybatısında idi. Eskişehir ili Seyitgazi ilçesi Kırka bucağına bağlı Kümbet Köyüne lokalize edilmektedir. Kümbet Köyünde önemli tarihsel kalıntılar vardır (resimleri için bkz. Umar, Phrygia, s. 54, 55). Zgusta, Meiros/Meros/

Miros adının, öz biçiminde, çivi yazılı Hitit belgelerinde anılan Arzawa Beyliği Mira'nın (H. Ertem, CAD s. 95) adıyla aynı kökenden gelmiş olabileceğine işaret ediyor. Bu köken, Ma-ira, "Yüce Ana Tanrıça" olabilir. Bkz. Ma, ira.

MEKE (Dağı, Gölü, Obruğu, Tuzlası). Konya ilinde, ilçe merkezi Karapınar'ın güneydoğu yakınındadır. Meke adının kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım; belki aslında, Magalassos gibi adlarda gördüğümüz Maga bölümünün aynı idi.

MEKECE. Sakarya ili Geyve ilçesi Pamukova bucağına bağlı köy ve demiryolu istasyonu. Köyün yakınındaki höyükte kalkolitik çağ ve erken tunç çağı yerleşmesinin kalıntıları bulunmuştur.

Mekece adının sonundaki -ce, Türkçenin, -cik anlamındaki takılarından biridir (karş. Beyce, Orhaneli'nin eski adı; Beyce Sultan; kemençe yâni keman-cık. Bu takı, -cek biçiminde yahut -cak biçiininde de kullanılır: Göynücek, Soğucak, Ilıcak). Ancak, Türkçede Meke'nin bir anlamını saptayamadım; bkz. yukarıda Meke.

Anadolu'da, Türkleşme döneminde -cik vb. takıların, eski kültürlerden kalma adlara takıldığının bir hayli örneği vardır: Bele-cik'ten Bilecik, Birtha-cık'tan Birecik gibi. Dolayısiyle, Mekece'nin -ce'sinin Türkçe olması, Meke bölümünün de Türkçeden geldiğinin kesin kanıtı değildir.

MELA. Hellen dilinde: "Kara, esmer" (bkz. Melas); Luwi dilinde: M(a)-Ela, "Ana Tanrıça Geçidi, Boğazı". Bkz. Ma, Ela.

1. Mela. Bkz. Malagina.

2. Mela. Lesbos/Midilli Adasının güney ucu ile Çandarlı Yarımadası (eskiden: Kana/Kane Yarımadası) arasında uzanan boğaza doğru çıkıntı yapan Anadolu burnunun, yâni Kana/Kane Yarımadası burnunun (buna Aiga Burnu yahut Kana/Kane Burnu dendiğini görmüştük) bir diğer adı (Oldfather, RE Kanai maddesi, s. 1851 satır 9). Oradaki dağa Türklerce Kara Dağ denmesinin nedeni böylece anlaşılıyor; Türkler, Rumların kullandığı Mela adını, tıpkı Rumlar gibi Rumca'nın Mela sözcüğü anlamında sanmış ve kendi dillerine çevirmişlerdir.

Oysa, kanımca, tıpkı aşağıda göreceğimiz Melaina örneğindeki gibi burada da Mela aslında Hellen dilinden değil Luwi dilindendi ve M(a)-Ela, Ma Geçidi anlamındaydı. Çünkü:

a. Kyma/Kyme kenti ve Kana/Kane Yarımadası yöresinin, Ana Tanrıça tapkısının en güçlü olduğu yöreler arasında bulunduğunu, bu adları incelerken, gördük.

b. Aynı burnun diğer adları olan Kana/Kane Burnu, Aiga Burnu adlarının her ikisinin de Ana Tanrıça ile bağlantılı olduğunu gördük.

c. Killa, Killik sözcüklerini incelerken, bu Mela Burnu'nun uzandığı geçidin adının Killa yâni K(uwa)-İla, "Kutsal/güzel geçit" ya da "Kutsal'ın (Ana Tanrıça'nın) Geçidi" olması gerektiği sonucuna vardık. Killa adının bu son anlamı ile Mela yâni M(a)-Ela adının anlamı tıpatıp aynıdır.

MELAGENA/MELAGİNA/MELANGİNA. Malagina adının çeşitlemeleri ve Hellen ağzına uydurularak Melas/Mela (=Kara, esmer) sözcüğüyle bağlantılı görünüşe büründürülmüş biçimleri. Bkz. Malagina.

MELAİNA. Hellen dilinde, bu sözcük, "Kara, esmer" anlamındaki Melas/Melainos sözcüğünün, kent adı olabilecek dişi biçimidir; ancak, Luwi dilinde bambaşka anlamı vardır: M(a)-ela-ina, "Ma-geçidi-sel, Ma geçidi ülkesi". Bkz. Ma, Ela, ina.

1. İzmir ilindeki ilçe merkezi Karaburun'un adını yâni Türklerce kullanılan bu Karaburun adını, Rumcadan Türkçeye çeviri yoluyla aldığı, oradaki burnun adı. Söz konusu Melaina Burnu, Strabon'da (14 I 33) anılır. Oysa bu yörenin toprağı, dağı taşı asla kara değildir,

tam tersine toprak rengi ak görünüştedir. Buradaki Melaina adı Luwi dilindendir ve tam karşıda bulunan Ma ırmağı yâni Gediz Irmağı ağzı (bkz. Ermos) dolayısiyle ve burun, uzun bir su geçidi durumundaki İzmir Körfezinin girişinde bulunduğu için burun böyle M(a)-Ela-ina, "Ma geçidi'sel, Ma geçidi ülkesi" diye adlandırılmıştır. Karş. Mordoğan.

2. Anadolunun Bithynia bölgesinde bir diğer Melaina Burnu, Rodos'lu Apollonios'ta (II 651) anılır. Ramsay'in Hellespontos-Bithynia haritasında gösterildiği üzere, bu, Karadeniz kıyısında, Şile ile İstanbul Boğazının kuzey girişi arasında tam orta yerde, şimdi Kara Burun denilen burundur. Bu örnekte de Kara Burun adının çeviri ürünü olduğu görülüyor.

3. Melaina (Melainai). Bkz. Kyaneai, No. 2.

MELAN (Çayı). Şimdi Soğanlı Çayı da deniyor. Çankırı'dadır; Filyos Çayı'na katılır. Adının içindeki ela (=geçit) bölümü, içinden aktığı doğal geçide işaret ediyor olmalıdır. Bu adın aslı belki M(a)-ela-(wa)na, "Ma-geçidi-sel", yâni "Ma geçidinin akarsuyu"idi. Bkz. Ma, ela, wana, Mela, Melaina No. 1. Gangra/Çankırı yöresi, Ana Tanrıça tapkısı bölgesi idi; Gangra adı bunu kanıtlar (bkz. Gangra). Ayrıca bkz. Melen.

MELANOUDİON. Muğla ilinde, Bafa Gölü ile Milâs arasındaki Mandalyat/Selimiye kasabasının, Bizanslı tarihçi Pakhymeres'in yapıtında anılan adı. Mandalyat, Mandalya adlarının buradan gelme olduğunu De Jerphanion kanıtlamıştır (Wittek, Yer Adları, s. 229). Melanoudion adı, Hellen dilinde "Kara, esmer" anlamındaki Melas/Melanos/Melainos sözcüğünden gelmez; Hellen dilinde Melanoudion diye bir sözcük yoktur. Belki, Hellen dilinden, "-yeri" anlamındaki -ion takısının eklenmesiyle Hellenleştirilen Anadolulu adın aslı Melanuda yâni Melan(a)-uda, Melana Hisarı idi (Pakhymeres'ten orada gerçekten de kale bulunduğunu öğreniyoruz). Melana'nın aslı, M(a)-ela-(wa)na, "Ma geçidi'sel, Ma geçidi ülkesi" olabilir. Çünkü Selimiye, Ana Tanrıçanın değil onun erkeğinin egemenliğindeki Milâs yöresinden, Ana Tanrıça egemenliğindeki Lade Adası, Latmos Dağı, Didyma (bkz. Didyma) yöresine uzanan doğal ana yol üzerindedir ve bu doğal yol üzerinde, yer yer, Ela (=Boğaz, Geçit) niteliğinde vâdiler, vâdicikler bulunur.

Mandalya adına gelince; bununla Melanoudion adı arasında bir köken hısımlığı varsa da, Wittek'in kanısı aksine, birinci ad ikincinin bozulmuş biçimi değildir. Mandalya'nın -alya'sı, tıpkı Mandalya Körfezinin güneybatı kıyısında bulunan Farilya/Faralya Köyünün adındaki ilya/alya gibi, aslında "Geçit, Boğaz" anlamında İla/Ela'dır (bkz. Ela). Luwi'lerin boğaz, geçit durumundaki uzunca körfezler için de bu adı kullandığını biliyoruz; çünkü en az iki tane Akha-İla (Su-Geçidi), Hellen ağzında Akhilleion, böyle körfezler içindedir (biri İzmir Körfezinin içinde, diğeri eski Latmos Körfezinin içinde; bkz. Akhilleion). Mandalya'nın Manda'sı ise, Luwi'lerin kendilerine verdiği addan başka şey değildir: Ma-(wa)nda, Ma-Tapınıcısı; bkz. Amanda, Mada, Mantiana/Matiana. Dolayısiyle Manda-Ela, "Ma Tapınıcısı - Geçidi"dir; Mandalya Körfezinin ulaşım sağladığı iç uçta, sonradan Euromos Zeus tapınağının kurulduğu yerin eskiden bir Ma (Ana Tanrıça) tapkısı yeri olduğunu belirtmiştik (bkz. Euromos).

Mandalya adının t'li, Mandalyat biçimi, belki, yukarıda gördüğümüz Manda-Ela adının sonuna "Hisar, -Hisarı" anlamında Uda ögesi eklenmiş çeşitlemesinden geliyor; böyle idiyse, kasdedilen Uda/Hisar, Melanoudion adı içindeki Ud(a)'nın da işaret ettiği, yukarıda değindiğimiz hisar olabilir.

MELANTHİOS. Bkz. Melet.

MELANTRADA. Roma egemenliği çağında, Perinthos (Marmara Ereğlisi) ile İstanbul arasında ana yol üzerinde bir durak kasabası (Şkrivaniç, s. 144 dn. 30). Tam yerini, adının köken ve anlamını saptayamadım.

MELAS. Eski Hellen dilinde: "Kara, esmer". Fakat, Hellen dilinin aynı anlamdaki Mela, Melaina adlarını taşır görünen kentler, burunlar bakımından doğru olduğu gibi, Hellenleşme döneminde Melas diye anılan akarsuların da adı aslında, hiç değilse bazı örneklerde, Luwi dilinden Mela yâni M(a)-ela, Ma-geçidi (boğazı) idi ve bu ad, dibinde akarsuyun aktığı doğal geçide, boğaza işaret ediyordu. Karş. Meles.

1. Melas. Pamphylia ile Kilikia sınırında bir akarsu. Strabon (14 IV 2) anmıştır. Manavgat çayı olduğu sanılıyor.

2. Melas. Pamphylia bölgesinde bir akarsu. Yukarıdaki mi, bilinmiyor. Bunu simgeleyen akarsu tanrısının kabartması bazı paralarda görülmüştür (Kolf, RE Melas maddesi no. 11).

3. Melas. Dağlık Kilikia'da, Silifke ile Anamur arasında bir dere (Modrze, RE Melas maddesi No. 21).

4. Melas. Sapanca Gölü'nün ayağı; Sakarya'ya dökülür. Pakhymeres'te anılmıştır. Şimdi, Çark Suyu. Adapazarı yakınında, Sakarya üzerinde Iustinianus'un yaptırdığı, günümüze ulaşmış görkemli köprünün (şimdi Beşköprü deniyor) altından, Sakarya ırmağı yatağını değiştirip biraz daha ileriden akmağa başlayınca, bu Melas Deresi geçer olmuştu (Ramsay, s. 230 No. 23, s. 235-236'da No. 33). Köprüye niçin Beşköprü dendiği konusunda bkz. Pontogephyra.

5. Melas. Trakyada, Saros Körfezine (eskiden: Melas Körfezi) akan çay (Herodotos, VI 41, VII 58). Şimdi, Kavak Çayı. Luwi'ler çağında Abra/Ebra diye anıldığı, Ebros/Meriç'in adaşı olduğu anlaşılıyor; bkz. Evreşe.

6. Melas. İstanbul yakınında bir dere. Athyras ile birleşip Büyük Çekmece'ye dökülür. Honaz'lı Niketas anmıştır. Şimdi, Kara Su.

7. Melas. Kayseri kuzey yakınından geçen bir çay. Strabon (12 II 8) anmıştır. Şimdi buna da Kara Su deniyor.

8. Melas. Karadenize dökülen bir dere. Plinius (VI 11) anmıştır.Hangi dere olduğu bilinmiyor.

MELDE (Bayırı). Mysia'daki Miletopolis kentinin kalıntıları alanına yöre halkının verdiği ad (Altan Akat, 1975 Miletopolis hafriyatı, TAD XXVI/1, 1977, s. 5-7'de s. 5). Melde adı, tıpkı Miletopolis adı gibi, Milada adının çarpıtılmış bir biçimidir; bkz. Milada.

MELEFAN. Batman ile Mutki arasında orta yerde, ilçe merkezi Kozluk'un doğu yakınında bulunan bucak merkezi Tuzlagözü'nün eski adı. Kasaba, Garzan Çayı üzerindedir ve adının, bu topografyasıyla ilgisi vardır: Kürtçe Melevan, "Yüzücü" (J. Blau, Sözlük, s. 190).

MELEGÜBÜ/MELENGÜBÜ. Nevşehir'e bağlı ilçe merkezi Derinkuyu kasabasının 1928' den önceki adı (Nevşehir 1973 İl Yıllığı, s. 8). Adın kökeni konusunda bkz. Malakopea.

MELEMEN. Türkiye'nin 1946 yılı yönetim örgütünde, Eskişehir ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Menemen.

Melemenci. Bkz. Melouos.

MELEN (Çayı). İlkçağda Hypios, Kieros (bkz. Hypios, Kieros). Akçakoca batı yakınında Karadeniz'e dökülür. Bugün kullanılan Melen adı, çayın ilkçağdaki üçüncü bir adından bozma olsa gerek. Karş. Melaina, No. 1; Melan.

Melen (Çayı) adının bir çeşitlemesi de Milan idi; bkz. Ali Cevad, s. 806: "Milân. Sâhil-i Bahr-i Siyahta Kastamonu vilâyeti dâhilinde Milan Suyu mansıbında bir kariyedir.

(denize dökülme yerinde bir köydür-Umar)". Gerçekten, Luwi dilinde ve ardılı dillerde "Geçit, boğaz" anlamında ela ile ila birbirinin çeşitlemesi olduğunu göre, "Ma Geçidi, Boğazı"nı M(a)-ela, M(a)-ila'dan her ikisi anlatabilir. Dolayısiyle, bunlara wana takısı eklenmekle, "Mela/Mila Ülkesi" anlamında Melana/Milana adı yahut (wana'nın çeşitlemesi) ina eklenmekle aynı anlamda Melaina adı türetilmiş olur.

Dikkate değer ki, Melen Çayı da, tıpkı İzmir'deki Meles gibi, güzel bir su geçidi, yolu durumundadır: "Denizden itibaren çayda motörlerle bir saatten fazla gidilerek Kozluk Köyüne, hatta Uğurlu Köyü civarına kadar varılabilir. Melen Çayında yapılacak bir motör gezisi, insan hafızasında daima tatlı bir hatıra olarak kalır" (Mithat Özkök, Akçakoca, Akçakoca Turizm Derneği yayını, İstanbul 1955, s. 34).

MELENDİRE. Burdur ilinde, ilçe merkezi Bucak kasabası yakınlarında, ucu kesik burun biçiminde bir sırt uzantısının adı: "Karlık Dağı... Kaplıca Düdeni üstünde Melendire Burnunda birdenbire, keskin dikliklerle nihayet bulur" (Saraçoğlu, s. 267). Melendire biçiminde Türk ağzına uydurulmuş adın Bizans çağındaki öncülü Malandyra, onun da ilkçağdan, Luwi dilinden gelme aslı Malandura olsa gerek: Maland(a)-ura, Büyük Malanda. Ura'nın Luwi dilinde "büyük, yüce" anlamına geldiğini biliyoruz (bkz. Ura); Malanda'yı ise Malandasa adı içinde görmüştük, ama anlamını saptayamamıştık.

MELENDİZ (Dağı, Çayı). Aksaray ile Niğde arasında bir dağ ve oradan çıkıp Ihlara Vâdisi dibinde akan çay. Melendiz adının kökeni konusunda bkz. Malandasa.

MELES. Bu akarsu adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Lâtin yazımındaki ikinci e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanır. Böylece, yukarıda 8 akarsuyun adı olarak görülen Melas'ın da, orada belirttiğimiz gibi, hiç değilse bazı örneklerde, şimdi incelediğimiz Meles adından başkası olmadığı, Luwi dilinden ya da onun ardılı bir Anadolu dilinden geldiği anlaşılır.Akarsu adları Hellen diline göre eril olacağı ve -s ile biteceği için bu adların sonuna -s eklenmiştir; aslı Mela yâni M(a)-Ela, Ma Geçidi olmalıdır (bkz. Ma, Ela).

1. Meles. İlk Smyrna/İzmir kenti yakınlarında bir dere (Strabon, 12 III 27). Homeros, bunun kıyılarında doğmuş imiş. Şimdi Kızılçullu/Şirinyer'den gelen, Kadifekale Tepesinin arkasındaki vâdinin dibinden akarak körfezin güneydoğu ucuna dökülen çaya Meles/Melez denmesi yaygınlaşmış ise de bunun yanlışlığı kesindir. Gerçek Meles, Halkapınar Çayı'dır (Bürchner, RE Smyrna maddesi, 2. dizide c.III A 1, s. 740; G.E.Bean, Aegean Turkey, s. 45-47, ayrıntılı gerekçelerle). Karş. yukarıda Akheles. Gerçekten de Meles/Halkapınar Çayı, Ma'nın kutsal gölcüğüne (bkz. Pramnos) giden bir Akh(a)-ela, su-geçidi idi ve Aristeides İzmir körfezi iç ucundan bu çay boyunca kayıkla Halkapınar Gölcüğüne pek hoş bir gezi yapmıştı. Dolayısiyle, o zamanki şirin dere, denizden, Ma tapkısı yeri olan gölcüğe, "Diana Hamamları"na ("Halkapınar" adının asıl ait olduğu yere, derenin kaynaklarının oluşturduğu gölcüğe) geçiş sağlayan bir boğaz, su geçidi durumundaydı ve böyle olunca M(a)-Ela, Ma-Geçidi diye anılması pek yerinde düşmektedir.

2. Meles. Amastris/Amasra paralarında da bir ırmak-tanrı Meles'in kabartması vardır (Louis Robert, A travers l'Asie Mineure, s. 416-417). Bu Meles, kentle yakın ilişkisi bulunan bir akarsu olmalıdır ve müzenin yanıbaşından geçen dere, lokalizasyon için en akla yakın adaydır.

MELET (Çayı, Suyu). Ordu iline bağlı ilçe merkezi Mesudiye'den geçen çayın adı. Türkler öncesi dönemde Melanthios diye anılıyordu. Bu sözcük, eski Hellen dilinde, bir çiçeğin adıdır (Lâtincesi Nigella Sativa) ve o dilde, Melas (=Kara), Anthos (=Çiçek) ögelerinden türetilmiştir. Ancak, bu dere adının, aslında Melanda gibi Anadolulu bir sözcük iken Hellenleşme, Rumlaşma dönemlerinde çarpıtılıp Melanthios'a çevrildiği de olasıdır.

MELİA. Mykale/Samsun Dağı kuzey yanında, Panionion'a egemen konumda bir hisar (Cook, Greeks in Ionia, s. 34). Melia, eski Hellen dilinde, "Dişbudak" (Ağacı) demektir. Fakat kent adı olarak Melia, gerçekte, Mela, Meluwa, Mila, Miluwa gibi, Luwi dilinden gelme bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olabilir.

Melia hisarının kalıntıları, Panionion kutsal alanının, dolayısiyle Güzel Çamlı (eskiden: Gâvur Çanlı) Köyünün güneybatı yanıbaşındaki, 212 m. yüksekliğe ulaşan Kale Tepe'nin doruğundadır.

MELİSSA. Orta Anadoluda, Phrygia bölgesinde, İÖ 404 yılında Alkibiades'in öldürüldüğü köy. Ramsay (s. 36) Şuhut güney yakınında Balçıkhisar'da bulunduğunu güçlü olasılık sayıyor.

Melissa, eski Hellen dilinde "Balarısı" ve "Bal" anlamlarına gelir.Zaten Ramsay'ın Melissa'yı Balçıkhisar'a lokalize etmesinin dayanaklarından biri budur; Ramsay, Balçıkhisar'ın gerçekte Balcık-Hisarı olması ve Balcık adının da Melissa (=Bal)'dan gelmesi olasılığına işaret ediyor.

Bu Melissa'nın gerçekten Balçıkhisar'da olup olmadığı konusu bir yana, oradaki İÖ 404 dolayları köyünün adı, Hellen dilinin Melissa sözcüğü olamaz, ancak ve ancak Anadolu kökenli, issa ("yerleşim"; buradan: köy, kasaba, kent) ögesinden (bkz. Assa) türetilmiş bir ad olabilir. Melissa bir ana yol üzerinde bulunduğuna göre, adın aslı belki M(a)-el(a)-issa, Ma-geçidi-köyü idi. Karş. Mela, Melas, Meles, Melaina No. 1.

MELİSSOPETRİON. Bizans tarihçilerinin verdiği bilgiye göre Romanos Diogenes, Malazgirt dönüşünde Erzurum, Şebinkarahisar, Tosya yolunu izlerken, Theodosiopolis/Erzurum'dan sonra, tepe üzerinde bir hisar olan Melissopetrion'den geçmişti (Ramsay, s. 295; Honigmann bu yer hakkında açıklama vermiyor).

Melissopetrion adı, bu biçimiyle, Hellen dilinde "Bal kayası yeri" demektir; Melissa (Bal, Balarısı), Petra (Kaya) sözcükleriyle, "-yeri" anlamındaki -ion takısından türetilmiştir.

MELİTENE. Roma ve Bizans çağlarında, şimdiki Eski Malatya/Battalgazi kasabası yerinde bulunan kentin, yâni çağdaş Malatya'nın atasının, yakın çevresine verilen ad. Tarihsel kentin Hitit'ler, Luwi'ler çağında taşıdığı öz Anadolulu ad'a (Asur belgelerinde: Meliddu) Luwi dilinin -sal, -ülkesi anlamında wana/ana takısının eklenmesiyle türetilmiş aslının, Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir.Strabon'da (12 II 1, 6) anılır; Strabon, orada, yönetim örgütü açısından kent durumunda bir yerleşimin kendi çağında bulunmadığını da açıklar. Sonuç olarak, Melitene, gerçekte Malatya kentinin atasının eski adı değildir, yörenin adıdır. Ramsay (s. 226) bunu özellikle vurgular.

Malatya'nın atası olan, Arslantepe Höyüğünde (bugünkü Malatya'nın 7 km. kuzeydoğusunda ve Eski Malatya/Battalgazi'nin güneyinde, Orduzu Köyü bitişiğindedir) bulunan kent, Anadolunun en eski kentlerinden biri idi. Asur ve Urartu kaynaklarında Mildia, Melid, Meliddu biçimlerinde geçen adının aslını ve anlamını kesin kanıtlara dayanarak güvenle saptayabilmiş değiliz. Hitit dili ve yazısının önde gelen uzmanlarından, Çek bilim adamı Bedrich Hrozny, kent adının, "Bal" anlamındaki Hititçe sözcük Melit'ten geldiğini öne sürüyor. Gerçi Arslantepe'deki kent bir Hitit kültürü kenti değil, Luwi kültürü kenti idiyse de; "Bal" anlamını belirten Luwi dili sözcüğü dahi Melit'e yakındı, Mallit biçiminde idi (Laroche, Dictionnaire, s. 66).

Hitit çivi yazılı belgelerinde anılan Maldiia (H. Ertem, CAD s. 90), Arslantepe'deki ilk Malatya kentidir.

MELLİ. Burdur ili Bucak ilçesine bağlı bucak merkezi bir kasaba; şimdi Kocaaliler edildi.

İlkçağdaki adının Milyas olduğu biliniyor (Burdur 1973 İl Yıllığı, s. 110). Bkz. Milyas.

MELOE. Hierokles'in yapıtında ve Piskoposlar listelerinde anılan, İsauria yöresinin bir hisar kentçiği. Toroslardaki önemli bir geçit üzerindeydi (Ramsay, s. 393 No. 10). Ramsay, keza Honigmann (s. 58) bu hisarı, Karaman'ı Ermenek'e bağlayan kestirme yol üzerinde, Bucakkışla kuzey bitişiğinde şimdiki Melis Tepe'ye lokalize ediyor. Yol oradan geçip Bucakkışla'da Göksu'yu aşar. Adın aslı, görünüşe bakılırsa, Meluwa idi ve hisarın, bir geçitlikte bulunduğunu anlatıyordu: M(a)-el(a)-uwa, Ma-geçit-liği. Zaten, Meloe adının sonunda, Lâtin yazımındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H harfiyle karşılanır.

MELOUOS. Kedrenos'un yapıtında anılan, yine Torosların bir geçit kalesi. Ramsay, bunu, yukarıda ele aldığımız Meloe'ye eşitliyor. Honigmann (s. 58) bu görüşü kabul etmiyor ve Melouos'un çok daha doğuda aranması gerektiğini savunuyor. Ona göre Melouos Kalesi, Ermenilerin Molevon Manastırının bulunduğu hisardır, Ermenilerce Molevon Geçidi diye anılan yerdedir ve burası da güçlü olasılıkla Korkoun (Körkün Su) Vâdisinde, Melemenci Han yanındadır. Körkün Su'ya da şimdi Göksu deniyor (Saros/Seyhan'ın Sarız ilçesinden gelen başlangıç kolu).

Melouos adının öz biçimi de, Meloe'in öz biçiminin aynı olsa gerektir.

Rum ağzında Melouos, Ermeni ağzında Molevon, Türk ağzında Melemenci (keza, Menemenci; bkz. aşağıda Menemen, No. 3) adlarının kökeni olmuş tarihsel adın, yöredeki, Mela denen önemli bir geçitle (bkz. Melen çayı, Melaina, Meles, Menemen) bağlantılı olduğunu ortaya koymakta ve hatta bu adların işaret ettiği hisarın güvenilir lokalizasyonunu yapmakta, Adana 1973 İl Yıllığı bize dayanak sağlıyor. Ali Cevad'dan, "Menemenci, Karaisalı ilçesinin dört bucak merkezinden biri idi" yolunda bilgi edinince, Yıllık'tan, Karaisalı ilçesine bağlı kasabaların, köylerin listesini inceliyoruz ve s. 98'de, şimdi merkez bucağına bağlı olan Karakılıç Köyünün (bazı yeni haritalarda Karaardıç olarak gösteriliyor) eski adının Milvan Kale olduğunu öğreniyoruz. Köyün adı, s. 95'deki ilçe haritasında ise Milan Kale olarak gösterilmiştir ve bu hisar köyünün çok önemli bir vâdi geçidi (dibinde Çakıt Su'yun aktığı, demiryolunun da izlediği geçit) doğu yanıbaşında, Karaisalı kasabasının yol üzerinden 10 km. kadar kuzeybatısında olduğu haritada görülmektedir. Honigmann'ın Fines Orientales haritasında, duraksamasını belirtmek üzere yanına soru işareti koyarak gösterdiği Melouos'un yeri, tam Milan Kale/Milvan Kale'nin yeridir.

Luwi dilinde ve ardılı dillerde Milana (Milawana), Melana (Melawana), Melaina'nın birbirine göre birer çeşitleme olduğunu ve tümünün bir geçit ülkesine, Mela/Mila ülkesine işaret ettiğini, Melen çayı adını incelerken, belirtmiştik. Milan/Milvan adı, Milana/Milawana biçimini; Melouos, Molevon, Melemen, Menemenci ise Melana/Melawana biçimini yansıtıyor ve yaşatıyor.

MEMNON. Troia destanından tanıdığımız bu ad (bkz. Agamennon), Strabon'da (13 I 11), kuzey Mysia bölgesinde Karabiga (Priapos kentinin yeri; ortaçağda Pegai/Biga) dolaylarında bir ilkçağ kasabasının adı olarak karşımıza çıkıyor. Bu kasabanın yanıbaşındaki tümülüs, destan kişisi Memnon'un mezarı diye biliniyormuş. Böylece, Memnon adının Anadolu kökenli olduğu doğrulanıyor. Adın öz biçimi konusunu daha önce tartışmıştık (Agamemnon adını incelerken).

Men. Bkz. Manes.

MENARİYE. Antalya ili. Akseki ilçesi merkez bucağına bağlı Dutluca Köyünün eski adı (Özkaynak, s. 94). Kökenini, anlamını saptayamadım.

MENDE. Uşak ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Kasbelen.

Anadolulu adlardaki Mende bölümü, bazan, Hellen dilinin Pente (=Beş) sözcüğünden gelir. Örneğin. Küçük Menderes Vâdisindeki bir köyün adı olan Mendegüme, Pente Kome'den ("Beş Köy" demektir) gelmiştir (R. Meriç, KMHTC, s. 58). Ancak, Luwi dilinde ve ardılı dillerde "Ma'lı, Ma Tapınıcısı"(halk) anlamında bir Manda sözcüğünün varlığını, hatta bunun Amanda, Amada, Mada çeşitlemelerinin bulunduğunu gördük. Mende bölümü ve tek başına Mende adı, bazı örneklerde, bu Anadolulu kökenden gelmiş olabilir. Özellikle, tek başına Mende sözcüğünden oluşan bir adın, "Beş" anlamındaki Pente'den bozma olması beklenemez.

MENDEGÜME. Bkz. Mende.

MENDEHORA. 20. yüzyılın başında, ilçe merkezi Kula kasabasının iki bucağından biri (diğeri, şimdiki ilçe merkezi Selendi); bkz. Manisa 1973 İl Yıllığı, s. 48. Adın aslı, belli ki, Rumca Pente Khora (=Beş Mülk, Beş Arazi) idi.

MENDELİAT. Bkz. Melanoudion.

MENDERES. Bkz. Maiandros.

MENDİ. Trabzon ili merkez ilçesi Çağlayan bucağına bağlı köy. Şimdi, Kozluca. Adının kökeni konusunda bkz. Mende.

MENDOS (Dağı). Muğla ilinde, ilçe merkezi Fethiye'nin doğu yanındadır. Yeni uydurulan resmî adı, Arı Dağı'dır. Mendos, Mundos adlarının aynı kökenden geldiği kanısındayım: Mawanda/Manda, "Ma Tapınıcısı"(halk). Bkz. Mandama.

MENDURE. Balıkesir ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Balıklı. Öz biçimini güvenle saptayamadım; Mındıras/Monduras'ın öz biçimi ile aynı olsa gerek. Bkz. Mındıras.

MENEMEN. Bu adın kökenini, anlamını aşağıda inceliyorum.

1. Menemen. İzmir iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının öz biçiminin yalnızca Ma olduğunu gördüğümüz Ermos/Hermos (şimdi, Gediz) Irmağının ağzı yakınındadır ve ilçe arazisinin önemli bir bölümü, bu ırmağın dolgusuyla oluşmuştur. Ortaçağ haritalarında, Menemen, deniz kıyısına yakın görünür. Adının içindeki Ma bölümü, Ma Irmağından (Hellen ağzında: Ermos) gelen Mawana/Maionia bölgesinin (bkz. Maionia) batı ucundadır. Batı Anadoluda Türk ağzı, eski kültürlerden gelme adların kalın ünlülerini inceltmeğe olağanüstü düşkündür ve örneğin Artaki'ye Erdek, Kalanda'yı Gelenbe/Gelembe, Maionia'yı Menye etmiştir. Bütün bunlara bakarak, Menemen adının öz biçiminin dahi Luwi dilinden geldiğini ve Ma (Irmağı) ile bağlantılı olduğunu anlıyorum. Adın öz biçimi, güçlü olasılıkla, Melamana idi: Mela-(u)ma-(wa)na, "Ma Boğazı-Halkının-ülkesi". Bkz. Melaina, uma, wana.

Gerçekten, Menemen, Ege Denizinden İzmir Körfezi iç bölümüne geçmeyi sağlayan boğazın güneydoğu ucunda ve -az önce belirttiğim üzere- *deniz kıyısında* idi. Sözü geçen boğaz'a, Ma Irmağı (Ermos/Hermos; şimdiki adıyla, Gediz Irmağı; bkz. Ermos) tam onun kuzey ucunda doğu yanda Ege Denizine aktığı için, Mela yâni M(a)-Ela, Ma-Boğazı dendiğini, tam orada batı yanda gördüğümüz Melaina adı dolayısiyle (bkz. Melaina, No. 1) saptamış bulunuyoruz. Bu boğazın güneydoğu yanındaki yöreye Melamana, "Mela (=Ma Boğazı) Halkının Ülkesi" adının verilmesi pek yerinde ve tutarlıdır.

Sonuç olarak, o yöre adının öz biçiminde Luwi dilinden Melamana iken Türk ağzında Melemen/Menemen edildiği kanısındayım. Bu konuda ek kanıt için bkz. Melouos.

Menemen'in adının, Türkler öncesi dönemde de böyle ince ünlülerle söylendiğini iddia edip, bunun kanıtı olarak Bizanslı tarihçi Doukas'ın, Çelebi Sultan Mehmet dönemiyle ilgili, 1420 dolaylarında geçmiş bazı olayları anlatırken kasabadan Menomenos diye söz ettiğini öne sürmek, yanlış olur. Son dönem Bizans tarihçileri yapıtlarını verirken, Anadoluda pek çok yer, en azından bir iki yüzyıldan beri (Menemen dolayları, 1420'de, bir yüzyılı aşkın zamandan beri) Türklerin elindeydi, Türkçe adlar almışlardı yahut adları Türk ağzına uydurulmuştu; Bizanslılar dahi artık bu yerleri, yeni adlarıyla anmaktaydılar. Dolayısiyle, Doukas'ın, ilkçağda ve ortaçağda adı hiçbir tarih kitabında vb. belgede anılmayan, Piskoposluk merkezi dahi olmayan, ünsüz Menemen'i, adının kendisi tarafından öğrenilen biçimiyle ve biraz Rum ağzına uydurarak anması pek olağandır.

2. Menemen. İçel iline bağlı bucak merkezi Kilindere/Aydıncık kasabasının yanıbaşında bir köy. Bunun da adı Melamana idi ve bu örnekte Mela, oradan geçen Mela Çayına (Melas; bkz. Melas, No. 3) işaret ediyordu sanırım.

3. Menemenci. "Adana vilâyetinin Karaisalı kazasının hâvi olduğu dört nâhiyenin birisidir" (Ali Cevad, s. 782). Yakın zamana kadar Milvan Kale/Milan Kale denen, şimdiki Karakılıç/Karaardıç Köyü olsa gerek; bkz. Melouos. Bunun adının da Mela sözcüğünden geldiğini görmüştük.

4. Melemen. Bkz. Melemen.

MENGAR (Tepe). İlkçağ Lykia'sı olan bölgemizin ortasında, Kalkan'ın 20 km. kuzeydoğusunda, Yedikuyular Yaylâsı güney bitişiğindedir (Codex Kultur-Atlas, Harita no. 36/29). Mengar adının Menge, Mengen, Mengene (Dağı) adlarıyla köken ilişkisi bulunduğu ve öz biçiminin Ma-(A)nka-(u)ra, "Yüce Ana Tanrıça Anka" olduğu kanısındayım. Bkz. Ma, Ankara.

MENGE. Adana ili Feke ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Koçyazı. Menge adının aslı Manka yâni Ma-(A)nka, "Ana Tanrıça Anka" olduğu kanısındayım. Bkz. Ma, Ankara, Mengar, Mengene.

MENGENE (Dağı). Adın aslının Mankana yâni Ma-(A)nka-(wa)na, "Ana Tanrıça Anka Ülkesi" olduğu kanısındayım. Bkz. Ma, Ankara, Mengar, Menge, Gangra.

1. Mengene Dağı. Muğla ilinde, Fethiye ilçesinde, ilkçağ Pinara kenti kalıntıları alanının kuzeybatı yanıbaşındaki dağ (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/29).

2. Mengene Dağı. Van ilinde, Başkale kasabasının kuzeydoğu yakınında, 3610 m.

MENKEZ. Adana ili Karaisalı ilçesi Karsantı bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Köprücük. Menkez adının aslı Mankassa olabilir: Ma-(A)nka-(a)ssa, "Ana Tanrıça Anka Köyü". Bkz. Ma, Ankara, Assa. Karş. Arpasa'dan Arpaz, Pedasa'dan Bitez.

MENOS KOME. Men Karou denen tanrı Men çeşitlemesine adanmış tapkı yerinin bulunduğu bir ılıca köyü. Karoura ile Attoudda arasında, şimdiki ilçe merkezi Sarayköy'ün batı yakınında idi (Ramsay, s. 146 başı ve s. 148 No. 31). Menos Kome, Hellen dilinde, "Men Köyü" anlamındadır.

MENTEŞ/MENTEŞE. Karia yöresinde ilk Türk beyliğini kuran kişinin adı, ya da san'ı. P. Wittek (Menteşe Beyliği, s. 27-29) bunun kişi adı olduğunu, örneğin Hacı Bektaş Velî'nin kardeşinin bu adı taşıdığını, ancak sözcüğün gerçekte bir kabîle adı olabileceğini belirtmektedir. Kesin olan, bu adın öz Anadolulu olmayıp İran üzerinden Anadoluya göçen Türkmenlerce getirildiğidir. 1946 yılı Türkiye yönetim örgütünde Afyon, Denizli, İçel, Kastamonu, Muğla, Seyhan (şimdi Adana) illerinde 8 tane Menteş köyü ya da mahallesi; Bursa, Denizli, Giresun, Isparta, Kastamonu, Kayseri, Manisa, Sivas, Yozgat illerinde 11

tane Menteşe köyü ya da mahallesi bulunuyordu, ayrıca çeşitli yerlerde Menteşeçayırı, Menteşeler, Menteşeli, Menteşkariyesi, Menteşpîri adları görülüyordu. Kaşgarlı'nın Divan-ı Lûgat-it Türk'ünde menğdeş'in "Kıl yolan" (keza "Koyun kırkan"?) anlamında olduğu söyleniyor; sözcük belki buradan gelmedir.

MENYAN (Dağı). Dağlık Kilikia'da, ilçe merkezi Mut'un batı-güneybatı ilerisinde, Göksu'nun sağ (güney) kıyısındadır. Bkz. Gezende. Menyan adının öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Fakat bu yöredeki Keben Köyünde bir kaya yüzeyine işlenmiş, Göksu Vâdisine tepeden bakan Ma kabartmasını (Umar, THİT 2. bsl., cI/1, Resim 19) anımsayınca, bu adın dahi Mawana gibi bir Luwi dili adından bozma olabileceğini düşünmekteyim.

MENYE. Bkz. Maionia.

MERCUMUT. Elâzığ ili Sivrice ilçesine bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Gözeli. Kuzeyde bucak merkezi Hankendi'de ana yola çıkan (Malatya-Elazığ yoluna çıkan), doğuda ise (Hazar Gölü kıyısındaki) ilçe merkezi Sivrice'ye bağlanan bir ikincil yolun izlediği vâdi içindedir. dolayısiyle, adındaki mut bölümü, Luwi dilinde "Vâdi" anlamına gelen Mut olabilir. Bu, herhalde, Ermenicede "Karanlık" anlamındaki Mut değildir; ama yine de, ad, öz biçiminde, Ermenicenin -ud (Türkçedeki -lı takısının karşılığıdır) takısıyla biten bir sözcüğü olabilir. Baştaki Mercu bölümünün kökenini tahmin etmek çok zordur. Bu, Kürtçe "Çayır, otlak" anlamındaki Merg olabilir; Ermenice "Yakın" anlamındaki Merdz olabilir; Farsçada "Yer" (Alan), "Hendek vb. ile çevrilerek belirlenmiş alan", ayrıca "Serhad, sınır" anlamlarındaki Merc/Merz/Merzu olabilir.

MERDİNİK. Bkz. Göle. Adın kökenini, anlamını saptayamadım.

MERGNİA. Pisidia bölgesinde, tam yeri bilinmeyen bir ilkçağ köyünün adı (Ramsay, s. 461). Öz biçimini, kökenini ve anlamını saptayamadım. Karş. Margana, Margiana ve özellikle (Pisidia'daki) Margion.

MERGÜZE. Kastamonu ili Araç ilçesine bağlı bucak merkezi İhsangazi'nin eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

MERİANA. Dağlık Kilikia'da, Ermenek'in kuzey-kuzeydoğu yakınlarında bir ilkçağ köyü. Tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 379). Adının sonunda, Luwi dilinin ve ardılı Anadolu dillerinin wana/ana takısı seçilebiliyor; ancak adın tümünün öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

MERİSOS. Suidas'ın yapıtında anılan, Trakya'daki bir tepe. Plinius'ta (IV 50) Trakya tepelerinden biri olarak adı geçen Meritus ile aynı olmalıdır. Tomaschek, 1874'de yayınlanan bir inceleme yazısında bu tepeyi Meriç'in ağzında, Ainos/Enez bitişiğinde 400 m. yüksekliğindeki Çatal Tepe'ye lokalize etmiştir (Oberhummer, RE Merisos maddesi). Bu tepenin adının, sözü edilen lokalizasyona göre kendisinin yanıbaşında denize dökülen ırmağın adlarından biri olan Maritza/Meriç adıyla (ilkçağda daha yaygın olan adı: Ebros/Hebros) benzerliği dikkate değer. Merisos'un Lâtin harfleriyle yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta ile karşılanır; demek ki adın daha doğru biçimi Marisos'tur (aslı Marisa olmalı). Bir diğer Marsa? Bkz. Marsanda.

MERMİD. Bkz. Marmit.

Mermnadai. Lydia'da Kroisos'la biten kral soyunun Hellen'lerce kullanılan adı. Bu biçimiyle, Hellen dilinde "Şâhin Oğulları" demektir. Oysa, Sardis halkının bölündüğü boylardan biri, Mermnas boyu diye (dikkat edelim, Mermnos boyu diye değil!) anılıyordu ki, Zgusta'nın da (s. 379) gördüğü üzere, bu ad Mermnadai adıyla bağlantılıdır; oysa Lydia'nın yerli halkından bir boyun, Hellen dilinden ad taşıması beklenemez. Hellen'lerin kendi

ağızlarına uydurarak ve bir de sonuna -s ekleyerek Mermnas ettikleri adın aslı kanımca Marumna yâni Ma-(u)r(a)-umna, "Yüce Ma halkı" olmalıdır. Bkz. Ma, ura, umna.

MERNOUPHYTA. Akhisar yakınlarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için yörede varlığı öğrenilen ancak tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 379). Adının kökeni, anlamı bilinmiyor. Karş. Azaphyta.

MEROS. Bkz. Meiros.

MERSENET. Menderes ağzındaki eski Latmos körfezinin doğu yarımını oluşturan şimdiki Bafa Gölünün güney yakınında bir köy. Yeni uydurulan adı, Pınarcık. Muğla ili Milâs ilçesi Selimiye bucağına bağlıdır. Mersenet adının Marsanda gibi (bkz. Marsanda) bir addan bozma olduğu, yâni öz biçiminde Ma-(a)rsa, Ma'nın-akarsuyu ögesini içerdiği pek güçlü olasılıktır, çünkü köyün yeni adı Pınarcık, orada bir pınarın varlığını anlatıyor.

MERTEKYANI (Tepe). Bkz. Mordoğan.

MERYA. Artvin ili Şavşat ilçesine bağlı bucak merkezi Veliköy kasabasının eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım. Maria?

MERZİFON. Amasya iline bağlı ilçe merkezi kasaba. İlkçağda Phazemon (bkz. Phazemon); ortaçağda Marsivan/Marsovan. Marsivan/Marsovan'ın kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım. Marsawana, yâni Ma-(a)rsa-wana, "Ma'nın akarsuyu ülkesi"? Bkz. Marsanda, wana.

MERZUMEN DERE. Bkz. Cingife, Marsyas No. 4.

MESAMPELA. Anna Komnena'nın (II 75) söz ettiği, Pelekanon yakınlarında, dolayısiyle Gebze'den uzak olmayan bir köy. Adı Rumcadır, Türkçeye "Bağarası"diye çevrilebilir (Mesos, Ampelos sözcüklerinden).

MESANAKTA. Diğer adı, Dipotamon. Bolvadin ile Akşehir arasında, 11. yüzyılda imparatora ait mülklerden biri. Anna Komnena (II 329) anmıştır. Adı Mesanakta, Hellen dilinden gelmiş gibi görünürse de, değildir; öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

MESAULİON. Bizans çağında, Selçuk ile İzmir arasında yol üzerinde bir köyün adı (Ramsay, s. 118 No. 20). Rumcadır; "Ortabahçe Yeri" anlamındadır. "Yapının ortasında ya da yapılar arasında bulunan bahçedeki" anlamında Mesaulos sözcüğü ile, "-yeri" demek olan -ion takısından türetilmiştir.

MESENİA. Bkz. Drizipara.

MESET. Kastamonu ili İnebolu ilçesine bağlı bucak merkezi Doğanyurt'un eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

MESEVLE. Muğla ili Yatağan ilçesine bağlı bucak merkezi Kavaklıdere kasabasının 4 km. kuzeybatısındaki Çayboyu köyünün eski adı. Aslı Rumca Mesaulion olmalıdır; diğer bir Mesaulion'dan yukarıda söz etmiştik.

MESOGİS/MESSOGİS. Aydın Dağlarının, Anadolulu, Hellen dilinde anlam taşımıyan adının aslının Hellen ağzında büründüğü biçim (Strabon, 13 IV 12). Menderes'e kuzeyden paralel olarak uzanan dağ dizisi, Aydın dolaylarında, güneybatıya bükülüp Söke'ye doğru yönelir. Söke yakınında Paktyes Dağı/Karyağdı Tepesi bu dizinin ucu sayılır (bkz. Paktyes Dağı).

Mesogis/Messogis adının öz biçimini ve anlamını saptayamadım; öz biçim belki Massuwaka gibi birşeydi: Ma-(A)ssuwa-ka, Ana Tanrıçanın-kentlik (kentleri bol)-yeri. Bkz. Ma, Assuwa, -ka; karş. Masikytos.

MESOPA/METOPA. Apolyont Gölü yanında bir hisarın adı (Ramsay, s. 177 No. 25). Mesopa biçiminin Hellen dilinde anlamı yoktur. Metopa biçimi ise, o'su omega ile

yazıldığında, Hellen dilinde, "ön cephe, yüz" anlamına gelebilir. Anlaşılıyor ki bu da Rum ağzına uydurulmuş yerli bir addır. Öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. Yalnız, sondaki pa'nın "su" demek olduğunu bildiğimizden (bkz. Pa), o bölümün bu ad içinde, göl'e (Apolyont Gölüne) işaret ettiğini anlayabiliyoruz.

MESOROME. Roma'lıların Polemon'a bıraktığı Pontos bölümünde (Pontus Polemoniacus), Sivas ile Suşehri arasında bir kasaba. Peutinger Tablosunda gösterilmiş ve Ptolemaios'ta (5 VI 9) anılmıştır. Adı Hellen dilinden gelmiş görünürse de, değildir; başka dilden gelme bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

MESOTİMOLOS. Lydia bölgesinde, tam yeri saptanamayan Piskoposluk merkezi bir kentin adının Rum ağzına uydurulmuş biçimi (Ramsay, s. 137 No. 28). Bu ad, Rumcada "Timolos/Tmolos (Dağının) Ortasında" anlamına gelebilir ise de, Ramsay'in çok haklı olarak belirttiği üzere, "böyle Rumcalaştırılmış isimlere kat'iyen itimat câiz değildir". Mysotimolos olarak da kullanılan bu adın öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz.

MESSABA/METABA. Byzantion'lu Stephanos'un bir Karia kenti diye andığı Messaba'nın, Piskoposlar listelerinde gördüğümüz Metaba ile aynı olduğu sanılıyor. Kentin tam yeri bilinmediği gibi, adının öz biçimi ve anlamı da saptanamamıştır.

Messana. Hellen dilinde anlamı olmayan bu adın, Luwi/Pelasgos dilinden geldiğini ve sonunda wana/ana takısının bulunduğunu görebiliyoruz, ancak adın tüm olarak anlamını bilmiyoruz. Bu ad, iki yerde karşımıza çıkıyor:
1. Messana, Sicilyada bir ilkçağ kenti (Herodotos, VII 164), şimdiki Messina.
2. Messana/Messene, Poloponnesos güneybatısında çok eski bir kent (Odysseia, XXI 15).

MESSOGİS. Bkz. Mesogis.

Mesta. Trakya'da bir ırmak; Hellen'lerce kullanılan adı Nestos (Herodotos, VII 109). Türklerce hem Mesta diye, hem de Karasu diye anılır. Adı, gerek Mesta biçiminde (aslı Ma-Asta), gerek Nestos biçiminde (aslı Na-Asta), "Ana Tanrıça Ma/Na'nın ırmağı" demektir. Bkz. Ama, Na (sözcüğü), Asta (sözcüğü).

Mesthles. İliada'da (II 864-866) anılan Lydia'lı bir destan kişisi. Troia'lıların yanında savaşa katılmıştır, Gygaie Gölü (Marmara Gölü) Tanrıçasının oğludur. Adının Hellen harfleriyle yazımında son ünlü, epsilon (E) değil, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta'dır (H). Aslı belki Mestala, Mesta-cık idi; karş. akarsu adı Mesta. Mesthles, gerçekte, Marmara Gölü yöresindeki bir derenin yerli dilden (Luwi dilinden ya da bunun İÖ 1. binyıldaki ardılı Lydia dilinden) gelme adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olsa gerek; Hellen dilinde anlamı yoktur.

MESULİ. Bkz. Talme.

MESYLA. Peutinger Tablosuna göre, Yozgat batı yakınındaki Tavium kentinden, Tokat doğu yakınındaki Pontos Komana'sı kentine giden yol üzerinde bir köy ya da kasaba. Tam yeri tartışmalıdır (Ruge, RE Mesyla maddesi). Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

MEŞKİNAN. Mardin ilinde, ilçe merkezi Kızıltepe batısında bucak merkezi Kocatepe kasabasının eski adı. Kürtçe kökenli olsa gerek; anlamını saptayamadım.

METABA. Bkz. Messaba.

METEİTA. Ptolemaios'un yapıtında anılan, Peutinger Tablosunda gösterilen bir Fırat kıyısı kentçiği (Ramsay, s. 73). Adının kökenini ve anlamını saptayamadım.

METELLOPOLİS. İlkçağda, yerli dilden gelme adı Motella biçiminde Hellen ağzına uydurulan kentin, Bizans çağındaki adı. Bu ad, Türk ağzında Medele oldu. Söz konusu tarihsel kentin ardılı Medele Köyü, güneybatı Phrygia'da, Menderes'in kuzey kıyısında, Dionysopolis (günümüzdeki ardılı: Çal ilçesine bağlı Ortaköy) karşısındadır (Ramsay, s. 146

No. 15). Şimdi, Bekilli bucağına bağlı Yeşiloba Köyü.

Tarihsel adın Motella biçiminde, Luwi dilinin "Geçit, Boğaz" anlamındaki Ela'sını açıkça görüyoruz (bkz. Ela). Mot(a), Med(a) bölümlerinin aslı da, tıpkı Methymna'nın Meth(a) bölümünün aslı gibi, Mada, "Ma Tapınıcısı" olsa gerektir. Bkz. Amanda, Manda, Mada, Mantiana/Matiana, Methymna. Sonuç olarak, Mad(a)-Ela, "Ma tapınıcısı geçidi/boğazı" anlamında idi sanırım (karş. Mandalya). Tarihsel kentin ardılı Yeşilova Köyü ile Ortaköy arasında, Menderes'in kollarından biri, derince bir doğal vâdi içinde, akar. Kasdedilen geçit/boğaz, bu vâdi olmalıdır.

METEORON. Georgios Akropolitas'ın andığı bir Lydia kasabası. Belki Akhisar kuzeyinde, Attaleia/Selçikler yakınında idi (Ramsay, s. 140).

Meteoron adı, Hellen dilinde, "yüksek yerde olan" demektir. Fakat bu ad, daha eskiden Meter (Ana, Ana Tanrıça) ve Oros (Dağ) bölümlerinden türetilmiş, Ana Tanrıça Dağı anlamında iken, hristiyanlık döneminde böyle Meteoron'a çevrilmiş olmalıdır. Gerçekten, o yakınlarda, doruğunda Meter Aspordene (Aspordene'li Ana) tapınağının yâni şimdi Mamurt (=Nemrut) kalesi denen kalıntılar alanının bulunduğu tepeye, Hellenistik çağda, Aspordenon Oros deniyordu.

METHASA. Marmaris Körfezi girişi batı yanında bulunan ilkçağ kenti Amos dolaylarında saptanan bir yazıtta adı geçtiği için o yörede varlığı anlaşılan bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 381). Lâtin yazımındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Adın aslı Madasa, yâni Mada-(a)ssa, "Ma tapınıcısı halk-kenti" olmalıdır. Bkz. Mada, assa.

Methymna. Lesbos/Midilli Adasının önemli kentlerinden biri (Thoukydides, III 2 vs.; Xenophon, Hellenika, 1 II 12 vs.). Adının Lâtin harfleriyle yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Bu adın aslı, Luwi/Pelasgos dilinde Mad(a)-umna, yâni "Ma tapınıcısı-halk"tır. Bkz. Mada, umna.

METOPA. Bkz. Mesopa.

METROPOLİS. Hellen dilinde Meter (Ana) ve Polis (Kent) sözcüklerinden: a."Ana kent", yâni bir bölgenin en önemli kenti, ya da, yavru kent kuran göçmenlerin geldiği kent; b. "Ana (Tanrıçanın) Kenti".

1. İonia'daki Metropolis (Strabon, 14 I 2, 15). Kalıntılar alanı Torbalı yakınındadır.

2. Phrygia'da, Dinar ile Şuhut arasındaki Çöl Ovasında, bucak merkezi Haydarlı yakınlarında, Dinar ilçesi Hocalar bucağına bağlı Tatarlı Köyünde bulunan höyükte (Tatarlı Höyüğünde) kalıntıları gizli ilkçağ kenti (Strabon, 14 II 29; Ramsay, s. 154 No. 63).

3. Phrygia'da, Afyon kuzey yakınlarındaki, İhsaniye ilçesi merkez bucağına bağlı Ayazin Köyünde bulunduğu sanılan bir diğer ilkçağ kenti (Ramsay, s. 150 No. 49).

4. Pisidia'da, para basmış bir kent; yeri bilinmiyor (Ramsay, s. 461 sonu).

5. Lapseki dolaylarında bir kent. Tam yeri bilinmiyor. İÖ 5. yüzyılda, Atina önderliğindeki Delos Birliğine gider katkısı ödeyen kentleri listeleyen yazıtlarda anılmaktadır (W. Ruge, RE Troas maddesi, s. 559).

MEVREK. Görünüşe bakılırsa bu ad ile Devrek Çayı, Devrekâni Çayı, Devres Çayı vb. adlar arasında bölümsel köken ortaklığı vardır. Mevrek adında da evr bölümü, Ebros/Hebros, Evrendi, Evreşe gibi pek çok diğer adın içinde olduğu üzere, "bol su, gür su" anlamındaki Abra/Ebra'dan gelmedir (bkz. Abra). Sondaki -ek, İran dillerinin küçültme takısıdır (Ermenicede -ag, -ig; Kürtçede -ik). baştaki M-, "Gürsu-cuk" anlamında Evrek'in başına eklenmiş, ama bu eklenme yerinde iki ünlü ses yanyana geldiği için senkop ilkesi

gereğince kendi ünlü sesini yitirmiş bir sözcüktür; aslı Ma mı idi (bkz. Ma), Mu yahut başka bir şey mi idi, güvenle saptayamıyoruz.

F. Kırzıoğlu, aşağıda göreceğimiz Mevrek'lerden üçüncüsünün, Bizans imparatoru Maurikios'un 590'larda kurdurduğu Maurikiopolis kenti olduğunu, bu kent adının kısaca Maurike diye de söylendiğini, Mevrek adının bundan bozma olduğunu savunuyor (VII. TTKong., c. I s. 183). Bu görüşün doğruluğundan kuşkuluyum. Çünkü o Mevrek, bizzat Kırzıoğlu'nun da belirttiği üzere, önemlice bir akarsu üzerindedir; üstelik başka Mevrek'ler de saptıyoruz ve bunların Maurikiopolis gibi bir adla bağlantılandırılabileceği hakkında hiçbir belirti görmüyoruz.

Karşılaştığımız Mevrek'ler şunlardır:

1. Mevrek. Samsun'un 20 km. kadar batısında köy; Samsun ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlıdır. Görtün Irmağına karışan derelerden birinin kıyısındadır. Adı şimdi Çamlıyazı edildi.

2. Mevrek. Zonguldak ilinde, ilçe merkezi Ereğli güney yakınında bir köy. Orada gür bir pınar ya da dere bulunup bulunmadığını saptayamadım.

3. Mevrek. Kars ilinde, Kars doğu ilerisindeki bucak merkezi Başgedikler'in 7 km. doğusunda, Arpa Çayı'na sağdan karışan Başgedikler Suyu üzerinde iki ayrı mahalleli köy. Adı, 1960'larda Bekler edildi.

MEYRE. İlkçağ kenti İsaura'nın ardılı olan (Konya iline bağlı ilçe merkezi) Bozkır kasabasının 12 km. kadar kuzeybatısında, Bozkır-Seydişehir yolu üzerinde bir köy. Adı şimdi Harmanpınar edildi. Bozkır hükûmet konağı önündeki iki aslan heykeli burada bulunmuştur.

Meyre adının öz biçimini güvenle saptayamıyoruz. Luwi dilinde Maura yâni Ma-ura, Yüce Ma'dan bozma olabileceği gibi, Ermenice Mayr (=Ana, Meryem Ana)'dan gelme de olabilir.

MEYYAFARİKIYN. Keza Meyyafarikîyn, Miyafarikîn vb. Diyarbakır iline bağlı ilçe merkezi Silvan'ın tarihsel adlarından birinin Araplarca kullanılan biçimleri. Bkz. Martyropolis. Meyyafarikıyn vb. adlar, "Farkin Suyu"nun Süryanîce adının Arap ağzına uydurulmuş biçimleridir.

MEZEA. Dorylaeion/Eskişehir yanında bir köy (Ramsay, s. 156 No. 80). Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

MINDIRAS/MONDURAS (Tepe). Konya'dadır. Yeni uydurulan güzel adı, Ak Ot Tepesi'dir. Pek uzak olmayan bir yörede Adras Dağı'nı gördüğümüz için (bkz. Adras Dağı), bu tepenin de aslında Madras/Modras ve sonra, araya bir de n sokuşturularak, Mandras/Mondras biçimlerinde Rum ağzına uydurulmuş adının Türk ağzında Mındıras/Monduras edildiğini, aslının Madra yâni Ma-(A)dra, Ma'nın Erkeği adına dayandığını anlayabiliriz. Bkz. Ma, Adra, Madra, Modra, Maiandros.

MİCDAL. Bkz. Magalathon.

MİCİNGER (Çayı). Van Gölüne dökülen, kıyısında ünlü Hoşap Kalesi'nin bulunduğu Hoşap/Güzelsu Çayının eski adlarından biri. Daha doğru biçimi, kaleyle bağlantı dolayısiyle, Micingerd Çayı olmalıdır; karş. aşağıda Micingerd.

MİCİNGERD. Erzurum ile Kars arasında, 12. yüzyıl olayları dolayısiyle adı çok anılmış bir kale (O. Turan, DATDT, s. 20, 35, 39). Adı Ermenicedir: Miçin (Orta), Kert (Hisar). Bkz. Kert.

MİDAEİON. Phrygia kenti (Strabon, 12 VIII 12). Eskişehir ili merkez ilçesine bağlı Ka-

rahöyük Köyüne adını veren, oradaki höyükte kalıntıları gizlidir. Köy, Eskişehir'den Porsuk Irmağı boyunca doğuya, bucak merkezi Alpu'ya giden yol üzerindedir. Midaeion adı, Hellen dilinde, "Midas Yeri" anlamına gelir; kentin Anadolulu gerçek adını bilmiyoruz.

MİDAPEDİON. Bergama yakınlarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede olduğu anlaşılan, ancak tam yeri saptanamayan bir ova (Zgusta, s. 382). Adının Pedion bölümü Hellen dilinde "Ova" anlamındadır. Baştaki Mida(s?) hangi dildendi, anlamı neydi, bilmiyoruz.

Midas. Birçok Hellen mythos'unda anılan Phrygia kralı ya da kralları. Herodotos (I 14), Phrygia kralı (Gordias Oğlu) Midas'ın Delphoi'ya armağanlar gönderdiğini yazar ama bu armağanları orada kendisinin gördüğünü söylemez. O nedenle, Herodotos'un sözü dahi Midas'ın tarih kişisi olarak varlığının kesin kanıtı değildir. Midas, belki de, Asur belgelerinden tanıdığımız "Muşki kralı Mita" ile aynı kişi idi; bkz. Mita.

MİDAS KENTİ. Eskişehir ili Çifteler ilçesi merkez bucağına bağlı Yazılıkaya Köyü yanındaki, kalıntıları arasında "Yazılıkaya, Phryg Yazılıkaya'sı, Midas Anıtı" gibi adlarla anılan çok görkemli Phryg kabartmalı kayası ile ünlü kent (Umar, Phrygia, s. 26 ve ayrıca s. 24, 25, 54'deki resimler). Asıl adı bilinmiyor. Sözü geçen kabartmalı anıtın, bakan kişinin solunda, üstte bulunan köşesine kazınmış Phryg yazısında Midai sözcüğü okunabildiği için bu kent şimdi Midas City, Midas Kenti vb. adıyla anılıyor.

MİDAS PINARI. Xenophon (Anabasis, 1 II 13) anmıştır, pınara bu adın verilmesine neden olan mythos öyküsünü de aktarmıştır. Şimdi Ulupınar; çok önemli bir tarihsel-doğal yol üzerinde, Akşehir kuzeybatı yakınında, Akşehir merkez bucağına bağlı Ulupınar Köyünde (Akşehir Gölü güneybatı ucu yöresi).

Midilli. Bkz. Lesbos, Mytilene.

MİDYAT. Mardin doğusunda, Nusaybin kuzeyinde ilçe merkezi kasaba. En azından Hellenistik çağda, Seleukos'lar devletinin yöreye egemenliği döneminde var olduğu ve Medeat adını taşıdığı biliniyor. Süryanî dilinden gelme olduğunu sandığım bu ad, sonradan, Midyat biçimine bürünmüştür. Burası, Süryanî kültürünün en önemli tarihsel merkezlerinden biridir.

MİDYE. Bkz. Salmydessos.

MİGALGARA. Tekirdağ iline bağlı ilçe merkezi Malkara kasabasının ilkçağdaki atası. Malkara adı, Migalgara'dan gelir. Migalgara adının kökenini, anlamını bilmiyoruz. Hammer, kasabanın bal üretimiyle ünlü olduğunu yazıyor ve adın Migal bölümü akla hemen Fransızcanın Miel, İtalyancanın Miele, Lâtincenin Mel, eski Hellen dilinin Meli (=Bal) sözcüğünü getiriyor.

MİHALIÇ/MİHALİÇ. Türkiye'de Rum kültürünün bıraktığı, sonunda Hellen/Rum dilinin -sal, -ülkesi anlamındaki takılarından -itis takısını taşıyan adlardaki bu bölümün Türk ağzında -iç'e çevrildiğini bildiğimiz için, Mihalıç/Mihaliç adının öz biçimini de güvenle saptayabiliyoruz. Bu ad, (melek) Mikhail'in adına, sözünü ettiğimiz -itis takısı eklenerek türetilmiştir, "Mikhail Yurdu" demektir ve özellikle, o yerde Mikhail'e adanmış bir kilise bulunduğunu anlatır.

1. Mihalıç/Mihaliç. Bursa iline bağlı ilçe merkezi Karacabey'in eski adı.

2. Mihalıç/Mihaliç. Karaman'ın 16 kın. kuzeybatısındaki Karadağ'ın, 2271 m. yüksekliğe ulaşan en yüksek doruğunun adı (TA Karadağ maddesi).

3. Mihalıççık (Mihalıç-çık). Eskişehir iline bağlı ilçe merkezi kasaba.

MİKİLLOS. Bkz. Mokilos.

MİKKONİA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında bir köy; tam yeri bilinmiyor (Ramsay, s. 461). Hellen dilinde anlamı yoktur ve Sundwall, Hellen ağzında çarpıtılmış bu adın yerli kökenine işaret etmiştir. Zgusta (s. 383) ise adı Hellen diliyle bağlantılandırmaya, ber-ınûtad, çabalıyor ve bunun Hellen dilinde "Küçük" anlamına gelen Mikros sözcüğünden

türetilmiş bir adın bozuk biçimi olduğunu (üstelik wohl sözcüğünü kullanarak, güvenle) söylüyor.

Mila (sözcüğü). Milawanda/Milawada/Milada (Hellen ağzında, Miletos), Milyas adları başta olmak üzere çokça sayıda Anadolulu tarihsel coğrafya adının türetilmesinde kullanılan bu sözcüğün Luwi dilinden geldiği kuşkusuz ise de, anlamı konusunda çeşitli olasılıklar vardır. Hatta, Mila ögesi, adların kiminde bu anlamlardan birini, kiminde diğerini belirtiyor olabilir.

1. Mila ögesi, hiç değilse bazı adlarda, yukarıda incelediğimiz Mela'nın çeşitlemesidir ve onun gibi, "Ma Geçidi", "Ma tapkısı yerinin yolu, geçidi" anlamındadır: M(a)-Ela yerine M(a)-İla. Milawanda adı içindeki Mila'nın anlamı budur ve kasdedilen Ma tapkısı yeri geçidi, Hellenleşme çağında Apollon tapınağı yeri olmuş ise de daha eskiden Dida/Dinda (Ana Tanrıça) kutsal alanı olan Didyma'ya giden yoldur. Aynı yolun bir bölümüne, 20. yüzyılda bile Kovela yâni Kuwa-ela, Ana Tanrıça Geçidi dendiğini görmüştük. Bkz. Didyma, Kovela.

2. Mila ögesi, bazı adlarda (wiana adı gibi) "Üzüm bağı" anlamında olabilir. Çünkü Pisidia'daki Amblada kenti adının bir çok çeşitlemesinden biri, Amilanda idi (Ramsay, s. 368-369 No. 6). Ramsay, bu çeşitlemelerin tümünün başındaki kök sözcüğün, Hellen diline Ampelos biçiminde geçmiş olan ve "Asma, bağ" anlamına gelen Anadolulu sözcük olduğunu görmüş, açıklamıştır. Demek, öz biçim olduğunu sandığım Amilanda biçimi de, Amila-wanda, Bağ-lı ögelerinden türetilmişti. Daha önce, birçok Anadolulu ve İranlı adın, başta A ile yahut bu A atılarak söylendiğini görmüştük (bkz. Ama). Nitekim, Hellen ağzında Blaundos olmuş Lydia kenti adının dahi bu Amilanda, Amblada vb. adların bir diğer çeşitlemesi olduğu farkedilmiştir (Ramsay, s. 369). Öyleyse, Amilanda ile Milanda (yâni Milawanda) aynıdır, bunların her ikisi Bağ-lı, Bağları Olan (kent) demektir.

MİLA. Türkiye'nin 1946 yılındaki yönetim örgütünde, Gümüşhane ili Torul ilçesi merkez bucağına bağlı Zigana Köyünün bir mahallesi. Adın kökeni ve anlamı konusuna yukarıda değinildi.

Milada (Halkı). Mysia'da, bugünkü ilçe merkezi Mustafakemalpaşa dolaylarında, İÖ 1. binyılda Milada halkı yaşıyordu. Bunların kentinin adı, geç dönemde, Miletopolis olmuştu; oysa kentin Miletos ile bir ilgisi yoktu ve halk adı Milada, bu kent adı içinde Mileto'ya dönmüştü (Ramsay, s. 169 No. 7). Milada'nın anlamı için bkz. yukarıda Mila.

Milados/Miledos. Şimdi Milatos. Adın Miledos biçiminde, Lâtin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Girit'in en eski kentlerinden birinin adı (İliada, II 647). Öz biçimi Milada olmalıdır. Anlamı konusunda bkz. Mila.

MİLAN. Bkz. Melen Çayı, Melouos.

MİLÂS. Anadoluda birkaç kez karşımıza çıkan bu tarihsel adın kökeni ve öz biçimindeki anlamı, her örnekte aynı değildir.

1. Milâs, Muğla iline bağlı ilçe merkezi kent. Adının ilkçağ Hellen yazarlarında geçen biçimi (Herodotos, I 171, V 37, 121'de ve diğer bazı yazarlarda) Mylasa yahut (Arrianos, 1 XX 4'de) Mylassa. Bunun bir adaşını da Kappadokia'da göreceğiz (bkz. Moulassa). Adın aslı hiç kuşkusuz Luwi dilinde Mula-(a)ssa, Mula Kenti idi. Mula'nın o dilde "Değirmen" anlamına geldiği kanısındayım; bkz. Mula.

2. Ordu iline bağlı ilçe merkezi Mesudiye'nin eski adı Milâs'tı; 19. yüzyılın son çeyreğine kadar bu adı taşıyan kasaba, yöreye ilişkin, 15. yüzyıldan kalma Osmanlı belgelerinde dahi aynı adla anılmakta idi (B. Yediyıldız, s. 3, 12, 30-33). II. Abdülhamit döneminin

ilk yıllarında, 1878'de, Milâs adı Hamidiye'ye çevrildi; 1908 sonrasında bu Padişahın karşıtları devlete egemen olunca kasaba yeniden ad değiştirdi, Mesudiye adını aldı.

Bu Milâs'ın bir ilkçağ yahut ortaçağ Mylasa/Mylassa'sı olması mümkündür; fakat adın aslı Luwi dilindeki Mela yahut Mila sözcüğü olup (bkz. Mela, Mila) Hellenleşme döneminde sonuna -s eklendiği ve bu eklemeli adın Türkleşme döneminde Milâs edilmiş bulunduğu da olasıdır.

3. Isparta yanıbaşında, bir zamanlar Minassos kentçiğinin bulunduğu, günümüzden 100 yıl kadar önce Ramsay o yörede araştırmalarını yaparken Minasın/Minasun diye anılan yerin şimdiki adı Milâs (Mesiresi)'dir; bkz. Minassos.

4. Milâs. Türkiyenin 1946 yılındaki yönetim örgütünde, Kastamonu ili Cide ilçesi merkez bucağına bağlı Karakadı Köyünün bir mahallesi.

5. Milâz (böyle z ile). Türkiyenin 1946 yılındaki yönetim örgütünde, Trabzon ili Sürmene ilçesi Dağbaşı bucağına bağlı Ortaköy'ün bir mahallesi.

Milatos. Bkz. Milados.

MİLAWANDA/MİLAWADA/MİLADA. Hitit belgelerinde anılan bir Arzawa kenti (H. Ertem, CAD s. 94-95). Adını Hellen ağzında Miletos'a dönmüş biçimiyle öğrendiğimiz kent olduğu, Miletos adının Milawada/Milada'dan geldiği (Sakellariou gibi bir iki kişinin dışında) oybirliğiyle kabul ediliyor. Sakellariou'nun eleştirilmesi için bkz. Umar, THİT 2. bsl., c.I/2 s. 63. Adın anlamına yukarıda Mila sözcüğü incelenirken değinildi: Milawanda, Mila-lı, "Ana Tanrıça tapkı yerine giden yolun sahibi (kent)". Bkz. Mila, wanda.

MİLETOPOLİS. Mysia kenti (Strabon, 14 V 29). Kalıntılar alanı, Karacabey'den Balıkesir'e doğru ilerlerken ana yolun Mustafakemalpaşa kavşağına gelmeden hemen önce yarıp geçtiği basık yükseltinin (Melde Bayırı) üzerindedir ve orada kazı yapılmış, buluntular çıkarılmıştır. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Milada (Halkı): Milada-Polis, Milada Kenti.

MİLETOS. Bkz. Milawanda. Kalıntılar alanı, Menderes Irmağı ağzı yakınındadır.

MİLİA. İzmit-Ankara yolu üzerinde bir kentçik. Yeri tartışmalıdır; Nallıhan yakınlarında olduğu sanılıyor (Ruge, RE Milia maddesi). Adının öz biçimini, anlamını güvenle saptayamıyoruz.

MİLİKÂN. Siirt ili Kozluk ilçesine bağlı Bekirhan bucağının merkezi olan Uzunçayır kasabasının eski adı. Kürtçe: Mil (=yan, yan taraf), -ikân (-halkı).

Milyai. Milyas'lılar, Milyas Halkı anlamını belirtecek yolda Hellen diline göre çoğul biçime getirilmiş ad (Herodotos, I 173). Bkz. Milyas, No. 1.

MİLYAS. Luwi dilinde Miluwa yâni Mil(a)-uwa, Mila'lık, Mila Yurdu adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi. Bkz. Mila, uwa.

1. Milyas. Lykia bölgesinin kuzeydoğu parçası; Termessos ile İsinda kentleri arasındaki yöre (Strabon, 13 IV 17 sonu). Herodotos'a bakılırsa (I 173) Lykia'lılar denen halkın ataları, Girit'te kral Minos'un egemenliği çağında Minos'la savaşıma giren kardeşi Sarpedon'la birlik olup savaşı kaybeden ve bu yöreye, Milyas'a göçen Girit göçmenleri imiş. O zamanlar bütün Lykia'ya Milyas deniyormuş. Şimdiki (Herodotos çağındaki) Milyas halkı ise, o zamanlar, Solymos'lular diye anılıyormuş. Solymos, Termessos kenti bitişiğindeki dağdır; bkz. Solymos.

2. Milyas. Konya ili Akşehir ilçesi merkez bucağına bağlı köy; yeni uydurulan adı, Söğütlü. Milyas Köyünün adı, Kanunî Süleyman dönemine ait olan defterlerde de geçmektedir. Konyalı, Akşehir, s. 136, bu adı Melyas diye okuyor; oysa, doğrusunu, ken-

disi s. 156'da Milyas biçiminde yazmıştır.

3. Milyas. Pisidia'da tarihsel kentçik; bkz. Melli.

4. Bithynia'daki Milyas. Bolu iline bağlı ilçe merkezi Göynük kasabasının 10 km. doğusunda bir Milyas Köyü görüyoruz; köy, Aşağı Milyas ve Yukarı Milyas olmak üzere iki bölümlüdür.

MİMAS. Dev, Titan ya da dağ adı yâni eril ad olabilmesi için Hellen ağzında sonuna -s eklenmiş adın aslının M(a)-ima, Ma Halkı (Ana Tanrıçaya tapan halk) olduğu kanısındayım. Bkz. Ma, -ima.

1. Mimas. İzmir iline bağlı ilçe merkezi Karaburun kasabasının güney yanındaki, yarımadanın en yüksek dağı (Strabon, 14 I 33). Şimdi, bazı haritalarda Akdağ, bazılarında Bozdağ. Odysseia'da (III 172) anılmıştır. Mimas adı burada, Ma Halkı'na işaret ederken, "Ana Tanrıça Ma Halkı" anlamında değil, "Ma (ırmağının, Ermos/Hermos'un) halkı" anlamını kasdediyor da olabilir. Bkz. Ermos, Melaina, Mordoğan.

2. Mimas. Argo gemisinin yolculuğu mythos'unda adı geçen bir dev (Rodoslu Apollonios, III 1227).

3. Mimas. Rodop Dağlarında bir tepenin adı (Ovidius, Değişimler, II 222).

4. Mimas. Bir Kentauros'un adı (Pley, RE Mimas maddesi No. 4).

5. Mimas. Destan kişisi Aiolos'un bir oğlu (Pley, RE Mimas maddesi No. 5).

6. Mimas. Destan kişisi bir Bebrykos savaşçısı (Pley, RE Mimas maddesi No. 6).

7. Mimas. Destan kişisi Bebrykos kralı Amykos'un oğlu (Vergilius, Aeneis, X 702).

MİMNİDOS. Yalnız Byzantion'lu Stephanos'ta anılmış bir Lydia kenti. Adının öz biçimi ve anlamı da bilinmiyor.

MİNAN (Kalesi). Mokan Kalesi de denir. Osmanlı-Karaman Oğulları savaşımında adı geçen bir Dağlık Kilikia kalesi (Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 33, 34). Ne yerini, ne de adının kökenini veya anlamını saptayabildim.

MİNAR. Siirt ile Baykan arasında, Baykan'ın güneydoğu yakınında bucak merkezi Dilektepe'nin eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

MİNASSOS. Isparta yakınında, şimdi Milâs Mesiresi (Piknik, kır eğlencesi yeri) denen alandaki ilkçağ kenti. Adı, o yörede bulunan yazıtlarda geçmektedir. Kalıntılar alanına olsun, oradan geçen çay'a olsun, Ramsay'in araştırmalarını yaptığı sıralarda, günümüzden 100 yıl kadar önce Minasın/Minasun deniyordu (Ramsay, s. 453 No. 24). Şimdi, Minas yahut Milâs. Örneğin bkz.: "Minas'dan gelen Minasın Çayı..." (Isparta 1973 İl Yıllığı, s. 17); "Milâs, şehir halkının rağbetine mazhar olan bir piknik yeridir. Isparta batısında şehre 6 km. mesafede olup, yolu asfalttır. Bol ve soğuk akar suyu, havuzları vardır" (Yıllık, s. 135). Minasın Çayı, Antalya yakınında Akdeniz'e dökülen Aksu'nun başlangıç kollarından biridir (Yıllık, aynı yer).

Kentçiğin adının, öz biçiminde, Mina-(a)ssos, Mina Yerleşimi olduğu açıktır (bkz. Assa). Mina, kanımca, aslında çayın adıdır ve bu ad, Hellenleşme döneminde (akarsu adları Hellen dilinde eril olacağı için) sonuna -s eklenip Minas edilmiştir. Luwi dilindeki Mina, "Balık" anlamına geldiğini sandığım İna'dan (bkz. İna) türetilmiş olabilir; böyle idiyse, baştaki M-, hangi sözcüğün kısalmış biçimiydi, bilmiyorum. Ancak, Mina, aslında M(a)-ina, Ma'sal, Ma'nın (akarsuyu) ögelerinden türetilmiş de olabilir (bkz. Ma, wana); hatta, kendi başına anlamı bulunan ayrı bir sözcük de olabilir. Karş. Minoa.

MİNDANA. İlçe merkezi Seydişehir'in kuzeydoğu yakınlarında bir ilkçağ köyü ya da kasabası (Zgusta, s. 384). Adı, aşağıda göreceğimiz Mindos'ların aslı olan Minda (Ma-inda, Ma-lı, Ma Halkı) sözcüğü ile, -sal, -ülkesi anlamlarına gelen wana/ana takısından (bkz.

wana) türetilmiştir.

MİNDAVAL. Giresun ili güney ucunda, ilçe merkezi Alucra kasabasının güney ilerisindeki bucak merkezi Çamoluk'un tarihsel adı. Karş. Andabalis/Andaval. Görünüşe bakılırsa Mindaval adının aslı Luwi dilinin ardılı Kappadokia dilinden, M(a)-inda-(u)wa-la ögelerinden türetilmişti, Ma-lı-yapısı-cık, "Ma'ya tapan halkın küçük tapınağı" anlamında idi. Bkz. Ma, wanda, uwa, -la.

MİNDOS. Bu ad Anadoluda birkaç kez karşımıza çıkıyor. Aslı M(a)-inda, Ma-lı, "Ma tapınıcısı (halk)" olmalıdır; karş. Amanda, Manda, Adanda, Otranda, wanda.

1. Mindos. Bkz. Kale-i Mindos.

2. Mindos Mağarası. Bursa ili İnegöl ilçesi İclâliye Köyündedir (Bursa 1973 İl Yıllığı, s. 183).

3. Mindos/Mindoz Tepesi. Bursa ilindedir, yeni uydurulan adı Kaleli Tepe'dir.

MİNGİLE. Afyon ili Sandıklı ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Gökçealan. Dinar'dan kuzeye, Sandıklı'ya doğru dağlar arasında bir çöküntüyü, doğal geçidi izleyerek gelen demiryolunun ve karayolunun Sandıklı Ovasına ulaştığı yer yakınında doğu yandadır, yâni doğal geçidin batı ucundadır. Adındaki -ile bölümü belki aslında -ila idi, bu geçide işaret ediyordu; bkz. Ela. Baştaki Ming- bölümünün aslı neydi, bilmiyorum.

MİNİZOS/MNİZOS. Eskiden kullanılan İstanbul-Ankara anayolunun bir parçası durumundaki Beypazarı-Ankara yolunda, Lagania ile Ankyra/Ankara arasında bir kasaba. Yolun Emirçay'ı aştığı yerdeydi (Ramsay, s. 264, 266). Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

MİNOA. Adın Lâtin harfleriyle yazımında o harfinin gösterdiği ses, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile. Dolayısiyle, Minoa adının aslının ve bundan çıkmış destan kişisi erkek adı Minos'un aslının Minuwa yâni Min(a)-uwa, Mina'lık (bkz. uwa) olduğu kuşku götüremez. Ancak, Mina kök sözcüğünün anlamı konusunda duraksamadayız (bkz. Minassos).

1. Minoa. Sicilya'da ilkçağ kenti (Herodotos, V 46).

2. Minoa. Filistin'de, Akdeniz kıyısındaki Gaza kentinin en eski adının Minoa olduğunu, Byzantion'lu Stephanos (Gaza maddesinde) belirtir.

3. Minoa Adası. Yunanistanda, Megara dolaylarında (Thoukydides, III 51, IV 67).

4. Minoa Burnu. Yunanistanda, Peloponnesos Yarımadasındaki Lakonia bölgesinde; Pausanias (3 XXIII 11) anmıştır.

5. Minoa. Ege Denizindeki Amorgos Adasında kent. Bkz. Karkesia.

6. Minoa. Byzantion'lu Stephanos'a göre, Ege Denizindeki Paros Adasının eski adı, ya da eski adlarından biri.

7. Minoa. Girit'in batı yanında, kuzey kıyıda bir ilkçağ kenti (Ptolemaios, 3 XV 5; Plinius, IV 59).

8. Minoa. Girit'in doğu yanında, kuzey kıyıda ilkçağ kenti (Ptolemaios, 3 XV 4).

MİNOS. Adın kökeni ve anlamı için bkz. Minoa. Ege Denizi yöresinde karşılaşılan ve Hellen yazımında sonunda Minos adındaki gibi, omega ve sigma bulunan bütün tarihsel kişi adlarının Hellen'ler öncesi kültürden kalma olduğu biliniyor (Poland, RE Minos maddesi, s. 1892).

1. Minos. Destan kişisi, Zeus oğlu, Girit kralı (İliada, XIII 448-451).

2. Minos. Samsun ili Kavak ilçesine bağlı, Kavak kasabasının 10 km. kuzeyinde köy. Yeni uydurulan adı Çalbaşı.

MİNTHRİON (Tepesi). Trabzon ilindeki Boz Tepe'nin Bizans çağındaki adı (Bryer, yazı XII s. 53). Hellen dilinde anlamı yoktur. İçindeki nth ses grubu, adın kökeninin ya Luwi dili ya da Luwi dilinin yerel ardıllarından biri olan, İÖ 1. binyılda Pontos bölgesinde de konuşulan Kappadokia dili olduğunu gösteriyor.

Minyas. Minoa adının aslı Minuwa'nın, Hellen ağzında bozulmuş bir diğer biçimi. Bkz. Minoa, Minos.

1. Minyas'lılar (Hellen yazarlarında: Minyai). Thessalia dolaylarının bir tarih öncesi halkı (Rodoslu Apollonios, I 709 vs.; Herodotos, I 146 vs.). Kanımca bu sözcük, yörenin Hellen'lerce Pelasgos'lar diye anılan halkı (bkz. Pelasgos) dışında bir halkın adı değildir; tersine, o Luwi kültüründeki halkın yine Luwi dili kökenli bir diğer adıdır.

2. Minyas. Destan kişisi; Yunanistanda, Boiotia bölgesindeki Orkhomenos kentinin, Hellen'ler öncesi dönemde yaşamış kurucusu imiş (İliada, II 511; Odysseia, XI 284).

MİRİVAN. Elazığ ili Palu ilçesine bağlı bucak merkezi Arıcak'ın eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım. Ermenice olduğunu ve sondaki -van'ın Ermenicede "kasaba" anlamına gelen avan'ın kısalmış biçimi olduğunu sanırım.

MİRİYA. Artvin ilinde, Savşat'ın kuzeybatı yanıbaşında bucak merkezi Veliköy kasabasının eski adı; bir biçimi de Merya. Bkz. Merya.

MİROS. Bkz. Meiros.

Mis (sözcüğü). Luwi dilinde Mas (=Tanrı) adının dişi biçimi, yâni, "Tanrıça". Bkz. Artemis.

MİSEBOLU. Bursa ili Mudanya ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Adının sonundaki, Poli'den (Rumca: Kent) bozma -bolu bölümünü anlıyorum; baştaki Mise'nin öz biçimini ve anlamını bilmiyorum.

MİSİ. Bursa ili merkez ilçesine bağlı köy. Adının öz biçimi Mysioi yâni (Hellen dilinde) Mysios'lar (Mysia'lılar) olmalıdır. İlkçağ Hellenlerinin okuyuşu, söyleyişi için Müsioy değerinde olan Mysioi yazımı, Rum ağzında, Misii olarak okunur, söylenir.

MİSİNLİ. Bkz. Drizipara.

MİSİS. Bkz. Mopsou Estia, Mampsista.

MİSKAMOS. Akşehir Gölü kuzeydoğu yakınlarında bulunan yazıtlardan o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasaba (Ruge, RE Miskamos maddesi). Gölün kuzey yanındaki küçücük adanın, ya da ona doğru uzanan küçük yarımadanın varlığıyla bağlantılı bir ad taşıyor kanısındayım. Adın sonundaki, Hellen ağzında -skamos biçimine bürünmüş bölüm bunu gösteriyor ve Ska-(u)ma olarak analiz edilebiliyor: Ada/Yarımada-Halkı. Bkz. Ska, uma. Adın Hellen dilinde anlamı yoktur: zaten Hellen'lerce kullanılan -amos bitişli bütün adların "bir Akdeniz dilinden" alınma olduğunu Kretschmer kanıtlamıştır.

MİSLİ. Niğde yakınındaki bucak merkezi Gölcük'ün eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

MİSTİA/MİSTHİA/MİSTHEİA. Beyşehir Gölünün doğu ya da kuzeydoğu yanında kent. Ptolemaios (5 IV 9) anmıştır. Ramsay (s. 367 No. 4) "Kıyakdede ile Kireli kasabası arasında Manastır denen mahalde" yâni Beyşehir Gölünün kuzeydoğu ucunda bulunduğunu kesin sayar; bu hisar kentçiğinin, Selki Köyü batı yanıbaşındaki kale yıkıntıları alanında

bulunmuş olabileceğini söyler (s. 368 dn. 1).

Kentçik adının, Mistia biçiminde, Hellen dilinde anlamı yoktur. Buna karşılık, Misthia biçimi, Hellen dilinde Misthos (=Ücret, bedel; buradan: ödül) sözcüğü ile bağlantılı ve "Ücretli, para ile tutulmuş" anlamına gelen Misthios/Misthia ile özdeş görünür. Mistheia'nın anlatımı çok daha ilginçtir, çünkü Theia Hellen dilinde "Tanrıça" demektir, Mis sözcüğü ise kanımca Luwi dilinde tıpatıp aynı anlamdadır (bkz. Artemis). Böyle olunca, Mistheia, yörede yalnız Mis (=Tanrıça) diye anılarak tapkı gören bir tanrıçayı, güçlü olasılıkla da hemen oralardaki Eflâtunpınar Anıtında tapkı gören Ana Tanrıçayı, Mis-Theia'yı anlatmaktadır.

MİSYLOS. Isparta iline bağlı ilçe merkezi Uluborlu dolaylarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 387). Adının öz biçimini, anlamını bilmiyoruz. Belki Mis-ula, Tanrıçanın-koruluğu. Bkz. Mis, ula.

Mita. Orta Anadolunun bilmediğimiz bir bölümünde egemen olan Muşki halkı kralı; İÖ 716'da Karkamis kralı Katuwa(s) ile Asur'a karşı birlik kurduğu, Asur belgelerinde anlatılır.

Mita'nın gerçekte Anadolu kökenli bir sözcük olduğu, Hitit dilinde "Köle" anlamına geldiği ve bildiğimiz ilk Mita Hitit devleti bağımlısı olduğu için kendisinin Hitit belgelerinde bu san'la anıldığı saptanmış bulunuyor (Umar, THİT 2. bsl., c.I/1, s. 210). Hellen mythos'larındaki Phrygia kralı Midas'ın adının da aslında Mita olduğu sanılmaktadır. Meriggi'deki (Glossar, s. 83) bilgilere bakılırsa, sözcük gerçekte Hitit dilinden değil Luwi dilindendir; bu dilde Mitalanan "Kudret, egemenlik" gibi bir anlamda; Mitasran, "Egemen kişi" gibi bir anlamda, Mitas da "Hizmet eden" demektir.

Ancak, Mida(s) adı konusunda bir olasılığın daha varlığına dikkati çekmek isterim. Luwi dilinde ve ardılı dillerde, -lı anlamında olmakla birlikte, Osmanlı adındaki gibi, bir öndere ya da bir tanrıya bağımlılık da belirtebilen yâni "-halkı" anlamına da gelebilen wanda/anda takısıyla bunun çeşitlemesi inda takısının, zaten burunsal ve belli belirsiz söylenen n sesinin toptan ihmâl edilmesiyle de söylenmekte olduğunu, Milawanda/Milawada gibi örnekler dolayısiyle, bilmekteyiz. Manda/Mada yâni Ma-wanda, Ma tapınıcısı sözcüğü, Minda olarak da kullanılmıştır, gördük (bkz. Mindana, Mindaval, Mindos); ayni sözcüğün Mida olarak dahi kullanılmış bulunmasını niçin beklemiyoruz ve bir Mita'nın Hitit bağımlısı olduğu dönemden yarım binyılı aşkın süre sonrasındaki Phryg krallarının, Hitit bağımlısı, kölesi olmayı anlatan bir ad taşıyabileceklerini niçin kabulleniyoruz?

MİTHRİDATİON. Pontos kralı VI. Mithradates/Mithridates'in ülkesindeki kentlerden birinin, belki Karissa'nın (şimdi, ilçe merkezi Alaca) yahut Eukhaita/Avkat'ın, bu kral döneminde taşıdığı resmî ad (Ramsay, s. 507 sonu). Hellen dilinde "Mithridates'in Yeri" demektir. Mithradates/Mithridates, soyu İran kökenli olan bu kralın adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir; adın İranlı aslı Mithra-data'dır (tanrı Mithra'ca verilmiş, Mithra'nın Armağanı).

MİZAR. Urfa iline bağlı ilçe merkezi Suruç'un eski adı (Urfa 1973 İl Yıllığı, s. 84). Kökenini ve anlamını saptayamadım.

MLADA/MLAUNDOS. Blaundos adının çeşitlemeleri; bkz. Blaundos, Mila.

MNİZOS. Bkz. Minizos.

Mo (adı). İÖ 2. binyıl Hind-Avrupa dillerinde a ile o arasında bir ünlü sesin varlığına karşılık, ertesi binyılda ayrı ayrı a ve o ünlülerinin kullanılmaya başlanmasıyla birçok

adın, kimi yerde a'lı kimi yerde o'lu çeşitlemesinin ortaya çıktığını biliyoruz: Atreus ile Otreus, Adra/Atra ile Odra/Otra, Atys ile Otys, Kadys ile Kotys gibi (bkz. Odra). Aynı durumun Ma (=Ana, Ana Tanrıça) adı bakımından da ortaya çıkmış bulunması doğaldır ve Anadoluda rastladığımız Mamassos/Momoasson çeşitlemesi, Moatra gibi bazı adlar, bize, Ma'nın kimi yerde Mo'ya döndüğünü gösteriyor.

Moandeis. Tarsus yakınlarında bir ilkçağ halkının adı (Zgusta, s. 390). Hellen dilinin -lılar anlamındaki -eis takısıyla (karş. Sardeis) türetilmiştir, fakat adın içindeki kök sözcük Moand(a)'nın o dilde anlamı yoktur. Moanda, sondaki wanda/anda'nın gösterdiği üzere (bkz. wanda) Luwi dilindendir ve aslı Mawanda yâni Ma Tapınıcısı'dır; bkz. Manda, Mada. Gerçekten de, Moandeis halkı, Demetriados arazisinin halkı idi yâni Demeter'e tapan halktı; Demeter'in ise, Ana Tanrıçanın geç dönemdeki kimliklerinden biri olduğunu bilmekteyiz (bkz. Demeter).

MOATRA. Pisidia'da ilkçağ kentçiği. Burdur ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı Bereket Köyünün yerinde idi (Burdur 1973 İl Yıllığı, s. 110). Adın aslının Modra yâni Ma'nın Adra/Odra'sı (=Erkeği) olduğu açıktır (karş. Adra, Madra). Baştaki Mo, Ma (=Ana Tanrıça) adının yerel ağızdaki biçimidir; bkz. Mo (adı).

MOBOLLA. Şimdiki il merkezi kentimiz Muğla'nın ilkçağdan kalma adının, yörede bulunmuş yazıtlarda görülen çeşitli biçimlerinden biri; ortadaki o, sözü geçen yazıtlarda, Hellen yazısının uwa sesine işaret eden omega harfiyle. Aynı kentin adı, imparator Konstantinos Porphyrogennetos'un, Bizans imparatorluğundaki Thema'lar (her biri bir Thema yâni Kolordu çıkaran iller) örgütünü anlatan yapıtında XIV 34'de Mogola diye geçer (Lâtin yazımındaki o'lar, Hellen yazımında da omikron harfiyle).

Bütün bunlara bakarak, kent adının İÖ 1. binyıldaki öz biçiminin Mowula olması gerektiği sonucuna varıyorum. Ancak, adın anlamını bilemiyorum.

MODRA. Madra yâni Ma-(A)dra, "Ana Tanrıçanın Erkeği" adının çeşitlemesi; bkz. Ma, Adra, Madra, Maiandros.

1. Modra. Sakarya'ya dökülen Gallos Çayının çıktığı, Bithynia bölgesindeki bir kasaba (Strabon, 12 III 7). Yeri tartışmalıdır. Ancak, Gallos Çayı Sakarya'ya batıdan katıldığı için, Modra'nın Modrene/Mudurnu olamıyacağı kesindir.

2. Modra Spilja. Adra/Odra ile bağlantılı adların kaynaştığı, hatta kendi adı da bu nitelikte olan Adria Denizi yöresinde karşımıza çıkan, yine o nitelikteki bir ad. Şimdi Bişevo denen adanın üzerindeki turistik bir doğal mağaranın adıdır.

Modran. Bosna-Hersek devleti ülkesi kuzey yanında, E 5 karayolu üzerindeki Slavonski Brod kasabasının kuş uçuşu 20 km. kadar güneyinde bir köy. Açıktır ki adının aslı Modrena'dır ve bu köy, Anadoludaki Modrene'nin adaşıdır. Bkz. Modrene.

MODRENE. Anadolunun Bithynia bölgesinde ilkçağ kenti; şimdi, ilçe merkezi Mudurnu (A.H.M. Jones, s. 165). Adın aslı Luwi dilinde Madra/Modra (Ana Tanrıçanın Erkeği; bkz. Madra, Modra) adına, "-sal, -ülkesi" anlamlarındaki wana takısı (bkz. wana) eklenmekle türetilmiştir.

Modrica. Sırbistan ülkesinde, Naissos/Niş'in 40 km. kadar kuzeybatısında ve Kruşevaç'ın 10 km. güneyinde bir köy. İlkçağ İllyria'sı ülkelerinde hâlâ yaşayan Luwi/Pelasgos kökenli adlardan birini taşıyor; bu ad, baş tanrı Modra'nın adından türetilmiştir. Bkz. Modra, Modran.

MODRİNA. Modrene (=Mudurnu) adının Bizans çağında (ve kuşkusuz, daha önce) kullanılan bir diğer biçimi (Ostrogorsky, s. 154). Anadolulu wana/ana ile ina takılarının bir-

birine göre birer çeşitleme olduğu burada da görülüyor.

Modruş. Hırvatistan ülkesinde, Karlovaç'ın 40 km. kadar güneyinde köy. İlkçağ İllyria'sındaki Modra'lı adlardan bir diğeri. Bkz. Modrica.

Modry Kamen. Çekoslovakya'da, ülkenin güneydoğu yanında ve Macaristan sınırının pek yakınında, Budapeşte'den kuş uçuşu 80 km. kadar kuzey ileride küçük bir kasaba. Adının, Odra/Oder Irmağının adı gibi, tanrı Odra/Modra ile bağlantılı olduğunu sanırım. Bkz. Modra.

MOGARİASSOS. Bkz. Magariassos.

MOGARO. Yozgat batı yakınındaki Tavium kentinden Sebastopolis/Sulusaray'a uzanan yol üzerinde, Tavium kentinden 30 mil doğuda olduğu belirtilerek Antoninus Rehberi'nde anılan bir köy ya da kasaba. Tam yeri saptanamamıştır. Ramsay (s. 288 No. 11) adının dahi, doğrusu anlaşılamıyacak kadar yanlış yazılmış bulunduğu kanısındadır.

MOGOLA. Bkz. Mobolla.

MOHORA. Rum yazımında Mokhora, ikinci o'su omega ile. Bkz. Kromna, No. 2.

Mokadana'lılar. Hellen dilindeki yazıtlarda, Mokadenoi; ortadaki e, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Lydia'da, Selendi dolaylarında yaşayan bir halkın adı. Zgusta (s. 393 başı) bu adın, benzeri görülmedik bir ad olduğunu söylüyor. Oysa bir benzeri, hem de çok önemli bir benzeri vardır ve o benzer ad, Makedonia adıdır. Makedonia adının aslının Luwi dilinde Makadawana olduğu yolundaki yargım, doğruluğunun kanıtını böylece Anadoludaki Mokadana adında buluyor (bkz. Makedonia). Mo'nun Ma ile eşitliğine daha önce değinmiştik; bkz. Mo (adı).

Üstelik, Mokadana adının, Anadoluda bir benzeri daha vardır ve o da, aşağıda değineceğimiz Mokata adıdır.

Mokadana Halkı (Mokadenoi) konusuna Hasan Malay da, Epigraphica Anatolica, Heft 1, 1983'deki yazısında (s. 27) değinmiştir. Temenouthyrai, Silandos, Bagis bu halkın kentleri idi.

Dikkat etmeli ki, bu halkın kentleri arasında bir Mokada kenti bulunduğu ve halk adının oradan geldiği hakkında hiçbir belirti yoktur. Şurasını da güvenle söyleyebiliriz: O yörede Mokada adlı bir yerleşim bulunmuş olsa bile, Byzantion'lu Stephanos'un andığı, aşağıda değineceğimiz Bithynia kenti Mokata, o Mokada olamaz. Çünkü, Selendi yöresi (Bithynia şöyle dursun), Mysia'da bile değildir, Lydia'dadır. Yöre halkının gerçekte (tıpkı Gordos/Gördes halkı gibi) Roma egemenliği çağında, Abrettene Mysia'lıları soyundan olması, Mokadana halkının Mysia'da yaşadığını, Selendi yöresinin Mysia kapsamında sayıldığını söylemeğe olanak vermez.

MOKAN. Bkz. Minan.

MOKATA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Bithynia kenti. Yeri bilinmiyor. Zgusta (s. 393) Mokata adının Thrak dilinden geldiğini kuşkusuz sayıyor. Bu görüşüne katılmıyorum. Bkz. Mokadana'lılar.

MOKİLOS. Anadolunun Bithynia bölgesinde, İznik Gölü güney bitişiğindeki dağda bir yer. Bugünkü Yaylâkderė yakınında olmalıdır. Adı, Theophanes'in Continuator'u (Devamcısı) diye bilinen yazarın yapıtında böyle Mokilos diye; tarihçi Kedrenos'un yapıtında, Mikillos diye; imparator Konstantinos Porphyrogennetos'un yapıtında Moukilos diye geçiyor. Kökenini, öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamadım.

MOKİSSOS. Kırşehir'in tarihsel adı. Piskoposlar listelerinde geçer, ayrıca Procopius'un "Bayındırlık yapıtları üzerine" adlı kitabında (5 IV 15) anılır. Zgusta (s. 415) kentin yeri-

ni saptanamamış saydığı halde, Ramsay (s. 329, 331) en kesin bir güvenle onu Kırşehir'e lokalize eder.

Mokissos adının ilk o'su Hellen yazımında omikron ile değil, uwa sesine işaret eden omega ile yazılmaktadır. Ancak, bazı belgelerde, yapıtlarda kent adının Moukissos (Byzantion'lu Stephanos'ta böyledir) yahut Moukisos (Hierokles'te böyledir) biçiminde yazıldığını da görüyoruz. Adın hiçbir biçiminin Hellen dilinde anlamı yoktur ve Anadolu kökenli olduğu kuşkusuzdur. En güçlü olasılıkla aslı Mo-k(a)-issos, Ma/Mo-yeri (tapınağı)-kenti idi; bkz. Mo (adı), -ka, assa. Karş. Andidon.

MOKLE. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Phrygia köyü. Tam yeri bilinmiyor. Mokle adının Lâtin yazımında e ile gösterilen ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanmıştır. Demek ki adın daha doğru biçimi Mokla'dır. Kökenini, anlamını saptayamıyoruz; ancak Muğla adının eski biçimlerinden Mogola ile aradaki yakınlık gözümüze çarpıyor.

MOKOLDA. Karia'nın kuzeydoğu yanında, Salbakos/Babadağ eteğindeki Apollonia kenti dolaylarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 393). Tam yeri bilinmiyor. Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

MOLEVON. Bkz. Melouos.

MOLYNDEİA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Lykia kenti. Tam yeri bilinmiyor. Adın daha doğru biçiminin Molunda olduğunu ve Luwi ya da Karia dilinden geldiğini sezebiliyoruz, ancak anlamını saptayamıyoruz.

MOMOASSON. Bkz. Mamassos. Adın Momoasson biçimi, Hierokles'in yapıtında anılır.

MONABAİ. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir İsauria kenti. Tam yeri bilinmiyor. Tomaschek, 1891'de yayınlanan bir yazısında, bu kenti, Piskoposlar listelerinde görülen Manaba'ya eşitlemektedir ki, biz de Mo'nun Ma'ya eşitliğini saptadığımıza göre (bkz. Mo) bu varsayım güç kazanıyor. Monabai, Hellen diline göre çoğul edilmiş ve Monaba Halkı anlamını kazanmış biçimdir. Adın aslı Manawa olmalıdır; Ma-(wa)na-(u)wa, Ma'sal yapı, Ma tapınağı. Bkz. Ma, wana, uwa. Karş. Manavgat.

MONDOSUN. Karaman ilinde Kılbasan bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Demiryurt. Hellenleşme döneminde -ssos bitişli edilmiş Anadolu adlarının, Türkleşme döneminde (adın Rumcadaki Akkusativ hâline yâni -i hâli'ne uygun yolda) -sın, -sun bitişli edildiğini bildiğimizden (karş. Agalassos'tan Ağlasun, Kokoussos'tan Göksun vb.) anlıyoruz ki Mondosun adı Mundassos'tan, o da Mundassa'dan gelir, aslı Munda-(a)ssa ögelerinden türetilmiştir, "Ma tapınıcısı kenti" demektir. Bkz. Munda, assa.

Mondros/Moudros. Lemnos/Limni adasında kent. Türkiye tarihinde, kent limanında demirlemiş İngiliz zırhlısı Agamemnon'da 30.10.1918 günü imzalanan "Mondros Mütarekesi" ile ünlüdür. Adı, Anadoludaki ve Balkan Yarımadasındaki Madra/Modra adının çeşitlemesidir ve aslında M(a)-Odra, Ma'nın Erkeği ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Ma, Adra, Madra, Modra, Montoros.

MONDURAS. Bkz. Mındıras.

MONNARA. Tralleis/Aydın yakınlarında bir köyün ya da bir yerin adı olduğu, bulunan yazıtlardan öğrenilmiştir (Zgusta, s. 395). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz.

MONOGİSA/MONOGİSSA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karia kenti. Yeri bilinmiyor. Adının sonunda, Luwi dilinin ve ardıllarının "yerleşim" (buradan: köy, kasaba,

kent) anlamındaki issa sözcüğünü görüyoruz (bkz. Assa); ancak, baştaki, Monog- biçimine bürünmüş bölümün aslını ve anlamını saptayamıyoruz.

MONTOROS (Deresi). Balıkesir ilinde, dolayısiyle ilkçağ Mysia'sında, Susurluk Çayının kollarından biri (R. Kıpçak, s. 22). Mondros'un adaşıdır; bkz. Mondros.

MOPSOU ESTİA. Lâtin harfleriyle yazımda, bazı yapıtlarda, Mopsou Hestia. Hellen dilinde: Mopsos'un Ocağı. Adana ilinde, Ceyhan üzerindeki Misis'in (şimdi Yakapınar edildi, bucak merkezidir) tarihsel adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi. Bkz. Malmistra. Kent, örneğin Strabon'da (14 V 19) Mopsou Estia diye anılır. Strabon dönemindeki mythos inancına göre, Troia savaşları çağının ünlü gelecek bilicisi Mopsos bu yöreye de gelmiş imiş (Strabon, 14 V 16).

MOPSOU KRENE. Hellen dilinde: Mopsos'un Pınarı. Bu adla anılan pınar, ilkçağ Kilikia'sında, İsauria bölgesi yakınında, o çağda kullanılan ana yol üzerinde, Gülek Boğazının güneyinde idi. Roma imparatoru Constantius, 361 yılında, orada ölmüştü (Umar, THİT c. II, s. 272). Gülek Boğazı güney yakınlarında, kimi Oluk adıyla anılan birkaç pınardan hangisinin Mopsou Krene olduğu güvenle saptanamamıştır. Mezar Oluk denen pınar üzerinde ve Gâvurca denen yerdeki tarihsel havuz üzerinde duruluyor (W. Ruge, RE Mopsukrene maddesi).

MORDİAİON. Pisidia'daki Apollonia kentinin (şimdi, Uluborlu) daha eski adının böyle olduğunu Byzantion'lu Stephanos açıklıyor. Ramsay'in (s. 461) Pisidia'daki, yeri bilinmiyen bir köy diye andığı Mordion da aslında bu Mordiaion olmalıdır. Bu adların Hellen dilinde anlamı yoktur. Mo-(a)rda, "Ana Tanrıçanın Pınarı" ögelerinden türetilmiş Morda adının, Hellenleşme döneminde çarpıtılmış ve sonuna Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki -ion takısı eklenmiş biçimleri olduğunu sanırım. Bkz. Mo (sözcüğü), Arda; karş. Mordoğan.

MORDOĞAN. İzmir ilinde Karaburun ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Karaburun Yarımadası doğu yanında, deniz kıyısında. Hellenler öncesi dönemde adının daha doğrusu adlarının Ma (=Ana Tanrıça), Sıma yâni S(wa)-Ma, "Kutsal Ma", Smarda yâni S(wa)-Ma-(a)rda, "Kutsal Ma'nın akarsuyu" olduğunu saptadığımız Ermos/Hermos (şimdi, Gediz) Irmağının (bkz. Ermos, Massalia, Smardos) ağzının güneybatı karşısındadır. Mordoğan adı Türkçe bir sözcük görünüşünde ise de Doğan'ın mor renklisi *olmaz*. Doğan, kül renkli ve enine çizgilidir; kızıl boyunlusu, kara yanaklısı vardır ama mor renklisi yoktur. Türk ağzında Mordoğan biçimine bürünmüş adın aslını ve anlamını güvenle görebiliyorum. Adın aslı Mardawana yâni Ma-(a)rda-wana, "Ma-ırmağı-sal, Ma-ırmağı-ülkesi" idi. Dolayısiyle, Ermos/Hermos/Gediz Irmağının Hellenleşme öncesi dönemdeki adlarından biri olan Smarda (Hellenleşme döneminde, Phokaa/Phokaia paraları üzerinde, Smardos) adının, baştaki S(wa) öntakısı yâni "Kutsal" anlamındaki öntakısı eksik biçimi Marda'ya, Luwi dilinin -sal, -ülkesi anlamlarındaki wana takısı (bkz. wana) eklenmekle türetilmişti. Karş. Murtana.

Mordoğan adının Mardawana'dan bozma olduğunun bir ek kanıtını da, Mordoğan doğu yanıbaşındaki 1039 m. yüksekliğe ulaşan tepenin Mertekyanı Tepe diye pek gülünç bir ad taşımasında görüyoruz (bkz. TCB Haritası No. 221, 222). Bu ad hiç kuşkusuz Mordoğan adıyla aynı kökenden geliyor ve yörenin eski adını yaşatıyor.

MORENE. Anadolunun Mysia bölgesinde bir yerin adı (Strabon, 12 VIII 9). Hangi yöre olduğunu bilmiyoruz. Adının aslı, güçlü olasılıkla, Morana idi ve bu ad, Mo-(u)ra-(wa)na, "Yüce Ma/Mo Ülkesi" ögelerinden türetilmişti. Bkz. Mo, ura, wana.

MORİMENE. Roma imparatorluğunun egemenliği döneminde Kappadokia bölgesindeki

illerden biri (Strabon, 12 I 4). Bu il, Avanos dolaylarını da kapsayarak, Kızılırmak ile Tuz Gölü arasında yayılıyordu. Morimene adı, yukarıda gördüğümüz Morene'ye yakındır, yalnız Morimene'nin tam ortasında "halkı" anlamına gelen ima takısı vardır (bkz. -ima). Dolayısiyle Mo-(u)r(a)-ima-(wa)na, "Yüce Ma/Mo Halkının Ülkesi" ögelerinden türetilmiştir.

MORKA. Pamphylia bölgesinde, Bizans çağında var olduğunu, bulunan bir yazıttan öğrendiğimiz köy. Louis Robert (Noms indigènes dans l'Asie Mineure gréco-romaine, Paris 1963, s. 400 dn. 1) bu köyü, şimdiki Asikaraman'a lokalize etmektedir. Asikaraman, Antalya ili merkez ilçesi Aksu bucağına bağlı bir köydür; Antalya'nın 26 km. kuzey-kuzeydoğusundadır.

Morka adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Anadolu kökenli olması beklenir ise de, anlamını bilmiyoruz.

MORMONDA. İzmir yakınında, Yamanlar Dağı üzerinde bir köy (J. Keil, RE Mormonda maddesi; G.E. Bean, the defences of hellenistic Smyrna, Anadolu Araştırmaları, c.I/1, 1953, s. 43-55'de s. 51). Bean'a göre bu köyün yeri, şimdiki Alurca (eski adıyla, Gövdelin) Köyünün 4 km. kadar kuzeydoğusunda Kocabahçe Yaylâsındaki ilkçağ yerleşmesi izleri alanıdır. Bean o yakında Mormonda sınırını belirleyen yazıtlı bir taş bulmuştur.

Mormonda adının aslı Marmanda olmalıdır; karş. Marmara, No. 5. Nitekim çok yakın yöredeki bir diğer ilkçağ köyü de Armanda idi (şimdi, Harmandalı; bkz. Armanda).

Luwi'lerde Arma adını taşıyan Ay Tanrı, dişi değil erkekti (Meriggi, Glossar, s. 32). Keza, İÖ 1. binyılda, özellikle Phrygia, Lydia, Mysia'da Ay ile özdeşleştirilen Men, erkek tanrıydı. Ancak, Ay'ı simgeleyen eski bir Anadolu tanrısı, Salana/Selene, kadındır. Dolayısiyle, çok yakın yörede, bugünkü Bafa Gölü dolaylarında tapkı gören Salana'nın, Amanara/Yamanlar Dağında ve diğer Ama/Ma (=Mo) tapkısı bölgelerinde Ma'ya eşitlenip Ma-(A)rma adıyla anılmış bulunduğu, olasıdır. Bu ögelerle türetildiğinde Marma/Mormo adı, "Ana-Ay" anlamında olur.

MORSTOU HYDOR. Hellen dilinde: Morstos'un Pınarı. Salihli yakınlarında bulunan yazıtlardan o yörede varlığı öğrenilen, ancak lokalizasyonu yapılamayan bir yer ya da köyün adı (Zgusta, s. 398 sonu). Morstos adının Hellen dilinde anlamı yoktur; Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olduğu açıktır. Aslı belki Morasta idi: Mo-(u)ra-(a)sta, "Yüce Ma'nın akarsuyu". Bkz. Mo, ura, asta. Kasdedilen, belki de, şifalı etkisi bulunan Kurşunlu Kaplıcaları idi.

MORSYNOS. Menderes'e güneyden, Aphrodisias yöresinden katılan Dandalos Çayının, Plinius'ta (V 108) geçen bir diğer adı. Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı Marsuwana olmalıdır: Ma-(a)rsa-wana, Ma-akarsuyu-sal, yâni "Ma'nın Pınarı Çayı". Karş. Marsyas.

MORTON. Antalya ili Elmalı ilçesi merkez bucağına bağlı Macun Köyü dolaylarında bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı öğrenilen bir yer (Zgusta, s. 399). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı, yine Antalya ilinde karşılaşacağımız Murtana/Murtuna adının aynı olmalıdır. Bkz. Murtana.

Morunda. Bkz. Marandana.

MOSİON. Paphlagonia bölgesinde, denizden uzak iç yanda, Ptolemaios'un (5 IV 4) andığı bir köy ya da kasaba. Tam yeri bilinmiyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; kökenini ve anlamını saptayamadım.

Moskhoi. Yâni Moskhos'lar. İÖ 1. binyılda Trabzon doğusunda yaşayan bir Anadolulu halkın adının Hellen yazarlarında (örneğin Herodotos, III 94) büründüğü biçim. Moskhos

halkının, Asur belgelerinde anılan Muşki halkına eşitlenmesi eğilimi çok yaygındır (örneğin Albert Herrman, RE Moschoi maddesi; Ş. Günaltay, Yakın Şark, c.IV/1 s. 2 sonu, s. 14, s. 22 sonu, s. 26). Ben bu eşitlemenin, adlardaki söyleniş benzerliğinden başka hiçbir dayanağını göremiyorum. Muşki adı gibi Moskhos adının da kökenini, anlamını bilmiyoruz.

Moskhoi adına benzerliği bakımından, Erzurum ili Horasan ilçesi Aras bucağına bağlı Müşki (şimdi, Pınarlı) köyünün adı, dikkatimizi çekiyor. Bu benzerlik, rastlantı ürünü olmayabilir. Ermenicede ya da Kürtçede Müşki, Muşki gibi bir sözcük saptayamadım.

MOSOUNA. Milâs yakınlarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen bir yer ya da köy (Zgusta, s. 399). Adının aslı belki Moss(a)wana gibi birşeydi: Mo-(a)ssa-wana, Ma/Mo yerleşiminin yöresi. Bkz. Mo, assa, wana. Aşağıda göreceğimiz Mossyna adının aslı da bu Mosouna'nın aslı ile aynı olmalıdır.

MOSSYNA. Pamukkale, Menderes Irmağı, Dionysopolis (Denizli ili Çal ilçesine bağlı Ortaköy) arasındaki dağlık yörenin ilkçağda taşıdığı ad (Ramsay, s. 145 No. 3). 451 yılındaki Kadıköy Konsil'ine Mossyna Piskoposu da katıldığına göre, belki o yörede bir de Mossyna kenti vardı (W. Ruge, RE Mossyna maddesi). Adın Hellen dilindeki "Ağaçtan kule, kulübe" anlamına gelen Mossyn sözcüğüyle ilgisi yoktur. Öz biçimi ve anlamı konusunda bkz. Mosouna.

Mossynoikos'lar. Giresun ile Ordu arasındaki kıyı yöresinde yaşayan bir İÖ 1. binyıl halkının Hellen yazarlarınca kullanılan adı (örneğin Xenophon, Anabasis, 5 IV 26). Bu, halkın kendisinin kullandığı ad değildir ve Hellen dilinde "Odundan, tahtadan yapılma ev" demektir; dolayısiyle, Mossynoikos'lar deyimi bu tür evde oturan halkı anlatır.

MOSTANA/MOSTENE. Lydia kenti (Tacitus, Yıllıklar, II 47; Ptolemaios, 5 II 16). Para basmıştır, adının geçtiği yazıtlar bulunmuştur. Sipylos/Manisa Dağı doğu ucunda, Boz Köy dolaylarında olduğu sanılıyor (J. Keil, RE Mostene maddesi). Boz Köy, Manisa ili merkez ilçesi Karaoğlanlı bucağına bağlıdır ve tam adı Sancaklı Bozköy'dür. Yukarısında bilinen en eski Ma kabartmasının bulunduğu Akpınar'ın güney yakınındadır. Bu durumu bize anlatıyor ki, Mostana adının aslı Mo-(a)sta-(wa)na, "Ma/Mo-akarsuyu-ülkesi" idi. Bkz. Mo (sözcüğü), asta, wana. Adın Mo(a)sta bölümü, Ma/Mo Akarsuyu derken, ya Ma Irmağını (Hellen ağzında Ermos; bkz. Ermos) anlatıyordu (bu ırmak yakından geçmektedir), ya da Ma kabartması altındaki Akpınar'dan çıkan dereye işaret ediyordu.

Lydia'lı Masdyenoi halkı, belki de, bu yörenin halkı idi; bkz. Masdyenoi.

Mostar. Bkz. Mastar.

Mostenoi. Hellen diline göre: "Mostana/Mostene'liler". Lydia'daki Mostana/Mostene bölgesinin halkı (Ramsay, s. 133 No. 15). Bkz. Mostana/Mostene.

MOSYNA. Bkz. Mossyna.

MOTELLA. Bkz. Metellopolis.

MOTTİA. Granikos/Biga Çayı başlangıç vâdisinde Çavuş Köy'de bulunan bir yazıtta adı geçen ilkçağ köyü ya da kasabası (W. Ruge, RE Mottia maddesi). Adının kökeni, anlamı bilinmiyor.

Moudros. Bkz. Mondros.

MOUKİLOS. Bkz. Mokilos.

MOUKİSOS/MOUKİSSOS. Bkz. Mokissos.

MOULAKA. Pamphylia'da bulunan, ancak çıkış yeri tam bilinmeyen bir yazıtta görülen köy ya da arazi adı (W. Ruge, RE Mulaka maddesi).Luwi dilindendir, Mula-ka, Değirmenyeri ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Mula, -ka.

Moulaka adı, Pontos bölgesinde de karşımıza çıkıyor. Trabzon doğu yakınında denize dökülen Değirmen Dere'nin kollarından birinin adı budur (Bryer, yazı XII s. 55). Şimdi Mülaka. Bu derenin kıyısında yahut kıyısı yakınlarında Mülaka-i Balâ (Yukara Mülaka) ve Mülaka-i Zîr (Aşağı Mülaka) köyleri vardır.

MOULASSA. Güneydoğu Pisidia'da, Pamphylia sınırı yakınında, Eurymedon/Köprü Suyu başlangıç bölümü vâdisinde bir yerde bulunan yazıtta (W. Ruge, RE Moulasseon o demos maddesinde, bulunuş yerini Saryntch diye yazıyor) adı geçtiği için o yakınlarda varlığı öğrenilen ilkçağ kenti. Ramsay (s. 465-466) Kesme Köyünde görülen ilkçağ kalıntılarının bu kente ait olduğu görüşündedir. Kesme Köyü, Isparta ili Sütçüler ilçesine bağlı bucak merkezi Kasımlar'ın güneydoğusundadır.

Moulassa ve Mylasa/Mylassa adlarının aslında aynı olduğunu Ramsay de görmüştür. Bu ad, Luwi dilinde Mula-(a)ssa, Değirmen-kenti ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Mula, assa.

MOUNTZARON. Eğin/Kemaliye ile Erzurum arasında, Fırat'ın güney yanında uzanan Munzur Dağları dizisinin Bizanslılarca kullanılan adlarından biri. Skylitzes'den Kedrenos'un aktardığı bölümde, adın bu biçimi kullanılıyor. Başka Bizans belgelerinde Mouzouron (son ünlü omega ile) biçimine de rastlanır. Araplarda, Cebel Muzur. Herzfeld'e göre (s. 113), İÖ 1152'de I. Tiglat-Pileser'in Doğu Anadoluya yaptığı sefer dolayısiyle Asur belgelerinde anılan Muzri (ülkesi) bu yöredir. Adın kökenini ve anlamını saptayamadım. Karş. Mucur, Mucura.

MOURİMENE. Morimene adının, Ptolemaios'da geçen biçimi. Bkz. Morimene.

Mourmata'lılar. Yöresel bir halkın adının, Kütahya dolaylarında bulunmuş bir yazıtta geçen biçimi (Zgusta, s. 403). Mourmata'nın Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı, güçlü olasılıkla, Mormonda adının aslı ile aynı olup yalnız nd ses grubundaki belli belirsiz söylenen burunsal n sesi ihmal edilmiştir. Bkz. Mormonda.

MOURMOUSTRA. Kilikia bölgesinde, Pyramos/Ceyhan kıyısında, oradan 4 km. uzaklıktaki Mecidiye Köyü (Adana ili Kadirli ilçesine bağlıdır ve Kadirli kasabasının 29 km. güneybatısındadır) dolaylarında bulunmuş, Roma imparatorluğu çağına tarihlenen bir sınır taşında geçen yer adı, yahut köy ya da kasaba adı. Baştaki Mourmou bölümü, belki, Mormonda'nın Mormo bölümünün aynı idi; sondaki (a)stra ise, hiç kuşkusuz, oradan geçen Ceyhan ırmağına işaret etmektedir. Bu son bölümün Luwi dilinde "akıntı" (buradan: akarsu, ırmak) anlamına geldiğini güvenle saptamış bulunuyoruz (bkz. Asta). Yine Ceyhan Irmağı üzerinde olan Misis/Yakapınar'ın saptayabildiğimiz tarihsel adlarından biri, Malmistra, bu Mourmoustra adına pek fazla benziyor ve işaret ettiğimiz durum, söz konusu adların, gerçekte Ceyhan Irmağının en eski bir adının çarpıtılmış biçimleri olduğunu bize anlatıyor.

MOUSBANDA/MOUSBADA. Dağlık Kilikia'nın iç bölümünde, dolayısiyle İsauria'da ilkçağ kenti (Plinius, V 93; Ptolemaios, 5 IV 16). Kalykadnos/Göksu Vâdisinde Muzvadı Köyüne lokalize edilmiştir (L. Robert, Villes d'Asie Mineure, s. 431 dn. 3). Muzvadı adı, hiç kuşkusuz, Mousbada'dan gelir. Çünkü o tarihsel adın Rum ağzında okunuşu (gerek Hellen gerek Rum okuyuşunda sın, sb harfleri zın, zv değerinde ve ou grubu u değerinde olduğu; sondaki -a'lar, örneğin Smyrna'daki -a, genellikle eta harfiyle yazılıp bu harf Rum ağzında i değerini aldığı için) Muzvadi'dir; o da, Türk ağzında, Türkçenin ses uyumu kuralı gereğince Muzvadı olur.

Mousbanda adının Luwi dilinden geldiği, sonundaki, -lı anlamında wanda takısından açıkça anlaşılıyor ise de, başta görülen Mous konusunda duraksamadayım. Bu belki, Lydia dilinde "Gürgen ağacı" anlamına geldiğini Strabon'dan öğrendiğimiz Mys (aslı Mus olmalı) sözcüğü idi. Böyle idiyse, Mus-wanda, "Gürgenli, Gürgeni bol" anlamını belirtir.

MOUSGE. Sondaki e, Hellen yazımında, eta (H) ile. Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Theo-

doros'un yaşamını anlatan bölümde adı geçen bir Galatia (Phrygia) köyü. Tam yeri bilinmiyor. Köyün adını, Lâtin yazımına uygun yolda Musgum diye aktaran Ramsay (s. 247 No. 5, 6) onun (Eskişehir ilimizde) Germa ile Eudoxias kentlerine ait toprakların sınırında bulunduğunu belirtiyor ve Yürme'nin 10 km. kuzey-kuzeybatı ilerisinde, ılıcaların olduğu yer üzerinde duruyor.

Mousge adının, Asur belgelerinde anılan ve ön Phryg'ler olduğu kabul edilen Muşki halkının adına benzerliği pek göze çarpıcıdır. Ancak, ad, Luwi dilinden ya da onun ardılı bir Anadolu dilinden gelme, Muska gibi bir sözcüğün biraz çarpıtılmış biçimi de olabilir. Mus-ka, Gürgen-yurdu. Bkz. Mousbanda, -ka.

MOUSTİLİA. Kappadokia'da bir kasaba. Ptolemaios (5 VI 14) anmıştır. Ramsay (s. 335), herhalde ad benzerliğine bakarak, bu Moustilia'yı, Kayseri güneybatısındaki Misti'ye lokalize etmektedir. Kasdettiği aslında Misli'dir (Niğde yakınında bucak merkezi Gölcük); zaten kendisi de, Moustilia'nın Tyana'dan (Bor yakınında Kemerhisar) Kaisareia'ya giden yolda, Andabalis/Andaval'dan sonraki durak olması gerektiğini belirtmiştir. Fakat bizi duraksamaya götüren şudur ki, Ramsay bu Gölcük'ü başka bir yerde, Misli diye değil Gölcük diye anmış ve onun, erken Hristiyanlık çağındaki Limnai olduğunu söylemiştir (s. 325).

Moustilia adının kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamıyoruz. Belki bu ad, aslında, Gölcük kasabasının batı yanında bulunan Şekkin Boğazı'na işaret ediyordu, onun adıydı; aslı da Mostila yâni Mo-(a)st(a)-ila, "Ana Tanrıçanın-dere-boğazı" idi. Bkz. Mo (sözcüğü), asta, ila.

MOUTALASKE. Kappadokia'da, Kayseri yakınlarında bir köy; Ermiş Sabas'ın doğum yeri. W. Ruge (RE Moutalaske maddesi), Kayseri'nin güneydoğu yakınında bulunan şimdiki bucak merkezi Talas olabileceği kanısındadır.

Moutalaske adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Son ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile yazıldığına göre adın daha doğru biçimi Mutalaska'dır. Ancak, bunun kökenini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz.

MOUZA. Pisidia'da, Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında bulunan bir yazıtta Mouzenos (Mouza'lı, Mouza halkından) adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy (Ramsay, s. 461; Zgusta, s. 401). Mouza sözcüğünün Hellen dilinde anlamı yoktur; aslı belki Muda yâni Mu(n)da idi. Bkz. Munda.

MOUZAİNA. Bkz. Muzena.

MOUZOURON. Bkz. Mountzaron.

Moxeanoi/Moxoanoi. Geç Roma çağında, Banaz ile Sandıklı arası yörede, dolayısiyle Phrygia'nın Lydia sınırında yaşayan bir halkın adı (Ramsay, s. 150 No. 36-37). Dioklea/Dokela/Dogla bunların kentlerinden biri idi.

Halk adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, anlamını saptayamadım.

MUCUR. Kırşehir iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının Türkçede, Ermenicede, Kürtçede herhangi bir anlamını saptayamadım. Kökeni Kappadokia dili olsa gerek. Bkz. Mucura, Muncusun, Munzur.

MUCURA. Trabzon ili Akçaabat ilçesi Düzköy bucağına bağlı Doğanköy'ün eski adı. Bkz. Mucur. Mucura adının sonunda, Luwi dilinin ve ardılı dillerin "Büyük, Yüce" anlamlarına gelen ura sözcüğünü görmemizin rastlantı ürünü olduğunu sanmıyorum.

MUDA. Anadoluda karşımıza çıkan, aşağıda listelediğim Muda'lı adların tümünde bu Muda bölümünün aslında Mu(n)da olduğu kanısındayım. Luwi dilinden ve ardılı Anadolu dillerin-

den gelme, nd ses grubunu içeren adlarda zaten belli belirsiz söylenen burunsal n sesinin toptan ihmal edilmesiyle de adın kullanılışı çok yaygındır; karş. Milawanda çeşitlemesi Milawada/Milada, Adanda çeşitlemesi Adada, Manda/Amanda çeşitlemesi Mada/Amada vb.

Munda'nın aslı, tıpkı Amanda/Manda'nın aslı gibi, Ma-wanda, "Ma tapınıcısı"dır. Bkz. Manda, Mada, Munda.

1. Muda (Mahallesi). Türkiyenin 1946 yılı yönetim örgütündeki durumu yansıtan Meskûn Yerler Kılavuzu'nun verdiği bilgiye göre (aşağıda anılan yerler de bu kaynakta görülmektedir), Sinop ili Ayancık ilçesi merkez bucağına bağlı Tenetur köyünün bir mahallesi.

2. Muda Köyü. Trabzon ili Akçaabat ilçesi Bodamiya (şimdi, Derecik) bucağına bağlı köy.

3. Mudam Köyü. Bursa ili Mustafakemalpaşa ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Adının aslı Mu(n)dama, yâni Munda-(u)ma, "Ana Tanrıça tapınıcısı-halk" olmalı. Bkz. uına/umna.

4. Mudarasın Köyü. Kayseri ili Bünyan ilçesi Akkışla bucağına bağlı köy. Bir de, Sivas ili Gemerek ilçesi merkez bucağına bağlı adaşı vardır. (Sivas'taki şimdi Kartalkaya edildi). Adının Rum ağzındaki biçimi Moudarassos, onun Anadolulu aslı Mudarassa olmalı: Mu(n)da-ura-assa, "Ma tapınıcısı halkın-büyük-yerleşimi". Bkz. ura, assa.

5. Mudasun. Bkz. Aşağıda Mudasun.

6. Muclay Mahallesi. Tokat ili Reşadiye ilçesi merkez bucağına bağlı Osmaniye Köyünün bir mahallesi.

MUDANYA. Bursa iline bağlı ilçe merkezi kasaba. 1204'de İstanbul'u zaptedip, orası başkent olmak üzere bir Lâtin İmparatorluğu kuran Haçlılar, o dönemde, Marmara Denizi çevresine egemen olmuşlar ve ilkçağda Myrleia diye anılan kentçiğin o dönemdeki ardılını ele geçirince, onu Montaneia olarak adlandırmışlardı (Bursa 1973 İl Yıllığı, s. 81). Montaneia adı, Lâtincede "Dağ" demek olan Mons'tan gelir; "Dağlık yöre, dağ ülkesi" anlamındadır. Mudanya adı, Montaneia'dan bozmadır.

MUDARASIN. Bkz. Muda, No. 4.

MUDASUN. Kesrosun/Kayaören gibi, Sivas ili Koyulhisar ilçesi merkez bucağına bağlı köylerdendir. Yeni uydurulan adı, Gökdere. Mudasun adı, kuşkusuz, Bizans çağında Moudassos idi: karş. Agalassos'tan Türk ağzında Ağlasun, Kokoussos'tan Göksun vb. Moudassos'un, Luwi dili ardılı Kappadokia dilinden gelme Anadolulu aslını dahi görebiliyorum: Mudassa, yâni Muda-(a)ssa, "Ma tapınıcısı yerleşimi". Bkz. Muda, assa.

MUDAY. Bkz. Muda, No. 6.

MUDRA. Trabzon ili Vakfıkebir ilçesi Çarşıbaşı bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı Gülbahçe. Mudra'nın öz biçiminin Modra yâni M(a)-Odra, "Ana Tanrıçanın Erkeği" olduğu pek açıktır. Bkz. Ma, Adra. Madra, Modra.

MUDRAS (Boğazı). Bir halk türküsü (bkz. Hamit Zübeyr Koşay, Makaleler ve İncelemeler, Ankara 1974, s. 64'deki Avşar Turna Türküsü) bu boğazın adını anıyor ve onun Yozgat, Çayıralan, Gemerek, Kaynar (Pınarbaşı kuzey yakınındadır) yolu üzerinde, Gemerek ile Kaynar arasında bulunduğunu anlatıyor.

Yukarıda gördüğümüz Mudra ile bu Mudras'ın adaş olduğu ortadadır.

MUDURNU. Bkz. Modrene.

MUĞLA. İl merkezi kentimiz. Bkz. Mobolla.

MUHUNDU. Tunceli ilinde, Mazgirt güneydoğu yakınında bucak merkezi Darıkent'in eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım. Yararlandığım sözlükler, Ermenicede ya da Kürtçede buna benzer bir sözcük göstermiyor; buna karşılık, adın içindeki nd ögesi onun Kappadokia dilinden gelmiş bulunmasının güçlü olasılık olduğunu anlatıyor. Aslı belki Mo-wanda, Ma/Mo tapınıcısı idi (bkz. Mo, wanda, Munda). Mazgirt adının Maz- bölümünün de bununla aşağı yukarı aynı olan Mada'dan (bkz. Mada) gelme olabileceğine değinmiştim (bkz. Mazgirt).

Muka (sözcüğü). Hellen yazımında Mouka, Myka. Bu ögeyi, eski Luwi/Pelasgos kültürünün yayılma alanı kapsamında karşılaştığımız birçok tarihsel coğrafya adı içinde görüyoruz ve gerek adın bütününün Hellen dilinde anlamı olmaması, gerek böyle adların birçoğunda yer alan diğer ögelerin Luwi dilinden tanıdığımız sözcükler, takılar olarak teşhis edilebilmesi, bize, Muka sözcüğünün de Luwi kökenli olduğunu anlatıyor.

Luwi dilinden bir hayli sözcük almış bulunan eski Hellen dilindeki Mykes (Lâtin yazımındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile) sözcüğünün "mantar" anlamına geldiğini göz önünde tutarak, herhalde Luwi dilinin Muka'sı, bunun kökeni idi, mantar anlamındaydı diye düşünmüştüm ve THİT kitabımda (2. bsl., c.I/1'de) Mykale, Mykalessos gibi adlar üzerinde dururken Muka bölümü için o yolda açıklama vermiştim. Ama şimdi, Mokissos/Moukissos gibi çeşitlemeler bana Moka ile Mouka (=Muka)'nın köken birliğini anlattığı için; bir yandan da, Mygdon adı ile Makedonia ve Mokadana adları arasındaki köken birliğini görebildiğim için, artık anlıyorum ki, her yanı Ma/Lada tapkısına işaret eden adlarla dolu Latmos Körfezi girişinin kuzey yanında, üstelik Sama yâni Swa-Ma (Hellen ağzında Samos), Kutsal-Ana adasına uzanan Mykale Burnunun adındaki Myka dahi Ana Tanrıça ile bağlantılıdır. Bu sözcük, tıpkı Mokissos/ Moukissos adının Mouk(a), Mok(a) bölümü gibi, en güçlü olasılıkla, Ma/Mo-ka, "Ana Tanrıça-yeri (tapınağı, ya da, tapkı yeri)" ögelerinden oluşmaktaydı.

MUKUS. Pervari ile, (Van Gölü güney kıyısındaki) Gevaş arasında yaklaşık orta yerde bulunan bucak merkezi Bahçesaray kasabasının eski adı. Bir biçimi de Müküs'tür. Kökenini, anlamını saptayamadım.

Mula/Mulla (sözcüğü). Bu sözcük, İÖ 2. binyıldan kalma bazı Anadolulu adlarda karşımıza çıkıyor (H. Ten Cate, Luwian Population Groups, s. 153-154). Luwi/Pelasgos dilinden ya da Luwi dilinin İÖ 1. binyıldaki ardılı Anadolulu dillerden gelmiş olup bizim Hellen yazarlarında yahut Hellen dilinde yazılmış diğer belgelerde aktarılan biçimiyle öğrendiğimiz Anadolulu adlarda, Moulassa adındaki gibi, Moula olarak, yahut Mylasa/ Mylassa adındaki gibi Myla olarak rastladığımız ögenin, aynı Mula sözcüğü olduğundan kuşkuya düşmek için hiçbir neden yoktur.

Myla/Myle (Lâtin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile) sözcüğü, eski Hellen dilinde de vardı ve "Değirmen" demekti. Çok dikkate değer ki, Pausanias (3 I 1 ve 3 XII 5) Hellen'ler öncesi dönemde yaşamış ilk Sparta kralını Lelex (yâni, Leleg) diye anıyor ve değirmeni (Myla) icad eden kişinin de, bu destan kralının oğlu Myles olduğunu anlatıyor (3 XIX 2). Myles, Hellen dilinde "Değirmen" anlamındaki Myla/Myle sözcüğünün (dişi ad) erkek adı olarak kullanılabilecek eril biçime getirilmişidir. Diğer yandan, Hind-Avrupa ailesinden, başka dillerde de, "Değirmen" anlamında, Mula'ya çok yakın sözcüklerle karşılaşıyoruz: Fransızcada Moulin, Almancada Mühle, İngilizcede Mill gibi. Bütün bunlara bakarak, Mula (Moula, Myla) ögesini içeren Anadolulu adlar içinde bu ögenin "Değirmen" anlamında bulunduğunu anlayabiliyoruz.

MUNCUSUN. Kayseri ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Güneşli'nin eski adı. Sonundaki -sun, oradaki bitişin vaktiyle Rum ağzında -ssos olduğunu gösteriyor. Adın öz

biçiminin, Mondosun adının öz biçimiyle aynı olduğu kanısındayım; bkz. Mondosun.

MUNDA. Birçok tarihsel ad içinde (örneğin bkz. Mondosun, Muncusun, Munda, Myndos) karşımıza çıkan bu sözcük, "Ana Tanrıça tapınıcısı" anlamında Manda'nın çeşitlemesidir, onun gibi aslında Ma-wanda ögelerinden türetilmiştir ve nasıl Manda'nın n'si atılmış çeşitlemesi Mada biçiminde kullanılmışsa (bkz. Mada), Munda'nın da aynı tür çeşitlemesi Muda biçiminde kullanılmıştır (bkz. Muda).

Iustinianus döneminde, dolayısiyle Anadoluda hristiyanlığın "devlet dini" olduğu dönemde, Nikaia ayaklanmasını, İstanbul Hippodromos'unda toplanmış yaklaşık 30 000 ayaklanmacıyı kılıçtan geçirerek bastıran iki komutandan birinin adının Mundus olduğunu anımsamamız, "Öyle ise Munda adı Ana Tanrıça tapınıcısı anlamında olamaz" demeyi gerektirmez. Çünkü o dönemde, hatta belki çok daha sonrasında, Anadoluda çoktanrılı inanç henüz kesinlikle yok olmuş değildi ve pek çok Anadolu insanı, o inançla bağlantılı adları hâlâ taşıyordu. Diğer yandan, bu Mundus'un adı, Anadolulu Munda sözcüğünden mi geliyordu, orası da kuşkuludur. Çünkü Lâtincede de bir Mundus sözcüğünün bulunduğu anlaşılıyor: Ploutarkhos, Romulus'un yaşamı adlı yapıtında, Romulus'un, Roma kentini kurmadan önce, kenti kuracağı alanı çevreleyen çember biçiminde bir hendek kazdığını ve bu hendeği, kendi halkının *gökkubbeye* verdiği ad olan, Mundus sözcüğüyle adlandırdığını söylüyor.

1. Munda. Trabzon ili merkez ilçesi Çağlayan bucağına bağlı iki köyün adı. Birincisi, Mundagüzel, şimdi Aydınlı edildi; ikincisi, Mundayeni, Gözalan oldu. Yukarıda sözünü ettiğimiz Mendi Köyünün de bu yörede bulunduğunu anımsayalım.

2. Munda. Yakınında Pompeius yandaşları ordusu ile Caesar yandaşları ordusu arasında kesin sonucu belirleyen savaşın yapıldığı, bu yüzden savaşa Munda Savaşı denmesine neden olan İspanya kenti (Ploutarkhos, Caesar'ın Yaşamı, 56). İspanyada Adra, Ebro/İberus, Tartessos gibi Luwi/Pelasgos dilinden gelme diğer adlarla da karşılaştığımızı unutmayalım.

3. Mundama yâni Munda-(u)ma, Munda Halkı. Bkz. yukarıda Mandama.

4. Mundassos yâni Munda-(a)ssos, Munda Yerleşimi. Bkz. yukarıda Mondosun.

5. Myndos. Bkz. aşağıda Myndos.

6. Munda (Dağı). Meis Adasının kuzey ucundaki burunu oluşturan dağ uzantısı (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/29 ekindeki Kastellorizo Adası'na ilişkin bölüm ve oradaki harita).

MUNZUR. Bkz. Mountzaron.

Mura (sözcüğü). THİT kitabımın 2. basımında (c.I/1 s. 186-187) Luwi/Pelasgos dilinden kalma pek çok tarihsel ad içinde, Hellen yazımında Myr-, Myra biçimlerine bürünmüş olarak bu sözcüğün varlığına değinmiş ve sözcüğü "Mersin" anlamında yorumlamış, bunun için de özellikle Azra Erhat'ın Myrrha ile ilgili bir açıklamasına dayanmıştım. Aynı yerde, İzmir adının bildiğimiz en eski biçimi Smyrna'nın da bu Mura sözcüğüyle bağlantısını savunmuş, Smyrna'yı S(wa)-Mur(a)-(wa)na ögelerine ayırmış, anlamını Güzel-Mersin-Yurdu diye açıklamış ve adın Samornia sıfatı ile bağlantısını reddetmiştim.

Mura sözcüğünün Myrrha'ya eşitlenmesi ve "Mersin" anlamında yorumlanması dışında, bu görüşlerimin tümünde ısrar ediyorum. Zaten arada, Samornia adının öz biçimini, kökenini, anlamını saptamak ve bu konuda yayın yapmak fırsatını da buldum; bkz. Samorna.

Ben, Bürchner'in (RE Smyrna maddesindeki) "Myrrhe/Mür ağacı, Akdeniz iklimine ait değildir, bu yüzden Smyrna adının o ağaçla ilgisi olamaz" sözlerine itiraz ederken, şöyle

demiştim: "Bunda bir yanlışlık vardır. Hellen'lerin Myrrha/Myrrhe diye andığı ağaç Akdeniz yöresinde bulunmasaydı, ... Kinyras kızı Myrrha mythos'u ilkçağ Hellen dünyasında nasıl oluşabilirdi? Kaldı ki, o kızın dönüştüğü ağacın, Myrrha diye anılan ağacın, bizim mersin ağacından başka bir ağaç olmadığını Azra Erhat (Mitoloji Sözlüğü, Adonis maddesi) açıkça söylüyor. Nihayet, eski ve yeni İzmir kentleri arasında, orta yerde, Mersinli diye bir semtin bulunduğunu, yâni yörenin mersin bölgesi olduğunu da unutmayalım".

Şimdi, daha derin araştırma yapınca, Azra Erhat'ın verdiği bilginin yanlış olduğunu, Myrrha ağacının "Mersin" olmadığını ve gerçekten de Akdeniz iklimine yabancı olduğunu saptamış bulunuyorum. Ağacın Arabistanda yetiştiğini, merhem yapmakta kullanılan kokulu özsuyunu Arapların çıkardığını, Hellen'lerin bu özsuyunu onlardan satın aldığını Herodotos (III 107) açıkça anlatıyor. Ayrıca, Steier (RE Myrrha maddesi) şimdiki bilimsel adı Commiphora Abyssinica olan, Hellen'lerin Myrrha dediği ağacın, asıl alım satım konusu olan özsuyu acı olduğu için, "Acı" anlamındaki Semitik bir sözcükten (İbranice Mor, Aram dilinde Mura, Arapça Murr) dolayı Hellen'lerce böyle Myrrha diye anıldığını belirtiyor. Demek, ağacın adı Luwi kökenli değildir, üstelik o ağaç mersin ağacı değildir. Bu durumda, Smyrna adının myr(a) bölümünü, söz konusu ağacın adı Myrrha ile bağlantılandırmak gerçekten de (Bürchner'in söylediği gibi) yanlış olmuştur.

Elbette ki, Hellen'lerin Myrrha/Myrrhe dediği ağacın mersin ağacı olmaması, hatta Akdeniz ikliminde yetişen bir ağaç olmaması; Anadolulu Myra, Myrina, Myriandos, Smyrna gibi adlarda gördüğümüz, hiç kuşkusuz Luwi dilinin malı olan Mura (Hellen yazımında Myr-, Myra) ögesinin, "Mersin Ağacı" anlamında olmadığını kanıtlamaz; sadece bizi, Hind-Avrupalı bir Myrrha sözcüğüne dayanmak olanağından yoksun bırakır, o kadar. Ancak, mersin ağacının gerek bizim dilimizdeki bu adının, gerek çeşitli batı dillerindeki adlarının kökeni olan Hellen dili sözcüklerinin (myrtos, myrsine, myrrinos) kökenine eğilince, yine uzandığımız dal elimizde kalıyor. Gerçekten, Steier (RE Myrtos maddesi) bu sözcüklerin de Hellen diline Semitik bir dilden geçtiğini, fakat köken yönünden Myrrha ağacı ve onun merhemi ile hiçbir ilgisi olmadığını belirtiyor.

Ama en önemlisi, Myrina adının Peutinger Tablosunda Marinna diye geçtiğini farketmek ve Smyrna kentinin ilk yerinin de Amanara (şimdi, Yamanlar) Dağının eteğinde bulunduğunu, keza Myriandos kentinin Amana (şimdi, Amanos) Dağının eteğinde olduğunu anımsamak, bizi, bu adlardaki Mura bölümünün aslının M(a)-ura, "Yüce Ma" olması gerektiğini görmek zorunda bırakıyor. Gerçekten, Amana, Amanara adları, yörenin Ama/Ma tapkısı merkezi olduğunu anlatan adlardır (bkz. Amana, Amanara; ayrıca karş. Pramnos).

Mura bölümü M(a)-ura, "Yüce Ma" anlamında olduğuna göre, Smyrna da, doğru olarak teşhis ettiğimiz S(wa)-Mur(a)-(wa)na ögeleriyle, "Kutlu Yüce Ana Ülkesi"ni anlatır. Myrina, yâni Mur(a)-ina, aynı adın, başta "Kutlu" anlamına gelen swa öntakısı eksik biçimidir; zaten, değindiğimiz üzere, Peutinger Tablosunda Marinna diye anılmıştır (bkz. Marinna). Myriandos da aslında Mura-wanda, "Mura'lı, Mura'ya (Yüce Ana'ya) tapan halk" demektir (karş. Amanda, Manda, Adanda).

MURAT (Suyu). Fırat'ın ana kollarından biri. Prof. Ungnad, 1936'da basılmış Subartu adlı yapıtında, Murat (Suyu) adının gerçekte Fırat (Bâbil dilinde Purat) adından bozma olduğunu ve adın kökeninin Subar diline dayandığını savunmaktadır (Koşay, Erzurum, s. 57'den aktarıyorum). Subar'lar konusunda bkz. Umar, THİT 2. bsl., cI/1 s. 17.

MURGUL. Artvin ili Borçka ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Yeni uydurulan adı, Göktaş. Murgul adının kökenini, anlamını saptayamadım.

MURTANA/MURTUNA. Perge kalıntıları bitişiğindeki Yurtpınar Köyünün eski adı. Köy, Antalya ili merkez ilçesi Aksu (eski adı: Macun) bucağına bağlıdır. Karş. Mordiaion,

Morton. Murtana/Murtuna adının aslı Mordana'dır, Mo-(a)rda-(wa)na ögeleriyle, Ana Tanrıça-Pınarı-Ülkesi ögelerinden türetilmiştir ve köyde pınar olduğu şimdiki uydurma adı Yurtpınar'dan da anlaşılmaktadır. Bkz. Mo (sözcüğü), arda, wana.

Murtana/Murtuna adı, aslında, Mordoğan adının öz biçimiyle aynı kökenden (Mardawana) gelir (bkz. Mordoğan); yalnız, şimdiki örnekte adın içindeki arda/arta (akarsu) ögesi "Pınar" anlamında iken Mordoğan'ın aslında aynı öge "Irmak" anlamındadır ve Mordoğan karşısında denize dökülen Smarda/Smardos Irmağını (Gediz Irmağı) kasdeder.

Mus (sözcüğü). Strabon'dan öğrendiğimize göre (12 VIII 3), Lydia dilinde "Gürgen Ağacı" anlamındadır. Strabon, Mysia adını da bu sözcükle bağlantılı sayar. Mysia adı bakımından bağlantıyı kuşku ile karşılıyorum; ancak, Mousbanda gibi bazı Anadolulu adlarda gördüğümüz Mus, o sözcük olabilir.

MUSLUK (Dağı). Balıkesir ilinde, İvrindi'nin 4 km. batısındadır (R. Kıpçak, s. 18). Dağ adı olarak Türkçenin Musluk sözcüğü pek münasebetsizdir; buna bakarak, adın Türk ağzında çarpıtıldığını, Musluk edildiğini sanıyorum. Öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

MUSUN. Ağrı ili Doğubeyazıt ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Şimdi, Suluçem edildi. Musun adının kökenini, anlamını saptayamadım.

MUSYAN/MÜSYAN. Bingöl ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Yamaç kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım. Kürtçe Musa-giller anlamında aşiret adı olarak Musa-(y)an?

MUŞ. İl merkezi kentimiz. Adının kökeni, anlamı bilinmiyor. Muşki halkının adıyla bağlantılandırılmasının hiçbir dayanağı yoktur. Dikkate değer ki, Muş, Mesopotomia'da, oranın Ana Tanrıça'sı Nana'nın oğlu olarak tapkı gören bir tanrının adıydı; anası gibi bunun da simgesi, yılan'dı (Herzfeld, s. 163-164). Muş adı Ermenice değildir; Ermenicede Munç (=Dilsiz), Muşdag (=Kürk), Mşag (=Rençber, çiftçi) sözcükleri varsa da Muş diye bir sözcük yoktur.

MUŞALİM (Kalesi). Yozgat ilindedir. Yeri konusunda Wittek (Yer Adları, s. 236 vd.) ayrıntılı bilgi veriyor. Kale eteğindeki ovanın güneydoğu kıyısında, kaleden 10 km. kadar ileride, maden ocağı işletilen Akdağ vardır (ilçe merkezi Akdağmadeni kasdediliyor). Dolayısiyle, kale, bu kasabanın kuzeybatı yakınındadır. Kale, adını, aşağısında bulunan Muşalim Köyünden alır; Selçuk'lularca, II. Keyhusrev döneminde (1236-1246) yaptırılmıştır. Ben de, (Wittek'in s. 240 dn. 126 sonunda söylediği gibi) "Muşalim ismini maalesef izah edemiyorum".

MUŞAR. Elazığ ilinde, Fırat doğu kıyısında, Keban'ın güneybatı yakınında bucak merkezi Aydınlar kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

MUŞKARA. Orada doğan Damat İbrahim Paşa'nın köyü geliştirip kent durumuna getirmesinden ve Nevşehir diye adlandırmasından önce, Nevşehir'in yerinde bulunan köyün adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım. Karş. Moskhoi, Muşki'ler.

Muşki'ler. İÖ 9. ve 8. yüzyıllardan kalına bazı belgelerde, özellikle Asur belgelerinde anılan, Orta Anadoluya yayılmış bir halk. Bunların beyi Mita, bazı "Geç Hitit" devletçikleriyle birleşerek Asur'a karşı savaşmıştı. Muşki'lerin ön Phryg'ler olduğu kabul ediliyor. Muşki adının kökeni ve anlamı bilinmiyor.

Mut (sözcüğü). Anadoluda ve Luwi dilinden gelme tarihsel adların yayıldığı diğer bölgelerde, Luwi dilinden ya da onun ardılı dillerden gelmiş bulunduğu içindeki bazı tipik (Luwi diline ve ardıllarına özgü) sözcüklerle, takılarla kanıtlanan, hepsinde de mut bölümü

bulunan birtakım tarihsel adlarla karşılaşıyoruz ki bunların tümü ya bir vâdinin adıdır ya da vâdi içinde yahut başında bulunan bir yerleşme biriminin adıdır. Buna bakarak ve tümevarım yoluyla, sözcüğün Luwi dilinde "Vâdi" anlamında olduğunu güvenle saptayabiliyoruz. Bkz. Adramytteion, Alamut, Atramytes, Hadramut, Kadamut, Karmut, Manamut, Mercumut, Mut, Samut.

MUT. Roma ve Bizans çağlarındaki resmî adı Claudiopolis. Anadolunun en görkemli dağları Toroslar dizisini yarıp geçen en görkemli vâdinin ortasındaki kentin adı. Anlamı yukarıda belirtildi. Burada ad, açıktır ki, kentin içinde bulunduğu vâdiye, Göksu Vâdisine işaret etmektedir.

Mutina. İtalyanın Etrüsk bölgesinde, Roma askerî tarihinde büyük önem taşımış bir vâdi geçidinin ve oradaki kentçiğin adı; kent tarihçesinin Etrüsk'ler çağına uzandığı kesindir (Hans Philipp, RE Mutina maddesi). Padus/Po Irmağının güneyindeki bu vâdi geçidinin ve kentin adı, Luwi dilinde Mut (=Vâdi) sözcüğüne, -sal, -ülkesi anlamındaki wana takısının çeşitlemesi ina'nın eklenmesiyle türetilmiştir. Bkz. Mut, wana.

MUTKİ. Bitlis iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

MUTMUR. Malatya ilinde, Arapkir güney yakınında bucak merkezi Taşdelen kasabasının eski adı. Ana yolun izlediği doğal vâdi geçidinde bulunan kasabanın bu adı, söz konusu vâdi ile bağlantılı olmalıdır; Mut bölümü bunu gösteriyor (bkz. Mut).

MUTRA. Türkiyenin 1946 yılı yönetim örgütünde, Trabzon ili Vakfıkebir ilçesi İskefye bucağına bağlı bir köy. Adı, Mudra diye de geçer; bkz. Mudra.

MUZANA. Antoninus Rehberinde gösterilen, Afşin dolaylarında bir yol üstü durağı köy ya da kasaba. Arbalissos'tan 48 mil uzaklıkta imiş. Arbalissos eğer Arabissos yâni Afşin'in aynı idiyse, Eski Maksutlu'da olabilir (F.H. Weissbach, RE Muzana maddesi). Adının aslı belki Mudana yâni Mu(n)da-(wa)na, "Ana Tanrıça tapınıcısı-yurdu" idi. Bkz. Munda, Muda, wana.

MUZENA. Rumlarca yazılışı: Mouzaina. Gümüşhane doğu yakınlarında, 1850 dolaylarında 500 hâneli büyük bir köyün adı (Bryer, yazı XVII s. 39 ve orada dn. 39). Rumcada anlamı yoktur. Pontos Kappadokia'sında da konuşulan Kappadokia dilinden gelme, -ina'lı bir ad olmalıdır. Bkz. -ina, Muzana. Kökeni ve anlamı yönünden Muzana adına eşitlenmesi gerektiğinden kuşku duymuyorum. Karş. Mouza.

MUZRİ. Bkz. Mountzaron.

MUZUR. Bkz. Mountzaron.

MÜĞREN/MÜREN. Antalya ili Elmalı ilçesine bağlı bucak merkezi Gölova kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

MÜKÜS. Bkz. Mukus.

MÜNDÜME. Muğla ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı Özlüce. Mündüme adının aslı Munduma yâni Mund(a)-uma, "Ana Tanrıça tapınıcısı halk" olmalıdır. Bkz. Munda, uma.

MÜREFTE. Marmara Denizi kuzeybatı kıyısında, Tekirdağ ili Şarköy ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Adı, Myriophyton'dan Türk ağzına uydurulmuştur. Myriophyton adı Hellen dilindendir, Myrio (=on bin; buradan: binlerce, sayısız) ve phyton (=bitki, ağaç) ögelerinden türetilmiştir. Yörenin bol ağaçlı, bitkili olduğunu anlatır. Ancak bu ad, yerli bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi de olabilir.

MÜSGEBİ. Türk ağzında bu biçime bürünen ad, Rumcada "Piskopos Yeri" anlamına ge-

lep Episkopi'den bozmadır.

1. Müsgebi Mahallesi, Muğla ili Marmaris ilçesi Bozburun bucağında, bucak merkezi kasabanın bir mahallesi.

2. Müsgebi/Müskebi Köyü. Şimdi, Ortakent, Muğla ili Bodrum ilçesi Yalıkavak bucağına bağlı bir köy.

MÜŞKİ. Bkz. Moskhoi.

MYANDA. Dağlık Kilikia kıyısında, Anamur ile Kilindere/Aydıncık arasında köy ya da kentçik (Ramsay, s. 410 No. 25). Adının aslı, Manda ve Munda'ların aslı gibi, Ma-wanda, "Ma tapınıcısı" olsa gerektir. Bkz. Manda, Munda.

MYANGLA. Elmalı ile Gölhisar arasında orta yer yakınında, dolayısiyle Lykia ile Phrygia'nın sınırında, bucak merkezi Seki'den çıktığı sanılan bir yazıtta adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 405). Adının kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. Karş. Syangela, Theangela.

MYGDALE. Pamphylia kıyısında, Antalya kentinin doğu yanıbaşında bir yer (W. Ruge, RE Mygdale maddesi). Tam lokalizasyonu yapılamamıştır. Adı, Hellen dilinde "Badem" anlamına gelen sözcüğe benzemekle birlikte, o dilde anlam taşımaz. Kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamadım.

Mygdon. Gerek kişi adı olarak karşılaştığımız Mygdon sözcüğünün, gerek halk adı olarak karşılaştığımız Mygdon'lar (Hellen'lerde: Mygdones) adının, gerek ülke adı Mygdonia'nın Hellen dilinde anlamı yoktur ve bu adlar, Hellen'ler öncesi kültürden kalmadır. Aslının, tıpkı Makedonia ve Mokadana adlarının aslı gibi, Luwi dilinde Makadawana olduğu kanısındayım. Bkz. Makedonia, Mokadana.

1. Mygdon'lar. Bir Thrak boyu. Bilinen ilk yurtları Makedonia'nın kuzeydoğu bitişiğinde, Axios/Vardar Irmağı ile Strymon/Struma Irmağı arasında iken (bu yöreye Hellen'lerce Mygdonia deniyordu: Herodotos, VII 123; Thoukydides, I 58 vs.) Thrak göçleri dalgaları içinde Anadoluya da göçmüşlerdir (Eugen Oberhummer, RE Mygdones maddesi No. 1).

2. Mygdon'lar. Strabon'un (12 VIII 10) verdiği bilgiye göre, Anadolunun Bithynia bölgesinde, Olympos/Uludağ kuzeyindeki yörede yaşayan bir halk.

3. Mygdon. Destan kişisi. Bebrykos kralı Amykos'un kardeşi (Rodoslu Apollonios, II 5 ve 9).

4. Mygdon. Phryg krallığını Otreus ile bölüşen destan kişisi; İliada'da (III 184) anılır. Bu bölüşme, aslında, Ma (Ana Tanrıça) ile Adra/Odra (Erkek, Koca) çiftinin Anadoludaki ortak egemenliğini simgeliyor. Mygdon ve Otreus adlarının kökenine, anlamına dikkat ediniz.

5. Mygdonia, Trakya'daki. Bkz. Yukarıda No. 1.

6. Mygdonia, Güneydoğu Anadoludaki. Nisibis/Nusaybin yöresindeki, günümüzde Çakçak Suyu diye anılan çay, İskender ardılları döneminden başlayarak, Mygdonios (Hellen diline göre: Mygdon'sal, Mygdonia'sal) adıyla anıldığı için, sözü geçen yöreye de Mygdonia denmiştir (F. Schachermeyr, RE Mesopotamien maddesi, c. XV/1 s. 1115 başı).

MYGDONİA. Bkz. Mygdon, No. 5, 6.

MYGDONİOS. Bkz. Mygdon, No. 6.

MYGİSSOS. Karia kenti. Hem Byzantion'lu Stephanos'ta anılır, hem de İÖ 450 dolaylarından kalına, Delos Birliğine hangi kentin ne kadar gider katkısı ödediğini gösteren Atina yazıtlarında adı geçer. Yeri bilinmiyor. Adının sonundaki issos (=yerleşim, kent; bkz. assa) bölümü, bu kent adının Luwi dilinden ya da onun ardıllarından biri olan Karia dilinden geldiğini gösterir. Kök bölüm Myg(a?)'nın aslı da Muka olsa gerektir; bkz.

Muka. Buna göre kent adının anlamı "Ma tapkısı yeri kenti"dir ve kent, Mokissos'un adaşıdır. Bkz. Mokissos.

MYKALA/MYKALE. Adın e'li biçiminde, Lâtin yazımındaki bu e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Daha doğru biçimin Mykala olduğu buradan anlaşılır. Şimdi Samsun Burnu, Dilek Yarımadası adlarıyla anılıyor. Samos/Sisam Adasına neredeyse değecekmiş gibi uzanan ve üzerinde Mykala/Mykale Dağını (şimdi: Samsun Dağı) taşıyan burundur. İliada'da (II 869) anılır. Adı, Muka-la ögelerinden türetilmiştir, Muka'cık demektir. Muka'nın Luwi dilinde "Mantar" olması gerektiği yolundaki görüşümü geri alıyorum ve sözcüğün "Ana Tanrıça (tapkısının, tapınağının) yeri" anlamına geldiğini kabul ediyorum; bkz. Muka. Zaten Samsun (Dağı) adı da Kutsal Ana tapkısı ile bağlantılıdır; bkz. Sama, Sampson, Samsun.

Mykalessos. Yunanistan'ın en eski kentlerinden biri (İliada, II 498; Thoukydides, VII 29-30). Adı Luwi dilinde Muka-la-assa ögelerinden türetilmiştir, "Muka-cık-kenti" demektir. Mukala (=Muka'cık) sözcüğü konusunda karş. Mykala/Mykale.

Mykene. Yahut, Mykenai (Hellen diline göre: Mykene Halkı, Mykene Halkının Kenti). Yunanistanın en eski kentlerinden bir diğeri. Mykene adının Lâtin harfleriyle yazımında e ile gösterilen sesler, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanır. Dolayısiyle, daha doğru biçimi ve aslı Luwi dilinde Mukana yâni Muka-(wa)na, Muka-Ülkesi'dir. Bu kentin de, tarihinin en erken döneminde, "Ana Tanrıça tapkısı yeri" olduğu böylece anlaşılıyor; bkz. Muka. Zaten, destan kişisi Mykene kralı Agamemnon'un adının da "Komutan Ma insanı" anlamında bulunduğu sonucuna varmıştık; bkz. Agamemnon.

MYLA. Keza Mylome, Myrabe. Bizans belgelerinden anılan bir Pamphylia kenti (Ramsay, s. 469 No. 13). Tam yeri bilinmiyor. Myla adının aslı, açıktır ki, Mula'dır (=Değirmen; bkz. Mula). Mylome biçiminin aslı da Mul(a)-uma, Mula Halkı olmalıdır; bkz. uma/umna. Myrabe herhalde bu sonuncusunun Rum ağzında çarpıtılmış biçimi idi, yahut aynı kentin bir diğer adı Mulawa yâni Mula-(u)wa, Değirmen-lik iken bu Mulawa Rum ağzında Myrabe edilmişti.

MYLASA/MYLASSA. Bkz. Milâs, No. 1.

MYLOME. Bkz. Myla.

MYNDOS. Bodrum Yarınadası ucunda, kıyıdan biraz içeride bir ilkçağ kenti (Herodotos, V 33. Arrianos'un andığı, eski Myndos değil, yarımada ucunda Gümüşlük Köyü yerinde bulunan yeni kenttir). Eski kentin kalıntıları, Karatoprak/Turgut Reis ile Gümüşlük köyü arasındaki yolun üzerinde, Kadıkalesi yazlık evler sitesi güneydoğu bitişiğinde, denize 1 kın. kadar uzaklıkta, Bozdağ denen yüksekçe tepenin doruğundadır. Kent, İÖ 4. yüzyılda İran bağımlısı Karia kralı Mausolos tarafından biraz ileriye, kıyıya, şimdi Gümüşlük Köyünün bulunduğu yere "göçürüldü".

Hellen ağzında Myndos edilen ad Luwi dilindendir, aslı Munda'dır; bkz. Munda.

MYONNESOS. Hellen dilinde: "Sıçan Adası". Seferihisar güney ilerisindeki Doğanbey Burnu yakınında, karaya neredeyse bitişik durumda bir adacık. Bugün, biraz daha doğuda bulunan başka bir ada Sıçan Adası diye anılır olmuştur; asıl Myonnesos'a şimdi yöre halkı Çıfıt Kale demektedir. Strabon (14 I 29) buradaki kentçiğin sözünü eder.

MYOUS. Anadolunun İonia bölgesindeki en eski kentlerden biri (Herodotos, I 142). Kalıntılar alanı, Bafa Gölü'nün birkaç kın. kuzeyinde, Afşar/Avşar Köyü kuzeybatı yakınındadır.

Kentin, Myous olarak bildiğimiz adı, Hellen dilinde "Sıçanlı, fareli" anlamına gelir. Oysa, bazı Hellen yazıtlarında, örneğin Delos Birliğine hangi kentin ne kadar gider katkısı ödediğini belirten İÖ 5. yüzyıl Attika yazıtlarında, kent adı Myesos ya da Myessos diye geçiyor ve Lâtin yazımında e ile gösterilen ses yerine, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H kullanılmış bulunuyor. Hatta, çok daha geç bir dönemin yazarı olan Byzantion'lu Stephanos'un yapıtında bile, kentin adı Myes'tir (e'si yine eta ile). Bunu Honigmann da (RE Myus maddesi, No. 2) vurgulamıştır. Dolayısiyle, kent adı Hellen ağzında çarpıtılıp çeşitli biçimler almış ve o arada Hellen dilinin "Sıçanlı" anlamına gelen sözcüğü Myous ile özdeşleştirilmiş ise de, adın aslının Muwassa yâni M(a)-uwa-(a)ssa, "Ana Tanrıça Tapınağı kenti" olduğunu anlamaktayız. Bkz. Ma, uwa, assa. Eski Latmos körfezinin her yanının, Ma/Lada tapkısına işaret eden adlarla dolu olduğunun bir örneği daha.

MYRA. Lykia kenti (Strabon, 14 III 3). Şimdi, Antalya ilinde Demre/Kale kasabası. Kaş ile Finike arasında, Finike'nin batı yakınında, kıyıdan biraz içeride. Adının öz biçimi kuşkusuz Luwi dilindendir ve Mura, yâni M(a)-ura, Yüce Ana Tanrıça'dır; bkz. Mura. Bunun iskelesi durumundaki Andriake de, Ana Tanrıçanın erkeği Adra ile bağlantılı ad taşımaktadır; bkz. Andriake.

MYRABE. Bkz. Myla.

MYRİANDOS. Düz Kilikia'nın güneydoğu ucunda, İskenderun'un 5 km. kadar güneybatısında, deniz kıyısında ilkçağ kenti (Herodotos, IV 38; Xenophon, Anabasis, 1 IV 22; Arrianos, 2 VI 2). Adının anlamı için bkz. Mura.

MYRİANGELOİ. Rumca: "Binlerce Melek". Germa'nın (bkz. Germa) Bizans çağında taşıdığı ad; aslında kentçikteki kilisenin adı olduğu kuşkusuzdur (Ramsay, s. 246 No. 4).

MYRİKA. Ankara ilinde, Haymana yakınında, Kadıköy yanındaki ılıcada yahut Istanos Çayı'nın Sakarya'ya katıldığı yerdeki ılıcada bulunan, Piskoposluk merkezi bir kentçik (Ramsay, s. 248 No. 10). Myrika/Myrike, Hellen dilinde bir ılgın türünün adıdır.

MYRİNA. Bu adın kökeni hiç kuşkusuz Luwi dilidir; anlamı için bkz. Mura.

1. Myrina. Anadolunun Aiolis bölgesinde kent (Herodotos, I 149). Adı bazı yazıtlarda Mourina diye geçer (W. Ruge, RE Suppl. VI, Myrina maddesi, s. 615); Peutinger Tablosunda Marinna'dır. Kalıntılar alanı, deniz kıyısında, Aliağa kuzey yakınında, Güzelhisar Çayı ağzının kuzey yanıbaşındadır, özellikle Birki (=Beriki, Berideki) Tepe ile Öteki Tepe üzerine yayılmıştır.

2. Myrina. Lemnos/Limni Adasında ilkçağ kenti (Rodoslu Apollonios, I 604, 634).

MYRİOKEPHALON. Hellen dilinde: "Binlerce baş". Güney Phrygia'da bir doğal geçidin ortasında bulunan Bizans çağı kalesinin adı. Kale, 17 Eylül 1176'da bu geçitte Bizanslılarla Selçuklular arasında yapılan çok önemli savaşın gününde artık yıkıntı durumunda bulunuyordu. Geçidin ve kalenin yeri konusunda bkz. Umar, Myriokephalon savaşının yeri: Çivril yakınında Kûfi çayı Vâdisi (Belleten c. 54, No. 209, Nisan 1990, s. 99-116).

Hellen dilindeki Myriokephalon adı, bir kale ya da bir vâdi geçidi için pek tuhaf anlam taşıyor ve başka hiçbir yerde benzeri görülmüyor. Bu, Anadolu kökenli bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir kanısındayım. Kûfi Çayının eski adı Kouphos ile, Myriokephalon'un Kephalon bölümü arasında bağlantı olabilir. Kephalon'un aslı belki Kupelana yâni Ku(wa)-Pellana, "Güzel-Akarsu Geçidi Ülkesi" idi. Bkz. Kuwa, Pellana. Myrio'nun aslı da Mura, "Yüce Ana Tanrıça" olabilir; bkz. Mura (sözcüğü). Böyle idiyse, Mura-Kupellana, "Yüce Ana Tanrıçanın Güzel Akarsu Geçidi Ülkesi", Myriokephalon adının aslı idi.

MYRLEİA. Bithynia'daki ilkçağ kenti. Makedonia kralı V. Philippos bunu yerle bir etmiş ve yöreyi yandaşı Bithynia kralı Prousias'a vermiş, o da eski kentin alanında yeni bir kent kurup bunu Apameia olarak adlandırmıştı (Strabon, 12 IV 3). Şimdiki ardılı, Mudanya.

Myrleia adı, Hellen göçleri öncesi dönemden kalma bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir, ama yine de Hellen dilinde anlamı yoktur. Öz biçiminin ve anlamının ne olduğu bilinmiyor. Kanımca, öz biçim Murila yâni Mur(a)-İla, "Yüce Ana Tanrıça-Boğazı/Geçidi" idi. Bkz. Mura, Ela/İla. Dikkat edilsin; kent Gemlik Körfezi içinde, güney kıyıdadır. Oysa Gemlik adının aslının "Ana Tanrıça Boğazı/Geçidi" anlamında Kamila, yâni Kam(a)-İla olduğunu görebilmiştik. Bkz. Gemlik.

MYRMİSSOS. Bkz. Marmessos.

MYSANDA. Korakesion/Alanya doğusunda bir kent. Plinius (V 93) anmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adının diğer biçimi, Mousbanda. Bkz. Mousbanda.

MYSİA. Kuzeybatı Anadolunun, aşağı yukarı bugünkü Balıkesir ilini oluşturan parçası ile, Çanakkale ili Anadolu bölümünün Troas bölgesi (Troia kenti ve yakın yöresi) dışında kalan parçası. Mysia adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu adın, Hellenleşme öncesi bir yerli kültürün dilinden gelmiş ve Hellen ağzına uydurularak Mysia biçimini almış bulunduğu konusunda kuşku yok ise de, adın öz biçimi ve anlamı tartışmalıdır. Bkz. Umar, THİT 2. bsl., c. I/2 s. 55.

Mysomakedones (Halkı). Ptolemaios'un (5 II 15) andığı, Teuthrania Ovasında yâni Bergama ile deniz arasında yaşayan bir halk. Adın Hellen ağzında büründüğü Mysomakedones biçimi, "Mysia'da yaşayan Makedonia'lılar" anlamında yorumlanabilir ise de, böyle bir yorumun doğruluğu kuşkuludur. Gerçekten, Makedonia, Mokadana adlarının yalnız Makedonia yöresine özgü olmayıp, Luwi dilinden geldiğini ve halkın bir "Ana Tanrıça tapkısı yeri sahibi" olduğunu anlattığını görmüştük (bkz. Makedonia, Mokadana). Demek ki, Anadoluda yahut Luwi kültürünün etkilediği diğer herhangi bir yerde Makedon, Mokadana gibi adlar görür görmez orada Makedonia göçmenlerinin yerleşmiş bulunduğunu varsaymak çok yanlış olabilir. Kanımca ad gerçekte, "Mysia'daki Makadawana halkı" demektir.

MYSOTİMOLOS. Lydia doğu yanında, Phrygia sınırı yakınında, Blaundos kenti kuzeyinde kalan yörede bir arazi ya da kasaba. Adı, bir kilise belgesinde (Piskoposlar listesinde) Mesotymolos, Hierokles'in yapıtında Mesotymellos biçiminde geçiyor. Plinius (V 11) ise Mysotimolos'lular (Mysotimolitae)dan söz eder. Adın öz biçimi ve anlamı tartışmalıdır. Baştaki Myso ya da Meso ögesinin Mysia adı ile, sondaki Timolos, Tymolos, Tymellos biçimlerinde aktarılan ögenin Tmolos (=Bozdağ) ile, hiç olmazsa adların ortak bir kökeninin varlığı türünde, ilişkisi bulunup bulunmadığı dahi tartışılmaktadır.

Mytilana/Mytilene. Lesbos/Midilli adasının en önemli kenti (Herodotos, I 160, II 138, 178 vs.). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur ve Luwi/Pelasgos dilinden geldiği kuşkusuzdur. Ancak, adın türetiliş biçimi ve anlamı konusunda iki olasılık vardır:

a. Birinci olasılıkta, ad, Muti-la-(wa)na ögelerinden türetilmiştir, Muti'cik Yurdu anlamındadır. Muti, eski Hellen dilinde "Midye" anlamına gelen mys ve mytilos sözcüklerine bakılırsa, belki "Midye" demekti.

b. Baskın tuttuğum ikinci olasılıkta, ad, Mut-ila-(wa)na, Vâdi-geçidi-sel ögelerinden türetilmiştir (bkz. Mut, ela/ila, wana). Gerçekten de kent, adanın güneydoğu yanındadır ve orada, ada ile Anadolu arasındaki boğaz (bunun Luwi dilinde ela/ila yâni "Boğaz, Geçit" sözcüğünden türetilmiş olarak Kila/Killa adıyla anıldığını saptamıştık; bkz. Killa, Killik) gerçekten bir Mut'a (Adramut/Adramytteion yanıbaşındaki Adramut'a, yâni Adra Mut'una, Vâdisine; bkz. Adramytteion) giden ila (=boğaz)'dır.

Na (sözcüğü). Bu sözcük, Naïssos, Nakrasa gibi adlarda karşımıza çıkıyor.

a. Luwi dili gibi Hind-Avrupa dilleri ailesine giren dillerin hemen tümünde, "yeni, genç, taze, körpe" kavramlarını anlatan sözcük, buna yakındır: Sanskrit dilinde nava (K. Çağdaş, Sanskrit-Türkçe Küçük Sözlük, s. 79); Hitit dilinde newas (Sturtevant, s. 146); eski İran (Avesta) dilinde nava (Bartholomae, s. 1044); Lâtincede nova, eski Hellen dilinde nea/neos, Almancada neu, Ermenicede nor, Kürtçede nû. Bütün bunlara bakarak, Luwi/Pelasgos kökenli adlarda, adın başında yer almış bir sıfat durumunda bulunduğunu gördüğümüz bu Na/Nawa sözcüğünü, "yeni, genç, körpe, taze" anlamında yorumluyorum.

b. Na sözcüğünün, bazı tarihsel adlar içinde, yine Luwi kökenli olmakla birlikte, değişik anlamı bulunduğu ve Ana'yı, Ana Tanrıçayı anlattığı kanısındayım. Şöyle ki:

"Ana" anlamındaki sözcüğün Luwi ve Hitit kültür çevresinde Ama/Ma biçimlerinde kullanıldıktan başka, Anna, Anni biçimlerinde de kullanıldığı bilinmektedir; bkz. Anna (sözcüğü). Diğer yandan, gerek eski İran dilinde gerek Luwi dilinde, A ile başlayan adların, bu ses söylenmeyerek de kullanıldığı keza biliniyor (bkz. Ama). Dolayısiyle tıpkı Adra adının Dra biçiminde kullanılması (örneğin Drabeskos, Drama, Drava, Drina, Troia, Tragalassos, Trogilion'da), yahut Ama adının sayısız örnekte Ma biçiminde kullanılması gibi, Anna/Ana adının da yalnızca Na biçiminde kullanılışı ile karşılaşmamız doğaldır hatta kaçınılmazdır.

Örneğin ve özellikle aşağıdaki adlarda Na bölümü Ana (=Ama, Ana Tanrıça) anlamındadır kanısındayım:

1. Nadiandos adı ve çeşitlemeleri: Nandiandos, Nazienzos vb. Burada, "-tapınıcısı" anlamına da gelebilen wanda'dan bozma (bkz. wanda) andos vb. bitişlerin eklendiği kök bölüm, aslında Nada/Naza yâni Na-Ada (=Aza; bkz. Aizanoi/Azanoi), "Ada Ana" olmalıdır. Bkz. Ada (sözcüğü), Da (sözcüğü).

2. Nanassos/Nanessos. Aslı kanımca Na-(wa)na-(A)ssos, "Ana Tanrıça-Ülkesi-Kenti"dir.

3. Nara/Navra. Aslı Na-Ura, "Yüce Ana" olmalıdır.

4. Narasa. Aslı Na-(u)ra-(a)ssa, "Yüce Ana Yerleşimi" olmalıdır.

5. Nariandos/Naryandos. Aslı Narawanda yâni Na-(u)ra-wanda, "Yüce Ana Tapınıcısı" olmalıdır.

6. Nestos. Mesta ırmağına Hellen'lerce Nestos denmesi, Ma ile Na'nın eşitliği yüzündendir ve ırmak, tıpatıp aynı anlamda olmak üzere, Masta (Ma-Asta) diye anıldığı gibi Nasta (Na-Asta) diye anıldığı içindir kanısındayım.

7. Neandreia. Bu adın aslının Na-Adra-uwa, "Ananın-Erkeği-tapınağı" ögelerinden türetilmiş iken Hellenleşme döneminde pek çok diğer örnekteki gibi Adra'nın araya bir n sokuşturulmakla ve sondaki uwa'nın -ia edilmekle Naandria biçiminde ortaya çıktığını, ancak bunun Hellen dilinde anlam taşımaması yüzünden ad'a o dilde anlam yüklemek üzere Naandria'nın Neandria/Neandreia'ya çevrildiğini sanırım.

8. Nedre. Bu adın da, öz biçiminde, Na-Adra, "Ananın-Erkeği" ögelerinden türetildiğini ve Madra ile tıpatıp aynı anlamda bulunduğunu düşünmekteyim.

NACARANDON. Bkz. Yağlı Dere.

NADİANDOS. Keza Nazianzos. Kappadokia'da kentçik. Adın başındaki Nad- ya da Naz- bölümünü, Nand-, Nanz- olarak aktaran kaynaklar da vardır. Örneğin, Hierokles, Nanzianzos; Antoninus Rehberi, Nandianulus biçimlerini kullanır.

Bu kentçiğin, Arkhelais/Aksaray ile Tyana/Kemerhisar arası yolda, Aksaray'dan 35 km. kadar uzaklıkta bulunduğu biliniyorsa da, tam yeri güvenle saptanamamıştır.

Kentçiğin adının sonunda, Luwi dilinin ve ardılı dillerin -lı, -tapınıcısı anlamlarındaki wanda/anda takısını (bkz. wanda), andos edilmiş biçimiyle, açıkça görüyoruz. Bkz. Na

(sözcüğü), b, No. 1.

NAGDEMA. Akhisar yakınlarında bulunmuş bir yazıtta adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 415). Tam yeri bilinmiyor. Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

NAGİDOS. Dağlık Kilikia kıyısında ilkçağ kenti (Strabon, 14 V 3, 14 VI 3). Anamur'un doğu yakınında, bugünkü Bozyazı Köyünün yanıbaşında. Hellen ağzına uydurulup Nagidos edilmiş adın aslının Nagida/Nakhita olması gerekir ve Hitit belgelerinde bir Nakhita kenti anılır (H. Ertem, CAD s. 98); bunun şimdiki il merkezi Niğde olduğu sanılıyor. Nagida/Nakhita adının anlamı konusunda bkz. Adagide.

NAHCİVAN. Aslı Ermenice Nakhci-(A)van, Eski-Kasaba.

1. Kars ili Diğor ilçesi merkez bucağına bağlı Kocaköy'ün eski adı.

2. Türkiye, Ermenistan, İran sınırlarının birleştiği yerde, kendine özgü yasal durumu bulunan özerk bölgenin ve başkentinin adı. Hellenistik çağda kullanılan Hellenleştirilmiş biçimi, Naxouana.

NAİPLİ. Koyulhisar ile Şebinkarahisar arasındaki bucak merkezi Gökçekent'in eski adı.

NAÏS. Lydia'da, şimdiki İnay Köyü'nün atası ilkçağ kentçiği. Uşak ili Ulubey ilçesine bağlı olan ve ilçe merkezi kasabanın 7 km. batısında bulunan İnay Köyünün 2 km. doğusundaki ilkçağ kentçiği kalıntılarını Buresch, Philippson ve Keil/Premerstein incelemişlerdir (J. Keil, RE Naïs maddesi). Naïs adı, Hellen dilinde "Su Perisi" anlamına gelir. İçindeki i'nin üzerine iki nokta konması, a ile bu harfin ay olarak okunmayacağını, her ikisinin ayrı ayrı okunması gerektiğini vurgulamak içindir (Hellen yazımında).

Naïssos. Ptolemaos (3 IX 4) ve Byzantion'lu Stephanos'ta böyle; çağdaş yapıtlarda, Naissos. İlkçağ İllyria'sının önemli bir kenti. Vardar ile Morava ırmaklarının birleşme yerinde. Şimdi, Niş. Naïssos, ilkçağ İllyria'sında gördüğümüz, Luwi/Pelasgos dilinden gelme pek çok adın örneklerinden biridir ve Na-İssos, Yeni-Kent ögelerinden türetilmiştir.Bkz. Na, Assa.

NAKHİTA. Bkz. yukarıda Nagidos. Hitit belgelerinde anılan Nakhita'nın şimdiki Niğde olduğunu, Cornelius (Geschichte der Hethiter, s. 319 dn. 21) duraksamasız kabul ediyor. Keza H. Ten Cate (Luwian Population Groups, s. 193 dn. 7) aynı görüştedir.Niğde'nin adı Selçuklu döneminde bile Nekide biçiminde kullanılıyordu (Uzluk, s. 37).

NAKO KOME. Bkz. Ako Kome.

NAKOLEİA. Eskişehir iline bağlı ilçe merkezi Seyitgazi kasabasının yerinde bulunan ilkçağ kenti (Strabon, 12 VIII 12). Byzantion'lu Stephanos'ta Nakolaion. Adının hiçbir biçiminin Hellen dilinde anlamı yoktur ve bu ad, Byzantion'lu Stephanos'ta da görüldüğü üzere, bir destan kişisine bağlanmak istenmiştir. Kanımca adın aslı, Na-Kula-uwa, Yeni-Kula-tapınağı ögelerinden türetilmiş Nakulawa olabilir. Gerçekten de, içinde -5 metre boyunda olduğu anlaşılan- Seyyid Battal Gazi hazretlerinin mezarını bulunduran türbenin Selçuklular döneminde yapıldığı yer, aslında bir höyük'tür; orası, türbe yapılmadan önce ve ilkçağdan beri, kutsal biliniyordu, ilkçağda orada bir tapınak vardı. Kula ise, gördük ki, bir Anadolu Tanrıçasıdır (bkz. Kula), Ana Tanrıçanın yavrusudur (Kuwa-la, "Ana Tanrıçanın-Yavrusu"). Karş. Koloe.

NAKRASA. Bkz. Akrasos.

NAMNAM (Çayı). Muğla ilindedir, Köyceğiz Gölüne akar (Muğla 1973 İl Yıllığı, s. 46). Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

NAMPSUCRONE. Gülek Boğazı güney yakınındaki, Hellen ağzına uydurulmuş

biçimiyle Mopsou Krene diye tanıdığımız pınarın adının Antoninus Rehberinde aktarılan biçimi. Belki bir yanlış yazım değil, adın Anadolulu öz biçimine daha yakın bir yazımdı; bkz. Mopsou Estia, Mopsou Krene. Özellikle, Nampsucrone adının ikinci ögesi Crone, Luwi/Pelasgos dilinin "Doruksal" anlamındaki Kra(wa)na sözcüğüne fazlasiyle benziyor; bkz. Krana.

NAMRUN. Bkz. Ellibra, Lampron.

NANASSOS/NANESSOS. Kappadokia'da bir ilkçağ kenti (Ptolemaios, 5 VI 13). Yeri tartışmalıdır; yalnız, Nadiandos yakınında olduğu biliniyor. Ramsay (s. 314) Nanassos'u Aksaray doğu yakınındaki Mamasın'a yerleştiriyor. Hitit belgelerinde anılan Nenassa'nın (bkz. aşağıda Nenassa) bu Nanassos/Nanessos olduğu görüşünü savunanlar vardır. Kanımca, Ramsay'in (s. 315) Nadiandos'un yeri diye düşündüğü Nenizi Köyü, Nanassos/Nanessos'un ardılı olabilir.

Nanassos adının sonundaki Assos'u ("yerleşim"; buradan: köy, kasaba, kent) duraksamasız tanıyoruz (bkz. Assa). İlkçağ geç döneminde, Sakarya Irmağını simgeleyen tanrının kızı Nana, bazı mythos öykülerine karışmıştı (bkz. Azra Erhat, Mitoloji Sözlüğü, Nana maddesi). Ayrıca, Mesopotamia'da, bir Ana Tanrıça çeşitlemesi, Nana adı ile tapkı görmekteydi (bkz. Muş).

NARA. Anadolunun eski Luwi bölgelerinde karşılaştığımız bu adın anlamı konusunda bkz. Na (sözcüğü), b, No. 3: "Yüce Ana".

1. Nara (Burnu). Çanakkale Boğazının Anadolu yakasında, bir zamanlar kuzey yanında Abydos kentinin bulunduğu burun. Oradaki, Abydos kalıntılarından alınma taşlarla yapılan Osmanlı kalesine yöre halkı Navra Kalesi demektedir (Çanakkale 1973 İl Yıllığı, s. 163).

2. Nara. Eskişehir iline bağlı ilçe merkezi Mihalıççık yakınlarında bulunan, Hellen dilindeki bir yazıtta, "Nara'lıların tanrıları" deyişi geçtiği için o yörede varlığı anlaşılan, ancak tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 420).

3. Naras (Çayı). Antalya ilindedir; birleşerek Manavgat Çayını oluşturan akarsuların batı yanda olanıdır (TA Antalya haritası).

NARASA. Bu ad, ya Luwi dilinden, ya da onun ardıllarından biri olan Karia dilindendir; Nara ve assa (=yerleşim; buradan: köy, kasaba, kent. Bkz. Assa) ögelerinden türetilmiştir. Nara'nın anlamı konusunda bkz. Nara.

1. Narasa. Karia kentçiği. Şimdi, Muğla ili Milâs ilçesi Selimiye bucağına bağlı Narhisar Köyü. Köyün resmî adı Narhisar ise de yöre halkı Narâsar diye söyler. Orada bulunan çok sayıda yazıt, Narasa'nın yerini kesinlikle kanıtlamıştır (W. Ruge, RE Narasa maddesi).

2. Narasos. Bkz. aşağıda Narasos.

NARASOS. Karia'da, Yatağan yakını yörede tapkı gören bir Zeus çeşitlemesinin sanı. O yakınlarda, Kandak Dere'nin doğduğu pınar çevresinde bir yer hâlâ Narasa diye anıldığı için, Zeus Narasos'un bu Narasa kentçiği ile bağlantılı, "Narasa Zeus'u" olduğu, yâni o yörede tapkı gören Anadolu Tanrısı Kanda'nın Zeus kimliğine büründürülmüşü olduğu anlaşılıyor (Hans Oppermann, RE Narasos maddesi). Narasa'nın anlamına yukarıda değinildi.

NARAZİTENE. Eğridir Gölü batı yakınında Genç Ali Köyünde (Isparta iline bağlı ilçe merkezi Senirkent kasabasının 23. km. kuzeydoğusunda, göl kıyısının çok yakınında) bulunan yazıtlarda halk adı olarak Narazitenos sözcüğünün geçmesinden, o yörede varlığı öğrenilen ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyü ya da kasabası (W. Ruge, RE Narazita maddesi). Adının öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

NARCO/NARGO. Edirne ile İstanbul arasında bir yol üstü kasabası (Eugen Oberhummer, RE Narco maddesi). Tam yeri bilinmiyor. Adının kökenini, anlamını da saptayamadım.

NARDİ. Bir ilkçağ kentçiğinin kalıntıları alanında kurulmuş olup şimdi kendisi de yıkıntı durumunda bulunan Osmanlı köyü (Teoman Ergül, Salihli Tarihi, İzmir 1982, s. 69 ve orada dn. 1). Kalıntıları, Salihli'nin 28 km. kuzeyindeki Kemer Köyü Karaağaç Mahallesi yakınındadır.

Hellen dilinde Nardos, kocakarı ilâcı yapmakta kullanılan çeşitli bitkilerin adı idi (Steier, RE Nardus maddesi). Ancak, köy adının bu Nardos sözcüğünden gelmiş görünüşüne rağmen (Nardos'lar anlamında Nardoi, yeni Hellen yâni Rum ağzında Nardi diye söylenir), aslında Daldis'ten bozma bulunduğu çok daha güçlü olasılıktır. Oradaki ilkçağ kentinin Daldis olduğu biliniyor. Bkz. Daldis. Bu Daldis adının kökenini saptayamadım.

NARİANDOS/NARYANDOS. Karia'da, Milas-Yatağan arası yörede bir ilkçağ köyü ya da kasabası. Adı, Plinius'ta (V 107) Nariandos olarak, bulunan yazıtlarda ise Naryandos olarak geçiyor. Tam yeri bilinmiyor. Adının aslı Nar(a)wanda, yâni Nara'lı (Nara tapınıcısı) olsa gerektir.Bkz. Nara, wanda, Narasa, Narasos.

NARMALİS. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Pisidia kenti. Yeri saptanamamıştır. Adının öz biçimini ve anlamını da bilmiyoruz.

NARMAN. Erzurum iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Evliya Çelebi'de (Danışman metni, c.I s. 198'de) Namruvan. Adının kökenini (Ermenice?), anlamını saptayamadım.

NASSES/NASSETE. İlkçağ Bithynia'sında, Pendik ile Kadıköy arasında tam orta yerde bir kasaba (Ramsay, s. 200 No. 29 ve s. 264 sütun 3, Türkçe çeviride bu adı yanlış olarak Massete biçiminde veriyorsa da kitabın sonundaki adlar göstergesinde ad, abc dizininde doğru yerde, Nassete diye kaydedilmiştir). Belki bugünkü Bostancı. Adın kökenini, anlamını saptayamadım.

NASİBENA/NASİBİNA/NASİPİNA. Bkz. Nisibis.

Nastes. Karia'lı savaşçıların Troia savaşındaki komutanı (İliada, II 867). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Lâtin yazımında e ile gösterilen ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanır. Buna bakılırsa, öz biçim Nasta'dır ya da ona yakın bir sözcüktür. Buradaki asta bölümü dikkatimizi çekiyor; çünkü bu, Luwi dilinde "akıntı, akarsu, dere, ırmak" demektir (bkz. Asta). Görünüşe bakılırsa adın kökeni Nestos adının kökeni ile aynı idi.

NATZARANDON. Bkz. Yağlı Dere.

NAULİA. Kappadokia'da, Nadiandos kenti yakınlarında bir köy ya da kasaba (Ramsay, s. 340). Görünüşe bakılırsa ad, Luwi dilinde "koru, koruluk" anlamına gelen ula sözcüğü ile türetilmiştir (bkz. Apollon, ula). Baştaki Na için bkz. Na (sözcüğü), b.

NAULOKHON. Hellen dilinde, "Gemilerin yataklığı", yâni gemilerin deniz üzerinde yatıp konaklamasına uygun yer, özellikle kent limanı önünde beklemeye uygun yer.

1. Naulokhon. İonia bölgesinde, Priene yakınında bir liman kentçiği (Plinius, V 113). İÖ 4. yüzyılda bağımsız idi; o dönemde basılmış parası bulunmuştur. İskender, kentçiği Priene'ye bağladı. Tam yeri bilinmiyor (W. Ruge, RE Naulochon maddesi).

2. Naulokhon. Eski Smyrna kentinin, o zamanki körfez iç ucuna uzanan bir yarımadacık üzerindeki aşağı bölümü (Bürchner, RE Smyrna maddesi, s. 740).

NAZİANDOS/NAZİANZOS. Bkz. Nadiandos.

NAZİLLİ. Aydın iline bağlı ilçe merkezi; günümüzde, il merkezi olabilecek ölçüde

gelişmiş bir kenttir. İçinde tarihsel kalıntı yoktur. Diğer yandan, Piskoposlar listeleri gibi Bizans çağı belgelerinde, bu yörede Nazilli'ye benzer bir ad taşıyan herhangi bir yerleşimin varlığını gösteren hiçbir işaret yoktur. Bu nedenle, Nazilli adının Türkçe olduğu ve Nazlı-ili gibi bir addan geldiği, onun bozulmuş biçimi olduğu yolunda varsayımlar, halk söylenceleri türemiştir (Aydın 1973 İl Yıllığı, s. 66). Gerçekten oradaki yerleşimin adı Fâtih dönemine ait bir kayıtta Nazlı olarak (Akın, Aydın Oğulları, s. 98 dn. 484); 17. yüzyıl yapıtı Câmi üd Düvel'de Nazlı olarak (Akın, Aydın Oğulları, s. 100, 101) geçiyor. Ne var ki, bir halk, eski kültürlerden birinin dilinden gelme bir adı bile, kendisinin dilinde anlamı varsa (eski adın yeni kültür dilindeki anlamı ne kadar saçma düşerse düşsün) kullanır ve eski kültürden kalma diğer adları da kendisinin dilinde bir anlam taşıyacak biçimde çarpıtarak kullanır, örneğin Akrokos Dağı adını Eğrigöz eder. Buna göre, Türk halkının, kendi dilinden gelme, kendi dilinde anlam taşıyan Nazlı-İli adını, Türkçede hiçbir anlamı olmayan Nazilli biçimine çevirerek kullandığını kabul edemem. Nazlı-ili adının söyleniş güçlüğü, olsa olsa, adın, ikinci sözcüğün atılmasıyla, yalnız Nazlı diye kullanılmasına yol açabilirdi (örneğin, Afyon Karahisarı şimdi yalnız Afyon olmuştur).

Nazilli adının, Türkler öncesi dönemde kökeni bulunduğu kanısındayım. Bu tarihsel adın hiçbir belgede geçmemesi doğaldır. Çünkü Nazilli, 1830'lu yıllara kadar, önemsiz bir köycük idi. Doğu yakındaki Kestel Köyü ondan daha önemliydi ve hatta 1831'e kadar ilçe merkezi orasıydı. Dikkat edilsin: Nazilli, Aydın Dağları dizisini orta yerinden aşıp Küçük Menderes Vâdisine, Paliapolis/Beydağ'a inen bir yolun başındadır. Bu geçitle de bağlantılı olarak, Nassila yâni N(a)-ass(a)- ila, Ana Tanrıça-köyünün-geçidi adı kullanılmış ve oradaki yeni köyün kendisi, bu adla anılmış olabilir. Anadolulu adların bir çoğunun sonundaki -a, Hellenleşme/Rumlaşma dönemlerinde önce -e'ye, sonra -i'ye dönmüştür; bkz. İzmir, Artaka. Böylece Nassila, Nassili olur ki Nassili'nin Türk ağzında bürüneceği biçim olsa olsa Nazilli'dir.

Çok dikkate değer ki, güney başında Nazilli'nin bulunduğu, yukarıda sözünü ettiğimiz doğal geçit üzerinde bir köyümüz Samailli adını taşıyor. Bunun adının aslının da Ana Tanrıça ile ve Geçit, Boğaz ile bağlantılı olduğunu duraksamasız görebiliyoruz: Sama-İla, "Kutsal Ana-Geçidi". Bkz. Sama, İla.

NAZOULA. Pisidia bölgesinde, tam yeri bilinmeyen bir köy (Ramsay, s. 462)). Adının kökenini, anlamını saptayamadım. Öz biçimi belki, Nadiandos/Nazianzos adında kök bölüm olarak gördüğümüz Nadi/Nazi ile bağlantılı idi.

NEA AULE. Rumcada: "Yeni Bahçe". Lydia bölgesinde, Tmolos/Bozdağ'ın küçük bir vâdisinde Bizans çağı kasabası (Ramsay, s. 113). Tam yeri bilinmiyor.

NEANDREİA. Troas kenti (Xenophon, Hellenika, 3 I 16). Kalıntılar alanı Ezine'ye 20 km. uzaklıktaki Kayacık Köyü kuzeydoğu yakınında, Çığrı Dağı üzerindedir (Umar, Troas, s. 15-17). Görünüşe bakılırsa Neandreia adı Hellen dilindendir, "Neandros (=Delikanlı, genç adam) Yurdu" anlamındadır. Ancak, bütün yöre Adra Tanrı tapkısının egemenlik alanı olduğu, Adra'lı adlarla (Adramytteion, Madra Dağı, Tragasai, Troas, Troia) dolu olduğu gibi; yörede, aslında Adra/Odra adı ile bağlantılı iken Hellen ağzında kimi, Adra bölümü çarpıtılmaksızın diğer bölümleri çarpıtılarak değiştirilmiş (Adrasteia vb.), kiminin Adra/Odra bölümü araya bir n sokuşturulmasıyla, anlam hiç değiştirilmeksizin (çünkü Adra Luwi dilinde "Erkek" olduğu gibi Andros da Hellen dilinde tıpatıp aynı anlamdadır) Hellen ağzına uydurulmuş adlar dahi (Antandros gibi) eksik değildir. Neandreia'nın da işte bu sonuncu tür adlardan olduğu kanısındayım. Bkz. Na (sözcüğü), b, No. 7.

NEAPOLİS. Hellen dilinde Nea-Polis, Yeni-Kent.

1. Bithynia'daki Neapolis. Bursa iline bağlı ilçe merkezi Yenişehir kasabasının Os-

manlılarca yıkıntı yerinde kurulmasından önce o yerde bulunan kent (Bursa 1973 İl Yıllığı, s. 86).

2. İonia'daki Neapolis, Kıyıda, eskiden Ephesos'lulara, Strabon çağında Samos/Sisam'lılara ait arazide bir kent (Strabon, 14 I 20). Kuşadası güney yanında Yılancı Burnu denen çıkıntıda görülen ilkçağ yerleşimi kalıntıları bu kentindir sanılıyor (Aydın 1973 İl Yıllığı, s. 60).

3. Pontos'daki Neapolis. Phazemon kasabası, Pompeius tarafından kent durumuna yükseltilince bu adı almıştı (Strabon, 12 III 38). Bkz. Phazemon.

4. Dağlık Kilikia'daki Neapolis. Mut-Silifke dolaylarında bir hisar. İmparator Konstantinos Porphyrogennetos'un yapıtında anılmıştır (Honigmann, s. 41).

5. Karia'daki Neapolis (Ramsay, s. 473 No. 23). Aydın ili Bozdoğan ilçesine bağlı bucak merkezi İnebolu; yeni uydurulan adı, Yazıkent.

6. Pisidia'daki Neapolis (Ramsay, s. 432 No. 2, s. 434 dn. 2, s. 442 No. 2). Şimdi, Isparta iline bağlı ilçe merkezi Şarkî Karaağaç.

7. Galatia'daki Neapolis. Bkz. Nebolu Köyü.

8. Karia'daki diğer Neapolis. Kıyıda, Myndos ile İassos arasında bir kentçik idi (Plinius, V 107). Tam yeri bilinmiyor.

NEBOLU (Köyü). Ankara ilinin kuzeybatı ucundaki, Nallıhan ilçesine bağlı bucak merkezi Beydili kasabasının 10 km. kuzeybatısındadır. Adı, Rumca i Nea Poli'nin Türk ağzına uydurulmuş biçimidir. Şimdi, Nebioğlu Köyü.

NEDEREN. Bingöl ili Genç ilçesine bağlı bucak merkezi Yenisu kasabasının eski adlarından biri. Diğeri, Canuk. İkisinin de kökenini, anlamını saptayamadım.

NEDRE. Bkz. Gödre. Nedre Değirmenleri Pınarı ve Nedre Kaplıcaları, Gazipaşa-Anamur yöresindedir (Saraçoğlu, s. 341). Adın anlamını yukarıda belirttik; bkz. Na (sözcüğü), b, No. 8.

NEİSA. Lykia kenti. Bkz. Nisa.

NEMRUD/NEMRUT. İslâm ülkelerinin halk inancındaki, "Hak dininin düşmanı, puta tapıcı zâlim kral". Oysa Nemrud/Nemrut, Tevratta (Yaratılış, X 9) sâdece çok güçlü bir avcı olarak anılmaktadır.

1. Nemrut Dağı. Adıyaman ili Kâhta ilçesinde, Kommagene krallarının yaptırdığı anıtsal yapıtların bulunduğu dağ. Çoktanrılı inanç dönemi tanrılarının görkemli heykelleri, kabartmaları nedeniyle bu adı almış olmalıdır.

2. Nemrut Kalesi. Anadoludaki ilkçağ kenti ya da tapınağı kalıntılarından birkaçına çevre halkının verdiği ad. Manisa ili kuzey yanında, Namurt/Mamurt Kalesi biçiminde kullanılmıştır.

3. Nemrut Limanı. Kıyısında ilkçağ Aiolis kenti Kyme'nin kalıntılarının bulunduğu koy. İzmir ilinde, Aliağa'nın batı yakınındadır.

Nenana'sal (Ana). Kula yöresinde bulunan, Hellen dilinde bir yazıtta bu deyiş vardır. Buna bakarak, o yörede Nenana adlı bir köy ya da kasabanın var olmuş bulunabileceği düşünülüyor (Zgusta, s. 422). Aslında, Nenana'nın kendisi de bir sıfattır ve Nena'sal demektir (bkz. wana); ancak, Nenassa adında da karşılaştığımız kök sözcük Nena'nın anlamını bilmiyoruz.

NENASSA. Hitit belgelerinde anılan bir kent. Cornelius (Geschichte der Hethiter, s. 132 sonu) Nenassa'yı Nevşehir'e eşitliyor. Nevşehir'e bu adını veren, oradaki Muşkara Köyünü geliştirip kent durumuna getirmiş olan Damat İbrahim Paşa'dır (18. yüzyıl başında).

Nevşehir'in yerinde bulunan ilkçağ kasabasının da Soanda olduğunu biliyoruz (bkz. Soanda). Dolayısiyle, Nenassa oralarda idiyse, kanımca, ancak Nenezi/Nenizi Köyüne lokalize edilebilir ve büyük olasılıkla, Roma egemenliği çağında Nanessos denen kasaba da orada idi.

NENEZİ/NENİZİ. Bkz. Nanassos/Nanessos, Nenassa.

NEOCLAUDİOPOLİS. Bkz. Andrapa.

NEOKAİSAREİA. Hellen dilinde Neo (=Yeni) öntakısıyla, Caesar/Kaisar (Roma imparatoru olan kişi kasdediliyor) Yurdu anlamında Kaisareia'dan, "Caesar'ın Yeni Kenti".

1. Pontos'taki Neokaisareia. Şimdi, Tokat iline bağlı ilçe merkezi Niksar. Bkz. Kabeira.

2. Mysia'daki Neokaisareia. Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi Dursunbey'in, yahut o yakınlarda bir diğer tarihsel kentin, Bizans çağı belgelerinde geçen adı (Ramsay, s. 196 No. 13).

NEOKASTRON. Hellen dilinde: "Yeni kale". Çanakkale Boğazı güney girişi Anadolu kıyısında, şimdiki Kumkale'nin yerinde bulunan Bizans çağı kalesinin adı (Ramsay, s. 140 No. 34 sonu).

NEOKASTRON THEMA'SI. 12. yüzyılda imparator Manuel Komnenos, Khliara (Kırkağaç yakını), Pergamon/Bergama ve Adramytteion/Edremit hisarlarını onartıp berkitmişti; yeni hisarların yöresine, "Yeni Kale(ler) İli" anlamında Neokastron Thema'sı dendi (Ramsay, s. 140 No. 34).

NEON TEİKHOS. Hellen dilinde: "Yeni Kale".

1. Neon Teikhos. Anadolunun Aiolis bölgesinde, daha ilk Hellen göçleri sırasında (Anadolulu Luwi/Pelasgos halkının elindeki komşu Larissa kentini kuşatma altında tutmak için) Hellen'lerce kurulan bir kent (Herodotos, I 149). İzmirden kıyı boyunca kuzeye uzanan ana yolun Gediz Irmağını aştığı yerde sağ kıyıda alçak bir tepe üstünde bulunan Larissa'dan birkaç km. doğudaki Yanık Köy'e lokalize ediliyor (Umar, Aiolis, s. 11-12).

2. Neon Teikhos. Tekirdağ yakınında bir hisar; Xenophon (Anabasis, 7 V 8) anmıştır. Tam yeri bilinmiyor.

NEPHELİS. Dağlık Kilikia kıyısında ilkçağ kenti; sonraki Iuliosebaste (Ramsay, s. 504 sonu). Nephelis adı Hellen dilinden değildir, o dilde anlam taşımaz; Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş, Hellen dilinin "Bulut" anlamındaki sözcüğüne benzetilmiş ve sonuna -is takısı (bkz. -is) eklenmiş biçimidir. Aslı nasıldı, anlamı neydi, bilmiyoruz.

NERİSSE. Bkz. Verisse.

NEROASSOS. Nora hisar kentçiğinin Strabon çağındaki adı. Bkz. Nora, Assa.

NEROLA. İzmit kuzeybatı yakınlarında Karakadılar köyünde bulunan bir yazıtta adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy. Adının kökeni ve anlamı da bilinmiyor (Zgusta, s. 422).

NERONİAS. Düz Kilikia'da, Ceyhan kıyısında ve Anawarza yakınındaki Eirenopolis kentinin (Ermenek yöresindeki adaşı ile karıştırılmamalı) bir diğer adı (Ramsay, s. 405 No. 11). Neronias adının imparator Neron ile değil, o yörenin yerlisi, ermiş sayılan bir kişiyle bağlantılı olduğu sanılıyor (Ramsay, s. 465 başı).

NESA. Hitit tarihinin en erken döneminde dahi varlığını Hitit belgelerinden

öğrendiğimiz bir Anadolu kenti (H. Ertem, CAD s. 101-102). Dilbilimsel gerekçelerle Nesa adı, Kaneş/Kaniş adına eşitlenmekte ve Nesa kenti de, Kaneş/Kaniş'e (Kültepe Höyüğündeki kente) lokalize edilmektedir. Bu görüşün birinci bölümüne itirazım yoktur; sözcük olarak Kaneş/Kaniş, Nesa'nın başa ek almış (örneğin, "iyi, güzel, kutlu, kutsal" ve keza "Kutsal=Ana Tanrıça" anlamındaki Kuwa öntakısı? Bkz. Kuwa) biçimi olabilir. Ancak, bu böyle olsa bile, Nesa'nın, Kültepe Höyüğündeki kent olduğunu kesinlikle bildiğimiz Kaneş/Kaniş ile özdeşliğinden kuşkuluyum (bkz. Umar, THİT 2. bsl., c I/1 s. 20). Nitekim Cornelius (Geschichte der Hethiter, s. 303 dn. 18) ve yollama yaptığı Lewy de, Hitit belgelerinde anılan Nesa'nın, Kültepe'deki Kaneş/Kaniş olduğunu kabul etmiyorlar.

Nesa adının anlamını bilmiyoruz.

Nestos. Bkz. Mesta.

NİF (Çayı, Dağı, Kasabası). Kasaba, İzmir'in doğu yakınında, İzmir iline bağlı ilçe merkezidir, şimdiki adı Kemalpaşa'dır. Nif Dağı, kuzey eteğinde bu tarihsel kasabanın (bkz. Nymphaeion) bulunduğu dağdır. Çay, kasabanın güneydoğu yanından, dağa sokulmuş şirin bir vâdiden doğar ve kuzey ileride Gediz Irmağına karışır.

Nif adının, Nymphaeion'dan bozma olduğunu sanmıyorum. Kanımca Nif adının kökeni Anadoluludur ve Nymphaeion, o Anadolulu ad dolayısiyle, Hellenleşme döneminde türemiş başka bir addır. Anadolulu adın "Kar" anlamında, Niuwa/Niwa gibi birşey olduğunu ve destan kişisi, bu yörenin yerlisi Niobe'nin adının dahi gerçekte bundan türediğini sanıyorum. Benzer bir sözcük, eski Hellen dilinde, "Kar" anlamında, Nipha biçimiyle bulunduğu gibi; göreceğimiz üzere, İran'daki Nihavend kentinin adı, öz biçiminde, Niphawanda (Niphawanda, Kar-lı) idi.

Gerçek Niobe (aslında herhalde Niuwa/Niwa), Nif Dağından başkası değildi kanısındayım. Bu dağ, içbükey yanı doğuya dönük bir hilâl biçimindeki Manisa Dağı (Sipylos), Yamanlar Dağı (Amanara), Nif Dağı (Hellenleşme çağında: Olympos, Nymphaeion) blokunun güneydoğuya uzanmış ucunu oluşturur ve -dikkat edelim!- İzmir yöresinin, yıl boyunca doruğu yakınlarında en uzun süreyle (birkaç ay) kar tutan dağı, hatta uzunca süre kar tutan tek dağıdır. Eteğindeki Nif/Kemalpaşa kentçiğinin geç ilkçağdaki ve sonrasındaki adı Nymphaeion dahi; tıpkı İla (="Boğaz, Geçit" anlamındaki Luwi dili sözcüğü) gibi Anadolulu adlara Hellenlerce, kendi dillerinde "-yeri" anlamına gelen -ion takısı vb. takılar ya da kendi dillerinden sözcükler eklenerek, İlion vb. adların oluşturulması gibi, ilk aşamada Niwa-ion, Nipha-ion, "Kar-yeri" edilmiş bir adın daha da çarpıtılmış biçimi idi kanısındayım. Böyle bir değişikliği, oradaki şirin vâdide koruluk ortasından akan, gerçekten de Nymphaeion (Nymphe/Kırperisi Yeri) olmağa lâyık derenin yâni Nif Çayı başlangıç bölümünün varlığı, kolaylaştırmış olsa gerek.

Nihavend. Bkz. Niphawanda.

NİĞDE. Bkz. Nakhita.

NİĞİT. Antalya yöresinde Köprü Suyu ağzının doğu yanında lâgün türü bir gölün (Saracoğlu s. 483), oradaki ovanın (Saracoğlu s. 480) ve köyün (Saracoğlu, s. 495) adı. Köy, Manavgat ilçesi Taşağıl bucağına bağlıdır; adı şimdi Denizyaka oldu. Bir diğer Nagida?

NİKAİA. Bursa iline bağlı ilçe merkezi İznik'in adının aslı. Hellen dilinde "Nika (=Zafer) Ülkesi" anlamındadır. Ancak, Nikaia adlı bir kadının anısını yaşatmak için kent böyle adlandırılmış da olabilir. Strabon'a (12 IV 7) göre durum gerçekten böyledir: "Nikaia ilk defa Philippos'un oğlu Antigonos tarafından (İskender komutanlarından ve ardıllarından Tek Gözlü Antigonos kasdediliyor - Umar) kuruldu ve buraya Antigonia ismi verildi; sonradan Lysimakhos'un karısının ismine izafeten buraya Nikaia dendi. Nikaia, Antipatros'un kızı

idi".

NİKEPHORİOS. Dicle'ye doğudan katılan bir çayın, Tacitus'ta (Yıllıklar, XV 4b) ve Plinius'ta (VI 129) geçen adı. Hangi çay olduğu güvenle saptanabilmiş değildir; Batman Çayına sağdan katılan bir dere olduğu sanılıyor (E. F. Weidner, RE Nikephorios maddesi). Adı, bu biçimiyle, Hellen dilinde "Zafer taşıyıcı, zafer getirici" demektir. Bu, yöre halkının kullandığı, yerli dilden gelme bir adın çarpıtılmış biçimi miydi, yoksa onun yanı sıra kullanılan bir ad mı idi, bilmiyoruz.

NİKETİATA. Gebze'nin batı yanıbaşında, kıyıda, Bizans çağında varlığını bildiğimiz bir köy (Ramsay, s. 200 No. 39). Adı Rumca Niketas/Niketes (=Zafer kazanan) sözcüğü ile bağlantılı görünüyorsa da, yerli bir sözcüğün Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi olabilir. Pitcher (s. 38) bu adı Niketiatos diye aktarıyor ve yerleşimi bugünkü Eskihisar'a eşitliyor.

NİK HİSAR. Niksar kentinin bu adının, Evliya Çelebi (Danışman metni, c. VII s. 185, 190) zamanında kullanılan, Osmanlının diline uydurulmuş adı. Nik, Farsçada "İyi, güzel" demektir.

NİKOMEDEİA. İzmit'in tarihsel adı ve Türk ağzında İzmit edilmiş adın aslı. Hellen dilinde "Nikomedes Yurdu" demektir. Bu kenti, Bithynia kralı I. Nikomedes, İÖ 264'de kurdurmuştu (bkz. Strabon, 12 IV 2).

NİKOPOLİS. Hellen dilinde: "Zafer kenti". Bu adı Türkler Niğbolu etmişlerdir. Anadoludaki Nikopolis'ler şunlardır:

1. Pontos'daki Nikopolis (Strabon, 12 III 28 sonu). Bu kent, Tokat'ın 60 km. güneybatısında, kaplıcalarıyla ünlü Suşehri kasabasının atası idiyse de tam onun yerinde değildi; Suşehri'nin çok yakınında, 5 km. güneydoğusunda, ovanın güney kıyısında, yamaç eteğinde, Eskihisar (daha önceki adı: Pürk) Köyünün bulunduğu yerde idi (J. Sturm, RE Nikopolis maddesi No. 8).

2. Kilikia ile Syria'nın sınırındaki Nikopolis (Strabon, 14 V 19). Şimdi, ilçe merkezi İslahiye. Çağdaş kasabanın bitişiğinde olan ama üzerinde tarihsel keramik kırıklarından başka kalıntı bulunmayan eski Nikopolis alanına yerel halk hâlâ Niğbolu diyor.

NİKSAR. Tokat iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Neokaisareia.

NİNİKA. Dağlık Kilikia kenti. Ptolemaios (5 VII 6) anıyor ve kentin Lalasseis/Lalassis bölgesinde bulunduğunu söylüyor. Tam yeri saptanamamıştır. Bastığı, Roma imparatorluğu çağına ait paralar bulunmuştur. Kent, bu paraları üzerinde kendi adını Colonia Iulia Augusta Felix Ninica Claudiopolis diye vermektedir. Buna bakılarak, aynı dönemde resmî adı Claudiopolis olan şimdiki Mut ile eşitlenebileceği düşünülüyor (W. Ruge, RE Ninica maddesi). Ninika adının kökeni, anlamı da bilinmiyor.

NİNOE. Bkz. Ninuwa.

Ninos. Bkz. Ninuwa.

NİNUWA. Luwi dilinde: Nin(a)-uwa, Nina-lık, Nina tapkısı yeri. Bkz. uwa.

Byzantion'lu Stephanos, Karia'daki Aphrodisias kentinin, vaktiyle "Pelasgos Leleg'leri" tarafından kurulduğunu ve adının önceleri Ninoe (yâni, Ninuwa) olduğunu söylemektedir. Nin ve Nana, Mesopotamia'da İştar, Fenike'de Astarte denen Aphrodite benzeri cinsel sevgi ve bereket tanrıçasının Akkad dilindeki adlarıdır.Fakat, Anadoluda tapkı gören, *tanrıça* değil, adı Hitit belgelerinde Nina Atta, yâni Nina Baba olarak geçen tanrı Nina idi. Kuşkusuz, Hitit'ler çağının bin yıl kadar sonrasında Yakın Doğu'nun insan-

ları artık Hitit'lerin, Luwi'lerin Nina Atta'sını tanımıyorlardı; ancak Mesopotamia'da Nin/Nana/İştar tapkısı süregittiği için, Ninuwa adı artık o *tanrıçaya* adanmış bir kenti anlatıyor sayılıyordu. Görülüyor ki Hellenleşme döneminde kentin Aphrodite'ye adanmış sayılmasının nedeni, onun bu eski adıdır ve o ad yerine "Aphrodite'ye adanmış, Aphrodite'ye özgü" anlamında Aphrodisias adının geçmesi, gerçekte kent adında bir anlam değişikliği yaratmamıştır.

Anımsatalım ki, Anadolu *tanrı*'sı Nina, Hellenleşme döneminde, tanrılığını yitirmişse de, kesinlikle unutulmuş değildi, destan kişisine dönmüştü. Herodotos (I 103) Mesopotamia'daki Ninuwa kentini Ninos diye andığı gibi (Ökmen'in Türkçe çevirisi bu nüansı yansıtmamıştır), hatta (I 7'de) destan kişisine dönmüş eski tanrı Nina'dan da, yine Ninos diye söz ediyor.

Niobe. Bu, Manisa Dağı yöresiyle bağlantılı, orada taşa dönüştürülmüş bir destan kişisidir. Mythos inancına göre, o yörenin kralı Tantalos'un kızıdır, oradan Yunanistana göç etmiş Pelops'un kızkardeşidir. Adı, Hellen'lerin Dor boyu yazımında Nioba diye; İon boyunun yazımında ise son harfi (eskiden a'ya yakın değer taşıyan) eta, H harfiyle yazılır ve bu sonuncu biçim Lâtin yazımına Niobe olarak aktarılır. Daha doğru olan Nioba yazımından ve adın Hellen dilinde anlam taşımamasından anlarız ki adın aslı, Anadolulu, Luwi dilinden Niuwa/Niwa idi; bunun anlamı konusunda bkz. Nif.

Niphawanda. İran kenti Nihavend'in adının ilkçağdaki biçimi Niphawanda idi; bu ad Nipha-wanda ögelerinden türetilmiştir, Kar-lı demektir (Herzfeld, s. 15-16). Kenti Ptolemaios (6 II 4) Niphauanda olarak anmıştır. Karş. Nif.

NİS. Eğridir Gölündeki Yeşil Ada'nın eski adı (Isparta 1973 İl Yıllığı, s. 18). Kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım. Yeni Hellen (Rum) ağzındaki Nisi'den (eski Hellen dilindeki biçimi: Nesos; "Ada") bozma olmalıdır.

NİSA. Lykia kenti (G. E. Bean, Lycian Turkey, s. 260; Bayburtluoğlu, Lykia, s. 51). Antalya ilinde, Kalkan'dan Elmalı'ya giden kestirme yolun Kaş'tan Elmalı'ya giden yol ile birleşmesinden az önce görülen Sütleğen Köyü yakınında kalıntıları vardır.

Bu kentin adı çeşitli belgelerde (örneğin, Ptolemaios, 5 III 4'de ve Piskoposlar listelerinde) Neisa, Nysa, Nyssa biçimlerinde de geçmektedir. Adın hiçbir biçimi Hellen dilinde anlam taşımaz. Luwi dilinden geldiğini, iki ögeden türetildiğini, ikinci ögenin "yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamında assa/issa olduğunu (bkz. Assa) görebiliyoruz, ancak baştaki ögenin öz biçimini, anlamını bilmiyoruz.

NİSİBİN/NİSYBİN. Gaziantep iline bağlı ilçe merkezi Nizip kasabasının adının, ortaçağda Araplarca kullanılan biçimi (E. Honigmann, RE Nisybin maddesi). Bkz. Nisibis, Nizip.

NİSİBİS. Mardin iline bağlı ilçe merkezi Nusaybin'in Roma ve Bizans kaynaklarında görülen adı (örneğin Ploutarkhos, Lucullus'un yaşamı, 36; Loukianos, Tarih Nasıl Yazılmalı, 15, Ataç'ın çevirisinde c. III s. 182). Öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadığımız bu ad, Asur kaynaklarında Nasibina, Nasibena, Nasipina olarak geçiyor (J. Sturm, RE Nisibis maddesi). Diğer bir ilçe merkezi kasabamızın, Nizip'in adı da, anlaşılıyor ki, aynı kökenden gelmektedir. Ernst Honigmann'ın (RE Nisybin maddesi) kaydettiğine göre, Arap coğrafyacısı Yakut'un yapıtında (IV 789'da 16 ile sonrakiler) Nizip, "Fırat kıyısındaki Nisibin ar Rûm" diye anılıyor. Ar-Rûm (Roma ülkesindeki) eklemesi, o kenti, islâm yurdundaki Nisibin (Hellen ve Romalı ağzında Nisibis, şimdi Nusaybin) kentinden ayırd etmek içindir. Karş. Nsepin.

NİSOS. Lâtin yazımında, Nisus. Antoninus Rehberine göre, Maraş-Samsat yolunda orta

yer yakınında bir kasabanın adı (Ramsay, s. 309 No. 13). Aslı belki Nisa idi; bkz. Nisa.

NİSYRA. Lydia kenti, Manisa ili Kula ilçesi merkez bucağına bağlı Saraçlar köyünün yerinde olduğu, orada bulunan yazıtlarla kanıtlanmıştır (Zgusta, s. 425). Saraçlar Köyüne, İzmir-Ankara karayolunun Kula'ya ulaşmasından 8 km. önce solda görülen köy yolu izlenerek gidilir. Bu yolun başında, ana yolun 1 km. kadar ilerisinde (ilkçağ Satala kentinin ardılı) Sandal köyü vardır. Aynı yol, Sandal'dan 3 km. kuzeybatı ileride Saraçlar köyüne ulaşır.

Gerek Nisyra adının, gerek Nisyros Adasının adının Luwi dilinden geldiğini, sondaki ura (büyük, ulu, yüce; bkz. ura) bitişi sayesinde görebiliyoruz, ancak baştaki Nis(a?) ögesinin anlamını güvenle saptayamıyoruz. Bkz. Nisa.

Nisyros. Ege Denizindeki adalardan birinin adı (İliada, II 676). Bu ada, Datça Yarımadası ucu karşısındadır (Strabon, 14 II 15). Bkz. Nisyra.

Niş. Bkz. Naissos.

NİTALİS. Kappadokia'da, Morimene bölgesinde bir köy. Antoninus Rehberinde, Nitazi; Peutinger Tablosunda, Nitazo. Ramsay'ın Galatia-Kappadokia haritasına göre Tuz Gölü doğu yanında, Şereflikoçhisar ilçesine bağlı bucak merkezi Ağaçören yakınlarında idi. Nitalis adının öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadım.

Nitra (Dağları). Bkz. Fatra.

NİVENE. Gümüşhane ili Torul ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Gülaçar. Geç dönemde Nivene biçimine bürünmüş ad'da, Luwi dilinde ve onun ardılı Kappadokia dilinde -sal, -ülkesi anlamlarına gelen wana/ana takısının (bkz. wana) eklendiği bölüm, Niv-, güçlü olasılıkla, Nioba/Niobe adının öz biçimi olduğunu sandığım sözcüktür, "Kar" anlamındaki Niwa'dır (karş. Nif, Niphawanda, Niobe). Dolayısiyle Niwana, "Kar-sal, kar-ülkesi" demektir.

NİZİP. Bkz. Nisibis.

NORA. Lâtin yazımında o ile gösterilen ses, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile. Bu adın öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz. Kökeni, Nara adının kökeni ile aynı olabilir (bkz. Nara).

1. Nora. Kappadokia'da bir hisar. Buraya kapanan Eumenes'i Antigonos'un kuşatması ile ünlüdür. Strabon çağında Neroassos diye anılıyordu (Strabon, 12 II 6; adın Lâtin harfleriyle yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile). Hasan Dağ üzerinde kuzey yanda bulunan en yüksek doruğun kuzeydoğu yakınındaki, Sivri Hisar denen kalıntı alanı Nora'nın yeri idi sanılıyor (W. Ruge, RE Nora maddesi, No. 2).

2. Nora. Alp Arslan çağında, Kars yakınlarındaki bir bölgenin adı (Honigmann, s. 185).

3. Nora. Sardinya Adasının en eski kenti. İlkçağ destan inancına göre, İspanyadaki Tartessos'tan gelen göçmenlerce kurulmuş imiş (Rudolf Hanslik, RE Nora maddesi No. 1). Tartessos'un bir Luwi yavru kenti olduğunu, adı, açıkça göstermektedir; bkz. Tartessos.

NORDUZ. Van ilinde Gürpınar ilçesine bağlı bucak merezi Yalınca kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

NORGÂH. Erzurum ili İspir ilçesine bağlı bucak merkezi Pazaryolu kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım. Ermenice Nor-Keğ, Yeni-Köy?

Anadoluda başka Norgâh/Norkâh'lar da vardır. Örneğin, Erzincan ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı Akyazı Köyünün eski adı Norkâh'tır.

NORKAGAK. Muş'un 30 km. kadar doğu ilerisinde bulunan bucak merkezi Azakpûr/Korkut'un yanıbaşında bir köy. Adı Ermenice Nor-Kağak ögelerinden türetilmiştir, Yeni-Hisar (Kent) demektir.

NORPERT. Ermenice Nor-Pert, Yeni-Kale; bu nedenle, adı, Lâtince bir belgede, Castellum Novum diye geçiyor. Şimdi, Tokman Kalesi. 1198 yılında buranın ve Silifke Kalesinin Beyi, Sevasdios (Hellen dilinde Sebastos, yâni Augustus!) ünvanını takınan Heri adlı biri idi (Hellenkemper, s. 16).

NORŞİN. Ermenice Nor-Şen/Şin, Yeni-Köy.

1. Norşin. Van Gölü kuzeydoğu yanında, kıyıda, bucak merkezi Timar'ın kuzeybatı yanıbaşında köy.

2. Norşin. Van Gölü kuzeyinde, kıyıda, Adilcevaz ile Erciş arasında köy.

3. Norşin. Bitlis ilinde, Tatvan'ın batı-kuzeybatı yakınında bucak merkezi Çukur'un eski adı.

4. Norşin. Muş'un 15 km. kadar doğu-kuzeydoğusunda köy.

5. Nurşin. Sivas ili doğu yanında, ilçe merkezi Divriği'nin 20 km. kadar kuzeybatısında köy. Bu köyün 13. yüzyılda varlığını bilmekteyiz (O. Turan, DATDT, s. 70).

NOSALENE. Ptolemaios'un yapıtında anılan ve Kappadokia doğusunda, Fırat'ın batı yanında olduğu belirtilen bir kasabanın adı (Ramsay, s. 334). Kökeni, anlamı bilinmiyor.

NOTİON. Anadoluda Ailos boyu Hellen'lerince ilk kurulan ya da Hellenleştirilen 12 kentten biri (Herododos, I 149). Kalıntılar alanı İonia bölgesinde, Kolophon'un güney yakınındadır ve ilkçağ tarihinin erken döneminde Notion kenti, daha önemli bir kent olan Kolophon'un iskelesi işlevini görmüştür. Bu kalıntılar alanı, Ahmetbeyli Kumsalı'nın güney yanıbaşındaki alçak tepenin geniş üst düzlüğündedir. Şimdi, yeni ana yol ile deniz arasında kalmış durumdadır.

Notion, Hellen dilinde, "Güneydeki yer" anlamındadır. Kentin bu adı taşıması iki türlü yorumlanabilir. Birinci yoruma göre, ad, kentin, Anadoludaki Aiolos boyu kentleri içinde en güneydeki olduğunu anlatmaktadır. İkinci yoruma göre, Notion adı, kentin çok daha önemli Kolophon kentinin güneyinde ve onun iskelesi durumunda bulunduğunu belirtmektedir.

NSEPİ/NSEPİN. Siverek'ten Adıyaman'a giden yol üzerinde bir ortaçağ kasabası (Honigmann, s. 140). Şimdi, Diyarbakır ili Siverek ilçesine bağlı Nuseydin/Azıklı Köyü. Nsepi/Nsepin adının kökenini, anlamını saptayamadım.

NUSAYBİN. Bkz. Nisibis.

NUSEYDİN. Bkz. Nsepi.

NÜRPET. Adana ilinde, Andırın ile Kadirli arasında bir köy (Saraçoğlu, s. 41). Adana 1973 İl Yıllığı, s. 93'de eski adı Nüfret diye gösterilen ve yeni adı Göztaşı olan köy bu olsa gerek (Kadirli kasabasının yol üzerinden 25 km. kuzeydoğusunda). Nürpet Ermenice Nor-Pert (Yeni-Hisar) yahut Nur-Pert (Nar-Hisar)'dan bozma olabilir.

NYMPHAEİON. İzmir iline bağlı ilçe merkezi Nif/Kemalpaşa kasabasının eski adı. Bkz. Nif.

NYMPHAİOS. Adıyaman ilindeki Kâhta Çayının eski adı. Kıyısında bulunan Arsameia kentiyle ünlü idi. Nymphaios, Hellen dilinde, Nympha/Nymphe'sel, Nympha/Nymphe'li demektir.

NYSA/NYSSA. Anadoluda karşılaştığımız birkaç kentin adı. Sondaki -ssa'nın, Luwi di-

linde ve ardılı dillerde "yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamındaki assa olduğunu anlıyoruz (bkz. assa). Ancak, baştaki, Hellen yazımında Ny biçimine bürünmüş bölümün aslı ve anlamı neydi, bilemiyoruz.

1. Nysa/Nyssa. Güney Lydia kenti. Aydın iline bağlı ilçe merkezi Sultanhisar'ın kuzeybatı yanıbaşında önemli kalıntıları vardır. Strabon (14 I 43) kenti anar ve orada öğrenim gördüğünü belirtir.

2. Nysa/Nyssa. Kappadokia bölgesinde bir kentçik; Ptolemaios (5 VI 23) anmıştır.Tam yeri konusunda görüş birliği yoktur. Bu kenti Soanda/Nevşehir'e eşitleyenler bulunmakla birlikte değişik düşünce savunanlar da vardır.

3. Nysa/Nyssa. Lykia'daki Nisa'nın adının bazı kaynaklarda geçen biçimi. Bkz. Nisa.

NYSİLLİME. Sürmene'nin eski adlarından biri. Bkz. Psoron Limen.

OANOS. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Lydia kenti. Lydia ile Mysia sınırı yöresinde, Savaştepe kasabası dolaylarında bulunduğu sanılıyor. Adının kökenini ve anlamını saptayamadım.

OBİZENE. Bkz. Bizenoi.

OBORAİ. Synnada/Şuhut arazisi içinde bir köyün adı (Ramsay, s. 462). Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökeni ve anlamı bilinmiyor.

OCHRAS. Bkz. Acras.

Odessa/Odessos. Luwi/Pelasgos dilinde Odu-Assa, Otys/Kotys Kenti. Bkz. Attys, assa.

1. Odessos. Varna'nın atası olan ilkçağ kenti. İÖ 585'te Miletos'lularca "kuruldu" (!). Bu kent, Procopius'un "Bayındırlık yapıtları üzerine" adlı kitabında Odyssos diye anılır ve adının aslının Odu-Assa olduğu böylece de doğrulanır. Hellenleşme çağında dahi burada, yazıtlarda Megas Theos (Hellen dilinde: Yüce Tanrı) diye anılan bir tanrı ile bir Thea (Hellen dilinde: tanrıça), baş tanrılar idi (Erich Diehl, RE Odessos maddesi, No. 1).

2. Odessa/Odessos. Borysthenes/Buğ Irmağı ağızlarından birinin batı yanında, ilkçağ Hellen'lerince "kurulan" bir liman kenti. Şimdiki Oçakov kasabasının kuş uçusu 28 km. batısında idi. Adı, Plinius'ta (IV 82) ve Ptolemaios'ta (3 V 14) Ordessos olarak geçiyor. Arrianos ise, Karadeniz kıyılarını anlatan yapıtında, aynı kentin adını Odessos diye aktarmıştır. Bu kentin kalıntılar alanı, şimdiki Odessa'nın kuş uçuşu 30 km. kadar doğu-kuzeydoğusundadır ve kentin yıkıntı durumuna düşmesinden çok sonra kurulan şimdiki Odessa, adını ondan almıştır.

ODOGA. Bkz. Odogra.

ODOGRA. Kappadokia'daki Doara/Dogra kentinin adı, Ptolemaios'un yapıtında (5 VI 11), çeşitli el yazmalarına dayanan kopyalarda Odoga (her iki o, omikron ile), Odoga (ortadaki o, omega ile), Odota (ortadaki o, omega ile), Odogra (ortadaki o, omega ile) biçimlerinde aktarılmaktadır. Bkz. Doara.

ODOMANTİS. Doğu Anadoluda, Sophene ile Akilisene'ye komşu bir yöre (J. Sturm, RE Odomantis maddesi). Bu yörenin adı, Makedonia'da Strymon/Struma Irmağı dolaylarında yaşayan Thrak halkı Odomantoi (Odomantos'lar) adıyla pek yakın olduğu için, Hellen dilinde anlamı bulunmayan o adla köken yönünden bağlantılı olsa gerek. En eski Ermenilerin Phryg kökenli, Phryg'lerin de Thrak kökenli olduğunu doğrulayan bir yakınlık. Bir diğer Thrak halkının adı da Odones idi (Oberhummer, RE Odones maddesi). Belki bu adların hepsi, Odessa adındaki gibi, Thrak tanrısı Odu (Otys/Kotys) adıyla bağlantılıdır. Odomantis adının sonundaki, Hellen ağzının eklemesi -is takısını (bkz. -is) çıkarırsak Odomant(a) kalır: Odu-Ma-wanda, Odu'nun (Otys'in)-Ma'sına-Tapanlar. Karş. Amanda,

Manda, Adanda.

ODOTA. Bkz. Odogra.

Odra/Otra. Luwi/Pelasgos baştanrısının adlarından birinin (Adra=Erkek; Ana Tanrıçanın Erkeği) çeşitlemesi (bkz. Adra, Madra, Modra). Balkan Yarımadasında ve yakın çevresinde daha çok bu biçimiyle kullanılmıştır ve hatta bazı örneklerde (Drama, Drava, Drina gibi) baştaki O dahi atılmıştır.

Adra yerine Odra, Atys yerine Otys gibi çeşitlemelerle karşılaşmamızın nedeni şudur:

İÖ 2. binyılın Hind-Avrupa dillerinde, a ile o ünlüleri arasındaki ayırım henüz yoktu; bu dillerde, a ile o arasında bir tek ünlü ses kullanılıyordu (Meillet, s. 421). Bu ses, Hitit ve Luwi dili sözcüklerinin Latin abc'siyle şimdiki yapıtlarda yazılışında a ile gösteriliyor (örneğin, Laroche ve Meriggi'nin Luwi dili sözlüklerinde olsun, Hayri Ertem'in CAD yapıtında olsun, "o" harfi tek bir sözcük içinde bile kullanılmamıştır). İÖ 1. binyılda, bu dillerde, a ve o ünlüleri ayrı ayrı kullanılır oldu. Bu nedenle, aynı eski sözcüğün bir yerde a'lı, bir yerde o'lu söylenmesi durumları ortaya çıktı: Adra/Odra, dolayısiyle Madra/Modra, Atreus/Otreus; Atys/Otys, dolayısiyle Kadys/Kotys; Kar/Kor, dolayısiyle Karda/Korda (yahut Gorda); Kra/Kro, Akra/Akro vb.

Odra (Çayı). Balkan Yarımadasında ve yakın yöresinde pek çok akarsu, tıpkı Anadoludaki Skamandros, Maiandros gibi, baş tanrı Adra/Odra ile bağlantılı adlar taşımaktadır. Aşağıda göreceğimiz Odra akarsularının adından başka, Yugoslavyadaki Drava ve 3 tane Drina adı, böyleleri arasındadır. Bkz. Adra, Odra.

1. Odra Çayı. Hırvatistan ülkesindedir. Sisak kentinde Sava Irmağına katılır.

2. Odra (Alman ağzında: Oder) Irmağı. Çek'lerin ve Leh'lerin (Polonya'lıların) bu adla andığı ırmak, Adra/Odra'lı adların kuzeybatı sınırını belirler. Bu ırmak, Çekoslovakya'da Ostrava kenti yakınlarından doğar. Aynı yöredeki dağ dizisi Odry Dağları adını taşıyor ve orada, Odra/Oder kıyısında bir Odry kasabası bulunuyor.

Odrintsi. Bugünkü Bulgaristan ülkesinde, tam Odrys'ler bölgesinde (bkz. aşağıda Odrysai) bir Trakya köyü. Bulgaristanın Yunanistana uzanan güney sınır bölgesinde, sınırın doğu ucundan birkaç km. içeride, Edirne'nin kuş uçuşu 40 km. kadar güneybatısında. Adının, Odrysai halkının adı ile, dolayısiyle de tanrı Odra'nın adıyla bağlantılı olması gerekir. Bkz. Odra.

Odrysai. Bugünkü Edirne, Drama dolayları ortada kalmak üzere Trakyada hayli geniş bir alana yayılmış Thrak boyu (Herodotos, IV 92; Xenophon, Anabasis, 7 II 18 vs.). Bu halk, Türkçe yapıtlarda Odrys'ler diye anılıyor. Halkın en önemli kasabalarından biri Edirne'nin yerindeydi; Roma imparatorluğu çağında kasaba geliştirildi ve kent durumuna yükseltildi.

Hellen yazarlarında Odrysai (Hellen diline göre: Odrysa'lar, Odrysa halkı) diye anılan adın, kendilerince kullanılan biçimini bilmiyoruz. Ancak, Trakya ve İllyria'daki Odra'lı, Modra'lı adlar bolluğuna bakarak, halk adının, aynı halkın baştanrısı ile bağlantılı olduğunu ve bu baştanrının, çok yaygın olan Odu/Kodu (Hellen ağzında Otys/Kotys; karş. Odysseus, Odessa) adı ile değil, diğer bir adı olan Odra ile (bkz. Odra) bağlantılı olduğunu güvenle söyleyebiliriz. Bu halka, önemli kasabalarından biri (Edirne'nin yerindeki?) Odrusa adını taşıdığı için Odrusa/Odrysa Halkı denmiş olabilir: Odr(a)-u(wa)-(as)sa, Odra-lık-yerleşimi, "Odra'nın tapkı yeri kentçiği". Bkz. uwa, assa.

ODRYSES/ODRYSSES (Irmağı). Miletos'lu tarihçi ve coğrafyacı Hekataios'un, "dünyanın çevresi" adlı yapıtından, Strabon'da (12 III 22) aktarılan bir bölümde, Rhynda-

kos ırmağının kollarından biri böyle anılıyor. W. Ruge (RE Odrysses maddesi), bunun hangi kol olduğunun belli olmadığını, belki Manyas Gölü yakınında Susurluk Çayına dökülen Kara Dere'nin kasdedildiğini söylüyor. Oysa, Rhyndakos, Aizanoi/Çavdarhisar dolaylarındaki başlangıç kolundan aşağıya, Kirmastı (Mustafakemalpaşa) Çayının adıdır ve bunun bir kolu olarak Odryses/Odrysses Çayı sözü edilince ilk akla gelmesi gereken, Adranos/Orhaneli Çayı'dır. Üstelik Adra ile Odra'nın eşitliğini bildiğimizden, Odryses Çayının Adranos Çayına eşitlenmesi gerektiği düşüncesi daha da güç kazanıyor.

Odysseus. Kendi adı da Luwi dilinden gelen İthaka (İda-ka, Orman-yurdu; bkz. İthaka) adasının beyi destan kişisi. Adının açıklanması tartışmasında öne sürülen eski görüşler için bkz. Ernst Wüst, RE Odysseus maddesi, s. 1909-1910. Orada (s. 1910 sonu), Odysseus'un gerçekte Hellen'ler öncesi dönemden kalına bir tanrı olduğunun birçok kanıtı bulunduğu belirtiliyor. İliada'da Atreus edilen eski tanrı Adra/Atra'nın adı sonuna eklenmiş -eus (Hellen dilinde, -sal anlamına gelen takılardan biridir) takısı aynen Odysseus adında da vardır; bunu bir yana koyduğumuzda geriye Odyss kalır ki, böylece Odysseus'un aslının Odu/Kodu (Hellen ağzında: Otys/Kotys)'den başkası olmadığı anlaşılır. Bkz. Attys.

OF. Rize batı yanında kıyıda ilçe merkezi kasaba. Adı görünüşte Türkçe ise de Türkçenin ah'ından, of'undan köy, kasaba adı olamaz. Ali Cevad (s. 925) adlar göstergesinde, Of'un eski adını Opius ve Pityusa olarak gösteriyor. Dayanağının hangi bilgi kaynağı olduğunu belirtmiyor. Pityoussa Hellen dilinde "Çamlı, çamları bol" demektir (bkz. ileride Pityoussa). Opius diye yazılan sözcüğün aslı ve şimdiki Of adının kaynağı ise, Hellen dilinde "Yılanlı, yılanı bol" anlamına gelen Ophioussa olmalıdır (bkz. ileride Ophioussa).

Of ilçesi, Trabzon iline bağlıdır. Trabzon 1973 İl Yıllığı (s. 82), Of adının Ophioussa'dan geldiğini, yalan yanlış yazım ve anlatımla doğruluyor: "Of kelimesi, Rumcada yılan anlamına gelen ofis kelimesinin kısaltılmış şeklidir. İlçeye bu adın verilmesinin nedeni, eskiden Of yollarının adetâ bir yılana benzer şekilde dolambaçlı ve kıvrımlı olması imiş".

Of'ta denize akan çayın ilkçağdaki adı Ophious idi ve bunun ağzında bir iskele yerleşimi vardı (Cramer, c.I s. 290). Ophious, aslında dişi sıfat ve dişi ad (kent adları Hellen dilinde dişidir, ilke budur) olan Ophioussa'nın, akarsu adı olabilecek (Hellen dilinde akarsu adları erildir) eril biçimidir.

Of kasabasının adı, Bizans çağında Ophis biçiminde kullanılıyordu (Bryer, yazı VIII s. 211).

OĞNUT. Bingöl ili Karlıova ilçesine bağlı bucak merkezi Göynük kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

OĞRAS. Isparta ili Şarkî Karaağaç ilçesi merkez bucağına bağlı Başdeğirmen Köyünün eski adı. Bir diğer Agras olmalı; bkz. Agrai.

OİANDA. Anadolunun Galatia bölgesinde bir köy ya da kasaba. Plinius (V 147) anmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Sondaki -anda bölümü, adın, Luwi dilinden ya da onun ardılı bir Anadolu dilinden geldiğini gösteriyorsa da (bkz. wanda), tümüyle adın öz biçimini ve anlamını saptayamıyoruz.

OİKEA. Pisidia'da, tam yeri bilinmeyen bir köyün adı (Ramsay, s. 462). Hellen dilinde anlamı yoktur. Öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Karş. Oka.

OİKOKOME. Hellen dilinde: "Ev Köyü". Hayli tuhaf bir ad; Oiko bölümü, Anadolulu bir sözcükten bozma olmalı. Karş. yukarıda Oikea. Bu köy, Çivril ile Dinar arasında, Homa/Gümüşsu yakınlarında idi (Ramsay, s. 147 No. 25).

OİNİA. İlkçağ Phrygia köyü; şimdi, Dinar-Çay arasında Karaadilli dolaylarında bulunan Oynan Ovası'na adını veren Oynan Köyü (Ramsay, s. 154 No. 65 ve s. 185 No. 17). Oynan Ovası adının, gerçekte, Oiniana/Oiniane sıfatından geldiğini ve bu sıfatın da, köy adına (Oinia), Luwi diliyle ardılı dillerin -sal, -ülkesi anlamındaki wana/ana takısını eklemekle türetildiğini güvenle söyleyebiliriz (bkz. wana). Köyün adı Oinia, Hellen dilindeki oine (=üzüm bağı) ve oinos (=şarap) sözcükleriyle bağlantılı gibi görünmekle birlikte, Hellen dilinden değildir; aşağıda ele alacağımız Oinoe/Ünye adı gibi, Luwi dilinin, (Hellen dilindeki oine'ye, oinos'a köken olmuş) wiana (=üzüm, bağ, şarap) sözcüğünden gelmedir kanısındayım.

OİNİANDOS. Kilikia'daki Oinoanda (Hellenistik çağda Epiphaneia) kentinin adının Plinius'ta (V 93) geçen biçimi. Bkz. Oinoanda.

OİNİOS. Ünye Çayının, ilkçağda, Hellenleşme dönemindeki adı (W. Ruge, RE Oinios maddesi). Çayın adı, Ünye kasabasının eski adı Oinoe'den türetilmiştir; Hellen diline göre, Oinoe'sel (Çay), Oinoe'nin Çayı demektir.

OİNOANDA. Luwi dilinde Wianawanda (wiana-wanda; "üzüm" bağ, şarap" anlamlarındaki wiana sözcüğü ile, "-lı" anlamındaki wanda takısından) adının ilkçağ geç döneminde büründüğü biçim.

1. Lykia ile Pisidia'nın sınırı üzerindeki Oinoanda (Ptolemaios, 5 III 6, Strabon 13 IV 17, Plinius V 101). Önemli kalıntıları, Muğla ili Fethiye ilçesi Seki bucağına bağlı İncealiler Köyünün 2 km. batısındaki tepenin (yöre halkının deyişiyle, Âsar Beli ya da Gâvur Pazarı) üzerindedir. Tepenin kuzey eteğinden Kibyratis (Gölhisar dolayları) bölgesine bağlantı sağlayan yol geçmekte ve tam orada Xanthos/Eşen Çayı'nı aşmaktadır.

Batı Anadoluda başka Oinoanda olmadığı için, bu kentin, Hitit belgelerinde anılan ve Siyanda Irmağı kıyısında bulunduğu belirtilen Arzawa kenti Wianawanda olduğunu güvenle anlayabiliyoruz. Böylece, Hellen dilinde "Boz renkte" anlamına gelen Xanthos adının da aslında Siyanda'nın Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi olduğu ortaya çıkıyor.

2. Düz Kilikia'daki Oinoanda. Hellen dilinde "Gösterişli, parlak, görkemli" anlamına gelen Epiphanes sanıyla ünlü Seleukos'lar kralı IV. Antiokhos'un (İÖ 174-164) egemenliği döneminden başlayarak Epiphaneia (Epiphanes Yurdu) adını almıştır. Kalıntılar alanı, Adana iline bağlı ilçe merkezi Osmaniye'nin güneybatı ilerisinde, Erzin demiryolu istasyonu bitişiğinde, anayolun batı yanındadır.

OİNOE. Karadeniz kıyısında, Ordu iline bağlı ilçe merkezi Ünye kasabasının ilkçağdaki adı. Arrianos'un, Karadeniz kıyılarını anlatan yapıtında böyle anılıyor. Oinoe, Yunanistanın Attika bölgesinde yaşayan bir halkın adıdır (Herodotos, V 74); ayrıca, Korinthos yakınlarında Oinoe adlı bir ilkçağ kentçiği bilinmektedir (Xenophon, Hellenika, 4 V 5, 19). Bu ad, Luwi dilinin (yukarıda Oinoanda adını incelerken) sözünü ettiğimiz wiana'sından Hellen diline geçmiş oine (=üzüm), oinos (=şarap) sözcükleriyle bağlantılı, onların birinden türetilmiş izlenimi veriyorsa da, Hellen dilinde Oinoe diye bir sözcüğün anlamı yoktur. Oinoe adı sonunda Lâtin yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanır. Demek, sondaki sesler aslında oa imiş. Buna bakarak, adın aslının, Luwi dilinde wiana sözcüğü ile, "-lık" anlamındaki uwa takısından (bkz. uwa) türetilmiş, "Bağlık" (Bağları bol olan yöre) anlamında Wianuwa olduğunu anlayabiliyoruz.

OKA. Anadoluda birkaç kez karşımıza çıkan bu tarihsel adın kökenini, öz biçimini, anlamını bilmiyoruz.

1. Oka. Anadolunun kuzeybatı Mysia yöresinde bir kent. Bunun Alexandros adlı Piskopo-

su, 451 yılındaki Kadıköy Konsil'ine katılmıştı. Kentçiğin tam yeri saptanamamıştır (W. Ruge, RE Oka maddesi).

2. Oka. Lykaonia'nın kuzeybatısında, Phrygia ile Pisidia sınırlarına yakın yörede bir kasaba. Varlığı, o yörede bulunan bazı yazıtlarda adının geçmesiyle anlaşılmıştır (Zgusta, s. 432). Bunun da tam yeri bilinmiyor.

3. Oka (ya da belki Okawana) Köyü. Bithynia bölgesinde, Geyve ile Göynük arasındaki bucak merkezi Taraklı dolaylarında bulunmuş olan yazıtlarda Okaenon Kome, yâni Oka'lılar (ya da, belki, Okaena'lılar) Köyü adı geçmektedir (Zgusta, s. 433). Köyün yeri saptanamamıştır.

OKAM. Kars ilinde, Göle'nin kuzey yakınında bucak merkezi Çayırbaşı kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

OKERTA. Sophene krallığının başkenti Karkathi'nin bir diğer adı (bkz. Karkathi, Sophene). Okerta adı, kerta (=hisar, kent) bölümüne bakılırsa, ya İran dilinden ya da Ermeniceden geliyor (bkz. Kert). Adın başındaki O- bölümünün anlamını saptayamadım.

OKHERAİNOS. Sinop yakınında bir dere; şimdi, Karasu (W. Ruge, RE Ocherainos maddesi). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı belki Akharaina idi: Akha-(u)ra-ina, "Koca Su'sal", yâni "koca su pınarından çıkan dere". Karş. Akharaka.

OKOKLİA. İlkçağda para basmış bir Anadolu kenti. Yeri güvenle saptanamamıştır. Ramsay (s. 147 No. 28), Burdur Gölü kıyısında bulunmasını güçlü olasılık sayar. Buna karşılık, Çivril doğu yakınında Euıneneia/Işıklı dolaylarında olduğunu savunanlar da vardır.

Okoklia adı Hellen dilinde anlam taşımaz. Kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadın.

OKONDA. Sivrihisar ilçesinde, Pessinous/Ballıhisar Köyü güneydoğusundaki Gürme/Yürme yakınlarında bulunan yazıtlardan o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 434). Adı, yukarıda karşılaştığımız, ancak anlamını bilmediğimiz Oka sözcüğü ile, Luwi dilinin ve ardıllarının "-lı" anlamındaki wanda/anda takısından (bkz. wanda) türetilmiş görünüyor.

OLA. Muğla iline bağlı ilçe merkezi Ula'nın hâlâ taşımakta olduğu tarihsel adı, ilkçağdan kalma Hellen dilindeki yazıtların kiminde Oula diye, kiminde Ola diye geçmektedir (Zgusta, s. 434). Bkz. Ula.

OLBA. Ramsay (s. 404 başı) şöyle diyor: "Olba'nın aslında Ourba yahut Orba olduğu anlaşılıyor. Sonraki Olba, eski adın, olbia, olbios, olbos -yâni zengin, zenginlik- kelimelerine müşabehetinden (benzerliğinden - Umar) dolayı, isme mutlak bir mânâ ifade ettirmek için Rumcalaştırılmış şeklidir". Karş. Olybra.

Olymos, Solymos gibi adlardaki Olm bölümünün, Alu/Alluwa (Güneş, Işık, Güneş Tanrısı?) sözcüğüyle bağlantılı bulunmasını güçlü olasılık saymaktayım (bkz. Alu, Alluwamna, Olu). Olba adı da aynı Alluwa sözcüğünün geç dönemde biraz çarpıtılmış biçimi olabilir.

1. (Eski) Olba. Aşağıda sözünü edeceğimiz Prakana'nın (şimdi, Uzuncaburç) 4 km. doğusunda bir tapınak kenti idi ve orada şimdi de önemlice kalıntıları vardır. Ancak, bu eski kentin ünlü Zeus tapınağı, kent dışında, *sonradan* Prakana/Uzuncaburç'un geliştiği yerdeydi.

2. Prakana/(Yeni) Olba. Şimdi, Uzuncaburç. Kilikia kenti (Strabon, 14 V 10). İçel ilinde, ilçe merkezi Silifke kasabasının yol üzerinden 32 km. kuzey ilerisinde, dağlık bölgede.

Roma imparatorluğunun egemenliği döneminde Diokaisareia adını almıştı.

OLBASA. Bu adın kökeni, Luwi dilidir. Ad, öz biçimini ve anlamını bilmediğimiz, Hellen ağzında Olba biçimine bürünmüş bir sözcüğe (bkz. Olba) "yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamındaki assa sözcüğünün (bkz. assa) eklenmesiyle türetilmiştir.

1. Olbasa. Güneybatı Pisidia'da ilkçağ kenti (Ptolemaios, 5 V 7). Augustus'un kurduğu Roma kolonilerinden biri burada idi (Colonia Olbasena). Burdur ilinde, Kemer bucağına bağlı Belenli köyü yakınında, Lysis/Bozçay Vâdisine bakan bir tepe üzerinde kalıntıları bulunmuştur (W. Ruge, RE Olbasa maddesi).

2. Olbasa. Güney Lykaonia'nın Toroslar üzerinde bulunan İsauria bölgesinde bir kent (Ramsay, s. 371 No. 10). Ptolemaios bunu Olbasia diye anmıştır.

OLBİA. Hellen dilinde "Bahtlılık, Mutluluk". Dolayısiyle, bahtlılığı, mutluluğu simgeleyen Tanrıçanın adı. Keza, "Bahtlı, mutlu" anlamındaki sıfatın (eril biçimi: Olbios) kent adı da olabilecek dişi biçimi. Ancak, Anadoludaki Olbia kentlerinin adı, öz biçiminde az çok değişik iken ve baskın olasılıkla, yukarıda gördüğümüz Olba adının aslı ile aynı iken, Hellen ağzında çarpıtılıp Olbia edilmiş olabilir.

1. Olbia, Bithynia kenti (Ptolemaios, 5 I 2). İzmit yakınlarında, deniz kıyısında, belki Başiskele'nin bulunduğu yerde idi (Umar, Bithynia, s. 6-7).

2. Olbia, Dağlık Kilikia'nın kıyı kenti. Seleukeia/Silifke yakınında (Byzantion'lu Stephanos'a dayanarak Ramsay, s. 46 dn. 2). Kasdedilen, Silifke'nin atası Olmoi (Lâtin yazımında Holmoi) kentidir; karş. Strabon, 14 V 4 başı.

3. Olbia, Lykia ile Pamphylia'nın sınırı üzerinde, Antalya'nın batı yakınlarında, Strabon'un (14 IV 1) andığı bir hisar. Tam yeri saptanamamıştır. Aynı hisar, Plinius'ta (V 96) ve Ptolemaios'ta da (5 V 2) anılmaktadır.

OLGASSYS (Dağı). Şimdi, Ilgaz. Hellenleşme dönemindeki adı, hemen hemen bütün kaynaklarda, örneğin Strabon'da (12 III 40, 41) Olgassys biçiminde; buna karşılık, Ptolemaios'ta (5 IV 3) Oligas biçiminde anılır. Adın kökenini, öz biçimini, türetiliş ögelerini, anlamını güvenle saptayamıyoruz. Ancak, Strabon Ilgaz Dağının her yanının tapınak dolu olduğunu söylediği için, adın, öz biçiminde, Kas (=tapınak; bkz. Kas) sözcüğünü içeriyor olabileceğini düşünüyorum. Adın bütününün türetiliş ögeleri ve anlamıyla ilgili bazı olasılıklara, Kassu adını incelerken değinmiştik.

Olimanara'lılar. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında bulunan Hellen dilindeki bir yazıtta Olimanareus (Olimanara'lı) sıfatı geçtiği için (Zgusta, s. 436) o yakınlarda Olimanara adlı bir köy ya da kasaba bulunmuş olabilir. Ancak, Olimanara adının Luwi dilinden geldiğini görebildiğimiz halde (karş. Amanara!) anlamını güvenle saptayamıyoruz.

OLMOİ. Bkz. Holmoi.

OLOSADA. Toroslar üzerindeki İsauria bölgesinde bir köy. Hadım ilçesi Aladağ bucağına bağlı olan Dülgerler Köyü yerindeki ilkçağ kentçiği Artanada'nın güneybatı yakınında idi (Zgusta, s. 436). Adının anlamını bilmiyoruz. Hellen kökenli olmadığı kesindir.

OLOSSİS. Gökova Körfezi kuzey kıyısında, Keramos/Ören dolaylarında bulunan yazıtlarda geçen bir arazi ya da köy adı. Hellenleşme döneminde sonuna Hellen dilinin -is takısını almıştır (bkz. -is). Aslı herhalde Olosa/Olossa idi; karş. Olosada.

OLTİSERİS. Kappadokia'nın Galatia sınırındaki Korniaspa bölgesinde bir köy (Ramsay, s. 291 sonu ve s. 318 dn. 1). Tam yeri saptanamamıştır. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın kökenini, öz biçimini, anlamını bilmiyorum.

OLTU. Bu adın da kökenini, anlamını saptayamadım.

1. Oltu. Erzurum'a bağlı ilçe merkezi kasaba.

2. Oltu Çayı. Bu kasabadan geçen çay. İlkçağın Hellenleşme dönemindeki adı, Glaukos. Bkz. Glaukos.

Olu (sözcüğü). Bu sözcüğü, Olybra ve Kolybrassos adları içinde güvenle seçiyoruz ve hatta, o adlarda, çok güçlü olasılıkla, aslında, "büyük, ulu, yüce" anlamlarındaki ura (bkz. ura) ile birlikte kullanıldığını, o adların bir "Yüce Olu"ya işaret ettiğini anlayabiliyoruz. Bu Olu'nun, "Işık, güneş" anlamlarına geldiği sonucuna vardığım Alu'nun çeşitlemesi olabileceğine değinmiştim (bkz. Kolybrassos). Gerçekten, Luwi/Pelasgos kültürünün yayıldığı yerlerde, aynı adın (Adra/Odra, Madra/Modra, Atys/Otys gibi) a'lı ya da o'lu çeşitlemelerinin kullanılması yaygındır (bunun nedeni için bkz. Odra). Olybra yâni Olu-ura, "Yüce Olu" ve Kolybrassos, yâni K(uwa)-Olu-ura-(a)ssos, "Kutsal Yüce Olu Kenti" adları içinde Olu, Güneş'i simgeleyen tanrıyı kasdediyor olmalıdır. Güçlü olasılıkla, Olba, Olbasa, Olmoi, Olymos adlarındaki Ol-, Oly bölümlerinin dahi aslı bu idi. Olba'nın (Olu-uwa, Olu Tapınağı? bkz. uwa) Hellenleşme döneminde Zeus kimliğine bürünmüş bir Anadolu tanrısının tapınak kentçiği olduğunu anımsayalım.

OLUR. Erzurum'a bağlı ilçe merkezi kasaba. Adı Türkçe kökenli görünüşte ise de Türkçedeki olur ya da olmaz sözcüklerinden kasaba, kent adı olmaz. Bu adın kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. Ermenice Volor (=Kıvrım, kıvrımlı)?

Olybra. Anadolunun çeşitli yerlerinde bulunmuş yazıtlarda, Zeus Olybreus (Olybra'sal Zeus) adlı bir Zeus çeşitlemesi anıldığı gibi, Byzantion'lu Stephanos da, Olymbros adlı bir yerli tanrının Adana yöresinde tapkı gördüğünü söylemektedir (bkz. Zgusta, s. 437). Bu adların kökeni konusunda bkz. Olu (sözüğü).

OLYBRASSOS. Bkz. Kolybrassos.

OLYMOS. Karia kenti. Milâs'ın kuzeybatı yakınında, Kafaca Köyü yöresinde bulunan pek çok yazıtta adı geçmektedir. Herhangi bir tarih yapıtında anıldığına rastlanmamıştır. Kalıntılar alanı dahi saptanabilmiş değildir. Olu-(u)ma, "Güneş Tanrının-Halkı"? Bkz. Olu (sözcüğü), uma.

OLYMPOS. Eski Luwi/Pelasgos kültürünün yayılma alanı kapsamında karşımıza çıkan bir dağ adının Hellen ağzında büründüğü biçim. Adın, Hellen'ler öncesi kültür döneminden kaldığı kuşkusuzdur. Öğretide baskın görüşe bakılırsa, "Dağ" gibi bir anlamda bulunduğu hayli güvenle kabul edilebilir imiş (Johanna Schmidt, RE Olympos maddesi).

Olympos adını taşıyan dağların en ünlüsü, bugünkü Yunanistanda, Thessalia bölgesindeki, Zeus'un "ikametgâhı" ve dolayısiyle onun, eşi, çocukları, hısım akrabası olan başlıca Hellen tanrılarının da "ikametgâhı" durumundaki Olympos Dağıdır. Anadoludaki Olympos'lar şunlardır.

1. olympos. eteğinde Dusae/Düzce kentinin bulunduğu, Bithynia'da bir tepe; şimdi Kardüz Yaylâ denen, 1800 m. yüksekliğindeki yer (W. Ruge, RE Olympos maddesi No. 15).

2. Olympos. Mysia'daki; şimdi, Uludağ (Strabon, 12 VIII 1).

3. Olympos. Aigai/Köseler Kalesi'nin (bkz. Aigai) 9 km. kuzeydoğusunda, Yenice Köy'de bulunan bir yazıtta adı geçen, o yöredeki bir ilkçağ kasabası (J. Keil, RE Olympos maddesi No. 18).

4. Olympos. Lydia'da, yetiştirdiği üzümlerle ünlü bir dağ; belki Sardeis ile İzmir arasında, Bozdağ dizisinin tepelerinden biri (E. Oberhummer, RE Olympos maddesi No. 19).

5. Olympos. Lykia'da bir dağ ve onun eteğindeki kıyı kenti (Strabon, 14 III 8, 14 V 7). Dağ, şimdi Tahtalı Dağ diye biliniyor. Bu yöre, Kilikia'lı olarak anılan korsanların üssü

olduğu için Strabon, yöreye Kilikia der.

6. Olympos. Galatia bölgesinde bir dağ. Titus Livius'ta (38 XVIII 15, XIX 1, XX 2); Polybios'ta (22 XVIII 9) anılmıştır. Yeri tartışmalıdır.

OMANA. Seydişehir dolaylarında yaşayan ilkçağ halkı Omonada'lılar/Homonada'lıların hisar kasabası. Bkz. Homonada.

OMBİANON PEDİON. Karia bölgesinde, Milâs kentinin yanıbaşındaki ova, Milâs'ta bulunan Hellen dilindeki bazı yazıtlarda bu ad ile anılmaktadır. Louis Robert (AJA 1935 c. 39'daki yazısında s. 337) ovaya, oradaki Omboi (Ombos'lar, Ombos Halkı) adlı bir köy dolayısiyle Ombianon Pedion (Hellen dilinde: Ombos Yurdu'sal Ova, Ombos Yurdunun Ovası) denmiş olabileceğini söylüyor.

Ombos adı, Hellen dilinde anlam taşımaz, o dilden değildir. Dolayısiyle, Ombianon Pedion adındaki Ombiana adının kökenini, anlamını bilmiyoruz.

OMONADA. Bkz. Homonada.

Omonadeis. Bkz. Homonada.

Omphale. Hellen destan inancına göre, Herakles'in bir süre köle gibi hizmet sunduğu Lydia kraliçesinin adı. Bu ad, Hellen dilinde "Göbek" (buradan: bir nesnenin şişkin bölümü ya da orta yeri) anlamına gelen Omphalos sözcüğünün, kadın adı olabilecek dişi biçime getirilmişi görünüşündedir. Fakat Hellen'lerde bu sözcüğün kadın adı olarak kullanıldığının örneğini bilmiyoruz; üstelik Herakles çağında (Troia Savaşı öncesi çağda) bir Lydia kraliçesi Hellen dilinden gelme ad taşıyamıyacağı gibi, eğer Omphale Hellen ozanlarının uydurduğu, daha eski çağlarda kökeni olmayan bir destan kişisi adı idiyse, "Göbek" anlamındaki bir ad, bu kişinin destandaki yerine, rolüne, kişiliğine hiç uymayan ilgisiz bir addır. Bütün bunlara bakarak, Omphale adının, Anadolulu bir sözcükten Hellen ağzına uydurulmuş olduğunu sanıyorum. Adın aslı, örneğin, Amawala yâni Ama-(u)wa-la, "Ana Tanrıça-tapınak-çığı" olabilir (bkz. Ama, uwa, -la). Destandaki Lydia kraliçesi Omphale, belki de, böyle bir adla anılan tapınakta tapkı gören Ana Tanrıça Ama/Ma'yı simgeliyordu.

Ondoureos. Karia bölgesinde, Stratonikeia/Eskihisar'da bulunan bir yazıtta Dios Ondoureos (sonuncu o, Hellen yazımında, omega ile) adı geçiyor ve Zeus'un orada taşıdığı Ondoureos sanını, Zgusta (s. 439), o yöredeki bir yer adından çıkmış olmalı diye yorumluyor. Görüşüne katılmıyorum. Ondoureos sanındaki kök bölüm Ondour(a), bence çok açıktır ki, Luwi/Pelasgos baştanrısı Adra/Odra'nın bu adının, nice örneğini gördüğümüz üzere, Hellenleşme döneminde araya bir n sokuşturulmuş biçimlerinden biridir. Dolayısiyle, Zeus Ondoureos, gerçekte, "Adra/Odra'sal Zeus, kökeni Adra/Odra olan Zeus" anlamındadır.

ONOBARA. Antalya batı yakınındaki Trebenna kentine bağlı bir Lykia kasabası. Adını Zgusta (s. 439), olur olmaz her ad için yaptığı gibi, Hellen diliyle açıklamaya, Hellen kökenli göstermeye çabalıyor ve ortaya çıkan "ono-baros: eşek gibi ağır" anlamının münasebetsizliğini kendisi de gözlemlemek zorunda kalıyor. Kanımca, Anaboura (aslı Anawa-ura, Koca Yamaç; bkz. Anawa, ura, Anaboura) adının burada geç dönemde Onobara'ya dönmüş olabileceğini düşünen yazarlar haklıdır.

Onobara, Antalya ili merkez ilçesi Çakırlar bucağına bağlı, Çakırlar kasabasının güneybatı ilerisindeki Göderler/Gödeller/Gederler (şimdi, Hisarçandır) Köyü yakınında Asarlık denen yerdeki kalıntılar alanına lokalize edilmektedir (W. Ruge, RE Onobara maddesi).

ONOPNİKTES. Hellen dilinde: "Odun ateşinde pişmişler". Zamantı Çayının Bizanslılarca kullanılan bir adı (Ramsay, s. 243 No. 47, s. 306 No. 8, s. 319 ortası). Adın

tuhaflığına Ramsay de işaret etmiştir. Demek ki bu dahi, Anadolulu bir adın Hellenleşme, Rumlaşma dönemlerinde çarpıtılmış biçimi idi.

OPHİOUSSA. Marmara Denizindeki Avşa Adasının ilkçağ Hellen'lerince kullanılan adı. Hellen dilinde: "Yılanlı".

OPHİS. Bkz. Of.

OPHLİMOS. Anadolunun Pontos bölgesinde bir dağ. Strabon'da (12 III 30) anılmıştır. Hangi dağ olduğu konusunda görüş birliği yoktur. Adı, Hellen dilinde anlam taşımaz; o dilin "yararlı, işe yarar" anlamındaki Ophelimos (ilk o'su Hellen yazımında omega ile) sözcüğüne benzeyecek yolda çarpıtılmış görünüyor.Aslını ve anlamını saptayamadım.

OPHRYNEİON. Çanakkale ili merkez ilçesine bağlı İntepe (bir ara Erenköy olmuştu) kasabasından 2 km. kadar kuzeydoğu ileride ilkçağ kenti (Herodotos, VII 43; Xenophon, Anabasis, 7 VIII 5; Strabon, 13 I 29). Adı, Hellen dilinde "Yalçın tepe" anlamına da gelen Ophrys sözcüğünden, "-yeri" anlamındaki -eion (çeşitlemesi: ion) takısıyla türetilmiştir, "Yalçın tepelik yeri" demektir. Ancak, Anadolunun en eski kentlerinin Hellen dilindeki adlarının, yerli bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olabileceği her zaman göz önünde tutulmalıdır ve nitekim, Erythrai gibi en umulmayacak bir ad bakımından bile durumun öyle olduğunu saptamış bulunuyoruz.

OPSİKİON. Lydia'da bir ortaçağ kasabası; Ramsay'e göre (s. 132 No. 12) şimdiki ilçe merkezi Kula.

Ops, Ovidius'ta da (Değişimler IX 498) görüldüğü gibi, Anadolu Ana Tanrıçasının adlarından biridir. Hellen dilinde bundan türetilen Opsike/Opsikos sıfatına (Ops'sal demektir), "-yeri" anlamında -ion takısı eklenmekle Opsikion (Ops'sal yer, Ops halkının yeri) adı ortaya çıkar ki, Ma tapkısı yurdu Mawana/Lydia'da böyle bir ad, hiç yadırganamaz.

Ancak, bu bilgileri, bilimsel kuşku ışığında bir kez daha gözden geçirmekte yarar vardır.

Önce, Opsikion'un lokalizasyonuna değinelim. Opsikion, Kula olamaz. Çünkü Ramsay'in kendisinin (s. 140 No. 34 ve orada dn. 1) aktardığı üzere, Bizans tarihçileri, hem Opsikion'un "sırtlarda" olduğunu söylüyorlar (oysa Kula, tepeler arasında bir çukurdadır!), hem de, 13 yüzyılda Nikaia Bizanslılarının imparatoru Theodoros Laskaris'in egemen bulunduğu ülkeyi belirtirken, "Magidion ile Opsikion yanındaki kaleler olan Saittai ve Koula" diyorlar. Demek ki, Kula da Opsikion yakınlarında bir hisardır ama Opsikion ile özdeş değildir.

Opsikion adına gelince. Opsikion, sıradan bir hisar değildi; Opsikion Thema'sına (thema: bir thema yâni bir kolordu çıkaran il) adını verdiğine göre, bu thema'nın en önemli hisarlarından biriydi. Böylesine önemli bir hisarın, hoşgörüsüz ortaçağda hâlâ "Ana Tanrıçaya tapan halkın yeri" anlamında bir adla anılması beklenemezdi. Üstelik, Hellen dilinin dev sözlüğü olan, A. Bailly'nin yapıtına bakınca görüyoruz ki, Vergilius'ta Ana Tanrıçanın adı olarak geçen Ops sözcüğünü, Hellenler bu anlamda kullanmamışlardır. Hellen dilinde Ops, "Görüş, görünüş" (dolayısiyle, keza, "insan yüzü") demektir (optik sözcüğünü anımsayınız). Araştırmayı sürdürüp Ostrogorsky'ye bakınca, thema adı olarak Rum ağzında Opsikion biçimine bürünmüş sözcüğün aslının Lâtince Obsequium olduğunu öğreniyoruz ve ayrıca orada (s. 91 dn. 1) şu bilgiyi buluyoruz: "Thema Opsikion (Lâtince Obsequium) adı hiçbir yanlış anlayışa yer bırakmıyacak şekilde buraya muhafız kıtalarının iskân edildiğini göstermektedir".

ORAKA. Piskoposlar listelerinde adı geçen bir Phrygia kenti. W. Ruge'ye göre (RE Oraka maddesi) yeri belirlenememiştir; Ramsay ise (s. 150 No. 36) bu kenti Hierokharax ile

eşitliyor ve dayanak olarak da, Hierokharax adının listelerde çarpıtılmış biçimde Oraka diye yazıldığını varsayıyor. Oysa, Bizans çağının Piskoposlar listelerinde, Hellen dilinde anlamı *olan* bir adın, o dilde anlamı *olmayan* bir ad biçiminde çarpıtılmış bulunduğunu varsaymak, eski adların daha geç dönemlerde çarpıtılmasının ilkelerine kesinlikle aykırıdır. Örneğin Türk ağzı, bir Akrokos adını Eğrigöz eder, fakat bir Eğrigöz adını asla Akrokos etmez. Kanımca, Oraka'nın Anadolulu bir ad olduğu kesindir; ancak, bunun öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. Ara-ka, Sunak-yeri? Bkz. Ara, -ka.

ORAMAR. Hakkâri ili Yüksekova ilçesine bağlı bucak merkezi Dağlıca'nın eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

ORBA. Bkz. Ourba.

ORBADA. Kappadokia'da bir kasaba. Yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 440). Adı, aşağıdaki Orbana adı içinde de karşılaşacağımız Orba sözcüğü ile, -lı anlamındaki wanda/anda takısının çeşitlemesi -ada'dan (bkz. -ada) türetilmiştir; Orba'lı (belki de, "Orba tapınıcısı"; karş. Adanda, Amanda, Otranda vb.) demektir. Orba'nın anlamını saptayamadım. Belki, "Akarsu" anlamındaki Arpa'nın (bkz. Arpa) O'lu çeşitlemesi idi (bkz. Odra). Gerçekten, biraz sonra Orbas adlı bir akarsu ile karşılaşacağız.

ORBANA. Galatia'da, Tuz Gölü kuzeybatı yakınlarında bir ilkçağ köyü ya da kasabası.Varlığı, o yörede bulunan yazıtlarda adının geçmesiyle anlaşılmıştır. Tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 440). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur ve bu ad, anlamına yukarıda değindiğimiz (bkz. Orbada) Orba sözcüğüne, Luwi diliyle ardılı dillerin -sal, -ülkesi anlamındaki wana/ana takısının (bkz. wana) eklenmesiyle türetilmiştir.

ORBANASSA. Pisidia kenti. Yalnız Ptoleınaios'ta (5 V 7) anılmıştır. Yeri tartışmalıdır. Adı, yukarıda gördüğümüz Orbana sözcüğüne, Luwi dilinin ve ardılı dillerin, "yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamındaki assa sözcüğünün eklenmesiyle türetilmiştir, Orbana Kenti demektir.

ORBAS/ORGAS. Menderes'in bir kolu. Strabon'da (12 VIII 15) Orgas, Plinius'da (V 106) Orbas diye anılmıştır. Dinar'da çıkan 4 akarsudan biri olduğu biliniyor. Baskın olasılıkla, şimdi Norgas Çayı denen akarsudur. Bkz. Orbada.

ORBELA. Tralleis/Aydın yakınlarında bulunan yazıtlarda adı geçen bir arazi (Zgusta, s. 440). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, anlamını saptayamadım. Orb(a)-ela, Orba-Geçidi? Bkz. Orbada, ela.

Orbelos. Makedonia'da bir tepenin adı. Herodotos'da (V 16) anılmıştır. Aslının ve anlamının, yukarıda gördüğümüz Orbela'nınkiyle aynı olduğunu sanırım. Orbela, Hellen ağzında, tepe adı (eril ad) olabilmesi için Orbelos edilmiştir.

Ordessos. Tuna'nın kollarından olup Skythia ülkesinden gelen bir ırmak (Herodotos, IV 48). Aslında -ssos bitişi bir yerleşmeye işaret ettiğinden (bkz. Assa), ırmağın, kıyısındaki Ordessos adlı bir yerleşme dolayısiyle böyle adlandırıldığını anlıyoruz. Adın kök bölümü Orda'nın aslı, güçlü olasılıkla, Luwi/Pelasgos dilinin "akarsu" anlamındaki (buradan, özellikle, "pınar" anlamındaki) sözcüklerinden Arda idi (bkz. Arda). Arda/Orda gibi a/o çeşitlemelerinin nedeni için bkz. Odra. Balkan yarımadası, bu gibi çeşitlemelerde, O'lu biçimi (örneğin Adra değil Odra, Madra değil Modra, Atys değil Otys, Kadys değil Kotys biçimini) kullanmağa eğilim göstermiştir.

ORDONOS (Deresi). Mesudiye ile Koyulhisar arasında akar. Adının aslı Ardawana'dan gelme Ardana iken (bkz.Ardahan), geç dönemde, baştaki a'sı O'ya çevrilmiş (karş. Ordessos) ve Hellenleşme döneminde akarsu adı (eril ad) olabilmek için -a bitişi -os edilmiştir kanısındayım.

ORDU. Bu ad, Türkçedeki anlamıyla, kent ya da kasaba adı olamaz. O nedenle Anadoluda kent ya da kasaba adı olarak karşımıza çıkan Ordu'ların Türkçeden değil, yerel eski dillerin birinden gelmiş bulunduğunu sanırım. Belki bunların aslı Ermenice Orti (=Oğul; özellikle Asduadz-Orti, Tanrı-Oğlu; İsa kasdediliyor ya da İsa'ya adanmış büyük kilise kasdediliyor) idi.

1. Ordu. Karadeniz kıyısında il merkezi kentimiz. İlkçağ Kotyora kentinin yıkıntılar alanı yanıbaşında kurulmuş ise de besbelli ki Ordu adı Kotyora'nın bozulmuş biçimi değildir, yeni kentin yeni adıdır.

Bu Ordu'nun adı konusunda ayrıca bkz. Bucak. Ordu 1973 İl Yıllığı, s. 8-9, o dönemde çıkarılan bütün ilk yıllıkları gibi, her adı Türk kökenine bağlamak gayretinde bulunduğu ve bu uğurda gülünçlüklere düşmekten çekinmediği gibi Ordu adının ortaya çıkışını da Osmanlı ordusuna ve 18. yüzyıldaki bazı olaylara bağlamaktadır; oysa kasaba için Ordu adının daha 1613 yılında ve hatta Fatih dönemine ait Osmanlı belgelerinde kullanıldığını bizzat kendisinin, hem de aynı sayfalarda (s. 8-9) belirttiğini unutmaktadır.

2. Ordu. Hatay ilimizde 1939'da Yaylâdağı adıyla ilçe merkezi yapılan kasabanın daha önceki adı.

3. Ordu. Sinop ili merkez ilçesine bağlı olan ve Sinop kentinin güney yakınında bulunan bir köy.

ORDUZU (Köyü). Şimdi, Bahçebaşı. Çağdaş Malatya kentinin 4 km. kadar doğusundadır. Adı geçen kentin Hitit'ler çağındaki atasının kalıntılarını saklayan ünlü Arslantepe Höyüğü buradadır. Orduzu adı da Ermenice bir adın Türk ağzına uydurulmuş biçimi olsa gerek; ancak, aslını ve dolayısiyle anlamını saptayamadım. Ordz (=Horoz)? Ort-ud, Üzüm bağı-lı?

Ordymnos. Lesbos/Midilli adasının batı yanında, 542 m. yüksekliğe ulaşan bir tepe. Plinius'ta (V 142) anılmıştır. Adının sonundaki, Luwi/Pelasgos dilinin "-insanı, -halkı" anlamındaki umna takısını, Hellen ağzında ve yazımında -ymnos biçimine getirilmiş olmasına rağmen, kolayca tanıyoruz; bkz. uma/umna, karş. Methymna. Baştaki Ord(a?) bölümünün aslı Arda (akarsu, kaynak, pınar) olsa gerek; bkz. Arda, Ordessos.

Oresteinoi. Akşehir yakınlarında yaşayan bir halk (Ramsay, s. 130 No. 3; Türkçe çeviri metninde burada dizgi yanlışı dolayısiyle sigma yerine omikron konmuşsa da adlar göstergesinde doğru yazım yer almaktadır). Bu halk adının Agamemnon oğlu Orestes'le bağlantılı olması için hiçbir neden bilmiyorum. Halkın yerli dilden gelme adı, Hellenleşme döneminde çarpıtılıp Oresteinoi edilmiş olsa gerek. Bunun öz biçimini, anlamını saptayamadım.

ORGAS. Bkz. Orbas.

Orkaorkoi/Orkoi. Orkistos ve Kaborkion kentleri dolaylarında yaşayan Phrygia'lı bir halkın adının, Hellen ağzına uydurularak ve bitişi, Hellen dilindeki çoğul ad bitişine uygun yolda (yâni, Orkaorkos'lar/Orkos'lar anlamını belirtecek yolda) değiştirilerek söylenen biçimleri (Strabon, 12 VIII 13; Ramsay, s. 17). Gerek halk adının her iki biçiminde, gerek Orkistos ve Kaborkion adlarında ortak ögenin Orka olduğunu görebiliyoruz, ancak onun anlamını bilmiyoruz.

Orkaomaneites. İzmir yakınlarında bulunmuş bir Hellenistik çağ yazıtında adı geçen yöre halkı. Orkaomana adlı bir köy, kasaba ya da yöre dolayısiyle halkın böyle Orkaomaneites (Hellen dilinde: Orkaomana'lılar) diye anıldığı sanılmaktadır (W. Ruge, RE Orkaomaneites maddesi). Orkaomana adının, Orka-uma-(wa)na, "Orka-halkı-ülkesi" ögelerinden türetildiğini görebiliyoruz (bkz. uma, wana), ancak baştaki Orka'nın anlamını

bilmiyoruz. Karş. Orkaorkoi, Orkistos.

ORKENEZ. Isparta ili Yalvaç ilçesine bağlı bucak merkezi Bağkonak'ın eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım. Aslı belki Orkanassa idi: Orka-(wa)na-(a)ssa, Orka-ülkesi-kenti. Bkz. Orkaorkoi, wana, assa. Karş. Orkoi, No. 2.

ORKİSTOS. Phrygia kasabası. Bulunan birçok yazıtta adı geçmektedir. Sivrihisar'ın yaklaşık 34 km. güneybatısında, Alikel Köyü (Eskişehir ili Çifteler ilçesi merkez bucağına bağlı; şimdi, Doğanay Köyü) yerinde, çok sulak bir bölgede idi. 18 km. güneyinde (Afyon ili Emirdağ ilçesi Ümraniye bucağına bağlı) Bağlıca Köyü vardır (W. Ruge, RE Orkistos maddesi). Orkistos adının, başka birçok Anadolulu ad içinde de karşımıza çıkan, anlamını bilmediğimiz Orka sözcüğü ile, "akıntı, akarsu" anlamında asta'nın çeşitlemesi ista sözcüğünden (bkz. asta) türetildiğini sanırım.

ORKOİ. Adın anlamı konusunda bkz. Orkaorkoi.

1. Orkaorkoi de denen halkın adı; bkz. Orkaorkoi.

2. Orkoi. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında bulunan yazıtlarda adı geçen bir köy ya da kasaba; tam yeri saptanamamıştır (W. Ruge, RE Orkoi maddesi). Ad benzerliği ve yakınlık dolayısiyle, Orkenez/Bağkonak'a lokalize edilmesi gerekir kanısındayım. Bkz. Orkenez.

ORKYNİA. Kappadokia'da bir yer. Burada, İÖ 320'de bir atlılar savaşında Antigonos, Eumenes'i yenmişti (Ploutarkhos, Eumenes'in Yaşamı, 9). Neresi olduğu güvenle saptanamıyor. Hellen dilinde, bizim de şimdi Orkinos dediğimiz balığın adı Orkynos olmakla birlikte, Kappadokia'da bir yerin Orkinos Yurdu anlamında ad taşıyamıyacağı ve taşıdığı adın, İÖ 320'de, Hellen kökenli bir ad olamıyacağı açıktır. Dolayısiyle, bu Orkynia adı dahi Anadolu kökenlidir; baskın olasılıkla, yukarıda incelediğimiz birçok ad içinde karşımıza çıkan, anlamını bilmediğimiz Orka kök sözcüğüne, Luwi dilinin ve ardılı dillerin -sal, -ülkesi anlamındaki wana/ana takısı (bkz. wana) eklenmekle türetilmişti.

ORMANA. İlkçağ Pamphylia kenti Orymna'nın (bkz. Erymna) ardılı olan çağdaş köyün adı. Köy şimdi masa başı uydurmasıyla Ardıçpınarı edildi. İbradı ilçesine bağlıdır.

Ormela Halkı. Hellen dilinde: Demos Ormeleon, Ormeleis. Tefenni, Sazak, Karamanlı, Hasan Paşa, Gebren dolaylarında bulunan yazıtlarda adı geçen, dolayısiyle Güney Phrygia ile Batı Pisidia'nın sınır yöresinde yaşadığı anlaşılan bir halk (W. Ruge, RE Ormeleon maddesi; Ramsay, s. 148, 188). Adının Lâtin harfleriyle yazımındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta'dır (H). Hellen dilinde, yine böyle yazılan, "Hamle, saldırı" anlamında bir Orme sözcüğü varsa da, Ormela'nın o dilde anlamı bulunmamaktadır. Belki Hellenleşme döneminde az çok çarpıtılmış olan bu Ormela adının anlamını bilmiyoruz.

ORMOİTA. Gediz Irmağı kuzey yanında, Halitpaşa kasabası dolaylarındaki Hyrkanis Ovasının bu adı almasına neden olan Hyrkania'lıların (bkz. Hyrkanis Ovası) Gediz Irmağı güney yanında da birkaç köyü vardı. Ormoita'nın o köylerden biri olduğu, bulunan-yazıtlardan anlaşılmıştır, ancak köyün yeri saptanamamıştır (Ramsay, s. 134 No. 17). Ormoita adının da Hellen dilinde anlamı yoktur; öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz. Yamanlar Dağı üzerinde, dolayısiyle pek uzak olmayan bir yörede karşılaştığımız Mormonda adındaki -ormo- bölümü bakımından olası gördüğümüz üzere (bkz. Mormonda), buradaki Ormo da, Ay Tanrısı Arma'nın adı ile bağlantılı olabilir.

OROANDA/ORONDA. Pisidia ile İsauria'nın sınırında, dolayısiyle Seydişehir yöresinde bir kent (Titus Livius, 38 XXXVII 11, XXXIX 1, XLV 9; Plinius, V 94). Yörenin halkına Oroandeis ya da Orondeis (Hellen dilinin -eis takısıyla; Oroanda'lılar, Oronda'lılar) denirdi (Ptolemaios, 5 IV 9; Ramsay, s. 444 ve orada dn. 2; W. Ruge, RE Oroandeis maddesi).

Oroanda/Oronda adının sonunda, Luwi dilinin ve ardılı dillerin, -lı anlamına gelen wan-

da/anda takısını (bkz. wanda) açıkça görüyoruz. Kök sözcük Oro, aşağıda inceliyeceğimiz başka Anadolulu adlar içinde de karşımıza çıkacaktır (özellikle bkz. Orontes). Bunlardaki Oro'nun aslı Ara'dır ve "Sunak" anlamındadır (bkz. Ara). Bu gibi a/o çeşitlemelerinin varlık nedeni için bkz. Odra. Sonuç olarak, Oroanda/Oronda, "Sunaklı" demektir.

OROKENDA. Bean ile Mitford'un Antalya-Alanya arasında Gölcük Ören denen yerde (kıyıdan içeridedir) buldukları bir yazıtta adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyü ya da kasabası (Zgusta, s. 448). Adının Luwi dilinden ya da onun ardılı bir dilden geldiğini, sondaki -nda bölümü açıkça gösteriyor ise de (bkz. wanda), bu adın öz biçimini ve tüm olarak anlamını güvenle saptayamıyoruz. Öz biçimi belki Arykanda adının öz biçimiyle aynı idi.

OROMANDOS/OROMANDROS. Armenia Minor bölgesinde bir kent; Ptolemaios (5 VII 4) anmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adın aslı Oro-Mandas olmalı: "Ma tapınıcısı sunağı". Bkz. Oroanda, Manda.

Oromedon. Bu adın Hellen dilinde anlamı yoktur. Baştaki Oro'nun "Sunak" anlamına geldiğini gördük; bkz. Oroanda. Sondaki medon bölümü ise, hiç kuşkusuz, Hellen ağzında Eurymedon edilmiş Anadolulu ırmak adının medon bölümüyle aynıdır; Hellen dilinde, "Med'lerin", yâni Mada/Manda halkının, Ma tapınıcılarının. Karş. Oromandos.

1. Oromedon. Herodotos'un (VII 98) andığı bir Kilikia'lı yurtdaşımızın adı.

2. Oromedon. Theokritos'un (VII 46) andığı, Kos/İstanköy adasında olduğu sanılan bir dağ (Suat Sinanoğlu çevirisinde s. 64 başı ve dn. 1).

ORONDA. Bkz. Oroanda.

Orondeis. Bkz. Oroanda.

ORONTES. Hatay ilimizdeki Âsi Irmağının ilkçağda kullanılan adı; daha doğrusu, Luwi dilinden gelme aslının Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi (Plinius, V 22). Media'da da aynı adla karşılaşılır: Orada, bir Orontes Dağı vardı (Ptolemaios, 6 II 4); bunun adını Plinius (V 98) Oroandes biçiminde verir. Demek, adın daha doğrusu Oroanda imiş (karş. yukarıda Oroanda). Zaten Orontes adının Lâtin harfleriyle bu biçimde yazımında e ile gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H harfiyle karşılanır. Diğer yandan, Orontes Irmağını Asur belgeleri Arantu diye anıyor (Honigmann, RE Orontes maddesi No. 2, s. 1163). Böylece, Oroanda vb. adlarda gördüğümüz Oro'nun öz biçiminin Ara olduğu yolunda vardığımız sonuç, belgesel kanıtla doğrulanmış olmaktadır. Keza, Kommagene kralı I. Antiokhos'un atalarından birinin adı da çeşitli kaynaklarda Aroandas, Orontas, Orontes biçimlerinde yazılmaktadır (örneğin bkz. Dörner, Kommagene, s. 230). Bu da aynı doğrultuda diğer bir belgesel kanıttır.

Genç Kyros'la uğraştığı için onun buyruğuyla öldürülen, İranlı Akhaimenidai soyundan Orontas (Xenophon, Anabasis, I VI 1) dahi şimdi incelemekte olduğumuz sözcüğü ad olarak taşımaktadır. Aynı ad Bizans çağında, 11. yüzyılda, Aruandanos biçiminde karşımıza çıkmıştı; bkz. Aruandanos.

OROPOS. Bu adın aslı, Luwi/Pelasgos dilinde "akarsu" anlamına gelen sözcüklerden biri olduğunu gördüğümüz Arpa idi ve Hellenleşme döneminde bazı yerlerde Oropos edildi kanısındayım. A/O çeşitlemelerinin ortaya çıkış nedenini açıklamıştık (bkz. Odra). Sondaki -os ise, akarsu adlarının (eril ad) -a ile bitmesini kabul etmeyen Hellen ağzının eklemesidir.

1. Fırat kıyısındaki Karkamis kentinin Hellenleşme çağında aldığı ad; bkz. Karkamis.

2. Oropos, aslında, Orta Yunanistan'ın batı kıyısında bir kentin adıdır (Herodotos, VI

101; Thoukydides, II 23, III 91 vs.; Xenophon, Hellenika, 7 IV 1 vs.). Sözü geçen kent, Oiboia/İğriboz Adası batı kıyısındaki Eretria'nın tam güney karşısındadır, Asopos Irmağı ağzının güney yanındadır.

3. Bir de, Epeiros bölgesinin ırmağı Oropos vardır.

OROSA. Erzincan'ın ilkçağdaki adının aslı, Herzfeld'e göre (s. 106-107) Hitit belgelerinde anılan Urussa'dır (Asur belgelerindeki biçimi: Urusu); bu da, Ptolemaios'ta (5 VI 18) sözü geçen Orsene ve Procopius'un (de Aedificiis, III 4) andığı Orosene bölgesine adını veren kenttir, Roma ve erken Bizans çağlarında Orosa diye anılmaktaydı; Ptolemaios'ta (5 VI 20) Orsa/Orse denen kent de budur.

Bu eşitlemelerin doğru olduğunu ya da yanlış olduğunu güvenle söylemek için dayanağımız yoktur. Orosa, Urussa adlarının anlamını saptamak bakımından da aynı durumdayız.

OROTHA. Bkz. Kola.

Orpeana'lılar. Bir kuzey Lykia halkı. Elmalı kuzeybatı yakınında Yapraklı Köyü dolaylarında Bean'ın bulduğu bir yazıtta anılmaktadır (Zgusta, s. 448). Bu halk adının Hellen dilinde anlamı yoktur; Anadolu kökenli olduğu belli ise de öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. Arpa-wana, Akarsu-sal? Bkz. Arpa, wana, Oropos.

ORPHANENE/ORPANENE. Kappadokia'nın doğu yanında (Fırat kıyısında?) bir kasaba. Tam yeri bilinmiyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; aslı belki, yukarıda gördüğümüz Orpeana adının aslı ile aynı idi. Bkz. Orpeana.

ORRHOENE. Bkz. Osroene.

ORSA. Bkz. Orossa.

ORSOLLA. Tavas Ovasında bir yerin ya da köyün bu adla anıldığı, Salbakos Apollonia'sında bulunan bir yazıttan öğrenilmiştir (W. Ruge, RE Orsolla maddesi). Adın öz biçimi belki Arsula idi: Ars(a)-ula, "akarsu-koruluğu". Bkz. Arsa, ula.

ORTHOSİA. Karia kenti. Polybios (30 V 15), Ptolemaios (5 II 15), Plinius (V 108), Strabon (14 I 47), Hierokles ve Byzantion'lu Stephanos anmışlardır. Bugünkü Donduran Köyünün yerinde idi (bkz. Donduran).

Orthosia adı, bu biçimiyle, Hellen dilindendir ve Artemis'in sanlarından biridir (bkz. Herodotos, IV 87). Bu san, "Doğru, dürüst, âdil" anlamlarına gelebilen Orthos sözcüğünden türetilmiştir. Yer adı olarak Orthosia, Hellen dilinde, "Doğruluk/dürüstlük yurdu" diye de anlaşılabilir. Ancak, kentçiğin asıl adı bu değildi. Orthosia, Anadolulu adın Hellenleşme döneminde çarpıtılmış biçimidir. Asıl ad, Plinius'un yapıtının bazı yazmalarında Othrussa, Otrusa diye geçer (W. Ruge, RE Orthosia maddesi s. 1493 satır 36). Louis Robert, Villes d'Asie Mineure adlı yapıtında, bunun bir yanlışlık ürünü olduğunu ve Plinius'un (V 108'de) Karia kentlerini sayarken, araya yanlışlıkla bazı Phrygia kentlerini de kattığını, bu Otrusa'nın aslında Phrygia kenti Otrous olduğunu savunuyor. Bunun doğru olduğunu sanmıyorum. Hellenistik çağda var olan, bu kadar iç bölgedeki bir Karia kentinin gerçekten de Hellen dilinden gelme bir adla adlandırılmış olması beklenemez.

Otrusa adının, baş tanrı Odra'nın (=Erkek; Ana Tanrıça'nın Erkeği) adıyla bağlantılı olduğu açıktır: Odr(a)-u(wa)-(a)ssa, Odra-lık-kenti, yâni "Odra tapınağı kenti"; bkz. Adra, Odra, uwa, assa. Bugünkü Donduran adının dahi aynı baş tanrının adıyla bağlantılı bir kökeni olduğunu görmüştük; bkz. Donduran.

ORTYGİA. Ephesos/Selçuk'un yanıbaşında bir kutsal koruluk. Yukarısında Solmissos Dağı vardır, içinden Kenkhreios Deresi geçiyordu (Strabon, 14 I 20). Adının kökeni ve

anlamı çok tartışmalıdır (bkz. Johanna Schmidt, RE Ortygia maddesi, s. 1521-1522). Bu adın, şimdi Meryem Ana Evi denen evin hemen alt yanıbaşında çıkan çok gür pınarlar (Luwi/Pelasgos dilinde Arda, Pınar; bkz. Arda) dolayısiyle, öz biçiminde, Arda sözcüğünden türetilmiş olabileceği kanısındayım. Aslı belki Arduwaka yâni Ard(a)-uwa-ka, "Pınar-lık-yeri" idi.

ORYMAGDOS. Dağlık Kilikia kıyısında, Anamur ile Arsinoe kenti arasında denize dökülen bir dere (Ptolemaios, 5 VII 3). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

ORYMNA. Bkz. Erymna, Ormana.

OSDARA. Melitene'den Arabissos'a giden yol üzerinde bir durak kasabası. Arabissos/Afşin'den 28 mil uzaklıkta idi. Antoninus Rehberinde çeşitli yerlerde anılmış ve adı bir kez Asdara diye gösterilmiştir. Yeri güvenle saptanamamıştır; Söğütlü Su kıyısında olduğu sanılıyor. Adının kökeni, anlamı da bilinmiyor. Tomaschek Ermenice olduğunu iddia etmişse de kanımca adın aslı, Luwi dilinden ya da bunun ardılı Kappadokia dilinden, Asta-(u)ra, "Koca Akarsu" olabilir. Bkz. Asta, ura.

OSİA (SİA?). Antalya ili kuzey yanında, merkez ilçeye bağlı bucak merkezi Döşemealtı (Kırkgöz, Yeniköy) kasabası kuzeyinde, (Dağ bucağına bağlı) Bademağacı Köyünün 8 km. kadar doğu-kuzeydoğusunda, Câmili Köyü ile Kırkgöz/Döşemealtı arasında, bir ilkçağ kasabasının kalıntılar alanı vardır. Bu kasabanın adının Osia olduğu, yörede bulunan yazıtlardan anlaşılmıştır (W. Ruge, RE Osia maddesi). Ancak, bu yazıtlarda geçen "o demos osienon" (Osia'lılar halkı) deyişini, George E. Bean (Anatolian Studies, c. 10, 1960, s. 75'de) o demos o sienon (Sia'lılar halkı) diye okumak gerektiğini savunmaktadır. Bu görüş doğru ise, tarihsel kasabanın adı Sia'dır. Hellen ağzında ve yazımında Osia ya da Sia edilmiş adın kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamıyoruz.

Burdur 1973 İl Yıllığı (s. 110) Osia (ya da, Sia) kasabasının yeri olarak şimdiki Karaot Köyünü göstermektedir. Bu köy, Burdur ili Bucak ilçesinin Kızılkaya bucağına bağlıdır ve Burdur-Antalya illeri sınırının yanıbaşında, Bucak kasabasının tam güney ilerisinde, yol üzerinden 29 km. uzağındadır.

OSİANA. Nevşehir dolaylarında bir ilkçağ kasabasının, Antoninus Rehberinde geçen adı. Ramsay'e göre (s. 297-298), Soanda adı yanlışlıkla Osiana yazılmıştır.

Osogo. Mylasa/Milâs'ta tapkı gören, Hellenleşme döneminde Zeus çeşitlemeleri kimliğine büründürülmüş Anadolu tanrılarından birinin sanı. Dikkat edilsin: bu san'la anılan Zeus çeşitlemesinden, bazı turist rehberi kitaplarında vb. yerlerde Zeus Osogos diye söz edildiği halde (hele kendisi bir Epigraf ve Hellen dili uzmanı olan George E. Bean'ın, Turkey beyond the Maeander kitabında Zeus Osogos yazımını kullanması pek şaşırtıcıdır), bulunan yazıtlarda tanrının san'ı daima Osogo'dur ve üstelik Lâtin yazımındaki sonuncu o, Hellen yazımında omega ile karşılanmaktadır. Zgusta (s. 451) kanımca çok haklı olarak, bu san'ın bir yer adından türetilmiş olduğu izlenimi verdiğini söylüyor. Gerçekten, özellikle tanrıyı Zeus Osogou (Dios Osogou) diye yâni Osogo'nun Zeus'u diye anan yazıtlar bu izlenimi hatta kanıyı uyandırmaktadır. Hellen yazımındaki omega, ilkçağda uwa değerinde olduğu için ve üstelik Osogo sanı bazı yazıtlarda Osogoa biçiminde de yazıldığı için, Osogo/Osogoa'nın go/goa'sı aslında kuwa idi sanıyorum. Yine de, adın öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

OSROENE. Keza Osdroene, Orrhoene. Kuzey Mesopotamia'da Urfa yöresinin ilkçağda Hellen ya da Lâtin diliyle yazılmış yapıtlardaki adı. Bu yöre kuzeyden, batıdan ve güneyden Fırat Irmağı ile; doğudan da Habur çayı ile sınırlıdır. Adın, doğruya en yakın

biçimi, Orrhoene'dir ve bu ad gerçekte Arapça ar-Ruha, yahut Süryanî dilinde Urha (=Sulak) sözcüğünden, "Urha/Urfa Yöresi" anlamında olarak, türetilmiş olabilir, fakat böyle olduğu kesin değildir (O. Krückmann, RE Osroene maddesi). Adın Osroene, Osdroene biçimleri; Hellen diliyle yazılmış yapıtlarda Parth ya da Sasanî şah'ları Husrev'ler Osroes, Khosroes, Osdroes diye anıldığı için, bu addan türemiş gibi çarpıtılmış biçimlerdir ve Husrev Ülkesi anlamını kasdederler. Gerçekten, bazı ilkçağ yazarları, Osroene Krallığını bir Osroes'in kurduğu yolunda söylenti aktarmaktadır (P. J. Junge, RE Osroes maddesi No. 1).

Ossa. Eski Luwi/Pelasgos kültürünün yayılma ya da etkileme alanı kapsamında birkaç kez karşımıza çıkan ve öz biçimi, anlamı saptanamayan bu adı, Anadoluda gördüğümüz Osia, Osogos adlarıyla bir bağlantısı olabileceğini düşünerek, kaydediyorum.

1. Ossa. Yunanistanın Thessalia bölgesi doğu yanında, Ege Denizi kıyısındaki Magnesia Yarımadasında bir dağ. Rodos'lu Apollonios (I 598) anmıştır.

2. Ossa. Yunanistanda, Peloponnesos Yarımadasının kuzeybatı yanında, Elis bölgesinde, Pisa kenti yakınında bir dağ.

3. Ossa. Trakya ile Makedonya'nın sınırında, Bisaltai halkının yurdunda bir kentçik (Ptolemaios, 3 XII 32).

4. Ossa. İtalya'nın Etrüsk bölgesi Etruria'da bir akarsu (Ptolemaios, 3 I 4).

OSTUDİZUM. Antoninus Rehberi'ne göre, Edirne-İstanbul yolunda, Edirne'den 18 mil uzaklıkta bir duraklama ve yol kavşağı kasabası. Buradan kuzeye uzanan bir yol da, Tarpodizo kasabasına gitmektedir. Peutinger Tablosu, bu Ostudizum'u Hostizo olarak gösterir. Kasabanın adı, İS 300 dolaylarında Nike'ye çevrilmişti (E. Oberhummer, RE Ostudizum maddesi). Ostudizum adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım. Bu ad, bazı kaynaklarda Ostidizo diye de geçer (Şkrivaniç, s. 136'daki harita). Söz konusu kasaba, şimdiki Havsa'nın atasıdır. Bunun güneydoğu yakınında Burtidizo kasabası vardı (Bulgarophygon/Babaeski?). Ostidizo ve Burtidizo adlarının her ikisinde -tidizo bölümünün varlığı rastlantı ürünü olmasa gerek.

OTANADA. Silifke kuzeyinde, Uzuncaburç yöresinde bulunan bir yazıtta Otanadon Odos (Hellen dilinde: Otanada'lılar Yolu) deyişi geçtiği için o yörede olduğu öğrenilen, ancak yeri saptanamayan bir köy ya da kasaba. Adının aslı güçlü olasılıkla Adanada yâni Adanawa(n)da, Adana/Athana'lı, "Adana/Athana'ya tapan halk" idi. Bkz. Ada, Adana, Adada, Manda.

Othronos. Adria Denizi girişi yöresinde, Korkyra'nın yanıbaşında bir ada (Plinius, IV 52). Adının aslı besbelli ki Odrawana'dır (Odra'sal, Odra Yurdu) ve Otranda/Otranto'nün da o yakınlarda bulunması kesinlikle rastlantı ürünü değildir. Bkz. Adra, Odra, wana. Othronos'un ortasındaki o'nın, Hellen yazımında, uwa değerindeki omega olduğunu da kaydedelim.

Othryonei. Plinius'un (IV 35) andığı, Makedonia'da yaşayan bir halk. E. Oberhummer (RE Othryonei maddesi) bu adın, Othrys Dağı adıyla bağlantılı olabileceğini belirtiyor. Othryonei'nin aslı yine Odrawana olmalıdır (karş. Othronos); bu ad dahi, Othrys Dağının adı gibi, Luwi/Pelasgos baştanrısı Adra/Odra'nın adıyla bağlantılıdır.

Othryoneus. Bir Troia'lı yiğit (İliada, XIII 363). Adının sonundaki -eus takısı, Atreus ve Odysseus adlarında olduğu gibi, Hellen ağzının eklemesidir. Aslı yine, Troia adının kendisi bakımından da doğru olduğu üzere, baştanrı Adra/Odra ile bağlantılıdır. Öz biçimi yine Odrawana olmalıdır. Bkz. Othronos, Othryonei.

Othrys (Dağı). Orta Yunanistanda, güney Thessalia'da, Larissa ile Atina arasındaki yol

üzerinde Lamia kentinden önce ve onun doğu ilerisindedir. Hesiodos (Theogonia, dize 632) Titan yurdu olduğunu söyler. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Odrysai halkının adı gibi, Luwi/Pelasgos baştanrısı Adra'nın adı ile bağlantılıdır. Aslı belki Otruwa yâni Odr(a)-uwa, Odra'lık, "Odra tapkısı yeri" idi. Bkz. Odra, uwa.

Otorkonda. Lâtin harfleriyle yazımdaki ikinci o, Hellen yazımında omega ile. Milâs yakınlarında bulunan yazıtlardan, yöre halkı içinde bir boy'un Otorkondeis diye anıldığı anlaşılmıştır (Zgusta, s. 452). Bu ad, Hellen dilinde anlamı olmayan, Anadolulu, Otorkonda biçimine bürünmüş bir sözcüğe, Hellen dilinin "-lılar, -halkı" anlamındaki -eis takısı eklenmekle türetilmiştir. Otorkonda'nın öz biçimi belki Tarkhu-wanda, Tarkhu(n)'lu, "Tarkhun'a tapan" idi. Bkz. Tarkhun, wanda; karş. Manda, Otranda.

Otra. Luwi/Pelasgos baştanrısı Adra/Odra'nın adının, birçok tarihsel coğrafya adı (Otranda, Otroa, Otrous, Otryai vb.) içinde karşımıza çıkan bir çeşitlemesi. Bkz. Adra.

Otrak. 12. yüzyılda yaşamış bir Kıpçak Han'ı (Togan, UTTG, s. 164, 200). Adının, Atrak ve Otrar adları gibi, tanrı Adra/Odra'nın adıyla bağlantılı olduğu kanısındayım. Atrek ve Otrak adları birbirinin çeşitlemesidir; bu gibi a/o çeşitlemelerinin nedeni için bkz. Odra. Adın anlamı konusunda bkz. Atrek.

Otranda/Otranto. İtalya çizmesi topuğu ucunda, kıyıda; Adra'lı, Odra'lı, İdra'lı, Madra'lı, Modra'lı adlarla yüklü Adria Denizi yöresinin güney yanında bir tarihsel kent. Şimdi, Otranto. Kâtip Çelebi ("Deniz savaşları hakkında büyüklere armağan" adlı yapıtında; O. Ş. Gökyay çevirisi, c. I s. 24) adını Otranda Hisarı diye verir. Otranda adı, çok açık olarak, Luwi dilindendir, Odra-wanda ögelerinden türetilmiştir, Odra'lı yâni "Odra'ya tapan" (halk) demektir. Bkz. Adra, Odra, wanda; karş. Adanda, Amanda.

OTRESA. Peutinger Tablosunda görülen, ancak tam yeri saptanamayan bir Paphlagonia kasabası (Ramsay, s. 283). Adının aslı Odrasa yâni Odra-(a)ssa, Odra Kenti olmalıdır. Bkz. Odra, assa.

OTREUS. Bu ad, Luwi/Pelasgos baştanrısı Adra/Odra'nın adına (bkz. Adra) Hellenleşme döneminde, Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından biri olan -eus takısını eklemekle türetilmiştir. Nasıl Odra/Otra, Adra'nın çeşitlemesi ise (bkz. Odra), Otreus adı da Atreus adının çeşitlemesidir. Bkz. Atreus.

1. Otreus, İliada'da (III 186) Troia Savaşından bir kuşak öncesi dönemin Phrygia kralı olarak anılan destan kişisi; Sakarya kıyısında Amazon'larla savaşmış imiş.

2. Otreus. Phrygia kenti. Afyon ili Sandıklı Ovasındaki Pentapolis (aralarında birlik kurmuş "Beş Kent")den biriydi. Hocalar bucağına bağlı Yanıkören (eski adı: Çorhisar; Çor Ermenice "Kuru" demek olduğu için Çorhisar adı Türkçe Yanıkören edildi) Köyü bitişiğindeki höyükte kalıntıları gizlidir ve köyün adı da bu höyükten gelir (Afyon 1973 İl Yıllığı, s. 80). Karş. Otrous.

OTROİA. Bkz. Atroa.

OTROUS. Phrygia kenti Otreus'un adının, yazıtlarda daha çok geçen başka bir biçimi. Anlamı konusunda bkz. Orthosia. Orada belirtildiği üzere, aslı Otrusa olmalıdır.

OTRYAİ. Kuzeybatı Anadolu kenti. Ploutarkhos (Lucullus'un Yaşamı adlı yapıtında) anmıştır. Atroa/Otroia ile aynı olsa gerek (W. Ruge, RE Otroia maddesi).

Otrynteus. İliada'da (XX 382-393) sözü edilen destan kişisi Anadolulu yiğit İphition'un, yine orada anılmış babası; Sardeis dolaylarının Bey'i. Hyllos/Kum Çayı'nın burgaçlı Hermos/Gediz Irmağına döküldüğü yer yöresinde toprakları varmış. Bu kişi de, Ana Tanrıça'nın erkeği Adra/Odra tapınıcısı olduğunu anlatan bu ad taşıyor. Adının sonundaki,

Atreus, Odysseus adlarında da karşılaştığımız, Hellen ağzının eklemesi, Hellen dilinde -sal anlamına gelen takılardan biri olan -eus takısını atınca geriye kalan Otrynt(a) bölümünün öz biçimi, kuşkusuz, Odra-wanda'dır; bkz. Otranda.

Ottalos. Anadolulu Attala (Atta-la, Atta-cık, "Atta'nın Yavrusu"; Goth ve Hun ağzında Attila, Hellen ağzında Attalos) adının bir diğer biçimi (Ramsay, s. 206 sonu, s. 489, s. 492 başı). Bu gibi a/o çeşitlemelerinin varlık nedeni için bkz. Odra.

Otys. Bkz. Attys/Atys.

OUADATA. Ptolemaios'un andığı (5 VI 11), Kaman yöresindeki bir Kappadokia kenti. Başka yerde adının geçtiğine rastlanmamış, yeri saptanamamıştır. Görünüşe bakılırsa, adı, Adada adının (bkz. Adada) başına bir ön takı (K'si düşmüş Kuwa; Bkz. Kuwa) getirilmesiyle türetilmiştir.

OUALO. Sonuncu o, Hellen yazımında omega ile. Lykia'nın Phrygia sınırında, dolayısiyle Oinoanda ve Termessos Minor kentleri kalıntı alanlarının yakınında olan, ancak tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasabanın adı (Zgusta, s. 453). Kökenini, öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz.

Ouamanda'lılar. Pamphylia'nın İsauria sınırı dolaylarında, demek ki Akseki yöresinde bulunan yazıtlarda Ouamandon (sondaki o, Hellen yazımında omega ile; Hellen dilinde: Ouamanda'lıların) sözcüğü geçtiği için ve ayrıca kilise örgütünde bir Ouamanda'lılar Piskoposu saptandığı için, Ouamanda'lılar adlı bir yöre halkının varlığını biliyoruz (Zgusta, s. 453-454). Amanda/Manda, Luwi dilinde, Ama/Ma'lı, Ama/Ma tapınıcısı demektir (bkz. Amanda, Manda). Anlaşılıyor ki, nasıl Ouadata adı, Adada adının başına Ou(a) biçiminde görülen bir öntakı eklemekle (K'si düşmüş Kuwa, "Kutsal") türetilmişse, Ouamanda adı dahi Amanda/Manda sözcüğünün başına tıpatıp aynı takı eklemekle türetilmiştir; "Kutsal Ama/Ma'nın tapınıcısı" demektir. Karş. Awa (öntakısı).

OUANOTA. Ortadaki o, Hellen yazımında omega ile. İlkçağ Galatia'sının doğu yanında, tam yeri bilinmeyen bir köy ya da kasabanın adı (Zgusta, s. 454-455). Kökeni Galat dilidir sanılıyor, anlamı bilinmiyor.

OUARSAPA/OUAİSAPA. Pontos (Doğu Karadeniz) bölgesinin iç yanında (Armenia Minor), Ptolemaios'un andığı bir kent (Ramsay, s. 72'deki tabloya bkz.). Yeri bilinmiyor. Adı hiç kuşkusuz, Luwi dilinin ardılı, o yörede de konuşulan Kappadokia dilindendir: Ouaarsa-pa ögelerinden türetilmiştir. Arsa-pa, Akar-su demektir; bkz. arsa, pa. Oua ise, "iyi, güzel, kutlu, kutsal" anlamındaki öntakının çeşitlemelerinden biridir. Bkz. Awa (öntakısı), Ouamanda.

OUASADA. Pisidia ile Lykaonia'nın sınırında bir kent. Ptolemaios'da (5 IV 8), Hierokles'te ve Piskoposlar listelerinde anılmaktadır. Adı, Lâtin harfleriyle yazımda bazan Vasada diye de aktarılır (örneğin Ramsay, s. 368'de). Kentin, Beyşehir Gölü doğu yanında olduğu biliniyorsa da, tam yeri güvenle saptanamamıştır, bu konuda değişik görüşler savunulmaktadır. Ouasada kentinin adı, hristiyanlık döneminde, oradaki Ermiş İoannes (St. Jean) Kilisesi dolayısiyle, İoannes'e çevrilmişti. Ramsay, (Konya Müzesindeki, yüzlerinde Herakles'in becerilerini canlandıran kabartmaların bulunduğu Sidamara türü lâhdin çıkarıldığı yer olan) Yunuslar Köyünün adı ile İoannes adı arasındaki benzerliğe bakarak, Ouasada'yı, bu köye lokalize ediyor. Oysa başka araştırmacılar, Yunuslar'ı Pappa/Tiberiopolis kentinin yeri olarak kabul etmektedirler.

Ouasada adının kökeni konusunda görebildiğim iki açıklama olasılığı vardır:

a. Birinci olasılık. Hitit belgelerinde bir Wassanza kentinin adı geçiyor (H. Ertem, CAD s. 158 sonu). Ouasada o kent olmasa bile, ilkçağın geç döneminde Ouasada biçimine

bürünmüş adın aslı, Hitit belgelerinde Wassanza diye aktarılan adın aslıyla (Wassanda) aynı olabilir.

b. İkinci olasılık. Ouasada adı, yukarıda gördüğümüz Ouadata adının bir çeşitlemesi olabilir ve hatta, bunun öz biçimi, yukarıda değindiğimiz Wassanda/Wassanza adı olabilir. Gerçekten, Asa/Assa, Ada'nın çeşitlemesidir ve her iki çeşitleme (yâni, gerek Asa/Assa biçimi, gerek Ada biçimi) Ana Tanrıça'yı kasdeder; bkz. Ada, Assessos. Böylece, Wasanda yahut Ouasada, (A)wa-(A)sa-(a)da, "Kutlu-Asa (Ana Tanrıça) -Tapınıcısı" demek olur. Bkz. -ada, Adanda, Adada.

OUASSOS. Bodrum yakınlarında bir ilkçağ köyü ya da kasabası. Varlığı, o yörede bulunan bir yazıtta "Ouassos'luların arazisine" deyişinin geçmesinden öğrenilmiştir. Zgusta (s. 456) Ouassos'u bir arazi parçasının adı olarak yorumluyorsa da, assa/assos, issa/issos sözcüğü veya bitişi daima "yerleşim"e (buradan: köy'e, kasaba'ya, kent'e) işaret eder; bkz. Assa. Ouassos adı türetilirken Assos sözcüğünün başına getirilmiş Ou(a), belli ki, yukarıda Ouadata, Ouamanda, Ouarsapa, Ouasada adlarının başında gördüğümüz Oua'nın aynıdır, Kuwa'nın çeşitlemesidir. Dolayısiyle Oua-Assos, tıpkı Kuwa-Assos anlamındadır: Kutlu/güzel-Kent, ya da, Kutsal'ın (Ana Tanrıça'nın)-Kenti.

Ouaza Halkı. Eskişehir ile Afyon arasındaki, Phryg Yazılıkayası ile ünlü Midas Kenti (bkz. Midas Kenti) dolaylarında bulunmuş yazıtlarda bu halkın adı geçiyor (Zgusta, s. 453). Adın aslı Oua-(A)da, Kutsal-Ana Tanrıça olmalıdır. Bkz. Ouassos, Ada, Awa, Aizanoi.

OUBARA. Bizanslı tarihçi Kedrenos'un yapıtında anılan, İsauria bölgesinde bir hisar. Tam yeri bilinmiyor. Adın öz biçimini ve anlamını da güvenle saptayamıyoruz.

-oud(d)a (bitişi). Bu bitişin kökeni ve anlamı için bkz. Hyde.

OUEKRO (Köyü). Nakoleia/Seyitgazi dolaylarında bulunan yazıtlardan o yörede varlığı öğrenilen bir köy; tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 457). Adı, görünüşe bakılırsa, Oua-Kro ögelerinden türetilmiştir, Kutlu/güzel-Doruk demektir. Bkz. Ouassos, Kar.

OUENASA. Bkz. Avanos.

OUERBE/BERBE. Lâtin yazımında, bazan, Verbe. Antalya ili Korkuteli ilçesi Bozova bucağına bağlı Yelten Köyünün mezarlığında Ouerbe'yi anan birkaç yazıt bulunduğu için, Yelten Köyü, Ouerbe'nin yeri olarak kabul edilmektedir (M. Özsait, Pisidya/1, s. 32 dn. 31). Bkz. Berbe.

OUETAPE. Erken hristiyanlık döneminden kalma, "Ermiş'lerin Yaşamı" adlı metinde Ermiş Theodoros'un yaşamı anlatılırken adı geçen bir Galatia kasabası; oradaki manastır dolayısiyle anılıyor. Yeri saptanamamıştır. Adının da öz biçimini, kökenini, anlamını bilmiyoruz.

OUETİSSOS. Güney Galatia'da, Ankara ili Haymana ilçesi Yenice bucağına bağlı Sinanlı Köyünün yakınında Sarı Kaya'da bulunmuş yazıtlarda, ayrıca bazı ilkçağ yazarlarında adı geçen bir kasaba. Peutinger Tablosu'nda Vetisso; Ptolemaios'ta (5 IV 5) Ouetiston. Peutinger Tablosu bu kasabayı Aksaray-Amorion yolu üzerinde, Egdava'dan 15 mil sonra, Bagrum'dan 20 mil önce gösteriyor. Yazıtların bulunduğu yörede, dolayısiyle Sinanlı Köyünün yöresinde olmalıdır. Adının sonunda, Luwi/Pelasgos kökenli issos ("yerleşim"; buradan: köy, kasaba, kent) sözcüğünü tanıyoruz (bkz. Assa), fakat baştaki Ouet(a?) bölümünün anlamını bilmiyoruz. Karş. Ouetape.

OUİAROS. Prostanna/Eğridir paralarının üzerinde adı yazılmış olan dağ. Ramsay (s. 454 No. 28) haklı olarak, Ouiaros'un Eğridir arkasındaki görkemli doruk olması gerektiğini düşünüyor. Ouiaros adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

OUİNDİA. Ptolemaios'un (5 IV 5) andığı bir Galatia kenti. Antoninus Rehberinde adı Vinda olarak yazılmış ve kentin Pessinous ile Ankyra/Ankara arasında bulunduğu belirtilmiştir. Tam yerini saptayamıyoruz. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, öz biçimini, anlamını bilmiyoruz. Kelt/Galat dilinden gelmiş olabileceği, o dilde bazı benzer adlar bulunduğu söyleniyorsa da (Zgusta, s. 459), çok daha güçlü olasılık, adın Luwi kökenli olmasıdır. Adın india bölümünde Anadolulu inda takısını seçebiliyoruz ve bu takının, -lı (buradan, eklendiği ad'a göre, keza, "-tapınıcısı") anlamındaki wanda/anda takısının çeşitlemesi olduğunu biliyoruz. Baştaki Ou(a)'yı da, yukarıda, birçok adın başında, Kuwa öntakısının çeşitlemesi olarak gördük. Bunlara bakılırsa, Ouindia gerçekte Kyinda'ların adaşıdır; bkz. Kyinda.

OUİNZELA. Ptolemaios'un hem Pisidia kentleri listesinde (5 V 7), hem de Galatia kentleri listesinde (5 IV 6) verdiği bir ad. Burada bir yanlışlık mı söz konusudur, yoksa her iki bölgede bu adı taşıyan birer kent mi vardı, bilmiyoruz. Ne Pisidia'da ne de Galatia'da bir Ouinzela'nın yeri saptanabilmiştir. Ouinzela adının kökenini, öz biçimini ve anlamını da güvenle belirleyemiyoruz. Karş. Bizenos'lar, Obizene.

OUKAİNA/OUKENA. Ptolemaios'un (5 IV 7) andığı bir Galatia kentçiği. Tam yeri bilinmiyor. Zgusta'ya (s. 460) bakılırsa adı Kelt/Galat dilindendir ve Gallia Narbonensis'deki Ucenni adının aynıdır. Forlanini ise, Zgusta'dan öğrendiğimize göre, Oukaina adını, çivi yazılı Hitit belgelerinde geçen (H. Ertem, CAD s. 156) Wakina adı ile bağlantılandırmaktadır. Doğru olan, kanımca, ikinci görüştür. Wakina'da Wak(a), Oukaina'da Ouka biçiminde gördüğümüz sözcük, daha önce bazı tarihsel coğrafya adlarını incelerken karşılaştığımız Oka'nın aynı olsa gerektir. Bkz. Oka.

Oulia, Oulios. Artemis (Oulia) ile Apollon'un (Oulios) sanlarından biri. Anlamı tartışmalıdır ve bazı araştırmacılar tarafından Hellen dilindeki oulios (=belâlı, kötülük eden, kırıp döken) sözcüğüne bağlanmak istenmiştir (bu konuda bkz. Hans Oppermann, RE Oulios maddesi). Oysa Artemis ile Apollon, öç tanrıları değil; ışık, güneş, ay, sağlık tanrılarıdır. Oulia/Oulios sanının aslı, Ula'lı, Ula'sal anlamında olmalıdır: Oul(a)-ia/ios. Apollon'un adının gerçekte bu Anadolulu sözcükten (Ula'dan) türemiş olduğunun ve Artemis'in dahi özellikle su başı koruluklarında tapkı gören bir tanrıça olduğunun ek bir kanıtı. Bkz. Apollon, Artemis.

OUMBE. Lykia'da bir arazi parçasının adı. Ermiş Nikolaos'un yaşamını anlatan bir belgede anılıyor (Zgusta, s. 460). Bu arazinin tam yeri bilinmiyor. Adının öz biçimini, anlamını da güvenle saptayamadım.

OURANİON. Sicilyalı Diodoros'un yapıtında anılan, ayrıca Attika-Delos Birliğine gider katkısı ödeyen kentleri listeleyen yazıtlarda adı geçen bir Karia kentçiği. G. Bean (Turkey beyond the Maeander, s. 126) bunu Bodrum Yarımadası kuzeybatı yanında Burgaz'daki Leleg kentine lokalize ediyor (ve adını Uranium diye Lâtinleştirerek yazıyor). Burgaz, kalıntıların bulunduğu tepenin adıdır ve bu ad besbelli ki, orada görülen kale, burç kalıntılarından ileri gelir (bkz. Burgaz). Tepe, bucak merkezi Yalıkavak'ın güneybatı yakınında, Geriş Köyü (Yalıkavak'ın 3 km. güneyinde) bitişiğindedir. Kalıntılar alanında 1970'lerde Alman arkeologlarca kazı ve küçük çapta restorasyon çalışması yapılmıştır.

Ouranion adı, bu biçimiyle, Hellen dilindendir; Ouranos (=Gök) sözcüğü ile, "-yeri" anlamındaki -ion (keza, -eion) takısından türetilmiştir. Dolayısiyle, Ouranion adı, "Ouranos (tanrının) Yeri, Ülkesi" anlamına gelebileceği gibi, hayli zora koşulmuş bir anlayışla, "Göğe uzanan yer" anlamını da belirtebilir. Ancak, hiç kuşkusuz, Ouranion, Karia'daki bir Leleg kentinin ilk ve asıl adı olamaz; ya o asıl ad yerine Hellen'lerce kullanılan bir addır, ya da asıl adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir. Aslı belki Ou(a)-(a)ra-wana, "Kutsal-

sunak-ülkesi" idi; bkz. Ouassos, ara, wana.

OURBA/OURBANOPOLİS. Silifke yakınında Uzuncaburç'taki tarihsel kentin (Prakana/Olba) Bizans çağında kullanılan adı (Ramsay, s. 404 dn. 1; Zgusta, s. 441). Ramsay, Ourba'nın asıl ad olduğu ve Olba'nın bundan geldiği kanısındadır.

Ourba'nın aslını Ura'ya bağlayanlar ve hatta Hitit devletinin son yıllarında büyük kıtlık sırasında, dışalımla getirilen tahılın geldiği liman kenti olarak çeşitli belgelerde adı geçen Ura'yı dağ başındaki Olba/Uzuncaburç'a lokalize edenler çıkmıştır. Bu görüşü kabul etmiyorum; Ourba adının aslının Ura olduğu varsayımını dahi, Zgusta (s. 461) gibi, ben de kuşkuyla karşılıyorum.

OVAGELEMİŞ. Bkz. Gelemiş.

OXEİA/OXİA. Bithynia'da, Kalkhedon/Kadıköy'ün 15 km. kadar doğusunda bir tepenin adı. "İS 5. yüzyıl ortasında Ermiş Auxentios'un yaşadığı yer" olarak ünlü idi (W. Ruge, RE Oxeia maddesi). Lokalizasyonu tartışmalıdır. Adı Hellen dilindendir, "Sivri" demektir (eril sıfat oxys'in dişi biçimi).

OXEİNAS/OXİNAS/OXYNON. Oxynon biçiminde, son o'su, Hellen yazımında omega ile. Geç dönemde adı Kallikhoros (Hellen dilinde: "Güzel dans") oldu. Paphlagonia'da bir dere; Ereğli doğusunda. Tanrı Dionysos'un tören danslarının (Khoros'lar) kutsal deresi. Rodos'lu Apollonios'ta (II 904, 909), Plinius'ta (VI 4), Ammianus'ta (XXII 823), Arrianos'un Karadeniz kıyılarını anlatan yapıtında anılmıştır. R. Kiepert, Örencik Ağzı'nda Karadenize dökülen dereye eşitliyor (W. Ruge, RE Kallichoros maddesi). Anadolulu adının öz biçimini ve anlamını saptayamadım; yalnız, bu öz biçimde, wana/ina takısının bulunduğu güvenle söylenebilir kanısındayım.

OZİZALA. Nadiandos/Nazianzos'lu Ermiş Gregorios'un bir mektubunda Ozizaleos (Hellen diline göre, "Ozizala'lı") sözcüğü geçiyor. Buna bakılarak, Kappadokia bölgesinde bir Ozizala köyünün ya da kasabasının varlığı sonucuna varılmaktadır, ancak bunun tam yeri saptanamamaktadır (W. Ruge, RE Ozizala maddesi). Ozizala adının Hellen dilinde anlamı yoktur; öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz.

OZZALA. Antoninus Rehberine göre, Parnassos'un 17 mil ilerisinde bir yol üstü durağı kasabası. Kalıntılar alanı saptanamamıştır, tam yeri belirlenememiştir ve yukarıda anılan Ozizala ile aynı olup olmadığı tartışmalıdır.

ÖDEMİŞ. İzmir iline bağlı ilçe merkezi bir kasabanın adının günümüzde kullanılan biçimi. Aynı ad, Fâtih döneminden kalma eski Osmanlı belgelerinde Otamış diye geçiyor (Akın, Aydın Oğulları, s. 98 dn. 487); buna bakılırsa aslı Türkçe Otamış'tır. Konya ilinin Karapınar ilçesinde de bucak merkezi bir Hotamış kasabası vardır. Divan ü Lûgat-it Türk'e göre (Atalay metni, TDK yayını, c. III s. 252) otamak, Oğuz Türkçesinde, ilâç yapmak anlamındadır. Bu anlama göre Otamış diye bir yerleşim adı pek tuhaf düşüyor. Burada da, Eğrigöz örneğindeki gibi (bkz. Akrokos) eski bir kültürün dilinden gelme adın Türk ağzına uydurulması durumunun varlığı, güçlü olasılıktır. Ada-Mis, Ada-Tanrıça? Bkz. Ada, Artemis.

Pa (sözcüğü). Luwi dilinde ve ardılı dillerde "Su" (buradan: akarsu, dere, ırmak, göl, deniz) anlamına gelen sözcüklerden biri. Bkz. Aba.

Pactius. Güney İtalya'da, Bari kenti yakınlarında bir derenin adı (Plinius, III 102). Aslı, aşağıda göreceğimiz Paktya/Paktye, Paktyes adlarının aslı gibi, Paktuwa olmalıdır. Bkz. Paktya/Paktye.

Pada/Pata (sözcüğü). Luwi ve Hitit dillerinde "Ayak" demektir (Laroche, Dictionnaire, s. 81; Meriggi, Glossar, s. 96). Pati biçiminde de kullanılır. Sözcük, tıpkı Fransızcadaki Pied gibi, "Yamaç dibi"ni, "Aşağı bölüm"ü anlatır yolda da kullanılmış olmalıdır.

Ancak, Pada'lı tarihsel coğrafya adlarının hiç değilse bir bölümünde sözcük, Panda yâni Pa-(wa)nda, Su-lu, "Suyu bol", "Irmaklı/Dereli" sözcüğünün, zaten burunsal ve belli belirsiz söylenen n sesi toptan ihmâl edilmiş biçimi de olabilir ve olmalıdır. Bu gibi çeşitlemelerin şimdiye dek birçok örneğini gördük: Adanda/Adada, Amanda/Amada, Milawanda/Milawada gibi. Bu anlamda Pada'yı, örneğin, Patara, Pedasa, Pedasos, Padus adları içinde görmekteyiz kanısındayım.

Bu sözcükten türetilmiş görünen tarihsel adların başlıca örnekleri şunlardır:

1. Patara. Xanthos/Eşen Çayı ağzında, üzerinde Arnna/Xanthos kentinin bulunduğu tepenin eteğindeki düzlükte Lykia kenti (Herodotos, I 182). Adını, Kızılırmak ağzındaki Paura'nın (şimdi, Bafra) adıyla karşılaştırınız; adların her ikisi ura (büyük, koca, ulu, yüce) sözcüğüyle türetilmiştir, "Koca Irmak, Büyük Irmak" demektir. Irmağı anlatmak için Paura adında yalnız Pa sözcüğü (bkz. Pa) kullanılmışken, Patara'da Pada-(u)ra deyişi başında Pada kullanılmıştır. Anımsayalım ki Pada, Latin ağzında Padus edilerek, tek başına, ırmak adı diye kullanılmıştır; bkz. aşağıda Padus (şimdi, Po). Karş. ileride Pataros.

2. Pedasa. Karia kenti (Herodotos, I 175, VI 20, VIII 104 vs.). Adının Lâtin harfleriyle yazımındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Aşağıda anacağımız bütün Peda'lı adlar bakımından da durum böyledir. O nedenle, aslında bu Peda'lar dahi Pada'dır. Karia kenti Pedasa'nın kalıntılar alanını ve çevrenin topografyasını inceledim. Kent, Bodrum yarımadasında kuzey kıyıdan güney kıyıya gidişin kestirme doğal yolu üzerindedir ve o yüzden söz konusu yolu izlemek isteyen İran ordusu geçitte pusuya düşürülmüştü. Kent, vâdinin batı yandaki yamacında orta ve aşağı bölümleri kaplar. Bitez Deresi buradan geçer; gerek Bitez Deresinin adı, gerek derenin Akdenize döküldüğü yerdeki Bitez Yalısı'nın adı, Pedasa adını yaşatmaktadır. Bitez Deresinin Pedasa kenti yöresinden geçmesi bizi, kent adının kökeni ve anlamı konusunda da uyarır: Pada-(a)ssa, Dereli-kent.

3. Pedasos. Yukarıdaki Pedasa adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi. Bir Pedasos, Troia yöresinde idi (İliada VI 35, XX 92, XXI 87). Satnioeis/Tuzla Çayı kıyısında ve "yalçın" yerde, yani kayalık bir tepede bulunduğunu İliada'dan öğreniyoruz. Demek, o da bir "ırmaklı kent" idi.

Bu Pedasos'u, aynı yöredeki Assos'a eşitlemek çekici görünürse de bu varsayımın doğru olamıyacağını, Strabon (13 I 59) "Pedasos kenti artık yok olmuştur" diyerek, kanıtlıyor; çünkü Assos, Strabon çağında henüz varlığını sürdürmekte idi, hatta Ermiş Paulos (St. Paul) bu kente uğramıştı.

4. Pedasos. Bir diğer Pedasos kenti, Yunanistanda, Peloponnesos'un Messenia bölgesinde idi. O da İliada'da (IX 152, 294) anılıyor; dağları bol, deniz kıyısında, Pylos'a yakın olduğu söyleniyor. Tam yeri bilinmediği için, dere ya da ırmak kenti miydi, söyleyemiyoruz.

5. Pedaion, yâni "Pada Yeri"; Pada/Peda kök sözcüğüne Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki -ion takısının eklenmesiyle. Bu, Troas'da bir yerdir, yine İliada'da (XIII 172) anılır. Troas'daki Pedasos kentinin bulunduğu yöre olsa gerek.

6. Pedasos. Akhilleus'un atının adı (İliada XVI 152, 467). Hellen dilinde anlam taşımıyor ve bunun Pada/Peda (Luwi dilinde Pada=Ayak) bölümüne bakarak, (Troia destanındaki nice kişinin adı gibi) onun da Luwi dilinden, atın kimliğine ve kişiliğine uygun, baskın olasılıkla "Ayağı hızlı" vb. anlamında bir ad taşıdığını sezebiliyoruz. Adın Hellen ağzında

çarpıtılınca başka türlü olmayıp Pedasos'a dönmesinin de özel bir nedeni vardır sanırım: Çünkü eski Hellen dilinde Pedesis, "Sıçrama" demektir (Pedao/pedeso fiilinden) ve atın adı, onun çok iyi sıçradığını ima eder biçimde, bu sözcükle bağlantılı imiş görünüşüne kavuşturulmuştur. Adın -asos bölümü için bkz. Pegasos.

PADASİA. Göksun ile Maraş arasında bir hisar; 9. yüzyılda varlığını biliyoruz (Honigmann, s. 60). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Belki aslı Padasa idi; bkz. Pada, No. 2'de Pedasa.

PADCENDE. Karal'dan (s. 111) öğrendiğimize göre, 1831 nüfus sayımına ilişkin Osmanlı belgelerinde anılan, şimdiki Afyon ili yöresinde iki kaza merkezi kasabanın adı (Han Padcende, Nevahi Padcende; Nevahi, Arapçada "Nâhiyeler" demektir). Ne bu kasabaların şimdiki adını, ne de Padcende adının öz biçimini, kökenini, anlamını saptayabildim. Zaten, Padcende'nin doğru okuyuş ve doğru yazım olduğu da kuşkuludur. Bkz. Talme.

PADİA. Kuzey Pisidia'da, Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında bulunan bir yazıtta Padianos (=Padia'lı) adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 463; Ramsay, s. 462). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Belki Paduwa iken Hellenleşme döneminde Padia edilmişti. Bkz. Padus, Paduando.

Padua. Bkz. Padus.

PADUANDO. Podandos/Pozantı adının Peutinger Tablosunda ve Ptolemaios'ta (5 VI 22) görülen biçimi. Tarihsel kent, tam şimdiki Pozantı kasabasının yerinde değildi; oradan, Çakıt Su boyunca akıntı tersine 1,5 km. kadar kuzey ileride, Çakıt Su ile Kamışlı Dere'nin birleşme yerinde idi (Kurt Bittel, RE Podandos maddesi; Richard P. Harper, Podandus and the Via Tauri, Anatolian Studies c. 20, 1970, s. 149-153). Dolayısiyle o da bir Padawanda, Irmak-lı (kent) idi. Karş. Pada, No. 1'de Patara. Çok dikkate değer ki Hitit belgelerinde bir Paduwanda (kenti? yöresi?) anılmaktadır (H. Ertem, CAD s. 104). H. Ten Cate (Luwian Population Groups, s. 22) bunu duraksamasız Pozantı'ya eşitliyor.

Padus. Şimdi Po denen ırmağın bu adının (aslı Pa olmalı; bkz. Pa) bir çeşitlemesinin (Pada; bkz. yukarıda Pada, özellikle orada No. 1) Roma'lılarca kullanılan biçimi. Gerek Latincede gerek çağdaş İtalyancada, Luwi dilinin tersine, dişi ad-eril ad ayırımı bulunduğu, eril adlar -a ile bitemiyeceği ve akarsu adları tıpkı Hellen dilindeki gibi mutlaka eril olacağı için, ırmak adlarında -a bitişleri Lâtin ağzında -us'a, çağdaş İtalyan ağzında -o'ya çevrilir.

Padus/Po ırmağının denize dökülen ağızlarından birini, güneydekini, Plinius (III 119) Padoa diye anar; Padoa sözcüğü, açıktır ki, (Roma'lılarca adı Patavium biçiminde kullanılmış olmasına rağmen) şimdi Padua denen kentin adının da aynıdır ve Padoa/Padua, aslında, Pad(a)-uwa, Pada'lık, Irmak'lık demektir. Bu adın Pada bölümü konusunda bkz. Pada, No. 1'de Patara, ayrıca Paduando; uwa bölümü için bkz. ileride uwa. Padua kentinin Padus/Po Irmağından biraz uzakta olduğunu bilmiyor değilim; ancak kent, hem Po Irmağının hem de Adige Irmağının geçtiği Po Ovası yanındadır ve adını, belli ki, yörenin iki ırmakça sulanan pek sulak durumuna borçludur.

PADUWANDA. Bkz. Paduando.

Paga (sözcüğü). Hem Luwi dilinde hem de eski Hellen dilinde Pınar'ı anlatan bir sözcük. Hellen'lerin İon boyu yazımında, a yerine, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H kullanılır ve bu yazım, Latin yazımına Pege biçiminde aktarılır. İleride, Pegai (Pınarlar) adında (Türk ağzında: Biga) bu sözcüğü göreceğiz. Luwi dilindeki sözcük ise, aslında, "Su" anlamındaki Aba/Apa/Pa ile, "-yeri" anlamında -ka'dan türetilmiştir. Aphaka, Bakkheion, Baka gibi örneklerde bu adla karşılaşmıştık.

PAGADA. Kuzey Pisidia'da, Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında bulunan yazıtlarda adı geçen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy (Ramsay, s. 462; Zgusta, s. 463). Adının aslı Paka-(a)da, Pınar-lı olmalıdır; bkz. Paga, -ada.

Pagai. Yunanistanda Megara yakınında, deniz kıyısında bir ilkçağ kenti (Pausanias, 1 XLI 8, XLIV 4; Ptolemaios, 3 XIV 6). Ernst Meyer (RE Pagai maddesi), bu adın Pegai (=Pınarlar) anlamında olamıyacağını, çünkü o yörede pınar bulunmadığını söylüyor. Pınar yok idiyse demek ki kentin su gereksinimini oradan geçen bir dere karşılıyordu; bu durum dahi, Hellen ağzında çoğul bitişi almış ve Paga Halkı(nın kenti) anlamı edinmiş kent adının öz biçimini, Paga'yı daha doğrusu Pa-ka'yı açıklar: Su-yeri, buradan: Dere-yeri.

Pagasai. Yunanistanın Thessalia bölgesinde deniz kıyısında ilkçağ kenti; Plinius'ta (IV 29) Pagasa. Zaten Pagasai da, Hellen ağzında çoğul bitişi almış ve Pagasa Halkı(nın kenti) anlamını edinmiş biçimdir. Adın aslı kuşkusuz Paka-(a)ssa, "Su yeri kenti" idi. Bkz. Paga, assa. RE c. XVIII/2 s. 2287'deki planda görüldüğü üzere, kentin ortasından bir çay geçmekte ve üstelik surların güney ucunda iki ayrı yerde pınarlar bulunmaktadır.

PAGOS. Bkz. Mastousia, No. 1.

PAGRA/PAGRAİ/PAGRAS. Bkz. Bagravand.

PAGRİKA. Adana ilindeki Misis Dağı'nın ilkçağda taşıdığı ad (W. Ruge, RE Pagrika maddesi). Pagra yâni Pa-Akra, Akarsu-Doruğu, "Akarsulu Doruk" adına -ka takısı eklenmekle türetilmiştir, "Akarsulu doruk yeri" demektir. Bkz. Bagravand, -ka.

PAĞNİK. Elazığ ili Ağın ilçesi merkez bucağına bağlı Kaşpınar Köyünün eski adı. Oradaki höyükte yapılan kazıda, ilk tunç çağına uzanan yerleşmenin kalıntıları bulundu. Pağnik adı Ermeniceden gelir, o dilde "Hamam" demektir.

PAH. Tunceli'nin merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Kocakoç kasabasının eski adı. Ermenicede "Kürek".

Paiones. İliada'da (II 848) anılan, Troia'lılara yardıma gelmiş bir Kuzey Makedonia halkı; tarih çağlarında da orada yaşıyorlardı. Troia'da savaşanlar, Axios/Vardar Irmağı kıyısındaki bir Amydon (o'su Hellen yazımında omega ile) kasabasından gelmiş imişler. Önderlerinden biri, Asteropaios, Axios/Vardar'ı simgeleyen ırmak-tanrı'nın torunu imiş (İliada, XXI 141); babası da, o yöredeki Pelagon'lar Halkı'na adını veren, Pelegon adlı biriymiş (B. Lenk, RE Paiones maddesi).

Bütün bu anlatılanlar, Paiones halkının, İÖ 2. binyıldaki Thrak'lar gibi, Luwi/Pelasgos kültüründen geniş ölçüde etkilenmiş bir halk olduğunu gösteriyor. Yukarıda anılan adların hemen tümü, Luwi dili hakkındaki bilgimizle açıklanabiliyor ve bunların çoğu, Pa ("Su"; buradan: akarsu, ırmak; bkz. Aba) kavramıyla, herhalde Vardar Irmağı kasdedilerek, bağlantı gösteriyor. Şöyle ki:

a. Anadoluda Luwi dilinden gelme Mawana, İawana adlarının Hellen ağzında ülke adı olarak Maionia, İaonia/İonia ve halk adı olarak Maiones, İaones/İones biçimine dönmesi kanıtlıyor ki Paiones adı, ülke adı Pawana'dan gelir: Pa-wana, Irmak-sal, Irmak-ülkesi. Bkz. Pa, wana.

b. Halkın önderi Asteropaios, B. Lenk'e göre, Hellen dilinde "Şimşek çaktıran" anlamında bir ad taşıyor imiş. Oysa Thrak'lar ve Paion'lar (Paiones) Hellen değildi, Hellen dili konuşmuyorlardı; ama kültürlerinin Luwi/Pelasgos kültüründen geniş ölçüde etkilenmiş bulunduğunu, yurtlarındaki tarihsel coğrafya adları kanıtlıyor (bkz. kitabın sonunda Tablo 2). Bu gözlemin ışığında, Asteropaios biçiminde Hellen ağzına uydurulmuş adın öz biçiminin Astarpa olduğunu da anlayabiliyoruz. Bu da Luwi dilindendir ve Anadoluda Luwi

bölgesinde, Apasa/Ephesos kenti yanındaki ırmağın (Kaystros/Küçük Menderes) adı olarak Hitit belgelerinde anılır. Bkz. Astarpa.

c. Pelagon'lar halkının adı, Anadoludaki Pelekanon adı gibi, Luwi/Pelasgos dilindendir. P(a)-ela, Su-Geçidi adıyla bağlantılıdır. Bkz. Pelagonia.

d. Amydon kasabasının adaşı da Anadoluda, Hellen'lerin Karia dediği bölgede karşımıza çıkar; bkz. Amyzon.

PAİPER. Bkz. Baberd.

PAİSOS. Bkz. Apaisos.

Paistos. Strabon'da (5 IV 13) böyle; Plinius'ta (III 5 ve 71) Paestum; Ptolemaios'ta (3 I 8) Paiston; Peutinger Tablosunda Pestum. İtalyanın Lucania bölgesinde kent. Poseidonia da deniyordu; kentin bazı paraları üzerinde bu sonuncu ad görülmektedir. Paistos adının Hellen dilinde anlamı yoktur ve bu ad, tıpkı Aphaistos/Hephaistos adının aslı gibi, Luwi dilinde Apa/Pa - ista, Su - akıntısı ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Aba, asta. Paistos, bugünkü Salerno kentinin kuş uçuşu 40 km. kadar güneydoğusunda, kıyıdaydı. 7 km. kadar kuzeyinde bu kente bağlı bir Hera tapınağı vardı ve tapınak, ilkçağda Silaros (şimdi, Sele) denen çay ile ona güneyden katılan bir derenin arasında, birleşme yerinde bulunuyordu (RE c. XXII/1 s. 1239'daki haritaya bkz.) Pa-ista adı aslında bu akarsu kıyısı yeri kasdediyor iken sonra o kutsal araziyi sahiplenen Hellen yavru kentinin adı olmuştur kanısındayım.

Pakhtana. Afgan'lıların kendi ülkelerine verdiği ad. Afgan'lılar, kendilerine, güney ağzında, Pakhtun; kuzey ağzında Peştun diyorlar. Bu adların tümü, aşağıda göreceğimiz Pakta sözcüğüyle bağlantılıdır. Karş. Baktra.

PAKHTİMA. Hitit belgelerinde anılan kent ya da yöre adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 105). Pakta kök sözcüğüne, Luwi dilinde "-insanı, -halkı" anlamına gelen uma takısının çeşitlemesi -ima (bkz. -ima) eklenmekle türetilmiştir. Pakta Halkı demektir. Bkz. Pakta.

Pakta (sözcüğü). Paktya/Paktye (Bolayır), Paktolos (Sart Çayı), Pakhtana (Afganistan) gibi birçok tarihsel ad içinde karşılaştığımız bu sözcüğün kökeninin Luwi dili olduğu kesin ise de, anlamı konusunda iki olasılık vardır:

a. Güçlü bir olasılıkla, Pakta, "Sırt", özellikle "Dağ sırtı" demektir. Bkz. Umar. THİT 2. bsl., c. I/1 s. 188.

b. İkinci olasılıkta, Pakta basit sözcük olmayıp Pa-(a)kta ögelerinden türetilmiştir; baştaki Pa, bildiğimiz üzere (bkz. Pa) "Su" (buradan, keza, akarsu, dere, ırmak, göl, deniz) demektir. Akta, tıpkı eski Hellen dilinde olduğu üzere, "kayalık, uçurumlu yamaç" anlamında idiyse, bu ikinci olasılıkta Pakta adı "dibinde su (deniz, ırmak) bulunan kayalık dağ sırtı"nı anlatmaktadır.

PAKTOLOS. Ortadaki o, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile. Lydia'nın altın tozları taşıyan deresi; bugünkü adıyla, Sart Çayı (Herodotos, V 101). Adın öz biçimi Paktuwala olmalıdır; Pakt(a)-uwa-la, Pakta-lık-çık, "Küçük Pakta'lık". Bkz. Pakta, uwa, -la.

PAKTYA/PAKTYE. Birçok kez karşılaştığımız bu adın Luwi dilindeki aslı Paktuwa yâni Pakt(a)-uwa, Pakta-lık olmalıdır; bkz. Pakta, uwa.

1. Paktya/Paktye. Gelibolu Yarımadası kıstağında ve tam yarımadanın belkemiği durumundaki upuzun dağ sırtının kuzey ucundaki Bolayır kasabasının yerinde bulunan ilkçağ kenti (Herodotos, VI 36).

2. Paktyai Adaları. Plinius'un (V 131) andığı bu adalar, Antalya Körfezi güneybatı ucu yakınındaki Gelidonya Burnu/Kırlangıç Burnu'nun batı yanındadır. Paktyai sözcüğü, Paktya adının Hellen diline göre çoğul biçimidir.

3. Paktyes. Kroisos'un çağdaşı bir Lydia'lının adı (Herodotos, I 158), daha doğrusu adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi. Aslı yine Paktuwa olmalı.

4. Paktyes. Pakhtun (Afgan'lı) adının Hellen ağzında büründüğü biçim; örneğin Herodotos'da (VII 65) geçer.

5. Paktyes Dağı. Strabon'da (14 I 13 sonu) anılır. Söke kuzeybatı bitişiğindedir, şimdi Karyağdı Tepesi deniyor.

PALA. Hitit devletinin bağımlı il'i durumundaki bir Anadolu bölgesi. Hayri Ertem (Hitit devletinin iki eyaleti: Pala-Tummana. DTCF yayını, Ankara 1980) bölgeyi Amasya ile Taşköprü arasında orta yere, Vezirköprü-Osmancık dolaylarına lokalize ediyor. Pala adıyla, Hellen ağzında Paphlagon biçimine bürünmüş adın aslı arasında bağlantı bulunduğunu ve Pala'nın daha doğru biçiminin Pauwala olabileceğini düşünüyorum. Bkz. Paphlagonia.

Pala, ülkenin adıdır; halkına Hitit'ler Pala-umna, Pala-insanı diyorlardı ve bu halkın dilini Palaumnili diye anıyorlardı (Sturtevant, s. 133).

PALAİA POLİS. Hellen dilinde: "Eski Kent".

1. Lydia'daki Palaia Polis/Palia Polis. Şimdi, İzmir ili Ödemiş ilçesine bağlı bucak merkezi Beydağ. Yakın zamana kadar adı, Türk ağzında, Balyambolu idi (Ramsay, s. 110 No. 3, s. 114 No. 11).

2. Pamphylia-Pisidia sınırındaki Palaia Polis/Palia Polis. Hierokles'in yapıtında ve Piskoposlar listelerinde anılır. Roma çağında basılmış paraları bulunmuştur. Diğer (Anadolu kökenli) bir adının Alieros, Aleeros, Aleuros, Aleros biçimlerinde Hellen ağzına uydurulduğu biliniyor; yeri tartışmalıdır (P. Ruge, RE Palaiopolis maddesi). Bu yer, Burdur 1973 İl Yıllığına (s. 110) bakılırsa, şimdiki Akçaören Köyünün bulunduğu alandır. Sözü geçen köy, Burdur ili merkez ilçesi Kemer bucağına bağlıdır, ilçe merkezleri Bucak ile Tefenni arasında yaklaşık orta yerdedir.

PALAİON KASTRON. Hellen dilinde: "Eski Hisar". Balıkesir kentinin Bizans çağı geç döneminde böyle anıldığı ve Balıkesir adının da bundan bozma olduğu sanılıyor.

PALAKLI. Giresun iline bağlı ilçe merkezi Yağlıdere'nin eski adı. Türkçeden gelmişe benziyorsa da Türkçede Palak diye bir sözcük saptayamadım; Kaşgarlı'nın yapıtında dahi görülmüyor.

PALALKE. Peutinger Tablosuna göre, Amasya-Niksar yolu üzerinde, Amasya'dan 15 mil uzaklıkta bir kasaba. Bugünkü Baraklı Köyünde değilse bile onun pek yakınında olmalıdır. Aynı yöredeki Ballıca Köyünün adı Palalke adına daha yakın görünüyorsa da Ballıca uydurma bir addır, o köyün eski adı Darma idi (Amasya 1973 İl Yıllığı, s. 76). Palalke adının öz biçimini, anlamını saptayamıyoruz; yalnız bunun içindeki Pala ögesi şiddetle göze çarpıyor. Bkz. Pala.

PALAMEDİON. Bkz. Polymedion.

PALANYA/PALATYA. Miletos kenti kalıntıları alanındaki ortaçağ kasabası, Türklerce, Balat diye anıldığı gibi, Palanya, Palatya diye de anılıyordu (Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 74-75). Bu adların kökeni konusunda bkz. Balat.

PALAS. Kayseri ili Sarıoğlan ilçesi merkez bucağına bağlı Gölova Köyünün eski adı. Bu köy, şimdi Tuzla Gölü denen bir gölcüğün doğu kıyısındadır. Görünüşe bakılırsa, Palas adının öz biçimi, bu gölcükle bağlantılı idi ve Luwi dilinde "Su" (buradan: akarsu, dere, ırmak, göl, deniz) anlamına gelen Pa sözcüğünden, -cık anlamında -la takısı eklenmekle türetilmişti, "Gölcük" demekti. Bkz. Aba, -la.

PALİA. Sözcüğün kökeni ve anlamı konusunda bkz. Balya. Anadoluda şu Palia'lar vardı:

1. Şimdiki (Balıkesir iline bağlı) ilçe merkezi Balya.

2. Şimdiki ilçe merkezi Sivrihisar (Iustinianus döneminde Iustinianopolis; bkz. Ramsay, s. 177 No. 27).

3. Lykia kenti Palia. Ramsay'e göre bunun da Iustinianopolis adını aldığı biliniyor. Yeri saptanamamıştır.

4. İsauria bölgesindeki Palia (adının diğer biçimi, Paleai). Ammianus anmıştır; denize inişli yamaçta güçlü bir hisar imiş.

PALİA POLİS. Bkz. Palaia Polis.

Pallene. Makedonia başkenti Pella'nın çok yakınında bir yarımada (Herodotos, VII 123; Thoukydides, I 56). Adının aslı Pa-(e)la-wana, Su-geçidi-ülkesi'dir; bunun çeşitlemesi, ileride göreceğimiz Pellana adıdır: P(a)-ela-wana. Bkz. Pa, ela, wana. Karş. Pella.

PALOKA. Azanoi/Çavdarhisar yakınlarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı anlaşılan, ancak tam yeri saptanamayan bir Phrygia köyü. Adının kökeni, anlamı da bilinmiyor.

PALU. Elazığ iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni konusunda bkz. Balabitene.

PAMPHYLİA. Antalya Ovasının ilkçağ Hellen'lerince kullanılan adı. Görünüşe bakılırsa Hellen dilindendir, "Her obadan olanların yurdu" anlamındadır. Hellen'lerin Dor'lar boyundan bir oba, Pamphyloi (=Her obadan olanlar) adını taşıyordu. Ancak, Pamphylia'nın bu halkla ilgisi olmadığı, yâni Pamphylia adının "Pamphyloi (obasının) yurdu"nu kasdetmediği kesindir (Claude Brixhe, s. 145 No. 71, "Le nom des Pamphyliens"). Pamphylia, güçlü bir olasılıkla, Pa (Su, Akarsu; bkz. Pa) sözcüğünden türetilmiş Luwi kökenli bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi idi.

PANAMARA. Karia'da, ilçe merkezi Yatağan yakınında, ilkçağın Stratonikeia kenti (şimdi, Eskihisar Köyü) arazisi içinde bir tapınak yeri. Bağyaka Köyü bitişiğindeki tepenin üstünde tapınağın kalıntıları ve pek çok yazıt bulunmuştur (G. E. Bean, Turkey beyond the Maeander, s. 98-100). Hellenleşme çağında, burada, Panamara Zeus'u denen özel bir Zeus çeşitlemesi tapkı görüyordu. Ancak bu Zeus'un da, Yüce Ana Tanrıça ile bağlantısı vurgulansın diye böyle Panamara Zeus'u olarak anıldığını farkedebiliyoruz. Çünkü Panamara adı içindeki Amara, biliyoruz ki, Ama-(u)ra, "Yüce Ama"dır: bkz. Amara, Amarynthos, Amorion. Baştaki Pan'ın kökeni ve anlamı neydi, saptayamadım.

PANANOS (Çiftliği). Şimdi Yoncaköy adıyla bir yazlık evler sitesinin kurulduğu deniz kıyısı arazinin 1922 öncesindeki adı. Bu arazi, Gümüldür/Gümüşsu ile Selçuk arasındadır. Pananos adının eski ya da yeni Hellen dilinde anlamı yoktur. Tam orada bir derecik denize akar. Pananos adının, eril -os bitişine ve başındaki Pa ("Su"; buradan, keza, "akarsu, dere, ırmak"; bkz. Aba) sözcüğüne bakarak, aslında bu derenin adı olduğunu sanıyorum, ancak adın öz biçimini ve tüm olarak anlamını güvenle saptayamıyorum.

PANASİON. Bkz. Banaz.

PANASKERT. Ermenilerde böyle; Gürcülerde Panasketi, Rumlarda Panasker. Sultan Alp Arslan'ın 1064'de zaptettiği bir hisar kasabası. Erzurum iline bağlı ilçe merkezi Oltu'nun 40 km. kuzeydoğusunda; Yukarı ve Aşağı Panaskert olarak iki bölümlüydü (Honigmann, s. 217). Şimdi, Erzurum iline bağlı ilçe merkezi Şenkaya.

Panaskert adının Kert bölümü İran dillerinde ve Ermenicede "Hisar, kent" demek ise de (bkz. Kert), Panas'ın kökenini güvenle saptayamadım. O da Banaz'la aynı kökenden gelmiş olabilir (bkz. Banaz). Şenkaya yöresi, bol sayıda akarsuyun bulunduğu bir yöredir ve kasabanın kendisi de Oltu Çayının kollarından birinin kıyısındadır.

PANAYIR. Türk ağzına bu biçimde uydurulmuş adlar, Hellen dilinde Panagia'dan gelirler; Rumlar Meryem Ana'yı bu adla anmaktadırlar (Pan-Agia, Tüm-Kutsal).

1. Panayır Dağı. Bkz. Peion.

2. Panayır Köyü. Balıkesir ili Bigadiç ilçesi Yağcılar bucağına bağlıdır, Yağcılar'ın güneydoğu ilerisindedir.

PANAZ TEPE. İzmir ili Menemen ilçesi merkez bucağına bağlı Kesik Köyünde höyük. Burada yürütülen kazılarda bir tunç çağı yerleşiminin kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Kesik Köyü, Gediz Irmağının sol (güney) kıyısına yalnız 3 km. uzaklıktadır. Dolayısiyle, Panaz adı da tıpkı Banaz adı gibi yörenin akarsu ülkesi olduğunu belirtiyor olmalıdır. Bkz. Banaz.

PANDA. Luwi dilinde Pa-wanda, Su-lu. Yâni, bir akarsu söz konusu oldukta, "Suyu bol"; yöre ya da kasaba söz konusu oldukta, "Akarsuyu olan". Bkz. Pa, wanda, Pada, Padus.

1. Panda. Azak Körfezi doğu yanında bir akarsu (Tacitus, Yıllıklar, XII 15). Hangi akarsu olduğu saptanamamaktadır.

2. Panda. Manisa ile Akhisar arasında, Gediz Çayı'nın önemli kollarından Kum Çayı'nın batı kıyısında bir yöre ve bir kentçik (Zgusta, s. 466 sonu). Yeri saptanamamıştır. L. Robert (Villes d'Asie Mineure, s. 83-92), Persike yâni Artemis Persike, Persli Artemis tapkısı yeri olan Sarıçam Köyüne (bkz. Persike) lokalize etmeğe eğilimlidir.

Pandaros. Troia'da savaşan Lykia'lıların önderlerinden biri (İliada, II 827 vs.). Adı Hellen dilinde anlam taşımaz. Bu kişi, güçlü olasılıkla, Lykia kenti Patara'yı simgelemektedir ve adı, Pa(n)dara/Patara adının (bkz. Pada, No. 1) Hellen ağzında, erkek adı olabilecek eril ad biçimine getirilmişidir.

PANDAXA. Karia kenti Kaunos yakınlarında bulunan yazıtlarda Pandaxeus (Pandaxa'lı) sıfatı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 467). Tam yeri saptanamamıştır. Adının Panda bölümü (bkz. yukarıda Panda), güçlü olasılıkla, onun da Kaunos gibi Dalyan Çayı kıyısında bulunduğunu anlatıyor. Sondaki xa'nın "tapınak" anlamına geldiğini sanıyorum; bkz. -ksa, özellikle orada No. 12.

PANDİKİA/PANTİKHİON. İstanbul ili Kartal ilçesine bağlı bucak merkezi Pendik kasabasının tarihsel adı (Ramsay, s. 200 No. 28, s. 264). Aynı ad, Antoninus Rehberinde Panticio biçiminde verilir. Bizans belgelerinde genellikle Pantikhion yazımı kullanılmıştır.

Adın hiçbir biçiminin Hellen dilinde anlamı yoktur. İstanbul 1973 İl Yıllığı (s. 11), bu adın "Tekmil duvar" anlamına geldiğini söylemekle sanki ad Pan-Teikhion imiş gibi yorumda bulunuyor. Oysa, aynı Yıllık'ta hemen sonra verilen şu bilgi, bize, adın anlamı konusunda ışık tutuyor: "Pendik civarında ve İzmit asfaltı üzerinde 50 metre kutrunda iyi korunmuş bir sarnıç bulunmaktadır. Sarnıçtan 500 metre ileride kutsal bir ayazmaya rastlanmıştır ki, burada Yunanlılar (! -Umar) St. Jean Baptist'i (Vaftizci Yahya'yı -Umar) kutlarlar". Buna bakılırsa, Pendik adının öz biçimi Luwi dilinden ya da onun ardılı bir Anadolu dilinden gelme Panda-ka, "Suyu olan-yer" deyişiyle bağlantılıdır. Bkz. Panda, -ka.

PANELOS. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karadeniz kıyısı kenti. Tam yeri bilinmiyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın kökenini, anlamını saptayamadım.

PANEMOTEİKHOS. Pamphylia ile Pisidia'nın sınırı yöresinde bir ilkçağ kentçiği. Hierokles'de anılmaktadır. Septimius Severus döneminde para basmıştır. Yeri tartışmalıdır (W. Ruge, RE Panemoteikhos maddesi; M. Özsait, Pisidya/2 s. 131 dn. 650). Adı Hellen dilindendir, Panemos Hisarı anlamındadır. Panemos bir ay adıdır; ancak belki burada Pana-

ma gibi bir Anadolulu sözcüğün (karş. Panamara) Hellen ağzına uydurulmuş biçimi idi.

PANİA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı, Kilikia kıyısında Çukurova'ya yakın bir demirleme yerinin adı. Anadolulu kökenden geldiğine Sundwall işaret etmişti. Zgusta (s. 468) buna karşı çıkarak bu adın tanrı Pan ile bağlantılı olabileceğini söylüyorsa da, Anadoluda Pan tapkısı yoktur. Adın aslı Panuwa olabilir; karş. Pannou Koıne, Panyalla.

PANİONİON. İlkçağ İonia'lılarının ulusal toplanma ve kutsal tören yeri. Adı, Hellen dilinde, "Bütün İon'ların yeri" diye anlaşılabileceği gibi, orada yapılan ve Panionia denen kutsal törenler dolayısiyle, "Panionia yeri" diye de anlaşılabilir.

Panionion, Samos/Sisam'a doğru uzanan Mykale Burnu (Samsun Burnu, Dilek Yarımadası) kuzey yanında, kıyıdan biraz içeride, Güzelçamlı (eskiden, Gâvur Çanlı) Köyünün doğu yanıbaşındadır (kalıntılar için bkz. Umar, İonia, s. 37).

PANKALEİA. Phrygia'da, Amorion kenti doğusundaki geniş ovanın adı (Ramsay, s. 253). Hellen dilindendir; Pankalos yâni Pan-kalos, "tümüyle güzel" sözcüğünden türetilmiştir, "tüm güzellikler ülkesi" anlamındadır. Ancak, Pankaleia'nın Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi de olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. İçindeki Anka'ya dikkat edelim; bkz. Ankara, Gangra, Sangarios.

PANLI. Tuz Gölünün doğu, Şereflikoçhisar'ın güneydoğu ilerisinde bucak merkezi Ağaçören'in eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

PANNOU KOME. Bandırma dolaylarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen bir köy; tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 468). Hellen dilinde Pannos'un Köyü anlamına gelen bir ad taşımakta ise de, o dilde Pannos diye bir sözcük olmadığı gibi, Pannos adlı bir tarihsel kişi, destan kişisi vb. de bilinmiyor. Karş. Panyalla.

PANORMOS. Hellen dilinde: "Tam güvenli". Özellikle liman adı olarak kullanılmıştır.

1. Panormos, Karia bölgesinde, Myndos ile Miletos arasında deniz kıyısında bir kasabanın adı (W. Ruge, RE Panormos maddesi, No. 1). Bodrum Yarımadasında, Myndos/Gümüşlük kuzeyinde Paşa Limanı'nda bulunduğu sanılıyor. Kasdedilen, gerçekten de olağanüstü güvenli bir liman durumunda olan, Yalıkavak Limanının iç ucu olmalıdır. Orada, limanı kuzey rüzgârına karşı kapatan dev bir mendirek durumundaki Sandama Yarımadası/Yalıkavak Yarımadasının kıstak bölümü dış (kuzey) yanında ilkçağdan kalına kaya mezarları vardır; demek ki Panormos'daki yerleşimin nekropolis alanı orada idi.

2. Panormos. Tapınak kentçiği Didyma'nın limanı (Herodotos, I 157; Thoukydides, VIII 24). Günümüzde de yaşayan Luwi dilinden gelme adı, Kovala Limanı. Bkz. Kovala.

3. Panormos, Karia bölgesindeki Kaunos kentinin limanı (W. Ruge, RE Panormos maddesi, No. 3).

4. Panormos, Marmara Denizindeki Burgaz Adasının Bizans çağında kullanılan bir adı (W. Ruge, RE Panormos maddesi, No. 7).

5. Panormos. Gelibolu Yarımadasında, batı yanda, bir koy; Plinius'ta (IV 11) anılınıştır.

6. Panormos. Şimdi ırmağın taşıdığı alüvyonla dolmuş olan, ilkçağdaki Kaystros/Küçük Menderes Körfezinin içinde, Ephesos kenti Artemis tapınağının yanıbaşındaki deniz girintisi; Ephesos'un iç limanı durumundaydı (Strabon, 14 1 20).

PANTİKHİON. Bkz. Pandikia.

PANYALLA. Güney Pisidia'da, Pamphylia sınırı yakınında, dolayısiyle Dağ kasabası ve ilkçağ Ariassos kenti yöresinde bulunmuş yazıtlarda bir Panyalla arazisinin sözü geçiyor (Zgusta, s. 468). Panyalla adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Görünüşe bakılırsa aslı

Luwi dilinden Panuwala, "Panuwa'cık"tır ve yukarıda karşılaştığımız Pannou Kome'nin Pannou'su dahi aynı Panuwa'dır. Karş. Pania.

PAPAZLI. Manisa ili Saruhanlı ilçesine bağlı bucak merkezi Halitpaşa kasabasının eski adı. 1922 sonrasında önce Hocalı, sonra da (1919'da Rumların öldürdüğü Kuva-yı Milliye yerel önderlerinden ve Karaosmanoğlu ailesinden sivil Paşa) Halit Paşa'nın anısını yaşatmak için Halitpaşa oldu.

PAPAZLIK. Balıkesir ili Edremit ilçesine bağlı bucak merkezi Altınoluk kasabasının eski adı.

PAPHLAGONİA. Anadolunun Karadeniz bölgesinde, batısındaki Bithynia'dan Filyos Çayı ile, doğusundaki Pontos'dan (Pontos Kappadokia'sından) Kızılırmak ile ayrılan, güneyindeki Phrygia ile doğal sınırı olmayan bölgede İÖ 1. binyılda yaşayan halka Hellen'ler Paphlagon, bölgeye de Paphlagonia diyorlardı. Bu adların Hellen dilinde hiçbir anlamı yoktur. Her ikisinin öz biçiminin, Luwi dilinden, ya da ona yakın hısım olduğunu bildiğimiz Pala dilinden, Pauwalakawana olabileceği kanısındayım. Paphlagonia'nın başındaki Paph-, Paphos (Kıbrıs kenti Baf) adının aslı ile (kanımca Pauwa; bkz. Paphos) aynı olmalıdır. Sondaki Lagonia'nın öz biçimini de, Peloponnesos'taki Lakonia adının öz biçimiyle (bkz. La, No. 7) aynı saymamak için hiçbir neden yoktur ve saymasaydık, tutarsızlığa düşmüş olurduk. Sonuç olarak, Pauwa-Lakawana, "Sulak-Kayadoruğu ülkesi" demektir.

Paphos. Aphrodite tapkısının merkezi ve hatta ana yurdu olan Kıbrıs kenti (Odysseia, VIII 363); şimdiki ardılına Türk ağzında Baf deniyor. Adın aslı Pauwa/Apauwa'dır; Apa/Pa (=Su) sözcüğü ile uwa (-lık) takısından türetilmiştir, "Sulak" demektir ve Aphrodite adı (aslında Apauwa-Dida, "Apauwa'nın emziren tanrıçası") buradan çıkmıştır kanısındayım. Bkz. Aphrodite.

PAPİRA. Antoninus Rehberinde, Dorylaeion/Eskişehir'den Ankara'ya giden yol üzerinde, Ankara'nın 27 mil öncesinde bulunduğu belirtilen bir köy ya da kasaba. Ramsay'e göre (s. 262) "Balık Koyuncu civarında aranması lâzım gelir". Balık Koyuncu derken kasdettiği, Polatlı-Ankara arasında şimdiki ana yolun 2 km. ilerisinde kalan Ballıkhisar/Balkuyumcu Köyü olsa gerektir. Bu köy, Ankara ilinin Yenimahalle ilçesi Sincan bucağına bağlıdır.

Papira adı, Hellen dilinde anlam taşımaz. Lykaonia kenti Pappa'nın adı olarak da gördüğümüz Papa sözcüğüne, "büyük, ulu yüce" anlamına gelen ura'nın çeşitlemesi ira (bkz. İra) sözcüğü eklenmekle türetilmiştir, "Büyük Papa/Pappa" demektir. Papa/Pappa'nın anlamını bilmiyoruz. Bkz. Pappa.

PAPPA. Lykaonia bölgesinin batı yanında, Beyşehir Gölü doğu yakınlarında bir ilkçağ kenti. Ptolemaios'ta (5 IV 9) ve Hierokles'te Pappa olarak; Piskoposlar listelerinde "Pappa'lıların (kenti)". olarak anılır. Ancak, kent adını Papa biçiminde aktaran bazı yazıtlar da bulunmuştur (Zgusta, s. 469). Hellen yazımında sözcük içindeki ünsüzlerin pp, ss gibi çift yazılması ile p, s gibi tek yazılması okunuşta ayrılık yaratmaz; işte bu yüzden Mylasa/Mylassa, İasos/İassos, Larisa/Larissa vb. çeşitlemelere rastlanır.

Papa/Pappa, Oroanda'lılar halkının kentlerinden biriydi ve imparator Tiberius çağında Tiberiopolis (=Tiberius Kenti) adını almıştı (Ramsay, s. 445). Yeri tartışmalıdır. Yaygın görüş (bkz. Özsait, Pisidya/I s. 60 dn. 38) bu kenti Yunuslar Köyüne lokalize eder. Ramsay ise, o köyü Ouasada kentinin yeri saymaktadır (bkz. Ouasada) ve Papa/Pappa'nın Çarıksaraylar Köyüne lokalize edilmesi konusunda Prof. Sterret'in önerisine katılmaktadır. Çarıksaraylar Köyü, ilkçağ kenti Neapolis'in yeri olduğu kabul edilen ilçe merkezi Şarkî Karaağaç kasabasının 7 km. kuzeydoğusunda, belediyesi olan büyük bir yerleşim merkezidir.

Papa/Pappa adını Zgusta, Hellen dilindeki, Türkçe Baba'nın tam karşılığı Pappas (Papaz sözcüğü buradan gelir) ile aynı saymaktadır. Bu görüşün doğruluğundan kuşkuluyum, ancak doğru olamaz da diyemem. Üstüste gelen kültür tabakalarının birbirini etkilemesi doğaldır; ilkçağın geç dönemlerinde, Anadolulu kültürün insanları, henüz kendi dillerini kullanmakta iken, Hellen dilinden bazı sözcükleri de kullanmaya başlamış olabilirler.

PAPYRİON. İmparator Zenon döneminde varlığını bildiğimiz, kuzeybatı İsauria'da bir hisar kenti (Ramsay, s. 425). Tam yeri bilinmiyor. Papyrion sözcüğü, bu biçimiyle, Hellen dilinde "Papirüs'çük" anlamında ise de, gerçekte Anadolulu adın Hellenleşme döneminde çarpıtılmış biçimi olduğunu sanırım. Aslı belki, yukarıda gördüğümüz Papira ya da onun çeşitlemesi Papura idi. Bkz. Papira.

PARADEİSOS (Deresi). Bizans imparatoru Basileios'un Kilikia'dan Suriye'ye geçerken aştığı bir dere. Çok daha önceki dönemin yazarı Plinius'ta da (V 93) aynı adla anılıyor. Maraş kuzeybatı yakınlarında Ceyhan'a karışan Pertus Çayı (adının şimdiki biçimi: Bertiz Çayı) olduğu sanılıyor (Honigmann, s. 61 ve Fines Orientales haritası). Bu derenin kıyısında ortaçağda bir Pertus Kalesi bulunuyordu; açıktır ki, Pertus Çayı adı oradan gelmektedir. Pertus adı, Ermenicede "Kale" demek olan Pert sözcüğünün Haçlı Lâtin'lerce çarpıtılmış biçimi olsa gerek. Paradeisos ise, Hellen dilinde, "Cennet" demektir.

PARALAİS/PARLAİS. Bkz. Barla.

PARBOSENA. Antoninus Rehberi'ne göre Yozgat batı yakınındaki Tavium/Büyüknefes'ten Sivas'a uzanan yollardan biri üzerinde bir köy ya da kasaba. Ramsay (s. 291 No. 16) adının Barbocena ve Pardosena diye de geçtiğini kaydediyor. Adın hiçbir biçiminin Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

Parde. Bkz. Patavissa.

PARDİ. Bkz. Yağlı Dere.

PARDOSENA. Bkz. Parbosena.

Parga (sözcüğü). Luwi dilinde "Yüksek" (buradan: "Dağ", "Burç" vb.) demektir; bkz. yukarıda Barga. Barga'dan başka bir çeşitlemesi de Parka'dır (Luwi dilinde b/p, d/t, g/k birbiri yerine kullanılabilmektedir). Antalya yakınındaki Perga/Perge kenti halkından kişilere, Luwi dilinde, Parkawana (Parka'sal, Parka'lı) deniyordu (Meriggi, Glossar, s. 98). Parga sözcüğü, geç dönemde, Perga, Perge, Perk- (bkz. Perkote) biçimlerine de bürünmüştür.

PARGA. Sözcüğün anlamı yukarıda belirtildi.

1. Suriyedeki Parga. Bkz. Bargylos.

2. Yunanistanda Preveze yakınında, varlığını günümüzde de aynı ad altında sürdüren tarihsel kentçik. "Narda Körfezi ağzında Preveze Kalesi bulunmaktadır. Sonra Parga, denize havâle yüksek yerde, Venedik'e bağlı bir hisardır" (Kâtip Çelebi, Gökyay çevirisinde c. I s. 9).

3. İranda, bugün Lâristan adını taşıyan bölgede, Bender Abbas yakınındaki Forg Dağının ilkçağdaki adı Parga idi (Herzfeld, s. 299).

4. Bkz. Perga/Perge.

PARGAM. Sivas ili Divriği ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı Uzunkaya'dır. Pargam, görünüşe bakılırsa Pergama/Bergama'nın adaşıdır; her iki ad Parga-(u)ına, "Yüksek yerin-insanı, halkı" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Parga, uma.

PARGANLI. Kocaeli ilinde bir köy mahallesidir, köy tüzel kişiliği yoktur; TA Kocaeli ili haritasında görülüyor. Adın öz biçimi her ne idiyse, Parga kök sözcüğünden türetildiği açıktır. Bkz. Parga.

PARGASOR. Bingöl ili Kiğı ilçesi Yayladere bucağına bağlı köy. Adın öz biçimi Kappadokia dilinden Pargassura (Parga-assa-ura, "Yüksekteki büyük köy" ya da "Büyük hisar köyü"; bkz. Parga, Assa, ura) olabileceği gibi, melez kökenli ve başka anlamda da olabilir. Çünkü Ermenicede Parg (tadı bozuk, acı, ekşi, keskin tadlı), Tzor (vâdi) sözcükleri ve Kürtçede "Kızıl" anlamında Sor sözcüğü vardır.

PARHAR. Parkhar Dağı adının bir diğer yazılış biçimi (O. Turan, DATDT s. 42). Bkz. Paryadros.

PARİDON. Rodos Adası karşısında bir Karia kenti. Plinius'ta (V 104) anılıyor. Tam yeri saptanamamıştır. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Paris adının öz biçimi ile aynı kökenden gelmiş olabilir. Bkz. Paris.

PARİON. Troas ile Mysia'nın sınırı yöresinde, Marmara Denizi kıyısında bir ilkçağ kenti (Strabon, 13 I 14; Herodotos, V 117; Xenophon, Anabasis, 7 II 7). Çanakkale ili Biga ilçesi Balıklıçeşme bucağına bağlı Kemer Köyü'nün 1 km. kadar doğusunda, Kemer Kalesi denen yerde önemlice kalıntıları vardır (Umar, Troas, s. 35-36, 61). Eski Hellen'ler, kendi ağızlarına uydurarak Parion biçiminde söyledikleri bu adın, Troia'lı Prens Paris'in adıyla bir bağlantısı bulunduğunu sezdiklerinden, ama ne tür bir bağlantı bulunduğunu bilemediklerinden, yine bir ozan uydurmacasına sarılmışlardı; sözde Paris bir zamanlar bu kentte yaşamış imiş, o yüzden kentin adı "Paris'in Yeri" demeye geliyormuş (E. Wüst, RE Paris maddesi, s. 1486). Adın öz biçimi belki Parina yâni Par(a)-ina, Para'sal, Para Ülkesi idi; nitekim yakın yörede bir Barenos kentçiği vardı (bkz. Barenos). Baris diye de anılan bu kent, ağzında bulunduğu ırmağın (daha ünlü adı: Granikos; şimdi, Kocabaş Çayı, Biga Çayı) Barenos diye de tanınması dolayısiyle (Ramsay, s. 176-177 No. 24, s. 227 No. 17, s. 499) bu adı taşıyordu. Dikkate değer ki Parion kenti de, Kemer Köyünde Marmara'ya akan bir derenin ağzının doğu yanıbaşındadır.

Para sözcüğünün anlamı için bkz. Paris.

Paris. Çocukluk ve gençlik yıllarını İda Dağında çobanlık ederek geçiren, oradaki ünlü güzellik yarışmasının yargıcısı Troia'lı Prens, Hellen'lerce bu ad ile ya da Alexandros diye anılıyor: örneğin, İliada III 15-75'de Alexandros, III 380'de Paris. Paris adının bir biçimi de Paridos'tur. Bu ad, Hellen dilinde anlamı olmayan bir Par(a?) kök sözcüğüne, Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından is/idos eklenmekle oluşturulmuştur. Anımsatalım ki eski Hellen dilinde "Atalara ilişkin, ata ocağı" (buradan: Vatan) anlamındaki sözcük, Patris ya da Patridos idi (çağdaş Rumcada, Patrida).

Paris'in adının bir biçiminin de Paridos olduğunu göz önünde tutunca, hemen akla gelen düşünce, bu adın aslının, "İda'nın Çobanı" anlamına gelen bir Para-İdas sözcüğü olduğu ve bunun Hellen ağzında Paridos, Paris edildiğidir. Adın başındaki Par(a?) bölümünün gerçekten de "Çoban" anlamına geldiğini savunmanın, şimdi belirteceğim, birtakım dayanakları da vardır.

İlkçağ Hellen'leri, kendi dillerinde anlam taşımayan bu Paris/Paridos adının anlamı konusunda çeşitli varsayımlar öne sürerken, özellikle, onun "Çoban" demeye gelmesini en güçlü olasılık saymışlardı; bu varsayım, Paris'in, destanda anlatılan kimliğinden destek alıyordu (İda Dağında çobanlık etmiş). Ben, buna ek olarak bazı filolojik dayanaklara da işaret edeceğim:

Hind-Avrupa dillerinin birçoğunda, "Çoban"ı anlatan sözcük, şimdi incelediğimiz

Par(a?)'ya hiç de uzak düşmeyen bir sözcüktür. Örneğin, Sanskrit dilinde Gopa, "Sığırtmaç"tır ki, sığır çobanını anlatan bu sözcük, "sığır" anlamındaki Go ile, ona eklenen Pa'dan türetilmiştir. Eski Hellen dilinde poimaino "otlatmak", Poimen "Çoban" idi. İtalyancada pascolare otlatmak, pascolo otlak, Pastore "otlatıcı" yâni "çoban"dır. Aynı sözcükler Fransızcada paître, pâturage, Pasteur biçiminde görülür.

Buna karşılık, Hitit dilinde wesiia (=otlatmak) fiilinden, Türkçedeki -ci takısının işlevini gören -tara takısı ile, otlatıcı yâni "Çoban" anlamına gelen Westara adı türetilmiştir. Almancada da, "otlatmak", weiden'dır. Görülüyor ki "otlatmak" anlamına gelen sözcükte Hitit dilinde wes ögesi, Almancada wei ögesi varken, yukarıda saydığımız diğer Hind-Avrupa dillerinde bu öge pas, pa, po biçimlerindedir. Oysa biliyoruz ki Luwi dili, Hitit dilinin w sesinin yeğlediği birçok sözcükte p'yi yeğlemekte idi. Örneğin "Su" anlamındaki sözcük Hitit dilinde watar, Almancada Wasser, İngilizcede water iken, birçok Hind-Avrupa dilinde w yerine b/p sesinin yer aldığı bir sözcüktü ve Luwi dilinde Aba/Apa/Pa idi (bkz. yukarıda Aba). Bütün bunlara bakarak, Luwi dilinde "otlatıcı, çoban" anlamında Pa'lı bir sözcüğün bulunduğunu, baskın olasılık sayabiliriz. Luwi dilinde fiil olarak bir para sözcüğünün bulunduğunu ve "avlanmak" anlamına geldiğini (Laroche, Dictionnaire, s. 77) biliyor isek de bunun şimdi incelediğimiz adla bir bağlantısı olmasa gerek. Paris'in avla herhangi bir ilgisini hiçbir bilgi kaynağında görmüyoruz.

Brandenstein (RE c. VII A 2'nin Ekler Bölümünde "Troia, Sprachschichten" maddesi, s. 2505) Paris adının, güney Thrak'ları dilinde "Oğul" anlamına geldiğini söylüyor ve Hellen dilindeki Poris (=Tosun), Dysparis (=zarar verici, sakar genç) sözcüklerini anımsatıyor. Ancak, kendisinin Taba'yı "Kaya", Pega'yı "Ak" anlamında saymak gibi dayanaksız uydurmaları çok olduğundan ve üstelik Paris'in güney Thrak'ları dilinde "Oğul" anlamına gelen bir sözcük olarak varlığının hiçbir dayanağını belirtmediğinden, onun bu açıklamasını pek kuşkuyla karşılıyorum.

PARKALLA. Luwi dilinde Parka-la, Tepe-cik, ya da, Kule-cik. Bkz. Parga, -la; karş. Bergele.

1. Hitit belgelerinde anılan kent ya da yöre adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 108). Lokalizasyonu yapılamamıştır.

2. Aydın yakınlarında bulunan Hellen dilindeki yazıtlarda adı tıpatıp Parkalla diye aktarılan bir yer ya da köy, kasaba (Zgusta, s. 470). Nerede olduğu bilinmiyor. Bergele Köyü Aydın'dan çok uzakta olduğu için Bergele'ye eşitlenemez.

PARKHAL/PARKHAR. Bkz. Paryadros.

PARKHU. Hellen/Rum yazımında Parkhou. Muş'un 30-35 km. batısında, Murat Suyu'nun kuzey kıyısında bir tarihsel kasaba. Bizans çağında Keltzene iline bağlı bir Piskoposluk merkezi olduğunu biliyoruz (Honigmann, s. 199 sütun 3 ve s. 203 sonu-204 başı). Bu yöre, 2389 m.'ye ulaşan Düz Tepe'nin (TA c. 7'de Bitlis haritasına bkz.) güney yamacındadır. Parkhu adının Hitit dilinde "yükselti" (dağ, kule vb.) anlamına gelen Parkhu ve Luwi dilinde aynı anlama gelen Parka/Parga (bkz. yukarıda Parga) ile bağlantılı olması gerekir.

PARLAİS. Bkz. Barla.

PARMASKHAPA. Hitit belgelerinde anılan akarsu adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 197). Adın sonunda, Luwi dilinin "Su" (buradan, keza, "akarsu") anlamında Apa/Pa sözcüğünü açıkça görüyoruz (bkz. Aba). Baştaki Parmaskha bölümünün anlamı neydi, bilmiyoruz. Aynı belgelerde bir Parmaskhapa kenti veya yöresi de anılmaktadır (H. Ertem,

CAD s. 108); keza kent ve yöre adları içinde Parmanna, Parminassa, Parminiias görülmektedir. Bütün bu adlarda Parma bölümü vardır. Meriggi (Glossar, s. 93) Parma sözcüğünün anlamını veremiyor.

Parna (sözcüğü). Hitit dilinde Parnan, "Ev, saray"; Parna, "Evler, saraylar" anlamında idi sanılıyor (Sturtevant, s. 139). Bunun (Parna'nın) Luwi dilinde çok değişik anlam taşıdığı ve Pa-(a)rna, "Su-kaynağı" demek olduğu kanısındayım. Bkz. Pa, Arna. Hitit, Luwi, eski İran (Avesta) dilleri arasında, Hind-Avrupa ailesinden olmanın getirdiği yakınlık, bu dillerde, aynı anlamı hep birbirine benzer sözcüklerin yüklendiği zannına yol açmamalıdır. Bu dillerin aynı anlamdaki sözcükleri, büyük çoğunluğuyla, birbirine hiç benzemez (örneğin, "uzun" anlamındaki sözcük, Hitit dilinde, dalugi, Luwi dilinde ara; "tanrı" anlamındaki sözcük, Hitit dilinde siuni, Luwi dilinde mas/massana; "güneş" anlamındaki sözcük, Hitit dilinde istanus, Luwi dilinde tiwat).

PARNASSOS. Kappadokia'da bir kentçiğin ve Yunanistanda bir dağın adı olarak karşımıza çıkan bu sözcük, Parna-(a)ssos ögelerinden türetilmiştir, "Su kaynağı-yerleşimi" (köyü, kasabası, kenti) anlamındadır. Bkz. Parna, Assa.

1. Kappadokia kentçiği Parnassos. Kayseri-Kırşehir yolunun batıya giden uzantısı üzerinde, Kızılırmak kıyısında ya da kıyının yakınında olduğu biliniyor. Richard P. Harper'a göre (Some inscriptions of Roman Cappadocia, VII. TTKong., c. I s. 161) yeri, Tuz Gölü ile Kızılırmak (şimdi, Hirfanlı Barajı) arasındaki tepelerde, ilçe merkezi Şereflikoçhisar'ın kuzeyindeki Parlasan Köyüdür. Bu köy günümüzde Değirmenyolu adını almıştır. Köydeki değirmen su değirmeni idiyse, Parnassos adının işaret ettiği pınar, belki bu değirmeni döndüren derenin çıktığı pınardır.

2. Yunanistanda, tapınak kentçiği Delphoi'nun kuzey yakınındaki dağın adı da Parnassos'tur (Odysseia, XIX 432). Çok ünlü Kastalia Pınarı'nın bu dağda bulunduğunu belirtmiştik.

Parnoi (Halkı). Bkz. Aparnoi.

PAROREİA. Ortadaki o, Hellen yazımında, omega ile. Phrygia'da, Holmoi/Çay dolaylarında, Sultan Dağları boyunca uzanan etek ovası (Strabon, 14 II 29). Adı Hellen dilindendir: "Dağ boyunca uzanan bölge" anlamındadır (para, oros ögelerinden).

PARPARA. Hitit belgelerinde anılan bir kent. H. Ertem bunu Kastamonu yakınlarına lokalize etmektedir (Pala-Tummana, s. 40-41 ve kitabın sonuna ekli harita). Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Parparon.

PARPARON. Biri Karia'da, İonia sınırında, bugünkü Bafa Gölü dolaylarında, diğeri Aiolis bölgesinin Mysia sınırında iki arazinin adı; daha doğrusu, adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi. Her ikisinin lokalizasyonu güvenle yapılamamaktadır (Zgusta, s. 471). Parparon adındaki o, Hellen yazımında omega ile verilmektedir; buna göre ad, Hellen dilinde "Parpara'lıların"(arazisi) demektir. Ancak, Parpara kök bölümünün Hellen dilinde hiçbir anlamı yoktur. Perperene kentçiği (bkz. Perperene) keza Aiolis bölgesinin Mysia sınırında bulunduğu için, Parpara'lılar arazisi, Perperene kentinin yöresi olmalıdır. "Parpara'lılar" hem Mysia'da hem de Karia'da bulunduğuna göre, Parpara adı ne yalnız Karia diline, ne de yalnız Mysia veya Lydia diline özgüdür; bunların ortak atası Luwi dilinden gelmektedir; görünüşe bakılırsa Pa-(a)rpa-(u)ra, "Ulu Su Pınarı" ögelerinden türetilmiştir. Karş. Barba, Barbalissos, Barbana, Barbanissa, Barbara, Barbaron, Barbyses.

Parsa (sözcüğü). Her ne kadar Pers halkının kendi öz dilindeki adı Parsa idiyse de (Bartholomae, s. 890), Anadolulu adlarda karşılaştığımız Parsa sözcüğünün bununla ilgisi bulunmadığı ve başka anlamda olduğu kanısındayım. O başka anlam, ya Pa-(a)rsa, Su-

akıntısı, Su-Pınarı anlamıdır (bkz. Pa, Arsa), ya da "Pars" anlamıdır. İkinci olasılıkta, Parsa adı, Ana Tanrıçaya işaret ediyor da olabilir. Çünkü Ana Tanrıça'yı simgeleyen hayvanlardan biri aslan, diğeri de onun yakın hısımı olan pars idi. Her ikisi ilkçağda Anadoluda ve hatta Yunanistanda hâlâ bulunmaktaydı. Pars'ın eski Hellen dilindeki adı, Pardos/Pardalis'tir. Sözcüğün "bir doğu dilinden" alınma olduğuna A. Bailly (Pardalis maddesinde) işaret eder. Gerçekten, Hitit dilinde aynı anlamdaki sözcük Parsanas'tır (Sturtevant, s. 140). Ancak, Hellen'ler Hitit kültüründen değil Luwi kültüründen etkilendiklerine göre sözcüğü Luwi'lerden alınış bulunmaları yâni Luwi'lerde de benzer bir sözcük bulunması beklenir.

PARSA. Adın anlamı yukarıda incelendi.

1. Parsa. Hitit belgelerinde anılan kent ya da yöre adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 109). Bu Parsa'nın nerede olduğunu saptayamıyoruz.

2. Parsa. İzmir iline bağlı ilçe merkezi Kemalpaşa kasabasının doğu yanında, Nif Dağı eteğinde bir köy. Bkz. Parsada.

3. Barsama. Bkz. yukarıda Barsama.

4. Parsananhilta,

5. Parsukhalda,

6. Parsukhanda (=Puruskhanda),

7. Parsukhunta, Hitit belgelerinde anılan yöre ya da kent adları (H. Ertem, CAD s. 109). Hiçbirinin kesin güvenle lokalizasyonu yapılamıyor.

8. Parthenos. Eski Hellen dilinde bâkire tanrıça Athena'nın sanlarından biri olan ve o nedenle "Bâkire" anlamında kullanılan bu sözcüğün kökeninin belirsiz olduğuna, A. Bailly, "sans étymologie" notuyla işaret etmiştir. Athana/Athena, aslında Ana Tanrıça'nın Yunanistanda daha Pelasgos'lar zamanında yurt edinmiş çeşitlemelerinden biri olduğu için, bu Parthenos sözcüğü, Pars'sal, Pars'lı anlamında Luwi dilinin Parsa-wana deyişinden bozmadır. Nitekim eski Hellen'lerde Parthenos yerine Parsenos yazıldığının da görüldüğü, Bailly'de belirtilmiştir.

9. Parthenios. Bartın Çayı'nın eski adının Hellen ağzında büründüğü biçim (İliada, II 854; Herodotos, II 104; Xenophon, Anabasis, 5 VI 9). Bkz. Bartın.

10. Parthenia. Samos/Sisam Adasının eski adı imiş (Strabon, 14 I 15). Görünüşte Hellen dilinden, Parthenos Ülkesi anlamındadır. Oysa bu ada Athena tapkısının değil, bir diğer Ana Tanrıça çeşitlemesi olan Hera'nın tapkı merkeziydi. Kendi adı da gösterir ki (öz biçiminde Sama yâni Swa-Ama/Ma, Kutsal Ana) bu ada en eski dönemlerde Ana Tanrıça tapkısı yurdu idi. Dolayısiyle, burada Parthenia'nın aslının yine (No. 8'deki gibi) Parsawana olması gerekir.

11. Parsa Dağı. Araplarca, ortaçağdan beri, Cebel Barsaya diye bilinir (Honigmann, s. 93 sonu-94 başı). 970 yılında Arap-Bizans sınırında bulunuyordu (Honigmann, s. 110 dn. 5). Kilis'in batı-güneybatı yanında, Kilis ile Afrin Suyu arasındadır.

12. Parthenios. Nakoleia/Seyit Gazi yakınındaki, şimdi Seyit Suyu denen derenin Hellenleşme çağındaki adı. Nakoleia paralarının üzerindeki yazı ve kabartmalardan biliniyor. Bunun kökeni ve anlamı, No. 9'daki Parthenios'un aynı olmalı.

13. Parsa (Savcılı Parsa). Kırşehir ili Kaman ilçesi Savcılı Büyükoba bucağına bağlı köy. Kaman yöresinin de Ana Tanrıça tapkısı merkezi olduğu, Kaman adında kanıt bulmaktadır. Bkz. Kaman.

14. Parsa. Salihli kuzeydoğusunda, Adala yöresinde, şimdi var olmayan bir Parsa köyünü T. Ergül (BKÖT, s. 102) anıyor. Burada çeltik ekiliyor imiş; aynı yörede Parsak ve Parsavi köyleri de varmış.

PARSANANHİLTA. Bkz. Parsa, No. 4.

PARSUKHALDA. Bkz. Parsa, No. 5.

PARSUKHANDA. Bkz. Parsa, No. 6.

PARSUKHUNTA. Bkz. Parsa, No. 7.

PARSADA. Yukarıda Parsa, No. 2'de sözünü ettiğimiz Parsa Köyünün ilkçağdaki adının Parsada olduğu, orada bulunan bir yazıtla kanıtlanmıştır (Zgusta, s. 472). Parsada adı, Parsanda'nın aynıdır (karş. Milawanda yerine Milawada/Milada, Adanda yerine Adada, Amanda yerine Amada, Munda yerine Muda vb.); dolayısiyle Parsawanda/Parsanda/Parsada, Pars'lı demektir ve kuşkusuz Ana Tanrıça'yı kasdeder (bkz. Parsa Sözcüğü, Parsa No. 8; ayrıca, wanda). Parsa Köyünün bulunduğu Batı Lydia, Manisa Dağındaki Ana Tanrıça kabartmasının, Magnesia adının ve Amanara/Yamanlar Dağı adının kanıtladığı üzere, Ana Tanrıça tapkısının en güçlü olduğu bir yöre idi.

PARTHENİOS. Bkz. Parsa, No. 9, 12.

PARTİ/PARTİN. Bkz. Yağlı Dere.

PARYADRES (Dağı). Strabon'da (12 III 18) Paryadros. Diğer kaynaklarda, özellikle Bizans çağı kaynaklarında rastlanan Paryadres biçimindeki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile yazılır. Şimdi Parkhal/Parkhar Dağı (Honigmann, s. 179 dn. 3 ve s. 252). Doğu Karadeniz bölgemizde. Doruğu, Rize doğu ilerisindeki, 3937 m. yüksekliğe ulaşan Kaçkar Dağı'dır; dolayısiyle, Parkhal/Parkhar Dağı, Rize Dağları'nın doğu bölümüdür. Orada güneydoğu yandaki Yusufeli ilçesinde, Hevek deresi kuzey kıyısındaki bir köyün adı Barhal'dır (bkz. TA c. 15'de Erzincan vs. haritası). Herzfeld'e göre (s. 316-317), Paryadres/Paryadros adı, eski İran dilinde Poruhvathra (Poru-hva-athra, çok-iyi-soluk; "iyi soluk alınan, cennet gibi yerleri çok olan") adı ile ve bundan Ermeni ağzına uydurma ürünü olan, Ermenicede özellikle "otlak, yaylâk" anlamına gelen Parkhar sözcüğüyle bağlantılıdır.

PARZAMAN/PARZMAN. Bkz. Cingife.

PASA. Bu sözcüğün kökenini, anlamını güvenle saptayamıyoruz; belki aslı Luwi dilinde Pa-(a)ssa, "Su (buradan, keza: akarsu, dere, ırmak, göl, deniz; bkz. Pa) Yerleşimi (köyü, kasabası, kenti; bkz. Assa)" idi.

1. Pasa. Hitit belgelerinde anılan yöre ya da kent adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 109). Lokalizasyonu yapılamamıştır. Belki aşağıda No. 2'de sözünü ettiğimizdir.

2. Pasa. Tyana/Kemerhisar'dan 12 mil uzaklıktaki bir köy ya da kasaba; buradaki bir manastır dolayısiyle kilise belgelerinde adı geçiyor ve aynı yer, başka kilise belgelerinde, örneğin Nadiandos'lu Gregorios'un bir mektubunda, Paspasa diye anılıyor (Ramsay, s. 384 No. 32). Bu Pasa, Kemerhisar kuzey yakınında Bor dolaylarında, şimdi üzerinde Akkaya Barajı'nın bulunduğu çayın kıyısında olabilir.

PASADA/PASANDA/PASSANDA. Luwi dilinde Pas(s)a-wanda, Pasa/Passa'lı. Bkz. Pasa, wanda, -ada.

1. Byzantion'lu Stephanos'un Pasanda adıyla andığı, Edremit Körfezi kıyısında, Kisthene/Ayvalık yakınında bir arazi. Dolayısiyle, Gömeç/Armutova yöresi. Adı, ortaçağda Rum ağzının genel eğilimi gereğince nd'den sonra bir r araya sokuşturularak Passandra biçiminde de kullanılmıştır.

2. Pasada/Passanda. Kaunos yakınlarında bir arazi (Zgusta, s. 473).

PASARNA/PASARNE. Ptolemaios'da (5 VI 24) anılan, Doğu Kappadokia'da, Fırat batı kıyısı dolaylarında, Laviansene bölgesinde bir kent. Adı ya Luwi dilinden, ya da onun ardıllarından biri olan Kappadokia dilindendir, Pasa-(a)rna, "Su Kentinin Pınarı" demektir. Bkz. Pasa, Arna. Kentin tam yeri bilinmiyor. Adının başındaki "Pasa/Su kenti" bölümü belki onun Fırat Irmağı kıyısında olduğunu anlatıyordu.

PASGOUSA (Gölü). Beyşehir Gölünün 12. yüzyılda kullanılan adı (Ramsay, s. 398 No. 6, s. 424 No. 63, s. 434 No. 3). Bir çeşitlemesi de Poungousa idi. Her iki biçimin Hellen dilinde anlamı yoktur; kökenini ve anlamını saptayamadım. Aslı belki Paskuwa idi: Pa-Sk(a)-uwa, Göl-ada-lığı (bkz. Pa, Ska, uwa).Böyle idiyse ad, Beyşehir gölündeki ada çokluğuna işaret ediyordu. Karş. Arzawa, Assuwa.

PASİNLER. Erzurum iline bağlı ilçe merkezi bir kasabanın ve oradan geçen çayın (Pasinler Çayı; Pasin Çayı da denir) adı. Keza, hatta aslında, oradaki ovanın adı. Kasabanın Türkler dönemindeki gerçek adı (ama Türk kökenli olmayıp Türk ağzına uydurulmuş adı) Hasankale'dir. Ova, Aşağı Pasin ve Yukarı Pasin diye iki bölümlü olduğu için, ovanın tümüne birden, Pasinler Ovası deniyor. Pasin ve Hasankale adlarının kökeni konusunda bkz. Basean; ayrıca karş. Phasis, Phasianos.

PASPASA. Bkz. Pasa, No. 2.

PASSALA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı, Karia'da, Milâs batı ilerisinde, İasos güneyinde bir koy'un adı. Tam yeri bilinmiyor. Adını kolayca analiz edebiliyoruz: Pa-(a)ssa-la, "Su (burada: deniz, ya da, Sarıçay)-yerleşimi-cik". Bkz. Pasa, -la. Demek bu koy kıyısında Passala adlı bir köy varmış. Nitekim T. Yücel (TA Milâs maddesi) orada, Milâs'ın iskelesi durumunda bir Passala kentçiğinin varlığını belirtiyor.

PASSANDA. Bkz. Pasanda.

PASSANDRA. Bkz. Pasanda.

PAŞAVENİK. Brz. Zeranik.

PATAKTİBEAİ. Kırkağaç güneydoğu ilerisinde, ilkçağ Nakrasa kenti dolaylarında bir arazinin adı (Zgusta, s. 474). Tam yeri bilinmiyor. Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

PATARA. Bkz. Pada, No. 1.

Pataros. Byzantion'lu Stephanos'a göre, Teion/Filyos (şimdi, Hisarönü) kentinin kurucusu olan destan yiğidi (yapıtında, Tios maddesinde anıyor). Bu kent, Filyos Irmağı ağzının batı yakınındadır ve böylece konumu, Lykia'daki Patara kentinin konumuna pek benzemektedir. Buna bakarak, Teion yöresinin eski adının da Padara/Patara olduğu sonucuna varıyorum. Adın anlamı konusunda bkz. Pada, No. 1.

Patavissa. Peutinger Tablosunda böyle; diğer bazı kaynaklarda Potaissa. Romanya'da şimdiki Turda kasabasının yerindeki ilkçağ kentçiği. O çağda Aranyos, şimdi Arieş denen ırmağın sol kıyısında; yanıbaşında da Sind ve Parde çayları akmaktadır (C. Daicoviciu, RE Potaissa maddesi, s. 1014 satır 45-54).

Tomaschek bu adın Thrak dilinden geldiğini, Po-Tavissa parçalarından türetildiğini savunmuş ise de, bir yanda Patara, Padus, Paduwanda/Podandos, Patavium adları bize buradaki Patav(a) ögesinin aslında Pada-(u)wa, Irmak-lık anlamında bulunduğunu anlatıyor (bkz. Pada, Panda, uwa), bir yandan da adın ikinci bölümü olarak Anadolulu issa (=kent; bkz. assa) sözcüğü apaçık görülüyor. Üstüne üstlük, bu kentçiğin yanından geçen iki çayın adı da son derece Anadolulu görünüştedir. Sind'i İndos (şimdi, Dalaman Çayı) adı ile

karşılaştırınız; Parde adının aslı da Pa-(a)rda, Su-akıntısı olmalıdır (bkz. Pa, arda).

PATNOS. Ağrı iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının aslı Ermenice Paydnos, "Ağacı bol, odunu bol".

PAUNALLA. Antalya kuzeyinde, Dağ kasabası yakınındaki Ariassos kenti dolaylarında bulunmuş yazıtlarda anılan bir köy ya da arazinin adı (Zgusta, s. 477). Hellen dilinde anlamı yoktur. Öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Pawanala? Bkz. Pa, wana, -la.

PAURA. Anadolunun en büyük ırmaklarından Kızılırmağın ağzında tarihsel kent (Anna Komnena, 11 VIII 4); şimdi, Samsun iline bağlı ilçe merkezi Bafra. Paura adı, Luwi dilinde Pa-ura, "Koca Su" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Pa, ura.

PAVLİ. Bu adın, Hellen dilinde "bitme, sona erme, dinlenme, huzur" anlamlarındaki Paula/Paule'nin (pauo fiilinden) Rum ağzındaki biçimi olduğunu sanıyorum. Herhalde, "Pavli'nin Saint Paul adının bozulmuş biçimi olduğu kabul edilmektedir" iddiası (Arıkan, s. 39), kabul edilecek iddia değildir.

1. Pavli Köy. Kırklareli iline bağlı, şimdiki ilçe merkezi Pehlivanköy'ün eski adı.

2. Pavli Adası. Pendik ile Tuzla Koyu arasında karaya çok yakın bir adacık. Günümüzde, denizin doldurulmasıyla anakaraya eklenmiş durumdadır.

3. Pavli. Bolu'nun 15 km. güneydoğusunda, çay kıyısındaki, daha önce nâhiye merkezi durumunda bulunmuş büyük bir köyü Ş. Sami (c. II s. 1485) bu adla tanıyor. Kasdedilen, şimdiki ilçe merkezi Seben'dir.

PAYAS. Bkz. Baiai.

PAZOU KOME/PAZOS. Phrygia'da, Sakarya'nın kaynakları yöresinde bir köy (Zgusta, s. 464). Tam yeri bilinmiyor. Pazou Kome, Hellen dilinde, Pazos Köyü demektir. Pazos sözcüğünün Hellen dilinde anlamı yoktur; kökenini ve anlamını bilmiyoruz. Belki aslı Pada yâni "Suyu bol" idi; bkz. Pada, Panda.

PEÇİN. Bkz. Beçin.

PEDAİON. Bkz. Pada, No. 5.

PEDAKHTON. Pontos Kappadokia'sı bölgesinde bir kentçik. Piskoposu Athenogenes, Diocletianus döneminde hristiyanlar kovuşturulurken öldürülmüştü. Yerinde şimdi (Sivas'ın 45 km. kuzeybatısındaki) Bedokton Köyü vardır (W. Ruge, RE Pedachtoë maddesi). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; kökenini ve anlamını bilmiyoruz.

PEDALİE. Kilikia kenti. Plinius (V 92) anmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; kökenini ve anlamını bilmiyoruz.

PEDALİON. Lâtin yazımındaki e, Hellen yazımında, eta (H) ile. Sözcük, Hellen dilinde, "Yassı nesne" demektir, özellikle kayığın ya da geminin arkasındaki yassı dümen tahtasını yahut küreğin yassı ucunu anlatır.

1. Pedalion. Karia kıyısında bir burun; Lykia'ya çok yakın imiş. Plinius (V 103) anmıştır. Üzerinde ilkçağ Lidai kentçiğinin bulunduğu (Fethiye Körfezi batı yanındaki) Kurdoğlu Burnu olduğu sanılıyor.

2. Pedalion, Kıbrıs'ın güneydoğu köşesinde burun; Ptolemaios'ta ve Strabon'da anılmıştır.

PEDANASSOS. İonia'da, Didyma ile Akbük Koyu arasındaki yörede bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı öğrenilen ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyü ya da kasabası (W. Ruge, RE Pedanassos maddesi). Adının aslı Padanassa olsa gerek: Pada-(wa)na-(a)ssa, "Suyu bol-yöre-yerleşimi". Bkz.Pada, wana, assa.

PEDASA. E'si Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Aslı

Pada-(a)ssa, "Suyu bol-yerleşim". Bkz.yukarıda Pada ve özellikle orada No. 2. Brandestein'ın bu gibi adlardaki Peda'yı "kara"(siyah) anlamında yorumlamasına (RE Suppl. VI, Karische Sprache maddesi s. 142 satır 59) katılmıyorum.

1. Pedasa. Bkz. Pada, No. 2.

2. Pedasa. Halikarnassos/Bodrum kentine bağımlı arazinin denize uzak iç bölümünde, sanıldığına göre Yatağan yakınlarında, bir kentçik (Strabon, 13 I 59).

3. Pedasa. Miletos yakınlarında, İÖ 494'den yâni İonia ayaklanmasının İranlılarca bastırılmasından az sonra kurulan bir kentçik (Herodotos, VI 20).

4. Pedasos. Bkz. Pedasos No. 1, 2, 3.

PEDASOS. E'si Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Pedasa adının Hellen ağzına daha da çok uydurulmuş biçimi; yalnız No. 3'deki at adında asos bölümü, Luwi dilinin "at" anlamındaki sözcüğü Asu/Asuwa'dan gelir.

1. Pedasos. Troia yakınlarındaki. Bkz. Pada, No. 3.

2. Pedasos. Yunanistanın Messenia bölgesindeki. Bkz. Pada, No. 4.

3. Pedasos. Akhilleus'un atının adı. Bkz. Pada, No. 5. Gerek bu at adında, gerekse uçan at Pegasos'un adında Hellen ağzında asos bölümü konusunda bkz. aşağıda Pegasos.

PEDNELİSSOS. Pisidia kenti. Hangi ilkçağ yazarlarında anıldığını Özsait (Pisidya/2 s. 112) listelemiştir. Kentin lokalizasyonu konusunda çeşitli görüşler savunulmaktadır. Özsait (Pisidya/2, s. 50) Selge'nin 19 km. batısına, Perge'nin 29 km. kuzey-kuzeydoğusuna, Kozan'ın 2 km. kadar kuzeydoğusuna düşen kalıntılar alanına lokalize edilmesini en uygun sayıyor.

Pednelissos adının Luwi dilinden ya da onun İÖ 1. binyıldaki ardılı Pisidia dilinden geldiği kesindir. Aslı belki Pa-(u)dna-l(a)-issa, Su-ülkesi-cik-kenti idi. Bkz. Pa, udna, -la, assa.

PEGAİ. Bkz. Biga.

PEGASA. Torbalı yakınlarında bir göl. Plinius'ta (V 115) anılmıştır. Adının, gerçekte, uçan at Pegasos ile hiçbir ilgisi yoktur (J. Keil, RE Pegaseischer Sumpf maddesi, s. 55 satır 64-65). Pegasos Gölü diye de anılıyordu. Şimdi orada bulunan Sağlık Köyü, eskiden, 20. yüzyıl başında bile, bu hayli büyük ve pek sığ gölün kıyısındaydı. İlkçağda oralarda (göl ile uçan at Pegasos arasında bir bağlantı bulunduğu sanıldığından) uçan at Pegasos'un bir kutsal alanı vardı. Göl ile bataklık arası nitelikteki bu geniş su birikintisinde üreyen sivrisinekler çevreye ölüm saçtığı için, göle, Osmanlı zamanında, Cellât Gölü denirdi. Cumhuriyet döneminde göl kurutuldu; gölün yanıbaşındaki Cellât Köyünün adı da Sağlık Köyü'ne çevrildi. Pegasa/Pegasos adının kökeni için bkz. Pegasos.

PEGASOS. Adın anlamını, iki Pegasos bakımından ayrı ayrı açıklayacağız.

1. Pegasos. Torbalı yakınlarında göl; bkz. Pegasa. Pegasa/Pegasos adının Lâtin harfleriyle yazımındaki e'nin, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılandığını da göz önünde tutarak, bu adın aslının Paka-(a)ssa, "Su yeri-yerleşimi" olduğunu anlayabiliyoruz; bkz. Paga, Assa. Bu, belli ki, aslında, göl kıyısındaki ilkçağ köyünün adı idi.

2. Pegasos, uçan at. Hellen'ler bunun adının anlamını bilmiyorlardı ve baştaki Peg-bölümünü (kökenini Luwi dilinin Pa-ka, Su-yeri deyişinde aradığımız), Hellen dilinin Pege (=Pınar) sözcüğü ile (bkz. Paga) bağlantılandırmağa çabalıyorlardı. Hesiodos'a göre (Theogonia, dize 270) bu at, Okeanos'un, yâni bütün dünyayı çevreleyen büyük bir ırmak diye

bilinen denizin pınarlarında doğduğu için bu adı almış (Erhat/Eyuboğlu çevirisinde ise, "Deniz kıyısında doğduğu için" deniyor ve bu yüzden, atın adı ile doğum yeri arasındaki bağlantı anlaşılamıyor). Ne var ki, Hesiodos, atın adındaki Peg- bölümüne bu uydurmaca ile açıklama getirirken, sondaki asos için uydurmacaya eklenti yapmayı unutmuş. Oysa, Hellen dilinde, Pege'den türetilmiş Pegasos diye bir sözcük, bir sıfat vb. yoktur. Buna karşılık, işte burası çok önemli, Luwi dilinde Asu/Asuwa, "At" demektir (Meriggi, Glossar, s. 39). Bir diğer at adında daha bu Asu bölümünün Hellen ağzında asos biçiminde çarpıtıldığını görmüştük (Akhilleus'un atı Pedasos'un adında). Pedasos, Anadolulu bir attır; Akhilleus onu, Troas bölgesinde kral Eetion'un Thebe kentini yağmalarken (demek ki Thebe Ovası/Edremit Ovası dolaylarından) ele geçirmiş (İliada, XVI 152-153). Pedasos adının aslı belki "Ayağı çabuk at" gibi bir anlamda idi (bkz. Pada, No. 6). Pegasos adı başındaki Peg- bölümünün öz biçimi nasıldı, anlamı neydi, güvenle saptayamadım. Brandenstein'in Pega'yı "Ak" diye yorumlamasına katılmıyorum. Bkz. Pege.

Pege (sözcüğü). Hellen dilinde, fışkırmadan çıkıp havuz oluşturan kaynak (Krene; karş. Arna) kavramına karşılık, fışkırarak çıkan kaynağa verilen ad. Lâtin yazımındaki e'ler, Hellen yazımında, epsilon (E) değil, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile gösterilir. Bunun anlattığı üzere, sözcüğün daha doğru biçimi Paga idi, zaten Dor boyu bunu düpedüz Paga diye yazıyordu. Kökeninin belirsiz olduğunu, A. Bailly, "étymologie obscure" notuyla anlatmaktadır. Brandenstein (RE Suppl. VI, Karische Sprache maddesi, s. 142 satır 61-63) Pegasos gibi adlardaki Pega'yı Karia dilinde "ak" anlamında yorumluyor. Bunun doğru olmadığı kanısındayım. Ak ve kara, coğrafya adları türetilmesinde en çok kullanılan sözcüklerdendir (özellikle kent, köy, dere, ırmak adlarında). Oysa Pega sözcüğüyle Karia'da bir tek kez olsun karşılaşmıyoruz.

PEGELLA. Lykaonia bölgesinde bir ilkçağ köyü ya da kasabası. Yalnız Peutinger Tablosunda anılmıştır. Ramsay (s. 382) Tabloda Psebila kenti adının yanlışlıkla Pegella biçiminde yazılmış olabileceğini söylüyor. Eğer bir yanlışlık yok idiyse, Pegella adının öz biçimi ve anlamı konusunda çeşitli olasılıklar vardır: Paka-la, Pınar-cık? Paka-ela, Pınar-boğazı? Bkz. Paga, -la, ela.

PEİDRA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yanında, Kumdanlı dolaylarında bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı öğrenilen ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyü ya da kasabası (W. Ruge, RE Peidra maddesi). Adının öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz; bu öz biçim (İdrias, İdrija adları gibi) Ana Tanrıçanın erkeği Adra'nın adıyla bağlantılı olabilir. Bkz. İdrias.

PEİGELASOS. Yalnız Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karia kenti. Tam yeri bilinmiyor. Kasdedilen belki, Karia'ya yakın yerde bulunan İonia kıyı kenti Pygela idi: Pygel(a)-assos? Bkz. Pygela, assa.

PEİON/PİON. O'lar, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile. Aslı güçlü olasılıkla Pawana yâni Pa-wana, Su-ülkesi'dir; bkz. Pa, wana. No. 1'deki örnek bakımından, şimdi Meryem Ana Evi denen evin hemen altındaki gür pınarlar, o örnekte adın nedeni olmalıdır.

1. Peion/Pion. Ephesos'u çevreleyen dağlardan birinin adı (Plinius, V 115). Şimdi, üzerinde Meryem Ana (Rumca Panagia, Tüm-kutsal) evinin bulunduğu Panayır Dağı. Panayır adı, besbelli ki, Panagia'dan bozmadır (bkz. Panayır). Bu dağ ile, Hitit belgelerinde anılan, Apasa/Ephesos kenti yanıbaşındaki Arinnanda (Luwi dilinde: Pınarlı; bkz. Arna, wanda, Arinnanda) Dağının aynı dağ olduğu kanısındayım. Ayrıca bkz. Ortygia, Prion.

2. Peion. Kuzey Phrygia'da, Galat boylarından Tolistobog'ların bir hisarı (Strabon, 12 V 2).

Peirai. Yunanistanda Akhaia'da bir kent (Pausanias, 7 XVIII 1). Oradan geçen çay da, Peiros Çayı'dır. Peirai, Hellen diline göre çoğul edilmiş bir addır, Peira'lılar, Peira Halkı demektir. Peira'nın ve bunun akarsu adı (Hellen ağzına göre, eril ad) olabilmek için çarpıtılmış biçimi Peiros'un anlamı (Pa-ira, Luwi/Pelasgos dilinde: "Koca Su") konusunda bkz. aşağıda Peirene. Gerek bu adların, gerek Peiraieus gibi diğer Peira'lı adların "Su" kavramı ile bağlantısını Josef Krischan da (RE Peirethoi maddesi) görmüş, fakat Peira bölümünün "kaynak" gibi bir anlamda olabileceğini düşünmüş idi.

Peiraieus. Atina güneyinde ilkçağ liman kentçiği ve Atina'nın iskelesi; Türk ağzında, Pire. Sonundaki, tıpkı Atreus, Odysseus vb. adlardaki gibi Hellen ağzının eklemesi, Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından biri olan -eus bir yana bırakılınca yine yukarıda gördüğümüz Peirai adıyla karşılaşırız. Bkz. aşağıda Peirene.

Peirasia. Kuzey Thessalia'da ilkçağ kenti (Thoukydides, II 22). Apidanos ve Enipeus çaylarının birleşme yerinde (Rodos'lu Apollonios, I 35 vd.). Görünüşe bakılırsa adın daha doğru biçimi Peira-(a)ssa, Peira Kenti idi; bkz. Peirene.

Peirene. Kullanılış örneklerini aşağıda göreceğimiz bu adın sonunda, Lâtin yazımına -ene olarak aktarılan bölümün e'leri, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değeri olan eta, H ile verilir ve Hellen dilinde hiçbir anlamı olmayan, Hellen'ler öncesi Luwi/Pelasgos kültürü döneminden kalma adın o bölümünün, gerçekte, Luwi dilinin "-sal" (buradan, keza, "-ülkesi") anlamında wana takısı olduğu böylece anlaşılır (bkz. wana).

Peir(a) bölümünün e'si ise, Hellen yazımında dahi, e'dir (epsilon). Bu Peira sözcüğünü, Yunanistanda, Peirai, Peiros, Peirasia, Peiraieus gibi, hiçbirinin Hellen dilinde anlamı olmayan birçok tarihsel ad içinde görmekteyiz. O sözcüğün ira bölümünü kolayca tanıyoruz; bu, Luwi dilinde "büyük" anlamına gelen ura sözcüğünün bir çeşitlemesidir (bkz. ura, ira). Peira'lı adların hep akarsu veya deniz ile bağlantılı olduğuna bakarak, Peira biçiminin aslında Pa-ira, "Koca Su" ögelerinden türetilmiş bulunduğunu anlıyoruz.

Saptayabildiğim Peirene'ler şunlardır:

1. Korinthos kenti içinde iki tane ünlü su tesisinin adı (Herodotos, V 92; F. J. Waele, RE Peirene maddesi No. 2).

2. Akheloos Irmağını simgeleyen tanrının kızı, destan kişisi (Pausanias 2 II 3, XXIV 7). Besbelli ki bu adın içinde Peira, "Koca Su" bölümü, o ırmağı kasdediyor. Peirene yâni Paira-wana'yı, kadın adı olarak, Elene (Elana yâni Ela-wana, Boğaz-sal, "Boğazın Kadını") ile karşılaştırınız.

Peiroos. İliada'ya göre (II 844) Ainos/Enez'den Troia'lılara yardıma gelmiş bir Thrak savaşçısı. Geldiği kentin bir Koca Su, Meriç Irmağı ağzında olduğuna dikkat edelim. Peiroos adı besbelli ki Peira, "Koca Su" adından Hellen ağzına uydurulmuş ve sonu, erkek adı olabilmesi için -os edilmiştir. Karş. Peiros.

Peiros. Yine bir "Koca Su" adı; bkz. Peirai.

PEİROSSOS. Anadolunun Mysia bölgesinde, Zeleia kenti yakınlarında, Kyzikos'a bağlı arazide dağlık bir yöre (Strabon, 13 I 17; Türkçe çeviride dizgi yanlışı sonucu Pereios diye çıkmışsa da çeviri sonundaki adlar göstergesinde doğrusu yazılıdır). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı, oradaki bir köy ve dereler dolayısiyle, Peira-(a)ssa, "Koca Su - Yerleşimi" olınalıdır.Bkz. Peirene, assa.

PEİSA. İlkçağ Phrygia'sında, Akşehir'in 14 kın. güneydoğusundaki, geçen yüzyılda Bisa, Bise denen köyde (Konya ili Akşehir ilçesi Reis bucağına bağlı Üçhüyükler Köyü olmalıdır) bulunan bir yazıtta adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen ilkçağ kentçiği (W.

Ruge, RE Peisa maddesi). Peisa adının aslı belki Pa-İssa, "Su-Kenti" idi (bkz. Pa, Assa); buradaki Pa, bir olasılıkla, Sultan Dağlarından inen ve o yöreden geçen bir dereyi, başka bir olasılıkla da kuzey yakında bulunan Akşehir Gölünü kasdediyordu.

Peisaura. İtalyanın Adria denizi kıyısında, Rimini güneydoğu yakınında bir ilkçağ kenti (Ploutarkhos, Antonius'un Yaşamı, 60). Şimdi, Pesaro. Peisaura adının sonunda Luwi dilinin "büyük" anlamındaki ura sözcüğü açıkça görülüyor (bkz. ura). Peisa'nın anlamına da, yukarıda Peisa kentçiğinden söz ederken değindik. Demek, Peisaura adı "Büyük-Su kenti" anlamındadır. Kentin güneydoğu yanıbaşında bir çay, Adria Denizine dökülür.

PEİSDA. Pisidia-Phrygia sınır bölgesinde, Eğridir Gölü kuzey yakınlarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen bir ilkçağ köyü ya da kasabası (Zgusta, s. 479). Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

Pela/Pella (sözcüğü). Luwi/Pelasgos dilinde P(a)-Ela, "Su-Geçidi". Ya denizdeki bir boğaz'ı, boğaz benzeri uzunca bir koy'u, ya da dibinde bir akarsuyun aktığı doğal geçidi, özellikle bu tür vâdi geçitlerini kasdeder. Bkz. Pa, Ela. Karş. Pelagonia, Pelagos, Pelasgos'lar, Pelekanon, Peleus, Pelias, Peliganon, Pelinaios, Pelinnaion, Pelion, Pella, Pellana, Pellion, Peloponnesos, Pelops.

Pelagonia. Dibinde ırmak akan doğal boğaz durumundaki bir ovanın (bkz. aşağıda Pellion), Manastır/Bitola ile Prilep kentleri arasında kalan kuzey bölümünün ve onun yanıbaşındaki, Erigon Irmağı (Cerna Reka, Karasu) kıvrımı içinde kalan bölgenin ilkçağdaki ve ortaçağdaki adı. İznik Bizanslıları burada, 1259 yılında önemli bir savaşı kazanmışlardı.

Pelagonia adının Pelago bölümü, tıpkı Hellen diline Pelagos biçiminde ve "Deniz" anlamında geçmiş sözcük gibi, Luwi/Pelasgos dilinde Pelaka yâni Pa-ela-ka, "Su-geçidi-yeri" sözcüğünün Hellen ağzına uydurulmuşudur. Adın -onia bölümü ise, (Lukka-wana'dan Lykaonia, Khatti-wana'dan Kataonia, İa-wana'dan İaonia/İonia çıkması örneklerindeki gibi) Luwi kökenli sözcüğün öz biçimi sonunda yer alan wana takısının (-sal, -yurdu anlamlarında; bkz. wana) Hellen ağzında çarpıtılmışıdır. Şimdi incelediğimiz adın aslı ile, aşağıda göreceğimiz Pelekanon adının aslı tıpatıp aynıdır: Pelakana, "Su geçidi yerinin ülkesi". Bkz. Pa, ela, Pela, -ka, wana.

Kretschmer, Glotta dergisinde 1909'da çıkan bir yazısında, Pelagos'un, Pelagonia vb.'nin Hellenler öncesi kültürün dilinden geldiğini görüp belirtmekle birlikte, Pelagos'un asıl anlamını "Düzlük"; Pelagon'u da "Düzlükte oturan" diye yorumlamıştı; bu yoruma katılmıyorum ve Pela/Pella'nın Luwi dilinde Pa-ela ögelerinden türetilmiş, "Su geçidi" anlamında bir sözcük olduğunu, 12 adı inceleyerek, Tarih ve Toplum, Şubat 1990, No. 74, s. 24-30'daki yazımda, tümevarım yoluyla kanıtlamış bulunuyorum.

Pelagonia yöresindeki bir kent de Pelagonia adıyla anılıyordu (T. Livius, XXXI 28). Bu, Manastır/Bitola'nın yanıbaşındaki ilkçağ kenti Herakleia'nın bir diğer adı idi sanılıyor.

Pelagon'lar (Pelagones). Yukarıda sözü edilen Pelagonia'nın halkı. Hellen destan inancına göre Pelagon'lar, Pelagonia adları, İliada'nın (XXI 141, 159) andığı bir bey'den, oğlu Troia'lıların yanında savaşmaya gitmiş bir Pelegon'dan (Hellen yazımında, birinci e eta ile ikincisi epsilon ile) geliyormuş; bu Pelegon, Axios/Vardar Irmağının oğlu imiş. Pelagonia'lılara Paiones de deniyordu; Pelegon oğlu, Akhilleus'a kendini "Paionia'danım ben" diye tanıtır (İliada, XXI 141-160). Bu yöre ile bağlantılı başka adların da Luwi/Pelasgos kökenini göstermiştik; bkz. Paiones.

Pelagos (sözcüğü). Hellen kökenli olmayan, Hellen'ler öncesi kültürün yâni Luwi/Pelasgos kültürünün dilinden Hellen diline geçmiş, Hellen'lerin "Deniz" anlamında kullandığı bir sözcük. Bkz. yukarıda Pelagonia.

Dikkate değer ki, Pausanias'ın (8 XI 1, 5, 10) andığı bir meşe ormanının adı da Pelagos idi; bu orman, Yunanistanda Mantineia güneyindeki yaylâda bulunuyordu (Kretschmer

o yüzden Pelagos'u "Düzlük" anlamında sanıyor). Bu yaylânın güneydoğu yanında, Tegea'dan Megalopolis'e uzanan ve bazı yerde dibinde ırmağın aktığı vâdiyi, doğal geçidi izleyen bir yol vardır, o yolun üzerinde de bir Pallantion kentçiği bulunmaktadır (Meyer'in Almanca Pausanias çevirisinde c. 2 sonundaki Arkadia haritasına bkz.). Gerek Pelagos gerek Pallantion (Pa-ela-wanda, Su-geçidi-olan; bkz. Pa, ela, wanda) adlarının, gerçekte, dibinde akarsu giden bu boğaz ile bağlantılı olduğunu güvenle söyleyebiliriz; bkz. Pa, Ela, Pela, Pelagonia. Yâni, buradaki Pelagos adının aslı da Pelaka, Pela-ka, "Su geçidi-yeri"dir.

Pelasgos'lar. Hellen ağzında, Pelasgoi. Adın aslı, Luwi/Pelasgos dilinden Pela-Ska, "Su geçidi-Yarımadası"dır. Hellen'ler, Pela-Ska halkının adını kendi ağızlarında çarpıtıp Pelasgos ettikleri gibi, Pela-Ska yarımadasının adını da, sonuna kendi dillerinin -itis takısını (bkz. -itis) ekleyerek, Pelasgiotis etmişlerdir. Bu, dikkat edilsin, Oiboia/Euboia/İğriboz Adası ile, Yunanistan anakarası arasında kalan dar ve uzun *boğazın* girişinde; tam Pelion, Peleus gibi diğer Pela'lı (Pa-ela, Su-geçidi; bkz. Pela) adların yığıldığı yerdir. Yâni, boğaz girişinin batı yanındaki, anakaranın bu boğaz girişine doğru uzanan yarımadasıdır!

Hellen'lerin, sonradan Hellen'leşmiş yörelerde yaşamış daha eski kültürün (Luwi kültürünün) halkını kasdederek kullandıkları Pelasgos (Pelaska'lı) adı, aslında işte bu yarımada halkına işaret ediyordu. Bkz. yukarıda Leleg'ler (orada, Pelasgos'lara ilişkin bazı açıklamalar da yer almaktadır). Pelasgos'lar sözcüğünün kökenini ilk kez Tarih ve Toplum, No. 74, Şubat 1990'daki inceleme yazımda ayrıntılı gerekçelerle ortaya koydum. Ska konusunda bkz.Ska.

PELE. İzmir Körfezi girişindeki adalardan birinin adı; Thoukydides (VIII 31) anmıştır. Hangi ada olduğunu güvenle saptayamıyoruz. Önemli bir su geçidinde olması dolayısiyle bu adı aldığı anlaşılıyor. Pele adının Lâtin harfleriyle yazımındaki e'lerin her ikisi, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanır. Demek aslı Pala idi: Pa-(e)la, Su-Geçidi. Bkz. Pa, Ela, Pela.

PELEKANON. Bizanslılarla Osmanlılar arasındaki önemli bir meydan savaşının yapıldığı yer. İnce uzun bir "Su geçidi" görünüşünde olan İzmit Körfezinin en dar yeri yakınında, kuzey yanda; dolayısiyle, İstanbul'dan gelen yolcuların güney yandaki çıkıntıya (Helenopolis'in yeri; Helenopolis adının dahi aslında aynı su geçidiyle bağlantılı olduğunu görmüştük) geçmek için tekneye bindikleri iskele (Libyssa, Dil İskelesi) yakınında idi (Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. I, 4 bsl., s. 119 dn. 3). Bu nedenle, Pelekanon adı içinde Peleka bölümünün aslının Pelaka yâni Pela-ka, "Su geçidi - yeri" olduğunu güvenle anlayabiliyoruz. Adın sonundaki -anon bölümünün aslı, tıpkı Pelagonia adının -onia bölümünün aslı gibi, Luwi dilinin wana/ana takısı olmalıdır.Daha açık deyişle, Pelekanon ve Pelagonia adları, aslında, Luwi dilinin aynı sözcükleri ve takılarıyla türetilmişlerdir. Bkz. Pelagonia.

PELEKAS. Mysia bölgesinde bir dağ dizisi. I. Attalos, İÖ 218 yılındaki bir savaş seferinde buradan geçmişti (Polybios, 5 LXXVII 9). Balıkesir Ovasıyla Makestos/Magistos/Simav Çayı arasında bulunuyordu. H. Kiepert ile Anderson, Balıkesir doğusunda Yılanlı Dağ olduğunu savunuyorlar. Hellen ağzında, dağ adı (eril ad) olabilmesi için sonuna -s eklenip Pelekas edilmiş Peleka sözcüğü, belli ki, dibinde Simav Çayının aktığı doğal geçide işaret ediyor; aslı Pelaka'dır. Pelaka, "Su Geçidi Yeri" demektir; bkz. Pelekanon.

PELEKETE. Hellen yazımında, ilk iki e epsilon (E) ile fakat diğer iki e, eta (H) ile. Erken hristiyanlık döneminde Troas-Mysia yöresinde varlığını bildiğimiz bir manastırın bulunduğu yer (Ramsay, s. 176 No. 22; Zgusta, s. 481). Neresi idi, güvenle saptayamıyoruz. Pelekete adı Hellen dilindendir, o dilde "Yontulmuş, budanmış" demektir (Peleketos sıfatının dişi biçimi).

Peleus. Pela (Pa-Ela, Su-Geçidi) sözcüğüyle bağlantılı adlar içinde en ilginç olanlarından biri, Ellas, Ellen'ler adlarının kökeni olan küçük ülkenin (bkz. Ellas) yâni İğriboz Adası ile Yunanistan anakarası arasındaki *boğazın* kuzey girişinde anakara yanında bulunan

yarımadanın (Luwi dilindeki adıyla, Pelaska, "Su geçidi yarımadası"; Hellen'lerdeki adıyla, Pelasgiotis; bkz. Pelasgos'lar) kralı olarak Hellen destan öykülerinde karşılaştığımız (Akhilleus'un babası edilmiş) Peleus'un (İliada, XVI 381, XXIV 61) adıdır.

Peleus adından, Hellen ağzının tıpkı Adra'yı Atreus ederken yahut Otys'ü Odysseus ederken yaptığı üzere takıverdiği -eus takısını çıkarınca, geriye Pela, "Su geçidi" kalıyor! Bkz. Pela. Gerçi P'den sonra Hellen yazımında epsilon (E) değil, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) harfi kullanılmaktadır ve adın aslının Pala olduğu böylece anlaşılmaktadır; ama bunun önemi yoktur, çünkü Pala, bu örnekte ve başka bazı örneklerde, Pela'nın çeşitlemesidir: P(a)-ela yerine Pa-(e)la. Bkz. Pallene. Yanyana gelen iki ünlü sesten birinin düşmesine yol açan senkop olayı, a ile e'den, bazı örneklerde birincisini diğer örneklerde ikincisini götürmüştür.

Pelias. İliada'da anılan (II 715) bir destan kişisi. Poseidon'un oğlu ve İolkos kentinin beyi imiş. İolkos kenti; Peleus, Pelion, Pelasgiotis gibi Pela'lı adlarla yüklü olan yörenin (bkz. Pelasgos'lar) kuzey yanıbaşındaki Thessalia Magnesia'sındadır. Yâni, İğriboz Adası ile Yunanistan anakarası arasında uzanan Pela'nın, "Su Geçidi"nin kuzey girişinde, batı yanda yer alan büyükçe körfezin iç ucundadır. İlias (İliada) sözcüğünün Ela/İla (geçit, boğaz; özellikle, Ela/Helle Denizi denen Çanakkale Boğazı) sözcüğünden Hellen ağzında türetiliş biçimi ile, Pelias adının Pela adından türetilişi tıpatıp aynıdır, Hellen dilinin -ias takısıyla gerçekleştirilmiştir: İl(a)-ias, Pel(a)-ias.

PELİGANON. Keza Piliganon. Synnada/Şuhut kentinin arazisi içindeki bir köyün adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi (Ramsay, s. 462). Bu adla, Bithynia'daki su geçidi yeri Pelekanon'un adı arasındaki yakınlığa Ramsay de (s. 202) dikkat etmiştir. Peliganon, şimdi üzerinde Selevir Barajının bulunduğu Kali Çayı vâdisini izleyen doğal geçitte, yâni bir Pelaka'da, "Su geçidi yeri"nde idiyse, onun adının da aslı, bu topografik durumu dolayısiyle, Pelekanon adının aslı gibi, Pelakana (Pela-ka-wana, Su geçidi-yeri-ülkesi) olabilir. Bkz. Pelekanon.

PELİKAN (Burnu). İzmir Körfezi kıyısında, dış körfezden iç körfeze geçiş yerinde, Gediz'in eski deltası ucunda burun. Tam orada Pele (aslı Pa-Ela, Su-Geçidi) adasıyla karşılaşmıştık. Aynı yörede, güney kıyıda, şimdiki Yeni Kale'nin yerinde de bir Akhilleion yâni "Akhila (Akha-İla, Su-Geçidi) Yeri" vardı (bkz. Akhilleion). Dolayısiyle, bu Pelikan (Burnu)'nun aslında bir diğer Pelekanon olduğu kanısındayım; bkz. Pelekanon. Burun elbette ki ilkçağda, hatta ortaçağda, şimdiki kadar güneye uzanmıyordu; Gediz Deltası güneye ilerledikçe o da ilerlemiştir.

Pelinaios. Khios/Sakız Adası ile Anadolu anakarası arasındaki boğaza tepeden bakan adanın en yüksek dağının adı (Strabon, 14 I 35). Sondaki, Hellen dilinin malı ve eklemesi -ios takısını bir yana koyunca geriye Pelina kalır ki, ina takısı Luwi dilindeki wana/ana takısının çeşitlemesi olduğundan (bkz. wana), bu Pelina'nın, aşağıda göreceğimiz Pellana ve yukarıda gördüğümüz Pallene ile aynı ad olduğunu anlıyoruz; bu da "Su geçidi - sel" demektir.

Pelinna. Hellen ağzında Pelinaios edilmiş olarak yukarıda gördüğümüz Pelina adının bir diğer yazılış biçimi.

1. Pelinna. Thessalia kenti (Arrianos, 1 VII 5; Plinius, IV 29). Bu kent, bir dağ geçidine egemen konumdaydı ve o geçidin dibinde koyu yeşil renkli bir çay, köpüklenerek akıyordu (Friedrich Staehlin, RE Pelinna maddesi No. 1, s. 328 satır 20-47). Görülüyor ki bu Pelinna'nın topografyası da bir "Su geçidi" ile bağlantılıdır.

2. Pelinna. Khios/Sakız Adasında bir kent; yukarısında, az önce sözünü ettiğimiz Pelinaios Tepesi vardı (şimdi, Peygamber Elias Tepesi; dikkat edilsin, yine içinde Ela ögesi bulunan bir adın Rum ağzında Elias'a çevrildiğinin örneğini gördük; bkz. Elias).

Pelinnaion. Pelinaios Tepesi adının bir diğer biçimi.

Pelion. Ellas, Ellen, Peleus, Pelasgiotis gibi, tümü de Luwi dilinin "geçit, boğaz" an-

lamındaki ela/ila sözcüğünden türetilmiş adların kaynaştığı yörede, yâni İğriboz Adası ile Yunanistan anakarası arasındaki ince uzun boğazın kuzey ucunda, Yunanistan anakarasından boğaz girişine doğru uzanmış yarımadada, bir dağın adı, Pelion'dur (İliada, II 744, XVI 144; Odysseia, XI 316; Herodotos, IV 179). Bunda da P'den sonraki, Lâtin yazımında e harfiyle gösterilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile yazılmaktadır. Adın sonunda gördüğümüz, Hellen dilinde "-yeri" anlamına gelen -ion takısı bir yana bırakılınca geriye kalan kök bölüm yine Pel(a), yâni P(a)-Ela, "Su-Geçidi"dir. Görülüyor ki Peleus'un ülkesinde bulunan bu dağın adı dahi, tıpkı Peleus adı gibi, oradaki boğaza işaret ediyor.

Pella. "Su geçidi"; bkz. Pela.

1. Pella. Makedonia devletinin ilk başkenti, bir adı da Edessa olan Aigai idi. Sonra, denizin o zamanki kıyısında, Axios/Vardar Irmağı ağzında yeni başkent Pella kuruldu. Bu kent, Herodotos'da (VII 123) ve Thoukydides'de (II 99, 100 vs.) anılır.

Gerek Pella kentinin, gerek bu kentin çok yakınındaki Pallene Yarımadasının adı, Luwi dilinin Pa-ela, Su-geçidi sözcüklerinden türetilmiştir. Kasdedilen, Selânik Körfezi'dir. Selânik Körfezi, Pallene Yarımadası ile onun batı karşısındaki anakara arasında kuzeye doğru hayli uzun bir boğaz biçiminde uzanır. Bu uzun körfez, ilkçağda daha da uzundu ve Pella kenti bunun o zamanki iç ucunda idi; bkz. Pallene.

2. Pella. Roma egemenliği çağında para basmış Filistin kenti (örneğin bkz. D.R. Sear, s. 294 No. 3109). Şeria Irmağı vâdisinde, Lût Gölü ile Tiberias/Taberiye Gölü arasında, Taberiye Gölüne daha yakın durumda idi (D. R. Sear, s. 629'daki harita). Yâni o da, dibinden ırmak akan bir doğal geçit vâdisinde bulunuyordu. Şimdi, Hirbet-Fahil kasabası (TA Filistin maddesindeki haritaya bkz.).

Pellana. Bu adın öz biçimi, Luwi dilinde P(a)-ela-wana, Su-geçidi-sel (ülkesi) ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Pa, Ela, Pela, Pella, wana, Pallene.

1. Lakonia'daki Pellana kenti (Pausanias, 3 I 4 vs.; Xenophon, Hellenika, 7 V 9). Sparta'dan kuzeybatı ileriye doğru uzanan bir ırmak boğazının içinde idi. Bu topografyası, Meyer'in Pausanias çevirisinde c. I sonuna ekli Lakonia haritasında açıkça görülüyor.

2. Akhaia'daki Pellana. Yunanistandaki iki Akhaia'dan, Peloponnesos kuzeyinde olanında, Korinthos'un kuzeybatı yakınlarında bir ilkçağ kenti (İliada, II 574). İnce uzun bir su boğazı biçimindeki Korinthos Körfezinin güney yakasında.

3. Yine Peloponnesos'ta, Messene Körfezinde, kuzeydoğu kıyıda bir ilkçağ kenti (F. Bölte, RE Pellana maddesi No. 2). Messene Körfezi, Peloponnesos güneyinde parmak gibi Akdenize uzanmış üç uzun çıkıntı arasında kalan uzunca (dolayısiyle, boğaz'a benzeyen, su geçidi durumundaki) körfezlerin batı yanda olanıdır.

4. Arkadia'da da bir Pellana/Pellene'den Plinius (IV 20) söz eder. Böyle bir kentin gerçekten var olup olmadığı tartışmalıdır (E. Meyer, RE Pellene maddesi No. 2).

Pellion. İskender'in İÖ 335'de (Luwi/Pelasgos dilinden gelme adlarla yüklü) İllyria'ya yaptığı sindirme seferi sırasında kuşattığı bir kentin adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi (Arrianos, 1 V 5 vd.). Axios/Vardar'ın en büyük kolu, Erigon Irmağı (Sırplarca Cerna Reka, Türklerce Kara Su diye anılır) tam buradaki doğal geçit dibinde akar; hisar-kent, şimdi Devol Vâdisi denen vâdiyi denetliyordu, Manastır/Bitola yakınlarında idi (Charles Mercer, Alexandre le Grand, Editions RST, Paris 1964, s. 42). Pellion adı, açıktır ki, yukarıda incelediğimiz Pelion adının aynıdır.

PELOPE. Byzantion'lu Stephanos'a göre, Phrygia'nın Lydia sınırına yakın bir köyü. Tam yeri bilinmiyor. Adının aslı, Pelops adının aslı gibi, Pela-uwa, Su geçidi-lik, "Su geçidi yeri" olsa gerek. Bkz. Peloponnesos.

PELOPEİA. Byzantion'lu Stephanos'a ve Plinius'a (V 115) bakılırsa, Thyateira (şimdi, Akhisar) kentinin daha eski bir adı. Pelope Yurdu anlamında görünürse de Hellen dilinde Pelope'nin anlamı yoktur; o sözcüğün anlamına yukarıda değinildi. Demek ki Pelopeia,

aslında bir diğer Pela-uwa, Su geçidi - lik, "Su geçidi yöresi"dir (karş. Arzawa, Assuwa). Mysia ile Akhisar yöresi arasında bağlantı sağlayan üç tane önemli doğal yoldan biri, Sındırgı'dan geçen yoldur (ikincisi, demiryolunun izlediği, Kerasai/Savaştepe'den geçen yol; üçüncüsü, Friedrich Barbarossa ordusunun izlediği, Gelenbe'den geçen yol). Sındırgı'dan geçen yol, Akhisar kuzeydoğusunda uzun süre, dibinden Kum Çayı'nın aktığı doğal geçidi izler. Kasdedilen Su-geçidi orası olmalıdır.

Peloponnesos. Hellen mythos'larında bir Lydia göçmeni yiğidin, Manisa dolaylarının "bilinen"(!) en eski kralı Tantalos'un oğlunun adı edilen; bu nedenle, yâni bir yiğidin adı olabilecek eril ad biçimine sokulmak için bitişi değiştirilen Pelops sözcüğünün anlamını, kökenini açıklayabilmek için, bir Pelops uydurulmasına neden olan ad üzerinde, Peloponnesos adı üzerinde durulmalıdır.

Gerçekten, Peloponnesos adı, bu biçimiyle, Hellen dilinde, Pelops'un Adası/Yarımadası (adın içindeki, Hellen'lerin eklediği Nesos sözcüğü Hellen dilinde hem adayı hem de dar kıstaklı, adaya benzeyen yarımadaları anlatır) anlamına gelir görünüştedir. Dolayısiyle, Pelops diye birinin varlığı sanısını uyandırmaktadır. Demek ki, Pelops adının gerçek kökeni ve anlamı, oradaki Pelopo biçimine bürünmüş adın öz biçimi bulununca açıklanabilir.

Luwi/Pelasgos dilinde Pela'nın "Su geçidi, boğazı" anlamında bulunduğunu saptayınca (bkz. Pela) bu açıklamayı görmek artık çok kolaydır. Yarımada adının öz biçimi, besbelli ki, yukarıda Pelope, Pelopeia adlarında da karşılaştığımız üzere, Pel(a)-uwa, "Su geçidi - lik" idi. Çok ince uzun bir su geçidi biçiminde olan Korinthos Körfezi dolayısiyle, bu körfezin ötesinde, güneyinde uzanan yarımadaya, bu çok yerinde seçilmiş ad verilmişti.

Anımsatalım ki, Luwi kökenli adlardaki uwa bitişinin Hellen ağzında aldığı çeşitli yeni biçimler arasında opa/ope biçimi de vardır. Örneğin, şimdi Sinop olarak kullandığımız adın aslı, Hitit belgelerinde, Sinuwa diye geçiyor (H. Ertem, CAD s. 125). Bu ad, Hellen ağzında, Sinope olmuştu (Lâtin yazımındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile). Fakat bir destan kişisi yiğit uydurmak söz konusu olunca, onun adı, Hellen ağzında, eril adlara özgü bitişi almak ve Pelopa/Pelope değil, Pelops olmak zorundaydı.

Pelops. Bkz. yukarıda Peloponnesos. Pelops adının kökeni ve anlamı üzerine daha önce savunulan görüşler için bkz. Scherling, RE Suppl. VII, Pelops maddesi s. 849.

PELTAİ. Güney Phrygia'da bir ilkçağ kenti (Xenophon, Anabasis, 1 II 10; Strabon, 12 VIII 13). Genç Kyros'un ordusu buradan geçmişti. Yeri tartışmalıdır.

Peltai adı, bu biçimiyle, Hellen dilindendir, Pelte'ler demektir. Pelte, Peltastes diye anılan hafif donanımlı yaya askerinin kullandığı küçük kalkan türünün adıdır, keza bir tür mızrağın adıdır. Ne var ki, Genç Kyros ordusunun oradan geçtiği çağda Phrygia'daki bir kentin Hellen dilinden gelme ad taşıması olanaksızdır. Demek ki Peltai, Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir. Aslı nasıldı, anlamı neydi, saptayamadım.

PENDİK. Bkz. Pandikia.

Peneios. Yunanistandaki iki ırmağın, Hellen dilinde hiçbir anlamı bulunmayan adı. Adın ilk e'si, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Bunu göz önünde tutar ve Hellen ağzının eklemesi -ios takısını kaldırırsak anlarız ki adın öz biçimi Pana olmalıdır ve bu ırmaklar, bizim Abana Çayı'nın adaşıdır. Çünkü Luwi dilinde "Su" (buradan: akarsu) Aba/Apa biçiminde söylendiği gibi, baştaki A atılarak, yalnız Pa biçiminde de söyleniyordu (bkz. Aba; Ama/Ma çeşitlemesi ile karş.); sonuç olarak, Pana, aslında Pa-(wa)na, Su-sal, Su-ülkesi'dir.

1. Peneios. Yunanistanda Elis bölgesinin en önemli ırmağı (Strabon, 8 III 2, Pausanias, 6 XII 5).

2. Peneios. Yunanistanda Thessalia bölgesinin en önemli ırmağı (İliada, II 755; Erhat/A. Kadır çevirisinde II 757; Ptolemaios, 3 XII 15).

PENGALA. Kalkhedon/Kadıköy yöresinde bulunmuş bir yazıtta adı geçen arazi. O yörede olması beklenir ise de tam yeri saptanamıyor (Zgusta, s. 481). Pengala adı, aşağıda göreceğimiz akarsu adı Penkalas ile, öz biçiminde aynı olmalıdır; ancak bu öz biçimi ve adın anlamını bilmiyoruz.

PENKALAS. Phrygia'da bir dere (Pausanias, 8 IV 3, 10 XXXII 3). Rhyndakos'un başlangıç kolu, Çavdar Hisar Suyu olduğu sanılıyor (W. Ruge, RE Penkalas maddesi). Bkz. Pengala.

PENKELA. Isparta'ya bağlı ilçe merkezi Uluborlu dolaylarında Küçük Kabaca Köyünde bulunan bir yazıtta, Zeus'un sanı olarak Penkeleus (Penkela'sal, Penkela'lı) sıfatı geçtiği için o yörede Penkela adlı bir köyün varlığı olası görülüyor (W. Ruge, RE Penkeleus maddesi). Bu adın da kökenini, anlamını bilmiyoruz. Karş. Pengala, Penkalas.

PENTEGEPHYRA. Bkz. Pontogephyra.

PEPOUZA. Bu adın Hellen dilinde anlamı yoktur. Anadolulu olduğunu anlıyor isek de kökenini ve anlamını saptayamıyoruz.

1. Pepouza. Güneybatı Phrygia'da bir ilkçağ kenti. Ramsay (s. 148 No. 29) Sandıklı Ovasında, Yanık Ören'de olabileceğini söylüyor. Bu köy, Afyon ili Sandıklı ilçesi Hocalar bucağına bağlıdır, ilçe merkezi Sandıklı'nın 30 km. batısındadır.

2. Pepouza. Galatia, Kappadokia, Phrygia sınırlarının birleşme yeri yakınında bir diğer ilkçağ kenti (Ramsay, aynı yer). Bu anlatıma göre Tuz Gölü kuzey ucu yakınlarında olması gerekir.

PERAİA. Hellen dilinde: "Karşı Yaka". Bu ad, özellikle, Hellenistik çağda Rodos devletinin karşı kıyıda, Anadolu anakarasında, Bozburun Yarımadasını kapsayan ülke bölümü için kullanılıyordu (Strabon, 14 II 2).

PERAKENDE. Farsça: a. Dağınık; b. Azar azar.

1. Perakende. Antalya ilinin Gazipaşa ilçesinde bir Yörük aşiretinin adı (Saraçoğlu, s. 337).

2. Perakende. İçel ilinde, Mut yakınlarında bir köyün adı (Saraçoğlu, s. 391).

3. Perakende. Paul Wittek (Menteşe Beyliği, s. 162) Menteşe Eli'nin tarihsel coğrafyasını incelerken, Kâtip Çelebi'nin (Hacı Kalfa) Cihannümâ'sında anılan ilçe merkezlerini aktarıyor ve o arada (No. 6'da) bir adı Perakende-i Menteşe biçiminde aktarıp, "Perakende diye bir yeri ben ... tesbit edemedim" diyor.

Pereia. İlk e'si, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Thessalia'da bir bölgenin adı (İliada, II 766). Halk ağzında kullanılış biçimi Piereie (son e'si, Hellen yazımında, eta ile). Bu adın kökeni ve anlamı bilinmiyor. Karş. Pieria. Her ikisinin aslı Luwi/Pelasgos dilinde Pa-ira, "Koca Su" idi sanırım. Karş. Pa, ira, Peirene.

PERGA/PERGE. İkinci yazılış biçiminde son e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Bu adın, Luwi dilinde "yükselti, yüksek yer" (dolayısiyle: dağ, burç vb.) anlamına geldiğini görmüştük. Bkz. Barga, Bargasa vb.

1. Pamphylia'daki, önemli kalıntıları günümüze ulaşmış ünlü Perga/Perge (Polybios, 5 LXXII 9). Kentin şimdi görülen kalıntıları düzlükte yer almakta ise de, Perge Artemis'i tapınağı yamaçta, yüksek bölümde idi (kalıntıları henüz bulunamamıştır).

2. Perga/Perge. İtalyada, Etrüsk yurdu Etruria bölgesinde bir dağ (Hans Philipp, RE Perge maddesi No. 1).

PERGAMON. Adın aslı, Luwi dilinde Parga-(u)ma ögelerinden türetilmiş, "Yüksek Yerin-Halkı"(nın kenti) anlamında Pargama'dır. Bkz. Barga, Parga, Perga, uma.

1. Pergamon. Mysia'nın Hellenistik çağdan başlayarak büyük önem kazanmış bir kentinin (şimdi, Bergama) adının Hellen ağzında büründüğü biçim.

2. Makedonia'nın Pieria bölgesinde bir hisarın adı da Pergamon idi (Herodotos, VII 112).

PERGAMOS. Priamos Troia'sında hisarın en yüksek burcu (İliada, V 446, 460). Adının türetiliş biçimi ve anlamı konusunda bkz. Pergamon.

PERİ. Bkz. Çarsancak.

PERİASASOTRA. Lydia'nın Morstou Hydor denen yöresinde (bkz. Morstou Hydor), demek ki Manisa yakınlarında bir köy. Varlığı, o yörede bulunan yazıtlardan öğrenilmiştir (J. Keil, RE Periasasotra maddesi). Adının Sasotra bölümünün, ileride karşılaşacağımız Sasotra, Sosandros adlarıyla bağlantısı açıktır. Bunların tümü, kanımca, Swa-Adra, Kutlu-Adra ögelerini içerirler (bkz. Swa, Adra). Periasasotra adının başındaki Periasa'nın türetiliş biçimini ve anlamını güvenle belirleyemedim.

PERİKLYSTRA. Şimdi, Pınarbaşı Köyü. İzmir iline bağlı ilçe merkezi Kemalpaşa kasabasının batı yakınında. 13. yüzyılda Nikaia/İznik Bizanslılarının imparatorları Laskaris'ler, kışlarını Nymphaeion/Kemalpaşa'da, yazlarını ise Periklystra/Pınarbaşı'nda geçirirlerdi (Ramsay, s. 133 sonu). Periklystra adı Hellen dilinde Periklystos (her yanı sulanmış) sözcüğüne benzetilmişse de, adın (A)stra bölümü gerçekte Luwi dilindendir, "Akarsu" demektir. Bkz. Asta.

PERİKOME. Tmolos/Bozdağ üzerinde bir ilkçağ köyü (Ramsay, s. 130 No. 7). Sonradan Valentinianopolis adını aldığı sanılıyor (Ramsay, s. 113 dn. 3). Perikome adı Hellen dilindendir, "Çevredeki köy" demektir. Bu anlam hayli zorlamalı görünüyor. Belki yerleşimin Anadolulu adı (anlamını bilmediğimiz) bir Peri sözcüğü idi; karş. Periasasotra, Periklystra, Perinthos.

PERİNTHOS. Marmara Ereğlisi'nin ilkçağ Hellen'lerince kullanılan adı (Herodotos, IV 90 vs.). Hellen ağzında inthos edilmiş bölümün, aslında, inda olduğunu ve bunun, Luwi dilinde -lı anlamına gelen wanda/anda takısının çeşitlemesi olduğunu biliyoruz (bkz. wanda). Ancak, baştaki Per(i?) bölümünün aslı ve anlamı neydi, bilmiyoruz. Karş. Perikome.

PERİSTRAMA (keza Peristrema, Peristremma). Melendiz Çayının geçtiği kanyon türü vâdinin adı; oradaki kayaya oyma Bizans çağı kiliseleri bu vâdiye ün kazandırmıştır. Türkiyede Ihlara Vâdisi diye anılır.

Peristrama, Peristrema, Peristremma, Hellen dilinin "Çevresinde dönmek, çevresinde döndürmek" anlamlarına gelen Peristrepho fiiliyle bağlantılı imiş gibi bir biçime sokulmuş sözcüklerdir. Bunların sonunda Luwi dilinin İstrama yâni İstra-(u)ma, "Akarsu-halkı" deyimini açıkça görüyoruz; bkz. Asta, uma. Baştaki, Per- biçimine büründürülmüş bölümün aslı ve anlamı neydi, bilmiyoruz.

PERKİLE. Anadolunun Bithynia bölgesinde, içinde küçük bir ada bulunan bir göl yakınında köy (L. Robert, A travers l'Asie Mineure, s. 143). Bu göl, Efteni Gölü/Melen Gölü olmalıdır (von Dienst'in, L. Robert, s. 33'deki haritasına bkz.). Perkile adının kökenini, anlamını güvenle saptayamadım; Perga kök sözcüğünden türetilmişe benziyor. Bkz. Perga.

PERKİN/PERKRİ/PERKRİN. Berkiri/Barkiri/Bargiri kasabasının (şimdi, Van iline bağlı ilçe merkezi Muradiye; Van Gölü kuzeydoğu ucu yakınındadır) adının Bizans kaynaklarında geçen biçimi (Honigmann, s. 146, 206, 252). Ermeni ağzında Berkri. Ermenice Perk (=Ekin) kökünden, "Ekinli, Ekini bol"? Kürtçe Bargîr (=Beygir) sözcüğünden? Kürtçe Perkirî (Perk=Parça sözcüğünden, "Parçalı")?

PERKON (ya da, Perkos). Şimdi Bergama Müzesinde duran, ancak çıkış yeri bilinmeyen bir yazıtta adı geçen bir Batı Anadolu kentçiği. Bu kentçiğin bulunduğu yöreye de Perkana/Perkene dendiği, aynı yazıtın 2. satırından anlaşılıyor (H. Malay, Epigraphica Anatolica, Heft 12, 1988, s. 150). Ben, Perkenoi (Perkana/Perkene'liler) Halkının yaşadığı Perka-

na yöresinin Katakekaumene'de yâni "Kavruk/Yanık"da, Kula dolaylarındaki volkanik püskürtü bölgesinde değil, Bergama yakınlarında bulunması gerektiğini düşünüyorum. Hatta belki bu yöre Pergama/Bergama (Perga-uma, Yüksek yer - halkı) kentinin bulunduğu tepe (Perga) yöresi idi, adı bunu olası gösteriyor: Perkana yâni Perga-(wa)na, Perga'sal, Perga Yöresi (bkz. Barga, Perga, wana). Perkon ya da Perkos, hemen oralarda bir köy ya da dış mahalle olabilir. Zaten Perkon'la ilgili yazıtın başka müzeye değil Bergama Müzesine gelmesi de bunu doğruluyor.

PERKOTE. Troas bölgesindeki en eski kentlerden biri (İliada, II 835, XI 229, XV 547). Bunun, pek sapa bir yerde bulunmasından dolayı sönükleştiği ve halkının, en geç İÖ 5. yüzyılda, eski kenti bırakıp yine o yakınlarda başka bir alana göçtüğü, yeni Perkote kentini orada kurduğu biliniyor.

Eski Perkote kentinin yeri, kesin kanıtlara dayanmamakla birlikte, bucak merkezi Umurbey'in 10 km. kadar doğusunda, Erdağ adlı tepenin sırtları olarak saptanmıştır. Burada ilk ilkçağ kentinin izleri bulunmaktadır. Sözü edilen yer, Sindal ve Beybaş köyleri arasına, aşağı yukarı orta yere düşer. Yeni Perkote kentinin yeri ise, yine kesin kanıtlara dayanmamakla birlikte, Umurbey'in 4 km. kuzeydoğusundaki Sindal ve onun yaklaşık 2 km. kuzey-kuzeybatısına düşen Gökköy arasında, ilkçağda Praktios diye anılan derenin kuzey yânı Gökköy'e yakın yanında bulunan, üzerinde ilkçağ kenti izlerine rastlanan alan idi sanılıyor.

Perkote adının aslı Perg(a)-Uda, Yükselti-Hisarı olmalıdır. Bkz. Perga, Uda; karş. Satrote.

Permessos. Boiotia'da bir akarsu (Hesiodos, Theogonia, dize 5). Bazı kaynaklarda (örneğin Pausanias, 9 XXIX 5'de) Termessos; başka belgelerde Parmesos. Bu akarsu belli ki kıyısında bulunan bir yerleşimin adını taşıyor; adın sonundaki -ssos bölümü bunu gösteriyor. Bkz. Assa. Parme/Perme'nin anlamını saptayamadım.

PERMETAİA/PERMETANİA. Beypazarı-Nallıhan dolaylarında bir köy ya da kasaba (Ramsay, s. 271). Tam yeri bilinmiyor. Adının öz biçimini, anlamını da belirleyemedim.

PERMİNOUNDA. Ramsay'in Pisidia bölgesinde Kestel Gölü güneyindeki Kızılcaağaç Köyü (Burdur ili Bucak ilçesi Kızılkaya bucağına bağlıdır) yöresinde bulduğu yazıtlarda adı geçen bir ilkçağ köyü ya da kasabası. Tam yeri saptanamamıştır. Adının Luwi dilinden ya da Luwi dilinin yerel ardılı Pisidia dilinden geldiğini, adın sonundaki -ounda bitişi gösteriyor (karş. wanda). Ancak, adın türetiliş ögelerini ve anlamını bilmiyoruz.

PERNAVUT. Kars ilinde bucak merkezi Gaziler kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

PERNE. Sondaki ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Adın öz biçimi Luwi dilinde Parna yâni Pa-(a)rna olmalıdır. Bu ad, gördüğümüz üzere, genelde "Su-kaynağı" demek ise de, Pa (=Su) sözcüğünün akarsuyu, gölü, hatta denizi kasdetmek üzere de kullanılması ve Arna'nın, kaynak gölcüğünü dahi anlatabilmesi nedeniyle, "deniz (kıyısının) gölcüğü" demeye de gelebilir.

1. Perne. Mesta Irmağı deltasının ve dolayısiyle oradaki gölcüklerin bulunduğu yörede bir kent. Byzantion'lu Stephanos anmıştır.

2. Perne. Miletos önündeki, şimdi anakarayla birleşen adacıklardan biri (Plinius, II 204). Demek tam o yörede, kıyıda sığ bir gölcük varmış.

PERNİS. Lykia'daki Limyra kenti yöresinde bulunan yazıtlarda adı geçen bir köy (Zgusta, s. 485). Oraları da, Limyros Çayının ağzında oluşan gölcükler, su birikintileri

yöresidir; köyün adı bununla bağlantılı olsa gerek. Karş. Perne.

PEROKİA. Pisidia-Phrygia sınırı yöresinde, Kumdanlı dolaylarında bulunan yazıtlarda adı geçen bir köy; tam yeri saptanamamıştır (Ramsay, s. 462; W. Ruge, RE Perokia maddesi). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; kökenini, öz biçimini, anlamını belirleyemedim.

PERPERENE. Mysia kentçiği; Bergama yakınlarında. Strabon (13 I 51) ve Byzantion'lu Stephanos anmıştır. Kalıntıları, İzmir ili Bergama ilçesi Kozak bucağına bağlı Aşağıbey Köyü yakınındadır.

Perperene adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Sondaki -ene'nin e'leri, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H iledir (bkz. wana). Aslı Parparana yâni Pa-(a)rpa-(u)ra-wana, "Koca Su Pınarı'sal, Koca Su Pınarı Yöresi" olmalı; karş. Barbalissos, Barbana, Barbanissa, Barbaron, Perperna. Zaten Byzantion'lu Stephanos'da Parparon diye anılmaktadır (o'su Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile). Ayrıca bkz. Parparon, Berbilos.

Perperna. Batı Anadolu kökenli olduğunu bildiğimiz Etrüsk'lerde soylu ailelerden birinin adı (F. Münzer, RE Perperna maddesi). Aslı belki, Pa-(a)rpa-(a)rna, "Su-pınarı-gölcüğü" ögelerinden Parparna idi. Bkz. Pa, arpa, arna; karş. Perperene.

PERPOLUM. Zuhurî Danışman, Evliya Çelebi'nin söz ettiği, Giresun ile Görele arasındaki küçük bir hisar kasabasının adını (Evliya Çelebi, Danışman metni, c. III s. 81) böyle okuyor ve yanına soru işareti koyarak bu okuyuşa güvensizliğini açıklıyor. Adın doğrusu kuşkusuz Tirebolu'dur.

PERRE. Adıyaman yakınlarında ilkçağ ve ortaçağ kenti. Tarihsel ana yol üzerinde idi. Hierokles'de, Antoninus Rehberinde, Peutinger Tablosunda anılmaktadır. Samsat'tan 24 mil uzaklıktaydı. Ramsay (s. 36 No. 3 ve s. 310 No. 16) Hısn Mansur/Adıyaman'a eşitlerse de bu eşitleme tam doğru değildir; çünkü Perre, Adıyaman kentinin 5 km. kuzeydoğusunda, şimdi Pirun ya da Piran denen kalıntılar alanında idi.

Perre adı Hellen dilinde anlam taşımaz ve son e'si, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın, ortaçağda ve şimdi ise tam i'ye eşit değer taşıyan eta, H harfiyle yazılır. Buna bakılırsa adın aslı Ermenice Perri'dir (=Meyvalı, Verimli, Bereketli).

PERSİKAİ. Lydia kentçiği. Manisa'nın 30 km. kadar kuzey-kuzeydoğusundaki Sarıçam Köyü'nün 1 km. batısında bulunan yassı tepe üzerinde idi. Kalıntılar hakkında bilgi için bkz. Umar, Lydia (1. bsl.) s. 39.

Persikai, Hellen dilinde, Persli anlamını belirten ve hem sıfat hem de ad olarak kullanılabilen dişi Persike sözcüğünün çoğuludur. Ancak, Persike sözcüğünün bir anlamı daha vardır. Bu sözcük, İranlıların su tanrıçası Anaitis'in Lydia yöresinde, İran egemenliği döneminde yayılan tapkısının, çok sonra, yöreyi Hellen kültürü etkileyince, Anaitis ile Hellen'lerin Artemis'i bir tutularak, Artemis tapkısı biçiminde sürdürülmeye başlaması üzerine böylece tapkı gören, ama Hellen Artemis'ine benzemeyen bazı özellikleri bulunan Artemis çeşitlemesinin sanıdır. Diğer deyişle, o tanrıça, Artemis Persike (Persli Artemis) diye, hatta bazan kısaca Persike diye anılırdı. Dolayısiyle, Persikai kentçiğinin adı, "Osmanlılar" deyişine benzer biçimde, "Persike Halkı" anlamına gelir.

PERTA. Aksaray'dan, Sivrihisar güneydoğu yakınındaki Pessinous/Ballıhisar'a uzanan yol üzerinde bir kasaba. Ptolemaios'da (5 IV 8) ve Peutinger Tablosunda anılmıştır. Adı, Hierokles'de (676 No. 3) Pterna diye geçiyor. Konya kuzeydoğu ilerisinde; Ramsay (s. 400) Eskil'de, Zgusta (s. 486) Gımır'de olduğunu söylüyor. Eskil, Tuz Gölü güneybatı ucundan biraz uzakta, Aksaray iline bağlı bir köydür, ilçe merkezi Sultanhanı kasabasının kuzeybatı yakınındadır. Gımır'in neresi olduğunu saptayamadım.

Perta adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Ermenice Pert (=Kale)'den geldiğini de sanmıyorum. Zgusta, Holder'in bu adı Kelt kökenli saydığını belirtmekle birlikte, Luwi ve Lykia kökenli Pertina, Pertinamuwa gibi adların varlığına da işaret etmektedir.

PERTEK. Ermenicede "Kalecik" demektir (Pert, "Kale"; -ag, -ig, "-cik").

1. Pertek, Tunceli iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Fırat'ın, şimdi Keban Barajının kıyısında.

2. Gelinpertek Köyü. Bingöl ili Kiğı ilçesinde.

PERT EKREK. Keza, Pert Eğerek. Artvin ilindeki Çevreli Hisar kasabasının eski adı (Artvin 1973 İl Yıllığı, s. 59). Besbelli ki aslı Ermenice Pert-Akarag'dır: "Hisar-Çiftlik".

PERTUS (Çayı). Şimdi, Bertiz Çayı. Bkz. Paradeisos.

PERVARİ. Siirt doğusunda, Şırnak kuzeyinde ilçe merkezi kasaba. Adı Kürtçede "Yamaçlı, Yokuşlu" demektir (Berwar=Dağ yolu, yamaç yolu, yokuş).

PERVERİ. Adıyaman ilinde, Gölbaşı kasabasının kuzeydoğu yanıbaşında bucak merkezi yerleşim. Şimdi, Harmanlı. Perveri adı, yukarıda gördüğümüz Pervari'nin bir diğer biçimi olsa gerek.

PESKENİA. Pisidia ile Phrygia'nın sınırında, Eğridir Gölü kuzey yanında, Kumdanlı dolaylarında bulunan yazıtlarda adı geçen bir köy; tam yeri saptanamamıştır (Ramsay, s. 462; W. Ruge, RE Peskenia maddesi). Adını, Pescennius Niger dolayısiyle aldığı sanılıyor. Bu kişi için bkz. Umar, THİT c. II s. 240-241.

PESSİNOUS. Bir tapınak kentçiği olan Pessinous, Eskişehir ili Sivrihisar ilçesi merkez bucağına bağlı olan ve ilçe merkezinden 20 km. kadar güney ileride bulunan Ballıhisar (eski adı: Bâlâhisar) Köyünün kapladığı alanda idi; Belçikalı arkeologların orada yürüttüğü kazılarda, özellikle, kentin ünlü Kybele tapınağının kalıntıları ortaya çıkarılmıştır.

Zgusta (s. 487), Pessinous adının Anadolulu adlar arasında benzeri yoktur, Kelt/Galat dilinden gelmiş olması beklenir diyor. Oysa kent adı, Suidas Sözlüğünde Pisinous diye anılıyor ve bundaki Pisi bölümü bize Karia ilkçağ kentçiği Pisye'yi anımsatıyor.

PETARA. Phrygia'nın sonradan Galatia olmuş bölümünde, bugünkü Bağlıca Köyünün yerinde ilkçağ kentçiği (Ramsay, s. 260 No. 27). Amorion'un kuzeybatı ilerisinde. Bağlıca Köyü, Afyon ili Emirdağ/Emirdağı ilçesi Ümraniye bucağına bağlıdır ve ilçe merkezi Emirdağı'nın 20 km. kadar kuzey-kuzeybatısındadır. Köy dağ eteğindedir. Adının kökenini, anlamını saptayamadım; Patara ile bağlantısı olduğunu sanmıyorum.

PETENİSSOS/PİTNİSSA. Phrygia'nın sonradan Galatia olmuş bölümünde bir kasaba. Adı, Ptolemaios'da (5 IV 8) Petenissos diye; Byzantion'lu Stephanos'da "Lykaonia kenti Pitnissa" olarak; Strabon'da (12 VI 1) Pitnissos diye, çevresinin ağaçsız ve susuz olduğu belirtilerek anılmıştır. Yeri tartışmalıdır. Tuz Gölünün kuzey ucunun 42 km. batısında Kozanlı Köyünün yanındaki tarihsel kalıntı alanına lokalize edilebileceğini Anderson savunmuştur; Ramsay (s. 249 No. 13) Cihanbeyli dolaylarında olması gerektiğini düşünüyor ve W. Ruge (RE Petenissos maddesi) ona hak veriyor.

Kentçik adının sonundaki issa/issos bölümü, bu adın ya Luwi dilinden ya da onun yerel ardılı İÖ 1. binyıl Anadolu dilinden geldiğini gösteriyor (bkz. Assa). Ancak, baştaki, Peten-, Pitn- gibi biçimlere bürünmüş bölümün aslını ve anlamını saptayamıyoruz.

PETOBROGON (Petobriga?). İznik'den Ankara'ya uzanan geç ilkçağ anayolu üzerinde, Lagania kenti (dolayısiyle, Beypazarı) yakınlarında bir köy ya da kasaba. Ramsay (s. 269 No. 8) bunun adını Petobriga olarak kabul ediyorsa da, W. Ruge (RE Petobrogon maddesi) bu görüşü dayanaksız saymaktadır. Petobrogon, Anderson'a göre, Sakarya'nın kollarından

olup Sakarya'nın batı yönüne akmak üzere keskin bir dirsek yapmasından az önce ona katılan Kimir Çay kıyısındaki tarihsel kalıntılar alanında bulunmuş olmalıdır.

Petobrogon adının Kelt/Galat dilinden geldiği sanılıyor; anlamı bilinmiyor.

PETRA. Kilise belgelerinde, Piskoposlar listelerinde anılan, Manisa dolaylarında Piskoposluk merkezi bir kent (Ramsay, s. 115 No. 14 ve s. 116 No. 17). Ramsay, bunun gerçekte Aigai olabileceğini düşünüyor. Petra, Hellen dilinde, "Kaya" demektir.

PETRİN. Galatia bölgesinde, bâkire râhibelere özgü bir manastır. Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Theodoros'la ilgili bölümde anılmaktadır. Yeri bilinmiyor. Adının kökenini ve anlamını da saptayamadım.

PETROSSA. Hellen dilinde: "Kayalık". Byzantion'lu Stephanos'un andığı, Dağlık Kilikia kıyısında bir ada. Hangisi, bilinmiyor.

PETRUM. Bkz. Bodrum.

PEYİK. Tunceli ili Hozat ilçesine bağlı bucak merkezi Çağlarca kasabasının eski adı. Kürtçede Peyik, "Önkol" (dirsekle bilek arası) anlamında ise de bir kasabanın böyle bir ad taşıyabileceğini sanmıyorum. Belki aslı Pekh-ik'tir ve Kürtçe Pex (okunuşu Pekh; "koyun, keçi"), -ik (-cık anlamında) ögelerinden türetilmiştir, "Koyuncuk, Keçicik" demektir.

PEZONA. Bkz. Beçin.

PHABDA. Bkz. Phadisane.

PHADİSANE. Keza Phabda, Phauda. Karadenizde kıyı kasabası. Strabon'da (12 III 16), ayrıca Arrianos'un Karadeniz kıyılarını anlatan yapıtında ve başka kaynaklarda anılmıştır. Bugünkü Fatsa. Phabda/Phauda, görünüşe bakılırsa, Pa-Uda'dan, Deniz-Hisarı'ndan başka şey değildir; bkz. Pa, Uda. Phadisane ise aslında Pa-uda-issa-wana, Deniz-hisarı-kentininülkesi ögelerinden türetilmiş bir bölge adıdır; ögelerin birleşme yerinde yanyana gelen ünlü seslerden kimi senkop olayı nedeniyle düştüğü için ad böyle Padisana biçiminde kısalmış, sonra Phadisane edilmiştir. Bkz. assa, wana; karş. Paura (=Bafra). Phadisane adının Phadissa'dan geldiği kuşkusuzdur, çünkü bazı ilkçağ kaynaklarında kasabanın adı Phadissa biçiminde geçmektedir (Cramer, c. I s. 272). Fatsa adının kökeni işte budur.

Phaistos. Aslı Luwi dilinde Pa-ista, Su-akıntısı. Bkz. Pa, ista.

1, 2. Byzantion'lu Stephanos'un andığı iki Peloponnesos kenti. Bunlardan birinin yeri saptanamamıştır; diğeri Phrixa diye tanıdığımız kent imiş. Bu kent Elis bölgesinde, Alpheios Irmağı üzerindedir.

3. Plinius'un (IV 7) andığı, Lokris'in batı yanında bir kıyı kenti. Yeri tartışmalıdır.

4. Girit'te, adanın güney kıyısı yakınında çok eski bir kent (Odysseia, III 293 vd.); burada Minos uygarlığı çağının kalıntıları bulunmaktadır. Bu kent de akarsu kıyısındadır (Gortyn kentinden de geçen, adanın en önemli akarsularından birinin kıyısındadır). Kenti Minos'un kurduğuna inanılıyordu (Diodoros, V 78).

PHALAKRON. Kayseri'den Maraş dolaylarına uzanan seferi sırasında, 877 yılında imparator Basileios'un ele geçirdiği bir kale (Ramsay, s. 306 No. 8; Honigmann, s. 59). Honigmann, ünlü Fıraktin olabileceğini düşünüyor (bkz. Dastarkon). Phalakron adı Hellen dilindendir, "Kel Tepe" demektir.

Phalasarna. Girit'in en eski kentlerinden biri (Polybios, 22 XV 3). Adanın batı ucundadır. E. Kirsten (RE Phalasarna maddesi), adının Hellen'ler öncesi dönemden kalma olduğunu vurguluyor, ancak bu adı "Bergstadt (=Dağ Kenti), daha doğrusu Schroffenstadt (=Yalçın Yer Kenti)" diye yorumluyor. Oysa arna sözcüğünün Luwi dilinde "Pınar gölcüğü,

gölcük" anlamına geldiğini güvenle saptamış bulunuyoruz (bkz. Arna). Gerçekten, bu kentin limanı, Kaunos limanı gibi, açık denizden bir kanalla zorluk çekerek girilebilen gölcük benzeri bir iç deniz idi (E. Kirsten, aynı yer, s. 1655). Belki adın aslı Thalassa-(a)rna, Deniz-gölcüğü idi.

PHANAROİA. Anadolunun Pontos Kappadokia'sı bölgesinde, İris/Yeşilırmak ile Lykos/Kelkit Çayı'nın suladığı, zeytin ve çok üstün nitelikli şarap üreten bir yöre; orada bir hisar da vardı (Plinius, VI 10; Ptolemaios, 5 VI 3; Strabon, 12 III 15, 30, 32). Niksar Ovası dolayları olduğu sanılıyor. Görünüşe bakılırsa adının aslı Apanara yâni Apana-(u)ra, "Büyük Apana (=Su Ülkesi)" idi, adaşı Abana ile karıştırılmaması için sonuna ura (=büyük) sıfatı eklenmişti.

PHARASSA. Bkz. Faraşa.

PHARASSİON. Bkz. Faraşa.

PHARAX. Dağlık Kilikia'da, Ermenek ilçesine bağlı bucak merkezi Fariske/Göktepe (Zgusta, s. 658, yanlış olarak Gökdere yazıyor) dolaylarında Çukurbağ Köyü yakınında bulunan bir yazıtta geçen tarihsel köy ya da kasaba adı. Hellen dilindendir, "Dağ geçidi, boğaz" anlamındaki Pharanx (Hellen yazımında n yerine g kullanılır) sözcüğünün, n'si düşürülmüş çeşitlemesidir. Bu Pharax nerede idi, güvenle saptanamamıştır. Bean ile Mitford, Fariske adını Pharax'ın çarpıtılmış biçimi saymakta iseler de, -ax bitişinin -iske'ye dönmesi, Türk ağzının izlediği uyarlama kurallarına uymaz, benzeri yoktur.

PHARGAMOS. Kappadokia'da, tam yerini bilemediğimiz bir kentçik (Ramsay, s. 348). Çok küçük söyleniş farkıyla, Pergama/Bergama'nın adaşıdır. Gerek eski gerek yeni Hellen dili, p ile ph (dudak içinden değil dudaktan söylenen f) seslerini birbiri yerine koymağa eğilimlidir (çağdaş Rumcada ph kaybolmuş, yerini f almıştır).

PHARNAKEİA. Giresun, Pontos kralı Pharnakes'in egemenliği döneminden sonra bu adı almıştı (Strabon, 12 III 13, 17, 18, 19, 28, 29, 30; 14 V 22; Ptolemaios, 5 VI 5). Pharnakeia, Hellen dilinde, "Pharnakes Yurdu" demektir. Bu resmî ad, Bizans çağında, artık kullanılmaz oldu ve kent yalnız eski adıyla (Kerasous, Kerasountos) anılmaya başlandı.

Pharsala. İlkçağda Pharsalos. İÖ 48'de Caesar ile Pompeius arasındaki savaşın yapıldığı yere en yakın kent. Daha önceki dönemde, Thoukydides'de (I 111, IV 78), Xenophon'da (Hellenika, 6 IV 34) anılır. Yunanistanın Thessalia bölgesinde, Enipeus Çayının yukarı kesiminde. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur ve görünüşe bakılırsa Luwi dilinde P(a)-arsa-la, "Su-akıntısı-cık" (Küçük Irmak Suyu) ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Pa, arsa, -la.

PHARZAMAN. Bkz. Cingife.

PHASELİS. Lykia kenti. Antalya Körfezinin batı kıyısı ortalarında, bugünkü Tekirova Köyü yakınında, köyün kuzeydoğusundaki yarımada üzerindedir. Tekirova, Antalya-Kumluca kıyı yolu izlenerek gidilen, ama bu yolun tam üzerinde olmayan bir kıyı köyüdür.

Phaselis, çok eski bir kenttir (Herodotos, II 178; Strabon, 14 III 9). Bir görüşe bakılırsa, Fenike ile Yunanistan arasında gidip gelen ticaret gemileri için uğrak olmaya pek elverişli bu yöreye uğrayan Fenikelilerce kurulmuştur, adı o halkın dilinde "Tanrı esirger" anlamındadır. Yörenin Hellenleşmesinden sonraki yerel inanç ise, bu adın, Hellen dilindeki Phaselos (Fasulya) sözcüğünden türediği yolundaydı. Phaselis adının e'si Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta'dır (H). Sondaki -is, Hellen ağzının eklemesidir ve Hellen dilinin, adlardan dişi sıfat ya da yöre adı türetmeye yarayan takısıdır (bkz. -is). Dolayısiyle adın daha doğru biçimi Phasal(a) olarak karşımıza çıkıyor ki bunun da aslının Pasala yâni Pa-(a)ssa-la, "Deniz-kenti-cik" olduğunu tahmin edebiliriz. Bkz. Pa,

assa, -la.

PHASİANE. Bkz. Basean.

Phasianos. Hellen dilinde: Phasis'li (Xenophon, Anabasis, 4 IV 5). Bkz. Phasis.

PHASİS. Kolkhis bölgesinde ırmak adı; bkz. Basean.

1. Phasis. Türkiye sınırı dışında, şimdi Rion denen ırmak. Hesiodos (Theogonia, dize 340) anmıştır. Poti kentinde Karadenize dökülür.

2. Phasis. Phasis/Rion ırmağı ağzındaki Poti kentinin tarihsel adı (Erich Diehl, RE Phasis maddesi No. 2).

3. Phasis. Anadoludaki Pasinler Çayının tarihsel adı. Xenophon (Anabasis, 4 VI 4) anmıştır. Karş. Pasinler.

PHAUDA. Bkz. Phadisane.

PHAZEMON. Merzifon'un Roma çağında yönetim açısından kent durumuna yükseltilip Neapolis adını almasından önce taşıdığı Anadolulu adın Hellenleştirilmiş biçimlerinden biri (Strabon, 12 III 38). Çevredeki ülkeye de Phazemonitis (Phazemon, -itis; Phazemon Ülkesi; bkz. -itis) deniyordu (Strabon, 12 III 25, 38 sonu). Adın kökenini, öz biçimini, anlamını bilmiyoruz.

PHAZEMONİTİS, Bkz. Phazemon.

PHELLOS. Lykia kenti (Plinius, V 100; Ptolemaios, 5 III 3; Strabon, 14 III 7). Kalıntıları ilçe merkezi Kaş kasabasının kuş uçuşu 5 km. kadar kuzeyinde, Felen dağı yamacında, Antiphellos/Kaş ile gerçekten karşı karşıyadır (Hellen dilinde Antiphellos, "Phellos'un karşısında" demektir). Çukurbağ Köyünün 2 km. kuzeybatısına düşer.

Phellos sözcüğü, eski Hellen dilinde, mantar ökçe vb. yapımında kullanılan ağaç kabuğunun adıdır, bu anlamda "Mantar" demektir. Taşlık yer anlamına da gelir. Kentin Lykia dilindeki öz adının Vehinda olduğu sanılıyor; bu adın anlamını bilmiyoruz.

PHİARA. Ptolemaios'da (5 VI 12) anılan, Kappadokia'nın Saragausene bölgesinde bir kent. Başka kaynaklarda adı geçmiyor ve Siara (şimdi, Yıldızeli) adının yanlış yazılmış biçimi, ya da aynı kentin bir diğer adı olduğu sanılıyor (Ramsay, s. 341-342). Hellen dilinde Phiara, "Pırıl pırıl, pırıltılı, ışıltılı" demektir. Kentin Anadolulu adı Hellenleşme döneminde böyle çarpıtılmış olabilir.

PHİLABONİTES. Trabzon ilindeki Harşit Çayı'nın eski adı (Bryer, yazı XV s. 195). Hellen dilinde Phil(o)-Abonites, Abonis'lileri Seven anlamında imiş gibi görünüyorsa da, ne Abonis yahut Abonitis diye bir yer biliyoruz ne de bir dere adı böyle anlam taşıyabilir. Yine Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi karşısında bulunuyor olmalıyız. Belki adın, Hellenleşme döneminde "-liler, -halkı" anlamında -ites takısının eklendiği aslı Pilawana idi ve bu, Harşit Çayı *yöresinin* adı olup, çay vâdisinin, "dibinde akarsu bulunan doğal geçit" durumuna işaret etmek üzere, Pila-wana ögelerinden türetilmişti. Bkz. Ela/İla, Pa, Pela, Pellana, Phileas, Filyos.

PHİLADELPHİA. Hellen dilinde: "Philadelphos (Kardeşseven) Yurdu". "Kardeşseverlik" anlamına da gelir.

1. Philadelphia. Lydia'da ilkçağ kenti. Şimdi, Manisa iline bağlı ilçe merkezi Alaşehir. Kurucusu, Philadelphos sanıyla bilinen Bergama kralı II. Attalos dolayısiyle bu adı taşır. Ancak, orada daha önce de bir yerleşim vardı; bkz. Aulax, Kallatebos.

2. Philadelphia. Dağlık Kilikia kenti. Para basmıştır. Caligula döneminde Roma bağımlısı kralcık sıfatiyle yöreye egemen olan IV. Antiokhos'un hem kızkardeşi hem eşi

"Kardeşsever" İotape dolayısiyle böyle adlandırıldığı sanılıyor (Ramsay, s. 414 No. 38, s. 417). Kentin yeri tartışmalıdır; bir görüş, Mut'un 21 km. ilerisinde Mallıca'da olduğunu, bir diğer görüş Mut'un 19 km. doğusunda Sarıkavak'ta bulunduğunu savunur.

PHİLAİA. Silifke yakınında, kıyıda bir köy. Tahtaliman kıyısında idi sanılıyor (W. Ruge, RE Philaia maddesi). Adı, görünüşe bakılırsa, Hellen dilinde "Kadın dostlar yurdu" anlamındadır ("Dost" anlamındaki Philos'un dişi biçiminin çoğulu Philai ile, "-yurdu" anlamındaki -ia takısından) Ancak, bu, yerli adın çarpıtılmış biçimi de olabilir. Karş. Phileas.

PHİLEAS/PHİLİA. Byzantion arazisi içinde, Trakya'nın Karadeniz kıyısında bir burun; İstanbul Boğazı kuzey girişinin 42 mil batısında. Terkos Gölü kuzeydoğu yanıbaşındaki Karaburun olsa gerek. Adının Phileas biçimi Hellen dilinde anlam taşımaz; Philia biçimi ise "Dostluk" anlamındadır. Adın aslı Pela/Pila yâni Pa-ela/ila, "Su (burada: göl)-Geçidi" olmalıdır; çünkü Karaburun'un hemen yanında Terkos Gölüne denizden girişi sağlayan bir göl ayağı vardır. Bkz. Pela. Ela ile ila, birbirinin çeşitlemesi olduğundan (bkz. Ela), P(a)-ela yerine P(a)-ila da denebilir: "Su (keza, göl, deniz) geçidi".

PHİLOKALEİA. Bkz. Görele.

PHİLOKRENE. Marmara Denizi kuzeydoğu kıyısındaki Tavşancıl'ın Bizans çağındaki adı (Pitcher, s. 38). Hellen dilindendir; "Pınarsever" diye anlaşılması saçma olacağına göre, "Dost Pınarı" anlamındadır.

Güçlü olasılıkla Philokrene Anadolulu bir adın Rum ağzına uydurulmuş biçimidir ve adın aslı da, çok yakın yörede karşılaştığımız Pelekanon adı ile hısım idi. Örneğin, ad, o yerde hem bir doğal geçidin hem de bir akarsuyun (pınarın) varlığını belirtmek üzere Pa-Ela/İla ögeleriyle türetilmiş Pila iken, Hellenleşme döneminde Pila Pınarı anlamında Pila Krene biçimini almış ve sonra daha da Hellenleştirilip Philokrene'ye dönmüş olabilir. Karş. Philaia, Philabonites, Phileas, Philomelion.

PHİLOMELİON. Phrygia kenti; şimdi, Konya iline bağlı ilçe merkezi Akşehir (Strabon, 12 VIII 14, 14 III 29). İÖ 3. yüzyılda Makedonia kökenli Philomelos adlı bir yerel bey tarafından kurulduğu sanılıyor (W. Ruge, RE Philomelion maddesi). Kentin adı, bu Philomelos sözcüğü ile, Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki -ion takısından türetilmiştir.

Ancak, yukarıdaki Philabonites, Philaia, Phileas, Philokrene adlarıyla ilgili gözlemlerimizden sonra Philomelion adının dahi gerçekte Hellen ağzına uydurulmuş Anadolulu bir ad olduğunu ve Pa (Su; burada: Göl yâni Akşehir Gölü ya da Pınar, yâni Midas Pınarı/Ulupınar), Ela/İla (Geçit, Boğaz), uma (-halkı), wana (-sal, -ülkesi) ögelerinden türetilmiş Pilumana sözcüğüyle bağlantılı bulunduğunu pek güçlü bir olasılık saymaktayım. Hellenleşme döneminde ad, sonuna "-yeri" anlamında -ion takısı eklemekle önce Pilumanion, son aşamada da Philomelion edilmiş olabilir. Pilumawana, yukarıda sözü edilen türetiliş ögelerine göre, "Su Geçidi Halkının Yurdu" demektir. Bkz. Pa, Ela/İla, uma, wana, Pela, Pellana, Philabonites, Philaia, Phileas, Philokrene.

PHİNOPOLİS. İstanbul Boğazı kuzey ucundan Karadeniz kıyısı boyunca batıya gidilirken ilk kasaba (Plinius, IV 45, Ptolemaios, 3 XI 4). Suidas Sözlüğünde Phineion. Argo gemisi yolculuğu destanında adı geçen kör gelecek bilici Phineus tarafından kurulmuş imiş. Suidas, bunu, "Phineion. Bir kasaba; keza oradaki dağın adı"; Byzantion'lu Stephanos da "Phineion, Karadeniz kıyısında bir kasaba. Phineus tarafından kurulmuştur" diye anıyor. Baskın olasılıkla, yukarıda sözünü ettiğimiz Phileas/Philia ile aynı idi. Adının şimdi incelediğimiz biçimlerinin aslı, sâdece, Pina yâni P(a)-ina, "Göl-sel, Göl-yurdu" olsa gerektir (bkz. Pa, wana). Kasdedilen, kuşkusuz, Terkos Gölü'dür.

PHLAUDOS. Blaundos/Blaudos adının Hellen ağzına uydurulmuş çeşitlemelerinden biri (Ramsay, s. 136).

PHLEBİA. İzmir yakınında bir köy; 12. yüzyılda varlığını biliyoruz. Ramsay (s. 123 No. 35) bu adın Lâtince Flavia'dan bozma olabileceğini söylüyor ve belki Agamemnon Ilıcaları denen yerde (şimdi, Balçova) idi diyor. Phlebia adı görünüşte Hellen dilindendir, Phlebos (=Damar) sözcüğünden türetilmiştir.

Ben bu adın dahi, aslında Anadolu kökenli ve Pela/Pila, "Su Geçidi" sözcüğüyle bağlantılı olabileceği kanısındayım. Balçova, ilkçağda kuşkusuz daha da içerilere kadar uzanan deniz kıyısı ile dağ eteği arasında doğal ve zorunlu bir geçit yeri durumundadır; Klazomenai, Erythrai, Teos taraflarına yâni İzmir'den batıya uzanan yol oradan geçer, üstelik orası ünlü bir ılıca pınarları yeridir, dolayısiyle gerçekten "Su Geçidi"dir. Karş. Pela, Pellana, Philaia, Phileas.

PHOİNİKOS/PHOİNİX. Hellen dilinde, "a. Hurma ya da Palmiye ağacı; b. Kan kırmızısı renk" anlamlarındadır. Bunun dişi biçimi (bizim Fenike dediğimiz ülkenin adı olarak da Hellen'lerce kullanılan biçimi) Hellen'lerin Dor yazımında Phoinika'dır, İon yazımında sondaki a yerine eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) kullanılır, bu sonuncu yazım biçimi Lâtin yazımına Phoinike diye çevrilir.

1. Phoinix. Rodos Peraia'sında yâni Bozburun Yarımadasında kentçik (Strabon, 14 II 2, oradaki Phoinix Dağı'nı anar). Fenaket/Taşlıca Köyü yakınında, köy ile deniz arasında, yüksekte kalıntıları vardır. Strabon, kentçikten de "Kale" diye söz eder (14 II 4).

2. Phoinikos/Phoinix. Lykia kıyısında bir kasaba. İlk kez 6. yüzyıldan kalma "Ermişlerin Yaşamı" metninde Ermiş Nikolaos'un (Noel Baba) yaşamı anlatılırken anılmaktadır. Şimdi, Antalya iline bağlı ilçe merkezi Finike (W. Ruge, RE Phoinix maddesi No. 15).

3. Phoinikos. Doğu Lykia'daki Olympos kentinin bir diğer adı (Strabon, 14 III 8).

PHOKAA/PHOKAİA. Anadoluda en eski Hellen kolonizasyonu döneminde (Aiolis bölgesinde bulunmasına rağmen, İon boyu Hellen'lerince) Hellenleştirilen bir kıyı kenti; şimdi, İzmir iline bağlı ilçe merkezi Foça.

Phokaa/Phokaia adı Hellen dilinden değildir ve aslı Luwi dilinde Pauwaka, yâni Pa-uwa-ka, Su-lak-yer'dir (bkz. Pa, uwa, -ka); bu ad, kentin Gediz Irmağı ağzı yanıbaşında olduğuna işaret eder. Bu konuda ayrıntılı gerekçeler veren inceleme yazım, Tarih ve Toplum, No. 70, Ekim 1989'da yayınlanmıştır. Orada dayanaklarımı gösterirken, Foça'nın tam karşısındaki adanın ilkçağdaki adının da Bakkheion olduğunu belirtmemiştim; bu ek kanıtı şimdi anımsatıyorum. Bkz. Bakkheion.

PHOUPHATENA. Ptolemaios'a göre Arımenia Minor bölgesinin kentlerinden biri. Honigmann'da anılmıyor. Yerini belirleyemiyoruz. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; ancak, bu adın kökenini ve anlamını saptayamadım.

PHOUPHENA. Yine Ptolemaios'un andığı bir Armenia Minor bölgesi kenti. Başka yerde adı geçmiyor. Yerini ve Hellen dilinde anlam taşımayan adının kökenini, anlamını belirleyemiyoruz. Belki Pouphatena ile Pouphena aynı kenttir ve Ptolemaios bunları ayrı iki kentmiş gibi anmakla yanılgıya düşmüştür.

PHOUSİPARA. Ptolemaios'a göre, Kappadokia'nın Melitene bölgesinde bir kent; Fırat batısında. Yerini belirleyemiyoruz. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; kökenini ve anlamını saptayamadım. Karş. Drizipara.

PHREATA. Bir Kappadokia kasabası; Garsaouria bölgesinde (Ptolemaios, 5 VI 13). Tyana/Kemerhisar kuzeybatı yakınlarında olduğu sanılıyor; dolayısiyle, Bor yöresinde. Adı

Hellen dilinde "Kuyular" demektir.

PHRYGİA. İlkçağın klâsik dönemindeki anlayışa göre, Phrygia denince kasdedilen Anadolu parçası. Ankara ilinin güneybatı bölümünü; Eskişehir, Kütahya, Afyon illerinin tümünü; Denizli ilinin kuzey yarımını ve hatta Konya ilinin kuzey parçasını kapsıyordu. Xenophon, Anabasis'te, İkonion/Konya'yı, güneydoğuya doğru gidilirken uğranılan en son Phrygia kenti olarak niteler. Phrygia'nın çoğu bölümüne Hellenistik çağda Kelt/Galat halkı yerleştiği ve onların ülkesi olan yöreye artık Galatia dendiği halde, tarihsel bir alışkanlıkla, orası için dahi, Phrygia adının kullanılması süregitmiştir. Keza bkz. Hellespontos Phrygia'sı.

Phryg'ler, Phrygia adlarının, Thrak halkı Bryg'lerin adı ile bağlantılı olabileceği görülmüşse de, adların öz biçimi ve anlamı bilinmiyor.

PHRYGİA EPİKTETOS. Hellen dilinde: "Özgür bırakılmış Phrygia". Phrygia'nın, Bergama krallarınca "kurtarılıp" kendi ülkelerine katılan kuzeybatı bölümüne Phrygia Epiktetos denmiştir (Strabon, 12 III 7 vs.).

PHRYGİA MAGNA. Lâtince: "Büyük Phrygia". Yanlış olarak Hellespontos Phrygia'sı denen bölgeden (Troas-Mysia) asıl Phrygia'yı ayırmak için yâni kasdedilenin asıl Phrygia olduğunu belirtmek için bu deyim kullanılmıştır.

PHRYGİA PACATİANA. 360 yılından başlayarak Phrygia'nın, Afyon ili güney yarımını, Denizli ili kuzey yarımını içeren bölümüne verilen ad. Geriye kalan bölüme Phrygia Salutaris deniyordu (Ramsay, s. 164). Pacatiana sıfatının kökeni, anlamı bilinmiyor. Belki Pakada'sal anlamında olarak Pakada-(wa)na ögelerinden türetilmişti ve Pakada adı da, Dinar yöresinin sulaklığına işaret etmekteydi: Paka-(a)da, Pınar-lı. Bkz. Baka, Paga, -ada.

PHRYGİA PAROREİROS. Hellen dilinde: "Dağ dizisi boyunca uzanan Phrygia". Emir Dağı ile Sultan Dağı arasındaki, Bolvadin'den Akşehir'e uzanan yüksek vâdi bölgesi (Ramsay, s. 163 No. 99). Karş. Paroreia.

PHRYGİA PRİMA. İS 400'den önce, kısa bir süre için, Romalılarca Phrygia iki il'e bölünmüş, birine Phrygia Prima (Lâtincede: Birinci Phrygia), diğerine Phrygia Secunda (Lâtincede: İkinci Phrygia) denmişti. İS 400'den sonra, bunların birincisine Pacatiana (Phrygia Pacatiana), diğerine Phrygia Salutaris dendi (Ramsay, s. 163-164). Bkz. Phrygia Salutaris.

PHRYGİA SALUTARİS. Bu il, Afyon ilinin kuzey yarımı ile Kütahya dolaylarını içeriyordu. Salutaris adı, Lâtincede, "Sağlık ve selâmet verici" demektir (Fransızcası Salutaire).

PHRYGİA SECUNDA. Bkz. Phrygia Prima, Phrygia Salutaris.

PHRYGİOS. Hellen dilinde: Phrygia'lı. Manisa kuzeydoğu ilerisinde Gediz'e katılan Hyllos'un (Gördes Çayı; Akhisar'dan geçen Kum Çayı ile karıştırılmasına yol açacak biçimde buna da Kum Çayı dendiği oluyor) eski adlarından biri (Strabon, 13 IV 4: "Hâlen Phrygios olarak adlandırılan Hyllos"). Gordos/Gördes'de Phrygia'lı kökeninden bir halkın oturduğu biliniyor ve çay'a bu yüzden Phrygios dendiği sanılıyor (J. Keil, RE Phrygios maddesi).

PHTHEİRON. Karia'nın, İliada'da (II 868) anılan bir bölgesi. Bunun adı, Hellen dilinde, "Kozalak" demektir. Bölge Miletos yakınlarında imiş ve orada "bol yapraklı" bir Phtheiron Dağı varmış. Miletos kuzeyinde Mykale, doğusunda Latınos Dağı bulunduğuna göre kasdedilen, Miletos güneydoğusundaki, gerçekten çam ağaçlarıyla (ve kozalakla) kaplı Ilbır Dağı olmalıdır.

PHYGELA. Bkz. Pygela.

PHYLAKAİON. Keza Pylakaion. Kibyra'dan (Burdur ilinde ilçe merkezi Gölhisar yakını) Laodikeia'ya (Denizli yakını) uzanan yol üzerinde, Roma imparatorlarına ait mülklerden birinin adı (Ptolemaios, 5 II 17; Ramsay, s. 146 No. 11). Hellen dilinde, adı, "Bekçili Yer" anlamındadır. Bu mülk, birkaç köyü içine alıyordu ve o köylere Khoria Patrimonalia (Hellen dilinde: "Miras yoluyla kalan mülkler") deniyordu (Ramsay, s. 192 No. 24).

PHYLLİS. Anadolunun Bithynia bölgesinde, Karadeniz'e akan, Kefken Adası yakınlarında bir dere. Rodoslu Apollonios (II 652) anmaktadır. Kandıra'dan geçen dere olabilir. Adı, Hellen dilinde, "Yapraklı" demektir. Bu derenin Billaios/Filyos Çayı olmadığı kesindir.

PHYLOMENEİA. Bkz. Eflâni.

PHYROKASTRON. Bizans imparatoru Basileios'un 877 yılında Kayseri'den Maraş dolaylarına yaptığı seferde ele geçirdiği bir kale olarak tarihçi Kedrenos'un yapıtında anılıyor; yeri saptanamamıştır, Honigmann'da sözü edilmiyor. Adı Rumcada "ıslatmak, karıştırmak, yoğurmak, bozmak" anlamlarındaki Phyro fiiliyle, "Kale" anlamındaki Kastron'dan türetilmiştir; dilimize en uygun çevirisi belki "Bozuk Kale"dir (şimdi Bozuk Kale denen, Bozburun Yarımadasımdaki Loryına ile ilgisi yoktur).

PHYSKOS. Hellen dilinde: "İşkembe".

1. Physkos. Muğla ilinde ilçe merkezi Marmaris kasabasının atası olan, ancak tam şimdiki Marmaris'in yerinde değil, onun batı yanıbaşındaki küçük tepede ve tepe eteğinde bulunan ilkçağ kasabasının adı (Strabon, 14 II 4, 23 sonu, 29). Kasabanın "işkembe, göbek" anlamında bir adla anılması yersizdir; anlaşılıyor ki bu örnekte Physkos, Anadolulu bir adın Hellen ağzında çarpıtılmış biçimidir. Marmaris'in tam karşısında, körfez içinde bir ada vardır. Belki Physkos adı, öz biçiminde bu ada ile bağlantılıydı ve -skos bölümünün aslı (Ska olmalı; bkz. Ska) bunu anlatıyordu.

2. Physkos. Xenophon (Anabasis, 2 IV 25) Dicle'nin kollarından Diyala Çayını Physkos diye anarken, çayın o dönemdeki, yerli dilden gelme adını, Hellen ağzına göre çarpıtıp aktarıyor (Herzfeld, s. 224 dn. 1).

PİDA/PİDİS. Amasya'dan Niksar'a uzanan yolda bir kasaba. Adını Peutinger Tablosu Lâtin ağzına uydurarak Pidis diye; Ptolemaios ise, herhalde aslına uygun olarak, Pida biçiminde aktarıyor. Ramsay (s. 291) şimdiki Fidi'nin aynı yer olabileceğine işaret etmiştir. Bu köy, Erbaa'nın 10 km. kadar doğusundadır. Pida sözcüğü belki Pada yâni Pa(n)da'nın çeşitlemesidir ve Su-lu, "Suyu bol" anlamındadır. Çünkü Luwi dilinde ve ardılı dillerde -lı anlamındaki takının hem wanda/anda biçiminde, hem de inda biçiminde kullanıldığını biliyoruz (bkz. wanda), keza nd ses grubu içindeki burunsal, belli belirsiz n sesinin toptan ihmal edilebildiğini de biliyoruz.

PİDASOS. Lydia'daki Hyrkanis bölgesi halkının, Roma egemenliği çağında, imparator I. Philippos'un eşi Otacilia Severa onuruna ve sonra, bunların oğlu II. Philippos onuruna bastığı paraların arka yüzünde, bir ırmağı simgeleyen tanrının kabartması vardır; ancak bunun hangi ırmak olduğu (ırmağın adı) paralara yazılmamıştır. D. R. Sear (s. 386 No. 4018 ve s. 393 No. 4101) o akarsuyun Pidasos olduğunu söylüyor; ancak dayanağını belirtmediği gibi bu Pidasos'un hangi çay veya dere olduğunu da açıklamıyor. Eğer böyle bir ırmak var idiyse, kıyısındaki bir yerleşim dolayısiyle bu adı alınış olmalıdır, yâni kanımca adın aslı Pi(n)da-Assos, "Pinda Yerleşimi"dir; bkz. Assa. Pida/Pinda ise "Suyu bol" (buradan: Suyu bol akarsu") demektir. Bkz. Pida, Pada.

PİDRA/PİDRUM. Bu adın Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslını ve anlamını saptaya-

madım.

1. Pidra. Nallıhan-Beypazarı yöresinde, Iuliopolis kenti arazisi içindeki kasabalardan biri (Ramsay, s. 270).

2. Pidra. Bizans çağında Anatolikon Thema'sında bulunduğunu bildiğimiz, ancak tam yerini saptayamadığımız bir diğer köy (Ramsay, s. 270 No. 1 ve s. 462).

PİERİA. Adın kökeni ve anlamı konusunda bkz. Pereia.

1. Makedonia'nın güneybatısında, dolayısiyle Olympos Dağına yakın, Mousa'lar Yurdu olarak bilinen bir bölgenin adı (İliada, VI 226; Odysseia, V 50; Herodotos, VII 131, 177).

2. Orontes/Âsi Irmağı ağzının, yâni Hatay ilimizdeki Seleukeia (şimdi Samandağ) yöresinin adı (Strabon, 14 V 20).

PİGİNDA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karia kasabası. Tam yeri saptanamamıştır. Adının, -lı anlamındaki -inda bölümü, bu adın kökeninin ya Luwi dili ya da onun İÖ 1. binyıldaki yerel ardılı Karia dili olduğunu kanıtlıyor (bkz. wanda). Ancak, kök sözcük görünüşündeki Pig(a?)'nın öz biçimini, anlamını bilmiyoruz.

PİKRON HYDOR. Hellen dilinde: "Acı Su". Hellen yazımında, Hydor'un H'si yoktur. Silifke dolaylarındaki Cennet Obruk'u dibinde görülen yeraltı suyu; hep yer altında akarak o yakından denize dökülür (Strabon, 14 V 5 sonu).

PİLİGANON. Bkz. Peliganon.

PİLLİTOKOME. Tuz Gölü batı yanıbaşındaki İnsuyu Köyünde bulunan yazıtlarda anılan ve böylece o yörede varlığı öğrenilen bir tarihsel köy; tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 492). Kome, Hellen dilinde "Köy, -Köyü" demektir. Pillito bölümünün ise Hellen dilinde anlamı yoktur; öz biçimini, kökenini ve anlamını bilmiyoruz.

PİMOLİSA. Çorum ilinde, Kızılırmak doğu kıyısında, Osmancık kasabasının doğu yakınında ilkçağ kenti (Strabon, 12 III 40). Bu yöreye de Pimolisene deniyordu (Pimolisa adı ile, Luwi dilinin ve ardıllarının "-sal, -ülkesi" anlamındaki wana/ana takısından). Pimolisa adının sonundaki isa, güçlü olasılıkla, başka yerleşim adlarında da gördüğümüz isa/issa'nın aynıdır, "yerleşim" (Buradan: köy, kasaba, kent) demektir (bkz. Assa). Baştaki Pimol- bölümünün öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

PİNALE/PİNARA. Lykia kenti (Strabon, 14 III 3, 5). Fethiye ilçesinde, bucak merkezi Kestep/Eşen'in ve Minare Köyünün yakınlarında önemli kalıntıları vardır. Adının kökeni, anlamı konusunda bkz. Pinaros.

PİNAROS (Çayı). Kilikia'da akarsu (Strabon, 14 V 19). Şimdi, Deliçay. İssos Savaşı gerçekte İssos kentinin yanıbaşında değil, biraz güneydoğu ileride, bu çayın kıyısında yapılmıştı. Adı, kuşkusuz, Luwi dilindendir, yalnız bitişi, Hellenleşme döneminde, akarsu adı (eril ad) olabilmesi için -os edilmiştir. Aslı Pinara olmalıdır: Pina-(u)ra, "Koca Pina". Bkz. ura. Pina'nın ne olduğunu güvenle saptayamadım.

PİNATANDON. Bkz. Santa.

PİNDASOS. Mysia'da, Keteios/Kestel Çayı'nın doğduğu dağ (Plinius, V 126); demek ki Madra Dağı'nın bir başka adı. Oradaki bir Pindasos (köyü) dolayısiyle bu ad kullanılmış olmalıdır: Pinda-(a)ssos, Suyu bol - köy. Bkz. Pindos, Assa.

PİNDENİSSOS. Cicero'nun Kilikia vâliliği sırasında özgür Kilikia'lıların bir kenti; Cicero bunu zaptetmişti (Ramsay, s. 430). Sözü geçen hisar, Amanos'ların batı yamacında, Erzen istasyonundaki Epiphaneia kentinden bir günlük yürüyüş (demek ki, 25 km. kadar) uzaklığında idi (W. Ruge, RE Pindenissum maddesi). Adının Luwi dilinden, ya da onun İÖ

1. binyıldaki yerel ardılı Kilikia dilinden geldiği açıktır: Pinda-(wa)n(a)-issos, Suyu bol-yöre-kenti. Bkz. Pindos, wana, issos.

Pindos. Yunanistanda, Thessalia ile Epeiros arasında, önemli akarsuların çıktığı bir dağ (Aiskhylos, Yalvarıcılar, dize 257). A. Bailly, bunun adının "Pınarları olan dağ" anlamına geldiğini söylüyor ve Hellen dilinin "Pınar" anlamındaki sözcüklerinden Pidakos/Pidax ile yakınlığına işaret ediyor. Kanımca bunların hepsinin aslı, Luwi dilinde P(a)-inda, Suyu-olan, Suyu-bol deyişidir. Bkz. Pa, wanda, Pindasos, Pindenissos. Karş. Pada, Pida. Pindos adı şu örneklerde karşımıza çıkıyor.

1. Pindos. Yukarıda sözünü ettiğimiz, akarsuları bol dağ.

2. Pindos. Yunanistanda, Peloponnesos'un Doris bölgesinde, aşağıda No. 3'de sözünü edeceğimiz Pindos Çayı kıyısında bir kent (Herodotos, VIII 43).

3. Pindos. Oradan geçen çay; Kephissos'un kollarından. Bugünkü adı Koukouvistianos'tur.

PİON (Dağı). Bkz. Peion.

PİONİA. Kuzeybatı Anadoluda bir, hatta belki iki kentin adı (Strabon, 13 I 56; Pausanias, 9 XVIII 4; Plinius, V 126). Bu kentin ya da kentçiklerin yeri konusunda çeşitli görüşler savunulmaktadır (V. Ruge, RE Pionia maddesi). L. Robert (Villes d'Asie Mineure, s. 364) bir Pionia'nın, Troas'da değil daha doğuda, Mysia'da, Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi İvrindi'nin doğu yakınında Gömeniç Köyünde bulunduğunu savunur.

Pionia, Hellen dilinde, "Otlak Yeri" demektir.

PİRAN. Diyarbakır iline bağlı ilçe merkezi Dicle kasabasının eski adı. Kürtçe. Aslı Pîr-an, Pîr-halkı olsa gerek.

PİRLAVGANDA. Konya iline bağlı ilçe merkezi Hadım'ın eski adı. 19. yüzyıl Osmanlı yönetim örgütünde "Pirlavganda, nâm-ı diğeri Hadim" diye anılıyor (Baykara, ATCG, s. 240). Pirlavganda adının sonunda, Luwi diliyle ardılı dillerin -lı anlamındaki wanda/anda takısını (bkz. wanda) açıkça görüyoruz, ancak baştaki Pirlavg(a?) biçimine bürünmüş bölümün aslını ve anlamını saptayamıyoruz.

PİSİ (Pisi Köy). Bkz. Pisye.

Pisidai. "Pisidia'lılar" anlamında, ilkçağ Hellen'lerince kullanılan sözcük (örneğin Xenophon, Anabasis, 1 II 11 vs.; Hellenika, 3 I 3 vs.). Aslında Hellen dilinde -ai, -a ile biten ve dişi sayılan adların çoğuluna özgü bitiştir; bu gibi adlara "-lılar halkı" anlamını da verir. Örneğin Athenai, "Athena'lılar" (halkı, halkının kenti) demek olur.Buna göre, Hellen ağzında Pisidia edilmiş ülke adının daha doğru biçimi Pisida olsa gerektir. Bkz. Pisidia.

PİSİDİA. İlkçağın klâsik döneminde (İÖ 479-334) ve daha sonraki dönemlerinde, aşağı yukarı bugünkü Burdur ve Isparta illeriyle, Antalya ilinin kuzeybatı parçasını kapsayan Anadolu bölgesine Hellen'lerce verilen ad. Bu bölgenin halkına da Pisidai deniyordu (bkz. yukarıda Pisidai). Sözcüğün Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökeni, öz biçimi, anlamı güvenle saptanabilmiş değildir. Bu konuda çeşitli varsayımlar savunulmaktadır. Örneğin, Hitit belgelerinde Pitassa adıyla anılan yörenin Pisidia olduğu ve Pisidia adının Pitassa'dan geldiği savunulmuş ise de (Mellaart, Mansel'e Armağan, s. 518) ben bu görüşü destekleyecek hiçbir dayanak göremiyorum. Tersine, Hellen'lerin kullandığı Pisidai sözcüğü, bölge adının daha doğru biçiminin Pisida olduğunu göstermektedir. Bu ad, görünüşe bakılırsa, Pis(a)-ida ögelerinden türetilmiştir. İda'nın "ağaç, orman" anlamına geldiğini biliyoruz (bkz. İda). Pisa da belki, tıpkı eski Hellen dilindeki Pissa/Pitta gibi (bkz. İliada, IV 277; Herodotos, IV 195) "Katran, Reçine" demekti. Böyle idiyse, Pis(a)-ida, "Reçineli orman" (Çam Ormanı) anlamındadır.

PİSİLİS. Kaunos ile Kalynda arasında, dolayısiyle Dalaman Çayı ağzı yakınlarında, şimdi Sarı Germe denen, dev turistik tesislerin yapıldığı yerde, deniz kıyısında ilkçağ kentçiği (Strabon, 14 II 2).

Kent adının Hellen ağzında büründüğü Pisilis biçiminde sondaki -is, Hellen ağzının eklemesidir; bkz. -is. Adın aslı, anlaşılıyor ki, Pisila idi. Bu sözcük, Pis(a)-ila, Çam-geçidi (boğazı) ögelerinden türetilmiş görünüyor; bkz. Pisidia, ela. Gerçekten, Sarısu, burada denize akmadan önce, çamlık bir dağ boğazından geçer; kıyıyı ve kalıntılar yöresini ülkenin içine bağlayan yol da aynı çamlık boğazı izler.

PİSİNDA. Ptolemaios'un (5 V 5) Kabalia bölgesinde, yâni Burdur iline bağlı ilçe merkezi Gölhisar'ın güney yakınlarında gösterdiği bir Anadolu kenti. Tam yeri bilinmiyor ve başka kaynakta adına rastlanmadığı için Ptolemaios'un yanılgıya düşmüş olabileceği, belki de o bölgeden pek uzakta olmayan (Kuzey Lykia'daki) İsinda kentini kasdettiği düşünülüyor. Eğer bir yanılgı yoksa, Pisinda adı, en güçlü olasılıkla, Pis(a)-inda, Çam-lı ögelerinden türetilmiştir; bkz. Pisidia, wanda.

PİSİNGARA. Hellen yazımında, ng'si gg ile. Ptolemaios'un (5 VI 20) andığı, Anadolunun Armenia Minor bölgesinde bir kent. Tam yeri bilinmiyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın kökenini, anlamını saptayamadım.

PİSONOS. Antoninus Rehberi'ne göre Sivas'tan Malatya'ya giden yolda, Malatya'nın 22 mil öncesinde bir kasaba. Bunun da Hellen dilinde anlamı olmayan adının kökenini, anlamını saptayamadım.

PİSSİA. Phrygia kenti (Ramsay, s. 249 No. 13). Afyon ilinde, Emirdağ doğu ilerisinde Piribeyli Köyü yerinde bulunduğu sanılıyor. Adının öz biçiminin Pissuwa olabileceğini düşünüyorum. Bkz. Pissuwa, Pisye.

PİSSUWA. Hitit belgelerinde anılan kent ya da yöre adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 111). Lokalizasyonu yapılamamıştır. Pissia ya da Pisye ile aynı kent olduğunu yahut olmadığını savunmamız için de dayanak yoktur. Adı, uwa takısı gösteriyor ki Luwi dilindendir, bir Piss(a?) kök sözcüğüne bu takının eklenmesiyle türetilmiştir. Belki "Çamlık" anlamındaydı; bkz. Pisidia, uwa.

PİSTOFANDON. Bkz. Santa.

PİSYE. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karia kentçiği. Mogola/Muğla ile Stratonikeia/Eskihisar arasında. Şimdi, Pisi Köy. Köyün adı yakın zamanda Yeşilyurt edildi ve köy, bucak merkezi durumuna yükseldi. Muğla'nın 6 km. güneybatısında. Pisye adının aslı, görünüşe bakılırsa, Pissuwa'dır; bkz. Pissuwa.

Pita (sözcüğü). Bkz. Pida, Pindos.

PİTAİON. Karia kenti. Plinius'ta (V 107) ve Byzantion'lu Stephanos'ta anılmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adı, Pida/Pita (=Suyu bol) sözcüğüne, Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki -ion takısı eklenmekle türetilmiştir. Bkz. Pida.

PİTANA. Bu ad da aynı Pida/Pita sözcüğüne Luwi dilinin wana/ana takısı eklenmekle türetilmiştir, "Suyu bol yöre" demektir. Bkz. Pida, wana. Zgusta'nın (s. 498) Anadoludaki Pitana'nın adını Yunanistan göçmenleri, Sparta'daki Pitana dolayısiyle koymuşlardır, Yunanistandaki adı buraya taşımışlardır demesi gülünçtür. Pitana adının Hellen dilinde anlamı olmadıktan başka, Anadoludaki Pitana'yı Hellen'leştirenler Yunanistandaki Pitana ve Sparta yöresinin halkından, Dor boyundan değil Aiolos boyundan idiler.

1. Pitana/Pitane. İlkçağ Aiolis kenti; şimdi, Çandarlı (Herodotos, I 149). Aliağa ile Bergama arasında, kıyıda, Kaïkos/Bakırçay ağzının yanıbaşında.

2. Pitana, Sparta'nın bir mahallesi (Herodotos, III 55). Tam oradan Eurotas Çayı geçer.

PİTASSA. Hitit belgelerinde anılan bir Arzawa bölgesi kenti (H. Ertem, CAD s. 111). Bu kentin, Pisidia diye tanıdığımız bölgede olduğu ve zaten Pisidia adının da Pitassa adından bozma olduğu görüşüne katılmak için dayanak görmediğimi belirtmiştim (bkz. Pisidia). Kesin olan, bu kentin tam yerinin saptanamadığıdır. Pitassa adının anlamına gelince; bunun, "Suyu bol" anlamındaki Pinda/Pida/Pita sözcüğüne, "yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamına gelen assa'nın eklenmesiyle türetildiği kanısındayım. Bkz. Pida, Assa. Cornelius (Geschichte der Hethiter, s. 320 dn. 42) Pitassa adıyla Pedasa adının gerçekte birbirine göre birer çeşitleme olduğunu söylüyor ki bu teşhis benim vardığım sonuca tıpatıp uygundur. Bkz. Pedasa.

PİTYA. Bu adın, aslı, görünüşe bakılırsa, Luwi dilinde Pituwa'dır ve Pida/Pita sözcüğüne uwa takısının eklenmesiyle türetilmiştir, "Derelik, ırmaklık" demektir. Bkz. Pida, uwa.

1. Pitya. Çanakkale Boğazı kuzey ucunun Anadolu yakasında bir kentçik (İliada, II 829; Strabon, 12 IV 6). Strabon bunu Kyzikos dolaylarında saydığına göre, aşağıda No. 2'de sözünü edeceğimiz Pitya ile bir tutuyor olmalıdır. Apaisos/Paisos doğu yakınında olduğu İliada'dan anlaşılıyor.

2. O yörede, Strabon çağına ulaşmış (bir diğer?) Pitya "Parion toprakları içerisinde Pityous'da, çamlarla kaplı bir dağın eteğinde, kıyıdaki Linon yönünde, Parion ile Priapos arasındadır" (Strabon, 13 I 15). Bu tanımlamaya bakarak, kentçiğin, şimdi Şahmelek Limanı denen koy kıyısında, Aksaz Köyü yerinde veya bitişikte bir yerde olduğunu anlıyoruz. Burası Karabiga'nın batı yakınındadır.

PİTYASSOS. Pisidia kenti (Strabon, 12 VII 2). Yalnız Strabon'da anılıyor; kasdedilenin gerçekte Tityassos olduğu kabul ediliyor (J. Keil, RE Pityassos maddesi). Bkz. Tityassos.

PİTYEİA. Karabiga batı yakınındaki kıyı kentçiği Pitya'nın bulunduğu yörenin adı (Strabon, 13 I 44). Hellen dilinde, Pitya adına, "-yurdu" anlamındaki -ia takısının eklenmesiyle türetilmiştir. Pitya adı konusunda bkz. Pitya.

PİTYODES. Marmara Denizinde bir ada (Plinius, V 151). Hangi ada olduğu çok tartışmalıdır (F. K. Dörner, RE Pityodes maddesi). Bu ad, aşağıdaki Pityoussa adı gibi, Hellen dilinde Pitys (=Çam) sözcüğünden türetilmiştir. "Çamları bol" demektir.

PİTYOUSSA. Ad, bu biçimiyle, Hellen dilindendir, Pitys (=Çam) sözcüğünden türetilmiştir, "Çamlı" demektir. Ancak, Pityoussa adı, hiç değilse bazı örneklerde, Anadolu kökenli iken Hellen ağzında çarpıtılarak bu biçimi almış olabilir.

1. Pityoussa. Strabon'a göre (13 I 18) Lapseki'nin en eski adı.

2. Pityoussa. Byzantion'lu Stephanos'a göre, Miletos'un bir diğer eski adı.

3. Pityoussa. Dağlık Kilikia kıyısında, Aphrodisias kuzeydoğu yakınında, şimdi Dana Adası denen adanın ilkçağdaki adı (J. Keil, RE Pityoussa maddesi No. 3).

4. Pityoussa. Byzantion'lu Stephanos'a göre, Khios/Sakız Adasının bir diğer eski adı.

5. Pityoussa. Salamis Adasının bir diğer eski adı (Johanna Schmidt, RE Pityoussa maddesi No. 5).

6. Pityoussa. Yunanistana bağlı adalardan Spetsai'nın eski adı (Pausanias, 2 XXXIV 8).

7. Pityoussa. Argolis Körfezinde bir adacık (Plinius, IV 56).

8. Pityoussai (Pityousa'lar). İspanyanın doğu kıyısındaki İbiza ve Formentera adalarının

ilkçağdaki adı (A. Schulten, RE Pityussai maddesi).

PLADASA. Karia kıyısında, Rodos'un karşı yakasında bir köy ya da kasaba. Tam yeri bilinmiyor (Johanna Schmidt, RE Pladasa maddesi). Adı belki aslında Peladasa idi: Pel(a)-ada-(a)ssa, Su boğazı-olan-yerleşim, "Deniz'deki boğazın kıyısında bulunan yerleşim". Bkz. Pela, -ada, assa.

PLAKİA. Olympos/Uludağ eteği sayılan bir yörede, Kyzikos doğu ilerisinde, Herodotos döneminde bile Pelasgos'lar denen insanların elinde bir kıyı kasabası (Herodotos, I 57). Plakia adı, bu biçimiyle, Hellen dilinde "Düzlük" anlamına gelen Plakos/Plax sözcüğünden türetilme, "Düzlük Yurdu" anlamında görünürse de halkının Anadolulu olması bize anlatıyor ki kentin adı öz biçiminde böyle değildi. Öz biçimi ve anlamı neydi, bilmiyoruz. Pelaka? Bkz. Pelekanon, Pelekas.

PLAKOS (Dağı). Thebe Ovası/Edremit Ovası yakınlarında bir dağ (İliada, VI 396, 425; XXII 479). Daha Strabon çağında bile lokalizasyonu tartışmalıydı (Strabon, 13 I 65). Adın anlamı konusunda bkz. Plakia.

PLAMOS. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karia kenti. Yeri bilinmiyor. Adının aslı belki Pelama idi: Pela-(u)ma, "Su geçidi halkı". Bkz. Pela, uma.

PLARASA. Kuzeydoğu Karia'da, Aphrodisias yakınında kentçik. Bir diğer adı, Tauropolis. Şimdi yerinde Aydın ili Karacasu ilçesi merkez bucağına bağlı Bingeç Köyü vardır. Plarasa adının sonundaki asa'nın "yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamına geldiğini biliyor isek de (bkz. Assa), baştaki Plar(a?) bölümünün öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz.

PLASTA. Elbistan'ın tarihsel adının, 1108'de Bizans imparatoru Alexios ile Antakya haçlı devletçiğinin kralı Bohemund arasında yapılan bir andlaşmada, Rumca metinde geçen biçimi (Herzfeld, s. 114). Bkz. Elbistan.

Plastene. Plastene Ana kimliğiyle tapkı gören Kybele'nin, Sipylos/Manisa Dağında bir kutsal alanı vardı (Pausanias, 5 XIII 7). Yâni, Plastene, orada, Akpınar'da, bilinen en eski Ana Tanrıça kabartmasının bulunduğu yerde tapkı gören Kybele'nin bir sanı idi. Adın aslı, kanımca hiç kuşkusuz, Ebrastana'dır: Ebra-(a)sta-wana, "Gürsu-akıntısı-sal". Bkz. Abra/Ebra, asta, wana. Kasdedilen "Gürsu akıntısı", yine hiç kuşkusuz, oradaki Akpınar'dır; bkz. Broteas. Sonuç olarak, adın, aslı, "Gür pınarın başında tapkı gören" demeye geliyor.

PLATANA. Bkz. Polathane.

PLATANİSTES. Kragos Dağındaki Antiokheia ile Anamur arasında uzanan kayalık kıyı bölgesinin adı (Strabon, 14 V 3). Hellen dilinde Platanos (=Çınar) sözcüğünden türetilmiştir, "Çınarları bol yöre" anlamındadır.

PLATE. Hellen dilinde: "Yassı". Marmara Denizindeki Yassıada'nın eski adı.

PLEGRA. İç Paphlagonia'da bir köy ya da kasaba. Ptolemaios (5 IV 4) anmıştır. Tam yerini bilmiyoruz. Karş. Gelagra/Gelegra; belki ikisi aynıdır. Adın sonunda, Anadolu dillerinin "Doruk" anlamındaki Kra sözcüğünü görüyoruz (bkz. Kar). Ancak, baştaki, Ple biçimine bürünmüş bölümün aslını ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. Pela, "Su Geçidi"? Bkz. Pela.

Pleistos. Yunanistanın Phokis bölgesinde bir çay (Aiskhylos, Eumenides, dize 27). Şimdi, Xeropotamos. Her ne kadar Hellen dilinde Pleistos, "Olabildiğince" demek ise de böyle bir sözcüğün ırmak adı olamıyacağı pek açıktır. Adın sonunda, akarsu adı (Hellen dilinde, eril ad) oluşturabilmek için sonu -os edilmiş, Luwi dilinin "akıntı, akarsu" anlamında asta/ista'sını görebilmekteyiz (bkz. Asta). Ple biçimine bürünmüş bölümün aslını

ve anlamını bilmiyoruz. Pela? Bkz. Pela.

PLEUMARİS. Ptolemaios'un yapıtında (5 VI 8) anılan, Aegonne (Sorgun) ile Zela (Zile) arası yolda, orta yerde bir kasaba. Peutinger Tablosunda Ptemari. Şimdiki ilçe merkezi Çekerek'de yahut yakınında olması gerekir. Adının öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

PLİTENDUM. Roma'lı Consul Manlius Vulso'nun İÖ 189 yılında çapulcu Galat'lar üzerine yürüttüğü sefer sırasında uğradığı bir köy (Titus Livius, XXXVIII 10). Amorion dolaylarında olduğu anlaşılıyor, tam yeri saptanamıyor. Adının öz biçimini ve anlamını da bilmiyoruz.

PLOURİSTRA/PROURİSTRA. Pisidia ile Phrygia'nın sınırında, Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında bulunan yazıtlardan o yörede varlığı saptanan bir kentçik (Ramsay, s. 462). Tam yeri bilinmiyor. Adının istra bölümü gösteriyor ki, bu ad, bir akarsu ile bağlantılıdır; bkz. Asta. Ancak, adın başındaki, Plour(a?) yahut Prour(a?) biçimine bürünmüş bölümün aslını ve anlamını belirleyemiyoruz.

Po (Irmağı). Bkz. Abano, Padus.

PODALİA. Kuzey Lykia'da, Pisidia ve Phrygia sınırlarına yakın yörede bir ilkçağ kenti (Ptolemaios, 5 III 4). Finike-Elmalı yolunun, Elmalı'ya 25 km. kala doğu yanından teğet geçtiği eski Avlan Gölü'nden kalma ovanın kıyısında, Karamık Köyü yakınlarında. Ancak, Bean (Lycian Turkey, s. 153-156), oradaki kalıntılar alanının değil, Elmalı'nın yol üzerinden 12 km. güneydoğusundaki Söyle Köyü bitişiğinde bulunan yuvarlak ve alçak tepe üzerindeki kalıntılar alanının Podalia yeri olmasını daha güçlü olasılık sayıyor.

Podalia adı Hellen dilinden gelmiş izlenimi uyandırıyorsa da o dilde anlam taşımaz. Öz biçimini ve anlamını görebildiğim kanısındayım. Öz biçim Podala'dır ve Po-(a)da-la ögelerinden türetilmiş bu adın bütün ögelerini tanıyorum. Nasıl Ma, Mokissos gibi pek çok ad içinde Mo biçimine bürünmüşse ve nasıl Adra/Odra, Madra/Modra, Atys/Otys, Kadys/Kotys gibi A/0 çeşitlemeleri varsa (bunların varlık nedeni için bkz. Odra) "Su" anlamındaki Pa'nın da Po diye bir çeşitlemesiyle karşılaşmamız kaçınılmazdır; nitekim aşağıda bu anlamda Po ögesini taşıyan birçok ad göreceğiz. İkinci öge, -ada, "-lı" anlamındaki wanda/anda takısının burunsal n sesi düşmüş biçimidir (bkz. -ada); -la ise, -cık anlamında takıdır. Böylece, Podala, "Suyu (burada: Gölü)-olan-cık", Göllü'cük demektir. Kasdedilen göl, kuşkusuz, Avlan Gölü'dür.

PODANDOS. Pozantı adının tarihsel biçimlerinden biri. Bkz. Paduando.

PODİMA. İstanbul ili Çatalca ilçesi Karacaköy bucağına bağlı Yalıköy'ün eski adı. Hellen dilinde "Gemiyi döndürmek" (buradan: limana dönüp yanaşmak) anlamındaki Podizo fiiliyle bağlantılı görünüştedir; kökenini ve anlamını güvenle saptayamadım.

POGLA. Pisidia bölgesinin batı yanında ilkçağ kenti (Ptolemaios, 5 V 5; Hierokles, 680 No. 4). Antalya ili Korkuteli ilçesi Bozova bucağına bağlı Fuğla (şimdi, Çomaklı) Köyünün yerinde idi (Özsait, Pisidya/1, s. 32). Fuğla adının bir biçimi de Fığla'dır.

Pogla (o'su Hellen yazımında omega ile) adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz.

POİMANENON. Mysia kenti. İS 2. yüzyılda para basmıştır (D.R. Sear, s. 162 No. 1747). Komnenos'lar çağında (12. yüzyıl) yörenin en güçlü hisarı idi (Anna Komnena, II 281). Kyzikos'un 35 mil ilerisinde, Tarsios Deresi üstünde olduğu biliniyor (Ramsay, s. 170 No. 9); Eski Manyas (şimdi, Soğuksu) Köyüne lokalize ediliyor. Bu köy, ilçe merkezi Manyas ile Susurluk arasındadır. Yöre halkına Poimanenos'lar deniyordu.

Kentin adı Poimanenon'daki son o, Hellen yazımında, omega'dır. Buna göre, ad, Hellen dilinde "Poimanana'lıların"(kenti) anlamını taşımaktadır; zaten Poimanenos adı dahi "Poimanana'lı" demektir. Poimanana'nın Hellen dilinde hiçbir anlamı yoktur ve bu, sonundaki -ana bölümünün açıkça gösterdiği üzere, Luwi dilinin ve ardılı dillerin "-sal, -ülkesi" anlamındaki wana/ana takısıyla türetilmiş bir addır (bkz. wana). Poiman biçimine bürünmüş bölümün aslını ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. Bu bölümün Man parçası, güçlü bir olasılıkla, tıpkı Manyas yâni Manuwa(s) adı gibi, tanrı Manes'in adıyla bağlantılıydı.

Hellen dilinde Poimaino fiilinin "Otlatmak" anlamına geldiğini bilmiyor değilim; ancak, o dilde, Poimanana adının hiçbir anlamı yoktur.

Bu adın başındaki Po, tıpkı Podalia adının başındaki Po gibi, Pa'nın çeşitlemesi idi ve burada dahi başka bir suya değil, göle, yâni Manyas Gölüne işaret ediyordu kanısındayım (bkz. Podalia). Adın aslı Pomanas, "Manas/Manes Gölü" adına, -sal, ülkesi anlamlarındaki wana/ana takısının eklenmesiyle türetilmiş yöre adı Pomanana olmalıdır.

POKETOS/KOPETOS. İznik'ten Erdek'e giden yolda, Erdek yakınında, İS 400 dolaylarında varlığını bildiğimiz bir kutsal servi ormanının yeri (Ramsay, s. 178). Adının kökenini, öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz.

POLATHANE. Trabzon'a bağlı ilçe merkezi Akçaabat'ın daha önceki adı. Osmanlı döneminde buraya Akçaova da denirdi (TA Akçaabat maddesi). Büyük Larousse'a göre kasabanın en eski adı Platana'dır; demek, Polathane, bunun Türkleşme döneminde çarpıtılmış biçimidir. Platana adı, Hellen dilinde "Çınar" anlamındaki Platanos'la ilgili görünüşüne rağmen, o dilden değildir. Belli ki bu da, daha eski, Luwi dilinin ve ardıllarının wana/ana takısıyla (bkz. wana) türetilmiş bir adın Hellenleşme döneminde çarpıtılmış biçimidir.

POLEATİKOS. İstanbul'un Anadolu yakasında, Konstantinos Porphyrogennetos döneminde bir imparator sarayının bulunduğu semt (Ramsay, s. 200 No. 36). Ad Rumcadır; "Tay" anlamındaki Polos (ilk o'su omega ile) ve bundan türetilmiş, "Genç atların eğitildiği tavla" demek olan Poleia ile bağlantılıdır. Herhalde o sarayın bulunduğu yerde böyle bir tavla varmış.

POLEMONİON. Hellen dilinde: "Polemon Yeri". Karadeniz kıyısındaki Bolaman kasabasının atası ilkçağ kentinin adı. Polemon'un kimliği konusunda bkz. Umar THİT c. II s. 229.

POLİKHNA. Hellen dilinde: "Hisarcık, kentçik". Türkiyedekiler:

1. İonia kenti Erythrai yakınında bir kasaba. Delos Birliğine gider katkısı ödüyordu (E. Kirsten, RE Polichna maddesi No. 9). Yeri güvenle saptanamıyor, Balıklıova'da olabileceği düşünülüyor. Gerçekten, Balıklıova'da aslında ova bulunmadığına göre, Balıklıova adının Polikhna gibi bir tarihsel adın Türkleşme döneminde çarpıtılmış biçimi olması beklenir.

2. İonia kenti Klazomenai'nin adaya taşınmasından sonra, anakarada kalan eski kent bölümünün aldığı ad (Thoukydides, VIII 14, 23).

3. Troas'ın doğu yanında, dağlık bölgede bir hisar (Strabon, 13 I 45; Plinius, V 123). Bunun da yeri saptanamamıştır.

POLİON/POLİSMA. Strabon'un (13 I 42) andığı, Troas yöresinde, Simoeis Deresi kıyısında çok eski bir kentçik. Strabon, bunun tarihçesi üzerine de bilgi veriyor. Adının her iki biçimi Hellen dilindendir: Polion, "Kentçik"; Polisma, "Yerleşim" demektir ("Kent kurmak" anlamındaki Polizo fiilinden).

POLOS. Kırklareli'nin merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Yoğuntaş kasabasının eski adı. Sözcük, eski Hellen dilinde, "Yavru" (özellikle tay, piliç, dana, tosun vb. hayvan yavrusu) demektir (birinci o, Hellen yazımında omega ile).

POLYBOTOS. Afyon iline bağlı ilçe merkezi Bolvadin kasabasının tarihsel adı ve Türk ağzındaki Bolvadin'in öz biçimi. İlk kez 325 Nikaia/İznik Konsiline katılan Piskoposları gösteren listelerde anılmıştır. Hierokles'in yapıtında da anılmaktadır. Hellen dilindendir, "Bol otlaklı" demektir, yörenin sulak ve bol çayırlı olduğunu anlatır.

POLYETTA. Pisidia'da ilkçağ kentçiği (G.E. Bean, Anatolian Studies, c. 9, 1959, s. 97). Burdur ili Yeşilova ilçesi merkez bucağına bağlı Bademli Köyünün yerinde olduğu sanılmaktadır. Polyetta adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Troketta vb. gibi, Anadolu kökenli bir adın Hellenleşme döneminde çarpıtılmış biçimi olduğu anlaşılıyor. Aslını ve anlamını saptayamıyoruz.

POLYMARGA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasaba (Ramsay, s. 462). Adının başındaki Poly (Hellen dilinde: "Çok, bol") bölümü bu adın Hellen dilinden geldiği izlenimini uyandırıyorsa da, sonraki marga bölümünün, dolayısiyle tüm olarak Polymarga adının, Hellen dilinde anlamı yoktur. Bunun kökenini, öz biçimini, anlamını bilmiyoruz.

POLYMEDİON. Güney Troas'ta kıyı kenti (Strabon, 13 I 51, II 2; Plinius, V 32 ve 123'te Palamedium). Sivrice Koyu batı yanından 1,5 km. kadar batıda idi (E. Kirsten, RE Polymedion maddesi). Kalıntılar konusunda bkz. Umar, Troas, s. 13. Polymedion adı, bu biçimiyle, Hellen dilindendir, "Polymedes Yeri" demektir. Kente adını veren, belki de, Thoukydides'in (II 22) andığı, Troas bölgesindeki Larissa kentinden, halk önderi ve komutan Polymedes idi.

POLYPOROS. İliada'nın (XII 20) Heptaporos adıyla andığı derenin bir diğer adı (Strabon, 13 I 44). Bu dere, Troas bölgesi doğu yanında idi; ancak, hangi dere olduğunu güvenle saptayamıyoruz. Adının her iki biçimi Hellen dilindendir, Poros (1. Yol; 2. Akarsuyun izlediği yol, yâni yatak; 3. Geçit; 4. Köprü) sözcüğünden türetilmiştir. Polyporos, "Bol Geçitli"; Heptaporos, "Yedi Geçitli" demektir.

POMPEİOPOLİS. Hellen dilinde: "Pompeius Kenti".

1. Kilikia'daki Soloi kentinin, Roma'lı komutan Pompeius'un Anadoludaki savaşları döneminde aldığı ad. Bkz. Soloi.

2. Paphlagonia kenti (Strabon, 12 III 40, 41); şimdi, Taşköprü.

PONTAMOS. Pendik ile Libyssa/Dil İskelesi arasında, kıyıda bir köy (Ramsay, s. 200). Tuzla'da yahut çok yakınında olmalıdır. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; ancak, bu adın öz biçimini, anlamını saptayamıyoruz.

PONTANA. Phrygia'da, Midas Yazılıkayası yakınlarında, Meros/Kümbet'in (bkz. Meros) birkaç km. kuzey-kuzeybatısında bir ilkçağ köyü. Burası Ana Tanrıça tapkısı yeriydi ve buradaki Ana Tanrıça çeşitlemesine Meter Pontanene (Pontana'sal Ana, Pontana'lı Ana) deniyordu (Ramsay, s. 486). Adın kökenini, öz biçimini bilmiyoruz. Karş. Bonda, Pontamos.

PONTOGEPHYRA. Adapazarı yakınındaki, Iustinianus dönemi yapıtı ünlü Beşköprü'nün (bkz. Umar, Bithynia, s. 35, 55) tarihsel adlarından biri. "Pontogephyra ismi Yunanca ile Lâtincenin karışmasından hâsıl olmuş melez bir isimdir; sonradan Pentegephyra (Hellen dilinde: "Beşköprü" - Umar) şekline çevrilerek, beş kemerli köprü diye tefsir edilmiştir;

halbuki Texier sekiz kemerli olduğundan bahseder" (Ramsay, s. 236 No. 33). Pontogephyra adının melezliği şuradadır ki, bu ad, Lâtin ve Hellen dillerindeki, "Köprü" anlamına gelen sözcüklerin birleştirilmesiyle ve yalnız biri yetmiyormuş gibi ikisinin birden kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır. Herhalde Lâtincesi, Iustinianus döneminde köprüye konmuş resmî adın kısaltması olarak kullanılan, "Köprü" anlamındaki Lâtince sözcük (Pons) iken, sonra, yöre halkı, Pons Köprüsü'nü kasdederek Pontogephyra adını kullanmaya başlamıştı.

PONTOS. Hellen dilinin "Deniz" anlamındaki bu sözcüğü, Türkiyenin şu tarihsel adları içinde kısaltma yoluyla kullanılmıştır.

1. Pontos Euxeinos (Hellen dilinde: "Yabancılara dost deniz"; Hellen'ler, azgın Karadeniz'e yaranmak umuduyla onu böyle adlandırmışlar) adı yerine, yâni Karadeniz'i kasdetmek üzere.

2. Herakleia Pontika (Pontos'sal Herakleia, Pontos Herakleia'sı) yâni Karadeniz Ereğlisi kentini kasdetmek üzere.

3. İlkçağın erken dönemlerindeki Hellen yazarlarının Pontos Kappadokia'sı diye andığı bölgeyi, yâni Anadolunun Paphlagonia ile Kolkhis arasındaki parçasını kasdetmek üzere.

PONTOS POLEMONİAKOS. Hellen dilinde: "Polemon'sal Pontos, Polemon Pontos'u". Roma'lıların, kendilerine bağımlı yerel kral durumunda olmak üzere Polemon'a bıraktıkları Pontos ülkesi parçası bu adla anılıyordu. Lâtinleştirilmişi: Pontus Polemoniacus.

POPA (Çayı). Isparta ilinde Uluborlu Ovası boyunca uzanan çayın adı (Özsait, Pisidya/1, s. 42). Aslı belki Awa-Pa, "Kutlu/Güzel-Çay" idi. Bkz. Awa, Pa.

PORDOSELENE. Hellen dilinde: "Osuruklu Selene". Ayvalık yakınında bir ada ve üzerindeki kentçik (Strabon, 13 II 5). Adının yakışıksızlığına Strabon da (13 II 6 başı) değinir: "Bazı yazarlara göre sözcüğün yakışıksızlığını gidermek için, buradaki ismi Poroselene olarak okumalıyız". Ay ışığı tanrıçası Selene'yi Osuruklu Selene diye anmanın ve adaya, kente böyle bir ad vermenin yersizliği ortadadır. Demek ki bu ad, gerçekte, Anadolulu dilden gelme, bambaşka anlam taşıyan bir adın Hellen ağzında çarpıtılmış biçimidir.

Adanın adındaki Selene bölümü belki aslında Selana idi ve adayı Anadolu anakarasından ayıran boğazla bağlantılıydı: S(wa)-Ela-(wa)na, "Güzel-Boğaz-Ülkesi". Bkz. Swa, Ela, Elana, Helenopolis. Baştaki, Pordo biçimine bürünmüş bölüm de ada üzerindeki bir su kaynağına işaret ediyor olabilir: Po-(A)rda, Su-Kaynağı. Bkz. Podalia, Arda.

PORİNDA. Anadolunun ilkçağda İsauria olarak anılan bölgesinde bir köy ya da kasaba. Tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 504 sonu). Adının Luwi dilinden ya da onun İÖ 1. binyıldaki ardılı yerel dilden geldiğini, adın sonundaki, -lı anlamını belirten, wanda/anda takısının çeşitlemesi inda, kanıtlıyor (bkz. wanda). Ancak, tüm olarak adın öz biçimini ve anlamını belirleyemiyoruz.

POSEİDONİON. Ortadaki o, Hellen yazımında, omega ile. Hellen dilinde: Poseidon Yeri. İlkçağda, Poseidon tapınaklarının bulunduğu bazı yerlerden başka, Poseidon'un deniz tanrısı olması dolayısiyle, onun kutsal yeri sayılan bazı burun çıkıntıları da bu adı taşıyordu. Örneğin:

1. Poseidonion. Gemlik yöresindeki Boz Burun'un eski adı (Cramer, c. I s. 176). Boz Burun'un boz'luğu besbelli ki Poseidonion adıyla bağlantılıdır.

2. Poseidonion. Marmaris Burnu'nun ilkçağdaki adı (A. Rasim, s. 17).

3. Poseidonion. İonia'da, Didyma tapınağı yakınlarında bulunan ve Miletos kenti arazisinin güney sınırını belirleyen burun (Strabon, 14 I 3).

4. Poseidonion. Khios/Sakız Adası batı yanında bir burun (Strabon, 14 I 33).

5. Poseidonion. Samos/Sisam Adasında bir burun (Strabon, 14 I 14).

Potaissa. Bkz. Patavissa.

POTAMİA. Bkz. Bademiye.

Pounda. Dicle üzerinde, Babylon/Bâbil'in güneydoğu yakınlarında, oradaki Apameia kenti aşağısında bir köyün adı. Ptolemaios'ta (5 XX 4) anılmıştır. Eğer yörenin, Semitik diller topluluğuna giren kendi dilinden (Bâbil dilinden) gelme bir adın çarpıtılmış biçimi değilse, Luwi dilinden gelmiş görünüyor: Pa-wanda, "Irmak-lı". Bkz. Pa, wanda. Dicle üzerinde, Anadolulu Ninuwa ve Larissa adlarına da rastlamıştık.

POUNGOUSA. Bkz. Pasgousa.

Pountasbas. Eskişehir'de bulunmuş Hellen dilindeki bir yazıtta anılan bir Phryg tanrısının adı. Gerhard Radke (RE Puntasbas maddesi) bu adın sbas bölümünün eski İran dilinde "At" anlamına gelen Aspa olmadığını söylüyor. Elbette haklıdır. Sabazios'u hatırlasa idi, bu sbas bölümünün, Sabazios tanrının adı olduğunu da görecekti. Baştaki Punta nedir, güvenle saptayamıyoruz.

POUZANES. İzmit ve İznik'in güney yakınlarında bulunduğu sanılan, 8. yüzyılda varlığını bildiğimiz bir Bithynia hisar kasabası (Ramsay, s. 207 No. 72). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu adın kökenini ve anlamını bilmiyoruz.

POZAN (Gölü). Antalya ile Elmalı arasında orta yerdedir (TA Antalya, Burdur illeri haritası). Adının aslı Padawana olmalıdır: Pada-wana, Bol su - sal. Bkz. Pada, wana; karş. Pozantı. Kozan adının da Kadawana'dan geldiğini doğrulayan ilginç bir "emsal".

POZANTI. Bu adın kökeni ve anlamı konusunda bkz. Paduwanda, Podandos.

1. Pozantı. Adana iline bağlı ilçe merkezi kasaba.

2. Pozantı (Dağı). Niğde'nin güneydoğu yanında, 2689 m. yüksekliğe ulaşan bir dağ. Pozantı kasabasından hayli uzaktadır (40 kın. kadar kuzeyinde).

PÖHRENK. Kırşehir ili Çiçekdağ ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Adının öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

PÖTÜRGE/PÜTÜRGE. Malatya iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Erzincan ili Refahiye ilçesi Çatalçam (eskiden Zevker) bucağında bir Haçirge (şimdi, Bakacak) Köyü saptayınca, her iki yerleşimin adının kökenini, türetiliş ögelerini ve anlamını görebildim. Köken, Kürtçedir. Pötürge/Pütürge adının aslı, Türkçedeki ile aynı anlamda olan, Kürtçenin Put sözcüğüne, -ûr ve -geh takılarının eklenmesiyle türetilmiştir; bunlardan -ûr, Türkçedeki -lı takısının karşılığı olan takılardan biridir (örneğin renc-ûr, ağrı-lı, dert-li). Diğeri, -geh takısı ise Farsçadaki -gâh'ın karşılığıdır, "-yeri, -yurdu" demektir. Böylece, Put-ûr-geh, "Putlu (Haç'lı) Yeri" anlamını belirtir. Sözünü ettiğimiz -ûr takısının bir biçimi de -îr olduğundan dolayı (örneğin Dil-îr, Yürek-li, Yiğit) Haçirge (Kürtçe yazılışıyla Xaçîrgeh) "Haç-lı-yeri" anlamındadır.

İlçe merkezi Pötürge'nin bir adaşı, Adıyaman ili Gerger ilçesi merkez bucağına bağlı bir köydür; bunun adı şimdi Güngörmüş oldu.

PRAİNETOS. Bithynia kıyı kentçiği; şimdi, Karamürsel (Ramsay, s. 205 No. 58). Peutinger Tablosunda gösterilir. Hierokles'de anılır. Hellen dilinde anlamı bulunmayan adının kökenini, öz biçimini, anlamını bilmiyoruz. Bu ad, çeşitli tarihsel belgelerde, Preietos, Prietos, Pronetios biçimlerinde de geçer (F. K. Dörner, RE Preietos maddesi, No. 1). Hellenleşme çağında Preietos, Bithynia'nın yerel tanrılarından biri idi, özellikle bir savaş

tanrısı idi.

Praissos. Girit'te, adanın doğu yanında, kıyıdan biraz içeride ilkçağ kentçiği. Adının Luwi dilinden geldiğini, sondaki issos bölümü gösteriyor (bkz. Assa). Baştaki Pra'nın öz biçimini ve anlamını güvenle belirleyemiyoruz: Pura/Pria (Hisar)? Abra/Ebra (Bol su, Gür su)? Bkz. Pura, Abra.

PRAKANA. İlkçağın ileri döneminde, yâni Roma egemenliği döneminde Diokaisareia adını almış olan Dağlık Kilikia kenti; şimdiki Uzuncaburç (Ramsay, s. 404; karş. Diokaisareia, Olba).

Prakana adı, görünüşe bakılırsa, Luwi dilinde Pura/Pria (=Hisar) kök sözcüğü ile, -ka (-yeri) ve wana/ana (-sal, -yöresi) takılarından türetilmiştir, "Hisar Yerinin Ülkesi" anlamındadır; bu yönden, Puranda ve Priene adları ile büyük yakınlığı vardır. Bkz. Pria, Pura, -ka, wana.

PRAKTİOS. Troas bölgesinde, Abydos-kenti ile, dolayısiyle (bu kentin bulunduğu) Nara Burnu ile, Lapseki arasında akan bir dere (İliada, II 835; Strabon, 13 I 21). Güçlü olasılıkla, Umurbey Çayı. Praktios adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Baştaki Pra bölümü, "Bol su, gür su" anlamındaki Abra/Ebra/İbra'nın (bkz. Abra) ilk A'sını yitirmiş biçimidir (bu konuda bkz. Ama).

PRAMNOS. İliada (XI 639) ve Odysseia (X 235) Pramnos şarabından, destan yiğitlerinin güçlendirici ilâç niyetine kullandığı bir içki olarak söz ediyor. Plinius, Pramnos şarabının İzmir yakınında Ana Tanrıça tapınağının yanıbaşındaki bir yerde (oranın üzümlerinden) üretildiğini söylüyor. George Bean (Aegean Turkey, s. 48) bunu aktardıktan sonra, şarabın özelliklerini anlatıyor: Pramnos şarabı, fazla tatlı olmayan, sert ve pek çarpıcı bir şarap imiş, tek başına içilmezmiş, içine biraz bal katılırmış.

Demek ki Pramnos, İzmirde Ana Tanrıça tapınağının bulunduğu, bu şarabın üretildiği yerin adıdır. Tapınağın kalıntıları saptanamamış olduğu halde, hem bu yeri, hem de Pramnos adının öz biçimini, anlamını, çeşitli verilere dayanarak, belirleyebiliyorum. Şöyle ki:

Luwi'lerde Ana Tanrıça, tıpkı ardılı Artamis/Artemis gibi (Arta-Mis, Pınar-Tanrıçası; bkz. Artemis) akarsu başlarında, özellikle pınar başlarında tapkı gören bir tanrıça idi. Bildiğimiz bütün Hitit ya da Luwi kutsal alanları, anıtları hep su başlarında, ya da akarsuyu gören bir yerdedir. Dolayısiyle, Smyrna'da Ana Tanrıça tapınağı yerinin, eski kent ile yeni kent arasında, 19. yüzyılda Avrupalı gezginlerin "Diana Hamamları" diye ad taktığı, geç dönemde Artemis tapkısı yeri olmuş Halkapınar Gölcüğü olduğu güvenle söylenebilir. Şimdi, devleşen İzmir kenti için aşırı su çekimi nedeniyle pınar gölcüğü kurumuş ise de, 1970'li yıllara kadar orada, Halkapınar adının gösterdiği gibi, tıpkı Eflâtun Pınar'ın gölcüğüne benzer biçimde, çeşitli yerlerinde su kaynayan bir pınarlar gölcüğü vardı. Burada çıkan Halkapınar Deresi (gerçek Meles) körfeze 1 km. kadar ileride akıyor ve aynı zamanda körfezden kayıkla gölcüğe geçmeyi sağlayan bir su yolu, geçidi durumunda bulunuyor, zaten işte bu yüzden "Ma Geçidi" anlamındaki Meles adıyla anılıyordu. Dikkat edilirse, Ma tapkısı yerinin Halkapınar gölü olduğu bu Meles adında da kanıt buluyor. O konu bir yana, Meles'in az ileride İzmir Körfezine dökülmesi, Eflâtun Pınar ile bir diğer ilginç benzerlik sergiliyor. Çünkü Eflatun Pınar'dan çıkan dere de az sonra Beyşehir Gölüne dökülür. Keza, Ephesos'daki Artemis Tapınağı bitişiğinde bir zamanlar bulunan Samorna Gölcüğünden (bkz. Samorna) çıkan dere, az ileride, Kaystros Körfezine dökülüyordu. Kısacası, gerek eski İzmir, gerek yeni (Hellenistik) İzmir yöresinde, Ana Tanrıça tapkı alanı olmaya Halkapınar Gölcüğü kıyısından daha lâyık bir yer yoktur.

Pramnos adının kendisi de bu lokalizasyonumuzu doğruluyor. İÖ 2. binyıl Hind-Avrupa dillerinde (o) sesi bulunmadığından, Luwi dilindeki adın öz biçimi elbette ki Pramnos

değildi; -os, akarsu adlarına Hellen ağzının eklediği kaçınılmaz eril ad bitişidir. Adın daha doğru biçiminin Pramna gibi birşey olması gerektiğini görür görmez, adın kökenini ve anlamını çözebiliyorum. Öz biçim, Abraınna iken, yâni Abra (çeşitlemeleri: Ebra, İbra) ve umna ögelerinden, Abra-(u)mna, "Gür su - Halkı" (nın yeri) iken (bkz. Abra, uma/umna) Hellen ağzı, Abra'nın başındaki ünlüyü, tıpkı Broteas biçimine soktuğu ad'da yaptığı gibi, atmıştır (bkz. Broteas).

PRASMON. Erken Bizans çağında, İstanbul-Ankara yolu üzerinde, Ankaranın 25 mil öncesinde varlığını bildiğimiz bir köy ya da kasaba (Ramsay, s. 264). Ramsay'in Galatia haritasına bakılırsa, şimdiki Ayaş'ın yerinde idi yahut çok yakınındaydı. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; kökenini, anlamını saptayamadım. Ayaş içmelerinin ününü anımsayınca, bir açıklama önerisi akla geliyor: Prasmon, Abrasmawana'dan bozma olabilir. Abr(a)-as(sa)-(u)ma-wana, "Gürsu-köyü-halkının-ülkesi". Bkz. Abra, Assa, uma, wana. Karş. Pramnos.

PREİETOS. Bkz. Prainetos.

PREPİA. Karia-Lykia sınırındaki kıyı kentçiği Pisilis'in (bkz. Pisilis) ortaçağda kullanılan adı (G. E. Bean, Lycian Turkey, s. 33). Kökenini, anlamını saptayamadım.

PREPENİSSOS. Ptolemaios'un andığı, Mysia-Phrygia sınırında, Kütahya iline bağlı ilçe merkezi Altıntaş yöresinde, bir kent (Ramsay, s. 70). Halkına Prepenisseis deniyordu (Ramsay, s. 88); aynı adın Praipenisseis biçimi de kullanılıyordu (Ramsay, s. 156 No. 84). Halkın adı, her iki biçiminde, Hellen dilinin -lılar, -halkı anlamındaki -eis takısı ile türetilmiştir. Kent adına gelince; Prepenissos adının, Luwi dilinde ve ardılı dillerde "yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamına gelen assa'nın çeşitlemesi issa ile türetildiği açık ise de (bkz. Assa), tüm olarak Prepenissos adının öz biçimini ve bundaki Prepene bölümünün anlamını bilmiyoruz. Ebrapana, yâni Ebra-Pa-(wa)na, "Gürsu-deresi-ülkesi"? Bkz. Abra, Pa, wana.

Pria (sözcüğü). Luwi/Pelasgos dilinde "Hisar" anlamına gelen Pura'nın çeşitlemelerinden biri. Bkz. Bria.

PRİA. Phrygia kentçiği. Bkz. Bria.

PRİAMOPOLİS/PRİMOPOLİS. Pamphylia'daki Aspendos kenti, 431 yılında Ephesos/Selçuk'ta toplanan Piskoposlar kurultayına (Konsil'e) hangi kent Piskoposlarının katıldığını gösteren listelerde bu adla anılmıştır (Ramsay, s. 464-465). Ramsay, "Başka hiçbir yerde kullanılmayan bu ismin aslının ne olduğu malûm değildir" diyor. Polis, eski Hellen dilinde "kent" demektir; bilinmeyen, Priamo(s), Primo(s) biçimlerindeki ilk bölümün kökenidir. Herhalde kentin Troia kralı Priamos'la bir ilgisi, onun tarafından kurulmuş olmak gibi bir iddiası yoktu. Kanımca bu ad, oradan geçen ve adı Hellen ağzında çarpıtılıp Eurymedon edilen ırmakla bağlantılıdır ve üstelik, Eurymedon adının Eury bölümünün aslının Ebra (Luwi/Pelasgos dilinde: Gür su, bol su; bkz. Abra) olduğu yolunda, benim vardığım sonucu (bkz. Eurymedon) doğrulamaktadır. Luwi dilinde Ebrama, yâni Ebra-(u)ma, "Irmak halkı" demektir (bkz. uma). Demek, Eurymedon Irmağı ağzı yöresinin ve oradaki Aspendos kentinin halkına Ebrama deniyormuş; bu nedenle, onun sayın Piskoposu kendisini "Ebrama Kentinin, Ebrama Polis'in Piskoposu" diye tanıtmıştı ve Piskoposların listesini çıkaran görevli de, anlamadığı bu adı Priamopolis edivermişti.

Priamos. Troia'nın son kralı. Adının tabiî ki Hellen dilinde anlamı yoktur ve bu ad, Luwi dilinde, "Hisar" anlamına gelen Pura/Pria sözcüğü ile, "-insanı, -halkı" anlamlarına gelen uına/uınna takısından türetilmiştir: Pria-(u)ma, "Hisarın-Adamı", "Hisardaki Adam". Karş. Pria, Pura, uma. Hellen dilinde erkek adı -a ile bitemiyeceğinden, Hellen ağzı, adın bitişini

-os etmiştir. Nitekim, Etrüsk belgelerinde, Etrüsk halkının kullandığı bir erkek adı olarak, Priamos eşiti Priumne adı görülmüştür (Marie C. van der Kolf, RE Priamos maddesi, s. 1843 satır 28-29). Etrüsk'lerin Anadolulu kökenini anımsayarak bunu değerlendirelim. Priumne ile Priamos'un aynı ad olduğunda hiç kuşku yoktur. Çünkü İtalyada Torloina Müzesindeki, Etrüsk'lerden kalma bir aynada, bir Priumne; Priamos aile- sinin bireyleri Hekabe, Hektor, Alexandros/Paris ve gelin Helena ile birlikte gösterilmektedir (Hans von Geisau, RE Priumne maddesi).

PRİAPOS. İlkçağda Marmara denizi güney kıyısında tapkı gören bir bereket tanrısının adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi; keza, o yöredeki bir kentin adının Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi. Kent, Arrianos'ta (1 XII 7) anılır. Aynı kent, ortaçağda Pegai adıyla anılıyordu; bu ilk Biga'yı Osmanlı, eşkiya yatağı olduğu için yaktı (bkz. Biga). Kalıntıları şimdi Karabiga Kalesi diye anılıyor ve Karabiga kasabasının yanıbaşında bulunuyor.

Priapos tanrının, adını Priapos kentinden aldığı kanısındayım. Bu ad belki, hemen orada denize akan Granikos/Biga Çayı'nın oradaki bölümüne işaret ediyordu, aslı Priapa (Pria-Pa, Hisar-Suyu; bkz. Pria, Pa) iken, akarsu adları Hellen dilinde eril olacağı için Priapos edilmişti ve Priapos kenti bu nedenle, kurala aykırı olarak, -os'la biten bir ad taşıyordu.

PRİENE. Anadoluda İonia bölgesinin en eski ve en ünlü kentlerinden biri; Söke'nin batı yakınında, eski Latmos körfezinin kuzey kıyısında (Martin Schede, Die Ruinen von Priene, 2. bsl., Walter de Gruyter Verlag, Berlin 1964). Ancak, şimdi kalıntıları orada bulunan kent, İskender'in yöreden geçtiği sırada (İÖ 334) kurulmakta olan kenttir; daha eski dönemlerin Priene kentinin kalıntıları saptanamamıştır. Priene adı, Luwi/Pelasgos dilinde "Hisar" anlamına gelen Pura/Pria sözcüğü ile, "-sal, -yöresi" anlamındaki wana/ana takısından türetilmiştir. "Hisar Yurdu" demektir. Bkz. Pria. wana.

PRİETOS. Bkz. Prainetos.

PRİNASSOS. Polybios'ta (16 XI 2) ve Byzantion'lu Stephanos'ta anılan, Rodos Karşıyakasındaki bir Karia kentçiği. Tam yeri bilinmiyor. Adının aslı Prianassos olsa gerek: Pria-(wa)na-(a)ssos, "Hisar-sal-kent". Bkz. Pria, wana, Priene, assa.

PRİNOBARYS. Bkz. Bornova.

PRİON. İç ucunda Ephesos kentinin bulunduğu eski körfezin (Kaystros/Küçük Menderes ağzındaki deniz girintisinin; şimdi alüvyon dolgusu nedeniyle ovaya dönmüş, karaya eklenmiştir) güney kıyısındaki dağın adı. Günümüzde Panayır Dağı. Strabon'da (14 I 5) anılır. Adının diğer biçimleri Peion, Pion'dur.

Prion (o'su Hellen yazımında omega ile), Hellen dilinde "testere" anlamını belirtmesine rağmen, uwa sesine işaret eden omega harfinin de açıkladığı üzere Priwan diye söyleniyordu ki bunun kökeni ve öz biçimi, güçlü olasılıkla, yakın yöredeki bir diğer İon kentinin adı Priene'nin de aslı olan Luwi dili sözcüğüdür: Pria-wana, Hisarsal, Hisar-ülkesi. Bkz. wana, Priene.

Texier'ye bakılırsa (c. I s. 70 sonu) dağ adının diğer biçimi Pion'u icad eden, Pausanias'tır: "arazisinin mahsuldar olmasından dolayı Yunanîce Pion (o'su omega ile-Umar), semiz ve münbit mânasına olan Pion (o'su omikron ile-Umar) ismini verir". Texier böyle diyor ve Pausanias, 5 V'e yollama yapıyor.

Burada, çeşitli yönlerden yanlış ve yetersiz anlatım vardır. Bir kez, Pion Dağının Pausanias'ta anıldığı yer, 7 V 10'dur. İkincisi, Hellen dilinde omega'lı Pion ile omikron'lu Pion iki ayrı sözcük değildir. Omikron'lu yazım, bir sıfat olan ve çeşitli an-

lamları bulunan, omega'lı Pion sözcüğünün nötr durumda yâni nötr (eril ya da dişi olmayan) adları açıklamak için kullanılan durumunda geçerli yazımdır. Sözcük, öz anlamında, "Yağlı" demektir; buradan, "Semiz", "bereketli, verimli", "Bolluk içinde, zengin" anlamlarını da belirtir. Ancak, Texier'nin zannı aksine, Ephesos'un arkasındaki dağ için, yörenin bereketliliğini anlatmak üzere Pion adının kullanımı Pausanias tarafından icad edilmiş değildir. Dağın adı, Pausanias'tan bir yüzyıl kadar eski olan Plinius'ta Peion biçiminde geçer (bkz. Peion). Hellen dilinden olmayan bu Peion adının anlamını, ilgili yerde incelemiştik. Hellen dilinde anlamı olan Pion biçimi ise, besbelli, bu Peion'un daha da Hellenleştirilmişidir.

PROGASA. Phrygia'da, Afyon ile Eskişehir arasındaki Midas Yazılıkayası dolaylarında bir köy ya da kasaba (Zgusta, s. 509). Tam yeri bilinmiyor. Adın öz biçiminin Luwi dilinden geldiğini, sondaki asa/assa bölümü gösteriyor (bkz. Assa; karş. Harpasa, Malgasa, Mylasa/Mylassa vb.); ancak, baştaki, Proga biçimine bürünmüş bölümün aslını ve anlamını güvenle saptayamıyoruz.

PROGASEİA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Lydia kenti. Tam yeri bilinmiyor. Bir diğer Progasa olmalı; bkz. Progasa.

PROKHONE. Marmara Denizinde, Kapıdağı Yarımadası yakınında bir ada. Diğer adı, Byzantion'lu Stephanos'a göre, Alone imiş (Lâtin yazımında, Halone). Kasdedilenin Prokonnesos/Marmara Adası olduğu ve Prokhone adının dahi, Hellen ağzında çarpıtılıp Prokonnesos edilmiş Anadolulu adın bir diğer çarpıtılmış biçimi olduğu sanılıyor. Plinius (V 151), Prokhone'yi, Prokonnesos'un daha eski adı sayıyor. Prokhone adının sonunda görülen one'nin, aslında, Luwi dilinin wana takısı olduğunu güvenle söyleyebiliriz; çünkü oradaki o ve e harfleri, Hellen yazımında, uwa değerindeki omega ve eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile yazılmaktadır.

PROKONNESOS. Marmara Denizindeki en büyük ada olan Marmara Adasının ilkçağ Hellen'lerince kullanılan adı (Herodotos, IV 14 vs.). Ad, bu biçimiyle, Hellen dilinde Prox (=Ceylan) ve Nesos (=Ada) sözcüklerinden türetilmiştir, Ceylân Adası demektir. Ancak, bu ad, Ramsay'in Prakana'dan söz ederken belirttiği üzere, Prakana gibi bir Anadolulu adın Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi olmalıdır. Bkz. Prokhone.

PRONETİOS. Bkz. Prainetos.

PROPONTİS. Marmara Denizinin ilkçağ Hellen'lerince kullanılan adı (Herodotos, IV 95 vs.). Hellen dilinde "Pontos (=Karadeniz) Öncesi (Deniz)" demektir.

PROSEİLEMMENE. Sanıldığına göre imparator Antoninus Pius döneminde Galatia iline eklenen Lykaonia bölgelerine verilen ad (Ramsay, s. 276-277 No. 19 ve s. 419 dn. 1). Hellen dilindendir, "ittirip yanına getirmek" anlamındaki Proseileo fiilinden türetilmiştir; burada, "Başka yerden alınıp il'e eklenmiş bölge" demektir.

PROSTAMA/PROSTANNA. Bir Pisidia kenti. Adı, kendi bastığı paralar üzerinde, Prostanna biçiminde; 381 yılında İstanbulda toplanan Piskoposlar Kurultayına hangi kent Piskoposlarının katıldığını gösteren listelerde ve Ptolemaios'un yapıtında Prostama biçiminde yazılmıştır. Bu kentin, Eğridir olduğu sanılıyordu (Ramsay, s. 454 No. 28). Daha yeni araştırmalar, bu kentin, şimdiki Eğridir'in ilkçağdaki atası olmakla birlikte tam onun yerinde değil, onun güneydoğu yakınında, göl kıyısında bulunduğunu ve orada şimdi de pek önemsiz tarihsel yerleşim izlerinin görülebildiğini ortaya koymuştur (M. H. Ballance, The site of Prostanna, Anatolian Studies, c. 9, 1959, s. 124-129; Eugene N. Lane, The temple-type of Prostanna: a query. Festschrift für Dörner, c. II s. 540-545).

Prostama/Prostanna adının öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. Bunlar,

güçlü olasılıkla, oradaki gür bir akarsuya işaret ediyordu ve öz biçimleri Ebrastama, Ebrastana idi: Ebr(a)-asta-(u)ma, "Gür su - akıntısı -halkı"; Ebr(a)-asta-(wa)na, "Gür su - akıntısı - sal (yöre, kent)". Bkz. Ebra, asta, uma, wana.

Prosymna. Yunanistanda, Peloponnesos Yarımadasında, Argos'un 6 km. kuzeybatı ilerisinde bir ilkçağ kenti (Pausanias, 2 XVII 2). Hellen dilinde anlamı olmayan adının sonunda, Luwi dilinin "-insanı, -halkı" anlamında umna takısı (bkz. uma/umna), -ymna biçiminde yazılmış olarak, açıkça görülüyor (karş. Methymna). Ancak, baştaki, Hellen ağzında Pros- edilmiş bölümün aslı ve anlamı neydi, saptayamadım.

Proteos. Bkz. Protesilaos.

Protesilaos. Troia savaşında, Akhaios'ların birleşik donanmasıyla gelen savaşçılar içinde ilk kez gemiden sıçrayıp Anadolu toprağına ayak basan yiğit imiş, hemen öldürülmüş (İliada, II 698 vs.). Gelibolu Yarımadası ucu yakınında, tam şimdiki Çanakkale Şehitleri Anıtının bulunduğu yerdeki Elaious/Elaioussa kentinde bir tümülüs onun anıtsal mezarı sayılıyor ve Protesilaos bu kentte bir tapınakta yiğit-ata olarak tapkı görüyordu (Herodotos, IX 116).

Görünüşe bakılırsa Protesilaos adı Hellen dilinden gelir, Protos ve Laos sözcüklerinden türetilmiştir, "Halkın Önderi" demektir. Oysa, Luwi dilinde "Boğaz, geçit" anlamına gelen ela ve bunun çeşitlemesi ila (bkz. Ela) sözcüğünden türetilme, hemen tümü Hellen ağzında az çok çarpıtılmış Helle, Helle Denizi (Helles Pontos), İlion, Elaious, Akhilleion, Ellcs Burnu/İlyas Burnu gibi adların kaynaştığı bu yörede, Protesilaos'un ortasındaki ila pek şiddetle gözümüze çarpıyor ve bunun dalı, şimdi sözünü ettiğimiz çeşit adlardan olduğunu sezebiliyoruz, hatta adın öz biçimini, biraz çaba ile, görebiliyoruz. Odysseia'da (IV 365, 385), adı Hellen dilinde anlam taşımıyan Proteos diye bir deniz tanrısının anıldığını göz önünde tutmamız, bize yardımcı oluyor. Gerek Protesilaos adının gerek Proteos adının Pro bölümünde, Lâtin yazımında (o) ile gösterilen sesin karşılığı, Hellen yazımında, uwa değerindeki omega'dır. Dolayısiyle bu adların Prote edilmiş bölümünün gerçekte Pruwate, yâni Luwi/Pelasgos dilinde Pr(ia)-uwa-te, "Hisar-yapısı-kam'ı" olduğunu anlayabiliyoruz (bkz. Pria, uwa, Ta/Te). Bu Pruwate adının sonuna, "Kutlu Boğaz, Güzel Boğaz" anlamında, S(wa)-İla ögelerinden türetilmiş Sila'yı eklerseniz ve isim tamlaması yapmak için, Sila'nın sonrasına, -ının anlamında, -s koyarsanız, Pruwate-Silas "Kutlu/Güzel Boğazın - Hisar yapısı kam'ı" anlamında Pruwatesilas adı karşınıza çıkar. Buna bakılırsa, Protesilaos, gerçekte, oradaki tapınağın kam'ının Luwi'ler çağında taşıdığı "ınakam ünvanı" idi.

PROTUNİCA. Erken hristiyanlık döneminin İstanbul, İzmit, İznik, Kudüs yolunu anlatan belgelerine göre, Nallıhan, Beypazarı, Ankara yolu üzerinde, İznik ile Nallıhan arası yörede bir köy ya da kasaba (Ramsay, s. 264). Geyve dolaylarında olmalıdır. Lâtin ağzına ve yazımına Protunica biçiminde uydurulan adının kökenini, öz biçimini, anlamını bilmiyoruz.

PROURİSTRA. Bkz. Plouristra.

PROUSA. Bursa kentinin ilkçağdaki adı ve Bursa adının öz biçimi. Strabon'a (12 IV 3 sonu) göre bu kenti, Kroisos'a karşı savaşan (?) bir kral Prousias kurmuş; Byzantion'lu Stephanos'a bırakılırsa, Prousias'ın savaştığı kişi Kroisos değil Kyros imiş. Plinius (V 148), kentin, Annibal'in verdiği öğüt üzerine Bithynia kralınca (I. Prousias) kurulduğunu söylüyor.

Gerek Prousa adının, gerek Bithynia kralı Prousias'ların adının, Hellen dilinde anlamı yoktur. Üstelik, Prousa adı, "Prousias Kenti" anlamını belirtecek herhangi bir ek taşımaz; tam tersine Prousias adı, Prousa adından, Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından biri (-ias takısı) ile, "Prousa'lı" anlamında olmak üzere, türetilmiş görünüştedir.

Kanımca her iki ad, Thrak'larca ve Thrak kökenli Bithyn'lerce Pria biçiminde kullanılan, Luwi kökenli Pura/Pria (=Hisar) sözcüğüyle ve tüm Anadolu halklarınca kullanılan, yine Luwi kökenli assa/issa (=yerleşim; buradan: köy, kasaba, kent) sözcüğüyle bağlantılı olmalıdır (bkz. Pura, Pria, assa). Kral I. Prousias'a, bir hisar-kent'te (başkent Nikomedeia/İzmit'te) doğduğu için, Pura/Pria-(a)ssa insanı, "Hisar-kent insanı, Hisar-kent'li" anlamında (karş. Kroisos) bir ad verilmiş ve bu ad Hellen ağzında Prousias biçimine getirilmiş; bu Prousias, kendisinin kurduğu bir kenti, hem o kent hisar surlarıyla çevrili olduğu için hem de kendi adını anımsatsın diye Pr(ia)-uw(a)-assa, "Hisar-yapısı-kenti" olarak adlandırmış olabilir. Karş. Protesilaos. Prousa adının kökeni, belki, böyle bir Pruwassa adı idi.

PROUSİAS. Bu adın kökeni, anlamı konusunda bkz. Prousa.

1. Prousias. İki Bithynia kralının adı.

2. Prousias (ad Hypium, Hypos Çayı üzerindeki). Bithynia kenti. Şimdi, Üsküb/Konuralp. Düzce'nin 7 km. kuzeyinde (kalıntıları için bkz. Umar, Bithynia, s. 34-35). Prousias ad Hypium adının nedeni olan Hypos Çayı'na şimdi Melen Su deniyor.

İlkçağ Hellen yazarlarından Memnon, bu kentin kuruluş tarihçesi hakkında bilgi veren tek kaynaktır. Ona göre, eskiden Kieros adlı önemsiz bir kasaba iken bu yerleşimi geliştiren, kent durumuna getiren ve Prousias adını veren, Bithynia kralı I. Prousias'tır (F.K. Dörner, RE Prousias maddesi No. 5, s. 1135). Kieros adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bkz. Kieros.

3. Prousias (ad Mare, Deniz kıyısındaki). Kios/Gemlik'in Bithynia krallığının egemenliği döneminde aldığı ad (Strabon, 12 IV 3). Bu adı koyan da I. Prousias'tır.

PRYMNESSOS. Phrygia kenti (Pausanias, 5 XXI 11; Hierokles, 677 No. 8). Afyon'un 4 km. güney-güneydoğusunda, Sülün (Söğütözü/Söğütoluk) Köyünün önünde, şimdi Hisar Höyük denen tepecikte idi (Ramsay, s. 150 No. 48; A.H.M. Jones, s. 60; Umar, Phrygia, s. 29). Prymnessos adının öz biçimi Purumnassa, yâni Pur(a)-umn(a)-assa, "Hisar-halkının-kenti" iken Hellen ağzında Prymnessos'a döndüğü kanısındayım. Bkz. Pura, uma/umna, assa.

PRYTANİS. Keza Pyxites. Trabzon ilinde, Trabzon kentinin doğu yanıbaşında denize dökülen Değirmen Dere'nin Bizans çağındaki adları (Bryer, yazı XII s. 53). Prytanis, eski Hellen dilinde ustabaşı, başkan, önde gelen anlamlarını belirten bir sözcüktür. Dere adının gerçek biçiminin böyle olamıyacağı açıktır. Belki yine Abra/Ebra/İbra (Bol su, Gür su) sözcüğünden türetilmiş bir akarsu adının Hellen/Rum ağzına uydurulmuş biçimi karşısındayız (bkz. Abra). Pyxites adı ise, eski Hellen dilinde "Şimşir" demek olan ama dilin öz malı olmayan Pyxos sözcüğünden türetilmişe benziyor; ancak, A. Bailly'nin dev sözlüğü o dilde bir Pyxites sözcüğü göstermiyor.

PSMATHEİA/PSAMATHİA. Bkz. Samatya.

PSAROS. Kilikia ırmağı Saros'un (=Seyhan) bu adının Hellen ağzında daha da çarpıtılmış biçimi. Irmak, Xenophon'da (Anabasis, 1 IV 1), yapıtın aslında, böyle anılıyor.

PSEBİLA. Sonradan Verinopolis denen Lykaonia kentinin daha eski adı (Ramsay, s. 381 No. 26). Belki, kilise kurultaylarına (konsil'lere) hangi kent piskoposlarının katıldığını gösteren listelerde anılan Sibila, Sibilla, Sibela, Sybola, Syballa adının aynıdır, yâni o kent adının bir diğer çeşitlemesidir. Bu çeşitlemelerin hiçbirinin Hellen dilinde anlamı yoktur; adın öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. Bu öz biçim belki Swila yâni Sw(a)-ila, Güzel-Geçit idi. Bkz. Sw-, Ela. Karş. Psibella.

Pserimos. Ege Denizinde, Anadolunun Karia bölgesi yakınlarında küçük bir adanın ilkçağdaki adı (Ramsay, s. 119 No. 24, s. 474 No. 24). Kos ve Kalymna arasında; şimdi Pserymo deniyor. Pserimos adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

PSİBELLA. Lykaonia'daki Psebila kenti adının bir diğer biçimi (Zgusta, s. 662 başı). Karş. Psebila.

PSİLİON. Byzantion'lu Stephanos'da şu açıklama vardır: "Psilion, potamos metaxy Thynias kai Bithynias"; "Psilion, Thyn yurdu ile Bithyn yurdu arasında ırmak". Ancak, bunda bir karışıklık vardır; çünkü Thynia, aynı zamanda, yâni "Thyn Yurdu" anlamını belirtmekle birlikte, Kefken Adasının ilkçağdaki adıdır. Kanımca Stephanos'un deyişi şu anlamdadır: "Psilion, Kefken Adası ile Bithynia anakarası arasında kanal". Hellen dilinde potamos sözcüğü, "kanal"ı da kasdedebilir ve nitekim Arrianos, 7 XXI 1'de bu anlamda kullanılmıştır: "...bir nehir değil, Fırattan açılmış olan bir kanaldır". Stephanos, yukarıda aktardığımız deyişiyle, oradaki boğaz'a işaret etmek istiyor. Adın öz biçimi besbelli ki Psilion değil, Silion yâni S(wa)-ilion, Güzel-Geçityeri'dir; bkz. Swa, Ela, İlion.

PSİLİS/PSİLLİS. Bithynia'da, Şile ile Ereğli arasında Karadeniz'e akan bir dere (Strabon, 12 III 7; Ramsay, s. 271, 489). Ramsay'in "Hellespontos ve Bithynia" haritasında gösterilmiştir; Şile ile Kandıra arasında orta yerde, güneyden gelerek Ağva/Yeşilçay'dan geçen deredir. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur, Adı, baskın olasılıkla, ya Pisilis'in ya da Psilion'un öz biçimiyle aynı idi. Bkz. Pisilis, Psilion.

PSİMADA. İsauria'da, Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir bölge. Neresi olduğu bilinmiyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı belki Sima(n)da yâni S(wa)-İma-(wa)nda, "Kutsal İma (=Ma)'ya Tapan Halk" idi. Bkz. Swa, İma, wanda, Amanda, Manda, Samatya.

PSORON LİMEN. Hellen yazımında o'lar omega, e eta ile. Coğrafyacı Skylax'ın yapıtında anılan, Anadolunun Karadeniz kıyısında bir liman; Trabzon ile Rize arasında. Şimdiki Sürmene Limanına lokalize ediliyor (Hans Treidler, RE Psoron Limen maddesi, s. 1430). Burası, Peutinger Tablosunda Nysillime'dir; Ravenna'lı Coğrafyacının yapıtında Ysilime, Ptolemaios'ta (5 VI 5) Yssou Limen olarak anılır.

Psoron adı Hellen dilinde "Uyuz hastalığı" demek olan Psora'dan gelir, "Uyuzcuk" demektir. Buna karşılık Yssou Limen (Yssos Limanı) adındaki Yssos adının ve Ysiline, Nysillime adlarının (Yssos'un Hellen dilinde bir tür mızrağı anlatmasına rağmen), şimdiki Sürmene adı gibi, Pontos Kappadokia'sının yerli dilinden, yâni Luwi dili ardılı Kappadokia dilinden gelme bir adın çarpıtılmış biçimleri olması gerekir.

Sürmene kasabasının adı, Bizans çağında, Sourmaina biçiminde kullanılıyordu (Bryer, yazı VIII s. 210). Sourmaina'nın Hellen dilinde anlamı yoktur; sonundaki -ina bölümü Anadolulu kökenini göstermekte ise de (bkz. wana) anlamını güvenle saptayamıyoruz. Karş. Hitit belgelerinde anılan yer ve yerleşim adlarından Surumiia (H. Ertem, CAD s. 188). Sourmaina'nın rma bölümünde Ay Tanrısı Arma'nın adı gizli olabilir. Karş. Armanda.

Mehmet Bilgin'e mektup gönderen Arnavut araştırmacı Skender Rizaj, Sürmene adını Phryg dili ve Arnavutça ile bağlantılandırıp "Mor Bölge, Bakır Bölgesi" diye açıklamıştır (Bilgin, s. 22). Bu açıklamanın doğruluğu kanımca pek kuşkuludur.

PTAGİA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında bulunan yazıtlarda halk adı olarak Ptagianos (Hellen diline göre: Ptagia'lı) sözcüğüne rastlandığı için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasaba (Ramsay, s. 462; Zgusta, s. 511). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın kökenini, öz biçimini, anlamını saptaya-

madın.

PTANADARİS. Keza, Tanadaris. Afşin kuzeyinde bucak merkezi Tanır'ın atası olan tarihsel kent (Ramsay, s. 344) Adın Ptanadaris biçiminde baştaki P, asıl ad'a eklenen bir öntakının kısalmış biçimidir (Ramsay, s. 69). Adın sonundaki -is, Hellenleşme döneminde eklenen, Hellen dilinin -sal, -ülkesi anlamındaki takılarından biridir. Dolayısiyle, adın Anadolulu aslı Tanadara olmalıdır. Bunun türetiliş ögelerini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. Özellikle, kentin adı Antoninus Rehberinde Ptandari olarak gösterildiği için, Anadolulu aslın Tandara olması da beklenebilir. Böyle bir ad, görünüşe bakılırsa, Dandalas, Tantalos adlarıyla bağlantılıdır; o adlar Danda-la, "Danda-cık, Danda'nın Yavrusu" anlamına gelirken Tandara/Dandara adı, Danda-(u)ra, "Yüce Danda" anlamında görünüyor. Bkz. Danda (sözcüğü).

PTANİNA. Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Theodoros'un Yaşamı bölümünde anılan bir Galatia bölgesi. Belki Beypazarı dolaylarında. Adının öz biçimini ve anlamını da güvenle saptayamıyoruz.

PTELAİA. Erken hristiyanlık dönemi belgelerinde anılan, Lapseki yakınlarında bir balıkçılık ve iskele köyü (Ramsay, s. 176 No. 23). Adı, Hellen dilinde Ptelea (Karaağaç; Ulmus Campestris) adından türetilmiştir, "Karaağaç Ülkesi" demektir.

PTELEAİ. Bizans çağında Mysia bölgesinde varlığını bildiğimiz bir köy. Lokalizasyonu konusunda bkz. Eftalye. Pteleai adı Hellen dilindendir, "Karaağaçlar" demektir. Karş. Ptelaia.

PTEMARİ. Pleumaris adının Peutinger Tablosunda geçen biçimi. Bkz. Pleumaris.

PTERİA. Herodotos'un (I 76) anlatımına göre, Anadolunun İÖ 6. yüzyıldaki batı-doğu ulaşımını sağlayan ana yol (İran egemenliği döneminde, "Kral Yolu") izlenerek Kızılırmak aşıldıktan ve Kappadokia'ya girildikten sonra varılan bir kent. Hitit başkenti Hattusa'nın yerindeki Phryg uygarlığı dönemi kenti idi sanılıyor. Pteria adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu, Anadolulu bir adın Hellen ağzında çarpıtılmış biçimidir. O öz biçim nasıldı, hangi dilden gelme idi, anlamı neydi güvenle saptayamıyoruz.

PTOLEMAİS. Pamphylia'da, Strabon'a göre (14 IV 2) Kilikia sınırı yakınında bir kentçik. Melas (Manavgat çayı? Bkz. Melas, No. 1) ile Korakesion/Alanya arasında, bugünkü Şarapsa'nın batı yakınında önemsiz kalıntıları saptanmıştır (Ernst Kirsten, RE Ptolemais maddesi No. 10). Kenti, hellenistik çağ başında Mısır kralı I. Ptolemaios kurdurmuştu; kent adı, bu kralın adından, Hellen dilinin -is takısıyla (bkz. -is) türetilmiştir, "Ptolemaios Kenti" anlamındadır.

Ptoon/Ptoion. Yunanistanda, Kuzey Boiotia'da bir göller ve akarsular bölgesinin adı (Pausanias, 9 XXIII 5-7). Batısında deniz (Euboia/İğriboz Boğazı), güneybatısında Paralimni Gölü, güneyinde Likeri Gölü vardır; bölgedeki dağlardan bu göllere ve denize pek çok dere akar (RE c. XXIII/2 s. 1511'deki haritaya bkz.). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Adın her iki biçiminde Pto'nun o'su, Hellen yazımında, uwa sesini gösteren oinega ile yazılır. Bunu da göz önünde tutarak, adın aslının Padawana yâni Pada-wana, "Suyu bol - yöre" iken (bkz. Pada, wana) Hellen ağzında çarpıtılıp Ptoon/Ptoion edildiği kanısındayım.

PTTARA. Bkz. Patara.

Pula (sözcüğü). Bkz. Apollon.

Pula (kenti). Bkz. Apollon.

PULCHERİANOPOLİS. Hierokles'in yapıtında anılan bir güneybatı Phrygia kenti. Motella'nın bir dönemde bu adı taşımış bulunduğu, olasıdır (Ramsay, s. 146 No. 15, s. 162

No. 96, s. 194 No. 31). Pulcherianopolis, Hellen dilinde, Pulcheria Kenti demektir; Pulcheria İS 5. yüzyıl başında yaşamış bir Doğu Roma imparatoriçesidir.

PULUR. Ermenicede "Tepe" anlamına gelen Blur/Plur'un (bkz. Blur) Türk ağzına uydurulmuş biçimi.

1. Pulur. Bayburt'un Demirözü bucağına bağlı köy. Şimdi Gökçedere oldu. Buradaki höyükte yapılan kazı ile Pulur adı ün kazanmıştır.

2. Pulur. Bkz. Pülür.

3. Pulur. Tunceli iline bağlı Ovacık ilçesinin merkezi olan ve kendisine de şimdi Ovacık denen kasabanın eski adı.

Pura (sözcüğü). Puranda gibi (bkz. Puranda) Luwi dilinden gelme adlarda karşımıza çıkan bu ögenin "Hisar"ı anlattığı ve Pria'nın da bu Pura'nın çeşitlemesi yahut çarpıtılmış biçimi olduğu kanısındayım. Luwi dilinin hısmı en eski Hind-Avrupa dillerinden Sanskrit dilinde Pura, "Hisar, müstahkem şehir" anlamındaydı (K. Çağdaş, Sanskrit-Türkçe Küçük Sözlük, s. 86). Eski İran dilinde benzer bir sözcüğü Bartholomae göstermiyor; ancak, Orta İran (Pehlevî) dilinde, keza çağdaş Farsçada Pûr'un tıpatıp aynı anlamda olduğunu biliyoruz. Bu sözcüğün kökeni İranda da en eski dönemlere uzanıyor olsa gerek; nitekim Arrianos (6 XXIV 1) güneydoğu İran'da bir hisarın adını Poura diye anıyor. Anadoluda da Pria'nın tıpatıp aynı anlamda yâni hisar, berkitilmiş kent anlamında kullanıldığını bilmekteyiz; bkz. Bria, Pria.

PURAMON. Pyramos (Ceyhan) Irmağının tarihsel adının Bar Hebraeus'da (c. I s. 204) geçen biçimi. Bkz. Pyramos.

PURANA. Hitit belgelerinde anılan bir ırmak (H. Ertem, CAD s. 198). Adı kuşkusuz Luwi dilinden ise de, türetiliş ögeleri ve anlamı konusunda iki olasılık vardır:

a. Birinci olasılıkta, Purana adı, Pura (Hisar), wana (-sal takısı; bkz. wana) ögelerinden türetilmiştir; ırmağın, kıyısında bulunan bir hisar dolayısiyle, "Hisar'sal ırmak. Hisar ırmağı" diye anıldığını anlatır.

b. İkinci olasılıkta, adın Pura bölümü gerçekte senkop olayı (sözcüklerin, takıların birleşme yerinde yanyana gelen iki ünlü sesten birinin düşmesi, örneğin Gürcü-istan denmeyip Gürcistan denmesi) nedeniyle böyle kısalmıştır; aslı P(a)-ura, "Koca Su"dur. Bkz. Pa, ura. Nitekim Pela'lı adlarda da P(a)-ela birleşmesinde tıpkı böyle bir a'nın düşmesi durumu görmüştük. Bu ikinci olasılıkta adın anlamı, "Koca Su'sal, Koca Su Irmağı"dır.

PURANDA. Hitit belgelerinde anılan bir Arzawa kenti (H. Ertem, CAD s. 113). Apasa/Ephesos yakınlarında, berkitilmiş bir kent idi ve Mursili'ye yenilen Arzawa savaşçıları bu güçlü hisar kentine sığınmışlardı. Yerini bilmiyoruz. Adı, Luwi dilinde Pura (Hisar) ve wanda (-lı) ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Pura, wanda.

PURATU. Bkz. Fırat.

PURHUS. Bitlis ili Ahlat ilçesine bağlı bucak merkezi Ovakışla kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

PURUSKHANDA. Hitit belgelerinde anılan bir Orta Anadolu kenti (H. Ertem, CAD s. 113). Akkad belgelerinde sözü geçen Bursakhanda olduğu kabul ediliyor (bkz. Bursakhanda). Tam yeri saptanamamıştır. Adının sonunda, Luwi dilinin "Dereli" anlamındaki Akhanda'sını açıkça görüyoruz (bkz. Akha, Wanda, Ahanda); ancak baştaki Purus bölümünün anlamını bilmiyoruz.

PUSPENA. Antoninus Rehberinin andığı, Anadolunun Armenia Minor bölgesinde bir kent. Adının daha da bozuk (Rum ağzına uydurulmuş) bir diğer biçimi, Euspoena'dır

(bkz. Euspoena). Ramsay (s. 69), adın Puspena biçiminin başındaki P'nin, bir öntakımın kısalmışı olduğu görüşündedir (karş. Ptanadaris); adın öz biçimine de değinmektedir; ona göre, bu ad, coğrafyacı Ptolemaios'un andığı kent adı İspa'nın, bir takıyla (yâni, sonuna, -sal, -yöresi anlamında wana/ana takısı eklenerek; bkz. wana) sıfat'a çevrilmişi olmalıdır.

PÜLÜMÜR. Bu adın kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. Aşağıda No. 1'de andığımız Pülümür kasabasından geçen (Munzur Suyu'nun kollarından) çayın adı da Pülümür Çayı'dır. Dolayısiyle, ad gerçekte akarsu adı mıdır, yerleşim adı mıdır sorunu ortaya çıkmaktadır.

AnaBritannica (Pülümür maddesi), adın bazı eski belgelerde Plomer, Plümer biçimlerinde de görüldüğünü kaydediyor. Bunlardaki -er, Ermenicenin çoğul türetici takılarından biridir. Adın Pülümür biçimindeki -ür ise, Pütürge'nin -ür'ü gibi (bkz. Pütürge), Kürtçenin -lı anlamındaki takısı ûr'den gelmişe benzer. Ancak, ne Ermenicede ne de Kürtçede Plüm, Plom, Pulum benzeri bir sözcük saptayabildim.

1. Pülümür. Tunceli iline bağlı ilçe merkezi kasaba.

2. Pülümür. Kars ili Göle ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi, Dölekçayır.

PÜLÜR. Bayburt'a bağlı bucak merkezi Demirözü'nün eski adı. Aslı Plur/Pulur olsa gerek; bkz. Pulur.

PÜTÜRGE. Bkz. Pötürge.

Pydna. Makedonia'da kent (Thoukydides, I 61 vs.). İÖ 168'deki savaşla ünlü. Axios/Vardar Irmağının ve birçok irili ufaklı akarsuyun Ege Denizine döküldüğü yörede, Selânik güneybatı yakınında. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur ve Luwi dilinde P(a)-udna, Su-Ülkesi ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Pa, udna; karş. -ira (bitişi), No. 6 sonu.

PYDNAİ. Lykia kenti. Xanthos/Eşen Çayı ağzının kuzeybatı yakınında. Letoon ile Sidyma arasında, kendisi de dere ağzı, sazlık, bataklık bir yerdedir (Karadere köyünün Özlen Mahallesi yanıbaşında). Adı bazı kaynaklarda Kydna olarak geçer (G. Bean, Lycian Turkey, s. 63). Her iki ad Luwi dilindendir. Kydna'nın anlamı için bkz. Kydna. Pydnai'nin aslı ise, yukarıda gördüğümüz, "Su Ülkesi" anlamında Pydna (Pudna yâni Pa-udna)'dır. Bunun bitişinin -ai edilmesi, Hellenleşme döneminde, Hellen diline göre çoğul biçime getirilmesi dolayısiyledir ve ad bu biçimde "Pydna Halkı"(nın kenti) anlamını yansıtmaktadır (karş. Athenai, Tabai, Thebai vb.).

PYGELA. Keza, Phygela. Anadolunun İonia bölgesinde kent (Strabon, 14 I 20). Kuşadası kuzey yakınında, Kuş-Tur Tâtil Köyü bitişiğinde. Xenophon'da da (Hellenika, 1 II 2-3) adı geçmektedir. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur ve ad Luwi kökenlidir. Strabon çağındaki inanca göre kenti, Troia Savaşı sırasında, kaba etlerine hastalık geldiği ve ancak bu yörede iyileşeceklerini bir gelecek biliciden öğrendikleri için, Agamemnon'un bazı savaşçıları, bu yöreye uzanarak kurmuşlar; o nedenle kentçiğe Hellen dilindeki Pyge (=Kıç) sözcüğüyle bağlantılı (!) bir ad verilmiş. Adın Anadolulu öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz. Karş. Souagela.

Pygela, Ephesos/Selçuk yöresinden Kuşadası yöresine uzanan yolun geçtiği, dağ eteği ile deniz arasında yer alan bir doğal geçittedir. Çağdaş anayol, 1980'lerden beri, dağın arkasından gelerek geçidin güney ucuna, rektangonal kuşak duvarı iyi korunmuş bir tümülüs'ün yakınına çıkıyor ve eski kıyı yolu ile birleşiyor. Pygela'nın ela'sı bu geçide işaret ediyor olabilir kanısındayım; bkz. Ela (=Geçit, Boğaz).

PYLAİ. Hellen dilinde: "Kapılar, Geçitler". Peutinger Tablosuna göre İzmit Körfezinin Marmara Denizine açılan batı yanında, güney kıyıda bir kentçik. İmparatorlar doğu

yönünde bir yolculuğa başlarken, önce deniz yoluyla buraya gelirler, törenle karşılanarak karaya çıkarlardı (Ramsay, s. 204 No. 55). Ramsay'in Hellespontos ve Bithynia haritasında yeri gösterilmiştir; Darıca'nın tam güney karşısında, Çatal Burnu ucunda, dolayısiyle Yalova'ya bağlı (şimdi ana yol üzerindeki) Taşköprü Köyünün kuzey ilerisinde, kıyıda idi.

Pylaimenes. İliada'ya göre (II 851-855, V 576-579) Troia'lılara yardıma gelmiş Paphlagonia'lı savaşçıların beyi. Adı, bu biçimiyle, Hellen dilinde "kapıları bekleyen" demek ise de, bu adın Palauınna (Luwi dilinde: Pala İnsanı) adından bozma olabileceğine F. Bilabel (Geschichte Vorderasiens und Aegyptens adlı yapıtında, c. I s. 258'de) işaret etmiştir.

PYLAKAİON. Bkz. Phylakaion.

PYLEİTA. Tralleis/Aydın dolaylarında (Tralleis'e bağlı?) bir dış mahalle, Tam yeri saptanamamıştır. Varlığı, şimdi Aydın Müzesinde duran, çıkış yeri belirsiz bir yazıttan öğrenilmiştir (H. Malay, Epigraphica Anatolica, Heft 11, 1988, s. 53-58). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, öz biçimini ve anlamını saptayamıyoruz.

PYRAMOS. Kilikia'daki Ceyhan Irmağının ilkçağ Hellen'lerince kullanılan adı (Arrianos, 2 V 8). Öz biçimi Purama iken, Hellen dilinde akarsu adları eril olacağı ve eril adlara özgü bitişleri alacağı için Pyramos edildiği güvenle söylenebilir. Purama adı (kendi başına anlamı olan bir sözcük değil idiyse), Pura-(u)ma, "Hisar Halkı" ögelerinden türetilmiştir. Demek ki, ırmak, yanından yahut içinden geçtiği bir Purama hisarının adıyla anılıyordu. Hitit'lerce başka bir adla tanındığı bellidir; çünkü Pyramos/Ceyhan, önemli bir ırmak olduğu ve Hitit egemenliğinin en uzun sürdüğü bir yörede, Çukurova'da bulunduğu halde, H. Ertem'in CAD yapıtında, Hitit belgelerinde anılmış Puraına diye bir ırmak görülmüyor. Cornelius'a (s. 103) bakılırsa, Pyraınos Irmağı I. Hattusili'nin bir yazıtında anılıyor ve Hitit Büyük Kralı, Suriye'ye yaptığı seferde bu ırmağı aştığını bildiriyormuş; ancak Cornelius, o yazıtta ırmak adının nasıl aktarıldığını söylemiyor.

Pyrene. Aslı, görünüşe bakılırsa, Purana yâni Luwi dilinde Pura-(wa)na, Hisar-sal. Bkz. Pura, wana.

1. Herodotos'un (II 33) andığı, Orta Avrupada, Tuna kıyısında bir kent. Orta Avrupada Luwi dilinden gelme adların pek de az olmadığını Abriès, Eburodunum, Odra Irmağı, İdrija, İbar, İvaro gibi örnekler dolayısiyle, bilmekteyiz.

2. İspanya'daki, bizim Pirene Dağları dediğimiz dağ dizisinin Hellen yazarlarındaki adı. İspanya'da dahi Luwi dilinden coğrafya adı hayli boldur (bkz. kitabın sonunda Tablo 5).

PYRGİON. Lydia'da ortaçağ kentçiği; ilkçağda Dios Hieron, şimdi (Pyrgion adının Türk ağzına uydurulmuş biçimi ile) Birgi. Ödemiş yakınında; Aydınoğulları döneminin önemli kentlerinden biri. Pyrgion adı Hellen dilindendir; Pyrgos (Burç) sözcüğüne, "-yeri" anlamındaki -ion takısının eklenmesiyle türetilmiştir. Burç Yeri yâni "Hisar" demektir.

PYRİNDOS. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karia kenti. Tam yeri saptanamamıştır. Kent, Hitit belgelerinde anılan, Apasa/Ephesos yakınlarındaki Puranda'nın adaşıdır ve hatta belki de kendisidir. Gerçekten, Luwi dilinin -lı anlamındaki takısı wanda/anda'nın bir çeşitlemesi de, birçok örnekte gördük ki, -inda takısıdır. Adın anlamı ve Puranda hisarı konusunda bkz. Puranda.

PYRNOS. Plinius'un (V 104) ve Byzantion'lu Stephanos'un yapıtlarında anılan bir Karia kenti. Marmaris batı yakınlarında, kıyıda imiş. Tam yeri bilinmiyor. Adının öz biçimini ve anlamını da güvenle saptayamıyoruz.

PYRRHA. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında, h'siz. Bu ad, görünüşe bakılırsa, Hellen dilinde "Ateşkırmızısı, ateş, kızıl" anlamındaki Pyrrhos sözcüğünün kent adı ola-

bilecek dişi biçimidir. Ancak, Anadoluda, Luwi dilinden Pura adının (bkz. Pura sözcüğü) Hellen ağzına uydurulmuşu da olabilir.

1. Pyrrha. Edremit Körfezi güneyinde Ege Denizine uzanan bir burun (Strabon, 13 I 51). Codex Kultur-Atlas, Harita No. 39/26'ya göre, Ayvalık ile Burhaniye arasında orta yerde, şimdiki Boz Burun.

2. Pyrrha. Anadolunun İonia bölgesinde, eski Latınos Körfezi kıyısında, Miletos yakınında bir kasaba (Strabon, 14 I 9).

PYTHİA. Bursa yanındaki Çekirge Ilıcalarının ilkçağdaki adı (Ramsay, s. 196). Hellen kullanımına göre, örneğin burada, "Apollon Yeri" demektir. Apollon sağlık tanrısı olduğu için ılıcalara bu ad verilmiş olsa gerek. Pythia aslında, Pytho Yurdu anlamına gelir. Pytho (o'su Hellen yazımında omega ile) Yunanistanda Parnassos Dağı eteğinde, Apollon'a adanmış ünlü Delphoi Tapınağının bulunduğu bölgenin adıdır (İliada, IV 174; Odysseia, VIII 80). Bu tapınak dolayısiyle, Apollon'a Pythios (=Pytho'sal, Pytho'lu) da denirdi.

PYTHİKOS. Anadolunun Aiolis bölgesinde, Aigai kentinin bulunduğu tepenin dibinden geçip, Myrina kenti yanıbaşında, Aliağa kuzey yakınında denize akan Güzelhisar Çayının ilkçağdaki adlarından biri (Ramsay, s. 514). Hellen dilindendir; "Apollon'sal, Apollon'un" anlamında kullanılmaktadır (karş. yukarıda Pythia). Aigai doğu yakınında önemli bir Apollon tapınağı vardı.

PYXİTES. Bkz. Prytanis.

RABAN. Bkz. Araban.

RABDİON. Kuzey Mesopotamia'da, Iustinianus'un berkittiği bir hisar (Procopius, de Aedif. II 4). Adının daha doğru biçimi, Tourabdion, onun da aslı Turabdin; şimdi, Hatim Dağ Kalesi (Honigmann'ın Mesopotamia et Armenia Quarta haritasına bkz.); Nusaybin ile Cizre arasında tam orta yerde. Turabdin adının kökenini (Süryanî dili?) ve anlamını saptayamadım.

RADAMNOS. Erken hristiyanlık döneminden kalma bir belgenin Rumca metninde böyle, Lâtince metninde ise Lara diye anılan bir çiftlik. Çukurova'da, Anawarza'dan yalnız 10 km. kadar uzaklıkta imiş (Ramsay, s. 431 No. 6).

Adın iki biçimi birbirini tamamlıyor. Anadolulu öz biçim Laradamna olmalıdır; bu, Larandamna'nın nd ses grubundaki burunsal n sesi düşmüş çeşitlemesidir (bkz. -ada takısı). Larandamna adı, Lara (kum; bkz. Lara), wanda (-lı, -sı olan), umna (-insanı, -halkı) ögelerinden türetilmiştir, "Kumlu (yerin) Halkı" demektir. Çiftlik, herhalde, Pyramos/Ceyhan'ın alüvyon yığdığı bir alanda kurulmuştu. Karş. Larissa.

RAİTA. Pisidia ile Phrygia'nın sınırında, Eğridir Gölü kuzey yakınında, Kuındanlı dolaylarında bulunan yazıtlarda Raitenos (=Raita'lı) adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamıyan bir köy ya da kasaba (W. Ruge, RE Raita maddesi; Ramsay, s. 462). Adın kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamıyoruz: Ara-İda, Uzun-Ağaç? Ura-İda, Koca Ağaç? Bkz. Ara, Ura, İda.

RAMAN. Bu adın aslı belki Aramana idi; bkz. Araman.

1. Raınan. Siirt ile Mardin arasında dağ.

2. Raman. Çanakkale ili Ayvacık ilçesinde bir ılıcanın adı (Çanakkale 1973 İl Yıllığı, s. 61).

RAS EL AYN. Türk yazımında Re's ül Ayn. Urfa ili Viranşehir ilçesinde bir kasaba. Yarısı Suriyede kalmış ve Türkiyedeki bölümüne Ceylânpınar denmiştir. Arapça adı,

Pınarbaşı demektir.

RAVANDA. Gaziantep ili Kilis ilçesi Polateli bucağına bağlı bir köy. Yeni uydurulan adı, Belenözü. Ortaçağ yapıtı görkemli kalesiyle ünlüdür. Bu kale, Afrin Suyu Vâdisi yukarı bölümü yöresine egemen konumda, Hayberî Dağı'nın sivri bir doruğunda kurulmuştur. Kilis'in yaklaşık 20 kın. kuzey-kuzeybatısındadır. 11. yüzyılda varlığı biliniyor: 1097 yılında, Haçlı'lardan Boulogne'lu Baudouin'in eline geçmiştir. Adı, Ermenice belgelerde, örneğin Urfa'lı Matthaeos'un yapıtında, Areventan diye geçer. Adın sonunda, Luwi dilinin, "-lı, -sı olan" anlamındaki wanda takısını tanıyoruz. Ancak, Anadolulu dillerden gelme adlar, *öz biçimlerinde* (Runda diye bildiğimiz Geyik anlamındaki Luwi dili sözcüğü dahil) R ile başlamadığından (Türkçede ve Hellen dilinde de böyledir), adın öz biçimi Arawanda olsa gerektir. Bkz. Aruandanos, Aroanda.

REAKA. Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Theodoros'un Yaşamı bölümünde anılan, Beypazarı-Nallıhan yöresinde bir arazi. Tam yeri bilinmiyor; adının da kökeni, öz biçimi, anlamı bilinmiyor.

REKO KOME. Pisidia ile Phrygia'nın sınırında, Eğridir Gölü kuzey yakınında, Kumdanlı dolaylarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamıyan bir köy (Ramsay, s. 462). Kome, Hellen dilinde "Köy" demektir; dolayısiyle, Reko Kome, o dilde, Reko(s?) Köyü anlamına gelir. Ancak Reko ya da Rekos'un, sözü geçen dilde bir anlamı yoktur; bu sözcüğün kökenini ve anlamını bilmiyoruz.

RENBEA. Aynı yörede bulunan yazıtlarda adı geçtiği için orada varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamıyan diğer bir köy ya da kasaba (Ramsay, s. 462). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamıyoruz.

RENKYLİAS (Hellen yazımında n yerine gamına harfi kullanılır). Hierokles, yapıtında (684 No. 1) bir Lykia kentini böyle anıyor ve Ramsay (s. 475) kasdedilen kentin Rhodiapolis olduğunu söylüyor. Oysa yakın zamanda Hierokles metninde orada bir yanlış yazım bulunduğu ve kasdedilenin "Milyas Bölgesi" olduğu anlaşılmıştır (Zgusta, s. 516).

RESULŞEL. Bilecik iline bağlı ilçe merkezi Gölpazarı kasabasının Bizans çağındaki kuruluşunda aldığı ilk ad bu imiş (Bilecik 1973 İl Yıllığı, s. 32). Böyle idiyse, adın, Arapça Resûl (Gönderilmiş, Peygamber) sözcüğü ile ilgisi olamaz. Ancak, Resulşel adı, Rumca da değildir; kasabanın tarihsel adı gerçekten böyle idiyse bunun kökeni ve anlamı neydi, saptayamadım.

RES ÜL AYN. Bkz. Ras el Ayn.

REŞADİYE. Aşağıdaki yerleşim birimleri, Sultan Reşat (V. Mehmet) dolayısiyle Reşadiye adını almışlardı.

1. Reşadiye. Muğla iline bağlı ilçe merkezi Datça kasabasının bir ara taşıdığı ad. Rumlarca Stadia, Türklerce de (Stadia'dan bozma olarak) Datça diye anılmakta iken, Sultan Reşat döneminde Reşadiye oldu.

2. Bolu iline bağlı ilçe merkezi Yeniçağa, keza aynı dönemde Reşadiye olmuştu.

3. Reşadiye. Tokat iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Eski adı Eskefser iken, Sultan Reşat'ın tahta çıktığı 1909 yılında bu ad Reşadiye olarak değiştirildi. Eskefser adının kökenini ve anlamını saptayamadım.

REZVE (Deresi). Başlangıç kollarından kimi Kırklareli ilinden, kimi Bulgaristandan gelerek birleşen ve yaklaşık 30 km. boyunca Türk-Bulgar sınırını oluşturarak Karadeniz'e akan dere. Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

RHAİDESTOS. Tekirdağ kentinin ortaçağda kullanılan bir adı (Ostrogorsky, s. 321);

Lâtin kaynaklarında Rodosto. Bu adın kökenini ve anlamını bilmiyoruz.

RHEBAS. Adın kökeni ve anlamı konusunda bkz. Irva. Rhebas Deresi, Rodos'lu Apollonios'da (II 349, 652) anılır. Dere üzerinde şimdi Ömerli Barajı vardır.

RHESOS. Latin yazımına böyle aktarılan adın e'si, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile gösterilir. Sondaki -os ise, adın erkek adı ya da akarsu adı (eril ad) olabilmesi için zorunlu olan, Hellen ağzı eklemesidir. Adın aslı Arasa/Rasa olsa gerek. Bu, "akarsu" anlamındaki Luwi/Pelasgos sözcüklerinden biri olan Arsa'nın (bkz. Arsa) sonradan çarpıtılmış çeşitlemeleri arasında (diğer bir örnek: Aras) sayılmalıdır kanısındayım. Sonuç olarak, Rhesos, aslında bu kökene dayanıyorsa "Akarsu, Irmak" anlamında idi.

1. Rhesos. Troas bölgesinde bir Anadolu ırmağı (İliada, XII 20; Hesiodos, Theogonia, dize 340; Strabon, 12 III 27, 13 I 44). Strabon'un Demetrios'dan aktardığı bilgiye göre, İliada'nın andığı Rhesos, Granikos/Biga Çayı'na dökülen Rhesos olmayıp o yazarın çağında Rhoeites denen akarsu imiş.

2. Rhesos. İliada'da anılan bir Thrakia'lı bey (İliada, X 435, 519); Strymon/Struma Irmağı yöresinden olduğu sanılıyor.

3. Yukarıda No. 1'de Demetrios'un verdiği bilgiye göre, Granikos/Biga Çayı'nın kollarından biri; bu çaya batıdan katılan Kara Atlı Çayı olduğu sanılıyor.

RHİZAİON. Bkz. Rize.

RHOBANS. Bkz. Araban.

RHODANDOS. Bkz. Ariaramneia.

RHODİAPOLİS. Lykia kenti (G. Bean, Lycian Turkey, s. 146-148). Kalıntılar alanına şimdi Eski Hisar deniyor. Burası, Sarıcasu adlı küçük köyden yaklaşık bir saat yürüyüş uzaklığında, çamlarla örtülü bir tepe yamacındadır. Sarıcasu Köyü, Antalya iline bağlı ilçe merkezi Kumluca'nın kuş uçuşu 3 km. kadar kuzeybatısına düşer.

Rhodiapolis adı, eski Hellen dilinde Rhodon (Gül) ve Polis (Kent) sözcüklerinden türetilmiştir, ama iki türlü anlaşılabilir, çünkü Rhodia hem "Gül ili, Gül yurdu, Gülistan" demektir, hem de Rhodos/Rodos'lu anlamındaki Rhodios sıfatının dişi biçimidir; dolayısiyle, Rhodiapolis'i hem "Gülistan Kenti" diye, hem de "Rodoslu Kent" (Rodos göçmenlerinin kurduğu yavru kent) diye anlayabiliriz. Böyle olmakla birlikte, kent adının kökeni konusunda ilkçağda başka türlü bir inanç vardı. İlkçağ yazarı Theopompos'a bakılırsa, bu kenti, Troia Savaşından sonra Anadolunun Akdeniz kıyılarına göçen ön-Hellen'lerin (Akhaios'ların) önderi, Gelecek Bilici Amphilokhos kurmuş ve adına, kendi kızı Rhodia (Gülistan) nedeniyle, Rhodiapolis demiştir. Kanımca adın kökeni, Anadolulu Arda (Kaynak, Akarsu) sözcüğü de olabilir (bkz. Arda; karş. Rhodios). Böyle idiyse, kasdedilen dere, Sarıcasu Köyü adının işaret ettiği dere olmalıdır.

RHODİOS. Troas bölgesinde bir dere (İliada, XII 20, Strabon 12 III 27). Hangisi olduğunu bilmiyoruz. Her ne kadar sözcük eski Hellen dilinde "Rodoslu" anlamına geliyor ise de, Troia Savaşı çağındaki bir Anadolu deresi adı Hellen dilinden olamaz. Belki adın aslı Arda idi; karş. Arda.

RHOİTEİON. Troas bölgesinde, denize uzanan bir burun çıkıntısını da içeren bir kıyı dağları dizisinin adı, keza oradaki bir kentçiğin adı (Plinius, V 125, 127; Byzantion'lu Stephanos'ta da anılmıştır). Aianteion/İntepe'nin yanıbaşında. Herodotos (VII 43) ve Thoukydides (IV 52, VIII 101) yalnız kentçikten söz ederler. Aşağıda anacağımız Rhoites deresinin de orada olduğu anlaşılıyor. Derenin adı ile Rhoiteion arasında bir bağlantı olduğu kesin ise de, hangi adın diğerinden çıktığı tartışma götürür. Bir görüşe bakılırsa (Bölte, RE Rhoitei-

on maddesi, 2. Dizi c.I A 1, s. 1006) Rhoiteion adı, Hellen dilinde "yanık kokusu" anlamındaki Rhoizos'tan türetilmiştir, "Yanık kokusu yeri" demektir. Rhoites ise, genelde, Rhoiteion'lu, Rhoiteion'a ilişkin anlamında bir sıfat olan Rhoiteias'ın kısalmış biçimidir (A. Bailly, Rhoites maddesi). Ne var ki, bir kentin "Yanık kokusu yeri" anlamında ad taşıması hiç de beklenir hal değildir. Kanımca oradaki derenin adı Hellen ağzında çarpıtılıp önce Rhesos, sonra Rhoites edilince kent de Rhoites Yeri anlamında Rhoiteion adını aldı (Rhoites adı ile -ion takısından) ve böylece kent adı, derenin adından çıktı.

RHOİTES. Troas bölgesinde bir dere. Bkz. Rhesos No. 1, Rhoiteion.

RHOİXOS. Kilikia'da bir liman; Saros/Seyhan Irmağı ağzında. Byzantion'lu Stephanos anmıştır. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; kökenini, öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz.

RHOKKA. Pisidia ile Phrygia'nın sınırında, Eğridir Gölü kuzey yakınında, Kumdanlı dolaylarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamıyan bir ilkçağ köyü ya da kasabası (W. Ruge, RE c. I A 1, s. 1008 Rhokka maddesi). Rhokka adının kökenini, öz biçimini, anlamını bilmiyoruz.

RHOSOS/RHOSSOS. Kilikia güney ucunda ırmak (Strabon, 14 V 19). Şimdi, Arsus. Bkz. Arsus.

RHYNDAKOS/RYNDAKOS. Adın aslı Luwi dilinde Runda (Geyik; simgesi geyik olan tanrı; bkz. Runda) adıyla, "-yeri, -yurdu" anlamındaki -ka takısından (bkz. -ka) türetilmiştir.

1. Rhyndakos. Anadolunun Mysia ile Bithynia bölgeleri sınırında önemli bir ırmak (Plinius, V 142; Ptolemaios, 5 I 3). Şimdi, Adranos/Atranos/Adırnaz Çayı, Orhaneli Çayı. Başlangıç bölümünde Aizanoi/Çavdarhisar'dan da geçer.

2. Byzantion'lu Stephanos'a bakılırsa, Phrygia ile Hellespontos Phrygia'sı yâni Troas ve Mysia bölgesi arasında, öyleyse Rhyndakos Irmağı yöresinde, bir kentçik de Rhyndakos adını taşıyormuş. Bunun tam yeri bilinmiyor.

RİTZİON. Gebze dolaylarında, 14. yüzyıl başında varlığını bildiğimiz bir köy. Kantakouzenos'un yapıtında anılmıştır. Ramsay'e göre (s. 201 No. 45, 46) yeri saptanamıyor; Pitcher'a göre (s. 38) şimdiki Darıca'dır. Ritzion adının sonundaki -ion bölümü, Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki takısı ise de Ritz kök bölümünün o dilde anlamı yoktur. Bu bölümün neye işaret ettiğini bilmiyoruz. Ritz(a?)'nın itz(a?) bölümü ile, Gebze adının kökeni Kibyza'nın yza'sı ve Darıca'nın ıca'sı arasındaki yakınlığı asla rastlantıya yormuyorum. Darıca adı, Bizans çağında kullanılan Ta Ritza'dan gelmiş olsa gerek.

RİVA. Bkz. Irva.

RİZE. Anadolunun Doğu Karadeniz bölgesinde il merkezi kentimiz. Adı, görünüşe bakılırsa, Hellen dilinde Riza/Rize (e'si eta, H ile) sözcüğünden gelmedir. Bu sözcüğün çeşitli anlamları vardır; o arada, "dağın dibi, eteği" anlamına da gelir. Kentin adı Bizans çağında Rizaion (Lâtin yazımında Rhizaion) biçiminde kullanılıyordu: Riza-ion, Riza-yeri. Bazı araştırmacılar bu adın, öz biçiminde, Lâz dilinden gelme ve "Buluşma, toplanma yeri" anlamında olabileceğini düşünüyorlar (Bryer/Winfield, s. 336).

Bu adın gerçekte Hellen ya da Lâz kökenli olduğunu sanmıyorum. Bu yönden, Hellenleşmenin hiçbir zaman gerçekleşmediği, Lâzcanın asla etkili olmadığı bir yörede, Erzurum ili merkez ilçesi kuzeybatı yanında, bucak merkezi Ovacık'ın güneybatı yakınında bir Riza Dağı görmemiz, önemlidir yâni adın kökenini Kappadokia dilinde aramamız gerektiğini bize anlatmaktadır.

ROCRENİ. Titus Livius'un, Aurocreni diyecek yerde yanlışlıkla yazdığı bir ad (karş. Ramsay, s. 154 No. 62). Kasdedilen, Dinar yöresindeki Aurokrene/Aulokrene kaynağıdır. Bkz. Aulokra.

RODANDOS/RODENTOS/RODENTUS. Bkz. Butrentum.

RODOSTO. Bkz. Rhaidestos.

ROGMOR. Peutinger Tablosunda, bir yanlışlık sonucunda, Yozgat yakınlarındaki Tavium'dan Sivas'a uzanan yolun başında Tavium'dan sonra uğranılan köyün adı imiş gibi aktarılan bir ad. Ramsay'in (s. 288) belirttiği üzere, Lâtince Tavium Trogmorum, yâni "Trokmos'lar halkının kenti Tavium" deyiminin yanlış anlaşılmasından doğmuştur: (Tavium T)rogmor(um).

Ronds/Ros. Kilikia'da, Hellen dilindeki belgelerde adını Ronds, Ros, Rondbies vb. biçimlerde gördüğümüz tanrı, Luwi'lerin Runda'sından başkası değildir (H. Ten Cate, Luwian Population Groups, s. 124 sonu ve s. 131'deki liste).

ROPHENİANAİ. İmparator Konstantinos Porphyrogennetos döneminde, Kadıköy yakınlarında en sevilen yazlık dinlence yerlerinden biri; orada bir imparator sarayı da vardı. Adının çeşitli biçimlerde yazıldığı anlaşılıyor. Çünkü, Ramsay'de bir yerde (s. 200) Ropheniani, aynı yerde dn. 2'de Rhopheniane, kitabın başka bir yerinde (s. 206 No. 66'da ve kitap sonundaki adlar göstergesinde) Rouphenianai yazımı vardır.Ancak, adın bu biçimlerinden hiçbirinin Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu ad, Roma çağından kalma ve Rufinus adlı bir Romalının adıyla bağlantılı olabilir. Zaten Ramsay'in kendisi, farkında olmadan, bu konuda aydınlatıcıdır. Erken hristiyanlık döneminden kalma bir belgede, Kadıköy'ün 3 mil doğusundaki Rufiniana Manastırından söz edildiğini ondan öğreniyoruz (s. 206 No. 63). Söz konusu Roma'lı Rufinus, Theodosius döneminin önemli yöneticilerinden, 394'de hristiyan olan ve 395'de İstanbulda öldürülen Flavius Rufinus olsa gerek.

Ros. Bkz. Ronds.

ROSOLODİACO/ROSOLOGİA. Ankaradan doğuya giden yollardan birinin başında, Akarbous/Gorbeous'dan 15 mil kadar sonra olduğu,Antoninus Rehberi vb. kaynaklarda belirtilen bir köy. Tam yeri saptanamamıştır. Anadolulu adlar aslında R ile başlamadığından, adın yine Antoninus Rehberinde gösterilen diğer bir biçimi, Orsologiaco biçimi, adın aslına daha yakın olsa gerektir. Bu asıl biçimi ve adın anlamını saptayamıyoruz.

ROUSİON. Bkz. Yağlı Dere.

ROUSOUMBLADA. Bkz. Rusumblada.

RUFİNİANA (Manastırı). Bkz. Rophenianai.

RUM. Hellen dilindeki Romaioi (Romaios'lar, yâni Roma'lılar) sözcüğünün doğu halkları ağzına uydurulmuş biçimi. Anımsanmalı ki şimdi Bizans imparatorluğu denen devletin, keza *şimdi* Bizans'lılar denen halkı hiçbir zaman kendisine Bizanslı, devletine Bizans Devleti demem iş; devletin son gününe kadar bu halk kendini Romaios (Roma'lı) diye anmış ve devletini de Roma Devleti olarak görmeyi, anmayı sürdürmüştür. Rum sözcüğü işte buradan gelir ve iki anlamda kullanılmıştır:

1. Roma (Doğu Roma İmparatorluğu) ülkesi; özellikle, Anadolu. Eşrefoğlu Rumî, Mevlâna Celaleddin-i Rumî adlarındaki Rumî. "Anadolulu" demektir.

2. (Doğu) Roma İmparatorluğunun halkından olan kimse. Bu halkın kültürüne bağlılığını sürdürmüş olan çağdaş ulus, kendisine Ellen/Hellen demezdi, çünkü Doğu Roma İmparatorluğunun o kültürdeki halkının tümünü Ellen/Hellen saymanın gülünçlüğünü bilirdi.

Anadolunun tümüyle Türkler eline geçmesinden sonra, Rum Eli deyimi, artık, pek doğal olarak, Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu elinde kalan Avrupa yakası topraklarını kasdediyordu. Bu nedenle, oraların da fethi tamamlanınca dahi, Osmanlı ülkesinin eskiden, Osmanlının bildiği çağda, Bizans ülkesi durumunda bulunmuş Avrupa topraklarına Rumeli denmiştir. Bu kapsam dışında kalan Avrupa'daki Osmanlı ülkesi, örneğin Macar'lardan alınmış yerler, Rumeli'den sayılmazdı.

RUMKALE. Gaziantep ilimizin Yavuzeli ilçesinde, Merzuman/Merziman Çayı'nın Fırat'la birleştiği yerde, yamaç yukarısında kale; oradan, 300 basamak merdivenle ırmak kıyısına inilir. O yerde ilkçağda da bir kalenin bulunduğu biliniyor; ancak, şimdi görülen kale ortaçağdan kalmadır.

Kalenin adı, Arapların kullandığı Kal'at ar Rum (Roma Yurdu'nun Kalesi; ya da, Roma'lı Kalesi) adından gelir. Diğer uluslar da bunun kendi dillerine uydurulmuşunu yahut çevirisini kullanmışlardır. Örneğin Bizanslılardaki ad, Rhomaion Koula; Süryanîlerdeki, Hesna dhe Rhomaye; Ermenilerdeki, Hromgla, Hromklay idi (Hellenkemper, s. 51). Kalenin 1112'de Ermenilerin eline geçtiği, ancak çok daha önceden var olduğu biliniyor. Honigmann, bu kaleyi, İslâm Ansiklopedisi'nin (bizimkinde değil; Almanca İslam Ansiklopedisi'nin) ilgili maddesinde, geç ilkçağ belgelerinde adı geçen Urima kentiyle eşitlemiş ise de, Hellenkemper'e göre bu görüş doğru değildir ve Urima, Horum Höyük ya da Horum Kale denen yerdedir.

Runda. Luwi dilinde "Geyik"; keza, "simgesi geyik olan tanrı" (Özsait, Pisidya/1, s. 102 dn. 40). Karş. yukarıda Ronds. Hitit grubu dillerinde (ve genellikle Anadolu dillerinde) sözcükler R ile başlamadığı için, bu adın başında daha önce bulunup da sonra düşen bir sesin varlığında görüş birliği olmakla birlikte, o sesin saptanmasında tartışma vardır (H. Ten Cate, Luwian Population Groups, s. 128). Hitit'lerin İlluyanka mythos'unda, evren İlluyanka ile savaşan Tarkhun'u yenilgiden Runda kurtarır.

RUSAHİNİLİ. Urartu kenti. Van Ovasında, Van'ın kuzeydoğu yakınında bulunan kalıntılar alanına şimdi Toprakkale deniyor. Rusahinili, Urartu dilinde, "Rusa'nın kurduğu kent" demektir. Karş. Sardurihinili.

RUSTAMANDON. Bkz. Kromna, No. 2.

RUSUMBLADA. Hellen yazımında, Rousoumblada. İmparator Zenon'un (474-491) yerlisi olduğu İsauria bölgesi kenti. Bu kişi, imparator olmadan önce, Tarasikodissas Rusumbladeotes Candidus İsaurus adını taşıyordu. Hellen dilinde Rousoumbladeotes, "Rousoumbladeotos Oğlu" demektir. Rousoumbladeotos, imparatorun babasının adıdır (Seeck, RE Rusumbladeotos maddesi). Bu adın da, Rousoumblada kentçiği adından çıktığı sanılıyor. Ramsay'e göre (s. 411 dn. 1) Amblada/Blada sözcüğüyle türetilmiş olabilir. Amblada, "asına, bağ" anlamında olduğuna göre (bkz. Amblada) Rousoumblada, Hellen dilinde (Rousou Mblada, Rousos'un Mblada'sı) Tanrı Ronds/Ros'un Bağları anlamındadır.

RYGMANOİ. Ortaçağdan kalma bir kıyı rehberinde (Stadiasmos diye biliniyor), Anamur burnundan 50 Stadia (=9 km.) doğuda gösterilmiş bir kıyı köyü. Hellen diline göre çoğul bitişi almıştır ve bu biçimiyle Rygmana'lılar (Köyü) demektir. Ancak, Rygmana adının o dilde anlamı yoktur. Sözcüğün Luwi kökenli olduğunu, sonundaki wana/ana takısına bakarak anlayabiliyorsak da (bkz. wana), Rygm- biçimine bürünmüş kök bölümün anlamını ve öz biçimini bilmiyoruz.

RYNDAKOS. Bkz. Rhyndakos. Adın öz biçiminin Rundaka olduğu konusunda belgesel kanıt da vardır. Gerek resmî kayıtlarda, gerek Strabon gibi aydın kişilerce, Hellenleştirilmiş ve ırmak adı olabilmesi için sonu -os'a çevrilmiş biçimiyle Ryndakos/Rhyndakos diye anılan ad, Ramsay'de (s. 196 No. 10) aktarılan, Ermişlerin Yaşamı adlı tarihsel metinde Rhundaca diye, Lâtin yazımına uydurulmuş olmakla birlikte, aslına daha yakın biçimde verilmiştir.

SABA. Hierokles'in (681 No. 11) andığı bir Pamphylia kenti. Ramsay (s. 464 No. 2, s. 465 No. 6) kasdedilenin İsba kenti olduğu kanısındadır; bkz. İsba. Ancak, Sabagena gibi adlarda gördüğümüz Saba bölümü, bize, Saba diye bir sözcük olduğunu anlatıyor. Hatta bu-

nun ögelerini ve anlamını da görebiliyoruz: S(wa)-Aba, Güzel-Su (dere vb.). Bkz. Swa, Aba, Sapa.

SABAGENA. Ptolemaios'un (5 VI 24) andığı, Kappadokia'nın Laviansene bölgesinde, Fırat kıyısında bir kentçik. Demek ki, Ebagena/Sebagena ile aynı değildir. Keza, Sargarausene bölgesindeki Sobagena ile karıştırılmamalıdır. Sabagena'nın tam yerini saptayamıyoruz. Adı, görünüşe bakılırsa, Luwi dilinden ya da onun yerel ardılı Kappadokia dilinden gelir, S(wa)-Aba-ka-wana ögelerinden türetilmiştir, Güzel-akarsu-yerinin-ülkesi demektir. Bkz. Swa, Aba, -ka, -wana.

SABALASSOS. Ptolemaios'un (5 VI 12) andığı, Kappadokia'nın Sargarausene bölgesinde bir kent. Bu, Ramsay'e (s. 343) göre, Antoninus Rehberinde Codusabala diye anılan kent olmalıdır; bkz. Kodusabala. Sabalassos adı, Sabala-(a)ssos ögelerinden türetilmiştir, Sabala Kenti demektir (bkz. Assa). Sabala'nın anlamına, Kodusabala'dan söz ederken değinmiştik.

SABALİA. Ptolemaios'un (5 VI 9) andığı, Anadolunun Pontos Kappadokia'sı bölgesinde bir kent. Tam yeri bilinmiyor. Adının aslı Sabala olsa gerektir; bkz. Kodusabala.

SABANDOS. Keza, Sauandos. Varlığı, bulunan yazıtlardan öğrenilen, ancak tam yeri saptanamıyan bir Lykia kenti (Zgusta, s. 521). Adın aslı Sabanda olmak gerekir; demek ki bu kent Sapanca Gölünün adaşıdır. Bkz. Aband.

SABANİS. Ptolemaios'un (5 IV 4) andığı bir Paphlagonia kenti. Yeri bilinmiyor. Adın sonundaki, Hellen ağzının eklediği, o dilin -is takısını çıkarırsak geriye Saban(a) kalır ki bu da Abana adının, başına "güzel, kutlu, kutsal" anlamlarında Swa öntakısını almış biçiminden başka şey değildir. Dolayısiyle, kasdedilen Abana olsa gerektir. Bkz. Abana.

Sabazios. Phrygia yerli kültürünün önemli bir tanrısı. Adı, Phryg yazıtlarında, Saouazios, Sauazios, Saazios biçimlerinde de görülüyor. Bu adın kökeni ve anlamı tartışmalıdır (Schaefer, RE Sabazios maddesi). Tanrının bir diğer adı Sabos idi; onun da kökeni, anlamı tartışmalıdır (Nawrath, RE Sabos maddesi). Ben, Anadolu yerli tanrılarının genellikle su başlarında tapkı gördüğü gözlemine dayanarak, bu adlarda bulunan Saba ögesinin kökeninin Luwi dilinde Saba yâni S(wa)-Aba, Güzel/Kutlu-Su olabileceğini düşünüyorum.

SABİNAİ. Hierokles'in (672 No. 5) andığı bir Pisidia kenti; adının diğer biçimi Debinai (Ramsay, s. 432, 443 No. 12, 460). Bu kent, Eğridir Gölünün doğu yahut kuzeydoğu yakınında idi; tam yeri saptanamamıştır. Sabinai adı, Hellen ağzında, Hellen dilinin çoğul bitişini almış ve Sabina'lılar (kenti) anlamına bürünmüştür (karş. Athenai, Tabai vb.); adın öz biçimi hiç kuşkusuz Sabina'dır. Bu ad, Luwi dilinden ya da onun yerel ardılı olan dilden gelir, Sabana'nın (bkz. yukarıda Sabanis) bir çeşitlemesidir, çünkü wana/ana takısı ile ina takısı birbirinin çeşitlemesidir: S(wa)-Aba-ina, Güzel-Su (burada: Göl)-Ülkesi. Anadolulu adları Hellen kökenli çıkarma meraklısı Zgusta (s. 521), Sabina adı, Sundwall'ın onu Anadolu kökenli saymasına rağmen öyle değildir, birçok başka dilde bu sözcük vardır derken, Anadolulu sözcüğün anlamının ne kadar yerli yerine oturduğunu bilmiyor.

Sabran. Sirderya ırmağı havzasının güney yanında bir tarihsel kent (Togan, UTTG s. 160). Demek ki, Luwi kökenli adlara rastladığımız Sogdiana'nın (Marakanda/Semerkant yöresi) kuzey yanında. Adı, aşağıda göreceğimiz Savran'ın, Sobran'ın çeşitlemesidir; "Güzel Gürsu"ya işaret eder: S(wa)-Abra-wana, Güzel Gürsu Ülkesi. Bkz. Swa, Abra,wana, Savran, Sobran.

SABRİNA. Luwi dilinde S(wa)-Abr(a)-ina, Güzel-gürsu-sal. Bkz. Swa, Abra, wana. Bu ad, Kebrene'nin çeşitlemesidir; bkz. Gebren, Kebrene.

1. Fırat'a Eğin/Kemaliye yukarısında katılan bir kol; şimdi, Karabudak Suyu (W. Ruge, RE Sabrina maddesi No. 2).

2. Güney İngilterenin önem yönünden ikinci akarsuyu, şimdi Severn (yerel Wales dilinde yani Hind-Avrupa ailesinden olan Galat/Kelt dilinde Hafren; afr bölümüne dikkat ediniz; karş. Afrin, Aphrodite) Romalılarca Sabrina olarak anılıyordu (Haverfield, RE Sabrina maddesi No. 1).

SABUS. Antoninus Rehberine göre, Pontos'daki Satala'dan (Erzincan kuzey yakınında Sadak Köyü) Melitene'ye (Eski Malatya'ya) uzanan yol üzerinde, Fırat kıyısında bir kent. Peutinger Tablosunda, Saba. Mitford'a göre, Fırat'a katılan Çit Çayı'nın sol kıyısında. Saba adı, belli ki, bu konumuna işaret ediyor: S(wa)-Aba, Güzel-su. Karş. Sabandos, Saba, Sabalassos, Sabanis, Sabinai.

SACOENA. Antoninus Rehberine göre Soanda/Nevşehir ile Kayseri arasında bir Kappadokia kentçiği. Ramsay (s. 339) kasdedilenin Sakasena kenti olduğu kanısındadır. Ancak, onun sandığının tersine, Sacoena, Sakasena'nın bozuk biçimi değil, yalnızca bir çeşitlemesidir: Saka-wana, Saka Ülkesi; diğer biçim: Saka-assa-wana, Saka Kenti Ülkesi. Saka sözcüğü konusunda bkz. Sagalassos; bu sözcük S(wa)-Aka, Güzel-Doruk'tan başka şey değildir sanıyorum.

SADAGENA. Ptolemaios'un (5 VI 12) andığı, Kappadokia'nın Sargarausene bölgesinde bir kasaba. Kayseri kuzey yakınında. Tam yeri bilinmiyor. Ramsay (s. 342) bunu Sabagena/Sobagena ile bir tutuyorsa da, bunun doğruluğu W. Ruge'ye göre (RE Sadagena maddesi) kuşkuludur. Sadagena adı, görünüşe bakılırsa, diğer Sada'lı adların çoğu gibi, tanrı Sa(n)da ile bağlantılıdır; aslı belki Sa(n)da-ka-wana, "Sanda Yerinin (tapınağının) Ülkesi" idi. Gerçekten, adın e'si, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) ile veriliyor. Bkz. Sanda, -ka, -wana.

SADAGOLTHİNA. Kappadokia bölgesinde erken hristiyanlık çağında varlığı bilinen, Parnassos yakınlarında (bkz. Parnassos) bir köy ya da kasaba (W. Ruge, RE Sadagolthina maddesi). Kırşehir kuzeybatı ilerisinde, Kızılırmak yakınında olmalıdır; tam yeri saptanamıyor. Sadagena olamaz. Adının kökenini, türetiliş ögelerini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz.

SADAK (Köyü). Bkz. Satala.

SADAKORA. Aksaray, Nevşehir, Kayseri yolu üzerinde bir kentçik (Strabon, 14 II 29). Ramsay (s. 341) bunun Dakora ile aynı kent olabileceğini belirtiyor. Tam yeri bilinmiyor. W. Ruge (RE Sadakora maddesi), Sadakora'nın Kayseri güneybatı yakınında İncesu'ya lokalize edilmesinin doğruluğunu kuşkulu sayıyor. Sadakora ile Dakora aynı kent olsun olmasın, ad olarak Sadakora, aslında Swa-Dakora yâni Kutlu-Dakora (yahut, Güzel-Dakora)'dan başka şey değildir. Bkz. Swa, Dakora.

Sadalas. Bir Thrak beyinin adı (Ploutarkhos, Antonius'un Yaşamı, 61). Bu hiç kuşkusuz, Satala ile aynı addır: Sa(n)da-la, Sa(n)da'nın Yavrusu. Karş. Attala/Attalos, Atta'nın Yavrusu.

SADAME. Edirne'den, Karadeniz kıyısında Deultum kasabasına giden yol üzerinde bir Thrakia köyü ya da kasabası; Antoninus Rehberinde anılmıştır. Şimdiki Umur Fakih yakınlarında idi (Oberhummer, RE Sadame maddesi). Adı, görünüşe bakılırsa, Luwi dilindendir ve Sa(n)da, uma ögeleriyle türetilmiştir, Sa(n)da Halkı demektir. Bkz. Sanda, uma.

SADAVA. Bolu ili Düzce ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Üçyol. Sadava adı, Lydia'lı Sadyattes'in adındaki Saduwa bölümünden oluşmaktadır sanırım; bu bölüm, aslında, Kaduwa'nın (yani Kadys/Kotys) çeşitlemesidir. Hitit belgelerinde bir Sadduppa kentinin (H. Ertem, CAD s. 123) anıldığına dikkat edelim. Bu adlar, Sadu(wa)-Pa, Saduwa Deresi anlamında görünüyor (bkz. Aba/Apa/Pa). Ayrıca, Hitit belgelerinde, Sadu (wa) kök sözcüğünden türetilmiş Sattudana, Sattusna, Sattuwara kentleri anılıyor (H. Er-

tem, CAD s. 123-124).

SADDUPPA. Bkz. Sadava.

Sadra (sözcüğü). Özellikle Anadoluda birçok ad içinde karşılaşacağımız bu öge Luwi dilindendir, S(wa)-Adra, Kutlu Adra(=Erkek, koca) anlamındadır ve tıpkı Madra yâni Ma-(A)dra, Ma'nın Erkeği adı gibi, Anadolunun baş tanrısını kasdeder. Bkz. Swa, Adra.

SADRA. Sözcüğün anlamı yukarıda belirtildi.

1. Sadra. Türkiyenin 1946 yılındaki yönetim örgütünde, Çoruh (Artvin) ili merkez ilçesi Sirya bucağı Zeytinlik köyünün bir mezraası.

2. Sadra. Kastamonu ili Cide ilçesi Meset bucağına bağlı köy (1946).

3. Sodra. Bkz. ileride Sodra.

4. Satra Halkı. Bkz. ileride Satrai.

Sadrakai. Irak'ta, Kerkük dolaylarında, Dareios'un bir sarayının bulunduğu hisar kenti (Strabon, 16 I 4; Herzfeld, The Persian Empire, s. 220). Adının sonundaki -ai, Hellen dilinin çoğul bitişidir, ad böylece Hellen dilinde "Sadraka'lılar" kenti anlamına bürünmüştür (karş. Athenai, Tabai vb.) Kentin adı, pek açıktır ki, aslında Sadraka yâni Sadra-ka, Sadra-Yurdu'dur. Bkz. Sadra, -ka.

Sadyattes. Lydia'lılardaki bir erkek adının Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi. Bir Lydia kralı bu adı taşıdığı gibi (Herodotos, I 18), Lydia'lı başka bir Sadyattes de biliyoruz (Swoboda, RE Sadyattes maddesi). Adın aslı kanımca Saduwa-Atta, Saduwa Baba'dır; bkz. Atta. Saduwa'nın Kaduwa yâni Kadys/Kotys olduğuna yukarıda Sadava'dan söz ederken değinmiştik.

SAFRANBOLU. Zonguldak iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Dadybra.

SAFSAF. Lykaonia'daki Sideropolis kentinin (bkz. Sideropolis) Bizans-Arap savaşları sırasında Araplarca kullanılan ve Arap tarihçilerinin yapıtlarında geçen adı. Arapçada "Söğüt" demekmiş (Ramsay, s. 376 dn. 1, 392 dn. 1, 503).

SAGALASSOS. Pisidia kenti; Ağlasun'un ilkçağdaki atası. Adı, Hierokles'de Agalassos diye, hatta Ptolemaios'da (5 III 3) Akalissos diye geçtiği için, baştaki Saga'nın aslında S(wa)-Aka, Güzel/Kutlu Doruk olduğunu anlayabiliyoruz. Bkz. Ağlasun.

SAGANUWA. Hitit belgelerinde anılan bir kent ya da yöre adı (H. Ertem, CAD s. 114). Nerede olduğunu bilmiyoruz. Adın türetiliş ögeleri S(wa)-Aka-(wa)n(a)-uwa, Güzel-Doruksal-lık imiş gibi görünüyor. Karş. Agana, Agania. Çok güçlü olasılıkla Saganuwa adı, Agana adının başa Swa ön takısı ve sona uwa takısı alınış biçimidir.

SAGARA. Hierokles'in (663 No. 5) andığı bir Mysia kenti. Kerge (bkz. Kerge) ile, Balıkesir'in yanıbaşındaki Hadrianoutherai kenti arasındaki yörede bulunduğu anlaşılıyor. Başka bir kaynakta anılmadığına bakarak, Sagara'nın yanlış aktarılmış bir ad olabileceğini düşünenler varsa da (Ramsay, s. 144'deki yollamaya göre, Waddington) Ramsay (s. 168) bunun doğru aktarılmış ve Sagaris Deresinin adıyla bağlantılı kökenden gelme bir ad olduğunu kabule eğilimlidir. Ad, görünüşe bakılırsa, S(wa)-Aka-(U)ra ögelerinden türetilmiştir, Kutlu Yüce Doruk anlamındadır. Bkz. Swa, Aka, Ura.

SAGARİS. Phrygia'da bir dere. Hangisi olduğu bilinmiyor (Heckenbach, RE Sagaris maddesi No. 1). Adın aslı Sagara olmalıdır; -is, Hellen ağzının eklemesi, Hellen dilinin bir takısıdır; bkz. -is. Sagara'nın anlamına yukarıda değinildi.

SAGOUA. Keza Sagoue, e'si Hellen yazımında eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta ile. Phrygia sınırında, kuzeydoğu Pisidia'da, Eğridir Gölü kuzey yakınında Kumdanlı dolaylarında bulunan yazıtlardan o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri bilinmeyen bir köy

ya da kasaba. Ad benzerliğine bakarak, bugünkü Sağır köyünün yerinde olabileceği düşünülmektedir (W. Ruge, RE Sagoua maddesi). Bu köy, Isparta ili Yalvaç ilçesi merkez bucağına bağlıdır. Sagoua adının öz biçimi, belli ki, Saguwa yâni Sag(a)-uwa, Güzel Doruk-luk'tur. Bkz. Swa, Aka, Sagalassos, uwa.

SAGOUDA. Anna Komnena, İznik yakınlarında bir Sagouda kasabasını anıyor (15 II 4). Kasdedilenin, şimdiki ilçe merkezi Söğüt olabileceğini sanıyorum. Sagouda adı, Luwi dilindendir, Sag(a)-Uda bölümlerinden türetilmiştir, "Güzel Doruk Hisarı" demektir. Bkz. Swa, Aka, Sagalassos, Uda.

SAGYLİON. Strabon'un (12 III 38) andığı, Pontos bölgesindeki bir hisar. J. Biller/E. Olshausen (s. 168) Havza batısında Büyükkaleköy yakınında Tavşan Dağ doruğundaki kalıntıların Sagylion kalıntıları olduğu sonucuna varmaktadır.

Sagylion adında, Hellenleşme döneminin eklemesi, Hellen dilinde "-yeri" anlamına gelen -ion takısını bir yana koyunca geriye kalan Sagyl(a)'nın aslı, Anadolu kökenli Sag(a)-ula, "Güzel Doruk-Koruluğu" olabilir. Bkz. Sagalassos, Ula.

SAİTTAİ. Lydia kenti. Demirköprü Barajı kuzeydoğu yakınında bulunan önemlice kalıntılarına şimdi Sıdas Kale deniyor (Umar, Lydia, 2. bsl., s. 100 ve resim 26). Adı, kendi paralarında ve birçok yazıtta, Saittai; Ptolemaios'da (5 II 21) Settai, Hierokles'te (669 No. 6) Sitai olarak geçer. Sondaki -ai, Hellen ağzına uydurma ürünüdür, adı çoğul yapar ve ona "-lılar kenti" anlamını yükler (karş. Athenai, Tabai). Adın öz biçimi Saida yahut Sida olmalıdır; bu ad, Luwi dilinde Swa-İda, senkop olayı gerçekleşince Sida yâni S(wa)-İda ögelerinden oluşur ve Güzel/Kutlu Orman demektir. Bkz. Swa, İda.

SAKALİBA. Yahut Hısn as Sakaliba (Arapçada: Sakaliba Kalesi). Bizanslıların Loulon hisarına Arapların verdiği ad (Ramsay, s. 389 No. 3). Bkz. Loulon.

SAKAR. Bu sözcük, Türkçede, "özensiz ve beceriksiz davranışlarıyla zarara, kırılıp dökülmeye yol açan kişi"yi anlatan bir sıfattır. Böyle bir sözcüğün dağ, tepe adı olması pek yersiz düşer; yine de, Türkiyede birçok dağın, tepenin adı olarak bu sözcük karşımıza çıkabilmektedir. Bu gibi adların aslı, kanımca hiç kuşkusuz, Swa-Kar, Kutlu/Güzel-Doruk'tur ve Luwi kökenlidir. Bkz. Swa, Kar.

Sakar adlı dağların, tepelerin başlıca örnekleri arasında şunlar sayılabilir:

1. Sakar Dağı. İlkçağ Karia bölgesinde, İdyma kentçiği (şimdi, Gökova Köyü) bitişiğinde.

2. Sakar Dağı. Çanakkale ilinde, Etili ile Kurşunlu arasında.

3. Sakar Dağı. İzmir ilinin kuzey ucunda, Bergama'nın kuzey yanında, Bergama ile Madra Dağı arasında.

4. Sakar Kaya. Balıkesir ilinde, Havran ile İvrindi arasında, Boz Tepe'nin batı yanında.

5. Sakar Tepe. Yine Balıkesir ilinde, Sındırgı ile Dursunbey arasında orta yerde, Blaudos/Yağcılar'ın 6 km. doğu-kuzeydoğusunda.

6. Sakar Taşı. Denizli ilinin güney ucunda, Gölhisar ile Fethiye arasında, Çal Dağı'nın 7 km. kadar kuzeydoğusunda, Gök Tepe'nin 10 km. batısında bir tepe.

7. Sakar Kaya. Antalya ilinde, Elmalı'nın 15 km. kadar kuzeyinde.

8. Sakaryaylâ Dağı. Toros'larda, Mut'un 50 km. kadar kuzeydoğusunda.

9. Sakarat Dağı. Amasya'nın 40 km. kadar doğusunda, Taşova'nın 30 km. güney-güneydoğusunda. Adının aslı Sakarada olmalı: Swa-kar-ada, Kutlu/güzel-doruğu-olan. Bkz. Swa, Kar, -ada.

10. Sakar Balkan. Bulgaristanın belkemiği gibi ülkenin ortasında batı-doğu ekseninde uzanan Koca Balkan Sıradağları ile, bunun daha batıdaki uzantısı Küçük Balkan Sıradağları

arasında, 1037 m. yüksekliğe ulaşan bir dağ.

11. Sakar Planina (Sakar Dağı). Yine Bulgaristanda, Odrys'ler ülkesinde, Edirne'nin kuzeybatı yanıbaşında.

12. Sakar Kaya. Çanakkale ilinde, Troas bölgesinde, Tavaklı'nın yanıbaşında, 521 m.

SAKARYA. Bkz. Sangarios.

SAKASENA. Bkz. yukarıda Sacoena. Bu kent, Ramsay'e göre (s. 298, 339) "Viranşehir denilen harabelerin yanındaki Suksun"dur, İncesu yanındadır. Kayseri'nin batı yakınında; Nevşehir yöresine giden yol ile Niğde'ye giden yolun ayrıldığı yerde, ilçe merkezi İncesu'nun 25 km. kuzey-kuzeydoğusunda, şimdiki kavşaktan biraz uzakta kalan Süksün Köyü kasdediliyor. İlkçağ kentinin adı (Ramsay'in de s. 298'de belirttiği üzere) pek çok biçimde geçer: Siccasena, Saccasena, Accasena, Sacasena, Seccasena, Sacena, Sacona, Saconna. Kökenini, anlamını saptayamadım.

SAKORA. İç Paphlagonia'da bir kentçik (Ptolemaios, 5 IV 4). Yeri bilinmiyor. Adının aslı, Sagara'nın aslı ile aynı olsa gerek; bkz. Sagara.

SAKRA (Dağı). Bergama'nın 10 km. kuzeybatısında (TA İzmir, Manisa illeri haritası). Sakar Dağlarının adaşı. "Doruk" anlamındaki sözcük Kar, Kra, Kor, Kro, Akra gibi değişik biçimlerde söylediğinden, Swa-Kar ile Swa-Kra, aynı şeyi anlatır: Kutlu/güzel-Doruk. Karş. Şakran.

Sala (sözcüğü). Anadoluda ve yakın çevresinde bu sözcüğü gerek tek başına bir tarihsel ad olarak, gerek Salaberina, Salambria, Salamut, Salanda, Salapuwa, Salarama, Salatiwara, Salamis gibi birçok tarihsel adın türetilmesinde kullanılmış bir sözcük olarak, görmekteyiz.

Bu Sala sözcüğü, her ikisi Luwi diline dayanan iki ayrı köken gösterir:

a. Sözcüklerin çoğunda, Sala, gerçekte Saluwa'dan gelir: S(wa)-Aluwa, Kutlu/güzel-ışık (pırıltı). Özellikle, "Ay ışığının güzel göründüğü yer" anlamındadır. Bkz. Swa, Alu, Lu. Örneğin Ay Tanrıçası Salana/Selene'nin adı, bu anlamdaki Sala kök sözcüğüne, Luwi dilinin -sal anlamındaki wana takısı (bkz. wana) eklemekle türetilmiştir. Eski Hellen dilinde de "Işık, aydınlık" anlamında bir Selas sözcüğü vardı. A. Bailly (Selas maddesi) bunun kökeninin hangi dilden geldiğinin belirlenemediğini, Salana/Selene adının bu sözcükle bağlantılı olduğunu söylüyor. Salana tapkısının merkezi, hiç kuşkusuz Luwi yurdunun bir parçası olan, Luwi dilinden gelme tarihsel coğrafya adlarının kaynaştığı Bafa Gölü yöresiydi. Hitit belgelerinde anılan Sallusa, Salusna, Saluwantiias gibi yöre ve kent adları (H. Ertem, CAD s. 117) içindeki Salu bölümü, şimdi sözünü ettiğimiz Saluwa sözcüğünün tâ kendisi idi kanısındayım.

b. Sala'lı adların birkaç tanesinde, köken ve anlam başkadır; sözcük, Luwi dilinin Swa-(e)la, Kutlu/güzel-geçit ögelerinden türetilmiştir. Örneğin, Helenopolis diye de anılan Lydia kenti Sala bakımından durumun böyle olduğunu, Helenopolis adı sayesinde, güvenle söyleyebiliyoruz. Bkz. aşağıda Sala, No. 1.

SALA. Luwi dilinde "Kutlu/güzel geçit"; bkz. yukarıda Sala (sözcüğü), b.

1. Lydia'nın Phrygia'ya yakın güneydoğu yanında bir kent (Ptolemaios, 5 II 26). Bu kent, (Xerxes komutasındaki İran ordusunun İÖ 481 yılında Sardis'e gelirken, Menderes'i geçtikten sonra izlediği, içinde sonradan, Hellenistik çağda Philadelphia kentinin kurulduğu) çok önemli bir doğal *vâdi* yolunda idi. Para basmıştır. Piskoposu, Noumenios, 431 yılında Ephesos/Selçuk'ta toplanan piskoposlar kurultayına katılmıştı ve katılan kişileri gösteren tutanaklarda, Lydia'daki Helenopolis'in piskoposu olarak anılmıştı. Ramsay (s. 131 No. 10), bunları anlatıyor ve tıpkı Satrote konusunda olduğu gibi (bkz. Erythrai) yine bir kayıt yanlışı karşısında bulunduğumuzu sanıyor, aslında yine kendisi yanılıyor.

Çünkü Elenopolis (Lâtin yazımında Helenopolis) yâni Elana/Elene Kenti adının Elana'sı dahi, kentin "Boğaz-sal, Geçit-sel" bir kent olduğunu anlatmaktadır; bkz. Helenopolis.

2. Sala. Burdur'un 16 kın. doğusunda, bir doğal geçitte köy; şimdi Halıcılar. Burada ilkçağ kalıntıları da vardır (Burdur 1973 İl Yıllığı, s. 110).

SALABERİNA. Peutinger Tablosuna göre, Aksaray'dan Bor dolaylarına uzanan yolda, Aksaray'dan 20 mil ileride bir köy ya da kasaba. Başka kaynaklarda anılmıyor ve hakkında hiçbir şey bilinmiyor (Ramsay, s. 399 No. 8). Karş. Salambria, No. 2.

SALAMBRİA. Luwi dilinde Sala-(u)m(a)-bria, "Sala-halkının-hisarı". Bkz. Sala, uma, Bria.

1. Salambria. Bkz. Selymbria.

2. Salambria. Ptolemaios'un, Kappadokia ili, Garsaouria bölgesinde gösterdiği ve bir adının da Sarabraka olduğunu söylediği bir kent. Bu söylenenin yanlış anlamalara dayandığı, Salambria'nın aslında Salaberina olduğu, Sarabraka'nın da Antoninus Rehberinde anılan Arabraka/Arauraka olduğu sanılıyor (Ramsay, s. 316).

Salamis. Luwi dilinde: Sala-Mis, "Kutlu/güzel pırıltı-Tanrıçası". Bkz. Sala, Mis, Artemis, Karkamis.

1. Yunanistanda, İÖ 480 yılındaki deniz savaşıyla ünlü ada.

2. Kıbrıs'ta, adanın doğu yanında kıyı kenti.

SALAMUT. Luwi dilinde: Swa-(e)la-ınut, "Kutlu/güzel-geçit-vâdisi". Bkz. Swa, Ela, Sala (sözcüğü), Mut (sözcüğü).

1. Salaınut (Boğazı). Teke Yarımadasında, Bozınusa Dağları yöresinde, Korkuteli'ne doğru uzanan, dibinde Bozçay'ın aktığı boğazın adıdır (Saraçoğlu, s. 228).

2. Salaınut. Burdur ili Bucak ilçesi Melli bucağına bağlı Kızıllı Köyünün bir mahallesi (1946).

3. Salamut. Malatya ili Adıyaman ilçesi Çalgan bucağına bağlı köy (1946).

Salana/Selene. Eski Latmos Körfezinin (doğu yarımı, şimdi Bafa Gölü) doğu ucundaki Latmos kenti (sonra, Herakleia) yöresinde tapkı gören Ay Tanrıçası; bkz. Endyınion. Adının kökeni, anlamı konusunda bkz. yukarıda Sala (sözcüğü)

SALANDA. Nevşehir ili Gülşehir ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba; şimdi, Günüşkent. Hitit belgelerinde anılan Saluwanda Dağının adaşıdır ve her iki ad Salu-wanda, "Güzel ışıltı-lı" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Sala (sözcüğü), wanda. Günüşkent adı da aynı ışıltı ile ilgili olsa gerek.

SALARAMA. Konya kuzeydoğu yakınında Zincirli Han yöresinde bulunan yazıtlardan o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyü ya da kasabası (W. Ruge, RE Salarama maddesi). Adının kökenini, anlamını bilmiyoruz.

SALBA (Tepesi). Antalya ilinde, Aspendos kentinin 10 kın. güney-güneybatısında, ilçe merkezi Serik'in 5 kın. güneydoğusunda. Adının aslı, çok güçlü olasılıkla, Saluwa'dır; bkz. Sala (sözcüğü).

SALBAKE. Salbakos Dağı/Babadağ (Denizli ile Karacasu arasındadır) eteğindeki Apollonia kentine, "Salbakos'un Apollonia'sı" anlamı kasdedilerek, kısaca Salbake de denirdi. Salbake, Hellen ağzında dağ adı yâni eril ad olabilmesi için Salbakos edilmiş adın, kent adı olabilecek dişi biçimidir. Bu Salbake adı, bazı kaynaklarda, Albake biçiminde de geçer (Bürchner, RE Salbake maddesi). Böylece, Salbakos/Salbake adlarının aslının baş tarafında Luwi dilinin "Kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarındaki Swa öntakısının bulunduğu, ama adın o öntakı olmaksızın da söylenebildiği anlaşılır (karş. Agalassos, Sagalassos vb.).

Albake adının sonunda Lâtin yazımında e ile gösterilen ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H harfiyle karşılanır. Bu adın aslı, Aluwa-ka, Işıltılık-yeri'dir ve Babadağ'ın kışın karla kaplı doruğunu kasdeder. Bkz. Alu, -ka, Lu. Salbakos, Salbake olarak Hellen ağzına aktarılan biçimde ise Aluwaka adının başına Swa öntakısı getirilmiştir. Saluwaka'nın Saluwa'sını yine Salba biçimine bürünmüş hâliyle yukarıda Salba (Tepesi) adında gördük.

SALBAKOS (Dağı). Şimdi, Babadağ. Bkz. Salbake.

SALDA (Dağı, Çayı, Gölü, Köyü). Burdur'da, Yeşilova ilçesinde. Köyün adı şimdi Gökçe oldu. Salda adının, Luwi dilinden geldiğini, "Kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarındaki Swa öntakısı ile, Altada ve Altes adlarını incelerken karşılaştığımız Alta sözcüğünden türetildiğini sanıyorum; alta'nın anlamını bilmediğimiz için Salta/Salda'nın anlamını da belirleyemiyorum.

SALKUMA. Kayseri ili merkez ilçesi Gesi/Bağyurdu bucağına bağlı köy; adı şimdi Gürpınar edildi. Salkuma adının sonunda, Hitit ve Luwi dillerinin "-insanı, -halkı" anlamındaki uma takısı açıkça görülüyor (bkz. uma). Baştaki kök sözcük Salk(a?) ise, Selge'yi pek andırıyor.

SALLAPA. Hitit'ler çağında gerek Hattusa'dan gelen Hitit Büyük Kralının, gerek Karkamıs'den gelen bağımlı birliklerin Milawanda/Miletos, Apasa/Ephesos üzerine giden yolda uğradıkları bir kent (Umar, THİT 2. bsl., c. I/2 s. 14). Yeri tartışmalıdır. Kent, aynı adı taşıyan bir akarsuyun yanında olsa gerektir, çünkü Sallapa adı suya işaret ediyor: Salla-Pa, "Güzel ışıltılık suyu" ya da "Güzel geçit suyu". Bkz. Sala, Pa.

SALLUWATAR. Hitit belgelerinde anılan akarsulardan biri. Adı, Sallapa adının, sondaki "Su" anlamını belirten öge değiştirilmiş ve Luwi dilinin Apa/Pa sözcüğü yerine Hitit dilinin Watar sözcüğü konmuş biçiminden ibarettir. Bkz. Sallapa.

Salma (sözcüğü). Bu ögeyi, örneğin, Salmakis, Salmalassos, Solmissos, Salmonis, Salmydessos adlarında görüyoruz. Bir yandan Solmissos Dağı'nın Ephesos bitişiğinde bir Ana Tanrıça (sonra, Meryem Ana) tapkısı merkezi olması; bir yandan da buna yakın yörede bir Almoura yâni Alm(a)-ura, Yüce Alma kentçiği ile karşılaşmamız, bana, Alma'nın Ana Tanrıça ile bağlantılı bir ad olduğunu (belki Alu-uma, "Işık tanrıçasının halkı"; bkz. Alu, Lu, uma) ve Salına'ın da, bunun başına Swa (=Kutlu, kutsal, iyi, güzel) öntakısı getirilmiş biçimi olabileceğini düşündürüyor. Ancak, bu konuda güvenle sonuca varabilmemiz için yeterince sağlam dayanağımız yoktur.

SALMAKİS. Halikarnassos/Bodrum'un güneybatı ilerisinde şimdi Bardakçı denen yerdeki burun'un ve oradaki ünlü bir pınar'ın ilkçağda kullanılan adı (Strabon 14 II 16). Sonuna Hellen ağzında, Hellen dilinin -is takısı eklenmiş ise de Salınakis adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Öz biçimi belki, orada ay ışığının güzelliği nedeniyle, Salu-(u)ma-ka, "Kutlu/güzel pırıltı-halkının-yeri" anlamında Salumaka idi. Bkz. Sala, uma, -ka, Salymbria.

SALMALASSOS. Peutinger Tablosunun gösterdiği bir yol üstü kasabası; belki Pontos bölgesindeki Satala yakınında. Belki başka yerde. Dikkate değer ki, Aksaray yöresinde Hasan Dağı eteğinde bir Selme Köyü vardır; bununla Hasan Dağı arasında bir dere akar ve kuzey yanında geniş ova uzanır. Cornelius (s. 135) bu Selme'yi, gerçekte hiçbir dayanağı bulunmadığı halde, Hitit belgelerinde anılan Sallapa kentinin yeri sayıyor. Oysa Selme adı Salma sözcüğünden yahut Salma ögesini içeren bir sözcükten gelme olmalıdır. Salınalassos, yerleşim adı olarak, Salma-la-assa (Hellenleşme döneminde, assos) ögelerinden türetilmiştir, Salına-cık-yerleşimi demektir. Bkz. Salma, -la, assa.

SALMANİA. Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Theodoros'un yaşamını anlatan bölümde anılan, Galatia bölgesindeki bir arazi. Neresi olduğu bilinmiyor. Adının aslı Salmana ol-

malıdır: Salma-(wa)na, Salma-yöresi. Bkz. Salma, wana.

Salmonis. Girit'te bir burun (Rodoslu Apollonios, IV 169). Latin yazımındaki o, Hellen yazımında, uwa değerindeki omega ile. Sondaki -is, Hellen ağzının eklemesidir ve Hellen dilinin bir takısıdır (bkz. -is). Adın öz biçimi Salmawana, yâni Salu-(u)ına-wana, "Kutlu/güzel pırıltı-halkının-yöresi" olmalıdır. Bkz. Salma, wana, Salmakis, Salymbria.

SALMYDESSOS. Trakyada ilkçağ kentçiği (Xenophon, Anabasis, 7 V 12). Şimdi Midye/Kıyıköy. Adının aslı Salm(a)-ud(a)-assa ögelerinden Salmudassa olsa gerek: Salma-hisarı-kenti. Bkz. Salma, uda, assa. Karş. Salmakis, Salmonis, Salmybria.

SALONA. Bolu yakınlarında, peyniri ile ünlü bir kasaba (Strabon, 12 IV 7). Tam yerini belirleyemiyoruz. Adının aslı Salawana olsa gerek: Sala-wana, Sala Yöresi. Bkz. Sala (sözcüğü), wana.

SALOUDA. Keza, Salsalouda. Batı Phrygia'da köy. Denizli kuzeydoğu ilerisinde Kabalar'da bulunan yazıtlarda adı geçmektedir; nerede bulunduğu saptanamamıştır (W. Ruge, RE Saluda maddesi). Ramsay (s. 147 No. 18) Dionysopolis kenti dolaylarında bulunduğu kanısındadır (bkz. Dionysopolis). Adının Salouda biçiminin aslı Sal(a)-uda, yâni Sala-Hisarı; Salsalouda biçiminin aslı ise Sal(a)-(a)ssa-l(a)-uda, yâni Sala-yerleşim-ciği-hisarı'dır. Bkz. Sala, uda, assa,-la.

SALUSNA. Bkz. Sala (sözcüğü). Adın -sna bölümü konusunda bkz. Lusna.

SALUTARİS. Bkz. Phrygia Salutaris.

SALUWANDA. Bkz. Salanda.

SALYBRİA/SALYMBRİA/SALYMPRİA. Silivri'nin ilkçağ Hellenlerince kullanılan adlarından bazıları (ayrıca bkz. Selymbria). Tümünün aslı, keza Salambria adının aslı, Luwi/Pelasgos dilinde Sala-(u)m(a)-bria, "Sala halkının hisarı" idi kanısındayım. Bkz. Sala, uma, bria. Sala sözcüğü, Silivri söz konusu oldukta, hiç kuşkusuz oranın doyumsuz ay ışığını kasdeder, "Güzel geçit"i değil.

Sama (adı). Luwi dilinde S(wa)-Ama, "Kutsal-Ana". Bkz. Swa, Ama. Senkop olayı nedeniyle kısalarak Sama biçimini alan bu adı pek çok tarihsel coğrafya adı içinde göreceğiz. Benzer durumlar, S(wa)-Adra'nın Sadra/Satra, S(wa)-Odra'nın Sodra, Kuwa-uma'nın Kuma/Kyma/Kyme, Kuwa-Ama'nın Kama, Kuwa-Adra'nın Kadra olması gibi örneklerde de görülmektedir.

SAMA. Adın anlamı yukarıda belirtildi.

1. Sama. Odysseus'un adası İthaka'nın yanındaki, şimdi Kephallenia denen ada, Hellenleşme öncesinde, Sama diye anılıyordu (İliada, I 246, IV 671, 848 vs.).

2. Sama. Hellen ağzında: Samos; Türklerde: Sisam. Anadoluda Ana Tanrıça Ama/Ma tapkısının en güçlü olduğu Ephesos-Didyma yöresinin bitişiğinde ada; buradaki Ana Tanrıça, Hellenleşme döneminde Hera kimliğine bürünmüştü (bkz. Pausanias, 7 IV 4).

3. Sama. Eski Malatya/Battalgazi'den 13 mil uzaklıkta, Kappadokia Komana'sına giden yol üzerinde bir köy. Peutinger Tablosunda gösterilmiştir.

4. Sama. Ankara ili Beypazarı ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Yıldız.

5. Sama'lı. Kocaeli ili Gölcük ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Şevketiye. Ancak bunun adının aslı Semah'lı olabilir.

6. Samas (Dağı, Çayı, Beli, Ormanı). İlkçağın Lykia'sı olan Teke Yarımadasında (Saraçoğlu, s. 231-232).

7. Samail. Bkz. Endeiron.

8. Samailli. Bkz. Nazilli.

SAM'AL. Geç Hitit'ler döneminin önemli uygarlık merkezlerinden biri olan bu kentin kalıntıları, Gaziantep ili batı sınırındaki ilçe merkezi Islahiye'nin birkaç km. kuzeyine düşen demiryolu istasyonu Fevzipaşa yakınında bulunan Zincirli Höyüğündedir. Sam'al adı, Aram dilinde, "Kuzey Ülkesi" anlamına gelir (E. Honigmann, RE Syria maddesi, c. IV A 2, s. 1576 satır 36).

SAMANANDON. Bkz. Kromna, No.2.

SAMANDAĞ. Hatay ilimizde ilçe merkezi kasaba. Araplarca kullanılan adı Süveydiye. Amanos Dağları eteğinde olduğuna dikkat edince ve Amanda, Manda (Ama/Ma Tapınıcısı) adlarını anımsayınca, Türk ağzında Samandağ edilmiş adın öz biçiminin Samanda yâni Sama-(wa)nda, "Kutsal Ana Tapınıcısı" olduğunu görüyoruz. Bkz. Swa, Ama, Sama, Amanda.

SAMANDIRA. İstanbul ili Kartal ilçesine bağlı bucak merkezi. Aşağıda göreceğimiz Samandra'nın adaşıdır.

SAMANDRA. Adra/Odra'lı adların kaynaştığı kuzeybatı Anadoluda, İda/Kaz Dağı kuzeydoğu sırtlarında bir derenin adı (Ramsay, s. 167 No. 3 sonu). Bunda da Samothrake (Sama-Odra-ka, "Kutsal Ananın-Erkeği-Yurdu") adında karşılaşacağımız çeşitten bir türetiliş görüyoruz. Samandra, gerçekte, Sama-(A)dra'dan, "Kutsal Ananın-Erkeği"nden başka şey değildir; yalnız, adın Adra bölümünün içine, Hellenleşme döneminde, diğer birçok örnekte de (Andrassos, Mondros, Neandreia vb). gördüğümüz üzere, bir n sokuşturulmuştur.

SAMANTI/ZAMANTI. Türk ağzında böyle; Rum ağzında Tsamandos, Tzamandos. İlkçağ Kappadokia'sının önemli akarsularından biri; çoğu bölümü Kayseri ili içindedir. Adının öz biçimi ve anlamı konusunda bkz. Dasmenda.

Samaona/Samona. Türk ağzında Samavna, Simavna. Osmanlıya karşı 15. yüzyıl başında komünist düşünceden de esinlenmiş ideolojik temelde bir ayaklanma çıkaran ve şimdi "Simavna Kadısı oğlu Şeyh Bedreddin" diye anılan ünlü devrimcinin babası İsrail, Edirne yakınında, Karaağaç ile Dimetoka arasında, bugün Yunanistan ülkesinde bulunan Samaona/Samona hisarında (günümüzde Assimenio; Didymoteikhon/Dimetoka'nın 6 km. kuzeybatısında, Meriç Irmağı batı kıyısından 4 km. kadar içeride) kadı idi ve o yüzden Bedreddin, "Samavna Kadısı oğlu" sanı ile ün kazanmıştı. Sonradan Samavna, Simav ile karıştırılıp Bedreddine Simavna Kadısı oğlu denmiştir (Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. I, 4. bsl., s. 361). Asıl ünlü Kırkpınar güreş yeri bu köyün çayırlıkları içindeydi (TA Kırkpınar maddesi).

Samaona/Samona adının aslının Sama-wana yâni "Kutlu Ana - Ülkesi" olduğu pek açıktır. Bkz. Sama, wana.

SAMARA. Trabzon ili Akçaabat ilçesi merkez bucağına bağlı Kazoysa Köyünün bir mahallesi (1946). Adının aslı Sama-(u)ra, "Yüce Kutlu Ana" olsa gerek. Bkz. Sama, ura.

SAMARUKSA. Yine Trabzon ilinde, Maçka ile Yomra arasında, Kiladi (Rum yazımında Koiladi) mahallesiyle birlikte 1850'lerde 400 nüfuslu bir köy (Bryer, yazı XVII s. 40 dn. 52 ve ayrıca yazı XII s. 54'deki harita). Yomra'nın güneybatı yakınlarında. Adının kök bölümü Samar(a) yukarıda açıklandı; bkz. Samara. Sondaki uksa bölümü için karş. Kadaruksa.

SAMATYA. İstanbulun Theodosius surları ile çevrili tarihsel bölümünün güneybatı yanında Marmara denizi kıyısında bir semt; adı şimdi Kocamustafapaşa edildi.

Samatya adı Bizans çağında Psamathia biçiminde kullanılıyordu ve Psamathia'nın, Hellen dilinde Psamathos (=Kum) ile -ia (-yurdu) takısından türetilmiş bir sözcük olarak görünmesi nedeniyle, ad Hellen kökenli, "Kum Yurdu" anlamında biliniyor (örneğin bkz.

Kömürcüyan, İstanbul Tarihi, s. 78 No. 16'da çevirmen Hrand D. Andreasyan'ın açıklaması), adın gerçekte başka bir kökeni ve anlamı olabileceği akla bile gelmiyordu.

Oysa, klâsik ve hellenistik çağda, hatta Theodosius surlarının yapımına kadar, Byzantion/Konstantinoupolis'in surları dışında kalan bu yer hiç de Kum Yurdu değildir. Adın öz biçimi kanımca Samada yâni Sama-ada, "Kutlu Ana-tapınıcısı" (halk) idi; bkz. Sama, -ada, Amada/Mada, Adada. Gerçekten, bir Psamathe, Hellen destan inancında Nereid (Deniz Perisi) kimliğine bürünmüş olmakla birlikte (Hesiodos, Theogonia, dize 1004) bunun adı İliada'da (XVIII 48) Amatheia diye yazılır ki bu sonuncu ad Ama-Thea, Ama-Tanrıça'dan başka şey değildir. Diğer yandan, Hellen ağzının, Anadolulu adların başındaki S'yi Ps ettiği başka örneklerde de görülür; karş. Psaros.

Samavna. Bkz. Samaona.

Saminthos. Yunanistanın Argolis bölgesinde kentçik (Thoukydides, V 58). Adının "Leleg" kökenli olduğuna, Fick, Vorgriechische Ortsnamen adlı yapıtında, değinmişti. Gerçekten, adı Sam(a)-inda ögelerinden türetilmiştir, "Kutlu Ama-Tapınıcısı" (halk) demektir. Bkz Sama, wanda, Samandağ, Samantı, Samatya.

SAMİSSANA. Hitit belgelerinde anılan kent ya da yöre adları arasında gördüğümüz Samas, Samissana, Samukha, Samuralia adlarının (H. Ertem, CAD s. 117-118) hiç olmazsa bazısı Sama, "Kutlu Ana" ile (bkz. Sama) ilgilidir kanısındayım. Örneğin Samukha adı, Sam(a)-u(wa)-ka, "Kutlu-Ana-Tapınağı-Yeri" ögelerinden, Samissana adı Sam(a)-issa-(wa)na, "Kutlu Ana-Kenti-Yöresi" ögelerinden türetilmiş görünüyor. Bkz. Sama, uwa, -ka, assa, wana.

SAMİSSOS. Bkz. Maisena.

SAMNA. Pisidia'da bir Samna kentinin varlığını, kilise kurultaylarına hangi kent piskoposlarının katıldığını gösteren listelerde, Pisidia piskoposları arasında bir Semneon (Lâtin yazımında o ile gösterilen harf Hellen yazımında omega ile; böyle olunca adın anlamı, "Semne'lilerin" olur) anılmasından (bkz. Ramsay, s. 466 No. 7) anlıyoruz. Bu kent, Samaona'nın adaşıdır. Bkz. Samaona, Amos.

Samnaios. Bu, Marmaris güney yakınında Amos kentinde tapkı gören Apollon çeşitlemesinin adıdır. Kökeni ve anlamı için bkz. Amos.

Samnium. İlkçağ İtalya'sı ortasındaki dağlık bölge. Bunun, Roma'lılara yüzyıllarca direnen halkına Samnit'ler deniyordu ve bu halk Hind-Avrupa ailesinden ama Romalıların anlayamadığı bir dil konuşuyordu (Sabahat Atlan, Roma Tarihi, İstanbul 1970, s. 5 sonu). Lâtin ağzında Samnium edilmiş adın öz biçimi, yukarıda andığımız Samnaios sözcüğüyle aynı kökenden gelmiştir kanısındayım: bu köken, Samana yâni Sama-(wa)na, "Kutlu Ana'sal, Kutlu Ana Yurdu" adıdır. Bkz. Sama, wana, Amos, Amnias, Samaona, Samna.

Samona. Bkz. Samaona.

SAMORNA. Samorna, Ephesos kentinin bir bölümünün adı olarak Byzantion'lu Stephanos'da anılır. Bu, aynı zamanda, Smyrna adı gibi ve onun yanı sıra, tüm Ephesos'u anlatan adlardan biriydi (van Windekens, s. 70 satır 8). Ephesos'ta tapkı gören Artemis'in Samornia (Samorna'sal) diye anıldığını da bilmekteyiz (Akurgal, Eski İzmir/I. Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı, TTK yayını Ankara 1983, s. 11). Samorna'nın, Ephesos kenti içinde bir bölüm olduğunu Strabon da (14 I 4) belirtir.

Samorna adı, gerçekte, Sama (Kutlu Ana; bkz. Sama) ile bağlantılı bir Arna'ya, kaynak gölcüğüne (bkz. Arna) işaret eder. Anımsayalım ki Ana Tanrıçanın ardılı Artemis orada, Ephesos'ta, Kaystros/Küçük Menderes'in o zamanki ağzı yakınında bir gölcüğün, (İzmirdeki Pramnos/Halkapınar gibi, Eflâtun Pınar'daki gölcük gibi) bir kaynak ağızları suyu birikin-

tisinin bitişiğindeki tapınakta tapkı görüyordu; o gölcüğün sularını boşaltan dere, Xenophon'da (Anabasis, 5 III 8) anılır. Demek, Samorna, aslında tapınak yanındaki o gölcüğün adıydı ve bu adın öz biçimi Samuwarna yâni Sam(a)-uw(a)-arna, "Kutlu Ana-Tapınağı-Gölcüğü" idi (bkz. Sama, uwa, arna).

Samos (Adası). Bkz. Sama, No. 2.

SAMOSATA. Adıyaman iline bağlı ilçe merkezi Samsat kasabasının atası olan tarihsel kent. Kalıntılarını saklayan höyük, şimdi Atatürk Barajının suları altında kalmıştır. Samosata adının kökeni, öz biçimi, anlamı bilinmiyor.

Samothrake. Ege Denizi kuzey yanında ada; Türklerce Semadirek diye anılır. Hellen ağzında Samothrake edilmiş adın aslı, Samos ve Thrake adları üzerine gözlemlerimiz bize öğretiyor ki, Samadraka'dır: Sama-(A)dra-ka, "Kutlu Ananın-Erkeğinin-Yurdu". Bkz. Sama, Adra, -ka, Thrake, Samos. Karş. Madraka.

SAMPSADOU KOME. Bkz. Kampsadou Kome.

SAMPSON. Miletos kenti kalıntıları yakınında bir ortaçağ kasabası. Latinlerin 1204'de İstanbulu ele geçirip Bizans devleti ülkesinin el atabildikleri bölümlerinde bir "Latin İmparatorluğu" kurmasından sonra, Bizans ülkesinin diğer bölümleri çeşitli devletçiklerin egemenliğine girdi; o arada, Sabbay Asidenos adlı biri de Sampson'un bulunduğu yörede egemen oldu (Ostrogorsky, s. 394).

Sampson adının kökeni, hiç kuşkusuz, o yöredeki Samsun (Dağı) adının kökeni ile aynıdır; her ikisi, kasabanın (Sampson kasabasının) adının öz biçimi Samissos'dan gelir (tıpkı il merkezi Samsun kentinin adının kökeni gibi). Samissos adı, yine hiç kuşkusuz, Sam(a)-issos, "Kutlu Ananın-Kenti" ögelerinden türetilmiştir; bkz. Sama, Assa.

İngiliz Admiralty haritasında, Samsun Dağı güney eteğindeki ilkçağ Priene kentinin kalıntıları alanı, "Now called Samsun" (=Şimdi Samsun denmektedir) notu konarak, Sampson/Samsun kasabasına eşitleniyor. Aslında, 13. yüzyıl başında o alanda kasaba denebilecek bir yerleşim yoktu; yurdumuzda arkeoloji çalışmaları başlayınca Priene kalıntıları arasından ortaçağ köy, kasaba evlerinin kalıntılarını "temizlemek" gerekmemiştir. Fakat hemen bitişikte, şimdi Güllübahçe denen bucak merkezi kasaba bulunmaktadır. Ortaçağın Sampson/Samsun'u burası olmalıdır. Nitekim, Samsun'un Priene kenti kalıntıları alanına verilen ad olmayıp, bu kalıntılara en yakın köyün adı olduğunu Cramer de (c. I s. 381) doğruluyor: "Bu ilkçağ kentinin (Priene'nin-Umar) kalıntıları, Mykale'nin güney yamacında, Türk köyü Samsun'un yakınında görülmektedir".

SAMRA. Bu adın aslı Sam(a)-(u)ra, "Yüce Kutlu Ana" olmalıdır. Bkz. Sama, ura.

1. Samra. Uşak ili Banaz ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Muratlı.

2. Samra'lar. Kütahya ili Emet ilçesi Örencik bucağına bağlı köy (1946). Emet adının dahi Ama/Ma ile bağlantısını gördük; bkz. Emet.

3. Samrı. Bilecik ili Söğüt ilçesi İnhisar bucağına bağlı köy (1946).

4. Samrı. Trabzon ili Of ilçesi Hayrat bucağına bağlı köy (1946).

5. Samri. Böyle i ile. Trabzon ili Of ilçesi Dernek bucağı Zenezer Köyünün bir mezraası (1946).

SAMSKAR. Artvin ili Ardanuç ilçesine bağlı bucak merkezi Aşağı Irmaklar kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

SAMSUN. Adın aslı Luwi dilinden ya da onun ardılı yerel Anadolu dilinden, Sama yâni S(wa)-Ama, Kutlu-Ana ve issa (assa'nın çeşitlemesi; "yerleşim"; buradan: köy, kasaba, kent) ögelerinden türetilmiş Samissa iken Hellen ağzında Samissos edilmiştir, "Kutlu Ananın Kenti" demektir (bkz. Sampson). Samissos adının, baştaki Swa (=Kutlu, kutsal,

iyi, güzel) öntakısı olmaksızın söylenen biçimi Amisos/Amissos, özellikle bugünkü Samsun kenti için, ilkçağda, daha sık kullanılmaktaydı ve Samsun, ilkçağ belgelerinde adının o biçimiyle anılmaktaydı.

1. Samsun. İl merkezi kentimiz.

2. Samsun. İlkçağ İonia bölgesinde, Menderes Irmağı ağzı dolaylarında ortaçağ kasabası; bkz. Sampson.

3. Samsun Dağı. Bu kentçik dolayısiyle, oradaki Mykale Dağının Türklerce kullanılan adı.

4. Samsun Dağları. Afyon ilinde, yüksekliği 1600 m.'ye ulaşan dağ dizisi (Afyon 1973 İl Yıllığı, s. 11). Bu dağ dizisine adını veren S(wa)-Am(a)-issos, Kutlu-Ana-kenti, Amorion olsa gerek; bkz. Amorion.

5. Samsun. Trabzon ili Vakfıkebir ilçesi İskefye bucağına bağlı köy (1946).

SAMUKHA. Hitit belgelerinde anılan bir Anadolu kenti. Irmak kıyısında olduğu ve bazı komşu kentlerle ırmak üzerinden kayıkla ulaşımı bulunduğu biliniyor. Mayer/Garstang, bu kenti, Fırat kıyısındaki Samosata/Samsat ile eşitlemişlerdir; Herzfeld (s. 148-149) Dicle kıyısında olmalıdır diyor ve Amida/Diyarbakır ile eşitliyor. Samukha adının S(wa)-Ama, Kutlu-Ana ile bağlantısına işaret etmiştik (bkz. yukarıda Samissana). Diyarbakır'ın eski adı Amida, Emet'in eski adı Amida gibi, Am(a)-i(n)da, "Ana Tanrıça-lı" yâni "Ana Tanrıça tapınıcısı" ögelerinden türetilmiştir, dolayısiyle Samukha, Amida/Diyarbakır'ın, aşağı yukarı aynı anlamda olduğunu anladığımız, bir diğer adı olabilir. Bkz. Samissana. Samosata adı da Sama, "Kutlu Ana" ile bağlantılı mıydı, bilmiyoruz; İÖ 1. binyıl 2. yarımında kentte Aram kültürü egemendi, ancak daha önce o yöre Luwi kültürünün egemenlik alanı kapsamında bulunmuş ve Samosata adının öz biçimi de Luwi dilinden gelmiş olabilir.

SAMUT. Ankara ili Çubuk ilçesi Akyurt bucağına bağlı köy. Şimdi, Bozca. İdris Dağının kuzeybatı yanından geçen bir vâdi yolunun başında, batı ucundadır. Adı bu vâdiye işaret ediyor olsa gerek: Swa-Mut, Kutlu/güzel-Vâdi. Bkz. Swa, Mut.

SAMYLİA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karia kenti. Tam yeri bilinmiyor. Adı Sama (=Kutlu Ana; bkz. Sama) sözcüğünden türetilme olabilir.

SANAOS. Bkz. Anaua.

SANASUNA. Siirt ili kuzey yanındaki ilçe merkezi Sason kasabasının adı, geçen yüzyılda, Sasun'du; onun da ortaçağda, 10. yüzyılda kullanılan daha eski biçimi Sanasuna idi. Bu adın kökeni, anlamı bilinmiyordu ve Tevrat'ta anılan Senaherib oğlu Sanasar ile bağlantılı olduğuna inanılıyordu (Honigmann, s. 169).

Sanda. Bkz. Kanda.

SANDAİNA. Mysia bölgesinde ilkçağ kentçiği; önemsiz kalıntıları Yerce Köyünün yanıbaşındadır (Bürchner, RE Sandaina maddesi). Yerce/Yirce/Yırca Köyü, Soma'nın kuş uçuşu 5 km. doğu-kuzeydoğusundadır. Köyün, Soma'dan 2 km. kadar kuzeyde, Soma-Savaştepe yoluna çıkan bir bağlantı yolu vardır. Diğer bağlantı yolu, Soma'nın 1 km. kadar doğusunda, Akhisar-Soma yoluna çıkar.

Sandaina adı, tanrı Sanda'nın adı ile, "-sal, -ülkesi" anlamlarında wana takısının çeşitlemesi -ina'dan türetilmiştir (bkz. wana); "Sanda Yurdu" anlamındadır.

SANDAK (Dağı). Muğla ili Fethiye ilçesinde bulunan ve Hellen'lerce "Lykia'daki Kragos" diye tanınan dağ, günümüzde, Türkçe Dodurga Dağı adıyla anıldığı gibi, tarihten gelme bir adının Türk ağzına uydurulmuş biçimiyle, Sandak Dağı olarak anılıyor. Sandak adının aslı besbelli ki Luwi dilinde Sandaka yâni Sanda-ka, Sanda-Yurdu idi (bkz. Kanda/Sanda, -ka); bu ad Hellenleşme döneminde Sandake (sondaki ünlü eta ile) edildi ve Rumlaşma döneminde, eta'nın i değeri almasıyla, Sandaki biçiminde söylenir oldu, Türkleşme

döneminde ise, benzer birçok örnekte yapıldığı üzere (örneğin bkz. Artaka/Artake), sondaki -i atıldı, ad Sandak biçimiyle kullanıldı.

SANDAL. Anadoludaki Sandal köylerinden hiçbirinin adı "Kayık" anlamında olarak Türkçeye yerleşmiş Sandal sözcüğünden yahut Türk halkının bilmediği, kullanmadığı Sandal (Ağacı) adından gelmez, kökeninde Türkçe değildir ve tarihten gelme Sadala/Satala yâni Sa(n)da-la, "Sanda (Tanrının)-Yavrusu" adından bozmadır kanısındayım. Bkz. Kanda/Sanda, -la, Satala.

L. Robert (Villes d'Asie Mineure, s. 283-284 dn. 2), Lydia kenti Satala'nın Sandal Köyünde olmadığı iddiasını pekiştirmek için, Sandal Köyünün adının Türkçe olduğunu savunuyor; Sandal'ın hem kayık anlamında, hem de bir ağaç türünün adı olduğunu söylüyor, Sandal adlı birçok Anadolu köyünün bulunduğunu anımsatıyor. Oysa, ağaç adı olarak Sandal sözcüğü Türkçe değildir; halkımız Sandal Ağacı diye bir ağaç tanımaz. Satala'nın yeri olup olmadığı tartışılan Sandal Köyünün ve daha nice Sandal, Sindal vb. köylerinin ise, deniz, göl, ırmak kıyısı yoktur; "Kayık" anlamında Sandal adını almış olamazlar.

1. Sandal Köyü. Manisa ilinde, Kula'nın 8 km. batısında. Lydia'daki Satala kentinin yeridir. Bkz. Satala.

2. Sandal Köyü. İçel ili Erdemli ilçesi merkez bucağına bağlı; şimdi, Batı Sandal. Bkz. aşağıda No. 7.

3. Sandal Köyü. İçel ili Erdemli ilçesi merkez bucağına bağlı; şimdi, Doğu Sandal. Bkz. aşağıda No. 7.

4. Sandal Köyü. İçel ili Tarsus ilçesi Gülek bucağına bağlıdır.

5. Sandal Köyü. Sivas ili Yıldızeli ilçesi merkez bucağına bağlıdır.

6. Sandal Köyü. Sivas ili İmranlı ilçesi Karacaören bucağına bağlıdır.

7. Sandal Dağı. İçel ilinde, ilçe merkezi Erdemli'nin batı yanıbaşında, 870 m. yüksekliğe ulaşan bir tepe. Yukarıda No. 2,. 3'deki Sandal köylerinin adının bu dağdan geldiği anlaşılıyor.

SANDALİON. Bu adın sonundaki, Hellen ağzının eklemesi, Hellen dilinde -yeri anlamına gelen -ion takısını bir yana koyunca karşımıza yine Sandal(a) çıkar; bkz. Sandal.

1. Sandalion. Mykale Yarımadasının (şimdi, Dilek Yarımadası) uç çıkıntısı Trogylion Burnu ucunda bir adacık (Plinius, V 135). Trogylion adı dahi baş tanrı ile bağlantılıdır; bkz. Trogylion.

2. Sandalion. Pisidia'da bir kale; Kremna ile Sagalassos/Ağlasun arasında (Strabon, 12 VI 4). Tam yeri tartışmalıdır.

SANDAMA (Yarımadası). Bodrum Yarımadasının kuzeybatı ucunda, Yalıkavak ile Dirmil yöresinden kuzeybatıya doğru denize uzanan yarımada (Admiralty Haritası, No. 1546). Adının aslının Sanda-(u)ma, Sanda-Halkı olduğu pek açıktır. Bkz. Kanda/Sanda, uma. Sandama (şimdiki yöresel söyleyişte, keza, Sandıma) burada, kıyıdan biraz içeride yamaç yukarıdaki küçük bir köyün adıdır.

SANDARAKE. Zonguldak'ın yerinde bulunan ilkçağ köyünün adı. Arrianos'un Karadeniz kıyılarını anlatan yapıtında anılır. Adın aslı, belli ki, Sanda-(u)ra-ka, "Yüce Sanda Yeri"dir. Bkz. Kanda/Sanda, ura, -ka. Eski Hellen'lerin, "Kırmızı Zırnık"a (Arsen Sülfür) Sandarake dediğini bilmiyor değilim. Ama onun adı da Anadoluludur; Anadolunun Paphlagonia bölgesinde, Pompeiopolis/Taşköprü yakınında Sandaraka/Sandarake adlı bir dağda çıktığı için (bkz. Strabon, 12 III 40) kırmızı zırnık, o dağın adıyla anılıyordu.

Balıkesir'e bağlı ilçe merkezi Sındırgı'nın Türkçede hiç anlam taşımayan adının da Sandraka, Sandrake, Sandraki, Sındırgı değişiminden doğduğu kanısındayım; bkz. ve karş. Artaka/Artake.

Sandasarme. Asarhaddon dönemi Asur belgelerine göre bu kralın koruyuculuğunu kabul eden bir Khulakku (Çukurova) devletçiğinin beyi (H. Ten Cate, Luwian Population Groups, s. 26). Adının, tanrı Sanda ile bağlantısı açıktır.

SANDI. Konya ili Bozkır ilçesi Ahırlı bucağına bağlı köy. Yeni adı Arasöğüt. Sandı adı, Sanda'dan gelme olsa gerek. Bkz. Kanda/Sanda.

SANDIKLI. Afyon iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Karş. Sındaklı.

SANDIRIK. Trabzon ili Sürmene ilçesi Karadere bucağı Alıo Köyünün mahallesi (1946). Adının aslı Sandarake olmalıdır; bkz. Sandarake.

SANDON. O'su Hellen yazımında omega ile. Tanrı Sanda'nın adının Hellenleşme döneminde bazı yerlerde, özellikle Tarsus'ta kullanılan çarpıtılmış bir biçimi (Philipp, RE Sandon maddesi No. 1).

SANDRAS (Dağı). Muğla ilinde, ilçe merkezi Köyceğiz kasabasının kuzeyinde. Şimdiki resmî adı, masa başı uydurmasıyla, Çiçek Dağı. Sandras adının öz biçimi Luwi dilinde Sand(a)-(u)ra, "Yüce Sanda" iken (bkz. Kanda/Sanda, ura), Hellenleşme döneminde, dağ adı (eril ad) olabilmesi için -s eklenmesiyle Sandras'a çevrildiğini güvenle söyleyebiliriz. Nitekim Muğla ilinde Sandak, Sandama adlarını da görmüştük.

SANDU. Tokat ili Taşova ilçesi Destek bucağı Alçakbel Köyünün bir mahallesi (1946). Adının aslı belki Sanduwa yâni Sand(a)-uwa, Sanda Tapınağı idi; bkz. Kanda/Sanda, uwa.

Sangara. Geç Hitit Beylikleri denen Luwi Beyliklerinden. Karkamis/Kargamış'ta bulunan beyliğin, Asur kralı II. Asurnasirpal ile oğlu III. Salmanassar'a bağımlılık vergisi ödeyen beyi. Adının Sangarios/Sakarya Irmağı ile bağlantısı açıktır.

SANGARİOS. Sakarya ırmağının ilkçağdaki adının Hellen'lerce kullanılan biçimi (İliada, III 187, XVI 719). Hitit'lerin bu ırmağa verdiği adı bilmiyoruz; ancak, Cornelius'un (s. 283 dn. 10), Sangarios adı Phryg dilinden gelir demesi yanlıştır. Çünkü Hellen ağzının eklemesi -ios bitişini bir yana koyunca geriye Sangar(a) kalıyor ki bunun S(wa)-Anka-(u)ra, "Kutlu Yüce Anka" ögelerinden türetildiğini görebiliyoruz ve Anka ögesiyle türetilmiş adlara Phryg bölgesi dışında da rastlamamız (örneğin bkz. Sangara) ve üstelik Sangara adı içinde Swa, ura gibi Luwi dili ögelerini tanıyabilmemiz, bize, adın Luwi kökenli olduğunu anlatıyor.

Ankyra/Ankara, Gangra, Sangarios gibi adlardaki Anka ögesi için bkz. Ankara.

SANGİA. "Sangarios'un kaynakları, Pessinous'dan 150 Stadia kadar uzaklıkta olan Sangia köyü dolaylarındadır" (Strabon, 12 III 7). Köyün tam yeri saptanamamıştır; Ramsay (s. 156 No. 79), Çifteler'e yakın olduğunu belirtiyor. Sangia adı Anadolulu Sanga yâni S(wa)-Anka, "Kutlu Anka" adına Hellen dilinin "-yurdu" anlamındaki -ia takısının eklenmesiyle türetilmiştir. Bkz. Swa, Ankara.

SANGOUTA. Bkz. Santouta.

SANİANA. Ankara güneydoğu ilerisinde, Kızılırmak üzerinde, Çeşnigir Köprü denen tarihsel köprünün bulunduğu yerde, Köprü Köy yerindeki Bizans hisarı. İmparator Konstantinos Porphyrogennetos'un yapıtlarında anılmıştır. Köprü Köy, ilçe merkezi Keskin'in güneybatı yakınındadır, Çelebi bucağına bağladır. Saniana, aslında yörenin adıdır. Sonunda, Luwi diliyle ardılı dillerin "-sal, -ülkesi" anlamlarındaki wana/ana takısını açıkça görüyoruz, ancak adın bütünüyle anlamını bilmiyoruz.

SANİSENE. İç Paphlagonia'nın, Bithynia sınırında bir bölgesi (Strabon, 12 III 41). Bu ad hakkında da aynı gözlemle yetinmek zorunda kalıyoruz.

SANKHARA. Hitit belgelerinde anılan kent ya da yöre adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 120). Lokalizasyonü yapılamamıştır. Luwi dilinden geldiğini ve Sangarios/Sakarya adının aslı gibi, S(wa)-Anka-(u)ra, "Kutlu Yüce Anka" ögelerinden türetildiğini sanıyorum. Bkz. Swa, Ankara, Sangarios. Sangara.

SANKUŞNA. Bkz. Maisena.

SANTA (Köyü). Gümüşhane ili merkez ilçesi Yağmurdere bucağına bağlı köy (1946). Adı, Sanda adının çeşitlemesi olmalıdır; bkz. Kanda/Sanda. Köy, şimdi Dumanlı adını almıştır; Yağmurdere kasabasının kuzeybatı yakınındadır. Burası 1850'lerde bucak merkezi durumundaydı ve Santa'ya şu köyler, mezraalar bağlıydı (Bryer, yazı XVII s. 39 ve orada dn. 26): Pistofandon (Türk ağzında Piştovlu, 170 hânelik en büyük köy), Zournatsandon (Türk ağzında Zurnacı Andon, Zurnacılı), Çakalandon (Türk ağzında Çakallı), Iskhanandon (Türk ağzında İşhanlı; 150 hânelik, ikinci büyük köy), Kozlarandon (Türklerde Çincalı), Pinatandon (Türklerde Binaltı), Terzandon (Türklerde Terzili), Kopalandon (Türklerde Goballı). Rumlarca kullanılan adlardan bir tekinin bile Rumcada anlamı yoktur. Adların sonundaki -andon bitişleri için bkz. Kromna, No. 2.

SANTABARİS. Nakoleia/Seyitgazi arazisi içinde bir köy (Ramsay, s. 156 No. 78). Eskişehir, Seyitgazi, Çay, Akşehir, Konya yolu üzerinde, Seyitgazi'nin 12 mil sonrasında idi (Ramsay, s. 186 No. 19). Şimdi, Bardakçı Köyü (Ramsay, s. 236 No. 34, s. 256 No. 23, s. 259 No. 25, s. 499). Seyitgazi'nin şimdiki köy yolu üzerinden 21 km. güney-güneydoğusundadır; artık herhangi bir anayol üzerinde değildir.

Santabaris adının sonundaki -is, Hellen dilinin bir takısı ise de (bkz. -is), bu takı ile Santabara'sal, Santabara Ülkesi anlamını yüklenen adın içindeki Santabara bölümünün Hellen dilinde anlamı yoktur. Adın Anadolulu öz biçimi Sandawara gibi birşey olmalıdır; San-da-(u)wa-(u)ra, "Sanda'nın Büyük Tapınağı"? Bkz. Kanda/Sanda, uwa, ura.

SANTOUTA. Doğu Anadolu'da Fırat, Aras, Kur Çayı arasında bir kent. Ptolemaios (5 XII 5) Sangouta olarak anar (ng'si Hellen yazımında gg ile). Tam yeri bilinmiyor (Baumgartner, RE Santouta maddesi). Adının aslı belki Sand(a)-Uda, Sanda Hisarı idi. Bkz.Kanda/Sanda, Uda.

Saoazios. Phrygia tanrısı Sabazios'un adının bir diğer biçimi. Aynı tanrıya, Hellenleşme döneminde, Sozon (Hellen dilinde, "Güvenilir", yâni "Güç durumdan Kurtarıcı"; o'lar Hellen yazımında omega ile) adı da veriliyordu. Bu adın, Sabazios/Saoazios adından bozma olup olmadığı tartışma konusudur, hatta Sozon ile Sabazios/Saoazios'un aynı tanrı olup olmadığı tartışma konusudur (Weinreich, RE Sozon maddesi).

SAON/SAOS. Amasya'dan Tokat'a giderken, İris/Yeşilırmak'ı geçtikten sonra ulaşılan bir köy; erken hristiyanlık çağında varlığı biliniyor. Ramsay'de, Türkçe çeviride (s. 290 başı) adı Seos/Seon biçiminde yazılmış ise de kitabın sonundaki adlar göstergesinde doğru yerde, doğrusu yazılıdır. Bu adın kökenini, anlamını bilmiyoruz.

SAOUATRA. Bkz. Savatra.

SAPADERE. Bkz. Apardı.

SAPAKPINARI. Kocaeli ili merkez (İzmit) ilçesi Akmeşe bucağına bağlı köy. Adı güçlü olasılıkla, tıpkı Sapadere adının aslı gibi. Luwi dilinde Swa-pa, "Güzel-Su" adıyla bağlantılı idi. Bkz. Swa, Pa.

SAPANCA. Türkçe kökenli görünüşe büründürülmüş bu adın kökeni ve gerçek biçimi Sabanda/Sapanda'dır, Swa (kutlu, kutsal, iyi, güzel) öntakısı ile Aba/Apa/Pa (Su) sözcüğünden ve wanda/anda (-lı) takısından türetilmiştir; Aband adının, başa Swa öntakısı getirilmiş biçimidir. Bkz. Swa, Aba, wanda, Aband.

1. Sapanca Gölü. Bkz. Aband.

2. Sapanca Dağı. Denizli ilinde, Honaz Dağı doğu bitişiğinde. Doğu eteğinde Sapanca Köyü ve içinden dere akan Sapanca Beli vardır (bkz. L. Robert, Villes d'Asie Mineure, Levha XVIII).

3. Sabanca Beli. Şimdi Sabuncu Beli olmuştur. İzmir ile Manisa arasındaki yolun Manisa Dağını aştığı yerde. Bu yöreden bir dere çıkar ve Gediz'e akar; İzmir-Manisa yolu bu derenin vâdisini izler (bkz. L. Robert, Levha XV).

SAPANDERE. İçel ili merkez (Mersin) ilçesi Kazanlı bucağı Adanlıoğlu Köyünün mahallesi (1946). Oradaki dere'nin adındaki Sapa bölümü de, güvenle söyleyebiliriz ki, Luwi dilinin Swa-Pa, "Güzel-Su" deyişinden geliyordu. Bkz. Sapanca.

SAPARDA. Bkz. Swarda.

Sapeires. Kolkhis ile Media arası yörenin halkı (Rodoslu Apollonios, III 395 vs.); Herodotos'da (III 94 vs.) Saspeires. İspir'lilerin ataları. Adın kökeni konusunda bkz. İspir.

SAPORDA. Isparta kentimiz dolaylarının eski adı; Polybios'ta anılmıştır (5 LXXII 4). Bkz. Swarda.

SAPRA. İlkçağda Edremit yakınlarında deniz kıyısında, deniz kulağı (çekmece, lâgün) durumunda bir göl (Strabon, 13 1 67). Adı, Hellen dilinde, "Çürümüş" demektir. Karş. Sapra Thalassa.

SAPRA THALASSA. Hellen dilinde: "Çürümüş Deniz". Haliç'in Bizans çağında tuzla olarak kullanılan iç bölümünün adı (Oberhummer, RE Keras maddesi No. 1'de s. 258 satır 36-40).

SARABAT. Cramer'in (c. I s. 337 başı) açıklamasına göre, Gediz Irmağının, onun zamanında yâni günümüzden iki yüzyıla yakın zaman önce Türklerce kullanılan adı budur: "This fine river is known to the Turks by the name Sarabat".

Irmağın Luwi dilindeki adı olan ve Hellen ağzındaki Ermos adının da kökeni olan Smarda'nın (bkz. Ermos) Hellenleşme döneminde dahi Smardos biçiminde yaşadığını, kullanıldığını (Phokaa/Phokaia kentinin paraları üzerinde bu ırmak adının bulunması nedeniyle) bilmekteyiz. Ancak, Smarda yahut Smardos'un Sarabat'a dönmesi, fonetik değişimlerin ilkelerine uymaz. Bu nedenle, Sarabat adının kökenini başka yerde aramak gerekir. Belki ırmak, içinden ya da yakınından geçtiği önemlice bir yerleşimin Türkler tarafından Sar(ı)-Âbad diye anılması dolayısiyle Sarabâd/Sarabat adını almıştı. Örneğin, Saruhan Oğulları elindeki Manisa, bir dönemde Sar(u)-Âbad olarak anılmış olabilir.

SARABRAKA/SARAURAKA. Bkz. Arabraka.

SARALOS. Tavium (Yozgat yakını Büyük Nefes Köyü) ile Euagina (Sorgun) arasında, orta yer yakınında bir köy ya da kasaba (Ramsay, s. 288, 296). Tam yeri saptanamamıştır. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın kökenini ve anlamını bilmiyoruz.

SARAMENE. Kızılırmak ağzından Çarşamba Çayı ağzına kadar uzanan bölgenin adı (Strabon, 12 III 13). Belki S(wa)-Ara-(u)ma-(wa)na, "Kutsal-Sunak-Halkının-Yurdu" ögelerinden. Bkz. Swa, Ara, uma, wana.

SARANDON/SERANDON. Bkz. Kromna, No. 2.

SARANTA EKKLESİAİ. Rumca: "Kırk Kilise(ler)". Şimdi Kırklareli dediğimiz il merkezi kentimizin Bizans çağındaki adı. Türklerce de 1924'e kadar Kırk Kilise diye kullanılmıştır.

SARAOUENE. Bkz. Saravene.

SARAURAKA. Bkz. Arabraka.

SARAVENE. Hellen yazımında Saraouene. Kappadokia'nın bir bölgesi (Strabon, 12 1 4); Ptolemaios'ta (5 VI 25) Arauene/Aravene. Saraouene/Saravene adı, Arauene adının (bkz. Arauene) başa "Kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarında Swa öntakısını almış biçiminden ibarettir. Ramsay (s. 328), Ptolemaios'un bölgeyi Fırat kıyısında göstermesini (örneğin Adatha gibi bir Kommagene kentini bu bölgede göstermesini) yanılgıya bağlıyor ve bölgenin Yozgat ilinde ilçe merkezi Sarıkaya dolaylarına lokalize edilmesi gerektiğini savunuyor. Gerçekten, geçen yüzyılda Terzili Hamam denen Sarıkaya'nın şifalı ılıcaları, ilkçağda Aquae Saravenae (Saravene Suları) adıyla ünlü idi.

SARBANA. Kastamonu ili Cide ilçesine bağlı bucak merkezi Kuztekke kasabasının tarihsel adı. Görünüşe bakılırsa aslı Sabrana yâni S(wa)-abra-(wa)na, "Kutlu/güzel-gürsu-ülkesi" iken; Rhebas/Irva, Arva, Arvallı, Arvana adlarında olduğu gibi burada da, "Gür su" anlamındaki abra ögesinin ünsüzleri yer değiştirip arba olmuştur. Bkz. Swa, abra, wana.

SARBANDİKON OROS. Amanos Dağlarının, Belen Geçidi-Bahçe arasında uzanan kuzey yarımının, Bizanslılarca (örneğin, tarihçi Skylitzes'de) kullanılan adı. Rumcada, "Sarvanda'sal Dağ" demektir, fakat Sarvanda sözcüğü Hellen dilinden değil, yerli bir dilden gelir ve adın vanda (b harfi Rumcada v değerindedir) bölümü, Luwi dilinin wanda takısından başka şey olmadığı için, kökenin Luwi dili olduğu anlaşılır. Araplar aynı dağa Sarvandkâr, Süryaniler Kepha dhe Servand diyorlardı (Honigmann, s. 119 dn. 12). Adana ili Bahçe ilçesinde Savranlı köyünün adı da bu tarihsel adla bağlantılıdır. Keza, İskenderun ile Hassa arasındaki Sivlan Kale'nin adı, aynı bağlantıya dayanır.

Bütün bu adların kökeni olan Luwi dilinin Sarwanda sözcüğü, görünüşe bakılırsa, S(wa)-Ar(a)-wanda, "Kutsal-Sunak-lı" ögelerinden türetilmişti. Bkz. Swa, Ara, wanda.

SARBANE. Peutinger Tablosunun Nisibis/Nusaybin doğu yanında gösterdiği bir yol üstü kasabası. 19. yüzyılda buraya Servan deniyordu ve 1879'da artık oturulmaz olmuştu (Weissbach, RE Sarbane maddesi). Nusaybin'in 39 km. doğusundadır. Sarbane adının kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle söyleyemiyoruz; yörenin Aram kültürü bölgesi olması dolayısiyle, Sarbane'nin, yukarıda gördüğümüz Sarbana ile adaş olabileceğini sanmıyorum.

SARDEİS/SARDİS. Lydia'nın şanlı başkenti; önemli kalıntıları Manisa iline bağlı ilçe merkezi Salihli'nin 8 km. batısında, İzmir-Ankara anayolu üzerindedir. Gerek Sardeis, gerek Sardis, kentin asıl adına (Swarda) Hellen dilinin "-lılar, -halkı" anlamında -eis takısının ya da "-sal, -ülkesi" anlamında -is takısının eklemesiyle Hellen ağzına uydurulmuş biçimlerdir. Swarda adı, bir olasılıkla, Swar-Uda, Güzel-Hisar ögelerinden, ikinci ve belki daha da güçlü bir olasılıkla, Swa-(a)rda, Kutlu-Akarsu ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Swarda.

SARDEMİSOS. Pamphylia ile Lykia'nın sınırı üzerinde bir dağ; Aspendos kenti ile

Phaselis kenti arasında (Plinius, V 96). Adının öz biçimini, anlamını güvenle belirleyemiyoruz.

SARDENE. Gediz Irmağının kuzey kıyısında, Aiolis'deki Kyme kenti yakınlarında bir dağ. Neon Teikhos kenti bunun eteğinde idi (Bürchner, RE Sardene maddesi). Adının aslı Sardeis kentinin adı gibi Swarda kökünc bağlıdır ve buna, "-sal, -ülkesi" anlamında wana takısının eklenmesiyle türetilmiştir. Luwi kökenlidir. Sonuç olarak Swardawana, "Kutlu akarsu ülkesi" anlamındadır ve kasdedilen Kutlu Arda=Akarsu, hiç kuşkusuz, Smarda yâni S(wa)-Ma-(a)rda, "Kutlu Ma Irmağı" diye de anılan (bkz.Smardos) Ermos/Gediz Irmağıdır. Çünkü Gediz, Neon Teikhos'un çok yakınından geçer.

SARDESSOS. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir güneydoğu Troas yöresi kenti. Demek ki, Edremit batı yakınlarında. Orada bir Zeus Sardessios (Sardessos'lu Zeus) tapınağı vardı. Sardessos adının aslı, görünüşe bakılırsa, oradaki bir pınar ya da dere dolayısiyle, Sardassa/Sardassos olmalıdır: S(wa)-ard(a)-assa, "Kutlu/güzel-akarsu-kenti". Bkz. Swa, Arda, Assa.

SARDİS. Bkz. Sardeis.

SARDO. Teion/Filyos paraları üzerinde, yörenin bereket getirici güzel bir pınarını simgeleyen nympha Sardo'nun kabartması vardır (L. Robert, A travers l'Asie Mineure, s. 182). Lâtin yazımındaki o, Hellen yazımında, uwa değerindeki omega ile karşılanmıştır. Demek ki adın aslı Sarduwa'dır: S(wa)-ard(a)-uwa, "Güzel-pınar-lık". Bkz. Swa, arda, uwa.

SARDURİHİNİLİ. Urartu dilinde: "Sardur'un kurduğu kent". Bu adı taşıyan kentin kalıntıları, Van'ın 24 km. güneydoğusunda, Gürpınar Ovasında yükselen Bol Dağları uzantısının batı yanında, sırt biçiminde bir tepe olan Çavuştepe'nin üzerindedir. Van-Hakkâri yolu, tepenin eteğinden geçer.

SARGANA. Trabzon ilinde ilçe merkezi Of kasabası batı yakınında bir derenin adı (Trabzon 1973 İl Yıllığı, s. 33). Luwi dilinin ardılı Kappadokia dilinden: S(wa)-arga-(wa)na, Güzel-ışıltı-sal. Bkz. Swa, Arga, wana.

SARGARAUSENE. Kappadokia'da bir bölge (Strabon, 12 I 4. II 7). Karınalas/Zamantı Çayı buradan da geçtiğine göre Kataonia yakınlarında. Lokalizasyon tartışması için bkz. Ramsay, s. 341. Ramsay'in Kappadokia haritasındaki çizime göre, yaklaşık olarak, Kayseri ilinin doğu yarımını kapsamaktadır. Belki gerçekte biraz daha güneybatıya, Argaios/Erciyes dolaylarına uzanıyordu; adının içindeki Arga ögesi bu olasılığı düşündürüyor. Bu adın Hellen dilinde anlamı yoktur. Bir biçimi de Sargabrasene idi (Ramsay, s. 341). Türetiliş ögelerini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. S(wa)-Arg(a)-Abr(a)-Assa-(wa)na, "Kutlu/Güzel-Işıltılı-Gürsu-Kenti-Ülkesi" ?

SARGON/SARGONA/SARGUN. Bu adların aslı, Kappadokia dilinde S(wa)-Arga-wana, "Güzel-ışıltı-sal" ögelerinden türetilmiş Sargawana idi kanısındayım; bkz. Swa, arga (sözcüğü), wana.

1. Sargon. Tokat ili Turhal ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946).

2. Sargona. Trabzon ili Akçaabat ilçesi merkez bucağına bağlı Üsttürkiye köyünün bir mahallesi (1946).

3. Sargona. Trabzon ili Sürmene ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946).

4. Sargona. Trabzon ili Akçaabat ilçesi merkez bucağına bağlı Ahanda Köyünün bir mahallesi (1946). Köyün adı dahi aynı ışıltılı dere ile bağlantılıdır; bkz. Ahanda.

5. Sargun. Tokat ili Turhal ilçesi Dökmetepe bucağına bağlı köy (1946).

SARIMA (Tepesi). Antalya ilinde, Demre/Kale'nin kuzeybatı yakınında, 1278 m. (TA

Antalya. Burdur illeri haritası). Adının aslı belki Luwi dilinde Saruma idi: S(wa)-Ar(a)-uma, "Kutsal-Sunak-Halkı". Bkz.Swa, Ara, uma.

SARIZ. Kayseri'ye bağlı ilçe merkezi kasaba. Adını Saros/Sarız Çayından almıştır. Eski adı Köyyeri idi; 1946 yılında Sarız ilçesi kurulunca ilçe merkezi yapılan bu kasabaya da Sarız adı verildi.

SARİKA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Kappadokia kenti; belki Sirica/Siricha (Ramsay, s. 346). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın kökenini, anlamını belirleyemedim.

SARMALİA/SARMALİUS. Ankara'dan Tavium'a (Yozgat batı yakınında Büyük Nefes Köyü yerinde bulunan ilkçağ kenti) giden yol üzerinde bir Galatia kentçiği. Ptolemaios'ta (5 IV 6) Sarmalia, Antoninus Rehberinde Sarmalius. Tam yeri bilinmiyor ve bu konuda görüş ayrılıkları bulunuyor. Adının öz biçimini ve anlamını saptayamıyoruz.

SARMAŞA. Çorum ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946). Adı, daha önce gördüğümüz Armaxa adının, başına bir de, "kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarındaki Swa öntakısı getirilmiş biçimi gibi görünüyor: S(wa)-arma-ksa, "Kutlu-Ay tanrı-tapınağı"? Bkz. Swa, Arma, -ksa, Armaxa, Armaşa.

SARNA. Luwi diliyle ardılı dillerde S(wa)-arna, "Kutlu/güzel-kaynak". Bkz. Swa, Arna.

1. Sarnaka. Bkz. aşağıda Sarnaka.

2. Sarnas. Zonguldak ili Devrek ilçesi merkez bucağına bağlı Kozluçay Köyünün bir mahallesi (1946).

3. Sarnos. Van ili Şatak ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946).

4. Sarnuş. Zonguldak ili Devrek ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946).

SARNAKA. Mysia kenti; Teuthrania ile Alisarna/Halisarna arasında (Plinius, V 126). Demek ki, İzmir-Çanakkale yolunda giderken Bergama kavşağını geçtikten az sonra, Ovacık Köyü yakınlarında. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Alisarna, No. 1.

Saronikos (Körfez). Ortadaki o, Hellen yazımında, uwa değerindeki omega ile. Salamis Adasının bulunduğu körfezin adı (Aiskhylos, Agamemnon, 306; Eurypides, Hippolytos, 1200). Adının sonundaki -ikos takısı Hellen dilindendir; Sarona'sal anlamının -sal bölümünü anlatmak için ad'a eklenmiştir. Saron(a) kök sözcüğünde ise, omega göz önüne alınınca belli oluyor ki, öz biçim Sarawana'dır; bu, Anadoluda karşılaştığımız, Saravene biçimine bürünmüş adın öz biçiminin aynıdır: "Kutsal Sunak Ülkesi". Bkz. Saravene.

SAROS. Türkiyede karşılaştığımız iki Saros adının kökeni ve anlamı değişiktir:

1. Saros (Çayı, Körfezi). Gelibolu Yarımadasının batı yanında. Kavak Çayı'na ilkçağda Hellen'lerce Melas, onun döküldüğü körfeze de Melas körfezi deniyordu (bkz. Melas, No. 5). Saros Çayı (dolayısiyle, Saros Körfezi) adının, ortaçağda kullanılan ve çayın yazın kuruduğunu anlatan Xeros (Hellen dilinde: "Kuru") adından bozma olduğu sanılıyor.

2. Saros. Çukurova'daki Seyhan Irmağının ilkçağda Hellen'lerce kullanılan adı. Bu biçimiyle Hellen dilindendir, "a. Süpürge; b. Süprüntü" anlamlarına gelir. Ancak, Saros, Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi de olabilir.

SAROUENA. Kappadokia'nın Khamanene bölgesinde, Kırşehir yakınlarında bir kasaba (Ptolemaios, 5 VI 11). Adın içindeki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta. H ile. Bunun da öz biçimi, Saravene adının öz biçimiyle aynı olmalıdır: S(wa)-ara-wana, "Kutsal-sunak-ülkesi". Bkz. Saravene.

SARPA. Luwi dilinde ve ardılı dillerde S(wa)-arpa, "Kutlu/güzel-Akarsu". Bkz. Swa, Arpa.

1. Sarpak. Samsun ili Kavak ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946). Adının aslı Sarpaka yâni Sarpa-ka, "Kutlu/güzel akarsu-yeri" olmalı. Bkz. -ka.

2. Sarpa'lı. Aynı köyün bir mahallesi (1946).

3. Sarpedon. Bkz. aşağıda Sarpedon.

4. Sarpı. Gümüşhane ili Kelkit ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946).

SARPEDON. Lâtin yazımındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Lâtin yazımındaki o, Hellen yazımında, uwa değerinde omega ile. Bunlara bakarak, adın aslının Sarpadwana biçiminde söylendiğini ve Hellen dilinde bir erkeğin adı -a ile bitemiyeceği için, adın son a'sının Hellen ağzında atıldığını anlıyoruz. Sarpadwana'nın aslı, görünüşe bakılırsa, S(wa)-arpa-(a)d(a)-wana, "Kutlu/güzel-akarsu-lu-ülke" ögelerinden türetilmiştir; bkz. Swa, arpa, -ada, wana.

1. Sarpedon. İliada'da (II 876, VI 199 vs.) anılan, Troia'lıların yanında çarpışmaya gelmiş Lykia'lı bir yiğit. İliada'daki pek çok yiğidin, kendi ülkelerindeki akarsularla bağlantılı adlar taşıdığına, incelememiz boyunca, tanık olduk. Özellikle bkz. Pandaros.

2. Sarpedon. Bir Lykia kralı imiş; Herodotos (1 173) anıyor. Yukarıdaki Sarpedon'dan daha önceki çağlarda yaşamış, Girit kralı Minos'un kardeşiymiş.

3. Sarpedon Burnu. Silifke yakınında, şimdi Taşucu dediğimiz burun'un ilkçağda Hellen'lerce kullanılan adı (Strabon, 13 IV 6, 14 V 4). Göksu ağzının yanıbaşındadır.

SARROMAENA. Kappadokia'da, Sobagena'ya bitişik bir bölge. Ramsay'e göre (s. 342) Maragos Çayı üzerinde, Maroga kasabasının bulunduğu yöre idi. Demek ki, Binboğa Dağları ile, (Afşin kuzey yakınındaki) Tanadaris/Tanır arasında kalan yöredir. Sarromaena adının öz biçimini güvenle saptayamadım; bu öz biçim belki "Sarruma/Şarruma (tanrının) Yurdu" anlamında Sarrumawana idi.

SARSAPA. Elbistan'ın 3 km. kuzeyinde (Ceyhan Irmağı kollarından) Söğütlü Su'ya katılan Sarsap Su/Sarsap Dere'nin ilkçağdaki adı; keza, bu katılma yerindeki Kara Höyük'te bulunan tarihsel yerleşimin adı. Ptolemaios'ta (5 VI 20) yanlışlıkla Ouarsapa yâni Varsapa olarak anılmıştır; Anna Komnena'da Sarsapin diye geçer (E. Honigmann, RE Varsapa maddesi). Adın aslı hiç kuşkusuz Luwi dilindendir: S(wa)-Arsa-Pa, Kutlu-Akıntı-Suyu. Bkz. Swa, Arsa, Pa, Sapadere.

SART. Sardeis/Sardis kenti kalıntılar alanına ve oradaki iki köye (Sartmalımut, Sartmustafa) Türklerce verilen ad.

Teoman Ergül (Sardes/Salihli kaynakçası, Manisa 1986, s. 24-27'deki dn. 1'de) Türkçede "Yörük" karşıtı, yâni "Yerleşik Türkmen" anlamında bir Sart sözcüğünün varlığından yola çıkarak, aynen şöyle demişti: "Bu kelimenin, Sardes'in Türk ağzına uydurulmuş şekli olduğu hakkındaki görüşe (Bilge Umar, Lydia, s. 8) ...katılmamaktayız". Kitap metnini basım öncesinde lûtfedip bana gönderdiği için, bu tutumu hakkındaki değerlendirmemi kendisine bir not içinde aktardığımdan, o not'u da, kitapta, aynı dipnotunda vermişti. Bu notumda,özetle, şunu söylüyordum: "Türkçede Sart diye bir sözcük yoktur demiyorum. Ne var ki, Türkler Sardeis kentini böyle Sardeis adı altında tanıdılar; kentin Türkleşme dönemi başında var olduğunu ve Sardeis diye anıldığını Anna Komnena, 11 V 6'dan bilmekteyiz. Türklerin orada bir yıkıntı alanı görüp, kendileri yepyeni yerleşme birimleri kurarak, bu yeni yerleşme birimlerine Türkçe ad vermeleri gibi bir durum asla olmadı. Oysa, örneğin Dorylaeion'da durum o çeşit olmuştu ve orada yeni kurulan kent Eskişehir adını alabilmişti". Ancak, değerli meslekdaşın Sart'ın Sardeis'den bozma olmayıp özgün bir ad olarak Türklerce konmuş bulunduğu görüşünden ayrılmamış ve söz konusu dipnotuna da bu görüşünü belirterek başlamıştır. Son bir yapıtında da (BKÖT, s. 39 dn. 36) bu görüşünü tekrar etmektedir. Oysa, notumda söylenenlere bir yanıt vermiş değilken görüşünde nasıl sâbit-kadem kalabildiğine akıl erdiremiyorum. Türklerin, Sardeis

adını hiç duymamış olarak ve kendiliklerinden, buradaki önemsizleşmiş yerleşimi Sart diye adlandırdıklarını kabullenmek, en hafif deyimle, olanaksızdır. Burada yapılan, nice diğer yerde yapılmış olanın, örneğin Akrokos'un Eğrigöz edilmesinin tıpatıp aynıdır ve bu, konuyla ilgili kurala uygun bir dönüşümdür; bkz. kitabın sonunda Genel Sonuçlar, I 3.

SARTA. Çorum ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Bir diğer Swarda olmalı: S(wa)-arda, Kutlu/güzel-akarsu, Bkz. Swa, Arda, Swarda.

SARVAN. Giresun ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Adının aslı, yukarıda gördüğümüz Saravene adının aslı ile aynı olmalıdır.

SARVENA. Aquae Saravenae ılıcalarının bulunduğu kentin (şimdi, ilçe merkezi Sarıkaya) Ptolemaios'da yanlış yazımla anılış biçimi (Ramsay, s. 328).

SASİMA. Kappadokia'da, Nadiandos'dan Tyana'ya uzanan yol üzerinde bir köy; bugünkü Hassaköy (Ramsay, s. 324). Kasedilen, Hasanköy'dür; bu köy, Derinkuyu ile Niğde arasında orta yerde, bucak merkezi Gölcük'ün batı yakınındadır. Ana yol şimdi Hasanköy'den değil, Gölcük'ten geçiyor.

Sasima adı, Luwi dilinden ya da onun yerel ardılı Kappadokia dilinden gelir; S(wa)-ass(a)-ima, "Kutlu/güzel-kentin-halkı" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Swa, assa, -ima.

SASON. Bkz. Sanasun.

SASOTRA. Lydia kentçiği. Kula güneydoğusundaki Başıbüyük Köyünün yerinde olduğu, orada bulunan yazıtlardan anlaşılmıştır. Adının Otra bölümünde, Anadolu baş tanrısı Adra/Odra'yı tanıyoruz (bkz. Adra, Sodra, Otroia, Otreus). Ancak, baştaki bölümün anlamını belirleyemiyoruz.

SASOUMA. Bkz. Sasima. Anımsayalım ki, "-halkı" anlamında -uma ile -ima, birbirinin çeşitlemesidir.

Saspeires. Bkz. Sapeires, İspir.

SATALA. Aslı Sa(n)dala yâni Sanda-la, Sanda-cık, "Sanda'nın Yavrusu"dur; Ana Tanrıça ile erkeğinin oğlu olan tanrı (Telepinu; Hellen'leşme çağında genellikle Apollon'a dönmüştür) kasdediliyor.

1. Satala, Lydia'daki. Sandal Köyünde olduğu kabul ediliyor; L. Robert başka görüştedir ve Adala'da olduğunu savunmaktadır. Bkz. Adala, Sandal No. 1.

2. Satala, Pontos'taki. Kelkit güneydoğu ilerisinde, bu kasabaya kara yolundan 28 km. uzaklıkta bulunan Sadak Köyünün yerinde olduğunu geçen yüzyılda H. Kiepert saptamıştı. Burası Roma'lıların önemli bir ordu üstü idi.

3. Ayrıca bkz. Dadaleis.

SATIRLAR. Burdur ilinde, 1936 yılında Yeşilova adıyla ilçe merkezi yapılan kasabanın daha önceki adı.

SATNİOEİS. Troas bölgesinde bir akarsu; Behramkale'nin ve oradaki ilkçağ kenti Assos kalıntılarının yanından geçen Tuzla Çayı (İliada, VI 34, XIV 445, XXI 87; Strabon. 13 I 50, 13 III 1). Hellen ağzında, adının sonuna Hellen dilinin "-lılar, -halkı" anlamında -eis takısı eklenmiş ise de kök bölüm Satnio Hellen dilinde anlam taşımaz (İliada, XIV 443'deki Satnios uydurma bir destan kişisidir). Satnio bölümünün aslı, görünüşe bakılırsa, Luwi dilinden Swatna yâni Swa-(u)tna, "Güzel-ülke" idi. Bkz. Swa, udna.

Satrai. Herodotos'un (VII 110, 111) andığı bir Thrak boyu. Trakya'nın şimdi Yunanistan-da kalan bölümünde, Komotini kentinin kuzeybatı ilerisinde, Xanthe'nin kuzey yakınında, günümüzde de bir Satrai köyü vardır. Satrai adının sonu, Hellen ağzında çoğul edilmiş ve

Hellen diline göre "Satra Halkı" anlamını yüklenmiştir. Satra adı da, Thrake (=Trakya) adı gibi, Luwi/Pelasgos baş tanrısı Adra'nın adı ile bağlantılıdır; S(wa)-Adra, Kutsal-Adra ögelerinden türetilmiştir ve Milas'ta dağ adı olarak karşılaşacağımız Sodra'nın çeşitlemesidir.

Satria/Satricum. İlkçağ İtalyasının Latium bölgesinde bir kent; Ploutarkhos'ta (Camillus'un yaşamı, 37) anılmaktadır. Satria adı, açıktır ki, Satr(a)-ia ögelerinden, "Kutsal Adra-Yurdu" anlamında olarak türetilmiştir. Bkz. Satrai.

SATROTE. İonia'daki, Hellen ağzında Erythrai edilmiş kent adının Anadolulu aslının Hierokles'de gördüğümüz biçimi. Bu ad dahi S(wa)-Adra ile bağlantılıdır; bkz. Erythrai.

SATTUDANA. Bkz. Sadava.

SATTUSNA. Bkz. Sadava.

SATTUWARA. Bkz. Sadava.

Satyros. Eski kültürün tanrıları yeni kültür döneminde, birçok örnekte, cin, şeytan vb. kimliğine bürünürler. Hellen mythos'larındaki Kentauros'lar ve Satyros'ların da bu türden bir kökeni olduğunu sanıyorum. Kentauros adında, Anadolu tanrısı Kanda'nın adıyla, Luwi dilinin "büyük, ulu, yüce" anlamlarındaki ura sözcüğünden türetilme Kandaura'yı görüyoruz; Hellen dilinde eril adlar -a ile bitemiyeceği için, hepsi de erkek olan Kentauros'ların adında bitiş Hellen ağzında -os edilmiştir. Bunun gibi, Hellen mythos'larındaki Satyros da aslında Satura yâni S(wa)-Att(a)-ura, "Kutlu Yüce Atta" idi sanırım.

Gerçekten, Satyros sözcüğüyle yalnız Hellen mythos'larında değil, Anadoluda da karşılaşıyoruz. Libyssa/Dil İskelesi'nin batı bitişiğinde İzmit Körfezine uzanan burun, Bizans döneminin bazı belgelerinde, Satyros Burnu diye ve oradaki bir manastır, Satyros Manastırı diye anılıyor (Ramsay, s. 200 No. 34, 35, 38; s. 201 No. 43). Ramsay bu adın, o yörede "putperestlik zamanında tapılan" bir Satyros'dan geldiğini sanıyor. Oysa Anadoluda asla Satyros tapkısı yoktu; Satyros Burnu'nun adının herhangi bir Satyros ile bağlantılı olduğunun da, kanıtı şöyle dursun, en küçük belirtisi yoktur.

SAUANDOS. Bkz. Sabandos.

SAURA. Bkz. Savur.

SAVANDA. İzmir ili Kemalpaşa ilçesi merkez bucağına bağlı, Karabel Luwi anıtına en yakın köy; şimdi Kurudere edildi. Savanda, Soanda'nın adaşıdır; bkz. Soanda.

SAVATRA. Hellen yazımında, Saouatra; kentin paraları üzerinde adı böyle yazılıdır (D.R. Sear, s. 171 No. 1589). Bazı belgelerde Soatra biçimine de rastlanıyor. Konya ilinin kuzey yanında, Laodikeia'dan (Yorgan Lâdik/Halıcı Köyü) Aksaray'a giden yol üzerinde, Aksaray'ın doğu yakınında, çok derin kuyuları olan bir kentçik (Strabon, 12 VI 1). Adının aslı Swa-Adra, "Kutsal-Adra" olmalıdır. Bkz. Swa, Adra.

SAVRA. Trabzon ili Akçaabat ilçesi merkez bucağı Kuzan Köyünün bir mahallesi (1946). Adı, Luwi dilinin ardılı Kappadokia dilinden, S(wa)-Abra, "Güzel-Gür su" ögeleriyle türetilmiş görünüyor. Bkz. Swa, Abra.

SAVRAM (Çayı). Toroslardan gelip Adana ili Ceyhan ilçesi Kırmıt bucağında ovaya inen bir çay. Adının aslı Luwi dilinden Sabrama olmalıdır: S(wa)-Abra-(u)ma, "Güzel-Gür su-halkı". Bkz. Swa, Abra, uma.

SAVRAN. Aslı Luwi dilinde Sabrana, yâni S(wa)-Abra-(wa)na, "Güzel-Gür su-sal". Bkz. Swa, Abra, wana.

1. Savran. Adıyaman ili Gölbaşı ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

2. Savran. Maraş ili Pazarcık ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946).

3. Savranda. Bkz. aşağıda Savranda.

4. Savrandere. Aydın ili Çine ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

5. Savranlı. Seyhan (şimdi, Adana) ili Bahçe ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946). Bu adın kökeni değişiktir; bkz. Sarbandikon Oros.

SAVRANDA. Bizans kaynaklarında, örneğin Skylitzes'de Sarbandikon Oros diye anılan dağda (bkz. Sarbandikon Oros) bulunan ve yıkıntılarına şimdi Savuran Kale denen kalenin, Haçlı Frank'ların belgelerinde geçen adı (Hellenkemper, s. 111). Haruniye'nin yaklaşık 20 km. güneyinde, Hasanbeyli'nin 12 km. batı-güneybatısında. Amanos'ları (III. Dareios'un İssos Savaşına giderken geçtiği) boğazla aşan ana yolun, Hasanbeyli-Kızıldere köyleri arasındaki bölümüne egemen konumda ve yolun kuzey yanında.

Savranda adının, Sarbandikon Oros diye kullanılan dağ adının öz biçimine göre bir yanlış yazıma dayanır görünüşü aldatıcı olabilir. Çünkü Savranda'dan (Ceyhan'ın kolu) Humus Suyu geçmektedir. Bu nedenle, adın aslı S(wa)-Abra-(wa)nda, "Güzel-gür su-lu" olabilir. Bkz. Swa, abra, wanda.

SAVRANDERE. Bkz. Savran, No. 4.

SAVRANLI. Bkz. Sarbandikon Oros.

SAVUR. Mardin ilinde ilçe merkezi kasaba. Adı, 6. yüzyılda Doğu Roma kaynaklarında Sauras diye; Süryanîlerde, Saura diye anılıyordu (Honigmann, s. 10 ve orada dn. 2). Bu adın kökenini, anlamını saptayamadım.

SAYVANT. Sakarya ili Karasu ilçesi Ortaköy bucağına bağlı bir köyün adı Yanık Sayvant'tır. Sayvant'ın aslı, Savanda ve Soanda ile aynı kökenden gelmiş olabilir; bkz. Savanda, Soanda.

SAZAK. Anadoluda çok karşılaştığımız bir yerleşim adı. Burada da Ana Tanrıçayı anlatan Ada adının Aza biçiminde bir çeşitlemesi ile karşılaştığımız (bkz. Ada, Aizanoi/Azanoi, Sazanos) ve adın öz biçiminin Sadaka, yâni S(wa)-Ada-ka, Kutsal-Ana Tanrıça-Yeri olduğu kanısındayım.

1. Sazak. Adana ili Karataş ilçesi Doğankent bucağına bağlı köy.

2. Sazak. Eskişehir ilinde, Mihalıççık kasabası güneydoğu yakınında, Porsuk Çayı kuzey kıyısından biraz içeride köy.

3. Sazak. Denizli ilinin güneydoğu ucunda, Çameli ilçesinin güney yanında köy.

4. Sazak. Burdur ili Yeşilova ilçesi merkez bucağına bağlı köy; Yaraşlı Gölü batı yanında.

5. Sazak. Konya ilinde, Hadım ilçesi Taşkent bucağına bağlı köy.

6. Sazak. Denizli ili Sarayköy ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

7. Sazak. Denizli ili Kale ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

8. Sazak. Çanakkale ili Yenice ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

9. Sazak. Uşak ili Sivaslı ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

SAZANOS. Günümüzde Kütahya ili Emet ilçesi Örencik bucağına bağlı olan Çavdarhisar Köyü (ilkçağın Azanoi/Aizanoi'si), 15. yüzyılda, Kütahya kazası Sazanos nâhiyesine bağlı idi (Varlık, Germiyan Oğulları, s. 61 dn. 2 ve s. 62, 112). Demek ki Örencik bucağının adı o dönemde Sazanos idi. Sazanos adının Adana/Azana ile bağlantısını hiç duraksamasız görebiliyorum (bkz. Aizanoi). Sazanos adının aslı, *yörenin* adı olan Adana/Azana'nın başına, Luwi dilinin "kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarındaki öntakısı Swa (bkz. Swa)

getirilerek türetilmiş, "Kutlu Ana Tanrıçanın Ülkesi"ni anlatan Sadana/Sazana iken (karş. Satala), Rumlaşma döneminde bu ad Sazanos edilmiştir.

SBEDA/SBİDA/SBİDE. Dağlık Kilikia kenti (Ramsay, s. 408-409 No. 23). Bulunduğu yer konusunda bkz. İzvit. Tarihsel adının, Phrygia kenti Sibidounda'nın adı ile yakınlığına Ramsay de dikkat etmiştir; fakat Ramsay'in, her iki adın sonunda wanda/anda takısı bulunduğunu söylemesi yanlıştır. Sibidounda'da bu takı gerçekten vardır ve o adın aslı Sbidawanda (Sbida-wanda, Sbida-lı) olmalıdır; Sbeda/Sbida/Sbide ise onun yalnız kök bölümünü içeriyor. O bölüm, belki, Sw(a)-ida, "Güzel-orman" ögelerinden türetilmişti. Bkz. Swa, ida.

SBİLA. Keza Sibela, Sibila, Sibilla. Anadolunun en önemli vâdi-geçit'lerinden biri içinde, Göksu Vâdisinde, Mut'un kuzey yakınında bir tarihsel kentçik; Friedrich Barbarossa buraya uğramıştı (Ramsay, s. 381 No. 26, s. 505). Adın türetiliş biçimini ve anlamını kolayca görüyoruz: Luwi dilinde Sw(a)-ila, "Güzel-geçit". Bkz. Swa, ela. "Geçit, boğaz" anlamında olarak ela ve ila birbirinin çeşitlemesi olduğu için, kent adının ela'lı ve ila'lı çeşitlemeleriyle karşılaşmamız doğaldır. Psebila da aynı kenttir; bkz. Psebila. Bazı kilise belgelerinde, adın Syballa, Sybola diye anıldığına da rastlarız. Yerini E. Eickhoff araştırmış ve şu sonuca varmıştır (VII. TTKong., c. I s. 273): "Sibila'nın Mut'un kuzeyindeki yüksek dağlık bölgede ve Büyük Eğri Dağı sırtının güneyinde bulunan Mavga Kale yıkısının yerinde aranması gerektiğinde hiç kuşkum yoktur". (Eğri Dağı adının da Ağrı Dağı adıyla hısımlığına dikkat edelim).

SCALA NUOVA. Aydın ilinde ilçe merkezi Kuşadası kasabasının yerinde ortaçağda Ceneviz'lerce kurulan yerleşimin adı (Aydın 1973 İl Yıllığı, s. 60). İtalyancada "Yeni İskele". Karş. Daskyleion.

SCANATUS. Antoninus Rehberine göre, Kayseri-Sivas yolunda bir köy ya da kasaba. Tam yeri saptanamamıştır. Adının kökenini, anlamını da belirleyemedim.

SCANDİS. Iustinianus'un 28 sayılı Novella'sında adı geçen, Trabzon ilerisinde, Pontos bölgesinin doğu ucunda, Lazi halkının yaşadığı yörede bir kasaba (Ramsay, s. 326). Ne tam yeri, ne de adının kökeni, anlamı biliniyor.

SCHİNAE. Erken hristiyanlık döneminden kalma, Kudüs'e gidiş yolunu anlatan Lâtince bir belgeye göre İstanbul, İznik, Nallıhan, Beypazarı, Ankara yolunda, İznik'ten 8 mil sonra ulaşılan bir köy ya da kasaba. Adının öz biçimini ve anlamını bilmiyoruz; Askania'dan bozma olabilir. Bkz. Askania.

SCOLLA. Peutinger Tablosuna göre, Tyana (Bor yakını Kemerhisar), Andabalis (Niğde yakını Andaval), Kayseri yolu üzerinde Andaval'dan 15 mil sonra uğranılan bir köy ya da kasaba. Başka yerde adı geçmez. Bu nedenle ve haklı olarak, Ramsay (s. 341), tabloda bunun anılmasına güvenilmez, ortada bir yanlışlık olabilir düşüncesindedir. Scolla diye aktarılan adın kökenini, anlamını saptayamıyoruz.

SCUDRA. Ermişlerin Yaşamı'nda Ermiş Theodoros'un yaşamını anlatan bölümde anılan, Sykeon yakınında bir kasaba. Sykeon adının görüldüğü yerde karşımıza çıkması, bize, Sykeon adının da sadece görünüşte Hellen kökenli olduğunu (bkz. Sykeon), öz biçiminin Skawana gibi birşey olabileceğini anlatıyor. Scudra adının aslı, kuşkusuz, Skodra'dır; bkz. Skodra. Scudra ve Sykeon herhalde Siberis Çayı üzerinde, adaya yahut yarımadaya benzer durumdaki bir yerde idiler ve tıpkı Adapazarı adı gibi, adlarını bu topografyaya borçlu idiler.

SEBAGENA. Bkz. Ebagena.

SEBASTE. Lâtince Augustus'un (Hellen dilinde: Sebastos) dişi biçimi olan Augusta

sözcüğünün Hellen dilindeki tam karşılığı. Dolayısiyle, kent adı olarak kullanıldıkta, "İmparator kenti" anlamındadır (kent adları Hellen dilinde dişidir).

1. Sebaste. Uşak iline bağlı ilçe merkezi Sivaslı'ya adını veren, onun biraz batı ilerisinde şimdiki Selçikler Köyü yerinde bulunan ilkçağ ve ortaçağ kenti (Ramsay, s. 148 No. 31, Umar, Phrygia, s. 21).

2. Sebaste. Dağlık Kilikia kıyısında kent (Ramsay, s. 423). Bkz. İuliosebaste.

3. Sebaste. Dağlık Kilikia'da Elaioussa yanında (bkz. Elaioussa) bir diğer ilkçağ kenti (Ramsay, s. 423 No. 61).

4. Sebaste. Ankara'nın kısa bir dönem için taşıdığı resmî ad (Ramsay, s. 493 satır 12). Bu ad, imparator Titus ve imparator Domitianus dönemlerinde kentin bastığı paralar üzerinde Sebastenon Tektosagon (Hellen dilinde: "Tektosag'ların Sebaste'si halkının") yazısı içinde geçer (D. R. Sear, s. 74 No. 773, s. 82 No. 867).

SEBASTEİA. İl merkezi Sivas'ın eski adı (Ramsay, s. 361 No. 10). Hellen dilinde: "Sebastos (yâni, Augustus, Roma İmparatoru) Yurdu".

SEBASTOPOLİS. Hellen dilinde: "Sebastos (yâni Augustus, Roma İmparatoru) kenti".

1. Sebastopolis. Tokat ili Artova ilçesi güneybatı yanında bucak merkezi Sulusaray yerinde bulunan ilkçağ kenti (Ramsay, s. 361 No. 9).

2. Sebastopolis. Karia kenti. Hierokles'de anılır; ayrıca, üzerinde "Sebastopoleiton" (Hellen dilinde: "Sebastopolis'lilerin") yazılı paraları bulunmuştur. Tam yeri bilinmiyor.

SEBEDA. Lykia kentçiği (G.E. Bean, Lycian Turkey, s. 99). Kalıntıları, Kaş'ın kuş uçuşu 8 km. kadar güneydoğu ilerisinde, (iç ucunda Kaş'ın bulunduğu) yarım daire biçimli Bayındır Limanı'nın güneydoğu ucunda, kıyıda, dik yamaçlı bir yerdedir. Adının kökenini, anlamını bilmiyoruz.

SEBEN. Bolu iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Sakarya'nın kollarından Aladağ Suyu, yörenin akarsularını toplar; kasaba, Aladağ Suyunun vâdisinde kurulmuştur. Yakınında dereler, kaplıcalar vardır ve adının aslı, kanımca Sabana, bu durumunu anlatmaktadır: S(wa)-aba-(wa)na, Güzel-Su-Ülkesi. Bkz. Swa, aba, wana, Aband, Abana.

SEBERİAS/SEUARİAS. Geç dönem piskoposlar listelerinde anılan bu adla Sibora kentinin kasdedildiği, Ramsay'e göre (s. 333) besbellidir: "Seuarias da, Rumca bir mâna vermek emeliyle sonradan uydurulmuş bir şekle benzer: Severus'un Şehri mânası verilmeğe çalışılmıştır". Bkz. Sibora.

SECCASENA. Bkz. Sakasena.

Sedaseis. Seydişehir dolaylarında yaşayan Omonadeis/Homonadeis halkından bir boy (Ramsay, s. 370 No. 7). Adların sonundaki -eis, Hellen ağzının eklediği, Hellen dilinin bir takısıdır, o dilde "-lılar, -halkı" anlamındadır. Sedaseis halkı adının türetildiği Anadolulu sözcük Sedasa yâni Seda-(a)ssa, Seda-kenti olmak gerekir. Sama (Swa-Ma, Kutsal-Ana) adı, göreceğiz ki, Semana, Seme, Semendria, Semendu, Semestra, Semissos, Semna adları içinde Sema/Seme'ye dönmüştür. Buna bakarak Seda'nın da aslında Sada, yâni Swa-Ada, Kutlu Ada (Ana Tanrıça; bkz. Swa, Ada) olduğu kanısındayım. Dolayısiyle Seda-(a)ssa, aslında "Kutlu Ana Tanrıça Kenti"dir. Bu Sedaseis adı, bazı ansiklopedilerde vb. yerlerde yazıldığının tersine, Seydişehir'in Seydi ya da Seyit adlı bir kişi dolayısiyle Seydi-Şehir diye adlandırılmış olmayıp, o adın, Seda-Assa'nın Türkçeye çevrilmişi olduğunu da gösteriyor: önce Seda Şehir, sonra Seydi Şehir. Bu kuytu yörede, Anadolulu dilin, Türklerin gelişi döneminde, 11. yüzyılda bile konuşulmakta olabileceğini sanıyorum. Bu yönden karş. Helenopolis, Alyattes, Aruandanos.

SEDİLLE. Kızılırmağın, İmranlı batısında içinden geçtiği derin vâdi boğazının adı (AnaBritannica, Kızılırmak maddesi). Sonundaki ille, Luwi dilinin "Boğaz, geçit" anlamındaki ila'sı olmalı (bkz. Ela/İla); baştaki Sed(a) bölümü için bkz. Sedaseis.

SEDİR (Adası). Bkz. Kedrai.

SEDRE. Bkz. Syedra.

Sefarvaim (Halkı). Bkz. Adra. Tevrat'ın Sefarvaim biçiminde aktardığı adın öz biçimini, anlamını saptayamadım.

SEFERİHİSAR. Osmanlı yönetim örgütünün 16. yüzyıl belgelerinde, Sığla Sancağı İzmir kazasının Sifrihisar nâhiyesi (T. Baykara, ATCG, s. 180). Aynı yerleşimin adı, 19. yüzyıl belgelerinde, yine Sığla Sancağına bağlı "Sifrihisar-ı Çeşme mea nâhiye-i Hereke" diye geçiyor. Böylece, adın kökenini anlıyoruz. Hereke adı Rumca "kazık, kazıklı çitle berkitilmiş yer" anlamında Kharax'tan bozma olduğuna ve bu Sifrihisar, bir Hereke nâhiyesinde, nâhiye merkezi Hereke'nin (şimdi köydür) yanında bulunduğuna göre, Sifri (yâni, Sivri) Hisar adı aslında Kharax'ın çevirisinden başka şey değildir; Sifri Hisar adı zamanla Seferihisar olmuştur.

SEHA (Sekha) Irmağı. Hitit'ler çağı Arzawa Ülkeleri kapsamında bulunan ve Hitit belgelerinde adı birçok kez anılan bir ırmak. Araştırmacıların çoğu, onu Menderes ile aynı saymağa eğilimlidir.

Bugün bize Menderes biçiminde ulaşmış adın öz biçiminin (Maiandros'un da aslı olan biçimin: kanımca, Madra) Hitit'lerce kullanılmadığı yâni onların ırmağı başka bir adla andığı kesindir. Çünkü Madra gibi bir ırmak adı Hitit belgelerinde geçmiyor. Oysa Menderes kadar büyük ve önemli bir ırmak, hem de Hitit belgelerinde pek çok kez anılan Milawanda'nın (Milawada/Milada/Miletos) yanıbaşında denize dökülen bir ırmak, mutlaka o belgelere geçmiş olmalıdır.

Hitit belgelerinden edindiğimiz izlenim odur ki, Sekha, Hitit yurdundan Apasa/Ephesos'a giderken geçilen bir ırmak ve büyük, önemli bir ırmak idi. Bu nedenle ve başka nedenlerle, Cornelius'un (s. 20, 182, 328 dn. 20) Sekha Irmağını Kaïkos/Bakırçay ile eşitlemesine, üstelik Kaïkos adını Sekha'dan bozulmuş saymasına katılmıyorum (bkz. Kaïkos). Sekha, Menderes değil idiyse, olsa olsa Sangarios/Sakarya olmalıdır.

SEİOUA/SİOUA. Ptolemaios'un (5 VI 14) andığı bir Kappadokia kenti. Peutinger Tablosunda adı Siva olarak aktarılır ve Kayseri-Tavium yolu üzerinde gösterilir. Adı başka kaynaklarda Euaissai, Euasai, Euoisai biçimlerinde de geçer. Bkz. Euasai.

SEİOUATA. Ptolemaios'un Lykaonia kuzeybatısında gösterdiği bir kent. Adı başka yerde anılmıyor; belki Savatra'nın yanlış aktarılmış biçimidir deniyor (Ramsay, s. 382 No. 27). Seydişehir? Bkz. Sedaseis.

Sela. Akaba ile Lut Gölü arasında, şimdi Ürdün ülkesinde bulunan Petra kentinin Hellenleşme döneminde bu Petra (Hellen dilinde: Kaya) adını almadan önceki adı (TA Edom maddesi). Kent, Akaba bitişiğindeki ilkçağ Elana kentinden Lut Gölüne doğru uzanan doğal vâdi geçidi içindedir ve besbelli ki adının Ela ögesi, tıpkı Elana'nın Ela'sı gibi, bu doğal geçide işaret eder. Baştaki S ise, "Güzel, iyi, kutlu, kutsal" anlamlarındaki Swa'dan başka şey değildir: S(wa)-Ela'dan Sela. Dolayısiyle bu kent, Lydia'daki Sala'nın (diğer adı: Elenopolis/Helenopolis!) adaşıdır. Bkz. Swa, Ela, Elana, Sala.

Selagos. İliada'nın (V 612) andığı Troia'lı bir destan kişisinin adı. Troia yöresinde rastladığımız, hepsi de Çanakkale Boğazının Luwi dilindeki adı Ela/İla'ya (Boğaz, geçit; bkz. Ela) işaret eden Ela'lı, İla'lı pek çok ad'dan biri. Aslı S(wa)-ela-ka, "Güzel-geçit-yeri" ol-

malıdır. Erkek adı olabilmesi için Hellen ağzında bitişi -os edilmiştir. Bkz. Swa, -ka.

SELEF. Pisidia'daki Seleukeia'nın (Seleukeia Sidera) ardılı olan köyümüzün adı (Özsait, Pisidya/1, s. 16). Şimdi, Bayat edildi. Atabey ilçesindedir. Selef adı, açıktır ki, Seleukeia'dan gelir.

SELENDARİOS. Mysia Stratonikeia'sının ardılı olan yerleşme birimi şimdi Siledik adını taşıyor ve Manisa ili Kırkağaç ilçesi merkez bucağına bağlı bulunuyor. Türkiyede Siledik adlı başka hiçbir yerleşim birimi yoktur ve bu adın Türkçede olsun Rumcada olsun hiçbir anlamı bulunmamaktadır. Köyün yaşlıları, "Babadan dededen öğrendiğimize göre köyümüzün adı eskiden Selendarios imiş" demektedir (Umar, Mysia, s. 16). Bu adla, aşağıda göreceğimiz Selinda ve Silandos (aslı Silanda olmalı) adları arasında bağlantı bulunduğu açıktır. Adın aslı, görünüşe bakılırsa, Selindara yâni Selinda-(u)ra, "Büyük Selinda" idi; "Büyük" sıfatı ile bu kentçiğin, adaşı kentçiklerden daha büyük olduğu anlatılmak isteniyordu. Selinda ve Silanda/Silandos adlarını "Güzel geçitli" olarak yorumlamamız burada da yerli yerine oturuyor; çünkü Siledik, Kırkağaç dolaylarından ünlü Yortan/Bostancı Köyü dolaylarına çok rahat bir gidişle bağlantı sağlayan yol üzerindedir.

Selinda ile Silanda, aslında Luwi dilinin aynı sözcük ve takılarının değişik biçimlerinden türetilmiş, birbirinin çeşitlemesi olan, aynı anlamda sözcüklerdir. Biri yerine diğeri kullanılabilir. Ayrıca, Anadolulu adlardaki nd ses grubu içindeki belli belirsiz, burunsal n sesinin ihmal edilmesiyle de adın söylenmesi pek yaygın bir uygulama idi; buna göre, sözünü ettiğimiz Selinda/Silanda adı, Selida/Silada biçiminde dahi kullanılabilir. Siledik'in buradan geldiği kanısındayım; sonundaki -ik takısının da Rumlaşma döneminde eklenmiş, -sal anlamındaki -ike (Rum ağzında söylenişi: -iki: eril biçimi -ikos'tur, karş. Granikos) olduğu anlaşılıyor.

SELENDER. 1897 yılında "Erzurum vilâyet ve livasında Hınıs kazasının bir nâhiyesi" (Ali Cevad, s. 448). Kasdedilen, şimdi Halil Çavuş adını almış kasaba olsa gerek. Selender adının kökeni ve anlamı konusunda karş. Selendarios.

SELENDİ. Ramsay'in sandığının tersine, Selendi adı Türkçe Sel-indi'den gelmez. Gazipaşa'nın eski adı Selenti/Selinti dahi, kökeninde, Selendi adının öz biçimi ile bağlantılıdır ve bu öz biçim Luwi dilinde (biraz önce sözünü ettiğimiz) Selinda/Silanda'dır: S(wa)-el(a)-inda, yahut S(wa)-ila-(wa)nda; "Güzel-geçit-li". Bkz. Swa, ela/ila, wanda. Bu ad, Selendi'lerin ve Selenti/Selinti/Gazipaşa'nın topografyasına pek güzel uyar. Adı geçen yerleşim birimlerinin hiçbiri dümdüz ovada yahut dağ tepesindeki bir düzlükte değildir. Selendi'lerden aşağıda söz edeceğiz. Selenti/Selinti (Hellen ağzında "Maydanozlu" anlamına gelen Selinous'a çevrilmiş, Traianus orada öldüğü için Romalılar kentin adını Traianopolis olarak değiştirmişlerdir) şimdiki ilçe merkezi Gazipaşa kasabasından denize doğru uzanan Selinti Irmağının dibinde aktığı, güney yanından da denizin biraz içeriye sokulduğu, gerçekten pek güzel bir vâdi geçidinde, özellikle doğu yamaçta kurulmuş bir kentçik idi.

1. Selendi. Manisa iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Bunun atası olan ilkçağ kenti, şimdiki Kara Selendi Köyünün yerinde önemsiz kalıntıları bulunan Silandos idi ve bir doğal geçit üzerindeydi. Bu doğal geçit, Gediz Irmağının kollarından Selendi Çayının vâdisidir. Selendi'den (İzmir-Ankara anayoluna çıkmaksızın) doğruca Kula'ya giden yolun yaklaşık 15 km.'lik bölümü bu vâdiyi izler.

2. Akhisar güneyindeki Selendi; şimdi, Ak Selendi. Günümüzde köydür. İlkçağ Hierokaisareia kentçiği alanı yakınında olan Beyoba Köyü dolaylarından güneydoğu ileriye uzanan ve Marmara Gölü yakınlarına, sonuç olarak da Hermos/Gediz vâdisine açılan bir diğer vâdi yolu üzerinde, Beyoba'dan 10 km. kadar güneydoğu ileridedir.

3. Selenti. Bkz. Selentis.

SELENTİS. Antalya ili güneydoğu ucu yakınındaki Gazipaşa ilçesi dolaylarının ilkçağdaki adı (Ramsay, s. 403 No. 6, s. 412 No. 34; ayrıca Lykaonia-Kilikia haritası). Sondaki -is takısı, Hellenleşme döneminde, ad'a "Selenta Ülkesi" anlamını kazandırmak için eklenmiştir (bkz. -is). Selenta adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Selendi.

SELEOBERROİA. Ptolemaios'un andığı bir Arınenia Minor kenti. Nikopolis/Suşehri'nden güneydoğuya uzanan yol üzerindeydi (Ramsay, s. 57, 72). Refahiye yakınlarında; tam yeri bilinmiyor, adının kökeni, öz biçimi ve anlamı da belirlenemiyor.

SELEPHİCA. Seleukeia/Silifke'den geçen Göksu'nun bazı kaynaklarda görülen adı (Ramsay, s. 383 No. 30). Lâtincede "Seleukeia'sal" yâni "Seleukeia'nın çayı" anlamındadır.

SELEUKEİA. Hellen dilinde: "Seleukos Yurdu". Türkiyedekiler şunlardır:

1. Pisidia'daki Seleukeia. Bkz. Selef.

2. Dağlık Kilikia'daki Seleukeia. Şimdiki ilçe merkezi Silifke.

3. Kommagene'deki Seleukeia. Fırat üzerinde, Birecik'ten ve Birecik'teki çağdaş köprüden kuzey ileride, ilkçağda anayolun ırmağı aştığı yerde; bu nedenle kent Zeugma (Hellen dilinde: Bağlaç) diye de anılırdı. Karşısında, ırmağın doğu kıyısında Apameia kentçiği vardı. Seleukeia'nın kalıntılar alanına günümüzde yöre halkı Belkıs diyor (Kapıdağ Yarımadası kıstağındaki Kyzikos kenti kalıntılar alanı da yerel halkça böyle anılıyor). Seleukeia'nın yeri, Gaziantep ili Nizip ilçesi merkez bucağına bağlı Belkıs/Kavunlu Köyünün yakınındadır ve Nizip'in yol üzerinden 8 km. kuzeydoğusuna düşer.

4. Lidar Höyüğündeki Seleukeia. Samosata/Samsat yakınında da Fırat'ı geçiş yeri olan bir Zeugma kasabası vardı ve üstelik, onun karşısında da, Serdaroğlu'na göre, Seleukeia adını taşıyan bir kentçik bulunuyordu. Bu diğer Seleukeia'yı Serdaroğlu (Aşağı Fırat, Levha 9) Samsat'ın 7 km. kadar kuzeydoğusunda, Lidar/Dikili Köyü bitişiğindeki höyüğün bulunduğu yerde göstermiştir.

5. Seleukeia Piereia. Antakya'nın 26 km. güneybatısında, deniz kıyısındaki ilçe merkezi Samandağ'ın, dolayısiyle Orontes/Âsi Irmağı ağzının 8 km. kuzeyinde, bugünkü Kapısuyu (eski adı: Kabusiye) ve Çevlik (eski adı: Kabaklıca) köylerinin bulunduğu alandadır; günümüze oldukça önemli kalıntıları ulaşmıştır.

6. Pamphylia'daki Seleukeia. Antalya iline bağlı ilçe merkezi Manavgat'ın 14 km. kadar, Şıhlar/Bucakşeyhler köyünün 4 km. kadar kuzey-kuzeydoğusundadır.

SELEVİR. Afyon ili Şuhut ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Paşacık. Adının kökeni, anlamı konusunda bkz. Eber.

SELGE. Pisidia kenti. Önemli kalıntıları, Eurymedon/Köprü Suyu'nun batı kıyısında, Manavgat ilçesi Beşkonak bucağına bağlı olan ve bu kasabanın kuzey-kuzeybatısına düşen Zerk/Altınkaya köyü bitişiğindedir; yörede Zerk Kalesi diye bilinir. Zerk adının Selge'den gelmiş bulunduğu anlaşılıyor.

Strabon (12 VI 5), Sagalassos kentine Selgessos da dendiğini söylüyor. Buna bakılırsa, Selge ile Sagala, birbirinin çeşitlemesidir. Bkz. Sagalassos.

SELİNDA. İzmir iline bağlı ilçe merkezi Kemalpaşa'nın doğu yakınlarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ Lydia köyü ya da kasabası. Adına bakılırsa, Karabel üzerinden, Torbalı yönüne uzanan doğal vâdi geçidi içinde ya da pek yakınında idi: S(wa)-el(a)-inda, "Güzel-geçit-li". Bkz. Swa, ela, wanda; karş. Selendi.

SELİNOUS. Hellen dilinde Selinon (=Maydanoz)'dan: "Maydanozlu". Ancak, Anadoludaki Selinous'lardan kimi, Anadolulu bir adın, örneğin Selina adının, Hellen ağzında

değiştirilmesi ürünü olabilir. Selina, Luwi dilinde S(wa)-el(a)-ina, "Güzel-geçit-sel" anlamındadır; bkz. Swa, ela, wana. Bir doğal geçit vâdisi dibinde akan derelerden kimi böyle adlandırılmış olabilir.

1. Selinous. Bergama'dan geçen bir çay (Plinius, V 126). Şimdi, Bergama çayı.

2. Selinous. Antalya iline bağlı ilçe merkezi Gazipaşa'nın ilkçağdaki atası olan kentçiğin, Traianopolis adını almasından önceki adı (Strabon, 14 V 3, Plinius, V 92, Ptolemaios 5 VII 2). Bkz. Selendi, Selentis.

3. Selinous. Oradan geçen Selinti Çayının Hellenleşme dönemindeki adı.

SELLEİS. İliada'da (II 839) anılan, Troas yöresindeki bir dere. Lokalizasyonu yapılamamıştır. Adının sonundaki -is, Hellen ağzının eklemesi, Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından biridir. Asıl adı belki Sela yâni S(wa)-ela, "Güzel Geçit, Güzel Boğaz" idi. Bkz. Swa, ela, Selinous, Selendi. Bu ad, dere Çanakkale Boğazına dökülüyor idiyse, ona işaret ediyor olabilir; keza, dere bir doğal vâdi geçidi dibinde akıyor idiyse, o geçitle ilgili olabilir.

SELYBRİA. Bkz. Selymbria.

SELYMBRİA. Silivri'nin ilkçağdaki adının Hellen'lerce (İon boyu yazımında) kullanılan biçimi; e'si, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Dor'lar bunu düpedüz Salybria diye yazıyorlardı. Selybria (e'si eta ile), Salympria, Salambria biçimleri dahi kullanılmıştır. Adın kökeni ve anlamı konusunda bkz. Salabria.

Semadirek. Bkz. Samothrake.

SEMALOUOS. Arapların 780 yılında zaptettiği, Bizans Anadolusunun Armenia ilinde bir hisar (Ramsay, s. 307, s. 393 No. 10). Tam yerini, adının kökenini, öz biçimini, anlamını belirleyemiyoruz.

SEMANA. İzmit yakınında bir köy (Ramsay, s. 205 No. 59). Erken hristiyanlık çağında varlığı biliniyor. Şimdiki Seymen olmalı; körfezin güneydoğu ucunda. Adının aslı kanımca Samana'dır; bkz. Samaona.

SEME. Türkiyenin 1946 yılındaki yönetim örgütünde Sivas ili Suşehri ilçesi Ağvanis bucağına bağlı köy. Adının öz biçimi Sama olsa gerek; bkz. Sama, Şama.

Semendria. Şimdi Smedorovo, ortaçağda Smendrovo, Türk ağzında Semendire. Tuna'nın güney kıyısında, Belgrad'ın güneydoğu yakınında, Belgrad ile Pozarevaç/Pasarofça arasındaki tarihsel kentçik. Osmanlıya karşı başarılı sonuçlar elde eden bir haçlı ordusu 1443 yılı Ekim ayında Tuna'yı buradan geçerek Osmanlı ülkesine girmişti (Ostrogorsky, s. 520). Yugoslavya Adra, Odra, (O)Dra, Modra'lı adlarla dolu olduğu için Semendria adının aslının Samadra yâni Sama-(A)dra, "Kutsal Ana'nın-Erkeği" iken Bizans çağında, adra bölümünün içine, nice başka örnekte olduğu gibi bir n sokuşturularak adın Samandra edildiğini (bkz. Samandra) ve buradan Semendria, Semendire adlarının çıktığını sanıyorum.

SEMENDU/ZEMENDU (Kalesi). Amasya kentinin kuzeydoğu yakınında, Ziyere (şimdi, Ziyaret) denilen yerdedir (Amasya 1973 İl Yıllığı, s. 125). Adının kökeni ve anlamı, Samantı/Zamantı adıyla aynı olmalıdır; bkz. Samantı.

Semestra. Bkz. Semystra.

SEMİSSOS. Bkz. Maisena.

SEMNA/SENNA. Pamphylia'da piskoposluk merkezi bir kent (Ramsay, s. 466 No. 7). Kasai/Kassai yanında olduğu bilinmekle birlikte tam yeri belirlenememiştir. Demek ki o da Akseki-Serik arasında, İbradı batı yakınlarında idi. Adının aslı Samna olsa gerek; bkz. Samna.

Semystra. İstanbul'daki Haliç'in iç ucu yöresi ile bağlantılı bir nympha/nymphe'nin adı. Keza Semestra. Haliç'in iç ucuna akan iki derenin (batıdan gelen Kydaros ile, kuzeyden gelen Barbyses) birleştiği yerde, Semystra Sunağı denen bir sunak vardı (Oberhummer, RE Keras maddesi No. 1). Her ne kadar Semestra/Semystra Hellenleşme döneminde bir mythos kişisi, bir nympha kimliğine büründürülmüşse de, adın -stra bölümü anlatıyor ki bu ad, gerçekte *akarsu* ile ilgilidir. Adın aslı Sama-İstra, "Kutsal Ananın-Akarsuyu" idi kanısındayım. Bkz. Sama, Asta, Samatya.

SENAROS. Uşak ili Sivaslı ilçesinde bir dere; Sebaste paralarında adı yazılıdır. Belki Küçük Hamam Suyu idi (Ramsay, s. 56 ve orada dn. 1). Senaros adının kökenini, öz biçimini, anlamını bilmiyoruz.

SENDA. E'si Hellen yazımında dahi böyle, yâni epsilon ile. Pisidia'nın kuzeydoğu yanında, Kumdanlı yakınındaki Sağır Köyü dolaylarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyü ya da kasabası (W. Ruge, RE Senda maddesi). Adının aslı Sanda olmalıdır; bkz. Sendiremeke. Karş. Sedaseis.

SENDİREMEKE. Kayseri ili Develi ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı Çayırözü. Kendine özgü, benzerine az rastlanır türden, çayırlık alana yayılmış sular, pınarlar yeridir; Hitit'ler çağında kutsal sayılmış olmalıdır. Sendiremeke adı, Sanduramaka'dan bozma görünüyor: Sand(a)-ura-(u)ma-ka, "Yüce Sanda Halkının Yeri". Bkz. Kanda/Sanda, ura, uma, -ka.

SERAMİSA/SERMUSA. Peutinger Tablosuna göre, Yozgat dolaylarından Sebastopolis/Sulusaray'a uzanan yol üzerinde bir köy yahut kasaba. Ramsay (s. 289) bunun Euagina/Sorgun'dan 23 mil ileride, Sulusaray'ın 26 mil öncesinde bulunduğu kanısındadır. Karş. Sermouga.

SERANDON. Bkz. Kromna, No. 2.

SERASTENE. Ptolemaios'un yapıtında amlan ve Kappadokia'da, Fırat üzerinde gösterilen bir kent. Tam yeri bilinmiyor (Ramsay, s. 332). Adının öz biçimini, anlamını saptayamadım.

SEREA. Nakoleia/Seyitgazi arazisi içinde bir köyün adı (Ramsay, s. 156 No. 78). Ne yeri, ne de adının kökeni, anlamı biliniyor.

SEREZEK. Bkz. Arasaxa.

SERGEVİL. Erzincan ili İliç ilçesi merkez bucağına bağlı Uluyamaç Köyünün eski adı. Kökeni, şimdiki Uluyamaç adına rağmen, Kürtçe Sergewre (=Üstün, üst, yukarıdaki) sözcüğü değil, Ermenice Sergevil'dir (=Ayva).

SERGİVANDA. Türkiyenin 1946 yılındaki yönetim örgütünde, Hakkâri ili Beytüşşebap ilçesi merkez bucağına bağlı Kelitan köyünün bir mahallesi. Adının sonundaki vanda takısını tanıyorsak da (bkz. wanda), baştaki Sergi'nin anlamını saptayamıyoruz.

SERİK. Bu adın kökeni Ermenice olsa gerek; Sar (ra değil re harfiyle; "Doruk"; karş. Luwi dilinde Kar) ve -ig (-cik takısının karşılığı) ögelerinden, "Dorukçuk".

1. Serik. Antalya iline bağlı ilçe merkezi.

2. Serik Dağı, Van ili güney ucunda, Hakkâri ilindeki ilçe merkezi Beytüşşebap'ın kuzeybatı yakınında (TA Bitlis, Hakkâri, Siirt, Van haritası).

SERMOUGA/SERMOUSA. Kappadokia'nın Pontos sınırı yöresinde, Tavium'dan (Yozgat batı yakını) Kayseriye uzanan yol üzerinde bir kasaba. Ptolemaios'ta (5 VI 8) ve Peutinger Tablosunda anılmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adının kökenini, anlamını saptaya-

madım.

SERNA. Pamphylia'da bir kentçik. Hierokles (682 No. 3) anmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu ad belki "kaynak, kaynak gölcüğü" anlamındaki arna sözcüğünden türetilmiştir. Bkz. Arna.

SEROU KOME. İznik-Erdek yolu üzerinde, Karacabey yakınlarında (Ulubat Gölü sularını Simav Çayına boşaltan ayağın kıyısında) bir köy (Ramsay, s. 177 No. 28). Adı Hellen dilinde "Seros'un Köyü" demek ise de Seros'un o dilde anlamı yoktur; kökenini, öz biçimini, anlamını bilmiyoruz.

SERTAVUL (Geçidi). Bkz. Avlama.

SESAMOS. Bkz. Amasra.

SESTOS. Latin yazımındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Ad bu biçimiyle, Hellen dilinde "Kalbur, elek" anlamına gelen sözcükle özdeştir; aslının Sasta yâni S(wa)-Asta, "Kutlu-Akıntı" olduğunu ve boğazın oradaki akıntısına işaret ettiğini sanırım. Bkz. Swa, asta.

1. Sestos. Gelibolu Yarımadasında, eskiden Sestos Burnu, şimdi Akbaş Burnu denen burun üzerinde tarihsel kent.

2. Sestos. Kalinka'nın 1900'de yayınladığı, Lykia bölgesinde bulunmuş bir yazıtta adı geçen Lykia kentçiği; tam yeri saptanamamıştır (W. Ruge, RE Sestos maddesi No. 3).

SETERİ. Tunceli ili Pülümür ilçesine bağlı bucak merkezi Dağyolu kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım; ne Kürtçede ne de Ermenicede böyle bir sözcük görebildim.

SETRİANDOS. Bkz. Sinethandos.

SEUARİAS. Bkz. Seberias.

SEYDİŞEHİR. Bkz. Sedaseis.

SEZER. Bkz. Sizara.

SGENİN. Bkz. Izgın.

SIĞACIK. Seferihisar batı yakınında, ilkçağ Teos kenti kuzey limanının bulunduğu yerde, korunaklı körfez kıyısında, Teos kalıntılarından taşınmış devşirme rektangonal taşların bol sayıda kullanıldığı ortaçağ kalesi ve onun içindeki çağdaş kasabacık. Evliya Çelebi'de (Z. Danışman metni, c. I s. 185) Kapudan Paşa Eyaleti'nin 11 sancağından biri olarak, Sigala diye ve (s. 196 sonunda) Suğla diye anılıyor. Başka kaynaklarda (bkz. Seferihisar) Sığla. Aslı belki Luwi dilinde Swa-kala, Güzel-kıyı idi. Bkz. Swa, Kala.

SIĞINDI (Dağı). Türkçedeki Sığındı sözcüğünün dağ adı olması pek abestir. Burada da Kurukümes dağı vb. örneklerdeki gibi, eski dönemlerin kültüründen kalma bir adın Türk ağzına uydurulmuş biçimi karşısında olduğumuzu sanırım. Sığındı Dağı, Burdur ilinde, ilçe merkezi Bucak kasabası yöresindedir (Saraçoğlu, s. 266) ve bu yöreyi de içeren ilkçağ Pisidia'sı, Luwi kültürünün, coğrafya adları bakımından, pek güçlü izlerini içermektedir. Sığındı Dağı adının aslı, tanrı Kanda yahut tanrıça Kinda ile bağlantılı olabilir. Asıl biçim, belki Swa-Kanda (Kutsal-Kanda; bkz. Swa, Kanda, Sokanda) yahut Swa-Kinda (Kutsal-Kinda) idi.

SIMANDIR. Antalya ili Korkuteli ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Samandır, Samandıra, Samandra, Semendria.

SIMASA. Türkiyenin 1946 yılı yönetim örgütünde Niğde ili Arapsun ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Adının aslı belki Luwi dilinden, ya da onun yerel ardılı Kappadokia

dilinden, Swamasa'dır; Swa-M(a)-assa, "Kutlu-Ma-Yerleşimi". Bkz. Swa, Ma, Assa.

SINDAKLI. Aydın ili merkez ilçesine bağlı Köşk bucağının geçen yüzyıldaki adı (Aydın 1973 İl Yıllığı, s. 46). Bunu görünce, Afyon iline bağlı ilçe merkezi Sandıklı'nın adının öz biçiminin gerçekten Sandıklı olduğundan kuşkulanıyorum. Bu Sandıklı, Sındaklı adları eski Anadolu tanrıları Sanda, Sinda ile bağlantılı olabilir. Bkz. Kanda/Sanda, Kinda/Sinda.

SINDIRGI. Balıkesir iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Bkz. Sandarake.

SIRKINTI. Adana ili Kozan ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba; şimdi, Tepecik Ören. Sırkıntı adının öz biçimini, anlamını saptayamadım.

SIZMA. Bkz. Zizima.

SİAİ. Güneydoğu Anadoludaki, Tigranokerta'dan çok uzak olmayan bir yerde, demek ki Silvan dolaylarında bir ilkçağ kentçiği (Ptolemaios, 5 XII 10). Adının kökenini, anlamını bilmiyoruz.

SİALA/SİALOS/SİARA. (Yozgat batı yakınındaki) Tavium'dan Sivas'a giden yol ile, Amasya'dan Sivas'a giden yolun kesişme yerinde bir ilkçağ kenti (Ramsay, s. 242 No. 44, s. 294 No. 22). Bazı kaynaklarda, Fiara (Honigmann, RE Siara maddesi). Geçen yüzyılda Yenihan, şimdi (Sivas iline bağlı ilçe merkezi) Yıldızeli. Her ne kadar tarihsel adın Sialos biçimi Hellen dilinde "Domuz yağı" anlamına geliyorsa da, o dilde hiçbir anlamı olmayan çeşitlemelerin çokluğu, adın öz biçiminin başka türlü olduğunu ve Hellen kökenli olmadığını gösteriyor. Öz biçimini, anlamını saptayamadım.

SİBDA. Bu adın kökeni, iki örnekte ayrı olabilir.

1. Sibda. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karia kenti; adının diğer biçimi, Side. Bkz. Side.

2. Sibda. Adının bir biçimi de Sbida olan kent; bkz. Sbida.

SİBELA/SİBİLA/SİBİLLA/SİBYLA. Bkz. Sbila.

SİBERİS. Kuzeyden gelerek Beypazarı ile Nallıhan arasında, Çayırhan'da Sakarya'ya katılan çayın adı (Ramsay, s. 265-266). Bir kolu Seben'den, bir kolu Kıbrısçık'tan gelen Aladağ Çayı. Kıbrısçık adının da bu Siberis adıyla bağlantılı olduğunu görmüştük. Çok dikkate değer ki Siberis, Plinius'un yapıtında sadece Hierus (=Kutsal; Hellen dilindeki İeros'un Lâtinlerdeki yazımı) olarak anılmıştır. Böylece, Siberis edilen yâni Hellenleşme döneminde sonuna -is takısı eklenen (bkz. -is) adın aslının S(wa)-İbra, "Kutlu-Gür su" olduğu, bir de belgesel kanıt bulmaktadır. Bkz. Swa, abra. Sonuç olarak, Siber(is), S(wa)-İber ile aynıdır. Ana yolun bu çayı geçtiği yerde Sykeon Köyü vardı (Ramsay, s. 266 başı); demek ki o köy, bugünkü Çayırhan'ın atasıdır.

SİBİDOUNDA. Pisidia'da, Roma egemenliği çağında para basmış bir kent. Antalya ili Korkuteli ilçesine bağlı bucak merkezi Zivint/Bozova (Ramsay, s. 154 No. 67, Bolvadin-Çay dolaylarında olduğunu sanıyordu). Bkz. Sbeda.

SİBİKTOS. Bizans çağında, Eukhaita (Mecitözü yakınında şimdiki Avkat Köyü) Başpiskoposluğuna bağlı piskoposluk merkezi 4 kentten biri (Ramsay, s. 358). Yeri bilinmiyor; adının kökeni, öz biçimi, anlamı da saptanamamıştır.

SİBİLA/SİBİLLA. Bkz. Sbila.

SİBLİA/SİBLİON. Phrygia kentçiği (Plinius, V 106; Ptolemaios, 5 II 17). Roma egemenliği çağında para basmıştır ve bu paraların kimi üzerinde kendi adını Sciblia olarak göstermiştir (W. Ruge, RE Siblia maddesi). İç Anadoludan Ege kıyılarına uzanan bir yola (Xerxes'in İÖ 481'de izlediği Dinar, Denizli yoluna) çıkacak önemli bir geçidin. 1176 yılında Myriokephalon Savaşının yapıldığı geçidin ucundaydı ve bu önemi nedeniyle Ius-

tinianus söz konusu hisarı berkitmişti (Ramsay, s. 83). Geçidin hangi geçit olduğu tartışmalı ise de (bkz. Myriokephalon), Siblia/Siblion Hisarının geç Bizans döneminde Khoma, Osmanlı döneminde Homa, şimdi Gümüşsu denen kasaba (Çivril ile Dinar arasında, bucak merkezidir) olduğunda görüş birliği vardır (Ramsay, s. 147 No. 25). Aslında bu hisar, Myriokephalon vâdi-geçidinin ucundan biraz güneydoğu-ileride, dağ eteği ile ovadaki gölcükler, bataklıklar arasında uzanan bir doğal yolun üzerindedir ve kendi adı, bu geçide işaret eder, aslı Sw(a)-ila, Güzel-geçit'tir. Bu ad, geç dönemlerde, Siblia, Siblion, Soublaion biçimlerine bürünmüştür.

SİBORA. Bkz. İbora.

SİBORON. Bizans tarihçisi Kedrenos'un yapıtında verilen bilgiye göre, Kharsia thema'sının Armenia thema'sı sınırında bulunan bir hisar (Ramsay, s. 274). Sibora'dan başkası değildir (Honigmann, s. 48).

SİBYLA. Bkz. Sbila.

SİCCASENA. Bkz. Sakasena.

Sicilya. Bkz. Sikelia.

SİCOS BASİLİSSES. Antoninus Rehberine göre Maraş ile Dülük arasında bir köy ya da kasaba (Ramsay, s. 309). Adın öz biçimini anlayamadım (Hellen dilinde "incir" anlamındaki sözcük hemen akla geliyorsa da bu sözcük "o sykos" değil, "to sykon"dur).

SİDAKE. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Lykia köyü. Yeri bilinmiyor. Adının e'si, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Demek ki aslı Sidaka'dır: S(wa)-ida-ka, "Güzel-orman-yeri". Bkz. Swa, ida, -ka.

SİDAMARA. En görkemli bir örneği (şimdi İstanbul Arkeoloji Müzesindedir) orada bulunmuş olduğu için "Sidamara türü lâhit" denen lâhitler nedeniyle ün kazanan bir Lykaonia kentçiği. Ambararası Köyünde bulunan bir yazıtta adı geçtiği için, Sidamara, o köye lokalize edilmektedir. Köy, Karaman-Ereğli arasında, ana yolun kuzey yakınındadır. Sidamara adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Türetiliş ögelerini ve anlamını güvenle saptayamadım. Amara bölümü belki Panamara adındaki ile aynı anlamda idi: Ama-(u)ra, "Yüce Ana"? Sida=Si(n)da?

SİDAROUS/SİDEROUS. Adının, Lâtin yazımındaki e'li biçiminde bulunan e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Demek, doğru biçim Sidarous'tur. Lykia'da bir burun'un, oradaki limanın ve kasabanın adı. Byzantion'lu Stephanos anmıştır. Bunların yeri saptanamıyor. İncelediğimiz ad, bu biçimiyle, Hellen dilinde, "Demirden" anlamındadır; güçlü olasılıkla, Anadolulu bir adın Hellenleşme döneminde çarpıtılmış biçimidir. Bkz. Sidera.

SİDE. E'si Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Bu sözcük, Hellen dilinde, başka bir dilden geçmiş olarak, "Nar" anlamındadır (Hellen dilinin aynı anlamda daha çok kullandığı sözcük Roia'dır, Lâtin yazımına genellikle Rhoia biçiminde aktarılır). Ancak, Anadoluda karşılaştığımız Side kentlerinin adının kökeni bakımından çeşitli olasılıklar vardır:

a. Birinci olasılıkta, hiç değilse bazı örneklerde, ad Hellen dilindeki Side'nin tâ kendisidir ya da onun kökeni olan Anadolulu sözcüktür, "Nar" anlamındadır.

b. İkinci olasılıkta, Anadolulu adın aslı S(wa)-ida, "Güzel-orman" idi.

c. Üçüncü olasılıkta, adın Anadolulu aslı Sida idi ve bu ad, Sinda tanrıçanın adının belli belirsiz ve burunsal söylenen n sesi toptan ihmal edilmiş biçimiydi (bu konuda bkz. -ada).

Anadoludaki Side'ler şunlardır:

1. Side. Pamphylia kıyı kenti; Manavgat batı yakınında. Burasının halkı Hellen değildi ve kendine özgü bir dil, kendine özgü bir yazı kullanıyordu.

2. Side. Samsun ile Ordu arasında kıyıda bir kentçik; çevresindeki ovaya Sidene denirdi (Strabon 12 III 16; karş. Sidene).

3. Side. Sbide kentinin bir diğer adı; bkz. Sbide.

4. Side. Karia kenti Sibda'nın bir diğer adı. Kentin yeri, açık kanıtlarla saptanabilmiş değildir. Bodrum Yarımadası kuzey yanındaki Aşağı Göl Köyü'nün, dolayısıyle Türkbükü Koy'u kıyısının kuş uçuşu 4 km. kadar güneyinde kalıntıları bulunan Leleg kentinin Sibda/Side olduğunu, G. Bean (Turkey Beyond the Maeander, s. 124-126) baskın olasılık sayıyor. Kalıntılar alanı, Karadağ denen tepenin iki doruğu üzerindedir.

SİDELE. Anadolunun İonia bölgesinde bir ilkçağ kentçiği; tam yeri bilinmiyor (Bürchner, RE Sidele maddesi). Adının Lâtin harfleriyle yazımındaki e'ler, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile gösterilir; demek ki adın aslı Sidala yâni Sida-la, Sida'cık idi. Sida/Side konusunda bkz. yukarıda Side.

SİDENE. Karadeniz kıyısındaki Side kentçiği (bkz. Side, No. 2) yöresinin adı. Strabon'dan başka, Ptolemaios'ta da (5 VI 5) anılmıştır. Kent adı Side'ye, Luwi dilinin ve ardılı dillerin -sal, -yöresi anlamındaki wana/ana takısının eklenmesiyle türetilmiştir.

SİDENOS. Yukarıda sözünü ettiğimiz Sidene yöresinden geçen çayın adı (Plinius, V 11), şimdi Bolaman Çayı. Sidenos, Sidene adının, Hellen ağzında akarsu adı (eril ad) olabilmesi için, bitişi -os edilmiş biçimidir.

SİDERA. Hellen dilinde "demir" anlamına gelen Sideros sözcüğünün, kent adı olabilecek dişi biçimi (her iki biçimde, Lâtin yazımındaki e, Hellen yazımında eta, H ile). Anadoluda iki kent, adaşlarından ayırt edilebilmesi için, adlarına bu sözcük eklenerek anılıyordu. Ad gerçekte Anadolulu olabilir: Sidara, yâni Si(n)da-(u)ra, Yüce Sinda?

1. Ankyra Sidera. Ankyra'ların, daha batıda, Simav Gölü yöresinde olanı. Bkz. Ankyra, No. 2.

2. Seleukeia Sidera. Seleukeia'ların, Pisidia'da olanı.

SİDEROPOLİS. Arapların 806 yılında ele geçirdiği, Lykaonia bölgesinde bir hisar; bazı belgelerde Sideropalos diye de anılıyor (Ramsay, s. 503; Honigmann, s. 44-45). Tam yeri bilinmiyor. Ramsay'e göre, Arapların Safsaf dediği hisar budur. Adın her iki biçimi, Hellen kökenli görünüştedir. Hellen dilinde Sideropolis, "Demir kenti" demektir. Sideropalos biçiminde ise, Sidero(s), "Demir"; Palos, "kısmet çekiminde kişiye çıkan kısmet" (Pallo fiilinden) anlamındadır. Bu ikinci adın tuhaflığından belli ki, Sideropalos, aslında Anadolulu bir adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir, Sideropolis ise onun daha da Hellenleştirilmişidir. Adın aslını ve anlamını bilmiyoruz. Bkz. Sidera.

SİDEROUS. Bkz. Sidarous.

SİDONİA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Troas kenti. Tam yeri bilinmiyor. Adındaki o, Hellen yazımında, uwa değerindeki omega ile; buna bakılırsa, adın aslı Sidawana'dır. Zaten, böyle omega'lı -onia ile biten adların genelde Luwi dilinin wana'lı adlarından bozma olduğunu, Iaonia/İonia gibi örnekler dolayısiyle bilmekteyiz. Demek, Sidonia, yukarıda sözünü ettiğimiz Sidene'nin adaşıdır. Bkz. Sidene.

SİDOUS. Hellen dilinde: "Narlı"; "Nar kırmızısı renkte".

1. Sidous. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Pamphylia kasabası; tam yeri bilinmiyor.

2. Sidous. Byzantion'lu Stephanos'un andığı, İonia bölgesinde Klazomenai kenti

yakınında bir köy. Tam yeri bilinmiyor.

3. Sidous. Byzantion'lu Stephanos'un andığı, İonia bölgesinde Erythrai kenti yakınında bir köy. Tam yeri bilinmiyor.

SİDRE (Dağı). Isparta'nın güneyinde, 1640 m. yüksekliğinde. Sidre sözcüğü Arapçada, Arabistanda yetişen bir tür kirazı anlatırsa da Ispartadaki adın bu anlamda olması beklenemez. Kanımca Sidre Dağı, Sodra Dağının adaşıdır ve Adra/Odra/İdra tanrının adı (bkz. Adra) Sidre adının öz biçimi içinde İdra olarak kullanılmıştır: S(wa)-İdra, "Kutsal-İdra". Bkz. Swa, İdrias, Sodra.

SİDYMA. Muğla ili Fethiye ilçesinde, Kragos (şimdi: Sandak, Dodurga) Dağı üzerinde ilkçağ kenti. Adı Luwi dilindendir: Sid(a)-uma, Sida Halkı. Bkz. Side, uma. Hitit belgelerinde anılan Siduwa Dağı'nın (H. Ertem, Boğazköy metinlerine göre Hitit'ler devri Anadolu'sunun flora'sı, TTK yayını, Ankara 1974, s. 112-113) adında da aynı Sid(a) bölümünü görüyoruz: Sid(a)-uwa, Sida-lık. Bkz. Side, uwa.

SİGEİON. İliada'da geçen Skaiai Pylai adından (bkz. Skaiai Pylai) belli olduğu üzere, Skamandros/Kara Menderes ağzındaki eski haliç ile Ege Denizi arasında bulunan ve Çanakkale Boğazı güney girişine doğru uzanan eski yarımada, Skaia yâni "Ska (Ada, Yarımada) Yurdu" diye anılıyordu. Yarımadanın adı, Hellenleşme döneminde, Sigeion edildi (Strabon, 13 I 32); oradaki kentçiğe de Sigeion dendi (Strabon, 13 I 38). Bu adların Hellen dilindeki anlamının saçmalığından (Sige-ion, Sessizlik-yeri; oysa ilkçağda her yer Sigeion kadar sessizdi) anlaşılır ki, adın daha eski biçimi Ska-ion idi ve bu örnekte de, İlion (İla-ion, Boğaz-yeri) adındaki gibi, Luwi kökenli bir sözcüğe Hellen dilinin -ion takısı eklenmekle türetilen karma kökenli bir ad söz konusu idi.

SİGİA. "Vaktiyle, Alexandreia'nın (Troas'daki Alexandreia'nın - Umar) üzerinde bulunduğu yer, Sigia olarak adlandırılırdı" (Strabon, 13 I 47 sonu). Haritaya bakılınca görülür ki, Alexandreia Troas kentinin yeri, yukarıda sözünü ettiğimiz Skaia/Sigeion Burnu'nun bir zamanlar anakaraya bağlandığı yerde, batı yandadır. Böylece anlaşıldığı üzere, Sigia adı da, Skaia'nın Sigeion edilmeyip biraz daha değişik biçimde çarpıtılan bir çeşitlemesidir.

SİGRİANE/SİGRENE. Pegai/Karabiga Kalesi dolaylarındaki dağlık yörenin adı (Ramsay, s. 175-176 No. 20). Kökenini, öz biçimini, anlamını bilmiyoruz.

SİHİYAN. Siirt ili Kurtalan ilçesine bağlı bucak merkezi Bağlıca kasabasının eski adı. Kürtçe olmalı. Anlamını güvenle saptayamadım; "Otuz" anlamındaki Sih sözcüğünden türetilmiş, "Otuzlar" (halkı) anlamında olabilir.

SİİRT. Bu il merkezi kentimizin adı, Herzfeld'e göre (s. 301-302) İranda Arbela/Erbil yöresine de yayılmış olan ve Dareios zamanından kalma yazıtlarda Asagrta diye anılan halkın adından gelmedir; bu halkın daha önce Urmiye Gölü doğu yakınlarında, Tebriz ile Zencan arasında varlığı Asur belgelerinde anılıyor ve halktan Zikirtu, Zikirtiya diye söz ediliyor. Siirt adının eski Ermeni dilindeki biçimi de Sgerd idi.

Sikania. Eski Hellen'ler, Sicilya Adasını Sikania adıyla anıyorlardı (Odysseia, XXIV 307; Herodotos, VII 170; Thoukydides, VI 2 vs.); Sicilya Adasının halkına da Sikanios'lar diyorlardı (örneğin, Thoukydides, VI 2'de). Her iki adın Luwi dilinde Skana'dan geldiğini görebiliyorum: Ska-(wa)na, Ada-sal. Bkz. Ska, wana. Hellen ağzı, bu adı, kendi malı takılarla işleyerek, Skania, Skanios adlarını türetmiştir: Skan(a)-ia, Skan(a)-ios. Bu adlar da Lâtin ağzında ve yazımında Sicania, Sicanius (çoğulu: Sicani) olmuştur.

Sicilya Adasının şimdiki adı, (bir görüşe bakılırsa Sikanios'lardan sonra adaya egemen olmuş) Sikula halkının adından gelmedir. Sikula adına, "-ülkesi" anlamında -ia takısının

eklenmesi (ve ekleme yerinde yanyana gelen iki ünlü sesten birinin genel ilke uyarınca senkop'a uğraması, düşmesi) sonucu Sikulia, Hellen yazımında Sikylia, Lâtin yazımında Sicylia adı oluşmuştur. Ancak, Sikula halkının gerçekte Sikanios halkıyla aynı olduğu görüşünü savunanlar da vardır. Bu konu bir yana, güçlü olasılıkla, Sikula adının öz biçimi, tıpkı Sikanios adının öz biçimi gibi, Ska (=Ada) sözcüğünden türetilmişti. Bkz. Ska.

Sikanios'lar. Bkz. Sikania.

Sikelia. Sicilya adının eski Hellen'lerce kullanılan biçimlerinden biri (Thoukydides, I 12 vs.). Skylia'nın çeşitlemesidir. Bkz. Sikania.

Sikinos. Ege Denizindeki adalardan birinin ve üzerindeki kentçiğin adı (Herodotos, VIII 46; Rodoslu Apollonios, I 624 vd.; Plinius, IV 44). Hellen dilinde anlamı yoktur ve Hellen'ler öncesi kültür döneminden kalmadır. Hellen ağzında Sikinos biçimine bürünen adın aslı Skawana yâni Ska-wana, "Ada-sal, Ada-ülkesi" olmalıdır. Bkz. Ska, wana, Sikania.

SİLAN. Türkiyenin 1946 yılı yönetim örgütünde, İçel ili Mut ilçesi Sarıkavak bucağı Çömelek Köyünün bir yazlık mahallesi. Adın aslı belki Silana idi: S(wa)-ila-(wa)na, "Güzel-geçit-yöresi". Bkz. Swa, ila, wana; karş. Silenos.

SİLANDOS. Adın kökeni ve anlamı için bkz. Selendi.

1. Silandos. Bkz. Selendi, No. 1.

2. Silandos/Silandoz. Türkiyenin 1946 yılı yönetim örgütünde, Trabzon ili Of ilçesi Kadahor bucağına bağlı Şur köyünün bir mahallesi.

SİLEDİK. Bkz. Selendarios.

Silenos. Dionysos tanrının yoldaşı yaşlı Satyros'un adı. Bu Silenos inancı, Phrygia'da, Sultan Dağlarının doğu etekleriyle Akşehir Gölü arasında uzanan, Midas Pınarı (şimdi, Ulupınar) ile ünlü çok önemli tarihsel doğal geçit ile bağlantılıdır ve bu bağlantı, Xenophon'da (Anabasis, 1 II 13) belgesini bulur. Hellen dilinde anlamı olmayan Silenos adının, Lâtin yazımındaki e'si, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta ile karşılanır. Adın Anadolulu öz biçiminin Silana yâni S(wa)-ila-(wa)na, "Güzel-geçit-yöresi" olduğu, dolayısiyle doğal geçide işaret ettiği açıktır. Silana adı, mythos kişisi erkek olduğu için, Hellen ağzında -a ile bitemiyeceğinden, -os bitişli edilmiştir.

SİLERA. Trabzon ili Akçaabat ilçesi merkez bucağına bağlı Kazoysa köyünün bir mahallesi (1946). Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

SİLİFKE. İçel iline bağlı ilçe merkezi kent. Bkz. Seleukeia.

SİLİNDİON. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Troas kenti; tam yeri bilinmiyor. Adında, Hellen ağzının eklemesi, Hellen dilinde "-yeri" anlamına gelen -ion takısının eklendiği Anadolulu kök bölüm, Silinda'dır: S(wa)-il(a)-inda, "Güzel-geçidi-olan". Bkz. Swa, ela, wanda.

SİLİNDOKOME. Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Theodoros'un yaşamını anlatan bölümde adı bozuk yazımla Silindiconense olarak aktarılan bir hisar köyü (Ramsay, s. 271 ve orada dn. 1). Hellen dilinde adı "Silinda Köyü" demektir, ancak Silinda sözcüğünün o dilde anlamı yoktur. Bkz. Silindion. Bu köy, belki aşağıda göreceğimiz Silint idi.

SİLİNT. Türkiyenin 1946 yılındaki yönetim örgütünde, Konya ili Akşehir ilçesi Doğanhisar bucağına bağlı köy. Adının aslı Silinda olmalıdır; bkz. Silindion, Silindokome.

SİLİNTİ. Manisa'daki ilçe merkezi Selendi'nin adının Osmanlı döneminde kullanılan bir çeşitlemesi; Selindi biçimi de kullanılmakta idi (Baykara, ATCG, s. 238-239).

Silistra/Silistria. Türk ağzında, Silistre. Bulgaristanın kuzey yanında, Tuna kıyısında

tarihsel kent. İS 2. yüzyıl başında Roma'lılarca Durostorum adlı bir hisarcık olarak kurul-du. Bu ad ortaçağda Dristra, Dorostolon biçimlerine büründü. Osmanlı egemenliği döneminde ve şimdi kullanılan Silistra, Silistria, Silistre adları, Dristra'dan bozma olmayabilir: Sil(a)-İstra, "Güzel Geçit-İrmağı". Sila için bkz. Silan, Silenos.

Gerek Durostorum'un Storum bölümü, gerek Dristra ve Silistra'nın İstra bölümü, hiç kuşkusuz, İstros/Tuna'ya işaret eder (bkz. Asta, İstros). Durostorum'un Duro'su hangi dildendi, anlamı neydi, saptayamadım. Adra/Odra? Bkz. Adra.

SİLİVRİ. İstanbul iline bağlı ilçe merkezi tarihsel kent. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Salybria, Selymbria.

SİLLE. Konya ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba; orada Sille Deresi ve Sille Barajı da vardır. Kuzeybatısındaki Tatköy'den geçen bir doğal geçit vâdisinin başında. Adının kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. S(wa)-ila, Güzel-geçit? Bkz. Swa, ela.

SİLLYON. Pamphylia Ovasında ilkçağ kenti. Adı, Arrianos'ta (1 XXVI 5) ve Strabon'da (14 IV 2) Syllion biçiminde anılır. Serik ile Gebiz arasında orta yerde; güneybatı eteğinde Âsar Köyü'nün bulunduğu, üstü basık bir tepenin üst düzlüğünde. Adı, Antalya ve Perge dolaylarından gelip Side, Alanya dolaylarına giderken izlenen, Sillyon ile deniz arasındaki rahat ve gerçekten pek güzel doğal yola işaret ediyor olsa gerek; öz biçimi güçlü olasılıkla Swilwana, yâni Sw(a)-il(a)-wana, "Güzel-geçit-yöresi" idi. Bkz. Swa, ela, wana, İlion.

SİLLYOS. İzmir ile Menemen arasında, tarihsel doğal yol üzerinde bulunan Çiyli kasabasının Byzantion'lu Stephanos'da geçen adı, Çiyli adının daha eski biçimi. Hellen dilindeki Sillybon (=Devedikeni) sözcüğüne bağlanabileceğini düşünenler olmuşsa da, Bürchner (RE Sillyos maddesi) Hellen'ler öncesi bir dilden gelme olasılığının daha güçlü olduğunu görmüştür. Öz biçimi kanımca yukarıda sözünü ettiğimiz Swilwana'dır; bkz. Sillyon.

SİLPİON OROS. Antakya'nın güneyindeki dağ; şimdi Habib Nacar Dağı (Honigmann, RE Silpion Oros maddesi). Silpion Oros, Lâtince Mons Silphius (Silphius Dağı) adının Hellen diline çevirisidir.

SİLVAN. Diyarbakır iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Şimdiki bu adının aslı, Lehmann-Haupt'un (RE Tigranokerta maddesi, s. 1007) verdiği bilgiye göre, yöreye yerleşen Silivan Kürt oymağının adından gelir. Bu adın anlamını saptayamadım.

SİMANA. Byzantion'lu Stephanos'un verdiği bilgiye göre, iki akarsu arasında bir Bithynia kenti. Tam yeri bilinmiyor. Adı, S(wa)-İma-(wa)na, "Kutsal-Ana-ülkesi" ögelerinden türetilmiş olmalı. Bkz. Swa, İma, wana. Karş. Simena.

SİMAS. İstanbul Boğazının Avrupa kıyısında bir burun'un adı (Gunning, RE Simas maddesi). Aslı Sima yâni S(wa)-İma, "Kutsal Ana" olabilir. Bkz. Swa, İma; karş. Samatya, Simana, Simena, Simoeis, Simos.

SİMAV. Kütahya iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni konusunda bkz. Synaos.

SİMAVLI (Köyü). Balıkesir ilinde, Manyas Gölü güney kıyısında. Simav adının anlamı için bkz. Synaos.

SİMAVNA. Bkz. Samaona.

SİMEK. Bitlis'in güneydoğu yanıbaşındaki bucak merkezi Bölükyazı kasabasının eski adı. Kürtçe Sim-ek, Nalın-cık?

SİMENA. Lykia kenti. Plinius'ta (V 100) ve Byzantion'lu Stephanos'ta anılmıştır. Stadiasmos denen, ortaçağdan kalma kıyı rehberinde adı Somena biçiminde geçer ve Lâtin

yazımındaki e, Hellen yazımında, eta (H) ile karşılanır. Kentin kalıntıları, Kaş-Finike arasında, Kekova Adasının karşısında, bir burun ucunda, şimdiki Kale Köyü'nün bulunduğu yerdedir. Kent, yukarıda sözünü ettiğimiz Simana'nın adaşıdır kanısındayım. Bkz. Simana.

SİMİKA. Keza Simimika, Simikka, Simmikka. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınında Sağır Köyü dolaylarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasaba (W. Ruge, RE Simika maddesi). Adının kökenini, öz biçimini, anlamını bilmiyoruz.

SİMOEİS. Bu adın sonundaki -eis, Hellen ağzının eklemesidir ve Hellen dilinin "-lılar, -halkı" anlamındaki takılarından biridir. Aslının S(wa)-İma, "Kutlu Ana" olduğu kanısındayım. Bu ad, Hellen ağzında, Simoentos biçiminde de kullanılıyordu; Simoentos'un aslı S(wa)-İma-(wa)nda, "Kutlu-Ana-tapınıcısı" anlamında Simanda olmalıdır. Bkz. Swa, İma, wanda. Karş. Samaona, Simana.

1. Simoeis/Simoentos. Troas bölgesinde bir akarsu (İliada, IV 475, V 773-777 vs.; Hesiodos, Theogonia, dize 342).

2. Simoeis. Sicilyada bir akarsu (Strabon, 13 I 53).

3. Simoeis. Girit'te bir akarsu (Bürchner, RE Simoeis maddesi, No. 3).

4. Simoeis. Epeiros bölgesinde bir dere (Vergilius, Aeneis, III 302).

SİMOS. Antoninus Rehberinde anılan, (Yozgat batı yakınındaki) Tavium kentinden Sivas'a uzanan yol üzerinde bir köy ya da kasaba. Tam yeri bilinmiyor. Belki Simoeis'in adaşı idi. Bkz. Simoeis.

Bitlis ili Hizan ilçesine bağlı bucak merkezi Sağanlı/Sağınlı, yakın zamanda bu uydurma adı almıştır, asıl adı Simos'tur (Bitlis 1973 İl Yıllığı'na bkz.) Bu Simos, elbette ki, Yozgat batı yakınındaki Tavium'dan Sebasteia/Sivas'a uzanan yolun üzerinde değildir. Ancak, Antoninus Rehberi, Peutinger Tablosu, Ptolemaios gibi kaynaklarda nice ilkçağ kentinin, kasabasının yanlış yerde gösterildiği görülür.

SİN. Tunceli ili Hozat ilçesine bağlı bucak merkezi Geyiksuyu'nun eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

SİNASOS. Nevşehir'e bağlı Ürgüp ilçesindeki Mustafapaşa Köyünün eski adı (Nevşehir 1973 İl Yıllığı, s. 5). Türk ağzında Sineson (Yıllık, s. 56). Sinasos adı, görünüşe bakılırsa, Luwi dilinin ardılı Kappadokia dilinden gelir, Sin(a?) ve Assa/Assos sözcüklerinden türetilmiştir. Assa/Assos'un "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamında bulunduğunu biliyoruz (bkz. Assa), ancak Sin(a?)'nın anlamını saptayamıyoruz. Mustafapaşa Köyü, Damsa Çayı batı kıyısındadır. Belki Sina sözcüğü, Sinuwa adındaki gibi, burada da "Güzel bahk" anlamında idi.

SİNCAN. Bu ad Türkçe değildir; kökenini ve anlamını saptayamadım. Luwi dilinden Sindana? (Bkz. Zindan).

1. Sincan. Ankara iline bağlı ilçe merkezi kasaba.

2. Sincan. Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba.

3. Sincan Dağları. Balıkesir ilinde, ilçe merkezi Dursunbey yakınında.

SİNCANLI. Afyon iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Eskiden, Sinanpaşa. Sincan adının anlamı konusunda bkz. Sincan.

Sinda (adı). Bkz. Kinda.

SİNDA. Sinda tanrıçanın tapkı merkezi olduğu anlaşılan bazı yerleşimlerin adı (bkz. Kinda/Sinda).

1. Sinda. Bir adı da İsinda olan Pisidia kenti; bkz. İsinda, No. 1. Bunu Strabon, bir yerde (12 VII 2) Sinda diye, diğer bir yerde (13 IV 17 sonu) İsinda diye anar. Hierokles'in yapıtında Sinda'dır. Kilise belgelerinde, Piskoposlar listelerinde İsinda veya Sinda biçimlerinden biriyle anılır.

2. Sinda. Bir adı da İsinda olan Lykia kenti. Bkz. İsinda, No. 2.

SİNDAL. Kayseri ili Pınarbaşı ilçesi Pazarören bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı Kayabaşı. Sindal adının öz biçimi Sindala yâni Sinda-la, "Sinda'nın Yavrusu" (Artemis kasdediliyor) olsa gerek. Bkz. Kinda/Sinda, -la; karş. Sindel.

SİNDAUNDA. Pisidia kenti. Hierokles (680 No. 7) anmıştır. Genel eğilim, Sindaunda'yı Sibidounda'ya eşitlemektedir; Zgusta (s. 571) buna karşı çıkıyor.

Sindaunda adı, açıktır ki, Sinda-wanda ögelerinden türetilmiştir, "Sinda tapınıcısı" anlamındadır. Bkz. Kinda/Sinda, wanda. Sibidounda adının ise tanrıça Sinda ile ilgisi yoktur.

SİNDEL. Adın aslı ya Sindala (bkz. Sindal), ya da Sind(a)-ela, "Sinda Geçidi" ögelerinden türetilmiş Sindela olsa gerek. Bkz. Kinda/Sinda, ela.

1. Sindel. Kayseri ili Yeşilhisar ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Kovalı.

2. Sindel. Bulgaristanda, Varna'nın 40 km. kadar batı-güneybatısında ve demiryolu üzerinde bulunan bir köy.

3. Sindelhöyük. Kayseri ili Develi ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

4. Sindeli. Bayburt ilinde, Aydıntepe bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Yaprakcık.

SİNDERLER. Balıkesir ili Dursunbey ilçesi merkez bucağına bağlı köy; Dursunbey'in kuzeydoğu ilerisinde. Adının öz biçimini ve tümüyle anlamını belirleyemiyor isek de, bu öz biçimin, tanrıça Sinda'nın adıyla bağlantılı olduğunu görebiliyoruz.

SİNDESSOS. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karia kenti. Tam yeri bilinmiyor. Adındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanmaktadır. Demek ki aslı Sindassos yâni Sinda-(a)ssos, "Sinda Kenti" idi. Bkz. Kinda/Sinda, Assa.

Sindike. Bkz. Sindoi.

SİNDİRFE. Antalya ili Gündoğmuş ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı (yukarıda sözü geçen Sendiremeke'ninki gibi) Çayırözü'dür. Sindirfe adının öz biçimini ve tümüyle anlamını belirleyemiyoruz, ancak tanrıça Sinda'nın adıyla bağlantılı olduğunu görebiliyoruz.

SİNDİTA. Ptolemaios'un (5 VI 23) andığı, Kappadokia'nın Morinene bölgesinde bir kent. Tam yeri bilinmiyor. Adının tanrıça Sinda ile bağlantılı bulunduğu, güçlü olasılıktır. Bkz. Kinda/Sinda.

Sindoi (halkı). Kerç Boğazının Kırım karşısındaki yakası olan Tayman Yarımadasında yaşayan ilkçağ halkı (Herodotos, IV 28). Bunların ülkesine Sindike deniyordu (Herodotos, IV 86; sondaki e, Hellen yazınında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile). Bu adlar da tanrıça Sinda'nın adıyla bağlantılı olsa gerektir. Karş. Sindos.

SİNDOMA. Türkiyenin 1946 yılı yönetim örgütünde, Trabzon ili Of ilçesi Dernek bucağı Çoruk (karş. Çoruh) Köyünün bir mahallesi. Adı, çok açıktır ki, aslında Sinduma idi: Sind(a)-uma, Sinda-halkı. Bkz. Kinda/Sinda, uma.

Sindos. Yukarıdaki Sindoi (Hellen ağzında: Sindos'lar, Sindos halkı) adını saymazsak iki yerde karşımıza çıkan bu adın kökeni ve anlamı, iki örnekte, birbirinden farklıdır:

1. Sindos. Makedonia'nın Mygdonia bölgesinde kent (Herodotos, VII 123). Adı, tanrıça Sinda ile bağlantılı olmalıdır; karş. Sindoi.

2. Sindos. Hindistandaki, Hellen'lerce İndos denen ırmağın yerli dildeki adının (Sanskrit dilinde Sindh=ırmak) Hellen ağzına uydurulmuş biçimi.

SİNDROS. Aslı kanımca Sindra yâni Sind(a)-(u)ra, "Yüce Sinda". Bkz. Kinda/Sinda, ura. Hellen ağzında akarsu adı (eril ad) olabilmesi için bitişi -os edilmiş.

1. Sindros. Doğu Lydia'da bir dere. Buldan güney ilerisinde, ilkçağ kenti Tripolis yakınında Menderes'e sağdan (kuzeyden) katılan dere olduğu sanılıyor (Bürchner, RE Sindros maddesi No. 1).

2. Sindros. Phrygia'daki Sebaste'nin (kalıntıları, Uşak iline bağlı ilçe merkezi Sivaslı yakınındadır) paralarında adı yazılmış bir dere. Bunun diğer bir adı Senaros idi. Sebaste'nin yanıbaşında akan Pınarbaşı Deresi midir, daha ilerideki Banaz Çayı mıdır, güvenle belirleyemiyoruz (W. Ruge, RE Sindros maddesi No. 2).

3. Sindros. Phrygia'da, yakın yöredeki Akmoneia kentinin Roma egemenliği çağında imparator Trebonianus Gallus (251-253) onuruna bastığı paraların ve ayrıca, bunun yardımcısı (Caesar'ı) Volusianus'un onuruna bastığı paraların arka yüzünde, bir ırmak tanrısını simgeleyen kabartma vardır. D. R. Sear (s. 416 No. 2325 ve s. 420 No. 4373) bu ırmağın Sindros olduğunu söylüyor, ancak dayanak göstermediği gibi Sindros'un hangi ırmak olduğunu da açıklamıyor. Eğer gerçekten Sindros idiyse, herhalde yukarıda No. 2'deki idi.

SİNERVAS. Antoninus Rehberine göre, Pontos'daki Satala'dan Malatya'ya giden yol (şimdiki Refahiye, Gümüşakar, Kuruçay, İliç, Kemaliye, Arapkir, Malatya yolu) üzerinde bir köy ya da kasaba. Carsagis/Karsaga ile Analiba arasında, her ikisinden 28 mil uzaklıkta imiş. Adı bazı belgelerde Sinebra diye, Ptolemaios'ta Sinibra olarak anılır. Koçkiri/Gümüşakar'da olsa gerek. Adın çeşitli biçimlerinde, erva, ibra, ebra ögesini görüyor ve "gür su, bol su" anlamındaki bu Anadolulu sözcüğü güvenle tanıyoruz (bkz. Abra). Baştaki Sin(a) bölümü ise, Sinasos ve Sinuwa adlarındaki gibi, "Güzel balık" demek idi ve akarsu içinde bol balık bulunduğunu anlatıyordu sanırım. Bkz. Sinasos, Sinuwa, Swa, İna. Koçkiri/Gümüşakar'dan, şimdiki Gümüşakar adının da açıkladığı gibi, bir akarsu geçer (Bağcıgaz Dere).

SİNESON. Bkz. Sinaos.

SİNETHANDOS. Keza Sinnandos, Setriandos, Siniandros, Synandros, Sitriandos, Siniandos. Pisidia'da kentçik. Hierokles (672 No. 8), Byzantion'lu Stephanos ve Piskoposlar listeleri anmaktadır. Tam yeri bilinmiyor; adının öz biçimini ve anlamını da saptayamıyoruz.

SİNGA. Kommagene bölgesinde bir kent (Ramsay, s. 67). Adının kökenini, anlamını bilmiyoruz.

SİNİANDOS/SİNİANDROS. Bkz. Sinethandos.

SİNİS. Ptolemaios'ta (5 VI 21) adı geçen, Fırat kıyısında bir Kappadokia kenti. Peutinger Tablosunda, bir yanlış anlama sonucunda, adı Sinispora diye yazılmıştır ve yanlış yerde gösterilmiştir (Ramsay, s. 301). Antoninus Rehberindeki Pisonos'tur (Ramsay, s. 347 sonu). Adının kökenini, öz biçimini, anlamını bilmiyoruz.

SİNNA. Kastamonu ili Devrekâni ilçesi merkez bucağı Kasaplar Köyünün bir mahallesi

(1946). Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

SİNNAKA. Harran kuzeyinde dağlık bir bölge; İÖ 54'de Crassus buradaki savaşta yenilgiye uğramış ve öldürülmüştü (Ploutarkhos, Crassus, 29; Strabon, 16 I 23). Adı, Harran'da tapkı gören Ay tanrısı Sin'in adıyla bağlantılı olsa gerek.

SİNNANDOS. Bkz. Sinethandos.

SİNNE. İzmir ili Ödemiş ilçesi Birgi bucağı merkezi kasabanın bir mahallesi (1946). Karş. Sinna.

SİNOA. Kars ili Göle ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946). Adının öz biçimi Sinuwa olmalıdır; bkz. Sinuwa.

SİNOPE. Anadolunun Paphlagonia bölgesinde, Karadeniz kıyısındaki Sinop kentinin adının Hellen'lerce kullanılan, Türk ağzında Sinop edilmiş biçimi. Sinope'nin sonundaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanır ve adın aslının Sinuwa olduğu (Hitit belgelerinde Sinuwa adı geçmeseydi bile) buradan anlaşılır. Bkz. Sinuwa.

SİNORİA. Mithradates Eupator'un kurdurduğu ve devlet hazinesinin bir bölümünü sakladığı kalelerden biri; Pontos Krallığı ülkesinin Ermeni Krallığı ülkesi sınırında. Tam yeri güvenle saptanamamıştır. Kral, İÖ 65'de bir aralık bu kaleye sığınmıştı (Ploutarkhos, Pompeius, 36; Cassius Dio, 37 VII 5; Strabon, 12 III 28). Adı, Hellen dilinde "Sınır" anlamına gelen ve bizdeki sınır sözcüğünün kökeni olan Synoria'ya çok benzer ve bazı yazarlarda öyle geçerse de, doğrusu Sinoria'dır ve bu sözcüğün Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, anlamını saptayamadım.

SİNSİK. Adıyaman ili Kâhta ilçesine bağlı bucak merkezi Narince'nin eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

Sintia. Makedonia'nın Thrakia sınırında yaşayan Sintoi (Sintos'lar) halkının kenti. Byzantion'lu Stephanos'ta anılmıştır. Gerek Sintoi, gerek Sintia adı, Tanrıça Sinda'nın adıyla bağlantılı olabilir. Bkz. Sindoi.

Sinuri. Hellen yazımında Sinyri. Karia'da, Milas ile Yatağan arası yörede tapınağı bulunan yerel bir tanrının adı (Akarca/Akarca, Milas, s. 122-123). Bu adın kökeni ve anlamı bilinmiyor.

SİNUWA. Sinop kentinin adının Hitit belgelerinde geçen biçimi (H. Ertem, CAD s. 125). Hellen ağzında Sinopa/Sinope (c'li biçimde, Lâtin yazımındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile). Sinuwa adının S(wa)-İn(a)-uwa, "Güzel-balıklık" ögelerinden türetildiğini sanıyorum; bkz. İna, No. 7.

SİOKHARAX. İmparator Geta döneminde para basımış bir Phrygia kenti; tam yeri güvenle saptanamamıştır. Adının Kharax bölümü, Hellen dilinde, "Kazık, kazıklarla berkitilmiş ilkel hisar, palanka" anlamında ise de Sio bölümünün o dilde anlamı yoktur; bu bölümün kökenini, anlamını bilmiyoruz. Bkz. Siva.

SİOPA. Kalkhedon/Kadıköy'un 3 mil doğusundaki Rufiniana (bkz. Rophenianai) ile, yine Kadıköy'ün yakınında ve 10 mil kadar ilerisinde bulunan Oxia Dağı (Ramsay, s. 206 No. 65) arasında bir başka tepe (Ramsay, s. 206 No. 66). Hellen dilinde ne Oxia'nın ne de Siopa'nın anlamı vardır. Siopa'nın Sio'su konusunda karş. Siva.

SİOUA. Bkz. Seioua.

SİOUATA. Anadolunun Galatia bölgesinde, neresi olduğunu saptayamadığımız bir yer; Ptolemaios (5 IV 8) anmıştır. Adı Siwada, Yâni Siwa'lı, "Siwa tapınıcısı" olsa gerek. Bkz. Siva, -ada.

SİOUİSSA. Balıkesir güneydoğu yakınında, Ovabayındır dolaylarında bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyü ya da kasabası (L. Robert, Villes d'Asie Mineure, s. 400) Adının aslı Siwa-issa, Siwa (Ana Tanrıça) - Kenti olmalıdır. Bkz. Siva, Assa.

SİPSİN. Görünüşe bakılırsa bu ad, Rumcadaki "İpsos'a, İpsos'ta" deyişinin Türk ağzında büründüğü biçimdir.

1. Sipsin. Afyon ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Çayırbağ. Bkz. İpsos.

2. Sipsin. Afyon ili Sandıklı ilçesi merkez bucağına bağlı, köy tüzel kişiliği olmayan bir çiftlik.

SİPYLOS. Manisa Dağı'nın Luwi dilinden gelme adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi; örneğin, İliada'da (XXIV 615) böyle kullanılmıştır. Öz biçiminin Sipuwla olduğu, "Yarık" anlamına geldiği ve dağın ortasındaki çok büyük çatlağa işaret ettiği kanısındayım (Umar, Lydia, 2 bsl., s. 70). Karş. Hellen dilinde Sipya (tekne, çukur nesne); İngilizcede Split (yarık, çatlak); Almancada Spalt (yarık, çatlak).

SİRAKHAS. Bkz. Sirikhas.

SİRBİS. Lykia'daki Xanthos Irmağının bir diğer adı (Strabon, 14 III 6). Aslı Sibra olmalıdır; S(wa)-İbra, Güzel-Gürsu. Karş. Siberis.

SİRİKA. Antoninus Rehberine göre Göksun'dan Sivas'a uzanan yolda, Göksun'un 23 mil sonrasında bir Kataonia kasabası. Şimdi, Kamer; Komana/Şar'ın 10 km. kadar doğusunda, Saros/Sarız Çayı üzerinde (Ramsay, s. 303 No. 3, s. 346).

SİRİKHAS. Keza, Sirakhas. Galatia'dan doğuya uzanan ve Kızılırmağı geçen askerî yolun üzerinde, Timios Stavros adlı bir kilisesi olan kasaba (Ramsay, s. 239 No. 39, s. 346). Tam yeri bilinmiyor. Adının kökenini, anlamını saptayamadım. Yukarıdaki Sirika'nın adaşı olmalı.

SİRİSTAT. Konya iline bağlı ilçe merkezi Bozkır kasabasının eski adı. Gerek bunun, gerek Bistat adının (bkz. Bistat) kökeni ve anlamı saptanamamıştır. Kanımca, Siristat'ın aslı Sibristada idi: S(wa)-İbr(a)-İst(a)-ada, "Güzel-Gürsu-Akıntısı-lı". Bkz. Swa, Abra, Asta, -ada. Gerçekten, yakın denebilecek yörede de, İbradı'da, Abra/Ebra/İbra sözcüğünün İbra çeşitlemesi kullanılmış ve bu sözcüğün bir diğer yakın örnekte b'si düşerek Eirenopolis/İrenopolis adı ortaya çıkmıştır (bkz. İbradı, Eirenopolis). Bistat adına gelince, onun aslı da P(a)-İst(a)-ada, "Su-akıntısı-lı" olsa gerektir.

SİRMA. Friedrich Barbarossa'nın 1190 yılında haçlı ordusuyla Anadoludan geçişini anlatan Muralt'a göre, ordunun, Myriokephalon geçidini aştıktan (demek ki, Sandıklı Ovasına çıktıktan) sonra, Konya'ya varmadan önce yanından geçtiği bir kent (Ramsay, s. 140). Tam yeri bilinmiyor; adının kökeni ve anlamı da bilinmiyor.

SİRYA/SİRYE. Artvin ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Zeytinlik kasabasının eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

SİS. Bu adın kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım. Belki Ana Tanrıça'nın adlarından biri idi; bkz. Sisyra.

1. Adana iline bağlı ilçe merkezi Kozan kasabasının eski adı; bazı kaynaklarda Siskia (Ramsay, s. 429, s. 431 No. 2). H. Ten Cate (Luwian Population Groups, s. 26) Asarhaddon dönemi Asur belgelerinde anılan Sissu'nun bu kent olduğu görüşündedir. Bkz. Sisyra.

2. Sis. Sivas iline bağlı ilçe merkezi Suşehri yakınında bir kale kalıntısının adı, Sis Kalesi'dir. Sis, oradaki (Sivas ili Suşehri ilçesi merkez bucağına bağlı) Çataloluk Köyünün

eski adıdır.

3. Sis Dağı. Giresun ve Trabzon illerinin sınırı üzerinde, Tonya'nın yaklaşık 10 km. batısındadır. Bundaki ve No. 2'deki Sis'in Türkçeden geldiğini sanmıyorum; Türkler dağ, tepe başlarındaki sis için duman sözcüğünü kullanmışlardır; pek çok halk türküsü "dumanlı dağlar"dan söz eder, "sisli dağ" deyimi bir tek türküde bile geçmez.

SİSİLA. Trabzon güneyinde Roma'lıların bir sınır kalesi. Iustinianus döneminde onarılmıştı. Procopius'ta (de Aedif., 3 VI 22, 24) Sisilisson (o'su omega ile), yâni "Sisilissa'lıların (hisarı)". Sisilissa adı belli ki, Sisil(a)-issa, Sisila-kenti ögelerinden türetilmiştir (bkz. Assa). Sisila adının ise oradaki, bu hisarın denetlediği bir ila'ya (geçit, boğaz; bkz. Ela) işaret ettiğini görebiliyoruz; yalnız, adın başındaki Sis ne idi bilmiyoruz (bkz. Sis, Sisorta, Sisyra).

Bu hisar kentinin, şimdiki Hart/Aydıntepe olduğu sanılıyor (Honigmann, RE Sisila maddesi).

SİSMARA. Fırat kıyısında bir kent; Ptolemaios (5 VI 19) anmıştır. Ramsay'e göre (s. 73 dn. 1), Zimara ile aynı olabilir. Sismara adının kökenini, anlamını bilmiyoruz. Sis-Ma-(u)ra, "Yüce Sis Ana"? Bkz. Sisyra; yorumumuz doğru ise, Sismara, Sisyra adının, ortasına bir Ma (=Ana) eklenmiş biçimidir.

SİSORTA. Sivas ili kuzey ucunda, ilçe merkezi Koyulhisar'ın 25 km. kadar kuzeydoğusundaki bucak merkezi Ortakent'in eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

Sisyra. Ephesos halkının bir bölümünün adı Strabon'da (14 I 4) Sisyrbe'liler diye geçiyor. Strabon, bunu bir Amazon'un adı sanıyorsa da aslının Sisyra daha doğrusu Sisura, yâni Sis-ura, "Yüce Sis" olduğunu görebiliyoruz (bkz. ura) ve Sis'in, hiç değilse bu örnekte, Ana Tanrıça'nın adlarından, sanlarından biri olduğunu sezebiliyoruz. Sisyra her ne kadar eski Hellen dilinde "kürk" anlamında idiyse de Ephesos halkının adı o kökenden gelse idi Strabon'un, adı bir Amazon'a bağlaması gerekmiyecekti.

Sitalkes. Bazı Thrak beylerinin adı (örneğin, biri Thoukydides, II 29'da, bir diğeri Arrianos, 1 XXVIII 4'de anılmıştır). Bu adın, Hellen dilinde "tahıl ürününün koruyucusu" anlamında Sitalkas'la ilgisi olamıyacağını sanırım. Baştaki Sita, belki, tanrıça Sinda'nın adının, burunsal n sesi düşmüş biçimidir. Karş. Sithon, Sithone, Sithones, Sithonia.

Sithon. Gelibolu yarımadasında yaşayan bir Thrak halkının beyi, destan kişisi (Humborg, RE Sithon maddesi). Adındaki o, Hellen yazımında, uwa değerinde omega ile. Demek ki adın daha doğru biçimi Sithawan(a)'dır; bunun, Sindawana'nın burunsal n sesi düşmüş biçimi olduğunu sanırım. Sinda-wana, Sinda-sal, Sinda-ülkesi. Bkz. Kinda/Sinda, wana.

Sithone. Makedonia kenti. Plinius (IV 38) anmıştır. Adının kökeni ve anlamı için bkz. Sithon.

Sithones. Hellen diline göre: Sithon'lar. Önceleri Meriç ile Karadeniz arası yörede yaşayan bir Thrak halkı (Oberhummer, RE Sithones maddesi). Adın kökeni ve anlamı için bkz. Sithon.

Sithonia. Selanik doğusunda üç parmaklı Khalkidike Yarımadasının üç parmağından ortada olanının adı (Herodotos, VII 122 sonu). Kökeni ve anlamı için bkz. Sithon.

SİTRİANDOS. Bkz. Sinethandos.

SİVA. Kappadokia'da bir köy; bkz. Euasai. Aşağıda karşılaşacağımız Sivasa/Suvasa çeşitlemesi de gösteriyor ki, Luwi dilinde "kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarında olan, özellikle öntakı olarak kullanılan, ayrıca ve daha özel bir anlamda, en önemli "Kutsal"ı, Ana Tanrıçayı anlatan Kuwa/Suwa/Swa sözcüğünün (Kiwa diye bir çeşitlemesi bulunduğu gibi; bkz. Kiwa) Siwa diye bir çeşitlemesi de vardı. Yukarıda karşılaştığımız Sioua'lı adların bu Sioua bölümü, şimdi sözünü ettiğimiz Siwa olmalıdır.

SİVAN. Bingöl ili güneybatı ucunda bucak merkezi Servi'nin eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

SİVAS. İl merkezi kentimiz. Adının kökeni ve anlamı için bkz. Sebasteia.

SİVASA. Adının bir biçimi de Suvasa'dir (H. Ten Cate, Luwian Population Groups, s. 21; Meriggi, Glossar, s. 203 No. 131 vs.). Nevşehir ili Gülşehir ilçesine bağlı köy; şimdi, Gökçetoprak. Oradaki "Geç Hitit" yazıtı ile ünlüdür. Adı hiç kuşkusuz en az 3000 yıllık idi, Suwa/Siwa ve Assa sözcüklerinden türetilmişti, "Güzel Yerleşim", "Kutlu Yerleşim", "Kutsal'ın (Ana Tanrıçanın) Yerleşimi" anlamlarını yansıtıyordu. Bkz. Siva, Assa.

SİVASLI. Uşak iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adını, işlevine ardıl olduğu ilkçağ ve ortaçağ kenti Sebaste'den almıştır. Bkz. Sebaste.

SİVASTI. Antalya ili Gazipaşa ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi, Karatepe (Antalya 1973 İl Yıllığı, s. 318). Kıyıdan çok içeride, Gazipaşa kasabasının yol üzerinden 30 km. kuzeydoğusundadır. Sivastı adı, bu yerleşimin de, tarih belgelerinde izini bulamadığımız bir Sebaste olduğunu kanıtlıyor. Bkz. Sebaste.

SİVEREK. Urfa ile Diyarbakır arasında, Urfa iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adı, öz biçiminde, İran dilinin "kara yıkıntılar" anlamında bir sözcüğü iken Ermeni ağzında Sevaverak, Süryanî ağzında Şebhabherak, Türk ağzında Siverek olmuştur (Herzfeld, s. 145). Ermenice biçimi de tıpatıp yukarıda söylenen anlamdadır: Sev-Averag, Kara-Yıkıntı. Karş. Everek.

SİYANDA. Kıyısında Wianawanda kentinin bulunduğu belirtilerek Hitit belgelerinde anılan bir Arzawa bölgesi ırmağı; Hellen ağzında adı Xanthos edilen, kıyısında Oinoanda kentinin bulunduğu ırmaktır (Herzfeld, s. 250) yâni Lykia bölgesindeki Eşen Çayı'dır. Konunun tartışılması için bkz. Umar, THİT 2. bsl., c. I/2, s. 17-18. Siyanda adı sonundaki anda bölümünü tanıyorsak da (bkz. wanda) bu takının eklendiği kök bölümün anlamını bilmiyoruz.

Ska (sözcüğü). Luwi/Pelasgos dilinde "Ada" anlamına gelen ve (tıpkı Hellen'lerin bu anlamda Nesos sözcüğünü, dar kıstaklı ya da ince uzun yarımadalar için dahi kullandıkları gibi; Peloponnesos'u anımsayınız) "Yarımada" anlamında da kullanılan Aska sözcüğünün, baştaki A olmaksızın kullanılan çeşitlemesi. Bu gibi çeşitlemeler konusunda bkz. Ama. Bu konuda ilk teşhis ve ilk yayın, tarafımdan yapılmıştır (Tarih ve Toplum, No. 74, Şubat 1990, s. 25, 26). Karş. yukarıda Aska. Aska/Ska'dan türetilmiş tarihsel adların başlıca örnekleri için bkz. kitabın sonunda Tablo 36.

SKAİAİ PYLAİ. Troia surlarının batıya bakan kapıları (İliada, III 145, 149, 263; VI 237, 393 vs.). Hellen dilinde bu deyiş, "Skaia (=Ska Yurdu) insanlarının kapıları" demektir. Gerçekten, nasıl Tabai adı Taba Halkı'nı, Athenai adı Athena Halkı'nı kasdederse, Skaiai adı da Skaia Halkı'nı kasdeder. Troia'nın batı kapıları, üzerinde Skaion/Sigeion kentinin bulunduğu (bkz. Sigeion) o zamanki Sigeion Burnu'na (ince uzun bir yarımada idi) baktığına ve Troia kenti batısında, aradaki haliç (Skamandros/Kara Menderes ağzında ilkçağda bulunan haliç; Akhaion Limen'in orada olduğunu görmüştük) nedeniyle, (adının öz biçiminin Skawana = Ska Ülkesi olduğunu anlayabildiğimiz) Sigeion Burnu halkından başka hiçbir halk olmadığına, olamıyacağına göre; Skaia derken kasdedilen, Sigeion Burnu'ndan başkası değildi. Ska ögesinin Ada/Yarımada anlamında bulunduğunu gösteren örneklerin en ilginçlerinden biri.

SKAMANDRİA. Troas bölgesinde, Skamandros/Kara Menderes Irmağı kıyısında bir kentçik (Plinius, V 124; Hierokles, 662 No. 10). İÖ 350-300 arası dönemde para basmıştır. Irmağın ana kaynağından 14 km. güneyde idi (Bürchner, RE Skamandria maddesi). Adı, Skamandros Irmağının adıyla bağlantılıdır ve Hellen dilinde "Skamandros Yurdu"

demektir. Ancak, Skamandros'un o dilde anlamı yoktur; bkz. Skamandros.

SKAMANDROS. Hellen ağzında bu biçimi almış adın aslı Skamadra'dır ve Ska'nın Madra'sı (Madra Irmağı) anlamındadır. Ska (=ada, yarımada) bölümüyle kasdedilen, No. 1'de, Skamandros/Kara Menderes ağzı batı yanında ilkçağda var olan ince uzun yarımadadır (bkz. Skaiai Pylai). No. 2'de, kendi adı da Ska sözcüğü ile bağlantılı, o sözcükten türetilmiş olan Sikania (Sicilya) Adasının kendisidir. Adın Madra bölümü ise, daha önce görmüş bulunduğumuz üzere (bkz. Madra) Ma-(A)dra ögelerinden türetilmiştir, "Ana Tanrıçanın-Erkeği" demektir; bu ad, Hellen ağzında Maiandros edilmiş bir diğer ırmağın da adı olduğundan, yanlış anlamayı önlemek için, aşağıdaki ırmakların adının başına bir de Ska bölümü eklenmiştir. Ayrıca bkz. Mandros.

1. Skamandros. Troas bölgesinde ünlü bir ırmak, İliada'da birçok kez anılır. Şimdi Kara Menderes.

2. Skamandros. Sikania/Sicilya'da, Aigesta kenti yakınında bir ırmak; bu adın, Troia'lı Prens Aineias'ın oraya uğrayışı sırasında, onun tarafından konduğu inancı vardı (Strabon, 13 I 53).

Skandaria/Skandarion (Burnu). Kos/İstanköy Adasının Anadoluya doğru uzanan kuzeybatı çıkıntısı (Strabon, 14 II 18, 19). Aslında Skodra'ların adaşı ve Skadra iken, Adra'lı adlardan pek çoğunun başına geldiği üzere Hellen ağzında araya bir n sokuşturulduğu kanısındayım. Dolayısiyle, adı, Ska ve Adra ögelerinden türetilmiştir, Adra'nın Adası anlamındadır. Bkz. Ska, Adra.

Skandila (Adası). Ege Denizinde, Oiboia/İğriboz'un kuzeydoğu ilerisinde bir adacık; güneydoğu yakınlarında Skyros Adası, kuzeybatı yakınlarında birkaç küçük ada vardır. Adı, bu konumunu yansıtıyor: Ska-(wa)nd(a)-ila, Ada-lı-geçit. Gerçekten, Skandila Adası, o diğer adalar arasından geçerken görülen bir adadır.

SKELENTA. Hierokles'in (662 No. 16) andığı bir Mysia kenti. Belki bunun anılması, eis Kalanda (Kalanda'da, Kalanda'ya) deyiminin yol açtığı bir karıştırma ürünüdür (Ramsay, s. 142). Skelenta diye bir kentin adı başka hiçbir kaynakta geçmiyor; böyle bir kent var idiyse, adının kökeni ve anlamı da bilinmiyor.

SKEPSİS. Troas'ın dağlık bölümünde bir ilkçağ kenti (Xenophon, Hellenika, 3 I 15 vs.). İlk yeri, Bayramiç'in 18 km. doğu-güneydoğusundaki Evciler Köyünün güneybatı bitişiğinde idi. Kent sonradan, Bayramiç'in 10 km. kadar doğusundaki Kurşunlu köyünün bulunduğu yere taşındı. İlk yer, Kara Menderes Irmağının güney kıyısında, ikincisi aynı ırmağın kuzey kıyısındadır; iki yerin arası kuş uçuşu 10 km. tutar.

Skepsis adı (e'si Hellen yazımında eta ile) Hellen dilindendir, Skepto fiilinden türetilmiştir, "Dayanak, bahane" demektir. Böyle bir sözcük kent adı olamıyacağına göre, demek ki, kentin Anadolu kökenli adı Hellen ağzında çarpıtılarak Skepsis edilmiştir. Aslı nasıldı, anlamı neydi, bilmiyoruz.

Skiathos (adası). Ege Denizi batı yanında, Yunanistanın Thessalia kıyısının yanıbaşında bir ada. Adı Hellen dilinin skia (gölge) ve skiazo (gölgelemek) sözcükleriyle bağlantılı görünüşe getirilmişse de, Hellen dilinde anlam taşımaz. Sk(a) bölümünde, "Ada, yarımada" anlamındaki Luwi/Pelasgos kökenli Ska sözcüğü tanınabiliyor.

SKİDESES. Bkz. Skydisses.

SKİRİTİS. Bkz. Eskere (Ovası).

SKLEROS. Beyşehir Gölünün eski adı Karalis'in, Bizans çağında, adın Rumcadan gelmiş görünüşe bürünmesi için bozulmuş biçimi (Ramsay, s. 434 başı). Skleros, Rumcada "Kuru, katı, sert" demektir.

SKODRA. Bu ad, Luwi/Pelasgos dilinde Sk(a)-Odra ögelerinden türetilmiştir, "(tanrı) Adra/Odra'nın Adası", "(tanrı) Adra/Odra'nın Yarımadası" anlamlarının ikisini de belirtebilir. Bkz. Adra, Ska.

1. Adra/Odra tanrının adıyla bağlantılı tarihsel coğrafya adlarının kaynaştığı Balkan-

Yarımadasının tümünün adı. Büyük Dareios çağındaki İran İmparatorluğu yönetim örgütünde, Balkan Yarımadasındaki il, Skudra diye anılırdı. Bu yarımadadaki, yahut bu yarımadaya geçişin iskelesi durumundaki birkaç kent de aynı adı taşımıştır; böylelerini aşağıda belirtiyoruz.

2. Balkan Yarımadasındaki, kısa ömürlü İllyria Krallığının başkenti Skodra; şimdi, Türk ağzında, İşkodra.

3. Yine Balkan Yarımadasında, günümüzde de Skydra adıyla varlığını sürdüren bir tarihsel kent. Makedonia'nın ilk başkenti Aigai ile ikinci başkenti Pella arasında, birincinin 13 km. doğusunda.

4. Bu Skodra Yarımadasına geçişin iskelesi durumundaki, bizim Üsküdar. Karşı yakada da, Khalkedon/Kalkhedon'a (Kadıköy'e) geçişin olağan iskelesi, bugünkü Sirkeci İskelesi yerinde idi ve oraya, dikkat edelim, Khalkedonion deniyordu (bkz. Büyük Larousse, Bosporion maddesi).

Üsküdar'ın, Xenophon'dan başlayarak (Anabasis, 6 VI 38, 7 1 1; Hellenika, 1 I 22 vs.) Hellen dilinde bir adla, Khrysopolis (=Altın Kenti) diye anıldığı görülmekle birlikte; Bizans çağında karşımıza çıkan, bugünkü Üsküdar adının kaynağı ad, Skoutari/Scutari idi. Şimdi (tanrı) Adra/Odra'yı tanıyınca, Ska kök sözcüğünü içeren adları inceleyince ve özellikle Balkan Yarımadasının eski adının Skodra/Skudra olduğuna dikkat edince anlayabiliyoruz ki, Lâtince Scuti (=Kalkan) sözcüğüyle bağlantılı olarak, orada Roma egemenliği çağında Scutari (Scutarius'lar, Kalkanlılar) denen askerler konaklamış bulunduğu için doğmuş değildir; bu ad çok daha eskiden kalmadır ve Skodra/Balkan Yarımadası'na geçişin iskelesi durumunda olduğu için kent Skodra diye adlandırılmıştır.

5. Skoudris. Bkz. Skoudris.

6. (Trakya'daki) Üsküdar. "Edirne vilâyet ve sancağının merkez kazasında ve Edirne şehrinin üç saat kadar garb-ı şimâlîsinde Meriç nehrinin sol yâni şimal tarafında vâki nâhiye merkezi büyük bir kariyedir" (Ş. Şâmi, c. II, s. 924). Şimdi, bucak merkezi olmamakla birlikte aynı adı taşıyor, sınırın pek yakınında ve Kapıkule'nin kuzeyinde bulunuyor.

SKOİDİSES. Bkz. Skydisses.

SKOPAS. Lâtin yazımında Scopas, Scopius. İuliopolis'den, dolayısiyle Nallıhan batı yakınından geçerek Sakarya'ya katılan dere (Ramsay, s. 265 dn. 1, s. 271 ve Galatia haritası). Şimdiki adı, Nal Deresi, Nallı Su. Skopas adı, bu biçimiyle, Hellen dilindendir ve "gözetleyen, kollayan, koruyan" anlamlarındadır (Skopiazo fiilinden). Hiç kuşkusuz, derenin asıl adı tam böyle değildi ve asla bu anlamda değildi; adın öz biçimi besbelli ki Pa (Luwi/Pelasgos dilinde, "Su"; bkz. Pa) ile bitiyordu.

SKORDAPİA. Tembris/Porsuk Çayı başlangıç bölümünde, Altıntaş dolaylarında bir köyün adı (Ramsay, s. 156-157 No. 84 sonu). İçinde, (a)rda (pınar) ve pa (su) ögelerini seçebiliyoruz; ad, öz biçiminde, "...ardapa, ...pınarı suyu" olmalıdır. Bkz. Arda, Pa. Adın başındaki sözcüğün öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Bir olasılık da, adın S(wa)-korda-pa, Güzel-doruklu-suyu ögelerinden türetilmiş bulunmasıdır. Bkz. Swa, Gorda/Korda.

SKORDİSKOS. Bkz. Skydisses.

SKOROBAS. İÖ 1. yüzyılda Bithynia ile Pontos krallıklarının ülkeleri sınırında (demek ki, Paphlagonia'da) bulunan bir dağ. Mithradates'e karşı Roma'lıların yürüttüğü savaşlar dolayısiyle adı geçiyor, fakat tam yeri saptanamıyor (W. Ruge, RE Skorobas maddesi). Adının öz biçimini, anlamını da bilmiyoruz.

SKOTİOS. Ünlü "Geldim, gördüm, yendim" savaşının yeri Zile dolaylarında bir dağ; bu savaşı anlatan tarihçilerin yapıtlarında anılmıştır (W. Ruge, RE Skotios maddesi). Adı, Hellen dilinde, "Karanlık" demektir.

SKOUDRİS. Anadoluda, kuzeybatı Galatia'da bir arazi; Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Theodoros'un yaşamını anlatan bölümde anılıyor. Tam yeri bilinmiyor. Adının sonundaki -is, Hellenleşme döneminde Hellen ağzının eklemesi bir takıdır (bkz. -is). Daha doğru biçimi Skodra olmalı (bkz. Skodra). Bunun Ska bölümü, Adapazarı'nın Ada bölümü gibi, Sakarya'nın sınırladığı bir "ada" ile ilgili olsa gerek.

SKOUTARİ. Bkz. Üsküdar.

SKUDRA. Bkz. Skodra, No. 1.

SKYDİSSES. Keza, Skoidises, Skideses, Skordiskos (Strabon, 12 III 18, Ptolemaios, 5 VI 7). Trabzon-Giresun yöresi güneyinde bir dağ sırası. Lokalizasyonu tartışmalıdır (W. Ruge, RE Skydisses maddesi). Adının öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadım, yalnız Skordiskos biçiminde S(wa)-kord(a)'yı, yâni Güzel/kutlu-doruklu ögelerini seçebiliyorum. Bkz. Swa, Gorda/Korda.

Skydra. Makedonia'da ilkçağ kenti (Ptolemaios, 3 XII 36; Plinius, IV 34). Bkz. Skodra, No. 3.

SKYLAKE. Luwi/Pelasgos dilinde Sk(a)-u(wa)-la-ka, Ada-lık-çık-yeri ögelerinden Skulaka kökenine dayandığını sandığım bu ad, aşağıdaki örneklerde karşımıza çıkıyor:

1. Skylake. Marmara Denizi güney kıyısında bulunan, Herodotos'un (I 57) andığı ve Pelasgos kenti olduğunu açıkladığı bir kent. Gerçekten de, küçük bir adanın (İmralı Adasının) karşısında idi.

2. Skylake. Anadolunun Aiolis bölgesinde, Makedonia'lıların yerleştirildiği bir kentçik (Plinius, V 123). Demek ki o da bir adacığın karşısında, yahut bir yarımadacık üzerinde imiş (Ska'nın hem ada hem yarımada anlamında bulunduğunu görmüştük).

SKYLAX. Hellen dilinde "Genç köpek". Ancak, göreceğimiz üzere, Anadolulu Skylax'ların adı öz biçiminde böyle olmayıp Hellen ağzında Skylax edilmiştir.

1. Myndos'lu Skylax (Herodotos, V 33). Myndos kenti daha doğrusu (eski, yeni) kentleri; her yanında birçok adacık bulunan ve kendisi de küçük bir yarımada olan Bodrum Yarımadasının batı ucundadır. Myndos'lu ve aşağıda sözünü edeceğim Karyanda'lı Skylax'ların adının, öz biçiminde Skulaka olduğu kanısındayım (bkz. yukarıda Skylake). Bu ad, belki de Bodrum Yarımadasının Luwi kökenli adı idi.

2. Karyanda'lı Skylax (Herodotos, IV 44). Karyanda kenti, Bodrum Yarımadasına taşınmadan önce o yörede bir adacık üzerinde idi (bkz. Karyanda). Dolayısiyle, Karyanda'lı Skylax'ın da adının aslında Skulaka olduğu yolundaki kanım, onun kentinin nitelikleriyle de destekleniyor. Kesin olan, büyük Dareios çağında yaşamış bu Karia'lı yurtdaşımızın, Hellen dilinden gelme bir ad taşımasının asla beklenemiyeceğidir.

3. Çekerek Suyunun ilkçağdaki adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi Skylax'tır; bkz. Çekerek.

Skylla. Odysseia'da (XII 36 vd.) anılan. Messina Boğazının deniz canavarı. Aslında Messina Boğazının adı olsa gerek. Bu ad hiç kuşkusuz Sikula halkının adıyla bağlantılıdır; bkz. Sikania.

Skyllaion. Keza, Skylaion. Peloponnesos Yarımadasının doğu yanında, Argolis bölgesinde, Troizen kentinin doğusunda denize uzanan burun (Thoukydides, V 53). Tam önünde küçücük bir ada vardır. Skyllaion/Skylaion adında, Hellen ağzının eklemesi, Hellen dilinde "-yeri" anlamına gelen -ion takısını bir yana koyunca, yine Skula sözcüğü ile karşı karşıya kalıyoruz: Sk(a)-u(wa)-la, Ada-lık-çık; bkz. Skylake. Anımsatalım ki Luwi/Pelasgos dilinin -ka takısı, Hellen dilinin -ion takısının tam karşılığıdır (bkz. -ka);

dolayısiyle, Skylake ve Skylaion tıpatıp aynı anlamdadır.

Skyros. Ege Denizinde orta yer yakınında, çevresindekilere göre büyük denebilecek bir ada; adı da, Luwi dilinde bu niteliğini anlatıyor: Sk(a)-ura, "Büyük-ada". Bkz. Ska, ura. Ada, İliada'da (XIX 326) ve Odysseia'da (XI 509) anılır.

Skythes (halkı). Adın aslı Skuda gibi birşeydi ve Kırım Yarımadasına işaret eden Ska kök sözcüğünden türetilmişti kanısındayım. Gerçekten, Kimmer Yurdu Kırım Yarımadası, sonradan İskit Yurdu olmuştu (Herodotos, IV 12); İskit'lerin en soylu olanları, Herodotos çağında, burada otururlardı (Herodotos, IV 207). Skythes sözcüğünü başka *adalıların* adı olarak da görüyoruz: Sicilyada bir kent devletinin kralı Skythes (Herodotos, VI 23, 24); Kos/İstanköy Adasında bir adam (Herodotos, VII 163); bunların her ikisi İÖ 500 dolaylarında yaşamıştı.

SMARDOS. Phokaa/Phokaia kentinin Caracalla döneminde bastığı paraların arka yüzünde, Smardos Irmağını simgeliyen, genç bir erkek görünüşünde betimlenmiş tanrının kabartması vardır (D. R. Sear, s. 241 No. 2547). Foça yakınlarında, Ermos/Hermos (Gediz Irmağı) dışında, para üzerine kabartması konacak önemde hiçbir akarsu kesinlikle yoktur ve Smardos, Ermos/Hermos'tan başkası olamaz. Irmak kavramı ve ırmak adları Hellen dilinde eril olduğundan, Hellen mythos inancında, ırmakları erkek tanrılar simgeler. Oysa Smardos'un öz biçimi Smarda, Ma'ya, Ana Tanrıçaya işaret eder ve daha önceki gözlemlerimize dayanarak adının Eu-Ma, Kutsal Ma iken Ermos/Hermos edilmiş bulunduğunu anladığımız ırmağın gerçekten de Kutsal-Ma-Irmağı olduğunu kanıtlar: S(wa)-M(a)-Arda, "Kutsal-Ma-Akarsuyu". Bkz. Swa, Ma, Arda. Aynı doğrultuda ikinci bir kanıt için bkz. Massalia; üçüncü bir kanıt için bkz. Mordoğan. Karş. Ermos/Hermos.

Sminth(a). Pek çok Etrüsk kişi adının türetilmesinde kullanılan bir sözcük. Bunun, Smintheus adıyla bağlantısına ve dolayısiyle, Smintheus adının Hellenler öncesinden kalmış bulunduğuna dikkat edilmiştir (Fiesel, RE Sminth- maddesi). Adın aslı, kanımca hiç kuşkusuz, Luwi dilinden Sminda'dır: S(wa)-M(a)-inda, Kutsal-Ma-tapınıcısı. Bkz. Swa, Ma, wanda; karş. Adanda, Amanda, Manda, Otranda.

SMİNTHE. Troas bölgesinde, Baba Burnu yakınındaki Apollon tapınağının adı. Byzantion'lu Stephanos'da anılmıştır. Kökeni ve anlamı konusunda bkz. Sminth(a). Karş. aşağıda Smintheus.

Smintheus. Güneybatı Troas yöresinde tapkı gören Apollon çeşitlemesinin san'ı (Strabon, 13 I 64). Sözcük, Hellen dilinde "Fare" anlamına gelen Sminthos'tan, Hellen dilinin (-sal anlamındaki takılarından biri olan) -eus takısıyla türetilmiş, "Fare'sel" anlamında görünüyor.

Bu tanrının tapınak kentçiği Sminthe (bkz. Sminthe) önceleri Khrysa/Khryse (e'si Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile) diye anılıyordu (İliada, I 37 vs.); o kent, dolayısiyle tapınak, İliada'nın anlattığı dönemde, Edremit yakınlarındaydı; sonra Baba Burnu yakınlarına taşındı (Strabon, 13 I 63). Khrysa/Khryse sözcüğü de Hellen ağzında bu biçime getirilmiş ve sanki Khrysos (Hellen dilinde: "Altın") ile bağlantılıyımış gibi bir görünüş edinmiştir. Tanrının Smintheus diye anılmasını açıklamak için de, onun, ülkeyi fare istilâsından, fareleri yok ederek kurtardığı yolunda mythos öyküleri (Strabon, 13 I 48) uydurulmuştur.

Oysa, gerek Khrysa/Khryse'nin gerek Smintheus'un aslı Luwi dilindendir ve Ana Tanrıça ile bağlantılıdır. Birincinin aslı Kurussa, Ku(wa)-(u)r(a)-u(wa)-(a)ssa, "Yüce Kuwa

(Ana Tanrıça) Tapınağı Kenti" ögelerinden türetilmiştir; Smintheus san'ının Anadolulu kök bölümü Sminth-'in aslı ise Sminda, yâni S(wa)-M(a)-inda, "Kutsal Ma Tapınıcısı"dır; bkz. Swa, Ma, wanda. Karş. Smintlı(a).

Troas'da Smintha adlı bir çok kentçik vb. vardı; bunları Strabon (13 I 48) listelemiştir.

SMYRNA. İzmir kenti adının bildiğimiz en eski biçimi. Aynı sözcük, Hellen dilinde, Arabistan Mersini (Myrte d'Arabie) ağacından elde edilen güzel kokulu öz suyunu anlatır (Herodotos, II 40, 73, 86 vs.) Bu anlamıyla dahi Hellen diline, yabancı bir dilden geçme olduğunu A. Bailly kaydediyor. O anlamdaki Smyrna sözcüğünden türetilen, Hellen dilinin Smyrnizo (Smyrna ile merhemlemek) fiili Markos İncilinin Hellen dilindeki metninde (XV 23) geçiyor.

Bürchner (RE Smyrna maddesi) İzmir kentinin en eski adı olarak ve Ephesos kentinin adlarından biri olarak Smyrna adının, o kentlerde tapkı gören, Hellenleşme öncesi dönem kültürüne ait bir tanrıçanın, "Büyük Tanrıça" niteliğinde bir tanrıçanın adıyla bağlantılı olduğunu savunuyor (s. 731 sonu). Sezgisinde çok haklıdır (bkz. yukarıda Myrina). Ancak, Samorna adının sonradan Smyrna'ya döndüğünü söylemesi (s. 732) yanlıştır. Samorna, aynı tanrıça ile yâni Swa-Ma, Kutsal-Ana ile bağlantılı olmakla birlikte, Arna (kaynak, gölcük; bkz. Arna) sözcüğünü de içeren bir addır (bkz. Samorna). Smyrna ise, aslında Smurna'dır ve S(wa)-M(a)-ur(a)-(wa)na, "Kutsal Yüce Ma Ülkesi" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Swa, Ma, ura, Mura, wana; karş. Myrina, Smardos, Satrote.

-sna (bitişi). Bkz. Lusna.

SOA. Phrygia'da bir bölge ya da kentçik. Adı, Tembris/Porsuk Çayı'nın kaynakları yöresinde, Altıntaş dolaylarında bulunan yazıtlarda geçmektedir. Oradaki halkın adı da, bazı yazıtlarda Praipenisseis diye, bazı yazıtlarda ise Soenoi (Soenos'lar; aslı Soa-wana, Soa-sal olmalı; bkz. wana) diye anılıyor.

Ramsay (s. 88, s. 156 No. 84) Soa konusunu incelerken, Soa sözcüğünü, Karia'daki Souagela kentinin adı içinde bulunan ve Byzantion'lu Stephanos'a göre Karia dilinde "Mezar" demek olan Soua bölümü ile aynı saymaktadır. Oysa kanımca sözcüğün gerçek biçimi Suwa/Swa'dır ve gerçek anlamı da Kuwa'nınkinin aynıdır (iyi, güzel, kutlu, kutsal); zaten Kuwa ile Suwa/Swa, birbirinin çeşitlemesidir (bkz. Kuwa, Swa). Nasıl Kuwa, en önemli "Kutsal"ı, Ana Tanrıçayı anlatabiliyorsa, şimdi incelediğimiz Soa adı da Soa yöresindeki en önemli "Kutsal"ı, geç dönemde Zeus Bennios'u kasdeder.

SOANDA/SOANDOS. Nevşehir'in yerinde ya da pek yakınında bulunan ilkçağ kentçiği (Ramsay, s. 242 No. 46, s. 297-298 No. 2, s. 325 sonu). Swa-(wa)nda ögelerinden türetilen adı, Luwi dilinden ya da onun yerel ardılı Kappadokia dilinden gelir, Swa-tapınıcısı demektir (bkz. Swa, wanda; karş. Soa). Swa, orada, hiç değilse erken dönemlerde, Ana Tanrıçayı kasdetmiş olmalıdır.

SOATRA. Bkz. Savatra.

SOBAGENA. Bkz. Korax.

SOBARA. Kappadokia'nın, Roma çağındaki Kilikia ilini oluşturan bölümünde bir kent; Ptolemaios'ta (5 VI 14) anılmıştır. Yeri bilinmiyor. Sobara adı belki Sibora'nın bozuk biçimidir ve Saravene bölgesi yerine başka yerde gösterilmesi bir yanılgı ürünüdür deniyor (Ramsay, s. 339). Sobara adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı Swa-ura, "Yüce Swa" olabilir. Bkz. Soa, Swa, ura.

SOBESOS. Ürgüp yakınındaki Söviş (yeni adı, Şahinefendi) köyünün atası olan ilkçağ kasabası (Zgusta, s. 581). Adının aslı Swa, Assa/Assos ögelerinden türetilmiş

Swassa olmalı; öyle idiyse, Sivasa'nın adaşıdır. Bkz. Sivasa.

SOBRAN. Bu adın aslı Swa-(a)bra-(wa)na, yâni Güzel-Gürsu-sal ögelerinden türetilmiş Swabrana olmalıdır. Bkz. Swa, abra, wana; karş. Sabran, Sarvan, Sopran, Zobran.

1. Sobran. Kütahya ili kuzeydoğu ucunda, Tavşanlı ile Eskişehir arasında orta yer yakınında, Porsuk Barajı kuzeybatı ucunda ve dolayısiyle hem ırmak, hem baraj kıyısında bir köy. Kütahya ili merkez ilçesi Sabuncu bucağına bağlıdır. Bu sulak yöredeki bucak merkezi Sabuncu'nun sabunculuğu da, İzmirdeki Sabuncu Beli'nin Sabuncu'luğu gibi uydurma ve (yöredeki sular dolayısiyle) Sabanda'dan bozma olsa gerek; bkz. Sapanca.

2. Sobran. Keza, Sopran. Manisa ili Alaşehir ilçesi Yeşilyurt bucağına bağlı köy.

3. Sobran. Ankara ili Nallıhan ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

4. Sobran. Gümüşhane ili merkez ilçesi Kovans bucağına bağlı köy (1946). Bucak merkezi Kovans'ın adı şimdi Kale oldu, Sobran köyü de Arzular köyü edildi. Sobran Köyünden, dikkat edelim, Sobran Deresi geçer. Bu dere, az ileride, Harşit Çayı'na katılır.

5. Sopran. Konya ili Bozkır ilçesi Ahırlı bucağına bağlı köy (1946).

SOBUCA. Bkz. Subice.

SOBYA. Burdur ili Bucak ilçesi Kocaaliler bucağına bağlı köy. Şimdi, Kuyubaşı. Adının aslı, Abya adının öz biçiminin (bkz. Appia, No. 1), başa "Kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarındaki Suwa/Swa öntakısı alınışı olsa gerektir. Bkz. Swa.

SODRA. Aslı Swa-Adra(Odra), "Kutsal-Koca", ya da, "Kutsal'ın (Ana Tanrıça'nın) Kocası". Bkz. Swa, Adra. Karş. Satrai vb.

1. Sodra (Dağı). İlkçağ Karia bölgesinde, Milâs'ın yanıbaşındaki dağ.

2. Sodra (Köyü). Kastamonu ili Cide ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

Sogdiana. Semerkant dolaylarının ilkçağdaki adı. Sokanda Irmağının (=Atrek) adıyla aynı kökenden gelmiş olduğu kanısındayım; aslı Sokadawana, yâni Swa-Ka(n)da-wana, "Kutsal Kanda Ülkesi" olmalıdır. Karş. Semerkand'ın eski adı Marakanda (bkz. yukarıda Marakanda).

SOĞLA. Bkz. Suğla; karş. Sığacık.

Sokanda. Hazar Denizine dökülen Atrek Irmağının tarihsel adlarından biri (Ptolemaios, 6 IX 1). Latin yazımında Socunda biçimine de rastlanır. Sokanda biçiminin o'su, Hellen yazımında, uwa sesine işaret eden omega ile. Aslının Swa-Kanda, "Kutsal-Kanda" olduğu, böylece, kuşkusuzdur. Bkz. Swa, Kanda, Sogdiana.

Sokotra. Kendi adı da tanrı Adra/Odra'nın adıyla bağlantılı olan Adramut/Hadramut yöresinin (Arap Yarımadası güney ucunda, Yemen ülkesinde) karşısında büyük bir ada. Adının öz biçiminin Skodra olduğundan kuşku duymuyorum: Sk(a)-Odra, Adra/Odra Adası. Bkz. Skodra, Ska, Adra.

SOLARYA (Dağı). Manyas'ın 15 km. güneybatısında bir dağ. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın kökenini, anlamını saptayamadım.

SOLMİSSOS. Ephesos'un güney yanıbaşında, şimdi Meryem Ana Evi denen evin 1 km. güneyindeki Ala Dağ (Bürchner, RE Solmissos maddesi). Strabon'da anılmıştır; bkz. Ortygia. Solmissos adının daha doğru biçimi kanımca Salmissos'tur: Salm(a)-issos, Salma Yerleşimi. Bkz. Salma, Assa. Demek o dağ üzerinde bu adla anılan bir köy varmış.

SOLOEİS. İznik yakınlarında bir dere (Ploutarkhos, Theseus, 26). İznik Gölüne güneyden gelerek dökülen, kıyısında (Orhangazi ilçesine bağlı) Sölöz Köyünün bulun-

duğu deredir (W. Ruge, RE Soloeis maddesi No. 1). Sölöz adı, belli ki, Soloeis'ten geliyor. Soloeis adının ise, sonundaki, Hellen ağzının eklemesi, Hellen dilinin "-lılar, -halkı" anlamındaki -eis takısına rağmen, Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu Solo bölümünün anlamı konusunda bkz. Soloi.

SOLOİ. Bu adın aslının Saluwa olduğu kanısındayım: "Kutlu/güzel-ışık(pırıltı)-lık". Bkz. Sala (sözcüğü), a. Hellen ağzında Soloi biçimine bürünen ad, Hellen dilinin çoğul bitişini almıştır, "Solos Halkı" anlamında görünmektedir.

1. Soloi. Anadolunun Kilikia bölgesinde kıyı kenti (Xenophon, Anabasis, 1 II 24). Sonradan Pompeiopolis. Mersin'in 11 km. güneybatısında, Mezitli Köyü ile deniz arasında kalıntıları günümüze ulaşmıştır.

2. Soloi. Bir diğer kıyı kenti, Kıbrıs'ta (Herodotos, V 115).

SOLOKHAİNA. Keza, Sorogaina. Türk ağzında Soruyana; şimdi, Yalınkavak Köyü (Bryer/Winfield, s. 308). Gümüşhane'nin 18 km. batısında, İkisu Dere'nin kollarından Soruyana Dere kıyısında. Köy, 1355'de Türklerin eline geçmişti. Adının, Pontos Kappadokia'sında da konuşulan Kappadokia dilinden geldiğini sondaki -ina takısı gösteriyor (bkz. -ina). Ortadaki (A)kha'yı hiç duraksamasız tanıyoruz; bu da Luwi diliyle ardılı dillerin "Su" (buradan: akarsu, deniz vb.) anlamındaki sözcüklerinden biridir, görmüştük (bkz. Akha, Akhilleion vb.). Baştaki Solo bölümünün aslı ise, aşağıda göreceğimiz Soloi adındaki gibi, S(wa)-Alu, "Kutlu/Güzel-Pırıltı" olmalıdır. Böylece adın tümü, "Kutlu/Güzel-Pırıltı-Deresinin-Ülkesi" anlamını belirtir.

SOLYMOS. Bu ad, yukarıda gördüğümüz Olymos adının, başa "Kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarındaki Swa öntakısı eklenmiş biçimidir. Aslının S(wa)-Olu(=Alu)-(u)ma, "Kutsal-Işık (buradan, belki, Güneş)-Halkı" ögelerinden türetilmiş Saluma/Soluma olduğu kanısındayım. Bu gözlem, Olymos adıyla Olympos adı arasındaki yakınlığı ve en ünlü Olympos'un da baş tanrı'nın konutu sayıldığını, onun tapkısı yeri olduğunu bize anımsatıyor. Bkz. Swa, Alluwa (sözcüğü), Lu (sözcüğü), uma; karş. Olymos, Olympos, Salma (sözcüğü).

1. Solymos Dağı. Antalya batı yakınındaki ilkçağ Termessos kentinin yanıbaşındaki yalçın kayalık tepe (Strabon, 13 IV 16). O yörenin halkına, özellikle Termessos'lulara, Solymos Halkı (Solymoi) deniyordu (Strabon, aynı yer; Türkçe çeviride, "Solymi'ler"). Bu halk, İliada'da (VI 184-185, 203-204) anılır. Herodotos, çok eskiden Lykia halkının (tümünün) Solymos'lular diye adlandırıldığını söyler (I 173). Belki onun aktardığı bu adın kasdettiği Solymos, aşağıda No. 2'dekidir; çünkü Termessos'un bulunduğu yer Pisidia kapsamında sayılırdı.

2. Solymos Dağı. Lykia'nın doğu yanında, Phaselis kentinin yanıbaşındaki Tahtalı Dağ. Strabon'da Olympos diye anılır; bkz. Olympos, No. 5. Olympos adının kökeni konusunda bizi yeniden uyaran bir gözlem. Strabon, aslında aynı dağdan söz ettiğini farketmeksizin, birkaç satır sonra bu dağı "Phaselis kenti yukarısında" Solyma Dağı olarak anıyor (14 III 9 başı). Oysa, Olympos ve Phaselis kentleri birbirine yakındır; Olympos kenti ve oradaki, aynı adı taşıyan dağ ile, Phaselis kenti yukarısındaki dağ, aynı dağdır. Bu dağ, Odysseia'da da (V 283) anılmaktadır. Doruklarından birinin Güzelkatran Tepe olduğuna dikkat edelim: Kadra yâni K(uwa)-Adra, "Kutsal-Koca", bir kez daha, Katran edilmiş bir ad bölümü ile, karşımıza çıkıyor. Bkz. Katran.

SOMA. Bu sözcük her ne kadar Hellen dilinde "Gövde" (buradan: ölü gövde; örneğin İliada, VII 79'da bu anlamda kullanılmıştır) demek idiyse de, bir dağın bu anlam kasdedilerek adlandırılmasının pek gülünç düşeceğini sanıyorum. Kaldı ki Hellen dilinde dağ adları

erildir ve -a ile bitemez. Anadoludaki Soma Dağı'nın ve diğer Soma'ların kökeni, kanımca, Swa-Ma, "Kutsal-Ana"dır. Bkz. Swa, Ma. Dikkat etmeli ki, Hellen dilinin Soma sözcüğü dahi, omikron harfiyle değil, ilkçağda uwa değerinde olan omega ile yazılır.

1. Soma. Manisa iline bağlı, kömür üretimiyle ünlü, ilçe merkezi Soma kasabasının yanıbaşında olan ve o kasabaya Soma denmesinin nedeni olmuş dağ.

2. Soma. Amasya ili merkez ilçesi Zara bucağına bağlı köy (1946).

3. Soma'cık. Denizli ili Acıpayam ilçesi Karaman bucağı Hüsnüye Köyünün bir mahallesi (1946).

4. Somay. Sinop ili Ayancık ilçesi Türkeli bucağına bağlı köy (1946). Bu yörede, geç dönemlerde, tarihsel adların sonuna -y eklendiğini, Daday adı dolayısiyle biliyoruz. Bu yöre derken, genellikle Paphlagonia'yı kasdediyorum.

5. Soma. Adıyaman ili Kâhta ilçesi Narince bucağına bağlı Aydınpınar Köyünün eski adı.

SOMBAZ. Toroslardan inip Adana'nın Ceyhan ilçesi Kırmıt bucağında ovaya ulaşan bir çayın adı. Belki aslı Luwi dilinde Swa-Pa (Kutlu/Güzel-Su; bkz. Swa, Pa) iken Hellenleşme döneminde (Hellen diline göre akarsu adları eril olacağı için) sonuna -s eklendi ve Rumlaşma döneminde de wa sesinin o'ya dönmesi, omega'nın omikron'a eşitlenmesi nedeniyle ad Sopas, sonra da Sompas, Sombaz edildi.

SOMRA. Trabzon ili Sürmene ilçesi Köprübaşı bucağına bağlı Çifteköprü Köyünün bir mahallesi (1946). Adının aslı, Luwi dilinin ardılı Kappadokia dilinden, Swamra yâni Swa-M(a)-(u)ra, "Kutsal Yüce Ana" olabilir. Bkz. Swa, Ma, ura. Karş. ta Myra'dan Demre.

SOPHENE. Keza, Sophanene. Fırat kıyısında bir bölge (Plinius, V 66; Ploutarkhos, Lucullus'un Yaşamı, 24, 29; Tacitus, Yıllıklar, XIII 7). Adının her iki biçiminde, Lâtin yazımındaki o, Hellen yazımında, uwa değerindeki omega ile. Adın kökeni ya Luwi dili ya da onun yerel ardılı Kappadokia dilidir. Aslı, Sophon. Sübhan, Süphan adlarının aslı gibi, Swa-Pa-wana, "Güzel-Su-Ülkesi"dir. Bkz. Swa, Pa, wana, Abana, Aband, Sophon.

Sophene/Sophanene bölgesinin adı, Palu'da bulunmuş, İÖ 8. yüzyıldan, Urartu kralı İspuini oğlu Menua döneminden kalma çivi yazılı bir belgede Supani diye geçiyor (Tomaschek, RE Chozana maddesi; Weissbach, RE Sophene maddesi). Ermenilerde, Cophkh.

SOPHON. Sapanca Gölünün ve onun güney yanındaki dağın Anadolulu adının Hellen/Rum ağzına uydurulmuş biçimi (bkz. Aband); Hellen dilinde: "Akıllı"(!). Öz biçiminin Sapana, daha doğrusu Swa-Pa-wana, "Güzel-Su-Ülkesi" olduğu güvenle söylenebilir. Bkz. Sophene.

SOPRAN. Bkz. Sobran.

Sor (sözcüğü). Doğu Anadoluda bazı adlar içinde karşılaştığımız bu sözcüğün iki ayrı kökeni vardır:

a. Sor. Ermenicede "Vâdi" anlamına gelen Tzor sözcüğünün çarpıtılmış biçimi.

b. Sor. Kürtçede "Kırmızı".

SORA. Paphlagonia'nın, geç Roma çağındaki en önemli 8 kentinden biri. Hierokles, 695 No. 7'de; Iustinianus'un 29 sayılı Novella'sında ve Konstantinos Porphyrogennetos'un Thema'lar üzerine yapıtında anılmıştır. Yeri tartışmalıdır. Belki Safranbolu güneydoğu ilerisinde Zora Köyü. Adının o'su, Hellen yazımında, bazı kaynaklarda omikron ile, diğerlerinde omega ile yazılıyor. Kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamıyoruz. So(a)-(u)ra, "Yüce Soa"? Bkz. Soa, ura.

SOREOİ. İzmit Körfezi güney kıyısında bir köy (Ramsay, s. 205-206 No. 61-62). Lim-

nai (Hellen dilinde: Göller) Köyü yanında imiş; buna bakılırsa, şimdiki Gölcük kasabası yanıbaşında bulunan Değirmendere olsa gerektir.

Soreoi adı, Hellen dilinde, "Yığınlar, Yığmalar" anlamındadır.

SOROGAİNA. Bkz. Solokhaina.

SORPARA. Peutinger Tablosunda, Kayseri-Sivas yolu üzerinde, Kayseri'den 13 mil ileride gösterilen bir köy ya da kasaba. Verilen uzaklık doğru ise, Kayseri ili merkez ilçesi Güneşli bucağına bağlı Karahöyük Köyünün yerinde olmalıdır. Tam oradan bir çay geçiyor ve Sorpara adının kökenini açıklıyor: Swa-(a)rpa-(u)ra, "Kutlu/güzel-koca-akarsu". Bkz. Swa, arpa, ura.

SORUYANA. Bkz. Solokhaina.

SOSANDRA. Ad, bu biçimiyle, Hellen dilindendir, sozo (=korumak, sağ ve esen tutmak; her iki o'su Hellen yazımında omega ile) fiilinden ve andros (=adam, erkek) sözcüğünden türetilmiş "İnsanları koruyan" anlamında Sosandros sözcüğünün (dişi olması gereken kent vb. adı olabilecek) dişi biçimidir.

1. Sosandra. Marmara Gölü yöresinde, Hellenistik çağda, bir tanrıça bu ad altında tapkı görüyordu; hristiyanlık çağında orada bir manastır kuruldu (Bürchner, RE Sosandra maddesi No. 2).

2. Sipylos/Manisa Dağı'nda bir kutsal alan; 13. yüzyılda, Nikaia/İznik Bizanslılarından Ioannes Doukas Batatzes orada, Meryem Ana'ya adanmış bir kilise yaptırdı. Bu kilise, "Sosandra'nın Meryem'i" diye anılıyordu. Ramsay (s. 115) kilisenin Nymphaeion/Kemalpaşa yakınında olduğunu savunuyor.

SOSTHENİON. Bkz. İstinye.

SOTİK. Malatya ili Arguvan ilçesine bağlı bucak merkezi Yoncalı kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

SOUAGELA. Keza, Syangela. Bodrum Yarımadasında Leleg kenti (G.E. Bean, Turkey Beyond the Maeander, s. 115, 128-134). Byzantion'lu Stephanos, adının Soua bölümünün "Mezar", Gela bölümünün "Kral" demek olduğunu, dolayısiyle adın bütününün "Kral Mezarı" anlamına geldiğini söylüyor. Bunun doğru olduğunu sanmıyorum. Gerçekten, Stephanos'un Alabanda adının türetiliş biçimi ve anlamı konusunda verdiği açıklamanın da uydurma olduğunu görmüştük (bkz. Alabanda). Souagela/Syangela biçiminde Hellen ağzına ve yazımına uydurulan adın Soua bölümü, Luwi dilinin ve ardılı dillerin "Kutlu, Kutsal, İyi, Güzel" anlamlarına gelen ve özellikle de Ana Tanrıçayı kasdedebilen Kuwa/Swa öntakısıdır (bkz. Kuwa, Swa). Anka'nın da Ana Tanrıçanın adlarından biri olduğunu (bkz. Ankara) ve Ela'nın "Geçit, Boğaz" anlamına geldiğini (bkz. Ela) görmüştük. Dolayısiyle Swa-Ank(a)-Ela, "Kutlu Anka Geçidi"dir.

Souardenoi. Sarmatia'da (Kafkas Dağları kuzeyinde, Azak Denizi ile Hazar Denizi kuzey yanı arasında kalan ülke), birleşerek Ra Irmağını oluşturan başlangıç kollarından birinin, batıdakinin kıyısında yaşayan bir ilkçağ halkı (Herrmann, RE Suardenoi maddesi). Peutinger Tablosunda, Sardetae.

Souardenoi (Hellen ağzına göre: Souardanos'lar, Souardana'lılar) biçiminde çarpıtılmış adın aslını ve anlamını görebiliyorum: Adın aslı Swardana'dır ve Swa-(a)rda-(wa)na, "Güzel-Irmak-Ülkesi" ögelerinden oluşturulmuştur. Bkz. Swa, Arda, wana, Swarda.

Souastos. Şimdi Swat denen ırmağın, ilkçağdaki, Sanskrit dilinden gelme adı Suvastu'nun Hellen ağzına uydurulmuş biçimi (Ptolemaios, 7 I 26 vd., 42, 44). Bu ırmak, şimdi Kabil/Kabul Çayı denen ırmağın aşağı bölümüdür (Herrmann, RE Suastos maddesi). Bunun yöresi de, Ptolemaios'ta (7 I 42), Souastene yâni Souastos Ülkesi diye anılır. Suvastu adında, Hind-İran dillerinin ve keza Luwi dilinin "Kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamındaki öntakısı Swa ile, "Akıntı, Akarsu" anlamındaki Asta ögesini görebilmekteyiz (bkz. Swa, Asta). Dolayısiyle bu ad, "Kutlu/Güzel-Akarsu" anlamındadır.

SOUBLAİON. Bkz. Siblia.

Soumnenos. Yanık Laodikeia (Konya ilinde Yorgan Lâdik/Halıcı Köyü) yöresinin halkından bir boy'un adı (Zgusta, s. 583). Anadolulu aslı Sumnana olmalıdır: S(wa)-umna-(wa)na, "Swa(Kutsal)-halkının-ülkesi". Bkz. Swa, uma/umna, wana.

SOURA. Keza Sourai (Hellen ağzına göre: "Soura Halkı"). Lykia kenti. Ana yol üzerinde batıdan doğuya ilerlerken Demre/Kale'ye gelmenin 6 km. kadar öncesinde, Gürses Köyünü geçtikten 4 km. kadar sonra, bir ara güneye yönelen ana yolun yine doğuya dönmek üzere dönemeç yaptığı yerde, hâlâ Sura adını taşıyan birkaç evlik köy mahallesinin 5 dakika yürüyüş uzaklığında, batı yanındaki tepenin üzerinde kalıntıları vardır.

Soura' adının kökeni, Sora adının kökeni ile aynı olmalıdır; bkz. Sora.

SOURBİA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında Sağır Köyü yöresinde bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyü (W. Ruge, RE Surbia maddesi). Adının kökeni ve anlamı da bilinmiyor.

SOYA. Balıkesir ili Susurluk ilçesi Göbel bucağına bağlı bir köy. Yukarıda karşılaştığımız Soa'nın adaşı olmalıdır; bkz. Soa.

Sozon. Bkz. Saoazios.

SOZOPETRA. Keza Zapetra, Ozopetra, Zizoatra. Kappadokia-Syria sınırında ilkçağ kenti. Sultansu kıyısında, şimdi Viranşehir denen kalıntılar alanına lokalize ediliyor (Honigmann, RE Sozopetra maddesi). Adının öz biçimini, kökenini, anlamını bilmiyoruz.

SOZOPOLİS. Pisidia kenti (Hierokles, 673 No. 1); Apollonia/Uluborlu'nun hristiyanlık döneminde (artık Apollon ile bağlantılı bir ad taşıyamıyacağından) aldığı ad bu idi. Sozopolis (ilk o'su Hellen yazımında omega ile) Hellen dilinde "Esenlik Kenti" demektir. Bulgaristandaki Apollonia da Sozopolis edilmişti, çünkü Apollon sağlık, esenlik tanrısıdır.

SÖBE (Gölü). Kayseri ilinde, Develi Ovasındadır, ünlü Sultansazlığı'nın bir bölümüdür. Söbe adının Sophon, Süphan Göllerinin adıyla benzerliğini görüyorum ve o adlarla bir köken ortaklığı bulunduğunu düşünüyorum. Söbe adının aslı, kanımca, Swa-Pa, "Güzel-su(buradan:Göl)" olmalıdır. Bkz. Swa, Pa, Aband, Sophon, Sophene, Sübhan/Süphan. Gölün adı Söbe'nin, Türkçedeki Söbe (basık yuvarlak, beyzî, oval) sözcüğü ile bağlantısı olmadığı kanısındayım.

SÖĞÜT. Bkz. Sagouda.

SÖKE. Aydın ilinde ilçe merkezi kasaba. Aydın 1973 İl Yıllığı'na göre (s. 71) Söke, Süleyman Şahın dedesi imiş, kasaba adını ondan almış. Böyle bir kişiden söz edildiğini hiçbir kaynakta görmedim. Söke, gerçekte, daha önce karşılaştığımız Oka adının, başa "Kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarındaki Swa öntakısı almış biçimi olan Soka'nın, kalın ünlüleri inceltmeğe eğilimli olan (Konana'dan Gönen vb.) batı Anadolu Türk ağzına uydurulmuş biçimi olabilir.

SÖLÖZ. Bkz. Soloeis.

SÖVAGEN. Bkz. Ebagena, Korax.

SÖVİŞ. Bkz. Sobesos.

SPALEİA/SPALİA/SPAŅİA. Iustinianus döneminde Iustinianopolis adını alan Palia kentinin (Sivrihisar; Ramsay, s. 244, 245) bu eski adının bazı kilise belgelerinde, Piskoposlar listelerinde görülen bir çeşitlemesi. Aslında, Palia adının, başa Luwi dilinde ve

ardılı dillerde "kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarını belirten Swa öntakısı (bkz. Swa) getirilmiş biçiminden ibarettir. Spaleia vb. biçimlerin, Palia'ya S (Swa demeliydi) öntakısı eklemekle türetildiğini Ramsay (s. 177 No. 27) farketmişti. Palia'nın kökeni ve anlamı konusunda bkz. Palia.

SPARDA. Bkz. Swarda.

Sparta. Bkz. Swarda.

SPEİRA. Damatrys/Çamlıca Tepesinde bulunan bir manastırın adı (Ramsay, s. 239 No. 39, s. 346). Hellen dilindendir; o dilde, genel olarak, "Dolanma, dolanmış şey" anlamını ve bununla bağlantılı çeşitli diğer anlamları belirtir; ayrıca, "asker birliği", özellikle "bölük" anlamındadır. Ancak bu, pek güçlü olasılıkla, bir Anadolulu adın çarpıtılmış biçimi idi; o Anadolulu ad, Smaira olabilir: S(wa)-Ma-ira, "Kutsal Yüce Ana". Bkz. Swa, Ma, ira.

SPORE. Tembris/Porsuk çayı yukarı bölgesinde, Altıntaş dolaylarında bir köyün adı (Ramsay, s. 156-157 No. 84 sonu). Hellen dilinde "Tohum, tohumlama" anlamındaki Sporos ile bağlantılı görünüşte ise de, o dilde anlamı yoktur. Kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

SPYNİN. Balâ ve Kaman arasında, Kızılırmak batı yanında bulunan Ara Köyü yakınında sivri bir tepenin adı (Ramsay, s. 240 No. 40, s. 275). Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

-sta (bitişi). Bkz. Asta.

STABULUM. Lâtincede: "Ahır". Plinius (V 126) Mysia'da Stabulum adlı bir yeri ya da kentçiği anıyor. Nereyi kasdettiğini bilmiyoruz.

STADEİA/STADİA. Bkz. Datça.

STANOS. Osmanlı döneminde, İstanos, İstanoz. Antalya iline bağlı ilçe merkezi Korkuteli'nin eski adı. 1915'de ilçe merkezi yapılırken, bu ad (Şehzade Korkut'un orada Sancak Beyi görevinde bulunması nedeniyle) Korkuteli'ne çevrilmiştir. Bkz. İstanos; karş. Sthenos.

STAUROPOLİS. Aphrodisias'ın (Karia'dakinin) hristiyanlık döneminde, artık Aphrodite ile bağlantılı bir ad taşıyamıyacağı için, aldığı yeni ad. Hellen dilinde: "Haç Kenti".

STAUROS. Sorgun ile Sarıkaya arasındaki Sirachas/Sirichas kentinin, oradaki Timios Stauros (Saygın/Değerli Haç) kilisesi dolayısiyle taşıdığı bir diğer ad (Ramsay, s. 273 No. 12 ve orada dn. 1; bkz. Sirachas).

STAVRİ. Trabzon yöresinin 1850'lerde bucak merkezi durumunda olan önemli köylerinden biri; şimdi, Uğurtaşı (Bryer, yazı XVII s. 38-39 ve orada dn. 21). Stavri (sondaki i, Rum yazımında, eta/ita ile) "Haç" anlamındaki eril ad Stavros'un dişi ad edilmiş biçimidir. Stavri bucağına şu köyler bağlı idi: Epanokhorin (Rumca: Yukarı Köy; Yukarı Stavri de deniyordu), Monovandon, Bayramandon, Katokhorin (Rumca: Aşağı Köy; Aşağı Stavri de denirdi). Rumcada anlamı olmayan iki köy adının -andon bitişleri için bkz. Kromna, No. 2.

STEKTORİON. Phrygia kenti (Ptolemaios, 5 II 17; Hierokles, 677 No. 1; Pausanias, 10 XXVII 1). Afyon ili Sandıklı Ovasındaki 5 kent birliği'ni (Pentapolis) oluşturan kentlerden biri. Ramsay'e göre (s. 150 No. 40), Emirhisar Köyünün yerinde idi; Afyon 1973 İl Yıllığı ise (s. 80) Menteş Köyünün yerinde olduğunu söylüyor ve Emirhisar'a Eukarpia'yı yerleştiriyor (bkz. Eukarpia). Adı geçen köylerin her ikisi Sandıklı ilçesine bağlıdır; Emirhisar, Sandıklı'nın yol üzerinden 20 km. batısında, Menteş ise Sandıklı'nın yolu üzerinden 26 km. güneyindedir.

Stektorion adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

STEPHANE. Hellen dilinde, "çevreleyen nesne"; özellikle, "başı çevreleyen nesne" (ödül çelengi vb.) Ancak, aşağıda göreceğimiz Anadolulu Stephane'lerden kimi, yerli dilden gelme bir adın Hellenleşme döneminde çarpıtılmış biçimi olabilir.

1. Stephane Gölü. Karadeniz bölgemizde küçük bir göl; şimdi, Lâdik Gölü. Strabon'da (12 III 38) Stiphane Gölü. Adının gerçekte Anadolulu olduğundan hiç kuşku duymuyorum; bunun öz biçimi belki Astapana yâni Asta-pa-(wa)na, Akıntı-suyu (burada: gölü)-ülkesi idi ve gölün çevresindeki yöreyi kasdediyordu; bkz. Asta, Pa, wana. Lâdik Gölü, gerçekten de bir "Giren akarsular, çıkan akarsular" gölüdür: "Göl, güneydeki dağlardan inen derelerle beslenir, ovadan geçen bu sular göle dökülür. Gölün ayağı olarak çıkan sular ise Tersakan Çayını besler" (R. İzbırak, TA Lâdik maddesi).

2. Stephane. Anadolunun Karadeniz kıyısında kent. Plinius'ta (VI 5) ve Ptolemaios'ta (5 IV 2) anılmıştır. Peutinger Tablosunda Stefane; Türk ağzında İstifan (Ruge, RE Stephane maddesi No. 4). Daha doğrusu İstefan; şimdi, Sinop iline bağlı ilçe merkezi Ayancık. Bkz. İstefan.

Steunene. Ana Tanrıçanın Phrygia'da Aizanoi/Azanoi (Çavdarhisar)'da tapkı gören çeşitlemesinin san'ı. Bu san, oradaki Steunos Mağarası (Pausanias, 8 IV 3, 10 XXXII 3) ile bağlantılıdır. Sözü geçen mağaraya şimdi Kesik Mağara deniyor (W. Ruge, RE Steunos maddesi). Steunos, Steunene adları Hellen dilinden değildir; kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım. Astana? Bkz. Sthenos.

Sthenos. Trakya'da, Maroneia bölgesinde bir çay; şimdi Falouri Çayı deniyor (Oberhummer, RE Sthenos maddesi). Adı görünüşte Hellen dilindendir, o dilde "güç, kuvvet, kudret" demektir. Bu anlamda bir sözcüğün, akarsu adı olamıyacağı, çayın gerçek adı olmadığı açıktır. Adın öz biçimi Astana yâni Asta-(wa)na, akıntı-sal olsa gerek. Bkz. Asta, wana.

STİPHANE (Gölü). Bkz. Stephane, No. 1.

STOMA LİMNE. Anadolunun Troas bölgesinde, Skamandros/Kara Menderes Irmağının ağzında ilkçağda bulunan, durgun göl benzeri haliç, Strabon'da (13 I 31, 34) böyle anılıyor. Ad, Hellen dilinde, "Ağız Gölü" (ırmağın ağzındaki göl) anlamındadır.

-stra (bitişi). Bkz. Asta.

STRATONİKEİA. Hellenistik çağda, Stratonike (Hellen dilinde: Ordunun Yengisi) adlı Seleukos'lar Prensesleri, Kraliçeleri onuruna "Stratonike Yurdu" anlamında Stratonikeia diye adlandırılan iki Anadolu kenti vardır:

1. Karia'daki Stratonikeia (Strabon, 14 II 22, 25). Muğla iline bağlı ilçe merkezi Yatağan kasabasının batı yakınında, Eskihisar Köyünün bitişiğinde önemli kalıntıları günümüze ulaşmıştır.

2. Mysia'daki Stratonikeia (A. H. M. Jones, s. 42). Kırkağaç doğusunda Siledik Köyünün yerinde idi. Bkz. Selendarios, Siledik.

STRİBOS. Ulubat Gölü ile Bandırma arasında bir yerin ya da bir derenin adı (Ramsay, s. 177 sonu). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı, Luwi/Pelasgos dilinin "Akıntı, Akarsu" anlamındaki Astra/İstra sözcüğünden türetilmiş olsa gerek; öz biçimini bilmiyoruz. Bkz. Asta.

Stroumenos (Halkı). Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında, Kumdanlı yöresinde bulunan yazıtlarda adı geçen ve o yörede yaşadığı öğrenilen bir halk (W. Ruge, RE Struma maddesi). Öz biçiminin İstrumana yâni İstr(a)-uma-(wa)na, "Akarsu-halkının-ülkesi" olduğunu kolayca görebildiğimiz adı, gerçekte halkın yaşadığı yörenin adı olarak Hellen dilinde dişi ad biçimli Stroumene'ye, halkın kendisinin adı olarak eril ad biçimli Stroumenos'a dönmüş olmalıdır.

Struma. Hellen ağzında Strymon, o'su uwa değerinde omega ile. Makedonia'nın doğu yanında kuzeyden güneye akan ırmağın adı. Hellen ağzındaki biçim ve özellikle omega harfi bize ırmak adının aslını anlatıyor: İstrumawana, yâni İstr(a)-uma-wana, "Akarsu-halkı-sal"; Akarsu Halkının Irmağı. Günümüze ulaşan Struma biçiminde ise, wana takısı yok olmuştur. Bkz. Asta, uma, wana.

Strymon. Bkz. Struma.

STYLARİOS. Hellen dilinde: "Direk, destek direği". Karaburun Yarımadasının belkemiği durumunda olan dağ dizisinin geç Bizans ve erken Osmanlı döneminde kullanılan adı. Çelebi Mehmet'in, Samaona Kadısı oğlu Bedreddin halifesi (vekili) Börklüce Mustafa üzerine yolladığı Saruhan vâlisi Sisman (eski Bulgar kralının islâm'a geçmiş oğlu) komutasındaki birlikler burada yok edilmiştir; 12 yaşındaki şehzade Murat (II. Murat) ve Bayezid Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunun Börklüce yandaşlarını yenilgiye uğrattığı çatışma da bu dağ yakınında (demek ki, Karaburun Yarımadasının girişinde yâni Mordoğan yakınlarında) oldu (Hammer, A. Karahan metninde c. I s. 109; Çevik/Kılıç metninde c. II s. 421).

STYLOS. Trabzon yakınındaki Zigana Dağı dolaylarında, 1850'lerde 20 hânelik bir köyün Rumlarca kullanılan adı; Türklerce İstala diye anılıyordu (Bryer, yazı XVII s. 38 ve yazı VIII s. 211). Stylos, eski Hellen dilinde "Sütun" demektir. Ancak, güçlü olasılıkla adın aslı İstala'dır, bu oradaki bir dereciğin adıdır (Asta/İsta-la, Akıntı-cık; bkz. Asta, -la) ve akarsu adları Hellen dilinde eril olacağından önce İstalos, sonra da büsbütün Hellenleştirilerek Stylos edilmiştir. Stylos/İstala'nın gerçekten de aslında oradaki bir derenin adı olduğunu Bryer/Winfield (s. 10 sonu, 214, 323-324) açıklıyorlar. Bu, Of'da denize dökülen deredir (Rumlarda keza Ophis, Ophious; bkz. Of).

SUBERDE. Konya iline bağlı ilçe merkezi Seydişehir'in 13 km. kadar güneydoğusunda, şimdi kurutulmuş olan eski Suğla Gölü batı kıyısına düşen alanda bir köy; şimdi, Gölyüzü. Oradaki höyükte kazı yürütülmüştür (Jacques Bordaz, The Suberde excavations, TAD XVII/2, 1968, s. 43-71). Suberde adının kökenini, anlamını saptayamadım. Bir diğer Swarda? Bkz. Swarda.

SUBİCE. Bkz. Troloz. Aynı adı Ali Cevad'da gördüm ve Subiçe diye okudum; bu kasaba için Ali Cevad (s. 505) "Aydın vilâyet ve livasına mülhak nevâhidendir (nâhiyelerdendir-Umar)" diyor. Bu, hangi kasabanın eski adı idi, belirleyemedim.

Subice, Subiçe yazımlarıyla anlatılmak istenen eski nâhiye merkezi kasabanın, şimdi köy durumunda bulunan Sobuca olduğunu sanırım. Sobuca, 18. yüzyıl başında bugünkü Koçarlı ilçesi yöresine yerleştirilen ve sonradan ilçeye, ilçe merkezi kasabaya adını veren Koçarlı aşiretinin o yörede kurduğu ilk köy idi (Aydın 1973 İl Yıllığı, s. 57). Sözü geçen köy, Sobuca Dağları'nın kuzey eteğindedir, şimdi Sobucak diye de anılmaktadır ve ilçe merkezi Koçarlı kasabasının 3 km. batısındadır. Bu Sobuca adının öz biçimini, kökenini, anlamını belirleyemedim.

Sobuca adıyla yakınlığı bakımından, (İlkçağ Lykia'sı olan Teke Yarımadasındaki) Söbüce Yaylâsı'nın adı, dikkatimizi çekiyor. Bu yaylâ, Bozmusa Dağları yöresindedir. "Burasına, *herhalde* şeklen beyzî olduğu için olacak ki, Söbüce derler." (Saraçoğlu, s. 228; ortada yalnızca bir tahmin bulunduğunu belirtmek için, vurguyu ben koydum-Umar). Gerçekten, Türkçede Söbe, basık biçimli yuvarlak (beyzî, oval) demektir; ancak yaylânın adı Söbece değil Söbüce olduğu için ve bir de, yukarıda sözünü ettiğimiz Sobuca adıyla karşılaştığımız için, incelediğimiz Sobuca, Söbüce adlarının Türkçedeki Söbe ile bağlantısı olmadığı kanısındayım.

SUDURA. İçel ili Mut ilçesi merkez bucağına bağlı Medreselik Köyünün bir mahallesi. Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım. Bir diğer Sodra? Bkz. Sodra.

SUĞANTA. Türkiyenin 1946 yılındaki yönetim örgütünde, Çoruh (şimdi, Artvin) ilinin Artvin (şimdi, merkez) ilçesi Ardanuç bucağına bağlı Aydın Köyünün bir mahallesi. Kuşkusuz, bir diğer Soanda; bkz. Soanda.

SUĞLA. Keza Suvla, Soğla, Sığla. Türk ağzında bu biçimlere bürünmüş adın aslı güçlü olasılıkla Luwi dilinde Swa-Kala, Güzel-Kıyı idi. Bkz. Swa, Kala, Sığacık.

1. Suğla. Konya ili Seydişehir ilçesinde göl. Şimdi (Simav Gölü gibi) kurutulmuştur.

2. Suğla. Çanakkale ili Gelibolu ilçesinde, Gelibolu Yarımadasının güneybatı uç çıkıntısında, Büyük Kemikli Burnu ile Küçük Kemikli Burnu arasında bir liman ve onun doğu bitişiğinde (minyatür Azak Denizi gibi) bir lâgun. Bu lâgün'e şimdi Tuzla Gölü deniyor.

SUİSSA. Antoninus Rehberi'ne göre, Nikopolis-Satala yolu üzerinde bir köy ya da kasaba; Satala-Melitene yolu da oradan geçiyormuş. İlçe merkezi Kelkit kasabası yakınlarında olması gerekir. Adının öz biçimi, kuşkusuz, Swissa idi: Sw(a)-issa, "Kutlu/güzel-kent", ya da, "Kutsal'ın Kenti". Bkz. Soa, Swa, Assa.

SULARYA (Dağları). Adı, Sülarya biçiminde de geçer. Manyas Gölü güney ilerisinde bir dağ dizisi (R. Kıpçak, s. 19, 367). Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

SULTANMUT. Ağrı ili Patnos ilçesine bağlı bucak merkezi Doğansu'nun eski adı. Bu kasaba, Patnos ile Malazgirt arasında bir vâdi geçidini izleyen yolun orta yerindedir. Adı belki daha önce yalnız Mut idi ve bu vâdiye işaret ediyordu; bkz. Mut.

SULTANÖNÜ. Bu adla, Selçuklu Sultanının ülkesinin ön tarafı kasdediliyor olmalı: "Eskişehir ve Bilecik cihetlerinden ibaret eski bir sancağa verilen isimdir. Devlet-i âliye-i Osmaniyenin beşiği hükmünde olan bu yer, Alâeddin Selçukî tarafından Sultanönü nâmı ile sancak suretine ifrağ olunarak, Ertuğrul Gazi hazretlerine mâlikâne verilmişti. Hayli vakit bu nâmını muhafaza etmiştir" (Ş. Sâmi, c. IV s. 2600).

SUMATAR. Urfa ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Yardımcı kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

SUMAYSAT/SUMEYSAT. Bkz. Arsamosata.

SUNTURAS. İçel ili merkez ilçesi Aslanköy bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı Çağlarca. Sunturas adının aslı belki Sandura yâni Sand(a)-ura, Yüce Sanda idi; bkz. Kanda/Sanda, ura.

SUPHANDERE. Türkiyenin 1946 yılı yönetim örgütünde, Seyhan (şimdi, Adana) ili Feke ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Oradan geçen bir Suphan Dere dolayısiyle, derenin adını aldığı açıktır. Dere adı Suphan ise, kökeninde, Luwi dilindendir ve yukarıda gördüğümüz Sophon, Sophene adlarıyla aynı kökenden gelir. Bkz. Sophon, Sophene, Sübhan/Süphan.

SUPRİA. Bkz. Syspiritis.

SURA. Bkz. Soura.

SURUÇ. Sürüç de denir. Urfa iline bağlı bucak merkezi kasaba. Adının kökenini, anlamını saptayamadım. Arapça (Sirac'ın çoğulu) Sürüc (Işıklar, Kandiller)?

SUSURLUK. Balıkesir ilinde bir çayın ve bunun kıyısındaki ilçe merkezi bir kasabanın adı. Aslı, Su Sığırlığı'dır: "Su Sığırlığı (Susurluk). Hüdavendigâr vilâyetinde câri (cereyan eden, akan - Umar) bir nehrin ve bu nehir üzerinde kâin bir kariyenin (köyün-Umar) isim-

leridir" (Ali Cevad, s. 502).

Sutrium. İtalyada, Anadolu kökenli Etrüsk'lerin bölgesinin güney sınırında bir kentçik (Titus Livius, 6 IX 4). Şimdi, Sutri. Sutrium adında, Lâtinleştirme eklemesi (Hellen dilindeki -ion takısı gibi, -yeri anlamındadır) -ium'u bir yana koyunca adın asıl biçimi Sutr(a) karşımıza çıkar ki bunun Sodra'dan başka şey olmadığı açıktır; bkz. Sodra.

SUVASA. Bkz. Sivasa.

SUVELA (Burnu). Fethiye Körfezi girişinin güneybatı yanındaki Kurtoğlu Burnu'nun bir diğer adı (A. Râsim, s. 38). Fethiye yakınlarındaki bir yarımadadan da (ucunda Kurtoğlu Burnu'nun bulunduğu Kapıdağı Yarımadası'ndan değil; bu, ayrıca anılmıştır) Sovla Yarımadası diye söz ediliyor (A. Râsim, s. 52). Gerek Suvela gerek Sovla, daha önce görmüş bulunduğumuz, Soğla, Suğla, Sığla, Suvla biçimlerine bürünmüş adın (bkz. Suğla) diğer çeşitlemeleri olabilir.

SUVLA. Bkz. Suğla.

Suwa (öntakısı). Luwi dilinde "kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarına gelen ve Hellen dilindeki eu- öntakısının tam karşılığı olan öntakının çeşitlemelerinden biri. Bkz. Kuwa. Özel olarak, en önemli Kutsal'ı, Ana Tanrıça'yı kasdetmek üzere kullanıldığı da görülür (karş. Soa). Ünlü sesle başlayan bir sözcüğe eklenince, hemen hemen daima, ünlü bölümü (uwa) senkop ilkesi gereğince düşer, S'si kalır; böylece S(uwa)-Odra'dan Sodra, S(uwa)-Ama'dan Sama adı ortaya çıkar. Ayrıca bkz. Swa.

SÜBHAN/SÜPHAN. Sübhan, Arapçada, Allah'ın öz adlarından biridir. Ancak Türklerin Anadoluda bir gölü, bir dağı adlandırmak söz konusu oldukta, Tanrı Dağı, Allah Dağı demek varken Sübhan Dağı diye bir adlandırmaya gitmeleri hiç beklenemez; zaten Türkler, Arapçada Allah'ın böyle bir adının da olduğunu bilmez. Anadoluda göl ve dağ adı olarak karşılaştığımız Sübhan/Süphan'ın, gerçekte Sophene biçiminde Hellen/Rum ağzına uydurulmuş ad'dan geldiği kanımca kuşkusuzdur. Dolayısiyle, adın kökeni, Luwi dilinden ya da onun ardılı Kappadokia dili gibi dillerden, Sabana/Sapana'dır: S(wa)-Aba-(wa)na, "Güzel-Su-Ülkesi". Bkz. Swa, Aba, wana, Abana, Aband, Sophon, Sophene, Subhandere.

1. Sübhan/Süphan Dağı. Van Gölünün yanıbaşında; 4435 m. Dağ ile Van Gölü arasında iki küçük göl de vardır; dolayısiyle orası bir su (göl) yöresidir.

2. Sübhan/Süphan Gölü. Yukarıda sözü edilen dağdan bir hayli uzakta, Van Gölü kuzeydoğu ucundaki ilçe merkezi Muradiye'nin 15 km. kadar güneydoğusundadır.

SÜKSÜN. Adın kökeni konusunda bkz. Sakasena.

1. Süksün. Kayseri ili Bünyan ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946).

2. Süksün. Kayseri ili İncesu ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946).

SÜLARYA. Bkz. Sularya.

SÜLLES. Antalya ilinde, Akseki güneydoğusundaki bucak merkezi Güzelsu kasabasının eski adı (Özkaynak, s. 113). Kökeni, anlamı bilinmiyor.

SÜNDEK. Çankırı ili Eskipazar ilçesi merkez bucağına bağlı bir köyün adı. Aslı, güçlü olasılıkla, Sindaka yâni Sinda-ka, (tanrıça) Sinda'nın Yurdu idi. Bkz. Kinda/Sinda, -ka. Karş. Sündiken.

SÜNDİKEN (Dağları). Eskişehir ilinde dağ dizisi. Sündiken adı, görünüşe bakılırsa, öz biçimi Sindakana yâni Sinda-ka-(wa)na, "Sinda-yerinin-ülkesi" iken günümüzde, Türkçe diken sözcüğüyle bağlantılı görünüş almıştır. Bkz. Kinda/Sinda, -ka, wana, Sündek.

SÜPHAN. Bkz. Sophon, Sophene, Sübhan, Suphandere.

SÜPREN. Kocaeli ili Akyazı ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy (1946). Yöreden Mudurnu Çayı geçiyor. Süpren de bir diğer Sobran/Sopran olmalıdır; bkz. Sobran.

SÜRMELİ (Çukuru). Ağrı Dağı kuzeybatı eteğindeki Iğdır Ovası'nın bir diğer adı. Ermenice Surp Mari (=Kutsal Meryem)'den bozmadır (O. Turan, DATDT, s. 11).

SÜRMENE. Trabzon iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni konusunda bkz. Psoron Limen.

SÜRÜÇ. Bkz. Suruç.

SÜTLÜCE. İstanbul'da, Halic'in kuzey kıyısında semt. Türkler öncesi dönemde, tarihsel kentin dışında ve hemen hemen boş durumda iken burası da Galata diye anıldığından (Galata adının Rumlarca ve Türklerce yanlış yorumlanması nedeniyle; bkz. Galata) buraya Sütlüce adı verildi (Evliya Çelebi, Danışman metni c. II s. 109).

SÜTÜVEN (Şelâlesi). Balıkesir ili Edremit ilçesinde, 30-35 m. yükseklikten dökülen, alabalık yatağı bir şelâle (R. Kıpçak, s. 322). Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

SÜVAGEN/SÜVEGEN (Köyü). Bkz. Ebagena, Korax.

SÜVEYDİYE. Hatay ilindeki ilçe merkezi Samandağ kasabasının Araplarca kullanılan adı. Arapça "Kara benek" anlamındaki Süveydâ'dan?

Swa (öntakısı). Luwi dilinde "kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarına gelen ve Hellen dilindeki eu- öntakısının tam karşılığı olan öntakının çeşitlemelerinden biri. Bkz. Awa, Kuwa, Soa, Suwa.

Suwa/Swa öntakısı, örneğin, Ama/Ma (Ana; Ana Tanrıça) sözcüğünün başına getirilerek, çoğu Ana Tanrıça tapkısının en güçlü olduğu bölgelerde karşımıza çıkan Sama, Samandıra, Samandra, Samantı, Samaona, Samara, Samatya, Saminthos, Samissana, Samissos, Samna, Samnaios, Samnium, Samorna, Samothrake, Samra, Simana, Simena, Simoeis, Smardos, Smintha, Smyrna, Soma, Somra gibi, "Kutlu Ana" ile bağlantılı adlar; Aba/Apa/Pa (Su; buradan, keza, akarsu, göl, deniz) sözcüğünün başına getirilerek, Saba, Sabagena, Sabandos, Sabanis, Sabinai, Sapadere, Sapakpınarı, Sapanca, Sapandere, Seben, Sophene, Sophon, Söbe, Suphandere, Sübhan/Süphan gibi "Güzel/Kutlu Su" ile bağlantılı adlar; Abra/Ebra/İbra (Gür su, bol su; özellikle: ırmak) sözcüğünün başına getirilerek, Sabran, Sabrina, Savra, Savram, Savran, Savranda, Savrandere, Siberis, Sobran, Sopran, Süpren gibi, "Güzel-Gür su" ile bağlantılı adlar; Adra/Odra/İdra (Erkek; özellikle, Ana Tanrıçanın erkeği olan baş tanrı) sözcüğünün başına getirilerek, Sadra, Sadrakai, Satrai, Satria, Satrote, Sidre, Sodra, Sutrium gibi, "Kutsal Koca" ile bağlantılı adlar; Kar (Doruk) sözcüğünün başına getirilerek, Anadoluda pek bol sayıda karşılaştığımız dağ, tepe adı Sakar (aslı Swa-Kar, Kutlu/güzel-doruk) türetilmiştir.

SWARDA. Peloponnesos'taki Sparta, Pisidia'daki Isparta, Saporda; Lydia'daki Sardeis, Sparda adlarının öz biçimi olan Luwi dili sözcüğü: Swa-(a)rda, "Kutlu/güzel- akarsu". Ancak, yukarıda sayılan adların kiminde köken daha doğrusu türetiliş ögeleri biraz değişik olabilir yâni adın içindeki p, Swa'nın w'sinin p'ye dönüşmesi ürünü olmayıp doğrudan doğruya Apa/Pa (=Su) sözcüğünün parçası olabilir; böyle idiyse o ad Swa-(a)rda ögelerinden değil, S(wa)-Pa-(a)rda, "Kutlu/güzel-Su-ırmağı" ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Swa, Pa, Arda, Isparta, Saparda, Saporda, Sardeis, Souardenoi, Sparta.

Pisidia'da gördüğümüz Isparta, Saporda adlarının Peloponnesos'taki Sparta adıyla aynı kökene dayandığının bir belirtisini Strabon'da (12 VII 3) buluyoruz. Yurtdaşımız coğrafyacı şöyle diyor: "Selge bir kent olmadan önce, Lakedaimonia'lılar tarafından kurul-

du"(!) Aslında, yurtlarından ayrılmayı hiç sevmeyen, başka yere göçmeyen, yavru kent kurmayan Sparta'lıların üstelik böylesine bir yere gelip kent kurduklarına inanılması pek gülünçtür. Bu inanç, besbelli ki, yörenin eski adının, Sparta adının aslı ile aynı kökenden gelmesine dayanıyor.

İS 6. yüzyılda yaşamış yazar Lydia'lı İoannes, Hellen ağzında Sardeis/Sardis edilmiş adın aslının, Lydia dilinde "Yıl" anlamına gelen Sfardis sözcüğü olduğu yolunda açıklamada bulunur. Oysa, bunda bir yanlışlık, yanlış anlama ve yanlış anlatma vardır. Şöyle ki:

Gerçekten, eski Pers dilinde Tharda, "Yıl" demekti; Büyük Dareios'un Bisütun anıtındaki yazıtta bu sözcük geçmektedir (Herzfeld, s. 290 başı). Aynı sözcük, eski Med dilinde de Sarda biçiminde kullanılırdı (Herzfeld, s. 311). Luwi dilinde ve onun İÖ 1. binyıldaki ardıllarından biri olan Lydia dilinde, tıpkı Med dilindeki gibi Sarda sözcüğü, "Yıl" anlamı ile, bulunmuş olabilir. Ancak, İoannes Lydios'un, yine biraz Hellen ağzına uydurarak aktardığı, Sardis adının daha doğru biçimi diye gösterdiği Sfardis sözcüğünün "Yıl" anlamında olmadığını güvenle söyleyebiliriz. Çünkü, birinci olarak, "Yıl" anlamında bir sözcüğün kent adı olarak kullanılması son derecede yadırganacak bir hâldir; bu, halkın beğenmiyeceği ve tutmayacağı bir yana, akla uymayan ve o yüzden de benzeri görülmemiş bir adlandırmadır. İkinci olarak, Sfardis diye aktarılan adın başındaki Sfar'ın f'si, Tharda'da, Sarda'da bulunmuyor. İoannes, binyıllar öncesinin Luwi dilinde Swa öntakısının varlığından ve anlamından haberi olmadığı için, Sfardis diye aktardığı adın Sfa bölümüne hiç önem vermeyerek, Sfardis'i Tharda/Sarda ile eşitliyor.

Oysa, Anadoluda İran egemenliği döneminden kalma İran belgelerinden Pers dilinde olanlarında, bizim kentin adı, Spardi diye (Herzfeld, s. 100 ortası); Elam dilinde olanlarında ise, İsparta diye (Herzfeld, s. 310 sonu) geçer. İran'lılar, Anadolunun adlarını Hellen'lere göre çok daha az değişiklikle kullanmışlardır: örneğin İawana/Yawana adı İran'lıların ağzında ancak Yauna'ya dönmüşken, Hellen ağzında İonia olmuştur. Bu nedenle, İran'lıların kullandığı Sparda adının, Sfardis, Sardeis, Sardis biçimlerine göre, kent adının Luwi kökenli öz biçimine çok daha yakın düştüğünü güvenle varsayabiliriz.

Sparda, Sparta, Isparta biçimlerine bürünmüş adlardaki Spar ögesi, Lydia'lı İoannes'in bunu Sfar diye aktarmasından ve üstelik Lydia başkentinin adının Hellen ağzında Sardeis/Sardis'e dönmesinde p'den, f'den eser kalmamasından bellidir ki, gerçekte p gibi sağlam, kolay kolay düşmez bir ses içermiyordu; orada daha yumuşak, kaybolabilir bir ses vardı, yâni w sesi vardı. Kısacası, adların öz biçimi Swarda idi.

Bu Swarda'nın türetiliş ögelerini daha önceki yayınlarımda (Lydia, 2. bsl.; THİT, 2. bsl., c.I/1) incelerken, baştaki, Luwi dilinin "Kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarındaki Awa/Kuwa/Suwa/Swa/Swar öntakısının varlığını görmüş, fakat İliada'nın Sardeis'i Yde/Hyde (aslı Uda, Hisar; bkz. Hyde) adıyla anmasından etkilenerek, Swarda'nın sonundaki -da bölümünü Uda'ya bağlamış, böylece kent adını Swar-(u)da, "Kutlu/güzel-hisar" anlamında yorumlamıştım. Şimdi ise İardanos adının bana yüksek sesle yaptığı uyarıya kulak veriyorum (bkz. İardanos) ve Swarda adının türetiliş ögelerinin gerçekte Swa-(a)rda, "Kutlu/güzel-akarsu" olduğunu görebiliyorum. Peloponnesos'taki Sparta kentinde bu ad, kuşkusuz, kentten geçen Eurotas Çayına; bizim Isparta'da, kentin içinden geçip ileride Aksu'ya katılan Isparta Çayı'na işaret ediyordu. Sardeis'te ise, ya kentten geçen Paktolos/Sart Çayı'na, yahut da kuzey yakınından geçen ve tüm Lydia'ya bereket taşıyan bir Arda (=Akarsu)'ya yâni Smarda'ya, Kutsal Ma Irmağı'na (Gediz Irmağına) işaret ediyordu; bkz. Smardos.

Son ve kesin kanıt olarak şunu da ekleyelim ki, Herzfeld (s. 311) "Sfard is the same

name as Sparta" diyerek Sfard/Sardeis ile Sparta'nın adaşlığı sonucuna varmış olduğu gibi, Sardeis'in adının Lydia yazıtlarında Sfard *veya Svard* biçiminde geçtiğini de söylüyor.

Şimdi Isparta ve Saporda adlarına gelelim. Tarihçi Polybios'un yapıtında (5 LXXII 4) şu bölüm, bizi yeterince aydınlatıyor:

> Aynı yılın yazında, Selge'lilerce kuşatılan ve zaptedilmek tehlikesiyle karşılaşan Pednelissos'un halkı, (Seleukos Prensi - Umar) Akhaios'a ulak gönderip yardım istedi. Onun bu isteği hemen kabul edivermesi üzerine Pednelissos'lular, yardım gelecek umuduyla yüreklendiklerinden, kuşatmaya inatla direnir oldular; Akhaios da seferin komutanlığına Garsyeris'i atayarak, onunla birlikte 6 000 yaya ve 500 atlıyı yardımlarına gönderdi. Selge'liler, bu kuvvetin geldiğini duyunca, kendi askerlerinin çoğuyla, "Basamaklar" denen yerdeki geçidi tuttular. Saporda'ya giriş onların denetimindeydi ve tüm geçit verebilecek diğer yerleri geçilmez hale getirmişlerdi.

Önemsiz bir ilkçağ kentçiği olan Pednelissos'un yeri güvenilir biçimde saptanamamış ise de, kent halkı Selge'lilerle çekişmeye ve savaşa girdiğine göre kent Güney Pisidia'da, Selge yakınlarında olmalıdır (bkz. Pednelissos). Sardeis'de üslenen Seleukos Prensi Akhaios'un o yöreye göndereceği yardım ise, Dinar-Isparta yolundan gelmeliydi. Bu savaş için önem taşıyan geçitler, o yol üzerindeki geçitlerdi. O yöredeki Saporda, niçin şimdiki Isparta olmasın? Adların bu kadar benzerliği karşısında, Pisidia'daki Saporda'nın değişik yerde olduğu kanıtlanmadıkça, bu Saporda'yı Pisidia'daki Isparta ile eşitlemeğe hakkımız yok mudur? Üstelik, Isparta'dan çay geçer ve onun adı Isparta çayı'dır: Swa-Arda, Kutlu/Güzel-Akarsu.

SYANGELA. Karia'daki Souagela kenti adının Hellen ağzına uydurularak çarpıtılmış biçimi gibi görünmekle birlikte, gerçekte, daha doğru biçimi. Bkz. Souagela.

SYASSOS. Phrygia bölgesinin en eski kentlerinden biri; Byzantion'lu Stephanos anmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adı Luwi dilinde Sw(a)-assa ögelerinden türetilmiştir ve kent, Sivasa/Suvasa'nın adaşıdır. Bkz. Sivasa.

SYBALA/SYBOLA. Sibela/Sibila'nın adının bazı Piskoposlar listelerine geçen biçimi (Ramsay, s. 382).

SYEDRA. Pamphylia ile Kilikia arasında, kıyıda bir ilkçağ kenti (Ptolemaios, 5 V 3; Louis Robert. Inscriptions, cités et monnaies de la Cilicie Trachée, s. 91-100; bu inceleme, Librairie Minard tarafından Paris'te 1966'da yayınlanan Documents de l'Asie Méridionale adlı kitap içindedir; Ramsay, s. 416 No. 44; G.E. Bean, Turkey's Southern Shore, s. 107; Yıldırım Yavuz, Alanya'nın Demirtaş/Sedre bucağındaki köşk, Belleten, c. 34, 1970, s. 353-371). Kalıntılar alanı, Alanya'nın 14 kın. güneydoğusunda, ana yolun pek yakınında, Mahmutlar Deresi doğu ilerisinde, Seki Köyü bitişiğinde, tümsek denebilecek bir tepecik üzerindedir. Görebildiğim kadarıyle, kalıntılarının tümü Bizans çağından kalmadır. Burası bucak merkezi Sedre/Demirtaş'ın kuzeybatı yakınındadır; kentin adına orası ardıl olmuştur. Syedra, kuşkusuz, Savatra/Soatra'nın adaşıdır: Swa-Adra, "Kutsal Koca".

Syene. Mısır'da, Nil üzerindeki Aswan'ın ilkçağ Hellen yapıtlarında geçen adı (Herodotos, II 28 vs.). Bu adın öz biçiminin, eski Mısır dilinde "Çarşı" anlamına gelen Swan sözcüğü olduğu biliniyor. Fakat, Hellen'lerin kullandığı Syene adı, anlaşılıyor ki, Swan'dan Hellen ağzında değil, Anadolu insanlarının ağzında değiştirilerek önce Suwana olmuş sonra Hellen'lerce Syene edilmişti. Nitekim o yerdeki ilkçağ kentinin adı da eski Mısır dilinde Wase yahut Wo'se olduğu halde bunu (bitişik Luxor'un eski adı Ta-Ope'yi kendi ağızlarına uydurarak) Taba'ya çevirenler de Anadolu insanlarıdır; Hellen'ler o adı Thebai biçiminde kullanmışlardır. Taba/Thebe'li adların kökeni Anadoluludur; bu adlar Hel-

len dilinde anlam taşımaz.

Sygaros. Erythra Denizi/Kızıl Deniz'de bir ada (Plinius, VI 155). Şimdi Cebel es Sukur (Doğan Dağı) denen dağın bulunduğu, kendisi de aynı adla anılan *büyük ada*'dır (Grohmann, RE Sygaros maddesi). Adanın büyük olduğu yolundaki açıklamayı özellikle vurguladım. Çünkü Hellen ağzına uydurulup Sygaros edilmiş adın aslı, görünüşe bakılırsa, Skara'dır, Ska-(u)ra ögelerinden türetilmiştir ve Luwi dilinde "Büyük Ada" demektir. Bkz. Ska, ura, Skyros. Kızıl Deniz yöresinde, Eu-Adra adından bozma Erythra Denizi adı ve yine tanrı Adra ile bağlantılı Adramut/Hadramut, Sokotra, Madraka adları başta olmak üzere pek çok adın Luwi kökenli olduğunu görmüştük.

SYKAİ. Hellen dilinde: "İncirler".

1. Şimdi İstanbul anakentinin içinde kalmış Galata semtinde ilkçağda bulunan yerleşimin adı.

2. İzmir yakınında bir köy. Adı bir yazıtta görülmüştür, tam yeri bilinmiyor (Ramsay, s. 123-124 No. 35).

SYKAMİNOS. Hellen dilinde: "Dut ağacı". İzmir kuzey yakınında bir köy. Yörede bulunan yazıtlarda adı geçmektedir. Tam yeri bilinmiyor (Honigmann, RE Sykaminos maddesi, No. 3).

SYKE. 787 yılındaki Piskoposlar kurultayına katılan Piskoposları gösteren listede anılan bir İsauria hisar-kenti (Ramsay, s. 424). Ramsay, bu örnekteki Syke (Hellen dilinde: İncir) adı için, "Bunun, resmî listelerde, Roma-Yunan isimleri altında kaydedilen şehirlerden birinin yerli adı olması lâzım gelir" diyerek, Hellen dilindeki Syke sözcüğü ile özdeşliğine rağmen, adı Anadolu kökenli sayıyor. Kasdedilenin hangi kent olduğunu bilmiyoruz.

SYKEA. Hellen dilinde: "İncirlik". Aşağıda sözü geçen Sykeon kentinin bir diğer adı (Ramsay, s. 266 başı).

SYKEON. Hellen dilinde: "İncirlik". Siberis Çayı üzerinde, Lagania kentinin 12 mil batısında bir köy. Ankara, Beypazarı, Nallıhan, İstanbul anayolu buradan geçiyordu (Ramsay, s. 268 No. 6). Demek ki ana yolun Siberis Çayını aştığı yerdeydi; bugünkü Çayırhan'da yahut pek yakınında olması gerekir.

SYLLİON. Bkz. Sillyon.

SYMBRA. Aslı belki Luwi dilinde Swa-M(a)-ura, "Kutsal Yüce Ana". Bkz. Swa, Ma, ura.

1. Ptolemaios'un (5 III 3) andığı bir Lykia kenti. Yeri bilinmiyor.

2. Byzantion'lu Stephanos'un andığı, Phrygia'da bir hisar. Yeri bilinmiyor.

Syme. Datça Yarımadası ile Rodos arasında bir adanın ve üzerindeki kentin adı. Dor yazımında Syma. Syme, İon boyu yazımının Lâtin yazımına aktarılmışıdır ki adın bu biçimindeki e, Hellen'lerin İon boyu yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanır. Onun da aslının a olduğu anlaşılıyor. Adın öz biçimi Suma yâni S(uwa)-uma, "Kutsal'ın-Halkı"dır ve bu ad Kyma/Kyme adının çeşitlemesidir; Ana Tanrıçayı "Kutsal" anlamındaki sözcükle anlatmak için orada Kuwa, burada Suwa kullanılmıştır. Bkz. Kuwa, Suwa, uma, Kyma/Kyme.

SYMPLEGADES. Bkz. Kyaneai.

SYNADA/SYNNADA. Phrygia kenti (Strabon, 12 VIII 13; Musa Seyirci/Refik Başyılmaz, Her yönüyle Akamas'ın şehri Şuhut, Afyon 1982). Adın türetiliş ögelerini ve anlamını görebiliyoruz: Sw(a)-Na-ada, "Kutsal-Ana-tapınıcısı". Bkz. Swa, Anna, Na (sözcüğü, b), wanda, -ada.

SYNANDROS. Bkz. Sinethandos.

SYNAOS. Phrygia'nın batı sınırında ilkçağ kenti (Ptolemaios, 5 II 17); şimdi (Kütahya iline bağlı ilçe merkezi) Simav (Ramsay, s. 160 No. 90). Kentin tarihsel adının biraz değişik bir biçimi Simav olarak günümüze ulaşmıştır ve bu ad içinde S(wa)-İma, "Kutsal Ana" bölümünü tanıyabiliyoruz (bkz. Swa, İma, Samaona). Hellen ağzında (Synnaos=Ortak Tapınak; "iki tanrının birden tapkı gördüğü tapınak" sözcüğüne benzetilerek) Synaos edilmiş adın sonundaki, Hellen ağzının eklemesi -os bölümünü çıkarınca Syna ile karşı karşıya kalıyoruz. Bu bölüm, Synandros yâni Syna-(a)ndros, "Syna'nın Erkeği" adı içinde de vardır; buna bakarak, adın bu biçiminin dahi Ana Tanrıçaya işaret ettiğini anlayabiliyoruz. Karş. Synada. Synaos adının öz biçiminin, "Yamaç" anlamındaki Anawa ile bağlantılı olabileceği yolunda, daha önceki yayınlarımda belirttiğim görüşü geri alıyorum.

SYNEDA. İsauria bölgesindeki Sbide kentinin, bazı belgelerde görülen; bir diğer adı. Ramsay (s. 409), burada bir yanlış yazım bulunduğunu düşünüyor. Oysa Syneda adının Synada adına yakınlığı, bana, Syneda'nın Synada ile aynı kökenden geldiğini ve bunun da Sbide kentinin bir diğer adı olduğunu düşündürüyor. Bkz. Synada.

SYNNADA. Bkz. Synada.

SYNODİON. Hellen dilinde: "Synodos (toplantı, kurul) Yeri". Galatia Salutaris bölgesindeki Eudoxias kentinin, bazı belgelerde görülen bir diğer adı (Ramsay, s. 247 No. 7).

SYRACELLAE. Keza, Syrascellae. Trakya'da, Meriç ile Marmara Denizi arasında ve Enez, İpsala, Marmara Ereğlisi, İstanbul yolu üzerinde bir köy ya da kasaba. Antoninus Rehberinde Syracella, Peutinger Tablosunda Syrascelle, Ravenna'lı Coğrafyacının yapıtında Surascele. Şimdiki Malkara'nın yanıbaşında idi (Oberhummer, RE Syracellae maddesi). Adının öz biçimini, kökenini, anlamını bilmiyoruz. Aslı belki Surakela idi: Sura-k(a)-ela, "Yüce Ana Tanrıça-yerinin-geçidi". Bkz. Soura, -ka, Ela.

Syrgastes. Keza, Syrgasteios. Paphlagonia'daki Teion/Tion (Filyos/Hisarönü) kentinin paraları üzerindeki yazılardan öğrenildiğine göre, o kentin baş tanrısı olan Zeus çeşitlemesinin san'ı (Gebhard, RE Surgesteus maddesi). Sözcüğün Hellen dilinde anlamı yoktur ve o dilin Synergates (a. Aynı işi yapan; b. İşbirlikçi) sözcüğüyle bağlantılandırılmasına kalkışılması kanımca gülünçtür.

Syrgastes'in e'si, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile gösteriliyor. Sondaki -s, adın eril (tanrı adı) olabilmesi için Hellen ağzının eklemesidir. Syrgasteios biçiminde ise, sondaki -eios, Hellen dilinin -lı, -sal anlamındaki takılarından biridir ve Hellen ağzının eklemesidir. Adın gerçek biçimini güvenle saptayabiliyoruz. Bu öz biçim, kentin doğu yanıbaşında denize akan ağzının kentten (şimdi kalenin bulunduğu yükseltiden) görünüşü gerçekten de pek güzel olan Filyos Irmağına, özellikle onun pırıltısına işaret eden Swargasta'dır: Swa-(a)rga-(a)sta, Güzel-pırıltı-ırmağı. Demek, Billaios/Filyos Çayının Luwi'ler çağındaki adı, yahut adlarından biri, böyle imiş. Bkz. Swa, Arga, Asta.

SYRİAİ PYLAİ. Amanos Dağlarının ana geçidi; şimdiki Baylan/Belen Geçidi (Honigmann, RE Syriai Pylai maddesi). Hellen dilinde: "Suriye Kapıları" (Geçitleri).

SYRİE. Küçük Menderes Irmağı ağzındaki körfezin alüvyon dolgusuyla ovaya dönmesi sonucunda, şimdi anakaraya eklenmiş bir ilkçağ adası (Plinius, II 204, V 115). Ephesos Artemision'undan 2 km. kuzeyde bulunan Kuru Tepe'nin yerinde olduğu sanılıyor (Honigmann, RE Syrie maddesi). Aynı ada, Odysseia'da (XV 403) anılıyor ve Ortygia yakınında (bkz. Ortygia) olduğu belirtiliyor ama, batıda olduğu açıklanıyor (A. Erhat/A. Kadir çevirisinde Syros). Adının aslı belki S(uwa)-Ura, "Yüce Kuwa/Suwa" (Ana Tanrıça) idi. Bkz. Kuwa, Suwa,ura.

SYRİS. İstanbul Boğazı kuzey ucunun doğu yakınında, Karadeniz kıyısında bir köy ya da kasaba (Plinius, VI 4). Tam yeri saptanamamıştır. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Belki onun da aslı Sura yâni S(wa)-ura idi; karş. Sora, Soura, Syrie.

SYRNA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karia kentçiği. Bozburun Yarımadasında, Bozburun kasabasına giden ana yol üzerinde, Bayır Köyünün yerinde. Köyün câmisinin bitişiğinde yakın zamana kadar gür bir su kaynağı ve havuzu varken şimdi bunun üstü kapatılmıştır (1970'lerde). Tarihsel ad, bu kaynağa işaret ediyor: Swa-(a)rna, "Kutlu/güzel-kaynak". Bkz. Swa, Arna.

SYSPİRİTİS. Armenia'da bir bölge (Strabon, 11 XIV 12). Adının sonunda, Hellenleşme döneminin eklentisi, Hellen dilinin -itis (-sal, -yöresi anlamındadır) takısı çıkınca karşımızda Syspir kalır ki bunun da İspir'den başka şey olmadığı açıktır. Bkz. İspir.

ŞABADAN. Çanakkale ili Ayvacık ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946). Adının aslı belki Sabadana idi: S(wa)-ab(a)-ada-(wa)na, "Güzel-suyu-olan-yöre". Bkz. Swa, aba, -ada, wana.

ŞABAHTAN. Urfa ile Diyarbakır arasındaki bir bölgenin 12. yüzyılda kullanılan adı (O. Turan, DATDT, s. 147). Kökeni ve anlamı, yukarıda gördüğümüz Şabadan adınınki ile aynı olsa gerek.

ŞABANÖZÜ. Anadoluda -özü, "-akarsuyu" anlamında olarak birçok akarsu adının sonunda bulunur. Ancak, Şabanözü'ndeki Şaban, Arapça ay adı, kişi adı olarak bildiğimiz Şaban değildir ve aslı Sabana'dır, yöre adıdır kanısındayım. Bu ad, Abana adının, başa "Kutlu, kutsal, güzel, iyi" anlamlarındaki Swa öntakısı eklenmiş biçiminden başka şey değildir ve dolayısiyle "Güzel Su Ülkesi" anlamındadır; Seben adının öz biçimi dahi kanımca bu Sabana'dır. Bkz. Swa, Aba, wana, Abana, Aband, Seben.

1. Şabanözü. Çankırı ilinin güneybatı yanında bir çay ve bu çay üzerindeki ilçe merkezi kasaba.

2. Şabanözü. Ankara ili Polatlı ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy (1946). Tam oradan bir derenin geçtiği ve biraz batı ileride Sakarya'ya döküldüğü TA Ankara haritasında görülüyor.

3. Şaban (Köyü). Uşak ili Banaz ilçesinde, Banaz çayının kollarından bir dere üzerinde. Adının Banaz adıyla hısım olduğu, her iki ad hakkında verdiğimiz açıklamadan anlaşılır.

ŞAHME. Bkz. Troloz.

ŞAKRAN. İzmir ilinin kuzey yanında, ilkçağ Gryna/Gryneion kenti alanının bitişiğinde, kıyıdan ve dolayısiyle ana yoldan biraz içeride köy. Yakın zamanda, deniz kıyısında, Gryna/Gryneion kenti Apollon Tapınağının bulunduğu küçücük yarımadanın kuzey karşısında oluşan bir mahallesi (Yeni Şakran) çok gelişmiştir. Şakran adının aslı, kanımca hiç kuşkusuz, Sakrana, daha doğrusu Swakrana'dır; bkz. Gryna, Sakra.

ŞAMA. Aslı kanımca Sama, yâni S(wa)-Ama, "Kutsal Ana". Bkz. Swa, Ama, Sama.

1. Muğla ili Yatağan ilçesi merkez bucağına bağlı Bağyaka Köyünün bir mahallesi (1946). Dikkat edelim: Bağyaka, Panamara tapınağı kalıntılarının yanıbaşındadır ve Panamara adının içindeki Amara bölümünün başında da Ama vardır: Ama-(u)ra, "Yüce Ana".

2. Şama. Kastamonu ili İnebolu ilçesi merkez bucağı Karabey Köyünün bir mahallesi (1946).

ŞAMANDIRA. İstanbul ili Kartal ilçesi merkez bucağına bağlı Bucak Köyünün mahallesi (1946). Adının aslı ve anlamı, aynı yörede bulunan Samandıra kasabasının adının aslı

ve anlamı ile aynı olmalıdır. Bkz. Samandıra.

ŞAMRAM (Kanalı). 80 km. uzaklıktan Van kentine su getiren, kral Menua döneminden (İÖ 810-780) kalma Urartu yapıtı su kanalının günümüzde kullanılan adı. Bkz. yukarıda Edremit, No. 2. Şamram, Asur kraliçesi Semiramis'in adının Hellen ağzında söylenen bu biçiminin yanı sıra günümüze ulaşmış diğer çarpıtılmış biçimlerden biridir. Bunlar gibi iki biçimi daha, Ş. Sâmi (c. IV s. 2633) Semiram ve Semram olarak kaydediyor. Kraliçenin adı aslında Şammu-Ramat idi; bunun Hellen'lerce Semiramis diye anılması ilk kez Herodotos'da (I 184 vs.) görülür. Adın, İslâm tarihçilerinin yapıtlarında Şemram diye de anıldığını Ş. Sâmi (c. IV s. 2869) belirtiyor.

ŞARAPSA. Antalya ilinde, Alanya'dan 15 km. uzaklıkta, kıyı yolunda bir Selçuklu kervansarayı, Şarapsa Hanı diye anılıyor (Antalya 1973 İl Yıllığı, s. 127). Şarapsa adı, belki, oradaki ilkçağ köyünün adı olan Sarpasa'dan geliyordu: S(wa)-arp(a)-assa, "Güzel-akarsu-yerleşimi". Bkz. Swa, arpa, assa, Sarpedon. Gerçekten, köyün adı, Konyalı'nın aktardığı 1530'lardan kalma belgelerden bazısında (Konyalı, Alanya, s. 240, 244, 251) Şarabsa diye, fakat bazısında (s. 367) Ş ile değil S ile, Sarabsa diye geçiyor. Oradaki Şarapsa Köyü bir ara Tal'atiye oldu (Konyalı, Alanya, s. 279, 363), yakın zamanda Konaklı edildi.

ŞARBANA. Kastamonu ilinde, ilçe merkezi Azdavay ile Cide arasında, Cide'ye bağlı bucak merkezi kasaba. Şimdi, Şenpazar. Cide'nin doğu yanıbaşında denize dökülen Aydos Çayının geçtiği vâdidedir. Adının aslı kanımca Sarpana idi: S(wa)-arpa-(wa)na, "Güzel-akarsu-yöresi". Bkz. Swa, arpa, wana.

ŞAŞAL. İzmir ili Menderes (eskiden: bucak merkezi Cumaovası) ilçesine bağlı köy. Adının aslı belki Sasala idi: S(wa)-assa-la, "Güzel-yerleşim-cik". Bkz. Swa, assa, -la.

ŞATAK/ŞATIK. Van ilinde ilçe merkezi Çatak'ın eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım. Ermenice olsa gerek.

ŞAVAK. Tunceli ilinde, Pertek'in kuzeybatı yakınında bucak merkezi Akdemir kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım. Ermenice?

ŞAVŞAT. Artvin iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

ŞAYZAR. Bkz. Sizara.

ŞEKEFTİ/ŞİKEFTİ. Bkz. Şikefti.

ŞEMDİNAN. Hakkâri iline bağlı ilçe merkezi Şemdinli kasabasının eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım. Kürtçe olmalı.

ŞEMİKÂN. Bkz. Şemikler.

ŞEMİKLER. 1946'da İzmir ili merkez ilçesi Karşıyaka bucağına bağlı Şemikân adlı bir köy iken şimdi Karşıyaka'nın, dolayısiyle İzmir anakent'inin bir parçası olmuştur. Şemikân adı Kürtçe ethnika takısı -ikân ile türetilmiştir ve "Şemo'lar, Şemo'giller, Şemo halkı" demektir; bkz. -akan. 1946'da, Malatya ve Mardin'de Şemikân adlı başka köyler de vardı.

ŞERAH. Trabzon ili Çaykara ilçesine bağlı bucak merkezi Uzungöl kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

ŞETEK. Bitlis'in güneybatı ilerisinde bucak merkezi Sarıkonak kasabasının eski adı. Kasaba bir dere vâdisindedir; adı, yanlış anlamadıysam, o dereye işaret ediyor: Kürtçe Şet (ırmak), -ek (-cık).

ŞETERİ. Tunceli ilinde, Pülümür'ün batı yanıbaşında bucak merkezi Dağyolu kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

ŞIHLI. Denizli ili Çivril ilçesine bağlı bucak merkezi (ilkçağ Eumenia'sının ardılı) Işıklı kasabasının adı Türklerde önce böyle idi; bir 15. yüzyıl belgesinde Şıhlı olarak geçer (Varlık, Germiyan Oğulları, s. 61 dn. 2).

ŞIHRAŞ. Şırnak ilindeki bucak merkezi Kızılsu kasabasının eski adı. Öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadım. Yararlandığım sözlükler Kürtçede ne bir Raş ne de Şıhraş sözcüğü gösteriyor.. Adın, Şıh (Şeyh), Raş ögelerinden türetildiğini sanmıyorum.

ŞIRAN/ŞİRAN. Bkz. Kherianon.

ŞIRNAK/ŞİRNAK. Şimdi Şırnak adıyla il merkezi olan kentin adı, 1946 yılındaki yönetim örgütü ve yerleşim birimlerini gösteren Meskûn Yerler Kılavuzu'nda (s. 1026) Şirnak'tır. Aslı Ermenice Sirunag olabilir: Sirun-ag, Şirin-cik.

ŞIRZI/ŞİRZİ. Bu adın kökenini, anlamını saptayamadım.

1. Erzincan ili Kemaliye ilçesine bağlı bir köy (1946). Meskûn Yerler Kılavuzu'nda (s. 1026), Şirzi. Bu köyün şimdiki adı Esertepe'dir.

2. Malatya ili Hekimhan ilçesi Hasançelebi bucağına bağlı köy. Meskûn Yerler Kılavuzu'nda (s. 1023) Şırzı. Orada çıkan Geç Hitit çağı buluntularıyla ünlüdür.

ŞİKEFTİ. Van ilinde, Başkale doğusundaki bucak merkezi Albayrak kasabasının eski adı. Kürtçe Şkeft, "Mağara" 'dan -i takısıyla, "Mağara'sal, Mağara'lı".

ŞİLE. Bkz. Khelai, No. 2.

ŞİMERA. Gümüşhane ili Torul ilçesi merkez bucağına bağlı Nivene köyünün mahallesi (1946). Şimera adının, Rumcada "Bugün" anlamına gelen Simera'dan bozma olduğunu sanmıyorum. Bugün, Yarın diye köy adı olmaz. Kanımca, tıpkı Torul ve Nivene adları gibi Şimera adı da, Luwi dilinin ardılı Kappadokia dilinden gelmedir. Aslı, güçlü olasılıkla, Simara yâni S(wa)-İma-(u)ra, "Kutsal Yüce Ana" idi (bkz. Swa, İma, ura). Gerçekten, Kappadokia'da bir Zimara biliyoruz; bkz. Zimara.

ŞİMİZ. Batman'ın kuzey-kuzeydoğu yakınında bucak merkezi Oğuz kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

ŞİMŞAT. Bkz. Arsamosata.

ŞİRAN. Bkz. Kherianon.

ŞİRVAN. Siirt iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Azerbaycanda da bir adaşı vardır. Şirvan adının kökenini, anlamını saptayamadım.

Şirvan ilçesinin merkezi olan kasaba, şimdi, bu durumu dolayısiyle Şirvan diye anılıyor. Asıl adı Şirvan değil Küfre'dir (Siirt 1973 İl Yıllığı, s. 73); onun da daha eski biçimi Kefre'dir. Bkz. Kefre. Kefre-i Şirvan dahi denirdi.

ŞİVELÂN. Hakkâri ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Bağışlı kasabasının eski adı. Kürtçe Şivêle (Keçiyolu, Patika) ve -an (aşiret adı türetme takısı; Bedirhan/Lescot, s. 96 ortası).

ŞOTİK. Malatya ili Arguvan ilçesine bağlı bucak merkezi Yoncalı kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

ŞUHUT. İlkçağ kenti Synada/Synnada'nın ardılı olan, günümüzde Afyon iline bağlı ilçe merkezi durumundaki kasaba. Buna, Selçuklular döneminde Cuhud deniyordu. İbn Bîbî'de böyle anıldığı gibi, adı Osmanlı kaynaklarında da Cuhud ve Çifut diye geçer (Özergin, s. 141). Sözcük Arapçada "Yahudi" anlamında Cehûd/Cühûd'dan gelmiş görünüyor. Aynı sözcük Türkiyede halk ağzında Çıfıt biçiminde kullanıldığından, kasaba, Çıfıt Kasaba olarak anılıyordu; bu ad, Şuhut (Arapçada "Şâhitler") diye değiştirildi.

ŞUMUŞKİG'İN KALESİ. Bkz. Çemişkezek. Hisar kenti, Bar Hebraeus'ta da (c. II s. 400) Şumuşki Kalesi diye anılıyor.

Ta/Te (sözcüğü). Ta ya da Te'nin, her ad içinde kendi başına anlamı olan bir türetiliş ögesi niteliğinde bulunmadığı pek açık ise de; bazı Ta'lı, Te'li sözcüklerde, sözcüğün türetilmesinde kullanılmış diğer ögeyi ya da ögeleri tanıyıp anlıyoruz ve böylece, aynı sözcük içindeki Ta yahut te parçasının da, sözcüğün türetilmesinde işlevi olan, ona bir anlam ekleyen, kendi başına bir sözcük ya da takı olduğunu anlıyoruz.

Cornelius (s. 303 dn. 19) Te'nin, bazı sözcüklerin baş tarafında, kendi başına anlamı olan bir öge olarak bulunduğunu görmüştür ve bu ögeyi bir öntakı olarak yorumlamış, ancak anlamını belirleyememiştir: "Die Vorsilbe Te- kann ich nicht deuten".

Oysa, aynı sözcüğü, birazdan değineceğimiz üzere, Amasya'da Aynalı Mağara yazıtında tek başına, altında "Baş Kam" (Arkhiiereus) açıklaması verilmiş olarak da görmekteyiz. Bundan ve incelediğimiz diğer örneklerden, tümevarım yoluyla, Ta/Te'nin Luwi dilinde ve ardılı dillerde "Kam" (Râhip) anlamına geldiğini anlıyoruz.

Diğer yandan, Atta/Ata (Baba, Baba Tanrı) ile bağlantılı bazı adların, örneğin Attanassos adının, baştaki A olmaksızın söylenen, yazılan Tanasos/Tanassos gibi (Zgusta, s. 105) çeşitlemelerinin varlığı; ayrıca, Luwi dilinde A ile başlayan sözcüklerin bu A ihmâl edilerek, atılarak da kullanılan (Ama yerine Ma, Apa yerine Pa gibi) çeşitlemelerinin yaygınlığı (bu konuda bkz. Ama); son olarak da, ölü ya da çağdaş dillerden pek çoğunda "Kam"ı anlatmak için aslında "Baba" anlamında olan sözcüklerin kullanıldığı gerçeği; Luwi dilinin "Kam" anlamındaki Ta'sının, gerçekte, "Baba" anlamına gelen Atta/Tati'den başka şey olmadığını ortaya koyuyor. Bu açıdan, Luwi dilinin hısımı ilk Hind-Avrupa dillerinden eski Pers dilinde "Kam" anlamına gelen sözcüğün Athaurvan olması (Bartholomae, Altiranisches Wörterbuch, s. 65) ilginç ve anlamlıdır.

Şimdi, sözünü ettiğimiz Ta (geç dönemde Te; bunun e'si, çoğu kez, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile) ögesini içeren tarihsel adların bazı örneklerini görelim:

1. Kastama. Hitit belgelerinde anılan bölge ya da kent adlarından biri (H. Ertem, CAD s. 71). Kastama, çok güçlü bir olasılıkla, ortaçağda Kastamon olarak anılan kentin (şimdi, Kastamonu) adının öz biçimidir. Ancak, Hitit belgelerindeki Kastama ile Kastamon/Kastamonu'nun aynı kent olup olmadığı ayrı bir sorundur.

Kastama adının, Kas-ta-(u)ma ögelerine ayrılabildiğini görüyoruz ve bunların her birini tanıyoruz, adın "Tapınak-kam'ı-halkı" anlamında bulunduğunu anlayabiliyoruz.

2. Teion. Paphlagonia'daki Teion/Tieion (şimdi Filyos/Hisarönü) kenti adının Hellen dilinde hiçbir anlamı yoktur. Adın kökeni hakkında, Byzantion'lu Stephanos, "Kenti Miletis'lu bir *kam*, Tios, kurdu; o yüzden kente Tios Yeri anlamında Tieion dendi" yolunda bilgi vermektedir. Şimdiki inceleme konumuz yönünden çok önemli olan, Teion/Tieion adının bir kurucu kam ile bağlantısının böylece belgelenmesidir. Biz de, adın gerçek anlamının "Te (=Kam) Yeri" olduğunu güvenle anlayabiliyoruz. Özellikle dikkat etmek gerekir ki, Teion/Tieion, gerçekte Miletos'lu Hellen'lerce kurulmuş değildir. Teion/Tieion, Strabon'un yaşadığı çağda bile Hellen'leşmemişti; Strabon (12 III 5) açıkça, "kentlerinin ismi Tieion olan Kaukon'lara gelince..." deyişini kullanır.

3. Tes, Arkhiiereus. Bundan sonra, Kastamonu'nun ve Teion'un bulunduğu Paphlagonia bölgesine komşu yörede, Pontos Kappadokia'sındaki Amaseia/Amasya kentinde, şimdi Aynalı Mağara denen, Hellenistik çağdan kalma anıtsal kaya mezarının dış yüzünde Hellen

harfleriyle "Tes, Arkhiiereus" yâni "Tes, Baş Kam" yazısının bulunduğunu da anımsıyoruz ve özellikle, Tes adının yazımında, Hellen abc'sinin her zaman tam e değerinde olmuş epsilon (E) harfinin değil, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta (H) harfinin kullanıldığına bakarak, eril ad olabilmesi için sonuna Hellen ağzında bir -s eklenmiş bu THS'in öz biçiminin yine Ta olduğunu anlıyoruz. Artık duraksamaya yer yoktur: Ta'nın, en azından bu yörelerde konuşulan Anadolulu dilde, "Kam" anlamına geldiği açıktır.

4. Tarna,
5. Tauros,
6. Tarsa/Tarsos/Tarsus,
7. Tamassos,
8. Temnos (kenti),
9. Temnos (dağı),
10. Teos,
11. Teuta,
12. Teutamos,
13. Teuthrania,
14. Teuthras,
15. Teukros,
16. Tyndareos

adlarının Ta/Te (Kam) sözcüğü ile bağlantısını, bu adları incelerken açıklamaya çalışacağım.

TABA. Hellen ağzında ve yazımında Thebe; e'ler Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Luwi dilinde ve ardılı dillerde: Düzlük; buradan: Ova.

Bu sözcüğün Karia dilinde "Kaya" demek olduğu varsayımı (bkz. L. Robert, Villes d'Asie Mineure, s. 105 dn. 2) kesinlikle yanlıştır.Bu varsayım, Byzantion'lu Stephanos'a dayanıyor. Adı geçen yazara bakılırsa, Karia'daki Tabai (Taba Halkı; Hellen diline göre çoğul bitişiyle) kentini kuran kişi, onu bir kayalık üzerinde kurduğu için, kente, Taba'nın "Kaya" anlamında bulunması dolayısiyle (!) Tabai adını vermiş. Burada da tıpkı Alabanda, Souagela adları konusunda olduğu gibi Stephanos'un uydurma "bilgi" aktardığını güvenle söyleyebiliriz.

Aşağıda göreceğimiz gibi, Taba'lı, Thebe'li adlar, istisnasız her örnekte, bir ova ile yahut da dağ üzerindeki, dağ yamacındaki bir düzlükle ilgili olarak karşımıza çıkıyor; hatta, daha açık deyişle, öyle bir düzlüğün, ovanın adı olarak karşımıza çıkıyor.

Aynı sözcük, Hind-Avrupa dillerinden, dolayısiyle Luwi dilinin hısımı Farsçada, Tâbe yahut Tava biçiminde yaşıyor (Z. Şükûn, c. I s. 544). Türkçemizdeki Tava sözcüğü de oradan alınmıştır. Dikkat etmeli ki Tava sözcüğü, yalnız yağlı kızartma vb. pişirmek için kullanılan düz ve yayvan tencere biçimli kab'ı değil; içinde kireç karıştırılan tekne biçimli çok daha büyük düz kabı; tuzlada deniz suyunun alındığı düz ve geniş depolama bölümlerini; gemilerde borda iskelesinin alt başındaki sahanlığı da belirtir (TDK, Türkçe Sözlük, Tava maddesi). Kısacası, Tava sözcüğü genellikle düzlükleri anlatmaktadır. Keza, Lâtincedeki Tabula (Taba, -cık anlamındaki -ula) levhacık, tepsicik gibi küçük düz ve yassı nesneleri anlatır. Levha, masa vb. düz nesnelerin adı olarak kullanılan, Fransızcadaki Table, Almancadaki Tafel, İngilizcedeki Table sözcükleri de, belli ki, aynı Hind-Avrupa kökenli sözcükle bağlantılıdır.

Gerçi, Luwi dilinden gelme, Taba bölümünü içeren bir tek sözcük bile Laroche'un ya da Meriggi'nin sözlüklerinde anılmıyor; H. Ertem'in CAD yapıtında listelenen, Hitit belgelerinde anılmış tarihsel coğrafya adları arasında da böylesi yoktur. Buna karşılık, Hitit belgelerinde anılan Tapa/Tappa'lı tarihsel coğrafya adları hayli çoktur. Buna bakılırsa, sözcüğün Luwi'lerdeki biçimi belki Tapa/Tappa idi. Ancak, Luwi'lerdeki öz biçim sorunu bir yana, Taba/Thebe sözcüğü Hellen dilinde anlam taşımıyor ve özellikle Luwi/Pelasgos bölgelerinde karşımıza çıkıyor. O nedenle, adın Luwi kökenli olduğu kanımca kuşku götürmez.

Sözcüğün anlamı konusunda bu incelemeden sonra, şimdi, Taba/Thebe'li tarihsel adların örneklerini görelim:

1. Tabai. Karia'da ilkçağ kenti (Strabon, 12 VII 2; Titus Livius, XXXVIII 13; D. Magie, c. II s. 1003 No. 39, s. 1112-1113 No. 9). Denizli iline bağlı ilçe merkezi Kale (Tavas Kalesi) kasabasının bitişiğinde, şimdi oturulmayan eski kasaba bölümünde idi. Tavas Ovası az ileridedir. Şimdiki (diğer bir ilçe merkezi, komşu) Tavas kasabasının adı aslında tarihsel değildir. Oradaki Yarangüme (yâni, Hieron Kome, Tapınak Köyü) ilçe merkezi yapılınca adına Tavas denmiştir. Aynı ilçenin daha önceki merkezi (ve şimdi, yeni bir ilçenin merkezi), sözünü ettiğimiz, Tabai kentinin ardılı kasaba idi ve o zaman *ona* Tavas deniyordu. Kentin daha önceki adı Tabai, Hellenleşme döneminde, sonu -ai edilmekle, Hellen dilinde çoğul bitişi almıştır, "Taba'lılar, Taba Halkı" anlamını yüklenmiştir. Bu adın kasdettiği Taba, kuşkusuz, aslında Tavas Ovasıdır.

2. Tabai. İran kenti. Parthia bölgesinin ortasında. Şimdiki adı Tabas'tır (bizim Tavas ile karş.); Deşt-i Kebir, yâni Büyük Çöl yakınındadır.

3. Tabai. Afrikanın Akdeniz kıyısında, Ras Hafun denilen burun'un kuzeybatı yanında, şimdiki Hordio Köyü yerinde kalıntıları saptanan ilkçağ kenti (Lionel Casson, The location of Tabai, JHS c. 106, 1986, s. 179-182).

4. Taba. Luwi dilinden gelme adlarda yüklü Filistin'de, güneyde, Akaba'nın batı yanıbaşında düzlük. Bkz. Ailana.

5. Tabala. Lydia kenti (Ramsay, s. 141 no. 37). Bkz. Davala, No. 2. Şimdi Davala/Yurtbaşı.

6. Davala. Şimdi Çaykışla; bkz. Davala, No. 1. Bu da bir diğer Tabala olmalı.

7. Tava. Kütahya ili merkez ilçesi Aslanapa bucağına bağlı köy; şimdi Çamdibi edildi. Bu da bir Taba idi kanısındayım.

8. Thebe. Bkz. Thebe, No. 1, 2.

9. Thebasa. Bkz. Thebasa.

10. Thebai. Bkz. Thebai.

11. Kastabos. Bkz. Kastabos.

12. Kastabala. Bkz. Kastabala.

13. Tavas, Adıyaman'daki. Yukarıda No. 1'de sözünü ettiğimiz Tavas'ın bir adaşı, Adıyaman'da karşımıza çıkıyor. Adıyaman 1973 İl Yıllığı s. 56 bu ildeki Keysun/Çakırhüyük kasabasındaki Keysun Kalesi hakkında şu bilgiyi vermektedir: *"Geniş bir ovanın ortasında* kurulmuş çok eski bir kaledir. Civarında Övenek ve *Tavas* isimli iki su kaynağı vardır". Burada dahi Tavas, aslında, ovanın adı olmalıdır.

TABAİ. Bkz. Taba, No. 1, 2, 3.

TABAK (Gölü). "Edremit Körfezinde Kızılkeçili, Havran ve Zeytinli çayları büyükçe bir bataklık meydana getirirler.Bu bataklığın ortasında Tabak Gölü ismiyle anılan bir su biri-

kintisi vardır" (R. Kıpçak, s. 23). Bu gölün, ilkçağda Hellen'lerce, Taba'dan bozma Thebe Ovası adıyla anılan yerde bulunmasını rastlantıya yormuyorum. Tabak Gölü'nün adı, kanımca, Taba adını yaşatıyor.

TABAL. İÖ 9. yüzyılda, dolayısiyle "Geç Hitit'ler" döneminde, kuzeyden Kızılırmak, güneyden Çukurova, batıdan Karaman dolayları, doğudan Malatya dolayları ile sınırlı yörede, Asur belgelerine (özellikle, III. Salmanassar'ın egemenliği döneminden, İÖ 858-824'den kalma belgelere) göre, 24 beylikten oluşan Tabal devletleri birliği bulunuyordu. Asur'luların Tabal biçiminde aktardığı adın aslını bilmiyoruz. Ancak, söz konusu bölgenin genelde düzlükleri bol bir yaylâ niteliği gösterdiğine bakarak, Tabal adının aslının, Taba (=Düzlük) sözcüğünden türetilmiş olabileceğini düşünüyorum. Bkz. Taba.

TABARNİS. Menderes Magnesia'sı yakınında, pınarıyla ünlü bir yer (W. Ruge, RE Tabarnis maddesi). Adının sonundaki, Hellenleşme döneminin eklentisi, Hellen dilinin -is takısını (bkz. -is) bir yana koyunca karşımızda Tabarn(a)'yı buluruz: Taba-(a)rna, Düzlüğün-pınarı. Bkz. Taba, arna.

TADİM (Köyü). Bkz. Dadyma.

TADOKOME. Bandırma yakınında ilkçağ kenti Kyzikos kalıntıları arasında bulunmuş bir mermer sütun üzerindeki yazıda, Tadokomeites (Hellen dilinde: Tado Köyü halkı) adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamıyan bir köy (W. Ruge, RE Tadokome maddesi). Adı Hellen dilinde Tado(s?) Köyü demek ise de, Tado(s?)'un o dilde anlamı yoktur; aslı Dada olabilir. Bkz. Dada.

TAFLAN. Bkz. Dagala.

Tainaron. Yunanistanda, Peloponnesos'un en güneye uzanan burun çıkıntısının adı. Ptolemaios'ta (3 XIV 32) Tainarion. Hellen dilinde anlamı yoktur ve Hellen'ler öncesi "Lakonia dilinden" yâni Leleg dilinden (bkz. Leleg'ler) geldiği kabul ediliyor. Aslı Luwi dilinden Dainara olmalıdır: (A)Da-ina-(u)ra, "Yüce Ada-ina", yâni "Yüce Ada-(wa)na, Athana". Gerçekten, ina takısı wana/ana'nın çeşitlemesi olduğu için (bkz. wana), Adana/Athana/Athena/Athene ile Adaina birbirinin çeşitlemesi olur. Ada'nın, Da diye de söylenebildiğini daha önce görmüştük. bkz. Da, No. 1.

TAİON. Tataion kentinin bir diğer adı (Ramsay, s. 198 ortası). Bkz. Tataion.

TAKARPA. Hitit belgelerinde geçen bir ırmak adı (H. Ertem, CAD s. 200). İki türlü yorumlanabilir: Da-kar-pa, "Da (Ana Tanrıça)-Doruğu-Suyu"; ya da, "Daka (Danka, yine Ana Tanrıça)-arpa(akarsuyu)". Bkz. Da, Dakai, Pa, Arpa.

TAKHAZZİMUNA. Hitit belgelerinde anılan bir kent (H. Ertem'in 1973'de yayınlanan CAD kitabında s. 130'da Takhazzizziia adı görülmekle birlikte bu ad görülmüyor). Sedat Alp'e göre (VIII. TTKong:, c.I s. 187 dn. 17), klâsik çağların Dazimon'u olmalıdır. Sedat Alp, Dazimon'u Tokat'a eşitliyor; oysa konu tartışmalıdır. Bkz. Daximon/Dazimon.

TAKİNA. Güneybatı Phrygia kenti. Burdur ili Yeşilova ilçesine bağlı Yaraşlı/Yarışlı Köyünün 1 km. kadar kuzeyindeki az yüksek tepe üzerindeydi. Köy, Yeşilova'nın 15 km. kadar kuzeydoğusunda, Yaraşlı/Yarışlı Gölünün kıyısındadır. Dakina adı, görünüşe bakılırsa, Dak(a)-ina ögelerinden türetilmiştir, Daka Ülkesi demektir. Bkz. Dakai.

Talaimenes. Troia'da dövüşen Maionia/Lydia savaşçılarından ikisinin babası, destan kişisi (İliada, II 865). Adının öz biçimi belki Adala yöresine işaret ediyordu ve Talaimana idi: (A)tala-ima-(wa)na, Aţta Yavrusu-halkı(nın)-ülkesi. Bkz. Atta, -la, Adala, -ima, wana. Karş. Dalama, Dalaman.

TALAS. Bu adın eski Hellen dilindeki Talas (=Bahtsız, Zavallı) sözcüğünden geldiğini sanmıyorum. Kökenini, anlamını saptayamadım. Karş. Moutalaske.

1. Talas. Kayseri ilinde; Kayseri'nin çok yakınında, şimdi ilçe merkezi durumuna yükseltilmiş kasaba.

2. Talas. Manisa ili Demirci ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

3. Talas Tepesi (700 m.). Karacabey Ovası ile deniz arasındaki Karadağ'ın iki doruğundan biri.

TALAURA. Bkz. Taulara.

TALBONDA. İç Pisidia'da kent (Ptolemaios, 5 V 7). Ravenna'lı Coğrafyacının yapıtında Talbinda. Ramsay bunu Tymandos'a eşitlemekte; W. Ruge (RE Talbonda maddesi) bu görüşü reddetmektedir. Adının Luwi dilinden, ya da onun yerel ardılı Pisidia dilinden geldiğini -nda bitişi kanıtlıyorsa da (bkz. wanda), tüm olarak adın öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Taluwa-inda, Çömlekhane-li? Bkz. Tlawa, wanda.

TALİMET-A. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında, Pisidia ile Phrygia'nın sınırı yöresinde bir köy (Ramsay, s. 462 ve orada dn. 3). Tam yeri bilinmiyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu adın kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

TALME. Karal'ın yapıtına (s. 134, 135) bakılırsa, 1831 nüfus sayımına ilişkin Osmanlı belgelerinde adı geçen, İzmir-Aydın yöresindeki bir ilçe merkezi kasaba. Kasdedilen, şimdiki Aydın ilinde bulunan Dalama kasabası olsa gerek. Karal'da, Osmanlının kullandığı Arap yazısının yetersizliklerinden doğmuş yanlış okumalar, yanlış aktarmalar hayli çoktur. Bu arada, s. 126 ve 132'de, Keles yerine Kilis, Kilâs; s. 120'de, Mesevle yerine Mesuli; s. 122'de Kalkan yerine Kalkat; s. 123 sonunda Gönan (=Gönen) yerine Günan yazılmıştır.

TAMASİS. Manisa ili Selendi ilçesi merkez bucağına bağlı Selmanhacılar Köyü (Selendi kasabasının kuş uçuşu 15 km. kadar batı-kuzeybatısındadır) yöresinde bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyü (Zgusta, s. 598). Adının sonundaki -is, Hellenleşme döneminin eklentisidir, Hellen dilinin bir takısıdır (bkz. -is). Bunu bir yana koyunca karşımızda Tamas(a) kalır ki, o da, aşağıda göreceğimiz Tamassos adının öz biçimi Tamasa/Tamassa'nın aynıdır. Bkz. Tamassos.

Tamassos. Keza Tamasos. Kıbrıs kenti (Strabon, 14 VI 5). Adın aslının Luwi dilinden Damassa/Damasa olduğu kanısındayım. Bu ad iki türlü yorumlanabilir: Da-Ma-(a)ssa, "Sevgili Ana Tanrıçanın Kenti" (bkz. Damsa); ya da, Da-(u)ma-(a)ssa, "Ana Tanrıça Ada/Da-halkının-kenti". Bkz. Ada, Da, Ma, uma, assa.

Tamiras. Kıbrıs'ın Paphos kentinde Aphrodite tapınağı baş kam'lığını yürüten Tamiradai (Hellen diline göre: "Tamiras Oğulları") soyunun, Kilikia'dan gelme atası. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur ve bu adın, Hellenleşme öncesi çağlardan kalma olduğu biliniyor (von Geisau, RE Tamiras maddesi). Bu adın türetiliş ögelerini ve anlamını görebiliyorum: Ta-M(a)-iras; "Ma-ira'nın Ta'sı", yâni "Yüce Ana'nın Kam'ı". Bkz. Ma, ira, Ta/Te.

TAMİSOS. Bkz. Damsa, Tamassos.

Tamynai. Oiboia/Euboia (İğriboz) Adasında ilkçağ kenti (Herodotos, VI 101). Burası, Hellenleşme sonrası dönemde Zeus tapkısı merkezi idi. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı belki Damawana idi: (A)da-(u)ma-wana, "Ana Tanrıça-halkı-ülkesi". Bkz. Ada, Da, uma, wana, Tamasis, Tamassos.

TAMZARA. "Sivas vilâyetinde Karahisar-ı Şarkî (Şebinkarahisar-Umar) livasında merkeze mülhak bir nâhiyedir" (Ali Cevad, s. 246). Şimdi, köy durumundadır. Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

TANADARİS. Afşin kuzey yakınındaki bucak merkezi Tanır'ın ilkçağda kullanılan adı. Bkz. Ptanadaris.

Tanagra. Yunanistanda Boiotia bölgesinin ünlü kenti. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu adın aslı belki (A)dana-kra, Adana/Athana Doruğu idi. Bkz. Da, Kar. Tanagra'nın güney yanı, dolayısiyle Athana/Athene tapkısı merkezi olan Atina kentine doğru olan yanı dağlıktır.

TANASOS/TANASSOS. Attanassos kenti adının çeşitlemesi (Zgusta, s. 105). Bkz. Attanassos.

TANAURA. Yukarıda sözünü ettiğimiz Kanaura'nın bulunduğu yöredeki bir ilkçağ kasabasının adı çeşitli belgelerde Kitannaura, Tanaura, Diketanaura, Dikitanabra, Dikiotanabron biçimleriyle anılıyor ve bu biçimlerin tümünde ortak bölüm Tanaura olduğu için, kasabanın asıl adının Tanaura olduğu sanılıyor; bunun, Kanaura ile aynı kasaba olabileceği düşünülüyor (Zgusta, s. 222). Kana sözcüğünün, Ana Tanrıçayı da anlatabilen Kuwa sözcüğünden, -sal, -ülkesi anlamında wana takısıyla; Adana/Athana sözcüğünün de, yine Ana Tanrıçaya işaret eden Ada/Da sözcüğünden, aynı wana takısıyla türetildiğini görmüştük. Ada sözcüğünün Da biçiminde de kullanıldığını ayrıca saptadık (bkz. Da). Demek ki, Kana ile Adana/Athana yahut Dana/Tana, tıpatıp aynı anlamdadır; dolayısiyle, Kana-ura, "Yüce Kana, Büyük Kana" ile Tana-ura, aynı anlama gelir.

TANDIRI. Bkz. Dandıra.

TANIR. Bkz. Ptanadaris.

TANTAENDİA. Sakarya üzerinde, ya da bunun kolları olan Tembris/Porsuk, Siberis/Aladağ Çayı'ndan biri üzerinde kurulmuş bir köprünün adı (Ramsay, s. 239). Hellen dilinde anlamı yoktur. Gerçekte, yöre halkının yahut yörenin veya oradaki yerleşimin adı olmalıdır. Görünüşe bakılırsa aslı Dandawanda idi: "Ana Tanrıçanın erkeği"ni kasdeden Danda ile, "-lı, -tapınıcısı" anlamında wanda takısından. Bkz. Danda (sözcüğü), wanda.

TANTALİS. Plinius'a göre (II 205, V 117) Manisa dolaylarında çok eski bir kent. Deprem sonucunda yok olmuş, yerinde Sipylon kenti kurulmuş, o da bir deprem sonucu yok olmuş ve yerinde Sale/Saloe Gölü oluşmuş. Bunları da Pausanias (7 XXIV 13) anlatıyor. Asıl Sipylos/Manisa Dağı üzerinde göl olmadığına göre, sözü edilen kentlerin bu dağda, Ana Tanrıça kabartması doğu yakınında yukarı bölümde görülen dağınık kalıntılar alanına lokalize edilmesi olanaksızdır; fakat Yamanlar Dağı, Sipylos'un bir parçası sayılırsa, oradaki Karagöl, Sale/Saloe Gölü olabilir. Karagöl pek küçücüktür; çevresinde hiçbir kent izi bilinmiyor, ben de görmedim.

Tantalis adının sonundaki -is, Hellen ağzının eklemesidir, Tantalis kentinin destan kişisi yöre kralı Tantalos ile ilişkisini belirtir. Gerçekten öyle bir kent var idiyse, adı Dandala olmalıdır; bkz. Dandalas.

TANTALOS. Adın anlamı konusunda bkz. Dandalas. Waser (RE Suppl. III, Giganten maddesi, s. 740 satır 55) Atlas ve Tantalos adlarını "Ağır yük taşıyan" anlamında yorumluyor. Belki sözcükler ilkçağda Hellen'lerce de bu anlamda yorumlanmış ve o yorum, "dünyayı sırtında taşıyan Atlas", "yamaç yukarı taş yuvarlayan Tantalos" mythos'larının oluşmasına yol açmıştı. Ancak, Hellen'ler öncesi çağlardan kalma bu adları Hellen dilinin sözcükleriyle açıklamaya kalkışmak, örneğin Ankara adını Türkçe An-kara ögeleriyle açıklamaya kalkışmaktan farksızdır. Üstelik Waser, Tantalos'u "Ağır yük taşıyan" diye yorumlayabilmek için, onun öz biçiminin Taltalos olduğunu varsaymak zorunda kalıyor ki (s. 758 satır 31) bunun hiçbir dayanağını göremiyorum. Adın aslı Dandala'dır ve Attala, Sandala, Sadala, Satala adlarıyla aynı anlamdadır: "Baş tanrının yavrusu".

Bildiğimiz başlıca Tantalos'lar şunlardır:

1. Tantalos. Sipylos/Manisa Dağı yöresinin, tanrılarla ahbaplık eden güçlü ve zengin

kralı (Strabon, 12 VIII 2). Pelops ile Niobe'nin babası imiş.

2. Tantalos. Niobe'nin oğullarından biri (Ovidius, Değişimler, VI 239).

3. Tantalos. Lesbos/Midilli Adasında bir dağ; Byzantion'lu Stephanos anmıştır.

4. Tantalos. Klytaimestra'nın ilk kocası; onu da öldürmüş (Euripides, İphigeneia Aulis'de, dize 1148).

5. Tantalos. Pausanias'a göre (2 XVIII 2), (Pelops'un oğlu, Atreus'un kardeşi olan) Thyestes'in oğlu.

6. Tantalos. Menderes boyunda bir kasaba; Bizanslı tarihçi Niketas anmıştır. Belki Dandalas Çayı vâdisinde idi.

TANTALOS'UN GÖLÜ. Hellen dilinde: Tantalou Limne. Pausanias'ın (5 XIII 7; 8 XVII 3) andığı, Sipylos Dağı/Manisa Dağı üzerinde bir göl. Bkz. Tantalis.

Taokhos'lar. Hellen dilinde, Taokhoi. Doğu Anadolunun kuzey yanında, Xenophon'un (Anabasis, 4 VII 1 vs.) andığı bir yerli halk. Taokhos adının aslı, tıpkı Kardoukhos adının aslı gibi, Ermenicenin ethnika takısı -ukh ile türetilmiş olmalı. Aslı belki Da-ukh, "Ada/Da (Ana Tanrıça) Halkı" idi. Bkz. Ada, Da, -ukh. Karş. Kolkhis.

TAOUİON. Hellen yazımında böyle; Lâtin yazımında Tavium, keza Tavia. Hellen yazımında Tabia, Tabeia biçimlerine de rastlanır. Anadolunun Hellenistik çağda Galatia (Kelt/Galat Yurdu) olmuş bölümünde bir kent (Strabon, 12 V 2). Kalıntılar alanı, Yozgat batısında, bucak merkezi Musabeyli'nin batı ilerisindeki Büyük Nefes Köyündedir. İlkçağda çok önemli bir yollar kavşağında idi (Ramsay, s. 267-268 No. 2). Adı Lâtince Via (Yol, -Yolu) sözcüğü ile türetilmiştir, "Ta Yolu" demektir. Tavium da, bunun, Lâtince -ium (Hellen dilindeki -ion'un karşılığı; "-yeri") takısını almış biçimidir. Ta ögesiyle belki, buradan gidilecek Pontos Komana'sı kentindeki tapınağın kam'ı ve kentin hükümdarı durumundaki kişi kasdediliyordu, dolayısiyle Komana kenti kasdediliyordu; çünkü Ta'nın özellikle "Kam" anlamında olduğunu saptamış bulunuyoruz (bkz.Ta/Te). Adı açıklama konusunda görüş öne sürenlerden Cornelius (s. 285 dn. 23), bu adı Kelt dilinden gelmiş göstermekten ileri gidememiştir yâni Kelt dilinin hangi sözcüğünden geldiğini, hangi anlamda olduğunu açıklayamamıştır. Onun (s. 302 dn. 8'deki) bir yollamasına göre, Holder, Tavium adının, Kelt/Galat egemenliği döneminde yaşamış yöresel bir Galat Beyinin adından geldiğini yazmıştır (Holder'in de hiçbir dayanak göstermediği anlaşılıyor).

TAPAPAHSUUA. Hitit belgelerinde anılan bir kent; Tapapanuua kentinin yanında imiş. H. Ertem (Pala-Tummana, s. 44-46) bunları Gökırmak ile Küre Dağları arasına, dolayısiyle Durağan kasabasının kuzeybatı yakınlarına lokalize etmektedir. Bu kentlerin adlarının anlamını saptayamadım; ancak her ikisinin Tapa sözcüğünü içerdiğini görebiliyorum. Bkz. Tapassos.

TAPASSOS. Piskoposlar listelerinden birkaçında, kuzey Karia bölgesi kentleri arasında anılan, Piskoposluk merkezi bir kentin adı (Zgusta, s. 599). Hangi kent olduğunu bilmiyoruz; bunu belki başka bir ad altında tanımaktayız. Kent adının, Tap(a?)-assos ögelerinden türetildiğini, Tap(a?)-kenti anlamına geldiğini görebiliyoruz; ancak, Tapoura adında da karşımıza çıkan Tap(a?) ögesini yorumlayamıyoruz.

TAPİGGA. Tokat ili Zile ilçesi Boztepe bucağına bağlı Maşat (şimdi, Yalınyazı) Köyü yakınındaki Maşat Höyük'te kalıntıları yığılı kalkolitik çağ ve daha sonrasına ait yerleşimin, Hitit'ler çağındaki adı (Sedat Alp, Belleten 1977 c. 41 No. 164, s. 637-647). Kökenini, anlamını saptayamadım.

TAPOURA. Anadolunun ilkçağda Armenia Minor diye anılan bölgesinde bir kentçik (Ptolemaios, 5 VI 20). Tam yeri bilinmiyor. Adı Tap(a?)-ura, "Büyük/Yüce Tap(a?)"

ögelerinden türetilmiştir. Tap(a?)'nın anlamını güvenle belirleyemiyoruz. Bkz. Tapassos.

TARAHİYA. Yukarıda incelediğimiz Darahiya adının, 1831 nüfus sayımına ilişkin Osmanlı belgelerinde geçen bir diğer biçimi (Karal, s. 119).

TARAMPTOS. Bodrum'da bulunmuş bir yazıtta adı geçen yer. Bodrum Yarımadası kuzey yanındaki Tarandos Adalarından biri olduğu sanılıyor (W. Ruge, RE Taramptos maddesi). Luwi kökenli nd sesinin Hellenleşme döneminde mpt sesine dönmesinin ilginç bir örneği.

TARANDAKİA. Bkz. Tarandos.

TARANDOS (Adaları). Bodrum Yarımadası kuzeybatı yanındaki iki küçük adanın ikisine birden şimdi Tarandakia (Rumcada: Tarandos'çuklar) deniyor. Tarandos adının aslı, Daranda, bu yöredeki Ana Tanrıça tapkısına işaret eder : (A)da-(u)ra-(wa)nda, "Yüce Ada/Da tapınıcısı". Bkz. Ada, Da, ura, wanda, Adanda, Amanda.

TARANDROS. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Phrygia bölgesi; neresi olduğu bilinmiyor. Tarandros'un, Hellenleşme döneminde çarpıtılmış bir biçim olduğu açıktır. Adın aslı ya Daranda, yahut Daradra idi. Daranda'nın anlamı yukarıda Tarandos'dan söz edilirken belirtildi. Ayrıca bkz. Tarantos. Daradra ise Da-(u)ra-(A)dra, "Yüce Ana Tanrıçanın Erkeği"dir; bkz. Da, ura, Adra.

Tarantaios. Bithynia yöresinde bir Zeus çeşitlemesinin san'ı; Byzantion'lu Stephanos anmıştır. Bu sözcük, Daranda adına (bkz. Tarandos), Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından -ios takısının eklenmesiyle türetilmiştir; bu erkek tanrının Daranda'sal olduğuna, yâni Yüce Ada/Da'lı, Yüce Ada/Da'yı eş edinmiş bulunduğuna işaret eder. Daranda, burada, daha önce incelediğimiz Danda adının, yalnız Da-(wa)nda, "Da'lı, Da'yı eş tutan" ögelerinden değil, bir ura (büyük, yüce) fazlalığıyla, Da-(u)ra-(wa)nda, "Yüce Da'lı, Yüce Da'yı eş tutan" anlamındaki ögelerden türetilmiş çeşitlemesidir. Bkz. Da, ura, wanda, Danda.

Tarantos. İtalya'da ilkçağ kenti (Pausanias, 10 X 8). Şimdi Taranto. Yanından, eski Hellen'lerin Taras dediği ırmak akar. Irmak adının aslında Dara yâni Da-(u)ra, "Yüce Ana Tanrıça" anlamında olduğu belli ise de (bkz. Da, ura), kentin adının aslı, Daranda, üç türlü yorumlanabilir. Dara-(wa)nda, Dara'lı ögelerinden türetilmiş bu kent adı, birinci olasılıkta, oradaki Dara/Taras Irmağının adıyla bağlantılıdır ve kentin (kent arazisinin) Dara diye bir ırmağı bulunduğunu açıklar. İkinci olasılıkta, adın wanda bölümü, genel anlamıyla yâni "-lı, -sı olan" anlamıyla değil, Adanda, Amanda adlarındaki gibi, "-tapınıcısı" anlamıyla kullanılmıştır; kentin adı, "Da-(u)ra, Yüce Ana tapınıcısı" demektir. Üçüncü olasılıkta, Daranda adı, tıpkı Tarantaios adının Taranta bölümü gibi, "Yüce Da'lı, Yüce Da'yı eş tutan" erkek tanrıyı yâni Adra/Odra'yı kasdeder ve çok yakında Otranda/Otranto kentinin bulunması da bu olasılığı güçlendirir.

TARARİON. İzmit Körfezi girişi kuzey kıyısındaki bucak merkezi Darıca'nın tarihsel adlarından biri. Kökenini, anlamını güvenle saptayamadım.

TARAS. Adın öz biçimi ve anlamı konusunda bkz. Tarantos. Oradaki yorumun doğruluğu, aşağıda No. 2'deki Taras'ın bir adının da Tauras olmasıyla kanıtlanıyor.

1. Taras (Irmağı). Bkz. Tarantos.

2. Taras/Tauras. Divriği'yi başkent edinerek Bizans yönetimine karşı ayaklanan Paulikianos'ların elindeki kentlerden biri (Ramsay, s. 379 başı). Taras/Tauras, o çağda Taranda denen Darende'nin bir diğer adı olabilir. Taranda'nın anlamı konusunda bkz. Tarantos.

Tarasikodisa/Traskalisseus. 474-491 arasında Doğu Roma imparatoru olan Zenon, o dönemde bile (hatta, belki hiçbir zaman) Hellenleşmemiş, Rumlaşmamış, Anadolulu

kültürünü koruyan İsauria yöresinin (Bozkır, Hadım, Ermenek, Mut dolayları) yerlisiydi ve asıl adı, Rumca kaynakların çarpıtarak aktardığı biçime göre, Tarasikodisa Rousoumblateotes, yahut Traskalisseus Rousoumblateotes idi (Ramsay, s. 411 dn. 1; Türkçe çeviride orada Treskalisseus yazılmış ise de, adlar göstergesinde doğru yerde doğrusu görülüyor). Rousoumblateotes'in daha doğru biçiminin ve anlamının ne olduğunu yukarıda kendi yerinde açıkladık. Buna karşılık, Tarasikodisa ve Traskalisseus adlarının öz biçimini, anlamını güvenle saptayamıyoruz. Traskalisseus adı, o yöredeki Adras Dağının adıyla (dolayısiyle de, tanrı Adra ile) bağlantılı olabilir. Gerçekten, sondaki, Hellenleşme döneminde eklenen, Hellen dilinin "-sal, -lı" anlamındaki takılarından -eus'u çıkarınca geriye kalan Traskaliss(a) kök bölümü, Adras-Kala-issa, "Adras'ın-Kıyısı-kenti" anlamında görünüyor. Bkz. Adras, Kala, Assa.

TARAUN. Keza, Taron. Muş kuzeybatısında, Muş ile Arsanias/Murat Suyu arasındaki bölgenin Ermenilerce kullanılan adı. Bizans kaynaklarında da Taron (o'su omega ile), imparator Konstantinos Porphyrogennetos'un "imparatorluk yönetimi üzerine" adlı yapıtında anılmıştır. Tacitus'da (Yıllıklar, 14 XXIV 4) Regionem Tauranitium diye geçiyor. Adın kökenini bilmiyoruz; belki Darawana, yâni Da-(u)ra-wana, "Yüce Ana Tanrıça Ülkesi". Bkz. Da, ura, wana, Tarantaios, Taras No. 2.

Taraxandra. Bir gelecek bilici kadının adı (Gebhard, RE Taraxandra maddesi). Görünüşe bakılırsa adının aslı Darakasandra yâni Da-(u)ra-kas-andra, "Yüce Ana Tanrıça Tapınağı Kadını" idi; bkz. Da, ura, Kas, Alexandros.

Tarba. Ptolemaios'un andığı bir Girit kenti. Orada Tarra'lı Apollon (Apollon Tarraios) tapkısı vardı (Pausanias, 10 XVI 5). Adı başka kaynaklarda Tarra diye geçiyor (Fiehn, RE Tarra maddesi, No. 2). Böylece Tarra ile, aşağıda başka adlar içinde de göreceğimiz Tarba sözcüğünün, gerçekte aynı kökenden geldiğini anlayabiliyoruz. Bu sözcük, "Sunak" anlamında Ara/Aruwa'dan türetilmiş olmalıdır (bkz. Ara). Baştaki T(a) bölümünün anlamı konusunda çeşitli olasılıklar vardır; bu konuda bkz. Tarne.

TARBASSOS. Pisidia kenti. Yalnız Strabon'da (12 VII 2) anılmıştır. Bu, ya başka ad altında tanıdığımız bir kent idi, ya da gerçek adını Strabon yanlış yazmıştır sanılıyor. Ramsay'e göre, kasdedilen Korbasa/Kolbasa/Kolbassos'tur; Petersen'e göre ise Tabai'dir (W. Ruge, RE Tarbassos maddesi). Ne var ki, Tarbassos adı da bir anlam taşıyor: Tarba-Assos, Tarba-Kenti. Bkz. Tarba, Assa.

TARBASTHENA. Kilise babalarından Nysa'lı Gregorios'un bir yapıtında andığı, dolayısiyle erken hristiyanlık döneminde kullanıldığını bildiğimiz bir yöre adı (Ramsay, s. 292). İlçe merkezi Sarıkaya dolaylarının adı olduğu sanılıyor. Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı Tarbastana olsa gerek: Tarba-(a)sta-(wa)na, Tarba-akarsuyu-ülkesi. Bkz. Tarba, Asta, wana.

TARBELOS. Karia bölgesinde, eteğinde Kaunos kentinin bulunduğu dağ dizisinin adı (W. Ruge, RE Tarbelos maddesi No. 2). Aslı Tarbala yâni Tarba-la, Tarba-cık olmalı. Bkz. Tarba, -la; karş. Tarbassos. Tarbelos'un e'si Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değeri olan eta, H ile karşılanmaktadır.

Tarcondimotus. Lâtin yazımında böyle; Hellen yazımında: Tarkondimotos. Başkenti Kastabala olan (bkz. Kastabala, No. 1), Çukurova'daki, Roma bağımlısı minyatür bir devletin kralının adı. Ploutarkhos (Antonius'un Yaşamı, 61) Tarkondemos biçiminde aktarır (e'si, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile). H. Ten Cate (Luwian Population Groups, s. 169) adın aslının Luwi dilinde Tarkhundimuwata olduğu kanısındadır. Adın, tanrı Tarkhun'la bağlantısını görüyoruz, ancak tüm olarak anlamını çıkaramıyoruz.

TARGYA. Keza, Tarigya. Lydia bölgesinde bir yer. Alaşehir'de bulunan adak yazıtlarında, "Targya'lı (ya da, Tarigya'lı) Zeus" anıldığı için, Alaşehir yakınlarında olduğu anlaşılıyor. İğdeli Köyünün 2 km. kadar doğusunda Ak Taş denen bereketli vâdi-ova'da görülen dağınık kalıntılar alanına lokalize edilebileceği düşünülüyor (J. Keil, RE Tarigya maddesi).

Targya/Tarigya adının kökenini, anlamını saptayamadım.

TARHANYAT. Osmanlının son yüzyılında Saruhan Sancağının Turgutlu kazasına bağlı nâhiye merkezi olan İlıca'nın daha eski adı (Sevim/Yücel, s. 300). Bu Ilıca'nın bazı Osmanlı belgelerinde "Urganlı, nâm-ı diğeri Ilıca-i Saruhan" diye anılmasından (Baykara, ATCG s. 235) bu yerleşimin Turgutlu ile Ahmetli arasında yaklaşık orta yerde, demiryolu üzerindeki (belediye örgütü bulunan) Urganlı Köyü olduğunu anlıyoruz.

Tarhanyat adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım. Luwi tanrısı Tarkhun ile ya da eski Türklerin kullandığı Tarkhan (=Emîr, Buyruk veren) ünvanı ile bağlantılı olduğunu yahut olmadığını söyleyebilmek için hiçbir dayanak göremiyorum.

Tark. Bar Hebraeus, yapıtında, Thrak'ları Tark diye, Thrake/Trakya'yı da Tarki diye anar. Yapıtı (İngilizce çevirisinden) Türkçeye çeviren Ö. R. Doğrul, inanılmaz bir yanılgıyla bu adları Türk, Türkiye diye çevirmiştir ve bu yüzden yapıtın Türkçe çevirisi aşırı saçmalıklar göstermektedir. Örneğin, c.I, s. 146: "Marcianus'dan sonra Leo 18 yıl hüküm sürdü. Bu imparator ırkan Tark (Türk) idi" (!); c.I s. 151: "Iustinus 9 yıl hüküm sürdü. Bu imparator Tarki (Türkiye)'nin Badrinos Köyünden gelmişti".

Tarkhon. Hellen-Roma destan inancında, Mysia'da Bergama yöresi kralı Telephos'un oğlu, Hellen'lerin Tarkynia, Roma'lıların Tarquinii dediği Etrüsk kentinin (şimdi, Tarquinia) kurucusu o imiş. Bu Tarkhon, kuşkusuz, Luwi tanrısı Tarkhun'un, geç dönemde destan kişisi kimliğine büründürülmüşüdür. Bkz. Tarkhun.

Tarkhun. Luwi dilinin hısımı Hitit dilinde, tarkh- ya da tarkhu- fiili, "kudretli olmak, hâkim olmak, muktedir olmak, yenmek" anlamlarındadır (Sturtevant, Eti Dili Sözlüğü, s. 189). Buna bakarak, Luwi tanrısı Tarkhun'un adının ve aşağıda No. 2'de sözünü edeceğimiz Tarkhun/Tarkhan ünvanının, "Egemen olan, buyruk yürüten" anlamında, İngilizcedeki Lord'un karşılığı olduğunu anlıyoruz.

1. Tarkhun. Anadolu baş tanrısının (Ana Tanrıça'nın erkeğinin) Luwi'lerce kullanılan bir adı. Luwi hiyeroglif yazısında W benzeri bir simgeyle gösterilir.

2. Tarkhun. 8. yüzyılda Sogdiana'nın (Semerkant yöresinin) Türkleşmiş halkınca kullanılan; Göktürk'lerdeki Tarkhan'ın çeşitlemesi ve hatta kanımca aslı olan bir bey ünvanı. Konu, THİT 2. bsl., c. I/1, s. 201-202'de ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Türk adının kökeni de kanımca buraya bağlıdır; bkz. Türk.

Tarkhundaradu. Hitit Büyük Kralı Suppiluliuma döneminde, Hitit'lere karşı destek sağlamak amacıyla Mısır Firavunu ile mektuplaşmaya girişen, Anadolunun Arzawa bölgesindeki devletçiklerden Mira beyliğinin beyi. Arzawa Mektupları diye tanınan bu mektuplar, Mısır'da Amarna'daki devlet yazışmaları arşivinde bulunmuştur. Tarkhundaradu adının tanrı Tarkhun ile bağlantısını görebiliyoruz, ancak tüm olarak anlamını bilmiyoruz.

Tarkondara. Milas halkının Otorkondeis (Otorkonda'lılar, Otorkonda halkı; bkz. Otorkonda) boyuna bağlı bir oba. Tarkondara adı, besbelli ki, Luwi tanrısı Tarkhun(d)'un adı ile bağlantılıdır (W. Ruge, RE Tarkondara maddesi). Belki Tarkhund-Ara, Tarkhund-Sunağı ögelerinden türetilmişti; bkz. Ara.

Tarkondarios. Anadolunun Galatia bölgesinde, İÖ 62-45 arasında, Roma bağımlısı Bey

durumunda egemenlik sürmüş Kastor'un san'ı (Ramsay, s. 16-17). Sondaki -ios, Hellen ağzının eklemesidir ve Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından biridir; ad, bu eklentiyle, Kastor'un, Tarkhun Sunağı'na (bkz. Tarkondara) saygı gösterdiğini, orada saçı töreni vb. yaptığını anlatıyor olsa gerek.

Tarkondemos. Bkz. Tarcondimotus.

Tarkuaris/Tarkyaris. Hem tapınak baş kam'ı, hem de yörenin beyi durumunda olarak Olba/Uzuncaburç'ta egemenlik süren kişilerden bazısının adı (H. Ten Cate, Luwian Population Groups, s. 35). Hellen ağzında bu biçimlere bürünmüş adın aslı, tanrı Tarkhun'un adının içinde de bulunan, "Egemen olmak, buyruk yürütmek" anlamındaki Tarkhu fiilinden türetilmiştir sanırım. Bkz. Tarkhun.

TARMENOPA. Urfa iline bağlı ilçe merkezi Bozova'nın tarihsel adı (Urfa 1973 İl Yıllığı, s. 68). Kasabaya Türklerce önceleri Yaylâk denmişti. Tarmenopa adı Hellen dilinden değildir; kökenini, anlamını saptayamadım.

TARNA/TARNE. Lâtin yazımındaki e'li biçimin aslı olan Hellen yazımında, yâni Hellen'lerin İon boyunun yeğlediği yazımda, e yerine, eskiden a'ya yakın değeri olan eta, H kullanılır; böylece onun da aslının Tarna olduğu anlaşılır.

Tarna, Luwi dilinde "akarsu" anlamındaki sözcüklerden biri olan ve özellikle "kaynak, kaynak havuzu, gölcüğü"nü anlatan Arna sözcüğüyle türetilmiştir (bkz. Arna). Ancak, baştaki T(a) bölümü bakımından çeşitli olasılıklar karşısındayız:

a. Birinci olasılıkta, bu T(a), Atta/Ata (=Baba, Baba Tanrı) adının, baştaki A'sı atılmış biçimi (bu konuda bkz. Ama) olabilir. Böyle idiyse, Tarna, "Atta'nın kaynağı, pınarı"dır.

b. İkinci olarak, T(a), Atta/Ata'nın ilk A'sı atılmış biçimi olmakla birlikte burada "Baba", Baba Tanrı'yı değil, kam'ı kasdeder; bkz. Ta/Te. Böyle idiyse Tarna, "Kam'ın kaynağı, pınarı"dır.

c. En güçlü saydığım üçüncü olasılıkta (bunun nedeni için bkz. Atarna) Tarna adının T(a) bölümü, aslında Da (=Ada, Ana Tanrıça; bkz. Da)'dan başka şey değildir. Böyle olunca, Tarna, "Ana Tanrıça'nın kaynağı, pınarı" demektir.

Tarna/Tarne adıyla şu örneklerde karşılaşıyoruz:

1. Tarna. Hellen yazarlarının genellikle Atarneus diye andıkları kentin adının (Hellen ağzının eklemesi -eus takısı çıkınca kalan) kök bölümünün (ki bu aslında, Nebiler Köyü ılıcasının adıdır) bir çeşitlemesi. Byzantion'lu Stephanos bize bu konuda açık bilgi verir ve Atarna'nın Lesbos/Midilli adası karşısında, Mysia ile Lydia arasında bir kent olduğunu; tıpkı Apaisos adının baştaki A atılarak Paisos biçiminde bir çeşitlemesinin kullanılması gibi Atarna adının da Tarna diye bir çeşitlemesinin bulunduğunu söyler. Bkz. Atarneus.

2. Tarne. İliada'da (V 44) anılan bir Lydia kenti, yahut Lydia'da bir kaynak, pınar. Bkz. Tarnis.

3. Tarne. Yunanistanın Akhaia bölgesinde, Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir kent.

Tarnis. Fransada ilkçağda Garumna, şimdi Garonne denen ırmağın kollarından birinin ilkçağdaki adı; şimdi, Tarn (Zeiss, RE Tarnis maddesi). Gerek Garumna, gerek Tarn/Tarnis adlarının kökeni Luwi dilidir. Garumna'yı açıkça Kar-umna, "Doruk-halkı" ögelerine ayırabiliyoruz; bkz. Kar, uma/umna. Tarn/Tarnis'in öz biçimi de, yukarıda incelediğimiz Tarna adı olmalıdır. Gerçekten, Anadoluda, Tmolos/Bozdağ üzerindeki bir kaynak, Plinius'ta (V 110) "Tarnus ya da Tarnis" adıyla anılmıştır. İliada'da sözü edilen Tarna/Tarne bu olabilir (bkz. Tarna, No. 2).

Tarquinia. Bkz. Tarkhon.

Tarquinius'lar. Etrüsk kökenli Roma'lı krallar soyu. Tarquinius adıyla, Etrüsk kenti Tarquinii'nin (şimdi, Tarquinia) adı hiç kuşkusuz köken birliği gösterir ve her ikisi Luwi tanrısı Tarkhun(d)'un adıyla bağlantılıdır.

TARRA. Adın anlamı konusunda bkz. Tarba.

1. Tarra. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Lydia kenti. Tam yeri bilinmiyor.

2. Tarra. Girit kenti; bkz. Tarba.

TARSA. Bu ad, Luwi dilinde "akarsu, ırmak" anlamına gelen sözcüklerden Arsa ile türetilmiştir; bkz. Arsa. Ancak adın başındaki T(a)'nın anlamı konusunda çeşitli olasılıklar vardır; bkz. Tarna.

1. Tarsa. Hellen ağzında Tarsos, Asur'lu ağzında Tarzi, Roma'lı ağzında Tarsus. Bizim de Tarsus adıyla andığımız Kilikia kentinin adının öz biçimi. Hitit belgelerinde de anılır (H. Ertem, CAD s. 136). Gerçekte, Tarsus Çayı'na işaret ediyor.

2. Tarsa. Kommagene bölgesinde, Fırat Irmağı kıyısında bir köy. Peutinger Tablosunda gösterilmiştir. Samsat'tan 18 ya da 13 mil uzaklıkta. Yerli halkın Truş dediği yerde olduğu sanılıyor (E. Honigmann, RE Tarsa maddesi No. 1).

TARSEİA/TARSENE. Bkz. Tarsos, No. 2.

TARSİOS. Mysia'da bir akarsu. Yalnız Strabon'da (13 I 10) anılıyor. Hangi akarsu olduğu tartışmalıdır. Ramsay, Hellespontos-Bithynia haritasında, bunu, İvrindi dolaylarından gelip Manyas Gölü'ne akan Koca Çay ile eşitlemiştir. Tarsios adının sonundaki -ios, Hellenleşme döneminde eklenen, Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından biridir. Adın aslı Tarsa'dır; bkz. Tarsa.

TARSOS. Bu adın, yukarıda incelediğimiz Tarsa adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi olduğu kuşkusuzdur. Bkz. Tarsa.

1. Tarsos. Bkz. Tarsa, No. 1.

2. Tarsos. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Bithynia kenti. Sakarya Irmağı kıyısında, Adapazarı'nın doğu-güneydoğusunda Şıra Tepe denen yerde, ilkçağ yerleşmesi izlerinin bulunduğu alana lokalize ediliyor. Demek ki adı, Sakarya Irmağıyla bağlantılıdır. Bu kentçik dolayısiyle, yöredeki ovaya (şimdi, Ak Ova) Tarsena Khoria (Rumca: Tarsena Arazisi) deniyordu (W. Ruge, RE Tarsos maddesi No. 1). Yöre, keza, Tarseia diye anılmıştır (Ramsay, s. 208 No. 78).

TARSOURAS. Kolkhis bölgesinde, Güneydoğu Karadeniz'e akan bir akarsu; Plinius'ta (VI 14) anılmıştır. Hangi akarsu olduğunu bilemiyoruz. Adının sonuna, Hellenleşme döneminde, akarsu adı (eril ad) olabilmesi için -s eklenmiş ise de öz biçiminin Tars(a)-ura, "T(a)'nın Koca Akarsuyu" olduğunu açıkça görebiliyoruz. Bkz. Tarsa, ura.

TARSUS. Bkz. Tarsa, No. 1.

TARTAROS. Hellen'ler öncesi Luwi/Pelasgos kültüründen kalma bir adın, Hellen ağzında sonu -os edilmiş, yine de Hellen dilinde anlamı olmayan biçimi. Kanımca aslı Dardara yâni Darda-(u)ra, "Yüce Darda", "Büyük Darda" idi; Darda'nın arda'sı da, görmüş bulunduğumuz üzere, "akarsu, ırmak" anlamındaydı. Bkz. Arda, Darda, ura.

1. Tartaros. Hellen mythos inancına göre, bir yeraltı ülkesi; Titan'lar oraya sürgün edilmiş. Platon (Phaidros, 112A) bütün ırmakların orada birleştiği ve oradan dışarıya çıktığı inancını aktarıyor. Hesiodos'un Theogonia'sında da (dize 720 vd., 736 vd.) bu doğrultuda açıklama vardır.

2. Tartaros. Yunanistanda, kendi adı da Luwi tanrısı Adra/Odra'dan gelen Othrys Dağında (bkz. Adra, Othrys) bir akarsu. Şimdi Skurisorevma denen çay olduğu sanılıyor (F. Staehlin, RE Tartaros maddesi No. 2).

3. Tartaros. Şimdi, Tartaro. Kuzey İtalya'da, Anadolu kökenli Etrüsk'lerin bölgesinde bir ırmak (Tacitus, Tarih, III 9; Plinius, III 121).

Tartessos. İspanyada, Cebel üt Tarık Boğazından biraz ileride, Atlas Okyanusu kıyısında ilkçağ kenti. Keza, oradan geçen ırmak (bir adı da Baetis; bkz. Hübner RE Baetis maddesi). Buna şimdi Guadalquivir deniyor.

Tartessos adı, Schulten'in (RE Tartessos maddesi) zannı aksine, Kartacalıların kullandığı

Tarşiş adının Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi değildir ve kentin (İspanyadaki daha nice ad gibi) Luwi kökenli adının Hellen ağzında pek az değiştirilmiş biçimidir. Adın türetildiği Luwi dili ögeleri pek belirgindir: Darda-(a)ssa, Darda-Kenti. Darda adı, yukarıda gördüğümüz Tartaros'lardaki gibi, yine oradaki ırmakla bağlantılıdır ve Arda (=Akarsu, ırmak) sözcüğünden türetilmiştir. Bkz. Arda, Darda, Assa, Tartaros.

Tarwakisa. Tebriz kenti adının ilkçağdaki biçimi (Herzfeld, s. 17). Luwi dilindeki Tarwa'nın anlamı güvenle saptanabilmiş değildir (bkz. Laroche, Dictionnaire, s. 94-95). Adın kisa bölümü konusunda bkz. -ksa (bitişi).

TASAVRA. İzmir ili Ödemiş ilçesi Beydağ bucağına bağlı köy; yeni uydurulan adı Erikli. Görünüşe bakılırsa Tasavra adının öz biçimi Dassaura'dır: Da-(a)ssa-ura, "Ana Tanrıçanın Büyük Yerleşimi (Köyü)". Bkz. Da, assa, ura.

TASKHİNİİA. S harfi olmayan çivi yazısında, Taşkhiniia. Hitit belgelerinde anılan bir Anadolu kenti (H. Ertem, CAD s. 137). Herzfeld'e göre (s. 144), Asur belgelerindeki Tuşkhan'ın aynıdır ve bu da, Kurkh'tur; bkz. Kurkh. Taskhiniia adının kökenini, anlamını saptayamadım.

TASMA. Sinop ili Gerze ilçesi merkez bucağına bağlı Gürsüfet Köyünün mahallesi (1946). Adı, Daximon/Dazimon, Dazmana, Tasmana adlarıyla bağlantılı olmalıdır. Bkz. Daxiinon; karş. Tasmana.

TASMANA. Kastamonu ili Daday ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946). Kuşkusuz, Tokat ilindeki Dazmana'nın adaşı. Bkz. Daximon.

TASNA. Amasya ili Taşova ilçesi Tekke bucağına bağlı köy. Şimdi, Yaylâsaray. Adının Da (Ana Tanrıça; bkz. Da) ve -sna ögelerinden türetildiğini sanırım; bu -sna ögesi konusunda bkz. Lusna.

TASPA. Peutinger Tablosuna göre, Konya'dan güneye, İsauria bölgesine giden yol üzerinde bir durak köyü ya da kasabası. Lystra/Hatunsaray dolaylarında. Tam yeri bilinmiyor. Adının kökenini, anlamını da saptayamadım.

TASTLEDA. Pamphylia bölgesinde bir yerin, ya da bir yerleşimin adı. Orınana/Ürünlü'de bulunan bir yazıttan öğrenilmiştir (W. Ruge, RE Tastleda maddesi). Kökenini, anlamını saptayamadım.

TAŞMAN. Bunların tümünün Dazınana ve Tasmana ile adaş olduğu kanısındayım. Bkz. Daximon; karş. Tasma, Tasmana.

1. Taşınan. Sinop ili Ayancık ilçesi Yenikonak bucağı Akveren Köyünün mahallesi (1946).

2. Taşınan. Zonguldak ili Devrek ilçesi merkez bucağı Başyellüce Köyünün mahallesi (1946).

3. Taşman. Zonguldak ili Ulus ilçesi merkez bucağı Eseler Köyünün mahallesi (1946).

TAŞRUMİ. Van ilinde, ilçe merkezi Özalp'ın kuzeydoğu yakınındaki bucak merkezi Dorutay'ın eski adı. Taş-Rumî diye ad olmaz; bu belli ki tarihsel bir adın çarpıtılmış biçimidir. Aslını ve anlamını saptayamadım.

Tata (sözcüğü). Tanrı adı Dada (=Danda)'nın çeşitlemesi; bkz. Dada.

TATA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınında Kumdanlı yöresinde bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yakınlarda varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyü ya da kasabası (W. Ruge, RE Tata maddesi). Adının anlamı için bkz. Tata (sözcüğü).

TATAİON. Keza, Tataouion, Attavion. İznik'ten doğuya giden ve Sakarya'yı aşan ana yol üzerinde bir yörenin ve oradaki bir kasabanın adı (Ramsay, s. 67 dn. 1, s. 197 No.

15, 16; s. 491). Adı Ptolemaios'da yanlış olarak Pataouion biçiminde geçiyor. Ramsay, Geyve-Akyazı yöresine lokalize ediyor. Adının Tataion, Tataouion biçimlerinin aslı, Anadolulu Dadawa yâni Dada-(u)wa, "Tanrı Dada/Danda Tapınağı" adına (bkz. Dada, Danda, uwa) Hellen dilinin "-yeri" anlamında -ion takısını eklemekle türetilmiştir. Attavion biçiminin aslı da, Anadolulu Attawa yâni Atta-(u)wa, "Tanrı Atta Tapınağı" adına, Hellen dilinin aynı takısını ekleyerek türetilmiştir. Böylece, Dada/Danda'nın, yukarıda bu adları açıklarken belirttiğim gibi, Anadolu baş tanrısı Atta'dan başkası olmadığı belgelenmiş bulunmaktadır.

TATLARIN. Niğde ili Nevşehir ilçesi Acıgöl bucağına bağlı bir köy (1946). Bugün Nevşehir ili merkez ilçesi Acıgöl bucağına bağlıdır. Orada şimdi Tatların Barajı vardır. Tatların adının Arın bölümü, kaynağa, kaynak gölcüğüne işaret eden, Luwi dilinin Arna sözcüğünden gelmiş olmalıdır (karş. Arın Gölü). Anlaşılıyor ki, orada bulunan kaynağın adı yalnız Arın iken, suyunun hoş içimi nedeniyle bu ad Tatl(ı)-Arın edildi.

TATRA. Aslı kanımca Da-(A)dra, "Ana Tanrıçanın-Erkeği". Bkz. Da, Adra.

1. Tatra Höyük (Köyü). Urfa ili Bozova ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

2. Tatra. Bkz. Fatra.

3. Tatraz. Bolu ili Mudurnu ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946). Mudurnu adının kendisi de, kökeninde, "Ana Tanrıçanın Erkeği" Madra/Modra ile bağlantılıdır; bkz. Modrene.

TATTA. Tuz Gölü'nün ilkçağdaki adı (Strabon, 12 V 4). Sözcük olarak, Dada/Tata'nın önemsiz yazım değişikliği gösteren çeşitlemesidir. Bkz. Dada, Tata.

TATVAN. Bitlis iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini, anlamını saptayamadım. Van Gölü kıyısında olduğu için, adının sonundaki van bölümü gölün adından gelmiş izlenimi uyandırıyor. Bu izlenim belki de doğrudur. Ancak, Tatvan adının, yarı Kappadokia dilinden, yarı Ermenice kökenli bir başka görünüşü de vardır: Tat(a)-(A)van, "Tanrı Dada/Tata'nın-Kasabası". Avan, Ermenicede "Kasaba" demektir; Tata için bkz. Tata (sözcüğü).

TAULARA. Anadolunun Pontos bölgesinde, kral VI. Mithradates'in devlet hazinesinden bir bölümünü sakladığı hisar-kent'lerden biri. Kendi paraları üzerine adını böyle Taulara diye yazmıştır. Oysa Appianus ve Cassius Dio, aynı kenti Talaura diye anmaktadır. Belki Turhal; yeri güvenle saptanamamıştır. Adının Talaura biçimi, Luwi dilinde, "Koca Çömlek" anlamına gelir; bkz. Tlawa, ura. Taulara'nın anlamını saptayamadım.

TAUROS. Hellen dilindeki Tauros (=Boğa) sözcüğünün aynı imiş gibi görünen bu ad, aşağıdaki örneklerde, Luwi dilinde Da-ura'yı yâni "Yüce Ana Tanrıça"yı ya da Ta-ura'yı yâni "Yüce Kam"ı anlatıyordu kanısındayım. Bkz. Ada, Da, Ta/Te, ura. Yalnız, ırmak adında ura değil abra ögesi kullanılmış olabilir; bkz. Abra.

1. Tauros (Dağları). Toros'lar dizisinin ilkçağdaki adının Hellen'lerce kullanılan biçimi ve şimdiki Toros adının kaynağı. Bu dağların üzerinde bir yerde Ana Tanrıça tapkısı merkezi Komana kentinin bulunduğunu anımsayalım.

2. Tauros'lar; ya da, Tauroskythai, Tauros Skyth'leri. Kırım Yarımadasının eski bir halkı (Herodotos, IV 103).

3. Tauros Çayı. Pisidia'nın güneybatısında, Roma'lı Consul Manlius Vulso'nun İÖ 189'daki seferi sırasında aştığı bir akarsu. İstanos/Korkuteli Çayı olduğu kabul ediliyor. Karş. Tavra, No. 2.

TAVA. Bkz. Taba, No. 7.

TAVAS. Bkz. Taba, özellikle orada No. 1.

TAVAS KALESİ. Bkz. Taba, özellikle orada No. 1.

TAVİUM. Bkz. Taouion.

TAVLASIN. Kayseri ili merkez ilçesi Dadasın/Akçatepe bucağına bağlı köy. Şimdi, Aydınlar. Tavlasın adının sonundaki -sın (ve keza, -sun: Göksun, Ağlasun'daki gibi), Minasın/Minasun adının da gösterdiği üzere, Türkler öncesi dönemden kalma -ssos'lu adların bu bitişinin Türk ağzında büründüğü biçimlerdendir. Buna bakarak, Tavlasın adının öz biçiminin Taurassos yâni Taura-(a)ssos, Taura Kenti olabileceğini düşünüyorum. Bkz. Tauros, Assa.

TAVRA. Tauros adının, Hellenleşme döneminde sonu -os edilmekten kurtulmuş biçimi. Bkz. Tauros.

1. Tavra. Amasya ili Suluova ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Eğribük.

2. Tavra Çayı. Sivas kentinin içinden geçerek, Sivas ilinde Kızılırmağa karışan bir çay. Adının Devres Çayı, Devrekâni Çayı, Devrek Çayı vb. adları ile köken yönünden ilişkisi bulunduğu ve onlar gibi, Luwi/Pelasgos dilinden gelme, "Bol su, Gür su" anlamında Abra/Ebra sözcüğünden, Da-(a)bra, "Ana Tanrıçanın Gür suyu"nu anlatmak üzere türetildiği kanısındayım. Bkz. Abra, Devrek, Devres, Tauros No. 3.

TAVSAL ALHÜSEYNAN. Bingöl ili Genç ilçesine bağlı bucak merkezi Yaylâ kasabasının eski adı. Kürtçe aşiret adı Hüseynan (=Hüseyngil'ler) sözcüğünden yapılmış, Hüseyngiller'in Tavsal'ı anlamında bir Arapça tamlamaya benziyor; ancak, buradaki Tavsal'ın kökeni ve anlamı nedir, saptayamadım.

Taza. Lydia'da bulunmuş bazı yazıtlarda Ana Tanrıça, Meter Tazene (e'ler Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile; demek sözcüğün daha doğru biçimi Tazana'dır) yâni Taza'sal Ana diye anıldığı için, oralarda Taza adlı bir yerin varlığına hükmediliyor (J. Keil, RE Taza maddesi). Kanımca Taza'nın z'si, nice örneğini bildiğimiz üzere, d'den bozmadır (karş. Podandos'tan Pozantı) ve adın aslı (A)dada yâni "Ada tapınıcısı "(halk)'tır; bkz. Adada, Adanda. Baştaki A, keza nice diğer örnekte gördüğümüz üzere (bkz. Ama) atılmıştır. Sonuç olarak, Tazana/Tazene Ana, "Adanda'sal" yâni "Ada'ya tapan halka özgü Ana Tanrıça"dır.

Te (sözcüğü). Bkz. Ta/Te (sözcüğü).

TEAROS. Herodotos'da (IV 90) anılan bir Trakya deresi. Bu dere Kontadesdos Çayına, o çay Agrianes'e (Ergene'ye). Agrianes de Meriç'e katılır. Bu açıklamalarla, Tearos'un şimdiki Pınarhisar'dan çıkan dere olduğu anlaşılıyor. Dareios'un hayran kaldığı bu pınarlar ilkçağda kuşkusuz kutsal sayılıyordu; herhalde burada bir sunak vardı ve belki Tearos adının öz biçimi bu sunağa işaret ediyordu: Te-Ara, Kam'ın Sunağı (?). Bkz. Ta/Te (sözcüğü), Ara (sözcüğü).

TEBENDA. Galatia Pontos'unda, Amasya yakınlarında, Ptolemaios'un (5 VI 8) andığı bir ilkçağ kenti. Tam yeri bilinmiyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu adın Luwi dilinden ya da onun ardıllarından biri olan Kappadokia dilinden geldiğini sondaki -nda bölümü gösteriyorsa da (bkz. wanda), baştaki Tebe bölümünün anlamını bilmiyoruz ve o yüzden bütün olarak adın anlamını çıkaramıyoruz.

TEBENNA. Anna Komnena'nın andığı, Trabzon yakınlarında olduğu sanılan bir köy ya da kasaba. Tam yeri bilinmiyor; adının kökeni ve anlamı da bilinmiyor.

TEBERİK. Ankara ili Çubuk ilçesi Akyurt bucağına bağlı köy. Şimdi, Doğanoluk. Anadolu kökenli D(a)-ebra, "Ana Tanrıçanın Gür suyu" adının çarpıtılmış biçimi olan Teber'e (bkz. Da, Abra, Devrek, Devres, Eber, Tiberis, Siberis, Tembris) ortaçağda Ermeni dilinin

-cik anlamındaki -ig takısının eklenmesiyle türetildiği kanısındayım. Köyün yeni adı, Doğanoluk, orada gür bir pınarın bulunduğunu anlatıyor.

TEBRİKE. Divriği'nin tarihsel adının çeşitlemelerinden biri. Bkz. Divriği.

TEBRİZCİK. Bkz. Evren, No. 9. Yine Devrek, Tebrike/Tephrike vb. adlardaki gibi Debr(a) kökünden türetilmiş bir ad; bkz. Devr- (sözcüğü)

TEFEN. Zonguldak ili Devrek ilçesine bağlı bucak merkezi Gökçebey kasabasının eski adı. Aslında bir diğer Tebenna olmalıdır; bkz. Tebenna, Tebenda.

TEFENNİ. Burdur iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Ramsay'e göre adının aslı Stephane olmalıdır (bu sözcüğün anlamı için bkz.Stephane). Belki bir diğer Tebenna. Bkz. Tebenda, Tebenna, Tefen.

Tegessos. Kıbrıs'ta bir burun ve oradaki kentçik; Byzantion'lu Stephanos anmıştır. Adının Hellen'ler öncesi dönemden kalma olduğu biliniyor (Eugen Oberhummer, RE Tegessos maddesi). Ortadaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Sondaki, "yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamına gelen assos bölümünü tanıyoruz (bkz. Assa); ancak, baştaki Teg- bölümünün aslı ve anlamı neydi, bilmiyoruz. Karş. Tegyra.

Tegyra. Yunanistanın Boiotia bölgesinde tarihsel kent. Tegyraios denen Apollon çeşitlemesinin tapkı merkezi idi; Apollon tapınağının arkasında iki pınar çıkıyordu (Fiehn, RE Tegyra maddesi). Tegyra adının sonundaki yra'nın, Luwi dilinde "büyük, yüce" anlamlarına gelen ura olduğunu görüyoruz (bkz. ura; karş. Kibyra, Myra vb.); ancak, baştaki Teg- bölümünün aslı ve anlamı konusunda yine karanlıkta bulunuyoruz. Karş. Tegessos.

TEİKHOUSSA. Miletos'un güney yakınlarında bir hisar. Miletos ile Bodrum Yarımadası arasındaki Akbük Koy'u ya da Kazıklı Koy'u yöresinde, kıyıda. Thoukydides anmıştır (VIII 26, 28; ayrıca bkz. Umar, THİT c. II s. 13). Adı Hellen dilindendir, Teikhos (=Sur, duvar) sözcüğünden türetilmiştir: "Sur'lu, berkitilmiş".

TEİMİOUSA/TEİMİOUSSA. Lykia'da Kekova Adası karşısında Üçağız Köyü ile içiçe bulunan kalıntılar alanında ele geçen bir yazıttan öğrenildiğine göre kent değil köy durumundaki bir yerleşim. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın öz biçimini ve anlamını belirleyemedim.

TEİON. Zonguldak kentinin yol üzerinden 30 km. kuzeydoğusunda deniz kıyısında, Filyos Çayı ağzının batı yakınında bulunan bucak merkezi Filyos/Hisarönü'nün ilkçağdaki adı. Tieion da denirdi. Bkz. Ta/Te (sözcüğü). Karş. Teium.

TEİRA. Lydia'da ilkçağ kenti. Geç dönemde Thyrea, Thyraia (Ramsay, s. 122 No. 31). Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. -ira, No. 1.

TEİRİA. Pontos Kappadokia'sında bir kent; belki Çarşamba Ovası yöresinde idi. Tam yeri bilinmiyor; Plinius'un (VI 10) andığı Sotira ile aynı olabileceği düşünülüyor (W. Ruge, RE Teiria maddesi). Adı, Teira adının geç dönemde biraz çarpıtılmış biçimi olsa gerek. "Yüce Kam" anlamında Teira'dan, Hellen dilinin -ia (-ülkesi) takısıyla, "Yüce Kam Ülkesi".

TEİUM. Plinius'un (V 126) andığı, Teuthrania Ovasında yâni Bakır Çay ağzı ile Bergama arasındaki ovada bir kentçik. Tam yeri bilinmiyor. Adı, Teion adının Lâtin ağzına uydurulmuş biçimidir ve bu kentçik, Paphlagonia'daki Teion'un adaşıdır (bkz. Teion). Anımsayalım ki Bergama kralları soyu Attalos Oğulları Paphlagonia'nın Teion kentinden idiler.

TEKE KARAHİSARI. Antalya yakınındaki Perga/Perge kentinin Beylikler döneminde (13. ve 14. yüzyıllar) Türklerce kullanılan adı (Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 69 dn. 2). Burada Teke, Türkmenlerin Teke aşiretini kasdeder.

Tekfur (sözcüğü). Türkiyenin Beylikler döneminde, henüz Rumlar yahut Ermeniler elindeki bölgelerde geniş ölçüde bağımsız yerel bey durumundaki kişileri Türkler böyle anıyorlardı. Bu sözcük, birçok kasaba vb. adı içine de girmiştir. Aslı Ermenice Takavor'dur: Tak-avor, Taç-taşıyan; karş. Farsça Tac-âver. Yakın zamanda Tekfur adları genellikle Tekir'e çevrildi. Bkz.. Tekirdağ.

TEKİRDAĞ. Osmanlının Tekfur Dağı diye andığı kentin Cumhuriyet döneminde aldığı, Tekfur'lar dönemini anımsatmaması sağlanmış adı. Silifke'deki Roma egemenliği çağı yapıtı Tekir Ambarı da eskiden Tekfur Ambarı idi. Antalya Körfezi batı kıyısındaki Tekirova Köyü dahi aslında Tekfur Ova(sı) olsa gerek. Nitekim A. Râsim (s. 81) "Yerliler Tekirova'ya Tekfora dahi derler" diyor.

TEKMAN. Erzurum iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini ve anlamını saptayamadım.

Tekmoreios'lar (Tekmoreioi). Pisidia'daki Antiokheia/Yalvaç'ın batı ve kuzeybatı yakınlarında yaşayan bir topluluk. Prof. Sterret bunları Tekmorion adlı bir kentin halkı saydığı halde Ramsay'e göre (s. 456-459) bunlar sadece, Artemis tapkısına ağırlık veren bir dinsel topluluğun mensuplarıdır.

Tekmor sözcüğü (o'su omega ile) Hellen dilindendir; "hedef taşı, işaret taşı", vb. birkaç anlamı vardır. Tekmoreios adı, bu sözcükten, Hellen dilinin -sal, -lı, -insanı anlamlarındaki takılarından biri olan -eios takısıyla türetilmiş görünüyor. Öz biçimi bu muydu, değilse neydi, bilmiyoruz.

Tektosages. Hellen diline göre: Tektosag'lar. Hellenistik çağda orta Anadoluya göç edip orasını Galatia (=Galat Yurdu) eden Kelt/Galat halkının bir boyu (Strabon, 12 V 1). Adları, kendi dillerinden gelir; anlamını saptayamadım.

TEL AÇANA, "Açana Höyüğü". Antakya'nın 25 km. doğusunda. Buradaki tarihsel kentin adı Alalakh idi (bkz. Alalakh). Açana adının kökenini, anlamını saptayamadım.

TELANDRİA. Lâtin yazımındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Ad bu biçimiyle, "Telandros Yurdu" anlamında görünüyor; oysa Telandros sözcüğünün (içinde, Hellen dilinin "adam, erkek" anlamında andros sözcüğü varmış gibi görünmesine rağmen) Hellen dilinde anlamı yoktur. Bkz. aşağıda Telandros. Bu adların aslı ya Talanda/Dalanda idi (bkz. Dalanda), yahut da baş tanrı Adra'nın adıyla bağlantılı idi (bkz. Adra).

1. Telandria. Lykia'nın batı kıyısında, Fethiye Körfezinde bir ada ve onun üzerindeki kentçik (Plinius, V 131). Şimdiki Tersane Adası olduğu sanılıyor. Telandria adı, o yörede denize dökülen Kargı Çayı'nın aşağı bölümüne verilen Telandros adıyla bağlantılı olmalıdır.

2. Telandria. Karia bölgesinde bir burun; Byzantion'lu Stephanos anmıştır.

TELANDROS. Adın anlamı konusunda bkz. Telandria.

1. Telandros. Lykia'da bir akarsu; bkz. Telandria, No. 1.

2. Telandros. Karia'da yahut Lykia'da bir kent. İÖ 5. yüzyıldan kalma, Delos Birliğine gider katkısı ödeyen kentleri listeleyen Atina yazıtlarında anılmaktadır. Nif Köy'deki kalıntılar alanı bu kentin yeri idi sanılıyor (W. Ruge, RE Telandros maddesi).

TELLA. Bkz. Konstantina (Viranşehir).

TELLOUSA. Bkz. Daphnousa.

TELME. Gümüşhane ili Şiran ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946). Adını, Telmessos adı içinde de görüyoruz, ancak anlamını bilmiyoruz.

TELMESSOS. Keza Telmissos. Lâtin yazımındaki e'ler Hellen yazımında dahi tıpatıp aynı değerdeki epsilon, E ile. Adın sonundaki issos bölümünün "kent, -kenti" anlamında olduğunu biliyoruz (bkz. Assa); ancak, baştaki Telme bölümünün anlamını belirleyemiyoruz.

1. Lykia'daki Telmessos/Telmissos (Titus Livius, XXXVII 17; D. Magie, c.II s. 1371 No. 4). Şimdi Fethiye.

2. Karia'daki Telmessos/Telmissos (Herodotos, I 78, 84; Arrianos, 2 III 3-4; G.E. Bean, Turkey Beyond the Maeander, s. 122). Halkının tümü gelecek bilicidir diye ünlü idi. Önemsiz kalıntıları Bodrum'un 10 km. kadar batısında, ana yol üzerindeki Gürece Köyü bitişiğindedir.

TEMBRİON. Adın kökeni, aşağıdaki örneklerde, birbirinden farklı olabilir.

1. Tembrion. İmparator Konstantinos Porphyrogennetos'un bir yapıtında anılan, içinden Tembris/Porsuk Çayı'nın geçtiği bir imparator mülkü arazinin adı (Ramsay, s. 193 No. 77, s. 233 No. 28). Hierokles'in Eudokias diye andığı mülk, budur (Ramsay, s. 233 dn. 3). Tembrion adı, bu örnekte, Tembris Irmağının adıyla bağlantılı olarak, Hellen dilinin -ion takısıyla türetilmiştir, "Tembris Yeri" (Tembris Irmağı kıyısındaki yer) demektir.

2. Tembrion, keza Tymbrion. Phrygia'da bir kent. Byzantion'lu Stephanos anmıştır. Adının kökeni belki yukarıdakinin aynı idi, belki de adın aslı Tumabria idi: Tu-(u)ma-bria, Atys-halkının-kenti. Bkz. Tu, uma, Bria (sözcüğü).

3. Tembrion. Samos/Sisam Adasını Hellen'leştiren İon soyundan göçmenlerin önderi olduğuna inanılan destan kişisi (Strabon, 14 I 3 sonu). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı belki Timuras idi: T(a)-İma-uras, "Yüce İma/Ma'nın Kam'ı". Bkz. Ta, İma, ura. Karş. İmbros, İmbrasos.

TEMBRİS. Yine, iki örnekteki Tembris'lerin kökenini ayrı ayrı ele alacağız.

1. Tembris. Keza Tembros, Thymbris, Thybris, Tembrios, Tembrogius, Tenbrogios. Porsuk Çayının ilkçağdaki adının Hellenleşme döneminde kullanılan çeşitli biçimleri. Bunların sonundaki, Hellen ağzının eklemesi, Hellen dilinin -is, -ios takıları ya da Hellen ağzına uydurma ürünü -os bitişleri bir yana bırakılınca karşımızda Tembr(a), ya da ona benzer bir sözcük kalıyor. Bu gibi mb/mp'li adlardaki m'nin dahi Hellenleşme döneminde, Hellen ağzına uydurma ürünü olarak araya sokuşturulduğunu biliyoruz (THİT 2. bsl., c.I/2 s. 44-47). H. Ten Cate (Luwian Population Groups, s. 198), Luwi kökenli adların Hellen ağzına uyduruluş biçimi konusunda açıklama verirken şunu da söylüyor: "Dişle (t, th, d) yahut dudakla (b, p, m, v) söylenen ünsüzlerin ya da ıslıksı (s, z) ünsüzlerin önüne ikincil bir n yahut m getirilmektedir". Bu bilgilerin ışığında, Tembra'nın aslının da Tebra yâni D(a)-ebra, "Ana Tanrıçanın Gürsuyu" olduğunu güvenle anlayabiliyoruz. Bkz. Da, Abra, Devrek, Devres, Teberik, Tiberis.

2. Tembros. Kıbrıs'ta bir kent; Panopolis'li Nonnos anmıştır (A. Bailly, Tembros maddesi). Adının kökeni ve anlamı yukarıdaki ile aynı olmalıdır.

TEMENOTHYRAİ. Lydia'nın Phrygia'ya komşu doğu yanında büyükçe bir kent (Pausanias, 1 XXXV 7). Adının geçtiği yazıtlardan birçoğu Uşak dolaylarında bulunduğu için, ya şimdiki Uşak'ın yerinde ya da çok yakınında olduğu sanılıyor (J. Keil, RE Temenothyrai maddesi; Ramsay, s. 162 No. 94 sonu).

Temenothyrai adı, Hellenleşme döneminde, Hellen dilinin çoğul bitişini alınış ve Temenothyra'lılar, Temenothyra Halkı anlamını yüklenmiştir. Oysa, kök bölüm Temenothyra'nın Hellen dilinde anlamı yoktur. Teira/Thyra'nın Phryg ve Lydia dillerinde "Hisar" demek olduğu savunulmakta ise de, hiç olmazsa Teira bakımından bu görüşe katılmıyorum

(bkz. Teira); görüşün, Thyra için doğruluğundan dahi kuşkudayım. Adın Temeno bölümü ise, Hellen diline göre "Temenos'un" (kutsal alanın) anlamında imiş gibi görünecek yolda böyle Temeno biçimini almış ise de, belki, Ramsay'in (s. 161 ortası) savunduğu gibi, Temnos adıyla bağlantılıdır. Böyle idiyse, Temnos adının gerçekte Tamna yâni Ta-(u)mna, Ta/Te Halkı ögelerinden türetildiği sonucuna vardığımdan, buradaki Temeno bölümünü de aynı anlamda kabul edeceğim.

TEMNOS. Lâtin yazımındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Aiolos boyunun yazımında düpedüz Tamnos. Adın aslı Ta-(u)mna, yâni Ta/Te Halkı olmalıdır. Bkz. Ta/Te (sözcüğü), uma/umna. Ta/Te'nin "Kam"ı anlattığını görmüştük. Ancak, Aiolis yöresi Ana Tanrıça tapkısının egemenliğinde olduğuna ve Ana Tanrıça'yı anlatan Ada adının bir biçimi de Da olduğuna göre (bkz. Da), Ta-(u)mna adının Da-(u)mna'yı, "Ana Tanrıça Halkı"nı kasdediyor olabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır.

1.Temnos. Aiolis kenti (Herodotos, I 149). Kalıntılar alanına gitmek için, Menemen-Manisa yolunda Emirâlem'i geçtikten az sonra sola sapılır ve (Süleymanlı Köyü yoluna girmeden dosdoğru gidilerek) kavşaktan 5 km. sonra, bir dağ köyü olan Görece'ye varılır. Temnos kalıntıları bu köyden 2-3 km. ilerideki Kayacık Tepesinin üzerindedir. Köyden oraya sizi, ilkçağ kentinin tarihsel yolunun izleri ulaştıracaktır.

2. Temnos (Dağı). Simav-Demirci Dağları dizisinin ilkçağdaki adı (Strabon, 13 I 70). Simav yöresi dahi, Simav adının gösterdiği üzere, Ana Tanrıça tapkısı egemenliğinde idi; bkz. Simav.

TENA. Kilise kurultaylarına hangi kent piskoposlarının katıldığını gösteren listelerden bazısında gördüğümüz, Kotenna kenti adının kısaltılmış biçimi (Ramsay, s. 468 No. 9).

TENDEBA. Karia kenti. Titus Livius'ta (XXXIII 18) ve Byzantion'lu Stephanos'ta anılıyor. Stratonikeia/Eskihisar yakınlarında olduğu sanılıyor, tam yeri bilinmiyor. Adının kökenini, anlamını da güvenle belirleyemedim.

TENDÜREK. Bu adın kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamadım. Kappadokia dilinden Dandura yâni Dand(a)-ura, "Yüce Danda"(Ana Tanrıçanın Kocası)? Bkz. Danda, ura. Ermenice Teğin-Derevk, "Sarı-Yapraklar"?

1. Tendürek (Dağı). Türk-İran sınırında; kuzey yanı Ağrı ilinde, güney yanı Van ilinde.

2. Tendürek, Bu dağın hayli uzağında, Malazgirt'in güneybatı yakınında, Muş ili Malazgirt ilçesi Karahasan bucağına bağlı bir köy.

3. Tendürek. Tendürek Dağının eteğinde, Ağrı ili Diyadin ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

4. Tendürek. Erzurum ili Hınıs ilçesi Halilçavuş bucağına bağlı köy (1946).

5. Tendürek. Kars ili Tuzluca ilçesi Pernavut bucağına bağlı köy (1946).

TENEDOS. Bozcaada'nın ilkçağ Hellen'lerince kullanılan adı. Hellen dilinde anlamı yoktur. Burada Tenes adlı bir erkek tanrıya tapılıyordu (Fiehn, RE Tenedos maddesi, s. 495 satır 63). Demek, adanın adı, "Tene(s) tapınıcısı halk" anlamında, Tene-(a)da ögelerinden türetilmiş Teneda idi; bkz. -ada. Belki Ege Denizindeki Kyklad Adalarından Tenos'un adı da bu Tene(s) ile bağlantılıdır.

Tene(s) belki de Yılan'ı ve dolayısiyle, simgesi yılan olan tanrıyı kasdediyordu. Çünkü, gerek Tenedos'ta gerek Tenos Adasında baş tanrı, klâsik dönemde, Apollon idi ve yılan, Apollon'u simgeleyen hayvanlardan biridir. Daha önemlisi, Yunanistanın Thessalia bölgesindeki, hakkında başka hiçbir şey bilmediğimiz Tenos adlı bir kentte, bir zehirli yılanın büyü sayesinde öldürülebilmiş olduğunu, Aristoteles'in bir yapıtından öğreniyoruz (F. Staehlin, RE Tenos maddesi No. 2).

TENEVRİ. Tokat ili Niksar ilçesi merkez bucağına bağlı köy (1946). Adı, kuşkusuz, Denevre'nin çeşitlemesidir; bkz. Denevre.

TENİA. Bkz. Atenia.

TENİSTE (Pınarı, Çayı). Akdeniz bölgesinde, Kaladran Çayı'nın (bkz. Kala, No. 5) başlangıç bölümünün adıdır (Saraçoğlu, s. 536). Adın sonunda, Luwi dilinin "akarsu" anlamındaki sözcüklerinden ista'yı duraksamasız tanıyoruz (bkz. Asta; ayrıca, kitabın sonunda Tablo 38). Ancak, baştaki Ten- bölümünün öz biçimini ve anlamını saptayamıyoruz.

TEOS. Kaynakların çoğunda, örneğin Strabon'da (14 I 30) böyle, e'si Hellen yazımında dahi epsilon (E) ile fakat o'su, uwa sesine işaret eden omega ile. Bazı kaynaklarda Teios (örneğin Byzantionlu Stephanos'da); e'si, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Adının aslı Ta-uwa, "Baba-tapınağı"dır; bkz. Ta/Te (sözcüğü), uwa. Ta (Baba) burada tanrı Atta'yı mı yoksa Kam'ı mı kasdediyordu, güvenle söyleyebilmek için dayanağımız yoktur.

TEPHRİKE. Bkz. Divriği.

TERCAN. Erzincan iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adı, Bizans çağında, Derxene (Bryer, yazı XI s. 149) veya Derzene (Bryer, yazı VIII s. 210) biçiminde kullanılıyordu. Bu adın kökenini, anlamını saptayamadım.

TEREİA. Birinci e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Sondaki, Hellenleşme döneminin eklemesi, Hellen dilinin "-yurdu" anlamında -eia (-ia'nın çeşitlemesi) takısını bir yana koyunca karşımızda Tar(a?) kalır. Bunun aslı belki Ta-(u)ra, "Yüce Baba" idi. Bkz. Ta, ura. Karş. Herodotos'un (IV 80, VII 137) andığı Odrys Beyi Teres (e'ler Hellen yazımında eta ile; demek adın aslı Tara imiş).

Tereia bir dağdır (İliada, II 829). Lapseki yöresinde olduğu sanılıyor. Hangi dağ olduğu Strabon (12 IV 6, 13 I 17) zamanında bile tartışmalıydı.

TERGASOS. Piskoposlar listelerinde adı geçen bir Lykia kenti (Ramsay, s. 476 No. 28). 370 yılında varlığı biliniyor. Adının öz biçimi belki Tirgassa yâni Tirga-(a)ssa, Tirga-Kenti idi. Bkz. Dirgeme, Assa.

TERKEŞAN/TERKEŞEN. Çukurova'da, Adana ili Yumurtalık ilçesinin batı yanında, Ceyhan Irmağı doğu kıyısında, ilkçağ Mallos kentinin bir zamanlar bulunduğu alandaki Kızıltahta Köyünün (batı kıyıda, Karataş ilçesine bağlı) kuzeydoğu yakınında höyük ve oradaki köy mahallesi. Adı, Ramazan Oğullarından kalma bir vakıf belgesinde Tekur (Tekfur) Şan diye geçmektedir (K. Ener, s. 27). Aslı Ermenice Takavor-Şen, Tekfur-Köyü olmalı. Bkz. Tekfur (sözcüğü), Ardeşen.

Çorum ili Sungurlu ilçesi merkez bucağına bağlı Sarıyaka Köyünün eski adı da Terkişan idi. Bunun kökeni, yukarıda gördüğümüz Terkeşan'ın kökeni ile aynı olsa gerek.

TERKOS. Bkz. Delcus.

Terme (sözcüğü). Bunun, Hellen dilinde "Ilıca" anlamına gelen Therme ile ilgisi yoktur. Bu sözcüğe birçok Anadolulu tarihsel ad içinde rastlıyoruz ve o adı taşıyan kentlerin, köylerin, akarsuların topografyasını inceleyince, Terme sözcüğünün, en güçlü olasılıkla, "Dağ beli, yarma" anlamında bulunduğunu, tümevarım yoluyla, anlıyoruz. Şöyle ki:

1. Termessos. Ünlü Termessos yâni Terme-(a)ssos, Terme-kenti, Antalya kuzeybatı yakınından Korkuteli'ne uzanan ve tam orada, Termessos'a tırmanacak yolun kavşağında, bir dağ geçidinin, yarma'nın içinden geçen doğal ana yolun yakınında, güney yukarısındadır.

2. Termila Halkı (Termilai). Tam bu yörenin halkıdır (bkz. Milyas, No. 1) Termila adı,

Terın(e)-ila ögelerinden türetilmiştir, Terme Geçidi demektir (bkz. Ela/ila). Kasdedilen, yukarıda sözünü ettiğimiz dağ geçidi olmalıdır.

3. Termessos (Minor) kenti. Dağ üstündeki Wianawanda/Oinoanda'nın aşağısında, Siyanda/Xanthos/Eşen Çayı'nın kuzey kıyısında, üstelik (dikkat edelim) diğer bir Termila olan Dirmil/Altınyaylâ'ya uzanan ve dağ geçitleri aşan doğal yolun başındadır. Görülüyor ki bu kent, adını, sanıldığının tersine, ünlü Termessos kentinin göçmenlerince kurulduğu için almış değildir.

4. Dirmil. Şimdi, masa başı uydurmasıyla, Altınyaylâ. Dırmil adının bu ve aşağıdaki örneklerde, Termila'dan geldiği kesindir. Şimdi sözünü ettiğimiz Termila/Dirmil, önce Termessos (Minor) kentinden, sonra da Boubon, Balboura kentleri yöresinden (o kentlere uğramaksızın) geçen doğal yolun, Kibyra kentine ve onun günümüzdeki ardılı ilçe merkezi Gölhisar kasabasına giderken uğradığı bir kasabadır. Doğal yolun içinde ve üzerindedir. Adı, kuşkusuz, bu dağ geçidini kasdediyor: yine Term(e)-İla, "Dağ beli-Geçidi".

5. Dırmil Köyü. 1546 sayılı Admiralty Haritasında, adının aslı Termila'ya daha yakın Rum söyleyişiyle, Dermili Köyü; bkz. Dırmil, No. 3. Batıdan, Halikarnassos/Bodrum'dan gelen yolun Yalıkavak'a, dolayısiyle Sandama Yarımadasına ve o yöredeki ilkçağ kentlerine (Ouranion, Myndos) ulaşmak için aştığı dağ beli üzerinde, yüksekte bir köydür. Görülüyor ki burada da bir Terın(e)-İla söz konusudur.

6. Tirmil Tepe. Düz Kilikia'nın güneybatı ucunda, Dağlık Kilikia kıyısının başladığı yerde, o kıyı (dolayısiyle, Toros'ların etekleri) boyunca Silifke'ye doğru uzanan doğal yolun başında, Mersin'in 3 kın. kuzeydoğusundadır (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/34). Burada önemli tunç çağı buluntuları elde edilmiştir.

7. Dırmil Köyü. Şimdi, masa başı uydurmasıyla, Korucak Köyü. İzmir ili Torbalı ilçesine bağlıdır. Karabel'deki Luwi anıtının önünden geçen yâni orada bir dağ beli aşan doğal geçide giden yolun güney ucundadır. O Term(e)-İla'nın, Dağ beli-Geçidi'nin köye ad olması bu yüzdendir.

8. Terme Çayı. Hellen ağzında Thermodon (Herodotos, II 104, IV 86, 110; IX 27). Canik dağlarının, güneyden kuzeye alçalan bir yarma'sı dibinden akar ve şimdiki Terme kasabasından geçerek Karadeniz'e dökülür. Terme adı, bu yarma'yı anlatıyor olmalıdır. Oradan önemli bir yol geçmediği için karşımıza Terın(e)-İla, Dağbeli-geçidi adı çıkmadı, yalnız Terme (Dağbeli, yarma) adı çıktı.

9. Yunanistanda, Marathon savaşı yeri yakınlarında, Tanagra'nın batı yanındaki Therınodon Deresinin (Herodotos, IX 43) adı da, aslında, Terme sözcüğünü içeren Luwi/Pelasgos kökenli bir addan bozma olabilir.

10. Derme Dağı. Manavgat ilçesindedir. Adı şimdi Değirmen Dağı edildi. Akseki'den Manavgat'a inen yolun izlediği doğal dağ geçidinin ortasında, doğu yandadır. Daha kuzeyde, yine geçidin doğu yanında, Cemreler Köyü; batı yanında, Cemerler Köyü bulunur. Derme, Cemreler, Cemerler adlarının tümü Terme'den bozma olsa gerektir.

11. Derme Deresi. Malatya'da. Bkz. Derme, No. 1.

12. Terme Çayı. Çankırı iline bağlı ilçe merkezi Şabanözü kasabasından geçip güneye akarken, Karamusa Köyüne kadar, yolun izlediği doğal dağ-arası çöküntüden geçip orada ovaya iner ve doğuya döner; Kalecik ile Çankırı arasında orta yerde (Kızılırmak kollarından) Acı Çay'a katılıncaya kadar çoğu yerde yine iki dağ kütlesi arasındaki çöküntü boyunca batıdan doğuya akar. Boğazdan çıktığı yerde Termeyenice Köyü vardır.

Bildiğim kadarıyla, Şabanözünde, Terme Çayı dolaylarında ılıca (Hellen dilinde: Ther-

me) yoktur. Karakoçaş Köyü Ilıcaları 10 km. kadar doğuda, Kınık Deresinin doğu kıyısında bulunmaktadır. Dolayısiyle burada da Terme adı Hellen dilindeki Therme'den değil, Termessos gibi adlarda gördüğümüz Anadolulu Terme'den gelmiş olmalıdır.

13. Tirimler Tepesi. Yatağan yakınındadır ve bir arkeolojik buluntu yeridir. İzmir'de çıkan Yeni Asır gazetesinde 10.1.1991 günlü sayıda şu haber yer almıştır: "Yatağan'da Tirimler Tepesi mevkiinde tarihî eserlerin bulunduğu yerde izinsiz arkeolojik kazı yaparken suçüstü yakalanan ŞT ile GT gözaltına alındı". Tirimler Tepesi bir diğer Termila olsa gerektir.

14. Tırmıl. Bkz. ileride Tırmıl.

TERMERA. Karia kenti (Herodotos, V 37). Yeri aşağı yukarı kesinlikle biliniyor. Strabon (14 II 18), Kos/İstanköy Adasının Skandaria Burnu karşısında Termerion (Hellen diline göre Termera-ion, Termera-yeri) Burnu'nun bulunduğunu; "Kos Burnunun yukarısında" yâni Kos Adası Skandaria Burnu karşısına gelen kıyının biraz iç ve yukarı bir yerinde, kendi çağında Termeron denen bir yerleşme biriminin olduğunu söylüyor. Bu tanımlamaya göre, Termerion Burnu, Bodrum Yarımadasının güneybatı ucundaki, bazı haritalarda Koca Burun diye adlandırılan çıkıntıdır. Oradan içeride ve yukarıda ise bir tek Leleg kentinin kalıntıları alanı vardır. Bu alan, sözünü ettiğimiz Koca Burun'dan biraz kuzeydoğu ilerideki Aspat Kalesi'nden yarımada içine doğru yükselerek uzanan çöküntünün, yarma'nın üst ucunda, Mandra Köyü'nün bitişiğindeki Âsarlık Tepe denen yerdedir. Termera adı da işte bu koca yarma'ya işaret ediyor olmalıdır: Terme-(u)ra, "Koca Yarma". Bkz. Terme, ura.

TERMESSOS. Bkz. Terme, No. 1, 3.

Termila'lar. Bkz. Terme, No. 2; Milyas, No. 1.

TERMİLE. Byzantion'lu Stephanos'un andığı, Karia'daki bir köy. Dirmil/Gökçebel olmalıdır. Bkz. Dirmil, No. 3; Terme, No. 5.

TERZANDON. Bkz. Santa.

TETRA. Peutinger Tablosuna göre, Kayseri ile Niğde arasında ana yol üzerinde bir köy ya da kasaba. Tetra, Hellen dilinde "Dört" demektir; burada, bir kısaltma karşısında bulunuyor olmalıyız. Adın aslı belki Tetra Kome (=Dört Köy), Tetra Pyrgia (=Dört Burç Yeri) gibi birşeydi.

TETRAPYRGİA. Kappadokia'nın Garsauritis bölgesinde bir kentçik. Ptolemaios (5 VI 13) anmıştır. Peutinger Tablosu da, Konya ile Mut arasında ana yol üzerinde bir Tetrapyrgia kasabası gösterir (Ramsay, s. 395). Tetrapyrgia adının anlamı için bkz. Tetra.

TETTHA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri bilinmeyen bir ilkçağ köyü (Ramsay, s. 462). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın kökenini, anlamını belirleyemedim.

TEUKİLA. Antoninus Rehberine göre, Satala-Melitene yolu üzerinde, Zimara ile Sabus arasındaki uğrak yeri olan kent ya da kasaba. Fırat kıyısında, Erzincan'a bağlı ilçe merkezi Eğin/Kemaliye'nin yerinde yahut yakınında. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu adın kökenini, anlamını saptayamadım. Kappadokia dilinden olsa gerek; belki ila (=geçit, boğaz) sözcüğünden türetilmişti. Bkz. Ela.

TEUİTA. Keza, Tita, Tyita, Tyta. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında bulunan yazıtlardan, orada varlığı öğrenilen ancak tam yeri saptanamayan bir köyün adının çeşitli biçimleri (Ramsay, s. 462). Aslını ve anlamını belirleyemedim.

Teukros. Hellen ağzında bu biçime bürünmüş Anadolulu adın aslını ve anlamını güvenle saptayamadım. "Kam" anlamındaki Ta/Te ile bağlantılı olabileceğini düşünüyorum.

1. Teukros Halkı. Hellen ağzında, Teukroi. Anadolunun Troas bölgesinde yaşayan bir halk. "Troia'lılar" anlamında da kullanılmıştır. Örneğin bkz. Herodotos, II 118.

2. Teukros. Bu halkın ataşı olduğuna inanılan destan kişisi yerel kral.

3. Teukros. Troia'lılara karşı savaşan Akhaios soylularından biri; Telamon oğlu, Aias'ın kardeşi. İliada'da anılır (VI 31 vs.).

4. Teukros. Olba/Uzuncaburç'taki Zeus tapınağı kam'lığını elde tutan soydan gelenlerin kiminin adı.

Teuta. İlkçağ İllyria'sında, İÖ 3. yüzyılda yaşamış ünlü bir kraliçe. Adının kökeni ve anlamı tartışmalıdır.

Teutamos. Bu adın aslı Teutama olmalıdır: Teuta-(u)ma, "Teuta İnsanı". Teuta konusunda bkz. yukarıda Teuta.

1. Teutamos. Troia'ya Hektor'un ölümünden sonra komutanlık görevini üstlenmek üzere gelen Memnon'u gönderen dost kral.

2. Teutamos. Luwi/Pelasgos kenti Anadolu Larissa'sından Troia'lılara yardıma gelmiş savaşçıların bey'inin dedesi (İliada, II 840-843).

TEUTHRANİA. Kaïkos/Bakırçay ağzı yöresinde, Bergama ile deniz arasında uzanan dolma ovanın adının Hellen'lerce kullanılan biçimi (Herodotos, II 10); keza, oradaki bir kentçiğin adının Hellen'lerce kullanılan biçimi (Xenophon, Anabasis, 2 I 3, 7 VIII 17; Hellenika, 3 I 6). Kentçiğin kalıntılar alanı, İzmir yönünden Bergama'ya yaklaşırken ana yolun Bakırçay'ı aştığı köprüden 3 km. kadar batı ileride, Kalarga Tepesi denen ve ova ortasında hayli görkemli görünen bir tepenin üzerindedir (Umar, Mysia, s. 13-14). Kalarga, aynı zamanda, oradaki Ovacık Köyü'nün eski adıdır. Bu ad, belki Kala (Kıyı), Arga (Işıltılı, Ak) ögelerinden türetilmişti ve "Ak Kıyı" anlamındaydı; bkz. Kala, Arga. Kendi zamanındaki Teuthrania Ovasının bile Kaïkos/Bakırçay alüvyonlarıyla oluşmuş bulunduğunu Herodotos belirtir; günümüzden 2-3 binyıl önce hiç kuşkusuz oradaki deniz kıyısı şimdikine göre çok daha içerilerdeydi. Teuthrania adına gelince; bunun da Hellen dilinde anlamı yoktur. Buna köken ve anlam yakıştırmak için, Hellenleşme döneminde, âdet olduğu üzere, "Yörenin çok eski çağlardaki kralı" bir destan kişisi uydurulup adına Teuthras denmişti (bkz. Teuthras). Teuthras, Teuthrania adlarının öz biçimini, anlamını kesin bir güvenle saptayamıyor isek de, güçlü bir olasılığı belirtebiliriz. Kanımca Teuthra'nın aslı Da-Odra, "Ana Tanrıçanın-Erkeği" idi ve bu da çok yakın yöredeki Madra Dağı adında kendini gösteren Madra'nın eş anlamlısıydı (bkz. Ada, Da, Adra, Madra). Yöre adı Teuthrania'nın aslı ise bu Da-Odra'nın, sonuna, "-sal, -ülkesi" anlamında wana/ana takısını (bkz. wana) almasıyla türetilmiş Da-Odra-wana'dan başka şey değildi.

Teuthras. Bu adın anlamı konusunda bkz. Teuthrania.

1. Teuthras. Yukarıda sözünü ettiğimiz Teuthrania yöresinin çok eski çağlardaki kralı destan kişisi (Strabon, 12 VIII 2, 13 I 69).

2. Teuthras. Troia savaşında, Diomedes'in öldürdüğü bir Anadolulu savaşçının (Arisbe kentinden imiş) babasının adı (İliada, VI 13).

3. Teuthras. Troia'da çarpışan bir Akhaios savaşçısı (İliada, V 705).

Teuthrone. Yunanistanın Lakonia bölgesinde kent (Pausanias, 3 XXV 4). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. O'su, Hellen yazımında, uwa değerindeki omega ile. Demek ki bu da bir Teutrawana idi. Bkz. Teuthrania.

Tevere. Bkz. Tiberis.

THABOUSİON. Roma'lı Consul Manlius Vulso'nun İÖ 189 yılında çapulcu Galat'lar üzerine çıktığı sefer sırasında uğradığı bir Pisidia kentçiği (Titus Livius, XXXVIII 14). Sinda ile Eriza arasında, İndos/Dalaman Çayı yukarı bölümünde. Tam yeri güvenle saptanamamıştır. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; kökenini ve öz biçimini bilmiyoruz. Belki Taba (düzlük, ova) sözcüğünden türetilmişti; bkz. Taba.

THALLOUSA. Daphnousia Adasının (Kefken Adasının) bir diğer adı (Ramsay, s. 199 No. 20). Hellen dilinde Thallos (Fidan, filiz, yeşillik) kök sözcüğünden; "Bitki örtüsü gür olan; fidanı, filizi, yeşilliği bol olan".

THAMPSİOU POLİS. Themisonion/Themissonion kentinin adının bazı kaynaklarda görülen çeşitlemesi (Ramsay, s. 428 ortası). Polis (=Kent) bölümü Hellen dilindendir ve Thampsiou bölümü dahi Hellen diline göre "Thampsios'un" anlamında imiş görünüşüne büründürülmüştür, ancak Thampsios adının o dilde anlamı yoktur. Karş. Themisonion.

THARSE. Antoninus Rehberinin, Maraş-Urfa yolu üzerinde, Samsat'ın 13 mil öncesinde gösterdiği bir köy ya da kasaba. Ramsay'in Kappadokia haritasında, Samsat'ın 20 km. kadar batısında Fırat kıyısında, (Adıyaman batısından gelen) Göksu Çayının Fırat'a katıldığı yerde gösteriliyor. Kuşkusuz bir diğer Darsa/Tarsa; bkz. Darsa, Tarsa.

THEANGELA. Karia'da İran bağımlısı kral Mausolos'un Souagela/Syangela halkını, eski kenti bırakmağa zorlayarak göçürdüğü yeni kent (G.E. Bean, Turkey Beyond the Maeander, s. 128-134). Etrim Köyü güneyindeki tepede, bu tepenin üç doruğu çevresinde ilginç kalıntıları vardır. Etrim Köyü, yönetimsel açıdan, kendi başına bir köy değil, Pınarlıbelen Köyünün bir mahallesidir ve bucak merkezi Mumcular/Karaova'nın 10 km. batı ilerisinde bulunan Pınarlıbelen'in 2 km. daha ilerisinde, eski ana yolun 2 km. kadar güneyindedir.

Mausolos, kendi çağının en ileri kültürü Hellen kültürü olduğu için, halkını Hellenleştirmeğe çalışmaktaydı. Latmos kentinin adını Herakleia'ya çeviren odur. Theangela da, Souagela/Syangela adının Hellenleştirilmiş biçimidir; eski adın, "Kutlu, kutsal, iyi, güzel" anlamlarına gelen ve özellikle de en önemli Kutsal'ı, Ana Tanrıça'yı kasdeden Suwa bölümü yerine Hellen dilinin Thea (=Tanrıça) sözcüğü konmuştur. Karş. Souagela.

THEBAİ. Hellen diline göre: "Thebe'liler, Thebe Halkı". Ancak, Thebe'nin Hellen dilinde anlamı yoktur ve o sözcük, Luwi/Pelasgos kökenli Taba'nın (Düzlük, ova; bkz. Taba) sözcüğünün Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir. Bkz. Thebe.

1. Thebai. Mysia'da, Thebe Ovası/Edremit Ovası'nda bir kent (İliada, I 336, II 691 vs.). R. Kıpçak (s. 353-354) bir lokalizasyon önerisinde bulunuyor.

2. Thebai. Yunanistanın Thessalia bölgesinde Thebe Ovası'nın şanlı kenti.

3. Thebai. Mısır'daki; bkz. Syene.

THEBE. Lâtin yazımındaki e'ler, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile. Bu da gösterir ki adın aslı, Taba, Tabai, Tabala, Kastabala gibi Anadolulu adlardaki, "Düzlük, ova" anlamına gelen Taba sözcüğüdür. Bkz. Taba. Zaten Thebe, daima bir ova adı olarak karşımıza çıkıyor. Anadolulu adları Hellen diline bağlamaya pek fazla hevesli olan Zgusta'ya (s. 184 başı) bakılırsa, Anadoludaki Thebe adı dahi Anadolulu değilmiş, çünkü "Hellen dünyasında" yaygın imiş. Bu konuda bkz. Drepana, No. 3.

1. Thebe. Edremit Ovasının eski adı (Xenophon, Hellenika, 4 I 41).

2. Thebe. Yunanistanın Thessalia bölgesinde, Thebai kenti yöresindeki ova (Odysseia, XI 263; A. Erhat/A. Kadir çevirisinde XI 265'e alınmış olarak "Thebai Ovası").

3. Thebe. Antalya Körfezi batı kıyısında bir ovacık ya da kentçik (Strabon, 14 IV 1).

4. Thebasa yâni Theb(e)-Assa, Thebe Kenti (bkz. Assa). Lykaonia kenti (W.M. Ramsay.

Lycaonia. Jahreshefte des österreichischen archaeologischen Instituts in Wien, c. VII/2, 1904, derginin içine konmuş ek. Thebasa konusu s. 87'de işleniyor). Plinius'un (V 147) andığı kent, Ramsay'e göre, Konya'dan Ereğli'ye uzanan ancak şimdi kullanılmayan kestirme yolun, şimdi de kullanılan Konya, Karaman, Ereğli yolu ile birleştiği yerde, Akçe Şehir'de idi. Bu kent, Kybistra/Herakleia/Ereğli'nin 35 km. kadar batısındaki Sidamara'nın (şimdi, Ambararası Köyü) 15 km. batısındaydı.

THEMESOS/THEMESSOS. Bkz. Themissos.

Themis (adı). Eski Hellen dilinde bir Themis sözcüğü vardı ve "Yasa" (buradan: kural, hak, tanrı buyruğu) anlamına geliyordu. O nedenle, Hellen mythos'larını üretme çalışmaları sırasında, ozanlarca Adalet Tanrıçalığı makamına bir Themis tanrıça atanmıştır; kendisine bir de nesep bağı uydurulup, Toprak Ana ile Ouranos (=Gök)'ün kızı olduğu söylenmiştir (Hesiodos, Theogonia 135; İliada, XV 87 ve 99, XX 4 ve 6). Eski Hellen'lerden bir hayli kişi de, Hellen dilindeki themis sözcüğünden ya da Adalet Tanrıçası sayılan Themis'in adından türetilme adlar taşıyor: Themistokles vb.

Ancak, Anadoluda da, Ana Tanrıçanın bir çeşitlemesinin, Hellenleşme döneminde Themis biçimine bürünmüş bir adla anıldığını sezebiliyoruz. Bu belki, Pontogephyra gibi (bkz. Pontogephyra) ayrı kökenlerden gelen ama aynı anlamda olan iki sözcüğün gereksiz yere birlikte kullanılmasıyla ortaya çıkmış bir ad idi; gerçekten, Thea, Hellen dilinin, Mis ise Luwi/Pelasgos dilinin ."Tanrıça" anlamındaki sözcükleridir (bkz. Mis) ve Themis adı, Anadolulu örneklerde, The(a)-Mis, "Mis Tanrıça"yı kasdediyor olabilir. Şu Themis'li adları inceliyelim:

1. Themiskyra. Ana Tanrıça tapkısının en güçlü olduğu bir bölgede, Amisos/Samsun ve Amaseia/Amasya dolaylarında, Amazon'ların öz yurdu diye bilinen ova, şimdiki adıyla Çarşamba Ovası, Hellen'lerce Themiskyra diye anılıyordu (Aiskhylos, Prometheus, dize 722; Herodotos, IV 86; Rodoslu Apollonios, II 997; Strabon 12 III 15).

2. Themisonion/Themissonion. Bir diğer Ana Tanrıça tapkısı bölgesinde, Pisidia ile Phrygia sınırında karşımıza çıkan bir kent (bkz. Themisonion).

3. Skydrothemis. Hellen'leşmenin oldukça ilerlediği bir dönemde, Hellenistik çağda (bunun yüzyıllar öncesinden Miletos'lularca Hellen'leştirilmiştir diye bildiğimiz bir kentte), Sinope/Sinop'ta egemen olan tyran, Skydrothemis adını taşıyordu. Bu ad, Hellen dilinden değildir.

THEMİSKYRA. Bkz. Themis (adı), No. 1.

THEMİSONİON/THEMİSSONİON. Phrygia'da ilkçağ kenti. Denizli ili Acıpayam ilçesi merkez bucağına bağlı Karahöyük Köyünün bitişiğinde, ana yoldan (Acıpayam-Yeşilova yolundan) köye girerken sol yanda, köye adını veren, şimdi üzerinde köy mezarlığının bulunduğu höyük'ün kapladığı alandaki kent idi (Strabon, 12 VIII 13 sonu). Themisonion/Themissonion adı, bu biçimiyle, Hellen dilindendir ve "Themison Yeri" demektir; kentin, Seleukos'lar kralı II. Antiokhos'un gözdesi olan Themison adlı bir genç dolayısiyle böyle adlandırıldığı sanılıyor. Bunun doğruluğundan kuşkuluyum. Aşağıda göreceğimiz üzere, bir Karia kentinin Themissos diye anılması ve Anadoluda karşılaştığımız Themiskyra adı, bu kuşkumun dayanağıdır.

THEMİSSOS. Keza Themesos/Themessos. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Karia kenti. Yatağan batı yakınında, özellikle Lagina'da (Leyne/Turgut) ve Panamara'da bu kentten söz eden yazıtlar bulunmuştur. Tam yeri bilinmiyor; Keramos/Ören yöresinde bulunduğu sanılıyor (Zgusta, s. 183). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; adın sonunda "kent, -kenti" anlamına gelen issos'u (bkz. Assa) tanıyorsak da, baştaki Them-'in öz biçimini ve

anlamını bilmiyoruz.

THEODOROPOLİS. Hellen dilinde: Theodoros Kenti. Safranbolu'da bulunan bir yazıttan öğrenildiğine göre, Safranbolu, oradaki, Ermiş Theodoros'a adanmış bir kilise nedeniyle, Bizans çağında Theodoropolis diye anılıyordu (Ramsay, s. 354).

THEODOSİA. Hellen diline göre: (imparator) "Theodosius Yurdu". Hierokles'in yapıtında anılan bir Phrygia kenti. Gediz ile Simav arasında orta yerde bulunan Şaphane'ye lokalize ediliyor (Ramsay, s. 160 No. 93).

THEODOSİANA. Phrygia'da bir diğer (?) kent ya da bölge. Ramsay (s. 394 No. 14 sonu) "Nerede olduğu bilinmeyen Theodosiana'yı Akroenos/Afyon'a yakın bir yerde aramak gerekir" diyor; Theodosiana'nın kent mi bölge mi olduğunu, hangi belgede anıldığını söylemiyor. Theodosiana adı Lâtincede "Theodosius'sal" (ülke, kent, köy vb.) yahut "Theodosia'sal" (ülke, kent, köy vb.) anlamlarına gelir. Dolayısiyle, Theodosia kenti yöresinin adı da olabilir.

THEODOSİOPOLİS. Keza Theodosioupolis. Hellen dilinde: "Theodosius'un Kenti".

1. Theodosiopolis. İlçe merkezi Kemah'ın bir dönemde taşıdığı resmî ad (Ramsay, s. 58 ve s. 337 dn. 3).

2. Theodosiopolis. Erzurum kentinin geç Roma ve Bizans çağlarındaki adı (Honigmann, s. 16).

3. Theodosiopolis. Bergama yakınındaki Perperene kentinin Theodosius döneminde ve sonrasında taşıdığı resmî ad (Ramsay, s. 125 No. 38).

4. Theodosiopolis. Pisidia'daki Bindos kentinin, erken Bizans çağında taşıdığı ad (Ramsay, s. 192 No. 26, s. 432 dn. 1, s. 452 başı).

5. Theodosiopolis. Bkz. Apros.

THEOTOKİA. Apollonia'lardan Apolyont/Ulubat Gölü üzerinde bir yarımadacık üzerinde bulunanın, hristiyanlık döneminde resmî belgelerde geçen, hristiyanlığa yakışır adı (Ramsay, s. 196 No. 11). Hellen dilinde "Theotokos (=Tanrıyı doğuran; yâni, Meryem) Yurdu".

THERA. Karia'da önemsiz bir ilkçağ kentçiği (Arrianos, 2 V 7; G.E. Bean, Turkey Beyond the Maeander, s. 154). Günümüzdeki ardılı, Muğla ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Yerkesik. Thera sözcüğü, eski Hellen dilinde "Av" anlamına gelirdi (hem gidilen av, hem de tutulmuş av hayvanı). Ancak, bu sözcük Anadolulu bir dilden alınmış olabileceği gibi, hiç değilse kent, ada vb. adlarında, Luwi dilinden gelme adın Hellen ağzına uydurulmuş biçimi de olabilir.

THERMA. Hellen dilinde "Ilıca" (keza, Therme).

1. Therma. Kırşehir'deki ılıca; Antoninus Rehberinde de böyle anılmıştır (Ramsay, s. 297 No. 2).

2. Therma. Dinar'daki Ilıca Deresi'nin adı, kentin (Apameia'nın) paralarında Therma adının kısaltılmışı olmak üzere Ther yazısı ile gösterilmiştir (Ramsay, s. 450 No. 20).

3. Therma. Bkz. Basilika Therma (Terzili Hamam; şimdi, Sarıkaya).

4. Therma. Ortaçağda Hamam, Yabanhamam; şimdi (Ankara iline bağlı ilçe merkezi) Haymana.

THERMODON. Bu adın aslının Termadawana yâni Term(a)-ada-wana, "Dağ yarması-lı-sal", Dağ yarmasından akıp gelen ırmak olduğu kanısındayım. Bkz. Terme, -ada, wana. Latin yazımındaki o'ların her ikişi, Hellen yazımında, uwa değerindeki omega ile yazılır. Baştaki Thermo, Hellen dilinin "Sıcak" anlamındaki sözcüğüne benzetilmişse de bütün olarak Ther-

modon adının o dilde anlamı yoktur. Oysa bu -don bölümünü, yine omega ile, Makedon adı vb. bazı adlar içinde görüyoruz ve onun öz biçiminin (a)dawana olduğunu anlayabiliyoruz; bkz. Makedonia.

1. Thermodon. Terme Çayı'nın ilkçağdaki adının Hellen'lerce kullanılan biçimi; bkz. Terme, No. 8.

2. Thermodon. Yunanistanın Boiotia bölgesinde küçük bir akarsu; bkz. Therme, No. 9.

THEUKİRA. Bkz. Eğin.

THİOUNTA. Güneybatı Phrygia'daki Mossyna yöresinin (bkz. Mossyna) bir köyü (Ramsay, s. 145 No. 3). Hierapolis/Pamukkale'nin 8-10 mil kuzeyinde, Gözler Köyü'nün yerinde olduğunu, Ramsay'in bulduğu bir yazıt kanıtlamıştır (Ramsay, s. 484; H. Malay, Araştırma Sonuçları Toplantısı, c. II s. 100). Thiounta adının, -lı anlamındaki wanda takısıyla (bkz wanda) türetildiğini görebiliyorum fakat baştaki bölümün, sonuç olarak da adın bütününün öz biçimini ve anlamını belirleyemiyorum.

THORAX (Dağı). Menderes Magnesia'sı yakınında bir dağın adı (Strabon, 14 I 39). Hellen dilinde hem "Göğüs" hem de "Göğsü koruyan zırh" demektir (o'su Hellen yazımında omega ile).

THOSPİA. Urartu'lardaki Tuşpa (şimdi, Van) adının Hellen ağzına uydurulmuş ve Ptolemaios'un yapıtında kullanılmış biçimi (Baumgartner, RE Buana maddesi). Demek ki Ptolemaios çağında bile Tuşpa adı kullanılıyormuş.

THOSPİTİS. Bu ad, yukarıda gördüğümüz Thospia adına, Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından -itis takısının (karş. Daskylitis vb.) eklenmesiyle türetilmiştir; Tuşpa'sal (Göl), Tuşpa'nın Gölü demektir.

1. Thospitis. Van Gölü'nün ilkçağda, Hellen'lerce kullanılan bir adı.

2. Thospitis. Tuşpa/Van'dan çok uzaktaki Arsene gölünün (Gölcük/Hazar Gölü) ilkçağ Hellen'lerince kullanılan bir adı (Strabon, 11 XIV 8; Herzfeld, s. 142 sonu). Belki Tuşpa, Urartu dilinde "Göl" demekti.

Thoumna. Arabia Felix'de (=Yemen) bir ilkçağ kenti. Ptolemaios (5 VII 31, 37) anmıştır. Plinius'ta (VI 153, XII 64) Thomna; Byzantion'lu Stephanos'da Tanına. Bayhan Vâdisinde şimdiki Kohlan kasabasıdır (A. Grohmann, RE Thumna maddesi). Adının Luwi dilindeki umna (=insanı, halkı) takısı ile türetildiği açıkça görülüyor. Baştaki Ta, Th(a) ise, Adana/Aden adı içinde de bulunan Ada (Ana Tanrıça) sözcüğünün, baştaki A'sı söylenmeksizin kullanılan çeşitlemesidir kanısındayım (bkz. Da). Sonuç olarak Da-umna,"Ana Tanrıça Halkı"dır.

Thouria. Yunanistanın Messenia bölgesinde tarihsel kent. Kretschmer, Glotta dergisinde yayınlanan bir makalesinde bunun adının Hellen'ler öncesi dönemden kalma olduğuna işaret etmiş ve o adla Tauros adı arasındaki yakınlığı vurgulamıştı. F. Bölte de (RE Thuria maddesi, s. 634) kentin, koruyucu tanrıçası Athena'nın bir san'ı ile adlandırılmış olabileceğini söylüyor. Her iki araştırmacı kanımca haklıdır; Thoura'nın aslı (A)thura'dır ve bu ad, Ada/Atha/Da (bkz. Ada, Da) yâni "Ana Tanrıça" adına, Luwi dilinin "büyük, ulu, yüce" anlamındaki ura sıfatının (bkz. ura) eklenmesiyle türetilmiştir. Karş. Tauros.

THRAKE. Trakya adının Hellen ağzında ve yazımındaki biçimi. Thrak (Hellenlerde: Thrakos/Thrax), Lâtinlerin kullandığı Thracia ve çağdaş batılı uluslardan kiminin kullandığı Thrace, Thrakien gibi adlar buradan çıkmıştır. Thrake adı Hellen dilinde anlam taşımaz ve son ünlüsü, Lâtin yazımına e ile çevrilen ses, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanır. Böylece adın daha doğru biçiminin Thraka olduğu anlaşılır. Onun da aslını ve anlamını en kesin bir güvenle görebilmekteyim: (A)Dra-ka, "Adra Yurdu". Bkz. Adra, -ka. Zaten Balkan Yarımadasının tümünü anlatan tarihsel ad, Skodra dahi Adra ile

bağlantılıdır. Bkz. Skodra.

THRAKESİA/THRAKESİON (Thema'sı). Doğu Roma devletinin yönetim örgütündeki Thema'lar (her biri bir thema yâni kolordu çıkaran il'ler) arasında, Batı Anadoluyu ve özellikle Lydia'yı kapsamakta olanı (Ramsay, s. 473 No. 22). Adı, Hellen dilinde "Thrak'lar" demek olan Thrakes sözcüğü ile, -ia yahut -ion takısından türetilmiştir; her iki biçimiyle, "Thraklar Yurdu, Yeri" demektir. Trakya'dan Anadoluya aktarılan birlikler buraya yerleştirildikleri için thema böyle adlandırılmıştı (Ostrogorsky, s. 91 dn. 1 sonu).

THRYANDA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Lykia kenti. Başka yerde adı geçmiyor ve hangi kent olduğu bilinmiyor. Adının aslı (A)drawanda, yâni Adra-wanda, "Adra Tapınıcısı" olmalı. Bkz. Adra, wanda, Otranda. Belki Andriake ile aynı kent idi; bkz. Andriake.

THYASSOS/THYESSOS. Bkz. Tu (sözcüğü), No. 8.

THYATEİRA. Bkz. Tu (sözcüğü), No. 9.

THYBARNA. Lydia kenti. Yalnız Sicilya'lı Diodoros (XIV 80) anmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adının Arna (kaynak, kaynak havuzu, gölcük) sözcüğüyle türetildiğini görebiliyoruz (bkz. Arna); ancak baştaki ögenin öz biçimini ve anlamını belirleyemiyoruz. Tuwai, "iki"? Bkz. Tuwai.

THYBRİS. Bkz. Tembris.

THYDONOS. Plinius'un (V 109) andığı bir Karia kasabası. Ne tam yeri, ne de adının kökeni, öz biçimi, anlamı biliniyor.

THYESSOS. Bkz. Tu (sözcüğü), No. 8.

THYMBRA. Troia yakınlarında çok eski bir kent (İliada, X 430; Strabon, 13 I 35). Aşkıdil Akarca'ya göre (Troas'da Aşağı Kara Menderes Ovası çevresindeki şehirler, Belleten c. 42, 1978, s. 1-52'de s. 24-43) Araplar Boğazı kuzeydoğusunda, Küçük Fığla Tepesi üzerindedir. Bazı haritalarda Dedetepe diye işaretlenen bu yer, İzmir-Çanakkale ana yolunun batı bitişiğine düşer.

Thymbra adı, bu biçimiyle, Hellen dilinde "Kekik" anlamındadır. Ancak, sözcük Anadolu kökenli olabileceği gibi, gerek burada gerek Thymbrara vb. Anadolulu kent adları içinde, Anadolulu bir sözcüğün Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi de olabilir. Örneğin ve özellikle, Dibra yâni D(a)-ibra, "Ana Tanrıçanın Gürsuyu" (karş. Divriği, Çivril, Da, İbra) adının bozulmuş biçimi olabilir. Gerçekten, Thymbra kenti, aynı adı taşıyan derenin (Thymbrios) kıyısında idi. Bkz. Thymbrios.

THYMBRARA. Lydia kenti (Xenophon, Kyros'un Eğitimi, 6 II 11 ve 7 I 45). Tam yeri bilinmiyor. Adının aslı belki Dibrara yâni "Koca Dibra"idi; bkz. Thymbra, ura.

THYMBRİA. Strabon, Karia'da, İon kenti Myous'a çok yakın, demek ki Menderes ırmağının o çağdaki ağzına da çok yakın, bir Thymbria kasabasından söz eder (14 I 8). Bunun adının aslı da Thymbra adının aslı ile aynı olsa gerektir.

THYMBRİANASSOS. Pisidia'da, Sagalassos/Ağlasun yakınlarında bir köy (Ramsay, s. 187 sonu). Thymbria-(wa)na-(a)ssos, "Thymbria-Ülkesi-Kenti". Bkz. Thymbria, wana, assa.

THYMBRİON. Xenophon'un (Anabasis, 1 II 13) andığı bir Phrygia kenti. Kaystrou Pedion ile Tyriaeion arasında idi; demek ki Midas Pınarı/Ulupınar yakınlarında bulunuyordu. Tam yeri saptanamamıştır. Adı, Thymbra sözcüğüne, Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki takısı -ion'un eklenmesiyle türetilmiştir, Thymbra Yeri demektir. Thymbra'nın kökeni ve anlamı konusunda bkz.Thymbra.

THYMBRİOS. Keza, Thymbris. Troas bölgesinde, Skamandros/Kara Menderes'in kol-

larından biri olan dere (Strabon, 13 I 35). Şimdiki Kemer Su (K. Ziegler, RE Thymbrios maddesi). Adının anlamı konusunda bkz. Thymbra.

THYMBRİS. Bkz. Tembris, Thymbrios.

THYMNİAS. Karia'da bir körfez. Plinius (V 104) anmıştır. Bozburun Yarımadası güneydoğu yanında, uca yakın üç küçük körfezin en güneyde olanıdır. Şimdi, Saranda Koy'u. Thymnias adı, yakındaki ilkçağ Tymnos kasabasının adı ile aynı kökenden gelir: D(a)-umna, "Ana Tanrıça Halkı". Bkz. Da, umna, Thoumna, Thouria. Thymnias adında, buna bir de Hellen dilinin -sal, -lı anlamındaki takılarından -ias'ın eklendiği görülüyor.

THYNİA. "Thyn (Thyn'ler, Thynoi) Yurdu". Bkz. Thynoi.

1. Thynia/Thynias. Karadenizde, Bulgaristan sınırı yakınındaki İğneada'nın ilkçağda Hellen'lerce kullanılan adı (Kırklareli 1967 İl Yıllığı).

2. Thynia/Tynias. Yalnız o adanın değil, Bulgaristandaki Burgaz ile Türkiyedeki Midye/Kıyıköy arasındaki bütün kıyı bölgesinin Hellen'lerce kullanılan adı (Strabon, 12 III 3).

3. Thynia/Thynias. Karadeniz'deki Kefken Adasının ilkçağda kullanılan adlarından biri (Strabon, 12 III 7). Diğerleri için bkz. Apollonia, Daphnousia, Thallousa.

Thynnaros. Synnada/Şuhut halkının, kent kurucusu olduğuna inandığı destan yiğidi (Ramsay, s. 13). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın kökenini, öz biçimini, anlamını bilmiyoruz.

Thynoi. Bkz. Tu (sözcüğü), No. 3. Trakya ve Anadoluda (Kocaeli Yarımadasında), özellikle Karadeniz kıyısında yaşayan Thrak soyundan bir halk (Herodotos, I 28; Xenophon, Anabasis, 7 II 22, IV 14 ve 18; Rodoslu Apollonios, II 531).

THYRAİA/THYREA. Teira (şimdi, Tire)'nin tarihsel adının geç Bizans döneminde kullanılan çeşitlemeleri (Ramsay, s. 122 No. 31).

THYSSANOS. Karia'nın güney yanında, Bozburun Yarımadasında bir kıyı kenti. Plinius'ta (V 104) Tisanusa. Marmaris-Bozburun yolu üzerinde, Bayır Köyünden (Syrna'nın yeri) 15 km. kadar ileride, Bozburun'un 15 km. öncesinde bulunan Söğüt Köyünün güneybatı yanıbaşında, Thyssanos akropolis bölümünün pek dağınık kalıntıları vardır (köy okulunun arkasında).

Thyssanos sözcüğü eski Hellen dilinde "Saçaklı, püsküllü" demek ise de, Karia kenti Thyssanos'un adının, Luwi dilinden gelme Tuwasana/Duwasana gibi (bkz. Laroche, Dictionnaire, s. 100-101) bir adın Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi olduğu, güçlü olasılıktır.

Thyssos. Bkz. Tu (sözcüğü), No. 7.

TIRMIL. Seyhan (şimdi, Adana) ili Kozan ilçesi merkez bucağına bağlı Çürüklü Köyünün mahallesi (1946). Bkz. Terme.

TİANAİ/TİARAİ. Kaïkos/Bakırçay vâdisinde bir kasaba. Hierokles'in yapıtında anılmıştır. Plinius, Bergama'ya bağlı kent ve kasaba halkları arasında Tiareni'yi (yâni Tiarenoi; Tiarenos'lar, Tiarana=Tiara Ülkesi'nin halkı) anmaktadır. Bu halk, Tiana/Tiara kentçiğinin halkı olmalıdır. Kasdedilen, oradaki Teium (Teion, Tieion) kenti olmalı; bkz. Teium.

Tibarenos'lar. Anadolunun Karadeniz kıyısında, bugünkü Ordu kenti dolaylarında yaşayan bir ilkçağ halkının adının Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi (Herodotos, III 94, VII 78; Xenophon, Anabasis, 5 V 2). Kanımca adın aslı, yöre adı olan ve oradaki gür bir akarsuya işaret eden Dibrana'dır: D(a)-ibra-(wa)na, "Ana Tanrıçanın-Gürsuyu-yöresi". Bkz. Da, abra, wana, Divriği, Tiberis. Kasdedilen akarsu belki de şimdi Turna Suyu adıyla anılan idi.

Tibaroi (Halkı). Bkz. Devrek.

TİBASSADA. Lykaonia'daki Thebasa kentinin adının Bizans çağı piskoposlar listelerinde görülen, geç dönemdeki biçimi (Ramsay, s. 375). Thebasa ile Uda/Hyde, bir "çifte kent" idiler; yâni, Apameia ile Kelana gibi (birleşerek Dinar'ı oluşturmuşlardır), yakınlıkları dolayısiyle aynı kentin iki bölümü durumundaydılar. Bu nedenle, sonunda birleştikleri, geç dönem piskoposlar listelerinde artık Hyde'nin anılmayışından ve Thebasa-(U)da ögelerinden oluşan Tibassada adının karşımıza çıkmasından bellidir.

TİBERİAS. Kappadokia'daki Sibora kentinin adının erken ortaçağda Seberias/Seuarias diye söylenmeğe başlandığı ve 693 yılından sonra bütün belgelerde Tiberias biçiminde görüldüğü saptanmıştır (Ramsay, s. 333). Dolayısiyle, Tiberias, adın bozuk bir biçiminden ibarettir, imparator Tiberius ile ya da Tiberis ırmağıyla hiçbir ilişkisi yoktur. Ancak, bütün bu çeşitlemeler, kentin bir İbra (=Gür su; buradan: akarsu, ırmak. Bkz. Abra) kıyısında olduğunu bize anlatıyor.

TİBERİOPOLİS. Hellen dilinde, "(imparator) Tiberius Kenti".

1. Tiberiopolis. Phrygia kenti, Pacatiana bölgesinde (Ptolemaios, 5 II 17; Hierokles, 668 No. 9). Eğrigöz Dağı yakınlarında; Emet'te ya da Hasanlar köyünde (W. Ruge, RE Tiberiopolis maddesi).

2. Tiberiopolis. Pisidia'daki Pappa kentinin Tiberius döneminde aldığı ad (Ramsay, s. 444 No. 13).

Tiberis. İtalya'daki, bizim Tiber dediğimiz ırmağın Roma'lılarca ve onlardan önce de Hellen'lerce kullanılan adı. Çağdaş İtalyan ağzında, Tevere. Hellen ağzının eklenmesi -is takısını bir yana koyunca ortaya çıkan, Tiberis'in daha doğru biçimi Tiber'de, Luwi/Pelasgos kökenli, "Gür su, bol su" anlamındaki abra/ebra/ibra/eber'i güvenle tanıyoruz ve Tiber adının Divriği, Devrek, Tibarenos'lar gibi Anadolulu adlarla hısımlığını saptıyoruz. Bkz. kitabın sonunda Tablo 28.

TİEİON. Bkz. Teion.

TİGRANOKERTA. Aslı Ermenice Tigranakert (Tigran/Dikran Kenti). Tigran/Dikran, İÖ 1. yüzyılın ünlü Ermeni kralıdır (adının Hellen ve Latin yapıtlarındaki biçimi: Tigranes). Tigranokerta'yı, ülkesinin güneydeki başkenti diye kullanmak için kurdurmuştu. Kent, Diyarbakır iline bağlı ilçe merkezi Silvan yakınlarında idi; tam yeri tartışmalıdır. Lehmann-Haupt (RE Tigranokerta maddesi) Silvan'ın yerinde olduğu kanısındadır.

TİGRİS. Bkz. Dicle.

TİLFETİS. Urfa ili Hilvan ilçesine bağlı bucak merkezi Gölcük kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

TİLGARİMMU. İlçe merkezi Gürün'ün İÖ 8. yüzyıl Asur belgelerinde geçen adı. Asur'a karşı ayaklanan, Malatya Arslantepe Höyüğündeki kentin beyi, Asur'lularca burada yakalanmıştır. Bkz. Gauraina.

TİLİON. Bkz. Anzathene.

TİLLO. Bu adın kökenini, anlamını saptayamadım. Süryanî dilinde "Tepe" anlamına gelen Til'in Kürt ağzına uydurulmuş biçimi olabilir.

1. Tillo. Adıyaman ili Gerger ilçesine bağlı Taraksu bucağının merkezi Gölyurt kasabasının eski adı.

2. Tillo. Adıyaman ili Kâhta ilçesinin Akıncılar (eskiden, Tokaris) bucağına bağlı köy. Şimdi, Geldibuldu.

TİMBRİAS/TYMBRİAS/TYMBRİADA. Pisidia kenti (Strabon, 12 VII 2; Hierokles,

673 No. 9). Pisidia'nın güneydoğu yanında, Köprü Suyu üzerinde olduğu sanılıyor. Adı, herhalde, Thymbra, Thymbrios adlarında gördüğümüz üzere, öz biçiminde bir ebra/ibra'ya, "gür su"ya işaret ediyordu (bkz. Thymbra); böylece, Eurymedon (şimdi, Köprü Suyu) adının Ebra'dan türetildiği yolunda vardığım sonuç, bir dayanak daha bulmuş oluyor. Bkz. Eurymedon.

TİMELES. Karia'nın kuzeydoğu yanında, Aphrodisias yöresinde bir akarsu. Bunu simgeleyen tanrının kabartması, Aphrodisias kentinin Commodus döneminde bastığı paralarda, derenin adı ile birlikte, görülüyor (D. R. Sear, s. 184 No. 1984). Adının Meles bölümünde, tıpkı Meles adında olduğu üzere, ilk e, Hellen yazımında (eskiden a'ya yakın değer taşıyan) eta, H ile karşılanır. Adı, Meles adının çeşitlemesi gibidir, çünkü gerek Meles adındaki Ma gerek Timeles adındaki Tima, Ana Tanrıçayı kasdeder; bkz. Meles, Timyra. Timeles adının aslı Dimala olmalıdır: D(a)-İma-(e)la, "Ana Tanrıça İma/Ma'nın Geçidi, Boğazı". Bkz. Da, İma, Ela.

TİMOLAİON. Anadolunun Paphlagonia bölgesinde kent; tam yeri bilinmiyor (Ramsay, s. 212, 493). Hellen dilinde "Timolaos Yeri" anlamına gelen adı, hangi Timolaos yüzünden kente verilmişti, bu Timolaos kimdi, belirlenememiştir. Ad aslında Anadolu kökenli iken Hellenleşme döneminde çarpıtılarak Timolaion edilmiş de olabilir; karş. Timolitis.

TİMOLİTİS. Paphlagonia'nın Bithynia sınırındaki bir parçası (Strabon, 12 III 41). Adı, Hellen dilinin "-sal, -ülkesi" anlamlarına gelebilen takılarından -itis ile türetilmiştir. Ancak, kök bölüm Timol-, Hellen dilinde erkek adı Timolas/Timolaos muydu, yoksa Anadolulu bir sözcük (karş. Timolos) mu idi, orasını güvenle belirleyemiyoruz.

TİMOLOS. Tmolos (Bozdağ) adının bazı belgelerde ve Ovidius'ta (Değişimler, VI 13) geçen biçimi.

TİMYRA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir İsauria kenti. Tam yeri bilinmiyor. Adı, görünüşe bakılırsa Tim(a)-ura, "Yüce Tima" ögelerinden türetilmiştir. Bu Tima'nın bir tanrı ya da tanrıça olduğunu seziyoruz. Diğer yandan, biliyoruz ki İma adı, Ama/Ma (Ana Tanrıça) adının çeşitlemelerinden biridir (bkz. İma). Tima'nın aslının D(a)-İma, dolayısiyle Ada-İma, "Ada Ana" olması beklenir; bkz. Ada, Da, Thoumna, Thouria.

TİON/TİOS. Paphlagonia'daki Teion/Tieion kenti adının çeşitlemeleri. Bkz. Teion.

TİOULOS. Prostanna/Eğridir'in, Roma egemenliği çağında imparator II. Philippos onuruna bastığı paraların arka yüzünde, Tioulos Çayını simgeleyen tanrının kabartması ve ayrıca, "Tioul." biçiminde kısaltılmış olarak, adı vardır (D.R. Sear, s. 395 No. 4131). Bu, yörenin en önemli akarsuyu olmalıdır. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

TİPRİZA. Çivril ve onun doğu yanıbaşındaki Eumeneia/Işıklı yöresinde bulunan yazıtlarda Tiprizenoi halkının yâni Tipriza'lılar halkının adı geçiyor ve Zgusta (s. 620) bu adın işaret ettiği Tipriza yerleşiminin o yörede aranması gerektiğini düşünüyor. Aramaya hiç gerek yoktur ve oradaki Çivril kasabasının adını bilmek, Tipriza'nın Çivril olduğunu daha doğrusu Tipriza adının, Çivril'in tarihsel adlarından biri olduğunu görmeye yeter. Tipriza'nın Tipr- bölümü, Çivril adının kökeni hakkında ilgili yerde yaptığım açıklamanın doğruluğunun kanıtıdır. Adın -iza bölümü ise, özellikle Bizans çağında bazı Anadolulu adların bitişinin çarpıtılmış biçimidir; örneğin bkz. Algiza, Eriza.

TİRALLİS. Ptolemaios'un yapıtında (5 VI 22) anılan bir Kataonia (Tufanbeyli yöresi) kenti. Hakkında hiçbir şey bilinmiyor (Ramsay, s. 344). Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım. Güçlü olasılıkla, Tralleis adı gibi, (A)drala yâni Adra'cık, "Adra'nın Yavrusu" (Sandala, Sadala, Satala; Oğul Tanrı; Hitit'lerde Telepinu, Şarruma)

adından gelmedir. Bkz. Tralleis.

TİRE. İzmir iline bağlı ilçe merkezi tarihsel kent. Bkz. Teira.

TİREBOLU. Giresun iline bağlı ilçe merkezi tarihsel kent. Bizans çağındaki adı Tripolis (Üç Kent, Üçlü Kent).

TİRİLYE. Keza Trilye. Mudanya ilçesine bağlı bucak merkezi kıyı kasabası; şimdi Zeytinbağ. Bkz. Bryllion.

TİRMİL (Tepe). Bkz. Terme, No. 6.

TİRMİSİN. Bkz. Tyberissos.

TİRYANDA. Bkz. Trianda.

Tirynis. Yunanistan'ın en eski ve en önemli arkeolojik buluntu merkezlerinden biri olan kentçik. Peloponnesos'un kuzeydoğusunda, Argolis bölgesindedir. Halkına Tirynthios'lar, Tirynthis'ler, Tirynthias'lar denirdi (örneğin Herodotos, IX 28 vs.'de, Byzantion'lu Stephanos'ta). Bu adların hepsi, kent adının daha doğru biçimi Tirynth(a) sözcüğüne, Hellen dilinin -ios, -is, -ias takıları eklenmekle türetilmiştir. Daha 19. yüzyıl sonunda Kretschmer, ünlü yapıtında (Hellen dilinin tarihine giriş); Fick, Hellenler öncesi yer adları başlıklı yapıtında; keza Haley/Blegen, 1928'de AJA'de yayınlanmış bir yazılarında, bu adın Yunanistanda Hellen'ler öncesi dönemden kalma bol sayıdaki nth'li adların tipik bir örneği olduğunu vurgulamışlardı. Kazılar, kent tarihçesinin neolitik çağa uzandığını kanıtlamıştır.

Tiryntha adının daha doğru biçimi Dirunda olmak gerekir. Bu da, güçlü olasılıkla, başka birçok tarihsel ad içinde karşımıza çıkan, (Ada tanrıça adının ilk A'sı olmaksızın kullanılan çeşitlemesi) Da ile (bkz. Da) bağlantılı idi: D(a)-ir(a)-wanda, "Yüce Da tapınıcısı halk". Bkz. Da, ira, wanda; karş. Adanda, Amanda, Amaranda, Manda, Otranda.

TİSA. Uzunçarşılı'nın (Anadolu Beylikleri, s. 70) verdiği bilgiye göre, Menteşe Bey'in kendi beyliğini kurduğu sıralarda zaptettiği, Tral(leis-Umar)/Aydın yakınında, Türklerce Güzel Hisar denen kasaba. Bu söylenende yanlışlık vardır. Kasdedilen Nyssa/Sultanhisar'dır. Güzelhisar, daha doğrusu Aydın Güzelhisarı ise, Türklerin Tralleis kentine verdiği ad idi; buna şimdi yalnız Aydın deniyor.

TİSMURNA. Kültepe'de bulunan Asur belgelerinde geçen bir kentin ya da yörenin adı. Cornelius'a (s. 77) göre bu kent, Hitit belgelerinde anılan Zisparna ile ve Roma çağının Sibora'sıyla aynıdır ve bu da şimdiki Akdağ Maden'dir. Bu görüşe katılmak ya da onu reddetmek için hiçbir dayanak bilmiyorum. Keza, Tismurna adının doğru aktarılmış bir ad olup olmadığını, bunun Smurna bölümünün gerçekte Smyrna adının öz biçimiyle aynı olup olmadığını da güvenle söyleyemeyiz. Bkz. Smyrna.

TİSNA. Anadolunun Aiolis bölgesinde, Kyme yakınlarında ilkçağ kenti. Kyme ile Aigai arasında, Koca Çay'a (Güzelhisar Çayı) açılan bir vâdide, Uzunhasanlı Köyü yakınında görülen kalıntılar alanında bulunduğu sanılıyor. Tisna, aynı zamanda, oradan geçen Koca Çay'ın (Güzelhisar Çayı) tarihsel adıdır; çay adı olarak Titnaios dahi kullanılıyordu (J. Keil, RE Tisna maddesi). Adın anlamı konusunda bkz. Titnaios. Çok dikkate değer ki, Hitit belgelerinde anılan kent yahut yöre adları arasında bir Tisna adı da bulunmaktadır (H. Ertem, CAD s. 143).

TİTA. Bkz. Teuita.

Titaia. Hellen destan inancına göre, Gök'ü simgeleyen tanrı Ouranos'un eşlerinden biri; kendi adından türetilmiş bir adla, Titan'lar diye anılan eski tanrıların anası. Ölümünden (!) sonra, Ge (Toprak, Toprak Ana) diye anılmış imiş.

Çok dikkate değer ki, Titaia adının kökenini araştıranlar (Rober, Schoemann, Mayer) bu adı Hellen dilinin "emzirmek" anlamındaki thao fiilinden türemiş saymakta idiler (E. Würst, RE Titanes maddesi, s. 1492). Bu da benim, Didyma, Dindymon gibi adlar içinde karşımıza çıkan, Ana Tanrıça'ya özgü Dida/Dinda adının Luwi dilinde "emzirmek, beslemek" anlamına gelen sözcükten türemiş olduğu yolunda vardığım sonuca paralel düşmektedir. Titaia, hiç kuşkusuz, Dida'nın, Ana Tanrıçanın, geç dönemde büründüğü sayısız kimlikten birini yansıtıyor.

"Titan'ların anası Titaia" inancının varlığı dahi, Titan adının, Ana Tanrıçanın adlarından biri olan Dida/Dinda ile bağlantısını, yâni Titan adının öz biçiminin, "Ana Tanrıça tapkısı dönemindeki, eski inanç dönemindeki tanrı" anlamında Did(a)-wana, Didasal olduğunu, Titanların tümünün "Ana Tanrıça takımı" olduğunu doğruluyor. Karş. Tithonos.

TİTAKAZA. Karia ile Pisidia'nın sınırı dolaylarında bulunduğu sanılan, yalnız bastığı paralar dolayısiyle tanıdığımız bir ilkçağ kenti (Ramsay, s. 473 No. 21). Adının aslı Didakada olmalıdır: Dida-ka-(a)da, "Ana Tanrıça Tapınağı Kenti". Bkz. Dida, -ka, -ada. Karş. Titakos.

Titakos. Yunanistanda, Hellen'ler öncesi dönemde "yaşamış" bir destan kişisi (Herodotos, IX 73). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Erkek adı olabilmesi için sonu Hellen ağzında -os edilmiş adın öz biçimi Didaka olmalıdır: Dida-ka, Dida-yeri (tapınağı). Bkz. Titakaza.

Titane. Yunanistanda, Sikyon'un 10 km. kadar güneyinde bir ilkçağ kentçiği (Pausanias, 2 XI 3, 5 vd.; 2 XII 3). Adının sonunda, Lâtin yazımında e ile gösterilen ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanır. Bu adın aslının Titana yâni Dida-(wa)na, "Ana Tanrıça-sal, Ana Tanrıça-ülkesi" olduğu pek açıktır. Bkz. Dida, wana. Bu kentte, Pausanias'ın da anlattığı üzere, Athena ile Asklepios'un tapınakları vardı; demek Ana Tanrıça orada Athena'ya dönmüş.

Titan'lar. Bkz. Titaia.

Titanos. Yunanistanın Thessalia bölgesinde bir dağ (İliada, II 735). Dağ adı yâni eril ad olabilmesi için sonu Hellen ağzında -os edilmiş sözcük, belli ki, aslında Titana/Didana idi; bkz. Titane, Titaia.

Titaresios. Yunanistanın Thessalia bölgesinde bir çay. Adını, doğduğu Titaros Dağından alır. Kendi adı içinde Lâtin yazımında e ile gösterilen sesin Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanmasından belli olur ki, gerek sonuna Hellen dilinin -sal anlamındaki takılarından -ios takısı eklenmiş olan bu adın, gerekse dağ adı (eril ad) olabilmesi için sonu Hellen ağzında -os edilmiş Titaros adının aslı Titara, daha doğrusu Didara'dır: Luwi dilinde Dida-(u)ra, "Yüce Dida, Yüce Ana Tanrıça". Bkz. Dida, ura, Titarissos.

TİTARİSSOS. Malatya yakınlarında bir kentçik. Ptolemaios (5 VI 21) anmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adı Luwi dilinden ya da onun yerel ardılı Kappadokia dilinden gelir, öz biçiminde Didarissa olmalıdır: Dida-(u)r(a)-issa, "Yüce Dida Yerleşimi". Bkz. Dida,ura, assa. Karş. Titaresios.

Titaros. Keza Titarion, Titaron. Thessalia'yı Makedonia'dan ayıran bir dağ. Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Titaresios.

TİTEİPHYTA. Küçük Menderes Vâdisi orta bölümünde, güney yanda bir köy. O yörede bulunan iki yazıtta anılmaktadır. Adının Tite bölümü aslında Dida (Ana Tanrıça; bkz. Dida) olsa gerek. Sondaki -iphyta bölümünün aslını, anlamını bilmiyoruz. Belki, hatta güçlü

olasılıkla, bu yerleşim, İdeiphyta'nın aynı idi. Bkz. İdeiphyta.

Tithonos. Bkz. Agamemnon.

Tithorea. Yunanistanda iki kez karşımıza çıkan bu tarihsel adın, Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı Dida-ura, "Yüce Ana Tanrıça" idi kanısındayım. Bkz. Dida, ura.

1. Tithorea. Kutsal Parnassos Dağının doruklarından birinin adı (Herodotos, VIII 32; Pausanias, 9 XXXII 9).

2. Tithorea. Keza Tithorra, Tithora, o'su omega ile yazılarak Tithorra. Phokis bölgesinde bir tarihsel kent (Pausanias, 10 XXXII 9). Şimdi Velitsa.

TİTİOPOLİS. İsauria kenti. Roma egemenliği çağında para basmıştır. Hierokles'de (709 No. 1) anılır. Göksu Vâdisinin yukarı bölümünde olduğu düşünülüyor (W. Ruge, RE Titiopolis maddesi). Adı, bu biçimiyle, Titius Kenti anlamındadır. A.H.M. Jones (s. 208), kasdedilenin, Marcus Antonius'un destekleyicilerinden Marcus Titius adlı kişi olduğunu söylüyor.

TİTNAİOS. Anadolunun Aiolis bölgesinde, Kyme ile Myrina arasında denize dökülen çayın adı; keza Tisna, Pythikos. Şimdi Kocaçay, Güzelhisar Çayı. Bkz. Yukarıda Tisna. Aigai'nin Roma imparatorluğu çağında bastığı paralarda, bu ırmağı simgeleyen tanrının kabartması ve Titnaios olarak, adı vardır (D.R. Sear, s. 169 No. 1828). Aynı adı Plinius (V 121) Titanus diye aktarıyor ve böylece, öz biçimin Titana yâni Dida-(wa)na, "Dida'sal, Ana Tanrıça'sal" olduğu anlaşılıyor. Bkz. Dida, wana.

TİTOUA. Paphlagonia'da bir kasaba. Ptolemaios (5 IV 4) anmıştır. Vezirköprü doğu ilerisinde idi. Adının aslı Did(a)-uwa, "Ana Tanrıça-tapınağı" olsa gerek; bkz. Dida, uwa.

TİTYASSOS. Pisidia kenti. Roma egemenliği çağında para basmıştır. Hierokles'te (674 No. 6) anılmaktadır. Strabon'da (12 VII 2) Pityassos denen kentin de bu olduğu sanılıyor. Tam yeri bilinmiyor. Adının aslı, görünüşe bakılırsa, Didu-Assos, yâni Diduwa-Assos, "Ana Tanrıça tapınağı-kenti" idi. Bkz. Dida, uwa, assa. Bu sonucu, kentin paraları doğruluyor. Septimius Severus döneminde kentin bastığı paraların arka yüzünde, iki yanında birer aslan ile, oturmuş Ana Tanrıça kabartması vardır (D. R. Sear, s. 210 No. 2240).

TİTYLA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınında Sağır Köy dolaylarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı anlaşılan, ancak tam yeri saptanamayan bir köy ya da kasaba (W. Ruge, RE Tityla maddesi). Adı, ya Did(a)-ula, "Ana Tanrıçanın Ula'sı (Koruluğu?)" ögelerinden, ya da Did(a)-u(wa)-la, "Ana Tanrıçanın-tapınak-çığı" ögelerinden türetilmiş görünüyor. Bkz. Dida, ula, uwa, -la.

TLAWA. Hellen ağzında ve yazımında Tlos (o'su uwa değerindeki omega ile)..Lykia kenti. Zengin kalıntıları, Xanthos/Eşen Çayı vâdisinin doğu yanında, Massikytos/Akdağ sıradağının batı eteğinde, bugünkü Düver/Düğer/Döğer Köyünün doğu yakınındaki tepede, Yakaköy'ün 9 mahallesinden biriyle içiçe durumdadır. Gerek Düver Köyü, gerek birbirinden ayrı bölümlerden (mahallelerden) oluşan Yakaköy, Fethiye ilçesi Kemer bucağına bağlıdır.

Luwi dilinde Dala, Dalla, Tala, Talla, Tla biçiminde kullanılan sözcüğün "Çömlek" anlamına geldiğini görmüştük (bkz. Dala). Aynı dilde uwa takısı ise genel olarak Türkçenin -lık takısı anlamında bulunmakla birlikte, tıpkı Türkçe Samanlık vb. sözcüklerde -lık takısının yüklendiği üzere, "-yapısı" anlamını da belirtebilir (bkz. uwa). Buna göre, Tlawa, "Çömlekhâne" demektir.

TLOUA. Phrygia bölgesinde, Synnada/Şuhut dolaylarında bir köy (Ramsay, s. 462). Yukarıda gördüğümüz Tlawa'nın adaşı. Bkz. Tlawa.

Tmaros. Keza Tomaros, Tomouros. Yunanistanda, kutsal kent Dodona'nın yanındaki dağ

(Ramsay, s. 137 No. 28). Bu kutsal kentteki baş kam'a da Tomouros denirdi. Dağın adıyla, Lydia'daki Tınolos Dağının (şimdi, Bozdağ) adı arasındaki yakınlığa Ramsay haklı olarak değiniyor ve Tomaros'un, adların öz biçimine daha yakın olabileceğini söylüyor. Ben hepsinin Tuma/Tınma, yâni "Atys/Otys'in Ma'sı" (bkz.Tu, No. 2) sözcüğüyle, "büyük, ulu, yüce" anlamlarındaki ura'dan (bkz. ura) türetilmiş Tumara yâni Tuma-(u)ra'dan gelmiş olabileceğini düşünüyorum.

TMOLOS. İlk o'su Hellen yazımında omega ile. Anlamı konusunda bkz. Tmaros.

1. Tmolos. İlkçağ kenti Sardeis/Sardis dolaylarında, dolayısiyle şimdiki Salihli yakınında dağ dizisi (İliada, II 866, XX 385).

2. Tmolos. Bu dağın üzerinde olan ve Roma egemenliği çağında Aureliopolis adını alan bir kentçik (Ramsay, s. 137). Bkz. Aureliopolis.

TOBALMOURA. Sardeis dolaylarında bulunan bir yazıtta adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir köy (Zgusta, s. 625). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bunun Almoura bölümünü, güney Lydia'da bir kentçiğin adı olarak görmüştük ve aslının Walm(a)-ura olabileceği hatta Hitit belgelerinde anılan Walma kentinin o kent olabileceği sonucuna varmıştık. Öyleyse Tobalmoura'nın aslı, Tu-Walm(a)-ura, "Atys/Otys'in Yüce Walma'sı" olabilir. Bkz. Tu, Almoura.

TOBATA. Paphlagonia'nın iç bölümünde bir kent. Ptolemaios (5 IV 4) anmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Hellen dilinde anlamı bulunmayan adının kökenini, anlamını güvenle saptayamadım, ama Nevşehir'deki Dobada/Topada ile özdeşliğini görebildim. Bkz. Dobada.

TOBRALI GÖYNEK. Bkz. Torbalı Göynek.

TOÇAK (Dağı). Antalya ilinde, ilçe merkezi Finike'nin 4 km. kuzeydoğusunda; ilkçağ Limyra kenti kalıntıları bunun güney eteğindedir.Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

TOKARİS. Adıyaman ili Kâhta ilçesine bağlı bucak merkezi Akıncılar'ın eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

TOKAT. İl merkezi kentimiz. Adının Türkçedeki Tokat (çitle ya da duvarla çevrili ağıl yeri) sözcüğünden geldiği pek kuşkuludur. Arap coğrafyacısı İdrisî, Selçuklular döneminde, 1150 yılı dolaylarında Anadoludaki yönetim örgütü hakkında bilgi verirken, adını Baklan diye aktardığı ilde Ankira, Tamalo, Talbour, Kaisari ve Tokhat kentlerinin bulunduğunu söylüyor (Ramsay, s. 499'dan aktarıyorum). Bkz. Dokeia. Tokat'ın Dokeia'ya eşitlenmesini kabul etmiyorum, ancak iki yerleşimin adları arasında bir köken ilişkisi bulunabileceğini kabul ederim. Belki her ikisi Daka/Doka sözcüğüyle bağlantılı idi; bkz. Dakai. Adın Türkçedeki Tokat'tan gelmediği, Evliya Çelebi'nin (Danışman metni, c.VII s. 230) sözlerinden de anlaşılır: "Ermeniler bu şehre Tokhat derler. ...Eski Türkler Tok At derler (!-Umar)".

Baykara (Selçuklular, s. 121) Tokat kentinin Türklerce kurulduğunu ve adının da Türkçede "Hayvanların kapalı tutulduğu yer" anlamında Tokad olduğunu savunuyor; aynı adı taşıyan köylere, derelere 8 örnek veriyor. Oysa, Zara, Zile, Mazgirt gibi adlar da Anadoluda hayli sık karşımıza çıkar; sırf bu durum, adın Türkçe kökenli olduğunu kanıtlayamaz. Diğer yandan, Baykara (Selçuklular, s. 122 başında) Tokat'ın yerinde Türkler öncesi dönemde de bir yerleşim bulunduğunu, kuşkusuz sayarak, kabul ediyor, üstelik bu yerleşimin Tokad/Tokat ile ilgisi olmayan bir diğer ad taşıdığını savunmuyor, savunamıyor.

Osman Turan ise (SZTT, s. 242) Tokat'ı ilkçağ kenti Dokeia'ya eşitlemektedir.

Tolistobogos'lar. Hellenistik çağda Orta Anadolu bölgesine yerleşen Galat/Kelt boylarından birinin adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimi. Anlamını saptayamadım.

TOLİSTOCHORA. Peutinger Tablosuna göre, Glauama/İnevi'nden, Pessinous/Ballıhisar'a

uzanan yol üzerinde bir yer ya da köy (Ramsay, s. 400). Tolisto-Khora, Hellen dilinde Tolisto(bogos)-Mülkü demektir.

TOMARA. Bu adın aslı Tumara yâni Tu-ma-(u)ra, "Atys/Otys'in Yüce Ma'sı" olabilir kanısındayım. Bkz. Tu (sözcüğü) No. 2, ura; karş. Tmaros.

1. Tomara. Gümüşhane ili Şiran ilçesinde turistik bir çağlayanın adı (TA Şiran maddesi).

2. Tomara. Keza, Tomaris. İS 2. yüzyılda para basmış bir Lydia kentçiği. Akhisar yakınlarında olduğu sanılıyor; belki Akhisar'ın 16 km. doğusundaki Göcek Köyünün yerinde idi deniyor (J. Keil, RE Tomara maddesi).

TOMARZA. Kayseri'ye bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. "Kaynak, akarsu" anlamlarındaki Arda ile bağlantılı olabilir. Bkz. Arda.

TOMİSA. Fırat doğu kıyısında, bir ana yolun ırmağı (köprüsüz) geçme yerinde önemli bir hisar (Strabon, 12 II 1). Bkz. İzolu. Tomisa adının aslı belki Tuma -issa, Tuma Kenti idi. Bkz. Tu (sözcüğü) No. 2, Assa.

Tomouros. Bkz. Tmaros.

TONEA. Bkz. Etonia.

TONGUZLU. Şimdiki Denizli'nin yerinde bulunmadığı için, "Denizli'nin atası" denemiyecek ise de, yörenin daha önceki ana kent'i olması nedeniyle Denizli'nin öncülü durumundaki Laodikeia kenti, Türklerce, diğer Laodikeia'lar gibi Lâdik diye anıldıktan başka, Tonguzlu diye de anılıyordu. Bu kente 1332 yılında gelen İbn Batuta, Seyahatname'sinde, kentin halkı (Rum halkı) domuz yetiştirdiği için, "Domuzlu" anlamında olarak, Tonguzlu adının kullanıldığını söylüyor. Gerçekten, Tonguz sözcüğünün Türkçede "Domuz" anlamına geldiği, Kaşgarlı'nın yapıtında da görülür (TDK 1985 basımında c.I s. 304 vs.) Tonguzlu'nun sonradan Denizli'ye döndüğü anlaşılıyor. Aksarayî de kenti Tonguzlu diye anar (Özergin, s. 128).

TONOSA. Sivas'ın 50 mil ilerisinde, Göksun'a giden ilkçağ yolu üzerinde bir köy ya da kasaba. Antoninus Rehberinde gösterilmiştir. Şimdiki ilçe merkezi Şarkışla; gerçekten de, Şarkışla'nın eski adı Tonus'tur (TA Şarkışla maddesi. Buna karşılık Büyük Larousse, Altınyaylâ maddesi, Şarkışla ilçesine bağlı bucak merkezi Altınyaylâ'nın eski adı Tonus idi diye bilgi veriyor). Tonosa adının Hellen dilinde anlamı yoktur; kökenini ve anlamını saptayamadım.

TONSOS/TONZOS. Meriç'in en önemli kolu olan ve şimdi Tunca denen ırmağın adının ilkçağda Hellen'lerce söylenen biçimi. Bu akarsuyu canlandıran bir ırmak tanrısının kabartması bazı Hadrianopolis/Edirne paralarında görülür. Adının aslı, Danda'dan bozma Donda/Tonda olabilir; bkz. Danda, Dont, Tont, Zont.

TONT. Konya ili Ereğli ilçesi Zanapa bucağına bağlı köy (1946). Adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Dont.

TONTUR. Kastamonu ili merkez ilçesi Kuzyaka bucağına bağlı Kırık Köyünün mahallesi (1946). Adının aslı Dondura yâni Dand(a)-ura, "Yüce Danda" olmalı. Bkz. Donduran, Dont, Danda, Tont, ura.

TONUS. Bkz. Tonosa.

TONYA. Trabzon iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini, anlamını saptayamadım. Bu ad, Bizans çağında Thonia biçiminde kullanılıyordu (Bryer, yazı XV s. 195 dn. 4). Hellen dilinde (gerek omikron gerek omega ile) böyle bir sözcük yoktur (A. Bailly'nin dev sözlüğünde görülmüyor). Karş. Etonia.

TONZOS. Bkz. Tonsos.

TOPADA. Bkz. Dobada, Tobata.

TOPOTERESİAİ. Doğu Roma İmparatorluğunun, "Galatia trans Halym" yâni Halys/Kızılırmak ötesindeki (doğusundaki) Galatia bölgesinde, beş kalenin bulunduğu bir yöre (Ramsay, s. 275). Hellen dilinde Topos (yer, alan, yöre) ve (e'leri eta ile yazılarak) teresis (başında bekleme, kollama, gözetme) sözcüklerinden türetilen adı, Türkçeye, "Bölge koruma merkezleri" diye çevrilebilir.

TORAPON. Denizli ili Güney ilçesine bağlı bir köy. Adının kökenini ve anlamını saptayamadım, ancak Torrhebia adıyla yakınlığını gördüm. Karş. Torrhebia.

TORBALI GÖYNEK. 19. yüzyıl başında (bugünkü Bursa ili dolaylarını kapsayan) Hüdavendigâr Sancağına bağlı kaza (ilçe) merkezi bir kasabanın, 1831 nüfus sayımına ilişkin Osmanlı belgelerinde geçen adını Karal (s. 101), yazım ya da dizgi yanlışı ile, Tobralı Göynek diye aktarıyor. Kasdedilen, Göynük kasabasıdır. Konuyla ilgili olarak, Ali Cevad, s. 702 şu bilgiyi veriyor: "Göynek. Buna Torbalı dahi derler. Kastamonu vilâyetinde Bolu Sancağında kaza merkezi bir kasaba olup, İzmit'ten Engürü'ye (Ankara'ya-Umar) müntehi olan yolun güzergâhında...dır". Aynı kasabanın adını, Evliya Çelebi'de (Danışman metni, c. IV s. 168) "Torbalı Göynük" olarak görüyoruz; halkı at çulu ve torba işlediklerinden, kasabaya Torbalı Göynük denirmiş. Zuhurî Danışman, verilen bu bilgiyi unutarak kasabanın adını, yapıtın başka yerlerinde Türbeli Göynük, Türbeli Köylük vb. diye okumuş, aktarmıştır (örneğin c.V s. 139, c. VI s. 94).

TOROS. Bkz. Tauros.

TORRHEBİA/TORRHEBİON. Hellen yazımında, h yoktur. Tmolos/Bozdağ üzerindeki Gölcük denen küçücük göl'ün adının Hellen ağzında, örneğin Nonnos'un yapıtında büründüğü biçim. Hellen dilinde anlamı yoktur. Byzantion'lu Stephanos'a göre o yörenin çok eski çağlardaki kralı Torrhebos'un adından geliyormuş. Aslı belki Turawa idi: Tu-(u)ra-(u)wa, "Yüce Atys/Otys Tapınağı". Bkz. Tu (sözcüğü), ura, uwa.

TORTUM. Erzurum iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini, anlamını saptayamadım. Erzurum 1973 İl Yıllığı'na (s. 136) bakılırsa, "Malazgirt Savaşından sonra Türklerin bir kolu olan Tortum aşiretinin kendi adlarını bu bölgeye vererek yerleştikleri tarihî bir gerçektir". Gerek Tortum adlı bir Türk aşiretinin varlığı konusunda gerek -var idiyse- bu aşiretin şimdiki Tortum kasabası dolaylarına yerleştiği konusunda hiçbir dayanak gösterilmemiştir. Tortum adının, o yöredeki en ilginç şey olan ünlü şelâleye işaret ettiğini sanırım. Tortum'un sonundaki -um, Ermenicenin fiil köklerine eklenerek ad türetmeye yarayan bir takısı ise de (bkz. -um) o dilde tortel, tortil diye bir fiil saptayamadım.

Şemsettin Sâmi, Tortum'un, gerçekte ünlü şelâlenin ve oradan geçen akarsuyun adı olduğu yolundaki tahminimizi doğruluyor (c.III s. 1685-1686): "Tortum. Erzurum vilâyet ve sancağında ve Erzurum'un cihet-i şimâliyesinde bir kaza olup, *içinden cereyan eden nehrin ismiyle tesmiye olunmuştur.* ...Merkezi, Tortum Nehri üzerinde ve Erzurum'un 45 kilometre şimâl-i şarkîsinde vâki Nihah kasabasıdır". Şimdi, ilçe merkezi değişmiştir. Nihah artık köy durumundadır, Yokuşlu adını almış ve Artvin ili Yusufeli ilçesine bağlanmıştır.

TORUL. Bkz. Dorila.

Toscana. Bkz. Tuscana.

TOSYA. Bkz. Dokeia.

TOTONİA. O'lar Hellen yazımında omega ile. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınında Kırındanlı'da bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri sap-

tanamayan bir köy ya da kasaba (W. Ruge, RE Totonia maddesi). Adının kökenini, anlamını belirleyemedim. Aslı belki Dadawana (Dada-wana, Dada Ülkesi; bkz. Dada, wana) adından bozma Dodowana idi. Karş. Tottaion.

TOTTAİON. Bkz. Tataion.

TOTTOİA. Tembris/Porsuk Çayı kaynakları yöresinde, dolayısiyle Altıntaş yakınlarında bir köyün adı; tam yeri bilinmiyor (Ramsay, s. 157 No. 84 sonu). Adının öz biçimi, Tataion/Tottaion adının öz biçimi ile aynı olsa gerektir.

TÖDÜRGE. İlçe merkezi Zara'nın yaklaşık 10 km. batı-güneybatısında bir köyün ve oradaki gölün adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım. Türkçe Dodurga? Kürtçe Tût-ûr-geh, Dut-lu-yeri? Sivas ili Zara ilçesi merkez bucağına bağlı olan söz konusu köyün adı şimdi Demiryurt edildi.

TÖMEK. Konya'nın kuzeydoğu yakınındaki bucak merkezi Pınarbaşı'nın eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

TÖMÜK. İçel ili Erdemli ilçesine bağlı bucak merkezi Elvanlı'nın eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

TRABALA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Lykia kenti. Yeri saptanamamıştır. Adı, görünüşe bakılırsa, (A)dra-(u)wa-la, Adra-tapınak-çığı ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Adra, uwa, -la; karş. Andriake, Trebenna.

TRABZON. Bkz. Trapezous.

TRACİAS. Peutinger Tablosunda bu biçimde gösterilen adın doğrusu Dragai'dir (Ramsay, s. 385 No. 35, s. 399 No. 8). Bkz. Dragai.

TRAGAİAİ. Miletos karşısında, Mykale Burnu'nun (Samsun Burnu, Dilek Yarımadası) ucunda bir yer ya da bir köycük (Strabon, 14 I 7). Trogilion, bunun önündeki çıkıntı ve boğazın adı olmalıdır; bkz. Trogilion. Tragaiai, Hellen dilinin kurallarına göre oluşturulan bitişiyle, "Tragaia (Traga Ülkesi) Halkı" anlamını yüklenmiştir (karş. Skaiai Pylai). Ancak, Traga adının o dilde anlamı yoktur ve Traga'nın aslı, hiç kuşkusuz, Thrake'nin aslı ile tıpatıp aynıdır: (A)dra-ka, "(tanrı) Adra'nın Yurdu". Bkz. Adra, -ka, Thrake, Trogilion.

TRAGALASSOS. Keza Traglassos. Ermişlerin Yaşamı'nda, Ermiş Nikolaos'un yaşamının anlatıldığı bölümde anılan bir Lykia kenti. Tam yeri bilinmiyor. Adı, tıpkı Lykia'daki Myra'nın liman mahallesi Andriake'nin adı gibi (bkz. Andriake) yöredeki Adra tapkısına işaret ediyor: (A)dra-ka-la-(a)ssos, "Adra-yeri (tapınağı)-cık-kenti". Belki Andriake'den başkası değildi. Bkz. Adra, -ka, -la, assa.

TRAGASAİ. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir güneybatı Troas kenti. Yanıbaşında Tragasaion (Tragasa-ion, Tragasa-yeri) denen yerde bulunan (Strabon, 13 I 48) tuzlalarla ünlü idi. Baba Burnu'nun 15 km. kadar kuzeydoğusundaki Tuzla'nın bu yer olduğu sanılıyor; ancak kentin kalıntılar alanı saptanabilmiş değildir. Tragasai adı, kanımca hiç kuşkusuz, öz biçiminde Drakasa idi: (A)dra-ka-(a)ssa, "Adra-yurdu-kenti". Bkz. Adra, -ka, assa, Thrake.

TRAGASİON. Bkz. Tragasai.

TRAGONİUM. 1190 yılında Friedrich Barbarossa ordusunun Trakya'dan (Gelibolu Yarımadasından) Lapseki'ye geçip Anadoluda biraz ilerledikten sonra, belki Mustafakemalpaşa yakınlarında bir yerde ulaştıkları ana yol, ordunun seferini anlatan Lâtince bir yapıtta, "Tragonium ve İconium'a giden, taşla döşeli büyük ana yol" diye anlatılıyor ve Tragonium (kenti?) adı orada geçiyor (bkz. Ramsay, s. 138 ortası). Kasdedilen, "İkonion/Konya yöresinden Trakya'ya ulaşım sağlayan ana yol" iken, bir yanlış anlama ürünü olarak Tragonium diye bir ad uydurulmuştur sanırım.

TRAİANOPOLİS. Hellen dilinde: "(imparator) Traianus Kenti". Anadoludakiler:

1. Traianopolis. Lydia ile Phrygia sınırında, Grimenothyritai halkının bölgesinde Traianus döneminde kurulmuş kent (Ptolemaios, 5 II 13). Grimenothyrai kentinin çok yakınında idi. Uşak'ın 10 km. doğusunda, Çarık Köy, Ortaköy ve Gâvur Ören'in her biri bir ilkçağ kenti alanında kurulmuştur ve üçünde de Traianopolis'ten söz eden yazıtlar çıkmıştır. Traianopolis bunlardan hangisinin yerinde idi, tartışmalıdır. Ramsay (s. 162 No. 95, s. 516) Gâvur Ören'de (şimdi ona Orta Köy deniyor) bulunduğunu savunuyor..

2. Traianopolis. Kilikia kenti. İlçe merkezi Gazipaşa'nın atası olan ve onun birkaç km. ilerisinde, deniz kıyısında bulunan ilkçağ Selinous kentinin limanı, Traianus'un gemiyle Roma'ya dönerken öldüğü yerdir. Bu nedenle kentin adı Traianopolis olarak değiştirilmişti (Ramsay, s. 162 No. 95).

3. Traianopolis. Kilikia'daki Oinoanda/Epiphaneia kentinin kısa bir süre taşıdığı ve paralarının üzerine o dönemde yazdığı adı da Traianopolis'tir.

TRAKHALA. Bkz. Trakhoula.

Trakhis. Keza, Trakhinos. Yunanistanda, kuzeyinde Atrax/Atrakos (aslı Adra-ka, "Adra Yurdu") ırmağının, güneyinde Othrys Dağının (bunun da Adra/Odra ile ilgisini görmüştük) bulunduğu Thessalia yöresinde bir kentin adı (İliada, II 683; Herodotos, VII 226; Thoukydides, III 92). İliada bunun bir Pelasgos kenti olduğunu açıkça söyler. Adının aslı Drakina yâni (A)dra-k(a)-ina, "Adra-Yurdu-sal", Adra Yurdunun Kenti idi kanısındayım.

TRAKHOULA/TRAKOULA. Bizans İmparatorluğunun son piskoposlar listelerinde adı geçen bir kent. Geçen yüzyılda Rumlarca Trakhala, Türklerce Darkale diye anılıyordu; Soma'nın 3 km. güney yakınındadır (Ramsay, s. 136 No. 23). Son adı, Altınlı. Darkale, Trakhala'nın Türk ağzına uydurulmuşudur. Trakhala adı ise, Rumca Trakhys (kaba; buradan: kayalık, taşlık) sözcüğünden türetilmiş görünüşte ise de, Hellen dilinde böyle bir sözcük yoktur ve Trakhala, daha eski olan Trakoula'nın çarpıtılmış biçimidir. Aslı, görünüşe bakılırsa, Luwi dilinde, tıpkı Thrake adının aslı gibi, (A)draka yâni Adra-ka, Adra-yeri iken, kentin küçüklüğü nedeniyle Bizans çağında sonuna Rumcanın -cık anlamındaki takısı oula eklendi. Ad, oradan geçen bir dereye işaret ediyor da olabilir: (A)dra-(a)kha-la, "Adra-dere-ciği". Bkz. Akha.

Trak'lar. Bkz. Thrake.

TRAKYA. Bkz. Thrake.

TRALLA/TRALLES. Sala kenti yakınlarında, demek ki Lydia sınırında bir Phrygia kenti. Hierokles'in yapıtında anılmıştır. Tam yeri saptanamıyor (W. Ruge, RE Phrygia maddesi, s. 857). Adının anlamı konusunda bkz. Tralleis.

TRALLEİS. Luwi kökenli Tralla adına, Hellen dilinin -lılar, -halkı anlamında -eis takısının eklenmesiyle türetilmiş bir ad: "Tralla Halkı"(nın kenti). Tralla'nın aslı (A)drala yâni Adra-la, "Adra'nın Yavrusu"dur; Attala, Satala adlarıyla da anılan Oğul Tanrı'yı (Hitit'lerin Telepinu'su) kasdeder. Adra'nın A'sı tıpkı Thrake, Troia, Drava, Drina adlarında olduğu gibi, atılmıştır; bu "baştaki A'nın atılması" konusunda bkz. Ama.

1. Tralleis. Luwi/Pelasgos kökenli adların kaynaştığı, hatta kendi adı dahi bu nitelikte bulunan İllyria'da bir halkın adı.

2. Tralleis. Lydia'nın Karia sınırında bir kent. Menderes kuzeyinde olduğu halde bazı yapıtlarda (örneğin Xenophon, Hellenika, 3 II 19) Karia kenti sayılmıştır. Şimdiki il merkezi Aydın.

3. Tralla/Tralles. Bkz. yukarıda Tralla.

4. Trallis. Bkz. aşağıda Trallis.

5. Trallion. Bkz. aşağıda Trallion.

TRALLİON. Byzantion'lu Stephanos'un andığı, Bithynia'da, İzmit Körfezi kıyısında bir yerin ya da yerleşimin adı. Anadolulu Tralla adına (bkz. Tralleis) Hellen dilinin "-yeri" anlamında -ion takısının eklenmesiyle türetilmiştir.

TRALLİS. Peutinger Tablosuna göre, Hierapolis/Pamukkale'nin 15 mil ilerisinde, Dinar'a giden yol üzerinde bir kasaba ya da köy. Adı, Tralla adına (bkz. Tralleis), Hellen dilinin -sal, -ülkesi, -kenti anlamlarına da gelebilen -is takısının eklemesiyle türetilmiştir. Karş. Sardeis yerine Sardis.

TRAPEZOPOLİS. Karia kenti (Plinius, V 109; Ptolemaios, 5 II 15; Hierokles, 665 No. 5). Attoudda'nın yeri olan Hisar/Âsar Köyünden 5 km. güneydoğu ileride, Denizli ilindeki Kadıköy/Babadağ yakınında (Büyük Larousse Trapezopolis maddesinde Buldan ilçesi merkez bucağına bağlı Kadıköy yanında olduğunun söylemesi yanılgı ürünüdür), yerel halkın Bolo dediği yerde, doğu ve batı yanları uçurumlu bir düzlükte kalıntıları vardır; Bolo adı da, baskın olasılıkla, Trapezopolis'in Polis (Rum ağzında Poli; Türk ağzında genellikle -bolu, bazen -bol) bölümünden bozmadır (W. Ruge, RE Trapezopolis maddesi). Trapezopolis adı, bu biçimiyle, Hellen dilindendir, "Düzlük kenti" demektir ("masa, tezgâh; ya da, masa biçimli düzlük" anlamlarına gelen Trapeza'dan).

TRAPEZOUNTOS/TRAPEZOUS. Ad, bu biçimiyle, Hellen dilindendir ve o dilde "Düzlüklü" demektir. Ancak bunun, Adra tanrının adı ile bağlantılı Anadolulu bir adın Hellenleşme döneminde çarpıtılmış biçimi olabileceği de önemle göz önünde tutulmalıdır. Gerçekten, Trabzon'un hayli yakınında Edre adıyla karşılaşmıştık. Trapezountos/Trapezous'un da aslında Hellen'ler öncesinden kalma bir adın çarpıtılmış biçimi olduğundan, örneğin, Bryer (yazı VIII s. 211) hiç kuşku duymuyor: "That name masks a pre-Hellenic toponymic substratum".

1. Trapezountos/Trapezous. İl merkezi Trabzon'un ilkçağdaki atası (Xenophon, Anabasis, 4 VIII 22 vs.); Hellenleştirilmiş Sinop'tan gelen göçmenlerce İÖ 8. yüzyılda kurulmuş biliniyor.

2. Trapezous. Beypazarı-Nallıhan yöresinde bir köy; Sykea/Sykeon'dan (bkz. Sykea) 10 mil uzaklıkta idi (Ramsay, s. 270 sonu).

TRARİON. Bu adın Hellen dilinde anlamı yoktur. Görünüşe bakılırsa, (A)drara yâni Adra-(u)ra, "Yüce Adra" adına, Hellen dilinin "-yeri" anlamındaki -ion takısının eklenmesiyle türetilmiştir.

1. Trarion. Bir Mysia kentçiği. Perperene'nin (bkz. Perperene), dolayısiyle Bergama'nın yakınlarında (Strabon, 13 I 51). Ayazmend Çayı kıyısında, Yukarı Bey Köyü'nün batı yakınında Sakar Kaya, Asar Kaya denen tepenin üzerindeki kalıntılar alanında olabileceği sanılıyor.

2. Trarion, Bithynia kentçiği. İzmit Körfezi kıyısında, İzmit ile Kadıköy arasında. Ptolemaios (5 I 2) anmıştır. Bunun, Trallion ile (bkz. Trallion) aynı olabileceği sanılıyor.

TRARON. Troia'nın yanıbaşındaki, bazı dinsel törenlerin yapıldığı, demek ki dinsel önemi olan bir burun çıkıntısı. İntepe Azmağı ağzının yanıbaşındaki uçurumlu kıyıya lokalize ediliyor (W. Ruge, RE Traron maddesi). Hellen ağzında Traron edilmiş adın aslı Drara yâni (A)dra-(u)ra, "Yüce Adra" olsa gerektir; Troia adının kendisi dahi tanrı Adra'nın adı ile bağlantılıdır. Bkz. Adra, ura, Trarion, Troia.

Traskalisseus. Bkz. Tarasikodisa.

TREBENDA. Lykia bölgesinde, Myra kentinin (Demre/Kale) bir dış mahallesi (G.E. Bean, Lycian Turkey, s. 112'de dn.). Adının sonundaki -nda, Luwi dilinde ve ardılı dillerde

"-lı, -sı olan" (buradan, keza, -tapınıcısı) anlamına gelen wanda takısının kısalmış biçimidir (bkz. wanda). Kök sözcük Trebe ne anlamdaydı, bilmiyoruz. Aynı sözcüğü Trebenna kentinin adı içinde de görmekteyiz: Trebe-(wa)na, Trebe'sel, Trebe Ülkesi (bkz. wana).

TREBENNA. Pamphylia bölgesinde, Lykia sınırı yakınında ilkçağ kentçiği. Kalıntıları, Antalya'nın batı ilerisinde, Antalya Ovasına 700 m. kadar yüksekten bakan, orman içinde, güzel ve ileri bir köy olan Çağlarca'nın kuş uçuşu 2 km. kadar güneyinde, vâdi denebilecek arazide, doruğu kayalıkla taçlanmış, bu doruk bölümünün basıklığıyla dikkati çeken küçük tepenin üzerindedir.

Trebenna adının anlamı konusunda bkz. Trebenda.

Tremila'lar. Bkz. Termilai.

Treres. Edirne kuzeybatı ilerisinde yaşayan bir Thrak boyu (Thoukydides, II 96; Strabon, 13 I 8). Bunlar İÖ 700 dolaylarında Anadoluya da göçmüşlerdi. Treres adının sonundaki -es, adın Hellen ağzında aldığı, "-ler, -halkı" anlamında çoğul bitişidir. Trer- bölümünün, Lâtin yazımında e ile gösterilen ünlüsü Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanır. Demek ki adın aslı, Trar(a) Halkı'dır. Trara ise, Trarion, Traron adlarında da gördüğümüz üzere, aslında Adra-(u)ra, "Yüce Adra"dan başkası değildir. Kendi adını dahi tanrı Adra'dan alan Thrake/Trakya'da Adra tapkısının kanıtlarından bir diğeri.

Tretos. Yemen'de, adını tanrı Adra'dan alan Adramut/Hadramut yakınında bir liman kenti. Ptolemaios (6 VII 10) anmıştır. Adının Lâtin yazımında e ile gösterilen ünlü, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanır. Demek ki adın daha doğru biçimi Tratos'tur. Her ne kadar eski Hellen dilinde, "Delik" anlamında olarak, böyle bir sözcük varsa da, Adramut/Hadramut yöresinde Hellen kökenli hiçbir ad'a rastlanmayışına karşılık, Luwi kökenli bir hayli ad ile karşılaşmamızı göz önünde tutarak (bkz. kitabın sonunda Tablo 7), Tratos adının aslının Trata/Drada, yâni (A)dra-(a)da, "Adra tapınıcısı" olduğu sonucuna varıyorum. Bkz. Adra, -ada, Adanda, Adada, Amanda, Manda, Otranda. Dolayısiyle, bu kent, Otranda/Otranto'nun adaşıdır.

TRİANDA/TRİAKONTA. İzmir-Ephesos yolu üzerinde, İzmir'den 30 Roma mil'i uzaklıkta bulunan köyün geç ilkçağda taşıdığı ad; orada şimdi, ilçe merkezi Torbalı vardır (Ramsay, s. 179). Triakonta, eski Hellen dilinde "Otuz" demektir; Trianda da yeni Hellen dilinin (Rumcanın) aynı anlamdaki sözcüğüdür.

Trianda adı, 1831 nüfus sayımına ilişkin Osmanlı belgelerinde Tiryanda biçiminde geçer (Karal, s. 134).

TRİBANTA. Phrygia'da, yalnız Ptolemaios'un (5 II 17) andığı bir kentçik. Porsuk Çayı kaynakları yöresinde, dolayısiyle Altıntaş dolaylarında bulunduğu sanılıyor, tam yeri saptanamıyor (Ramsay, s. 157 ortası). Adının sonundaki anta, bu adın öz biçiminin Luwi dilinden geldiğini gösteriyor (bkz. wanda); ancak baştaki Trib- biçimine bürünmüş bölümün aslını ve anlamını bilmediğimizden, sonuç olarak, adın tümünün öz biçimini ve anlamını belirleyemiyoruz. Karş. Trebenda.

TRİGLEİA. Mudanya'nın batı yakınındaki ilkçağ kenti Bryllion'un (bkz. Bryllion) adının Trilye, Tirilye (şimdi, Zeytinbağı) olmadan önce büründüğü biçim (W. Ruge, RE Trigleia maddesi). Eski Hellen dilinde Trigla (=Barbunya balığı) adından türetilmiş, "Barbunya balığı yurdu" anlamında imiş görünüştedir.

TRİGLETTA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında bulunan yazıtlarda adı geçtiği için o yörede varlığı öğrenilen, ancak tam yeri saptanamayan bir ilkçağ köyü ya da kasabası (W. Ruge, RE Trigletta maddesi). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; öz biçimini ve an-

lamını bilmiyoruz. Karş. Troketta.

TRİKOMİA. Eski Hellen dilinde ve Rumcada: "Üç Köyler", "Üç Köy Birliği".

1. Altıntaş yöresinde bir ilkçağ köyünün adı (Ramsay, s. 157). Demek ki üç bölümlü imiş.

2. Eskişehir ile Sivrihisar arasında Troknada/Kaymaz'da bir köy ya da köyler topluluğu (Ramsay, s. 234 No. 29). Burası, Troknades (Troknad'lar) denen Galat boyu'nun başkenti olduğu için, Troknada diye de anılıyordu (Ramsay, s. 263 ortası).

3. Manisa ilinde, Adala yakınındaki Çapaklı Köyünün (Salihli'den kuş uçuşu 12 km. kadar kuzey-kuzeydoğu ileridedir) tarihsel adı.

TRİLYE. Bkz. Bryllion, Trigleia.

TRİNOİXEİTAİ. Biga dolaylarında bir ilkçağ köyü (Ramsay, s. 177 No. 26). Tam yeri bilinmiyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu adın kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

TRİOPİON. Datça Yarımadasının güneybatı yanında bir burun çıkıntısı (Herodotos, IV 38, VII 153; Thoukydides, VIII 35). Bu adın, eski Knidos kentine bağımlı bütün arazi için de kullanıldığı görülür (Herotodos, I 174). Söz konusu burun'un üzerinde veya yakınında, yine Triopion diye anılan bir tapınak kentçiği, yanıbaşında da bir koy vardı (Herodotos, I 144). Yeri tartışmalıdır (bkz. G.E. Bean, Turkey Beyond the Maeander, s. 142-144). Adı Hellen dilindendir ve "Üç yana bakan" demektir.

TRİPOLİS. Eski Hellen dilinde "Üçlü kent", "Üç kentler birliği". Anadoludaki Tripolis'ler şunlardır:

1. Tripolis. Trabzon'un 80 km. kadar batısında bulunan bugünkü ilçe merkezi Tirebolu. Tarihçesi ilkçağa uzanır; Arrianos'un Karadeniz kıyılarını anlatan yapıtında, ayrıca Plinius'ta (VI 11) anılmıştır. Kent, üç burun ve bunlar arasındaki iki koy boyunca yayıldığı için böyle adlandırılmıştı.

2. Tripolis. Karia kenti. Byzantion'lu Stephanos anmış ve daha sonra Neapolis diye adlandırıldığını belirtmiştir. Bkz. Neapolis, No. 5.

3. Tripolis. Lydia kenti (Ptolemaios, 5 II 18). Eski adı Apollonia idi ve İÖ 3. yüzyıl sonunda Seleukos'larca kurulmuştu (A.H.M. Jones, s. 42). Buldan'a bağlı Yeniköy/Yenice bitişiğinde (Ramsay, s. 86). Bkz. Derebol.

TRİSTOMON. Hellen dilinde: "Üç ağızlı". Lykia'daki Teimiousa kentçiğinin geç ilkçağda ve ortaçağda taşıdığı ad. Bulunduğu yerden deniz yoluyla ayrılırken, önce, ucunda olduğu küçücük iç deniz'in ağzı durumundaki dar geçit aşılıp, Kekova Adası ile anakara arasında uzanan boğazın doğudaki yahut batıdaki ağzından çıkılıyordu.

TROAS. Keza, hatta daha doğrusu, Troada (karş. Ellas/Ellada). Troia kentinin bulunduğu yöreye Hellen'lerce verilmiş sanılan yâni Troia adına, Hellen dilinin as/ada takısı eklemekle türetilmiş sayılan bir Anadolulu ad. Aslı, Luwi dilinde "Adra-tapınağı-olan" anlamında (A)dr(a)-uwa-(a)da ögelerinden türetilmiş Druwada/Truwada'dır. Bkz. Adra, uwa, -ada. Tıpkı Ama (Ana, Ana Tanrıça) adının A'sız, Ma biçiminde kullanılması gibi Adra adının da A'sız, Dra/Tra biçiminde kullanılışının pek çok örneğini gördük, göreceğiz. Bkz. Kitabın sonunda Tablo 29. Karş. Troia. Dikkat edilsin ki, Troas, Troia adlarının Lâtin yazımında o ile gösterilen ünlüsü, Hellen yazımında, uwa/wa değerindeki omega ile karşılanır. Dolayısiyle, Troada adının aslının Druwada/Truwada olduğu hiç kuşku götüremez.

TROGİLİON. Strabon (14 I 13), Samos/Sisam ile Anadolu anakarası arasındaki boğazın, anakara yanında bulunan Mykale Burnu (şimdi, Samsun Burnu, Dilek Yarımadası) yöresini

şöyle anlatıyor: "Trogilion Burnu yönünde aynı isimde bir ada uzanır. ...Trogilion denen burun, Mykale Dağının mahmuzu gibidir". Trogilion adı, en açık biçimde, İlion adını içerir. Baştaki Trog(a) ise, tıpkı ilion bölümü gibi, Hellen dilinde anlam taşımaz; Luwi dilindendir. Bu bölüm, Druwaka/Truwaka, yâni (A)dr(a)-uwa-ka, "Adra-tapınağı-yeri" adının Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir. Görüldüğü üzere, Boğazın adı, Truwaka Boğazı anlamında, Truwak(a)-İla ögelerinden türetilmiş Truwakila idi; Hellen'ler, bu boğaza uzanan burun ucunu, "Truwakila Yeri" diye pek doğru bir adla anmak için, Truwakila adına kendi dillerinin "-yeri" anlamındaki -ion takısını ekleyerek Truwakilion adını türettiler. Bkz. Adra, uwa, -ka, Ela, İlion, Troas, Troia.

Trogilos. Luwi dilinden gelme Adranos, Akragas gibi adlarla yüklü Sicilya Adasında, Syrakousai kentinin üç limanından, kentin kuzey yanında olanın adı (Thoukydides, VI 99). Tro bölümündeki o Hellen yazımında, yine, uwa/wa değerindeki omega ile gösterilir. Açıktır ki bu adın aslı Truwakila yâni (A)dr(a)-uwa-k(a)-ila, "Adra-tapınağı-yerinin-boğazı" idi (bkz. Adra, uwa, -ka, ela; karş. Trogilion, Troas, Troia). Adada bir Adranos kenti ve orada Adranos tapkısı bulunduğunu Ploutarkhos'dan öğrendiğimiz için (Timoleon'un Yaşamı, 12 ve 16), Adra tapkısına işaret eden Trogilos adı bizi şaşırtmıyor.

TROGİTİS (Gölü). Seydişehir Gölünün yâni Suğla/Suvla Gölünün Strabon (12 VI 1) çağında kullanılan adı. Hellen dilindeki bazı sözcüklere benzetilmiş ise de o dilde anlamı yoktur. Sonunda, Hellen dilinin "-sal, -ülkesi" anlamlarına gelebilen takılarından -itis görülüyor; kök bölüm Troga, tıpkı Trogilion, Trogilos adlarının öz biçimindeki gibi, Truwaka, "Adra tapınağı yeri" olmalıdır. Bkz. Trogilion, Trogilos.

Troglodytes. Nevşehir güney yanında, yere oyulmuş barınakları ve hatta kentleri ile ünlü ilçe merkezi Derinkuyu dolaylarındaki ovanın halkı. Bu ad onlara, kovuklarda (Hellen dilinde Troglos=Kovuk) yaşadıkları için verilmiş (Ramsay, s. 324 ve orada dn. 2). Hellen dilinde: "Kovukta Yaşayanlar".

TROİA. Bu adı Hellen'lerin İon boyu omikron harfiyle yazdığı halde Dor boyu, o yerine, uwa/wa değerinde omega harfini kullanırdı. Troas adı da omega ile yazılır. Bunlara bakarak, Hellen dilinde anlam taşımıyan Troia adının aslının Truwa yâni (A)dr(a)-uwa, "Adra'lık, Adra Yeri, Adra Tapınağı" anlamında bulunduğunu görebiliyoruz. Bkz. Adra, uwa, Tragaiai, Tragalassos, Tragasai, Trakhis, Tralla, Tralleis, Trarion, Traron, Thrake, Drava. Karş. Luwi dilinde Assuwa'dan, Hellen ağzında Asia.

1. Çanakkale Boğazındaki şanlı Troia.

2. Yunanistanın Attika Yarımadasında bir ilkçağ köyü. Destan kişisi Teukros buradan Anadoluya geçip bizim Troia'yı kurmuş imiş (Radke, RE Troia maddesi No. 2).

3. Nil'in doğu kıyısında, Memphis yakınlarında ilkçağ köyü. Hellen inancına göre, tutsak düşüp Mısır'a getirilen Troia'lılarca (!) kurulmuş imiş (Kees, RE Troia maddesi No. 3). Aslında buradaki Troia, Mısır dilindeki bir adın Hellen'lerce çarpıtılmış biçimidir (Kees, RE Troikon Oros maddesi, s. 601 sonu).

Troilos. Troia kralı Priamos ile eşi Hekabe'nin en küçük oğlunun adı (İliada, XXIV 237). Lâtin yazımındaki o, bu örnekte de, Hellen yazımında, uwa/wa değerindeki omega ile. Adın aslı Truwila'dır ve Truwa/Troia kentinin ila'sına, boğaz'ına (Çanakkale Boğazına) işaret eder: Truw(a)-ila. Bkz. Troia, Ela, İlion.

Troilum. İtalya'da, Anadolu kökenli Etrüsk'lerin bölgesi, kendi adı da kanımca tanrı Adra'nın adıyla bağlantılı olan Etruria'da bir kent. Titus Livius'tan (10 XLVI 10) öğrendiğimize göre, Roma'lılar İÖ 293'te buraya saldırıp önemlice yağına malı toplamışlardı. Yeri bilinmiyor. Bir doğal geçit üzerinde olsa gerek; adının aslı Truwa-ila, bunu gösteriyor: "Adra tapınağı geçidi". Bkz. Troia, Ela, Troilos.

Troios. İlk o'su, Hellen yazımında, yine, uwa/wa değerindeki omega ile. Phrygia'da Hierapolis/Pamukkale'deki yerel Zeus çeşitlemesinin, kent paraları üzerinde görülen san'ı. Bunun Troia'da da tapkı gören Zeus çeşitlemesi olduğu tartışmasız kabul ediliyor (Kruse, RE Troios maddesi). Oysa, Hellen dilinde -sal, -lı anlamına gelen takılardan -ios takısının eklenmesiyle türetilen Truwa/Troia-sal anlamındaki Troios san'ı, belki daha güçlü olasılıkla, bu Zeus çeşitlemesinin Truwa'da yâni *Adra Tapınağında* (bkz. Troia) tapkı gören, Adra'nın ardılı Zeus kimliğini anlatıyor.

Troizen. Yunanistanda Argolis bölgesinin en eski kentlerinden biri. Adının daha eski biçimi Trozan. Bu ad hiç kuşkusuz Hellen'ler öncesi dönemden kalmadır (Ernst Meyer, RE Troizen maddesi No. 2, s. 620 satır 50). Karia'daki Troezene adını da Plinius (IV 109) anmaktadır. Troizen'in yanıbaşında da, adının Adra ile bağlantısını saptadığımız Anadolu kenti Kelenderis'in, onun gibi kıyıda olan, bir adaşını görmekteyiz (Pausanias, 2 XXXIII 9). Trozan adının aslı Drazana/Dradana, yâni (A)dra-(a)da-(wa)na, "Adra-tapınıcısı-ülkesi" idi sanırım. Bkz. Adra, -ada, wana; karş. Amadana, yâni Ama-(a)da-(wa)na, "Ama/Ana Tanrıça-tapınıcısı-ülkesi".

Troizenos. İliada'ya (II 847) göre, Troia'lıların yanında çarpışan bir Thrak beyinin babası. Bunun adının dahi aslı, Troizen adının aslı ile tıpatıp aynıdır ve o kişinin Adra tapkısı yurdundan olduğunu anlatmaktadır kanısındayım: Bkz. Troizen. Zaten Thrake/Trakya'nın tümü, Thrake adının kanıtladığı üzere (bkz. Thrake) Adra tapkısı yurdu idi.

TROKETTA. Manisa iline bağlı ilçe merkezi Turgutlu'nun atası ve hatta adının da kaynağı olan kent. Bunun kalıntıları alanını 1880'lerde Karl Buresch, Turgutlu'nun 8 km. kadar güneydoğusunda, Bozdağ'ın kuzey yamacı eteğinde, adını Djowali diye aktardığı bir köyde, Troketta'yı anan bir yazıt bularak, saptadı. 1906'da J. Keil ile A. von Premerstein aynı yazıtı, bu Djowali Köyünde gördüler. Louis Robert (A travers l'Asie Mineure, s. 405-406) bu köyün şimdi yok olmuş (?) ya da adı değişmiş olması gerektiğini söylüyor. Djowali diye yazılan adın doğrusu Hacı Veli'dir ve Hacı Veli Köyü şimdi Avşar adını taşımaktadır (bkz. Codex Kultur-Atlas, Harita No. 38/27). Köy, İzmir-Ankara anayolu üzerindedir, dolayısiyle Anadolunun bildiğimiz en eski ana ulaşım yolu olan Selçuk, Karabel, Turgutlu, Sardis (ve doğu ilerisi) yolu üzerindedir. Ad benzerliklerine dayanarak ilkçağ kentlerinden nicesinin yerini saptamış olan L. Robert, Turgutlu adının Troketta'dan bozma olduğunu göremiyor; "kente önceleri Turgutlu ya da Turgutlu kasaba denirdi, bu bir Türk kabilesinin adıdır (!-Umar), 50 yıldan beri eski adını (bir ara kullanılan Kasaba adı yerine, Turgutlu adını-Umar) yeniden almıştır" diyor (s. 405 sonu). Oysa, bu yöreye gelmiş bir Turgutlu kabilesi yoktur (Karamanoğullarına bağlı Turgut Oğulları için bkz. TA, Turgutoğulları maddesi). Kasabanın eski adı ve şimdiki adı Turgutlu, Troketta'dan bozmadır ve yanıbaşındaki Salihli, Ahmetli, Urganlı, Kestelli, Yarışlı, Çapaklı, Durasıllı, Bezirgânlı, Armutlu, Karaoğlanlı gibi adların gösterdiği üzere bu yörenin yerleşim adlarında -lı takısı olağanüstü sık kullanıldığı için Turgut olmakla kalmayıp Turgutlu edilmiştir.

Trokmoi. Orta Anadoluya yerleşmiş Galat/Kelt boylarından biri. Bunların yeri Çorum dolayları idi (Ramsay'in Galatia-Kappadokia haritasına bkz.). Adları kendi dillerinden gelir, yalnız sonu Hellen ağzında, tekilde -os, çoğulda -oi bitişli edilmiştir.

TROKNADA. Bkz. Trikomia, No. 2.

Troknades. Bkz. Trikomia, No. 2.

TROKONDA. Phrygia'da bir köy. Prymnessos'un (Afyon yakını Sülün Köyünde) yakınlarındaydı. Belki kent durumuna yükseltilip Augustopolis (Hellen dilinde: Augustus'un Kenti) adını alan yerleşim bu idi (Ramsay, s. 155 No. 72). Trokonda adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Aslı Trakanda/Atrakanda olmalı: Adra-ka-(wa)nda, "Adra-yeri-li,

Adra tapınağına sahip" (köy).

TROLOZ. 1831 nüfus sayımına ilişkin Osmanlı belgelerinde anılan bazı kasaba adları olarak, Karal, başka hiçbir kaynakta görmediğimiz adlar aktarıyor: Bugünkü Muğla ili yöresinde kaza (ilçe) merkezleri Troloz ile Subice (s. 120); İzmir-Aydın dolaylarında kaza merkezi Şahme (s. 134-135); Kastamonu dolaylarında kaza merkezleri Hoşalay ile Çilene (s. 183). Bu adların doğru aktarıldığı kuşkuludur (karş. yukarıda Talıne). Sözünü ettiğim kasabalardan hiçbirinin lokalizasyonunu yapamadım ve hiçbirinin adının (Karal'da aktarılan biçimiyle) kökenini, anlamını belirleyemedim.

TRYSA. İlkçağ Karia kentçiği (Bean, Lycian Turkey, s. 112-114; Bayburtluoğlu, Lykia, s. 38). Kaş ile Demre/Kale arasında asfalt anayolda ilerlerken, Yavu/Yavı Köyünün yaklaşık 7 km. kuzeydoğu ilerisinde, Demre'nin 12 km. kadar öncesinde, bir boğazdan geçmekte olan ana yoldan kuzeye doğru bir ham yol ayrılır ve yamaç yukarı tırmanır. Ham yolun kavşağında bir kuyu vardır. Araçtan burada ayrılıp ham yolda 15 dakika yürüyerek yamaca tırmanınca, ilkçağ Trysa kentinin, doruğa ve yakınlarına yayılan kalıntılar alanına ulaşırsınız. Jeep türü araçlar, ham yoldan da yararlanabilir. Kalıntılar alanı, yaklaşık 500 m. uzunluğundadır; denize, Kekova dolaylarına tepeden bakar.

Trysa adının Hellen dilinde anlamı yoktur; aslı belki Tru(wa)-(a)ssa, "Adra Tapınağı-Kenti" idi. Bkz. Troia, Assa.

TSAMANDOS. Bkz. Samantı.

Tu (sözcüğü). Baba tanrı Atta ile aynı kişi olan Atu(wa), Otu(wa)'nın (yâni Attys, Atys, Otys; keza Kadys, Kotys) adının, baştaki A olmaksızın (bu A'sız çeşitlemeler konusunda bkz. Ama) söylenen kısa biçimi. Bkz. Attys.

Bu anlamdaki Tu ögesini özellikle şu adlar içinde seçebiliyoruz:

1. Tuwana. Hellen yazımında Tyana (bkz. Tuwana). Tu-wana, Atys-ülkesi. Adının bir biçimi de, araya "yüce" anlamında ura sözcüğünün eklemesiyle türetilmiş ve Hellenleşme döneminde Tyrannoi biçimini alınıştı (bu konuda bkz. Antigous).

2. Tumana. Keza Tumınana diye yazılmıştır. Luwi'ler, Hitit'ler çağında kuzey Anadoluda bir yöre (bkz. Tumana). Tu-(u)ına-(wa)na, "Atys'in Halkı Ülkesi".

3. Thynoi. Otys tapınıcısı Thrak boylarından birinin adının Hellen ağzında çarpıtılmış biçimi (bkz. Thynoi). Aslı Tu-wana, "Otys'sel, Otys Halkı" olmalıdır.

4. Tymnes. Karia'lı tarihsel kişi (bkz. Tymnes). Tu-(u)mna, "Atys-insanı". Bkz. Uma/umna.

5. Tymnos. Karia'da, Bozburun Yarımadasında kentçik (bkz. Tymnos). Keza Tu-umna, "Tu/Atys-insanı" (burada: halkı).

6. Tymandos. Pisidia kenti (bkz. Tymandos). Tu-Ma-(wa)nda, "Atys'in Ma'sına tapanlar". Bkz. wanda, Amanda, Manda.

7. Thyssos. Makedonia kenti (bkz. Thyssos). Tu-(a)ssos, Atys/Otys-Kenti.

8. Thyassos/Thyessos. Lydia kenti (bkz. Thyassos). (A)tuwa-(a)ssos, Atys-kenti.

9. Thyateira. Lydia kenti; şimdi Akhisar (bkz. Thyateira). (A)tuwa-Te-ira, "Atys'in Yüce Kam'ı". Bkz. Ta/Te, ira.

10. Tyndareos. Ana Tanrıça'nın kılık değiştirmişi "Sparta kraliçesi Leda"nın kocası olan destan kişisi (bkz. Tyndareos). Adının aslı belki Tudaras iken araya, Hellen ağzının pek düşkün olduğu üzere, bir n sokuşturulup, -as bitişi de -eos edilmiştir. Tu-Da-(u)ras, Daura'nın Tu'su" yâni "Yüce Ana Tanrıçanın Atys/Otys'i" demek olur. Bkz. Da, ura.

11. Tuscana. Anadolu kökenli Etrüsk'lerin İtalyadaki yurdunun adı; şimdi, Toscana. Bu adı oraya Anadolu insanları taşımış olmalıdır: Tu-Ska-wana, "Atys-Yarımadası-Ülkesi"! Bkz. Ska, wana. Orada Atys tapkısı vardı ve Roma'lılar, Atys'i, ilk krallarından biri sayıyorlardı (Titus Livius, 1 3).

TUBAL. Tabal adının çeşitlemesi; bkz. Tabal.

TUMANA. Bkz. Tu (sözcüğü), No. 2. Yörenin lokalizasyonu üzerine bir monografi: Hayri Ertem, Hitit Devletinin iki eyaleti: Pala-Tum(m)ana. DTCF yayını, Ankara 1980.

TUNCA. Bkz. Tonsos.

TUR ABDİN. Bkz. Apadna, No. 2; İzala; Rabdion.

Tura Han/Turhan. Bkz. Turakssa.

Turakssa. Hellen'lerin Apollon Thyrxeus kimliğiyle Apollon'a eşitlediği bir Lykia tanrısı; Xanthos Yazıtında anılıyor (G. E. Bean, Lycian Turkey, s. 179). Adının anlamını yukarıda, -ksa'lı adları topluca ele aldığımız yerde, özellikle orada No. 13'de incelemiştik ve Tura bölümünün Tu-(u)ra, "Yüce Atys/Otys" anlamında olduğunu belirtmiştik.

Bu Tura'nın, Hellen'lerce Etrüsk'ler için kullanılan Tyrrhenos adıyla bağlantısı açıktır. Hellen ağzında Tyrrhenos edilmiş adın öz biçimi (Hellen ağzının uyguladığı fonetik değiştirme, kendine uyarlama ilkelerine göre) Turana olmak gerekir ki, bu ad Luwi dilinde Tu-(u)ra-(wa)na, "Yüce Atys/Otys'sel, Yüce Atys/Otys halkı" demektir.

Türkçedeki Turahan/Turhan adıyla, bu Tyrrhenos'lar adının yakınlığına ve aradaki olası köken birliğine Adile Ayda da dikkat etmişti (Türk kelimesinin menşei hakkında bir nazariye, Belleten c. 40, 1976, s. 239-247). Bu konuda görüşüne katılıyorum (ama Turahan/Turhan adını ve Tyrrhenos adını "Türk" adıyla bağlantılandırmasına değil; o ikinci konuda bkz. aşağıda Türk). Tura Han'ın Tura'sı, şimdi incelediğimiz Tura olmalıdır. Sözcüğün Türkçeye geçişi, tıpkı Türk adının geçişi gibi, Sogdiana halkı aracılığıyla olabilir; Hun halkı aracılığıyla da olabilir, nitekim Attila adı Hun'ların (Thrak'lar ve Skyth'ler gibi) Anadolunun dinsel inançlarından etkilendiğini kanıtlıyor (bkz. Attala).

TURANDA. Bar Hebraeus'un (c.I s. 190, c.II s. 402) andığı bir Kappadokia hisarı. Darende olsa gerek. Bkz. Dalanda.

TURFANDA. (Bük'ü; Bük, "Su kıyısına inen koruluk" demektir). Bodrum Yarımadası kuzeybatı yanında (Admiralty Haritası, No. 1546). Bu çok tuhaf ad dolayısiyle çevreyi inceleyince, söz konusu bük'ün girişinde Tarandakia Adaları denen iki küçük adanın varlığını görüyoruz ve Turfanda adının, Taranda'dan Türk ağzına uydurulduğunu anlıyoruz. Bkz. Tarandos.

TURGUTLU. Bkz. Troketta.

TURHAL. Tokat iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni, anlamı ve kasabanın ilkçağ tarihçesi güvenle saptanamamıştır. Belki ilkçağın Taulara'sı idi; bkz. Taulara.

Tuscana. Bkz. Tu (sözcüğü), No. 11.

TUTAK. Ağrı ilinde ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini, anlamını güvenle saptayamadın. Ermenice Tutag (=Papağan)'dan geldiğini sanmıyorum; ama Tut-ag, Dut-çuk'dan gelmiş olabilir.

Tuwai. Luwi dilinde: "İki", "Çifte" (Meriggi, Glossar, s. 136). Tu- ile ya da Hellen yazımında Ty- ile başlayan tarihsel adlardan bir bölümünün de öz biçiminde başta bu sözcüğün bulunmuş olması gerekir (karş. Tu sözcüğü). Hatta, Abra/Ebra/İbra (bol su, Gür su) gibi, ünlü sesle başlayan bir sözcüğün başına eklenip bu nedenle kendisinin ünlü sesi

düşmüş, yalnız D/T'si kalmış bir ögeyi içeren Devrek, Tiberis gibi pek çok tarihsel adın başındaki o D/T, örneklerden hiç değilse birkaçında, Tuwai'nin kalıntısı idi sanırım.

TUWANA. Bor'un güney yakınındaki Kemerhisar'ın atası ilkçağ kentinin, Hitit belgelerinde geçen adı; keza Tuwanuwa (H. Ertem, CAD s. 148). Anlamı konusunda bkz. Tu (sözcüğü), No. 1, Antigous.

TÜLLÜK. Tunceli ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Sütlüce kasabasının eski adı. Türkçe kökenli görünüşü yanıltıcı olabilir. Karş. Kürtçe Dolik, "Küçük vâdi".

Türk (adı). Türkçede anlamı bulunmayan bu adın Hind-Avrupa kökenli olduğu, Hitit dilinde de bulunan "egemen olmak, buyruk yürütmek" anlamındaki Tarkhu fiilinden türetildiği, "Egemen olan, buyruk yürüten, Efendi" anlamında Tarkhun'un çeşitlemesi olduğu, Richard N. Frye'nin "Tarkhun-Türkhün and Central Asian History" başlıklı incelemesinin (bu yazı ilk olarak, Harvard Journal of Asiatic Studies, Nr. 19'da, 1956 yılında, s. 106-122'de yayınlanmış ve tıpkıbasımı, Frye'nin çeşitli makalelerini bir araya getiren "Islamic Iran and Central Asia" adlı, Variorum Reprints dizisinde Londra'da 1979 yılında yayınlanan kitap içinde Bölüm XVI olarak yer almıştır) sağladığı bilgi ve verilere dayanarak, ayrıntılı gerekçelerle, tarafımdan, THİT 2. bsl., c.I/l s. 201-204'de ortaya konmuştur. Göktürk'lerde ve Türkleşmiş Sogdiana'lılarda kullanılan, Araplardaki Emîr ünvanına yakın anlamda Tarkhan/Tarkhun ünvanı da tıpatıp aynı kökenden gelmektedir.

TÜRNÜK. Amasya ilinde, Merzifon güney yakınında bucak merkezi Sarıbuğday kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

TÜRÜŞMEK. Tunceli ilinde, il merkezi Kalan'ın kuzeybatı yakınında, bucak merkezi Çiçekli kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

TYANA. Tuwana adının Hellenleşme döneminde kullanılan biçimi (Strabon, 12 II 7). Bkz. Tuwana.

TYANOLLA. Gediz Irmağı güney yanında, Manisa ile Akhisar arası yörede bir köyün adı (Ramsay, s. 134). Adındaki o, Hellen yazımında, uwa/wa değerindeki omega ile. Buna göre, aslı Tuwanuwala yâni Tuwanuwa-la, "Tuwanuwa-cık" idi. Bkz. Tuwana, -la.

TYBERİSSOS. Keza Tyrmissos (Zgusta, s. 646). Lykia'da ilkçağ kenti (G.E. Bean, Lycian Turkey, s. 117-118). Kalıntılar alanı, Demre/Kale'ye bağlı Çevreli (eski adı: Tirmisin) Köyünün 2 km. kadar doğusuna düşer. Adındaki, Anadolu kökenli, "kent, -kenti" anlamında issa/issos ögesini (bkz. assa) tanıyorsak da baştaki ögenin öz biçimini, anlamını saptayamıyoruz.

TYİTA. Bkz. Teuita.

Tylissos. Girit'te ilkçağ kenti. Yerinde, bugün de aynı adı taşıyan bir köy vardır. Buradaki yerleşimin tarihçesinin, Hellen'ler öncesine, Minos uygarlığı çağına uzandığı, yapılan kazılar sonucunda kanıtlanmıştır (E. Kirsten, RE Tylissos maddesi). Adı kuşkusuz Luwi kökenlidir ve görünüşe bakılırsa Tul(a?)-issa ögelerinden türetilmiştir. İssa/İssos'un "yerleşim, kent, -kenti" anlamında bulunduğunu biliyorsak da (bkz. Assa), Tul(a?)'nın anlamını belirleyemedim.

TYMANDOS. İlkçağ Pisidia kenti. Yazı Viran (şimdi, Yassı Ören) Köyünde ve çevresinde bulunan yazıtlardan, o yörede olduğu anlaşılmıştır; köyün 2 km. güneybatısındaki tarihsel yerleşim izleri alanına lokalize ediliyor (W. Ruge, RE Phrygia maddesi, s. 858). Ramsay (s. 448 No. 17) bunu Talbonda ile eşitlemektedir; Ruge onun görüşüne karşı çıkıyor.

Tymandos adının anlamı konusunda bkz. Tu (sözcüğü), No. 6.

Yassı Ören Köyü, Isparta iline bağlı ilçe merkezi Uluborlu'nun doğu ilerisindedir.

TYMBRİADA/TYMBRİAS. Pisidia kenti (Strabon, 12 VII 2). Eurymedon/Köprü Suyu'nun kaynakları yöresinde (M. Özsait, Pisidya/1, s. 51). Adı, Hellen dilindeki thymbra (=kekik) sözcüğünü anımsatıyorsa da o dilde anlam taşımaz; Anadolulu olduğu kuşkusuzdur. Aslı belki Tubrada yâni Tu(wai)-(e)bra-(a)da, "İki-pınar-lı" idi. Bkz. Tuwai, Abra, -ada.

TYMBRİANASA/TYMBRİANASSOS. Pisidia'da bir ilkçağ köyü ya da kasabası (Ramsay, s. 148 No. 28, s. 188 No. 21, s. 491). Burdur yakınlarında olduğu sanılıyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; ancak bu adın öz biçimini ve anlamını güvenle belirleyemiyoruz. Tubrianassa, yâni Tu(wai)-bria-(wa)na-(a)ssa, "Çift-hisar-sal-kent"? Bkz. Tuwai, Bria, wana, Assa.

TYMENA. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Lykia köyü. Tam yeri bilinmiyor. Adındaki e, Hellen yazımında, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile karşılanmaktadır. Bunu da göz önünde tutarak, adın aslının Tumana olduğunu anlıyoruz. Bkz. Tumana.

TYMNES. İÖ 499 yılında Karia'da, Bodrum Yarımadasındaki Termera kentinin tyran'ı olan Histiaios'un babası (Herodotos, V 37). Adının anlamı konusunda bkz. Tu (sözcüğü), No. 4.

TYMNESSOS. Para basmış bir Karia kenti, tam yeri bilinmiyor (Zgusta, s. 642). Adının aslı Tu-(u)mna-(a)ssa, "Atys-halkının-kenti" ögelerinden türetilmiş Tumnassa olmalıdır. Bu kent, Tymnos idi sanırım.

TYMNOS. İlkçağ Karia kentçiği; Rodos Karşı-yaka'sında, Bozburun Yarımadasında, Saranda/Söğüt Körfezinin içinde ve kuzeybatı yanda; Bozburun Kasabasının kuş uçuşu 4 km. kadar güneydoğusunda idi (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/28). Adının anlamı konusunda bkz. Tu (sözcüğü), No. 5; karş. Tymnessos.

Tyndareos. Bkz. Tu (sözcüğü), No. 10.

TYNNA. Ptolemaios'un (5 VI 22) söz ettiği, Halala/Faustinopolis'in yanıbaşında, Tyana/Kemerhisar güney yakınında bir yol üstü köyü ya da kasabası (Ramsay, s. 69, 344). Bunun adı da, Tuwana/Tyana'nın adı gibi, gerçekte *yörenin* adı olan Tuwana'dan geliyordu kanısındayım. Bkz. wana.

TYPSARİON. Gülek Geçidinin güney yanı yakınlarında, 1068'de varlığını bildiğimiz bir köyün adı (Ramsay, s. 389). Kökenini, anlamını saptayamadım.

TYRAİON/TYRİAİON. Xenophon'un (Anabasis, 1 II 14) andığı bir Phrygia kenti. Önceleri, bu kentin, (Konya'ya bağlı ilçe merkezi) Ilgın olduğuna kesin gözüyle bakılıyordu (Hamilton, H. Kiepert, Ramsay, Tomaschek). Çünkü Tyraion'un Midas Pınarı (Ulupınar) ile İkonion (Konya) arasında yer aldığı, bu iki yere uzaklıklarının sırasıyla 1'e 2 ölçüsünde olduğu biliniyor. Bu nitelikler, Ilgın'a uymaktadır. Ancak, 1932 yılında Calder, Ilgın'da "Lageina'lılar" dan söz eden bir yazıt bulunca, Ilgın'ın, ilkçağ Anadolusundaki Lagina/Lageina kentlerinden biri olduğu ve Ilgın adının da buradan geldiği varsayımı yaygınlaştı. Ramsay dahi bu görüşü benimsedi ve bir yazısında, Tyraion'un yeri konusunda, özellikle ad benzerliğine dayanarak, Durağan'ı önerdi (Ilgın'ın 25 km. doğu-güneydoğusunda). Bu öneri de yandaş buldu (örneğin Honigmann'da). W. Ruge ise buna karşı çıkmakta ve anayolun ilkçağda o yörede, bugünkü anayoldan ve demiryolundan bu kadar uzak ve dağlık bir yerden geçmesini olası görmemekte; Genç Kyros'un ordusuna geçit töreni yaptırdığı ovaya benzer geniş bir düzlüğün Durağan çevresinde bulunmadığını anımsatmakta ve üstelik Ulupınar-Tyraion ile Tyraion-Konya uzaklıklarındaki 1'e 2 oranının Ulupınar-Durağan, Durağan-Konya uzaklıklarında gerçekleşmediğini vurgulamak-

tadır; gerçekten, bu son uzaklıkların oranı, yaklaşık 90 km.'ye 90 km., yani 1'e 1'dir.

Tyraion/Tyriaion adının Hellen dilinde anlamı yoktur; yalnız sondaki -ion takısı Hellen dilindendir ve "-yeri" anlamındadır. Adın aslı Tura yani Tu-(u)ra, "Yüce Tu/Atys" olmalıdır. Bkz. Tu (sözcüğü), ura.

TYRANNOİ. Phrygia'daki Antigous hisarının diğer bir adı. Bkz. Antigous. Adların açıklaması orada yapılmıştır.

Tyras. Dnyester Irmağının ilkçağdaki adlarından biri (Herodotos, IV 47). Keza, onun ağzındaki, bizim Akkerman dediğimiz (Romenlerde, Çetatea Alba) kentin, Byzantion'lu Stephanos'da anılmış olan, ilkçağdaki adı. Tıpkı Odessos, Odessa adları gibi bunun da , öz biçiminde, tanrı Adu/Odu (Hellen ağzında: Atys/Otys; keza Kadu/Kodu, Hellen ağzında Kadys/Kotys) tapkısı ile bağlantılı olduğunu sanırım. Aslı Tura olmalıdır: T(u)-ura, "Yüce Atys/Otys". Bkz. Tu, Ura (sözcüğü).

TYRİAİON. Bkz. Tyraion.

Tyriktake. Kuzey Karadeniz'de ilkçağ kenti. Kalıntıları, Azak Denizi girişinin "Avrupa" (=Batı) yanında, Kamış Burun üzerindedir (E. Diehl, RE Tyriktake maddesi). Adının, öz biçiminde (Turikaka?) Luwi dilinden geldiği ve Kırım Yarımadasında karşılaştığımız, Hellen ağzında Tauros biçimine bürünmüş ad ile (bkz. Tauros, No. 2) bağlantılı olabileceği kanısındayım. Örneğin, D(a)-ur(a)-ika-ka, "Yüce Da'nın (Ana Tanrıça'nın) Yarımadası Yeri" ? Bkz. Da, Ura (sözcüğü), Ska (sözcüğü), İkaros, -ka (takısı). Ancak, adın Tyr(a?) bölümü, T(u)-ura, "Yüce Atys/Otys"den gelme de olabilir. Bkz. Tu.

Tyrimnaios. Thyateira/Akhisar'da tapkı gören bir Apollon çeşitlemesinin sanı (Ramsay, s. 130 No. 5; Taşlıklıoğlu, Apollon kült'ü, s. 87). Sonundaki -ios, Hellen dilinin -sal, -lı anlamındaki eril takılarından biridir. Bununla sıfat türetilmesinde kullanılmış kök bölüm durumundaki adın, Tyrimna'nın sonunda, Luwi dilinin ve ardılı dillerin "-insanı, -halkı" anlamlarındaki uma/umna takısının çeşitlemesi ima/imna'yı kolayca tanıyoruz (bkz. -ima). Baştaki Tyr-, tıpkı Tyraion adının Tyra bölümündeki gibi, aslında Tu-(u)ra, "Yüce Tu/Atys" idi kanısındayım. Böylece ad, "Yüce Atys halkı-sal", bu halkın tapkı gösterdiği, Atys'den bozma Apollon'u kasdediyor. Thyateira adının dahi Atys tapkısı ile bağlantısına değinmiştik (bkz. Tu sözcüğü, No. 9).

TYRODİZA. Trakya'da, Perinthos (Marmara Ereğlisi) yakınında bir kasaba. İÖ 480'de Yunanistan seferine çıkan Xerxes ordusunun gereksinme duyacağı yiyeceğin bir bölümü burada depolanmıştı (Herodotos, VII 25). Tam yeri bilinmiyor. Adının kökenini ve anlamını da saptayamadım.

TYROPOİON. Bizans tarihçilerinin 10. ve 11. yüzyıl olaylarını anlatırken andıkları bir kale. Tyriaion hisarından başkası değildir (Ramsay, s. 394 No. 13 sonu). Tyropoion adı Hellen diline uydurulmuş biçimdir ve o dilde "Peynir yapımevi" demektir.

TYROS. Anadoluda üç kentçiğin adı. Aslında tanrının adıdır ve öz biçimi Tura'dır: Tu-(u)ra, "Yüce Tu/Atys". Bkz. Tu (sözcüğü), ura, Tyraion, Tyrimnaios. Hellen dilinde bir tanrı adı eril olacağı ve -a ile bitemiyeceği için sonu -os edilmiştir.

1. Tyros. Byzantion'lu Stephanos'un andığı bir Lydia kenti. Yeri bilinmiyor.

2. Tyros. Byzantion'lu Stephanos'un aynı yerde yani yukarıdakiyle birlikte andığı bir Pisidia kenti. Yeri bilinmiyor.

3. Tyros. Plinius'un (V 91) andığı bir Kilikia kenti. Tarsus-Adana yöresinde.

TYRRA. Son Lydia krallar soyunun atası Gyges buralı idi diyerek bazı ilkçağ yazarlarının andığı bir Lydia kenti. Hakkında hiçbir şey bilinmiyor (Zgusta, s. 645). Teira/Tire

olduğunu sanmıyorum, ama Tura yani Yüce Atys tapkısının bulunduğu Thyateira/Akhisar olabilir (bkz. Tyrimnaios). Tyrra adı kuşkusuz Tura'nın Hellen yazımına uydurulmuş biçimidir.

Tyrrhenos. Bkz. Turakssa.

TYRMİSSOS. Bkz. Tyberissos.

TYRSA. Eğridir Gölü kuzeydoğu yakınlarında bulunan yazıtlardan, o yörede varlığı öğrenilen ancak tam yeri saptanamayan bir köy (Ramsay, s. 462). Adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu Tyrsa'yı, Tyrsenos adı içinde de görüyoruz; bkz. Tyrsenos.

Tyrsenos. Etrüsk'lere eski Hellen'ler Tyrsenoi (Tyrsenos'lar) ya da Tyrrhenoi (Tyrrhenos'lar) derlerdi (örneğin Herodotos, I 94). Herodotos'a göre bunlar, Lydia'da çıkan büyük bir kıtlık nedeniyle, Manes oğlu kral Atys döneminde, onun oğlu Tyrsenos'un yönetiminde İtalya'ya giden ve o yüzden Tyrsenos'lar diye anılan göçmenlerin soyundan geliyorlarmış. Hellen ağzında Tyrsenos edilmiş adın Anadolulu aslı Tursawana/Tursana olsa gerek. Bu da, görünüşe bakılırsa, Tu-(a)rsa-wana, "Tu/Atys-ırmağı-sal" ögelerinden türetilmiştir (bkz. Tu, Arsa, wana) yahut Tu(wai)-(a)rsa-wana, "iki-ırmak-sal" ögelerinden türetilmiştir (bkz. Tu-wai).

TYSCON. Roma'lı komutan Manlius Vulso'nun, İÖ 189'da çapulcu Galat'lar üzerine çıktığı sefer sırasında Aporidos Kome'den Amorion'a doğru ilerlerken uğradığı bir köy (Ramsay, s. 471). Tam yeri bilinmiyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

TYTA. Bkz. Teuita.

TYZANON. Bkz. Bazane.

TZAMANDOS. Bkz. Samantı.

TZANİKHA. Keza Tsanga, Zanga (Rum yazımında ng'si gk ile). Gümüşhane ilinde Harşit Çayı yukarı bölümünde 1850'lerde 40 haneli bir köy (Bryer, yazı XVII s. 39 dn. 39). Adı, Canik adıyla aynı kökenden gelmiş olmalıdır. Bkz. Canik.

TZİBRİTZİ. Ünlü Myriokephalon Savaşının yapıldığı, Çivril yakınlarındaki Kufi Çayı vadisini izleyen geçidin, Bizanslı tarihçi Niketas'ın yapıtında gördüğümüz adı. Savaşta yenilen imparator Manuel'in İngiltere kralına gönderdiği Latince bir mektupta da, geçidin adı, Cybrilcimani yazımıyla veriliyor ve bunun, adın Türk ağzında büründüğü biçim olduğu söyleniyor. Niketas'ın yazımı, Civrici/Çivriçi değerinde; Manuel'in kullandığı, İtalyancaya yakın ortaçağ Latin yazımı ise Çivrilçimani değerindedir. Her iki ad, şimdiki ilçe merkezi Çivril'e işaret eder (Umar, Belleten c. 54, No. 209, Nisan 1990, s. 99-116'da s. 106). Çivril adının kökeni ve anlamı konusunda bkz. Çivril.

TZİDRAMA. Nallıhan-Beypazarı yöresinde bir köyün adı (Ramsay, s. 270 No. 10). Hellen dilinde anlamı yoktur. Belki Tzi-Drama bölümlerinden türetilmişti. Böyle idiyse, Drama bölümünü anlayabiliyoruz; bu bölüm, "(tanrı) Adra Halkı" demektir. Bkz. Drama. Ancak, baştaki Tzi neydi, hangi sözcüğün çarpıtılmış ya da kısalmış biçimi idi, bilmiyoruz. Adın aslı Sidrama olabilir: Si(wa)-(A)dra-(u)ma, "Ana Tanrıçanın-Adra'sının (Erkeğinin)-halkı". Bkz. Siva, Adra, uma.

TZİRALLUM. Bkz. Çorlu.

TZOPHANENE. Sophene/Sophanene bölgesi adının (bkz. Sophene) bir diğer yazılış biçimi (Ramsay, s. 360'daki dn.'nun sonu; Honigmann, s. 14).

TZOUKAMİSTERİN. Ephesos/Selçuk yanındaki ovanın, 8. yüzyıl tarihçisi Theophanes'in yapıtında anılan adı. Hellen dilinde anlamı yoktur. Yalnız, içindeki İster

bölümünün "akarsu, ırmak" anlamında olduğunu ve dolayısıyla Kaystros/Küçük Menderes Irmağına işaret ettiğini anlayabiliyoruz. Bkz. Asta, Astarpa.

TZOUROULON. Bkz. Çorlu.

TZYMPE. Bkz. Çimbe.

UÇUM. Bitlis ilinin güneydoğu ucunda, ilçe merkezi Hizan'ın güneydoğu ilerisindeki bucak merkezi Sağınlı'nın eski adı. Kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. Ermenice?

Uda (sözcüğü). Luwi dilinde "Duvar" (buradan: Hisar) anlamındaki Kuta'nın K'siz çeşitlemesi. Bkz. Hyde.

UDA (kenti). Bkz. Hyde.

Udna (sözcüğü). Keza Utna. Luwi dilinde "ülke, -ülkesi". Hitit dilindeki biçimi : Utne (Laroche, Dictionnaire, s. 103 sonu).

UHTİK (Ukhtik) . Şimdiki (Erzurum iline bağlı, ilin kuzeydoğu yanındaki) ilçe merkezi Oltu'nun tarihsel adı (Honigmann, s. 156 ve orada dn. 3) sonra Ultik/Olt'isi (Honigmann s. 173 ve s. 259). Bu adların kökenini, anlamını saptayamadım.

UİLUSA. Bkz. Wilusa.

-ukh. Eski Ermenicenin èthnika, yani halk adı türetme takısı. Örneğin, Hellen ağzında Kardoukhos edilmiş Kardukh adı bu takıyla türetilmiştir (bkz. Kardoukhos'lar); ayrıca bkz. Çoruh, Kolkhis, Taokhos'lar.

ULA. Keza, Ulla. Bu Anadolulu sözcük, ya da bunun sonradan Hellen ağzına uydurulmuş biçimleri, Luwi/ Pelasgos kültürü ülkelerinde birçok kez, tek başına ya da bir adın içinde, karşımıza çıkıyor. Örneğin bir Ula, günümüzde de adını koruyor ve Muğla ilinin ilçe merkezlerinden biri durumunda bulunuyor. Diğer bazı örnekleri aşağıda ele alacağız.

İlkçağ Hellen ulusunu oluşturan halkın önemli bir bölümü, örneğin ve özellikle (Herodotos'un açıkça söylediği üzere) Atina'lılar ve tüm İon boyu, Hellenleşmiş Pelasgos'lar olduğuna göre, nasıl Sogdiana yöresinin Türkleşen İranlıları aracılığıyla Türkçeye İran dilinden pek çok sözcük girmişse, Luwi/Pelasgos dilinden eski Hellen diline pek çok sözcüğün girdiği de kuşkusuzdur. Diğer yandan eski Hellen dili, tıpkı Luwi / Pelasgos dili gibi, en eski Hind-Avrupa dillerinden idi ve bu hısımlık yüzünden, gerçekte ondan almış olmadığı bazı sözcükleri de Luwi dilinin aynı anlamdaki sözcüklerine elbette benzeyecekti. Bu gerçekleri göz önünde tutunca, şimdiki inceleme konumuz yani Luwi dilinin Ula sözcüğü yönünden eski Hellen dilinin Yla sözcüğü pek dikkatimizi çekiyor. Yla'nın son harfini İon'lar, eskiden a'ya yakın değer taşıyan eta, H ile yazıyorlardı. O harf klasik çağda e değerini aldığı için Roma'lılar, o harfin karşılığını kendi yazımlarında e ile göstermişlerdir (Smyrna yerine Fransızların Smyrne yazması bundan ileri geliyor, bkz. İzmir). Hellen'lerin Dor boyu ise, sözcük sonlarındaki a'yı aynen böyle yani alplıa harfiyle yazmayı sürdürmüşlerdir. Diğer yandan, Roma'lılar, Hellen yazımındaki birçok adları kendi yazımlarına aktarırken adın başına bir H ekleyivermişler ve örneğin Ermos'u Hermos, Ermes'i Hermes, Alikarnassos'u Halicarnassus, Ellas'ı Hellas diye yazmışlardır. İşte bu haller nedeniyle, Anadolulu Ula sözcüğünden ya da Hellen dilindeki Yla sözcüğünden türetilmiş pek çok ad, Latin yazımında Hyle, Hylle, Hylas, Hylos gibi biçimler almıştır. Aşağıdaki örnekleri incelerken, bu durumu göz önünde tutalım.

Hellen dilindeki Yla, özellikle, "Koruluk" yahut "Pınarlık, çalılık" anlamını belirtiyordu (örneğin Herodotos, I 203'de; Xenophon, Anabasis, 1 V 1'de). Ayrıca "Ağaç, odun" anlamına da gelebiliyordu (örneğin İliada, VII 418'de, XXIII 50'de). Bu sözcüğün, Hellen dilinin öz malı olmadığına, kökeninin belirsizliğine A. Bailly (Yle maddesinde)

işaret etmektedir. Oysa, Hellen kültürünün oluşması öncesinde Yunanistanda Luwi/Pelasgos dili dışında herhangi bir dilin konuşulduğu doğrultusunda en küçük belirti yoktur; bu nedenle, Hellen dilinde kullanılan ama Hellen kökenli olmayan sözcüklerin Luwi/Pelasgos dilinden alınmış bulunması, asıldır. İşte bu nedenlerle, Luwi dilindeki Ula'nın, Hellen dilindeki Yla ile aynı sözcük olduğu, aynı anlama geldiği kanısındayım.

Çok dikkate değer ki, Anadolu Türkçesinin Sinop yöresinde kullanılan bir sözcüğü Ula'dır ve "Tarlada hudut itibar edilen yer, *ağaçlık*" demektir (Sinop 1973 İl Yıllığı, s. 115).

Ula/Yla'lı adların başlıca örnekleri şunlardır:

1. Apollon adının öz biçimi Apullwan/Apullwana. Bu konuda bkz. Apollon.

2. Hyllarima. Bkz. aşağıda No. 4, Ullarima.

3. Ula. Muğla iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Gerçekten ormanlar, koruluklar, maki toplulukları bölgesindedir.

4. Ullarima. Hitit belgelerinde Uallarima (Wallarima) diye anılan bir Arzawa bölgesi kenti (H. Ertem, CAD s. 156). Luwi dilindeki Uwa/wa sesinin kısaca U olarak da söylenebildiğini kesinlikle biliyoruz. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Hyllarima, Hyllos.

5. Yla/Yle. İliada'da (II 500; V 708, VII 221) anılan, Yunanistanın Boiotia bölgesinde bir kent.

6. Ylas. Lâtin yazımında Hylas. Herakles'in, Argo Gemisi yolculuğuna çıkarken birlikte götürdüğü ve bugünkü Gemlik dolaylarında konaklama yaptıkları sırada yitirdiği genç yoldaşı. Delikanlıyı, koruluk bir yörede bulduğu pınarın su birikintisinden testi doldurmak için iğildiği sırada, pınarın içindeki su perisi, sevişme isteğiyle suyun içine alıvermiş (Rodoslu Apollonios, I 1212 vs.)

7. Yllos. Lâtin yazımında Hyllos. Lydia'da, her ikisi Hermos/Gediz Irmağına dökülen iki çay. Bkz. Hyllos.

8. Ula (Tepesi). Karaman ilinde, Bucakkışla batı yakınında, 1760 m. yüksekliğe ulaşan bir tepe.

9. Bulladan/Buldan. Bkz. Buldan.

10. Buldur/Burdur. Bkz. Burdur.

ULLARİMA. Bkz. Hyllarima.

ULNİA. Kahramanmaraş ilinde merkez ilçeye bağlı bucak merkezi Süleymanlı kasabasının (Ermeni ayaklanmasıyla ünlü Zeytun) Hitit'ler çağındaki adı; bu ad, "Zeytin" anlamındaki Ulu/Ulnu kök sözcüğünden türetilmiştir (Herzfeld, s. 84 ve orada dn. 1), "Zeytin Yurdu" demektir. Arapça "Zeytin" anlamındaki Zeytun adı da, bunun çevirisidir.

ULUABAT/ULUBAT. Bkz. Lopadion.

ULUBORLU. Bkz. Bor, No. 3.

ULUKIŞLA. Niğde iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adı Ulu Kışlak'tan gelir ve kasaba, Evliya Çelebi'de (Danışman metni, c. IV s. 232) Ulu Kışlak diye anılır. Ulu Kışlak adının da Lulva Kışlağı'ndan bozma olduğunu sanırım; bkz. Loulon. Lulva, çok yakındaki, Rumların Loulon dediği hisarın Ermenilerce kullanılan adı idi.

ULUS. Türkçedeki Ulus sözcüğünden köy, kasaba, dağ adı olamaz. Türk ağzında Ulus edilmiş adın aslı belki Ermenice Louys (a. Gün, gündüz; b. Işık; c. Fener) idi.

1. Ulus. Zonguldak iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Zonguldak'ın kendi adı da Ermeniceden gelir; bkz. Zonguldak.

2. Ulus (Dağı). Balıkesir ilindedir (R. Kıpçak, s. 18 satır 1). Balıkesir'de, Bağarsık gibi, yöreye Bizans çağında Ermeni azınlığın yayıldığını kanıtlayan bazı başka adlar da görmüştük.

-um (takısı). Ermenice. Türkçedeki Büklüm, Ayırım, Güdüm gibi adlarda bulunan takının karşılığıdır; onun gibi, fiil köküne eklenir. Örneğin Obrel fiilinden (Obr-el, kıvır-mak, bük-mek) Obrum (Obr-um; Kıvr-ım, Bükl-üm); Dzorel fiilinden (Dzor-el, Ak-mak) Dzorum (Dzor-um, Ak-ım, Akıntı); Acil (büyümek, artmak) fiilinden Acum (Büyüme, Artma, Artış); Ayril (Yanmak) filinden Ayrum (Yanma, Yanış).

-uma, -umna (takısı). Luwi dilinde ve Hitit dilinde: "-insanı, -halkı". Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ali M. Dinçol, EADG, s. 54-55; W. Brandenstein, Die vorgeschichtlichen Völker- und Sprachbewegungen in der Aegaeis (Anadolu Araştırmaları, c. II No. 1-2, s. 111-132'de) s. 122.

UMRANİYE. Keza, Ümraniye. Bkz. İmranlı.

UNULLA. Akseki yöresindeki köylerden biri; adı Osmanlıların defter-i hakanî kayıtlarında Unulna olarak geçer (Özkaynak, s. 103). İbradı-Manavgat arasında, İbradı'nın güney yakınındadır, İbradı ilçesine bağlıdır ve şimdi Ürünlü adını almıştır. Unulla/Unulna adının öz biçimi Luwi dilinden gelmiş olabilir; bu öz biçimi ve anlamını güvenle saptayamadım. Karş. Ulnia.

Ura (sözcüğü). Luwi dilinde "Büyük, Ulu, Yüce" (Meriggi, Glossar, s. 138). Adın öncesine de sonrasına da gelebilirdi.

URA. Hitit kenti, daha doğrusu Anadolunun Akdeniz kıyılarında Hitit bağımlısı bir kent. Hitit belgelerinde anılır (H. Ertem, CAD s. 152 sonu). Hitit'lerin Yeni Krallık (İmparatorluk) çağı sonunda, Firavun Merneptah (İÖ 1236-1223) kendi egemenliğinin 2. yılında, demek ki İÖ 1234'te, "Hatti Ülkesi halkının sağ kalabilmesi için" Fenike gemilerinin Mısır'dan Anadolu liman kenti Ura'ya tahıl götürmesini onaylamıştı. Böylece, büyük bir kıtlık dolayısiyle aç kalan Anadolu insanlarına 14 gemi yüküyle tahıl gelmişti.

Hitit İmparatorluğuna bağlı liman kenti Ura'nın, Hellenistik çağda Olba adıyla karşımıza çıkan, birbirine pek yakın iki Dağlık Kilikia kentinden biri olduğu, yâni ya bugünkü Uzuncaburç, ya da onun 4 km. doğusunda kalıntıları görülen eski Olba olduğu, ad benzerliğine bakılarak ve Anadolulu adlarda l ile r'nin birbiri yerine geçmesinin gerçekten sık görüldüğü göz önünde tutularak, kabul ediliyor (örneğin H. Ten Cate, Luwian Population Groups, s. 193). Oysa, oralarda Hitit keramiği yahut herhangi bir İÖ 2. binyıl kalıntısı bulunmadıktan başka; bu Olba'ları bir liman kenti saymamak için ve özellikle, "Anadolu halkına ivedi bir yiyecek yardımının ulaştırılma yeri olamazlar" demek için pek güçlü dayanaklar vardır.

Bir kez, Uzuncaburç dağlık arazide, çok yüksekte, kıyıdan (yol üzerinden) 30 km.'den fazla uzaklıktadır.

Diğer yandan, Hatti ulusunun açlıktan ölmesini önleyecek tahılın ulusa yetiştirilmesi, ulaştırılması için ilkçağda, Silifke-Uzuncaburç dolaylarında bir liman kadar münasebetsiz liman seçilemezdi. Oradan Kargamış, Maraş, Malatya gibi önemli Hitit yerleşmelerinin bulunduğu yöreye tahıl ancak gecikme ile ve zorlukla ulaşır; keza, Hitit yurdunun çekirdek bölümüne ulaşmak için kullanılması zorunlu olan, Mut üzerinden Karaman'a bağlanan tarihsel yol da çok uzun ve güç bir yolculuğu gerektirir.

Bunlara karşılık, gerek Kargamış, Malatya, Maraş dolaylarına yâni Güneydoğu Hatti'ye ulaşmak için, gerek başkent Hattusa'ya ulaşmak için Güney Anadolu kıyılarında başlangıcı bulunan kolay ve kısa yolların başlangıcı, tam Sirkeli Köyü batı yakınındaki, dolayısiyle

ünlü Yılan Kalesi'nin doğu yanıbaşındaki, Muwatalli kabartmasının bulunduğu Hitit kenti höyüğü (Sirkeli Höyüğü) dolaylarıdır. Orada neredeyse Tuna'laşan Ceyhan Irmağının kıyısında, Mopsou Estia/Misis/Yakapınar ve ilçe merkezi Ceyhan kasabası arasında bulunan bu höyükteki, adını yerel yazılı buluntularla saptayamadığımız Hitit kenti, hiç kuşkusuz o çağda, Ceyhan Irmağının Akdeniz'e dökülen ağzının olduğu yere bugünkünden çok daha yakındı ve dünyadaki pek çok benzerleri (örneğin, Eurymedon/Köprü Suyu ağzından az içerideki Aspendos; Tiber ağzından az içerideki Roma) gibi, ırmak ağzından liman girintisi imişçesine yararlanan bir liman kentiydi. Gerçekten, Ceyhan Irmağı, İS 12. yüzyılda bile, Misis'ten hayli içerilere kadar, büyük yelkenlilerin dahi yolculuğuna elverişli idi (K. Ener, s. 206). Hitit'ler çağında ise kıyı çizgisinin bugünküne göre çok daha kuzeyde olduğu, saptanmış bulunuyor; bu durum, örneğin, Doç. Dr. Süha Güney'in Adana Ovaları adlı yapıtında (Edebiyat Fakültesi yayını, İstanbul 1976) I/2 sayılı haritada açıkça gösterilmiş ve metinde (s. 17) vurgulanmıştır.

Tahminimizin doğruluğunun belgesel kanıtını, Hellenkemper'in incelemesinde buluyoruz ve ondan, tam bu yöredeki bir kentin ortaçağda Araplarca Kawarra ya da Kawurra diye anıldığını öğreniyoruz (s. 169). Hellenkemper, kenti, yörede o çağdaki yerleşimin bulunduğu Yılan Kalesi'ne lokalize ediyor.

Aslında, "Büyük" anlamındaki Ura, "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent, -kenti) anlamındaki Assa, tek başına kent adı olamazlar; böyle iken bu sözcüklerin kent adı olarak karşımıza çıkmasının nedeni şudur ki, söz konusu kentlerin adı gerçekte, bu sözcüğü içermekle birlikte, daha uzun idi ve bize ulaşan belgelerde kısaltılmış biçimiyle kullanılmıştı. Gerçekten, çağdaş Yunanlılar da, Konstantinoupolis (Konstantinos'un Kenti) yerine kısaca Poli (=Kent) diyorlar; Kuşadası'nın yerlileri, kasabayı yalnız Ada diye anıyor (oysa kasabanın kendisi bir ada üzerinde değildir). Hellenkemper'den, Ura diye kısaltılarak söylenen adın tam biçiminin Kawa-Ura gibi birşey olduğunu da öğrenmiş oluyoruz. Kanımca adın aslı Kawa-Ura değil, Kuwa-Ura (="Yüce Ana Tanrıça"; bkz. Kuwa, Ura sözcüğü) idi. Nitekim, yine Hellenkemper'den öğrendiğimize göre, oradaki ortaçağ kentine Ermeniler Govara diyorlarmış.

Bu sonucun da bir belgesel desteği vardır. Çok dikkate değer ki, 1335 yılından kalma bir belgede Govara Kalesinin, Meryem Ana'nın özel korumasında olduğu açıklanıyor: "Kutsal Bâkirenin koruyuculuğu altındaki bu zaptedilmez Govara Kalesinde..." (Hellenkemper, s. 185).

URANİUM. Bkz. Ouranion.

URARTU. Hitit imparatorluğu çağında, güneydoğu Anadoluda egemen olan Mitanni devleti Hitit'lere yenilip küçültülerek bağımlı krallığa dönüştürülünce, eski Mitanni devleti ülkesinde egemen öge olmamakla birlikte çoğunluğu oluşturan Hurri halkı, doğu Anadoluda küçük beylikler kurdu. Urartu ulusu, bundan sonraki yüzyıllarda, Van Gölü çevresindeki, hem tarıma hem hayvancılığa elverişli bölgede yaşayan Hurri kökenli çeşitli boyların karışmasıyla ve kuşkusuz, karışıma bir ölçüde diğer komşu halkların katkıda bulunmasıyla oluştu.

Urartu, aslında bu ulusun ülkesinin adıdır, daha doğrusu o adın Asur'lularca, kendi tarihlerinin son yüzyıllarında kullanılan biçimidir. Bu ad, I. Salmanassar döneminden (İÖ 1280-1261) kalma Asur belgelerinde Uruatri biçiminde geçiyor. Öz biçimi ve anlamı güvenle saptanabilmiş değildir; "Dağlık Ülke" anlamına geldiği sanılıyor (Pjotrowski). Karş. Ararat.

URFA. Bkz. Urha.

URHA. İl merkezi Şanlıurfa kentinin ilkçağda kullanılan adı. Kökeni ve anlamı konusun-

da bkz. Osroene.

URİMA. Bkz. Rumkale. Urima adının kökenini, anlamını saptayamadım. Belki Luwi dilinden ya da onun ardılı bir yerel dilden: Ur(a)-ima, "Yüce'nin Halkı" yâni "Yüce Ana Tanrıça'nın halkı". Bkz. Ura, -ima, Adouros, Myra.

URLA. İzmir iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni konusunda bkz. Bryela, Myrleia.

URUSSA. Bkz. Orosa.

UŞAK. Ege Bölgesinin iç bölümünde, ilkçağ Lydia'sının doğu yanında il merkezi kent. Adının, Arapça "âşıklar" anlamına gelen, Osmanlının karma dilinde de kullanılan Uşşak sözcüğünden alındığı ileri sürülür (Uşak 1973 İl Yıllığı, s. 19). Bu varsayımın en küçük bir dayanağı yoktur.

Uşak'ın Türklerce kurulmuş olmayıp, Türklerin yöreye gelişi sırasında şu ya da bu resmî ad altında varlığını sürdüren bir kent olduğunda oybirliği vardır. Tartışılan sadece, Bizans devletinin son dönemindeki Piskoposlar listelerinde görülen ve Uşak dolaylarında olduğu bilinen, ancak yeri (belli bir yerde o kentin adının geçtiği bol sayıda yazıt bulunması gibi) kesin kanıtlarla, güvenilir yolda saptanamayan Opsikion vb. yerleşmelerden hangisinin Uşak olduğudur.

Bana güçlü görünen bir olasılık, Uşak adının Obsequium'dan gelme olmasıdır. Gerçekten, Opsikion adının öz biçiminin Obsequium olduğunu saptamıştık. Obsequium'un, Rum ağzında, Opsikion'un yanı sıra, (Rumlaşma döneminde b=v değerini aldığı için) Ovsekion diye söylenen bir çeşitlemesinin kullanılmış bulunması beklenir ve sondaki -ion'ları atan (karş. Herakleion'dan Ereğli) Türk ağzının, Ovsek'i Uşak etmesi de doğaldır.

UTSURGAS. Roma egemenliği çağında, Edirne güneydoğu yakınındaki Ostudizum/Ostidizo'dan (Havsa'dan) dümdüz kuzeye uzanan yolun bugünkü Türkiye sınırını geçmeden hemen önce uğradığı bir kasaba (Şkrivaniç, s. 129 ve s. 136'daki harita). Ne tam yerini ne de adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayabildim.

uwa (takısı). Luwi dilindeki bu takının belirttiği çeşitli anlamların tümünü saptamak, listelemek henüz başarılamamıştır. Ancak, o anlamlardan en az bir tanesini biliyoruz. Brandenstein'ın ayrıntılı açıklamalarla ortaya koyduğu üzere (RE Suppl. VI, Karische Sprache maddesi, s. 142-143) sona eklenen uwa takısı, -lık sözcüğünün Türkçede Odunluk, Samanlık gibi örneklerde yüklendiği işlevi görüyordu; böylece Ala-(u)wa, At-lık yapı yâni Ahır anlamındaydı. Hellen yazımında Kindya, Kandyba biçimine bürünmüş olarak tanıdığımız adlar, yâni Kind(a)-uwa, Kand(a)-uwa, Kinda tapınağı, Kanda Tapınağı adları, bize, takının, "-tapınağı" anlamını belirtmek üzere de kullanıldığını gösteriyor.

Bu takıyla türetilen diğer bazı adlar, örneğin ve özellikle Arzawa, Assuwa adları, takının, yalnız "-lık yapı" anlamını değil, genel olarak "-lık" yâni "-sı bol" anlamını da yüklenebildiğini anlatıyor: Ass(a)-uwa, Kent-lik, "Kentleri bol yöre"; Arza-(u)wa, Ormanlık, "Ormanları bol yöre". Bkz. Arzawa, Assuwa.

ÜMRANİYE. Bkz. İmranlı.

ÜNYE. Ordu iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Bkz. Oinoe.

ÜRGÜP. Nevşehir iline bağlı ilçe merkezi kasaba. 14. yüzyıl sonundan kalma Bezm ü Rezm'de Börügüp olarak anılıyor (Baykara, ATCG s. 77. Fakat ben, Prof.Dr. Mürsel Öztürk'ün Türkçeye çevirdiği, Kültür Bakanlığının 1990'da yayınladığı metinde ne Börügüp ne de Ürgüp adlarını görebildim; kitapta s. 502-505'deki adlar göstergesinde dahi bunlar yoktur). Bu adın, yakın yöredeki, Türk ağzında Melengübü edilen Malakopea (şimdi, Derinkuyu) kasabasının bu tarihsel adıyla, hiç değilse -gübü biçimine bürünmüş -kopea bölümü yönünden, bir köken birliği bulunduğu kanısındayım.

ÜSKÜBÜ/ÜSKÜP. Rumca Skopi'nin (Gözetleme Yeri) Türk ağzına uydurulmuş biçimi olsa gerek.

1. Üskübü. İlkçağ Bithynia kenti, Hypius üzerindeki Prousias'ın ardılı olan Konuralp kasabası bu Türkçe adı almadan önce Üskübü diye anılıyordu.

2. Üsküp. Kırklareli ilinin merkez ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba.

ÜSKÜDAR. Bkz. Skodra, No. 4,6.

ÜVEYK (Burnu). Bkz. Lysinia. Büyük Larousse'da Üveyik maddesinde, Üveyik, Kumru'nun eş anlamlısıdır yolunda bilgi verilmesi yanlıştır.

VAGINDA. Bayburt ilinde Aydıntepe bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı Çayırköprü. Tarihsel adının Gında bölümünde, tanrıça Kinda'yı tanıyabiliyoruz. Baştaki Va ise, "Kutsal" anlamındaki Awa öntakısı olmalıdır. Bkz. Awa, Kinda.

VALARŞAKERT. Eleşkirt'in tarihsel adlarından biri; bkz. Bagravand. Kökenini, anlamını saptayamadım. Valaşkert biçiminde de kullanılıyordu (Honigmann, s. 156, 259).

VALENTİNİANOPOLİS. Lydia'daki Auliou Kome'nin 4. ve 5. yüzyıllarda kent durumuna yükseltildikten sonra taşıdığı ikinci bir ad; ya da, Ramsay'e göre daha güçlü olasılıkla, ona komşu olan ve aynı Piskoposa bağımlı durumda bulunan bir kentçiğin adı (Ramsay, s. 113 No. 10). Valentinianopolis adı Hellen dilinde "Valentinianus Kenti" demektir. Valentinianus'lar, baba-oğul iki imparator idi.

VALİR. Bingöl ili Genç ilçesine bağlı Söğütlü/Çaytepe bucağının merkezi Çaytepe kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

VALİSA. Bkz. Balisa.

VAN. Kentin Urartu'lardaki adının Tuşpa olduğu biliniyor. Gölün ve yörenin adı ise, Urartu yazıtlarında Biaina diye geçmektedir (Herzfeld, s. 307). Van adının aslı bu sözcük olsa gerek. Anlamını bilmiyoruz.

VANAND. Kars yöresinin 11. yüzyıl belgelerinde geçen adı (Ramsay, s. 320 sonu; Honigmann, s. 156 başı). Kökenini ve anlamını saptayamadım.

VANK. Doğu Anadoluda, şimdi hemen tümü değiştirilmiş bulunan birçok köy, kasaba vb. adında karşımıza çıkan Ermenice bir sözcük. O dilde "Kilise, Manastır" demektir. Türk ağzında bazı örneklerde Venk, Fenk edilmiştir.

1. Venk. Adana ili Saimbeyli (eskiden: Haçin) ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Kandilli.

2. Vank Dağı. Erzincan ili batı yanında, ilçe merkezi Refahiye'nin 20 km. kadar güneyinde.

3. Derevenk. Bkz. yukarıda Derevenk.

4. Apvank. Bingöl ili Kiğı ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi Çiçektepe.

5. Vank. Kars ili Kağızman ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi, Evyapan.

6. Karavenk. Yine Kağızman ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi, Taşburun.

7. Mervenk. Kars ili Arpaçay ilçesi Başgedikler bucağına bağlı köy; şimdi, Bekler. Mervenk adının aslı Mayr Vank, "Ana (Meryem Ana) Manastırı" olsa gerek.

8. Kızılvenk. Yine Başgedikler bucağına bağlı bir köy. Şimdi, Yağıkesen.

9. Fenk. Bkz. Fenk.

10. Karacafenk. Kayseri ili Bünyan ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Akçatı.

11. Vank Kalesi. Erzurum ili Olur ilçesinde tarihsel kale kalıntısı.

12. Tandırvenk. Adıyaman ili Gerger ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Şimdi, Burçaklı.

13. Tapavank. Bitlis ili Ahlat ilçesi Ovakışla bucağına bağlı köy. Şimdi Güzelsu.

14. Bağvenk. Diyarbakır ili Çermik ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi Pınarlı.

15. Tağvank. Bitlis ili Mutki ilçesi Kavakbaşı bucağına bağlı köy. Şimdi, Uran.

16. Hulvenk. Elazığ ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Şahinkaya.

17. Kövenk. Elazığ ili merkez ilçesi Mollakendi bucağına bağlı köy. Şimdi, Güntaşı.

18. Venk. Erzincan ili Kemaliye ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi Yakaköy.

19. Vank. Elazığ ili Palu ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi Yeşilbayır.

20. Venk. Erzincan ili Refahiye ilçesi Çatalçam bucağına bağlı köy. Şimdi, Kırantepe.

21. İsavank. Erzincan ili merkez ilçesi Ilıca bucağına bağlı köy. Şimdi, Özbilen.

22. Zirevank. Aynı yönetim birimlerine bağlı köy. Şimdi, Zorkunlu.

VARAY. Amasya ili Göynücek ilçesine bağlı bucak merkezi Gediksaray kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım.

VARDAR. Bkz. Bardares.

VARENU. Bkz. Yağlı Dere.

VARTARA (Deresi). Akçaabat ilçesinin batı yanında bir derenin adı (Lermioğlu s. 9). Vardar adıyla aynı kökenden geldiği kanımca kuşkusuzdur; Bkz. Bardares: P(a)-Arda-(u)ra, "Koca Su Pınarı", Ulu Pınar.

VARTO. Muş ilinin kuzeybatı yanında ilçe merkezi kasaba. Adının kökenini, anlamını saptayamadım. Ermenicede "Gül" anlamını belirten Vart sözcüğü ile bağlantılı olabilir.

VARVİL (Koy'u). Bkz. Bargylia.

VASADA. Bkz. Ouasada.

VASKOVAN. Tunceli ilinin Çemişkezek ilçesine bağlı bucak merkezi Akçapınar'ın eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım. Ermenice olduğunu ve sondaki -van'ın Ermenicede "kasaba" anlamına gelen avan'ın kısalmış biçimi olduğunu sanırım.

VASPURAKAN. Bizans belgelerinde Aspourakan, Asparakania, Basprakania, Baasprakan. Van Gölü ile İran Azerbaycanı arasında kalan bölgenin adı (bkz. Honigmann, Armenia Byzantina haritası). Sonunda, İran dillerinin "-sal, -halkı, -ülkesi" anlamlarına gelebilen -akan (Ermenicede: -agan) takısını açıkça görüyoruz (bkz. -akan). Ancak, bunun eklendiği kök sözcüğün kökenini, öz biçimini ve anlamını saptayamadım.

VASTİANA. Bkz. Gevaş. Karş. Vestene.

VEFA. Bkz. Mefa.

VEHİNDA. Bkz. Phellos.

VEKSE. Bkz. -ekse (bitişi), No. 7.

VENASSA. Bkz. Avanos.

Venet'ler. Venedik yöresindeki Enet'lerin adının çeşitlemesi. Bkz. Enet'ler.

VENK. Bkz. Vank.

VERBE. Bkz. Ouerbe.

VERİNOPOLİS. Hellen dilinde: "Verina Kenti". Verina, 5. yüzyılda yaşamış bir Doğu Roma imparatoriçesidir.

1. Galatia'daki Verinopolis. Euagina/Sorgun bir ara Verinopolis adını taşımıştı (Ramsay, s. 272 No. 11).

2. Lykaonia'daki Verinopolis. Psebila'dır (Ramsay, s. 381 No. 26). Bkz. Psebila.

VERİSA/VERİSSA. Bugünkü Tokat ilinde bir ilkçağ kenti. Bkz. Berisa.

VERİSSE. Keza Nerisse, Virisium. Kırklareli'nin atası olan ilkçağ kentinin adının Hellen ve Latin ağzına göre çarpıtılmış biçimleri (Kırklareli 1967 İl Yıllığı). Aslını ve anlamını bilmiyoruz.

VERİŞAN. Kars iline bağlı ilçe merkezi Selim kasabasının 15 km. batısında bir kalenin adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

VESTANA. Bkz. Gevaş. Karş. Vestene.

VESTENE. Kızılırmak kıyısında yahut yakınında, Kappadokia'daki Nyssa kentçiği dolaylarında bir köy; erken hristiyanlık döneminde varlığı biliniyor (Ramsay, s. 317 sonu). Adının kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

VİCAN. Bkz. Bazane.

VİCUS. Çivril ile Dinar arasındaki Lampe Ovasında bulunan Oikokome'nin adının Peutinger Tablosunda geçen biçimi (Ramsay, s. 147 No. 25). Bkz. Oikokome.

VİÇE. Rize iline bağlı ilçe merkezi Fındıklı kasabasının 1947'den önceki adı. Aslı belki Biza/Viza idi; karş. Vizana.

VİLUSA. Bkz. Wilusa.

VİNDA. Bkz. Ouindia.

VİNZELA. Bkz. Ouinzela.

VİPSANİA. Amorion'un 4. yüzyılda geçici olarak taşıdığı ad (Ramsay, s. 253 No. 18). Kökenini, anlamını saptayamadım.

VİRASİA. Peutinger Tablosuna göre, Çankırı-Amasya arasında bir kasaba; Amasya'nın 16 mil öncesinde. İris/Yeşilırmağın batı kıyısı yakınında bulunmasına bakılırsa, adı, İris (Irmağı) adının Anadolulu öz biçimiyle bağlantılı olabilir; öz biçimini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz. İras? Karş. Aras, Harşene.

VİRİSİUM. Bkz. Verisse.

VİS. Bkz. İssa.

-vit (bitişi). Çeşitli kökenlerden gelmiş olabilir:

a. Rize ilindeki Elevit, Trovit, Ovit, Palovit yaylalarının, vadilerinin adında, vit, ovit bölümlerinin aslı hiç kuşkusuz Ermenic Hovid (=Vadi) sözcüğüdür. Ecevit adı bakımından da durum böyle olmalıdır; Ecevit, İnebolu-Kastamonu yolunun Küre Dağları üzerinde geçtiği bir vadi geçidinin adıdır (Ermenice Yeds-Hovid, Arkadaki-Vadi ?)

b. Görnevit/Gürnevit, Gürvit gibi, herhangi bir vadi ile ilgisini saptayamadığımız adlarda,

köken ya Ermenicenin "Ahu, Gazal" anlamındaki Vit sözcüğüdür, ya da bu -vit bölümleri, Hellen dilinin -itis takısıyla biten (bkz. -itis) bir adın bu son bölümünün çarpıtılmış biçimleridir.

VİZANA. Trabzon ili Sürmene ilçesinde bir yaylanın adı. Sonraki -ana bölümü, adın, Luwi dili ardıllarından biri olan Kappadokia dilinden geldiğini gösteriyor: karş. Korvana, Zigana. Baştaki Viz(a?)'nın öz biçimini ve anlamını saptayamadım. Bu Vizana adıyla, yukarıda incelediğimiz Bizana adının aynı kökene dayandığı, aynı anlamda bulunduğu kanımca kuşkusuzdur.

VİZE. Kırklareli iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Adının kökeni konusunda bkz. Bizya.

VONA. Ordu iline bağlı ilçe merkezi Perşembe kasabasının 1945 yılından önce taşıdığı ad. Kasabanın doğu yanındaki limana da Vona Limanı denir. Vona adının ilkçağdaki biçimi Boona idi (Cramer, c.I s. 278). Hellen dilinde "Sığır/İnek Yeri" anlamında bir Boon sözcüğü (ikinci o, Hellen yazımında omega ile; sığır/inek anlamındaki Bous'tan türetilmiştir) varsa da, Boona diye bir sözcük saptayamadım; bu adın kökenini, anlamını belirleyemedim.

Vrana. Adı yine Luwi dilinden gelme Sakar Balkan Dağının kuzeydoğu yakınında, Tirgovişte (Eski Cuma) ile Şumnu arasında bir vadi ve orada akan ırmak. Vrana adının aslı Abrana yani Abra-(wa)na, "Gür su-sal" olmalıdır. Bkz. Abra, wana.

VURLA. Bkz. Bryela.

VUSTAN. Bkz. Gevaş.

WALLARİMA. Bkz. Hyllarima.

WALMA. Bkz. Almoura.

WALWARA. Bkz. Balboura.

-wana (takısı). Luwi dilinde ve ardılı dillerde, genel olarak tıpkı Latincenin -ana (eril biçimi, Hadrianus adındaki gibi, -anus) ve Farsçanın -ane takısı gibi, -sal takımızın karşılığıdır; ilgi, ait olma, mensup olma belirtir. Örneğin, Atanawana, Adana'sal, Adana'lı; Tuwanawana, Tuwana'sal, Tuwana'lı demektir (Ali M. Dinçol, EADG, s. 107). Geç dönemde Anadoluda ana, ina, ene biçimlerinde de kullanılmıştır. Bu takının işlevini, geçen yüzyılda, daha Luwi'lerin adı olsun bilinmezken, büyük bilgin Ramsay sezebilmiş ve şöyle demişti:

> Melagina isminin son heceleri olan ina'nın, aslında -ana olması lazım gelir. Bu hece, kelimenin sıfat olduğunu gösterir ve Anadolu isimlerinde çok sık tesadüf edilir. Bu da, Kappadokia'daki Melitenc gibi aslen sıfat olup bir şehri değil, bir havaliyi gösterirdi.

Dolayısıyle, takı, aynı zamanda, "-yöresi, -ülkesi" anlamındadır. Örneğin, Lykaonia'nın aslı olan Lukkawana, İaonia/İonia'nın aslı olan İawana, Maionia'nın aslı olan Mawana; Kataonia, Katabana, Hattana, Hattena'nın aslı olan Hattiwana (Khattiwana) adları bu takı ile türetilmiştir.

-wanda (takısı). Luwi dilinin ve ardılı dillerin "-lı, -sı olan" anlamındaki takısı (Ali M. Dinçol, EADG, s. 63). Buradan, tıpkı Türkçe Osmanlı adındaki -lı takısı gibi, bir öndere, bir tanrıya bağlılığı da anlatır; bu yolda kullanılışını Adanda, Amanda, Otranda gibi örneklerde gördük. Geç dönemde -anda, -inda biçimlerinde de kullanılmıştır. Diğer yandan, Luwi dilindeki nd ses grubu içindeki n, Fransızca coin vb. sözcüklerdeki gibi, burunsal ve belli belirsiz söylendiği için, toptan ihmal edilmesi yaygın bir uygulama idi; örneğin Milawanda kenti adının Milawada hatta Milada diye de yazılıp söylendiğini biliyoruz. Aynı çeşitlemeyi başka adlarda da saptıyoruz: Adanda yerine Adada gibi.

Bu wanda/anda takısına çok benzeyen takılar başka bazı Hind-Avrupa dillerinde de vardı ve aynı takı, Sanskrit dilinde -vant, eski İran dilinde yine -vant, çağdaş Farsçada -mend, eski Hellen dilinde, erken dönemde, -oentos biçimleriyle, görülmektedir.

Luwi dilinden, Luwi dili temeline dayandığını anladığımız "Pelasgos" dilinden ve Luwi dilinin ardılı Anadolu dillerinden gelme -wanda, -anda, -nda, -inda bitişli adların bu bölümü, Hellenleşme döneminde çoğu kez (özellikle dağ ve ırmak adlarında hemen hemen daima; çünkü Hellen dilinde o adlar erildir, -a sesiyle bitemez) -andos, -anthos, -ndos, -nthos, -inthos'a çevrilmiştir.

WARATTA. Bkz. Barata.

WİANAWANDA. Luwi dilinde Wiana (üzüm, bağ, şarap) -wanda (-lı). Bkz. Oinoanda.

WİLUSA. Hitit Büyük Kralı Muwatalli döneminde, Arzawa bölgesindeki devletçiklerden biri; o dönemde bey'i Alaksandu idi. Herzfeld, Wilusa'nın Hellen'lerce İlion diye de anılan Troia olduğunu, Alaksandu'nun da Priamos oğlu Alexandros (Paris)'ten başkası olmadığını savunuyor. Bunlar kanımca dayanaksız varsayımlardır. Henüz Wilusa'nın ne yerini ne de anlamını güvenle saptayabiliyoruz.

-xa (bitişi). Bkz. -ksa (bitişi).

XANTHOS. Hellen dilinde: "Boz renkli".

1. Xanthos. Anadolunun Lykia bölgesinde, şimdi Eşen Çayı dediğimiz çayın Luwi dilinden gelme, Hitit belgelerinde anılan adı Siyanda'nın Hellen ağzında çarpıtılmış ve sonu da, ırmak adı (Hellen dilinde, eril ad) olabilmesi için -os edilmiş biçimi. Bkz. Siyanda.

2. Xanthos. Bu ırmağın kıyısında, denize dökülen ağzından biraz içerdeki, kendi halkınca Arna/Arnna adıyla anılan Lykia kentinin (ırmak dolayısiyle) Hellen'lerce kullanılan adı. Bkz. Arna, No. 2.

XANXARİS. Tyana/Kemerhisar'dan 12-20 km. uzaklıkta, Bor ile Niğde arasındaki ılıcaların erken hristiyanlık döneminde kullanılan ve ermişlerden Nadiandos'lu Gregorios'un bir mektubunda görülen adı (Ramsay, s. 384 No. 33). Hellen dilinde anlamı yoktur; kökenini, öz biçimini, anlamını bilmiyoruz. Buradaki manastırın adı, Pasa idi. Bkz. Pasa.

XERONİACA. Beypazarı-Nallıhan yöresinde, Sykea/Sykeon'un, demek ki bugünkü Çayırhan'ın yanında, bir vadi içindeki köy. Erken hristiyanlık döneminde varlığı biliniyor, Ermişlerin Yaşamı'nda anılıyor (Ramsay, s. 271 başı). Adı, Hellen dilindeki Xeros (=Kuru) sözcüğüyle bağlantılı imiş izlenimi verecek yolda çarpıtılmış ise de o dilde anlam taşımaz. Kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

XİNGİ. İonia'da Lebedos (yukarı kent; Ürkmez Köyüne yakın olan, tepe üstü bölümü) kalıntılarına 19. yüzyıl başında yerli Rumların verdiği adı Cramer (c.I s. 356) böyle yazıyor. Söz konusu ad, şimdi, Türk ağzında, Kısık olmuştur. Xingi'nin aslı belki Rumcada "Yabancı işi" anlamını belirten Xeniki (Xenos=Yabancı sözcüğünden türetilme Xenikos sıfatının dişi biçimi) idi.

XYLİNE KOME. Roma'lı komutan Manlius Vulso'nun İÖ 189 yılında çapulcu Galat'lar üzerine çıktığı sefer sırasında uğradığı, İsinda ile Kormasa kentleri arasındaki, tam yeri bilinmeyen bir Pisidia köyü. Adı, bu biçimiyle, Hellen dilinde "Tahtadan Köy" anlamındadır (Xylinos, Kome sözcüklerinden). Bu, köyün Anadolulu adının çevirisi olmalı; İÖ. 189'da bu yöre henüz Hellenleşmemişti.

XYLOKASTRON. Hellen dilinde: "Tahtakale". Kayseri güneyinde, Rum ve Arap imparatorluklarının sınırı üzerinde bir kale. Kedrenos, 877 yılının olaylarını anlatırken anmıştır.

Tam yeri bilinmiyor (Ramsay, s. 306 No. 8).

XYSTİS. İlkçağ kenti Aphrodisias'ın kalıntılar alanının, dolayısiyle şimdiki ilçe merkezi Karacasu'nun batı yakınındaki Körteke Köyü yerinde bulunan ilkçağ kentçiğinin adı (L. Robert, A travers l'Asie Mineure, s. 340). Hellen dilindendir; hem "Fırça" anlamındadır hem de genellikle kadınların, ama ayrıca tragedya aktörlerinin ve yarışma kazanmış atletlerin giydiği, eteği ayaklara kadar gelen bir tür entariyi anlatır. Belki söz konusu kentçiğin Anadolulu adı, şimdi Körteke edilmiş Kordaka idi: Korda-ka, "Kazıkla çevrilmiş bahçe-yeri". Bkz. Gorda, -ka.

YABAN ÂBAD. Ankara ilinde ilçe merkezi Kızılcahamam kasabasının eski adı (Ali Cevad, s. 846).

YADNANA. Bkz. İadnana.

YAĞLI DERE. 1850 dolaylarında Trabzon, Gümüşhane, Bayburt yöresinde bucak merkezi durumunda bulunan önemli köylerden biri (Bryer, yazı XVII s. 38). Gümüşhanenin kuzey yakınındadır; günümüzde de aynı adı taşıyor.

Buna şu köyler bağlı idi: Varenu (Varelli Mahallesi), Nacarandon, Rusion, Cercilandon (Yağmurdere ile Kelkit arasında, Gümüşhane-Bayburt yolu üzerindeki Çerçi Köyü?). Ayrıca, yakınında, kendisine bağlı olmayan, Pardi/Parti/Partin köyü vardı. Sayılan bu adlar içinde yalnız Rusion adı, Rum yazımında Rousion, Rumcada bir anlam belirtebilir: Rous-ion, Dere-yeri. Diğer adların kökeni, anlamı belirsizdir. Bazılarındaki -andon bitişi hakkında bkz. Kromna, No. 2.

YAKOVİT. Artvin ili Arhavi ilçesi merkez bucağına bağlı Kavak Köyünün eski adı. Kökeni ve anlamı konusunda bkz. -vit.

YALANDA. Zonguldak ili merkez ilçesi Beycuma bucağına bağlı bir köy. Yeni uydurulan adı, Korucak. Tarihsel adının sonunda, Luwi diliyle ardılı dillerin -lı anlamındaki wanda/anda takısını açıkça görüyoruz (bkz. wanda). Karş. Yalanti.

YALANTİ/İİALANDA. Hitit belgelerinde anılan bir Arzawa bölgesi kenti (H.Ertem, CAD s. 56). Karş. Yalanda.

YAMANLAR (Dağı). İlk Smyrna/İzmir kentinin kuzey bitişiğinde yükselen dağ; gerçekte Sipylos/Manisa Dağı'nın bir uzantısı durumundadır. Yamanlar adının aslı, Luwi dilinden, Amanara'dır (bkz. Amanara). Bizans çağında orada bulunan Amanariotissa (Rumca; "Amanara"lı" anlamında dişi sıfat, dolayısiyle Amanara'lı Ana'yı kasdediyor) Manastırının adını göz önünde tutarak, Yamanlar adının bununla bağlantılı olduğunu ve tarihten geldiğini ilk kez Fontrier, 1892'de bir makalesinde açıklamıştı (Bürchner, RE Smyrna maddesi, 2. Dizide c.III A 1, s. 742).

YANANDOZ. Trabzon ili Maçka ilçesi merkez bucağına bağlı Yazılıtaş köyünün eski adı. Luwi dilinin ardılı Kappadokia dilinden geldiğini, sonundaki, wanda/anda'dan bozma andoz bölümü açıkça gösteriyor; bkz. wanda. Ancak, baştaki Yan- bölümünün öz biçimi ve anlamı neydi, saptayamadım.

YARANGÜME. İlçe merkezi Tavas kasabasının eski adı. Bkz. Taba, No. 1.

YARIMCA. Bkz. Brunca.

YARPUZ. Anadoluda aşağıda belirtilen iki örnekte karşımıza çıkan bu adın kökeni, örneklerin birinde başka diğerinde başka olabilir.

1. Yarpuz. Günümüzdeki ilçe merkezi Afşin'in yakın zamana kadar kullanılan ve oradaki ilkçağ kenti Arabissos'un adının bozulmuş biçimi olan adı. Bkz. Afşin.

2. Yarpuz. Adana ili Osmaniye ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Bunun adı Türkçe kökenli olsa gerek. Yarpuz, Türkçede, naneye benzer bir bitkinin adıdır.

3. Yarpuz. Akseki kuzeydoğu yakınında, Bozkır kasabasına uzanan yol üzerinde bir köy. Bunun adının kökeni de No. 2'deki gibi olmalı.

YARSUVAT. Adana ilindeki ilçe merkezi Ceyhan'ın eski adı. "Köy büyüyerek bucak olmuş, hayvanlarını ırmaktaki suvatta suladıklarından buraya Yarsuvat adı verilmiştir" (Adana 1973 İl Yıllığı, s. 84). İl Yıllığı gibi bir devlet yayınında ve hatta hiçbir yayında yer almaması gereken uydurma bir açıklama. Yarsuvat adı Türkçeden değil tarihten gelir. Kasabanın Dülkadir Beyliğinin egemenliği dönemindeki adı Yarsibit/Yarsivat ve "halkı yerli hristiyanlardan ibaret" idi (TA Ceyhan maddesi). Bu, melez bir adın çarpıtılmış biçimidir. Sonundaki ibit/ivat'ta, Bizans çağının -itis takısını görüyorum (bkz. -itis, -vit). Ortadaki Ars(a), "Akarsu", Luwi dilindendir ve kuşkusuz Ceyhan Irmağına işaret ediyor (bkz. Arsa). Oradaki yerleşimin adı Arsuwa yâni Ars(a)-uwa, Irmak-lık iken Hellenleşme/Rumlaşma çağlarında -itis takısının eklenmesiyle Arsuwitis, Hellen yazımında Arsybitis adı oluşmuştur ve bundan da Ermenilerin, Türklerin ağzında Yarsibit, Yarsivit, Yarsivat, Yarsuvat biçimleri ortaya çıkmıştır sanırım.

YASUN (Burnu). Bkz. İasonia Akte.

YAVADI. Ordu ili Mesudiye ilçesine bağlı bucak merkezi Yeşilce'nin eski adı. Kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle saptayamadım.

YAVANA/YAUNA. Bkz. İawana.

YAVEBOLU. Bkz. Görele.

YDAİ. Bkz. Hyde.

YDE. Bkz. Hyde.

YDİSOS. Bkz. Hydisos.

YDRELA. Bkz. Hydrela.

YENİHAN. Sivas iline bağlı ilçe merkezi Yıldızeli kasabasının eski adı.

YENİ NÂHİYE. Çeşme güneybatı yakınındaki Çiftlik Köyü'nün, 1890'larda Çeşme'ye bağlı nâhiye (bucak) merkezi iken taşıdığı ad (Ali Cevad, s. 850).

YEREGÖMÜ. Ankara ili Ayaş ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi, Sinanlı. Yeregömü adı, açıktır ki, Hellen dilinde Hiera Kome'den gelir (Kutsal Köy).

YERGÖMÜ. Ankara ili Haymana ilçesi Yenice bucağına bağlı köy. Bir diğer Hiera Kome; bkz. Yeregömü, Yarangüme.

YGASSOS. Bkz. Hygassos.

YİMERA. Bkz. Kromna, No. 2.

YLAMOİ. Bkz. Hylamoi.

YLİMOS. Bkz. Olymos.

YLLOS. Bkz. Olymos.

YOMRA. Trabzon iline bağlı ilçe merkezi kasaba. Trabzon 1973 İl Yıllığı'na bakılırsa, "Yomra'nın ilk adı Durana'dır. Bu yörede yetişen Yomra elması'nın adından ötürü, ilçeye Yomra adı verilmiştir". Oysa, kasabanın eski adı Durana olsa bile, Türkçede Yomra diye bir sözcük bulunmadığına, Kaşgarlı'nın yapıtında dahi gösterilmediğine göre, Yomra elması da adını besbelli ki *yörenin* adı Yomra'dan almıştır ve Yomra adı yine açıklama gereksinmesindedir.

Aradığımız açıklamaları Bryer'in yapıtında buluyoruz. Yomra gerçekten yörenin adıdır ve Yomra biçimi, Bizans çağında kullanılan Gemora'dan (Rum ağzında söylenişi: Yemora) gelir (Bryer, yazı XII s. 53, 54, 57, 71). Hellen yazımında Gemora'nın e'si eta ile, o'su omega ile yazılır. Buna göre ad eski Hellen dilinde Ge-mora, "Şaşkın/Aptal-Ülke" sözcüklerinden oluşturulmuş gibi görünüyorsa da böyle bir anlam abestir; demek, Gemora,

daha eski bir kültürden kalma adın Hellen ya da Rum ağzında çarpıtılmış biçimidir. Aslı belki Kamura idi; bkz. Kamoure.

Gemora/Yomra *yöresi*'nin en önemli yerleşiminin (şimdiki Yomra kasabasının) tarihsel adı da Trabzon 1973 İl Yıllığında söylendiğinin tersine Durana değil Dryona (o'su uwa/uğa sesine işaret eden omega ile) idi (Bryer, a.g.yazı). Bunun Hellen dilinde anlamı yoktur; aslı Drawana yâni Adra-wana, Adra ülkesi olsa gerek. Bkz. Adra, wana, Adranos.

YORAN. Didyma tapınağı yakınında bir köy. Cumhuriyet döneminde Akköy adını aldı; Söke ilçesine bağlı bucak merkezi oldu.

Yoran adı, Hellen dilindeki Hieron (=Kutsal yer) adının Türk ağzına uydurulmuş biçimidir. Karş. Yarangüme.

YORGALAR. Acıgöl kuzeyinde, Homa/Gümüşsu'nun güneybatı yakınında, oradaki Bozdağ üzerinde bir köy. Adının Bizans çağındaki biçimi Graos-Gala idi (Wittek, Yer Adları, s. 207 dn. 28). Yorgalar Köyü, Afyon ili Dazkırı ilçesi merkez bucağına bağlıdır. Graos-Gala adının kökenini, anlamını güvenle saptayamadım; ancak bunun Graos'unun Kra (=Doruk) ile bağlantılı olabileceğini sanırım (bkz. Kar).

YOROZ (Burnu). Giresun yakınlarında. Yoroz adı, Hellen dilinde Hieron Oros (tapınak dağı, kutsal dağ) adından bozmadır (Cramer, c.I s. 284). Bu Hieron Oros'u Rodoslu Apollonios (II 1017) anmıştır.

YORTAN. Anadoluda birçok kez karşılaştığımız bu ad, Gordwana'dan gelmedir kanısındayım; bkz. Gordyana.

1. Yortan. İÖ 3. binyıl buluntuları vermiş eski mezarlıkla ünlü köy. Yeni uydurulan adı, Bostancı. Manisa ili Kırkağaç ilçesi Gelenbe/Gelembe bucağına bağlı.

2. Yortan. Balıkesir ili Gönen ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi o da Bostancı edildi.

3. Yortan. Yozgat ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Yazpınarı.

4. Yortan. Sinop ili Gerze ilçesi Dikmen bucağına bağlı köy. Yeni adı, Şehhüseyin.

5. Yortan. Sakarya ili Akyazı ilçesi Karapürçek bucağına bağlı köy. Yeni uydurulan adı, Çıldırlar.

6. Yortan. Adana'nın 1572 yılındaki mahallelerinden birinin adı (Yılmaz Kurt, Belleten, Nisan 1990, No. 209, s. 184).

YOZGAT. Türkçe Yoz sözcüğü ile bağlantılı görünüşe bürünmüş olmasına rağmen, Türkçede anlamı bulumayan bu adın aslı Ermenice Yoyj-Gat (Bol-Süt; Gat'ın t'si to harfiyle) olsa gerek.

1. Yozgat. İl merkezi kentimiz.

2. Yozgat. Çankırı ili Kurşunlu ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Çaylıca.

3. Yozgat. Bolu ilinde, Bolu'nun güney yakınında köy.

4. Yozgat. Antalya ilinde, Kaş ile Elmalı arasında, Kohu/Kuhu Dağı güney eteğinde köy. Kaş ilçesi merkez bucağına bağlıdır; şimdi Doğantaş.

5. Asi Yozgat. Ankara iline bağlı ilçe merkezi Elmadağ'ın eski adı (French, Roman Roads c.II/1 s. 52). Bir ara Küçük Yozgat denmişti.

YÖRME. Eskişehir ili Sivrihisar ilçesi Günyüzü bucağına bağlı Gümüşkonak Köyünün eski adı. Köy, Günyüzü kasabasının güney yakınında, Holanta/Kayakent'in kuzeydoğu yanıbaşındadır. Adının, "Ilıca" anlamında Germa'dan geldiği güçlü olasılıktır. Bkz. Germa.

YPAİPA. Bkz. Hypaipa.

YPARNA. Bkz. Hyparna.

YPİOS. Lâtin yazımında Hypius. Bkz. Kieros.

YPSELA. Bkz. Hypsela.

YROMOS. Bkz. Euromos.

YSİLİME. Sürmene'nin eski adlarından biri; bkz. Psoron Limen.

YSSOU LİMEN. Sürmene'nin eski adlarından bir diğeri; bkz. Psoron Limen.

YUNUSLAR. Bkz. Ouasada.

YUSUFELİ. Kuzeydoğu Anadoluda, Artvin iline bağlı bir ilçenin ve ilçe merkezi kasabanın, 1912 yılında, veliahd Yusuf İzzettin Efendi dolayısiyle aldığı ve o zamandan beri taşıdığı ad.

Bu yörede 16. yüzyıldaki Osmanlı sancakbeyliği merkezi yerleşimin adı Peterek idi (Tarkan, Çoruh, s. 68). "Kiskim kazasının adı, bu kazanın ilk kuruluşunda merkezinin şimdiki Kiskim Köyünde bulunmasından ileri gelmişti. Kaza merkezi bir aralık Öğdem'e kaldırılmış, bir müddet sonra da Ersis Köyü kaza merkezi (sonradan Yusufeli denen Kiskim kazasının merkezi -Umar) olmuştur" (Tarkan, Çoruh, s. 69). "Kiskim, 1912 yılında adı değişerek Yusufeli oldu. Fakat ilçe merkezi Öğdem'e alındı. Cumhuriyetin ilânını müteakip Sarıgöl Suyu ile Çoruh Nehrinin karıştığı yerde ilk ismi Vecangert (Gürcüce Kuru Sırt anlamına gelir) bilâhare Ahalt olan mevkie gelmek suretiyle yeni bir ilçe teşekkül etmiş oldu" (Tarkan, Çoruh, s. 106).

Peterek, Ersis, Öğdem (şimdi Yusufeli ilçesine bağlı bucak merkezidir), Kiskim adları Ermeni ya da Gürcü dilinden gelmiş olsa gerek. Bunlardan hiç birinin anlamını saptayamadım. Vecangert'in Gürcü dilinden geldiği, Kuru Sırt anlamında bulunduğu yolunda Tarkan'ın açıklaması sanırım bir yanılgıya dayanıyor; bu ad Ermenice kökenli olmalıdır; bkz. Kert/Kerta.

YÜKSEK KUM. Muğla ilindeki Köyceğiz ilçesinin merkezi olan ve şimdi kendisi de Köyceğiz diye anılan kasabanın 1890'lardaki adı (Ali Cevad, s. 854).

Yverdon. Bkz. Eburodunum.

ZABDİANA/ZABDİKENE. Cizre ile Siirt arasında, Eruh güneyinde, Phinika (yakın zamana kadar Finik; şimdi, Fındık) kasabası dolaylarındaki yöre (Honigmann, Mesopotamia et Armenia Quarta haritası). Adı, Cizre'nin batı yanıbaşındaki Bezabde kentinin adıyla bağlantılıdır; bkz. Bezabde.

ZADRA KOM. Erzurum ili Şenkaya ilçesi Gaziler (eski adı: Bardız) bucağına bağlı Dörtyol köyünün eski adı. Kuzey İran'da da tarihsel bir kent Zadra Kerta adını taşıyordu (Herzfeld, s. 87). Gerek bu Zadra adları, gerek Yugoslavya'daki Zadar kentinin adı, Sadra yâni S(wa)-Adra, Kutlu-Erkek adından gelme olabilir. Bkz. Swa, Adra, Sadra.

Zadrima. "Arnavutlukta İşkodra vilâyet ve sancağının Leş kazasında Leş kasabasının şimâlinde Drin Irmağı mecrasının şark cihetinde bir nâhiyedir" (Ş. Sâmi, c.IV s. 2404). Zadr(a)-ima, Zadra-halkı; kuşkusuz, tanrı Adra ile bağlantılı bir ad (bkz. Adra, -ima, Zadra). Zadrima'nın Drina Irmağı kıyısında olması da bu bağlantıyı doğruluyor. Bkz. Drina.

ZAGATİS. Doğu Karadeniz kıyısında, ilçe merkezi Atina/Pazar kasabası yöresindeki Pazar Deresi (Susa Dere de deniyor), Arrianos'un Karadeniz kıyılarını anlatan yapıtında

bu adla anılıyor. Zagatis'in Hellen dilinde anlamı yoktur; öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadım.

ZAGEİRA/ZAGORA. Sinop ile Kızılırmağın ağzı arasında bir ilkçağ kasabası (Ruge/ Bittel, RE Paphlagonia maddesi, c. XVIII/4 sonu, s. 2549). Aslında ad Dak(a)-ira, Dak(a)-ura olmalıdır; bu adlar "Yüce Ana Tanrıça" anlamına gelir. Bkz. Dakai, ira, ura.

ZAĞFİRANBORGLU. Bkz. Dadybra, Safranbolu.

Zakynthos. Yunanistanın batı yanındaki bir adanın, Hellen dilinde anlamı olmayan, Luwi/Pelasgos dilinden gelme adı (İliada, II 634; Herodotos, III 59). Yukarıda incelediğimiz Kynthos adının, başına bir Da eklenmiş biçimidir (bkz. Da); dolayısiyle, bu örnek, Ana Tanrıçanın Da-Kuwa diye de anıldığını doğruluyor ve Dakai vb. Daka'lı adlarda bu Daka ögesini "Ana Tanrıça" diye yorumlarken yanılmadığımı gösteriyor.

ZALAMA. Kastamonu ili Abana ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Adı ya Luwi dilinden, ya ona hısımlığı olan Pala dili gibi bir İÖ 2. binyıl dilinden, ya da yörenin İÖ 1. binyıldaki dilindendir, Zala-(u)ma, Zala-halkı ögelerinden türetilmiştir. Zala/Zalla kök sözcüğü, Hitit belgelerinde anılan yöre ya da kent adlarında çok geçer: Zalaimas, Zallara, Zallauassi, Zallauau gibi (H.Ertem, CAD s. 161). Anlamını belirleyemedim.

ZALEKHOS. Keza Zalekos, Zalikhos, Zalikos. Sinop ilinde ilçe merkezi Alaçam kasabasından geçen Alaçam Suyu'nun ve keza kasabanın tarihsel adı. Kasabanın resmî adı, Bizans çağında, Leontopolis idi (Ramsay, s. 355). Zalekhos vb. biçimlere bürünmüş adın kökenini, anlamını bilmiyoruz; Dolikhe/Dolikhos (Dülük) kenti adının öz biçimiyle bağlantılı olabilir.

ZAMA. Kappadokia kenti. Ptolemaios (5 VI 11) Khamanene (Kaman yöresi) kentleri arasında anmıştır; Peutinger Tablosu ise Sorgun-Sarıkaya yolu üzerinde gösteriyor. Yeri güvenle saptanamamıştır. Adının aslı belki Sama yâni S(wa)-Ama, "Kutsal Ana" idi. Bkz. Swa, Ma, Sama.

ZAMANTI. Bkz. Samantı.

ZAMARTHAS. Erzurum dolaylarında, Iustinianus döneminin bir kalesi. Procopius, dönemin bayındırlık yapıtları üzerine yazdığı kitabında anmıştır. Tam yeri bilinmiyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın kökenini, anlamını saptayamadım.

ZANA. Amasya ili merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Akdağ kasabasının eski adı (TA Akdağ maddesi No. 1). Kürtçede "Bilgin kişi" demek ise de, Amasya'daki bu adın Kürtçe kökenli olduğu kuşkuludur. Karş. Zanapa.

ZANAPA. Toros'ların Aydos Dağlarından inen bir çay; Ereğli kuzeyinde bazı bataklıklardan geçer, Ereğli'nin 15 km. kadar batısındaki Ak Göl denen bataklık, sazlık alanda son bulur. Aynı yörede, Ereğli ilçesine bağlı bucak merkezi Halkapınar kasabasının eski adı da Zanapa idi. Bunun -pa bölümünün, Luwi dilinde "Su" (buradan, keza, "Akarsu") anlamında olduğunu biliyoruz (bk. Pa). Baştaki Zana'nın öz biçimi böyle miydi, anlamı neydi, belirleyemedim.

ZANDAK. Aslı Sandaka yâni Sanda-ka, "Sanda Yeri/Yurdu" olmalı. Bkz. Kanda/Sanda, -ka.

1. Zandak. Buhara kuzey yakınlarında, 960 yılı dolaylarında varlığını bildiğimiz bir kent (O. Turan, Selçuklular Tarihi, s. 67). Yakın yörede Sokanda ve Marakanda (=Semerkant) adlarında da Kanda/Sanda'yı görmüştük. Zandak kentinin bir adı da Zandana idi: Sanda-(wa)na, Sanda'sal, Sanda Ülkesi. Bkz. wana.

2. Zandak Çukuru. Antalya ilinde, Kumluca'nın 45 km. kadar kuzey ilerisinde, Hamaylı Dağı güneydoğu yanıbaşında vâdi bölümü (Codex Kultur-Atlas, Harita No. 36/30).

ZANGARİYA. Trabzon ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı Yeşilova köyünün eski adı. Aslının Danka/Danga sözcüğünden türetildiği ve Sangarios adıyla hısım olduğu kanımca kuşkusuzdur. Bkz. Danda, Dankar, Dankaza, Anka, Sangarios. Öz biçimi belki Dankaruwa idi: Danka-(u)r(a)-uwa, "Yüce Danka'lık, Yüce Danka tapınağı".

ZANTİ. Tokat ilinde, ilçe merkezi Turhal'ın güney yakınında bir köy. Adının aslı Hellen dilinden Xanthe (Boz renkli anlamında Xanthos sözcüğünün dişi biçimi) olsa gerek.

ZAP. Hakkâri ili Çukurca ilçesine bağlı bucak merkezi Çığlı'nın eski adı. Zap Suyunun adıyla bağlantılı olmalı. Karş. Zabdiana.

ZAPETRA/ZİBATRA. Malatya ilininin güneybatı yanındaki ilçe merkezi Doğanşehir kasabasının Bizans çağındaki adı (Ostrogorsky, s. 221). Bu, Süryanî ağzındaki biçim olmalı; kasabaya Ermenilerin Zurpata, Bizanslıların Sozopetra dediğini Honigmann (s. 55) kaydediyor. Adın kökenini, öz biçimini, anlamını belirleyemedim.

ZARA. Anadoluda karşımıza çıkan Zara'ların tümünün adının aynı kökenden geldiğini sanmıyorum. Kanımca bunların bir bölümünde ad İran kökenli olabilir; böylelerinde Zara, "Altın" demektir (eski İran dilindeki biçimi Zaranya; Bartholomae, s. 1678). Urmiye Gölü kuzeyinde, Hoy ile Salmas arasında bir ılıca kenti olarak Arap tarihçisi Yakut'un yapıtında anılan Zaravend'in adındaki Zara, herhalde bu anlamda idi. Ancak, Anadolulu Zara'lardan hiç değilse bir bölümünde adın aslının Da-(u)ra, Swa-(u)ra yâni "Yüce Ana Tanrıça" olduğu kanısındayım. Bkz. Da, Swa, ura.

1. Zara. Antoninus Rehberinde, Afşin-Suşehri yolu üzerinde olduğu belirtilmiş bir kasaba. Günümüzde de aynı adı taşıyor ve Sivas iline bağlı ilçe merkezi durumunda bulunuyor.

2. Zara. Amasya ilinin merkez ilçesine bağlı bucak merkezi Doğantepe kasabasının eski adı (French, Roman Roads, c.II/1 s. 27).

3. Zara. Bu Doğantepe'den geçen derenin adı.

4. Zara. Muğla ili merkez ilçesi Göktepe bucağına bağlı bir köy; şimdi, Günlüce.

5. Zara. Zonguldak ilinde, ilçe merkezi Karabük'ün güney yakınında bir köy.

6. Zara. Diyarbakır ili Lice ilçesi Kayacık bucağına bağlı köy. Şimdi, Gökçe.

7. Zara. Diyarbakır ili Lice ilçesi merkez bucağına bağlı Türeli (eski adı: Beşist) köyünün bir mahallesi. Yeni adı, Göçer.

8. Zara. Diyarbakır ili Kulp ilçesi Ağaçlı bucağına bağlı köy. Şimdi, Çağlayan.

9. Zara. Artvin ilinde 1500 m. yüksekliğe ulaşan bir dağın adı (Artvin 1973 İl Yıllığı, s. 47).

ZARBANA. Kastamonu ili İnebolu ilçesi merkez bucağına bağlı bir köy. Adının aslı ve anlamı, yine Kastamonu ilinde, Cide ilçesine bağlı bucak merkezi Sarbana'nın (şimdi, Kuztekke) yukarıda incelediğimiz adının aslı ve anlamı ile aynı olmalıdır. Bkz.Sarbana.

ZARİNAKON. O'su Hellen yazımında omega ile. Selçuklu Sultanı Tutuş'a hizmet eden Ermeni kökenli komutan Alusian'ın 1094 yılında zaptettiği bir kalenin adı (Rumlarca kullanılan biçim; Ermenilerde, Zarinak). Honigmann, s. 190, bu yerin Ahlat'tan 74 km. kuzeybatı ileride, Zernak Dağındaki Zernak Köyü olabileceği görüşündedir (Hınıs doğusunda, bucak merkezi Karaçoban dolayları). Zarinakon adını kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım.

ZARNOUKH. Bkz. Atzarnouk.

ZARUŞAD. Kars iline bağlı ilçe merkezi Arpaçay kasabasının eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım. "Zâr u şâd" (hem ağlayan hem mutlu) diye kasaba adı olabileceğini sanmıyorum.

ZARZELA/ZORZELA/ZORZİLA. Bkz. Zorzila.

ZAYTUN/ZEYTUN. Ermeni halkının çıkardığı ayaklanma ile tarihe geçmiş bir kasaba. Şimdi, Kahramanmaraş iline bağlı ilçe merkezi Süleymanlı. Adı, Arapçada Zeytin demektir. Bkz. Ulnia.

ZEEDE. Sbide kenti adının, Hierokles'in yapıtında geçen çeşitlemesi ya da yanlış yazılmış biçimi.

ZEFİRE. "Trabzon vilâyet ve sancağında Tirebolunun 17 kilometre garb-ı cenubîsinde olarak Karadeniz sâhilinde bir küçük kasaba olup Zefiriyum (Zephyrion -Umar) ismiyle bir medine-i kadîmenin mahallinde vâki'dir" (Ş. Sâmi, c.IV, s. 2416). Kasdedilen, ilçe merkezi Espiye'nin güneybatı yakınında Çam Burnu'ndaki Çam Köy olmalıdır. Bıjışkyan (s. 38), Zefre diye andığı yerleşimin, Giresun'dan 18 mil, Espiye'den 4 mil batıda olduğunu ve Keçiburnu altında bir limanının bulunduğunu söylüyor.

ZELA. Yakınlarında "Geldim, gördüm, yendim" savaşının yapıldığı kentçik; şimdi Tokat iline bağlı ilçe merkezi Zile. Bunun çevresindeki bölgeye de Zelitis denirdi (Strabon, 12 III 37). Mysia'daki Zeleia'nın adaşı olmalıdır; ancak, Zela adının kökenini, anlamını güvenle saptayamadım. Yalnız, bu konuda bir olasılık üzerinde durabilirim. Şöyle ki:

Cramer (c.I s. 360), İonia'daki Klaros tapınağı kalıntıları yerine yöre halkının, kendi çağında (19. yüzyıl başı) Zille dediğini söylüyor. Bu yer, Kolophon'dan güneye, Notion kentine ve denize (Ahmetbeyli kumsalına) uzanan bir doğal yol (vâdi girintisi) üzerindedir. Bu nedenle, Zille, Zile adlarının aslının, "Kutsal Yol/Geçit" anlamında Sila yâni S(wa)-İla olabileceği hemen akla geliyor; bkz. Swa, İla, Silandos. Tokat ilindeki Zela/Zile, batıdan, Ankyra ve Tavium dolaylarından ünlü tapınak kenti Pontos Komana'sına ve ilerisine ulaşım sağlayan önemli bir ana yol üzerinde idi.

Zile'nin bizce bilinen tarihsel adının Zela olması, yâni i/e farkı, incelediğimiz konu yönünden önemli değildir. Çünkü Luwi dilinde ve ardılı dillerde "Geçit, boğaz" anlamındaki sözcüğün hem ela diye hem de ila diye kullanıldığını saptamıştık (bkz. Ela).

Anımsatalım ki, Mysia'daki ilkçağ kentçiği Zeleia dahi, önemli bir doğal ve tarihsel yol üzerinde, güney yandadır.

ZELEİA. Mysia kenti. İliada'da (II 823, IV 103, 121) anılmasından, pek eski olduğu bellidir. Biga-Gönen yolu üzerinde, Gönen'in 12 kın. kadar kuzey-kuzeybatısında, Sarıköy'ün ve sözü geçen yolun bitişiğindeki orta yükseklikte tepenin yamaçlarında idi. Adının anlamı konusunda bkz. Zela.

ZELİSA. Zela'nın bir diğer adı (Ramsay, s. 364): Zel(a)-İssa, "Zela Kenti". Bkz. Zela, Assa.

ZELİTİS. Bkz. Zela. Sözcük, Zela adına, Hellen dilinin -itis takısını eklemekle türetilmiştir; bkz. - itis.

ZELVE. Nevşehir iline bağlı ilçe merkezi Avanos'un 5 km. kadar güneyinde, bir Bizans çağı yerleşmesinin kalıntıları alanında köy; şimdi, Aktepe. Zelve adı Türkçedir, öküzün boyunduruğuna takılan dik sopaların adıdır. Ancak, örneğimizdeki Zelve, tarihsel bir adın Türk ağzına uydurulmuş biçimi de olabilir.

ZEMURİ. Lykia'daki Limyra kentinde bulunan Lykia dilindeki yazıtlarda, kentin adı böyle geçiyor (Zgusta, s. 178). Zemuri adının anlamı bilinmediği gibi, Limyra adı ile bunun arasında ne gibi bir ilişki olabileceği de saptanamamıştır.

ZENGİ. Sivas ili Yıldızeli ilçesi Çırçır bucağını bağlı köy. Adı Ermenice Zenk (=Silah) sözcüğüyle bağlantılı olabilir. Kürtçede de Zengi, Zenci demektir.

ZENGİBAR. Bu ad, yanlış anlamadıysam, Ermenicede "Silâh Dansı" anlamındadır (Zenk=Silâh, Bar=Dans). Bir diğer olasılık için bkz. Cengice.

1. Zengibar. İsaura Nova kentinin kalıntıları alanına yöre halkının verdiği ad. Bkz. İsaura.

2. Zengibar Kalesi. Darende'nin eski bölümünün bulunduğu hisar. Darende Kalesi.

ZENGİCEK. Yâni, Zengi'cik. Konya ili Cihanbeyli ilçesi Zıvarık bucağına bağlı köy (1946). Bkz. Zengi.

ZENONOPOLİS/ZENOPOLİS. Bkz. İznebul.

ZEPHYRİON. Hellen dilinde: "Zephyr (Batıdan esen tatlı rüzgâr) Yeri".

1. Zephyrion. Kilikia kıyısında, Soloi ile Mallos arasında kent (Strabon, 14 V 9); şimdiki Mersin'in atası. İlkçağda Zephyrion adıyla para basmıştı.

2. Zephyrion. Silifke yakınında bir burun (Strabon, 14 V 4 ve 9).

3. Zephyrion. Karia'da, Bodrum Yarımadası ucunda bir burun (Strabon, 14 II 20).

4. Zephyrion. Keza, eril ad biçimiyle, Zephyrios. Bkz. Zefire. Adın Zephyrios biçimini Bryer/Winfield (s. 9, 135 vd.) kaydediyorlar.

ZERANİK. Tunceli ili Ovacık ilçesine bağlı bucak merkezi Yeşilyazı kasabasının eski adı. Ne Kürtçede ne Ermenicede anlamını saptayabildim. Paşavenik adına bakarak sanıyorum ki, gerek Zeranik gerek Paşavenik, kasaba adının aslının yerel Kürt ağzına uydurulmuş ve çarpıtılmış biçimleridir. Paşavenik, yine Tunceli ilinde, Pertek ilçesine bağlı bucak merkezi Pınarlar kasabasının eski adı olarak karşımıza çıkıyor. Bunun ve Zeranik'in asıl adı, güçlü olasılıkla, Ermenice Avanig (Avan-ig, Kasaba-cık) idi. Osmanlı, kasabanın birine Baş-Avanig, diğerine Zîr-Avanig (Aşağı Avanig) dedi ve bu resmî adlar zamanla Paşavenik, Zeranik biçiminde çarpıtıldı.

ZERBE. Malatya Başpiskoposunun görev alanı içinde Piskoposluk merkezi bir kentçik (Honigmann, s. 72). Tam yeri bilinmiyor. Derba/Derbe'nin adaşı olsa gerek; bkz. Derba.

ZEREZEK. Bkz. Arasaxa.

ZERFİRE. Keza, Zerfiri, Zuza. Trabzon ilinde, Maçka'nın doğu yakınında, Meryem Ana Deresi'nin Değirmen Dere'ye katıldığı yerde, doğu kıyıda köy; Türklerde Kapıköy. 1850'lerde 300 haneli idi (Bryer, yazı XVII s. 40 ve orada dn. 50). Tarihsel adının hiçbir biçiminin Rumcada anlamı yoktur. Bu adın öz biçimini, kökenini, anlamını saptayamadım.

Zerinthos. Samothrake/Semadirek Adasında bir kentin adı. Buradaki Zer sözcüğünün "Pelasgos dilinde" Yaban Hayvanı anlamında olduğu sanılıyor (A. J. van Windekens, Pélasgique Zérinthos, Anadolu Araştırmaları c.I/1, s. 89-91). Öyle idiyse, Zer-inthos, "Yaban hayvanı bol olan" demektir. Bkz.wanda.

ZERNAK. Bkz. Zarinakon.

ZEUGMA. Hellen dilinde: "Bağlaç". Özellikle Fırat üzerinde iki kıyıyı birbirine bağlayan geçit yerlerinden birkaçı bu adı taşıyordu.

1. Birecik kuzey yakınındaki Zeugma. Bkz. Apameia, No. 3. Resmî adı Seleukeia idi.

2. Samsat yakınlarındaki. Bkz. Seleukeia, No. 4. Strabon'da (14 II 29 sonu) anılıyor.

ZEVKER. Erzincan ili Refahiye ilçesine bağlı bucak merkezi Çatalçam kasabasının eski adı. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

ZEYTİN/ZEYTUN. Bkz. Zaytun.

ZIVARIK. Konya ili Cihanbeyli ilçesine bağlı bucak merkezi Altınekin'in eski adı. Kökenini, öz biçimini, anlamını saptayamadım. Ermenice Zuarag (=Öküz)'den bozma olabileceği akla geliyorsa da, 1906'daki bir yayınında Callander bu adı Severek biçiminde yazdığı için (French, Roman Roads, c.II/1 s. 216'dan aktarıyorum) adın aslı, Siverek adının aslı gibi, Sev-Averag (Kara-Yıkıntı) olsa gerek. Ziverik biçiminde karşılaştığımız, yine aynı ad olmalıdır. Ziverik, Konya ili merkez ilçesinde, Konya'nın kuzeydoğu yakınında bir köydür.

ZİBATRA. Bkz. Zapetra.

ZİGA (Kaplıcaları). Ünlü Ihlara Vâdisinin girişindedir. Zigala, Zigam, Zigana, Zigere adlarının başında da gördüğüm bu Ziga'nın Kappadokia dilinden geldiğini anlıyorum; anlamını belirleyemedim.

ZİGALA. Ezinepazarı bucağının merkezi kasabanın eski adı; şimdi, Aydınca. Zigala adı Kappadokia dilindendir, Ziga-la, Ziga-cık ögelerinden türetilmiştir. Bkz. Ziga, -la.

ZİGAM (Dağı). Rize ilinde, Çayeli'nin 30 km. kadar doğusunda, 2084 m. yüksekliğe ulaşan bir dağ. Adının aslı belki Zigama idi: Ziga-(u)ma, "Ziga Halkı". Bkz. Ziga, uma.

ZİGANA. Trabzon ile, ilçe merkezi Torul arasında ünlü geçidin ve o yakındaki bir köyün (şimdi köy Kalkanlı edildi) adı. Kappadokia dilinden Ziga-(wa)na, Ziga-sal. Bkz. Ziga, wana.

ZİGERE/ZİYERE. Şimdi, Ziyaret. Amasya ili merkez ilçesi merkez bucağına bağlı mahalle. Adının aslı Zigara yâni Ziga-(u)ra, "Büyük Ziga" olsa gerek. Bkz. Ziga, ura.

ZİLE. Adın kökeni konusunda bkz. Zela, Anziliia.

1. Zile. Tokat iline bağlı ilçe merkezi tarihsel kent.

2. Zile. Nevşehir ili Derinkuyu ilçesi merkez bucağına bağlı köy. Şimdi, Özlüce.

3. Zile. Kayseri ili Develi ilçesi merkez bucağına bağlı köy.

4. Zile. Ordu ili Mesudiye ilçesi Yeşilce (eskiden: Yavadı) bucağına bağlı Beyağaç Köyünün eski adı.

ZİMANDOZ. Türkiyenin 1946 yılı yönetim örgütünde, Trabzon ili Of ilçesi Dernek bucağı Vizir Köyünün bir mahallesi. Adının aslı belki Simanda idi: S(wa)-İma-(wa)nda, "Kutsal İma/Ma tapınıcısı". Bkz. Swa, İma, wanda, Manda, Simana. Herhalde, adın kökeni, Luwi dilinin ardıllarından Kappadokia dilidir.

ZİMARA. Ptolemaios'un Armenia Minor bölgesinde gösterdiği bir ilkçağ kenti (5 VI 19). Antoninus Rehberine göre, Satala-Melitene yolu üzerinde idi. Tam yeri güvenle saptanamamıştır. Adının anlamı konusunda bkz. Şimera. Karş. Sismara. Zimara'nın lokalizasyonunu hiç umulmayacak bir bilgi kaynağı sayesinde yapabiliyoruz. Genelkurmay Başkanlığı yayını Türk İstiklâl Harbi, c.6 (Ankara 1974) s. 259, 1921'de Koçkiri ayaklanmasını çıkaran Koçkiri aşiretinin yayıldığı alanın (Sivas-Tunceli arasındaki yöre) yerleşim birimlerini sayarken, Zımara bucağını da anıyor ve bu Zımara adı, s. 272-273'te Zimara olarak yazılıyor, yeri dahi s. 274-275 arasındaki haritada gösteriliyor; söz konusu bucak merkezi kasaba, Divriği ile İliç arasındaki bucak merkezi Gedikbaşı (eski adı: Hamo) kasabasının güneydoğu yakınındaki, şimdi Erzincan ili İliç ilçesinin merkez bucağına bağlı köy durumunda olan Altıntaş'tan başkası değildir. Bu köyden geçen dereye de Zimara Deresi denir; söz konusu dere güney doğrultusunda akarak Fırat'a katılır (TA c.15'deki Erzincan ili haritası).

İlkçağın Arımenia Minor bölgesinde günümüzde bir de Zimera Köyü vardır; Gümüşhane ili Torul ilçesi merkez bucağına bağlıdır, Torul kasabasının doğu yakınında, ana yolun

biraz uzağındadır ve şimdi Atalar Köyü adını almıştır. Bunun da adı Zimera, Simara/Zimara'dan gelmiş olmalıdır. Ancak, Ptoleınaios'un andığı Zimara'nın bu olamıyacağı kesindir, çünkü bu Zimera, Satala-Melitene yolunun kuzey ucundaki ilkçağ kenti Satala'dan ters yönde yâni kuzey yönünde bir hayli ileriye düşer. Oysa Zimara/Altıntaş, Satala'nın güneybatı uzağında, Malatya yolunun bir durağı olan Divriği'nin öncesindedir.

ZİNAV (Gölü). Tokat'ın Reşadiye ilçesindedir. Adının kökenini ve anlamını güvenle saptayamıyoruz; güçlü olasılıkla, Hellen ağzında Synaos edilmiş adın (Simav kentinin ve gölünün adı) bununla bir köken ilişkisi vardı.

ZİNDAN. Bu biçime bürünmüş dağ vb. adlarının aslının Sindana yâni Sinda-(wa)na, "(tanrıça) Sinda Ülkesi" olduğu kanısındayım. Bkz. Kinda/Sinda, wana. Sindana adının değişimi tıpkı Konana adının değişimini göstermiş olmalıdır; Hellenleşme döneminde Sindane, Rumlaşma döneminde Sindani, Türkleşme döneminde son i'nin atılmasıyla Sindan/Zindan. Sincan'ların kökeni de bu olabilir.

1. Zindan Boğazı. İsinda/Sinda adıyla da karşılaştığımız Pisidia'da, Anamas Dağı güneybatı yanında, Yılanlı Ova yakınında bir boğaz; Yılanlı Ovaya Zindan Ovası dendiği de olur (M. Özsait, Pisidya/1 s. 49).

2. Zindan Dağı. Çanakkale ilinde, Edremit Körfezinin kuzey kıyısında, Küçükkuyu batı yakınında, üzerinde (yeni) Gargara kenti kalıntılarının bulunduğu dağ.

3. Zindan. Türkiyenin 1946 yılı yönetim örgütünde, Niğde ili Aksaray ilçesi Sultanhanı bucağına bağlı bir çiftlik.

ZİVERİK. Bkz. Zıvarık.

ZİVİN (Kalesi). Kars ili Sarıkamış ilçesine bağlı Zivin (şimdi, Süngütaşı) köyündedir. Adının kökenini, anlamını saptayamadım.

ZİVİNT. Bkz. Sibidounda.

ZİZİMA. Konya'nın 30 km. kadar kuzeyinde, Laodikeia/Lâdik'in (şimdi, Halıcı) 15 km. güneyinde, adının Zizima'dan bozma olduğu apaçık belli olan Sızma Köyünün atası ilkçağ kentçiği. Burası, Meter Zizimene denen Ana Tanrıça çeşitlemesinin tapkı merkeziydi (David M. Robinson. The discovery of a prehistoric site at Sızma, AJA c. 21, 1927, s. 26-50). Zizima'nın Didyma ile adaş olduğu açıktır; bkz. Didyma. Bu örnekte de, Anadolulu adlarda d'nin z'ye dönmesiyle karşılaşıyoruz.

ZİZOATRA. Ptoleınaios'un (5 VI 24) andığı, Kappadokia'nın Laviensene bölgesinde bir kentçik. Tam yeri bilinmiyor. Adı Hellen dilinde hiçbir anlamı olmayan Ziza ve Atra adlarıyla, Hellen dilinin ad tamlaması biçiminde türetilmiştir ve "Ziza'nın Atra'sı" demektir. hiç kuşkusuz, Dida'nın Adra'sı, yâni Ana Tanrıçanın erkeği kasdediliyor. Bkz. Dida, Adra. Karş. Zizima.

ZMYRNA. Smyrna adının, Smyrna/İzmir kentince ilkçağda basılmış bazı paralar üzerinde de görülen bir çeşitlemesi. Sm'li yazımda dahi bu yazımın Hellen okuyuşunda Zm değeri taşımasından çıkmıştır.

ZOANA. Afşin'den kuzeye, Zara'ya uzanan yolda bir köy ya da kasaba. Antoninus Rehberinde anılır. Ramsay (s. 68), bu adın başka hiçbir kaynakta geçmemesi dolayısiyle, belki Zoana yanlış aktarılmış biçimdir diyor.

ZOBATRA. Zapetra/Zibatra kasabasının (Malatya ilinde şimdiki ilçe merkezi Doğanşehir) adının Bar Hebraeus'ta (c.I s. 208) geçen biçimi.

ZOBRAN. Safranbolu'nun 15 km. güneybatı ilerisinde köy. Wittek (Yer Adları, s. 219) Devrek adını Dadybra'dan gelme saymışken, hemen sonra, Zobran adının da Dadybra'dan

bozulmuş olabileceğini kabul ediyor. Oysa Devrek adı Dadybra'dan gelmediği gibi (bkz. Dadybra, Devrek); Zobran'ın aslı da Sobran adının aslıyla aynı olmalıdır (bkz. Sobran).

ZOGOLOENOS. Sivas iline bağlı ilçe merkezi Yıldızeli dolaylarında, 873 yılında Bizans ordusunun Paulikianos'lara karşı giriştiği sefer dolayısiyle anılan bir yer; ormanlık ve tırmanılması güç imiş (Ramsay, s. 293-294 No. 20). Lokalizasyonu yapılamamıştır. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur; bu adın kökenini ve anlamını saptayamadım. Karş. Dagona.

ZOK. Siirt ili Kurtalan ilçesine bağlı bucak merkezi Yanarsu kasabasının eski adlarından biri (Siirt 1973 İl Yıllığı, s. 57). Diğer eski adı için bkz. Arzan, No. 1. Zok adının aslı Ermenice Zog (=Serin) ya da Zoyk (=Çift, İkili) olsa gerek. Kürtçede benzer bir sözcük saptayamadım.

ZOMPİ/ZOMPOS. Bizans ordularının İstanbul'dan doğuya giderken izlediği askerî yolun Sakarya'yı aştığı yerde Iustinianus'un yaptırdığı köprünün adı (Ramsay, s. 218 No. 6, s. 235 No. 33, s. 294-295 No. 23, s. 498 No. 3). Ramsay'e göre Ilıca Suyunun Sakarya'ya karıştığı yer yakınında, bugünkü Kavuncu Köprüsü güney yanında idi. Ilıca Suyu, Haymana dolaylarından gelir.

Zompi, Zompos adlarının Hellen dilinde anlamı yoktur. Kökenini ve anlamını saptayamadım.

ZONGULDAK. İlkçağ Sandarake Köyünün yerinde bulunan, taşkömürü tabakaları gizleyen bir arazi üzerine kurulmuş kentimiz. Adının Türkçede anlamı yoktur; bu ad şimdi bazı yayınlarda uydurma açıklamalarla Türkçe bir sözcükten bozulmuş gösterilmek isteniyor. Bir halkın, kendi dilinden gelen ve anlam taşıyan bir adı, o dilde hiç anlamı olmayacak biçimde çarpıtması, adların değiştirilmesi ilkelerine aykırıdır (bkz. "Genel Sonuçlar" bölümünde I) ve ünlüleri inceltmeğe olağanüstü düşkün Batı Anadolu Türk ağzında Aydıncık'ın Edincik edilmesi dışında hiçbir örneğini görmedim. Tam tersine her halk, kendi dilinde anlam taşımayan adları, kendi dilinde (saçma da düşse) bir anlam taşır görünecek biçimde çarpıtmağa eğilimlidir.

Zonguldak adının kökeni, görünüşe bakılırsa, Ermenicedir; o dilde Zankhul (=gizli, saklı) ve dag (=altta) ögelerinden türetilmiş idi, Zankhuldag Türk ağzında Zonguldak edildi. Böyle bir ad, kuşkusuz, yerleşim alanının altında gizli olan taşkömürü tabakalarına işaret etmektedir.

ZONT. Afyon ili Emirdağ ilçesi merkez bucağına bağlı köy; şimdi, Salihler. Adı, kuşkusuz, Fethiye ilçesinde karşılaştığımız Dont adının çeşitlemesidir; bkz. Dont.

ZOPARİSTOS. Ptolemaios'a göre, Kappadokia'nın Melitene bölgesinde, Fırat'ın batı ilerisinde bir kent. Ramsay'in Türkçe çevirisinde (s. 347) bu ad anılırken pi yerine mü harfi konmuşsa da kitabın sonundaki adlar göstergesinde doğru yerde doğru yazım vardır. Kentin tam yeri bilinmiyor. Adının Hellen dilinde anlamı yoktur ve ad Anadolu kökenlidir. Hellenleşme döneminde akarsu adı olabilmesi için sonu -os edilmiş istos bölümünün bir akarsuya işaret ettiğini ve aslının ista olduğunu güvenle söyleyebiliriz (bkz. Asta). Ancak, bütün olarak adın öz biçimini, dolayısiyle anlamını belirleyemiyoruz.

ZOROPASSOS. Ptolemaios'un (5 VI 23) andığı bir Kappadokia kenti. Nevşehir iline bağlı ilçe merkezi Arapsun/Gülşehir olduğu ve Arapsun adının da Zoropassos'dan geldiği genellikle kabul edilmektedir (örneğin Ramsay, s. 317; Zgusta s. 181 bu konuda kuşkuludur). Zoropassos 'un aslı belki Zarawassa idi: Zara-(u)wa-(a)ssa, "Zara (altın?)-lık-kenti", Altın'ın (?) bol olduğu kent. Bkz. Zara, uwa, assa.

ZORZELA/ZORZİLA. Keza, Zarzela. Pisidia kenti (Ramsay, s. 438, 451 No. 21, 455

No. 33). Tam yeri bilinmiyor. Belki Isparta ili Eğridir ilçesi Aksu bucağına bağlı Karacahisar Köyü yakınındaki kalıntılar alanında idi. Adının kökenini, öz biçimini, anlamını güvenle belirleyemedim. Aslı belki Dardela yâni Dard(a)-ela, "Darda Geçidi" idi. Bkz. Darda, Ela/İla.

ZOURNATSANDON. Bkz. Santa.

ZUNSAURA. Bkz. Sizara.

ZURZUNA. Kars iline bağlı ilçe merkezi Çıldır kasabasının eski adı. Kökenini, anlamını saptayamadım

ZUZA. Bkz. Zerfire.

İncelememizin Ortaya Koyduğu
GENEL SONUÇLAR

I. Her yeni kültür, eski kültürlerden kalma tarihsel coğrafya adlarını kendi dilinin fonetiğine uydurur ve bu uyarlama, belli kuralları izler.

Söz konusu kuralların başlıcaları şunlardır:

1. Eski adın yeni dilde de bir anlamı varsa; yeni dildeki anlam ne kadar saçma düşerse düşsün, ad olduğu gibi kabul edilip kullanılır.

Bu gibi adların örnekleri olarak, şunları anımsıyalım: Luwi dilindeki Arpa (=akarsu) adından, Türkçe Arpa Çayı, Arpa Dere (bkz. Arpa, Arpaçay, Arpa Dere). Luwi dilindeki Sapa yâni S(wa)-Apa, "Güzel Su" adından, Türkçe Sapa Dere (bkz. Apardı). Luwi dilinde Sakar yâni Swa-kar (Kutlu/Güzel Doruk) adından, Türkçe Sakar Dağı (bkz. Sakar).

2. Eski adın yalnız bir bölümü yeni dilde de anlam taşıyorsa; bu anlam ne kadar saçma düşerse düşsün, adın o bölümü olduğu gibi bırakılıp geriye kalan bölüm onunla bağdaşabilecek bir anlam yüklenmek üzere değişikliğe uğratılır ya da ad'a bu yolda eklenti getirilir; geriye kalan bölümün atıldığı da olur.

Armanda'nın Arman bölümü Türkçe Harman ile eşitlenip, sondaki da'ya bir -lı eklemekle Harmandalı adı ortaya çıkmıştır; oysa Harman'ın dalı olamaz. Sandala (=Sanda'nın Yavrusu) adının son a'sı atılarak, kalan Sandal adı, kıyıdan çok uzak yâni bir sandal ile ilgisi olmayacak bölgelerde bile, yerleşimin yeni adı olarak kullanılmıştır.

3. Eski adın hiçbir bölümü yeni dilde anlam taşımıyorsa; eski ad, olabiliyorsa, küçük bir söyleyiş değişikliğiyle, yeni dilde de anlam taşır hâle getirilir; yeni anlamın saçma düşmesine önem verilmez.

Bu tür uyarlama sonucunda ortaya çıkan adlar arasında gördüklerimizin en ilginç birkaçını aktaralım: Luwi dilinde Adrasta'dan Hellen dilinde Adrasteia; Luwi dilinde Akhilla/Akhila'dan Türkçe Ahi İlyas; Lydia'lı bir adın Hellenleştirilmiş biçimi Alektiane'den Türkçe Allahdiyen; Luwi dilinde Abrana'dan Hellen/Rum ağzında Aureliane; Hellen dilinde Potamia'dan Türkçe Bademiye; Latince Petrum'dan Türkçede Bodrum; Hellen dilinde Trakhoula'dan Türkçe Darkale; Rumca Akrotiri'den Türkçe Eğridir; Luwi dilinde Amanara'dan Türkçe Yamanlar.

4. Yukarıdaki yolların hiç birine gidilemiyorsa, yeni dil, eski adı kendisinin fonetiğine (örneğin, Türkçe, kendisinin ses uyumu kurallarına) uyarlamakla yetinir ve sözcüğün kendisine göre anlamsızlığını kabullenir.

Örneğin, Türk ağzı, Antiphellos'u Andifli, Ayios Logos'u Ayasluk, Eukhaita'yı Avkat, Paura'yı Bafra, Palaia Poli'yi Balyambolu, Polybotos'u Bolvadin, Prygos'ları Burgaz, Cezire'yi Cizre etmiştir. Oysa bu adların böyle Türkçeye uydurulmuş biçimleriyle dahi Türkçede hiçbir anlamı yoktur.

5. Yeni kültür, eski adları kendi diline ve fonetiğine uydururken, ses değişimleri belli ilkeleri izler.

Bu arada, Türk ağzı, şu genel ilkeleri izlemiştir:

a. Ünlü seslerin kalınlarını inceltmeye eğilim göstermiştir.

Şu örnekleri anımsıyalım: Ankyra yerine Engürü, Adramiti yerine Edremit, Akrokos yerine Eğrigöz, Artaki yerine Erdek, Anaboura yerine Enevre, Ainos yerine Enez, Adrianoupoli yerine Edirne, Arkhalla yerine Erkilet, Kome yerine Güme, Korama yerine Göreme, Gordos yerine Gördes, Maiandros yerine Menderes, Kalanda yerine Gelenbe, Ka-

rousa yerine Gerze.

b. Baştaki K'leri G'ye çevirmeye eğilim göstermiştir.

O arada Kadys, Gediz; Kallipolis, Gelibolu; Khelidonia, Gelidonya; Krateia, Gerede; Kerama/Keramos, Gereme yahut Germe; Kerasous, Giresun; Karia, Geyre; Kriti, Girit; Konana, Gönen; Kebrene, Gebren; Kibyza, Gebze edilmiştir.

c. -ssos bitişli adları, Rumcadaki Akkusativ (-i hâli) biçimine (-os bitişleri -on olur; dolayısiyle, -ssos'lar da -sson olur) uygun yolda, -sun yahut -sın bitişli etmiştir.

Böyle adlar arasında gördüklerimizin birkaçı şunlar idi: Agalassos/Sagalassos'tan Ağlasun; Zoropassos'dan Arapsun; Armassos'tan Armasun; Dadassos'tan Dadasın; Kokussos'tan Göksun; Lemessos'tan Leymosun; Mamassos'tan Mamasın; Minassos'dan Minasın/Minasun, Amisos/Amissos'tan Samsun.

6. Adın şimdiki kültür dilinde taşır göründüğü anlamın saçmalığı ya da anlamsızlığı, onun, eski bir kültürün dilinden kalma olduğunu kanıtlar.

Nasıl toprak yüzeyindeki tarihsel keramik kırıklarının bolluğu, bir tarihsel yerleşim alanını saptamakta yanılmaz gösterge ise; bir coğrafya adının çağdaş yöresel kültürün dilindeki anlamı yönünden saçmalığı yahut anlamsızlığı da, o adın tarihsel niteliğini, yâni aslında eski bir kültürün dilinden gelme olduğunu saptamakta yanılmaz göstergedir.

Kullanmakta olduğumuz biçimiyle Türkçe kökenli görünen ama Türkçedeki anlamı saçma düşen Elmakıran Dağı, Kralhasan Dağı, Kurukandil Tepe, Kurukümes Dağı, Korumaz Dağı, Kırkhaklık Boğazı, Sakar Dağı, Harmandalı (Harman-dalı) köyü, Dindebol (Din'de bol) Köyü adları vb. aslında, Türkleşme öncesi dönemin kültürlerinden kalma, Türk ağzına uyarlanmış adlardır.

II. Luwi/Pelasgos dilinden gelme adların Anadolu dışındaki yayılma alanı, şimdiye dek sanılmakta olduğundan çok daha geniştir.

1. Yunanistanda, Ege Denizi adalarında ve Girit'te gördüğümüz adlar

Bunlar, yörenin Hellen'ler öncesi kültürü olan Pelasgos/Leleg kültürünün Luwi kökenli olduğunu kesinlikle kanıtlamaya yetecek kadar bol sayıdadır (bkz. ekli Tablo 1). Vurgulayarak anımsatalım ki, yörede daha eski (dili Hind-Avrupalı olan ya da olmayan) hiçbir başka ulusal kültür saptanamadı, bilinmiyor.

2. Trakya ve Makedonya'daki adlar

Bunlar da, yörenin Hellenleşme öncesi kültürünün, Luwi kökenli değil idiyse bile, Luwi kültüründen çok geniş ölçüde etkilenmiş olduğunu bize anlatıyor. Örnekler, ekli Tablo 2'dedir.

3. Kuzey Karadeniz kıyılarındaki adlar

Yöredeki, Hellen kolonizasyonu çağında "kurulduğu" söylenen kentlerin birçoğu dâhil, en eski tarihsel kentlerin çoğunluğu, Luwi diliyle bağlantılı adlar taşıyorlar. Dolayısiyle, Luwi kültüründe insanların, sonraki Hellen kolonizasyonundan yüzyıllar önce o kıyılarda kolonizasyon etkinliği göstermiş olduğunu; yörede bizce saptanabilen birçok ırmak, burun vb. coğrafya adının onlar tarafından konduğunu; Hellen'lerin kimini az çok çarpıtarak kullandığı, bu yöreye ait nice tarihsel coğrafya adının Luwi kökenli olduğunu güvenle anlayabiliyoruz. Kitabımızda incelenen bu tür adların başlıca örnekleri, ekli Tablo 3'te listelenmiştir.

4. İllyria'daki (çağdaş Arnavutluk ve eski Yugoslavya'daki) adlar.

Buraların da en eski kültürünün, Luwi kökenli değil idiyse bile, Luwi kültüründen çok geniş ölçüde etkilenmiş olduğunu, Tablo 4'de örnek diye aktardığımız adların bolluğu ke-

sinlikle kanıtlıyor.

Luwi diliyle bağlantılı adların yayılma alanında kuzeybatı sınır, İllyria'nın kuzeybatı sınırı olmakla birlikte böyle adlar, daha kuzeyde de, tek tük görülür: İvaro (Avusturya'da), Odra (Çekoslovakya'da), Matra (Macaristan'da), Eburodunum/Yverdon (İsviçre'de), Sabrina/Hafren (İngiltere'de). Bu adları oralara belki, Roma'nın Anadolulu ya da İllyria'lı erleri, kolonistleri taşımışlardı.

5. İtalya'da, Sicilya'da, Batı Akdeniz kıyılarında görülen adlar

Bu yörelerin de, ya daha İÖ 3. ve 2. binyıllarda, yahut İÖ 1. binyıl başında Luwi kültüründen derinlemesine etkilenmiş yerel kültürlerin egemenliğinde olduğu, veya Luwi kolonizasyonu etkinliğinin buralarda dahi görüldüğü en kesin güvenle söylenebilir. Bu yörelerde rastladığımız, Luwi diliyle bağlantılandırılabilen adların bolluğu, sözünü ettiğimiz kesin güvene hak veriyor. Bkz. ekli Tablo 5.

6. Doğu Akdeniz kıyılarında görülen adlar

Burada da durum tıpatıp aynıdır; bkz. Tablo 6. Zaten, Lübnan ve Filistin'de İÖ 1. binyılda, Tevrat'ın Ht İnsanları, Ht Oğulları diye andığı, Khatti (Anadolu) kültüründe insanların, daha açıkçası Geç Hitit/Luwi kültüründe insanların varlığını Tevrat'dan öğrenmekteyiz.

7. Afrika'nın iç bölgelerinde ve Arap Yarımadası kıyılarında görülen adlar

a. Afrika'da. Afrika içlerine Luwi kökenli insanların göç ettiğinin kanıtı, hatta belirtisi yoktur. Uganda, Rwanda gibi adlar Luwi kökenli değil Bantu kökenlidir. Yine de, Afrika'nın iç bölgelerinde Luwi kökenli üç beş ad karşımıza çıktı. Bunları, Afrika'nın Akdeniz kıyılarında Abila, Hadrumetum gibi, ya da Arap Yarımadasının Afrikaya bakan kıyılarında bulunan Hadramut gibi, kendi kurucu halkının Luwi kültüründe olduğu kendi adından belli olan kentlerin, Afrika içlerine yolculuk eden insanları adlandırmış, o adları bu insanlar kullanmış ve tanıdığımız ilkçağ yazarlarının bize aktardığı adlar bu kaynaktan gelmiş olsa gerektir. Böyle adların başlıca örnekleri, ekli Tablo 7'dedir.

b. Arap Yarımadası kıyılarında. Bu konuyu, THİT kitabımızda (2. bsl., c.I/1, s. 150-151) Hadramut adını incelerken ele almıştık. Şimdiki çalışmamızda da, Erythra Denizi adı üzerinde durulurken yine aynı konuya değindik. Sözünü ettiğimiz yöredeki, Luwi kökenli tarihsel coğrafya adları olarak gördüklerimizin başlıca örnekleri, ekli Tablo 7'dedir.

8. Media-Sogdiana çizgisinde ve yakınlarında görülen adlar

Bu yörenin en eski kültürünün Luwi kültürüyle ilgi ve bağlantısı konusuna, THİT kitabımızda (2. bsl., c.I/1 s. 201-202) Türk adının kökenini incelerken değinmiştik. Bu kitapta da, şimdi sözünü ettiğimiz adları incelerken, zaman zaman aynı konu üzerinde durulduğu. O adların başlıca örnekleri, ekli Tablo 8'de listelenmiştir.

9. Mesopotamia'nın Anadoluya komşu bölgelerinde görülen adlar

Bu bölgelerde Luwi'lerin önemlice bir azınlık olarak bile yaşadığını iddia edemeyiz. Böyle iken oralarda, Luwi dilinden gelme, Karka, Larissa, Ninuwa gibi birkaç ad vardır (bkz. ekli Tablo 9). Bunların hiç değilse bir bölümü, ilgili kentlerin yerli dillerden gelme, belgelerde göremediğimiz adlarının Anadolu insanlarınca kullanılan, belgelerde görebildiğimiz az çok çarpıtılmış biçimleri olabilir.

III. Anadoluda yalnız Akdeniz Bölgesi (Lykia, Pisidia, Pamphylia, Kilikia) ile Orta-Güney ve Orta-Doğu Anadolu (Lykaonia, Kappadokia) değil; Batı Anadolunun Karia, Lydia, İonia, Aiolis, Mysia, Troas bölgeleri, hatta (İÖ 1200 sonrasında, Thrak kökenli yaban yığınlarının kitlesel göçünü izleyen yüzyıllarda Phrygia'ya dönüşen) Orta-batı Anadolu, Phrygia (İÖ 1200 öncesinde) Luwi yurdu idi.

Bu yörelerin her birinde karşılaştığımız ve şimdiki çalışmamızda incelediğimiz, Luwi kökenli pek çok tarihsel coğrafya adının örnekleri, Lykia için, Tablo 10'da; Pisidia için, Tablo 11'de; Pamphylia için, Tablo 12'de; Kilikia ve İsauria için, Tablo 13'te; Lykaonia

için, Tablo 14'de; Kappadokia için, Tablo 15'te; Karia için, Tablo 16'da; Lydia için, Tablo 17'de; İonia ve Aiolis için, Tablo 18'de; Mysia ve Troas için, Tablo 19'da; Phrygia için, Tablo 20'de verilmiştir.

IV. Anadolunun Bithynia, Paphlagonia, Pontos, Urartu, Gorduana (Kardukh Yurdu), Kuzey Mesopotamia ve Kommagene bölgeleri dahi Luwi kültüründen ya da onun ardılı Anadolu kültürlerinden etkilenmişlerdir.

Bu sonuca varmamıza yol açan, Luwi diliyle bağlantılandırabildiğimiz, dolayısiyle Luwi dilinden ya da onun ardılı bir Anadolu dilinden gelme tarihsel coğrafya adlarının başlıca örnekleri, Bithynia için, Tablo 21'de; Paphlagonia için, Tablo 22'de; Pontos (Pontos Kappadokia'sı) için, Tablo 23'de; Urartu için, Tablo 24'de; Gorduana için, Tablo 25'de; Kuzey Mesopotamia ve Kommagene için, Tablo 26'da listelenmiştir.

V. Troia Savaşı Destanı, özünde, Luwi kökenli kültürünü henüz yitirmemiş Batı Anadolu insanlarının kuşaktan kuşağa aktardığı söylencelere dayanır; Hellen ozanları bu malzemeyi derleyip işlemişlerdir

Vardığımız bu sonucun dayanağı ve gerekçesi şudur ki, destanda karşımıza çıkan Priamos, Hektor, Helenos, Paris/Paridos, Askanios, Troilos gibi Troia'lıların, ya da, Troia'lı olmamasına rağmen adı Luwi/Pelasgos dilinden gelen Helena gibi diğer kişilerden bir haylisinin adını, şimdi, Luwi dili hakkında 20. yüzyılın bilimsel araştırmalarının bize sunduğu bilgi sayesinde, anlayabiliyoruz, bunların anlamını çıkarabiliyoruz; en önemlisi, Hellen'lerce asla bilinmemesine, farkına varılmamasına rağmen, böyle adların tümünde, bizi şaşkınlığa düşürecek kadar yerinde anlamlar buluyoruz: Ad, Luwi dilinde, sahibinin destandaki durumuna pek uygun düşen bir anlam taşımaktadır! Örneğin Priamos, aslı Pria-(u)-ma, "Hisar-insanı, Hisardaki adam"; Helena, aslı Ela-(wa)na, Boğaz-sal, "Boğazdaki Kadın". Priamos oğlu, Troia'lı Prens Helenos'un adının sonu, Hellen ağzında, erkek adı olabilmesi için, -os edilmiştir; onun da aslı Ela-(wa)na'dır: Boğaz'sal, "Boğazdaki (Prens)"

VI. Anadoluda, Luwi kökenli İÖ 1. binyıl dillerinin konuşulması, yer yer, 11. yüzyılda dahi süregitmekteydi

Birçok Anadolulu adı incelerken, bizi yukarıdaki sonuca götüren gözlemlerimiz, saptamalarımız oldu; örneğin bkz. Helenopolis, No. 1. Böylece, büyük bilgin Ramsay'in (s. 119-120) vardığı sonuca ulaşıyoruz:

> ...Anadolunun ve hatta Trakya'nın yerli lisanlarının zannedildiğinden daha çok uzun yaşamış olduklarına kaniim.

Yinanç (Anadolunun Fethi, s. 38) Anadolu yerli halkının Türk istilâsı başlarken hâlâ kendi yerli dilini konuşmakta olduğu kanısındadır; hiç değilse belli yöreler (örneğin Pisidia, İsauria, dağlık ve iç Pontos) bakımından, bu görüşüne katılıyorum. Ancak, bu halkın Orta Asya kökenli, Türk ırkından olduğu yolundaki (zamanın modasına uygun) görüşüne katılmıyorum.

Yinanç, sözünü ettiğimiz dönemdeki Rumların, Rumlaşmayarak Anadolulu kültürde kalmış halka Komaten dediğini kaydediyor ve bu adın Kommagene adı ile bir yakınlığının olabileceğine değiniyor (s. 81 başı ve s. 82 sonu), fakat Komagen bir Thrak boyunun adı idi sanıyor (yine s. 81 başı). Gerçekte Komaten(os) adı ile Kommagene adının köken ortaklığı vardır ve bu ortaklık her ikisinin Koma (aslında Kuwa-Ma, Kutsal Ana) bölümünü içermesinden dolayıdır (karş. Komana). Komatenos'un öz biçimi, Komatana yâni Ku(wa)-Ma-(a)da-(wa)na, "Kutsal-Ana-tapınıcısı-sal" olmalıdır. Zaten Anadolu halkının ilkçağda kendine verdiği ad, Mada (Amanda, Manda) yâni "Ma Tapınıcısı" idi. Bkz. Amada, Amanda, Mada, Mantiane.

VII. Son Söz

Çalışmamızın ortaya koyduğu "Genel Sonuçlar"dan belki en önemlisi şudur:

Şimdiki çalışmamızın bize kazandırdığı bilgilere bakarak güvenle söyleyebiliriz ki; Türkiyenin en eski tarihsel adları üzerine yapılacak araştırmanın sağladığı bilgi, şu ya da bu höyükte yapılan arkeolojik kazıyla ortaya çıkarılan buluntuların sağladığı bilgiden daha az önemli değildir. Diğer bir söyleyişle, *tarihsel adların arkeolojisi,* kazıdan buluntu çıkarmaya ve bunları yorumlamaya dayanan kazı arkeolojisi kadar önemli, verimli, öğretici bir bilimsel çalışma alanıdır.

Elinizdeki kitap, Türkiyede bu alandaki çalışmanın öncü yapıtıdır. İstisnasız bütün yapıtlarda, özellikle öncü yapıtlarda kaçınılmaz olduğu üzere eleştiri götürür yanları, eksikleri, hatta yanılgıları bulunsa da, bilime getirdiği şu ya da bu ölçüde katkının onuru bir yana, kendi alanında öncülüğün onuru bu kitabındır ve onun kalacaktır.

TABLO 1

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
YUNANİSTAN'DA (Y), EGE DENİZİ ADALARI'NDA (E), GİRİT'TE (G)
gördüğümüz bazı örnekleri

Ad	Yer	Ad	Yer	Ad	Yer	Ad	Yer
Aigai, No. 1	E	İardanos, No.3	G	Larymna	Y	Skandaria	E
Aigai, No. 2	Y	İda, No. 2	G	Lebinthos	Y	Skandila	E
Aigai, No. 6	E	İdomene	Y	Leda	Y	Skylaion	Y
Aigina	E	İdomeneus	G	Lepetymnos	E	Sparta	Y
Aisymnos	Y	İlion, No. 2	Y	Lyrnessos, No. 1	E	Syme	E
Akhaia	Y	İtanos	G	Methymna	E	Tainaron	Y
Akhamas	G	İthake	Y	Mondros/Moudros	E	Tamynai	E
Akharnai	Y	Kalymnos	E	Myrina, No. 2	E	Tantalos, No.3	E
Akheloos, No.2	Y	Kardamyle, No. 1	Y	Ordymnos	E	Tarna, No. 3	Y
Akheron	Y	Kardamyle, No. 2	E	Othrys	Y	Tartaros, No. 1,2	Y
Akhilleion, No.5	Y	Karnessopolis	G	Parga	Y	Tegyra	Y
Alikarna	Y	Karnos	Y	Parnassos	Y	Thebe, No. 2	Y
Alisarna, No.2	E	Karymai	G	Pedasos, No. 2	Y	Tirynis	Y
Alybas	E	Kastalia, No. 1	Y	Pellana, No.1,2,3,4	Y	Titaia	Y
Amarynthos	E	Katre	G	Pergamon, No. 3	Y	Titakos	Y
Amnisos	G	Kodros	Y	Pharsala	Y	Titane	Y
Amyros	Y	Korinthos	Y	Pitana, No. 2	Y	Titanos	Y
Arna, No. 1	Y	Krana	Y	Praisos	G	Titaresios	Y
Arne	Y	Kreta	G	Prosymna	Y	Tithorea	Y
Athana/Athene	Y	Kromnos	Y	Salamis	Y	Trakhis	Y
Atrakos/Atrax	Y	Kyllana No. 1,2	Y	Saminthos	Y	Troia, No. 2	Y
Atreus	Y	Kynthos	Y	Samos	E	Troizen	Y
Gortyn	G	Labyrinthos	G	Samothrake	E	Zerinthos	E
Gortys	Y	Lamnos/Lemnos	E	Simoeis, No. 3	G		
İardanos, No. 2	Y	Larissa No. 6,7,12,13	Y				

TABLO 2

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
TRAKYA'DA (T) VE MAKEDONYA'DA (M)
gördüğümüz bazı örnekleri

Ad	Yer	Ad	Yer	Ad	Yer	Ad	Yer
Aigai, No. 4	M	Bergule	T	Matrai	T	Sestos	T
Aisyme	T	Bisanta	T	Mimas, No. 3	T	Simas	T
Amadokos	T	Blakhernai	T	Mygdon, No. 1	T	Sindel, No. 2	T
Amyntas	M	Byzantion	T	Odessos	T	Sindos, No. 1	M
Ankyra, No. 3	M	Drama	T	Odrys'ler	T	Sintia	M
Aphrodisias, No. 3	T	Ebros/Hebros	T	Otlıryonei	T	Skodra, No. 1	T
Apros	T	Edessa	M	Pella	M	Skydra	M
Arda, No. 2	T	Evreşe	T	Pergamon, No. 2	M	Sthenos	T
Arnissa	M	Galadrai	M	Perinthos	T	Struma	M
Assa	M	Gortynia	M	Perne, No. 1	T	Suğla, No. 1	T
Astai	T	Istranca	T	Pydna	M	Thrake	T
Asteropaios	M	Karanos	M	Salmydessos	T	Treres	T
Astraios, No. 3	M	Kissa	T	Samaona	T	Troizenos	T
Atalanta, No. 2	M	Kyma/Kyme, No. 3	M	Satrai	T	Vrana	T
Avren, No. 1, 2	T	Makedonia	M	Semystra	T		

TABLO 3
Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
DOĞU, KUZEY, KUZEYBATI KARADENİZ YÖRESİNDE
(İlkçağın Kolkhis'inde ve Skythia'sında)
gördüğümüz bazı örnekleri

Aigissos	Astelephos	Kalatis	Patavissa
Akhilleion, No. 4	Astrakan	Kawarna, No. 2	Sadra, No.1
Angouron	Borysthenes	Marsanda	Silistra
Ardahan (Artan)	Braila/İbrail	Mevrek, No. 3	Sindoi
Ardanuç	Danastris	Odessa	Souardenoi
Ardeskos	Gargareis	Ordessos	Suğanta
Ardos, No. 1,2	İdanthyros	Otrak	Tarsouras
Arpa (Çayı)	İstros, No. 1	Panda, No. 1	Tauros, No. 2

TABLO 4

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
ILLYRIA'DA (ÇAĞDAŞ ARNAVUTLUK VE YUGOSLAVYA'DA)
gördüğümüz bazı örnekleri

Abas, No.2	Drina, No. 1-3	Karka, No. 6	Naïssos
Adra, No. 4	Drume	Kelydnos	Odra, No. 1
Adrani	Elissos	Latra	Pelagonia
Barbana	İbar	Modran	Pellion
Bardylis	İdrija	Morda Spilja	Skodra, No. 2
Dardania, No. 2	İllyria, No. 1	Modrica	Tralleis, No. 1
Draudacum	İssa	Modruş	
Drava	İstria	Mostar	

TABLO 5

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
İTALYA'DA (İt), SİCİLYA'DA (S), İSPANYA'DA (İs)
VE DİĞER BATI AKDENİZ ÜLKELERİNDE (BA)
gördüğümüz bazı örnekleri

Ad	Yer	Ad	Yer	Ad	Yer	Ad	Yer
Abano	İt	Capua	İt	Kalpe, No. 2	BA	Perga, No. 2	İt
Abila, No. 1	BA	Corduba	İs	Kossoura	BA	Perperna	İt
Adra, No. 1	İs	Cortona	İt	Kyinda, No. 2	S	Pyrene, No. 2	İs
Adranos, No. 4-5	S	Cumae	İt	Latymnos	İt	Samnium	İt
Anapos, No. 2	S	Didyma, No. 2	BA	Mantua	İt	Satria	İt
Apulia	İt	Ebro	İs	Massalia	BA	Sikania	S
Arganthonios	İs	Ebro Portus	İt	Messana, No. 1	S	Simoeis, No. 2	S
Arno	İt	Elymos	S	Minoa, No. 1	S	Skamandros, No. 2	S
Arsis	İt	Erbessos, No. 1-2	S	Munda, No. 2	İs	Skylla	S
Astura, No. 1	İt	Etruria	İt	Mutina	İt	Sutrium	İt
Astura, No. 2	İs	Etrusci	İt	Othronos	BA	Tabai, No. 3	BA
Atrans	İt	Hadrumetum	BA	Otranda/Otranto	İt	Tarantos	İt
Bebrykoslar,		İnàssa, No. 3	S	Pactius	İt	Taras	İt
No. 2	İs	İtalia	İt	Paistos	İt	Tartaros, No.3	İt
Brenta	İt	İvrea	İt	Peisaura	İt	Tartessos	İs
						Tiberis	İt

TABLO 6

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların

DOĞU AKDENİZ'DE

gördüğümüz bazı örnekleri

Ad	Yer	Ad	Yer
Abana, No. 3	Suriye	Kargaia	Kıbrıs
Abila, No. 2	Lübnan	Karne, No. 2	Lübnan
Adatha, No. 2	Suriye	Kas/Kasios	Hatay
Adra, No. 2,3	Ürdün	Kastalia, No. 2	Hatay
Adrama	Ürdün	Kromınyon, No. 2	Kıbrıs
Ailana	Filistin	Kypros	Kıbrıs
Akaba	Filistin	Ladon	Hatay
Akra Dağı	Hatay	Larissa, No. 10	Suriye
Amamassos	Kıbrıs	Lemessos	Kıbrıs
Amana/Amanos	Hatay	Lydda	Filistin
Amanda	Hatay	Lydia, No. 2	Filistin
Amathous	Kıbrıs	Marsyas, No. 3	Hatay
Amik/Amuk	Hatay	Marsyas, No. 5	Lübnan
Aphaka	Lübnan	Massaura	Mısır
Aphrodite	Kıbrıs	Minoa, No. 2	Filistin
Atalura	Hatay	Orontes	Hatay
Barbalissos	Suriye	Pella, No. 2	Filistin
Barga/Parga	Suriye	Salamis, No. 2	Kıbrıs
Bargylos	Suriye	Sela	Ürdün
Europa	Lübnan	Soloi, No. 2	Kıbrıs
Gindaros	Hatay	Taba, No. 4	Filistin
İdalion	Kıbrıs	Tamasos	Kıbrıs
İstrion Polis	Suriye	Tamiras	Kıbrıs
Kana/Kane,		Tegessos	Kıbrıs
No. 3-6	Filistin	Tembris, No. 2	Kıbrıs

TABLO 7

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
AKDENİZ GÜNEYDOĞU İLERİSİNDE
(özellikle Nil boyunda ve Kızıl Deniz yöresinde)
gördüğümüz bazı örnekleri

Abri
Adana/Aden
Adramyta/Hadramut
Amara
Aminea
Astaboras
Astapos, No. 1,2
Astasobas
Attima
Erythra Denizi
Hattana
İdris (Peygamber)
İkaros, No. 3
Kane, No. 2
Karna, No. 2
Koloe, No. 3
Madraka
Manama
Sokotra
Sygaros
Thoumna
Tretos

TABLO 8

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
MEDİA-SOGDİANA ÇİZGİSİNDE VE YAKINLARINDA
gördüğümüz bazı örnekleri

Alamut, No. 2
Alikadra
Amadana
Ambanda
Andriake, No. 2
Aparnoi
Arsanias, No. 2
Arzura
Astara
Atrak, No. 1-2
Atrek
Daidala, No. 3-4
Dandanakan
Devrak
İberia, No. 2
Kammandan
Kandahar
Kandaroi
Karaganda
Karkaralı
Kulunda
Mada
Mandana, No. 2
Mantiana, No. 1
Marakanda
Morunda
Niphawanda
Pakhtana
Parga, No. 3
Sabran
Sokanda
Taba, No. 2
Tarkhun, No. 2
Zandak, No. 1

TABLO 9

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
ANADOLUYA KOMŞU MESOPOTAMİA BÖLGELERİNDE
gördüğümüz bazı örnekleri

Asia, No. 2
Larissa, No. 8,10
Magouda
Ninuwa
Pounda
Sadrakai

TABLO 10

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların

LYKİA BÖLGESİNDE

gördüğümüz bazı örnekleri

Abessos/Habessos	Edraios	Komistaraos	Sidyma
Adala, No.2	Edrassa	Kortan	Simena
Adrasan	Elbessos	Kragos, No. 1	Sinda, No. 2
Akadamis	Gedre	Kydna, No. 1	Siyanda
Akalissos	Hylaınoi	Kylabras	Soura
Akarassos	İdebessos	Limyra	Telmessos, No. 1
Aloanda	İdyros	Loanda	Tergasos
Andriake, No. 1	İlla	Lykia	Termessos(Minor)
Aperlai/Aprillai	İsinda, No. 2	Lyrnas	Thebe, No. 3
Arna, No. 2	Kadrema	Myra	Thryanda
Arnabanda	Kamanda	Oinoanda	Tlawa
Arneai	Kanai, No. 2	Pidasos	Trabala
Arsada	Kandyba	Pydnai	Tragalassos
Arykanda	Karbana	Sabandos	Trebenda
Arymaxa	Karkaba	Sandak	Tyberissos
Daidala, No. 1-2	Karkabo	Sarpedon, No. 1-2	Tymena
Dont	Kerkeli	Sestos, No. 2	Vehinda
	Kolopene (Halkı)	Sidake	Zandak, No. 2

TABLO 11

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların

PİSİDİA BÖLGESİNDE

gördüğümüz bazı örnekleri

Adada	Askania, No. 1	Kıragan	Senda
Adrir	Askara	Kıravgaz	Sımandır
Agalassos/Ağlasun	Balboura	Komama	Sibidounda
Agrai, No. 2	Darsa	Konana	Sidre
Aiza	Dengere	Kradra	Sinda, No. 1
Alastos	Devrek, No. 4	Kyadra, No. 2	Stroumenos
Algbadessos	Dirmil, No. 1	Lalandos, No. 1	Talbonda
Altada	Etre	Latmos, No. 2	Tarbassos
Amaenos	Gebrem	Marsia	Termessos
Amblada	Gebren	Milyas, No. 3	Termila
Anaboura, No. 2	Isparta (Swarda)	Minassos	Thymbrianassos
Anamas	İlama	Moatra	Timbrias
Ariassos	İsinda	Moulassa	Tityassos
Arkasta	İstanos	Olbasa	Tityla
Arkenos	İvrim	Pednelissos	Trogitis
Armataza	Kardüz	Perminounda	Tymandos
Arvallı	Karsenda	Sagalassos	Tyros, No. 2
Arvana	Kartoz	Salamut	
Askaenos	Katenna	Samına	

TABLO 12

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
PAMPHYLİA BÖLGESİNDE
gördüğümüz bazı örnekleri

Aspendos	Kasa, No. 2	Lara, No. 1	Salba
Eurymedon	Kaystros, No. 3	Masoura	Sillyon
Evren, No. 1	Kibyra, No. 2	Perga/Perge, No. 1	Tanaura
Karpaz	Kodroula	Saba	Trebenna

TABLO 13

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
KİLİKİA VE İSAURİA'DA
gördüğümüz bazı örnekleri

Adana, No.1	Gilindiris	Kizzuwatna	Sandal, No. 4,7
Adanda	Gödre	Kotrada	Sandı
Ados	İbradı	Kragos, No. 2	Sarpedon, No. 3
Adras	Isaura	Kydna, No. 2	Savram
Adrassos	İssos	Kyinda, No. 1	Savranda
Alamos	Kadra	Kyrrana	Sbila
Alata	Kaladran	Lyrnessos, No. 3	Selendis
Alavada	Kalanthia	Magarsa	Silan
Alpu, No. 2	Kalykadnos	Mandana, No. 1	Sindirfe
Amuda	Kaman, No. 7	Marassa, No. 1-2	Sobran, No. 5
Anawarza	Kardabounda	Moandeis	Soloi, No. 1
Anay	Karsantı	Mut	Syedra
Andrassos, No. 2	Karsos	Myanda	Tarkhun, No. 1
Andriklos	Kastabala, No. 1	Myriandos	Tarkuaris
Apadna, No. 1	Kastanbul, No. 1	Oinoanda, No. 2	Tarsa, No. 1
Arnava	Kastras	Oumanda'lılar	Tauros, No. 1
Arsus	Kaystros, No. 2	Pagra	Terme, No. 10
Artanada	Keben	Pagrika	Tırmıl
Ellibra	Khoatras	Pindenissos	Timyra
Gargara, No. 2	Kıravga	Porinda	Tirmil Tepe
Gevinde	Kıravganda	Prakana	Tyros, No. 3
Gevne	Kindyassos	Pyramos	Ura
Gezende	Kistramos	Radamnos	

TABLO 14

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
LYKAONİA'DA
gördüğümüz bazı örnekleri

Adopissos	Davgandos	Kındıras	Mamassos
Aliassos	Garsaoura	Kilistra	Mindana
Alissa	Hyde, No.1	Korna, No.1	Mondosun
Apa, No.1	İbrala	Koropassos, No.2	Olbasa, No.2
Argoustana	İlistra	Kouadatrene	Savatra
Armasun	İsamos	Laranda, No.1	Soumnenos
Atlantı	Kartos	Lykaonia	Thebasa
Dalisandos	Kastabala, No.2	Lystra	Ula, No. 8

TABLO 15

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
KAPPADOKİA'DA
gördüğümüz bazı örnekleri

Abrike	Dalanda	Kraka	Sabalassos
Alyattes, No.2	Dragai	Kula, No. 2,4	Sabrina, No. 1
Amara	Dratai	Kybistra	Salanda
Amarat	Garnaka	Lagalassos	Salkuma
Andabalis	Gauraina	Lakriassos	Samantı
Andraka	Gebere	Laranda, No. 2	Samissos
Andrassos, No.3	Gergeme	Larissa, No. 3,11	Sandal, No. 5,6
Arabraka	Gördeles	Liriandos	Sarta
Aragene	Harsa	Lykandos	Sasima
Arana/Aranda	İvriz	Madrasan	Sindal
Arauene	Kabassos, No.1	Magalassos	Sindel, No. 3
Ardala, No.2	Kadena	Magariassos	Sindita
Ardistama	Kale-i Mindos	Maisena	Sinervas/Sinebra
Ardos, No.3	Kaman, No. 1, 4	Malandasa	Sivasa
Arga, No.1	Kamisa	Manda, No. 2	Soanda
Argaios, No.1-2	Kamoure	Mandama	Sophene
Argaous/Arguvan	Karbala, No.1	Mantiana, No. 2	Sorpara
Argos	Karissa	Marandana	Tavra, No. 2
Arkhalla	Karnalis	Marsyas, No. 4	Tebrike
Arsene	Karsia/Kharsia	Melitene	Terme, No. 11
Aruandanos	Kataonia	Mokissos	Titarissos
Asbamaion	Kiskissos	Morimene	Tont
Attagaina	Kodousabala	Mudras	Tuwana
Balbissa	Komana, No.2	Nadiandos	Tynna
Barsama	Komodromos	Paduando/Podandos	Zanapa
Borissos	Korna, No.2	Pargam	Zizoatra
	Kortun	Parnassos, No. 1	Zoropassos

TABLO 16

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
KARİA'DA
gördüğümüz bazı örnekleri

Aba, No.2
Adessos
Agana
Agoressos
Aimyndos
Alabanda
Alamut, No.1
Alatis
Alikarnassos
Alinda
Alliana, No.2
Alossos
Amasya, No.2
Amnistos
Amos
Amynanda
Amyzon
Angora, No.1
Ardyra
Argila
Arlaia
Arlissos
Arınala, No. 1-2
Arpasa
Artouba
Artymnessos
Aspat
Bargasa, No. 1-2
Bargylia
Bybassos
Dandalas
Dirmil, No.3
Etrim
Gerga
Hyde, No.3-4
Hydisos
Hyllarima
Hyparna
İasos/İassos
İdarne
İdrias
İdrieus
İdyma
İtoana
Kadyanda
Kalbissos
Kalynda
Kandak
Kandasa
Kandaula, No.3
Karbasyanda
Kardak
Karyanda
Kasara, No.1
Kassossos
Kastabos
Katoınno
Kaunos
Kıdrak
Kidraınos
Kindye
Koarbonda
Kodouoka
Kodroına
Koınoonda
Krade
Kressa, No.1
Krya
Kyadra, No.1
Kybassos
Kybersos
Kybiına
Kyllandos
Labranda
Lade
Larymna, No.1
Latmos, No.1
Lindoz
Lissa
Loryma
Lyrissos
Madnasa
Madran Dağı
Marsyas, No.2
Masanorada
Mindos
Morsynos
Mündüme
Mygissos
Mylasa/Mylassa
Myndos
Narasa
Nariandos
Otorkonda
Ouassos
Parkalla, No.2
Passala
Pedasa, No.1-3
Peigelasos
Piginda
Pladasa
Prakanda
Prinassos
Pyrindos
Salana/Selene
Salbake
Samnaios
Sandama
Sandras
Savran, No.4
Sındaklı
Sindessos
Skylax, No.1-2
Sodra, No.1
Souagela
Syrna
Taba, No.1
Tantalos, No.6
Tapassos
Tarandos
Tarkondara
Telmessos, No.2
Terme, No.13
Termera
Themissos
Thymnias
Titakaza
Titeiphyta
Tymnes
Tymnessos
Tymnos
Ula, No.3

TABLO 17

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
LYDİA'DA
gördüğümüz bazı örnekleri

Aba, No.3
Adana, No.2
Adrouta
Aigara
Akharaka
Akheloos, No.4
Alaba
Alandız
Almoura
Alyattes, No.1
Apateira
Ara, No.1
Arara
Ardys
Ariandos
Assuwa/Asia
Astarpa
Astraios, No.2
Attalyda
Bergele
Blaundos
Broteas
Buldan
Davala No.1-2
Didassa
Diginda
Dirmil, No.2
Emede
Erymna, No.2
Evrendede
Evrendi
Gerdeme, No.1
Gordos, No.2
Helenopolis, No.2
Hortuna
Hyde, No.2
Hyllos, No.1-2
Iardanos, No.1, 4
İsodroma
Kamai
Kamandodos
Kandaula, No.1-2
Karanos
Karsala
Kastolos
Kaystros
Kelendere
Kinaoura
Kisalauda
Klannoudda
Koloe, No.1, 2
Kula, No.1
Lamyana
Larissa, No.1, 4
Lorana
Lyendos
Magnesia, No.3
Maionia
Manya
Mastaura, No.1
Matyene
Mokadana'lılar
Mostana
Nisyra
Otrynteus
Paktolos
Pakta, No.3
Panda, No.2
Periasasotra
Periklystra
Plastene
Samra, No.1
Sapanca, No.3
Sardeis (Swarda)
Sasotra
Satala, No.1
Selendi, No.1, 2
Selinda
Sindros, No.1
Sobran, No.2
Tabala
Talaimenes
Tamasis
Tantalis
Tantalos, No.1
Tantalos'un Gölü
Tarna, No.2
Teira
Thyassos
Thyateira
Thybarna
Tralleis, No.2
Troketta
Tyrimnaios
Tyros, No.1
Tyrra

TABLO 18

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
İONİA VE AİOLİS'DE
gördüğümüz bazı örnekleri

Adai
Aiga Burnu
Aigai, No.3
Akhaion Limen, No.2
Akheles
Akhilleion, No.2-3
Amanara
Ambrioula
Anaia
Andrekas
Apaa
Apasa/Ephesos
Argasa
Arinnanda
Armanda
Assessos
Asteeis
Astyra, No.2-3
Atarneus, No.1-2
Attaia
Didyma, No.1
Dromiskos
Gergithion
Grion
Gryna/Gryneion
İaonia/İonia
Karine
Karne, No.1
Karnia
Kepranos
Kerkaphos
Koloura
Koressos
Koryna
Koumaronos
Kovela
Kyma, No.1
Larissa, No.2
Magnesia, No.2
Mandros
Marnas
Mela, No.2
Melaina, No.1
Milawanda/Milawada/ Milada/Miletos
Mimas, No.1
Mordoğan (*Mardawana)
Mormonda
Myrina
Paktya, No.5
Pedanassos
Pelikan (*Pelakana)
Perne, No.2
Phokaa/Phokaia
Pitana, No.1
Pramnos
Priene
Sampson
Sandalion, No.1
Sardene
Satrote
Sığacık (Sığla)
Sillyos
Skylake, No.2
Smardos
Smyrna
Solmissos
Şakran
Tabarnis
Temnos, No.1
Teos
Titnaios
Tragaiai
Trogilion

TABLO 19

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
MYSİA VE TROAS'DA
gördüğümüz bazı örnekleri

Abaeiton
Abarnis
Abrettene
Abydos
Adouros
Adramytteion
Adranos, No.3
Adrasteia, No.2-4
Aianteion
Aineias
Aisepos
Aisyetes
Akhaion Limen, No.1
Akheloos, No.1
Akhilleion, No.1
Akhyraous
Akrasos
Alabarda
Alisarna, No.1
Alliana, No.1
Andeira
Andiros
Ankhises
Antandros
Apaisos
Aphnitis
Apolyont
Appia, No.2
Ardaban
Ariste
Artaka
Artemea
Askanios
Aspaneus
Aspordene
Assos, No.1
Astraios, No.1
Astyra, No.1
Attaos
Attea
Aureliane
Bayramiç
(*Ebramitis) No. 1,2
Bebrykos'lar, No.1
Blados
Briseis
Dardania, No.1
Dindymon, No.1
Dramalı
Edrenk
Emendre
Erymas
Gandeia
Gargara, No.1
Gerdeme, No.2
Gergis
Gergitha, No.1-2
Gordos, No.3
Gömeniç
Gönen, No.1
Granikos
Helena
Helenos
Helles Pontos
İda, No.1
İlion
İvrindi
Kabassos, No.2
Kame
Karbala, No.2
Karesene
Karesos
Karsea
Kawa/Konana
Kebren
Kerasai
Kestanbol
Kleandria
Koasta
Komania
Larissa, No.5
Lyrnessos
Madra Dağı
Makestos
Mandrom/Mandron
Marmessos
Mastavra
Memnon
Milada
Montoros
Morene
Othryoneus
Parparon
Pedasos
Pelekas
Pergamon, No.1
Pergamos
Perkote
Perperene
Pindasos
Priamos
Priapos
Sakra
Samandra
Sandaina
Sardessos
Sarnaka
Satnioeis
Selagos
Selendarios
Sındırgı
Sidonia
Sigeion (*Skaion)
Sigia (*Skaia)
Silindion
Simavlı
Simoeis, No.1
Sinderler
Siouissa
Skaiai Pylai
Skamandros, No.1
Skylake, No.1
Sminthe
Soma, No.1
Soya
Şabadan
Tabak (Gölü)
Tarkhon
Tarsios
Teium
Thebe, No.1
Tithonos
Tragasai
Trakhoula
Trarion
Troas
Troia, No.1

TABLO 20

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
PHRYGİA'DA
gördüğümüz bazı örnekleri

Abaeitis
Abbassos
Abercius
Abrostola
Aigilion
Aizanoi
Akheloos, No.3
Akroenos
Akrokos
Alouda
Alpanos
Alpu, No.1
Alyattos
Amadassa
Amorion
Anaboura, No.1
Anaua
Androna
Ankira
Ankyra, No.1-2
Apa, No.2
Aphrazeia
Appia, No.1
Appola
Ara, No.2
Aragouana
Arania
Aspona
Attanassos
Attoudda
Azant
Baganda
Carina
Dandıra
Dindymon, No.2-3
Druina
Eber, No.1-2
Gordion
Gordorounia
Gordos, No.1
İstaonda
Kadmos, No.2
Kadoi/Kadys
Kalandıraz
Kaloumne
Kandıra, No.3
Kandrou Kome
Karina
Katoana
Kaystros, No.4
Keretapa
Kereura
Kereuta
Kertek
Kibyra
Kidyesseis
Kidyessos
Kolossai
Krassos
Kulapa
Kydrara
Lalandos, No.2
Latmos, No.4
Louloumna
Lounda
Maiandros (*Madra)
Marsyas, No.1, 6
Otreus
Prymnessos
Samra, No.2
Samsun, No.4
Samut
Sangarios
Sangia
Santabaris
Sapanca, No.2
Selevir
Siblia
Silenos
Silint
Simav
Sindros, No.2, 3
Soa
Sobran, No. 1, 3
Soma, No.3
Sündiken
Syassos
Synada
Şabanözü, No.2
Taba, No.7
Tantaendia
Tembris, No.1
Temnos, No.2
Thiounta
Tipriza
Tloua
Tralla
Trallis
Tribanta
Troios
Trokonda
Tyraion
Tyrannoi
Zont

TABLO 21

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların

BİTHYNİA'DA

gördüğümüz bazı örnekleri

Aband	Dragos	Libyssa	Sapanca, No.1
Adranos, No.1-2	Drakon	Mariandynoi	Satyros
Agrilion	Evrenos	Mastara	Scudra
Aianta	Garga	Mevrek, No.2	Seben
Akrena	Gaurianoi	Milyas, No.4	Siberis
Alypos	Helenopolis, No.1	Mindos, No.2, 3	Simana
Amykos	İstreli	Modra, No.1	Skodra, No.4
Angora, No.2	Kandıra, No.1	Modrene	Soloeis
Ankyron	Kaouatra	Muda, No.3	Sophon
Araunia	Kardüz, No.2	Mygdon, No.2, 3	Süpren
Arganthonion	Karsak	Parganlı	Tarantaios
Artana	Kıbrısçık	Pelekanon	Tarsos, No.2
Askania, No.3	Kındıra, No.1-2	Perkile	Tatra, No.3
Atroa/Otroia	Krateia/Gerede	Psilion	Trallion
Baanes	Kuymas	Samandıra	Trarion, No.2
Devrengeç	Kybaina	Samra, No.3	

TABLO 22

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların

PAPHLAGONİA'DA

gördüğümüz bazı örnekleri

Abana, No.1-2	Dranas	Kromna	Sodra, No.2
Afan, No.3	Evrenye	Kundura	Soma, No.4
Aiginetes	Gangra	Lalakaon	Sora
Alikarnassis	Harsant	Mastya	Sündek
Alpu, No.3	İbras	Melan	Syrgastes
Amnias	İlvana	Mevrek, No.2	Şabanözü, No.1
Andıras, No.2	Kaman, No.5, 6	Milâs, No.4	Şarbana
Arauanna	Kammala	Muda, No.1	Teion
Armene	Kandara	Okherainos	Terme, No.12
Arza	Kardakçı	Otresa	Titoua
Cevre	Karousa/Gerze	Sabanis	Tontura
Cevrene	Kavra	Sadra, No.2	Tumana
Dadybra	Kavraz	Sandarake	Yalanda
Devrek, No. 1, 3	Kimistene	Sardo	Zalama
Devrekâni	Koloussa	Sarna, No. 2, 4	Zobran
Devres	Komnenos	Sinuwa	

TABLO 23

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
PONTOS KAPPADOKİA'SINDA
gördüğümüz bazı örnekleri

Ağrakos
Alala, No.2
Alanos
Alpu, No.4
Alybe
Amaseia
Amazon'lar
Ameria
Amisene
Amisos
Andıras, No.1
Andrapa
Arda, No.1
Ardasa
Barbanissa
Bayandos
Bugama
Carsaga
Dadasa
Dındıra
Divriği (Tebrike)
Enderes
Dorila/Torul
Dörene
Gaman
Gazioura
Gindebol
Gondosa
Gördlos
Görtün, No.1,2
Harşene
İlana
Kabeira
Kadamut
Kamalos
Kamisa
Kamoa
Kamouresarbon
Karakaban
Karakavan
Karakeban
Karana
Karomana
Karsaga
Kavras
Kisarna
Komana, No.1
Kordevan
Korvana
Kotyora
Kovana
Kundan
Kuyma Dağı
Kürtün
Lazandoz
Lykastos
Magalassos
Mahanda
Manamut
Masora
Mendi
Mevrek, No.1, 3
Mila
Milâs, No.2, 5
Mindaval
Minos, No.2
Muda, No.2, 6
Mudasun
Mudra
Munda, No.1
Ordonos
Paura
Sabalia
Samara
Samra, No.4, 5
Samsun, No.5
Sandu
Santa
Sargon
Sargona, No.1-3
Sargun
Sarpa, No.1, 4
Sarvan
Satala, No.2
Savra
Silandos, No.2
Sindel, No.4
Sindoma
Sobran, No. 4
Soma, No.2
Suissa
Şimera
Tavra, No.1
Teiria
Telme
Terme, No.8
Tibarenos'lar
Vagında

TABLO 24

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
URARTU'DA
gördüğümüz bazı örnekleri

Adrum	Arsanias, No.1	Kordaadaman	Parkhu
Afa Deresi	Dadyma	Madran, No.2	Perkin
Ağrı (*Akra)	İllyria, No.2	Mastar	Sarna, No.3
Arın/Arn	İssuwa	Mengene, No.2	Sultanmut
Arnas	Keban	Pargasor	Sübhan/Süphan, No.1,2

TABLO 25

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
GORDUANA'DA
gördüğümüz bazı örnekleri

Garanda	Kardoukhos'lar	Sergivanda
Gorduana	Mastra	

TABLO 26

Luwi dili sözcük ve takılarıyla türetilmiş adların
ANADOLU MESOPOTAMİA'SI VE KOMMAGENE BÖLGELERİNDE
gördüğümüz bazı örnekleri

Abarna	Argana	Karkamis	Tarsa, No.2
Ablasta	Arganda	Karkaron	Tatra, No.1
Adatha, No.1	Aroanda	Karkathi	Tharse
Afan, No.1	Arsania	Kasama	
Afrin Suyu	Dagala, No.1	Katabana	
Amida	Dagalassos	Kokoussos	
Anabant	Geben	Kommagene	
Andranos	Gerger	Ravanda	
Apadna, No.2	Gönen, No.4	Salamut, No.2	
Arabissos	Kaman, No.3	Savran, No.1,2	
Arga, No.2	Karba	Şabahtan	

TABLO 27

Luwi dilinin, "Su" (buradan, keza, "Akarsu, dere, ırmak, göl, deniz") anlamındaki ABA / APA /PA sözcüğüyle türetilmiş adların, gördüğümüz bazı örnekleri

Abaeitis
Abaeiton
Abana Çayı
Abana/Barada Irmağı
Aband Gölü
Abano Terme (Ilıcalar)
Abanos
Abarna (Çermik' teki ılıca)
Abas Deresi 1,2
Abila 1,2
Apaisos/Paisos
Apasa
Aphaka
Aphamios Deresi
Aphnitis Gölü
Apidanos Irmağı
Apolyont Gölü
Appia/Abya/Pınarcık
Astapos Irmağı 1,2
Baanes Gölü
Europa
Kulapa
Paura
Perperene
Phaistos
Pharsala
Phaselis
Phokaa/Phokaia
Pindasos
Pindenissos
Pindos Çayı
Pydna
Pydnai
Saba
Sabalassos
Sabalia
Sabandos
Sabanis
Sabinai
Sapadere
Sapakpınarı
Sapanca Gölü
Sapandere
Sarsapa
Seben
Sophene
Sophon Gölü
Söbe Gölü
Suphandere
Sübhan/Süphan Gölü
Şabadan
Şabahtan
Şabanözü Çayı
Zanapa Çayı

TABLO 28

Luwi dilinin, "Gür su, bol su" anlamındaki ABRA / APRA / EBRA / İBRA sözcüğüyle türetilmiş adların, gördüğümüz bazı örnekleri

Afrin Suyu
Aperantia
Aphrazeia
Aphrodisias, No.3
Aphrodisios Çayı
Aphrodite
Apros
Arvallı Çayı
Arvana
Braila/İbrail
Brenta Irmağı
Broteas
Devrak
Devrek Çayı
Devrekâni Çayı
Devrengeç Deresi
Devrense Çayı
Devres Çayı
Divre Boğazı
Divrik Deresi
Eber Gölü
Ebher Irmağı
Ebro Irmağı
Ebro Portus
Ebros/Hebros Irmağı
Eburodunum
Eurotas Çayı
Eurymedon Irmağı
Evrendede
Evrendi Çayı
Evreşe
Gebere Barajı
Gebren Çayı
Gevre
Gevrek
Gevrekseydi
Irva Deresi
İbar Irmağı
İberos Irmağı, 2
İbradı
İbrala Deresi
İbre Suyu
İrvana
İvaro Irmağı
İvrindi
İvriz Deresi
Kadıkebran
Kandevir Deresi
Kavran Dere
Kavraz
Kebren Çayı
Kıbrıs/Kypros
Kıbrısçık
Kıbrıs Deresi
Kıvrasıl oluğu
Mevrek
Pramnos
Sabran
Sabrina Çayı
Sabrina/Severn Irmağı
Savra
Savram Çayı
Savran, No.1-5
Savranda
Siberis Irmağı
Sinervas/Sinebra
Sobran, No.1-5
Süpren
Tauros Çayı
Tavra Çayı
Tebrike
Tebrizcik
Tembris Çayı
Tiberis Irmağı
Tipriza
Zobran

TABLO 29
Luwi dilinin "Erkek" (buradan: "Ana Tanrıçanın Erkeği") anlamındaki
A D R A
sözcüğüyle türetilmiş adların, gördüğümüz bazı örnekleri

Ad	Yer	Ad	Yer
Adra, No.1	İspanya	Drakon Deresi	Anadolu-Bithynia
Adra, No.2	Ürdün	Dranas	Anadolu-Paphlagonia
Adra, No.3	Ürdün	Dratai	Anadolu-Kappadokia
Adra, No.4	İllyria	Draudacum	İllyria
Adrama	Ürdün	Drava	İllyria
Adramyta/Hadramut	Yemen	Drekanon	Ege D. (İstanköy)
Adramytteion	Anadolu-Mysia	Drina, 1-3	İllyria
Adrani	İllyria	Edraios	Anadolu-Lykia
Adranos,No.1	Anadolu-Mysia	Edrassa	Anadolu-Lykia
Adranos,No.2	Sicilya	Edre	Anadolu-Pontos
Adranoutzion	Anadolu-Kolkhis	Edrenk	Anadolu-Mysia
Adras Dağı	Anadolu-İsauria	Etre Dağı	Anadolu-Pisidia
Adrasan	Anadolu-Lykia	Etrim	Anadolu-Karia
Adrassos	Anadolu-İsauria	Etruria	İtalya
Adrasteia, No.2	Anadolu-Mysia	Euandros	İtalya
Adrasteia, No.3	Anadolu-Mysia	Galadrai	Makedonia
Adrasteia, No.4	Anadolu-Mysia	Gedre	Anadolu-Lykia
Adrastos	Anadolu-Troas	Gilindiris	Anadolu-Kilikia
Adria	İtalya	Hadrumetum	Akdeniz (Tunus)
Adrias Denizi	İtalya	İdrias	Anadolu-Karia
Adrir Dağları	Anadolu-Pisidia	İdrieus	Anadolu-Karia
Adrum	Anadolu-Urartu	İdrija	İllyria
Andrekas	Anadolu-İonia	İdriphton	Anadolu Mesopotamia'sı
Andriake, No.1	Anadolu-Lykia	İdris	Arabistan
Andriake, No.2	İran	İdris Dağı	Anadolu-Phrygia
Andriklos Dağı	Anadolu-Kilikia	İsodroma	Anadolu-Lydia
Androna	Anadolu-Phrygia	Kadrema	Anadolu-Lykia
Androsia	Anadolu-Phrygia	Kaladran	Anadolu-Kilikia
Antandros	Anadolu-Mysia	Kalandıraz	Anadolu-Phrygia
Atrak, No.1	Sogdiana yöresi	Kaouatra	Anadolu-Bithynia
Atrak, No.2	Sogdiana yöresi	Karakatran	Anadolu-Kilikia
Atrakos/Atrax	Yunanistan	Katre	Girit
Atramytes	Ege Denizi (Rodos)	Katreus	Girit
Atrans	İtalya	Kharadros	Anadolu-Kilikia
Atrek Irmağı	Sogdiana yöresi	Kıdrak	Anadolu-Lykia
Atreus	Yunanistan	Kidramos	Anadolu-Karia
Atroa/Otroia	Anadolu-Bithynia	Kleandria	Anadolu-Troas
Drabeskos/Drama	Trakya	Kodroma	Anadolu-Karia
Drabos	Trakya	Kodros	Yunanistan
Dragai	Anadolu-Kappadokia	Kodroula	Anadolu-Pamphylia
Dragos	Anadolu-Bithynia	Komodromos	Anadolu-Kappadokia
Drakanon	Ege Denizi (Sisam)	Kotaros	Anadolu-Kolkhis

Tablo 29 devamı

Ad	Yer	Ad	Yer
Kouadatrene	Anadolu-Lykaonia	Sadra, No.1	Anadolu Kolkhis
Kradra	Anadolu-Pisidia	Sadra, No.2	Anadolu-Paphlagonia
Kyadra, No.1	Anadolu-Karia	Sadrakai	Mesopotamia
Kyadra, No.2	Anadolu-Pisidia	Samandıra	Anadolu-Bithynia
Kydrara	Anadolu-Phrygia	Samandra	Anadolu-Troas
Kydrelos	Anadolu-İonia	Samothrake	Ege Denizi
Madra	Anadolu-Mysia	Sasotra	Anadolu-Lydia
Madraka	Arap Yarımadası	Satrai	Trakya
Madran No.1,2	Anadolu-Karia	Satria	İtalya
Madran, No.3	Anadolu-Urartu	Satrote	Anadolu-İonia
Madrap	Anadolu Mesopotamia'sı	Savatra	Anadolu-Lykaonia
		Scudra	Anadolu-Bithynia
Madrasan	Anadolu-Kappadokia	Sidre	Anadolu-Pisidia
Maiandros	Anadolu-Phrygia	Skamandros, No.1	Anadolu-Troas
Mandrom	Anadolu-Mysia	Skamandros, No.2	Sicilya
Mandros	Anadolu-Aiolis	Skandaria	Ege Denizi
Matrai	Trakya	Skodra, No.1	Trakya
Matrika	Anadolu-Phrygia	Skodra, No.2	İllyria
Moatra	Anadolu-Pisidia	Skodra, No.3	Makedonia
Modra No.1	Anadolu-Bithynia	Skodra, No.4	Anadolu-Bithynia
Modra No.2	Adria Denizi	Skoudris	Anadolu-Galatia
Modran	İllyria	Sodra, No.1	Anadolu-Karia
Modrene	Anadolu-Bithynia	Sodra, No.2	Anadolu-Paphlagonia
Modrica	İllyria	Sutrium	İtalya
Modruş	İllyria	Syedra	Anadolu-Kilikia
Modry Kamen	Çekoslovakya	Tatra, No.1	Anadolu Mesopotamia'sı
Mondros	Ege D. (Limni Ad.)	Tatra, No.2	Çekoslovakya
Montoros	Anadolu-Mysia	Tatra, No.3	Anadolu-Bithynia
Mudra	Anadolu-Pontos	Thrake	Trakya
Neandreia	Anadolu-Troas	Trabala	Anadolu-Lykia
Odra, No.1	İllyria	Tragaiai	Anadolu-İonia
Odra, No.2	Çekoslovakya	Tragalassos	Anadolu-Lykia
Odrysai	Trakya	Tragasai	Anadolu-Troas
Ondoureos	Anadolu-Karia	Trakhis	Yunanistan
Othronos	Adria Denizi	Trakhoula	Anadolu-Mysia
Othryonei	Makedonia	Tralla	Anadolu-Phrygia
Othryoneus	Anadolu-Troas	Tralleis, No.1	İllyria
Othrys	Yunanistan	Tralleis, No.2	Anadolu-Lydia
Otrak	Skythia	Trallion	Anadolu-Bithynia
Otranda/Otranto	İtalya	Trallis	Anadolu-Phrygia
Otresa	Anadolu-Paphlagonia	Trarion, No.1	Anadolu-Mysia
Otreus	Anadolu-Phrygia	Trarion, No.2	Anadolu-Bithynia
Otrynteus	Anadolu-Lydia	Traron	Anadolu-Troas

Tablo 29 devamı

Ad	Yer	Ad	Yer
Treres	Trakya	Troilos	Anadolu-Troas
Tretos	Yemen	Troilum	İtalya
Troas	Anadolu-Troas	Troios	Anadolu-Phrygia
Trogilion	Anadolu-İonia	Troizen	Yunanistan
Trogilos	Sicilya	Troizenos	Trakya
Trogitis	Anadolu-Pisidia	Trokonda	Anadolu-Phrygia
Troia, No.1	Anadolu-Troas	Zizoatra	Anadolu-Kappadokia
Troia, No.2	Yunanistan		

TABLO 30

Luwi dilinin, "Kaynak" (buradan: kaynak suyu, akarsu, ırmak) anlamındaki
ARDA / ARTA
sözcüğüyle türetilmiş adların, gördüğümüz bazı örnekleri

Arda Irmağı
Ardanuç çayı
Ardasa
Ardeskos Irmağı
Ardistama
Ardos Deresi
Aretas Deresi
Artaka
Artana Deresi
Artemea
Artemis
Bardares/Vardar Irmağı
Bardines/Barada Irmağı
Bartın Çayı
İardanos Irmağı, No.1-3
Murtana
Ordessos
Ordonos
Ordymnos
Sardeis (Swarda)
Sardene
Sardessos
Sardo
Sarta
Smardos
Souardenoi
Sparta
Tartaros
Tartessos
Vartara

TABLO 31

Luwi dilinin

ARGA/ARKA/ARKHA

sözcüğüyle türetilmiş adların, gördüğümüz bazı örnekleri

Argana	Argasa	Arkenos	Sargon
Arganda	Argila	Arkhabis	Sargona, No.1-3
Arganthonion	Argos	Arkhalla	
Arganthonios	Argoustana	Ergene	
Argaous	Arkasta	Syrgastes	

TABLO 32

Luwi dilinin, "Kaynak, kaynak havuzu, gölcüğü, göl" anlamındaki

ARNA

sözcüğüyle türetilmiş adların, gördüğümüz bazı örnekleri

Abarna	Arne	Karnia	Samorna
Abarnis	Arneai	Karnos	Sarna
Akarnania	Arnissa	Kawarna	Sarnaka
Akharnai	Arno	Kharkharna	Syrna
Alikarna	Arnuwanda	Kisarna	Tarna / Tarne
Alikarnassis	Atarneus	Korna	Tarnis
Alikarnassos	Awarna	Lerna	Tatların
Alisarna	Blakhernai	Lorne	Thybarna
Aparnoi	Euarne	Lyrnas	
Arın Gölü	Garnaka	Lyrnessos	
Arinna	Hyparna	Marnas	
Arinnanda	İdarne	Parnassos	
Arna	Karna	Perne	
Arnabanda	Karnalis	Pernis	
Arnas	Karne	Phalasarna	
Arnava	Karneates		

TABLO 33

Luwi dilinin, "Akarsu" anlamındaki sözcüklerinden biri olan

A R P A

sözcüğüyle türetilmiş adların, gördüğümüz bazı örnekleri

Arpa	Barbalisso	Erpa	Sarpa
Arpasa	Barbana	Karpaz	Sarpedon
Arpasos	Barbanissa	Parparon	Sorpara
Askharpaia	Barbara	Perperene	Şarbana
Astarpa	Barbyses	Perperna	
Asteropaios			

TABLO 34

Luwi dilinin, "Akarsu" anlamındaki sözcüklerinden biri olan

ARSA

sözcüğüyle türetilmiş adların, gördüğümüz bazı örnekleri

Aras	Darsa	Kharsanassa	Morsynos
Arsada	Earsos	Kharsiana	Pharsala
Arsania	Garsaoura	Kharsumna	Sarsapa
Arsanias	Harsa	Kharsuwanda	Tarsa
Arsen	Harsant	Kharsuwas	Tarsios
Arsene	Harşene	Korsagaina	Tarsos
Arsis	Karsak/Garsak	Kursaura	Tharse
Arsissa	Karsala	Kybersos	Yarsuvat
Arsus	Karsea	Magarsa/	
Avgarsa	Karsinda	Magarsos	
Barsama	Karsia/Kharsia	Marsanda	
Carsaga	Karsos	Marsia	
		Marsyas	

TABLO 35

Luwi dilinin, "Sunak" anlamında bulunduğunu düşündüğümüz

ARA/ARUWA

sözcüğüyle türetilmiş adların, gördüğümüz bazı örnekleri

Ara	Arakos	Arauanna	Orontes
Araban	Arana/Aranda	Arauene	Ravanda
Arabissos	Aranga	Araunia	Sarouena
Arabraka	Arania	Aruandanos	
Aragene	Araouene	Arykanda	
Aragouana	Arara	Arymaxa	

TABLO 36

Luwi dilinin, "Ada, Yarımada" anlamına geldiği sonucuna vardığımız

ASKA/SKA

sözcüğüyle türetilmiş adların, gördüğümüz bazı örnekleri

Askaenos	Dromiskos	Skamandros	Skylax
Askania	Kyzikos	Skandaria	Skylla
Askanios	Sigeion (*Skaion)	Skandila	Skyllaion
Askara	Sigia (*Skaia)	Skiathos	Skyros
Askharpaia	Sikania	Skodra	
Asklepios	Sikinos	Skoudris	
Daskyleion	Skaiai Pylai	Skylake	
Drabeskos			

TABLO 37

Luwi dilinin "Yerleşim" (buradan: köy, kasaba, kent) anlamındaki

ASSA/İSSA

sözcüğüyle, ya da bunun Hellenleştirilmiş biçimi Assos/İssos sözcüğüyle

türetilmiş adların, gördüğümüz bazı örnekleri

(Yalnız A ile başlayan adlar arasından seçilmişlerdir)

Abbassos
Abessos
Adessos
Adopissos
Adrasan
Adrassos
Agalassos/Ağlasun
Agoressos
Aigissos
Akalissos
Akarassos
Akrasos
Algbadessos
Aliassos
Alikarnassis
Alikarnassos
Alossos
Amadassa
Amamassos
Amaseia
Amisos
Amnisos
Andrasos
Apaisos
Apasa
Arabissos
Ardasa
Argasa
Ariassos
Arlissos
Arnissa
Arpasa
Arsissa
Artymnessos
Asia
Assessos
Assos
Assuwa
Attanassos

TABLO 38

Luwi dilinin, "Akıntı" (buradan, özellikle, "Akarsu, ırmak") anlamındaki

ASTA/ASTRA/İSTA/İSTRA

sözcüğüyle türetilmiş adların, gördüğümüz bazı örnekleri

Ablasta
Adenystrai
Adrasteia
Aphaistos
Ariste
Arkasta
Astaboras Irmağı
Astai
Astapos
Astara
Astarpa Irmağı
Asteeis
Astelephos
Astraios
Astrakan
Astura
Astyra
Borysthenes
Danastris
Estia
Istranca Deresi
İlistra
İstala
İstir
İstlada
İstreli
İstria
İstrion Polis
İstros
Kastalia
Kastanbul
Kastanna
Kastolos
Kaystros
Kestanbol
Kilistra
Kistramos
Koasta
Kybistra
Lykastos
Makestos
Malgastara
Malmistra
Mastara
Mastra Deresi
Mastya
Mesta Irmağı
Mostana
Mostar Irmağı
Mourmoustra
Paistos
Periklystra
Peristrama
Phaistos, No. 1-4
Pleistos
Plouristra
Semystra
Sestos
Silistra
Souastos
Stanos Çayı
Sthenos Çayı
Teniste (Pınarı, Çayı)

KISALTMAYLA ANILAN YAPITLAR LİSTESİ

İncelememizde ilgili yerde *tam yollama ile* anılan yüzlerce kitap, makale burada listelenmediği gibi; yapıtlarına yollamada bulunduğumuz ilkçağın (Herodotos, Thoukydides, Xenophon, Pausanias, Arrianos, Strabon vb.) yahut daha sonrasının (Bar Hebraeus, İbni Bibi, Neşrî, Evliya Çelebi, Hammer, Gibbon vb.) klâsik yahut klâsikleşmiş yazarlarının o yapıtları da burada gösterilmemiştir.

A(hmet) Râsim : (Deniz Yarbay) Ahmet Râsim. Akdeniz, Anadolu, Karaman, Finike ve Kilikya Sahilleri Kılavuzu. Büyük Erkân-ı Harbiye 12. Deniz Şubesi yayını. İstanbul 1930.

Akarca/Akarca, Milâs : Aşkıdil Akarca/Turhan Akarca. Milâs. İstanbul 1954.

Akın: Himmet Akın. Aydın Oğulları tarihi hakkında bir araştırma. DTCF yayını, İstanbul 1946.

Akşit, Lykia Tarihi: Oktay Akşit. Likya Tarihi. Edebiyat Fakültesi yayını, İstanbul 1967.

Akurgal, Anadolu Uygarlıkları: Ekrem Akurgal. Anadolu Uygarlıkları. Net Turistik Yayınlar AŞ yayını, 2. bsl., İstanbul 1989.

Ali Cevad: Ali Cevad. Memâlik-i Osmaniyenin Tarih ve Coğrafya Lügati. Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet 1313 (1897).

Altay, H. : Hâdi Altay. Adım adım Çukurova. Adana 1965.

Arıkan : Zeki Arıkan. 15.-16. yüzyıllarda Hâmit sancağı. EÜ Edebiyat Fakültesi yayını, İzmir 1988.

Bailly, A.: Anatole Bailly. Dictionnaire Grec-Français. Librairie Hachette, 16e éd., Paris 1950.

Bartholomae: Christian Bartholomae. Altiranisches Wörterbuch. Strassburg 1904 basımının tıpkı basımı; Walter de Gruyter Verlag, Berlin 1979.

Baş: Mithat Baş. Mesudiye. Tarihi, sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı. İstanbul 1982.

Baybars Tarihi: Baypars (böyle p ile - Umar) Tarihi. Çeviren Şerefüddin Yaltkaya. TTK yayını, İstanbul 1941.

Bayburtluoğlu, Lykia: Cevdet Bayburtluoğlu. Lykia. Ankara 1981.

Baydur, Kayseri Tarihi: Nezahat Baydur. Kültepe/Kaneş ve Kayseri Tarihi Hakkında Araştırmalar. Doçentlik tezi. Edebiyat Fakültesi yayını, İstanbul 1970.

Baykara, ATCG: Tuncer Baykara. Anadolunun Tarihî Coğrafyasına Giriş. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayını, Ankara 1988.

Baykara, Selçuklular: Tuncer Baykara. Anadolunun Selçuklular devrindeki sosyal ve iktisadî tarihi üzerinde araştırmalar. EÜ Edebiyat Fakültesi yayını, İzmir 1990.

Bean, Aegean Turkey: George E. Bean. Aegean Turkey. An archaeological guide. Ernest Benn Ltd., London 1972.

Bean, Turkey's Southern Shore: George E. Bean. Turkey's Southern Shore. An archaeological guide. Ernest Benn Ltd., London 1968.

Bean, Turkey Beyond the Maeander: George E. Bean. Turkey Beyond the Maean-

der. An archaeological guide. Ernest Benn Ltd., London 1971.

Bean, Lycian Turkey. George E. Bean. Lycian Turkey. An archaeological guide. Ernest Benn Ltd., London 1978.

Bedirhan/Lescot: Emîr Celadet Bedirxan/Roger Lescot. Kürtçe Grameri. Doz Basım ve Yayıncılık Ltd. Ş., İstanbul 1991.

Bıjışkyan: P. Minas Bıjışkyan. Karadeniz kıyıları tarih ve coğrafyası, 1817-1819. Tercüme ve notlar Hrand D. Andreasyan. İÜ Edebiyat Fakültesi yayını, İstanbul 1969.

Bilgin: Mehmet Bilgin. Sürmene tarihi. Sürmene Belediyesi Kültür yayını, İstanbul 1990

Biller/Olshausen: J. Biller/E. Olshausen. Notizen zur historischen Geographie von Pontos (Festschrift für F.K. Dörner, Leiden 1978, c.I s. 163-177).

Blau, J.: J. Blau. Kürtçe/Türkçe, Kürtçe/Fransızca, Kürtçe/İngilizce Sözlük. Türkçesi Fatullah Kakioğlu. Sosyal Yayınlar, İstanbul 1991.

Bohçalıyan: Aristakes Bohçalıyan. Türkçe-Ermenice Sözlük. Türk Ermeni Azınlık Okulları Öğretmenleri Yardımlaşma Vakfı yayını. İstanbul 1981.

Boyacıoğulları/Alakese: A. Sedat Boyacıoğulları/Hasan Alakese. Her yönü ve herşeyi ile Demirci. İstanbul 1972.

Brixhe: Claude Brixhe. Le dialecte Grec de Pamphylie. Bibliothèque de l'Institut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul adına yayınlayan: Librairie Adrien Maisonneuve, Paris 1976.

Bryer: Anthony Bryer. Peoples and settlement in Anatolia and the Caucasus, 800-1900. Variorum Reprints, London 1988.

Bryer/Winfield: Anthony Bryer/David Winfield. The Byzantine monuments and topography of the Pontos. Dumbarton Oaks Research Library and Collection (Washington, D.C.) yayını, 1985.

Cahen: Claude Cahen. Osmanlılardan önce Anadoluda Türkler. Türkçesi, Yıldız Moran. E Yayınları, İstanbul 1979.

Cate, Luwian population groups: Houwink Ten Cate. The Luwian population groups of Lycia and Cilicia Aspera during the Hellenistic Period. E.J. Brill Yayınevi, Leiden 1961.

Cate, Early records: Houwink Ten Cate. The records of the early Hittite Empire, C. 1450-1380 BC. İstanbul'daki Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut in Het Nabije Oosten yayını. Leiden 1970.

Codex Kultur-Atlas. Codex Kultur-Atlas. Codex Verlag (7761 Gundholzen, Horn, Almanya) yayını 1/300 000 ölçekli, açıklamalı harita paftaları.

Cook, Greeks in Ionia: J. M. Cook. Greeks in Ionia and the East. Thames and Hudson, London 1962.

Cook, The Troad: J. M. Cook. The Troad. An archaeological and topographical study. Oxford 1973.

Cornelius: Friedrich Cornelius. Geschichte der Hethiter. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1973.

Cramer: J. A. Cramer. A Geographical and Historical Description of Asia Minor, c. I (Oxford 1832 basımının tıpkı basımı) Adolf M. Hakkert yayınevi, Amsterdam 1971.

Çağdaş, K.: Kemal Çağdaş. Devanagari Alfabesi ve Sanskrit-Türkçe Küçük Sözlük,

DTCF yayını, Ankara 1963.

Dinçol, EADG: Ali M. Dinçol. Eski Anadolu Dillerine Giriş. Edebiyat Fakültesi yayını, İstanbul 1970.

Dörner, Kommagene: Friedrich K. Dörner. Kommagene. Lübbe Verlag, Bergisch Gladbach 1981.

Ener: Kasım Ener. Tarih Boyunca Adana Ovasına bir bakış. 6. bsl., İstanbul 1964.

Eremya Çelebi: Eremya Çelebi Kömürcüyan. İstanbul Tarihi. Türkçeye çeviren: Hrand D. Andreasyan. İÜ Edebiyat Fakültesi yayını, İstanbul 1952.

Ergül, BKÖT: Teoman Ergül. Antik uygarlıkların mirasçısı bir kentin özgün tarihi. Salihli Belediyesi yayını, İzmir 1992.

Ertem, CAD: Hayri Ertem. Boğazköy metinlerinde geçen coğrafya adlarının dizini. DTCF yayını, Ankara 1973.

Ertem, Pala-Tummana: Hayri Ertem. Hitit devletinin iki eyaleti Pala-Tum(m)ana ile yakın çevrelerindeki yerlerin lokalizasyonu üzerine yeni denemeler. DTCF yayını, Ankara 1980.

French, Roman Roads: David French. Roman roads and milestones of Asia Minor. Fascicule I. Oxford 1981; Fascicule II/1, Oxford 1988; Fascicule II/2, Oxford 1988.

Garstang: J. Garstang. The Hittite Empire. Pelican Books, London.

Günaltay, İran tarihi: Şemseddin Günaltay. İran tarihi, c. I. TTK yayını, Ankara 1948.

Günaltay, Yakın Şark IV/I: Şemseddin Günaltay. Yakın Şark IV, 1. Bölüm. Pers'lerden Roma'lılara kadar. TTK yayını, 2. bsl., Ankara 1987.

Hellenkemper: Hansgerd Hellenkemper. Burgen der Kreuzritterzeit in der Grafschaft Edessa und im Königreich Kleinarmenien. Rudolf Habelt Verlag, Bonn 1976.

Herzfeld: Ernst Herzfeld. The Persian Empire. Studies in geography and ethnography of the ancient Near East. Franz Steiner Verlag, Wiesbaden 1968.

Honigmann: Ernst Honigmann. Bizans Devletinin Doğu Sınırı. Çeviren Fikret Işıltan. Edebiyat Fakültesi yayını, İstanbul 1970.

Jones: A.H.M. Jones. The Cities of the Eastern Roman Provinces. 2nd ed., Oxford 1971.

Kammenhuber: Annelies Kammenhuber. Hethitisch, Luwisch, Hieroglyphenluwisch und Hattisch. Kitzinger Verlag, München 1969.

Karal: Enver Z. Karal. Osmanlı imparatorluğunda ilk nüfusu sayımı, 1831. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü yayını, Ankara 1943.

Khantrouni/Kuşakçıyan: Dikran Khantrouni/Mardiros Kuşakçıyan. Hayarene-Ankleren Arti Pararan (Ermenice-İngilizce Çağdaş Sözlük). Beyrut 1970.

Kıpçak. R.: M. Reşit Kıpçak. 50. yılda Balıkesir. Balıkesir Ticaret Odası yayını, Ankara 1974.

Konyalı, Akşehir: İ. Hakkı Konyalı. Akşehir. Tarihî-turistik kılavuz. İstanbul 1945.

Konyalı, Alanya: İ. Hakkı Konyalı. Alanya/Alaiye. İstanbul 1946.

Kop: Kadri Kemal Kop (Sevengil). Anadolunun Doğu ve Güneydoğusu. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayını, 2. bsl., Ankara 1982.

Koşay, Erzurum: Hamit Zübeyr Koşay. Erzurum ve çevresinin dip tarihi (Atatürk Üniversitesi yayını 50. Yıl Armağanı, c.I, Erzurum ve Çevresi, Erzurum 1973, s. 39-64).

Laroche: Emmanuel Laroche. Dictionnaire de la Langue Louvite. Bibliothèque Archéologique et Historique de l'Institut Français d'Archéologie d'Istanbul adına yayınlayan: Librairie Adrien Maisonneuve, Paris, 1959.

Lermioğlu: Muzaffer Lermioğlu. Akçaabat-Akçaabat tarihi. İstanbul 1949.

Lloyd/Rice: Seton Lloyd/D. Storm Rice. Alanya, TTK yayını, Ankara 1964.

Lukonin: Wladimir G. Lukonin. Persien/II. Heyne Verlag, München 1978.

Magie: David Magie. Roman Rule in Asia Minor. Princeton University Press, New Jersey 1950 (2 cilt).

Malekzadeh: Farrokh Malekzadeh. Anadoluda Pers devrine ait anıt ve yazıtlara dair tahlilî bir inceleme. Doktora tezi, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1968.

Meillet: A. Meillet. Introduction à l'étude comparative des langues Indo-Européennes. Librairie Hachette, 8e éd., Paris 1937.

Mellaart, Mansel'e Armağan: James Mallaart. Western Anatolia, Beycesultan and the Hittites. Mansel'e Armağan, c. I s. 493-526.

Meriç, KMHTC: Recep Meriç. Küçük Menderes (Kaystros) Havzasının tarihsel Coğrafyası. Basılmamış Doçentlik tezi. İzmir'de 1982'de Güzel Sanatlar Fakültesine sunulmuştur.

Meriggi: Piero Meriggi. Hieroglyphisch-Hethitisches Glossar. Genişletilmiş 2. bsl., Otto Harassowitz Verlag, Wiesbaden 1962.

Ostrogorsky: Georg Ostrogorsky. Bizans Devleti Tarihi. Çeviren Fikret Işıltan. TTK yayını, Ankara 1981.

Özergin: M. Kemal Özergin. Anadolu Selçukluları çağında Anadolu yolları. Basılmamış Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü(ne sunulmuş metin). İstanbul 1959.

Özkaynak: Kemal Özkaynak. Akseki Kazası. Ankara 1954.

Özsait, Pisidya/1: Mehmet Özsait. İlkçağ Tarihinde Pisidya. Doktora tezi. Edebiyat Fakültesi yayını, İstanbul 1980.

Özsait, Pisidya/2: Mehmet Özsait. Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi. Doçentlik tezi. Edebiyat Fakültesi yayını, İstanbul 1985.

Pitcher: Donald Edgar Pitcher. An historical geography of the Ottoman Empire. Leiden, E.J. Brill yayınevi, 1972.

Ramsay: W. M. Ramsay. Anadolunun Tarihî Coğrafyası. Çeviren Mihri Pektaş. MEB yayını, İstanbul 1960.

Robert, Villes d'Asie Mineure: Louis Robert. Villes d'Asie Mineure. 2e éd., Paris 1962.

Robert, A travers l'Asie Mineure: Louis Robert. A travers l'Asie Mineure. Paris 1980.

Sakellariou: Michel B. Sakellariou. La migration Grecque en Ionie. Thèse. Institut Français d'Athènes yayını, Athènes 1958.

Saraçoğlu: Hüseyin Saraçoğlu. Türkiye Coğrafyası üzerine etüdler, c.III. Akdeniz bölgesi. MEB yayını, İstanbul 1968.

Sear: David R. Sear. Greek Imperial Coins. Zeaby Publications Ltd., London 1982.

Serdaroğlu, Aşağı Fırat: Ümit Serdaroğlu. Aşağı Fırat Havzasında Araştırmalar, 1975. ODTÜ yayını, Ankara 1977.

Sevim/Yücel: Ali Sevim/Yaşar Yücel. Türkiye Tarihi. Fetih, Selçuklu ve Beylikler dönemi. TTK yayını, Ankara 1989.

Sturtevant: Edgar H. Sturtevant. Eti Dili sözlüğü. Türkçeye çeviren Münire B. Çelebi. TDK yayını, İstanbul 1946.

Şkrivaniç: G. Şkrivaniç. Roman roads and settlements in the Balkans (Artemis Press, London 1977 yayını "An historical Geography of the Balkans" adlı kitap içinde s. 115-145).

Ş. Sâmi: Ş(emseddin) Sâmi (Fraşeri). Kamus ül A'lâm (=Adlar Sözlüğü-Umar), Sâhib ve nâşiri Mihran. Mihran Matbaası, İstanbul 1306 (1890).

Şükûn: Ziya Şükûn. Farsça-Türkçe Lûgat. Gencine-i Güftar, Ferhang-i Ziya. MEB yayını, Tıpkıbasım, İstanbul 1984 (3 cilt).

Tarkan, Çoruh: Tevfik Tarkan. Orta ve Aşağı Çoruh Havzası. Atatürk Üniversitesi yayını, Erzurum 1973.

Tarkan, Rize: Tevfik Tarkan. Rize-Hopa yöresi coğrafi etüdü. Atatürk Üniversitesi yayını, Erzurum 1973.

Taşan: A. Aziz Taşan. Dünden bugüne Merzifon. İstanbul 1979.

Taşlıklıoğlu: Zafer Taşlıklıoğlu. Anadoluda Apollon kült'ü ile ilgili kaynaklar. Edebiyat Fakültesi yayını, İstanbul 1963.

TCB Haritası: TC Bahriyesi Seyir, Hidrografi ve Oşınografi Dairesi'nin kıyı haritaları.

Texier: Charles Texier. Küçük Asya. Mütercimi: Ali Suad. TBMM Hükûmeti Maarif Vekaleti neşriyatından. İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1339 (=1923).

Thomson: George Thomson. Frühgeschichte Griechenlands und der Aegaeis. Akademie Verlag, Berlin 1960.

Togan, UTTG: A. Zeki Velidî Togan. Umumî Türk tarihine Giriş. 3. bsl., Enderun Kitabevi, İstanbul 1981.

Turan, Selçuklular Tarihi: Osman Turan. Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti. İlâveli 3. baskı. Dergâh Yayınları, İstanbul 1980.

Turan, DATDT: Osman Turan, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi. 2. bsl., Nakışlar Yayınevi, İstanbul 1980.

Turan, SZTT: Osman Turan. Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi. 2. bsl., Nakışlar Yayınevi, İstanbul 1984.

Ulu: Emin Ulu. 100. Yılda Almus. İstanbul 1987.

Umar, Ionia: Bilge Umar. Ionia. Akbank Yayını, İstanbul 1979.

Umar, Aiolis: Bilge Umar. Aiolis. Akbank Yayını, İstanbul 1980.

Umar, Lydia: Bilge Umar, Lydia. 1. bsl., Akbank Yayını, İstanbul 1981; genişletilmiş 2. bsl., Salihli Belediyesi kültür yayını, İzmir 1989.

Umar, Phrygia: Bilge Umar. Phrygia. Akbank yayını, İstanbul 1982.

Umar, Troas: Bilge Umar. Troas. Akbank yayını, İstanbul 1983.

Umar, Mysia: Bilge Umar. Mysia. Akbank yayını, İstanbul 1984.

Umar, Trakya: Bilge Umar. Trakya. Akbank yayını, İstanbul 1985.

Umar, Bithynia: Bilge Umar. Bithynia. Akbank yayını, İstanbul 1986.

Umar, Paphlagonia: Bilge Umar. Paphlagonia. Akbank yayını, İstanbul 1988.

Umar, Pisidia: Bilge Umar. Pisidia. Akbank yayını, İstanbul 1989.

Umar, THİT: Bilge Umar. Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi, c. I, 1. bsl., Ege Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayını, İzmir 1982. Bunun bir kat gemişletilmiş olarak c.I/1 ve I/2 biçiminde 2. bsl.: İlke Yayıncılık (Gazi Mustafa Kemal Bulvarı 116/4 Maltepe, Ankara), Ankara 1991. c.II, Sergi Yayınevi (846 Sokak 55/10 B, Konak, İzmir), İstanbul 1984.

Uzluk : Feridun Nâfiz Uzluk (un derlediği, anonim) Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi. Ankara 1952.

Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi: İsmail Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi, c.I. TTK yayını, 4. bsl., Ankara 1982.

Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri: İ. H. Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri. TTK yayını, 3. bsl., Ankara 1984.

Uzunçarşılı, Kitabeler: İsmail Hakkı (Uzunçarşılı). Kitabeler. Maarif Vekaleti yayını, İstanbul 1929.

Varlık: Mustafa Çetin Varlık. Germiyan Oğulları Tarihi. (Erzurum) Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını, Ankara 1974.

Windekens: A. J. van Windekens. Le Pélasgique. Essai sur une langue indo-européenne préhellénique. Louvain Üniversitesi yayını, Louvain 1952.

Wittek, Menteşe Beyliği: Paul Wittek. Menteşe Beyliği. Çeviren O.Ş. Gökyay. TTK yayını, (1944 basımının tıpkıbasımı) Ankara 1986.

Wittek, Yer Adları: Paul Wittek. Bizanslılardan Türklere Geçen Yer Adları. Çeviren: Mihri Eren. Selçuklu Araştırmaları Dergisi, c.I, 1969, s. 193-240.

Yediyıldız: Bahaeddin Yediyıldız. Ordu Kazası Sosyal Tarihi. Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, Ankara 1985.

Yınanç: Mükrimin Halil (Yınanç). Türkiye Tarihi. Selçuklu Devri. 1. Anadolunun Fethi. İstanbul 1934.

Yücel: Yaşar Yücel. 13-15. yüzyıllar kuzeybatı Anadolu tarihi. Çoban Oğulları, Candar Oğulları Beylikleri. TTK yayını. Ankara 1980.

Zgusta: Ladislav Zgusta. Kleinasiatische Ortsnamen. Carl Winter, Üniversitaetsverlag, Heidelberg 1984.

Bilge Umar: Yazar araştırmacı (1936), Karşıyaka'da (İzmir) doğdu. Ortaöğrenimini doğduğu kentte, yükseköğrenimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamladı (1958). Aynı Fakültede asistan olarak çalıştı ve doktorasını yaptı (1962). Doçentlik sınavını vererek (1967) öğretim üyeliğine atandı. Sonra İzmir İktisadî ve Ticarî Bilimler Fakültesi Hukuk Kürsüsü'ne geçti (1970). Profesör ve kürsü başkanı oldu (1974). Uzun yıllar Ege Üniversitesi'nin çeşitli yüksek okullarında ek görevle öğretim üyeliğinin yanısıra müdürlük, kendi fakültesinde dekan yardımcılığı gibi görevler yaptı. Kurucu Öğretim Üyeleri arasında bulunduğu İzmir Hukuk Fakültesi'nde "Medeni Yargılama ve İcra-İflas Hukuku Kürsüsü" başkanı oldu (1978). Üniversiteden ayrılarak hukuk danışmanlığı ve avukatlık yaptı (1984). Hukuk mesleği ile ilgili inceleme yazıları ile yapıtlarının yanısıra çevirileri, özellikle Türkiye'nin ilk çağ kentleri üzerindeki araştırmaları ile tanındı.
BAŞLICA YAPITLARI: *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri (1974), Ionia (1979), Aiolis (1980), Lydia (1981), Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi (c. I. 1982, c. II. 1984), Phrygia (1982), Troas (1983), Mysia (1984), Trakya (1986), Bithynia (1987), Paphlagonia (1988).*

Şükran Kurdakul, Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, İnkılâp Kitabevi, 5. bsl., s. 623

Sırtta üstteki resim: Afyon ili İhsaniye ilçesindeki Liğen/Üçlerkayası Köyü'nün kuzeybatı yakınında bulunan, Phryg uygarlığı yapıtı, İÖ 6. yüzyıldan kalma, şimdi Aslankaya denen tapkı anıtı. Orta girintisinde, ayağa kalkmış aslanlar arasında Ana Tanrıça kabartması vardır.

Sırtta, alttaki resim: İvriz Anıtı (kitapta Kybistra maddesine bakınız). Solda, Luwi tanrısı Tarkhun/Sanda; karşısında, Niğde ile Ereğli arası yörede bulunan İÖ 8. yüzyıl Luwi devletçiğinin Bey'i Warpalawas. Anıtta görülen yazı, Luwi hiyeroglif yazısıdır.

ISBN 975-10-0539-6

180000